

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU

BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM, SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD PHOTII TEMPORA (ANN. 863) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER DUODECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS,
PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA ;

DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS, VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA ;
OMNIBUS OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS
DETECTIS AUCTA ;

INDICIBUS PARTICULARIBUS ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TOMOS SIVE AUCTORES ALICUJUS MOMENTI
SUBSEQUENTIBUS, DONATA ;

CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM
DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA ;

OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM
ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA ;

DUCENTIS ET AMPLIUS INDICIBUS LOCUPLETATA ; SED PRÆSERTIM DUCOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE
PATRUM, ARSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR ;

ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET
IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS,
A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT.

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, PERFECTIO CORRECTIONIS, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTEM
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO, UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA,
SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM,
PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES,
LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM.

SERIES GRÆCA

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ
A S. BARNABA AD PHOTIUM,

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIA NEMPE LATINA, ALIA GRÆCO-LATINA ; LATINA,
JAM INTEGRE EXARATA, VIGINTI ET DUCENTIS VOLUMINIBUS MOLE SUA STAT, CENTUMQUE ET VILLE FRANCIS VENIT. GRÆCA
DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM CUM VERSIONE LATINA LATERALIS COMPLECTITUR, ET
FORSAN CENTUM VOLUMINUM EXCEDET NUMERUM. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET IDEOQUE IN-
TRA QUINQUAGINTA CIRCITER VOLUMINA RETINEBITUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE
MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR,
COLLECTIONEM INTEGRAM SIVE GRÆCAM SIVE LATINAM COMPARET NECESSE ERIT ; SECUS ENIM, CUJUSQUE VOLUMINIS AM-
PLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS XLI.

S. EPIPHANIUS CONSTANTIENTIS IN CYPRO EPISCOPUS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM
SEU PETIT-MONTROUGE

1858

SÆCULUM V.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

S. P. N. EPIPHANII

CONSTANTIÆ IN CYPRO EPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

DIONYSIUS PETAVIUS AURELIANENSIS,

SOCIETATIS IESU THEOLOGUS,

EX VETERIBUS LIBRIS RECENSUIT, LATINE VERTIT ET ANIMADVERSIONIBUS ILLUSTRAVIT.

(Paris. MDCXXII; Colon. [Lipsiæ] MDCLXXXII.)

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ Cleri universæ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS PRIMUS.

VENIUNT TRIA VOLUMINA 25 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER NOMINATAM,
SEU PETIT-MONTROUGE.

1858

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUÆ IN HOC TOMO XLI CONTINENTUR.

S. EPIPHANIUS CONSTANTINÆ IN CYPRO EPISCOPUS.

Adversus hæreses. Hæres. I-LXIV

Col. 173-1199

Ex Typis MIGNE, an Petit-Montrouge.

NOTITIA IN S. EPIPHANIUM

(J. Albertus FABRICIUS, *Bibliotheca Græca*, ed. HARLES, tom. VIII, p. 233, Hamburgi 1802.)

I. VITA SANCTI EPIPHANII.

S. Epiphanius, Palæstinus Eleutheropolitanus, linguarum (a) Hebraicæ, Syriacæ, Ægyptiacæ, Græcæ et ex parte Latinæ peritus, factus est episcopus Constantiæ (quæ antea Salamis), in insula Cypro ab A. Chr. 367, ubi tanta sanctitatis laude vixit, ut ante A. Chr. 647 Epiphanii nomine templum jam a Cypriis consecratum fuisse constet ex Anastasii Sinaitæ quæst. xciv, quod a Sabino, ejus discipulo, suscitatum et universæ evangelicæ historiæ picturis decoratum narrat Theodorus Studita (b) in *Antirrhetico* secundo, pag. 130, tom. V Opp. Sirmondi, et synodus vii, act. 6. Multa de eo narrantur miracula. Obiit in itinere (c), proximus vel etiam major centenariæ, A. Chr. 403, die 12 Maii. Vita quæ sub Joannis et Polybii, discipulorum Epiphanii, nomine fertur ex Sim. Metaphraste (Latine apud Lipomannum, tom. VI, pag. 35, et Surium ad 12 Maii), Græce et Latine tom. II Epiphanii edit. Petav., p. 318-353-383, exiguam fidem meretur et longe juniorem scriptorem arguit, ut agnoscunt viri docti, et jam pridem Baronius ad A. Chr. 372, n. 110, professus est, auctorem esse mendacem, multa quæ finxisse. Confer. Dan. Papebrochii responsionem ad exhibitionem errorum Sebastiani a S. Paulo, artic. xii, § 9, et in *Actis Sanctor.* t. III Maii, die xii, pag. 36 seq. (infra col. 115). Videndus etiam de Epiphania Julius Bartoloccius tom. I *Bibliothecæ rabbinicæ*, p. 424 seq., et D. Spizelius, *Academia vet. Jesu Christi*, pag. 105 seq. Ineditum Græcum scriptorem *Vitæ* Epiphanii nostri laudat et ex eo aliquid profert Cangius in *δύο δύο* et alibi. FABR.—Vitam quæ sub nomine Joannis et Polybii circumfertur, parum fidei mereri, etiam affirmant Tillemont. in *Mém. ecclési.*, tom. X, part. iii, pag. 803, ed. Par. 1705, 4°, not. 1 (qui a pag. 484-521 persecutus est vitam scriptaque Epiphanii: pag. 802 seqq. scripsit *Notes sur saint Epiphane*); Oudin. in *Comment. de scriptor. eccles.*, tom. I, col. 527 seq.; Caveus in *Histor. litter. scriptor. eccles.*, vol. I (Basil., 1741, fol.), p. 231 seq. (cui quidem Epiphanius parentibus videtur ortus esse Judæis, quod auctor *Vitæ* memoratæ tradit; quem tamen ipse Caveus incerta, ne dicam magnam partem fabulosa narrare judicat); Jacq. G. de Chauffepié in *Nouveau dictionn. historiq.*, tom. II, voc. *Epiphane*, not. A, qui not. B de Epiphanii scriptis horumque edit. copiose agit; et alii. Multa dici possent de odio ejus adversus Origenis dogmata ejusque inde ortis cum Joanne, episcopo Hierosolymitano, et Joanne Chrysostomo, episcopo Constantinopolitano, litibus rixisque immodestis, de ejus ingenio acerbo et violento, stylo haud polito placitisque, de ejus virtutibus et vitiis: sed brevitatis studio, nolo repetere quæ uberius exposuerunt præter memoratos viros doctos, Hieronymus *De viris illustr.*, cap. 94, ibique adnotatores; L. Ell. du Pin in *Nouv. Biblioth.*, tom. II, pag. 295 seqq. (contra Scultetum, qui in *Medulla theologiæ Patrum*, p. 711 seqq., Francof. 1634, 4°, Epiphanium tanquam adversarium disciplinæ pontifici Rom. addictorum, saltem dissentientem sistere studuit, acerbè disputat); Stolle in *Nachricht von den Kirchenvät.*, p. 325 seqq. (qui multos alios laudat); R. Ceillier in *Hist. gén. des aut.*

(a) Hieron. *Contra Rufin.*, n. 22. Adde Petav. ad Epiphani.

(b) Verba Theodori sunt: 'Επιφάνιον ἴσμεν καὶ ἁγίων καὶ μέγιστον ἐν θαυματουργίαις οὗ νεῶν ἡγίρει μετὰ πότμον Σαβῖνος ὁ ἐκείνος (*interpreter vertit domesticus, quasi legerit olivæ*) αὐτοῦ μαθητὴς διαγεγραμμένον ἐκ πάσης εὐαγγελικῆς ἱστορίας. Ibidem meminit orationis, quam in laudem Epiphanii habuit Leontius, Neapoleos in Cypro episcopus: 'Αλλὰ γὰρ καὶ Λεόντιος ὁ τῶν λόγων τοῦ θαίου 'Επιφανίου ἐξηγητὴς ἐν αὐτῇ τῇ Κύπρῳ τῆς ἐκκλησίας Νεαπόλεως ἀρχιερατεύσας, περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων, ὅποιοι ἦν ἀκράδαντος, ὁ περὶ αὐτὸν λόγος διδάσκει τρανώτατα, μηδὲν περὶ τοῦ θαίου 'Επιφανίου ἀπηχῆς φθαγγάμενος. Synodus vii sive Nicæna secunda, tom. III Binii, pag. 654: Καὶ γὰρ ναὴν ἀνεδείμαντο ἐν τῇ Κυπρίῳ νήσῳ οἱ αὐτοῦ μαθηταὶ ὀνομάσαντες αὐτὸν

τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ('Επιφανίου) καὶ μετὰ πολλῶν εἰκονικῶν στηλογραφίῶν καὶ αὐτοῦ εἰκόνα ἐν τῷ ναῷ ἀνέβησαν. FABR.—De cod. S. Evangelii, manu Georgii, sacerdotis Rhodii, in templo Magni Epiphanii reposito, v. Montfaucon. *Palæogr. Gr.*, pag. 63. HARL.

(c) Socrates vi, 14; Sozom. viii, 15; Nicephor. xiii, 13, *Hist.* — Unica ratio, unde annus natalis S. Epiphanii circiter potest derivari, est locus S. Hieronymi, qui A. 392 scripsit lib. *De scriptor. eccles.*, cap. 114, eum extrema jam senectute degere, quæ verba in viro, qui decennio post labores adhuc longinqui itineris maritimi suscepit, lxx fere aut lxxx annum indicare videntur. Cf. de sensu verborum istorum B. Montfaucon. in *Vita S. Chrysostomi*, Opp. t. XIII, p. 93, col. 2. FESSLER, *Instit. Patre l.*, tom. I, p. 633.

PATROL. GR. XLI.

a

eccles., t. VIII, p. 631 seqq.; Dallæus *De vero usu Patrum*, p. 272, aut ed. Genev. a. 1632, p. 138-376 seqq.; J. G. Walchius in *Hist. eccl. N. T.*, p. 1322 seqq.; Christ. Frid. Roesler in *Bibliothek der Kirchenväter*, part. vi, sive periodi II, part. II, pene tota, in qua *Ancoratus*, præcipue *Panarii* summam dedit, doctasque adjecit observat.; Anonymus (abb. Jacq.-Gervais, qui multa bene doctæque, multa vero prave et nimio partium studio abreptus scripsit, et pag. 405 seqq. Scultetum mem. copiose refutare aggressus est) in: *L'Histoire et la vie de S. Epiphane, avec l'analyse des ouvrages de ce saint, son apologie contre les protestants, et des notes critiques et historiques*, Paris. 1738, 4°; J. Matth. Schröckh, *Christl. Kirchengesch.*, part. x, pag. 1 seqq., ut alios historiæ ecclesiasticæ conditores prætermittam. — A Photio in narrat. *De Manichæis repullulantibus*, edita a Montfaucon. in *Bibl. Coislin.*, pag. 319 seqq., dicitur pag. 351, Ὁ πῶτος ἐν θαύμασιν Ἐπιφάνιος. — *Vita Epiphani*, auctoribus Joanne, Epiphani discipulo, et Polybio episcopo civitatis Rhinocurorum, in reliqua vitæ Epiphani, in cod. 9, qui continet vitas et politias quorundam Patrum, n. 5 et 6, plut. 11, bibl. Laurent. Medic., teste Bandin. in *Cat. codd. Gr.* illius bibl. I, pag. 503, et ibid., p. 100, de cod. 4, plut. 6, sub fin., inter Vitas sanctorum est excerptum ex Epiphani Vita. — *Vita et miracula Epiphani Constant.* in bibl. Bodlei. in cod. Barocc. 240. — *Fragm. Vitæ* in cod. Vindob. 251, qui locos Epiphani aliorumque multorum communes aliaque continet, et a Lambec. V, p. 325 seqq., copiose recensetur. — *Vita Epiphani* et loca ex ejus libris in *Niconis Collectione locorum S. S. et scriptor. eccl.*, in cod. Coislin. 37 (Montfaucon. *Bibl. Coislin.*, p. 111). — Ex *Vita* ejus loca in cod. 117 et 122 (id. ib. pag. 191 et 198). — In cod. Mosquensi synod. 41, *Vita Epiphani*, et *Polybii episc.* in *Epiphanium* (v. Matthæi *Notit. Codd. Mosq.*, p. 61), etc. HARL.

II. ALII EPIPHANII.

Ab hoc distinguendi: 1. Epiphanius, patriarcha Constantinopolit., ab A. Chr. 520-535, de quo multa in *Vita S. Andreæ τοῦ Σαλοῦ* apud Papebrochium, tom. VI Mail (a). Illius et Hormisdæ pontificis epistolæ mutæ leguntur Latine in *Conciliorum collectione* Biniana, tom. II, et Labbeana, tom. IV. Ejus decretum contra Severum et Petrum legitur in synodo v, tom. II Binii, pag. 755 (b). Ad hunc Epiphanium *Novellæ* Justiniani imp.

2. Epiphanius Scholasticus (c), circa eadem tempora clarus versione Latina *Historiæ ecclesiasticæ tripartitæ*, quam in compendium Cassiodorus (d) misit, et codicis encyclii (e) epistolarum synodaliū A. 458 pro defensione concilii Chalcedonens. ad Leonem imp., qui in Labbei et Baluzii (f) *Conciliis* editus est (g). Videtur et idem elaborasse in transferendis, Cassiodori suasu, *Antiquitatum Judaicarum* libris Flavii Josephi, et Clementis Alex. in *Epistolas canonicas Adumbrationibus*, de quibus alibi dixi. Commentarium Didymi in *Proverbia* et Epiphani, antistitis Cyprii, volumen breve in *Canticum canticorum* ab amico suo, viro disertissimo, Epiphanio, transferri se fecisse testatur Cassiodorus cap. 5 *Divinar. Lect.* Ejusdem Didymi *Expositionem* vii Epistolarum canonicarum, id. cap. 8. Sed hæ tres versiones editæ non sunt, quod æciam.

(a) Conf. Lambec., *Comm. B. Vindob.*, VIII, p. 804 seqq., cum note Kollarii. — In cod. 114 Barocc. bibl. Bodl. est Epiphanius patriarcha, *De excommunicatione Latinorum per Græcos propter controversionem de processione Spiritus S.* — Monachii in bibl. Bavar. cod. 118 liber, quomodo et quando Latini a Græcis separati sint (*Cat. codd. Gr. Bavar.*, pag. 50). — In Nicetæ Choniatae Acominati *Panoplia*, cod. Baluz. Est in tomo X decretum Epiphani, patriarchæ Constantinopolitani, et synodi ibid. congregatæ, contra Severum, Zooram et Petrum, Monophysitas, teste Montfaucon. in *Palæogr. Gr.*, p. 331. HARL.

(b) Vide infra de *Conciliis*. edit. vol. XI, p. 424, ubi quoque memoratur indiculus directus a Joanne episcopo, vel ab Epiphanio presb. de Thessalonica: ibid. pag. 431 seqq. in *Concil.* edit. reg. tom. XI. Labbei tom. V et Harduini tom. II, an. 536, de actis concilii Constantinopolit. sub Mena, occurrunt Hormisdæ ep. ad Epiphanium Constantinopolitanum. — Joannis Constantinopolitani epist. ad Epiphanium, Tyri episcop. — Epiphani Tyrii et aliorum ad Joannem Constantinopolitanum. — Sententia Epiphani patriarchæ Constantinopolitani et synodi contra Severum et Petrum. — Canonum epitome, neque accurata, neque antiqua, nomine Epiphani Constantinopolitani, ad Justinianum imp., titulis 136 Arabice, in cod. 118, 29, bibl. publ. Paris. V. *Cat. codd. Paris.*, tom. I, p. 114. HARL.

(c) Sigebert. *De script. eccles.*, cap. 12; Voss. *De hist. Lat.*, p. 237. FABR. — Conf. Fabr. *B. L. med. et inf. æt.*, tom. II, pag. 101 seq. ed. Mansi, ubi de *Historia tripartita*, de versione Lat. cod. encyclii, et versione Lat. *Antiqq. Judaic.* Josephi atque Clementis Alexandrin. *Adumbrationum*, quæ Epiphanio Scholast. a nonnullis tribuuntur, ac de edit. copiosius agitur. Item disseritur de eo ejusque scriptis a Guil. Cave lib. I, vol. I, p. 495; R. Ceillier, *Hist. génér. des auteurs ecclés.*, tom. XVI, p. 186; Hamberg. *Z. N.* tom. III, p. 354 seqq. Id.

(d) Cassiodor. *Divin. lect.*, cap. 18 et præf. ad *Hist. tripartit.* FABR. — Vide supra in vol. VII, pag. 425 seqq. et add. cod. chart. sæc. xv in bibl. S. Michael. Venet. teste Mittarellio in *Bibl. codd. mss.*, p. 342, qui adnotat, in eo cod. varias lectiones non raro legi; et cod. Patavin. bibl. Patrum Erenit. indice Jac. Phil. Tomasino in *Bibl. Patavin. mss.*, p. 76. Id.

(e) Idem Cassiodor. c. 11.

(f) Qui Labbean. ed. contulit cum 2 codd. et restituit, quæ in Græc. ed. 1608 erant corrupta, atque Harduin. tom. II, p. 689. HARL.

(g) Epistolæ illustrium personarum pro concilio Chalcedonensi. Latine (interpr. Epiphanio) in *Sarli Coll. concil.* 1562; Binii *Coll.* 1606, tom. II, p. 143, valde interpolatæ, decurtatæ et perperam auctæ in ed. concil. Rom. 1608. Id.

3. *Epiphanius, diaconus Catanensis*, in Sicilia, qui interfuit synodo Nicænæ II A. Chr. 787. FABR. — V. Mongitor. *Bibliothec. Siculam*, tom. I, p. 184, Cave loco citato, tom. I, p. 640, ad A. 787. HARL.

4. *Epiphanius*, Cypri archiepiscopus junior, cujus nomine A. Chr. 680 in synodo sexta, actione XVII, subscripsit Theodorus, Trimethuntis episcopus, ut Petavium Sirmundus monuit. FABR. — Epiphanii, archiepiscopi Cypri, (num hujus jun. an tertii?) in *Hexaameron*, Gr. in cod. Veneto D. Marci 64. Inc., Τῇ πρώτῃ ἡμέρᾳ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τοὺς οὐρανοὺς, etc. Plura dabit auctor *Catal. codd. Marc. Gr.*, pag. 44. An ad hunc pertinet, quod infra n. 9 inter scripta Epiphanii Constant. perdita numeratur? Fabric. in indice sub h. v. Epiphanio. Cypri episc. juniore, ascribit sermones, quos in sanctor. elogiis et vitis, vol. IX, pag. 94, 111, 113 et 129 indicat. HARL.

5. *Epiphanius*, Cypri archiepiscopus, tertius hoc nomine, de quo Caveus ad A. Chr. 870. Eius epistola ad Ignatium, patriarcham Constantinopolitan., tom. III *Concil. Bini* edit. 1618, parte II, p. 731.

6. *Epiphanius*, monachus ac presbyter, ex cujus libello *De vita B. Mariæ Virginis* nonnulla affert Allatius ad Eustathii *Hexaameron*, p. 285, et *De Simeonum scriptis*, p. 106; ex quo posteriore loco patet, diu post Andream Cretensem et Joannem Thessalonicensem scripsisse, quos sanctis Patribus adnumerat (a). Ejusdem *Περὶ τοῦ βίου, καὶ πράξεως, καὶ τέλους τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἀνδρέου* memorat Allatius *De Simeonibus*, p. 90, atque accepi exstare in bibl. regis Galliæ codice 2951, fol. 233. Nescio an ab hoc diversus statuendus sit Epiphanius, monachus Hagiopolita, sive Hierosolymitanus, de cujus *Periegesi Syriæ et urbis sanctæ* dixi lib. IV, cap. 2, § 18. FABR. — In vol. IV, pag. 663, atque pag. 670, jam animadverti, cel. de Sainte-Croix Epiphanii monachi *Enarrat. geograph. Syriæ et urbis sanctæ* cum aliis geographis editurum esse. — Add. supra in hoc vol. pag. 99, Epiphanium presbyterum et Hagiopolitam, a Mingarellio pro uno eodemque haberi, paulo ante notatum est. A Maittario in A. T., tom. V, part. I, sive indice, pag. 567, offertur liber inscriptus: *Expositio thematum Dominicorum et memorabilium, quæ Hierosolymis sunt; auctoribus et testibus oculatis, poeta Græco anonymo, et Epiphanio, monacho, S. urbis cive logographo minime spernendo. Fed. Morellus professorum et interpr. reg. decanus, Græca e bibl. Vaticana eruta et descripta recognovit, et politicos seu dithyramb. versus Græcos trimetris Lat. expressit. Index non inanis accessit. Lutet. ap. Fed. Morel. typogr. reg. 1620, 4°. Eodem Maitt. ibidem observante, eorum editio in 8° eadem est, nisi ut in hac textus Epiphanii Græcus desideretur, et Nicephori Callisti Xanthopuli carmen a Fed. Morello versum, inseratur. Hujus editionis insigne, arbuscula rore rigata, cum lemmate:*

Me non terra fovet, cælesti rore viresco.

HARL.

7. *Epiphanius*, cui scriptum *De miraculo Eucharistiæ* tribuit Theophilus Raynaudus tom. VI Opp., p. 389. Vide infra inter scripta S. Epiphanii n. 17.

8. *Epiphanius diaconus*, ad quem S. Isidori Pelusiotæ epistolæ.

9. *Epiphanius, Pergæ episcopus*, qui subscripsit concilio Chalcedonensi. Alius episcopus Heracleanus, et alius item Tyrriorum [v. ad n. 4] alius, cujus epistola ad Synodum v, tom. II Bini, p. 736.

(a) In cod. Barocc. 442, n. 20, bibl. Bodl., *Epiph. monachi et presbyt. character B. Virginis et Domini nostri*; inc., Οἱ ἀφορισμένοι τόποι, atque auctor *Catal. codd. Angliæ*, tom. I, p. 18, addit: *Idem, ut videtur, de dissidio quatuor evangelistarum circa resurrectionem Christi*; incip., Κατὰ Ἰωάννην Ματθαίον. — In cod. Coislin. 296, fol. 43, *Epiph.*, etc., *De Vita sanctissimæ Deiparæ*. V. Montfaucon. *Bibl. Coislin.*, p. 413. Est eadem quam Fabric. infra, vol. IX, pag. 110, inter elogia et vitas sanctorum recenset uberius. — Idem Fabric. ibid. p. 54, scriptum quod incipit (uti citavit Allat. *De Simeonum scriptis*, p. 90): Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἀνεγράψαντο βίους, s. *Vitam S. Andree, apostoli*, auctore Epiphanio, monacho et presbytero, refert et jam citat Tillemontium tom. I *Memor.*, p. 341, qui acta fabulosa esse probat pag. 620 seq. ed. Paris. Add. Lambec. *Comm. de bibl. Cæsarea* tom. IV, pag. 302 seq., et tom. V, pag. 55 seq. — E cod. Naniano edidit Gr. cum vers. Lat. et scholiis Joan. Aloysius Mingarellus in *Amadutii Anecdotis litter.*, tom. III, p. 39-83. *Serm. de vita sanctissimæ Deiparæ et de ipsius annis*, καὶ τῶν τῆς αὐτῆς χρόνων, haud eleganter, multo minus venuste scriptum. Tum sequuntur p. 84 seq. adnotatt. In prima statim nota, Allatius, ait, in *diatr. de Simeonum scriptis*, p. 106,

opusculi hujus titulum afferens legit, Καὶ τῆς ζωῆς αὐτῆς χρόνων, quæ verba Fabric. in *Codice apocrypho N. T.*, p. 43, sic vertit, et de ejus vitæ temporibus. Attamen, Græcis minus antiquis sæpe χρόνοι sunt potius anni quam tempora. In proæmio Epiphanium, presbyterum, auctorem illius sermonis et Epiphanium, monachum Hagiopolitam, unum esse eundemque, ex styli similitudine colligit, nec ab eorum sententia, Epiphanium, presbyterum, esse quoque auctorem orationis in S. Andream apostolum, est alienus: ipsum autem Epiph. neque ante undecimum Christi sæculum, quia Hippolytum Thebanum, sæc. X aut XI viventem, citet, neque post decimum tertium, quia ex illo opusculo fragmentum protulisset Nicephorus Callistus, in *Hist. eccl.*, tom. II, cap. 23, adeoque sæc. circiter duodecimo in vivis fuisse, judicat. Mingarellus de eodem cod. egit in epistola ad Ægidium, fratrem suum, Bononiæ 1770, cum ineditum S. Gregorii Thaumaturgi sermonem in lucem proferret, et in *Cat. codd. Gr. Naniarum* pag. 106, cod. 63, n. 40. Add. quæ scripsi in *Introd. in hist. L. Gr.*, II, 2, p. 259 seq. Idem Mingar. ibidem pag. 94, adjecit notis brevem S. Andree Cretensis vitam s. *elogium* e cod. Naniano 127. HARL.

10. Epiphanius, episcopus Afer, de quo Martyrologia 7 April.

11. Flavius Annius Eucharis Epiphanius, sub Honorio et Theodosio præfectus uerois, A. C. 414, de quo Jac. Gothofredus ad Cod. Theodos. lib. v, *De domest. et protector.*, et Gruteri *Inscript.*, p. CLXX, 5.

12. Epiphanius monachus, ad quem epistolæ S. Nili. Videndumque an diversus ab hoc Epiphanius lector, ad quem idem Nilus scribit.

13. S. Epiphanius, Ticinensis sive Papiensis episcopus, qui magna apud Theodoricum regem gratia valebat, circa A. C. 490, cujus Vitam scripsit successor Ennodius. Vide Surium et Bollandum ad 21-22 Januar. et Sirmondi *Ennodium* tom. I Opp. Sirmondi, p. 1647 seq. Tillemont. tom. XVI *Memor. histor. eccles.*

14. Epiphanius, chartarius, sive chartularius comitis patrimonii, cujus meminit Ennodius VII, 1 et 10 epist.

15. Epiphanius Petreus, Syrus, Juliani et Ulpiani, rhetorum, discipulus, qui et in patria et apud Athenienses docuit. De illo Eunapius et Suidas (a), qui scripta etiam recenset, *Περὶ κοινωρίας καὶ διαφορᾶς τῶν σπουδῶν Προγυμνάσματα, Μελέτας, Δημοαρχικὴν, Πολεμαρχικὴν, Λόγους ἐπιδεικτικαίους καὶ σὺμμικτα θεωρηματα*. Ejus hymnus in Bacchum. Sozom. vi, 25. Ad hunc Epiphanium Libanii epistolæ.

16. Epiphanius, Mileti episcopus, qui interfuit synodo septimæ, sive Nicænæ secundæ, una cum Epiphanio, episcopo Eleuthernæ et alio Λάμπης sive Lampæ, et Epiphanio Hegumeno, sive archimandrita Paranandi, et Epiphanio diacono Catanensi, episcopi Sardinie vicario, qui sermonem pauegyricum finita illa habuit, qui Latine exstat tom. III Binii, pag. 708.

17. Epiphanius, Selybriæ in Thracia episcopus, quem Suidas narrat scripsisse *Λόγους ἀντιβήτικους* adversus Iconocautas, sive eos qui imagines cremabant.

18. Epiphanius patriarcha, De origine dissidii inter Græcos et Latinos, ex quo profert nonnulla Ailiatius, *Contra Creigythonum*, pag. 377, 571.

19. Epiphanius Alexandrinus, sacrorum Osiridis et dei Αἰῶνος, sive Ævi, interpretes, de quo Damascius apud Suidam. FABA.

Ab Epiphaniis nescio quo, nec Lambecio in *Comment. Bibl. Cesar.*, IV, pag. 364, satis cognito, in cod. 164, n. 4, proponuntur cuidam S. viro *Quæstiones variæ ex S. S. et ad illas memorati viri sancti responsiones*. Inc. sine ulla inscriptione, Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος παραλαβὼν τὸν μακάριον, ἔρχεται εἰς τὸν ἄγιον Ἀγαθονίτην.

Ad Epiphanium filium scripsit Theo, Alexandrinus, *Expositionem s. syntagma secundum in expeditos Ptolemæi canones*. V. infra vol. VIII vet. ed., pag. 212, et Bandini Indic. ad *Cat. codd. Gr. Laur.*, voc. Theonis.

Epiphanius (an Theonis filius?) et Andreas *Περὶ βροτῶν καὶ ἀσπρατῶν*, Græce, in cod. II Ge. Wheeleri in *Catal. codd. Angliæ*, etc., II, pag. 357, n. 9073. Epiphanii, Nemesii episcopi, fragm. ex τοῦ Περὶ φιλαρθρώπου, in *Florilegio*, etc., in cod. Naniano 132, pag. 307 *Catalogi*. HARL.

III. EDITIONES S. EPIPHANII.

Græce primum *Ancoratum*, *Panarium*, *Anacephalæosin* et librum *De mensuris ac ponderibus* edidit J. Oporinus ex codice quem Melanchthon et Joach. Camerarius a J. Lango, Erfurdiensi, acceperant. Basileæ J. Hervagii sumptu et typis a. 1544, fol. Hæc editio manu Josephi Scaligeri et Dan. Heinsii passim notata fuit in bibl. Nic. Heinsii. FABA.—Est quoque exempl. in bibl. acad. Erlang.—S. Epiphanii Opp. cum collat. codd. et notis mss. exstant in bibl. Ed. Bernardi, secundum *Cat. codd. Angliæ*, etc., II, pag. 227, n. 7421; in Bibl. autem Leidensi, Epiph. Opp. Græc. Basil. 1544, et eadem Lat. per J. Cornar., ib. 1578, fol., cum multis Jos. Scaligeri notis, margini ascriptis. V. *Cat. bibl. Leid.*, p. 39. HARL.

Latine eadem quatuor Epiphanii scripta ex Jani Cornarii versione prodierunt primum Basileæ A. 1543, fol., edente eodem Oporino. Nam editiones Basil. anni 1533 et 1540, quas Elias du Pin et Guil. Caveus post Possevinum memorant, nusquam exstant, ut recte observat Casp. Sagittarius in *Introductione ad Hist. eccles.*, p. 794. Et apud Gesnerum male excusum 1533, pro 1543. Cæterum in editionibus Basil. A. 1545, 1560 (b), 1578, fol., Paris. 1564, 8°, apud Andœnum Parvum, accessit libellus *De vita propheta-*

(a) Et Eudocia in *Ἰωνιᾷ*, p. 165, ubi legitur ἐν μαρτύροις. HARL.

(b) In ed. a. 1560, in fronte scriptum est: D.

Epiphanii — contra octoginta hæreses opus — Jano Cornario — interprete. — Una cum aliis ejusdem D. Epiphanii operibus, partim nunc demum ultra sup-

rum ex versione Albani Torini, et *Epistola ad Joannem Hierosolymitanum episcopum*, S. Hieronymo interprete. Et in edit. Paris. 1566, fol., Theodoretus *De hæreticis fabulis*. Hinc Seb. Cramoisius in sua editione Paris. 1612, fol., non modo Cornarii versionem ex observationibus Jac. Billii lib. I, c. 18, et lib. II, c. 13, variis in locis emendari curavit, sed etiam adjunxit Græce et Latine *Physiologum* et sermonem in *festum Palmarum* cum versione et notis D. Cousli Ponce de Léon, Hispalensis, et Homiliam *De sepultura Christi* cum versione Stanislai Phœnicii.

Editiones Græco-Latinæ (a): 1. Parisiensis, sectionibus sive capitibus distincta, cum versione et eruditis notis Dionysii Petavii, S. J., qui præter edit. Basileensem usus est codice regis Gallie et variis lect. cod. Vaticani, quas Andreas Schottus cum illo communicaverat, 1622, fol., duobus voluminibus, quæ editio a Labbeo recensetur. Quod porro Salmasius ait, nullam paginam versionis Petavianæ insignibus aliquot erratis vacare, iniquius dictum videri possit, nisi majore etiam iniquitate Petavius Cornarii versionem conculcasset ut *barbaram insulsamque*, quoniam nisi præeunte, dubito an unquam Epiphani versionem ausus fuisset vel absolvisset. Plura loca, a Petavio minus recte intellecta, illustrant Salmasius ad Solinum, qui feneum interpretem p. 432 vocat, et de transsubstantiatione pag. 55, 540, et de coma pag. 92, in primis sub Francisci Franci nomine contra Cercoetium sive Petavium, pag. 73 seq., etc. Gatakerus toto capite 36, in quo etiam permulta Epiphani loca emendantur, *Adversar. posthum.*, et ad *M. Antoninum*, pag. 48, 155, 155, etc. Rich. Montacutius in *Apparatu ad origines ecclesiasticas*, pag. 191-203, et in *Originibus*, tom. II, pag. 11 seq. J. Croius in *Specimine conjecturarum ad quædam loca Origenis, Tertulliani, Irenæi et Epiphani*, Paris. 1632, 8°, et in *Observatt. sacris*, pag. 147, 156, 160. Pearsonius *Prælect. ad Acta apost.*, p. 51; Dodwellus *De successione pontificum*, p. 298 seq.; Cotelærius, p. 220, ad Chrysost. in *Daniel.* et ad *Damasceni Hæreses*, atque in alijs scriptis; *Acta Sanctor.* Junii tom. I, p. 19. Gangius in *Συμφέλλιον*, etc. Omitto Jacobi de Ardenna, decani Cestriensis, castigationes in Epiphanium et Petavium de sacra Eucharistia, de cælibatu sacerdotum et de orationibus pro defunctis, Lond. 1683, 4°. Albaspinæum narrat Rich. Simon, tom. I *Epist. select.*, pag. 12, minatum fuisse, se effecturum, ut quædam in notis Petavii publica censura condemnarentur: quod tamen non effecit.

2. Lipsiensis A. 1682 (b), fol., quæ Colonie nomen præfixum gerit, et ad verbum Parisiensem exprimit, additis, quæ in illa desiderantur, Henrici Valesii oratione in obitum Petavii et elogio ejus atque scriptorum elencho ex Nathanaelis Sotnelli *Bibl. Jesuitica*, et Petavii elencho disputationum Maturini Simonii *De pœnitentiæ ritu veteri in Ecclesia*, sive *Appendice ad Epiphaniacas animadversiones*, edita prius Paris. 1624, 8°, et Gabr. Albaspinæo inscripta, atque capitibus miscellanearum exercitationum, Salmasio oppositis, et ad calcem operum Juliani, Paris. 1641, 4°, pridem vulgatis. Memini, me ex B. litigio au lire, Jacobum Thomasium, prolegomena nova huic Epiphani editioni præmissurum, multa, ad illum facientia, collegisse, sed illa deinde, nescio quam ob causam, prætermissa. Etiam in *Actis erud.* 1682, pag. 94, legas, editorem addere voluisse, quæ Salmasio sub Antonii Kerkoetii nomine Petavius respondit, sed id facere veritum, quod Petavius ipse nomen suum illis præscribere noluisse. Fabr. — *Hamburg.* I, c. pag. 7 adnotat, quæ, Jac. Thomas. in *Prolegg.* præmittendis, a Fabr. memoratis, de Epiphani edit. nonnullisque ejus scriptis collegisset, et a J. Gottl. Krause in *Umschändliche Bücherhistorie* p. 262 esse publicata. Add. J. Fabr. in *Histor. bibl. Fabr.*, I, p. 116 sqq., ubi multus est de ed. Colon., de Epiphanio, ejus scriptis, erroribus et alios laudat. VV. DD. HARR.

Editiones promissæ et codices mss.

Præparatos in Epiphanium commentarios habere se et novam illius scriptoris editionem curaturum professus est Petrus Lamselius in præfat. *Dispunctionis calumniarum*, quas vocat, *Casauboni ad quædam S. Justinii martyris loca*.

Multis locis emaculavit Epiphanium Joannes Croius, multa correxit Joannes Pearsonius, Cestriensis episcopus, teste Caveo, quæ forte aliquando in lucem proferentur. Commentarium suum in Epiphani *Panarium* memorat Eduardus Bernhardus *Notis ad Josephum*, pag. 323.

Epiphani *Panarium* elegantissimis characteribus ms. se esse nactum scribit Caspar. Barthius notis ad Claudianum poetam, pag. 243 editionis Hanov. 1612, 8°, quam juvenis admodum edidit. Codicem ms. in bibl. publica lenensi laudat W. Ernestus Tentzelius in *Dialogis mensuris*, Germanico editis A. 1692, pag. 883. Fabr. — Jac. Colletum moliri novam Epiphani edit., in qua præcipue *Panaria* ex cod. Veneto Marc. 425 infinitis locis emendentur, prodit Villosion in *Anecd. Gr.*, II, p. 245. Per hanc occasionem

riorem editionem adjectis, partim etiam multo quam antea emendatioribus, quorum catalogum versa pagina ostendet. — Basil. per Joannem Oporin, et Heragium. At in pag. versa excusum est: *Epiphani epist. ad Joannem Constantinopolitanum episc.*; sed a manu docta in exemplo quod exstat in bibl. Erlang. correctum est *Hierosolymitanum*, et ita recte

excusum legitur pag. 585 edit. HARR.

(a) Plura etiam loca in versione Cornarii castigat Latinus Latinus, *Bibliotheca sacro-profana*, p. 117.

(b) In Cat. Askew., p. 57, n. 1581, edit. Colon., 2, forsitan per errorem typothetæ citatur a. 1652, Add. quæ scripsi in *Introd. in histor. Lat.-Gr.*, II, p. 257 sq. lo.

nominabo primum codd. nonnullos, in quibus plura Epiphani scripta sunt conjuncta, vel obiter citantur. Alios singulorum scriptorum codd. deinceps partim singulatim memorabo, — partim ad n. 1. — Secundum Montfaucon. *Bibl. bibliothec. mss.*, I, p. 123 A, in B. Vaticana *Epiph. de religione Christiana*, id. *In Cantic.* — In bibl. Mediol. Ambros., Epiphani p. 513, *Epiph. de paradiso*, et alia, it. *Vitæ frag.* — P. 496, *In sepulcrum Christi; De mensuris et ponderibus; In die Palmarum sermo; opusculum De azymis; In die Paschatis sermo; excerpta ex eodem De Græcorum differentiis.* — Pag. 619 E, in bibl. Scorial. regis Hisp., *Epiphani sermones varii, De XII lapidibus ad Diodor. Tyrium; De sepultura Christi* (add. *Plueri Itiner. per Hisp.*, p. 167). — P. 697 D, E, bis in bibl. Sfortiana, *Epiphani sermo in sepulturam Domini et in Joseph ab Arimathia, et in descensum ad inferos.* — P. 702 C, E, in eadem bibl., *Epiphani. de signo crucis quæ apparuit Constantino M. et serm. In sepulturam Domini* (rursus p. 704 C) *et descensum ejus ad inferos*; et p. 707 A, in eadem bibl., *Epiph. De adventu Christi, et de passione ejus auctoritates S. S.* — Mosquæ num (uti alieni legere me memini) in bibl. synod. scripta Epiph. adhuc inedita lateant, alii inquirent. In Schiada quidem *Catal. codd. Gr.* in bibl. synodali, pag. 58, generatim memorantur *Epiphani Cypri, Anastasii Sinaitæ et aliorum varia theologica.* — In cl. Matthæi *Notitia codd. Gr. Mosq.*, præter orationes quasdam et fragmenta in catenis, nullius scripti inediti Epiph. mentionem reperi. Forsan vir ille doctus in pleniore catalogo quædam in lucem producet. HARL.

IV. SCRIPTA CENCINA QUE EXSTANT.

1. *Ancoratus*, tom. II, p. 1. Ἀγκυρωτός, veluti ancora quædam fidei, ἀγκύρας ὄντων τὸν περὶ τῆς ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐρευνῶντα νοῦν ἄγουσα. *Expositio fidei catholicæ adversus octoginta hæreses breviter asserta*, scriptaque ad Tarsinum, Matidium, Numerium aliosque presbyteros et monachos, Suedris Pamphyliæ degentes, et ad Palladium ac Severinum, magistratus, anno Diocletiani xc, Valentis x, Gratiani vi, ut diserte traditur tom. II, pag. 1 et 123, hoc est A. C. 373 (a). Illic liber ab Epiphanio dictatus et ab Anatolio quodam, qui pag. 125 nomen suum non dissimulat, calamo exceptus, memoratusque Sozomeno viii, 43, Græce et Latine cum versione et notis Viti Amerbachii, et quibusdam Joan. Chrysostomi homiliis prodiit Augustæ Vindel. 1548, 8°. Photius *Ancorati* meminit, vocatque summam Παναγίων, cod. 123; quæ descriptio rectius convenit Ἀναξαπαλαιώσει, de qua inferius num. 3. Ex capite 12 et 16 *Ancorati* excerpta sunt quæ ista memorat Lambecius, III, p. 163, 164. FABR. — In edit. Kollar. p. 486 sq. de cod. Cæs. 89, n. 23, est fragm. ex *Panario*, et quidem ex refutatione hæreseos LXXVIII, Antidicomarianitarum appellatæ, de Josepho, sponso Mariæ et de ejusdem liberis ex prima uxore, Salome. Id fragmentum ms. observat Lambecius, non mediocriter differre ab edit. Epiphani, Paris. 1622, p. 1039. — In cod. Casareo 77, n. 68 et 69, sunt ex *Ancorato* c. 12 et 16, excerpta, s. explicationes Ep. Pauli ad Cor. I, ii, vers. 10, et Matth. xxiv, 36, ac Marci xiii, 32. Lambec., III, p. 403, et Kollar. not. In cod. 127, n. 4, est liber i *Panariorum*, ita ut librarius in aliud opus Epiphani, Ἀναξαπαλαιώσιν, transiliret, delibat ex eo Meletianis, etc., quod uberius ostendit Kollar. in *Supplem. ad Lambec.*, p. 738 sq.; tum, eodem adnotante sequitur, n. 6, hæresis Epiphani LXXIII, s. LXXVIII, quam Antidicomarianitarum (b) vocat, et n. 7, hæresis LXXVIII, sive LXXX, contra Massalianos (c), quibus conjunguntur Martyriani, qui e Græcis sunt, et Euphemitæ ac Sataniani. N. 13 ac 15 est sylloge variorum quæstionum, in sacras potissimum Litteras, ex Epiphanio, Anastasio, Theodoro multisque aliis excerptorum. — Ex Epiphani *Panario* atque *Ancorato* et *De XII lapidibus* ejusdem sunt loca in Anastasii *Quæstionibus ac responsionibus*, etc., in cod. Coislin. 115, et locus e *Panario*, in cod. 120, teste Montfaucon. in *Bibl. Coislin.*, p. 188 et 193. Eodem auctore in *Diario Ital.*, p. 365, *Epiphani. de hæresibus*, Florent. in cod. bibl. eccl. Annuntiat. — Florent. in bibl. Laurent. in cod. 4, plut. 6, qui continet expositiones sacrorum præceptorum, Epiphani occurrunt loca plura ex τῶν κατὰ αἰρέσεων τῶν λεγόμενων Ἀποστολικῶν, etc., tum ex τῶν Παναγίων et ex libro Περὶ πλεονεξίας λόγον (Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, I, pag. 98 sq.) — In cod. 12, plut. 6, reperiuntur 1, *Synopsis Ancorati*; 2 et 3, *Epistolæ ad Epiphanium*; 4, *hujus responsum, quod universam fidei doctrinam, s. ancoram, etc., complectitur.* In hoc cod. Ancora constat 118 capp., quibus *Panarii* pars, tum partes lib. *De mensuris ac ponderibus*, et *Interpretatio nominum Hebraicorum* adnectuntur, cum uberrimis scholiis margin., præcipue in *Expositionem fidei*, quorum unum reposuit Bandin. libr. memor., I, pag. 118. — In cod. 16, plut. 9, qui *Nili monachi varia* continet, sunt plura ex *Ancorato* excerpta. (Bandin., I, p. 413.) — Et in cod. 1, n. 24, quædam ex libro i *De hæresibus* (Band., I, p. 469). — In cod. 21, plut. 59, fragment.

(a) Tillemont. l. c., Not. 3, docet, scriptum esse *Ancoratum* ante 25 Febr. a. 374. HARL.

(b) V. Walch, *Entw. einer vollst. Gesch. der Ketereien*, etc., tom. III, p. 577 sq., et Lambec., VIII,

p. 297 sqq.

(c) Conf. C. G. F. Walch l. c., III, p. 481 sqq., 486, 491 sqq., infra vol. IX, p. 392, not. de Photii cod. 52.

operis *Ancora*, s. expositio, etc., inscripti; præmissis *Vita Epiphani* et *Epistolis Mutidii*, etc., ac *Palladii ad illum* (Band., II, p. 538). Denique in cod. 8, n. 20, ubi excerpta theologica de Spiritu sancto sunt collecta, laudantur quoque loca ex Epiphani *Ancorato* (Band. III, p. 324). — Oxon. in cod. Barocc. 206, s. Anastasii *Quæstion. et respons.*, sunt loca ex Epiphani *Ancorato*, ex libro *De lapidibus in pectorali sacerdotis*, et in alijs de *CXXII prophetis et prophetissis*, et de *XVI prophetis ac morte ipsorum*. — Paris. in bibl. publ. cod. 833, Epiphani: 1, *Panarii liber tertius*; 2, *Ancoratus*; 3, *Panarii epitome*; 4, lib. *De ponderibus et mensuris*. — In Thomasi Josephi Mariæ *Institution. theologicis antiquorum Patrum* (III voll. Romæ ex typograph. congregat. De propaganda fide, 1709, 1710, 1712, 8°, et 1769, 4°) est in vol. tertio Epiphani *Ancoratus*, brevis expositio fidei catholicæ, atque *Anacephalæosis*, Gr. ac Lat. cum variis emendat. quibus Petavii editio erudite castigatur. V. Lips. Act. erud. A. 1713, m. Mart., p. 123 sq., et Fabr., infra in vol. XIII, p. 749 sqq. Summam *Ancorati*, *Panarii* atque *Anaceph.* fecit Schræckh l. c., pag. 14-96, et excerpta dedit Roesler in *Bibl. der Kirchenväter*, tom. VI, p. 4 sqq. HARL.

2. Πανάριον, arcula, sive canistrum, plenum remediis adversus venena hæresium LXXX. Αὐτὸ τοῦτο Πανάριον εἶν' οὗν κτείνων λατρικὸν, καὶ θηριοδρακτικὸν, ὅπερ ἐστὶ διὰ βιβλίων τριῶν αἰρέσεως ὀδοδρακτικῶν, αἰτινὲς εἶναι θηρίων εἶν' οὗν ἐρπετῶν αἰνίγματα (s. δῆγματα). Sic Epiphanius ipse, titulum operis sui explicans in *Anacephalæosi* et in *Epistola ad Acacium et Paulum*, presbyteros et archimandritas in regione Carchedonensis et Beroæ Cæles Syriæ, a quibus ad confutandos hæreticos invitatus est anno Diocletiani xci, Valentiniani et Valentis duodecimo, Gratiani octavo (a), hoc est A. C. 375, per epistolam, quam pertulit Marcellus quidam, et quæ cum Epiphani responsione *Panario*, totum prius volumen in edit. Petav. implenti, præmittitur. Πανάριον vocant Anastasius Sinaita, Photius cod. 121, Suidas: Arethas⁹ in *Apocalyps.* iii et vi, Παναρίων βιβλίον. Mich. Glycas *Epist. ad Nilum monachum*, apud Allat. pag. 29, *De purgatorio*. Πανάριον Epiphani codices et Oecumenius in *Epist. Judæ*, pag. 346. Laudant præterea hoc adversus hæreses opus plerique veteres, ut Hieronymus et qui ἐπὶ τὸν βίβλον vocat Theodorus Studita, lib. i, epist. 40. Ex Epiphanio librum suum *De hæresibus* excerptis J. Damascenus. Igitur et in codice ms. Vindobonensi, apud Lambecium, VIII, p. 426(b), Damasceni liber inscribitur Τοῦ μακαρίου Ἐπιφανίου ἐπισκόπου Κύπρου διήγησις σύντομος τῶν ἐκτεθεισῶν αἰρέσεων πωσῶν ἦτοι δογματικῶν. Secutus et Epiphani Philastrius est, licet non laudet de nomine, uti nec Theodoretus, de quo vide, si placet, Garn-rium in *Auctario Operum Theodoret*, pag. 245, 489, 491. Augustinus vero non videtur *Panariam* Epiphani legisse, neque *Ἀνακεφαλαιώσιν*, quam habemus, sed tertium aliquod de hæresibus opus, in sex breves tributum libellos, ut narrat in *Præf.* et hæresi LVII, ut adeo de hæresibus illis octoginta in pluribus scriptis suis disseruerit, nisi *Ἀνακεφαλαιώσιν* in sex libellos olim tributam fuisse dicamus, uti *Panarium* ipsum dividitur in libros tres, et libri singuli iterum in tomos, primus in tres, cæteri duo in binos, ut septem libri prodeant. Auditorem alloquitur Epiphanius hæresi LXIV, 5: Ὅπως γινώγῃς, ὦ φιλόκαλε ἀκροατά, perinde ut in libro *De mensuris ac ponderibus*, c. 2; ἐπιστάσαι τοῦτο, ὦ ἀκροατά. Sic auctor redargutionis schismatis Anglicani, ab Hodio editus pag. 30, Παρατήρει δὲ καὶ σὺ πάλιν, ὁ

(a) Anno Gratiani nono, Valentis decimo tertio, Valentiniani junioris primo scribere se ait hæres. LXVI, 20, tom. I, p. 658. Fabr. — Pagius in *Critic. Baron.*, ad. A. C. 375, n. 10, p. 427, tom. V, demonstravit, *Panarium* A. C. 374 scriptum esse videri. Vide Saxii *Onom.*, I, p. 425. — Conf. Schræckh loco ante laudato, Bayl. *Diction.*, v. *Epiphane*, p. 43 sq., not. B, et Sculteti *Medull. theologiæ Patrum*, p. 549 sqq. ed. Francof. HARL.

(b) Pag. 898 sqq. cum not. Kollarii. — In cod. Coisl. 34 est fol. 190 verso Epiphani *De hæresibus*, i. e. pars ipsius *epistolæ ad Acacium et Paulum*: sequuntur summaria initio tomorum *Panarii* præfixa, usque ad hæresin Theodotianorum, quæ est viii libri II, tom. I, fol. autem 195, Epiph. de hæresi Massalianorum sine initio, et eodem folio verso iterum de Massalianis ex Theodoret *Hist. eccles.*, I, IV, c. 10. Est autem (uti adnotat et plura de argumento cod. disputat Montfauc. in *Biblioth. Coisl.*, p. 88) liber *De hæresibus* a Mich. Lequien assertus J. Damasceno, particulas memoratas ex Epiphanio et Theodoro in suum librum ad verbum transferente. — Pariter Huetius *Philosophumena*, quæ sub Origenis nomine circumferuntur, Epiphanio nostro tribuit. Per hanc occasionem alios codd. in quibus *Πανάριον* exstat, omissis iis quorum

mentionem ad n. 1 jam injeci, paucis commemorabo. — Venetiis in bibl. D. Marci, cod. 425 *Epiph. Panaria*. (Cat. codd. Gr. Ven., p. 71.) Sed, animadvertente cl. Villoison. in *Anecdol. Gr.*, II, p. 244 sq., ille cod., ex quo infinitæ exque maximè momenti, lectionum varietates erui possint, non procedit, nisi ad lib. II, c. 2, *Panar.*, p. 605, ed. Petav., proinde desunt in illo tres *Panariorum* tomi. — In bibl. Coisl. cod. 363, fol. 141, ex *Panariis*, ex τοῦ παρὶ πίστεως λόγου. Ibid. locus ex τοῦ Ἀγίου αἰρέσεως tribuitur Epiphanio: contra in cod. 37, Athanasio. V. Montfauc., *Bibl. Coisl.*, p. 562 sq. — In bibl. Cæs. Vindob., cod. cxxvi, n. 1, Theodoret *Interrogat. et responsionibus*, etc., intermixtæ et subjunctæ sunt expositiones Epiphani ex *Panario* et aliorum. — In *Panario* (tom. I, p. 24 ed. Petav.) agitur de hæresi Samaritarum, et, ut in cod. 40, n. 16, est anonymi adnotat: historica de origine nominis Samaritarum. V. Lambec., VIII, p. 828. — In *Cat. codd. Angliæ*, etc., II, Londini in bibl. Sionensi cod. 4, s. n. 4068, catalogo hæreticorum, excerptivæ o multis auctoribus præmissa sunt Epiphani summaria et in cod. 4 Thom. Gale, s. n. 5835, est *Epiph. compendium De hæresibus*. — Paris. in bibl. publ. cod. 833, *Panariorum* libri II — et in cod. 833, n. 17, excerpta ex *Panario*. Id.

ἀποστή. Quanquam vero Epiphanius neque in describendis hæresibus (a) semper satis accuratus est ut qui levibus auditiunculis quandoque fidem (b) habuit, atque adversarios gravat non raro sententiis vel consecutionibus, de quibus fortassis nunquam cogitarant, neque in confutandis erroribus semper æque felix est, nec solidis ubique argumentis militat (c) : tamen propter quamplurima notata egregie, et multa ex ille dignis hausta monumentis et antiquioribus scriptoribus testimonia atque observationes, merito a viris doctissimis (d) habitus est quidam antiquitatis ecclesiasticæ thesaurus, dignus utique, in quo exponendo eruditus aliquis et iudicio pollens vir etiam post Petavium diligentem operam studiumque collocet. De incompta et salehrosa oratione multum Petavius et Dallæus (e) conqueruntur, et jam Photius notavit τῶν ῥημάτων καὶ τῆς συντάξεως τὸ ἱδίωμα in illo minus probari. Et tamen Hieronymus c. 114 *Catalogi* et ex eo Suidas scripserunt, Epiphanii volumina *ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitari*. In chronologia fere semper insistere eum vestigiis Eusebii monet Petavius in notis, p. 16, non raro tamen turbare et hallucinari, idem non uno in loco observat. Ad hæresin LI conferenda Ægidii Boucherii diss. *De paschali Judæorum cyclo*. Locum hæres. LXXVIII, p. 1039, aliter legi in ms. Vindobonensi, notavit Lambecius, III, p. 496 [p. 486 sq. ed. Kollar].

3. Ἀνακεφαλαιώσεις, *Panarii Epitome* ad eosdem presbyteros, Acacium et Paulum, tom. II, pag. 126. Videndum diversusne sit λόγος σύντομος τῶν αἰρέσεων, qui ms. fuit apud clariss. Galeum, teste Caveo. Fabr. — Augustæ Vindel. in cod. bibl. publ. his exstat Epiphaniī synopsis hæreseων, quarum matres et prototypi quatuor erant, n. Βαρβαρισμός, Σκυθισμός, Ἑλληνισμός, Ἰουδαϊσμός. V. Reiser. *Cat.*, p. 13 et 23, 9. — Dublini in B. colleg. S. Trinit., cod. 137, s. in *Catal. cod. Angliæ*, tom. II, p. 94, n. 278, 36, *Anacephalæosis*. Alios jam ad n. 1 et 2 atque editionem Jos. Mar. Thomasii ad n. 1 memoravi. Harl.

4. Περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, *Liber de ponderibus et mensuris*, tom. II, pag. 158, quem Epiphaniī esse genuinum fetum haud dubito, licet levia et inepta multa in eo deprehendere sibi visus sit Latinus Latinus, tom. II *Epist.*, pag. 144. Partem posteriorem a cap. 21 Græce et Latine vulgavit Stephanus le Moyne in *Variis sacris*, tom. I, p. 470, subjuncta, p. 490, antiqua versione Latina, ante inedita. Ad locum cap. 1 hujus libri, quo notas Biblicas exponit Epiphanius, conjecturas meas aliquando proposui D. Mayero, qui eas probari sibi testatus est in *Historia versionis Germanicæ Bibliorum D. Lutheri*, p. 210. Locusc. 4, ubi ἀρῶν exponitur ἡ τῆς διαθήκης κλωτός, illustrat verba Anastasii Sinaitæ lib. XII *Anagogicarum contemplationum in Hexaemeron*, pag. 26, quem intelligere se negat eruditus Interpres. De operibus illis viginti duobus, quæ cap. 21 seq. a Deo condita scribit Epiphanius, quæque respondere vult totidem libris Veteris Testamenti litterisque alphabeti, confer Lambecium lib. III, pag. 40, 101 et 196. Fabr. — In cod. Vindob. Cars. 89, n. 49; Lamb. tom. III, pag. 483, n. 49, cum nota Kollarii. — Fragmentum in Lamb. *Comment.*, tom. III, p. 472 et 477, tum in cod. 282, n. 5; 283, n. 40, et vol. VII, p. 553, in cod. 133, n. 22, sed ab ed. Petav. tom. II, p. 158, mire dissentit, adnotante Kollar. ad V, p. 471 B, et ad VII, p. 553 A. In cod. 127, n. 5 et 8, opus, at mutilum, legitur, teste Kollario in *Supplem. ad Lamb. Comment.*, p. 739 seq. — Montfaucon in *Palæogr. Gr.*, p. 365 seqq., copiose agit de notis mensurarum ac ponderum, et de notis marginalibus librorum; pag. 370 seqq. ex Epiphanio posuit atque explicuit tabulam notarum pro mensuris et ponderibus. — Breve excerptum de mensuris, etc., in cod. Laurent. 58, num. 8, plut. 59, teste Bandin. *Cat. codd. Gr.*, tom. II, pag. 570, Paris. In B. publ. quinque codd. est Epiph. lib. *De ponder.*, etc. V. ind. ad vol. II *Cat. codd.*, v. Epiphan. In cod. 146 membran. est catena in Psalmos ex Epiphanio aliisque multis scriptoribus ecclesiasticis contexta. Præmittuntur instar Prolegom. 1, *Excerpta ex Epiph. de LXX Interpretibus, aliisque variarum versionum auctoribus*, et, 2 anon. de eodem argumento excerpta. Pariter in cod. Medic. 3, plut. 6, qui continet Caten. Patrum in Psalmos, præmittitur Epiph. *de LXX Interpret.*, etc., sive potius epitome eorum quæ Epiph. in libro *De ponderibus, etc.*, memoriæ prodidit, indice Bandin. in *Cat. codd. Gr. Laur.*, I, p. 87. Atqui Montfaucon t. I *Hexapl. Origenis* (Paris. 1713, fol.), p. 86 seqq. prolegomen. (in Bahrtdii ed. t. I, pag. 177-181), ex cod. reg. Paris. 146, ac Vaticano edidit, S. Epiphaniī Περὶ τῶν Ὁ Ἑρμηνευτῶν καὶ τῶν παρερμηνευσάτων, *De LXX Interpretibus et de aliis qui secus interpretati sunt*, epitomen eorum, sed differentem in quibusdam, quæ in Epiphaniī libro *De ponderibus ac mensuris*, de eodem argumento leguntur. De Syriaca epitome narrationis Epiphani. v. Bruns in Eichhornii *Repertorio für bibl. u. morgenländische Literatur*, part. XIV, p. 391 seqq. Conf. supra, vol. III, pag. 690 seqq. —

(a) Melanchthon, IV, epist. 89, ad Camerar., a. 1529: Attuli a Lango hæc Epiphaniī Græcos libros Περὶ αἰρέσεων, qui mihi valde placent. Propemodum Historiam veteris Ecclesiæ continent. Ex his decrevi excerptare ἐπιτομήν. Et epist. 90: Ἱστορικὰ in illo libro sunt multa, et indicantur magis quidem, quam exponuntur eæ res, quæ alibi non exstant. Disputatio autem hujus auctoris περὶ δογμάτων et languidior est, et illæ etiam narrationes non ubique di-

sertæ sunt, et alicubi negligenter perscriptæ.

(b) D. Christianus Kortholtus notis ad Justinum martyrem, p. 41; Dallæus *De usu Patrum*, p. 272.

(c) Photius, cod. 122, Ἀσθενής ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἐν ταῖς κατὰ τῶν δυσσεβῶν αἰρέσεων συμπλοκαῖς.

(d) Scaliger. ad Euseb. et in *Scaligerianis*, et *Elench. trihæres.*, c. 15; Is. Casaubonus, etc.

(e) Dallæus *De usu Patrum*, p. 138.

De Epiphanii narratione cap. 3, 6, 9, 10 et 11, de versione LXX Gr. epistolisque regis Ptol. ad Judæos, et de comparata Aristæ narratione late disserit cl. Ern. Frid. Car. Rosenmüller in : *Handbuch für Literatur der bibl. Kritik und Exegese*, tom. II, p. 370 seqq., Gotting. 1798, 8°, et p. 412 seq. — Add. Bayle loc. cit. HARL.

5. *Epistolam ad Joannem Hierosolymitanum* (male Constantinopolitanum habet Possevin.) episcopum, cui arrogantiam et Origenis defensionem exprobrat, Latine tantum ex versione Hieronymi, qui illius in epist. 101, ad Pammach., meminit, tom. II Epiphani., p. 312. Pro extrema parte hujus epistolæ laudata in *Libris Carolinis*, IV, 25, et synodo Paris., p. 335, *De imaginibus*, cap. 7, et a Tubingensibus ad patriarcham Jeremiam, qua usus imaginum in Ecclesia improbatur, confer quæ disserunt Natalis Alex. sæc. IV, cap. 6, art. 28; Elias du Pin tom. II *Biblioth. eccles.*, pag. 297, ac præcipue J. Dallæus *De imaginibus*, lib. II, cap. 4.

6. *Epistola brevis ad Hieronymum*, qua ejus et Theophili Alex. zelum adversus Origenem probat. Hæc Latine legitur inter epistolas Hieronymi 73, et Theophili libris (sive epistolis potius) paschalibus præfigitur in *Hæresiologia* Heroldi, pag. 613, et in *Bibliothecis Patrum*; at a Petavio omissa est. Apud eundem Hieronymum exstat et epistola [66] Theophili Alex. ad Epiphanium. Fabr. — De utraque epistola v. not. B, in Bayle *Dict.*, v° *Epiph.*, p. 44. — *Epiphanii epist. ad Hieronym.* est Oxon. in cod. 20 bibl. collegii Babiloniensis. s. n. 426 *Cat. codd. Angl.*, tom. I, part. II, p. 10, et Dublini in cod. 7, 12 (s. n. 147 *Cat. cit.*), coll. S. Trinitatis, Paris. in B. publ. inter codd. Latin. in cod. 1890, n. 4; Epiph. epist. ad Joan. Hierosolymitanum et in codd. 2172 et seq. ep. ad Hieronymum. — Venetiis in B. Michael. teste Mittarellio in *Cat. codd.*, p. 331, et in aliis epistolarum Hieron. codd. atque edd. — In cod. Coislin. 305, fol. 207, sunt in una et dimidia pagina quædam ex *Epiphanii de Origene*, teste Montfaucon. in *Biblioth. Coislin.*, pag. 421. HARL.

7. *Περὶ τῶν δώδεκα λίθων*, *De gemmis in veste Aaronis*. Præter rem optimus Caveus librum *De lapidibus* inter inedita Epiphanii refert. Nec minus falluntur, qui librum hunc Epiphanio abjudicant. Prodiit cum versione Iolæ Hieronis, Tarentini, Tiguri 1582, atque in Petavii edit., tom. II, p. 225, tum in Matthiæ Hilleri libro *De duodecim gemmis in pectorali summi pontificis*, Tubing. 1698, 4°, et in *Syntagmatis ejus hermeneuticis*, 1711, 4°, qui observationes suas et Salmasii (ex *Pliniani ejus Exercitation. ad Solinum*) addidit. Idem p. 110 notat, de gemmis ante Epiphanium scripsisse Theophrastum Eresium, Dioclem, Jubam, Mauritaniam regem, Xenocratem Ephesium, Sudinem, Metrodorum Scepsium, Satyrum, Ajacem Pylæstonicem, Demonstratum, Zenothemin, Sotacum, Callistratum, Ismeniam Olympicum, Archelaum, qui in Cappadocia regnavit, Horum, Democritum, Zoroastrem, Zachariam Babylonium et alterum Xenocratem. Conferendus etiam Ed. Bernhardus notis ad Josephum, pag. 180 seq., et J. Braunius lib. II *De restit. sacerdotum Hebr.*, cap. 8 seq. In omnibus his editionibus omissa est *Epiphanii epistola ad Diodorum Tarsensem*, cui librum consecravit, quæ Latine exstat apud Faennum, lib. IV, c. 3, tom. II Opp. Sirmondi, p. 517. Hieronymus epist. 128 *De restit. sacerdotum, ad Fabiolam*: Sufficiat, quod et sanctus papa Epiphanius egregium super hoc (de gemmis duodecim, quid unaquæque valeat, et quomodo virtutibus singulas comparentur) volumen edidit; quod si legere volueris, plenissimam scientiam consequeris. Arethas ad *Apocalyps.* IV, 3, de lapide sardio: λέγει γὰρ ὁ μέγας Ἐπιφάνιος λατρεύειν οὐδέματα, etc. Epitomen ediderat Conradus Gesnerus cum corollario, in collectione scriptorum qui de rebus fossilibus egerunt, Tiguri 1566 [1565], 8°, atque ex alio codice ms. cum Francisci Turriani versione Petavii tom. II, pag. 233. Illa ipsa Epitome sub Epiphanii nomine tota legitur in Anastasii Sinaitæ quæstionibus, quæstione XL. Fabr. — Genuinum et integrum Epiphanii esse dicitur opusculum quod, in antiqua Latina versione repertum, ex cod. Vaticano, in calce tamen haud integro, prodiit hujus sententiæ: *Epiphani. de duodecim gemmis rationalis summi sacerdotis Hebræorum liber ad Diodorum*. Prodit nunc primum ex antiqua versione Latina. Opera et studio P. Francisci Foggini, qui et notas adjecit, Romæ, ap. Zempel. 1743, 4°. In præfat. enarratur historia hujus opusculi et auctorum, qui gemmas illas descripserunt. Idem contra Fabricium negat, epitomen, ab Anastasio Sinaita editam, et ipsius Epiphanii commentat., unam esse eandemque, libellum vero a Gesnero editum ipsum quoque non nisi prolixiorum epitomen operis esse censet p. XVI s. Conf. *Ephem. litt. Lips. A.* 1743, p. 347, et *Gotting. Ephem. litt. A.* 1745, p. 409 seq. In manibus habeo editionem sive collectionem illam plurium scriptorum, inscriptam: *De omni rerum fossilium genere, gemmis, lapidibus, metallis et hujusmodi libri aliquot, plerique nunc primum editi. Opera Conradi Gesneri. Quorum catalogum sequens folium continet. Tiguri, excudebat Jac. Gesnerus anno MDLXV, 8°*. Insunt autem opuscula sequentia, quorum quodlibet peculiarem habet inscriptionem: 1° J. Kentmanni, *Dresdensis medici, nomenclaturæ rerum fossilium, quæ in Misnia præcipue — inveniuntur*; 2° Eiusdem *calculorum, qui in corpore ac membris hominum innascuntur, genera duodecim, etc.*; 3° *De metallicis rebus ac nominibus, obs.* variae ex schedis G. Fabricii; 4° Severini Corbellii, *medici, de succino libri II — cum corollario Contr. Gesneri*; 5° Valerii Cordi *de halosantho, seu spermate ceti, cum corollario Contr. Gesneri*; 6° S. Epiphanii, *episcopi Cypri, de duodecim gemmis, quæ erant in veste Aaronis, liber Græcus et Latinus, Iola Hierotaranino inter-*

prete, cum corollario C. Gesneri; 7° Fr. Rueti, medici Insulani, de gemmis aliquot, iis præsertim, quarum D. Joannes in Apocalypsi meminit et aliis — libri ii; 8° C. Gesneri de rerum fossilium, lapidum et gemmarum maxime, figg. et similitudinibus, liber cum iconibus plurimis. — Epiphanius liber in titulo peculiari excusus dicitur Tiguri MDLXVI. In epistola nuncupatoria scripsit Gesner, se exemplar ms. accepisse a Gaspare a Nydbruck, Ferdinandi Romanorum et Maximilliani Bohemiarum regum a consiliis, et marginibus suas, quæ frequentes sunt, adjecisse emendationes, ex conjectura enatas. Codd. notitiam addere juvat. Duo Vaticanos indicat Montfauc. in *B. biblioth. mss.*, tom. I, pag. 13 D, et pag. 33 D, n. 921, et in alium Vatican. in *Bibl. reginæ Christianæ*, p. 61 D, et p. 88 C. — Tum p. 169 A Roman. in *B. Patrum S. Basil.*, Epiphanius *ep. ad Diodorum*, Gr. (conf. quoque Montfauc. in *Diario Ital.*, p. 215). — Idem tom. II, p. 1199 B, codicem in Pelliserii, in *bibl. abbatiæ S. Petri de Selincurte dioc. Ambianensis* nominat. — Venetiis inter codd. Nanianos in cod. 132, in *Collect. sententiarum e SS. et Patribus*, pag. 77, assertur explicatio omnium xii lapillorum ex ipso Epiphanio: — in cod. 297, n. 5, p. 75, *Epiph. de xii lapillis*. V. *Catal. codd. Nan. Gr.*, pag. 307 et 499. — Ibid. in *bibl. D. Marci*, cod. 498, *De duodecim lapidibus et signis*, in *Cat. codd. Gr. Marc.*, pag. 261, indicatur; sed cl. Villosion in *Anecd. Gr.*, tom. II, pag. 246, animadvertit, in illo cod. nihil aliud reperiri, nisi quædam excerpta ex illo libro. — Oxon. in *B. Bodlei* sec. *Catal. codd. Angliæ*, etc., I, in codd. Barocc. 129, 131, sed mutilus ibi est liber, 206, et inter codd. Th. Roe, n. 263. — Vindobonæ in *bibl. Cæsar. codd.* 213, n. 15. — In cod. 25, n. 8, teste Lambec. *Comment.*, tom. IV, p. 89, et tom. V, p. 269 seq. — Paris. in *bibl. publ.* exstant in octo codd. V. ind. *Cat. Par.*, II, v. *Epiph.* — Epitome in cod. regio Matrit. 110, indice Iriarto in *Cat. codd. Gr.*, p. 436. — Inter codd. Eparchii, n. 7. *Epiph. ad Diodorum, Tyri episcopum, de xii lapidibus*; de iisdem compendiosior tractatio; ejusdem Epiphanius aliarum quæstiones. V. Fabr. *B. Gr.*, tom. X, p. 479, vet. ed. HARL.

V. SCRIPTA PERDITA.

8. *Epistolæ* (a) quamplurimæ, ut quas Hieronymus *Apolog.* ii in Rufinum, p. 165, ait, se Epiphanio ad suggillationem Rufini dictasse, et una brevis in laudem S. Hilarionis eremitæ, A. C. 371 defuncti, de qua idem Hieronym. in Prologo vitæ Hilarionis: *Quamquam S. Epiphanius, Salaminæ Cypri episcopus, qui cum Hilarione plurimum versatus est, laudem ejus brevi epistola scripserit, quæ vulgo legitur, tamen aliud est locis communibus laudare defunctum, aliud defuncti proprias narrare virtutes.* FLAR. — Ex epistola ad monachos (*De abstinence a cibo*) Florentiæ, in cod. Laur. Medic. 6, n. 7, plut. 86, cum Damasceno de eodem argumento. (Bandin. *Cat. codd. Gr. Med.*, III, p. 295.) In cod. Paris. *bibl. publ.* 2731, n. 6, *Epiph.* (nescio quis) *De epistolico character.* HARL.

9. In *Hexaemeron*. Anastasius Sinaita lib. vii in *Hexaemeron* inter eos qui historiam creationis Mosalicam expositione litterali interpretati sunt, laudat τὸν λόγον καὶ ἔργον τριπραχάριστον Ἐπιφάνιον. FLAR. — Vide supra, ad n. 2 de aliis Epiphaniis. Aut estne pars libelli Epiphanius Constant. *De mensuris et de ponderibus* (part. ii, pag. 178 ed. Paris. Petav.)? Atque separatim scripta exstat in cod. Vindobon. 89, n. 19, Epiphanius Cypri recensio viginti duorum operum Hexaemeri creationis mundi. V. Lambec. *Comment.* tom. III, p. 483, ibique Kollarii notam A. — Item in cod. 185, Barocc. *bibl. Bodl.* et Epiphanius in *Hexaemeron*, Arabice, ibidem, n. 8511, inter codd. Rob. Huntington. HARL.

10. Λόγος εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Andreas Cæsar. in *Apocalyps.* i, p. 7. Videtur enim diversum utique notare sermonem ab iis quæ ex Ancorato Epiphanius hæresi lxxiv contra Pneumatomachos disseruntur, quoniam, quæ Andreas ex illo λόγῳ de hymno Seraphico affert, ibi non invenio.

11. Κατὰ τῶν εἰκόνων σύγγραμμα, *Scriptum adversus imagines*, quod memorat, sed tanquam Epiphanio suppositum rejicit Theodorus Studites in *Antirrhetico* secundo, tom. V Opp. Sirmondi, p. 130; licet dubitare possis num singulare scriptum Epiphanius ibi innuat Theodorus, et non locum, quo imagines improbat in *Panario*, hæresi lxxix disputans adversus Collyridianos, quem Epiphanius insertum et adulterinum esse contendit J. Damascenus orat. 2 *de imaginibus*, et Jeremias patriarcha ad Tubingenses, p. 216, confutatus a Tubingensibus, p. 335, vel locum alterum, a Patribus quarti concilii Constantinopolitani allatum ex *epistola ad Theodosium imp.*, qui exstat in septima synodo sive Nicæna secunda, act. 6, sectione et quem itidem suppositum esse clamaverunt Nicæni tom. III Binii, pag. 653, 654, quos refellit Dallæus *De imaginibus*, pag. 212 seqq. Eodem synodi septimæ loco λόγοι οἱ κατὰ τῶν εἰκόνων et βιβλοὶ Epiphanius suppositæ memorantur, quæ mox λογίσια et ψευδήγορα κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων συγγράμματα appellant, et paucissima eorum exemplaria exstare testantur, cum cætera [Epiphanius] scripta per universum

(a) Præter epistolam *Panario* præmissam, ad *Paulum et Acacium*, exstat etiam Epiphanius *epistola*, quam in Arabiam misit adversus Antidico-Marianitas, hæresi lxxviii, 2 seqq., et hæc est quam respicit lxxix, 1. Sic hæresi xlii, 41 seqq., inseruit librum suum, corruptionibus Marcionis in Luca et

Apostolo oppositum, quem Sixtus Senensis perpetuam existimavit ab auctore inscriptum fuisse *Panarionem*, cum Epiphanius tom. I, pag. 310, tantum dicat ex pluribus suis adversus Marcionem observationibus ἐδάριόν τι συντάξας se collegisse.

orbem terrarum celebratissima sint, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην διαδεδόνεσθαι. Multa certe scripsisse Epiphanius et in extrema senectute etiam varia cudisse opera, testis in *Catalogo* cap. 114 Hieronymus.

VI. DUBIA, VEL QUÆ JUNIORI CUIDAM EPIPHANIO TRIBUENDA VIDENTUR.

12. Περὶ τῶν προφητῶν, πῶς ἱκοιμήθησαν καὶ τοῦ χεῖνται. Tom. II, pag. 235. *De prophetis eorumque obitu et sepultura*, liber plenus incertis et parum credibilibus narrationibus. Incipit a Nathane, et desinit in Joanne Baptista. Ediderat adjuncta versione Albanus Torinus Basil. 1529, 4°, apud Cratandrum, cum Nazianzeni carmine *De miraculis per evangelistas narratis*, atque Hieronymo, Sophronio et Gennadio *De scriptoribus eccles.* [V. Maittaire A. T., tom. II, pag. 716 et *Cat. B. Leid.*, pag. 40 bis, cum Voss. V. L. ex codd.] Hinc cum commentario Jacob. Zehnerus, Schleusing. 1612, 4°, vir indignus qui ob unam notatam alteramque hallucinatiunculam tam acerbe a Petavio Præf. ad tom. II Epiphaniæ exciperetur. Petavius emss. regis emendavit et capita quædam, insigniter discrepantia, Græce adjecit ex codice Augustano: plurimum enim in hoc scripto invicem abeunt libri manu exarati, ut de Vindobonensibus notavit Lambecius, tom. III, p. 197 seqq. (a); tom. V, p. 280. Non dubitant viri docti esse Epiphanius suppositum, ac pleraque similia leguntur in pseudo-Dorotheo (quem Græce et Latine recudi feci Hamb. 1714, 8°) et in *Chronico Paschali*, quod *Alexandrinum* vulgo vocant. Confer Papebrochium tom. III Mali, pag. 49; Huetium *Demonstr. evangel.*, proposit. IV, ubi de prophetis disputat, et Cangium ad *Chronicon Paschale*, pag. 504, 505; Cotelærium ad *Constitut. apostol.* IV, 6, ubi ex ms. regio edidit breve scholion Epiphaniæ *De LXXII prophetis et decem prophetissis*.

13. Φυσιόλογος, διεξελθὼν περὶ τῆς ἐκάστου φύσεως τῶν θηρίων τε καὶ τῶν πετεινῶν. *Physiologus de natura ferarum et volucrum*. Tom. II, p. 189, cum notis et versione D. Consali Ponce de Leon, Hispalensis, qui ediderat Rom. 1587, 4°, recusum Antwerp. 1588, 8°, addito sermone in festum *Palmarum*: et minore forma Rom. 1601. Habuit eundem libellum mss. Gesnerus, sed ampliorem, capitibus 39 distinctum, cum in vulgatis tantum sint capita 25. Vide ejus Præf. ad librum Epiphaniæ *De gemmis*. Citat etiam in opere de animalibus passim ut de quadruped., p. 955: *Rhinocephalus cervicem habet equinam, cum universo corpore, flammæ ore eructat, quibus homines pereunt. Physiologus auctor obscurus*. Consalus ipse, tribus mss. usus, uno Sirletii, altero Francisci Turriani et tertio Panormitano, testatur, se undecim capita omisisse ob insanabiles depravationes. Videtur auctor hujus libri antiquior esse Epiphanius, nam citatur ab Origene homil. 17 in *Genes.* XLIX, et Rufino *De benedict. patriarch.* In decreto Gelasiano *De libris apocryphis*, § 65, memoratur *liber Physiologus, qui ab hæreticis conscriptus est et B. Ambrosii nomine præsignatus. Apocryphus*. Forte auctor decreti vidit veterem libri illius versionem Latinam, Ambrosii nomine prænotatam Fabæ. — Addam codd. notitiam. Est vero *Physiologus* Vindobonæ in B. Cæs. codd. 320, num. 6 (in quo Græca est inscriptio: Τοῦ Ἐπιφανίου ἐκ τοῦ Ἀριστοτέλους, φυσιολόγου τῶν ζώων, et Lambec. *Comment.*, tom. V, p. 591 seqq., ex eodem titulo manifeste apparere judicat, per *Physiologum* non esse intelligendum alium ac Aristotelem, cujus etiamnum exstant de historia, de partibus et de generatione animalium, etc.) — In cod. 24, n. 6 (Lambec. tom. VI, part. II, pag. 273), atque in cod. 55, cum vetustis imaginibus pictis (Lambec. tom. VII, pag. 215, qui et Kollar. ad primum cod. observant; codd. illorum auxilio novam *Physiologi* edit. posse multo emendatiorem adornari). Augustæ Vindelic., teste Reisero in *Cat.*, p. 40. — Venetiis in cod. Nanian. 257, quem valde differre ab edit. Consali Poncii, late docet Mingarellus in *Cat. codd. Nan.*, pag. 449, et subjicit, se opus ejusdem argumenti mstum vidisse in bibl. canonicor. ecclesiæ cathedr. Viterbii. — In cod. Baroc. 95. — In codd. Paris. bibl. publ. 834, 2027, 2509, *Physiologus Syrus*, seu historia animalium 32 in sancta Scriptura memoratorum, Syriace e cod. bibl. Vaticanæ nunc primum edidit, vertit et illustravit Ol. Gerh. Tychsen. Rostoch. 1795, 8°. Descriptiones illorum animalium miram habent similitudinem cum iis quæ in *Physiologo* Epiphaniæ, in spuria Hieronymi epistola ad Præsidium

(a) Seu pag. 487 ed. Kollar. In illo cod. Inscriptio est: Περὶ τῶν ἑξ καὶ δέκα προφητῶν (n. ab Osea usque ad Danielelem), καὶ πόθεν ἦσαν, καὶ τοῦ ἐκτελειώθησαν. In appendice quædam narrantur de prophetis Elia et Elisæo. Præter ea est in bibl. Bodlei. cod. Barocc. 206, *Epiph. de LXXII prophetis et prophetissis*; item de XVI prophetis horumque morte. In eodem cod. exstat Dorotheus, Tyri episcopus, *de LXX discipulis et de XII apostolis*: tum XII apostolorum patria et parentes. — Inter codd. Vossian. in *Catal. codd. Angliæ*, etc., tom. II, pag. 58, n. 2135, est Dorotheus sive alius quis *de vita et scriptis discipulorum Christi*: ac n. 2707. *Epiph. de prophetarum ritibus*, cum variis lecti. — Florentiæ in B. Laurent. cod. 6, n. 8-10, plut. 4, est *Epiph. 1° de LXXII prophetis et prophetissis* (edidit Cotelæ-

in notis ad lib. VI *Constit. apost.*, pag. 220): 2° *de XVI prophetis*; p. 232, narrationi de Jeremia, qui in ordine XIV est, subnectuntur *Paralipomena Hieremiæ prophetæ*; 3° *De Elia* (v. Bandin. *Cat. codd. Gr. Laur.*, tom. I, pag. 525). — In cod. Coisl. 120, *Epiph. de prophetis et prophetissis*, et in cod. 258, *de LXX prophetis ac prophetissis* (v. Montfaucon. *Bibl. Coisl.*, pag. 194 et 804). — Venetiis in bibl. Marc. cod. 498, *de LXXII prophetis et X prophetissis*, ac *de XVI prophetis*, unde fuerint, et ubi sint mortui. — Paris. in B. publ. inter codd. Latinos, cod. 4986, n. 2, *Epiph. liber de vitis prophetarum*, interprete (ut ait auctor *Catal. vol. IV*, pag. 13) ut videtur, Theodoro, et n. 4, opusc. *De rit. prophetarum*. Add. supra vol. VII, p. 452 seq. de Dorotheo. HAZL.

et in comment. Eustathii in *Hexaemeron* reperiuntur : ita tamen, ut singulae differant, et videantur omnes illi scriptores ex antiquiore, ab Origene jam memorato, opere, ὁ Φυσιολόγος, qui a Syro et Epiphanio saepe citatur hoc nomine, hausisse. Syrus tamen plenorem confecit epitomen ; cum ille 32 animalia, Epiphanius 21, pseudo-Hieronymus 14 tantum persequerentur. Num vero Syrus Physiologum ipsum excerpserit, an, quia Syrus ab initio mancus est, Græca verterit excerpta, definiri nequit. Conf. *Ephem. litt. Gotting.*, A. 1796, p. 736 seqq. Quæ Lambecii fuerit sententia, paulo ante indicavimus.

14. Λόγοι, Sermones sive homiliae viii.

α'. Εἰς τὰ βάλια, *In ramos Palmarum*. Tom. II, p. 251, cum versione et scholiis D. Consali Poncii, qui cum *Physiologo* ediderat e codice bibl. Antonii Caraffæ, Rom. 1587, 4° ; Antw. 1588, 8°. Incipit : Χαίρε σφόδρα, θύγατερ Σιών. FARR. — Infra, in vol. IX, p. 129, inter sanctorum elogia et vitas. — Florentiæ in bibl. Laurent. in cod. 26, n. 36, plut. 7, et 15, n. 4, plut. 11. (Band. *Cat. codd. Gr.*, I, p. 286 et 511.) — Paris. in bibl. publ. codd. 771, 979 et 1173. — Inter codd. Selden. in bibl. Bodlei. n. 3397, 7. — Inter Arabicos codd. sunt Paris. Epiphanii *Homiliae*, Arabice versæ, in cod. 63, *De Dominica in albis*, et *De Sabbato sancto*. — Cod. 73, 1, *De sepultura Domini*, et cod. 151, 5, *De Hosanna sive Palmarum die*. (V *Cat. codd. Paris.*, I, p. 106, 107 et 118.) HARL.

β'. Εἰς τὴν θεόσωμον ταφὴν. *In divini corporis sepulturam, et Josephum ab Arimathæa et Domini ad inferna descensum*. Tom. II, p. 259. Incipit : Τί τοῦτο ; σήμερον. Cum versione Stanislai Phœnicii, ex editione quæ viderat lucem Samoscii 1604, 4°, auspiciis Simonis Simonidis, regni Poloniæ cancellarii, cum notulis Dominici Neapolitani, ord. Minorum (a). Recitatur hæc homilia Magno Sabbato in ecclesiis Græcorum Russorumque. FARR. — Hinc etiam translata est in linguam Slavicam, et Græce in infinitis pene codicibus servata. Paris. in bibl. publ. exstat in 30 codicibus (qui in vol. II *Cat. codd. Paris.* passim memorantur). — In cod. Coislin. 121, 52. — Cod. 284, fol. 305. — Cod. 296, fol. 47 verso (fol. autem 13 esso dicitur Epiphanii presbyteri monachi de vita S. Deiparæ). — In cod. 301, fol. 1, breve fragmentum. — In cod. 301, 35. V. Montfaucon. *Bibl. Coislin.*, p. 197, 402, 413, 416 et 419. — Venetiis in bibl. Marci, cod. 574, tres a Fabricio laudatæ : — in codd. Naniæ 63, 24 ; — 73, 6, — et 119, 34. V. Mingarelli *Cat. cod. Naniæ*, p. 104, 148 et 248. — Florent. in bibl. Laurent. cod. 26, 44, et cod. 22, 13. V. Band. *Catal.*, etc., I, p. 286 et 426. — Taurini in bibl. reg. (secundum *Cat. Gr. Taur.*, p. 168, 218, 373 et 252) in codd. 70, fol. 391 ; — 115, fol. 199 ; — 270, fol. 27, et in cod. 267 sunt excerpta varii generis ex Epiphanio aliisque. Cod. 165, fol. 166, est *Epiph. homilia in diem Palmarum*. — Secundum *Cat. codd. Angliæ*, etc., in codd. Barocc. 135, 147, 197, 199 et 241. — In bibl. Bodlei., class. vi, n. 2500, sunt *Epiph. Cyprii homil. in Annuntiationem B. Mariæ et in sepulturam atque resurrectionem Christi*. — Oxon. in bibl. coll. Trinitatis n. 1989, *hom. in sepulturam Christi et ad inferos descensum*. — In tomo II, inter codd. Th. Gale, n. 6157, inter codd. Ge. Wheleri, n. 9094. — Monachii in bibl. elect. Bavar. codd. 64 et 114, in quo etiam *homil. in Joseph. ab Arimathia*. (*Cat. codd. Gr.*, p. 19 et 41). — Augustæ Vindel. *homil. de sepultura Christi ejusque descensu ad inferos*. (Reiser. *Cat.*, p. 23). — Fædem binæ in cod. Vindob. 116, 14, et prior in cod. 131, 22. — *In sepulturam Christi et Joseph. ab Arimath.* in cod. 32, 24. (Lambec. *Comm.* IV, p. 163, p. 296. VIII, p. 747). — Mosquæ in bibl. synod. V. Matthæi *Notit. codd. Mosq.*, p. 7 ; x³. Adde supra, ad IV n. 1. HARL.

γ'. Εἰς τὴν ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασιν, *In sanctam Christi resurrectionem*. Tom. II, p. 276. Incipit : Τῆς δικαιοσύνης τριήμερος ἥλιος.

δ'. Εἰς τὴν ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, *De Assumptione D. N. Jesu Christi*. Incipit : Κόσμος σώματος. Tom. II, p. 285, cum versione Theodori Peltani, qui vulgaverat inter homilias xvii theologorum, Ingolstadt. 1579, 8°.

ε'. Ἐγκώμιον εἰς τὴν ἀγίαν Θεοτόκον, *De laudibus S. Mariæ Deiparæ*. Tom. II, p. 291, cum versione Joannis Pici, canonici B. Mariæ Paris., ex edit. Paris. 1565, 8° (b), ad calcem Epistolarum S. Ignatii. Hæc homilia Græce occurrit etiam ms. in bibl. Bodleiana cod. Barocc. 174. (It. in cod. Coislin. 274, cum multis aliorum sermonibus, ejusdem argumenti. — In cod. quondam Uffenbach. 8, n. 23, *Epiph. De vita S. Mariæ* ; ea tamen sumpta esse ex Epiphanii hæresi lxxxviii, p. 1039 sqq., et in compendium missa, adnotat J. H. Mains in *Bibl. Uffenbach. mss.*, part. II, p. 432. — Paris. in bibl. publ. cod. 395 et 1173,

(a) Inscriptio edit. hæc est : S. Epiphanii, episcopi Cypri, *orat. in sepulturam corporis Domini*. Nunc primum in lucem edita ex bibl. Simonis Simonidæ (Gr. ac Lat.) Samosci. — Mart. Lenseius, typogr. academ. excud. 1604, 4°, eamque uberius recensuit, de auctore interpretationis, Stanislao Phœnicieki, et de editore, Simone Simonowicz et de Dominico Neapolitano, quædam tradidit, affirmans vero, se Domin. Neapol. notulas in binis suis, lis-

que plenis non deprehendisse exemplaribus, J. Dan. Janozki in *Nachr. von den in der hochgräfl. Zaluskischen Bibl. sich befindenden raren polnisch. Büchern*, tom. V, p. 217 sqq. HARL.

(b) Inscriptio, teste Maittaire, A. T., III, p. 733. hæc est : Epiphanii, episc. Constantiæ, Hesychii et Chrysippi, presbyteror. Hierosolym. sermones aliquot de laudibus Mariæ : Gr. et Lat. J. Pico interpretæ Paris. ap. vid. Guil. Morelii, 1565, 8°. Id.

— V. etiam ad orat. 8^a indicatam scripta. Præter ea sunt in cod. Paris. 816 *Epiph. homiliæ de anima; de vanitate vitæ; in fine sæculi; in omnes martyres; in natalem Præcursoris et in Joannem evangelistam.* HARL. Latine legitur in *Bibliotheca Patrum Paris.* 1575, 1589, ex interpr. J. Pici, et apud Surium 8 Dec. Incipit: Τὰς ἐκλαμπούσας μαρμαρυγὰς.

ζ'. *Περὶ βαίων, De festo Palmarum, fragmentum.* Incipit: Ὁ ὑπ' ἀγγέλων ἀσιγήτως ἀνυμνούμενος. Tom. II, p. 301.

ζ'. *Περὶ πίστεως, καὶ τῆς ἀγίας Τριάδος, De fide, S. Trinitate, et mysteriis numerorum, ternarii, senarii et septenarii.* Tom. II, p. 304. Incipit: Πίστις ἐστὶ, τῶς δὲ ἡ εἰς Θεόν, πρῶτον ἀφελόμενον.

η'. *In sanctam Christi resurrectionem.* Tom. II, p. 310. Latine tantum, ex versione Gerardi Vossii Tungrensis, qui edidit Rom. 1585, 12. Incipit: Mortuorum luctus exulavit.

Has homilias viri docti ad juniorem quemdam Epiphanium Cyprium referendas esse existimant, licet Combefissius in *Bibliotheca concionatoria* contendat, quasdam illarum, ut tertiam in sanctam resurrectionem, antiqui illius Constantiensis ætati non male congruere.

In Petavii editione desiderantur:

15. Fragmentum breve Epiphanii εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην, ex Catena Mazariniana ad Exod. xvi, 20. Græce vulgavit idem Combefissius *Auctar. noviss.* tom. II, p. 300.

16. *Apophthegmata* septemdecim Græce et Latine edita a Cotelerio inter *Apophthegmata Patrum*, p. 436-430 tom. I *Monum.*

17. *Miraculum sanctæ Eucharistiæ* e codice bibl. Palatinæ, versum a Petro de Monte, episcopo Bresensi sive Brixiensi, et sub Epiphanii nostri nomine Latine editum Rom. 1523. Cæterum Theophilus Raynaudus, S. J., qui recudi curavit a. 1640, cum copiosis suis animadversionibus in diss. *De apparitionibus in Eucharistiæ sacramento*, recusa a. 1665, tom. VI Opp., p. 582, et longe junioris esse Epiphanii ostendit p. 389 seq., inter alia etiam ex eo, quod Paulus secundus refertur mulctasse corpus suum flagellis: Quæ imbonitas, inquit, ante ærum Petri Damiani, qui sæculo undecimo claruit, in nullis anachoretarum vel monachorum asperrima quæque consecrantium gestis notata a me est.

18. *In Canticum canticorum.* Cassiodorus lib. 1 *Divinar. inst.*, cap. 5: Post quos (Origenem, Hieronymum, Rufinum) Epiphanius, antistes Cyprius, totum librum (Cantici canticorum) Græco sermone uno volumine sub brevitate complexus est. Hunc nos, ut alios, in Latinam linguam per amicum nostrum, virum disertissimum, Epiphanium, fecimus, Domino juvante, transferri. Adnotat J. Garetius, commentarium illum esse non Epiphanii, sed Philonis, quem Carpasi in Cypro insula Epiphanius episcopum ordinavit, et Græce cum versione, a Cassiodoro memorata, exstitisse apud Emericum Bigotium. FABR. — Ego vero nolo repetere, quæ jam supra in vol. IV, 751 sqq., in hanc rem disputata sunt (a): et de editione Giacomelli, qui sub Philonis nomine, Gr. ac Lat. illum commentar. e prelo exire jussit Romæ 1772, 4°, scita necessaria adlata. Add. Krohnii *Cat.*, p. 91, n. 35 et 36. Contra sub nomine Epiphanii commentarius in *Canticum canticorum* prodit nunc primum ex antiqua versione Latina opera et studio Petri Franc. Fogginii. Romæ typ. Palearini 1750, 4°. In præf. historia libri exponitur. — Antea sub Philonis quoque nomine prodit *Interpretatio in Canticum canticorum* Lat. ex interpretatione Steph. Salutati. Paris., Christ. Wechel. 1537, 8°. — Paris. in bibl. publ. cod. 3092, n. 2, *Epiphanii Expositio in Canticum canticorum* ex cod. aliquo descripta in cod. Vatic. V. supra, ad IV, n. 1. Anthimus Gazi, archimandrita et sacerdos Græcorum, etc., Viennæ Austr., vidit 1796 Constantinopoli ap. Joasaph. hieromonachum, postea metropolitam Anchiali, Græcum cod. mst. Epiphanii εἰς τὸ Ἄσμα τῶν ἡσμάτων in-4°. In Catena Nicephori, p. 15, numeratur inter τὰ ἐκλελοιπότα, teste Altero in Lips. A. L. Anz., A. 1800, n. 165, p. 1624. HARL.

VII. INEDITA:

19. *Expositio in Nahum prophetam* Græce ms. in bibl. regis Christianiss., teste Labbeo, p. 79 *Bibl. novæ mss.* [s. cod. 1458 init. in *Cat. codd. Paris.*, II, p. 325].

20. *In Psalmos* quædam, et *Περὶ διατρέσεως ψαλμῶν* ms. habuit Theophilus Galeus, teste Caveo. FABR. — Adde infra, lib. v, c. 17, de Catenis Patrum, vol. VII, p. 749, et in alios libros sacros pag. 736, 775, 781, 783, 790, ed. vet. Universim in Patrum Catenis in varios V. ac N. T. libros aliisque collectionibus Epiphanii loca sæpe citantur. Vel ex Montfaucon. *Biblioth. Coislin.* multa possunt colligi. Veuelt. in bibl. Michael. *Epiph. excerpta in Evang. S. Matthæi*, in cod. 120, qui Catenam Græcam continet, teste Mistarellio in *Bibl. codd. S. Michaelis*, p. 351. — Et sic in aliis variarum bibliothec. codd. — Add. J. Fabric. in *Historia bibl. suæ*, tom. VI, p. 150 sqq. — Sed temporis ratio et brevitatis studium uberiores non permittit expositionem. Vid. quoque Matthæi *Notit. codd. Mosquens.*, p. 29. — In cod. Syriaco 5 Paris. inesse dicuntur nonnullæ in version. libror. IV Regum ac Daniel Syriacam observationes, quarum auctores esse feruntur Eusebius Pamphili et Epiphanius. V. *Catal. codd. Paris.*, tom. I, p. 51. HARL.

21. Περὶ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ποῦ ἕκαστος ἐκήρυξε, *De SS. apostolis*, ubi quisque eorum prædicavit, mortuus et sepultus est, uti varia exstant sub nominibus Dorothei, Hippolyti, Sophronii, Athanasii, ita etiam sub Epiphanii nomine fertur in codice regis Galliarum; 2951, p. 233. Unde profert nonnulla Cotelierius ad *Constitut. apostol.*, vii, 46, vocans indiculum ἀνέκδοτον pseudo-Epiphanii de apostolis. [V. ad n. 12.]

22. *Liber de ortu divino*, Hebediesu Catalogo librorum Chaldaeorum n. 42.

Epiphanii librum *de Hebraicis nominibus* citat Scotus Erigena libro v *De divisione naturæ*, pag. 225. FARR. — In cod. bibl. publ. Paris. 1636, 12, *Epiphanii Lexicon*, quo vocc. Hebraica librorum sacrorum explicantur; superest tantum littera A, nec illa integra. Insuper Epiphanii, *quod septem opera fecit Deus die Annuntiationis*, excerptum, in cod. Medic. 50, 11, plut. 57, teste Bandin. *Cat.*, p. 433. HALL.

(a) Vide in Philone Carpathio, hujusce *Patrologiæ* tom. XL. Edit.

EPISTOLA NUNCUPATORIA.

ILLUSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

D. FRANCISCO S. R. E. CARDINALI RUPIFUCALDIO,

EPISCOPO SILVANECTENSI,

MAGNO FRANCIE ELEEMOSYNARIO, AC SANCTÆ GENOYEFÆ APUD PARISIOS ABBATI.

Meliusne sit, et consultius, cardinalis illustrissime, pestiferarum hæreseon nefaria dogmata consignare litteris, an ea tacere penitus, jure inter sapientes quæritur. Ac nonnullos minus seclarum ipsa descriptio, diligens præsertim et enucleata, delectat. Alii cautione quadam ac delectu opus esse judicant, ut ea solum prætermittantur, quæ aut vetustate jam obsoleverint, aut insigni seditate ac spurcitia contaminatæ fuerint. Utrosque movet ea causa potissimum : quod cum universe decretorum ejusmodi recordatio perniciosa sit, tum eorum mortifera contagio, quæ obscenæ voluptatis lenociniis partim incautos alliciunt, partim invitos ac repugnantes afflatu nihilominus quodam turpitudinis et odore perfundunt. Quamobrem quod Epiphanius Gnosticorum, Basilidianorum, Carpocratianorum, Origenianorum arcanas ac detestandas libidines tam diligenter expresserit, non illud quidem viri sanctissimi factum consiliumque reprehendunt, sed eorum omnium memoriam oblivione conteri fuisse satius putant ; et Græce, uti scripta sunt, relinqui modo, atque a peritioribus duntaxat legi oportere statuunt. Itaque Latine ut ea nos interpretemur, ac promiscuam flagitiorum conscientiam, communemque faciamus omnibus, probandum minime esse contendunt.

Contra quos omnes tam Epiphanii nostri quam nostra etiam causa disputandum breviter existimo. Ac priores quidem illi, quibus totum istud negotium displicet, hæreseon abstrusa ac recondita mysteria mandare scriptis, summum ac singulare veritati præsidium opinione sua detrahunt. Hoc enim extorquent ; quo nascentes identidem ac reditivæ mendaciorum sectæ validissime propulsari a nobis evertique possint. Est quidem ejus, qui in hæresin vel molendam vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore projectus. Sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcunque convicti olim erroris ac damnati pudeat. Sint sane, uti sunt, ferrei omnes hæretici : sint pervicaces : iidem se in ipso ardore agitationeque disputandi ad resistendum acrius fingant : tamen qui id didicerit, quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab antiquis Patribus et conciliis publicoque Christianorum consensu agnita ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi, quos sequitur, eorum interpolatores existerent, vix erit, opinor, ullus, cujus nisi frangi edomarique contumacia potuerit, non languidiores saltem habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata atque enervata concidat. Habent igitur hunc fructum commentarii illi qui de hæresibus scribuntur, ut in unaquaque ætate fautores perfidiæ ac satellites suos in illis, quos quidem erubescant, principes auctoresque recognoscant.

Jam qui certas ex hæresibus, easdemque vel oblitteratas, vel turpitudine infames omitti jubent, difficilem quamdam moderationem postulant : cujus ne ipsi quidem usum, rogati a nobis, expediant. Etenim si hoc certo polliceri possent, opinionum illa portenta, postquam oppressa ac sepulta semel essent, nunquam, nisi in libris exstarent, emersura denuo, neque suis ex illis bustis ac cineribus excitanda ; nihil consilio huic istorum prævertendum puta-

rem. Sed cum nihilominus statis temporum intervallis eadem illa monstra, amputata toties ac jugulata, reviviscant : cum idem hæresum illarum architectus inventorque diabolus, etiam omni librorum extincta memoria, perseveret : cum iisdem artibus et machinis, eademque ad illas instaurandas calliditate ac nequitia sit præditus : neque nos istorum ille delectus adjuvat ; et adversus redintegrati morbi periculum pristina illa certissimaque subsidia comparanda sunt. Potuerit sane ante annos aliquot, imo sæcula, designatio illa certarum hæreseon ad scribendum et opportunitas jactari ; cum pauciores adhuc essent, nec tam diversis ac dissimilibus ex formis prodigiisque conflata. Hoc quidem tempore, quo emortuas pridem superiorum ætatum hæreses revocatas in lucem ac renovatas cernimus, ne dubitationi quidem illi, ac quæstioni locus amplius est relictus. Quod enim fuit in omni antiquitate genus opinionis ac sectæ tam horrendum, tam inusitatum et obsoletum ? Quis tam obscenus et abominandus error ? Quod perfidiæ genus tam palam omnium voce condemnatum, quod non parentum nostrorum memoria fautores aliquos ac sectatores habuerit ? Parum est de Arianis illis conqueri, aut Macedonianis, Eunomianis, Nestorianis, et iis etiam antiquioribus Manichæis, Sabellianis, Samosatensis : cæterisque veteris Ecclesiæ faces ac tempestates persequi : in quibus præter dogmatis falsitatem nulla aut obscura sæditatis disciplina fuit : quæ omnes in Germania, Polonia, Pannonia, Russia, alibi denique renatæ ad hanc diem grassari et increbrescere dicuntur. Illæ ipsæ sordidissimarum libidinum inventrices hæreses ac magistra, quæ promiscuos concubitus, ac reliquam corporis turpitudinem ostentabant, quæque uno Gnosticorum vocabulo contineri nonnunquam solent, iisdem in locis in Adamianos, Pikardos, Valdenses, Lugdunenses Pauperes, cæteraque portenta verius quam nomina redundarunt. Veniam ad Galliam nostram, ac novissimam Calviniani labem dogmatis, atque pestem, quæ in illius gremio consedit. De qua verissime hoc mihi videor esse dicturus : velut sentinam illam orbis esse terrarum, in quam veterum et recentium sectarum, errorumque colluxies confluit : ac quidquid hæreseon hactenus exstitit, de quo legere aliquid vel audire potuimus, ex eo libatum esse ac derivatum aliquid ; atque ex abhorrentibus monstrorum omnium partibus ac figuris, ultimum illud, ac reliquis horribilius esse concretum.

Quamobrem cum et ubique terrarum, et hic apud nos priscarum sese hæreseon ac sectarum venena diffundant, ad illa, quæ supra dixi, præsidia confugiamus, et medicorum imitemur industriam. Quorum majores cum eisdem humanis ingruere corporibus ac recurrere morbos intelligerent, eorum origines, progressiones, proprietates, casuum atque eventorum exempla, tum remedia diligenter in libris notarunt : quæ dum posterius legunt, contra illos ipsos alieno se usu experientiaque confirmant. Ita nobis, quibus assiduum est iisdem cum erroribus, velut morbis ex intervallo recrudescentibus, ac jam ante cognitis, certamen ineundum, utiles sunt commentarii antiquarum hæresum : ex quibus non earum modo notitiam adipiscimur ; sed ad illas etiam, ubi renatæ fuerint, profligandas, eadem paramus auxilia, quibus, cum primum nascerentur, extinctæ sunt.

Quo in genere cum multorum Patrum egregie sit labor, ac cum laus versatus ; quem tu tamen, sive diligentia, sive ubertate eruditionis ac copia, cum Epiphanio conferas, reperies ex omni antiquitate neminem. Non enim ille brevem duntaxat hæreseon indicem cæterorum more conscripsit : quemadmodum Augustinus, Philastrius, Hieronymus, Damascenus, copiosius etiam Theodoretus, atque alii complures instituerunt : nec illorum tantummodo opiniones ac dogmata, res etiam ab earum auctoribus ac principibus gestas accuratissime proposuit. Sed quibus armis insuper aut illarum petitiones depelli, aut vicissim illæ peti, expugnarique possent, uberrime doctissimeque monstravit. Quibus etiam de causis Παράπρον, sive, ut Anastasius Sinaita in Quæstionibus, ac Photius cum Græcis aliis habet, Παράπρον, id est, medicam arcam, sive capsulam, ac thecam, opus illud inscripsit : ut in eo sciremus contra mortiferos ac venenatos serpentium morsus, adeoque morbos omnes hæresum, saluberrima remedia contineri.

Quocirca persæpe sum equidem Augustinum vehementerque miratus : qui in libro De hæresibus ad Quodvultdeum, cum Epiphanii meminit, hæc de illo in Præfatione posuit : Noster vero Epiphanius, Cyprius episcopus, abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemo-

rans omnia, nulla disputatione adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt hi libelli : et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris, vel aliorum quibusdam libris longitudine comparandus. Hujus brevitatem si fuero in commemorandis hæresibus imitatus, quid a me brevius postulare, vel exspectare debeas, non habebis. *Hæccine, quæso, de Epiphaniæ Panario Augustinum scribere? Affirmare opus esse perbreve; et, si in unum libellum redigatur, tam mediocri mole et amplitudine futurum? Negare denique aliud iis in libris, præter simplicem hæreseon historiam, sine ulla mendacii oppugnatione tractari? Atqui et uberrimi sunt de hæresibus Epiphaniæ libri : et adversus singulas fuse accurateque disputat : nec illud ipsum postremo, quod omissum ab Epiphaniæ, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas hæreses dissereret, aut in illo De hæresibus libello, aut in alio Augustinus ipse præstitit. Nihil enim præter sectarum omnium summam errorumque capita complexus est. Quod postremum ut admirationem auget, ita prius illud non levem suspicionem facit, Epiphaniæ Panarium ipsum, opusque Adversus hæreses integrum Augustinum nondum, illa cum scriptis proderet, vidisse : sed illius duntaxat epitomen, atque ejusdem fortassis Anacephalæosin, sive Breviarium ex singulorum tomorum et hæreseon argumentis et capitibus collectum. Quanquam illud etiam movet, quod in sex libros asserit Epiphaniæ opus esse partitum. At id secus se habet. Nam in tres duntaxat libros tribuitur. Libri omnes in tomos septem. Quare illud Augustini singulare est, quod LVII hæresi, quam Psallianorum vocat, Massalianorum Epiphanius, subtexuit : Proinde ille de octoginta hæresibus separatis viginti, quas ante Domini adventum exstitisse, sicut ei visum est, computavit, reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libros totius ejusdem sui operis fecit concludi. Tres in libros Panarium omne dividitur. Primus tomos continet tres, quorum in priore viginti illæ sunt Christo antiquiores hæreses. Alter earum, quæ post Christum exortæ sunt, tredecim colligit. Totidem postremis. Ac si librorum nomine tomos Augustinus intelligit, dempto superiore illo, qui viginti ex hæresibus constat, reliqui sex erunt, non septem. Quare fuerit illius operis, sive epitomes alia ratio partitioque necesse est, quod se Augustinus legisse, et imitari voluisse demonstrat.*

Sed a minuta illa et angusta disquisitione ad id redeo, quod de Panarii commendatione ac fructu disputare cœperam. Nam ad illud, de quo agebatur, catholicæ religionis patrocinium, et hodiernarum eversionem hæresum opportunitates innumeras, et adjumenta suppeditat. Primum quod de ejus auctoritate, propter et scriptoris vetustatem, et illustrem inter Patres dignitatis locum, ne ipsi quidem obtrectatores antiquitatis, ac bonorum hostes omnium dubitant. Deinde quod præcipua quæque decreta fidei, quæ opinosissimi homines his temporibus inficiari audent, tam expressis ab illo testimoniis approbantur : quæ autem iis illi contraria defendunt, suos ad auctores, hoc est hæreticos revocata veteres, tam graviter ac crebro refutantur : ut quem adhuc falsitatis istius non pudeat, communem ante sensum quam modestiam verecundiamque perdiderit.

Hæc de Epiphaniæ nostro adeo magnifice splendideque jactata quam vera sint, planum in singulis Lutheranorum et Calvinistarum erroribus facerem, si id aut epistolæ brevitatis sine- ret, aut alium, quam te, cardinalis illustr., oratio hæc a nobis instituta respiceret. Sed id aut alio fortasse loco præstabimus, aut ad certos hodiernis e scriptoribus remitteremus, qui in eam partem studiose ac sane utiliter incubuerunt. Tibi vero nota magis illa quam mihi sunt, qui quantus vir Epiphanius fuerit, quantumque Panarii istius momentum sit, non aliena commendatione, sed studio ipse tuo experientiaque didicisti. Ac quidquid hactenus vel de auctoris hujus præstantia, vel de hæreseon labefactandarum ratione paulo verbosius explicavi, non id tua causa, neque ut quod abs te discere debeo, hoc te ipse docerem, pertractare volui : sed ut consilium de hac editione meum expositum tibi, a teque probatum, maneret ad cæteros, tuoque se judicio et auctoritate defenderet. Quam ego prærogativam voluntatis humanitatisque tuæ dignitate ipsa muneris ac pretio impetrare malui, quam, quæ trita et pervagata Præfationum seges est, ornandis tuis laudibus ac virtutum tuarum præconio colligere. Nam apud te de te ut verba faciam, singularis, quæ in te est, gravitas ac modestia non patitur. Neque te ambituuncula ista, et, quod esse jucundissimum omnium acroama dicitur.

ornamentorum tuorum atque insignium prædicatio delectat. Itaque non alio sequestre ac conciliatore gratiæ tuæ usus, quam Epiphanio ipso, ad tutelam nominis tui patrociniumque confugi. Quod ut mihi defuturum non esse confidam; facit amor in primis erga litteras tuas, tum pietatis religionisque cognitus omnibus ac perspectus ardor, quibus ex ambobus studiis nostræ illæ in Epiphanium collatæ operæ vigilæque proficiscuntur. Faciunt excellentes ingenii artes virtutesque cæteræ: quibus Ecclesiæ principatum jamdudum publica omnium rota ac suffragia despondent. Facit postremo prolixus tuus in Societatem nostram, ac multis indiciis perspectus atque exploratus animus; tum nonnullus quoque tenuitati nostræ patet factus jamdiu ad benignitatem tuam aditus ac receptus. Quorum omnium summam brevissima hac certissimaque voce complectar: Neque te dignius quam quod a me modo deferitur, offerri tibi munus posse, neque digniorem, cui illud offerrem, te uno reperiri potuisse. Vale.

Lutetiæ Parisiorum, anno ineunte MDCXXII, xviii Kal. Febr.

III. A. T. deditissimus

Dionysius PETAVIUS
Societatis Jesu presbyter.

AD CATHOLICUM ET CANDIDUM LECTOREM.

Cum assiduis eruditorum ac piorum hominum querelis flagitari jamdudum Epiphanium nostrum intelligam; a quibusdam etiam tarditatem accusari meam, quod cujus editionis spem ante complures annos ostenderim, ea nondum in lucem tam longo intervallo prodierit, nonnulla nostra excusatione muniendus ad æquitatem tuam aditus videtur. Erit illa vero perfacilis, si hoc cum animo tuo æstimare volueris, quantum ad id, quod initio prævideram, et ad quod paratus veneram, pensi ac laboris accesserit. Nam cum primum illud opus amicorum rogatu, et eorum qui auctoritate poterant apud me plurimum, hortatu recepi; unum illud designabam animo, ut et Græcis diligenter emendatis, et Latina Cornarii interpretatione castigata, adnotarem ea breviter, quibus ad auctoris mentem assequendam adjuvari non imperiti hominis industria posset. Ut autem Latine interpretarer ipse, neque constitueram equidem, neque forte necessarium arbitrabar. Hac ego spe, conditioneque cum ultro oneri illi successissem, cumque istud et amicorum prædicatione, et mea quoque denuntiatione manasset longius, quam ut radimonium honeste possem deserere, mox ubi tractari cœpta res est, plus in ea negotii quam mihi pollicebar, esse situm animadverti. Postquam enim Cornarii Latina emendare sum ingressus; periculumque recensendis aliquot paginis feci, ecquid mediocri aliqua tractatione nitescere ac perpoliri posset, plena non solum fastidii visa res est, sed etiam molestiæ, et illiberalis cujusdam operæ ac laboris. Ita multa tum demenda, commutanda, interpolanda fuerunt; ut ego tolerabilius esse statuerem, aliam de integro, ac novam struere, quam alienæ, præsertim barbaræ, insulsæque tectorium inducere. Cessi igitur invitatus, atque hæsitans licet, et in hoc me pistrinum detrudi, compingique sum passus: ut eum scriptorem, quem castigandum, ut dixi, atque ornandum tantummodo susceperam, Latino insuper sermone converterem.

Est illud profecto genus interpretandorum librorum utile bonis artibus; et quod major pars Græce aut omnino nescit, aut non ita scit, ut iis adjumentis carere possit, hæc ætate necessarium. Sed idem tamen non solum insuave per sese; verum etiam, propter summam hoc tempore obtrectandi impunitatem, ac licentiam, sollicitum ac lubricum. Quoniam quidem recte facto, mediocris approbatio; errato, sine ulla venia, vehemens, et atrox reprehensio proponitur. Id adeo certorum hominum importunitate et inhumanitate fit: qui cum ipsi sine errore nihil scribant, neque se a quoquam redargui patiuntur, et hoc ipsum tamen tyrannico sibi jure in cæteros usurpant. Est autem in Græcis Latinam in linguam transferendis lapsus ac reprehensionem evitare difficile, propterea quod nemo est ita necessariis ad id munus præsidii instructus; qui aut Græcos omnes auctores legerit, aut immensam vim artium omnium, et materiam; quarum ex scientia efflorescere, ac redundare debet interpretatio, usu et memoria comprehendat. Quis est enim qui divinas humanasque disciplinas, qui theologiæ, philosophiæ ac mathematicum partes omnes; qui juris ac medicinæ, qui minutas denique artes vel unus exhaustire potuerit, vel infinitam vocabulorum, quæ cuique propria sunt, silvam varietatemque scrutari? Atqui cum illa passim Græcorum mo-

nimentis aspersa sunt : tum eorundem inscitia nonnunquam hallucinari interpretem par est, et ab illius a t'is peritis, contra quam commissum aliquid fuerit, vitia ipsa deprehendi. Sed mutua ista castigatio erroris, et animadversio maximam affert communibus litteris utilitatem : ac ne ei quidem, qui erraverit, si se hominem natum esse recordetur, odiosa videri vel iniqua debet. Movet vero plerosque, atque ab hac publice commodandi ratione deterret, non reprehensio erroris ipsa, sed insultandi in aliena culpa libido quædam petulans ac procax, quæ utcumque vel levissima in re titubatum erit ; et unius vocalæ vis ac potestas interpretem fugerit, sic quasi reip. salus agatur, rem ab honesta contentione ad illiberales rixas et sordidas, ad fœdissimas similitudines, atque ad personarum injurias contumeliasque transferunt. Hæc igitur ipsa famæ honorisque proposita dimicatio quietos et moderatos homines, qui nonnullum tamen in publica sibi commendatione laborum fructum constituunt, defugere operam illam admouet potius, quam cum acerbis et pugnacibus adversariis, et ad quævis dicenda audiendaque paratissimis in puerile certamen descendere. Mihi vero, quem ad sublimius quiddam et divinius cogitata omnia consiliaque referre, susceptæ vitæ rationes hortantur, atque hæc vanissimorum et ineptissimorum hominum judicia contemnere, cur Epiphaniï interpretationem vererem attingere, causa in primis ista fuit : quod cum lectum ac diuturnum fore negotium illud animadverterem, tantumdem præstantioribus studiis detractum iri temporis cernerem, quantum in eam occupationem esset insumptum. Accedebat ad communem interpretandi molestiam præcipua quædam in illo scriptore difficultas : quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrunt illa, quæ Græci ἀναπόδωτς, et ἀναχόλουθς nominant : pedestre ac popolare dicendi genus. Quod sive pari sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum : cujusmodi sunt Latina fere Cornarii, cujus nos utique similes esse nolumus. Sin ornatum atque cultum adhibeas, id sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis. Altera causa est quod iidem illi Epiphaniï libri mendis ac maculis scatent innumeris : quæ non modo infringunt interpretis conatum, sed ad divinationes ac temerarias interdum conjecturas adigunt : dum ne suspensa ac mutila sententia relinquatur, supplere multa de suo, aut aliter atque edita sunt, conformare cogitur. In quo ut acute, non pauca et solerter inveniat, aberret tamen interdum, seque criminationibus istorum, quos dixi, et calumniis objiciat. Vicit nihilominus privatas rationes bene de te, catholice Lector, deque Ecclesiæ causa merendi studium. Vicit novæ, jampridem a me data fides editionis, ac promissi religio. Nam et tua atque Ecclesiæ communis intererat, opus illud, quod ad diluendas hæreses a gravissimo et sanctissimo Patre Græcis est editum, quemlibet potius interpretem habere quam hæreticum : et ad recentis editionis splendorem attinebat, commodius aliquanto, minus certe barbare et iniquitate loquentem Epiphanium, Latinis auribus non suspecto ab auctore committi.

Ilaves quæ mibi causæ tarditatis fuerint : cognosce nunc cætera. Epiphanium tibi damus integra primum fide ex vetustis codicibus, quoad licuit, castigatum ac recensitum. Horum princeps Vaticanus fuit : cujus diversas lectiones Romæ olim a se collectas R. P. Andreas Schottus, pari vir humanitate atque eruditione præditus ad me sponte misit. Ex quo permulta sunt a nobis opportune restituta. Accessit ex bibliotheca regis Christianissimi depromptus alter, quo cum Basileensem ipsi contulimus. Ex amborum auctoritate, si quid in contextu ipso mutatum reperies, scito esse profectum. Reliqua, quæ ex judicio emendare facile potuimus, utot erant in Basileensi, reliquimus : atque ad oram fere paginarum conjecturam nostram ascripsimus, quædam in animadversiones coniecimus. Nam et animadversionibus nostris, hoc est plenioribus notis ac prope commentariis, Epiphanium illustriorem reddidimus. In quibus quantum a me sit elaboratum, quantum ex melioribus derivatum studiis, ex re ipsa facilius quam mea oratione perspicies. Illud quidem providendum duximus, ut ne aride ac jejunæ nimis essent, et variarum lectionum exiles quædam notæ : sed si quod uberius apud Epiphanium esset argumentum ; si qua paululani insignis quæstio, cujus difficultas cum utilitate certaret, ea nos pro usu captuque nostro liberius ac diffusius tractavimus. Quo in genere multa illic habes de Natalis Christi et Passionis anno ac die : de Paschali mense, de Judæorum cyclo, de antiquo pœnitentiæ ritu, de Sirmiensi et Ancyrano conciliis, de nonnullis veteris Ecclesiæ moribus, de Romanorum imperat. chronologia, et id genus aliis explicata. Quæ si longiora videbuntur, licet disputationibus hæc præteritis, quarum ideirco titulum paginarum initiis ascripsimus, ea deligere, quæ ad Epiphanium sine offensione percurrendum necessario præcipienda sunt. Quanquam ejusmodi fere illa esse cognosces, ut supervacanea aut alieno posita loco videri nequeant. Ita plerumque perplexum atque anceps est, quod ab Epiphanio proponitur, argumentum, ut ad intelligentiam sui aliquanto etiam plura quam a nobis sunt allata desideret.

Illud vero postremo ad Epiphaniï tractationem commodum accessit, ut, quoniam longiores singularum hæresum disputationes sunt, ac perpetuo cursu orationis, sine ulla interspiratione ac distinctione contextæ, certas in partes, ac veluti capita hæresim unamquamque tribueremus : quibus numerales ad oram notas apposuimus. Quæ res non legentium solum fastidium sublevabit, sed ad citanda testimonia cumprimis erit expedita. Nam quoties ex aliqua Epiphaniï Hæresi auctoritas producit, si illam, uti fit, recognoscere volueris, tota tibi, quæ nonnunquam est immensa, pervolvenda disputatio est. Nunc notarum

illarum capitumque compendio licet, non tantum qua ex hæresi locum illum adduxeris, sed etiam quoto ex hæresis numero, vel ascribere ipsum vel ascriptum ab aliis nullo negotio reperire. Quod si mihi id occurrisset initio, de quo, affecto jam opere, venit in mentem, etiam Basileensis editionis paginas ad marginem nostræ hujus addidissem, propter eos videlicet auctores, qui cum Epiphani locum aliquem proferrunt, paginarum eadem ex editione numerum utiliter adnotant. Quare istud in alia, si res tulerit, editione faciendum suaserim.

Tu velim, catholice ac candide Lector (neque enim pluribus te detineo), ad hanc lucubrationem nostram sic accedas, ut intelligas, neque nihil a nobis esse peccatum: et si quæ in illa commissa deprehenderis, ea pluribus cum bonis: si modo plura mihi bona sunt: aut æqualibus, paucioribusve compenses: atque his fruaré, illis veniam tribuas: pro æquitate tua denique majora et utiliora deinceps a nobis expectes.

DE EPIPHANIO VETERUM ELOGIA QUÆDAM.

Hieronymus libro De scriptoribus ecclesiasticis.

Epiphanius, Cypri Salaminæ episcopus, scripsit adversum omnes hæreses libros, et multa alia, quæ ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. Superest usque hodie, et in extrema senectute varia cudit opera.

Idem apologia secunda Contra Rufinum.

Non tibi sufficit passim contra omnes detractio, nisi specialiter contra beatum et insignem Ecclesiæ sacerdotem styli tui lanceam dirigas? Quis ille, qui velut necessitatem evangelizandi per omnes gentes, et per omnes linguas habere se putat de Origene male loquendi: qui sex millia librorum ejus se legisse, quamplurima fratrum multitudine audiente, confessus est?

Mox. Crimini ei dandum est, quare Græcam, Syram, et Hebræam, et Egyptiacam linguam, ex parte et Latinam noverit, etc.

Meminit et passim, ut in Epistola 61 contra Joannem Hierosol., in Epitaphio Paulæ, in Vita Hilarionis, et aliis in locis.

Augustinus libro De hæresibus, ad Quodvultdeum.

Usque ad istos ergo *De hæresibus* opus suum perduxit supradictus Epiphanius, episcopus Cyprius, apud Græcos inter magnos habitus, et a multis in catholicæ fidei sanitate laudatus.

Cætera quæ de Epiphani opere eodem in libro commemorat Augustinus, in Epistola supra a nobis allata et excussa sunt.

Sozomenus lib. vii, c. 26.

Per idem tempus Epiphanius metropolitanæ Cypriorum Ecclesiæ præerat. Quem non modo vitæ institutum, ac præclaræ virtutes insignem reddiderunt; sed et miracula ipsa, quæ partim vivo adhuc ipso, partim post ejus obitum Deus in ipsius honorem edidit. Mortuo enim illo, quod adhuc superstitie non contigerat, fama est hodieque dæmones ad ejus sepulcrum fugari, ac nonnullas curationes fieri. Sed et viventi etiamnum multa prodigia tribuuntur. *Vide ibidem reliquæ.*

Περὶ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον καὶ Ἐπιφάνιος τῆς Κυπρίων ἐπισκόπος· ὃν οὐ μόνον τὰ περὶ τὴν πολιτείαν ἐπισημὸν ἐπὶ ἀρεταῖς ἀπέδειξεν, ἀλλὰ καὶ ὅσα παράδοξα ζῶντος αὐτοῦ, καὶ μετὰ τελευτὴν, τιμῶν τὸν ἄνδρα ὁ Θεὸς ἐπέτελεσεν. Ἀποθανόντι γάρ, ὃ μὴ περιόντι ὑπῆρξε, λόγος ἐπὶ τῷ τάφῳ αὐτοῦ εἰσέτι νῦν δαίμονας ἀπελαύνεσθαι, καὶ ἰάσεις τινὰς γίνεσθαι. Ἐν ᾧ καὶ ζῶν ἐτύχανε, πολλὰ θαυμάσια αὐτῷ ἀνατιθέασι.

Mentionem ejusdem facit et Socrates, lib. vi, cap. 10, 11, in historia Chrysostomi. Sozomenus quoque lib. viii, cap. 14, et ex illis Nicephorus lib. xiii, cap. 12. Sed cavendi iidem illi scriptores, dum Epiphanium referunt Anthropomorphitarum initio dogmati inhærentem, et a Theophilo errorem deductum, eidem propterea favisse, atque Origenem damnassee. Fallunt enim, aut falluntur historici illi Origeni plus æquo dediti, et eam viro sanctissima ac doctissimo calumniam aspergunt, quam Catholicis imponere vulgo Origenistæ consueverant; uti nimirum Deum ab illis corporeum, ac membris suis humano more constantem fingi, impudenter assererent. Nam ab omni hac invidia Epiphanium sublevari Hieronymus epistola 61 ad Pamachium contra Joannem Hierosol. Vide Annales Baron. anno præsertim 392 et 393. Sed et aliorum deinceps, in quibus Epiphani gesta prosequitur.

[*Meminerunt ejus præterea et Nicænæ synodi secundæ Acta.*]

Ex Bibliotheca Photii, cod. cxiv.

Ἀνεγνώσθη Ἐπιφανίου τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Ἀ τὰ *Panaria* ἐν τεύχεσι μὲν τρισὶ, τόμοις δὲ ἐπτὰ, κατὰ αἵρέσεων δὲ ὀγδοήκοντα. Ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Βαρβαρισμοῦ, κάτεισι δὲ μέχρι τῶν Μεσσαλιανῶν. Πάντων δὲ τῶν πρὸ αὐτοῦ κατὰ αἵρέσεων καταβεβλη- κότεων πόνους πλατύτερός τε καὶ χρησιμώτερος· ὅτι ἅπερ τε ἐκείνοις ἐβρέθη τῷ χρησίμῳ ἔχοντα, οὗτος οὐ παραλέλοιπε, καὶ εἰ τι προσεξευρεῖν ἴδυνήθη, προσέθηκε. Τὴν δὲ φράσιν ταπεινός τε καὶ οἷα εἰκὸς Ἀττικῆς παιδείας ἀμελέτητος. Ἀσθενής δὲ ἐκ τοῦ ἐπὶ πλείστον ἐν ταῖς κατὰ τῶν δυσσεδῶν αἵρέσεως συμπλοκαῖς. Ἐνιαχοῦ μέντοι ἀριστεύει· ταῖς ἐπιβο- λαῖς, εἰ καὶ τῶν βημάτων αὐτοῦ, καὶ τῆς συντάξεως οὐδὲν τὸ ἰδίωμα συμβελτιοῦται.

Ἀνεγνώσθη τοῦ αὐτοῦ ὁ Ἀγκυρωτός, σύνολις ὡς- Β περ τῶν *Paraplor* ὑπάρχουσα.

Ἐκ τοῦ *Μηνολογίου*, μηνὸς Μαΐου. — Τῷ αὐτῷ 18. Τοῦ ἐν ἀγίοις Πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντίας Κύπρου.

Στίχος.

Φαρεῖς Ἐπιφάνιος ἐν Κύπρῳ μέγας,
Κλέος παρ' αὐτῇ καὶ θαυρῶν ἔχει μέγα.
Τῇ δωκαδεκάτῃ Ἐπιφάνιος μέρος εἶλεν.

Οὗτος ὁ μέγας καὶ θαυμαστός Ἐπιφάνιος χώρας γέγονε Φοινίκης, ἐκ περιουκίδος Ἐλευθεροπόλεως, γονέων αὐτουργῶν. Τραφεὶς δὲ ἐν οἰκίᾳ μικρᾷ, καὶ οἷαν ἔχοιεν πένητες ἄνθρωποι, καὶ γηρόνοι, αὐτὸς τῇ κατὰ Θεὸν διέλαμψεν ἀρετῇ, καὶ εἰς τὸ ἀκρότα- τον ὕψος τῆς κατ' εὐσέδειαν προήχθη πολιτείας. Τῶν γὰρ γονέων αὐτοῦ τῇ τοῦ νόμου ἐναπομεινάντων λα- τρεῖα καὶ σκιά, καὶ μὴ δυνηθέντων ἰδεῖν τὸ φῶς τῆς χάριτος, αὐτὸς πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ ἀλήθειαν ἔδραμεν, C μικρᾷ δραξάμενος ἀφορμῇ. Κλεοβίου γάρ τινος ἱεραμένου αὐτοῦ τὴν πληγὴν, ἣν ὑπέστη κατὰ τοῦ μηροῦ, ἀτάκτως πεσόντος ἀπὸ ὑποζυγίου, οὗ ἐπ- ωχέιτο, κατασχιρτήσαντος, καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ ὑποζυ- γίου θανατωθέντος, τότε μὲν ἀμφίδοξον ἐν διαλογι- σμοῖς ἔσχε τὴν γνώμην, καὶ τὸ λοιπὸν οὐ πᾶν τῇ τοῦ νόμου προσείχε δουλείᾳ. Ὑστερον δὲ Λουκιανῷ τινι μονάζοντι ἐντυχῶν, οἶδεν αὐτὸν πένητι ἐντυγχάνοντα, ζητοῦντι αὐτῷ βρῶσιν φαγεῖν· ὁ δὲ καὶ τριβώνιον ἀπέδωκε, καὶ αὐτίκα ἄνωθεν ἐκείνῳ στολή τῷ Λου- κιανῷ ἐνεδύετο. Καὶ ταῦτα θεωρῶντος Ἐπιφάνιος, τῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει προσέρχεται, καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα παρὰ τοῦ ἐπισκόπου ἔχειται. Τὰ δὲ ἐντεῦ-θεν δυσέφικτον ἐν ἐπιτόμῳ πάντα περιλαβεῖν, ἀ εἰρ- γάσατο. Τοσοῦτον δὲ εἰπεῖν μόνον ἐστὶν ἀναγκαῖον, D ὅτι κομιδῇ νέος ὢν τῇ ηλικίᾳ, τὴν κατὰ Χριστὸν πί- στιν ὑποδεξάμενος, εὐθύς μονάσας ὁσίως, πάντας τοὺς κατ' αὐτὸν ὑπερήλασεν ἐγκρατεῖα, καὶ πόνους ἀσκητικοῖς· καὶ εἰς τὸ τέλειον τῆς ὀρχιερωσύνης γε- νόμενος, κατάλληλον ἔσχεν τὴν πρᾶξιν τοῖς προδειω- μένοις. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς παρελθοῦσιν ἀσκητικὴν δια- γωγὴν, πλήθῃ θαυμάτων, καὶ θεραπείαν πολλῶν ἀσθενούντων εἰργάσατο. Ἐν δὲ τοῖς μετὰ τὴν ἱερω- ασίαν, αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ διδασκαλίαν ὀρθὴν, καὶ

Lecta sunt sanctissimi Epiphaniī *Panaria* tribus comprehensa voluminibus, tomis septem, adversus hæreses lxxx. Initium duxit a Barbarismo, et ad Messalianos usque pervenit. Illic omnibus, qui ante ipsum adversus hæreses lucubrationes ediderunt, uberius atque utilior est. Nam nec ea prætermisit, quæcunque ab aliis prodita utilitatis aliquid conti- nent : et ipse quæ potuit a se excogitata illis addi- dit. Genus dicendi humile, et cujusmodi ejus esse potest, qui Atticæ doctrinæ rudis exstiterit. Sed et in confutandis hæresibus plerumque nervos non habet. Quanquam interdum præstantissimis illas rationibus ac sententiis aggreditur : etsi nibilo di- ctio sit atque orationis structura, aut stylus ipse commodior.

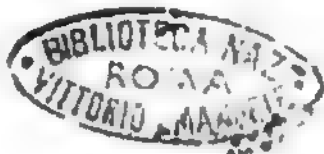
Legimus et ejusdem *Ancoratum*, quæ est summa quædam *Panariorum*.

Ex *Menologio Græcorum*. — Eodem mense Maio, die xii, sancti Patris nostri Epiphaniī archiepiscopi Constantiæ in Cypro.

Versus.

Epiphanius in Cypro magni nominis dum viveret,
Etiam satis sanctus apud ipsam magnus habetur.
Die duodecima mors Epiphanium tulit.

Magnus iste atque admirabilis Epiphanius e Phœ- nicia oriundus, in agro Eleutheropolitano, parenti- bus pauperibus, et manibus victum sibi quærenti- bus, humili in domo, et cujusmodi pauperum atque agricolarum esse potest, educatus; splendore ipse virtutis claruit, et ad summum piæ religiosæ vitæ fastigium proventus est. Nam cum ejus parentes in Judaicæ cultu legis atque umbra perseveras- sent, neque gratiæ lucem aspicere potuissent, ipse, levissimam occasionem nactus, Christianam ad ve- ritatem confugit. Postquam enim Cleobius quidam illum equi indomiti, ac contumacis insultu prostra- tum, et in femore sauciatum curavit, atque equus ipse interfectus est : statim quidem vario cogitatio- num æstu mens illius agitari cœpit : ita ut deinceps erga legis servitutem non adeo esset affectus. Postea vero in Lucianum quemdam monachum incidens, cum eum vidisset a mendico stipem rogatum, ubi pallium suum largitus esset, veste de cœlo missa protinus indutum, Christianæ religioni nomen de- dit, atque ab episcopo baptizatus est. Quæ vero postea gesserit, paucis complecti omnia difficile est. Unum illud, et quidem necessarium, affirmare pos- sumus : cum is ætate admodum esset adolescens, simulatque Christi fidem amplexus est, monasticæ professionis instituto suscepto, æquales illum suos omnes continentia, et asceticæ vitæ laboribus an- tecessisse. Posteaquam autem summum ad sacer- dotium pervenit, consentanea vitæ anteactæ virtu- tum officiis præ se tulit. Etenim cum antea mona- sticam vivendi rationem crebris miraculis, atque ægrotorum plurimorum curationibus exornasset; suscepto pontificatu, præter hæc omnia sanam ac

sinceram doctrinam adjungens, etiam scriptorum suorum copia universos erudiit. Quibus dum intentus est, multos ab infidelibus et hæreticis labores pertulit. Postremo cum centum quinque annos, ac menses præterea tres expleisset, quemadmodum Arcadio imperatori interroganti responderat, spiritum Domino reddidit, peregre, et extra sedem suam: pro eo ac Chrysostomus petierat; quoniam relegationi hujus Epiphanius subscripserat. Vicissim autem Epiphanium rescripsisse memorant; neque illum locum eum, in quem deportari jussus erat, esse visurum. Jam synaxis, quæ in illius honorem sit, in sanctissima illius æde celebratur, quæ est ad

συγγραμμάτων πλήθει πάντας ἐπαίδευσεν. Ὑπὲρ οὗ πολλοὺς ἐξεῦρε τοὺς πειρασμοὺς παρὰ τῶν κακοδόξων. Ζήσας δὲ ἔτη πέντε πρὸς τοῖς ἑκατὸν, ἐπὶ μητρί τριτὴν, ὡς αὐτὸς Ἀρχαδίῳ τῷ βασιλεῖ ἐρωτήσαντι ἀπεκρίνατο, τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέθετο· οὐκ ἐν τῷ οἰκίῳ θρόνῳ, κατὰ τὴν τοῦ Χρυσοστόμου αἵτησιν, ἐπαὶ τῇ καὶ ἐκείνου ἐξορίᾳ συνήνεσεν. Τὸν δὲ φασιν ἀντιγράψαι, μηδὲ αὐτὸν τὸν τόπον, πρὸς ὃν ἀπέσταλτο ὑπερόριος, φθῆσαι κατιδεῖν. Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἀγιοτάτῳ αὐτοῦ οἴκῳ τῷ ὄντι ἐντὸς τοῦ ἀγίου Φιλέμονος. Ταῖς αὐτοῦ προσευχαῖς, ὁ Θεὸς, ἐλέησον ἡμᾶς.

sancti Philemonis. Per hujus preces, Deus, misere-

SEIDAS.

Ἐπιφάνιος Κωνσταντίας τῆς Κύπρου ἐπίσκοπος, τῆς πρότερον Σαλαμῖνος, ἔγραψε κατὰ πασῶν τῶν αἰρέσεων λόγους, ἃ Πανόρια λέγονται, καὶ ἕτερα πολλά· ἅτινα παρὰ μὲν τῶν πεπαιδευμένων διὰ τὰ πράγματα, παρὰ δὲ τῶν ἰδιωτῶν διὰ τὰ ῥήματα ἀναγινώσκεται. Τελευτῇ ἐσχάτῳ γήρω.

Quæ totidem fere verbis ex Hieronymo Sophronius expressit.

MONITUM.

Subjecta Epiphanii Vita, Latine olim a Surio edita, Græce nunc primum prodit, multis in locis recognita. Quæ quanquam in plerisque fabulæ est quam historię propior, ut jamdudum monuit Baronius in Annalibus (a), erit tamen in lutulenta illa narratione fortasse quod tollere possis. Et alioqui multa continet quæ cum vera receptaque ab omnibus historia consentanea sunt, sed eadem admista falsis. In quibus discernendis si nihil aliud, tuum, Lector humanissime, judicium, ac christicæ τῆς ἱστορίας δύναμις exerceri possit.

BIOΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ.

VITA SANCTI EPIPHANII

CONSTANTIÆ IN CYPRO EPISCOPI

Excerpta ex voce Joannis unius ex ejus discipulis.

1. Epiphanius erat quidem genere Phoenix, ex ea regione, quæ est circa Eleutheropolim; distat vero a civitate ad tria milliaria. Fuit autem pater ejus agricola; matris vero ejus studium erat se in lino exercere. Iis autem fuere duo filii, Epiphanius, et una filia Callitropos. Accidit autem ut eorum pater e vita excederet; mansit vero Epiphanius decem annos natus matri suæ, quando mortuus est pater ejus. Cruciabatur autem animo ejus mater, dum

Α'. Ἐπιφάνιος γένος μὲν ἦν Φοινίκων τῆς περὶ οἰκίδος Ἐλευθεροπόλεως, ἀπὸ σημείων τριῶν τῆς αὐτῆς ὑπάρχων ἀποστῆματος. Ὁ δὲ τούτου πατὴρ γαιτηπὸνος ὑπῆρχεν· τὸ δὲ ἐπιτήδευμα τῆς μητρὸς αὐτοῦ, λινωφρέα ὑπῆρχεν. Ἦν οὖν τούτοις δύο παιδία, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ θυγάτηρ μία Καλλίτροπος. Ἐτυχεν οὖν τὸν τούτου πατέρα τελευτῆσαι· ἔμεινεν δὲ Ἐπιφάνιος δέκα ἐτῶν τῇ μητρὶ αὐτοῦ, μετὰ τὸ τελευτῆσαι τὸν πατέρα αὐτοῦ. Συνείχετο δὲ ἡ μήτηρ

(a) Ad an. 372.

αὐτοῦ τὸ πῶς διαθρέψαι Ἐπιφάνιον, καὶ τὴν τούτου ἀδελφὴν, ἐπειδὴ συμμέτρως διήγον τὰ σωματικά. Τῶν δὲ ἐχόντων ὑποζύγιον ἄτακτον πρὸς ὑπηρεσίαν, εἶπεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ πρὸς Ἐπιφάνιον· Τέκνον, ἐπειδὴ στένωσιν ἡμῖν παρέχει ὁ οἶκος περὶ τὰς σωματικὰς χρείας, καὶ χρῆζομεν ἐδωδύμων, λάβε τὸ ὑποζύγιον τὸ ἐν ἐν τῷ οἴκῳ ἡμῶν· καὶ ἀπελθε ἐν τῇ πανηγύρει, καὶ πώλησον αὐτό· καὶ ποιήσωμεν τὴν ἡμῶν πρὸς διατροφὴν χρεῖαν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα· Μητέρα, σὺ γινώσκεις, ὅτι ἄτακτόν ἐστιν τὸ ὑποζύγιον ἡμῶν· καὶ ἐστὶ, ἐὰν ἀπέλθω ἐπὶ τὸ διαπωλῆσαι αὐτὸ, εἰδότες οἱ συναχθέντες ἄνδρες ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ τὴν ἀταξίαν αὐτοῦ, τιμωρήσονται με λέγοντες, ὅτι Κακὸν ἔχων, κακῶς ὑπομένης κατὰ τὸν νόμον. Εἶπεν δὲ ἡ μήτηρ αὐτοῦ· Ἀπελθε, τέκνον· καὶ ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ δώσει σύνεσιν τῷ ὑποζυγίῳ, ὅπως διὰ τοῦ τιμήματος αὐτοῦ ἡμεῖς διακονηθώμεν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐπικαλεσάμενος τὸν Θεόν, τὸν δόντα χάριν τῷ Μωϋσεὶ ἐπιτελεῖν κατὰ πρόσωπον Φαραὼ τὰ σημεῖα τὰ μέγιστα, ἐπορεύθη, βουλόμενος τὴν ὑπακοὴν τῆς ἰδίας μητρὸς πληρῶσαι.

Β'. Καὶ δὴ εἰσιελθὼν εἰς τὴν πανήγυριν, ἐγένετο τὸ ὑποζύγιον τὸ ἄτακτον, εὐτακτον, καὶ πολλῇ πραύτητι κεκοσμημένον. Παρεγένετο δὲ τις Ἰουδαῖος ἀνὴρ πραγματευτῆς, ὀνόματι Ἰακώβ· καὶ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Βούλεις, παιδίον, τὸ ὑποζύγιον τοῦτο πωλῆσαι; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ναί, πάτερ· διὰ τοῦτο ἐνῆνοχα αὐτὸ ἐνταῦθα. Ὁ δὲ Ἰακώβ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Ποίας θρησκείας ὑπάρχεις; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ἰουδαῖος. Εἶπεν δὲ Ἰακώβ· Σύνεθνοι ὄντες, μὴ ἀμαρτίαν μεσίτην λάβωμεν καθ' ἑαυτῶν, τέκνον· ἀλλὰ δικαίου Θεοῦ ὄντες δικαιώσωμεν τὴν τοῦ ὑποζυγίου τιμὴν. Ὡς μήτε σὺ ἀδικηθῇς, μήτε ἐγὼ ζημιωθῶ· μὴ καὶ κατάρας ἑαυτοῖς ἐπενέγκωμεν μετὰ ταῦτα, καὶ ἀγανακτήσει ὁ Θεὸς καθ' ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον εὐλογίας· ὅτι εἶπεν· Ὁ εὐλογῶν εὐλογεῖται, καὶ ὁ καταρώμενος καταρᾶται. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἐπιφάνιος, σφόδρα ἐφοβήθη τὴν κατάκρισιν τοῦ Ἰακώβ, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Οὐκέτι βούλομαι σοι πιπράσκειν τὸ ὑποζύγιον τοῦτο. Ὁ δὲ Ἰακώβ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Διὰ ποίαν αἰτίαν, ὦ τέκνον; Ὁ Ἐπιφάνιος εἶπε πρὸς αὐτόν· Τὸ ὑποζύγιον τοῦτο, πάτερ, ἄτακτόν ἐστιν, καὶ στένωσις πικροτάτου λιμοῦ ἐπεισῆλθεν ἐν τῷ οἴκῳ μου· ὑπάρχει γάρ μοι μήτηρ, καὶ ἀδελφὴ. Ὁ γὰρ πατήρ μου ἐξῆλθεν τὸν βίον τὸν ἀνθρώπινον. Τῆς οὖν μητρὸς μου ἐγένετο κίλευσις τοῦ πωλῆσαι τὸ ὑποζύγιον διὰ τὴν χρεῖαν τῶν ἐδωδύμων. Νῦν δὲ ἔχουσα παρὰ σοῦ, πάτερ, ὅτι κακὸν τὸ καταβλάπτειν, καὶ ἐφοβήθη τὸν Θεόν, μήποτε καταράσῃ με, καὶ τιμωρήσεται με ὁ Θεὸς διὰ τῆς κατάρας τῆς

Γ'. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ Ἰακώβ, ἐθαύμασεν ἐπὶ τῇ ἀποκρίσει τοῦ παιδός· καὶ λαβὼν τρεῖς νομίσματα, ἔδωκεν Ἐπιφάνιῳ, ἅμα καὶ τοιοῦτοις λόγοις διδάσκων αὐτόν· Τέκνον, λάβε ταύτην τὴν εὐλογίαν, καὶ πορεύου πρὸς τὴν σὴν μητέρα· καὶ εἰσελεύσῃς ἐν τῷ

A sollicita esset, quomodo Epiphanium aleret, et ejus sororem, quandoquidem erant modicæ eorum facultates. Cum unum vero jumentum haberent indomitum, dixit mater Epiphanio : Fili, quoniam familia nostra, in iis quæ ad corporis usum pertinent, nobis præbet angustias, et cibo indigemus, accipe jumentum, quod est intra domum nostram, et vade ad nundinas, et vende : et ita id quod erit ad nos alendos usui, suppeditabimus. Epiphanius autem dixit matri suæ : Scis jumentum nostrum adhuc esse indomitum, fietque ut si eam ad id vendendum, qui in illo loco congregati erunt, videntes ejus insolentiam, me pœna afficiant, dicentes : Cum malum habeas, male patieris ex lege. Dixit ei mater : Abi, fili ; Deus patrum nostrorum Abraham, Isaac et Jacob, jumento dabit intelligentiam, ut per ejus pretium nos nostro usui serviamus. Epiphanius autem, Deo invocato, qui dedit Mosi gratiam, ut maxima signa faceret coram Pharaone, profectus est, volens obedire matri suæ.

II. Cum ad nundinas autem esset ingressus, accidit ut jumentum indomitum fieret placidum, et valde mansuetum. Aduit autem quidam Judæus negotiator, nomine Jacob, qui dixit Epiphanio : Vis, o fili, vendere hoc jumentum ? Dixit Epiphanius : Maxime, pater, ea enim de causa id addoxi. Respondens autem, dixit Epiphanio : Cujusnam es religionis ? Dixit Epiphanius : Judæus. Dixit ei Jacob : Cum simus ejusdem gentis, non debet inter nos peccatum intercedere : sed cum sit Deus noster justus, constituamus justum jumentum pretium, ut neque tu injuria afficiaris, nec ego damnum patiar : ne maledicta postea nobis inferamus, et Deus nobis irascatur ; sed potius benedictiones, quoniam dixit ¹ : Qui benedicit, benedicetur ; et qui maledicit, est maledictus. His autem auditis, Epiphanius valde timuit condemnationem Jacob, et dixit ei : Nolo tibi amplius vendere hoc jumentum. Jacob vero dixit Epiphanio : Quanam de causa, o fili ? Epiphanius dixit ei : Hoc jumentum, o pater, est insolens et indomitum ; acerbissimæ vero famis angustia subiere domum meam. Est autem mihi mater et soror ; pater enim meus excessit e vita humana. Mater mea jussit, ut venderem hoc jumentum, propterea quod cibo indigeremus. Nunc autem audiui ex te, pater, quod malum sit damnum afferre ; et Deum timui, ne forte tu mihi maledicas, et ille me puniat propter tuam in me maledictionem.

γενομένης εἰς ἐμέ.

III. Cum hæc autem audiisset Jacob, miratus est responsum pueri ; accepitque tres nummos, et dedit Epiphanio, simul etiam eum docens verbis hujusmodi : Fili, hanc accipe benedictionem, et vade ad matrem tuam, et inferes panem in domum

¹ Gen. xxviii, 20.

tuam. Tecum quoque accipe hoc jumentum; et si suum quidem mutet vitium, et mores insolentes ac protervos, maneat domi tuæ; sin autem in hac perseveret insolentia, ejice e tuis aedibus, ne alicui ex tuis mortem afferat. Cum hæc audiisset Epiphanius, et a Jacobo tres nummos accepisset, accepto jumento, profectus est in vicum ad matrem suam. Priusquam autem ipse ingrederetur in vicum, circiter mille passus, occurrit ei homo Christianus, nomine Cleobius, qui ei dixit: Vis vendere jumentum, o fili? Respondens dixit Epiphanius: Nolo, pater. Dixit autem Cleobius: Si vis eum vendere, cape ejus pretium, et ipsum mihi relinque. Cum hæc autem Epiphanio diceret Cleobius, animal insolenter irruens et impetum faciens, Epiphanium excussit, humique allisit, et abiit extra semitam. Epiphanius autem ex jumenti insolentia gravem accepit dolorem, humique jacebat, flens, amare et non valens surgere. Cleobius vero accedens ad Epiphanium et femur ejus tenens in eo loco, in quo affectus fuerat ab insolenti bestia, cum eum ter signasset, statim erexit nihil mali in se habentem. Cleobius autem dixit jumento pleno omni insolentia: Tibi dico, quoniam voluisti tuum dominum occidere, in nomine Jesu Christi crucifixi, non amplius excedas ex hoc loco. Quod postquam dixisset Cleobius, jumentum statim cecidit in terram, mortuum. Cleobium autem interrogavit Epiphanius, dicens: Quis est, o pater, Jesus crucifixus, quod talia fiunt per ejus nomen? Respondit Cleobius, et dixit Epiphanio: Hic Jesus est Filius Dei, quem crucifixerunt Judæi. Epiphanius vero timuit significare Cleobio se esse Judæum. Cleobius autem perrexit suum iter ingredi, et Epiphanius in vicum venit ad matrem suam. Quem videns mater, excepit eum cum gaudio. Matri vero suæ exposuit Epiphanius omnia, quæ sibi evenerant propter insolentem et pessimam bestiam. Aliquanto autem post tempore dixit mater Epiphanio: Ecce, fili, terra inculta nihil producit, neque nobis ex ea est aliquid solatii. Erat autem eis quoddam prædiolum, quod pater ejus diligenter colens, ex eo habebat aliquid solatii. Dixit ergo ei mater: Vendamus prædiolum nostrum homini agricolæ: et tu vade ad aliquem

IV. Erat autem quidam Judæus legisperitus in civitate Eleutheropoli, vir admirandus et religiosus congruenter legi Moysis. Is habebat possessionem in vico, in quo natus erat Epiphanius, qui jam cognoscebat ejus patrem et matrem, similiter autem Epiphanium et ejus sororem. Is cum venisset ad visendas suas possessiones, dixit matri Epiphani: Mulier, vis dare mihi filium tuum in filium? tuque et tua filia parabis e domo nostra, quæ erunt vobis usui. Mater autem Epiphanii, cum hæc

οἶκῳ σου ἄρτους. Λάβε δὲ καὶ τὸ ὑποζύγιον τοῦτε μετὰ σεαυτοῦ· καὶ εἰ μὲν διαλλάσῃ τὴν κακὴν αὐτοῦ καὶ ἀτακτον προαίρεισιν, μενέτω ἐν τῷ σὺ οἴκῳ· εἰ δὲ ἐπιμένῃ τῇ ἀταξίᾳ, ἐκβαλε αὐτὸ ἐκ τοῦ οἴκου σου, μήποτε καὶ θανατώσῃ τινὰ τῶν σῶν. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, καὶ λαβὼν τὰ τρία νομίσματα παρὰ τοῦ Ἰακώβ, λαβὼν τὸ ὑποζύγιον ἐπορεύθη εἰς τὴν αὐτοῦ κώμην. Ὡς ἀπὸ σημείου ἐνός, ἀπήντησεν αὐτῷ ἄνθρωπος Χριστιανός, ὀνόματι Κλεόβιος, καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Πιπράσχεις τὸ ὑποζύγιον, ὦ τέκνον; Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἀποκριθεὶς εἶπεν· Οὐχί, πάτερ. Ὁ δὲ Κλεόβιος· Ἐὰν πιπράσχεις αὐτὸ, λάβε τὸ τίμημα αὐτοῦ, καὶ ἑσόν μοι αὐτό. Ὡς δὲ ταῦτα ἐλάλει ὁ Κλεόβιος πρὸς Ἐπιφάνιον, τὸ ζῶον ἀτάκτως ἐνεχθέν, καὶ ἐπιπεσὼν Ἐπιφάνῳ διεσπάραξεν αὐτόν ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ αὐτὸ ἐξῆλθεν ἔξω τῆς τρίβου. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς βίας τῆς ἀταξίας τοῦ ὑποζυγίου ἔπαθεν τὸν ἑαυτοῦ μηρὸν, καὶ ἔκειτο ἐπὶ τῆς γῆς, κλαίων καὶ μὴ δυνάμενος ἀναστῆναι. Ὁ οὖν Κλεόβιος προσελθὼν Ἐπιφάνῳ, κρατήσας αὐτοῦ τὸν μηρὸν ἐν τῷ τόπῳ, ᾧ πέπονθεν ὑπὸ τοῦ ἀτάκτου ζώου, καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον, εὐθέως ἀνέστη, μηδὲν κακὸν ἔχων ἐν ἑαυτῷ. Ὁ δὲ Κλεόβιος εἶπεν πρὸς τὸ ὑποζύγιον πάσης ἀταξίας πεπληρωμένον· Ἐπειδὴ ἠβουλήθη θανατώσαι τὸν ἴδιον δεσπότην, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου, μήκετι μετέλθῃς ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Κλεοβίου εὐθέως ἔπεσεν τὸ ὑποζύγιον ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἀπέθανεν. Καὶ ἐπεζήτησεν Ἐπιφάνιος τὸν Κλεόβιον, λέγων· Τίς ἐστίν, πάτερ, Ἰησοῦς ὁ ἐσταυρωμένος, ὅτι τοιαῦτα σημεῖα γίνεται δι' αὐτοῦ; Ἀπεκρίθη Κλεόβιος, καὶ εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ἐστίν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὃν ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐφοβήθη ἀναγγεῖλαι τῷ Κλεοβίῳ, ὅτι Ἰουδαῖός ἐστιν. Ὁ οὖν Κλεόβιος ἐπορεύθη τὴν ἑαυτοῦ ὁδὸν, καὶ Ἐπιφάνιος εἰσῆλθεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ κώμην πρὸς τὴν ἑαυτοῦ μητέρα. Ἰδοῦσα δὲ αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ, ἀπεδέξατο αὐτόν μετὰ χαρᾶς, καὶ ἐξηγήσατο ὅσα συνέβη αὐτῷ διὰ τοῦ ἀτάκτου ζώου. Χρόνου δὲ παρελθόντος εἶπεν ἡ μήτηρ Ἐπιφανίου πρὸς αὐτόν· Ἰδοὺ δὴ, τέκνον, ἡ γῆ ἀμελεῖται, καὶ παραμύθιον ἡμῖν οὐδὲν ἐστὶν ἐξ αὐτῆς. Ἦν γὰρ αὐτοῖς γῆ ἰδία μικρά· ἦν καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ἐμπόως ταύτην γεωργῶν, εἶχεν τινα παραμυθίαν ἐξ αὐτῆς. Εἶπεν οὖν ἡ αὐτοῦ μήτηρ· Ἀποδώμεθα τὸ γηϊδίον ἡμῶν ἀνθρώπῳ γεωργῷ· καὶ σὺ εἰσελθε πρὸς θεόφοβον ἄνθρωπον, καὶ ἔσο διδασκόμενος τέχνην, δι' ἧς δύνασαι καὶ ἑαυτὸν τρέφειν, καὶ ἐμοί, καὶ τῇ ἀδελφῇ σου ἄρτον χορηγεῖν.

Δ'. Ἦν δὲ τις Ἰουδαῖος νομοδιδάσκαλος ἐν Ἐλευθεροπόλει, ἀνὴρ θαυμαστός καὶ θεοσεβής, κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως. Οὗτος εἶχεν κτήσεις ἐν τῇ κώμῃ, ἐν ᾗ ἐγεννήθη Ἐπιφάνιος· ὃς καὶ τὸν πατέρα αὐτοῦ ᾔδει, καὶ τὴν μητέρα ἐγίνωσκεν, ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιον καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν. Οὗτος εἰσελθὼν εἰς ἐπισκεψίαν τῶν ἑαυτοῦ κτημάτων, εἶπεν πρὸς τὴν μητέρα Ἐπιφανίου· Γύναι, βούλη μοι δοῦναι τὸν υἱόν σου εἰς υἱόν; καὶ ἔτη καὶ σὺ καὶ ἡ θυγάτηρ σου τῆς χρείας ὑμῶν ποριζόμεναι ἐκ τοῦ ἡμετέρου οἴκου.

Ἡ δὲ μήτηρ Ἐπιφανίου ἀκούσασα παρὰ τοῦ νομικοῦ ταῦτα, ἐχάρη πολὺ, καὶ λαβοῦσα Ἐπιφάνιον, παρέδωκεν αὐτὸν παραχρῆμα εἰς υἱόν. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ νομικοῦ ἐκαλεῖτο Τρύφων. Οὗτος εἶχεν θυγατέρα μονογενῆ· ἐβούλετο δὲ ταύτην συζευξάι Ἐπιφάνιῳ.

Ε'. Ὁ οὖν Τρύφων λαβὼν Ἐπιφάνιον εἰς υἱόν, ἐπαίδευσεν αὐτὸν ἐμπόνως τὰ τοῦ νόμου, καὶ τὰ στοιχεῖα τὰ Ἑβραϊκὰ μετὰ ἀκριθείας. Ἐτελεύτησεν δὲ ἡ θυγάτηρ τοῦ Τρύφωνος, καὶ μόνος Ἐπιφάνιος ἦν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ προκόπτων καὶ τῇ ἡλικίᾳ, καὶ τῇ σοφίᾳ τῇ Ἑβραϊκῇ. Συνέβη δὲ καὶ τὸν Τρύφωνα τελευτῆσαι· καὶ πᾶσαν τὴν ὑπόληψιν αὐτοῦ κατέλειπεν Ἐπιφάνιῳ. Ἐτελεύτησεν δὲ καὶ ἡ μήτηρ Ἐπιφανίου. Ἐλάβεν δὲ Ἐπιφάνιος τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ὑπὸ τοῦ Τρύφωνος καταλειφθέντι αὐτῷ· καὶ ἦσαν οἱ δύο ἅμα ἐν τῷ οἴκῳ ἐν πολλῇ καταστάσει βίου κατὰ τὴν διδασκίαν Τρύφωνος. Ἐξελθὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κώμῃ, ἐν ᾗ ἐγεννήθη, ἐν ᾗ καὶ τὴν κτῆσιν εἶχεν τὴν καταλειφθεῖσαν αὐτῷ ὑπὸ Τρύφωνος, ὑπήντησεν αὐτῷ ἀνὴρ τις Χριστιανὸς ὀνόματι Λουκιανὸς, θαυμαστὸς καὶ λόγιος, τὸν μονήρῃ βίον διερχόμενος, τέχνην ἔχων τὴν τοῦ καλλιγράφου, ταύτη τε προσκαρτερῶν, ἐξ αὐτῆς τὸν ἄρτον ἐπορίζετο, καὶ τὸ περισσεῦον ἐπεδίδου τοῖς δεομένοις. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἦν ἐπιβεβηκὼς ἐπὶ ὑποζύγιον. Ὁ δὲ μακαρίτης Λουκιανὸς ἦν περιπατῶν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ συνήντησαν ἀμφοτέρω ἀλλήλοις. Συνέβη δὲ, πένητά τινα ἐπιλαβίσθαι τῶν ποδῶν Λουκιανοῦ· καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Ἀνθρώπε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με, ὅτι τρεῖς ἡμέρας ἔχω ἄσιτος διατελῶν, μὴ ἔχων ἑμαυτῷ μὴδὲν. Ὁ δὲ μακαρίτης Λουκιανὸς, μὴ ἔχων τί ἀποδοῦναι τῷ πένητι, τὸ περιδόλαιον αὐτοῦ ἀποσκεπᾶσας ἐπεδίδου, λέγων· Εἰσελθε ἐν τῇ πόλει, καὶ πῖπρασον τοῦτο, καὶ βνηται ἄρτους.

Γ'. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος προσέσχεν, ὅτι ὡς ἀπεσχέ-
πασεν ἑαυτὸν Λουκιανὸς, καὶ ἔδωκεν τῷ πένητι, θεωρεῖ λευκὴν στολὴν ἀπ' οὐρανοῦ καταλθοῦσαν καὶ σκεπᾶσασαν αὐτόν. Καὶ ἐφοβήθη Ἐπιφάνιος φόβον μέγαν· καὶ πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον, βίψας ἑαυτὸν ἀπὸ ὑποζυγίου, εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Δέομαί σου, ἄνθρωπε, εἰπὼν μοι· τίς εἶ; Ὁ δὲ μακαρίτης Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Εἰπὼν μοι σὺ, ποίας θρησκείας ὑπάρχεις, καὶ γὰρ ἀναγγελλῶ σοι τὰ κατ' ἐμέ. Ἀπεκρίθη Ἐπιφάνιος, καὶ εἶπεν· Ἰουδαῖός εἰμι. Ἔγνω οὖν Λουκιανὸς, ὅτι χάρις Θεοῦ ἐπέπεσεν πρὸς Ἐπιφάνιον· ἦν γὰρ καὶ πρόγνωσιν ἔχων Λουκιανός. Ἀπεκρίθη Λουκιανὸς πρὸς Ἐπιφάνιον· Πῶς σὺ, Ἰουδαῖος ὢν, ἐπερωτᾷς Χριστιανὸν μαθεῖν τίς εἰμι; ὅτι βδέλυγμα οἱ Ἰουδαῖοι τοῖς Χριστιανοῖς, καὶ οἱ Χριστιανοὶ τοῖς Ἰουδαίοις. Ἴδοὺ δὴ ἤκουσας, ὅτι Χριστιανός εἰμι· οὐκ ἔξεστί σοι ἄλλο τι ἀκούσθαι παρ' ἐμοῦ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Καὶ τί κωλύει τοῦ καὶ ἐμὲ γενέσθαι Χριστιανόν; Ἀπεκρίθη Λουκιανὸς καὶ εἶπεν· Τὸ μὴ θέλειν κωλύει· τὸ γὰρ θέλειν (α) πάρεστιν. Κατανυχθέντος δὲ Ἐπιφανίου ἐπὶ τοῖς λόγοις Λουκιανοῦ, οὐκέτι ἐπορεύθη πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἑαυτοῦ κτῆσεως· ἀλλὰ λαβὼν Λουκιανόν, εἰσήνεγκεν αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐ-

A audiisset a legisperito, va.de lætata est : et cum accepisset Epiphanium, eum legisperito statim dedit in filium. Erat legisperito illi nomen Tryphon, qui habuit filiam unigenitam, volebatque eam jungere Epiphanio.

V. Cum itaque Tryphon Epiphanium accepisset in filium, quæcunque sunt legis eum diligenter docuit, et elementa Hebraica accurate. Mortua est autem filia Tryphonis, solusque Epiphanius erat in domo ejus, proficiens ætate et sapientia Hebraica. Accidit vero, ut Tryphon quoque decederet : omnesque facultates suas reliquit Epiphanio. Mortua est autem mater quoque Epiphanii. Qui accepit sororem suam in domo, quæ a Tryphone sibi relicta fuerat. Erantque ambo domi in magna vitæ tranquillitate, convenienter doctrinæ, quam acceperant a Tryphone. Egresso autem Epiphanio in vicum in quo natus fuerat, in quo etiam habebat possessiones relictas a Tryphone, occurrit ei vir quidam Christianus, nomine Lucianus, admirandus et eruditus, qui vitam exercebat monasticam, et elegantis librarii artem apprime tenebat, eique strenue navans operam, ex ea, panem quærebat quotidianum ; et quod supererat, impertiebat egentibus. Atque Epiphanius quidem jumentum conscenderat : beatus autem Lucianus in via ambulabat, et ambo sibi invicem occurrerunt. Accidit vero, ut pauper quidam pedes Luciani prehenderet, et ei diceret : Homo Dei, miserere mei ; jam enim tres dies permaneo jejunus, ut qui nihil habeam. Beatus autem Lucianus, cum nihil aliud posset dare pauperi, se amictu exuens, cum illi donat, dicens : Ingredere civitatem, et vende, et eme tibi panes.

VI. Advertit autem Epiphanius, quod cum se exuisset Lucianus, et dedisset pauperi, vestis candida de caelo descendens eum texerat. Magno itaque timore fuit affectus Epiphanius, pronusque in faciem cadens e jumento, dixit Luciano : Rogo te, o homo, dic mihi : quisnam es ? Beatus autem Lucianus dixit Epiphanio : Dic mihi tu, cujusnam sis religionis, et ego meam tibi referam. Respondit Epiphanius, et dixit : Sum Judæus. Novit itaque Lucianus gratiam Dei cecidisse super Epiphanium. Nam præscientiam quoque habebat Lucianus. Respondit ergo Lucianus, et dixit Epiphanio : Et quomodo tu cum sis Judæus, rogas Christianum, quisnam sit ? Abhorrent enim Christiani Judæos, et Judæi Christianos. Ecce audivisti me esse Christianum : non licet tibi audire ex me aliquid aliud. Epiphanius autem dixit Luciano : Et quid obstat, quo minus ego quoque sim Christianus ? Respondit Lucianus, et dixit : Id unum obstat, quod nolis : licet enim, si velis. Luciani autem verbis compunctus Epiphanius, non perrexit amplius ad videndam suam possessionem : sed accepit Lucianum, et introduxit in domum suam, quæ ei relicta fuerat, et ostendit ei omnia, quæ domi erant, dicens :

(α) Fortasse δύνανται.

Ille sunt meæ facultates, o pater. Volo autem fieri Christianus, et vitam exigere monasticam. Est vero mihi quoque hæc soror : Quid de his jubes ? Beatus autem Lucianus dixit Epiphanio : Non potes, o fili, si has habeas terrenas divitias, vitam exigere monasticam : sed prius sororem quidem tuam da nuptum, et da ei quæ sunt necessaria. Deinde sic pulchro poteris esse monachus. Dixit Epiphanius Luciano : Primum, pater, fac me Christianum : deinde sic faciam, quæcunque tu me jusseris. Dixit autem ei Lucianus : Non licet mihi absque episcopo facere te Christianum : [sed esto in iis, quæ ad Deum pertinent, et ego annuntiabo episcopo, qui te faciet Christianum.]

VII. Cumque hæc dixisset Lucianus, egressus est e domo Epiphanii. et ivit ad episcopum. Epiphanius autem non cunctatus, statim dixit suæ sorori : Volo fieri Christianus, et vitam agere monasticam. Cui dixit soror ejus : Volo quod tu vis, et faciam ut tu facis. Lucianus autem renunciavit episcopo de Epiphanio. Episcopus vero dixit Luciano : Vade, et cum catechiza [hoc est, institue]. Cumque nos ingrediemur in ecclesiam, fac ut ipse procidat benigno et misericordi Deo. Ivit Lucianus in domum Epiphanii. Eum autem videntes Epiphanius et ejus soror, ceciderunt proni in faciem, et Luciani pedes prehenderunt, clamantes et dicentes : Rogamus te, pater, fac nos fieri Christianos. Divinis autem acceptis Scripturis, Lucianus eos satis instituit. Et ipsi instabant, rogantes et dicentes : Fac nos Christianos. Cum autem Lucianus ambos simul accepisset, ivit una cum ipsis in ecclesiam. Et cum ingrederetur episcopus, ceciderunt proni in faciem et rogaverunt confidenter, ut ipsi illuminarentur. [Qui jussit ipsos surgere.] Ingrediente vero episcopo in ecclesiam, ambulabant ipsi quoque post Lucianum, ut audirent divinas Scripturas.

VIII. Cum autem appropinquasset Epiphanius portis, quæ sunt extra ecclesiam, ubi ædis primum gradum ascendit, cecidit ei calceus sinistri pedis. Qui cum sinistro institisset, ut sigeret dexterum, cecidit quoque dexter calceus ; et inventi sunt ambo extra gradus ecclesie ; et ea de causa miratus est Lucianus. Non amplius itaque proposuit Epiphanius apprehendere calceos, qui ei e pedibus ceciderant, sed neque ullos alios calceos sustinuit induere suis pedibus toto vitæ tempore. Cum ergo starent, et divinas audirent Scripturas, advertit episcopus, ita ut in throno sedebat, glorificatum esse vultum Epiphanii, et coronam esse ejus capiti impositam. Post absolutum itaque Evangelium, ingressus est episcopus in baptisterium, et jussit Epiphanium ingredi, et ejus sororem, et cum ipsis Lucianum : qui etiam fuit pater ejus in sancto baptismo. Episcopus autem cum eos totam docuisset consequentiam, baptizavit. Cum ii vero es-

του τὴν καταλειφθέντα αὐτῷ, καὶ ἔλειξεν αὐτῷ πάντα τὰ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, λέγων· Ταῦτά μοι ὑπάρχει, πᾶτερ· θέλω δὲ Χριστιανὸς γενέσθαι, καὶ τὴν μονήρῃ βίον μετελθεῖν. Ἔστιν δέ μοι αὕτη ἡ ἀδελφή. Τί κελεύεις περὶ τούτων ; Ὁ δὲ μακάριος Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὐ δύνασαι, τέκνον, τὴν ὕλην πᾶσαν ταύτην ἔχων, τὸν μονήρῃ βίον μετελθεῖν· ἀλλ' ἐκδοὺς μὲν τὴν ἀδελφὴν σου ἀνδρὶ, καὶ ὅς αὐτῇ τὰ πρὸς τὴν χρείαν· καὶ τὰ λοιπὰ ὅς τοις χρεῖαν ἔχουσιν· εἰθ' οὕτως δυνήσῃ μονάσαι καλῶς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Λουκιανόν· Πρῶτον, πᾶτερ, ποιήσον με Χριστιανόν· εἰθ' οὕτως ποιήσω πάντα τὰ προσταχθέντα μοι ὑπὸ σοῦ. Ὁ δὲ Λουκιανὸς εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Οὐκ ἔξεστίν μοι, παρεκτός τοῦ ἐπισκόπου, ποιῆσαι σε Χριστιανόν.

Z'. Καὶ τοῦτο εἰπὼν Λουκιανὸς, ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ οἴκου Ἐπιφανίου, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὸν ἐπίσκοπον. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος μηδὲν μελλήσας, πρὸς τὴν ἐαυτοῦ ἀδελφὴν ἔφη· Βούλομαι Χριστιανὸς γενέσθαι, καὶ τὴν μονήρῃ βίον μετελθεῖν. Εἶπεν δὲ ἡ ἀδελφή αὐτοῦ πρὸς αὐτόν· Ὡς θέλεις θελήσω, ὡς ποιῆς ποιήσω. Ὁ δὲ Λουκιανὸς ἀπήγγειλεν τῷ ἐπισκόπῳ τὰ περὶ Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος εἶπεν πρὸς Λουκιανόν· Πορεύθητι καὶ κατήχησον αὐτόν· καὶ ἐν τῷ εἰσεῖναι ἡμῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ποιήσον αὐτὸν προσπεσεῖν τῷ φιλανθρώπῳ θεῷ. Ἐπορεύθη δὲ Λουκιανὸς ἐν τῷ οἴκῳ Ἐπιφανίου. Εἰδότες δὲ αὐτόν, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ ἡ αὐτοῦ ἀδελφή, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἐπιτάσσοντο τῶν ποδῶν Λουκιανοῦ, κλαίοντες καὶ λέγοντες· Ἀξιοῦμέν σε, πᾶτερ, ποιήσον ἡμᾶς Χριστιανούς γενέσθαι. Λαβόμενος οὖν Λουκιανὸς ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν, κατήχησεν αὐτούς ἱκανῶς. Καὶ αὐτοὶ ἐπέμεινον τῇ παρακλήσει, λέγοντες· Ποιήσον ἡμᾶς Χριστιανούς γενέσθαι. Παραλαβὼν οὖν Λουκιανὸς τοὺς δύο ἅμα, ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Καὶ ἐν τῷ εἰσεῖναι τὸν ἐπίσκοπον, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ παρεκάλουν, ὥστε φωτίσαι αὐτούς. Τοῦ οὖν ἐπισκόπου εἰσερχομένου ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπορεύοντο καὶ αὐτοὶ ὀπισθεν μετὰ Λουκιανοῦ ἀκοῦσαι τῶν θείων Γραφῶν.

II'. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ὡς ἤγγισεν ἐπὶ τῶν ἔξω θυρῶν τῆς ἐκκλησίας, ὡς ἐπέβη ἐπὶ τοῦ πρώτου βαθμοῦ τοῦ οἴκου, ἐξέπεσεν τοῦ ἀριστεροῦ ποδὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτοῦ τὸ ὑπόδημα. Τοῦ δὲ ἐπιβάντος τῷ ἀριστερῷ, ὅπως ἐπιπῆξει καὶ τὸν δεξιὸν πόδα, ἐξέπεσεν καὶ τὸ τοῦ δεξιοῦ· καὶ ῥυρέθησαν τὰ ἀμφοτέρω ἐξω τοῦ ἀναβαθμοῦ τῆς ἐκκλησίας· καὶ ἐθαύμασεν ὁ Λουκιανὸς ἐπὶ τοῦτο. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος οὐκέτι, προθέσας ἔσχεν ἐπιλαβέσθαι τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ, ἐκπεσόντων ἀπὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ· ἀλλ' οὔτε ἄλλα ὑποδήματα ἤνέσχετο ἐπανεγκαῖν ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ, τὸν ἅπαντα χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὡς δὲ ἵσταντο, καὶ ἔχουσιν τῶν ὁσίων Γραφῶν, ὃ τε Ἐπιφάνιος καὶ ἡ αὐτοῦ ἀδελφή, προσεῖχεν ὁ ἐπίσκοπος, ὡς ἦν καθ' ἐξόμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὅτι ἦν τὸ πρόσωπον Ἐπιφανίου δεδοξασμένον, καὶ στέφανος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ ἐπιτεθειμένος. Μετὰ οὖν τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Εὐαγγελίου εἰσῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος ἐν τῷ φωτιστηρίῳ· καὶ ἐκέλευσεν εἰτελεῖν Ἐπιφάνιον καὶ τὴν ἐαυτοῦ

ἀδελφὴν, καὶ Λουκιανὸν μετ' αὐτῶν, ὃς καὶ πατὴρ αὐτῶν ἐγενήθη ἐπὶ τοῦ ἁγίου φωτισματος. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος διδάξας αὐτοὺς τὴν ἀπασαν ἀκολουθεῖν, ἐδίδασκεν αὐτούς. Τῶν δὲ μεταλαβόντων τῶν θείων καὶ ἀθανάτων μυστηρίων, ἐκέλευσεν ὁ ἐπίσκοπος αὐτοὺς μετ' αὐτοῦ τὸ ἀριστον ποιῆσαι, ὁμοίως μένειν πᾶς ἡμέρας ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ. Μετὰ δὲ τὰς ἑπτὰ ἡμέρας ἔλαβαν Ἐπιφάνιος Λουκιανόν, καὶ Βερνίκην τὴν ἁγίαν παρθένον, ἣτις ἐγένετο μήτηρ τῆς ἀδελφῆς Ἐπιφανίου, καὶ εἰσήμενεν αὐτοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· καὶ λαβὼν χίλια νομίσματα, ἔδωκεν τῇ Βερνίκῃ, καὶ παρέδωκεν αὐτῇ καὶ τὴν αὐτοῦ ἀδελφὴν (ἣν γὰρ αὕτη ἀρχουσα καὶ ἄλλων παρθένων), καὶ ἐξέπεμψεν αὐτὴν μετ' αὐτῆς. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος διαπωλῆσας πάντα, διέδωκεν τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν, καταλείψας ἑαυτῷ μ' νομίσματα ἐπὶ τὸ κτήρασθαι τὰς θεοειδεῖς καὶ ζωτικὰς βίβλους· καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ τῆς πόλεως μετὰ Λουκιανού· ὅτι Λουκιανὸς ἦν μοναστήριον ἑαυτῷ συστησάμενος, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ δέκα μοναχοὺς, οἵτινες τὰς δόλτους ἐμπόνως γράφοντες, τὴν ἑαυτῶν τροφὴν ἐξ αὐτῶν ἐπορίζοντο. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος δεκάτῃ ἐτῶν, ὅτε ἐμόνασεν.

Θ. Ἦν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ Λουκιανοῦ μοναχὸς τις ὀνόματι Ἰλαρίων, δεύτερος Λουκιανοῦ, νέος τυγχάνων, σημείοις πολλοῖς κεκοσμημένος. Κατὰ μῆμναι δὲ τούτου ἦγετο καὶ ἄλλος τις Κλαύδιος. Τούτους ἰδὼν Ἐπιφάνιος ἐξήλωσεν ἐν καλῷ. Καὶ γὰρ ὁ μέγας Λουκιανὸς παρέδωκεν Ἐπιφάνιον τῷ μεγίστῳ Ἰλαρίωνι, ὅπως διδάξει αὐτὸν τὰς θείας Γραφάς. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ἐμπόνως ἐπιτηδεύμα ἔχοντος, καὶ περὶ τὰ ἥθη καὶ χρηστὰ τοῦ Ἰλαρίωνος παραδείσου (α) κυκλομένου, προέκοπτεν τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι, καὶ τῇ τέχνῃ τῇ καλλίστῃ. Συνέβη δὲ τὸν μέγαν Λουκιανὸν ἐξελεῖν τὸν βίον. Ἐκράτησε δὲ Ἰλαρίων τοῦ χοροῦ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἦν ἀληθῶς ἰδεῖν τὸν τόπον ἐκείνον, οὐχ ὡς ἀνθρώπων οἰκούντων ἐν αὐτῷ, ὡς ἁγίων ἀγγέλων λειτουργούντων τῷ φιλανθρώπῳ καὶ παναγίῳ Θεῷ. Ἦν δὲ ἡ τροφὴ τοῦ μακαρίου Ἰλαρίωνος ἄρτος, καὶ ἄλας, καὶ ὕδωρ μέτριον. Ἦσθιεν δὲ διὰ δύο ἡμερῶν· πολλάκις δὲ καὶ διὰ τριῶν· πλειστάκις δὲ καὶ διὰ τεσσάρων καὶ ἐβδομάδος. Ταύτην τὴν πολιτείαν ἐπελέξατο, καὶ ἐκράτησεν Ἐπιφάνιος ἅπαντα τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἦν δὲ καὶ ἀνυδρὸς ὁ τόπος.

Ι. Ποτὲ γοῦν, ὁδοιπόρων εἰσελθόντων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ οἶνον ἐπιφερόντων, καὶ καύματος σφοδροτάτου ὄντος διὰ τὴν πολλὴν ὀψιν, κατέψυξαν ἐν τῷ μοναστηρίῳ· καὶ ἤτησαν ὕδωρ, ὥστε πιεῖν, καὶ οὐχ εὐρέθη ὕδωρ ἐν τῷ τόπῳ. Ἀπὸ γὰρ σημείων εὐπῆρχεν τὸ ὕδωρ· τῇ οὖν νυχτὶ ἐπορεύοντο ἑαυτοῖς ἱ ἀδελφοί, καὶ ἐγέμιζον. Τῶν δὲ ὁδοιπόρων ἐκλειπόντων διὰ τὴν ὀψιν, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπένθουν ἐπ' αὐτοῖς. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐκτείνας τὴν χεῖρα, καὶ δραξάμενος τοῦ ἄσκου, ἐνθα ὁ οἶνος εὐπῆρχεν, εἶπεν· Πιστεύσατε, ἀδελφοί, ὅτι ὁ ποιήσας τὸ ὕδωρ οἶνον, ποιήσει καὶ τὸν οἶνον ὕδωρ· καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου, οἱ πλησθέντες ἄσκαί οἶνου, ὑδρέθησαν ἐλησθέντες ὕδατος· καὶ λαβόντες οἱ ὁδοιπόροι ἐπιον καὶ αὐτοί, καὶ τὰ κτήνη αὐτῶν, καὶ ἔστη ἡ ψυχὴ αὐ-

A sent participes divinarum et immortalium sacramentorum, jussit episcopus eos prandere, similiter et manere septem dies in episcopatu. Post septem autem dies accepit Epiphanius Lucianum, et Veronicam sanctam virginem, quæ quidem fuit soror matris ipsius Epiphani, et introduxit eos in domum suam : accepitque mille nummos, et dedit ei, et sororem suam (nam ea quoque aliis præerat virginibus) misit cum ea. Epiphanius autem, cum omnia vendidisset, dedit indigentibus, relictis sibi quadraginta nummis ad divinos vitalesque libros comparandos ; et e civitate egressus est cum Luciano, quoniam is construxerat sibi monasterium. Habebat autem secum decem monachos, qui quidem libros diligenter scribentes, ex iis sibi victum parabant. Erat Epiphanius quando fuit monachus, sexdecim annos natus.

IX. Erat autem in monasterio Luciani quidam monachus, nomine Hilarion, secundus a Luciano, ætate juvenis, et multis miraculis ornatus. Ad cuius imitationem instituebatur etiam alius, nomine Claudius. Eos cum vidisset Epiphanius, pulchre est æmulatus. Magnus enim Lucianus dedit Epiphanium maximo Hilarioni, ut doceret eum [scribere] divinas Scripturas. Epiphanius autem laborioso studio deditus, et bonos mores Hilarionis effingens traditione, proficiebat in Dei gratia et arte pulcherrima. Contigit vero, ut magnus Lucianus e vita humana excederet. Præfuit autem Hilarion choro fratrum : veroque licebat videre eum locum, non tanquam in eo homines habitarent, sed tanquam sancti angeli ministrarent sanctissimo et misericordi Deo. Erat enim beati Hilarionis cibus, panis et sal, et modicum aquæ. Comedebat autem post duos dies, sæpe etiam post tres, sæpissime vero post quatuor, vel post hebdomadam. Hoc vitæ institutum elegit Epiphanius tota tempore vitæ suæ. Erat autem ille locus sine aqua.

X. Cum autem aliquando viatores ingressi essent monasterium, vinum afferentes, quo tempore erat aestus vehementissimus, siti fere enecabantur, et petierunt aquam ad bibendum, nec inventa est aqua in illo loco. Aberat enim aqua ad quinque milliaria. Ibant vero noctu, et aquabantur fratres. Cum autem viatores propter sitim deficerent, fratres propter eos lugebant. Epiphanius autem cum manum extendisset, et utremprehendisset, ubi erat vinum : Credite, inquit, fratres, quod qui aquam fecit vinum, vinum quoque aquam faciet. Et propter sermonem Epiphani, utres, qui vino pleni erant, inventi sunt aqua pleni. Quam cum accepissent viatores, liberunt, et etiam jumenta eorum : stetitque anima eorum in ipsis. Omnes autem obstupuerunt,

(a) Aliter legit interpretes, nempe παραδύσει.

et viatores, et fratres. Ab illo vero die noluit Epiphanius habitare amplius in illo loco, eo quod de ipso audissent viatores. Subripiens autem seipsum a fratribus, profectus est in locum magis agrestem. Qui cum nescirent in quo loco habitaret, omnes fratres logebant Epiphanium. Permansit autem in illo loco jejunus tribus diebus. Et ille quoque locus aridus erat, et sine aqua.

XI. Accidit autem, ut per illum locum transirent quadraginta Saraceni. Qui cum in loco, et in eo statu vidissent Epiphanium, omnes eum ducentes esse ridiculum, irridebant. Unus autem ex ipsis, qui unum habebat oculum (erat enim alter clausus) cum ferinis esset moribus, ense stricto e vagina, venit ad Epiphanium: cumque eum sustulisset, ut percuteret Epiphanium, apertus est ejus, qui clausus erat, oculus. Ille vero perterritus, ense in terram projecto, constitit immobilis. Alii autem cum vidissent esse apertum oculum, qui clausus fuerat, coeperunt stupore affici. Cumque vidisset Epiphanius eos esse anxios, sermones cum eis contulit. Illi vero cum verbis Epiphanii evasisent sedato et tranquillo animo, mutati eum dicebant esse Deum: vimque ei afferentes, trahebant eum secum, dicentes: Tu es Deus noster, sequere nos, et serva nos ab omni vi eorum qui in nos irruent. Epiphanius autem eos sequens tempore trium mensium, prohibebat eis omnem insolentiam et immoderationem. Cum vidissent vero se ejus admonitionibus adduci in angustias, omnes uno animo ejus pedibus devoluti petierunt, ut in suum locum reverteretur. Qui cum eorum auribus maximas ingereret admonitiones, dicens: Nisi ab iis abstinaueritis, non eritis in hac vita felices: acceperunt eum, et deduxerunt in locum, in quo habitabat. Cumque ei sua opera et ministerio domum ædificassent, et eum valere jussissent, omnes abierunt in pace. Ego autem, qui eram unus ex ipsis, mansi cum Epiphanio, ab eo institutus in verbo veritatis. Cum autem præterisset tempus sex mensium, me accepit ille, et vivimus in monasterium magni Hilarionis. Cum vero vidissent Epiphanium omnes fratres, magno sunt affecti gaudio. Et mansimus quidem tres dies in monasterio: rogavitque Epiphanius magnum Hilarionem, ut mihi daret in Christo signaculum, quandoquidem acceperat Hilarion gradum presbyteratus. Cum me autem magnus accepisset Hilarion, et omnem docuisset consequentiam, baptizavit me in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti: et transegimus deinde apud ipsos decem dies; fratresque rogabant Epiphanium, ut nos in eo loco habitaremus; ipse autem noluit, sed voluit habitare, ubi habitabat antea.

ματος, κλειύσας με Ἰωάννης καλεῖσθαι. Ἐποίησαμεν δὲ παρ' αὐτοῖς ἡμέρας δέκα· καὶ παρεκάλουν Ἐπιφάνιον οἱ ἀδελφοὶ ὥστε κατοικεῖν ἅμα ἐν τῇ τόπῃ ἐκείνῃ. Αὐτὸς δὲ οὐκ ἠθουλήθη, ἀλλ' ἐβούλετο πάλιν ὅπου τὸ πρὶν κατοικῆσαι.

(a) Forte, συναῖραν.

τῶν ἐπ' αὐτοῖς. Ἐξέβησαν οὖν ἅπαντες ἐπὶ τοῦτο, οἱ τε ὁδοιπόροι καὶ οἱ ἀδελφοί. Ἀπ' ἐκείνης οὖν τῆς ἡμέρας οὐκέτι ἠθουλήθη Ἐπιφάνιος οἰκῆσαι τὸν τόπον ἐκείνον, διὰ τὸ ἐξάκουστον αὐτὸν γενέσθαι ὑπὸ τῶν ὁδοιπόρων· ἔκλεψεν δὲ ἑαυτὸν ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐπορεύθη εἰς ἀγριώτερον τόπον· τῶν δὲ μὴ ἐπισταμένων τὸ ἐν πόλιν τόπῳ κατοικεῖ, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπένθουν περὶ Ἐπιφανίου. Ἐμείνεν οὖν ἐν τῇ τόπῃ ἐκείνῃ τρεῖς ἡμέρας αἰσιτος διατελῶν. Ἦν δὲ καὶ αὐτὸς ὁ τόπος ἀνυδρὸς.

ΙΑ'. Συνέβη δὲ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν μ' Σαρακηνοὺς διέρχεσθαι. Ὡς οὖν ἶδον Ἐπιφάνιον ἐν τοιούτῳ τόπῳ καὶ τοιαύτῃ καταστάσει, γέλοιοι ἀναδεξάμενοι ἀμφοτέρω τούτου κατεγέλων. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν ἕνα ὀφθαλμὸν ἔχων (ἦν γὰρ ὁ ἄλλος αὐτοῦ κλεισθεὶς) καὶ θηριώδῃ ἔξιν ἔχων, λαβὼν τὴν μάχαιραν αὐτοῦ ἐκ τῆς θήκης, ἦλθεν πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ δὴ κουφίσας αὐτὴν κρούσαι τὸν Ἐπιφάνιον, ἠμεψήθη αὐτοῦ ὁ κλεισθεὶς ὀφθαλμός. Τοῦ δὲ ἐμπρόδου γενομένου, καὶ τὴν μάχαιραν ἐπὶ τὴν γῆν βίψαντος, ἔστηκεν ἀκίνητος. Οἱ δὲ ἄλλοι ἰδόντες τὴν ἀκινήθειαν τοῦ ἐκυτῶν ἑταίρου, ἔρχονται καὶ αὐτοὶ πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ πρὸς τὸν αὐτῶν φίλον. Καὶ ἶδον, καὶ ἰδοὺ ὁ ὀφθαλμός αὐτοῦ ὁ κλεισθεὶς ἠνεψγμένος, καὶ θάμβος ἔπεσεν ἐπ' ἀμφοτέρους. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἰδὼν αὐτοὺς ἀδημονοῦντας, συνῆρεν (a) λόγους πρὸς αὐτούς. Οἱ δὲ διὰ τῶν λόγων Ἐπιφανίου ἐν καταστάσει ἑλθόντες, μεταβαλλόμενοι ἔλεγον αὐτὸν θεὸν εἶναι· καὶ βίαν ἐπενέγκαντες τούτῳ, εἶλον αὐτὸν μεθ' ἑαυτῶν λέγοντες· Σὺ εἰ ὁ θεὸς ἡμῶν· ἀκολουθεῖς ἡμῖν, καὶ διάσωζε ἡμᾶς ἀπὸ πάσης βίας τῶν ἐπεχειρομένων καθ' ἡμῶν. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ἐπὶ τριμηναῖον χρόνον τούτοις ἐπακολουθοῦντος, ἐκώλυεν αὐτοὺς ἀπὸ πάσης ἀταξίας. Τῶν δὲ εἰδόντων, ὅτι στένωσιν ἐπιφέρει αὐτοῖς διὰ τῆς νοουθεσίας, ὁμοθυμαδὸν ἅπαντες συναθρόντες προσεκυλινδοῦντο τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ὅπως ἀποδράσιν πάλιν εἰς τὸν ἴδιον τόπον αὐτοῦ. Τοῦ δὲ νοουθεσίας μεγίστης ἐπιθέντος ἐπὶ ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν, ὅτι Ἐάν μὴ τούτων ἀπέχεσθε, οὐ δύνασθε εὐτμερεῖν ἐν τῷδε τῷ βίῳ· λαβόντες δὲ αὐτὸν οἱ ἀμφοτέρω ἤγαγον ἐπὶ τόπον, ἐνθα τὸ πρὶν κατέκει· καὶ δὴ διὰ τῆς αὐτῶν ὑπηρεσίας οἰκοδομήσαντες αὐτῷ οἶκον, ἀσπασάμενοι τε αὐτὸν οἱ πάντες ἀνεχώρουν μετ' εἰρήνης. Ἐγὼ γοῦν, εἰς ἐξ αὐτῶν ὑπάρχων, ἔμεινα μετὰ Ἐπιφανίου· καὶ κατηχηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἔμεινα μετ' αὐτοῦ. Χρόνου δὲ ἑξαμηνιαίου παρελθόντος, λαβὼν ἐμὲ Ἐπιφάνιος, ἐπορεύθημεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ πρὸς τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα. Ἰδόντες δὲ ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ Ἐπιφάνιον, ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρεῖς ἡμέρας, καὶ παρεκάλεσεν τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα Ἐπιφάνιος δοῦναι μοι τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα· ἐπειδὴ Ἰλαρίων καταξιωθείς ἦν τοῦ βαθμοῦ τοῦ πρεσβυτερίου. Λαβὼν οὖν ὁ μέγας Ἰλαρίων καὶ διδάξας με τὴν πᾶσαν ἀκολουθίαν, ἐδάπτισέ με ἐν ὀνόματι Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύ-

D

IB'. Ἐξελθόντων δὲ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, ἔπορευόμεθα τὴν ὁδὸν ἡμῶν. Ὡς δὲ ἀπὸ σημείων δύο τοῦ μοναστηρίου ἀπήντησεν ἡμῖν νεανίσκος τις, ἔχων ἀρχοντικὸν δαίμονα, κατατεμνόμενος ἐν τῇ ἱρήμῳ ὑπ' αὐτοῦ. Τοῦτον ἰδὼν Ἐπιφάνιος γυμνὸν, καὶ ἀτάκτῳ ὁρόμῳ ἀλισχόμενον ὑπὸ τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος, ἔκραξεν μεγάλη φωνῇ· Παραγγέλλω σοι ἐν ὀνόματι τοῦ ἐσταυρωμένου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐξελεῖν ἀπὸ τοῦ πλάσματος τοῦ Θεοῦ. Εὐθέως δὲ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἐσπάραξεν τὸν νεανίσκον, καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἐξῆλθεν ἀπ' αὐτοῦ. Ὁ δὲ ἀκάθαρτος δαίμων ἔκραξεν μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἐπιφάνιε, διώκεις με ἀπὸ τοῦ τόπου μου διὰ χθ' ἐτῶν. Ἐγὼ πορεύσομαι πρὸς τὸν βασιλεῖα τῶν Περσῶν, καὶ κινήσω αὐτὸν κατὰ σοῦ, καὶ ποιήσω σε μετὰ θλίψεως πολλῆς παραστῆναι κατὰ πρόσωπον αὐτοῦ. Ὁ δὲ νεανίας ἦλθεν σωφρόνως, καὶ ἔπεσεν εἰς τοὺς πόδας Ἐπιφανίου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἤγειρεν αὐτὸν, λέγων· Ἀνάστα, τέκνον, καὶ ἀπελθε ἐν τῷ οἴκῳ σου ἐν εἰρήνῃ. Καὶ εὐθέως ἀνέστη.

IIY'. Ὁ οὖν δαίμων ὁ ἀκάθαρτος ἐπορεύθη ἐν τῇ Περσίδι, καὶ ἐκολλήθη τῇ θυγατρὶ τοῦ βασιλέως, καὶ τῇ τιμωρίᾳ, ἣ ἦλίσκεν τὸν νεανίσκον, ὁμοίως καὶ αὐτὴν ἐτιμῶρει· καὶ ἔκραξεν λέγων· Ἐάν μὴ Ἐπιφάνιος ἔλθῃ ἐνταῦθα ὁ ἀποστείλας με πρὸς τὴν σὴν θυγατέρα, οὐκ ἐξέρχομαι ἀπ' αὐτῆς. Καὶ πάλιν ἔλεγεν ὁ δαίμων· Ἐπιφάνιε, τὸ γένος τῶν Φοινίκων, ἔλθε ἐνθάδε, ὅπως ἐξεέλθω ἀπὸ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως. Ὁ οὖν βασιλεὺς ἀκούσας ἀπὸ τοῦ δαίμονος περὶ τῆς Φοινίκης, ἀπέστειλεν πλῆθος ἀνθρώπων ἐνδιαλέκτων πρὸς ἀναζήτησιν Ἐπιφανίου. Καὶ δὴ ἀναζητήσαντες ἅπασαν τὴν χώραν τῶν Φοινίκων, οὐχ εὔρον· ἀλλ' ἀνεχώρουν ἀπρακτοὶ πρὸς τὸν βασιλεῖα. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ κακῶς ὑπέμειναν ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ὡς κατάσκοποι, καὶ τὴν γῆν ἅπασαν τὴν Φοινικὴν ἐπὶ πονηρίᾳ θέλοντες κατανοῆσαι. Πορευθέντες δὲ οἱ διαπεμφθέντες ἀπήγγειλαν τῷ βασιλεῖ, ὅτι οὐχ εὔρον τὸν Ἐπιφάνιον. Ὁ δὲ δαίμων ἔκραξεν μεγάλη τῇ φωνῇ· Ἐν τῷ τόπῳ τῷ ἐπικαλουμένῳ Σπανυδρίῳ, ἔκει ἐστὶν κατοικῶν. Πάλιν οὖν ὁ βασιλεὺς προσκαλεσάμενος λ' ἀνδρας, εἶπεν πρὸς αὐτούς· Ἀποδύσαθε τὸ σχῆμα τὸ Περσικόν, καὶ λάβετε τὸ σχῆμα τῶν Ῥωμαίων, καὶ πορεύθητε ἐν τῇ Φοινικῇ· καὶ ἀναζητήσατε τὸν τόπον τὸν καλούμενον Σπανυδρίον, ἀγάγετέ μοι Ἐπιφάνιον τὸν οἰκίστορα τοῦ τόπου. Ἐξῆλθον δὲ οἱ λ' ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ἀλλάξαντες τὰς ἐαυτῶν στολὰς, καὶ παρεγένοντο ἐπὶ τῆς Φοινίκης, καὶ πολλὰ ἀναζητήσαντες, διερμηνεύθη αὐτοῖς ὁ τόπος, καὶ ὁ Ἐπιφάνιος. Αὐτοὶ δὲ ἐπέστησαν τῷ τόπῳ νυκτός· ἦν δὲ Ἐπιφάνιος τὰς νυκτερινὰς εὐχὰς ἀναπέμπων τῷ Θεῷ· ὡς δὲ ἐπέστησαν τῇ θύρᾳ τοῦ κελλίου, καὶ διακρούσαντες, Ἐπιφάνιος οὐδ' ὅλως ἐπτοήθη τῷ λογισμῷ· ἀλλ' αὐτὸς τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ ἐπετέλει. Αὐτοὶ δὲ θυμοῦ πλησθέντες ἐβουλεύσαντο τὴν θύραν κατεάσαι τοῦ κελλίου. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν τὴν μάχαιραν ἐλκύσας, καὶ εἰς τὸ κατόχιον τῆς θύρας ταύτην ἐπεκτείνας, ἐμεινεν ἡ χεὶρ αὐτοῦ ἀκίνητος, καὶ ἀσάλευτος, καὶ ἀκαμπῆς, ὡς ξηρά· τῶν δὲ ἄλλων ἀπάντων ἐπιφύδων γενη-

XII. Cum autem nos egressi essemus e monasterio, viam nostram inivimus. Ad secundum vero lapidem a monasterio, occurrit nobis quidam adolescens, qui habebat dæmonem imperantem : et in solitudine ab eo discerpebatur. Cum eum vidisset Epiphanius nudum insolenti et incomposito cursu vexari ab immundo spiritu, clamavit magna voce : Præcipio tibi in nomine Jesu Christi crucifixi, ut a Dei sigmento ex eas. Statim autem eum exagitavit immundus spiritus, et humi affixit : atque ab eo est egressus. Immundus autem dæmon clamavit magna voce : O Epiphani, tu me expellis e loco meo post spatium viginti duorum annorum : ego ibo ad regem Persarum, et movebo eum contra te ; et faciam, ut cum afflictione coram eo sistaris. Adolescens autem venit modestus, et procidit ad pedes Epiphani. Qui eum erexit, dicens : Surge, fili, et in pace vade in domum tuam. Et surrexit protinus.

XIII. Immundus autem dæmon ivit in Persidem, et adhæsit filię imperatoris, et eam eodem torquebat supplicio, quo prius adolescentem, et clamabat, dicens : Nisi venerit Epiphanius, qui huc me misit ad tuam filiam, ab ea non recedam. Rursusque dicebat dæmon : Epiphani, Phœnix genere, veni huc, ut exeam a filia regis. Rex autem, cum a dæmone audisset de Phœnicia, misit multitudinem linguę peritorum hominum ad quærendum Epiphanium. Porro autem cum quæsisissent per totam Phœnicum regionem, eum non invenerunt : sed reversi sunt ad regem, re infecta. Nonnulli vero etiam ex eis male passi sunt a Romanis, tanquam speculatores, et qui callide vellent considerare totam regionem Phœnicum. Cum autem ad regem venissent ii, qui effugerant, renuntiaverunt se non invenisse Epiphanium. Dæmon autem magna voce clamavit, dicens : Habitat in loco, qui dicitur Spanhydrión. Rursus ergo rex, accersitis xxx viris, dixit eis : Exuite vos vestitu Persico, et induite vestitum Romanorum : et euntes in Phœniciam, et quærentes locum, qui dicitur Spanhydrión, adducite ad me Epiphanium. Abierunt qui missi fuerant, mutatis suis vestibus, et venerunt in Phœniciam. Cumque ipsi multum quæsisissent, declaratus fuit eis locus, et Epiphanius. Qui noctu ad locum accessere. Epiphanius autem emittebat Deo nocturnas preces. Cum venissent vero ad ostium cellę, et pulsassent, nihil animo perturbatus fuit Epiphanius ; sed ipse Dei opus peragebat. Ipsi autem in animo habuerunt frangere ostium. Cum vero unus ex ipsis strinxisset ensem, et in seram ostii eum intentasset, mansit manus ejus immobilis, et tota arida. Aliis autem metu perterritis, per aliquod intervallum recesserunt a cella. At Epiphanius cum spiritalis cultus omnem peregisset consequentiam, aperuit ostium cellę. Cum autem eum vidisset, is, cui manus aruerat, humi cecidit in faciem, dicens : Miserere mei, serve Dei immortalis. Dicit Epiphanius : Quid quæ-

ris ab homine peccatore? Is vero dixit: Sanus veni in hunc locum, et ecce manus mea exaruit. Epiphanius autem dixit: Sanus venisti, sanus fias. Cumque ipse manum ejus tetigisset, restituta est ut alia. Postquam autem viderunt omnes signum, quod factum fuerat, veniunt omnes, et procidentes ad pedes Epiphanii, confessi sunt causam, propter quam ad eum venerant. Is vero, iis auditis, quae dixerunt homines, cognovit quod spiritus, quem ipse eiecerat ex adolescente, eo profectus, affligebat puellam. Dixit autem mihi Epiphanius: Surge, filii, sequamur hos homines. Qui ei dixerunt: Missi sumus, o Pater, a rege ad te solum: quin etiam super vacuum animal adducimus, ut ei insideas. Eo autem dicente: Pedibus celeriter curro: verum hic meum non relinquam discipulum. Ipsi rursus dixerunt cum magno metu: Adsunt pro utrisque cameli; solummodo lubenter sequere. Quidam autem lepidus adolescens in faciem cecidit, et adoravit, dicens: Ignosce mihi, Pater. Et Epiphanius ei placido vultu dixit: Surge, Deus te benedicat, filii. Tunc adolescens magna affectus animi tranquillitate, duabus manibus accipiens Epiphanium imposuit dromocamelo. Ad me autem veniens, mihi quoque fecit similiter: ipseque anteibat primus dromocamelos.

σχος χαρίαις ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ προσκύνησεν αὐτῷ, λέγων· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ. Τότε Ἐπιφάνιος εὐμενῶς τῷ προσώπῳ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἀνάστα, ὁ Θεὸς ἐυλογήσει σε, τέκνον. Τότε ὁ νεανίσκος ἐν πολλῇ καταστάσει, ταῖς δυοὶ παλάμαις αὐτοῦ λαβόμενος Ἐπιφάνιον, ἐπέθηκεν αὐτὸν ἐπὶ δρομικῆς κριμῆλου. Ἐλθὼν δὲ πρὸς μὲ, ἐποίησεν ὁμοίως· καὶ αὐτὸς ἐβάδιζεν πρῶτος τῶν δρομικαμῆλων.

XIV. Cum vero confecissemus triginta quinque mansiones, pervenimus ad regiam, et mansimus in loco, qui dicitur Urion. Tres autem ex eis ingressi, regi renuntiaverunt. Cumque rex jussisset ad eum ingredi Epiphanium, perinde fuit tranquillo et composito animo, atque si regem non esset conventurus. Tunc me cum sequentem invasit magnus timor et tremor. Nam cum vidissem multam turbam astantem, in varias partes versabam animum. Cum autem regi appropinquasset Epiphanius, rex statim surrexit a sede. Regi vero dixit Epiphanius: Sede, filii, super thronum, nec propter tuum luctum dubites animo. Habeo enim Deum, qui ferat auxilium, et dæmonem pellat. Solum crede Deo benigno et clementi, [et videbis cito Dei gratiam]. Ne aberres a scopo eorum, quæ dicuntur, et videbis filiam tuam sanam in medio. Pessimus enim dæmon fugatus a loco suo, venit ad filiam. Si Deo crucifixo credideris, fugabit eum a tua filia. [Illuminare, filii, corde, et videbis eum expulsum]. Huc eam ad nos in medium, et videbis gratiam benigni et clementis Dei. Cum autem in medium venisset regis filia, dixit Epiphanius filiis: Esto sapiens ac modesta, et adorado tuum patrem. Lupus enim tui non dominabitur amplius. Hæc cum dixisset Epiphanius, et eam ter signasset, dixit spiritui, qui eam affligebat: Cucurristi male ad filiam regis: fuge ab ea in loca, ad quæ non patet aditus. Et statim ab ea recessit. Cum autem vidisset Epiphanius regem in magna exstasi, dixit ei vultu subridens:

Θέντιον, ἀνεχώρουν ἀπὸ διαστήματος τοῦ καλλίου. Τοῦ δὲ Ἐπιφάνιου ἄκασαν ἀκολουθίαν τῆς πνευματικῆς λατρείας ἐκτελέσαντος, ἤνοιξεν τὴν θύραν τῆς καλλιῆς. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ τὴν χεῖρα ἔχων ξηρανθεῖσαν, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, λέγων· Ἐλέησόν με, μύστα θεραπευτὰ τῶν θανάτων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος φησιν· Τί αἰτεῖς παρὰ ἀνθρώπου ἀμαρτωλοῦ; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑγιῆς· ἦλθον εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἰδοὺ ἐξηράνθη ἡ χεῖρ μου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ὑγιῆς ἦλθες, ὑγιῆς γενοῦ· καὶ ἀψάμενος αὐτοῦ, ἀπεκατεστάθη ἡ χεῖρ αὐτοῦ, ὡς ἡ ἄλλη. Ὡς οὖν ἴδον οἱ ἄλλοι πάντες τὸ γεγονός σημεῖον, ἔρχονται πάντες, καὶ προσπετόντες Ἐπιφάνιον, ὁμολόγουν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν πάρευσιν πρὸς αὐτόν. Τοῦ δὲ ἀκούσαντος τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων, ἔγνω, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ διωχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, τοῦτε πορευθέν ἐβλίσεν τὴν παιδα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς μὲ· Ἀνάστα, τέκνον, ἀκολουθήσωμεν τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἀπεισάλημεν, φησιν, Πάτερ, εἰ μὴ πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ᾧ καὶ ζῶον περὶ τὸν ἐπιφέρωμεν, ὅπως καθέσθῃς. Τοῦ δὲ λέγοντος· Ποσὶν ὀξέως τρέχω, μόνον τὸν ἐμὸν μαθητὴν οὐκ ἂν ἔαυ οὕδε. Αὐτοὶ πάλιν ὤκουν μετὰ φόβου μεγάλου· Ἀπεισιν αἱ κάμηλαι ἀπὸ τῶν ἀρροσίων· μόνον εὐμενῶς ἀκολούθησον σοῖς δούλοις. Εἰς δὲ τις νεανίσκος ἀκολούθησεν τοῖς δούλοις. Εἰς δὲ τις νεανίσκος

Θέντιον, ἀνεχώρουν ἀπὸ διαστήματος τοῦ καλλίου. Τοῦ δὲ Ἐπιφάνιου ἄκασαν ἀκολουθίαν τῆς πνευματικῆς λατρείας ἐκτελέσαντος, ἤνοιξεν τὴν θύραν τῆς καλλιῆς. Ἰδὼν δὲ αὐτὸν ὁ τὴν χεῖρα ἔχων ξηρανθεῖσαν, ἔπεσαν ἐπὶ πρόσωπον ἐπὶ τὴν γῆν, λέγων· Ἐλέησόν με, μύστα θεραπευτὰ τῶν θανάτων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος φησιν· Τί αἰτεῖς παρὰ ἀνθρώπου ἀμαρτωλοῦ; Ὁ δὲ εἶπεν· Ὑγιῆς· ἦλθον εἰς τὸν τόπον τοῦτον, καὶ ἰδοὺ ἐξηράνθη ἡ χεῖρ μου. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν· Ὑγιῆς ἦλθες, ὑγιῆς γενοῦ· καὶ ἀψάμενος αὐτοῦ, ἀπεκατεστάθη ἡ χεῖρ αὐτοῦ, ὡς ἡ ἄλλη. Ὡς οὖν ἴδον οἱ ἄλλοι πάντες τὸ γεγονός σημεῖον, ἔρχονται πάντες, καὶ προσπετόντες Ἐπιφάνιον, ὁμολόγουν τὴν αἰτίαν, δι' ἣν πάρευσιν πρὸς αὐτόν. Τοῦ δὲ ἀκούσαντος τοὺς λόγους τῶν ἀνθρώπων, ἔγνω, ὅτι τὸ πνεῦμα τὸ διωχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, τοῦτε πορευθέν ἐβλίσεν τὴν παιδα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς μὲ· Ἀνάστα, τέκνον, ἀκολουθήσωμεν τοῖς ἀνθρώποις. Οἱ δὲ πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἀπεισάλημεν, φησιν, Πάτερ, εἰ μὴ πρὸς σὲ ὑπὸ τοῦ βασιλέως, ᾧ καὶ ζῶον περὶ τὸν ἐπιφέρωμεν, ὅπως καθέσθῃς. Τοῦ δὲ λέγοντος· Ποσὶν ὀξέως τρέχω, μόνον τὸν ἐμὸν μαθητὴν οὐκ ἂν ἔαυ οὕδε. Αὐτοὶ πάλιν ὤκουν μετὰ φόβου μεγάλου· Ἀπεισιν αἱ κάμηλαι ἀπὸ τῶν ἀρροσίων· μόνον εὐμενῶς ἀκολούθησον σοῖς δούλοις. Εἰς δὲ τις νεανίσκος ἀκολούθησεν τοῖς δούλοις. Εἰς δὲ τις νεανίσκος

ΙΔ'. Ὀδευσάντων δὲ ἡμῶν μονὰς λε', ἐφθάσαμεν τὴν βασιλῆα, ἐμειναιμεν δὲ ἐν τόπῳ καλουμένῳ Οὐρίῳ. Τρεῖς δὲ ἀπ' αὐτῶν εἰσελθόντες ἀνηγγείλαν τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ βασιλέως εἰσέρχεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπιφάνιον, εἰσθεῖ ἐν πολλῇ καταστάσει, ὡς μὴ συντυχεῖν ἔχων ἐν τῶν βασιλέων. Τότε δὲ ἐγὼ ὀπίσω τοῦτον βαίνων, φόβος καὶ τρόμος ἔπεσαν ἐπ' ἐμέ. Ἰδὼν γὰρ ὄχλους περιεστώτας αὐτῷ πολλοὺς, ἰδουμένην τῇ λογισμῷ μου. Τοῦ δὲ Ἐπιφάνιου ἐγγίσαντος πρὸς τὸν βασιλῆα, εὐθέως ἐξανέστη ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θρόνου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλῆα· Κάθισον, τέκνον, ἐπὶ τῷ θρόνῳ, μὴ δίσταζε ἐπὶ τῷ σπ' πένθει· ἔχω γὰρ Θεὸν τὸν βοηθόντα, ἐλαττήριον τοῦ διαβόλου. Μόνον πιστεῦε τῷ φιλανθρώπῳ· μὴ ἀστέχει τῶν λαλουμένων, καὶ ὕψι τὴν παιδα ὀγτῇ. Ὁ γὰρ κάκιστος δαίμων διωχθεὶς ἀπὸ τόπου, ἦλθεν προθύμως ἐπὶ σὴν θυγατέρα. Ἐάν πιστεύῃς τῷ ἐσταυρωμένῳ, τοῦτον διώκει ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου. Φωτίξου, τέκνον, τὴν σὴν καρδίαν, καὶ βλέπε τοῦτον ἐλαυνόμενον. Ἀγαγε ταύτην ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ὕψι χάριν τοῦ φιλανθρώπου. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μέσῳ, εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ θυγατρὶ· Γενοῦ φρονούσα, καὶ προσκύνησον τὸν σὸν πατέρα. Λύκος γὰρ ἐστὶ οὐ κυριεύσει σου. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ θυγατρὶ, καὶ σφραγίσας αὐτὴν τρίτον, εἶπεν πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ θλίβον αὐτήν· Ἐδραμες κακῶς ἐπὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως. Φεῦγε ἀπ' αὐτῆς ἐν δοικῆτοῖς τόποις. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν δαίμονα, εὐθέως ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ θυγα-

ΙΔ'. Ὀδευσάντων δὲ ἡμῶν μονὰς λε', ἐφθάσαμεν τὴν βασιλῆα, ἐμειναιμεν δὲ ἐν τόπῳ καλουμένῳ Οὐρίῳ. Τρεῖς δὲ ἀπ' αὐτῶν εἰσελθόντες ἀνηγγείλαν τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ βασιλέως εἰσέρχεσθαι πρὸς αὐτὸν τὸν Ἐπιφάνιον, εἰσθεῖ ἐν πολλῇ καταστάσει, ὡς μὴ συντυχεῖν ἔχων ἐν τῶν βασιλέων. Τότε δὲ ἐγὼ ὀπίσω τοῦτον βαίνων, φόβος καὶ τρόμος ἔπεσαν ἐπ' ἐμέ. Ἰδὼν γὰρ ὄχλους περιεστώτας αὐτῷ πολλοὺς, ἰδουμένην τῇ λογισμῷ μου. Τοῦ δὲ Ἐπιφάνιου ἐγγίσαντος πρὸς τὸν βασιλῆα, εὐθέως ἐξανέστη ὁ βασιλεὺς ἀπὸ τοῦ θρόνου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλῆα· Κάθισον, τέκνον, ἐπὶ τῷ θρόνῳ, μὴ δίσταζε ἐπὶ τῷ σπ' πένθει· ἔχω γὰρ Θεὸν τὸν βοηθόντα, ἐλαττήριον τοῦ διαβόλου. Μόνον πιστεῦε τῷ φιλανθρώπῳ· μὴ ἀστέχει τῶν λαλουμένων, καὶ ὕψι τὴν παιδα ὀγτῇ. Ὁ γὰρ κάκιστος δαίμων διωχθεὶς ἀπὸ τόπου, ἦλθεν προθύμως ἐπὶ σὴν θυγατέρα. Ἐάν πιστεύῃς τῷ ἐσταυρωμένῳ, τοῦτον διώκει ἀπὸ τῆς θυγατρὸς σου. Φωτίξου, τέκνον, τὴν σὴν καρδίαν, καὶ βλέπε τοῦτον ἐλαυνόμενον. Ἀγαγε ταύτην ἐν μέσῳ ἡμῶν, καὶ ὕψι χάριν τοῦ φιλανθρώπου. Ἐλθοῦσης δὲ τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἐν τῷ μέσῳ, εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ θυγατρὶ· Γενοῦ φρονούσα, καὶ προσκύνησον τὸν σὸν πατέρα. Λύκος γὰρ ἐστὶ οὐ κυριεύσει σου. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ἐπιλαβόμενος τῆς χειρὸς τοῦ θυγατρὶ, καὶ σφραγίσας αὐτὴν τρίτον, εἶπεν πρὸς τὸ πνεῦμα τὸ θλίβον αὐτήν· Ἐδραμες κακῶς ἐπὶ τὴν θυγατέρα τοῦ βασιλέως. Φεῦγε ἀπ' αὐτῆς ἐν δοικῆτοῖς τόποις. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν δαίμονα, εὐθέως ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ θυγα-

τρίτου. Ἰδὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἐν ἐκστάσει πολλῇ τὸν βασιλέα, εἶπεν πρὸς αὐτόν· Χαῖρε, βασιλεῦ, ἐπὶ σὺ θυγατρίῳ· ἐφυγεν ὁ λύκος εἰς ἀοικήτους τόπους. Ἠορεύου, θυγάτερ. ἐν σὺ ταμειῳ, καὶ ἐσοχαίρουσα μετὰ μητρὸς καλλίστης. Πρόσχε λοιπὸν τῷ σώματί σου· καὶ σὺκέτι ἐγγίσει πρὸς σὲ κακοῦργος. Ταῦτα ἀκούσας ἡ θυγάτηρ τοῦ βασιλέως παρὰ Ἐπιφανίου, ἐπορεύθη λοιπὸν ἐν τῷ ταμειῳ, ἐνθα ἦν ἡ μήτηρ αὐτῆς καταμένουσα. Τότε δὲ ὁ βασιλεὺς ἐκλινεν αὐχένα Ἐπιφανίῳ. Ἰδόντες δὲ οἱ πάντες τὸν βασιλέα, κλίνουν καὶ αὐτοὶ ἐπὶ γῆν, λέγοντες πρὸς Ἐπιφάνιον· Χάριτος Θεοῦ κακοσμημένα, πρόθυμος γίνου πρὸς βασιλεία, πατὴρ τοῦ κράτους αὐτοῦ, καὶ ἐστὶ μεθ' ἡμῶν ἀδιαλείπτως. Ἐσχυλεν δαίμων τὴν βασιλίδα· ἦλθες ἐνταῦθα τοῦτον διώξαι.

ΙΕ'. Εἰς δὲ τις ἐξ αὐτῶν μάγος τῶν πρώτων ἔλεγεν αὐτῷ μετ' εὐμενείας· Ὁ μάκαρ Ἐπιφάνιε, μάγε πεποθημένα, ἦλθες ἐνταῦθα τοῦ κατορθῶσαι. Δίδασκα πάντας, πάντες οἱ μάγοι ὑπακούσονται σου. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, εἶπεν πρὸς τὸν ἀνόητον μάγον· Ὁ μάγε ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας, μάθε μὴ λαλεῖν ἀτάκτους λόγους. Λάβε κατόχιον ἐν τῷ στόματί σου, καὶ ἐστὶ μὴ λαλῶν ἀδιαλείπτως. Μὴ γὰρ ὑπονοίῃ Θεοῦ δοῦλον μάγον ὑπάρχειν τῆς ἀδικίας. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, εὐθέως ἔμεινεν ὁ μάγος ἀλαλος, ἀκίνητος ἐπὶ τῷ τόπῳ. Ταῦτα δὲ ἰδὼν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸ σῆφος αὐτοῦ τὸ περιστώς, φόβῳ ἅπαντες συνεχόμενοι ἔπισιν ἐπὶ τὴν γῆν.

ΙΣ'. Ἰδὼν δὲ Ἐπιφάνιος τούτους πεσόντας, ἐτείνας τὴν χεῖρα πρὸς τὸν βασιλέα, ἔλεγεν αὐτῷ μετ' εὐμενείας· Ἀνάστα, γίνου ἐν καταστάσει, καὶ ἐσοῦγις ἐν σὺ ταμειῳ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ἀνέστησαν ἅπαντες ἐπὶ τοὺς πόδας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ μαγιστῷ· Βλέπε τί βλέπεις καὶ ἀκούεις, καὶ ἐστὶ προσέχων τῇ ἀληθείᾳ. Μὴ μοι πρόσχε, ὡς μαγιστῷ· δοῦλος γάρ εἰμι τοῦ ἐσταυρωμένου· λάλει καὶ ἀκουε, ὡς τὸ πρῶτον. Γίνου δὲ φίλος τῆς ἀληθείας. Τότε ὁ μάγος ἀπελογεῖτο, ἐσπάλθαι λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον. Τότε ὁ βασιλεὺς ἐκέλευσεν ἐνεχθῆναι χρυσίον, καὶ ἄργυρον, καὶ μαργαρίτας, καὶ λίθους τιμίους κατὰ πρόσωπον πάντων, καὶ τιθῆναι παρὰ τοὺς πόδας Ἐπιφανίου, λέγων πρὸς αὐτόν· Λάμβανε ταῦτα, ὁ Πατὴρ ἡμῶν, καὶ ἔχε δὴ με κατὰ ψυχὴν σου. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἡμεῖς ἁπάντων καταφρονούμεν, ὅπως κρατῶμεν τῆς ἀληθείας· μὴ μοι κόπους πάρεχε ἐν τοῖς λοιποῖς. Ἐμὲ γὰρ Χριστὸς ἐδίδαξεν μὴ χρῆσθαι τοῦτων. Λάβε σὺ ταῦτα, θάψον ἐν σὺ ταμειῳ, καὶ ἔσται σοι νεκρὰ ἀδιαλείπτως. Μόνον προσέχεις καὶ περισπᾶσαι, μὴ δυνάμενος ὠφελῆσθαι· ἔχεις κακίαν ἐν λογισμῷ σου, ψυχὰς ἀπόλλων διὰ τοῦ χρυσοῦ τοῦ δοθέντος σοι ὑπὸ Κυρίου, ἵνα παρέχῃς τοῖς θεομένοις. Γίνου δίκαιος παρὰ Θεῷ τῶν ὄλων, μὴποτε κριθῇς ἐν καταδίκη, καὶ ἐστὶ φροσρούμενος ἐν ἐξωτέρῳ σκότει· καὶ τότε μνησθῇς τῶν ἡμῶν λόγων. Ἀλλ' ἄρτι δέξαι τοὺς ἑμούς λόγους, καὶ τότε ἐστὶ εὐφραινόμενος· μὴ χρεῖαν ἔχε τοῦ κόσμου τούτου, καὶ πᾶς ὁ κόσμος ὑποταγῆσεται σοι. Καὶ πρόσχε μάγοις ἀκαταστάτοις, ἀπατιῶσιν σε νόμῳ σκοτώδει. Ὁρα ἐφθασεν ἡ τοῦ Ἀρίστου. Βαίνε

PATROL. GR. XLI.

Lactare, rex, de tua filia; fugit lupus in loca inhabitabilia. Vade, filia, in tuum conclave, et gaude cum matre tua optima, et attende deinceps tuo corpori: neque malignus tibi appropinquabit amplius. Cum hæc autem audiisset filia regis ab Epiphanio, ivit in aulam. Tunc rex inclinavit collum Epiphanio. Cum vidissent vero omnes regem, ipsi quoque se in terram inclinant, dicentes Epiphanio: O plurima exornate gratia, mane prompto et alacri animo apud regem. Esto pater ejus potentiae, et eris nobiscum perpetuo. Vexavit dæmon regiam; huc venisti, eum fugasti.

Ἐσχυλεν δαίμων τὴν βασι-

XV. Unus autem ex eis primus ex magis, dixit ei benigne et amanter: O beate Epiphani, mage desiderate, venisti huc, ut nos afficeret beneficio. Mane hic, doce nos: omnes magi tibi obedient. Cum hæc autem audiisset Epiphanius, dixit mage insipienti: O mage inimice veritatis, disce non loqui verba insolentia: ori tuo immitte repagulum, et non loqueris assidue. Noli existimare servum Dei esse magum injustitiæ. Hæc cum dixisset Epiphanius, statim ille mansit in loco mutus et immobilis. Hæc autem cum rex vidisset, et turba, quam eum circumstabat, omnes metu oppressi, ceciderunt in terram.

XVI. Cum eos autem vidisset cadentes Epiphanius, manu ad regem extensa, dixit ei benigne: Surge, sis bono et tranquillo animo, et eris sanus in tuo cubiculo. Hoc dicto ab Epiphanio, surrexerunt omnes supra pedes. Dixit autem Epiphanius mage: Vide quid videas, et quid audias, et attendes veritati. Ne mihi attendas tanquam mago: sum enim servus crucifixi: loquere, et audi, quomodo eras prius: esto amicus veritatis. Tunc magus se excusavit, dicens se esse lapsum in Epiphanium. Rex autem jussit ad se aurum afferri et argentum, margaritas et gemmas in conspectu omnium, et poni ad pedes Epiphanii, ei dicens: Accipe hæc, o Pater, et mei memineris. Cui dixit Epiphanius: Nos omnia contemnimus, ut veritatem teneamus. Ne in his mihi exhibeas molestiam: Christus enim me docuit his non egere. Hæc tua accipe, sepeli in aula, et erunt mortua perpetuo. Tu iis solum attendis et distraheris, cum juvari nequeas. Habes vitium in tua cogitatione, ut qui perdas animam per aurum tibi datum a Domino, ut id præbeas egentibus. Esto justus apud Deum universorum, ne forte judiceris in condemnatione, et custodiaris in tenebris exterioribus, et tunc meorum verborum recorderis. Sed quæ dico modo, accipe, et tunc lababeris. Ne habeas opus hoc mundo et totus mundus tibi subjiçietur. Noli attendere magis inconstantibus, qui tenebricosa te lege decipiunt. Venit hora prandii, vade alacriter ad mensam. Multa enim verba seminare, sed non es ullius horum particeps. Scio enim tuam cogitationem a mensa

non abstinere. Comede, moderate fructu deliciis : Α προθύμως ἐπὶ τραπέζης. Πολλοὺς γὰρ λόγους ἀν-
 es enim horum omnium redditurus rationem. κατέσπειρα, ἀλλ' οὐ μετέχεις ἀπ' οὐδενὸς τούτων
 Ἐγὼ γὰρ οἶδα τὸν λογισμὸν σου, ὅτι τραπέζης οὐκ ἀφίστασαι. Φάγε, τρύφησον ἐν καταστάσει· λόγον γὰρ
 ποιῇ ἀπάντων τούτων.

XVII. Rex autem dixit Epiphanio : Adesdum, Pater, simul consideamus, et cibos comedamus. Is vero dixit ipsi : Vade, sede in mensa, comede omnia quæ soles. Tantum te contine ab immoderatione. Nam mihi panis surfuraceus, et parum salis propter reditus facilitatem præbebit id quod est usui corpusculo. Hæc autem cum dixisset regi Epiphanius, dimisit rex omnes ex aula, et nos jussit ingredi in cubiculum. Misit vero ad nos in mensam diversa ciborum genera. Aversatus est autem B omnia Epiphanius, solum panem nobis retinens : quo usi, satiati sumus, gratias agentes Deo universorum. Postridie autem imperator accersit Epiphanium : qui modeste et composite incedens, venit ad regem. Ipse autem rex de sede surgens, scriptum ponit in terra. Epiphanius vero dixit regi : Accipe regni dignitatem, et sis grato in Deum animo. Rex dixit : Mane hic nobiscum, pater, et servabo vestros sermones. Epiphanius autem regi : Si meos, o rex, sermones servaveris, tui meminero ubicunque fuero. Mansimus autem decem dies in aula regis. Quibus elapsis, regi dixit Epiphanius : Cursu currant in meam patriam. Quæro enim omnes, qui illic sunt. Tu sede in throno tuo, nihil excitans adversus Romanos. Si enim sis ini- C micus Romanis, eris inimicus crucifixo. Quod si fueris inimicus crucifixi, male peribis a tuis adversariis. Hæc cum regi dixisset Epiphanius, ibat rex cum sua caterva, nos primus deducens in nostram regionem.

ταχέτη κακῶς ὑπὸ τῶν ἀντιδίκων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν βασιλεὺς μετὰ τοῦ στίφους αὐτοῦ, προπέμπων ἡμᾶς ἐπὶ τὴν χώραν.

XVIII. Cum egressi autem essemus ex aula, ecce erat adolescens mortuus in grabato, qui erat filius unius ex proceribus. Eum vero ferebant ad canes, ut projicerent exedendum. Dixit autem Epiphanius iis qui ferebant mortuum : Quo itis ad eum sepeliendum? Dicunt Epiphanio : Qui vita excessit, vorabitur a canibus. Epiphanius autem tenens grabatum, dixit eis : O filii, humi deponite. Videamus nos quoque mortuum. Ille vero puer necatus D fuerat arte magica a quodam malefico. Mos est autem apud Persas, ut qui sunt mortui, devorentur a canibus. Cum li ergo protinus grabatum deposuissent, regi dixit Epiphanius : O rex, qui regis malos et iniquos homines, oportebat hunc, qui e vita excessit, in terra sepeliri, ut qui coelitus tuba canet, cum hinc possit traducere ad ipsum adorandum. Es autem rex adeo improborum et sceleratorum hominum, ut vel ante tempus sibi mortem afferant. Ille, quem vides mortuum, vita excessit necatus a malefico. Sed Deus meus, qui fuit exten-

IZ'. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Δεῦρο, Πάτερ, συγκαθεσθῶμεν, τῶν ἐδωλίων φαγόμεθα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Βάδιζε, κάθου ἐπὶ τραπέζης, ἐσθίς πάντα ἐν συντηθείᾳ· μόνον ἀπεχε τῆς ἀταξίας. Ἐμεῖ γὰρ ἄρτος ἀπὸ πιτύρων, καὶ ἄλλας μικρὸν δι' εὐνοσίαν παρέξει τὴν χρεῖαν τοῦ σώματος. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα, ἀπέλυσεν ἅπαντας ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ταμείου· καὶ ἡμᾶς ἐκέλευσεν εἰσελθεῖν ἐν τῷ κουδου- κλίῳ· καὶ ἀπέστειλεν ἡμῖν διάφορα ἐδέσματα ἐπὶ τραπέζης. Ἀπέστρεψεν δὲ ἅπαντα Ἐπιφάνιος, ἐν ἄρτον μόνον κρατήσας ἡμῖν. Ὁ χρησάμενος ἐκορέσθημεν, εὐχαριστοῦντες τῷ Θεῷ τῶν ὧλων. Τῇ δὲ ἐπαύριον μετέστella ὁ βασιλεὺς τὸν Ἐπιφάνιον. Τοῦ δὲ ἐμβαίνοντος ἐν καταστάσει, ἐφθασεν ἔγγιστα τοῦ βασιλέως· αὐτὸς δὲ ἀναστὰς ἀπὸ τοῦ θρόνου, τίθησι τὸ βασίλειον ἐπὶ τὴν γῆν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Λάβε τὸ ἀξίωμα τῆς βασιλείας· καὶ ἔχε πρὸς Θεὸν εὐγνωμοσύνην. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Μένε μεθ' ἡμῶν ἐνθάδε, Πάτερ, καὶ ἔσομαι κρατῶν τοὺς ὑμετέρους λόγους. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐάν κρατήσης τοὺς ἐμοὺς λόγους, μνημονεύσω σου ὅπου ἐάν εἰμι. Ἐποίησαμεν δὲ ἰ' ἡμέρας ἐν τῷ ταμείῳ τοῦ βασι- λέως. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Δρα- μοῦμαι ἐπὶ ἐμὴν πατρίδα. Ζητῶ γὰρ πάντας τοὺς ἐκεῖ ὄντας, καὶ ἔσθ' καθήμενος ἐπὶ τῷ θρόνῳ, μὴ ἐπιχειρόμενος κατὰ Ῥωμαίων. Ἐάν γὰρ ἐχθραίνης τοῖς Ῥωμαίοις, ἔσθ' ἐχθρῶν τῷ ἐσταυρωμένῳ· ἐάν γὰρ [i. ἐάν δὲ] γένη ἐχθρὸς τοῦ σταυρωθέντος, Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπέβαιναν πρῶτος δ

III'. Ἡμῶν δὲ ἐξεληθόντων ἐκ τοῦ ταμείου, ἰδοὺ νεανίσκος τεθνηκώς ἦν ἐπὶ τοῦ κραβάτου, υἱὸς ὑπάρχων ἐνδὲς τῶν μεγιστάνων. Τοῦτον ἀπέφερον ἐπὶ τοὺς ἀστροκύνas, ὅπως ρίψωσιν ἐπὶ τῇ καταδρώσει. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος τῷ (a) τοῦ κραβάτου ἔλεγεν μετ' εὐμενείας· Ἀπόθεσθε, τέκνα, ἐπὶ τὴν γῆν. Ἴδωμεν καὶ ἡμεῖς τὸν τεθνεῶτα. Οὗτος δὲ ὁ παῖς ὑπὸ μαγείας ἔθανεν κακῶς ὑπὸ κακούργου. Ἔθος δὲ ἐστὶν περὶ τοὺς Πέρσας, τοὺς τελευτήσαντας βρωθῆναι τῶν δὲ ἀποθεμένων εὐθέως τὸ κράβατον ἐπὶ τὴν γῆν, εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Ὁ βασιλεῦ βασιλέων, κακῶν (b), ἀνόμων ἀνδρῶν· ἐχρῆν γὰρ τοῦτον, τὸν βίον ἐξεληθόντα, εἰς γῆν ταφῆναι μετὰ ἀσφαλείας, ἵν' οὐρανόθεν ὁ Δεσπότης σαλπίζων μετ' ἀναστήσει τοῦτον εἰς προσκύνησιν. Τοιούτων δὲ ἀνδρῶν ἀτάκτων βασιλεύεις, ὥς τε καὶ πρὸ καιροῦ θάνατον ἑαυτοῖς ποιουμένων. Ἴδε δὴ, οὗτος, ὃν βλέπεις τεθνεῶτα, ὑπὸ κακούργου τὸν βίον ὑπεξῆλθεν. Ἀλλ' ὁ Θεός μου ὁ πανυσεύς ἐπὶ ξύλου, τοῦτον ἐγείρει κατὰ πρόσωπον πάντων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ

(a) Quædam Græco textu excidere, ut ex interpretatione Latina cuique obvium est. EDIT. PATROL.

(b) Legit interpres : Ὁ βασιλεῦ, βασιλεύων κακῶν, etc. EDIT. PATROL.

ταῖς χερσὶν αὐτοῦ τὸν νεκρὸν ψηλαφήσας, ἐβόησεν τῷ φιλανθρώπῳ· Υἱὲ Θεοῦ, φησὶν, ὁ τὸν τετραήμερον Λάζαρον ἐκ νεκρῶν ἀναστήσας, ἐξανήστησεν τὸν νεανίαν τοῦτον. Καὶ λαβὼν Ἐπιφάνιος τὸν ἴδιον ἐπενδύτην ἐνέδυσεν τὸν τεθνεῶτα· ἔθος γὰρ ἦν περὶ τοὺς Πέρσας, γυμνοὺς ἀγεῖν τοὺς τεθνεῶτας. Εὐθέως οὖν ἀνέστη ὁ νεανίσκος, καὶ ἡσπάζετο τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ νεανίσκῳ· Βάδιζε, τέκνον, ἐν τῷ σῷ οἴκῳ, καὶ φόρεσον ἱμάτια τὰ συνήθη· ἀγαγε δέ μοι τὸν ἐπενδύτην. Ἦν γὰρ ἔθος Ἐπιφανίῳ φορεῖν τρίχινον χιτῶνα ἐπὶ τὴν σάρκα, καὶ ἐξωθεῖν αὐτοῦ τὸν ἐπενδύτην. Ὡς οὖν ἰδὼν ὁ βασιλεὺς τὸ γινόμενον πρῶγμα ἐν Ἐπιφανίῳ, ὑπενόησεν θεὸν αὐτὸν εἶναι. Εἶπε δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεῖ· Μὴ λογίζου εἰς ἐμὲ ταῦτα, ἀνθρώπων ὄντα ὁμοιοπαθεῖ. Ὁ γὰρ Θεός μου, ᾧ ἐπίστευσα, ταῦτα παρέχει τοῖς φίλοις αὐτοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος καὶ πλείονα τούτων, εἶπεν τῷ βασιλεῖ· Ὑποστρεφε, τέκνον, ἐν σῷ ταμιείῳ. Ἡμεῖς γὰρ βαδίζομεν ἐπὶ πατρίδα. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Πόσους ξιφῆρεις ἀποστείλω τοὺς διασώζοντάς σε; πᾶτερ; Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐχω τὸν ἐν οὐρανοῖς φυλάσσοντά με θεόν, καὶ ξιφῆρεις τοὺς ἁγίους αὐτοῦ ἀγγέλους. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀσπασάμενος τὸν Ἐπιφάνιον ἔκραξεν λέγων μεγάλη τῇ φωνῇ· Βάδιζε ὑγιαίνων, Ἐπιφάνιε, ἡ δόξα τῶν Ῥωμαίων μνήμην δὲ ποιῶ ἡμῶν τῶν ἐν Περσίῃ. Ἀπάραντες δὲ ἀπὸ Περσίδος, ἐπορεύθημεν ἐν τῇ Φοινίκῃ· καὶ διοδοῦσαντες μέρος τι τῆς Φοινίκης, εἰσεληλύθαμεν ἐν Σπανυδρίῳ. Ἡύρομεν δὲ τὸ κελλίον ὡς ἦν τὸ πρότερον. Καὶ ποιήσαντες τρίτην ἡμέραν, ὕδωρ οὐκ ἦν τοῦ πιεῖν ἡμᾶς.

10. Σταθεὶς οὖν Ἐπιφάνιος κατὰ ἀνατολὰς βλέπων προστῦξάτο τῷ ἐν οὐρανοῖς Θεῷ λέγων· Ὁ τὴν ἀκρότομον πέτραν διαχαράξας καὶ ἀπὸ ταύτης ὕδωρ ἐξαναβρύσας, καὶ λαὸν ἐκλείποντα ὕδωρ ποτίσας, διασπάραξον καὶ τὴν γῆν ταύτην· καὶ ποιήσον ἐξ αὐτῆς ὕδωρ πηγάζων ἐπὶ κατοικησίᾳ πενήτων ἀνθρώπων. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου ταῦτα εἰπόντος, εὐθέως τις ἀγαθὴ ἐγένετο ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ· καὶ πάλιν κλίνας τρίτον ἐπὶ τὴν γῆν καὶ προσευξάμενος, λαβὼν ὀρυκτῆρα, ἐχάραξεν μικρὸν ἐπὶ τὴν γῆν· καὶ ἰδοὺ ὕδωρ ὀλίγοστὸν ἀνέβρυσεν. Ἐπειτα πάλιν χαράξας πλουσιοποτάμιτος ἐγένετο ἡ οἰκησις ἡμῶν. Ἡμεῖς δὲ ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἡσυχάζοντες, αὐτὸς καὶ ἐγώ. Ὁ οὖν Θεὸς ὁ ἐξαγατέλλων χορτοὺς τοῖς κτήνεσι, καὶ χλόην τῇ δουλείᾳ τῶν ἀνθρώπων, ἐξαρδεύοντος τοῦ ὕδατος τὴν γῆν ἅπασαν ἐκείνην, τῇ προστάξει τοῦ αἰὲ προνοουμένου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐξέφυσεν ἡ γῆ πλήθος λαχάνων εἰς ἀπόλαυσιν καὶ διατροφὴν ἡμῶν. Τινῶν δὲ θηρίων ἐπερχομένων τούτοις, καὶ τὴν ἅπασαν χλόην ἀφανιζόντων, Ἐπιφάνιος ἔστη ἐπάνω τῶν λαχάνων, καὶ τοῖς θηρίοις διελέγετο ὡς ἀνθρώποις λέγων· Μὴ μοι κόπους παρέχετε· ἀνθρώπος γὰρ ἁμαρτωλὸς καὶ πτωχὸς εἰμι. Διὰ τὸ πλήθος οὖν τῶν ἁμαρτιῶν μου εἰμὶ ἐν τῷ

A sus supra lignum, eum excitabit coram omnibus. Cum hæc autem dixisset Epiphanius, manibus suis tenens mortuum, benigno et clementi Deo clamavit : Fili Dei, qui quadrianum Lazarum suscitasti, hunc quoque suscita adolescentem. Cumque suum accepisset indumentum Epiphanius, eo induit mortuum. Mos est enim Persis mortuos nudos educere. Statimque surrexit adolescens, et amplexus est Epiphanium. Dixit autem Epiphanius adolescenti : Vade, filii, in domum tuam, et fer vestes consue-
B Noli, noli hæc de me existimare, qui sum homo obnoxius iisdem perturbationibus, et similiter patibilis. Deus meus, cui credo, hæc præbet suis famulis. Cum hæc autem et his plura dixisset Epiphanius, dicit regi : Revertere, filii, in aulam. Nos enim imus in patriam. Rex autem dixit Epiphanio : Quot vis satellites tecum mittam, qui te custodiant ? Dixit ei Epiphanius : Habeo regem. Deum, qui est in cælis, qui me custodit, et satellites habeo sanctos ejus angelos. Tunc rex Epiphanium amplexus, dixit voce magna : Vade in pace, Epiphani, gloria Romanorum. Fac autem, ut nostri quoque memineris, qui sumus in Perside. Recedentes vero a Perside, venimus in Phœniciam ; et cum partem Phœniciæ transissemus, venimus in Spanhydriion. Invenimus autem cellam, ut erat prius. Et cum illic fuisset tres dies, non erat aqua ad bibendum.

XIX. Stans autem Epiphanius aspiciendo ad orientem, oravit Deum, qui est in cælis, dicens : O tu qui petram præruptam impressisti, et ex ea aquam scaturire fecisti, et populum, qui deficiebat, aqua potasti¹, hanc quoque terram imprime, et fac ut aqua ex ea scaturiat propter fidelium hominum habitationem. Cum hæc dixisset Epiphanius, bonus quidam odor fuit in illo loco. Cumque se rursus ter super terram inclinasset, et orasset Epiphanius, accepto ligone turbavit terram, et ecce parum aquæ scaturiit. Deinde cum rursus turbasset, uberi-
P bus fluvii aquis nostra abundavit habitatio. Eramus autem in eo loco quietem agentes, ipse et ego. Deus vero, qui producit fenum jumentis, et herbam servituti hominum², irrigante aqua totam illam terram, jussu ejus, qui semper curam gerit humani generis, produxit e terra multitudinem olerum, quibus nos frueremur et aleremur. Cum quædam autem fera ad ea venirent animalia, et virorem omnem earum tollerent, Epiphanius stetit supra olera, et disseruit cum feris, tanquam cum hominibus, dicens : Nolite mihi exhibere molestiam : sum enim homo peccator et pauper. Propter multitudinem autem meorum peccatorum sum lugens in hoc loco,

¹ Exod. xvi, 1 seqq. ² Psal. ciii, 14.

si forte mihi Deus mea peccata condonet. Ipse, qui hoc mihi olerum præbuit solatium ad alimentum, vobis præcipit ne amplius veniatis in hunc locum, nec meas herbas lædatis. Agrestes autem feræ cum hæc audiissent ab Epiphanio, velut homines sentientes si qua in re majori læserint, et reprehensione pudelfacti, sic pudore affectæ bestiæ protinus recesserunt, et ex illo die non appropinquarunt amplius loco nostro. Audierunt vero Saraceni, qui cellam nobis exstruxerant, venisse Epiphanium ex Perside, et accesserunt, ut benedictionem ab eo acciperent. Edificaverunt autem nobis tres alias domos: quippe qui nobiscum versati sunt quatuor menses, et recesserunt in sua loca. Auditum est autem in tota Phœnicia, Epiphanium habitare in Spanhydrio. Congregatis itaque alii quoque fratres in monasterio. Eramus vero omnes numero quinquaginta (a).

XX. Quodam autem die ivit Epiphanius in monasterium magni Hilarionis ad visendos fratres, et ego sum cum eo profectus. Exceperuntque nos fratres cum magno gaudio, et nos multos dies retinuerunt. Diabolus autem, qui ab initio est Dei servorum adversarius, accepit habitum Epiphani, et venit in monasterium, quod vocatur Spanhydrium. Cui factus obviam frater ex iis, qui erant paulo negligentiores, cucurrit, ad eum adorandum: et cadens in terram adoravit pessimum dæmonem. Et intravit in ipsum: neque poterat teneri a fratribus. Dixit autem Epiphanius magno Hilarioni: Pater, lupus ingressus est monasterium, et turbavit fratres. Cum hæc autem dixisset Epiphanius, et omnes esset amplexus, viam iniimus. Tribus igitur aliquando rusticis ingressis monasterium, dæmonem immundum unus habuit. Duo autem rogabant pro eo, qui habebat immundum spiritum, dicentes: Fer opem fratri nostro. Tunc Epiphanius dixit eis: Accipite, filii, vestrum amicum, et ite in pace. In nomine enim Jesu Christi nihil est in eo mali. Cum ipsi autem credidissent ei quod dixerat Epiphanius, abiit homo sanus in locum suum.

XXI. Cum esset autem aliquando leo in solitudine ad sexagesimum lapidem a nostro monasterio, latebat in silva, et occidebat multos ex iis qui præteribant. Eratque hic locus aptus viatoribus. Coacti igitur omnes, qui solebant per illum locum ingredi, venerunt ad Epiphanium in monasterium, dicentes ei de animali et de ejus sævitia, et quod locus evaserit inhabitabilis, et quod nemo per eum possit transire propter metum leonis, et quod cum ipse multos homines perdiderit, reliqui perterriti non audeant amplius per locum transire.

(a) Græce octo.

Α τόπω τούτῳ πεινθῶν· ὁ Θεὸς δὲ παρέσχεν μοι τὴν παραμυθίαν ταύτην τῶν λαχάνων εἰς διατροφήν· καὶ αὐτὸς ὑμῖν παραγγέλλει μηκέτι ἐλθεῖν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ καταβλάπτειν μου τὴν χλόην. Τὰ δὲ ἄγρια ἀκούσαντα ταῦτα παρὰ Ἐπιφανίου, ὡς περ ἄνθρωποι εὐαισθητοῦντες ἔλιν σφαλῶσι ἐφ' ἐνὶ τῶν μεγάλων καὶ ἐλεγχόμενοι διατραπῶσιν· οὕτως τὰ θηρία κατασχύνθησαν ἀπὸ τῶν λόγων Ἐπιφανίου, καὶ ἀνεχώρησαν εὐθέως, καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐκέτι ἤγγισαν τῷ τόπῳ ἡμῶν. Ἀκούσαντες δὲ οἱ Σαρράκηνοι οἱ οἰκοδομήσαντες ἡμῖν τὸ κελλίον, ὅτι ἦλθεν Ἐπιφάνιος ἀπὸ Περσίδος, παρεγένοντο ἐπὶ συντυχίᾳ αὐτοῦ, ὥστε εὐλογηθῆναι παρ' αὐτοῦ· ψυχόδομησαν δὲ ἡμῖν ἄλλους τρεῖς οἴκους, ποιήσαντες μεθ' ἡμῶν μῆνας, καὶ αὐτοὶ ἐπορεύθησαν ἐν τοῖς τόποις. Ἠκούσθη δὲ εἰς ὅλην τὴν πόλιν (τὴν Φοινίκην), ὅτι Ἐπιφάνιος ἐν Σπανυδρίῳ κατοικεῖ. Συνήχθησαν οὖν ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Ἦμεθα δὲ οἱ πάντες, τὴν ἀριθμὸν ἡ'.

Κ'. Ἐπορεύθη οὖν Ἐπιφάνιος ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος εἰς ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν· καὶ ἐπορεύθη καὶ γὰρ μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρῆς μεγάλης, καὶ κατεῖχον ἡμᾶς ἡμέρας πολλὰς. Ὁ οὖν διάβολος, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἀντικείμενος τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ, ἐλαβὼν Ἐπιφανίου τὸ σχῆμα, καὶ ἀπέρχεται ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ ἐπικαλουμένῳ Σπανυδρίῳ. Συναντήσας δὲ αὐτῷ ἀδελφὸς τῶν ἀμελειστέρων, ἰδὼν αὐτὸν εἰς προσκύνησιν αὐτοῦ. Καὶ δὴ πεσὼν ἐπὶ τὴν γῆν προσκύνῃσιν τῷ πονηροτάτῳ δαίμονι. Καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτόν· καὶ τὴν ἀκράτειαν ἐν τοῖς ἀδελφοῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν μέγαν Ἰλαρίωνα· Λύκος ἐπιστῆλθεν, Πάτερ, ἐν τῷ μοναστηρίῳ, ἐτάραξεν, ἐσάλευσεν πάντας τοὺς ἀδελφούς. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος ἀσπασάμενος ἅπαντας, ἐξῆλθον ἐν τῷ ὁδῷ ἡμῶν. Ποτὲ γοῦν τριῶν ἀγροίκων εἰσελθόντων ἐν τῷ μοναστηρίῳ, δαίμονα ἀκάθαρτον εἶχεν ὁ εἷς. Τῶν δύο οὖν παρακαλούντων τὸν Ἐπιφάνιον περὶ τοῦ τὸ πνεῦμα ἔχοντος τὸ ἀκάθαρτον, καὶ λεγόντων· Βοήθησον τῷ ἡμῶν ἑταίρῳ, Ἐπιφάνιος εἶπεν αὐτοῖς· Λάβετε, τέκνα, τὸν ὑμῶν φίλον, καὶ πορεύεσθε ἐν εἰρήνῃ· ἐν γὰρ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐδὲν κακὸν ἐν αὐτῷ. Πιστευσάντων δὲ αὐτῶν τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου, ἀπῆλθεν ὁ ἄνθρωπος ὑγιὴς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.

ΚΑ'. Ποτὲ οὖν λέοντος ὑπάρχοντος ἐν ἐρήμῳ τόπῳ, ὡς ἀπὸ σημείων ἔ τῷ ἡμῶν μοναστηρίῳ, ἦν εἰς ὕλην κεκρυμμένος, καὶ πολλοὺς τῶν ἀνθρώπων τῶν παρερχομένων τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἡφάνιζεν. Ἦν δὲ ὁ τόπος οὗτος ἐπιτῆδαιος τοῖς ὁδοιπόροις. Συναχθέντες οὖν ἅπαντες οἱ τὴν συνήθειαν ἔχοντες βαδίζουσιν διὰ τοῦ τόπου ἐκείνου, ἦλθον πρὸς Ἐπιφάνιον ἐν τῷ μοναστηρίῳ, λέγοντες αὐτῷ τὰ περὶ τοῦ ζώου, καὶ τῆς ἀταξίας αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς· καὶ ὅτι ἀοίκητος, καὶ ἀβάτος ὁ τόπος ἐγένετο, ὡς Πάτερ, ἀπὸ τοῦ φόβου, φησὶν, τοῦ λέοντος, ὅτι πολλοὺς ἀνθρώπους δούλευσεν.

Καὶ οἱ λοιποὶ πτοηθέντες οὐκέτι θέλουσιν παράγειν τὸν τόπον ἐκεῖνον. Ἀκούσας δὲ Ἐπιφάνιος περὶ τῆς ἀταξίας τοῦ λέοντος, εἶπεν πρὸς ἅπαντας τοὺς παρ-
 εστῶτας· Ἀγωμεν, φησὶν, τέκνα, ἐπὶ τῷ ὀνόματι Κυρίου, καὶ ὀφόμεθα τὸν λέοντα τὸν αἰμοδύρον. Λα-
 βὼν οὖν ἑμὲ Ἐπιφάνιος, ἐπορεύθημεν μετὰ τῶν ἀν-
 θρώπων. Ἐλθόντων δὲ ἡμῶν, ἔπεσε φόβος μέγας ἐπὶ
 πάντας τοὺς ὄντας μεθ' ἡμῶν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος
 πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Ποῦ, φησὶν, τέκνα, ἔστιν ἡ
 κατοίκησις τοῦ λέοντος; Τῶν δὲ ὑποδειξάντων τὸν
 τόπον, ἔβαινεν Ἐπιφάνιος πρῶτος πάντων. Τοῦ δὲ
 λέοντος μηδέποτε βλεπομένου, ἔλεγεν Ἐπιφάνιος
 μεγάλη τῇ φωνῇ· Ποῦ ἔστιν τὸ κατοικητήριον τοῦ
 ἀτάκτου λέοντος; Ἐξεπήδησεν δὲ ὁ λέων ἀπὸ τῆς
 ὕλης εἰς συνάντησιν Ἐπιφανίου. Οὗτος δὲ ἰδὼν Ἐπι-
 φάνιον, εὐθέως ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ἱμεινεν νε-
 κρός. Ἐγγίζας δὲ Ἐπιφάνιος ἔγγυς τοῦ στόματος (α),
 οἱ πάντες ἀπέφυγον φόβῳ μεγάλῳ συσχεθέντες, λο-
 γιζόμενοι, μή πως καὶ Ἐπιφάνιον θανατώσει. Ὁ δὲ
 Ἐπιφάνιος μεγάλη τῇ φωνῇ ἔλεγεν πρὸς πάντας
 αὐτούς· Δεῦτε, φησὶν, ἀφόβως, τέκνα, καὶ ὄψασθε τὸ
 πτώμα τοῦ θηρίου. Τῶν δὲ ἀπάντων εὐθέως συν-
 αχθέντων, ἰδὼν οἱ πάντες τὸ πτώμα τοῦ θηρίου. Εἶ-
 πεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Ἐὰν πίστιν
 πεσοῦνται πάντες. Λαβόντες δὲ ἡμῖς πάντες οἱ ἄνδρες,
 ἀπέσωσαν πάλιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ αὐτοὶ,
 εὐλογηθέντες παρὰ Ἐπιφανίου, ἐπορεύθησαν τὴν ἑαυτῶν ὁδόν.

ΚΒ'. Ἐδοξάσθη δὲ ὁ τόπος ὁ πρῶτον καλούμενος
 Σπανύδριον, διὰ Ἐπιφανίου. Ἦν γάρ ποτε ἀοίκητος,
 καὶ ἄδατος, καὶ ἀνυδρὸς· διὰ καὶ τὴν ἐπωνυμίαν ἐκ
 τοῦ μὴ ἔχειν ὕδωρ, ἐπεκέκλητο Σπανύδριον· ἐγένετο
 δὲ παράδεισος πάντων ἀγαθῶν μετέχων, ὕδατων δὲ
 πλημύρα καὶ ἐδωδίσμων διαφόρων. Μετὰ οὖν ἀπάν-
 των τούτων, ὧν κατηξιώθη Ἐπιφάνιος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ,
 τὸ μέγα τοῦτο καὶ θαυμαστὸν δῶρον ἔχαρισατο αὐτῷ
 ὁ Θεός, τοῦ μετὰ πάσης ἀληθείας ἑρμηνεύειν τὰς
 θείας Γραφάς. Λαμβάνων γὰρ τὰς θεοεοιδεῖς βίβλους
 καὶ ἀναγινώσκων τοῖς ἀδελφοῖς, τὴν τούτων πᾶσαν
 ὥναμιν ἐπεδείκνυσεν αὐτοῖς. Ἀκούσας δὲ Ἐπιφάνιος,
 ὁ μέγας ῥήτωρ, ὁ καὶ φιλοσοφῆσας τῆς Ἑδέσης κάτ-
 οικος περὶ Ἐπιφανίου, ὅτι λόγιός ἐστιν, ἐπεθύμησεν
 ἐπὶ συντυχίᾳ τούτου ἔλθειν. Καὶ δὴ παραγενόμενος
 ἐν τῷ μοναστηρίῳ, τὸ πλῆθος τῶν ἀδελφῶν ἦν ἑστὼς
 καὶ τὰς ὑμνωδίας ἀναπέμπον τῷ Θεῷ. Ἦν δὲ Ἐπι-
 φάνιος καθ' ἑαυτὸν τὰς εὐχὰς ἐπιτελῶν. Καὶ δὴ μετὰ
 τελείωσιν ἀπάσης τῆς λατρείας, ὥσθη Ἐπιφάνιος
 τοῖς ἀδελφοῖς· ἦν δὲ ὁ ῥήτωρ ἑστὼς, καὶ προσέχων
 τῷ πλῆθει, καὶ μηδένα ἀσπασάμενος. Ὡς οὖν ἰδὼν
 τὸν Ἐπιφάνιον ὁ φιλόσοφος, ἐπέγνω, καὶ δραμῶν
 προσεκύνησεν αὐτόν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλο-
 σόφῳ· Τί, ὁ μέγας Ἐπιφάνιος, ὁ μέγας ῥήτωρ, τί
 παρεγένου πρὸς τὸν μικρότατον καὶ ἁμαρτωλότατον
 ἑνὸρα Ἐπιφανίδιον; Ἐπὶ τοῦτό σε θαυμάζω, φιλό-
 σοφε, τί πρὸς τὸν ἰδιώτην παρεγένου καὶ μάλιστα
 διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ· διὰ ποῖαν αἰτίαν, εἰπέ, φησὶν, ὦ
 φιλόσοφε; Ὁ δὲ φιλόσοφος εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον·
 Μὴ θαύμαζε ἐπὶ τούτῳ, διδάσκαλε πεποθημένε. Ἐλε-
 γε γὰρ Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὅτι πρόσωπα

Qui cum de leonis insolentia audisset, dixit omni-
 bus qui aderant : Eamus in nomine Domini, et
 videamus leonem. Me autem accepto, Epiphanius
 quidem profectus est cum hominibus. Et cum ve-
 nissemus ad locum, incidit magnus timor in om-
 nes qui erant nobiscum. Eis autem dixit Epipha-
 nius : Ubi est, o filii, leonis habitatio? Cumque lo-
 cum ostendissent, ivit primus Epiphanius ad locum.
 Et cum leo nondum videretur, dixit magna voce
 Epiphanius : Ubi est leonis habitaculum? Leo vero
 exiit e silva, ut iret obviam Epiphanio. Is autem
 cum vidisset Epiphanium, statim in terram cecidit,
 et mansit mortuus. Cadaveri vero appropinquavit
 Epiphanius : sed reliqui omnes effugerunt, magno
 metu affecti. Epiphanius autem magna voce dixit
 ei : Venite secure, filii, et videbitis cadaver feræ.
 Omnibus vero statim collectis, viderunt omnes ca-
 daver feræ. Tum Epiphanius sic eos allocutus est :
 Si fidem habueritis in Salvatorem Christum, sic
 cadent omnes vestri insidiatores. Cum nos autem
 omnes accepissent homines, restituerunt monaste-
 rio. Ipsique benedictionem assecuti, ab Epiphanio,
 ingressi sunt viam suam.

ἐχρητε πρὸς τὸν Σωτῆρα, οἱ ὑμῶν ἐπίβουλοι οὕτως
 ἐκλήθησαν.

XXII. Gloria autem insignis fuit locus, qui prius
 vocabatur Spanhydriion, propter Epiphanium. Fuit
 enim aliquando locus inviis, et inhabitabilis, et
 aqua carens. Quamobrem cognominatus quoque
 fuit Spanhydriion, eo quod aquam non haberet. Ef-
 fectus est autem paradisis, in quo erant bona om-
 nia. In eoque abundabant aquæ, et esculenta di-
 versi generis. Cum his ergo omnibus, quibus a Deo
 dignus fuit habitus Epiphanius, hoc quoque ma-
 gnum et admirabile donum ei Deus est largitus,
 quod cum omni veritate divinas interpretaretur
 Scripturas : divinos enim libros sumens, et legens
 fratribus, eorum vim quoque declarabat. Cum au-
 tem Epiphanius magnus orator et philosophus, qui
 habitabat Edesæ, audiisset Epiphanium esse erudi-
 tum, desideravit eum convenire. Cum autem in
 monasterium accessisset Epiphanius, stabat multi-
 tudo fratrum, et Deo mittebat hymnodiam. Erat
 vero Epiphanius quoque preces per se peragens.
 Porro autem cum eas perfecissent, visus est fratri-
 bus Epiphanius. Stabat itaque philosophus, et at-
 tendebat multitudinem, et nomen salutabat.
 Postquam autem vidit Epiphanium, eum agnovit ;
 et currens eum adoravit. Dixit autem philosopho
 Epiphanius : Quid tu, qui es magnus orator et
 philosophus, et habitas Edesæ, accessisti ad mini-
 mum et peccatorem Epiphanium? Præterea miror,
 quod philosophus veneris ad hominem plane ru-
 dem ; et maxime tam e longinquo : propter quam
 nam causam, o philosophe? Philosophus autem :
 Ne hoc mireris, inquit, o magister desiderate. Di-

cebat enim Dionysius Halicarnasseus : Si personæ cum personis collatæ considerentur, possunt pulchriores apparere. Boni cum malis confusi, in uno ligno extendentur. Nullus enim homo unam ferens tunicam, ita custodit corpus, ut non laceretur. Plurima namque congressio plurimos præbet sermones. Ubi autem sunt plurimi sermones, est magna diversarum rerum experientia. Hæc cum dixisset philosophus, et plura alia, tacuit.

XXIII. Excipiens autem Epiphanius, primum librum de mundi creatione interpretatus est ad verbum philosopho. Ille vero aliis quidem assentiebatur, contra alia autem dicebat. Manserunt itaque tres dies inter se disserentes. Quæ ab ipsis vero dicebantur, nequaquam inter se conveniebant. Cum vidisset autem philosophus, quomodo vitam agebat Epiphanius, cum valde dilexit, et quarto die dixit ei : Magister, pulchra est hujus loci habitatio : Volo, si jubes, hic habitare. Is vero dixit ipsi : Hoc situm est in libero uniuscujusque arbitrio. Philosophus autem : Quin etiam libros meos, inquit, huc fero. Dicit Epiphanius : Si quid tibi veniat in mentem, æquum et benevolum habebis Epiphanium. Dixit autem philosophus : Omnino ibit Callistus ad meos libros. Dixit Epiphanius : Age, vade sanus cum Callisto. Dicit autem philosophus : Res omnes meas relinquam Callisto, nec ex hoc loco exibo. Erat vero hic Callistus Aetii magni Romæ præfecti filius. Is cum malignum haberet spiritum, vidit Epiphanium dicentem ei in visione : Vis, Calliste, expellam a te spiritum ? Dixit Callistus : Et quis tu es, domine mi, quod possis cum expellere ? Dixit autem Epiphanius Callisto : Ego sum, inquit, Epiphanius Phœnicopolæstinus, qui in Spanhydrio habito in monasterio. Si ergo, inquit, malum a te spiritum expulero, venies ad me, et habitabis mecum in Spanhydrio ? Dixit Callistus ad Epiphanium : Domine, expelle a me immundum spiritum, et habitabo tecum. Tunc dixit Epiphanius Callisto : Vide ne feceris aliter ; rursus enim tibi adhærebit. Excitatus autem Callistus, narravit omnia patri suo præfecto. Ab illo ergo die non est amplius afflictus Callistus ab immundo spiritu. Post tempus autem trium mensium dixit Callistus Aetio patri suo : Pater, volo ire in regionem Phœnicum, et quærere Epiphanium, et habitare cum ipso in Spanhydrio. Statim pater ejus, datis ei multis pecuniis, misit cum præsidio. Cumque venisset in Phœniciam, et inquisivisset, venit ad Epiphanium, et ei exposuit omnia, et habitavit nobiscum. Misit ergo philosophus Callistum, jussu Epiphanii, cum duobus pueris, et tribus camelis Edesam ad libros adducendos. Cumque venisset Edesam, accepit libros philosophi, et imposuit camelis, et venit in monasterium.

καμήλων ἐν Ἐδέσῃ, ἐπὶ τὸ ἀγαγεῖν τὰς βίβλους αὐτοῦ ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Καὶ δὴ τὴν πορείαν ποιησά-

προσώποις ἀλαφροῖς θεωρούμενα ἢ καλλιστεῖν δύ-
ναι, ἢ κακοὶ καλοὶ συμφυρέντες ἐν ἐνὶ ἑσώῳ τα-
νυθίζονται. Οὐδεὶς γὰρ ἀνθρώπων ἐνα χιτῶνα φο-
ρῶν, ἀνάξαντον τὸ σῶμα διαφυλάξει. Ἡ γὰρ πλεί-
στη συντυχία πλείστους λόγους παρέχει. Ὅπου δὲ
πλείστοι λόγοι, πολυπειρία πραγμάτων διαφόρων.
Ταῦτα δὲ εἰπὼν ὁ φιλόσοφος πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ
πλείονα τούτων, ἀπεισιώπησεν μηκέτι φθειγόμενος.

ΚΓ'. Ὑπολαβὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς πρώτης
βίβλου τῆς κοσμοποιίας διαρμήνευσεν κατὰ ἔπος τῷ
φιλόσοφῳ. Ὁ μὲν οὖν φιλόσοφος τοῖς μὲν μετείχεν,
τοῖς δὲ ἀντέλεγεν. Ἐποίησαν δὲ τρεῖς ἡμέρας δια-
λεγόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς. Ἀσύμφωνοι δὲ ἦν αὐτοῖς τὰ
λαλούμενα ὑπ' αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ φιλόσοφος τὴν δια-
γωγὴν καὶ τὰ ἔθῃ Ἐπιφανίου, πολὺ ἡγάπησεν αὐτόν.
Τῇ οὖν τετάρτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν ὁ φιλόσοφος Ἐπιφα-
νίῳ· Διδάσκαλε, καλὴ ἡ οἰκησις τοῦ τόπου. Βούλομαι,
εἰ κελεύεις, οἰκεῖν ἐνταῦθα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ
φιλόσοφῳ· Τοῦτο πρὸς τὴν προαίρεσιν ἐνὸς ἐκάστου
ἐστίν. Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος Ἐπιφάνιῳ· Ἀλλὰ καὶ
τὰς βίβλους φέρω. Εἶπεν δὲ αὐτῷ· Εἰ τι παρεισέ-
χεται τῷ λογισμῷ σου, εὐρήσεις Ἐπιφάνιον εὐγνω-
μονοῦντα. Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος· Κάλλιστος πορεύ-
σεται πρὸς τὰς ἐμὰς βίβλους. Εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ
φιλόσοφῳ· Ἀγαγε, βαῖνε ὑγιαινὼν μετὰ Καλλίστου.
Εἶπεν δὲ ὁ φιλόσοφος Ἐπιφάνιῳ· Πάντα τὰ πρά-
γματά μου Καλλίστῳ ἀφίω· ἐγὼ γὰρ οὐκέτι ἐξέρχο-
μαι ἐκ τοῦ τόπου τούτου. Ἦν δὲ ὁ Κάλλιστος Ἀετίου
τοῦ μεγάλου ἐπάρχου τῆς Ῥώμης υἱός. Οὗτος
πνεῦμα πονηρὸν ἔχων, ἰδὼν Ἐπιφάνιον ἐν ὀπτασίᾳ
λέγοντα αὐτῷ· Θέλεις, Κάλλιστε, διώξω τὸ πνεῦμα
ἀπὸ σοῦ ; Εἶπεν δὲ Κάλλιστος· Καὶ τίς εἰ, κύριε
μου, ὅτι δύνασαι διώξαι αὐτό ; Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος
τῷ Καλλίστῳ· Ἐγὼ εἰμι, φησὶν, Ἐπιφάνιος ὁ Φοι-
νικοπαλαιστίνος, ὁ ἐν Σπανυδρίῳ οἰκῶν τῷ μοναστη-
ρίῳ. Ἐάν οὖν, φησὶν, διώξω τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν
ἀπὸ σοῦ, ἐλεύσῃ καὶ κατοικήσεις μετ' ἐμοῦ ἐν Σπα-
νυδρίῳ. Εἶπεν δὲ Κάλλιστος πρὸς Ἐπιφάνιον· Κύριε,
δίωξον ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα, καὶ κατοι-
κήσω, φησὶ, μετὰ σοῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Καλ-
λίστῳ· Βλέπε μὴ ποιήσης ἄλλως, ἐπεὶ πάλιν προσ-
κολληθήσεται. Ἐξυπνισθεὶς οὖν ὁ Κάλλιστος διηγῆ-
σατο τῷ πατρὶ αὐτοῦ ὅντι ἐπάρχῳ. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας
οὖν ἐκείνης οὐκέτι ὁ Κάλλιστος ὑπὸ τοῦ πνεύματος
τοῦ ἀκαθάρτου ἐθλίβη. Μετὰ δὲ τριμηναῖον χρόνον,
εἶπεν Ἀετίῳ τῷ πατρὶ αὐτοῦ· Βούλομαι, Πάτερ,
πορευθῆναι ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Φοινίκων, καὶ ἀναζητή-
σαι τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ οἰκῆσαι μετ' αὐτοῦ ἐν Σπαν-
υδρίῳ. Εὐθέως οὖν ὁ πατὴρ αὐτοῦ δώσας αὐτῷ χρή-
ματα πολλὰ, ἀπέστειλεν αὐτὸν μετὰ βοηθείας. Καὶ
ἐλθὼν ἐν τῇ Φοινίκῃ, ἐπιζητήσας Ἐπιφάνιον, καὶ
ἐξηγησάμενος αὐτῷ ἅπαντα, κατώκησεν μεθ' ἡμῶν.
Ἀπέστειλεν οὖν ὁ φιλόσοφος τὸν Κάλλιστον κατὰ κέ-
λευσιν Ἐπιφανίου, μετὰ δύο παιδαρίων καὶ τριῶν
καμήλων ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Καὶ δὴ τὴν πορείαν ποιησά-
μενος ὁ Κάλλιστος ἐν Ἐδέσῃ, εἰλαβε τὰς βίβλους τοῦ
φιλόσοφου, καὶ ἔθηνεν ἐπὶ τὰς τρεῖς καμήλους,

καὶ παρεγένετο ἐν τῷ μοναστηρίῳ.

ΚΑ'. Καθ' ἡμέραν οὖν Ἐπιφάνιος καὶ ὁ φιλό- A
σοφος ἐν πολλῇ φιλονεικίᾳ ἦσαν πρὸς ἑαυτούς. Εἶπεν
δὲ Ἐπιφάνιος τῷ φιλοσόφῳ· Λέγει Δανιὴλ, φιλόσοφε,
ὅτι κριτήριον ἐκάθισεν, καὶ βιβλοὶ ἠνεώχθησαν.
Δεῦρο πρόθεσ, φησί, τὰς σὰς βίβλους, καὶ γὰρ τὰς
ἐμὰς, ὥς μοι ὁ θεὸς ἐχαρίσατο, καὶ καθεσθῶμεν, καὶ
διακριθῶμεν πρὸς ἑαυτούς. Ἐπέθηκεν δὲ Ἐπιφάνιος
τὰς θεοπνεύστους Γραφὰς ἐκ δεξιῶν, καὶ ὁ φιλόσοφος
ἐξ ἀριστερῶν· τῶν δὲ ἀρξαμένων ἀπ' ἀρχῆς τῆς
κοσμοποιίας, ὁ μὲν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῆς γενέσεως, ἥς
Μωϋσῆς συνεγράψατο, ὁ δὲ φιλόσοφος ἀπὸ τῆς αὐτῆς
γενέσεως, ἥς ὁ Ἡσίοδος συνεγράψατο. Κατὰ ἔπος
οὖν διεξελθόντες τὰ δύο βιβλία, ἐφιλονεικούν πρὸς
ἑαυτούς. Ἦν δὲ τὸ φῶς φῶς, καὶ τὸ σκότος σκότος.
Ὁ γὰρ Μωϋσῆς θεοῦ συνεργήσαντος συνεγράψατο·
ὁ δὲ Ἡσίοδος ἀπὸ μὲν θεοῦ τὸ ζῆν εἶχεν, ἀπὸ δὲ B
δαιμόνων τὴν πλάνην. Ἐνιαυτον οὖν ὅλον ἔμεινεν
Ἐπιφάνιος διαλεγόμενος τῷ φιλοσόφῳ, καὶ οὐκ ἔπει-
σεν αὐτόν. Ποτὲ γοῦν ἀγροίκων τὸν ἀριθμὸν ἕξ φέ-
ρουσιν νεανίσκον τινὰ ὑπὸ τοῦ ἀκαθάρτου ἐνοχλοῦ-
μενον. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἠδύναντο περιγενέσθαι αὐτοῦ
οἱ ἕξ, ἀλύσεσιν ἔδησαν τοῦτον, καὶ ἔνεγκαν πρὸς
Ἐπιφάνιον ἐν τῷ μοναστηρίῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος
τῷ φιλοσόφῳ· Ἄγε δὴ, φιλόσοφε, ὁ τὰς φιλονεικίας
ποιούμενος μετὰ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἐπιφανίου, ἐπι-
καλεσάμενος τὸ πλῆθος τῶν θεῶν σου, ὅπως ἀπο-
διώξουσιν τὸ πνεῦμα ἀπὸ τοῦ νεανίσκου. Ὁ δὲ φιλό-
σοφος ὥσπερ ἡττηθέντα, καὶ ἀπορήσαντα τὸν λόγον
ὑπενόησεν τὸν Ἐπιφάνιον· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐπιγνοὺς
τοῦτο, εἶπεν πρὸς τὸν φιλόσοφον· Τί λέγεις, φησὶν, C
ὦ φιλόσοφε, περὶ τοῦ νεανίσκου; ἢ θεράπευσον τὸν
ἀσθενοῦντα, καὶ ἔσομαι πίστιν ἔχων πρὸς τοὺς θεοὺς
σου· ἢ ὁ θεὸς μου διώξει τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα ἀπὸ
τοῦ νεανίσκου, καὶ ἔσῃ πεποιθὼς ἐπὶ τῷ ἑσταυρω-
μένῳ. Ἐπὶ τούτοις δὲ ἅπασιν ὁ φιλόσοφος οὐκ ἐπί-
στευσεν Ἐπιφάνιῳ· ἀλλ' ἐνόμιζεν γέλοιον εἶναι. Ὁ
οὖν Ἐπιφάνιος ἀναστὰς, καὶ κρατήσας τὸν νεανίσκον,
ἔλεγεν αὐτῷ· Σοὶ λέγω, νεανίσκα, θέλεις, φησὶν, ἄρῃ
τὰ σίδερα ἀπὸ τῶν χειρῶν σου;

ΚΕ'. Ὁ δὲ φιλόσοφος, ἀκούσας ταῦτα, ἔδραμεν εὐ-
θέως ἐν τῷ κελλίῳ, καὶ ἡσφαλίσατο τῷ κατολίῳ, λέ-
γων καὶ σκεπτόμενος ἐν ὑπονοίᾳ· Οὗτος ὁ καλόγη-
ρος, ὡς ἰδιώτης, λῦσαι βούλεται τὸν παράφρονα, καὶ
μὴ ἡμεῖς ἐκφύγωμεν, ὡς λόγιοι, τὴν προπέτειαν,
μέλλομεν κακῶς πάσχειν ὑπὸ τοῦ καταράτου. Κουφί- D
σας οὖν Ἐπιφάνιος τὰ σίδερα ἀπὸ τοῦ νεανίσκου, καὶ
σφραγίσας αὐτὸν τρίτον, εἶπεν τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύ-
ματι· Παραγγέλλει σοι Ἐπιφάνιος ἀμαρτωλὸς ὁ δοῦ-
λος τοῦ Κυρίου, ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἑσταυ-
ρωμένου, Χιοῦ τοῦ Θεοῦ, ἐξελθε ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου,
καὶ μηκέτι εἰσέλθῃς εἰς αὐτόν. Καὶ εὐθέως ἐξῆλθεν
τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα· καὶ ἦν ἐν πολλῇ καταστάσει
ὁ νεανίσκος. Ἰδὼν δὲ ὁ φιλόσοφος τὰ τῆς εἰρήνης,
ἀπεκούφισεν τὸ κατόχιον, καὶ ἐξεπήδησεν τοῦ κελλίου
εἰς προκύνησιν Ἐπιφανίου, λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον
τοιούτους λόγους· Ὁ, φησὶν, Ἐπιφάνιε στεφανηφόρε·
πιστεύω καὶ πεπίστευκα τοῖς λαλουμένοις, διὰ τῶν

XXIV. Quotidie ergo Epiphanius et philosophus
plurimum inter se contendebant. Dixit autem
Epiphanius philosopho: Dicit Daniel, o philosophe:
Judicium sedit, et libri aperti sunt *. Agedum, profer
tuos libros, et ego meos, quos mihi Deus dedit,
sedeamusque et disseramus inter nos. Posuit autem
Epiphanius a dextris Scripturas divinitus inspira-
tas, et alius Epiphanius libros suos a sinistris.
Cum ii autem coepissent ab initio mundi creationis,
Epiphanius quidem a Genesi, id est, ab ortu, quem
conscripsit Moyses: philosophus autem ab eodem
ortu, quem conscripsit Hesiodus, ad verbum duos
libros exponentes, inter se contendebant. Erat au-
tem lux lux, et tenebrae tenebrae. Moyses enim scri-
psit, Deo opem ferente: Hesiodus autem ex Deo
quidem vitam habuit, errorem vero a daemonibus. B
Toto autem anno mansit Epiphanius disserens cum
philosopho. Aliquando vero homines agrestes nu-
mero sexaginta tulerunt quemdam adolescentem
qui vexabatur ab immundo spiritu. Quem cum non
possent sexaginta illi superare, cum alligarunt ca-
tenis, et tulerunt ad Epiphanium. Dixit autem Epi-
phanius philosopho: Age, philosophe, qui contem-
dis cum peccatore Epiphanio; invoca tuorum
deorum multitudinem, ut expellant spiritum ab
adolescente. Ille vero existimabat Epiphanium su-
peratum, et qui non haberet quod diceret. Cum hoc
autem cognovisset Epiphanius, iterum dixit ei
Quid dicis, o Pater philosophe, de adolescente?
Aut cura agrotantem, et ego in tuis diis habebo fi-
dem: aut Deus expellet immundum spiritum ab
adolescente, et credes in crucifixum. In his autem
omnibus non credidit philosophus Epiphanio, sed
existimavit eum esse ridiculum. Surgens vero
Epiphanius, et tenens adolescentem, dixit ei:
Tibi dico, adolescens, vis, inquit, tollam catenas
ferreas ex manibus tuis?

XXV. Cum autem audiisset philosophus, statim
cucurrit in cellam, et vecte soribus adhibito se mu-
niit, dicens, et suspicando ita apud se considerans:
Bonus hic senex, ut rudis et indoctus, vult amen-
tem solvere, et nisi nos ut prudentes casum effu-
giamus, ab exsecrando illo male sumus passuri. Cum
autem Epiphanius ferreis catenis levasset ado-
lescentem, et cum ter signasset, dixit immundo spi-
ritui: Praecipit tibi Epiphanius peccator servus Do-
mini, in nomine Jesu Christi crucifixi Filii Dei,
egredere ex homine, et ne amplius in ipsum ingre-
diaris. Et egressus est statim immundus spiritus.
Eratque adolescens valde quietus et compositus.
Cum autem esse pacem vidisset philosophus, leva-
vit repagulum, et e cella prosiliit ad adorandum
Epiphanium, sic dicens: O, inquit, qui gestas coro-
nam, Epiphani, credo, et credidi iis quae dicuntur,
per ea quae sunt. Volant enim verba sine fructu,

* Dan. vii, 10.

φάνιος καὶ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ νόμου διαλέγεσθαι πρὸς αὐτούς. Ἐμείναν οὖν ἐν πολλῇ φιλονεικίᾳ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἐπὶ συντυχίαν πάλιν ἐλθόντες, διάλεκτον ἐποίησαν πρὸς ἑαυτούς· ὥς καὶ πεισθεὶς ὁ Ἀκύλας τῇ ἑρμηνείᾳ Ἐπιφάνιου, ἐπόθησεν τοῦ γενέσθαι Χριστιανός. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος προνοῶν ἤγαγεν αὐτὸν Ἀθανασίῳ τῷ πάππῃ, καὶ ἡμεῖς ἐξήλθομεν ἀπὸ τῆς πόλεως Ἀλεξανδρείας. Πορευομένων δὲ ἡμῶν ἐπὶ τὰ μέρη τῆς ἀνω Θηβαΐδος, ἀπήντησεν ἡμῖν τις μοναχὸς μαθητὴς τοῦ μεγάλου Ἀντωνίου, ὀνόματι Παφνούτιος. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Εὐλόγησον δὲ ἡμᾶς, Πάτερ. Εἶπεν δὲ ὁ Παφνούτιος· Εὐλογημένοι ὑμεῖς τῷ Κυρίῳ· καὶ ποιήσαντος τοῦ Παφνούτιου τὴν εὐχὴν, ἡσπασάμεθα ἀλλήλους, καὶ κατεψύξαμεν μικρὸν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐπηρώτησεν τὸν Παφνούτιον περὶ πάντων, ὧν ἐποίησεν ὁ μέγας Ἀντώνιος, καὶ αὐτὸς ἐξηγήσατο αὐτῷ ἅπαντα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Παφνούτιῳ· Θέλω, Πάτερ, οἰκῆσαι τὸν τόπον τὸν καλούμενον Νιτρίαν. Ὁ δὲ Παφνούτιος εἶπεν πρὸς Ἐπιφάνιον· Βάδιζε ὁγαθῶν· ἀπόλαυσον τῶν πατέρων, καὶ συνάγαγε χόρτον θειρὸν, καὶ πορεύου ἐν τῇ Κυπρίῳ νήσῳ, καὶ τρέφε πρόβατα εἰς ἱματισμόν, καὶ τίμα παῖδας, ἵνα ὦσιν οἱ ἄρνες. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Παφνούτιος, καὶ πάλιν ἐξήμενοι ἡσπασάμεθα ἀλλήλους καὶ ἐπορεύθημεν ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ.

KZ'. Ἦν δὲ ἐν τοῖς τόποις τοῖς περὶ Λεοντόπολιν ἀνὴρ παρά τισι νομιζόμενος ἀγαθός, καὶ πρόγνωσιν ἔχων Θεοῦ· τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἑκαλεῖτο Ἰεράκας. Περὶ τούτου ἐν τῇ Παλαιστίνῃ ἤκουσεν Ἐπιφάνιος, καὶ πόθον εἶχεν τοῦτον ἰδεῖν. Ὁμοίως καὶ Ἰεράκας ἤκουσεν περὶ Ἐπιφάνιου. Ἦν δὲ οὗτος ἐξω Λεοντοπόλεως, ὡς ἀπὸ σημείου ἐνός· οὗτος ἐδίδασκεν μὴ ἀνίστασθαι ταύτην τὴν σάρκα, ἀλλ' ἐτέραν ἄλλην ἀντ' αὐτῆς, καὶ ταύτην εἰς γῆν διαλύεσθαι, ὅτι γέγραπται· *Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελευθήσῃ*. Καὶ πάλιν ἔλεγεν, ὅτι τὰ παῖδια μὴ τέλεια ὑπάρχειν ἐπὶ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Εἰσελθόντων οὖν ἡμῶν ἐν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ τῷράμεθα πλήθῃ πολλὰ διδασκόμενα ὑπ' αὐτοῦ. Ἦν γὰρ ἀπεχόμενος βρώσεως καὶ πόσεως ἱκανῶς. Οὕτε γὰρ ἐλαίου μεταλάμβανεν, οὕτε οἶνου ἐξέτε ἀπετάξατο. Ὡς οὖν ἰδὼν τὸν Ἐπιφάνιον, ἐπηρώτησεν πόθεν ἐστίν. Καὶ μαθὼν ὅτι Παλαιστίνος, ἡρώτησεν καὶ τὸ ὄνομα· καὶ μαθὼν ὅτι Ἐπιφάνιος καλεῖται, ἡγωνίασεν πολὺ. Ἦν γὰρ ἐν Αἰγύπτῳ τὰ λεγόμενα περὶ Ἐπιφάνιου, ὅτι λόγιός ἐστι καὶ πρόγνωσιν ἔχει. Μετὰ οὖν τὸ ἐπερωτῆσαι τὸν Ἐπιφάνιον τὸ πόθεν ἐστίν, καὶ τίς καλεῖται, καὶ μαθὼν, ἐδίδασκεν πάλιν τὸν ὄχλον. Ἐλθὼν δὲ περὶ ἀναστάσεως ἐξηγεῖσθαι ἔλεγεν περὶ τῆς σαρκὸς, ὅτι οὐκ ἀνίσταται. Καὶ ἀδημονήσας Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς Ἰεράκα· Λάβε, φησὶ, κατόχιον ἐπὶ τῷ στόματί σου, καὶ μάθι μὴ βλασφημεῖν περὶ τῆς ἐλπίδος. Καὶ ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφάνιου ἔμεινεν ὁ Ἰεράκας ἀλγος, ἀκίνητος ἐπὶ τῷ τόπῳ. Ἰδόντες δὲ ἅπαντες οἱ διδασκόμενοι ὑπ' αὐτοῦ ὃ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος θαῦμα ἐπὶ τὸν Ἰεράκα, ἐξέστησαν ἅπαντες. Ὑπολαβὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν ἤρξατο πάντα διδάσκειν τὰ περὶ τῆς ἀναστάσεως. Παρῆλθεν οὖν ὡς

rimum contenderant. Rursusque die sequenti cum venissent ad congressionem, diu disseruerunt. Credensque Aquila interpretationi Epiphani, desideravit fieri Christianus. Epiphanius autem deduxit eum ad Athanasium episcopum, et nos egressi sumus Alexandria. Cum iremus autem nos in partes superioris Thebaidis, occurrit nobis quidam monachus, discipulus magni Antonii, nomine Paphnutius. Cui dixit : Benedic nobis, Pater. Dixit autem Paphnutius : Benedicti vos a Domino. Cumque orationem fecisset Paphnutius, nos invicem salutavimus, et nos in eo loco parum refrigeravimus. Epiphanius vero interrogavit Paphnutium de omnibus quæ fecit magnus Antonius, ipseque ei narravit omnia. Dixit autem Epiphanius Paphnutio : Volo habitare in eo loco qui dicitur Nitria. Paphnutius vero dixit Epiphanio : Vade sanus, fruiere patribus, et collige fenum æstivum, et vade in insulam Cypriorum, et ale oves ad vestimenta, et honora puellōs, ut tibi sint agni. Hæc autem cum dixisset Paphnutius, facta rursus oratione, et nos mutuo complexi, inivimus singuli suum iter.

XXVII. In locis autem, quæ sunt circa Leontopolim, erat vir quidam, qui apud aliquos existimabatur bonus, et Dei habere præscientiam : vocabatur vero nomine Hierax. De eo in Palæstina audivit Epiphanius, et cum desideravit videre. Similiter Hierax quoque audivit de Epiphanio. Erat autem ejus domus ad unum lapidem extra Leontopolim. Is docebat hanc carnem non resurgere, sed pro ea aliam, et hanc in terram dissolvi. Scriptum est enim, inquit, *Terra es, et in terram reverteris*¹. Rursusque dicebat, Infantes non futuros perfectos in futuro sæculo. Ingressis autem nobis in ejus monasterium, invenimus magnam multitudinem, quæ ab eo docebatur. Etenim a cibo quoque et potu abstinēbat. Neque enim oleum sumpsit, nec vinum bibit, ex quo mundo renuntiavit. Postquam ergo vidit Epiphanium, rogavit cujasnam esset. Cumque scivisset eum esse Palæstinum, nomen quoque rogavit. Cum autem didicisset eum vocari Epiphanium, fuit valde anxius. In Ægypto enim dicebatur Epiphanius esse vir doctus, et habere præscientiam. Postquam vero rogavit Epiphanium cujasnam sit, et qui vocetur, turbam rursus docebat. Cum autem venisset ad exponendum de resurrectione, de carne dixit, eam non resurgere. Quibus auditis, ægre ferens Epiphanius, dixit Hieraci : Ori tuo inmitte repagulum, et disce spem nostram non blasphemare. Quod cum dixisset Epiphanius, mansit Hierax in loco mutus et immobilis. Cum vero omnes, qui ab ipso docebantur, vidissent miraculum quod in ipsum fecit Epiphanius, obstupuerunt. Ex divinis autem Scripturis accipiens Epiphanius, cœpit omnes docere de resurrectione. Præterit igitur ali

¹ Gen. iii, 19.

quot horarum spatium, et mutus permanebat Hierax. Post hæc autem dixit ei Epiphanius : Loquere verum sermonem, et audi firmam ac stabilem fidem. Tunc se excusavit Hierax, dicens se esse lapsum : poenitere autem protervæ illius sententiæ.

XXVIII. Discedentes vero Leontopoli, ivimus in superiorem Thebaidem. Erat autem illic vir justus, Joannes nomine. Et cum ad eum ingressi essemus, nos benigne accepit. Fuerunt autem quidam ex iis qui in illis locis habitabant, qui ei quemdam alligarent adolescentem, ut maneret. Is vero vexabatur ab immundo spiritu. Postquam autem vidit Epiphanium, dixit ei magna voce : Cur huc accessisti, Epiphani, Dei serve? Mansitque ab hora sexta usque ad nonam sic clamans, et repente rupto vinculo, cucurrit ad Epiphanium. Prehensis autem pedibus Epiphanii, clamabat, dicens : Libera me, rogo per Deum quem colis. Dixerat vero Epiphanius immundo spiritui, ut (a) exiret ab homine, ita ut non cognosceret Joannes Epiphanium. Dixit autem Epiphanius adolescenti : Homo, surge : quid mihi exhibes molestiam? Statim autem sanus surrexit adolescens, cum immundus exisset spiritus. Tres vero dies mansimus apud Joannem, virum admirabilem, et vita, quæ ex virtute agebatur, ornatum. Illinc autem recedentes, venimus ad Bucolia, et septem annos illic transegimus : magnamque illic Epiphanio molestiam præbuere per congressionem.

XXIX. Aliquando quidam philosophus, nomine Eudæmon, accessit ad Epiphanium, et sermones inter se contulere. Epiphanius quidem ex Scripturis divinitus inspiratis, Eudæmon autem per inutiliorem contentionem disserebat contra ea quæ dicebat Epiphanius. Habebatque Eudæmon puerum; ejusque oculus erat clausus. Dixit autem Eudæmoni Epiphanius : Ecce, o philosophe, supra omnes eloquentia polles et divitiis, suntque apud te dii complures. Cur pueri ergo curam non geris, ut ejus quoque sint sani oculi? De hoc risit philosophus, dicens Epiphanio : Si sub cælo esset solus filius Eudæmonis, qui unum haberet oculum, jure essem de eo sollicitus; innumeri vero cum sint qui ne cum uno quidem oculo terram hanc peragrant, quid curæ est Eudæmoni de eo? Epiphanius autem dixit Eudæmoni : Quod si solus, inquit, esset, o philosophe, quidnam agere posses ad eum curandum? Nihil aliud, inquit Eudæmon, nisi ratiocinari et dicere, nullum unquam sic fuisse affectum, ut est noster puer. Dixit Epiphanius Eudæmoni : Ne ea, quæ dicuntur, attendas perinde ac ridicula (Deus enim est in medio amborum); adduc puerum qui laborat, et vide gloriam Dei. Hæc cum dixisset Epiphanius, et Eudæmonis puerum manu tenuisset, et ejus oculum, qui non videbat, ter signasset, statim respexit. Cum autem vidisset Eudæmon, quod fe-

(a) Græca negationem addunt.

ωρῶν τριῶν διάστημα· καὶ ἦν Ἱεράκας ἀναυδὸς διαμένων. Μετὰ δὲ ταῦτα εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Λάλει τὸν λόγον ἀληθῆ, καὶ ἀκουε τὴν πίστιν βαβαίαν. Τότε Ἱεράκας ἀπελογήσατο, ἐσφάλλου λέγων πρὸς Ἐπιφάνιον, ἀλλὰ μετανοεῖν ἀπὸ τῆς ἀτάκτου γνώμης ἐκαίνης.

KII'. Ἀπάραντες οὖν ἀπὸ Λεοντοπόλεως, ἐπορεύθημεν εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα. Ἦν δὲ ἐκεῖ δίκαιος ἀνὴρ Ἰωάννης ὀνόματι. Καὶ δὴ εἰσελθόντες πρὸς αὐτόν, ἐδέξατο ἡμᾶς εὐμενῶς. Ἦσαν δὲ τινες τῶν ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις νεανίσκων τινὰ προσδήσαντες αὐτῷ προσπαράμεναι. Ἦν δὲ αὐτὸς ὑπὸ πνεύματος ἀκαθάρτου ἐνοχλούμενος. Ὡς οὖν ἶδεν τὸν Ἐπιφάνιον, ἔλεγεν πρὸς αὐτόν μεγάλη τῇ φωνῇ· Τί παρεγένου ἐνταῦθα, Ἐπιφάνιε, δοῦλε τοῦ Θεοῦ; Ἐμμένειν δὲ ἀπὸ ὥρας ἑκτῆς ἕως ὥρας ἑνάτης οὕτως ἀποκράζων. Καὶ ἐξαίφνης διαρρήξας τῶν δεσμῶν, ἔδραμεν πρὸς Ἐπιφάνιον. Λαβὼν δὲ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, ἔκραζεν λέγων· Ἀπόλυσόν με, διὰ τὸν Θεόν, ὃν σὺ σέβῃ. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος εἰπὼν τῷ ἀκαθάρτῳ πνεύματι, μὴ ἐξελθεῖν ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως μὴ γινῇ Ἰωάννης τὰ κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν νεανίσκον· Ἀνάστα, ἄνθρωπε, τί κόπους μοι παρέχεις; Εὐθέως οὖν ἀνέστη ὁ νεανίσκος ὕγιης, τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐξελθόντος ἀπ' αὐτοῦ. Ἐμείναμεν δὲ τρεῖς ἡμέρας παρὰ τῷ Ἰωάννῃ, ἀνδρὶ θαυμαστῷ καὶ εὐαρέστῳ πολιτεῖα κεκοσμημένῳ. Ἀπάραντες δὲ ἐκεῖθεν κατέλθομεν ἐπὶ τὰ Βουκόλια, καὶ ἐποιήσαμεν ἐκεῖ ζ' ἔτη· καὶ πολὺν κόπον κάκει παρεῖχον Ἐπιφάνιῳ διὰ τῆς συντυχίας.

KIII'. Ποτὲ οὖν φιλόσοφος τις ὀνόματι Εὐδαίμων παρεγένετο πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ συνῆραν λόγους πρὸς ἑαυτούς. Ἐποίησαν δὲ ἑ' ἡμέρας διαλεγόμενοι πρὸς ἀλλήλους. Ὁ γὰρ Ἐπιφάνιος ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν τὴν ἀλήθειαν ἀπεδείκνυσεν τῷ Εὐδαίμονι· ὁ δὲ Εὐδαίμων διὰ τῆς ἀνωφελοῦς φιλονεικίας ἀντίλεγεν τοῖς λαλουμένοις διὰ Ἐπιφάνιου. Εἶχεν δὲ Εὐδαίμων παῖδα, καὶ τούτου ὁ ὀφθαλμὸς ἦν κεκλισμένος. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Εὐδαίμονα· Ἰδοῦ, φιλόσοφε, ἐπὶ πᾶσιν κεκόσμηται καὶ λόγοις, καὶ πλούτῳ, καὶ περιστοὶ θεοὶ εἰσιν παρὰ σοί. Διὰ τί οὐ ποιεῖς φροντίδα τοῦ σοῦ παιδὸς, ὅπως καὶ οἱ δύο ὀφθαλμοὶ τούτου ἦσαν ὕγιαι; Ἐπὶ τούτῳ δὲ ὁ φιλόσοφος ἐγέλασεν λέγων Ἐπιφάνιῳ· Εἰ ἐν τῇ ὑπ' οὐρανὸν (b) ὁ παῖς Εὐδαίμωνος ἦν ὀφθαλμὸν ἕνα ἔχων, εἶχον ἂν μεριμνῆσαι περὶ αὐτοῦ· εἰ δὲ ἀναριθμητοὶ εἰσιν οἱ ὑπ' οὐδενὸς ὀφθαλμοῦ πορευόμενοι ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης, τί τῷ Εὐδαίμονι μέλει περὶ τούτου, ὅ δὲ Ἐπιφάνιος εἶπεν πρὸς τὸν Εὐδαίμονα· Εἰ δὲ καὶ μόνος, φησὶν, ὦ φιλόσοφε, ἐτύγχανεν, τί εἶχες ἐπιτηδεῦσαι πρὸς θεραπείαν τούτου; Ὁ δὲ Εὐδαίμων φησὶν· Οὐδὲν ἢ τὸ λογίζεσθαι πολλάκις καὶ λέγειν, ὅτι οὐδεὶς ἐστὶν πώποτε οὕτως ὥς ὁ ἡμέτερος παῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Μὴ πρόστιχε, φησὶ, φιλόσοφε, τοῖς λαλουμένοις ὡς ἐν γελοῖῳ· ὁ Θεὸς γὰρ ἀνὰ μέσον ἀμφοτέρων. Ἀγαγε παῖδα πηρόν· ἴδε δόξαν Θεοῦ. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ κρατῇ·

(b) Interpres addit μόνος.

σας τὸν παῖδα τοῦ Εὐδαίμονος ἀπὸ τῆς χειρὸς, καὶ σφραγίσας τὸν ὀφθαλμὸν αὐτοῦ, τὸν μὴ ὁρῶντα, τρίτον, εὐθὺς ἀνέβλεψεν. Ἰδὼν δὲ Εὐδαίμων ὁ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος, παρεκάλει αὐτὸν λέγων· Εἰ φίλον ἐστὶν ὑμῖν, διδάσκαλε, θέλω καγὼ Χριστιανὸς γενέσθαι. Ὁ δὲ εἶπεν αὐτῷ· Ἀκουσον, φησὶν, ὦ φιλόσοφε, τὰ περὶ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐσπλάγχνου Θεοῦ, ᾧ οἱ Χριστιανοὶ πιστεύουσιν. Ποτὲ τὸν Ἰσραὴλ ἐν δουλείᾳ ὑπάρχοντα τῷ Φαραὼ βασιλεὶ Αἰγύπτου ἡλευθέρωσεν, καὶ ἀπῆλλαξεν αὐτὸν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς θαλάσσης διήγεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐρήμου, καὶ εἰσῆγεν αὐτὸν εἰς γῆν βίουςαν γάλα καὶ μέλι. Καὶ ποτὲ τοῦτον ἀπειθήσαντα καὶ ἀμνησίαν ἔχοντα πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ Προφῆτου τοῦτον παρακαλεῖ, λέγων· Λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἠδίκησά σε, ἢ τί πυρηνόχλησά σε; ἀποκρίθητί μοι. Ὅστε οὖν, λόγι Εὐδαίμων, ἔτοιμός ἐστιν ὁ Θεὸς πάντας τρόπων ἀγαθῶ ἐσερχομένους εἰσδέχεσθαι, καὶ ἁμαρτίας ἢ τις πλείστας πεποιηκώς, ἀφεθήσεται αὐτῷ. Ἀπελθε οὖν, λόγι Εὐδαίμων, καὶ εἰσελθε ἐν τῇ πόλει, καὶ μὴ αἰσχυνθῆς προσπεσεῖν τῷ ἐπισκόπῳ. Ὁ γὰρ Χριστὸς ἦλθεν πρὸς ἡμᾶς.

Α'. Ἦκουσεν δὲ Εὐδαίμων τῶν λόγων Ἐπιφανίου, καὶ εἰσῆλθεν ἐν τῇ πόλει, καὶ προσέπεσεν τῷ ἐπισκόπῳ, καὶ ἐγένετο Χριστιανός. Διαδόχτος δὲ ἐγένετο Ἐπιφάνιος εἰς ὅλην τὴν Αἴγυπτον. Ἐζήτησαν δὲ οἱ ἐπίσκοποι κρατῆσαι αὐτὸν ἐπίσκοπον· καὶ ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον. Ἐγὼ γὰρ τοῦτο Ἐπιφάνιος· καὶ εἶπεν πρὸς μέ· Δεῦρο, τέκνον, πορευθῶμεν πάλιν ἐν τῇ πατρίδι. Καὶ ἐπορεύθημεν πάλιν ἐν τῇ πατρίδι ἡμῶν· καὶ εἰσῆλθομεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος. Ἦν δὲ ὁ μέγας Ἰλαρίων ἀναχωρήσας ἐκ τοῦ μοναστηρίου διὰ τὴν πολλὴν ὀχλήσιν τὴν γινομένην αὐτῷ, καὶ ἀποπλεύσας ἀπὸ τῆς Κυπρίων ἐν τοῖς τόποις τοῖς περὶ τὴν Πάφον. Εἰδότες οὖν οἱ ἀδελφοὶ τὸν Ἐπιφάνιον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἦσαν δὲ πενθοῦντες διὰ τὸν μέγαν Ἰλαρίωνα. Ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ ἡμέρας μ', καὶ ἐξελθόντες ἐπορεύθημεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ μοναστηρίῳ τῷ ἐπικαλούμένῳ Σπανυδρίῳ, ἐν ᾧ ἦν ποιήσας ἡγούμενον Ἐπιφάνιος τὸν Ἐδεσηνὸν Ἐπιφάνιον. Ἦν δὲ οὗτος περιποιησάμενος ἐν τῷ μοναστηρίῳ πλῆθος ἀδελφῶν. Καὶ γὰρ αὐτὸς θαυμαστὸς ἀνὴρ. Εἰδότες δὲ τὸν Ἐπιφάνιον πάντες ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην. Ἐποίησαμεν δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρίτην ἡμέραν ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἐγὼ τε καὶ αὐτός. Καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν πρὸς μέ· Τέκνον, λάβε κελλίον ἑτερον, καὶ ἡσυχάζε ἐν αὐτῷ· καὶ ἐποίησα οὕτως. Καὶ ἡμεῖς ἡσυχάζοντες ἐν τῷ μοναστηρίῳ.

ΛΑ'. Αἰμοῦ δὲ γενομένου ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ἐπὶ τῆς γῆς τῶν Φοινίκων, συνήχθησαν πλῆθος πολλὰ πρὸς Ἐπιφάνιον, καὶ παρεκάλουν τοῦτον λέγοντες· Βοήθησον ἡμῖν, Πάτερ, ὅπως μὴ ἀπολώμεθα, καὶ παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὅπως δώσῃ ὑμῶν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ ποιήσῃ ἡ γῆ τὰ ἐκφόρια αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τοὺς ἀνθρώπους· Τί μοι κόπους παρέχετε; Ἄνθρωπος γὰρ ἁμαρτωλὸς εἰμι. Καὶ πλείον τι πάλιν ἐπέδιδόντο Ἐπιφανίου, ὅπως αὐτὸς προσεύξεται τῷ φι-

* Mich. vi, 3.

cerat Epiphanius, rogavit eum dicens : Si vobis placet, magister, volo ego quoque fieri christianus. Epiphanius autem dixit Eudæmoni : Audi, o philosophe, de bono et misericordi Deo, cui credunt Christiani. Israclem, qui aliquando serviebat Pharaoni regi Ægypti, liberavit, et eum eripuit, et per mare Rubrum eum traduxit, tanquam per terram aridam atque per solitudinem, et introduxit eum in terram fluentem lacte et melle : eumque cum aliquando non parulisset, et Dei fuisset immemor, per prophetam sic adhortatur, dicens : *Popule mi, quid feci tibi, aut qua in re tibi fui molestus ? responde mihi* *. Quamobrem, o docte Eudæmon, paratus est Deus eos, qui bono modo accedunt, excipere : et si quis fecerit peccata quam plurima, illa ei remittentur. Vade ergo, o crudite Eudæmon, et ingredi civitatem, et nec te pudeat accedere ad episcopum. Christus enim amat humilitatem. Quocirca ad nos quoque venit in magna humilitate.

τὴν ταπεινῶσιν ἀγαπᾷ. Διὸ καὶ ἐν πολλῇ ταπεινώσει

XXX. Audivit autem Eudæmon verba Epiphanii, et ingressus est in civitatem, et procidit ad pedes episcopi, et factus est Christianus. Fuitque Epiphanius magni nominis in tota Ægypto. Quærebant enim episcopi eum tenere et facere episcopum : et jam a quodam ducebatur Epiphanius. Id ille animadvertens, dixit mihi : Agedum, fili, revertamur in patriam. Et rursus in nostram sumus profecti regionem, et ingressi sumus in monasterium magni Hilarionis. Recesserat autem magnus Hilarion e monasterio propter magnam, quæ ei exhibebatur, molestiam. Cumque in Cypriorum navigasset regionem, versabatur in iis locis, quæ sunt circa Paphum. Cum autem fratres vidissent Epiphanium, magno sunt affecti gaudio. Lugebant enim propter magnum Hilarionem. Fuimus vero quadraginta dies in monasterio. Inde egressi fuimus in nostrum Spanhydriion cui Epiphanius Edesenum Epiphanium præfecerat. Hic autem plurimos ad illud monasterium adjunxerat fratres. Etenim ipse vir erat admirandus. Cum autem vidissent et præfectus Edesenus, et fratres Epiphanium, magnam accipere lætitiā. Tres vero dies fuimus illic in hospitio, ego et ipse. Quarto autem dixit mihi : Fili, accipe aliam cellam, et in ea quietem age : et sic feci, et quietem agebamus in monasterio. [Hospitis autem locum obtinebat Epiphanius.]

XXXI. Cum vero in regione Phœnicam esset fames in illo anno, magna multitudo congregata est ad Epiphanium, quæ eum rogabat, dicens : Fer nobis opem, Pater, ne pereamus : et roga Deum ut det nobis pluviam super terram, et terra fructus producat. Dixit autem hominibus Epiphanius : Quid mihi, inquit, exhibetis molestiam ? Sum enim homo peccator. Rursus eum rogabant ut benignum et clementem Deum oraret. Is autem dixit

eis : Dixi jam vobis me esse peccatorem. Iis magis rogantibus, venit hora nona diei. Dixit autem Epiphanius præfecto : Permite, ut mensa apponatur his hominibus, comedantque, et bibant, et latentur, et rursus abeant. Apposuitque mensam; et ingressus est in suam cellam. Ipsis autem comedentibus, sol suum emittebat splendorem, ut in æstate; et repente factæ sunt tenebræ, fulgura et tonitrua, et magnus imber cecidit in terram. Præ metu vero omnes surrexerunt a mensa. Non fuit autem locus in tota Phœnicia, qui non acceperit benedictionem. Mansitque pluvia tres dies continuos. Accedentes autem viri ad domum Epiphanii, rogabant eum, ut sisteret pluviam, quæ cadebat de cœlo. Tunc dixit eis Epiphanius : Quid me esse existimatis, o filii? Nam ego quoque homo sum sicut vos. Scit autem benefactor, quidnam nobis opus sit. Vultisne vestram viam redire? Illi vero dicunt : Certe, Pater. Eo autem e cella egresso, omnes congregati eum circumsteterunt. Dixit autem rursus præfecto : Apponatur eis mensa. Cumque consedissent, ab Epiphanio petebant ut benediceret. Cum autem dixisset Epiphanius : Benedictus Deus, statim a terra repressa est pluvia. Vidit vero Epiphanius magnam sibi in illo monasterio fieri perturbationem, et rursus quæsiuit recedere.

νιον τοῦ εὐλογῆσαι. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ὡς εἶπεν τὸ γῆς. Εἶδεν δὲ Ἐπιφάνιος πάλιν τὴν πολλὴν ὀχλήσιν τὴν γινομένην αὐτῷ ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ πάλιν ἐζήτησεν ὑπαναχωρῆσαι.

XXXII. Cum autem aliquando convenissent episcopi pro creando episcopo, mentionem fecerunt Epiphanii. Erat enim quidam monachus in medio episcoporum, vir pius, ætate juvenis, perfectus in temperantia ac moderatione, nomine Polybius. Is noverat Epiphanium. Ei autem dixerunt episcopi : Accipe equum, et vade in monasterium, et vide an sit illic Epiphanius, et currens annuntia nobis. Nemini vero dixeris, et nec ipsi quidem Epiphanio. Cum autem Polybius venisset in monasterium, salutavit Epiphanium. Cui ille dixit : Cur, fili Polybi, huc venisti? Dicit Polybius : Ego, Pater, volo concurrere cum veritate. Dixit Epiphanius : Accurristi, venistisque huc, o fili Polybi, missus a sanctis sacerdotibus ad speculandum; noli celare, o fili, mala res est mendacium, dic veritatem. Dens est in medio; esto probus minister veritatis. Epiphanius enim vadit de loco ad locum, gemens et tremens propter multa sua peccata. Sed agendum, Polybi, mane hic, et remitte jumentum, et sine sacerdotibus quærere eos qui digni sunt locis. Paruit Epiphanio Polybius; et cum valere jussisset comitem, remisit equum ad episcopos. Qui autem ducebat Epiphanium, eum duxit in regionem Cypriorum. Illa ergo nocte accepit me et Polybium, et egressi sumus proficiscentes Hierosolyma. Fuimusque illic tres dies. Dixit autem nobis Epiphanius :

(a) Legit interpretes περιτρεχεν.

ἀνθρώπων. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτούς· Εἶπον ὑμῖν ἤδη, ὅτι ἁμαρτωλὸς εἰμι. Τῶν δὲ ἐπιπλεῖον παρακαλούντων, ἐβθασεν ὥρα ἐνάτη τῆς ἡμέρας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ ἡγουμένῳ· Ἐπίτρεψον τοῖς ἀδελφοῖς, παραθήσουσιν τράπεζαν τοῖς ἀνθρώποις τοῦτοις, καὶ φάγονται, καὶ εὐφρανθῶσιν, καὶ ἀπελεύσονται τὴν ὁδὸν αὐτῶν. Καὶ παρέθηκαν (a) τράπεζαν, καὶ εἰσῆλθεν Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κέλλῃ αὐτοῦ. Αὐτῶν δὲ ἐσθιόντων, ἦν ὁ ἥλιος ἐπιπέμπων τὰς ἀκτῖνας αὐτοῦ, ὥσπερ τὸ θέρος· καὶ ἐξαίφνης σκότος ἐγένετο, καὶ ἀστραπαὶ, καὶ βρονταὶ, καὶ ὑετὸς μέγας ἐπέλθεν ἐπὶ τὴν γῆν. Ἀπὸ δὲ φόβου ἀνέστησαν πάντες ἀπὸ τῆς τραπέζης. Οὐκ ἦν δὲ τόπος ἐπὶ πάσης τῆς Φοινίκης οἶος οὐκ ἐδίξαστο τὴν εὐλογίαν. Ἐμείνεν δὲ ὁ ὑετὸς ἐπὶ τὸ αὐτὸ τρεῖς ἡμέρας. Καὶ προσελθόντες οἱ ἄνδρες τῷ οἰκῆματι Ἐπιφανίου παρεκάλουν λέγοντες, Ὅπως, φασίν, διὰ στόματός σου στήσῃς τὸν οὐρανὸν ὑετόν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτούς· Τί, τέκνα, λογίζεσθε ἐπ' ἐμὲ ταῦτα; ἄνθρωπος γὰρ εἰμι ὥσπερ καὶ ὑμεῖς. Οἶδεν δὲ τί χρῆζομεν ὁ εὐεργέτης. Εἰ βούλεισθε πορεύεσθαι τὴν ὁδὸν ὑμῶν; Οἱ δὲ φασί· Ναί, Πάτερ. Αὐτὸς δὲ ἐξεληθὼν ἐκ τοῦ κελλίου, ἅπαντες συνήχθησαν, καὶ ἐκύκλουν αὐτόν. Εἶπεν δὲ πάλιν Ἐπιφάνιος τῷ ἡγουμένῳ· Ἐπίτρεψον, παραθήσουσιν τράπεζαν τοῖς ἀνθρώποις, καὶ φάγονται, καὶ πῶσιν, καὶ ἀπελεύσονται τὴν ἐαυτῶν ὁδόν. Ὡς δὲ ἐκαθέστησαν ἅπαντες ἐπὶ τραπέζης, ἤτουν τὸν Ἐπιφάνιον. Εὐλογητὸς Κύριος, εὐθέως ὁ ὑετὸς ἐστειλεν ἀπὸ τῆς

AB. Ποτὲ γοῦν οἱ ἐπίσκοποι συλλογὴν ποιησάμενοι περὶ ἐπισκόπου, ἐμνήσθησαν περὶ Ἐπιφανίου. Ἦν δὲ τις μοναχὸς ἐν μέσῳ τῶν ἐπισκόπων, ἀνὴρ εὐλαβὴς, νέος τυγχάνων τῇ ἡλικίᾳ, τέλειος ὢν ἐν σωφροσύνῃ, Πολύβιος ὀνόματι. Οὗτος δὲ ᾔδει τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ ἐπίσκοποι· Ἀνάδε ὑποζύγιον ὄξυ τοῖς ποσὶ, καὶ ἀπελθε ἐν τῷ μοναστηρίῳ, καὶ ἴδε, εἰ ἐκεῖ ἐστὶν Ἐπιφάνιος, καὶ δραμὼν ἀνάγγειλον ἡμῖν· μηδὲν δὲ τοῦτο ἀπαγγείλῃς, μηδὲ αὐτῷ τῷ Ἐπιφανίῳ. Ἐλθὼν οὖν ὁ Πολύβιος ἐν τῷ μοναστηρίῳ, εἰσῆλθεν, καὶ ἠσπάσατο τὸν Ἐπιφάνιον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Πολυδίῳ· Τί, τέκνον Πολύβιε, ἦλθες ἐνταῦθα; Πολύβιος δὲ εἶπεν Ἐπιφανίῳ· Ἐγὼ βούλομαι, Πάτερ, συντρέχειν τῇ ἀληθείᾳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Πολυδίῳ· Ἐδραμε, ἐβιάσας, τέκνον Πολύβιε, πεμφθεὶς παρὰ ὁσίων ἀνδρῶν ἐπὶ κατασκοπῇ. Μὴ κρύπτῃς, τέκνον· κακὸν τὸ ψεῦδος· λέγε τὴν ἀλήθειαν· θεὸς ἐν μέτρῳ· γίνου δόκιμος διάκονος τῆς ἀληθείας. Ἐπιφάνιος γὰρ περιέρχεται τόπον ἐκ τόπου, στένων καὶ τρέμων διὰ τῆς ἁμαρτίας. Ἀλλὰ δεῦρο δὴ, Πολύβιε, μένε ἐνθάδε, καὶ ἀπόστειλον τὸ ὑποζύγιον τοῖς ἱερεῦσι, καὶ ἄφες τοὺς ἱερεῖς ζητεῖν τοὺς ἀξίους τῶν τόπων. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ Πολυδίῳ, εὐθέως ἐδίξαστο ὁ Πολύβιος τὸν λόγον Ἐπιφανίου· καὶ δὴ συνταξάμενος τῷ ἀκολούθῳ, ἀπέστειλεν τὸ ὑποζύγιον τοῖς ἐπισκόποις· καὶ ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Κυπρίων. Τῇ οὖν νυχτὶ ἐκείνῃ λαβὼν ἐμὲ καὶ τὸν Πο-

λύθιον, ἐξήλθομεν ἐκ τοῦ μοναστηρίου, καὶ ἐπορεύ-
θημεν ἐν Ἱεροσολύμοις τοῦ προσκυνῆσαι τὴν ζωὴν
ἡμῶν τὸν τίμιον σταυρόν· καὶ εἰσελθόντες ἐποιήσα-
μεν ἐν τῇ πόλει τρεῖς ἡμέρας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος
πρὸς ἐμέ τε καὶ τὸν Πολύδιον· Δεῦτε δὴ καὶ πορευθῶμεν, ὅπως ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἡμῶν εὐλογηθῶμεν, τοῦ
μεγάλου Ἰλαρίωνος· ἀκτίχα γὰρ εἶναι αὐτὸν ἐν τοῖς

A Agedum, filii, eamus et accipiamus benedictionem
a Patre nostro magno Hilarione. Audio enim cum
esse in Cypro. Qui autem ducebat, duxit illo Epi-
phanium. Cum ὁ ἄγων ἦγεν τὸν Ἐπιφάνιον.

ΑΓ'. Κατελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν Καισαρείᾳ, τῦρο-
μεν ἐκεῖ πλοῖον Κύπριον ἐσωθεν τῆς πόλεως Πάφου·
καὶ ἐπηρώτησεν Ἐπιφάνιος τὸν κυριεύοντα τοῦ
πλοίου περὶ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος τὸ ποῦ κατοικεῖ·
καὶ αὐτὸς ἀπήγγειλεν, ὅτι ἐν περιοικίδι τῆς Πάφου
ἐν σπηλαίῳ, καὶ ὅτι ἐκεῖ ζητεῖ ἐν τῇ Πάφῳ τὸ πλοῖον
ἡμῶν. Τῇ οὖν νυκτὶ ἐκείνῃ ἀπήλθομεν ἐν τῷ πλοίῳ,
καὶ ἀπεπλεύσαμεν ἐν Πάφῳ· καὶ δὴ ἐξελθόντες ἀπὸ
τοῦ πλοίου διερωτήσαντες κατηντήσαμεν εἰς τὸν μέ-
γαν Ἰλαρίωνα. Καὶ εἰσελθόντων ἡμῶν ἐγένετο χαρὰ
μεγάλη ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ, καὶ ἐμείναμεν ἐν τῷ τόπῳ
ἐκείνῳ δύο μῆνας. Εἶχεν δὲ πολὺν κόπον Ἰλαρίων
ἀπὸ τῶν παραγνομένων πρὸς αὐτόν. Ὡς δὲ ἔκρινεν
Ἐπιφάνιος τοῦ ἐξελθεῖν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Πάφου, εἶπεν
Ἰλαρίων τῷ Ἐπιφάνιῳ· Ποῦ πορεύῃ, τέκνον; Εἶπεν
δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰλαρίωνα· Εἰς Ἀσκαλῶνα, εἰς
Γάζαν, καὶ ἐπέκεινα ἐπὶ τὴν γῆν. Εἶπεν δὲ Ἰλαρίων
πρὸς Ἐπιφάνιον· Πορεύου ἐπὶ τὴν Σαλαμῆν, τέ-
κνον, καὶ εὐρήσεις τόπον τοῦ οἰκῆσαι ἐκεῖ. Ὁ δὲ
Ἐπιφάνιος οὐκ ἐβούλετο τοῦ ἀκοῦσαι τῶν λόγων
Ἰλαρίωνος. Πάλιν οὖν εἶπεν Ἰλαρίων πρὸς Ἐπιφά-
νιον· Εἰπὸν σοι, τέκνον, ὅτι ἐκεῖ σε δεῖ ἀπελθεῖν καὶ
ἐκεῖ κατοικῆσαι. Μὴ οὖν ἔχῃ φιλονεικίαν πρὸς τοὺς
λόγους ἡμῶν, μήποτε καὶ κινδύνου θαλαττικοῦ με-
ταλάβῃς. Ἀσπασάμενοι οὖν, καὶ κατελθόντες ἐπὶ τῆς
θαλάσσης, εὗρομεν δύο πλοῖα· τὸ ἐν διαπερῶν εἰς
Ἀσκαλῶνα, καὶ τὸ ἄλλο διαπλέειν εἰς Σαλαμῆν.
Ἀνελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ ἐπὶ Ἀσκαλῶνα
ἔχοντος ἀποπλέειν, ἐγένετο λαλαῶς μέγας ἐν τῇ θα-
λάσσῃ, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσεν τοῦ συντριβῆναι.
Ἐποιήσαμεν δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἀπει-
δοκῆσαντες ἑαυτῶν· καὶ τῇ τετάρτῃ ἡμέρᾳ ἐδώξαν
τὸ πλοῖον εἰς τὰ ἐπιφερόμενα κύματα· καὶ προσηπά-
λασαν ἡμᾶς ἐπὶ τὴν Σαλαμηνέων πόλιν. Καὶ δὴ ἐξελ-
θόντες ἀπὸ τοῦ πλοίου ἔκειντο ἅπαντες ἐπὶ τὴν γῆν
νεκροὶ ἀπὸ τῆς πολλῆς θλίψεως καὶ τῆς ἀσιτίας.
Ἐπέμεινεν δὲ τὸ πλοῖον ἐπὶ τῷ τόπῳ ἐπιμελείας
τυχεῖν. Ἦν γὰρ ἀσπάζοντα [sic] ἀπὸ τῆς βίας κυμάτων. Ποιησάντων οὖν ἡμῶν τρεῖς ἡμέρας διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ
χάριτος, ἦλθομεν ἐν καταστάσει· καὶ πάλιν ἐβούλετο Ἐπιφάνιος τοῦ ἀποπλέειν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ τόπου. Ἦν
δὲ ὁ ἐπίσκοπος τοῦ τόπου, λέγω δὴ τῆς πόλεως Σαλαμηνέων, ὑπεξελθὼν τὸν βίον.

ΑΔ'. Ἦσαν οὖν ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι τῆς νήσου
συναχθέντες ἐπὶ τὸ χειροτονῆσαι τὸν δυνάμενον ποι-
μαίνειν τὴν ποίμνην τοῦ Χριστοῦ. Ἦσαν οὖν ἡμέρας
ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἔχοντες, καὶ δεόμενοι τοῦ Χριστοῦ, ὅπως
ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸν δυνάμενον χρησιμεῦσαι ἐπὶ
τῆς ἱερωσύνης· ἦν δὲ τις τῶν ἐπισκόπων ὄσιος ἀνὴρ
ἀπὸ σημείων κα' τῆς Σαλαμηνέων πόλεως χειροτονι-
θεὶς ἐν πόλει οἰκτρᾷ, Κυθρίᾳ καλουμένῃ. Τοῦτον ἔλε-
γον ἔχειν ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πεντηκονταοκτώ ἐνιαυτούς.
Θύτος κατηξιώθη καὶ μαρτυρίου· καὶ πολλὰ παθὼν
διὰ τὸν Χριστὸν, ἀπελύθη ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ τοῦ Υἱοῦ
τοῦ Θεοῦ. Τοῦτον ἔλεγον κεκρατῆσθαι μετὰ Γελασίου
τοῦ ἐπισκόπου τῆς Σαλαμηνέων πόλεως ἐπὶ τὸ μαρ-

XXXIII. Cum vero venissemus Caesaream, in-
venimus illic navem Cypriam ex interiori regione
Paphi; et rogavit Epiphanius navarchum de ma-
gno Hilarione, ubi habitaret; responditque illum
in vicina Papho regione in spelunca degere, et in
eadem, inquit, Paphi regione navigium nostrum
quærit. Nocte igitur illa nave ista conscensa, Pa-
phum navigavimus. Et excensione facta interro-
gantes pervenimus ad magnum Hilarionem. Fuit
autem magna in congressu lætitia, et illic mansi-
mus duos dies. Magna vero rursus est exhibita
Hilarioni molestia ab iis qui ad ipsum accedebant.
Cum autem Papho egredi statuisset Epiphanius,
dixit Hilarion Epiphanio: Quo vadis, filii? Dixit
Epiphanius: Ascalonem, Gazam, et ulterius etiam
in solitudinem. Dixit ei Hilarion: Vade Salami-
nam, o filii, et illic invenies locum ad habitandum.
Epiphanius autem nolebat audire verba Hilarionis.
Rursus ergo dixit Hilarion: Oportet te eo ire, et
illic habitare. Noli ergo adversus verba mea con-
tendere, ne forte in mari venias in periculum. Va-
lere itaque jussu Hilarione, cum ad mare descen-
dissemus, invenimus duas naves: unam, quæ trans-
mittebat Ascalonem; alteram vero, quæ navigabat
Salaminam. Cum autem ascendissemus navem,
quæ erat itura Ascalonem, fuit in mari magna
tempestas. Fuitque navis in periculo ne frangeretur
a vi undarum. Fuimusque in mari tres dies
animo valde anxio. Quarto autem die superavit na-
vis fluctus qui ingruebant, et in Salaminiorum nos
egit civitatem. Nave vero egressi omnes, humi ja-
cebant mortui ob vim fluctuum, magnamque affli-
ctionem et inediam. Mansit autem in eo loco na-
vis, ut reficeretur. Erat enim a vi undarum con-
vulsa. Cumque tres dies illic fuissemus, Dei gratia
in pristinum sumus statum restituti. Rursusque
volebat Epiphanius ex eo nos loco navigare.

XXXIV. Erant autem congregati omnes insulæ epi-
scopi ad ordinandum eum, qui posset pascere gregem
Christi. E vita enim humana excesserat illius loci
episcopus, civitatis, inquam, Salaminiorum. Jam-
quæ aliquot dies precabantur, et Deum orabant ut
vellet eis revelare quisnam ad hoc futurus esset
utilis. Erat ex episcopis quidam vir sanctus, qui
fuerat ordinatus in miserabili quadam civitate, quæ
vocabatur Cytria; distabat autem Salamina ad vi-
cesimum quintum lapidem. Eum dicebant fuisse
quingenta octo annos in episcopatu. Fuerat vero
is quoque dignatus martyrio: et cum multa passus
fuisset propter Christum, absolutus fuit in confes-

sione Filii Dei. Eum dicenant fuisse captum cum Gelasio episcopo civitatis Salaminiorum ad hoc, ut essent martyres. Erat autem ei nomen ab ortu Pappus, qui ipse quoque erat cum episcopis. Eum episcopi omnes habebant ut patrem, propter confessionem in Christo, et propter annos episcopatus. Porro is habebat etiam Dei præscientiam. Et revelatum illi fuerat de Epiphanio, ut ordinaretur Salaminiorum Ecclesie episcopus. Erat autem tempus æstivum, quod uvas maturas jam perurebat. Cum ergo statuisset Epiphanius navigare a civitate Salaminiorum, dixit mihi et Polybio: Eamus, filii, in forum, et emamus uvas. Cumque e navi in forum abiissemus, et venditorem conveniremus, Epiphanius, acceptis duobus botris pulcherrimis, dixit venditori: Quid vis tibi dem pro his duobus botris? Epiphanio autem mos erat non contradicere. Cum vero venditor dixisset pretium uvarum, Epiphanius accepit pecuniam, ut solveret venditori. Tunc accedit sanctus Pappus, suffultus a duobus diaconis. Erant autem tres quoque cum ipso episcopi. Qui cum appropinquassent Epiphanio, Epiphanius botros habebat in manibus, et eorum pretium. Dixerunt autem quidam ex astantibus: Ecce hic adsunt episcopi. Incipiens autem Pappus, dixit Epiphanio: Dimitte, o abba, botros apud venditorem, et sequere nos in ecclesiam. Recordatus vero verbi divini quod dicit et eloquitur: *Latus sum in iis qui dixerunt mihi: In domum Domini ibimus!*: secutus est in ecclesiam. Pappus autem dixit Epiphanio: Fac orationem, o Pater. Quod dicebat Pappus Epiphanio, ut se significaret clericum. Pappo autem dixit Epiphanius: Ignosce mihi, Pater: non sum enim in clero. Dixit Pappus Epiphanio: Vide, o filii, ne neges coram tot sanctis Patribus, et condemneris, ut qui abscondit talentum. Dixitque Epiphanius: Non, Pater, non sum clericus. Hæc autem cum dixisset Epiphanius, Pappus dedit pacem. Unus vero ex diaconis, capite apprehenso Epiphanio, eum vi duxit ad Pappum ad altare, ad eo ut multi quoque alii convenerint, ut eum servarent ad altare. Eum itaque ordinat diaconum; et rursus dat ei pacem, et ipsum ordinat presbyterum. Rursus sit consequentia, et eum ordinat episcopum. Post dimissionem autem ab ecclesia, ascendimus in episcopatum. Dixit autem Pappus Epiphanio: Age, filii, adhortare Patres, ut fruamur et lætemur de tua paternitate. Cum hoc graviter ferret Epiphanius, et angeretur animo et fleret, dixit Pappus: Oportebat quidem nos tacere, o filii Epiphanie. Fio autem, cum ego te ipse quæsierim, insipiens. Nam cum Patres hic essent congregati, Dei voluntate mihi dederunt hoc negotium ad significandum episcopum. Iique omnes mihi exhibebant negotium, dicentes mihi peccatori: Ora prompto et alacri animo, et tibi revelabitur.

¹ Psal. cxxi, 1.

(a) Forte, ex γενεῇς.

Α τυρῆσαι. Ἦν δὲ τὸ ἐν γεννητοῖς (a) αὐτοῦ ὄνομα τὸ ὑπὸ τῶν γονέων τεθειμένον Πάππος, ὃς ἦν καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἐπισκόπων. Τοῦτον εἶχον ἅπαντες οἱ ἐπίσκοποι ὡς πατέρα, διὰ τε τὴν ἐν Χριστῷ ὁμολογίαν, καὶ διὰ τὰ ἔτη τῆς ἐπισκοπῆς. Ἦν δὲ καὶ πρόγνωσιν Θεοῦ ἔχων. Τοῦτω ἀπεκαλύφθη περὶ Ἐπιφανίου, ὅπως χειροτονηθῇ ἐπὶ τῆς Σαλαμηνέων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπος. Ἦν δὲ ὁ καιρὸς θερινὸς πρόδρομος σταφυλῶν. Ὡς οὖν ἔκρινεν Ἐπιφάνιος τοῦ ἀποπλέειν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς Σαλαμηνέων πόλεως, εἶπεν πρὸς μὲ καὶ πρὸς τὸν Πολύβιον· Ἀγομεν, τέκνον, ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, ὠνησόμεθα σταφυλὰς ἐν τῷ πλοίῳ. Ἡμῶν δὲ ἐλθόντων ἐπὶ τοῦ ἐμπορίου, καὶ συμφωνούντων ἐπὶ τῷ πράτῃ, Ἐπιφάνιος λαβὼν δύο βότρυας καλλίστους, φησὶν τῷ πράτῃ· Τί προστάσεις δώσω σοι δύο βότρυων; Ἦν δὲ εἶθις Ἐπιφάνιος μὴ ἀντιλέγειν. Τοῦ δὲ πράτου εἰπόντος τὴν τιμὴν τῷ Ἐπιφανίῳ τῶν σταφυλῶν, ἔλαβεν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὸ μεταλαβεῖν τῷ πράτῃ. Ὁ οὖν δσιος Πάππος παραγίνεται ὑποτηρούμενος ὑπὸ δύο διακόνων. Ἦσαν δὲ καὶ τρεῖς ἐπίσκοποι μετ' αὐτοῦ. Ὡς οὖν ἤγγισαν Ἐπιφάνιος, ἦν Ἐπιφάνιος ἔχων μετὰ χειρὸς τοὺς βότρυας, καὶ τὸ τίμημα τούτων. Εἶπον δὲ τινες τῶν παρεστώτων· Ἰδοὺ οἱ ἐπίσκοποι πᾶραισιν ὧδε. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπόθου, Ἀβδᾶ, τοὺς βότρυας τῷ πράτῃ, καὶ ἀκολουθήσον ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Τοῦ δὲ μνημονεύσαντος τοῦ Θεοῦ λόγου τοῦ προσφωνούντος καὶ λέγοντος· *Εὐφρανθήν ἐπὶ τοῖς εἰρηκόσιν μοι· εἰς οἶκον Κυρίου πορευσόμεθα*· ἔχολουθήσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ὁ δὲ Πάππος φησὶ πρὸς Ἐπιφάνιον· Ποίησον εὐχὴν, ὦ Πάτερ. Ταῦτα δὲ ἔλεγεν Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον, ὅπως γνωρίσει ἑαυτὸν Ἐπιφάνιος τῷ κλήρῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Πάππον· Συγχώρησόν μοι, Πάτερ· οὐ γὰρ εἰμι ἐν κλήρῳ. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Βλέπε, φησὶν, ὦ τέκνον, μὴ κατὰ πρόσωπον τούτων τῶν ἁγίων Πατέρων ἀρνήσῃ, καὶ κατακριθῇς ὡς ὁ κρύψας τὸ τάλαντον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν Πάππον· Οὐχί, Πάτερ, οὐχ ὑπάρχων κληρικὸς. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος, ὁ Πάππος ἔδωκεν εἰρήνην. Εἰς δὲ τις τῶν διακόνων ἐπιλαβόμενος τῆς κεφαλῆς Ἐπιφανίου, ἤγειν αὐτὸν πρὸς Πάππον ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου μετὰ βίας, ὥστε συνελθεῖν καὶ ἄλλους πλείους, ὅπως διασώσουσιν αὐτὸν ἐπὶ τῷ θυσιαστηρίῳ. Χειροτονεῖ οὖν αὐτὸν διάκονον, καὶ πάλιν δίδωσιν εἰρήνην, καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν πρεσβύτερον, καὶ γίνεται ἡ ἀκολουθία, καὶ χειροτονεῖ αὐτὸν ἐπίσκοπον. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας ἀνῆλθον ἐν τῷ ἐπισκοπίῳ. Εἶπεν δὲ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Δεῦρο δὴ πρότρεψαι τοὺς Πατέρας, ὅπως μεταλάβωμεν καὶ εὐφρανθῶμεν ἐπὶ σῇ πατρωσύνῃ. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου βαρέως φέροντος, καὶ ἀδημονούντος ἐν λογισμῷ, καὶ κλαίοντος, εἶπεν ὁ Πάππος πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἐχρῆν μὲν ἡμᾶς σιωπῆσαι, ὦ τέκνον Ἐπιφάνιε. Γίνομαι δὲ ἄφρων αὐτὸς μοι τὴν ζήτησιν ποιησάμενος. Τῶν γὰρ Πατέρων συναχθέντων ὧδε, ἀπεδώκασιν τῷ Θεῷ ἐπὶ

μηνύσει τοῦ ἐπισκόπου· κάμολ πόνον ἐπέφερον πάντες οὗτοι λέγοντες πρὸς μὲ τὸν ἀμαρτωλὸν· Εὐχου προθύμως, καὶ ἀποκαλυφθήσεται σοι.

ΛΕ'. Ἐμοῦ δὲ ταυτὸν καθείρξαντος ἐν ὁσπίτιῳ, Α παρεκάλουν τὸν Σωτῆρα περὶ τοῦ τοιούτου· ἀστραπή δὲ ἐλαμψεν ἐν τῷ κελλίῳ· ἤκουσα δὲ καὶ φωνὴν διδομένην πρὸς μὲ τὸν ἀμαρτωλὸν· Πάππε, Πάππε, φησὶν, ἀκουε. Ἐγὼ δὲ ἐμφοδὸς γενόμενος εἶπον· Τί ἐπιτρέπει ὁ Κύριός μου; Εἶπεν δὲ πρὸς μὲ μετ' εὐμενείας· Ἀνάστα, παράλαβε μετὰ σεαυτοῦ ἓνα τῶν διακόνων, καὶ ἐπιπάτελλθε ἐν τῷ ἐμπορίῳ. Καὶ ἰδοὺ δὴ μοναχὸς ἔκει παρὰ τῇ πρᾶτῃ ὠνεῖται σταφυλὰς· δύο μοναχοὺς ἔχει μεθ' ἐαυτοῦ, Ἐλισσαίου τὴν κεφαλὴν τὸ ἐκτύπωμα· τοῦτον χειροτόνησον εἰς ἐπίσκοπον. Ἀλλὰ μὴ ἀναγγεῖλῃς αὐτῷ, μήποτε ἀποδράσῃ. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ καλεῖται Ἐπιφάνιος. Γέγονα ἄφρων, τέκνον· αὐτὸς με ἠνάγκασας. Βλέπε τί ποιεῖς, καὶ πρόσχε σεαυτῷ. Ἐγὼ γὰρ ἀπιστάλην, ὧφραιλα ποιῆσαι ἐποίησα. Ἀθῶός εἰμι. Σὺ δὲ πῃ ἐπὶ πᾶσι τούτοις. Β Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος, ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ προσεκύνησεν Πάππῳ εἰπὼν· Μὴ ὀργίζου, Πάτερ, φησὶν· ἀμαρτωλὸς γὰρ ἀνθρωπὸς εἰμι, καὶ οὐκ ἐπαρκῶ πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἱερωσύνης, καὶ προσκυνήσας ἅπαντας προετρέπετο αὐτοὺς ἐπὶ τὸ ἀριστον. Καὶ ἀριστησάντων αὐτῶν ἐπορεύθησαν ἔχα-

XXXV. Cum ego autem me in hospitio inclusissem, et de eo Salvatorem rogarem, fulgur in cella resplenduit; audiivi vero vocem dicentem mihi peccatori : Pappé, Pappé, audi. Ego autem dixi timore perterritus : Quid jubet Dominus meus? Dixit mihi benigne : Surge, accipe unum ex diaconis, et descende in forum. Ecce illic apud venditorem monachus emit uvas, qui duos secum habet monachos, et Elisei caput illius habet effigiem. Eum ordina episcopum. Sed ne ei renunties, ne forte effugiat. Est autem ei nomen Epiphanius. Factus sum insipiens, fili : Ipse me coegisti. Vide quid facias, et attende tibi ipsi. Ego enim missus sum, et feci quod debui facere. Sum insons, et post hæc omnia videbis. Cum hæc autem audisset Epiphanius, cecidit in faciem, et adoravit Pappum, dicens : Ne irascaris, Pater. Sum enim homo, nec sufficío implendæ mensuræ sacerdotii. Cumque omnes adorasset, invitavit eos ad prandium. Et cum prandissent, ivit unusquisque in suam Ecclesiam.

ἀριστον. Καὶ ἀριστησάντων αὐτῶν ἐπορεύθησαν ἔχα-

XXXVI. Tribus autem post diebus vir quidam venerandus, nomine Eugnomon, a quodam clarissimo illius civitatis conjectus fuerat in custodiam pro summa centum nummorum. Nomen ejus, qui ipsum conjecerat, erat Draco. Is cum esset Romanus, nullum habebat, qui cum liberaret a custodia. Cum audisset Epiphanius, et isset ad Draconem, et eum rogaret, ut Eugnomonem Romanum liberaret a custodia : Vade, Draco inquit, tu in hanc introduce te civitatem, et affer centum nummos, quos tuus mihi debet amicus, et da mihi eos, et eum recipe. Erat autem hic Draco [gentilis, et] dives admodum, sævisque moribus. Epiphanius autem ivit in episcopatum. Erantque centum nummi repositi in episcopatu ad ministerium Ecclesiæ. Iis acceptis, ivit Epiphanius, et eos dedit Draconi, et liberavit hospitem. Quidam autem diaconus, nomine Charinus (multi vero in eum testimonium ferebant, quod esset insolens), incitabat omnes clericos adversus Epiphanium, dicens : Agite persequamur hunc hospitem, ne comedat quæcunque sunt Ecclesiæ, et simus nos peccato obnoxii. Erat autem hic Charinus valde dives, et quærebat persequi Epiphanium, ut ipse sederet in throno. Surrexeruntque omnes clerici adversus Epiphanium, dicente hæc verba Charino : Non satis est, o Epiphani, quod huc veneris, cum non haberes indumentum, et acceperis Ecclesiam; sed etiam tanquam hospes, dispergis res Ecclesiæ; et quis hoc ferre poterit? Aut da centum nummos, aut vade in tuam patriam. Ivit autem Romanus Romanus, liberatus ab Epiphanio : et omnibus suis venditis, ei attulit pecunias. Quas cum accepisset Epiphanius, distribuit iis, qui opus habebant. Mansit vero Romanus cum Epiphanio usque ad mortem suam. Accepit autem Epiphanius cen-

ΛΓ'. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἀνὴρ τις αἰδέσιμος, ὀνόματι Εὐγνώμων, ὑπὸ τινος λαμπροτάτου τῆς πόλεως ἐβλήθη ἐν τῇ φυλακῇ εἰς ὀλίκην νομισμάτων ρ'. Τὸ δὲ ὄνομα τοῦ βαλόντος ἑκαλεῖτο Δράκων. Οὗτος ὁ Εὐγνώμων, Ῥωμαῖος ὢν, οὐκ εἶχεν τὸν βυόμενον αὐτὸν ἀπὸ τῆς φυλακῆς. Ἦκουσεν δὲ Ἐπιφάνιος, καὶ ἐπορεύθη πρὸς τὸν Δράκοντα, τοῦ παρακαλεῖσαι αὐτὸν, ὅπως ἀπολύσει Εὐγνώμονα τὸν Ῥωμαῖον ἀπὸ τῆς φυλακῆς. Εἶπεν δὲ ὁ Δράκων Ἐπιφάνιῳ· Βάδιζε, φησὶ, παρελοακτε τῆς πόλεως ἡμῶν, ρ' νομίσματα ἀκεχερώστηκέν μοι ὁ σὸς ἐταῖρος, δός μοι αὐτά, καὶ λάβε τοῦτον. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Δράκων πλούσιος σφόδρα, ἀνήμερος τοῖς τρόποις. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐπορεύθη ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ. Ἦσαν δὲ ρ' νομίσματα κείμενα ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἰς διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος λαβὼν αὐτά, ἐπορεύθη, καὶ ἔδωκεν τῷ Δράκοντι, καὶ ἀπέλυσε τὸν ξένον. Εἰς δὲ τις διάκονος, ὀνόματι Χαρίνος· οὗτος ὑπὸ πολλῶν ἐμαρτυρεῖτο ἄτακτος εἶναι· διηγείρειν ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς κατὰ Ἐπιφάνιου, λέγων· Δεῦτε καὶ διώξομεν τὸν ξένον τοῦτον, μήποτε καταφάγῃ πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐσόμεθα ἡμεῖς ἑνοχοὶ τῆς ἀμαρτίας. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Χαρίνος πλούσιος σφόδρα, καὶ ἐζήτηι διώξαι τὸν Ἐπιφάνιον, ὅπως αὐτὸς καθίσει ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἐπέστησαν οὖν Ἐπιφάνιῳ, λέγοντος τοῦ Χαρίνου τοὺς λόγους τούτους· Οὐκ ἠρκέσθη σοι, φησὶν, ὦ Ἐπιφάνιε, ἐλθὼν ἐνθάδε μὴ ἔχων ἐπενδύτην, καὶ ἀπέλαδες τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διασκορπίζεις ὡς ξένος τὰ τῆς Ἐκκλησίας· καὶ τίς οὕτως βασιτάσει; Ἡ δὲ τὰ ρ' νομίσματα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ πορεύθητι ἐπὶ σὴν πατρίδα. Ἐπορεύθη οὖν ὁ Ῥωμαῖος ὁ ἀπολυθείς ὑπὸ Ἐπιφάνιου ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἅπαντα καταπώλησας τὰ αὐτοῦ, ἤνεγκεν τὰ χρήματα Ἐπιφάνιῳ. Λαβὼν οὖν ταῦτα Ἐπιφάνιος, διὰ ἔδωκεν τοῖς γρεῖαν ἔχουσιν. Ἐμείνεν δὲ ὁ Ῥωμαῖος

lum nummos, et dedit Charino, dicens ei : Accipe A centum nummos, quos dedi pro hospite. Is vero canina fronte præditus, centum nummos accepit ab Epiphanio. Omnibus autem accersitis clericis, Charinus dixit eis : Agite, accipite centum nummos, quos disperserat Epiphanius ; eos enim ab eo exegi. Clerici vero non approbarunt malum animum Charini, sed ei dixerunt : Abi, eos redde ei, a quo accepisti. Ita is eos non reddidit Epiphanio. Atque is quidem multa gravia et indigna fecit Epiphanio. Epiphanius autem nunquam omnino meminit acceptæ a Charino injuriæ.

XXXVII. Cum aliquando quidem esset prandium in episcopatu, habebat Epiphanius omnes clericos in mensa. Mos autem erat Epiphanio nocte et die habere in manibus sancta Evangelia, et docere verum divinum. Cumque in mensa doceret prandentes Epiphanius, avis, quæ dicitur corvus, intenso vocem emisit. Dixit autem Charinus prandentibus : Quisnam ex vobis novit quid locutus sit corvus ? Verbum autem divinum exponebat Epiphanius. Eandem vocem rursus emittit corvus. Dixit autem rursus Charinus : Quis ex vobis novit quid dicat corvus ? Epiphanius vero rursus omnes ducebat in prandio. Porro autem rursus quoque tertiam vocem emittit corvus. Dixitque rursus Charinus his, qui erant in prandio : Dixi vobis, Quisnam vestrum novit quid dicat corvus ? Epiphanius nihil sollicitus, sed placido vultu dixit Charino : Ego novi quid dicat corvus. Tum Charinus Epiphanio : Annuntio mihi, et eris omnium meorum dominus. Cui respondit Epiphanius : Dixit corvus, te non futurum amplius diaconum. Post sermonem hunc autem tremor invasit Charinum ; nec locutus est amplius, aut comedit, aut bibit : sed eum portantes ejus pueri tulerunt in domum suam, et posuerunt in lecto. Mane vero mortuus est in lecto suo. Habebat autem uxorem fidelissimam, nec erat eis filius. Ea obtulit omnia Epiphanio : quam etiam fecit diaconissam Ecclesiæ. Laboraverat autem ejus manus paralyti tempore decem annorum. Postquam ergo eam tenuit Epiphanius, ut eam signaret, statim convaleuit, et liberata fuit a doloribus. Ab illo ergo die, quo Charino sermonem locutus est Epiphanius, et una cum sermone ipse accepit sententiam a Domino, omnes clerici timore et tremore subjecti erant Epiphanio.

XXXVIII. Porro autem hoc quoque servabat Epiphanius : Tempore oblationis nunquam percutiebat oblationem, donec vidisset visionem. Consueveratque beatus præfari verba quædam, et ei statim revelabatur. Cum itaque aliquando ter dixisset sermonem, nulla ei se obtulit visio. Cum is autem iugeret et oraret, ut sibi causa significaretur, primum observat diaconum, qui a sinistris tenebat ventila-

μετὰ Ἐπιφανίου ἕως ἡμέρας θανάτου αὐτοῦ. Ἐλαβεν δὲ Ἐπιφάνιος τὰ ρ' νομίσματα, καὶ ἔδωκεν τῷ Χαρίνῳ, λέγων πρὸς αὐτόν· Δέξαι τὰ ρ' νομίσματα, ἃ ἔδωκα ὑπὲρ τοῦ ξίνου. Οὗτος δὲ, κυνὸς ἡμματα ἔχων, ἔλαβεν τὰ νομίσματα παρὰ Ἐπιφανίου· καὶ προσκαλισάμενος ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς, ἔλεγεν αὐτοῖς· Δεῦτε, λάβετε τὰ ρ' νομίσματα, ἃ ἦν διασκορπίσας Ἐπιφάνιος· ἀπῆρτεσα γὰρ αὐτὸν πάντα. Οἱ κληρικοὶ οὖν οὐ συνευδόκησαν τῇ κακῇ γνώμῃ τῷ Χαρίνῳ, ἀλλ' εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἀπειθε, περ' οὗ ἔλαβες, ἀπόδος αὐτά. Οὗτος δὲ οὔτε οὕτως ἀπέδωκεν αὐτῷ Ἐπιφάνιῳ. Πάμπολλα οὖν δεινὰ ἐχρήσατο ὁ Χαρίνος Ἐπιφάνιῳ· αὐτὸς δὲ ἐν οὐδενὶ ὅλως ἐμνησίσεν αὐτῷ.

ΑΖ'. Ποτὲ οὖν ἀρίστου ὄντος ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, εἶχεν Ἐπιφάνιος ἅπαντας τοὺς κληρικοὺς ἐπὶ τραπέζης. Ἦν δὲ ἔθος Ἐπιφάνιῳ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ κρατεῖν τὰ ἁγία Εὐαγγέλια, νυκτὸς καὶ ἡμέρας διδάσκειν τὸν θεῖον λόγον. Τοῦ οὖν Ἐπιφανίου διδάσκοντος ἐπὶ τραπέζης τοὺς ἀριστοῦντας ὄρνεον τὸ καλούμενον κόραξ ἀποδίδωσι φωνὴν εὐτόνως. Εἶπεν δὲ Χαρίνος τοῖς ἀριστοῦσιν· Τίς ἐξ ὑμῶν γινώσκει τί ἀπεφθέγγετο ὁ κόραξ ; Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος λαλῶν τὸν θεῖον λόγον. Πάλιν οὖν ὁ κόραξ ἀποδίδωσι τὴν αὐτὴν φωνήν· εἶπεν δὲ πάλιν ὁ Χαρίνος· Τίς ἐξ ὑμῶν γινώσκει τί λέγει ὁ κόραξ ; Ἦν δὲ πάλιν Ἐπιφάνιος διδάσκων ἅπαντας ἐπὶ ἀρίστου· πάλιν οὖν ἀποδίδωσι τρίτην φωνήν ὁ κόραξ. Εἶπεν δὲ πάλιν ὁ Χαρίνος τοῖς ἐπὶ ἀρίστου· Εἶπον ὑμῖν, τίς ἐξ ὑμῶν οἶδεν τί λαλεῖ ὁ κόραξ ; Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος μηδὲν ἀδημονήσας, ἀλλ' ἐν πολλῇ καταστάσει εἶπεν τῷ Χαρίνῳ· Ἐγὼ γινώσκω τί εἶπεν ὁ κόραξ. Εἶπεν δὲ Χαρίνος· Ἀνάγειλόν μοι, καὶ ἔσθῃ πάντων τῶν ἐμοῦ ἀρχων. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν Χαρίνον· Εἶπεν ὁ κόραξ, ὅπως μὴ ᾗς διάκονος. Ἐπὶ τῷ λόγῳ οὖν Ἐπιφανίου ἔπεσεν τρόμος ἐπὶ Χαρίνῳ, καὶ οὐκέτι ἐλάλησε, οὐδὲ ἐφαγέν τι ἢ εἶπεν· ἀλλὰ βαστάσαντες αὐτὸν οἱ παῖδες αὐτοῦ, ἀπῆναικαν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, καὶ ἔθρηξαν ἐπὶ κλίνης· καὶ τῇ ἑωθεν ἀπέθανε ἐπὶ τῆς κοίτης αὐτοῦ. Εἶχεν δὲ γυναῖκα πιστοτάτην· τέκνον δὲ αὐτῆς (α) οὐκ ὑπῆρχεν. Αὕτη προσήνεγκεν Ἐπιφάνιῳ πάντα· ἦν καὶ ἐποίησεν διάκονον τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ δὲ χεὶρ αὐτῆς ἦν παρειμένη δεκαετῇ χρόνον. Ὡς οὖν ἐκράτησεν αὐτὴν Ἐπιφάνιος, ὅπως σφραγίσαι αὐτήν, εὐθέως ὑγίανεν, καὶ ἐκουφίσθη τοῦ πόνου. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας οὖν, ἥς Ἐπιφάνιος ἐλάλησεν Χαρίνῳ, καὶ οὖν τῷ λόγῳ αὐτοῦ ἔλαβεν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ Κυρίου, φόβῳ καὶ τρόμῳ ἅπαντες οἱ κληρικοὶ ὑπετάσσοντο Ἐπιφάνιῳ.

ΑΗ'. Ἦν γὰρ καὶ τοῦτο πεφυλαγμένον τῷ μακαρίῳ· ἐν γὰρ τῇ ὥρᾳ τῆς προσενέξεως οὐδέποτε ἐτελείωσεν τὴν προσένεξιν, ἕως οὗ ᾤεν τὴν ὀπτασίαν· εἰσῶσι ὁ μακάριος λέγειν τοὺς λόγους, καὶ εὐθέως ἀπεκαλύπτετο αὐτῷ. Ποτὲ οὖν εἰπὼν τρίτον τὸν λόγον, οὐκ ἐγένετο τὰ τῆς ὀπτασίας. Τούτου δὲ πανθοῦντος, καὶ θεωμένου ὥστε μνησθῆναι τὴν αἰτίαν Ἐπιφάνιῳ, πρῶτον ἐπέχει τῷ ἐξ ἀριστερῶν διακόνῳ

(α) Interpres legit αὐτοῖς.

τὸ ρηπιστήριον διακρατοῦντι τὸ λειτουργικόν. Ὡς δὲ A
ἐπέσχευεν τούτῳ, θεωρεῖ Ἐπιφάνιος, ὅτι ἐπὶ τὸ μέ-
τωπον αὐτοῦ ἐφέρετο ἡ λέπρα. Ἦν δὲ τοῦτο κατάδηλον
παῖσιν, ὅτι ἀναίτιος οὐκ ἦν. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐξέτει-
νε τὴν χεῖρα· καὶ τὸ λειτουργικόν σχεῦος ἐκούφι-
σεν, λέγων πρὸς αὐτὸν μετ' εὐμενείας· Ἀπελθε, φη-
σὶ, τέκνον, ἐν τῷ σῶ οἴκῳ, καὶ τῶν θεῶν μυστηρίων
μὴ μεταλάβῃς ἄρτι. Εὐθέως δὲ αὐτὸς ἐξῆλθεν, καὶ
ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ. Αἰδῶσι δὲ Ἐπιφάνιος
ἄλλῳ διακόνῳ τὸ ρηπιστήριον. Καὶ ἀρξάμενος τῶν
θεῶν λόγων μετὰ φόβου καὶ δακρύων, ὥς ἐτελειώ-
σεν, εὐθέως ἴδεν τὴν ὀπτασίαν. Μετὰ δὲ τὴν ἀπόλυ-
σιν τῆς ἐκκλησίας, προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος τὸν
διάκονον, ἡρώτα μαθεῖν θέλων τὴν αἰτίαν· τοῦ δὲ λέ-
γοντος, ὅτι τὴν νύκτα ἐκεῖνην μετὰ τῆς γυναικὸς αὐ-
τοῦ ἐκοιμήθη, προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος ἅπαν τὸ B
ἱερατεῖον, εἶπεν πρὸς αὐτοὺς μετ' εὐμενείας· Ὅσοι,
φησὶ, τέκνα, κατηξιώθητε τοῦ κλήρου, λύσατε τὰ
διαθήματα ὑμῶν, τοῦ μὴ βαίνειν ἐπὶ τούτοις, ὅπως
θεραπεύσητε ὅσιον ἄνδρα τὸν ἐπ' ἐκκλησίαις κηρύτ-
τοντα, καὶ λέγοντα· Καὶ οἱ ἔχοντες γυναῖκας, ὥς
μὴ ἔχοντες. Ἐκ τότε οὖν οὐκέτι ἐχειροτόνει Ἐπιφά-
νιος ἔχοντα γυναῖκα, ἀλλὰ ἄνδρας ὁσους, τὸν μονήρῃ
βίῳ μετερχομένους, καὶ ἄνδρας γήσους δεδοκιμασμέ-
νους. Ἦν γὰρ ἀληθῶς ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν, ὥς νύμ-
φην καλὴν περιεκοσμημένην ἀπὸ τῆς ἱερωσύνης.

* I Cor. vii, 29.

ΠΟΛΥΒΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΡΙΝΟΚΟΡΟΥΡΩΝ

ΕΙΣ ΤΑ ΥΠΟΛΟΗΛΑ

ΤΟΥ ΒΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΟΛΕΩΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΑΣ.

POLYBII EPISCOPI RHINOCORURORUM

RELIQUA

Vitæ S. Epiphanii Constantiensis episcopi.

ΑΘ'. Δόξα τῷ παρέχοντι ἡμῖν τὸ ζῆν, Θεῷ τῶν ὧν, C
καὶ δοξάζοντι τοὺς δοξάζοντας αὐτὸν, καθὼς φησιν
ὁ θεῖος λόγος· Ἀλλ' ἢ τοὺς δοξάζοντάς με δοξά-
σω· καὶ ὁ ἐξουθενῶν με ἀτιμασθήσεται. Ἐγένετο,
Ἰωάννην, τὸν ὅσιον Πατέρα, ἀρρώστῃσαι ἀρρώστειαν,
δι' ἧς καὶ ἀπέθανεν. Καὶ δὴ συσχεθεὶς ἐπὶ τῆς κλῖ-
νης αὐτοῦ, προσκαλεσάμενός με, εἶπεν πρὸς με·
Τέκνον Πολύβιε. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν· Τί θέλεις,
Πάτερ; Εἶπεν δέ μοι· Ἐπειδὴ Ἐπιφάνιος διακωλύει
ἅπερ ὁ θεὸς δι' αὐτοῦ ἀπέτλει γράφεσθαι· λάβε δὴ
ταῦτα τὰ χαρτία· ἵως γὰρ σήμερον ἅπερ ἴδον Ἐπι-

XXXIX. Gloria Deo, qui nobis præbet ut viva-
mus, et glorificat eos qui ipsum glorificent, quem-
admodum dicit verbum divinum: *Glorificantes me
glorificabo; et qui me spernit, spernetur**. Accidit
ut Joannes sanctus Pater laboraret morbo, quo
etiam est mortuus. Cumque ægrotus jaceret in
lecto, accersito mihi dixit: Fili Polybi. Ego vero
ei dixi: Quid jubes, Pater? Dixit autem mihi:
Quoniam prohibet Epiphanius, ne nos litterarum
monimentis mandemus, quæ Deus per ipsum per-
agit miracula, accipe has chartas. Nam in hodie-

* I Reg. ii, 30.

PATROL. GR. XLI.

num usque diem, quæ ipsum vidi facientem, conscripsi, eo insciente. Tu quoque, o fili, quæ consequentur ab hodierno die, manda litteris. Deus enim tibi annos adjiciet, ut toto tempore vitæ perman eas apud Epiphanium. Sed vide, ne negligas. Nam ego quoque a Deo motus hæc conscripsi. Ego enim vado ea via, qua omnes, qui sunt super terram. Post hæc autem dixit Joannes : Voca mihi sanctum Patrem nostrum Epiphanium. Iviq ue, et vocavi ipsum. Eo autem ingresso, dixit Joanni Epiphanius : Non curas, inquit, o Pater, Deum precari pro misero peccatore Epiphanio ? Dixit vero Joannes Epiphanio : Fac orationem, o Pater ; est enim quod tecum loquar. Epiphanius itaque fecit orationem. Cum nos autem dixissemus, Amen, dixit Joannes Epiphanio : Accede propius ad me, Pater. Et accessit propius. Dixitque Joannes Epiphanio : Impone manus tuas oculis meis. Et vale ei dixit Joannes, et tradidit spiritum. In Joannis autem collum cadens Epiphanius fleuit, et eum est osculatus, et magno dolore affectus est Epiphanius propter mortem Joannis.

XL. Cum autem Epiphanius aliquando cecidisset in faciem, ut Deum oraret, ut eum adjuvaret ad ædificandum domum nomini ejus (erat enim prima ecclesia parva pro multitudine eorum qui ingrediebantur) ; cum pronus, inquam, jaceret in faciem Deum orans, vox ad eum facta est, Epiphani, inquiens. Eam autem vocem sæpe erat solitus audire Epiphanius. Dixit itaque non conturbatus : Quid est, Deus mi ? Rursusque dixit vox eadem : Incipe ædificare ædem. Epiphanius autem prolinus id non negligens exiit, et fecit orationem, et totam loci consequentiam designavit, et adhibuit artifices. Ædis vero ædificationi præerant sexaginta, et magna multitudo, quæ ei rei ministraret. Erant autem tunc in civitate gentiles viri, divites et pecuniis et possessionibus.

XLI. Erat autem quidam, qui vocabatur Draco, qui a plurimis dicebatur Magnus Draco. Is habebat filium. Vocabatur vero ipse quoque Draco. Is in dextero latere laborabat gravi æstu. Cumque pater ejus multa consumpsisset in medicos, id ad sanitatem nihil ei profuerat. Magnus ergo ille Draco se male gerebat in Epiphanium et verbis et factis. Epiphanius autem si quando eum videbat, primus salutabat. Cumque aliquando transiret Epiphanius per locum, ubi in sedibus sedebant omnes divites, erat Magnus quoque Draco, et ejus filius ægrotus in eo loco. Cum autem Epiphanium vidissent, eum irridebant. Cum vero appropinquasset Epiphanius, et eos salutasset, manu tenuit ægrotum Draconem, sic dicens : Draco, tu quoque esto sanus. Et statim cum oratione Epiphanii factus est sanus. Draco autem, et qui viderunt, omnes obstupuerunt. Cum

Α φάνιον ποιῶντα, συνεγραφομένην, μὴ εἰδότες αὐτοῦ. Καὶ σὺ οὖν, τέκνον, τὰ ἀκόλουθα ἀπὸ τῆς σήμερον ἡμέρας ὑπομνημάτιζε. Ἐχει γάρ σοι ὁ Θεὸς προσθεῖναι χρόνον τῆς ζωῆς (α) Ἐπιφανίου, τοῦτο προσπαράμενεις. Ἀλλὰ βλέπε μὴ ἀμελήσης, καγὼ γὰρ ὑπὸ Θεοῦ κινούμενος ταῦτα συνεγραφόμεν. Ἐγὼ γὰρ πορεύομαι τὴν ὁδόν, καθὼς καὶ πάντες οἱ ἐπὶ τῆς γῆς. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἰωάννης εἶπεν πρὸς με Κάλεσόν μοι τὸν ὄσιον Πατέρα ἡμῶν Ἐπιφάνιον. Καὶ ἐπορεύθη, καὶ ἐκάλεσα αὐτόν. Εἰσελθόντος δὲ αὐτοῦ, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Ἀμελείς, φησὶν, Πάτερ Ἰωάννης, τοῦ εὐχεσθαι ὑπὲρ τοῦ ἀμαρτωλοῦ Ἐπιφανίου. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ποίησον εὐχὴν, ὦ Πάτερ, ἔχω γὰρ λαλῆσαι τι πρὸς σέ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἐποίησεν τὴν εὐχὴν. Εἰπόντων δὲ πάντων τὸ Ἀμήν, εἶπεν Ἰωάννης Ἐπιφάνιῳ· Ἐγγισόν μοι, Πάτερ. Καὶ ἤγγισεν αὐτῷ. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἐπίθες τὰς χεῖράς σου ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς μου, καὶ ἀσπασαί με, Πάτερ· ἰδοὺ γὰρ ἐκλείπω. Καὶ ἐπέθηκεν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ, καὶ ἥσπασατο αὐτόν. Καὶ Ἰωάννης παρέδωκεν τὸ πνεῦμα· καὶ ἐπτεσὼν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοῦ τραχήλου Ἰωάννου ἔκλαυσεν αὐτόν, καὶ ἔλυπηθη Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῇ τελευτῇ Ἰωάννου.

Μ'. Ποτὲ οὖν Ἐπιφάνιος πεσὼν ἐπὶ πρόσωπον τοῦ παρακαλέσαι τὸν Θεόν, ὅπως ἀντιλήψεται αὐτῷ, οἰκοδομῆσαι οἶκον τῷ ὀνόματι αὐτοῦ (ἦν γὰρ ἡ πρώτη ἐκκλησία μικρὰ πρὸς τοὺς εἰσερχομένους)· ὥς δὲ ἦν ἐπὶ πρόσωπον δεόμενος τοῦ Θεοῦ περὶ τῆς χρείας τοῦ ναοῦ, τοῦ Θεοῦ φωνὴ ἐγένετο πρὸς αὐτόν· Ἐπιφάνιε, φησὶν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἰώθει πολλάκις ἀκοῦειν τοιαύτης φωνῆς· μὴ παραχθείς οὖν εἶπεν· Τί ἐστίν, ὁ Θεός μου ; Καὶ πάλιν· Ἀρξαι τοῦ οἰκοδομεῖν τὸν οἶκον. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εὐθέως μὴ μελλήσας ἐξῆλθεν, καὶ ἐποίησεν τὴν εὐχὴν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀκολουθειαν τοῦ τόπου, καὶ παρέστησεν τεχνίτας. Ἦσαν δὲ οἱ ἀρχοντες τῆς οἰκοδομῆς τοῦ οἴκου ἕ, καὶ πλήθη πολλὰ εἰς τὴν τούτων ὑπηρεσίαν. Ἦσαν δὲ τότε Ἕλληνες ἐν τῇ πόλει πλούσιοι ἄνδρες, ἐπὶ κυριεύσει χρημάτων τε καὶ κτημάτων.

ΜΑ'. Ἦν δὲ τις καλούμενος Δράκων· παρὰ δὲ πλείστοις ἐλέγετο ὁ Μέγας Δράκων. Οὗτος εἶχεν υἱόν· ἐκαλεῖτο δὲ καὶ οὗτος Δράκων. Οὗτος ἀπὸ καύσωνος δεινοῦ ἔπαθεν τὴν δεξιάν πλευράν. Καὶ πολλὰ ὁ πατήρ αὐτοῦ εἰς τοὺς ἰατροὺς καταδαπανήσας, οὐδὲν ὠνήσατο τῆς ὑγείας. Ὁ οὖν Μέγας Δράκων πολλὰ ἐπεδείκνυσεν κακὰ πρὸς Ἐπιφάνιον διὰ λόγων καὶ ἔργων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος εἰ ποτε τοῦτον ἑώρα, πρῶτος προσεκύνει. Ποτὲ οὖν Ἐπιφάνιος παριὼν διὰ τόπου, ὡς ἦσαν ἅπαντες οἱ πλούσιοι ἐν τῷ τόπῳ καθήμενοι ἐπὶ σελλίων. Ἦν δὲ καὶ ὁ Μέγας Δράκων, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ ἀσθενὴν ἐν τῷ τόπῳ. Ὡς οὖν ἰδὼν Ἐπιφάνιον, κατεγέλων αὐτοῦ· ὁ δὲ Ἐπιφάνιος ἐγγίσας καὶ προσκυνήσας τούτους, ἐκράτησεν τὸν μικρὸν Δράκοντα ἀπὸ τῆς χειρὸς αὐτοῦ οὕτως λέγων· Δράκων, φησί, γενοῦ καὶ αὐτὸς ὑγιαίνων. Καὶ εὐθέως σὺν τῷ λόγῳ Ἐπιφανίου ἐγένετο ὑγιής ὁ Δράκων.

(α) Deest aliquid.

Καὶ ἰδόντες ἅπαντες ἐξέστησαν. Ἰδὼν δὲ ὁ Δράκων ὁ
ἐποίησεν Ἐπιφάνιος, ἀπὸ φόβου καὶ τρόμου οὐκέτι
ἠδυνήθη περιπατεῖν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τοῖς αὐτοῦ
ποσὶν ὡς εἰώθει· ἀλλὰ βαστάσαντες αὐτὸν ἔθηκαν
ἐπὶ κλίνης. Καὶ τῇ ἑωθεν ἔρχεται ἡ γυνὴ τοῦ Δρά-
κοντος, καὶ δέεται Ἐπιφάνιου, ὅπως ἔλθῶν καὶ
ποιήσας εὐχὴν τοῦτον ἐγείρει. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος
ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Δράκοντος· καὶ εὐξάμενος,
εὐθέως ἀνέστη ὁ Δράκων ἀπὸ τῆς κλίνης αὐτοῦ. Τῇ
οὖν ἑωθεν λαβὼν πενταχισθίλια νομίσματα, ἤνεγκεν
Ἐπιφάνιῳ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος φησιν· Ἐμοί, τέκνον,
ἀρκέσει εἰς χειτωνίσκος ἐπὶ τοῦ σωματίου, καὶ ἄρτοι
χυδαῖοι μετὰ ὕδατος πινομένου. Τί μοι, φησὶ, προσ-
άγεις βάρος, ἐμοῦ μὴ θέλοντός σε βαρύνειν; Ἀλλ'
εἰ θέλεις δοξασθῆναι, ἀπειθε καὶ προσπαράμεινον
τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ πάρεχε ταῦτα τοῖς κάμνουσι
καὶ κοπιῶσιν. Ἐποίησεν δὲ ὁ Δράκων οὕτως, καὶ
παρεκάλεσεν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐβάπτισεν αὐτόν· καὶ
τὴν γυναῖκα αὐτοῦ.

MB. Ἄλλος δὲ τις, Συνέσιος ὀνόματι, καὶ αὐτὸς
πλούσιος ὢν, Ἑλλήν δὲ ὁπῆρχεν· οὗτος εἶχεν υἱὸν
μονογενῆ ἑτῶν ἑξ. Τούτῳ πάθος ἀνῆλθεν, καὶ περι-
εχύκλωσεν αὐτοῦ τὸν αὐχένα, καὶ ἀπέπνιξεν αὐτόν,
καὶ ἀπέθανεν· καὶ ἦν πένθος καὶ κοπιὸς ἐν τῷ οἴκῳ
αὐτοῦ. Εἰς δὲ τις, Ἑρμείας ὀνόματι, Χριστιανός,
εἶπεν τῇ μητρὶ τοῦ παιδός· Κυρία, εὐσώπτειτον πα-
ραγενέσθαι τὸν μέγαν Ἐπιφάνιον, καὶ ἡγείρειν ἂν τὸν
παιῖδα. Τῆς δὲ πιστευσάσης, εὐθέως ἀποστέλλει τὸν
Ἑρμείαν πρὸς Ἐπιφάνιον. Ἦν γάρ ὁ Ἑρμείας οἰ-
κέτις αὐτοῦ. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ἑρμείας εἶπεν πρὸς Ἐπι-
φάνιον· Κύριε, ὁ κύριός μου Συνέσιος ἀπέστειλέν με
πρὸς σέ, ὅπως ἄγω σε ἐπὶ τοῦ οἴκου αὐτοῦ, καὶ δεη-
θῇς τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὅτι ἀπέθανεν,
ὅπως ἀναστῇ. Τότε δὲ Ἐπιφάνιος ἐλαβέν με, καὶ
ἐπορεύθημεν ἐν τῷ οἴκῳ Συνεσίου. Καὶ ὡς ἦλθεν
Ἐπιφάνιος ἐν τῷ οἴκῳ, ἔπεσεν ἡ γυνὴ Συνεσίου ἐπὶ
τὴν γῆν, τοιοῦτους λόγους λέγουσα πρὸς Ἐπιφάνιον·
Ἥλθεις ἐνθάδε, ὁ μέγας· ἱατρὸς τῶν Χριστιανῶν·
δείξον τέχνην, ἴδομεν, λάβομεν (a) πείραν ἱατρευ-
θέντες, καὶ οὕτω προσέλθωμεν τῷ Χριστῷ σου.
Ταῦτα δὲ εἰπούσης τῆς γυναίκος, εἶπεν Ἐπιφάνιος
πρὸς αὐτήν· Ἐάν πιστεύεις τῷ ἐσταυρωμένῳ, ὕψη
τὸν παιῖδα περιπατοῦντα. Εἶπεν δὲ τὸ γύναιον· Ἀλλο
οὐδὲν εὐρίσκειται ἐν λογισμῷ μου, ἢ τὸ μόνον προσ-
εἶχαι με τῷ ἐσταυρωμένῳ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος προσ-
εγγίσας ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἀφάμενος τοῦ τραχήλου
τοῦ παιδαρίου, καὶ διατρίψας αὐτοῦ τὸν αὐχένα, εἶ-
πεν πρὸς αὐτὸν ἱλαρῶς τῷ προσώπῳ· Εὐστόργιε. Ὁ
δὲ παῖς εὐθέως ἀνέφωξεν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ ἀνεκά-
θισεν ἐπὶ τῆς κλίνης· καὶ ἐθαυμάσθησαν οἱ ἐν τῷ
οἴκῳ. Ἰδοῦσα οὖν ἡ μήτηρ Εὐστόργιου τὸ γινόμενον
διὰ Ἐπιφάνιου ἐπὶ τὸ παιδίον, λαβομένη τρισθίλια
νομίσματα, ἤνεγκεν Ἐπιφάνιῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος
πρὸς αὐτήν· Τούτοις, φησὶν, ἐγὼ οὐ χρῶμαι, ὧ
λευθέρα. Ἀλλὰ λαβὼν αὐτά, φησὶ, Συνέσιος ὁ σύμ-
βίος σου, ἀπελεύσεται ἐπὶ τὸν οἶκον τοῦ ἐγείραντος
τὸν υἱόν σου, καὶ ἀποδώσει τοῖς κοπιῶσιν. Ἐποίησεν

A autem vidisset Draco quod fecerat Epiphanius, præ
timore et tremore non potuit amplius, ut solebat,
ire domum, ambulans suis pedibus, sed portatus.
Fuitque positus supra lectum. Mane vero venit uxor
Draconis, et rogat Epiphanium, ut veniens et emit-
tens orationem, eum faciat surgere. Epiphanius
itaque ivit in aedes Draconis. Cumque ipse esset
precatus, Draco surrexit protinus. Qui accepit
quinque millia nummorum, et eos obtulit Epipha-
nio. Dicit autem Epiphanius : Mihi, fili, una sufficit
tunicella super hoc corpusculum, et panes vulgares
cum potu aquæ. Cur mihi, inquit, onus imponis,
cum ego nolim te gravari? Sed si velis gloriam
consequi, vade, et mane in templo Dei, et præbe
illos laborantibus. Sic autem fecit Draco, rogavitque
B Epiphanium, et baptizavit ipsam, et uxorem ejus,
et filium.

XLII. Quidam autem alius, nomine Synesius,
qui ipse quoque erat dives, sed gentilis, habebat
filium unigenam, tredecim annos natum. Euxa
morbus invasit, et collum ejus circumdedit, et eum
suffocavit, et est mortuus. Eratque magnus luctus
et planctus in domo ejus. Quidam vero Hermias
nomine, Christianus, dixit matri pueri : Domina,
utinam adesset magnus Epiphanius! is puerum
suscitaret. Ea autem credens, statim Hermiam mi-
sit ad Epiphanium. Erat enim Hermias ei familia-
ris. Cumque venisset Hermias, dixit Epiphanio :
C Domine mi, dominus meus Synesius misit me ad
te, ut te ducam in domum suam, et roges Deum
pro filio ejus, qui est mortuus, ut resurgat. Tunc
me accepit Epiphanius, et ivimus in domum Syne-
sii. Cumque domum esset ingressus Epiphanius,
cecidit humi uxor Synesii, hæc verba dicens Epi-
phanio : Venisti huc, qui es magnus medicus Chri-
stianorum; videamus artem tuam in filium, et ac-
cipiamus curati experientiam; et sic ad tuum
Christum accedamus. Cum hæc dixisset mulier,
dixit ei Epiphanius : Si credideris Crucifixo, videbis
filium tuum ambulante. Dixit autem muliercula :
Sed nihil aliud cogito in animo, nisi mentem adhi-
bere Crucifixo. Cum itaque Epiphanius ad lectum
accessisset, et collum pueri contrectasset, et ejus
cervicem fricasset, dixit ei vultu hilari : Eustorgi.
Is autem protinus aperuit oculos, et sedit super le-
ctum : et admiratione perculsi sunt, qui erant in
domo. Cum vero vidisset mater Eustorgii id quod
factum fuerat per Epiphanium in puero, accepit tria
millia nummorum et obtulit Epiphanio. Dixit autem
ei Epiphanius : Eis ego non utor, o mulier ingenua;
sed maritus tuus eos accipiet, et ibit ad domum
ejus, qui tuum excitavit filium, et dabit iis qui
laborant. Sic autem fecit Synesius. Fuitque illumi-
natus ipse, et uxor ejus, et filius, quem mortuum
suscitarat Epiphanius.

esse ἴδωμεν, λάβωμεν, sequens προσέλθωμεν per-
suaderet. EDIT. PATROL.

(a) Ἰδομεν, λάβομεν. Formas dialecti Alexan-
drinæ libenter agnoscerem, nisi rescribendum

δὲ Συνέσιος οὕτως. Ἐφωτίσθη δὲ αὐτός, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ, καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ἐν ἡγεῖρεν τεθνεῶτα ὁ Ἐπιφάνιος.

XLIII. Cum aliquando essemus in æde, et nullus A
esset alius, dixit mihi Epiphanius : Fili Polybi, quoniam opus habet Ecclesia presbytero in locum Patris nostri Joannis, volo, o fili, ut sis in illius ordine. Cum ego autem ea quæ dicebantur ægre ferrem, et verbis plurimis recusarem, venit tempus ecclesiæ, ut divinum faceremus officium. Ingradientibus vero nobis omnibus cum Epiphanio in ecclesiam, in animo habui aufugere, presbyteri onus grave esse existimans. Quando autem pervenimus ad suggestum, Epiphanius me manu tenens, dixit mihi : Mane in hoc loco usque ad tempus. Admirati sunt, qui hunc sermonem audierunt. Ego certe non potui amplius ex eo loco pedem levare, sed eram veluti ferreis clavis confixus. Quando autem fuit completa tota consequentia, tunc misit unum ex B
diaconis, et me duxit ad altare, et ordinavit presbyterum. Post ecclesiæ vero dimissionem, præ metu cecidi in lectum, et valde in grabato comprimebar, donec Epiphanius ingressus est, et oravit; et statim surrexi.

XLIV. Aliquando autem venit quidam diaconus Hierosolymis, et renuntiavit Epiphanio de Joanne episcopo Hierosolymitano, quod esset avarus, et includeret pecunias, et non suppedicaret indigentibus. Habitataverat autem hic Joannes in monasterio magni Hilarionis : quo factum est, ut una quoque cum eo habitaret Epiphanius. Epiphanius itaque scripsit epistolam ad Joannem de misericordia in eos, C
qui indigent. Joannes autem epistolæ nullam habuit rationem. Non ita multo post tempore dixit mihi Epiphanius : Age, fili, eamus Hierusalem, et cum adoraverimus, revertemur. Cum e Cyprio autem solvissemus, navigavimus Cæsaream Philippi; et illinc ascendimus Hierusalem. Cumque egressi essemus et orassemus, ascendimus in episcopatum. Viditque Joannes Epiphanium, et magno fuit affectus gaudio. Joanni autem dixit Epiphanius : Da mihi, Pater, domum ad manendum. Deditque nobis domum pulcherrimam. Quotidie autem vocabat Joannes Epiphanium ad mensam, sumptuososque cibos et potus nobis in mensam ferebat [multumque argenti commutando adferebat in mensam]; quo fiebat, ut pauperes non essent participes. Aliquando vero dixit Joanni Epiphanius : Da mihi, o Pater Joannes, argentum ad usum meum. Sunt mihi alendi viri Cyprii; eis exhibebo magnificam tui argenti speciem. Præbe servo tuo, quæ sunt pulcherrima in domo tua, ad tuam gloriam, et de tuis factis gloriabor, ut qui sim perpetuo monstrandus digito. Memineris tantum eorum quæ dantur; et quod oportet, postea tibi reddetur. Joannes autem produxit multum argenti in conspectum.

(a) Interp. legit ποτέ.

MI'. Ποτέ οὖν ὄντων ἡμῶν ἐν τῷ οἴκῳ, καὶ μηδενὸς ὄντος ἑτέρου, εἶπεν πρὸς μὲ ὁ Ἐπιφάνιος· Τέκνον Πολύβιε, ἐπειδὴ χρεῖαν ἔχει ἡ Ἐκκλησία πρεσβυτέρου εἰς τὸν τόπον τοῦ Πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου, θέλω σε, τέκνον, εἶναι ἐν τῇ τάξει ἐκείνου. Ἐμοῦ δὲ βαρέως φέροντος ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις, καὶ παραιτούμενου ἐπὶ πλείστοις λόγοις, ἔφθασεν ὁ καιρὸς τῆς ἐκκλησίας, τοῦ ποιῆσαι τὸ ἔργον τοῦ Κυρίου. Ἡμῶν δὲ ἀπάντων εἰσαρχομένων μετὰ Ἐπιφανίου ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἔσχον λογισμὸν τοῦ ἀποδρᾶσαι, βέρος ἡγούμενος τὸ φορτίον τοῦ πρεσβυτέρου. Ὅτε οὖν ἔφθασεν ἐπὶ τὸ βῆμα, κρατήσας με Ἐπιφάνιος τῆς χειρὸς, εἶπεν πρὸς μὲ· Μένε ἐπὶ τῷ τόπῳ ἕως καιροῦ. Ἐξίσταντο δὲ πάντες οἱ ἀκούοντες τὸν λόγον τοῦτον. Ἐγὼ οὖν οὐκέτι ἐβουλόμην κουφίσαι μου τὸν πόδα ἐκ τοῦ τόπου· ἀλλ' ἤμην ὡς καθηλωμένος μετὰ σιδήρων. Ὅτε δὲ ἐπληρώθη πᾶσα ἡ ἀκολουθία, τότε ἀπέστειλεν ἓνα τῶν διακόνων, καὶ ἡγαγέν με ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ἐχειροτόνησέ με πρεσβύτερον· καὶ μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τῆς ἐκκλησίας, ἀπὸ φόβου ἔπεσα ἐπὶ τῆς κλίνης, καὶ ἤμην συνεχόμενος ἐπὶ κραδάτου, ἕως οὗ ἦλθεν Ἐπιφάνιος, καὶ τῦξάτο, καὶ εὐθέως ἀνέστην.

MA'. Τότε οὖν (a) παρεγένετό τις ἀπὸ Ἱεροσολύμων διάκονος, καὶ ἀπήγγειλεν Ἐπιφάνιῳ τὰ περὶ Ἰωάννου τοῦ ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, ὅτι φιλόργυρος, φθῖν, ἐστίν, καὶ τὰ χρήματα ἐναποκλείων ἐνδεομένοις οὐ παρέχει. Ἦν δὲ ὁ Ἰωάννης οὗτος οἰκήσας ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ μεγάλου Ἰλαρίωνος, ὡς Ἐπιφάνιος συνῴκησεν αὐτῷ. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ Ἰωάννῃ, περὶ τοῦ ἐλπεῖν τοὺς χρεῖαν ἔχοντας. Ὁ δὲ Ἰωάννης οὐδὲν τῆς ἐπιστολῆς ἐποίησεν. Μετὰ δὲ χρόνον οὐ πολὺν εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς μὲ· Δεῦρο δὴ, τέκνον, πορευσώμεθα εἰς Ἱερουσαλήμ, καὶ προσκυνήσαντες ἀναλύσωμεν Ἀπάραντες δὲ ἀπὸ Κύπρου ἀπεπλεύσαμεν ἐν Καισαρείᾳ τῇ Φιλίππου· κατέβημεν ἀνέβημεν εἰς Ἱεροσόλυμα· καὶ ἰθὺντες καὶ εὐξάμενοι ἀνέβημεν εἰς τὸ ἐπισκοπεῖον· καὶ ἴδεν Ἰωάννης τὸν Ἐπιφάνιον, καὶ ἐχάρη χαρὰν μεγάλην. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ Ἰωάννῃ· Δός μοι, φησὶν, οἶκον, τέκνον, ἐπὶ τὸ μέναι. Ἐδωκεν δὲ ἡμῖν κάλλιστον οἶκον. Καθ' ἡμέραν οὖν ὁ Ἰωάννης ἐκάλει τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τραπέζης, καὶ πολυτέλειαν βρωμάτων καὶ πομάτων ἔφερεν ἡμῖν ἐν τῇ τραπέζῃ, τῶν δὲ πενήτων ἀμολίων ὄντων, καὶ ἀπὸ τούτων. Ποτὲ οὖν εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Δός μοι, φησὶν, ὦ Πάτερ Ἰωάννης, ἄργυρον πρὸς ὑπηρεσίαν· ἔχω γὰρ θρέψαι Κυπρίους ἀνδρας· φαντάσω, φησὶ, τοὺς τῷ σὺ ἄργυρίῳ. Τὰ γὰρ καλλιστευόμενα ἐν τῷ σὺ οἴκῳ παρέχε τῷ δούλῳ σου πρὸς δόξαν τῆς σῆς, καὶ ἔσομαι κυχώμενος ἐπὶ σοῖς ἔργοις· μόνον μνήμην ἀπαιτῶ τῶν διδομένων, καὶ ὑστερον ἀποδῶ τὸ πρέπον. Ὁ δὲ Ἰωάννης παρήγαγεν κατὰ πρόσωπον Ἐπιφανίου πολὺν ἄργυρον. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Ἔστιν σοι, φησὶν, ἀποκείμενος καὶ ἄλλος

ἄργυρος, ὦ Πάτερ; Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀρκεῖ σοι τέως οὗτος πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν, Πάτερ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Ἀγαγε καὶ αὐτὸν, Πάτερ, ὅπως ξενισθῶμεν. Τοῦ δὲ προσενέγκαντος καὶ τὸν λοιπὸν, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Δός μοι τὰ φαντάζοντα τοὺς ἐλευθέρους. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπαντα τὰ τέρποντα τοὺς σοὺς ἀνθρώπους δέξαι, καὶ διακόνησον τοὺς (α) ἐπ' ἀρίστου.

ΜΕ'. Λαβὼν δὲ Ἐπιφάνιος ἀργυρίου ὀλίγην ὡς χιλίων πεντακοσίων λιτρῶν, ἐπορεύθημεν ἐπὶ τὸν οἶκον τὸν δοθέντα ἡμῖν παρὰ Ἰωάννου ἐπὶ τὸ καταμένειν. Ἦν δὲ τις ἀργυροπράτης. Ἀστέριος ὀνόματι. Οὗτος δὲ ἦν ἀπὸ τῆς Ρώμης διὰ πραγμάτων εἰς Ἱερουσαλήμ. Τοῦτον προσκαλεσάμενος Ἐπιφάνιος, καὶ δελξας αὐτῷ τὸν ἀργυρον, συμφωνήσας τε καὶ ποιήσας μετ' αὐτοῦ, ἐτίπρασεν αὐτῷ λαβὼν παρ' αὐτοῦ τὸ χρυσίον. Καὶ δὴ λαβὼν Ἐπιφάνιος τὸ χρυσίον, νύκτα τε καὶ ἡμέραν διεδίδου τοῖς χρεῖαν ἔχουσιν. Ἡμερῶν δὲ διαγενομένων, εἶπεν Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀπόδος μοι τὸν ἀργυρον, ὃν ἔχρησά σοι πρὸς ὑπηρεσίαν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Μακροθύμησον ἐπ' ἐμοί, τέκνον, ὅτι ἔχω θρέψαι, καὶ πάντα ἀποδώσω. Πάλιν οὖν ἡμερῶν διαγενομένων, εἶπεν Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον, ἐστῶτων ἡμῶν ἐν τῷ ναῷ, ὅπου τὸ σωτήριον ξύλον ἀπόκειται· Καὶ ἤδη εἰπὼν σοι, ὅτι, Ἀπόδος μοι τὸν ἀργυρον, ὃν ἔχρησά σοι. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος εἶπεν τῷ Ἰωάννῃ μετὰ ἡσυχίας· Εἰπὼν σοι, Πάτερ, ἅτι ἀποδώσω σοι. Ὁ οὖν Ἰωάννης θυμοῦ πολλοῦ πλησθεὶς ἐπιλάβετο καὶ ἐκράτησεν τῆς διπλοῦδος Ἐπιφανίου, συσφίγγας αὐτόν ἐν αὐτῇ, καὶ λέγει πρὸς αὐτόν· Οὐκ ἐξέρχῃ, οὐ καθέξῃ, οὐκ εἰρηνεύεις, ἕως οὗ τὸν ἀργυρον δῶς, ὃν ἔχρησά παρ' ἐμοῦ, ἐπιθέτα Ἐπιφάνιε· ἀπόδος τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπὶ πάντι δὲ τούτοις οὐκ ἐταράχθη Ἐπιφάνιος, ἀλλ' ἦν ἡ αὐτὴ κατάστασις ἐν αὐτῷ. Ἐμείνεν δὲ Ἰωάννης δύο ὥρων διάστημα κρατῶν, καὶ ἐνυδρίζων τὸν Ἐπιφάνιον. Ἀπαντες δὲ οἱ παρεστώτες ἐβράθυμηνσαν ἀπὸ τοῦ ἰστασθαι, καὶ ἀκούειν τῶν σκληρῶν λόγων τοῦ Ἰωάννου. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος μηδὲν ἀδημονήσας ἐνεφύσσησεν εἰς τὸ πρόσωπον Ἰωάννου, καὶ παραχρῆμα ἐτυφλώθη, καὶ φόβος ἐπέσεν ἐπὶ πάντας τοὺς παρεστώτας. Ὁ οὖν Ἰωάννης ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον Ἐπιφανίου, ὥπως εὐξήται ἵνα ἀναβλέψῃ. Τοῦ δὲ λέγοντος· Ἀπελθε, φησὶ, καὶ προσκύνησον τὸν τίμιον σταυρὸν, καὶ παρέξει σοι τοῦτο· αὐτὸς ἐπέμενε δέσμενος Ἐπιφάνιον. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος διδάξας τοῦτον, ἐπέθηκεν αὐτῷ τὴν χεῖρα, καὶ ἠνεψύχθη αὐτοῦ ὁ δεξιὸς ὀφθαλμός. Ὁ οὖν Ἰωάννης παρεκάλει καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀριστεροῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰωάννην· Οὐκ ἐμὸν, φησὶ, τέκνον, ἔστι τοῦτο. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐκλείπει, ὁ Θεὸς ἠνέψεν· ἐποίησεν ὡς ἠθέλησεν, ὅπως σωφρονισθῶμεν. Ὁ δὲ Ἰωάννης πιθευθεὶς καὶ ἐλαγχθεὶς ὑπὸ δικαίου, ἐγένετο ἕσιος ἐν πᾶσιν.

ΜΓ'. Ἐξερχομένων δὲ ἡμῶν τὴν πόλιν, τοῦ ἀποπλεῦσαι ἡμᾶς ἐν Κύπρῳ, δύο ἐμπαίχεται ἦσαν ἐν τόπῳ. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου παράγοντος τὸν τόπον, εἶπεν (α) Τοῦς. Forte legendum αὐτοῖς, ut sensus sit :

A Qui dixit ei : Habesne aliquid aliud argenti repositum, o Pater ? Dixit autem Joannes Epiphanio : Hoc utique ad tuum usum tibi sufficiet, o Pater. Dixitque Joanni Epiphanius : Adduc illud quoque, Pater, ut magnifice accipiantur. Cum is autem aliud quoque attulisset, dixit Joanni Epiphanius : Da mihi, quæ ingenuis pulchram præbent speciem. Dixit ei Joannes : Accipe quæcunque sunt tuis hominibus delectationi, et eis utere in prandio.

XLV. Accepit itaque Epiphanius argenti pondus circiter librarum mille quingentarum, et ivimus in domum, quæ data nobis fuerat a Joanne ad manendum. Erat autem quidam argentarius, nomine Asterius. Is Roma venerat Hierusalem negotii obeundi gratia. Eum cum accersivisset Epiphanius, et ei ostendisset argentum, cum eo convenit, et pactum iniit, vendiditque, auro ab eo accepto, quod nocte et die distribuit egentibus. Interjectis autem aliquot diebus, dixit Joannes Epiphanio : Redde mihi meum argentum, quod tibi ad usum commodavi. Dixit Joanni Epiphanius : Patientiam in me habe, o Pater. Sunt enim adhuc, quos aliam, et omnia reddam. Cum ergo dies aliquot rursus intercessissent, dixit Joannes Epiphanio, cum essemus in templo, ubi repositum est lignum salutare : Jam dixi tibi, Redde mihi argentum, quod tibi accommodavi. Epiphanius autem leniter et placide dixit Joanni : Dixi tibi, Pater, me esse redditurum. Joannes vero ira plenus apprehendit, et tenuit diploidem Epiphanii, ipsum in ea constringens, eique dixit : Non exilis, non sedebis, non ages in pace, donec reddideris argentum, impostor Epiphani. Da argentum, quod a me accepisti commodato ; Ecclesiæ redde, quæ sunt Ecclesiæ. Epiphanius vero post hæc omnia conturbatus non fuit, sed erat idem in eo status. Mansit autem Joannes spatio duarum horarum tonens et injuria afficiens Epiphanium. Quotquot vero aderant, tristitia sunt affecti, eo quod adessent, et audirent aspera verba Joannis. Epiphanius autem nihil commotus, expuit in ejus faciem, et statim fuit excæcatus. Ceciditque metus super omnes, qui aderant. Joannes vero pronus cecidit ad pedes Epiphanii, orans, ut visum reciperet. Eo autem dicente : Vade, et crucem adora venerandam, eaque id tibi præbebit ; perseverabat ipse rogans Epiphanium. Epiphanius vero cum eum docuisset, manum ei imposuit, et apertus fuit dexter ejus oculus. Oravit autem Joannes etiam pro sinistro. Dixitque Epiphanius Joanni : Non est meum, o fili. Deus enim occlusit, Deus aperuit ; fecit, ut voluit, ut simus modesti. Joannes autem castigatus et convictus a viro justo, fuit sanctus in omnibus.

XLVI. Nobis vero aliquando exeuntibus e civitate ut navigaremus in Cyprum, erant duo illusores in eo loco. Cum autem per locum transiret Epiphanius, et ministra illis in prandio. EDIT. PATROL.

nus, ei dixit unus ex duobus : Sancte pater, vise mortuum, et super eum injice tegumentum. Cum haec ergo audiisset Epiphanius, stetit ad orientem, pro mortuo offerens orationem. Cumque se suo exuisset indumento, projecit ad induendum mortuum. Iter autem faciente Epiphanio, is qui ea verba dixerat, dixit ei, qui se mortuum simulabat : Surge, praeteriit vir rudis et indoctus. Cum is autem non responderet, rursus eum vocabat. Postquam vero animadvertit eum esse mortuum, dicit apud se : Curram, et hospiti meam dicam culpam, ut eum excitet. Qui nos assecutus, in terram cecidit, rogans Epiphanium, et ei dicens verba hujusmodi : Rogo, et supplico tuae paternitati : ser opem, et parce nostrae insipientiae. Quando enim te sum allocutus dicens : Indue mortuum, ejus consensu sum locutus : cumque tu non longe praeteriisses, allocutus sum meum amicum, et in eo non erat vox, nec auditus. Sed age, inquit, Pater, suscita mortuum, et quam a te accepimus tunicam, eam accipe. Dixit autem Epiphanius ei, qui loquebatur : Vade, fili, et sepeli eum. Primum enim est mortuus, et tunc ipsi petiisti indumentum. Cum autem rursus venissemus Caesaream, in Cyprum navigavimus. Fratres vero nos cum magno gaudio exceperunt.

XLVII. Erat autem quidam legisperitus Judaeus, Isaac nomine, vir pius, et qui accurate legem servabat Mosaicam. Is cum sectatus esset Epiphanium, et catechesi fuisset institutus, est ab eo illuminatus. Eramus autem tres domi manentes.

XLVIII. Aliquando vero cum soror Arcadii et Honorii imperatorum aegrotaret, esset autem Romae, audiit de Epiphanio, quod Deus per eum sanaret aegrotos. Ea ergo misit in Cyprum, qui Romam adducerent Epiphanium. Qui autem missi fuerant, cum in Cyprum pervenissent, ostenderunt litteras Epiphanio. Erat vero quidam gentilis vir dives, linguae admodum impeditae, nomine Faustinianus. Is exceperat viros missos ad Epiphanium, qui adversabatur admodum illi. Illis autem dicebat Faustinianus : Quid huic impostori, tanquam Deo, adhibetis animum? Frigida enim verba loquitur, et nihil aliud : est autem pessimis moribus. Quodam vero die cum adesset Epiphanius, essentque opifices operantes in ecclesia, erant etiam illic viri, qui missi fuerant, prope Epiphanium. Erat autem Faustinianus quoque stans in eo loco. Cum ex alto ergo cecidisset unus ex aedificatoribus, et descendisset supra caput Faustiniani : qui ceciderat quidem, nihil mali est passus : Faustinianus vero in faciem cecidit, et mansit mortuus. Epiphanius autem appropinquans Faustiniano, eum tenuit manu, dicens : Surge, fili, in nomine Domini, vade sanus in domum tuam. Statim autem surrexit, et ivit in domum suam. Cum autem audivisset uxor

A πρὸς αὐτὸν ὁ εἷς· Ὅτις, φησὶ, Πάτερ Ἐπιφάνιε, ἐπίσκεψαι τὸν νεκρὸν, καὶ τὸ κάλυμμα βάλῃς πρὸς τοῦτον. Ὁ οὖν Ἐπιφάνιος ἀκούσας ταῦτα, ἔστη πρὸς ἀνατολὰς ὑπὲρ νεκροῦ τὴν θέσιν προσφέρων· καὶ δὴ ἀποδυσάμενος τὸν ἐπενδύτην, ἐβρίβεν πρὸς ἐνδύειν τοῦ τεθνεώτος. Τοῦ δὲ Ἐπιφανίου τὴν πορείαν ποιουμένου, φησὶν ὁ τοὺς λόγους λαλήσας πρὸς τὸν πλασθέντα τὸν θάνατον· Ἀνάστα, φησὶν, ἀντιπαρῆλθεν ὁ ἰδιώτης. Τοῦ δὲ ἀπόκρισιν μὴ διδόντος, πάλιν προσεκαλείτο. Ὡς δὲ προσέσχεν τοῦτον νεκρὸν, φησὶν πρὸς αὐτόν· Ἀράμω, καὶ ἀπαγγέλλω τῷ ξένῳ τὴν αἰτίαν, ὅπως τοῦτον ἀναστήσει. Ὁ δὲ καταδιώξας ὀπίσω τῶν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν δεόμενος Ἐπιφανίου, λέγων· Δέομαι καὶ ἰκετεύω τὴν σὴν πατριωτικὴν, βοήθησον, καὶ φείσαιο τῆς τῶν ἀφροσύνης. Ὅτις γὰρ ἐφθελγέστην πρὸς σὲ λέγων, Ἐπένδυσον τὸν τεθνεῶτα, κατὰ σύνεσιν ἐκείνου ἐφθελγέστην τοὺς λόγους, καὶ ἀντιπαρῆλθες τῷ, ὦ Πάτερ, οὐ πολὺ, χάρις λόγους ἐλάλησα πρὸς ἐμὸν ἑταῖρον· καὶ οὐκ ἦν φωνή, καὶ οὐκ ἦν ἀκρόασις. Ἀλλὰ δεῦρο, Πάτερ, ἀνάστησον τὸν τεθνηκότα, καὶ τὸν χιτῶνα, ὃν εἰλήφαμεν παρὰ σοῦ, λάβε. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν λαλοῦντα· Ἀπέλθε, τέκνον, καὶ θάψον τοῦτον· πρῶτον γὰρ ἀπέθανεν, καὶ τότε ἤτησας τὸν ἐπενδύτην. Καταλθόντων δὲ τῶν πάλιν ἐν Καισαρείᾳ ἀπεπλεύσαμεν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

MZ'. Ἦν δὲ τις νομικὸς Ἰουδαῖος, Ἰσαὰκ ὀνόματι, ἀνὴρ εὐλαβὴς, καὶ φυλάττων τὸν νόμον τὸν Μωσαϊκὸν μετὰ ἀκριθείας. Οὗτος προσκυλληθεὶς Ἐπιφάνιῳ, καὶ κατηχηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ, ἐρωτήσθη· Ἦμεθα οὖν οἱ τρεῖς μένοντες ἐν οἴκῳ ἐνί.

MH'. Ποτὲ οὖν ἡ ἀδελφὴ Ἀρχαδίου καὶ Ὑνωρίου τῶν βασιλέων πάθος ἔχουσα (ἦν δὲ αὕτη ἐπὶ τῆς Ῥώμης) ἔχουσαν περὶ Ἐπιφανίου, ὅτι θεραπεύει ὁ Θεὸς δι' αὐτοῦ τοὺς ἀσθενοῦντας. Αὕτη οὖν ἀπέστειλεν ἐν τῇ Κυπρίῳ, ἀγαγεῖν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Ῥώμης. Τῶν δὲ ἀπεσταλμένων καταντησάντων ἐπὶ Κύπρῳ, ἀπέδειξαν τὰ γράμματα ἐπισκοπεῖν (α). Ἦν δὲ τις ἀνὴρ Ἕλληνα πλούσιος, σφόδρα μογιᾶλος, καὶ ὄνομα αὐτοῦ Φαυστινιανός. Οὗτος ἐδιξιώσατο τοὺς ἀνδρας τοὺς πεμφθέντας πρὸς Ἐπιφάνιον· ἦν δὲ καὶ σφόδρα ἀντικείμενος Ἐπιφάνιῳ. Τούτοις ἔλεγεν ὁ Φαυστινιανός· Τί, φησὶν, προσέχετε, ὡς Θεῷ, τῷ ἐπιθέτῃ; Λόγους γὰρ ψυχροὺς λαλεῖ, καὶ οὐδὲν ἕτερον· χάριστός ἐστι περὶ τοὺς λόγους. Ἐν μὲν οὖν ἡμέρᾳ ἐπιστήκοντος Ἐπιφανίου, ὡς ἦσαν οἱ τεχνῖται ἐργαζόμενοι ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, ἦσαν καὶ οἱ ἄνδρες οἱ ἀπεσταλμένοι ἐγγὺς ἐστῶτες Ἐπιφανίου. Ἦν δὲ καὶ Φαυστινιανός ἐστῶς ἐπὶ τοῦ τόπου. Εἷς οὖν τῶν οἰκοδόμων πεσὼν ἀπὸ ὕψους μεγάλου, καὶ ἐρχόμενος κατὰ κεφαλῆς Φαυστινιανοῦ, ὁ μὲν πεσὼν οὐδὲν κακὸν ἔπαθεν· ὁ δὲ Φαυστινιανός ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον, καὶ ἔμεινε νεκρός. Ἐγγίσας δὲ Ἐπιφάνιος Φαυστινιανῷ, ἐκράτησεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρὸς λέγων· Ἀνάστα, τέκνον, φησὶν, ἐν ὀνόματι Κυρίου, καὶ ἀπέλθε ὑγιαίνων ἐν τῷ σῷ οἴκῳ. Εὐθὺς δὲ ἀνέστη ὁ Φαυ-

(a) Legit interpretes Ἐπιφάνιῳ.

στινιανός, καὶ ἐπορεύθη εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἀκού-
σασα δὲ ἡ τούτου γυνὴ τὸ γεγονός, λαβούσα χλῖα νο-
μισματα προσήνεγκεν Ἐπιφάνιῳ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
νιος πρὸς τὴν γυναῖκα· Ἀπελθε, τέκνον, ὅς αὐτὰ
τοῖς κοπιῶσιν ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας, καὶ ἔξεις θησαυρὸν
παρὰ τῷ Ὑψίστῳ. Καὶ οὕτως ἐποίησεν ἡ γυνή.

ΜΘ'. Οἱ οὖν ἀπεσταλμένοι παρὰ τῶν βασιλέων,
ἐπῆγον τὸν Ἐπιφάνιον ἐπὶ τὸ πλῆειν ἐπὶ τὴν Ῥώ-
μην. Ἦν δὲ τις κληρικὸς ἀπὸ βητόρων, τοῦνομα Φί-
λων, ἀνὴρ ὁσιος. Χρεία δὲ ἦν ἐπὶ τῆς πόλεως τοῦ Καρ-
πασίου καθίσαι ἐπίσκοπον ἐπὶ τοῦ θρόνου. Ἦν δὲ οὗ-
τος διάκονος. Τοῦτον οὖν ἀπὸ ἀποκαλύψεως Θεοῦ χει-
ροτονεῖ ἐπίσκοπον ὁ Ἐπιφάνιος ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς
πόλεως, καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Καρπασίου. Ὅτε
οὖν εἶχεν Ἐπιφάνιος ἐπιδημῆσαι ἐπὶ τῆς Ῥώμης,
μεταστέλλεται τὸν προειρημένον Φίλωνα τὸν ἐπίσκο-
πον, καὶ αὐτῷ ἀποδίδωσιν τὴν αὐθεντίαν τῆς Ἐκκλη-
σίας τῆς Κωνσταντίας, ὅπως ἂν χρεία γένηται κλη-
ρικῶν, αὐτὸς χειροτονήσῃ. Λαβὼν οὖν ὁ Ἐπιφάνιος
ἐμὲ, καὶ Ἰσαάκ, ἀπεπλεύσαμεν εἰς τὴν Ῥώμην.
Εἰσελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῇ πόλει, ἦν πένθος καὶ
κοπετὸς μέγας ἐν τῷ ταμιεῖρ τῷ βασιλικῷ. Τῆς γάρ
ἀδελφῆς τῶν βασιλέων Ἀρκαδίου καὶ Ὀνωρίου πάθος
ἐχούσης ἐπὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα, πολλὰ ποιήσαντες οἱ
ιατροὶ οὐδὲν ὠφέλησαν ταύτην. Ἦν δὲ λοιπὸν πάθος
κατανεμόμενον τὰς σάρκας αὐτῆς. Ἀπὸ πολλῆς οὖν
θλίψεως ἐπῆγεν τοὺς βασιλεῖς, λέγω ἔη Ἀρκαδίον
καὶ Ὀνώριον, ὅπως ἐπιτρέψωσιν ἱατρῷ δοῦναι δηλη-
τήριον αὐτῇ, ὅπως διὰ συντόμου παρέλθῃ τὴν βίον
τούτων. Οἱ οὖν ἀπαγαγόντες ἡμᾶς ἐπὶ τὴν Ῥώμην
εἰσῆλθον, καὶ ἀπήγγειλαν τοῖς βασιλεῦσιν. Αὐτοὶ δὲ
ἐπιτρέπουσιν εἰσεῖναι τὸν Ἐπιφάνιον. Ὁ δὲ Ἐπιφά-
νιος, ὥς μὴ τοιούτοις ἀνθρώποις συντυγχάνων, οὕτως
ἀτρόμως εἶσιν ἐν τῷ ταμιεῖρ τῷ βασιλικῷ, ἐγγί-
σας δὲ τοῖς βασιλεῦσιν. Ἦν δὲ καὶ ἡ ἀδελφὴ τούτων
κατακειμένη ἐπὶ τῆς κλίνης.

Ν'. Τῶν δὲ βασιλέων ἰδόντων τὸν Ἐπιφάνιον, ἀν-
έστησαν εὐθέως ἀπὸ τῶν θρόνων. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
νιος τοῖς βασιλεῦσιν· Ταύτην τὴν τιμὴν εἶδοτε, τέκνα,
τῷ εὐεργέτῃ, καὶ ὤψεσθε τὴν ἀδελφὴν ὑμῶν ἐν καλ-
λίστῃ ὑγείᾳ· μὴ πεποθετε, τέκνα, ἐπὶ τὴν αὐθεν-
τίαν, καὶ ἔσεσθε φυλατιζόμενοι ἀπὸ Κυρίου. Ἐπὶ δὲ τοῖς
λόγοις Ἐπιφανίου ἐδίσταζον καὶ ἐταράττοντο οἱ βα-
σιλεῖς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν· Τί δι-
στάζετε, τέκνα, ἐπὶ τοῖς λαλουμένοις; Ὑψέσθε Θεοῦ
χάριν διὰ τῶν λαλουμένων. Ἐγγίσας δὲ Ἐπιφάνιος
ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐνθα κατέκειτο ἡ ἀδελφὴ τῶν βασι-
λέων, εἶπεν πρὸς αὐτὴν εὐμενὲς τῷ προσώπῳ· Μὴ
δίσταζε, τέκνον, ἐπὶ τῷ πάθει· ἔχε τὰς ἐλπίδας ἐπὶ
Θεὸν ζῶντα, καὶ ὅψῃ τὴν ὑγίειαν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ· πί-
στευσον τῷ Ὑψίῳ τοῦ Θεοῦ τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ ἔσῃ
περιπατοῦσα ἐν τῇ ὥρᾳ ταύτῃ. Πέπνυται, φησὶ, τέ-
κνον, ὁ πόνος τοῦ σώματός σου. Δόξαζε Θεὸν τὸν δι-
δόντα τὴν χάριν· ἔχε τοῦτον κατὰ νοῦν ἀδιαλείπτως,
καὶ ἔσται σοι τείχος τὸν ἅπαντα χρόνον. Ταῦτα εἰ-
πόντων Ἐπιφάνιος ἐκράτησεν τῆς χειρὸς αὐτῆς, καὶ
σφραγίσας αὐτὴν τρίτον, εὐθέως ἐκουφίσθη τῶν πό-
νων. Ἰδόντες δὲ οἱ βασιλεῖς, ὁ ἐποίησεν Ἐπιφάνιος,
προσεκλήθη ἡ ψυχὴ αὐτῶν τοῦ ἀγαπᾶν αὐτὸν, καὶ

A ejus quod factum fuerat, accepit mille nummos,
et obtulit Epiphanio. Qui ei dixit : Vade, filia, da
eos illis qui laborant in ecclesia, et habebis thesau-
rum apud Altissimum. Sic autem fecit mulier.

XLIX. Qui vero missi fuerant ab imperatoribus,
urgebant Epiphanium, ut navigaret Romam. Erat
autem quidam ex oratoribus clericus, Philo nomi-
ne, vir sanctus. Opus autem erat, in civitate Car-
pasi in sede collocare episcopum. Eratque is dia-
conus. Hunc ergo Dei revelatione episcopum ordi-
nat Epiphanius in sede civitatis et Ecclesie Carpa-
sii. Cum ergo esset Romam profecturus Epiphanius,
accersit prius dictum Philonem episcopum, datque
ei auctoritatem Ecclesie Constantie, ut si fuerit
opus clericis, ipse ordinaret. Accepit autem Epi-
phanus me et Isaac, et Romam navigavimus. Erat vero magnus luctus et planctus in aula regia.
Cum enim soror imperatorum Arcadii et Honorii
laboraret in manu dextera, multa fecerant medici,
nec ei quidquam profuerant. Morbus autem jam de
cetero depascebat ejus carnes. Præ multa vero affli-
ctione instabat imperatoribus, Arcadio, inquam, et
Honorio, ut permitterent medico ei dare venenum,
ut breviter vitam finiret. Qui ergo nos Romam de-
duxerant, ingressi sunt, et renuntiaverunt imperatori-
bus. Ipsi autem jubent, ut ingreditur Epiphanius.
Nobis vero in aulam regiam intrantibus, omnes qui
aderant salutarunt Epiphanium. Qui perinde ac
si non tales conveniret homines, intrepide ingres-
sus est in aulam regiam, et appropinquavit impe-
ratoribus. Erat autem eorum soror in lecto recu-
bens.

L. Cum vero imperatores vidissent Epiphanium,
et protinus e sedibus ei assurrexissent, dixit Epi-
phanus imperatoribus : Hunc honorem, loquit, o
filii, date benefactori Deo, et videbitis sororem ve-
stram in optima sanitate. Ne confidatis, filii, in
majestate, et conservabimini a Domino. Quoniam
autem propter verba Epiphanii dubitabant et con-
turbabantur imperatores, dixit illis Epiphanius :
Quid dubitatis, filii, de his quæ dico ? Videbitis
Dei gratiam per ea quæ dicuntur. Cum autem Epi-
phanus appropinquasset lecto, in quo jacebat soror
imperatorum, dixit ei vultu leni et placido : Ne de
morbo dubites, o filia : spera in Deum vivum, et
hæc hora videbis sanitatem. Crede Filio Dei, qui
fuit crucifixus, et statim ambulabis. Cessavit, in-
quit, o filia, dolor tui corpusculi. Redde gloriam
Deo, qui dat gratiam ; eum habet perpetuo in me-
moriam, et erit tibi murus omni tempore. Cum hæc
diceret Epiphanius, tenuit manum mulierculæ, et
eam ter signavit, et illico levata est doloribus.
Cum autem vidissent imperatores, quod fecerat
Epiphanius, inclinatum est cor eorum, ut ipsam
diligent, audirentque, et crederent iis omnibus

quæ ab ipso dicebantur. Rogaruntque Epiphanium, ut Romæ cum eis versaretur, et esset eis in patrem. Epiphanius autem totum diem imperatores docebat assidue.

LI. Aliquando cum filium haberet soror eorum, quæ laborarat, et curata fuerat ab Epiphanio, accidit ut cum is ægrotasset, mortuus in lecto sit repertus. Fuit magnus luctus in aula imperatorum. Epiphanio autem dixerunt imperatores: Ora, Pater, pro infante, ut eum reddas sanum matri. Dixit Epiphanius: Creditis, filii, me hoc posse facere? Dixerunt autem imperatores: Credimus, quod sicut matris ejus morbum fugasti, ita etiam infantem ei vivum præbebis. Dixit vero Epiphanius imperatoribus: Si surrexerit filius sororis vestræ, credetisne, et baptizabimini in nomine Crucifixi? Dixerunt imperatores Epiphanio: Si suscitaveris infantem, nos credemus, et baptizabimur. Accedens autem Epiphanius ad lectum, in quo infans jacebat mortuus, cum totum ejus corpus contrectasset, et eum orasset qui mortificat et vivificat, dixit puero: In nomine Domini nostri Jesu Christi crucifixi surge; et statim puer sedit in lecto. Cum autem vidissent imperatores, quod Epiphanius per orationem suscitaret puerum, rogarunt Epiphanium, ut illuminarentur. Tunc dixit Epiphanius imperatoribus: Ecce pietatem vestram in omnibus suscipio: Deus est enim, qui vos ad hoc excitat. Sed hoc non possum facere injussu episcopi Romænæ Ecclesiæ, ne nobis irascatur. Accersunt itaque imperatores episcopum, et ei omnia exposuerunt. Episcopus autem magno fuit affectus gaudio, cum hæc audiisset ab imperatoribus, et permisit Epiphanio, ut baptizaret et imperatores, et eorum sororem, et filium ejus, quem suscitavit Epiphanius, cum esset mortuus.

LII. Cum ingressi autem essent in baptisterium, ut illuminarentur ab Epiphanio, eis omni exhibito ministerio, ingressus est primus Arcadius: qui quidem ante se habuit tres viros vestes gestantes candidas, et tenentes Epiphanium, unum quidem a dextris, et unum a sinistris, et alterum pone. Is autem magno timore est affectus. Cognovitque Epiphanius ex vultu Arcadii, quod viderat visionem, et dixit imperatori: Attende tibi, o fili, et cave. Solebat enim Epiphanius neminem mittere in piscinam, donec aqua turbaretur: Postquam vero fuit illuminatus Arcadius, illuminatus fuit etiam Honorius, et eandem quoque vidit visionem. Similiter etiam filius sororis eorum. [Jussu autem Epiphanii, suscepi ego Arcadium ex baptismo; Isaac vero Honorium, et quidam eunuchus Christianus et pius, filium sororis eorum. Ipsam vero sororem Procliana, quæ erat uxor unius ex patriciis.] Postquam autem ii fuerunt illuminati, septem dies ibi peregit Epiphanius post illuminationem, eos docens de baptismo. Postquam vero vestes candidas deposuerunt, duobus imperatoribus dixit Epi-

A ἀκούειν, καὶ πιστεύειν πᾶσι τοῖς λαλουμένοις ὑπ' αὐτοῦ· καὶ παρεκάλουν αὐτὸν, ὥστε συνελθαι αὐτοῖς ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ γίνεσθαι αὐτὸν εἰς πατέρα. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος πᾶσαν ἡμέραν διδάσκων αὐτοὺς καὶ στηρίζων.

NA'. Ποτὲ γοῦν υἱὸν ἔχουσα ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν ἡ τὸ πάθος ἐσχτηκυῖα, καὶ θεραπευθεῖσα ὑπὸ Ἐπιφανίου, ἔτυχεν τοῦτον μὴ ἀρρώσθησαντα εὐρεθῆναι νεκρὸν ἐπὶ τῆς κλίνης· ὥστε γενέσθαι μέγα πένθος ἐν τῷ βασιλικῷ. Εἶπον δὲ οἱ βασιλεῖς πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἠρότευξαι, Πάτερ, ὑπὲρ τοῦ παιδίου, ὅπως τοῦτο ἀποδῆς ζῶντα τῇ μητρὶ αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος· Καὶ πιστεύετε ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; Καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ βασιλεῖς· Πιστεύομεν ὅτι ὡς ἐδίωξας τὸ πάθος ἀπὸ τῆς μητρὸς τοῦ παιδίου, οὕτω καὶ τὸ παιδίον B παραστήσεις τῇ μητρὶ ζῶντα. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ἐάν ἀναστῇ ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς ὑμῶν, πιστεύετε καὶ βαπτίζεσθε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ἐσταυρωμένου; Οἱ βασιλεῖς εἶπον· Ἐάν ἀναστήσῃς τὸν παῖδα, ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ βαπτισόμεθα. Ἐγγίσας οὖν Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῆς κλίνης τοῦ παιδίου, καὶ σφραγίσας αὐτοῦ ὄλον τὸ σῶμα, καὶ προσευξάμενος τῷ θανάτῳ καὶ ζωογονοῦντι, εἶπεν πρὸς τὸν παῖδα· Ἀνάστα, τέκνον, ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἐσταυρωμένου. Καὶ εὐθέως ὁ παῖς ἀνεκάθισεν ἐπὶ τῆς κλίνης αὐτοῦ. Τότε πιστεύσαντες οἱ βασιλεῖς, δι- C ἀνέστησεν Ἐπιφάνιος διὰ προσευχῆς τὸν παῖδα, παρεκάλουν αὐτὸν ὅπως φωτίσει αὐτούς. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ἰδοὺ ἔῃ ἐν πᾶσιν ἀποδέχομαι τὴν εὐσέδειαν ὑμῶν, διότι ὁ Θεὸς ἐστὶν ὁ ἐγείρων ὑμᾶς ἐπὶ τοῦτο. Πλὴν παρ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης οὐ δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι· μήποτε καὶ λυπηθῇ πρὸς μέ. Οἱ οὖν βασιλεῖς εὐθέως μεταστέλλονται τὸν τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον, καὶ ἐξηγούνται αὐτῷ πάντα. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἀκούσας παρὰ τῶν βασιλέων ταῦτα, καὶ ἐπέτρεψεν Ἐπιφάνῳ βαπτίζαι αὐτούς.

NB'. Ὡς δὲ εἰσῆλθον ἐν τῷ φωτιστηρίῳ, ὅπως βαπτισθῶσιν ὑπὸ Ἐπιφανίου, καὶ τῆς πάσης ἀκολουθίας γενομένης, εἰσῆλθεν πρῶτος Ἀρχάδιος καὶ προσέειπεν· καὶ ἰδοὺ τρεῖς ἄνδρες στολὰς λευκὰς φοροῦντες παρεκράτουν τὸν Ἐπιφάνιον, ἵνα ἐκ δεξιῶν καὶ ἵνα ἐξ ἐκωνύμων, ἀκολουθοῦντα δὲ τὸν ἱερεὸν ὀπίσω αὐτοῦ. Καὶ ἐφοβήθη φόβον μέγαν. Ἐγὼ οὖν Ἐπιφάνιος ἀπὸ τοῦ προσώπου Ἀρχαδίου, ὅτι ὀπτασίαν εἶωρακεν· καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν· Ἠρόσιχε σεαυτῷ, τέκνον, καὶ ἴσο φυλάττων. Εἰώθει δὲ Ἐπιφάνιος ἕως ταραχῆ τὸ ὕδωρ, μηδένα ἐμβάλειν εἰς τὴν κολυμβήθραν. Μετὰ δὲ τὸ φωτισθῆναι Ἀρχάδιον, εἰσῆνεγκεν καὶ Ὀνώριον, καὶ τὴν αὐτὴν ὀπτασίαν ἶδεν. Καὶ οὕτως λοιπὸν κατῆλθεν ὁ υἱὸς τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν. Καὶ αὕτη ἡ ἀδελφὴ αὐτῶν Προκλιανὴ, ἥτις ἦν ἐνὸς τῶν πατρικίων γυνή. Μετὰ δὲ τὸ βαπτισθῆναι αὐτούς, ἐποίησεν Ἐπιφάνιος τὰς ζ' ἡμέρας μετ' αὐτῶν, διδάσκων αὐτούς. Καὶ μετὰ τὸ ἀλλάξαι αὐτούς τὰς νεοφωτιστάς ἐσθῆτας, εἶπεν Ἐπιφάνιος τοῖς δυοῖ βασιλεῦσιν· Μένετε, φησὶ, τέκνον, ἐν καταστάσει. Λύκος γὰρ ὑμῶν οὐκέτι κυριεύσει· ἀπέδρα ἑδύνη, καὶ λύπη, καὶ στεναγμός· ἔτι οὐδε προσέχοντες τῇ ἀναστάσει, καὶ μὴ λυπηθεῖτε

ἐπὶ τοῖς ἐξερχομένοις ἀπὸ τοῦδε τοῦ βίου· οἱ γὰρ Χριστῷ πιστεύσαντες Χριστὸν ἐνεδύσαντο, καὶ αὐτὸν βοηθὸν ἔχουσιν. Μίλλει γάρ, φησὶν (α), τὸ ποτὲ ἀποθανόντα καὶ ἀναστάντα, λαβόντα τὴν χάριν, ἀπελευθεῖσθαι πρὸς τὸν Σωτῆρα, καὶ ἔφεσθαι αὐτὸν ἐν δόξῃ μεγάλῃ παρακαλούμενον ὑπὲρ ἀγγέλων. Τῇ οὖν ἑωθεν, ὡς ἦν Ἐπιφάνιος ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ διδάσκων τοὺς βασιλεῖς, εὐωδία τις ἐγένετο ἐν τῷ μέσῳ πάντων ἡμῶν. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν· Ἀναστάντες, φησὶν, εὐξασθε, υἱοὶ τοῦ φωτός. Ἦν δὲ τὸ παιδίον κατακείμενον ἐπὶ τῆς κλίνης· καὶ ποιήσαντος Ἐπιφάνiou τὴν εὐχὴν, ἤκουσαν πάντες οἱ ἐν τῷ βασιλικῷ ταμείῳ ὡς ὄχλου πολλοῦ λέγοντος τὸ Ἀμήν· καὶ τὸ παιδίον εὐθέως παρέδωκεν τὸ πνεῦμα. Ἐμείναμεν δὲ ἐνιαυτὸν ὅλον ἐν Ῥώμῃ. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα ἐποίησεν ὁ Ἐπιφάνιος σημεῖα ἐπὶ τῆς Ῥώμης. Ὡς δὲ ἔκρινεν Ἐπιφάνιος ἀποπλεῖν ἡμᾶς ἐν τῇ Κύπρῳ, εἶπον οἱ βασιλεῖς πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἀδελφε, φησὶν, ὦ Πάτερ, τὴν χρεῖαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως παρέχῃς τοῖς δεομένοις. Εἶπεν δὲ αὐτοῖς Ἐπιφάνιος· Ὑμεῖς, τέκνα, ποιεῖτε ὃ ἀπαιτεῖσθε· καγὼ χαίρω ἐπὶ τῇ ὑμῶν ἐπιδόσει. Ἐμοὶ δὲ βάρος μὴ παρέχετε. Ὁ γὰρ Θεὸς μου πᾶσι πάντα παρέχει, διατρέφων πάντας ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Ἦνεγκαν δὲ οἱ βασιλεῖς πολὺ χρυσίον· καὶ οὐκ ἰδέξατο Ἐπιφάνιος ἐξ αὐτῶν, ἀλλὰ ἄρτους ὀλίγους μόνον εἶπεν ἔλθειν εἰς μετάληψιν ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ. Ἀπάραντες οὖν ἀπὸ τῆς Ῥώμης οὕτως κατηντήσαμεν διὰ μ' ἡμερῶν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἰδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης.

ΝΓ'. Ἔθος δὲ ἦν Ἐπιφάνιῳ ἐξέρχεσθαι τὰς νυκτας ἐν τοῖς κοιμητηρίοις, ἐνθα τὰ λείψανα τῶν ἁγίων μαρτύρων κατάκεινται, καὶ παρακαλεῖν τὸν Θεὸν περὶ ἐκάστου τῶν θλιβομένων. Ὡς περ δὲ φίλος φίλον παρακαλῶν, περὶ οὗ παρακαλεῖ, τοῦτου τυγχάνει· οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τὰ αἰτήματα αὐτοῦ παρέιχεν αὐτῷ. Ποτὲ γοῦν λιμοῦ μεγάλου γενομένου, καὶ μὴ εὐρισκομένων ἄρτων ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς, ἦν Φαυστινιανὸς ὁ ἀσπλαγχνος οἶκους πολλοὺς μεστοὺς σίτου καὶ κριθῆς ἡσφαλισμένους ἔχων. Οὗτος δὲ χρυσίον λαμβάνων, παρεῖχεν ἐκάστῳ τῶν δεομένων τρεῖς μοδίους τοῦ νομίσματος. Καὶ ἦν πολλὴ στένωσις ἐν τῇ πόλει. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς Φαυστινιανόν· Ἀδελφοί, φησὶν, ὦ βέλπτε, σίτον πρὸς διατροφήν τῶν ἀνθρώπων· καγὼ ἀποδώσω σοι τὸ χρέος τούτων ἀπάντων. Ὁ δὲ ἀσπλαγχνος Φαυστινιανὸς τοιοῦτους λόγους λέγειν ἤρξατο Ἐπιφάνιῳ· Ἀπελθε, φησὶ, παρακάλεσον τὸν Θεόν, ὃν σὺ σέβῃ, καὶ παρέξει σοι σίτον πρὸς διατροφήν τῶν σῶν φίλων. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐξελθὼν ἐν μιᾷ νυκτὶ ἐν τοῖς κοιμητηρίοις παρεκάλει τὸν Θεόν ἐπὶ τὸ διατρέφαι πάντας τοὺς στενομένους. Ἦν δὲ νὰς ἐκείνος ἀρχαῖος, ὅστις ἐκαλεῖτο Διδὸς Ἀσφάλεια· τούτῳ δὲ τῷ ναῖ εἰ ποτε ἡγγισέν τις τῶν ἀνθρώπων, ἐλέγετο εὐθέως ὑπὸ θανάτου λαμβάνεσθαι. Ὡς οὖν ἦν Ἐπιφάνιος δεόμενος τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν θλιβομένων, φωνὴ αὐτοῦ γέγονεν· Ἐπιφάνιε, φησὶ, μὴ παραχθῇς. Ὁ δὲ φησὶν· Τί

A phanius : Manete deinceps, o filii, bono animo. Lupus enim ad vos non accedet. Abiit luctus, et dolor, et gemitus. Expectate resurrectionem, et nolite affici tristitia ob eos, qui ex hac vita excedunt : Christum enim habentes, Christum induerunt. Puer enim, qui fuit aliquando mortuus, et resurrexit, jam accepta gratia iturus est ad Salvatorem. Videbitis angelos eum in magna gloria consolari. Mane ergo, cum esset Epiphanius docens in aula imperatorum, oritur quidam suavis odor in medio omnium. Dixit autem Epiphanius imperatoribus : Surgite, orate, filii lucis. Jacebat autem puer in lecto. Cum autem Epiphanius fecisset orationem, audierunt omnes, qui erant in aula regia, veluti multitudinem quamdam dicentem, Amen. Et puer statim tradidit spiritum. Mansimus vero unum annum Romæ. Multa autem alia quoque Romæ fecit Epiphanius. Postquam vero decrevit navigare in Cyprum, imperatores dixerunt Epiphanio : Accipe, Pater, id quod est usui Ecclesiæ, ut præbeas indigentibus. Dixit autem Epiphanius imperatoribus : Vos, filii, facite id quod a vobis postulatur : et gaudere de vestro incremento. Quid vero mihi onus præbetis ? Suppeditat mihi Deus, qui omnes alit in hac vita. Obtulerunt ergo imperatores multum auri. Sed nihil accepit Epiphanius, præter paucos panes, ut nos omnes his in navigio vesceremur. Roma autem profecti, pervenimus in Cyprum quadraginta diebus, et nos susceperunt fratres cum magno gaudio.

C LIII. Mos autem erat Epiphанию noctu ingredi in cœmeteria, ubi sitæ sunt reliquiae sanctorum martyrum, et rogare Deum pro unoquoque eorum, qui affligebantur. Et quomodo bonus amicus bonum amicum rogans, non fraudatur eo quod petit : ita si quando is a Deo aliquid petiisset, præbuit ei omnes petitiones. Aliquando quidem cum esset magna fames, et panis non afferretur in forum, erat quidam Faustinianus immisericors, qui multas habebat domos clausas, plenas hordeo et frumento. Is accipiens aurum, dabat volenti. Dabat autem pro nummo tres mensuras, qui vocantur modii. Erantque magnæ angustię in civitate. Dixit ergo Epiphanius Faustinianō : Da mihi, o optime, frumentum ad alendos homines, et a me accipies horum omnium debitum. Immisericors autem et barbarus et sceleratus Faustinianus hæc verba dixit Epiphanio : Roga Jesum, quem colis, et præbebit tibi frumentum ad alendos tuos amicos. Epiphanius itaque una nocte ingressus est cœmeteria sanctorum martyrum, et rogavit Deum, ut daret frumentum iis, qui erant redacti in angustias. Erat autem templum obsignatum, quod vocabatur Tutela Jovis. Huic templo si quando quis ex hominibus appropinquasset, a multis ferebatur, quod morte statim corripereetur. Cum ergo Epiphanius Deum oraret pro iis qui affligebantur, ad eum vox facta

(α) Quæ sequuntur Græca ex Latino corrigenda hoc modo : Τὸ παιδίον ποτὲ ἀποθανὼν καὶ ἀναστάν, λαβὼν τὴν χάριν... καὶ ἔφεσθε. Εἰπὶ. ΠΑΤΕΡ.

modo : Τὸ παιδίον ποτὲ ἀποθανὼν καὶ ἀναστάν, λαβὼν τὴν χάριν... καὶ ἔφεσθε. Εἰπὶ. ΠΑΤΕΡ.

est, Epiphani, inquit. Epiphanius vero nihil A conturbatus: Quid est, Domine? Et dixit ei: Vade in templum, quod vocatur Tutela Jovis, et solvantur signacula portarum, et invenies multum auri. Cum tu id acceperis, eme frumentum et hordeum Faustini, et da alimentum egentibus. Epiphanius autem ivit protinus in templum, et cum fuit prope ingressum templi, statim ceciderunt signacula, et portæ apertæ sunt. Ingressus vero Epiphanius invenit multum auri. Cum ex eo ergo accepisset, dedit Faustini, et dixit: Accipe pecuniam, et da mihi frumentum. At avarus et sceleratus Faustianus auro accepto frumentum præbuit ipsi per modios ternos. Epiphanius autem id præbuit indigentibus. Non defecerunt ergo pecuniæ, donec Epiphanius emit omnia, quæ habebat Faustianus ad alimentum. Implevit autem Epiphanius multas domos frumento et hordeo, quod emerat a Faustini: et toti civitati suppeditavit, sive potius Deus per Epiphanium.

LIV. Defecerunt autem escæ in domo Faustini, et inter omnes homines lautæ erant epulæ, et magnæ angustiae in domo Faustini. Malus vero et violentus et immisericors Faustianus, probum esse ratus, cibos domui suæ petere ab Epiphanio, cum sex haberet propria navigia, alia quoque quinque conduxit: et cum dedisset pecunias Longino totius familiæ suæ fidelissimo, misit eum ad emendum frumentum. Illi autem cum navigassent in Calabriam, et frumentum illic aliasque species emissent, post tres menses adnavigant id habentes. Centum vero stadiis longe a Constantia, ex adverso ejus, quod dicitur Dianæuterium, oritur in mari maxima tempestas, et venerunt in periculum naves Faustini, quæ afferebant frumentum, totumque frumentum in mare ad litus impulit. Cum hæc autem audisset Faustianus, et statim ad mare accessisset, et oculis vidisset quæ facta fuerant, sepulcrum habens os suum apertum, statim cœpit sceleratus blasphemare in Altissimum, et probri appetere Epiphanium, dicens verba hujusmodi: Ille magus et prædo non solum in terra malefacit domui meæ omni tempore; sed etiam in mare mittens demones, prohibet, ne ingrediatur id, quod est usui familiæ meæ. O quis ventus emisit hunc prædonem? Cumque hæc dixisset, et plura his, ivit in domum suam minitans Epiphanio. Omnes autem, qui erant congregati in civitate, viri et mulieres, una cum suis liberis, colligebant frumentum, et ferebant in domos suas, congregantes sumptum, alius quidem unius anni, alius vero duorum annorum. Habebat vero Faustianus uxorem, quæ faciebat bona opera. Ipsa ergo, insciente Faustini, misit bis mille nummos Epiphanio, ut domui ejus præberet alimenta. Dixit autem mulieri Epiphanius: Tene pecuniam in domo tua, et accipe cibaria, quibus indiges: et quando terra produxerit, tunc reddes,

ἐστι, Κύριε; Καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν· Ἀπελθε ἐν τῇ ναυῷ τῷ καλουμένῳ Διὸς Ἀσφάλεια, καὶ λυθήσονται αἱ τῶν θυρῶν σφραγίδες· καὶ εἰσελθὼν εὐρήσεις χρυσίον πολὺ· τοῦτο λαβὼν ἀγόρασσον ὅλον τὸν σίτον Φαυστινιανοῦ, καὶ τὴν κριθήν, καὶ δὲ τροφήν τοῖς δεομένοις. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐπορεύθη ἐν τῇ ναυῷ καὶ ὡς ἤγγισεν πρὸς τὴν εἰσοδὸν τοῦ ναοῦ, εὐθὺς ἔπεσαν αἱ σφραγίδες, καὶ αἱ θύραι ἤνεψχθησαν, καὶ εἰσελθὼν Ἐπιφάνιος, εὗρεν χρυσίον πολὺ. Λαβὼν οὖν αὐτὸ, ἐξ αὐτοῦ ἐπέδιδου τῷ Φαυστινιανῷ λέγων· Λάβε, φησὶ, χρήματα, καὶ δὲ μοι σίτον. Ὁ δὲ φιλοχρημῶν καὶ ἀλάττωρ Φαυστινιανὸς, δεχόμενος τὸ χρυσίον, παρείχε αὐτῷ τὸν σίτον, κατὰ τριῶν μοδίων. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος παρείχεν σίτον ἐκάστῳ τῶν χρεῖαν ἔχόντων, καὶ οὐκ ἐξέλειπον τὰ χρήματα, ἕως οὗ ἐξηγόρασεν πάντα τὰ βρώματα, ἃ συνήγαγεν ὁ Φαυστινιανὸς, καὶ ἐπλήρην οἴκους πολλοὺς Ἐπιφάνιος σίτου, καὶ κριθῆς, τῶν ἀγορασθέντων παρὰ Φαυστινιανοῦ καὶ παρείχεν πάντῃ τῇ πόλει, μᾶλλον δὲ ὁ Θεὸς δι' Ἐπιφάνιου.

NΔ'. Καὶ ἦν εὐωχία πᾶσιν ἀνθρώποις, καὶ ἦν πολλὴ στένωσις ἐν τῷ οἴκῳ Φαυστινιανοῦ. Ὁ δὲ κακὸς καὶ βλαῖος Φαυστινιανὸς στενωθεὶς διὰ τῆς φιλοχρηματίας αὐτοῦ, ὕβριν ἡγούμενος παρὰ Ἐπιφάνιου βρώματα αἰτῆσαι τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, πλοῖα ἔχων ἰδία, ἐξιμισθώσατο καὶ ἕτερα πέντε, καὶ δώσας Λογγίνῳ χρήματα τῷ πιστοτάτῳ αὐτοῦ, ἐπέστειλεν ἐν Καλαβρίᾳ, ὅπως ἐκεῖθεν ὠνήσῃται σίτον πρὸς διατροφήν τοῦ οἴκου αὐτοῦ. Ἐκπευσάντων δὲ τῶν πλοίων, καὶ πληρωθέντων σίτου καὶ ἑτέρων εἰδῶν, διὰ τετραμηνιαίου χρόνου παραπλεύουσιν, ἔχοντες τὸν σίτον, ἀπὸ ρ' σταδίων τῆς Κωνσταντίας, ἀντικρυς τοῦ καλουμένου Διανευτηρίου. Καὶ γίνεται λαβρὰ μέγας ἐν τῇ θαλάττῃ, καὶ ἐκινδύνευσαν ἀμφοτέρω τὰ πλοῖα Φαυστινιανοῦ τὰ τὸν σίτον ἔχοντα. Καὶ ἅπαντα τὸν σίτον ἐξέβρασεν ἡ θάλασσα ἐπὶ τὸν αἰγιαλόν. Τοῦ δὲ Φαυστινιανοῦ ἀκούσαντος ταῦτα, εὐθὺς κατήλθεν ἐπὶ τὴν θάλασσαν, καὶ κατ' ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἰδὼν τὰ γινόμενα, τάφον ἀνεωγμένον ἔχων τὸ ἑαυτοῦ στόμα, ἤρξατο εὐθὺς βλασφημεῖν τὸν Ὑψίστον ὁ κακοδαίμων, καὶ ἐπιφέρειν τοιαύτας ὕβρεις Ἐπιφάνῳ· Ἰδοὺ, φησὶν, ὁ μάγος οὗτος καὶ ἐπιθέτης οὐ μόνον ἐπὶ τῆς ξηρᾶς γῆς ἐνεργεῖ τῷ οἴκῳ μου εἰς κακὰ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς θαλάττης δαίμονας ἀποστέλλων, διακωλύει εἰσελθεῖν τὸ ἐπὶ διακονίᾳ τοῦ ἑμοῦ οἴκου. Ὡς ποῖος ἀνεμὸς ἐξέπεμψεν τοῦτον τὸν ἐπιθέτην ἐν ταῦθα; Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πλείονα τούτων, ἐπορεύθη ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ἀπειλούμενος Ἐπιφάνῳ. Ἄπαντες δὲ οἱ ἐν τῇ πόλει συναχθέντες ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, μετὰ καὶ τῶν ἑαυτῶν τέκνων ἐπεσύναγον τὸν σίτον, καὶ ἀπεκόμιζον εἰς τοὺς οἴκους ἑαυτῶν, συνάγοντες τὸ ἑαυτῶν ἀνάλωμα, ὅς μὲν ἐνιαυτοῦ, ὅς δὲ δύο ἐτῶν. Εἶχεν δὲ Φαυστινιανὸς ὁ κακοδαίμων γυναῖκα χρηστὰ ἔργα ἐπιτελοῦσαν. Αὕτη οὖν λάθρα τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἀπέστειλεν διασχίλια νομίσματα Ἐπιφάνῳ, ὅπως παρέξει τροφὰς τῷ οἴκῳ αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν γυναῖκα· Κράτει τὰ νομίσματα ἐν τῷ σῷ

οἶκῳ, καὶ λάβε δαπάνας ἐν τῷ οἴκῳ σὺ· καὶ ὅταν τὰ ἐκφόρια πληρώσῃ ἡ γῆ, τότε ἅπερ ἔλαβες, παρέξεις. Καὶ ἐποίησεν τῇ γυναικὶ οὕτως (α).

NE'. Ἦν δέ τις διάκονος ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, Σαβί- A
νος ὀνόματι, ἔχων ἐπιτήδευμα τοῦ καλλιγράφου. Οὗτος πρῶτος ὑπῆρχεν, καὶ ὀρθῶς βίῳ κεκοσμημένος. Ἦμεν δὲ οἱ πάντες μοναχοὶ ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ ἐγδοή-
κοντα· οὗτος ὁ Σαβίνος διέπρεπεν ἐν πᾶσιν ἡμῖν. Τοῦτον Ἐπιφάνιος κατέστησεν ἐκδικεῖν τὰ πράγματα
τῆς Ἐκκλησίας. Ποτὲ οὖν δύο ἀνδρῶν κρινομένων
παρὰ Σαβίνου, ἐνὸς πλουτοῦ, καὶ ἐνὸς πένητος, ἦν
ὁ πλούσιος μᾶλλον ἔχων τὰ δίκαια ὑπὲρ τὸν πένητα.
Τοῦ οὖν Ἐπιφάνιου ἐστῶτος ἐν τόπῳ ἀποκρύφῳ, καὶ
ἐπακούοντος τῆς δίκης, ἤκουσεν Σαβίνου ἐλεούντος
μᾶλλον, καὶ βέποντος ἐπὶ τὸν πένητα ἐν τῇ κρίσει.
Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος ἐλθὼν ἐν τῷ μέτῳ, εἶπεν Σαβίνῳ
εὐμενεῖ τῷ προσώπῳ· Ἀπαλθε, τέκνον, καλλιγρά-
φει, καὶ μνήμην ἔχων τῶν θεῶν Γραφῶν, γίνου τέ-
λειος περὶ τὴν δίκην· καὶ ἴσο ἀκούων τοῦ εὐεργέτου B
προσφωνούντος, καὶ λέγοντος· Μὴ ἐλδέῃσαις πτωχὸν
ἐν κρίσει, καὶ μὴ λάβῃς πρόσωπον συντάστου. Ἀπὸ
τότε οὖν Ἐπιφάνιος πᾶσι τοῖς προσερχομένοις ἐδίκα-
ζεν. Ἀπὸ γὰρ πρωίας ἕως ὥρας ἐνάτης ἐπήκουεν
τῶν κρινομένων, καὶ ἀπὸ ἐνάτης ἕως πρωῆς οὐκ ἐθεω-
ρεῖτο τι τῶν ἀνθρώπων.

NZ'. Ἦν δέ τις τῶν ἀδελφῶν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ,
Ἰσαῖδος τῷ προσώπῳ, τέχνην ἔχων καὶ αὐτὸς τὴν τοῦ
καλλιγράφου· καὶ ὄνομα αὐτῷ Ρουφίνος. Οὗτος συν-
απήγετο Φαυστινιανῷ, καὶ καθ' ἡμέραν ὕβρεις πολ-
λὰς ἐπέφερεν Ἐπιφάνῳ. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος μετὰ πολ-
λῆς πραότητος κατέστελλεν τὸ θρόνος αὐτοῦ. Καὶ
καθ' ὑπόθεσιν δὲ Φαυστινιανοῦ καὶ ἐνέργειαν τοῦ δαί-
μονος τοῦ αὐτοῖς ἐνεργούντος, ἐζήτησεν οὗτος ἀπο-
κτείνει τὸν Ἐπιφάνιον, συνθέμενος Φαυστινιανὸς τῷ C
μοναχῷ, λέγων πρὸς αὐτὸν ὁ κακοδαίμων, ὅτι· Ἐάν
ἀποκτείνῃς, φησί, τοῦτον τὸν ἐπιθέτην, σὺ ἔσῃ καθ-
ήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου. Οὗτος δὲ ὁ Ρουφίνος ἦν
ἐσχάτος διάκονος τῆς Ἐκκλησίας· ὅθεν αὐτὸς εἰσθεὶς
ἐπικοσμεῖν τὸν θρόνον τοῦ ἐπισκόπου. Λαβὼν οὖν ὁ
θρασύς καὶ ἀλαζὼν μάχαιραν ὀξεῖαν ἔθηκεν ὀρθίαν
ἐπὶ τὸ κάθισμα τοῦ θρόνου, καὶ ἐπάνω ταύτης τὸ
ἐφάπλωμα τοῦ θρόνου. Τοῦ δὲ Ἐπιφάνιου μέλλοντος
καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ θρόνου, εἶπεν πρὸς τὸν τὸ ἐνεδρὸν
ποιήσαντα· Ἄρον, φησί, τέκνον, τὸ σκίπτωμα ἀπὸ
τοῦ θρόνου. Τοῦ δὲ πρὸς τὸν λόγον Ἐπιφάνιου μὴ ἐπ-
ακολουθοῦντος, λαβὼν Ἐπιφάνιος τὸ κάλυμμα τὸ ἐπι-
καλύπτον τὴν μάχαιραν, ἔπεσεν ἡ μάχαιρα εἰς τοὺς
πόδας Ρουφίνου τοῦ [μὴ] διακόνου, καὶ ἐνεπάγῃ εἰς D
τὸν δεξιὸν αὐτοῦ πόδα. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς
Ρουφίνον· Παῦσαι, φησί, τῆς ἀταξίας σου, τέκνον,
μήποτε καὶ κινδυνεύσῃς, οὐ μετὰ χρόνον. Ἐξελθε
τοίνυν ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας· οὐ γὰρ εἰ ἀξίος μεταλα-
βεῖν τῶν θεῶν μυστηρίων. Ἐξελθὼν δὲ Ρουφίνος
ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἀπῆλθεν ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ, καὶ
θεῖς ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς κλίνης, μετὰ τρεῖς ἡμέρας κατέλυσεν τὸν βίον.

NZ'. Κατ' ἐκείνων δὲ τὸν καιρὸν, τοῦ βασιλέως Θεο-
δοσίου, οὐκ οἶδα κατὰ ποίαν πρόφασιν ἀλγίσαντος

quæ acceperis. Sic autem fecit uxor Faustiniani.

LV. Erat in episcopatu quidam diaconus, nomi-
ne Sabinus, cujus studium erat pulchre scribere. Is
erat moderatus, et recta vita præditus. Eramus
autem in episcopatu omnes monachi octoginta. Is
vero Sabinus excellebat inter omnes. Eum consti-
tuit Epiphanius primum ecdicum, hoc est, defenso-
rem Ecclesiæ. Cum vero aliquando duo homines
apud Sabinum iudicio contenderent, unus dives, et
unus pauper, melior erat divitis causa, quam pau-
peris. Cum igitur Epiphanius occulto in loco stans
iudicium audiret, sensit Sabinum in pauperem
magis propendere, ejusque misereri. Cum itaque
in medium venisset Epiphanius, Sabino placido
vultu dixit : Vade, fili, et scribe recte ; et memento
verborum divinorum, et sis perfectus in iudicio,
et audias benefactorem loquentem, et dicentem :
*Noli misereri pauperis in iudicio, et ne respicias
personam potentis.* Ab eo itaque tempore omnibus
qui veniebant iudicium reddebat Epiphanius. A
matutina enim usque ad horam nonam audiebat
eos, qui disceptabant. Ab hora vero nona usque ad
tempus matutinum a nullo videbatur amplius.

LVI. Erat autem ex fratribus, qui erant in epi-
scopatu, quidam Rufinus nomine, cujus ars erat
recte scribere, vultu impudens. Una cum eo insur-
gebat Faustinianus, et quotidie multis contumeliis
affliciebat Epiphanium. Epiphanius vero cum sum-
ma mansuetudine ejus reprimebat audaciam. Sug-
gestionem autem Faustiniani, et dæmonis qui eis
opem ferebat, is quæsitit interficere Epiphanium,
cum Faustinianus hæc verba contulisset cum mo-
nacho, et ei diceret cacadæmon : Si occidas præ-
donem, sedebis supra thronum. Illic autem tam
audax, et tam insolens, erat postremus diaconus
Ecclesiæ : ad quem pertinebat ornare thronum e-
piscopi. Cum vero gladium acutum accepisset ac-
cleratus, posuit eum tectum in eo loco, ubi sedetur
supra thronum, et supra eum vestes stragulas. Cum
igitur Epiphanius ad sedem ascenderet, dixit ei,
qui fecerat insidias : Tolle, fili, sedis tegumen-
tum. Cum is autem non pareret verbis Epiphanii,
accepit Epiphanius tegumentum, quod tegebat gla-
dium. Gladius vero cecidit in pedes Rufini (caco-
dæmonis potius, quam) diaconi, et intusus est
ejus pedi dextero. Dixitque Epiphanius Rufino :
*Cessa deinceps, o fili, ab insolentia, ne venias in
periculum, non post longum tempus.* Exi igitur ab
ecclesia ; neque enim dignus es communione sa-
crorum mysteriorum. Rufinus autem egressus ec-
clesia, in episcopium abiit, et in lecto se compo-
nens, post triduum mortuus est.

LVII. Per illud tempus cum Theodosius impera-
tor nescio qua occasione laboraret pedibus, inferne

* Exod. xxi, 3 ; Lev. xii, 13.

(α) Legit interpres καὶ ἐποίησεν ἡ γυνὴ οὕτως.

eum a genibus invasit paralysis, jacuitque in lecto septem mensibus. Is ad Epiphanium misit in Cyprum, ut veniret in regiam, et opem ferret sibi. Cum ei autem occurrissent, qui missi fuerant ab imperatore, urgebant Epiphanium, ut exiret e terra Cypriorum. Ex qua cum opus esset illi navigare, omnes fratres malebant mori, quam privari suo patre. Cum ii autem, qui missi fuerant ab imperatore, sollicitarent Epiphanium, ut ascenderet in regiam, dixit eis Epiphanius: Ite, o filii, ad imperatorem; ego enim post vos veniam. Cum ii vero dicerent: Ne indigneris, o Pater: sic enim jussit imperator; nec possumus aliter facere, ne forte veniamus in periculum, maxime cum ægrotet, et tuum adventum expectet, o Pater: vix persuasum est Epiphanio, ut cum eis navigaret. Epiphanius itaque, accersito religiosissimo episcopo Philone, jussit eum curam gerere necessitatis ecclesiasticæ. Congregati sunt autem omnes Patres et fratres, et qui catechesi instituti fuerant ab Epiphanio: quos omnes valere jussimus, et navigavimus ad regiam. Nobis autem ingressis Constantinopolim, ipse ingrediebatur cum summa quiete et tranquillitate, quam ostendebat omnibus, quibus occurrebat. Erat igitur Theodosius imperator mutus præ dolore, jacens in lecto. Postquam autem accessit Epiphanius ad imperatorem, imperator dixit Epiphanio, Precare pro me, Pater, ut benevaleam. Dixit autem Epiphanius: Filii, crede Crucifixo, et habebis sanitatem. Habe sine intermissione Deum in voto tuo, et omne malum tui non dominabitur. Miserere eorum qui affliguntur, et Dominus tui miserebitur. Esto tanquam rex, qui honorat eum qui dat ei potestatem, et ipse adjiciet tibi majorem gratiam. Cum autem Epiphanius hæc dixisset imperatori, et ei appropinquasset, et tetigisset ejus pedes, eumquod ter signasset, dixit ei: Fili, surge e lecto. Hæc cum imperator audisset ab Epiphanio, surrexit a lecto supra pedes, nihil omnino habens mali. Dixit autem imperator Epiphanio: Pater, mihi semper jubeto; et ego tua jussa exsequar. Dixit Epiphanius: Habeas Dei verba in animo tuo, et non opus habebis Epiphanio. Cum hæc autem, et his plura imperatori dixisset Epiphanius, venit tempus prandii. Dixit ergo Epiphanius imperatori: Vade, filii, ad mensam, et benedices benefactori. Erat autem Epiphanius lepidus et urbanus, et habens sermonem conditum divina gratia. Et quando in morbum quidam Romæ incidit filia Theodosii, tunc Arcadius et Honorius fuerunt Romæ, et versati sunt cum ea longo tempore, quoniam illic erat viro conjuncta. Cum vero audisset Theodosius Romam venisse Epiphanium, curasse ejus filiam, et filio ejus, qui erat mortuus, vitam reddidisse, Arcadiumque et Honorium postea illuminasse, magna est affectus lætitia. Quo factum est, ut deinceps ad eum scriberet, tanquam ad patrem. Porro cum nos essemus Constantinopoli, Roma venerunt Arcadius et Honorius, et lætati sunt, quod invenissent Epiphanium.

A τοὺς πόδας, ἀπὸ τῶν γονάτων καὶ κάτω παρελύθη ὅλον τὸ μέρος ἐκεῖνο, καὶ ἦν καίμενος ἐπὶ τῆς κλίνης ἑπταμηνιαῖον χρόνον. Οὗτος ἀπέστειλεν πρὸς Ἐπιφάνιον ἐπὶ τῆς Κυπρίων, ὅπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν βασιλίδαν Κωνσταντίνου πόλιν, ὅπως βοηθήσῃ ὀδυνομένῳ. Καὶ ἔη καταντησάντων τῶν ἀπεσταλμένων παρὰ τοῦ βασιλέως, διεκώλυεν τὸν Ἐπιφάνιον τὸ μὴ ἐξελθεῖν ἀπὸ τῆς Κυπρίων ἢ θλίψῃ καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἀδελφῶν. Ὅτε γὰρ ἐξέπλειεν ἀπὸ τῆς Κυπρίων, ἅπαντες οἱ ἀδελφοὶ θάνατον προσεκαλοῦντο. Τῶν δὲ ἀπεσταλμένων παρὰ τοῦ βασιλέως ἐπισπευδόντων τὸν Ἐπιφάνιον, ὅπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τὴν βασιλίδαν, ἔλεγεν πρὸς αὐτοὺς Ἐπιφάνιος· Πορεύεσθε, τέκνα, πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ γὰρ πορεύομαι κατόπισθεν ὑμῶν. Τῶν δὲ λιγόντων· Μὴ ὀργίζου, Πάτερ, ὅτι κλέυστις βασιλέως ἐστίν, καὶ οὐ δυνάμεθα ποιῆσαι ἄλλως, μήποτε κινδυνεύσωμεν, μάλιστα ἐν ἀρρώστειᾳ ὄντος τοῦ βασιλέως, καὶ προσδεχομένου τὴν σὴν ἀγγελίαν, ὡς Πάτερ· μόλις ἐπίσαν τὸν Ἐπιφάνιον ἀποπλεῖν μετ' αὐτῶν. Ὁ γοῦν Ἐπιφάνιος μεταστειλάμενος τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Φίλωνα, ἐπέτραψεν αὐτῷ τὴν φροντίδα ποιῆσθαι τῆς ἐκκλησιαστικῆς χρείας. Συνήχθησαν οὖν ἅπαντες οἱ Πατέρες, καὶ ἀδελφοὶ, καὶ κατηχηθέντες παρὰ Ἐπιφανίου· ἡσπατάμεθα ἅπαντας, καὶ ἀπεπλευσάμεν ἐπὶ τὴν βασιλίδαν. Εἰσελθόντων οὖν ἡμῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει, ἀνηγγέλθη τῷ βασιλεὶ ἡ παρουσία Ἐπιφανίου. Τοῦ δὲ βασιλέως κλειούσαντος εἰσεῖναι ἡμᾶς ἐν τοῖς βασιλείοις, ἔβαινεν Ἐπιφάνιος ἐν πολλῇ καταστάσει. Ἦν δὲ ὁ βασιλεὺς Θεοδόσιος μὴ δυνάμενος λαλῆσαι ἀπὸ τῆς ἀλγηδόνος, καίμενος ἐπὶ τῆς κλίνης. Ὡς οὖν ἤγγισεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ, εἶπεν ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Εὐχαί μοι, Πάτερ, ὅπως ὕγιαίνω. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ· Πίστευε, τέκνον, τῷ ἐσταυρωμένῳ, καὶ ἔξεις ταύτην ἀδιαλείπτως. Ἐχε τὸν Θεὸν κατὰ νοῦν, καὶ κακὸν οὐ κυριεύσει σου. Γίνου ἐλεῆμων τοῖς θλιβομένοις, καὶ ἔση ἡλεημένος ὑπὸ Θεοῦ. Γίνου ὡς βασιλεὺς τιμῶν τὸν δόντα σοι τὴν ἐξουσίαν, καὶ αὐτὸς δώσει σοι πλεονα χάριν. Καὶ ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ, ἔγγισας, καὶ ἀφάμενος αὐτοῦ τῶν ποδῶν, καὶ σφραγίσας αὐτὸν τρίτον εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ· Ἀνάστα, τέκνον, φησὶ, τῆς κλίνης· πέπαυται γὰρ ὁ πόνος ἀπὸ τῶν ποδῶν. Ταῦτα δὲ ἀκούσας ὁ βασιλεὺς εὐθέως ἀνέστη ἀπὸ τῆς κλίνης, μὴδὲν κακὸν ἔχων ἐπὶ τοὺς πόδας αὐτοῦ. Εἶπεν δὲ ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἐπιφάνιον· Γίνου μοι, Πάτερ, κλειούων ἀδιαλείπτως, καὶ γενήσῃ μοι ἐν πάσιν πληροφορῶνς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ· Ἐχε τοὺς τοῦ Θεοῦ λόγους κατὰ ψυχὴν σου, καὶ χρεῖαν μὴ ἔχε Ἐπιφανίου. Ταῦτα δὲ εἰπὼν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ, καὶ πλεονα τούτων, ἐφθασεν καιρὸς τοῦ ἀρίστου. Καὶ εἶπεν Ἐπιφάνιος τῷ βασιλεὶ· Βάδιζε, τέκνον, ἐπὶ τραπέζης, καὶ ἔση εὐλογῶν τὸν εὐεργέτην. Ἦν δὲ Ἐπιφάνιος χαρίεις, καὶ πολιτικός, καὶ τὸν λόγον ἔχων ἡρυγμένον τῷ θείῳ ἁλατι. Ὅτε οὖν περιέπεσεν ἡ θυγάτηρ Θεοδοσίου εἰς τὸ πάθος ἐπὶ τῆς Ῥώμης, ἡ ἀδελφὴ Ἀρχαδίου καὶ Ὀνωρίου, τότε καὶ αὐτοὶ παρεγένοντο ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐποίησαν πενταετὴ χρόνον μετ' αὐτῆς, ὅτι ἐκεῖ ἦν ζευχθεῖσα ἀνδρὶ.

Τότε οὖν ἀκούσας Θεοδοσίος ὁ βασιλεὺς, ὅτι παρεγένετο Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐθεράπευσεν τὴν θυγατέρα αὐτοῦ, καὶ ὅτι καὶ τὸν υἱὸν αὐτῆς νεκρὸν ὄντα ἐζωοποίησεν, καὶ ὅτι μετὰ τούτων ἐφώτισεν Ἀρχάδιον καὶ Ὀνώριον, ἐχάρη χαρὰν μεγάλην. Διὸ ἀπὸ τούτου ἔγραψεν αὐτῷ ὡς πατρί. Ὡς οὖν ἦμεν ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πασιγένοντο Ἀρχάδιος καὶ Ὀνώριος ἀπὸ τῆς Ῥώμης, καὶ ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην.

ΝΗ'. Ἀγούσιν δέ τινες κατὰ κίλευσιν τοῦ βασι- A
λέως Φαυστινιανὸν ἀπὸ τῆς Κυπρίων, ἐπὶ λοιδορίᾳ βασιλικῇ κατηγορηθέντα ἐπὶ τὴν βασιλίδαν· ἦν δὲ οὗτος φρουρούμενος κειλεύσει τοῦ βασιλέως. Ἀκούσας οὖν ταῦτα Ἐπιφάνιος παραγίνεται ἐπὶ τὸν τόπον, ἐνθα ἦν κρατούμενος ὁ Φαυστινιανός, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Εἰ ἔστιν σοι, φησὶν, ὦ τέκνον, λαλῆσαι δι' ἡμῶν λόγον τῷ βασιλεῖ· καὶ ἔση ἀπολυόμενος τῆς συνοχῆς ταύτης. Εἶπεν δὲ Φαυστινιανὸς τῷ Ἐπιφάνιῳ· Ἀπελθε, φησὶ, πλάνε, καὶ ἀποπλάνη ἀνδρας ἀνασφαλίστους· καὶ τοὺς λόγους τούτους μὴ λάλει Φαυστινιανῷ. Ἦλθες ἐνταῦθα ἐπιχαίρειν μοι λόγοις· ἔσο τοῦ λοιποῦ φεύγων τὴν Κυπρίων. Βάδιζε ἐπὶ Φοινίκην, καὶ ἔση κακοσχολῶν ἀδιαλείπτως. Ὡς οὖν ταῦτα εἶπεν ὑβρίζων τὸν Ἐπιφάνιον Φαυστινιανός, παρέλαβέν με Ἐπιφάνιος· καὶ ἐπορεύθημεν ἐν τῷ βασιλικῷ ταμιεῖ, ὅπως ἐπὶ συντάξει τοῦ βασιλέως ἀποπλεύσωμεν ἐν τῇ Κύπρῳ. Τοῦ οὖν βασιλέως παρακαλοῦντος Ἐπιφάνιον, ὅπως διατρίψει ἡμέρας τινὰς ἐπὶ τὴν βασιλίδαν, ὁ Ἐπιφάνιος ἔλεγεν τὴν αἰτίαν τῆς ἐκδημίας. Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς ἐπειτεν Ἐπιφάνιον διὰ τῶν λόγων. Τῇ οὖν ἑωθεν εἰσέρχεται τις τῶν τὰς ἀποκρίσεις λεγόντων ἐν τῷ βασιλικῷ ταμιεῖ, ὅτι Φαυστινιανὸς ὁ Κυπριώτης κατέλυσεν τὸν βίον. Ἀκούσας δὲ ταῦτα Ἐπιφάνιος ἐπένθησεν ἐπὶ Φαυστινιανού. Ἠθέλησεν οὖν ὁ βασιλεὺς ἀπαντα τὰ ὑπάρχοντα Φαυστινιανοῦ τῷ βασιλικῷ παραπέμψαι ταμιεῖ· μάλιστα ὅτι οὐ κατέλειπεν σπέρμα ἐπὶ τῆς γῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς βασιλέα· Ὁρα, φησὶ, τέκνον, μὴ ποιήσεις ἀμαρτίαν. Ἔστι γὰρ γυνὴ Φαυστινιανοῦ θεοσεβοῦσα ἀπὸ καρδίας. Πείσθητι λόγοις Ἐπιφανίου, καὶ ἔσται σοι χάρις παρὰ Ὑψίστου. Τότε ὁ βασιλεὺς ἀποδίδωσι τὴν αὐθεντίαν πᾶσαν Ἐπιφάνιῳ τῶν πραγμάτων Φαυστινιανοῦ. Εἶπεν οὖν Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Ἐχω τὸν Θεόν, τέκνον, τὸν παρέχοντα τὰ πρὸς τὴν χρείαν, καὶ ταῦτα πάντα μετὰ γνώμης τῆς γυναικὸς ἀποδώσωμεν τοῖς δεομένοις. Ταῦτα εἰπόντος Ἐπιφανίου, εἶπεν ὁ βασιλεὺς· Αἰτησαι, Πάτερ, ὧν χρήσεις, καὶ ἔσομαι διδοὺς ἐν προαιρέσει. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὸν βασιλέα· Φύλασσε ἐμοὺς λόγους ἀδιαλείπτως, καὶ ἔχε με, τέκνον, κατὰ ψυχὴν σου. Ταῦτα δὲ εἰπόντος Ἐπιφανίου, συνεξῆλθεν ἡμῖν ὁ βασιλεὺς ἐκ τοῦ ταμείου, καὶ παρεκάλεσεν τὸν Ἐπιφάνιον ὅπως αὐτὸν εὐλογῇ. Καὶ ποιήσας εὐχὴν Ἐπιφάνιος εὐλόγησεν τὸν βασιλέα, καὶ ἑσπάζατο αὐτὸν, καὶ ὑπέστρεψεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ ταμιεῖ αὐτοῦ μετ' εἰρήνης. Ἡμεῖς δὲ δι' ἑννέα ἡμερῶν ἀπεκλείσαμεν ἐν Κύπρῳ, καὶ ἀπεδέξαντο ἡμᾶς οἱ ἀδελφοὶ μετὰ χαρᾶς μεγάλης· εὐρομεν δὲ τὴν γυναῖκα Φαυστινιανοῦ πενθοῦσαν περὶ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς. Καὶ παρεμυθήσατο αὐτὴν Ἐπιφάνιος ἐπὶ πάσῃ τῇ θλίψει αὐτῆς, καὶ ἐπαίσθη τοὺς λόγους αὐτοῦ, καὶ παρεκάλεσεν Ἐπιφάνιον ὅπως δώσει αὐτῇ τὴν ἐν Χριστῷ σφραγίδα, καὶ βαπτίσας αὐτὴν, ἐχειροτόνησεν

LVIII. Jussu autem imperatoris Faustinianum quidam adducunt in regiam, ut qui esset accusatus, quod maledixisset imperatori. Jussu ergo imperatoris tenebatur in custodia. Quod cum audiisset Epiphanius, venit in locum, in quo detinebatur Faustinianus. Dixit igitur Epiphanius Faustiniano: Licet tibi per nos loqui imperatori, et liberaberis ab his angustiiis. Dixit autem Faustinianus Epiphanio: Abi, plane, et homines incautos decipe, nec hæc verba loquere Faustiniano. Venisti huc mihi verbis insultans; fugies deinde in Cyprum. Vade hinc in Phœniciam, et malos dies ages perpetuo. Postquam hæc dixit in Epiphanium furens Faustinianus, accepit me Epiphanius, et ivimus in aulam imperatoris, ut regem juberemus valere, et iremus in Cyprum. Imperatore vero rogante Epiphanium, ut aliquot dies versaretur in regia, Epiphanius causam cur proficisci vellet dicebat. At imperator rursus retinuit Epiphanium. Mane autem ingreditur quidam ex iis, qui responsa referunt, in aulam regiam, dicens Faustinianum Cyprum vitam finisse. Cum hæc audiisset Epiphanius, iuxit Faustinianum. Decrevit autem imperator, ut deferrentur in fiscum quæcunque erant Faustiniani, maxime quod prolem non reliquisset super terram. Dixit vero Epiphanius imperatori: Vide, o filii, ne pecces. Est enim uxor Faustiniani Deum ex corde colens. Crede verbis Epiphanii, et erit tibi gratia apud Altissimum. Tunc tradidit imperator auctoritatem Epiphanio in omnibus rebus Faustiniani. Dixit autem Epiphanius imperatori: Habeo Deum, o filii, qui mihi præbet, quæ sunt necessaria: sed hæc omnia ex illius mulieris sententia dabimus egentibus. Cum hæc igitur imperatori dixisset Epiphanius, imperator dixit ei: Pete, Pater, ea quibus indiges, et ea lubenter tibi dabo. Imperatori respondit Epiphanius: Perpetuo serva meos sermones, et me habe, filii, in animo tuo. Cum hæc dixisset Epiphanius, una nobiscum ex aula egressus est imperator, et rogavit Epiphanium, ut sibi benediceret. Cumque orationem fecisset Epiphanius, benedixit imperatori, et eum salutavit. Et reversus est imperator in pace in aulam suam; nos vero spatio novem dierum navigavimus in Cyprum, et fratres cum magno nos gaudio exceperunt; invenimusque uxorem Faustiniani lugentem maritum suum. Consolatus est igitur eam Epiphanius in tota sua afflictione. Quæ paruit verbis Epiphanii, rogavitque illum, ut daret ei id quod est in Christo signaculum, et baptizavit eam, et ordinavit eam diaconissam Ecclesiæ: et omnia ejus bona ex sententia Epiphanii data sunt indigentibus.

αὐτῇ διέκονον τῆς Ἐκκλησίας· καὶ ἦν ἅπαντα τὰ πράγματα αὐτῆς ἐν τῇ γνώμῃ Ἐπιφάνιου διδόμενα τοῖς δεομένοις.

LIX. Aliquando autem sermones contulit Epiphanius cum Aetio, qui erat, ut aiunt, episcopus Valentinianorum. Erantque Constantiæ multi hujus hæresis. Cum igitur multis verbis contenderet Aetius, et de Altissimo multas diceret blasphemias, dixit ei Epiphanius: Accipe, o impie Aeti, in ore tuo repagulum, et non loqueris verba insolentia. Cum primum hoc dixisset Epiphanius, Aetio os fuit obstructum, et ab illo die non potuit amplius loqui. Cum autem vidissent, qui erant ejus sectæ, quod per verbum ei os obstruxisset Epiphanius, proni omnes ceciderunt, et anathemate percusserunt suam religionem, et facti sunt orthodoxi. Mansit vero Aetius sex diebus non loquens, et septimo die vitam finiit. Erant autem aliæ quoque plurimæ hæreses in insula Cypriorum, hæ scilicet, Ophitarum, Sabellianorum, Nicolaitarum, Simonianorum et Carpocratianorum. De his scripsit Epiphanius epistolam ad Theodosium imperatorem, ut constitutione regia eos expelleret ex insula. Erant enim inter eos viri divites, quibus mandata fuerat cura rerum publicarum; et deprimebant orthodoxos. Cum autem accepisset imperator litteras ab Epiphanio, scripsit in hanc formam: Si quis Patri Epiphanio episcopo regionis Cypriorum non paret per verba divina, exeat ex insula, et habitet ubi velit. Si qui autem sunt amici, et filii poenitentiae, et constituentur communi Patri, quod, cum sint decepti, velint venire ad veritatem, mancant, ut doceantur a communi Patre. Quod edictum cum esset a militibus allatum, et publicatum, multi ex eis crediderunt Epiphanio. Qui vero non crediderunt, statim ejecti sunt ex insula.

LX. Erat autem Alexandria quidam episcopus nomine Theophilus. Is habuit magnam Epiphanii notitiam. Erant vero tres fratres Alexandria, filii Heracleonis, qui imperaverat in ea civitate. Mortuo vero patre eorum, tres ex consensu voluerunt esse monachi. Qui profecti in solitudinem, quietem agebant in silentio, et honesta vita erant præditi. Hi erant valde noti Theophilo Alexandria episcopo. Quos ipse cum fraude indoxit in civitatem, atque adeo effecit, ut ibi starent. Fecit autem ex iis majorem episcopum in una urbe Ægypti. Alios vero fecit diaconos et œconomos Ecclesiæ. Cum autem tempore trium annorum fuissent œconomi Ecclesiæ, sensissentque se esse mortuos (quod ad divinam attinebat gratiam), ex consensu duo rogaverunt Theophilum, ut eos illuc dimitteret, ubi prius habitabant. Qui cum illorum precibus non cessisset, ambo illi inter se conspirantes abierunt, et in solitudinem recesserunt, ubi prius habitabant. (Theophilus vero eos triennio privavit communione.)

(c) Interpres legit Ὁφίζεται, quod probamus.

Nº. Ποτὲ οὖν συνῆρεν λόγους Ἐπιφάνιος πρὸς Ἀέτιον τὸν ἐπίσκοπον τῶν Οὐαλεντινιανῶν. Ἦσαν πλῆθη ἐπὶ τῆς Κωνσταντίας οἱ τῆς αἵρέσεως ταύτης. Καὶ δὴ πλείστοις λόγοις φιλονεικῶν ὁ Ἀέτιος, καὶ εἰς βλασφημίας πολλὰς περὶ τὸν Ὑψίστον ἐλθόντος, εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς αὐτόν· Λάβε, φησὶν, Ἀέτιε θυσαυρίστει, κατόχιον ἐπὶ τῷ στόματί σου, καὶ ἔσθῃ μὴ λαλῶν ἀτάκτους λόγους. Καὶ εὐθέως ὁ Ἀέτιος ἐπὶ τῷ λόγῳ Ἐπιφάνιου ἐφριμώθη, καὶ οὐκέτι ἐδυνήθη λαλῆσαι λόγον ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης. Ἰδόντες οὖν οἱ τῆς αἵρέσεως αὐτοῦ, ὅτι διὰ λόγου ἐφριμώσαν αὐτόν, προσέειπαν ἅπαντες Ἐπιφάνιῳ, καὶ ἀνεθεμάτισαν τὴν ἰδίαν θρησκείαν αὐτῶν, καὶ ἐγένοντο ὀρθόδοξοι· ἔμεινεν δὲ ὁ Ἀέτιος ἐξ ἡμέρας μὴ λαλῶν, καὶ τῇ ἑβδόμῃ ἡμέρᾳ κατέλυσεν τὸν βίον αὐτοῦ. Ἦσαν δὲ καὶ ἄλλαι πλείστα αἵρέσεις ἐν τῇ Κυπρίῳ χώρῃ, αἵτινες εἰσιν αὗται· (α) Σοφισταί, Σαβελλιανοί, Νικολαῖται, Σιμωνιανοί, Βασιλειδιανοί, Καρποκρατιανοί. Περὶ τούτων Ἐπιφάνιος ἔγραψεν ἐπιστολὴν τῷ βασιλεῖ Θεοδοσίῳ, ὅπως ἀπὸ διατάξεως βασιλικῆς τούτους διώξῃ τῆς νήσου. Ἦσαν γὰρ ἄνδρες πλούσιοι ἐν αὐτοῖς, οἵτινες καὶ ἐνεπιστεύοντο χάρις δημοσίας, καὶ ἐταπείνων τοὺς ὀρθόδοξους. Δεξιόμενος οὖν ὁ βασιλεὺς τὰ γράμματα παρὰ Ἐπιφάνιου, καὶ ἐποίησεν τύπον τοιοῦτον. Εἴ τις τῷ Πατρὶ Ἐπιφάνιῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Κυπρίῳ χώρας οὐχ ὑπακούει διὰ τῶν θείων λόγων, ἐξερχέσθω τῆς νήσου, καὶ ὅπου θέλει κατοικεῖτω. Εἰ δὲ τινες φίλοι ὄντες καὶ τέκνα τῆς μετανοίας, καὶ ὁμολογοῦσιν τῷ κοινῷ Πατρὶ, ὅτι πλανηθέντες βουλόμεθα εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας ἐλθεῖν· μεινάτωσαν ἐπὶ τῆς νήσου, διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Πατρὸς. Τοῦ οὖν τύπου παρὰ στρατευομένου ἐλθόντος καὶ ἐμπανισθέντος, πολλοὶ ἐπεισθῆσαν ἐξ αὐτῶν Ἐπιφάνιῳ. Οἱ δὲ μὴ πεισθέντες εὐθέως ἐδιώχθησαν ἐκ τῆς νήσου.

Ξ'. Ἦν δὲ τις ἐπίσκοπος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ τοῦνομα Θεόφιλος. Οὗτος ἦν ἐν γνώσει πολλῇ Ἐπιφάνιου. Ἦσαν δὲ τρεῖς ἀδελφοὶ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, υἱοὶ γινόμενοι Ἠρακλῆωνος, τοῦ ἀρξάντος ἐπὶ τῆς αὐτῆς πόλεως. Τελευτήσαντος δὲ τοῦ πατρὸς αὐτῶν, κατὰ σύνεσιν οἱ τρεῖς ἐβουλεύσαντο μονάζειν. Καὶ δὴ πορευθέντες ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἦσαν ἐν ἡσυχίᾳ πολλῇ, καὶ βίῳ πρέποντι κακοσμημένοι. Οὗτοι ἦσαν ἐν γνώσει πολλῇ Θεοφίλῳ τῷ ἐπισκόπῳ τῆς Ἀλεξανδρείας. Τούτους μὲν Θεόφιλος εἰσήνεγκεν ἐπὶ τὴν πόλιν μετὰ ἀπάτης, καὶ ἐσφαλῆσατο. Ἐποίησεν δὲ τὸν μείζονα αὐτῶν ἐπίσκοπον εἰς μίαν πόλιν τῆς Αἰγύπτου· τοὺς δὲ ἄλλους ἐποίησεν διακόνους καὶ οἰκονόμους τῆς Ἐκκλησίας. Ποιήσαντες δὲ οἰκονομοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν τριετὴ χρόνον, καὶ αἰσθόμενοι ἑαυτοὺς νεκρουμένους πρὸς τὴν θεϊκὴν χάριν, καταλιπόντες τὴν ἡσυχίαν, καὶ κατὰ σύνεσιν οἱ δύο παρεκάλεσαν τὸν Θεόφιλον, ὅπως τούτους ἀπολύσει ἐνθα τὸ πρὶν κατοικοῦν. Καὶ μὴ εἰξάντος τῇ τούτων παρακλήσει, πάλιν οἱ δύο ὁμοφωνήσαντες ἀνεχώρησαν καὶ ἀπῆλθον

ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἔπου τὸ πρὶν κατώκουν. Ὁ οὖν Θεόφιλος ἐποίησεν τούτους ἀσυνάκτους καὶ ἀκοινωνήτους τριετὴ χρόνον. Καὶ πολλὰ παρακαλέσαντες, ὥστε συγχωρηθῆναι αὐτοῖς τῶν θείων μυστηρίων μεταλαβεῖν, οὐ συνεχώρησεν ὁ Θεόφιλος τοῦτο. Οὗτοι οὖν ἀναγκασθέντες ἀνῆλθον ἐπὶ τὴν βασιλίδαν πόλιν, καὶ προσέπεσαν Ἰωάννῃ τῷ ἐπίκλῃν Χρυσοστόμῳ. Ὁ οὖν Ἰωάννης, μαθὼν τὴν αἰτίαν, γράφει πρὸς Θεόφιλον ἐπιστολὴν, παρακαλῶν αὐτὸν ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν δύο ἀδελφῶν. Ὁ οὖν Θεόφιλος οὐκ ἐπαίσθη τῷ Ἰωάννῃ παρακαλοῦντι· πάλιν δὲ ἐκ δευτέρου ἔγραψεν Ἰωάννῃ παρακαλῶν τὸν Θεόφιλον, καὶ οὕτως οὕτως ἀφορισμοῦ τοὺς δύο ἀδελφούς· ὡς ἐκ τοῦτου λοιπὸν

ΞΑ'. Κατ' ἐκείνῳ δὲ τὸν καιρὸν ἦν συγχλητικὸς τις ἀνὴρ ὀνόματι Θεόγνωστος· οὗτος Χριστιανὸς ὢν εἶχεν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀδιαλείπτως, καὶ ἀγαπώμενος ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Ἄλλος δὲ τις ἦν καὶ αὐτὸς τῆς συγχλήτου, Δωρόθεος καλούμενος. Ἦν δὲ οὗτος Ἀρειανός. Οὗτος κατηγορήσεν Θεογνώστου, ὅτι ὕβρισεν τὸν βασιλέα· καὶ δύο μάρτυρας ψευδεῖς παρέστησεν, καὶ ἤλεγξεν τὸν Θεόγνωστον κατὰ πρόσωπον. Ὁ οὖν βασιλεὺς Θεοδόσιος ἐκέλευσεν τὸν Θεόγνωστον ἐξορισθῆναι, καὶ τὰ πράγματα αὐτοῦ δημευθῆναι. Ἐμείνεν δὲ τῇ γυναικὶ Θεογνώστου ἐν προαστείῳ, ἐξ οὗ τὴν ἀποτροφὴν εἶχεν. Ἐτελεύτησεν δὲ Θεόγνωστος ὡς ὑπῆγεν ἐν ἐξορίᾳ. Τῆς οὖν βασίλισσης Εὐδοξίας ἐξελεύσας ποτὲ ἐν τῷ προκένσῳ, τῷ καιρῷ τοῦ τρυγητοῦ, ἐνθα ἦν τὸ προαστεῖον τῆς γυναικὸς Θεογνώστου, οὐκ οἶδα κατὰ ποίαν αἰτίαν εἰσελθοῦσα ἐν τῷ ἀμπελῶνι τῆς γυναικὸς ἡ βασίλισσα ἀπέτεμεν ἓνα βότρυον. Εἶπαν δὲ τινες τῶν παρεστώτων τῇ βασίλισσῃ· Δέσποινα, ἀλλοτρίος ἐστὶν ὁ ἀμπελῶν, ὅθεν ἀπέτεμες τὸν βότρυον. Ἔθος δὲ ἐστὶ τοῖς βασιλεῦσιν καὶ ταῖς βασίλισσαις, κἂν πόδα ἐπενέγκῃ εἰς τὴν ἀλλοτρίαν, κἂν καρπὸν λάβῃ ἀπὸ τίνος τῶν καρπύμων ξύλων, μηκέτι ἄλλον τινὰ ἐξουσιάζειν, ἀλλ' ἡ τὸν βασιλέα. Ἀκούσασα δὲ ἡ γυνὴ Θεογνώστου, ὅτι ἀπεισπάσθη ὁ ἀγρὸς αὐτῆς, ἔγραψεν εἰς δέπτυχον, καὶ ἀπέττειλεν πρὸς Ἰωάννην. Ἦν γὰρ ἀγαπώμενος σφόδρα ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασίλισσης. Μαθὼν οὖν ταῦτα ὁ Ἰωάννης ἀπέστειλεν τὸν ἀρχidiaconon αὐτοῦ, ἀνδρα λόγιον καὶ ὀρθῶς βίῳ κεκοσμημένον. Τὸ δὲ ὄνομα αὐτοῦ ἑκαλεῖτο Εὐτυχος. Εἰσῆλθον οὖν Εὐτυχος πρὸς τὴν βασίλισσαν, καὶ διαλέχθη αὐτῇ κατὰ τὴν ἐπιτροπὴν Ἰωάννου. Εἶπεν δὲ ἡ βασίλισσα πρὸς τὸν Εὐτυχον, ὅτι· Νόμος ἐστὶν οὗτος· ὅπου δὲ βούλεται, εἰς ἄλλην ἐπαρχίαν δίδωμι αὐτῇ χωρίον. Ἐξελθὼν δὲ ὁ Εὐτυχος, ἀνήγγειλεν τῷ Ἰωάννῃ τοὺς λόγους τῆς βασίλισσης. Ἐπορεύθη δὲ Ἰωάννης ἐν τῷ ταμιεῖῳ τῷ βασιλικῷ, καὶ εἶπεν τῇ βασίλισσῃ· Ἀπόδος τὸν ἀγρὸν τῆς χήρας. Εἶπεν δὲ ἡ βασίλισσα τῷ Ἰωάννῃ· Μάθε, Πάτερ, τὴν αἰτίαν, καὶ τότε ἐπάγαγε τὴν ἐπιβουλὴν, ἣν λέγεις ὅτι ἐποίησα τῇ χήρᾳ. Εἶπεν δὲ πάλιν ἡ βασίλισσα τῷ Ἰωάννῃ· Μὴ ἐλέγχειν θέλεις κατὰ πρόσωπον βασιλεῖς. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης· Καὶ πάλιν σοὶ λέγω· Ἀπόδος τὸν ἀγρὸν τῆς χήρας. Ἦκουσας πῶς στηλιτεύεται Ἰεζάβελ, καὶ μέχρι σήμερον ὑπὸ τῆς θείας Γραφῆς δακτυλοδεικτεῖται ἐπὶ κακῷ δι' ἀμπελῶνα ὁσίου ἀνδρός.

A Cumque multum rogassent, ut sibi permitteretur divina sumere sacramenta, hoc non concessit Theophilus. li autem ascenderunt in regiam, et proci-derunt ad pedes Joannis, cognomento Chrysostomi. Joannes vero cum didicisset causam, scribit epistolam ad Theophilum, rogans eum, ut fratres dimitteret. Theophilus autem Joanni roganti non paruit. Iterum ergo scripsit Joannes adhortationem Theophilo, et nec sic paruit : Joannes itaque liberavit duos fratres a segregatione. Exorta est propterea discordia inter Joannem et Theophilum.

ἐπαίσθη τῷ Ἰωάννῃ. Τότε Ἰωάννης ἀπέλυσεν τοῦ ἐγένετο λύπη μεγάλη μεταξύ Θεοφίλου καὶ Ἰωάννου.

LXI. Fuit autem aliquando vir quidam senatorius, nomine Theognostus. Hic cum esset Christianus, habuit assidue timorem Dei ante oculos, et diligebatur ab imperatore. Erat autem alius, qui ipse quoque erat ordinis senatorii, Dorotheus nomine, Arianus. Is accusavit Theognostum, quod imperatorem affecisset contumelia : et produxit duos falsos testes, qui præsentem convicerunt Theognostum, quod contumelia affecisset imperatorem. Imperator itaque Arcadius jussit Theognostum relegari, et bona ejus publicari. Uxori autem Theognosti mansit unum suburbanum, ex quo habebat alimentum. Decessit Theognostus, cum esset in exilio. Eudoxia autem aliquando egressa ad vineciam, cum prope eam esset possessio, et vitis suburbana uxoris Theognosti, nescio quanam de causa, cum egressa esset de vinea sua, ingressa est vineam uxoris Theognosti, et botrum exsecuit. Dixerunt autem aliqui ex iis, qui assistebant : Domina, secuisti botrum alienæ vineæ. Mos est imperatoribus et imperatricibus, si vel pedem intuleris in terram alienam, et si fructum acceperis ex aliquo ex iis quæ fructum ferunt, ut nullus alius in ea potestatem habeat, nisi imperator. Cum Theognosti autem uxor audisset, quod suus ager ab ea sit avulsus, id scripsit in pugillaribus, et misit ad Joannem. Valde enim amabatur Joannes ab imperatore et ab imperatrice. Cum hæc didicisset Joannes, misit suum archidiaconum, virum eruditum, et recta vita præditum. Nomen autem ejus vocabatur Eutychus. Ingressus autem Eutychus ad imperatricem, cum ea disseruit jussu Joannis. Dixit vero imperatrix Eutycho : Hæc est lex regia : ubicunque autem velit in alia provincia, dabo ei prædium. Egressus Eutychus, annuntiavit Joanni verba imperatricis. Ivit autem Joannes in aulam regiam, et dixit imperatrici : Redde agrum viduæ. Dixit Joanni imperatrix : Pater, disce causam, et tunc intende crimen, quod me dicis commisisse in viduam. Dixit autem rursus Joannes : Dixi tibi, Redde vitem viduæ. Dixit imperatrix Joanni : Noli, Pater Joannes, noli sic coram arguere Imperatores. Dixit Joannes : Rursus dico tibi : Redde agrum viduæ. Audivisti, quanta notetur ignominia Jezabel propter vineam, et usque in hodiernum diem in malum digito ostendatur, propter vineam sancti

virī¹⁰. Cum hæc autem ab Joanne audisset imperatrix, jussit Joannem ejici ex aula regia. Qui egressus, venit in ecclesiam. Dixit autem Joannes Eutycho: Quando venerit imperatrix in ecclesiam, accipe tecum, qui tibi serviant, et sta in aditu, quo solet ingredi in ecclesiam, et ne sinas eam ingredi, dicens: Joannes jussit, ne ingredereris in ecclesiam. Sic autem fecit Eutyhus. Ab eo ergo tempore incitata est imperatrix adversus Joannem, ut eum mitteret in exsilium.

LXII. Cum autem audivisset Theophilus, velle imperatricem mittere Joannem in exsilium, hoc ipse quoque mirandum in modum est machinatus. Scripsit igitur Theophilus ad Epiphanium fictas litteras adversus Joannem, quod sentiat Joannes eadem, quæ Origenes. Mota igitur est imperatrix ad eum mittendum in exsilium: Epiphaniusque cito credidit Theophilo. Nesciebat enim Theophilum esse Joanni inimicum. Accidit vero, ut Epiphanius vellet etiam pro re alia navigare ad urbem regiam. Cum autem de Joanne audivisset a Theophilo, multo magis studuit eo venire, sed non ut Joanni malefaceret. Me igitur accepit et Isaac, et navigavimus Constantinopolim. Porro cum nos venissemus in civitatem, erat de Joanne magna perturbatio, quoniam multum amabatur a civibus. Erant autem quedam monasteria et martyria, quæ, quia capiebant annonas ab imperatrice, Joannem minime recipiebant. Nobis autem ingressis in unum ex illis monasteriis, coegerunt Epiphanium, ut ordinaret (quoniam ita opus erat) eum, qui præset responsis Ecclesiæ: quod etiam fecit. Audivit autem Joannes, et valde succensus Epiphanio, et scripsit epistolam ad Epiphanium, quæ ei attulit molestiam. Similiter Epiphanius quoque respondit ad ea quæ scripta fuerant. Audivit autem imperatrix Joannem irasci Epiphanio. Quæ cum accersivisset Epiphanium, dixit ei: Pater Epiphani, totum est meum Romanorum imperium, et totum sacerdotium Ecclesiarum, quæ sunt sub meo imperio, est tuum. Quoniam Joannes, qui est alienus a dignitate sacerdotii, insolenter se gerit adversus imperatores, et dicunt eum habere aliquam aliam hæresim (præter nostram); ea de causa multis abhinc diebus in animo verso, facere de eo synodum, et eum tanquam indignum abdicare a sacerdotio; in sede autem collocare aliquem alium, qui possit obtinere sacerdotium, ut meum imperium sit quietum in omnibus. Cum imperatrix hæc diceret Epiphanio, ira tota, quanta erat, commovebatur. Ei ergo rursus dixit: Cum tua hic sit cum Deo paternitas, non opus est, ut aliis Patribus molestiam exhibeamus. Sed quem tibi Deus revelaverit, eum fac episcopum; hunc autem expelle ab Ecclesia. Imperatrici autem dixit Epiphanius: Audi, o illia,

A Ἡ δὲ βασίλισσα ἀκούσασα ταῦτα παρὰ Ἰωάννου, ἐκέλευσεν αὐτὸν ἐκκληθῆναι ἔξω τοῦ βασιλικοῦ ταμείου. Καὶ δὴ ἐξελθὼν ἐπορεύθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Εἶπεν δὲ Ἰωάννης πρὸς Εὐτυχόν· Ὅταν παραγίνεται ἡ βασίλισσα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, λάβε μετὰ σεαυτοῦ τοὺς πρὸς ὀπηρσίαν, καὶ στήθι· ἐν τῇ εἰσόδῳ, ἔνθα εἰσάγειν· καὶ μὴ ἐκείνη αὐτὴν εἰσελθεῖν· λέγων, ὅτι Ἰωάννης ἐπέτρεψεν τοῦ μὴ εἰσελθεῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ. Ἐποίησεν δὲ οὕτως Εὐτυχός. Ἀπὸ τότε οὖν ἐκινήθη ἡ βασίλισσα κατὰ Ἰωάννου τοῦ ἐξορίσαι αὐτόν.

B Εἰς. Ἀκούσας δὲ Θεόφιλος ὅτι ἡ βασίλισσα βούλεται ἐξορίσαι τὸν Ἰωάννην, περισσῶς κατεσκευάζειν καὶ αὐτός. Ἐγραψεν οὖν Θεόφιλος Ἐπιφάνιῳ πλείστα γράμματα κατὰ Ἰωάννου, ὡς ὅτι Ἰωάννης τὰ Ὀριγόνους φρονεῖ. Καὶ ἐκινήθη ἡ βασίλισσα τοῦ ἐξορίσαι αὐτόν· ὁ οὖν Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν ἐπίσπιν Θεοφίλου. Οὐκ ἔδει δὲ ὅτι ἀπεργιάζει Θεόφιλος πρὸς Ἰωάννην. Συνέβη δὲ δι' ἀναγκαῖον πρᾶγμα Ἐπιφάνιον θέλειν ἀποπλεῖν ἐπὶ τὴν βασιλείαν. Ἀκούσας δὲ καὶ παρὰ Θεοφίλου τοιαῦτα περὶ Ἰωάννου ἔσπευσεν πλεόν τοῦ ἀνελθεῖν· οὐχ ἵνα Ἰωάννην κακοποιήσῃ, ἀλλ' ἵνα αὐτῷ βοηθήσῃ. Λαβὼν οὖν ἐμὲ καὶ Ἰσαὰκ ἀπεπλεύσαμεν ἐν Κωνσταντινίου πόλει. Καὶ δὴ εἰσελθόντων ἡμῶν ἐν τῇ πόλει, ἦν σύγχυσις μεγάλη περὶ Ἰωάννου, διότι πολὺ ἠγαπᾶτο Ἰωάννης ὑπὸ τῶν πολιτῶν. Ἦσαν δὲ τινὰ μοναστήρια καὶ μαρτύρια λαμβάνοντα ἀνώνυμους παρὰ τῆς βασίλισσης, μὴ δεχόμενα τὸν Ἰωάννην. Εἰσελθόντων οὖν ἡμῶν ἐν ἐνὶ τῶν μοναστηρίων ἠνάγκασαν Ἐπιφάνιον, ὅπως χειροτονήσῃ, ὅτι χρεια ἦν, ἐπὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν χρεῖαν. Καὶ τοῦτο ποιήσας, καὶ ἀκούσας Ἰωάννης ἐλυπήθη σφόδρα πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ ἐπιστολὴν ἔγραψεν Ἐπιφάνιῳ λύπην γεννῶσαν. Ὁμοίως καὶ Ἐπιφάνιος τῷ Ἰωάννῃ πρὸς τὰ γραφέντα. Ἦκουσεν δὲ ἡ βασίλισσα ὅτι ἐλυπήθη Ἰωάννης πρὸς Ἐπιφάνιον· καὶ δὴ προσκαλεσαμένη τὸν Ἐπιφάνιον εἶπεν αὐτῷ· Πάτερ Ἐπιφάνιε, πᾶσα ἡ βασιλεία τῶν Ῥωμαίων ἐμὴ ἐστὶ καὶ πᾶσα ἡ ἱερωσύνη τῶν Ἐκκλησιῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐμὴν βασιλείαν σὴ ἐστίν. Ἐπειδὴ δὲ Ἰωάννης, ἀλλότριος τῆς εὐταξίας τῆς ἱερωσύνης ὢν, ἀτάκτως φέρεται κατὰ βασιλείων, καὶ αἰρεσίαν τινὰ λέγουσιν αὐτὸν ἔχειν, τοῦτο χάριν ἀπὸ ἡμερῶν πολλῶν κατακρίπτεται μοι ὁ λογισμὸς περὶ τοῦ ποιῆσαι σὺνδον, καὶ τοῦτον ἐκκήρυκτον ποιῆσαι τῆς ἱερωσύνης ὡς ἀνάξιον, ἕτερον δὲ τὸν δυνάμενον ἀντέχεσθαι τῆς ἱερωσύνης ἐπὶ τοῦ θρόνου καθισθῆναι, ὅπως ἡ ἐμὴ βασιλεία ἐν πᾶσι εἰρηνεύει. Ὡς δὲ ταῦτα ἐλάλει ἡ βασίλισσα πρὸς Ἐπιφάνιον, ἀπὸ τοῦ πολλοῦ θυμοῦ ὅλη παρεκίνητο. Πάλιν οὖν εἶπεν πρὸς αὐτόν· Τῆς σὴς πατρωσύνης ὁσῆς μετὰ Θεοῦ (α) ἐνταῦθα, οὐ χρεια ἐστὶ καὶ τοὺς λοιποὺς Πατέρας εἰς κόπον ἐμβαλεῖν. Ἀλλ' ὃν σοὶ ὁ Θεὸς ἀποκαλύπτει, ποιήσον ἐπίσκοπον, καὶ τοῦτον ἐκβάλαι τῆς Ἐκκλησίας. Εἶπεν δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν βασίλισσαν· Ἀνεξικάκως, τέκνον, ἀκουσον τοῦ σοῦ Πατρὸς. Εἶπεν δὲ ἡ βασίλισσα πρὸς

¹⁰ III Reg. xxi, 1 sqq.

(a) Forte leg. μετὰ Θεοῦ. Edit. Patrol.

Ἐπιφάνιον· Εἰ τι κελεύει ἡ σὴ πατρὸς σου, εὐάγγελ·
 λὸν μοι, κἀγὼ θεραπεύσω τὸν ἄρτον Πατέρα. Εἶπεν
 δὲ Ἐπιφάνιος πρὸς τὴν βασίλισσαν· Εἰ μὲν περὶ τῆς
 αἰρέσεως ἥς λέγεις καταγινώσκεται Ἰωάννης, καὶ
 ἀλέγγεται, καὶ οὐκ ὁμολογᾷ ὅτι ἡμαρτεν, ἀνάξιος
 ἐστὶ τῆς ἱερωσύνης· καὶ εἰ τι κελεύει ἡ ὑμῶν ἐξου-
 σία, ποιήσω. Εἰ δὲ περὶ τῆς ὑμετέρας ὑβρέως ζητεῖς
 τὸν Ἰωάννην ἐξαιῶσθαι ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ οὗτος
 Ἐπιφάνιος εἰς τοῦτο οὐ συναινέσει· καὶ μάλιστα,
 τέκνον, τῶν βασιλέων ἐστὶν ὑβρίζεσθαι καὶ συγχο-
 ρεῖν· ἐπειδὴ καὶ ὑμεῖς ἔχετε βασιλεὺς ἐν οὐρανοῖς
 ὧ συνήθως ἡμαρτάνετε, καὶ ἀφίσταν ὅμην, ἐάν καὶ
 ὑμῖς ἀφίκατε τοῖς ὑβρίζουσιν ὅμην· καθὼς λέγει ἐν
 τοῖς Εὐαγγелиοῖς· Γίνεσθε εὐαγγελισμοί, ὡς ὁ Πα-
 τὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Εἶπεν δὲ ἡ βασίλισσα
 πρὸς Ἐπιφάνιον· Ἐάν ἐμποδίσῃς τὸν Ἰωάννην, τοὺς
 ναυτοὺς τῶν εἰδώλων ἀνοίξεις, καὶ ποιήσω προσκυνεῖν
 τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ποιήσω τὰ ἱεράτα χεῖρα τῶν
 πρώτων. Καὶ ὡς ταῦτα ἐλάλει μετὰ παύσης, δάκρυα
 ἔρριψεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῆς. Εἶπεν δὲ Ἐπιφά-
 νιος· Ἐγὼ, τέκνον, ἀδελφὲ εἰμι τῆς κρίσεως ταύτης.

ΣΓ'. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, παρῆλθεν με, καὶ
 ἐξῆλθον μετὰ βασιλικῷ ταμίῳ. Ἦν δὲ καὶ Ἰσαὰκ
 ἐν ἀβραάμ, καὶ οὐκ εἰσῆλθεν μετ' ἡμῶν πρὸς τὴν
 βασίλισσαν. Καὶ γῆμη διέδραμεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν πό-
 λιν, λέγοντες· Ὁ μέγας ἱερεὺς Ἐπιφάνιος, ὁ
 ἐπίσκοπος τῆς Κυπρίων, εἰσῆλθεν πρὸς τὴν βασί-
 λισσαν, καὶ ἐποίησεν τὴν ἐξορίαν τοῦ μεγάλου Ἰωάν-
 νου. Ταῦτα δὲ ἀκούσας καὶ Ἰσαὰκ, ἀπέδρα ἀπὸ
 Ἐπιφανίου, καὶ εἰσελθὼν ἐν μοναστηρίῳ κατέμεινεν
 ἐκεῖ, ἡμῶν μὴ εἰδόντων. Καὶ ἦν Ἐπιφάνιος πενήθων
 καὶ περὶ αὐτοῦ, καὶ θεόμενος τοῦ Θεοῦ, ὅπως αὐτῷ
 γνωρίσει τοῦ Ἰσαὰκ καταμένει. Καὶ ἐγνώρισεν αὐ-
 τῷ, καὶ ἀπῆλθον πρὸς αὐτόν. Καὶ ἀπαστρέψας
 Ἰσαὰκ τὸν Ἐπιφάνιον, λέγων· Ὁὐκίτι βούλομαι
 μετὰ σοῦ εἶναι, διὰ τὴν ἡμαρτίαν, ἣν ἐποίησας εἰς
 Ἰωάννην. Ποιήσαντες δὲ ἐν τῷ μοναστηρίῳ τρεῖς
 ἡμέρας, μάλιστα ἐκείσιν τὸν Ἰσαὰκ· καὶ λαβόντες αὐ-
 τὸν ἐξῆλθον. Ἐκείσθι δὲ καὶ Ἰωάννης· οὗτις συνήνε-
 σεν ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἐξορίᾳ ὁ Ἐπιφάνιος. Καὶ λαβὼν
 δέπτικον ἔγραψεν Ἐπιφάνιος· Ἐπιφάνιος σοφί, συ-
 νήσεως ἐπὶ τῇ ἐμῇ ἐξορίᾳ. Οὐ μὴ εἴ καθίσῃς ἐπὶ τοῦ
 θρόνου σου. Ὁμοίως δὲ καὶ Ἐπιφάνιος ἀντιγράφει
 Ἰωάννῃ· Ἀλλήτῃ, δέρου καὶ νίκα· ἀνθ' ὧν δὲ ἐπι-
 στευσας ὅτι ἐγὼ συνήνεσα ἐπὶ τῇ ἐξορίᾳ, ἐπὶ τῷ
 τῷ ὧ ἐξουρίσθης, οὐ μὴ φθάσῃς. Ταῦτα δὲ ἔγρα-
 ψα, ἀδελφοί, ἵνα μὴ τις τῷ Ἐπιφανίῳ ἐπιβρίσῃ
 ψέγον· περὶ τούτου. Ὁ γὰρ τοσαῦτα καλὰ κατορθώ-
 σεις εἰς τοσοῦτον βάθος κακῶν εἶχεν καταλθεῖν· μὴ
 γένοιτο. Εἰσελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ βασιλικῷ τα-
 μείῳ, συνετάξατο Ἐπιφάνιος τοῖς βασιλεῦσιν ἐπὶ τῷ
 ἀποπελθεῖν ἡμᾶς ἐκ τῆς Κυπρίων. Ἐρωτηθεὶς δὲ
 Ἐπιφάνιος παρὰ Ἀρχαίου τοῦ βασιλέως τὸ, πόσων
 ἐτῶν ὑπάρχει, εἶπεν· Ἐκατὸν καὶ πάντες ἐτῶν εἰμι
 παρὰ τρεῖς μῆνας. Οὕτως (α), φησὶν, ἐξήκοντα ἐτῶν

A patienter tuum Patrem. Dixit autem imperatrix
 Epiphanio : An tuo paternitas aliquid jubeat, et un-
 tia, et ego colam et observabo meum Patrem.
 Dixit Epiphanius Imperatrici : Si ejus, quam di-
 cis, hæresis reus est, et convincitur Joannes, nec
 se facietur peccasse, indignus est sacerdotio : et si
 quid juret vestrum imperium, faciet vester servus.
 Si autem pro vestra injuria queris Joannem ex-
 pellere ex Ecclesia, servus tuus Epiphanius in hoc
 non assentietur. Est certe maxime imperatorum,
 injuria affici et ignoscere : quandoquidem vos
 quoque habetis imperatorem in caelis, cui assidue
 peccatis, et is vobis remittit : qui quidem dicit in
 Evangelis : *Estote misericordes, sicut Pater vester,*
qui est in caelis ". Dixit autem imperatrix Epipa-
 nio : Si fueris impedimento, Pater Epiphani, quo-
 minus mittatur Joannes in exsilium, aperiam tem-
 pla idolorum, et faciam ut homines ea adorent, et
 faciam ultima pejora prioribus. Cumque hæc acerbe
 diceret, ex ejus oculis fluebant lacrymæ. Ei vero
 dixit Epiphanius : Ego quidem, o filia, sum inno-
 cens ab hoc judicio.

LXIII. Cum hæc dixisset Epiphanius, accepti me,
 et egressi sumus ex aula imperatoria. Agrotabat
 autem Isaac, et non ingressus est nobiscum ad im-
 peratricem. Pervasis vero fama per totam civita-
 tem, dicentium : Magnus sacerdos Epiphanius, epi-
 scopus Cypriorum, ingressus est ad imperatricem,
 et fecit, ut in exsilium mitteretur magnus Joannes.
 Cum hoc autem audivisset Isaac, aufugit ab Epi-
 phanio, et ingressus est monasterium, nobis in-
 scientibus. Aegre vero ferebat Epiphanius, et Deum
 rogabat, ut ei significaret, ubinam mansisset Isaac.
 Quod ei significavit, et ivimus ad ipsum. Aversa-
 batur autem Isaac Epiphanium, dicens : Nolo am-
 plius esse tecum, propter peccatum, quod fecisti
 in Joannem. Cum nos autem in monasterio fuisse-
 mus tres dies, vix persuasit Isaac. Quo accepto,
 egressi sumus. Sibi quoque persuasit Joannes,
 quod ejus exsilio fuisset assensus Epiphanius. Ac-
 cepta igitur charta, scripsit ad Epiphanium : Sa-
 piens Epiphani, assensus es meo exsilio. In tuo
 throno non sedebis amplius. Ad Joannem autem
 rescripsit Epiphanius : Athleta Christi, verberare
 et vince. Quod autem credidisti, me exsilio
 tuo fuisse assensum, in locum ad quem fuisti
 relegatus, non venies. Hæc scripsi, o fratres, ne
 quis hoc probrum conferat in Epiphanium. Qui
 enim tot et tanta bona fecerat, erat in tantum
 malorum profundum descensurus? Ingressis autem
 nobis in aulam imperatoriam, jussit Epiphanius
 valere imperatores, ut navigarem in Cyprum.
 Interrogatus vero Epiphanius ab Arcadio impera-
 tore, quot annos esset natus, dixit : Centum et
 quindecim, et tres menses. Sic autem dixit : Fui
 episcopus, cum essem sexaginta annos natus. Fui

" Luc. ii, 50

(α) Forte οὐτως.

vero in episcopatu quinquaginta quinque annos et tres menses. Eo vero die, quo fuit nobis ascendendum in navem, tunc eum interrogavit. Cum autem in navem ascendissemus, et navigaremus in Cyprum, sedit Epiphanius in concavo navis, et nos cum eo. Eratque mos Epiphanio sancta Evangelia assidue tenere in manibus. Cumque ter ingemisset et flevisset, explicatis Evangelis, et iis rursus plicatis, lacrymatus est. Cumque surrexisset, oravit; et post preces rursus sedit in concavo navis: cepitque flere et nobis dicere:

LXIV. Si me diligitis, o filii, mandata mea servate, et dilectio Dei manebit in vobis. Scitis per quot afflictiones transivi in hac vita, et non reputavi esse ullam afflictionem: sed eram semper lætus in iis, quæ ad Deum pertinent, et Deus non me dereliquit, sed ipso me servavit ab omnibus maligni insidiis. *Diligentibus enim Deum omnia cooperantur in bonum*¹¹. Aliquando autem, o filii mihi desiderati, cum ego essem in loco deserto, et Christo preces peragerem, ut liberarer ab omnibus insidiis adversarii, me invasit multitudo dæmonum: qui cum me dilacerassent, et pedibus arripuissent, attraxerunt in terram. Nonnulli autem ex ipsis mihi plagas quoque intulerunt. Hoc vero fecerunt mihi decem diebus. Nec amplius vidi dæmonem in propria persona omnibus diebus vitæ meæ, sed per homines in me suam exercuere maligniam: cujusmodi mihi mala evenerunt in Phœnicia ab insolentibus Simonianis, qualia in Ægypto ab immundis Gnosticis, qualia in Cypro ab iniquis Valentinianis et aliis hæresibus. Advertite ergo animum, o filii mei, et audite verba Epiphanii peccatoris. Pecunias ne concupiscatis, et multæ pecuniæ adjicientur vobis. Nullum hominem odio habeatis, et a Deo diligemini. Nolite loqui adversus fratrem, et affectio diaboli vobis non dominabitur. Aversemini omnes hæreses, tanquam feras plenas veneno mortifero. De quibus etiam vobis tradidi in libris, qui appellantur *Panaria*. Aversemini, et cavete a mundi voluptate, quæ corpus et mentem semper titillat. Experimini eam esse Sathæ accessionem. Sæpe autem vel carne quiescente, mens incautorum turpia apprehendit visione. Quando vero mens nostra est sobria, et Dei semper habet memoriam, tunc facile inimicum possumus prosternere. Cum hæc et his plura dixisset Epiphanius, omnibus qui erant in navi accersitis, dixit eis: Oportet nos, o fratres, totis viribus rogare benignum et clementem Deum, ut nos conservet, et nemo pereat ex iis, qui sunt in nave. Est enim futura in mari magna tempestas. Sed estote bono animo: nulla enim afflictio labore opprimet ullum ex iis, qui sunt in navi. Quæ cum dixisset, dixit mihi: Filii Polybi. Dixi ei: Quid est, Pater? Dixit illi mihi: Si navigaverimus usque

Α ἔγινώμην ἐπίσκοπος· καὶ ἔχω ἐν τῇ ἐπισκοπῇ πενήκοντα πέντε ἐτη παρὰ τρεῖς μῆνας. Αὐτῇ δὲ τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ εἴχαμεν ἀνελθεῖν ἐν τῷ πλοίῳ, τότε αὐτὸν ἐπηρώτησεν. Ανελθόντων δὲ ἡμῶν ἐν τῷ πλοίῳ· ἐκαθέσθη Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ πλοίου, καὶ ἡμεῖς μετ' αὐτοῦ. Ἔθος δὲ ἦν Ἐπιφάνῳ τὰ ἅγια Εὐαγγέλια κρατεῖν ἀδιαλείπτως ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ. Καὶ δὴ τρίτον στενάζας καὶ θαυρόσας, ἀναπτύξας τε τὰ ἅγια Εὐαγγέλια, καὶ πάλιν πτύξας ἐκλαυσεν, καὶ ἐποίησεν εὐχὴν, καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς κοίτης τοῦ πλοίου, καὶ ἤρξατο κλαίειν καὶ λέγειν πρὸς ἡμᾶς·

ΞΔ'. Ἐάν ἀγαπᾷτέ με, φησὶν, ὦ τέκνα, τὰς ἐντολάς μου τηρήσατε· καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν ὑμῖν. Ὑμεῖς, φησὶν, ἐπίστασθε διὰ πόσων θλίψεων ἐξηλθόν ἐν τῷδε τῷ βίῳ, καὶ οὐχ ἡγησάμην οὐδεμίαν θλίψιν, ἀλλὰ πάντοτε ἡμὴν χαίρων πρὸς τὸν Θεὸν ἀποβλέπων, καὶ ὁ Θεὸς οὐκ ἐγκατέλειπέν με· ἀλλ' αὐτός με ἦν διαφυλάττων ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ πονηροῦ. *Τοῖς γὰρ ἀγαπῶσιν τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν*. Ποτὲ οὖν, τέκνα ἐμοὶ πεπονημένα, ὄντος μου ἐν τόπῳ ἐρημικῷ, καὶ ἐπιτελοῦντός μου τὴν δεήτην τῷ Χριστῷ, ὅπως ρυσθῶ ἀπὸ πάσης ἐπιβουλῆς τοῦ ἀντικειμένου, ἐπέστη μοι πλήθος δαιμόνων, καὶ διασπαράξαντές με ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ λαβόντες ἀπὸ τῶν ποδῶν, διέσυρον ἐπὶ τὴν γῆν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν καὶ πληγὰς προσήνεγκάν μοι. Τοῦτο δὲ ἐποίησάν μοι ἐπὶ δεκάτην ἡμέραν· καὶ ἔκτοτε οὐκέτι αὐτοπροσώπως ἐθέασάμην δαίμονα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου, ἀλλὰ τὰ πονηρῶν ἀνθρώπων ἐπετέλεσαν τὴν ἰδίαν αὐτῶν κακίαν εἰς ἐμέ. Οἶά μοι κακὰ συνέβη ἐν Φοινίκῃ παρὰ τῶν ἀτάκτων Σιμωνιανῶν· ἐν Αἰγύπτῳ, παρὰ τῶν ἀκαθάρτων Γνωστικῶν· οἷα ἐν Κύπρῳ παρὰ τῶν ἀνόμων Οὐαλεντινιανῶν καὶ τῶν λοιπῶν αἰρέσεων. Ἐπιστήσατε τὸν νοῦν ὑμῶν, ὦ τέκνα, καὶ ἀκούσατε τὸν λόγον Ἐπιφανίου τοῦ ἀμαρτωλοῦ. Μὴ ἐπιθυμεῖτε γίνεσθε χρημάτων, καὶ πολλὰ χρήματα προστεθήσεται ὑμῖν. Μὴ μισήσητε πάντα ἀνθρώπον, καὶ ἐσεσθε ἀγαπώμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Μὴ καταλαλήσητε ἀδελφόν, καὶ πάθος διαβολικὸν οὐ κυριεύσῃ ὑμῖν. Ἀποστρέφεσθε πάσας τὰς αἰρέσεις, ὡς θηρία μετὰ τοῦ θανάσιμου. Περὶ ὧν καὶ ἐγγράφως παρέδωκα ὑμῖν ἐν τοῖς βίβλοις τοῖς ἐπιλεγόμενοις *Πανάρτοις*. **Δ** Ἀποστρέφεσθε καὶ παραφυλάττεσθε ἀπὸ τῆς ἡδονῆς τοῦ κόσμου, τῆς ὑπογαργαλιζούσης αἰὲ τὸ σῶμα καὶ τὸν λογισμόν. Ἔχετε πείραν, ὅτι προσθήκη ἐστὶ τοῦ Σατανᾶ. Πολλάκις γὰρ καὶ τῆς σαρκὸς ἡσυχάζουσας, ὁ λογισμὸς τῶν ἀνασφαλίστων πεφάντασται περὶ τὰ αἰσχροτά. Ὅταν δὲ ὁ νοῦς ἡμῶν νήφει, καὶ μνήμην ἔχει αἰὲ τοῦ Θεοῦ, εὐχερῶς καταπαλαῖσαι δυνάμεθα τοῦ ἐχθροῦ. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος, καὶ πλείονα τούτων, προσκαλεσάμενος ἀπαντας τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ, εἶπεν πρὸς αὐτούς· Χρὴ ἡμᾶς, ἀδελφοί, ἐξ ὧλης ἰσχύος διεθῆναι τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ, ὅπως διασώσῃ ἡμᾶς, καὶ μηδὲς τῶν ἐν τῷ πλοίῳ ἀπολείται. Μίλλει γὰρ κλύδων γίνεσθαι μέγας. Ἀλλ' εὐθυμεῖτε·

¹¹ Rom. viii, 28.

οὐδεμία γὰρ θλίψις καθάφηται πάντων ἐν τῷ πλοίῳ. Καὶ ταῦτα εἰπὼν, εἶπεν πρὸς μέ· Τέκνον Πολύβιε. Εἶπον δὲ πρὸς αὐτόν· Τί ἐστι, Πάτερ; Εἶπεν δὲ πρὸς τοὺς· Ἐάν ἀποπλεύσωμεν ἐπὶ τὴν Κωνσταντίαν, ἐπεὶ ἡμέρας ποιήσον ἐπὶ τῆς πόλεως, καὶ πλεύσον εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνέλθε εἰς τὴν ἄνω Θηβαΐδα, καὶ ποιήσεις τὰ πρόβατα τοῦ Χριστοῦ. Ἀλλὰ πρόσχε σεαυτῷ, τέκνον. Διαμαρτύρομαι σοι τὸν τε οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, μὴ ποιῆσαι ἄλλως· ἐπεὶ ἐάν τοὺς ἐμοὺς λόγους παραποιήτῃ καὶ μὴ πορευθῇς, ἀπωλεῖς ἀπολεῖ, καὶ εἰς μάτην γενήσονται σοι πάντα ὅσα ἐσπεύρισθαι, καὶ ἔσῃ ἀχρεὺς ἐναντι πάντων ἀνθρώπων. Ἐάν δὲ ἀκούσῃς τῶν ἐμῶν λόγων, καὶ φυλάξῃς τὴν ἐντολὴν Κυρίου, ἣν ἐνετείλατό μοι Ἰησοῦς Χριστός, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔσῃ εὐλογημένος ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας. Καὶ ταῦτα εἰπὼν πρὸς μέ, ἡσπάσατό με. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς Ἰσαάκ εἶπεν αὐτῷ· Τέκνον Ἰσαάκ.

ΞΕ'. Ὁ δὲ εἶπεν· Τί ἐστι, Πάτερ; Καὶ εἶπεν Ἐπιφάνιος· Καὶ σὺ, τέκνον, μένε ἐπὶ τῆς Κωνσταντίας, ἕως ἂν ἐπιτραπῇ σοι βαδίζειν τὴν ὁδὸν τῶν (α) δικαίων. Ταῦτα εἰπὼν Ἐπιφάνιος πρὸς Ἰσαάκ, ἡσπάσατο καὶ αὐτόν· καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ναυτικούς ἀπαντας, εἶπεν αὐτοῖς· Μὴ θροεῖσθε, τέκνα. Κίνησιν γὰρ ἡ θάλασσα ποιεῖται πολλήν. Ἀλλ' εὐχεσθε τῷ Θεῷ, καὶ αὐτὸς βοηθήσει ὑμῖν. Ἦν δὲ ἐνδεκάτη ὥρα τῆς ἡμέρας, ὅτε ταῦτα ἐδίδαξεν ἡμᾶς Ἐπιφάνιος. Εἶπεν δὲ ἐνὶ τῶν ναυτῶν· Μὴ πείραζε, ἵνα μὴ πειρασθῇς. Περὶ δὲ δυσμοὺς ἡλίου γίνεται λαλαψὴ μέγας ἐν τῇ θαλάσσῃ. Καὶ ἦν Ἐπιφάνιος ἐν τῇ κοίλῃ τοῦ πλοίου ἀπλώσας τὰς χεῖρας αὐτοῦ, καὶ τὰ Εὐαγγέλια ἔκειτο ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ ἀνεφγμένοι, καὶ φωνὴ αὐτοῦ οὐκ ἤκούετο. Ἡμεῖς δὲ πάντες φόβῳ μεγάλῳ συνεχόμενοι ὑπεννοούμεν, ὅτι διὰ τὸν σάλον τῆς θαλάσσης ὁ Ἐπιφάνιος προσεύχεται τῷ Θεῷ. Ἐμείνεν δὲ ὁ κλύδων δύο ἡμέρας καὶ δύο νύκτας. Καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ εἶπεν Ἐπιφάνιος πρὸς μέ· Τέκνον Πολύβιε, λάλησον πρὸς τοὺς ναυτικούς, καὶ ἀψάτωσαν ξύλα, καὶ ποιησάτωσαν ἀνθρακίαν. Καὶ λάβε θυμιάμα, καὶ προσάγαγε ὧδε. Καὶ ἐποίησα οὕτως· καὶ προσήγαγον αὐτῷ. Καὶ εἶπεν πρὸς μέ· Βάλε τὸ θυμιάμα ἐπὶ τὴν ἀνθρακίαν. Καὶ ἔβαλα. Καὶ εἶπεν· Εὐξασθε, τέκνα. Καὶ ἐποίησιν εὐχὴν ὡς ἀνέκειτο. Καὶ μετὰ τὴν εὐχὴν ἡσπάσατο ἡμᾶς, καὶ εἶπεν· Σώζεσθε, τέκνα· ὁ γὰρ Ἐπιφάνιος οὐκέτι ὑμᾶς ὄψεται ἐν τῷδε τῷ βίῳ. Καὶ εὐθέως παρέδωκεν τὸ πνεῦμα· καὶ παραχρῆμα ἔπαυσεν ὁ κλύδων τῆς θαλάσσης.

ΞΖ'. Καὶ ἐπιπεσόντες ἐπὶ τὸν τράχηλον αὐτοῦ ἐγὼ τε καὶ Ἰσαάκ ἐκλαύσαμεν πικρῶς, καὶ σκότος ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν ἐν τῇ ὥρᾳ ἐκείνῃ. Εἰς δὲ τῶν ναυτῶν, ᾧ εἶπεν Ἐπιφάνιος ἔτι ζῶν, ὅτι· Μὴ πείραζε, ἵνα μὴ πειρασθῇς, ἔδραμεν παρὰ τοὺς πόδας Ἐπιφανίου, καὶ ἡβουλήθη ἀποκαλύψαι τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ ἵδμεν εἰ ἐμπερίτομος ἐστίν. Ὁ δὲ Ἐπιφάνιος, ὡς ἦν νεκρὸς κείμενος, κουφίσας τὸν δεξιὸν πόδα, ἔδωκεν αὐτῷ εἰς τὸ πρόσωπον, καὶ ἔρριψεν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κοίτης τοῦ πλοίου ἐπὶ τὴν πρύμνην, καὶ ἔμεινε νεκρός. Ἐποίησεν δὲ δύο ἡμέρας κείμενος νεκρός. Τῇ

A Constantiam, mane septem dies in civitate, et naviga in Ægyptum, et ascende in superiorem Thebaidem, et pascere oves Christi. Sed attende tibi, fili. Testor tibi cælum et terram, ne aliter facias. Nam si mea verba neglexeris, et non perrexeris in superiorem Thebaidem, peribis : et frustra a te fient, quaecunque ædificaveris : et eris inutilis coram quovis homine. Sed si mea verba audieris, et Domini mandatum custodieris, quod mihi mandavit Jesus Christus, Filius Dei, eris benedictus coram ipso omnibus diebus. Quæ cum dixisset, mox est amplexus : convertitque sermonem ad Isaac, et ait : Isaac fili.

τοῦ Θεοῦ, ἔσῃ εὐλογημένος ἐνώπιον αὐτοῦ πάσας τὰς ἡμέρας. Καὶ ἀποκριθεὶς πρὸς Ἰσαάκ εἶπεν αὐτῷ· Τέκνον Ἰσαάκ.

LXV. Is autem dixit ei : Quid est, Pater ? Et dixit Epiphanius : Tu quoque, fili, mane in civitate Constantiensi, donec jubearis inire viam Citiensium. Quæ cum Epiphanius dixisset Isaac, cum est similiter complexus. Nautas quoque omnes accersens, dixit eis : Nolite conturbari, o filii. Magnum enim motum faciet mare : sed attendite Deo, et ipse vobis feret opem. Erat autem hora diei undecima, quando hæc nos docuit Epiphanius. Dixit vero uni ex nautis : Noli tentare, ne tu tenteris. Circa occasum autem solis fuit magna venti procella in mari. Epiphanius vero erat in infima parte navis passis manibus ; et ejus pectori imposita erant Evangelia, et erant aperti ejus oculi, et vox ejus non audiebatur. Nos autem omnes magno metu affecti, existimabamus Epiphanium Deum orare propter tempestatem maris. Mansit autem illa tempestas duos dies et duas noctes. Tertio vero die dixit mihi Epiphanius : Fili Polybi. Respondi ego : Quid est, Pater ? Et dixit mihi : Dic nautis, ut accendant ligna, et faciant carbones, et accipe suffitum, et affer huc. Et sic feci. Qui dixit : Fili, admove propius. Et admovi. Et dixit mihi : Jace suffitum super carbonem. Et jeci. Et dixit : Orate, filii. Et fecit orationem ita ut recumbebat. Et post orationem nos est complexus, dicens : Salvi estote, filii. Epiphanius enim non vos amplius videbit in hac vita. Et statim tradidit spiritum. Statimque cessavit tempestas maris.

D LXVI. Cadentes autem super collum ejus ego et Isaac, amare flevimus. Cecideruntque tenebræ in nostros oculos illo die. Unus vero ex nautis, cui dixerat Epiphanius adhuc vivus : Noli tentare, ne tenteris ; currens ad pedes Epiphani, voluit aperire vestem Epiphani, et videre an esset circumcisis. Epiphanius autem, ut jacebat mortuus, dextero pede sublato, cum impegit in faciem, et jecit eum usque ad puppem navis, et mansit biduo mortuus. Tertio vero die, nautæ qui eum portabant, tulerunt eum prope Epiphanium. Postquam autem posuerunt eum

(a) Interp. legit Κιτιίων.

ad pedes ejus, et tetigit eos, statim surrexit. Et cecidit timor super omnes, qui erant in navi. Cum nos autem navigassemus Constantiam ad locum, qui dicitur Dianeuterium, egressi sunt nautæ e navi, et circuierunt totam civitatem, et clamaverunt cum magnis vocibus: Viri fratres, qui viris frequentem habitatis Constantiensium civitatem, descendite ad mare in locum, qui dicitur Dianeuterium, et accipite reliquias sancti et longe beatissimi Patris nostri Epiphani. Finiit enim vitam humanam. Tunc quidem ceciderunt tenebræ super universam civitatem, et se manibus tenentes descendunt ad mare, magnum planctum afferentes. Sed omnes quoque rustici veniebant in civitatem, per totam viam fluentes lacrymis. Quocirca tres quoque caeci, qui erant in parœcia, quæ appellatur Torti, se sic in viam conjecerunt; nec ullus dabat eis manum, ut citius venirent in civitatem. Dixit autem unus ex eis nomine Prosechius: Digne Dei sancte Epiphani, fac nos aspicere, ut nos quoque adoremus tuas venerabiles reliquias. Et statim aspexerunt; et ingressi in civitatem, adorarunt venerandas sancti Patris reliquias: et annuntiarunt id quod eis in via creverat. Quicumque autem audierunt, Deum laudaverunt, qui iis qui se sunt digni, præbet talia.

Πατὴρ δὲ ἀπήγγειλαν ὅτι τὸ συμβῆν αὐτοῖς κατὰ τὴν τοιαῦτα παρέχοντα τοῖς ἀξίοις αὐτοῦ.

LXVII. Honorifice ergo e navi tollentes reliquias, introduxerunt in ecclesiam. Ibiq̃ue mansit tres dies, neque sepeliebatur propter magnam contentionem. Quarto autem die ipsum in loculo, melle superfuso, composuerunt. [Cogitabant enim eum sepelire in ecclesia.] Mansi vero septem dies in ecclesia prope reliquias: et ne sic quidem est sepultus. Octavo itaque die, cum, ut jusserat sanctus Pater, navem invenissem, quæ trajiciebat in Ægyptum, ascendi in superiorem Thebaidem, et mansi auno uno. Cum autem descenderet magnus Heracleon, præses totius Ægypti, Rhinocurura (eam enim urbem habitabat), et audiisset me fuisse discipulum magni Epiphani, me nolentem rapuit per milites, impositumque camelo dromadi detulit Rhinocurura. Accidit autem, ut episcopus illorum decederet. Fecitque ut ordinaretur episcopus Rhinocururorum.

Epistola Polybii episcopi, civitatis Rhinocururum ad Sabinum episcopum Constantiensem.

Domino in Deo venerando, digno sacerdotio, sancto Patri Sabino episcopo civitatis Constantiæ Cypri, Polybius peccator in Domino salutem. Magi singularis gratiæ, vel antequam stella eis Dominum significasset, participes facti, vadunt Hierusalem, atque Bethlehem, ad adorandum coelestem regem Christum Dominum nostrum. Nisi enim ii fuissent prius participes divinæ cognitionis, Dei visionem

(a) Vertit interpres quasi legerit μέλι βαλόντες ἐν σοφῶν. Quæ autem in textu Latino unciis inclusimus,

A οὖν τρίτῃ ἡμέρᾳ ἤνεγκαν αὐτὴν βασιτάσαντες οἱ ναῦται ἐγγύς Ἐπιφανίου. Ὡς δὲ εἶδον αὐτὴν παρὰ τοὺς πόδας αὐτοῦ, ῥῆσάτο τῶν ποδῶν αὐτοῦ, καὶ εὐθέως ἀνέστη· καὶ φόβος ἔπεσεν ἐπὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ πλοίῳ. Καταπλευσάντων δὲ ἡμῶν ἐν Κωνσταντίᾳ ἐπὶ τῷ τόπῳ καλουμένῳ Διανευτηρίῳ, ἐξῆλθον οἱ ναῦται ἀπὸ τοῦ πλοίου, καὶ ἐκύκλωσαν τὴν πόλιν καὶ μετὰ φωνῶν μεγάλων ἔκραζον· Ἄνδρες ἀδελφοί, οἱ τὴν πολυάνδρον μητρόπολιν Κωνσταντίαν κατοικοῦντες, κατέλθετε, φησὶν, ἐπὶ τῆς θαλάσσης ἐν τῷ τόπῳ τῷ καλουμένῳ Διανευτηρίῳ, καὶ λάβετε τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν Ἐπιφανίου. Κατέλυσεν γὰρ τὸν ἀνθρώπινον βίον. Τότε δὲ σκότος ἐπέπεσεν ἐπὶ πᾶσαν τὴν πόλιν, καὶ αὐτοὺς χειραγωγῶντες κατήρχοντο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, κοπιτὸν μέγαν ποιούμενοι. Ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ ἀγροικία κατεσύρετο ἐν τῇ πόλει, τὰ δάκρυα καθ' ὁδὸν ἐπιχέοντες· ὥστε καὶ τριῶν τυφλῶν ὄντων ἐν παροικίᾳ ἐπιλεγομένη Στορτυκῇ, ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοὺς ἐμβολύοντων, οὐδεὶς ἐπέβηδου τοῦτοῖς χεῖρα, ὅπως τάχιστα συμπεράττωσιν ἐπὶ τὴν πόλιν· εἶπεν δὲ ἐκ τῶν τριῶν ὁ εἰς ὄνοματι Προσεχίος· Ἄγεις τοῦ Θεοῦ, ὅσαι Ἐπιφάνιε, ποιήσον ἀναβλεψαι, ὅπως καὶ ἡμεῖς προσκυνήσωμεν τὸ τίμιόν σου λείψανον. Καὶ εὐθέως ἀνέβλεψαν, καὶ εἰσελθόντες ἐν τῇ πόλει προσκύνησαν τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου ὁδόν. Ἀκούσαντες δὲ ἅπαντες, ἐδόξαζον τὸν Θεὸν τὸν

ΕΖ'. Ἄραντες οὖν ἀπὸ τοῦ πλοίου τὸ λείψανον, μετὰ πολλῆς τιμῆς εἰσῆνεγκαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν. Ἐμείνει δὲ τρεῖς ἡμέρας, καὶ οὐκ ἐθάπτετο, διὰ τὴν πολλὴν φιλονεικίαν αὐτῶν. Τῇ οὖν τετάρτῃ ἡμέρᾳ μέλη βαλόντες ἐν Σκυρίῳ (a) ἔβαλον αὐτόν. Ἐποίησα δὲ ἐγὼ τὰς ζ' ἡμέρας ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παρὰ τὸ λείψανον· καὶ οὐδὲ οὕτως ἐτάφη. Τῇ οὖν ὀγδόῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὴν (b) τοῦ ὁσίου Πατρὸς εὐρον πλοῖον διαπερῶν εἰς Αἴγυπτον, καὶ ἀνελθὼν ἀπέπλευσα, καὶ ἀνῆλθον εἰς τὴν ἀνω Θηβαΐδα, καὶ ἐποίησα ἐνιαυτόν. Καὶ κατερχόμενος ὁ μέγας Ἡρακλείων ὁ ἄρχων τῆς Αἰγύπτου ἐπὶ Ῥινοκουρούρων τὴν πόλιν (ἦν γὰρ καὶ οἰκῆτωρ αὐτῆς), ἀκούσας ὅτι μαθητὴς ἐγενόμην τοῦ μεγάλου Ἐπιφανίου, μὴ θέλοντός μου, διὰ στρατιωτῶν ἤρπασέν με, καὶ ἐπὶ δρομοκαμήλῳ ἐπικαθίσας, κατήνεγκέν με εἰς Ῥινοκουρούρα. Συνέβη δὲ τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ τελευτῆσαι, καὶ ἐποίησέν με χειροτονηθῆναι ἐπίσκοπον τῆς Ἐκκλησίας Ῥινοκουρούρων.

Ἐπιστολὴ Πολυβίου ἐπισκόπου πόλεως Ῥινοκουρούρων πρὸς Σαβῖνον ἐπίσκοπον Κωνσταντίας.

Κυρίῳ θεοτιμῆτῳ ἀξίῳ τῆς ιερωσύνης, ἀγίῳ Πατρὶ ἐπισκόπῳ Σαβίνῳ πόλεως Κωνσταντίας τῆς Κύπρου, Πολύβιος ἁμαρτωλὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Οἱ μάγοι τῆς χάριτος μετείχον, λέγω δὲ πρὸ τοῦ τὸν ἀστέρα αὐτοῖς καταμηνῦσαι τὴν βασιάν ποιῆσθαι ἐπὶ Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐν Βηθλεὲμ ἐπὶ προσκυνήσει τοῦ μεγάλου βασιλέως Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν. Εἰ μὴ γὰρ εἶχον αὐτοὶ θεογνωσίαν τὸ πρῶν,

in Græco desunt. Edit. Patrol.

(b) Κατὰ τὴν. Dupole ἐντολήν. Id.

οὐκ ἂν θεοπτίας ἐπέτυχον. Ἄλλ' ἐκεῖνοι (α) μὲν περὶ Θεοῦ τοῦ ζητουμένου ὑπὸ μάγων, καὶ μηνυμένου διὰ τοῦ ἀστέρος τοῖς αὐτοῖς μάγοις ἐν Βηθλεὲμ. Ἐγὼ δὲ ἐπιζητῶ περὶ ὁσίου ἀνδρὸς τοῦ τὸν Θεὸν τὸν ὑπὸ μάγων ζητούμενον, καὶ ἐπὶ τῆς Βηθλεὲμ εὐρισκόμενον καὶ προσκυνούμενον. Θεραπεύσαντος· λέγω δὴ Ἐπιφάνιον, τὸν μέγαν ἀρχιερέα, τὸ τεῖχος τῶν Κυπρίων. Ἐπειδὴ οὖν, ὅστις Πάτερ, διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν μου οὐκ ἐγενήθην ἄξιός τοι εἶναι τὸν τόπον τὸν ἀγαθὸν ἐκεῖνον, ἐνθα τὸ τίμιον λείψανον τοῦ ὁσίου Πατρὸς ἡμῶν ἐπιτάφου ἐτάφη, καὶ μνήμη μοι ἀδιλείπτος ἐστὶ, καὶ λύπη μεγάλη· τούτου χάριν παρακαλῶ τὴν σὴν ὁσίαν πατρωσύνην διὰ γραμμάτων ἡμῖν σημεῖναι τὸ, ποῖα ἡμέρα καὶ ποῖω τόπῳ ἐτάφη. Ἀπέστειλα δὲ ἄνδρα προορατικὸν καὶ χάριτος καταξιωθέντα Θεοῦ· λέγω δὴ τὸν τίμιον διάκονον Κάλιππον· ὃς τις ἐγνώρισέ μοι περὶ τῆς ὑμετέρας ὁσιότητος, ὅτι αὐτὸς ἐκαθέσθης ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντίας. Ἐμοῦ γὰρ κλαίοντός, καὶ ὀδυρόμενός περὶ τῆς ταφῆς τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς, μηδὲ εἰδότης τίς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ θρόνου, ὥπως διὰ γραμμάτων μάθω· αὐτὸς δὲ προειρημένος τίμιος διάκονος Κάλιππος εἶπεν, ὅτι Σαβῖνος ἡγούμενος μοναστηρίου διδάξατο τὴν τῆς ὁσίας μνήμης Πατέρα ἡμῶν Ἐπιφάνιον. Διὸ καὶ τοῦτον ἀπεστείλαμεν διὰ τοσαύτης καὶ χαλεπωτάτης ὁδοῦ τε καὶ θαλάσσης, ὥπως τῶν προειρημένων ἐπιτύχωμεν διὰ τῆς ὑμῶν ὁσιότητος. Πολλὰ δὲ ἐξ ἡμῶν προσεσιπεῖν καταξίωσον τὸν καθαρῶτατον κλῆρον, καὶ πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα. Προσεύχου μοι, ἄξιε τῆς ἱερωσύνης, ὅστις Πάτερ.

A minime fuissent assecuti. Sed illa quidem de Deo, qui quærebatur a magis, et significabatur per stellam ipsis magis in Bethlehem. Ego autem nunc quæro de sancto Patre, qui Deum quæsitum a magis, et inventum in Bethlehem, et adoratum, coluit : de Epiphanio magno sacerdote, muro et propugnaculo Cypriorum. Quoniam ergo, sancte Pater, propter meorum peccatorum multitudinem, non fui dignus, qui viderem locum illorum honorum, ubi sunt sepultæ pretiosæ reliquiæ sancti Patris nostri episcopi Epiphanii, et perpetua hujus rei memoria et dolor gravis meo insidet animo : ea de causa rogo tuam sanctam paternitatem, ut nobis significet per litteras quonam die, et quomodo sit sepultus. Misi autem ad te virum providum, et divina gratia dignum habitum : dico vero venerandum diaconum Calippum, qui mihi quoque significavit de vestra sanctitate, quod ipse sederis super thronum Ecclesiæ Constantiæ. Nam cum ego flerem, et quererem de sepultura sancti Patris, nec nossem quisnam sedisset super thronum, idque scire per litteras cuperem, prædictus dixit Calippus, quod Sabinus præfectus monasterii successit nostro sanctæ memoriæ Patri et episcopo Epiphanio. Quocirca eum misimus per tantum ac tam difficile iter et mare, ut ea, quæ prius dicta sunt, consequamur per tuam sanctitatem. Purissimum autem clerum meo nomine digueris salutare, et omnes, qui sunt sub vestra sanctitate. Ora pro me, digne sacerdotio, sancte Pater.

[LXIX. Deo ago gratias, et vestræ alacritati animi, serve Dei, et digne sacerdotio, sancte Pater Polybi, quod per te excitator ad pulchram memoriam. Sanctitatis enim vestræ litteris, quas secundum Deum scriptas accepi, ita vivificata est anima mea, quemadmodum si terra ob longam siccitatem arēfacta fuerit, morientes herbæ pluvia cœlitus demissa revirescunt. Quis tuam habens memoriam, sancte Pater, unquam dolore afficitur? Quis autem, sancte Pater, non emisit lacrymas propter tuum discessum? Fuit enim multus planctus et luctus intolerabilis propter te, sancte Pater. Non solum enim Cypriorum insulam obibant Cyprii, requirentes tuam sanctitatem, ut sederes in throno Ecclesiæ, sed etiam per mare multi navigantes in Phœniciam te quærebant, adeo ut quatuor mensibus vidua manserit Ecclesia tua inquisitione.

LXX. De die autem, et loco, in quo sepultus est sanctæ memoriæ Pater noster episcopus Epiphanius, per has meas litteras significo Patri meo. Decem diebus fuerunt ejus pretiosæ reliquiæ in ecclesia, in melle jacentes in loculo; multique qui ægrotabant, et tangebant reliquias, a morbo statim sunt liberati. Longinus autem et Petronius diaconi, qui ab hæresi Valentiniana specie tantum conversi erant, ipsi prohibebant, ne Pater sanctus sepeliretur, dicentes non licere mortuum in civitate poni in ecclesia, ne forte per ipsum quoque veniret civitas in periculum. Venit autem fama, et vehemens quædam in civitate perturbatio, quod sint nonnulli ablaturi reliquias. Fuitque magnus strepitus in tota civitate. Eramus vero omnes quoque monasteriorum præfecti in civitate. Decimo autem die cum accepisset ligonem maxime venerandus Sabinus diaconus, cœperunt fodere locum, in quo erant reponendæ pretiosæ sancti Patris reliquiæ. Cumque hoc vidisset reverendus Draco, ipse quoque consensit. Rursus autem dixerunt Longinus et Petronius : Non licet cum sepeliri in ecclesia. Accepto vero ligone, venerandus quoque Draco fodiebat una cum Sabino, dicens : Sepeliantur sancti Patris reliquiæ in hoc loco; ego de eo precabor imperatorem. Venerunt autem artifices, et fecerunt thecam pretiosarum reliquiarum sancti Patris nostri et episcopi Epiphanii diligentissime et accuratissime : maxime quod dicebatur a multis, fore, ut furto auferretur a Romanis, aut a Constantinopolitanis, aut a Phœnicibus. Facta vero theca a dexteris sanctæ ecclesiæ, ubi ceciderat edificator supra Faustinianum, acceperunt pretiosas reliquias sancti Patris nostri viri pii, ut eas in theca deponerent. Impii autem et indigni, Longinus, inquam, et Petronius, apprehenderunt reliquias; alios quoque, qui male sentiebant, commoventes, et non sinebant eas sepeliri. Cum ergo esset magna contentio, venerandus diaconus Sabinus dixit cum magna voce et luctu amarissimo : Sancte Pater Epiphani, scio et credo, quod sicut cum in hac vita degeres, Deum exorabas, ita etiam nunc quoque potes, et aliquid amplius. Percute Longinum et Petronium, qui defecerunt, quod propter injustum zelum non sinant te sepeliri in hoc loco. Hoc cum dixisset diaconus Sabinus, factum est a Deo iudicium. Nam Longinus quidem, qui in terram ceciderat, mansit mortuus; Petronio autem manus fuere dissolutæ, et mansit mutus in eo loco. Et cum Longinum quidem composuissent, sepelierunt : Petronium autem portantes, domum tulerunt, et posuerunt supra lectum : quarto vero die vitam finiit. Acceperunt itaque pretiosas

(α) Legit interpres ἐκεῖνα. Edit. PATROL.

reliquias sancti et beati Patris nostri et episcopi Epiphanii, et cum omni honore eas in eo loco deposuere.

LXXI. Mane autem statim venerandus Draco, accersitis omnibus clericis cum multis patribusfamilias civitatis, obtulit preces imperatori. Missi vero sunt tres clerici, et tres patresfamilias. Ex clericis in primis honorandus Sabinus diaconus, et maxime honorandus diaconus Paulus consobrinus Draconis, et honorandus diaconus Athanasius. Ex patribus autem familias reverendus Marianus frater Synesii, et reverendus Joannes ejus consobrinus, et filius Draconis, qui ipse quoque vocabatur Draco, et quem Dei gratia curavit Epiphanius a morbo gravissimo. Illi autem iverunt in civitatem regiam, et obtulerunt preces imperatori. Imperator vero Arcadius, cum preces accepisset et legisset, valde magno dolore est affectus, quod e vita excessisset Epiphanius: et dixit eis qui preces sibi obtulerant: Sedete in hac urbe regia quadraginta dies, ut lugeam meum Patrem, et vos mittam in pace. Illi autem sic fecerunt. Et luxit Arcadius imperator sanctæ memoriæ patrem nostrum et episcopum Epiphanium quadraginta dies. Post luctum autem fecit constitutionem, et misit cum eis virum pium militantem, nomine Maximum. Is habebat spiritum immundum. Cum ii autem pervenissent Constantiam, statim Maximus accepta constitutione, ingressus est in locum, ubi sunt positæ reliquiæ sancti Patris nostri. Cunque pronus cecidisset in faciem, et preces posuisset supra thecam, dixit: Deo digne sancte Epiphani, expelle a me malignum spiritum, et tunc aperiā hanc formatam scripturam cum magna gratiarum actione. Statinque exiit immundus spiritus a Maximo. Maneque patefacta fuit scriptura formata in loco publico, et omnes propterea magna sunt affecti lætitia. Formatae autem scriptoræ vim insero in mea epistola, quam ad vestram mitto pietatem: quæ in versu secundo sic continet. Sic enim dicit imperator Arcadius de sancto Patre: Eum, qui vixit supra nostras leges, nolumus jacere convenienter nostris legibus. Ecce ergo, o sancte Pater Polybi, universam consequentiam, quæ fuit tam verbis quam factis, exposui vestræ apud Deum honoratæ et sanctæ animæ per litteras, quæ a nobis missæ sunt per venerandum diaconum Calippum. Habe autem perpetuam mei memoriam in tuis ad Deum orationibus, sancte Pater. Tuum vero sanctum clerum meo nomine salutare digneris, o digne sacerdotio, sancte Pater. Ora pro me, o vix maxime pie.]

ACTA S. EPIPHANII

AUCTORE R. P. DAN. PAPEBROCHIO.

(Acta sanctorum Dolland., Maii tom. III, die 12, p. 36. Venetijs, 1738.)

CAPUT PRIMUM.

Cultus apud Græcos et Latinos. Vita sub ementito discipulorum nomine compilata.

1. Salamis Cypri (nam alia hujus nominis est insula et urbs circa Atticam) Constantia dicebatur Hieronymi ætate, ut ait ipse in *epitaphio Paulæ* epist. 27. Nunc utrumque nomen desiit, et duntaxat oppidulum fere dirutum superest, quod Veterem Famagustam vocant incolæ, postquam ex ejus ruinis nova surrexit, quæ adhuc regia est, regno licet extincto sub Turcarum tyrannide. Eadem metropolis insulæ totius fuit, et sæculo Christi quarto episcopum habuit (S. Epiphanium, quem non solum vitæ conversatio illustrem ob virtutes reddidit; verum etiam miracula, quæ Deus, honore illum afficere volens, ipso adhuc superstite et post obitum ejus edidit. Mortuo enim illo, id quod viventi non contigerat, ad sepulcrum ejus dæmones etiamnum fugari, et morbi quidam curari dicuntur. Ita lib. vi *Hist. eccles.*, cap. 27, Hermias Sozomenus, ipso ejus principio ille obiit sæculo quinto florens. Hinc factum, sicut synodus Nicæna ii sæculo Christi octavo celebrata, act. 6 docet, quod et templum dedicaverunt in Cypriorum insula ejus discipuli, nuncupantes illud ejusdem Patris vocabulo, et cum multis aliis titularibus picturis imaginem ejus in ipso collocarunt, et qualem scilicet videre licet ante opera, Petavio nostro curante edita et ex pervetusto quodam exemplari, quod exstat in Constantinopolitano antiquissimo monasterio, Sula dicto (vulgo τὰ τῆς μὲν

A *μῆνης* appellant) quod olim patriarchium fuit.

2. Etenim etiam Constantinopolitanæ Ecclesiæ, æque ac toti Orienti fuit in maxima veneratione Epiphanius; cujus synaxis (ut habent Menæa ad hunc 12 Maii) in regia illa urbe et celebrabatur in sanctissima ejus æde seu sacello, et quæ est intra templum Sancti Philemonis, et quod, Codino in *Originibus Constantinopolitanis* attestante, et Eudoxius Constantini Magni patricius et præfectus condidit. Colitur autem ibi et alibi S. Epiphanius solemnī totius diei Officio, communi quidem cum S. Germano patriarcha Constantinopolitano; sed principaliori loco: quomodo etiam notatur in figuratis Ruthenorum seu Moscorum Calendariis. Solum autem illum spectat canon sacer, hoc die præscriptus sub hac acrostichide:

Ἐπιφάνιος τὸ κῶδος ἐπλήσσε χόδον.

Terram replevit Epiphanii decus.

Solus etiam hic in Ephemeride metrica nominatur, et quidem tanquam hac die mortuus:

Τῇ δὲ καὶ δεκάτῃ Ἐπιφάνιον μὀρος ἔλεν.

Statæ lex mortis duodena Epiphaniū aufert.

Certe vel tunc fato suo functus est, vel in sua ecclesia post mortem sepultus, haud diu antequam S. Joannes Chrysostomus, de quo infra, a synodo ad Quercum deponeretur, quod factum esse circa mensem Julium anni 403 ex Palladio, Chrysostomi actus scribente, constat.

3. Græcos cito imitati sunt Latini, quorum antiquissimus Beda in suo quod ex octo mss. dedimus genuina *Martyrologio*, post commemorationem

SS. Nerei et Achillei, primo loco nominatorum, A mox addit, « S. P. N. Epiphanii episcopi Cypri. » Secuti Ado et Usuardus, ultimum eundem, post ceteros scilicet ejus diei martyres, locaverunt hac fere phrasi, « Apud Cyprum S. P. N. Epiphanii, » additque Ado « Salaminæ episcopi. » Horum aliorumque posteriorum vestigiis inherens hodiernum Martyrologium Romanum sequentia verba recitanda proponit : « Salaminæ in Cypro S. Epiphanii episcopi, qui multiplici eruditione et sacrarum litterarum scientia excellens, vitæ quoque sanctitate, zelo catholicæ fidei, munificentia in pauperes et virtute miraculorum exstitit admirandus. »

4. Sitne adhuc aliquis ejus cultus Salaminæ super, aut vestigia sepulcri olim tam famosi, haud facile dixerō : credibile est cum fortuna loci cætera quoque esse partim abolita, partim Famagustam translata; ubi etiam hoc tempore a Christianis festum ejus solemniter agi, indicio est, quod Thomas Porcaccius, in suo *De insulis mundi famosis* Italico opere, ante annos circiter centum primum edito, scribat pag. 150 editionis Patavinæ, « speluncam ibi haberi, in quam S. Epiphanius poenitentiae causa solitus sese fuerit recipere : quæ eadem in pervigilio festi stillare incipit aquam claram limpidamque, neque ea stillatio finem habet ante finem diei sequentis : hanc autem aquam magna cum devotione a multis excipi, adhiberique utiliter ad morborum curationes divinitus impetrandas per merita Epiphanii. » Sub cujus nomine, in boreali parte insulæ, inter Nicosiam et Ceraunias, hodieque habetur vicus vulgo *Sancti Piphani* dictus; quo loco fuisse templum, in Nicæna synodo nominatum, mihi persuadeo, propter ejus celebritatem olim tantam ut promontorium ad Ceraunias, vulgo *Cerines* excurrens, nomen idem teneat in *Inulario* Benedicti Bordoni, excuso Venetiis anno 1547.

5. Atque hinc verosimiliter conjicere possit aliquis, vel corpus vel partem notabilem corporis eo translata fuisse aliquando, idque celebritatem loco dedisse : et vel hinc vel ex ruinis Salaminæ deportatum fuisse Beneventum, quemadmodum asserit Marius de Vipera de sanctis Beneventanis ad hunc diem, Officio duplici propterea notatum, allegans « Martyrologium ms. antiquum in bibliotheca Beneventana existens, signatum n. 178 sub prædicta die : quo vero tempore allatum sit non adverti, » significans. Plura de reliquiarum tantarum qualitate et veneratione hodierna cupientes discere, litteras ad collegii istius nostri rectorem dedimus, cujus responsum, hactenus frustra expectatum, si aliquando accipiamus, notitiam inde haustam non invidemus pio lectori. Interim ex epistola Thomæ de Czechorod episcopi Samandriensis ejusdemque Pragensis decani, ad me sub finem anni 1677 datæ suggero; quod « aliquæ » ejusdem « S. Epiphanii reliquæ, una cum brachio S. Theclæ et capite unius ex Innocentibus Bethle-

hemiticis, anno 1554 allatæ fuerint in Bohemiam, et Carolo IV imperatori præsentatæ a Protiwa Swihowski Segniensi, viro apud Bohemos illustri ac regii sanguinis : » quæ notitia nunc primum reperta, in Diario Pragensis Ecclesiæ adhuc desideratur.

6. Vitam ejus, jam olim conscriptam, in mss. Vaticanis Græcis reperimus, unde eam Latine reditam primus edidit Lipomanus, deinde Surius, ac denique Petavius, ad calcem tomi II, addito etiam contextu Græco, qualis in Medicæo regis Franciæ ms. inveniebatur, quem et nos inde transcriptum acceperamus. Ea testes et auctores præfert duos ejus discipulos; primo Joannem, quasi hic inter ejus discipulos in monasterio unus, ac peregrinationum variarum comes individuus usque in Cyprum scripserit ea quæ sanctum viderat facientem miracula, usque in diem quo cæpit extremum ipsemet ægrotare : deinde Polybium, cui idem Joannes moriturus conscriptas a se chartas tradiderit, præcipiens ut quæ consequerentur mandaret litteris; promittensque adjiciendos ei annos vitæ, ut tota tempore permaneret apud Epiphanium : qui etiam Polybius loco Joannis ab Epiphanio ordinatus presbyter, eumque, et Romam et bis Constantinopolim et aliorum comitatus, mortuum revexerit in Cyprum; et quia corpore ejus adhuc insepulto ex suprema ejus voluntate profectus in Thebaidem ibi coactus fuerit subsistere factus Rhinocoruræ episcopus, post annum unum aut amplius scripserit ad Epiphanii successorem Sabinum, ab eoque petierit de modo et tempore sepulturæ prædictæ per litteras instrui : atque ita cum Sabini responso finitur *ea Vita*.

Utinam ea sic ut præferuntur, Acta essent ac scripta. Non doleremus in tali *Vita* nihil omnino esse, quod tuto credi possit, sed omni fide dignissima forent singula, neque facile uspiam aut ab ipsomet Epiphanio aut a coævorum auctorum aliorum scriptis invenirentur discrepare. Nunc vero plurimis Acta ea esse conferta mendaciis judicare cogetur cum Baronio, ad an. 372 num. 108, quis eam contulerit cum infra proponendis censuris seu observationibus; nam ipsam, jam sæpius Latine, semel etiam Græce excusam, recudere, tantum ut refellatur, operæ pretium non est. Toleramus quidem *Vitas* in hoc opere multas, dum meliores non suppetunt, nævis quandoque gravibus aspersas : quarum auctores credimus, bona quamvis, nimium tamen simplici fide mandasse litteris, quæ plura post sæcula partim ex vetustioribus monumentis, partim ex popularium traditionibus compilarunt. Sed eas amplius ferre non possumus, quæ mala fide nominibus alienis suppositæ, tanto gravius offendunt ad veri falsique discrimen exercitatum lectorem, quanto turpius imponunt simplicioribus. Cum enim illis eatenus pia aptetur credulitas, quatenus nulla in contrarium obstat auctoritas certior vel ratio dubitandi prægnantior : istis

nihil tuto creditur, nisi quod aliunde invenitur A testimonio magis idoneo confirmatum. Itaque his quæ dixi Actis ommissis, ea colligere aggredior quæ ipse de se pauca satis, plura quæ alii indubitati scriptores suggerent.

CAPUT II.

Casti adolescentis monachatus, vitæ ætas et quædam in episcopatu gesta.

7. Epiphaniî patriam institutionemque adolescentis Sozomenus explicat lib. vi cap. 32, ubi de monachis Palæstinæ loquens, « Ex eorum, inquit, numero fuit Hesychius, Hilarionis sodalis; et Epiphanius, qui postea Salaminis in Cypro episcopus fuit. Et Hesychius quidem in eodem quo magister loco philosophatus est; Epiphanius vero juxta Basanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano situm, ex quo ortus fuerat. Qui cum ab ineunte adolescentia a præstantissimis monachis institutus fuisset, ejusque rei causa diu moratus esset in Ægypto, in monastica philosophia celeberrimus exstitit. » Ac primum quidem disciplinarum litterariorum causa petitam ab eo Ægyptum, atque adeo in fortuna minime tenui natum, mihi persuadet ipse, in libro *De hæresibus*, hæresi 26 ubi de Gnosticis agens, inquit: « Et nos, charissimi, in hanc hæresim incidimus, et ex ipsomet eorum, qui hanc proprie et ex instituto tractant, ore ac magisterio didicimus; » utique priusquam monachus esset; et cum adhuc alia omnia, quorum scilicet causa in Ægyptum venerat, studia tractaret: quæ autem alia quam litteraria? cum Gnosticorum libros, priusquam perniciosos esse nosset, studiose a se lectos fateatur. Qui vero ad hoc peregrinari juvenis extra patriam potuit, consequens est ut in patria credatur habuisse parentes satis opulentos ad alendum peregre filium, probeque Christianos, ex quorum institutione eam traxit castimonie tenendæ constantiam, quæ ipsum servavit impollutum inter illecebras et sordes Gnosticorum. Ipse quomodo eas evaserit loco jam citato sic explicat:

8. « Ad magisterium hæreseos illius comparatæ deceptæque mulieres, non solum istiusmodi nobis sermones injecerunt, sed insuper, Ægyptiæ illius perditæ ac nequissimæ feminæ instar, quæ coquorum principis uxor erat, petulanti nos conatu pertrahere, tum cum florenti adhuc ætate essemus, aggressæ sunt. Verum is qui sanctissimo Josepho tum astitit, nobis quoque præsto fuit; et hunc ipsum, qui illum eo in periculo liberavit, implorantes, licet indigni ac tanto beneficio impares essemus, ejusdem benignitatē ac misericordia perniciosas illarum manus effugimus, ac sanctissimo Deo gratulatorium carmen cecinimus, ut id usurpare merito possemus: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem deiecit in mare (Exod. xi, 4).* Neque enim similiter ut ille patriarcha vi quadam virtutis ac justitiæ nostræ, sed fuso ad Deum gemitu ejus sumus miseratione servati. Cum etiam mihi pestes illæ per ludibrium

exprobrarent, ac secum invicem illudentes ita loquerentur: Hunc juvenem servare non potuimus, sed in manibus principis perire sivismus. Nam quæ forma inter illas liberaliore est, semetipsam velut escam atque illecebram objicit, ut quos in fraudem ipsa pellexerit, non eos profligare ac perdere, sed eripere dicatur... Et erant sane, quæ tum his verborum blandimentis ac lenociniis utebantur, corporis, quo ad peccandum abutebantur, venusta cum primis specie; sed misericors Deus ab illarum improbitate nos eripuit, adeo ut (postquam illorum libros perlegimus et ad veritatis cognitionem animum adjecimus, nec abducti vel earum illecebris capti sumus; sed effugimus tandem) mox ad episcopos, qui in illo loco erant, deferre studuerimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ecclesia delegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exulare jussa a lolio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint. »

9. Caterum spurcitas illius hæreseos lectione et sermone, non autem et usu cognitas, iterum iterumque testatur Epiphanius ita prosequens: « Ostendimus unam illam ex his hæresibus esse, de qua certi exploratique aliquid afferre possemus; non ex eo quod gesserimus ipsi (avertat hoc a nobis Deus!), sed ex eo quod ab his accurate didicimus, qui illam nobis persuadere frustra voluerunt, et conceptam de nostro exitio spem penitus abjecerunt; cum insidiæ omnes ac fraudes, quas ad infelicis animæ nostræ perniciem tam ipsi quam qui in ipsis iocest diabolus machinati fuerant, irritæ atque inanes exstitissent; ut hoc a Davide dictum accommodatissime usurpare possimus, *Sagittæ parvulorum factæ sunt plagæ eorum (Psal. lxxiii, 8), etc.*; tum illud, *Convertetur labor eorum in caput ipsorum, et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet (Psal. vii, 17).* Igitur quemadmodum sic nos in illum errorem incurrimus, ut illius noxam effugeremus; eumque simulac legimus damnantes, salvi atque incolumes prætergressi sumus: ita te, quisquis es qui ista legis, hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum ejusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas; ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud, quod nobis a Domino comparatum est et in quo Christus affixus est, arripas. » Hactenus Epiphanius, ex quibus satis verosimile reddi putamus, quod initio dixi, eum, cum in periculum istud incidit, Christianum fuisse, caste ac pudice a Christianis parentibus educatum: apparet etiam necdum sæculo renuntiasset, de quo talem spem sibi tinxerant Gnostici; contra quam eum nobis commentitia Acta repræsentant, Judæum ex Judæis, hisque rusticanis et pauperibus, et prius in patria sua monachum, quam inde pedem efferret.

10. Eadem asserunt, ipsum inter valedicendum interrogatum ab imperatore Arcadio « quot annos esset natus, respondisse, centum et quindecim, et

tres menses. » Sic autem dixisse : « Fui episcopus, cum essem annos sexaginta natus ; fui vero in episcopatu quinquaginta quinque annos et tres menses. » Sed in annorum numero vitium esse aliquod nemo dubitaverit, primo quia Hieronymus anno 392 de Epiphanio scribens, id est, decimo ante ejus mortem anno, asserit « in extrema ætate varia adhuc cudere opuscula ; » quod nemo apte intellexerit de homine centum et quinque annos nato. Secundo quia annorum centum et quindecim senem, nemo credet ejus fuisse vigoris, ut ei libuerit Constantinopolim navigare. Tertio quia in Dialogo, qui de Vita S. Joannis Chrysostomi exstat sub nomine Palladij, quasi ex sermone habito Sozimi Papæ tempore, id est anno 418, inter Palladium Helenopolitanum episcopum Chrysostomi discipulum et Theodorum Romanæ Ecclesiæ diaconum, dicitur, quod Epiphanius « triginta sex annos Ecclesiæ præfuit, sub Damaso et Syricio, » quorum prior anno 358 cæpit, alter anno 398 desiit. Numerum autem annorum 35 integre expletorum cum initio anni 36 si teneas, cætera haud incommode cum veritate consistent ; ita ut ætatis suæ anno 96 obierit sanctus, solumque ex levi unius litteræ errore, quo vs' scripserit aliquis pro 21' perductus fuerit Actorum auctor in calenlum adeo exorbitantem. Sic vero dici poterit Epiphanius, anno 368 ineunte, factus episcopus, et anno 308 natus. De quo dum in Synopsi ad *Ancoratum* ejus legitur, quod « primam monastici instituti exercitationem in Ægypto suscepit, ibique ad vicesimum usque ætatis annum permansit, donec ad Eleutheropolitanam regionem reversus monasterium in ea condidit, » datur intelligi anno 329 excessisse ex Ægypto, adeoque non valde longum fuisse tempus, quo ibi inter monachos vixisse potuerit : et denuntiationem illam Gnosticorum, episcopis Alexandriæ congregatis factam, apte referri posse in Januariam anni 326, quando mortuo S. Alexandro episcopo, ad successorem S. Athanasium substituendum convenerunt episcopi. Nec enim videtur convenire ut biennio citius id fecisse dicatur, puta anno 324, quando præsidente Hosio Cordubensi celebrata est synodus Alexandrina, tunc enim annorum donatrat sedecim adolescens fuisset.

14. Ut ut sit, statim post illam denuntiationem, dimissa Alexandria, eremum petitam ab Epiphanio nullus dubito : cum autem is rediit in Syriam junxisse se potuit S. Hilarioni, de quo circa annum 311, illuc similiter ab Ægyptia sub Antonio exercitatione reverso, scribit Hieronymus in ejus *Vita*, quod post 22 solitudinis annum, id est annum Christi 323, « de Syria et Ægypto ad eum certatim populi confluebant, ita ut multi in Christum crederent, et se monachos profiterentur. » Horum autem crescenti numero potuit se junxisse Epiphanius ; potuit etiam, mox ut rediit in patriam vicum recepisse se, similem acturus vitam, et nihilominus Hilarioni frequenti conversatione fuisse fami-

liaris ; quod usque ille, nimis suæ celebritatis per-tasus, circa annum 360 profugit in Ægyptum, ac denique in Cyprum an. 364 ubi cum mori contigisset Salaminis episcopum, haud mirabor si ex Hilarionis consilio postulatus e Palestina fuerit Epiphanius : qui libentius onus istud admisserit, ne Arianorum grassantem sub Valente tyrannidem spectare et sustinere cogeretur, et quia veterem spiritualis vitæ magistrum aut socium ibi esset reperturus, et eo quoad viveret fruiturus. Vixit autem Hilarion usque ad annum ætatis 80, Christi 372, quando « de ejus laudibus brevem epistolam » idem Epiphanius « scripsit, » sicut in *Vita Hilarionis* testatur S. Hieronymus : ex cujus etiam epistola 61, ad *Pammachium* discimus, quod eo « tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum atque Eunomianorum hæresis possidebat, quando Joannes » adhuc privatus (contra quem postea Hierosolymitanum episcopum scripta Epistola) in fide dissimulans vel vacillans, « Occidentalibus et in medio exilio confessoribus SS. Dionysio Mediolanensi, Eusebio Vercellensi, et Lucifero Calaritano, non communicabat ; Epiphanius vel presbyter in monasterio ab Eutychio audiebatur (magni utique nominis aliquo, cum epistola sub annum 396 scriberetur, episcopo aut abbate, necdum tamen aliunde noto) vel postea episcopus Cypri, a Valente non langebatur : tantæ enim venerationis semper fuit, ut regnantes hæretici ignominiam suam putarent si talem virum persequerentur. » Exsules autem vixerunt in Oriente confessores prædicti ab anno 355 ad 362, et Valens orthodoxos est persecutus ab anno 366 ad 373. Unde intelligi datur, non tantum quam integra toto illo tempore fuerit Epiphanii fama et veneratio ; sed etiam quod jam inde ab initio persecutionis, a Constantio suscitata, presbyter fuerit consecratus.

12. Porro de mutua inter sanctos Hilarionem et Epiphanium familiaritate habetur insignis locus in libellis *De Vita et doctrina et perfectione sanctorum Patrum*, quos teste Sigeberto Pelagius diaconus Romanæ Ecclesiæ transtulit de Græco in Latinum, quique in *Vitis Patrum* editis a nostro Heriberto Rosmeido lib. v constituunt : ibi enim libello III num. 15 sic legitur : « Misit aliquando Epiphanius episcopus Cyprius ad abbatem Hilarionem, rogans eum et dicens, Veni ut nos videamus, antequam de corpore exeamus. Qui cum venissent ad invicem, manducantibus eis aratum est de avibus quiddam, quod tenens episcopus dedit abbati Hilarioni. Et dicit illi senex : Ignosce mihi, Pater, quia ex quo accepi habitum istum non manducavi quidquam occisum. Et dixit ei Epiphanius : Ego autem, ex quo accepi habitum istum, non dimisi aliquem dormire, qui habebat aliquid adversum me ; neque ego dormivi habens aliquid adversus aliquem. Et dicit ei senex, Ignosce mihi, quia tua conversatio major est mea. » Atque ad hanc mitigatæ ab Epi-

phanio austeritatis excusationem etiam spectat, quod in ms. Ultrajectino, ex *Vitis Patrum*, nescio unde sumptum, reperi sic annotatum: « Factus episcopus voluit uti eadem duritia, sicut in eremo, sed non potuit: et orans quæsit a Deo, si propter episcopatum recessisset ab eo gratia Dei. Responsum est autem ei quod non, quia pia intentione curam suscepit; sed quia tunc quando in solitudine fuit, Deus erat sibi proprius adjutor, in sæculo autem etiam homines auxiliabantur. Sic filii Israel receperunt manna in deserto, quousque venirent in terram promissionis. »

13. Colitur S. Hilarion 21 Octobris: ut vero ad eum identidem recurrebat discipulus suus Hezychius, eumque de statu tum monasterii sui in Palæstina tum discipulorum ibidem relictorum curabat edocere: ita nec segnes fuerunt discipuli Epiphanii in fovenda mutua cum suo magistro communicatione, cum hic abesset. Itaque in libello XII dicti Operis n. 6 tale quid invenitur: « Mandatum est sanctæ memoriæ Epiphanio episcopo Cyprio, ab abbate monasterii sui quod habuit in Palæstina: Quia orationibus tuis non negleximus regulam, sed cum sollicitudine Tertiam, Sextam, Nonam, atque Vesperam celebramus. Ille autem, reprehendens eum, mandavit ei: Constat vos vacare ab oratione cæteris horis; eum autem qui verus est monachus, oportet sine intermissione orare aut certe psallere in corde suo. » Revisit haud dubie monasterium illud suum aliquando Epiphanius, quando ecclesiasticorum negotiorum causa in Palæstinam excurrit: sed ejus rei nulla est apud probatos scriptores memoria. Quantam autem tum ita excurrens, tum antea in Palæstina vivens, collegerit absolutæ perfectionis famam, intelligi potest ex epistola Acacii et Pauli presbyterorum et archimandritarum in Cœlesyria, quæ præfigitur *Panario* et sic incipit: « Pietatis quidem tuæ, Pater, aspectus ipse satis esse poterat, qui nos spiritualibus sermonibus implevit, ac tam vehemens tui nobis desiderium indidit, postquam tuo semel frui conspectu licuit. Verum quoniam prævia discipuli Christi fama verborum ejus factorumque fragrantiam ubique prædicat, angit nos et sollicitat, ut illius nos sermonibus et sensis explere studeamus. Coram igitur adeuntes, par erat ejus, quæ in te perinde atque in apostolis est, gratiæ communionem perfundi. Sed cum iter illud nobis corporis ægritudo et languor intercluserit.... pietatem tuam vehementer exoramus, ut eorum nobis communionem ne invidas, quæ in te sunt a Salvatore collata. Etenim non nos ipsi solum, sed et universi qui audierunt, novum te apostolum præconemque confitentur, a Christo nobis hac ætate productum, velut alterum quemdam Joannem, ut ea præciperes quæ servanda sunt iis, qui in illud quod arripimus sanctioris vitæ curriculum se commiserunt. »

14. Ut autem illa monasteria in Cœlesyria invi-

sit Epiphanius, sic et de suo Bethlehemico testatur Hieronymus, illuc eum accessisse, « cum » ibi ab ardore febris « respirasset » S. Paula, « et medici persuaderent ob refactionem corporis vino opus esse tenui et parco, ne aquam bibens in hydropem verteretur; et ego clam beatum papam Epiphanium rogarem, ut eam moneret, imo compelleret vinum bibere. » Aderat ergo ibi tum Epiphanius: quo autem successu commendatum sibi officium apud Paulam egerit, prosequitur idem Hieronymus, continuans epistolam 27 ad filiam Paulæ Eustochium: « Illa, inquit, ut erat prudens et solertis ingenii, sensit insidias, et subridens, meum esse quod ille diceret, intimavit. Quid plura? cum beatus pontifex post multa hortamenta exisset foras, quærenti mihi quid egisset, respondit: Tantum profeci, ut seni homini pene persuaserit, ne vinum bibam. » Eadem in epistola iterum Epiphanii meminit Hieronymus, nec sine commendatione monastici status ab eo in Cypro propagati. Cum enim dixisset, quod sancta illa vidua Hierosolymam navigans, « post Rhodum et Lyciam tandem vidit Cyprum, ubi sancti et venerabilis Epiphanii pedibus provolata, decem ab eo diebus retenta est; non in refectio-nem, ut ille arbitrabatur, sed in opus Dei: » ut hoc reipsa comprobet, « omnia, inquit, illius loci monasteria lustrans, prout potuit, refrigeria sumptuum fratribus dereliquit, quos amor sancti viri de toto illuc orbe conduxerat. » Erat autem annus 384 quando hoc contigit, uti 26 Januarii ad *Vitam S. Paulæ* diximus: apud quam idem S. Epiphanius Romæ erat hospitatus anno 382, quando eum, cum sanctis Paulino Antiocheno et Hieronymo, « Romam ecclesiastica traxit necessitas, » uti etiam scribit Hieronymus in eadem *Vita S. Paulæ*; addens quod hæc « eorum accensa virtutibus, per momenta patriam deserere cogitabat; non domus, non liberorum, non familiæ, non possessionum, non alicujus rei quæ ad sæculum pertinet memor; solaque si dici potest et incomitata, ad eremum Paulorum atque Antoniorum pergere gestiebat: tandemque exacta hieme, aperto mari, redeuntibus ad ecclesias suas episcopis, et ipsa voto cum eis ac desiderio navigavit. » Tam efficax apud eam fuit hospitii sanctissimipia conversatio.

CAPUT III.

Liberalitas Epiphanii erga pauperes: mutua inter eum et Joannem Hierosolymitanum querela.

15. Si qua fides esset pseudepigraphis S. Epiphanii Actis, dicendum foret, ordinatum fuisse episcopum, propter revelationem de eo factam S. Pappo, episcopo Cytriæ, quinto a Salamina milliario, annorum quinquaginta episcopatu et confessionis cum Gelasio Salaminiorum episcopo obitæ gloria præcellenti, cui metropolitæ novi designationem episcopi cæteri provinciales commiserant. De S. Pappo quidem satis constat, eum hodie quoque apud Cyprios coli pro sancto, sub ejusque nomine adhuc manere oppidum quod ejus olim fuit episcopatus:

diem annui cultus adhuc ignoramus et optamus A
discere : de Gelasio alibi nihil legimus; neque ut
vere Salaminiorum episcopus fuerit, ei credimus
successisse Epiphanium; sed potius Auxibio, qui
inter Cyprios episcopos duodecim (habuit autem
insula universim episcopales sedes quindecim) no-
minatur a S. Athanasio primus, eorum qui synodi-
cam Sardicensis concilii anno 347 subsignando post-
ea approbarunt; aut illius, si alius quis intercessit,
successori. Eo tempore coeperat insula cum S. Ili-
larione monachos etiam nosse : credibile tamen est
ab Epiphanii institutione et cura pleraque eorum mo-
nasteriorum erecta directaque fuisse, quorum supra
meminimus; adeo ut merito scripserit Sozomenus
de Epiphantio lib. vi, cap. 33, quod « in monastica
disciplina celeberrimus exstitit et Ægyptiis et Pake-
stiniis, et denique Cypriis apud quos electus est ut in
metropoli totius insulæ episcopatum administraret.

16. Dum hunc gereret, « multa illi miracula tri-
buuntur, ex quibus illud ad notitiam nostram per-
venit, » inquit idem Sozomenus lib. vii, cap. 27.
« Cum liberalis esset erga pauperes, qui vel nau-
fragio vel alio quopiam casu ad inopiam redacti
essent, quoniam facultates suas jam pridem omnes
absumpserat, ecclesiæ bonis ubi opus erat prolixo
usus est : erat autem opulentissima ejus ecclesia.
Multi enim ex variis partibus orbis, qui opes suas
in pios usus impendere studebant, et superstites
ejus ecclesiæ eas impendebant, et morientes eidem
relinquebant. Confidebant enim illum, utpote qui
probus dispensator Dei que amantissimus esset, res
ab ipsis donatas ex ipsorum sententia ac voluntate
erogaturum. Quodam igitur tempore cum pauca
admodum pecuniæ superessent, aiunt ecclesiæ
oconomum succensuisse, eumque tanquam pro-
digum reprehendisse : illum vero, ne tum quidem,
de solita erga pauperes munificentia remisisse.
Omnibus autem consumptis, repente nescio quis
ad cubiculum, in quo degebat oconomus, acce-
dens, saccum in quo multi erant aurei nummi in
manus ei tradidit. Cumque nec is qui dederat nec
is qui miserat nosceretur, videreturque merito in-
solens quemquam in tanta pecuniæ largitione latere
velle, tum vero universi id Dei opus esse judicarunt.»

17. Ita Sozomenus, tanquam hoc alterumque
mox subjiciendum solum distincte cognitum habens;
proinde nihil sciens de commentitiis illis ac men-
dacissimis Actis, in quibus tum alia multa valde
singularia continentur, tum illa ipsa duo longe ali-
ter narrantur; quod idem accidisse videtur alteri
S. Epiphanii facto, cujus in *Vita S. Joannis Elee-
mosynarii*, a nobis data 23 Januarii, ita meminit
coævus Joanni Leontius, Neapolensis Cypri episcopus
 sæculo vii, n. 33, narrans, quod S. Joannes « dice-
bat semper, quod posset aliquis, intentione dandi
pauperibus, exspoliare divites, et ipsum etiam hy-
pocamisium ab eis benevole auferre, et maxime si
sunt aliqui immisericordes et avari. Duo enim ex
hoc lucratur, unum quidem quia animas illorum

salvat, alterum autem, quia et ipse non modicam
inde mercedem habet. Attulit autem ad credulita-
tem verbi et testimonium verax, quod circa S. Epi-
phanium et Joannem episcopum Hierosolymorum
factum est : quomodo S. Epiphanius per artem tu-
lit argentum patriarchæ, videlicet Joannis ejusdem,
et dedit egentibus. » Alia certe arte utebatur
S. Joannes Eleemosynarius, dum identidem dona-
tas ultro ad suos usus vel etiam petitas vestes no-
vas, vendendo ac pretium distribuendo in pauperes,
« suaviter quasi vindemiabat opulentos homines »
erga se beneficos : quam qua usus fingitur Epi-
phanus, qui argenteorum vasorum, velut ad ho-
spitem quorundam tractationem mutuo accepto-
rum, « pondus librarum mille quingentarum, »
in scio domino vendiderit erogaveritque, ac postea
in episcopi de injuria sibi facta querentis faciem
exspuens, eum excæcaverit.

18. Tam enim circumstantiæ eæ falsæ esse vi-
dentur, quam quod idem Joannes, recepto deinde
ad preces Epiphanii visu unius solius oculi, « ca-
stigatus et convictus a viro justo fuit deinceps
sanctus in omnibus. » Hoc sane de eo non sensit
Epiphanius, quando ad eundem, de Origenianis
erroribus apud se suspectum, et immerito indi-
gnantem quia S. Hieronymi fratrem, Paulinianum
monachum ipse presbyterum ordinarat, epistolam
scripsit, quam ab ipsomet S. Hieronymo habemus
Latinitate donatam, hoc principio : « Oportebat nos,
dilectissime, clericatus honore non abuti ob super-
biam, sed custodia mandatorum Dei et observa-
tione dignissima hoc esse quod dicimur... Audivi
enim quod tumeas contra nos, et irascaris, et mi-
nisteris scribere in extremos fines terræ... Nihil
tibi nocuimus, nihil injuriæ fecimus, nihil violenter
extorsimus. In monasterio fratrum, et fratrum pe-
regrinorum, qui provinciæ tuæ nihil deberent, et
propter nostram parvitatem et litteras, quas ad
eos crebro direximus, ne viderentur quadam duri-
tia et conscientia nostra antiquæ fidei ab Ecclesia
separari, ordinavimus diaconum, et postquam tri-
nistravit rursus presbyterum : super quo debueras
gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc
sumus facere compulsi....

19. « Cum enim vidissem quia multitudo san-
ctorum fratrum in monasterio consisteret, et san-
cti presbyteri Hieronymus ac Vincentius, propter
verecundiam et humilitatem, nolens debita nomini
suo exercere sacrificia, et laborare in hac parte
ministerii quæ Christianorum præcipua salus est;
invenire autem et comprehendere, qui te (eo quod
grave onus sacerdotii nollet suscipere) sæpe fugie-
bat, nec alius quis episcoporum facile eum reperi-
ret (unde et satis miratus sum quomodo dispensa-
tione Dei ad nos venerit cum diaconis monasterii
et cæteris fratribus, ut mihi satisfaceret, quia ne-
scio quid adversus eos habebam tristitiæ) cum, in-
quam, celebraretur collecta in ecclesia villæ quæ
est juxta monasterium nostrum; ignorantem eum

et nullam penitus habentem suspicionem per multos diaconos apprehendi jussimus, et teneri os ejus, ne forte liberari se cupiens adjuraret nos per nomen Christi : et primum diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei : valde quippe obnubilatur, indignum se esse contestans. Vix ergo compulimus eum et persuadere potuimus testimoniis Scripturarum et mandatorum Dei. Et cum ministraret in sanctis sacrificiis, rursus eum, ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus presbyterum, et iisdem verbis, quibus antea suaseramus, impulimus ut sederet in ordine presbyteri. Post hæc scripsimus ad sanctos presbyteros monasterii et ceteros fratres, et increpavimus eos, quare non scripsissent super eo (cum ante annum multos eorum queri audissem, cur non haberent qui sibi Domini sacramenta conficerent, et illum omnes suo poscerent testimonio, et grandem utilitatem in communi monasterii testarentur) quare, inquam, tunc reperta opportunitate non scripsissent nobis, neque super ordinatione ejus aliquid poposcissent. Hæc ita acta sunt, ut locutus sum, in charitate Christi, quam te erga parvitatem meam habere credebam : quanquam in monasterio ordinaverim, et non in parochia quæ tibi subjecta sit..... Quid ergo tibi visum est sic graviter intumescere et jactari contra nos pro opere Dei, quod in ædificationem, et non in destructionem fratrum factum est ?

20. Hactenus Epiphanius, ipsis his verbis satis indicans, jam tum receptum in Ecclesia fuisse, ut monasteria saltem aliqua (quale erat monasterium S. Epiphanii « juxta Besanducem vicum, in territorio Eleutheropolitano, » quod ab inopia aquarum, « Spandyrion » appellatum scribit pseudo-Joannes, ubi facta ordination, et alterum « peregrinorum » monachorum in Bethlehem, unde Paulinianus ad Epiphanium venerat) exempla censerentur ab ordinarii jurisdictione : ita ut quicumque episcopus in iis posset, si rogaretur, ipsis monachis sacros conferre ordines. Pergit porro Epiphanius excusare se Joanni his verbis : « Sed et illud vehementer admiratus sum quod meis locutus es clericis ; asserens te per sanctum presbyterum et abbatem monachorum Gregorium mandasse mihi, ne quemquam ordinarem ; et ego pollicitus sim dicens : Nunquid juvenis sum aut canones ignoro ? Audi igitur veritatem in sermone Dei, me nec hoc audisse, nec nosse, nec istius sermonis penitus recordari. Suspiciatus sum ne forsitan inter multa, quasi homo, oblitus essem ; et ob hanc causam sanctum Gregorium seiscitatus sum, et Zenonem presbyterum qui cum eo est. Et quibus abbas Gregorius respondit, se hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei presbyter Rullinus nescio quæ alia transitorie loqueretur, etiam hoc dixerit : Putasne aliquos ordinaturus est sanctus episcopus ? et hujusce stetit sermonem : ego autem Epiphanius nec audi vi quidquam, nec respondi. Unde, dilectissime, non te præveniat furor, nec occupet

A indignatio, nec frustra movearis : et aliud dolens non te veritas ad alia, ut peccandi occasionem invenisse videaris, quod Propheta devitans Dominum precatur, dicens : *Non declines cor meum in verba malitiæ ad excusandas excusationes in peccatis* (Psal. cxl, 4). » Nempe dolebat Joannem, quod pro Origenianæ hæresis defensione fuisset ab Epiphanio correptus ; et ea de causa dissidentes ab eo qui Hieronymo adhaerebant monachos, ipse suis epistolis monitisque roboraret ad constantiam in repudiando Origene ; eaque de causa vexatos a Joanne consolaretur atque juvaret.

21. Et hoc est, quo stylum vertit Epiphanius, ita prosequens coeptam epistolam : « Illud quoque audiens admiratus sum, quod quidam, qui solent B ultro citroque portare rumusculos, et his quæ audierunt semper addere, ut tristitias et rixas inter fratres concitent, te quoque turbaverunt et dixerunt, quod in oratione, quando offerimus sacrificia Deo, soleamus pro te dicere, Domine, præsta Joanni ut recte credat. Noli nos in tantum putare rusticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquam enim hoc in corde meo semper orem ; tamen, ut simpliciter fatear, nunquam in alienas aures protuli, ne te viderer parvi pendere, dilectissime. Quando autem compleximus orationem, secundum ritum mysteriorum, et pro omnibus et pro te quoque dicimus, Custodi illum qui prædicat veritatem ; vel certe, Tu præsta, Domine, et custodi, ut ille verbum prædicet veritatis : sicut occasio sermonis se tulerit, et habuerit oratio consequentiam. Quapropter obsecro te, dilectissime, et advolutus pedibus tuis precor, præsta mihi et tibi, ut salveris, sicuti scriptum est, a generatione perversa (Matth. xvii, 16), et recede ab hæresi Origenis et a cunctis hæresibus, dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis vestra indignatio concitata sit, quod dixerimus vobis, Aril patrem, Origenem scilicet, et aliarum hæreseon radicem et parentem laudare non debetis. Et cum vos orarem ne ita erraretis, et monerem ; contradixistis, et me ad tristitiam atque ad lacrymas adduxistis, non solum autem me, sed et alios plurimos catholicos qui intererant. Inde ut intelligo, hæc est omnis indignatio et iste furor : et ideo comminamini quod mittatis adversum me epistolas, ut huc illocque sermo vester discurrat ; et propter defensionem hæreseos adversum me odia suscitantes, rumpitis charitatem quam in vobis habuimus, in tantum ut feceritis nos etiam poenitentiam agere, quare vobiscum communicaverimus, ita Origenis errores et dogmata defendentes. Simpliciter loquor : nos secundum quod scriptum est (Matth. v, 29 sqq.), nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizaverit ; nec manui, neque pedi si nobis scandalum fecerit. Et vos ergo, sive oculi, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis. »

22. Pergit deinde ex libris *Ἐπὶ ἀρχῶν* expli-

care, quam minime ferendæ catholicis auribus sint A propositiones quædam Origenis, istic contentæ; quamvis inquit, « nihil mihi subripuit Origenes, nec in mea generatione fuit, nec propter aliquas res mundi aut hæreditatem odium adversus eum pugnasque suscepi; sed (ut simpliciter fatear) doleo, et valde doleo, videns plurimos fratrum, et eorum præcipue qui professionem habent non minimam, et in gradum quoque sacerdotii maximum pervenerunt, ejus persuasionibus deceptos, et per-versissima doctrina eibus factos esse diaboli. » Conatur igitur a sequendo et defendendo Origene, monendo, hortando, increpando Joannem quantum in se erat abducere: tum ad sui excusationem iterum relabitur, exponitque factum, quod et insignem ejus zelum ostendit, in cavendo eo omni quod rectæ religionis puritati quantulumcunque videbatur adversari. Sed idem ab iconomachis hodiernis pessime intellectum arripitur contra expositionem imaginum. In hoc autem apparet eos magis esse insanos veteribus iconomachis, adversus quos Nicænum concilium egit. Nam hi, ad suam hæresim Epiphanii nomine obarmandam, non sunt abusi eo quod sequitur facto, sed affluerunt sancto quondam ad Theodosium imperatorem epistolam, in cujus fine sic ei scripsisset: « Quia multoties locutus sum cum comministis meis, ut auferrentur imagines, receptus non sum ab eis, neque audire vocem meam saltem paululum passi sunt. » Hanc vero epistolam « falso suprascriptam dici quidem, sed non esse Epiphanii, » æque ac aliam in qua scripsisset, « Ne inducatis imagines in ecclesias, neque in cœmeteria sanctorum, sed neque in domum communem; » cum multis ostendisset synodus act. 6, se quidem « sanctum Patrem doctorem Ecclesiæ catholicæ nosse, conscriptionem vero » abjicere iterum profitetur: quia « hæc mendacis assertionis conscripta, quæ contra venerabiles imagines sunt, dicuntur quidem a quibusdam S. Epiphanii esse, sed nullo modo sunt. »

23. Ipsum porro factum, cujus occasione hæc dicta, audiamus propriis ejus verbis. « Præterea, inquit, audiavi quosdam murmurare contra me, quia quando simul pergebamus ad sanctum locum qui vocatur Bethel, ut ibi collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, et venissem ad villam quæ dicitur Anablatha, vidissemque ibi præteriens lucernam ardentem, et interrogassem quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, et intrassem ut orarem; Inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ, tinctum atque depictum, et habens imaginem, quasi Christi vel sancti cujusdam: nec enim satis memini cujus imago fuerit. Cum ergo hoc vidissem, in ecclesia Christi, contra auctoritatem Scripturarum, hominis pendere imaginem; scidi illud et magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent et efferrent. Illique contra murmurantes dixerunt, Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud

daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum: paululum autem morarum fuit in medio, dum quæro optimum velum pro eo mittere, arbitrabar enim de Cipro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire; et precor ut jubeas presbyteros ejusdem loci suscipere velum a latore quod a nobis missum est; et deinceps præcipere in Ecclesia Christi ejusmodi vela, quæ contra religionem nostram sunt, non appendi. » Hactenus epistola, cujus si recte expendantur verba, velum istud discissum fuisse apparebit, non quia vere « habebat imaginem Christi vel sancti cujusdam; » sed quia, cum haberet effigiem hominis cujuscumque profani, aut forte adhuc viventis, appensum istic erat « quasi Christi aut sancti cujusdam: » quæ exceptio orthodoxæ fidei regulam ex contrario firmat.

CAPUT IV.

Prophetiæ donum; Ancoratus et liber De hæresibus scriptus.

24. Plurima S. Epiphanii, ante et post susceptum episcopatum, miracula continentur in Actis, sub nomine Joannis et Polybii productis; sed talia, ut eorum plerisque fidem deroget Sozomenus, negans ventum contigisse ut dæmones fugaret et morbos curaret. His ergo prætermittis, quod solum in dicto auctore nobis superest, referamus, narratione haud parum diversa, ab ea qua idem miraculum in Actis prædictis recensetur. Verba Sozomeni lib. vii, cap. 27, hæc sunt: « Aliud præterea quod de illo refertur commemorare libet. Id quidem ab admirando Gregorio, qui Neocæsariensem etiam rexit Ecclesiam, gestum esse accepi et libenter credo; sed non idcirco incredibile videri debet idem quoque factum ab Epiphanio; neque enim solus Petrus apostolus mortuum ab inferis resuscitavit; verum etiam Joannes in urbe Epheso, et Philippi filius Hierapoli; multosque, tam ex antiquis quam ex nostræ memoriæ piis hominibus, eadem sæpenumero gessisse comperimus. Id autem, quod dicere proposui, hujusmodi est.

25. « Duo quidam mendici, cum Epiphanium venientem observassent, ut plus pecuniæ ab eo emungerent, alter quidem eorum, super solum extensus, mortuo similis jacuit; alter vero prope stans plorabat, simul sodalis sui mortem lamentans, simul egestatem suam querens, quod illum sepelire non posset. Epiphanius vero, jacenti requiem apprecatus, quæ ad sepulturam necessaria erant mendicanti donavit, stentique dixit: Cura sepulturam et plorare desine, fili; neque enim in præsentem resurget: quod vero accidit inevitabile ac prorsus necessarium, id forti animo ferendum est. Et Epiphanius quidem his dictis abscessit. Cum autem nemo jam in conspectu esset, mendicus stans jacentem pede pulsare cœpit, laudans quod mortuum egregie simulasset: et, Surge, inquit; ex labore tuo hunc latum transigemus diem. Sed cum ille perpetuo jaceret, et nihilo plus nec clamantem audiret, nec

totis viribus monentem sentiret; concito cursu episcopum assecutus, fraudem amborum confessus, ploransque et crines vellicans orabat, ut socius ad vitam revocaretur. Verum Epiphanius hominem dimisit, hortatus ut id quod acciderat æquo animo ferret: non enim dissolvere voluit Deus id quod factum fuerat, persuadere omnino volens hominibus, eos qui se tales præbent erga famulos ipsius, ipsi qui omnia audit ac videt fraudem struere. »

26. Prophetiæ porro donum in Epiphanio, quo occulta et arcana pervidere divinitus ei sæpe dabatur, indicat illa significatio veræ mortis ejus, qui eam simulare duntaxat credebatur a socio, cum ei dixit: « Neque enim in præsentem resurget. » Idem donum primo ex communi fama, deinde propria experientia agnoverunt duo illi, de quibus narravit senex quidam in *Vitis Patrum*, libello xv, num. 88, interprete Pelagio, his verbis: « Duo quidam erant sæculares religiosi; et colloquentes secum, egressi sunt, et facti sunt monachi. Emulationem autem habentes vocis evangelicæ, sed non secundum scientiam, castraverunt se quasi propter regna cælorum. Audiens autem archiepiscopus excommunicavit eos. Illi autem, putantes quia bene fecissent, indigoati sunt contra eum, dicentes: Nos propter regna cælorum castravimus nos, et hic excommunicavit nos? Eamus et interpellemus adversus eum Hierosolymitanorum archiepiscopum. Abeuntes ergo indicaverunt ei omnia. Et dixit eis archiepiscopus Hierosolymitanus: Et ego vos excommunico. Ex quo iterum contristati abierunt in Antiochiam ad archiepiscopum, et dixerunt ei omnia quæ facta fuerant circa se; et ille similiter excommunicavit eos. Et dixerunt ad seipsos: Eamus Romam ad patriarcham, et ipse nos vindicabit de omnibus istis. Abierunt ergo ad summum archiepiscopum Romanæ civitatis, et suggesserunt ei quæ fecerant eis memorati archiepiscopi, dicentes: Venimus ad te, quia tu es caput omnium. Dicit autem et eis ipse: Ego vos excommunico et segregati estis. »

27. « Tunc defecerunt excommunicati totius rationis et dixerunt ad semetipsos: Isti episcopi sibi invicem deferunt et consentiunt, propter quod in synodis congregantur; sed eamus ad illum virum Dei S. Epiphanium, archiepiscopum de Cipro, quia propheta est, et personam hominis non accipit. Cum autem appropinquarent civitatis ejus, revelatum est ei de ipsis: et mittens in occursum eorum dixit: Ne intretis in civitatem istam. Tunc illi in se reversi, dixerunt: Pro veritate nos culpabiles sumus, ut quid ergo nos ipsos justificamus? Fac etiam quia illi injuste nos excommunicaverunt, nunquid et iste propheta? ecco enim Deus revelavit illi de nobis. Et reprehenderunt semetipsos valde de culpa quam fecerunt. Tunc videns qui corda novit, quia pro veritate se culpabiles fecerant, revelavit episcopo Epiphanio; et ultro misit et adduxit eos, et consolatus eos suscepit in com-

munionem. Scripsit itaque de his archiepiscopo Alexandriæ dicens: Suscipe filios tuos, quoniam in veritate pœnitentiam egerunt, et addidit senex, qui hoc exemplum narraverat, dicens: Hæc est sanitas hominis, et hoc est quod vult Deus, ut homo culpam suam projiciat ante Deum. »

28. Illis aliisque spiritualibus gratiis ævo suo celebris Epiphanius, totum deinceps posteritati innotuit scriptis libris quorum primus fuit quem appellant *Ancoratum*, propterea quod animum, de vita ac salute sollicitum, instar ancoræ firmat. Ejus scribendi data ipsi occasio est per « epistolam scriptam e Pamphilia, ex oppido Suedris a Tarsino, Maditio et aliis presbyteris anno 90 Diocletiani, Valentis vero x et Gratiani vi, » qui fuit Christi 373. Ipsam epistolam ante opus videre est, una cum epistola Palladii cujusdam, ut ex rescripto apparet monachi, τῆς αὐτῆς πόλεως Σουέδρων πολιτευομένου, quod mallet in eadem Suedrorum urbe habitantem, quam inibi magistratu aliquo perfunctum aut fungentem » vertere. Moverant autem eos, qui antea suorum multos ab errore abductos gaudebant, « acceptis a beato ac felicitis memoriæ episcopo Athanasio et ab religiosissimo Epiphanii collega Procliano litteris, » ut ad ipsum Epiphanium nunc recurrerent, inortuo ante biennium Athanasio, et Procliano aliter impedito: moverant, inquani, eos « conscelerati dogmatis reliquiæ, apud nonnullos adhuc superstites, » compulerantque rogare ut et ipse « ad eorum Ecclesiam litteras dare non gravaretur, » ac rectam fidem uberius explicare. Dogma autem illud, ut ex epistola Palladii intelligitur, Eunomianorum fuit, « inanes et absurdas quæstiones de Spiritu sancto moventium, negantiumque eum cum divinitate dominatuque gloria simul affici ac prædicari oportere; sed in ministri nuntiive haberi loco, imo etiam humiliter aliquod abjectiusque de ipso sentientium. Quibus de causis, » inquit Palladius, « sic tanquam inconstanti jactatione ac difficili tempestate fluctuantes; cum neminem hic ad eas dissolvendas quæstiones ac sanam fidem exponendam idoneum reperire possimus; ad pietatem tuam de hoc negotio referre coacti sumus, ut merito et illam vocem usurpare possimus: Præceptor, conserva nos. Quamobrem id pro sincera tua ac recta fide a te petimus, quam secunda jam dudum fama et idoneorum virorum testimonia passim celebrant; ut ad quod munus oboundum a Salvatore constitutus es, hanc nostram hortationem humaniter admittere, et quid de Trinitate sit credendum, uberius velis apertiusque disserere. » Hæc et alia illi.

29. Epiphanius vero respondens tum illis, tum Numerio presbytero et Severino monacho, quorum nomina vel exciderunt e titulis epistolarum, vel aliunde nota amoris honorisque ergo adjunguntur ultro, primo excusans « ingenium » suum, « quod abjectum et humile, in quiete otioque versari perpetuo studebat, neque sese ultra quam par est extendere » eorum tamen stimulus impulsus

se. scilicet, « ut ad id quod utile ac fructuosum est A excitatum animum transferret..... Auditis » enim, inquit, « precibus, quas non paucas pertulerunt Conops frater atque compresbyter, aliique ipsum secuti, vosque charissimi filii, nec non Hypatius filius noster, qui ad me propterea ex Ægypto venit; cum tot in idem suffragia consensisse cerne-rem; mente animoque commotus reputare mecum ipse cœpi, ac tandem istud mihi prompte et alacriter faciendum esse decrevi, ut pro eo ac per litteras postulastis, ad hanc vobis pro vestro desiderio scribendam epistolam, tenuis licet et imbecillus, sine ulla tergiversatione me conferrem. » Ut autem dicitur in prævia Synopsi, « complures opus hoc, » quod justius librum quam epistolam dixeris, « fidei partes continet, ut puta de Patris, Filii ac Spiritus sancti una eademque substantia, de perfecta Christi Incarnatione, de mortuorum resurrectione, de æterna vita ac judicio animæ pariter et corporis; tum adversus idola hæresesque sigillatim, ac contra Judæos cæterosque disputat; octoginta porro hæreseon nomina complectitur; denique varias de Scripturis sacris quæstiones exponit. »

30. Verum hoc quod de hæresibus dicitur in Synopsi Ancorati, nunc in ipso *Ancorato* non reperitur: fuisse tamen in eo verisimile facit, quod « Acacius et Paulus, presbyteri et archimandrite monasteriorum in partibus Carchedonis et Beroæ in Cœlesyria, » grandius de eodem argumento opus ab eo postulantes, « anno Diocletiani 92, Valentiniani et Valentis 12, Gratiani 8, » qui est annus Christi 375 dicant, « Nomina quidem ipsa quæ a te sunt hæresibus imposita jam audivimus; nunc uniuscujusque sectæ dogma perspicue declarari a tua pietate cupimus. » Hoc autem posito quod nomina illa primitus fuerint in *Ancorato*, consequens foret ipsummet Epiphanium, hunc librum post annos sex vel octo recognoscentem, inde sustulisse, quod jam alibi plenius ordinatiusque tractarat. Manet nihilominus mihi scrupulus, ne synopseos auctor postremas duas lineas, de hæreseon nominibus et quæstionibus variis, non retulerit ad argumentum *Ancorati*, sed ad ejus auctorem Epiphanium, quem indicare voluerit etiam ista tractasse.

31. Ut ut sit, sive in *Ancorato*, sive extra eum (quamvis verosimilius mihi sit quod extra eum) priusquam ad preces Acacii et Pauli *Panarium* conderet, de quo infra, composuit aliquid, de quo ipsi audierint, quodque jam excidit, et fuit præludium ac veluti rudimentum operis postea ab eodem compilati. Et hoc habuisse solumque novisse videtur Augustinus, cum ejus materiam et formam descripsit in libro *De hæresibus* ad QuodvultDeum, quem circa extremum vitæ suæ annum, Christi 430, composuit, ita præfatus: « Noster vero Epiphanius, Cyprius episcopus, abhinc non longe humanis rebus exemptus, de octoginta hæresibus loquens, sex libros etiam conscripsit, historica narratione commemorans omnia, nulla disputatione

adversus falsitatem pro veritate decertans. Breves sane sunt hi libelli, et si in unum libellum redigantur, nec ipse erit nostris vel aliorum quorundam libris longitudine comparandus. Hujus brevitatem si fuero in hæresibus commemorandis imitatus, quid a me brevius postulare vel expectare debeas non habebis. » Et rursum ipso in contextu hæresi LVII: « Proinde Epiphanius de octuaginta hæresibus, viginti, quas ante Domini adventum existisse, sicut ei visum est, computavit: reliquas post Domini ascensum natas sexaginta, brevissimis libris quinque comprehendit, atque omnes in sex libris totius ejusdem sui operis fecit concludi. » Miratur Petavius, et merito miratur, talia de Epiphanio scribere Augustinum, « qui nec illud ipsum, quod B omissum ab eo, a se vero factum iri dixerat, ut adversus singulas hæreses dissereret, aut in illo de hæresibus libello, aut in alio præstitit. » Magis etiam mirum, quod in *Bibliotheca* sua Photius, post laudatum a se *Panarium* dicat, num. 121, « legimus et *Ancoratum* ejusdem, quæ est summa quædam *Panariorum*: » quandoquidem tanto prius *Ancoratum* quam *Panarium* fuisse compositum indubitabile sit. Legerit fortasse Photius *Anakephalæosin*, serius quidem compositam, sed in eodem fortassis volumine scriptam cum *Ancorato*, citra novi tituli distinctionem, atque ita unum esse opus crediderit: Augustinus autem eam legisse non potuit, cum divisionem longe aliam invenerit, quam in ipsa sit, utpote eadem quæ in *Panario*.

C 32. Sed ipsummet Epiphanium de suo opere, quod solum Græco-Latine editum grande implet volumen, audiamus loquentem in epistola ad Acacium et Paulum: « Quoniam hæreseon nomina omnia declaranda vobis hoc in libro suscepimus, nec non execranda ac nefaria illarum flagitia, sic tanquam præsentissima quædam venena, patefacere volumus; atque his velut antidota quædam opponentes, quæ vel his qui morsu petiti sunt remedio esse possint, vel eos, quibus ne incidant periculum est, præmuniant et conservent, honestarum rerum studiosis conscribere; *Panarium* sive arculam medicam, ad eorum qui a serpentibus icti sunt remedium, jure opus illud ac librum appellabimus: qui in tres partes divisus, hæreses octoginta complectitur, quæ serpentum ac reptilium similes sunt: secundum quas veritatis firmamentum et salutaris doctrina fideique formula subjecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet Ecclesia, declarata: quæ cum jam tum ab orbe condito esse cœperit, postea tamen per Christi Domini incarnationem, temporum successione, ante commemoratas omnes hæreses, vulgata atque patefacta, eademque a nobis in Commentarios ex Christi prædicatione relata (ad *Ancoratum* forsitan hæc respiciunt) ac rursum post explicatam omnem istarum hæreseon improbitatem, ex apostolorum doctrina accurate ac perspicuo brevi quodam est compendio subjecta; uti ea re eorum recreentur ac reficiantur animi, qui hunc hæ-

reseon percurrendarum laborem susceperint. » A

33. Prædicti autem tres libri sic dividuntur, ut secundus et tertius in tres singuli tomos dispartiantur; atque ita cum primo, qui indivisus est, existant tomi septem. Et alia quidem Epiphanii opera, ut Hieronymus in libro *De scriptoribus* ait, « ab eruditis propter res, a simplicioribus propter verba lectitantur. » Photius autem de *Panario* nominatim, sive (ut ipse cum Anastasio Sinaita pluraliter appellat) « Panariis, » ait quod auctor, « præ aliis qui ante ipsum adversus hæreses lucubrationes ediderunt, uberior atque utilior est; nam nec ea prætermisit quæcunque ab aliis prodita utilitatis aliquid continent, et ipse quæ potuit a se excogitata aliis addidit, initium ducens a Barbarismo et ad Messalianos usque perveniens. Genus porro « dicendi, » inquit Photius, « humile, et ejusmodi esse potest qui Atticæ doctrinæ rudis existerit. Sed et in confutandis hæresibus plerumque parum nervosus est, quanquam interdum præstantissimis illas rationibus ac sententiis aggreditur; etsi nihilo dictio sit atque orationis structura aut stylus ipse commodior. » Nempe perparum temporis studiique in excolenda Græci sermonis eloquentia, cui bonam vitæ partem cultiores alii Patres Basilius, Nazianzenus, Chrysostomus impendebant, Alexandria posuit Epiphanius, ut supra vidimus; moxque ad spiritus, non sermonis exercitationes transgressus in eremum, multas potius linguas scire, quam unam perlicere eligebat; laudatus ideo ab Hieronymo in *Apologia 2 contra Rufinum*, « quod Græcam, Syram et Hebræam, et Egyptiacam linguam, ex parte etiam et Latinam novit: » unde de eo querebatur Rufinus, quod « velut necessitatem evangelizandi per omnes linguas habere se putaret, de Origene male loquendi. »

34. Per hanc autem sermonis cultioris incuriam seu imperitiam factum est, ut in eo Latine reddendo, majorem opinione sua laborem senserit Petavius: « Accedebat » enim, inquit in præfatione ad lectorem, « ad communem interpretandi molestiam præcipua quædam in illo scriptore difficultas, quod incompta et salebrosa est illius oratio, et in qua frequentissime occurrunt illa quæ Græci ἀναπλότῃ et ἀνακλόουθῃ nominant: pedestre ac populare dicendi genus: quod sive plani sermonis simplicitate consequi volueris, subagreste quiddam existet ac putidum, cujusmodi fere sunt Latina » prioris interpretis « Cornarii, cujus nos ulique similes esse volumus; sin ornatum atque cultum adhibeas, id sine magna sententiarum commutatione obtinere vix possis. » Magnam igitur Petavio debemus gratiam, quod ejus beneficio sic Latine loquentem audiamus Epiphanius, ut styli nitorem in eo non desideremus; multo tamen majorem ipsi sancto, quod suæ sibi in eo genere tenuitatis conscius, contempserit judicia fastidiosorum philologorum, modo prodesset publico; eaque protulerit, quorum semper maxima et fuit et erit utilitas, cum

« in unaquaque ætate, » ut idem Petavius in epistola dedicatoria notat, « redivivæ mendaciorum sectæ, evulgatis veterum hæreseon abstrusis reconditisque mysteriis, validissime propulsari evertique possint; et auctores perfidiæ atque satellites, suos in illis, quos quidem erubescant, principes auctoresque recognoscant. Est quidem ejus, qui in hæresim vel moliendam vel tuendam incubuerit, animus in omnem audaciam sine ullo pudore projectus: sed nemo est tamen ex illis absurdarum opinionum patronis, quem non utcumque convicti olim erroris atque damnati pudeat. Sint sane, ut sunt, ferrei omnes hæretici, sint pervicaces; iidemque se in ipso ardore agitationeque disputandi ad resistendum acrius singant, tamen qui id didicerit, B quique certis veterum testimoniis compererit, ante ab antiquis Patribus et conciliis publicoque Christianorum consensu agnita ac repudiata dogmata illa, quam illi ipsi (quos sequitur) interpolatores existerent; vix erit, opinor, ullus, cujus, nisi frangi edomarique contumacia potuerit, non languidiores habeat eruptiones et impetus, ac paulatim per seipsam refrigerata atque enervata concidat. » Joannes Baptista, etc. Vide append. pag. 684, col. 2.

CAPUT V.

Extrema sancti acta Constantinopoli; mors in reditu obita.

35. Quid de Origenis libris *Περὶ ἀρχῶν* sentiret Epiphanius, satis declaravit per *Epistolam ad Joannem Hierosolymitanum*, cujus supra fecimus mentionem. Dum autem hac ex causa disputationes in Palestina serverent, contigit etiam Alexandria simultates nasci inter Theophilum Alexandria et Dioscorum Hermopoleos episcopum, atque hujus fratres Ammonium et Eusebium cognomento Longos, totidem monasteriorum præfectos, quos cum primum charos habuisset Theophilus, haud immerito deinde a se aversos atque ad solitudinem regressos, persequi modis omnibus statuit; et quo simplices monachos ab iisdem abstraheret, culpare in eis præsumpsit, quod Deum humana forma præditum negarent, Origenis præsertim auctoritate suffulti. Cum autem eos Constantinopolim ad S. Joannem Chrysostomum confugisse intellexisset, atque ab hoc susceptos; cogitare cepit, inquit Sozomenus lib. viii, cap. 23 et deinceps, « qua ratione Joannem quoque ipsum ab episcopatu dejiceret. Verum hæc in intimo pectoris sui recessu occultans ac moliens, scripsit interim ad omnes ubique locorum episcopos litteras, quibus libros Origenis reprehendebat. Cumque consideraret magno sibi emolumento fore, si Epiphanium, Salaminis in Cypro episcopum, participem et consortem consiliorum suorum haberet, virum ob virtutis reverentiam omnium sui temporis clarissimum; eum sibi amicum adjunxit...

36. « Porro Epiphanius, qui Origenis libros jam pridem aversabatur, Theophili litteris facile assen-

sum præbuit : collectoque Cypriorum episcoporum concilio, Origenis libros legi prohibuit. Datis deinde litteris, tum ad alios, tum ad episcopum Constantinopolitanum, ea quæ a synodo decreta fuerant insinuantibus, hortatus est illos ut synodum convocarent eademque decernerent. Animadvertens igitur Theophilus se Epiphanium absque periculo sequi posse, utpote quem multi laudarent, et cujus sententiam ob vitæ sanctitatem suspicerent, ipse quoque, cum episcopis qui sub ipso erant, idem quod Epiphanius decrevit. Verum Joannes studium illorum haud magni ponderis esse existimavit, et Epiphani ac Theophili litteras neglexit : ex potentioribus vero hi, qui Joanni privatim infensi erant, cum intellexissent Theophilum id agere, ut Joannem episcopatu exueret, ipsi quoque operam suam ac studium contulerunt, utque Constantinopoli maxima synodus fieret procurarunt. Quibus cognitis Theophilus adhuc magis incubuit, et episcopos quidam Ægypti navigare jussit Constantinopolim, Epiphanio vero et aliis per Orientem episcopis scripsit, ut quam primum in unum convenirent : ipse pedestri itinere proficiscitur.

37. « Nec multo post Epiphanius, cum primus ex insula Cypro solvisset, ad locum haud procul ab urbe Constantinopolitana, quem Septimum vocant, applicuit ; factaque oratione in ecclesia quæ ille est, in urbem introivit. Eum ingredientem Joannes occursum cleri totius honoravit : at Epiphanius perspicue declaravit, quod calumniis adversus Joannem concinnatis fidem habuisset. Invitatus enim ut in ædibus ecclesiasticis manere vellet, neutiquam acquievit : et cum Joanne quidem congregari penitus detrectavit : privatim vero convocatis episcopis qui tum Constantinopoli morabantur, ea quæ adversus libros Origenis decreta fuerant eis ostendit : ac nonnullis quidem persuasit ut decretis subscriberent ; plures vero id facere recusarunt.... Porro Joannes adhuc nihilominus reverentiam exhibebat Epiphanio, eumque hortabatur ut collectas secum celebrare, et contubernalem ipsum habere vellet. Verum Epiphanius, se neque ejus domo usurum, nec cum eo oraturum esse respondit, nisi Origenis libros prius damnasset, et Dioscorum una cum sociis expulisset. Sed cum ille ante causæ cognitionem hæc facere haudquaquam justum esse diceret et procrastinaretur, die quo collecta agenda erat in ecclesia Apostolorum, procurarunt Joannis inimici ut Epiphanius in ecclesiam veniret, et publice coram populo tum Origenis libros, tum Dioscorum et eos qui cum illo erant, tanquam idem sentientes cum Origene, anathemate damnares ; eademque opera episcopum urbis perstringeret, ut qui illis addictus esset, existimabant enim se hac ratione plebem ab illo esse alienaturos.

38. « Postero igitur die, cum ad id agendum progressus Epiphanius jam ecclesiæ appropinquaret, obviam ei occurrit Scrapio, missus a Joanne (præsenarat enim Joannes ea quæ pridie fuerant

constituta), palamque denunciavit Epiphanio, illum ea gerere quæ nec justa essent, nec ipsi privatim utilia : siquidem tumultu populi excitato, ipse tanquam hujus rei auctor periculum subiturnus esset. Hac ratione cohibitus est impetus Epiphanii. Inter ea accidit ut Imperatoris filius, admodum puer, morbo corripereetur ; mater vero sollicita ne quid tristius puero contingeret, misso ad Epiphanium nuntio, ut pro eo Deum precaretur, postulavit. Ille puerum victurum esse respondit, si Augusta hæreticos, qui cum Dioscoro erant, aversaretur. Verum Augusta : Si Deus, inquit, filium meum eripere mihi voluerit, ita fiat ; Dominus enim qui dedit, idem et aufert. Quod si tu mortuos ad vitam revocare posses, non esset mortuus archidiaconus tuus. Etenim haud multo ante e vivis excesserat Crispio.... quem Epiphanius cum contubernalem haberet, archidiaconum suum constituerat.

39. « Ammonius vero et qui cum illo erant Epiphanium adierunt ; id enim ipsi quoque Augustæ placuerat. Cumque Epiphanius interrogasset quanam essent, respondit Ammonius : Longi sumus, o Pater ; libenter autem disceremus, utrum aliquando in discipulos aut in libros nostros incideris. Illo negante, iterum quæsit Ammonius : Unde ergo hæreticos illos esse judicasti, qui nullum habes argumentum, quo sententiam illorum possis convincere ? Et cum Epiphanius diceret, id se auditu accepisse : Nos vero, ait Ammonius, plane contrarium fecimus ; nam et discipulos tuos sæpe numero vidimus, et libros perlegimus ; ex quibus unus est qui *Ancoratus* inscribitur. Cumque multi vituperare et tanquam hæreticam calumniari vellent, nos pro Patre, uti par erat, pugnavimus, et causæ tuæ defensionem suscepimus. Proinde nec tu ex solo auditu absentes damnare debuisti, quos nequaquam tu ipse certis argumentis inductus conviceras, nec ejusmodi gratiam referre laudatoribus tuis. Posthæc Epiphanius lenius eum allocutus, tum qui dem ab se dimisit, brevi autem interjecto tempore Cyprum navigavit, seu quod Constantinopolitanæ profectionis ipsum pœniteret, seu quod Deus oraculo ipsum admonuisset, mortemque ipsi suam (ut verisimile est) prænuntiasset. Cæterum cum naveni conscensurus esset, episcopis, qui ipsum ad litus usque prosecuti fuerant, dixisse fertur : Urbem vobis et palatium et scenam relinquo ; ego vero abscedo : festino enim, et quidem valde.

40. « Aliud præterea quidpiam audivi, quod multorum sermonibus etiamnum circumfertur, Joannem quidem Epiphanio prædixisse illum in navigatione esse moriturum, Epiphanium autem prænuntiasset Joanni abdicationem episcopatus. Nam dum inter se dissiderent, Epiphanius quidem Joanni scripsisse dicitur : Spero te nequaquam episcopum moriturum. Joannes vero rescripsit Epiphanio : Nec ego spero te in urbem tuam rediturum esse. » Hæc Sozomenus, *Historiam* suam annis circiter triginta post Epiphanii obitum scribens ; cui

similia iisdem fere verbis habet Socrates lib. vi, A cap. 14; parisi plane cum Sozomeno artatis scriptor, et ex quo suam fere *Historiam* mutuatus Sozomenus creditur. Sozomeno tamen libentius usus hic sum, non quia Salaminium eum fuisse credo, sicut opinatur Nicephorus alique post eum; cum ipse lib. v, cap. 15, haud obscure indicet se Palæstinum, ex vico quodam juxta Gazam cui nomen Bethelia; sed quia jam inde ab adolescentia familiariter cum monachis ibi celebribus, Hilarionis discipulis suisque ut videtur consanguineis, versatus; Salamane scilicet, cum quo commune nomen habuit (dicebatur enim, uti Photius notat, « Salamanet Hermias Sozomenus, » quod alios decepit, ut Salaminium crederent) ejusque fratribus Fuscone, Machione et Crispione, quorum postremus S. Epiphanius adhærens, in munere archidiaconi Constantinopoli ante ipsum obiit, ut supra vidimus. Accedit quod Socrati nonnulla etiam hic addiderit Sozomenus, et accuratius aliqua videatur edidisse. Notabile est tamen quod relata Epiphanii et Joannis mutua de se invicem prædicatione, addat Socrates: « Utrum potro vera mihi dixerint qui ista narrarunt, equidem non possum affirmare; utrique tamen illorum hujusmodi exitus contigit. Nam neque Epiphanius navem appulit Cyprum, post discessum enim mortuus est in navigio: et Joannes haud multo post ex episcopatu dijectus est. »

41. Potuit sane hujusmodi exitus utriusque occasionem dedisse hominibus, mutuae inter illos dissensionis consciis, virosque sanctos suo pede mentientibus, ut altercationem verborum utrique parum dignam affingerent, quemadmodum judicavit Baronius, et post eum Socratis atque Sozomeni illustrator et interpres novissimus Henricus Valesius. Dubitat etiam Baronius, verene Epiphanius, uti scribit Socrates, « Cum ad Basilicam S. Joannis appulisset, quæ septem passuum millibus ab urbe distat, nave egressus, collectam ibi celebravit et diaconum ordinavit, priusquam civitatem ingrederetur. » Veretur namque ne querelam Joannis Hierosolymitani de Epiphanio, ad Joannem Constantinopolitanum perperam transtulerit Socrates, quamvis tunc cum res ageretur Constantinopoli vivens. Neque enim apparet hic tam justa quam ibi excusandi Epiphanii ratio, cum Ecclesia S. Joannis citra controversiam esset sub dispositione Constantinopolitani episcopi, ubi nec hujus injussu licuisset Epiphanio Missarum solemnia, nedum ordinationes celebrare: de utroque tamen querentem Chrysostomum Socrates inducit; quin etiam de iis quæ in Apostolorum templo facturus erat Epiphanius, nisi denuntiatione Joannis per Serapionem sibi facta fuisset absterritus, de iis, inquam, quæ solum constituta dicit Sozomenus, tanquam de re ipsa factis minus verosimiliter loquitur Socrates, ac tum demum Joannem ait, ne eadem postridie iterarentur, ingressa rursus in ecclesiam Epiphanius misisse Serapionem.

42. Ut ut sit, apparet, optimum alias sanctissimumque senem, deceptum fuisse a Theophilo, tam in causa eorum quos Joannes tolerabat monachorum, quam ipsius Joannis; et ex abundantia zeli passum esse humanum aliquid, cujus ipsum cito penituerit, magisque potuisset penitere, si quæ post discessum suum sunt consecuta, vidisset. Interim hoc machinationum suarum successu elatus Theophilus, priusquam Constantinopolim proficisceretur ad synodum, qua Joannis depositio decreta est, ita de eo ad S. Hieronymum scripsit, « Origenistas in suam recipiens familiaritatem et ex his plurimos ad sacerdotium provehens, atque ob hoc scelus beatæ memoriæ hominem Dei Epiphanium, qui inter episcopos clarum in orbe sidus effulsit, haud parvo mœrore contristans, meruit audire: *Cecidit Babylon* (Isa. xxi, 9). » Quem locum ideo hic adductum volui, ut intelligatur nequaquam ambigendum, quin statim post suum a Constantinopoli discessum, uti Sozomenus scribit, obierit Epiphanius, de quo ut jam mortuo Theophilus loquitur; cumque 12 Maii saltem sit dies depositionis in Cypro, neque diu antea obiisse potuerit, cujus navis, ut præter ejus voluntatem procederet lente, mensem tamen vel sesquimensum itineri vix potuit impendisse; consequens est eum obiisse mense saltem Aprili anni 403, Maium certa ægre attigisse. Unde mirari subit, qua ratione dixerit Baronius, « ignorari quoto Domini anno obierit. » Sicut enim ex *Apologiis* Hieronymi ad Rufinum, scriptis anno 402, recte probat eum non obiisse eodem anno mense Maio; ita ex jam dictis colligitur, isto quidem anno non obiisse, sed ne ultra primos dies Maii anni sequentis vitam prorogasse.

43. Excusat idem Baronius Epiphanium, et merito excusat, in iis quæ de Ammonio et sociis credidit; eo quod « Theophilus non privatis tantum litteris, sed synodalibus ex concilio Alexandrino scriptis, hæresis eos convictos atque damnatos significaverat; » sed non ideo Sozomenum arguerim injuriæ adversus Epiphanium, aut nimis erga Origenem favoris, dum inducit illum fatentem, quod solo auditu de iis cognoverit. Nam neque temere credidit illis Theophili litteris Epiphanius, utpote « quæ scirentur in orbem divulgatae atque receptæ ab Anastasia Romano pontifice; » neque tamen ad quæstionem Ammonii aliter debebat respondere, qui ejus ac sociorum causam per se non cognoverat; et audiens quanto illi erga se egissent circumspectius, non poterat non aliquo humanitatis sensu commoveri. Quod vero dicat Ammonius, totatum se famam Epiphanii adversus eos qui illum hæreseos insimulabant, sciendum est in his, Sozomeno teste lib. viii, cap. 14, fuisse ipsummet Theophilum, nondum Ammonii et fratrum ejus inimicum; qui « antea Epiphanium reprehendit quasi Deum humana specie præditum opinaretur; » postea vero, quasi resipiscens veram tandem sen-

tentiam ejus esse agnovisset, idem se cum illo sentire scripsit, et Origenis libros calumniari institit, » in quo reprobando, si haberet adiutorem Epiphanium, facilem sibi spondebat de monachis illis victoriam, qui domi Deo incorporeo corporis humani formam non esse defendebant auctoritate Origenis, sub invidia hujus nominis videbantur posse opprimi. Quod cum agere Theophilum videret Chrysostomus, monachos illos non nisi recta de Deo eatenus sentire comperiens, merebatur extra culpam haberi in eo quem ipsis præstabat favore. Cæterum uti Epiphanium de Anthropomorphoseos hæresi suspectum Theophilus immerito habuit, « hæreticum et schismatis auctorem » in epistola quadam priori vocans, uti scribit Palladius in Dialogo de S. Joanne Chrysostomo; sic merito potuit eum apud se excusatum probatumque significare, non ut Anthropomorphitam (quod revera etiam Theophilus non fuit), sed ut commodè jam intellectum, prout intelligi posse etiam Ammonius comprobavit.

44. Multa sunt alia haud magni momenti, quæ in Sozomeni de Epiphania narratione sugillat Baronius, quibus non est operæ pretium immorari: unum tamen non prætermiserim, quod attinet contentionem Epiphanii cum imperatrice, quasi longissime « aberret a vero, ut Eudoxia, perinsensa Chrysostomo, faverit monachis illis, et Epiphanium fuerit aversata, » eos damnari sic postulantem. Nam et illi absque Joanne potuerunt sese immediate in ejus gratiam insinuasse, et post primas ob agrum viduæ ablatus rixas, usque adeo resederat imperatricis indignatio, ut in gratiam cum Joanne debeat rediisse censeri; quippe quæ haud diu post inter Joannem et Severianum concordiae mediatrix, « in ecclesia Apostolorum filium suum Theodosium, tunc admodum puerum, ad genua Joannis abiciens, et per illius caput crebro obstitans, ab illo obtinuit ut Severianum in amicitiam suam admitteret, » uti scribit Socrates lib. vi, cap. 11. Quæ autem deinde secutæ sunt graviores querelæ, ex primis cœperunt postquam Constantino-
poli discessisset Epiphanius. Sed nihil in hac Baronii censura admiror magis, quam quod Acta Epiphanii, quæ sunt apud Lipomanum et Surium sub nomine Metaphrastis, mendacis scaterere dicens, uti revera scaterere mox ostendam; ex his prorsus veritati contrariam proferat narrationem de congressu et contentione Epiphanii atque Eudoxie. Nec refert quod eadem eodem fere modo in S. Joannis Chrysostomi encomio scripsit Leo imperator: hic enim, quinque post rem gestam sæculis, deceptus fuit spuris illis Actis; eaque transcripsit quatenus ad suum argumentum facere videbantur.

CAPUT VI.

Examinantur Acta edita, quatenus a Joanne conscripta finguntur.

45. Vitam Græcam S. Epiphanii, quæ olim La-

Atine edita habebatur in II tomo Operum ejus, etiam multis in locis a se recognitam dare voluit Dionysius Petavius, « no quid, quod Epiphanii nomine utcumque est inscriptum, desideraret lector. » Quinquam enim ipse quoque judicaret, quod ea « in plerisque fabulæ est quam historiæ propior, jamdudum in *Annalibus* Baronius admonuit, » sperabat tamen « fore » ut « in lutulenta illa narratione » esset « fortassis quod tollere possis: nam « alioqui, » inquit, « multa continet, quæ cum vera receptaque ab omnibus historia consentanea sunt, sed eadem admista falsis: in quibus discernendis, si nihil aliud, tuum, lector humanissime, judicium ac *χρῆτις τῆς ἱστορίας δύναμις* exerceri possit. » Quæ et quatenus vera credi debeant, satis ex capitibus præcedentibus lector intelliget: quam multa sint manifeste falsa, nunc aggrediar explicare. Hoc autem facto, apparebit, cætera inter hæc media ejusmodi esse, ut licet per seipsa fidem non excludant, eam tamen prudens nemo dari ipsis possit, quandiu non alium auctorem sciuntur habere a mendacissimo istius *Vitæ* compilatore. Hunc tu cave ne Metaphrastem esse ex vulgi errore credas, cum stylus passim concisus a stylo Metaphrastis periodico et fluído diversissimus sit. Præfert illa *Vita* duorum discipulorum Joannis et Polybii, ut dixi, nomina: qui et in prima persona ubique loquuntur, licet unus idemque sit a principio usque ad finem stylus, proinde non nisi unum auctorem referat; non tamen omnino rejiciendum, si vera duorum istorum scripta præ oculis habens, suo illa duntaxat exornasset sermone, sensu servato. Qua autem ætate ille scripserit, quis divinando consequetur? Hoc certum, decimo sæculo priorem fuisse, quando et Leo imperator, cognomento Sapiens, sub quo etiam Metaphrastes floruit, *Vitam* illam secutus est in laudando Chrysostomo; et elogium ex ea sumptum invenitur in *Synaxario* Basilii imperatoris Porphyrogeniti, ut de *Menæis* excusis nihil dicam.

46. In hac vita Epiphanius patre agricola, matre linifica, ambobus Judæis, natus dicitur cum sorore Callitrope; cumque decennis esset amisso patre, jussus ad alendam familiam unicum quod suppetebat vendere jumentum, tanta negotium sinceritate egisse, ut quamvis indomitum alias, in ipso foro placidum se præberet præter morem, vitium tamen indicavit licitanti Jacobo, quod religioni sibi duceret fallere ejusdem religionis hominem: quæo tribus ab eo donatus nummis, domum reverterit cum ipso jumento: a quo deinde excussus in via graviterque læsus, per supervenientem quemdam Cleobium Christianum, sanatus virtute crucis fuerit. Postea cum agellum paternum Eleutheropolitano cuidam legis perito ac diviti Judæo, cui Tryphon nomen, offerret venalem, ab eo adoptatum, ut matrimonio filiae unicæ jungendum, nisi hæc cito mortua fuisset; atque ita mortuo etiam Thryphone, ejus et doctrinæ et opulentia mansisse

hæredem. Tum vero incidisse in monachum Lucianum : quem cum vidisset donata pauperi veste, candida alia cœlitus indui, petierit et Christianus et monachus fieri : congrueque instructus cum sorore, et ad ingressum ecclesiæ decidentibus ultro calceis nudipes, baptizatus fuerit ab episcopo ; acceptisque mille aureis, Veronicæ materteræ suæ eidemque sanctimoniali, sororem commendans, in Luciani monasterio factus sit monachus, annos natus sedecim, et S. Hilarioni ejusdem Luciani discipulo commendatus, ipsum post mortem communis magistri habuerit cum cætera fraternitate hegumenum seu abbatem.

47. Sed jam aliunde constare vidimus, monasticæ vitæ tirocinia in Ægypto posuisse Epiphanium, ea forte quæ hic notatur ætate, quamvis mallem biennio majorem credere. Ad Lucianum et Hilarionem quod attinet, patet mendacii evidentia ex ipsius Hilarionis *Vita*, qui annos quindecim natus ad Antonium abiisse in Ægyptum dicitur ab Hieronymo, indeque post biennium revertens primus monasticæ vitæ exemplum retulisse in patriam, quod anno ejus ætatis 22 multi cœperint imitari, catenus autem « necdum fuerant monasteria in Palæstina, nec quisquam monachum ante S. Hilarionem in Syria poverat. » Fingitur præterea monasterium ejus quod prope Gazam fuisse scitur, eo fuisse loco ut ad quinque milliaria petenda esset aqua : qua occasione cum contigisset vinum ab Epiphanio in aquam converti ad refectionem transcurrentium : ille gloriæ fugitans alio se subduxerit, ubi cum Saracenorum prætereuntium quidam eum ferire volens, miratus esset aperiri sibi oculum alterum, quem semper clausum habuerat ; ea re motum unum e turba, suscepisse fidem ; qui baptizatus ab Hilarione et Joannes dictus, adhæserit Epiphanio, atque hæc omnia scripserit : ac primo, ab energumeno pulsum dæmonem comminatum esse, quod in Persidem venire faceret Epiphanium. Occupata igitur regis filia indicasse, quod nisi veniret Epiphanius, exiturus a puella non esset. Quæsitum ergo et in *Spanydrio* suo repertum, post aridam manum uni missorum restitutam, venisse in regiam, quæ dicebatur Urion, dæmonem a filiola regis ipsa spectante expulisse, blandienti sibi inquit mago loquelam abstulisse et pœnitenti reddidisse, regia munera epulasque recusasse solo pane contentum : et resuscitato, qui mortuus efferebatur, adolescente, ab rege honorifico dimissum fuisse. Nescio an Ur Chaldæorum, Abrahami patriam, intellexerit hoc loco fabulator (nam Urion alias nullum novi) : ad miracula quod attinet, audimus Sozomenum expresse negantem, quod venti contigerit fugare dæmones morbosque curare.

48. Pergit interim pseudo-Joannes narrare, quomodo ad *Spanydrium* reversus secum Epiphanius fontem ibi clicuerit, leras prohibuerit ab oleribus, et in novas mansiones sibi a Saracenis, prioris turgurii conditoribus exstructas, receperit fratres

quinquaginta, leonem multis noxiis sua præsentia occiderit, synonymum sibi ab Elessa philosophum exceperit, cum coque integrum annum disputarit coram « Calisto Aetii magnæ Romæ præfecti filio, » quem a dæmone liberatum habebat discipulum ; et quomodo theogoniam Hesiodi pertinaciter defendentem, opposita veriori Geneseos historia flectere nequiens, provocarit ad energumeni liberationem, quam qui effecisset ejus fides vera censeretur : atque ita conversum Epiphanium philosophum, monachumque factum et presbyterum ordinatum ab Eleutheropolitano episcopo : quem deinde in Ægyptum recedens Epiphanius sanctus monasterio suo præpositum reliquerit. Sed præterquam quod ea disputandi mora et ratio ridicula omnino videatur, et de altero isto Epiphantio alibi legatur nihil ; unum hic Aetii Romanæ urbis præfecti velim nomen notatum, quod ex cerebro suo commentum auctorem patet ex accuratissimo eo *Catalogo*, quem Bucherius a Bollando nostro acceptum edidit ad Canonem Paschalem Victorii c. 13, p. 236, ubi « ex temporibus Gallieni, » ab anno 254, usque 354 indicatur, « quis quantum temporis præfecturam Urbis administravit, » quandoque præfectis successive quatuor intra eundem annum positis ; nec sola nomina, sed et prænomina exprimuntur. Interim ex ipsius fabulatoris calculo, annorum quinquaginta sex episcopatum Epiphantio tribuentis, acta hæc essent ut minimum ante decennium ordinationem prægressum, adeoque ante annum 338.

49. Post hæc demum sanctum, quem nos admodum juvenem fuisse in Ægypto diximus, celebritatis nimis fugientem, illuc secum navigare ex Joppe facit pseudo-Joannes, post energumenam in egressu Hierusalem liberatam ; et Alexandriam appulsum Indæum, Aquilam nomine disputando convertere, ac S. Athanasio episcopo sistere baptizandum ; deinde cum S. Papbnutio, magni Antonii discipulo, in Thebaide congregari, eo consilio ut in Nitriæ cremo habitare permetteretur ; sed ab hoc prophetice jussu, collecto apud Patres æstivo feno, abire in Cyprum atque oves pascere. Tum prope Leontopolim fingitur sanctus accedere ad Hieracis celeberrimum monasterium, istumque publice docentem errores multos mutum imperio reddere, ac pœnitentem sanare ; denique curato in superiori Thebaide energumeno, venire ad loca quæ dicuntur Bucolia ibique septennio habitasse, ubi Eudæmonem philosophum converterit sanato pueri ejus oculo ; seque ad episcopatum quæri cognoscens, reverterit in Syriam, primum quadraginta dies conversatus in monasterio S. Hilarionis, postquam ille in Cyprum se receperat, id est post annum 363, juxta Hieronymum ; cum tamen in calculo ipsius fabulatoris, diu ante Hilarionis adventum in Cyprum, ibi episcopus fuisse Epiphanius debuerit. In Hierace autem insignem parachronismum etiam notavit Baronius ad ann. 372, num. 110, observans

plane hic eundem describi, de quo ipse Epiphanius fuse tractat hæresi LXVII, tanquam a Manete proximo, et ante Meletianum schisma atque Arianismum apud Ægyptios noto; quanquam in *Anchorato* dicat n. 83, se comperisse « nonnullos nuper excitatos, » id est circa annum 370, « quibus plerique omnium monasticam in Ægypto, Thebaide, cæterisque regionibus exercentium facile primas deferunt, qui in eodem cum Hieracitis errore versantur, ac perinde ut illi non resurrectionem carnis, non hujus quam habemus modo, sed alterius in hujus locum substituendæ prædicant. » Quod ad Paphnutium attinet, inter celebres Nitriæ monachos, quos S. Paula Romana adivit, numerat Palladius *Hist. Lausiaca* c. 117, Paphnutium Scetioten, qui utcumque reduci posset ad hujus lictæ in Ægypto peregrinationis tempus: cæteri ejus nominis celebres alii juniores sunt; nam de episcopo confessore sub Maximino, qui concilio Nicæno interfuit, non est hoc loco cogitandum.

50. Porro manente juxta Spanhydriem Epiphanius, fames valida incubuisse Phœnicia dicitur, eamque impetrata tridnana pluvia curasse sanctus; quare pro eo ad episcopatum evehendo collecti episcopi, cum ad eundem quærendum juvenem monachum Polybium submisissent; ipse adventus causa divinitus cognita, cum eodem Polybio secum retento, et cum Joanne fugerit in Cyprum ad S. Hilarionem: a quo jussus Salaminam habitatum adire, et invitatus ac tempestate compulsus illuc appellens navim, quam navigaturos Ascalonem ascenderat, comprehensus in foro fuerit a S. Pappo, de quo supra n. 45, cum forte uvæ licitaretur, tractusque ad ecclesiam ordinatus fuerit per vim episcopus; quo in munere habuerit diaconum Charinum, a quo calumniam passus propter aureos centum ad dissolvendum captivi Eugnomonis debitum de bonis Ecclesiæ expensos, quamvis eidem restitutos; eidem Charino, sibi ad ter repetitam prandii tempore cervi vocem illudenti, mortem ab hoc prænuntiata significavit; uxorem autem ejus a paralyysi liberatam ordinavit diaconissam, non sine utili ad reliquum clerum in officio continendum exemplo; quin etiam solitus non perficere oblationem, donec visionem vidisset; cum ea præter morem differretur, orasse et cognovisse, in causa moræ esse præsentiam diaconi, eadem nocte usi conjugis sua; quare solos cælibes deinceps ad ministerium altaris ordinavit.

CAPUT VII.

Cætera, ut a Polybio adjuncta obtrahuntur, exposta.

51. Capite superiori relata omnia scripsisse, in scio invitoque sancto, fingitur jam sæpe nominatus Joannes, Epiphanii presbyter et itinerum omnium socius; qui moriturus advocato ad se Polybio lampada tradiderit. Ille ergo inducitur narrans, quomodo sanctus episcopus, divinitus monitus propterea parva magnam ecclesiam a fundamentis

extruere, variis miraculis obtinuerit sumptus ad opus necessarios. Nam primo cum Draconis cujusdam divitis, sed gentilis, sibi illudentis filium ægrotum sanasset; morbo in patrem translato, rursumque ad suam benedictionem ablato impetrasse ab eodem, converso, cum familia et baptizato, quinque millia nummorum: deinde cum Eustorgium Synesii similiter gentilis filium, rogante matre, suscitasset a mortuis, ab eo oblata tria millia nummorum remisisse ad fabricam. Postea cum Polybio jam presbytero narratur Epiphanius ivisse Hierosolimam ad Joannis episcopi, sui sub Hilarionis disciplina condiscipuli, castigandam avaritiam, ut dictum n. 47, indeque regrediens offendisse mendicos duos, quorum alter se mortuum simulabat, quod in Cypro factum videtur indicare Sozomenus (*lib. vii, cap. 27*). Huc porro reversus Isaacum Judæum legis peritum sibi adjunxit, et coram Romanis nuntiis, ab Arcadio et Honorio imperatoribus ad ipsum Romam adducendum missis, calumniatorem suum Faustinianum, innoxio alias fabri alicujus lapsu oppressum, suscitans, nullo nummos ab ejus uxore oblato dicitur fabricæ applicasse, atque ita Romam navigasse, cum Isaaco atque Polybio, relicto ad ecclesiæ Constantiensis vicariam curam Philone, uno ex legatis, quem provinciatu Carpasii episcopum nominarat. Carpasii civitas quam norim nulla est: Carpathus insula, Cycladum extrema inter Cretam et Rhodum, longo maris tractu distat a Cypro, ad cujus metropolitam nequaquam spectabat ei providere.

52. Sed hæc leviora sunt: quæ sequuntur quam possunt speciem habere vel tolerabilis mendacii? Arcadius natus erat anno 374 decennio post Honorius, utrumque de baptismo suscepit vir in Palatio sublimis nomine Arsenius, et utriusque juventuti informandæ præfuit; simul illi Romæ fuerunt nunquam, sed nec Epiphanius, quod quidem sciatur nisi semel tantum anno 382. Illorum soror unica Galla Placidia (sed ex secundo Theodosii imperatoris conjugio, sub annum duntaxat 387 contracto), quo quidem anno præcise sit nata ignoratur; sed quædiu Arcadius vixit, Romæ non fuit. Eo autem sub annum 408 mortuo, ad fratrem Honorium in Italiam profecta, dum Romæ secure agit adhuc virgo, anno 409 a Gothis, ad Urbem ante annum captam ex improvise regressis, etiam ipsa capitur, ab eorum rege Ataulpho in uxorem sumitur, et in Hispaniam abducitur; fratri autem reddita et Constantio desponsa, Valentinianum Juniorem peperit anno 418, nec alium scitur filium habuisse, nisi forsitan ex rege barbaro in Hispania SS. Theodulphum ac Theodoricum peperit, de quibus apud Treviros mortuis actum a nobis I Maii. Quamvis autem hæc omnia certissima sint, fingitur tamen Epiphanius ab Arcadio et Honorio, ut dixi, vocatus Romam ad eorum ægram sororem curandam: idque non tantum præstitisse, sed etiam ejus filium mortuum suscitasse, tali lege, ut imperatores

cum sorore atque nepote fidem susceperent Christianam : quod et fecerint, baptizati omnes ab Epiphano, suscipientibus « Arcadium Polybio, Honorium Isaaco, » eorum « sororem Proclisia Patricia, et filium hujus quodam eunucho, » non sine prodigiis. Et hæc quidem omnia vivente adhuc Theodosio Seniore Augusto, atque adeo ante annum 395, quo hic e vita migravit.

53. Roma in Cyprum reversus, ut fingitur, Epiphanius non diuturnam ibi quietem habuit, sed postquam fami publicæ, coemptis Faustini frugibus prudenter consulisset, et insidias vitæ suæ a Rufino diacono suo, ex ejusdem Faustini suggestione, paratas divina prænotione evasisset, evocatur Constantinopolim, ad prædictum imperatorem Theodosium; quem pedibus laborantem sanaverit, lætitiâ faciens non tantum ipsi, sed et filiis Arcadio atque Honorio, per eosdem dies Roma Constantinopolim reversis. Prius autem quam ab iis discederet sanctus, Faustianus eodem adductus in vinculis male dicitur periisse; rediisseque Epiphanius in Cyprum cum mandatis, ut quæcunque illius fuerant retineret pia uxor quæ omnia ad usus ecclesiæ consignavit ordinata diaconissa. Deinde Aetium Valentinianorum episcopum obmutescere fecerit; sed et contra Ophitas, Sabellianos, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos hæreticos, in Cypro nidulantes, rescriptum Theodosii acceperit, ut pellerentur ab insula. Quorum quam ægre quidquam possit cum veritate consistere, partim liquet ex dictis, partim quoad Sabellianos revinci potest ex Epiphano qui hæresi xii agnoscens hujus tunc novæ adhuc sectæ plurimos tum in Mesopotamia, tum Romæ versari, non præterisset Cyprum, si ad eam ipsorum pertigisset venenum, sicut id de Valentinianis dixerat hæresi xxxi, Ophitas, Nicolaitas, Simonianos, Carpocratianos, sub his nominibus adhuc superfuisse sæculo iv, exeunte quis credat?

54. Restat ultima, aut verius unica, Epiphanii ad urbem Constantinopolitanam profectio, anno 402 ad finem vergente, aut sequenti jam inito. Hanc ab ovo exordiens fabulator noster, primo narrat Theophili dissidium cum fratribus Longis, tribus scilicet filiis Heracleonis imperantis Alexandriæ, quod alibi non legitur; et eorum causa exortam inter Theophilum et Joannem discordiam; tum longam de agro viduæ, per Eudoxiam usurpato per Chrysostomum reddi jusso, relationem texit; quam veram in substantia esse dubitare non sinit Marcus diaconus, in *Vita S. Porphyrii Gazensis* 26 Febr. n. 37, sed prætextum ejus agri usurpandi cum adducit fabulator noster, qui non possit non esse de falsitate suspectus; quod scilicet « mos est imperatoribus et imperatricibus, si vel pedem intulerit in terram alienam, et si fructum acceperit ex aliquo eorum quæ fructum ferunt, ut nullus alius in ea potestatem habeat nisi imperator. » Itaque factum ait, ut cum casu illuc ingressa imperatrix botrum sibi reseculisset, hoc ipso cogi vide-

A retur ad fundum eam sibi vindicandum. Addit imperatricem obtulisse viduæ pretium illius; quod sane ut illa acceptaret aut oblatum alibi prædium, consultius fuisset suadere læsæ, quam pro summo jure tantas turbas movere, quantas consequi necesse erat, si per excommunicationis rigorem excluderetur ab ecclesia imperatrix. Itaque existimo neque tale quidquam ab hac oblatum, prætextum autem illius agri usurpandi alium non fuisse, quam quod mortuus esset in exilio viduæ ejus maritus « bona olim fisco addicta. Neque me movet quod eandem rem in encomio Chrysostomi narret Leo imperator; apparet enim eum inhæsisse, sine ullo examine, huic tam portentosæ *Vitæ S. Epiphanii*.

B 55. Ut sit, fingitur eo usque irata imperatrix ut de Joanne deponendo cœperit agitare consilia. Quo cognito Theophilus persuaserit Epiphano navigare Constantinopolim. Huic appulsum cum Polybio et Isaaco (nulla facta mentione Crispionis, de quo mox) sollicitaverit imperatrix, ut in Joannis, tanquam perturbatoris et hæretici, depositionem consentiens, seipsum in ejus locum pateretur substitui; molliora vero suadenti Epiphano minata sit dicens: « Si fueris impedimento quominus, iocundatur Joannes in exilium, aperiam templa idolorum, etc. » Cumque ad hæc ingemiscens Epiphanius se ab hoc judicio innocentem protestaretur, non tamen effugisse, quominus diceretur consensisse; itaque Joannem accepta charta ei scripsisse: « Sapiens Epiphani, assensus es meo exilio? In throno tuo non sedebis amplius; » Epiphanium vero rescripsisse: « Athleta Christi, verberare, et vince: in locum autem, ad quem fuisti relegatus, non venies. » Potuitne postrema hæc pro falsis, ut necessario sunt falsissima, habere Baronius; et non videro colloquium Epiphanii cum imperatrice, ejusdem ut auctoris sic et fidei esse? Cur igitur ipsum opposuit auctoritati Sozomeni tanquam in favorem Origenistarum propter Joannem propensioris? Utrumque sane velim æqualiter rejectum, quando priorem Eudoxiæ cum Chrysostomo rixam, quæ Theodosii junioris nativitatem ac forte etiam an. 391, antecessit, constat fuisse compositam; et posteriores querelas primum esse subortas, quando « digresso ab urbe Epiphano, Joannes in ecclesia verba faciens, communem adversus mulieres vituperationem instituit, quam populus ita accepit, quasi adversus imperatoris conjugem figurate composita fuisset, » uti scribit Sozomenus, in hoc conformis Socrati. Tum scilicet Theophilus, qui solus fuerat vocatus in urbem, judicandus a Joanne in causa monachorum, agentibus Joannis æmulis et suadente imperatrice, atque synodum contra eam convocandam poscente, permissus est Ægyptios episcopos secum ducere: qui in suburbio Chalcedonis ad Quercum congregati Joannem depositum declararunt; sed frustra, populo eum vel invitum resituyente. Cum autem propter « argenteam statuam » denuo accensa esset indignatio

imperatriciis, in altera postea synodo decretum A sancti exsilium est, eo solum prætextu, quod damnatus in synodo, absque numerosioris quam illa ad Quercum fuerat synodi sententia, sedem suam recepisset.

56. Ad extremum in Actis, tanto jure reprobandis, dicitur Epiphanius adhortatus in navi suos, sedasse precibus tempestatem triduanam, atque expirasse. Cujus demortui corpus, circumcismue esset, explorare volens navarchus, ictu pedis retro actus extinctusque ad eodem pedes positus revixit. Cumque Constantiam appulisset navis, tenebræ quidem toti incubuerint civitati; tres tamen cæci obviam progressi, cum reliquis sese manu tenentibus, visum receperint; corpus autem conditum melle prostiterit in ecclesia diebus multis, eo quod Longinus et Petronius diaconi, hæresi B Valentiniana clam infecti, nefas esse dicerent intra civitatem in ecclesia sepeliri mortuum; quia autem sepelire eum nihilominus volentibus illi se opponerant, ad venerandi diaconi Sabini, Epiphanium invocantis, preces; Longinus quidem conciderit ipso loco mortuus, Petronius vero, elatus inde paralyticus ac mutus, quarto die obierit. Tum vero missos Constantinopolim legatos sex, qui Arcadii imperatoris voluntatem exquirerent; hic vero eos detinuerit, donec suum, ut appellabat, patrem luxisset diebus quadraginta; iisque expletis eodem remiserit cum quodam Maximo, molestum sibi dæmonem circumferente. Ab hoc autem, ante sacrum corpus prostrato ac liberato, lectam C imperialem epistolam, versu secundo sic continentem: « Eum qui vixit supra nostras leges, nolumus jacere convenienter nostris legibus; » atque ita demum depositus fuerit sanctus in theca ad id fabricata, « ipso loco ubi supra Faustinianum ceciderat fabricator, » utique mensibus tribus aut quatuor, juxta hanc fabulam, post sancti mortem. Hæc autem, ut indicavi n. 5, fingitur scribere Epiphanii successor Sabinus ad Polybium octavo die durantis pro sepultura contentione digressum ab insula, et post unius anni moram in Thebaide, raptum ab Heracleone, totius Ægypti præside, Rhinocoruris tunc habitante, ut esset ejus urbis episcopus; cum petiisset de illius controversiæ D exitu doceri a Sabino, quia ex Calippo diacono audierit illum Constantiæ episcopum ordinatum.

57. Habes, Lector, his duobus capitibus comprehensam totius proluxæ alias fabulæ summam, eo fine, ut si quid alibi reperias a nobis præteritum in primis quinque capitibus quod hic etiam attingatur; discernere possis, utrum id hinc acceptum æstimari non debeat; an vero, ut ex meliori auctore huc translatus, fidem mereatur cum prioribus obtinere. Similiter arbitrio tuo relinquo, velisne pro genuino S. Epiphanii fetu habere cum Bellarmino librum *De vita prophetarum eorumque sepultura*, quamvis ignotum Photio n. 122 et seqq. ejus opera recensenti; an cum novissimo ejus interprete

Petavio, *φωδαντυπαζον* credere, « propter sexcentas mendaciorum nugas, quibus liber illa refertus est. » Petavio Sirmundus et Labbæus subscripsere, sancti Patris honori faventes; et horum sententiam ex eodem motivo libentius teneo, licet satis intelligam cum Labbæo, esse qui censeant, « non omnia veteribus Patribus subtrahenda, in quibus Thalmudica commenta et Hebraicæ quædam deuteroseos continentur.

58. Sic liber *De Vita et morte justorum*, Baronio in notis ad Romanum Martyrologium 1 Maii et 25 « cujuscumque alterius potius quam S. Isidori esse videtur, eo quod in eo complura reperiantur, Isidoro indigna, coagmentata mendacia: » de eo tamen non sinit nos dubitare S. Braulio in prænotatione librorum ejus: ita ut huic excusando aliud non suppetat, quam cum Labbæo vel agnoscere « ab aliquo interpolatore corruptum, » vel ingenue fateri, quod « nimis credulus, quæ ab aliis scripta reperit, minus discussa, non tam sua quam alieno protulerit fide. » Quandiu tamen alterutrum dicere pro tuendo qui sub Epiphanii nomine controvertitur libro, similis ponderis non cogit auctoritas, bene de illo omnes mereri existimo, qui id quod ejus gravitate indignum esse rationabiliter censent, ab ipso scriptum esse non libenter credunt; male econtra, qui mordicus id sustinere volunt, ut ejus auctoritate, sicut et S. Isidori fulciri videantur, quæ ibi de Eliæ prophetæ natalibus leguntur. Equidem existimo Patres istos, si talia ipsi revera scripserunt, mere interpretum et collectorum fungi officio voluisse, nullum autem iis ex se pondus addere: an autem revera operæ pretium fuerit Rabbiorum de sanctis veteribus somnia, quibus illi omnes sacræ Scripturæ historias interpolant, vel jam olim collecta Græce Latineque reddidisse, vel in illorum libris pluribus dispersa in unum libellum collegisse, prudentiorum esto judicium; curiositati certe et oblectationi nonnihil serviunt ista, neque alicui nocere possunt qui eis fidem non magnam habuerit, intelligens cum Theophilo Raynaudo nostro, de bonis et malis libris n. 352, eorum « multam mendacitatem et fabulositatem, » quodque (ut idem n. 348 notat) « Rabbini proprium quarto modo est fabulari, et quæ nunquam fuerunt eruntve unquam, tanquam vera proponere, adeo crasse ac stolide, ut ne ingenii quidem mica deprehendatur in comminiscendo dextre et apposite, fingendoque probabiliter et apte ad persuadendum. » Convenit profecto non tam considerare quis quid scripserit, de iis quæ ante longissimas ætates acta feruntur, certis nullis auctorum ceterorum monumentis testata; sed quos fuerit duces in scribendo secutus; hi autem, in eo quod laugimus argumento, alii quam Rabbini non fuerunt, iique vero similiter Hierosolymitano excidio posteriores omnes.

59. Cæterum, quia liber vulgatus sub nomine Epiphanii, primum superiori sæculo Latine legi cœpit, merito præsumuntur scriptores Latini præsertim

li quos Græci nescivisse constat, dum aliquid ejusmodi de legis antiquæ prophetis scribendo attigerunt, non illum sub nomine Epiphanii librum, sed alium sub nomine S. Dorothei, Latine duntaxat exstantem, præ oculis habuisse, prout in tractatu de B. Alberto Hierosolymitano ad 8 Aprilis indicavi. Hic autem liber, multo prius et certius, quam alter ille Epiphanius, adjudicatus Dorotheo fuit, statim ac per impressionem factus est magis publici juris : Synopsim intelligo *De vita et morte apostolorum, prophetarum ac discipulorum Domini*, quæ sub Dorothei nomine excusa fuit, tum seorsim tum in Bibliothecis veterum Patrum; hanc enim, ut notavit Labbæus, « jam pridem ut fabulis refertam nulliusque apud doctos auctoritatis, obelo fixerunt Molanus, Baronius, Bellarminus et alii Catholici, quibus heterodoxi subscripserunt : » ut de Theophilo

A Raynaudo taceam, cujus iudicio liber est « infan-tilis, scatens fabulosis narrationibus. » Quibus cum similes sint in duobus jam supra indicatis opuscu-lis, S. Isidorus quidem sic excusatur, ut tamen me-lius fuerit proprio honori consulturus, si præcau-tione saltem aliqua usus indicasset non magnam iis a se fidem haberi; Epiphanius autem nec excusa-tione quidem eget, quandiu nullo veteri et inelucta-bili testimonio probatur, hæc vere illius esse scri-ptio. Adde quod plures Epiphanii fuerint subse-quentibus sæculis, etiam in Cypro episcopo quorum aliqua ut fieri vulgo solet, principaliori hujus no-minis scriptori tribui potuerunt, sicut « orationes illæ quæ, Epiphanii nomine suum jam pridem faciunt, Petavio iudice, satis cum stylo ipso tum aliis quibusdam indiciis, alterius vel Epiphanii vel auctoris se esse declarant.

DIONYSII PETAVII

E SOCIETATE JESU

ΠΡΟΘΕΩΡΙΑ IN EPIPHANII OPUS QUOD PANARIUM INSCRIBITUR.

Si cum exquisita rerum, quæ in hoc Opere tractantur, varietate ac copia adæquare commentationes nostras instituisssem, non brevibus notis et animadversionibus, sed ingentibus libris committenda res fuerat. Quoniam autem neque me commentariorum moles illa delectat, et eruditorum lectorum fastidiis occurrendum potius hoc in genere est quam aliorum tarditati consulendum, nulla est obtinendæ a me ratio prætermissa brevitatis. Ea vero visa est in primis ejusmodi, ut diversas ex veterum exemplarium compara-tione, aut ex conjectura lectiones ad oram contextus ascriberem : Tum ut leviora quæque, ac facilia, vel commode ab aliis explicata, ne attingerem omnino, aut carptim breviterque perstringerem. Quamobrem certa potissimum argumenta delegimus, in quibus elaborandis atque illustrandis plusculum operæ disputationis-que consumptum est : quæ nimirum talia esse consideremus, at ad eorum minuendam obscuritatem nonnihil opera nostra posset accedere. Fuerat jamdudum animus, omnium hæreseon quæ in hoc opere commem-antur, τὰ λεγόμενα primum, deinde opiniones ac dogmata omnia separato libello persequi, et cum iis quæ Epiphanius perscripsit, quæ ab aliis sunt Patribus exposita, conferre : sed ab eo consilio revocavi ipse me, quod cum mihi laborem jamdudum aliorum industria sublevasset. Etenim præter veteres illos, Ire-næum, Augustinum, Philastrium, Damascenum, Tertullianum, Clementem Alexandrinum, Hieronymum; ac cæteros, qui aut de hæresibus nominatim scripserunt, aut earum in libris suis utcumque meminerunt, recentiores aliquot eodem in argumento summa cum laude versatos memineram; in primis autem Gabrielem Prateolum, atque illustrissimum magnorum Annalium conditorem. Quorum ille hæreseon omnium luculentis-simum catalogum litterato ordine contexuit : hic in Annalibus suo quamque tempore consignatam reliquit; uterque uno in conspectu quæ apud veteres illos dispersa erant ac dissipata proposuit. Hac igitur cura et cogitatione solutus, hunc unum ad scopum commentandi laborem istum conferam, ut qui Latine jam, hoc est minus, ut spero, barbære studio nostro loquitur Epiphanius, idem notis et Animadversionibus qua casti-gatus, qua illustrior factus, dilucide atque intelligenter id faciat, omni obscuritate deteresa.

DE INSCRIPTIONE OPERIS, AC XX PRIORUM HÆRESEON PARTITIONE.

Cum adversus LXXX hæreses, quæ ad suam ætatem existerant, susceptum a se hoc opus profiteatur Epi-phanus, duo quædam occurrunt in eo negotio consideranda. Alterum, hæresis nomen latissime in quibus-

dam usurpari; nec ad theologorum normam vocabuli usum istius exigi, a quibus quid proprie sit hæresis, et quantum reliquis ab sectis differat, subtilius atque enucleatius declarari solet. Nam neque priores illæ sectæ, Barbarismus, Scythismus, Judaismus, quatenus Christi ortum antecessit, inter hæreses merito recensentur; neque ullæ proprie sectæ Barbarorum, aut Scytharum fuerunt. Atque, ut diligentius in Hellenismi, Judaismi, ac Samaritismi species inquiratur, pleræque forsitan e numero sectarum, sive hæreseon eximendæ erunt; de qua re sparsim, ac suis locis opportunius agetur. In Hellenismo quidem, cum quatuor tantummodo sectas Epiphanius numeret; infinitæ adjungi aliæ potuerunt; quarum plerasque in calce hujus operis, in fidei Catholicæ Compendio prosecutus est. Alterum hoc in negotio considerandum est; quamvis omnes illæ sectæ inter hæreses hand immerito censeantur, nequaquam tamen Epiphanio octogenarium illum constare numerum. Etenim in partitione ipsa contra dividendi præcepta non mediocriter peccatum est: cum principio quinque ante Christum sectarum fastigia proponuntur; Barbarismus, Scythismus, Hellenismus, Judaismus, Samaritismus: ac deinde posteriora tria genera in alias species tribuuntur. Et nihilominus genera cum subjectis sibi partibus eundem in numerum summamque conferuntur. Quod est in divisione vitiosissimum. Neque enim genus $\pi\rho\delta\varsigma\tau\alpha\epsilon\lambda\lambda\eta\gamma\alpha\rho\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$. Ut si anima vitæque præditum corpus primum in animal ac plantam partiare: tum animal in terrestre, aquatile, volatile; plantam in herbam, fruticem et arborem: ac deinde collectis omnibus, octo corporis animalis partes esse constituas: nimirum animal, plantam; terrestre animal, aquatile, volatile: herbam, fruticem et arborem. Ita enim inter divisionis partes genera ipsa, quæ dividuntur, perperam referas. Quod in illa hæreseon distributione commisit Epiphanius. Quippe tres illæ, quas dixi, Hellenismus, Judaismus, Samaritismus cum suis partibus conjunctæ summam conficiunt. Unde subductis recte omnibus, xvii duntaxat ante Christum, univæse vero lxxvii hæreses, non lxxx numerantur. Præterea xx priorum hæreseon alium in Epistola ad Acacium et Paulum presbyteros, et in Anacephalæosi, quam in ipso decursu operis ordinem instituit. Utrumque nos in sequenti tabula proponimus.

XX Priorum hæreseon ordo in Anacephal.		XX Priorum hæreseon ordo ex opere Panarii.	
	1 Barbarismus		1 Barbarismus
	2 Scythismus		2 Scythismus
	3 Hellenismus		3 Hellenismus
	4 Judaismus		4 Judaismus
	5 Samaritismus		5 Stoici
Hellenismi	6 Pythagorei	Hellenismi	6 Platonici
	7 Platonici		7 Pythagorei
	8 Stoici		8 Epicurei
	9 Epicurei		9 Samaritæ.
Samaritismi	10 Gortheni		10 Esseni
	11 Sebuæi		11 Sebuæi
	12 Esseni		12 Gortheni
	13 Dosithei		13 Dosithei
Judaismi	14 Scribæ		14 Sadducæi
	15 Pharisæi		15 Scribæ
	16 Sadducæi		16 Pharisæi
	17 Hemerobaptistæ	Judaismi	17 Hemerobaptistæ
	18 Ossæi		18 Nazaræi
	19 Nazaræi		19 Osseni
	20 Herodiani		20 Herodiani

In posteriori serie Stoici ante cæteras philosophorum sectas collocantur; aliter atque in priori fecerat, quæ longe ut in parte tolerabilior est. Hinc est, quod Stoicorum secta $\tau\epsilon\lambda\epsilon\tau\eta\ \delta\alpha\delta\ \epsilon\lambda\lambda\eta\nu\iota\sigma\mu\acute{o}\varsigma$ sit inscripta. Nam tertium ab Hellenismo locum habet in serie, ut Platonici quartum, atque ita deinceps; non ut in inscriptione Latina est; tertia Hellenismi secta: pro quo scribe: Tertia ab Hellenismo secta.

ACACII ET PAULI

PRESBYTERORUM

EPISTOLA AD EPIPHANIUM.

*Epistola anno Diocletiani xcii, Valentiniani et Val-
lensis xii, Gratiani viii, ad Epiphanium Palæsti-
num Eleutheropolitanum scripta, qui cum olim
monasterii, quod in Eleutheropolitano agro situm
est, Pater fuisset, hoc tempore Constantiæ, quæ
urbs est provinciæ Cypri, episcopus est: ab Acacio
et Paulo presbyteris et archimandritis, hoc est mo-
nasteriorum præpositis, in regione Carchedonis, et
Berææ, Cæsæ Syriæ: qua postulunt, ut adversus
hæreses scribat: cum jam a multis insuper ro-
gatus, ut hoc susciperet, atque, ut ita dicam, co-
actus fuisset.*

Domino meo honoratissimo, atque in omnibus
religiosissimo Patri Epiphanio episcopo, Acacius
et Paulus presbyteri, archimandritæ, in Domino
salutem.

Pietatis quidem tuæ, Pater, aspectus ipse satis
esse poterat; qui nos spiritalibus sermonibus im-
plevit; ac tam vehemens nobis tui desiderium in-
didit, postquam tuo semel frui conspectu licuit.
Verum quoniam prævia discipuli Christi fama
verborum ejus, factorumque fragrantiam ubique
predicat, angit nos, et sollicitat, ut illius nos ser-
monibus ac sensis explere studeamus. Coram igitur
adeuntes par erat, ejus quæ in te, perinde atque
in apostolis est, gratiæ communionem perfundi. Sed
cum iter illud nobis corporis ægritudo, et languor
intercluserit; minime ipsi potuimus ad pedes tuos
provoluti spirituales sanctosque sermones ex ore tuo
manantes audire, ac discere. Hoc enim persuasum
habemus, si quidem essemus digni, venientes ad
te, et audientes nos, in eo sanctioris vite genere,
quod arripuimus, confirmatum iri; dummodo ex-
tremum illius ac summum mereamur assequi.
Quandoquidem igitur adversa valetudine premimur,
pietatem tuam vehementer oramus, ut eorum nobis
communionem ne inideas, quæ in te revera sunt a
Salvatore collata. Etenim non nos ipsi solum; sed
et universi, qui audierunt, novum te apostolum
præconemque constituentur a Christo nobis hac ætate
productum, velut alterum quendam Joannem, ut
ea præciperes, quæ ab iis servanda sunt, qui sese
in illud curriculum commiserint. Quamobrem cum
Marcellus communis nostrum omnium frater tanta

Ἐπιστολὴ γραφθεῖσα ἐν τῷ ἐνετηκοστῷ δευτέρῳ
ἔτει τῆς Διοκλητιανοῦ βασιλείας, Ὀυαλεντι-
νιανοῦ, καὶ Οὐαλεντίου ἔτους δωδεκάτου, καὶ
Γρατιανοῦ ἔτους ὀγδόου, πρὸς Ἐπιφάνιον Πα-
λαιστηνὸν Ἐλευθεροπολίτην, γενόμενον Πα-
τέρα μοναστηρίου ἐν τῇ τῆς αὐτῆς Ἐλευθερο-
πόλεως περιουσίᾳ, ἐπίσκοπον ὄντα νυνὶ πόλεως
Κωνσταντίας ἐπαρχίας Κύπρου, παρὰ Ἀκα-
κίου καὶ Παύλου πρεσβυτέρων καὶ ἀρχιμαν-
δριτῶν, τουτέστι πατέρων μοναστηρίων μερῶν
Καρχηδόνης καὶ Βεργίου τῆς κοίτης Συρίας,
περὶ τοῦ κατὰ αἵρέσεων πασῶν γράφαι· οὐ
μὴν ἀλλὰ καὶ πολλῶν προτρέψαμένων, καὶ,
ὥς εἰπεῖν, ἀναγκασάντων αὐτὸν εἰς τοῦτο
ἤκειν.

Τῷ κυρίῳ μου καὶ τιμιωτάτῳ κατὰ πάντα εὐλα-
βεστάτῳ Πατρὶ Ἐπιφάνιῳ ἐπισκόπῳ Ἀκάκιος πρε-
σβύτερος καὶ Παῦλος πρεσβύτερος, ἀρχιμανδρίται,
ἐν Κυρίῳ χαίρουν.

Ἦρκει μὲν ἡ θεὰ τῆς σῆς θεοσεβείας, Πάτερ,
ἐμπλήσασα πνευματικῶν βημάτων, καὶ ἐμπυρνούσασα
τὸν τοσοῦτον πρὸς ἡμᾶς πόθον, γεγονότα τῆς σῆς
αὐτοφίης μεταλαβοῦσιν· ἀλλ' ἐπειδὴ πρόδρομος φή-
μη μαθητοῦ τοῦ Σωτῆρος κηρύττει τὴν τῆς εὐδοκίας
τῶν βημάτων καὶ πράξεων ὁρμὴν, ἀγγεῖ καὶ λέξεων
καὶ νοῦ χορηγεῖσθαι· ἔδει μὲν αὐτοφίᾳ ἐλθόντας μετα-
λαβεῖν τῆς ἐκ Θεοῦ δοθείσης σοι χάριτος, ὥς τοῖς
ἀποστόλοις· ἀλλ' ἐπεὶ ἡ ὁδὸς ἐπισχέθη ὑπὸ τῆς
ἀβήρωσις τῆς σωματικῆς καὶ ταλαιπωρίας, οὐκ
ἰσχύσαμεν, αὐτοὶ γενόμενοι πρὸς τοὺς πόδας σου
προκαλινδούμενοι, ἀκοῦσαι τε καὶ μαθεῖν τὰ ἐκπο-
ρευόμενα πνευματικὰ ἄγια βήματα ἐκ τοῦ σοῦ στό-
ματος. Πιστεύομεν γάρ, ὅτι, εἰ ἤμεν ἄξιοι, ἀναλ-
θόντες τε καὶ ἀκούσαντες, ἐστηριζόμεθα τὴν πολι-
τείαν, ἣν προεβλήμεθα, εἰ ἔσμεν ἄξιοι τὸ τέρμα
ταύτης καταλαβεῖν. Τῆς οὖν ἀβήρωσις καταλαβοῦ-
σης θαύμεθα τῆς τοσαύτης σοι θεοσεβείας, μὴ φθο-
νῆς μεταδοῦναι ἀπὸ τῶν λειωρημένων σοι ἀληθῶς
ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Ὁμολογοῦμεν γάρ οὐ μόνον
ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἀκούοντες, ὅτι ἐν ταύτῃ
τῇ γενεᾷ νέον σε ἀπόστολον ἤγειρεν ἡμῖν καὶ κήρυκα
ὁ Χριστὸς, Ἰωάννην νέον, καὶ κηρύσσειν τὰ ὀφει-
λόμενα φυλάττεισθαι ὑπὸ τῶν τὸν δρόμον τοῦτον προ-
βαλλομένων. Τοῦ οὖν κοινοῦ ἀδελφοῦ Μαρκελλοῦ ἐπὶ
τῇ τοσαύτῃ φήμῃ ἀγχομένου, καὶ ἐλχομένου τῇ πο-
θέσει τῆς σῆς θεοσεβείας, ὄντος τε καὶ τῆς ἡμετέρας
μάνδρας, αὐτὸν τε ὑπερέστην ἐσχηκότες τῆς τοσαύ-

της ὁδοῦ, καὶ νοκατηχῆτου ὄντος, ἐπετρέψαμεν τὴν τοσαύτην ἡμῶν τόλμαν τῶν ἀμαρτωλῶν πρὸς τὸν μαθητὴν σε τοῦ Σωτῆρος. Ὁ δὲ ἀξιούμεν τῶν βρ-
θέντων σοι πρὸς τινὰς ἀδελφοὺς, εἰς παιδείαν ὠρτή-
σασθαι ἔπερ σοὶ μὲν τῷ δικαίῳ ἀβαρεῖς, ἡμῖν δὲ τοῖς
ἀμαρτωλοῖς μεταλαβοῦσιν εὐφρανθῆναι ἐν Κυρίῳ.
Ἐμπλησθέντες γάρ σου τῶν πνευματικῶν βημάτων,
ἐπικουριζόμεθα τῶν ἀνομιῶν ἡμῶν. Ἠκούσαμεν δὲ
ἐπικληθέντα ὀνόματα ὑπὸ τῆς σῆς τιμιότητος ταῖς
αἰρέσεσιν, ὧν ἐκάστης θρησκείας ἀξιούμεν τὴν σὴν
θεοσεβείαν διαβρῆδην ἡμῖν δαλῶσαι τὴν αἵρσιν. Ἰση
γάρ ἀπάντων ἡ δωρεά. Καὶ σὲ ἀξιούμεν εὐχὴν ποιῆσα-
σθαι, σὲ τὸν δίκαιον τῷ Κυρίῳ, ὑπὲρ πάντων τῶν σε
ποθούντων, καὶ ἐκδεχομένων τὴν παρὰ σοῦ δωρεάν.
Ἐν νηστείᾳ καὶ εὐχῇ ἐσμεν τὸν κοινὸν ἡμῶν ἀδελ-
φόν, δεχθέντα ὑπὸ τῆς σῆς τιμιότητος ἀσμένως, καὶ
κομίσαι τὴν ὑπὸ σοῦ δωρημένην δωρεάν, καὶ οὕτως
ἀναπέμψαι τὰς ἐξ Ἰθους εὐχὰς Πατρὶ, καὶ Υἱῷ, καὶ
ἀγίῳ Πνεύματι. Πάντες ἐλπίζουσιν οἱ ἀδελφοὶ τῇ
ὑπὸ σοῦ εὐχῇ ὑπὲρ αὐτῶν γιγνομένη στηριχθῆναι.
Παρακαλοῦμεν μὴ ὀκνῆται μεταδοῦναι χάριν θεϊκὴν
ἐσχηκότα ἀποστόλων. Πάντες οἱ μικροὶ ἐν ταῖς μάν-
δραις ὄντες εὐχὴν τῷ κρείττονι ἀναπέμπουσι μετα-
λαβεῖν ἀπὸ τῆς σῆς θεοσεβείας πνευματικὴν δωρεάν.
Ἐρρωμένος ἐν Κυρίῳ, καὶ εὐθυμὸς ἐν Χριστῷ δια-
τελοῖς, καὶ ἐν ἀγίῳ Πνεύματι τὸν δοθέντα σοι
θρόνον, καὶ τὴν θεϊκὴν δωρεάν (1), μέχρι τοῦ σὲ ἐκ-
δεχομένου στεφάνου.

confirmatum iri. Oramus te, ut qui divinam apostolorum gratiam consecutus es, quod petimus ne tri-
buere cuncteris. Pusilli omnes, qui in monasteriis degunt, Deum precantur, ut a te spiritale donum
illud obtineant. Valere te in Domino, ac letum assidue degere optamus plurimum : et commissum tibi
thronum, in Spiritu sancto, divinumque tueri munus, donec eam, quæ te manet, coronam in cælo
consequaris.

RESCRIPTUM EPIPHANII.

Ἡ ἀντιγραφείσα πρὸς τοὺς περὶ Ἀκακίον καὶ
Παῦλον πρεσβυτέρους ὑπὸ αὐτοῦ Ἐπιφανίου
πρὸς τὰ ὑπ' αὐτῶν αὐτῷ γραφέντα περὶ τοῦ
κατὰ αἱρέσεων γράψαι αὐτόν.

Κυριοῖς τιμιωτάτοις ἀδελφοῖς καὶ συμπρεσβυτέροις
Ἀκακίῳ καὶ Παύλῳ Ἐπιφάνιος ἐν Κυρίῳ χαί-
ρειν. Προοίμιον, εἰς' οὗν λαλίδν ἐπιγραφὴν, ὥσπερ
διαγράφοντες παλαιοὶ συγγραφεῖς διὰ τοῦ αἰνιγματος
ὑπόφασιν ἐδείκνυσον πάσης ὑποκειμένης πραγμα-
τείας. Ὅθεν καὶ αὐτοὶ, τῷ αὐτῷ κεχρημένοι χαρα-
κτῆρι, προοιμιαζόμεθα ὑμῖν, ἀγαπητοὶ, τὰ τῆς κατὰ
αἱρέσεων αἰτήσεως ὑμῶν, ἐν ὀλίγῳ τὴν δύναμιν ἀνα-
κεφαλαιοῦμενοι. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλομεν ὑμῖν τὰ τε
ὀνόματα τῶν αἱρέσεων δηλοῦν, τὰς τε παρ' αὐτοῖς
ἀθεμίτους πράξεις ἀνακαλύπτειν, ὥσπερ ἰοὺς καὶ
δηλητήρια ὄντα, σὺν αὐτοῖς δὲ ἅμα καὶ ἀντιδότους
ἐφαρμοσάμενοι, ἀλεξητήρια τῶν δεδηγμένων, καὶ
προκαταληπτικὰ τῶν μελλόντων εἰς τοῦτο ἐμπέπτειν
τοῖς φιλοκάλοις διαγράφομεν· αὐτὸ τοῦτο τὸ [προ-
οίμιον] Πανάριον, εἰς' οὗν κισώτιον λατρικόν, καὶ
θηριοδητικὸν ἐρμηνεύοντες, ὑπερ ἐστὶ διὰ βιβλίων
τριῶν αἱρέσεις ἐγδοτόχοντα, αἰτινὲς εἰσι θηρίων, εἰς'

(1) Deest verbum quod Latino tueri respondeat.

A famæ magnitudine stimulatus, ad te pietatis tue
desiderio traheretur, idemque monasterio nostro
esset ascriptus; hominem nacti, qui longinquitate
tanta itineris nostra vice fungeretur, rudem adhuc
et tironem; huic ipsi peccatorum; omnium vide-
licet nostrum, postulationem ad te Christi disci-
pulum perferendam; paulo eam quidem audacio-
rem, mandavimus. Petitionis porro nostræ summa
hæc est, ut quæ nonnullis fratribus dixisti, ea ad
nostram institutionem impertiri non graveris. Quod
ut tibi homini justo molestum non erit: ita nobis
peccatoribus, si impetrare potuerimus, ingentem
in Domino lætitiā ac voluptatem afferet. Cum
enim spiritalibus tuis sermonibus satiamur, iniqui-
tatumstrarum onere sublevamur. Ac nomina
quidem ipsa, quæ a te sunt hæresibus imposita jam
audivimus. Nunc uniuscujusque sectæ dogma per-
spicue declarari a tua pietate cupimus. Hoc enim
commune ex æquo donum est omnibus futurum.
Tum illud enixe rogamus, ut pro universis, qui tui
desiderio tenentur, quique illud a te munus exspe-
ciant, tu, qui justus es, Dominum preceris. Interim
nos in jejuniis et oratione ad illud obtinendum per-
sistimus, ut frater ille noster benigne a te susce-
ptus, acceptum illud munus ad nos reportet: atque
ita Deo Patri, Filio ac Spiritui sancto solitas pre-
ces offeramus. Omnes nostri fratres valde confi-
dunt, fuis a te pro ipsis precibus sese magnopere

Epiphaniï episcopi epistola, quam ad Acacium et
Paulum presbyteros ad ea rescripsit, quæ illi de
lucubratione illa contra hæreses significaverant.

Dominis venerabilibus ac fratribus, et collegis,
Acacio et Paulo, Epiphanius in Christo salutem.
Quemadmodum antiqui scriptores consueverant in
præfationibus ac proloquiis, et inscriptionibus to-
tius operis propositi speciem adumbratione quadam
informatam ostendere; ita et nos eodem orationis usu
genere proœmium hoc instituimus, dilecti, ut, quæ
postulatio vestra fuit, eorum quæ adversus hæreses
disputanda sunt, summa paucis complectamur.
Quoniam enim hæreseon omnium nomina decla-
randa vobis hoc in libro suscepimus, nec non exse-
cranda, ac nefaria illarum flagitia, sic tanquam
præsentissima quædam venena, patefacere volumus,
atque his velut antidota quædam opposcentes, quæ
vel iis, qui morsu petiti sunt remedio esse possint,
vel eos, quibus ne incidant periculum est, præmu-
niant ac conservent, honestarum rerum studiosis
conscribere: Panarium, sive arculam medicam, ad

eorum, qui a serpentibus icti sunt, remedium jure opus illud, ac librum interpretabimur; qui in tres partes divisus, hæreses octoginta complectitur, quæ serpentum ac reptilium similes sunt. Secundum quas veritatis firmamentum, et salutaris doctrina, fideique formula subjecta est, ac Christi sponsa, sancta videlicet Ecclesia declarata. Quæ cum jam tum ab orbe condito esse cœperit, postea tamen per Christi Domini Incarnationem temporum successione ante commemoratas omnes hæreses vulgata, atque patefacta, eademque a nobis in commentarios ex Christi prædicatione relata: ac rursum post explicatam omnem istarum hæreseon improbitatem, ex apostolorum disciplina accurate ac perspicue brevi

recreentur ac reluciantur animi, qui hunc hæreseon I. Porro vos omnes, honestarum rerum studiosi lectores, rogatos volumus, ut et præmiu in ipsum, et insequentium hæreseon expositionem, ac veritatis professionem, et doctrinam, ac sanctæ et catholicæ Ecclesiæ fidem a nobis expressam percurrentes, condonare velitis, utpote hominibus, et ita polissimum affectis, ut cum labore, ac divino zelo pietatis partes propugnare conemur: illud unquam ignoscatis, si quid paulo amplius ac præstantius ad sanctissimi et omni veneratione dignissimi patrociniū nominis usurpare divinis fidei viribus ausi fuerimus, id ipsum concedente Deo, quandoquidem ea, quæ facultatem nostram superant, inquirimus. Nam et pro veritate oratio ista, et pro pietate lucubratio suscipitur. Ad hæc vehementer a vobis postulo, ut si quid forte reperiatis (quoniam non illud adeo moris est nobis, vellicare quempiam, aut in eum dicta jacere), verum si pro ardentissimo nostro adversus hæreses studio, et ut lectores ab his deterreamus, concitatus aliquid dixerimus: utputa si impostores, circulatores appellemus, id velitis ignoscere. Nam et ipsa certaminis ac disputationis necessitas ejusmodi laborem nobis imposuit, quo ab illis lectores avocarentur, utque illorum functiones, mysteria ac dogmata ab instituto nostro aliena esse atque interdicta constaret: atque et ex oratione ipsa, et ederemus: tum ut denique majori illa verborum revocare possemus.

II. Quæ quidem omnia hoc in opere comprehensa tribus libris explicantur, primo, secundo ac tertio. Iidem porro libri septem in tomos distributi sunt: quorum singuli certum hæreseon ac schismatum numerum continent. Quæ simul collecta lxxx conficiunt. Quorum appellationes hæ sunt ac dogmata: i, Barbarismus; ii, Scythismus; iii, Hellenismus; iv, Judaismus; v, Samaritismus. Ab his deinceps reliquæ sectæ profluxerunt, nam ante Christi Salvatoris adventum post Barbaram et Scythiam superstitionem e Græca istæ prodierunt. vi, Pythagoreorum, qui et Peripatetici, auctore divisionis Aristotele; vii, Platoniorum; viii, Stoi-

A οὖν ἐρπετῶν αἰνίγματα (1). Μία δὲ μετὰ τὰς ὀγδοήκοντα, ἡ τῆς ἀληθείας βάσις ἅμα καὶ διδασκαλία, καὶ σωτήριος πραγματεία, καὶ Χριστοῦ νόμῳ ἁγία Ἐκκλησία, οὕσα μὲν ἀπ' αἰῶνος, διὰ δὲ τῆς ἐναάρχου Χριστοῦ παρουσίας κατὰ τὴν διαδοχὴν τοῦ χρόνου μέσον τῶν προειρημένων ἀποκαλυφθεῖσα, καὶ ὑφ' ἡμῶν ἐν ὑπομνήσει διὰ τοῦ κηρύγματος Χριστοῦ ταχθεῖσα, καὶ πάλιν μετὰ πάσης τῆς τῶν αἵρέσεων τούτων μοχθηρίας εἰς ἀναφυχὴν τῶν τῶν χάματος τῶν αἵρέσεων διὰ τῆς ἀναγκάσεως διελθόντων, ὑφ' ἡμῶν μετ' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, κατὰ τὴν τῶν ἀποστόλων διδασκαλίαν, σαφῶς ἀπαγγέλλεται.

quodam est compendio subjecta; uti ea re illorum percurrendarum laborem susceperint.

B A'. Παρακλήθητε δὲ, πάντες οἱ φιλοκάλως ἐντυγχάνοντες τῷ τε προοίμιῳ καὶ ταῖς μετέπειτα αἵρεσιν, καὶ τῇ περὶ ἀληθείας ἀπολογίᾳ τε καὶ διδασκαλίᾳ τῆς ἀληθείας, καὶ πίστει τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, συγγῶναι ἡμῖν ἀνθρώποις οὔσι, καὶ μετὰ πόνου καὶ ζήλου θεικοῦ φιλοτιμουμένοις ὑπὲρ θεοσεβείας ἀπολογεῖσθαι, [εἰς δ] εἰ τι ὑπέρογκον εἰς αὐτὸ τὸ πανάγιον καὶ πανσεβάσμιον ὄνομα θελήσωμεν κατὰ τὴν (2) ἁγίαν δύναμιν ὑπεραπολογεῖσθαι, τοῦ Θεοῦ συγχωροῦντος, τὰ ὑπὲρ δύναμιν ἡμῖν ἐκζητούσιν, ἐπειδὴ δι' ἀλήθειαν ἡμῖν ὁ λόγος, καὶ δι' εὐσέβειαν ἡ πραγματεία. Καὶ ἔτι παρακλήθητε, ἔν', εἰ ποὺ εὐροῖτε, (καίτοι γε μὴ ἐν ἔθει ὄντας ἐπισκήπτειν τινὰς, ἢ ἐπισκωμματοῖσιν)· διὰ δὲ τὸν πρὸς τὰς αἵρέσεις ζήλον, καὶ εἰς ἀποτροπὴν τῶν ἐντυγχανόντων, εἰπου παροξυνόμενοι λέξομεν, ἢ ἀπατεῶνὰς τινὰς καλοῦντες, ἢ ἀγύρτας, ἢ ἀθλίους· αὐτὴ γὰρ ἡ ἀνάγκη ἡ πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀγῶνος παρασκευάζει ἡμῖν τὸν τοιοῦτον ἰδρώτα, δι' ἀποτροπὴν τῶν ἐντυγχανόντων, καὶ ὅπως δείξομεν παντελῶς ἀπηγορευμένους τοῦ ἡμετέρου φρονήματος τὰς ἐκείνων ἐργασίας, καὶ μυστήρια, καὶ διδασκαλίας· ἔν' ἀπὸ τῶν λόγων, καὶ τῆς ὀξύτητος τῆς ἀντιλογίας, καὶ τὸ ἡμέτερον ἐλευθέριον ἀποδείξωμεν, καὶ τινὰς ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἐκκλίνωμεν καὶ διὰ τῶν δοκούντων βαρυτέρων λόγων.

acumine disputationis libertatis ingenue specimen asperitate aliquos saltem ab illorum contagione

D B'. Καὶ ἔστιν ἐν τῇ πάσῃ πραγματείᾳ διὰ τῶν προειρημένων τριῶν βιβλίων, πρώτου, καὶ δευτέρου, καὶ τρίτου· ἅτινα τρία βιβλία εἰς ἑπτὰ τόμους διεξελθόντες. Ἐν δὲ ἐκάστῳ τόμῳ ἀριθμὸς τις αἵρέσεων καὶ σχισμάτων ἐγκρίται. Ὁμοῦ δὲ αἱ πᾶσαι εἰσὶν ὀγδοήκοντα· ὧν αἱ ὀνομασίαι καὶ αἱ προφάσεις αὗται· Πρώτη Βαρβαρισμός· δευτέρα Σκυθισμός· τρίτη Ἑλληνισμός· τετάρτη Ἰουδαϊσμός· πέμπτη Σαμαρειτισμός. Ἐκ τούτων αἱ καθ' ἑξῆς· πρὸ Χριστοῦ μὲν μετὰ Βαρβαρισμὸν καὶ τὴν Σκυτικὴν δεισιδαιμονίαν αἱ ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ φύσασθαι αὐταί. (3) Ἐξ, Πυθαγόρειοι, εἰσὶν Περιπατητικοί, διὰ τῶν περὶ Ἀριστοτέλην διατριβέων· ἑξῆς Ἰλατωνικοί· ὀγδὸς

(1) Forte δῆγματα. (2) For. ἰδέαν. (3) C. ἐκτῇ.

Στωϊκοί· ἐνάτη Ἐπικούρειοι. Εἴτα Σαμαρειτικὴ αἵρεσις, οὗσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ ταύτης τέσσαρα ἔθνη. Δεκάτη Γορθηνοί· ἐνδεκάτη Σεβουαῖοι· δωδεκάτη Ἑσσηνοί· τρισκαίδεκάτη Δοσίθεοι. Εἴτα ὁ αὐτὸς προειρημένος Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ τὸν χαρακτῆρα εἰληφώς, καὶ διὰ τοῦ θεθέντος νόμου τῷ Μωϋσῇ πλατυνθεὶς, καὶ ἀπὸ τοῦ Ἰούδα υἱοῦ Ἰακώβ τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, διὰ Δαβὶδ, τοῦ καὶ βασιλεύσαντος, ἐκτὸς τούτου φυλῆς τὸ ἐπώνυμον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ κληρωθεὶς. Καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ἐπὶ αἵρέσεις αὗται· τεσσαρισκαίδεκάτη, Γραμματέων· πεντεκαίδεκάτη, Φαρισαίων· ἑκκαίδεκάτη, Σαδδουκαίων· ἑπτακαίδεκάτη, Ἡμεροδαπτιστῶν· ὀκτωκαίδεκάτη, Ὑσσαίων· ἑνεακαίδεκάτη, Νασσαραίων· εἰκοστή, Ἡρωδιανῶν.

Ἐκ τούτων τῶν αἱρέσεων καὶ μετέπειτα κατὰ διαβολὴν τῶν χρόνων ἐπεφάνη ἡ σωτήριος Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἑσαρκὸς παρουσία, καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία τε, καὶ κήρυγμα βασιλείας, ἥτις μόνῃ ἐστὶ πηγὴ σωτηρίας καὶ πίστεως ἀληθείας τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ἐκ δὲ ταύτης περιεκλάσθησάν τε, καὶ ἐσχίσθησαν ὄνομα μόνον Χριστοῦ ἔχουσαι, ἀλλὰ οὐχὶ τὴν πίστιν, αἵρέσεις αὗται· πρώτη Σιμωνιανοί· δευτέρα Μενανδριανοί· τρίτη Σατορνιλιανοί· τετάρτη Βασιλειδιανοί· πέμπτη Νικολαῖται· ἕκτη Γνωστικοί, οἱ καὶ Στρατιωτικοί, οἱ αὐτοὶ Φιθιονίται, παρὰ δὲ τισι Σεκουνδιανοί, παρὰ ἄλλοις δὲ Σωκρατίται, παρ' ἑτέροις δὲ Σαχαιοί, παρὰ δὲ τισι Κοδδιανοί καλούμενοι, καὶ Βορβορίται, καὶ Βαρβηλίται. Ἑβδόμη Καρποκρατίται· ὀγδόη Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· ἐνάτη Ναζωραῖοι· δεκάτη Ἑβιωναῖοι· ἐνδεκάτη Οὐαλεντίνοι· δωδεκάτη Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτεται Ἐπιφανὴς καὶ Ἰσίδωρος· τρισκαίδεκάτη Πτολεμαῖοι· τεσσαρεσκαίδεκάτη Μαρκώσιοι· πεντεκαίδεκάτη Κολορβάσιοι· ἑκκαίδεκάτη Ἡρακλειωνίται· ἑπτακαίδεκάτη Ὀφίται· ὀκτωκαίδεκάτη Καῖανοί· ἑνακαίδεκάτη Σηθιανοί· εἰκοστή Ἀρχοντικοί· εἰκοστή πρώτη Κερδωνιανοί· εἰκοστή δευτέρα Μασκίλωνες· εἰκοστή τρίτη Λουκιανισταί· εἰκοστή τετάρτη Ἀπελληανοί· εἰκοστή πέμπτη Σευρητιανοί· εἰκοστή ἕκτη Τατιανοί· εἰκοστή ἑβδόμη Ἐγκρατίται· εἰκοστή ὀγδόη κατὰ Φρυγαστῶν, καὶ Μοντανιστῶν, καὶ Τασκοδρουγιτῶν. Οὗτοι δὲ πάλιν οἱ Τασκοδρουγίται διηρέθησαν εἰς ἑαυτούς. Εἰκοστή ἐνάτη Πεπουζιανοί, οἱ καὶ Πρισκυλλιανοί, καὶ Κυϊντιλλιανοί.

Οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρίται· τριακοστὴ Τεσσαρεσκαίδεκατίται, οἱ τὸ Πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιῶντες· τριακοστὴ πρώτη Ἀλογοί, οἱ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν Ἰωάννου μὴ δεχόμενοι· τριακοστὴ δευτέρα Ἀδαμιανοί· τριακοστὴ τρίτη Σαμψαῖοι, οἱ καὶ Ἐλκασαῖοι· τριακοστὴ τετάρτη Θεοδοτιανοί· τριακοστὴ πέμπτη Μελχισιδικιανοί· τριακοστὴ ἕκτη Βαρβησιανισταί· τριακοστὴ ἑβδόμη Νοητιανοί· τριακοστὴ ὀγδόη Οὐαλῆσιοι· τριακοστὴ ἐνάτη Καθαροί, οἱ καὶ Ναυῆτοι· τεσσαρακοστὴ Ἀγγελικοί· τεσσαρακοστὴ πρώτη Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί· τεσσαρακοστὴ δευτέρα Σαβελλιανοί· τεσσαρακοστὴ τρίτη Ὀριγένησιοι, οἱ ἀσχροποιοί· τεσσαρακοστὴ τετάρτη Ὀριγένησιοι, τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου· τεσσαρακοστὴ πέμπτη Παύλου τοῦ Σαμοσατίως· τεσσαρακοστὴ ἕκτη Μανιχαῖοι, οἱ

corum; ix, Epicureorum. Tum Samaritana secta, quæ ex Judaica pullulavit: ea porro quatuor in factiones abiit. x, Gorthenorum; xi, Seburorum; xii, Essenorum; xiii, Dositheorum. Sequitur Judaismus, de quo dictum est, qui propriam ab Abrahamo figuram ac notam accepit. Deinde per Moysis legem dilatatus ab Juda Jacobi filio, qui Israel appellatus est, per Davidem populi istius, ex eadem illa tribu, regem, Judaismi appellationem obtinuit. Ab hoc septem hæc prodierunt hæreses: xiv, Scribarum; xv, Phariseorum; xvi, Sadduceorum; xvii, Hemerobaptistarum; xviii, Ossæorum, xix, Nasaræorum; xx, Herodianorum.

Secundum has sectas successione temporum Domini nostri Jesu Christi Incarnatio toti orbi salutaris illuxit, et cum hac Evangelii doctrina, cælestisque regni prædicatio. Qui quidem unicus est fons salutis et catholicæ apostolicæque Ecclesiæ vera fides. A qua insequentes omnes sectæ, quæ solum Christi nomen, non fidem præferunt, amputatæ sunt, et avulsæ: i, Simoniani; ii, Menandriani; iii, Saturniliani; iv, Basilidiani; v, Nicolaitæ; vi, Gnostici, qui et Stratiotici, et Phibionitæ, a quibusdam Secundiani; ab aliis Socratitæ, vel Zachæi; ab aliis vero Coddiani appellantur, ac Borboriani, vel Barbelitæ; vii, Carpocratitæ; viii, Cerinthiani, qui et Merinthiani; ix, Nazoræi; x, Ebionæi; xi, Valentini; xii, Secundiani. Quibus accedit Epiphanes et Isidorus. xiii, Ptolemæi; xiv, Marcosii; xv, Colorbasii; xvi, Heracleonitæ; xvii, Ophitæ; xviii, Cajani; xix, Sethiani; xx, Archontici; xxi, Cerdoniani; xxii, Marciones; xxiii, Lucinianistæ; xxiv, Appelleiani; xxv, Severiani; xxvi, Tatiani; xxvii, Encratitæ; xxviii, Cataphryges, qui et Montanistæ et Tascodrugitæ, qui et ipsi divisi sunt, xxix, Pepuziani, qui et Priscilliani, ac Quintiliani.

Quibus adjiciuntur Artotyritæ; xxx, Tesserescadecalitæ, qui Paschatis celebritati unam quotannis diem præsumunt; xxxi, Alogi qui Evangelium et Apocalypsin Joannis rejiciunt; xxxii, Adamiani; xxxiii, Sampsaî, qui et Helcesai; xxxiv, Theodotiani; xxxv, Melchisedeciani; xxxvi, Bardesianistæ; xxxvii, Noetiani; xxxviii, Valesii; xxxix, Cathari, qui et Novatiani; xl, Angelici; xli, Apostolici, qui et Apotactici; xlii, Sabelliani; xliii, Origenistæ scditatis auctores; xliiv, Origenistæ, ab Origene, qui etiam Adamantius appellatur; xlv, Pauli Samosatensis; xlvi, Manichæi, qui et Acuanitæ; xlvii, Hieracitæ; xlviii, Meletiani, qui in Ægypto schisma confecerunt; xlix, Ariani qui et Ariomanitæ; l, Audianorum secta; li, Photiniani; lii, Marcelliani; liii, Semiariani;

LIV, Pneumatomachi sive Macedoniani; et Eleusii discipuli qui in sanctum Dei Spiritum contumeliosi sunt; LV, Aeriani [et Eleusii discipuli]; LVI, Actiani, qui et Anomæi, quibus adjungitur Eunomius; LVII, Dimœritæ, qui perfectam Christi Incarnationem minime confitentur, qui et Apollinaristæ nominantur; LVIII eorum, qui Mariam semper virginem, postquam Salvatorem genuit, cum Josepho consuevisse dicunt, quos Antidicomarianitas appellamus; LIX, eorum, qui in nomen ejusdem Mariæ collyridem offerunt, et Collyridiani vocantur; LX, Massaliani, ad quos adjunguntur Martyriani, o gentilium secta, et Euphemitæ, ac Satanici.

καὶ Ἀπολλινάρηται· πεντηκοστὴ ὁγδόη, καὶ οἱ τὴν ἁγίαν Μαρίαν τὴν ἀεὶ παρθένον λέγοντες μετὰ τὸν Σωτῆρα γεγεννημέναι, τῷ Ἰωσήφ συνῆσθαι, οὕσιν αὖ ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· πεντηκοστὴ ἐνάτη, καὶ οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας κολλυρίδα προσφέροντες, οἱ καλοῦνται Κολλυριδιανοί· ἐξήκοστὴ Μασσαϊανοί, οἷς συνάπτονται Μαρτυριανοί, οἱ ἀπὸ Ἑλλήνων, καὶ Εὐφημίται, καὶ Σατανιανοί.

Nunc repetita narratione, et in singulos libros distributis hæresibus, hoc in brevi compendio declarabo, quotnam ex illis hæresibus in priore libro, quot in secundo ac tertio contineantur; tum in reliquis omnibus cæterorum librorum tomis quot unicuique hæreses attributæ sunt. Harum itaque omnium series est ejusmodi. In primo libro tomī tres sunt, hæreses xlvī, suis nominibus conceptæ: Barbarismus videlicet, ac Scythismus; Hellenismus, Judaismus, ac Samaritismus. In secundo libro tomī duo sunt, hæreses xxiii. In tertio libro tomī duo, hæreses xi. In prioris itaque libri tomo primo hæreses xx sunt, Barbarismus, Scythismus, Græcismus, Judaismus. Græcorum porro discrimina ista sunt: Pythagorei, sive Peripatetici, Platonici, Stoici, Epicurei, Samaritica hæresis, quæ a Judaismo manavit. Samaritani quatuor in partes tribuuntur, Gorthenos, Sebuzos, Essenios, Dositheos. Judæorum hæreses septem: Scribæ, Pharisei, Sadducei, Hemerobaptistæ, Ossæi, Nasaræi, Herodiani. In secundo tomo libri primi hæreses xiii sunt: Simoniani, Menandriani, Saturniliani, Basilidiani, Nicolaitæ, Gnostici, qui et Stratiotici, ac Phibionitæ; ab aliis vero Secundiani, ab aliis Zachæi, nec non Coddiani, et Borboritæ, ac Barbelytæ dicuntur; Carpocratitæ, Cerinthiani, qui et Meriothiani, Nazoræi, Ebionæi, Valentini, Secundiniani: quibus accedunt Epiphanes et Isidorus, Ptolemæi. In tertio autem tomo prioris libri hæreses itidem xiii sunt: Marcosii, Colorbasii, Heraclæonitæ, Ophitæ, Caiani, Sethiani, Archontici, Gerdoniani, Marciones, Lucianistæ, Appelleiani, Severiani, Tatiani. Hæc est summa tomorum trium primi libri. Secundi vero libri tomī duo sunt, ejus in priore tomo, qui quartus est, si tomos deinceps ab initio numeres, hæreses xviii continentur hoc modo: Enekratitæ, Cataphryges, qui et Montanistæ, ac Tascodrugitæ, Pepuziani, qui et Quintiliani, quibus adjunguntur Artolyritæ, Tessarescædecatitæ, qui Pascha in eandem anni diem conjiciunt: Alogi, qui et Evangelium et Apocalypsin Joannis repudiant, Adamiani, Sampsæi,

καὶ Ἀκουανῖται· τεσσαρακοστὴ ἐβδόμη Ἰεραχῖται· τεσσαρακοστὴ ὁγδόη Μελητιανοί, οἱ κατ' Αἰγυπτίων σχίσμα ὄντες· τεσσαρακοστὴ ἐνάτη Ἀρειανοί, οἱ καὶ Ἀρειομανῖται· πεντηκοστὴ Λύδιανων τὸ σχίσμα· πεντηκοστὴ πρώτη Φωτεινιανοί· πεντηκοστὴ δευτέρα Μαρκελλιανοί· πεντηκοστὴ τρίτη Ἡμιάρηται· πεντηκοστὴ τετάρτη Πνευματομάχοι, οἱ καὶ Μακεδονιανοί, καὶ Ἐλευσίου μαθηταί, οἱ τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα βλασφημοῦντες· πεντηκοστὴ πέμπτη, Ἀεριανοί [καὶ Ἐλευσίου μαθηταί]· πεντηκοστὴ ἕκτη Ἀετιανοί, οἱ καὶ Ἀνομοί, οἷς συνάπτεται Εὐνόμιος, μᾶλλον δὲ ὁ Ἀνομος· πεντηκοστὴ ἐβδόμη Διμοιρίται, οἱ μὴ τελείαν Χριστοῦ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ

καὶ τὴν ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ

Ἐπανίων δὲ αὐτοῖς, καὶ διελὼν ταύτας κατὰ βιβλίον, ὑποδείξω ἐν ταύτῃ μου τῇ ἀνακεφαλαιώσει, πόσαι τούτων τῶν ὁγδοήκοντα αἱρέσεων ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ, καὶ καθ' ἑξῆς ἐν τῷ δευτέρῳ, ἕως τοῦ τρίτου· ἀλλὰ καὶ καθ' ἕκαστον τῶν ἐπὶ τὰ τόμων, τῶν ἐν τοῖς τρισὶ βιβλίοις συντεταγμένων, πόσαι εἰσὶν αἱ ἐν αὐτοῖς χωρηθεῖσαι αἱρέσεις. Καὶ ἔστιν οὕτως ἐν μὲν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τόμοι τρεῖς, αἱρέσεις δὲ τεσσαρακονταεξὶ σὺν ταῖς ὀνομασίαις τούτων· φημί δὲ βαρβαρισμοῦ, καὶ Σκυθισμοῦ, καὶ Ἑλληνισμοῦ, καὶ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ Σαμαρειτισμοῦ· ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις εἰκοσιτρεῖς· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τόμοι δύο, αἱρέσεις ἑνδεκά. Ἐν τῷ οὖν πρώτῳ βιβλίῳ πρώτου τόμου αἱρέσεις εἴκοσι, αἱ εἰσὶν αὗται· Βαρβαρισμὸς, Σκυθισμὸς, Ἑλληνισμὸς, Ἰουδαϊσμός· Ἑλλήνων διαφοραὶ, Πυθαγόρειοι, αἰτουν Περιπαιτητικοί, Πλατωνικοί, Στωϊκοί, Ἐπικούρειοι· Σαμαρειτικὴ, οὕσα ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Σαμαρειτῶν ἔθνη τέσσαρα, οὕτως· Γορθηνοί, Σεβουαῖοι, Ἑσσηνοί, Δοσίθεοι. Ἰουδαίων αἱρέσεις ἑπτὰ, οὕτως· Γραμματεῖς, Φαρισαῖοι, Σαδδουκαῖοι, Ἡμεροβαπτισταί, Ὅσσαῖοι, Νασσαῖοι, Ἡρωδιανοί. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ τοῦ πρώτου βιβλίου ὡσαύτως αἱρέσεις δεκατρεῖς, οὕτως· Σιμωνιανοί, Μενανδριανοί, Σατορνελιανοί, Βασιλειδιανοί, Νικολαῖται, Γνωστικοί, οἱ καὶ Στρατιωτικοί, καὶ Φιθωνῖται οἱ αὐτοί, παρὰ δὲ τιπ Σακουνδιανοί, παρὰ δὲ ἄλλοις Ζακχαῖοι, οἱ καλούμενοι καὶ Κοδδιανοί, καὶ Βορβορίται, καὶ Βαρθηλίται, Καρποκρατίται, Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· Ναζωραῖοι, Ἐβιωναῖοι, Οὐαλεντινοί, Σακουνδιανοί, οἷς συνάπτονται Ἐπιφανὴς καὶ Ἰσίδωρος, Πτολεμαῖοι. Ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ αὐτοῦ πρώτου βιβλίου αἱρέσεις δεκατρεῖς, οὕτως· Μαρκώσιοι, Κολορδάσιοι, Ἡρακλεωνῖται, Ὀφῖται, Καῖανοί, Σηθιανοί, Ἀρχοντικοί, Κερδωνιανοί, Μαρκίωνες, Λουκιανισταί, Ἀπελληῖται, Σευηριανοί, Τατιανοί. Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαιώσις τοῦ πρώτου βιβλίου τῶν τριῶν τόμων. Τοῦ δὲ δευτέρου βιβλίου τόμοι δύο. Ἐν πρώτῳ μὲν τόμῳ τοῦ δευτέρου βιβλίου, τετάρτῳ δὲ ὄντι κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς ἀκολουθίαν τοῦ ἀριθμοῦ, αἱρέσεις δεκαοκτώ, οὕτως· Ἐγκρατίται, κατὰ Φρυγαστῶν, Μοντανιστῶν, καὶ Τασκοδρουγιστῶν· οἱ δὲ Τασκοδρουγῖται διηρρίθησαν ἀπὸ τῶν προ-

ειρημένων, Πεπουζιανοί, καὶ Κοϊντιλλιανοί, οἷς συν-
 ἀρξάνται Ἀροτουρίται, Τεσσαρεσχαίδεκαίται, εἰ τὸ
 Πάσχα μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους ποιοῦντες· Ἄλογοι, οἱ
 τὸ Εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν μὴ δε-
 χόμενοι· Ἀδαμιανοί, Σαμψαῖοι, οἱ καὶ Ἑλκεσῖοι,
 Θεοδοτιανοί, Μελχισεδεκίανοι, Βαρδηςσιανισταί, Νοη-
 τIANOΙ, Οὐαλήσιοι, Καθαροί, Ἀγγελικοί, Ἀποστολικοί,
 οἱ καὶ Ἀποτακτικοί, οἷς συνάπτονται οἱ καλούμενοι
 Σακκοφόροι· Σαβελλιανοί, Ὀριγενιανοί οἱ ἀσχροποιοί,
 Ὀριγενιανοί οἱ τοῦ Ἀδαμαντίου. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ
 τόμῳ τοῦ αὐτοῦ δευτέρου βιβλίου, πέμπτῳ τε ὄντι
 τὸν ἀριθμὸν τὸν προειρημένον, αἰρέσεις πέντε, οὕτως·
 Παυλιανισταί, Μανιχαῖοι, οἱ καὶ Ἀκουανῖται, Ἱερα-
 κῖται, Μελετιανοί, σχίσμα ἐν Αἰγύπτῳ, Ἀρειανοί.
 Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου βιβλίου τῶν τόμων ἀνακε-
 φαλαίωσις. Ὁμοίως καὶ ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ εἰσὶ τόμοι
 δύο. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τόμῳ τοῦ τρίτου βιβλίου,
 ἕκτου δὲ τόμου καθ' ὃν ἀριθμὸν προείπομεν, αἰρέσεις
 ἑπτὰ, οὕτως· Αὐδιανοί, σχίσμα ὄντες, Φωτεινιανοί,
 Μαρκελλιανοί, Ἡμιάρειοι, Πνευματομάχοι, οἱ τὸ
 Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον βλασφημοῦντες, Ἀεριοι,
 Ἀετιανοί, ἀπὸ Ἀετίου τοῦ Ἀνομοίου, ὃ συνέφηθ
 Εὐνόμιος, ὁ καὶ Ἀνόμοιος, ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ τόμῳ
 τοῦ αὐτοῦ τρίτου βιβλίου, ἑξδόμῳ δὲ τόμῳ ὄντι,
 καθ' ἣν εἴπομεν τῶν τόμων τοῦ ἀριθμοῦ διαίρε-
 σιν, ὅς ἐστι τόμος ἑξδόμος, καὶ τέλος τῆς πραγμα-
 τείας, αἰρέσεις τέσσαρες, οὕτω· Διμοιρίται, οἱ μὴ
 τελείαν τὴν Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν ὁμολογοῦντες, οἱ
 καὶ Ἀπολιναρίται, οἱ καὶ τὴν ἁγίαν τὴν Ἀειπάρθενον
 μετὰ τὸν Σωτῆρα γεγεννηκέναι τῷ Ἰωσήφ συνῆφθαι
 λέγοντες, οὗς ἐκαλέσαμεν Ἀντιδικομαριανίτας· καὶ οἱ εἰς ὄνομα τῆς αὐτῆς Μαρίας ἰκολλυρίδα προσφέρον-
 τες, οἵτινες καλοῦνται Κολλυριδιανοί, Μασσαλιανοί· καὶ περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ ἀληθείας ἀπολογία
 μετ' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἥτις ἐστὶν ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία

Αὕτη ἡ ἀνακεφαλαίωσις καὶ ἐπιγραφή τῆς πάσης
 κατὰ αἰρέσεων ὀγδοήκοντα πραγματείας, καὶ μία
 τῆς ὑπὲρ ἀληθείας ἀπολογίας τῆς μόνης, τουτέστι τῆς
 καθολικῆς καὶ ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν τρισὶ μὲν
 βιβλίοις ὑποκειμένοις συντεταγμένη, ἐν ἑπτὰ δὲ τό-
 μοις διαιρεθεῖσα, τὰ δὲ ἐνεστὶν ἀνακεφαλαίωσις πρῶ-
 του τόμου τοῦ πρώτου βιβλίου, τοῦ κατὰ τῶν εἰκοσιν
 αἰρέσεων ἐλέγχου οὕτω· πρῶτον μὲν αἱ τῶν αἰρέσεων
 πασῶν μητέρες τε καὶ πρωτότυποι καὶ ὀνομασίαι, ἐξ
 ὧν μητέρες πέντε αἱ ἄλλαι ἐφύησαν, καὶ εἰσιν αὗται
 πρῶται τέσσαρες·

Πρώτη Βαρβαρισμός, ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἐστὶ, διαρ-
 χήσασα ἀφ' ἡμερῶν τοῦ Ἀδάμ ἐπὶ δέκα γενεὰς ἕως τοῦ
 Νῶε. Βαρβαρισμός δὲ κέκληται ἀπὸ τοῦ μὴ τοὺς τότε
 ἀνθρώπους ἀρχηγόν τινα ἔχειν, ἢ μίαν συμφωνίαν,
 ἀλλ' ὅτι πᾶς τις ἑαυτῷ ἐστοίχει, καὶ νόμος ἑαυτῷ
 κατὰ τὴν προτίμησιν τοῦ ἰδίου βουλήματος ἐγίνετο.

Δευτέρα Σκυθισμός ἀπὸ τῶν ἡμέρων τοῦ Νῶε καὶ
 μετέπειτα ἄχρι τῆς τοῦ πύργου οἰκοδομῆς, καὶ Βαβυ-
 λῶνος, καὶ μετὰ τὸν τοῦ πύργου χρόνον ἐπὶ ὀλίγοις
 ἔτεσι, τουτέστι Φαλὰκ καὶ Ῥαγαοῦ, οἵτινες, ἐπὶ τὸ
 τῆς Εὐρώπης κλίμα νενευκότες τῷ τῆς Σκυθίας μέ-
 ρει, καὶ τοῖς αὐτῶν ἔθνεσι προσεκρίθησαν, ἀπὸ τῆς
 τοῦ Θήρας ἡλικίας καὶ ἐπέκεινα, ἐξ οὗπερ οἱ Θράκες
 γεγόναντι.

A qui et Helcesai, Theodotiani, Melchisedeciani, Bar-
 desianistæ, Noetiani, Valesii, Cathari, Angelici,
 Apostolici, qui etiam Apotactici, quibus annexi
 sunt Saccophori, Sabelliani, Origenistæ scditatis
 auctores, Origenistæ ab Origene Adamantio. In se-
 cundo autem tomo ejusdem libri, qui priore illa
 numerandi ratione quintus est, hæreses quinque
 sunt : Pauli Samosatensis, Manichæi, qui et Acua-
 nitæ, Hieracitæ, Meletiani, qui in Ægypto schisma
 fecerunt; Ariani. Atque hæc est tomorum libri se-
 cundi summa. Similiter et in tertio libro tomi duo
 sunt. In primo tomo tertii libri, sexto autem eo,
 quem diximus ordine, hæreses vii, sunt : Audiani,
 Photiniani, Marcelliani, Semiariani, Pneumatoma-
 chi, qui Spiritui sancto contumeliose detrahunt,
 B Aeriani, Aetiani, ab Aetio Anomæo; quibus accedit
 et Eunomius Anomæus. In secundo vero tomo ejus-
 dem tertii libri, septimo autem ex divisione illa,
 quam diximus, quique Operis totius postremus
 est, hæreses quatuor sunt : Dimæritæ, qui non
 perfectam Christi incarnationem confitentur, qui
 etiam Apollinaritæ nominantur : tum qui sanctam
 Mariam semper virginem, postquam Salvatorem
 genuit, cum Josepho consuevisse dicunt, quos An-
 tidicomarianitas nominamus : et qui in nomen
 ejusdem Mariæ collyridas offerunt, qui vocantur
 Collyridiani, Massaliani. Quibus adjuncta postremo
 est catholice fidei ac veritatis compendiaria de-
 fensio. In qua sancta catholica et apostolica Ec-
 clesia consistit.

C Ejusmodi est summa comprehensio, ac totius
 operis adversus octoginta hæreses inscriptio, cum
 unica ac singulari defensione veritatis, hoc est
 unius Ecclesiæ, atque catholicæ. Quod opus distri-
 butum in partes tres, tomos septem complectitur.
 Nunc aliam deinceps tomi prioris libri summam,
 ac compendium instituemus, quo quidem in libro
 viginti hæreses continentur. In primis enim hære-
 seon omnium matres, ac primariæ appellationes, a
 quibus cæteræ dimanarunt, sunt ejusmodi quatuor.

Primus est Barbarismus, qui per seipsum ab
 Adamo ad decem generationes et Noemi tempora
 perseveravit. Qui Barbarismus propterea dicitur,
 quod vetustissimi illi mortalium neque certum ali-
 quem auctorem habebant, nec inter se consuetie-
 bant; sed unusquisque pro sua voluntate vitam
 instituebat, ac pro lege suam quisque nutum atque
 arbitrium sibi proponebat.

Secundus, Scythismus a Noemi temporibus ad
 usque turris et Babylonis exædificationem, ac
 post turrim paucis adhuc annis obtinuit, hoc est
 usque ad Phalac et Rhagau, qui ad Europam
 transeuntes in Scythiam, ac nationes ejusmodi pe-
 netrarunt ab Thare temporibus et vita, a quo Thra-
 ces oriundi sunt.

Tertius, Hellenismus cepit a Seruchi tempore. A rilms. Unde idolotum cultus initium habuit. Cumque tunc temporis falsa quisque superstitione duceretur, deinceps civiliorum ad usum, et ad certas leges, simulacrorumque ritus homines sese transulerunt. Quorum ex præscriptio sibi deos finxerunt. Ac primum eos, quos in honore quondam habuissent, sive tyrannos, aut præstigiatores, qui memorabile quiddam in vita fecerant, ac fortitudinis, et roboris illustre specimen ediderant, depingere coloribus et assimilare solebant. Postea vero ab Thare patris Abraami tempore simulacris ac statu is eundem errorem idololatriæ propagarunt. Quippe majores suos simulacris honestantes, ac mortuos, primum arte figlina statuas effuxerunt; tum ad omnes artes imitandi pervenit industria. Nam et architecti sectis lapidibus, argentarii et aurifices, nec non fabri sua quique materia, ac reliqui deinceps effigies moliti sunt. Primi omnium Ægyptii ac Babylonii, nec non Phryges ac Phœnices superstitiosi cultus, et simulacrorum ac mysteriorum auctores exstiterunt. A quibus pleraque sunt ad Græcos translata: jam tum ab ætate Cecropis, et deinceps. Postea vero longo demum intervallo Saturnum, Rheam, Jovem, Apollinem, ac reliquos deos celebrare cœperunt.

Græci nomen ab Hellene quodam sortiti sunt, qui in Græcia degensei regioni appellationem indidit. Sunt qui ab elxa, hoc est olira, quæ Athenis exorta est, nuncupatos esse velint. Hujus generis auctores ac conditores Iones fuerunt: ut ex accuratiore historia constat, qui ab Javan quodam appellati sunt, uno ex iis, qui turrim exstruxerunt, quando linguæ omnium divisæ sunt. Quam ob causam Meropes omnes vocati sunt ab divisione linguarum. Postea vero recentioribus temporibus Græca superstitione certas in hæreses, ac sectas abiit: ut puta Pythagoreorum, Stoicorum, Platoniorum, Epicureorum, etc. Eodem porro tempore propria forma ac nota veræ pietatis et religionis exstitit, una cum lege naturæ: quæ ab origine mundi sese ab illis nationibus perpetuo segregavit, ad hanc usque diem, inter Barbaram, Scythicam Græcamque superstitionem interjecta, donec cum Abraami pietate coaluit. Tum vero Judaismus ab Abrahami temporibus propriam formam adeptus, ac per Moysen ab Abrahamo septimum, ac legem a Deo traditam amplificatus, et ab Juda quarto Jacobi filio, qui et Israel nominatus est, per Davidem, qui primus e tribu Juda regnum assecutus est, perfectum Judaismi nomen obtinuit. Perspicue enim Apostolus de quatuor illis hæresibus summam loquens ista dixit: *In Christo enim Jesu neque Barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus, sed nova creatura*¹. Græcorum porro ista sunt discrimina.

Pythagorei, sive Peripatetici monadem et providentiam asseruerunt; diis qui vulgo habentur sacrificare, animatis vesci, ac vino uti prohibuit

¹ Coloss. iii; II Cor. v, 17.

Τρίτη Ἑλληνισμός, ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Σερούχου ἐναρξάμενος, διὰ τοῦ τῆς εἰδωλολατρίας, καὶ ὡς ἐποιοῦν τὸ τηνικαῦτα ἕκαστος κατὰ τινὰ δεισιδαιμονίαν, ἐπὶ τὸ μᾶλλον πολιτικώτερον, καὶ ἐπὶ ἰσθὶ καὶ θεσμοῦς. Εἰδωλῶν μέντοι γε ἐναρξάμενα τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη, οἷς τότε στοιχήσαντες ἐθεοποιούν, διὰ μὲν χρωμάτων διαγράφοντες τὴν ἀρχὴν, καὶ ἀπεικονίζοντες τοὺς πάλαι παρ' αὐτοῖς τετιμημένους, ἢ τυράννους, ἢ γόητας, ἢ τινὰς τι δρᾶσαντας ἐν τῷ βίῳ, μνήμης τι δοκοῦν ἄξιον, δι' ἀλκῆς τε, ἢ σωματικῆς εὐρωπίας, ἔπειτα δὲ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Θάρρα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ καὶ δι' ἀγαλμάτων τὴν πλάνην τῆς εἰδωλολατρίας εἰσηγασμένοι, τοὺς ἑαυτῶν προπάτορας δι' ἀπεικονισμῶν τετιμηκότες, καὶ τοὺς πρὸ αὐτῶν τετελευτηκότας τεχνησάμενοι, ἐκ κεραμεικῆς ἐπιστήμης τὸ πρῶτον, ἔπειτα ἐκάστης τέχνης μιμησάμεντες, οἰκοδόμοι μὲν λίθον ἕξαντες, ἀργυροκόποι δὲ, καὶ χρυσοκόποι διὰ τῆς ἰδίας ὕλης τεκτονάμενοι, οὕτω καὶ τέκτονες, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς. Αἰγύπτιοι δὲ ὄρνιθι, καὶ βαθυλώνοι, καὶ φρύγες, καὶ φοῖνικες ταυτοὶ τῆς θρησκείας πρῶτοι εἰσηγῆται γεγονᾶσιν, ἀγαματοποιίας τε καὶ μυστηρίων· ἀφ' ὧν τὰ πλεῖστα εἰς Ἑλλήνας μετηνέχθη ἀπὸ τῆς Κέκροπος ἡλικίας, καὶ καθ' ἑξῆς· μετέπειτα δὲ καὶ ὁστέρῳ πολὺ τοὺς παρὶ Κρόνον καὶ Πέρον, Δία τε καὶ Ἀπόλλωνα, καὶ καθ' ἑξῆς θεοὺς ἀναγορεύσαντες.

Ἕλληνες δὲ κέκληνται ἀπὸ Ἑλληνός τινος ἀνδρὸς τῶν ἐν τῇ Ἑλλάδι κατοικηκότων· ὡς δὲ ἕτεροί φασιν, ἀπὸ τῆς ἐλαίας τῆς ἐν Ἀθήναις βλαστησάσης. Ἴωνες δὲ τούτων ἀρχηγοὶ γεγονᾶσιν, ὡς ἔχει ἡ ἀκρίβεια, ἀπὸ τοῦ Ἰωνᾶν, ἐνὸς ἀνδρὸς τῶν τὸν πύργον οἰκοδομήσαντων, ὅτε αἱ γλῶσσαι διεμερίσθησαν τῶν πάντων. Δι' ἣν αἰτίαν καὶ Μέροπις πάντες κέκληνται, διὰ τὴν μεμερισμένην φωνήν. Ὑστερον δὲ ὁ Ἑλληνισμὸς εἰς αἱρέσεις κατέστη κατωτέρῳ τῷ χρόνῳ· φημί δὲ Πυθαγορείων, καὶ Στωϊκῶν, καὶ Πλατωνικῶν, καὶ Ἐπικουρείων, καὶ λοιπῶν. Θεοσεβείας δὲ χαρακτὴρ ὁπῆρχεν ἅμα καὶ ὁ μετὰ φύσιν νόμος, πολιτευόμενος ἀπὸ τούτων τῶν ἰθύνων, ἑαυτὸν ἀφορίζων ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ ζεύρο, μέσος τυγχάνων βαρβαρισμοῦ, καὶ σκυθισμοῦ, καὶ Ἑλληνισμοῦ, ἕως οὗ συνήφθη τῇ Ἀβραάμ θεοσεβείᾳ. Καὶ μετέπειτα Ἰουδαϊσμός, ἀπὸ τῶν χρόνων Ἀβραάμ τὸν χαρακτὴρα εἰληφώς καὶ ἐν Μωϋσῇ ἐβδόμῳ ἀπὸ Ἀβραάμ, διὰ τοῦ αὐτοῦ δοθέντος νόμου ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πλατυνθείς. Ἀπὸ δὲ τοῦ Ἰούδα τετάρτου υἱοῦ τοῦ Ἰακώβ, τοῦ ἐπικληθέντος Ἰσραήλ, διὰ Δαβὶδ τοῦ πρώτου βασιλεύσαντος ἀπὸ τῆς τοῦ αὐτοῦ Ἰούδα φυλῆς, τὸ τέλειον τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ ὄνομα κεκληρωμένος. Σαφῶς γὰρ περὶ τούτων τῶν τεσσάρων αἱρέσεων ὁ Ἀπόστολος ἐπιτεμὼν ἔφη· Ἐργὴν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ Βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἕλληρ, οὐχ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. Ἕλληων διαφοραί.

Πυθαγόρειοι, αἰτοῦν Περιπατητικοί· τὸν μονάδα καὶ πρόνοιαν, καὶ τὸ καλεῖν οὕτως τοῖς δῆθεν θεοῖς. Πυθαγόρας ἐδογματίζεν, ἐμφύχων τε μὴ μεταλαμβάνειν.

ναίν, ἀπὸ σφιν δὲ ἐγκρατεύεσθαι. Διόριζε δὲ ἅμα τὰ ἀπὸ σελήνης, καὶ τὰ ἀπὸ ἀθανάτων λέγων, τὰ δὲ ὑποκάτω θνητῶν, μεταγγισμούς τε ψυχῶν ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα, ἄχρι ζώων καὶ κνωδάλων. Σιωπὴν δὲ ἅμα ἀσκεῖν ἐπὶ γρόνον πάντες ἐτῶν ἐδίδασκε. Τὸ τελευταῖον δὲ ἐαυτὸν θεὸν ὠνόμασε.

Πλατωνικοὶ θεὸν, καὶ εἶδος, καὶ τὸν κόσμον γεννητὸν καὶ φθαρτὸν ὑπάρχον, τὴν ψυχὴν δὲ ἀγέννητον, καὶ ἀθάνατον, καὶ θεῖαν. εἶναι δὲ αὐτῆς τρία μέρη, λογικόν, θυμικόν, ἐπιθυμητικόν. Τὰς δὲ γυναῖκας κοινὰς τοῖς πᾶσι γίνεσθαι, καὶ μηδένα μίαν ἔχειν γαμετὴν ἰδίαν, ἀλλὰ τοὺς θέλοντας ταῖς βουλομέναις συνεῖναι. Μεταγγισμὸν δὲ ὡσαύτως ψυχῶν εἰς σώματα διάφορα, ἄχρι κνωδάλων. Ὁμοῦ δὲ καὶ θεοὺς ἐκ τοῦ ἐνὸς πολλοὺς ἐδογματίσει.

Στωικοὶ σῶμα τὸ πᾶν δογματίζοντες, καὶ τὸν αἰσθητὸν τοῦτον κόσμον θεὸν νομίζοντες. Τινες δὲ ἐκ τῆς τοῦ πυρὸς οὐσίας τὴν φύσιν ἔχειν αὐτὸν ἀπεφάναντο. Καὶ τὸν μὲν θεὸν νοῦν ὀρίζουσι, καὶ ὡς ψυχὴν παντὸς τοῦ ὄντος κύτους, οὐρανοῦ καὶ γῆς· σῶμα δὲ αὐτοῦ τὸ πᾶν, ὡς ἔφη, καὶ ὀφθαλμοὺς τοὺς φωστῆρας. Τὴν δὲ σάρκα πάντων ἀπόλλυσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν πάντων μεταγγίζεσθαι ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα.

Ἐπικούρειοι άτομα καὶ ἀμερῇ σώματα, ὁμοιομερῆ τε καὶ ἀπειρα τὴν ἀρχὴν εἶναι τῶν πάντων ὑπεστήσαντο, καὶ τέλος εἶναι εὐδαιμονίας τὴν ἡδονὴν ἐδογματίσαν, καὶ μήτε θεὸν μήτε Πρόνοιαν τὰ πράγματα εἰσικαίειν.

Σαμαρειτισμός, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαμαρεῖται, ὃ ἐστὶν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, πρὸ μὲν τοῦ καταστήναι αἰρέσεις εἰς Ἕλληνας, καὶ πρὸ τοῦ συστήναι αὐτῶν τὰ δόγματα· μετὰ δὲ τοῦ εἶναι Ἑλλήνων τὴν θρησκείαν, καὶ μέρος τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ τὴν πρόφασιν εἰληφώς, ἀπὸ τῶν χρόνων Ναβουχοδονόσορ καὶ τῆς τῶν Ἰουδαίων αἰχμαλωσίας. Μίτικοι δὲ ὄντες ἀπὸ Ἀσσυρίων εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ λαβόντες τὴν Πεντάτευχον μόνην Μωϋσέως, τοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀποστελλαντος ἀπὸ Βαβυλῶνος διὰ ἱερέως Ἑσδρα καλουμένου, τὰ πάντα ἔχοντες εἰσιν Ἰουδαίων, πλὴν τοῦ βδελύττεσθαι τὰ ἔθνη, καὶ μήτε προσφύειν τινῶν, καὶ πλὴν τοῦ ἀρνεῖσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν, τὰς ἄλλας προφητείας τὰς μετὰ Μωϋσέα. Σαμαρειτῶν δὲ ἔθνη τέσσαρα, Γορθηνοὶ, οἱ ἐν ἄλλοις καιροῖς τὰς ἐορτὰς ἄγοντες παρὰ τοὺς Ἑβραίους· Σεβουαῖοι, οἱ διὰ αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἐορτῶν πρὸς τοὺς Γορθηνοὺς διαφέροντες· Ἑσσηνοὶ, μηδ' ὀποτέρους ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσι συνεορτάζοντες ἀδιαφόρως· Δοσίθεοι, τοῖς αὐτοῖς ἰθεὶςιν, οἱ δὲ Σαμαρεῖται, ἐμπολιτευόμενοι, περιτομῇ τε καὶ Σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις, χρώμενοί τε τῇ Πεντατεύχῳ· περιττότερον δὲ τῶν ἄλλων φυλάττοντες τὸ ἀπέχεσθαι ἐμφύχων, καὶ ἐν νηστεῖαις δὲ συνεχέστατα βιοῦν· ἔχουσι δὲ καὶ παρθενίαν τινὲς αὐτῶν, ἐγκρατεύοντες δὲ ἄλλοι, πιστεύουσι τε νεκρῶν ἀνάστασιν, ὅπερ ξένον ἐστὶ Σαμαρεῖταις.

inter illos, qui virginitatem colunt, alii continentiam. Resurrecturos esse mortuos credunt; quod a samaritanorum dogmate abhorret.

PATROL. GR. XLI.

A Pythagoras. Idem quæ ab luna sursum patent, immortalia; quæ inferiora sunt, mortalia dicebat. Animas e corporibus in alia corpora, etiam animalium ac bestiarum, transfundi. Ad hæc quinquennale interim silentium observari præcepit; ac postremo deum haberi se voluit.

Platonici Deum, et materiam, ac formam constituerunt. Mundum genitum, ac corruptioni obnoxium, animam ingenitam, et immortalem, ac divinam arbitrati sunt. Hujus tres esse partes: unam ratione præditam; alteram qua irascimur; tertiam, qua concupiscimus. Communes omnibus uxores esse voluit; nemo ut privatam obtineret, ac præcipuam; sed ut quilibet quarum vellet copiam haberet. Idem animarum in varia corpora, etiam bestiarum, transitus affirmabat. Deos denique complures ab uno esse productos.

Stoici corpus universum esse definiunt, et aspectabilem hunc mundum Deum esse statuunt. Nonnulli etiam ex igne naturam illius constare defendunt. Deum quippe mentem esse putant, ac vastissimæ totius molis, cœli terræque videlicet, animam. Cujus corpus, ut dixi, totum hoc sit universum, oculi vero sidera. Omnium interire carnem, et animam in diversa transire corpora sibi persuadent.

Epicurei atomos et individua corpora similibus constantia partibus, et infinita, rerum omnium principium, esse docuerunt. Summum bonum in voluptate posuerunt: Deum ac Providentiam ab rerum administratione sustulerunt.

C Samaritismus, et Samaritæ. Hujus ab Judaismo origo deducitur, quæ sectarum apud Græcos divortiiis, et earum decretis ac dogmatibus antiquior est. Græcorum porro superstitionem complexa, et cum Judaicis dogmatibus aliqua ex parte miscens, illa secta circa Nabuchodonozori et Judaicæ captivitatis tempora prodiit. Primi sectæ conditores ex Assyriis in Judæam transportati quinque duntaxat Moysis libros acceperunt, quos per Esdram sacerdotem rex ad illos Babylone submiserat. Itaque cætera habent cum Judæis communia: si hoc unum excepias, quod et gentes abominentur, neque quemquam contingere velint: quodque mortuorum resurrectionem, ac cæteras post Moysen prophetias rejiciunt. Samaritanorum est factio divisa in partes quatuor. Primi sunt Gortheni, qui festos dies aliis, quam Hebræi, temporibus indicunt. Alii Seburi, qui ob eandem festorum dierum occasionem a Gorthenis dissentiunt. Tertii sunt Esseni, qui neutri parti repugnant, sed cum iis, in quos inciderint, sine ullo discrimine festa peragunt. Postremo sunt Dositheii: qui iisdem, quibus Samaritani, institutis utuntur: circumcisionem, Sabbatum, ac cætera, itidemque Pentateuchum adhibent. Præcipue vero, ac præ reliquis omnibus sibi ab animatis temperant, ac perpetuo fere jejunt. Sunt

Judæorum sectæ numero septem. Ac primo Scribæ, A legis periti, et traditionum, quas a majoribus acceperant (δευτερώσεις vocabant), observatores fuere, ac ritus omnes supersticiosius cæteris, diligentiusque tenuerunt: quos non e lege didicerant, sed sibi metipsis, tanquam justitiæ legis singulares cultus, ac cæremonias indixerant.

Pharisæi, quos *segregatos* interpretari possis, qui sanctissimam vitæ rationem professi, probitate cæteris antecellere videbantur. Mortuorum apud illos resurrectio, ut et apud Scribas, defenditur: iidem angelos, ac Spiritum sanctum esse non negant. Vitæ eximium institutum præ se ferunt. Continentiam certum ad tempus, ac virginitatem quoque suscipiunt. Bis hebdomade quaque jejuna- re, urceos, ac discos, et pocula sæpius eluere, ut et Scribæ, B soliti. Ad hæc decimas et primitias offerre: assidue precari: certos cultus ac superstitionis vestimentorum genera curiosius adlectare: cujusmodi sunt dalmaticæ, ac colobia, et latiora quædam phylacteria, hoc est segmenta, fimbriæque purpureæ, ac malogranata ad vestium oras appensa, quæ temporariæ illius continentis signa præferebant. Iidem postremo geneses ac fatum introducebant.

Sadducæis ab exactissima justitia nomen est. Qui e Samaritanorum genere a sacerdote quodam Sadoe ortum habuerunt. Mortuorum resurrectionem damnant, angelum ac spiritum funditus negant; cætera Judæorum similes.

Hemerobaptistæ nihil ab Judæis præterquam hoc uno discreparunt, quod neminem æternæ vitæ com- C potem esse posse dicerent, nisi quotidie lavaret.

Osseni, quorum nomen *procacissimos* significat. Qui ex præscripto legis omnia faciebant; sed præterea Scripturas adhibebant: et ex posterioribus prophetis plerumque rejiciebant.

Nasaræos *extinctores* interpretari possis, qui carnis usu prorsus interdiciunt. Ab animatis abstinent: patriarchas omnes, qui in Pentateucho ad Moysis et Jesu filii Nave tempora continentur, asciscunt, et iis fidem adhibent: cujusmodi sunt, Abraam, Isaac et Jacob, iisque superiores omnes, necnon Moyses ipse cum Aarone, atque Jesu. Cæterum quinque illa volumina Moysis esse non putant, et alia ab iis diversa penes se esse jactitant. D

Herodiani cum Judæos in omnibus sese præstarent, Herodem Christum esse profitebantur, eique Christi dignitatem ac nomen affungebant.

Primus iste tomus est, qui hæreses xx continet. In eodem de Incarnatione Christi, ac veritatis professione postremo loco disseritur.

¹ Γρ. ἀφηνιασταί.

Ἰουδαίων αἱρέσεις ἐπτά· Γραμματεῖς, οἵτινες νομικοὶ μὲν ἦσαν, καὶ δευτερωτὰ παραδόσεων τῶν παρ' αὐτοῖς πρεσβυτέρων, τῇ περιττοτέρᾳ ἐθειοθρησκείᾳ ἔθη φυλάττοντες, ἃ οὐ διὰ τοῦ νόμου μεμαθήκατιν, ἀλλ' ἐαυτοῖς ἐτύπωσαν σεβάσματα δικαιοῦματος τῆς νομοθεσίας.

Φαρισαῖοι, ἐρμηνευόμενοι ἀφωρισμένοι, οἱ τὸ ἀκρότατον βιοῦντες, καὶ δι' ἑνὸς τῶν ἄλλων δοκιμώτεροι· παρ' οἷς καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, ὡς καὶ παρὰ τοῖς Γραμματεῦσι, καὶ ἡ περὶ ἀγγέλων, καὶ Πνεύματος ἁγίου, ὅτι ἔστι, συγκατάθεσις, πολιτεία τε διάφορος, ἐγκράτεια ἕως χρόνου, καὶ παρθενία· νηστεία δὲ δις τοῦ Σαββάτου, ξειστῶν καθαρισμοί, καὶ πινάκων καὶ ποτηρίων, ὡς καὶ οἱ Γραμματεῖς, ἀποδεκατώσεις, καὶ ἀπαρχαὶ, καὶ ἐνδελεχεῖς εὐχαὶ, καὶ σχήματα ἐθειοθρησκευτικὰ τῆς ἐνδουμνίας, διάτοι τῆς ἀμπεχόνης, καὶ τῶν δαλματικῶν, ἢ τῶν κολοβίων, καὶ πλατυσμοῦ τῶν φυλακτηρίων, τουτίστι σημάτων τῆς πορφύρας, καὶ χρασπέδων, καὶ βόλσκων ἐπὶ τὰ περύγια τῆς ἀμπεχόνης, ἅτινα ταῦτα ἐτύχχανε σημεῖα τῆς παρ' αὐτοῖς ἕως καιροῦ ἐγκρατείας, οἱ καὶ παρεισέφερον γένεσιν καὶ εἰμαρμένῃν.

Σαδδουκαῖοι, οἱ ἐρμηνευόμενοι δικαιοῦτατοι, οἱ ἐκ γένους μὲν ἦσαν Σαμαρειτῶν ὁμοῦ καὶ ἱερέως Σαδούκ ὀνόματος, νεκρῶν μὲν ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, καὶ μὴ παραδεχόμενοι ἀγγελὸν μήτε πνεῦμα· τὰ δὲ πάντα ὄντες Ἰουδαῖοι.

Ἡμεροβαπτισταί. Οὗτοι μὲν κατὰ πάντα Ἰουδαῖοι ἦσαν· ἐφασκον δὲ μηδένα ζωῆς τυγχάνειν αἰωνίου, εἰ μὴ τι ἂν καθ' ἐκάστην βαπτίζοιτο.

Ὅσσηνοί, οἱ δὲ ἱταμώτατοι ἐρμηνεύονται. Ἦσαν δὲ οὗτοι τὰ πάντα κατὰ νόμον τελοῦντες. Ἐγγρῶντο δὲ καὶ Γραφαῖς ἐτέραις μετὰ τὴν νόμον. Τοὺς δὲ πλείους τῶν μετέπειτα προφητῶν ἀπεβάλλοντο.

Νασαραῖοι, ἐρμηνευόμενοι ἀφανισταί¹. Πᾶσαν σαρκοφαγίαν ἀπαγορεύουσιν· ἐμψύχων οὐδ' ὅλως μεταλαμβάνουσιν· ἄχρι δὲ Μωϋσέως, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ τοῖς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἁγίοις ὀνόμασι πατριαρχῶν καυχούμενοι τε καὶ πιστεύοντες· φημὶ δὲ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ τῶν ἀνωτάτω, καὶ αὐτοῦ Μωϋσέως, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ἰησοῦ. Τὰς δὲ τῆς Πεντατεύχου γραφάς οὐκ εἶναι Μωϋσέως δογματίζουσιν, ἄλλας δὲ παρ' αὐτὰς ἔχειν διαβεβαίουνται.

Ἡρωδιανοί, οἱ Ἰουδαῖοι μὲν ἦσαν, κατὰ πάντα, Ἡρώδην δὲ Χριστὸν προσεδόκων, καὶ τοῦτω τὸ τοῦ Χριστοῦ ἀπειδίδοσαν γέρας καὶ ὄνομα.

Οὗτος ὁ πρῶτος τόμος, περιέχων κατὰ πασῶν τῶν εἰκοσι τούτων αἱρέσεων. Ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἡ περὶ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας ὑπόθεσις, καὶ ἡ τῆς ἀληθείας ὁμολογία.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ
 ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΕΙΑΣ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ
 ΚΑΤΑ ΑΙΡΕΣΕΩΝ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ
 ΤΟ ΕΠΙΚΛΗΘΕΝ
 ΠΑΝΑΡΙΟΣ ΕΙΤ' ΟΥΝ ΚΙΒΩΤΙΟΣ.

S. P. N. EPIPHANII
 CONSTANTIÆ QUÆ IN CYPRO EST EPISCOPI
 ADVERSUS OCTOGINTA HÆRESES
 OPUS QUOD INSCRIBITUR
 PANARIUM SIVE ARCULA.
 Dionysio Petavio Societatis Jesu interprete.

LIBRI I TOMUS I.

Α'. Ἀρχόμενος πίστιν τε καὶ ἀπιστίαν, εὐδοξίαν τε καὶ ἑτεροδοξίαν ἀναγγέλλειν τε καὶ λέγειν, μνησθήσμαι τῆς ἀρχῆς τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς καὶ ἀκολουθίας, οὐ διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἰδίων δυνάμεως, οὐδὲ ὑπὸ ἰδίων λογισμῶν ὁρμώμενος, ἀλλ' ὥς ὁ Θεὸς ὁ πάντων δεσπότης καὶ ἐλεήμων ἀπεκάλυψε τοῖς ἑαυτοῦ προφήταις, καὶ δι' αὐτῶν ἡμῶς τῆς τοῦ παντὸς γνώσεως κατὰ τὸ ἐγχεροῦν ἀνθρωπείῃ φύσει κατηξίωσε. Καὶ ἀρχόμενος περὶ τούτων εὐθύς διασκηπεῖν, πρῶτον μὲν οὐκ ἐν μικρῷ ἀγῶνι καθίσταμαι, ἀλλὰ καὶ σφόδρα δέδια, ἐπιβαλλόμενος ἔργῳ οὐ τῷ τυχόντι. Καὶ ἐπικαλοῦμαι αὐτὸν τὸν ἅγιον καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ παῖδα Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ὅπως καταυγάσῃ τῆς ἡμετέρας εὐτελείας τὸν νοῦν πρὸς φωτισμὸν τῆς τούτου γνώσεως. Οἱ μὲν γὰρ τῶν Ἑλλήνων συγγραφεῖς, ποιηταὶ τε καὶ λογογράφοι, ἐπιβαλλόμενοι τινι μυθώδει συγγράμματι, Μοῦσάν τινα ἐπικαλοῦντο (οὐ γὰρ Θεόν· δαίμονιώς γάρ παρ' αὐτῆς ἡ σοφία, καὶ ἐπίγειος, καὶ οὐκ ἀνωθεν καταρχομένη, κατὰ τὸ γεγραμμένον)· ἡμεῖς δὲ ἐπικαλοῦμεθα τὸν τῶν

Α' I. Instituenti mihi de fide pariter, et infidelitate, deque rectis ac perversis dogmatibus sermonem ingredi, omnium primo de mundi procreatione, deque his quæ deinceps sunt consecuta, facienda mentio est. Idque ego non meis viribus, aut privatis ratiocinationibus fretus aggrediar; sed quatenus quidem Dominus omnium ac misericors Deus prophetis suis aperuit, eorumque nobis beneficio universarum rerum notitiam, quantum hominum natura fert, impartire dignatus est. Me vero jam tum ipso disputationis initio angit haud mediocriter atque terret suscepti operis magnitudo. Quare sanctissimum illum Deum, 2 ejusque Filium unicum Jesum Christum, nec non et sanctum ejus Spiritum appello, ut ad hujusce rei illustrandam cognitionem mentem nostram divina luce perfundat. Ut enim gentiles scriptores tam poetæ, quam alterius generis solent, cum fabulosum aliquod opus instituunt, Musarum implorare quampiam (neque enim Deum invocant hi, quorum omnis ex dæmonum afflata progressa sapientia est, eademque terrena, nec e sua.

1 Vel. ἑαυτοῦ. 2 Forte. ἀπό. 3 Deest forte Πατέρη. 4 Cor. αὐτοῖς.

perioribus, ut scriptum est ⁴, *descendens*): ita nos rerum omnium moderatorem ac Dominum rogamus, ut adesse tenuitati nostræ velit, ac sanctum nobis Spiritum immittere; ne quid in opere proposito contexendo falsum et adulterinum misceamus. Quem nos Spiritum, imbecillitatis nostræ consilii, pro fidei modo ac ratione donari nobis magnopere precamur.

II. Cæterum qui hæc nostra cujuscunque quæstionis gratia legent, id ante oculos habeant velim, pro temporum occasionumque copia inventa hæc esse a nobis omnia, quæcunque pro hujus ingenioli facultate investigare potuimus; neque omnium quæ in mundo sunt tractationem hoc in opere profiteri. Nam neque percenseri dicendo, neque numero comprehendi possunt; atque ut humanarum virium captum exsuperant: ita soli omnium Domino perspecta sunt, et cognita. Sed ea demum instituti nostri ratio est, ut opiniones cognitionesque varias, ac tam fidei quam infidelitatis professiones, hæreses item ac prava dogmata complectar, quæ errore circumventi homines toto orbe disseminarunt; ex quo primum humanum genus in terra conditum est ad hodiernum usque tempus, qui est Valentiniani et Valentis annus xi, Gratiani vii. Atque illa quidem, quæ de hæresibus, aut hæresi omni superioribus institutis disserere, ac lectoribus proponere aggredimur, sunt a nobis partim doctrina ac lectione cognita, partim auditione percepta, partim etiam auribus ipsis, oculisque subiecta. Ad hæc nonnullarum sectarum origines, cum dogmatibus ipsis, accurate ita uti professi sumus, tradituros nos esse confidimus: in aliis partem eorum duntaxat attingemus, quæ ab illis ipsis exorta sunt; quantum quidem vel ex monumentis veterum, vel ex hominum narratione qui plenissimam nobis fidem fecerant, ³ haurire potuimus. Sed in eam totam lucubrationem sic incubuimus, non ut per nos ipsos sponte capesseremus, aut in ea nos argumenta perperam immitteremus, quæ virium nostrarum exiguitatem superant: neque enim aliunde opus illud, quod præ manibus est, aggressi sumus, quam quod volente Deo variis locis ac temporibus nostra ad id agendum sollicitata a sapientibus viris imbecillitas est, imo etiam propemodum coacta. Quorum e

ἄλλων ἁγίων Δεσπότην ἀντιλαβέσθαι τῆς ἡμῶν πτωχειάς, καὶ ἐμπνεῦσαι τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, εἰς τὸ μηδὲν παραπεποιημένον εἰς τὴν τῆς ἐπαγγελίας γραφὴν συντάξαι. Καὶ αὐτὸ τοῦτο αἰτησάμενοι, τὴν ἑαυτῶν ἀνικανότητα γινώσκοντας, κατὰ μέτρον τῆς πίστεως καὶ κατὰ ἀναλογίαν ἐωρῆσασθαι τὸν αὐτὸν ἡμῶν παρακαλοῦμεν.

III. Ἐστω δὲ ὁ σκοπὸς παντὶ τῷ ἐντυχάνοντι περὶ παντὸς τοῦ ζητήματος, ὡς τῶν καιρῶν ἐστὶ καὶ χρόνων τὰ ὀφαιρέματα, ὅσα ἰδυνήθη ὁ μικρὸς τῶν νοῦς ἐξασκηθεὶς καταλαβέσθαι. Καὶ οὐ πάντως τοῦ ἐπαγγελλόμεθα πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φεατά (1), ἀμύθητά τε καὶ ἐν ἀριθμῷ μὴ καθιστάμενα, καὶ ὅσον μὲν εἰς ἀνθρώπους ἔκειν ἀνέφικτα, μόνῳ δὲ τῷ τῶν ὅλων Δεσπότη γινωσκόμενα. Τὸ δὲ ἐπάγγελμα ἔχει περὶ διαφορῆς ὁρῶν τε καὶ γνώσεων, ἐπαγγελλάτων τε πίστεως ἐκ Θεοῦ καὶ ἀπιστίας, αἰρέσεων τε καὶ κακοδόξου γνώμης ἀνθρωπείας ὑπὸ πειλανημένων ἀνδρῶν ἐν κόσμῳ ἐσπαρμένης. Ἐξότε ἀνθρώπος ἐπὶ γῆς πείπλασται, ἄχρι τοῦ ἡμετέρου χρόνου, τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ καὶ Οὐάλεντος (2) ἐνδεκάτου ἔτους, καὶ Γρατιανοῦ. Τῶν δὲ ὑπ' ἡμῶν μελλόντων εἰς γνῶσιν τῶν ἐντυχανόντων ἔκειν αἰρέσεων τε καὶ τῶν ἀνωτάτω τὰ μὲν ἐκ φιλομαθείας ἴσμεν, τὰ δὲ ἐξ ἀκοῆς κατεσλήφαμεν, τοῖς δὲ τισιν ἰδίῳις ὥσπερ καὶ ὀφθαλμοῖς παρατύχομεν. Καὶ τῶν μὲν τὰς ρίζας καὶ τὰ διδάγματα ἐξ ἀκριβοῦς ἐπαγγελίας ἀποδοῦναι πεπιστεύκαμεν, τῶν δὲ μέρος τι τῶν ἀπ' αὐτῆς γινωμένων. Ἐξ ὧν τοῦτο μὲν διὰ συνταγμάτων παλαιῶν συγγραφέων, τοῦτο δὲ δι' ἀκοῆς ἀνθρώπων ἀκριβῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἐννοίαν ἐγνώμεν· τοῦτο δὲ τὸ πᾶν συνηγάγομεν φρόντισμα, οὐ δι' ἑαυτῶν ἐπιβαλλόμενοι, οὐκ ἐπεντριδέντες ἐπαγγελίας ὑπερβαινούσαις τὴν ἡμῶν βραχυλογίαν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν λόγον, ὃν συνθεῖναι ἠύδοκῆσμεν Θεοῦ βουλήται ἐξ ἀνδρῶν φιλοσόφων, ἀλλοθι ἄλλως⁵, καὶ ἄλλοτε ἄλλως νυξάντων τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν, καὶ βιασαμένων ἡμᾶς, ὥς εἰπεῖν, παρελθεῖν εἰς τοῦτο, ὡς ἡ ὑμῶν τιμιότης γράφουσα διὰ προφητικῶν⁶ γραμμάτων ἤτησεν, ὡς τιμωτάτοι μοι ἀδελφοὶ καὶ φιλοκαλότατοι Ἀνάκσι καὶ Παῦλε συμπρεσβύτεροι. Ἐπεὶ οὖν πανταχόθεν οὖν ἀθεεὶ διασκοπήσαντας (3) ψήφους τῶν αἰτήσεων διὰ τὴν

⁴ Jac. iii, 15. ⁵ Forte ἄλλων. ⁶ L. προφητικῶν.

(1) Ἄφατα γάρ ἐστι καὶ φεατά. Expungo posteriores hasce voculas, quæ sententiam infuscant, καὶ φεατά. Dixit quidem Hesiodus initio Ἑργων, ὅστις διὰ προτοῦ ἀνδρες ἐμῶς, ἀφατοὶ τε φεατοὶ τε, ἦτοί τε ἄρρητοί τε· sed alio sensu, quam ut huic loco congruat. Nam hoc unum Epiphanius significat, se non omnia complecti hoc in opere cupere, cum innumerabilia sint, nec oratione comprehendendi possint.

(2) Τουτέστι βασιλείας Οὐαλεντινιανοῦ. Est hic annus Christi 374, quo suum opus aggressus est Epiphanius; Gratiano III, et Equitio cons. Valentinianus enim et Valens imperium auspicati sunt anno 364 bisextili; qui Joviani et Varroniani consulatu notatur in Fastis. Ideo annus utriusque xi

Christi est 374. Gratiani annos præternisit, ut opinor, librarius. Quare substituendum est καὶ Γρατιανοῦ ἐγδόου. Gratianus, Lupicino et Jovino cons., ut auctor est Socrates lib. iv, cap. 10, imperator et Augustus a patre renuntiatus est, anno Christi 367. Itaque undecimus Valentiniani et Valentis, est Gratiani octavus. In Manichæorum hæresi LXVI, numero 20, annos Gratiani commemorat. Quem in locum cætera reservamus.

(3) Οὐκ ἀθεεὶ διασκοπήσαντας. Hic conjecturae locus est. Nam de vitio constat, Scribe διασκοπήσας τὰς ψήφους· et εἰπω παρελθεῖν. Vel διασκοπήσας τὰς ψήφους, et retinendum εἰς δ. Cum ad susceptum opus aggrediendum consentientia vestrum omnium suffragia viderem.

ὑπερέβλουςαν τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων ἀγάπην, εἰς δὲ παρελθεῖν κατηρίσμαι, οὐ δι' εὐταπείας λόγων, οὐ στωμύλοισι τισὶ φθογγαῖς, ἀλλ' ἀπλῆ τῇ διαλέκτῃ, ἀπλῶ τῷ λόγῳ, ἀκριβεῖς δὲ τῶν ἐν τῷ λόγῳ θελουμένων ἀρξομαι τοῦ λέγειν.

fragia, quod a me tam enixe flagitatum est, nullo simplicibus verbis, rudique sermone, certissima dicendi faciam.

Γ'. Καὶ Νικάνδρος μὲν ὁ συγγραφεὺς θηρῶν τε καὶ ἐρπετῶν ἐποίησατο τῶν φύσεων τὴν γνῶσιν· ἄλλοι δὲ συγγραφεῖς ριζῶν τε καὶ βοτανῶν τὰς ὕλας· ὡς Διοσκουρίδης μὲν ὁ ὕλοτόμος, Πάμφιλός τε (4) καὶ Μιθριδάτης ὁ βασιλεὺς, Καλλιθένης τε καὶ Φίλων, Ἰδολός τε ὁ Βιθυνός, καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός (5), Κρατεύας ὁ ριζοτόμος, Ἀνδρέας τε καὶ Βάσσος ὁ Τύλιος (6), Νικηράτος, καὶ Περώνιος Νίγερ (7), καὶ Διόδωτος, καὶ ἄλλοι τινές. Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἡμεῖς τὰς τῶν αἰρέσεων ρίζας τε καὶ γνῶμας περιρῶμενοι ἀποκαλύπτειν, οὐ βλάβης ἔνκεν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλὰ καθάπερ τοῖς προειρημένοις συγγραφεῦσι διὰ σπουδῆς ἐγένετο οὐ τὸ κακὸν σημεῖναι, ἀλλὰ πρὸς φόβον καὶ ἀσφάλειαν τῆς ἀνθρωπείας φύσεως, εἰς τὸ γινώσκειν τὰ δεινὰ καὶ ἐλετήρια, καὶ προσσφαλίζεσθαι, καὶ διαδιδράσκειν σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει, διὰ τοῦ προσέχειν καὶ μὴ συναμύλλεσθαι. Τοῖς δὲ καὶ τοιούτοις περιτυχοῦσι, καὶ ὅπῃ τῶν τοιούτων ἐπιβουλευθεῖσιν, ἧ δὲ ἐμφυσήματος, ἧ δόγματος, ἧ θεωρίας, οἱ αὐτοὶ ταῦτα μεριμνήσαντες, καὶ ἀλεξητήρια ριζῶν τε καὶ βοτανῶν προετύπωσαν πρὸς ἀθέτησιν τῆς τῶν προειρημένων ἐρπετῶν μοχθηρίας· οὕτω καὶ ἡμῖν τὸ πόνημα διὰ τῆς τῶν προειρημένων προτροπῆς καὶ ἡμῶν, ποθεινότεστοι, εἰς τὸ ἀποκαλύψαι τῶν δεινῶν ἐρπετῶν καὶ θηρίων μορφὰς τε ἀνιάρως καὶ δόγματα ἐλετήρια. Πρὸς ἀντιθεσιν δὲ τούτων, ὅσαπερ δυνάμεθα ἐν συντόμῳ εἰ ποῦ ἐν ἡ δύο ῥήματα εἰς τὸ ἀνακρούεσθαι μὲν αὐτῶν τὸν ὄν, σῶσαι δὲ τὸν βουλούμενον μετὰ τὸν Κύριον, καὶ κατὰ ἐκουσίαν γνῶμην καὶ ἀκουσίαν εἰς τὰ αὐτὰ ἐρπετώδη τῶν αἰρέσεων διδάγματα παραπαιτυνόμενα ἀντιδότων δίκην παραθητόμεθα.

invitus in hæretica illa dogmata, velut serpentum virus inciderit, si quidem velit ipse, liberare posimus.

Δ'. Καὶ γὰρ ἀπαρχῆς Ἀδάμ τῇ ἑκτῇ ἡμέρᾳ πλασθεὶς ἀπὸ γῆς, καὶ λαβὼν τὸ ἐμφύσημα ἐξωογονήθη. Οὐ γὰρ, ὡς τινες οἰοῦνται, ἀπὸ πέμπτης ἡρξάτο, καὶ ἐν τῇ ἑκτῇ ἐπλάσθη· ἐσφαλταὶ γὰρ ἡ τῶν λεγόντων τοῦτο δόξα. Ἀπλοῦς ἔστι τὴν καὶ ἀκτικός, οὐκ ὀνομά τι ἐκκτημένος ἕτερον, οὐ ἑξῆς, οὐ γνῶμης,

† Vet. Ταραινιός. * Γρ. ἀπλοῦς οὖν.

(4) Πάμφιλός ἔσ. Rei herbariæ scriptores aliquot recenset, quorum plerosque Dioscorides in Præfatione commemorat, et Plin. lib. 1. In his Pamphilus ille ipse videtur esse, de quo Suidas; qui inter cætera Georgicorum tres libros edidit, patria Amphipolita, vel Sicyonius, vel Nicopolita. Ex quo nonnulla passim excerpta leguntur in Constantini *Geoponica*. Meminit et alieubi Photius. (5) Καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ταραντινός. Citatur a Galieno in libris *De compos medicam. κατὰ τέσσερας*

A numero vos ipsi quoque, Acaci ac Paule venerandi fratres, et honestissimi sacerdotii collegæ, idem a me propheticiis litteris postulastis. Igitur quoniam non sine divino Numine, ex immensa Dei servorum charitate tot in unum video collata petitionum suffragia, quod a me tam enixe flagitatum est, nullo neque orationis cultu, neque vocum lenociniis, sed tamen omnium quæ proponenda sunt fide, initium

III. Ac Nicander quidem poeta de serpentum ac reptilium natura disseruit. Alii vero scriptores de radicum herbarumque viribus commentarios ediderunt, ut Dioscorides herbarius, et Pamphilus, ac Mithridates rex, et Callisthenes, ac Philo, necnon et Iolauus Bithynus, et Heraclides Tarentinus, et Crateas herbarius, et Andreas, ac Bassus Tylus, et Niceratus, ac Petronius Niger, et Diodotus, aliique nonnulli. Quorum exemplo nos hærescon radices et opiniones patefacere conabimur, non ut fraudi lectoribus ista sint: sed quemadmodum quos proximo commemoravi scriptores, non ut malum indicarent ista tradiderunt, sed ut humanum sibi genus caveret, ac securitati suæ consulere, dum iis quæ perniciose ac lethalia forent cognitis, opitulante Deo adversus hæc munire se, ac declinare possent, sibi que providere ipsi, nec cum noxiis iis rebus experiri vellent. Atque ut omnium in gratiam qui in serpentes incurrissent, aut quoquo modo perniciem ab iis contraxissent, sive pestifero quodam afflatu, sive morsu, sive aspectu denique ipso vitati, iidem illi qui in ejusmodi lucubrationes incubuerant, contra illarum virus quædam ex radicibus atque herbis remedia compararunt: sic nos ejusdem instituti opus istud cum eorum quos ante dixi, tum vestro, et fratres charissimi, hortatu suscepimus, ut exitialium serpentum ac bestiarum molestas species ac letiferos morsus explicaremus. In quo quidem hoc una præstabimus, ut adversus illa quidquid in nobis situm erit, paucis, uno scilicet atque altero verbo, velut antidotum opponamus, quo et illorum venena propulsemus, et secundum Deum, quemlibet, qui vel sponte vel virus inciderit, si quidem velit ipse, liberare pos-

D IV. Etenim Adamus initio rerum omnium sexta die de terra formatus, afflatu Dei vitali spiritu perfusus est. Neque enim, ut nonnullis placet, quinta die inchoatus, sexta demum absolutus est: quod qui asserunt, magnopere falluntur. Tum vero simplex atque integer erat, neque altero quopiam nomine,

καὶ γένῃ, necnon et ab Athenæo lib. iii, *Heraclides Tarentinus*. Idem et Andrææ medici meministi.

(6) Βάσσος ὁ Τύλιος. * Tylus Messeniz urbs, quam nonnulli Oetylum vocant, ait Strabo lib. viii. Sed corrupta hoc loco vox est, legendumque ex Dioscoride Βάσσος ὁ Τούλιος.

(7) Καὶ Περώνιος Νίγερ. Dioscorides *Petronius Niger* conjunctim habet. Plinius vero *Petronium Diodotum* copulat, quasi ejusdem sint appellationes ambæ.

aut opinione, ac sententia, aut disparis vite appellatione censebatur; nec aliud quam Adami vocabulum ei impositum erat, quod *hominem* interpretamur. Ex ipsomet porro similis ei mulier, eodem inquam e corpore, atque ex eodem afflatu procreata; liberi utriusque sexus geniti sunt. Cumque annos vixisset 930⁹, ex hac vita discessit. Adami filius Sethus exstitit, hujus Enos; ac deinceps Cainanus, Malaleelus et Jaredus. Hinc, ut a maioribus accepimus, fraus ac scelus in orbem terrarum grassari cepit, quod primum ab Adami contumacia natum, inde Caini parricidio corroboratum fuerat. Jaredi vero tempore ac deinceps postea veneficia, malæ artes, petulantia, adulteria, atque improbitas omnis erupit. Necdum tamen diversa ulla erat opinio, neque dogma contrarium, sed una duntaxat lingua, perinde ac genus unum sub idem tempus in terra dissipatum. Post hæc Jaredus Enochum filium habuit, qui Deo gratus fuit; neque inventus est. Hunc enim transtulit Deus, nec mortem obiit. Enochi filius Mathusalas fuit: qui Lamechum genuit; Lamechus Noemum. Sub quo divina tandem justitia eluvione aquarum in mundum immissa, genus animantium omne funditus exstinxit. Unus in arca Noemus Dei jussu servatus est, utpote eidem acceptus, et cum primis apud illum gratus: hic inquam, cum tribus liberis, Semo, Chamo, **5** ac Japheto, necnon et uxore tam sua quam filiorum ereptus est; adeo ut octo non amplius capita ab hoc diluvio in arca servata fuerint; itemque ex **C** omni bestiarum et animantium genere, velut pecudum, et aliorum ejusmodi, ad restituenda postmodum in integrum omnia, ex nonnullis duo, ex cælis septena liberata sint. Hoc modo decima transacta generatio est anno ab orbe condito 2262. Inde cessante diluvio penes Noemum cum familia sua resederunt generis humani reliquie¹⁰: cum nulla adhuc esset dogmatum varietas, nec ulla gens ab alia discreparet, nullum hæresis nomen, idololatria nulla uspiam esset. Et quoniam suo quisque arbitrio vitam instituebat (neque enim una lex omnibus adhuc præscripta fuerat, sed unusquisque legis sibi vicem præstabat, atque ex voluntate sua degebat; pro eo ac barbarismi, aliorumque ejusmodi

⁹ Gen. v, 3. ¹⁰ Gen. viii, 1 sqq.

(8) *Δι' ἐτῶν δισχιλλῶν*. Non igitur vulgatam in nostris editionibus LXX Seniorum rationem secutus est, annorum 1242, sed castigatam, ac germanam, quæ ad priorem annos addit 20. Magna jam tum olim Græcorum exemplarium non cum Hebræis Latinisque modo, sed secum etiam discordia fuit. De priori disserit Augustinus lib. *De civit. Dei* xv, cap. 13; Hieron. *Quæst. Hebr.*, aliique, maxime recentiores. De posteriori vide Eusebii *Excerpta chronologica*; ubi varie annorum summa concipitur. Ac propter immanem absurditatem, quæ ex Mathusalem annis oritur, animus est ad numerorum emendationem adjectus. Nam si LXX Interpretum communem editionem sequare, quæ annos Mathusalemo ante genitum Lamechum arrogat 167,

A οὐ βίου διακρίσεως ἐπίκλησιν κεκτημένος, ἢ Ἀδὰμ μόνον κληθεὶς, τὸ ἐρμηνευόμενον *ἄνθρωπος*. Τούτῳ πλάσσεται ἐξ αὐτοῦ ὁμοία αὐτῷ γυνή, ἐκ τοῦ αὐτοῦ σώματος, καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐμφυτήματος. Παῖδες δὲ γεννῶνται τούτῳ ἄρρενές τε καὶ θήλειαι. Καὶ βιώσας ἔτη ἑννακῶσια τριάκοντα, τὸ χρέων ἀπέδωκε. Τούτου παῖς Σέθ. Υἱὸς δὲ τούτου Ἐνὼς· καὶ κατὰ διαδοχὴν Καϊνὰν, Μαλαλεήλ, Ἰάρεδ. Ὡς δὲ ἡ παράδοσις ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα, ἐντεῦθεν ἤρξατο ἡ κακομηχανία ἐν κόσμῳ γίνεσθαι, καὶ ἀπ' ἀρχῆς μὲν διὰ τῆς τοῦ Ἀδὰμ παρακοῆς, ἔπειτα δὲ διὰ τῆς τοῦ Καϊν ἀδελφοκτονίας. Νῦν δὲ ἐν χρόνοις τοῦ Ἰάρεδ καὶ ἐπείκεινα φαρμακεία καὶ μαγεία, ἀτέλγεια, μοιχεία τε καὶ ἀδικία. Οὐ γνώμη τις ἑτέρα, οὐ δόξα μετελλαγμένη, ἀλλὰ μία γλῶσσα καὶ γένος ἐν ἐπὶ γῆς κατ' ἐκείνο καιροῦ ἐσπαρμένον. Τούτῳ δὲ τῷ Ἰάρεδ γίνεται παῖς τοῦνομα Ἐνὼχ, ὃς εὐηρέτησε τῷ Θεῷ, καὶ οὐχ ἠυρίσκειτο. Μετέθηκε γὰρ αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ οὐκ εἶδε θάνατον. Ἐνὼχ δὲ γεννᾷ τὸν Μαθουσαάλα, Μαθουσαάλα τὸν Λάμεχ, Λάμεχ τὸν Νῶε. Καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρασία κατακλυσμὸν ὕδατος ἐπενέγκασα τῇ οἰκουμένῃ, πᾶσαν σάρκα ἀνθρώπων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐξήλειψεν. Ἐφύλαξί τε ἐν λάρνακι διὰ προσταγματος τὸν Νῶε, εὐαρεστήσαντα ἐνώπιον αὐτοῦ, καὶ εὐρόντα χάριν· αὐτὸν δὲ τὸν προδεδηλωμένον Νῶε, καὶ τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, Σήμ, Χάμ, Ἰάφεθ, τήν τε ἰδίαν σύζυγον, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν τὰς τρεῖς γυναῖκας· ὥστε ἀνθρώπων ψυχὰς ὀκτὼ ἐν τῇ τότε λάρνακι διασώσασθαι ἀπὸ τοῦ ὕδατος τοῦ κατακλυσμοῦ, καὶ ἀπὸ παντὸς γένους θηρῶν τε καὶ ζώων, κτηνῶν τε καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπὶ γῆς, πρὸς σύστασιν πάλιν τῆς ἐν κόσμῳ πάντων ὑποστάσεως, ἀπὸ τινων μὲν δύο δύο, ἀπὸ δὲ ἄλλων ἐπτά ἐπτά. Καὶ οὕτω παρῆλθε δεκάτῃ γενεᾷ δι' ἐτῶν δισχιλλῶν (8) διακοσίων ἐξηκονταδύο. Καὶ ὁ κατακλυσμὸς πέπαυται, καὶ Νῶε, καὶ ὁ αὐτοῦ οἶκος λείψανον τῷ κόσμῳ γεγέννηται. Οὐπω δὲ ἑτεροδοξία, οὐκ ἔθνος τι διαφερόμενον, οὐκ ἔθνος αἰρέσεως, ἀλλ' οὐδὲ εἰδωλολατρεία. Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστος ἀνθρώπων ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει (νόμος γὰρ εἰς οὐδαμῶς ἐτύγχανεν· ἕκαστος γὰρ ἑαυτῷ νόμος ἐγένετο, καὶ τῇ ἰδίᾳ γνώμῃ ἐστοίχει, καθὼς παρὰ τῷ Ἀποστόλῃ ἡ χρῆσις οὐ μόνον βαρβαρισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἄλλων. Φησὶ γάρ· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ

D Lamecho vero 188, conflent, additis Noemi sexcentis, anni ante diluvium 955. Vixit autem Mathusalem in totum annos 969. Igitur 14 annis post diluvium superstit; quod est ineptum. Quare Africanus Mathusalem annos ante Lamechum susceptum tribuit 185, qui ad Lamechi Noemique totidem, quot proxime numeravimus, adjuncti summam conficiunt annorum 972. Itaque tribus, quatuorve annis diluvium mors illius antecessit. At vero idem Africanus ab orbe condito ad diluvium annos colligit 2267. Quippe Enos 195 donfert, cum LXX duntaxat 190 numerent. Subtractis quinque illis superfluis, crediderim in reliquis Epiphanium Africanum, sive LXX, apud Africanum Interpretum calculum secutum, annos computasse 2262.

ἘΑἰν. οὐκ Ἰουδαῖος), βαρβαρισμὸς τότε ἔκαλετο ἐν ταῖς δέκα γενεαῖς τοῦ χρόνου τὸ ἐπώνυμον. Μετὰ δὲ τὸν κατακλυσμὸν ἐπιστάσης τῆς λάρνακος τοῦ Νῶε ἐν τοῖς ὅρεσι τοῖς Ἀραράτ (9), ἀνὰ μέσον Ἀρμενίων καὶ Καρβυίων ἐν τῷ Λουβάρ ὅρει καλουμένων, ἔκλεισε πρῶτον κατοικήσις γίνεται μετὰ τὸν κατακλυσμὸν τῶν ἀνθρώπων. Καὶ αὐτοὶ αἱ ἀπαλύνοντα Νῶε ὁ προφήτης, οἰκιστὴς τε γίνεται τοῦ τόπου. Γίνονται δὲ τοῖς αὐτοῦ παῖσιν (οὗ γὰρ ἐστὶ αὐτὸν ἐμφαίνει [10] γεγεννημένοι) παῖδες καὶ παῖδων παῖδες, ἕως πέμπτης γενεᾶς ἐπὶ τὴν ἑξακοσίαν πεντηκονταετία, πάρεξ τοῦ Σήμ. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ τοῦ λόγου, ἔξιμι " τὴν γενεαλογίαν τοῦ ἐνὸς υἱοῦ. Σήμ τοίνυν γεννᾷ τὸν Ἀρφαξῆδ, Ἀρφαξῆδ τὸν Κηνῶ, Κηνῶ τὸν Σαλῶ, Σαλῶ τὸν Ἑβερ, εὐλαβῆ καὶ θεοσεβῆ Ἑβερ τὸν Φαλῶ.

Ε'. Καὶ οὐδὲν ἦν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐχ αἵρεσις, οὐ γνώμη ἑτέρα καὶ ἑτέρα, ἀλλ' ἡ μόνον ἀνθρωπὸς ἐκαλούντο, ἐνὸς χειλοῦς καὶ μιᾶς γλώττης. Ἦν δὲ μόνον ἀσέβεια καὶ εὐσέβεια ὁ κατὰ φύσιν νόμος, καὶ ἡ κατὰ φύσιν ἐνὸς ἐκάστου προαίρεσις τοῦ θελήματός, καὶ οὐκ ἀπὸ διδασκαλίας, οὐτε ἀπὸ συγγραμμάτων συγγραφίων πλάνη· οὐκ Ἰουδαϊσμός, οὐχ αἵρεσις τις ἑτέρα, ἀλλ', ὡς εἶπα, ἡ νῦν πίστις ἐμπολιτευομένη ἐν τῇ ἀρετῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ καθολικῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀπ' ἀρχῆς ὕστα, καὶ ὑστερον πάλιν ἀποκαλυφθεῖσα. Τῷ γὰρ βουλομένῳ φιλαλήθως ἰδεῖν ἀρχὴ πάντων ἐστὶν ἡ καθολικὴ καὶ ἀγία Ἐκκλησία ἐξ αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ. Ἀδάμ γὰρ πρωτόπλαστος πέπλασται, οὐκ ἐμπερίτομος, ἀλλ' ἀκροβύστης μὲν τῇ σαρκί· οὐκ εἰδωλόατρης δὲ ἦν· καὶ ᾔδει Πατέρα Θεόν, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα· προφήτης γὰρ ἦν. Οὐκ ἔχων τοίνυν περιτομὴν, οὐκ ἦν Ἰουδαῖος· ἔθανα δὲ μὴ προσκυνῶν ἢ ἄλλο τι, οὐκ ἦν εἰδωλόατρης. Προφήτης γὰρ ὁ Ἀδάμ, καὶ ᾔδει, οὐτε ὁ Πατὴρ εἶπε τῷ Υἱῷ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*. Τί οὖν ἦν μήτε περιτομὴν ἔχων, μήτε εἰδωλα σέβων, ἀλλὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸν χαρακτήρα ὑποφαίνων; Οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ Ἀβελ, καὶ ἐπὶ τοῦ Σὴθ, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνῶς, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἐνῶχ, καὶ ἐπὶ τοῦ Μαθουσαλά, καὶ ἐπὶ τοῦ Νῶε, καὶ ἐπὶ τοῦ Ἑβερ, ἄχρι τοῦ Ἀβραάμ διαληπτέον. Ἐνῆργει δὲ τότε εὐσέβεια τε καὶ ἀσέβεια, πίστις καὶ ἀπιστία· πίστις μὲν ἐπ' ἔχουσα τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν εἰκόνα, ἀπιστία δὲ ἐπ' ἔχουσα ἀσεβείας τὸν χαρακτήρα καὶ παρανομίας, ἐναντία τοῦ κατὰ φύσιν νόμου, ἕως τούτου τοῦ προειρη-

" Forte διέξιμι. " Coloss. iii, 11. " Gen. viii, 4 sqq. " Gen. i, 26.

(9) Ἐν τοῖς ὅρεσι τοῖς Ἀραράτ. Chaldeus Cordu, id est Gordiaios. Josephus, lib. i, cap. 4: Ἀποβατήριον τὸν τόπον τοῦτον Ἀρμένιοι καλοῦσι. Mox Berossus Chaldeum citat: λέγεται δὲ καὶ τοῦ πλοίου ἐν τῇ Ἀρμενίᾳ πρὸς τῷ ὄρει τῶν Καρβυίων ἐστὶ μέρος τι εἶναι. Item ex Nicolao Damasceno: Ἐστὶν ὑπερ τὴν Μινυάδα μέγα ὄρος κατὰ Ἀρμενίαν Βάρις λεγόμενον, εἰς ὃ πολλοὺς συμφορῶντας ἐπὶ τοῦ κατακλύσμου λόγος ἔχει περιωθῆναι. Franciscus Junius pro Βάρις, rescribendum existimat Λουβάρης: a quo non abhorreo. Sed idem solemniter delirat, cum Lubar Armenio, et Ægyptiaco sermone dicit idem esse atque ἀποβατικόν, sive ἀποβατήριον, id est, locum editissimum, ex quo descensus patet, a verbo *labar*, descendere. Unde et labarum, et labra apud

A appellationibus usus est Apostolus cum ita loquitur: *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est* ¹¹). Illorum temporum status, qui sub decem generationibus fuit, barbarismi voce cognominatus est. Post diluvium cum in Ararati montibus, Armeniam inter et Cardyeos in Lubaro colle Noemi arca constitisset ¹², illic prima hominum secundum diluvium habitatio fuit. Ibidemque Noemus propheta vitem consevit, ac domicilium constituit. Cujus liberis (hunc enim ipsum generare desiisse sacra Litteræ significant) filii ac nepotes ad quintam usque generationem nati sunt, ad annos scilicet 689, præter Semum. Cujus unius prolem deinceps commemorabimus. Igitur Semus Arphaxadum genuit; iste Cainam, B Cainas Salam; Salas Eberum, plium virum ac Dei cultorem; hic Phalerum.

V. Nulla per id tempus in terris hæresis; opinionum nulla dissensio; cum universi sola hominis appellatione censerentur; labio uno, unaque lingua præditi. Pietas porro atque impietas sola erat naturæ lege, aut uniuscujusque ad naturam accommodata voluntate definita, necdum error emergerat, sive disciplina comparatus, sive monumentis scriptorum traditus. Neque igitur Judaismus, neque alia ulla secta prodierat: sed, ut ita dicam, illa eadem obtinebat, quæ hodie ⁶ in sancta Dei Ecclesia ac catholica perseverat fides, quæ cum ab ipsis rerum primordiis viguisset, rursus est postea patefacta. Etenim si quis ista solo veritatis studio impulsus velit expendere, non dubitabit sanctam atque catholicam Ecclesiam primam omnium exstitisse, dummodo scopum ipsum consideret. Adam enim hominum princeps a Deo conditus, non circumcisis, sed præputio præditus fuit. Neque tamen idola propterea coluit, et Deum Patrem cum Filio, ac Spiritu sancto utpote propheta cognovit. Quamobrem quod circumcisione caruit, Judæus esse non potuit: idololatra vero minime fuit, cum neque simulacra, neque alia id genus adoraret. Fuit enim ille propheta, et hoc Filio a Patre dictum esse sciebat, *Faciamus hominem* ¹³. Quidnam igitur erat? Omnino neque circumcisis, neque idolis addictus Christianæ religionis imaginem referebat. Par idemque de Abelo, Setho, Enos, Enoch, Mathusala, Noemo, Hebere, ad Abraham usque, judicium esse

D Epiphanium in *Ariomaniis*. Sed de labra cæterisque nugis dicemus ad illum Epiphanii locum. Quod quidem ad præsens negotium attinet, ἀποβατήριον Josepho nuncupatur locus ille, in quo Noemus τὴν ἀπόβασιν, hoc est exscursionem ex arca fecit; sive quod ibidem τὰ ἀποβατήρια sacra persolvit. Hæc enim vis est horum vocabulorum, ἀποβατήρια, διαβατήρια, et cæterorum. Valde igitur aberrat Junius, cum ἀποβατήριον interpretatur arduum et excelsum, ex quo descendere oporteat: quod a Græcæ vocis usu alienum et absolum est. (10) *Ὁ γὰρ ἐστὶ αὐτὸν ἐμφαίνει*. Putidissimi Judæi Noemum a Chamo exsectum nugantur: ut in eo alios R. Salomo, qui et alia quædam adjicit nefanda et ἀόρητα.

Εἰκασιν, ἄλλα δὲ ἐπὶ τὰ πρόσω τῆς ἀνατολῆς κεχωρηκότες. Ἕτεροι δὲ τὴν Αἰθίοπιν κατειλήψασιν, ὥς καὶ περὶ τούτων τὴν ἀκρίβειαν εἰ τις ἐθέλοι καταλαβέσθαι, εὖροι δ' ἂν ἕκαστον τῶν προσηχωρηκότων καθ' ἑκάστην τινὰ πατρίδα πῶς ἐληχε τὸν κλῆρον. Ὡς ὁ Μιστρήμ μὲν διαδέχεται τὸν τῆς Αἰγύπτου κλῆρον, Χοῦς δὲ τὴν Αἰθίοπιν¹¹. Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά (15) μέρη· Περγῆ καὶ Σαβᾶ, καθά (16) καὶ Θωδὴν καὶ Ἐλοῦδ, τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρᾳ (17).

clius, quamve sortito ex omnibus regionem occuparit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti possessionem invadit, Chus Æthiopiam obtinet: Paus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacatha, Thoudim et Elud Garaniarum in regione constiterunt.

Γ'. Καὶ ἵνα μὴ εἰς πολὺ πλάτος ποιῶμαι τὴν ἐνταῦθα σύνταξιν τοῦ προοιμίου, ἐλεύπομαι πάλιν ἐπὶ τὸ προκείμενον, καὶ κατὰ τὴν διαδοχὴν αὐτῆς ἐπιλήφομαι τῆς ἀκολουθίας. Μεταξὺ γοῦν τοῦ Ἑβερ καὶ τοῦ Φαλέκ καὶ τῆς πυργαποιίας, καὶ τῆς πρώτης πόλεως μετὰ τὸν κατακλυσμὸν κτισθείσης, ὑπ' αὐτῇ τῇ οἰκοδομῇ ἀρχὴ λοιπὴν συμβουλίας ἀθροισμοῦ καὶ τυραννίδος γίνεται Νεβρώθ. Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει (18) υἱὸς τοῦ Χοῦς τοῦ Αἰθίοπος, ἐξ οὗ Ἀσσούρ γεγέννηται. Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ (19) γέγνηται, καὶ ἐν Ἀρφάλ καὶ Χαλάννῃ. Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς (20), καὶ τὴν Θόβελ, καὶ Λόβον ἐν τῇ Ἀσουρίων χώρᾳ. Τοῦτόν φασι παῖδες Ἑλλήνων εἶναι τὸν Ζωροάστρην, ὃς, πρόσω χωρήσας ἐπὶ τὰ ἀνατολικά μέρη, οἰκιστὴς γίνεται Βάκτρων. Ἐνταῦθεν τὰ κατὰ τὴν γῆν παράνομα διανεμῆται. Ἐφευρέτης γὰρ οὗτος γεγέννηται κακῆς διδαχῆς ἀστρολογίας καὶ μαγίας, ὥς τινὲς φασι περὶ τούτου τοῦ Ζωροάστρου. Πλὴν ὥς ἡ ἀκρίβεια περιέχει, τοῦ Νεβρώθ τοῦ γίγαντος οὗτος ἦν ὁ χρόνος. Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασιν (21) ἄμφω, ὁ τε Νεβρώθ καὶ ὁ Ζωροά-

A illorum linguis septuaginta duas ex una fecit, pro hominum numero, qui illo tempore repertus est. Unde et Meropes 7 a vocis divisione nuncupati. Turris ipsa denique ventorum impetu disjecta. Secundum hæc illi per universum orbem dextra ac sinistra dispersi, alii eo rediere unde discesserant, alii longius ad Orientem progressi sunt. In Africam nonnulli pervenerunt. Quod si quis ista diligentius indagare voluerit, quo illorum quisque sit profectus, quamve sortito ex omnibus regionem occuparit, facile deprehendet. Ita Mistrem in Ægypti possessionem invadit, Chus Æthiopiam obtinet: Paus Axumiticum tractum: Rhegma, Sabacatha, Thoudim

VI. Verum ne diutius quam necesse sit in huius operis præfatione commoremur, nostrum nos ad institutum referemus, atque inchoatam originum successionem denuo pertexemus. Igitur inter Heberis ac Phaleci tempora, cum et ædificata turris, et prima omnium urbs post diluvium esset exaltata, in ipsa operis exstructione prima hominum coitio ac tyrannicus dominatus auctore Nembroth constitutus est. Primus iste regnum obtinuit, Chusi Æthiopis filius, ex quo natus Assur: qui Orechi, Arphale, et Chalanne regnum exercuit. Quin et Thiras urbem condidit, et Thobelem, et Lobum in Assyria. Græci Zoroastrem hunc fuisse memorant; qui Orientis interiora penetrans Bactrorum oppidum erexit. Indeque omnia, quæ in orbem invecata sunt scelera, propagata dicuntur. Siquidem malæ artes, astrologia videlicet ac magia, auctore illo repertæ sunt; id quod Zoroastri a nonnullis tribuitur, revera ad Nembroth gigantis tempora pertinere putandum est. Quanquam inter utrumque non multum temporis interjectum est. Sed iis omissis Pha-

¹¹ Γρ. Αἰθιοπίαν.

(15) Ψοῦς τὰ Ἀξιωματικά. Mendose pro Ἀξουματικά, ut est in Sethianorum hæresi: nec minus emendandum Ψοῦς pro quo Φοῦθ legendum. Sive ut est IV Reg. xv, 19, ἦν Φοῦθ. De Axumitis alius erit dicendi locus.

(16) Περγῆ, καὶ Σαβᾶ, καθά. Corr. Σαβαθακά· qui inter filios Chus recensetur. Pro Ἐλοῦδ, fortasse Λοῦδ. Quippe Λουδίσμ inter filios Mestrami numerantur.

(17) Τὰ πρὸς τῇ Γαράμων χώρᾳ. An Ἀράμων, an potius Γαραμάντων? Nam hæc vicina sunt nomina. Est qui Regamam Ptolemai, quæ est in Arabia Felice ad Regma transferat: de qua Ezech. xxvii, 22: כְּבַרְתִּי אֶבֶשׁ הָרְבֵּר.

(18) Νεβρώθ γὰρ βασιλεύει. Quem plerique omnes chronologi, imo et antiqui Patres, Belum fuisse censent, Babyloniz conditorem. Huius filium Assur Epiphanius facit: quem quidem Ninum fuisse par est, si Nembroth idem cum Belo fuerit. Et eadem utrobique colligendi ratio; nam Belus Babylonem extruxit, et Ninus Ninivem. Atqui priorem a Nembroth, posteriorem ab Assur civitatem conditam Moyses affirmat. Verum Assur Gen. x, 11, gentis nomen esse, non viri proprium existimant alii; quibus libenter subscripserim. Sed hæc annalium ac chronologiarum paginas implent, nec sunt pluribus hoc loco disceptanda.

(19) Τούτου ἡ βασιλεία ἐν Ὀρέχ. Pro Ἀρφάλ, LXX Ἀρχάδ, Hebræi דַּחַ.

(20) Κτίζει δὲ καὶ τὴν Θειράς. Nescio unde hæ

expliscatus sit, quæ in Geneseos x illo capite non leguntur. Ubi hoc duntaxat habetur: Principium regni Nembroth fuisse Babylonem, καὶ Ὀρέχ, καὶ Ἀρχάδ, καὶ Χαλάννῃ in terra Sennaar. Unde Assur egressus οἰκοδόμησε τὴν Νινευί, καὶ τὴν Πρωδῶθ πόλιν, καὶ τὴν Χαλάν. Pro Πρωδῶθ πόλιν, Hebraice scriptum est נִינְוֶה, quod Hieronymus vertit, plateas civitatis, et pro appellativo habuit, quod Græci proprium fecerant. Intelligit autem urbis Ninives plateas, quas Ninus extruxerit. De Epiphanio quid dicam, aliud occurrit nihil, nisi voces istas, Θειράς et Θόβελ alienum in locum translatas esse. Nam Thiras et Thubal inter Japhethi posteros numerantur com. 2, Thubal, et Mosoch, et Thiras. Fortassis enim cum Regma, Sabacatha, cæterisque, quosdam alios recensuit Epiphanius, et inter illos Thubal et Thiras. Nisi hæc conjectura placeat, pro Θειράς et Θόβελ, ac Λόβος, propria urbium illarum nomina substituenda sunt, quas Assur ædificavit. Certe in Λόβος vestigium quoddam apparet vocabuli Πρωδῶθ, et in Thiras vocis נִינְוֶה, quæ civitatem significat. Unde ita depravari vox ista potuit Πρωδωθίρα.

(21) Οὐ πολὺ δὲ ἀλλήλων τῷ χρόνῳ διεστήκασιν. Bactrianorum rex ille, quocum Ninus confixit, Oxyartes a Diodoro vocatur; a Justino, Artabio ac cæteris, Zoroastres. Neque dissentit Plinius, ut Scaligero videtur. Neque enim dubitat ille, sitne Magus idem cum rege Bactriano: sed utrum unus hic fuerit; an et alius postea: quod Sallianus noster

lec Rhagam genuit : hujus filius Seruch fuit, quod nomen *provocationem* significat. Hoc vero tempore idololatriæ inter homines, ac gentilium superstitionis initium est factum, quemadmodum a majoribus accepimus. Tametsi nondum ad simulacra cælatosque lapides, aut ligna, aut argenteas aureasque statuas alteriusve materiæ supersticiosus ille cultus adhæserat; nec aliud præter colores, **S** atque effigies erat, in quo hominum mentes novum per sese nequitiae genus excogitarent, ac sponte sua, proprioque animi ac rationis impetu pro honestate sibi sceleris turpitudinem asciscerept. Sed ut ad

recte in *Annalibus* animadvertit. Vanissima Magorum natio Zoroastrem illum antiquissimum putat; utpote qui Trojanum excidium quinque annorum millibus antecesserit, ut Plinius, et Plutar. *Tract. de Iside* testantur. Apud Laertium Xanthus Lydius sexcentis duntaxat annis ante Xerxis *ἐπέλασι* exstitisse Zoroastrem asseverat. Unde merito plures ejusdem nominis fuisse suspicatur Scaliger.

(22) *Τὸν Σερούχ τὸν ἐρμηνεύμενον ἐρεθισμὸν.* Variæ sunt apud Epiphanium Hebræorum nominum origines, et interpretationes partim obscuræ, partim subabsurdæ. Multa enim vel eruditissimis per imprudentiam excidunt. Neque propterea Hebraismi fuit imperitus Epiphanius, quem Græcæ, Syræ, Hebrææ, Aegyptiacæ, et ex parte Latinae linguæ scientem fuisse confirmat Hieron. *Apol. II contra Ruf.*, quem argute bilinguem nominat, quod Græce Latineque nosset. Inter falsas originationes hæc ipsa vocabuli Serug interpretatio a Calvinista quodam profertur, cum aliquot aliis: ut cum cæteros Patres erroris haud expertes fuisse colligat; tum vel in primis Epiphanium in explicandis nominibus aberrasse. Nos de reliquis, quæ in hoc scriptore notat, sparsim, ac suo loco viderimus. Quod ad præsens vocabulum spectat, male ab Epiphanio putat Σερούχ ἐρεθισμὸν verti, cum ita scribendum sit hoc nomen, Σερούγ, et propaginem, non irritationem significet. Hæc ille. Verum purgandi hoc quidem loco Epiphanii facilis est et explicata ratio. Primum enim Σερούχ, non Σερούγ scribendum illi fuit, cum priore modo LXX conceperint. Et fieri potest, ut Hebraice quoque saltem aliquot in exemplaribus *סרוח* non *סרוג* lectum sit: ex quo Græce Σερούχ ediderunt LXX. Nam η per χ plerumque reddi solet, ut in *נחור* et *חם*, *Nachor* et *Cham*. Utcunque vero scriptum exstiterit, potest commoda aliqua interpretatione Epiphanii glossema defendi. In primis *סרוח* perplexum esse, atque intricatum significat: unde *סרוח*, *propago*, non *סרוג*, ut Calvinistæ placuit. Quare perperam et ipse Σερούγ, sive *סרוח*, propaginem vertit; cum ratio postulet, ut sit *intricatus*, et *perplexus*. Et quoniam quæ ejusmodi sunt, hoc est, implicata et perplexa, triciis suis ἐρεθίζουσιν, *provocare*, atque irritare solent: inde fortasse *סרוח* τὸ ἐρεθίζον, vel ἐρεθισμός dicitur, ex reconditiore lingua. Non enim omnes omnium vocum potestates in sacris litteris expressæ sunt. Sin est ut *סרוח* LXX in Hebræo repererint, qui Σερούχ scripserunt; bellissime ad hunc modum quadrabit. *סרוח* Chaldaeis, et Rabbinis est *perverse agere* Sam. II, cap. 19, de Semei: *סרוח* *יד*, *perverse egit, rebellavit*. Hinc *סרוח* iniquitas, peccatum, rebellio; *סרוח* rebelles. Vide etiam in *Thisbi*. Indidemque Σερούχ hoc est a rebellionem, contumacia et ἐρεθισμός. Eadem vox Hebraice idem est ac superfluum esse, redundare, quod et aliam ejusdem notionis originem indicat: quasi sit, ἐκ περισσεύσεως ὑβρίζουσιν, lascivire, et insultare, ac procaciter irritare. Est illa vero Epiphanii interpretatio longe

στρογ. Φαλέχ δὲ γεννᾷ τὸν Ταγάμ· Ταγάμ τὸν Σερούχ, τὸν ἐρμηνεύμενον ἐρεθισμὸν (22). Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους (23) ἡ εἰδωλολατρεία τε καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς τὰς γυνῶσις παριέχει. Οὕτω δὲ ἐν ξοάνοις καὶ ἐν τορταῖς λίθων ἡ ξύλων ἡ ἀργυροτεύκτων, ἡ χρυσοῦ ἡ ἐξ ἄλλης τινὸς ὕλης πεποιημένων, μόνον δὲ διὰ χρωμάτων καὶ εἰκότων ἡ τοῦ ἀνθρώπου διάνοια ἐπ' ἐαυτῇ τῆρισκε τὴν κακίαν· καὶ διὰ τοῦ αὐτεξουσιᾶ καὶ λογιστικῆς καὶ νοῦ ἀντὶ τῆς ἀγαθότητος τὸ παράνομον ἐξηύρατο. Γίνονται δὲ τῷ Σερούχ παῖς ὁ Ναχώρ· Ναχώρ δὲ γεννᾷ τὸν Θάρρα. Ἐντεῦθεν γέγονεν ἀνδριαντόπλα-

probabilior, quam quæ apud Hieron. lib. *De nom. Hebr.* legitur: ut sit *corrigia*, vel *perfectus*. Nam *סרוח*, non *סרוג* *corrigiam* sonat: unde Seruc, Σερούχ, non Serug legendum esset. Quanquam littera caph in fine cum raphie aspirate pronuntiatur. Ideo Græce Σερούχ. An ita in Hebræo legerit Hieron. aut LXX Seniores, divinare non libet. Alterum glossema, quod addit Hieronymus, nempe *perfectus*, non capio, neque ad rem pertinere puto. Quis autem nesciat multa Hebræorum vocabula, quod aliter Græce perscripta essent, et ab origine detorta, doctissimis interdum Patribus fraudi fuisse, minus ut rectas illis significationes allingerent? Exemplo sit quod cum hæc scriberemus fortuito nobis occurrit. Idem Hieron. *Epist. ad Ageruch. Noemi*, cujus in libro Ruth historia commemoratur, *consolationem* interpretatur, quod Hebraice est *סרוח* a *סרו*, non *סרוג*.

(23) *Καὶ ἤρξατο εἰς ἀνθρώπους.* Haussit hæc ex Eusebii *Chronico*, quæ in Græca editione Scaligeriana leguntur, pag. 13. Sed ibi Iaphethi, non Semi filius Seruch dicitur, ut etiam apud Suidam in vocabulo Σερούχ, ubi eadem sere declarantur. Quin et illud contra atque Eusebius scripsit, ab Epiphanio subjungitur: « Nondum ætate Seruch lapides, ligneave simulacra, aut aurea argenteave fabricata; sed in picturis, et coloribus omuem, ut Tertullianus loquitur, idololatriæ paraturam constitisse. » Eusebius vero: Αὐτὸς γάρ, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ τοὺς πάλαι γενομένους ἡ πολεμιστάς, ἡ ἡγεμόνας, καὶ τι πράξαντας ἀνδρίας, ἡ ἀρετῆς ἀξίον ἐν τῷ βίῳ τοῦ μνημονεύεσθαι, καὶ ὡς ὄντας αὐτῶν προπάτορας ἀνδριάσι στηλῶν ἐτίμησαν. Quæ fortassis in concordiam redigi ita possunt, ut Epiphanius idola, ac simulacra duntaxat affabre facta, et cælaturis effigiata per illud tempus exstitisse neget; non autem informes truncos, aut lapides, sive columnas: de quibus Eusebius accipiendus est, cum eas vocat ἀνδριάντας στηλῶν. Ab iis enim rudibus, et impolitis statuis, et columnis idololatria cæpit. Clem. Alex. *Strom.* I, Ἡρὲν γ' οὖν ἀκριβωθῆναι τὰς τῶν ἀγαλμάτων σχέσεις, κίονας ἱστάντας οἱ παλαιοὶ ἱστέον τοὺς, ὡς ἀφιδόματα τοῦ θεοῦ. Quod ad ejus columnæ, quæ Israelitis in solitudine præibat, imitationem expressisse daemones ibidem disputat. Sic Athenienses pro loribus columnellas, et obeliscos Apollini consecrabant, quem Ἀγυιέα vocabant. Aristoph. *scholia ad Σφήκας*. Ἀγυιεύς κίων εἰς ἑξὺ λέγων, ὃν ἱστᾷσι πρὸ τῶν θυρῶν· ἱδίου δὲ φασιν αὐτοὺς εἶναι Ἀπόλλωνος, οἱ δὲ Διονύσου, οἱ δὲ ἄμφοιν. Hi sunt θυραίοι, et ἀντήλιοι θεοί. Tertul. *Apolog.*: Etiam apud Græcos Apollinem θυρῶν, et Antelios daemones ostiorum præsides legimus. Hesychius: Ἀντήλιοι θεοὶ οἱ πρὸ τῶν θυρῶν ἱδρυμένοι. Est igitur propius vero, informes illas moles initio pro diis erectas. Tum paulatim artem ac διάφρωσιν accessisse, auctore, ut ferunt, Dædalo. De quo Themistius *Orat.* xv, ac demum expressas coloribus imagines et picturas, licet contra sentiat Epiphanius.

οἱ ἀπὸ πηλουργίας καὶ κεραμικῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τοῦ Θάρρα τούτου τέχνης. Περιέστη δὲ ὁ ἀγὼν (24) εἰς εἰκοττὴν γενεὴν ἕως τούτου, ἐτῶν τριαχίλων τριακοσίων τριακονταδύο. Καὶ οὐδαίς πώποτε τῶν προτέρων ἀνθρώπων πρὸ πατρὸς υἱὸς ἐτελεύτα· ἀλλὰ πατέρες πρὸ παίδων τελευτῶντες τοὺς υἱοὺς διαδόχους κατετίμπανον. Καὶ μὴ τις λεγέτω περὶ τοῦ Ἀβελ· οὐ γὰρ θανάτῳ ἰδίῳ τέθνηκεν. Ἐξότε Θάρρα (25) ἀντιζήλον τῷ Θεῷ προσεστήσατο, διὰ τῆς ἰδίας πηλουργίας τεχνησάμενος, τὰ ὅμοια οἷς ἐπραξεν ἀπὸ τῆς δίκης ἀπειλήσε, καὶ αὐτὸς παραζηλωθεὶς διὰ τοῦ ἰδίου τέκνου. Ὅθεν θαυμάσασα ἡ θεὰ Γραφή ἐπεσημήνατο, λέγουσα· Καὶ ἀπέθανεν Ἀβρὰν ἐνώπιον Θάρραν τοῦ πατρὸς ἐν τῇ γῇ τῆς γεννήσεως αὐτοῦ.

catus est. Quod quidem Dei consilium admirans Scriptura nominatim his verbis expressit : *Et mortuus est Arran coram Tharra patre in terra nativitatibus suis* ¹⁶.

Ζ'. Ἔως τούτου ἔμεινε Σκυθικὴ τις διαδοχὴ καὶ ἐπὶ κλησίς. Οὕτω δὲ ἦν τις αἵρεσις, οὕτω μηχανὴ τις ἐτέρα, ἢ μόνον πορνεία, ἐπίνοια εἰδωλῶν. Καὶ μετέπειτα θεοποιήσαντο (25') ἢ κακοδαίμονας τυράννους, ἢ γόττας φαντάσαντας τὴν οἰκουμένην, τιμήσαντες τὰ τούτων μνῆματα· καὶ μετέπειτα πολλῷ τῷ χρόνῳ τοὺς περὶ Κρόνον καὶ Δία, Ἐφάν τε καὶ Ἥραν, καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτούς· ἔπειτα δὲ ἀκινάχην σέβοντες (26) ἃ τε τῶν Σκυθῶν Σαυρομάται, Ὀδρυσόν τε τῶν Θρακῶν προπάτορα· ἐξ οὗ τὸ γένος κατέγεται Φρυγῶν (27), ὅθεν καὶ Θράκες ἀπὸ τοῦ Θήρας ἐπὶ κλην τοῦ ἐν τῇ πυργοποιίᾳ γεγεννημένου καλοῦνται. Περιέστη δὲ πᾶς ὁ χρόνος ἐντεῦθεν λαβοῦστος τῆς πλάτης ἀρχὴν εἰς τὸν προδηλούμενον καιρὸν, φύρων λοιπὸν τὰς δόους. Συγγραφεῖς τε ἐντεῦθεν καὶ ἱστοριογράφοι, ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων ἐρανισάμενοι ἐθνο-

¹⁶ Gen. xi, 28.

(24) *Περιέστη δὲ ὁ ἀγὼν*. Scribe ut est in Regio, αἰών. Ab Adamo ad Thare xi γενεαὶ sunt, quia Chanaan in numerum venit. Hæ colligunt, ut hic Epiphanius indicat, annos 3332. Reipsa autem, ex LXX Seniorum editione, annos 3364. Ab Adamo ad diluvium supra numerati sunt 2262. Hinc ad Thare ortum anni sunt 1102; sunt anni 3364. Quare annis minus 32 dixit Epiphanius. Vide sequentem numerum.

(25) *Ἐξότε Θάρρα*. Suidas in Σερύχ· Ἐντεῦθεν εἰσῆλθη ἡ πολυθεΐα, καὶ ἡ εἰδωλολατρεία· τοῦτο δὲ διαμένει παρ' αὐτοῖς μέχρι τῶν χρόνων Θάρρα τοῦ πατρὸς Ἀβραάμ· ἦν γὰρ ἀγαλματοποιὸς, ἀπὸ διαφόρων ὑλῶν εἰκόνας ἐργαζόμενος, εἰς.

(25') *Καὶ μετέπειτα θεοποιήσαντο*. Haud absimilem idolorum, eorumque cultus originem discre ex lib. Sapientie c. xiv, Lactantio l. i, c. 14.

(26) *Ἐπειτα δὲ ἀκινάχην σέβοντες*. Martem in primis coluere Scythæ, cujus effigies erat acinaces ferreus, ait Herodotus l. iv. Huic templum ex virgultorum fasciculis extruebant, ubi et captivos mactabant. Sed quoniam in eum Herodoti locum incidimus, obiter hic a nobis emendandus atque illustrandus erit. Cum templum illud describit pag. 152, ait sarmentorum ab illis fascies comportari, exaggerarique ἐπὶ σταδίοις τρεῖς μῆκος, καὶ εὖρος· ὕψος δὲ ἑκαττόν· *longitudinis ad stadia tria; totidem latitudinis: altitudo vero minor*. Nonne otiosum est admonere minorem tribus stadiis altitudinem fuisse? Quis tam alte erectum cumulum suspicari posset? Place igitur mendosus hic locus est, et

institutum redeam, Serucho natus est Nachor; ab eo Tharra genitus est. Ex quo tempore simulacra primum ex argilla, figlinoque opere reperta sunt, artifice Tharra, ad quem ter mille circiter et trecentorum ac triginta duorum annorum spatio ad usque vicesimam ætatem humani generis tempora propagata sunt. Nec in tanto hominum numero ullus adhuc filius ante parentem obierat: sed superstitionibus relictis liberis patres ex hac vita migrabant. Nam quod Abelem objicere quispiam posset, nequaquam procedit, cum is violenta morte præreptus fuerit. Posteaquam vero Tharra figlina arte Deum velut æmulo quodam opposito provocare cœpit, dignam factis suis mercedem reportavit, cum et ipse filii sui jactura vicissim quodammodo provo-

catus est. Quod quidem Dei consilium admirans Scriptura nominatim his verbis expressit : *Et mor-*

VII. Hucusque Scythica quædam successio, appellatioque mansit. Nulla vero adhuc hæresis erat, nec ullum aliud commentum præter idololatriam irrepserat. Postea vero infelices tyrannos, aut præstigiatores, qui incantationibus suis ac fallaciis totum orbem deceperant, divinis honoribus consecraverunt, eorumque monumenta venerati sunt. Inde longo post tempore Saturnum et Jovem, Opem, ac Junonem, ceterosque horum asseclos. Tum acinacem Sarmatæ Scythiæ generis pro deo colere cœperunt, ut et Odrysum, a quo Thraces oriundi; indidemque et Phrygum genus originem accepit: ex quo etiam accidit, ut a Thera, qui in illa turris ædificatione natus est, Thracum appellatio deducta sit. Deinceps errore in humanum genus introducto, ad illum usque quem attingimus terminum, depra-

pædum cubitorumve certus deest modus, quo minorem fuisse exaggerationem illam scripserat. Ad hæc paulo ante, cum sacrificiorum rationem explicat, ac quemadmodum hostias immolarent, quædam leguntur, partim ab interpretibus ignorata, partim corrupta. Τὸ μὲν ἱερεῖον αὐτὸ ἐμπροσθιόν· τοὺς δὲ οὐκ ἐμπροσθίους ἔστηκε· ὁ δὲ θύων δπισθεν τοῦ κτήντος ἔστω, σπάζας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου, καταβάλλει μιν· πίπτοντος δὲ τοῦ ἱερέως ἐπιχαλεῖ τὸν θεόν, τῷ ἂν οὕτῃ· καὶ ἔπειτα βρόχῳ περιὼν ἔβαλε τὸν αὐχένα. *Victima ipsa primoribus alligata pedibus sistitur. Cujus a tergo stans sacrificulus, junis extremum trahens pecudem prosteruit. Mox ea cadente deum illum nominatim invocat, cui sacra facit. Inde laqueo collum circumdat.* Hæc verba σπάζας τὴν ἀρχὴν τοῦ στρόφου Laurentius perperam vertit: *amota in primis insula*. Ista vero, περιὼν ἔβαλε τὸν αὐχένα, vitiosa sunt. Scribe περὶ ὧν ἔβαλε, pro περιέβαλε, quod Ionicum est. Sic alibi καὶ ὧν ἐχάλυψε, et κατὰ με ἐφάρμαξας. De acinace vide Alexandrinum Clementem in *Protreptico*, Lucianum in *Toxari*.

(27) *Ἐξ οὗ τὸ γένος κατέγεται Φρυγῶν*. A Thracibus originem traxere Phryges. Dardanus certe primum in Samothracia consedit: unde in Phrygiam trajecit. Sed et a Mæsis, vel Mysis Europæis Mysos Asiaticos propagatos asserunt. Diserte idipsum Strabo lib. x: Καὶ οὐκ ἀπαικὸς γε, ὥσπερ αὐτοὶ οἱ Φρύγες Θρακῶν ἀποικοὶ εἰσι, οὕτω καὶ τὰ ἱερὰ ἐκείθεν μεταγενέσθαι.

vatiore in dies sunt revoluta tempora. Illic omnis illa scriptorum atque historicorum nata copia, qui ab Aegyptiorum fabulosis superstitionibus universa mutuati sunt. Unde et maleficia magicæque artes exortæ. Ea porro omnia tum a Cecropis ætate translata sunt in Græciam. Per illud tempus Ninus ac

(28) *Μετηνέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλλάδα.* Euseb. in *Chronico*, an. 464 : *Primus Cecrops bovem immolans Jovem appellavit.*

(29) *Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν.* Abrahamum anno Nini xliii natum esse docuit in *Chronico* Eusebius, idque posteris omnibus persuasit; nam nemo est veterum post Eusebium, qui non pro certo id habuerit, ac tanquam ἀναπόδεικτον ἀπὸ τῆς χρονολογίας suæ prælixerit. Sed in digerendis Assyriorum ac Medorum intervallis variat Eusebius. In posteriore *Chronicorum* libro, qui annos expansos complectitur, ab ortu Abrahami, quem vult esse Nini xliii, ad Sardanapali mortem anni sunt 1196. Additis Nini xliii, qui Abrahami natalem antecedunt, et Beli lxxv (alibi lv idem auctor numerat), confluit anni 1303, quibus Assyriorum monarchia tenuit. Sequuntur Medi : quibus annos imputat cclx. Itaque Cyri ac Persarum initium ponit numero 1457. Illic Scaliger nullum insectandi Eusebii finem facit, eique pene omnibus paginis insolenter illudit. Accusationis caput est, quod Assyriorum reges aliquot præterierit, et de annis illorum detraxerit. Cum enim ex Africano regum illorum seriem, annos uniuscujusque descripserit, apud Africanum vero reges numerentur xli, iisdemque mille quadringenti octoginta quatuor anni tribuantur; Eusebius iv reges, annos clxii expunxit. Tum aliis rursum annis detractis, eo calculum perduxit, ut mille circiter ac trecentis annis Assyriorum imperium circumscriberet. Quod eo animo fecisse putat Scaliger, ut ad institutum suum ac πρόληψιν regum illorum tempora dirigeret. Quamobrem immanis hic est anachronismus Eusebii, si Scaligero creditor; ex quo factum est, ut anno Nini xliii natalem Abrahami posuerit; cum ad Beluchi xxxi rejiciendus fuerit, qui est a xliii Nini fere cclix. Sed vanissima est hæc Scaligeriana ratio; ex qua perabsurdum illud sequitur: Assyriorum regum initium ante diluvium exstitisse. Mundum enim creatum existimat anno per. Jul. 764, a quo ad Christi natalem Dionysianum, qui anno ejusdem periodi 4713 convenit, anni sunt 3950. Idem porro Sardanapali necem et Assyriorum finem in annum conjicit period. Jul. 3840, qui est mundi 2077. Rursus diluvium accidit, ut ille putat, anno mundi 1657. Quibus de 3077 detractis, reliqui sunt 1420. Atqui regnatum est ab Assyriis annos 1484. Igitur anno ante diluvium 64 Belus imperium adit. Nullum hic proleptici temporis methodus locum habere potest: ubi historica veritas, ac verorum regum, verique imperii tempus exquiritur. Quid enim peccavit Eusebius, qui eos annos omisit, ex quibus absurditatis tantum sequebatur? Annon Clesiam, Diodorum, alios denique, quam Africanum auctores habere potuit, ex quibus numerum illum regum Assyriorum conficeret? Sane Diodorus, quem Euseb. lib. i *Chron.*, pag. 29 edit. Græcæ, profert, Sardanapalum a Nino quintum ac tricesimum numerat; ita sunt additis Nino ac Belo, reges xxxvii, quot Eusebius percensuit. Quod si quatuor illi reges ab Eusebio prætermissi, nibilo secius intueri fuerant, intererat ejus, qui ludibrium vereretur, de singulorum saltem spatiis aliquot annos deducere, ut Assyriorum primordia intra diluvii metas continerentur.

Nos ut obscurissimi vetustissimique imperii vestigia persequemur, certam epocham deligemus, de qua apud omnes ferme chronologus constet. Ea est

μύθου πλάνης· ὅθεν δὴ τὰ τῆς φαρμακείας καὶ μαγείας τυρίθη. Μετηνέχθη δὲ ταῦτα εἰς Ἑλλάδα (28) ἀπὸ τῆς ἑλικίας τοῦ Κέκροπος. Καὶ ἦν μὲν κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν (29) Νίνος ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ Σεμίραμις, σύγχρονοι ὄντες τῷ Ἀβραάμ, Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαιδεκάτῃ (30) δυναστεία. Οἱ ἐν Συ-

Cyri, ac Persici regni: cujus initium omnes statuunt olymp. lv, anno primo. Cæpit hæc olympias, ut alias ostendetur, anno per. Jul. 4154. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti, labente scilicet olymp. anno primo, Persarum imperium iniiit. Nos certis de causis annum 4155 Cyri exordio præstinimus. Jam vero Medis, qui Persas antecesserunt, annos cum Diodoro et Clesia imputamus cccxvii. Quare illorum initium convenit anno per. Jul. 3838. Mundus, ut opinio fert nostra, conditus est per. Jul. 730. Autumno siquidem ad Dionysianum Christi natalem annos ab orbe condito putamus fere 3483. Accidit itaque diluvium anno per. Jul. 2386, mundi 1656. A quo ad Persarum exordium anni colliguntur 1769, ad Medorum, 1452. Quocirca si, ut Diodoro et Eusebio placuit, Assyriorum imperium ad annos 1300 propagatum est: merito Beli a nobis initium statuitur anno post diluvium 153, mundi 1809, periodi Julianæ 2559. Indidem vero consequens est annum primum Beli natalem Abrahami præcedere annis 140; si annos Belo quinque et sexagenos attribuas. Abrahamum denique non anno Nini 43, sed Semiramidis 23 natum esse: cum ejus ortus incidat in annum a diluvio 292, period. Jul. 2678, mundi 1948. Hæc de Assyriorum intervallo et initio proponenda modo; alibi probanda nobis erunt.

(30) *Αἰγυπτίων τε ὀκτωκαιδεκάτῃ.* Longissima de Aegyptiorum dynastiis, deque Scaligeri in Eusebium intemperantia disputatio hoc loco institui poterat. Nam et hic quoque Proleptici temporis, commentitiarumque dynastiarum methodus vestigia omnia veritatis permiscuit. Sed animadversionum nos brevis libarè ista leviter admonet, neque vehementius ad eas quæstiones incumbere. Dynastias Aegyptiorum ex Manethone Africanus unam et triginta commemoravit, quibus annos assignat 5354. Ab eo diversissimus est Eusebius tam in dynastiarum ordine, quam in annorum summa. Propterea odiose hominem insectatur Scaliger, et Manethonis dynastiis omnibus explicatis, earum caput ultra mundi primordia longissime promoveat. Quod ad fabularum institutum opportunum, ad historici veritatem indagandam frivolum ac ridiculum est. Non enim mediocris ineptiæ est, hisce nugis ac quisquilliis locum in historia chronologiaque tribuere, atque Eusebium propterea culpæ, quod a fabulosis deliciis abstinens, certam inierit viam, qua hæc ad historiam accommodaret. Quoniam igitur Aegyptiorum, uti diximus, initia obscurissima sunt, harum dynastiarum novissima tempora consideremus, quorum historia certior, ut effusam fabularum lasciviam quibusdam terminis ac limitibus coerceamus. Cambyses anno, ut auctor est Herodotus, regni sui quinto expugnavit Aegyptum, paulo post Amasidis obitum. Ad hoc tempus sex et viginti dynastiæ ab Africano numerantur, anni 5159. De Cambysis exordio dubitari non potest, cum et ex historia, et ex astronomicis observationibus apud Ptolemæum liquidissime constet. Convenit autem anno per. Jul. 4185. Ergo annus ejus imperii septimus cæpit anno 4189, quem esse delinimus mundi 3439. A diluvio ad hoc tempus anni decurrerunt 1803, quo spatio continenda dynastiarum intervallo: quibus ab ortu Abrahami ad Cambysis quintum, Eusebius imputat annos 1491. Sed Abrahamo nascente xvi dynastiani inchoatam scribit; a quo discedit Epiphanius, qui xviii posuit; ut eodem

κουνι δὲ τότε μόνοι (31) ἐβασιλεύοντο, ἥς βασιλείας Ἀ Semiramis Assyriis imperabant; quorum æqualis ἀρχὴ γέγονεν Εὐρώψ.

Abraham fuit; apud Ægyptios vero decima octava dynastia 9 præerat. Solique tum ex omnibus populis Sicyonii regio dominatu continebantur; cuius initium ab Europe profectum est.

Η'. Καὶ ὁ Θεὸς ἐπιλέγεται τὸν Ἀβραάμ τῷ αὐτῷ χαρακτῆρι τῆς ἀγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας ἐν ἀκροβυστίᾳ πιστῶν, καὶ ἐν εὐσεβείᾳ τελειότατον, ἐν γνώσει προφητῶν ¹⁹, ἐν βίῳ εὐαγγελικὴν κεκτημένον ἀνατροφὴν. Οἵκοι γὰρ γέγονε πατέρα τιμῶν, καλούμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, καὶ τῶν οἰκείων ἀποτασσόμενος, πειθόμενος δὲ τῷ καλῶντι, ὥσπερ οἱ περὶ Πέτρον καὶ Ἀνδρέαν καὶ Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν μυχύνω τὸν λόγον, συνελὼν ἐρῶ. Εἰς ἱτῆ γὰρ ἐλάτας οὗτος ὁ πατριάρχης ἐννενηκονταεπταετία, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χρηματίζεται εἰς περιτομήν. Καὶ ἀρχεται ἐνθίνδῃς ὁ χαρακτὴρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ μετὰ τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ ἦν τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς (32) εἰκοστὴ πρώτη γενεά, ἱτῆ δὲ τρισχίλια τετρακόσια τριακονταετία καὶ ὁ Ἰουδαϊσμός ἀρχὴν ἐλάμβανεν. Σκυθισμός γάρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ (33) ἀχρι τοῦ πύργου καὶ τοῦ Σερούχ. Ἀπὸ δὲ

¹⁹ Ἰρ. προφήτην. ²⁰ Gen. xvii, 10.

tempore, quo Assyriorum monarchia cœpit, Ægyptios regnasse dixerimus, cum illorum primordium circa annum a diluvio 153 inciderit, detractis totidem annis ab intervallo, quod a diluvio ad quintum Cambysis elapsum est, anni supererunt 1650 ab Ægyptiorum initio ad Cambysen usque, et Persarum in Ægypto dominatum, per Africani dynastias, si lubet, dispensandi; quod otiosum ac nugacissimum est. Ad summam, qui Ægyptiacarum originum historiam, veritatemque consequi studeat, postulatitias illas Scaligeri periodos, et omnem dynastiarum pompam rejiciat necesse est, ac certis se annorum intervallis astringat.

(31) Οἱ δὲ Σικωνῶρι δὲ μόνοι. Ex eodem Eusebio sumpsit. Sed hoc parum fide-liter, quod primum Sicyoniorum regem facit Europem, cum sit apud Eusebium secundus: nam primus est Ægialeus, qui annis lxi regnavit. Huic Europs successit, cuius anno xxi nascitur Abrahamus. Antiquissimum hoc in Europa regnum fuit. Cujus in annis minime auctores consentiunt. Sed parum admodum fere omnes absunt a millenis; quot Apollodorus apud Eusebium numerat. Hujus regni si initium explorare volumus, eadem, qua supra, methodo, considerandus est finis. Postremus Sicyoniorum regum Zeuxippus fuit; cuius post obitum Agamemnoni regnum illud invasit: ita ut deinceps reges nulli proprii fuerint, sed sacerdotes: tametsi post Zeuxippum Pausanias Hippolytum regnasse scribit, quo imperante Sicyonis politus est Agamemnon. Addit et Lacestadem regem; sub quo a Doriensibus Sicyonii subacti sunt. Constat igitur propemodum sub Trojanum excidium Sicyoniorum desisse regnum. Tempus ἀλώστως Trojanæ annus est in per. Jul. 3530, mundi 2800, post diluvium 1144. Quare cum Agamemnon xv annos regnaverit, ex quibus x Trojanæ obsidioni decerpenti sunt, quinque primis Sicyonem expugnavit. Cœpit autem Agamemnon, ut eodem anno desisse fingamus, quo Troja est excisa, per. Jul. 3516, mundi 2786, post diluvium 1130. Quare si anno regni primo Zeuxippum vicit, ac primi illi regum anni terminati sunt, affirmandum est Sicyoniorum imperium inisse anno post diluvium circiter cxiiv, paulo post Assyriorum exordium. Ita falsum erit, quod Eusebius operis initio præfixit, ortum esse patriar-

VIII. Post hæc eadem qua catholicam et apostolicam Ecclesiam figura, notaque Abrahamum eligit Deus, virum in præputio fidelem, ac religione pietateque perfectissimum, atque ut scientia prophetis parem, sic ad evangelicam disciplinam vitæ instituto profectum. Erat tum domi patrem observans, cum Dei oraculo vocatus domesticis renuntiavit, et cum a quo vocatus erat, secutus est; quemadmodum Petrus, Andreas, Jacobus et Joannes postea fecerunt. Ac ne denuo sim longior, paucis omnia complectar. Cum igitur ad nonagesimum nonum ætatis annum patriarcha ille pervenisset, de circumcisione a Deo responsum accepit ²⁰. Inde Judæismi nota post gentilem superstitionem originem habuit. Agebatur tum annus mundi unus et tricesimus supra ter millesimum ac quadringesimum, ætate ab orbe condito altera et vice-

chani Europis anno xxi, qui est ab initio regni Sicyonii lxxiv: nam centum prope ac triginta anni inter utramque epocham interjecti sunt.

(32) Καὶ ἐκ τῆς τοῦ κόσμου καταβολῆς. In superiore numero ab orbis initio ad εἰκοστὴν γενεάν numerabat annos 3332: cui summe duos et triginta deesse ad LXX Seniorum ratiocinia monuimus. Vicesima γενεά, quia Cainan comprehenditur, est Thare ortus; Abrahami vero, xxi. Ad hanc anni sunt ex LXX 3434, nempe additis Thare septuaginta, quot erat natus, cum Abrahamum genuit. Ad Abrahami porro circumcisionem, anni fluxerunt 3532. Atqui Epiphanius ab orbe condito ad Abrahami xc, quo circumcisionis præceptum editum est, et Judæismus cœcepit, nonnisi 3432 annos enumerat. Aut igitur πεντακόσια pro τετρακόσια restitutum est: aut certe summam illam non ad Isaaci natalem, vel circumcisionem Abrahami, sed ipsius ortum Abrahami perduxit, hoc est ad xxi ab Adamo γενεάν. Hoc si ita est, tum in viam redierit Epiphanius, et xxx fere illos annos restituerit, quos a superiore calculo abesse docuimus: nisi quod tres omnino anni desiderantur; quod nullius est momenti.

(33) Σκυθισμός γάρ ἀπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. Ad Seruch, inquit, et turrim: quasi Babylonica turris Seruchi tempore sit exstructa. Quod secundum Latinos defendi potest; Græcorum vero rationibus repugnat. Etenim Genesios x, 25, Heber Phalego filio nomen imposuit ab eventu: Quod in diebus ejus divisa sit terra. Hoc partim Heberis ipsius tempore, paulo ante Phaleg ortum accidisse censent; partim sub Phaleg, et in diebus ipsius. Qui posteriorem sectam tenent, Heberem dicunt allatu prophetico præsensisse divisionem illam, quam post Phalegi ortum quamlibet longe, impune certe submovent. Tertius a Phalego Seruch est; qui anno apud Latinos ætatis xxx Nachorem genuit, cum Phaleg xcii ageret. Quare sub Serucho turris ædificari potuit. Verum hoc LXX Seniorum ratiocinia non ferunt. Nam ab ortu Phaleg, ad Seruchum anni sunt apud Græcos cclxii. Vixit autem Phaleg annos non amplius ccxxxix. Non potest igitur sub Serucho excitata esse turris, si quidem vivo adhuc Phalego, et in diebus ejus divisa sit terra. Ideo πλῆτοχώς Epiphanius dixit, ἀχρι τοῦ πύργου, καὶ τοῦ

simā, cum iudaismus effloruit. Nam a diluvio ad A
turris ædificationem ac Seruchum Scythicum vi-
vendi institutum tenuit. A Serucho ad Abrahamum,
et in hanc usque diem gentilis superstitio. Porro
nulla adhuc ab Abrahamo secta cognomen adepta
fuerat. Sed ii duntaxat, qui ejusdem religionis
appellatione continebantur, Abrahamitæ ab eodem
patriarcha dicebantur. Hic enim octo liberos ha-
buit; ex quibus unus Isaac hæres institutus est;
quod et pietati deditus vitam suam ex patris
sententia moderaretur, et singulari Dei promissione
eidem fuisset parenti concessus. Ante quem Ismae-
lem ex Agar ancillā susceperat. Sed et Chetura sex
illi postea peperit¹¹. Qui omnes per Felicem Arabiam
dispersi sunt: Zembran scilicet, Jozan, Jesboe,
Sove, Emmaden, et Madian, una cum ancillæ
filio, quem Ismaelem vocatum esse paulo ante
diximus. Sed hic postremus delecto in solitudine ad
habitandum loco Phares condidit; liberosque nu-
mero duodecim suscepit: a quibus Agarenorum,
sive Ismaelitarum, qui hodie Saraceni dicuntur,
tribus propagatæ sunt. At Isaac duo nati sunt
filii, Esau et Jacob. Quo tempore veræ pietatis
religionisque cultoribus Abrahamitarum, et Isaci-
darum nomen attributum est. Post hæc Esau in
Idumæam discedens (est hæc regio Chananaeorum
tractui ad meridiem et orientem **IO** obversa) in Seire
monte domicilium collocat, ibique oppidum Edom
constituit. Cujus liberi perpetua successione in
Idumæa dominati sunt, indeque principes Edom
appellabantur. Ex qua stirpe si Abrahamum e serie
sustuleris, et ab Isaaco cæperis, quintus ordine Job
numerandus venit. Etenim Isaacus Esau filium
habuit, ab hoc Raguel, a Raguele Zara genitus est.
Hic vero Jobi pater exstitit, qui cum antea Jocab
diceretur, paulo ante calamitatem illam Jobus alio
nomine vocatus est. Per illud vero tempus circum-
cisionis ritus oblinebat. Cæterum Jacob Esau fra-
tris iram metuens, de parentum consilio in Mesopo-
tamiā Phadan profugus concessit, ultra Mesopo-
tamiæ partem alteram, quæ Susoba nominatur.

¹¹ Gen. xxv, 2.

Σερούχ· quia secundum turris ædificationem, Se-
ruchi temporibus idololatria grassata est.

Animadvertenda et hoc loco et alibi sparsim con-
stitutā apud Epiphanium religionis, ac sectarum
progressio. Principio enim Barbarismus ab orbis
initio ad diluvium decurrisse putat. Inde ad ortum
Seruchi Scythismum. A Serucho deinceps Helle-
nismus obtinuit. Tum Abrahamitarum ab Abra-
hamo secta. Exinde Iudaismus ab anno patriarchæ
xcix. Quæ partitio maxime ob Scythismum fauto-
rem me non habet. Neque enim fando unquam est
auditum: Noemi posteros ante turrim conditam
Scythas appellatos, aut aliis denique, quam Scy-
tharum vocabulum attributum. Hanc Epiphania
partitionem peperit arguta illa Pauli interpretatio,
ad Rom. i, ubi Barbarorum, Scytharum, Græcorum,
Iudeorumque fit mentio. Sed quam alienus ab
Epiphanii mente sit Apostoli locus ille, res ipsa
loquitur.

(34) Σεμβράν, καὶ Ἰέζαν. Hebraice Jecsan, LXX

τοῦ Σερούχ ἕως τοῦ Ἀβραάμ, καὶ διῦρο, Ἑλληνισμός·
Ἀπὸ δὲ Ἀβραάμ οὕτω ἐπώνυμον ἦν αἰρέτως,
ἀλλ' ἢ μόνον οἱ τῆς αὐτῆς θεοσεβείας τὸν ὄνομα ἔχον-
τες Ἀβραμῖται ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἐκαλοῦντο. Παῖδες
γὰρ τοῦτω ὑπῆρξαν ὅκτω· Ἰσαάκ δὲ κληρονόμος
μόνος ἦν· διότι καὶ κατὰ γνώμην τοῦ πατρὸς ἔδίου.
Θεοσεβεῖα προσανέχων, καὶ κατ' ἐπαγγελίαν Θεοῦ
τῷ πατρὶ ἐδιδώρητο. Ἔσχε δὲ πρὸς τοῦτου τὸν
Ἰσμαὴλ ὑπὸ παιδείας τῆς Ἀγάρ. Χιττούρα δὲ τοῦ-
τω τίχτει παῖδας ἑξ. Διμερίσθησαν δὲ οὗτοι ἐπὶ
τὴν Εὐδαίμονα Ἀραβίαν καλουμένην· Σεμβράν καὶ
Ἰέζαν (34) καὶ Ἰεσοῦ καὶ Σωῦς καὶ Ἐμμαδέμ καὶ
Μαδιάν, καὶ ὁ τῆς παιδείας· Ἰσμαὴλ δὲ, ὡς ἔφην,
τοῦτω ἦν ὄνομα. Καταλαμβάνει δὲ οὗτος, καὶ κτίζει
τὴν Φαρὲς καλουμένην ἐν τῇ ἐρήμῳ. Τοῦτω παῖδες
γίνονται δεκαδύο τὸν ἀριθμόν· ἑξ ὧν αἱ φυλαὶ (35)
τῶν Ἀγαρηνῶν, τῶν καὶ Ἰσμαηλιτῶν, Σαρακηνῶν
δὲ τὰ νῦν καλουμένων. Γεννᾷ δὲ Ἰσαάκ ὄσος παῖδας,
Ἡσαῦ τε καὶ Ἰακώβ. Καὶ ἐκαλεῖτο τότε τὸ γένος
τῶν θεοσεβῶν Ἀβραμῖται τε καὶ Ἰσαάκιοι. Διορι-
σθέντος δὲ τοῦ Ἡσαῦ ἐπὶ τὴν Ἰδουμαίαν πρὸς τῇ
μεσημβρίᾳ τῆς Χαναάν κειμένης χώρας καὶ ἀνατο-
λικῆς, οἰκιστὴς γίνεται τοῦ Σηεῖρ ὄρους, καὶ πόλιν
κτίζει τὴν Ἐδώμ καλουμένην. Γίνονται δὲ τοῦτω
παῖδες, καὶ ἡγεμονεύουσιν ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ ἕκαστος
κατὰ διαδοχὴν, οἱ καὶ ἐκαλοῦντο ἡγεμόνες Ἐδώμ.
Ἐξ οὗπερ πέμπτος (36) κατὰ διαδοχὴν ὁ Ἰώβ, ὑπεξ-
αιρουμένου τοῦ Ἀβραάμ ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τοῦτου,
ἀπὸ δὲ Ἰσαάκ ἀριθμουμένου· Ἰσαάκ γὰρ γεννᾷ
τὸν Ἡσαῦ, Ἡσαῦ τὸν Παγούηλ, Παγούηλ τὸν Ζα-
ράδ, Ζαράδ τὸν Ἰώβ, πρὶν μὲν καλούμενον Ἰωχάβ,
ἕτερον δὲ κληθέντα Ἰώβ ὀλίγῳ πρόσθεν πρὸς τοῦ γε-
νομένου αὐτῷ πειρασμοῦ. Ἦν δὲ περιτομὴ πολι-
τευομένη. Ἰακώβ δὲ ἀποδιδράσκει ἀπὸ Ἡσαῦ τοῦ
ἀδελφοῦ αὐτοῦ διὰ μῆνιν κατὰ συμβουλίαν πατρὸς
καὶ μητρὸς ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδᾶν (37) ἐπι-
έκεινα τῆς Μεσοποταμίας Σουσωδά· ὅς ἀγεται ἐκεῖ-
θεν τῆς ἰδίας συγγενείας γαμετὰς τέσσαρας τὸν
ἀριθμόν· καὶ κυλίσκουσιν αὐτῷ παῖδας δεκαδύο τὸν
ἀριθμόν, τοὺς καὶ πατριάρχας ἐπικληθέντας. Πα-
λινδρομοῦντι δὲ αὐτῷ ἐπὶ τὴν Χαναανίτιν γῆν πρὸς

Ἰακτάν. Μοx Ἐμμαδέμ corrupte apud Epiph. pro
Μαδάν, LXX Μαδάλ.

(35) Ἐξ ὧν αἱ φυλαί. De Sarracenorum φυλαῖς,
et φυλάρχοις frequens apud Procopium, aliosque
mentio.

(36) Ἐξ οὗπερ πέμπτος. De Jobi stirpe et ori-
gine non eadem fuit antiquorum opinio. Sed quam
Epiphanius sequitur, ea communis, maximeque
probabilis est: Job eundem esse cum Jobab, de
quo Genes. xxxvi, 33. Quod in editione LXX ad
calcem libri Job adnotatum est, ὥστε εἶναι αὐτὸν
πέμπτον ἀπὸ Ἀβραάμ, excluso scilicet Abrahamo;
ut Epiphanius interpretatur. De quo vide cum
alios, tum Salianum nostrum, qui de Jobi histo-
ria, ut et de cæteris, luculente eruditeque scripsit.

(37) Ἐπὶ τὴν Μεσοποταμίαν Φαδᾶν. Mesopota-
μία ܩܬܢ ܦܕܢ Padan Aram appellatur Genes. xxi
et xxviii. Sed quæ sit altera Mesopotamia Su-
soba, nondum comperi, nec ulla ejus nominis oc-
currit.

τὸν ἴδιον αὐτοῦ πατέρα Ἰσαὰκ καὶ μητέρα Ῥεβέκ-
καν, γίνεται τις αὐτῷ ὁπτασία ἐκ Θεοῦ παρὰ τῆς
τοῦ Ἰορδάνου διεκβολῆς· Ἰακώβ δὲ τὸν χειμάρρουν
καλοῦσιν, ἐνθα πού ἐθαύσατο παρεμβολὰς ἀγγέλων.
Καὶ ἰδοὺ, φησὶν, ἄνθρωπος ὅς ἐσπέρας, καὶ
συνεπάλαυνεν αὐτῷ ἄχρι τῆς ἑως, ὃν ἀγγέλον
ἐπεσημείνατο ἡ Γραφή· ὃς κατ' εὐλογίαν δίδωσι τῷ
Ἰακώβ ἀξιώματος ὄνομα τῷ Ἰσραήλ. Διαναστὰς δὲ
ἐκεῖθεν ὁ Ἰακώβ, ἐπωνόμασε τὸ ὄνομα τοῦ τόπου
Εἰδος Θεοῦ· ἐπειδὴ ὁ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς εὐλογίας
φῆσας, ὅτι Οὐκέτι κληθήσεται τὸ ἔνομα σου Ἰα-
κώβ, ἀλλ' ἡ Ἰσραήλ κληθήσεται, διέτειλε λέ-
γων· Ὅτι ἐνίσχυσας μετὰ Θεοῦ, καὶ μετὰ ἁν-
θρώπων δυνατὸς ἔση. Ἀπὸ τούτου τοῦ χρόνου
Ἰσραηλίται καλοῦνται.

Θ'. Καὶ ὁ Ἰσραήλ μετὰ τὴν τοῦ Ἰωσήφ εἰς Αἴγυπτον
κἀθοδὸν κάτεισι καὶ αὐτὸς τὸν παντὶ τῷ εἰκῷ αὐτοῦ,
υἱῶν τε καὶ ἐκγόνων, γυναικῶν τε τῶν προσημεί-
νων, καὶ ἄλλων, ἐν ἐβδομήκοντα ψυχῶν (38) τὸν
ἀριθμόν. Διατρίβει δὲ τὸ γένος τοῦ Ἰσραήλ ἐν τῇ
τῶν Αἰγυπτίων χώρα γενεὰς πέντε. Ἰακώβ γάρ γεν-
νᾷ τὸν Λευὶ καὶ τὸν Ἰούδαν, καὶ τοὺς ἄλλους δέκα
πατριάρχας. Λευὶς δὲ γεννᾷ τὸν Καάθ. Ἰούδας δὲ
γεννᾷ τὸν Φαρές. Καάθ γεννᾷ τὸν Ἀμδράμ. Ἀμδράμ
γεννᾷ τὸν Μωῦσέα. Φαρές γεννᾷ τὸν Ἑσρώμ. Ἑσ-
ρώμ γεννᾷ τὸν Ἀράμ. Ἀράμ γεννᾷ τὸν Ἀμιναδάβ·
Ἀμιναδάβ τὸν Ναασσὼν ἐν χρόνοις Μωῦσέως (39)·
καὶ Ναασσὼν πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν Λευὶ. Ἐξεί-
σιν Ἰσραήλ ἐκ γῆς Αἰγύπτου διὰ τῆς Ἐρυθρᾶς θα-
λάσσης ἐν θεοσημαίσις, καὶ στρατοπεδεύει ἐν τῇ ἐρή-
μῳ Σινᾷ. Καὶ χρησμῶν δοθέντων ἐκ Θεοῦ τῷ θερά-
ποντι αὐτοῦ Μωῦσῇ ἀριθμῆσασθαι ἀπὸ εἰκοσιν ἐτῶν,
καὶ ἕως πενήκοντα ἄνδρας δυναμένους σπᾶσασθαι
ρομφαίαν, καὶ λαμβάνειν ὅπλα πολεμικά, εἰς ἐξη-
κονταδύο μυριάδας καὶ ὀκτακισχιλίους πεντακοσίους
εὔρεν. Ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ (40) Ἰναχος παρ'

³⁸ Gen. xxxii, 24. ³⁹ ibid. 28.

(38) Ἐν ἐβδομήκοντα ψυχῶν. Cor. ψυχαίς. De
numero dissident Hebraei Latinique codices a LXX
Senioribus; secundum quos Act. vii, 14, Stephanus
75 animas enumerat: quanquam iidem illi LXX
Deut. x, 22, non plures animas quam septuaginta
posuerunt. De hac quaestione vide Hieron. in Tra-
dit., et Augustin. quaest. 152 in Genes., et xvi De
civit., 149.

(39) Ἐν χρόνοις Μωῦσέως. Prava interpunctio
falsissimam sententiam hoc loco peperit: nempe
quinta γενεὰ utrobique tam in stirpe Levi, quam
Judæ, Israelitas ex Ægypto migrasse. Dixit enim
paulo ante: mansisse illos in Ægypto γενεὰς
πέντε· quas deinde singillatim percenset. Atqui
de sola id Levitica utcunque verum est; in Judæ
stirpe falsum. Hæc enim est utriusque series.

Jacob

Levi	Juda
Caath	Phares
Amram	Hebron
Moyse	Ram
	Aminadab
	Naasson

Ægyptum Ingressus est Jacob, cum jam Caath

A Unde quatuor a cognata familia conjuges duxit, e
quibus duodecim liberos patriarchas suscepit. Cum-
que in Chananæam ad parentes suos Isaac et Rebec-
cam postliminio rediret, visum ei quoddam haud
procul Jordanis vadis divinitus oblatum est, ad
torrentem Jaboc, ubi angelorum castra conspexit.
Et ecce, inquit, vir quidam cum eo luctabatur a re-
spera ad auroram usque ³⁸, quem angelum fuisse
Scriptura significat, qui Jacobo benedicens, eidem
dignitatis nomine Israelis appellationem indidit.
Postea digrediens Jacobus ei loco Visionis Dei no-
men imposuit, propterea quod qui sibi inter benedi-
cendum dixerat: Nequaquam umplius vocaberis Ja-
cob, sed Israel tibi nomen erit, idem hoc diserte
subjecerat: Quoniam cum Deo contendens præpotens
B fuisti, etiam contra homines viribus valebis ³⁹. Ab illo
deinceps tempore Israelitæ nuncupati sunt.

IX. Postquam vero in Ægyptum Josephus pro-
fectus est, ad eum Israel cum universa familia
perrexit, cum filiis, inquam, ac nepotibus, atque
horum omnium uxoribus, reliquaue domo, ut in
totum septuaginta capita numerata sint. Mansit
porro Israelitarum in Ægypto genus ætatum quin-
que spatio. Siquidem Jacobus Levi atque Judam
genuit, cæterosque patriarchas decem. Levi Caath
filium; Juda Phares suscepit. Caath Amram genuit,
Amram Moysen. At Phares Esrom, Esrom Aram,
Aram Aminadab, **II** Aminadab Naasson Mosis tem-
pore. Sic ætate perinde quinta Naasson ortus est. At
Israelitæ per mare Rubrum ex Ægypto inter stu-
penda prodigia digressi in deserto Sinaitico castra
metati sunt. Tum Moysi Dei servo divinum oracu-
lum recensere populum jubet, eorumque numerum
inire, qui militarem ætatem adepti tractare arma
possent, a vicesimo ætatis anno ad quinquage-
simum. Quam in descriptionem sexcenta viginti et
octo millia ac quingenta capita relata sunt. Atque
idem illud tempus fuit, quo apud Græcos Inachus

nepotem ex Levi filio suscepisset. Quamobrem prius
illud falsum est, πέντε γενεὰς in Ægypto commo-
ratos Israelis posteros, cum duæ, aut ad summum
tres duntaxat intercesserint. Posterius, quod ait
quinta γενεὰ liberatum esse populum, commoda
interpretatione sic adjuvandum est, ut quintum
caput per γενεάν intelligat. Nam Moyses a Jacobo
quintus est. Neutrum in stirpe Judæ procedere po-
test. Siquidem Naasson a Jacobo septimus est.
Ergo ita locum Epiphaniæ concipiemus: ἐν χρόνοις
Μωῦσέως, καὶ Ναασσὼν· πέμπτη γενεὰ κατὰ τὸν
Λευὶ ἔξεισιν, etc.: Quinta generatione duntaxat in
serie Levi. Quod adjiciendum ideo fuit, quia ambas
inter se familias permiscuerat. Ad eumque modum
corrigenda et interpretatio nostra.

Huc illa celebris et a chronologis verata quaestio
pertinet: quot annos in Ægypto Israelitæ perman-
serint. Quam æ attingam hoc loco, cum eorum, a
quibus est tractata, diligentia, et copia, tum in-
stituta notarum brevis hortatur.

(40) Ἦν δὲ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ. Veteribus ante
Eusebium omnibus persuasissimum erat, Moysiς
σύγχρονον Inachum fuisse, ut Josepho, Clementi,
Tatianō, cæteris denique. Quorum quidem errorem
castigavit Eusebius: et Inachum ante Israelitarum

florabat; ejus Io filia, Athia anas dicta, Atticæ regionis de suo nomen imposuit. Ex eadem natus et Bosphorus, cui cognominis urbs in Euxino mari posita. Sed Ægyptii Iasin illam nuncupant, ac pro dea venerantur. Inachi porro nomen etiam fluvius quidam sortitus est. Cæterum illinc Græcorum mysteria religionesque derivatæ sunt, quæ apud Ægyptios, Phryges, Phœnices et Babylonios male antehac excogitata per Cadmum, et Inachum, qui prius Apis dictus, Memphin urbem condidit, ex Ægypto translata sunt in Græciam. Quin etiam ab Orpheo aliisque nonnullis in vecta varias in sectas coaluere postmodum: quarum Epicurus, Zeno Stoicus, Pythagoras ac Plato, duces atque inventores fuerunt. Igitur ab illo tempore corroborata deinceps illa superstitio ad imperium usque Macedonicum, et Xerxem Persarum principem, post primum Hierosolymorum excidium. Itemque ad Nabuchodonosoris usque captivitatem, adeoque Darii et Alexandri Macedonis tempora. Tum enim Plato florebat, ac qui Platonem ætate præcessit Pythagoras, et qui post eum vixit Epicurus. Ex illa, uti dixi, occasione Græcorum monumenta propagata sunt. Tum quæ secundum illud tempus celebratæ fuerunt philosophorum sectæ, ex tametsi secum invicem in

migrationem annis ferme cccxvi exstitisse docuit. Quare vehementer miror, Epiphanium, qui Eusebium in omnibus, quæ ad temporum rationem attinent, perpetuo sequitur, ibi, ubi minime oportuit, ab ejus auctoritate descivisse, ac falsam veterum opinionem veritati prætulisse. Atque ut verum Inachi et Argivorum regni initium eruatur, hujus extrema tempora perscrutanda suat, atque in termino aliquo defigendus est gradus, unde ad anteriora progredi liceat. Dux apud Eusebium dynastiæ in ejusdem propemodum regni successione ponuntur: Argivorum una regum, Mycenæorum altera. Argivorum regum series ab Inacho cepta ad Acrisium usque perducta est; quanquam Inachi stirpem, ac familiam Sthenelus claudit: quo mortuo, in Danaum peregrinum, atque Ægyptium jus est ab Argivis imperii translatum. Deinceps a Danao ad Acrisium propagata successio est. Quem cum Perseus nepos per imprudentiam occidisset, Mycenæ sese contulit, ubi vel ab ipso, vel ab ejus filio Sthenelo continuatum est Argivorum regnum, et Mycenæum appellatum. Ultimus regum istorum, cujus quidem rationem Eusebius habeat, Agamemnon fuit: quo interempto Mycenæorum regnum in secundo *Chronico* terminatur anno eodem, quo excidium Trojanum accidit. Vide Pausaniam *Corinthiacis*. Jam Argivorum, Mycenæorumque regum successio, annique quibus imperarunt, varie ab Eusebio traduntur in utroque *Chronico*, lib. xx. Nam in posteriore, ab exordio Inachi ad Trojanam æλωσιν, anni numerantur 675; in priori 655. Secundum posterioris libri ratiocinia, quem præcipue sequimur, cum Trojanum excidium congruat anno periodi Jul. 3550, mundi 2800, Inachus anno ante hunc sexcentesimo septuagesimo quarto, cepit periodi Jul. 2856, mundi 2126, post diluvium 471, post Abrahami ortum 179. Cumque Israelitæ anno per. Jul. 3183, mundi 2455 ex Ægypto migraverint, Inachi primordium Moysis principatum antecedit annis fere 525. Tantum veterum Scriptorum, et Epiphani *Chronologia* a veris temporum rationibus aberrat.

(41) Οὗ θυγάτηρ Ἰώ. Hæc ex Eusebii *Chronica*

A Ἑλλήσι γνωρίζομενος, οὗ θυγάτηρ Ἰώ (41), ἡ καὶ Ἀτθίς καλουμένη, δι' ἣν καὶ ἡ Ἀττική· ἐξ ἧς καὶ ὁ Βόσπορος, οὗ ἐπώνυμος πόλις Βόσπορος ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ καλουμένη. Καλοῦσι δὲ αὐτὴν Αἰγύπτου Ἰσιν, ἣν καὶ ὡς θεὸν προσκυνοῦσιν. Ὁμώνυμος δὲ τούτῳ καὶ ποταμὸς ἐστὶν Ἰναχος οὕτω καλούμενος. Ἐκείθεν δὲ ἀρχὴν ἔσχε τὰ παρ' Ἑλλήσι μυστήριά τε καὶ τελεταί, πρότερον παρ' Αἰγυπτίοις καὶ παρὰ Φρυγί καὶ Φοινίῃ καὶ Βαβυλωνίοις κακῶς ἐπινενοημένα, μετενεχθέντα τε εἰς Ἑλληνας ἀπὸ τῆς τῶν Αἰγυπτίων χώρας ὑπὸ Κάδμου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάχου, Ἀπίδος (42) πρότερον κληθέντος, καὶ οἰκοδομήσαντος τὴν Μέμφιν· ἀλλὰ καὶ παρ' Ὀρφέῳ, καὶ ἄλλων τινῶν τὴν ἀρχὴν λαβόντα, καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα (43) ὕστερον ἐν Ἐπικούρῳ καὶ Ζήνωνι τῷ Στωϊκῷ, καὶ Πυθαγόρῃ, καὶ Πλάτῳ, ἐξ οὗπερ ἤρξαντο χρόνου κρατυνῆναι ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων (44), καὶ Ξέρξου τοῦ βασιλέως τῶν Περσῶν, μετὰ τὴν ἀλῶσιν τῶν Ἱεροσολύμων τὸ πρῶτον, καὶ Ναβουχοδονόσωρ αἰχμαλωσίας, καὶ Δαρείου, καὶ τῶν κατ' Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα χρόνων. Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν (45) ἐγνωρίζετο, καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ, Πυθαγόρας τε καὶ Ἐπίκουρος ὁ μετέπειτα. Ὅθεν δὴ, ὡς προείπον, τὴν πρόφασιν εἰληφε, καὶ εἰς κατάστασιν ἤλθε τὰ παρ' Ἑλλήσι συγγράμματα,

interpolata sunt. Eusebius ad annum 160 hæc notat: *Inachi filia Io, quam Ægyptii mutato nomine Iasidem colunt. A patre Inacho Inachus fluvius apud Argos. A filia Ione Bosphorus nuncupatur. At anno 481, Io, inquit, Iasi filia Jupiter mistus est: qua in borem, ut dicitur, versa, Bosphorus appellatus est; et secundum nonnullos in Ægyptum profecta, Iasi nuncupata. In Græcis, quæ ex Georgio monacho Scaliger concinnavit, pro Iasi, scriptum est Ἰνάχου. Itaque duas ejusdem nominis apparet fuisse. De priore loquitur Epiphanius. Sed hoc de suo perperam adjecit; eandem Athidem nominatam; nam Eusebius anno 511 Cranaï secundi Atheniensium regis filiam Athidem exstitisse scribit, a qua Attica cognomen obtinuit, cum hactenus Acta vocaretur.*

(42) Καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰνάρχου, Ἀπίδος. Multum discrepant Inachus et Apis; nam hic ab illo tertius est in Argivorum regum serie. Quare imprudenti hoc Epiphanio excidit.

(43) Καὶ εἰς αἰρέσεις συσταθέντα. Quis hoc præter Epiphanium dixit, mysteria illa quæ ab Orpheo, cæterisque Athenas importata fuerant, philosophorum sectas ac dogmata propagasse? Plane hoc inauditum, ac mirum: neque, ut quod res est fatear, speciem ullam probabilitatis continet.

(44) ἕως τῶν Μακεδονικῶν χρόνων. Susque deque miscet, ac perturbat omnia; non minus temporum quam veritatis, et historiæ securus; nam Macedonica tempora, quibus imperium istud floruit, a Xerxis ætate nimium distant, multo magis a Nabuchodonosore. Et tamen ad illa tempora sectarum principes philosophos exstitisse docet. Hæc sunt inextricabilia.

(45) Πλάτων γὰρ κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν. Toto, inquit, illo spatio Plato, et ante hunc Pythagoras, ac post illum Epicurus emersit. Xerxisne, ac Nabuchodonosori temporibus? Unus ex iis, quos recensuit Epiphanius, antiquissimus Pythagoras diu post Nabuchodonosorem, ante Xerxen floruit, nempe olympiade Lx, ut Diogenes testatur, Cyro adhuc superstite.

καὶ αἱ μετὰ τοῦτον τὸν χρόνον βρώμεναι αἰρέσεις ἁ
τῶν φιλοσόφων πρὸς ἀλλήλας τῇ μὲν πλάνῃ συνάδου-
σαι, καὶ ἐμόστιχον γνῶσιν συναφαινοῦσαι εἰδωλολα-
τρείας τε καὶ ἀσεβείας καὶ ἀθείας· τῇ δὲ αὐτῇ πλάν-
ῃ εἰς ἐαυτὰς συγκλόμεναι διαφέρονται ἑτέρα πρὸς
τὴν ἑτέραν.

ΣΤΟΙΚΟΙ.

Τρίτη ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, αἰματηρὴ δὲ τῇ ἀκαλουθίᾳ.

Α'. Καὶ Στωϊκοὶ μὲν φρονοῦσι περὶ θεότητος τοῦ-
το, φάσκοντες εἶναι νοῦν τὸν θεόν, ἢ παντὸς τοῦ
ὀρωμένου κύτους, οὐρανοῦ τέ γῆμι καὶ γῆς καὶ τῶν
ἄλλων ὡς ἐν σώματι ψυχῇ. Μερίζουσι δὲ οἱ αὐτοὶ τὴν
μὴν θεότητα εἰς πολλὰς μερικὰς οὐσίας, εἰς ἥλιον
καὶ σελήνην καὶ ἄστρα, εἰς ψυχὴν καὶ αἶρα καὶ τὰ
ἄλλα, μεταγγισμοὺς τε ψυχῶν (46), καὶ μετανω-
ματώσεις ἀπὸ σώματος εἰς σῶμα καθαιρομένης σω-
μάτων, ἥ δ' αὖ πάλιν εἰσδύσασα, καὶ ἀνάπαλιν γεν-
νωμένης. Διὰ πολλῆς αὐτῶν πλάνης ταύτην τὴν
ἀσέβειαν παρφαίνουσι. Μέρως δὲ Θεοῦ καὶ ἀθάνα-
τον τὴν ψυχὴν ἔχουσιν. Ἐσχον δὲ Ζήκωνα ἀρχη-
γὸν τῆς Στοᾶς, περὶ οὗ πολλὸς θρυλλεῖται λόγος.
Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν (47) Κλεάνθου τινὸς τοῦ
ἀπὸ Τύρου ὀρωμένου· ἄλλοι δὲ φάσκουσιν αὐτὸν
Κιτιεῖα τῆς Κύπρου νησιώτην· ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέ-
ναι (48) χρόνον, ὕστερον δὲ ἐν Ἀθήναις προστησά-
μενον τοῦτ' ἐπὶ δόγμα ἐν τῇ Στοᾷ οὕτω καλουμένη.
Τινὲς δὲ φασὶ δύο Ζήκωνας εἶναι, τὸν τε Ἑλεάτην
καὶ τὸν προειρημένον. Ὅμως οἱ ἀμφοτέρω οὕτως
ἐνοχμάτισαν, εἰ καὶ δύο εἶναι. Φάσκει οὖν καὶ οὗτος
τὴν ὕλην σύγχρονον καλεῖν τῷ θεῷ ἴσα ταῖς ἄλλαις
αἰρέσεσιν, εἰμαρμένην τε εἶναι καὶ γενεσιν, ἐξ ἧς
τὰ πάντα διοικεῖται καὶ πάσχει. Πρὸς ἃ τοίνυν
ἰσχύει ἡ σύντομος ἡμῶν αὐτῇ σύνταξις πρὸς τὴν
τούτου φαυλότητα ἀλεξήτηριον φάρμακον διεξιέναι,
καὶ οὐχὶ μᾶλλον εἰς ἕχον πολὺν ἐλάσσω¹ τῆς πρ-
αγματείας τὸ ἐχέγγυον· ἀκροθιγῶς δὲ, ἵνα μὴ ἐν πα-
ραδρομῇ γένωμαι, πρὸς τοῦτον ἱρώ.

mensam molem illud ipsum opus excrescat, hæc,
versus illum objiciam : itaque contemnam.

Β'. Πόθεν εἰληφας, ὦ οὗτος, τὴν τῆς διδασκαλίας
ὑφήγησιν ; ἢ ποῖον Πνεῦμα ἅγιον οὐρανόθεν λελάλη-
κέ σοι περὶ τῆς σαυτοῦ πλάνης ; δύο μὲν γὰρ ἐπὶ τὸ
αὐτὸ σύγχρονα, ὕλην καὶ θεόν, βεβιωμένως λέγεις.
Προσέεται γάρ σου ὁ λόγος, καὶ ἀσύστατος ἔσται.

¹ Forte ἐλάσω.

(46) *Μεταγγισμοὺς τε ψυχῶν.* Stoici animam
putabant esse corpoream : videlicet πνεῦμα ἐνθερ-
μον, ut ait Diogenes, ideoque interire post mor-
tem : tametsi aliquandiu post obitum maneret.
Μετεμφύχουσιν vero defendisse Stoicos nusquam a
me lectum est. Et hallucinationem hanc esse cre-
diderim, quemadmodum et quod sequitur : immor-
talem a Stoicis animam esse constitutam. Quod
falsum est. Videsis Diogenem, et Plutarch. *De*
placitis philos.

(47) *Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἔφασαν.* Zeno Stoicæ se-
ctæ conditor Mnaseæ, sive Demetrii F. Citiensis, ex
oppido Cypri insulæ, ut Laertius et Suidas nar-
rant. De Cleanthe Tyrrio Zenonis patre nihil com-
peri. Quanquam scio ἀνωθεν fuisse Phœnicem quod

eo consentiant, quod errorem propugnant, pareni-
que et eandem idololatriæ, atque impietatis doctri-
nam contexant, in illa tamen erroris libidine se-
metipsas collidunt, ac mutuo repugnant.

12 DE STOICIS.

Quæ III est gentilium hæresis, ordine vero V.

I. Quod ad Stoicos pertinet, hæc est de divinitate
illorum opinio. Deum esse mentem asserunt, quæ
totius aspectabilis molis, cœli nimirum ac terræ
cæterarumque rerum velut corporis anima sit.
Rursus divinitatem unam in plures ac particulares
naturas distribuunt, solem videlicet, lunam, ac
stellas, animam, aerem, resque cæteras. Ad hæc
animarum ex aliis in alia corpora transfusiones ac
transitus admittunt. Eas quippe de corpore dece-
dere, ac rursus ingredi, iterumque gigni statuunt :
et consceleratum illud dogma quadam erroris abun-
dantia contexunt. Cæterum particulam quamdam
Dei, eandemque immortalem animam esse prædi-
cant. Porticus princeps, sive Stoicæ sectæ Zeno
fuit, de quo varius est sermo. Nam alii Cleanthis
cujusdam Tyrri filium fuisse putant : alii Citiien-
sem faciunt ex insula Cypro ; quem et Romæ ali-
quandiu vixisse narrant ; indeque Athenas profe-
sectum in Stoa, hoc est porticu, dogmata illa publice
proposuisse. Non desunt qui duos Zenones distin-
guant, Eleatem, et eum de quo proxime dictum est.
Utcunque sit, eadem ab utriusque decreta profluxe-
runt. Proindeque materiam æqualem Deo facit al-
ter ille, quemadmodum et hæreses reliquæ. Tum
vero fati atque originis necessitatem astruit, cujus
legibus temperentur et afficiantur universa. Igitur
quæcunque operis instituti brevis contra illius
nequitiam disputari patitur, ac velut auxiliare me-
dicamentum parari ; sed ita nequaquam ut in im-
inquam, summam, ne prætermisissæ videar ad-

II. Heus tu ! inquam. Potin' eloqui a quo doctri-
nam hanc acceperis ? aut quis demum Spiritus
sanctus tecum de hoc tuo errore sit locutus ? Duo
quippe simul æqualia tempore, materiam scilicet
ac Deum violenter obtrudis. Excidit igitur tua illa

Citiense oppidum a Phœnicibus colonis frequentatum
fuerit. Quin etiam civem illum vindicasse sibi τοῦς
ἐν Σιδῶνι Κιτιεῖς auctor est Laertius. Ergo Citiium
aliud in Phœnicie oppidum. Denique Zenonem Πο-
νύλον ob id appellat Cicero lib. iv *De fin.* : *Postea*
laus ille Pœnulus (scis enim Citiacos clientes tuos e
Phœnicia profectos).

(48) *Ἐν Ῥώμῃ δὲ βεβιωκέται.* A quo hæc di-
dicerit Epiphanius, brasset nos, si docere voluis-
set. Crediderim Ῥώμην ab eo pro Italia sumi, et
Eleatem Zenonem cum Citiensi confundi ; nam du-
bitat, duone fuerint ambo isti, an unus Stoicorum
pater. Fuit autem Zenonum alter Eleates ex Italia ;
sed quod ambos dicit eadem habuisse dogmata, sa-
tis ex Diogene, aliisque refellitur.

ratio, minimeque cohæret ipsa secum, cum tu et opificem quemdam omnium rerum esse fateare, quem etiam omnipotentem asseris, et in eo tamen ipso divinitatum divoritia constituas. **13** Cujusnam vero artifex erit ille, si æqualis tempore materia ponitur? Erit enim per sese suimet ipsa juris, utpote quæ a nullo sit originis principio deducta, adeoque subjecta nemini. Quod si ab ea, producere ut posset, opifex qui eam nactus est acceperit, nonnulla hæc esse debet illius imbecillitas, ac velut egenti facta contributio: nimirum qui non privatis ex copiis, sed ex aliena materia suum opus præstiterit. Jam illud de animarum in aliena corpora transitu, quantam in te levitatem depravatæ mentis arguit, qui et sapientiæ gloriam affectas, et rerum apud homines scientiam profiteris! Nam si pars est illa Dei, et quidem immortalis; tu vero ad infelicissima nescio quæ corpora non ferarum modo, sed et serpentum, ac vilissimorum animantium, conditionem illius dimittis, quæ naturam, te quidem auctore, haustam a Deo et expressam obtinuit; potest quidquam ea re esse perversius?

III. At etiam Fatum nobis objicis, a quo omnia proficiscantur, quæ tam homini, quam cæteris rebus accidunt. Verum uno, eoque brevissimo dicto tuum illud commentum evanescet. Si enim istud ipsum; sapientem, ac prudentem fieri; rationis participem expertemque nasci, reliquaque hujus generis fati necessitas asseri; sileant decreta legum omnia: quippe cum in adulteros sceleratosque cæteros fati vis illa dominetur. Sane quidem justius ab stellis, quæ necessitatem pariunt, pœnæ repetantur, quam ab eo qui quod agit omnino coactus aggreditur. Atque ut id alia ratione disputem: si ita uti volunt se res habet; agendum scholæ conticescant: desinant sophistæ, rhetores, grammatici, medici, cæteræque doctrinæ omnes, illibera-
lium artium innumera multitudo. Nec doceat deinceps quispiam; si quidem Fati beneficio, non litterarum disciplina, generi humano scientia supeditat. Nam si doctos atque eruditos efficere Fati necessitas potest, nemo præceptorum navel operam: sed illæ stamina trahentes Parcæ ingenia hominum disciplinis imbuant, quemadmodum inani falsoque illo dogmate profiteris.

14 DE PLATONICIS,

Quæ est hæresis gentilium IV, ordine VI.

Hæc contra Zenonem et Stoicos dicta sunt. Quod ad Platonem attinet, in eodem is luto versatur. Nam de animarum ex aliis in alia corpora tractione, ac vicissitudine; deque multitudine deorum, ac reliquis idololatriæ superstitionisque generibus eadem est illius sententia. Sed de materia fortasse non omnino cum Zenone Stoicisque sentit.

¹ Forte et σύγχρονος.

(49) Τῇ μετενσωματώσει. Socrates apud Platonem in *Phædone* de hoc dogmate disputat. Sed et Chrysostomus *Homilia 1 in Joan.* Platonis dogmata de anima redarguens: Nūν μὲν γὰρ αὐτὴν τῆς τοῦ

Ἀ Ὁμολογεῖς μὲν γὰρ τινὰ εἶναι δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα φῆς· τοῦτον δὲ μερίζεις εἰς πολυθείαν. Τίνος δ' ἂν εἴη δημιουργός, ἢ σύγχρονος εἴη ἢ ὕλη; Ἔσται γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἑαυτῆς δεσπόζουσα, ἢ μὴ ἀπὸ αἰτίου τινὸς λαβοῦσα τὴν ἀρχήν, καὶ οὐχ ὑποτασσομένη. Εἰ δὲ ὁ δημιουργὸς παρὰ ταύτης λαμβάνει προβολὴν ταύτην εὐράμενος, ἄδράνεια τις ἂν εἴη καὶ ἔρανος δι' ἀπορίαν τῷ προσπορισμένῳ οὐκ ἀπὸ τῶν ἰδίων, ἀλλ' ἐξ ὑποκειμένων ἀλλοτρίων, ὅπως τὸ ἴδιον ὑποστῆσεται δημιούργημα. Καὶ περὶ τοῦ τῶν ψυχῶν μεταγγισμοῦ πολλή τις ἡ φανulότης τῆς παραπαιστωμένης σου διανοίας, ἐθελοσφοῖ, καὶ γνῶσιν ἀνθρώποις ἐπαγγελλόμενε! Εἰ γὰρ μέρος Θεοῦ ὑπάρχει καὶ ἀθάνατος, σώματα δὲ οἰκτρὰ οὐ μόνον εἰποιμι θηρῶν τε καὶ ἑρπετῶν καὶ κνωδάλων δυσγενῶν τῇ πλάσει αὐτῆς συνάπτεις, τῇ ἀπὸ Θεοῦ κατὰ σὲ τὴν οὐσίαν κεκτμένη· καὶ τί ἂν γένοιτο τοῦτου μοχθηρότερον;

illius dimittis, quæ naturam, te quidem auctore, haustam a Deo et expressam obtinuit; potest quidquam ea re esse perversius?

Γ'. Εἰμαρμένην δὲ παραιοῖς, ὥς ἐξ αὐτῆς γίνεσθαι τὰ τῷ ἀνθρώπῳ συμβαίνοντα καὶ ἄλλοις. Ἐξ ἐνὸς δὲ ῥητοῦ δι' ἐπιτομῆς τοῦ λόγου, ἀνατραπύεται ἡ σὴ μυθοποιία. Εἰ γὰρ εἰμαρμένης τὸ σοφίζεσθαι, τὸ συνετίζεσθαι, τὸ λογικὸν γινώσκειν καὶ ἀλογον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα, παυσάσθωσαν νόμοι· ἐπικρατεῖ γὰρ ἡ εἰμαρμένη μοιχῶν τε καὶ ἄλλων. Δίκην δὲ μᾶλλον τίττουσιν οἱ ἀνάγκην ἐπιτιθέοντες ἀστέρες ἢ περὶ ὁ ἀναγκαζόμενος ὁρᾶται τὸ ἐπιχειρήμα. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως ἐστὶ περὶ τούτων ἱερῶ. Ἀργεῖτωσαν αἱ διατριβαί, παυσάσθωσαν σφίσταί τε καὶ ῥήτορες καὶ γραμματικοί, ἱατροί τε καὶ ἄλλαι ἐπιστήμαι, βαναύσων τε τεχνῶν ἀμυθήτιον πλῆθος. Καὶ μηκέτι μηδεὶς παιδεύετω, εἰπερ ἐξ εἰμαρμένης τυγχάνει τῶν ἐπιστημῶν, καὶ μὴ ἐκ γραμμάτων μαθήσεως ὁ πορισμὸς τῇ ἀνθρωπείᾳ φύσει. Εἰ γὰρ εἰμαρμένη τὸν πεπαιδευμένον καὶ λογιώτατον παρεσκεύασε, μὴ μιν θανάτω τις παρὰ τοῦ διδάσκοντος· ἀλλὰ τῇ φύσει λαμβανέτωσαν τὴν εἰδῆσιν αἱ τοὺς μέτους κλώθουσαι Μοῖραι, κατὰ τὸ φθέγμα τῆς κομπῶδους σου διὰ λυγῶν πλάνης.

D

ΠΛΑΤΩΝΙΚΟΙ,

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἕκτη δὲ τῇ ἀκολουθείᾳ.

Ἀλλὰ ταῦτα πρὸς Ζήνωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς μοι λελέχθω. Πλάτων δὲ ἅμα καὶ αὐτὸς κατὰ τῶν αὐτῶν φερόμενος, τῇ μετενσωματώσει (49) καὶ μεταγγισμῷ τῶν ψυχῶν, καὶ πολυθείαις καὶ ταῖς ἄλλαις εἰδωλολατρίαις καὶ δεισιδαιμονίαις, οὗ τῇ ὕλῃ πάντῃ ἴσως κατὰ Ζήωνα καὶ τοὺς Στωϊκοὺς ἐφρόνησιν. Οἶδε γὰρ αὐτὸς Θεὸν, τὰ δὲ γινόμενα πάντα ἐκ τοῦ ὕπνου Θεοῦ

Θεοῦ φησιν οὐσίας εἶναι. Νῦν δὲ οὕτως ἀμέτριος, καὶ ἀσεβὴς ἐπ' αὐτῆς μετ' ἐτέρης καθυδρίζει πάλιν ὑπερβολῆς, εἰς χοίρους, καὶ ὄνους εἰσάγων, καὶ τὰ ἐστὶ τοῦτων ἀτιμότερα ζῶα.

γεγενῆσθαι (τινάς δυνάμεις)· εἶναι δὲ πρῶτον αἷτιον, καὶ δευτέρου, καὶ τρίτον. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον αἷτιον Θεόν, τὸ δὲ δευτέρον αἷτιον ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τινὰς δυνάμεις, δι' αὐτοῦ δὲ καὶ τῶν δυνάμεων γεγενῆσθαι τὴν ὕλην. Φάσκει γὰρ οὕτως· « Οὐρανὸς ἅμα χρόνῳ γεγένηται· ὁμοῦ γάρ καὶ λυθίσσεται· » τὰ πρότερα ἑαυτοῦ τὰ περὶ ὕλης ἀνασκευάσας. Εἶπε γάρ ποτε καὶ σύγχρονον εἶναι τῷ Θεῷ τὴν ὕλην.

iri. Quibus verbis priorem suam de materia sententiam evertit. Alias enim materiam Deo æqualem esse tempore statuerat.

ΠΥΘΑΓΟΡΕΙΟΙ,

Πέμπτη αἵρεσις ἀπὸ Ἑλληνισμοῦ, ἐκδόμη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας (50) καὶ οἱ Περιπατητικοί, ἐπαγγελλόμενοι χαρακτηρίζειν ἕνα Θεόν, φιλοσοφίαις δὲ ἄλλαις καὶ τοῖς φιλοσοφούμενοις προσηέχουσι. Τὰ ἴσα μὲν τούτοις πάλιν τὰ τῆς ἀθεμίτου γνώμης καὶ ἀσεβεστάτης, τῶν ψυχῶν ἀπαθανασισμούς τε καὶ μετενσωματώσεις, καὶ σωμάτων φθοράς, αὐτὸς τε καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ἀγορεύουσιν. Οὗτος δὲ ἑτέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ (51) τὸν βίον καταστρέφει. Σῶμα δὲ λέγει εἶναι τὸν Θεόν, τουτέστιν οὐρανόν. Ὁφθαλμούς δὲ αὐτοῦ καὶ τὰ ἄλλα ὥσπερ ἐν ἀνθρώπῳ, ἥλιον καὶ σελήνην καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα, καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν στοιχεία.

ΕΠΙΚΟΥΡΕΙΟΙ,

Ἑκτὴ αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὀγδόη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Α'. Ἐπίκουρος δὲ καθιέξῃ ἀπρονοήσιαν τῷ κόσμῳ εἰσηγήσατο. Ἐξ ἀτόμων δὲ συνεστάναι τὰ πάντα, ἡδ' αὖ πάλιν εἰς άτομα χωρεῖν. Καὶ ἐξ αὐτοματισμοῦ εἶναι τὰ ὅλα, καὶ τὸν κόσμον ὑφαστάναι ἀεὶ γεννώσης τῆς φύσεως, ἡδ' αὖ πάλιν διαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν διαπανωμένης, καὶ ἐξ αὐτῆς πάλιν ἐπιγινωμένης, μηδέποτε δὲ ληγούσης ἀφ' ἑαυτῆς φεομένης, καὶ εἰς ἑαυτὴν συντριβομένης. Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς (52) ὡς δίκην τὸ σύμπαν, τὸ δὲ πνεῦμα δρακοντοειδῶς περὶ τὸ ὦν, ὡς στέφανον, ἡ ὡς ζώνην περισφίγγειν τότε τὴν φύσιν. Θελήσαν δὲ βίασμῳ τινι καιρῷ περισσοτέρως σφίγγαι τὴν πᾶσαν ὕλην, εἴτ' οὖν φύσιν τῶν πάντων, οὕτω διχάσαι μὲν τὰ ὄντα εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια, καὶ λοιπὸν ἐκ τούτου τὰ άτομα διαχειρίσθαι. Τὰ μὲν γὰρ κοῦφα καὶ λεπτότερα τῆς φύσεως πάσης ἐπιπολάσαι ἄνω, τουτέστι φῶς καὶ αἰθέρα καὶ τὸ λεπτότατον τοῦ πνεύματος· τὰ δὲ βαρύτερα καὶ σκυδαλώδη κάτω νενευκέναι, τουτέστι γῆν, ὅπερ ἐστὶ τὸ ξηρόν, καὶ ἡ ὕγρὰ τῶν ὑδάτων οὐσία. Τὰ δὲ ὅλα ἀφ' ἑαυτῶν κινεῖσθαι, καὶ δι' ἑαυτῶν ἐν τῇ περιδινήσει τοῦ πόντου καὶ τῶν

¹ Forte τελίως.

(50) Πρὸ δὲ τούτου Πυθαγόρας. Verum est Pythagoram Platone superiorem fuisse, de Peripateticis absurdum. Quos perperam sane cum Pythagoreis commiscet. Quinque enim sectas commemorat, Stoicorum, Platoniorum, Pythagoreorum, sive Peripateticorum, et Epicureorum. Ad hæc Peripateticos τὴν μετεμψύχωσιν propugnasse ridiculum est; et hoc Pythagoræ signum rejicit Aristoteles lib. i

CONTRA PYTHAGOREOS,

Quæ est gentilium hæresis V, ordine VII.

Sed ante hunc Pythagoras, ac Peripatetici cum se Deum unum definire profiterentur in aliud philosophiæ genus, aliaque dogmata sunt prolapsi. Et tum ille, tum ejus sectatores eadem cum Platonicis sentiunt., quod ad nefandam impiamque sententiam spectat de mutatione corporum, animarumque transitione, ac de eorundem corruptione corporum. Ac Pythagoras quidem postremo vitam in Media finit. Qui insuper Deum esse corporeum asserit, videlicet cælum. Cujus oculos cæterasque tanquam in homine partes solem, et lunam constituit, ac reliquas stellas, elementaque cælestia.

DE EPICUREIS,

Quæ est VI gentilium hæresis, ordine VIII.

I. Ut a prioribus discedam : Epicurus Providentiam e mundo sustulit. Idem ex atomis universa constare, atque in atomos resolvi credidit. Ad hæc fortuito 15 fieri omnia; mundumque consistere, generante natura, percunteque perpetuo; dum rursus ex semetipsa renascitur, ac nullum propagandi sui, occidendique finem facit. Fuisse præterea ovi instar universitatem omnem, circa quod ovum sinuosis flexibus implicatum serpentis more spiritum, velut coronam ac cingulum, ipsam astrinxisse naturam. Sed dum confertam in unum materiam universique naturam vehementius arctare nititur, subinde molem omnem in hemisphæria duo separasse, indidemque indivisibilium corpusculorum excretionem esse factam; adeo ut leviora subtilioraque sursum evolarent, nimirum lux, æther, et quod erat spiritus tenuissimum; quæ vero graviora, ac veluti purgamenta forent, pressum subsiderent; cujusmodi terram, sive siccum ipsi, et aquarum humidam naturam fuisse. Addit per sese universa moveri, ac polorum siderum-

De anima, c. 3.

(51) Οὗτος δὲ ἑτέλειος ἐν τῇ Μηδίᾳ. In Media Pythagoram obiisse nemini unquam auditum. Scribendum ἐν τῇ Ἰταλίᾳ. Mortuus enim est in Magna Græcia. Vide Laertium.

(52) Εἶναι δὲ ἐξ ὑπαρχῆς. Vide Diodorum Siculum, lib. i, et Laesch. Προπαγὰς, lib. i.

que vertigine raptim velut flexuosi illius spiritus agitatione corripit. Hæc nos de istorum dogmatibus obiter duntaxat attigimus.

II. Nunc ut lectoribus brevitate consulamus, quatuor simul hæc sectæ oratione nostra refellendæ sunt. Ab his enim primordiis, vel ante hæc etiam, ut initio diximus, poetæ, historici, reliquique scriptores, astronomi, ceteri denique erroris artifices ac magistri, qui ad sexcenta rerum statuenda principia, pessimasque causas impulere mortalium animos, communibus generis humani sensibus densissimas tenebras offuderunt. Atque hic demum primus error exstitit, idolorum excogitata superstitio, infelixque illa disciplina. Erant tum duas in factiones universa distributa, gentilium ac Judæorum. Verum Judaica secta nequaquam initio vocabatur, sed Israel divinæ huic religioni cognomen tum erat; donec generum est propagata successio. Etenim Naasson, qui tribus Judæ princeps in deserto constitutus est, Salmon genuit, Salmon Boos; Boos Obed, Obed Jesse: cum qui religiose Deum colerent adhuc Israelitæ dicerentur. Deinde Jesse Davidem genuit, qui primus e tribu Judæ regnum obtinuit. Cujus ab stirpe deinceps perpetua successione reges imperio potiti sunt. Sed ante Davidem primus Israeliticum regnum Saulus tenuerat e Benjamin tribu, Ceiso patre genitus: **16** nec ei tamen filius successit; sed ad tribum Judæ per Davidem imperium translatum est. Igitur Jacobus liberorum primum omnium Rubenum suscipit; deinde Simeonem: tertium Levi, quartum, Judam, a quo Judæi cognominati sunt, ob Judæ tribum, qui ex religiosorum hominum genere prodierat, ad eam appellationem traducti. Siquidem Israelitæ principio vocati sunt, qui Judæi modo dicuntur.

III. Ad hoc usque tempus quatuor in terris hominum genera perducta sunt, quorum unumquodque suo tempore separatim coaluit, ad eam ætatem et ultra, quam proximo significavimus. Nam ab Adamo ad Noemum Barbarismus obtinuit. A Noemo ad turris ædificationem, et Seruchi tempora, qui tertia post illam ætate vixit, Scythica superstitio. A turris exstructione, et Serucho, necnon et Aramo, ad Abrahamum, gentilis secta viguit. Ab Abrahamo denique et ejus posteris sincera religio prodit, quæ ab ipsomet Abrahamo cæpta, per ejus stirpem est transmissa; Judæque cum primis tribum, unde Judaismus nomen accepit. Quod quidem a me vere esse dictum divini sanctissimique apostoli Pauli testimonio constat, cum ita disputat. *In Christo Jesu neque barbarus, neque Scythia, neque Græcus, neque Judæus est, sed nova creatura*¹. Quandoquidem etiam initio, cum primum creatura condita est, nova adhuc existens, nullum peculiare ac distinctum nomen habuit. His consentanea

Ἀστρων ὡς ἀπὸ τοῦ δρακοντοειδοῦς ἐστὶ τὰ πάντα ἐλαύνεσθαι πνεύματος. Καὶ ἀπὸ μέρους μὲν περὶ τούτων ἐφημεν.

B'. Τῷ δὲ αὐτῷ τρόπῳ τὰς τέσσαρας ταύτας αἰρέσεις ἀνατρεπτέον διὰ τὴν συντομίαν τῆς ἀναγνώσεως. Ἐντεῦθεν καὶ ἀνωτέρω λοιπὸν, ὡς ἔφην, ποιηταί, ἱστοριογράφοι, λογογράφοι, ἀστρονόμοι τε καὶ οἱ τὰ ἄλλα τῆς πλάνης εἰσθηγόμενοι, οἱ παρασκευάσαντες τὸν νοῦν ἐπὶ μυρίας κακὰς αἰτίας καὶ ἀναγωγὰς, ἐσκότεισαν καὶ ἐθόλωσαν τὴν τῆς ἀνθρωπότητος ὑπόληψιν. Καὶ γέγονεν αὕτη πρώτη πλάνη, ἐπίνοια εἰδωλῶν, καὶ κακοδαίμονία διδασκαλίας. Ἦν δὲ τὸ πάντα μεμερισμένα, Ἑλληνισμός τε καὶ Ἰουδαϊσμός· Ἰουδαϊσμός οὕτω πρότερον καλούμενος, ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ἐπώνυμον τῆς θεοσεβοῦς ὀρησκείας ἐπιχειρημένος, ἕως ὅτε διαδοχὰι γεγέννηται. Ὁ γὰρ Νασσὼν ὁ ἐν τῇ ἐρήμῳ γεγενηὶς φύλαρχος τῆς φυλῆς Ἰούδα γεννᾷ τὸν Σαλμών· Σαλμών γεννᾷ τὸν Βοὸς· Βοὸς γεννᾷ τὸν Ὀβὲδ· Ὀβὲδ γεννᾷ τὸν Ἰεσσαί ἐπὶ τῶν θεοσεβῶν Ἰσραηλιτῶν καλουμένων· Ἰεσσαί γεννᾷ τὸν Δαβὶδ τὸν βασιλεῖα, ὃς πρῶτος ἐδασταύτην ἐκ φυλῆς Ἰούδα. Ἐξ οὗ λοιπὸν οἱ κατὰ διαδοχὴν βασιλεῖς, ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ, υἱὸς διαδεχόμενος πατέρα, καθέξῃς συνεστήκασιν. Ἦν δὲ πρὸ αὐτοῦ τοῦ Δαβὶδ ὁ φύσει πρῶτος βασιλεύσας ἐν Ἰσραὴλ Σαούλ υἱὸς Κεὶς ἐκ φυλῆς Βενιαμὴν· καλοῦνται αὐτὸν διεδέξατο υἱός· ἀλλὰ μετέστη τὸ βασίλειον διὰ Δαβὶδ πρῶτον εἰς τὴν φυλὴν Ἰούδα. Πρῶτος γὰρ αὐτῷ τῷ Ἰακώβ παῖς γίνεται Ρουβὴν, δεῦτερος Συμεὼν, τρίτος Λευὶς, τέταρτος Ἰούδας, ἐξ οὗ καλοῦνται Ἰουδαῖοι, διὰ τὴν φυλὴν Ἰούδα τοῦ ἐκ τοῦ γένους τῶν θεοσεβῶν, οἱ εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο μεταπεσόντες. Ἐκαλοῦντο γὰρ πρῶτην Ἰσραηλίται, οἱ καὶ Ἰουδαῖοι.

Γ'. Ἔως τούτου τοῦ χρόνου συνήφθησαν αἱ τέσσαρες γενεαὶ τῆς γῆς τῶν τεσσάρων τμημάτων. Τούτων διαιρεθέντων κατὰ τοὺς χρόνους ἕως τοῦ καιροῦ τούτου τοῦ ἐνταῦθά μοι ἐδηλωμένου καὶ ἐπέκεινα· τούτῃστιν ἀπὸ Ἀδὰμ ἕως τοῦ Νῶε βαρβαρισμός· ἀπὸ τοῦ Νῶε ἕως τοῦ πύργου καὶ Σερούχ, μετὰ δύο γενεὰς τοῦ πύργου ἡ Σκυθικὴ δεισιδαιμονία, καὶ μετέπειτα ἀπὸ τοῦ πύργου καὶ Σερούχ καὶ Ἀράμ (53) ἕως τοῦ Ἀβραάμ ὁ Ἑλληνισμός. Ἀπὸ τούτου καὶ τῶν μετέπειτα θεοσεβείων συναπτομένη τῷ αὐτῷ Ἀβραάμ, ἀπὸ τοῦ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος αὐτοῦ, τούτῃστι τοῦ Ἰούδα, ἀπ' οὗπερ Ἰουδαϊσμός· ὡς ἐστὶ μαρτυρεῖ μοι ὁ πνευματοφόρος καὶ ἅγιος τοῦ θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὡδὲ πως λέγων, ὅτι Ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐ βάρβαρος, οὐ Σκύθης, οὐχ Ἑλλήν, οὐχ Ἰουδαῖος, ἀλλὰ καινὴ κτίσις. Ἐπειδὴ ἐξ ὑπαρχῆς ὅτε ἔκτιστο ἡ κτίσις, καινὴ οὕσα, οὐδὲν τι διαφορώτερον ἔσχει ὄνομα. Συνφάει δὲ τούτοις πάλιν ἐν ἐτέρῳ τόπῳ λέγει οὕτως· Ὁφειλέτης εἰμὶ Ἑλλήσι τε καὶ βαρβάροις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις·

¹ Coloss. iii, 11; Galat. vi, 15.

(53) Ἀπὸ τοῦ Σερούχ καὶ Ἀράμ. Pro Ἀράμ corr. Θαρύ.

ἵνα δείξῃ σοφούς μὲν τοὺς Ἰουδαίους, ἀνοήτους δὲ τοὺς Σκύθας. Καὶ φησὶν, Ὁφειλέτης εἰμί. Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ (54) Ἰουδαῖοι ἐκαλοῦντο ἀπὸ χρόνου τοῦ Δαβὶδ· καὶ διήρκεσεν ἑπωνύμως καλούμενον Ἰσραηλιτῶν τε καὶ Ἰουδαίων ἔχον τὴν ἐπικλήσιν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Δαβὶδ καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Σολομῶντος, καὶ τοῦ υἱοῦ Σολομῶντος, φημί δὲ τοῦ Ροβοάμ τοῦ μετὰ τὸν Σολομῶντα βασιλεύσαντος ἐν Ἱερουσαλὴμ. Ἵνα δὲ μὴ ἐν παρεξόχῳ γένωμαι, παρερχόμενος τὰ κατὰ τὴν τῶν Ἰουδαίων θρησκείαν, καὶ μὴ ὑποσημαινόμενος τῆς κατ' αὐτοὺς δόξης τὴν ὑπόθεσιν, ὀλίγα ἀπὸ τῶν πολλῶν παραθήσομαι. Πᾶσι γάρ, ὡς εἶπέν, φανερώτατα ὑπάρχει τὰ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους. Διὸ οὐ πᾶν χάματον ἀναδέξομαι περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως κατὰ τὸ λεπτότατον διηγέσασθαι, ἀλλ' ὧν ἦν ἀναγκαῖον ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν ἐνταῦθα παραθέσθαι.

Δ'. Ἰουδαῖοι τοίνυν αἱ ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν ὑπάρχοντες, καὶ τὴν αὐτοῦ θεοσεβείαν διαδεξιμένοι, περιτομὴν μὲν τοῦ Ἀβραάμ ἔχουσιν, ἣν κατὰ πρόταξιν Θεοῦ ἐλήφεν ἐννενηκοστὸν ἔτος κατὰ γυν, δι' αἰτίαν ἣν ἀνω προσέειπον, εἰς τὸ τοῦτου σπέρμα πάροικον γένόμενον ἐν τῇ ἀλλοτρίᾳ μὴ ἀποστραφῆναι τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ σώματος δὲ σφραγίδα φέρειν ὑπομνήσεως χάριν καὶ ἐλέγχου, εἰς τὸ ἐμμένειν τῇ τοῦ πατρὸς αὐτῶν θεοσεβείᾳ. Ὁ δὲ παῖς τοῦτου Ἰσαὰκ ὀκταήμερος περιτέμνεται, ὡς τὸ τοῦ Θεοῦ εἶχε θέσπισμα. Καὶ ὡμολόγηται μὲν, ὅτι ἐκ προσταγματος Θεοῦ ἡ περιτομή τότε ὑπῆρχε· τύπῳ δὲ ἦν αὕτη διατεταγμένη τότε, ὡς κατὰ ἀκολουθίαν προβαίνοντες ὑπερον περὶ τοῦτου δείξομεν. Διήρκεσαν τοίνυν περιτεμνόμενοι, καὶ θεοσεβεῖα προσανέχοντες οἱ αὐτοὶ τοῦ Ἀβραάμ κατὰ διαδοχὴν παῖδες, ἀπ' αὐτοῦ φημι, καὶ καθεξῆς, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ, καὶ οἱ τοῦτου παῖδες, ἐν τε τῇ Χανανίτιδι γῇ, Ἰουδαίᾳ καὶ Φιλιστιαίᾳ, οὕτω κληθεῖσιν τότε (55), τὰ νῦν δὲ Παλαιστίνῃ καλουμένη· ἀλλὰ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ. Ἰακώβ γάρ ὁ καὶ Ἰσραὴλ κάτεισιν ἅμα τοῖς ἐνδεκα αὐτοῦ παισὶν εἰς Αἴγυπτον, ἔτος κατὰ γυν ἑκατοστὴν τριακοστὴν τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Ἰωσήφ δὲ ὁ ἑτερος αὐτοῦ υἱὸς ἤδη ἐν Αἰγύπτῳ προϋπῆρχε βασιλεύων, πρᾶξις ὑπὸ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ διὰ φθόνον. Ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία, τὰ ἀγαθὰ συνεργοῦσα τῷ δικαίῳ, εἰς θαυμαστὸν μετέγαγε τὴν κατ' αὐτοῦ Ἰωσήφ ἐπιδουλήν. Κάτεισι τοίνυν, ὡς προέειπον, ὁ Ἰακώβ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ υἱοὶ, καὶ γυναῖκες καὶ ἐκγονοί, ἐν ἐδόμῃ κόντῳ πάντες ψυχαῖς ἀριθμηθέντες, εἰς Αἴγυπτον, ὡς περιέχει ἡ πρώτη βίβλος τῆς κατὰ Μωϋσεῖα Πεντατεύχου, σαφῶς δηλοῦσα περὶ τούτων πάντων. Δι-

A sunt quæ in alio loco eodem ab Apostolo dicuntur: *Debitor sum Græcis et Barbaris, sapientibus et insipientibus*¹, ut et Judæos sapientes et insipientes esse Scythas ostenderet. Quibus omnibus, ait, ego sum debitor. Igitur ab illo deinceps tempore in Israelitarum genus Judæorum nomen jam tum a Davide transfusum est: et utroque cognomento tam Israelitarum quam Judæorum omnis illa gens eo insignita perpetuo est; a Davidis, inquam, ejusque filii Salomonis temporibus, et hujus insuper filii Robami, qui post Salomonem Hierosolymis regnavit. Verum ne omnino quæ ad Judæorum religionem attineant prætermittam, nullaue ex parte illorum opiniones attingam, pauca de multis complectar. Neque enim cuiquam fere Judæorum religiones ignotæ sunt. Ideoque in eo argumento tractando non admodum exquisitè versabimur, sed e multis pauca libabimus, quæ necessario perstringenda videntur.

17IV. Itaque Judæi qui ab Abrahamo tam generis, quam religionis successionem acceperunt, ab eodem circumcisionis ritum nacti sunt, quam ille undecentesimo ætatis anno divinitus adhibere jussus est: ob eam causam, quam antea proposuimus; ne scilicet ejus posteri in aliena regione commorantes Dei nomen ab sese rejicerent, imo velut inustum quoddam signum corpori suo circumferrent, quo vel commonesceri vel redargui possent, si quid admitterent, atque ut omnino paterna in religione, institutoque persisterent. Abrahami deinde filius C Isaacus octavo quam natus erat die ex Dei mandato circumcisisus est. Nec dubium est, quin tum divino præcepto sit instituta circumcisio; nec aliter tamen quam ad futurarum rerum veritatem velut imagine quadam adumbrandam: id quod postea suo loco demonstrabitur. Quamobrem circumcisi deinceps Abrahami successores omnes ac posteri fuerunt, penes quos sincera religio, ac Dei cultus resedit. Idque cum ab Abrahamo cœptum, tum singillatim ab Isaaco, Jacobo, hujusque liberis, in Chananæa, Judæa, ac Philistæa quondam, nunc Palæstina dicta regione propagatum est. Sed et in Ægypto non minus perseveratum est. Eo siquidem Jacobus, qui et Israelis cognomen habuit, una cum undecim filiis profectus est anno ætatis centesimo D tricesimo². Nam Josephus unus o liberorum illius numero jamdudum in Ægypto imperium administrabat, eo a fratribus per invidiam distractus. Sed divina providentia, quæ sanctissimo viro præsto aderat, ejusque commodis favebat, comparatas

¹ Rom. 1, 14. ² Gen. XLVI, 4 seq.

(54) Ἐντεῦθεν τὸ πᾶν γένος τοῦ Ἰσραὴλ. Non tam vetus est Judæorum appellatio pro universo Israelitarum genere, ut Davidicis temporibus usurpare cœperit. Audi Josephum, lib. xi Arch., c. 5: Ἐκλήθησαν δὲ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡμέρας ἀνέβησαν ἐκ Βαβυλῶνος, ἀπὸ τοῦ Ἰούδα φυλῆς, ἥς πρώτης ἐλθοῦσης εἰς ἐκεῖνους τοὺς τόπους αὐτοὶ τε καὶ ἡ χώρα τῆς προσηγορίας ταύτης μετέλαβον. Quare post Babylō-

nicam captivitatem Judæorum vocabulum obtinuit.

(55) Καὶ Φιλιστιαῖα οὕτω κληθεῖσιν τότε. Quasi duæ ac discrepantes appellationes, istæ sint. Enimvero una eademque vox est. יִשְׂרָאֵל Sed τὸ י olim, ut apud Arabes, ita apud Hebræos perpetuo cum Rraphe pronuntiatum. Græci διὰ τοῦ Η expresserunt.

adversus Josephum insidias admirabilem in felicitatem convertit. Atque, ut dicere cœperam, Jacobus ejusque liberi cum uxoribus ac nepotibus ad septuaginta quinque capita in Ægyptum migrarunt; ut in primo Pentateuchi Mosaici volumine legitur, ubi hæc omnia accurate descripta sunt. Illic porro, quod a nobis sæpe dictum est, et hoc loco necessario repetendum fuit, quinque ætatum spatio permanserunt. Quæ quidem a Jacobo per Levi deductæ numerantur omnes; de cujus stirpe sacerdotes instituti sunt: sed et eadem ætates per Judam digestæ sunt, a quo David ille, qui postea regnavit, oriundus fuit. Etenim Levi καα. num, aliosque genuit. Kaathus Amramum. 18 Amramus Moysen, et Aaronem pontificem. Jam vero Moyses Israelitas divina vi fretus ex Ægypto traduxit, ut in secundo legis volumine scriptum est.

V. Cæterum quodnam ad hoc tempus fuerit Israelitarum vitæ genus atque institutum, declarare facile nemo potest, nisi illud duntaxat; legitimum apud eos divini numinis cultum cum circumcissione viguisse. Tametsi scriptum est¹ multiplicatos in Ægypto Israelis filios, et præ copia viles esse factos. Siquidem peregrinationis illa diuturnitas, consuetudinisque cum externis per eorum negligentiam ad illam eos vilitatem abiecit. Verum quibus cibis fas esset uti, aut a quibus abstinendum foret; cæteraque omnia quæ ex legis postea præscripto servanda proposita sunt, nondum Deus aperte significarat. Posteaquam vero ex Ægypto digressi sunt, anno profectionis secundo, lex illis a Deo interprete Mose traditur. Quæ prædagogi vires gerens (revera enim munus illud exercebat, cum quæ ad corpus pertinentia præscriberet, spirituale quiddam spe atque expectatione contineret), circumcidi jubebat, ac celebrare Sabbatum, decimasque frugum et setuum omnium, tam hominum quam pecorum, necnon et primitias, ac quinquagesimas tricesimasque Deo soli consecrare; hunc adorare solum; cujus etsi nomine unicus duntaxat prædicabatur omnium moderator ac princeps, una tamen et Trinitas semper in illa singulari divinitate nuntiata, creditaque ab illis est, qui cæteris antecellerent, cujusmodi prophetæ atque eximia sanctitate præditi homines fuerunt. Præterea certis sacrificiis, variisque ritibus ac cæremoniis in deserto præpotentis ad Dei cultum operati sunt, cum in tabernaculi religione essent assidui, quod a Moyse ad illud exemplar quod a Deo monstratum est, fuerat exstructum.

Sed iidem Judæi de adventu Christi prophetarum acceperunt responsa; quibus cum ille propheta diceretur, revera tamen Deus erat, Deique Filius, cum angelus appellaretur, quem et hominem futurum, seque ad fratres suos aggregaturum illa eadem oracula prodiderunt. Cujus rei fidem divinæ omnes Scripturæ faciunt; sed Deuteronomii liber in primis, quod est quintum legis volumen, ac reliqua deinceps omnia.

¹ Exod. i, 7.

(56) Καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο. Χυδαῖοι hoc loco idem est atque abundantes, copiosi fuerunt. Epiphanius vero perinde hoc vocabulum accipit, ac si viles et contemptos significaret. Nam ea vocis est potestas. Hinc dactylorum genus divis sacrum per

Α ἐτέλεσαν δὲ ἐκεῖσε ἐπὶ πάντε γενεαῖς, ὡς καὶ πολλὰ κίς εἶπον. Νῦν δὲ ἀνάγκη ἐσθον ταῦτα δευτερωταί. Ἐμειναν γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰακώβ αἱ γενεαὶ ἀριθμοῦμεναι διὰ τοῦ Λευὶ, ἐξ οὗπερ οἱ ἱερεῖς κατεστάθησαν, καὶ διὰ τοῦ Ἰούδα, ἐξ οὗ μετὰ χρόνους ὁ βασιλεὺς ἦρξε Δαβὶδ. Καὶ ὁ μὲν Λευὶς γεννᾷ τὸν Καθὼ καὶ τοὺς ἄλλους· Καθὼ γεννᾷ τὸν Ἀμράμ· Ἀμράμ γεννᾷ τὸν Μωϋσέα καὶ Ἀαρὼν τὸν ἀρχιερέα. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς ἐκβάλλει τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐν δυνάμει Θεοῦ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ὡς ἔχει ἡ δευτέρα κατὰ τὴν νομοθεσίαν βίβλος.

Etenim Levi καα. num, aliosque genuit. Kaathus Amramum. 18 Amramus Moysen, et Aaronem pontificem. Jam vero Moyses Israelitas divina vi fretus ex Ægypto traduxit, ut in secundo legis volumine scriptum est.

Ε. Τί μέντοι γε ἦν ἡ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ πολιτεία, ἀχρι τοῦτου τοῦ χρόνου οὗ πάνυ σαφῶς κατὰ τὸ φανερώτατον ἔστιν εἰπεῖν, ἡ μόνον ὅτι ἐν θεοσεβείᾳ καὶ περιτομῇ ὑπῆρχον. Εἰ καὶ γέγραπται, ὅτι Ἐπληθύνθησαν ἐν γῇ Αἰγύπτῳ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ χυδαῖοι ἐγένοντο (56). Πάντως γὰρ πού ὁ χρόνος τῆς αὐτῶν παροικίας καὶ ἐπιμιξίας διὰ βάρβαρον τὸ χυδαῖον αἰργάζατο. Τίνων μέντοι γεύεσθαι, ἡ τίνα ἀπαγορεύειν, ἢ τὰλλα ὅσα κατὰ διαστολὴν τοῦ νόμου φυλάττειν προσετάχθησαν, εὖπω κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπεσημῆνατο. Ἐξιδόντων δὲ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐν τῷ δευτέρῳ ἔτει τῆς αὐτῶν ἐξόδου νομοθεσίᾳ Θεοῦ καταξιούνται διὰ χειρὸς αὐτοῦ τοῦ Μωϋσεως. Ἡ δὲ νομοθεσία ἡ ἐκ Θεοῦ αὐτοῖς δοθεῖσα παιδαγωγοῦ δίκην (ὡς καὶ παιδαγωγὸς ἦν ὁ νόμος, σωματικῶς μὲν διαστελλόμενος, πνευματικὴν δὲ ἔχων τὴν προσδοκίαν), ἐδίδασκε περιτέμνεσθαι, σαθεατίζειν, ἀποδεκατοῦν πάντα τὰ αὐτῶν γεννήματα, καὶ ὅσα περ παρ' αὐτοῖς ἐτίχεται, ἀπὸ ἀνθρώπου ἕως κτήνους, ἀπαρχὰς τε δίδοναι καὶ πεντηκοστὴν καὶ τριακοστὴν, εἰδέναι Θεῷ μόνῳ καὶ αὐτῷ λατρεύειν, ἐν μοναρχίᾳ ἡ τριὰς αἰὲ κατηγγέλλετο, καὶ ἐπιστεύετο παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις αὐτῶν, τουτέστι προφῆταις καὶ ἡγιασμένοις. Θυσίας τε καὶ λατρίας διαφόρους τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ ἐν τῇ ἐρήμῳ προσέφερον ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς σκηνοπηγίας, ὑπὸ Μωϋσεως διὰ τύπων ἐηλωθέντων αὐτῷ ὑπὸ Θεοῦ κατασκευασθείσης.

Εδίδξαντο γοῦν οἱ αὐτοὶ Ἰουδαῖοι καὶ προφητικὰς φωνὰς περὶ τοῦ Χριστοῦ ἐρχομένου, λεγομένου μὲν προφήτου, ὄντος δὲ Θεοῦ, καὶ ἀγγέλου μὲν κληθέντος, Υἱοῦ δὲ ὄντος Θεοῦ, μέλλοντος δὲ ἐνανθρωπήσειν, καὶ ἐν ἀδελφοῖς αὐτῶν ἐγκυπταλέγεσθαι, ὡς ἔχουσι πᾶσαι αἱ θεῖαι Γραφαί, μάλιστα ἡ τοῦ Δευτερονομίου κατὰ τὴν νομοθεσίαν πέμπτη βίβλος, καὶ καθιεξῆς.

contemptum a Judæis chydæum vocatum. Plinius lib. xiiii, c. 4: Nam quos ex iis honori decorum dicamus, chydæos appellavit Judæa, gens contumelia numinum insignis

Γ. Ἐσχόν δὲ οὗτοι οἱ Ἰουδαῖοι ἀχρι τῆς ἀπὸ Βα-
βυλῶνος αἰχμαλωσίας ἐπανόδου βιβλούς τε καὶ προ-
φήτας τούτους, καὶ προφητῶν βιβλούς ταύτας· πρῶ-
την μὲν Γένεσιν, δευτέραν δὲ Ἐξοδόν, τρίτην Λευίτι-
κὸν, τετάρτην Ἀριθμούς, πέμπτην Δευτερονόμιον,
ἕκτην βιβλὸν Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ἑβδόμην τῶν Κριτῶν,
ὀγδόην τῆς Ῥούθ, ἐνάτην τοῦ Ἰώδ, δεκάτην τὸ
Ψαλτήριον, ἑνδεκάτην Παροιμίας Σολομῶντος, δυοδε-
καιδεκάτην Ἐκκλησιαστήν, τρισκαίδεκάτην τὸ Ἄσμα-
τῶν ἁγμάτων, τεσσαρεσκαίδεκάτην πρώτην Βασι-
λειῶν, πεντεκαίδεκάτην δευτέραν Βασιλειῶν, ἑκκαί-
δεκάτην τρίτην Βασιλειῶν, ἑπτακαίδεκάτην τετάρτην
Βασιλειῶν, ὀκτωκαίδεκάτην πρώτην Παραλειπομέ-
νων, ἑννεακαίδεκάτην δευτέραν Παραλειπομένων, εἰ-
κοστήν τὸ Δωδεκαπόβητον, εἰκοστήν πρώτην Ἠσαΐαν
τὸν προφήτην, εἰκοστήν δευτέραν τὸν προφήτην Ἰε-
ριμίαν, μετὰ τῶν Θρήνων καὶ Ἐπιστολῶν αὐτοῦ τε
καὶ τοῦ Βαρούχ· εἰκοστήν τρίτην Ἰεζεκιήλ τὸν προ-
φήτην, εἰκοστήν τετάρτην Δανιήλ τὸν προφήτην, εἰ-
κοστήν πέμπτην τὸ πρῶτον βιβλίον τοῦ Ἑσδρά, εἰ-
κοστήν ἕκτην τὸ δεύτερον βιβλίον, εἰκοστήν ἑβδόμην
τὸ βιβλίον Ἑσθέρ. Καὶ αὗται εἰσιν αἱ εἰκοσιεπτὰ βιβλοὶ, αἱ ἐκ Θεοῦ δοθεῖσαι τοῖς Ἰουδαίοις. Εἰκοσιδύο
δὲ ὡς τὰ παρ' αὐτοῖς στοιχεῖα τῶν Ἑβραϊκῶν γραμμάτων ἀριθμοῦμεναι, διὰ τὸ διπλοῦσθαι (57) δεκά-
βιβλούς εἰς πέντε λεγομένας. Περὶ τούτου δὲ ἄλλη πού σιγῶς εἰρήκαμεν.

Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι δύο βιβλοὶ παρ' αὐτοῖς ἐν ἀμφιλό-
κῳ, ἡ Σοφία τοῦ Σιράχ, καὶ ἡ τοῦ Σολομῶντος, χωρὶς
ἄλλων τινῶν βιβλίων ἑναποκρύφων. Πάσαι δὲ αὗται
ἱερὰ βιβλοὶ τὸν Ἰουδαϊσμόν ἐδίδασκον καὶ τὰ τοῦ νόμου
φυλάγματα ἕως τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
παρουσίας· καὶ καλῶς ἐφέροντο παιδαγωγούμενοι ἐν
τῷ νόμῳ, εἰ ἐδέξαντο τὸν Χριστὸν τὸν ὑπὸ τοῦ παιδαγω-
γοῦ, φημὶ δὲ τοῦ νόμου, αὐτοῖς προκηρυχθέντα τε καὶ
προφητευθέντα, ἵνα, δεξάμενοι αὐτοῦ τὴν θεότητα,
καὶ τὴν ἑνσάρχον αὐτοῦ παρουσίαν μάθωσιν, οὐ κατὰ-
λυσιν νόμου, ἀλλὰ τὴν τοῦ νόμου πληρώσωσιν· ἐπειδὴ
οἱ τύποι ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν, ἡ δὲ ἀλήθεια ἐν τῷ Εὐαγ-
γελίῳ. Ἐκεῖ γὰρ ἡ περιτομὴ σαρκικὴ ὑπηρετήσασα
χρόνῳ ἕως τῆς μεγάλης περιτομῆς, τούτεστι τοῦ Βα-
πτίσματος τοῦ περιτέμνοντος ἡμᾶς ἀπὸ ἁμαρτημά-
των, καὶ σφραγίσαντος ἡμᾶς εἰς ὄνομα Θεοῦ. Καὶ ἦν
ἐκεῖ Σάββατον, κατέχον ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα Σάββατον,
τούτεστιν εἰς ἀνάπαυσιν Χριστοῦ, ἵνα ἐν Χριστῷ
σαβδατίσωμεν ἀπὸ ἁμαρτημάτων. Καὶ ἦν ἐκεῖ πρό-
δατον ἀλογον θυόμενον, καθοδηγοῦν ἡμᾶς εἰς τὸ μέγα
πρόδατον, καὶ ἐπουράνιον ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ ὅλου
τοῦ κόσμου τυθέν. Καὶ ἦν ἐκεῖ ἀποδεκάτωσις ἀσφα-
λιζομένη, ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς τὸ ἴωτα ἡ δεκάς, τὸ
πρῶτον στοιχεῖον τοῦ Ἰησοῦ ὀνόματος.
ret ovem, pro nostra mundiue totius salute inactatam. Præterea instituta apud illos decimatio fuit,
quæ nos eo præmuniret, ne iota litteram, quæ nota decussis est, idemque Jesu nominis primum ele-
mentum ignorare possemus.

Ζ'. Ἐπεὶ οὖν τῷ τύπῳ ἠχθησαν, καὶ οὐκ ἐφθασαν
εἰς τελείωσιν τὴν διὰ νόμου καὶ προφητῶν καὶ ἄλλων,
καὶ πάσης βίβλου κεκηρυγμένην, ἐξεβλήθησαν ἀπὸ

(57) διὰ τὸ διπλοῦσθαι. Nam libri duo Regum
priores, quos Samuelis vocant, volumen unum con-
stituunt, itemque Regum duo posteriores unum.
Tum liber Ruth cum Judicum libro volumen uni-
cum facit. Sic et libri Paralipomenon duo, totidem-

VI. Ac quod ad Judæos istos attinet, **19** ad il-
lud usque tempus, quo ex Babylonica servitute
reversi sunt, hos et prophetas, et prophetarum li-
bros habuerunt. Primus est Geneseos liber; ii,
Exodi; iii, Leviticus; iv, Numeri; v, Deuterono-
mium; vi, liber Jesu filii Nave; vii, Judicum; viii,
Ruth; ix, Job; x, Psalterium; xi, Parabolæ Salomo-
nis; xii, Ecclesiastes; xiii, Canticum canticorum;
xiv, liber I Regnorum; xv, liber II Regnorum; xvi,
liber III Regnorum; xvii, liber IV Regnorum; xviii,
liber I Paralipomenon; xix, liber II Paralipome-
non; xx, duodecim prophetarum; xxi, Isaias
propheta; xxii, Jeremias propheta, cum Lamenta-
tionibus, et epistolis tam ejus, quam Baruchi;
xxiii, Ezechiel; xxiv, Daniel; xxv, liber I Esdræ;
xxvi, liber II Esdræ; xxvii, Esther. Atque hæc
sunt xxvii volumina, quæ Judæis sunt concessa
divinitus: quæ ad xxii pro litterarum quæ apud
Hebræos sunt numero rediguntur: propterea quod x
ex illis in quinque juga distribuuntur. De quo alio
loco perspicue disputavimus.

Sunt et alii duo libri, quos illi pro dubiis habent,
nimirum Sirachi et Salomonis Sapientia, præter alios
quosdam qui apocryphi, hoc est obscuri dicuntur.
Porro omnia illa sacrosancta volumina Judaica insti-
tuta, legisque cæremonias ducebant, usque ad Jesu
Christi Salvatoris adventum; omninoque præclare
sub hac lege, velut quodam institutore cum illis actum
foret, si quem eadem illa lex prædixerat, venturum-
que monstraverat, Christum agnoscere voluissent;
ut ejus divinitatem confessi, hoc ipsum quod cor-
pore præditus advenisset, non ad legis eversionem
pertinere, sed ad ejus consummationem intellige-
rent: quoniam umbræ duntaxat atque imagines in
lege, in Evangelio veritas ipsa continetur. Nam il-
lic corporis præscripta circumcisio est, quæ in usu
tandiu fuit, quoad ingens est illa circumcisio sub-
secuta, Baptismus videlicet, quo nos a peccatis
præcidimur, et in Dei nomine signamur. Habebant
illi præterea Sabbatum, quod nos ad magnum il-
lud Sabbatum, hoc est Christi Domini quietem,
præparando detinet, ut a peccato **20** cessantes
velut Sabbatum quoddam in Christo celebremus.
Erat penes illos et ovis victima rationis expers,
quæ nos ad illam magnam cælestemque perduce-

VII. Quoniam igitur per umbras ac figuras tra-
ducti sunt, nec eam perfectionem assecuti, quanti
lex pariter, ac prophetæ, cæterique omnes, atque

que Esdræ, singula apud Hebræos volumina fa-
ciunt. Ita v expunctis voluminibus, constat xxii, li-
brorum numerus. Vide Hieron. in *Prologo Galeato*;
Cyrillum *catech.* iv, Eusebium lib. vi *Histor.*,
c. 49.

universa Scripturarum oracula prædicabant, ab agricolatione depulsi sunt; eorumque loco gentes introductæ; adeo ut nulla sit illis consequendæ salutis alia relicta ratio, quam ut ad Evangelii gratiam postliminio confugiant. Etenim apud ipsos omnia justitiæ præsidia cassa inaniaque reddita sunt; uti passim divinæ litteræ, et obique fere testantur. Ex quibus unum duntaxat testimonium afferemus, quo quam immutabilis firmaque adversus illos lata sententia sit paucis ostenditur. Quid enim in ipsos a Deo decretum sit, verba illa declarant. *Anima, inquit, quæ prophetam illum non audierit, exterminabitur a tribu sua, et ab Israele, et ab omni regione quæ caelo subjicitur*¹. Quod nimirum quæ lex mystice tradiderat, hæc a Christo Domino consummari, munisque perfecte ac salubriter oportebat: ac quisquis illum audire renueret, aut detrectaret imperium, eum tametsi legem usquequaque servaret omni spe potiundæ salutis excludi. Neque enim lex præstare perfectum hominem potest; pro eo quod crassa omnia corporeaque consequendæ justitiæ præsidia completitur, quæ in Christo Domino reipsa consummantur.

Hactenus de Judæorum secta. De qua pauca quædam commemorare visum est, ne omnino prætermitteremus, atque ut ex parte saltem quæ illorum propria sunt oratione prosequeremur. Præsertim cum omnibus fere tam illorum sit institutum, quam ejus redarguendi convincendique ratio perspecta. Nos vero primordia illius ostendimus, et undenam excitatum fuerit docuimus, ac quemadmodum ab Abrahami patriarchæ religione a quo procreati fuerant religiosi principio nominati sint; Israelitæ vero ab illius filio Jacobo, qui Israel vocatus est. Sed a Davidis tempore, qui e Judæ stirpe regnum obtinuit, xii omnes **21** tribus Judæi atque Israelitæ promiscue dicebantur, usque ad Salomonem Davidis, et Roboamum Salomonis filium, Davidis nepotem. Ex quo quidem per justissimam Dei animadversionem, quodque male meritis erat Roboamus, xii illæ tribus divisæ sunt; adeo ut duabus cum dimidia Judæ sive Roboamo relictis, novem cum dimidia Jeroboamo fuerint concessæ. Hæ vero novem Israelitarum, aut Israelis nomine censebantur, quibus Jeroboamus Nabati filius præerat, ejusque regni sedes in Samaria constituta. Reliquæ dux Hierosolymis contributæ penes quas Judæorum nomen resedit. Harum princeps Roboamus erat Salomonis filius, atque ab eo deinceps regum est deducta successio.

Etenim Roboamus Abiam genuit, Abias Asam, **D** Asa Josaphatum, Josaphatus Joramum, Joramus Ochoziam, Ochozias Joam, Joas Amasiam, Amasias Azariam, qui et Ozias vocatus est;

¹ Deut. xviii, 18, 19.

(58) *Ἦτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται*. Solet plerumque Scripturæ verba non lisdem, quibus concepta sunt, citare verbis, sed immutatis, ut hoc loco factum est.

(59) *Βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ*. Samaria regionis interdum nomen est, interdum oppidi. Priori modo etiam ante conditam Samariam usurpatur III Reg. xiii, 32: *Profecto enim veniet sermo, quem prædixit in sermone Domini contra altare, quod est in Bethel et contra omnia fana excelsorum, quæ*

τῆς γεωργίας, καὶ εἰσῆλθε τὰ ἰθνη, ἐκείνων μηχανῆς δυναμένων σωθῆναι, εἰ μὴ τι ἀνακίμψωσιν εἰς τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου. Πάντα γὰρ αὐτοῖς τὰ δικαιώματα κατήργηται, ἐκάστης μαρτυρίας τοῦτο λεγούσης, ὡς ἔχει ἐν πάσῃ Γραφῇ. Συντόμως δὲ ἀπὸ μιᾶς μαρτυρίας τὸ ἀνυπέρθετον καὶ ἀπαράβατον τῆς κατ' αὐτῶν ἀποφάσεως ἐροῦμεν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἀκριβῶς τὴν κατ' αὐτῶν ψῆφον. Καθὼς φησιν· *Ἦτις ψυχὴ οὐκ ἀκούσεται* (58) *τοῦ προφήτου ἐκείνου, ἐξ ὁλοθρευθήσεται ἀπὸ τῆς συνάχης αὐτῆς, καὶ ἐξ Ἰσραὴλ, καὶ ὑποκείσθωεν τοῦ σίγαντος*. ὡς τοῦ Κυρίου μέλλοντος τὰ διὰ τοῦ νόμου μυστικῶς παραδοθέντα τελειῶς καὶ σωτηριωδῶς ἐπασφαλίζεσθαι· τὸν δὲ μὴ ἀκούοντα αὐτοῦ, μηδὲ ἀντιχόμενον μὴ ἔχειν σωτηρίαν, καὶ τὰ τὸν νόμον ποιῆσαι, τοῦ νόμου μὴ δυναμένου τελειοῦν τὸν ἄνθρωπον, διὰ τὸ σωματικῶς τὰ ἐν αὐτῇ δικαιώματα γεγράφθαι, καὶ ἐν Κυρίῳ Χριστῷ ἀληθινῶς πληροῦσθαι.

excludi. Neque enim lex præstare perfectum ho-

Ἔως τούτου μοι λελέχθω περὶ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Καὶ γὰρ ὀλίγων ἐμνημόνευσα εἰς τὸ μὴ πᾶν αὐτῶν παρασιωπῆσαι, ἀλλ' ἐν μέρει ὑποδείξαι. Πᾶσι γάρ, ὡς εἶπεν, πρόβληός ἐστιν ἡ κατ' αὐτοὺς ὑπόθεσις, καὶ ὁ πρὸς αὐτοὺς ἐλεγχος. Ἐδείξαμεν δὲ καὶ τὴν ἀρχὴν. πῶθεν ἔσχον τὴν εἰσαγωγὴν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς ἐκ τῆς τοῦ Ἀβραάμ τοῦ πατριάρχου θεοσεβείας καλοῦνται θεοσεβεῖς, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς ἐκ σπέρματος αὐτοῦ· ἀπὸ δὲ τοῦ ἐκγόνου αὐτοῦ, φημι δὲ Ἰακώβ, τοῦ καὶ Ἰσραὴλ, Ἰσραηλῖται. Ἐξ ἡμερῶν δὲ Δαβὶδ τοῦ βασιλευσάντος ἐκ φυλῆς Ἰούδα καλοῦντο Ἰουδαῖοί τε καὶ Ἰσραηλῖται. Πᾶσαι αἱ δώδεκα φυλαὶ, καὶ ἕως Σαλομῶνος τοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, καὶ ἕως τοῦ Ροβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, ἐκγόνου δὲ τοῦ Δαβὶδ, καὶ κατ' ἐπιτίμησιν Θεοῦ, καὶ ἀναξιοῦντα τοῦ Ροβοάμ, ἐσχίσθησαν αἱ δεκαδύο φυλαὶ, καὶ γέγονασι δύο ἡμῖν μετὰ τοῦ Ἰούδα, ταυτέστι μετὰ Ροβοάμ, καὶ ἐννέα ἡμῖν μετὰ Ἱεροβοάμ. Ἐκαλοῦντο δὲ αἱ ἐννέα Ἰσραηλῖται τε καὶ Ἰσραὴλ, βασιλευόμεναι ὑπὸ τοῦ Ἱεροβοάμ (59) υἱοῦ Ναβὰτ ἐν Σαμαρείᾳ. Αἱ δὲ δύο εἰς Ἱερουσαλὴμ Ἰουδαῖοι καλούμενοι, βασιλευόμεναι ὑπὸ Ροβοάμ υἱοῦ Σαλομῶνος, καὶ γέγονασι πάλιν διαδοχαὶ βασιλέων.

Harum princeps Roboamus

D *Ροβοάμ γεννᾷ τὸν Ἀβιά· Ἀβιά τὸν Ἀσά· Ἀσά τὸν Ἰωσαφάτ· Ἰωσαφάτ τὸν Ἰωράμ· Ἰωράμ τὸν Ὀχοζίαν· Ὀχοζίας τὸν Ἰωάς· Ἰωάς τὸν Ἀμεσίαν· Ἀμεσία τὸν Ἀζαρίαν, τὸν καλούμενον Ὀζίαν·*

sunt in urbibus Samariæ. At cap. xvi, 24, Amri rex Israelis emit montem Samariæ a Somer duobus talentis argenti; et edificavit eum, et vocavit nomen civitatis, quam extruxerat, nomine Semer domini montis Samariam. Apud Epiphanium ergo ratio postulat, ut Samaria regionis potius, quam oppidi vocabulum sit. Nondum enim Jeroboamo regnante condita erat Samaria. Et tamen cum Hierosolymis opponatur, pro oppido sumi videtur.

Ἀζαρίας καὶ Ὀζίας τὸν Ἰωάθαμ· Ἰωάθαμ τὸν Ἀχαά· Ἀχαά τὸν Ἐζεκίαν. Ἐν χρόνοις δὲ Ἐζεκίου καὶ Ἀχαά ἡγαλωτεύθησαν φυλαὶ ἐκ τοῦ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ὅρια Μήδων. Μετὰ τοῦτο Ἐζεκίας γεννᾷ τὸν Μανασσῆ· Μανασσῆς τὸν Ἀμώς· Ἀμώς τὸν Ἰωσία· Ἰωσίας τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελούμ (60) καλούμενον, ὃς καὶ Ἀμασίας ἠλέγτο. Ὁ Ἰεχονίας οὗτος γεννᾷ τὸν Ἰεχονίαν τὸν καλούμενον Σεδεκίαν, καὶ Ἰωακείμ.

II. Καὶ μηδὲς περὶ τούτου (61) ἀμφεβαλλέτω· θρυ-

(60) Ἰωσίας τὸν Ἰεχονίαν, τὸν καὶ Σελούμ. Multis modis implicata et obscura est postremorum Judæ Regum successio, quam impeditiorem facit Matthæi genealogia. Nos utrumque nodum breviter hoc loco dissolvemus. Josias Amon filius regni hæredes filios habuit omnino tres, ut ex lib. IV Reg. constat. Primus post parentis mortem regnavit Joachaz mensibus tribus : IV Reg. xxiii, 30, qui et Jechonias in apocrypho [Esdrae libro tertio dicitur, cap. 1, 34. Perperam enim Maldonatus noster id ad Joacim accommodavit. Secundus est Joakim, qui et Eliacim vocatus est, lib. IV Reg. xxiii, 34, qui annos regnavit xi. Tertius fuit Sedecias ; ante quem Joachin, sive Jechonias Joacimi filius tribus mensibus imperavit : cap. xxiv, 17. At I Paral. iii, 15, Josiæ filii nominantur quatuor : Joanam, Joakim, Sedecias, et Sellum. Cum hic multa ab Interpretibus, et Chronologicis afferantur, placet Hebræorum sententia, in primisque Aben Hesræ in i cap. Dan. R. Levi ben Gerson, et R. David ad lib. IV Reg. cap. xxiii, Sellum eundem esse cum Joachaz, qui paternum imperium populari factione, non jure successionis obtinuit, quod et Scriptura cap. xxiii, 30, declarat his verbis : *Tulitque populus terræ Joachaz filium Josiæ : et unxerunt eum, et constituerunt eum regem pro patre suo.* Nam si ætatis ordinem spectes, post Johanam, qui ante patris obitum præreptus videtur, maximus natus fuit Joacim, sive Eliacim. Quod et Josephus lib. x, cap. 7, Orig. docuit. Etenim Joachaz cum ad regnum erectus est, viginti trium annorum erat ; cap. xxiii, 31 : Joachim vero, qui post tres menses regnum capessivit, annorum erat xxv ; biennio itaque major fuit. Unde et Joakim anno Josiæ circiter vi natus est, Joachaz vero ix. Tertius natalium ordine debet esse Sedecias ; qui post xi annos et vi menses a morte Josiæ a Nabuchodonosore regno præpositus est. Actum vicesimum et primum ætatis annum habebat, cap. xxiv, 18. Quare Joachazo junior est, natusque anno Josiæ xxi, vel xxii. Atqui in lib. I Paralipom. postremus numerator Sellum, quem Joachaz esse diximus. Non desunt conjecturæ, cur postremum in locum conjectus sit Sellum, quas, ne longiores simus, chronologi suppeditabunt. Quanquam Hebræi quidam, ut Aben Ezra in cap. i Dan. Sellum sive Joachaz postremum Josiæ liberorum esse velint, et quod Sedecias, cum regnare cœpit, xxi annos natus fuisse dicitur, interpretari student. Scribit enim ille triennio ante Josiæ necem Sedeciam regem esse consalutatum ; unde cum Josias mortuus est annum egit xxiv. Idque ex eo probat, quod Hieron. xxvii, in principio regni Joakim jussus est propheta vincula præparare, ac regum nuntiis dare, qui venerant Jerusalem ad Sedeciam regem Judæ : nimirum quod finitimi reges Sedeciam, quem ab hinc triennio regem esse factum didicerant, mortuo Patre adhuc regnare sibi persuaserant, ad eumque legatos miserant : ita Aben Ezra. Quæ mihi interpretatio non magnopere placet. Sed utut ea se res habet ; omnino Sellum est Joachaz. Nam Jerem. xxii, 41, *Sellum filius Josiæ pro Josia patre suo regnasse* dicitur : is autem est Joachaz. Cum hæc partim certissima, atque e sacrarum librorum au-

A Azarias sive Ozias Joathamum, Joathamus Achasum, Achasus Ezechiam, Ezechia porro et Achaso regnantibus, tribus ex Israele in Medorum limites deportatæ sunt. Post hæc Ezechias Manassen genuit, Manasses Amosum ; Amosus Josiam, Josias Jechoniam, qui et Selumus et Amasias dictus est. Ab hoc Jechonia ejusdem nominis alter, cognomento Sedecias, una cum Joacimo genitus est.

VIII. Nec est quod ea de re quisquam dubitet ;

ctoritate deducta, partim probabilia sint ; ex his nonnulla ab Epiphanio commissa castigari necesse est. Primum quod Jechoniam ait Josiæ filium eundem esse cum Sellum ; nam Matthæus Jechoniam quidem a Josia genitum asserit ; sed Jechoniæ filium non Jechoniam alterum, sed Salathielem appellat. Atqui Sellum, sive Joachaz prolem habuit nullam ; neque Jechonias ab altero quam ab apocrypho Esdræ libro nominatur. Quamobrem Epiphanius per Jechoniam Josiæ filium Joacimum, sive Eliacimum intellexit ; ejus filius Jechonias, idemque Joachin appellatus יְחִיָּזָה ; pater autem יְחִיָּזָה. Verum Joakim nusquam Jechonias vocatur : hæc prima est hallucinatio ; altera, quod Amasiam eundem Jechoniam, sive Joachimum nominat, quod unde hauserit, nescio ; tertia, omniumque gravissima, quod Jechoniam, hoc est Joacimum genuisse Sedeciam, ac Joacimum existimat, lib. I Paralip., c. iii, 15, ex quatuor Josiæ filiis, Joanam, Joakim, Sedecia, et Sellum, secundus, nempe Joakim genuit Jechoniam, et Sedeciam, Jechonias Salathiel. Duo ergo suere Sedeciæ, neuter Jechoniæ filius ; sed prior Josiæ, qui et postremus ex Davidis stirpe regnavit ; alter Joakimi filius, qui nunquam rex fuit. Quos quidem ambos Epiphanius permiscuit ; nam qui ab eo commemoratur Sedecias, ille est ipse, qui regni novissimus imperavit. Cujus etiam fratrem Joakimum appellat, quæ quarta est hallucinatio ; nisi quis Sedeciam alio nomine Joacimum ab Epiphanio nominari censeat, ut καὶ Ἰωακείμ, ad καλούμενον referatur. Quod et nihilo secius falsum est : Joakimi quippe filius Joachin fuit, qui male hic Ἰωακείμ concepitur, ejus patruum Sedeciam Scriptura vocat. Hieron. in cap. i Dan. Joacimum Josiæ F. per kim, Joacimi vero filium scribi per chin observat. Totidem paucis illis verbis a sanctissimo eruditissimoque viro Epiphanio peccata sunt ; quorum admonere lectorem officii est institutique nostri ; excusare, humanitatis ; dissimulare, aut tueri velle, neque officii, neque humanitatis est.

(61) Καὶ μηδὲς περὶ τούτου. Hic illa gravis agitur quæstio ; sitne in Matthæi Genealogia aliquis nomen præteritum. Etenim Matthæus generationibus recensitis omnibus, tria intervalla distinguit, quibus singulis xiv generationes assignat. Utpote ab Abrahamo ad Davidem xiv : totidem a Davide ad transmigrationem Babylonis : ac postremo totidem a transmigratione ad Christum. In duobus intervallis prioribus constat numerus ; in tertio xiii duntaxat capita numerantur. Nam generationum nomine personas ipsas Matthæus intelligit, quæ aut gignunt, aut gignuntur. Quare unum aliquod nomen, sive generatio una desideratur. Cum hunc Matthæi locum Christiani nominis hostes tanquam inextricabilem objicerent, quæstionis difficultas nostrorum excitavit ingenia ; et innumeræ rationes excogitatæ sunt : quarum hæc plerisque commodissima videtur, ut librariorum culpa nomen aliquod exciderit. Quamobrem Epiphanius Jechoniam his a Matthæo positum arbitratur ; quam ejusdem vocabuli repetitionem exscriptores vitiosam rati, præpostere correxerunt. Ergo ita Mat-

miretur vero magis accuratam a nobis initam rationem, et hoc loco in studiosorum gratiam utiliter explicatam, qui castigatiora exempla consulere eruditionis causa voluerint. Non enim dissulo, quin cum animi sui fructu candide in his quæ a nobis proposita sunt acquiescere cogantur; simulque vocem illam lucrifaciant, quæ ab imperitis quibusdam emendatoribus est propter ambiguitatem ex Evangelio sublata. Nam cum generationes omnes Matthæus tripartito distribuerit, et ab Abrahamo ad Davidem usque xiv enumeret, superior utraque series integra reperitur, neque quidquam ad numerum deest, qui ad Jechoniam ordine pertexitur. At tertia demum series xiii duntaxat non xiv, generationum nomina complectitur, quod a nonnullis commissum est; qui cum Jechonias duos conjunctim esse scriptos cernerent, arbitrati sunt eandem vocem præposere in ea 22 serie repetitam. Verum ejusdem ista repetitio minime fuit; sed numerandi ordo perspicuus. Siquidem Jechonias filio de parente nomen impositum est. At isti elegantiae vindices, dum unum nomen expungunt, per summam ignorantiam contra propositum peccarunt; atque et nominum xiv collegium, quod multiplicem unius ad alterum rationem habitudinemque sustulerunt.

Ceterum ab Jechonias tempore deinceps Judæorum in Babylonem deportatio contigit. In qua Nabuchodonosorem convenientes apud Babylonem seniores rogarunt, ut e suis certos in Judæam homines ad habitandum mitteret, ne silvescens incultaque regio deserta penitus maneret. Nec regi postulatio illa displicuit. Itaque quatuor ex imperio suo subditis gentibus sine mora dimisit, nimirum Chuthæos, et Cudæos, ac Sepharuræos, et

¹ γρ. ἐπιτέχληται. Cor. ἐπετέχλητο.

thæum scripsisse putat: *Josias autem genuit Jechoniam, et fratres ejus in transmigratione Babylonis: Jechonias autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel, etc.* Jam scimus quis ex Epiphaniï mente sit Jechonias iste. Prior enim est Joakim, sive Eliacim, Josiæ F. Posterior alio nomine Sedecias dictus est. Sed quam absurdum illud sit, e superioribus constat. Nam si de Sedecia Rege loquatur, quod ex Regii stemmatis successione videtur velle, Sedecias non Jechonias, neque Joakimi, sed Josiæ filius est. Sin alterum Sedeciam intelligat, qui privatus vixit, est ille quidem Joakimi filius, sed non Jechonias. Nam lib. I Paral., iii, 15, Joakim Josiæ filius Jechoniam et Sedeciam genuit, Jechonias Salathielem. At Epiphanius Jechoniam et Sedeciam, quos tam perspicue Scriptura distinguit, in eundem virum conflavit. Non dubium est, quin Jechonias ille, qui Salathielem a Matthæo genuisse dicitur, idem sit cum eo, quem Paralipomenon liber commemorat. Sed alius ei pater quam Jechonias querendus est. Maldonatus noster Joakim pro iterato Jechonia substituit: atque ita legit *Joacim autem genuit Jechoniam: Jechonias autem genuit Salathiel*. Quod Scripturæ consentaneum est.

(62) *Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας.* Multiplex error, quo vix ullus ab Epiphaniï gravior est commissus. Non enim post Hierosolymorum excidium, sed tanto ante, post x videlicet tribuum deportationem, coloni in Samariam submissi, idque

μαζέτω δὲ μᾶλλον τὴν ἀκριβολογίαν ὠφελίμως ἐν ταῦθα κειμένην τοῖς σπουδαίοις, χρηστομαθείας ἕνεκα τὰ ἀκριβῆ τῶν ἀντιγράφων καταλαμβάνειν ἐθέλουσιν, οἵτινες εὐθὺς μετὰ τῆς ὠφελείας, εὐγνωμονεῖν ἀναγκασθῶσονται, κερδίζαντες τὸ ὑπὸ τινῶν ἀμαθῶν τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰς ἀμφιβολίαν ὥς κατὰ διόρθωσιν ἀφανισθῆναι βητόν. Τριχῶς γὰρ ἀριθμήσαντος τοῦ ἁγίου Ματθαίου τὰς γενεάς, ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἄχρι τοῦ Δαβὶδ φήσαντος γενεάς δεκατέσσαρας, οἱ δύο ἀνώτεροι ἀριθμοὶ σαφεῖς εὐρίσκονται, μηδεμίαν ἑλλειψίν ἀριθμοῦ περιέχοντες. Ἔως γὰρ τοῦ Ἰεχονίου περιέχουσι τοὺς χρόνους. Ὁ δὲ τρίτος ἀριθμὸς οὐκέτι δεκατέσσαρων γενεῶν εὐρίσκεται κατὰ διαδοχὴν ὀνομάτων τὸ πλήρωμα ἔχων, ἀλλὰ δεκατριῶν. Ἐπειδὴ τινὲς, Ἰεχονίαν ἅμα Ἰεχονίᾳ ἐτέρῳ ἐπιτοῦντο εὐρόντες, ἐνόμισαν τὸν ἀριθμὸν δεδισσο-
B λογισμένον εἶναι. Οὐκ ἦν δὲ δισσολογία, ἀλλὰ ἀριθμὸς σαφής. Εἰς ὄνομα γὰρ πατρὸς ὁ παῖς ἑπέτεχλητο Ἰεχονίας τοῦ Ἰεχονίου. Ἀφιλόμενοι οὖν τινες ὥς κατὰ φιλοκαλίαν τὸ ἐν ὀνόματι ἀγνοίᾳ φερόμενοι, ἑλλειψὲς ἐποίησαντο τῆς ὑποθέσεως, κατὰ τὴν ὁμῶς τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δεκατέσσαρων ὀνομάτων τὴν ὑπόθεσιν, καὶ τὸ πολὺπειρον τῆς σχέσεως ἠφάνισαν.

ibidem ostenditur, uno detracto numerarunt, et

ἴνεται γοῦν ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ χρόνου Ἰεχονίου ἡ αἰχμαλωσία ἡ εἰς Βαβυλῶνα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τῆς αἰχμαλωσίας (62) προσήλθον οἱ πρεσβύτεροι τῶν Ναβουχοδονόσορ ἐν Βαβυλῶνι, παρακαλοῦντες ἀποσταλῆναι τινὰς τῶν ἰδίων αὐτοῦ ἐγκαθέτους εἰς τὴν Ἰσραηλιτῶν γῆν, ὥπως μὴ ἡ χώρα ὀλομανθῆσας ἐρημωθῇ. Καὶ ἐδέξατο τὴν παρ' αὐτῶν παράκλησιν. Οὐ γὰρ ἀνεβάλλετο, καὶ ἀποστέλλει μὲν τῶν ἰδίων τέσσαρα γένη, τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους (63),

a Salmanassaro, non a Nabuchodonosore. Vide IV Reg. cap. xiv. Neque vero solus in eo errore fuit Epiphanius, nam et Procopius in *Isaiam* a Nabuchodonosore Samariam, et Judæam expugnatas ait. Atqui com. 24, dicitur Assyriorum rex de Babylone, et de Cutha cæterisque regionibus transtulisse colonos in Samariam. An tum Salmanassar Babylonem obtinebat, ut qui tunc in ea regnabat Assyriorum vectigalis esset? Hoc quidem probabile est. Nam post Assyriorum vetus illud ac diuturnum imperium extinctum, Babyloniorum primordia a Nabonassaro cæperunt, anno per. Jul. 3967 centum fere annis a constituta Medorum monarchia; quæ iniit anno 3838. Porro Salmanassar x tribus captivas abduxit circiter annum per. Jul. 3993, anno Ezechiae vi. A quo ad Nabopolassarum Nabuchodonosori patrem anni sunt 96. Interitus enim Nabopol. convenit anno per. Jul. 4089, sub quo, imo ante ipsum, Babyloniorum imperium florere, excitarique cœpit: cum jam Assyriorum secundum illud occidisset. Etenim post Assaraddon nulla sit amplius regum Assyriorum mentio: sed Merodachi filii Baladan Babyloniorum principis, IV Reg. xi, 12, anno Ezechiae xiv. Ideoque post Merodach Babylonios reges crediderim ab Assyriorum dominatu se in libertatem asservisse.

(63) *Τοὺς τε Χουθαίους καλουμένους.* Quatuor hosce populos longe aliter Scriptura concipit: *Adduxit, inquit, rex Assyriorum viros de Babylone, et*

καὶ Κουδαίους, Σεπφρουραίους καὶ Ἀναγωγανᾶους. **A** Anagoganæos. Qui cum simulacris suis eo profecti sedem in Samaria constituunt. Hanc enim, quod præpingui gleba fertilique foret, ad habitandum deligunt. Verum aliquanto postea tempore a feris laniati, leonibus videlicet, pardis et ursis, aliisque crudelibus bestiis incursantibus, legatos in Babylonem cum precibus mittunt; vehementer eos admirati, qui istuc ante se domicilium collocaverant, qui tandem a ferarum vi et immanitate servare sese potuissent. Quibus auditis rex accersitis senioribus interrogat, quænam illis in Judæa vitæ ratio; tum quomodo in tanta bestiarum incursione, tantisque regionis incommodis illarum laniatum ac feritatem effugissent. Illi constitutas a Deo sibi leges demonstrant, prudenterque quod erat rationi consentaneum significant: nullam his in locis nationem posse consistere, nisi divinitus traditis per Moysen legibus obtemperaret, Deum quippe terræ præsidem, ac protectorem esse; minimeque pati ab externis populis per simulacrorum cultum, aliasque superstitiones quidquam illic contra instituta committi. Quæ omnia Nabuchodonosor negligenda minime ratus, sinceræ illorum orationi fidem accommodans, legis exemplum poposcit. **23** Cujus cum illi copiam abunde secissent, Esdram quemdam sacerdotem Legisque doctorem Babylone cum illa ipsa lege destinant, ut Assyrios qui Samariam incolebant, hoc est Chutthæos, aliosque supra commemoratos populos, Mosaicis decretis imbuerent. Accidit hoc tricesimo plus minus anno, quam Judæi ex Israele ac Hierosolymis deportati fuissent. Igitur Esdras, et qui cum eo profecti sunt, Samaritanæ regionis incolæ erudiunt; indeque Samaritæ dicti, qui ab Esdra, quem rex Babylone miserat, legem acceperunt. Post hæc aliis xl annis elapsis dissoluta captivitate Israelitæ in patriam reversi sunt.

Θ. Ἐπίστη δὲ θαυμάζειν, πῶς συμβέβηκε τὰ τέσσαρα ἔθνη καὶ τέσσαρες αἰρέσεις ἐν αὐτῷ τῷ ἔθνει γενέσθαι· φημὶ δὲ πρῶτον Ἑσσηνῶν, δευτέρων Γορθηνῶν, τρίτον Σεβουαίων, τέταρτον Δοσιθέων. Ἐντεῦθεν ἀρχὴ μοι γίνεται τῆς τοῦ ἐπαγγέλματος κατὰ αἰρέσεων πραγματείας, καὶ τὸ αἴτιον, ὅπως ¹ διασαφίσων ἐν βραχεὶ ἔρῳ. Τί δὲ ἔστιν ἄλλο, ἢ ὅτι ἀπὸ τῆς τῶν γλωσσῶν πολυφόρου ἀλλοιοφωνίας φύλαί γεγόνανσι; Κατὰ δὲ ἐκάστην φύλιν τε καὶ πα-

¹ Forte φήσαντες. ² Forte διασαφίσω.

de Catha, et de Hava, et de Emath, et de Sepharaim. Græce ita: Καὶ ἐκ Χυθᾶ, καὶ ἀπὸ Ἀουάν, καὶ ἀπὸ Αἰμαθ, καὶ ἀπὸ Σεμφρουαίμ. Quod ad Chutthæos attinet, Josephus, lib. ix Ἀρχαιολ., c. 14, a Chutthia Persidis regione, et cognomine fluvis nominatos affirmat. Vide Eliam Thisbitem, vocabulo τῆρ. Ab his nihil, opinor, discrepant Κουδαῖοι, licet Epiphanius secernat; nisi quis Αἰμαθαίους ejus loco reponendum censeat. Nam pro Ἀναγωγανᾶους fortasse Ἀουαναίους melius erit, pro Ηαυαῖς cum LXX Ἀουάν scribant. At Scaliger Ἀνάγνους Γαναίους leg. ariolatur; quia ἡνὲν sunt ἀναγνοί, obsceni. Verum nationum hic nomina, non morum, ac vitio-

rum propria commemorantur. (64) Ἐσδρα τινὰ ἱερέα. Mirifica rerum, temporumque perturbatio. Esdras asserit a Nabuchodonosore missum, qui Samariæ inquilinos Moysi legem doceret, idque anno xxx Babylonicæ captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdras ab eo intellexisse, qui Hecaliaz filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notæ, quod Israeliticam, hoc est x tribuum captivitatem, cum altera confundit, quæ sub Nabuchodon. contigit. Quil enim aliud facere potuit; qui Nabuchodon. eundem cum Salmanas-saro constituerat?

IX. Illud vero admiratione mihi dignum videtur, quemadmodum pro iv illarum gentium numero, totidem in eo populo sectæ coluerint. Quarum prima est Essenorum; ii, Gorthenorum; iii, Sebuæorum; iv, Dositheorum. Hoc erit propositi nobis argumenti, susceptique adversus hæreses operis initium: ac primum multiplicium illorum errorum originem paucis, sed perspicue declarabo. Quænam vero tandem alia esse potest, nisi quod linguarum ex

rum propria commemorantur.

(64) Ἐσδρα τινὰ ἱερέα. Mirifica rerum, temporumque perturbatio. Esdras asserit a Nabuchodonosore missum, qui Samariæ inquilinos Moysi legem doceret, idque anno xxx Babylonicæ captivitatis accidisse. Non videtur alterum Esdras ab eo intellexisse, qui Hecaliaz filius legis scriba dicitur. Sed alium tamen, si verum illud est, oportet fuisse. Non melioris est notæ, quod Israeliticam, hoc est x tribuum captivitatem, cum altera confundit, quæ sub Nabuchodon. contigit. Quil enim aliud facere potuit; qui Nabuchodon. eundem cum Salmanas-saro constituerat?

illa varietate nationum sunt facta dissidia? Singule porro nationes ac familiae varias in gentes propagatae sunt; quarum unaquaque deinceps suum sibi regem constituit. Ex quo bella discordiarque, ac gentium inter se conflictus exorti: cum id quisque quod libuisset obtinere cuperet, et quae aliorum erant ad sese pertraheret, id quod ab insatiabili quadam insita generi nostro cupiditate profectum est. Sic igitur cum una atque simplex Israelitarum religio, sacraeque litterae exteras ad nationes illo tempore pervenissent, Assyrios videlicet, ex quibus inquilini illi Samaritae fuerunt, una etiam animorum dissensio contigit; opinionumque concitata falsitas, et ab uno religionis cultu innumerabilium errorum per illam discordiam semina pullularunt; prout nimirum uniuscujusque sensus tulit, aut in Scripturis intelligendis peritiae sibi aliquid arrogavit, studuit.

24 SAMARITAE,

Quae est haeresis ab gentili superstitione VII, ordine vero IA.

I. Itaque Samaritae earum haereseon principes, quae divinis litteris notantur, post commemoratas a nobis Graecorum sectas, et stolide illas quidem ab hominum ingeniis excogitatas proxime sequuntur. Horum genus Samaritanorum vocatum. Quae vox custodes significat, quod ii quondam in illa terra tanquam custodes collocati sunt, sive quod quae a Mose constituta erant in lege custodirent. Ac mons ille quem insederant Somoron appellatus est, vel Somer ab antiquo Somorone Someris filio (id enim ei viro nomen fuit). Caeterum Somer iste patrem habuit e Pherezorum ac Gergesorum genere, qui tum eam regionem habitabant, et a Chanaan originem duxerant, qui tractum illum, quae nunc Judaea et Samaria dicitur, usurpavit, alienum utique, utpote filiorum Sem, cum Chanaan ipse Chamii filius esset eodem quo Sem patre geniti. Ita contigit ut diversis de causis idem Samaritanorum nomen penes eos resederit; nimirum a Somero et Somorone: ab eo quod velut terrae custodes appositum essent; ac denique quod Mosis instituta servarent.

¹ Forte ἀρχή.

(65) *Samaritai*. Hactenus sectae illae, quae vel ante Scripturam exstiterunt vel gentilium fuere propriae. Sequuntur ex quae utcumque Scripturas usurpantes multiplicibus sese erroribus implicaverunt. Quarum duo capita sunt, Samaritae, ac Judaei. Samaritanorum καὶ ὑποδιαίρεσιν factiones sunt iv, Judaeorum vii. Samaritani sunt Esseni, Gortheni, Sebuæi, Dosithei. Judaeorum, Sadducei, Scribae, Pharisei, Hemerobaptistae, Nasaræi, Osseni, Herodiani. Haec Epiphanius. Qui, ut alias saepe, sic in harum sectarum partitione ac descriptione aequum magis ac benignum, quam accuratum et severum lectorem exigit. Permulta enim istis falsa, minimeque coherencia disputat; quae nos invitiissimi sane, pro eo ac sanctissimi viri pietatem eruditionemque veneramus, sed necessario tamen eruere, ac ne grandi cuiquam sint, castigare debuimus. Hegesip-

A τριαρχίαν εἶναι διέφοροι προείπτη. Πῶς δὲ ἔθνος ταυτὶ προσετίθηται βασιλεὺς εἰς κεφαλὴν. Συμβέβηκε δὲ ἀπὸ τούτου πόλεμον εἶναι καὶ ἐνστάσιν, καὶ συμπληγὰς ἐθνῶν ἐν ἔθνεσι συρρήγνυμένων, ἐκάστου βιαζομένου τὸ ἴδιον θέλημα προτιμᾶσθαι, εἰς αὐτὸν δὲ τὰ τῶν πάλαι ἀποφείρεσθαι, διὰ τὴν ἐν τῷ βίῳ ἐν ἡμῖν πῆσιν ἀκόραστον πλεονεξίαν. Οὕτω καὶ ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῷ προδεδηλωμένῳ, μεταπεισούσης τοῦ Ἰσραὴλ τῆς μιᾶς θρησκείας, καὶ τῆς κατὰ τὸν νόμον γραφῆς εἰς ἑτέρα γένη, φημὶ δὲ εἰς Ἀσσυρίους, ἐξ ὧν Σαμαρεῖται οἱ ἐγκάθετοι, συμβέβηκε καὶ τὴν γνώμην διχονουθῆναι· καὶ λοιπὸν ὥρμησεν ἡ πλάνη καὶ ἡ διεχνοῖα ὑποσπείρειν ἀπὸ τῆς μιᾶς θεοσεβείας εἰς πολλὰς παραπαιποιημένας γνώμας, καθὼς ἐκάστῳ ἔδοξε, καὶ ὡς θῆ τῷ γράμματι ἐνασχεῖσθαι, καὶ φράζειν ἕκαστος κατὰ τὸ ἴδιον θέλημα.

easdemque privatam ad sententiam accommodare

B

ΣΑΜΑΡΕΙΤΑΙ,

Ἐκδόμη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἐννάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Σαμαρεῖται (65) μὲν οὖν ἄχρι τῶν αἰρέσεων ἀπὸ Γραφῆς θεϊκῆς ὁρμώμενοι μετὰ τὰς προειρημένους Ἑλληνικὰς αἰρέσεις ἀπ' ἰδίων λογισμῶν ἀνθρώποις ἐμβροντηθεῖσας ἀπὸ διανοίας. Πῶς τοίνυν τὸ γένος Σαμαρεϊτῶν ἐκαλεῖτο. Ἑρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται (66) φύλακες, διὰ τὸ ἐν τάξει φυλάκων τεταχῆναι ἐν τῇ γῇ· ἢ ἀπὸ τοῦ φυλάκας αὐτοὺς εἶναι τῆς κατὰ τὸν νόμον Μωϋσέως διατάξεως. Ἐκαλεῖτο δὲ καὶ τὸ ἕρος ἐνὸς ἐκαθέστησαν Σωμόρων· ἅμα δὲ καὶ Σωμήρ ἀπὸ ἀρχαίου τινὸς Σωμόρων, υἱοῦ Σωμήρ, οὕτω τοῦ ἀνδρὸς καλουμένου. Ἦν δὲ οὗτος ὁ Σωμήρ υἱὸς ἐνὸς ἀνδρὸς τῶν ἀπὸ γένους τῶν Φερεζαίων καὶ Γεργεζαίων, οἱ κατοικοῦν τὸ τρινηκῶτα τὴν γῆν, ἐκ διαδοχῆς ὄντες παῖδες τοῦ Χαναάν τοῦ τὴν γῆν ταύτην ἀρπάξαντος, τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν (67) καλουμένην, οὗσαν τῶν υἱῶν Σὴμ, μὴ οὖσαν αὐτῶν ἰδίαν, διὰ τὸ αὐτὸν τὸν Χαναάν εἶναι υἱὸν τοῦ Χάμ πατρὸς τοῦ Σὴμ. Καὶ συμβέβηκε τὸ ὄνομα ἐκ διαφόρων προσφάσεων καλεῖσθαι Σαμαρείτας, ἐκ τε τοῦ Σωμήρ, ἐκ τε τοῦ Σωμόρων, ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν (67'), ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὰ παιδεύματα τοῦ νόμου.

D pus porro apud Eusebium lib. v, c. 22. Judaeorum sectas percensens, Samaritanos inter illas retulit. Sunt autem istae: Essæi, Galilæi, Hemerobaptistæ, Masbothæi, Samaritæ, Sadducei, Pharisei.

(66) *Ἑρμηνεύονται δὲ Σαμαρεῖται*. Non unius Epiphani est otiosa illa, ac nimis arguta vocis interpretatio. Pene omnes antiqui tam Græci, quam Latini eam amplexi sunt, ac mirificas ex ea sententias procuderunt. Sed accuratior omnibus Epiphanius noster: qui ita communem illam attulit, ut veriorum, ac germanam non præteriret; quae est lib. III Reg. xvi, 24.

(67) *Τὴν νῦν Ἰουδαίαν ἢ Σαμαρείαν*. Sæpenu-mero hoc inculcat: Cham in fratris sui possessionem invasisse, ac Judæam occupasse; cujus pars, latius diffusa vocabuli notione, Samaria fuit.

(67') *Ἐκ τε τοῦ φυλάττειν τὴν γῆν*. Primus

IV. Διαφέρονται δὲ οὗτοι Ἰουδαίους κατὰ τοῦτο A
πρῶτον, ὅτι οὐκ ἐδόθη αὐτοῖς προφητῶν τῶν μετὰ
Μωϋσέα γράψῃ, ἢ μόνον ἡ δοθείσα Πεντάτευχος διὰ
Μωϋσέως τῷ σπέρματι Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἐξόδῳ τῆς ἀπ’
Αἰγύπτου πορείας· φησὶ δὲ Γένεσις, καὶ Ἑξόδος, καὶ
Λευϊτικόν, καὶ Ἀριθμοί, καὶ Δευτερονόμιον. Ἐν δὲ
τῇ Ἑβραϊδὶ διαλέκτῳ οὕτω καλοῦνται, Περσέθ, Ἑλ-
λεισιμθ, Δωϊκάρα, Οὐϊδαθήρ, Ἑλλεδδαεθάριν. Καὶ
ἐσπαρται μὲν ἐν ταύταις ταῖς πέντε βίβλοις ἀναστά-
σεως νεκρῶν τὸ σημεῖον· οὐ μέντοι γὰρ τηλαυγῶς
κατήρυκται, καὶ ἐσπαρται ἐν αὐτοῖς περὶ τοῦ μονο-
γενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύμα-
τος, καὶ κατὰ εἰδώλων. Τὸ δὲ τηλαυγέστερον ἐν αὐ-
ταῖς μοναρχίαις ἔχει τὴν εἰσαγωγὴν· ἐν δὲ τῇ μον-
αρχίᾳ πνευματικῶς ἡ Τριάς ἐστὶ καταγγελλομένη.
Οἱ δὲ δεξιόμενοι τὸν νόμον εἰς τὸ μετατεθεῖναι τῆς B
εἰδωλολατρείας, καὶ τὸν ἕνα Θεὸν ἐπιγινώσκειν ἐσπου-
δαθήσαν· οἷς οὐ γέγονεν ἐπιμέλεια τὸ ἀκριβέστερον
ἐπιγινώσκειν. Σφαλέντες δὲ οἱ τοιοῦτοι, καὶ μὴ τηλαυ-
γῶς τὸ πᾶν μέρος τῆς πίστεως τε καὶ τῆς ἡμετέρας
ζωῆς τὸ ἀκρίβασμα κατεληφότες, ἡγνώσαν μὲν νε-
κρῶν ἀνάστασιν, καὶ ἀπιστοῦσι· Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐ
παραδέχονται· καὶ γὰρ ἡγνώσαν. Καὶ αὕτη ἡ αἵρε-
σις ἀθετοῦσα μὲν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἀπωθυμένη δὲ
εἰδωλολατρείαν, ἐν αὐτῇ δὲ εἰδωλολατροῦσα κατ’
ἀγνοίαν, διὰ τὸ ἀποχεκρύφθαι τὰ εἰδῶλα τῶν τισά-
ρων ἐθνῶν ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Ἰαριζέιν (68)
σεισυκοφαντημένως καλουμένῳ. Τῷ γὰρ βουλομένῳ
ἀκριβῶς περὶ τοῦ ὄρους Ἰαριζέιν ἐρευνᾶσθαι ἰστέον,
ὅτι πρὸς τῇ Ἰεριχῷ κείνται τὰ δύο ὄρη, τὸ τε τοῦ
Ἰαριζέιν, καὶ τὸ τοῦ Ἡεβάλ, πέραν τοῦ Ἰορδάνου C
πρὸς τῇ ἀνατολῇ τῆς Ἰεριχῷ, ὡς ἔχει τὸ Δευτερο-
νόμιον, καὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἡ βίβλος. Εἰδωλολα-
τροῦσιν οὖν ἀγνοοῦντες, ἐκ τοῦ πανταχόθεν προσέχουσιν
πρὸς τὸ ὄρος ἐν τῷ αὐτοῖς εὐχεσθαι, ὅθιν ὅτι ἡγί-
σται. Ἀδύνατον γὰρ τὴν Γραφὴν ψεύσασθαι φάσκου-
σαν· Ἐμείναν ποιῶντες τὸν νόμον, καὶ προσ-
κυνοῦντες τὰ αὐτῶν εἰδῶλα ἕως τῆς σήμερον
ἡμέρας, ὡς ἐμφέρεται ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν Βασι-
λειῶν.

V. Ἐλέγχονται δὲ αὐτοὶ πανταχόθεν περὶ νεκρῶν
ἀναστάσεως, πρῶτον ἀπὸ τοῦ Ἀβελ, ὅτι μετὰ τὸ
ἀποθάνειν τὸ αἷμα προσδιαλέγεται τῷ Δεσπότῃ. Αἷμα
δὲ οὐ ψυχὴ τυγχάνει, ἀλλ’ ἐν αἵματι ἡ ψυχὴ. Καὶ
οὐκ εἶπεν· Ἡ ψυχὴ βοᾷ πρὸς μέ· δεικνύς, ὅτι D
ἐστὶν ἐλπίς ἀναστάσεως τῶν σωμάτων. Ἀλλὰ καὶ
Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ ὑβρί-
σαστο. Ἀλλὰ καὶ Σάρρα μετὰ τὸ νεκρωθῆναι αὐτῆς

II. Porro a Judæis ea re primum differunt, quod
iis prophetarum scripta secundum Moysen minime
sunt tradita; sed quinque duntaxat volumina, quæ
per Moysen Israelitarum generi data sunt, cum ex
Ægypto decessissent. Sunt hæc Genesis, Exodus,
Leviticus, Numeri et Deuteronomium. Qui libri
apud Hebræos ita vocantur: Beresith Ellesemoth,
Vaiiera, Vaidabber, Ellehaddebarim. Quibus in v
libris quedam mortuorum resurrectionis vestigia
sunt aspersa; ita tamen ut nequaquam perspicue
prædicetur. Ad hæc de unico Dei Filio injecta men-
tio est, itemque Spiritus sancti, ac de idolorum
damnatione. Tametsi clarius in his Dei singulari-
tas astruitur, in qua tamen spiritualiter quoque
Trinitas comprehensa sit. At illi accepta lege hoc
unum studuerunt, ut idolorum repudiata superst-
itione unum Deum agnoscerent: neque accuratius
quidquam 25 exquirere voluerunt. Idem vero in
errorem prolapsi, neque omnes fidei nostræ partes,
aut integram vitam exacte complexi, mortuorum
resurrectionem ignorant, nec fieri posse putant.
Deinde Spiritum sanctum rejiciunt, quem utique
nesciunt. Sed illud huic hæresi contigit, ut dum
mortuorum resurrectionem improbat, idololatriam-
que respuit, in eam imprudens inciderit: quod na-
tionum quatuor simulacra in monte quodam occul-
tata sunt, qui ab illis Garizin fraudulenter cognomi-
natus est. Nam si quis de monte Garizin explorati
aliquid habere velit, sciendum est ad Jerichuntem
duos esse montes, Garizin ac Gebal, ultra Jorda-
nem, qui Jerichuntem ab oriente respiciunt, ut in
Deuteronomio * et libro Jesu Nave scriptum est *.
Imprudentes ergo simulacra venerantur, cum inter
orandum undique se ad montem velut sanctum
obvertunt. Fieri enim non potest, ut Scriptura
mendax sit, quæ dicit: *Manserunt legem servantes,*
et adorantes simulacra sua, usque ad præsen-
tem diem, ut in IV Regnorum libro proditum
*est *.*

III. Quod vero ad mortuorum resurrectionem at-
tinet, primum eorum error ex Abelis historia re-
fellitur; cujus sanguis vel post obitum cum Domi-
no collocutus est *. Atqui sanguis anima non est,
sed inest ea in sanguine. Neque vero dixit: *Ani-*
ma illius clamat ad me: ut spem esse corporum
resurrectionis ostenderet. Adde quod Enoch ne
mortem obiret translatus est, nec postea repertus

* Forte τούτοις. * Deut. xi, 29. * Josue viii, 33.

* IV Reg. xvii, 33, 34. * Gen. iv, 10

hoc (Eusebius in *Chronicis* scripsit; a quo mutua-
tus est Epiphanius; si hæc tamen Eusebii, non
Hieronymi sunt, qui in istiusmodi origine sæpius
lusit. Huic Epiphanius non bellæ nominis interpre-
tationi, deteriore adjecit alteram, Samaritas ob
id appellatos esse quod legem custodirent.

(68) *Ἐν τῷ ὄρει τῷ παρὰ τοῖς Ἰαριζέιν.* De duo-
rum montium istorum, Garizin, et Hebal, sive Ge-
bal, situ, idem sentit Epiphanius, quod Eusebius,
si is auctor est libri *De locis Hebr.* quem Latine
vertit Hieron. Ibi enim ad Hierichuntem collocat,

et Samaritanos mendacii arguit; qui eosdem prope
Sichem, sive Samariam constituebant. At Josephus
lib. iv, c. 8, Samaritanorum opinioni suffragatur:
necnon et lib. xi, cap. 8. ubi de templo, quod Ale-
xandri Magni tempore a Samaritanis in Garizin ex-
structum est, historiam explicat: quam tu consule.
Sed omnium accuratissime de Garizin et Hebalis
situ disserit eruditissimus Masius ad cap. viii Jo-
sue, et adversus Mercatorem Samaritæ propinquos
istos esse colles pluribus argumentis affirmat.

est ¹. Quid quod et Sarra idipsum demonstrat, dum effeto jam utero, suppressisque menstruis ², genitalem vim denuo ad proseminandum accipit, ac senio confecta filium nihilominus ex promissione parturit ³, ob spem venturæ aliquando resurrectionis? Quin etiam Jacob dum de suis ossibus est sollicitus ⁴, non utique de his tanquam perituris mandata suis reliquit. Quod ipsum Josephus postea præcipiens ⁵, resurrectionis speciem adumbravit. Adde Aaronicam virgam, quæ arefacta germinavit, fructusque protulit ⁶, ut emortua hominum corpora ad vitæ spem excitanda monstraret; id enim ad astruendam resurrectionem pertinuit. Sed et Mosis virga lignea animata Dei jussu, et in anguem conversa ⁷ resurrectionem significabat. **26** Idem porro Moyses Rubenitis benedicens ita loquitur: *Vivat Ruben, et non moriatur* ⁸. Quod ei precatur, qui jamdudum e vivis exiisset; quo vitam aliam esse post obitum doceret, nec non et judicium, in quo homines secunda morte damnantur. Atque ideo duplicem illi benedictionem impertit. *Vivat*, inquit, in resurrectione scilicet; *neque moriatur*, in judicio. Quibus verbis non illam mortem significavit, quæ in animorum a corpore separatione cernitur, sed eam potius, quæ in damnatione consistit. Pauca hæc ad evertendum illorum errorem sufficient. Habent et alios veteres ritus cum extrema dementia conjunctos. Nam et lotio perfundi solent, quoties peregre domum redeunt, tanquam aliqua contagione polluti; et aqua sese vestesque suas abluunt, cum alterius gentis quempiam tetigerint. Hac enim re contaminari se putant, si quemquam mortalium, aut alterius sectæ hominem attingant. Tanta est illorum vecordia.

IV. Jam quemadmodum facile redargui ipsorum insania possit, animadvertite quæso; nec ullo negotio percipies. Etenim mortui cadaver abominantur, cum sint suis ipsimet factis mortui. Atqui non uno alterove, sed infinitis testimoniis vincitur, non esse mortuorum corpora detestanda. Nam quod lex contrarium videtur asserere, aliud quiddam ænigmate adumbrare voluit. Non enim duorum, ut dixi, triumve id testimonia comprobant, sed sexcenta viginti duo millia hominum in deserto, totidemque alia, atque iis etiam plura. Quin et longe uberiora sunt Scripturæ loca, quæ de loculo, in quo Josephi ossa condita sunt, mentionem faciunt. Qui locus quadraginta totos annos in castris circumlatus neque abominationi fuit, neque contagione sua labem ullam aspersit. Cæterum vere hoc a Scriptura dictum est: *Si quis mortuum tetigerit pollutus ad vesperam usque permanebit. Tum se aqua lavabit, ac repurgabitur* ⁹. Quibus verbis Domini nostri Jesu Christi mortem, ac susceptam in corpore passionem innuit. Ex eo enim, quod articulum apposuit, distinctione nominis opus esse de-

την μήτραν, καὶ τὴν ¹⁰ γῆν κατ' ἐθισμόν ξηρανθῆναι, αὐτοῖς ἀναζωογονουμένην εἰς καταβολὴν σπέρματος, καὶ ἡ πρεσβυτὶς κυίσκουσα τέκνον κατ' ἐπαγγελίαν διὰ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ Ἰακώβ, ἐπιμελόμενος τῶν ἰδίων ὀστέων, ὡς οὐ περὶ ἀπολλυμένων ἐντέλλετο. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ Ἰωσήφ τῇ αὐτῇ ἀκολουθεῖ ἐντελλόμενος, τῆς ἀναστάσεως ὑπέβαινε τὸ εἶδος. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ ἡ βάδος τοῦ Ἀαρὼν ἡ βλαστήσασα ξηρὰ οὖσα αὐτοῖς καρπὸν ἤνεγκεν εἰς ἐλπίδα ζωῆς, τὰ νεκρὰ σώματα ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σημαίνουσα, εἰς ἀνάστασιν δὲ φέρουσα. Καὶ ἡ τοῦ Μωϋσέως δὲ βάδος ὁμοίως ἡ ξυλὴν κατὰ Θεοῦ βούλημα ἐψυχούτο, καὶ ὕψις γινομένη ἀνάστασιν ἐδείκνυτο. Ἀλλὰ καὶ Μωϋσῆς εὐλογῶν τοὺς περὶ Ρουβὶμ, λέγει· Ζήτω Ρουβὶμ, καὶ μὴ ἀποθανέτω, τὸν ἀπὸ πάλαι τελευτήσαντα, ἵνα ζῶντα δείξῃ εἶναι μετὰ θάνατον, κρίσιν δὲ δευτέρου θανάτου εἰς καταδίκην. Διὸ δύο εὐλογίας αὐτῷ ἐπιτίθησι. τὴ Ζήτω. Λέγων, ἐν τῇ ἀναστάσει, καὶ μὴ ἀποθανέτω ἐν κρίσει, οὐ θάνατον τὸν διὰ σώματος ἀπαλλαγῆς λέγων, ἀλλὰ τὸν διὰ καταδίκης. Ἀρκέσει γοῦν τὰ ὀλίγα πρὸς ἀντίθεσιν τούτων Ἐχουσι δὲ καὶ ἄλλα τινὰ ἀνοίας ἔθνη παλαιά· οὐρῶ κλυζόμενοι, ἐπὶ ἀπὸ ξίνης ἐλθῶσι, μεμισασμένοι ἐθῶν· ὕδατι σὺν ἱματίοις βαπτίζόμενοι, ἐπὶ ἀψωνται ἐτέρου τῶν ἁλλοθινῶν. Μιασμένων γὰρ ἡγοῦνται τὸ τινὸς ἀψασθαι, ἥτοι οἴγειν ἄλλου τινὸς ἀνθρώπου ἀπ' ἄλλου, ὄγκματος. Πολλὴ γὰρ ἡ τούτων φρενοβλάβεια.

Δ'. Πῶς δὲ εὐθυέλεγχτος ἡ αὐτῶν ἀνοία γίνεται, ἐπίστησον τὸν νοῦν, ὦ θαυμασιώτατε, καὶ εἰσῆ. Νεκρὸν μὲν γὰρ εὐθὺς βδελύσσονται αὐτοὶ νεκροὶ ὄντες τοῖς ἔργοις. Μαρτυροῦσι γὰρ οὐ μίᾳ μαρτυρίᾳ, ἀλλὰ πολλὰ, τῷ μὴ εἶναι τὸν νεκρὸν ἐβδελυγμένον, ἀλλ' ὅτι αἰνιγματωδῶς ὁ νόμος ἔλεγεν. Οὐκ ἐστὶ γὰρ δύο ἢ τρεῖς μαρτυρίαι εἰς τοῦτο ἡμῖν ἐπιμαρτυροῦσιν, ἀλλὰ μυριάδες ἐξήχοντα δύο τὸν ἀριθμὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ, καὶ ἄλλαι τσαῦται, καὶ ἐπέκεινα, καὶ ἐτι πολὺ πλείους αἱ τῇ σοφῇ τοῦ Ἰωσήφ ἐπιμαρτυροῦσαι τῇ διὰ τεσσαράκοντα ἐτῶν βαπτίζομένη ἐν ὅλῃ τῇ περιβολῇ, καὶ μὴ βδελυττομένη, μήτε μολυνούσῃ. Ἐλεγε δὲ τὰ ἀπὸ τοῦ νόμου, ὅτι, Ἐάν τις ἀψῆται νεκροῦ, μένει βέβηλος ἕως ἑσπέρας, καὶ λούσεται ὕδατι, καὶ καθυρισθήσεται. Ἦν δὲ τοῦτο αἰνιττόμενος εἰς τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νέκρωσιν, κατὰ τὸ ἐνσάρκον αὐτοῦ πάθος. Ἀπὸ γὰρ ¹¹ τούτου τοῦ ἄρθρου (69) τὴν διάκρισιν τοῦ ὀνόματος ἐστὶ σημαίνει. Ὅπου γὰρ ἄρθρον πρόκειται ἐπὶ ἐνι τινι ὀρισμένῳ καὶ διαφανεστάτῳ, πάντων ἐστὶν ἡ βεβαιώσις διὰ τὸ ἄρθρον· ἀνευ δὲ τοῦ ἄρθρου ἐπὶ ἐνὸς τοῦ τυχόντος ἀορίστως ἐστὶ ληπτέον. Ὡς οἶον εἰπεῖν,

¹ Gen. v, 24. ² Gen. xviii, 11. ³ Gen. xxi, 2. ⁴ Gen. xlix, 29. ⁵ Gen. l, 5 sqq. ⁶ Num. xvi, 8 ⁷ Exod. iv, 2 sqq. ⁸ Deut. xxxiii, 6. ⁹ Levit. xi, 24, sqq. ¹⁰ For. πηγὴν. ¹¹ Lego τοῦ, τοῦ.

(69) Ἀπὸ γὰρ τούτου τοῦ ἄρθρου. Arguta hæc observatio Græci articuli, qui ad νεκροῦ vocabulum

appositus est, vim habet omnino nullam; ut neque loca cætera, quæ illustrandi gratia congerit.

ἐάν εἰπωμεν, βασιλεὺς, ὄνομα μὲν ἐσημάναμεν, ἀλλ' οὐ τηλαυγῶς τὸν ὀριζόμενον ἐδείξαμεν. Βασιλέα γὰρ λέγομεν καὶ Περσῶν, καὶ Μήδων, καὶ Ἑλαμιτῶν. Ἐάν δὲ μετὰ προσθήκης τοῦ ἄρθρου εἰπωμεν ὁ βασιλεὺς, ἀναμφιβόλως ἐστὶ τὸ σημαίνον. Ὁ γὰρ βασιλεὺς ὁ ζητούμενος, ἢ ὁ λεγόμενος, ἢ ὁ γνωσόμενος, ἢ ὁ τοῦ τινος βασιλεύων διὰ τοῦ ἄρθρου ὑποδείκνυται. Καὶ ἐάν εἰπωμεν, θεός, ἀνευ τοῦ ἄρθρου, τὸν τυχόντα εἰπαμεν θεὸν τῶν ἔθνων, ἢ θεὸν τὸν ὄντα. Ἐάν δὲ εἰπωμεν, ὁ θεός, ὁ ὅλος, ὡς ἀπὸ τοῦ ὁ ἄρθρου τὸν ὄντα σημαίνον, ἀληθῆ τε καὶ γνωσόμενον ὡς καὶ ἄνθρωπος, καὶ ὁ ἄνθρωπος. Καὶ εἰ μὲν ἔλεγεν ὁ νόμος· Ἐάν ἀψήσθε νεκροῦ, κατὰ πάντων ἐφέρετο ὁ ψῆφος, καὶ ἀπλῶς παντὸς νεκροῦ ἦν ἡ ἐπικειμένη τοῦ ζητήματος λέξις· ὅποτε δὲ λέγει· Ἐάν ἀψήσῃ τις τοῦ νεκροῦ, ἐπὶ ἵνα τινὰ φέρει τὴν ἀγωγὴν, φημι δὲ ἐπὶ τὸν Κύριον, ὡς ἄνω μοι δεδῆλωται. Ἐλεγε δὲ τοῦτο ἀινιγματικῶς ὁ νόμος διὰ τοὺς μέλλοντας χεῖρας ἐπιβάλλειν ἐπὶ τὸν Χριστὸν, καὶ σταυρῷ παραδιδόναι· ὅτι χρεῖαν εἶχον οὗτοι καθαρισμοῦ, ἕως θύνη αὐτοῖς ἡ ἡμέρα, καὶ ἀνατελεῖ αὐτοῖς ἄλλο φῶς, διὰ τοῦ βαπτίσματος τοῦ ὕδατος τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας· ὡς καὶ ἐπιμαρτυρεῖ μοι ἐνταῦθα Πέτρος λέγων τοῖς Ἰσραηλίταις ἐν Ἱεροσολύμοις, τοῖς λέγουσιν αὐτῷ, Τί ποιήσωμεν; διὰ τὸ εἰρηκέναι αὐτὸν αὐτοῖς, ὅτι Τοῦτον τὸν Ἰησοῦν, ὃν ὑμεῖς ἐσταυρώσατε. Καὶ κατανοήσας τὴν καρδίαν εἶπε· Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ ἀφεθήσονται ὑμῖν αἱ ἁμαρτίαι, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὗ περὶ νεκροῦ τίνυν λέγει ὁ νόμος. Εἰ δὲ καὶ περὶ νεκροῦ ἄλλου ὀριζομένου λέγει ὁ νόμος, ἄλλως ἐκδίδεται. Λέγει γὰρ, ὅτι, Ἐάν παρέλθῃ νεκρὸς, κλείσατε τὰς θύρας καὶ τὰς θυρίδας ὑμῶν, ἵνα μὴ μολυνθῇ ὁ οἶκος. Ὡς ἔλεγε περὶ ἀκοῆς ἁμαρτίας, ὅτι Ἐάν ἀκούσης φωνὴν τῆς ἁμαρτίας, ἢ εἶδος παραπτώματος, κλείσον τὸν ὀφθαλμόν σου ἀπὸ ἐπιθυμίας, καὶ τὸ στόμα ἀπὸ κακολογίας, καὶ τὸ οὖς ἀπὸ ἐνηχίσεως πονηρᾶς, ἵνα μὴ νεκρωθῇ ὁλος ὁ οἶκος, τουτέστιν ἡ ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Διὸ καὶ ὁ προφῆτης ἔλεγε· Ἐάν ἀναβῇ θάνατος διὰ τῶν θυρίδων· καὶ οὐ πάντως περὶ τῶν θυρίδων τούτων λέγει. Ἡ γὰρ κλείσαντες τὰς θυρίδας, οὐδέποτε ἀποθανεῖν εἶχομεν. Θυρίδες δὲ ἡμῖν ὑπάρχουσι τὰ τοῦ σώματος αἰσθητήρια, βλέμμα, ἀκοή, καὶ τὰ ἄλλα, δι' ὧν θάνατος εἰς ἡμᾶς εἰσπορεύεται, εἰ δι' αὐτῶν ἁμαρτήσωμεν. Ἐνισταφάσε γοῦν ὁ Ἰωσήφ τὸν Ἰσραήλ, καὶ οὐκ ἐβδελύξατο· καὶ μετὰ θάνατον ἐπιπαισὼν ἐπὶ πρόσωπον κατεφίλησε. Καὶ οὐ γέγραπται, ὅτι ἐλούσατο, ἵνα καθαρισθῇ. Ἐνισταφάσαν οἱ ἄγγελοι, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα παράδοσις ἔχει, τὸ σῶμα Μωϋσείως τοῦ ἁγίου, καὶ οὐκ ἐλύσαντο· ἀλλ' οὔτε ἐκοιμήθησαν οἱ ἄγγελοι ἀπὸ τοῦ ἁγίου σώματος.

gratia ipsum abluisse. Præterea Moysis corpus, quemadmodum a majoribus accepimus ab angelis sepultum est⁴; neque illi tamen loti sunt, ac ne polluti quidem sancti illius corporis tactu.

Ε'. Καὶ δεῖξαι πάλιν μὴ εἰς τέλος ἐλάσω τὴν τοῦ

A monstrat. Nam ubicunque articulus adjungitur, certa ac perspicue definita res intelligitur. Sine articulo de quolibet accipi infinite solet. Ut exempli causa, si rex dixerō, nomen quidem ipsum declaro: quis ille sit, de quo loquor, aperte non significo. Regem enim tam Persarum, **27** quam Medorum, atque Elamitarum appellamus. Quod si articulo etiam adhibito, hic rex, dicimus, nemo quem velimus ignorat. Hic enim rex eo articulo notatur, de quo quæstio, vel sermo aliquis inciderit; denique qui sit cognitus ac certo imperio dominetur. Similiter cum, deus, simpliciter usurpamus, quemlibet deum dicimus, nec minus eum, qui a gentibus colitur, quam qui vere Deus est. At cum ὁ θεός dicimus, eum scilicet exprimimus qui verus et est, et esse cognoscitur Deus. Similiter, cum homo, vel hic homo dicitur. Jam vero si lex hoc modo concepta foret: Si mortuum tetigeritis, universi ea sententia comprehenderentur, et ad omnes mortuos dictio illa spectaret. Sed cum ita scriptum sit. Si quis hunc mortuum tetigerit, ad unum quempiam referri debet, nimirum Dominum, ut initio declaratum est. Hoc vero lex specie quadam ænigmati propter eos dixit, qui Christo manus injecturi erant, et in crucem sublaturi, videlicet expiationis opus illis esse, donec ipsis dies occidat, ac nova lux per baptismum ac lavacri regenerationem oriatur. Cujus mei dicti fidem eodem in loco Petrus astruit, dum Hierosolymis Israelitas alloquitur, qui se interrogaverunt, Quid faciemus? propterea quod ille dixerat, Quem vos in cruce suffixistis Jesum, etc. Moxque ubi ex animo dolentes animadvertit: Pœnitentiam, inquit, agite, et baptizetur unusquisque in nomine Jesu Christi Domini nostri, et remittentur vobis peccata, et tum Spiritus sancti donum accipietis⁵. De quo quidem mortuo verba legis accipienda sunt. At quoties de alio quodam mortuo loquitur, aliter concipitur. Sic enim ait: Si transferit mortuus, occludite januas, ac fenestras, ne domus inquinetur. Quasi de peccati auditione diceret: Si peccati vocem audieris, aut alicujus delicti speciem, oculum tuum ab ea cupiditate claudes, necnon et os tuum a maledicto, et aures ab auditu nefandæ rei, ne domus integra, hoc est anima cum corpore moriatur. Quam ob causam propheta dixit: Si mors per fenestras ascenderit⁶. Non enim usitatas illas fenestras intelligit. Alioqui fenestris occlusis nunquam nos letum opprimeret. Verum nihil aliud fenestræ sunt, quam corporis sensus. visus, auditus, per quos **28** si peccemus, mors intra nos ingreditur. Enimvero Joseph Israelem sepeliit⁷, nec detestatus est, imo post ejus mortem in faciem procumbens exosculatus est⁸. Neque tamen scriptum est expiandi se

V. Vereor ne in hoc dissolvenda quæstione nul-

⁴ Forte ἐλούσαντο. ⁵ Act. ii, 37 sqq. ⁶ Jerem. ix, 21. ⁷ Gen. l, 13. ⁸ ibid. ⁹ Deut. xxxiv, 6 sqq.

lum exitum inveniat oratio. Sed ex una alterave A ratione sapiens in Domino, contra adversarios instructur. Ad hæc de Spiritu sancto, quoad summationem perstringere licet pauca dicere minime gravabimur. Manifeste itaque Dominus subinde Moyse dicit: *Adduc mihi in montem LXX seniores; et accipiam de spiritu tuo, et in illos effundam, atque iidem auxilio tibi erunt*¹. De filio vero uti cognosceremus, Pater ita loquitur: *Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram*². Atqui vox ista, *faciamus*, non unum duntaxat significat. Item, *Pluit Dominus in Sodomam et Gommorrhā ignem et sulphur a Domino de cælo*³. Quod autem ad prophetas attinet, postquam Samaritanis quinque Mosis volumina tradita sunt, Scripturis reliquis nequaquam assensi sunt; sed B præter illa quinque cætera contempserunt. Quod si quis alios objiciat, veluti Davidem aut Isaiam, et reliquos, negant se eos admittere, atque iis quæ a majoribus suis acceperunt pertinaciter insistent. Hactenus contra Samaritanos a nobis disputatum est, adeoque paucis, ne longius quam instituti ratio fert sermonem producamus.

CONTRA ESSENOS,

Quæ est I Samaritanorum secta, ordine X.

Quatuor omnino in sectas Samaritani distributi sunt. Qui cum eadem secum invicem sentiant de circumcissione, Sabbato, aliisque lege præscriptis, paucis tamen in rebus trium singulæ a reliquis differunt. Nam Dositheos solos excipio. Quod enim ad Essenos spectat, ii nulla re prætermissa primum institutum retinuerunt. **29** Secundum hos Gortheni a se mutuo levibus de causis separati sunt, cum exigua quædam controversia inter ipsos intercessisset, hoc est inter Sebuæos, Essenos, et Gorthenos. Quæ controversia fuit ejusmodi. Cum lex undique Judæos Hierosolymitana confluere juberet⁴, idque tribus anni temporibus; nimirum in Azymorum festo, Pentecoste, ac Scenopegia: cum-

ζητήματος ἐπιβλυσιν. Ἀφ' ἐνὸς δὲ ἡ δευτέρου λόγου δο-
θήσεται τῷ σοφῷ σοφισθῆναι ἐν Κυρίῳ, κατὰ τὸν
δὲ ἐναντίας. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου
ἔσται μοι ἐν ἐπιτομῇ λέγειν, οὐκ ἐκνήσταιμι ἄν. Διαβ-
ρήδην τοίνυν εὐθύς ὁ Κύριος λέγει τῷ Μωϋσεὶ·
Ἀνάγαγέ μοι εἰς τὸ ἔρος ἐδδομήκορτα πρεσβυ-
τέρους, καὶ λήψομαι ἀπὸ τοῦ ἐπὶ σὲ πνεύματος,
καὶ ἐκχεῶ ἐπ' αὐτούς, καὶ ἀντιλήψονται σου.
Περὶ δὲ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως γινώμεν, ὁ Πατήρ λέγει·
Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ
ἐμοίωσιν. Τὸ δὲ, ποιήσωμεν, οὐχ ἐνός ἐστι σημα-
τικόν. Καὶ ἔλκεξε Κύριος ἐπὶ Σδόμοι καὶ Γόμορρα
πῦρ καὶ θεῖον παρὰ Κυρίου ἀπ' οὐρανοῦ. Περὶ δὲ
προφητῶν, ἐπειδὴ ἔφθη αὐτοῖς δοθῆναι ἡ Πεντάτευ-
χος, οὐκ ἐτι ταῖς ἄλλαις Γραφαῖς ἐστοιχῆσαν, ἀλλ' ἡ
μόνη τῇ Πεντατεύχῳ, καὶ οὐ τῇ λοιπῇ ἀκολουσίᾳ.
Κάν τε δὲ αὐτοῖς εἶπη τις νυνὶ περὶ τῶν ἄλλων, φημί
δὲ περὶ Δαβὶδ καὶ Ἰσαίου, καὶ τῶν καθ' ἑξῆς, οὐ
παραδέχονται, κατεχόμενοι παραδόσει τῇ προαχθεί-
σῃ (70) τοῖς ἀπὸ τῶν ἱερώων πατέρων. Καὶ ἕως ὧδε
ἔστω μοι ἡ περὶ Σαμαρειτῶν ὑφήγησις, ἐν βραχεί
μὲν τῷ λόγῳ εἰρημένη, δι' ἐν προσρῶμαι φόβον, μὴ
ἐκτείνειν εἰς πλάτος τὴν ὑπόθεσιν τῆς συντάξεως.

ΚΑΤΑ ΕΣΣΗΝΩΝ (71),

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουσίᾳ.

Εἰς τέσσαρας μὲν αἵρεσις Σαμαριταὶ ἐμετρήθη-
σαν· τὰ ἑσθ' δὲ φρονούντες ἀλλήλοις περιτομῇ τε καὶ
Σαββάτῳ, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐν νόμῳ, ἐν βραχεί καὶ
ἐν τινι ποσὶ ἕκαστος τῶν τριῶν πρὸς τοὺς πέλαις διε-
φέρεται, πλὴν τῶν Δουιδίων μόνον. Ἐνέμειναν γάρ
οἱ Ἑσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμενοι.
Μετὰ τοῦτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν (72) πρὸς ἀλλή-
λους διὰ σμικρόν τι· ἐπειδὴ περ ἀντιλογία τις μέσον
αὐτῶν γέγνηται, φημί δὲ μέσον Σεβουαίων καὶ
Ἑσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν. Ἡ δὲ ἀντιλογία τοῦτον ἔχει
τὸν τρόπον. Ὁ νόμος ἐκέλευεν (73) ἐκ πανταχόθεν
τοὺς Ἰουδαίους συναθροῖσθαι εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα.
Πολλάκις μὲν οὖν κατὰ τρεῖς καιροὺς τοῦ ἔτους, κατὰ
τα τῶν Ἀζύμων, καὶ κατὰ Πεντήκοστην, καὶ κατὰ

¹ Num. xi, 16. ² Gen. i, 26. ³ Gen. xix, 24. ⁴ Exod. xxi, 23. ⁵ Forte τῶν.

(70) Παραδόσει τῇ προαχθείσῃ. Regius, προσ-
αχθείσῃ.

(71) Ἑσσηνῶν. Quid in mentem Epiphano venerit, ut Essenos Samaritanis accenseret, divinare non possum; nam quod occurrere potest, genus quoddam Essenorum fuisse a notis illis et sanctioribus diversum, probarem equidem, si apud Philonem, aut Josephum, qui de Essenorum generibus, institutis ac moribus accuratissime scripserunt, vestigium aliquod novorum istorum, ac posteriorum existeret. Nunc cum neque isti, nec alius quisquam vel levissime significarit, Essenos cum Samaritanis commune quidpiam habuisse, cumque inter Judæorum sectas a Josepho recenseantur Esseni; apparet primum neque Essenorum ullam inter Samaritanos fuisse sectam; neque Epiphanium aliud Essenorum genus, cum Samaritanis ascriberet, intellexisse, quam celeberrimum, ac laudatissimum illud, quorum instituta Philo ac Josephus uberrime perscripserunt. Quanquam Essenos postea inter Judaicas sectas commemorat, qui iidem cum Essenis videntur.

(72) Μετὰ τοῦτους Γορθηνοὶ διεφώνησαν. Quo-
modo Gortheni πρὸς ἀλλήλους dissentire coeperunt? Nam nulla hic Gorthenorum divortia, sectas nullas enumerat; et ἐπιζηγήσεις illa quæ subicitur: φημί δὲ μέσον Σεβουαίων, καὶ Ἑσσηνῶν καὶ Γορθηνῶν· arguit τὸ πρὸς ἀλλήλους non ad solos Gorthenos, sed ad tres ὅλας sectas pertinere. Atqui διαφωνεῖν πρὸς ἀλλήλους Græce non est πρὸς ἄλλους. Fortasse igitur ἄλλους pro ἀλλήλους substituendum; postulabat ἡ ἀκολουσία, ut pro Γορθηνοῖς scriberetur οἱ λοιποὶ, vel sectæ tres recenserentur.

(73) Ὁ νόμος ἐκέλευεν. Mirum est quod hoc loco narrat, Samaritanorum inter se dissidium ab odio, et jurgiis manasse, quod ea natio cum Judæis exerceat: nam si cum prætereuntibus Judæis rixabantur, quæ causa fuit, cur a se invicem dissentirent? Non id explicat Epiphanius: et aliud agit omnino: Etenim συμπληγὰδες istæ non sunt τῶν Σαμαρειτῶν πρὸς ἀλλήλους, sed πρὸς τοὺς Ἰουδαίους.

Σκηνοπηγίαν. Ὡς οὖν οἱ Ἰουδαῖοι διασπαρμένοι, καὶ ἐν τοῖς τέρμασι τῆς Ἰουδαίας καὶ Σαμαρείας. Συνέβαινε δὲ αὐτοῖς διὰ τῶν Σαμαρειτῶν τὴν ὁδοπορίαν ποιεῖσθαι, διερχομένοις εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ. Ἐπεὶ οὖν συνετύγχανον ἐν ἐνὶ καιρῷ τὸ θόροισμα ἔχοντες τοῦ ἐορτάζειν, ἐντεῦθεν συμπληγίδες ἐγίνοντο. Ἀλλὰ καὶ ὅτε ὥκοδόμει Ἑσδρας (74) τὴν Ἱερουσαλήμ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, ἀξιώσαντων τῶν Σαμαρειτῶν συνεπιδοῦναι βοήθειαν Ἰουδαίοις, καὶ συνοικοδομῆσαι, ἠπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ (75) τε τοῦ Ἑσδρα καὶ τοῦ Νεεμίου.

KATA SEBOYAIΩN (76),

Δευτέρα αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, ἐνδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Καὶ τότε οἱ Σεβουαῖοι διὰ μῆνιν καὶ ὀργὴν μετέθηκαν (77) τοὺς καιροὺς τῶν ἐορτῶν τῶν προειρημένων· τὸ πρῶτον μὲν κατ' ὀργὴν τοῦ Ἑσδρα, τὸ δεύτερον δὲ διὰ τὴν προειρημένην πρόβασιν τὴν εἰς μάχην προσκαλουμένην αὐτοὺς διὰ τῶν παριόντων. Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα (78) τῶν Ἀζύμων μετὰ τὸ νέον ἔτος· ὅπερ γίνεται ἐν τῷ μετοπώρῳ, τούτῃ μετὰ τὸν Θισρί μῆνα, ὡς Αὐγουστος παρὰ

¹ Deest οὖ.

(74) Ἀλλὰ καὶ ὅτε ὥκοδόμει Ἑσδρας. Duo hic in Epiphania reprehendit Scaliger: Alterum quod ab Esdra instaurata Hierosolyma dixerit; cum Nehemias non Esdras id egerit: alterum quod Samaritanos operam suam ad eam refectionem detulisse scribat; quod contra Scripturam esse credit. Sed in altero κακοήθειαν, in altero stuporem suum arguit. Etenim præterquam quod Esdras cum Nehemia vixit, et urbi instaurandæ præfuit; ut ex Nehemias cap. viii, 2, et xii, 26, probat Serrarius; illud ὥκοδόμει Ἱερουσαλήμ comiter accipiendum est; ut ad urbis partem aliquam, cuiusmodi templum erat, pertineat. Illud vero dementissimæ cæcitalis est negare, Samaritanos operis participes se esse velle præ se tulisse, cum id diserte lib. I Esdræ, cap. iv, 1 et 2, Scriptura testetur. Sed ea Serrarius in Minerali jam occupavit.

(75) Ἐπετράπησαν ὑπ' αὐτοῦ. Deest negativa particula, quod vel mediocriter peritus animadvertere potuit. Ideo frustra hac in parte calumnia struitur Epiphania in Elencho Scaligeriano, quasi contra Scripturam dixerit Samaritanos in communionem operis admissos. Nam et infra cum de Sebuæis agit, scribit Esdræ illos odio festa sua præpostere ordinasse.

(76) Σεβουαῖωρ. Jebussæos perpèram Damasceni codices habent. Hos ab Hebraica voce שְׁבַו, quæ hebdomadem significat appellatos שְׁבַוָּיִם, quasi ἑβδομαδίτας verisimile est, quod pag. 218, in Isag. canon. scribit Scaliger. Sed in ejus vocis reddenda ratione sibi non constat. Nam in eo loco idcirco ἑβδομαδίτας nominatos putat, quia omnem δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione, qua ipsum Πεντηκοστῆς diem colunt. Etenim τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων Omer, sive manipulum offerebant; a qua die Sabbato omnia, quæ ad Pentecostem usque sequebantur, nomen obtinebant, puta δευτερόπρωτον, δευτεροδέυτερον, et cætera, ut alibi disputatur. Samaritani vero δευτέρας appellabant omnes deinceps dies, quæ in eandem feriam incurrunt, in qua erat δευτέρα· ita ut inter oblationem Omer, et solemne Pentecostes, incurrant septem δευτέρας. Vide cætera, in quibus δευτέρας appellari celebrarique duntaxat illas a Samaritanis, significat, quæ ad Pentecosten, sive Πεν

PATROL. GR. XLI.

A que per Judæam ac Samariam Judæi sparsim habitarent, accidebat, ut qui Hierosolymam contendebant, ii per Samaritanas urbes iter facerent. Quare cum eodem tempore celebritatis causa conventus suos haberent, inde nata jurgiorum occasio est. Quin etiam Esdra post reditum e Babylonia Hierosolymam instaurante, Samaritani sponte se ad præsidium, et operis communionem offerentes ab Esdra et Nehemia repudiati sunt.

CONTRA SEBUÆOS.

Quæ est secunda Samaritanorum hæresis, ordine XI.

Quo tempore Sebuæi iracundia perciti trium illarum quas diximus celebritatum tempora commutarunt: primum irati Esdræ; deinde quod prætereuntium occasione ad jurgia provocarentur. Cæterum illi mensem novum Azymorum post anni novi principium collocant; isque in autumnum incidit post mensem Tisri, qui a Romanis Augustus appellatur, ab Ægyptiis Mesori, Gorpizeus a Ma-

succedunt. Unde Σεβουαῖους et Ἑβδομαδίτας dicī Samaritanos a Judæis asserit, quod omnem δευτέραν τῶν ἐπὶ τῆς Πεντηκοστῆς ἑβδομάδων eadem religione, qua ipsum Πεντηκοστῆς diem colunt. At idem in Elencho Trihæresii cap. 1, Sebuæos ait septies in Pentecosten instaurasse: indeque factum, ut in autumnum, in hiemem et in ver incideret: propterea, quod hoc loco scribit Epiphanius Pentecosten illos in autumnno celebrasse, non solum id autumnno, sed in quatuor anni articulis egisse. Quod est ænigmatis simile. Quomodo enim Pentecosten in quatuor anni temporibus instaurabant, si in spatio illo tantum, quod ab Omer ad Pentecosten intercedit, τὰς δευτέρας septem festas ac solemnes ducerent? Drusius a Sebaia, qui cum R. Dosthai ad novos Samaritæ inquilinos erudiendos ex Assyria missus est, derivat. Probabile est a שְׁבַו id est hebdomade dictos esse, quod ut Samaritani cæteri τὰς δευτέρας septies illo duntaxat intervallo celebrarent, quod ad Pentecosten intercedit.

(77) Διὰ μῆνιν, καὶ ὀργὴν μετέθηκαν. Supra dixerat πρὸς ἀλλήλους ἱρας ac rixas suscepisse; nunc cum Judæis similitates illas intercessisse non obscure colligitur: siquidem odio illorum præpostere solemnum istorum tempus usurpare cœperunt.

(78) Τάττουσι δὲ οὗτοι τὸν νέον μῆνα. Utrum primus mensis apud Samaritanos et Sebuæos Tisri fuerit non satis explicat. Ait enim μετὰ τὸ νέον ἔτος, post annum novum ab illis statui; cujus anni novi caput est κατὰ τὸν Θισρί ἐν τῷ μετοπώρῳ. Porro Tisri cum Augusto comparat. Hæc igitur salebrosa ac perplexa sunt. Si in autumnno novus annus init, non utique in Tisri, qui Augusto respondet. Cur ergo tam diligenter hunc ipsum mensem variis circumscribit nominibus, si non anni primordium est? Cur deinde ita loquitur? Ἀπεντεῦθεν οὗτοι τὴν ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται, καὶ εὐθὺς τὰ Ἀζύμα ἐπιτελοῦσι. Nimirum in eo mense, de quo locutus est, hoc est Tisri. Sequitur enim, ἐν δὲ τῷ μετοπώρῳ τὴν πεντηκοστὴν ποιοῦσι, quinquagesimo post die. Quare ante μετοπώρον, et in Tisri azyma celebrantur; adeoque caput anni Tisri. Et μετὰ idem erit atque inchoato, ineunte.

H

caelonibus, a Græcis Apellæus. Hinc illi anni sui primordia deducunt, statimque Azymorum festum indicunt; Pentecosten porro in autumnum exeuntem conjiciunt. Scenopegiam denique tum celebrant, cum a Judæis Azyma, sive Pascha. Neque vero Sebuzos alii secuti sunt.

30 CONTRA GORTHENOS,

Quæ est hæresis Samaritanorum III, ordine XII.

Gortheni, cæterique Esseni aliorum vicini eadem cum illis faciunt. Sed soli cum Dositheis Gortheni cum Sebuzis similitudines exercent: atque eodem, quo Judæi, tempore festa sua celebrant, Azymorum scilicet, Paschatis, Pentecostes, Scenopegiae, et sollemnis illius jejunii, quod in unam diem observant: contra quam alii instituunt, qui in iisdem indicendis ad Essenos se, uti dictum est, accommodant.

(79) Ὅς Ἀθρονιστος παρὰ Ῥωμαίοις. Immo vero September. Sed nescio utrum isti Juliani ac solaris anni primum mensem in Augusto detulerint.

(80) Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι. In Alogorum hæresi n. 24, longe aliam Græcorum mensium ordinationem sequitur. Nam Græcorum, sive Syrorum Audynæus Januario, Dios Novembri respondet. At hoc loco quoniam Apellæus cum Augusto conferatur, Januarius erit Artemisius, et Dystrus Novembris. In Macedonicis mensibus magis sibi consentaneus est. Nam illic Apellæus Octobris die xiv cæpit. Unde consequens est Gorpiaum Augusti partem occupare. Est autem Macedonicorum ac Syromacedonicorum, quos Græcorum nomine appellat, mensium varia admodum, nec satis explicata dispositio: de qua agemus ad Alogorum hæresin pluribus. Interim valde suspicor pro Apellæo hoc in loco substituendum esse Laum; nisi in eo quoque hallucinatus sit Epiphanius.

(81) Καὶ εὐθύς τὰ Ἀζύμια ἐπιτελοῦσι. Potuit hæc certis ex auctoribus comperire, vel coram observare ipse. Quare non temere de Epiphanii fide dubitandum est; quod in *Elencho* facit Scaliger.

(82) Οὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις. Hæc vel aliena ab hoc loco, vel parum sincera videntur. Quæ ita forte restituenda sunt: Οὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι, hoc est Dositheis. Cornarius ita legerat, Οὐ μὴν ἐπέσθησαν τοῖς Σεβ. οἱ ἄλλοι, expuncta voce Γορθηνοί.

(83) Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί. Mire implicatus et involutus hic locus est. Nam quos repetitis hisce vocibus ἄλλοι, ἄλλων, et ἐκείνοις, intelligat, extricari vix potest. Nonnihil assequeremur, si de Essenis istis constaret, quos inter Samaritanos unus Epiphanius annumerat. Atqui veri et γνήσιοι Esseni, quos Philo, ac Judæus exhibent, nihil cum istis moribus, atque ea festorum perturbatione commercii habuerunt. Divinandum igitur nobis est, et in tenebris atrectanda veritas, quod minime desperamus. Serrarium hic agit Scaliger *Elenchi* cap. 20, et miram ei hallucinationem objicit; quod ex iis Epiphanii verbis, καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί, duplex ab illo genus Essenorum agnosci in Trihæresio scripserat. Ipse autem nullos alios Essenos videre se dicit, præter eos, quos decima hæresi posuit. Nam recta, inquit, erat locutio; Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι· sed quia inter Essenos, et eos, de quibus loquitur, Gorthenos meam interjecti sunt Sebuzi, ne de Sebuzis videretur loqui, adjecit ἐξ

Ῥωμαίοις (79) καλεῖται, Μεσορὶ δὲ παρ' Αἰγυπτίοις, Γορπιαῖος δὲ παρὰ Μακεδόσι (80), παρ' Ἑλλήσι δὲ Ἀπελλαῖος. Ἀπεντεῦθεν οὗτοι ἀρχὴν τοῦ ἔτους ἡγοῦνται, καὶ εὐθύς τὰ Ἀζύμια ἐπιτελοῦσιν (81). Ἐν δὲ τῷ μεταπώρῳ τὴν Πεντηκοστὴν ποιοῦσι. Τὴν Σκηνοπηγίαν δὲ αὐτῶν ἐπιτελοῦσιν, ὅτε παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τὰ Ἀζύμια καὶ τὸ Πάσχα. Οὐ μὴν δὲ ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις (82).

KATA ΓΟΡΘΗΝΩΝ,

Τρίτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν, δωδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Γορθηνοὶ δὲ καὶ οἱ ἄλλοι Ἑσσηνοί (83), ἔγγυς τῶν ἄλλων γινόμενοι, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσι. Μόνον δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι τὴν φιλονεικίαν εἰς ἀπὸς Σεβουαίους κακῶς ἐκτελεῖν καὶ ποιοῦσιν αὐτοὶ τὰς ἑορτάς, φησὶ δὲ Γορθηνοὶ καὶ Δοσίθεοι, ὅταν οἱ Ἰουδαῖοι ἐπιτελῶσι τῶν τε Ἀζύμων καὶ Πασχῶν, Πεντηκοστῆς τε καὶ Σκηνοπηγιῶν, καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς (84) νομιζομένης ἡμέρας μιᾶς. Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν (85), ἀλλ' ἰδιαζόντως Ἑσσηνοίς, ὡς προείπομεν.

ἐπιμέτρον Essenos. Idem Scaliger ἔγγυς τῶν ἄλλων de Sebuzis exponit. Quæ interpretatio non inepta modo, sed Epiphanio ipsi contraria est. Nam ex ea sequitur Epiphanium velle Gorthenos et Essenos Sebuzorum vicinos eadem cum ipsis facere, τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττειν. Ad quos enim τὸ ἐκείνοις, nisi ad Sebuzos pertinebit? Hoc autem absurdissimum est; cum et antea dixerit, et subinde nioneat, Gorthenos saltem a Sebuzis magnopere dissensisse. Cum igitur manifeste hic in mendo locus hæreat, videamus quemadmodum recenseri possit. In *Anacephalæosi*, quæ summam hæreseon complectitur, Samaritanorum tres priores sectæ ita breviter explicantur. Γορθηνοὶ οἱ ἄλλοις καιροῖς τὰς ἑορτάς ἀγοντες παρὰ τοῖς Σεβουαίοις. Σεβουαῖοι δὲ τὴν αὐτὴν αἰτίαν τῶν ἑορτῶν πρὸς τοῖς Γορθηνοῖς διαφερόμενοι· Ἑσσηνοὶ μὲν ὑποτίθονται ἐναντιούμενοι, τοῖς δὲ παρατυγχάνουσιν ἑορτάζοντες ἀδιαφόρως. Gortheni, qui diversis a Sebuzis temporibus festa celebrant; Sebuzi, qui ob illa ipsa festa a Gorthenis dissident. Esseni neutris adversantes, in quoscunque inciderint, sine ullo discrimine festa cum ipsis obeunt. In Breviario tomi hujus, quod operis initio præfixum est, in Gorthenis, pro eo quod est παρὰ τοῖς Σεβουαίοις, perperam legitur παρὰ τοῖς Ἑβραίοις. Nam et Damascenus *Libro de hæresibus*, qui nihil aliud est quam Epiphanii *Anacephalæosis*, paucis ademptis aut immutatis, ita, ut supra proposuimus, exscripsit: licet vitiose, ut monuimus, *Jebussæi* pro *Sebuzis* legantur. Quamobrem quod Essenorum institutum fuerit ex eo loco constat; nempe ut se in utramque partem versantes ad amborum mores consuetudinemque fingerent. Ideo Gorthenos solos, ac Dositheos cum Sebuzis similitudines exercere dixit. Quibus animadversis ita locus iste conformandus mihi videtur. Οὐ μὴν ἐπέσθησαν τοῖς Σεβουαίοις Γορθηνοί, καὶ οἱ ἄλλοι. Ἑσσηνοὶ δὲ ἔγγυς τῶν ἄλλων γινόμενοι τὰ ἴσα ἐκείνοις πράττουσιν. Ubi τῶν ἄλλων idem est atque ἐκατέρων alterutrorum. Cæterum Gorthenorum vocabulum varie solet exprimi. Nam aut Γορθηνοὶ dicuntur, aut Γορθαινοί. In *Anacephalæosi* Γορθηνοί, mendose ut arbitror; ut et apud Eusebium Γορθηνοί, ab auctore, qui Γορθαῖος appellatur. Quare Γορθαινοί rectius videtur Scaligero.

(84) Καὶ νηστείας τῆς παρ' αὐτοῖς. Expiationum festum, sive Kippurim intelligit; quod X Tisri celebrabant.

(85) Οἱ δὲ ἄλλοι οὐχ οὕτω ποιοῦσιν. Ἄλλοι debent esse Σεβουαῖοι, sed vox Ἑσσηνοίς inducenda: aut ἀλλ' Ἑσσηνοίς scribendum, quia nonnulli

ΚΑΤΑ ΔΟΣΙΘΕΩΝ,

A

Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ Σαμαρειτῶν τρισκαιδεκάτῃ
δὲ τῇ ἀκολουθείᾳ.

Δοσιθεοὶ δὲ τούτοις διαφέρονται (86) κατὰ πολ-
λοὺς τοὺς τρόπους. Ἀνάστασιν γὰρ ὁμολογοῦσι,
καὶ πολιτεῖαι παρ' αὐτοῖς εἰσὶν. Ἐμφύχων ἀπ-
έχονται· ἀλλὰ καὶ τινες αὐτῶν ἐγκρατεῦνται ἀπὸ
γάμων μετὰ τὸ βιώσαι (87)· ἄλλοι δὲ καὶ παρθε-
νεύουσιν. Ὡσαύτως μὲν περιτομὴν τε καὶ Σάββατον,
καὶ τὸ μὴ θυγγάνειν τινὲς διὰ τὸ βδελύττεσθαι πάντα
ἄνθρωπον, ὁμοίως ἔχουσι. Νηστείας δὲ τοὺς αὐτοὺς
φυλάττειν καὶ ἐξασκεῖσθαι εἰσάγει ὁ λόγος. Ἡ δὲ
πρόφασις τοῦ τὸν Δοσιθεὸν φρονῆσαι ταῦτα αὐτῇ.
Οὗτος συνεμίγη ἀπὸ Ἰουδαίων ἐρμώμενος εἰς τὰ
τῶν Σαμαρειτῶν ἔθνη, καὶ ἐν παιδεύσει κατὰ τὸν
νόμον προφήτων, δευτερώσεσσι τε ταῖς παρ' αὐτοῖς,
θηρώμενος τὰ πρωτεῖα καὶ ἀποτυχόν· καὶ μὴ ἀξιω-
θεὶς τι παρὰ Ἰουδαίους νομισθῆναι, ἐξέκλινεν εἰς τὸ
Σαμαρειτικὸν γένος, καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν προ-
εστήσατο. Ἐν σπηλαίῳ δὲ που ἀναχωρῶν, δι' ὑπερ-
βολὴν ἐθελοσοφίας ματαίως καὶ ὑποκριτικῶς ἐν
νηστείᾳ καρτερῶν, ὡς λόγος ἔχει, οὕτως ἀπέθανεν,
ἐν ἐνδείᾳ ἄρτου καὶ ὕδατος, ἔχουσί τ' ἔθθιν τῇ γυνάμῃ.
Μετὰ δὲ τινὰς ἡμέρας ἐλθόντας ἐπὶ τὴν τοῦτου
ἐπίσκεψιν εὐρηκέναι τὸ σῶμα ὀδωδὲς, ἐξέρψαν τε
σχώληκας, καὶ νέφος μυῶν ἐπ' αὐτὸ ἐσμηνευχέναι.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐλθοῦσαι εἰς ἡμᾶς τῆς γνώσεως
περὶ τῶν προειρημένων τεσσάρων αἱρέσεων διαφο-
ραὶ, αἵτινες ἀνατραπήσονται διὰ τῶν κατ' αὐτῶν
εἰρημένων. Ἐπ' αὐταῖς δὲ αὐθαίς τὰς κατὰ διαδοχὴν
τῶν χρόνων παρεισδύσεις, καὶ τῆς πλάνης τὰ βο-
σκήματα (88) συνείρων, καὶ ποιούμενος τὴν πρὸς
αὐτοὺς ἀντιλογίαν, ἐν τῷ τὰ σχέτλια αὐτῶν ἀποκα-
λύπτειν ἐπιτηδεύματα, καὶ διὰ συντόμου λόγου
ποιεῖσθαι τὸν ἐλεγχον τῆς τῶν κακῶν καὶ ὀλετηρίων
ἔρπετῶν λοβολίας.

Πεπλήρωνται αἱ τῶν Σαμαρειτῶν αἱρέσεις δ,

quam Esseni cum illis Pascha celebrant. Verum ecce
de Essenis supra hæc. x scripsit: Ἐνέμειναν γάρ
οἱ Ἑσσηνοὶ τῇ πρώτῃ ἀγωγῇ μηδὲν ὑπερβαλλόμε-
νοι. In priore institutio permanserunt, nulla in re
transgredientes. Hic autem, et in Anacephalatosi
plerumque cum Sebuxis festa præpostere celebrant.

Quo teneam vultum mutantem Protea nodo?

An duo sunt Essenorum genera, ut Serrario
placuit, reclamante Scaligero? Ut alii cum Se-
buxis; alii cum Gorthenis et Dositheis habita-
rint, et eorum quibuscum degerent ritus in ob-
eundis duntaxat solemnibus imitarentur. Quod
quidem studio pacis ac concordie Essenos præ-
stitisse horum disciplina persuadet, quæ nihil otio
ac quiete antiquius habuit.

(86) Δοσιθεοὶ δὲ τούτοις διαφέρονται. Supra
Dositheos a communibus Samaritanorum odiis ac
contentionibus excipere visus est; πλὴν τῶν Δοσι-
θεῶν μόνον. Verum contrarius ex hoc loco sensus
superioribus illis attribuendus est: Nimirum ἐν βρα-
χεὶ καὶ ἐν τινὶ ποτῶς· paucis ac levissimis in rebus
Samaritanorum factiones a se invicem dissentire,
præter Dositheos, non qui nihil a cæteris discre-
parent; sed qui non leviter, ut illi, sed gravissime
dissiderent. Dosithei porro tam ante Christum,

CONTRA DOSITHEOS,

Hæresis IV Samaritanorum, ordine XIII.

Ab his Dosithei multipliciter discrepant. Nam
et resurrectionem admittunt, et severiora apud il-
los sunt instituta vivendi. Item ab animalis absti-
nent. Nonnulli etiam post nuptias uxoribus mor-
tuis continentiam servant. Alii virginitatem reti-
nent. In eo vero cum aliis consentiunt, quod et
circumcisionem et Sabbatum colunt, et cujuslibet
hominis contactum devitant, quod universos abo-
minentur. Eadem porro cum aliis jejunia atque
exercitationes adhibent. Hæc omnia a Dositheo hæc
ex occasione sancita sunt. Cum enim Judæus es-
set, sese ad Samaritanos adjunxit. Quippe et in le-
gis institutis apprime versatus, et traditionum,
quas illi observant, scientissimus principem inter
suos locum appetiit. A quo depulsus, nec magnam
inter Judæos auctoritatem adeptus, ad Samarita-
nos defecit, et illam sectam condidit. Deinde in
speluncam secedens præ affectata quadam sapien-
tia perpetuis se, uti ferunt, jejuniis inaniter ac si-
mulata pietate confecit; donec cibi ac potus ine-
dia, voluntaria scilicet morte, consumptus est.
Aliquot inde post diebus qui ad eum venerant pu-
trefactum ac verminans cadaver inveniunt, ac mu-
scarum examine scatens.

31 Hæc sunt quæ ad nos pervenere quatuor
sectarum discrimina: quæ facile ex his quæ con-
tra illas disputata sunt, evitentur. Nunc hæreses
reliquas, quæ temporum successione perperam ir-
repserunt, et aberrantia omnia pecora pertexam,
eademque convincam partim illorum infelicitissimis
relegendis institutis; partim lethalium ac pern-
ciosorum serpentium venenis brevi oratione retun-
dendis.

Hactenus de Samaritanorum sectis IV.

quam post eum complures exstiterunt, et nonnul-
lorum apud Hebræos mentio. Nam κατὰ τὸν Dosthai
est Dositheus, quod frustra negatum a Scaligero.
At in cap. 3. Pirke Aboth quoddam Dosthai Jonai
F. dictum memoratur, quod a R. Meir didicerat.
Sed is ab hoc nostro diversus est. Quemadmodum
et alter ille, cujus aliquoties Origenes meminit,
cumque Samaritanum appellat lib. IV *Ἐπὶ ἀρχῶν*
cap. 2, necnon et aliis in locis, præcipue *contra*
Celsum lib. II. Verum antiquior est Epiphanius
iste, a quo Sadduceos propagatos esse mox indi-
cat, qui quidem Christi ortum antecessit. De Dosi-
theo et Dositheanis lege quæ erudite Serrarius noster
in *Minervæ* disputat lib. IV, cap. 10, 11 et 12.

(87) Ἐγκρατεῦνται ἀπὸ γάμων μετὰ τὸ βιώ-
σαι. Potest illud, μετὰ τὸ βιώσαι, duobus modis
accipi: utrobique ἑλλειπτικῶς. Alter, ut ἐν τῷ γάμῳ
subaudiatur: alter, ut ad γυναικα pertineat. Prior
interpretatio simplicior est, eamque Cornarius se-
cutus est. In altera τὸ βιώσαι idem est ac mortuum
esse, ut apud Latinos vixit, βεβίωκε apud Plutarch.
in Cicerone. Nos utramque cum agnovissemus, po-
sterior in contextum recepta.

(88) Καὶ τῆς πλάνης τὰ βοσκήματα. Fortasse
τὰ σχέματα.

ΙΟΥΔΑΙΣΜΟΣ ΛΟΙΠΟΝ ΜΕΡΙΣΘΕΙΣ ΚΑΙ ΑΥΤΟΣ (89)

ΕΙΣ ΑΙΡΕΣΕΙΣ ΕΠΤΑ.

JUDAISMUS VII IN SECTAS DISTRIBUTUS.

CONTRA SADDUCÆOS,

Quæ est prima Judaismi secta, ordine XIV.

Post illas Samaritanorum a nobis enumeratas, Græcorumque sectas septem apud Judæos ante Christi Domini adventum in Judæa, atque Hierosolymis exstiterunt.

Horum primi fuere Sadducæi a Dositheo illo propagati. Qui nimirum Sadducæos se a justitia nominant. Sedek enim justitiam significat. Sed et Sadoc quidam ex antiquis sacerdotibus appellatus est. Verum isti a magistri doctrina desciverunt. Etenim mortuorum resurrectionem sustulerunt; in quo cum Samaritanis conveniunt. Sed angelos contra quam Samaritani repudiant: ac Spiritum sanctum ignorant, quem nec accipere meruerunt. Eadem porro cum Samaritanis instituta custodiunt. Quanquam Judæi, non Samaritani sue-

(89) *Ἰουδαϊσμός λοιπὸν μερισθεῖς*. De Judaicis factionibus deinceps agit; quas ante Christi adventum septenas recenset. Quod πλατυκῶς et pingui Minerva dictum est; nam tres constat apud Judæos fuisse sectas; ceteras, quæ a Philastrio, Isidoro et hoc nostro numerantur, partim Judæorum non esse proprias, partim ne hæreses quidem videri, partim denique a tribus illis matricibus, non esse distinctas; quæ sunt Phariseorum, Sadducæorum, Essenorum. De quibus quoniam summa cum eruditione, ac diligentia Serrarius noster tribus libris disseruit, et quæ de iis observari a me possent occupavit omnia, cupidum earum rerum lectorem ad illius lucubrationem dimittendum potius arbitror, quam otiosa repetitione detinendum. Conferat etiam, si lubet, cum Serrarii *Trihæresio*, ac *Minervali*, quæ Drusius, et alii quidam de eodem argumento scripserunt. Nos enim hic ea tantum adnotabimus, quæ ad illustrandum Epiphanium necessaria videbuntur.

(90) *Πρῶτοι Σαδδουκαῖοι ἀπόσπασμα ἔντες*. Quantum ex his, quæ Epiphanius in his sectis prodidit, colligi potest, duo fuere Dositheï: Alter, idemque tempore posterior, Samaritanus, cujus meminit Origenes; alter longe antiquior, a quo propagatos esse Sadducæos non Epiphanius solum, sed etiam Hieronymus testatur, *Dialogo contra Lucifer*: *Taceo*, inquit, *de Judaismi hæreticis, qui ante adventum Christi legem traditam dissiparunt: quod Dositheus Samaritanorum princeps, prophetas repudiavit: quod Sadducæi ex illius radice nascentes etiam resurrectionem carnis negaverunt*. Ex Dositheï ergo radice nati sunt Sadducæi; quod est idem atque ἀπόσπασμα fuisse τῶν Δοσιθέων. Ut mirari Scaliger desinat ab Epiphanio id esse scriptum. Itaque Dositheus a Judæis ad Samaritanos deficiens, peculiarem illi sectam condidit. Quam postea Sadokus interpolavit, cum et ipse ad Samaritanos a Judæis transiisset.

(91) *Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτοὺς*. Sadducæi passim, apud Græcos maxime, geminato ὤ scribuntur, quasi esset ΠΤΥΞ: apud LXX, antiquissimus ille sacerdos, Σαδδούκ. De quo copiose Serrarius ac Drusius. Sadoci porro exstiterē duo: quorum unus

A

ΚΑΤΑ ΣΑΔΔΟΥΚΑΙΩΝ,

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, τεσσαρεσκαίδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Αἵρεσις πάλιν μετὰ ταύτας τὰς προειρημένους τῶν Σαμαρειτῶν, καὶ ἄνω που τῶν Ἑλλήνων προδηλωθεῖσας, γέγονασιν ἑπτὰ τὸν ἀριθμὸν παρὰ Ἰουδαίοις πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνσάρκου παρουσίας ἐν Ἰουδαίᾳ τε καὶ Ἱεροσολύμοις.

Πρῶτοι Σαδδουκαῖοι, ἀπόσπασμα ὄντες (90) ἀπὸ Δοσιθέου τοῦ προλελεγμένου. Ἐπονομάζουσι δὲ οὗτοι ἑαυτοὺς (91) Σαδδουκαίους, δῆθεν ἀπὸ δικαιοσύνης τῆς ἐπικλήσεως ὀργωμένης. Σαδδὲκ γὰρ ἑρμηνεύεται δικαιοσύνη. Ἦν δὲ καὶ Σαδούκ τις τοῦνομα κατὰ τὸ παλαιὸν τῶν ἱερέων. Ἀλλ' οὐκ ἐνέμειναν οὗτοι ἐν τῇ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν διδασκαλίᾳ. Ἡθέτησαν μὲν γὰρ οὗτοι νεκρῶν τὴν ἀνάστασιν, ὅμοια Σαμαρείταις φρονούντες: οὐ παραδέχονται δὲ ἀγγέλους, ὅπερ Σαμαρείταις οὐκ ἄθετοῖσι. Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἱσασιν (92): οὐ γὰρ εἰσι τούτου ἔξωμένοι: τὰ πάντα

duntaxat ab Epiphanio memoratus, qui Davidis et Salomonis ætate vixit; alter Antigni discipulus, cujus socius et condiscipulus fuit Baithos, ut auctor est Elias in *Thiabi*. Ab hoc posteriore Sadducæi cum origine nomen acceperunt. Etenim ambo illi a præceptore desciscentes legem ore tenus traditam abnegarunt; neque alteri quam quod legis scripto esset expressum, adhibendam fidem putarunt, ex quo *Κ'ΑΤ'Α* Karaim, quasi *Textuales* dicti. Hæc Elias. Addit Abraham Zachuth Sadocet Baithos ad Samaritanos, et Garizitanum templum receptum habuisse. Sed fieri potest, ut Sadducæi ipsi a priore illo ac vetustissimo pontifice oriundos sese profiteri mallent, quam a posteriore transfuga, vel etiam ut ad *justitiæ* vocabulum, et nominis interpretationem alluderent, idque crebris usurparent sermonibus; quod unum ideo, prætermissa altera ac veriore Sadducæorum origine, commemoravit Epiphanius.

(92) *Πνεῦμα δὲ ἅγιον οὐκ ἱσασιν*. Actuum cap. xxiii, 8, *Sadducæi enim dicunt non esse resurrectionem, neque angelum, neque spiritum, ὅτι ἀγγέλων, ὅτι πνεύμα*. Spiritum sanctum hoc loco non unus Epiphanius intellexit; sed et Philastrius. Quare temere, et imprudenter in *Elencho* Scaliger: *Asinitas*, inquit, *vera est, et impietas hæc fateri. Proinde execranda illa sententia Serrarii, qui non minus impie, quam ridicule eam tuetur*. Nam quod ait πνεῦμα illic sine articulo positum universe sumi, cum ut Spiritum sanctum significaret, τὸ πνεῦμα scribendum fuerit, quod diu ante Scaligerum Salmero noster observaverat; nihil ad rem pertinet. Etenim sæpe πνεῦμα sine articulo pro Spiritu sancto in Scripturis usurpatur; ut Joan. iii, 5: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, et Spiritu, ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος*, et aliis in locis, quorum nonnulla profert in *Minervali* Serrarius. Quare non improbanda hæc Epiphaniï interpretatio videtur, tametsi de solo Spiritu sancto præcise locutum putaret evangelistam. Quod necesse non est. Hanc enim Sadducæorum mentem fuisse suspicor, ut spiritum omnem, hoc est πνευματικὴν οὐσίαν, funditus tollerent; ideoque corporeum esse Deum asserebant, ut Lyranus existimat. Ex quo consequitur, etiam Spiritum sanctum illos abnegasse. Unde me-

δ' Ἰσα Σαμαρείταις φυλάττουσιν (93). Οὐκ ἦσαν δὲ οὗτοι Σαμαρείται, ἀλλ' Ἰουδαῖοι. Ἐν Ἱερουσόλοις γὰρ ἐθυσίαζον· τὰ δὲ ἄλλα πάντα Ἰουδαίοις συνέπραττον. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀνατραπήσονται ἀπὸ τῆς ἀξιοπείστου τοῦ Κυρίου φωνῆς, ἣν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσαντο διὰ τῆς τοῦ ζητήματος ἐπιλύσεως, ὅτε προσῆλθον αὐτῷ λέγοντες, εἰ δύναται εἶναι νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ ὅτι ἐπτά ἀδελφοὶ ἐγένοντο, καὶ ὁ πρῶτος γυναῖκα ἔγημε, καὶ ἀπαις ἐτελεύτησε. Καὶ ὁ δεύτερος ἔλαβεν αὐτήν, Μωϋσέως παρακελευομένου ἐπιγαμβρεύεσθαι τὴν γυναῖκα τοῦ ἀδελφοῦ ἀπαιδὸς τελευτήσαντος, καὶ ἀγεσθαι τὴν αὐτὴν τῷ ἀδελφῷ πρὸς τὸ ἐξναστῆσαι σπέρμα εἰς ὄνομα τοῦ κατοικομένου. Ἐλαβε γοῦν, φησὶ, ταύτην ὁ πρῶτος, καὶ ὁ δεύτερος, καὶ ἐτελεύτησαν· ὁμοίως καὶ οἱ ἐπτά. Ἐν τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν τίνας ἔσται αὕτη γυνή, ἐπειδὴ καὶ οἱ ἐπτά ἔσχον αὐτήν; Ὁ δὲ Κύριος ἔφη· Πλανᾶσθε μὴ εἰδότες τὰς Γραφάς, μηδὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ· ἐν γὰρ τῇ ἀναστάσει τῶν νεκρῶν οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' ἰσάγγελοι εἰσιν. Ὅτι δὲ ἀναστήσονται οἱ νεκροί, Μωϋσῆς ὑμᾶς διδάσκει, ὡς ὁ Θεὸς αὐτῷ ἐξηγήσατο, λέγων· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαάκ, καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ, Θεὸς ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν. Καὶ ἐτίμωσεν αὐτῶν τὸ στόμα. Εὐάλωτοι γὰρ οὗτοι, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀντιστῆναι μήτε μίαν ὥραν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

ΚΑΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΝ (94).

Δευτέρα αἰρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, πεντεκα-
δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

Μετὰ τούτους τοὺς Σαδδουκαίους, Γραμματεῖς γε-

¹ Matth. xii, 32. ² Exod. iii, 6.

rito ab Epiphanio, aliisque dictum est, Sadduceos Spiritum sanctum ignorasse, ut eam ex toto genere τῶν πνευμάτων speciem deligerent, qua negata majus illi sibi impietatis crimen accesserent.

(93) Τὰ πάντα δὲ Ἰου Σαμαρείταις φυλάττουσι. Etiamne sacros omnes libros, præter Pentateuchum repudiarent? Affirmant veteres omnes præsertim Origenes, Tertullianus, Hieronymus, Beda; Elias quoque Thisbites, alique, quos Serrarius testes citat. Negat autem Scaliger, et contrarium asseverare Josephum existimat. Sed tantum abest, ut contra Josephus sentiat, ut is communem illam lib. xiii Orig., cap. 18 sententiam videatur astruere. Docet enim Phariseos multa populo tradidisse: Ἀπερ οὐκ ἀναγέγραπται ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις· καὶ διὰ τοῦτο ταῦτα τὸ Σαδδουκαίων γένος ἐκβάλλει, λέγων ἐκεῖνα δεῖν ἡγεῖσθαι νόμιμα τὰ γεγραμμένα, τὰ δὲ ἐκ παραδόσεως τῶν πατέρων μὴ τηρεῖν. Sadducei igitur auctore Josepho sola hæc asciscenda, observandaque dicebant, quæ essent scripta, ἐν τοῖς Μωϋσέως νόμοις. Quod et lib. xviii, cap. 2, his verbis expressit: Φυλακῆς δὲ οὐδαμῶν τινῶν μεταποίησις αὐτοῖς, ἢ τῶν νόμων. Sane aut hæc Josephi verba Sadduceos indicant nullos alios quam Mosis libros admisisse; aut saltem non illud, quod a Scaligero tam pertinaciter pugnatur, efficiunt, ut sacros omnes Scripturæ libros amplexi sint, τὰς ἀγράφους δευτερώσεις rejecerint. Agit enim illo loco præcipue Josephus περὶ πρακτικῶν νομῶν, de ritibus ac consuetudinibus, sive legibus, quibus agendum aliquid præscribitur; quæ in solo fere Mosis Pentateucho continentur. Unde cum Sadducei exciperent ea duntaxat quæ

runt. Siquidem Hierosolymis sacrificabant, cæteraque omnia cum Judæis communiter gerebant. Atque hos quidem una Christi Domini sententia omni fide digna prosternet, quam ipsi ex propositionis dissolutione in seipsos provocarunt, cum ad eum accedentes rogarunt, si erine posset mortuorum resurrectio¹. Item fuisse septenos fratres: quorum primus, uxore ducta, cum sine liberis decessisset, secundus eam excepit, ex Mosis præscripto, qui viro sine liberis **32** defuncto succedere fratrem in illius conjugium jussit, viduamque ducere, quo in mortui nomen posteritatem excitaret. Accidit igitur, aiebant, ut illam primus ac secundus uxorem habuerint ac mortui sint, septemque itidem omnes. In resurrectione itaque mortuorum cujus hæc uxor erit, quandoquidem septem illam conjugem habuerunt? Ad hæc Dominus ita respondit: Erratis nescientes Scripturas, ac virtutem Dei: in resurrectione enim mortuorum neque uxores ducunt, neque nubunt, sed pares sunt angelis. Quot autem mortui resurgent, Moyses vos docet, quoniam ita Deus illi respondit: Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, Deus vivorum non mortuorum². Ita os illis occlusit. Faciles enim ad refellendum sunt, nec vel brevi spatio veritati possunt resistere.

CONTRA SCRIBAS,

Quæ est II Judaismi secta, ordine XV.

C

Post Sadduceos, interjecto tempore, vel codicem

scripta erant, observari debere solos Moysis libros, quibus τὰ νόμιμα comprehenduntur, intelligebant, non historicos, aut propheticos libros; quibus novæ nullæ, aut perpaucae cærimonie præcipiuntur. Cætera apud Serrarium vide.

(94) Κατὰ Γραμματέων. Scribarum ordo neque Judaismi hæresis fuit, neque πρὸς Φαρισαίους ἀντιδιαστειλλόμενος· nam et Scribæ plerique Pharisei, non tamen omnes; quemadmodum inter theologos nonnulli monachi et arctioris vitæ professores. Theophylactus in Lucam cap. xi: Sane alii erant legisperiti, et alii Pharisei. Nam Pharisei videbantur ut monachi, et qui ab aliis se segregabant; legisperiti vero Scribæ erant, et doctores, qui solvebant quæstiones legis. Tostatus in cap. xxiii Matth. quæst. xii: Sciendum quod licet ponantur hic Scribæ et Pharisei tanquam distincti, non distinguuntur inter se sicut Phariseus et Sadduceus, sive sicut opposita: quia nullus Phariseus est Sadduceus; neque e contrario, quia erant sectæ disparatæ, et quasi oppositæ; sed distinguuntur sicut grammaticus et dialecticus, quia licet aliud sit grammaticum esse, aliud dialecticum, tamen idem potest esse grammaticus et dialecticus. Sic enim aliud est esse Scribam, quam Phariseum; quia Scribam esse, est esse sapientem in lege; Phariseum esse, erat habere modum certum vivendi et sectam. Et tamen accidit eundem esse Phariseum, et Scribam, id est doctum in lege. Maldonatus vir doctissimus ad cap. ii Matth., Scribas proprie notarios publicos fuisse docet, quorum duplex erat officium, alterum publica instrumenta conscribendi; alterum sacras Scripturas interpretandi, et a corruptela vindicandi. Unde iidem

etiam quo illi, Scribæ prodierunt, legis interpretes, ac velut quamdam grammaticam professi, cum cæteris in rebus Judæorum institutis inbæreant; quæ superstitiosis et cavillatoriiis inventis interpolarent. Neque enim ex legis duntaxat præscripto vivunt, verum insuper urceos et calices, ac discos, et reliqua utensilia lavant, utpote sinceræ, ac sanctioris disciplinæ cultores. ¹ Nam et manus frequenter abluunt et aquis se ac lavacris abstergunt. Habent et certas simbrias, quæ instituti sunt eorum signa, ad pompam et ostentationem, captandaque spectantium præconia compositas. Ad hæc vestes phylacteriis distinctas gerebant, quæ sunt latiora quædam purpuræ segmenta. De quibus cum Evan-

¹ Marc. vii, 3.

νομικοί, et νομοδιδάσκαλοι, et γραμματεῖς appellantur. Epiphanius vero in sequenti hæresi Νομικοὺς a Scribis discernere videtur; ait enim Phariseos eadem cum Scribis sensisse. Γραμματεῖς δὲ, φησὶ, τοῖς ἐρμηνευμένοις νομοδιδασκάλοις· συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί. Hanc non modo Epiphanius opinionem esse; verum etiam Lucæ testimonio comprobari Drusius arbitratur lib. ii *De tribus sectis*, cap. 13; nam cum Christus com. 45, dixisset: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι ἐστὲ ὡς τὰ μνημεῖα τὰ ἄδρα, etc. *Vae vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quia estis ut monumenta, quæ non apparent*, statim quidem τῶν νομικῶν respondens ait illi: *Hæc dicens etiam contumeliam nobis facis*. Tum Jesus καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ· *Et vobis legisperitis vae*: quasi diceret legisperitis: Non solum Scribas et Phariseos, sed etiam nos νομικοὺς, id est legisperitos notas. Ergo diversi aliquantum νομικοί a Scribis. Scaliger vero in *Elencho*, cap. 11, in eodem Epiphanius loco Serrario arroganter insultans νομικοὺς ait *proprie formulas juris, et actiones civiles docuisse, ac forensia magis tractasse*. Et postea eundem Serrarium insequitur, quod Scribas legis cum scribis populi, et actuariis publicis confuderit. Duo enim scribarum genera constituit: γραμματεῖς τοῦ νόμου, καὶ γραμματεῖς τοῦ λαοῦ· et hos posteriores actores vel actuarios publicos fuisse putat. Nos attente consideratis omnibus non dubitamus, quin νομικοί iidem sint cum Scribis, et νομοδιδασκάλοις apud evangelistas. Nam de Epiphanius loco postea viderimus: adeoque scdissime Scaliger hallucinetur, cum νομικοὺς actuarios publicos esse docet: quo nihil ineptius excidere potuit. Nam ut Lucæ illo ipso loco, de quo paulo post, utar, cum cap. xi, 46, ad νομικοὺς oratione conversa, ita eos Christus exagitat: καὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς οὐαὶ· *quia oneratis homines oneribus, quæ portare non possunt, et ipsi uno digito restro non tangitis sarcinas*; num tandem actuarios publicos, et civilium actionum formularios intellexit, ac non potius legis interpretes ac doctores? Cum præsertim Matth. xxiii, idem Scribis et Phariseis, quod apud Lucam τοῖς νομικοῖς, objectum sit: nempe *quod astringant onera gravia, et importabilia, etc, digito autem uno nollent ea movere*. Quare νομικοί ad Scribas, vel Phariseos, vel utrosque pertinent. Sane qui Matth. cap. xxii, 35 νομικός, a nostro interprete *legis doctor* dicitur, idem Marci xii, 28, εἰς τῶν γραμματέων nominatur. Atque adeo Tertull. lib. iv *cont. Marc.*, c. 27 νομικοὺς, quorum in illo xi cap. Lucas meminit, legis doctores interpretatur. Alibi vero passim vulgatus interpret νομικόν vertit *legisperitum*. Unde persæpe νομικοί cum Phariseis copulantur, ut Luc. xiv, 3. Et respondens Jesus dixit ad legisperitos et Phariseos: Græce τοὺς νομικοὺς· et cap. vii, 30: Οἱ δὲ

ἄγοντες ἀνὰ μέσον τοῦ χρόνου, καὶ σὺν αὐτοῖς τὴν ἡλικίαν κατὰγοντες, οἵτινες ἦσαν δευτερωτά τοῦ νόμου, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμενοι, τὰ ἄλλα πράττοντες τῶν Ἰουδαίων· περιττὴν δὲ τινα δῆθεν σοφιστικὴν ὑφήγησιν εἰσηγοῦμενοι, οὐ κατὰ νόμον μόνον βιοῦντες, ἀλλὰ περισσώτερον, ξειστῶν βαπτισμοὺς φυλάσσοντες, καὶ ποτηρίων, καὶ πινάκων, καὶ τῶν ἄλλων σκευῶν τῆς ὑπηρεσίας, ὡς δῆθεν ἐπὶ τὸ ἀκραιφνὲς καὶ ὁσιον διακαίμενοι· πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι (95), πυγμῇ δὲ καὶ καθαρισμοὺς τινας δι' ὕδατων καὶ λουτρῶν ἀποσμηγόμενοι· ἔχοντες δὲ τινα κράσπεδα σημαντικὰ τῆς αὐτῶν πολιτείας εἰς ἐπίδειξιν κόμπου καὶ ἐπαινον τῶν θεωμένων. Καὶ φυλακτήρια παρ' αὐτοῖς (96) ἐπὶ τὰ

Φαρισαῖοι, καὶ οἱ νομικοί. Qui cap. v, 17, Φαρισαῖοι, καὶ νομοδιδάσκαλοι vocantur. Quare νομικοί a νομοδιδασκάλοις non discrepant; lidemque legis interpretes sunt, ut et Beza placuit; et falsissimum est τοὺς νομικοὺς proprie circa actiones civiles ac formulas occupari. Par est Scaligeri delirium, cum Scribas populi sic a Scribis legis socernit, ut illi actuarii vel actores publici fuerint. Quippe Matth. ii, 4, Herodes, cum magorum adventum et Christi nativitatem inaudisset, ut quo in loco Christus nasceretur inquireret, principes sacerdotum et Scribas populi convocat, et eorum responsum expellit. Quinam igitur alii esse possunt, quam legis interpretes et doctores? Certe non illi pragmatici, aut formularii, sive actuarii fuerunt: quos nemo de re tanta ac tam recondita consuleret, ad quam scilicet intelligendam disceptandamque non mediocris sacrarum litterarum usus, ac scientia requiratur. Quod ad Lucæ testimonium illud attinet, cap. xi, singulare est in eo quiddam; de quo nullus, quantum scire possum, interpret admonuit. Etenim Græce ita legitur: Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, comm. 44, quod et Latina Bibliorum Regionum interpretatio retinet. At in Latinis aliis codicibus, et apud Ambrosium et Hieronymum ita legitur: *Vae vobis, quia estis ut monumenta, quæ non apparent*, etc. Neque vocabula ista reperiuntur, *Scribæ et Pharisei hypocritæ*. Et apparet in quibusdam olim Græcorum codicibus illa defuisse: Quæ si expungantur; peribit argumentum illud; quo fretus Drusius νομικοὺς a Scribis distinxerat. Et quamvis ita ut in Græcis exstat, *Scribæ et Pharisei* legamus, non inde tamen discrimen illud evincitur. Ita enim interpretari licet: cum hactenus in solos Phariseos invertus esset, postremo comm. 44, ad Phariseos etiam Scribas adiecisse. Quod cum indigne tulisset quidam, qui Scriba tantummodo, non Phariseus esset; de ea re conquestum, quod non modo Phariseos, verum et ordinem suum incesceret. Hæc esse potest simplicissima huius loci, aptissimaque sententia. Nam omnino νομικοὺς pro Scribis, et vicissim, evangelistæ omnes usurpant. Scribarum porro minus, et officium præclare descripsit Epiph. cum ait: δευτερωτάς τινας τοῦ νόμου fuisse, ὡς γραμματικὴν τινα ἐπιστήμην ὑφηγοῦμένους. Quos quidem ex Levitica tribu exstitisse perperam adnotat Beza; nam e qualibet esse poterant, ut et Pharisei.

(95) *Πυγμῇ μὲν τὰς χεῖρας νιπτόμενοι*. Πυγμῇ non aliter accepit Epiphanius, ac Vulgatus interpret, pro eo quod est *crebro, frequenter*: pro quo Beza novitatis intempestivo studio pugno reddidit, sane imperite. Sed de Judaico quodam abluendi genere, quo ad summus usque digitos manus lavabant, vide Serrarium nostrum lib. ii, cap. 3.

(96) *Καὶ φυλακτήρια παρ' αὐτοῖς*. Deut. vi,

ἱμάτια ἐπετίθετο, τούτέστι πλατεῖα σήματα πορφύρας (97). Νομίσκει δ' ἂν τις, ἐπειδὴ περ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ² τούτῳ ἐμφέρεται, μὴ ἄρα³ περιάπτων λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ εἰώθασι τινες τὰ περιάπτα φυλακτήρια ὀνομάζειν· οὐκ ἔχει δὲ ὁ λόγος τὸ παρᾶπαν περὶ τούτου· ἀλλ' ἐπειδὴ στολὰς, εἴτ' οὖν ἀμπεχόνας οἱ τοιοῦτοι ἀνεβάλλοντο, καὶ δαλματικές, εἴτ' οὖν Κολοβίνας ἐκ πλατυσῆμων διὰ πορφύρας ἀλουργοῦφεις κατεσκευασμένας, τὰ δὲ σήματα τῆς πορφύρας φυλακτήρια εἰώθασιν οἱ ἱερειωμένοι μετονομάζειν· τούτου ἕνεκεν φυλακτήρια αὐτὰ καὶ ὁ Κύριος κατ' ἐκείνους εἶρηκε. Ἀπλοῖ δὲ ἡ ἀκολουθία τὴν φράσιν τῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ κράσπεδα τῶν ἱματίων· τὰ κράσπεδα, ἵνα εἴπῃ χρυσούς· καὶ τὰ φυλακτήρια, ἵνα εἴπῃ τῆς πορφύρας τὰ σήματα. Φησὶ γάρ·⁴ Ὅτι πλατύνετε τὰ φυλακτήρια, καὶ τὰ

gelium meminerit¹, suspicari quispiam possit, de amuletis hic sermonem institui : quod a nonnullis amuleta phylacteria vocentur. Verum longe alia ratio est. Quippe cum stolis, sive vestimenti genere quodam uterentur isti, quod Dalmaticas, aut Colobia appellare possumus, quæ amplioribus ex purpura segmentis³³ erant intexta. Ejusmodi porro segmata, qui accuratius loquuntur, nominare phylacteria solent. Horum consuetudinem secutus Dominus eadem illa phylacteria nuncupavit. Sed et sequentia de acceptione vocis istius haud dubiam fidem faciunt. Subjicit enim; et vestimentorum κράσπεδα, hoc est fimbrias. Ita et phylacteria purpureos illos quos dixi clavos appellavit. Quoniam, inquit, *dilatatis phylacteria, et fimbrias vestimentorum ampliores facitis*⁴. Etenim corymbos puniceorum malorum specie quatuor e pallii laciniis pendentes, atque ex ipso stamine alligatos eo tempore gerebant, quo continentiam aut virginitatem servabant. Nam quilibet certum sibi tempus castitatis, aut continentię præscribebat; atque illa velut

¹ Matth. v, 23. ² Forte τοῦτο. ³ Deest περί. ⁴ Matth. xiii, 5.

com. 8, cum mandatorum suorum jugem et assiduam meditationem præciperet Deus : *Et ligabis*, inquit, *ea quasi signum in manu tua, eruntque et morebuntur inter oculos tuos*, Hebraice *תָּנִיחַ בְּכַף יְדֶיךָ וּבְעֵינֶיךָ*. Chaldaeus *תָּנִיחַ בְּכַף יְדֶיךָ וּבְעֵינֶיךָ*. De Totaphoth tam ab Hebræis, quam a nostris varie disputatur. LXX pro ea voce, ἀσάλευτα reddunt; καὶ ἐστῶσαν ἀσάλευτα πρὸ ὀφθαλμῶν σου, et sint immobilia. At Scaliger inepte credidit ἀσάλευτα idem esse, atque amuleta : *quam vocem*, inquit, *grammatici nondum in sua Lexica retulerunt. Itaque idem est ἀσάλευτον, καὶ φυλακτήριον*. Sed unde hoc tandem habet? Nam ἀσάλευτα non substantive, neque ad rem certam significandam : sed adjective, et ἀορίστως usurparunt. *ἔρυντ*, inquit, *inimota ante oculos tuos*. Quare friget hæc novæ vocis observatio. Locus est Matth. xiii, 5, in quo ad Totaphoth et frontalia Christus respectum habuisse videtur. Nam Phariseos perstringens : *Dilatant*, inquit, *phylacteria sua et magnificant fimbrias*. Quem ad locum Hieronym. Phariseorum superstitionem notat, qui quod simpliciter a Deo mandatum erat, ut in lege meditanda observandaque assidue versarentur; utique illa ante oculos perpetuo quasi monumentum quoddam exstaret, ita interpretati sunt, quasi descriptam in membranarum legem, et frontalibus alligatam gestari præciperet. Quocirca hæc opinio Hieronymi fuit, nullum Judæos mandatum habuisse de phylacteriis, ac frontalibus membranarum; sed crasse illos et imperite divinum monitum accepisse. Quam ob causam acerrime a Scaligero reprehensus est; qui ex ipsis legis verbis pugnat in *Elencho*, cap. 8, ea ipsa phylacteria præscripta fuisse. Non inficior idem et plerisque PP. videri, et in primis Justino, in *Dialogo cum Tryphone*, de gestandis alligandisque frontalibus; mandatum Judæis editum. Sed ex legis hoc verbis aperte colligi posse, quod putat Scaliger, hoc vero pernego. Et multo mihi probabilior Hieronymi sententia videtur, cum antiquissima Judæorum consuetudo non majus hac in parte præjudicium afferat, quam sexcenti alii ritus ac ἐκζητήσεως nugacissimæ, quos jam tum Christi Domini tempore ex legis verbis non minus stolidè, quam pertinaciter eliciebant. De fimbriis aliter sentiendum. Etenim Num. xv, 38, conceptis verbis jubentur fimbrias per palliorum

angulos habere, iisdemque villas hyacinthinis adjungere. Fimbrias Hebraice *מִנִּיחַ*; LXX κράσπεδα. Villas autem ille *ἵνῃ*; isti κλωστής vocant. De quibus non solum Hebræi, sed et nostrales critici copiose disserunt.

(97) *Τούτέστι πλατεῖα σήματα πορφύρας*. Mira vocabuli hujus τῶν φυλακτηρίων interpretatio; clavos esse purpureos latos; qui colobiis et epomidibus insuerentur, ad eundem modum, quo Romani senatores sui ordinis insigne gestabant. Hoc vero, inquam, admirandum potius, quam aut sine alio idoneo auctore nimis amplectendum, aut acrius reprehendendum; quod in *Elencho* Scaliger instituit. Atqui utrum dalmaticas istas et colobionas clavatos Pharisei olim gesserint, eaque phylacteria plerique nominaverint, necne, aliunde constare non potest, et ex reconditis Judæorum libris ac ritibus multa Epiphanius potuit addiscere, quæ hoc sæculo et hodiernis Judæis ignota sunt. Esto igitur; clavos etiam istiusmodi φυλακτήριζ nuncupaverint, vulgo tamen φυλακτήρια illa, quorum Matthæus meminit, cum Hieronymo pittaciola et membranacea frontalia eruditi homines interpretantur.

(98) *Πότσκους γὰρ τινὰς ἐπὶ τὰ τέσσαρα*. Ridicule Scaliger ut Epiphanium erroris arguat: *Si mala punica*, inquit, *non igitur κράσπεδα*. Quasi non etiam πότσκοι τοῖς κράσπεδοις alligari potuerint; ut et spinas adhibuisse, quo cruorem elicerent, testatur Hieronymus. Nec obstat, quod πότσκους summus sacerdos ἐν ἀρχιερατικῇ στολῇ gestaverit. Nam diversos ab illis cum numero, tum materia, aliisque id genus Pharisei, cum in casto essent, usurpare poterant. Sic paludamentum cum Romanorum inpp. proprium fuerit, etiam militibus attribuitur. Atque ut a Judæis non recedam, quis nescit inter summi sacerdotis vestes ephod, sive τὴν ἐπὶ τοῖς, ac superhumeralis fuisse? Et tamen non modo sacerdotes ac levitæ cæteri; sed etiam laici ephod induiebant, uti David lib. II Reg. cap. vi, 14. Sed hoc videlicet lineum erat: alterum illud pontificum proprium quatuor ex coloribus constabat, hyacintho, bysso, cocco, purpura; sed et auro contextum erat. Vide Hieron. *Epist. ad Fabiolam*. Nimis igitur insulse adversus Epiphanium nostrum argumentatur Scaliger.

exempla quædam, et imagines erant, quibus institutum suum exprimebant, ne quis utpote sanctos auderet attingere.

Quatuor apud eosdem traditionum, quas δευτερώσεις vocabant, fuisse genera: primum Moysis prophetæ nomine est inscriptum; secundum, Akibæ cuidam magistro, vel Barakibæ tribuunt; tertium Andani, vel Annani, qui et Judas dicitur: quarti Assamonæ filios auctores jactitant. Quatuor ex hisce fontibus manarunt ea quæ apud illos inani quadam opinione sapientiæ constituta, cum sint inepta pleraque, prædicantur nihilominus; ac tanquam ab excellenti disciplina profecta summa ostentatione celebrantur.

ADVERSUS PHARISEOS.

Quæ est hæresis Judaismi III, ordine XVI.

I. Secundum ambas illas proxime Phariseorum hæresis sequitur, alterius generis; tametsi cum Scribis, quos legis doctores interpretantur, eadem sentirent. Cum iis enim legis quoque periti conjuncti erant. At Pharisei ad horum ritus alia rursus adjiciebant; et severioribus se institutis astrinxerant. Quidam enim cum suas illas exercitationes adhiberent, decem, vel octo, vel quatuor annorum sibi spatia præfigebant, quibus virginitatem, aut castimoniam colerent; hoc tempus continuis precibus traducebant, et id certaminis frequentius instaurabant, ne **34** ullam corporis labem contraherent, neve furtim turpe aliquod in somnis profluvium obreperet. Ergo alii tabulas ad eum usum parabant, latitudine non amplius dodrantali: in quibus post vesperam jacebant; ut si fortasse dormirent, in pavementum prolapsi rursus se ad orandum excitarent; quo somni quoad liceret expertes

(99) *Δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν.* Eadem δευτερώσεων genera percenset hæresi xxiii, n. 9. Quo ex loco Παῦλι Ἀκιβὰν pro Βαρακιβὰν legendum hic admonemur. Hic est ille nisi fallor R. Akiba, de quo in Judæorum Kalendario v die Tisri hæc ascripta sunt: *R. Akiba filius Joseph conficitur in vincula, ubi moritur.*

(1) *Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί.* De Scaligeri hallucinatione supra vidimus, qui νομικοὺς actuarios esse, ac formularios credidit. Proximus huic error est; quod præsentem Epiphaniî locum sic interpretatus est, ut τὸ αὐτοῖς ad Phariseos referret, quibus cum versabantur οἱ νομικοί. Epiphanius, inquit; aperte τοὺς νομικοὺς distinguunt ἀπὸ τῶν Νομοδιδασκάλων, τῶν καὶ Γραμματέων. Eisdem enim facit Γραμματέας, et Νομοδιδασκάλους, a quibus distinguit τοὺς Νομικοὺς, quos accenset Phariseis. Ideo recte ait: *Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς· καὶ οἱ Νομικοί.* Eodem, inquit, loco censebantur Pharisei, et Νομικοί, qui quamvis unum corpus καὶ τάγμα efficiebant, tamen erat discrimen quoddam inter Phariseos, καὶ τοὺς Νομικοὺς· quod severius institutum esset Phariseorum, quam τῶν Νομικῶν. Hinc Serrarium imperitiæ arguit, quod ita vertit. *Cum ipsis enim iidem erant, et Νομικοί, seu Legisperiti.* Sed Epiphaniî sensum pessime interpretatus est Scaliger. Etenim τὸ αὐτοῖς non alios, quam Scribas, sive Νομοδιδασκάλους significat, οἷς συνῆσαν καὶ οἱ

καίρων ἀγγελίας, ἢ ἐγκρατείας, καὶ ταῦτα αὐτῶν τὰ πρωτότυπα ἦν, εἰς τὸ ἐμφάνειν τοῖς ἀνθρώποις τὰ παρ' αὐτοῖς ἐπαγγελλόμενα, ἵνα μηδεὶς ἀψήγῃ τὸν τῶν ἡγιασμένων.

Δευτερώσεις δὲ παρ' αὐτοῖς τέσσαρες ἦσαν· μία μὲν εἰς ὄνομα Μωϋσέως τοῦ προφήτου, δευτέρα δὲ εἰς τὸν διδάσκαλον αὐτῶν (99) Ἀκιβὰν οὕτω καλούμενον, ἢ Βαρακιβὰν· ἄλλη δὲ εἰς τὸν Ἀνδᾶν, ἢ Ἀννᾶν, τὸν καὶ Ἰούδαν· ἑτέρα δὲ εἰς τοὺς υἱοὺς Ἀσσαμωναίου. Ἐκ τούτων τῶν τεσσάρων δευτερώσεων, ὅσα παρ' αὐτοῖς νενόμισται οἶσσι σοφίας, ἀσοφίας δὲ τὰ πλείστα, αὐχεῖται καὶ ᾄδεται· καὶ ἐν τάξει προκρίτας διδασκαλίας βροδαί τε καὶ φημίζεται.

B

ΚΑΤΑ ΦΑΡΙΣΑΙΩΝ.

Τρίτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐκκαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Ταύταις ταῖς δυσὶν αἵρέσεσι κατ' ἀκολουθίαν συνῆπται ἡ τῶν Φαρισαίων αἵρεσις, ἄλλη τις, ὅστινες τὰ αὐτὰ τούτοις ἐφρόνουν· Γραμματεῦσι δὲ φημι, τοῖς ἐρμηνευομένοις νομοδιδασκάλους. Συνῆσαν γὰρ αὐτοῖς καὶ οἱ Νομικοί (1). Ἄλλα δὲ καὶ παρὰ τούτους πάλιν οἱ Φαρισαῖοι ἐφρόνουν, πολιτείας μείζους ἔχοντας. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν, ὅτι ἤρχον, ὠρίζον δεκαετίαν, ἢ ὀκταετίαν, ἢ τετραετίαν· ὁμοίως παρθενίας, ἢ ἐγκρατείας, συνεχῶς εὐχόμενοι, πυκνότερον ἀγῶνα τούτον ἐνίσταντο, διὰ τὸ δῆθεν μὴ σωματικόν τι παθεῖν, ἢ κλαπῆναι δι' ὄνειράτων, ἀρδῇ τε βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην (2). Καὶ οἱ μὲν σανίδας ἑαυτοῖς ἐπιτοχάσασθαι σπιθαμῆς μόνῃς τὸ πλάτος, καὶ ἐπὶ ταύτην ἑαυτοὺς ἐτίθεσαν κατὰ τὴν ἐσπέραν, ἵνα, εἰ ὑπνώσει τις, καὶ καταπέσοι εἰς τοῦδαρος, αἰθεὶς ἐγείρηται εἰς εὐχὴν, διὰ τὸ ἀγρυπνον ἔχειν τὸν βίον κατὰ τὸ δυνατόν· ἄλλοι δὲ κάχληκας συλλέγοντες ἑαυτοῖς ὑπεστρώννουν, εἰς τὸ νυττομένους μὴ ὑπνῶ

Νομικοί. Quia sæpius evangelistæ Scribas, et Νομικοὺς quasi distinctos nominant, tametsi ex eodem essent ordine, idque vel κατ' ἐπιτήρησιν, vel quia Scribarum complures erant gradus, et officia, cum et civilibus forte contractibus ac stipulationibus præessent iidem, et legem interpretarentur: idcirco συνῆσαν, inquit, τοῖς Γραμματεῦσιν οἱ Νομικοί, hoc est conjuncti erant, unum τάγμα et corpus efficiebant. A quo non admodum abhorret Serrarius. Nam μεταληπτικῶς Epiphanius indicat, eosdem cum Scribis esse τοὺς Νομικοὺς, licet συνέσθαι τινι proprie non sit, idem esse cum aliquo. Postremo perperam αὐτοῖς ad Phariseos referri, docent quæ proxime subjiciuntur. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τούτους, tam Νομικοὺς scilicet, quam Γραμματέας.

(2) *Ἀρδῇ τε βύσιν σώματος ἀπεργαζομένην.* Scribendum pronuntiat Scaliger ἀρδῇ ἐκκρίσιν σπέρματος ἀπεργαζομένων. Audax nimis emendatio: minimeque necessaria. Nam ἀπεργαζομένην passive, ut alibi sæpe, hoc loco sumpsit. Est enim Græcæ proprietatis parum alioqui diligens Epiphanius, ut et Photius observat. Quod si commutationis nonnihil opus videatur, ego ita concipiam, ἀρδῇ βύσιν σώματος ἀπεργαζομένων. Intelligit autem τῆς sive ἐξονειρωγμένην. Super hac ἐκκρίσει existat Athanasii *Epistola ad Ammum monachum*: qui quantumvis præter voluntatem accideret, utrum culpa careret addubitaverat.

βαθείς ἐρίσθαι, ἀλλὰ βιάζεσθαι γρήγορσιν ἑαυτοῖς ἀποδορίζεσθαι· ἄλλοι δὲ καὶ ἀκάνθας στρωμνὴν εἶχον διὰ τὴν αὐτὴν ὑπόθεσιν. Ἐνήστευον δὲ δις (3) τοῦ σαββάτου, δευτέραν καὶ πέμπτην. Ἀπεικάζουσαν δὲ τὴν δεκάτωσιν (4)· τὰς ἀπαρχὰς ἐδίδουν, τριακοντάδας τε καὶ πεντηκοντάδας, τὰς τε θυσίας ἀφαιλέστατα καὶ τὰς εὐχὰς ἀπετίγγουσιν. Τῷ δὲ προειρημένῳ σχήματι τῶν Γραμματέων προήρχοντο διὰ τοῦ τῆς ἀμπεχόνης, καὶ διὰ τῶν ἄλλων σχημάτων, καὶ γυναικικῶν ἱματίων (5) ἐν πλατείαις ταῖς χρηπίσι, καὶ γλώτταις τῶν ὑποδημάτων προϊόντες. Ἐλέγοντο δὲ Φαρισαῖοι, διὰ τὸ ἀφορισμένους εἶναι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν ἄλλων διὰ τὴν ἐθελοπεριτοθησκειαν παρ' αὐτοῖς νενομισμένην. Φάρεις γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν (6) ἐρμηνεύεται ἀφορισμός.

Β'. Ὁμολόγουν δὲ οὗτοι ἀνάστασιν νεκρῶν, ἐπιστευόν τε ἀγγέλους εἶναι, καὶ Πνεῦμα. Ἠγνόησαν δὲ Υἱὸν Θεοῦ, ὡς οἱ ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ εἰμαρμένη, καὶ ἀστρονομία παρ' αὐτοῖς σφόδρα ἐξηραμένη. Αὐτίκα γοῦν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τὰ ἐκ τῆς τῶν πεπλανημένων ἀστρονομίας κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον ἑτέροις ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς μετωνόμασται· ὅλον ἥλιος Ἡμακαίσεμες (7), σελήνη Ἰερεικαϊαδανὰ, ὄθεν καὶ Μῆνη καλεῖται· Ἰερει γὰρ ὁ μὴν λέγεται, Μῆνη δὲ σελήνη, ὡς καὶ παρ' Ἑλλήσι διὰ τὸν μῆνα· Ἄρης Χωχέδ· Ὀκμῶλ· Ἑρμῆς Χωχέδ· Ὀχμῶδ· Ζεὺς Χωχέδ Βιάλ· Ἀφροδίτη Σερούα, ἔτοι Λουήδ· Κρόνος Χωχέδ Σαθήθ. Λέγεται δὲ πάλιν παρ' αὐτοῖς καὶ ἄλλοις ὀνόμασιν. Οὐκ ἔδυνήθησαν δὲ ἀκριβῶς τὴν τούτων ἐπωνυμίαν ἐκθεῖναι, ἀλλὰ καὶ τὰ ματαίως νομι-

(3) Ἐνήστευον δὲ δις. Secundam et quintam feriam Theophylactus æque atque Epiphanius adnotat, et Hebræorum libri fidem faciunt. Ut ea de re vir doctus frustra dubitaverit.

(4) Ἀπεικάζουσαν δὲ τὴν δεκάτωσιν. Proprium hoc fuit Levitarum, qui decimarum, quas populus præstabat, decimas sacerdotibus eximebant; Numerorum xviii. Atqui non omnes Pharisei erant Levitæ, quod tamen Epiphanium sensisse, ex hoc loco suspicari aliquis posset. Quæ enim alioqui decimarum sunt decumæ, cum præter Leviticum ordinem decumas nullus acceperit? Primum omnium ab Israelitis primitiæ de spicis, uvis et oleis afferiebantur: tum de frugibus elaboratis theruma et decumæ. Theruma in lege definita non erat; sed a magistris præscriptus modus est, ut ne minus sexagesima penderetur. Quare qui liberales erant, quadragesimam, parci sexagesimam, medii inter utrosque, ad hos aut illos accedebant. De qua re exstat Josephi Scaligeri opusculum inter posthuma. De iis itaque therumis fortean accipendus Epiphanius, cum τριακοντάδας, et πεντηκοντάδας persolutas a Phariseis esse scribit. Quod si verum est, egregia illorum liberalitas exstitit, utpote qui præfinitum a Magistris terminum τῶν τριακοντάδων superaverint. Tria porro decumarum apud Hebræos genera præter therumas, et primitias fuere. Prima illa fuit, quam Levitiæ tribui quotannis pensitabant, Num. xviii, 20, et deinceps. Altera, quam singulis annis penes se quisque retinebat, ut ibi, ubi sanctuarium erat, illa visceretur, adhibitis ad convivium Levitis, Deut. xiv. Tertia demum, quam tertio quoque anno in Levitas et pupillos, viduasque distribuebant, eod. Deut. cap.

(5) Καὶ γυναικικῶν ἱματίων. Magnopere mi-

atatem transigerent. Alii collectos caleulos substernebant, quorum vellicatio profundiorē seminum arceret, ut vel iuviti pervigiles esse consuescerent. Nec defuere qui iisdem de causis spinas subjicerent. Cæterum his hebdomada quaque jejunaire mos illis fuit, secunda videlicet ac quinta die. Ad hæc decimarum decimas dabant; primitias offerebant, tricesimas et quinquagesimas; sacrificia votaue sua accuratissime persolvebant. Cultus idem illis, qui et Scribis, de quo proxime dictum est, vestis scilicet ac reliquus corporis habitus. Sed et muliebria palliola gestabant, et cum latioribus crepidis ac solearum ligulis procedere solebant. Qui ideo Pharisei dicti sunt, quod essent propter ascititiam illam superstitionisamque disciplinam a reliquis sejuncti. Phares enim Hebraice separationem significat.

II. Mortuorum porro resurrectionem persuasam habebant. Angelos, ac spiritum esse credebant. Sed ut cæteri Dei Filium ignorarunt. Quin etiam fato et astronomiæ plurimum tribuebant. Argumento est quod Græca omnia vocabula vanissimæ illius artis propria totidem ab iis Hebraicis sunt reddita vocibus. Exempli causa sol Hamma et Semes ab iis appellatur. Luna, Jeree et Hallebana: unde et Mene vocatur: nam Jeree mensis, et luna Mene dicitur; ac perinde ut apud Græcos a mense nominis appellationem derivat. Sequitur Mars, quem Cochab Ocmol nominant; Mercurium vero Cochab Ochmod, Jovem Cochab Baal. Venerem Serua, vel Lued. Saturnus denique Cochab Sabeth vocatur. Sunt et illorum aliæ nomenclaturæ, quas accurate

randum, si modo verum est, muliebribus palliolis usos esse Phariseos. Quod sequitur, ἐν πλατείαις ταῖς χρηπίσι, latas eosdem crepidas habuisse significat, nec aliter Cornarius. Quidam tamen ita corrigendum putant, ἐν πλατείαις, ἐν ταῖς χρηπίσι, καὶ γλώτταις, etc. Ac plateas intelligunt, in quibus ostentabant se Pharisei. Ego nihil innovandum censeo.

(6) Φάρεις γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν. Reg. codex Φέρεις quasi sit, Φέρεις, et legendum sit ἀφωρισμένος. Quanquam ἀφορισμός res est ipsa, quam vocabulum significat: non ut τὸ Φάρεις vel Φέρεις præcise sit verbale substantivum ἐνέργειαν sonans. Est enim potius separatus, quam separatio.

(7) Ὅλον ἥλιος Ἡμακαίσεμες. De his Hebræorum appellationibus agit eruditissimus Serrarius noster l. i. De tribus sectis, c. 2, et in Minerrati, lib. iv, c. 3. Ea sic Hebraice concipienda sunt. ὁλον, vel שמש: חמה vel חמה. Duorum sequentium nomina, quod eorum origo sit incerta, non satis ἐξεραϊσθῆναι queunt; Χωχέδ· Ὀκμῶλ, et Χωχέδ· Ὀχμῶδ. Quorum prius Ὀκμῶλ forte a חמר, quod est succidere, alterum a חמר quod est concupiscere, quia Mercurius lucionibus et negotiatoribus quaestus avidissimis præsidet; nam quod Scaliger Ocmol ad Camulum, qui in veteri inscriptione exstat, pertinere defendit, non probat. Sequitur חמה חמה. Veneris stella Σερούα, vel Λουήδ. Prior vox a חמה, ut Serrario visum est, deducta; quasi חמה: posteriorem a חמה malim, quam a חמה. Nam et Assyrii Ἀφροδίτην Μύλitta, Arabes Ἀλίττα nuncuparunt. Auctor Herodotus Clio. κατήντη ἡ γενέτιζα. Denique חמה חמה Sabbati stella recte Saturnus dicitur.

ἡμῖν καὶ ὀνομαστὶ εἴρηται. Ἐσχάτη δὲ αὐτοῖς ἀπορία καὶ ἡλιθιότης οὐχ ἡ τυχοῦσα τοῖς καὶ ἀνάστασιν ὁμολογοῦσι, καὶ κρίσιν δικαίαν ὀριζομένοις, εἰμαρμένην λέγειν. Πῶς γὰρ δύναται κρίσις εἶναι καὶ εἰμαρμένη; Δυσὲν γὰρ ἀνάγκη θάτερον· ἢ, γενέσεως ὑπαρχούσης, μὴ εἶναι κρίσιν, διὰ τὸ τὸν πράττοντα οὐκ ἀπ' αὐτοῦ πράττειν, ἀλλὰ κατ' ἀνάγκην ἐπικρατείας τῆς πεπωμένης· ἢ, ὅτι κρίσεως ὑπαρχούσης, καὶ ἐν ἀληθείᾳ ἐπαπειλουμένης, καὶ νόμων δικαζόντων, καὶ τῶν τὸ πονηρὸν δρώντων δίκην ὑπεχόντων, νόμου τε ὁμολογουμένου δικαίου καὶ κρίσεως Θεοῦ ἀληθεστάτης, ἀργὴν εἶναι τὴν πεπωμένην, καὶ μὴ ἔχειν ὅλως σύστασιν τὸ παράπαν.

rum poenæ constitutæ; si denique justa a Deo lex consentaneum est, necesse est, inquam, supervacuum esse fatum illud, nec ullo in loco consistere.

Δ'. Ὅποτε, διὰ τὸ δύνασθαι ἁμαρτάνειν, καὶ μὴ ἁμαρτεῖν, τὸν μὲν διὰ τὰ ἁμαρτήματα δίκην ἀπαιτεῖσθαι, τὸν δὲ ἐπαινον ἀπεκδέχεσθαι, διὰ τὸ εὖ πεπραχέναι, ὥριται καθ' ἐκτερίων τὸ διάφορον· ὥς καὶ μὲν φωνῇ δικαίᾳ λέγειν ἐν συντόμῳ ἀληθείᾳ, διὰ Ἰσαίου τοῦ προφήτου ἐκ προσώπου Κυρίου εἰρημένον, τὸ· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγησθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσητέ μου, μάχαιρα ὑμῶς κατέδεται. Τὸ γὰρ στέμμα Κυρίου ἐλάλησε ταῦτα. Ὡς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι καὶ ἀναμφίβολον, ὥς τὸ αὐτεξούσιον παρῆχετο Θεός, δι' αὐτοῦ φήσας τὸ, Ἐὰν θέλητε, καὶ μὴ θέλητε· ὥς περὶ τὸν ἄνθρωπον εἶναι τὸ ἀγαθοεργεῖν, ἢ τὸ φαύλων ἐπίσθαι πράγμάτων. Οἷς ἐπιφωνητέον ἐστὶ πυκνότερον καὶ πολλαχῶς, καὶ οὐ διὰ μὲν φωνῆς, ἀλλὰ πολλάκις τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἰρημένα· Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί· ὅτι καταλελοιπότε τὰ βαρεὰ τοῦ νόμου, τὴν κρίσιν καὶ τὸν ἔλεον, καὶ ἀποδεκατοῦτε τὸ ἀρηθρὸν, καὶ τὸ ἡδύοσμον, καὶ τὸ πῆγρον, καὶ καθαρίζετε τὸ ἐκτὸς τοῦ ποτηρίου καὶ τοῦ πίνακος, τὸ δὲ ἐντὸς ἐστὶ μεστὸν ἀκαθαρσίας καὶ ἀκρασίας. Καὶ δοκιμάζετε δίκαιον εἶναι ἐμνύναι ἐν τῷ ἐπάνω τοῦ θυσιαστηρίου· τὸ δὲ ἐν αὐτῷ τῷ θυσιαστηρίῳ παρ' ὑμῖν τῷ ὄρκῳ λέλεκται¹, καὶ τὸ ἐν τῷ οὐρανῷ ἐμνύναι οὐδὲν εἶναι φατέ. Ἐὰν δὲ τις ἐμύσῃ ἐν τῷ ὑπεράνω αὐτοῦ, τοῦτο δεδικαίωται. Οὐχὶ τὸ θυσιαστήριον βαστάζει τὸ ἐπικείμενον, καὶ ὁ οὐρανὸς θρόνος ἐστὶ τοῦ ἐπ' αὐτῷ ἐπικαθεζομένου; Καὶ ὅτι λέγετε, Ἐὰν τις εἴπῃ πατρὶ καὶ μητρὶ· Κορβάν, ὃ ἐστὶ δῶρον ἢ ἂν ἐξ ἐμοῦ ὡφελήθῃς, καὶ οὐκέτι μὴ τιμήσῃ τὸν Πατέρα, καὶ ἡθετήσατε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν παραδόσεως. Καὶ κυκλεύετε θάλασσαν καὶ ξηρὰν ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον· καὶ ἔσαν γέννηται, ποιεῖτε αὐτὸν διπλότερον ὑμῶν υἱὸν γεέννης.

Τί τοίνυν περιττότερον τῶν ἁγίων ῥήσεων ὑπερβάλοιτό τις πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προσηρυμένων; Ἀλλὰ καὶ ἀρκεῖσθαι μάλα ἤγούμαι ταῖς τοῦ Σωτῆρος φωναῖς καὶ ἀληθιναῖς λέξεσι, πρὸς ἃς οὐκ ἡδυνήθησαν ἀντωπῆσαι, οὔτε πρὸς τὸ βραχύτατον.

¹ Forte τοῦ ὄρκου λέλεται. ² Isa. i, 19, 20. ³ Matth. xxiii, 15 sqq.

A ferre, nominatim illa percensenda duximus. Est illud vero extremæ cujusdam imperitiæ, ne dicam amentitiæ, cum resurrectionem mortuorum esse fateare, ac justissimum de cujusque factis judicium constitutum, fatum nihilominus esse ullum asserere. Qui enim duo ista convenire possunt, judicium, inquam, atque fatum? Horum enim alterum necesse est: vel si ulla sit genitalis necessitas, nullum esse judicium: quod qui committit aliquid, non id sua sponte facit, sed fatorum vi ac tyrannide compulsus, vel si judicium est ullum, nec frustra in comminationibus objici solet, atque et leges aliquæ sunt, et flagitiosis hominibus scelerum poenæ tradita, et illius judicium omni ex parte veritati

IV. Etenim non aliam ob causam, nisi quod peccare, necne sit in arbitrio (cujusque positum), hoc discrimen introductum est, ut alter admissorum scelerum poenas luat, alter pro recte factis præmium laudemque consequatur. Quod quidem brevi justissimaque sententia complecti **36** possumus, quæ ab Isaia propheta ex persona Dei verissime pronuntiata legitur. Si volueritis, et obedieritis mihi, bona terræ comedetis. Si autem nolueritis, neque obedieritis mihi, devorabit vos gladius. *Os enim Domini locutum est ista*². Ex quo perspicue illud, ac citra ullam dubitationem ellicitur, Libertatem homini a Deo esse concessam; cum ita per sese dixerit: Si volueritis et nolueritis. Adeo ut bene agere, vel malorum cupiditatem concipere, illius arbitrio sit relictum. Quamobrem sæpe illud, ac varie, nec una voce personandum, ac frequentissime contra impostores istos repetendum est dictum in eos Salvatoris illud: Væ vobis, Scribæ et Pharisei hypocritæ, quoniam reliquistis quæ gratiora sunt legis, judicium et misericordiam; et decimatis anethum, et mentham, et rutam, et mundatis quod de foris est calicis et paropsidis: quod intus est, plenum est immunditia et fœditate. Et approbatis justum esse jurare in eo, quod est super altare: jurare autem in altari ipso, jurisjurandi apud vos religione soletur. Et in cælo jurare nihil esse dicitis. Qui autem juraverit in eo, qui supra illud est, id vero justum censetur. Nonne altare portat id, quod impositum est, et cælum thronus ejus est, qui in illo insidet? Et quod dicitis: Si quis dixerit patri et matri: Corban, hoc est munus quod ex me tibi proderit, et non honorabit patrem, et irritum fecistis mandatum Dei per traditionem seniorum vestrorum. Et circuitis mare, et aridam, ut faciatis unum proselytum; et cum factus fuerit, facitis illum duplo quam vos filium gehennæ³.

Quid igitur ad eos homines refellendos divinis illis sententiis adjici gravius potest? Maque satis esse arbitror Salvatoris vocem ac verissimum illud oraculum, cui ne minimum quidem reluctari potuerunt.

ADVERSUS HEMEROBAPTISTAS,

A

KATA HMEPOBAΠTICTΩN (10),

*Quæ est hæresis IV Judaismi, ordine XVII.**Τετάρτη αἵρεσις ἀπὸ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ἑπτακαι-
δεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.*

Proxima est Hemerobaptistarum secta; quæ ut ab aliis nulla in re **37** dissidet; eademque dogmata cum Scribis ac Phariseis amplectitur: ita cum Sadducæis non modo in neganda mortuorum resurrectione convenit; verum etiam communem cum iis infidelitatem, cæterarumque rerum pravitatem retinet. Hoc vero præcipuum habent, quod tam vere, autumnoque, quam æstate, atque hieme quotidie lavant: unde et Hemerobaptistarum appellationem adepti sunt. Ita enim statuebant: vivere aliter hominem non posse, quam si quotidie se aquis elueret, atque ab omni crimine purgaret.

Sed a nobis uno verbo funditus everti secta illa potest; cuius dogmata ut a fide prorsus aliena, sic cum infidelitate conjuncta sunt. Cum enim diebus singulis abluantur, vel sua ipsi conscientia redarguuntur, omnem illam, quam pridie conceperant, spem cum fide atque expiatione perdidisse. Nam si unum duntaxat baptismum tenerent, in eo fiduciæ aliquid utpote perpetuo atque immortalis, collocare possent. Jam vero qui hodie non curandi corporis gratia, sed ad expianda scelera loti sunt, quibusque ideo repurgata, ut ipsi statuunt, omnia esse debent: lidem cum postridie rursum abluuntur, declarant profecto hesternum illum baptismum evanuisse. Nisi enim iste periisset, nihil erat cur ad criminum expiationem denuo illum postera luce repeterent. Quod si peccare omnino non desinunt; existimantque se, cum perpetuo ac diebus singulis percent, expiari aqua posse, vehementer aberrant, nec est eorum instituto vanius aut absurdus quidquam. Etenim neque Oceanus ipse, neque maria omnia; neque perennes fluxiorum aquæ, vel fontium; neque quidquid usquam pluviarum est, si

¹ Forte Ἡμεροβαπτιστῶν.

(10) Ἡμεροβαπτιστῶν. Commune Judæis omnibus, et in primis Phariseis fuisse Marcus evangelista testatur cap. vii, 3 et 4, ut et manus frequenter abluerent, et a foro redeuntes baptizarentur. Quare non videtur peculiaris hæc secta Judæorum existisse; nisi ita dicamus nonnullos qui se sanctitate præstare cæteris vellent, non modo quoties a foro redirent, verum etiam tametsi prædem domo non extulissent, de die sæpius lavare consuevisse. Cujusmodi Banus ille fuit, cui se Josephus in disciplinam tradidit, ut in Vita sua scriptum reliquit. Hunc enim refert, ψυχρῷ ὕδατι τὴν ἡμέραν, καὶ τὴν νύκτα πολλάκις λουόμενον πρὸς ἄγνισιν. Sic Esseni apud eundem Josephum lib. ii, cap. 7 corpus ante cibum abluiebant frigida. Quid igitur Hemerobaptistæ illi, quos Epiphanius refert, meruerint, ut distinctam ab aliis sectam efficerent, non satis discernimus.

(11) Οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις. Qui prima specie verborum istorum sensus occurrit, is est, quem non modo nos ipsi, sed etiam Cornarius expressit. Hemerobaptistas non solum in neganda mortuorum resurrectione, verum in reliqua omni dogmatum falsitate concordare cum Sadducæis. Οὐ μὴν ἐξισουμένη μόνον, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις ἐν

ταύταις δὲ συνέπεται τις αἵρεσις Ἡμεροβαπτιστῶν, οὕτω καλουμένη, μηδὲν μὲν παραλλάττουσα τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἴσα τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων φρονούσα· οὐ μὴν ἐξισουμένη τοῖς Σαδδουκαίοις (11) ἐν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει μόνον, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Τοῦτο δὲ περιττὸν αὐτῇ κατηγμένη ἡ αἵρεσις· ὥς ἐν ἑαρί τε καὶ μετοπιύρῳ, χειμῶνι τε καὶ θέρει πάντοτε καθημέραν βαπτίζεσθαι· ὅθεν καὶ Ἡμεροβαπτιστὴν εἰληφε τὴν ἐπωνυμίαν. Ἐφασκε γάρ αὕτη ἄλλως πως μὴ εἶναι ζῆν ἄνθρωπον, εἰ μὴ τι ἄρξῃ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτίζοιτό τις ἐν ὕδατι, ἀπολούμενός τε καὶ ἀγνιζόμενος ἀπὸ πάσης αἰτίας.

B Πρὸς ταύτην δὲ καὶ αὐτὴν ἐξ ἑνὸς λόγου ἡμῖν ἀνατροπὴ γενήσεται· ὅτι ἀπιστίας παρ' αὐτοῖς μᾶλλον ἢ πίστεως οἱ λόγοι. Ἐλέγχει γὰρ αὐτοὺς ἡ συνείδησις αὐτῶν καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτιζομένων, ὥς ὅτι ἡ ἐλπίς τῆς χθὲς ἡμέρας παρ' αὐτοῖς τέθηκε, καὶ ἡ πίστις τε καὶ ὁ ἀγνισμός. Εἰ μὲν γὰρ ἐν ἐνὶ βαπτίσματι ἱσταίχουν, ἄρα ἐθάβρουν τοῦτω, ὥς ζῶντι καὶ ἀθανάτῳ ὄντι εἰς τὸν αἰῶνα· ὅποτε δὲ σήμερον μὲν ἰλούσαντο οὐχ ἔνεκεν πλύσεως σώματος, ἀλλὰ ἔνεκεν ἁμαρτημάτων, ἄρα κατ' αὐτοὺς ἐκαθαρίσθη. Αὐτοῖς δὲ τῇ ἐξῆς πάλιν λουόμενοι, ἀπεφάναντο τὸ παρελθὸν ἐν τῇ χθὲς τεθνάναι βάπτισμα. Εἰ μὴ γὰρ τὸ πρὸ μίᾳς ἡμετέρας, οὐκ ἂν εἰς τὴν ἐξῆς ἑτέρου ἐπεδίοντο πρὸς καθαρισμὸν ἁμαρτημάτων. Καὶ εἰ ὅλως οὐκ ἀπέχοντα τοῦ ἁμαρτάνειν, νομίζοντες, ὅτι τὸ ὕδωρ καθαρῶς τοὺς ἐνδεδειγμένους καθ' ἑκάστην ἁμαρτάνοντας, μάταιος αὐτῶν ἡ ὑπόνοια, καὶ τὸ ἐπιτήδευμα φροῦδον καὶ ἰωλον. Οὕτε γὰρ Ὀκισανός, οὕτε πάντα τὰ ρεῖθρα καὶ πελάγη, ποταμοὶ τε ἀέννατοι καὶ πεγαί, πᾶσα τε ἡ ὁμβροτόχος φύσις συνελθοῦσα δύναται ἁμαρτήματα ἀφανίσαι· ἐπειδὴ περ οὐ κατὰ λόγον, οὐδὲ ἐκ προστάγματος Θεοῦ γίνεται.

τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει, ἀλλὰ τῇ ἀπιστίᾳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Sed hæc sententia ab iis, quæ paulo ante leguntur; tum in Breviario sectarum hujus libri, et in universarum Anacephalæosi reperiuntur ab Epiphanio, vehementer dissidet. Nam ubique constanter asseritur, Hemerobaptistas a Judæis reliquis nulla in parte discrepare; sive, ut hoc loco scripsit, a Scribis et Phariseis. Quod si communem cum Sadducæis negationem resurrectionis habuerint, aliaque dogmata, quibus isti a Phariseis et Scribis tantopere abhorrebant, ut ad Samaritanos accederent, quemadmodum in illorum declaranda hæresi testatus est; profecto multum cum a reliquis Judæorum factionibus, tum a Phariseis, ac Scribis Hemerobaptistæ separati sunt. Quæ ratio commovet, ut aliter Epiphaniū verba interpretanda judicem, adeoque contrario sensu: ac prior ille est, quam in Latina versione posui. Οὐ μὴν ἐξισουμένη, inquit, τοῖς Σαδδουκαίοις. Non tamen cum Sadducæis congruens, hoc uno capite, quod mortuorum resurrectionem non, ut illis visum est, abneget, quanquam reliqua in perfidia, et adversus Christum præcipue contumacia, Sadducæorum, ac cæterarum Judæismi hæreseon gemina sit.

Μετάνοια γὰρ καθαρίζει, καὶ τὸ ἐν βάπτισμα διὰ τῆς τῶν μυστηρίων ὀνομασίας. Παρελεύσομαι δὲ καὶ ταύτην, αὐτάρκως ἡγησάμενος¹ τὸν ἐν ὀλίγῳ τὸ ἀλέξημα τῆς αὐτῶν φρενοβλαβείας ὑποδείξαι. Ἔως ἐνταυθοὶ τοῖς ἐντυγχάνουσι συντέτακται.

etiam secta ad aliam transibimus : cum abunde remedia comparasse. Hactenus igitur in lectorum

KATA NAZAPAION (12).

Ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ πέμπτη, τῇ δὲ ἀκολουθία ὀκτωκαιδεκάτῃ.

A'. Ἐξῆς δὲ ἐπιδαλοῦμαι διηγεῖσθαι τὰ κατὰ τὴν αἵρεσιν τὴν μετὰ τοὺς Ἡμεροβαπτιστὰς καλουμένην τῶν Ναζαραίων, οἵτινες Ἰουδαῖοι εἰσι τὸ γένος, ἀπὸ τῆς Γαλααδίτιδος καὶ Βασανίτιδος, καὶ τῶν ἐπέκεινα τοῦ Ἰορδάνου ὁρμώμενοι, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν περιέχει λόγος. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Ἰσραὴλ οὔσα, ἥτις τὰ πάντα Ἰουδαίζει, μηδὲν παραιτέρω φρονεῖσα σχεδὸν τῶν προειρημένων. Περιτομὴν γὰρ ὡσαύτως ἐπέκτειτο, Σάββατον τὸ αὐτὸ ἐφύλαττεν, ἑορταῖς ταῖς αὐταῖς προσανείχεν, οὐ μὴν εἰμαρμένην παρεισῆγεν, οὔτε ἀστρονομίαν. Καὶ πατέρας μὲν ἐδέχετο τοὺς ἐν τῇ Πεντατεύχῳ ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ μέχρι Μωϋσέως, τοὺς ἐν ἀριστείᾳ θεοσεβείας διαφανεῖς ὑπάρξαντας : φημὶ δὲ Ἀδὰμ καὶ Σήθ, καὶ Ἐνὼχ, καὶ Μαθουσάλα, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, Λευὶν τε καὶ Ἀαρὼν, καὶ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ : αὐτὴν δὲ οὐ περιδέχετο τὴν Πεντάτευχον, ἀλλὰ ὡμολόγει μὲν τὸν Μωϋσεῖα, καὶ ὅτε ἐδέξατο νομοθεσίαν, ἐπίστευεν : οὐ ταύτην δὲ φησὶν, ἀλλ' ἑτέραν. Ὅθεν τὰ μὲν πάντα φυλάττουσι τῶν Ἰουδαίων Ἰουδαῖοι ὄντες : θυσίαν δὲ οὐκ ἔθουσιν, οὔτε ἐμφύχων μετείχον : ἀλλὰ ἀθέμιτον ἦν παρ' αὐτοῖς τὸ κρεῶν μεταλαμβάνειν, ἢ θυσιάζειν αὐτούς. Ἐφασκον γὰρ πεπλάσθαι ταῦτα τὰ βιβλία, καὶ μηδὲν τούτων ὑπὸ τῶν πατέρων γεγενῆσθαι. Αὕτη ἦν ἡ τῶν Ναζαραίων διαφορὰ πρὸς τὰς ἄλλας : ὡς καὶ πρὸς αὐτοὺς ὁ ἑλεγχος οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ, ἀλλὰ ἐν πολλοῖς ἵστι φανερόν.

B'. Πρῶτον μὲν τὸ ὁμολογεῖν αὐτοὺς τοὺς πατέρας, καὶ πατριάρχας, καὶ Μωϋσεῖα. Ἄλλης Γραφῆς

¹ Forte τό.

(12) *Katà Nazaraiōn*. Nazarenī quīnam veteri in lege fuerint, nemini est ignotum. Sed ii sere ad tempus, non perpetuo sibi delectum ciborum indicare consueverant. Tametsi perpetui quidam erant Nazaræi : ejusmodi Samson exstitit. Deinde non usque eo impietatis processerant, ut Pentateuchum Mosis, ac legem repudiarent : quod Nazarenos istos factitasse scribit Epiphanius. Qui non modo inter Judæorum sectas Nazarenos recenset, sed etiam Christianis ascribit. Vide hæresin XIX. Quamvis hoc interest, quod Judaicos istos Nazaræiōus, Christianos Ναζωραῖους appellet. Sane Christianos Judæi נַזְרָאִי nominant, ut Elias in *Thisbi* docet, a Nazaretho Galilææ oppido ; Christus ipse Nazarenus appellatus est, et Nazaræus, tam נַזְרָאִי, quam נַזְרָאִי, ut Hieronymus indicat in *cap. III Matth.* Nazaræi veteres נַזְרָאִי proprie vocati, quasi sancti, et separati. Sed cum Epiphanius duo illa genera discernat : suspicor priores et Judaicos נַזְרָאִי Nazaræos, posteriores, qui in Christum crediderant, נַזְרָאִי Nazaræos, nominari. Vide Hieron. in *cap. XI*

A unum in locum convenient, eluere peccata hominum possunt : quando id citra omnem rationem, citraque Dei præceptum adhibetur. Purgare proinde scelera pœnitentiæ est, uniusque baptismi, per mysticarum rerum appellationem. Sed nos ab hac esse putemus paucis adversus illorum stoliditatem gratiam ista disputata sint.

138 ADVERSUS NAZARÆOS,

Quæ est Judaismi hæresis V, ordine XVII.

I. Nunc alia mihi post Hemerobaptistas hæresis exponenda, quæ Nazaræorum dicitur. Qui quidem ut accepimus genere Judæi sunt, e Galaatide, et Basanitide, ac reliquis ultra Jordanem regionibus oriundi. Quamobrem cum hæc secta Israelitica ex gente profecta sit, Judæorum in omnibus dogmata complectitur, nec ab iis quos antea commemoravi fere ulla in re dissidet. Nam et circumcisionem perinde atque alii retinet ; et idem Sabbatum observat, eademque festa celebrat : sed neque fatum neque astronomiam admittit. Ac cum veteres illos patriarchas, de quibus in Pentateucho mentio est, approbet, qui ab Adam ad Moysen usque insigni pietate floruerunt : nimirum Adam, Seth, Enoch, Mathusalam, Noc, Abraham, Isaac, Jacob, Levi, Aaron, ac Jesum Nave filium, Pentateuchum nihilominus ipsam repudiat. Nec Moysen quidem abjicit, neque oblatam huic a Deo legem esse diffinitur, sed aliam fuisse dicit quam quæ vulgo circumfertur. Ex quo factum est, ut Judæorum cæremōnias reliquas observent, utpote Judæi ; a sacrificiis abhorreant ; neque animata re ulla vescantur. Itaque carnes in cibum adhibere, vel sacrificare nefas esse ducebant. Conficta enim hæc esse volumina, neque eorum quidquam a majoribus profectum. Ejusmodi Nazaræorum discrimen a reliquis fuit. Unde et facile non uno duntaxat in loco, sed in pluribus refutari possunt.

II. Ac primum quod veteres patriarchas et Moysen probant, quæro ab illis, cum nulla de iis alia

Isaiæ. Philastrius Nazaræorum hæresin inter Judaicas sectas numerat : sed legem et prophetas amplecti scribit, neque quidquam iis aliud attribuit, quam quod Nazaræi veteres observare solebant. Quo nomine inter hæreses cooptari non debuerunt. At Nazaræi, quos hic describit Epiphanius, legem Mosis abnegabant : quod est idem ac Judaïsmum ἀπὸ τῆς ἀρχαίας εὐτερε. Unde ne ad posteriores quidem Nazarenos ; qui Christo nomen dederunt, quique privatam in Christianismo sectam instituerunt, possunt referri. Siquidem Nazaræi illi, quibus cum usum et consuetudinem habuit Hieronymus, quibusque XIX hæresim assignat Epiphanius, Vetus omne Testamentum admisere, ut ambo illi Patres affirmant : quod Judaica ista secta funditus rejecisse videtur, quandoquidem Pentateuchum Mosis Judaïsmi medullam funditus proscrispsit. Sed ejusmodi Judaici nominis hæresin haud scio an alius præter Epiphanium commemoraverit.

Scriptura meminit, unde et horum appellatio, et egregia virtus nisi ex illis voluminibus cognita esse potuerit? Qui porro convenit veritatem in unum cum falsitate concurrere? eandemque Scripturam partim vera, partim falsa jactare? cum Salvator dixerit: *Aut facite arborem bonam, et fructus bonos: aut arborem malam, et fructus malos. Neque enim potest arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala¹ bonos fructus facere.* **39** Quocirca vanissimum horum hominum ingenium est; doctrinaque ipsa multis ex capitibus everti ac refutari potest. Præsertim cum in hodiernum usque tempus non modo celebrentur ea, quæ iis in libris gesta memorantur; sed et ipsamet loca represententur, ubi admiranda illa prodigia contigerunt. In primis mons Sion, ubi ovem Deo Abrahamus immolavit, idem ad hoc tempus nomen obtinuit. Tum ubi quercus illa Mambræ fuit; quo in loco vitulum angelis apposuit. Quem cum illis epularum apparatus instrueret, verisimile est eorum et ipsum participem exstitisse.

III. Quin etiam quod ad illum agnum attinet, in Ægypto a Judæis immolatum ejus rei memoria apud Ægyptios, ipsosque deorum cultores hodieque remanet. Etenim sub idem tempus, quo illic olim Pascha celebratum est, quod in veris initium atque æquinoctium incidit, Ægyptii omnes minio oves suas iaficiunt, necnon et arbores, uti ficus, et cætera ejusmodi. Cujus quidem ritus tametsi causam nesciant, istud tamen præ se ferunt, ac vulgo jactitant: illo die universum terrarum orbem incendio conflagrasse; hujus porro calamitatis avertendæ vim quamdam in cruore illo atque igneo colore esse positam. Quibus vero de causis, negant sibi esse compertum; sed et hucusque in Cardyæorum regione arcæ Noemiticæ reliquias ostendunt. Ac si quis diligentius perquirat, non dubito, quin altaris quoque vestigia, quod ipsum consequens est, ad montis radices invenire possit: ubi tum Noe ex arca progrediens mansit, et de puris animalibus, atque adipibus Domino Deo sacrificium instituit. Quo etiam tempore illud a Deo oraculum accepit: *Ecce dedi tibi omnia, tanquam herbarum olera, macta, et comede².* Verum hæresis hujus adulterina, stultaque dogmata missa faciam. Siquidem pauca hæc sufficiunt a nobis hucusque disputata, atque ad eum errorem propulsandum in medium allata.

CONTRA OSSENOS (14),

Quæ est VI hæresis Judaismi, ordine XIX.

I. Sequitur Ossensorum hæresis cum superioribus

¹ Luc. vi, 43. ² Gen. ix. 3. ³ Forte ἡ, vel τοῦ.

(13) Καὶ ὅπου ἡ δρυς τῆς Μαρμερῆ. Celeberrimus apud posteros locus ille fuit, ad usque Constantini Magni tempora, quibus tam a Judæis et Christianis, quam a gentilibus frequentes religionis ergo conventus, ac mercatus illic habiti, quos Constantinus edicto sustulit. Sozomenus l. ii, c. 3.

(14) Κατὰ Ὀσσηνῶν. Quos Ossenos hic appellat

γὰρ περὶ τούτων μὴ λεγούσης, πόθεν αὐτοῖς ἡ γνώσις τῆς τῶν πατέρων ὀνομασίας καὶ ἀριστείας εἰ μὴ ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν τῆς Πεντατεύχου; Καὶ πῶς εἶδόν τε ἐν ταυτῷ εἶναι ἀληθὲς καὶ ψεῦδος; καὶ ἐν μέρει τὴν Γραφὴν ἀληθεύειν, ἐν μέρει δὲ ψεύδεσθαι; τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Ἡ ποιήσατε τὸ δένδρον ἀγαθόν, καὶ τοὺς καρποὺς ἀγαθοὺς, ἢ τὸ δένδρον σαπρὸν, καὶ τοὺς καρποὺς σαπρεῖς. Οὐ δύναται γὰρ δένδρον ἀγαθὸν καρπὸν σαπρὸν ποιῆσαι, οὐδὲ δένδρον σαπρὸν καρποὺς ἀγαθοὺς ποιῆσαι. Μάταιος τοίνυν αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ ἡ εἰσέγγησις ἐκ πολλῶν ἔχουσα τὴν ἀνατροπὴν· ὡς ἄχρι τῆς δεῦρο οὐ μόνον τὰ ἐν ταῖς Γραφαῖς ᾄδεται, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τόποι τῶν παραδοξοποιῶν σωματοποιοῦνται. Πρῶτον ὅπου τὸ πρόβατον ὁ Ἀβραάμ προσέφερε τῷ Θεῷ ὅρος Σιών ἄχρι τοῦ δεῦρο οὕτω καλούμενον. Ἄλλα καὶ ὅπου ἡ δρυς³ τῆς Μαρμερῆ (13) ἐνθα τοῖς ἀγγέλοις παρετέθη ἡ μόσχος· ὅπου δὲ Ἀβραάμ ἀγγέλοις παρέθετο κρεῖων τὴν ἐτοιμασίαν, ἀποδίδων οὐκ ἦν αὐτὸς τῆς τούτων μετοχῆς.

I'. Ἀλλὰ καὶ τοῦ προβάτου τυθέντος ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ ἐστὶ παρ' Αἰγυπτίοις τυγχάνει ᾄδομένη ἡ παράδοσις, καὶ παρὰ τοῖς εἰδωολάτραις. Ἐν γὰρ τῷ καιρῷ, ὅτε τὸ Πάσχα ἐγένετο ἐκεῖτε, ἀρχὴ δὲ αὕτη γίνεται τοῦ ἔαρος, ὅτε ἡ πρώτη ἰσημερία, ἐκ μίλτεως λαμβάνουσι πάντες Αἰγύπτιοι κατὰ ἀγνοσίαν, καὶ χρίουσι μὲν τὰ πρόβατα, χρίουσι δὲ καὶ τὰ δένδρα, τὰς συκάς, καὶ τὰ ἄλλα, φημίζοντες καὶ λέγοντες, ὅτι φησὶ τὸ πῦρ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ κατέφλεξε ποτὶ τὴν οἰκουμένην. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ αἵματος τὸ πυρωπὸν ἀλεξητήριόν ἐστι τῆς τοσαύτης πληγῆς καὶ τοιαύτης. Πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν βεβεῖν περὶ τῆς ἀκολουθίας, ὡς ἐστὶ καὶ δεῦρο τὰ λελίπαντ τῆς τοῦ Νῶε λάρνακος δείκνυται ἐν τῇ τῶν Καρδουέων χώρᾳ. Καὶ πάντως δὲ εἰ ἐπιζητήσεται τις, καὶ ἀνερυνήσεται καὶ τὰ λείψανα τοῦ θυσιαστηρίου, ἐπεὶ περ ἀκόλουθόν ἐστιν, εὖροι ἂν ἐν τῇ ὑπωρεῖξ τοῦ ὄρους· ὅπου ἔμεινε Νῶε ἐξελεθὼν ἀπὸ τῆς κειωτοῦ, καὶ προσενέγκας ἀπὸ τῶν ζώων τῶν καθαρῶν, καὶ τῶν στείτων Κυρίῳ τῷ Θεῷ, ὅτε ἤκουσεν· Ἰδοὺ δέδωκά σοι πάντα, ὡς ἰάχαρα χέρτου· θύσον, καὶ φάγε. Παρελύτομαι δὲ καὶ ταύτης πάλιν τὸ ἐπεισάκτον καὶ ἡλίθιον τῆς αἱρέσεως, ἀρχισθεὶς ταῖς προειρημέναις ὀλίγαις λέξεσιν, ἐνσπαραίσαις ὑπὸ τῆς ἡμῶν βραχύτητος, ἐνταῦθα πρὸς ἀντίθεσιν τῆς πλάνης τῆς προειρημένης αἱρέσεως.

ΚΑΤΑ ΟΣΣΗΝΩΝ (14),

Ἐκτὴ αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ἐννεακαιδεκάτη δὲ τῇ ἀκολουθίᾳ.

A'. Μετὰ ταυτην πάλιν ἄλλη τις αἵρεσις ταύταις

Epiphanius, Ὅσσηνους hæresi xxx et liii, nominat, ut Scaliger observat, quemadmodum Ἐσσηνοὶ et Ὅσσηνοὶ pro iisdem accipiuntur. Ex quo nimirum colligit τὸν nonnisi κατὰ παραγωγὴν in Græco esse, neque radicale videri, uti nec in Essenorum vocabulo. Addit Ὅσσηνούς eosdem esse cum Ἐσσηνούς· utrosque enim esse: ἵνα quia sæpenumero holē

παραπειλεγμένη, ἡ τῶν Ὀσσηνῶν καλουμένη. Ἰουδαῖοι τε οὗτοι, ὡς καὶ αἱ προειρημέναι, ὑποκριταὶ τὸν τρόπον, δεινοὶ τὴν ἐπίνοιαν. Ὀρμηγνται δὲ οὗτοι (15), ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα περιέχει παράδοσις, ἀπὸ τῆς Ναβατικῆς χώρας, καὶ Ἰτουραίας, Μωαβιτιδὸς τε καὶ Ἀρηιλίτιδος τῶν ἐπέκεινα τῆς κοιλάδος τῆς Ἀλυκῆς οὕτως ἐν τῇ θαλάσσῃ Γραφῇ καλουμένης ὑπερκειμένης χώρας. Ἔστι δὲ αὕτη Νεκρὰ καλουμένη θάλασσα. Τοῦτο δὲ τὸ γένος τῶν Ὀσσηνῶν (16) ἐρμηνεύεται διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ὀνόματος στιβαρὸν γένος. Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα (17) ὁ καλούμενος Ἠλξαί. ἐν χρόνοις Τραϊανοῦ βασιλέως μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν, ὃς ἐγένετο ψευδοπροφήτης. Συνεγράφητο δὲ οὗτος βιβλίον δῆθεν κατὰ προφητείαν, ἢ ὡς κατὰ ἐνθεον σοφίαν. Φασι δὲ καὶ ἄλλον τινὰ Ἰεξίον ἀδελφὸν τούτου. Γέγονε δὲ οὗτος ὁ ἄνθρωπος πεπλανημένος τὸν τρόπον, ἀπατηλὸς τὴν γνώμην, ἀπὸ Ἰουδαίων ὀρμύμενος, καὶ τὰ Ἰουδαίων φρονῶν, κατὰ νόμον δὲ μὴ πολιτευόμενος, ἔτερα δὲ ἀνθ' ἐτέρων παρεισφύρων, καὶ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ αἰρεσιν πλανήσας. Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ κἄρπον (18) καὶ οὐρανὸν, καὶ αἰθέρα, καὶ ἀνεμόνδρμον αὐτοῖς εἰς λατρίαν ὀρισάμενος παραδέδωκε. Ποτὶ δὲ πάλιν ἄλλους μάρτυρας ἐπὶ ὀρισάμενος, τὸν οὐρανὸν φημί, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ πνεύματα φησὶν, καὶ ἁγίους τοὺς ἀγγέλους τῆς προσευχῆς, καὶ τὸ ἐλαίον, καὶ τὸ ἄλας, καὶ τὴν γῆν. Ἀπειχθάνεται δὲ τῇ παρθενίᾳ, μισεῖ δὲ τὴν ἐγκράτειαν, ἀναγκάζει δὲ γάμον· φαντασιώδῃ δὲ τινα ὡς δῆθεν ἀποκαλύψεως παρεισφύρει· ὑποκριτὰς δὲ διδάσκει, φήσας μὴ εἶναι ἁμαρτίαν, εἰ καὶ παρατύχοιεν εἰλωλα προσκυνῆσαι καιροῦ ἐνστάτος διωγμοῦ, ἐὰν μόνον ἐν τῇ συνειδήσει μὴ προσκυνήσῃ, καὶ εἰ τι δ' ἂν ὁμολογήσῃ ἐν στόματι, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ μὴ.

¹ Deest εἶναι.

pro scheva, et vicissim scheva pro holem usurpatur. Hanc conjecturam duobus potissimum argumentis astruit: alterum, quod multa in eorum instituto veterum Essenorum vestigia comparent, utputa ἡ τῶν ἀγγέλων θρησκεία, cibus ex sale et pane, potus ex aqua, tum quod Osseni solem adorarent, unde et Sampsæi dicti: nam Sampsæi, quorum est hæresis LIII, iidem cum Ossenis videntur. At Essenorum proprium hoc fuit, oriente sole preces fundere; alterum est, quod Elxai impostor ille, qui ad Ossenos transiit, Essenus fuerit. Nihil enim aliud est Ἠλξαί quam ὁ Ἑσσαῖος ἸϷϳῃ ἢ ut id sectæ, non hominis proprium exstiterit. Sed ea Scaligeri conjectura eatenus a nobis probatur, ut nihil supra conjecturam ac probabilem opinionem habeat. Et quidem cum tria apud Judæos aut Christum sectarum capita fuerint; Phariseorum, Sadduceorum et Essenorum, cæteræ omnes, quæ ab Epiphanio, vel aliis memorantur, hæreses ad illarum quampiam merito revocantur, a qua initio profuerunt. Quanquam paulatim novis ad institutum ritibus, ac dogmatibus adijciendis, aut contra veteribus rejiciendis, multum a priore forma deflexerint. Quamobrem ab Essenis Ossenos istos manasse credibile est: iametsi plurima illis contraria dogmata Osseni postmodum astruxerint: quod ex Epiph. constare potest.

(15) Ὀρμηγνται δὲ οὗτοι. Unde et Sampsæi profecti. Qui meri sunt Osseni, nisi quod ad communem superstitionem utcumque Christiani nominis professionem adjunxerant. Horum igitur domicilium in Peræa fuit, ut hæresi LIII scriptum est, πέραν τῆς Ἀλυκῆς, ἦτοι Νεκρᾷ καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβιτικῇ χώρᾳ περὶ τὸν χειμάρρουν Ἀρῶν καὶ ἐπέκεινα,

A implicita. 40 Nam et hi perinde ut illi Judæi sunt, et simulandi artifices, atque in primis callidi. Ferunt istos ex Nabatrea, Ituræa, Moabitide et Areilitide originem traxisse, quæ regiones ultra vallem salsuginosam positæ sunt. Hoc enim nomine sacris in litteris tractus ille superior appellatur, qui idem est cum mari Mortuo. Ossenorū porro genus istud si nomen interpretere, idem est ac firmum et solidum. Ad hos postea Elxai se quidam aggregavit, imperante Trajano, post adventum Christi Domini. Qui cum falso prophetam se diceret, librum quemdam velut prophetico spiritu afflatus edidit, divina scilicet sapientia plenum. Hujus præterea fratrem, Jexeum nomine, commemorant. Cæterum homo ille moribus perditus atque impostor fuit; nam cum genere ac secta Judæus esset, ad legis præscriptum minime vitam suam accommodavit; sed alia omnia loco ejus obtrusit, ac sectatores suos in transversum abduxit. Inter alia per salem ac terram, panem, cælum, æthera, ventumque velut numina dejerare jussit. Interdum vii alios testes definit: nimirum cælum, aquam et spiritus, sanctos orationis angelos, oleum, salem et terram. Præterea virginitatem odit, continentiam damnat, et ad ineundas nuptias compellit. Tum vero commenta quædam ac somnia tanquam apocalypses suis reliquit. Quos etiam simulatores esse docuit; cum ullum negaret esse crimen, si quis persecutionis tempore idola veneretur, dummodo minime id ex animo faciat; aut si quid ore tenus non item animo profiteatur.

C ἐν τῇ Ἰτουρίᾳ καὶ Ναβατιδί. Ex quibus fortassis emendanda vox τῆς Ἀρηιλίτιδος, quæ hoc loco legitur, quæ nusquam reperitur: proque ea substituendum Ἀρωρηλιτιδὸς ab Aroer, quæ et Ar vocatur, Moabitarum urbe frequentissima, quæ Græcis est Ἀρεόπολις, ad torrentem Arnōm, ut ad c. XII Josue Masius observat. Possumus et Ἀρῶνιτιδὸς a torrentis nomine suspicari scriptum.

(16) Τοῦτο δὲ γένος τῶν Ὀσσηνῶν. Quasi a verbo Ἰϳῃ profectum sit, quod in Aramaea lingua fortem esse, vel roborem significat, alii ab Hebræo Ἰϳῃ deducunt. Scaliger non dubitat, quin Ὀσσηνός, ut Ἑσσηνός, κατὰ παραγωγὴν conceptum sit ἀπὸ τοῦ Ἰϳῃ, ut idem sit Ὀσσαῖος, et Ὀσσηνός: nam ejusmodi patronymicæ inflexiones in τῶς Arabum, et Asianorum propriæ sunt, ut idem ex Stephano in Ἀδασηνός docet, cum Europæi aliter forment.

(17) Συνήφθη δὲ τούτοις μετέπειτα. De Elxai meminit, ut dictum est, in Sampsæorum hæresi. Quod sectæ nomen esse, non hominis, proprium ariolatur Scaliger. Etenim Arabicus articulus ḥa cum appellatione sectæ, hoc est Ἰϳῃ Ἑσσαῖος nomen illud peperit Ἰϳῃ Ἠλξαῖος, ὁ Ἑσσαῖος. Quæ etiam ratione ejusdem frater Ἰεξῖος pro Ἠλξαῖος ab Epiphanio nuncupatur, sicut Ἰεσσαῖος pro Ἑσσαῖος. Sed hæc mera Scaligeri divinatio est.

(18) Ἄλας, καὶ ὕδωρ, καὶ γῆν, καὶ κἄρπον. Friget Scaligeri conjectura, qui in Elencho Trihæresii cap. 27, supersticiosum Ossenorū jusjurandum per solem, panem et aquam, ad Essenorū victum refert, qui pane, sale et aqua constabat. Porro et hæc, et quæ deinceps sequuntur, documento esse possunt, Ossenorū sectam ab Essenis valde diversam fuisse.

II. Adducit et hujus rei testem veterator Phineem quemdam sacerdotem e Levitico genere, de Aaronis, ac veteris illius Phinees stirpe : qui regnante Dario in captivitate Babylonica Susis adorata Diana periculum capitis effugit. Ita ejus omnia falsa sunt, ac ridiculum commenta. Ille igitur olim se ad Ossenorum hæresim adjunxit. Cujus hodie in Nabathæa et Petra Moabitis vicina regione reliquæ supersunt, et Sempseorum vulgo natio hæc hominum dicitur. **41** A quibus etiam perabsurdo illud excogitatum est, ut ab occulta vi cognominatum istiusmodi nebulonem fingerent; propterea quod Iel Hebraice rim; Xai abstrusum significat. Sed hujus instituti vanitas, arrogantiaque convicta penitus est, et ab iis irrita magnopere, qui ad considerandam discernendamque veritatem aliquo judicio præditi sunt. Atque ex ipsis in primis Constantii, atque insequentium imperatorum temporibus ad hanc diem, efficacissimum ad illos refellendos argumentum confici potest; nam ad usque Constantium imperatorem Marthus nescio quæ ac Marthana sorores de Elxai stirpe, in illorum regione numinum instar ob eam originis dignitatem habitæ sunt. Harum Marthus non ita pridem excessit e vita, Marthana in hanc diem superstes est. Utriusque vero vel sputa ipsa, cæterasque corporis torres illius tractus hæretici circumferre solebant, ad inorborum remedia. Quæ tamen irrita erant omnia. Sed est hæreticorum genus fastuosum, et obnoxium fraudi. Cæca enim nequitia omnis, et prudentia destitutus error est. Verum quid attinet in hujus impostoris rebus persequendis immorari diutius, aut ea narrare dogmata quæ contra veritatem asseruit?

III. Primum quod negare Deum sequaces suos edocuit, cum execrandorum idololatriæ sacrorum per simulationem participes esse suasit. Tum luculentius iisdem imposuit; cum ore tenus ejurari posse fidem, nec in eo crimen ullum esse dixit. Adeo ut insanabilis sit illorum morbus, nec ullum remedii genus admittat. Cum enim os ipsum, quo confessio veritatis exprimitur, ad mendacium subornetur; quis istis credat non vehementer ipsos decipi, cum perspicue divinis in litteris ex sancti Spiritus afflatu præscriptum sit : *Corde ad justitiam credi, ore vero ad salutem confessionem fieri* ? Præterea Christum licet nomine ipso lateatur, cum ita loquitur. Magnus Rex est Christus : utrum id tamen de Christo Jesu Domino nostro pronuntiaverit, ex fraudulento illo adulterinoque libro, quem de nugis suis edidit, nondum animadvertere potui. Neque enim istud diserte significat : sed Christi nomen simpliciter appellat, quasi alterum, quantum intelligimus, indicet, **42** vel exspectet. Nam et ad Orientem converso vultu precari prohibet, negatque intentos in eam partem nos esse oportere; sed Hierosolymani

B. Μάρτυρα δὲ τινὰ παρεισφύρων οὐκ αἰσχύνεται ὁ ἀπατεῶν, λέγων Φινεὺς τινὰ ἱερέα τῶν ἀπὸ γένους Λευὶ τε καὶ Ἀαρὼν, καὶ τοῦ ἀρχαίου Φινεὺς ἐν τῇ Βαβυλῶνι ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας προσκυνήσαντα τὴν Ἄρτεμιν, ἐν Σούσοις διαπαιφευγῆναι ἐλευθρον θανάτου ἐπὶ Δαρείου τοῦ βασιλέως· ὥστε εἶναι αὐτοῦ τὰ πάντα ψευδῆ καὶ μάταια. Οὗτος μὲν οὖν ἄνω συνῆπται τῇ προειρημένῃ αἰρέσει τῇ τῶν Ὀσσηνῶν καλουμένῃ, ἥς ἐτι λείψανα καὶ δεῦρο ὑπάρχει ἐν τῇ αὐτῇ Ναβατίτιδι γῆ, τῇ καὶ ἱεραία πρὸς τῇ Μωαβίτιδι· ὅπερ γένος νομὶ Σαμφέων· καλεῖται. Φαντάζονται δὲ δῆθεν καλεῖν τοῦτον δυνάμιν ἀποκεκαλυμμένην, διὰ τὸ Ἰήλ καλεῖσθαι (19) δυνάμιν. Ἐὰν δὲ κεκαλυμμένην. Ἠλέγχθη δὲ τὸ πᾶν τοῦ ἐπιτηδεύματος φρύαγμα, καὶ εἰς μεγάλην αἰσχύνην ὑπέπεσε πρὸς τοῖς δυνάμενοις τὰ ἀληθῆ κατανοεῖν τε καὶ ἀκριβοῦν. Ἐτι γὰρ καὶ δεῦρο ἀπὸ τῶν ἡμερῶν Κωνσταντίου τε καὶ τῶν νῦν βασιλέων σαφῶς ἐλέγχονται. Ἔως μὲν γὰρ Κωνσταντίου, ἐκ τοῦ γένους αὐτοῦ Μαρθοῦς τις καὶ Μαρθάνα δύο ἀδελφαὶ ἐν τῇ αὐτῶν χώρᾳ ἀντὶ θεῶν προσεκυνοῦντο, ὅτι δῆθεν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ προειρημένου Ἠλξαι ὑπῆρχον. Τέθνηκε δὲ ἡ Μαρθοῦς πρὸ ἀλγίου τοῦ χρόνου. Μαρθάνα δὲ εἰς ἐτι δεῦρο ὑπῆρχεν ὣν καὶ τὰ πτύσματα, καὶ τὰ ἄλλα τοῦ σώματος βύπη ἀπιφέροντο οἱ πεπλανημένοι αἰρετικοὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ χώρᾳ, δῆθεν πρὸς ἀλέξιν νοσημάτων. Οὐ μὲν ἐνέργουν. Ἀλλὰ τὸ πεπλανημένον σοβαρὸν ἀεὶ, καὶ πρὸς ἀπάτην ἔτοιμον. Τυφλὸν γὰρ ἡ κακία, καὶ ἀσύνητον ἡ πλάνη. Καὶ ἔως ποῦ κατατρέβομαι τὰ περὶ τοῦ γόητος τούτου φθειγγόμενος, ὅσα τε κατὰ τῆς ἀληθείας κατεψεύσαστο;

Γ'. Πρῶτον μὲν διδάσκων ἀπαρνησιθεῖαν, καθ' ὑπόκρισιν βδελυρῶν θουσιῶν τῆς εἰδωλολατρίας μετέχειν λέγων· Ἐπειτα δὲ ἀπατεῶν τοὺς ἀκούοντας ἀρνεῖσθαι τὴν ἰδίαν πίστιν στόματι, καὶ μὴ ἔχειν ἁμαρτίαν φάσκων· ὡς εἶναι ἀθεράπευτον τὸ αὐτῶν πάθος, καὶ μὴ δυνάμενον διορθωθῆναι. Εἰ γὰρ τὸ στόμα τὸ ὁμολογοῦν τὴν ἀλήθειαν προετοιμάζεται εἰς ψεῦδος, ἄρα γε τίς αὐτοῖς ἐμπιστεύσει τὴν καρδίαν μὴ ἔχειν ἡπατημένην; ὅποτε διαβρῆδην ἐκφάσκων ὁ θεὸς λόγος ἐν Πνεύματι ἁγίῳ διδάσκων, Ὅτι καρδίᾳ πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν δῆθεν μὲν Χριστὸν ὀνόματι ὁμολογεῖ, λέγων, ὅτι Χριστὸς ὁ μέγας βασιλεὺς, οὐ μὲν πᾶν γε κατεῖληφα ἐκ τῆς αὐτοῦ δολερᾶς καὶ παραπεποιημένης συντάξεως τῆς βίβλου τῆς αὐτοῦ ληρωδίας, εἰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὑψηλῆσται. Οὕτε γὰρ τοῦτο ὀρίξει· Χριστὸν δὲ ἀπλῶς λέγει, ὡς ἐξ ὧν κατεῖληφαμέν τινὰ ἕτερον σημαίνων ἢ προσδοκῶν· κωλύει γὰρ εἰς ἀνατολὰς εὐξασθαι, φάσκων μὴ δεῖν προσέχειν οὕτως· ἐπὶ τὰ ἱεροσόλυμα δὲ ἔχειν τὸ πρόσωπον ἐκ πάντων τῶν μερῶν, τοὺς μὲν ἀπ' ἀνατολῶν εἰς δύσιν προσέχειν

¹ Num. x, 10. ² Forte Σαμφαίων.

(19) Διὰ τὸ Ἰήλ καλεῖσθαι. Hebraice ita concipienda sunt יסד ליה, vel יסד, virtus abscondita.

bus meis propagata, condemnationis ipsorum, et conculcationis ipsorum, et laboris ipsorum, conculcatione in condemnatione per patres meos ex abjectione quæ præterit in apostolatu perfectionis. Quæ omnia in illo ipso perfecta sunt; cuius vis omnis atque fraus in nihilum est redacta. Quod si quis singulorum verborum interpretationem audire velit, ne hoc quidem facere pigrabor, sed iis etiam qui minutatim scire ista desiderant omnino satisfaciam. Igitur singulis vocibus propriam interpretationem adscribam, quæ est ejusmodi: Abar transeat; Anid, abjectio; Moib, a patribus meis propagata; Nochile, condemnationis ipsorum; Daasim, et conculcationis ipsorum; Ane, et laboris ipsorum; Daasim, proculcatione; Nochile in condemnatione; Moib per patres meos; Anid, ex abjectione; Abar, quæ præterit; Selam, in apostolatu perfectionis.

V. Ejusmodi est Ossenorum commemorata a nobis hæresis, quæ cum Judæorum ad ritum vitam exigat, et Sabbatum, ac circumcisionem usurpet, aliaque quæ lege præscribuntur omnia, certos tamen libros Nazæorum exemplo repudiat: atque a sex reliquis sectis velut schismate sejungitur. Sed ad illam funditus profligandam unum illud sufficiet, quod a Deo penitus abhorreat. Etenim cum diserte Dominus asserat, sacerdotes in templo violare Sabbatum¹, quid est aliud quo violare diem illum dicuntur, nisi quod Sabbato nemo opus ullum faceret; at sacerdotes in templo sacrificiis operati Sabbatum solverent, et hostiarum mactatione assidua violarent? Sed ego hæresin illam prætermittam. Nam et Elxai rursus iste cum Ebionæis, qui Christi tempora secuti sunt, conjunctus est, nec non cum posterioribus Nazaræis; eumque sectæ quatuor auctorem sibi vindicant, quæ illius præstigiis afficiuntur: nimirum Ebionæi, ac posteriores Nazaræi, Osseni qui tam ante illum, quam cum illo prodierunt, et Nazaræi, de quibus antea disputavi. Cæterum una est hæc hæresis ex illis septem, quæ Hierosolymis exstiterunt, et ad Christi adventum² usque propagatæ sunt, ac deinceps ab hujus temporibus ad Hierosolymitanum excidium, quod Tito duce contigit, Domitiani fratre, et Vespasiani imperatoris filio. Post eversa demum Hierosolyma stetit illa brevi tempore cum cæteris quæ tum celebrabantur sectis; eæque fuerunt Sadducæorum, Scribarum, Phariseorum, Hemerobaptistarum, Nazæorum, Ossenorum et Herodianorum, donec sua quæque opportunitate ac tempore dissipata periit.

VI. Postremo satis esse debet, quod ex ipsamet illorum vesania, ipsisque adeo vocibus, quibus dogmata sua prædicant, contra lethale eorum virus comparari remedium potest, ab eo qui prudentia aliquis sit præditus, ut facile sordidam istorum doctrinam, et loquacitatem condemnet. Præcipue ex eo quod tam in lege, quam in Evangelio sit a

κρίσεως αὐτῶν, καὶ καταπατήματος αὐτῶν, καὶ πόνου αὐτῶν, καταπατήματι ἐν κατακρίσει διὰ τῶν πατέρων μου, ἀπὸ ταπεινώσεως παρελθούσης ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως. Ἐπ' αὐτῷ δὲ πάντα πληροῦται ταῦτα. Κακένωται γὰρ αὐτοῦ ἡ δύναμις καὶ ἡ πλάνη. Εἰ δὲ ἐν ῥῆμα πρὸς ἐν θελήσει τις κατὰ λεπτολογίαν ἀκοῦσαι ἐρμηνευόμενον, καὶ τοῦτο οὐκ ἂν ἐκνήσαιμεν ποιῆσαι, ἀλλ' εἰς καθήκον κατὰ πάντα τῶν βουλομένων³ λεπτολόγως ἀκούειν, αὐτὰ δὲ τὰ ῥήματα αὐτοῦ καὶ τὰς αὐτῶν ἐρμηνείας ἀντικρυς παραθροόμεθα, καὶ ἔστιν οὕτως. Ἄβαρ παρελθέτω Ἀνιδ ταπεινώσεις. Μοιβ ἡ ἐκ πατέρων μου. Νωχίλ ἐκ κατακρίσεως αὐτῶν. Δαασίμ καὶ καταπατήματος αὐτῶν. Ἀνή καὶ πόνου αὐτῶν. Δαασίμ καταπατήματι. Νωχίλ ἐν κατακρίσει. Μοιβ διὰ τῶν πατέρων μου. Ἀνιδ ἀπὸ ταπεινώσεως. Ἄβαρ παρελθούσης. Σελάμ ἐν ἀποστολῇ τελειώσεως.

Ε'. Αὕτη γοῦν ἡ αἵρεσις ἡ τῶν Ὀσσηνῶν ἀνω προσηρτημένη, ἡ πολιτευομένη μὲν τὴν τῶν Ἰουδαίων πολιτείαν, κατὰ τὸ σαββατίζειν τε καὶ περιτέμνεσθαι, καὶ τοῦ νόμου ποιεῖν τὰ πάντα, μόνον δὲ ἀπαγορεύειν τὰς βίβλους ὁμοίως τοῖς Ναζαραίοις. Σχίσμα δὲ ἐργάζεται αὕτη διαφερομένη πρὸς τὰς ἄλλας ἐξ τῶν αἱρέσεων τούτων. Ἀρκεῖται γοῦν εἰς ἀνατροπὴν ταύτης τὸ εἶναι αὐτὴν ἀλλοτρίαν Θεοῦ, τοῦ Κυρίου σαφῶς λέγοντος, ὅτι οἱ Ἰερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ βεβηλοῦσι τὸ Σάββατον. Ἢ δὲ βεβήλωσις τοῦ Σαββάτου τίς αὕτη, ἀλλ' ὅτι ἔργον οὐδεὶς ἐργάζετο ἐν τῷ Σαββάτῳ, ἐν δὲ τῷ ἱερῷ θυσίαν οἱ Ἰερεῖς ἐπιτελοῦντες ἔλυον τὸ Σάββατον, βεβηλοῦντες διὰ τὴν ἐνδελεχὴ τῶν ζώων θυσίαν; Παριλεύσομαι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν. Συνῆπται γὰρ οὗτος πάλιν ὁ Ἠλξάϊ τοῖς μετὰ τὸν Χριστὸν Ἐβιωναίοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς Ναζαραίοις, τοῖς μετέπειτα γεγονόσι καὶ κέχρηται αὐτῷ τέσσαρες αἱρέσεις, ἐπειδὴ θελγόνται τῇ αὐτοῦ πλάνῃ. Ἐβιωναίων τε, τῶν μετέπειτα Ναζαραίων, Ὀσσηνῶν τε τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ σὺν αὐτῷ, καὶ Ναζαραίων τῶν ἀνω μοι προδοδηλωμένων. Αὕτη δὲ ἡ αἵρεσις τῶν ἐπὶ τῶν ἐν Ἱεροσολύμοις, αἵτινες ἐνέμειναν ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ μετὰ τὴν Χριστοῦ ἐνσάρκον παρουσίαν ἄχρι τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀλώσεως, ἥτις γέγονεν ὑπὸ Τίτου βασιλέως ἀδελφοῦ Δομετιανοῦ, υἱοῦ δὲ Οὐεσπασιανοῦ βασιλέως. Μετὰ δὲ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἀλῶσιν ἐπέμεινεν ἡ τε αὕτη, καὶ αἱ ἄλλαι ὅλγῳ τῷ χρόνῳ αἱ φημιζόμεναι αἱρέσεις, Σαδδουκαίων φημι, καὶ Γραμματέων, Φαρισαίων τε, καὶ Ἡμεροβαπτιστῶν, καὶ Ναζαραίων, καὶ Ὀσσηνῶν, καὶ Ἡρωδιανῶν ἄχρις οὗ κατὰ καιρὸν καὶ κατὰ χρόνον ἐκείνη αὐτῶν διασκορπισθεῖσα διαλύθη.

Γ'. Ἀρκετῶς δὲ ἔχειν ἀπ' αὐτῆς τῆς αὐτῶν φρενοβλαθείας, καὶ τῶν ῥημάτων τοῦ κηρύγματος τοῦ δηλητηρίου τοῦ ἀλεξήτηριον ἑαυτῷ πάντα νουνεχῇ κατασκευάσαι, καταγνόντα τῆς συρφετώδους αὐτῶν διδασκαλίας τε καὶ λαλιᾶς, καὶ μάλιστα τοῦ Κυρίου εὐθὺς λέγοντος ἐν τε τῷ νόμῳ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ ἕτεροι πλην ἐμοῦ· οὐ λίγῃ

¹ Matth. xii, 5. ² Fort. τῷ βουλομένῳ.

ὁρατὸς τινος ἑτέρου ἐφ' ὅραρον καὶ πάλιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγοντος· Μὴ ἐμύναται μίστε τὸν οὐρανόν, μίστε τὴν γῆν, μίστε ἑτερόν τινα ὅραρον· ἀλλ' ἦτω ὁμῶς τὸ καὶ γαί, καὶ τὸ αὐτὸ αὐτὸ τὸ περισσώτερον γὰρ τοῦτω ἐκ τοῦ ποτηρίου ὑπάρχει. Ἐγὼ δὲ περὶ τοῦτου νομίζω θεοπίσαι τὸν Κύριον, διὰ τὸ μᾶλλον τινὰς λέγειν, ἐν ἄλλοις ὀνόμασιν ὅραρον προσβάλλεσθαι. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι οὐ δεῖ ἐμύναται οὔτε αὐτὸν τὸν Κύριον, οὔτε ἄλλον τινὰ ὅραρον· τοῦ γὰρ ποτηρίου ἐστὶ τὸ ἐμύναται. Πονηρὸς δὲ ἄρα καὶ ὁ ἐν τῷ 'Ηλιᾷ λαλήσας, ὁ καταναγκάσας οὐ μόνον ἐν θεῷ ἐμύναται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀλλ' καὶ ἐν ὕδατι, καὶ ἐν αἰθέρι, καὶ ἐν ἀνέμῳ, καὶ ἐν τῇ γῇ, καὶ ἐν οὐρανῷ. Ἀρκετὸν δὲ ὡς ἐν παρόδῳ διὰ τῶν δύο λόγων πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ πλάνης ἀντιθέτω χρησθαι τὸν βουλόμενον λατρευθῆναι. Παρελθὼν δὲ τοῦτου τὴν ἱεροχελίαν, καὶ τὸ ὑποῦλον ταύτης τῆς αἰρέσεως, ἐφεξῆς ποιήσεται τῆς ἐδόξης αἰρέσεως τὸν ἐλαγχον, τῆς παρὰ τοῖς αὐτοῖς τότε νομιστευομένης. Καὶ ἐστὶν αὕτη.

ac subdola cavillatione prætermissa, ad vii earum, quæ tum apud Judæos vigeant, redarguendam me conferam. Ea est ejusmodi

ΚΑΤΑ ΗΡΩΔΙΑΝΩΝ (22).

Ἐξδόμη αἵρεσις ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, εἰκοστή δὲ τῇ ἀπολουθῇ.

Α'. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ μετὰ ταύτας πάλιν ἐξδόμη αἵρεσις ἦν ἡ τῶν Ἡρωδιανῶν καλουμένη. Οὐδὲν δὲ ἔσχον τι παρηλλαγμένον οὗτοι· ἀλλ' ὅλοι εἰσὶν Ἰουδαῖοι, ἄργοι τε καὶ ὑποκριταί. Ἡρώδην δὲ οὗτοι ἡγοῦντο Χριστὸν Κύριον, τὸν ἐν πάσαις Γράφαίς νόμου τε καὶ προφητῶν προσδοκώμενον, νομίζαντες αὐτὸν εἶναι τὸν Ἡρώδην Χριστὸν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἀπατώμενοι, ἐσπεύοντο τῷ Ἡρώδῃ, ἐκ τοῦ ῥητοῦ συναρπασθέντες, μετὰ τοῦ καὶ εἰς χάριν τοῦ τότε βασιλέως κενωθῆναι, τοῦ εἰρημένου· Ὅσα ἐκλείψει ὁραρον· ἐξ τοῦδα, οὐδὲ ἡγοῦμενος ἐκ τῶν μνηρῶν αὐτοῦ, ὡς ἀρ' Εἰθ' ᾧ ἀποκρίνεται. Ὅς δὲ ἔχει τὰ ἄλλα ἀντιγράφα, ὡς Εἰθ' ᾧ τὰ ἀποκαίμενα. Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώδης υἱὸς (23) Ἀντιπάτρου Ἰδουμαίου· Ἀσκαλωνίτου τινὸς ἱεροδούλου Ἀπολλωνος τοῦ εἰδώλου. Οὗ δὲ πατὴρ τοῦ αὐτοῦ Ἀντιπάτρου Ἡρώδης μὲν ἦν τοῦνομα, υἱὸς δὲ ἦν οὗτος τοῦ Ἀντίπα. Αἰχμάλωτος δὲ ἐλήφθη Ἰδουμαίων ὁ αὐτὸς Ἀντιπάτρος, κάκεισε ἐν τῇ Ἰδουμαίᾳ διατρίβων ἐγέννησε τὸν Ἡρώδην. Τοῦ δὲ πατρὸς πένητος ὄντος, καὶ μὴ δυναμένου λύτροις ρύσασθαι τὸν υἱόν, λέγω δὲ τὸν Ἀντιπάτρον, ἔμεινεν ἐν πολλῷ

A Domino dictum: Non habebis deos alios præter me. Non jurabis in iurejurando nomen alicuius. At in Evangelio præcipit, Non jurare, neque cælum, neque terram, neque aliud iusjurandum: sed esto vobis iurisjurandi instar, Etiam, etiam, et Non, non. Quod enim abundantius his est, a malo est. Equidem idcirco Dominum de ea re sanxisse crediderim, quod exsistere certi homines deberent, qui alia usurpare in dejerando nomina suaderent. Ac primum statuissæ, non esse jurandum penitus, ne Dominum quidem ipsum, neque aliud ullum iusjurandi genus concipiendum. Mali enim est omnino jurare. Proinde malus est qui per Elxai locutus est: qui non modo dejerare per Deum cogit, verum etiam per salem, aquam, æthera, ventum, terram, atque cælum. Atque hæc duæ rationes, a me obiter explicatæ sufficiunt, ut contra illius errores quilibet, qui quidem curari velit, paratum antidotum habeat. Quamobrem nugis istius hæresis, quæ tum apud Judæos vigeant, redarguendam me

45 ADVERSUS HERODIANOS.

Quæ est hæresis Judaismi VII, ordine XX.

I. Septima post superiores illas Herodianorum hæresis est. Qui nihil diversum a reliquis habuerunt; et Judæi veri sunt, inertes iidem ac simulators. Qui Herodem Christum Dominum esse dicebant; eum, inquam, Christum, qui in Scripturis omnibus ac prophetis expectabatur, esse Herodem existimabant, deque eo falsa quadam animi inductione gloriabantur. Ac præterquam quod in illius regis gratiam vane ista jactabant, etiam ipsis Scripturæ ille locus imposuit: Non desinet princeps e Juda, neque dux ex ejus femore, donec veniat cui reservatum est. Vel ut in aliis exemplis legimus, donec veniat cui sunt reservata. Siquidem Herodes Antipatri ejusdam Ascalonitis, atque Apollinis Æditui filius fuit. Cujus insuper Antipatri parens Herodes nomine filius Antipæ fuit. Antipater ab Idumæis captus et in Idumæia degens Herodem suscipit. Qua in regione diu admodum in servitute vixit: quod eum Herodes pater ob inopiam redimere non posset. Tandem a popularibus collata pecunia una cum Herode filio liberatus postliminio

¹ Exod. ix, 5. ² Matth. v, 34 sqq. ³ Gen. xlix, 10.

22) Κατὰ Ἡρωδιανῶν. Herodianos, quorum in Evangelio mentio est, alii ab Herode magno, alii ab ejus filio Herode Antipa nominatos existimant. Priorem sententiam tuetur Epiphanius; qui et Herodianorum sectam, ac dogma copiose persequitur. Cum autem de Herode, deque Herodianis accuratissime, eruditissimeque Serrarius noster peculiari in opere dispartaverit, neque quidquam, quod eo pertineret, intactum, indictumque reliquerit, supervacuum existimamus verbum amplius ullum super ea re facere; cum ad manum sit liber ille, in quo de Herodis genere, conditione, deque Herodianis, ac cæteris, quæ hoc loco attigit Epiphanius, diligenter explicavit.

ac Scaligeri ἀναπόδεικτα de Herode somnia validis sime refutavit.

(23) Ἐπειδὴ περὶ ὁ Ἡρώδης υἱὸς. De Herodis parente avoque; a Josepho dissentienti Africanus, Eusebius, Epiphanius, alique Patres omnes. Etenim ille Antipatrum Idumæum Herodis patrem prædixit ac potentem fuisse scribit, avum autem Antipam Idumææ ab Alexandro rege præpositum. At Patres avum Herodis et parentem obscurissimos, ac pauperrimos exstitisse memorant, ut cum Antipater, a quo Herodes genitus est, captus ab Idumæis esset, rediit a patre suo propter inopiam minimo potuerit. De hac questione consule Serrarium, b. c.

in patriam revertitur. Quam ob causam ab aliis A Idumæus, ab aliis Ascalonita fuisse, proditus est. Postea cum ad Demetrii familiaritatem pervenisset, in Judæa procurationem obtinuit. Tum etiam notus Augusto imperatori fuit. Atque ex illa procuratione proselytum se faciens una cum Herodo filio circumciscus est, ad quem Judæorum regnum pervenit. Nam Augusto imperatori subjectus Judæorum ille rex populiq[ue] Romani foederatus erat. Quamobrem quod ex aliena ille gente regnare cœperat, cum hactenus a Juda, et Davide regnum, atque ex Judæ stirpe principes ac patriarchæ perstitissent, quod, inquam, imperium in externum hominem translatum fuerat, idoneum illis visum est erroris argumentum, ut Herodem esse Christum arbitrentur, quod ex illo 48 Scripturæ loco consequens videbatur: *Non desinet princeps a Juda, donec rennerit cui reservatum est.* Ut eo sensu sit accipiendus, quasi Herodi reservatum esset. Desierunt enim, aiebant, illi. Porro iste de Judæ genere non est, ac ne omnino quidem Israeliticæ gentis. Huic autem Christo esse reservatum fuerat.

II. Verum quæ sequuntur illos manifeste redarguunt: *Quoniam ipse expectatio gentium erit, et in eum gentes sperabunt.* Quænam vero natio in Herodem speravit? aut quæ gentium spes in expectando Herode defixa est? Ad hæc qui tandem illud apud istos impletum est? *Dormivit ut leo ac velut leonis catulus; quis ipsum excitabit?* Ubinam denique lavit in cruore stolam suam, et amictum suum in uræ sanguine? quemadmodum Jesus Christus Dominus noster, qui suo sanguine corpus aspersit, et uræ sanguine vestimenta sua tinxit? Tu vero quæ a me dicuntur animo percipe. Dabit enim tibi Dominus intelligentiam in omnibus. Quippe populi Dei piaculum ut exhiberet, venit ille, quo per doctrinæ suæ velut sanguinem dentes hominum purgaret pecorum sanguine ac nidore, ac detestandis sacrificiis inquinatos. Quanquam quid attinet pluribus ista persequi? Infinita sunt enim; neque me in superioribus refellendis hæresibus longiorem instituere sermonem temporis ratio patitur.

III. Ergo septem omnino hæreses illæ Hierosolymis atque in Judæa fuerunt, quatuor vero a nobis D antea commemoratæ apud Samaritas et in Samaria viguerunt; sed jam magna ex parte collapsæ sunt. Neque enim Scribæ amplius ulli sunt, neque Phari-

(24) *Υστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ.* Demetrius iste cognomento Εὐχαλῶν a Judæis Alexandro regi suo infensis ad auxilium vocatus cum eo pugnavit et prælio superavit. Sed cum Alexander in montes sese recepisset, ad eumque plurimi confluxissent, territus Demetrius, relicta Judæa, contra Philippum fratrem bellum aggressus est. In quo a Parthis captus morbo apud eosdem extinctus est. Quamobrem nihil cum eo Herodis parens Antipater commune habuit, nedum ut ab illo Judææ præfecturam obtineret. At Herodis avus Antipas, quo parento natus est Antipater, Alexandro regi percharus, ab eoque Idumææ præpositus est, auctore Josepho lib. xiv,

τῷ χρόνῳ δουλεύων· ὕστερον δὲ ἐλυτρώνη· ἐξ ἐράνου τῶν πολιτῶν σὺν τῷ παιδί· Ἡρώδῃ, καὶ μετέλθεν εἰς τὰ οὐκεία. Διόπερ τινὲς αὐτὸν λέγουσιν Ἰδουμαῖον, ἄλλοι δὲ Ἀσκαλωνίτην ἱσταν· ὕστερον δὲ ἐφιλιώθη Δημητρίῳ (24), καὶ ἐπίτροπος κατέστη ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας. Ἐν γινώσκει τε γέγονεν Αὐγούστῳ βασιλεῖ, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐπιτροπεύειν προσηλυτεύει, περιτέμνεται τε καὶ αὐτὸς (25), καὶ περιτέμνει Ἡρώδην τὸν υἱόν, εἰς ὃν ἦλθεν ὁ κληρὸς τῆς τῶν Ἰουδαίων βασιλείας. Ἦν δὲ βασιλεὺς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὑπὸ βασιλείᾳ Αὐγούστου, αὐτὸς ὑπότροπος ὑπάρχων. Ἐπεὶ οὖν ἐξ ἀλλοφύλων οὗτος βασιλεύει, κατὰ διαδοχὴν δὲ διήρκεσεν ἀπὸ τοῦ Ἰούδα καὶ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ τὸ βασίλειον, καὶ οἱ ἐκ τοῦ Ἰούδα ἄρχοντες καὶ πατριάρχαι, μετέστη δὲ τὸ βασίλειον εἰς ἀλλόφυλον· πιθανὸν ἔδοξεν ἐν τῇ ὑπολήψει τῶν πεπλανημένων τὸ ἀπατηθῆναι καὶ νομίσαι αὐτὸν Χριστὸν εἶναι, ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ προειρημένου ῥητοῦ, τοῦ, *Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ὥς ἂν ἔλθῃ ὃ ἀποκρίνεται.* Ὡς εἶναι τοῦτο παρ' αὐτοῖς νοητέον, οὗ τούτῃ ἀπέκειτο, φησὶν. Ἐξέλειπον γὰρ ἐκεῖνοι, καὶ οὗτος οὐκ ἀπὸ γένους τοῦ Ἰούδα, ἀλλ' οὕτως τοῦ Ἰσραὴλ ὑπάρχει. Τούτῳ δὲ ἀπέκειτο εἶναι Χριστόν.

IV. Ἄλλ' ἐλέγχει αὐτοὺς ἡ ἀκολουθία γάγκουσα· *Ὅτι αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, καὶ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἔλπιουσιν.* Ποῖον δὲ τῶν ἐθνῶν ἐπὶ Ἡρώδῃ ἔλπιον; ποῖα δὲ προσδοκία ἐθνῶν Ἡρώδην καταδοκεῖ; Πῶς δὲ τὸ, *Ἐκοιμήθη παρ' αὐτοῖς, ἐπληρούτο, ὡς λέων, καὶ ὡς σκύμνος λέοντος· τίς ἐξεγερεῖ αὐτόν;* Ποῦ δὲ ἐπλυνεν ἐν αἵματι τὴν στολὴν αὐτοῦ ὁ Ἡρώδης, ἢ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιδόλαιον αὐτοῦ, ὡς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὸ σῶμα αὐτοῦ πάντας αἵματι τῷ ἰδίῳ, καὶ ἐν αἵματι σταφυλῆς τὸ περιδόλαιον αὐτοῦ; Ἀλλὰ νόει & λέγω. Δῶν γὰρ σοι ὁ Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσιν. Ἦν γὰρ δειξῆν τὸ καθάρσιον τῆς τοῦ λαοῦ τοῦ Κυρίου καταστάσεως, ἦλθε διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος τῆς διδασκαλίας καθάραι τοὺς ὀδόντας τῶν ἀνθρώπων, τοὺς εἰς αἷμα κνίστης τε καὶ ἀθιμίου θυσίας μεμολυσμένους. Καὶ τί μοι τὰ πλήθη λέγειν; Πολλὰ γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐκ ἐνδέχεται ὁ χρόνος πρὸς ἀντίθεσιν τῶν προειρημένων αἰρέσεων ἐπιμυκύνειν τὸν λόγον.

V. Ἄλλ' αὐταὶ μὲν αἱ ἐπὶ τῇ Ἰσραὴλ ἐν τε τῇ Ἱερουσαλὴμ καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ· αἱ δὲ τέσσαρες αἱ προειρημέναι παρὰ Σαμαρείταις ἐν τῇ Σαμαρείᾳ. Αἱ πλείους δὲ καθηρέθησαν. Οὐκ ἐτι Γραμματεῖς, οὐκ ἐτι Φαρισαῖοι, οὐκ ἐτι Σαδδουκαῖοι, οὐκ ἐτι Ἡμεροδα-

cap. 2. Suspicamur itaque multipliciter hallucinatum Epiphanium: primum quod Demetrium pro Alexandro posuerit. Tum quod Herodis parentem pro avo; Judæam pro Idumæa imprudens usurpaverit. Quamvis quod ad præfecturam attinet, alibi sæpe Antipatrum Herodis parentem Judææ procuratorem ab Augusto factum asseverat. De quo ad hæresim et dicendi sumus.

(25) *Περιτέμνεται τε καὶ αὐτὸς.* Negat hoc Scaliger in Eusebianis Animadversionibus, quod Idumæus esset Antipater. At Idumæi omnes ante plures annos inter Judæos ascripti. Sed hæc erudite a Serrario nostro refelluntur.

πιστάι, οὐκ ἐστὶ Ἑβραῖοι. Μῖνοι δὲ τινες ἐν σπέν-
ναι εὐρίσκεινται, ἢ τοῦ εἰς, ἢ τοῦ Ναζαρηνοῦ ἐπὶ
τὴν ἀνω θηβαῖδα, καὶ ἐπὶ τὴν τοῦ Ἀραβίας, καὶ
Ὑσσηνῶν τὸ λήμμα¹, οὐκ ἐστὶ Ἰουδαῖον, ἀλλὰ συναφθὲν
Σαμάριταις τοῖς κατὰ διανοήσιν ἐν τῷ πέραν τῆς Να-
ζαρέθ θαλάσσης ὑπερκειμένης. Νούι δὲ τῇ τῶν Ἑβραιοῦν
αἰρέσει συνήφθησαν. Καὶ γέγονε λέγει μὲν αὐ-
τοῖς ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ, ὥσπερ δὲ ῥίζαν ἐμυθῆναι, ἢ
σῶμα ἑρπετοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ φῦναι δικέφαλον, καὶ
ἀμφὶ ὅσον ἐν ἐνὶ σῶματι ἡμιτόμῳ ἐκπεφυκὸς καὶ
ἀξερημένον.

pus, ex quo biceps anguis, posteriorique parte

Ἔως ὥστε ἡ περὶ τῶν τεσσάρων αἰρέσεων τῶν Σα-
μαρειτῶν διαλογῇ, καὶ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων, ἐξ ὧν
οὐκ ἐστὶ ἐμφέρονται, ἢ τρεῖς μὲν αἱ τῶν Σαμαρειτῶν,
Γαρθηνῶν τε καὶ Δοσιθίων, καὶ Σεβουαίων, Ἑσση-
νῶν δὲ ὁ πᾶν, ἀλλ' ὥς ἐν ἐκείνῃ τεταραμμένων. Παρὰ
δὲ τοῖς Ἰουδαίοις οὐκ ἐστὶ, ἀλλ' ἡ Ἰουδαίων καὶ Ναζα-
ρηνοῦ. Ὑσσηνοὶ δὲ μεταστέτησαν ἀπὸ Ἰουδαϊσμοῦ εἰς
τὴν τῶν Σαμάριτων αἶρεσιν, καὶ οὐκ ἐστὶ οὕτως Ἰουδαῖοι
ὕπαρχουσιν οὕτως Χριστιανοί. Ταῦτά μοι περὶ τῶν
ἀποφαιρμένων ἕως ὧστε ἔχεται.

Ἐνδημία Χριστοῦ (26), καὶ ἐνσαρκος παρουσία,
καὶ ἀλήθεια² [πρόσωπον] ἡ μία καὶ μόνη οὐσία
τοῦ Θεοῦ πῶς.

A. Εὐθύς δὲ ἐπιδήμῃσι κατὰ πόδας ἡ τοῦ Κυρίου
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐνσαρκος παρουσία, ἥτις κατ-
έλαβε τὰς προσηρμένας ἐπὶ αἰρέσεις ἐν Ἱεροσολύ-
μοις. Ἐδίδει δὲ ταύτας ἡ αὐτοῦ δύναμις, καὶ διεσκέ-
δασεν. Αὐτῶν δὲ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἐπιδήμῃσιν αἱ με-
τέπειτα πάλαι γέγονασιν αἰρέσεις· λέγω δὲ μετὰ τὴν
ἀναγγελισθῆναι Μαρίαν ἐν Ναζαρέθ διὰ τοῦ Γαβριὴλ,
καὶ μετὰ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἐνσαρκίαν τοῦ Κυρίου
παρουσίαν, εἰς ἀνάληψιν. Ὑπόδεικται γὰρ ὁ Θεὸς πρὸς
σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν καταλθόντα
ἐν μήτρᾳ παρθενικῇ συληφθῆναι, Λόγον ὄντα ἀπ'
οὐρανοῦ, ἐκ κελύων πατρῶν γεννητὸν ἐκ χρόνων
καὶ ἀνάγκης· ἐλθόντα δὲ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν,
θεὸν Λόγον ὄντα ἐν Θεῷ Πατρὶ ἀληθινῶς γεγεννη-
μένον, ὁμοούσιον ὄντα τῷ Πατρὶ, καὶ οὐδὲν παρὰ τὸν
Πατέρα ἡλλοιωμένον, ἀλλ' ἀετρεπτον ὄντα καὶ ἀναλ-
οίωτον ἀπαθὴ τὴν ὁλὴν, μὴ πάσχοντα, συμπάσχοντα
δὲ τῷ ἡμετέρῳ γένει, καταλθόντα ἀπ' οὐρανοῦ, ἐκκλ-
μνηθέντα οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἀλλὰ διὰ
Πνεύματος ἁγίου, ἀληθινῶς σῶμα ἀπὸ Μαρίας ἐσχη-
μάτα, ἀνατλάσαντα ἐκ τῆς μήτρας ἀπὸ τῆς μή-
τρας τῆς ἁγίας, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν ἐληφότεν,
καὶ νοῦν, καὶ πᾶν ἐν τῇ ἐνὶ ἀνθρώπῳ· χωρὶς ἁμαρ-
τίας, εἰς τὴν ἐκ τῆς αὐτοῦ θεότητος συνεκείσσαντα· γε-
γεννημένον τε ἐν θηλεῖ, περιεμνηθέντα ἐν τῷ σπη-
λαίῳ, προστενεχθέντα ἐν Ἱεροσολύμοις, ἐναγκαλισθέν-
τα ὑπὸ τοῦ Συμεῶνος, ἀνομοιοποιηθέντα ὑπὸ Ἀννης
τῆς τοῦ Φανουὴλ προφήτιδος, ἀπανεχθέντα εἰς Ναζα-

A sari; neque Sadducæi, neque Hemerobaptiste, nec
Herodiani supersunt. Pauci quidem duntaxat Na-
zarenæ, unus scilicet vel alter supra Thebaidem su-
periores, aut Arabiam restant. Sed et Ossenorum
nonnullæ sunt reliquæ, quæ cum a Judaicis ritibus
defecerint, se ad Sampeitis aggregarunt: quæ fa-
cile ultra mare Mortuum, quod Palaestinae imminet,
constitutas a majoribus sedes obtinet; sed hodie
Ebionitis adjuncti sunt. Ita factum videmus, ut et
isti a Judaica religione desciverint, et velut radix
quædam in duas partes scissa sit, serpentisve cor-
pore mutilo dimidiato corpore adnatus, pendensque pro-

47 Hactenus de iv Samaritanorum sectis, Judæo-
rum vii: ex quibus Samaritanæ duntaxat tres hoc
tempore supersunt: Gorthenorum, Dosithoorum,
ac Sebæorum. Nam Essenorum velut in tenebris
sepultorum obscura quædam vestigia cernuntur.
Ex Judaicis soli Judæi ac Nazarenæ restant. Osseni
a Judaico ritu ad Sampeitorum hæresim transfugo-
rum, ut nequæ Judæi, nequæ Christiani sint. Hæc
habui, quæ de omnibus illis sectis hucusque disse-
rerem.

De Incarnatione Christi Domini, ac veritate (perso-
narum) quæ est unica ac singularis Dei fides.

I. Sed e vestigio Christi Jesu Domini nostri ad-
ventus cum eo quod suscepit corpore consecutus
est; qui et vii illas hæreses Hierosolymis offendit,
et easdem sua vi dissipavit et exstinxit. Quamobrem
reliques omnes hæreses adventu illo posteriores fue-
runt; nimirum postquam Maria Virgo Nazarethi a
Gabriele celestem nuntium accepit, ac Dominus
humano corpore circumfusus prodiit, et in ocluis
receptus est. Etenim ad humani generis salutem
ita Deo visum est, ut ipsius Filius e cælo delapsus
in Virginis utero gigneretur: Verbum, inquam,
illud æternum, quod e paterno sinu ante tempus
atque initium omne genitum est; idemque extremis
temporibus allapsus Deus Verbum a Deo Patre re-
vera genitus, ejusdemque cum illo essentia, nec ullæ
re a Patre mutatus; sed vicissitudinis ac mutationis
et affectionis omnis experē. Qui cum citra ullam
animi commotionem generis nostri misertus foret,
descendit e cælo, ac de Spiritu sancto, non e virili
semine productus, verum corpus e Maria suscepit,
cum e sancto ejus utero carnem sibi finxisset, hu-
manamque tum animam, tum mentem induisset;
ac quidquid omnino cum homine conjunctum est,
præter peccatum secum ac cum divinitate sua cō-
plassot. Inde Bethlehemi in locum editus, atque in
specu circumcisus Hierosolymis oblatas est; ibique
a Simeone inter brachia susceptus, 48 et ab Annæ
Phanuelis filia prophetissa prædicatus, Nazarethum

¹ Fort. λήμμα. ² Reg. ἀλήθεια. Ἡ μία, etc.

(26) Ἐνδημία Χριστοῦ. Quæ hic ab Epiphonio
de Salvatoris ortu, cunabulis, ac postremo passione
dicuntur, nec non et de Augusti, atque Herodis an-

nis, opportunius ad hæresim et explicantur. Ubi de
anno Domini Natalis, ac passionis, ac reliquis,
quæ eodem spectant, agendum erit plurimum.

deportatus est. Tum anno sequenti Hierosolymis se eorum Deo representavit: atque inde Bethlehemum propter generis propinquitatem a matre delatus est. Sed rursum Nazarethum rediens anno altero vertente Hierosolyma Bethlehemumque gestante matre perductus est, Bethlehemum porro cum ad aedes quasdam cum Matre ac Josepho divertisset, qui jam grandi natu cum Maria degebat, secundo ab nativitate anno a Magis adorandi causa conventus, ac donis ornatus est. Eadem vero nocte, cum Josephus per somnium ab angelo esset admonitus, in Ægyptum transfertur. Unde rursus post biennium mortuo jam Herode, ac succedente Archelao revertitur.

II. Siquidem anno Herodis xxiii, Augusti xlii Bethlehemum in Judæa Salvator nascitur. Tum Herodis xxxv in Ægyptum profectus est. Eodem Herode mortuo, ab Ægypto rediit. Quare necesse est xxxvii Herodis anno quartum ætatis suæ puerulum egisse, cum Herodes, inquam, septem ac triginta confectis annis vivendi suam habuit. Post hunc Archelaus novem annis imperavit; quo regnum ineunte Josephus ex Ægypto cum Maria, ac puero digressus, ubi Archelaum imperare didicit, in Galilæam secessit, ac tum Nazarethi consedit. Cæterum Archelaus Herodem juniorem genuit; qui nono patris anno in imperium successit. Idemque annus a nativitate Christi xii numerandus est. Octavo decimo anno Herodis Agrippæ, Jesus Christus promulgare divinum verbum aggressus est, ac cum Joannis baptismo initiatur, tum annum illum acceptum in ea præconii functione consumit, nullo neque Judæorum, neque gentilium, neque Samaritanorum, neque alterius generis repugnante. Secundo præconii cælestis anno quamplurimos obtrectatores habuit; qui quidem Herodis ejusdem xix, Christi xxxii existit. Demum xx tetrarchæ Herodis anno Christus Dominus ob humani generis salutem passus, atque eodem tempore nihil passus **49** est: tum cum mortem degustans ipsum etiam crucis supplicium subijt, cum interim nihil ipsa divinitate pateretur. *Christo enim, ait Scriptura, pro nobis in carne passo*¹. Rursumque: *Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu*², et quæ sequuntur. In cruce suspenditur, sepelitur; ad inferos cum divinitate sua, anima que descendit; captivam ducit captivitatem; ac tertio die cum sanctissimo suo corpore ad vitam excitatur. Quod quidem corpus neque dissolvendum amplius, nec passurum, nec sub mortis dominatum postea cessurum cum sua divinitate conjunxit. Id quod Apostoli testimonio comprobatur: *Mors, inquit, non amplius ei dominabitur*³.

III. Hoc igitur ipsum corpus, carnem ipsam et animam, ipsa quibus constabat omnia, non aliud quidquam præter verum corpus, sed ipsummet illud vi cælesti perfudit, et in unum idemque, in unam,

A ρēt, ἐλθόντα τῷ ἑξῆς ἐν αὐτῷ ἐφθῆναι ἐκκοπιὸν Κυρίου εἰς Ἱερουσαλὴμ, γενόμενόν τε ἐν Βηθλεὲμ διὰ τὴν συγγένειαν ὑπὸ τῆς μητρὸς βασταζόμενον· αὐθις πάλιν εἰς Ναζαρέτ ἀπενεχθέντα, καὶ κατὰ δευτέραν περίοδον ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ Βηθλεὲμ ἐληλυθότα, βασταζόμενον ὡσαύτως ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς· ἐν Βηθλεὲμ δὲ ἐν οἰκίᾳ καταλθόντα σὺν τῇ ἰδίᾳ μητρὶ καὶ Ἰωσήφ γέροντι ὄντι, σὺν τῇ Μαρίᾳ δὲ ὄντι· κακείσιν τῷ δευτέρῳ ἔτει αὐτοῦ γεννήσεως κατασκευθέντα ὑπὸ τῶν μάγων προσκυνηθῆναι δῶρα λαβόντα, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ νυκτὶ ὑπὸ ἀγγέλου τοῦ Ἰωσήφ χρηματίσαντος εἰς Αἴγυπτον παραληφθέντα· ἀπ' ἐκεῖθεν τε πάλιν διὰ δύο ἐτῶν ἐπανεληλυθότα τελευτήσαντος τοῦ Ἡρώδου, Ἀρχελαοῦ τε διαδιξαμένου

B τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει Ἡρώδου, τσσαρακοστῷ δὲ δευτέρῳ Αὐγούστου βασιλείᾳ γεννᾶται ὁ Σωτὴρ ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας. Κάπτεσι δὲ εἰς Αἴγυπτον τῷ τριακοστῷ ἔτει καὶ πέμπτῳ Ἡρώδου· ἀνέεισι δὲ ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου μετὰ τὴν Ἡρώδου τελευτήν. Διὸ ἐπὶ τριάκοντα καὶ ἑπτὰ ἔτεσι τῆς αὐτῆς τοῦ Ἡρώδου ἀρχῆς ἦν ὁ παῖς τσσαράρων ἐτῶν. Ὅτε Ἡρώδης, τριακονταεπτὰ ἔτη πληρώσας, κατέστρεψε τὸν βίον. Ἀρχέλαος δὲ ἐννέα ἔτη βασιλεύει, οὗ ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐξίῳν Ἰωσήφ ἀπ' Αἰγύπτου ἄμα τῇ Μαρίᾳ καὶ τῷ παιδί, ἀκούσας τὸν Ἀρχέλαον βασιλεύειν. ἀνεχώρησεν εἰς τὰ μέρη τῆς Γαλιλαίας, καὶ κατῴκησε τότε εἰς Ναζαρέτ. Ἀρχέλαος δὲ γεννᾷ τὸν Ἡρώδην τὸν νεώτερον. Καὶ βασιλεύει Ἡρώδης τῷ ἐννάτῳ ἔτει τῆς τοῦ πατρὸς Ἀρχελαοῦ βασιλείας κατὰ διαδοχὴν. Καὶ γέγονε τῷ αὐτῷ δεκατρίᾳ ἔτη λογιζόμενα τῇ ἐνσάρκῳ Χριστοῦ παρουσίᾳ. Ὀκτωκαιδεκάτῳ δὲ ἔτει Ἡρώδου τοῦ ἐπικληθέντος Ἀγρίππου, τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς τοῦ κηρύγματος, καὶ τὸ βάπτισμα τὸ ἀπὸ Ἰωάννου τότε λαμβάνει, καὶ κηρύσσει ἐνιαυτὸν δεκτὸν, ὑπ' οὗδενος ἀντιλεγόμενος, οὔτε ὑπὸ Ἰουδαίων, οὔτε ὑπὸ Ἑλλήνων, οὔτε ὑπὸ Σαμαρειτῶν, οὔτε ὑπὸ τινος ἑτέρου. Ἐπειτα ἀντιλεγόμενος ἐκτίρυξεν ἐνιαυτὸν δεύτερον, καὶ γέγονεν ἐννεακαίδεκα ἔτη τῷ αὐτῷ Ἡρώδῃ, τῷ δὲ Σωτῆρι τριακοστὸν δεύτερον. Ἐν δὲ τῷ εἰκοστῷ ἔτει τοῦ Ἡρώδου τοῦ τετράρχου καλουμένου γίνεται τὸ σωτήριον πάθος καὶ ἡ ἀπάθεια, ἡ θανάτου γεῦσις, γεῦσις τε θανάτου, ἄχρι σταυροῦ πάσχοντος ἐν ἀληθείᾳ, ἀπαθοῦς δὲ μένοντος ἐν θεότητι. Χριστοῦ γὰρ παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκὶ, φησὶν ἡ Γραφή· καὶ πάλιν· *Θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωογονηθεὶς δὲ πνεύματι*, καὶ τὰ ἑξῆς. Σταυροῦται, θάπτεται, κατέρχεται εἰς τὰ καταχθόνια ἐν θεότητι καὶ ἐν ψυχῇ· αἰχμαλωτεύει τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ ἀνίσταται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ σὺν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι, συνενώσας τὸ σῶμα τῇ θεότητι, μηκέτι λυόμενον, μηκέτι πάσχον, μηκέτι ὑπὸ θανάτου κυριεύμενον, ὥς φησὶν ὁ Ἀπόστολος· *Θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει*.

Γ'. Αὐτὸ σῶμα ἀληθινῶς, αὐτὴν τὴν σάρκα, αὐτὴν τὴν ψυχὴν, αὐτὰ τὰ πάντα, οὐκ ἄλλο τι παρὰ τὸ ὄν σῶμα, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν ἐνδυναμώσας, εἰς μίαν ἐνότητα, εἰς μίαν θεότητα, τὸ σαρκικὸν ἄφθαρτον, τὸ

¹ 1 Petr. iv, 1. ² 1 Petr. iii, 18. ³ Rom. vi, 9.

σωματικὸν πνευματικόν, τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς, τὸ θνητὸν ἀθάνατον, μὴ ἐωραχὲς ὅλως διαφθορὰν, μὴ καταλειφθείσης τῆς ψυχῆς ἐν ᾧδῃ, μὴ μερισθέντος τοῦ ὀργάνου πρὸς ἁμαρτίαν, μὴ χρανθέντος τοῦ νοῦ τροπῇ, ἀλλὰ τὰ ὅλα μὲν ἀνθρώπου λαβὼν, φυλάξας δὲ ὅλα τέλει ἐπιθεωκυίας τῆς θεότητος τῇ ἀληθινῇ ἐνανθρωπήσει πρὸς τὰς εὐλόγους χρείας, λέγω δὴ τὰς ἐκ σώματος τε καὶ ψυχῆς, καὶ ἐκ νοῦ ἀνθρωπίνου ἐπιζητούμενας τὴν πληροφορίαν, τουτέστι πείνη καὶ δίψαι, κλαυθμῷ τε καὶ ἀθυρίᾳ, δακρύσει τε καὶ ὕπνῳ καὶ ἀναπαύσει. Ταῦτα γὰρ οὐχ ἁμαρτίας εἶδος, ἀλλ' ἐνανθρωπήσεως ἀληθεστάτης γνῶρισμα, ἀληθεία τῆς θεότητος συνοῦσης τῇ ἀνθρωπότητι, οὐ τὰ ἀνθρώπινα πασχούσης, ἀλλὰ τῆς θεότητος συνευδοκούσης εἰς τὰ εὐλογα, καὶ τὰ ἐκτὸς ἁμαρτίας καὶ τροπῆς ἀπηγορευμένης· ἀνάστη, καὶ θυρῶν κεκλεισμένων εἰσῆλθεν, ἵνα τὸ παχυμερὲς λεπτομερὲς ἀποδείξῃ, αὐτὸ τὸ ὃν σὺν σαρκὶ καὶ ὀστέοις. Μετὰ γὰρ τὸ εἰσελθεῖν, ἔδειξε χεῖρας καὶ πόδας καὶ πλευρὰν νενυγμένην, ὀστέα τε καὶ νεῦρα, καὶ τάλλα, ὥς μὴ εἶναι φαντασίαν τὰ ὁρώμενα. Πίστεως τε καὶ ἐλπίδος τῆς ἡμετέρας τὴν ὑπόσχεσιν ἐποιεῖτο δι' αὐτοῦ τὰ ὅλα τελείως. Καὶ συναλίσσεται οὐ δοκῆσει, ἀλλὰ ἀληθεῖ· παιδεύων τε ἐδίδαξε βασιλείαν οὐρανῶν κηρύσσειν ἐν ἀληθείᾳ, τὸ μέγα καὶ κορυφαϊότατον σημαίνων τοῖς μαθηταῖς, καὶ λέγων· *Μαθητεύσατε τὰ ἔθνη*· τουτέστι μεταβάλλετε τὰ ἔθνη ἀπὸ κακίας εἰς ἀλήθειαν, ἀπὸ αἱρέσεων εἰς μίαν ἐνότητα. *Βαπτίσατε αὐτοὺς εἰς ὄνομα Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος*· εἰς τὴν Κυριακὴν ὀνομασίαν τῆς Τριάδος, τὴν ἁγίαν καὶ βασιλικὴν σφραγίδα· ἵνα δείξῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος μηδεμίαν ἀλλοίωσιν εἶναι τῆς μίᾶς ἐνότητος. Ὅπου γὰρ οἱ βαπτιζόμενοι κελεύονται ὑπ' αὐτοῦ εἰς ὄνομα Πατρὸς, ἀσφαλῆς ἡ δοξολογία· εἰς ὄνομα Υἱοῦ, οὐχ ἀποδείκνυσι τὴν ἐπίκλησιν· εἰς ὄνομα ἁγίου Πνεύματος, οὐ διηρημένος ὁ σύνδεσμος, οὔτε ἀπηλλοτριωμένος τῆς μίᾶς θεότητος ἔχων τὴν σφραγίδα.

in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti; nimirum in Dominica Trinitatis appellatione, quod ipsum sacrosanctum est, ac regium signum; quo vel ipso nomine significaret, nihil esse ab unitate diversum. Cum enim baptizari homines jubet *in nomine Patris*, firma ac stabilis est gloriæ prædicationo. Quod vero additur *in nomine Filii*, nulla re hunc a paterna dignitate deficere appellatio ipsa declarat. Postremo iis in verbis, *in nomine Spiritus sancti*, nulla est conjunctionis divisio, varietas nulla; sed unius divinitatis velut signum representat.

Δ'. Καὶ ἀνελήφθη εἰς οὐρανὸν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ τῇ ψυχῇ, καὶ τῷ νῷ, συνενώσας εἰς μίαν ἐνότητα καὶ μίαν πνευματικὴν ὑπόστασιν. Καὶ ἐνθεὸν ἀποτελέσας, ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, πέμψας κήρυκας εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην, Σίμωνα Πέτρον, καὶ Ἀνδρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην τοὺς υἱοὺς Ζεβεδαίου, οὓς πάλαι ἐξελέξατο· Φίλιππον καὶ Βαρθολομαῖον, Ματθαῖον, Θωμᾶν τε καὶ Ἰούδαν, καὶ Θαδδαῖον, Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν. Ἰούδας γὰρ ὁ Ἰσκαριώτης, εἰ καὶ πρῶτον ἐν τοῖς δώδεκα ἐψηφίζετο, προδότης γενόμενος, ἀπετμήθη τοῦ ἁγίου τῶν ἀποστόλων καταλόγου. Ἀπέστειλε δὲ καὶ ἄλλους ἐβδομηκονταδύο κηρύττειν, ἐξ ὧν ἦσαν

A inquam, divinitatem consociavit; ut et carne constans et incorruptum, corporeum simul ac spirituale, concretum ac tenue, mortale pariter atque immortale illud esset: quod nulla omnino tabe dissolutum fuerat; neque ejus anima apud inferos relictæ, nec ipsum velut instrumentum quoddam aliqua ex parte peccati in obsequium impensum, neque mens ulla erat in deterius mutatione polluta. Sed ita sibi omnia quæ hominum propria sunt adscivit, eadem ut integra servaret, quæ veræ illi, quam sibi conciliaverat, naturæ necessarios ad usus divinitas concesserat, usus nimirum illos, qui ut esse penitus possint partim corporis egent, partim animi, atque humanæ mentis adminiculo: cujusmodi sunt fames, sitis, fletus, ac dolor, lacrymæ, somnus ac requies. Hæc enim omnia nulla infuscatæ peccati specie, susceptæ reipsa naturæ hominis argumenta continent, qua cum vere consociata divinitas humanum tamen patitur nihil, tametsi quæ rationi consentanea forent, et ab omni scelere, atque in pejus mutatione procul essent, admiserit. Ad hæc excitatus a morte Christus occlusis januis ingressus est, uti quod hactenus crassum concretumque fuerat corpus, eadem cum carne ossibusque tenne ac subtile esse monstraret. Statim enim atque introgressus est manus ac pedes, et confossum latus cum ossibus ac nervis ostendit: adeo quæ tum videbantur solida erant, nec specie tenuis exstabant. Quibus rebus eorum omnium, quæ fidei, speique nostræ **50** proposita sunt, promissorum per sese veritatem penitus approbavit. Postea non ficta duntaxat imagine, sed reipsa cum suis epulatus eosdem instituit, ac cœleste regnum cum veritate nuntiare docuit: tum cum maximum illud longeque præcipuum arcanum discipulis aperuit. *Docete, inquit, omnes gentes*. Hoc est: Ab improbitate illas ad veritatem; ab sectis variis ad ejusdem dogmatis communionem traducite. *Baptizate eos*

D IV. Denique eodem cum corpore et anima mentisque ad superos evehctus est, omnibus illis in unum conflatis, atque in eandem spiritualem personam concurrentibus, divinisque redditis. Inde mox ut ad Patrie dextram consedit, præcones in universum orbem dimisit, Simonem Petrum, et Andream ejus fratrem, Jacobum et Joannem Zebedæi filios, quos olim delegerat, Philippum et Bartholomæum, Matthæum, Thomam, et Judam, ac Thaddæum, ac Simonem Zeloten: nam Iscariotes Judas etsi hactenus ad xii ascriptus fuerat, posteaquam proditorem se fecit, ab sacro apostolorum numero est expunctus. Præter hos, LXIIII alios ad eam-

¹ Matth. xxviii, 19.

dem functionem allegat, e quibus vi illi fuere, qui ad viduarum obsequium detecti sunt: Stephanus, Philippus, Prochorus, Nicanor, Timon, Parmenas, et Nicolaus, et ante hos Matthias, qui loco Judæ inter apostolos cooptatus est. Ad septenos illos ac Matthiam, Marcum insuper, et Lucam, Justum, Barnabam, Appellem, Rufum, Nigrum, ac reliquos, uti diximus, lxxii adjecit. Quibus cum etiam sanctum Paulum suapte de coelo voce missa apostolum gentium ac præconem, et apostolicæ doctrinæ consummatorem instituit. Qui quidem sanctum Lucam, ut memorant, unum e lxxii discipulis **51** qui varias in regiones dissipati fuerant, reduxit, cumque comitem et adiutorem Evangelii simul et apostolum adhibuit. Hoc modo totum Evangelii negotium ad id usque temporis confectum est.

Atque hactenus de xi sectis, deque eo quod ordine consecutum est, et a me pro viriura capto paucis explicatum, evangelica scilicet luce, quæ a Christo Domino, Christique discipulis orbi terrarum illata fuit. Quibus a me dictis consentanea pleraque colligere licet, ac vaticinia et oracula ex lege veteri, vel Psalmis aliisque libris conquirere, et omnium seriem, ordinemque perscrutari; ex iisque incarnationem Christi Domini perspicue comprobare non supposititiam, sed veram existisse, atque in lege veteri nuntiata, ut de eo nullus sit dubitandi locus relictus. Sed ne hujus operis tractatio in infinitum excrescat, his quæ dicta sunt erimus contenti.

Ac deinceps opiniones illas, quæ in hominum vitam postea pessimo colore ac specie prolatae sunt, eandem serie pertexam: posteaquam xi Judæorum Samaritanorumque sectas cum superioribus ix, quæ partim e Græcis, partim ex barbaris aliisque constatae sunt ante Salvatoris adventum, ad hæc usque tempora habita brevitatis ratione percensui.

De Nazarenis, sive Christianis.

Nazæorum sive Christianorum est qui a Judæis brevi interjecto tempore vocatus est Christianismus, et ab ipsis adeo apostolis id nomen obtinuit, cum ita Petrus locutus sit, *Jesum Nazarenum virum probatum a Deo*¹, etc. Postea vero Antiochiæ Christianismus appellari cœpit. Est et alia proprie Nazæorum secta, de quibus suo loco disputabimus.

A οἱ ἐπὶ τῶν χηρῶν τεταγμένοι· Στέφανος, Φίλιππος, Πρόχορος, Νικάνωρ, Τιμόν, Παρμενῆς, καὶ Νικόλαος. Πρὸ τούτων δὲ Ματθίας, ὁ ἀντὶ τοῦδε συμψηφισθεὶς μετὰ τῶν ἀποστόλων. Μετὰ τοὺς δὲ τοὺς ἐπὶ καὶ Ματθίαν τὸν πρὸ αὐτῶν, Μάρκον, Λουκᾶν, Ἰούστον, Βαρνάβαν, καὶ Ἀπελλῆν, Ῥούφον, Νίγερα, καὶ τοὺς λοιποὺς τῶν ἑβδομηκονταδύο. Μετ' αὐτοὺς δὲ πάντας καὶ σὺν αὐτοῖς Παῦλον τὸν ἅγιον ἀπόστολον διὰ φωνῆς ἰδίας ἀπ' οὐρανοῦ ἀπόστολον ἑμοῦ καὶ κήρυκα ἰθύνων, καὶ πληρωτὴν ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἐξηλέξατο. Ὃς εὕρισκεται τὸν ἅγιον Λουκᾶν ὄντα τῶν ἑβδομηκονταδύο τῶν ἰσχυροπισμένων, ἐπιστρέψας, καὶ ἀκόλουθον ἑαυτῷ ποιήσας, συνεργὸν τοῦ Εὐαγγελίου ἑμοῦ καὶ ἀπόστολον. Καὶ οὕτως ἐτελέσθη ἡ πᾶσα Εὐαγγελικὴ πραγματεία ἕως

B τούτου τοῦ χρόνου.

Ἔσται δέ μοι ὁ λόγος ἕως ὧδε περὶ τῶν ἑνδεκα αἱρέσεων, καὶ τῆς κατὰ δύναμιν ἀκολουθίας ἐν συντόμῳ μοι εἰρημένης, εὐαγγελικῆς φωταγωγίας τῆς ἐν κόσμῳ δι' αὐτοῦ καὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ γεγενημένης· οὗς τὰ ὅμοια συλλέξαι, καὶ παραθέσθαι τὰ προθεσπίσματά τε καὶ τὰς προφητείας ἀπὸ Νόμου τε καὶ Ψαλμῶν καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀκολουθίας, καὶ τὰς ἀγωγὰς ἐνεστὶν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀκρίθειαν καταλαβέσθαι, ὥς οὐ νόθος, ἀλλ' ἀληθής, καὶ προκαταγγελοῦς· ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀναμφιβολός ἐστιν ἡ ἐνταρκὸς Χριστοῦ παρουσία, καὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία. Ἵνα δὲ μὴ εἰς ὄγκον παρατείνω τὴν τῆς συντάξεως πραγματείαν, τούτοις ἀρκεσθήσομαι.

C

Προῦν δὲ ἐφεξῆς τὰς μετέπειτα τῷ βίῳ ἐπιφυσήσας ἐπὶ κακῇ προφάσει δόξας ὁμοίως διαγορεύσω, ἥδη τὰς ἑνδεκα τὰς ἀπὸ Ἰουδαίων καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ τὰς πρὸ αὐτῶν ἑνέκα ἐξ Ἑλλήνων, καὶ βαρβάρων, καὶ τῶν ἄλλων γενομένας πρὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, καὶ ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου μετρίως ἀπαριθμησάμενος.

Περὶ Ναζωραίων, ἥτοι Χριστιανῶν.

Ναζωραίων, ὁ ἐστὶ Χριστιανῶν, ὁ κληθεὶς ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ὑπὸ Ἰουδαίων Χριστιανισμός, καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀποστόλων, λέγοντος Πέτρου· Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον, ἄνδρα ἀποδεδειγμένον ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς· ὕστερον δὲ ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξάμενος καλεῖσθαι Χριστιανισμός. Ἔστι δὲ καὶ φύσει αἵρεσις Ναζωραίων, περὶ ᾧν καθ' ἑξῆς λέξομεν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς ἀκολουθίας.

¹ Act. II, 22. ² Forl. προκαταγγελοῦσα.

ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΚΑΙ ΕΝ ΤΟΥΤῳ Τῳ ΔΕΥΤΕΡῳ ΤΟΜῳ
ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ,

Ἐν ᾧ εἰσιν αἱρέσεις δεκατρεῖς οὕτως.

INDICULUS EORUM QUÆ IN TOM. II LIB. I

CONTINENTUR,

Qui hæreses complectitur xui hoc ordine.

Α'. Σιμωνιανοί, οἱ ἀπὸ Σίμωνος τοῦ Μάγου τοῦ Α' ἐπὶ Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, κώμης Γιθθῶν τῆς Σαμαρείας. Οὗτος ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὠρμητο, Χριστοῦ δὲ ὑπέδου ὄνομα μόνον. Ἐδίδαξε δὲ αἰσχροποιάν, μίξιν μολυσμοῦ, γυναικῶν ἀδιαφορίαν. Σωμάτων δὲ ἀποβάλλεται τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὸν κόσμον μὴ εἶναι θεοῦ φάτκει. Εἰκόνα δὲ αὐτοῦ ὡς Διὸς, καὶ τῆς σὺν αὐτῷ πόρνης ὀνόματι Ἑλένης, Ἀθηνᾶς τύπον τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς παρεδίδου εἰς προσκύνησιν. Ἐλεγε δὲ ἑαυτὸν Σαμαρείταις μὲν τὸν Πατέρα, Ἰουδαίοις δὲ τὸν Χριστόν.

Β'. Μενανδριανοί, οἱ ἀπὸ τούτου τοῦ Σίμωνος διὰ Μενάνδρου τινὸς ἐναρξάμενοι διαφερόμενοι τε πρὸς τοὺς Σιμωνιανούς κατὰ τι· ὅς ἀπὸ ἀγγέλων ἔλεγε τὸν κόσμον γεγενῆσθαι.

Γ'. Σατορνιλιανοί, οἱ κατὰ τὴν Συρίαν τὴν τῶν Σιμωνιανῶν κρατούντες αἰσχρολογίαν, ἑτέρα δὲ παρὰ τοὺς Σιμωνιανούς εἰς ἐκπλήξιν περισσοτέραν κηρύσσοντες, ἀπὸ δὲ Σατορνίλου τὴν ἀρχὴν ἐσχηκότες, ὅς καὶ αὐτὸς κατὰ Μένανδρον ὑπ' ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι ἔφατκε, μόνων δὲ ἐπτά διὰ τὴν τοῦ ἁνω Πατρὸς γνώμην.

Δ'. Βασιλειδιανοί, οἱ τῆς αὐτῆς αἰσχροουργίας τελισταί, ἀπὸ Βασιλείδου τοῦ ἅμα Σατορνίλῳ τοῖς Σιμωνιανοῖς καὶ Μενανδριανοῖς μεμαθητευμένοι, τὰ ἕμοια μὲν φρονούντος, κατὰ τι δὲ διαφερομένου. Λέγει δὲ τριακασίους ἑξηκονταπέντε οὐρανοὺς εἶναι, καὶ τοῦτοις ὀνόματα ἀγγελικὰ ἐκτίθῃσι. Διδὼ καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τοσούτων ἡμερῶν εἶναι, καὶ τὸ Ἀβραάμ C ὄνομα δυνάμειος, ὃ φέρει ψῆφον τῆς', καὶ εἶναι φησι τοῦτο ἅγιον Πνεῦμα ὄνομα.

Ε'. Νικολαῖται, ἀπὸ Νικολάου τοῦ ἐπὶ ταῖς χήραις ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ταχθέντος, ὅς διὰ ζῆλον τῆς ἰδίας γαμετῆς τὴν αἰσχρολογίαν ἅμα τοῖς ἄλλοις ἐπιτελεῖν τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἐδίδαξε· καὶ περὶ τοῦ Καύλακαχ, καὶ Προυνίκου, καὶ ἄλλων βαρβαρικῶν ὀνομάτων, ἃ τῷ κόσμῳ μυσαρῶς εἰσηγήσατο.

ΣΤ'. Γνωστικοί, οἱ τὰς αὐτὰς αἱρέσεις διαδεξάμενοι· πλέον δὲ αὐτῶν πάντων τὴν αἰσχροτητα ἐμμανῶς ἐργαζόμενοι· ἐν Αἰγύπτῳ δὲ Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Φιθιονῖται· ἐν δὲ τοῖς ἀνωτερικοῖς μέρεσι Σεκουνδιανοί, ἐν ἄλλοις δὲ μέρεσι Σωκραῖται, παρὰ δὲ ἑτέροις Ζαρχαῖοι. Ἄλλοι δὲ Κολλανόες αὐ-

52 I. Simoniani a Simone Mago cognominati, qui apostoli Petri temporibus vixit, e Giththis vico quodam oriundus. Iste cum esset Samaritanus, Christum nomine tenus professus est: auctor nefandæ obscenitalis, et inquinatissimi concubitus. Præterea promiscuas uxores esse voluit. Corpora negat resurgere, nec a Deo mundum fabricatum esse statuit. Imaginem porro suam scortique sui, nomine Helenæ, sub Minervæ specie discipulis adorandam obtrusit. Apud Samaritas pro Deo Patre se venditans, Judæis Christum se esse dicebat.

II. Menandriani ab eodem illo Simone per Menandrum quemdam originem traxerunt, nonnullisque in rebus a Simonianis discrepant. Menander porro mundum ab angelis fuisse productum asseruit.

III. Saturniliani in Syria Simonianorum turpitudinem auxerunt. Nonnulla quoque ad maiorem conciliandum stuporem ad illorum adjecere dogmata. Horum princeps Saturnilus fuit, qui perinde ac Menander mundi conditores angelos, hoc est septenos ex iis, facit, idque ipsos de supremi parentis sententia suscepisse statuit.

IV. Basilidiani scditatis ejusdem socii ad Basiliden originem referunt, qui cum Saturnilo Simonianis, ac Menandrianis operam dedit: ac tametsi eadem sere sentiat, in quibusdam tamen discrepat. Nam coelestes orbes CCCXXV constituit, quos angelicis nominibus afficit: ideoque totidem diebus annum constare censet. Addit et Abrasaxam ejusdam virtutis nomen, quæ CCCXXV numerum litteris exprimit, idque Spiritum esse sanctum asserit.

V. Nicolaitæ a Nicolao illo derivati sunt, cui ab apostolis viduarum cura commissa fuerat. Illic zeolotypia ob uxorem æstuans, cum aliis præposteram libidinem exercere suos docuit. Sed et Caulacach, et Prunicum, et alia nominum portenta turpiter in mundum inexit.

53 VI. Harum Gnostici successores hæresum longe omnes turpitudinis atque execrandæ scditatis vesania superarunt. Militares porro in Ægypto dicuntur, et Phibionitæ; in superiore tractu Secundiani; alibi Socratitæ; ab aliis Zachæi. Sunt qui eos Coddianos nominant; quidam Βορδορίτας, sive

intulentes. Ab istis Barbelo, sive Barbero, nescio quæ prædicari solet.

VII. Carpocratiani a Carpocrate quodam Asiatico dicti, qui ad omne turpitudinum ac flagitiorum genus discipulos informabat. Quod si quis, aiebat, non omnia percurrerit, neque dæmonum, et angelorum omnium voluntati satisfecerit, supremum in cælum evadere minime potest, neque principatus, potestatesque transcendere. Asserebat idem Jesum mente præditam animam sumpsisse, et cognitione cælestium imbutum hominibus ea nuntiassse: ac si quis eadem, quæ Jesus olim, perpetret, haud eo inferiorem futurum. Demum legem una cum mortuorum resurrectione damnabat, quemadmodum et Simoniani, cæterique omnes, quos hucusque percensui. Ex hujus grege Marcellina illa Romæ fuit. Atque idem Jesu, Paulique, nec non et Homeri ac Pythagoræ clanculum imagines fingens, sumptibus eas et adoratione prosecutus est.

VIII. Cerinthiani, sive Merinthiani, a Cerintho, vel Merintho Judæici generis exstiterunt, qui circumcisionem præ se ferebant. Mundum ab angelis fabricatum, Jesum ad Christi dignitatem per virtutum incrementa pervenisse dixerunt.

IX. Nazareni ita Jesum esse Christum, Deique Filium asseruerunt, ut Mosis legem omnino vitæ ad institutum adsciverint.

X. Cerinthianis, ac Nazarenis simillimi sunt Ebionitæ, quibus cum Sampsaïs, et Elcesæis aliqua ex parte convenit. Illi Christum in cælo creatum, ejusque sanctum Spiritum affirmant. Illum ipsum in Adamum sese infudisse primo, ac deinde exuisse narrant; tum subisse denuo; idque commodum fecisse, cum in terras corpore circumfusus advenit. Ac licet Judæi sint, Evangelium nihilominus adhibent. Carnium esum detestantur. Aquam pro Deo venerantur. Christum in suo illo, uti diximus, adventu hominem induisse dicunt. Denique aquis se identidem tam blème quam æstate lavant, 54 nimirum puritatis conciliandæ sibi gratia, quemadmodum Samaritæ.

XI. Valentini corporum resurrectionem negant. Vetus Testamentum, ac prophetas respuunt. Quæ nihilominus legunt ipsi, et si quid est quod ad illorum hæresin per figuram ac tropum accommodari possit, id admittunt. Sed certas quasdam fabulas addiderunt, et triginta æonum utriusque sexus vocabula commenti sunt; quos quidem æonas ab universorum parente ac conditore productos asserunt, quos et deos, et æonas faciunt. Demum Christum e cælo corpus extulisse, ac per Mariam tractum esse velut per tubulum existimant.

XII. Secundiani, eorumque socii Epiphanes, atque Isidorus, eadem inter se paria componentes cum Valentinis consentiunt: nonnulla tamen ab his diversa ponunt; et ad sædam insuper libidinem suos instituunt. Idem et Incarnationem negant.

XIII. Ptolemæi Valentini discipuli fuerunt, qui-

τούς λέγουσιν· ἄλλοι δὲ Βορβορίτας αὐτοὺς καλοῦσιν. Οὗτοι τὴν Βαρβελῶ καὶ Βαρβερῶ αὐχοῦσι.

Z'. Καρποκρατιανοί, ἀπὸ Καρποκράτους τινὸς τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ὃς ἐδίδασκε πᾶσαν αἰσχροουργίαν ἐκτελεῖν, καὶ πᾶν ἐπιτήδευμα ἁμαρτίας. Καὶ εἰ μὴ τις, φησί, διὰ πάντων παρέλθοι, καὶ τὸ θέλημα πάντων τῶν δαιμόνων καὶ ἀγγέλων ἐκτελέσῃ, οὐ δύναται ὑπερβῆναι εἰς τὸν ἀνώτατον οὐρανὸν, οὐδὲ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας παρελθεῖν. Ἔλεγε δὲ τὸν Ἰησοῦν ψυχὴν νοεράν εἰληφέναι, εἰδὸτα δὲ τὰ ἄνω ἐνταῦθα καταγγέλλειν· καὶ ὡς εἴ τι πράξειεν ὅμοια τῷ Ἰησοῦ, κατ' αὐτὸν εἶναι. Τὸν τε νόμον σὺν τῇ τῶν νεκρῶν ἀναστάσει ἀπηγόρευεν, ὡς αἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ δεῦρο αἰρέσεις. Τοῦτου γέγονεν ἡ ἐν Ῥώμῃ Μαρκελλίνα. Εἰκόνας δὲ ποιήσας ἐν κρυφῇ Ἰησοῦ, καὶ Παύλου, καὶ Ὁμήρου, καὶ Πυθαγόρου, ταύταις ἐδυμῖα καὶ προσεκύνει.

II'. Κηρινθιανοί, οἱ καὶ Μηρινθιανοί· οὗτοι ἀπὸ Κηρίνθου καὶ Μηρίνθου Ἰουδαῖοί τινες τὴν περιτομὴν αὐχοῦντες· τὸν δὲ κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι λέγοντες, Ἰησοῦν δὲ κατὰ προκοπὴν Χριστὸν κεκλήσθαι.

Θ'. Ναζωραῖοι, οἱ Χριστὸν ὁμολογοῦσιν Ἰησοῦν Υἱὸν Θεοῦ, πάντα δὲ κατὰ νόμον πολιτευόμενοι.

I'. Ἐβιωναῖοι, οἱ περὶ πλῆθει τῶν προειρημένων Κηρινθιανῶν καὶ Ναζωραίων· οἷς συνήρθη κατὰ τὴν τῶν Σαρφαίων τε καὶ Ἐλκεσαίων αἵρεσις. Οἱ Χριστὸν φασιν κεκτίσθαι ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα. Ἐνδημήσαντα δὲ τὸν Χριστὸν ἐν τῷ Ἀδάμ πρῶτον, καὶ κατὰ καιρὸν ἐκδυόμενον αὐτὸν τὸν Ἀδάμ, καὶ πάλιν ἐνδυόμενον, τὸ αὐτὸ τοῦτό φασιν ἐκτετελεχέναι αὐτὸν ἐν τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ παρουσίᾳ. Ἰουδαῖοι δὲ ὄντες Εὐαγγελίοις κέχρηται. Σαρκοφαγίαν βδελύττονται. Τὸ ὕδωρ ἀντὶ Θεοῦ ἔχουσι· τὸν δὲ Χριστὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ ἐνδεδύσθαι, ὡς ἔφην. Συνεχῶς δὲ βαπτίζονται ἐν τοῖς ὕδασι θερούς τε καὶ χειμῶνος, εἰς ἀγνισμὸν δῆθεν, ὥσπερ οἱ Σαμαρεῖται.

ΙΑ'. Οὐαλεντινῶι, οἱ σαρκὸς μὲν ἀπαγορεύουσιν ἀνάστασιν, Παλαιὰν Διαθήκην ἀθετοῦσι καὶ προφητάς, ἀναγινώσκοντες μὲν καὶ ὅσα εἰς ὁμοίωσιν δύναται τροπολογεῖσθαι τῆς αὐτῶν αἵρέσεως, καὶ δεχόμενοι· ἑτέρας δὲ τινὰς μυθολογίας παρεισφύροντες, τριάκοντα αἰῶνων ὀνομασίας λέγοντες ἀρρένοθηλειῶν, ὁμοῦ τε ἐκ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων γεγεννημένους, οὓς καὶ θεοὺς ἡγοῦνται καὶ αἰῶνας. Τὸν δὲ Χριστὸν ἀπ' οὐρανοῦ σῶμα ἐληνοχέναι, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος τὴν Μαρίαν διαπεπεραχέναι.

ΙΒ'. Σεκουνδιανοί, οἷς συνάπτεται Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, ταῖς αὐταῖς κεχρημένοι καὶ οὗτοι συζυγίαις, τὰ ὅμοια Οὐαλεντίνῳ πεφρονηκότες, ἑτέρα δὲ παρ' αὐτῶν ποσῶς διηγούμενοι. Προστίθεισι δὲ τὴν αἰσχροουργίαν διδάσκοντες. Ἀπαγορεύουσι δὲ καὶ οὗτοι τὴν σάρκωσιν.

ΙΓ'. Πτολεμαῖοι, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ ὄντες Οὐαλεν-

τίνου, εἰς συνάπτεται ἡ Φλόρα. Τὰ αὐτὰ δὲ περ
τῶν συζυγῶν καὶ αὐτοὶ λέγουσι, καθάπερ Οὐαλεν-
τίνος καὶ Σικουνδιανοί. Κατὰ τι δὲ καὶ οὗτοι διαφέ-
ρονται.

Αὕτη καὶ ἡ τοῦ δευτέρου τόμου τοῦ πρώτου βι-
βλίου τῶν δεκατριῶν αἱρέσεων ἀντικειφαλῶσις.

libusum Flora conjungitur. Par idemque dogma de
conjugationibus illis cum Valentino, ac Secun-
dianis astruunt; sed in quibusdam tamen discre-
pant.

Hæc est secundi tomi primi voluminis summa
quæ xiii hæreses complectitur.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

55 LIBRI I TOMUS II.

ΚΑΤΑ ΣΙΜΩΝΙΑΝΩΝ,

Πρώτη αἵρεσις ἀπὸ τῆς εἰς Χριστὸν τὸν Κύριον
ἡμῶν πίστεως, ἀπὸ δὲ τῆς ἀπολουθίας εἰκοστή
πρώτη.

Α'. Σίμωνος γίνεται (27) τοῦ Μάγου πρώτη αἵρεσις,
ἀπὸ Χριστοῦ καὶ δεῦρο ἀρξαμένη. Οὕσα δὲ αὕτη τῶν
εἰς ὄνομα Χριστοῦ, οὐκ ὁρθῶς οὐδὲ εὐαγῶως, ἀλλὰ
κατὰ τὴν παραπαιτημένην παρ' αὐτοῖς φθορὰν τὰ
δεῖνὰ ἐργαζομένη. Οὗτος ὁ Σίμων γόης ἦν· ἀπὸ
Γιθῶν (28) δὲ ὤρματο τῆς πόλεως τῆς ἐν τῇ Σαμα-
ρείᾳ, νυνὶ κώμης ὑπαρχούσης. Ἐφαντασίαζε δὲ τὸ
γένος τῶν Σαμαρειτῶν ταῖς μαγείαις. Ἐξαπατῶν τε
καὶ δολιχῶν ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὴν μεγάλην δύ-
ναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀνωθεν καταβεβηκέναι. Τὸν Πα-
τέρα δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν τοῖς Σαμαρείταις· Ἰουδαίοις
δὲ ἔλεγεν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Υἱόν. Παθόντα δὲ μὴ πε-
πονθέναι, ἀλλὰ δοκῆσαι μόνον. Ὑπεκορίσθη δὲ οὗτος
τοὺς ἀποστόλους, καὶ αὐτὸς δὲ ὁμοίως ἴσα τοῖς ἄλλοις
ὑπὸ Φιλίππου ἐβαπτίσθη μετὰ πολλῶν. Οἱ δὲ πάντες
χωρὶς αὐτοῦ ἐξεδέξαντο τὴν τῶν μεγάλων ἀποστό-
λων παρουσίαν, καὶ διὰ τῆς αὐτῶν χειροθεσίας ἔλαβον
Πνεῦμα ἅγιον. Ἐπειδὴ γάρ ὁ Φίλιππος διάκονος ὢν
οὐκ εἶχεν ἐξουσίαν τῆς χειροθεσίας τοῦ δι' αὐτῆς δι-
δόναι Πνεῦμα ἅγιον· οὐκ ὁρθῶν δὲ ὁ Σίμων ἔχων
τὴν καρδίαν, οὕτε τὸν λογισμὸν, αἰσχροκερδεῖς δὲ
τινι καὶ φιλοχρημοσύνη προσανέχων, καὶ τῆς μοχθη-
ρᾶς αὐτοῦ ἐπιτηδεύσεως ἐκτὸς βαίνων οὐδαμῶς,
προσέφερε χρήματα Πέτρῳ τῷ ἀποστόλῳ, ὅπως ἐφ' ἡ
αὐτῷ ἐξουσίαν ἐν τῇ ἐπιθέσει τῶν χειρῶν Πνεῦμα
ἅγιον παρέχειν, λογισάμενος δώσειν (29) πολλοῖς
δὲ ἂντὶ ὀλίγου, διὰ τοῦ ἄλλοις παρέχειν Πνεῦμα
ἐπισωρεῦσαι χρημάτων πλῆθὺν καὶ ἐπιχειρῆναι.

¹ Deest nonnihil. ² Act. viii, 13.

(27) Σίμωνος δὲ γίνεται. Vide Justinum Apolog.
ii, Irenæum lib. i, cap. 20, Philastr., Augustinum,
Theodoretum, Clement. Alexandr. ii Strom., Euse-
bium lib. ii Hist. cap. 14, Niceph., Ruff., et alios.
Sed mirum est, quod in calce vii Strom. Clemens
asserit Simonem Marcione posteriorem fuisse, ubi
catholicam Ecclesiam hæresibus universis ætate su-
periore esse docens, Κάτω δὲ περὶ τοῦς Ἀνδριανοῦ
τοῦ βασιλέως χρόνους οἱ τὰς αἱρέσεις ἐπισημώσαντες
γεγονάτι, καὶ μέχρι γε τῆς Ἀντωνίνου τοῦ πρεσβυ-
τέρου διατείναν ἡλικίας. Tum Basiliden et Valenti-
num enumerat. Moxque subjicit: Μαρκίων γὰρ κατὰ
τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ἡλικίαν γενόμενος ὡς πρεσβύτερος
νεωτέροις συνεγένετο. Μαθ' ὃν Σίμων ἐπ' ὀλίγον κη-
ρύσσωντος τοῦ Πέτρου ὑπῆκουσεν. Ergo Simon Mar-
cione posterior est? Manifestus itaque error est,

ADVERSUS SIMONIANOS,

Quæ est hæresis ab exortu Christianæ religionis I,
ordine XXI.

1. Primæ omnium, quæ a Christi tempore ad
hanc ætatem prodierunt, hæresis princeps Simon
ille Magus exstitit. Quæ quidem secta non recte,
neque ex ordine Christianum nomen usurpat; sed
pro adulterina sua depravatione atrocissima quæque
committit. Igitur Simon iste veneficus fuit Githis
oriundus olim oppido, nunc vico Samariæ. Qui
popularibus suis malis artibus illudens, ac fraudi-
bus pellectos decipiens, magnam se Dei vim esse
prædicabat cœlitus in terras delapsam. Porro apud
Samaritanos suos pro Deo se Patre venditabat,
apud Judæos Filium se faciebat. Negabat revera
se, aut aliter quam specie tenus esse passum. Idem
apostolis blanditus cum aliis bene multis a Phi-
lippo baptizatus est ¹. Mox præter unum illum uni-
versi ad summos apostolos venientes, perque manus
sibi ab illis impositas Spiritum sanctum excipiunt.
Nam Philippus, quod diaconus duntaxat esset, im-
ponendarum manuum, communicandique Spiritus
sancti potestate carebat. Verum Simon iste animo
ac mente depravatus, cum se turpissimo quæstui et
avaritiæ deditisset, neque quidquam de perversis
studiis remisisset, 56 apostolo Petro pecunias
obtulit, ut is sibi largiendi per manuum imposi-
tionem Spiritus sancti potestatem conferret. Eum-
dem quippe Spiritum in alios transfundere cogita-
bat, atque ita maximam sese pecuniarum vim col-
lecturum, atque ingens omnino lucrum cum exi-
guo pretio commutaturum sperabat.

ut et illud quod scribit, hæreticos omnes sub Adriani
exstitisse tempora. Constat enim Simonem vi-
vente adhuc Petro sub Nerone mortuum esse. Sed
quid est quod idem Clem. Strom. ii de Simonianis
loquens his verbis significat: Οἱ δὲ ἀμφὶ τὸν Σί-
μωνα τῷ Ἑστώτι, ὃν σέβουσιν, ἐξομοιοῦσθαι τῷ
βούλονται. An stantes orabant? aut quidpiam aliud
ad eum modum agebant?

(28) Ἀπὸ Γιθῶν. Steph. Γίττα, πόλις Παλαιστί-
νης. Πολύβιος, ἐκκαίδεκάτῃ· Τὸ ἐθνικὸν, Γίτταϊος·
ita et Justinus Apol. ii, Theodor. Γιθῶν.

(29) Λογισάμενος δώσειν. Expungenda vox δώσειν,
atque inde deinceps scribendum, λογισάμενος πολ-
λὴν δὲ ἂντὶ ὀλίγου. Nisi retenta voce δώσειν sensus
ille quem expressimus magis arrideat.

II. Igitur ex illa malorum daemonum insania ac A
 magicis artibus consecreturum animum gerens, at-
 que illorum praelestigiis delusus, cum nihil haberet
 promptius, quam ut nequitiae suae veneficiorumque
 barbarum quoddam, ac suis illis auctoribus dæ-
 monibus dignum specimen exhiberet, in apertum
 prorupit; ac sub Christiani nominis specie, tan-
 quam veratro mel admiscens, sic illius appellatio-
 nis splendori letale venenum infudit, idque his ob-
 tulit quos fraudulentè captatos et impium hunc
 in errorem pertractos in exitum adduxit. Cumque
 in Venerem natura proclivior esset, eorum quæ
 profitebatur dogmatum verecundia commotus ne-
 quissimas opinionum nugæ discipulis suis impo-
 stor persuasit. Etenim vagam quamdam muliercu-
 lam, nomine Helenam, nactus, patria Tyriam, sibi
 eam copulat, quacum palam nullam habere se con-
 suetudinem simulans; homo vaser clam omni se in
 libidinum genere volutabat; atque etiam ridicula
 de ea re fabula discipulos aspersit. Se enim sum-
 mam esse Dei vim; scortum vero suum Spiritum
 esse sanctum affirmare ausus est, cujus gratia de
 cælo descenderat. Sed in unoquoque cælo pro-
 priam, siebat, ejus cæli formam induit, quo meos
 angelos latere possem, et ad meam illam intelligen-
 tiam descenderem, hoc est Helenam istam, quæ et
 Pruniceus, et Spiritus sanctus appellatur; per quam
 angelos creavi; angeli porro mundum, atque ho-
 mines condiderunt. Eandem esse confirmabat He-
 lenam, cujus causa bellum Græcis inter ac Trojanos
 exarsit. Ad hæc fabulam adjiciebat: lapsam de
 cælo vim illam semetipsam dissimulasse; deque eo
 poetas figurate locutos esse. Hæc enim ob supre-
 mam illam vim accidisse bella, quæ ab hæreticis
 aliis Barbero, sive Barbelo dicitur: quæ cum suam
 illi pulchritudinem ostendisset, sui ipsos amoris
 stimulis incitasse; adeoque ad eos deprædandos
 57 principes, qui mundum condiderant, missam
 hos ipsos angelos mutuam ad pugnam excitasse;
 cum interim nihil illa mali passa injecta vehementi
 sui cupiditate perfecit, ut se invicem interfice-
 rent. Eam quippe detinebant, ne sursum evolare
 posset; ideoque cum ea singuli in varia transfor-
 mante se mulierum ac feminarum corpora congressi
 sunt. Ex illis porro in diversa tam hominum, quam
 pecudum, aliorumque corpora transibat; ut per
 mutuas illas promiscuasque cædes effuso sanguine
 semetipsos minuerent; ipsaque collecta vi rursum
 in cælum posset conscendere.

(30) Ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ. Hinc Simoniani omnes magi. Irenæus: *Et quæcumque sunt alia perversa, apud eos studiosè exercentur.* Corrigendum perierga: ut Act. xix, 19, *Qui erant curiosi sectati.*

(31) Ἑλένην τοῦνομα. Selenem vocant alii, ut Iren. l. i, cap. 20, Cyrillus, Aug. et alii. Vide Tert. l. De an. c. 34.

(32) Ἡ καὶ Προῦνικος. Dicam de ea voce ad Nicolaitarum hæresim.

B. Οὗτος μὲν οὖν, ἔχων τὴν εἰκότιαν πεπονηρι-
 μένην ἀπὸ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ (30) δαιμονιώδους πλά-
 νης, καὶ παφαντασιωμένην, πρόχειρος ὢν ἀεὶ τῆς
 ἑαυτοῦ κακίας τὰ βαρβαρικά καὶ δαιμόνων πρά-
 γματα διὰ τῆς ἑαυτοῦ μαγγανείας ἐπιδείκνυσθαι,
 παρελθὼν εἰς μέσον, καὶ προσχέματι ὀνόματος Χρι-
 στοῦ, ὡς ἐλλέβορον μέλιτι παραπλέκων, δηλητήριον
 τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἀγρευθεῖσιν εἰς τὴν κακομήχανον αὐ-
 τοῦ πλάνην παρινθεῖς τῷ τοῦ ὀνόματος ἀξιώματι
 Χριστοῦ, θάνατον ἐνεποίησε τοῖς πεισθεῖσι. Ἀάγνος
 δὲ ὢν κατὰ τὴν φύσιν, αἰδοῖ τῇ τῶν ἑαυτοῦ ὑποσχέ-
 σεων ὑπονυσσόμενος, παρεφθαρμένην ὑπόνοιαν τοῖς
 ὑπ' αὐτοῦ ἀπατωμένοις ὁ ἀγύρτης παρενεποίησατο.
 Γυναῖκα γάρ τινα ἑαυτῷ εὐράμενος βεμβάδα, Ἑλέ-
 νην τοῦνομα (31), ἀπὸ τῆς Τυρίων ὀρμωμένην, ἀγε-
 ται, μὴ ὑποφαίνων συνάφειαν ἔχειν πρὸς ταύτην.
 Ἐν παραδύσῳ δὲ αἰσχροῦσι συμπεριπλεκόμενος
 τῷ γυναικί ὁ γόης, τινὰ μυθώδη ψυχγωγίαν τοῖς
 ἑαυτοῦ μαθηταῖς ὑφηγεῖτο, δῆθεν ἑαυτὸν εἶναι δύνα-
 μιν Θεοῦ λέγων τὴν μεγάλην τὴν δὲ σύζυγον πορ-
 νάδα Πνεῦμα ἅγιον εἶναι τιτόλημχα λέγειν, καὶ διὰ
 ταύτην κατεληλυθέναι φησὶν. Ἐν ἐκάστῳ δὲ οὐρανῷ
 μετεμορφούμεν, φησὶ, κατὰ τὴν μορφήν τῶν ἐν
 ἐκάστῳ οὐρανῷ, ἵνα λάθω τὰς ἀγγελικάς μου δυνά-
 μεις, καὶ κατέλθω ἐπὶ τὴν ἐννοίαν, ἥτις ἐστὶν αὕτη,
 ἡ καὶ Προῦνικος (32), καὶ Πνεῦμα ἅγιον καλουμένη,
 δι' ἧς τοὺς ἀγγέλους ἔκτισα· οἱ δὲ ἄγγελοι τὸν
 κόσμον ἔκτισαν, καὶ τοὺς ἀνθρώπους. Εἶναι δὲ ταύ-
 την τὴν Ἑλένην τὴν πάλαι, δι' ἣν οἱ Τρῶες καὶ
 Ἕλληες εἰς μάχην ἦλθον. Ἐλεγε δὲ μῦθόν τινα
 εἰς ταῦτα, ὅτι ἀνωθεν ἡ δύναμις κτεινοῦσα ἑαυτὴν
 μετεμόρφου. Ἀλληγορικῶς δὲ οἱ ποιηταὶ περὶ τού-
 του ἔφασαν. Διὰ γὰρ ἀνωθεν δύναμιν, ἣν Προῦνικὸν
 φασιν, ἥτις παρ' ἄλλαις αἰρέσεσι Βαρδηνῶς ἦτοι Βαρ-
 δηλῶ (33) καλεῖται, τὸ κάλλος αὐτῆς ἐμφαίνουσιν
 εἰς οἵστρην ἄξασαν αὐτοὺς, καὶ διὰ τοῦτο πεμφθεῖσαν
 εἰς συλαγωγίαν (34) τῶν ἀρχόντων τῶν τὸν κόσμον
 τούτον κτείναντων. Καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους εἰς
 πόλεμον δι' αὐτὴν ἔκειν· αὐτὴν δὲ μηδὲν πεπον-
 θέναι, ἀλληλοκτονίας δὲ αὐτοὺς εἰς ἑαυτοὺς ἐρ-
 γάσασθαι παρασκευάσαι, δι' ἣν ἐνέβαλεν εἰς αὐτοὺς
 πρὸς ἑαυτὴν ἐπιθυμίαν. Καὶ συνέχοντες αὐτὴν τοῦ
 μὴ ἀνω δύνασθαι ἀνέναι, συνεχίνετο αὐτῇ ἕκαστος
 ἐν ἐκάστῳ σώματι γυναικείας καὶ θηλυκῆς σχέσεως,
 μεταγγιζομένης αὐτῆς ἀπὸ σωμάτων θηλυκῶν εἰς
 σώματα διάφορα ἀνθρωπίνης φύσεως τε καὶ κτηνῶν
 καὶ ἄλλων, ἵνα δι' ὧν αὐτοὶ ἐργάζονται κτείνοντές τε
 καὶ κτεινόμενοι, μέλωσιν ἑαυτῶν διὰ τῆς τοῦ αἵματος
 προσχύσεως ἐργάζωνται· εἴτα ἐκείνη, τὴν δύναμιν
 συλλεγομένην πάλιν, αὐθις εἰς οὐρανὸν ἀναβῆναι θυ-
 νηθῇ.

(33) Βαρδηνῶς ἦτοι Βαρδηνῶ. Syriaca vox esse videtur Barbelo ܒܪܒܠܐ, filius Babilis, id est Jovis. Ut enim Verbum æterni Patris Filius; sic impurus iste ἐννοίαν suam, hoc est Helenam videri voluit velut setum quemdam esse suum; ut Justinus nar- rat, τὴν ὑπ' αὐτῷ ἐννοίαν πρώτην γενομένην.

(34) Εἰς συλαγωγίαν. Ita ex Reg. cod. emenda- vimus pro eo quod erat ψυχγωγίαν.

Γ'. Ἦν δὲ αὕτη τότε ἡ ἐπὶ τοῖς Ἑλλήσι τε καὶ Ἀ Τρωσὶ καὶ ἀνωτάτω πρὶν ἢ τὸν κόσμον γενέσθαι, καὶ μετὰ τὸν κόσμον διὰ τῶν ἀοράτων δυνάμεων τὰ ἱσα ἰσότυπα πεποιτηκυῖα. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ νῦν σὺν ἡμῶι, καὶ διὰ ταύτην κατελήλυθα. Καὶ αὕτη δὲ προσεδόξα τὴν ἑμὴν παρουσίαν. Αὕτη γάρ ἐστιν ἡ ἔννοια ἡ παρ' Ὀμήρῳ Ἑλένη καλουμένη. Καὶ τοῦτου ἕνεκεν ἀναγκάζεται αὕτην διαγράφειν Ὅμηρος ἐπὶ πύργου ἑστηκέναι, καὶ διὰ λαμπάδος ὑποφαίνειν τοῖς Ἑλλήσι τὴν κατὰ τῶν Φρυγῶν ἐπιβουλὴν. Ἐχαρακτήριζε δὲ διὰ τῆς λαμπρόδος, ὡς ἔφη, τὴν τοῦ ἀνωθεν φωτὸς ἐνδειξίν. Διὸ καὶ τὴν παρ' Ὀμήρῳ θούριον ἵππον μεμνηγανημένον, ὃν νομίζουσιν Ἕλληνες ἐπίτηδες γεγενῆσθαι, ἔλεγε πάλιν ὁ γόης, ὅτι ἀγνοία ἐστὶ τῶν ἔθνων· καὶ ὡς οἱ Φρύγες, ἔλκοντες αὐτὸν ἀγνοίᾳ, τὸν ἴδιον βλεθρον ἐπεσπάσαντο· οὕτω καὶ τὰ ἔθνη, τοιούτοις οἱ ἄνθρωποι, ἐκτὸς τῆς ἑμῆς γνώσεως διὰ τῆς ἀγνοίας ἔλκουσιν ἑαυτοὺς τὴν ἀπώλειαν. Ἀλλὰ καὶ Ἀθηναίαν πάλιν τὴν αὐτὴν ἔλεγε τὴν παρ' αὐτῶν ἔννοιαν καλουμένην, χρώμενος δὴθεν ὁ πλάνας ταῖς τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Παύλου φωναῖς, μεταποιῶν τε τὴν ἀλήθειαν εἰς τὸ αὐτοῦ ψεῦδος, τὸ, Ἐνδύσασθε τὸν θώρακα τῆς πίστεως, καὶ τὴν περιεσπασίαν τοῦ σωτηρίου, καὶ κνημίδας, καὶ μάχαιραν καὶ θυρεόν. Ταῦτα πάντα ἐπὶ τῆς τοῦ Φιλιστίνου μιμολογίας ὁ ἀπατεῶν, τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένα διὰ στερεῶν λογισμῶν καὶ πίστεν ἀγνῆς ἀναστροφῆς, καὶ δύνανται θεοῦ λόγου καὶ ἐπουρανίου, εἰς χλεύην λοιπὸν καὶ οὐδὲν ἕτερον μεταστρέφων. Τί γάρ, φησὶ, ταῦτα πάντα εἰς Ἀθηναῖς τύπους μυστηριωδῶς ἐσχρημάτιζε. Διὸ πάλιν ἔλεγεν, ὡς προσέειπον, ὑποφαίνων ἑκείνην τὴν μετ' αὐτοῦ γυναῖκα τὴν ἀπὸ Τύρου ληφθεῖσαν αὐτῷ, τὴν ὁμώνυμον τῆς παλαιᾶς Ἑλένης· τὰ πάντα ταύτην καλῶν, καὶ ἔννοιαν, καὶ Ἀθηναίαν, καὶ Ἑλένην, καὶ τὰ ἄλλα. Καὶ διὰ ταύτην, φησὶ, καταβέβηκα. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον (35) ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον. Ἀλλὰ καὶ εἰκόνα τινὰ παραδέδωκε τοῖς αὐτοῦ, ὡς δὴθεν αὐτοῦ οὖσαν. Καὶ προσκυνοῦσιν αὐτὴν ὡς εἶδει Διός. Ἀλλὴν δὲ ὡσαύτως Ἑλένης εἰκόνα παρίδωκεν αὐτοῖς ἐν σχήματι Ἀθηναῖς, καὶ προσκυνοῦσι ταύτας οἱ πρὸς αὐτοῦ ἡπατημένοι.

Δ'. Μυστήρια δὲ ὑπέθετο αἰσχροτήτος, ῥυσεώς τε σωμάτων, ὅπως στυγνότερον ὀφηγήσονται· ἀνδρῶν μὲν διὰ τῆς ἀπορροίας, γυναικῶν δὲ διὰ τῶν κατ' ἐθισμόν τῶν ἐμμηνίων, συλλογῇ τινι αἰσχυροτάτῃ εἰς μυστήρια συνάγεσθαι. Καὶ ταῦτα εἶναι μυστήρια ζωῆς, γνώσεώς τε τῆς τελειοτάτης· ὅπερ μάλιστα ὑπάρχει τῷ τὴν σῶσιν ἐκ Θεοῦ κεκτημένῳ βδελυρίαν μᾶλλον ἡγεῖσθαι καὶ θάνατον ἢ περ ζωῆς. Ὀνόματα δὲ τινὰ ὁ αὐτὸς (36) ὑποτίθεται ἀρχῶν τε καὶ

III. Igitur eadem est, aiebat, illa quæ tum Græcorum ac Trojanorum temporibus fuit; imo et ante et post conditum mundum inter angelos similia quædam perpetraverat. Ea vero jam mecum est, ejusque causa descendi; cum cum hactenus adventum exspectaret. Est enim illa notio, quam Homerus Helenam vocavit. Atque ideo pro turri stantem illam, sublatisque facibus Græcorum contra Trojanos insidias moderantem describere coactus est. Hic enim facium fulgor cæleste lumen ab ea patefactum significat. Nam ligneum illum apud Homerum equum quem de industria fabricatum Græci putant, impostor iste gentium ad ignorantiam pertinere contendit. Ut enim Trojani, cum illum ad sua mœnia per ignorantiam attraxissent, perniciem sibi consciverunt; ita gentes, hoc est homines universi, qui quidem cognitione mea carent, ex ignorantia sibi exitium arcessunt. Præterea Minervam eandem esse dicebat, quàm notionem, ut diximus, appellabat. Quam ad rem apostoli Pauli dictum illud accommodare, et ad mendacia sua veritatem trahere solebat; cum ita Paulus loquitur: *Induite lorica[m] fidei, et galeam salutis, et ocreas ac gladium, et scutum*¹. Quæ omnia in eum finem ab Apostolo dicta, ut solidam mentem et castissimam vitæ instituti fidem, et divini ac cælestis vim sermonis exprimeret, circulator iste, sic tanquam Philistionis mimos ageret, nihil aliud quam ad ludibrium convertit. **58** Quid enim inquebat? Omnia hæc Minervæ specie mystice declarabat. Quare quam abductam Tyro secum habebat feminam veteris illius Helenæ cognominem, eam, ut dictum est, significari volebat, et ad eam nomina omnia transferebat. Notionis, Minervæ, Helenæ aliaque quamplurima. Et hujus, inquit, gratia descendi. Estque adeo illa, de qua in Evangelio scriptum est, *ovis errabunda*². Nec his contentus imaginem quamdam, quam sui effigiem esse dicebat, discipulis tradidit, qui cum sub specie Jovis adorant. Aliam Helenæ, figuram cujusmodi pingi Minerva solet, iisdem discipulis obtrusit, quam peræque fanatici illi venerantur.

IV. Ad hæc mysteria quædam scditatis profluvii-que corporum, ut honestius dicam, instituit; quæ in maribus quidem seminis exundantia, in feminis menstrua purgatione perficerentur. Et ad hæc obeunda mysteria spurcissimos conventus induxit. Hæc enim vitæ esse mysteria, perfectissimæque cognitionis aiebat: quæ qui prudentiam divinitus acceperit, abominandum quiddam ac detestabile, mortemque adeo potius quam vitam esse judicabit.

¹ Fort. φησι; vel φύσει. ² Ephes. vi, 13 sqq. ³ Matth. xii, 11.

(35) Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ γεγραμμένον. Tert.: Hanc igitur esse ovem perditam, ad quam descenderis Pater tuus, Simon scilicet, etc.

(36) Ὀνόματα δὲ τινὰ ὁ αὐτός. Tert. De præscr. c. 33: Simonianæ autem magiæ disciplina angelis serviens, utique et ipsa inter idololatρίας deputabatur, et a Petro apostolo in ipso Simone damnabatur. Hæc

est angelorum latrocinia, quam magis usitatam esse docet Clem. Alex. in Strom.: Ἀμίλει διὰ φροντισὸς ἐστὶ καὶ τοῖς μάγοις εἶναι τε ὁμοῦ, καὶ ἐμφύχων, καὶ ἀφροδισίων ἀπέχισθαι· λατρεύουσιν ἀγγέλους καὶ δαίμονας. Hinc conc. Laod. can. 35: Ὅτι οὐ δεῖ Χριστιανὸς ἐγκαταλείπειν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀπιδεῖναι, καὶ ἀγγέλους ὀνομάζειν, καὶ συνάξει

χρόνῳ τινὶ εὐρίσκεται κατὰ διαδοχὴν τὸ χρεῖν ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἀποδοῦς, ὅτε ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει (38) ὁ τάλας καταπεσὼν τέθνηκε; Τίνι δὲ τῷ λόγῳ ὁ Πέτρος ἀπεφθίνατο αὐτὸν μὴ κληρὸν μηδὲ μερίδα ἔχειν ἐν τῷ μέρει τῆς θεοσεβείας; Πῶς δὲ δύναται ὁ κόσμος Θεοῦ ἀγαθοῦ μὴ ὑπάρχειν, ὅποτε ἐξ αὐτοῦ πάντες οἱ ἀγαθοὶ ἐπελέγησαν; Πῶς δὲ ἀρῶν στερὰ εἴη δύναμις ἢ ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφῆταις λαλήσασα, ἥ τις περὶ τῆς ἐλευσίως τοῦ Χριστοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ προκεκήρυκε, καὶ τὰ φαῦλα πάντα ἀπαγορεύει; Πῶς δὲ οὐκ ἂν εἴη μία θεότης, καὶ τὸ αὐτὸ πνεῦμα Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης, ὅποτε ὁ Κύριος εἶπεν· Οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι; Καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ὁ νόμος ὑπ' αὐτοῦ κατηγγέλη, καὶ διὰ Μωϋσέως ἐδωρήθη, ἡ δὲ εὐαγγελικὴ χάρις δι' αὐτοῦ καὶ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κεκήρυκται, ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις· Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε. Καὶ ἄλλα πολλά ἐστὶ πρὸς ἀντίθεσιν τῆς τοῦ γόητος ἀντιλογίας. Πῶς δὲ ἐστὶ τὰ αἰσχυρὰ ζωτικὰ, εἰ μὴ τι ἂν δαιμόνων εἴη τὸ φρόνημα, ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πρὸς τοὺς λέγοντας αὐτῷ· Εἰ οὕτως ἡ αἰτία τοῦ ἀνδρός καὶ τῆς γυναικός, οὐ συμφέρει γαμήσαι. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Οὐ πάντες τοῦτο χωρεῖσιν. Εἰσὶ γὰρ εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνοῦχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· καὶ ἔδειξεν, ὡς τὸ φύσει ἀπέχεσθαι συζυγίας βασιλείας οὐρανῶν ἐστὶ δῶρον; Πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ λέγει κατὰ τὴν σεμνὴν γάμον, ὃν αὐτὸς ὁ Σίμων παραφθείρων, αἰσχυρῶς μεθιδεύει τὴν αὐτοῦ ἐπιθυμίαν, ὅτι· Οὐς ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω.

Γ'. Πῶς δὲ πάλιν ὁ πλάνος, ἐπιλαθόμενος τῆς ἰδίας ληρωδίας, αὐτὸν ἐλέγχει, ὡς περ ἀγνοῶν ἃ προλέγει; Φήσας γὰρ, ὅτι ὑπ' αὐτοῦ γεγόνασιν οἱ ἄγγελοι διὰ τῆς αὐτοῦ ἐννοίας, πάλιν ἔλεγε μεταμορφοῦσθαι καθ' ἑκάστον οὐρανὸν, ὅπως λάθοι τοὺς αὐτοὺς ἐν τῷ κατιέναι. Ἄρα δεδιώς ἐλάνθανε. Καὶ πῶς δέδειεν ὁ ληρολόγος, οὗς αὐτὸς ἐποίησεν ἄγγελους; Πῶς δὲ οὐ παντὶ εὐθυέλεγκτος αὐτοῦ τοῖς συνετοῖς ἢ ὑποσπορὰ τῆς πλάνης εὐρεθήσεται, ὅποτε ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, φησὶν ἡ Γραφή; Καὶ συναδόντως τοῦτω τῷ λόγῳ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν, ὡς πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα τὸν ἴδιον· Πάτερ, Κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Εἰ τοίνυν ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς ὑπάρχει ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μάτην τὰ πάντα τῷ συκοφάντῃ Σίμωνι εἴρηται, τὸ ὑπ' ἄγγέλων τὸν κόσμον ἐν ἐλαττώματι γεγενῆσθαι, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα δαιμονῶν ὁ πλάνος τῷ κόσμῳ παραλαλῶν ἐξ-

A ipsi nullam prorsus invenerit. Quonam vero pacto, id quod compertum est, accidere potuit, ut certo definitoque tempore Romæ mortem obierit, cum media in urbe decidens ex alto miser interit? Quam item ratione Petrus hanc in illum sententiam tulit: nullam cum in divino cultu sortem, ac partem obtinere? Potest vero mundus a bono Deo non esse conditus, cum ab eo boni omnes electi sint? At hæc cur sinistra esse vis illa dicitur, quæ in lege ac per prophetas locuta sit? quæ Christi boni Dei adventum prædixerit? quæ nefaria omnia vetuerit? An non una utrobique divinitas idemque Novi simul ac Veteris Testamenti Spiritus esse debet, cum Dominus dixerit: *Non veni solvere legem, sed implere*? Atque ut illud ostenderet, denuntiata a se legem ac per Moysem concessam; Evangelii vero gratiam per semetipsum, adventumque cum carne suum hominibus promulgatam, ita Judæos allocutus est: *Si crederetis Moysi, mihi quoque crederetis. Ille enim de me scripsit*. Sed et alia quamplurima sunt, quæ adversus contrarias præstigiatoris illius rationes opponere possumus. Ac nisi ille dæmonum sensus esset, quomodo scæda illa turpiaque conciliare vitam possent, cum in Evangelio Dominus ipse iis qui dixerant: *Si ita est causa viri cum uxore, non expedit nubere*, his verbis respondeat: *Non omnes capiunt istud. Sunt enim eunachi, qui seipsos castraverunt propter regnum cælorum*? Quibus verbis ostendit a consuetudine mulieris abstinere, munus esse a cœlesti regno derivatum. Rursus idem alio in loco ita de honestis nuptiis loquitur, quas impius Simon violans turpiter libidini suæ viam ac rationem præparat: *Quos Deus conjunxit homo non separet*.

VI. Quemadmodum vero nugarum suarum oblitus impostor, velut eorum 60 quæ antea dixerat ignarus, seipsum refellit! Nam cum dixisset angelos a se per intelligentiam suam procreatos esse, subjecit postea, ut eosdem illos latere descendendo posset, figuram in unoquoque cœlo mutasse. Igitur latebat ideo, quod illos metueret. Atqui quid eos quos ipse condiderat angelos impostor ille metuebat? Nonne etiam convictu facilis prudenti cuilibet occulte prosemminatus error ille fuerit, cum Scriptura teste, in principio creaverit Deus cælum et terram? Quibus consentaneum est quod Dominus in Evangelio Deum Patrem alloquens dicit: *Pater, Domine cæli ac terræ*. Quod si cæli terrique conditor est Deus Pater Domini nostri Jesu Christi, frustra omnia a sycophanta Simone jactantur, mundum scilicet ab angelis cum defectu fabricatum; cæteraque omnia, quæ fanaticus vete-

¹ Act. viii, 21. ² Matth. v, 17. ³ Joan. v, 46. ⁴ Matth. xix, 10 sqq. ⁵ Ibid. 6. ⁶ Gen. i, 1. ⁷ Luc. x, 21.

(38) Ἐν μέσῃ τῇ τῶν Ῥωμαίων πόλει. Hanc historiam veteres omnes Patres post Justinum referunt; Eusebius, Cyrillus et alii. Sed de statua Simoni cum hac inscriptione posita, SIMONI DEO SANCTO, vix quidam erulitus addubitat: qui Ju-

stinum Græcum hominem errore deceptum putat, cum vulgarem illam ac passim exstantem ἐπιγραφὴν legisset SEMONI DEO SANCTO, Simonem pro Semone accepisse. Quæ mihi conjectura sane probabilis est visa.

rator fraudulentis sermonibus in orbem invexit nonnullosque a se deceptos iisdem mendaciis circumvenit.

VII. Atque hæc compendiose a nobis adversus illius hæresin disputata lectori sufficient, quibus veritas ipsa, ac mali remedia monstrantur; redarguunturque illi qui immani illa corruptela ignavis hominibus fraudem facere conantur. Nunc alio transferenda, et ad alteram hæresin convincendam reflectenda est oratio. Est vero in hæretico illo varium quiddam atque duplex, qui tametsi impostor fuerit, Christi sibi nomen specie tenus imposuit: quemadmodum urinis ex aspidum ac viperarum ovis abortivi serpentium fetus corruptique formantur; id quod his verbis a propheta dictum est: *Ora aspidum fregerunt, et qui ora illa comedere vellet, inania reperit, ibidemque regulum*¹. Verum posteaquam Christi, uti diximus, potentia veritatis illum sermonibus impetiimus, ejusque perniciem omnem restinximus, gradum ad reliquas hæreses faciamus, charissimi

ADVERSUS MENANDRIANOS (39).

Quæ est hæresis post adventum Christi II, ordine XXII.

I. Proxime quidam huic Menander adjungendus est, qui genere Samaritanus aliquanto tempore Simoni operam **61** dedit. Atque hic perinde ut alter mundum ab angelis fabricatum: seipsum vero Dei vim esse de cælo missam asserit. In quo quidem majorem quam magister ille suus circumveniendis hominibus fraudem ac fallaciam commentus est. Se enim aiebat ad humani generis salutem emissum; atque, ut nonnullos suum ad mysterium contraheret, ne angelorum ac principatum, potestatumque, quæ mundum condiderant, dominationi subessent. Cætera doctori suo consentanea iisdem præstigiis ac maleficiis attexebat, nec ab ejus dogmate dissidebat; nisi quod majorem se antecessore ac præceptore suo jactabat.

II. Verum in eadem cum isto incommoda delapsus est; iisdemque veritatis convictus sermonibus everteitur. Est enim ipse subversus, ejusque magna

¹ Isa. LIX, 5.

(39) *Μενανδριανῶν*. De Menandro Tertul., *De præscr.*, c. 46: *Post hunc Menander discipulus illius, similiter magnus, eadem dicens, quæ Simon ipse; quidquid se Simon dixerat, hoc se Menander esse dicebat, negans habere quemquam posse salutem, nisi in nomine suo baptizatus fuisset. Vide Euseb., lib. iii Hist., cap. 20; Justinum, Apol. ii; August., Philast., etc.*

(40) *Ὁς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρμώμενος*. Justinus: *Ἀπὸ κώμης Καππαρεταίας*. Theodoretus: *Ἀπὸ Χαβραὶ κώμης οὕτω καλουμένης*.

(41) *Ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε δύναιμι*. Atqui Iren., lib. i, cap. 21, scribit Menandrum dixisse primam virtutem incognitam omnibus esse: se vero ad hominum salutem ab angelis esse missum. Quare non magnam illam se esse δύναιμι asseruisse videtur; ut ipsius magister, et erroris architectus; sed mi-

γῆστατο, καὶ ἀπάτην τοῖς ἐντοίχοις τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἡπατημένων.

Z'. Καὶ ταῦτά μοι ἐν ἐπιτομῇ πρὸς τὴν τούτου αἵρεσιν εἰρημένα ἀρχίσαι τοῖς ἐντυχάνουσιν, εἰς πρόφασιν ἀληθείας τε καὶ ἰσότητος, καὶ εἰς ἔλεγχον τῶν διὰ τῆς τοιαύτης θηριώδους φθορᾶς πειρωμένων ἀδικεῖν τοῖς ἀγνοοῦντας. Ὑπερβήσομαι δὲ, καὶ ἐφ' ἐτέρας πάλιν βαδισομαι αἰρέσεως ἔλεγχον. Ἔστι γὰρ ἐν αὐτῇ μεταβολὴ καὶ ἐνδυασμός, πλάνου μὲν ὄντος αὐτοῦ, μορφήν δὲ ἐνόματος Χριστοῦ ἐνδυσσάμενου, ὥς ἡ τῶν ἐκτρωμάτων ἐρπετώδης ἐξ οὐρίων ὤων ἀσπίδων κυλίσκομένη φθορὰ, καὶ ἄλλων ἐχιδνῶν, ὡς φησὶν ὁ Προφήτης· *Ὡς ἀσπίδων ἐξήλθον, καὶ ὁ μέλλων τῶν ὤων αὐτῶν φαγεῖν, εὔρειν οὐρίων, καὶ ἐν αὐτῇ βασιλεύσκειν*. Ἀλλὰ τῇ δυνάμει, ὡς ἔφη, τοῦ Χριστοῦ τοῦτον παῖσαντες διὰ τῶν τῆς ἀληθείας λόγων, καὶ τὴν αὐτοῦ λόγην ἀφανίσαντες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἵσμεν, ἀγαπήτοί.

KATA MENANDRIANON,

Δευτέρα εἵρεσις ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου παρουσίας, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ εικοστή δευτέρα.

A'. Ταύτῃ καθ' ἑξῆς συνάπτεται Μενανδρός τις, ὃς ἀπὸ Σαμαρειτῶν ὀρμώμενος (40) ἐγένετο μαθητεύων τούτῳ τῷ Σίμωνι ἐν χρόνῳ τινί. Ὁμοίως δὲ ἔλεγε καὶ αὐτὸς τὸν κόσμον γιγνέναι ὑπ' ἀγγέλων· *Ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε δύναιμι* (41) ἀνωθεν Θεοῦ καταπεμφθῆναι. Μείζονα δὲ κυβεῖν οὗτος ὑπὲρ τὸν πρότερον ἐργασάμενος πρὸς ἀπάτην τῶν ἀνθρώπων, ἔλεγεν ἑαυτὸν πεπεμφθῆναι εἰς σωτηρίαν δι' ἑαυτοῦ, καὶ εἰς τὸ συνάγειν τινὰς εἰς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον (42), διὰ τὸ μὴ ὑπὸ τῶν τὸν κόσμον πεποιτηκότων ἀγγέλων καὶ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν κατακυριευθῆναι. Ὁμοίως δὲ τῷ ἑαυτοῦ διδασκαλίᾳ τὰ πάντα συνυφαίνων καὶ γοηταῖς καὶ ταῖς ἄλλαις μαγανταῖς οὐ διέλειπεν· οὐδὲν δὲ διήλλαττε τῇ διδασκαλίᾳ, ἀλλ' ἡ μόνον ὅτι ἑαυτὸν ἔλεγε μείζονα μᾶλλον ἢ τὸν πρὸ αὐτοῦ ὄντα αὐτοῦ διδάσκαλον.

II'. Τῷ δὲ αὐτῷ ἐλαττώματι, ᾧ καὶ ὁ αὐτοῦ διδάσκαλος περιέπεσε, καὶ αὐτὸς ἀλοῦς διὰ τῶν αὐτῶν τοῦ ἔλεγχου τῆς ἀληθείας λόγων ἀνατραπήσεται

norem quamdam. Quod et diserte Theodor. asserit. *Ἐαυτὸν δὲ*, inquit, οὐ τὴν πρώτην ἐνόμασε δύναιμι· ἀγνωστον γὰρ ἔφησε ταύτην· ἀλλ' ἐπ' ἐκείνης ἀπειστέλλεται βρενθυόμενος. Quod si ita est, qui verum esse potest, quod subjicit Epiphanius: majorem se Menandrum antecessore suo ac præceptore jactasse? Nisi forte mendacii hac in parte Simonem arguens, eumque in ordinem redigens, sibi ipsi inferiores illius δυνάμειος nomen ac dignitatem arrogavit. Quem ad sensum revocanda sunt Tertulliani verba, ut quia δύναιμι se esse dicebat, etsi non eandem, quam Simon, præ se ferret, idem de se professus fuisse dicatur.

(42) *Εἰς τὸ ἑαυτοῦ μυστήριον*. Privatum quoddam baptismi genus Menander habuit; quo qui initiati essent immortales fore hac in vita persuaserat. Justinus *Apol. ii*. Irenæus, Eusebius.

Ἀντιράπη γὰρ οὗτος, καὶ ἔλθεν ἡ αὐτοῦ αἵρεσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον. Ὑπερβήσονται δὲ αὐτὴν, ἐφ' ἑτέραν πάλιν προκόπτων τῇ ὑφ' ἡγήσει ἐλεύσονται. Τῷ γὰρ ὄντι οἱ παλαιοὶ ἱστοροῦσι μῦθον, ὡς ἐκ πολλῶν ἀσπίδων συντηγμένων ἐν ἀγγεῖ ἐν ἑστρακίνῳ, καὶ κατατεθεισῶν ἐν ταῖς θειμαῖσι τῶν τεσσάρων γωνιῶν ἐκίστου τεμένους τῶν ἐν Αἰγύπτῳ οἰκοδομηθέντων εἰδωλῶν, καὶ εἴ τις τούτων ἰσχυροτέρα τῷρται παρὰ τῆς ἄλλης, ἐπιελθοῦσα τῆς ἑτέρας κατέφαγε. Μείνασα δὲ καθ' ἑαυτὴν, καὶ τροφῆς μὴ εὐποροῦσα, στραφεῖσα αὐτὴ καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου (13) ἑαυτὴν ἐσθίειν ἀρξάμενη, ἕως μέρους τινὸς τοῦ σώματος κατέφαγε. Καὶ οὕτως ἔμεινεν οὐκέτι τελεία, ἀλλ' ἤμισυ ὑπάρχουσα ἐρπειτοῦ. Διὸ καὶ ἀσπίδογοργόνα ταύτην ἐκάλεσαν, ὥστε νοεῖν ἡμᾶς τὸ παλαιὸν μὲν εἶναι τοῦτο, νῦν δὲ μυχέτι τοῦτο εὐρισκόμενον, ἀλλ' ἑφανίσθαι, ὡς καὶ αὕτη παντελῶς ἀπελαυνομένη. Εἶχε μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν τὴν ἀντιλογίαν, αὐτὴ δὲ διὰ τῆς δυνάμεως Χριστοῦ ἑφάνισται. Καὶ ταύτην δὲ ὑπερβάντες, ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἵσμεν, ἀγαπητοί.

ΚΑΤΑ ΣΑΤΟΥΡΝΙΑΙΑΝΩΝ (41).

Τρίτη αἵρεσις ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, τῇ δὲ ἀκολουθίᾳ εἰκοστῇ τρίτῃ.

Α'. Μετὰ τοῦτον Σατορνίλος τις ἀνέστη, καὶ αὐτὸς ἐκείθεν τῆς ἀφορμᾶς, ἀπὸ Μενάνδρου φησὶ καὶ τῶν πρώην, λαβὼν. Οὗτος πρὸς τῇ Συρίᾳ κατοικήσας, τουτέστιν Ἀντιοχείᾳ τῇ πρὸς Δάφνην, πολλὴν τινα τέχνην καὶ ἐμπειρίαν πλάνης τῷ κόσμῳ παρεστήκει. Δύο γὰρ οὗτοι ἐγένοντο συσχολασταί, Βασιλείδης τε καὶ Σατορνίλος. Καὶ ὁ μὲν Βασιλείδης, πρὸς τῇ Αἰγύπτῳ χωρήσας, ἐκείσε τὰ σκοτεινὰ αὐτοῦ τοῦ βίου τῆς πλάνης ἐκήρυξεν· ὁ δὲ Σατορνίλος, ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ διατρίβων, ὁμοίως τῷ Μενάνδρῳ τὸν κόσμον ὑπ' ἀγγέλων γεγενῆσθαι κατήγγελλεν. Ἐνα δὲ εἶναι Πατέρα ἀγνωστον, τὸν αὐτόν τε πεποιημένον δυνάμεις καὶ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις. Τοὺς δὲ ἀγγέλους διεστάναι τῆς ἀνω δυνάμεως· ἐπὶ δὲ τινὰς τὸν κόσμον πεποιημένον, καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τὸν κόσμον δὲ κατὰ μερίτεϊν ἐκάστῳ ἀγγέλῳ κεκληρωμένον. Ὁμοῦ δὲ συνελθόντας τοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους ἐνθεομεῖσθαι, καὶ κοινῇ τὸν ἀνθρώπον πεποιημένον, κατὰ τὴν μορφήν τῆς ἀνωθεν παρακύψας φωνῆς¹ (45). Ἦν μὴ θυνηθέντες παρακύψαντες κατασχεῖν, καὶ διὰ τὸ παραχρῆμα ἀναδραμεῖν, μὴ σταθεῖν ἠθέλησαν. Καὶ πεπλάσθαι μὲν τὸν ἀνθρώπον ὑπ' αὐτῶν οὐδενὸς ἕνεκα ἀλλ' ἢ διὰ τοιαύτην πρόφασιν. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἀνωθεν τὸ αὐτὸ φῶς παρακύψαν, ἐρεθισμὸν τινα ἐνεποίησε τοῖς αὐτοῖς ἀγγέλοις, τούτους πρὸς πόθον τοῦ ἀνω ὁμοιώματος ἐπιχειρῆσαι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλάσμα ποιῆσαι. Ἐπειδὴ γὰρ ἑφάνισθαι τοῦ ἀνω φωτὸς πόθῳ τῷ

¹ F. καλλονῆς.

(13) Στραφεῖσα αὐτὴ, καὶ ἀπὸ τῆς κέρκου. Sic apud Spartianum in Antonino Pio: Visus est in Arabia jubaui anguis major solitis, qui se a cauda medium comedit.

(44) Σατορνιλιανῶν. Auctorem hæresis istius

ex parte hæresis extincta. Quamobrem missam illam faciemus, et ad aliam porro disputationem nostram promovebimus. Siquidem hæc a veteribus historia prodita est: Cum plures aliquando aspides in unum fictile vas conjectæ, et in fundamentis angulorum quatuor ejusque idolorum templi in Ægypto depositæ essent, ex iis aspidibus quæ fortior erat, in alias invasisse, easque devorasse. Quæ cum sola remansisset, et quo se aleret haberet nihil, in seipsam retorta, et a cauda paulatim arrodens parte se aliqua tenuis corporis depasta est: adeo ut non amplius integra, sed dimidia sui parte mutilata permanserit. Idcirco aspidogorgonem illam appellarunt; ut cum eam videmus, fuisse quondam istud ipsum intelligamus, nunc vero minime superesse, ac penitus esse sublatum. Quod ad eam contra quam agimus hæresin convenit. Cui cum disputationem nostram opposuerimus, Christi tamen est virtute profligata. Quare ab illa nos, charissimi, ad refellendam aliam convertamus.

62 CONTRA SATURNILIANOS.

Quæ est hæresis ab adventu Christi III, ordine XXIII.

1. Post hunc Saturnilus nescio quis excitatus est, qui erroris illinc argumenta, hoc est a Menandro, ac prioribus illis accepit. Ille in Syria degens, Antiochiæ scilicet ad Daphnen, ingentem calliditatem ac fallendi peritiam in orbem invexit. Etenim duo illi condiscipuli fuere, Basilides ac Saturnilus. Quorum ille in Ægyptum profectus illic altissimas erroris sui tenebras vulgare instituit; Saturnilus eo quem dixi in loco habitans perinde ac Menander mundum ab angelis factum esse prædicabat. Præterea unum esse Patrem ignotum, qui virtutes, principatus, et potestates creaverit. Porro angelos a superiori virtute descivisse: ex quibus septem mundum, et quæ mundo sunt comprehensa condiderint, ejusque mundi suam quemque angelum partem divisione sortitum. Eosdem tamen in unum convenientes aiebat, cum in eorum animos incidisset, communiter hominem ad illius imaginem effluxisse vocis quæ furtim e cælo prodierat. Quam obiter conspectam, et subinde recurrentem cum detinere minime potuissent, imitari voluisse; nec aliam fabricandi hominis occasionem illos habuisse. Cum enim superne lumen illud emicuisset, ea res angelos ipsos excitavit; qui cælestis similitudinis exprimendæ desiderio, hominis figmentum elaborare conati sunt. Posteaquam enim cælestis luminis amore capti sunt, quod quidem ubi apparuit ex illorum repente oculis evanuerat, ii summa illius

Saturninum Irenæus appellat, ut et Philastrinus atque Augustinus; Justinus vero *Dialogo cum Tryphone*, et Theodoretus, Saturnilum.

(45) Παρακύψας φωνῆς. Iren., lucida imagine apparente: quasi esset φωτεινῆς εἰκόνας.

cupiditate ac voluptate perfusi, cum illius jucunditate satiari minime possent, eo quod repente sursum evolasset, tum demum impostor ille velut in scena ita invicem locutos angelos introducit: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem*¹. Ubi particulam *nostram*, quam in Genesi Deus usurpat, ideo decurtavit, ut errori suo fidem astrueret; quasi alii sint operis artifices, imaginem vero 63 ipsam ad alium referri significant, cum ita loquuntur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem*. Cæterum edito in lucem homine, angelos ait præ imbecillitate sua perficere opus suum minime quivisse; proinde in solo jacentem, ac subsultantem reptantis instar vermiculi, neque erigere se, neque aliud quidquam agere potuisse, donec virtus illa cœlestis hoc prospiciens, atque ob imaginem suam atque effigiem hominis miserta, vis suæ scintillam immisit; qua et illum erexit, et vitam impertit. Nimirum per scintillam istam humanam animam intelligunt. Atque ideo servari, ait, omnino scintillam hanc oportet, perire vero quidquid hominis proprium est; quod tum accidit, cum id quod e cœlo delapsum est definito temporis intervallo sursum evolat; similiterque quod infimum est eo unde prodierat regreditur. Quod ad Christum attinet, ejusdem impostoris est dogma: cum sola illum hominis figura atque effigie venisse, omniaque ab eo specie tenus perfecta, cujusmodi fuit, nasci, ambulare, videri, pati.

II. Hinc illa falso appellata Gnosticorum secta ad profundam hujus sectæ nequitiam plurimum adiecit, quæ a Simone initium occasionemque nacta longe majores nugas accumulavit, quemadmodum postea in ejus refutatione docebimus. At Saturnilus unum ex iis quos constituit angelis fuisse Judæorum Deum existimat; ac tam hunc quam illum a sua virtute descivisse. Salvatorem vero de communi virtutum sententia a Patre missum, ut et Judæorum Deum in ordinem redigeret, et iis qui sibi crederent salutem afferret. Ejusmodi esse sectæ illius homines, qui cœlestis illius parentis scintillam habeant. Duos quippe homines principio esse factos, bonum unum, alterum malum: a quibus duplex item genus hominum, bonum scilicet ac malum in mundo prosemminatum est. Et quoniam dæmones malis opitulabantur, ideo postremis, ut ante dixi, temporibus ad bonos homines ope sua sublevandos, malusque cum dæmonibus profligandos Salvator advenit. Jam uxores ducere, liberosque gignere ab Satana esse circulator idem pronuntiat. Quamob-

¹ Gen. 1, 26.

(46) Ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆραι. Utilitur hac loquendi ratione aliquoties Epiphanius. Sed corrupte nonnunquam θῆξιν pro θῆξιν habent exemplaria. Est autem θῆξ Hesyc. ῥοπή, σιγμή, τάχος.

(47) Ποιήσωμεν ἄνθρωπον. Minus igitur accurate Theodoretus usurpatam ab illis in hac sententia vocem ἡμετέραν scribit.

(48) Τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτό. Forte καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σωτῆρα φάσκει, etc.

A πρὸς αὐτὸ, καὶ ἡδονῇ κατασχεθέντες, φανέντος καὶ ἀφαντωθέντος ἀπ' αὐτῶν, ἐρασθέντας τε αὐτοῦ, καὶ μὴ δυνθθέντας ἐμπλησθῆναι τῆς αὐτοῦ ἐρασμιότητος, διὰ τὸ ὑπὸ θῆξιν ἀναπτῆναι (46) τὸ αὐτοῦ φῶς, τούτου χάριν εἰρηκέναι φησὶ τοὺς ἀγγέλους δραματοργῶν ὁ αὐτὸς γόης· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον (47) κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν· παρακύψας τὸ εἰρημένον ἐν τῇ Γενέσει ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸ καθ' ἡμετέραν· ἔσας τὸ ἡμετέραν, ἵνα δὴ ἐξη ἡ πλάνη αὐτοῦ τὴν πιθανότητα, ὡς δῆθεν ἄλλων μὲν ποιοῦντων, εἰκόνα δὲ ἐτέρου λέγειν ἐν τῷ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν. Γενομένου δὲ, φησὶ, τοῦ ἀνθρώπου, διὰ τὸ αὐτῶν ἀδρανῆς μὴ δύνασθαι αὐτὸν τελεσφορῆσαι, κτεῖσθαι δὲ καὶ σκαρίζειν χαμαὶ κείμενον δίκην σκώληκος ἐρποντος· μὴ δύνασθαι δὲ μήτε ἀνορθοῦσθαι, μήτε τι ἕτερον πράττειν, ἕως ἡ ἀνω δύναμις, παρακύψασα καὶ σπλαγχνισθεῖσα διὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς εἰκόνα τε καὶ ἰδέαν, κατ' οἶκτον ἀπέστειλε σπινθῆρα τῆς αὐτῆς δυνάμεως, καὶ δι' αὐτοῦ ἀνύρθωσι τὸν ἄνθρωπον, καὶ οὕτως ἐξωγόνησε· δῆθεν τὸν σπινθῆρα ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν φάσκων. Καὶ τούτου ἕνεκα πάντως δεῖ τὸν σπινθῆρα σωθῆναι, τὸ δὲ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου ἀπολέσθαι· ἐν τῷ ἀνω μὲν τὸ ἀνωθεν κατελθὼν ἀναχομισθῆναι χρόνις τιτὶ· τὸ δὲ κάτωθεν καὶ αὐτὸ (48) φάσκει ὁ γόης ἐν σχήματι ἀνθρώπου ἐλγλυθῆναι, καὶ ἰδέε μόνῃ· τὰ πάντα δὲ ἐν τῷ δοκεῖν πεποιτῆναι, τουτέστι τὸ γεγενῆσθαι, τὸ περιπατεῖν, τὸ ὁπτάνεσθαι, τὸ πεπονθέναι.

B. Ἀπὸ τούτου δὲ ψευδωνύμως ἡ καλουμένη Γνώσις ἀρχεται πάλιν προστιθεσθαι τῷ βυθῷ τῆς αὐτῆς πονηρίας, ἀπὸ Σίμωνος μὲν λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόφασιν, προστιθεμένη δὲ περισσοτέρα ἄλλη φλυαρίᾳ, ὡς τὸν ταύτης ἐλεγχον ὑστερον ἐροῦμεν. Φάσκει γὰρ οὗτος (49), τοὺς ἀγγέλους λέγων, καὶ τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων ἓνα ἐξ αὐτῶν εἶναι· διεστάναι δὲ τὸν αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως. Τὸν δὲ Σωτῆρα ἀπεστάλθαι ἀπὸ Πατρὸς κατὰ γνώμην τῶν δυνάμεων ἐπὶ καταλύσει τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν πεποιημένων. Εἶναι δὲ αὐτοὺς τοὺς ταύτης τῆς αἰρέσεως, τοὺς ἔχοντας τὸν σπινθῆρα τοῦ ἀνωθεν Πατρὸς. Δύο γὰρ πεπλάσθαι ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους φάσκει, ἓνα ἀγαθὸν, καὶ ἓνα φαῦλον· ἐξ ὧν δύο εἶναι τὰ γένη τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ἀγαθὸν τε καὶ πονηρὸν. Ἐπειδὴ δὲ οἱ δαίμονες τοῖς πονηροῖς ἐδοθήθουν, τούτου ἕνεκα ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, ὡς προείπον, ἔλθειν ὁ Σωτὴρ ἐπὶ βοήθειᾳ τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ καταλύσει τῶν πονηρῶν καὶ τῶν δαιμόνων. Τὸ γαμεῖν δὲ καὶ τὸ γεννᾶν ὁ αὐτὸς ἀγύρτης ἐκ τοῦ Σα-

(49) Φάσκει γὰρ οὗτος. Neque hic mihi locus integer videtur. Suppleri fortasse potest ex Theodoretis: Οὗτος τῷ Μενάνδρῳ παραπλησίως, ἓνα ἐφησεν εἶναι Πατέρα πάντα· πᾶσιν ἄγνωστον· τούτου δὲ τοὺς ἀγγέλους δημιουργῆσαι, καὶ τὰς ἄλλας δυνάμεις. Quod autem apud Epiphani. subjicitur, ἀπὸ τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, indicat deesse nomen aliquod, puta τοῦ ἀνω Πατρὸς, ad quod pronomen αὐτοῦ pertineat.

ταυτὴ ὑπάρχειν λέγει· ὅθεν καὶ οἱ πλείους αὐτῶν ἐμψύχων ἀπέχονται, ὅπως διὰ τῆς προσποιητῆς δῆθεν πολιτείας αὐτῶν τινες ἐπαγάγωνται εἰς τὴν αὐτῶν ἀπάτην. Τὰς δὲ προφητείας φάσκει ὁ αὐτὸς πάλιν γόης, τὰς μὲν ὑπὸ τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων πεπροφητεῦσθαι, τὰς δὲ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ· καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Σατανᾶν ἀγγελον φάσκει ἀντιπράττοντα τοῖς κοσμοποιοῖς ἀγγέλοις, μάλιστα δὲ τῷ Θεῷ τῶν Ἰουδαίων.

Γ'. Ὅταν δὲ ταῦτα φάσκη ὁ κτηνώδης, πάντως καὶ αὐτὸς δειχθήσεται ἓνα Θεὸν ὁμολογῶν, καὶ ἐπὶ μίαν ἐνότητα μοναρχίας ἀνάγων τὸ πᾶν. Εἰ γὰρ οἱ ἄγγελοι πεποιθήκασιν, ἄγγελοι δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς ἀνωθεν δυνάμεως τὸ αἷτιον ἐσχέχασιν τοῦ εἶναι· ἄρα οὐκ αὐτοὶ αἷτιοι τοῦ πλάσματος τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' ἡ ἀνωθεν δύναμις ἡ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα, ἐξ ἧν καὶ ἡ πλάσις τοῦ ἀνθρώπου συνέστηκε. Καὶ γὰρ οὐκ αἷτιον τὸ ἐργαλεῖον τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων, ἀλλ' ὁ ἐνεργῶν τὸ ἐνέργημα διὰ τοῦ ἐργαλείου, δι' οὗ τὸ ἔργον γίνεται, ὡς καὶ γέγραπται· *Μὴ δοξασθῇσεται πρὶων ἄνευ τοῦ ἔλκοντος αὐτόν*; καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτω δὲ ὁρῶμεν, ὅτι οὐτε μάχαιρα αἷτια φόνου, ἀλλ' ὁ τῇ μαχαίρᾳ τὸν φόνον ἐπιχειρήσας. Καὶ οὐ τὸ κηροπλαστεῖον δύναιται δι' ἑαυτοῦ ποιεῖν τὰ πλασσομένα, ἀλλ' ὁ τὸ κηροπλαστεῖον καὶ τὸ πλάσμα ἐργασάμενος. Οὐκοῦν οὕτε οἱ ἄγγελοι αἷτιοι, ἀλλ' ὁ τοὺς ἀγγέλους ποιήσας, εἰ καὶ ἦν παραγγελίας αὐτοῖς τοῦ μὴ ποιῆσαι ἀνθρώπον. Εἰ γὰρ καταψήφίζεται τῆς ἀνω δυνάμεως ἄγνοιαν καὶ ἀγνωσίαν τῶν μελλόντων ἔσασθαι παρὰ τὸ αὐτῆς θέλημα ἐπιτελουμένων, ἡ εὐδοκία ἢ τῇ ἑαυτῆς τοὺς ἀγγέλους πεποιθήκων πρὸς τὸ χρήσιμον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, οὗ ἤθελε κατασκευάζειν, ποιήσασα τοὺς ἀγγέλους, καὶ μὴ ἐντειλαμένη τοῦ μὴ ἐπιτελεῖσαι τὸ ἐπιχείρημα, τουτέστι τοῦ ἀνθρώπου τὸ πλαστεῖον, ὡς ἡ αὐτῶν μυθώδης τεχνουργία περιέχει.

modi, nimirum hominis molitione n aggredi, id quod fabulosum illorum artificium continet.

Δ'. Ἢ οὐκοῦν πάλιν τὸν μυθολόγον ἐρωτητέον· ἥδει ἡ ἀνω δύναμις, ὃ τι μέλλουσι πράττειν; Ναί, φησὶν. Ἄρα γοῦν, εἰ ἥδει, αὐτὴ πεποίηκε, καὶ οὐκ αὐτοί. Εἰ δὲ ἥδει μὲν, οὐκ ἤθελε δὲ, παρὰ δὲ τὴν αὐτῆς γνώμην ἐπεχείρησαν τὸ ἐπιχείρημα αὐτοί· τίνοι τῷ λόγῳ οὐ κεκώλυνεν; Εἰ δὲ ἀδυνάτως ἔσχε τοῦ κωλύσαι, πρώτη φανότις, ὅτι καθ' αὐτῆς τοὺς ὑπ' αὐτῆς γεγονότας ἀγγέλους εἰς ἀντίθεσιν ἑαυτῆς καὶ προξυσμὸν κατεσκεύασε· δεῦτερον δὲ, ὅτι δυναμένη οὐ κεκώλυνεν, ἀλλὰ συνήργησεν εἰς τὸ πονηρὸν ἔργον τὸ ὑπὸ τῶν ἀγγέλων γεγεννημένον. Εἰ δὲ οὐ συνήργησε, καὶ βουλευθεῖσα οὐκ ἔδυνήθη κωλύσαι, πολλὴ τις ἀσθένεια ἐν τῇ θελησάσῃ καὶ μὴ δυνηθείσῃ· καὶ μᾶλλον ἰσχυρότερον εἴη τὸ ὑπ' αὐτῆς γεγόμενον τῶν ἀγγέλων στίφος, ἢ ἡ αὐτὴ αἷτια οὖσα τῶν ὑπ' αὐτῆς γεγονότων ἀγγέλων. Ἐξάπαντος τοίνυν ἀλλοσχεταὶ ἡ τῆς αἰρέσεως ὑπόθεσις, ἀυστασίᾳ μᾶλλον περιπίπτουσα, καὶ οὐκ ἀληθεύς. Εἰ δὲ ἐγίνωσκε μὲν, ἀνάγκη δὲ ἐποίει τούτους, ὃ μὴ θέμις ἐστὶ (50) πράττειν παρὰ τὸ αὐτῆς βούλημα, ἐλαττώσει ἑτέρᾳ περι-

rem plerique ex horum disciplina animatis omnibus abstinent, ut affectato illo sanctioris vitæ genere nonnullos suum in errorem pelliciant. **64** De prophetarum oraculis ita veneficus ille disputat, ea partim a mundi opificibus angelis, partim a Satana profecta: et hunc ipsum Satanam putat angelum esse, qui mundi conditoribus angelis, præcipueque Judæorum Deo resistat.

III. Quæ cum ab illa pecude hunc in modum disseruntur, vel invitatus convincitur unum confiteri Deum, atque ad unicum, singulareque dominatum universa referre. Etenim si mundus ab angelis factus est, cum ipsimet ante a cœlesti virtute principium atque originem habuerint, non illi fingendi hominis auctores sunt, sed suprema virtus illa potius, quæ angelos condidit, a quibus homo postea formatus est; nam nec artis instrumentum eorum causa est, quæ ab ipso sunt: sed ille potius, qui cum instrumento eam actionem exprimit, per quam opus ipsum efficitur, quemadmodum scriptum est: *Num gloria-bitur serra sine trahente ipsam*? etc. Atque hoc cæteris in rebus ita sese habere cernimus. Neque enim gladius causa cardis est, sed is qui gladio ad perpetrandam cædem utitur. Neque cerearum imaginum typus quæ finguntur per se moliri potest, sed is omnino qui et typum ipsum, et expressam imaginem fecit. Quare non angeli ipsi, sed qui angelos produxit hominis causa censetur, tametsi ne hominem conderent illis interdixerit; nam vel cœlesti virtuti inscitiam, ac futurarum rerum quæ præter voluntatem suam perficiendæ sunt, ignorantiam ascribit, aut eam propria animi inductione putat angelos procreasse, quod hoc ipsum ad producendum hominem utile foret, quem formare cuperet: cum et angelos condidisset, nec eos prohibuisset opus ejus-

IV. Quamobrem rursus de fabularum inventore querendum est: Ecquid cœlestis illa virtus noverat, quid essent angeli facturi? Noverat, inquit. Igitur non angeli ipsi, sed illa utique fecit. Quod si noverat quidem, sed fieri tamen nolebat, ac præter illius sententiam attingere opus istud aggressi sunt, cur non prohibuit? Sin obstare minime potuit: primum hoc vitium est, quod contra semetipsam conditos a se angelos, sibi ut resisterent ac se irritarent moliri voluerit; alterum, quod **65** cum posset, minime prohibuerit, imo etiam ad pessimum illud angelorum opificium exsequendum adjutricem sese præbuerit. Quod si nec illos adjuvit, et prohibere cum vellet non potuit: magnopere imbecillam eam oportet esse, quæ quod voluerit, efficere non potuit: critque adeo condita illa ab ea angelorum caterva fortior, quam ipsamet quæ angelorum causa est ac principium. Igitur hæresis ista minime cohærere ipsa secum, atque a veritate recedere omni ex parte vincitur. Jam vero si

¹ F. ἡ. ² F. ἡ εὐδοκία. ³ F. exprung. ἡ. ⁴ Isa. x, 15.

(50) Τούτους δ μὴ θέμις ἐστίν. Deest μέλλοντα.

caelestem virtutem minime illa quidem latebant, sed eos ipsos tamen, qui quod nefas esset præter voluntatem suam erant facturi, necessario condidit, alia rursus in re deficiet: nec ullum in cælesti virtute complementum ex illius sententia residebit. Atque ut illum denuo interrogemus: Heus tu! inquam, qui per fenestras intro prospexeris, ut eo ludibrio deliria tua prosequar, ibique quemadmodum angeli creati sint pervideris, eorumque in homine fingendo artificium cognoris, ac cælestis virtutis solertiam perscrutatus fueris, unum, oro te, dic nobis: num illi quid molirentur noverant; an ignorabant potius? Si enim ignorabant, quæ vis illos cogebat, ut quod ignotum sibi esset efficerent? Minime, inquit, ignorabant, imo quid acturi essent intellexerant. Aut igitur ad illud facinus aggressuros istos cælestis virtus sciebat, aut nondum sciebat. Scivisse respondet. Quæro itaque num illos eo consilio necne ut hoc facerent produxerit. Negat eo consilio productos. Nihil enim nisi ipsos condidit. At hi inconsulta cælesti virtute se ad opificium istud accinxerunt. Ergo quod angeli cognoscebant, cælestis virtus illa nesciebat? O mortalium longe orinimum stolidissime! Et hominis structura consistet, auctoresque illius angeli ejus rei notitiam habebunt, atque interim virtus illa, quæ angelos produxit, in ignoratione versabitur? Sane perquam hoc stultum est ac ridiculum; cum et opus artifice suū perfectius, et angelorum auctorem angelis ipsis Quamobrem hoc unum necessario superest, ut te ad singularem principatum referre lateare.

V. Etenim Deus Pater hominem, cum cæteris omnibus, sueptis nutu ac voluntate procreavit, non **66** angeli, neque ex angelorum consilio. Nam cum Deus ita locutus est: *Faciamus hominem, ad imaginem nostram dixit, non ad imaginem duntaxat. Quippe ad hujus opificii communionem - Verbum suam, eundemque Filium unicum adhibebat, estque communis iste fidelium omnium sensus a veritate profectus, qua cum accuratissime convenit; id quod aliis compluribus locis manifeste ac prolixè sumus professi, nimirum Filium a Patre ad communiter procreandum hominem vocari, per quem Filium reliqua omnia produxerit. Sed neque Filium duntaxat advocari dixerim, imo vero sanctum etiam Spiritum. Verbo enim Domini cæli firmati sunt; et spiritu oris ejus omnis virtus eorum¹. Cæterum sive sponte, sive nolens hoc Saturnilus hæresis auctor admittere cogetur: unum omnino Deum ac Dominum esse confitorem universorum et artificem, adeoque vel hominis ipsius. Pudebit insuper illum velut calumniatorem eorum quæ adversus prophetas, necnon ad honestas nuptias nequissime damnandas effutit. Quippe Dominus noster Jesus Christus in Evangelio perspicue prophetæ consentanea dicit ac pronuntiat: *Quoniam qui per**

A πιστεύει πάλιν, καὶ οὐδὲ ἐν πλήρωμα εὐραθίζεται ἐν τῇ ἄνω δυνάμει κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον. Ἔτι δὲ προσθαίημεν αὐτὸν ἐρωτῶντες· Λέγει ἡμῖν, ὦ οὗτος ὁ διὰ θυρίδων παρακύψας, ἐν οὕτω χλευάσω τὴν σὴν ληρωδίαν, καὶ ἐν τῷ παρακύπτειν σκοπήσας ὡς ἐκτίσθησαν οἱ ἄγγελοι, καὶ τὴν ὑπ' αὐτῶν περὶ τὸ ἀνθρώπινον πλάσμα τεχνουργίαν, τότε κατώπτεισας², καὶ τῆς ἀνωθεν δυνάμεως ἐξιχνιάσας τὴν μηχανοποιίαν, ᾔδεισαν οὗτοι τί πλάσσουσιν, ἢ ἡγνόουν; Ἀγνοοῦντες δὲ, ὑπὸ τίνος ἡναγχάζοντο τὸ ἐν ἀγνωσίᾳ ἐπιτελεῖν; Οὐχί, φησὶν, οὐκ ἡγνόουν· ᾔδεισαν γὰρ ὁ ἐμὲλλον πράττειν. Ἢ τοίνυν ἀνωθεν δυνάμεις ᾔδει τούτους τοῦτο μέλλοντας ἐπιχειρεῖν, ἢ ἡγνόει; Οὐκ ἡγνόει. Ἐποίησαν οὖν αὐτούς, ἵνα τοῦτο πράξωσιν, ἢ μή; Οὐχί, φησὶν. Ἐποίησε γὰρ αὐτοὺς μόνον. Οὗτοι δὲ παρὰ τὴν **B** ἄνω δυνάμιν ἐπιχείρησαν πρὸς τὸ ποιῆσαι πλάσμα. Οὐκοῦν οὗτοι μὲν ᾔδεισαν, ἐκείνη δὲ ἡ ἀνωθεν δυνάμεις ἡγνόει κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὦ πάντων ἀνθρώπων ἀδελταίρε! Καὶ ἔσται μὲν ἡ τῶν ἀνθρώπων κατασκευὴ σύστασις³, καὶ οἱ αἱτιοὶ ταύτης ἄγγελοι ἐν γνώσει, ἢ δὲ τοὺς ἀγγέλους ποιήσασα δυνάμεις ἐν ἀγνωσίᾳ; Ἀπρωῶδες δ' ἂν εἴη τοῦτο καὶ ἡλίθιον, ὅτι μᾶλλον ἐντελέστερον τὸ ἔργον τοῦ τεχνίτου, καὶ ὁ τεχνίτης ἀδρανέστερος τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων ἀγγέλων, αἰτίων ὄντων τῆς ἀνθρωπείας συστάσεως. Ὡς οὖν ἐξάπαντος ἀνάγκη⁴ ὁμολογήσειας ἂν ἐπὶ τὸν αὐτὸν ποιητὴν τὸν ἕνα, καὶ ἐπὶ τὴν μίαν μοναρχίαν τὸ πᾶν ἄγειν.

qui hominem conflarunt, imbecilliores constituat. unum omnia eundemque conditorem, atque ad

E. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντα κατὰ τὴν ἰδίαν εὐδοκίαν, καὶ οὐχ οἱ ἄγγελοι, οὐδὲ κατὰ τὴν τῶν ἀγγέλων συμβουλίαν τί γέγονε. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸν Θεόν, *Ποίησωμεν ἄνθρωπον, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν* εἶπε, καὶ οὐ κατ' εἰκόνα μόνον. Συνεκάλει γὰρ εἰς τὴν ἑαυτοῦ δημιουργίαν τὸν αὐτὸν Λόγον καὶ Μονογενῆ, ὡς ἔχει καὶ ἡ ἐξ ἀληθείας ὁρμωμένη πιστῶν ἐννοια, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς ἀληθείας ἀκρίθασμα, ὡς καὶ ἐν ἑτέροις πλείοσι σαφῶς περὶ τούτου καὶ διὰ μέλους ἐποιησάμεθα τὴν ὁμολογίαν, ὡς ὁ Πατὴρ συγκαλεῖται τὸν Υἱὸν συνδημιουργεῖν τὸν ἄνθρωπον, δι' οὗ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ἐποίησεν. Οὐ μόνον δὲ συγκαλεῖν εἶποιμι τὸν Υἱόν, ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Τῷ γὰρ Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν, καὶ τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δυνάμις αὐτῶν. Ἔτε δὲ βουληθεῖη, εἴτε καὶ μὴ βουληθεῖη, φησὶ δὲ ὁ Σατορνῖλος ὁ τῆς αἰρέσεως ταύτης ἀρχηγός, ἀναγκασθήσεται ἐξάπαντος τὸν ἕνα Θεὸν ὁμολογεῖν, Θεὸν καὶ Κύριον τοῦ σύμπαντος ὄντα κτίστην τε καὶ δημιουργὸν, ἅμα τε καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Αἰσχυνθήσεται δὲ κατὰ πάντα τρόπον ὡς συκοφάντης καὶ εἰς τὴν περὶ προφητῶν λόγον, καὶ εἰς τὴν κατὰ τοῦ σιμνοῦ γάμου φασίην κατηγορίαν. Αὐτός γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διαβρόχην ἐκφωνεῖ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ λέγει

¹ Psal. xxxii, 6.

² F. κατωπτύσας, et ἐξιχνιάσας.

³ Vox ista supertacua.

⁴ F. ἀνάγκη.

συκοφάντῃ προφήτῃ· Ὅτι ὁ λαλῶν ἐν τοῖς προφη-
ταῖς, ἰσοῦ πάρεμι· καὶ πάλιν· ὅτι Ὁ Πατήρ μου
ἕως ἄρτι ἐργάζεται καὶ ἔργάζομαι. Ἰνα δὲ δείξῃ
τί ἐργάζεται αὐτοῦ ὁ Πατήρ καὶ αὐτὸς, ἀπεφάνετο
λέγων τοῖς ἐρωτήσασιν αὐτόν, εἰ χρὴ ἀπολύειν τὴν
γυναῖκα αὐτοῦ κατὰ πᾶσαν αἰτίαν· Πῶς γέγραπται·
Ὅτι ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον, ἄρσεν καὶ
θῆλυ ἐποίησεν αὐτούς· καὶ πάλιν μεθ' ἑτερα, Ὅτι
ἔνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα
καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ
γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα
μίαν. Καὶ εὐθὺς προσέθηκε λέγων· Ὅτι ὁ Θεὸς
συνέλεξε, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω· ὡς ἐξάπαν-
τος τὸν Σωτῆρα διδάσκειν τὴν ποιητὴν τῶν ἀνθρώπων
θεὸν εἶναι τῶν πάντων, αὐτοῦ δὲ Πατέρα. Καὶ ὅτι ὁ
γάμος οὐκ ἐκ τοῦ Σατανᾶ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Θεοῦ τυγχάνει,
πρῶτον μὲν ὁ Κύριος λέγει· Ὅτι ὁ Θεός, φησὶ, συν-
έλεξε, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω· καὶ πάλιν ὁ
ἅγιος Ἀπόστολος· Τίμος ὁ γάμος, καὶ ἡ κολίτη
ἀμίαντος. Ταῖς δὲ φύσει χηρευσάσαις ὡσαύτως παρ-
αγγέλλει, λέγων διὰ Τιμοθέου· Νεωτέρας χήρας
παραιτοῦ. Μετὰ γὰρ τὸ καταστρηνιδῆσαι τοῦ Χρι-
στοῦ, γαμεῖν θέλουσι· καὶ μεθ' ἑτερα· Γαμήτω-
σαν, τεκνογονεῖτωσαν, οἰκοδομοῦντες· ἀν-
υπέροχτον ὑπὲρ τοῦ γάμου νόμον τιθέμενος ἐκ
Θεοῦ ὄντα, καὶ κατὰ σεμνότητα ἀνθρώποις κεχαρισμένον.

Σ'. Περὶ δὲ τῶν κατὰ τῆς Θεοῦ (51) προφητείας
ὅπ' αὐτοῦ σετυχοφαντημένων ὑπονοιών, ὡς μὴ εἶναι
αὐτοὺς ἐκ Θεοῦ, μυρία ἔστιν εἰπεῖν, ὡς αὐτὸς λέγει
ὁ Μονογενής, ἐξ ὧν τὴν κλῆμον αὐτοῦ εὐαγγελιζό-
μενος λέγει. Πρῶτον μὲν, ὅτι Ἀβραάμ ὁ πατὴρ
ἡμῶν ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν τῆς ἐμῆς·
καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Καὶ πάλιν φησὶν· Εἰ ἐπι-
στεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἅνθρωποι. Περὶ γὰρ
ἐμοῦ ἐκεῖνος ἔγραψε. Τίς δὲ τῶν εὐφρονούντων,
καὶ σύνεσιν ἐκ Θεοῦ κεκτημένων, οὐκ ἐλέγξει τὸν
ἀπατεῶνα Σατορνῖλον, γινώσκων ἐν δόξῃ ἀποκαλυ-
φθέντα τὸν Σωτῆρα εἰς παράστασιν ἀληθείας, ἄλλως
τὴν αὐτοῦ δόξαν μὴ ὑποδείξαντα ἀλλ' ἢ ἀναμέσον
Ἰλλία καὶ Μωϋσέως τῶν καὶ αὐτῶν ἐν δόξῃ ἰδὲ μετ'
αὐτοῦ ὀφθέντων· Ἀλλὰ δὲ ὅσα τοιαῦτά ἐστιν, ἃ ὅπ'
αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, καὶ ἐν πάσῃ τῇ Καινῇ Διαθήκῃ
λεγόμενα τὴν σύστασιν ποιεῖται νόμου τε καὶ προφη-
τῶν καὶ πάσης Παλαιᾶς Διαθήκης πρὸς τὴν Καινὴν
Διαθήκην, ὅτι ἐνὸς Θεοῦ εἰσὶν ἀμφότεραι· ὡς λέγει·
Ἐλεύσονται ἐν κόλποις Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ
Ἰακώβ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀναπαύ-
σονται ἀπὸ ἀνατολῶν, καὶ τὰ ἐξῆς. Πάλιν δὲ τὸ ἐκ
προσώπου Δαβὶδ περὶ αὐτοῦ προφητευόμενον, τὸ·
Εἴπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν
μου· καὶ πάλιν παρ' αὐτοῦ λεγόμενον τοῖς Φαρι-
σαίοις· Οὐδέποτε ἀνέγνωτε· Αἶθρον ὅν ἀπεδοκίμα-
σαν οἱ οἰκοδομοῦντες; Καὶ ὡς ὁ Λουκᾶς διαβεβαιού-
ται αὐτὸν τὸν Σωτῆρα μετὰ τὸ ἀναστῆναι ἐκ τῶν νε-
κρῶν ὡφθαι κατὰ τὴν ὁδὸν τοῖς περὶ τὸν Ναθα-

A prophetas loquebar, ecce adsum¹. Ac rursum : Pater
meus usque modo operatur, et ego operor². Ut autem
quid ageret tam Pater ejus, quam ipse, declararet,
hoc ipsum explicavit iis a quibus interrogatus fue-
rat, oporteretne uxorem quacunque ex causa di-
mittere : Quomodo scriptum est ? Quoniam Deus ho-
minem fecit, masculum et feminam fecit eos. Tum
quibusdam interjectis : Propterea relinquet homo
patrem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et
erunt duo in carnem unam. Quibus continuo sub-
jecit : Quos Deus conjunxit, homo non separet³. Qui
bus verbis omnino Salvator docuit, Creatorem
hominum universorum esse Deum, eundemque
Patrem suum. Nuptias porro non ab Satana, sed a
Deo derivatas esse primum Dominus ipse testatur :
B Quos Deus, inquit, conjunxit, homo non separet.
Tum sanctus Apostolus : Honorabiles, ait, nuptiæ,
et torus immaculatus⁴. Deinde viduis eodem modo
67 præcipit, per Timotheum ita loquens : Adole-
scentulas viduas decita. Cum enim luxuriatae fuerint in
Christo, nubere volunt. Tum quibusdam interjectis :
Nubant ; filios procreent ; matresfamilias sint⁵, etc.
In quo legem ejusmodi sancit, quam prætergredi
nemini liceat ; quæ et a Deo profecta sit, et homini-
bus honestatis causa constituta.

VI. Quod vero ad opiniones illas attinet, quas de
divinis prophetarum oraculis calumniose commen-
tus est, cum ad Deum pertinere illos negavit, In-
finita quædam in medium afferre licet : cujusmodi
sunt quæ unicus ipse Dei Filius loquitur, cum de-
cora sua ornamentaque proponens his verbis uti-
tur. Primum : Abraham pater vester desideravit vi-
dere diem meum : et vidit, et gavisus est⁶. Ac rur-
sum : Si crederetis Moyse, crederetis forsitan et
michi : de me enim ille scripsit⁷. Equis vero pru-
dens, et accepta divinitus sapientia præditus impo-
storem Saturnilum non facile convincat, cum Sal-
vatorem videat veritatis comprobandæ gratia, se-
metipsum cum ingenti gloria relegendem, non eam
aliter quam in medio Eliæ ac Mosi exhibere vo-
luisse, qui et ipsi sua quisque instructi gloria cum
illo conspecti sunt ? Possunt et alia id genus afferri,
quæcunque ipso Domini ore, totoque Testamento
Novo pronuntiata id aperte confirmant : legem ac
prophetas. Velusque Instrumentum omne cum Novo
convenire, utrumque ab uno eodemque Deo manasse.
Quemadmodum cum dicit : Venient in sinum Abra-
hæ, Isaac et Jacob in regno cælorum, et requiescent
ab Occidente⁸, etc. Item illud, quod in persona
Davidis de se prædictum fuerat : Dixit Dominus
Domino meo : Sede a dextris meis⁹. Tum quod Pha-
risæis dixit : Nunquamne legistis : Lapidem quem
reprobaverunt ædificantes¹⁰ ? Eodem etiam pertinet
quod Lucas asserit, Salvatore a mortuis excitatum

¹ Isa. LII, 6. ² Joan. V, 17. ³ Matth. XIX, 4 sqq. ⁴ Hebr. XIII, 14. ⁵ I Tim. V, 11 sqq. ⁶ Joan. VIII, 56. ⁷ Joan. V, 46. ⁸ Matth. VIII, 11. ⁹ Matth. XXII, 44 ; Psal. CIX, 1. ¹⁰ Matth. XXI, 42 ; Psal. CXVII, 22.

(51) Περὶ δὲ τῶν κατὰ τῆς Θεοῦ. Forte τῆς Θεοῦ.

Nathanaeli, ac Cleophae in via apparuisse, atque ex prophetarum testimoniis admonuisse, *Quoniam sic oportebat Christum pati, et a mortuis tertia die resurgere*¹. Postremo nihil in tota Christi vita administrationeque cernitur, quod a prophetarum valentiniis abhorreat.

VII. Ac de Saturniliana haeresi hactenus, ne in stolidis ejus quaestionibus, **68** earumque refutatione tempus conteram. Hac igitur omitta, deinceps ad Basilidae condiscipuli illius, et erroris socii haeresin explicandam me conferam. Ambo quippe eorundem dogmatum participes, velut a se invicem venena mutati sunt; uti notissimum omnibus proverbium habet: Tanquam aspis a vipera mutuo virus accipiens. Ejusdem enim scholae inter se sunt ac consessus; tametsi sua quisque fundata haeresi separatim constiterit. Quare nequitiam ipsam a se mutuo corrogarunt, dissensionem vero apud se privatim instituerunt. Sed sive prior iste viperæ instar quod ab antecessoribus hauserat id in Basiliden transfudit, sive hic in illum potius, cum et letale sit venenum, et ab istiusmodi serpentibus profectum, Christi Domini doctrina velut antidoto enervatum a nobis et extinctum relinquemus. Tum implorato Dei auxilio ad reliquas, o charissimi, haereses orationem promovebimus.

CONTRA BASILIDIANOS,

Quæ est hæresis IV, sive XXIV.

I. Basilides igitur, ut antea diximus, in Ægyptum profectus ibidem commoratus est. Inde in Prosopiticam, et Athribiticam præfecturam secessit; atque etiam in Saitica, et Alexandriæ versatus est, in Alexandrinoque agro, sive nomo. Sic enim Ægyptii cujusque civitatis agrum, ac circumjacentem regionem nominant. Atque hoc, quisquis es doctrinæ cupidus, ad usum tuum habebis, quod et ad eruditionem, et ad quorundam locorum perspicuitatem faciat: quo nonnulla quæ in sacris Litteris scripta sunt, et quibusdam propter incertitiam dubitationem injiciunt, religioso confirmari, explicarique possint. Ubicumque enim apud Isaiam prophetam de civitatis alicujus nomis, puta Taneos, Memphis, vel Bubastico scriptum aliquid reperies, id ipsum ex Ægyptiorum more circumjacentem cujuscunque civitatis agrum significat; quod eruditionis causa declarare volumus. Ejusmodi igitur in locis is, quem diximus, circulator degebat, e quibus quantum apparet, hæc ipsa quæ in hanc

A ναὴλ (52) καὶ τὸν Κλεόπαν, καὶ τοὺτους νενουθετήχαι· ἀπὸ τῶν προφητῶν, ὅτι οὕτως ἔδει τὸν Χριστὸν παθεῖν, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀνυστῆναι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Καὶ οὐδὲν ἐστὶν ὅλως διαφωνοῦν τῆς τοῦ Κυρίου ἐντάρχου παρουσίας πρὸς τὰς τῶν προφητῶν προφητείας.

Z'. Ἄλλ' ἕως τούτου περὶ τῆς Σατορνίλου αἵρεσεως εἰρήσθω, ἵνα μὴ ἀνυλίσκω χρόνους περὶ τὰς μωρὰς αὐτοῦ ζητήσεις, καὶ τὰς τούτου ἀνατροπὰς ἐνείλουμένος. Ἐκ ταύτης δὲ παρελθὼν, ἐξῆς τὴν Βασιλείδου τοῦ συσχολαστοῦ τούτου καὶ συνεπατημένου δηλώσω. Μιτέχουσι γὰρ οὗτοι, ὡς ἀπ' ἀλλήλων τὸν ἰὸν δανειζάμενοι, κατὰ τὴν ἐναργῆ παροιμίαν· Ὡς ἀσπίς παρ' ἐχιδνῆς (53) ἰὸν δανειζομένη. Ὑμοῦ γάρ εἰσι τῆς σχολῆς καὶ συνεδρίου ἀλλήλων. Καθ' ἑαυτὸν δὲ ἔστηκεν ἑκάτερος² τὴν αἵρεσιν προστησάμενος· καὶ τὴν μὲν κακίαν παρ' ἀλλήλων ἤρπυσσαντο, τὴν δὲ διαφωνίαν ἐν αὐτοῖς ἐνεστήσαντο. Εἴτε οὖν οὗτος δίκην ἐχιδνῆς, παρὰ τῶν ἀνωτέτω μετασχὼν, τῷ Βασιλείδῃ μεταδίδωκεν, ἢ ἐκείνος τούτῳ, ὅμως ὁλέθριος ὢν ὁ τούτων ἰδς, καὶ ἀπὸ τοιούτων ἐρπετῶν ἐρμώμενος, διὰ τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας ἀντιδότου δίκην ἀπαυρωθεὶς τε καὶ ἀφανισθεὶς ὑπ' ἡμῶν καταλείφθω. Ἡμεῖς δὲ θεὸν ἐπικαλούμενοι, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἱσμεν, ὧ ἀγαπητοί.

ΚΑΤΑ ΒΑΣΙΛΕΙΔΙΑΝΩΝ,

Αἵρεσις Δ', ἢ καὶ ΚΔ'.

A'. Βασιλείδης (54) μὲν οὖν, καθὰ ἀνωπροεδέχλωται, ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ στείλαμενος τὴν πορείαν, ἐκείσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο· εἴτα ἔρχεται εἰς τὰ μέρη τοῦ Προσωπίτου καὶ Ἀθριδίτου, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ περὶ τὸν Σαίτην καὶ Ἀλεξάνδρειαν, καὶ Ἀλεξανδριοπολίτην χώρον, ἦτοι νομόν. Νομόν γάρ οἱ Αἰγύπτιοι φασὶ τὴν ἐκάστης πόλεως περιτοιχίδα, ἦτοι περίχωρον. Εὐροις δ' ἂν, ὧ φιλόλογε, καὶ τοῦτο εἰς ἑαυτοῦ ὠφέλειαν, πρὸς φιλομάθειαν καὶ σαφήνειαν, εἰς³ εὐσεβῆ σύστασιν καὶ φράσιν τῶν ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇκειμένων, τῶν εἰς ἀπορίας τινὰς ἐμβαλλόντων δι' ἀπειρίαν. Ὅπου γάρ ἐν τῷ ἀγῶνι προφήτῃ Ἠσαΐᾳ εὐροις γεγραμμένον περὶ νομῶν πόλεως Αἰγυπτιακῶν, οἷον Τάνεως, ἢ Μέμφεως, ἢ νομοῦ τῆς Βουβάστου, Αἰγυπτιακῶς τὴν περίχωρον⁴ τῆς τυχούσης πόλεως σημαίνει. Καὶ τοῦτο φιλομαθείας ἐνεκα ἐρμηνεύσθω. Ἦν γοῦν ἐν ταῖς τοιούτοις τόποις ὁ προειρημένος ἀγύρτης τὴν διαβίωσιν ἔχων, ἐξ ὧν φαίνεται ἢ καὶ εἰς δεῦρο ἀκμάζουσα αὐτοῦ αἵρεσις, ἐκ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας λαβοῦσα τὴν πρόφασιν. Καὶ ἀρχε-

¹ Luc. xxiv, 46. ² F. ἑκάτερος. ³ F. καὶ εἰς. ⁴ V. περίμετρον.

(52) Τοῖς περὶ τὸν Ναθαναήλ. De altero illo Cleophae socio alii aliter existimant. Plerique Lucam esse suspicati sunt. Ambrosius Ammaonem hunc vocat. Videtur enim, ait ad Lucæ c. xxiv, se istis xii demonstrasse; sicut se Ammaoni et Cleophae seorsum jam vespere demonstraverat. Sed deesse apud Ambrosium aliquid suspicor. Nam videtur Ammaoni, loci vocabulum esse, levi depravatione, pro Emmaunti. Porro alterius discipuli nomen substituendum.

(53) Ὡς ἀσπίς παρ' ἐχιδνῆς. In Collectaneis

Proverb. Στρωματ. P. Schotti.

Ὡς ἀσπίς παρ' ἐχιδνῆς τὴν ἰὸν δανείζεται.

Tertul., lib. iii Contra Marcion., cap. 8: Desinat nunc hæreticus a Judæo, aspis, quod aiunt, a vipera, mutuari venenum.

(54) Βασιλείδης. Basilides ad Antonini Pii tempora vixit, ut ait Clemens Alexandrinus vii Strom., qui quidem Glauciam Petri interpretem magistrum suum jactabat. De hoc sparsim idem Alexandrinus: Irenæus vero fusius lib. i, cap. 23. Eusebius lib. iv Hist., cap. 6, Theodor. ac ceteri.

ται μὲν κηρύττειν ὑπερβολὴν ὑπὲρ τὸν οὐλοαστὴν¹ αὐτοῦ γόητα, τὸν καταλειφθέντα ἐπὶ τῆς Συρίας, ἵνα δῇθεν τὰ ὑπὲρ ἐκείνου διηγούμενος δόξῃ φαντασιάζειν πλέον τοῖς ἀκούοντας, ἀρέσκεισθαι τε καὶ συναγεῖρειν πλήθῃ ὑπὲρ τὸν ἑταῖρον αὐτοῦ Σατορνίλον. Καὶ τινες λοιπὸν φαντασιώδεις μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος (55), ἀρχεται μὲν οὕτως· τὰ ἀληθῆ δὲ εἰπεῖν, οὐκ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ ἐννοίας ἐναρξάμενος ἡμῖν τὰ δεινὰ τε καὶ ἐλετήρια, ἀλλὰ προφάσεις λαβὼν ἐκ τοῦ Σατορνίλου καὶ Σίμωνος τοῦ προσληλεγμένου. Βούλεται δὲ ἐτέρως αὐτὰ μεταχειρίζειν, καὶ εἰς ὄγκον μείζονα διηγείσθαι τὰ μυθολογήματα.

Ὅτι, φησὶν, ἦν ἐν τῷ ἀγέννητον, ὁ μόνος ἐστὶ πάντων πατήρ. Ἐκ τούτου προέβλεπται, φησὶ, Νοῦς· ἐκ δὲ τοῦ Νοῦ Λόγος· ἐκ δὲ τοῦ Λόγου Φρόνησις· ἐκ δὲ τῆς Φρονήσεως Δύναμις καὶ Σοφία· ἐκ δὲ τῆς Δυναμὸς τε καὶ Σοφίας ἀρχαί, ἐξουσίαι, ἀγγελοι. Ἐκ δὲ τούτων τῶν δυνάμεων τε καὶ ἀγγέλων γηγενῆσαι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανόν, καὶ ἀγγέλους ἐτέρους ἐξ αὐτῶν γηγενῆσαι. Τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν γηγενῆτας ἀγγέλους πεποιημένους αὐτοῖς δευτέρου οὐρανόν, καὶ αὐτοὺς δὲ πάλιν πεποιημένους ἀγγέλους· καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι τρίτον αὐτοῖς πεποιηθῆσιν οὐρανόν· καὶ οὕτως οἱ καθ' ἓνα οὐρανὸν εἰς αὐτοῖς² ἑτέροι, καὶ ἐτέρους κατασκευάζοντας, ἄχρι τριακοσίων ἐξηκονταπέντε οὐρανῶν ἐληλύκασιν³ τὸν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ.

Β'. Ἀφραϊνόντων δ' ἂν εἴη τοῦτο ἐπαγωγὸν τὸ πιστεύειν τῇ μανιώδει αὐτοῦ φλυαρίᾳ. Συνετοῖς δὲ εὐθυμολεγτοῖς καὶ ληρώδεις ὁ τούτου λόγος καὶ ἡ γνώμη, πῶς εἰς ὑπερβάλλουσαν καὶ ἀπειρον κακοτροπίαν ἐξετόπιζε τὴν ἑαυτοῦ γνώμην. Ὁρίζεται γάρ, ὡς, κατὰ ποιητικὸν τινα ἐνθουσιασμόν ἐμβρονηθὲν τὸ ἐλαεινὸν ἀνθρωπάριον, ἐνόματα ἐκάστη ἀρχοντι τῶν οὐρανῶν ἐκτιθέμενον πρὸς τὸ διὰ τῶν ὀνομάτων, ὧν ποιητεύεται παρὰ τῶν μὴ τὸν νοῦν ἐρρωμένον ἐχόντων πιστεύεσθαι, εἰς ἐλεθρον τῆς τῶν ἡπατημένων ψυχῆς. Οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ μαγχανικαῖς μηχαναῖς προσανέχων οὐκ ἐπαύσατο, καὶ περιεργίαις ὁ ἀπατεῖων. Ὅστιρον δὲ φησὶν ἀπὸ τῶν ἐν τούτῳ τῷ καθ' ἡμᾶς οὐρανῷ καὶ τῆς ἐν αὐτῷ δυνάμεως τὴν κτίσιν ταύτην γεγενῆσθαι· ἐξ ὧν ἀγγέλων ἓνα λέγει τὸν Θεόν, ὃν διελὼν τῶν Ἰουδαίων μόνον εἶναι εἶπεν ἓνα· καὶ τοῦτον συναριθμὸν ἀγγέλοις τοῖς ὑπ' αὐτοῦ κατὰ μιμολογίαν ὀνοματοποιουμένοις τάττων. Καὶ ἐξ αὐτοῦ πεπλάσθαι τὸν ἀνθρώπον, καὶ τούτους ἅμα αὐτῷ μεμερικέναι τὸν κόσμον κατὰ διαίρεσιν κλήρων (56) τῷ πλήθει τῶν ἀγγέλων· τούτῳ δὲ λελογχέναι τὸ γένος τῶν Ἰουδαίων. Βλασφημῶν δὲ αὐτὸν τὴν παντοκράτορα Κύριον, τὸν ὄντως ὄντα Θεὸν μόνον, καὶ οὐχ ἑτερον (Πατέρα γὰρ τὸν αὐτὸν εἶναι βμολογοῦμεν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ), τοῦτον

diem viget illius hæresis profluxit, quæ ab ejus disciplina occasionem atque originem accepit. Qui quidem præstigiatore illo suo condiscipulo, quem in Syria 69 reliquerat, majora multo prædicare cœpit, ut sublimioribus quam ille tractandis dogmatibus majorem auditoribus suis fucum faceret, iisdemque impensius arrideret, ac plures sodali suo Saturnilo sectatores colligeret. Itaque fabulosis quibusdam adjectis somniis hunc in modum exorsus est. Sed, ut quod res est dicam, non ille per sese ac suapte ingenio dira illa ac pestifera dogmata primus excogitavit, sed a Saturnilo, ac Simone Mago, quem supra refutavimus, erroris argumenta mutuatus est. quæ alia ratione tractare et

Erat, inquit, ingenium unum principium, qui solus est omnium parens. Ab hoc procreata Mens; a Mente Verbum; ab hoc Prudentia, a qua Virtus et Sapientia prodiit. Ab utraque porro principatus, potestates et angeli. Deinde virtutes angelique isti primum ac supremum cœlum moliti, angelos rursus alios propagarunt. Qui et ipsi secundum cœlum fabricati sunt, et alios insuper angelos produxerunt. Hi tertium adjecere cœlum, atque ita singillatim uno post aliud cœlo identidem constituto ad cccxv perficiunt, quos a primo supremoque ad id quod nobis citimum est enumerant.

II. Sed hæc signimenta nonnisi insipientes allicere possunt, ut insanis illorum nugis fidem accommodent. Sapientes vero faciliem ad revincendum ineptam hujus cum orationem, tum sententiam judicabunt, illudque nullo negotio detegent, quantum quamque immensam in pravitatem mentem suam atque animum ablegarit. Etenim velut poetico quodam furore percussus infelix homuncio, unicuique cœlorum principi certa nomina præscribit; quibus a se confectis nominibus a levibus et imbecillis ingeniis assensum exprimat, ac fraude sua circumventos in exitium animæ interitumque pertrahat. Præterea magicis artibus idem impostor ac præstigiis perpetuo fuit addictus. Qui ab angelis citimo huic cœlo proximoque nobis attributis, ac virtute quæ istuc residet, creata postmodum inferiora censet hæc omnia. Horum ex angelorum numero unum constituit deum, quem ut ab aliis distinguat 70 Judæis duntaxat præponit; atque eundem ipsum in eorum angelorum ordinem refert, quibus histrionico more certas appellationes indidit. Ab illo vero formatum hominem docet; quo cum cæteri universam in angelorum multitudinem sortito mundum distribuerunt; ex quo factum est, ut illi Judæorum genus obveniret. Sic

F. συσχολαστήν. ¹ F. εἰσαυθίς. ² F. ἐληλύκασιν.

(55) Καὶ τινες μυθοποιίας ὑπερβαλλόμενος. Forte τινὰς εἰς ὑπερβαλλόμενος.

(56) Κατὰ διαίρεσιν κλήρων. Non dubito quin ad locum illum respuerint horum somniorum artili-

ces, qui est Deut. xxxii, 8, ex LXX Interpretum editione: Ἔστηεν ὄρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ.

omnipotentem ille Dominum verum ac solum Deum nec alium contumeliose appetens (nos enim eundem Domini nostri Jesu Christi Patrem confitemur); hunc, inquam, abnegans, unum ex his quos appellat angelis constituit, ut est a nobis ostensum. Ergo Judæos sortito illi contigisse tradit: quem et longe reliquis angelis præfractionem esse, ac virium suarum audacia fretum Israelitas ex Ægypto liberasse, quod cæteris ad audendum paratior, pervicaciorque foret. Atque ex eadem arrogantia factum est, uti per summam in Deum maledictionem præstigiator ille narrat, idem ut Judæorum deus reliquas nationes suis ipsis Israelitis vellet subicere, eamque ob causam bella concitaret. Sunt et alia plura quæ laxata contra Deum lingua, elatoque ore miserrimus homuncio jactare non est veritus. Veluti cum addit: propterea nationes reliquas cum Judæorum gente bella gessisse, eamque plurimis affecisse malis: ob aliorum angelorum videlicet invidiam, qui quod ab illo contemni se viderent commoti, suam quisque gentem contra

petua in hos bella, tumultusque concitati fuerint.

III. Ejusmodi est apta illa ad persuadendum impostoris oratio. Qui etiam de Christo perinde sentit, specie tenus duntaxat mortalibus apparuisse. Quippe quod in eo cernebatur, nihil præter imaginem fuisse; neque vero aut hominem exstitisse, aut carnem induisse. Subjicit et aliam velut in scena fabulam secundus histrio, cum de Christi cruce disputat. Negat enim Jesum esse passum, sed vicarium ei Simonem Cyrenæum substituit. Quo enim tempore Hierosolymis Dominus ejectus est, ut in Evangelio scriptum est, angariaverunt Simonem quemdam Cyrenæum ut ferret crucem¹. Ex quo cavillandi concinnandique fabulam suam occasionem arripuit, nimirum Christum Simonem, cum is crucem portaret, in suam commutasse, ejusque **71** vicissim induisse formam; itaque Simonem ad crucis supplicium suo loco tradidisse. Qui dum in cruce suffigitur, Jesum a nemine conspectum, eosque qui Simonem suffigerent deridentem ex adverso constituisse. Tum ad superos esse subiectum, cum pro se figendum Simonem substituisset, nihilque adeo perperum in cælum evolasse. Interea Simon, non Christus, in crucem sublatus est. Jesus enim, ait, in cælum evectus virtutes omnes penetravit, donec ad Patrem suum reversus est. Illic enim est Patris ille commemoratus ante Filius, qui ad opem humano generi serenam submissus est, propter eam quam inter homines perinde atque angelos perturbationem cælestis Pater animadverterat. Atque idem, inquit, salus est nostra, qui in mundum venit, solisque nobis hanc rei veritatem aperuit. Tales sunt a nebulo

Α ἐκεῖνος ἀρνέμενος, ἵνα βούλῃται αὐτὸν παριστῆναι τῶν ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἀγγέλων, καθά μιν προεδόξωται. Ἐληλυθέναι δὲ τοὺς Ἰουδαίους εἰς κλήρον αὐτοῦ· καὶ τὸν αὐτὸν ὑπὲρ ἀγγέλων αὐθαδέστερον, ἐξαγαγεῖν ἐκ τοῦ υἱοῦ Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, αὐθαδείᾳ βραχίονος τοῦ ἰδίου, διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν ἰταμώτερον τῶν ἄλλων καὶ αὐθαδέστερον. Ὅθεν διὰ τὴν αὐθαδείαν φησὶν αὐτοῦ, ὡς βλασφημίᾳ γόης, βεβουλεῦσθαι τὸν αὐτὸν αὐτῶν θεὸν καθυποτάξαι τῷ γένει τοῦ Ἰσραὴλ πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη· καὶ διὰ τοῦτο παρεκτετακέναι πολέμους. Πολλὰ δὲ καὶ ἄλλα κατὰ ἁγίου θεοῦ χαλάσας τὴν γλῶτταν, καὶ ἐπάρας τὸ στόμα, οὐκ ἐντρέπεται λαλῶν ὁ ἐλεεινότατος. Διὰ τοῦτο γὰρ, φησὶ, καὶ τὰ ἄλλα ἔθνη ἐπολέμησαν τοῦτο τὸ ἔθνος, καὶ πολλὰ κακὰ αὐτῷ ἐνιδείξαντο, διὰ τὴν τῶν ἄλλων ἀγγέλων παραζηλωσιν, ἐπειδὴ περ παροτρυνθέντες, ὡς καταφρονούμενοι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ αὐτοὶ τὰ ἴδια ἔθνη ἐπὶ τὸ ἔθνος τοῦ Ἰσραὴλ τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν (57). Τούτου ἕνεκα πόλεμοι πάντοτε καὶ ἀκαταστασίαι κατ' αὐτῶν ἐπανέστησαν.

Israelitas impulerunt. Indeque factum est, ut per-

Γ'. Αὕτη ἐστὶν ἡ τοῦ ἀπατεῶνος πιθανολογία. Καὶ αὐτὸς δὲ περὶ Χριστοῦ, ὡς δοκῇται πεφηνότος, ὁμοίως δοξάζει. Εἶναι δὲ φησὶν αὐτὸν φαντασίαν ἐν τῷ φαίνεσθαι, μὴ εἶναι δὲ ἄνθρωπον, μηδὲ σάρκα εἰληφέναι. Δραματουργεῖ δὲ ἡμῖν ἄλλην δραματουργίαν ὁ δεύτερος μιμολόγος ἐν τῷ περὶ σταυροῦ λόγῳ Χριστοῦ· οὐχὶ Ἰησοῦν φάσκων πιπονθέναι, ἀλλὰ Σίμωνα τὸν Κυρηναῖον. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῷ ἀπὸ Ἱεροσολύμων τὸν Κύριον ἐκβάλλεσθαι, ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐαγγελίου, ἡγγάρευσάν τινα Σίμωνα Κυρηναῖον βαστάσαι τὸν σταυρὸν, ἐνθεν εὐρίσκει τῆς αὐτοῦ κυδείας ποιήσασθαι τὴν τραγωδίαν· καὶ φησὶν, ἐκεῖνον ἐν τῷ βαστάζειν τὸν σταυρὸν μεταμορφωκέναι εἰς τὸ ἑαυτοῦ εἶδος, καὶ ἑαυτὸν εἰς τὸν Σίμωνα, καὶ ἀντὶ ἑαυτοῦ παραδεδωκέναι Σίμωνα εἰς τὸ σταυρωθῆναι. Ἐκεῖνου δὲ σταυρουμένου, ἐστῆκε κατάντικρυς ἀοράτως ὁ Ἰησοῦς, καταγελῶν τῶν τὸν Σίμωνα σταυρούντων. Αὐτὸς δὲ ἀνέστη εἰς τὰ ἐπουράνια, παραδούς τὸν Σίμωνα ἀνασκολοπισθῆναι, καὶ ἀπαθῶς ἀνεχώρησιν εἰς τὸν οὐρανόν. Ὁ δὲ Σίμων αὐτὸς ἐσταυρώθη, καὶ οὐχ ὁ Χριστός. Ἰησοῦς γὰρ, φησὶν, ἀναπετασθεὶς εἰς τὸν οὐρανόν, διήλθε πάσας τὰς δυνάμεις, ἕως οὗ ἀποκατέστη πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα. Οὗτος γὰρ ἔστι, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ὁ προειρημένος, ὁ ἀποσταλὲς ἐπὶ βοήθειαν τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων δι' ἣν εἶδεν ὁ Πατήρ ἀκαταστασίαν ἐν ταῖς τοῖς ἀνθρώποις καὶ ἐν τοῖς ἀγγέλοις. Καὶ οὗτος ἔστι, φησὶν, ἡ σωτηρία ἡμῶν, ὁ ἐλθὼν, καὶ ἡμῖν μόνοις ἀπακαλύψας ταύτην τὴν ἀλήθειαν. Τοιαῦται μὲν αἱ βλαφείαι τῆς τοῦ ἀγύρτου μυθοποιίας. Ἀλλὰ καὶ ἀπεντεῦθεν προκοιπούσης τῆς ἀκαθαρσίας τῆς ἀπὸ τοῦ Σίμωνος ἐναρξαμένης, πᾶσαν ἐπιτήδευσιν κακομηχανίας καὶ ἀσελγείας ἐπιτερίπτει.

¹ Marc. xv, 21.

(57) Τὸ ὑπ' αὐτῶν ἐπέσεισαν. Forte ὑπ' αὐτῶν.

τοὺς αὐτοὺς μαθητευομένους ἐπιτελεῖν, ἄνδρας μετὰ γυναικῶν πολυμιξίαν τινὰ κακῆς ὑποθέσεως τοὺς αὐτοὺς παισθύνοντας ἐκδιδάσκει· ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος· Ἐπὶ τοῦτοις καὶ τοῖς ὁμοίοις αὐτῶν ἀποκαλύπτεσθαι ἔργῃν Θεοῦ, καὶ δικαιοκρισίαν ἐπὶ τοῖς τὴν ἀληθειαν ἐν ἀδικίᾳ κατέχοντας. Διὰ ταύτην γὰρ τὴν αἰτίαν τῆς ἡδυπαθείας πολλοὶ εἰς τὴν αἵρεσιν ἐμπίπτουσιν, ἀδιῶς εὐρίσκοντες ἐπιτελεῖν τὴν ἡδονὴν ἑαυτῶν ἐν ταῖς αἰσχρουργίαις.

Δ'. Διδάσκει δὲ πάλιν καὶ ἀνατρέπει φάσκων, μὴ δεῖν μαρτυρεῖν. Ὁ γὰρ μαρτυρῶν ἀμειβόμενος εὐρεθίζεται, μαρτυρῶν ὑπὲρ τοῦ πεποιτηκότος τὸν ἀνθρώπου· μαρτυρεῖ γὰρ ὑπὲρ τοῦ ἐσταυρωμένου Σίμωνος. Πόθεν δὲ τούτῳ μισθὸς εἴη, ὅποτε ἀποθνήσκει μὲν ὑπὲρ Σίμωνος τοῦ ἐσταυρωμένου, ὑπὲρ Χριστοῦ δὲ τοῦτο ποιεῖν ὁμολογεῖ, ὃ ἀγνοεῖ, ἀποθνήσκων ὑπὲρ οὗ οὐ γινώσκει; Δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι (58), καὶ μὴ προαλόντα ἀποθνήσκειν.

Nam pro eo quem ignorat, mortem sese committit. Sufficere ergo nobis istud debet : neque si detenti fuerimus mortis poena subeunda.

Ε'. Φωραθήσεται δὲ οὗτος διαβολικὴν δυνάμιν εἰσπηγούμενος κατὰ τῶν ψυχῶν, ἀπαρνησθεῖσαν αὐτῆς ἐκδιδάσκων· ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος φησὶ· Τὸν ἀρνούμενόν με ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, ἀρνήσομαι καὶ ἔναντι τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Ἀλλὰ φησὶν ὁ ἀγύρτης· Ἡμεῖς, φησὶν, ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ ἄλλοι πάντες ὕες καὶ κύνες. Καὶ διὰ τοῦτο εἶπα· Μὴ βάλητε τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, μηδὲ ἐδίδοτε τὸ ἅγιον τοῖς κυσὶ. Κρύπτει γὰρ ἑαυτοῦ τὴν ἀδικίαν ἀπὸ τῶν νοῦν ἔχόντων· ἀποκαλύπτει δὲ τῇ αὐτοῦ σχολῇ καὶ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἡπατημένοις. Ἐπειδὴ γὰρ ἀληθῶς τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν· λέγει, ὅτι ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων δεῖ ὁμολογεῖν τὴν ἀλήθειαν. Ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι· οἱ δὲ ἄλλοι ὕες καὶ κύνες, ὡς προσέπον. Φάσκει δὲ μόνον περὶ Πατρὸς καὶ τοῦ ἑαυτοῦ μυστηρίου μηδὲν ἀποκαλύπτειν, ἀλλὰ σιγῇ ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς· ἐνὶ δὲ ἀπὸ χιλίων ἀποκαλύπτειν, καὶ δυσὶν ἀπὸ μυρίων. Καὶ ὑποτίθεται τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς λέγων, ὅτι Ἡμεῖς πάντα γινώσκετε· ὑμεῖς δὲ μηδαὶς γινώσκειτε. Αὐτὸς δὲ καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἐρωτώμενοι Ἰουδαίους μὲν ἑαυτοὺς μηκέτι εἶναι φάσκουσι, Χριστιανοὺς δὲ μηκέτι γαγενῆσθαι, ἀλλ' ἀρνεῖσθαι πάντοτε· ἔχειν δὲ ἑαυτῷ σιγῇ τὴν πίστιν, καὶ μηδὲν ὑποδεικνύειν, τὴν αἰσχύνῃν ἑαυτοῦ ὑφορώμενος διὰ τὸ ἀπαρνησάσθαι τῆς αἰσχρουργίας, καὶ κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

Ζ'. Ἔσχε δὲ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς κακῆς προφάσεως τὴν αἰτίαν ἀπὸ τοῦ ζητεῖν καὶ λέγειν πόθεν τὸ κακόν. Πᾶς δὲ ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ πραγματείας δειχθήσεται ὁποῖός ἐστιν. Ἐμπορος γοῦν οὗτος κακῶν ὁ

A progressum illa impuritate capiente, cujus auctor Simon fuit, nullum non pravitatis libidinisque genus obeundum discipulis permittit; virorumque ac mulierum promiscuos concubitus, et sceleratorum dogmatum congeriem sectatoribus suis proponit. Quod et ab Apostolo notatum est, cum ait, in his et horum similibus iram Dei revelari, ac justum judicium in eos, qui veritatem in justitia delinunt¹. Nam ob eas voluptates plerique ad hæresin desciscunt, ubi sceleratissimis flagitiis impune libidinem suam explere possint.

IV. Quin etiam alio documento suo sectatorum animos corrumpit. Ait enim martyrium obire nequaquam oportere. Qui enim id faciat mercede cariturum, cum in ejus qui hominem condidit gratiam istud suscipiat; et tamen ad Simonem qui suspensus in cruce sit martyrium referatur. Et enim undenam ei præmium expectandum, qui pro Simone crucifixo mortem appetens id ipsum se Christi causa facere profitetur, et quidem imprudens? Nam pro eo quem ignorat, morti sese committit. Sufficere ergo nobis istud debet : neque si

V. Enimvero diabolicam quamdam vim ad animarum illum invexisse perniciem facile deprehendemus, ut qui Deum ejurare illos edoceat, quandoquidem Dominus ipse dicit : Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre **72** meo qui in cælis est². At enim veterator loquitur : Nos, inquit, homines sumus : cæteri omnes nihil aliud quam sues et canes. Ideoque scriptum est : Nolite jacere margaritus ante porcos, neque dare sanctum canibus³. Siquidem de sua improbitate celat eos qui sapientiæ nonnihil habent, ac suæ duntaxat scholæ et circumventis a se hominibus exponit. Quoniam revera quæ ab illis dicuntur et fiunt, turpe est etiam eloqui⁴. Igitur coram hominibus profitendam esse veritatem docet. Nos enim homines sumus; cæteri suum canumque numero, uti diximus. Et illud admonet, ut de Patre duntaxat arcanoque suo nemini significant, sed tacitum apud se retineant, aut uni saltem e millibus, ac duobus ex decem millibus aperiant. Quin et suis discipulis ita præcipit : Date, inquit, operam ut omnia cognoscatis, nemo vero vos cognoscat. Cæterum tam ipse, quam qui ejus sectam amplexi sunt, quoties interrogantur, Judæos quidem se esse negant, Christianos vero nondum fuisse. Sic abnegare perpetuo fidem, eamque tacite apud se custodire, nec ulli patefacere suos instituit; quod nimirum suspectam habeat ipse turpitudinem suam, cum tam immanis sceditas, atque impura disciplina audacter evulgarī non audeat.

VI. Hujus vero pessimæ sectæ occasionem initiumque dedit illa questio ac disputatio : Undenam malum originem habuerit. Verum unusquisque cujusmodi sit, administratione ac negotiatione sua

¹ Rom. i, 18. ² Matth. x, 33. ³ Matth. vii, 6. ⁴ Ephes. v, 12.

(58) Δεῖ τοίνυν ἀρκεῖσθαι. Scribe ἀρνεῖσθαι.

declarabit. Proindeque malorum negotiator, non A bonorum est ille mali artifex, quemadmodum Scriptura testatur: *Qui quarunt mala, mala eos apprehendent*¹. Nam neque malum aliquando existit, neque radix ulla nequitiae fuit, neque omnino malum solidum quiddam est ac consistens. Quippe malum quandoque nullum fuit; sed ex occasione introductum et ascitum in unoquoque inest, qui idud committit. Quod si minime committatur non inest, id quod supra demonstravimus. Etenim Dominus cum universa creasset, Ecce, inquit, valde bona sunt omnia²; quo istud ipsum ostenderet: non esso vetus admodum malum, neque initio priusquam ab homine inciperet, existisse. Per nos enim sit aut non sit. Ex eo ergo scilicet, quod quisvis hominum malum facere possit, aut minime facere: si faciat, malum existet, nisi faciat, nullum erit omnino. Ubi igitur radix illa mali, pravitasque natura subsistens?

73 VII. Admodum vero stolidus est, cum a virtute B productam mentem asserit, a mente verbum; ac hoc prudentiam: hanc virtutem sapientiamque peperisse: a quibus potestates, et virtutes, angeli-que prodierint: sed his omnibus superiorem quamdam vim statuit, ac principium, quod Abrasax appellat, ideo quod ejus vocis litterae cccclxv numerum efficiunt; atque ex eo confictam illam suam de cccclxv caelis fabulam comprobare nititur. Quibus caelis totidem ex mathematicis rationibus situs ac locorum descriptiones accommodare omni ope ac studio contendit: nam illorum vanissima theore-mata cum ipse, tum qui ex ejus disciplina sunt, sic arripuerunt, ut in usum conformata suum ad idolorum propugnatrix, falsaeque et adulterinae doctrinae causam atque originem transferrent. Quae C quidem similium supputationum comparatis exemplis corroborare conantur: nam Abrasax, ut ante dixi, cccclxv numerum continet. Hinc igitur isti totidem diebus confici anni circuitum asserunt. Sed inanis haec oratio per seipsam concidat necesse est. Siquidem annus praeter cccclxv dies tribus insuper horis constare cernitur. Eadem vero, inquit, haec causa est cur in homine cccclxv membra sint, ut quaelibet illarum virtutum suum sibi vindicare possit. In quo quidem confictum illud adulterinum-que dogma non minus corrui. Quippe non plura cccclxiv membris in homine numerantur.

VIII. Ac beatus ille apostolorum successor Ire-naeus subtilius ea de re disputans hominis stulti-tiam cum pari imbecillitate conjunctam sane ad-

τοῦ κακοῦ ἐργάτης, καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν³, ὥς καὶ ἡ Γραφή εἶπεν· ὅτι Ζητοῦντας κακὰ καταλήγεται κακά. Οὔτε γάρ ποτε κακὸν ἦν, οὔτε ῥίζα γέγονε κακίας, οὔτε ἐνυπόστατον τὸ κακὸν ἐστίν. Οὐκ ἦν γάρ ποτε τὸ κακόν. Ἐπίστακτον δὲ διὰ προφάσεως ἐκάστῳ τῶν ποιούντων τὸ κακὸν ἐνεστίν. Ἐν τῷ μὴ ποιεῖν οὐκ ἐνεστίν, καθάπερ ἐν τοῖς ἀνω λόγοις προδηλώηται. Λέγει γάρ ὁ Κύριος μετὰ τὸ πάντα πεποιθέναι, Ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν· δεικνύς, ὅτι τὸ κακὸν οὐκ ἀρχαίζει, οὐδὲ ἐξ ὑπαρχῆς ὑπῆρχε πρὸ τοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνθρώπου ἐνάρξασθαι. Αἱ τῶν γὰρ γίνονται, καὶ δι' ἡμῶν οὐ γίνονται. Ἀρ' οὖν ἐν τῷ πάντα ἀνθρώπων δύνασθαι μὴ ποιεῖν τὸ κακόν, καὶ δύνασθαι ποιεῖν τὸ κακόν, ὅταν μὲν τοι ποιῇ, ἐστὶ τὸ κακόν, ὅταν δὲ μὴ ποιῇ, οὐκ ἐστὶ τὸ κακόν. Πού τοίνυν τοῦ κακοῦ ἡ ῥίζα, ἡ ὑπόστασις τῆς πονηρίας;

erit omnino. Ubi igitur radix illa mali, pravitas-

Z'. Εἰς δὲ πολλὴν οὕτως ἐλθὼν αὐτοῦ μωρίαν, φάσκων, ὅτι ἡ δύναμις τὸν νοῦν προεβάλετο, ὁ δὲ νοῦς τὸν λόγον, ὁ δὲ λόγος τὴν φρόνησιν, ἡ δὲ φρόνησις δύναμιν καὶ σοφίαν, ἐκ δὲ δυνάμεως καὶ σοφίας ἐξουσίαι καὶ δυνάμεις καὶ ἀγγελοι. Λέγει δὲ τὴν ὑπεράνω τούτων δύναμιν εἶναι, καὶ ἀρχὴν Ἀβρααῆ, διὰ τὸ τὴν ψῆφον τοῦ Ἀβρααῆ (59) ἔχειν τριακοσιοστὸν ἐξηκοστὸν πέμπτον ἀριθμὸν, ὥς ἐκ τούτου τὴν μαρτυρίαν τῆς αὐτοῦ μυθοποιίας τῶν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε οὐρανῶν, συνιστᾶν πειρᾶσθαι. Οἷς οὐρανοῖς καὶ τοποθεσίας ἴσα τοῖς μαθήμασι διαιρῶν (60), καὶ συνιστᾶν ἐπιτηδεύων οὐ παρέργως μηχανᾶται. Τὰ γὰρ ἐκείνων μάταια θεωρήματα λαβὼν εἰς ἴδιον χαρκτηῖρα, αὐτὸς τε καὶ οἱ ὑπ' αὐτόν, εἰς στείαν τῆς ἰδίας εἰδωλοποιου καὶ πεπλανημένης ἐπιπλάστου δι- C δασκαλίας μετήνεγκαν, καὶ βούλονται τὴν οὐσασιν τούτων ἀπὸ τῶν ὁμοίων ψῆφων ποιεῖσθαι, ὡς προείπον, τοῦ Ἀβρααῆ τῶν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε τὸν ἀριθμὸν ἔχοντος δῆθεν, δεικνύντες δι' αὐτοῦ τὸ ἔχειν τὸν ἐνιαυτὸν τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἡμερῶν ἀριθμὸν κατὰ περίοδον. Πέπτωκε δὲ αὐτοῦ ὁ ληρώδης λόγος. Εὐρίσκειται γάρ ὁ ἐνιαυτὸς (61) τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἡμερῶν καὶ ὥρων τριῶν. Εἰτα ἐντεῦθεν φησι, καὶ ὁ ἀνθρώπος ἔχει τριακόσια ἐξηκονταπέντε μέλη, ὥς ἐκάστη τῶν δυνάμεων ἀπονέμεσθαι ἐν μέλος, ἔθεν καὶ ἐν τούτῳ πέπτωκεν αὐτοῦ ἡ ἐπινοημένη καὶ νόθος διδασκαλία. Εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ (62) τῆς μίλι,

II'. Θαυμάστως δὲ ὁ μακάριος Εἰρηναῖος ὁ τῶν ἀποστόλων διάδοχος, περὶ τούτου λεπτολογῶν, διήλεγξε D τούτου τὴν ἀβελτηρίαν καὶ ἀδράνειαν. Ἀνατραπήσεται

¹ Eccli. vii, 1. ² Gen. i, 31. ³ γρ. Ἐμποροὶ γοῦν οὗτοι κακῶν ἐργαστὰ καὶ οὐχὶ ἀγαθῶν.

(59) Τοῦ Ἀβρααῆ. Vide Baron. ad a. 120.

(60) Ἰσα τοῖς μαθήμασι διαιρῶν. Hanc lectionem e Vaticano substituitur Vulgatæ illi quæ perspicue corrupta videtur, et est hujusmodi, ἴσα τοῖς ποιητικαῖς διαίρεσι. Cornarius ποιητικῶς legit. Sensus porro is esse potest, Basilidem cccclxv illos caelos e mathematicis rationibus, quæ totidem dies annuo orbi præsumunt, constituisse. Quare ex iisdem illis mathematicorum decretis paulo post hominem refutat. Quippe cum præter cccclx dies,

vi insuper horæ tribuantur.

(61) Εὐρίσκειται γάρ ὁ ἐνιαυτὸς. Horæ apud Epiphanium æquinoctiales duas continent. Vide hæres. 11.

(62) Εἰ γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ ἐστὶ. At R. Elias in Thisbi: ὅτι οὗτοι οὗτοι πῶς: cccclxvi membra in homine sunt. At Epiphanius ait esse cccclxiv. Nisi forte pro ei legendum sit οὐ, ut sensus sit, non esse 565 membra. Tum enim et τῆς pro τῆς substituentium erit.

δὲ καὶ νῦν ἡ φλυαρία τοῦ ἀνωθεν καταβηκότος Βα-
 σιλίδου, καὶ τὰ ἀνω σαφῶς κατοπτεύσαντος, μᾶλλον
 οὐδ' ἀνωθεν πεπτωκότος ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας σκοποῦ·
 ὅτι, εἰ οὗτος ὁ οὐρανὸς ὑπὸ τῶν κατ' αὐτὸν ἀγγέλων
 γεγενῆται, αὐτοὶ δὲ ὑπὸ τῶν ἀνωτέρω, καὶ οἱ ἀνωτέρω
 ὑπὸ τῶν ἐπὶ ἀνωτέρω, ἄρ' οὖν ἡ ἀκὼ δύναμις, ἡ καὶ
 Ἀβρασάξ καλουμένη, εὐρεθήσεται ἡ τὰ πάντα πα-
 ποιηκυῖα, καὶ ἡ αἰτία τῶν ὄντων πάντων, καὶ οὐδὲν
 δίχα αὐτῆς τί γεγενῆσθαι εὐρεθήσεται, ὅποτε αὐτῇ
 τὸ αἷτιον καὶ τὸ πρῶτον ἀρχέτυπον παρ' αὐτῶν κα-
 ταγγέλλεται, τὸ λεγόμενον παρ' αὐτοῖς τοῦ κόσμου
 τούτου ὑστέρημα, ὑπὸ τινος ἑτέρου μὴ γεγενῆσθαι,
 ἀλλὰ ἀπὸ τῆς πρώτης ἀρχῆς καὶ αἰτίας τῶν μετ-
 ἑπειτα γεγονότων. Ἐρωτητέον δὲ τὸν αὐτόν· Τίνι λόγῳ
 ἐπὶ τοσαύτην πληθύν ἡμᾶς φέρεις, ὦ οὗτος, καὶ μὴ
 μᾶλλον ἐπὶ τὴν ἀρχὴν, τουτέστιν ἐπὶ τὸν ἕνα Θεὸν
 τὸν παντοκράτορα; ὅποτε ἐξάπαντος ἦτοι οὕτω λέγων,
 ἡ οὕτω, δεῖ τὸν ἕνα αἷτιον πάντων ὁμολογεῖν Δεσπό-
 την. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ὑποθέσεως
 ἀποκρίναι, ὦ πλαστουργὲ τῆς μωθοποιῶ ταύτης
 πραγματείας. Εἰ Σίμων ἐσταυρώθη ὁ Κυρηναῖος, ἄρα
 οὐ διὰ Ἰησοῦ ἡ σωτηρία ἡμῶν γέγνηται, ἀλλὰ διὰ
 Σίμωνος, καὶ οὐκέτι ὁ κόσμος ἐλπίζει διὰ Ἰησοῦ
 Χριστοῦ σώζεσθαι τοῦ μὴ παθόντος. Οὐτε γὰρ Σίμων
 δύναται σώζειν, ἄνθρωπος ὢν ψυλὸς, καὶ οὐδὲν ἔτε-
 ρον. Ἀμα δὲ καὶ συκοφαντίας καταφθίγγει¹ τοῦ μονο-
 γηνοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰ ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ παραδέ-
 δωκεν ὁ ἀγαθὸς Κύριος, βιασάμενος εἰς φόνον. Καὶ
 ἔσται λοιπὸν ὄναρ, μᾶλλον δὲ κακοηθείας καὶ κυβείας
 ἔργον τὸ τοιοῦτον, ὅτι ὁ Κύριος, κυβείῃ τινὶ ἑαυτὸν
 κρύψας, ἄλλον ἀντ' αὐτοῦ παραδέδωκε² καὶ ἔσται ἡ
 παρὰ σοῦ μωρολογία συκοφαντοῦσα μὲν τὴν ἀλή-
 θειαν, μὴ δυναμένη δὲ, ἀλλ' ἐλεγχομένη ὑπ' αὐτῆς
 τῆς ἀληθείας, ἀσυστάτως τὸ ποίημα τοῦτο εἰσ-
 ηγουμένη.

Sicque tua illa stultissima cavillatio veritati quidem calumniam struet, nec quod volet tamen asse-
 qui poterit, sed de figmento illo temere ac sine ulla stabilitate proposito vel ab ipsa veritate redar-
 guetur.

Θ. Πάντη γὰρ ἐλέγχει τοῦτον τὸν αἰρεσιάρχην ἡ ἀλή-
 θεια ἐν Ἰαλαίῃ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ. Παντὶ γὰρ τοι
 δῆλον, ὅτι Χριστὸς ἔχων ἐπὶ τὸ πάθος ἔλθοι, καὶ θελή-
 ματι ἰδίου καὶ τοῦ ἰδίου Πατρὸς, καὶ εὐδοκίᾳ τοῦ ἀγίου
 Πνεύματος ἔλαβι τὴν σάρκα, ἐνανθρωπήσας ἐν ἡμῖν,
 ἐν τελειότητι Θεὸς ὢν, ἀπ' ἀρχῆς ἐκ Πατρὸς γεγεν-
 νημένος, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· ἐπ' ἰσχυάτων δὲ τῶν
 ἡμερῶν ἐν μήτρᾳ παρθένου γενέσθαι καταξιώσας,
 εἰς ἑαυτὸν τε σῶμα ἀναπλασάμενος, καὶ γεννηθεὶς ἐν
 ἀληθείᾳ, καὶ ἐνανθρωπήσας ἐν βεβαιώσει, ἵνα ἐν αὐτῇ
 πάθῃ ὑπὲρ ἡμῶν τῇ σαρκί, καὶ τὴν ψυχὴν δὴ ὑπὲρ
 τῶν ἰδίων προβάτων· ὡς ἐλέγχει τούτους λέγων·
 Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱερουσόλυμα, καὶ ὁ Υἱὸς
 τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται, καὶ ἀποκτανθήσε-
 ται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Τοῖς τε
 υἱοῖς Ζεβεδαίου φήσας· Δύνασθε πίνειν τὸ ποτήριον
 ὃ μέλλω πίνειν· ὡς καὶ ὁ ἀπόστολος λέγει Πέτρος·
 Θανατωθεὶς σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι. Καὶ
 πάλιν· Ὅς ἐπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί· πάλιν δὲ

mirabiliter convicit. Nec minus in præsentia fuit
 ejusdem Basilidæ nugæ refellentur qui e cælo
 delapsus, et cœlestia manifeste contemplatus est,
 vel e cælo potius, hoc est scopo veritatis excidit :
 nam si cœlum istud ab angelis quos ille constituit,
 est productum, et ii rursus a superioribus, supe-
 riores a supremis procreati sunt, eo res nimirum
 recidet, ut summa illa virtus, quæ Abrasax dicitur,
 universa condiderit, sitque omnium quæcunque
 sunt causa, nec absque illa quidquam exstiterit :
 74 cum hæc ipsa principium, ac primum rerum
 omnium exemplar ab illis esse dicatur : adeoque
 sequitur mundi hujus quem vocant defectum non
 ad aliud esse quam ad primum illud principium
 causamque eorum, quæ sunt postea facta, referen-
 dum. Illud vero de eodem percontari oportet : Quid
 tu tandem, mi homo, nos in tantam multitudinem
 compellis, ac non potius ad principium ipsum, hoc
 est unum Deum et omnipotentem deducis? quando-
 quidem sive hoc sive alio modo statuas, unum
 omnino rerum omnium principium ac Dominum
 fateri necesse sit. Quin hoc velim mihi, fabulosi
 hujus commenti architecte, de Christo respondeas.
 Si in crucem Simon ille Cyrenæus est sublatus,
 non igitur per Christum parata nobis est salus, sed
 per Simonem; nec jam per Christum mundus sal-
 vum fore se sperare debeat, utpote qui minime sit
 passus. Neque enim salutis esse causa Simon po-
 test, purus utique ac putus homo, neque quidquam
 amplius. Ad hæc unigenitum Dei Filium calumnie
 condemnas, si alterum bonus Dominus violenter ad
 necem suo loco tradiderit. Nec aliud tota res præ-
 ter somnium erit, imo malignitatis præstigiæque
 specimen, cum semetipsum Dominus fraudulentis
 artibus subducens sui vicarium alterum substituat.

Calumniam struet, nec quod volet tamen asse-
 qui poterit, sed de figmento illo temere ac sine ulla stabilitate proposito vel ab ipsa veritate redar-
 guetur.

IX. Hæc enim hæresiarcham istum tam in Veteri
 quam Novo Testamento omni ex parte convicit.
 Siquidem nemini est obscurum, Christum sua
 sponte ad supplicium venisse, atque etiam volun-
 tate cum sua tum Patris ac sancti Spiritus addu-
 ctum, uti carnem indueret, et inter nos hominem se
 faceret, cum nihilominus perfectus esset Deus, a
 Patre principio sine ullo initio vel tempore genitus.
 Qui postremis temporibus in virginis utero formari
 voluit, sibi que corpus effinxit, ac revera genitus, et
 homo sine ullo furore factus est, uti pœnas in ea quam
 susceperat carne pro nobis experiretur, ac pro
 omnibus suis animam traderet. In quo hæreticos illos
 perspicue refellit dum ita loquitur : Ecce ascendi-
 mus Hierosolimam, et Filius hominis tradetur, et
 occidetur, et 75 tertia die resurget³. Tum insuper cum
 Zebedæi filiis ait : Potestis bibere calicem quem ego
 bibiturus sum⁴? Quo illa apostoli Petri verba perti-
 nent : Mortificatus carne, vivificatus autem spiritu⁵.

¹ Ε. καταφθίγγεις. ² Matth. xx, 18. ³ ibid. 22.

⁴ I Pet. iii, 18.

Ac rursum: Qui pro nobis in carne passus est. Sed et Joannes ita scribens: Si quis negat Christum in carne venisse, hic est Antichristus¹. Ad hæc sanctus Paulus: Qui mortem, inquit, gustarit, mortem inquam crucis². Id quod Moses diu ante prænuntians dicebat: Videbitis vitam vestram coram vobis e ligno suspensam³. Vita porro nostra non Cyrenæus Simon, sed ille est ipse, qui pro nobis ideo passus est, ut nos passionibus nostris exsolveret, quique ideo mortuus carne mors ipsa mortis esse voluit, ejus ut stimulum frangeret: idem terræ ad interiora descendit, ut adamantinos vectes effringeret. Qua re confecta captivas sursum animas evexit, atque inferos exhaustit.

X. Tantum igitur abest ut Simoni Christus causam mortis attulerit, ut ei semetipsum exposuerit. Nam quid tandem ais, mortalium omnium infelicissime? Non libere profiteri quæ vellet potuit, et ab illis nisi in cruce suspendi vellet recedere? At scilicet Dei Verbo adhibendæ joculares præstigiæ fuerunt, ut alium ad mortem, crucisque supplicium obeundum vice sua traderet, is præsertim qui dixerit: *Ego sum veritas et vita*⁴! Atqui neque vitæ est alteri mortem consciscere, neque quod revera inest in sese dissimulare, aliaque pro aliis ostendere, veritatis. Desinet enim veritas esse, si sit fraudis et erroris artifex, suumque ipsamet opus abscondat, ac contrariam calliditatem ad negotium suum accommodet. Postremo ut dicendi finem faciam: *Væ mundo a scandalis*⁵, et operantibus iniquitatem! Quam multi non modo sibi tenebras offuderunt, sed et aliis quos errori suo postea faciles atque obsequentes nacti sunt! Sed prudentibus veritas apparebit; Basilidæ vero, et ejusmodi farinæ hominum studium constabit ab errore pro-
fectum.

Hæc habui quæ de hac hæresi, ejusque fabulis dissererem. A qua deinceps ad aliam me conferam. Quis enim non illam hæresin facile deprehendat nihil præter figmentum esse, **76** instarque cerastæ in arena defossam, solo cornu duntaxat exerto iis qui in ipsam incurrerant exitium afferre? Verum et peccatorum cornu Dominus contrivit, et justi cornu solum exaltabitur⁶, hoc est veritatis fides. Posteaquam igitur veritatis illud doctrina

ADVERSUS NICOLAITAS,

Quæ est hæresis V, sive XXV.

I. Nicolaus e numero viri diaconorum fuit, qui

¹ I Joan. iv, 2. ² Phil. ii, 8. ³ Deut. xxviii, 66. ⁴ I Joan. i, 9. ⁵ I Joan. i, 7. ⁶ I Joan. i, 9.

(63) *Ὁψεσθε τὴν ζωὴν*. Hic locus e Deut. xxviii, 66, de Christo a nonnullis PP. accipi solet, ut ab Aug., lib. xvi contra Faust., c. 23; Tertulliano lib. contra Jud., c. 11.

(64) *Νικολαῖτων*. De sectæ vel auctore vel ἐκ-
ωρύμῳ, veteres a se invicem dissentiunt. Magis

A Ἰωάννης λέγων· Εἰ τις οὐ λέγει τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, οὗτος Ἀντίχριστός ἐστιν. Ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος φησὶ· Γενσάμενος θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ· ὡς καὶ Μωϋσῆς προαναφωνῶν ἔλεγεν· Ὁψεσθε τὴν ζωὴν (63) ἡμῶν κρεμαμένην ἀπέναντι ὑμῶν ἐπὶ ξύλου. Ζωὴ δὲ ἡμῶν οὐκ ὁ Σίμων ὁ Κυρηναῖος, ἀλλ' ὁ ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθώς, ἵνα τὰ ἡμέτερα πάθῃ διαλύσῃ, καὶ θανὼν σαρκὶ θάνατος θανάτῳ γένηται, ἵνα τὸ κέντρον τοῦ θανάτου κλάσῃ, καταβάς εἰς τὰ καταχθόνια, ἵνα τοὺς ἀδαμαντίνους μαχλοὺς συντρίβῃ. Ὅπῃ ποιήσας, ἀντήγαγε τῶν ψυχῶν τὴν αἰχμαλωσίαν, ἐκένωσέ τι τὸν ἄδην.

B I. Οὐκ ἄρα οὖν αἷσις θανάτου γέγονεν ὁ Χριστὸς τῷ Σίμωνι αὐτὸς ἐκτὸς παραδούς. Τί γὰρ λέγεις, ὦ ἀθλίε; πάντων ἀνθρώπων; Οὐκ ἔδύνατο ἐλευθεροποιεῖν καὶ ἀναχωρῆσαι ἀπ' αὐτῶν, εἰ μὴ ἐθέλητε σταυρωθῆναι; Ἀλλὰ παίγνιον ἐποίησε κυβέλας ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, καὶ ἄλλον ἀντὶ αὐτοῦ παρείδου ἀποθανεῖν καὶ σταυρωθῆναι, ὁ λέγων· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, φησὶ, καὶ ἡ ζωὴ! Ἢ δὲ ζωὴ οὐκ ἂν ἐτέρῳ θάνατον παρασκευάσει· καὶ ἡ ἀλήθεια οὐκ ἂν κρύψῃ τὸ ἐν ἀληθείᾳ παρ' αὐτῆς γινόμενον, καὶ ἕτερα ἀντὶ ἐτέρων ὑποδείξῃ. Οὐκέτι γὰρ ἡ ἀλήθεια εὐρεθήσεται ἀλήθεια πλάνην ἐργαζομένη, καὶ κρύπτουσα τὸ ἐκτὸς ἔργον, δι' ἐναντίου δὲ πραγματευομένη σοφισματος. Καὶ ἀπλῶς ἐκ πάντων, ὡς εἰπεῖν, ἵνα μὴ μηχανῶ τὸν λόγον, Οὐαὶ τῷ κόσμῳ ἀπὸ τῶν σκαρδαλιῶν, καὶ τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀνομίαν! Πόσοι ἐκτελεῖς σκότος ἡδύρηνται, καὶ ἄλλοις τοῖς μετέπειτα τῷ σκότει αὐτῶν πειθομένοις! Τοῖς δὲ συνετοῖς φανήσεται ἡ ἀλήθεια· ἡ δὲ Βασιλείου καὶ τῶν τοιοῦτων πραγματεία πλάνης ἔργον ἐλεγχθήσεται.

Καὶ ταῦτά μοι περὶ ταύτης τῆς αἵρέσεως καὶ τοῦ μύθου τούτου εἰρήσθω. Ἐντεῦθεν δὲ ἐφ' ἐτέραν αἵρεσιν βαδισῶμαι. Τίνι γὰρ οὐ φωρατὴ ἔσται ἡ τοιαύτη αἵρεσις, μῦθος τις οὔσα, καὶ ὡς κέρατου τρόπον ἐν ἄμμῳ κεχωσμένη, διὰ δὲ τοῦ κέρατος ἐν ἄερί προκύπτουσα, καὶ τὸν θλεθρον τοῖς περιτυγχάνουσιν αὐτὴν ἐργαζομένη; ἀλλὰ καὶ τὸ κέρας τῶν ἁμαρτωλῶν ὁ Κύριος συνέτριψε, τὸ δὲ κέρας τοῦ δικαίου

D *μύρον* ὑψωθήσεται, ὅπερ ἐστὶ πίστις ἀληθείας. Διὸ, καὶ τοῦτον συντρίψαντες τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ, ἐπὶ τὰς μετέπειτα διέλθωμεν, Θεὸν βοῦθὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΚΑΤΑ ΝΙΚΟΛΑΪΤΩΝ (64).

Αἵρεσις Ε', ἡ καὶ ΚΕ'.

A. Νικολᾶος γέγονεν εἰς ἀπὸ τῶν ἐπὶ διακόνων, τῶν

¹ I Joan. xiv, 6. ² Matth. xviii, 7. ³ Psal. lxxiv, 11.

strum erroris fuisse præter Epiphanium censent Irenæus lib. i, cap. 27. Ignatius, Philastrius, et alii. At Clemens lib. iii Strom., Nicolaum cum ab aliis animi ornamentis, tum a temperantia commendat; ejusque virgines filias fuisse narrat: sed ex quadam sententia, quam is coram apostolis

ἐκτελεγμένων ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἅμα Στεφάνῳ τῷ Ἀ
ἀγίῳ καὶ πρωτομάρτυρι, καὶ Προχόρῳ, καὶ Παρμενῇ,
καὶ τοῖς ἄλλοις. Οὗτος, ἀπὸ τῶν Ἀντιοχείων ἐρμώμενος,
προσέλυτος γίνεται. Μετέπειτα δὲ καταδεχόμενος τὸν
περὶ τοῦ κηρύγματος λόγον τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτὸς
συνήφθη τοῖς μαθηταῖς, ἐν τε τοῖς προκριτέοις τὰ
πρῶτα ἐξισταζόμενος. Ἐντεῦθεν καὶ ἐν τοῖς ἑκλι-
γεῖσιν εἰς τὴν τῶν χρηρῶν τότε ἐπιμέλειαν ἐγκατε-
ριθμήθη. Ὑστερον δὲ τοῦτον ὑπέδω ὁ διάβολος, καὶ
ἐξηπάτησεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν τῇ αὐτῇ πλάνῃ τῶν
πραιρετημένων παλαιῶν, κατατρωθῆναι μεζόνως ὑπὲρ
τούς πρῶην. Γύναιον γάρ οὗτος ἔχων εὐμορφον, καὶ
ἀπὸ τοῦ γυναικὸς ἐγκρατευσάμενος, ὡς κατὰ μέγισ-
τον ἑώρα θεῷ προσανεχόντων, μέχρι τινὸς ἐκαρτέρει.
Οὐ μὴν εἰς τέλος ἔνεγκε κρατεῖν τῆς αὐτοῦ ἀκρα-
σίας· ἀλλὰ βουλευθεὶς ὡς κύων ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἐμετον
ἐπιστρέφειν, προφάσεις τινὰς οὐκ ἀγαθὰς ἑαυτῷ θη-
ρώμενος ἐπενόει πρὸς ἀπολογίαν τοῦ ἰδίου τῆς ἀκο-
λασίας πάθους, ἃ μᾶλλον συνέφερεν ἢ αὐτῷ. Εἶτα οὖν
τοῦ σκοποῦ ἐκπεσὼν, τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ συνήφθη ἀπει-
ριέρχως. Οὗτος δὲ, ἀσχυρόμενος τὴν ἑαυτοῦ ἥτταν,
καὶ ὑφορώμενος φωροῦναι, ἐτόλμα λέγειν, ὅτι, εἰ μή
τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν λαγνεύει, ζωῆς οὐ δύναται
μετέχειν τῆς αἰωνίου. Ἐκ προφάσεως γὰρ εἰς πρό-
φασιν μετηνέχθη ἑτέραν. Ὅρων γὰρ τὴν ἑαυτοῦ σύμ-
φειον κάλλει μὲν διαπρέπουσαν, ταπεινότητι δὲ φερο-
μένην, ἐξηλοτύπησε ταύτην, καὶ κατὰ τὴν ἰδίαν
ἀσέλγειαν τοὺς ἄλλους εἶναι νομίσας, τὰ πρῶτα μὲν
ἐμπαροινῶν εἰς τὴν ἰδίαν γαμετὴν διετέλει, καὶ δια-
βολὰς τινὰς αὐτῇ ἐπιφέρων διὰ λόγων· τὸ δὲ πέρας
ἑαυτὸν κατέσπασεν οὐ μόνον εἰς τὴν χρῆσιν τῆς σαρκὸς
τὴν κατὰ φύσιν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ εἰς
βλάβημον ὑπόνοιαν, καὶ βλάβην κακοτροπίας, καὶ
πλάνην παρεισδύτως πονηρᾶς.

Β. Καὶ ἐντεῦθεν ἄρχονται οἱ τῆς ψευδωνύμου γνώ-
σεως κακῶς τῷ κόσμῳ ἐπιφύεσθαι· φημί δὲ Γνωστι-
κοί, καὶ Φιδιωνῖται, καὶ οἱ τοῦ Ἐπιφανοῦς καλούμε-
νοι, Στρατιωτικοί τε καὶ Λευιτικοί, καὶ ἄλλοι πλείους.
Ἐκαστος γὰρ τούτων, τὴν ἑαυτοῦ αἵρεσιν τοῖς πά-
θεσιν αὐτοῦ ἐπισπώμενος, μυρίας ὁδοὺς ἐπενόησε
κακίας. Τινὲς μὲν γὰρ αὐτῶν Βαρβηλῶ τινὰ δοξά-
ζουσιν, ἣν ἄνω φάσκουσιν εἶναι ἐν ἐγγύῳ οὐρανῷ.
Ταύτην δὲ ἀπὸ τοῦ Πατρὸς προεβλήσθαι φασί. Μη-
τέρα δὲ αὐτὴν εἶναι οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαῶθ (65) λή-
γουσιν, οἱ δὲ τοῦ Σαβαῶθ. Τὸν δὲ υἱὸν ταύτης κεκρα-
τημέναι τοῦ ἐγγύου οὐρανοῦ ἐν θράσει τινὶ καὶ ἐν
τυραννίδι. Λέγει δὲ τοῖς ὑποκάτω, ὅτι Ἐγὼ εἰμι,
φησὶν, ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ
οὐκ ἔστιν ἕτερος θεός. Τὴν δὲ Βαρβηλῶ ἀκηκοέναι
· ἢ γρ. ὦν καὶ ἐν τοῖς. ἢ γρ. συνέφερεν τοῦ ἰδίου σκοποῦ ἐκπεσόντι τῇ ἰδ. γυν. συναφθῆναι. ἢ Act. vi,
5 sqq.

dixerat, deīn παραχρησασθαι τῇ σαρκί, flagitiosi do-
gmatibus occasionem esse natam. Sic enim ille lib. II
Siron. : Τοιοῦτοι δὲ καὶ οἱ φάσκοντες ἑαυτοὺς Νι-
κολάῳ ἐπισθαι ἀπομνημόνευμά τι τάνδρος φέροντες
ἐκ παρατροπῆς τὸ δεῖν παραχρησθαι τῇ σαρκί. Ἀλλ'
ὁ μὲν γενναῖος κολούειν δεῖν ἐδῆλου τὰς τε ἡδονὰς,
τὰς τε ἐπιθυμίας· καὶ τῇ ἀσκήσει ταύτῃ καταμαρτί-

ab apostolis delecti sunt, una cum S. Stephano
protomartyre, ac Prochoro, Parmena sociisque cæ-
teris. Hic oriundus Antiochia sese ad Judæorum
sectam aggregavit. Postea Christianum dogma
complexus, ad discipulos adjunctus, atque inter
primarios annumeratus est¹. Inde in eorum ordi-
nem relatus est, qui ad viduarum præfecturam
electi sunt. Verum postea in eum se diabolus insi-
nuavit, ejusque mentem veterum illorum, quos
commemoravimus, erroribus imbuivit, ut etiam ma-
jus ipsi quam iisdem illis vulnus infligeret. Nam
cum uxorem haberet eleganti specie mulierem, ab
ea sibi aliquandiu temperavit, ut eos imitaretur,
quos Deo penitus addictos cerneret. Sed non in-
temperantiam suam perpetuo coercere potuit.
Quippe canis instar ad vomitum redire cupiens,
et malos quosdam colores excusationesque præ-
texens, ea ad libidinis suæ patrociniū excogitavit,
quæ magis ex usu sibi esse viderentur. Qua spe
cum excidisset, tum demum sine ulla tergiversa-
tione cum uxore consuetudinem habere instituit.
Verum suæ sibi ignaviæ conscius, ac ne deprehen-
deretur veritus, jactare illud ausus est : nisi qui
singulis diebus luxuriæ vacet, sempiternam salu-
tem neminem posse consequi. Ita ab excusatione
una in alteram delapsus est. Cum enim conjugem
suam præstanti esse forma videret, humilemque
sese præstare, zelotypia commotus, ac de libidine
sua cæterorum mores interpretatus, **77** primum
uxorem suam contumeliose est aggressus, eique
certa crimina per calumniam objecit. Demum vero
non solum ad usitatum inter homines ac naturalem
usum corporum prolapsus est; verum etiam in
plenum illud in Deum contumeliæ dogma, impro-
bitatisque damnum, atque errorem pravitatis om-
nis conciliatorem erupit.

II. Ab hoc fonte derivati, ac pessime in mundum
introducuntur hæretici illi, qui eam sibi, quam
falso nominant, cognitionem vindicant : cujusmodi
sunt Gnostici, Phibionitæ, et quibus ab Epiphane
nomen est inditum. Tum etiam Militares, Levitici,
aliique complures. Quorum quilibet hæresin pro-
priam ad animi sui affectiones accommodans, sex-
centas nequitiae vias excogitavit. Nam eorum aliqui
Barbelionem nescio quam celebrant, cui in octavo
cælo domicilium attribuunt. Hanc a Patre produ-
ctam affirmant; matremque alii Jaldabaoth, alii
Sabaoth faciunt. Et quidem illius, ut aiunt, filius
septimi cæli per summam audaciam ac tyrannidem
compos est factus. Isque inferiores alloquens : *Ego,*
inquit, primus sum, ac postremus, nec alius præ-

· ἢ γρ. ὦν καὶ ἐν τοῖς. ἢ γρ. συνέφερεν τοῦ ἰδίου σκοποῦ ἐκπεσόντι τῇ ἰδ. γυν. συναφθῆναι. ἢ Act. vi,
5 sqq.

νεῖν τὰς τῆς σαρκὸς ὁρμὰς τε καὶ ἐπιθυμίας. Οἱ δὲ
εἰς ἡδονὴν τράγων δίχην ἐκχυθέντες, ὅλον ἐφουδι-
ζόντες τῷ σώματι καθηδουπαθούσιν.

(65) Οἱ μὲν τοῦ Ἰαλδαβαῶθ. Α τῇ ei ΝΖΝ delu-
ctum videtur, quasi matricem patrū, ac propaga-
tricem vim dixeris.

ter me Deus est. Quod audiens Barbelo lacrymata est. Eandem porro venusta specie principibus semper apparere dicunt, ab iisque semen per voluptatem ac profluvium auferre; nimirum ut vim suam in diversos distractam iterum recuperet. Cujus dogmatis occasione sceditatis suæ mysterium in orbem invexit. Atque eorum plerique, quos commemoravi-
mus, quo tandem pacto quod ne proferre quidem licet miro improbitatis artificio in promiscuo mulierum concubitu, immanique turpitudine volutari docuerunt? quemadmodum sanctissimus Paulus alibi declarat his verbis: *Quæ enim occulto sunt ab ipsis turpe est vel dicere*¹.

III. Verum si qui contrariam huic errori refutationem a Spiritu sancto profectam videre cupiat, ea ex sancti Joannis Apocalypsi cognosci poterit, qui ad unam Ecclesiarum ex Christi Domini persona scribens, sive ad episcopum, qui ei præpositus fuerat, cum angeli sancti virtute qui in altari erat, ita loquitur: *Sed hoc habes boni, quia odisti facta Nicolaitarum, quæ et ego odi*². Alii vero Prunicam quamdam **78** eodem quo isti commento venerantes, et ex illo turpitudinis dogmate cupiditatibus suis obsequentes, Prunicæ, inquit, vires ex corporibus profluviiisque colligimus; ex semine nimirum, ac menstruis, de quibus paulo post, cum de his particulatim agemus, subtilius disseremus, non ut audientium, legentiumve sensus inquinemus, sed ut prudentioribus vehementius adversus illos odium pessimorumque facinorum detestationem injicere possimus. Neque vero scelestos illos calumniose traducimus, sed quæ ab ipsis geruntur, ea uti res habet, palam omnibus exponimus. Sunt et ex illis aliqui, qui Jaldabaoth præcipue colunt, eumque Barbelonis priorem natu filium esse prædicant: ideoque habendus ei honor est, inquit, quod recondita multa patefecit. Hinc est quod certos libros Jaldabaoth nomine inscriptos ac commentitios habent; necnon barbaras principum, ut asserunt, ac potestatum per unumquodque cælum appellationes innumeras, qui omnes hominum animis sunt contrarii. Sane ingens humano generi fraus est ex istiusmodi hominum errore comparata. Alii Caulancauch cuidam eandem venerationem deferunt, quo nomine unum ex principibus appellant. Quibus vocum terriculis commentitiisque ac barbaris appellationibus imperitis hominibus imponere conantur. Sed peritioribus, et iis qui cujuscunque nominis, ac propositæ rei notitiam per divinam quamdam scientiam ejusdem sunt Dei beneficio consecuti, quid facilius quam ista fabulorum ab illis errorum conficta dogmata refellere?

IV. Cum enim Prunicum nominant nihil ea vox

¹ Ephes. v, 12. ² Apoc. ii, 6. ³ γρ. Προϋναικον.

(66) Προϋναικον γὰρ ἐὰν εἰπωσι. Προϋναικος Hesychio bajulum ac mercenarium significat. Οἱ μισθοῦ κομίζοντες τὰ ὄνια ἀπὸ τῆς ἀγορᾶς, οὓς τινες παιδαριώνας καλοῦσι, δρομείς, τραχείς, ὀξείς εὐκί-

την λόγον τοῦτον, καὶ κλαῦσαι. Ταύτην δὲ δεῖ φαίνασθαι τοῖς ἀρχουσιν ἐν εὐμορφίᾳ τινί, καὶ ἀποσυλῆν τὸ ἐξ αὐτῶν σπέρμα δι' ἡδονῆς καὶ ἐκχύσεως, ἵνα δῶκεν τὴν αὐτῆς δύναμιν τὴν εἰς διαφόρους σπαρείσαν αὐτοῖς πάλιν ἀνακομίσῃ. Καὶ οὕτως ἐκ τοιαύτης ὑποθέσεως τὸ τῆς αὐτοῦ αἰσχρολογίας μυστήριον τῷ κόσμῳ ὑπαισθηνεῖται. Καὶ τινες, ὡς ἔφην, τῶν προειρημένων διὰ πολλῆς κακομηχανίας, ἃ μὴ θέμις λέγειν, πῶς ἐν πολυμυρίᾳ γυναικῶν, καὶ ἐν αἰσχροποιίαις ἀντηχίοις ἀναστρέφεσθαι ἐδίδασκαν, ὡς καὶ ποὺ ὁ ἀγιώτατος Ἀπόστολος φησὶ· Τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὅρα· αὐτῶν αἰσχρὸν ἐστὶ καὶ λέγειν.

Γ. Τῷ δὲ βουλομένῳ τὴν ἀντίθετον ἰδεῖν ἐκ Πνεύματος ἁγίου περὶ τῆς τοῦτου αἰρέσεως ἀνατροπῆν, ἱστέον ἐστὶν ἀπὸ τῆς τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, ὅς, γράφων μὲτ' τῶν Ἐκκλησιῶν ἐκ προσώπου Κυρίου, τοῦτέστι τῷ ἐπισκόπῳ τῷ ἐκείνῳ κατασταθέντι, σὺν τῇ δυνάμει τοῦ ἁγίου ἀγγέλου τοῦ ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου, φησὶν· Ἐχεῖς δὲ τι καλόν, ὅτι μισεῖς τὰ ἔργα τῶν Νικολαϊτῶν, ἃ καὶ ἐγὼ μισῶ. Προϋναικόν³ τε ἄλλοι τιμῶντες τινὰ, ὡς καὶ οὗτοι, μυθῶδες πάλιν εἰς ταύτην τὴν ὑπόνοιαν τῆς αἰσχροργίας τὰ ἐαυτῶν πάθη ἐπιτελοῦντές φασι· Τῆς Προϋναικου τὴν δύναμιν συλλέγομεν ἀπὸ τῶν σωμάτων, διὰ τε τῶν ρευστῶν· φημὶ δὲ γενῆς καὶ καταμηνίων, περὶ ὧν ὀλίγω ὑστερον, ὅταν περὶ αὐτῶν μονομερῶς λέγειν ἐπιβαλλώμεθα, κατὰ λεπτότητα ὑφηγήσομαι, οὐκ εἰς τὸ χρᾶναι ἀκοῆς τῶν ἀκουόντων ἢ ἐντυγχανόντων, ἀλλ' εἰς τὸ τοῖς συνειστέλλουσιν ἐργάζεσθαι πρὸς αὐτοὺς, καὶ ἀποτροπῆν τῆς τῶν κακῶν ἐργασίας, οὐ συκοφαντῶν τοὺς ἀλιτηρίους, ἀλλὰ κατ' ἀλήθειαν τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα εἰς τοῦμρανὸς θριαμβεύων. Ἄλλοι δὲ τῶν προειρημένων Ἰαλδαθαῶθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι πρῶτον υἱόν, ὡς ἔφην, τῆς Βαρθιλω· καὶ διὰ τοῦτό φησι δεῖν ἄγειν αὐτῷ τὴν τιμὴν, ὅτι πολλὰ ἀπεκάλυψεν. Ὅθεν καὶ βιβλία τινὰ ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἰαλδαθαῶθ ποιητεύονται ἐκτυποῦντες, καὶ ὀνομασίας μυρίας βαρβαρικὰς ἀρχόντων, φησὶ, καὶ ἔξουσίων καὶ ἑκαστον οὐρανὸν ἐναντιουμένων τῇ τῶν ἀνθρώπων ψυχῇ. Καὶ πολλὰ ἀπλῶς ἢ διὰ τῆς πλάνης αὐτῶν γινόμενῃ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων ἐπιβουλῇ. Ἄλλοι δὲ τὸν Καυλακαὺχ ὡσαύτως δοξάζουσιν, ἀρχοντά τινος τοῦτον οὕτω καλοῦντες, φαντασιάζειν φιλοτιμούμενοι τοὺς ἀπείρους διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἐκπλήξεως, καὶ ἐπιπλάστου τῆς τοῦ ὀνόματος βαρβαρουνυμίας. Τοῖς δὲ ἐμπείροις καὶ ἐκ Θεοῦ λαβοῦσι περὶ ἑκάστης ὀνομασίας καὶ ὑποθέσεως τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως χάριν, πῶς οὐκ εὐθυλόγητα τὰ τῆς μυθώδους αὐτῶν πλάνης διδάγματα καὶ ἐχέγγυα;

Δ'. Προϋναικον ἐὰν εἰπωσι (66), τὸ ὄλον ἐστὶν ἡδονή.

νητοί, γοργοί, μισθωτοί. Idem sere apud Suidam Vulgo a πρὸς et ἐνείκῳ deducunt, aut a πρὸς et νεῖκος. Nam et ὑδριστὴν interpretantur; itaque Phavorinus. Qui et addit πόριλος τὸ αἰδοῖον. Quod de

πιθείας καὶ ἐκχαρδίας ἐξεύρεσις. Πάν γὰρ τὸ προυνικευόμενον λαγνείας ὑποφαίνει τὸ ἐπώνυμον· φθορᾶς δὲ τὸ ἐπιχείρημα. Ἐπὶ τοῖς γὰρ τὰ σώματα διακορεύουσιν. Ἑλληνική τις ἐστὶν ἡ λέξις τὸ Ἐπρουνίκευσε¹ ταύτην. Ὅθεν καὶ ἐν μύθοις ἀναγράφουσιν οἱ τὰ Ἑλληνικά συγγραφάμενοι Ἑλλήνων ἀπατεῶνες, περὶ κάλλους λέγοντες οὕτως, ὅτι κάλλος προύνικον. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Καυλαυκαύχ τις τῶν γινωσκόντων οὐ καταγελᾷ, ὅτι τὰς Ἑβραϊστὶ καλῶς εἰρημένας λέξεις, καὶ Ἑλληνιστὶ καλῶς ἑρμηνευθείσας, καὶ νῦν παρὰ τοῖς Ἑλληνιστὶ ἀναγινώσκουσι φανερὰς οὔσας, καὶ οὐδὲν σχολιδὸν ἔχουσας, αὐτοὶ εἰς εἰδωλοποιίας τε καὶ εἰς μορφάς, καὶ εἰς ἀνυποστατικὰς ἀρχάς, καὶ ὡς εἰπεῖν ἀνδριαντοπλασίας τοῖς ἀφελέσι διὰ φαντασίας τὴν πλάνην ὑποσπεύροντες, ἀνατυποῦσιν εἰς τὴν τῆς αἰσχρᾶς αὐτῶν καὶ μυθώδους τέχνης ὑποσποράν; Καυλαυκαύχ γὰρ ἐν τῷ Ἰσαΐα (67) γέγραπται, λέξις τις οὔσα ἐν τῇ δωδεκάτῃ ὁράσει, ἐνθα λέγει· *Θλίψιν ἐπὶ θλίψει, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι*. *Ἐτι μικρόν, ἔτι μικρόν προσδέχου*. Ὡς καὶ αὐτὰ τὰ Ἑβραϊκὰ ῥήματα τελειότατα ἐνταῦθα παρεθήσονται αὐταῖς λέξεσιν, ὡς ἐστὶ γεγραμμένον. Τὸ γὰρ Σαυλασαῦ σαυλασαῦ ἑρμηνεύεται *Θλίψις ἐπὶ θλίψιν*. Καυλαυκαύχ καυλαυκαύχ, ἐλπίς ἐπ' ἐλπίδι· Ζητράμ ζητράμ, *ἔτι μικρόν ἔτι μικρόν προσδέχου*. Ποῦ οὖν ἡ τούτων μυθολογία; ποῦ ἡ κίσσησις τῆς φαντασιολογίας; Πόθεν τῷ κόσμῳ τὰ ζιζάνια; Τίς ὁ ἀναγκάσας εἰς ταυτοὺς ἐπισπάσασθαι βλεθρον τοὺς ἀνθρώπους; Εἰ μὲν γὰρ γινώσκοντες μεταποίησαν τὰς ὀνομασίας εἰς φαντασίαν ἀπώλειας, ἑαυτοῖς προφανῶς αἰτιοὶ γεγόνασιν· εἰ δὲ ἀγνοοῦντες ἂ μὴ ᾔδεισαν ἔφασαν, οὐδὲν αὐτῶν ἀθλιώτερον. Μωρὰ γὰρ ταῦτα ὡς ἀληθῶς· καὶ παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ ἐν Θεῷ ἐνεστὶν ἰδεῖν. Ἰδοῦπαθείας γὰρ χάριν ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς πειθομένους ἀπώλεσαν καὶ ἀπολλύουσι. Πνεῦμα γὰρ ἐστὶ πλάνης, ὥσπερ φύσημα ἐν αὐλῇ διαφόροις κινήμασιν ἑκαστον τῶν ἀφρόνων κινῶν κατὰ τῆς ἀληθείας. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς ὁ αὐλὸς μίμημά ἐστι τοῦ δράκοντος, δι' οὗ ἰλόλησεν ὁ πονη-

aliud quam voluptatum excogitatas illecebras indicat. Nam quidquid prounikeuόμενον dicitur, id venereæ libidinis significationem, et tentatam ab aliquo corruptelam demonstrat. Nam ad eorum facinus, qui puellis stuprum offerunt, Græcorum usitata vox est, Ἐπρουνίκευσε ταύτην, hoc est, stuprum huic obtulit. Unde etiam impostores illi qui de rebus Græciæ scripserunt, cum de pulchritudine mentionem faciunt, κάλλος προύνικον appellant. Quod vero ad vocem Caulaucauch attinet, quis eorum qui nominis hujus potestatem noverit risum tenere possit, cum istos videat vocabula quædam Hebraice bene concepta, nec minus commode Græce reddita, ab **79** hisque qui Græce legunt plane intellecta, cum difficile nihil habeant, hæc illos tamen exprimendis suis idolis accommodare, hoc est inanibus formis, ac subsistentibus principiis, et, ut ita dicam, simulacrorum figmentis, dum vana illa nominum ambitione rudiorum mentibus errorem suum aspergunt, quo turpem illam ac fabulosam artem latius dissipent? Etenim vox illa Caulaucauch apud Isaiam scripta legitur in duodecima visione, cum ita loquitur: *Tribulationem super tribulationem, spem super spe: adhuc paululum, paululum adhuc expecta*². Quare ipsamet Hebraica verba, totidem ut illic leguntur descripta syllabis hoc loco subijciam. Quippe Tsau latsau, tsau latsau, *tribulationem super tribulationem*, significat. Caulacau, *spem super spem*. Zeer scham, zeer scham, *adhuc paululum, paululum adhuc expecta*. Ubinam igitur est illorum commentum? Ubi vanissimum illud somnium fetus instar ab istis conceptum? Unde hæc in mundo zizania? Quænam genus hoc hominum necessitas coegit, sibi ut voluntarium exitium consciscerent? Si enim ejusmodi vocabula cum eorum vim intelligerent perniciose ludificatione detorserunt, manifeste sibi inetipsis mali auctores fuerunt: sin per ignorantiam quæ nescirent usurpaverint, nihil his fugi potest infelicius. Stolidi quippe sunt hæc, atque

¹ γρ. προυνικεῦσαι ταύτην. ² Isa. xxviii, 10.

pravatum videtur. Sed nemo notionis ejus, quam Epiphanius ei voci tribuit, mentionem facit, ut idem sit quod porneúσθαι, vel φθοεῖν. Ac suspicari licet in ea significatione dici, quasi porνικεύειν et πορνικόν. Vir quidam doctus apud Diogenem in Xenocrate vocem illam ausus est rescribere, pro eo quod vulgo legitur πορνικούς. Verba Diogenis hæc sunt: Καὶ εἴποτε μέλλοι εἰς ἄττω ἀπείναι, φασὶ τοὺς θορροδῶδεις πάντας καὶ πορνικούς ὑποστέλλειν αὐτοῦ τῇ παρέρῳ. Verum sine veterum auctoritate codicum nefas est aliquid immutare. Apud Hesychium vero, ut recte observat idem, in vocabulo Σκίταλοι, ἀπὸ τῶν ἀφροδισίων, καὶ τῆς προυνικίας νυχτερινῆς. Ubi προύνικια pro re venerea usurpata videtur.

(67) Καυλαυκαύχ γὰρ ἐν τῷ Ἰσαΐα. I. locus ille Isaie xxviii, com. 10 et 13 legitur; sed Hebraica a LXX Senioribus discrepant: γρ *וְיָצַח וְיָצַח וְיָצַח וְיָצַח*; *Ἐνταῦθα ἡ ἐλπίς ἐπὶ ἐλπίδι, ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν προσδέχου*, I. *præceptum ad præceptum, spes ad spem, etc.*; vel: *Mandata, remanda, expecta, reexpecta*; quod de sacrilega iuimesi ac dicacitate Judæorum interpretatur He-

ronymus. At LXX: *Θλίψιν ἐπὶ θλίψιν, ἐλπίς ἐπ' ἐλπίδι*. *Ἐτι μικρόν, ἔτι μικρόν*. Videntur γρ pro *ו* legisse. Nec ideo accusandus est Epiphanius, ut a nescio quo factum est, quasi Hebraice nescierit. Hebraica ut erant exscripsit ille; tum ad singula vocabula Græcam interpretationem adjuuxit, cujusmodi in Ecclesia passim exaudiri solebat: et *ἐνταῦθα*, dixit, hoc est ita a LXX redditur. Quod autem idem ille censet, Nicolaitas impurissimi Dei sui nomen Καυλαυκαύχ e psal. xix sumpsisse: ubi ita scriptum est *כָּבֹד לַיהוָה* vox robusta; ac perpetuam Epiphanium ex Isaia transtulisse, mihi non probat; nam illis ipsis Isaie verbis abusos hæreticos testis est Hieron., cujus hæc verba sunt: *Hisque verbis abuti solet immundissima hæresis apud simplices quosque atque deceptos, ut terrorem faciat novitate sermonum; quod scilicet qui hæc verba cognoverit, et in coitu eorum meminerit, absque ulla dubitatione transeat ad regna cælorum*. Nicetas lib. 1 *Thesauri* Nicolaitas scribit Prunicum mulierem, et Caulaueam veneratos esse.

ridicula; quæ quisquis divinitus prudentiam nactus sit nullo negotio pervideat. Siquidem voluptatis gratia cum seipsos, tum quos habent sectatores perdiderunt, perduntque quotidie. Et quidem erroris ille spiritus quidam velut in tibia flatus est, qui unumquemque insipientium hominum diversis contra veritatem agnitionibus commovet. Atque adeo tibia serpentis figuram imitari videtur, per quem malus daemon locutus est, atque Evam decepit. Ad cuius exemplar expressa, et ad humanum genus illudendum confecta tibia est. Tu vero et illam mihi effigiem intueri, quam qui tibia canit in sese representat. Illic enim sursum faciem attollit, ac deorsum demittit, tum ad dextra sinistraque perinde ut ille vergit. Quippe diabolus iisce gestibus utitur, ut contumeliam in superos ostendet, et quæ in terra sunt sanctus evertat, totumque adeo terrarum orbem eodem exitio comprehendat, dum dextra pariter ac sinistra perniciem iis affert qui in ejus se fraudem committunt, ac sic tanquam musico instrumento

V. Sunt et alii quidam ex hæreticorum illorum grege, qui inania quædam nomina conflungunt, itaque dicunt: Initio tenebras, ac voraginem, et aquam fuisse: quæ a se invicem spiritus secreverit. Verum tenebræ contra spiritum iracundia ac furore percitæ sursum excurrentes cum eo congressæ sunt. Inde matrix nescio quæ genita prodiit, quæ ejusdem spiritus consuetudinem appetiit. Ex eaque quatuor Æones producti sunt. Ab his xiv alii procreati. Item dextra, sinistraque, necnon lumen ac tenebræ. Secundum hos omnes turpem quemdam æonem editum narrant, eumque cum ea, quam paulo ante diximus, matrice coisse: et ab utroque deos atque angelos, et daemones, ac septem spiritus ortum habuisse. Sed histrionica illa signa nullo negotio deteguntur: nam cum unum initio Patrem designant, subinde plures deos ostendunt, ut ipsummet errorem sua contra se quodammodo armare mendacia commonstrent, ac seipsum evertere; cum interim omni ex parte perspicua veritas appareat.

VI. Quid est igitur, Nicolae, tibi quod opponam? quidnam disputabo? Unde nobis turpem illum nescio quem æonem, ac nequitie radicem, et secundam illam matricem ac denique plures deos ac daemones invelis? Nam quod ad Apostolum attinet cum iis verbis utitur¹: Si sunt qui appellantur dii, cos nusquam esse significat. Cum enim, qui appellantur, dicit, sola illos appellatione constare, cum re ipsa minime subsistant, nec aliter quam quorundam opinione docuit. Nobis vero Deus, inquit, unus est, nobis, inquam, qui veritatis sumus cognitione præditi. Nec qui appellaretur, sed qui revera esset Deus, adjunxit. Quod si unus nobis est Deus, plures omnino esse non possunt. Accedit et Christi in Evangelio dictum illud: Ut cognoscant te solum verum Deum². Quo istiusmodi hominum, qui fictas fabulas, ac multiplicem divinitatem commenti sunt,

αὐτοὺς, καὶ ἐπὶ τῆς τῆς Εὐαγγ. Ἀπὸ τοῦ τύπου γὰρ τοῦ κατὰ μέγεθος τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἀπάτην κατασκευάσθη. Καὶ ὅρα τὸν τύπον, ἐν αὐτῷ ὁ αὐτῶν ἐν τῷ αὐτῷ ποιεῖται. Αὐτῶν γὰρ ἄνω ἀναστρέφει, καὶ κάτω καταστρέφει· δεξιὰ τε κλίνει καὶ ἐξώφυμα ὁμοίως ἐκκλίνει. Τούτοις γὰρ καὶ ὁ διάβολος τοῖς σχήμασι κέχρηται, ἵνα κατὰ τῶν ἐπουρανίων ἐνδείξηται τὴν βλασφημίαν, καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ἀφανισμῷ ἀφανίσῃ, καὶ ὁμοῦ συμπεριλάβῃ τὴν οἰκουμένην, δεξιὰ τε καὶ ἐξώφυμα λυμαινόμενος τοὺς τῇ πλάνῃ περὶθεμένους τε καὶ θελγομένους, ὥσπερ εἰς μουσικοῦ ὄργάνου, ταῖς φωναῖς ταῖς πεπλανημένους.

ut ille vergit. Quippe diabolus iisce gestibus utitur, ut contumeliam in superos ostendet, et quæ in terra sunt sanctus evertat, totumque adeo terrarum orbem eodem exitio comprehendat, dum dextra pariter ac sinistra perniciem iis affert qui in ejus se fraudem committunt, ac sic tanquam musico instrumento

Ε'. Ἄλλοι δὲ τινες ἐξ αὐτῶν κενὰ τινὰ ὀνόματα ἀναπλάττουσι, λέγοντες, ὅτι Σκότος ἦν καὶ βυθὸς καὶ ὕδωρ· τὸ δὲ πνεῦμα ἀνὰ μέσον τούτων διορισμὸν ἐποίησατο αὐτῶν. Τὸ δὲ σκότος ἦν χαλεπαίνον τε καὶ ἐγκοτὸν τῷ πνεύματι· ὅπερ σκότος ἀνδραμὸν περιπλάκῃ τῷ πνεύματι. Καὶ ἐγέννησε, φησὶ, τινὰ μητρὰν καλουμένην, ἥτις γεννηθεῖσα ἐνεκίστησεν ἐν αὐτῷ τῷ πνεύματι. Ἐκ δὲ τῆς μητρὸς προεβλήθησαν τινες τέσσαρες Αἰῶνες· ἐκ δὲ τῶν τεσσάρων Αἰώνων ἄλλοι δεκάτέσσαρες, καὶ γέγονε δεξιὰ τε καὶ ἀριστερὰ, φῶς καὶ σκότος. Ὅστερον δὲ μετὰ πάντας τούτους προεβλήθησαν τινὰ αἰσχροὺς αἰῶνα, μεμλῆσθαι δὲ τοῦτον τῇ μητρὶ τῇ ἄνω προεδοκλωμένη· καὶ ἐκ τούτου τοῦ αἰῶνος τοῦ αἰσχροῦ καὶ τῆς μητρὸς γεγονέναι θεοὺς τε καὶ τοὺς ἀγγέλους καὶ δαίμονας, καὶ ἐπὶ πνεύματα. Φωρατὴ δὲ τούτων ἡ τῆς πλάνης μισολογία. Ἀπὸ ἀρχῆς γὰρ ἵνα Πατέρα λέγοντες καὶ ὀρίζομενοι, ὅστερον πολλοὺς θεοὺς ὑπέφηναν, εἰς τὸ δεῖξαι αὐτὴν τὴν πλάνην καθ' ἑαυτῆς τὰ ὑπὸ αὐτῆς ψευδῆ λεγόμενα ἐπληρύνειν, ἑαυτὴν δὲ λύειν, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἐκ παντὸς μέρους εὐρισκόμενης.

Ζ'. Τί τοίνυν εἶπω πρὸς σέ, ὦ Νικόλαε; τί διαλεχθήσομαι; Πόθεν, ὦ οὗτος, ἔχεις φέρων ἑμὴν αἰσχροὺς αἰῶνα, καὶ βίβαν πονηρίας, καὶ μητρὰν γεννητικὴν, καὶ θεοὺς πολλοὺς, καὶ δαίμονας; Ὁ γὰρ Ἀπόστολος, φησας· Εἰπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοί, οὐκ εἶναι τούτους ὑποβαίνει. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν, λεγόμενοι, εἰδείξεν αὐτοὺς ἐν τῷ λέγεσθαι μόνον εἶναι, μὴ ὄντας τῇ ὑποστάσει, ἀλλὰ διὰ τῆς τινῶν ὑπολήψεως. Ἡμῶν δὲ, φησὶν, εἰς θεός, δὴλον ἐστὶ τοῖς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἐπισταμένοις. Καὶ οὐκ εἶπε λεγόμενον θεόν, ἀλλὰ ὄντα θεόν. Εἰ δὲ ἡμῖν εἰς θεός, οὐκέτι πολλοὶ θεοί. Καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ φησὶν· Ἵνα γινώσκασι σε τὸν μόνον ἀληθινόν θεόν, ἵνα ἀνατρέψῃ τὴν διάνοιαν τῶν τὰ μυθώδη λεγόντων, καὶ νομιζόντων εἶναι πολυθεῖαν. Εἰς γὰρ ἡμῶν ἐστιν ὁ θεός, Πατήρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα· τρεῖς ὑποστάσεις, μία κυριότης, μία θεότης, μία ἐο-

¹ I Cor. viii, 5. ² Joau. xviii, 3

ἐλογίᾳ, καὶ οὐ πολλοὶ θεοί. Ποῦ δὲ πληροῦται κατὰ
σέ, ὦ Νικόλαε, τὸ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον; ὅτι
Εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀν-
θρώπων· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἱ ἐκ γεννητοῦ· ἔγεν-
νήθησαν· καὶ εἰσὶν εὐνοῦχοι, οἵτινες εὐνούχισαν
ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Εἰ τοίνυν
εὐνοῦχοί εἰσι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, πῶς σὺ
σεαυτὸν πεπλάνηκας, καὶ τοὺς σοὶ πειθομένους διὰ
λαγνείας καὶ αἰσχροποιίας τὴν ἀλήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐν
ἀδικίᾳ κατέχων καὶ διδάσκων; Ποῦ δὲ παρὰ σοὶ πε-
πλήρωται τὸ, *Περὶ τῶν παρθένων δὲ ἐπιταγὴν
Κυρίου οὐκ ἔχω· γυνῆμην δὲ δίδωμι, ὥς ἡλεημέ-
τος τὸ καλὸν οὕτως εἶναι· καὶ πάλιν· Ἡ παρθέ-
νος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυ-
ρίῳ, ἵνα ᾗ ἁγία ἐν σώματι καὶ ἐν πνεύματι*; Καὶ
πάντα ἐστὶ περὶ ἀγνείας καὶ ἐγκρατείας καὶ παρθε-
νίας λέγειν! Παρὰ σοῦ γὰρ ὁ πᾶς βόρβορος τῆς ἀκα-
θαρσίας ἀναισχύντως ὀρίζεται. Ἀλλὰ διὰ τῶν δύο ἡ
τριῶν τούτων ῥητῶν τῆς καταγελάστου αἰρέσεως,
πρὸς ἀνατροπὴν τοῖς ἐντυγχάνουσιν ὁ σκοπὸς ἐν-
ταῦθά μοι παρακείσθω.

apud te impuritatis omne cœnum sine pudore præfinitur. Verum duabus illis tribusve sententiis, quem mihi scopum evertendæ ridiculæ hujus sectæ præfixeram, hactenus lectoribus exposuisse suffi-
ciat.

Ζ'. Προῦν δὲ καθεξῆς τὴν τούτῳ συναζευγμένην
αἵρεσιν, ὥσπερ χορτομανήσασαν ὕλην ἢ δάσος ἀκαν-
θῶν πανταχόθεν συνηνωμένην^α, ἢ κατεξηραμμένην
ἐν ἀγρῷ πληθὺν ξύλων τε καὶ φρυγάνων εἰς κατὰ-
καυσιν ἐτοιμαζομένην ὑποδείξω, διὰ τὸ τῇ αὐτῇ αἰ-
ρέσει τοῦ ἐλκεῖνου Νικολάου, ὥσπερ δι' ἐγκεντριζμοῦ
ἢ ψώρας ἀγρίας, ἢ λέπρας ἐξ ἐτέρων σωμάτων ἑτέρα
σώματα παραφθείρεσθαι. Οὕτω ἀπὸ μέρους εἰσὶ
συνηνωμένοι οἱ λεγόμενοι ἐξ αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸ
αὐτοῦ, Σίμωνος δὲ φημι, καὶ τῶν ἄλλων λαβόντες
τὰς προφάσεις Γνωστικοὶ καλούμενοι, κατὰ γνωστοί
δὲ τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι τῆς ἀκαθάρτου
ἐργασίας αὐτῶν μοχθηρίαν καὶ αἰσχροουργίαν. Ὡς
ἀληθῶς γὰρ καὶ τοῦτον πρὸς ὀλίγον ἐγκρατευσάμε-
νον, εἶτα ἀποστάντα τῆς ἐγκρατείας, εἰκὴν ὕδρωπος
τοῦ ἐρπετοῦ καλουμένου ἐξ ὕδατων εἰς γῆν ἀνελ-
θόντος, καὶ εἰς ὕδωρ αἰθίς ἀναστρέφαντος. καλὰ μὲν
τῷ ἐν χειρὶ δοθέντι Χριστοῦ παίσαντες καὶ ὀλέσαντες,
ἐπὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις βαδίσωμεν.

ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΛΕΓΟΜΕΝΩΝ (68) ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ

^α Ἐκτῇ, ἢ καὶ εἰκοστῇ ἑκτῇ.

Α'. Πάλιν οὗτοι οἱ Γνωστικοὶ διαφόρως ἀπὸ τούτου

^α Lege γυναικός. ^β F. συνηνωμένον. ^γ Matth. xix, 12. ^δ Rom. i, 18. ^ε I Cor. vii, 25. ^ς ibid. 31.

(68) Γνωστικῶν. Gnosticorum appellatio, quam
impurissimi hæreticorum usurparunt, eximium
quemdam atque exquisitum animi statum, ac san-
cinitatis significat, ut ex Alexandrino Clemente aliis-
que colligere licet. Nam apud illum i *Pædag.*, cap.
6, opponuntur οἱ Γνωστικοὶ τοῖς ψυχικοῖς, et πνευ-
ματικοῖς vocantur. Οὐκ ἄρα οἱ μὲν Γνωστικοί, οἱ δὲ
ψυχικοὶ ἐν αὐτῷ τῷ λόγῳ· ἀλλ' οἱ πάντες ἀποθέμε-
νοι τὰς σαρκικὰς ἐπιθυμίας, ἱσοὶ, καὶ πνευματικοὶ
παρὰ τῷ Κυρίῳ. Sed in aliis Στρωματέων libris, et

PATROL. GR. XLI.

A sensus ac cogitationes everteret. Unus enim nobis
est Deus, Pater, Filius, et Spiritus sanctus, personæ
tres, una dominatio, divinitas una; upa laudis om-
nibus, gloriæque prædicatio: proinde nequaquam
plures dii sunt. Jam illud, quod usurpatum a Dô-
mino est, quomodo **81** te, Nicolae, tandem auctore
perficitur? Esse quosdam eunuchos, qui ab homi-
nibus castrati sunt; et alios esse qui tales a nati-
vitate prodierint. Alios denique qui se regni cœle-
stis causa castraverint^α. Quod si nonnulli cœlestis
regni gratia facti sunt eunuchi, cur teinetsipsum,
tuosque discipulos libidine ac fœdissima voluptate
decipis, divinamque veritatem per summam in-
justitiam retines^β, ac perperam docendo depravas?
Istud porro quo tandem pacto apud te geritur: *De
virginibus præceptum Domini non habeo; consilium
autem do, tanquam misericordiam consecutus ita
bonum esse*^γ; ac rursum: *Virgo sollicita est de iis
quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino, ut san-
cta sit corpore ac spiritu*^δ? Quam multa de casti-
tate, continentia ac virginitate dici possunt! Nam

apud te impuritatis omne cœnum sine pudore præfinitur. Verum duabus illis tribusve sententiis, quem mihi scopum evertendæ ridiculæ hujus sectæ præfixeram, hactenus lectoribus exposuisse suffi-
ciat.

VII. Deinceps itaque affinem huic hæresin, velut
luxuriantem herbam, aut spinarum densissimam
copiam undique collectam, aut lignorum in agro,
virgultorumque desiccata congeriem, et ad incen-
dium præparatam in medium proferam, eo quod
cadem illa perditæ Nicolai secta, tanquam insitione
quadam, vel potius uti feræ scabiei ac lepræ con-
tagione alia ex aliis corpora, sic hominum tentan-
tur ac corrumpuntur animi. Hoc itaque modo cum
superiore hæresi cohærens ex aliqua parte, qui a
Nicolao ipso, ejusque antecessoribus, Simone ac
cæteris occasionem nacti Gnostici nominantur, κα-
τάγνωστοι, hoc est damnandi penitus, propter im-
purissimi flagitii quod perpetrare solent turpitudi-
nem ac nequitiam. Quamobrem cum nos illum hac-
tenus continentis ad breve tempus cultorem, ac
subinde desertorem, et hydropis similem (quod ser-
pentis genus ex aquis in terram emergit, et eodem
postea se recipit), calamo, qui Christo in manum
traditus est, percussum confecerimus, reliquas ad
D hæreses orationem nostram promovebimus.

82 ADVERSUS GNOTICOS.

Quæ est hæresis VI sive XXVI.

I. Rursum Gnostici isti varie ab illo propagati

in primis vii, de Gnosticis et γνωστικῇ δυνάμει plu-
ribus disputat: cujus τρία esse dicit ἀποτελέσματα:
nimirum τὸ γινώσκειν τὰ πράγματα· δεύτερον, τὸ
ἐπιτελεῖν ὃ τι ἂν ὁ λόγος ὑπαγορεύῃ· καὶ τρίτον τὸ
παραδίδόναι δύνασθαι θεοπροπῶς τὰ παρὰ τῇ ἀλη-
θείᾳ ἐπιχειροµένα. Quare Gnostici sunt homines
perfecta ac singulari quadam virtute, ac divinarum
rerum scientia præditi; nec ea quidem vulgari, sed
abstrusa ac recondita. Unde qui a Nicolao, Basi-
lide cæterisque propagati arcanas quasdam nugas,

in mundo pullularunt, homines erroribus implicati, ac velut ex amaritudine procreati fructus, quemadmodum cuiusvis perspicuum est, et ad veritatis probationem non solum a fidelibus, sed etiam ab infidelibus deprehendi nullo negotio potest. Etenim vulvam, ac turpitudinem, ceteraque id genus in sermone jactare, nonne ridiculum mortalibus omnibus Græcis perinde ac barbaris, sapientibus insipientibusque videbitur? Sed hæc magna prorsus calamitas, ac vehemens, ut ita dicam, infelicitas est: damnatos illos, et errore deceptos, sectarum artifices incitari contra nos atque insurgere, velut foedas quasdam bestias, quæ molestiam nobis ac fetorem et pruritum confictis illis suis mendaciis afferant. Ergo isti cum Nicolao conjuncti, et ab eo velut subvulcano serpentis ovo scorpionis, sive aspidibus prognati quædam nobis inaniter sonantia nomina, librosque commenti sunt: velut inter ceteros quem Noriam appellant, atque ex superstitionis Gentilium opinionibus conformatis ad institutum suum nugis illis ac fabulis veritati mendacium admiscunt. Quippe Noriam istam Noemi conjugem faciunt. Quam idcirco Noriam vocant, ut quæ a gentilibus concinnata sunt barbaris vocibus dissimulantes, circumventis a se hominibus facilius illudant: quo quidem pacto, ut Pyrrhæ vocabulum interpretando redderent, Noriæ appellationem indiderunt. Nam cum nura apud Hebræos *ignem*, non illa quidem secretiore lingua, sed Syriaca significet; Hebræi siquidem *ignem* esauth nominant, illi præ inscitia atque imperitia eo vocabulo sunt abusi. Atqui neque Pyrrha illa Græcorum celebrata scriptis, neque ab illis conficta Noria, sed Barthenus Noemi conjux fuit. Græci vero Pyrrham Deucalionis uxorem fuisse memorant. Tum causam afferunt iidem illi, qui Philistionis mimos iterum nobis obtrudunt. Cum enim, inquirunt, in arca **83** esse

¹ γρ. παρθένος.

et execranda nescio quæ signata, velut mysteria, traderent, Γνωστικῶς se ab exquisita illa rerum altissimarum notitia dici voluerunt. Augustinus: *Gnostici propter excellentiam scientiæ sic se appellatos esse, vel appellari debuisse gloriantur*. Apud Socratem, lib. iv, cap. 18, alias χῥῖ, corrigendus interpret, qui quod Evagrius de insigni quodam monacho scripserat ad Mariam lacum habitante, προσοικεῖ δὲ αὐτῇ μοναχὸς τῆς παρρησίας τῶν Γνωστικῶν ὁ δοκιμώτατος: ita vertit: *In ea monachus ex secta Gnosticorum vir spectatissimus habitavit*. Fallitur. Neque enim ex tam impura secta laudabilis ac probus existere monachus potuit; neque de virtutibus tam exquisite disputare. Quare Γνωστικῶς eodem sensu quo Clemens usus est, et Evagrius ipse, qui librum eo nomine inscripserat, accipiendus est, nempe ὁ καταβυθιστὴς τῆς γνώσεως, *eximia divinarum rerum scientia præditus*. Redeo ad hæresin Gnosticorum, quæ non una simplexque fuit, sed universi fere, quos fabulones Augustinus vocat: Quique, ut idem ait, *fabulas vanas, easque longas et perplexas contexerunt*, Gnosticorum appellatione censentur. Epiphanius, infra hæc. xxxi sub initium, decem Gnosticorum genera facit, a totidem illorum propagata ducibus, quos partim eodem illo loco, partim hæresi xxvii, n. 1, percenset. Sunt autem hi,

A φρόνιμοι ἡπατημένοι ἄνθρωποι, ὡς περ ἀπὸ πικρίας χερποὶ, ὡς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι, καὶ φωρατὸν πρὸς δοκιμὴν ἀληθείας, οὐ μόνον εἰποὶμι πιστοῖς, ἀλλὰ τὰ καὶ ἀπίστοις, ἐν τῷ κόσμῳ ἐδιδάστησαν. Τὸ γὰρ μήτρην καὶ αἰσχρότητα λέγειν, καὶ τὰ ἄλλα, πῶς οὐχὶ καταγέλαστα φανείη πᾶσιν ἀνθρώποις, Ἑλληστί τε καὶ βιβλίοις, σοφοῖς τε καὶ ἀνοήτοις; Πολλὴ δὲ συμφορὰ καὶ μεγίστη, ὡς εἰπεῖν, ταλαιπωρία τοῖς ἐν καταγνώσει καὶ ἐν πλάνῃ ἐπισείσθαι ἡμῖν τῶν αἰρέσεων ἀρχηγούς, καὶ ἐπανίστασθαι, ὡς περ κνωδάλων πλῆθος, ὀχλήσεις τε καὶ δυσοδοίας, κνισμούς τε καὶ ἐπαντριβὰς ἡμῖν ἐμποιοῦντας διὰ τῆς τοῦ μυθοποιῶν πλάνης. Οὗτοι δὲ οἱ τοῦτο τῷ Νικολᾷ συνεζευγμένοι, πάλιν ἀπ' αὐτοῦ ὡς ἀπὸ οὐρίου ὡοῦ ὅπως σκορπίοι ἢ ἐξ ἀσπίδων γεγεννημένοι, τινὰ ἡμῖν παρεισφέρουσι κινεσωνίας ὀνόματα, καὶ βίβλους πλάττουσι. Νωρίαν τινὰ βίβλον καλοῦντες, καὶ ἐξ ὑπονοίας Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας μεταποιοῦντες τὴν παρ' αὐτοῖς τοῖς Ἑλλησι μυθώδη ῥαψοδίαν καὶ φαντασίαν, οὕτω τὸ ψεῦδος τῇ ἀληθείᾳ παραπλέκουσι. Ταύτην γὰρ φασὶ τὴν Νωρίαν εἶναι τοῦ Νῶε γυναικα. Καλοῦσι δὲ Νωρίαν, ὅπως τὰ Ἑλληνικῶς παρὰ τοῖς Ἑλλησι ῥαψωδηθέντα αὐτοὶ βαρβαρικοῖς ὀνόμασι μεταποιήσαντες, τοῖς ἡπατημένοις παρ' αὐτῶν φαντασίαν ἐργάσωνται, ἵνα ὅθι καθ' ἐρμηνείαν ποιήσωσι τὸ τῆς Πύρρας ὄνομα, Νωρίαν τοῦτο ὀνομάζοντες. Ἐπειδὴ γὰρ νοῦρᾶ (69) ἐν τῇ Ἑβραϊστῇ οὐ κατὰ τὴν βαθείαν γλῶσσαν ἐρμηνεύεται, ἀλλὰ καὶ Συριακῇ διαλέκτῳ ἡσαῖθ γὰρ τὸ κῆρ παρὰ Ἑβραίοις καλεῖται, οὐ (69) κατὰ τὴν βαθείαν γλῶσσαν τοῦτου χάριν αὐτοῖς συμβέβηκε κατὰ ἀγνοίαν καὶ ἀπειρίαν τῷ ὀνόματι τοῦτου κειρῆσθαι. Οὔτε γὰρ Πύρρα ἢ παρ' Ἑλλήσιν, οὔτε Νωρίᾳ ἢ παρὰ τοῦτοις μυθευομένη, ἀλλὰ Βαρθενῶς ἢ τῷ Νῶε γεγονός γυνή. Καὶ οἱ Ἕλληνες γὰρ φασὶ τὴν Δευκαλίωνος γυναικα Πύρραν καλεῖσθαι. Εἴτα τὴν αἰτίαν ὑποτίθενται οὗτοι οἱ τὰ τοῦ Φιλιστιῶνος (70) ἡμῖν

Simon, Menander, Saturnilus, Basilides, Nicolaus, Carpocrates, Valentinus, Colorbasus, Ptolemæus et Secundus. Clemens Alexandrinus, lib. iii *Strom.*, addit et Prodicum. Verum certa quædam ac peculiaris secta fuit, quæ sibi Gnosticorum nomen præ cæteris vindicavit; de quibus hoc in capite agit Epiphanius, et alii qui de hæresibus scripserunt, in primisque Tertullianum, qui *Scorpiacum* contra Gnosticos edidit: quam quidem hæresin Hieronymus *Contra Vigilantium* scribens Cajanam vocat.

(69) Ἐπειδὴ γὰρ νοῦρᾶ. Ἄρῃ Aramæa lingua ignem significat. Quod autem Judæis post captivitatem familiaris ac popularis lingua Syriaca foret: ideo nota non βαθεία lingua, quæ et ὀπιὸν ἡρὶ dicitur, sed communi ac vulgari idem esse quod ignem asserit. Βαθείαν autem linguam alludens ad Ezechielis locum dixit, qui est cap. iii, 5: *Non enim ad populum profundi sermonis et ignota lingua tu mitteris*. Hebraica lingua עֵשׂ ignem significat, Aramæa אֵשׁ. Qua voce ignem a Noëno vocatum Berossus prodidit. Atque inde fortassis Græci Ἑστίας originem deduxerunt.

(69) Οὐδ' forte delendum. EDIT. PATROL.

(70) Οὗτοι τὰ τοῦ Φιλιστιῶνος. Hieron. *Apol.* i, cont. Ius. Et quasi nimum Philistionis, vel Lentuli, ac Marulli stropham eleganti sermone conficiam, etc.

αὐτοῖς πρόσφοροί· οἱ, πολλάκις βουλομένη μετὰ τοῦ Νῶε ἐν τῇ κιβωτῇ γενέσθαι, οὐ συνεχωρεῖτο, τοῦ ἄρχοντος, φασί, τοῦ τὸν κόσμον κτίσαντος βουλομένου αὐτὴν ἀπολέσαι σὺν τοῖς ἄλλοις ἄπασιν ἐν τῷ κατακλυσμῷ. Αὐτὴν δὲ φασιν ἐπικαθίζανειν ἐν τῇ λάρνακι, καὶ ἐμπιπρᾶν αὐτὴν οὐχ ἅπαξ, οὐδὲ δις, ἀλλὰ πολλάκις, καὶ πρῶτον, καὶ δεύτερον, καὶ τρίτον. Ὅθεν δὴ εἰς ἔτη πολλά ἐλῆλακεν ἡ τῆς αὐτοῦ τοῦ Νῶε λάρναξ· κατασκευῇ, διὰ τὸ πολλάκις αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς ἐμπιπρῆσθαι. Ἦν γάρ, φασίν, ὁ Νῶε πειθόμενος τῷ ἄρχοντι· ἡ δὲ Νωρία ἀπεκάλυψε τὰς ἀνω δυνάμεις καὶ τὴν ἀπὸ τῶν δυνάμεων Βαβελῶν τὴν ὑπεραντίαν τῷ ἄρχοντι, ὡς καὶ αἱ ἄλλαι δυνάμεις· καὶ ὑπέφαινε, ὅτι δὴ τὰ συληθέντα ἀπὸ τῆς ἀνωθεν μητρὸς διὰ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν σὺν αὐτῷ θεῶν τε καὶ ἀγγέλων καὶ δαιμόνων συλλέγειν ἀπὸ τῆς ἐν τοῖς σώμασι

A cum Noëmo cuperet, nunquam id ei permissum est; quod eam princeps mundi conditor una cum cæteris omnibus diluvio vellet extinguere. Ergo hæc insidens arcæ non semel ac secundo, sed sæpius, adeoque tertio illam incendit. Quo factum est, ut ad complures annos a Noëmo hæc arcæ structura prorogata fuerit, cum ab illa sæpius esset exusta. Siquidem Noëmus principi se obsequentem præstabat; Noria vero superas virtutes, et ab iis profectam Barbelonem principi contrariam indicavit, quemadmodum et aliæ fecere virtutes: atque illud præterea docuit: oportere quæ supremæ Parenti a conditore mundi principe, ac reliquis qui cum eo sunt diis atque angelis, et dæmonibus erepta sunt, ex insita corporum vi per marium ac seminarium B profluvia colligere.

δυνάμειος διὰ τῆς ἀπορροίας ἀρρένων τε καὶ θηλειῶν.

Β. Καὶ ἀπλῶς περιχακῶ τὴν πᾶσαν τούτων τοῦ σκότους πῆρσιν ὑποδεικνύων. Πολὺν γὰρ χρόνον ἀναλώσαμεν ἂν, εἰ ἐνταῦθεν τὴν περὶ τούτων γινομένην σύνταξιν ἐβελήσω λεπτολογῆσαι, τὰ ἀτοπα αὐτῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως διδάγματα καθ' ἑκάστην ὑψηλοῦμενος. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν, διαφόρως πάλιν ἐπεντριβόμενοι, τὰς τε ὅψεις αὐτῶν * κρούοντες, καὶ περικρουόμενοι, Βαβαβδὸν τινὰ προφήτην παρεισάγουσιν, ἄξιον τοῦ αὐτῶν ὀνόματος. Καβδᾶ γὰρ ἐρμηνεύεται (71) πορνεία κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον, φονοκτονία δὲ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν. Καὶ πάλιν ἐρμηνεύεται τετάρτη μοῖρα τοῦ μέτρου. Χλευς C δὲ καὶ γέλωτος τὸ τοιοῦτον, μᾶλλον δὲ σχετλιασμοῦ ἄξιον παρὰ τοῖς τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπισταμένοις κατὰ τὰς ἰδίας γλώσσας. Φέρουσι δὲ ἡμῖν ἐκ τούτου τοῦ θαυμασιωτάτου προφήτου διήγησιν αἰσχρὰν, ὅπως φθοριμαῖος σώμασι πλησιάζει πεισθῶμεν, καὶ τῆς ἀνωθεν ἐλπίδος ἐκπέσωμεν, οὐκ αἰσχυρόμενοι αὐτοῖς τοῖς ῥήμασι τὰ τῆς πορνείας διηγεῖσθαι, πάλιν ἐρωτικῶς τῆς Κύπριδος ποιητεύματα. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν πάλιν ἐπίπλαστον εἰσάγουσιν ἀγώγιμόν τι ποίημα (72) ᾧ ποιητεύματι ἐπέθεντο ὄνομα, Εὐαγγέλιον τελειώσεως τοῦτο φάσκοντες. Καὶ ἀληθῶς οὐκ Εὐαγγέλιον τοῦτο, ἀλλὰ πένθους τελειώσεις. Πᾶσα γὰρ ἡ τοῦ θανάτου τελειώσεις ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑποσπορᾷ τοῦ διαδόλου ἐμφέρεται. Ἄλλοι δὲ οὐκ αἰσχύνονται λέγοντες Εὐαγγέλιον Εὐας. Εἰς ὄνομα γὰρ αὐτῆς δῆθεν, ὡς εὐρύ- D σης τὸ ὄνομα τῆς γνώσεως ἐξ ἀποκαλύψεως τοῦ λαλῆσαντος αὐτῇ ὁφείως, σπορὰν ὑποτίθενται. Καὶ ὥσπερ ἐν ἀστάτῳ γνώμῃ μεθύοντος καὶ παραλαβόντος οὐκ ἴσα εἶη τὰ ῥήματα, ἀλλὰ τὰ μὲν γέλωτι πεποιημένα, ἕτερα δὲ κλαυθμοῦ ἐμπλεῆ· οὕτως ἡ

II. Atque, ut uno verbo dicam, piget me omnem illorum cæcitatæ caliginem oratione persequi. Multum enim insumendum erit temporis, si universam horum figmentorum ab illis concinnatam seriem hoc loco diligentius explicare voluero, et commentitiæ illorum cognitionis absurda dogmata sigillatim proponere. Alii porro varie ab illis ad communem perniciem exorti, et intuentium oculis præstigiis illudentes, et ipsimet illusi Barcabban nescio quem prophetam obijciunt, sua illa appellatione dignum. Cabba enim Syriaca lingua *stuprum* significat; Hebraice *parricidium*. Sed et *menauræ quadrantem* eo nomine vocant. Risu igitur ac ludibrio digna, vel miseranda potius est ejusmodi nominum accommodatio apud eos, qui in suapte lingua vocis illius potestatem intelligunt. Cæterum ex tam admirabili propheta turpem nobis narrationem afferunt: qua ut corruptis consuecamus corporibus persuadeant, atque ab omni spe cælestium excidamus. Nec illos pudet de stupris, amatorisque ac venereis rebus nudis ac simplicibus verbis disserere. Sunt et ex iis nonnulli, qui adulterium quoddam et adscititium poema venditant, quod opus perfectionis Evangelium inscribunt, cum revera non Evangelium, sed doloris sit ac luctus perfectio. Universa quippe consummataque mortis acerbitas in eo 84 diaboli setu continetur. Alii Evangelium Evæ sine ullo pudore jactitant. Sub hujus enim nomine; utpote quæ cognitionis nomen a serpente quocum collocuta est, didicerit, perfidiæ suæ semina sparserunt. Ac quemadmodum ebrii, quorum inconstans animus, et inconsidera-

* For. διῖ. * For. ἀνθρώπων.

(71) Καβδᾶ γὰρ ἐρμηνεύεται. Tam Hebraice quam Syriace *tabernaculum*, et *fornicem* significat: necnon et *prostitutum*, ac *lupanar*. Numer. quoque xiv, com. 8, LXX μήτραν reddiderunt. Unde et πορνείας stuprique notio. Φονοκτονίαν vero, sive parricidium, nusquam legere memini. Suspicio Epiphaniū παρ tanquam a παρ derivatum acce-

pisse, quod est perforare.

(72) Ἀγώγιμόν τι ποίημα. Cornarius *illiciens poema*. Ἀγώγιμον est quod advehitur, aut importatur. Nos *ascititium* ex communi potestate interpretari maluimus. Quanquam n. 17, pag. 100, ἀγώγιμον μῦθον in priori illa Corna. notatione usurpatur.

tus est sermo, nequaquam sibi consentanea loquuntur; sed alias ridicula verba, alias mœroris ac doloris plena proferunt: eodem prorsus modo sese habet ab illis impostoribus orta ac propagata nequitia.

III. Qui quidem stolidis testimoniis, ac visis in illo suo quod præ se ferunt, Evangelio nituntur. Ita enim inquirunt: *In arduo monte constiteram, cum ecce video procerum hominem, et mutilum alium. Inde vocem tonitruï instar exaudio. Propius igitur ad audiendum accedo; tum me hunc in modum est allocutus: Ego idem sum ac tu, et tu idem atque ego; et ubicunque tu es, illic ego sum, ac per omnia sum dispersus. Et undecunque volueris me colligis, me vero colligendo, temetipsum colligis. O doctrinam a nequissimo dæmone profectam! Undenam humani generis ingenia pervertit, et ad stolidas, minimeque consentanea a verbo veritatis abripuit? Nihil enim propemodum ei, qui mente atque prudentia præditus est, Scriptura vel exemplis, aut ulla re alia, ad eos refellendos uti necesse est. Siquidem recta ratio stolidas illorum fabulas et adulteriorum ac flagitiorum libidines facile per se ipsa dignoscit. Hæc igitur atque his similia commenti Gnostici, qui cum Nicolai secta conjuncti sunt a veritate exciderunt; nec eorum duntaxat, quibus errorem persuaserunt, depravarunt ingenia; sed et animos corporaque pariter adulteriis ac promiscuæ libidini servilem in modum subjecerunt. Etenim suos ipsos conventus multiplicis ac promiscui concubitus sorditate contaminant; ubi et humanis carnibus, et turpissimis sordibus vescuntur. Quæ omnino commemorare non audeo, nisi me aliqua fortasse necessitas impulerit: ita me animi mei vehemens quidam dolor ob ea quæ isti perperam gerunt stupore defixum detinet, illud magnopere mirantem, quantam in malorum gravitatem, ac profundam voraginein diabolus illos immittat, qui sibi fuerint obsecuti; adeo ut eorum mentes et corda, manus, ora, corporaque pariter atque animos **85** inquinet, quos in tantis tenebris irretitos tenere potuerit. Sed illud vereor, ne sic totam illam pestilentissimi veneni vim quasi reguli cujusdam faciem aperiens, ita delegam, ut ad eorum qui hæc nostra legent perniciem potiusquam ad emendationem redundet. Siquidem vel aures ipsas poluit tam infinitæ audaciæ in divinum numen contumeliosa series; ac vel sola narratio turpitudinis ipsios, et sordidissimæ seditatis ac lutulentæ flagitiosa ratio. Hinc est quod a nonnullis scite admodum Borboriani, hoc est cænosi nominantur; alii Coddianos vocant. Est enim codda idem Syriace quod *paropsis*, aut *catinus*: pro eo quod nemo communi cum illis uti cibo possit; sed separatim contaminatis illis apponi soleat: neque quisquam ob eorum spurcitiam vel pane cum illis vesci com-*

(73) *Παρά τισι δὲ φύσει Βορβοριανοί.* Theodoretus Barbeliotas, sive Borborianos certos hæreticos separatim memorat, quos et Naasinos, et Stratioticos, et Phibionitas appellat, quæ sunt Gnosti-

A τῶν ἀπατεώων γέγονε κατὰ πάντα τρόπον τῆς κακίας ἢ ὑποπορᾶ.

Γ'. Ὁρμῶνται δὲ ἀπὸ μωρῶν μαρτυριῶν καὶ ὑπασσιῶν ἐν ᾧ Εὐαγγελίῳ ἐπαγγέλλονται. Φάσκουσι γὰρ οὕτως, ὅτι Ἔστην ἐπὶ ὄρους ὑψηλοῦ, καὶ εἰδὼν ἄνθρωπον μακρὸν, καὶ ἄλλον κολεῶν· καὶ ἤκουσα ὥσει φωνὴν βροντῆς, καὶ ἤγγισα τοῦ ἀκοῦσαι, καὶ ἐλάλησα πρὸς με, καὶ εἶπεν· Ἐγὼ σὺ, καὶ σὺ ἐγώ. Καὶ ἔπειτα ἔὰν ᾗς, ἐγὼ ἐκεῖ εἰμι, καὶ ἐν ἁπασίν εἰμι ἐσπαρμένος. Καὶ ὁθεν ἔὰν θέλῃς συλλέγεις με ἐμὲ δὲ συλλέγων, ἐαυτὸν συλλέγεις. Καὶ ὡς τῆς τοῦ διαβόλου ὑποπορᾶς! Πόθεν τὸν νοῦν ἐξέτρεψε τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ εἰς μωρὰ καὶ ἀσύστατα περιέσπασεν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας; Οὐκ ἔστι γὰρ σχεδὸν τῷ νοῦν ἔχοντι χρεῖα ἀπὸ Γραφῆς ἢ ἀπὸ παραδειγμάτων, ἢ ἐτέρου τινὸς πράγματος ποιῆσθαι τούτων τὴν ἀνατροπὴν. Τῷ γὰρ ὀρθῷ λογισμῷ εὐδελος αὐτῶν καὶ φωρατὴ ἡ τῆς μωρολογίας δραματούργια, καὶ μοιχῶν ἐργασία. Ταῦτά τοι καὶ τὰ τοιαῦτα εἰσηγούμενοι οἱ ἀμφὶ τὴν γνῶσιν συνεζευγμένοι τῇ τοῦ Νικολάου αἰρέσει, τῆς ἀληθείας ἐκπεπτῶκασιν, οὐ μόνον τὸν νοῦν τῶν πισθέντων αὐτοῖς ἐκτρέψαντες, ἀλλὰ καὶ τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς δουλώσαντες πορνείᾳ καὶ πολυμιξίᾳ. Αὐτὴν γὰρ τὴν σύναξιν αὐτῶν ἐν αἰσχύρῃ πολυμιξίας φύρουσιν, ἐσθοντές τε καὶ παραπτόμενοι, καὶ ἀνθρωπίνων σαρκῶν καὶ ἀκαθαρσιῶν· ὥς οὕτε τολμήσω τὸ πᾶν ἐξειπεῖν, εἰ μὴ τι ἀναγκασθεῖν διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐν ἐμὲ ἀληθοῦς διανοίας περὶ τῶν ματαίως ὑπ' αὐτῶν γινομένων ἐκπληττόμενος, εἰς οἶον ὄγκον καὶ κακῶν βυθὸν ὁ ἐχθρὸς τῶν ἀνθρώπων διάβολος ἀγει τοὺς αὐτῷ πεπιθόμενους· ὥστε μιᾶναι καὶ νοῦν, καὶ καρδίαν, καὶ χεῖρας, καὶ στόματα, καὶ σώματα, καὶ ψυχὰς τούτων τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐν τῇ τοσαύτῃ σκοτώσει περιδευθέντων. Δέδια δὲ μὴ πῃ ἄρα τὸν μέγαν τοῦτον ὄγκον ἰὼν ἀποκαλύψαιμι, ὥσπερ βασιλίσκου τινὸς ὄψεως τὸ πρόσωπον, εἰς λύμην μᾶλλον τῶν ἐντυγχανόντων ἢ περ εἰς διόρθωσιν· χρεῖναι μὲν γὰρ τὰ ὧτα ἀληθῶς ἢ τῆς μεγάλης τολμῆς βλάβος ὅμως συνζηγῇ, καὶ τῆς αἰσχύρῃς αὐτῇ συλλογῇ τε καὶ διέτησις, καὶ ἡ τῆς ἀγυρτώδους αἰσχρουργίας βορβορώδης κακόννοια. Παρά τισι δὲ φύσει Βορβοριανοί (73) καλοῦνται· ἕτεροι δὲ Κοδδιανούς αὐτοὺς ἐπισημαίνουσι. Κοδδὰ γὰρ λέγεται κατὰ τὴν Συριακὴν διάλεκτον παροῦς, ἢ τραχιῶν, ἀπὸ τοῦ μὴ δύνασθαι τινος μετ' αὐτῶν ἐσθίειν· κατ' ἰδίαν δὲ τοῖς μεμιαμμένοις εἶδοςθαι τὰ βρώματα, καὶ μὴ τινα δύνασθαι σὺν αὐτοῖς διὰ τὸν μολυσμὸν καὶ ἄρτον συνεσθίειν. Διὰ τοῦτο ἀφωρισμένους τούτους ἡγούμενοι οἱ συμμέτοικοι Κοδδιανούς ἐπωνόμασαν. Οἱ αὐτοὶ δὲ ἐν Αἰγύπτῳ Στρατιωτικοὶ καλοῦνται καὶ Φιδιωνῖται, ὡς ἄνω μοι ἐν μέρει λέλεκται. Τινὲς δὲ αὐτοὺς Ζαχαίους

eorum vocabula. Quod ad vocem attinet κοδδὰ, notant πῖπρῶ esse scutellam, vel craterem testaceum. [Vox autem est Chaldaica. Ebst.]

καλοῦσιν, ἄλλοι δὲ Βαρβηλίτας. Ὅμως ἐπεὶ οὐδὲ
παρελθεῖν δυνήσομαι ὅλα, ἀναγκάζομαι ἐξαιρεῖν.
Ἐπειδὴ καὶ ὁ ἅγιος Μωϋσῆς ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου
ἐμπορούμενος γράφει, ὅτι, Ἐάν τις ἴδῃ φόνον, καὶ
μὴ ἀναγγεῖλῃ, ἐπικατάρατος ὁ τοιοῦτος εἴη. Διόπερ
οὐ δύναμαι τοῦτον τὸν μέγαν φόνον, καὶ τὴν μεγά-
λην ταύτην φονὴν ἐργασίαν παρελθεῖν, καὶ οὐχὶ θη-
λῶν δηλῶσαι. Δηλώσας γὰρ τάχα τοῖς συνετοῖς τὸ
πτῶμα τοῦτο, ὥσπερ τὸ φρίαρ τῆς ἀπωλείας, φό-
βον καὶ φρίξιν ἐμποιῶ, εἰς τὸ μὴ μόνον ἀποδρᾶναι
τοὺς συνετοὺς, ἀλλὰ καὶ καταλιθάσαι τὸν ἐν τῷ βα-
ράθρῳ τοῦτον σχολιδὸν ὕφιν καὶ βασιλίσκον, εἰς τὸ
μηδὲ πλησιάζειν τινὰ τολμᾶν. Καὶ ταῦτα μὲν ἤδη
περὶ αὐτῶν εἰρημένα, ὀλίγα τινὰ ὄντα, ἐν μέρει τε-
τάχθω.

tiam, ut non modo fugiant ipsi, sed et tortuosum illum in ea voragine serpentem ac basiliscum lapi-
dibus obruant, ut nullus deinceps audeat accedere. Atque hæc de illis hactenus dicta sunt, pau-
ci de multis, atque ex parte solummodo delibata.

Δ'. Παρελεύομαι δὲ εἰς τὸν οἶκον τοῦ βουοῦ τῆς Β
θανατωδούς αὐτῶν διηγήσεως. Διάφορος γὰρ παρ'
αὐτοῖς ἡ τῆς ἡδονῆς αὐτῶν κακοδιδασκαλία. Ὅτι
πρῶτον μὲν κοινὰς τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας ἔχουσι. Καὶ
εἰ τις ξένος παραγένοιτο τοῦ αὐτῶν ὀγγύματος, ση-
μεῖόν ἐστι παρ' αὐτοῖς ἀνδρῶν πρὸς γυναῖκας, καὶ
γυναικῶν πρὸς ἀνδρας· ἐν τῷ ἐκτείνειν τὴν χεῖρα
δῆθεν εἰς ἀσπασμὸν ὑποκάτωθεν τῆς παλάμης, ψη-
λάφῃσιν τινὰ γαργαλισμοῦ ἐμποιεῖν, διὰ τοῦτου ὑπο-
φαίνοντες, ὡς τῆς αὐτῶν θρησκείας ἐστὶν ὁ παραγε-
νόμενος. Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἐπιγνόντες ἀλλήλους] τρέ-
πονται εὐθὺς εἰς ἐστίασιν. Δαψιλῇ δὲ τὰ ἐδέσματα
κρεωφαγίας καὶ οἶνοποσίας παρατιθέασιν, καὶ πένη-
τες εἰεν. Ἐκ τούτου δὲ συμποσιάζαντες, καὶ ὡς
ἔπος εἰπεῖν, τὰς φλέδας τοῦ κόρου ἐμπλήσαντες ἑαυ-
τῶν, εἰς οἶστρον τρέπονται. Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ, τῆς C
γυναικὸς ὑποχωρήσας, φάσκει λέγων τῇ ἑαυτοῦ γυ-
ναικί, ὅτι Ἀνάστα, λέγων, ποιήσον τὴν ἀγάπην μετὰ
τοῦ ἀδελφοῦ· οἱ δὲ τάλαντες μιγνέστες ἀλλήλους. Καὶ
ὡς ἐπὶ ἀληθείας αἰσχύνομαι εἰπεῖν τὰ παρὰ τοῖς αὐ-
τοῖς αἰσχρὰ πραττόμενα κατὰ τὸν ἅγιον Ἀπόστολον,
Ὅτι τὰ παρ' αὐτοῖς γινόμενα αἰσχροῦ ἐστὶ καὶ
λέγειν. Ὅμως οὐκ αἰσχυνοῦμαι λέγειν, ἃ αὐτοὶ ποιεῖν
οὐκ αἰσχύνονται, ἵνα κατὰ πάντα τράπον φρίξιν ἐρ-
γάτωμαι τοῖς ἀκούουσι τὰ παρ' αὐτῶν γινόμενα
αἰσχροῦργήματα. Μιστὰ γὰρ τὸ μιγῆναι πάθει πορ-
νείας, προσεπιτοῦτοις ἀνατείνοντες τῆς ἑαυτῶν
βλασφημίας εἰς οὐρανὸν, δέχεται μὲν τὸ γύναιον καὶ
ὁ ἀνὴρ τὴν ῥύσιν τὴν ἀπὸ τοῦ ἄρρενος εἰς ἰδίας αὐ-
τῶν χεῖρας, καὶ ἴστανται εἰς οὐρανὸν ἀνανεύσαντες,
ἐπὶ χεῖρας δὲ ἔχοντες τὴν ἀκαθαρσίαν· καὶ εὐχονται D
δῆθεν οἱ μὲν Στρατιωτικοὶ καλούμενοι καὶ Γνωστι-
κοὶ τῷ πατρὶ, πασὶ, τῶν ὅλων, προσφέροντες αὐτὸ τὸ
ἐπὶ ταῖς χερσὶ, καὶ λέγουσιν· Ἀναφίρομέν σοι
τοῦτο δῶρον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὕτως αὐτὸ
ἐσθίουσι, μεταλαμβάνοντες τὴν ἑαυτῶν ἀκαθαρσίαν·
καὶ φασί· Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ· καὶ
τοῦτό ἐστι τὸ Πάσχα. Διὸ πάσχει τὰ ἡμέτερα σώ-
ματα, καὶ ἀναγκάζεται ὁμολογεῖν τὸ πάθος τοῦ Χρι-

muniter queat. Quam ob causam qui cum illis ha-
bitant, velut a communi consortio segregatos
putantes, Coddianos appellant. Idem porro Mi-
litares in Ægypto, ac Phibionitæ sunt dicti, de qua
re nonnihil antea significavimus. Sunt qui Zac-
chæos vocent, alii Barbelitas. Enimvero cum uni-
versa prætermittere nequeam, nonnulla necessario
de illis attingenda sunt. Nam et sanctus Moyses
divini Spiritus afflatu scripsit: Si quis parricidium
viderit, nec denuntiaverit, execrabilis esto. Quare
non possum ingentem illam eadem ac parrici-
diale facinus prætermittere: non possum, inquam,
illud non omnino detegere. Fortassis enim si præ-
cipitem hanc ruinam, velut exitii puteum, pru-
dentibus ostendero, metum iis ac terrorem incu-

IV. Nunc ad pestiferæ illorum doctrinæ velut
sedem ac voraginem me conferam. Varia enim
apud illos nefariæ disciplina voluptatis est. Pri-
mum quod communes inter se feminas habent.
Ac si quis ejusdem sectæ peregrinus advenerit,
signum quoddam viri a feminis, feminæ a viris
accipiunt. 86 Hæc autem ejusmodi est: Cum
salutandi ac complectendi causa manum porri-
gunt, eam infra palmam contrectando ac defri-
cando leniter titillant, eoque signo ejusdem reli-
gionis hospitem esse demonstrant. Inde posteaquam
mutuo se agnoverint ad convivium accinguntur.
Quod ipsum, tametsi pauperes sint, ingenti epula-
rum apparatu, vinoque et carnibus instructissi-
mum præbent. Finito convivio cum satietate venas
distenderint, ad libidinem proritantur. Tum vir ab
uxore discedens sic eam alloquitur: Surge, et
fratri charitatem exhibe. Ita ad concubitum veni-
tur. Pudet me bona fide quæ apud illos turpissime
perpetrantur, exponere; quemadmodum ait Apo-
stolus: *Quæ apud ipsos fiunt, turpe est et dicere*¹.
Verum quæ illos facere nihil pudet, neque me
pudebit eloqui, ut qui sædissima illorum flagitia
audierint, horrore quodam afficiantur. Etenim per-
acto stupro subinde contumeliosis cælum vocibus
appetentes, utrique maris profluvium cavis mani-
bus excipiunt, ac sublatiis rursum oculis sædum
illud et abominabile manibus præferentes consi-
stunt; ac preces concipiunt. Militares quidem et
Gnostici ad universorum, ut aiunt, parentem, cui
et quod manibus gestant offerunt, cum hoc so-
lemni carmine: Hoc tibi munus, nimirum Christi
corpus, offerimus: atque ita tum eo vescuntur, et
impurissimas suas sordes degustant, itaque dicunt:
Hoc est corpus Christi; et hoc est Pascha. Idcirco
corpora nostra patiuntur, et Christi supplicia con-
fiteri coguntur. Eodem modo quoties mulier men-
struos fluxus patitur, sædissimum illum sangui-

¹ Ephes. v, 12.

neni collectum una omnes absorbent. Atque hic A
est, inquiunt, sanguis Christi.

καταμήνιον συναχθὲν αὐτῇ αἷμα τῆς ἀκαθαρσίας, ὡς αὐτῶς λαβόντες κοινῇ ἐσθίουσι. Καὶ τοῦτο, φασίν, ἔστι τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ.

V. Propterea in apocryphis legunt: Vidi arborem duodecim fructus quotannis ferentem, et dixit mihi: Hoc est lignum vitæ. Idipsum de menstruis mulierum profluviiis interpretantur. Cæterum cum inter sese Venerem exercent, 87 liberos tamen suscipere prohibent. Non enim prolis studio, sed ut libidini suæ serviant, ei corruptelæ vacant. Ita miseris hominibus diabolus illudit, et opus Dei fraudibus suis implicatum per ludibrium traducit. Proinde sic libidini satisfaciunt suæ, ut impurissimum semen in seipsos recipiant, neque illud ad propagandam sobolem emittant, sed sua ipsi turpitudine pascantur. Quod si forte quispiam excreti acminis immissionem anteverterit, ei ex eo gravis facta sit mulier, audi quid demum flagitiosius aggrediantur. Nam informem adhuc fetum ex utero detractum, quocunque iis tempore visum est, infantem, inquam, abortione projectum in mortuario pistillo tundunt. Cui ad vitandam nauseam mel ac piper cum aliis aromatibus et unguentis admiscunt. Tum in unum collecto porcorum ac canum sodalities, unusquisque e comminuto infantuli corpusculo digito delibat. Sic humanis carnibus pasti ad orandum Deum sese convertunt. Et cupiditalis, inquiunt, princeps nequaquam nobis illusit; sed quod exciderat fratri nostro collegimus. C
Atque id perfectum esse Pascha demum existimant. Præter hæc alia insuper dira atque execranda committunt. Cum enim rursus in se mutuo bacchari ac furere cœperint, respersis spurcissimi humoris profusione manibus consurgunt, atque ita foedatas gerentes toto corpore nudi comprecantur, ut ea re maiorem sibi apud Deum fiduciam acquirant. Cæterum in curando corpore dies noctesque pariter mulierculæ et homunciones occupantur, ac se et unguento perfundunt, et lavant, et convivia celebrant, et ebrietati ac Veneri indulgent, eosque qui jejulant execrantur. Negant enim esse jejunandum, quod ad hujus sæculi conditorem principem jejunium pertineat; imo alimento potius opus esse dicunt, quo robustiora sint corpora, ut idoneo tempore possint fructui reddendo sufficere.

VI. Porro tam Veteri quam Novo utuntur Testamento, licet cum qui in Vetere locutus est abdicent. Et quidem quoties vocem aliquam reperiunt, quæ dogmati suo contrariam habere sententiam videtur, ab hujus mundi principe profectam illam esse prædicant. 88 Sin aliquis ad illorum libidinem accommodari locus, et utcumque configurari possit non ipse quidem potestate verborum, sed pro depravati illorum ingenii captu, eo vero ad id quod cupiunt traducto ab veritatis spiritu pronuntiatum esse dicunt. Atque istud ipsum est, inquiunt, quod de Joanne Dominus usurpavit: Quid

στοῦ. Ὡς αὐτῶς δὲ καὶ τὸ ἀπὸ τῆς γυναικὸς, ὅταν γένηται αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

γενήσθαι αὐτὴν γενέσθαι ἐν ῥύσει τοῦ αἵματος, τὸ

μερον; Ὅτι οὐκ ἦν, φασί, τέλειος ὁ Ἰωάννης. Ἐνεπνίστο γάρ ὑπὸ πολλῶν πνευμάτων κατὰ κάλαμον τὸν ἐπὶ ἐκάστῳ ἀνέμῳ κινούμενον. Καὶ ὅτε μὲν ἤρχετο τὸ πνεῦμα τοῦ ἄρχοντος, Ἰουδαϊσμὸν ἐκήρυττεν· ὅτε δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ Χριστοῦ ἐλάλει. Καὶ τοῦτό ἐστι, φασίν, ὅτι Ὁ μικρότερος ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν (74). Περὶ ἡμῶν, φασίν, εἶπεν, ὅτι ὁ ἐν ἡμῖν μικρότερος μεζῶν αὐτοῦ ὑπάρχει.

Z'. Καὶ εὐθὺς ἐπιτομίζονται οἱ τοιοῦτοι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας. Ἐκ γὰρ τῶν συνευγμένων ἐκάστη λέξει ἀναφανδὸν ἡ ἀλήθεια δειχθήσεται, καὶ τὸ ἐχέγων τῆς φράσεως ἀποδοθήσεται. Εἰ μὲν γὰρ ὁ Ἰωάννης μαλακὰ ἡμψίστο, καὶ ἐν οἴκοις βασιλείων ὑπῆρχεν, ὁρθὴ ἂν πρὸς αὐτὸν ἡ λέξις, καὶ εὐθεία πρὸς ἐλεγχον τοῦ αὐτοῦ ὑπῆρχεν. Εἰ δὲ, *Τί ἐξήλθετε ἰδεῖν; ἄνθρωπον ἐν μαλακοῖς ἱματίοις ἡμψισμέτον;* καὶ οὐχ οὕτως εἶχεν, οὐκίτι τὸ ἐγκλημα ἐπὶ τὸν οὐ μαλακὰ φοροῦντα Ἰωάννην τοῦ λόγου ἐπενεκτέον, ἀλλὰ ἐπὶ τοὺς οὕτως εὐρήσειν τὸν Ἰωάννην νομίσαντας, καὶ ὑπὸ τῶν ἔνδον ἐν οἴκοις βασιλείων πολλάκις κατὰ ὑπόκρισιν κολακευομένους. Ἐνδομίζον γὰρ οὗτοι, ἐξιρχόμενοι καὶ παρὰ Ἰωάννου ἐπαίνους εὐρίσκουσιν, καὶ μαχαρισμοὺς ἐπὶ τοῖς ὑπ' αὐτῶν καθ' ἐκάστην ἡμέραν γινομένοις παραπτώμασιν. Ὡς δὲ οὐχ ἡῦρον, ἀνατριπτικῶς παρὰ τοῦ Σωτῆρος πρὸς αὐτοὺς εἴρηται, ὅτι *Τί ἐνομίζετε εὐρίσκειν;* Συμπεριφερόμενον τοῖς ὑμῶν πάθεσιν ἄνθρωπον, ὡς κατὰ τοὺς μαλακὰ φοροῦντας; Οὐχ οὕτως. Οὐ γὰρ ἐστὶν Ἰωάννης κάλαμος σαλευόμενος γκῶμαις ἀνθρώπων, ὡς θονοούμενος κάλαμος ὑπὸ ἐκάστης ἀνθρώπων ὑποκρίσεως καὶ ἀπάτης. Ἐπειδὴ δὲ εἶπεν, *Ἐν γυναικὶ τοῖς γυναικῶν οὐκ ἐστὶ μεζῶν Ἰωάννου*, ἵνα μή τις νομίσωσι καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μεζῶνα εἶναι τὸν Ἰωάννην, ὅτι καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ὑπὸ γυναικὸς ἐγεννήθη, τῆς αἰπαρθένου Μαρίας, διὰ Πνεύματος ἁγίου, ἀσφαλιζόμενος ἡμᾶς ἐφη, ὅτι Ὁ μικρότερος αὐτοῦ, τουτέστι τῷ χρόνῳ (74') τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, μεζῶν αὐτοῦ ἐστὶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἐπειδὴ γὰρ μετὰ ἐξάμηνον ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ τῆς Ἰωάννου γεννήσεως, δηλονότι μεζῶν αὐτοῦ ὢν. Ἦν γὰρ ἀεὶ, καὶ ἐστὶ. Τίτι δὲ τοῦτο οὐ δηλὸν ἐστίν; Ἀρα γοῦν ματαίως τὰ πάντα παρ' αὐτοῖς πεποιήτεται, ἀπὸ ἀγαθῶν εἰς φαῦλα μεταβεβλημένα.

Christus est in lucem editus. Qui haud dubie major erat illo, cum et sit semper et fuerit. Quis hoc vero potest ignorare? Frustra igitur ab illis excogitata sunt omnia, et ex bonis in mala conversa.

H'. Καὶ τὰ μὲν βιβλία αὐτῶν πολλά· Ἐρωτήσεις γὰρ τινὰς Μαρίας ἐκτίθενται· Ἄλλοι δὲ εἰς τὸν προειρημένον Ἰαλδαβαῶθ, εἰς ὄνομα δὲ τοῦ Σηθ πολλὰ βιβλία ὑποτίθενται. Ἀποκαλύψεις δὲ τοῦ Ἀδάμ ἄλλας λέγουσιν· εὐαγγέλια δὲ ἑτέρα εἰς ὄνομα τῶν μαθη-

existis in desertum viderē? Arundinem vento agitatam? Quod, ut asserunt, nondum esset perfectus Joannes. Nam a pluribus ventis perflabatur; arundinis more, quæ ad unumquemque ventum agitur. Itaque cum in eum principis spiritus incumberet, Judaicum cultum prædicabat; cum vero Spiritus sanctus adveniret, de Christo sermonem instituebat. Quo quidem hæc verba pertinere putant: *Qui minor est in regno cælorum major est illo*¹. Quippe ad nos ista referuntur, aiunt, ut qui inter nos minor est, is Joanne sit præstantior.

VII. Verum os illis subinde a veritate ipsa præcluditur. Nam ex iis quæ cum unaquaque dictione connexa sunt, perspicue veritas apparebit, ac quid loquendi rationi consentaneum sit certissima fide monstrabitur. Etenim si Joannes mollioribus vestibus uteretur, atque in principum palatiis degeret, recta ipsum vox illa peteret, et in ejus réprehensionem esset sine ulla ambage collata. Cum vero ita locutus fuerit: *Quid existis videre? hominem molliibus vestimentis indutum?*² Istud porro ab Joanne procul absuerit, nihil est cur hujus loci criminationem referri ad Joannem arbitremur, qui delicatum illum cultum minime omnium adhibuit; sed ad eos potius, qui ejusmodi se Joannem reperturos putabant, quibusque sæpius adulari solent ii qui principum aulas ac palatia frequentant. Exeuntes enim illi collaudandos se ab Joanne, et ob ea quæ in dies patrabant scelera felices prædicandos existimabant. Qua spe cum essent frustrati, ad eos refellendos ita Salvator locutus est: *Quid vos nacturos esse credebatis? Hominemne qui se pravis animi vestri affectionibus accommodaret, quod ii faciunt qui mollioribus vestibus induuntur?* Minime vero. Non enim Joannes arundo quædam est hominum opinionibus agitata, vel qualibet eorum fraude ac simulatione concussa. Sed quoniam illud adjecerat: *Inter natos mulierum non surrexit major Joanne Baptista*³, ne quis Joannem sibi persuaderet, etiam ipso Salvatore esse majorem, **89** quo is a muliere, nimirum beata semperque Virgine Maria per Spiritum sanctum esset genitus, ut nos contra hunc errorum instruere, subjecit: *Qui minor est in regno cælorum, major est illo*.

^D Quod videlicet ratione temporis est ab eo dictum quo in hunc mundum humana carne præditus advenit, quoniam sexto a Joannis nativitate mense

VIII. Cæterum libri penes illos quamplurimi sunt. Nam *Interrogationes* quasdam Mariæ venditant. Alii de eo quem diximus Jaldabaoth sub Sethi nomine complures libros supposititios obtrudunt. Sed et Adami revelationes alias, et alia item evan-

¹ Matth. xi, 7. ² ibid. 11. ³ ibid. 8. ⁴ ibid. 11.

(74) Forte addendum μεζῶν αὐτοῦ ἐστίν. Ed. Patr.
(74') Τουτέστι τῷ χρόνῳ. Locum ex Vaticano codice suæ integritati restitimus. Quod ad evan-

gelici illius loci sensum attinet, eodem modo Chrysost. et Theophylactus exponunt, quo Epiphanius.

gelia falsa discipulorum nomine conscribere sunt ausi. Nec eos dicere pudet Salvatorem nostrum ac Dominum Jesum Christum ejusmodi per sese turpitudinem monstrasse. Etenim in Mariæ *Interrogationibus* quas majores vocant (sunt enim aliæ minores perinde commentitiæ), hunc illi patefecisse fingunt, cum eam in montem eduxisset, essetque precatus, ac producta de latere suo muliere cum ea rem habere cœpisset; tum seminis sui profusione degustata monstrasset, ita, ut vivere possimus, esse faciendum. Addunt et perturbatam fuisse Mariam, atque humi cecidisse, eamque a Christo cum his verbis erectam: *Quare dubitasti modicæ fidei? Atque hoc ipsum esse volunt, quod in Evangelio dicitur: Si terrena sibi vobis, et non credidistis, cælestia quomodo credetis? Item illud: Cum videritis Filium hominis eo ascendentem ubi erat prius*; hoc est, inquiunt, profluens semen exsorptum, ut eo unde exierat revertatur. Tum quod alibi scriptum est: *Nisi manducaveritis carnem meam, et biberitis meum sanguinem*. Ad quæ perturbatis discipulis, ac dicentibus: *Quis hoc potest audire?* de turpitudine sermonem eum institutum ferunt, ideoque turbatos retro pedem retulisse. Nondum enim perfecte corroborati erant ac stabiliti. Quo etiam Davidis illud dictum referunt: *Erit tanquam lignum quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo*. **90** Atque in eo quod scriptum est: *Secus decursus aquarum*, indicari viri scditatem asserunt; istud vero: *Quod fructum suum dabit in tempore suo*, voluptatis demonstrare proluviem; nam quod additum est, *Et folium ejus non defluet*, tum a nobis, inquiunt, perficitur, cum in terram decidere non patimur, sed ipsimet illud absumimus.

IX. Ac ne prolatis illorum testimoniis plus detrimenti quam utilitatis asseram, idcirco pleraque silentio prætermittam. Alioquin omnia, quæ ab illis dicuntur, hoc loco explicando commemorarem. Nam quod in Scriptura legimus Raab coccinum in fenestra posuisse, non coccinum erat, inquiunt, sed muliebri pudendum: in quo coccineus color menstruum sanguinem significat. Quin etiam eodem illud spectat: *Bibe aquam de tuis vasibus*. Si quidem interire carnem, nec excitari denuo prædicant, eamque ad principem pertinere. Vim autem illam, quæ in menstruis est ac semine, animam esse, quam collectam comedimus. Unde cum carnibus aut oleribus, aut pane, aut alio quopiam vescimur, bene de creatis rebus meremur, dum ex his omnibus animam corrogamus, ac nobiscum in cælum evehimus. Ideoque genere omni carnum utuntur, ut generis, aiunt, nostri misereamur. Cæterum eandem inesse putant animalibus, et bestiis,

τῶν συγγράσθαι τετολμήχασιν· αὐτὸν τε τὸν Σωτῆρα ἡμῶν καὶ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν οὐκ αἰσχύ-
νονται λέγειν, ὅτι αὐτὸς ἀπεχάλυψε τὴν αἰσχρο-
γίαν ταύτην. Ἐν γάρ ταις Ἐρωτήσεσι Μαρίας κα-
λουμέναις μεγάλαις (εἰσὶ γὰρ καὶ μικραὶ αὐτοῖς
πεπλασμέναι) ὑποτίθενται αὐτὸν αὐτῇ ἀποκαλύ-
πτειν, παραλαβόντα αὐτὴν εἰς τὸ ὄρος, καὶ εὐξάμε-
νον, καὶ ἐκβαλόντα ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ γυναῖκα,
καὶ ἀρξάμενον αὐτῇ ἐγκαταμίγνυσθαι· καὶ οὕτως
δῆθεν τὴν ἀπόρροιν αὐτοῦ μεταλαβόντα δεῖξαι, ὅτι
οὕτως ποιεῖν, ἵνα ζήσωμεν· καὶ ὡς τῆς Μαρίας
ταραχθείσης, καὶ πεσώσης χαμαὶ, αὐτὸν πάλιν αὐ-
τὴν ἐγείραντα εἰπεῖν αὐτῇ· *Ἴνα τί ἐδίσταςας,
ὀλιγόπιστε; Καὶ φασιν, ὅτι καὶ τοῦτό ἐστι τὸ εἰ-
ρημένον ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Εἰ τὰ ἐπίγεια εἰπον
ὑμῖν, καὶ οὐκ ἐπιστεύσατε, τὰ ἐπουράνια πῶς
πιστεύσετε; καὶ τὸ, "Ὅταν ἴδῃτε τὸν Υἱὸν τοῦ
ἀνθρώπου ἀνερχόμενον ἐπερὶ τὸ πρῶτον·
τούτῃστι τὴν ἀπόρροιν μεταλαμβανομένην, ὅθεν καὶ
ἐξῆλθε· καὶ τὸ εἰπεῖν· "Εάν μὴ φάγητέ μου τὴν
σάρκα, καὶ πίητέ μου τὸ αἷμα. Καὶ τῶν μαθητῶν
τραπτομένων, καὶ λεγόντων, Τίς δύναται τοῦτο
ἀκοῦσαι; φασίν, ὡς περὶ τῆς αἰσχύνης τῆς ὁ λό-
γος· οὗ καὶ ἐταράχθησαν, καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ
ὄπισθον. Οὕτω γὰρ ἦσαν, φασίν, ἐν πληρώματι ἐστε-
ρωμένοι. Καὶ τὸ εἰπεῖν τὸν Δαβὶδ· "Ἔσται ὡς τὸ
ξύλον τὸ πεφυτευμένον παρὰ τὰς διεξόδους τῶν
ὕδατων, ὃ τὸν καρπὸν αὐτοῦ δώσει ἐν καιρῷ αὐ-
τοῦ· περὶ τῆς αἰσχύνης τοῦ ἀνδρός, φασί, λέγει,
Ἐπὶ τὴν ἐξοδὸν τῶν ὑδάτων. Καὶ, "Ὁ τὸν καρ-
πὸν αὐτοῦ δώσει, τὴν τῆς ἡδονῆς ἐπίρροιν, φασί,
λέγει· Καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορρήνησεται,
ὅτι οὐκ ἐῷμεν αὐτὸ χαμαὶ πεσεῖν, ἀλλὰ αὐτοὶ αὐτὸ
ἐσθίωμεν.*

Θ'. Καὶ ἵνα μὴ τῆς μαρτυρίας αὐτῶν ἐν μέσῳ
ἁγῶν βλάβῃ μᾶλλον ἢ περὶ ὠφελήσω, τούτου χάριν
τὰ πολλὰ ὑπερβῆσομαι. Ἐπεὶ ὅτι ἂν τὰ πάντα παρ'
αὐτοῖς κακῶς λεγόμενα ἐνταῦθα παρατιθέμενος δι-
ηγόρευον. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, φασί, τιθεῖσθαι τὴν Ῥαβ
κόκκινον ἐν τῇ θυρίδι, οὐκ ἦν, φασί, κόκκινον, ἀλλὰ
τὰ μέρη τῆς γυναικείας φύσεως· καὶ τὸ κόκκινον
αἷμα τῶν καταμηνίων λέγει. Καὶ τὸ εἰπεῖν, Πῶς
ὑδατα ἀπὸ σῶν ἀγγέλων, περὶ τούτου λέγει. Φασί
ὅτι εἶναι τὴν σάρκα ἀπολλυμένην, καὶ μὴ ἐγειρομέ-
νην· εἶναι δὲ ταύτην τοῦ ἀρχοντος. Τὴν δὲ δύναμιν
τὴν ἐν ταῖς καταμηνίοις καὶ ἐν ταῖς γοναῖς ψυχὴν
εἶναι φασιν, ἣν συλλέγοντες ἐσθίωμεν. Καὶ ἅπερ
ἡμεῖς ἐσθίωμεν (75) κρέα, ἢ λάχανα, ἢ ἄρτον, ἢ τι
ἕτερον, χάριν ποιούμεν ταῖς κτίσεσι, συλλέγοντες
ἀπὸ πάντων τὴν ψυχὴν, καὶ μεταφέροντες μεθ' ἑαυ-
τῶν εἰς τὰ ἐπουράνια. Διόπερ καὶ πάντων μετα-
λαμβάνουσι κρεῶν λέγοντες, ἵνα ἐλεῶσωμεν τὸ γένος
ἡμῶν. Φάσκουσι δὲ τὴν αὐτὴν ψυχὴν εἶναι ἐν τε τοῖς

¹ Joan. iii, 12. ² Joan. vi, 66. ³ ibid. 54. ⁴ ibid. 61. ⁵ Psal. i, 3. ⁶ ibid. ⁷ Josue ii, 21. ⁸ Prov. v, 15. ⁹ F. πῶς ἂν.

(75) Καὶ ἅπερ ἡμεῖς ἐσθίωμεν. Idem Manichæi jactitare solebant, ut ex Aug. lib. *Adversus Faustum* apparet.

ζώοις καὶ ἐν κνωδαίοις, καὶ ἰχθύσι, καὶ ἔφεσι, καὶ ἀνθρώποις ἰγκατεσπάρθαι, καὶ ἐν λαχάνοις, καὶ ἐν δένδροις, καὶ ἐν γεννήμασι. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν Φιθωνίται καλούμενοι ἀναφέρουσι τὰς αἰσχρὰς αὐτῶν θυσίας τῆς πορνείας, τὰς ὑπ' ἑμῶν ἐνταῦθα προσηρμένους ὀνόμασι τριακοσίοις ἐξηκονταπέντε, οἷς αὐτοὶ ἐπλασαν ἀρχόντων δῆθεν, ἐμπαίζοντες τοὺς γυναικαρίους, καὶ λέγοντες· Μίγηθι μετ' ἐμοῦ, ἵνα σε ἀνενέγκω πρὸς τὸν ἀρχοντα. Καθ' ἐκάστην δὲ μίξιν ὀνομάζουσιν ἐνὸς ὀνοματίως βάρβαρον τῶν παρ' αὐτοῖς πεπλανημένων, καὶ δῆθεν εὐχονται λέγοντες· Προσφέρμεν σοι τῷ δεῖνι, ἵνα προσενέγκῃς τῷ δεῖνι. Τῇ δὲ ἄλλῃ πάλιν μίξει ἄλλῳ ὀποθίζονται ὡσαύτως προσφέρειν, ἵνα καὶ αὐτὸς τῷ ἄλλῳ. Καὶ ἕως ἂν ἔλθῃ, μᾶλλον δὲ κατέλθῃ τριακοσίας ἐξηκονταπέντε πτώσεις τῆς λαγνείας, καθ' ἐκάστην ὀνοματίως ἐπικαλεῖται τὸ τοιοῦτο ἐργαζόμενος. Καὶ ἀρχεται πάλιν κατείναι διὰ τῶν αὐτῶν, τὰ αὐτὰ αἰσχρὰ ἐπιτελών καὶ ἐμπαίζων ταῖς ἡπατημέναις. Ὅταν οὖν εἰς τοσοῦτον ἀριθμοῦ ἔγκον ἑλάσῃ ἐπτακοσίων τριάκοντα πτώσεων, λέγω δὴ μίξεων αἰσχυρῶν, καὶ ὀνομάτων τῶν παρ' αὐτοῖς πεπλασμένων, τότε λοιπὸν τολμᾷ ὁ τοιοῦτος, καὶ λέγει· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστός· ἐπειδὴ ἀνωθὲν καταδέδηκα διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν τῆς ἀρχόντων.

Γ'. Τὰ δὲ τῶν μειζόνων κατ' αὐτοὺς ἀρχόντων ὀνόματα ταῦτα εἶναι λέγουσι, πολλοὺς λέγοντες. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ οὐρανῷ εἶναι τὸν Ἰαὼ ἀρχοντα, καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ φασὶν εἶναι τὸν Σαχλὲν ἀρχοντα τῆς πορνείας· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ τὸν Σηθ ἀρχοντα· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ εἶναι φασι τὸν Δάδην· τέταρτον γὰρ ὀποθίζονται οὐρανὸν, καὶ τρίτον· πέμπτον δὲ ἄλλον οὐρανὸν, ἐν ᾧ φασὶν εἶναι τὸν Ἐλωαῖον τὸν καὶ Ἀδωναῖον. Ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ φασὶν εἶναι οἱ μὲν τὸν Ἰαλδαβαῶθ, οἱ δὲ τὸν Ἠλιλαῖον. Ἄλλον δὲ ἑβδόμον οὐρανὸν ὀποθίζονται, ἐν ᾧ λέγουσιν εἶναι τὸν Σαβαῶθ. Ἄλλοι δὲ λέγουσιν οὐχί, ἀλλ' ὁ Ἰαλδαβαῶθ ἐστὶν ἐν τῷ ἑβδόμῳ· ἐν δὲ τῷ ὀγδόῳ οὐρανῷ τὴν Βαρθελῶν καλουμένην, καὶ τὸν Πατέρα τῶν ἑλῶν, καὶ Κύριον τὸν αὐτὸν αὐτοπάτορα, καὶ Χριστὸν ἄλλον αὐτολόγευτον· καὶ Χριστὸν τοῦτον τὸν κατελθόντα, καὶ δεῖξαντα τοῖς ἀνθρώποις ταύτην τὴν γνῶσιν, ὃν καὶ Ἰησοῦν φασι· μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένον, ἀλλὰ διὰ Μαρίας δεδειγμένον· σάρκα δὲ αὐτὸν μὴ εἰληφέναι, ἀλλ' ἥ μόνον δόκησιν εἶναι. Φασὶ δὲ τὸν Σαβαῶθ οἱ μὲν ὄνου μορφὴν ἔχειν, οἱ δὲ χοίρου. Διόπερ ἐνετείλατο, φασὶ, τοῖς Ἰουδαίοις χοῖρον μὴ ἐσθίειν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν μετ' αὐτὸν οὐρανῶν καὶ ἀγγέλων τῶν ἑαυτοῦ. Τὴν δὲ ψυχὴν, ἐν τῷ ἐξέρχεσθαι ἐνταῦθεν, διαβαίνειν διὰ τῶν ἀρχόντων τούτων· μὴ δύνασθαι δὲ διαπεράσαι, εἰ μὴ τι ἂν τῆς γνώσεως¹ ἐν πληρώματι γένηται, μᾶλλον δὲ ταύτης τῆς καταγνώσεως, καὶ ἐμφορηθεῖσα διαδράσει τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἐξουσιῶν τὰς χεῖρας. Εἶναι δὲ δρακοντοειδῆ τὸν ἀρχοντα τὸν κατέχοντα τὸν κόσμον τοῦτον, καὶ καταπίνοντα μὲν τὰς ψυχὰς τὰς μὴ ἐν

et piscibus ac serpentibus animam, quæ hominibus insit, necnon et oleribus, et arboribus, ac germinibus infusam. Jam vero qui ex iis Phibionitæ vocantur execranda illa libidinis sacra, quæ a nobis explicata sunt, cccclxv nominibus ascribunt, quæ principum esse propria commen'ti sunt. Ita mulierculis illudentes : Congredere mecum, inquit, ut te ad principem perducam. Tum ad singulos coitus barbarum aliquod unius ex illis nomen temere ab iis excogitatum pronuntiant, ac nimirum hac formula precantur : Tibi N. offerimus, ut N. vicissim offeras ; inde alio rursus in congressu alteri se offerre prædicant, ut et is alteri repræsentet. Ita donec per cccclxv libidinis ac lascivix gradus ascenderint, vel descenderint potius, quoties Venerem repetunt, ejusmodi aliquod nomen appellant. Inde per eadem illa turpitudinis vestigia relabuntur, ac circumventis a se mulierculis illudunt. **91** Postquam autem iterando sæpius concubitu, ac fictis illis nominibus repetendis dccclxx numerum impleverunt, deinceps qui id egerit, palam de se prædicare non dubitat : Ego sum Christus. Nam per cccclxv nomina principum ex alto descendendi.

X. Majorum porro principum nomina hæc esse memorant. In supremo, inquit, orbe residet Iao ; in secundo Sactan, is qui stupris ac libidinibus præest ; in tertio Sethus ; in quarto Daden statuunt : quippe quartum esse cælum asseverant, et tertium ; ac rursus quintum, in quo Eloæum collocant, qui idem et Adonæus dicitur. At sextum occupare volunt alii Jaldabaoth, Elilæum alii. Sed et septimum esse nonnulli definiunt, cui Sabaoth insideat. Quod ab aliis negatur, qui Jaldabaoth septimam illam stationem attribuunt. In octavo Barbeloni domicilium esse fingunt, necnon et universorum Parenti illi, qui idem Dominus sit, et suimetipsius pater, quemadmodum et alteri cuidam Christo, qui per sese sit in lucem editus. Tum vero Christum, ibidem ipsum collocant, qui de cælo descendit, et ejusmodi cognitionem humano generi contulit, quem etiam appellatum fuisse Jesum prædicant. Verum eundem negant de Maria natum, sed per Mariam ostensum asserunt ; neque carnem aliter quam specie ipsa suscepisse. Quod ad Sabaoth pertinet, hunc asini quidam, alii porci figura constare censent. Ob idque Judæis, aiunt, suillis carnibus interdixerat. Hunc esse cæli terræque conditorem, tum eorum qui consequuntur cælestium orbium, angelorumque suorum. Porro digredientem hinc animam per illos transire principes ; neque tamen penetrare posse, nisi cognitione illa plenissime perfusa fuerit, vel condemnatione potius ; qua quidem cummulata principum istorum ac potestatum manus effugiat. Addunt et hujus mundi præsidem draconis effigiem habere.

¹ γρ. γενέσεως

ab eoque animas absorberi cognitione illa destitutas, rursumque per caudam in hunc mundum refundi. Ex quo deinceps in porcorum aliorumque animantium corpora transfusæ per eadem denuo vestigia sursum efferantur. Quod si quis, aiunt, ea fuerit cognitione præditus, seseque per menstrua illa ac libidinis profusionem ex hoc mundo collegerit, cum **92** nihil hic detineri amplius, sed eos quos diximus prætergredi principes; et ad Sabaoth usque pervenire, atque illius proculcare caput (ita enim sacrilege atque impudenter effutiant), indeque ad supremum illud domicilium evadere, ubi viventium mater est Barbero, quæ et ab illis Barbelo dicitur. Hanc esse animæ rationem adipiscendæ salutis. Illud vero præterea infelices illi ad fabulam adjunxerunt, eidem Sabaoth capillos esse muliebres, quod scilicet vocem illam Sabaoth principis alicujus esse nomen arbitrentur; neque illud intelligant, ubicunque ita dicitur: *Hæc dicit Dominus Sabaoth*, non cujuscumque id esse proprium nomen, sed prædicando potius numini velut quoddam laudationis vocabulum adhiberi. Quippe Dominus Sabaoth idem Hebraice quod *exercitum* significat. Et quidem ubicunque vox illa Sabaoth in Veteri Testamento legitur, *exercitum* sonat. Itaque pro eo quod Hebraice scriptum est: *Adonai Sabaoth*, Aquila perpetuo *Dominus exercituum* reddit. Sed isti furore atque amentia perciti ad Domini sui injuriam eum qui nusquam est inquirunt, et eum qui est reipsa, vel semetipsos potius perdididerunt.

XI. Sunt et aliæ eorundem innumerabiles nugæ, nec sine lædio potest omnis istorum insania commemorari. Sed illud prætermitti non potest: quosdam ex horum esse numero, qui ita mulierum consuetudine abstinent, ut seipsos manibus suis conspurcent, iisque scædissimum libidinis virus excipiant, atque eo vescantur. Ad quod testimonium illud per summam calumniam detorquent: *Manus istæ suppeditarunt non mihi solum, sed et iis qui mecum sunt*¹. Item istud: *Operantes manibus propriis, ut possitis iis qui non habent communicare*². De quibus adeo mihi commotus videtur in apostolo Juda Spiritus sanctus, hoc est in catholica illius Epistola (Judas ille porro est, qui Jacobi, atque etiam Domini frater appellatus est), in qua per apostoli vocem Spiritus, inquam, sanctus, corruptos illos corruptiores esse demonstrat, ut ibidem loquitur: *Quæ enim nesciunt, ignorantes in illis capiuntur. Quæ vero norunt, in iis tanquam muta animalia corrumpuntur*. Siquidem canum instar ac porcorum sua eo corruptela turpitudinis inquinant. Hoc enim modo tam canes ac porci, quam cætera se animalia corrumpunt, et profluentem e corporibus suis libidinis humorem delingunt. Atque **93** illi revera carnem suam erumpente veluti per somnium lutione commaculant: *Dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant*. At *Michael*

γνώσει ὑπαρχούσας, καὶ διὰ τῆς κέρου παλιν ἐπιστρέφοντα εἰς τὸν κόσμον, κἀντεῦθεν³ εἰς χοίρους καὶ εἰς ἄλλα ζῶα, καὶ πάλιν διὰ τῶν αὐτῶν ἀναφερομένας. Εἰ δέ τις, φασὶν, ἐν τῇ γνώσει γένηται ταύτῃ, καὶ συλλέξει ἐαυτὸν ἐκ τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἐμμηνίων καὶ διὰ τῶν ῥύσεων τούτων τῆς ἐπιθυμίας, μὴκέτι ἐνταῦθα κατέχεσθαι αὐτὸν, ἀλλὰ ὑπερβαίνειν τοὺς προειρημένους ἀρχοντας. Ἐρχεσθαι δὲ, φασὶ, παρὰ τὸν Σαβαώθ, καὶ πατεῖν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, ἀθυρογλώττως βλασφημοῦντες, καὶ οὕτως ὑπερβαίνειν εἰς τὸ ἄνω μέρος, ὅπου ἡ μήτηρ τῶν ζώντων ἡ Βαρθερῶ, ἥτοι Βαρθηλώ. Καὶ οὕτω τὴν ψυχὴν σώζεσθαι. Ἐχειν δὲ καὶ τρίχας ὡς γυναικὸς τὸν αὐτὸν λέγουσιν οἱ τάλαντες, νομίζοντας τὸ ὄνομα τὸ Σαβαώθ ἀρχοντά τινα εἶναι. Οὐκ εἰδότες, ὅτι ὅπου λέγει, *Τάδε λέγει Κύριος Σαβαώθ*, οὐκ ὁνομά τινος εἶπεν, ἀλλ' ὄνομα δοξολογίας τῆς θεότητος. Σαβαώθ γὰρ ἐρμηνεύεται ἀπὸ τῆς Ἑβραϊκῆς διαλέκτου Κύριος τῶν δυνάμεων. Ὅπου γὰρ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ τὸ Σαβαώθ ὄνομά ἐστι γιγναιόμενον, δύνανται ὁποφαίνει. Ὅθεν ὁ Ἀκύλας πανταχοῦ τὸ Ἀδωναὶ Σαβαώθ ἐρμηνεύει λέγων, Κύριος στρατιῶν. Οὗτοι δὲ, κατὰ πάντα τρόπον ἐμμανέντες, κατὰ τοῦ αὐτῶν διεσπότης τὸν μὴ ὄντα ζητοῦσι, καὶ τὸν ὄντα ἀπολωλέκασι, μᾶλλον δὲ ἐαυτοὺς ἀπώλεσαν.

isti furore atque amentia perciti ad Domini sui injuriam eum qui nusquam est inquirunt, et eum qui est reipsa, vel semetipsos potius perdididerunt.

IA'. Ἄλλα δὲ ὅσα φλυαροῦσιν, ἐν οἷς περιπατεῖν ἐστι τὰ τῆς αὐτῶν μανίας λέγειν. Τινὲς δὲ ἐξ αὐτῶν, γυναιξὶ μὴ πλησιάζοντες, ταῖς ἰδίαις χερσὶ αὐτῶν ἐαυτοὺς φθείρουσι, τὴν δὲ αὐτῶν φθορὰν λαμβάνουσιν εἰς τὰς χεῖρας, καὶ οὕτως ἐσθίουσι, χρώμενοι σιτυχοφαντημένῃ μαρτυρίᾳ, τὸ ὅτι, *Αἱ χεῖρες αὐταὶ ἐπήρκεσαν οὐ μόνον ἐμοί, ἀλλὰ καὶ τοῖς σὺν ἐμοί*⁴ καὶ τὸ πάλιν· *Ἐργαζόμενοι*⁵ ταῖς ἰδίαις χερσίν, ἵνα δύνησθε καὶ τοῖς μὴ ἔχουσι μετιδοῦναι· ὡς καὶ περὶ τούτων, οἶμαι, ἐκινήθη τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῷ ἀποστόλῳ Ἰούδᾳ, λέγων ὅτι ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ γραφείῃ καθολικῇ Ἐπιστολῇ (Ἰούδας δὲ ἐστὶν οὗτος, ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου καὶ Κυρίου λεγόμενος). Ὑπέδειξε γὰρ αὐτοὺς τὸ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῆς φωνῆς τοῦ Ἰούδα κατὰ τὰς κτήνη φθειρομένων καὶ φθειρόντας, ὡς λέγει, ὅτι *Ὅσα μὲν οὐκ οἶδασιν, ἀγνοοῦντες ἀλλοσκοῦνται· ὅσα δὲ οἶδασιν, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα φθείρονται*. Κυνῶν γὰρ εἰκὴν καὶ χοίρων τὴν ἀπ' αὐτῶν φθορὰν ἐπιτελοῦσιν. Οἱ κύνες γὰρ καὶ οἱ χοῖροι, οὐ μὴν ἄλλα καὶ ἄλλα ζῶα οὕτως φθείρονται, καὶ τὴν ἀπόβρυσιν τὴν ἀπὸ τῶν σωμάτων αὐτῶν ἐσθίουσι. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μαινοῦσι, Κυριώτητα δὲ ἀθετοῦσι, ἐδόξας δὲ βλασφημεῖν. Μιχαὴλ δὲ ὁ ἀρχάγγελος, διαλεγόμενος τῷ διαβόλῳ περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας (76), ἀλλὰ εἶπεν, ὁ *Ἐπιτιμήσαι σοι ὁ Κύριος*.⁶

¹ Act. xx, 34. ² Ephes. iv, 28. ³ γρ. ἐνταῦθα.

⁴ For. τῷ. ⁵ γρ. ἐργαζόμενος, εἰ δύνηται.

(76) Οὐκ ἤνεγκε λόγον βλασφημίας. Aliiter hæc in Canonica Judæ leguntur, v. 9: Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ

ἀρχάγγελος, ὅτι τῷ διαβόλῳ διακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίναι

Οὗτοι δὲ ὅσα οὐκ οἶδασιν, φυσικῶς βλασφημοῦ-
σιν· ὅτι τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων τὰ μετὰ ἁγιασμοῦ ἡμῖν
παροδοθέντα βλασφημοῦσιν, εἰς αἰσχρότητα αὐτοῖς
μεταβαλλόμενοι. Καὶ ταῦτά ἐστιν ἅτινα κατὰ τῶν
ἀποστόλων ἐτίλμησαν λέγειν, ὡς καὶ ὁ μακάριος
Παῦλος (77) φησιν· Ὅστε τινὰς τοῖς ἡμῶς λέ-
γειν, Ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ ἐφ' ἡμᾶς τὰ
ἀγαθὰ, ὧν τὸ κρίμα ἐνδοχόν ἐστι. Πόσας δὲ ἄλλας
ἀγάγοιμι μαρτυρίας κατὰ τῶν βλασφημῶν! Οὗτοι
γὰρ οἱ ταῖς ἰδίαις χερσὶ φθειρόμενοι, οὐ μόνον δὲ,
ἀλλὰ καὶ οἱ ταῖς γυναίξιν πλησιάζοντες, λοιπὸν κόρον
μὴ λαβόντες τῆς μετὰ τῶν γυναικῶν πολυμιξίας, εἰς
ἀλλήλους ἐκκαλόνται, ἄνδρες ἐν ἀνδράσι (κατὰ τὸ
γεγραμμένον) τὴν ἀντιμισθίαν τῆς πλάνης ἐν
ἑαυτοῖς ἀπολαμβάνοντες. Ἐξώλεις γὰρ οἱ αὐτοὶ
γενόμενοι μακαρίζουσιν ἀλλήλους, ὡς τὸ προκρίτεον
πρᾶγμα ἀναδεξάμενοι. Ἀλλὰ καὶ ἀπατῶντες τὸ αὐ-
τοῖς παιθόμενον γυναικεῖον γένος, τὸ Σεσωρευμένον
ἀμαρτήμασι, καὶ ἡγμένον ποικίλαις ἐπιθυμίαις,
φάσκουσι ταῖς ἡπατημέναις ὑπ' αὐτῶν, ὅτι ἡ δέινα
παρθένος ἡ τοσαῦτα ἔτη ἐψοαυμένη, καὶ φθειρομένη
καθ' ἑκάστην ἡμέραν. Κόρον γὰρ οὐκ ἔχει παρ' αὐ-
τοῖς ἡ λαγνεία, ἀλλ' ὅσον τις παρ' αὐτοῖς αἰσχρουρ-
γὸς ἄνθρωπος, τοσοῦτον παρ' αὐτοῖς ἐπαινετός.
Ἐκείνας δὲ φασιν εἶναι παρθένας, τὰς μηδέποτε ἐν
κοσμικῇ μίξει γάμου κατὰ φύσιν τῆς συνθηθείας
γενομένας ὥς καταβολῆς σπέρματος, ἀλλὰ μιγνο-
μένας μὲν ἀεὶ, καὶ πορνεύουσας, πρὸ δὲ τοῦ ἀπαρ-
τισθῆναι τὴν ἡδονὴν ἀφιστῶσας τὸν πονηροποιὸν αὐ-
τῶν τῆς κοινωνίας φθορέα, καὶ λαμβανούσας τὴν
προειρημένην αἰσχρότητα εἰς ἑδωδὴν, ὡς κατὰ τὸ
ἑμοιον τοῦ Σηλῶμ πρὸς τὴν Θάμαρ κακοτροπίαν,
ἀλλὰ ἀπὸ παρθενίας τὴν τέχνην ταύτην ἐπανειρη-
μένας, τοῦ φθίρεσθαι μὲν, μὴ ὑποδέχασθαι δὲ τῆς
φθορᾶς τὴν μίξιν καὶ τὴν ἀπόρροϊαν. Βλασφημοῦσι
δὲ οὐ μόνον τὸν Ἀβραάμ καὶ τὴν Μωϋσέα, καὶ τὸν
Ἰσάϊαν, καὶ πάντα τὸν χορὸν τῶν προφητῶν, ἀλλὰ
καὶ τὸν Θεὸν τὸν ἐκλεξάμενον αὐτούς.

cum Thamar facinus imitantur *, utpote quæ servandæ virginitatis artificium illud susceperint, ut
cum assidue corrumpantur, nullam tamen ex ea corruptela infusionem seminis admittant Neque
vero aut Abrahamum duntaxat, aut Moysen atque Eliam, adeoque prophetas omnes, 94 sed et Deum
ipsum a quo sunt electi contumeliose traducunt.

ΚΒ. Ἀλλὰ δὲ μὲν παρ' αὐτοῖς πᾶσι βλασφημία
γραφεία τιτλούμεται. Γένναν μὲν γὰρ Μαρίας βι-
βλίου τί φασιν εἶναι, ἐν ᾧ δεῖναι τε καὶ ὁλέθρια
ὑποβάλλοντες τινὰ ἐκείσε λέγουσιν. Ἐκ τούτου γὰρ,
φασί, τὸν Ζαχαρίαν ἀπεκτανῆναι ἐν τῷ ναῷ, ἐπειδὴ
φασί, ὅπτασίαν ἐώρακε, καὶ ἀπὸ τοῦ φόβου θέλων
εἰπεῖν τὴν ὅπτασίαν, ἀπεφράγη τὸ στόμα. Εἶς γὰρ
φασί, ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ θυμιάματος τινὰ, ὡς ἑθούσια,
ἄνθρωπον ἐστῶτα ὅντος μορφὴν ἔχοντα· καὶ ἐξελεύον-
τος, φασί, καὶ ὀλέοντος εἰπεῖν. Οὐαὶ ὑμῖν, τίνι προ-

archangelus cum diabolo disputans de Moysi cor-
pore, blasphemiam sermonem non tulit, sed dixit :
« Incepit te Dominus. » Illi autem quæcunque igno-
rant naturaliter blasphemant; dum sacrosanctis illis
mysteriis, quæ cum sanctissimis religionibus no-
biscum communicantur, contumeliose illudunt, et
ad spurcissimam flagitiosissimamque libidinem
convertunt. Hæc sunt quæ adversus apostolos effu-
tire sunt ausi : quemadmodum beatus Apostolus
scribit : Adeo ut quidam hæc a nobis dici jactare
audeant : Faciamus mala, ut eveniant bona : quo-
rum iustum est iudicium *. Quam vero multa testi-
monia suppetunt, quæ contra blasphemos illos in
medium afferre possimus! Sed illi qui suis ipsi
manibus abominandam libidinem exercent, qui cum
mulieribus se commiscunt, assiduo illarum usu
nequaquam exsatiati, in semetipsos exardescunt :
Viri, inquam, in viros, sicut scriptum est, merce-
dem erroris sui in semetipsis recipientes *. Etenim
perditi profligatique homines beatos se invicem
prædicant, tanquam præcipuum quiddam facinus ac
singulare susceperint. Quinetiam mulierculis quas
sibi inorigeras habent, illudentes : Mulierculis, in-
quam, onustis peccatis, ac multiplicibus cupiditati-
bus abductis *, identidem narrant : Hanc, quam vi-
delicet nominant, esse virginem; cum ante multos
jam annos vitata fuerit, ac quotidie constupretur.
Apud illos quippe satietas libidinis nulla, et quo
scædiora quisque perpetraverit, eo majori omnium
lande ac prædicatione celebratur. Virgines porro
illas appellant, quæ nunquam legitimo nuptiarum
usu, ac naturali illa consuetudine ita perfunctæ
sunt, ut infusum semen exciperent, sed quæ licet
assidue se stupris flagitiisque contaminent, tamen
antequam libido omnis impleatur perditissimum
suum illum admissarium excutiant, illasque quas
diximus turpissimas sordes ad veseendum exci-
piunt. In quo immane illud horrendumque Sellomi

XII. Infinita porro penes illos sunt supposititia
atque impudenter conficta monumenta. Cujusmodi
est qui De progenie Mariæ liber inscribitur, in quo
horribilia quædam ac detestanda illorum dicta
continentur. Velut inter alia : eam Zachariæ necis
in templo causam exstitisse, quod cum visum quod-
dam illi esset oblatum, idque præ metu significare
vellet, os ei primo præclusum sit. Viderat autem,
inquiunt, cum incensi hora suffiret, asini figura
stantem hominem, ac cum egredi vellet, itaque pro-

* Rom. iii, 8. * Rom. i, 27. * II Tim. iii, 6. * Gen. xxxviii, 18 seq.

ἐπινεγκεῖν βλασφημίας: Non ausus est iudicium in-
ferre, et accusare blasphemiam. At Epiphanius aliam
fortasse lectionem secutus; non tulit, inquit, blas-
phemiam.

(77) Ὅς καὶ ὁ μακάριος Παῦλος. Clemens Alex.
lib. iii Strom. eundem Apostoli locum citans ad

eiusmodi genus hæreticorum pertinere putat. Καὶ
μὴ τι πρὸς τούτους ὁ Ἀπόστολος ἐν τῇ πρὸς Ῥω-
μαίους Ἐπιστολῇ ἀποτεινόμενος γράφει· Καὶ μὴ
καθὼς βλασφημοῦμεθα, καὶ καθὼς φασὶ τινες
ἡμᾶς λέγειν, ὅτι ποιήσωμεν τὰ κακά, ἵνα ἔλθῃ τὰ
ἀγαθὰ.

loqui: Vae vobis, quem enim tandem adoratis? ab eo qui in templo intus apparuit oris illi, ne efferre posset, usus interclusus est. Post autem ubi vox eidem est restituta, atque hoc in Judæos arcanum evulgavit, ab illis interfectus est. Hæc, inquit, Zachariæ mortis occasio fuit. Addunt eandem illam ob causam jussum a legislatore pontificem tintinnabula gestasse, ut quoties ad functionem suam obeundam ingrederetur, crepitaculorum strepitu is qui adorabatur admonitus sese e medio subtraheret, ne cum larva illa ac turpi effigie deprehenderetur. Enimvero stolidum illud stultissimorum hominum commentum cum ad convincendum persfacile est, tum risu ac ludibrio dignum. Etenim sive is erat omnino, cui hæc sacra faciebant, aspectabilis; occultari minime poterat; sive occultari penitus poterat, non jam erat aspectabilis. Quod item alio modo contra eosdem urgeri potest. Si enim videri poterat, corpus utique erat, non spiritus; sin fuisse spiritum dixerint, non inter ea censendus erit, quæ discerni oculis possunt. Quid igitur attinebat eum qui oculorum sensu percipi nequiret illo tintinnabulorum sonitu fugæ suæ, latebræque consulere. Cum enim id natura insitum haberet, ut videri non posset, profecto nisi vellet a nemine videretur. Quod vero esset ab aliquo conspectus, non illud necessitate contingeret, quasi eum in lucem et apertum natura produxisset, sed indulgentia quadam potius; neque ita ut subito metu, atque ex improvviso præterque expectationem, suppresso illo sonitu, palam se videndum præberet. Ita omni ex parte falsa illorum atque eumentita ratio concidit. Sed alia quædam plurima sunt, quæ nugatorie atque inaniter jactare solent. Atqui neque illico est interfectus Zacharias; et post ortum Joannis 95 adhuc vixit, deque eo, ac de Christi adventu, et ejusdem secundum carnem per

Spiritum sanctum e beata Virgine Maria generatione vaticinatus est his verbis: *Et tu, puer, propheta Altissimi vocaberis: præbis enim ante faciem Domini parare vias ejus*¹; *ad convertenda corda patrum in filios et inobsequentes ad prudentiam*², etc. Quanta vero ad eorum mendacia convincenda, contraque abominandam illam libidinem a nobis afferri possunt!

XIII. Atque ut de illorum Levitis, sic enim appellant, nonnihil dicamus; isti non cum mulieribus, sed secum invicem miscentur; ac scilicet præcipua inter illos dignitate ac laude commendantur. Tum vero eos omnes derident, qui monasticum vitæ genus amplexi sunt, aut castitatem virginitatemque profitentur, quod frustra id sibi molestiæ ac laboris imponant. Præterea evangelium quoddam sub Philippi sanctissimi Christi discipuli nomine circumferunt, in quo ista narrantur: *Mihi, inquit, Dominus aperuit, quibus anima verbis uti cum in cælum ascendit, ac quemadmodum unicuique cælestium virtutum respondere debeat. Nimirum: Ego meipsam agnovi, atque undequaque collegi; neque principi filios genui, sed ejus radices exstirpavi, ac dissipata membra in unum coëgi; teque adeo qui sis*

κυνεῖτε; ἀπέσραξεν αὐτοῦ τὸ στόμα ὁ ὁρθὸς αὐτῷ ἔνδον ἐν τῷ ναῷ, ἵνα μὴ δύνῃται λαλῆσαι. Ὅτε δὲ ἤγνοίγη τὸ στόμα αὐτοῦ, ἵνα λαλήσῃ, τότε ἀπεκάλυψεν αὐτοῖς, καὶ ἀπέκτειναν αὐτόν. Καὶ οὕτως, φασίν, ἀπέθανε Ζαχαρίας. Διὰ τοῦτο γὰρ ὁ ἱερεὺς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ νομοθετήσαντος προσετάγη, φασίν, ἔχειν κώδωνας, ἵν', ὅταν εἰσέρχῃται ἱερατεῦσαι, τὸν κτύπον ἀκούων τῶν κωδῶνων, κρύπτεται ὁ προσκυνούμενος, ἵνα μὴ φωραθῇ τὸ ἰσχυματικὸν³ τῆς μορφῆς αὐτοῦ πρόσωπον. Ἔστι δὲ τὸ πᾶν τῆς εὐθείας αὐτῶν ἐπιτήδευμα εὐθυελεγκτον καὶ χλευῆς ἐμπλεον. Εἰ γὰρ ἦν ὅλως ὁρατὸς ὁ ἱερουργούμενος, οὐδὲ κρυβῆναι ἰδύνατο· εἰ δὲ ὅλως κρυβῆναι ἰδύνατο, οὐκέτι ἦν ὁρατός. Καὶ ἐτέρως πάλιν πρὸς αὐτοὺς ῥητέον, ὅτι, εἰ ὁρατὸς ἦν, σῶμα ἄρα ἦν, καὶ οὐκ ἦν πνεῦμα· εἰ δὲ πνεῦμα ἦν, οὐκέτι ἐν ὁρατοῖς ἐξετάζεται. Πῶς οὖν τὸ οὐκ ἐν ὁρατοῖς ἐξεταζόμενον ἀπὸ τοῦ κτύπου τῶν κωδῶνων τῆς αὐτοῦ συστολῆς προενοεῖτο; Ἐχον γὰρ τὸ ἀόρατον κατὰ φύσιν, οὐκ ἂν ὠπτανετο, εἰ μὴ ἤθελεν. Εἰ δὲ καὶ ὥφθη δὲ, οὐκέτι κατὰ ἀνάγκην ἐφαίνετο, τῆς φύσεως αὐτὸν ἀγούσης εἰς τὸ φαίνεσθαι, ἀλλὰ κατὰ χάριν, οὐ φόβῳ καὶ προλήψει παρὰ προσδοκίαν ἀνευ κτύπου, εἰς τὸ δῆλον καθιστῶντος τὴν αὐτοῦ ὁπτασίαν. Καὶ οὕτως κατὰ πάντα τρόπον διέπεισιν ὁ αὐτῶν ψευδὴς καὶ παραπαισθημένος λόγος. Καὶ πολλά ἐστὶν ἄλλα, ἃ λέγουσι ληρώδῃ· καίτοι γε τοῦ Ζαχαρίου μὴ ἀποκτανθέντος εὐθὺς, ἀλλὰ καὶ ἐπιμείναντος ἡμέρας μετὰ τὴν τοῦ Ἰωάννου γέννησιν, καὶ προφητεύσαντος περὶ τοῦ Ἰωάννου, καὶ περὶ τῆς παρουσίας Κυρίου, καὶ ἐνσάρχου γεννήσεως ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας διὰ Πνεύματος ἁγίου, ὡς λέγει· *Καὶ σὺ, παιδίον, προσήτης Ὑψίστου κληθήσῃ. Προπορεύσῃ γὰρ πρὸ προσώπου Κυρίου ἐτοιμάσαι ὁδοὺς αὐτοῦ, ἐπιστρέφει καρδίας πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ἀπειθεῖς ἐν φρονήσει, καὶ τὰ ἐξῆς. Πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶν εἰπεῖν περὶ τῆς αὐτῶν ψευδογῳρίας καὶ τοῦ αὐτῶν μiasμοῦ!*

II^ο. Οἱ δὲ λευῖται παρ' αὐτοῖς καλούμενοι, οὐ μίσγονται γυναῖκες, ἀλλὰ ἀλλήλοις μίσγονται. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ προκριτέοι παρ' αὐτοῖς δῆθιν καὶ ἐπαινετοί. Καταγελῶσι δὲ λοιπὸν τῶν τὴν πολιτείαν ἀσχοούντων, καὶ ἀγνείαν, καὶ παρθενίαν, ὡς εἰς μάτην τὸν κάματος ἀναδεδιγμένων. Προσφέρουσι δὲ εἰς ὄνομα Φιλίππου τοῦ ἁγίου μαθητοῦ εὐαγγέλιον πεπλασμένον, ὅτι φησὶν· Ἀπεκάλυψέ μοι ὁ Κύριος, τί τὴν ψυχὴν δεῖ λέγειν ἐν τῷ ἀντίειναι εἰς τὸν οὐρανόν, καὶ πῶς ἐκάστη τῶν ἁρῶ θυράμεων ἀποκρίνεσθαι. Ὅτι ἐπέγνων ἐμαυτὴν, φησὶ, καὶ συνέλεξα ἐμαυτὴν πανταχόθεν, καὶ οὐκ ἔσπειρα τέκνα, τῷ ἀρχοντι, ἀλλὰ ἐξεστρίψωσα τὰς ρίζας αὐτοῦ, καὶ συνέλεξα τὰ μέλη τὰ διεσκερτισμένα, καὶ οἶδά σε τίς εἰ. Ἐγὼ γάρ, φησὶ, τῶν ἁρῶ θέρειμι. Καὶ οὕτως, φησὶν, ἀπολύεται. Ἐάν δὲ, φησὶν, εὐρεθῇ

¹ Luc. 1, 76. ² ibid. 17. ³ γρ. ἰσχυματικόν.

γενήσασα υἱὸν, κατέχεται κάτω, ἵως ἂν τὰ ἴδια τέκνα δυνήθῃ ἀναλαβεῖν, καὶ ἀνελκύσαι εἰς ἑαυτήν. Καὶ ταῦτά ἐστι τὰ ληρώδη αὐτῶν καὶ μυθώδη· ὡς καὶ περὶ τοῦ ἀγίου Ἠλία τολμῶσι βλαπτεῖν καὶ λέγειν, ὅτι φησὶν· Ὅτε ἀνελήφθη, κατεβλήθη πάλιν εἰς τὸν κόσμον. Ἠλθε γάρ, φησὶ, μία δαίμων, καὶ ἐκράτησε, καὶ εἶπεν αὐτῷ, ὅτι Ποῦ πορεύῃ; Ἐγὼ γάρ τέκνα ἀπὸ σοῦ, καὶ οὐ δύνασαι ἀνελεῖν, καὶ ὧδε ἀφεῖναι τὰ τέκνα σου. Καὶ, φησὶ, λέγει· Πόθεν ἔχεις τέκνα ἀπ' ἐμοῦ, καὶ ἐγὼ ἤμην ἐν ἀγνείᾳ; λέγει, φησὶ· Ναί, ὅτε ἐνυπνίοις ἐνυπνιαζόμενος πολλάκις ἐν τῇ ἀπορρόξῃ τῶν σωμάτων ἐκενώθης, ἐγὼ ἤμην ἡ μεταλαβούσα ἀπὸ σοῦ τὰ σπέρματα, καὶ γεννώσά σοι υἱούς. Πολλὴ δὲ μωρία τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων. Ὡς γάρ δύναται δαίμων, πνεῦμα ὃν ἀκαθαρτον καὶ ἀσώματον, σωμάτων μεταλαμβάνειν; Εἰ δὲ καὶ ἀπὸ σωμάτων μεταλαμβάνει καὶ κοῖται, οὐκέτι ἐστὶ πνεῦμα, ἀλλὰ σῶμα. Σῶμα δὲ ὄν, πῶς ἐστὶν ἀόρατον καὶ πνεῦμα; Καὶ πολλὴ ἀτοπία τῆς αὐτῶν μωρολογίας. Βούλονται γάρ τὴν κατ' αὐτῶν μαρτυρίαν τὴν ἀπὸ τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ Ἰούδα μᾶλλον εἰς ἑαυτούς δῆθεν ἐπάγεισθαι, ἐν τῇ λέγειν· *Καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι* (78) *σάρκα μὲν μαίνοισι, κυριότητα δὲ ἀδοτεῦσι· δόξας δὲ βλασφημοῦσιν*. Οὐκ εἶπε δὲ ὁ μακάριος Ἰούδας ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου περὶ ἐνυπνιαζομένων ἐν σώμασιν. Εὐθύς γάρ ἐπιφέρει καὶ δεικνύει, ὅτι περὶ τῶν ἐνυπνιαζομένων λέγει, τῶν λαλούντων ὡς δι' ἐνειράτων τὰ αὐτῶν ῥήματα, καὶ οὐκ ἀνανήψει γρηγορήσεως λογισμῶν. Καὶ γὰρ καὶ περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλὴμ διδασκάλων λέγει Ἠσαίας· *Πάντες κύνες ἐνεοὶ οὐ δυνάμενοι ὑλακτεῖν, ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, καὶ τὰ ἑξῆς*. Καὶ ὧδε δὲ καὶ ἐν τῇ τοῦ Ἰούδα Ἐπιστολῇ δεικνύει λέγων· *Ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, ἃ οὐκ οἶδασιν λέγοντες*. Καὶ ἔδειξεν, ὅτι οὐ περὶ τῆς ἐνυπνιασεως λέγει τοῦ ὕπνου, ἀλλὰ περὶ τῆς μυθώδους αὐτῶν τραγωδίας καὶ ληρολογίας, ὡς διὰ ὕπνου λεγομένης, καὶ οὐκ ἀπὸ ἐβρώμενης διανοίας.

1Δ'. Περικαχῶ δὲ ὡς ἀληθῶς τὰ πάντα ἐξεπιτεῖν. Θεοῦ γάρ ἐστι μόνου ἀποκλείσαι τὸν θυτὸν τῆς δυσομίας ταύτης. Καὶ παρελεύσομαι ἐκ τοῦ τόπου, εὐξάμενος τῷ παμβασιλεῖ Θεῷ μηδένα εἰς τὸν βόρβορον ἐγκαταπαγῆναι, μηδὲ ἑαυτοῦ τὴν ἐννοίαν μεταλαβεῖν τῆς δυσώδους ἀκαθαρσίας. Πρῶτον μὲν γάρ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐκκόπτει αὐτῶν πᾶσαν ῥίζαν τῆς κακίας, περὶ χηρῶν νεωτέρων παραγγέλλων· *Χήρας, φησὶν, νεωτέρας παραιτοῦ*. Μετὰ γὰρ τὸ καταστρηναῖσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχου-

¹ Isa. lvi, 10.

(78) *Καὶ οἱ μὲν ἐνυπνιαζόμενοι*. Vox hæc, ἐνυπνιαζόμενοι, in Vulgata interpretatione deest, quam ad turpe libidinis profluvium refert OEcum., alique nonnulli. Alii ad errorum nugarumque somnia. Clemens Alex. iii Strom. adversus Carpocratem disputans: Ἐπὶ τούτων οἶμαι, καὶ τῶν ὁμοίων αἰρέσεων ποσοφητικῶς Ἰούδαν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ εἰρηχέναι.

poti: sum enim e caelestium numero. Atque hoc modo, inquit, illa dimittitur. Sin autem sobolem propagasse reperitur, tandiu infra detinetur, donec filios suos recipere potuerit, et ad semetipsam attrahere. Ilæ sunt nugæ illorum ac somnia. Velut etiam illa sunt, quæ in sanctum Eliam execrandæ cujusdam plena contumeliæ prædicare non verentur: eum, cum in cælum evehctus esset, rursus in hunc mundum fuisse dejectum. Venit enim, inquit, e numero seminarum dæmonum una, quæ illum superavit. Et quo tu tandem? dixit, Ego enim a te liberos habeo, neque sursum evolare potes, atque hic tuos relinquere. Ad hæc respondente Elia: Et undenam de me filios illos habuisti, cum ego castimoniam perpetuo servaverim? Sane, inquit illa. Cum enim in somnis effusione seminis sæpe corpus exlaures, ego abs te illud excepi, tibi que filios peperì. Quam vero ab illis inepte ista dicuntur! Quomodo enim dæmon, impurus expersque corporis spiritus, de corporibus participare quidpiam potest? Nam si a corporibus ei communicatur aliquid ut pariat, corpus erit non spiritus. 96 Si corpus est, quomodo sugere oculorum conspectum aut spiritus esse poterit? Sed et illorum absurda cum primis stoliditas est, cum illud ex Epistola Judæ testimonium, quo eorum error convincitur, ad hujus ipsius patrocinium accommodant: *In somnis, inquit, carnem maculant, dominationem autem spernunt, majestatem autem blasphemant*. Verum beatus Judas Domini frater non de iis loquitur, qui per insomnium fluxione venerea contaminantur. Statim quippe subjungit, ostenditque de ejusmodi se somniantibus loqui, qui sermones suos velut in somnis, non expectati ac vigilantes instituunt. Siquidem et de Hierosolymitanis doctoribus Isaias ita loquitur: *Omnes canes muti non valentes latrare, somniantes in cubili*¹, et cætera. Quod idem in hac Judæ Epistola declaratur his verbis, *Somniantes cubile, quis nesciunt dicentes*. Ubi de dormientium insomniis minime se loqui velle demonstrat, sed de falsis illorum tragœdiis ac nugis, quas sic tanquam in somnis, nec firmo et constanti animo pronuntiant.

XIV. Enimvero pudet me omnia illorum arcana detegere. Solius enim est Dei profundissimam hanc tanti fetoris voraginem obstruere. Quamobrem ab eo loco digrediar, hoc unum ab omnibus moderatore Deo postulans, ne quis in illud cœcum demergatur; neve animum meum scœdissima hæc impuritatis labes inficiat. Primum enim apostolus Paulus omnes istiusmodi nequitiae radices excidit, cum de junioribus viduis ista præscribit: *Viduas, inquit, adolescentiores evita; cum enim luxuriatæ fuerint*

¹ Ὁμοίως μὲντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι· οὐ γὰρ ὑπὲρ τῇ ἀληθείᾳ ἐπιβάλλουσιν. Sequitur Isaiæ locus c. lvi com. 10, ubi quod in Hebræo est דַּוְּתָה דַּוְּתָה, visa contuentes, jacentes; LXX vertunt ἐνυπνιαζόμενοι κοίτην, somniantes cubile. Quæ tamen in Canonica Judæ non reperiuntur, contra quam asserere videtur Epiphanius.

in Christo; nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Nubant igitur et filios procreant, matresfamilias sunt¹. Cum ergo procreare liberos, ac familiae praeesse jubeat Apostolus, isti vero a susceptione liberorum abhorreant, plane hoc a venenato serpente, pessimaque disciplina facinus profectum est. Dum enim libidinum suarum voluptati succumbunt, certas sibi perpetratorum flagitiorum occasiones arcessunt, quo effrenatae suae cupiditati ac luxuriae satisfaciant. Sane illa omnia ne commemorari quidem oportebat, neque ullam eorum in scriptis exstare memoriam, sed tanquam mortui cadaver fetidi, ac pestiferi cujusdam afflatus in sepulcrum abjici, ne vel auditu ipso mortalium perniciem afferret. **97**

Et quidem si ea penitus praeterisset haeresis, neque in mundo superesset amplius, sepeliri operae pretium erat, neque ullam ejus mentionem fieri. Nunc cum et revera hodie sit, et factis ipsis exprimat, neque vos ut de omnibus dicerem hortali fueritis, aliqua illam ex parte coactus a vobis attingi, ne susceptum veritatis studium praetermittam; sed id omne partim ad eos qui audierint deterrendos, partim ad eos qui ista perpetrare pudore afflictiendos exponam. Quae enim probandi ratio est, qua non id efficere possimus parricidia illa immaniaque quae ab iis committuntur scelera, malique daemonis ritus ac caeremonias, ejusdem instinctu demonis furiosis illis ac vecordibus constituta fuisse?

XV. Atqui primum illud statim quod sibi fingunt, atque e priore psalmo de arbore commemoratum proferunt, nullo negotio refellitur: Quod fructum suum dabit in tempore suo, et folium ejus non defluet². Paulo enim ante scriptum est: Et in lege ejus meditabitur die ac nocte³. At isti legem pariter ac prophetas repudiant. Quam quidem legem si respuunt, cum hac illum quoque calumniantur, qui in lege locutus est. Verum et hac opinione sua falluntur, et a veritate longius aberrant. Neque ullum vero judicium fore, neque mortuos ad vitam excitandos esse pronuntiant. Quae porro in voluptatem ac luxuriam effusi suamet in corpora committunt, eorum fructum percipiunt, dum a daemone libidinum illecebris ac cupiditatum stimulis agitantur; quemadmodum ipsa veritatis oratione perpetuo atque ubique redarguuntur. Sic enim inter alios Joannes loquitur: Si quis venit ad vos, et non affert hanc doctrinam⁴. Quamnam, inquit? Quae scilicet Christum cum carne venisse constituit. Antichristus est. Et nunc Antichristi multi prodierunt⁵. Quasi qui Christum cum carne venisse negent, sint Antichristi. Quin etiam hoc ab ipso Salvatore dictum est: Qui in regnum coelorum admissi sunt, neque ducunt uxores neque nubunt, sed angelis aequales sunt⁶. Neque illud tantum; sed ut insuper manifestam absolutamque castimoniam ac sanctitudinem, qua et ceteros sanctos efficiebat,

σας κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Ἀλλὰ γυναικώσαν, τεκνοποιεῖν, οἰκοδεσποτεῖν. Εἰ δὲ ὁ Ἀπόστολος λέγει, τεκνογονεῖν, οἰκοδεσποτεῖν, οὗτοι δὲ παραιτοῦνται τὴν τεκνογονίαν, ὥστε καὶ κακῆς διδασκαλίας τὸ ἐπιχειρήμα. Ἰππεύμενοι γὰρ τῇ ἡδονῇ τῆς πορνείας, ἐπινοοῦσιν ἑαυτοῖς ἀκαθαρσίας προφάσεις, ὥπως ἐδόξωσι πληροφορεῖν τὴν ἑαυτῶν ἀσέλγειαν· καὶ ἰδεὶ μὲν ἀληθῶς ταῦτα μήτε λέγεσθαι, μήτε ἐν συντάγμασι καταξιῶσθαι γράφεσθαι· θάπτεσθαι δὲ ὥστε νεκρὸν τινα ἰδοῦντα, καὶ λοιμώδη ἀποφορὰν πνέοντα, ἵνα μὴ καὶ οἱ ἀκοῆς λυμηνῇται τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ εἰ μὲν περὶ τούτου ἡ τοιαύτη αἴρεσις, καὶ οὐκέτι ἦν ἐν τῷ βίῳ, ἀγαθὸν ἦν ταύτην θάψαι, καὶ μήτε ὁλως περὶ αὐτῆς εἰπεῖν· ἐπειδὴ δὲ καὶ ἔστι καὶ πράττεται, προετράπημεν δὲ ὑπὸ τῆς ὑμῶν τιμιότητος περὶ πάντων εἰπεῖν, μέρη αὐτῆς διηγησάμεν ἀναγκασθεῖς, ἵνα τὸ φιλάλθεις μὴ παρασιωπήσω, ἀλλὰ ὑφηγήσομαι, εἰς ἀποτροπὴν μὲν τῶν ἀκούοντων, εἰς αἰσχύνην δὲ τῶν πραττόντων. Πόθεν γὰρ οὐκ ἔχομεν δεῖξαι τοὺς παρ' αὐτοῖς νόμους, καὶ τερατώδη ἔργα, καὶ τελετὰς διαδόλου ἐξ ἐπινοίας τοῦ αὐτοῦ διαδόλου τοῖς ἐμδεδροντημένοις ἐοθεύσας;

IE'. Καὶ εὐθὺς μὲν οὖν ἐλέγχονται εἰς ὁφθαλμοῦνται καὶ προφασίζονται περὶ τοῦ ξύλου τοῦ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰρημένου, ὅτι δώσει τὸν καρπὸν αὐτοῦ ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ τὸ φύλλον αὐτοῦ οὐκ ἀπορριψήσεται. Ἀνωτέρω γὰρ κεῖται, ὅτι Ἐν τῷ νόμῳ αὐτοῦ μελετήσῃ ἡμέρας καὶ νυκτός. Νόμον δὲ οὗτοι καὶ προφήτας ἀρνοῦνται. Εἰ δὲ νόμον Κυρίου ἀρνοῦνται, σὺν τῷ νόμῳ καὶ τὴν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ συκοφαντοῦσι. Πλανῶνται δὲ καθ' ὑπόνοιαν, καὶ ἐκπεπώκασι τῆς ἀληθείας, κρίσιν τε οὐκ ἔχουσιν, οὔτε ἀνάστασιν ὁμολογοῦσιν. Ὅσα δὲ πράττουσιν ἐν τῷ σώματι ἡδονῆς ἐμπλεοὶ γινόμενοι, ταῦτα ἀποκαρποῦνται, ἐκδακχεύμενοι ταῖς τοῦ διαδόλου ἡδοναῖς τε καὶ ἐπιθυμίαις, ὥς πάντα καὶ πανταχοῦ ἐλέγχονται ἀπὸ τοῦ τῆς ἀληθείας λόγου. Ἰωάννης γὰρ λέγει· Εἴ τις ἔρχεται, φησὶ, πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐ φέρει τὴν διδασκίαν ταύτην· καὶ πάλιν, φησὶν; ἢ οὐχ (78') ὁμολογεῖ Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, Ἀντίχριστός ἐστι. Καὶ νῦν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνασιν· ὥς μὴ τῶν ὁμολογούντων τὸν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, Ἀντιχριστῶν ὑπαρχόντων. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ λέγει· Οἱ καταξιωθέντες τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίζονται, ἀλλ' ἰσάγγελοι εἰσιν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ἵνα δείξῃ τὴν σαφῆ ἀγνείαν, καὶ τὴν διὰ τοῦ ἀγιάζειν ἁγιαστέαν, φάσκει τῇ Μαρίας· Μὴ μου ἄπτου (79)· οὕτω γὰρ ἀναβέβηκα πρὸς τὸν Πατέρα· ἵνα δείξῃ τὴν ἀγνείαν ἀμέτοχον σωμάτων, καὶ ἀμειγῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῃ τότῃ λέγει προθεσπίζων·

¹ 1 Tim. v, 11 sqq.

² Psal. i, 3.

³ ibid. 2.

⁴ 2 Joan. 10.

⁵ 1 Joan. ii, 18.

⁶ Matth. xxi, 30.

(78') Interpres non legit οὐχ. Forte delendum est. Ep. Patn.

(79) Μὴ μου ἄπτου. Chrysost. in Joan. cum sensum affert: quod Maria cum Christo eadem qua

antea familiaritate esse gereret, nec de eo majus quiddam et augustius post resurrectionem sentiret; ab illo iisce verbis admonitam fuisse.

τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ διὰ τοὺς πρώην καὶ μετέπειτα· *Μακάρια στείρα ἢ ἀμίαντος, ἣτις οὐκ ἔγνω κοῦτην ἐν παραπτώματι· καὶ εὐνοῦχος, ὃς οὐκ εἰργάσατο χερσὶν ἀνέμῳ· ἵνα παρακλύσῃ καὶ τὰ διὰ τοῦ μύθου αὐτῶν ἐν χερσὶν αἰσχροῦργήματα.*

hoc modo vaticinatus est : **98** *Beata sterilis, incoquinata, quæ nescit torum in delicto, et spado, qui non operatus est manibus suis iniquitatem* ; ut vel ea voce illam quam xbulis suis commendare ac manibus exercere solent sceditatem, præcideret.

19. Πόσα δὲ ἄλλα ἔστιν εἰπεῖν ὡς τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Ἡ μὲν ἀγαμος καὶ ἡ παρθένος μεριμνᾷ τῇ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ.* Τοῦτο δὲ φησι δεῖξαι τὴν ἀγνείαν ἐν ἀληθείᾳ ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιτρεπόμενος οὐ παρέργως. Ἐπειτα δὲ περὶ τῶν τὸν γάμον ἐχόντων τὸν σεμνὸν λέγει· *Τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, πόρνοις δὲ καὶ μοιχοῖς κρινεῖ ὁ Θεός.* Ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτῶν ἐκδοξ, γράφων Ῥωμαίοις τὰ αἰσχρὰ ἀποκαλύπτων τῶν τὰ κακοπραγίας ἐργαζομένων, λέγων· *Αἱ τε γὰρ θήλειαι αὐτῶν μετήλλαξαν τὴν φυσικὴν χρῆσιν εἰς τὴν παρὰ φύσιν.* Καὶ περὶ τῶν ἀρρένων, ὅτι *Ἀρρένες ἐν ἀρρέσι τὴν αἰσχημοσύνην κατεργαζόμενοι.* Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον Ἐπιστολῇ περὶ τούτων λέγει· *Ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποί.* Ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φιλιδοῖ, μᾶλλον ἢ φιλόθεοι. Καὶ πάλιν, *Κωλύοντες γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων κεκαυτηριασμένων τὴν συνείδησιν·* ὅτι τὸ μὲν γαμεῖν μετὰ σωφροσύνης, καὶ τεκνογονεῖν κωλύουσι, καίόμενοι δὲ εἰσι τῇ συνειδήσει, λαγνεύοντες μὲν καὶ φθειρόμενοι, κωλύοντες δὲ τεκνογονεῖν. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη θυσία, βορβορώδης τις οὖσα ἦδη, καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ τοῦ προσήτου ὑποδείκνυται βριώς οὖσα σὰρξ, καὶ οὐχὶ τοῦ Κυρίου, μὴ γένοιτο! λέγοντος οὕτως· ὅτι *Σὺ συνέτριψας τῆς κεφαλῆς τοῦ ἐράκοντος, καὶ ἔδωκας αὐτὸν βρῶμα λαοῖς τοῖς Αἰθίοσι.* Βρῶμα γὰρ ὡς ἀληθῶς βριώς ἡ τούτων μυστρά θρησκεία· καὶ Αἰθίοπες μεμλανωμένοι τῇ ἀμαρτίᾳ οἱ ταύτην τὴν τελετὴν τοῦ νῦν μὲν δαίμονος Διὸς, πάλαι δὲ γόητος, τοῦ παρὰ τισι Θεοῦ μάτην νενομισμένου τελοῦντες. Ἐκ γὰρ Ἑλληνικῶν μύθων πᾶσαι αἱ αἱρέσεις συνάξασαι ταυταῖς τὴν πλάνην κατέβαλον, μεταποιήσασαι εἰς ἄλλην δίκνοιν χειρὸν. Περαισφύρουσι γὰρ οἱ ποιεῖται (80) τὸν Δία τὴν Μῆτιν θυγατέρα ταυτοῦ καταπιόντα. Βρέφος δὲ οὐκ ἂν καταπίοι, ὡς καὶ ὁ ἅγιος Κλήμης καταγγελὼν τῆς τῶν θεῶν τῶν Ἑλλήνων αἰσχροῦργίας εἶπεν· *Ὅτι, τὴν Μῆτιν καταπιὼν, οὐχὶ βρέφος ἔδύνατο καταπιεῖν, ἀλλὰ τὴν γονὴν τὴν ἰδίαν.*

introducitur est Jupiter. Nemo porro infantem absorbeat; quemadmodum sanctus Clemens ait, **99** cum deorum qui a Græcis coluntur turpitudinem deridet: Quin enim devorasse Metin dicitur, non de infante ullo, sed de proprio semine par est intelligi

¹ Joan. xi, 17. ² Sap. iii, 14. ³ 1 Cor. vii, 34. ⁴ Hebr. xiii, 4. ⁵ Rom. i, 26. ⁶ ibid. 27. ⁷ II Tim. iii, 1-4. ⁸ 1 Tim. iv, 3, 2. ⁹ Psal. lxxiii, 13, 14.

(80) *Περαισφύρουσι γὰρ οἱ ποιεῖται.* Putidissimæ fabulæ auctor Hesiodus in *Theog.* Ubi primam Jovis uxorem Metin ab eo devoratam eccinit; indidemque propagatam Palladem, Apollodorus vero lib. i *Biblioth.* Metin ait Oceani filiam Jovi auxiliatam esse; eandemque Saturno potionem quamdam propinasse, qua is exhausta, filios, quos devorarat, om-

A ostenderet, sic Mariam alloquitur: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum* ; ut expertem corporum castitatem, nullaque contagione pollutam exprimeret. Ad hæc alio in loco Spiritus sanctus tam ob priores illos, quam posteriores

XVI. Quam multa proponi alia possunt! ut cum Apostolus ita loquitur: *Mulier innupta, et virgo sollicita est de iis, quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino* . Hoc autem idcirco dicit, quod non perfunctorie commendandæ castitatis potestas esset a Spiritu sancto commissa. Tum vero de iis qui honestis illigati sunt ita disputat: *Honorabile concubium, et torus immaculatus; fornicatores autem, et adulteros judicabit Dominus* . Præterea contra eosdem exclamat ad Romanos, scribens, et eorum qui in ejusmodi flagitiis voluntur turpitudinem detegit his verbis: *Nam et semina eorum immutare-runt naturalem usum in eum usum, qui est contra naturam* . Tum de maribus subjicit: *Masculi in masculos turpitudinem operantes* . Præterea in Epistola ad Timotheum de iisdem ita loquitur: *Quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa. Et erunt homines voluptatum magis amatores quam Dei* . Et rursum: *Prohibentium nubere, abstinere a cibis: canteriatam habentium suam conscientiam* . Ex eo videlicet quod caste matrimonio conjungi, ac prolem suscipere prohibent, ardente interim illorum conscientia; dum assiduis in scortationibus, corruptelisque versantur, ac procreatione sobolis interdiciunt. Nam quod ad illud attinet quos isti sacrificium vocant, lutulentum quiddam et impurum, jam tum olim a Propheta demonstratum est, serpentis esse carnem, non Domini. Absit! Sic enim loquitur: *Contrivisti capita draconis, et dedisti eum escam populi Ethiopum* . Sane enim serpentis ejusdam escæ genus est illorum abominanda superstitio: iidemque Æthiopes illi sunt scelerum suorum nigrore deformati, qui ejusmodi ritus nunc dæmonis Jovis, olim præstigiatoris, qui et frustra a nonnullis habetur Deus, religioso cultu celebrant. Siquidem hæreses universæ de Græcorum fabulis ea collegerunt, ex quibus novam sibi erroris sectam condiderunt, cum ea deteriore alium ad sensum transtulissent. Nam et a poetis Metin (quam prudentiam appellare possis) filiam suam absorbens

nes evomit. Athenagoras in *Legat. pro Christianis* Orphici versus citat, quibus de Phante mentionem est, quem indicat deinde a Jove similiter absorptum; ἡ καταποθῆναι ὑπὸ τοῦ Διὸς, ὅπως ὁ Ζεὺς ἀχώρητος γένοιτο. Quod Gesnerus interpretes ad Metin transtulit. Verum de Phante loqui videtur Athenagoras, non de Meti.

XVII. Quid jam aliud deinceps eloquar? aut quomodo coenosam hanc disputationem abjiciam, cum et velim, et nolim una dicere, ac quadam dicendi necessitate constringar, ne quid eorum quæ insunt revera dissimulasse videar; et illud verear tamen, ne illorum detestandis flagitiis patefactis, quemquam aut inficiam, aut exstimulem, et ad illa curiosius indaganda facies iis subjiciam, qui voluptatum ac cupiditatum illecebris abducuntur? Sed nihilominus ab ejusmodi dæmonis satû et improbitate tam ego, quam sanctæ atque catholicæ Ecclesiæ spes omnis, ac quisquis in hoc nostrum opus inciderit, integer, inviolatusque servetur. Quod si cætera, quæ ab illis dicuntur aut fiunt quanta sunt, atque ejusmodi, qualia jam commemoravimus, aut iis etiam majora, vel minora, complecti voluero, et ad singulas voces salubre quoddam medicamentum, velut depellendi mali causa comparatum remedium adhibuero, in immensam molem susceptum opus excurreret. Nam et nos, charissimi, in illam hæresin incurrimus, et ex ipsomet eorum, qui hanc proprie et ex Instituto tractant, ore ac magisterio didicimus. Ad id vero comparatæ deceptæque mulieres non solum istiusmodi nobis sermones injecerunt, sed insuper Ægyptiæ illius perditæ ac nequissimæ mulieris instar, quæ coquorum principis uxor erat¹, adhuc ætate essemus, aggressæ sunt.

Verum is qui sanctissimo Josepho tum astitit, nobis quoque adfuit, et hunc ipsum, qui illum eo periculo liberavit implorantes, licet indigni ac tanto beneficio impares essemus, ejusdem benignitate ac misericordia perniciosas illarum manus effugimus, ac sanctissimo Deo gratulatorium carmen cecinimus, ut id usurpare merito possemus: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum et ascensorem dejecit in mare*². Neque enim similiter ut ille patriarcha, vi quadam virtutis ac justitiæ nostræ, sed suso ad Deum gemitu ejus sumus miseratione servati. Cum etiam mihi pestes illæ per ludibrium exprobrarent, ac secum invicem illudentes ita loquerentur: **100** Hunc juvenem servare non potuimus, sed in manibus principis perire sivimus. Nam quæ forma inter illas liberaliore est, semetipsam velut escam atque illecebram objicit, ut quos in fraudem ipsa pellexerit, non eos profligare ac perdere, sed eripere dicatur. Unde et deformibus elegantiores identidem exprobrare solent: Ego sum, inquit, vas electum, quæ errore circumventos extrahere possum: quod tu facere nequivisti. Et erant sane quæ tum his verborum blandimentis ac lenociniis utebantur corporis quo ad peccandum abutebantur venusta cum primis specie; sed animo quem consceleratum gerebant omni dæmonis turpitudine deformatæ. Sed misericors Deus ab illarum improbitate nos eripuit, adeo ut postquam istorum libros perlegimus, et ad veritatis cognitionem animum adjecimus, nec abducti, vel

A IZ'. Τί δὲ ἕτερον εἶποιμι; ἢ πῶς ἀποσεῖσθαι τὸν πηλώδη τοῦτον πόνον, βουλόμενος μὲν εἰπεῖν, καὶ μὴ βουλόμενος, ἀναγκαζόμενος δὲ, ἵνα μὴ ὀξῶ τι τῶν ὄντων παρακρύπτειν· καὶ φοβοῦμενος, ἵνα μὴ ἀποκαλύπτων τὰ δεινὰ αὐτῶν ἢ χράνω, ἢ πλήξω, εἰς τὸ περιεργάσασθαι περὶ τούτου τοὺς ἀπαγομένους ἡδοναῖς καὶ ἐπιθυμίαις ἐποτρύνω; Ὅμως ἐγὼ μὲν ἀθῶος εἶην, καὶ πᾶσα ἡ τῆς ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐλπίς, καὶ πάντες οἱ τούτῳ τῷ γράμματι ἐντυγχάνοντες ἀπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ διαβόλου ὑποτροπῆς καὶ κακομηχανίας· ἐάν γὰρ θελήσει λέγειν τὰ ἄλλα τὰ παρ' αὐτοῖς λεγόμενα καὶ γινόμενα ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, καὶ τούτων ἐτι μείζονα καὶ ἐλάττω, θελήσω δὲ καὶ ὡς φάρμακον λύσεως ἀλεξίτηριον ἀντιδότων δίκην πρὸς ἐκάστην λέξιν ἀντιθεῖναι, εἰς πολὺν ὄγκον ἐλάσω τῆς συντάξεως τὴν πραγματείαν. Ταύτῃ γὰρ τῇ αἰρέσει, ἐπιπόθητοι, καὶ αὐτὸς περιέτυχον. Ἐκ στόματος δὲ τῶν ταύτῃ ἐπιχειρούντων φύσει αὐτὰ αὐτοπροσώπως ἐντρίχθη. Γυναῖκες δὲ οὕτω ἡπατημέναι οὐ μόνον τὴν λαλίαν ταύτην ἡμῖν προέτειναν, καὶ τὰ τοιαῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψαν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Αἰγυπτίαν ἐκείνην τὴν τοῦ ἀρχιμαγείρου τὴν ὀλετήριον καὶ μοχθηρὰν, καὶ αὐταὶ ἀθυρογλώττῳ τόλμῃ κατασπάσαι ἡμᾶς ἐν τῇ νέῃ ἡμῶν ἡλικίᾳ ὀρεχθεῖσαι ἐπιχειροῦν.

petulanti nos conatu detrabere tum, cum florenti

Ἀλλὰ ὁ τότε συμπαραστὰς τῷ ἀγίῳ Ἰωσήφ καὶ ἡμῖν παρέστη· καὶ τὸν ἐκείνον ἐκεῖ βρυσάμενον ἐπιπικλημένοι οἱ ἀνδρες καὶ ἀνέκαιοι, ἐλετηθέντες καὶ ἀποδράντες τὰς ὀλετηρίους αὐτῶν χεῖρας, θεῷ τῷ παναγίῳ ὕμνον ᾤσαντες ἡδυνήθημεν καὶ αὐτοὶ λέγειν τὸ, *Ἰσώμεν τῷ Κυρίῳ· ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται· Ἰσπον καὶ ἀγαθήν· Ἐρήνην εἰς θάλασσαν*. Οὐ γὰρ ἐμολίψα δυνάμει τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης, ἀλλὰ στεναγμῷ τῷ πρὸς τῷ θεῷ· ἐλετηθέντες ἐσώθημεν. Ὀνειδισόμενος γὰρ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀλετηρίων γυναικῶν, κατεγελώμην ἐγὼ, ὡς ὑπέφαινον αἱ τοιαῦται ἀλλήλαις ἐπισκώπτουσαι δῆθεν· ὅτι Οὐκ ἡδυνήθημεν σῶσαι τὸν νεανίσκον, ἀλλὰ ἀφῆκαμεν αὐτὸν ἐν χερσὶ τοῦ ἀρχοντος ἀπόλλυσθαι. Ἐπειδὴ περ ἡ τις αὐτῶν εὐμορφοτέρα εἶη, δέλαρ ὥσπερ ἐαυτὴν προτίθησιν, ὥστε δι' αὐτῆς τοὺς ἡπατημένους, ἀντὶ τοῦ ἀπολλύειν, σῶζειν ἐπιφθίμζειν. Καὶ δυνειδὸς λοιπὸν τῶν ἀμόρφων γίνεται παρὰ τῶν εὐμορφοτέρων· ὅτι Ἐγὼ, φησὶ, σκευὸς εἰμι ἐκλογῆς δυναμένη σῶζειν τοὺς ἀπατωμένους, σὺ δὲ οὐκ ἰσχυρὰς. Ἦσαν μὲν οὖν αἱ τὸν ἀγῶγιμον μῦθον τοῦτον ὑφηγούμεναι τῇ μορφῇ τῆς αὐτῶν πτώσεως εὐπροσωπόταται· τῷ δὲ νῷ τῆς αὐτῶν μοχθηρίας τὴν πᾶσαν τοῦ διαβόλου ἀμνηρίαν κεκτημέναι. Ἀλλὰ ὁ ἐλετήμων Θεὸς τῆς μοχθηρίας αὐτῶν ἡμᾶς ἐβρύσατο, ὥστε μετὰ τὸ ἀναγκῶναι ἡμᾶς αὐτῶν τὰς βίβλους, καὶ ἐπιστῆσαι τὸν νοῦν τῇ ἀληθείᾳ, καὶ μὴ συναπαχθῆναι, ἀποδρᾶσαι τε καὶ μὴ δελεασθῆναι, τὸ τῆνικαῦτα ἐσπουδάσαμεν καὶ τοῖς ἐπισκόποις τοῖς ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ αὐτοὺς ὑποδείξαι, καὶ τὰ ὀνόματα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ κεκρυμμένα φωρᾶται, καὶ τοὺς αὐτοὺς ἀπελαθεῖναι τῆς πόλεως, ὀνόματα περὶ

¹ Gen. xxxix, 7 sqq. ² Exod. xv, 1. ³ F. τὸν Θεόν

που ὀγδοήκοντα, καὶ τὴν πόλιν τῆς αὐτῶν ζιζανιώδους ὕλης καὶ ἀκανθώδους καθαρῶναι.

studuerimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ecclesia detegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exulare jussa ab Iulio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint.

III. Μνημονεύσας δὲ τὴς αὐτῶν ὑποσχέσεως, τάχα καὶ ἐπαινέσειεν, ὡς ἡμῶν προαγγειλάντων, οἱ τισὶν αὐτῶν παρετύχονεν, τινὰ δὲ διὰ συγγραμμάτων ἐγνώκαμεν, τινὰ δὲ δι' ἐντυχῆσεών τε καὶ μαρτυρίων ἀξιολύστον ἀνδρῶν, δυναμένων ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν ὑποδεικνύναι· ὡς καὶ ἐνταῦθα φιλαλήθως οὐχ ὑπερβεθήκαμεν τὸν τόπον, ἀλλὰ ἐδειξάμεν, ὡς μία ἐστὶν αὕτη τῶν ἡμῖν περιτυχουσῶν αἰρέσεων. Καὶ σαφῶς περὶ ταύτης ἐδυνήθημεν λέγειν, ἐξ ὧν, μὴ γένοιτο! οὐ πρέξαντες, ἀλλὰ μεμαθηκότις ἀκριβῶς παρὰ τῶν ἡμᾶς εἰς τοῦτο πειθόντων, καὶ μὴ κατισχυσάντων, ἀλλὰ τὴν αὐτῶν ἐλπίδα τῆς εἰς ἡμᾶς ἀπωλείας ἀπολεσάντων, καὶ μὴ ἐπιτυχόντων τοῦ σκοποῦ τῆς εἰς τὴν τάλαιναν ἡμῶν ψυχὴν ἐπιχειρουμένης ὑπ' αὐτῶν τε καὶ τοῦ ἐν αὐτοῖς διαβόλου συσκευῆς, ὡς καὶ συμφῶς ἡμᾶς λέγειν τῷ ἀγιωτάτῳ Δαβίδ, οἱ· *Βέλη τῆς πλῆθους ἐγενήθησαν αἱ πληγαὶ αὐτῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ οἱ· Ἐπιστρέφει ὁ πόρος αὐτῶν εἰς κεφαλὴν αὐτῶν, καὶ ἡ ἀδικία αὐτῶν ἐπὶ κορυφὴν αὐτῶν καταθήσεται.* Ὡς οὖν περιτυχόντες, καὶ ἀποδράντες, καὶ ἀναγνόντες, καὶ γνόντες, καὶ καταγνόντες, σωθίντες δὲ ὑπερβεθήκαμεν, οὕτω καὶ σὲ τὸν ἀναγινώσκοντα παρακαλοῦμεν, ἀναγνόντα καὶ καταγνόντα τοῦ ὑπερβῆναι, εἰς τὸ μὴ ἐμπιστεῖν ἐν τῷ ἱπὶ τῆς τῶν ἐρπετῶν τούτων μοχθηρίας. Ἄλλ' εἰ καὶ ποτε περιτύχοις τισὶ τῶν ἀπὸ τῆς ὀφιώδους ταύτης σχολῆς, εὐθύς τὸ ξύλον ἀναλαβὼν τὸ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῖν ἐτοιμασθὲν, ἐν ᾧ ὁ Κύριος ἡμῶν προσεπῆγῃ Χριστῷ, κατὰ τῆς κεφαλῆς τοῦ ὕψους, εὐθύς λαβὼν εἰποις, οἱ Χριστῷ· ἑσταύρωται ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπογραμμὸν ἡμῖν ὑπολιμπάνων σωτηρίας, οἱ οὐκ ἂν ἑσταυροῦτο, εἰ μὴ σάρκα εἶχε. Σάρκα δὲ ἔχων, καὶ σταυρωθεὶς, ἑσταύρωσεν ἡμῶν τὰς ἀμαρτίας. Πιστεῖ ἔχομαι τῆς ἀληθείας, καὶ οὐχ ὑπάγομαι πλάνῃ τῇ νοθεύει τοῦ ὕψους, καὶ παρὰ ψευδοῦς τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας.

formam nostrae salutis expressam ac delineatam esset suffixus. Eo vero quod carne praeditus et affixus est cruci, nostra simul peccata defixit. Equidem veritati per fidem inhæreo, nec tardissimæ serpentis errore vel ejus doctrinae sibilis abduci me pater.

IV. Λοιπὸν ταύτην παρελθὼν, ἀγαπητοί, ἐφεξῆς βαδίζομαι· ἐπὶ τὰς ἄλλας τραχείας τρίβους, οὐχ ἵνα βαδίσω, ἀλλ' ἵνα ἀπὸ μήκοθεν ὑποδείξω τοῖς βουλομένοις τὰ τραχύτερα μὲν ἐπιγινώσκειν, φεύγειν δὲ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης ὁδοῦ τῆς φερούσης εἰς ζωὴν αἰώνιον· καὶ καταλιμπάνειν τὴν πλατείαν, καὶ εὐρύχωρον, καὶ ἀκανθώδη, καὶ προσκομμάτων ἐμπλεῖον ὁδὸν βορβορώδη, καὶ ἀσελγείας καὶ πορνείας ἐμπαληστήμενην. Ἦς πορνείας καὶ ἀσελγείας τὸ ὅμοιον ἐστὶν ἰδεῖν ἐν τῷ ἐρπετῷ τῷ ἐκινωτάτῳ, ᾧ ἐπέθεντο τὸ ὄνομα ἀπειρώδιον· *ἐχιδναὶ οἱ παλαιοί.* Ἦστι γὰρ τῆς τοιαύτης ἐχιδνῆς ἡ φύσις ὅμοια τῆς τούτων μοχθηρίας. Διὰ γὰρ τῆς ἀνδρείας φύσεως ἡ γυναικείας τὴν ἀσχερότητα ἐπιτελοῦντες, ταύτην

A eorum illecebris capti sumus, sed effugimus tandem, mox ad episcopos, qui in illo loco erant, deferre studuerimus, et eorum hactenus ignota nomina in Ecclesia detegere. Ex quo factum est, ut octoginta fere capita exulare jussa ab Iulio spinisque suis repurgatam urbem reliquerint.

XVIII. Quamobrem si quis quod initio polliciti sumus memoria repelat, fortasse institutum nostrum approbabit, quod ita praefati sumus, quæ ad illas sectas attinent nos partim usu ac consuetudine didicisse, partim ex monumentis accepisse, partim fide dignorum hominum, qui rei veritatem indicare possent, narratione ac testimonio fuisse perdoctos. Itaque pro eo quod præ nobis serimus veritatis studio prætermittere hunc locum noluimus; sed ostendimus unam illam ex his hæresibus esse, quarum usum habuimus, de qua certi exploratique aliquid afferre possemus: non ex eo quod gesserimus ipsi: avertat hoc a nobis Deus! sed ex eo quod ab iis accurate didicimus, qui illam nobis persuadere frustra voluerunt, et conceptam de nostro exitio spem penitus abjecerunt: cum insidiæ omnes ac fraudes, quas ad infelicis animæ nostræ perniciem tam ipsi, quam qui in illis inest diabolus machinati fuerant, irritæ atque inanes exstitissent, ut hoc a Davide dictum accommodatissime usurpare possimus: *Sagittæ parrulorum factæ sunt plagæ eorum*¹, etc. Tum illud: *Convertetur labor eorum in caput ipsorum, et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet*². Igitur quemadmodum sic nos in illorum errorem incurrimus, ut illius noxam effugeremus, eun-que simulatque legimus ac cognovimus dominantes, salvi atque incolumes prætergressi sumus; ita te quisquis es qui ista legis hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum ejusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas. Ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud quod nobis a Domino comparatum est, et in quo Christus affixus est, contra serpentis caput arripiens, ita loquere: Christus nostra est in cruce causa suspensus, et reliquit. Quod nisi carnem habuisset, nunquam

101 et iniquitas eorum in verticem ipsorum descendet³. Igitur quemadmodum sic nos in illorum errorem incurrimus, ut illius noxam effugeremus, eun-que simulatque legimus ac cognovimus dominantes, salvi atque incolumes prætergressi sumus; ita te quisquis es qui ista legis hortamur, ut lecta pariter ac damnata transilias, ne in serpentum ejusmodi velut improbitatis quoddam virus incidas. Ac si quando forsitan ex hac serpentum schola quempiam offenderis, subito lignum illud quod nobis a Domino comparatum est, et in quo Christus affixus est, contra serpentis caput arripiens, ita loquere: Christus nostra est in cruce causa suspensus, et reliquit. Quod nisi carnem habuisset, nunquam

XIX. Sed nunc hæresi illa prætermissa, deinceps, charissimi, ad præruptas alias vias ac salebrosas me conferam, non ut iter per illas faciam, sed ut eminus iis commonstrem, qui asperitates illas cognoscere, et ad arctam illam angustamque viam, quæ ad æternam vitam perducit, confugere voluerint, latam vero ac spatiosam aliam relinquere, quæ spinis intercepta, et offendiculis impedita, cæno obsita, et libidinibus ac flagitiis omnibus est referta. Cujus quidem impudiciæ, ac libidinis similitudinem refert genus illud serpentis atrocissimum, cui *partus expertis viperæ* nomen vetustas indidit. Hujus enim natura illorum nequitia quam similima est: qui cum masculis aut feminis turpitudi-

¹ Forte τούτων. ² Vide an νοθεία melius sit. ³ Psal. LXXIII, 8. ⁴ Psal. VII, 17.

non patrant, semen infundere prohibent, insitamque creatis rebus a Deo propagandorum vim fetuum extinguunt. Unde et Apostolus ita scripsit: *Mercedem quam oportuit erroris sui in seipsis recipientes*¹, etc. Sic enim ferunt: partus expertem illam viperam titillante libidinis voluptate marem simul ac feminam inter se commisceri, ac per os congregari. Hiantem siquidem feminam, marem caput inserere. **102** Illam præ libidinis suavitate caput hujus abscindere; exhaustoque quod ex ore destillat veneno, fetum maris ac feminæ par in utero gerere. Id ubi creverit, cum nullum quo in lucem erumpat exitum reperit, maternum latus pertundere, itaque cum utriusque parentis interitu nasci. Inde partus expertem cognominari. Est vero præ cæteris dira serpentibus ac formidabilis, quæ intra sese marem enecat, atque ore ipso seditatem excipit. Huic porro gemina insana illa hæresis est, cujus nos capite, ac corpore, ejusque fetu omni vitæ baculo contritis, ad alias transeamus, implorata numinis ope, cui honor et imperium in sæcula sæculorum. Amen.

σῶμα, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς γεγεννημένα ἐνταῦθα συντρίψαντες τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς, τὰς ἐτέρας διασκοπεῖν προσθῶμεν, Θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλούμενοι, ᾧ τιμὴ καὶ κράτος εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

CONTRA CARPOCRASIOS,

Quæ est hæresis VII, vel XXVII.

I. Secundum hos alius quidam Carpocras existit, qui ex mendaci ingenio suo propriam quamdam ac nefariam sectam excogitavit, et omnibus morum fuit pravitate deterior. Hæc enim hæresis ex omnium erroribus effloruit: Simonis, inquam, et Menandri, Saturnili, ac Basilidæ, et Nicolai, adeoque Carpocratis ipsius, tum Valentini, a quo propagata illa perperam dicta cognitio, quæ Gnosticorum nomen suis omnibus affinxit: indidemque Gnostici illi, de quibus proxime disputavimus, Catagnostici potius, hoc est *Damnates* appellandi.

II. Sed ut ad Carpocratem redeam, is supremum quidem principium unum asserit, eundemque Parentem omnium, et incognitum, nec ullo nomine significatum, perinde ut cæteri, studet asserere. Mundum vero et quæ mundo continentur ab angelis esse facta, qui incognito illo parente longe inferiori dignitatis ordinem tenent. Eos vero statuit ab suprema virtute deficientes mundum istum fabricasse. Jesum porro Dominum nostrum a Josepho genitum, uti cæteri mortales ex viri mulierisque semine procreantur. Hunc qui nihil omnino reliquis ab hominibus differret, vitæ solum genere, ac temperantia, et virtute, ac justitia præstitisse. Sed cum firmiori vegetiorique quam alii homines **103** esset anima præditus, eorumque quæ sursum

A ἀπαγορεύουσι τὴν τῶν σπερμάτων καταβολήν, ἀφανίζοντες τὴν ἐκ Θεοῦ τοῖς κτίσμασι γενομένην τεκνογονίαν· ὥς καὶ ὁ Ἀπόστολός φησι· Τὴν γὰρ ἀντιμισθίαν ἣν ἔδει τῆς πλάνης ἐν αὐτοῖς ἀπολαμβάνοντες, καὶ τὰ ἐξ ἧς. Οὕτω γὰρ φασί, τὴν ἀπειρώδιον (81) ἐχίδναν θελχθεῖσαν τῷ πάθει τῆς ἐπιθυμίας, τὴν τε θήλειαν πρὸς τὸν ἀρρένα, καὶ τὸν ἀρρένα πρὸς τὴν θήλειαν, περιπλακείσας μὲν ὁμοῦ, διὰ τοῦ στόματος χαινούσας τῆς θηλείας τὸν ἀρρένα τὴν κεφαλὴν εἰσβάλλειν· ἐκείνης δὲ πάθει συσχεθείσας ἀποτέμνειν τὴν τοῦτου κεφαλὴν· καὶ οὕτως τὸν ἀπὸ τοῦ στόματος σταλάξαντα ἰὸν καταπιούσαν ἐν ἑαυτῇ, ἐγκυμονεῖν μὲν τοιοῦτο ζεῦγος ἀρρενώθηλυ. Ὅπερ ζεῦγος, ἀνδρυνθὲν ἐν τῇ κοιλίᾳ, καὶ μὴ ἔχον πόθεν γεννηθῆναι, τὴν πλευρὰν τῆς μητρὸς τιτρώσκειν, καὶ οὕτως γεννᾶσθαι, ὥστε ἀπολέσθαι τὸν τε τοῦτων πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Διόπερ ἀπειρώδιον αὐτῇ ἐπέθεντο ὄνομα, ὅτι ὠδίνων οὐ πειράται. Δεινὴ δὲ καὶ φοβερά παρὰ πάντα τὰ ἔρπετά τυγχάνει, ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀφανισμόν ἐξεργαζομένη, καὶ διὰ στόματος τὴν ἀισχύρτητα ἀπολαμβάνουσα. Ἡ εἰσικεν αὕτη ἡ φρενοβλαθῆς αἵρεσις, ἥς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ

B σκεῖν, καὶ οὕτως γεννᾶσθαι, ὥστε ἀπολέσθαι τὸν τε τοῦτων πατέρα καὶ τὴν μητέρα. Διόπερ ἀπειρώδιον αὐτῇ ἐπέθεντο ὄνομα, ὅτι ὠδίνων οὐ πειράται. Δεινὴ δὲ καὶ φοβερά παρὰ πάντα τὰ ἔρπετά τυγχάνει, ἐν ἑαυτῇ τὸν ἀφανισμόν ἐξεργαζομένη, καὶ διὰ στόματος τὴν ἀισχύρτητα ἀπολαμβάνουσα. Ἡ εἰσικεν αὕτη ἡ φρενοβλαθῆς αἵρεσις, ἥς τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ

KATA KAPPOKPAΣIΩN,

Ἐξδόμη, ἡ καὶ εἰκοστὴ ἐξδόμη.

A. Καρποκράς τις ἕτερος γίνεται, συστήσας ἑαυτῷ ἀθέμιτον διδασκαλίαν τῆς ψευδωνύμου αὐτοῦ γνώμης, χείρνας πάντων οὗτος τοὺς τρόπους κεκτημένος. Ἐκ πάντων γὰρ τούτων Σίμωνός τε καὶ Μεάνδρου, Σατορνίλου τε καὶ Βασιλείδου, καὶ Νικολάου, καὶ αὐτοῦ τοῦ Καρποκρά, ἐτι ἐκ ἐκ προφάσεως Οὐαλεντίνου, ἡ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ἐφύη αἵρεσις, ἥτις Ἰνωστικοὺς τοὺς αὐτῆς ὠνόμασεν, ἀπ' ἧς οἱ Ἰνωστικοὶ ἤδη μοι δεδήλωνται, καταγνωστικοὶ ὄντες τὸν τρόπον.

B. Οὗτος δὲ πάλιν ἄνω μὲν μίαν ἀρχὴν λέγει, καὶ Πατέρα τῶν ὅλων, καὶ ὁγνωστον, καὶ ἀκατονόμαστον· ἴσα τοῖς ἄλλοις εἰσάγειν βουλόμενος· τὴν δὲ κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι, τῶν πολὺ τι ὑπὸ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀγνωστοῦ ὑποβεβηκότων. Τούτους γὰρ λέγει, ἀποστάντας ἀπὸ τῆς ἀνω δυνάμεως, οὕτω τὸν κόσμον πεποιηκέναι. Ἰησοῦν δὲ τὸν Κύριον ἡμῶν ἀπὸ Ἰωσήφ λέγει γεγενῆσθαι, καθάπερ καὶ πάντες ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐγεννήθησαν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ὁμοῖον τοῖς πᾶσι, βίῳ δὲ διεννηνοχέναι, σωφροσύνην τε καὶ ἀρετὴν καὶ βίῳ δικαιοσύνης. Ἐπειδὴ δὲ, φησὶν, εὐτονὸν ἔσχε ψυχὴν παρὰ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, καὶ ἐμνημόνευε τὰ ὁραθέντα ὑπ' αὐτῆς ἄνω, ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ (82) τοῦ ἀγνωστοῦ Πατρὸς, ἀπεστάλθαι

¹ Rom. i, 27. * γρ. ἀρισμόν. F. ἀφρισμόν, vel ἀφροδισιασμόν.

(81) Οὕτω γὰρ, φασί, τὴν ἀπειρώδιον. Fabulanti narrat et Plin. l. x, cap. 62. Cui fidei derogant Philostratus, Maximus Tyrinus, alique complures.

(82) Ὅτε ἦν ἐν τῇ περιφορᾷ. Comitatum reddidimus, ut pro συμπεριφορᾷ usurpetur. Cum quis

facilem se alteri, et obsequentem præbet. Sane Theod. διαγωγῆς vocabulo usus est. Nisi quis ad περιφορὰν illam deorum, et circumactionem Platoniceam respexisse Carpocratem existimet, de qua in Phædro.

ὁπὸ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς, φησὶν, εἰς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν δυνάμεις, ὅπως, τὰ ἐραθέντα αὐτῇ ἀναμνημονεύσασα καὶ ἐγδυναμώσασα, φύγῃ τοὺς κοσμοποιοὺς ἀγγέλους, ἐν τῷ διὰ πάντων χωρῆσαι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ πραγμάτων καὶ πράξεων τῶν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων γινομένων, καὶ ἐν παραθύστῳ ἀτόπων ἔργων καὶ ἀθεμίτων· καὶ ὅπως διὰ πασῶν τῶν πράξεων ἐλευθερωθεῖσα ἡ αὐτὴ ψυχὴ, φησὶ, τοῦ Ἰησοῦ, ἀνέλθῃ πρὸς τὸν αὐτὸν Πατέρα τὸν ἄγνωστον, τὸν δυνάμεις αὐτῇ ἀποστείλαντα ἀνωθεν, ἵνα, πασῶν τῶν πράξεων χωρήσῃ καὶ ἐλευθερωθεῖσα, διέλθοι πρὸς αὐτὸν ἄνω. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ τὰς ὁμοίας αὐτῇ ψυχῆς τὰ ἴσα αὐτῇ ἀπειταμέναις, τὸν αὐτὸν τρόπον ἐλευθερωθεῖσας, ἄνω πηγαί πρὸς τὸν ἄγνωστον Πατέρα, ἐν τῷ τὰς πάσας πράξεις πραξίσας ὁμοίως τῶν πάντων ἀπαλλαγείσας λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι.

Τὴν δὲ ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων ἔθουσιν ἀνατραφεῖσαν καταφρονῆσαι αὐτῶν, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεις εἰληφέναι, δι' ὧν τὰ ἐπὶ καλᾶσει πάθῃ προσόντα τοῖς ἀνθρώποις δυνήσῃ πράξει, ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιοὺς ἔχουσιν. Οὐ μόνον δὲ αὐτὴν τὴν ψυχὴν τοῦ Ἰησοῦ τοῦτο δεδυνῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν δυναμένην διὰ τῶν πράξεων χωρήσασαν ὑπερβῆναι τοὺς κοσμοποιοὺς αὐτοὺς ἀγγέλους, καὶ αὐτὴ ἐὰν λάβῃ δυνάμεις, καὶ τὰ ὅμοια πράξῃ, καθάπερ τοῦ Ἰησοῦ, ὡς προεῖπον. Ὅθεν εἰς τῷρον οὗτοι ἑλληκχότες μέγαν οἱ ὑπὸ τοῦ ἀπατεώνοιο τοῦτου ἀπατηθέντες, ἐαυτοὺς προκριτέους ἔργοῦνται καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν οὐκ Ἰησοῦ φασιν, ἀλλὰ Πέτρου καὶ Ἀνδρέου καὶ Παύλου καὶ τῶν λοιπῶν ἀποστόλων ἐαυτοὺς ὑπερπεριστέρους εἶναι διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς γνώσεως, καὶ τὸ περισσότερον τῆς διαπράξεως διαφόρων διεξόδων. Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν φάσκουσι μηδὲν διενηνοχέναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Αἱ γὰρ ψυχὰς ἐκ τῆς αὐτῆς περιφορᾶς εἰσι, καὶ ὁμοίως κατὰ τὴν τοῦ Ἰησοῦ πάντων καταφρόνησιν ποιησάμεναι. Καὶ αἱ πῖσαι, φασὶ, ψυχὰς τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἔξωθησαν, ἥς καὶ τοῦ Ἰησοῦ ἔξωται. Διὸ καὶ ταῦτά φασι χωρεῖν διὰ πάσης πράξεως, καθάπερ ἀμίλει καὶ ἡ τοῦ Ἰησοῦ διεκλήθυεν. Εἰ δὲ καὶ τις πάλιν δυνήσῃ ὑπὲρ τὸν Ἰησοῦν καταφρονῆσαι, διαφορώτερος ἔσται αὐτοῦ.

Γ'. Ἐπιχειροῦσι δὲ (85) οἱ τῆς ἀθεμίτου ταύτης σχολῆς παντοίας ἐπιχειρήσεις δεινῶν ἔργων καὶ ἐλετηρίων. Μαγεία γὰρ παρ' αὐτοῖς ἐπινενόηται, ἐποχὰς τε διαφόρους πρὸς πᾶσαν μηχανὴν ἐφύραντο, πρὸς φίλτρα καὶ ἀγώγιμα. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ παρ' ἑδρους δαίμονας ἐαυτοῖς ἐπισπῶνται, εἰς τὸ διὰ πολλῆς μαγανείας ἐν ἐξουσίᾳ μεγάλῃ πάντων, φασὶ, κυριεύειν, ὧν τε ἂν ἐθέλοι ἕκαστος, καὶ ἥ πράξις ἐπιχειρεῖν τολμήσεις, δῆθεν ἐαυτοὺς ἐξαπατώντες,

(85) Ἐπιχειροῦσι δὲ. Euseb. lib. iv, cap. 7, scribit Carpocratē palam, ac sine tergiversatione maleficas artes præ se tulisse. Οἱ καὶ τοῦ Σίμωνος οὐχ ὡς ἐκεῖνος κρύβδην, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς φανερόν τὰς μαγείας παραδιδόναι ἔδει, ὡς ἐπὶ μεγάλοις δὴ μο-

A in incogniti Parentis comitatu viderat, meminisset, immissas ab eodem Parente in ejus animam virtutes esse dicunt, ut eorum quæ aspexerat recordata, corroborataque conditores orbis angelos effugeret, hoc ipso quod per omnia rerum quæ in mundo sunt, actionumque quæ ab hominibus suscipiuntur, genera transiret, adeoque scelestā exsecrandaque clanculum facinora perpetraret. Ut ita demum actionibus omnibus perfuncta, liberaque eadem Jesu anima incognitum ad Parentem evoleret, a quo illæ erant virtutes immissæ, quarum beneficio per omnia uti diximus actionum genera traducta, exsolutaque, sursum ad eum penetraret. Sic quæ ejus similes essent animæ, iisdem addictas studiis, eodemque modo liberatas ad incognitum Parentem evolare sursum, dum functionibus omnibus obitis, et ab universis pariter expeditæ deinceps in libertatem asseruntur.

Verum quod anima Jesu in Judæorum ritibus enutrita, angelos illos contempsisset, ob id virtutes accepisse, quibus cum constitutis ad pœnas hominum perpeccionibus defungi potuisset, mundi illos architectos transcenderit. Neque vero id unam Jesu animam perficere potuisse; sed et aliam quamlibet, quæ per actiones ejusmodi progressionē facta super conditores orbis angelos efferri potuerit: hæc enim si vires acceperit paria cum Jesu eademque præstabit, ut paulo ante diximus. Ex quo miseri isti impostoris illius fraude decepti tam intolerabili arrogantia sunt, ut se vel ipsimet Jesu anteponebunt existiment. Horum alii non quidem Jesu, sed Petro, Andreæ, Paulo, cæteris apostolis præstare sese dicunt cum abundantia quadam scientiæ, tum quod progressionē varias ac decursus longe his cumulatus obierint. Nonnulli vero sunt qui inter se ac Dominum nostrum Jesum Christum nihil interesse censeant. Quippe animæ ex eadem omnes circuitione sunt, eundemque quem Jesus contemptum rerum omnium susceperunt. Universæ porro, inquiunt, eadem qua Jesu anima vi sunt ac virtute præditæ. Ideoque perinde illas per actionum genera omnia traduci, quemadmodum Jesu anima progressa sit. Quod 104 si reperiri aliqua possit, quæ majorem quam Jesus contemptum suscipiat, ea ipsi demum antecellat.

D III. Cæterum detestandæ disciplinæ hujus alumni horribilium ac teterrimorum facinorum varia genera moluntur. Nam et maleficas artes exercent, et ad machinanda quælibet, veneficia et cantiones excogitarunt, velut ad philtia et amoris illecebras: imo etiam familiares sibi quosdam dæmones eliciunt, ut multiplicibus his præstigiis summam sibi, ut aiunt, in omnia potestatem vindicent, ac quod cuique libuerit, et quodcunque agere in animum

νοουχὶ σεμνυνόμενοι τοῖς κατὰ περιεργίαν πρὸς αὐτῶν ἐπιτελούμενοις φίλτροις, δυνειροπομοῖς τε, καὶ παρέδροις τισὶ δαίμοσι, καὶ ἄλλαις ὁμοιοτρόποις ἀγίογαις. Eadem habet Irenæus.

indiderit, id ipsum audeat suscipere. Hoc autem eo consilio faciunt, quod, uti miserandum in modum decepti sunt, certo sibi persuadeant, per tot tamque diversa facinora mundi fabricatoribus angelis, omnibusque quæ in mundo sunt prostratis ac contemptis, illorum se non mundi, sed fabularum potius artificum potestatem transgredi; quo cœlestem libertatem obtineant, et sursum aspirare atque evolare possint. Quod hominum genus ad Ecclesiæ Dei probrum et offendiculum adornasse ac submisisse Satanas videtur: quippe qui Christianorum sibi nomen indiderint, ut propter illos offensæ nationes ab sanctæ Dei Ecclesiæ utilitate abhorreant, nuntiatamque veritatem ob immania illorum facinora, et incredibilem nequitiam repudient; ut, inquam, frequentibus illorum sceleribus animadversis, eos quoque qui e sancta Dei Ecclesia sunt tales esse sibi persuadeant, atque ita ab verissima Dei, uti diximus, doctrina aures avertant; aut certe paucorum improbitate conspecta in universos eadem maledicta conjiciant. Atque ea demum causa est, cur plerique gentilium, ubicunque istius sectæ homines deprehenderint, nullam nobiscum velint neque dati acceptique, neque consilii, neque audiendi divini verbi societatem conjungere, ac ne aures quidem præbere sustineant; usqueadeo nefariis illorum flagitiis consternati, ac deterriti sunt.

IV. Porro isti in luxu atque deliciis assidue versantur, nihilque non ad corporum voluptatem ac jucunditatem suscipiunt: neque ad nos penitus accedunt, nisi forte ut imbecilles animos ad impia sua dogmata pelliciant. Neque enim alia re nobis similes sunt, quam quod solo Christiani nomine gloriantur, ut ementiti hujus vocabuli specie improbitatem suam exerceant. Sed horum, **105** uti scriptum est, judicium legitimum est, id quod Paulus apostolustradidit¹. Siquidem propter abominanda ipsorum facta, merces illis consentanea reddetur; nam cum animum suum rapi libidinis impetu ac furore permiserint, in infinita sese voluptatum genera præcipientes committunt. Ita enim disputant, quæ ab hominibus mala judicantur, ea minime mala esse, sed honesta natura. Nihil enim natura malum est; sed ab hominibus duntaxat prava censentur. Quæ si quis omnia in hac una præsentī vita perfecerit, ejus anima non amplius in alia corpora transfunditur, ut in hanc lucem denuo procreetur; sed omni actionum genere perfuncta, libera atque immunis abscedet, cum nullius adhuc in hoc mundo debito actionis obligetur. Cujusmodi vero actionem intelligant rursum explicare vereor, ne velut opertum cœnum, ita graveolentem hanc cloacam aperiam, ac pestilentiæ cujusdam exhalationis ac fetoris occasionem

¹ Rom. 1, 27. ² For. πάντας.

(84) *Εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ*. Perditissimi hæreticorum Gnostici, Gnosticorum Carpocratiani fuerunt, ut qui turpissima quæque flagitia committentes adeo non erubescerent, ut etiam glorianda ac præse habenda putarent. Ideo de Carpocratianis nominatim et Irenæus, et Clem. in *Strom.* et Eusebius, et Epipha-

A πρὸς πληροφορίαν τῆς τετυφλωμένης αὐτῶν διανοίας, ὅτι αἱ τοιαῦται ἐγχειρήσεις, κατισχύσασαι διὰ τῶν τσοῦτων πράξεων, καὶ καταφρονήσασαι τῶν κοσμοποιῶν ἀγγέλων, καὶ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ὑπερβαίνουσι τὴν τῶν αὐτῶν μυθοποιῶν, οὐ γὰρ ἂν εἴποιμ᾽ κοσμοποιῶν, ἐξουσίαν, ὅπως ἂν τὴν ἄνω ἐλευθερίαν ἀσπάζωνται, καὶ τὴν ἄνω πτῆσιν κτήσαιντο. Εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ Σατανᾶ (84) παρεσκευασμένοι, καὶ προεβλημένοι εἰς θνείδος καὶ σκάνδαλον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. Ἐπέθεντο γὰρ ἑαυτοῖς ἐπὶ κλην Χριστιανοί, πρὸς τὸ σκανδαλίζεσθαι τὰ ἔθνη δι' αὐτῶν, καὶ ἀποστρέφειν τὴν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὠφέλειαν, καὶ τὸ ἀληθινὸν κήρυγμα διὰ τῆς ἐκείνων ἀθεμιτουργίας, καὶ ἀνεικάστου κακοπραγίας, εἰς τὰ ἔθνη κατανοοῦντα αὐτῶν τὰ ἐπάλληλα ἔργα τῶν ἀθεμιτουργιῶν, νομίσαντα καὶ τοὺς τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας τοιοῦτους εἶναι, ἀποστρέφειν, ὥς καὶ προείπον, τὴν ἀκοήν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν διδασκαλίας· ἢ καὶ ὁρῶντάς τινας πάντως ὁμοίως βλασφημεῖν. Καὶ τούτου ἕνεκα οἱ πλείους τῶν ἐθνῶν, ὅπου δ' ἂν ἴδωσι τοιοῦτους, οὔτε ἐπὶ κοινονίᾳ ἡμῖν προσφέρονται ληψοδοσίας, ἢ γνώμης, ἢ ἀκοῆς λόγου Θεοῦ, οὔτε τὴν ἀκοήν ἐντιθέσιν, ἐπυρμένον ἀπὸ τῆς τῶν ἀθεμιτῶν ἀνοσιουργίας.

Δ'. Εἰσὶ δὲ ἐν ἀσωτίᾳ διατελοῦντες οὗτοι, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐργαζόμενοι πρὸς εὐπάθειαν σωμάτων, ἡμῖν δὲ ὅλως οὐκ ἐγγίζοντες, εἰ μὴ τι δῶρα πρὸς τὸ διελᾶσαι ψυχὰς ἀστρίχτους ἐν τῇ αὐτῶν κακοδιδασκαλίᾳ. Εἰς οὗδὲν γὰρ ἡμῖν ὁμοιοῦνται, ἢ μόνον ὀνόματι καλεῖσθαι σεμνύνονται, ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἐπιπλάστου τὰ τῆς ἑαυτῶν κακίας ἐργάσωνται. Τὸ δὲ κρίμα τούτων κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐνδικόν ἐστιν, ὥς ὁ ἅγιος Παῦλος ὁ ἀπόστολος ἔφη· διὰ γὰρ τὰς κακὰς αὐτῶν πράξεις τὸ ἀνταπόδομα ἀποδοθήσεται αὐτοῖς. Ἀδεῶς γὰρ τὴν νοῦν αὐτῶν εἰς οἴστρον ἐκδεδωκότες, πάθειν ἡδονῶν μυρίων ἑαυτοὺς παραδεδώκασι. Φασὶ γὰρ, ὅτι ὅσα νομίζεται παρὰ ἀνθρώποις κακὰ εἶναι, οὐ κακὰ ὑπάρχει, ἀλλὰ φύσει καλὰ. Οὗδὲν γὰρ ἐστὶ φύσει κακόν· τοῖς δὲ ἀνθρώποις νομίζεται εἶναι φαῦλα. Καὶ ταῦτα πάντα εἰάν τις πράξῃ ἐν τῇ μὲν ταύτῃ παρουσίᾳ, οὐκέτι μετενσωματοῦται αὐτοῦ ἡ ψυχὴ, εἰς τὸ πάλιν ἀντικαταβληθῆναι, ἀλλὰ D ὑπὸ ἐν πικρῇ σάσῃ πᾶσαν πρᾶξιν, ἀπαλλαγῆσεται ἐλευθερωθεῖσα, καὶ μηκέτι χρεωστοῦσά τι τῶν πρὸς πρᾶξιν ἐν τῷ κόσμῳ. Ποῖαν δὲ πρᾶξιν εἰπεῖν, δίδωκε πάλιν, μὴ βορβόρου δίχτην κεκαλυμμένου ὄχετον ἀποκαλύψω, καὶ τισὶ δόξω λοιμῶδους δυσοδοσίας ἐργάζεσθαι τὴν ἐμφόρησιν. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ περ ἐξ ἀληθείας συνεχόμεθα τὰ παρὰ τοῖς ἡπατημένοις ἀποκαλύψαι, σεμνότερον εἰπεῖν τε, καὶ τῆς ἀληθείας μὴ

nus alique scribunt, summam ad Christiani nominis infamiam ac delectus eos a diabolo esse productos, ut gentiles cum Christianos homines tam impuros ac nefarios viderent, a Christiana professione penitus abhorrerent. Idem et Tert. in *Apo.* et Justinus scripserunt.

ἔξω βάλειν ἑμαυτὸν καταναγκάσω. Τί δὲ ἄλλο τι¹ πλῆ-
σαν ὁρρητουργίαν καὶ ἀθέμιτον πρᾶξιν, ἣν οὐ θεμι-
τὸν ἐπὶ στόματος φέρειν, οὗτοι πράττουσι; Καὶ πᾶν
εἶδος ἀνδροθασίων, καὶ λαγνιστέρων ὁμιλιῶν πρὸς
γυναῖκας, ἐν ἑκάστῳ μέλει σώματος, μαγείας τε καὶ
φαρμακείας καὶ εἰδωλολατρείας ἐκτελοῦντες. Καὶ
τοῦτο εἶναι φασιν ἐργασίαν ἀποδόσεως τῶν ἐν τῷ
σώματι ὀφειλημάτων εἰς τὸ μηκέτι ἐγκαλεῖσθαι, ἢ
μέλλειν τι πράξεως ἔργον ἀπαιτεῖσθαι· καὶ τοῦτου
ἕνεκα μὴ ἀποστρέφασθαι τὴν ψυχὴν μετὰ τὴν ἐντεῦ-
θεν ἀπαλλαγὴν, καὶ πάλιν εἰς μετενσωμάτωσιν καὶ
μεταγγισμὸν χωρεῖν.

rum rationem esse confirmant, ne appellari amplius possint, aut ab his ipsis opus aliquod repetatur, co-
que modo illud obtineri, ut ne posteaquam hinc excesserit anima denuo revertatur, et ad illos aliena
in corpora transitus ac migrationes sese referat.

Ε'. Οὕτως γὰρ ἔχει τὰ αὐτῶν συντάγματα, ὡς Β
ἀναγνόντα τὸν συνετὸν θαυμάζειν καὶ ἐκπλήττεσθαι,
καὶ ἀπιστεῖν εἰ ταῦτα οὕτως ὑπὸ ἀνθρώπων γενήσι-
ται, οὐ μόνον τῶν καθ' ἑμᾶς πόλιν κατοικούντων,
ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ θηρίων καὶ ὁμοίων θηρῶν καὶ κτή-
νεσι, καὶ σχεδὸν εἰπεῖν τὰ κυνῶν καὶ ὄντων πράττειν
τολμῶντων. Φασὶ γάρ· Δεῖ πάντως πᾶσαν χρῆσιν
τούτων ποιῆσθαι, ἵνα μὴ, ἐξελθοῦσαι καὶ ὑπερέξα-
σαι τινος ἔργου, τοῦτου ἕνεκα καταστραφῶσιν εἰς
σώματα πάλιν αἱ ψυχαί, εἰς τὸ πρᾶξαι αὖθις ἃ μὴ
ἔπραξαν. Καὶ τοῦτό ἐστι, φασιν (85-86), ὅπερ ὁ Ἰησοῦς
ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἶπε διὰ παραβολῆς ὅτι· *Ἴσθι
ἐντοῦν τῷ ἀντιδίκῳ σου, ἐν ᾧ ἦς ἐν τῇ ὁδῷ μετ'
αὐτοῦ, καὶ ὁὗς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ,
μὴ πως ὁ ἀντίδικός σου παραδῷ σε τῷ κριτῇ, καὶ ὁ
κριτὴς τῷ ὑπηρέτῃ, καὶ ὁ ὑπηρέτης βάλῃ σε
εἰς φυλακὴν. Ἀμήν, ἀμήν λέγω σοι, οὐ μὴ ἐξέλ-
θῃς ἐκεῖθεν, ἕως ἂν ἀποδῷς τὸν ἑσχάτον κοδράν-
την. Μῦθον δὲ τινὰ πλάττουσιν οἱ αὐτοὶ πρὸς² ἐπι-
ληψὶν τῆς παραβολῆς ταύτης· καὶ φασιν εἶναι τὸν
ἀντίδικον ἑκαὶ τῶν τὸν κόσμον πεποιηκότων ἀγγέ-
λων ἕνα, καὶ εἰς αὐτὸ τοῦτο κατασκευάσθαι, εἰς τὸ
ἀπάγειν τὰς ψυχὰς πρὸς τὸν κριτὴν, τὰς ἐντεῦθεν
ἐξερχομένας ἐκ σωμάτων, ἐκαὶσε δὲ ἐλεγχόμενας μὴ
ποιήσασθαι πᾶσαν ἐργασίαν. Παραδίδοσθαι δὲ ἀπὸ
τοῦ ἄρχοντος τῷ ὑπηρέτῃ. Ἀγγελοῦ δὲ εἶναι τὸν ὑπη-
ρέτην, ἐξυπηρετούμενον τῷ κριτῇ τῷ κοσμοποιῷ εἰς
τὸ φέρειν τὰς ψυχὰς πάλιν, καὶ εἰς σώματα καταγ-
γίλιν διαφόρα. Εἶναι δὲ τὸν ἀντίδικον τοῦτον, ὃν
ἔφημεν τὸν Κύριον εἰρηκέναι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὃν
αὐτοὶ ἄγγελοῦ ἕνα τῶν κοσμοποιῶν φασιν, ὄνομα
ἔχοντα Ἀβόλον. Φασὶ γὰρ εἶναι τὴν φυλακὴν τὸ σῶμα·
τὸν δὲ ἑσχάτον κοδράντην θέλουσιν εἶναι τὴν μετεν-
σωμάτωσιν.³ Καθ' ἑκάστην παρουσίαν ἐπιτελεῖν σω-
μάτων ἑσχάτην πρᾶξιν, καὶ μηκέτι ὑπολείπεσθαι πρὸς
τὸ ἀθέμιτόν τι πρᾶξαι. Δεῖ γὰρ, φασιν, ὡς προεί-
πομεν, πάντα⁴ ἐλθοῦσαν, καὶ πράξασαν καθ' ἑκα-
στὸν, καὶ ἐλευθερωθεῖσαν, ἀναλθεῖν πρὸς ἄνω ἄγνω-*

A quibusdam videar præbuisse. Sed nihilominus, cum
me veritas ipsa quodammodo cogat, ut hoc errore
laborantium hominum arcana patefaciam, eam mihi
necessitatem imponam, ut et honestioribus ea ver-
his enarrem, et a rei veritate nequaquam abhor-
ream. Quid igitur isti aliud præter execrandum
illud ac detestabile flagitium committunt, quod ne
sermone quidem exprimere licet, hoc est præposte-
ram marium consuetudinem, aut libidinosissimos
cum feminis qualibet corporis parte concubitus; tum
magicas insuper artes, ac veneficia, idolorumque
cultus? Atque hanc dissolvendorum corporis debito-

rum rationem esse confirmant, ne appellari amplius possint, aut ab his ipsis opus aliquod repetatur, co-
que modo illud obtineri, ut ne posteaquam hinc excesserit anima denuo revertatur, et ad illos aliena
in corpora transitus ac migrationes sese referat.

V. Ejusmodi enim illorum monumenta sunt, ut
si quis ea sapiens legerit, vehementer obstupescat,
vixque ab hominibus fieri ista posse sibi persuadeat,
non modo iis nostri generis hominibus, qui in re-
publica versantur, sed etiam iis, qui in medio fera-
rum earundem ac pecudum similes degunt, quique
cum canibus ac suibus paria propemodum perpe-
trant. Si quidem experiri omnia oportere dicunt,
ne egressæ istinc animæ, opere aliquo prætermisso,
ob id rursus in corpora compingantur, **106** ut
illud perficiant, quod non fecerunt. Hoc vero
ipsum esse, quod in Evangelio Jesus hac parabola
significat: *Esto, inquit, consentiens adversario tuo,
dum adhuc es in via cum ipso, et da operam ut ab
eo libereris: ne forte tradat te adversarius iudici, et
iudex tradat te ministro, et minister in carcerem te
mittat. Amen, amen dico tibi, non exies inde, donec
reddas novissimum quadrantem*. Cui quidem inter-
pretandæ parabolæ fabulam quamdam commenti
sunt; et adversarium illum unum esse ex mundi
fabricatoribus angelis putant, qui hujus rei causa
sit constitutus, ut exsolutas corporis vinculis, atque
hinc migrantes animas ad iudicem deducat; ubi
nondum omnia præstitisse convictæ a principe mini-
stro traduntur, qui ex angelorum grege unus opi-
fici mundi hujus iudici ad transferendas, et in varia
corpora deportandas animas operam suam collocat.
Esse porro adversarium illum, quem a Domino com-
memoratum in Evangelio diximus, unum ex mundi
artificibus angelis nomine Abolum. Nam et custo-
diam esse corpus interpretantur, et novissimum
quadrantem migrationem animarum, quas acces-
sionibus ad corpora singulis ultimas actiones obire
necesse sit, nullum ut amplius scelus ac flagitium
supersit. Oportet enim, ut antea dictum est, per-
vagatam omnia, singulisque perfunctam animam, ac-
solutam, mundi effectores ac præcipuos hujus au-
ctore superatis, ad supremum illum ignotumque

¹ Forte τί δὲ ἄλλο ἢ. ² γρ. πρὸς ἐπίπολυ. F. ἐπὶλυσι.

(85-86) Καὶ τοῦτό ἐστι, φασιν. Vide Tert. l. *De ani-*
ma, c. 35. Sed et Irenæum, loco citato, ex quo non-
nulla Theodoretus transtulit; in quibus leve quoddam
inest mendum, quod obiter a nobis corrigendum
est. Scribit igitur Irenæus: Καὶ εἰ μὲν πράσσεται

³ Deest nonnihil. ⁴ For. εἰς πάντα. ⁵ Matth. v, 25, 26.

πρὸς αὐτοὺς τὰ ἄδικα, καὶ ἐκθεσµα, καὶ ἀπειρηµένα,
ἐγὼ οὐκ ἂν πιστεύω. Irenæi vetus Interpretæ hæc
posteriora ita uti apud Theodor. exstant, legisse
videtur. Nam vertit, *ego nequaquam credo*. Scriben-
dum vero οὐκ ἂν πιστώσασαι, *affirmare non ausim*.

penetrare. Addunt insuper vel in prima migratione confectis omnibus sursum evolare liberas opus esse, vel nisi unico illo adventu universa perfecerint, tum vero unaquaque transitione paulatim omnibus facinoribus, flagitiisque defunctas sese in libertatem asserere. Præterea nos iis, qui digni sunt, inquirunt, arcana ista committimus, ut quæ esse videntur mala, natura autem minime sunt, exsequantur, eaque re cognita liberentur. Solent vero Carpocratiani, quos ad suam sectam fraudulenter pellexerint, iis candente ferro, vel novacula, vel acu notam quamdam ad imam auriculam imprimere.

107 VI. Ex horum factione Marcellina quædam ad nos venit, quæ Aniceti Romani episcopi tempore plerosque labefactavit; Aniceti inquam illius, qui Pio, aliisque pontificibus successit. Etenim Romæ primi omnium Petrus et Paulus apostoli pariter atque episcopi fuerunt. Inde Linus; tum Cletus. Post hunc Clemens, Petri et Pauli temporum æqualis, de quo Paulus meminit ad Romanos [Philippenses] scribens¹. Neque vero miretur aliquis, quod ante ipsum in pontificiam dignitatem alii apostolis successerint, cum Petri ac Pauli esset æqualis, iisdem enim ille temporibus vixit. Utrum illis

¹ Philipp. iv, 3.

(87) *Ἐν Ῥώμῃ γὰρ γέγονασι.* Romanorum pontificum, qui a Petro proximi fuerunt, perobscura series est, varieque scriptorum opinione jactata. De qua cum tam insignis Epiphanius locus iste sit, pauca ad eum ipsum illustrandum explicanda videntur. Ac præcipua quidem de Lini ac Cleti pontificatu controversia nascitur. Quos plerique non Petri successores, nec ordinarios pontifices; sed chorepiscopos exstitisse putant, ab eoque vice sua, quo præsertim tempore abesset, Urbi præfectos. Alii legitimos et ordinarios faciunt. Utriusque sententiæ mentionem facit Epiphanius, et ultra verior sit, incertum relinquit. Priorem ex pseudo-Damaso amplectitur Onufrius in *Chronico*, qui a Petro adhuc superstite chorepiscopos duos constitutos ait, Linum, atque Cletum, anno pontificatus sui xiv, paulo vero antequam moreretur, eundem Petrum successorem ordinasse Clementem anno Christi 68. Linus porro eodem anno, quo Petrus, paucis mensibus interfectis, nempe ix Kal. Oct. passus est. Clemens primus post Petrum Romanus pontifex annos sedit ix, menses iv, dies xxvi. Qui cum Vespasiano vii, et Tito v coss. anno Christi 77 mortuus esset, successorem habuit Cletum: qui Clementis hactenus non collega, sed administer fuerat. Atque is pontificatum sex annis tenuit mensibus v, diebus tribus, cum episcopus ac pontificum minister annis antea xx, mensibus v, diebus xii exstisset. Ut in totum annis xxvi, mensibus x, diebus xv episcopatum gesserit. Moritur autem anno Christi 84, Domitiano ix et Virginio coss. Hunc Anacleetus excepit. Hæc Onufrius. A quibus veteres plerique præstantissimi scriptores, ac recentiores dissentiant; quatenus Linum et Cletum, sive Anacletum, post Petrum legitimos, et ordinarios Pontifices numerant, ut Irenæus lib. iii, cap. 3; Eusebius in *Chron.* et in *Historia*; Tertul. Epiphanius, et alii innumeri. Quibus libenter accedimus. Sed illorum plerique Cletum eundem cum Anacleto faciunt. Quæ omnia recte in *Annalibus* ac diligenter exposita sunt. Sed vitiosa est ibidem annorum ratio, et biennii ἀναχρονισμός; ubique commissus, de quo ad hæc. et disputamus. Quocirca castigatam pontificum Rom.

στον, ὑπερβάσαν τοὺς κοσμοποιούς καὶ τὸν κοσμοποιόν. Φασὶ δὲ πάλιν, ὅτι δεῖ κἄν τε ἐν μιᾷ παρουσίᾳ τῆς μετενσωματώσεως πράξας λοιπὸν ἄνω ἐλευθερωθεὶς ἀπιέναι. Εἰ δὲ μὴ ἐν μιᾷ παρουσίᾳ πράξουσι, καθ' ἑκάστην παρουσίαν μετενσωματώσεως καταδραχὺ ποιησάσας ἑκάστου ἔργου ἀθεμίτου τὴν ἐργασίαν, λοιπὸν ἐλευθερωθῆναι. Λέγουσι δὲ πάλιν, ὅτι· Τοῖς ἀξίοις ταῦτα καταξιοῦμεν διηγεῖσθαι, ἵνα πράξωσι τὰ δοκούντα εἶναι κακὰ, οὐκ ὄντα δὲ φύσει κακὰ, ἵνα μαθόντες ἐλευθερωθῶσι. Σφραγίδα δὲ ἐν κυτῆρι, ἥ ἐστὶ ἐπιτηδεύσεως ξυρίου, ἥ βαφίδος ἐπιτιθέσθαι οὗτοι οἱ ὑπὸ Καρποκράτη ἐπὶ τὸν δεξιὸν λοβὸν τοῦ ὠτὸς τοῖς ὑπ' αὐτῶν ἀπατωμένοις.

Γ'. Ἦλθε μὲν εἰς ἡμᾶς ἤδη πῶς Μαρκελλίνα τις ὑπ' αὐτῶν ἀπατηθεῖσα, καὶ πολλοὺς ἐλυμήνατο ἐν χρόνοις Ἀνικίτου ἐπισκόπου Ῥώμης, τοῦ κατὰ τὴν διαδοχὴν Πίου, καὶ τῶν ἀνωτέρω. Ἐν Ῥώμῃ γὰρ γέγονασι (87) πρῶτοι Πέτρος καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοὶ ἐπίσκοποι· εἶτα Λίνος· εἶτα Κλήτης· εἶτα Κλήμης, σύγχρονος ὢν Πέτρου καὶ Παύλου, οὗ ἐπιμνημονεύει Παῦλος ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους [Φιλιππ.] Ἐπιστολῇ. Καὶ μετὰ τὴν θαυμαζέτω, ὅτι πρὸ αὐτοῦ ἄλλοι τὴν ἐπισκοπὴν διεδέξαντο ἀπὸ τῶν ἀποστόλων, ὄντες τούτου συγχρόνου Πέτρου καὶ Παύλου· καὶ οὗτος γὰρ σύγχρονος γίνεται τῶν ἀποστόλων. Εἴτ' οὖν ἐτι

seriem, et ad veros annos redactam hoc loco subijciam; eorum duntaxat, quos Epiphanius recenset.

Primus igitur Romæ pontificatum tenuit Petrus; qui anno Neronis xiii passus est, Capitone et Rufo coss. qui est Julianus cxii, æræ Dionysianæ lxxii, non lxxix, ut est in *Annalibus*, aut, ut Onufrio placeat, lxxviii. Hic enim uno duntaxat anno; illi biennio verum tempus anteverunt. Cujus causam ad hæresin et aperiemus.

Eodem anno Linus successit. Cui annos imputant xi, menses ii, dies xiii. Idemque mortuus est anno Dionysiano lxxviii, Sept. xxiii, nou, ut illi censent, lxxx.

Tertius Linum Cletus excepit, seditque annos xii, menses vii, dies ii. Obiit anno Dionysiano xcii, Aprilis xxvi, Trajano, et Glabrigone coss.

Quartus est Clemens, cui anni tribuuntur ix, menses vi, dies vi. Moritur anno Dionys. centesimo, ix Kal. Dec.

Quintus Romæ præfuit Anacleetus, annis ix, mensibus iii, diebus x. Obiit anno 110.

Sextus Evaristus, qui et ipse annos sedit ix, menses iii. Mortuus est anno 119, Octobr. xxvi.

Septimus est Alexander, qui x annos Ecclesiæ præfuit, aut etiam aliquot eo amplius menses. Vixit ad annum usque 130. Quo eodem anno

Octavus Romanorum pontificum creatus est Xistus. Is annis decem expletis mortuus est anno Christi circiter 140.

Nonus Telesphorus annos sedit xi, menses ix, dies iii, martyrium fecit anno 152.

Decimus Hyginus, annis iv. Qui obiit anno 156.

Undecimus Pius. Cui annos imputant *Annales* ix, menses vi. Obiit anno 163.

Duodecimus Anicetus; annis viii, minus mensibus iii, ac diebus vii. Moritur anno 173.

Hactenus Romanorum Pontificum series ex *Annalibus* deprompta, sed ad veros annos redacta. Quorum quidem singillatim tempora perscrutari plus molestiæ, quam utilitatis habet.

In Epiphanius *Catalogo* post Telesphorum perperam Evaristus reperitur.

aliorumque, quibus eas quas dixi Christi effigies A miscent, et erectas simul omnes adorant, ad easque gentilium ritus instituunt. Collocatis enim simulacris isis, quæ a gentilibus fieri solent deinceps perficiunt. Quinam vero sunt gentiles ii ritus alii quam sacrificia, cæteraque generis ejusdem? Cæterum ita soli animæ salutem attribuunt, ut ab ejus communionem corpora segreganda putent.

VII. Quamobrem omni illos ope profligare oportet atque evertere. Neque enim est quod ejusmodi dogmata præsertim a tali impostore profecta quispiam contemnat. Atenim dicat aliquis: Nonne ea sunt cognitu facilia, stultitiæque plenissima? Sunt ea vero. Sed insipientibus stulta plerumque persuadentur, imo etiam prudentes a recta via deflectunt, nisi animi vis adsit veritatis exercitatione firmata. Quamobrem cum in iisdem quibus Simon magicis artibus cæteraque errorum sæce Carpocras hæreat, nos easdem quoque ad illum evertendum rationes adhibebimus. Si enim ignota illa nec ullo nomine explicabilis virtus aliorum angelorum causa fuit, vel ei tribuenda erit ignorantia, qui sit universorum parens: quod ignarus eorum fuerit, quæ iidem illi quos designabat effecturi erant angeli, neque istud sciverit, subtracturos se ab ejus potestate, eaque quæ minime vellet aliquando esse facturos, vel sic illos procreasse dicendus est, ut quod fieri nollet facturos esse cognosceret, quod his auctoribus postea sit seculum: atque hoc modo quidquid ausi isti fuerint, hoc ille et scientia ipsa, et consensione ac voluntate perfecit. Igitur si, ut ante dictum est, ea nosset, quæ facturi erant angeli, neque tamen fieri vellet, cur eos qui id egerint produxit unquam, ut quæ nollet auderent aliquando facere? Sin angelos ipse condidit, sua ut illa opera præstarent, fieri igitur ea non noluit, cum **109** ideo auctores illorum angelos ante produxerit. Quod si ad eadem illa facienda produxit, et ea tamen quæ facta sunt interdixit, enimvero calumnia ac invidia quædam intercessit. Si vero illis ut efficerent permisit, quæ vero sunt ab iis effecta, homines videlicet et animas, præter istorum voluntatem ad sese aggregare studet, hoc demum nihil erit aliud, nisi cupiditas quædam alienorum appetens, cum homines ab angelis efficti iisdem ipsis invitis a supremo illo dominatore rapiuntur. Imo etiam imbecillitatis istud erit, cum ipse sibi moliri nequeat, quæ sunt ab iis facta quorum est auctor per vim ac violentiam auferre. Quo fit ut ad inane commentum ac fabulam tota illorum doctrina recidat, quæ hoc asserat; tametsi infimæ virtutes mediocribus subiaceant, a mediocribus tamen, quæ illa-

του Ἰησοῦ τιθέσιν, ἰδρύσαντές τε προσκυνούσι, καὶ τὰ τῶν ἐθνῶν ἐπιτελοῦσι μυστήρια. Στήσαντες γὰρ ταύτας τὰς εἰκόνας, τὰ τῶν ἐθνῶν ἔθῃ λοιπὸν ποιοῦσι. Τίνα δὲ ἐστὶν ἐθνῶν ἔθῃ ἄλλ' ἢ θυσίαι καὶ τὰ ἄλλα; Ψυχῆς δὲ εἶναι μόνῃς σωτηρίαν φασί, καὶ οὐχὶ σωμάτων.

Z'. Δεῖ τοίνυν τούτους ἀνατρέπειν παντὶ σθένει. Μιθῶς γὰρ καταφρονεῖτω λόγου, καὶ μάλιστα παρὰ ἀπατεῶνος. Ἄλλ' εἴποι τις ἄν· Οὐ γὰρ ἐστὶ φωρατὰ καὶ μωρίας ἔμπλεα; Ἄλλ' ἐσθ' ὅπη καὶ τὰ μωρὰ πείθει τοὺς ἄφρονας, καὶ τοὺς συνετοὺς παρεκτρέπει, ἐὰν μὴ παρῇ ὁ νοῦς ὁ ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἱσχυμένος. Ἐμπεσόντος τοίνυν καὶ τούτου τοῦ Σίμωνος μαγείᾳ, καὶ τῶν λοιπῶν, τοῖς αὐτοῖς καὶ τούτον ἀνατρέψομεν. Εἰ γὰρ ἡ ἀγνωστος καὶ ἀκατονόμαστος δύναμις αἰτία γέγονεν ἄλλων ἀγγέλων, ἡ ἐστὶν ἀγνοία παρὰ τῇ αὐτῇ, τουτέστι τῷ πατρὶ τῶν ὄλων, εἰ μὴ ᾗδει ἃ μέλλουσι πράττειν οἱ ὑπ' αὐτοῦ κατασκευαζόμενοι ἀγγελοὶ, ἀγνοήσας, ὅτι ἀποστήσονται, καὶ ποιήσουσιν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο· ἡ τούτους μὲν ἐποίησε, γινώσκων ὅτι ποιήσουσιν ὁ αὐτὸς οὐ βούλεται, παρ' αὐτῶν δὲ γέγονε, καὶ ἔσται διὰ τῆς γνώσεως καὶ εὐδοκίας αὐτοῦ ποιήσας ἃ ἐκεῖνοι τετολμήκασιν. Εἰ τοίνυν, ὡς προεῖπον, ἐγίνωσκε μὲν ἃ ποιήσουσιν, οὐκ ἐβούλετο δὲ ἵνα ποιήσωσι, τίνοι τῷ λόγῳ τοὺς πεποιηκότας ἐποίησε, εἰς τὸ πράττειν ἃ μὴ αὐτὸς ἐβούλετο; Εἰ δὲ αὐτὸς μὲν πεποίηκε τοὺς ἀγγέλους, ἵνα ποιήσωσι τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, ἄρα ἤθελε γενέσθαι, διὸ καὶ τοὺς πεποιηκότας προκατεσκεύασεν ἀγγέλους. Καὶ εἰ προκατεσκεύασεν εἰς τὸ ποιῆσαι, ἀπαγορεύει δὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, συκοφαντία ἂν εἴη ἐν μέσῳ. Εἰ δὲ συνεχώρει μὲν τοῦ ποιεῖν αὐτοῦς, βούλεται δὲ τὰ ὑπ' αὐτῶν γινόμενα, τουτέστιν ἀνθρώπους καὶ ψυχὰς, πάλιν πρὸς ἑαυτὸν ἀναλαμβάνειν παρὰ τὴν τούτων βούλησιν· ἄρα ἔσται πλεονεξία ἐν μέσῳ, καὶ οὐδὲν ἕτερον, ἀρπαζομένων τῶν ὑπὸ τῶν ἀγγέλων ἀνθρώπων ὑπὸ τοῦ ἄνω παρὰ τὴν τούτων βούλησιν. Ἀλλὰ καὶ ἀδράνεια εἴη· ἐπειδὴ, μὴ αὐτὸς δυνάμενος ἑαυτοῦ ποιεῖν, ἀρπάζει τὰ ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων γινόμενα. Καὶ ἔσται λοιπὸν μῦθος καὶ μωρολογία, τῶν μὲν κάτω δυνάμεων ὑπερβῆναι τοὺς ἐν μέσῳ, τοὺς δὲ ἐν μέσῳ τιμωρεῖσθαι αἰτίους ὄντας τῶν κάτω· καὶ τοὺς κάτω ὑπὲρ τοὺς μέσους πρὸς τὸν ἄνω σώζεσθαι, καὶ ἐλευθεροῦσθαι, λέγω δὴ τὰς ψυχὰς τῶν ἐν τῇδε τῇ κτίσει. Εἴη δ' ἂν ὁ μὲν ἄνω μὴ δουληθεὶς ποιῆσαι ἀσθενὲς κρινόμενος, οἱ δὲ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενοι δυνάμενοι ποιῆσαι ἃ αὐτὸς μὲν οὐκ ἐβούλετο καὶ οὐκ ἐδύνατο. Οὐ γὰρ δύναται ἃ ἐκεῖνος (92) ἐπιποθεῖ, εἶναι αὐτῷ κακὸν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. Εἰ γὰρ ἦν κακὸν, ἔχρην ἀπόλλυσθαι. Εἰ δὲ ὄλιος

(92) Οὐ γὰρ δύναται, ἃ ἐκεῖνος. Deesse nonnihil hujus loci integritati suspicor. Aut hæc, aut similia scripsit Epiphanius. Οὐ γὰρ δύναται ποιεῖν, ἃ ἐκεῖνος ἐπιποθεῖ εἶναι αὐτῷ. Οὐ δύναται δὲ τὸ πᾶν εἶναι κακὸν, οὐδὲ ὑπὸ κακῶν γεγονέναι. Duo erant Carpocratianorum dogmata: alterum, mundum, creatasque res omnes non a bono illo supremoque Deo, sed ab inferioribus angelis fuisse conditas:

alterum, in malorum genere censeri mundum, quæque mundo continentur universa. Utrumque dogma Epiphanius impugnât. Primum quidem; quod ex eo consequens est, imbecillio rem angelis esse Deum. Alterum vero, quod cum pars aliqua totius Universitatis salutem oblineat, non possit a bonorum genere penitus excludi.

μέρος τι τοῦ ἔργου σώζεται, οὐκέτι τὸ ἔργον φαῦλον, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ σωζόμενον εὐρίσκειτο, οὔτε οἱ ποιήσαντες φαῦλοι τὸν σωζόμενον τεχνισάμενοι. Εἰ δὲ ὅλως ἐξ ἀγγέλων ἡ ψυχὴ, καὶ ἀνωθεν λαμβάνει δύναμιν παραχθεῖσα· ἄρα γε οἱ ἄγγελοι πλέον σωτηρίας τεύχονται, ὅτι ἡ ἀπ' αὐτῶν ψυχὴ σώζεται, καὶ φαύλων οὔσα. Σωζομένης δὲ αὐτῆς, οὐκέτι φαῦλος οὔτε αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἡ γενομένη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, οὔτε οἱ ἄγγελοι, ἐξ ὧν αὐτὴ ἡ ψυχὴ ὑπάρχει.

Ille desiderio tenetur, ea ipsi mala esse possunt, vel a malis producta, nam si mala sunt, perire funditus oportuit. Sin pars est operis aliqua servanda, malum ipsum esse non potest, si vel ejus ulla pars salva reperitur: neque ipsimet artifices mali sunt, qui enim qui servandus est fuerint fabricati. Jam si ab angelis omnino propagata sit anima, atque in lucem producta vim quamdam cœlitus acceperit, multo igitur magis salutem obtinebunt angeli, cum ab ipsis anima etiam malis procreata servetur. Denique si salva esse possit anima, neque ipsa mala erit ab angelis producta; neque angeli, a quibus hæc ortum habuerit.

II. Παντὶ δὲ τῷ τὸν νοῦν ἐρρώμενον ἔχοντι ἰστέον ἂν εἴη, ὅτι ἀνοίας ἔστι τὸ πᾶν τοῦτο ἀγρυπῶδες ἐργαστήριον. Κατασχευνοῦνται δὲ αὐτοῖς οὗτοι καὶ ἀπὸ τῶν αὐτῶν λόγων. Εἰ γὰρ Ἰησοῦς οὐκ ἀπὸ παρθένου Μαρίας, ἀλλὰ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ τῆς αὐτῆς Μαρίας, σώζεται δὲ οὗτος· ἄρα καὶ αὐτοὶ σωθήσονται οἱ τοῦτον γεγεννηκότις. Καὶ εἰ ἡ Μαρία καὶ Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ὑπάρχουσιν, ἄρα τὸν Δημιουργὸν κτίστην ἔρασαν, καὶ οὐκέτι ἐν ὑστερήματι ἔσται ὁ τὸν Ἰωσήφ καὶ τὴν Μαρίαν ποιήσας ἐξ ὧν ὁ Ἰησοῦς παρὰ τοῦ ἀνω ἀγνώστου Πατρὸς ὑπάρχει. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς ἀπὸ τῶν ἀγγέλων ἔστι, καὶ ὁ δημιουργὸς εἰς ἔστι τῶν ἀγγέλων· ἄρα γε ἀτοπήματι τῷ ἐνὶ πάντες περιπεπῶκασι· καὶ ἀσύστατον εἴη ἂν τὸ παρ' αὐτῶν δραματούργημα, θελητηρίου ἐμπλεων, καὶ πάσης ἰώδους διδασκαλίας μεμειστωμένον. Ταύτην δὲ αὐτοῖς ὁπίσω τρέψαντες, ὥσπερ δράκοντος κεφαλὴν ξύλῳ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ γῆς λακτέσαντες, ταῖς ἄλλαις θηριόμορφοις προσπελάσαντες, ἐπ' ὀλέθρῳ τούτων καὶ τῶν τοιούτων βαδιοῦμεθα.

KATA KHRINΘIANON,

Ἦτοι Μερινθιανῶν,

Ὑπόθεσις, ἡ καὶ εἰκοστὴ ὁρθόση.

A'. Κήρινθος δὲ αὐτοῖς, ἅπ' ὅπερ οἱ Κηρινθιανοὶ λεγόμενοι, ἀπὸ ταύτης τῆς θηριώδους σποράς τὸν ἴδον τῷ κόσμῳ φέρων ἔχει. Σχεδὸν δὲ οὐδὲν ἕτερον παρὰ τὴν προειρημένον Καρποκράν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ τῷ κόσμῳ κακοποιᾷ φάρμακα ἐκβλυστάνει. Τὰ ἴσα γὰρ τῷ προειρημένῳ εἰς τὸν Χριστιανὸν συκοφαντήσας, ἐξηγεῖται καὶ οὗτος ἐκ Μαρίας καὶ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ τὸν Χριστὸν γεγεννηθῆναι, καὶ τὸν κόσμον ὁμοίως ὑπὸ ἀγγέλων γεγενῆσθαι. Οὐδὲν γὰρ οὗτος παρὰ τὸν πρῶτον διήλλαξε τῇ εἰσαγωγῇ τῆς αὐτοῦ διδασκαλίας ἀλλ' ἢ ἐν τούτῳ μόνον, ἐν τῷ προσέχειν τῷ Ἰουδαϊσμῷ ἀπὸ μέρους. Φάσκει δὲ οὗτος τὸν νόμον καὶ τοὺς προφήτας ὑπὸ ἀγγέλων δεδόσθαι, καὶ τὸν δεδωκότα νόμον εἶναι τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιτηκότων. Ἐγένετο δὲ οὗτος ὁ Κήρινθος ἐν τῇ Ἀσίᾳ διατρέφων, κακίστα τοῦ κηρύγματος τὴν

rum causæ sunt, pœnas expeti, infimasque medicis superatis ad supremum omnium auctorem evolare, ac libertatem consequi; hoc est animas, quæ in hac rerum conditarum universitate continentur. Quamobrem supremus ille, qui eas creare nequiverit, imbecillitatis arguetur. Quos ipse vero produxerit, ejusmodi esse videbuntur, qui ea facere possint, quæ vel ille noluerit, vel ut maxime vellet, facere nullo modo potuerit. Neque enim quorum

vel a malis producta, nam si mala sunt, perire funditus oportuit. Sin pars est operis aliqua servanda, malum ipsum esse non potest, si vel ejus ulla pars salva reperitur: neque ipsimet artifices mali sunt, qui enim qui servandus est fuerint fabricati. Jam si ab angelis omnino propagata sit anima, atque in lucem producta vim quamdam cœlitus acceperit, multo igitur magis salutem obtinebunt angeli, cum ab ipsis anima etiam malis procreata servetur. Denique si salva esse possit anima, neque ipsa mala erit ab angelis producta; neque angeli, a quibus hæc

VIII. Ac quicumque firmo et constanti ingenio præditus est, intelligere istud debet, nihil esse tota hac circulatorum officina stultius. Quos quidem suis ipsorum verbis ignominiose convincere hoc modo possumus. Etenim si Jesus Christus non de virgine Maria natus, sed de Josephi semine, eademque Maria propagatus est, et is salutem adipiscitur, etiam illos qui ipsum genuerint esse salvos oportet. Qui si a summo illo opifice facti sunt, sane hunc esse Creatorem inter illos convenit, neque qui Josephum Mariamque condidit defectui amplius ascribetur, **110** a quibus Jesus ortus est, qui ab ignoto illo Parente profectus est. Sin Jesus etiam ab angelis creatus est, et est angelorum unus opifex ipse, in unum et idem absurdum relabi universos necesse est; in quod et angeli ipsimet incurrerunt. Neque illorum fabula constabit, letalis cujusdam veneni, ac pestiferæ doctrinæ referta. Sed nos, profligata hac hæresi, et in fugam conversa, perinde ac serpentis capite fidei ac veritatis baculo humi illiso, ad alias monstrorum horrendas effigies promoti gradu, funditus eas delere atque evertere conabimur.

ADVERSUS CERINTHIANOS,

Sive Merinthianos,

Quæ est hæresis VIII, vel XXVIII.

I. Sequitur Cerinthus: a quo Cerinthiani hæretici nominantur, qui eodem ex serino satu procreatus virus suum in orbem terrarum profudit. Atque is nihil propemodum aliud, quam nobis supra commemoratus ille Carpocras asseruit, eademque cum eo letalia in mundum venena propagavit. Siquidem pari in Christum calumnia censet, hunc e Maria Josephique semine esse progenitum: mundumque similiter ab angelis fabricatum. Neque ulla alia re discrepantem ab illo doctrinam invexit, nisi quod Judaicos etiam ritus adscivit. At idem legem ac prophetas ab angelis profectos asserit, eumque qui legem tulerit ex eorum angelorum esse numero a quibus orbis est conditus. Porro Cerinthus iste in Asia versatus doctrinam suam proferre isthic cœpit. Qui, ut ante diximus, minime a prima illa su-

premaque virtute fabricatum esse mundum censuit. Tum ita docuit : postquam ille Jesus adolevit, qui ex Josephi Mariæque semine natus est, in hunc delapsus a summo illo Deo esse Christum, hoc est Spiritum sanctum, columbæ specie ad Jordanem, ac tum ei incognitum Parentem, et per illum posteris patefecisse. Ob idque innox ut in ipsum celestis illa sese virtus infudit, portenta ac miracula patrasse, **111** ac denum posteaquam passus est, quod e cælo venerat, eodem relicto Jesum revolasse. Jesum porro et obuisse mortem, et ad vitam excitatum esse; Christum vero qui descenderat pænæ omnis expertem eo unde venerat reversum, qui idem ille est, qui columbæ specie delapsus fuerat : ita Jesum minime esse Christum.

II. Verum et hic non minus quam reliqui omnes excidit, ut intueri facile potestis, quicunque veritatis amore tenemini. Nam cum a quo lex tradita sit bonum negat esse, cuius tamen legi utique tanquam bonæ obtemperare videtur. Qui vero convenit, ut qui malus sit bonam legem præscripserit? Si enim non adulterari, vel non occidere est honestum, quanto melior is est, qui ista præcepit, si is qui ea non commisit confessione omnium bonus habetur! Quoniam pacto mali cujusdam facinoris accusari potest, qui bona consulit, ac tam bonam legem hominibus descripsit? Enimvero furiosus et amens est, qui ea jactare non est veritus. Atque idem ille, charissimi, fuit, qui apostolorum tempore tumultum illum excitavit, cum Jacobus cæterique apostoli litteras Antiochiam scripserunt his verbis : *Quoniam cognovimus, quosdam a nobis ad vos esse profectos, suisque vos perturbasse sermonibus, quibus non mandavimus* ¹, etc. Idemque eorum unus est, qui se Petro opposuerant, cum ad sanctum Cornelium ivisset, a quo post oblatum per visum angelum erat arcessitus ². Quo tempore dubitante Petro linteum illud cum iis, quæ continebat, objectum est, et a Domino istud ipsum audit; ne quid commune vel impurum appellaret. Igitur Cerinthus circumcisorum gregem adversus Petrum revertentem commovit Hierosolymis, dicens : *Ingressus est ad viros praputium habentes* ³. Quod quidem ab eo factum est, antequam suum in Asia dogma prædicaret, sequæ in exitii sui gurgitem profundius immitteret. Nam cum circumcisi hic esset, ut eos qui relento præputio fideles erant ulcisceretur, occasionem e circumcissione nactus est.

III. Sed cum Dominus humani generis curam perpetuo gerat, et in veritatis amantibus filiis certam ac constantem illius fidem stabilire ac confirmare soleat, cum sanctissimo apostolo Petro confutandi illius facultatem ac rationem dedisset, manifeste omnibus est Cerinthi comperta stoliditas. Ita enim Apostolus locutus est : *Ego eram in civitatem Joppe : et vidi media luce circa horam sextam* **112** linteum

A ἀρχὴν πεποιημένος. Ἦδη δὲ περὶ τοῦτου εἶπομεν, ὥς καὶ οὗτος ἐκήρυττεν οὐκ ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἀνωθεν δυνάμειος τὴν κόσμον γεγενῆσθαι, ἀνωθεν δὲ ἐκ τοῦ ἀνω Θεοῦ, μετὰ τὸ ἀδρυνηθῆναι τὸν Ἰησοῦν τὸν ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ Μαρίας γεγεννημένον, κατεληλυθῆναι τὸν Χριστὸν εἰς αὐτόν, τούτῳ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἶδει περιτερᾶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἀποκαλύψαι αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τοῖς μετ' αὐτοῦ τὸν ἀγνωστον Πατέρα. Καὶ διὰ τοῦτο, ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ δύναμις εἰς αὐτὸν ἀνωθεν, δυνάμειος ἐπιτελεσθῆναι, καὶ αὐτοῦ παπονοθῶτος τὸ ἐλθὼν ἀνωθεν ἀναστῆναι ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ἀνω. Παπονοθῶτα δὲ τὸν Ἰησοῦν, καὶ πάλιν ἐγγεγεμένον· Χριστὸν δὲ τὸν ἀνωθεν ἐλθόντα εἰς αὐτὸν ἀπαθῆ ἀναστάντα, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατελθὼν ἐν εἶδει περιτερᾶς, καὶ οὐ τὸν Ἰησοῦν εἶναι Χριστόν.

B Ἐκπέπτωκε δὲ καὶ οὗτος, ὥς ὁρᾷτε πάντες οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί. Φάσκει γὰρ τὸν νόμον δεδωκότα οὐκ ἀγαθόν. οὐ τῷ νόμῳ πείθεσθαι δοκεῖ, δῆλον δὲ, ὅτι ὡς ἀγαθῷ. Πῶς οὖν ὁ πονηρὸς τὸν ἀγαθὸν νόμον δίδωκεν; Εἰ γὰρ καλὸν τὸ μὴ μοιχεύειν, καὶ καλὸν τὸ μὴ φονεύειν, πόσῳ γε μᾶλλον ὁ ἐντεταλμένος βελτίων εἶη, ἐάν γε ὁ μὴ πράξῃς ἀγαθὸς ὁμολογεῖται! Πῶς δὲ κατηγορηθήσεται κακὰ πράττων ὁ τὸ ἀγαθὸν συμβουλεύων, καὶ ἀγαθὸν διδούς νόμον; Ἀλλὰ μανιώδης ὁ ἀνὴρ τοιοῦτοις ἐγχειρῶν. Οὗτος δὲ ἐστίν, ἀγαπητοί (95), εἰς τῶν ἐπὶ τῶν ἀπιστῶλων ὁ τὴν ταραχὴν ἐργαζάμενος, ὅτε οἱ περὶ Ἰάκωβον γεγράφασιν εἰς τὴν Ἀντιόχειαν Ἐπιστολὴν, λέγοντες : *Ὅτι ἐγνωμέν τινας ἐξ ἡμῶν πρὸς ὑμᾶς ἐλθόντας, καὶ παραξέντας ὑμᾶς λόγοις, οἷς οὐ διετειλάμεθα*. Καὶ οὗτος εἰς τῶν ἀντιστάτων τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ, ἐπειδὴ εἰσῆλθε πρὸς Κορνήλιον τὸν ἅγιον, ὅτε μετεστεύατο αὐτὸν καταξωθεὶς ὁπτασίας ἀγγέλου. Καὶ ὁ Πέτρος ἐδίσταζε, καὶ εἶδε τὸ δράμα τῆς ἐθύνης, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ, καὶ ἔκρουσε παρὰ Κυρίου, μηδὲν κοινὸν λέγειν ἢ ἀκάθαρτον. Οὗτος οὖν παρεκίνει περὶ τοῦ Πέτρου ἀνελθόντος εἰς Ἱερουσαλὴμ τὰ πληθὴ τῶν ἐκ περιτομῆς λέγων, ὅτι· *Εἰσῆλθε πρὸς ἄνδρας ἀκροβυστίας ἐχοντας*. Ἐποίησε δὲ τοῦτο Κήρινθος πρὶν ἢ ἐν τῇ Ἀσίᾳ κηρύξαι τὸ αὐτοῦ κήρυγμα, καὶ ἐμπιστεῖν εἰς τὸ περισσώτερον τῆς ἑαυτοῦ ἀπωλείας βάρβαρον. Διὰ γὰρ τὸ εἶναι αὐτὸν ἐμπερίτομον, ἦλθεν ἀντιδικίας ἕνεκα τῶν ἐν ἀκροβυστίαι πιστῶν, διὰ τῆς περιτομῆς τὴν πρόφασιν ἐθηράσατο. cum circumcisi hic esset, ut eos qui relento præputio fideles erant ulcisceretur, occasionem e circumcissione nactus est.

D I°. Τοῦ δὲ Κυρίου πάντοτε τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ἀνθρωπότητος ποιούμενου, καὶ τὸ σφῆς τῆς ἀληθείας ἐν τοῖς τῆς ἀληθείας υἱοῖς ἀσφαλιζομένου, καὶ δόντος Πέτρῳ τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ ποιήσασθαι τὴν πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐλέγχους, φανερὰ γίνεται ἡ τοῦ Κηρινθοῦ ἀνοία. Φησὶ γὰρ ὁ ἅγιος Πέτρος· *Ἐγὼ ἤμην ἐν πόλει Ἰόππῃ· καὶ εἶδον ἐν μέσῃ τῇ ἡμέρᾳ περὶ ὥραν ἕκτην εὐθύνην καθιεμένην ἐν τέτρασις*

¹ Act. xv, 24 sqq. ² Act. x, 18 sqq. ³ Act. xi, 3.

95) Οὗτος δὲ ἐστίν, ἀγαπητοί. Idipsum Philastrius scribit.

ὄρχαις, ἐν ᾗ ἦν πάντα τετράποδα καὶ ἑρπετά. Καὶ εἶπέ μοι· Θύσον καὶ φάγε. Ἐγὼ δὲ εἶπον· Κύριε, μηδαμῶς· ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου. Ἀπεκρίθη δὲ μοι ἐκ δευτέρου φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ· Ἄ ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίνου. Καὶ ἐξ αὐτῆς ἰδοὺ δύο ἄνδρες εἰστήκειςαν εἰς τὴν οἰκίαν. Καὶ εἶπέ μοι τὸ Πνεῦμα· Περσεύου σὺν αὐτοῖς μηδὲν διακρίνομενος. Καὶ λοιπὸν διηγείται, ὡς ἐν παραβολῇ ταῦτα, ἃ πρὸς αὐτὸν εἴρηται· καὶ ὡς οὐ τότε ἐδίδασκεν, ἕως ὅτε ὁ Κύριος ἐναργῶς ἐδείξεν αὐτῷ ἃ διὰ τῶν λόγων καὶ τύπων αὐτὸν ἐδίδασκεν. Εὐθὺς γὰρ αὐτοῦ ἀνοίξαντος τὸ στόμα, ὅτι ἦλθεν εἰς Καισάρειαν, ἐπέπεσε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ Κορνήλιον. Καὶ ἰδὼν Πέτρος εἶπε· Μὴ τις δύναται κωλύσαι τὸ ὕδωρ ἀπὸ τούτων τῶν καταξιωθέντων τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λαβεῖν, ὡς καὶ ἡμεῖς ἐξ ἀρχῆς; Τὸ πᾶν δὲ ἦν τοῦτο μυστήριον, καὶ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἔργον, ὅπως ὁ τε ἅγιος Πέτρος καὶ πᾶς τις γινώσκειται, ὅτι οὐκ ἀπ' ἀνθρώπων ἢ τῶν ἐθνῶν σωτηρία, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ. Προέλαβε γὰρ ὁ Θεὸς δοῦναι τὴν δωρεὰν τοῦ Πνεύματος, καὶ τὴν τοῦ ἀγγέλου ὁπτασίαν, καὶ τὴν ἀποδοχὴν τῆς εὐχῆς, καὶ νηστειῶν, καὶ ἀγαθοποιῶν· ἵνα ὁ ἐπιτεύθησαν οἱ ἀπόστολοι, μάλιστα ὁ ἅγιος Πέτρος, καὶ οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι, μὴ ἀποστρέψωσι τὸν ἐκ Θεοῦ κατὰ ἀλήθειαν κεκλημένον.

Δ'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε ἐπραγματεύθη, κινήθοντα ὑπὸ τοῦ προσηρτημένου ψευδαποστόλου Κηρίνου· ὡς καὶ ἄλλοτε στάσιν αὐτὸς τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰργάσαντο ἐν αὐτῇ τῇ Ἱερουσαλὴμ, ὅπηνεκα Παῦλος ἀνῆλθε μετὰ Τίτου, ὡς καὶ οὗτος ἔφη, ὅτι Ἄνδρες ἀκροθύστους εἰσήνεγκε μεθ' ἐαυτοῦ, ἥδη περὶ τούτου λέγων, Κεκοίνωκε, φησὶ, τὸν ἅγιον τόπον. Διὸ καὶ Παῦλος λέγει· Ἀλλ' οὐδὲ Τίτος ὁ σὺν ἐμοί, Ἐλλήν ὢν, ἠναγκάσθη περιτμηθῆναι διὰ δὲ τοὺς παρεισάκτους ψευδαδέλφους, οἵτινες παρεισῆλθον κατασκοπεῖσαι τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν, ἣν ἔχομεν ἐν Χριστῷ, εἰς οὐδὲ πρὸς ὧραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ. Καὶ τοῖς ἐν ἀκροθυστίᾳ παραγγέλλων ἔλεγεν· Μὴ περιτέμνεσθε· ὅτι, ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει. Διήρχετο δὲ ἡ περιτομὴ χρόνῳ ὑπερετήτατα, ἕως ἡ μείζων περιτομὴ παρεγένετο, τουτέστι τὸ λουτρὸν τῆς παλιγγενεσίας, ὡς παντὶ τῷ ὄντι ἐστι, καὶ σαφέστερον δεικνύται ἀπὸ τῶν παρὰ τοῖς ἀποστόλοις εἰρημένων, μάλιστα παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ. Φαίνεται γὰρ οὕτως· Οἱς οὐδὲ πρὸς ὧραν εἴξαμεν τῇ ὑποταγῇ. Παντὶ δὲ τῷ βουλομένῳ κατανοεῖν τὰ παρὰ τοῖς ἀποστόλοις τότε πεπραγματευμένα, θυμάται ἔπεστι, πῶς τὰ παρὰ τῇ αἰρέσει ταύτῃ ἐξ ἐπινούας πνεύματος πλάνης ἐναργηθέντα τὴν χαρακτῆρα ὑποδείκνυσιν τῶν διὰ τῶν αἱρέσεων τούτων ἐν τοῖς ἀποστόλοις τὴν κίνησιν ἐργαζαμένων. Ἀποστάντων γὰρ τούτων, καὶ εἰς ψευδαποστόλους τραπέντων, καὶ ἄλλους ψευδαποστόλους ἀποστειλάντων, ὡς καὶ ἥδη προείρηται, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἐν ἀρχῇ, καὶ εἰς ἄλλους τόπους, λέγοντας, ὅτι, Ἐὰν μὴ περιτμηθῆτε, καὶ φυλά-

A quatuor initiis summitti de caelo, in quo erant omnia quadrupedia, et reptilia. Et dixit mihi : Occide et manduca. Dixi autem : Nequaquam, Domine; quia mihi unquam commune vel immundum introit in os meum. Respondit autem mihi vox de caelo : Quæ Deus mundavit, tu ne communia dixeris. Et confestim ecce duo viri astiterunt in domo. Et dixit mihi Spiritus : Vade cum ipsis nihil hæsitans¹. Atque ita deinceps, quæ sibi nuntiata sunt velut per parabolam edisserit : nec se, prius ad docendum accessisse, quam aperte Dominus ea monstraret, quæ verbis antea, figurisque significaverat. Etenim simulat quæ os aperire coepit tum cum Cæsaream attingit, Spiritus sanctus in Cornelium delapsus est. Quod ubi Petrus conspexit, Nunquid, ait, aquam quis prohibere potest ab his, qui Spiritu sancto, uli et nos initio, dignati sunt²? Hoc verò totum mysterium quoddam, ac divinæ benignitatis opus erat, ut tam Petrus quam cæteri omnes intelligerent, non hominibus, sed Deo gentilium salutem essetribuendam. Etenim munus illud divini Spiritus, et angeli aspectum largiri antea voluit, necnon et illius approbare preces ac jejunia, reliquaque ab eo præclare gesta : ut quod apostolis præcipueque Petro, commissum fuerat, eo ne privatum hominem illum vellent, quem Deus reipsa vocaverat.

IV. Atque hæc quidem eo modo tunc administrata sunt, quæ falsus ille apostolus Cerinthus seditiose commoverat. Quemadmodum alias Hierosolymis cum suis idem ille tumultus concevit : quando scilicet cum Tito Paulus advenit, atque ita idem illo locutus est. Viros præputium habentes secum induxit³, quibus de Tito significabat : Locum, inquit, sanctum profanum fecit. Quare ita Paulus dixit : Sed neque Titus qui mecum erat, cum esset gentilis, compulsus est circumcidi. Sed propter subintroductos falsos fratres, qui subintroierunt explorare libertatem quam habemus in Christo. Quibus neque ad horam cessimus subjectione⁴. Deinde præputio præditos his verbis hortabatur : Nolite circumcidi. Num si circumcidamini, Christus nihil proderit⁵. Circumcisio porro tandiu suum tempus habuit, donec major circumcisio ejus est loco substituta, **113** nempe illa lotionis iterata generatio; id quod nemini obscurum est, evidentiusque per ea quæ cum ab aliis apostolis, tum præcipue a Paulo dicta sunt, ostenditur. Ita enim ille : Quibus neque ad horam cessimus subjectione. Quod si quis ea quæ tum ab apostolis gesta sunt animadvertere voluerit, huic admirari cumprimis occurret, quemadmodum quæ tum ab hac hæresi mendacis instinctu spiritus administrata sunt, proprias illorum notas exprimant, qui per istiusmodi hæreses motus illos in apostolis concitarunt : nam cum isti a fidei integritate defecissent, et in falsos apostolos essent conversi, aliosque perinde falsos apostolos misissent, qui dice-

¹ Act. xi, 3-12. ² Act. x, 47. ³ Act. xi, 3. ⁴ Galat. ii, 3-5. ⁵ Galat. v, 2.

Moyſi, non poſteſtis ſalvari¹, ingens inde facta commotio eſt, ut ante diximus. Atque illi ipſi ſunt quos Paulus falſos apoſtolos vocat, operarios ſubdolos, transformantes ſe in apoſtolos Chriſti².

V. Matthæi enim Evangelio non integro, ſed ex parte duntaxat utuntur, nimirum propter genealogiam, quæ ejus eſt carnis propria, quod quidem Evangelii teſtimonium aſſerunt, atque ita prædicant. Sufficit diſcipulo, ſi ſit ſicut magiſter ejus³. Quid igitur, inquiunt? Circumciſus eſt Jeſus: tu quoque ipſe circumcidere. Chriſtus ex legis præſcripto vitam inſtituit: tu igitur eadem facito. Hinc nonnulli ſic ab illis tanquam venenatis ſerpentibus abrepti veriſimilibus illorum rationibus aſſentiuntur, ex eo maxime quod et Chriſtus circumciſionem ſuſceperit. Quod ad Paulum pertinet, hunc penitus explodunt, propterea quod circumciſionem abdicarit, et eundem idcirco rejiciunt, quod iſtud uſurpaverit. Quicunque in lege juſtificamini a gratia excidiſtis⁴; et, Si circumcidamini, Chriſtus nihil vobis proderit⁵.

VI. Ad hæc Cerinthus homo ſtolidus, ac ſtolidorum magiſter, dicere nihil eſt veritus, paſſum quidem ac crucifixum eſſe Chriſtum, nondum tamen a mortuis excitatum, ac tum demum cum mortui reſurgent omnes excitandum. Itaque ejusmodi illorum et dicta, et dogmata coherere nullo modo poſſunt. Indidemque Paulus ſic eos qui reſurrecturos mortuos diſſiderent redarguit. Si mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit⁶. Eodemque pertinet illud: Edamus et bibamus, cras enim moriemur⁷. **114** Tum iſtud: Nolite errare: Corruptum bonos mores colloquia prava⁸. Ac rurſum eos, qui Chriſtum adhuc reſurrexiſſe negarent, hoc modo convincit: Si Chriſtus non reſurrexit, vana eſt prædicatio noſtra; inanis et fides veſtra: invenimur autem et falſi teſtes Dei, quoniam ſuſcitavit Chriſtum, quem non ſuſcitavit⁹. Quibus indicat, Chriſtum a mortuis excitatum prædicasse quidem apoſtolos, quasdam vero hæreſes tametsi ſurrexiſſe Chriſtum aſſererent, mortuorum tamen reſurrectionem negaſſe. Etenim in hac ipſa regione Aſiæ, necnon et in Galatia illorum ejusmodi ſchola cum primis ac diſciplina floruit. De quo iſtud a majoribus traditum accepimus, nonnullos ex eo genere citra baptiſmum exceſſiſſe, ac pro iis alios baptiſmum eorundem ſuſcepiſſe nomine, ne cum extrema demum reſurrectione revocati ad vitam eſſent, prætermiſſi baptiſmi poenas dependerent, atque ejus qui mundum condidit dominationi ſubeſſent. Cujus rei gratia uſurpatum illud ab Apoſtolo eadem ad nos auditione perlatum eſt: Si omnino mortui non reſurgunt, quid eſt quod

A ξητε τὸν νόμον Μωϋσέως, εὐ δύνασθε σωθῆναι· οὐχ ἡ τυχοῦσα τότε ταραχὴ ἐγένετο, ὡς προείρηται. Καὶ οὗτοι εἰσιν οἱ παρὰ τῷ Παύλῳ εἰρημένοι ψευδο-ἀποſτολοι, ἐργάται δόλιοι, μεταſχηματιζόμενοι εἰς ἀποſτόλους Χριſτοῦ.

Ε'. Χρῶνται γὰρ τῷ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίῳ ἀπὸ μέρους, καὶ οὐχὶ ὅλῳ· ἀλλὰ διὰ τὴν γενεαλογίαν τὴν ἐνſαρκον, καὶ ταύτην μαρτυρίαν φέρουσι ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, πάλιν λέγοντες, ὅτι Ἀρχιεὶς τῷ μαθητῇ, ἵνα γένηται ὡς ὁ διδάſκαλος. Τί οὖν, φαſί; Περιετμήθη ὁ Ἰηſοῦς· περιτεμῆσθαι καὶ αὐτός. Χριſτὸς κατὰ νόμον, φαſίν, ἐπολιτεύσατο, καὶ αὐτὸς τὰ ἱερά ποιήſον. Ὅθεν καὶ τινες ἐκ τούτων, ὡς ὑπὸ διηγητηρίων ὑφαρπαχθέντες, πείθονται ταῖς πιθανολογίαις διὰ τὸ τὸν Χριſτὸν περιτεμῆσθαι. Τὸν δὲ Β Παῦλον ἀθετοῦσι, διὰ τὸ μὴ πείθεσθαι τῇ περιτομῇ. Ἀλλὰ καὶ ἐκβάλλουσιν αὐτὸν, διὰ τὸ εἰρηκέναι· Ὅσοι ἐν νόμῳ δικαιοῦσθε, τῆς χάριτος ἐξεπέſατε· καὶ ὅτι, Ἐὰν περιετμήσθε, Χριſτὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελήσει.

Ζ'. Οὗτος δὲ ὁ Κήρινθος ἀνόητος καὶ ἀνοήτων διδάſκαλος φάſκει πάλιν τολμήſας, Χριſτὸν πεπονθέναι καὶ ἐſταυρωθῆναι, μήπω δὲ ἐγγιγῆσθαι. Μέλlein δὲ ἀνίſτασθαι, ὅταν ἡ καθόλου γένηται νεκρῶν ἀνάſταſις. Ἀνύſτατα τοίνυν ταῦτα παρ' ἐκείνοις τὰ τε ῥήματα καὶ νοήματα. Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος ἐκπληττόμενος τοῖς μὲν ἀπιſτοῦσι τῇ ἀναſτάſει τῶν νεκρῶν τῇ μελλούσῃ ἐſεῖσθαι, λέγει· Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριſτὸς ἐγήγερται· καὶ τὸ, Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αὐριον γὰρ ἀποθνήſκομεν· καὶ τὸ, Μὴ πλανᾶσθε· φθείρουσιν ἡθὴ χρηſτὰ ὀμιλλᾶι καὶ καὶ πάλιν δὲ τοῖς λέγουσι τὸν Χριſτὸν μήδεπω ἐγγιγῆμενον ὡσαύτως τὸν ἐλεγχον ἐπιφέρει, λέγων· Εἰ Χριſτὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ κήρυγμα ἡμῶν, ματαλα καὶ ἡ πλιſτις ὑμῶν· εὗριſκόμεθα δὲ καὶ ψευδομαρτυρες τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἡγεῖρε τὸν Χριſτὸν, ὃν οὐκ ἡγεῖρεν· ὡς τῶν μὲν ἀποſτόλων κηρυττόντων Χριſτὸν ἐγγιγῆσθαι, τινῶν δὲ αἰρέſεων λεγουσῶν Χριſτὸν μὲν ἐγγιγῆσθαι, νεκροὺς δὲ μὴ ἐγείρεσθαι. Ἐν ταύτῃ γὰρ τῇ πατρίδι, φημι δὲ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Γαλατίᾳ πάνυ ἤκμασε τὸ τούτων διδάſκαλεῖον, ἐν οἷς καὶ τι παραδόſεως πρᾶγμα ἦλθεν εἰς τῆμας· ὡς τινῶν μὲν παρ' αὐτοῖς προφθανόντων τελευτῆσαι ἀνευ βαπτίſματος, ἄλλους δὲ ἀντ' αὐτῶν εἰς ὄνομα ἐκείνων βαπτίſεσθαι, ὑπὲρ τοῦ μὴ ἐν τῇ ἀναſτάſει ἀναſτάντας αὐτοὺς δίκην δοῦναι τιμωρίας, βάπτισμα μὴ εἰληφότας, γίνεσθαι δὲ ὑποχειρίους τῆς τοῦ κοſμοποιῶ ἑξουſίας. Καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοſις (94) ἡ ἐλθοῦσα εἰς τῆμας φησι τὸν αὐτὸν ἅγιον Ἀπόſτολον εἰρηκέναι· Εἰ ὅλως νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ αὐτῶν; Καλῶς δὲ ἄλλοι τὸ ῥητὸν ἐρμηνεύοντες, φαſίν ὅτι οἱ μέλλοντες τελευτᾶν, ἵαν

¹ Act. xv, 1. ² II Cor. xi, 3. ³ Matth. x, 23. ⁴ Galat. v, 4. ⁵ ibid. 2. ⁶ I Cor. xv, 16. ⁷ ibid. 32. ⁸ ibid. 33. ⁹ ibid. 14, 15.

(94) Καὶ τούτου ἕνεκα ἡ παράδοſις. Tertul. lib. De reſur. et c. contr. Mar. ad eum modum Apo-

ſtoli locum illum explicat: de quo interpretes conſule.

ᾧσι κατηχούμενοι, ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι πρὸ τῆς τελευτῆς λουτροῦ καταξιοῦνται· δεικνύντες, ὅτι ὁ τελευτήσας καὶ ἀναστήσεται, καὶ διὰ τοῦτο ἐπιδέσται τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ ἀφέσεως ἁμαρτημάτων. Τούτων δὲ οἱ μὲν τὸν Χριστὸν μηδέπω ἐγγέρονται κεκρυμένους, ἀνίστασθαι δὲ μετὰ πάντων· οἱ δὲ, ὅτι ὅλως νεκροὶ οὐκ ἀναστήσονται. Αἰὶ μέσος χωρήσας ὁ Ἀπόστολος πρὸς ἀμφοτέρους τούτους καὶ τὰς λοιπὰς αἵρέσεις, ἐν τῇ μὲν ἐργασίᾳ τὴν ἀνατροπὴν πεποιήται ἐν τῇ περὶ νεκρῶν ἀναστάσει, καὶ ἐν ταῖς μαρτυρίαις, αἷς κατὰ λεπτότητα διεξιὼν, τὴν βεβαίαν σύστασιν ἐποιήσατο τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως, καὶ σωτηρίας, καὶ ἐλπίδος, φάσκων· Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθάνασιν· καὶ πάλιν ὅτι, Χριστὸς ἐγήγερται ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα καὶ ἀμφοτέρας σχέσεις τῶν αἰρέσεων ἐλέγξας, τὸ ἀμόλυντον τῆς διδασκαλίας κήρυγμα ἐξ ἀληθείας διδάξῃ τοὺς βουλομένους εἰδέναι τὴν τοῦ Θεοῦ ἀληθειαν καὶ σωτηριώδη διδασκαλίαν.

convulsis veram ac sinceram Christianæ fidei disciplinam iis traderet, qui divinam veritatem salutaremque doctrinam vellent percipere.

II. Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὸς ἂν εἴη Κήρυθος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντες, οἱ τάλανες, καὶ ἄλλοις αἵτισι γεγονότες ἀπωλείας, τῶν θείων Γραφῶν σαφῶς ἡμῖν κατὰ λεπτότητα περὶ πάντων διηγούμενων. Οὕτε γὰρ ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ ὁ Χριστὸς· ἐπεὶ πῶς ἔτι σημείον εἴη τὸ γέννημα; καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἰσαΐᾳ εἰρημένον πῶς ἔτι συσταθήσεται, ὡς εἶπεν· Ἀὐτὸς ὁ Κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ ἔτι πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον παρὰ τῆς ἁγίας Παρθένου πρὸς τὸν Γαβριήλ· Πῶς ἔσται τοῦτο, ἔτι ἄνδρα οὐ γινώσκω; καὶ αὐτοῦ λέγοντος· Πνεῦμα ἁγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοι, καὶ τὰ ἐξῆς; Πῶς δὲ πάλιν οὐκ ἐλεγχθήσεται αὐτῶν ἡ ἀνοια, τοῦ Εὐαγγελίου σαφῶς λέγοντος ὅτι, Εὐρέθη ἐν γαστρὶ ἔχουσα πρὶν ἢ συνελθεῖν αὐτούς; Ἔστι δὲ γινῶναι σαφῶς, ὅτι οὐδὲ ὅλως συνῆλθον. Μὴ γένοιτο γὰρ τοῦτο εἰπεῖν! Ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν (95) προενόει παραθέσθαι αὐτὴν Ἰωάννη τῷ ἀγίῳ παρθένῳ, ὡς λέγει· Ἴδε ἡ μήτηρ σου· καὶ τῇ αὐτῇ· Ἴδε ὁ υἱός σου. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν παραδοῦναι αὐτὴν τοῖς αὐτῆς συγγενέσιν, ἢ τοῖς τέκνοις τοῦ Ἰωσήφ, εἴπερ ἦσαν ἐξ αὐτῆς, Ἰακώβῳ φημί καὶ Ἰωσὴφ καὶ Ἰούδᾳ καὶ Συμεῶνι, υἱοὺς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ (96) ἀπὸ τῆς ἄλλης γυναικός. Οὐδὲ γὰρ, ὅτι κέχρηται τῇ Παρθένῳ, ὅλως εὐρίσκειται, μετὰ τὸ γεγεννημένῳ ἡ Παρθένος ἀχραντος. Ἀλλὰ περὶ τούτων ἤδη ἐν ἄλλῳ μοι λόγῳ σαφῶς πεπραγμάτευται, καὶ πραγματευθήσεται. Ὡς δὲ ἐν μέρει, ὡς ἐν παρεκδρομῇ περὶ τῆς τούτων ὑποθέσεως εἰρη-

baptizantur pro ipsis? Verum alii commodè hoc Apostoli dictum interpretantur de iis qui instante morte, si quidem catechumeni sint, ea spe freti sacra lavatione purgantur; ac mortuos surrecturos esse demonstrant, ob idque condonatione illa seclerum, quæ per baptismum obtinetur indigere. Sed illorum alii nondum Christum surrexisse prædicant, ac cum cæteris omnibus esse surrecturum; alii mortuos surrecturos unquam funditus negant. Itaque medium quoddam iter ingressus Apostolus cum utrosque illos, tum reliquas omnes hæreses eadem opera disturbat, cum de mortuorum excitatione disputat, atque ejusmodi testimoniis utitur, quibus singillatim expositis mortuorum resurrectionem, ac salutem et spem nostram solidissimis rationibus confirmat, his verbis: *Oportet hoc corruptibile induere incorruptionem, et hoc mortale induere immortalitatem*; ac rursum: *Christus resurrexit primitiæ dormientium*, ut ambarum hæreseum respondentibus sibi ex adverso opinionibus

115 VII. Quocirca deprehensus undique Corinthus ac convictus tenetur, una cum iis, qui eodem in errore versantur, infelices homines atque ejusdem secum exitii aliis insuper auctores, quippe cum hæc omnia sacræ litteræ perspicue accurateque nobis edisserant: nam neque de Josephi semine natus est Christus: qui enim prodigium posset illius esse generatio, ac quod ab Isaia dictum est probari omnino posset: *Dominus ipse dabit vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet filium*, etc.? Quanam verò ratione perfici poterit illud, quod Gabrieli Virgo sanctissima dixit: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco*? cui ille respondit: *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi*, etc.? Nonne illorum ex eo stultitia facile convincitur, quod diserto in Evangelio scriptum est: *Inventa est in utero habens antequam convenirent*? Illud autem certissimum est, nunquam illos omnino convenisse. Absit enim ut id unquam dicamus! Alioqui cum in cruce penderet, non sancto Joanni, qui et ipse virginitatem servavit, matrem commendaret suam, cum ita locutus est: *Ecce mater tua*. Et illam alloquens: *Ecce filius tuus*. Hanc enim vel cognatis suis committere oportuit, vel Josephi liberis, si quos ex ipsa sustulerat, puta Jacobo, Jose, Judæ, Simeoni, quos Josephus alia ex uxore genuerat. Neque enim illum cum Maria consuevisse ullo modo reperimus, posteaquam incorrupta illa et castissima Virgo peperit. Verum de his alio in libro accurate tractavi-

1 Cor. xv, 29. 2 ibid. 53. 3 ibid. 20. 4 Isa. vii, 14. 5 Luc. i, 34. 6 ibid. 35. 7 Matth. i, 18. 8 Joan. xi, 26, 27.

(95) Ἐπεὶ οὐκ ἂν μετὰ σταυρὸν. Idem argumentum urget Adversus Helvidium Hieronymus: *O furor cæcus, et in proprium exitium mens resana! Dicis ad crucem Domini matrem ejus fuisse presentem. Dicis Joanni discipulo ob viduitatem, et*

solitudinem commendatam, quasi juxta te non haberet quatuor filios, et innumeras filias, quarum consortio frueretur. Vid. August. lib. i De nup. et concup., cap. 11.

(96) Υἱοὺς οὖσι τοῦ Ἰωσήφ. Vide hæc. lxxviii.

mus, tractabimusque postea. Interim hoc in loco A
paucā quādam de hoc argumento velut obiter attigimus, ne dum aliis mederi morsibus aliisque venenatis serpentibus remedium afferre volumus, in alia quādam mala transversos lectores abripiamus. Enimvero si quis iudicii nonnihil habeat, inanis omnino et ridicula illorum doctrina comprobabitur, quæ et ab apostolis falsitatis convicta, et a sapientibus damnata, et a Deo ipsaque adeo veritatis prædicatione est ejecta.

VIII. Cæterum iidem illi Merinthiani, sic enim accepimus, appellantur. Utrum vero Cerinthus ipse Merinthus alio nomine sit dictus liquido nescire me fateor : an præter hunc alter eo nomine appellatus exstiterit, adjutor illius et socius, id quidem soli Deo **116** compertum est. Hoc enim sæpe jam B
diximus, non ipsum solum Hierosolymis frequenter apostolis restitisse, sed et qui cum in Asia sunt secuti. Atque ut unus idemque sit, aut alius ejusdem cum illo opinionis, et partium fautor, nihil admodum refert. Forma quidem nequissimæ illorum doctrinæ ac velut nota quadam ejusmodi est qualem descripsimus ; et Cerinthianos simul ac Merinthianos appellari constat.

His igitur de horrenda illorum ac serpentum simili improbitate disputatis, ad eas quæ deinceps consequuntur promovenda est oratio. Sed habendæ in primis gratiæ sunt, quod pessimorum dogmatum pelagus istud sine ullā noxa transmisi-
mus ; et illud suppliciter postulandum, ut cum in reliquas hæreses incurrerimus, quasi in maritima quādam, ac monstris referta brevīa delati, nihil ab his incommodi patiamur, sed ab ea quæ inter disputandum illuxerit, veritate salutem consequamur, cum et hujus soliditatem astruamus, et contrariarum hæreseon inanitatem erroremque demonstrabimus. Quod si quispiam considerare, et aliqua illas adumbrare similitudine voluerit, quam hactenus refutavimus, ob duplicem illam appellationem cum bicipiti quodam serpente reipsa comparandam putabit, eoque viperæ genere quam Serpedonem vocant, quæ pilis toto corpore est sparsa rubentibus ; neque capræ, aut ovis ei natura vel pellis est, sed serpentis ; eademque morsu obviis quibusque letum affert, ut et hæresis illa sectatores suos enecat : cum aut Vetere Testamento ritumque ad evertendum Novum utitur ; aut fraudulentis rationibus ex Novo Testamento depromptis, apostolos, qui e circumcisione ad Christi se fidem, applicarunt falso impugnare nititur. Cujus quidem tabificum virus, atque dentes quoniam veritatis consequuntur refellendas, uti diximus progreditur ac festinat oratio.

ADVERSUS NAZARÆOS,

Quæ est ordine IX, vel XXIX.

I. Exinde Nazaræi proximi sunt, qui sive prio-

(97) *Ναζωραιῶν*. De Nazaræis, vel Nazarenis vide quæ ad Judaicas hæreses tomo priore diximus : nam istos à prioribus diversos fuisse, non admodum persuadet Epiphanius. Erant enim Nazaræi,

ταί, ἵνα μὴ, ἐτέρων δηγμάτων βουλόμενος ποιῆσαι
ἴσται, καὶ ἐτέρων δηλητηρίων ἄχος καὶ ἀλεξητήριον,
εἰς ἄλλα τοὺς ἐντυγχάνοντας παρεκτρέψω. Πλὴν ἐκ
παντὸς τῷ τὴν σύνεσιν κεκτημένῳ μάταιος ἢ τούτων
καταχλεύαστος διδασκαλία συσταθήσεται, παρὰ μὲν
ἀποστόλοις ἐλεγχομένη, παρὰ δὲ τοῖς συνεισιτάτοις κατα-
γινωσκόμενη, ἐκ Θεοῦ δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀλη-
θείας κηρύγματος ἐκβαλλομένη.

Θ. Καλοῦνται δὲ πάλιν οὗτοι Μηρινθιανοί, ὡς ἡ
ἐλθεῖσα εἰς ἡμᾶς φήμη περιέχει. Εἴτε γὰρ ὁ αὐτὸς
Κήρινθος, Μηρινθος πάλιν ἐκαλεῖτο, οὐ πάνυ τι σα-
φὴς περὶ τούτου ἴσμεν· εἴτε ἄλλος τις ἦν Μηριν-
θος ὀνόματι, συνεργὸς τούτῳ, Θεῷ ἔγνωσται. Ἦδη
γὰρ εἶπομεν, ὅτι οὐ μόνον αὐτὸς ἐν Ἱεροσολύ-
μοις πολλάκις ἀντίστη τοῖς ἀποστόλοις, ἀλλὰ καὶ
οἱ σὺν αὐτῷ ἐν τῇ Ἀσίᾳ. Πλὴν ἦτοι αὐτὸς εἶη,
ἢ καὶ ἄλλος σὺν αὐτῷ συνεργός, τὰ ὅμοια αὐτῷ
φρονῶν καὶ συμπράττων, καὶ τὰ ἴσα, οὐδὲν διαφέρει.
Ἦ γὰρ πᾶσα αὐτῶν κακοτροπία τῆς διδασκαλίας τού-
τον ἔχει τὸν χαρακτήρα· Κηρινθιανοὶ τε ἑμοῦ καὶ
Μηρινθιανοὶ οὗτοι καλοῦνται.

Καὶ ταῦτα περὶ τῆς δεινῆς καὶ ἐρπετώδους μοχθη-
ρίας αὐτῶν διεξίόντες, πάλιν ἐπὶ τῆς ἐξῆς προβαί-
νομεν· εὐχαριστοῦντες μὲν, ὅτι τὸ πῆλαγος τούτων
τῶν κακῶν δογμάτων ἀθλαδῶς διενηξάμεθα· εὐχόμε-
νοι δὲ, ἵνα ἐν ταῖς ἐξῆς παρεντυχόντες, ὡς εἰς δια-
θαλάττια καὶ θηριώδη βράχῃ περιμπεσόντες, μὴ ἀδι-
κτῶμεν, ἀλλὰ σωτηρίας εὐχόμεν τῆς ἀπὸ τῆς μελ-
λούσης ἡμῖν κατ' ὑφήγησιν ἀναφαίνεσθαι ἀληθείας,
ἐν τῷ ἡμᾶς συνεισιτῶν αὐτὴν τε καὶ τὴν ἐν αὐτῇ κα-
νοτωνίαν. Τῷ γὰρ βουλομένῳ σκοπεῖν, καὶ τὰς τού-
των ἰδέας ἀναγράφειν, καὶ αὕτη παρεικασθήσεται,
ὡς ἀληθῶς δικεφάλῳ τινὶ ὕφει, διὰ τὸ διώκοντες, καὶ
τῇ καλουμένῃ σηπιδόνι ἐχίδνῃ, τῇ κομώσῃ μὲν πᾶν
τὸ σῶμα αὐτῆς ἐν θριξίν ἐρυθραῖς, οὐκ ἐχούσῃ δὲ
οὐδὲ αἰγὸς οὐδὲ προβάτου φύσιν ἢ ὅραν, ἀλλὰ ἐρπε-
τοῦ, καὶ τὴν λύμην ἐργαζομένη διὰ τοῦ δήγματος
τοῖς παρεντυγχάνουσιν· ἀνατρεπούσῃ δὲ τοὺς αὐτῇ
πειθομένους πῇ μὲν ἀπὸ παλαιᾶς θρησκείας τὰ τῆς
Νέας Διαθήκης ἀφανίζούσῃ, πῇ δὲ διὰ λόγων ψευδῶν,
ὡς ἀπὸ Νέας Διαθήκης, κατὰ τῶν ἀπὸ περιτομῆς εἰς
Χριστὸν πεπιστευκότων ἀποστόλων τὰς ψευδογροίας
περιφερούσῃ· ἥς τὴν τε σῆψιν καὶ τὸν ἴδον, καὶ τοὺς
ὀδόντας τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας παίσιντες καὶ συντρί-
ψαντες, ἐπὶ τὰς μετέπειτα, ὡς προϊπόν, χωρῆσαι ἐν
τῇ Θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

Γ περιφερούσῃ· ἥς τὴν τε σῆψιν καὶ τὸν ἴδον, καὶ τοὺς
ὀδόντας τῷ ξύλῳ τῆς ἀληθείας παίσιντες καὶ συντρί-
ψαντες, ἐπὶ τὰς μετέπειτα, ὡς προϊπόν, χωρῆσαι ἐν
τῇ Θεοῦ δυνάμει σπεύσωμεν.

ΚΑΤΑ ΝΑΖΩΡΑΙΩΝ (97),

Ἐνάτη, ἢ καὶ εἰκοστὴ ἐνάτη.

Α'. Ναζωραῖοι καθεξῆς τοῦτοις ἔπονται, ἅμα τε

qui cum Dei Filium confiterentur esse Christum,
omnia tamen veteris legis observabant, ait Augu-
stinus. Qui et Matthæi Hebraicum Evangelium ha-
bere sese jactitabant, ut postea dicitur. De his

αὐτοῖς ὄντες, ἢ καὶ πρὸ αὐτῶν, ἢ σὺν αὐτοῖς, ἢ μετ' αὐτοὺς ὁμῶς σύγχρονοι· οὐ γὰρ ἀκριβέστερον δύναμαι ἐξεῖπεν, τίνες τίνες διεδέξαντο. Καθὰ γὰρ ἔφη, σύγχρονοι ἦσαν ἀλλήλοις, καὶ ὁμοῖα κέκτηνται τὰ φρονήματα. Οὗτοι γὰρ αὐτοῖς ὄνομα ἐπίθεντο οὐχὶ Χριστοῦ, οὕτε αὐτὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλὰ Ναζωραίων. Καὶ πάντες δὲ Χριστιανοὶ Ναζωραῖοι τότε ὡσαύτως ἐκαλοῦντο. Γέγονε δὲ ἐπ' ὀλίγον χρόνον καλεῖσθαι αὐτοὺς Ἰεσσαίους, πρὶν ἢ ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας ἀρχὴν λάβωσιν οἱ μαθηταὶ καλεῖσθαι Χριστιανοί. Ἐκαλοῦντο δὲ Ἰεσσαῖοι, διὰ τὸν Ἰεσσαί, οἶμαι. Ἐπειδὴ περὶ ὁ Δαβὶδ ἐξ Ἰεσσαί, ἐκ δὲ τοῦ Δαβὶδ κατὰ διαδοχὴν σπέρματος ἡ Μαρία, πληρουμένης τῆς θείας Γραφῆς κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην τοῦ Κυρίου λέγοντος πρὸς τὸν Δαβὶδ· Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου.

Β'. Δείδια δὲ καθ' ἑκάστην ὑπόθεσιν λέξεως, ὡς ταύτην τὴν ὑπόμνησιν ποιοῦντι, παρακινούσης με τῆς ἀληθείας τὰς ἐν αὐτῇ τῇ λέξει θεωρίας ὑποφαίνειν, διὰ τὸ μὴ πολὺ πλάτος περιποιήσασθαι τῇ συντάξει τῆς διηγήσεως. Τοῦ γὰρ Κυρίου φήσαντος τῷ Δαβὶδ, Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας σου θήσομαι ἐπὶ τοῦ θρόνου σου, καὶ τὸ, Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται· ὁ δὲ ὡς ἡ τοῦ Θεοῦ ἀμετάθετος ἐστὶν ἐπαγγελία. Καὶ πρῶτον μὲν ὅτι ὅρκος παρὰ Θεοῦ τί ἐστὶν ἀλλ' ἢ ὅτι· Κατ' ἐμαυτοῦ Ὁμοσε, λέγει Κύριος· Οὐ γὰρ κατὰ μεζονος ἔχει ἔρκον Θεός, ἀλλὰ οὐδὲ ὁμνυσι τὸ Θεῖον. Εἰς παράστιξιν δὲ βεβαιώσεως ὁ λόγος ἔχει τὴν δύναμιν. Μεθ' ὅρκου γὰρ Ὁμοσε Κύριος τῷ Δαβὶδ, Ἐκ καρποῦ τῆς κοιλίας θήσῃ ἐπὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ. Μαρτυροῦσι δὲ οἱ ἀπόστολοι, ὅτι ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἔδει τὸν Χριστὸν γεννηθῆναι· ὡσπερ οὖν καὶ ἐγεννήθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Παρήσω δὲ τὸ πλεῖθος τῶν μαρτυρίων, ἵνα μὴ εἰς πολλὸν ἔγκον ἀγάγω τὸν λόγον, ὡς γε προσέπον. Εἴποι δ' ἂν τις ἴσως· Τοῦ Χριστοῦ γεννηθέντος ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἀγίας παρθένου Μαρίας τίνι τῷ λόγῳ ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ οὐ καθέζεται; Ἠλθον γὰρ, φησὶ τὸ Εὐαγγέλιον, χρίσται αὐτὸν εἰς βασιλείαν· καὶ γνοὺς ἀνιχώρησε, καὶ ἐκρύβη ἐν Ἐφραῖμ πόλει τῆς ἐρήμου. Φθάσαντες δὲ ἡμεῖς ἐπὶ τὸν τόπον τοῦ ῥητοῦ τούτου, καὶ ἐρωτώμενοι περὶ τῆς μαρτυρίας ταύτης καὶ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τίνι τῷ λόγῳ κατὰ τὸ σαρκικὸν οὐ πεπληρωται ἐπὶ τὸν Σωτῆρα τὸ καθίσαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ· ἐνομιζομένη γὰρ τοῦτο τίσι μὴ πεπληρωθῆαι· ὁμῶς ὡς ἐστὶν ἐροῦμεν. Οὐδαμῶς γὰρ λέξις τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Γραφῆς διαπίπτει.

res illis, sive æquales, sive posteriores exstiterint, in idem fere tempus incurrunt. Neque enim affirmare certo possumus utri utris successerint. **117** Eadem enim, ut diximus, ætate vixerunt, et in iisdem dogmatibus sunt opinionibusque versati. Atque illi quidem non a Christo, neque ab Jesu nomen acceperunt, sed se Nazaræos appellarunt. Si quidem Christiani tum omnes Nazaræi vocabantur. Quanquam pro exiguo tempore, Jessæorum penes illos nomen resedit, antequam Christiani Antiochiæ nominari cœperint. Ac Jessæi, ut opinor, ab Jesse vocati sunt: David enim Jesse filius erat, a quo generis continuata serie Maria prodiit; in eoque Scripturæ sacræ vaticinium ad exitum perductum est, cum in Vetere Testamento Davidi Dominus ista respondisset: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam* ¹.

II. Sed illud in singulis Scripturæ verbis afferendis vereri mihi succurrit, de quo sæpius commone-re soleo, ne dum eas, quæ verbis ipsis insunt, sententias expendere veritatis studium cogit, longius quam par sit instituti moles operis excrescat. Cum igitur Dominus Davidi dixerit: *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam*; et illud: *Juravit Dominus David, et non parvitebit eum*²; manifestum est Dei promissionem revocari non posse. Atque in primis jusjurandum illud quod Deo tribuitur, quidnam est aliud, nisi istud ipsum, quod alibi dicitur: *Per memetipsum juravi, dicit Dominus*³? Neque enim per majorem aliquem jusjurandum Deus concipit, sed nec jurat quidem omnino. Sed ea loquendi ratio ad astruendam rei firmitatem pertinet. Nam Davidi jurejurando promisit Dominus: *De fructu ventris ipsius super sedem ejus se esse positurum*. Ita porro testantur apostoli, de Davidis stirpe nasci Christum oportuisse: uti revera Jesus Christus Dominus noster indidem oriundus est. Verum ego ne prolixior, ut ante dixi, sermonem instituam, testimoniorum amplissimam copiam prætermitto. At enim, dicat aliquis, Cum ex Davidis stirpe, quatenus carne constat, procreatus sit Christus, hoc est, e beata Virgine Maria, quid ita tandem in Davidis solio minime consedit? *Venerunt enim*, ait Evangelium, *ut ipsum ungerent in regem*⁴; et cum cognovisset, recessit, atque Ephraimi, quod oppidum in deserto situm est, delituit. Itaque quoniam opportune ad hujus evangelici dicti mentionem sumus delapsi, deque ejusmodi testimonio, argumentoque nata quæstio est, cur scilicet quod a propheta prædictum fuerat, **118** in Davidis so-

¹ Psal. cxxxi, 11. ² Psal. cix, 4. ³ Gen. xxii, 16. ⁴ Joan. vi, 15.

Hieronymus Epist. ad August. : *Usque hodie per totas Orientis Synagogas inter Judæos hæresis est, quæ dicitur Minæorum, et a Phariseis nunc usque damnatur, quos vulgo Nazaræos nuncupant, qui credunt in Christum Filium Dei, etc. Sed dum volunt et Judæi esse, et Christiani, nec Judæi sunt, nec Christiani. Ergo Nazaræi Christiano se nomine venditabant. Fuisse vero qui in mero Judaismo præci-*

puam quamdam eodem nomine sectam constituerent, ab uno Epiphanio didicimus. De iisdem agit Augustinus lib. i contra Cresconium cap. 31: *Ei nunc sunt quidam hæretici, qui se Nazarenos vocant, a nonnullis autem Symmachiani appellantur, et circumcisionem habent Judæorum, et baptismum Christianorum.*

lio consessurum esse Christum, non sit in Salvatore, quod ad carnem pertinet, aliquando perfectum. Hoc enim sunt qui negent impletum fuisse; nos tamen plane ita contigisse monstrabimus. Nulla enim vel minima divinæ Scripturæ dictio potest excidere.

III. Quocirca thronus ille Davidis ac regale solium nihil aliud est, quam Ecclesiæ sanctæ sacerdotium, quod regia simul ac pontificia dignitate in unum contracta ei Dominus attribuit, ac Davidis æternum illud, neque perituum unquam solium in eandem contulit. Illic enim Davidica sedes perpetua successione ad Christum usque permansit, cum nullo unquam tempore de Judæ tribu principes desisissent; donec ille venit cui reposita erant. Et ipse, inquit, *expectatio gentium*¹. Etenim sub adventum Christi Domini desiit de tribu Judæ principum illa successio, qui ad id usque tempus populi duces fuerant. Nam tum illa series in-

¹ Gen. xlix, 10

(98) *Ἐκείσθς γὰρ κατὰ διαδοχὴν*. Tritam ac vulgarem de oraculi Jacobæi interpretatione sententiam sequitur Epiphanius. Quæ est ejusmodi, nunquam e tribu Juda principes defuturos, donec Christus adveniret, hoc est, sub ipsum Messias adventum desituros principes, qui hactenus e tribu Juda exstiterant. Quod in Alexandro contigisse putat; qui postremus reegia illa Judæ familia fuit. Cui Herodes successit, homo neque Judæ tribulæ, nec omnino Judæus, sed Idumæus, et alienigena: ante quem qui de tribu Juda citissimi principes fuerant, iidem et ad Leviticam pertinebant veluti Machabæi, ac deinceps alii. Hæc quidem Epiphanius veteres secutus. Sed in hac opinione multa sunt a viris doctis olim animadversa, partim falsa, partim dubia, et incerta. Falsum est ad Christum usque Dominum imperasse natos e tribu Judæ principes; cum tot annis antea, imo sæculis, stirps illa regia defecerit. Quod vero in Machabæis continuatam hujus seriem asserunt; eosdemque materno saltem genere ex illa Judæ tribu oriundos fuisse; neque verum est; neque ad rem pertinet. Id quod erudite Perrerus noster ad illum Genes. locum demonstrat. Multo igitur verior, et Jacobi verbis aptior est ista sententia, ut cum dixit: *Non auferetur sceptrum de Juda, neque dux de femore ejus, donec veniat qui mittendus est* (Gen. xlix, 10): hoc unum velit, *Non auferetur*, vel, ut Hebraice legitur, non recedet sceptrum, sive imperium ac potestas, de Juda, hoc est a tribu Juda, regioneque illa, quam in promissa terra occupavit, cuique nomen dederit, ut per Judam tam populus ipsa ab Juda oriundus, aut nominatus; quam regio illi attributa significetur. Nam tametsi ante Christum translato in captivitatem, oppressoque Judæ populo, imperii series illa interrupta videatur, non tamen penitus recessit, aut extinctum est, ante Judaicum excidium, secundum quod tempus templo, urbe, imperio, ac πολιτεία exuti, alienis legibus ac dominationi subjacent. Præviderat Spiritus sanctus divortium illud regni ac populi; cum sub Roboamo alii Israelitæ; alii, Judæ populus ac regnum nominari cœperunt. Noverat ab Assyriis prodigandum alterum illud; adeo ut imperium ab eo prorsus auferretur ac recederet, nec unquam in integrum restitueretur. Quare ad hujus discrimen, de altera illa regni populique portione, quæ ab Juda magna ex parte nata, et ab eo cognominata est, et in ejus ditione agroque collocata, pronuntiavit? Non ante recessuram ab ea potestatem atque imperium, ac reipubl. formam, quam Christus advenisset. Hæc ipsa utriusque regni comparatio non mediocriter ad illustrandum oraculum illud perti-

A IV. *Θρόνος γὰρ Δαβὶδ καὶ βασιλικὴ ἔδρα ἐστὶν ἡ ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἱερωσύνη*, ὅπερ ἀξίωμα βασιλικόν τε καὶ ἀρχιερατικὸν ὁμοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέβη; ὁ Κύριος δεδωρηται τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ Ἐκκλησίᾳ, τὸν θρόνον μεταγαγὼν ἐν αὐτῇ τὸν τοῦ Δαβὶδ μὴ διαλειπόντα εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐκείσθς γὰρ κατὰ διαδοχὴν (98) διήρκεσε Θρόνος Δαβὶδ, ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, μὴ διαλειπόντων τῶν ἐξ Ἰουδα ἀρχόντων, ἕως ἔλθιν ὃ τὰ ἀποκείμενα ἦν. Καὶ αὐτὸς προσέκοιτα ἐθνῶν, φησὶν. Ἐλθξαν γὰρ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ παρουσίᾳ οἱ κατὰ διαδοχὴν ἐξ Ἰουδα ἀρχόντες, ἕως αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ἡγούμενοι. Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις (99), καὶ ἔσθ, ἐξότι αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βη-

B nere videtur. Ex quo consequens est, in Alexandro minimo fatalem illam imperii dignitatem ac potestatem desiisse; sed post Christi nativitatem et Herodis obitum exstingui cœpisse, in ipso autem urbis excidio funditus deletam. Cætera apud Pererium nostrum legito.

(99) *Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις*. Quæ hic ab Epiphanio narrantur, neque secum cohærent; nec cum historiæ fide consentiunt. Legitimorum principum, qui de tribu Judæ prodierant, seriem intercidisse putat, quo tempore imo ἐξότι, hoc est posteaquam Christus Bethlehemi natus est: idque sub Alexandro contigisse; qui postremus ex illustri ac regia illa familia fuit, Herodis et Augusti temporibus. Quæ omnia perturbata sunt, et ἀσύγχλωστα. Placet itaque liquidam illorum temporum rationem ex Josepho aliisque colligere.

Simon Jonathæ ac Judæ Macchabæi frater Ptolemæi generi insidiis moritur anno Græcorum cclxxvii, i Mach. cap. xvi, 14, qui et Sabbaticus erat, quanquam Josephus anno priorē id accidisse significet, dum post Simonis obitum annum Sabbaticum, et quidem haud mediocri intervallo, cœpisse scribit lib. xiii, cap. 15. Ergo anno periodi Julianæ κκκκβλxxix, mense xi, hoc est Sebeth, exeunte scilicet hiemo, necatus est. Eodem anno successit Joannes Hyrcanus ejus filius. Qui quidem cum annos xxxi imperasset, moritur relictis v liberis. Succedit Aristobulus natus maximus, qui primus regium sibi diadema sumpsit, et anno uno regnavit. Quo mortuo, Salomé conjux, quam Græci Alexandram vocant, Aristobuli fratres, quos ille in vinculis habuerat, solvit, et Janæum Alexandrum, qui et ætate, et moderatione præstabat cæteris, regem constituit. Regnavit hic annos xxvii, moriturque ætatis anno xl, relictis cum uxore Alexandra liberis duobus Hyrcano, et Aristobulo. At Alexandra annos ix regnum administravit: Post ejus obitum ambo fratres ita inter se convenerunt, ut Hyrcanus pontificatum teneret, Aristobulus regnum. Hyrcanus summum sacerdotium inivit coxs. Hortensio, et Metello: qui est annus urbis dccxv. In quem anni illi ex Josepho singillatim enumerati incident, si unum duntaxat ex his inchoatum accipias. Est hic annus per. Julianæ κκκκβλxxv, ante vulgarem Christi natalem 68, Augusti ævus primus, si a Julii Cæsaris nece inchoetur, accidit anno Urbis dccx, periodi Julianæ κκκκβλxxx. Herodis vero primus, quo scilicet regnum a Romanis consecutus est, incurrit in consulatum Domitii Calvini, et Asinii Pollionis, qui est ab Urbe condita dccxv, period. Julian. κκκκβλxxiv, sive, ut alii Agrippa et Caninio coxs. quo anno pacifice regnare cœpit, estque,

Βηθλέμ τῆς Ἰουδαίας (1), ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ Ἀ γένους Ιερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ. Ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κληρὸς ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας (2), τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως καὶ Αὐγούστου τῶν Ῥωμαίων αὐτοκράτορος. Ὅς καὶ διάδημα ἐπέθετο ἐαυτῷ ὁ Ἀλέξανδρος οὗτος, εἰς τῶν χριστιῶν καὶ ἡγουμένων ὑπάρχων. Συναρθεύουσιν γὰρ τῶν δύο φυλῶν τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ Ιερατικοῦ, Ἰούδα δὲ φημι καὶ Ἀαρὼν, καὶ πάσης τῆς τοῦ Λευὶ, οὕτω βασιλεῖ· καὶ Ιερὺ· ἐγένοντο. Οὐ γὰρ διήμαρτέ τι τῶν ἀπὸ τῆς ἁγίας Γραφῆς αἰνιγμάτων. Τότε δὲ λοιπὸν ἀλλόφυλος βασιλεὺς Ἡρώδης, καὶ οὐκέτι εἰ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ διάδημα ἐπέθεντο· μεταπιστούσης δὲ τῆς βασιλικῆς καθέδρας ἐν Χριστῷ ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀπὸ μὲν οἴκου τοῦ σαρκικοῦ Ἰούδα καὶ Ἰερουσαλήμ τὸ βασιλικὸν μετέστη ἀξίωμα· ἴδρυται δὲ ὁ θρόνος ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ εἰς τὸν αἰῶνα, ἐκ δύο προφάσεων ἔχων τὸ ἀξίωμα, τοῦ τε βασιλικοῦ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ. Καὶ τὸ μὲν βασιλικὸν ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ κατὰ δύο τρόπους, διὰ τε τὸ εἶναι αὐτὸν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τοῦ βασιλέως κατὰ σάρκα, καὶ τὸ εἶναι αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶ, βασιλεὺς μετὰ τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν Θεότητα· τὸ δὲ Ιερατικὸν, ὅτι αὐτὸς ἀρχιερεὺς καὶ ἀρχιερέων πρῦτανις. Κατασταθέντος εὐθὺς Ἰακώβ τοῦ ἀδελφοῦ Κυρίου καλουμένου καὶ ἀποστόλου, ἐπισκόπου πρώτου υἱοῦ τοῦ Ἰωσήφ φύσει ὄντος, ἐν τάξει δὲ ἀδελφοῦ τοῦ Κυρίου κληθέντος διὰ τὴν συναναστροφὴν, **ratione 119** iungo sit amplior, et æternitas. Sacerdotii vero dignitatem ideo sortitus est, quod et pontifex sit, et pontificum omnium moderatus ac princeps. Quare Jacobus ille, qui Domini frater appellatus est, et ejusdem apostolus, primus omnium est episcopus constitutus; qui cum Josephi naturalis esset filius, Domini frater ob id vocatus est, quod in Jesus convictu ac consuetudine versaretur.

Δ'. Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος (3) υἱὸς τοῦ Ἰωσήφ

tercidit ac suppressa penitus est, a quo Christus Bethlehemī, quod est Judææ oppidum, in hanc lucem editus est: idque adeo sub Alexandro contigit, qui e sacerdotum pariter ac regum stirpe erat oriundus. Ab hujus igitur Alexandri nec non et Saalinx, quam et Alexandra vocata est, tempore, sors est illa regni conditioque sublata, cum Herodes Judææ, Augustus vero Romanorum imperium obtineret. Et quidem Alexander ille unus e christorum, hoc est unctorum ducumque numero diadema sibi imposit. Cum enim duæ invicem tribus conjunctæ fuissent, quarum altera regni, sacerdotii altera jus habebat, eratque Judæ prior, posterior Aaronis ac Leviticæ gentis universæ, inde factum est, iidem ut reges ac sacerdotes essent. Neque enim ullum ex obscuris sacrarum litterarum oraculis veritate sua caruit. Tum igitur Herodes rex alienigena submotis Davidis posteris diadema sumpsit. Atque imperii demum solio peregrinum in hominem translato, a carnalis Judæ familia ac Hierosolymis per Christum regia est in Ecclesiam transfusa dignitas. Cujus sedes ad omnium perpetuitatem temporum in eadem ipsa constituta, ex ambarum dignitatum, regni videlicet ac sacerdotii, amplitudine coalescit: nam quod ad regiam maiestatem attinet, eam a Christo Jesu Domino nostro duplici jure communicatam accepit: quod et ille quatenus carne constat, de Davidis stirpe propagatus fuerit, et rex divinitatis quam idem habet, **B**

IV. Hic enim Josephi ex alia fuit quam Maria con-

Urbis conditæ dccxvii. Period. Julian. κκκμδϞϞϞϞ ante vulgarem Christi nataleni 37. Quamobrem Alexandri illius obitus tot annis Christi ortum, imo et Augusti atque Herodis imperium antecessit, contra quam Epiphanius scripsit. Nam immanis ἀναχρονισμός resarciiri utcumque poterit, si luxata hæc et alieno loco posita dixeris, ἐξότι αὐτός, etc. Ut ita omnino legendum sit: Διέπεσε γὰρ ἡ τάξις ἐξότι αὐτὸς γεννᾶται ἐν Βηθλέμ τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ τοῖς χρόνοις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως, καὶ Αὐγούστου τοῦ Ῥωμαίων αὐτοκράτορος· καὶ ἐστὶ ἐπὶ Ἀλεξάνδρου τοῦ ἀπὸ γένους Ιερατικοῦ, καὶ βασιλικοῦ, ἀφ' οὗ Ἀλεξάνδρου διέπεσεν οὗτος ὁ κληρὸς, ἀπὸ χρόνων αὐτοῦ τε, καὶ Σααλίνας, τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας καλουμένης, ὅς καὶ διάδημα, etc. Hac quidem ratione labem illam priorem evitabimus, neque Alexandri exitum cum Christi ortu copulabimus. Verum huic conjecturæ nostræ non admodum confidimus. Quippe in hæresi I. 1, eadem pene historię σύγχυσις ab Epiphanio repetita. Quæ ut postremo castiganda videatur, illud tamen unum supererit contra veritatem historię dictum, in Alexandro sacerdotalem illam regiamque desiisse stirpem; nam ex Josepho constat post Alexandrum, Hyrcanum, et Aristobulum ex eadem progenie aliquandiu pontificatum atque imperium obtinuisse. Postremo Josephus in calce lib. xiv scribit Antigono Alexandri fratre Aristobuli filio securi ab Antonio percusso, Assimonæorum stirpem desiisse, quod contigit Agrippa et Canidio russ. anno Urbis dccxvii, longo post Ale-

xandrum illum priorem et Alexandram tempore.

(1) Ἐν Βηθλέμ τῆς Ἰουδαίας. Ita in quibusdam Matthæi exemplaribus, pro Ἰούδα, ut animadvertit Hieronymus: quod etsi vitiosum in Comm. ad cap. ii Matthæi putet esse, tamen non aliter ipsemet in Eusebii Chronico scripsit: neque vero improbanda est ista lectio, ut ad Eusebium Ponticus observat.

(2) Αὐτοῦ τε καὶ Σααλίνας. Josephus lib. xiii, Alexandri uxorem, Hyrcani et Aristobuli matrem, Alexandram appellat, quam et mortuo conjuge ix annis præfuisse scribit. Quo eodem Alexandræ nomine Aristobuli Hyrcani majoris filii uxorem vocat: Τελευτήσαντος δὲ Ἀριστοβούλου, inquit, Σαλώμη ἡ γυνὴ αὐτοῦ, λεγομένη δὲ ὑπὸ Ἑλλήνων Ἀλεξάνδρα, λίσσεται τοὺς ἀδελφοὺς αὐτοῦ, etc. Nusquam Saalinx nomen apud Josephum legere memini. Quamquam non aliter illam Christiani scriptores, quam Salinam nominant. Eusebius in Chronico, Hieronym. in cap. ix Dan. aliique, de quibus Scaliger Animadvrs. ad Euseb. num. 1941. Unus Marianus Scotus anno mundi 4120, Alexandram Saloman recte nuncupat. Eadem porro, nisi fallor, Alexandra, sive Salome utriusque fratris uxor, Aristobuli, et Alexandri, fuit: quæ post Aristobuli mortem, Jannæum Alexandrum vinculis illeco solutum ad regnum eiecit, quod cum eo nuptias copulasset.

(3) Ἦν γὰρ ὁ Ἰάκωβος οὗτος. Frustra sibi persuasit Epiphanius Jacobum Minorem Josephi B. Ma-

juge filius: id quod pluribus locis a me commemoratum est, manifestiusque disputatum. Quin etiam a Davidis genere propagatum: illum reperimus, utpote Josephi filium, eundemque Nazaraeum: nam Josephi liberorum hic primus, ac consecratus fuit. Imo et sacerdos ex veteris illius ritu sacerdotii fuisse perhibetur. Quamobrem semel ei quotannis in Sancta sanctorum concessum est ingredi, quemadmodum summis sacerdotibus lege esse praescriptum e sacris Litteris didicimus. Quod quidem de Jacobo plerique ante nos memoriae prodiderunt, ut Eusebius, Clemens, et alii. Sed et bracteam eidem in capite gestare licuisse, quos proxime nominavi idonei scriptores commentariis suis testatum reliquerunt. Quocirca sacerdos, uti diximus, Jesus Christus Dominus noster in aeternum fuit, secundum ordinem Melchisedec¹, idemque rex secundum superiorem ac coelestem ordinem, ut una cum lege sacerdotium transferret. Fuit vero propter B. Mariam e Davidis oriundus stirpe, atque in regali solio sedet in aeternum, et regni illius non erit finis². Nimirum transferre illum non minus regni quam sacerdotii ordinem oportuit: quippe cum ejus regnum minime ex hoc mundo sit, ut Pontio Pilato in Evangelio respondisse fertur: *Regnum meum non est de hoc mundo*³. Cum enim Christus sub quibusdam aenigmatum involucris universa compleret, quod hactenus gerebatur par fuit aliquo tenus pervenire. Neque vero ideo venit, ut qui regnasset hactenus, imperare porro pergeret: sed iis regnum, quos constituerat ipse dilargitus est, ne a minoribus progredi ad majora dici possit. Manet quippe sedes illius, et regni ejus non erit finis, atque in Davidis solio considet, propterea quod Davidis regnum transtulit, idque ipsum una cum pontificatu servis suis indulsit, hoc est catholicae Ecclesiae **120** pontificibus. Sed multa de ea re disputari possunt. Quoniam vero ad eum locum

¹ Hebr. vi, 20. ² Luc. i, 32. ³ Joan. xviii, 36.

riae conjugis filium fuisse, ideoque Domini fratrem nominari. De qua re dictum est alio in loco.

(4) *Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτόν.* Illud vero non modo falsum, sed et contra hypothesin est. Si Josephi filius est Jacobus, Josephus autem de stirpe David non Levitica ac sacerdotali fuit; qui tandem sacerdos esse Jacobus potuit? Dices maternum illi genus ab sacerdotali tribu propagatum. Sed ut illud demus, quis nescit, quod jampridem ab eruditis hominibus proditum est, maternum genus nullo numero fuisse: nedum ut propter illud jus ullum ad sacerdotium habere quisquam potuerit? Sed de tota hac Jacobi historia dicetur ad haec. lxxviii, ubi de Jacobo uberius narrationem instituit.

(5) *Δὲ ἦν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο.* Christianos olim Jessæos appellatos fuisse censet Epiphanius a Jesse Davidis progenitore: aut ab Jesu, quod Hebraice θεραπευτήν sonat, aut Σωτήρ. In quo a nonnullis vehementius agitari solet, sed haereticis sermone, quorum sive non immerito reprehendant, intolerabilis superbia; sive perperam accusent, vanissima ac ridicula impudentia est. Ex hoc igitur grege quidam: *Profecto, inquit, cum illum Epiphanius locum lego, satis mirari nequeo hominis incipientiam, et in linguae interpretatione, et in veritate historiae.* Adeo multis adversus utrumque modis

A ἐκ γυναικὸς τοῦ Ἰωσήφ, οὐκ ἀπὸ Μαρίας, ὡς καὶ εἰς πολλοὺς τόπους τοῦτο ἡμῖν εἴρηται, καὶ σαφέστερον ἡμῖν παπραγμάτευται. Ἀλλὰ καὶ εὐρίσκειν αὐτὸν ἐκ τοῦ Δαβὶδ ὄντα, διὰ τὸν υἱὸν εἶναι τοῦ Ἰωσήφ Ναζωραῖον γενόμενον. Ἦν γὰρ πρωτότοκος τῷ Ἰωσήφ, καὶ ἡγιασμένος. Ἐτι δὲ καὶ ἱερατεύσαντα αὐτὸν (4) κατὰ τὴν παλαιὰν ἱερωσύνην εὕρομεν. Διὸ καὶ ἐφείτο αὐτῷ ἀπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰς τὰ Ἁγία τῶν ἁγίων εἰσιέναι, ὡς τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκέλευσεν ὁ νόμος, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Οὕτω γὰρ ἱστέρησαν πολλοὶ πρὸ ἡμῶν περὶ αὐτοῦ, Εὐσεβίος τε καὶ Ἰημης, καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ καὶ τὸ πέταλον ἐπὶ τῆς νεφελῆς ἐξῆν αὐτῷ φέρειν, καθὼς οἱ προειρημένοι ἀξιόπιστοι ἄνδρες ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ὑπομνηματισμοῖς ἐμαρτύρησαν. Ἰερεὺς τοίνυν, ὡς ἔφη, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, βασιλεὺς τοῦ κόσμου κατὰ τὴν τάξιν τὴν ἀνωθεν, ἵνα μεταγάγῃ τὴν ἱερωσύνην ἀπὸ τῆς νομοθεσίᾳ. Τοῦ δὲ σπέρματος Δαβὶδ διὰ τὴν Mariam καθεζομένου ἐν θρόνῳ εἰς τὴν αἰῶνα, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος. Ἐδει γὰρ αὐτὸν νῦν μεταγαγεῖν τὴν τάξιν, τοῦ τε βασιλείου. Καὶ γὰρ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀπὸ τῆς γῆς, ὡς ἔλεγεν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ποντίῳ Πιλάτῳ· *Ἡ βασιλεία μου οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου*. Τοῦ γὰρ Χριστοῦ τὰ πάντα πληροῦντος δι' αἰνιγματῶν, ἕως τινὸς μέτρου αἱ ὑποθέσεις ἐφθانون. Οὐ γὰρ ἔλθεν, ἵνα προκοπὴν λάβῃ βασιλείας ὁ βασιλεύων αἰεὶ· ἐχαρίσατο δὲ τοῖς ὑπ' αὐτοῦ καθισταμένοις τὸ βασίλειον, ἵνα μὴ ὀνομασθῇ ἀπὸ τῶν μικρῶν ἐπὶ τὰ μείζονα προκόπτειν. Μένει γὰρ αὐτοῦ ὁ θρόνος, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, καὶ κἀνήται ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ· τὸ βασίλειον τοῦ Δαβὶδ μεταστήσας, καὶ χαρισάμενος τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις ἅμα τῇ ἀρχιερωσύνῃ, τουτέστι τοῖς ἀρχιερεῦσι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτου λέγειν. Ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ εἰς τὸν τόπον ἐλήλυθα εἰπεῖν δι' ἣν αἰτίαν Ἰεσσαῖοι ἐκαλοῦντο (5),

peccat in illo uno de Nazaraeis capite. Sed de historia mox videro. De nominis τοῦ Ἰησοῦ interpretatione hoc vulgo criminari solent: quod Ἰησοῦ nomen Graecae originis esse crediderit, ἀπὸ τοῦ ἰάσασθαι, sive ἰῆσασθαι Ionice concepto, quod est θεραπεύειν, cum ab Hebraica voce petenda nominis illius notio sit, quae Salvatorem significat. Verum haec συνωνύμως, et quidem haud absurde usurpavit Epiphanius. Etenim σωτήρ, a quo σωτήρι, vel σωτήρι, idem est ac σώζειν, quod in corporis animique morbis idem est ac θεραπεύειν et ἰάσασθαι. Quamobrem non secundum ἀκριβολογίαν et κυριολεξίαν Hebraica vox θεραπεύειν sonat; sed μεταληπτικῶς, ut et Jesum, qui proprie salvator est, medicum ac curatorem non incommode interpretari liceat. Ipse enim *salvum faciet populum a peccatis eorum*, ait angelus (Matth. i, 21). Quod quemadmodum praestiterit, declarat Petrus (Act. x, 38): *Qui pertransiit benefaciendo, et liberando omnes oppressos a diabolo*. Adde jam Graecum ex propinquo vocabulum, quod ab Hebraeo et pronuntiatione et vero potestate non admodum abhorrebat, unde nominis ista notatio prodit. Eadem porro leguntur apud Cyrillum cateches. vi, Ἰησοῦς, inquit, τοίνυν ἔστι κατὰ μὲν Ἑβραῖους σωτήρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν τὸ ἰωμερός· ἐπειδὴ ἱατρός ἐστι ψυχῶν καὶ σωμάτων,

πρὶν τοῦ καλεῖσθαι Χριστιανοὶ οἱ εἰς Χριστὸν πιστευόντες, τούτου ἕνεκα ἔφημεν, ὅτι ὁ Ἰεσσαὶ πατὴρ γίνεται τοῦ Δαβὶδ. Καὶ ἦτοι τοῦ Ἰεσσαὶ, ἦτοι ἐκ τοῦ ὀνόματος Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐπεκλήθησαν Ἰεσσαῖοι, διὰ τὸ ἐξ Ἰησοῦ ὀρμᾶσθαι μαθηταὶ ὄντες αὐτοῦ, ἢ διὰ τὸ τῆς ἐτυμολογίας τοῦ ὀνόματος τοῦ Κυρίου. Ἰησοῦς γὰρ κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν διάλεκτον θεραπευτὴς καλεῖται, ἦτοι ἰατρὸς καὶ σωτὴρ. Ὅμως τούτῳ τῷ ὀνόματι, πρὶν τοῦ Χριστιανούς αὐτοὺς καλεῖσθαι, τὴν ἐπωνυμίαν ἐπέκτηντο. Ἀπὸ Ἀντιοχείας δὲ, καθάπερ ἄνω ἐπεμνήσθημεν, ὡς ἔχει ἡ τῆς ἀληθείας ὑπόθεσις, ἤρξαντο οἱ μαθηταὶ καὶ πᾶσα ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ Χριστιανοὶ καλεῖσθαι.

ut supra meminimus, adeoque ipsa rei veritas comprobatur, cum discipuli ipsi, tum omnis Ecclesia Dei Christianorum vocabulo comprehensa.

Ε'. Εὐροῖς δ' ἄν, ὡ φιλόλογε (6), καὶ τούτου τὴν ὑπόθεσιν, ἐντυχὼν τοῖς τοῦ Φίλωνος ὑπομνήμασιν, ἐν τῇ περὶ Ἰεσσαίων αὐτοῦ ἐπιγραφομένῃ βίβλῳ, δε τούτων τὴν πολιτείαν καὶ τὰ ἔγκωμια διεξῶν, καὶ τὰ αὐτῶν μοναστήρια ἐν τῇ κατὰ τὴν Μαρίαν λήμνῃ ἱστορῶν περιοικίδι, οὗ περὶ τινων ἐτέρων ὁ ἀνὴρ ἱστορήσεν, ἀλλὰ περὶ Χριστιανῶν. Οὗτος γὰρ γενόμενος ἐν τῇ χώρᾳ, Μαραϊώτην δὲ τὸν τόπον καλοῦσι, καὶ καταχθελὶς παρ' αὐτοῖς ἐν τοῖς κατὰ τὸν χώρον τοῦτον μοναστηρίοις ὠφέληται. Ἐν ἡμέραις γὰρ τῶν Πάσχαων ἐκεῖ γενόμενος, τὰς τε αὐτῶν πολιτείας ἐθεάσατο, καὶ ὡς τινες ἐδομάδα τὴν ἀγίαν τῶν Πάσχαων ὑπερτιθέμενοι διετέλουν, ἄλλοι δὲ διὰ δύο ἐσθλόντες, ἄλλοι δὲ καὶ καθ' ἑσπέραν. Ἦν δὲ τῷ ἀνδρὶ πάντα ταῦτα πεπραγματευμένα εἰς τὴν περὶ πίστεως τε καὶ πολιτείας τῶν Χριστιανῶν ὑπόθεσιν. Ὡς οὖν τότε ἐκαλοῦντο Ἰεσσαῖοι, ἐπ' ὀλίγῳ χρόνῳ μετὰ τὴν ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ Μάρκου τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ κηρύξαντος, κατὰ τοὺς χρόνους τινὲς ἐξελθῆναι πάλιν, τῶν ἀποστόλων δῆθεν ἀκούλουθοι, λέγω δὲ οἱ ἐνταῦθα μοι δηλούμενοι Ναζωραῖοι, ὅντις μὲν κατὰ τὸ γένος Ἰουδαῖοι, καὶ τῷ

καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων. Quæ omnia comiter accipienda sunt, non ut ab Ἰεσσαῖοι deductum τοῦ Ἰησοῦ vocabulum dixerint Patres, sed ut notione ac significatione Græcum nomen cum Hebræo convenire demonstrent.

(6) Εὐροῖς δ' ἄν, ὡ φιλόλογε. Hinc illa lacrymæ. Scripsit Philo Judæus de Essæis, vel Essenis libros aliquot. Quorum unus inscribitur: Περὶ τοῦ, πάντα σπουδαῖον εἶναι ἐλευθέρου· alius, Περὶ βίου θεωρητικοῦ, ἢ ἱκετῶν ἀρετῶν. In his duo Essenorum genera constituit: unum τῶν πρακτικῶν, qui in oppidis socialem vitam instituunt, nuptiarum expertes; alterum τῶν θεωρητικῶν, qui contemplationi totos sese tradiderant, ac procul ab urbano strepitu in agris, ac præsertim ad Mareotidem, in σιμνεταῖς et μοναστηρίοις degerent. Postremos istos Eusebius Christianos fuisse credidit lib. *Histor.* II, cap. II, eademque Hieronymi cæterorumque Patrum opinio fuit, quam Epiphanius secutus est. Sed hoc unum addit ex conjectura, Jessæos illos ab Jessæ Davidis patre nominatos. Quod postremum minus verisimile puto. Neque enim, opinor, usquam legitur, Jessæorum nomen Christianis attributum, et Essæos illos, non Jessæos a Philone appellatos esse constat. Sane si Jessæi unquam Christiani vocati sunt, multum id ad receptam illam ac veterem opinionem asseverandam faciet, quæ Essæorum nomine Chri-

delapsi sumus, ut reddenda causa nobis esset, cur il qui Christo nomen dederant, priusquam Christianorum nomen essent adepti, Jessæi vocarentur, idcirco monuimus Jessæum Davidis patrem fuisse. Aut ab illo igitur Jessæ, aut a Jesu Christi Domini nostri appellatione Jessæorum nomen obtinuerunt: quod ab Jesu disciplina profecti, ejusdemque discipuli forent; aut illud denique ex notatione ipsa nominis, quo Dominus vocatus est, originem accepit. Jesus enim Hebraice curatorem, hoc est medicum ac servatorem significat. Quidquid sit, constat eo nomine, priusquam Christiani vocarentur, appellatos fuisse. Atque ab urbe demum Antiochia,

V. Quod quidem argumentum uberius pertractatum, quisquis es studiosus in Philonis commentariis invenies, eoque libro quem de Jessæis inscripsit: ubi illorum vitæ disciplinam, ac præconia celebrans, eorumque monasteria, quæ ad Marianam paludem circumquaque posita sunt describens, non de aliis ullis, quam de Christianis ista narravit. Nam cum eam regionem lustrasset (Mareotes hic vulgo locus dicitur) atque ad ipsos, eorumque monasteria divertisset, magnam ab iis utilitatem accepit. Etenim cum ipsis Paschalibus feriis illuc accessisset, omnem eorum vitæ rationem diligenter inspexit, observavitque nonnullos totam illam sacrosanctam hebdomadam sine ullo cibo transigere; alios alternis illum diebus capere; quosdam vero sub vesperam. Quamobrem quæcunque toto illo opere a Philone tractata sunt, ea Christianorum ad fidem vivendique rationem omnino pertinent. Cum igitur Jessæi tunc temporis dicerentur, paulo post ascensum Christi Domini, postquam Marcus in Ægypto divinum verbum prædicavit, nonnulli tunc prodierunt apostolorum assecræ, Nazaræi videlicet isti,

Christianos a Philone comprehensos statuit. Ac profecto fieri istud potuit, ut cum ante Christianæ religionis ortum Esseni his moribus, eoque vitæ instituto, quod in priore libro Philo prædicat, in Ægypto florerent, atque inter Judæos et essent et haberentur sanctissimi; posteaquam auctore Marco Christianorum genus exstitit, quorum vitæ ratio primis illis temporibus cum Essenorum disciplina magis congruebat, ab Alexandrinis gentilibus Esseni sint vocati. Quos enim et Judæos, tunc quidem, omnes viderent, et Essenorum communem illam vitæ rationem, atque ab omni luxu, et ambitione remotam complectentes cernerent cum et alioqui ex Essenorum Judaica factione plerique se ad Christianos aggregassent, quodnam iis aliud nomen quam Essæorum affingerent? Nam et diu postea Christiani omnes a Græcis ac Romanis Judæi nominati, et pro Judæis habiti sunt, ut non absurdum sit Philonianos illos Essæos θεωρητικούς, Christianos fuisse. Quæ autem adversus ea magno cum strepitu ac stomacho disputantur, cum aut levia sint, aut facile dissolvi possint, nihil erit, quod nos vetustissimæ illius opinionis, ac tantorum Patrum auctoritatis et consensionis pœniteat. Vide quæ de his eruditissime Serrarius noster lib. III *Trihæresi* adversus Scaligerum ac Junium disserit.

de quibus præsens institutus est sermo. Erant illi A genere quidem Iudæi, atque ad legem et circumcissionem adhæserant: sed quemadmodum qui e specula procul ignem aspiciunt, neque cuius rei gratia, quemve ad usum hoc incendium excitatum fuerit sciunt, utrumnam ad obsonia **121** coquenda, cibosque victui præparandos, an ut eremia aridaque virgulta, ut assolet, concremarent; sic illi istud ipsum imitati semetipsos incendio consumpserunt. Siquidem solo Jesu nomine audito, conspectisque quæ ab apostolis fierent portentis ac miraculis, in illum et ipsi quoque crediderunt. Quem cum Nazareti scirent in Virginis utero genitum, atque in Josephi domo nutritum, et ideo Jesum Nazarenum in Evangelio nominari, quemadmodum apostoli loquuntur: *Jesum Nazarenum virum approbatum signis ac prodigiis*¹, ex eo nomen sibi istud imponunt, ut Nazareti vocentur, non Naziræi, quæ vox sanctificationis significat. Hic enim quondam primogenitis, Deoque consecratis dignitatis honor est habitus: quorum e numero Sampson, alique post ipsum, vel ante ipsum complures exstiterunt. Imo et Joannes Baptista ex illo dedicatorum Deo hominum genere fuit; qui vinum aut siceram non bibit. Fuit enim hominibus ejusmodi eorum dignitati consentanea vivendi ratio constituta.

VI. Sed alii Nazareos seipsos appellant. Quippe Nazareorum secta Christum antecessit, nec eum cognovit. Verum Christiani, ut initio monui, ab omnibus Nazareti nuncupati sunt, quemadmodum illi dixerunt, qui Paulum apostolum accusarunt: *Hunc, inquit, hominem invenimus pestiferum, et corruptentem populum, et auctorem sectæ Nazarenorum*². At sanctus Apostolus neque nomen istud ejurat, tametsi ab illorum hæresi abhorreret, et quod sibi adversariorum improbitate propter Christum impositum erat vocabulum, libenter admisit. Ita enim ante tribunal dixit: *Neque in templo intenerunt me cum aliquo disputantem, aut concursum facientem turbæ, neque quidquam eorum quibus me accusant admisi. Confiteor autem hoc tibi, quod secundum sectam, quam dicunt hæresin, sic deservio: credens omnibus quæ in lege et prophetis scripta sunt*³. Neque vero mirum est, Apostolum semetipsum Nazarenum confiteri, cum universi tunc eo nomine Christianos vocarent, ab oppido Nazaret, **122** qua eos qui Christo nomen dederant possent exprimere. De quo sane scriptum est, *quoniam Nazarenus vocabitur*⁴. Nam et hodie hæreses omnes, Manichæi scilicet, Marcionistæ, Gnostici, cæterique qui Christiani non sunt, Christianorum tamen ab omnibus nomine comprehendendi solent; et unaquæ-

νόμῳ δὲ προτανέχοντες, καὶ περιτομὴν κεκτημένοι· ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ σκοποῦ τινες θεασάμενοι πῦρ, καὶ μὴ νοήσαντες δι' ἣν αἰτίαν οἱ τὴν πυρὴν ταύτην ἐξέψαντες, ἢ χρησιμότητα, τοῦτο ποιοῦσιν, ἢ τὰ τῆς ζωῆς ἐαυτῶν ὀφύοντα πρὸς ἐδώδην διὰ τῆς πυρὸς κατασχευάζοντες, ἢ ἐπὶ ἀφανισμῶ τινῶν κινεστικῶν ξύλων ἢ φρυγάνων τῶν ὑπὸ πυρὸς εἰωθότων ἀναλίσχασθαι· οὕτω καὶ αὐτοὶ μιμησάμενοι, πῦρ ἀνάψαντες, ἐαυτοὺς ἐνέπρηταν. Ἀκούσαντες γὰρ μόνον ὄνομα Ἰησοῦ, καὶ θεασάμενοι τὰ θεοσημεῖα τὰ δι' χειρῶν τῶν ἀποστόλων γινόμενα, καὶ αὐτοὶ εἰς Ἰησοῦν πιστεύουσι. Γινόντες δὲ αὐτὸν ἐκ Ναζαρέτ ἐν γαστρὶ ἐγκυμονηθέντα, καὶ ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ ἀγαθόντα, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Ἰησοῦ ἐκ τῆς Ναζωραίου καλεῖσθαι, ὡς καὶ οἱ ἀπὸ τῶν ἁγίων, Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον ἄνδρα ἀποδείκνυμένον ἐν τε σημείοις καὶ τέρασιν, καὶ τὰ ἑξῆς, τοῦτο τὸ ὄνομα ἐπιτιθέασιν αὐτοῖς, τὸ καλεῖσθαι τὸν Ναζωραῖον, οὐχὶ δὲ Ναζιραῖον, τὸ ἐρμηνεύμενον ἡγιασμένον. Τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιὸν (7) πρωτοτόκοις καὶ Θεῷ ἀφιερωθεῖσιν ὑπῆρχε τὸ ἀξίωμα, ὧν εἰς ὑπῆρχεν ὁ Σαμψών, καὶ ἄλλοι μετ' αὐτὸν, καὶ πρὸ αὐτοῦ πολλοί. Ἀλλὰ καὶ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς τῶν αὐτῶν ἀφηγησάμενος τῷ Θεῷ καὶ αὐτὸς εἰς ὑπῆρχε, καὶ οἶνον καὶ σίκερα οὐκ ἔπινεν. Ὡριστο γὰρ τοῖς τοιοῦτοις αὕτη ἀρμόδιος τῷ ἀξιώματι ἡ πολιτεία.

Γ'. Ἄλλοι δὲ Ναζαρεῖους⁵ (8) ἐαυτοὺς ἐκάλεσαν. Ἦν γὰρ ἡ αἵρεσις τῶν Ναζαρεῶν πρὸ Χριστοῦ, καὶ Χριστὸν οὐκ ᾔδει. Ἀλλὰ καὶ πάντες ἄνθρωποι τοὺς Χριστιανούς Ναζωραῖους ἐκάλεον, ὡς προείπον, ὡς λέγουσι κατηγοροῦντες Παύλου τοῦ ἀποστόλου· *Τοῦτον τὸν ἄνθρωπον εἶρομεν λοιμὸν, καὶ διωστρέφοντα τὸν λαόν, πρωτοστάτην τε ὄντα τῆς τῶν Ναζωραίων αἵρέσεως*. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολος οὐκ ἀρνείται μὲν τὸ ὄνομα, οὐχὶ τὴν τούτων αἵρεσιν ὁμολογῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα τὸ ἀπὸ τῆς τῶν ἀντιλεγόντων κακωνείας διὰ τὸν Χριστὸν ἐπενεχθὲν αὐτῷ ἀσμένως καταδιχόμενος. Φησὶ γὰρ ἐπὶ τοῦ βήματος· *Οὕτε ἐν τῷ ἱερῷ εὐδὸν με πρὸς τινα διαλεγόμενον, ἢ ἐπισύστασιν τινα δόξαν ποιοῦντα, οὐδὲ ὧν μου κατηγοροῦσιν εὐδὲν πεποίηκα. Ὁμολογῶ δὲ σοι τοῦτο, ὅτι κατὰ τὴν δόξαν, ἢ αἵρεσιν οὗτοι φάσκουσιν, οὕτω λατρεύω· πιστεύων πάνσι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τοῖς προφήταις. Καὶ οὐ θύμα, ὅτι ὁ Ἀπόστολος ὁμολογεῖ ἐαυτὸν Ναζωραῖον, πάντων καλούντων τοὺς Χριστιανούς τότε τούτῳ τῷ ὀνόματι διὰ Ναζαρέτ τὴν πόλιν, ἀλλῆς μὴ οὕσης χρήσεως τῷ ὀνόματι πρὸς τὸν καὶ ὥστε τοὺς ἀνθρώπους καλεῖν τοὺς τῷ Χριστῷ πεπιστευκότας. Περὶ οὗ γέγραπται, Ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται. Καὶ γὰρ καὶ νῦν ὁμωνύμως οἱ ἄνθρωποι πάσας τὰς αἵρέσεις, Μανιχαῖους τέ φημι καὶ Μαρκιωνιστάς, Γνωστικούς τε καὶ ἄλλους Χριστιανούς τοὺς μὴ ὄντας Χριστια-*

¹ Act. II, 22. ² Act. XXIV, 5. ³ ibid. 12-14. ⁴ Matth. II, 23. ⁵ F. αὐτοὺς ἀφιερωσάμενων ⁶ γρ. Ἄλλ' οὐ δὲ Ναζωραῖους.

(7) Τοῦτο γὰρ τοῖς τὸ παλαιόν. Si de primogenitis omnibus intelligat, falsum erit. Neque enim primogeniti omnes Nazareti fuerunt, sed ἀσπύκως, et de quibusdam accipe, ut de Sampson, et

si qui alii ejusdemmodi fuerint.

(8) Ἄλλοι δὲ Ναζαρεῖους. De his egimus ad hæresin Nazarenorum, quæ est in lib. I, ordine XIX.

νοὺς καλοῦσι· καὶ ὁμῶς ἐκάστη αἵρεσις, καίπερ ἄλλως λεγομένη, καταδέχεται τοῦτο χαίρουσα, ὅτι διὰ τοῦ ὀνόματος κοσμεῖται. Αὐχοῦσι γὰρ ἐπὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ σεμνύνεσθαι ὀνόματι, οὐ μὴν τῇ πίστει καὶ τοῖς ἔργοις. Οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι τοῦ Χριστοῦ μαθηταὶ τότε μαθητὰς Ἰησοῦ ἑαυτοὺς ἐκάλουν, ὥσπερ οὖν καὶ ἦσαν· ἀκούοντες δὲ παρὰ ἄλλων Ναζωραῖοι, οὐκ ἔγινοντο, τὸν σκοπὸν θεωροῦντες τῶν τοῦτο αὐτοὺς καλούντων, ὅτι διὰ Χριστὸν αὐτοὺς ἐκάλουν· ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος Ἰησοῦς Ναζωραῖος ἐκαλεῖτο, ὥσπερ ἔχει τὰ Εὐαγγέλια, καὶ αἱ Πράξεις τῶν ἀποστόλων· διὰ τὸ ἐν τῇ πόλει Ναζαρέτ αὐτὸν, κώμῃ δὲ τῇ νῦν οὖσῃ, ἀνατετραφῆναι ἐν οἴκῳ Ἰωσήφ, γεννηθέντα κατὰ σάρκα ἐν Βηθλεὲμ ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου τῆς μεμνητευμένης Ἰωσήφ τῷ ἐν τῇ αὐτῇ Ναζαρέτ μετεκνηστότι, μετὰ τὸ ἀπὸ Βηθλεὲμ αὐτὸν μεταναστάντα εἰς τὴν Γαλιλαίαν κατοικισθῆναι.

Ζ'. Οὗτοι δὲ οἱ προειρημένοι αἰρεσιῶται, περὶ ὧν ἐνταῦθα τὴν ἀφήγησιν ποιούμεθα, παρέντες τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ, οὕτε Ἰουδαίους ἑαυτοὺς κεκλήκασιν, οὕτε τῶν Ἰουδαίων ἔμειναν ἔχοντες τὸ ὄνομα, οὕτε Χριστιανούς ἑαυτοὺς ἐπωνόμασαν, ἀλλὰ Ναζωραίους, δῆθεν ἀπὸ τῆς τοῦ τόπου, τῆς Ναζαρέτ ἐπωνυμίας. Τὰ πάντα δὲ εἰσιν Ἰουδαῖοι, καὶ οὐδὲν ἕτερον. Χρῶνται δὲ οὗτοι οὐ μόνον Νέῃ Διαθήκῃ, ἀλλὰ καὶ Παλαιᾷ, καθάπερ καὶ οἱ Ἰουδαῖοι. Οὐ γὰρ ἀπηγόρευται παρ' αὐτοῖς νομοθεσία καὶ προφῆται καὶ γραφαί, τὰ παρὰ Ἰουδαίοις (9) καλούμενα Βιβλία, ὥσπερ παρὰ τοῖς προειρημένοις· οὐδέ τι ἕτερον οὗτοι φρονοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὸ κήρυγμα τοῦ νόμου, καὶ ὡς οἱ Ἰουδαῖοι πάντα καλῶς ὁμολογοῦσι, χωρὶς τοῦ εἰς Χριστὸν δῆθεν πεπιστευκίναί. Παρ' αὐτοῖς γὰρ καὶ νεκρῶν ἀνάστασις ὁμολογεῖται, καὶ ἐκ Θεοῦ τὰ πάντα γεγενῆσθαι. Ἐνα δὲ Θεὸν καταγγέλλουσι, καὶ τὴν σούτου παῖδα Ἰησοῦν Χριστόν. Ἑβραϊκὴν δὲ διάλεκτον ἀκριβῶς εἰσιν ἡσκημένοι. Παρ' αὐτοῖς γὰρ πᾶς ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται, καὶ τὰ Γραφεῖα λεγόμενα, ψαλμοὶ δὲ τὰ Στιχῆρη, καὶ αἱ Βασιλείαι, καὶ Παραλειπομένα, καὶ Αἰσθήρ, καὶ τὰλλα πάντα Ἑβραϊκῶς ἀναγινώσκονται, ὥσπερ ἀμέλει καὶ παρὰ Ἰουδαίοις. Ἐν τούτῳ δὲ μόνον πρὸς Ἰουδαίους διαφέρονται καὶ Χριστιανούς· Ἰουδαίους μὲν μὴ συμφωνοῦντες, διὰ τὸ εἰς Χριστὸν πεπιστευκίναί· Χριστιανούς δὲ μὴ ὁμολογῶντας, διὰ τὸ ἐν νόμῳ πεπεδησθαι, περιτομῇ τε καὶ Σαββάτῳ καὶ τοῖς ἄλλοις. Περὶ Χριστοῦ δὲ οὐκ οἶδα εἰπεῖν, εἰ καὶ αὐτοί, τῇ τῶν προειρημένων περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον μοχθηρίᾳ ἀχθέντες, ψιλὸν ἀνθρώπον νομίζουσιν· ἢ, καθὼς ἡ ἀλήθεια ἔχει, διὰ Πνεύματος ἁγίου γεγενῆσθαι ἐκ Μαρίας διαβεβαιούνται. Ἔστι δὲ αὕτη ἡ αἵρεσις ἡ Ναζωραίων ἐν τῇ Βεροιαίων περὶ τὴν Κόλην Συρίαν, καὶ ἐν τῇ Δεκαπόλει περὶ τὰ τῆς Πέλλης μέρη, καὶ ἐν τῇ Βατανίτιδι τῇ λεγομένῃ Κωκάδῃ, Χωκάδῃ δὲ Ἑβραϊστὶ λεγομένη. Ἐκεῖθεν γὰρ ἡ ἀρχὴ γέγονε μετὰ τὴν ἀπὸ τῶν Ἰεροσολύμων μετάστασιν, πάντων τῶν μαθητῶν

A que secta, licet alio nomine censeatur, id sibi nominis libenter asciscit, quod hoc esse sibi decori atque ornameto judicat. Quippe solo Christi vocabulo, non fide atque operibus gloriari videntur. Eodem modo sancti Christi discipuli sese tum id quod erant Jesu discipulos vocabant; neque tamen cum ab aliis Nazareni diocerentur, nomen istud recusabant, cum ad eorum, a quibus sic appellabantur, finem scopumque respicerent, qui hoc sese nomine Christi causa donabant; quandoquidem et Jesus ipso Nazarenus appellatus est, ut in Evangeliiis et apostolorum Actibus legitur: pro eo quod in oppido Nazareti, qui hodie pagus est, in ædibus Josephi fuerit educatus, posteaquam Bethlehem de Virgine Maria secundum carnem natus est, quæ quidem Josepho desponsa fuerat, qui Nazareti tunc habitabat, cum relicto Bethlehemo in Galilæa domicilium collocasset.

VII. Quod vero ad hæreticos illos attinet, de quibus modo sermonem instituimus, omisso Jesu nomine, neque Jessæos seipsos vocant, neque Judæorum vocabulum retinent, neque se Christianos, sed Nazarenos de illa loci appellatione nuncupant, cum interim meri ipsi Judæi, neque aliud præterea sint. Porro non solum Novo, sed et Veteri Testamento Judæorum instar utuntur. Neque enim apud illos legis libri, prophetæ, aut hagiographa prohibentur, quæ Judæi Biblia nuncupant, ut et a Judæis approbantur, a quibus Nazareni nulla in re dissentiant, qui ad legis præscriptum ac Judæorum more omnia sua dogmata profitentur, nisi quod in Christum credunt. Nam et mortuos excitari putant, et a Deo universa producta. Unum esse Deum, ejusque Filium Jesum Christum prædicant. Hebraicæ vero linguæ scientissimi sunt: ac cum universa lex apud illos, tum prophetæ, et hagiographa, hoc est libri illi qui versibus distincti sunt, et prophetæ, **123** Paralipomena, Esther, cæteraque id genus Hebraice ut et a Judæis leguntur. Hoc igitur uno tam a Judæis, quam a Christianis differunt: ab illis quidem, quod in Christum credant; a Christianis vero, quod Judaicis adhuc ritibus implicentur, velut circumcisione, Sabbato, aliisque cæremoniis. De Christo vero certo illud affirmare nequeo, alium Cerinthe vel Merinthe impietate illa decepti, simplicem illum hominem asseverent, an, uti sese res habet, per Spiritum sanctum de Maria Virgine genitum esse fateantur. Cæterum hæc Nazaræorum secta in Beroënsi civitate potissimum viget, ad Cœlen Syriam, atque etiam in Decapoli, juxta Pellam, et in Basanitide, in ea quæ vulgo Cocabe, Hebraice Chochabe dicitur. Hinc enim, post illam ab Hierosolymis secessionem, illorum initia profecta sunt, cum Pellæ discipuli omnes habitarent, a Christo de relinquenda Hierosolymorum urbe migrandoque præmoniti, quod ejus immineret obsidio. Qua qui-

(9) Καὶ γραφεῖα, τὰ παρὰ Ἰουδαίοις. Quæ ἀγιογραφα dicuntur. Atque hic triplicem sacrorum librorum partitionem complectitur, quæ est ΠΤΥΧΙ,

hoc est lex; ΠΡΟΦΗΤΑΙ prophetæ; et ἁγιογράφαι, sive γραφεῖα. De quo vide Hieron. *Prologo galeatō*; Etiam in *Thiabi*, verbo ΠΤΥΧΙ.

dem occasione factum est, ut in Peræa iis quibus A
diximus locis degerent. Indeque Nazæorum hære-
sis suis deducta primordia.

ὑποθέσεως τὴν Περσίαν εἰκάζαντες, ἐκείσε, ὡς ἔφην, διέτριβον. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοὺς Ναζωραίους αἵρεσις ἔσχε τὴν ἀρχήν.

VIII. Verum et isti nihilominus aberrant, cum de circumcisione gloriantur: et execratione etiam nunc obstricti sunt, quod legem penitus observare nequeant. Quomodo enim legis observare mandatum istud poterunt: *Ter quolannis apparebis coram Domino Deo tuo per Azymorum dies, et Scenopegiam, et Pentecosten, in Hierosolymitano loco*¹? Cum enim lex interclusa sit, et quæ ab ea præscribuntur perfici amplius non possint, cuilibet prudenti perspicuum est, advenisse Christum, non ut legem B everteret, sed ut eam ipsam impleret, et eam execrationem solveret, quæ contra violatæ legis crimen fuerat constituta. Posteaquam enim Moyses universam legem promulgavit, ad finem voluminis pervenit, ac sub maledicto cuncta conclusit: *Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro hoc, ut faciat ea*². Eo itaque Christus advenit, ut quæ diræ cujusdam vinculis imprecationis erant obstricta solveret. **124** Qui quidem pro exiguis illis, quæ perfici non poterant, nobis magna concessit, in quibus exsequendis nihil, ut in prioribus illis, est quod cum altero repugnet. Atque hoc fere modo in omni confutanda hæresi, quæ Sabbati, vel circumcisionis, vel alterius hujusmodi ritus observationem præscriberet, istud ipsum C demonstrare studuimus, Dominum nobis quæ essent perfectiora tribuisse. Ecquidnam igitur ad sui excusationem afferre illi poterunt, qui Spiritui sancto parere detrectant, ei inquam Spiritui, qui per apostolos edixerit, ne gentilibus ad Christianam religionem traductis onus imponeretur aliud, quam hæc necessaria: ut a sanguine, et suffocato, et fornicatione et idolis immolato sese continerent³? Annon divina eos excidere gratia necesse est, cum ita sanctus Paulus apostolus scripserit: *Si circumcidamini, Christus nihil vobis proderit; quicumque in lege gloriamini a gratia excidistis*⁴?

IX. Quamobrem contra hanc etiam hæresin brevis illa nostra disputatio sufficiet. Facile enim isti D refelli convincique possunt, ac Judæi potius, quam cujusvis alterius generis sunt, tametsi Judæis sint inimicissimi. Neque enim Judæorum posteri solum capitali illos odio prosequuntur; sed et mane, ac meridie, et ad vesperam, ter de die, cum in synagogis suis ad orandum conveniunt diris illos devovent, ac solemnī imprecatione proscribunt. Ac Nazæos, inquit, Deus execretur. In hos enim offensiore et acerbior animo sunt, quod cum e Judæorum

τῶν ἐν Πέλλῃ ὀκηκότων, Χριστοῦ φήσαντος καταλείψαι τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ἀναχωρῆσαι, ἐπειδὴ ἤμελλε πάσχειν πολιορκίαν. Καὶ ἐκ τῆς τοιαύτης διέτριβον. Ἐντεῦθεν ἡ κατὰ τοὺς Ναζωραίους αἵρεσις

H'. Πεπλάνηται δὲ καὶ οὗτοι, περιτομὴν ἀρχοῦν-
τες· καὶ ἔτι οἱ τοιοῦτοι ὑπὸ κατάρτην εἶσι, μὴ δυνά-
μενοι τὸν νόμον πληρῶσαι. Πῶς γὰρ δυνήσονται
πληροῦν τὰ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένα, ὅτι Τρις τοῦ
ἔτους ἐφθῆσεν ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ σὺν
κατὰ τα εἰρημένα καὶ Σκηνοπηγίαν καὶ ἑν
Πεντηκοστήν, ἐν τῷ τόπῳ Ἱεροσολύμων. Ἀπο-
κλεισθέντος γὰρ τοῦ νόμου, καὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ μὴ
δυναμένων πληροῦσθαι, παντὶ τῷ νόμῳ ἔχοντι σαφὲς
ὅτι Χριστὸς ἦλθε πληρῶσαι τοῦ νόμου, οὐ
τὸν νόμον καταλύσων, ἀλλὰ τὸν νόμον πληρώσων,
καὶ ἀφελεῖν τὴν κατάρτην τὴν κατὰ τῆς παραδόξεως
τοῦ νόμου ὁρισθεῖσαν. Μετὰ γὰρ τὸ ἐντελεσθαι τὸν
Μωϋσεὶ πᾶσαν ἐντολὴν, ἦλθεν ἐπὶ τὸ τέλος τῆς βί-
βλου, καὶ συνέκλεισε τὸ πᾶν ὡς κατάρτην, λέγων·
Ἐκκατάρτος πᾶς ὃς οἱ ἐμμένει πᾶσι τοῖς
λόγοις τοῖς γεγραμμένοις ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ,
τοῦ ποιῆσαι αὐτοῦς. Ἦλθεν οὖν λύων μὲν τὰ πε-
πληρωμένα δεσμοῖς τοῖς τῆς κατάρτης, χαριζόμενος δὲ
ἡμῖν ἀντὶ τῶν μικρῶν τῶν μὴ δυναμένων πληροῦσθαι
τὰ μελζονα, καὶ οὐ μαχόμενα θάττερον θατέρῳ πρὸς
τὴν τοῦ ἔργου πληρωσιν, ὡς τὰ πρότερα. Οὕτως γὰρ
κατὰ πᾶσαν αἵρεσιν φθάνοντες, ἐν τῇ περὶ σαββατι-
σμοῦ, καὶ περιτομῆς, καὶ τῶν ἄλλων πολλάκις ἐπιρ-
γασάμεθα, πῶς ὁ Κύριος ἡμῖν τὰ ἐντελέστερα κεχά-
ρισται. Πῶς οὖν οἱ τοιοῦτοι δυνήσονται ἀπολογίαν
ἔχειν, μὴ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ὑπακούσαντες, τῷ
διὰ τῶν ἀποστόλων εἰρηκότι τοῖς ἐξ ἐθνῶν πεπιστευ-
κόσι, μὴ βάρος ἐπιτίθεσθαι, πλὴν τῶν ἐπ' ἀνάγκης,
ἀπέχεσθαι αἵματος καὶ πνικτοῦ καὶ πορνείας καὶ
εἰδωλοθύτου; Πῶς δὲ οὐκ ἐκπεσόντων τῆς τοῦ Θεοῦ
χάριτος, λέγοντος Παύλου τοῦ ἁγίου ἀποστόλου, ὅτι
Ἐὰν περιτέμνησθε, Χριστὸς ὑμᾶς οὐδὲν ὠφελη-
σει· οἱ τινες ἐν νόμῳ κυυχᾶσθε, τῆς χάριτος ἐξ-
επέσκατε;

Θ'. Ἀρχέσει οὖν καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἀρέσει ἡ διὰ τῆς
συντομίας παρ' ἡμῶν διάλεξις. Εὐθυελεγκτοὶ γὰρ οἱ
τοιοῦτοι, καὶ εὐάλωτοι, καὶ Ἰουδαῖοι μᾶλλον, καὶ
οὐδὲν ἕτερον. Πάνυ δὲ οὗτοι ἐχθροὶ τοῖς Ἰουδαίοις
ὑπάρχουσιν. Οὐ μόνον γὰρ οἱ τῶν Ἰουδαίων παῖδες
πρὸς τούτους κίχτηνται μίσος, ἀλλὰ ἀνιστάμενοι
ἔσωθεν⁵ (10), καὶ μίσους ἡμέρας, καὶ περὶ τὴν
ἐσπέραν, τρις τῆς ἡμέρας, ὅτε εὐχὰς ἐπιτελοῦσιν ἐν
ταῖς αὐτῶν συναγωγαῖς, ἐπαρῶνται αὐτοῖς, καὶ ἀνα-
θεματίζουσι φάσκοντες, ὅτι Ἐκκατάρταις ὁ Θεὸς
τοὺς Ναζωραίους. Καὶ γὰρ τούτοις περισσύτερον

¹ Exod. xxiii, 17. ² Deut. xxvii, 26. ³ Act. xv, 28, 29. ⁴ Galat. v, 2, 4. ⁵ F. ἔσωθεν.

(10) Ἀλλὰ ἀνιστάμενοι ἔσωθεν. Non dubito
scribendum sit ἔσωθεν. Quod autem Judaicas
imprecationes in Nazæos hæreticos conferri
Epiphanius, Hieronymus ad Christianos

transfert. Ita enim ille ad Isa. lxi: Et sub no-
mine, ut sæpe dixi, Nazarenorum ter in die in Chri-
stianos congerunt maledicta.

ἐνέχουσι, διὰ τὸ ἀπὸ Ἰουδαίων αὐτοὺς ὄντας. Ἰησοῦν A κηρύσσειν εἶναι Χριστὸν, ὅπερ ἐστὶν ἐναντίον πρὸς τοὺς ἔτι Ἰουδαίους, τοὺς Χριστὸν μὴ δεξαμένους. Ἐχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον (11) Εὐαγγέλιον πληρέστατον Ἑβραϊστί. Παρ' αὐτοῖς γάρ σαφῶς τοῦτο, καθὼς ἐξ ἀρχῆς ἐγράφη Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν, ἔτι σώζεται. Οὐκ οἶδα δὲ, εἰ καὶ τὰς γενεαλογίας τὰς ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ ἄχρι Χριστοῦ περιέλλον. Ἀλλὰ καὶ ταύτην φωράσαντες, ὡς βληγρὸν καὶ ὀδύνης ἐμποητικὸν διὰ τοῦ τοῦ σφηκίου, καταθλάσαντές τε τοῖς τῆς ἀληθείας λόγοις, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἱσμεν, ὡς ἐπιπόθητοι, παρὰ Θεοῦ αἰτοῦντες τὴν βοήθειαν.

KATA EBIONAIΩN,

Δεκάτη, ἡ καὶ τριακοστή.

A'. Ἐβίων, ἀφ' οὗπερ Ἐβιωναῖοι, καθιεῖς ἀκολουθῶν, καὶ τὰ ὅμοια τούτοις φρονήσας, πολύμορφον τεράστιον, καὶ, ὡς εἰπεῖν, τῆς μυθευομένης πολυκεφάλου Ὑδρας ὑφιώδη μορφήν ἐν αὐτῷ ἀνατυπωσάμενος, πάλιν ἐπανέστη τῷ βίῳ, ἐκ τῆς τούτων μὲν σχολῆς ὑπάρχων, ἕτερα δὲ παρὰ τούτους κηρύττων καὶ ὑφηγούμενος. Ὡς γάρ εἰ τις συνάξειεν αὐτῷ ἐκ διαφόρων λίθων τιμίων κόσμον, καὶ ποικίλης ἐσθῆτος ἐνδυμα, καὶ διαφανῶς αὐτὸν κοσμήσει· οὕτω καὶ οὗτος, τὸ ἀνάπαλιν πᾶν ὅτιον δεινὸν καὶ ὀλετήριον καὶ βδελυκτὸν κήρυγμα, ἀμορφὸν τε καὶ ἀπίθανον, ἀζηλίας ἐμπλεων παρ' ἑκάστης αἰρέσεως λαβὼν, αὐτὸν ἀνετύπωσεν εἰς ἀπάσας. Σαμαρειτῶν μὲν γάρ ἔχει τὸ βδελυρὸν, Ἰουδαίων δὲ τὸ ὄνομα, C Ὀσσαίων δὲ καὶ Ναζωραίων καὶ Νασαραίων τὴν γνῶμην, Κηρινθιανῶν τὸ εἶδος, Καρποκρατιανῶν τὴν αἰσχροπρίαν, καὶ Χριστιανῶν βούλεται ἔχειν τὴν προσήγορίαν. Οὐ γὰρ δέηπουθεν τὴν τε πρᾶξιν καὶ τὴν γνῶμην καὶ τὴν γῶσιν, καὶ τὴν τῶν Εὐαγγελίων καὶ ἀποστόλων περὶ πίστεως συγκατάθεσιν. Μέσος δὲ, ὡς εἰπεῖν, ἀπάντων τυγχάνων, οὐδὲν πέφυκεν, ἀλλὰ ἐπ' αὐτῷ πληροῦται τὸ γεγραμμένον· Παρ' ὀλίγον ἐγενόμην ἐν παντί κακῷ, μέσον Ἐκκλησίας καὶ συναγωγῆς. Σαμαρείτης μὲν οὖν ὢν διὰ τῆς βδελυρίας, τὸ ὄνομα ἀρνεῖται· Ἰουδαῖον δὲ αὐτὸν ὁμολογῶν, Ἰουδαίους ἀντίκειται, καίτοι συμφωνῶν αὐτοῖς ἐν μέρει, ὡς ὕστερον ἐν ταῖς περὶ τούτου ἀποδείξεσι, καὶ τοῦ κατ' αὐτῶν ἐλέγχου παραστήσομεν, Θεοῦ ἐπιδοθῆντος.

medio Ecclesiae et Synagogae¹. Igitur cum revera Samaritanus ob execrandam nequitiam sit, istiusmodi tamen appellationem rejicit; et cum se idem Judæum faciat Judæis refragatur, quanquam cum his aliqua ex parte consentit, uti postea, cum ad ejus rei probationem, et hæreticorum ejusmodi confutationem perventum fuerit, Deo adjuvante monstrabimus.

¹ Prov. v, 14.

(11) Ἐχουσι δὲ τὸ κατὰ Ματθαῖον. Quod et Hieronymus Græce reddidit, et citat ipse sæpius. Neque vero purum putum Matthæi Evangelium fuit, ut existimasse videtur Epiphanius, sed ab illis depravatum, quod et Evangelium κατὰ Ἑβραίους appellat Eusebius lib. in Histor., cap. 19. Hieron. in cap. xii Matth., cap. 13: In Evangelio, quo utantur Nazarenæ Ebionitæ, quod nuper in Græcum de Hebræo sermone transtulimus, et quod vocatur a plerisque Matthæi authenticum, homo iste, qui aridam

numero sint, nihilominus Jesum esse Christum prædicent, quod iis qui Judæorum adhuc caeremonias colunt, imprimis est contrarium, qui Christum videlicet repudiant. Est vero penes illos Evangelium secundum Matthæum, Hebraice scriptum, et quidem absolutissimum. Hoc enim certissime prout Hebraicis litteris initio scriptum est, in hodiernum tempus usque conservant. Verum illud nescio, num genealogias illas amputarint, quæ ab Abrahamo ad Christum usque perductæ sunt. Postremo cum illam hæresin sic tanquam imbecillem quemdam et venenatum crabronem deprehenderimus, ac veritatis oratione obtriverimus, nos ad alias deinceps, o charissimi, divino freti præsidio conferamus.

125 ADVERSUS EBIONÆOS,

Quæ est hæresis X, vel XXX.

I. Nazaræos Ebion, a quo Ebionitæ dicti, proxime consequitur, eademque cum illis dogmata profiteatur: quod horrendum monstrum ac multiplex, et, ut ita dicam, fabulosæ illius, ac multorum capitum hydræ serpentinam in sese figuram exprimens, rursus ad exitium humani generis erupit. Ac licet ex illorum disciplina prodierit, nonnulla tamen præter quam ab illis doceantur, asseruit atque proposuit. Ut enim si quis variis ex lapillis ornatum sibi aliquem conficiat, aut variegatam coloribus vestem induat, atque exquisitam quandam elegantiam adhibeat; sic ille contra, omnibus undique perniciosus ac pestiferis dogmatibus arcessitis, quidquid unaquæque hæresis horrendum inprimis, et exitiabile ac detestandum asserit, turpe, inquam, et absonum absurditatisque plenum et odiosum e singulis dogma concinnans, omnium in se formas speciesque transtulit. Nam Samaritanorum impuram superstitionem affectavit. A Judæis porro nomen accepit; ab Ossæis, Nazaræis et Nasaræis dogmata. Cerinthianorum deinde formam, Carpocratianorum nequitiam, Christianorum denique appellationem usurpare contendit. Neque enim ab his postremis cum nomine, facta ipsa pariter, ac mentem cognitionemque, et Evangeliorum atque apostolorum de fide consensionem expressit. Qui cum medius sit, ut ita dicam, inter omnes, proprie nullus est, in eoque quod scriptum est impletur: Paulo minus versatus sum in omni malo, in

D

habet manum, cæmentarius scribitur. Idem in Script. eccles. de Matthæo agens, hujus Hebraicum ipsum in Cæsariensi bibliotheca asservatum ætate sua narrat, cujus sibi a Nazaræis exscribendi facultas fuerit. Sed Nazaræorum Evangelium nequaquam Matthæi germanum fuit. Postremo num Hebraica veteri puraque lingua, an Syriaca, sive Hierosolymitana vulgarique Matthæus Evangelium scripserit, nonnisi ex conjecturis pronuntiari potest. Nihil enim certi exploratique ab auctoribus discas.

II. Siquidem Ebion iste priorum illorum æqualis A fuit, et eandem cum ipsis originem accepit. Ac primum e virili concubitu ac semine, puta Josephi, natum esse Christum asseruit, ut ante significavimus, cum ita diximus : hunc **126** cæteris in rebus eadem cum aliis sentientem, hac una re discrepare, quod Judæorum ritus ac cæremonias amplexus sit, veluti Sabbathum, ac circumcisionem, aliaque id genus, perinde atque a Judæis ac Samaritanis observantur. Quin etiam plura iste quam Judæi Samaritanorum imitatione complectitur. Nam et hoc adjecit, ut ab externorum hominum tactu sese contineret, utque diebus singulis quoties mulierem attigisset, ab ejusque complexu surgeret, aqua sese prolueret, sicubi ejus esset copia, marinæ videlicet aut alterius generis. Quod si ab illa lotione ac mersione rediens in quempiam incurrat, denuo ad abludendum sese, sæpe etiam cum ipsis vestimentis regreditur. Hodie vero virginitas apud illos et castitas omnino prohibetur, id quod et cæteræ omnes ejusmodi hæreses usurpant. Nam olim de virginitate gloriari solebant, nimirum ob Jacobum fratrem Domini : adeoque libros suos ad seniores et virgines inscribunt. Sed hujus factionis exordium post Hierosolymitanæ urbis excidium cæpit. Quo tempore Christiani omnes cum in Perzæ degerent, atque in urbe Pella potissimum, quæ in Decapolitana provinciâ est, cujus exstat in Evangelio mentio ¹, prope Batanæam ac Basanitidem : cum illic, inquam, domicilium collocassent, hinc Ebioni data est propagandi erroris occasio. Qui in pago quodam Cocabe in regione Carnaimorum, Arnemi et Astarotharum, et Basanitidis tractu habitare cæpit, quemadmodum vetus ad nos usque fama pertulit. Inde igitur pessimi prædicandi dogmatis initium sumpsit, unde et impios Nazarenos cœpisse docuimus. Ambo enim collatis inter se capitibus suam alter cum altero improbitatem ac nequitiam communicavit. Atque etsi quadamtenus a se mutuo dissideant, in excogitando tamen pravissimo dogmate sese invicem expresserunt. Cæterum memini me aliis in locis, cum adversus alias hæreses contenderem, de Cocaborum situ atque Arabia disputasse.

III. Principio igitur Ebion, ut dixi, Christum e D viri semine, nimirum Josephi, genitum affirmabat.

¹ Matth. iv, 23; Marc. v, 20, et vii, 31.

(12) Γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτου. At Chron. Alexand. p. 597, refert anno Trajani viii, Candido et Quadrato coss. Ebionitarum emersisse sectam.

(13) Καὶ τὸ μὲν πρῶτον. Duplex Ebionitarum factio fuit; nam alii merum ac simplicem hominem asserebant esse Jesum, atque a Josepho Mariaque genitum; alii e sancto Spiritu a Virgine susceptum ita fatebantur, uti Deum ac Verbum esse, aut existitisse antea negarent. Eusebius lib. iii, cap. 21. Origenes contra Celsum tom. ii : Ἐβίων τε γὰρ ὁ πτωχὸς παρὰ Ἰουδαίους καλεῖται, καὶ Ἐβιωναῖοι χρηματίζουσιν οἱ ἀπὸ Ἰουδαίων τὸν Ἰησοῦν ὡς Χριστὸν παραδεξάμενοι. Quorum genera illa duo t. iii commemorat : Οὔτοι δὲ εἰσιν οἱ εἰρηνοὶ Ἐβιωναῖοι,

B. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐβίων σύγχρονος μὲν τούτων ὑπῆρχεν, ἀπ' αὐτῶν δὲ σὺν αὐτοῖς ὁρμᾶται. Τὰ πρῶτα δὲ ἐκ παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς, τούτέστι τοῦ Ἰωσήφ, τὸν Χριστὸν γεγενῆσθαι ἔλεγεν, ὡς καὶ ἔδη ἡμῖν προείρηται, ὅτι τὰ ἴσα τοῖς ἄλλοις ἐν ἅπασιν φρονῶν, ἐν τούτῳ μόνῳ διεφέρετο, ἐν τῷ τῷ νόμῳ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ προσανέχειν κατὰ σαδουκαϊσμὸν, καὶ κατὰ τὴν περιτομὴν, καὶ κατὰ τὰ ἄλλα πάντα, ὥσπερ παρὰ Ἰουδαίοις καὶ Σαμαρείταις ἐπιτελεῖται. Ἐτι δὲ πλείω οὗτος παρὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁμοίως τοῖς Σαμαρείταις διαπράττεται. Προέθετο γὰρ τὸ παρατηρεῖσθαι ἀπτεσθαι τιμὴν τῶν ἀλλοθινῶν· καθ' ἑκάστην δὲ ἡμέραν, εἴ ποτε γὰρ καὶ συναφθεῖη, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἀναστῇ, βαπτίζονται ἐν τοῖς ὕδασι, εἰποὺ δὲ ἂν εὐποροίη ἢ θάλασσα ἢ ἄλλων ὕδατων. Ἀλλὰ καὶ εἰ συναντήσονται ἀνιῶν ἀπὸ τῆς τῶν ὕδατων καταδύσεως καὶ βαπτισμοῦ, ὥσαύτως πάλιν ἀνατρέχει βαπτίζεσθαι, πολλάκις καὶ σὺν τοῖς ἱματίοις. Τὰ νῦν δὲ ἀπηγορεύεται παντάπασι παρ' αὐτοῖς παρθενία τε καὶ ἐγκράτεια, ὡς καὶ παρὰ ταῖς ἄλλαις ὁμοίαις ταύτῃ αἰρέσεσι. Ποτὲ γὰρ παρθενίαν ἐσιμνύοντο, δῆθεν διὰ τὸν Ἰάκωβον τὸν ἀδελφὸν τοῦ Κυρίου, καὶ τὰ αὐτῶν συγγράμματα πρεσβυτέροις καὶ παρθένοις γράφουσι. Γέγονε δὲ ἡ ἀρχὴ τούτου (12) μετὰ τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἄλωσιν. Ἐπειδὴ γὰρ πάντες οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευότες τὴν Περσίαν κατ' ἐκείνου καιροῦ κατήκταν τὸ πλεόν ἐν Πίλλῃ τινὶ πόλει καλουμένῃ τῆς Δικαπόλειος τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ γεγραμμένης, πλησίον τῆς Βατανίας καὶ Βατανιτίδος χώρας, τὸ τηλικαῦτα ἐκεῖ μεταναστάντων, καὶ ἐκεῖσε διατριβόντων αὐτῶν, γέγονεν ἐκ τούτου πρόφασις τῷ Ἐβίωνι. Καὶ ἀρχεται μὲν τὴν κατοίκησιν ἔχειν ἐν Κωκάδῃ τινὶ κώμῃ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Καρναῖμ, Ἀρνέμ, καὶ Ἀσταρώθ, ἐν τῇ Βατανιτίδι χώρᾳ, ὡς ἡ ἐλθοῦσα εἰς ἡμᾶς γνῶσις περιέχει. Ἐνθεν ἀρχεται τῆς κακῆς αὐτοῦ διδασκαλίας. Ἐθεν δῆθεν καὶ οἱ Ναζαρηνοὶ οἱ ἄνομοι προδεξιλῶνται. Συναφθεῖς γὰρ οὗτος ἐκείνοις, καὶ ἐκεῖνοι τούτῳ, ἑκάτερος ἀπὸ τῆς ἐαυτοῦ μοχθηρίας τῷ ἑτέρῳ μετέδωκε. Καὶ διαφέρονται μὲν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον κατὰ τι, ἐν δὲ τῇ κακονοίᾳ ἀλλήλους ἀπειμᾶντο. Ἦδη δὲ μοι καὶ ἐν ἄλλοις λόγοις, καὶ κατὰ τὰς ἄλλας αἰρέσεις περὶ τῆς τοποθεσίας Κωκάδων, καὶ τῆς Ἀραβίας διὰ πλάτους εἴρηται.

I'. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον (13) ὁ Ἐβίων, ὡς ἔφην, Χριστὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς, τούτέστι τοῦ Ἰωσήφ,

ἔτοι ἐκ Παρθένου ὁμολογοῦντες ὁμοίως ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν, ἢ οὐχ οὕτω γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὡς τοὺς λοιποὺς ἀνθρώπους. Verum Ebionæorum nomen latius extendisse videri potest Origenes, ut Ebionæos illos appellet, qui cum alioqui de Christi divinitate recte sentirent, cum Christiana religione Judaicas cæremonias amplectendas crederent. Quod quidem tomo ii sub initium significare videtur. Theodoretus de Ebionæis : Τὸν δὲ Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐξ Ἰωσήφ καὶ τῆς Μαρίας ἔφησε γεγενῆσθαι. ἀνθρώπων μὲν ὄντα, ἀρετῇ δὲ καὶ καθαρότητι τῶν ἄλλων διαφέροντα, κατὰ δὲ τὸν Μωσαϊκὸν πολιτευόντα νόμον. Lego πολιτευόντα, neque ad Christum referri puto.

ὥριζετο· ἐκ χρόνου δὲ τινος καὶ δεῦρο οἱ αὐτοῦ, ὡς
 εἰς ἀσύστατον καὶ ἀμήχανον τρέψαντες τὸν ἴδιον νοῦν
 ἄλλοι ἄλλως παρ' αὐτοῖς Χριστοῦ διηγοῦνται. Τάχα
 εἰ οἶμαι ἀπὸ τοῦ συναφθῆναι αὐτοῖς Ἰησοῦν τὸν
 ψευδοπροφήτην, τὸν παρὰ τοῖς Ἀμφηνοῖς¹ καὶ Ὀσ-
 σηνοῖς καὶ Ἐλκεσσαίοις καλουμένοις, ὡς ἐκεῖνος
 φαντασίαν τινὰ περὶ Χριστοῦ διηγείται, καὶ περὶ
 Πνεύματος ἁγίου. Τινες γάρ ἐξ αὐτῶν καὶ Ἀδὰμ τὸν
 Χριστὸν εἶναι λέγουσι, τὸν πρῶτον πλασθέντα τε καὶ
 ἀναστῆντα ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιπνοίας. Ἄλλοι δὲ
 αὐτοῖς λέγουσιν ἀνωθεν μὲν ὄντα, πρὸ πάντων δὲ
 τοῦ πνεύματος ὄντα, καὶ ὑπὲρ ἀγγέλους ὄντα,
 πάντων τε κυριεύοντα, καὶ Χριστὸν λέγεσθαι, τὸν
 ἐκείνους ἀφ' οὗ καὶ κεκληρῶσθαι. Ἐρχεσθαι δὲ ἐνταῦθα
 ὅτε βούληται, ὡς καὶ ἐν τῷ Ἀδὰμ ἦλθε, καὶ τοῖς
 πατριάρχασι· ἐπειτα ἐνδύόμενος τὸ σῶμα· πρὸς
 Ἀβραάμ τε ἐλθὼν καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, ὁ αὐτὸς
 ἐπ' ἐσχάτῳ τῶν ἡμερῶν ἦλθε, καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα
 τοῦ Ἀδὰμ ἐνέδυσε, καὶ ὥφθη ἄνθρωπος, καὶ ἐσταυ-
 ρώθη, καὶ ἀνέστη, καὶ ἀνῆλθεν. Πάλιν δὲ ὅτε βούλον-
 ται λέγουσιν, Οὐχί, ἀλλὰ εἰς αὐτὸν ἦλθε τὸ Πνεῦμα,
 ὅπερ ἐστὶν ὁ Χριστός, καὶ ἐνεδύσατο αὐτὸν τὸν Ἰη-
 σοῦν καλούμενον. Καὶ πολλὰ παρ' αὐτοῖς σκότῃσις,
 ἄλλοθι ἄλλως καὶ ἄλλως αὐτὸν ὑποτιθεμένοις. Καὶ
 δέχονται μὲν καὶ αὐτοὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον·
 τούτῳ γάρ καὶ αὐτοὶ, ὡς καὶ οἱ κατὰ Κέρινθον
 χρώνται μόνῳ· καλοῦσι δὲ αὐτὸ κατὰ Ἑβραίους, ὡς
 τὰ ἀληθῆ ἐστιν εἰπεῖν, ὅτι Ματθαῖος μόνος Ἑβραῖστὶ
 καὶ Ἑβραϊκοῖς γράμμασιν ἐν τῇ Κερινθῇ Διαθήκῃ
 ἐποιήσατο τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἐκθεσίν τε καὶ κή-
 ρυγμα. Ἦδη δὲ πού καὶ τινες πάλιν ἔφασαν, καὶ ἀπὸ
 τῆς Ἑλληνικῆς διαλέκτου καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην με-
 ταληφθὲν Ἑβραῖδα ἐμφέρεισθαι ἐν τοῖς τῶν Ἰουδαίων
 γαζοφυλακίοις, φημὶ δὲ τοῖς ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐν-
 αποκεῖσθαι ἐν ἀποκρύφοις, ὡς τινες τῶν ἀπὸ Ἰουδαίων
 πεπιστευκότων ὑφηγήσαντο ἡμῖν κατὰ λεπτότητα.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τῶν Πράξεων τῶν ἀποστόλων τὴν
 βίβλον ὡσαύτως ἀπὸ Ἑλλάδος γλώσσης εἰς Ἑβραῖδα
 μεταβληθεῖσαν λόγος ἔχει, καὶ ἐκεῖσε κεῖσθαι ἐν τοῖς
 γαζοφυλακίοις, ὡς καὶ ἀπὸ τούτου τοὺς ἀναγνόντας
 Ἰουδαίους τοὺς ἡμῖν ὑφηγηταμένους εἰς Χριστὸν
 πεπιστευκέναι.

Græco iisdem in thesauris haberi multorum sermone percrebuit : qui nobis ista narrabant indidem Christianæ amplectendæ fidei occasionem acceperunt.

Δ'. Ἦν δὲ τις αὐτῶν Ἰώσηπος, οὐχ ὁ συγγραφεὺς,
 καὶ ἱστοριογράφος, καὶ πλαιδὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' ὁ ἀπὸ
 Τιβεριάδος, ὁ ἐν χρόνοις τοῦ μακαρίτου Κωνσταντίνου
 τοῦ βασιλεύσαντος, τοῦ γέροντος· ὃς καὶ παρ' αὐτοῦ
 τοῦ βασιλέως ἀξιώματος κομήτων ἔτυχε, καὶ ἐξου-
 σίαν εἰληφεν ἐν τῇ αὐτῇ Τιβεριάδι Ἐκκλησίαν Χρι-
 στῷ ἰδρύσαι, καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ, καὶ ἐν Καπερ-
 ναοῦμ, καὶ ταῖς ἄλλαις· ὃς καὶ πολλὰ πέπονθεν ὑπ'
 αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων, πρὶν ἢ τῷ Βασιλεῖ ἐμφανι-
 σθῆναι. Οὗτος γάρ ὁ Ἰώσηπος τῶν παρ' αὐτοῖς
 ἀξιοματικῶν ἀνδρῶν ἐναρίθμιος ἦν. Εἰσὶ δὲ οὗτοι
 μετὰ τὸν πατριάρχην (14) ἀπόστολοι καλούμενοι·

¹ F. Σαμφηνοῖς.

(14) Εἰσὶ δὲ οὗτοι μετὰ τὸν πατριάρχην. Tam patriarcharum, quam apostolorum dignitates ac

Verum aliquanto ab hinc tempore in hodiernum
 usque diem, qui ejus errorem secuti sunt, animis
 eorum in absurda ac perplexa **127** quædam
 abreptis, alii aliter de Christo pronuntiant. Ac
 suspicari sane licet, ab eo tempore quo se illis
 Elcæus adjunxit falsus quidam propheta, qui apud
 Sampsenos et Ossenos atque Elcessæos exstitit, ab
 eodem edoctos conflictum de Christo ac Spiritu
 sancto nescio quid effutire cœpisse. Nonnulli enim
 ex iis Adamum fuisse Christum prædicant, illum
 inquam Adamum, qui primus a Deo formatus ejus-
 dem est animatus afflatu. Alii e cœlo Christum esse
 confitentur, sed ante omnia creatum, ac spiritum
 esse quemdam, angelisque præstare, atque omnium
 rerum dominatum tenere, appellari porro Chri-
 stem. Qui cum perpetuam illic habitationem sorti-
 tus sit, quoties libuerit in hæc infima delabitur,
 quemadmodum in Adamo descendit et patriarchis
 corpore circumfusus apparuit; velut cum ad Abra-
 hamum, Isaacum, et Jacobum adiit. Idem denique
 postremis temporibus venit, Adami corpore con-
 tactus, et homo visus est, in crucem sublatus re-
 surrexit, et ascendit in cœlum. Rursus ubi libuerit
 ita sese rem habere negant; in eumque duntaxat
 sese sanctum infudisse Spiritum, qui est ipse Chri-
 stus, eumque qui Jesus vocatus est induisse. Quamobrem densissima quædam illis est offusa ca-
 ligo, dum alias aliter de Christo opinione sua sta-
 tuunt. Atque Evangelium illi quidem secundum
 Matthæum admittunt, quo solo Cerinthianorum vel
 Merinthianorum instar utuntur, idque ipsum se-
 cundum Hebræos appellant. Etenim vere illud af-
 firmare possumus, unum ex omnibus Novi Testa-
 menti scriptoribus Matthæum Hebraice, ac litteris
 Hebraicis evangelicam historiam texuisse. Nec de-
 suere qui de Joannis Evangelio confirmarent, illud
 Hebraice translatum Tiberiade in Judæorum gazo-
 phylaciis asservari, et in secretioribus quibusdam
 penetralibus recondi : id quod nonnulli mihi, qui
 se ad Christi fidem e Judaismo transtulerant, accu-
 ratissime declararunt. Imo et apostolorum Actus
 in Hebraicum sermonem perinde conversos e

IV. Fuit ex illorum numero Josephus quidam
 non historiæ ille scriptor **128** antiquus, sed Ti-
 bериadensis alter, qui beatæ memoriæ Constantini
 senioris imperatoris ætate vixit : a quo etiam Co-
 mitivam accepit, cum ea potestate, ut cum in urbe
 ipsa Tiberiadis, tum Diocæsareæ, Capharnaumi ac
 vicinis aliis in oppidis Ecclesias in Christi hono-
 rem extrueret. Qui quidem priusquam ad impera-
 toris notitiam pervenisset, quamplurima ab ipsis
 Judæis est passus. Etenim hic ipse Josephus ex il-
 lorum erat ordine, qui apud Judæos principem lo-
 cum dignitatis obtinent : quos quidem secundum

vocabula apud Judæos nonnisi post urbis excidium
 usurpata videntur. De patriarchis in Theod. cod

patriarcham apostolos nominant. Assident hi patriarchæ et cum eo sæpius diu noctuque versantur : quod eidem a consiliis sint, ac de iis referant, quæ ad legem pertinere videntur. Erat tum patriarchæ nomen Ellet. (Ita enim et a Josepho nominari solitum arbitror, nisi me ob temporis longinquitatem fallit memoria.) Is e stirpe Gamalielis originem traxerat, qui patriarchatum apud illos tenuit. Quem etiam suspicari merito possumus, ut a plerisque proditum est, e primi illius Gamalielis genere esse prognatum, qui sub Christi Domini passionem auctor ejus consilii Judaïs fuit, ut a persequendis apostolis abstinere. Moriens Ellet vicinum episcopum Tiberiensem arcessit, ab eoque lotionem sacra sub vitæ exitum per medicinæ speciem expiatur. Cum enim episcopum per Josephum velut medicum evocasset, facessere jussis omnibus, supplex illum interpellat his verbis : Quæso te, inquit, mihi ut Christi signum imperitis. Tum accitis ministris aquam inferri jubet, tanquam ægrotanti patriarchæ morbi quoddam ex aqua remedium parare vellet. Illi quid strueret ignari, imperata faciunt. Inde verecundiam simulans, et universos abire jubens patriarcha sacro baptismate ac divinis mysteriis initiatus est.

V. Mihi vero hæc, uti dixi, omnia Josephus ipse narrabat. Hæc, inquam, non aliunde quam ex ipsomet illius ore didici, cum affecta jam ætate foret, ac LXX plus minus annum ageret. Ad hunc Scythopoli diverteram, quo se Tiberiade ille contulerat, ibique splendida quædam ædificia sibi comparaverat. Tum enim **129** Eusebius Vercellensis in Italia episcopus, a Constantio ob fidei integritatem exulare jussus, ab illo hospitio erat exceptus. Cujus invisendi gratia cum ego et fratres quidam alii venissemus, iisdem nos ædibus recepti fuimus. Ubi cum Josepho familiariter versati, deque eo sciscitati quid ipsi demum accidisset, quod eum apud Judæos illustrem fuisse sciremus, quive gestæ rei esset ordo, ac quemadmodum ad Christianos transisset, hæc ab illo omnia audicione

¹ For. Βροχέλλας.

lib. xvi, tit. 8, frequens est mentio. Et quidem apostoli patriarchæ velut assessores ex communi et usitata vocis notione dicti sunt, quod ad exigendas a Synagogis pecunias ab illo mitterentur, ut ex cod. Theod. patet lib. xiv, de Judæis. Qui locus quod ad Epiphanium illustrandum imprimis confert, hic ascribendus est : Superstitiosis, inquit, indignæ est, ut archisynagogi, sive presbyteri Judæorum, vel quos ipsi apostolos vocant, qui ad exigendum aurum atque argentum a patriarcha certo tempore diriguntur, a singulis Synagogis exactam summam atque susceptam ad eundem reportent. Qua de re omne quidquid considerata temporis ratione confidimus esse collectum, fideliter ad nostrum dirigatur ærarium. De cætero autem nihil prædicto decernimus esse mittendum. De iisdem patriarchis quod Epiphanius indicat, non delectu, sed generis successionem dignitatem adeptos, ac plerumque luxu ac deliciis cor-

A προσεδρεύουσι δὲ τῷ πατριάρχῃ, καὶ σὺν αὐτῷ πολ-
λάκις καὶ ἐν νυκτὶ καὶ ἐν ἡμέρᾳ συνεχῶς διαγούσι,
διὰ τὸ συμβουλευεῖν καὶ ἀναφέρειν αὐτῷ τὰ κατὰ
τὸν νόμον. Ὁ δὲ πατριάρχης κατ' ἐκεῖνο καιροῦ
Ἑλλήλ τοῦνομα ἦν (νομίζω γάρ, ὅτι οὕτως τὸ ὄνομα
αὐτοῦ Ἰωσήπος ἔλεγεν, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ χρόνου σφάλ-
λομαι). Ἐκ γένους δὲ Γαμαλιήλ ἐτύγχανε, τοῦ παρ'
αὐτοῖς γενομένου πατριάρχου. Ἔπει δὲ διανοηθῆναι,
ὥς καὶ ἄλλοι οὕτως ὑπέθεντο, τοῦτον εἶναι γένος
ἐκεῖνου τοῦ πρώτου (15) Γαμαλιήλ, τοῦ ἐπὶ τοῦ Σω-
τῆρος τοῦ κατὰ Θεὸν συμβουλευσαντος ἀποσχέσθαι
τῆς κατὰ τῶν ἀποστόλων ἐπιβουλῆς. Τελευτῶν δὲ ὁ
Ἑλλήλ ἡξίωσε τὸν κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐπίσκοπον
πλησιόχωρον τῆς Τιβεριῶν ὄντα, καὶ ἐκομίσατο παρ'
αὐτοῦ τὸ ἅγιον λουτρόν ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ διὰ προφάσεως
τῆς ἰατρικῆς ὑποθέσεως. Μεταστειλάμενος γάρ αὐτὸν
διὰ τοῦ προσηρημένου Ἰωσήπου, ὡς ἱατρὸν ὄντα, καὶ
ποιήσας πάντας ἔξω γενέσθαι, παρεκάλεσε τὸν
ἐπίσκοπον, λέγων· Δώρηταί μοι τὴν ἐν Χριστῷ
σφραγίδα. Ὁ δὲ, μετακαλεσάμενος τοὺς ἐξυπηρετου-
μένους, προσέταξεν ὕδωρ ἐτοιμασθῆναι, ὥς τῆς νόσου
ἐνεκα βοηθημά τι προσφέρειν μέλλων δι' ὕδατων
νοσοῦντι βαρέως τῷ πατριάρχῃ. Οἱ δὲ ἐποίησαν τὰ
ἐπιτεταγμένα. Οὐ γὰρ ἐγνώκεισαν. Αἰδοῦς δὲ χάριν
προφασισάμενος, τοὺς πάντας ἔξω ποιήσας ὁ πα-
τριάρχης τοῦ λουτροῦ καταξιοῦται καὶ μυστηρίων
ἀγίων.

C Ε'. Ὁ δὲ Ἰωσήπος ἐμοὶ αὐτῷ διηλέχθη. Ἐκ στό-
ματος γάρ αὐτοῦ ἀκήκοα πάντα ταῦτα, καὶ οὐκ ἀπὸ
ἄλλου τινός, ἐν τῇ γηραλίᾳ αὐτοῦ ἤλικίᾳ, ὥς περὶ
C ποῦ ἐτῶν ἑβδομήκοντα γεγονότος αὐτοῦ, ἧ καὶ πλειό-
νων. Παρ' αὐτῷ γὰρ κατήχθην ἐν Σκυθοπόλει· μετα-
στάς γάρ τῆς Τιβεριάδος, κτίσεις ἐκεῖ ἐν Σκυθοπόλει
διαφανεῖς ἐκτίσαστο. Ἐν γὰρ τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ μακα-
ρίτης Εὐσέβιος ὁ τῆς Ἰταλίας ἐπίσκοπος Βριγγέλλ-
ας ¹ (16) πόλεως, ἐξορισθεὶς ὑπὸ Κωνσταντίου, διὰ
τὴν πίστιν τῆς ὀρθοδοξίας ἐξενίζετο. Καὶ ἐπὶ τὴν
ἐπίσχεψιν τούτου ἐγὼ τε καὶ οἱ ἄλλοι ἀδελφοὶ ἐκεῖσε
γενόμενοι, καὶ αὐτοὶ παρ' αὐτῷ κατήχθημεν. Συντυ-
χόντες δὲ τῷ Ἰωσήπῳ ἐπὶ τῆς αὐτοῦ οἰκίας, καὶ τὰ
κατ' αὐτὸν ἐρωτῶντες, καὶ γνόντες, ὅτι τῶν ἐμφανῶν
ὑπῆρχε παρὰ Ἰουδαίοις, ἀνατάζοντες καὶ τὴν κατ'
αὐτὸν ὑπόθεσιν, καὶ πῶς τὸν εἰς Χριστιανισμὸν μετ-

D ruptos, Hieronymi auctoritate confirmari potest, qui in comm. in cap. iii Isa. ad hæc verba : *Et effeminati dominabuntur eis*, ita scribit : *Consideremus patriarchas Judæorum, et juvenes, sive pueros, effeminatosque ac deliciis affluentes, et impletam prophetiam esse cernemus.*

(15) Τοῦτον εἶναι γένος ἐκεῖνου τοῦ πρώτου. Qui Christianus fuit, ut ex Actis Inventionis sancti Stephani constat. Nec recte Judaicæ religionis tenacissimus, ac Christiani nominis osor acerrimus a quibusdam fuisse proditur, quod ab eo Saulus utrumque, hoc est Judaicam legem et Christianorum odium didicerit : quæ conjectura levis est. Quid enim necesse est, a præceptore postremum hoc hausisse Saulum, ac non potius suapte sponte, et aliorum hortatu exemploque suscepisse?

(16) Ἐπίσκοπος Βριγγέλλας. Corn. Fregellæ perperam reddidit.

ἔλθεν, ἀκηκόαρεν ταῦτα πάντα σαφῶς, καὶ οὐκ ἀπὸ ἐνηχίσεως ἐτέρου τινός. Ὅθεν καὶ ἀξιωματικόν τεταται εἰς οἰκοδομὴν πιστῶν νομίσαντες τὰ κατὰ τὸν ἄνδρα πραγματευθέντα, διὰ τὴν αἰτίαν τῶν ἐν τοῖς γαζοφυλακίοις εἰς Ἑβραῖδα μετατεθέντων, οὐ παρέργως τὴν πᾶσαν αἰτίαν τοῦ προειρημένου Ἰωσήπου παρέθεμεθα. Ἦν γὰρ ὁ ἄνθρωπος μόνον Χριστιανός, πιστὸς καταξιωθεὶς γενέσθαι, ἀλλὰ καὶ Ἀρειανὸς σφόδρα ἐπιτεύων. Ἐν γὰρ τῇ πόλει ἐκεῖνῃ, Σκυθοπόλει ἡμῶν, μόνον οὗτος ὀρθόδοξος ὑπῆρχε, πάντες δὲ Ἀρειανοί. Καὶ εἰ μὴ οὗτος κόμης ἦν, καὶ τὸ τοῦ κόμητος ἀξίωμα ἐκώλυεν ἀπ' αὐτοῦ τὸν τῶν Ἀρειανῶν διωγμὸν, οὐκ ἂν ὑπέστη καὶ ἐν τῇ πόλει διατρέχειν ὁ ἄνθρωπος, μέγιστα ἐπὶ Πατροφίλου τοῦ Ἀρειανοῦ ἐπισκόπου, τοῦ πάλαι ἰσχύσαντος πλούτῳ τε καὶ αὐστηρίῳ, καὶ τῇ τιμῇ τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον γινώσκων τε καὶ παρρησιᾷ. Ἦν δὲ καὶ ἄλλος τις νεώτερος ἐν τῇ πόλει ἀπὸ Ἑβραίων ὀρθῶς πιστεύων, ὃς οὐκ ἐτόλμα κατὰ τὸ φανερόν, ἀλλὰ καὶ κρυφαίως ἡμᾶς ἐπεσκέπτετο. Πιθανὸν δέ τι ὁ Ἰωσήπος καὶ γειτοῦδες ὑφηγεῖτο· οἶμαι δὲ ταῦτα, ὅτι καὶ ἡγήθειεν. Ἐφασκε γὰρ, ὅτι, τελευταίας τῆς αὐτοῦ συμβίου, διδὼς μὴ πῇ ἄρα ἀρπάξωσιν αὐτὸν οἱ Ἀρειανοί, καὶ καταστήσωσι κληρικόν. Πολλάκις γὰρ κολακεύσαντες αὐτὸν πεισθῆναι τῇ αἰρέσει, ὑπισχνούντο μείζονας προκοπὰς, εἰ ἐόν καὶ ἐπισκοπῆς αὐτὸν καταξιοῦν. Ὁ δὲ ἔφασκε τούτου χάριν συνῆφθαι καὶ ἐτέρῳ γυναικί, ὅπως διαδράσῃ τὰς αὐτῶν χειροτονίας.

Γ'. Ἀλλὰ ἐπάνειμι τὴν ὑφήγησιν τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην ὑποθέσεως, καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου εἰς τοῦ μφανὲς κατὰ λεπτότητα τοῖς βουλομένοις ἐντυχάνειν διὰ τῶν ὑπ' ἐκείνου λόγων ἐμοὶ εἰρημένων ποιησόμενος. Καὶ ἤδη μὲν ὡς ἐκεῖνος ὑφηγεῖτο, τοῦ πατριάρχου λουτροῦ καταξιουμένου, διὰ τῶν ἐν ταῖς θύραις ἀρμογῶν εἰσὼ παρακύπτων, φησὶ, κατενθῶν τὰ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου τῷ πατριάρχει γινόμενα, εἰς νοῦν τε ἔλαβον, καὶ παρ' ἑμαυτῷ ἐταμιεύομην. Καὶ χρυσίου ὀλκὴν τινα ἱκανωτάτην ἔχων παρὰ χεῖρα ὁ αὐτὸς πατριάρχης, ἐκτείνας τὴν χεῖρα ἐπέδωκε τῷ ἐπισκόπῳ, φάσκων, ὅτι Πρόσφερε ὑπὲρ ἐμοῦ. Γέγραπται γὰρ, διὰ τῶν ἱερῶν τοῦ Θεοῦ δεσμεύεσθαι καὶ λύεσθαι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἔσται ταῦτα λελυμένα καὶ δεδεμένα ἐν τῷ οὐρανῷ. Ὡς οὖν ταῦτα ἐπράχθη, φησὶ, καὶ ἠνοίγησαν αἱ θύραι, ἡρωτᾶτο ὑπὸ τῶν ἐπισκεπτομένων ὁ πατριάρχης, πῶς ἔχοι διὰ τοῦ βοηθήματος· καὶ ὡμολόγει καλλίστως ἔχειν. Καὶ γὰρ ἤδῃ ὁ ἔλεγεν. Ἐπειτα δὲ ἡμέρας δύο ἢ τρεῖς τὸν ἀριθμὸν, πολλάκις τοῦ ἐπισκόπου ἐπισκεπτομένου αὐτὸν ἐν ἱατροῦ προσάγει, ἐκοιμήθη ὁ πατριάρχης μετὰ καλῆς ἀποθέσεως, παραδοὺς τὸν ἴδιον υἱὸν κομιδῇ νέον ὄντα Ἰωσήπῳ τε καὶ ἄλλῳ τινὶ ἐπεικισταίῳ. Τὰ πάντα τοίνυν ἐπράττετο διὰ τῶν δύο τούτων, διὰ τὸ ἔτι τὸν πατριάρχην παῖδα ὄντα νηπιάζειν, καὶ ἐν χερσὶν αὐτῶν ἀνατρέφεσθαι. Ἐν τούτῳ τῷ καιρῷ τῆς διανοίας τοῦ Ἰωσήπου ἐνοχλουμένης πολλάκις διὰ τῶν γενομένων μυστικῶν, ἐν τῇ κατὰ τὸ

A certa, non aliena fide explorata didicimus. Quæ cum ad fidelium utilitatem memoria digna cumprimis arbitremur, propter eos libros qui in Judæorum thesauris servantur Hebraico sermone translatis, quæ ad Josephum illum pertinerent accuratius exsequi voluimus. Nam is non modo Christianus erat, eamque fidem susceperat, sed et Arianos summa infamia traducebat. Quippe unus ipse rectam ac sinceram fidem Scythopoli retinebat, cum reliqui essent Ariani. Quod nisi comitis dignitate fuisset præditus, ut hic cum honor ab Arianorum violentia tueretur, ne in ipsa quidem urbe vir ille constitisset, præsertim sub Patrophilo Ariano episcopo, qui et opibus et crudelitatem, et apud imperatorem Constantium familiaritate atque audacia plurimum poterat. In eadem etiam urbe quidam erat ætate junior, qui e Judæo traductus ad Christum sinceram fidem retinebat; isque quod minime palam auderet, clanculum ad nos veniebat. Sed Josephus lepidum quiddam nobis ac ridiculum narrabat, nec dubito quin sit verissimum. Aiebat enim mortua conjuge veritum se ne ab Arianis violenter abreptus clericus fieret; sæpe enim blande illum adeuntes, ut ad suam factionem transiret hortabantur, ac majoris spe processus alliciebant, ut vel si necesse foret episcopatum ostenderent. Horum igitur metu alterum se matrimonium iniisse dicebat, quo se ab illa manuum impositione liberaret.

VI. Sed ad patriarchæ historiam, et ipsius adeo Josephi redeamus: quam in lectorum gratiam iisdem, quibus ille referebat verbis, accurata fide repræsentabimus. Cum itaque patriarcha baptismo hunc in modum initiaretur, ego, inquebat, **130** per januæ commissuram solum introspiciens omnia quæ ab episcopo patriarchæ fierent observabam, ac diligenter animo retinebam. Ubi inter cætera patriarcha vim quamdam auri non mediocrem tenens hanc episcopo porrexit: et, Pro me, inquit, offero. Scriptum est enim, a sacerdotibus Dei alligari solique in terris omnia, et eadem in cælo soluta fore vel alligata¹. Post hæc apertis foribus sciscitantibusque de patriarcha qui aderant, quemadmodum ex eo remedio valeret, percommode se habere respondit: quid enim diceret præclare noverat. Biduo dehinc vel triduo, adeunte sæpius per medici speciem episcopo, felici ex hac vita exitu patriarcha decessit, cum prius Josepho, et alteri cuidam honestissimo viro tenerrimæ adhuc ætatis filium commisisset. Quocirca omnia ab illis ambobus administrabantur, quod esset patriarcha adhuc ætate puer ac propemodum infans, et inter illorum manus educaretur. Per idem tempus Josephi animum sollicitum habebat eorum recordatio, quæ in baptismo fieri mystica arcanaque viderat: et quidnam ageret anxie cogitabat. Commodum illi gazophylacii cella quædam erat obsignata (gaza

¹ Matth. xviii, 18.

porro hebraice *thesaurum* significat). Cujus sigilli gratia plerisque varia de eo gazophylacio suspicantibus, Josephus clam ausus aperire nihil pecuniarum reperit, sed libros duntaxat pecuniis omnibus praestantiores. Quos dum evoluit, sorte in illud incidit, de quo dictum est, Joannis Evangelium e Graeco in Hebraicum translatus, una cum apostolorum Actibus. Ad hæc Matthæi quoque Hebraicam genealogiam invenit. Quibus perlectis, rursus ejus animus cruciari coepit; et Christianam quidem fidem capessere molestum ei videbatur. Sed hæc duo nihilominus, et librorum lectio, et patriarchæ initiatio vehementer hominem angebant. Qui obdurato tamen, ut assolet, animo permansit.

VII. Inter hæc adolescente jam Ellelis filio pupillo, qui ad spem patriarchatus educabatur (neque enim magistratus apud Judæos ullus præripit, sed parentibus filii succedunt), mox ut ætatis 131 florem ac vigorem attigit, ad ejus familiaritatem æquales quidam perniciose obrepunt otiosi adolescentes, ac moribus corrupti (Judas, opinor, patriarchæ nomen erat, neque tamen tanto intervallo probe commemini). Hi varia illum ad corruptelæ flagitiorumque genera pertrahabant, mulierum stupra, nefandas libidines, magicas præstigias, quibus ad cupiditates explendas illum adjuvabant; et amatorii illecebris atque carminibus ad ejus complexum matronas ingenuas vi quadam adigebant. At Josephus, et alter pupilli curator senex puerum sequi coacti sane id permolestè ferre, et objurgare nonnunquam verbis, et hortari. Ille æqualibus suis multo magis obsequi, flagitia partim dissimulando, partim inficiando tegere. Neque enim tutores criminari ac vulgare scelera palam audebant, sed quasi erudiendi gratia opportuna monita suggerebant. Forte Gadara ad Thernyas profisciscuntur. Frequens illic mercatus quotannis celebratur; ad quem undique lavandi causa dies aliquot confluant, variorum ad morborum remedium, idque callidissimo dæmonis consilio geritur. Nam quæcunque loca divinis sunt celebrata prodigiis, in iis ex adverso exitiosas suas plagas tendere conatus est. Atque illic viri cum mulieribus promiscue

(17) Γάζα δὲ ἐρμηνεύεται. Quæ vulgo Persica vox dicitur, eadem et ab Hebræis usurpata. Ezech. xxvii, 21 גִּזְרִינִי sunt גִּזְרִינִי.

(18) Τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν φυτὸν. Nisi vitii aliquid ei loco subsit, φυτὸν appellari puto Christi Domini genealogiam, quæ arboris instar conformari vulgo solet.

(19) Παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα. Meminit Gadarenarum thermarum Eunapius in *Jamblichio*: Μετὰ δὲ χρόνον τινὰ ἐόξαν αὐτοῖς ἐπὶ τὰ Γάδαρα, θερμὰ δὲ ἐστὶ λουτρὰ τῆς Συρίας, τῶν γε μετὰ τὴν Ῥωμαϊκὴν ἐν Βαλαῖς δεύτερα· ἐκείνοις δὲ οὐκ ἐστὶν ἕτερα παραβάλλεσθαι· πορεύονται δὲ κατὰ τὴν ὥραν εἰς τὰ Γάδαρα τοῦ ἔτους, etc. Ubi et fontes duos in eo loco fuisse meminit, quorum alteri Ἐρως, alteri Ἀντίρως nomen fuit, ex quibus puerulos duos eujusmodi videlicet amores finguntur, Jamblichus imago excivit. Ut intelligas quantopere ille locus

A λουτρὸν ὑποθέσει ἐπιδέπτετο τί ἂν πράξει· καὶ ἦν ἐκεῖσε γαζοφυλακίου τις οἶκος ἐσφραγισμένος. (Γάζα δὲ ἐρμηνεύεται (17) κατὰ τὴν Ἑβραϊκὰ θησαυρός.) Πολλῶν δὲ πολλὰ διανοομένων περὶ τοῦ γαζοφυλακίου τούτου διὰ τὴν σφραγίδα, ὁ Ἰώσηπος λεληθότως τολμήσας ἤνοιξε· καὶ εὗρεν οὐδὲν χρημάτων, πλὴν βιβλους τὰς ὑπὲρ χρήματα. Ἀναγινώσκων δὲ ἐν ταύταις, ὡς ἤδη ἔφην, τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον ἀπὸ Ἑλλάδος εἰς Ἑβραϊκὰ φωνὴν μεταληφθὲν ἤυρετο, καὶ τὰς τῶν ἀποστόλων Πράξεις. Οὐ μὲν ἀλλὰ καὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον Ἑβραϊκὸν (18) φυτὸν ἐκ τούτων ἀναγνούς, πάλιν τὴν διάνοιαν ἐτρέχετο, ἀσχάλλων μὲν πως περὶ τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ· ἤδη δὲ ἐκ δύο ὑποθέσεων ὑπονοετούμενος, τῆς τῶν βιβλίων ἀναγνώσεως καὶ τῆς τοῦ πατριάρχου μυσταγωγίας, ὁμοῦς B τῇ καρδίᾳ ἐσκληρύνετο ὅσα γίνεται.

Z'. Ὡς δὲ ἐν τούτοις κατετριβέτο, ἀδρύνεται ὁ παῖς ὁ καταλειφθεὶς ὑπὸ Ἑλλήλ εἰς πατριαρχίαν τρεφόμενος· οὐδεὶς γὰρ ἄλλος ἀρπάζει τὰς ἀρχὰς παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, ἀλλὰ υἱὸς πατέρα διαδέχεται. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ ἀκμαῖον τῆς ἡλικίας ὁ νέος ἤρχετο, προσεφθειρόντο αὐτῷ τινες ἡλικας ἀργοὶ καὶ ἐθάρεις κακῶν (τάχα δὲ, οἶμαι, Ἰούδας οὗτος ἐκαλεῖτο· οὐ πάνυ δὲ σαφῶς ἐπίσταμαι διὰ τὸν χρόνον). Μετέφερον οὖν αὐτὸν οἱ συνηλικιῶνται νεώτεροι εἰς πολλὰς κακῶν ἐπιτελεύσεις, φόβας τε γυναικῶν, καὶ λαγνείας ἀνοσίου, μαγανείας τε καὶ μαγικαῖς ἐπιχειροῦντες αὐτῷ συνεργεῖν εἰς τὰ τῆς ἀκολασίας, ἀγώγιμά τινα ἐπιτελοῦντες, καὶ διὰ ἐπαιδῶν βιαζόμενοι γυναικας ἐλευθέρας πρὸς τὴν τούτου φόβαν ἐξ ἀνάγκης ἀγεσθαι. Ὁ δὲ Ἰώσηπος καὶ ὁ σὺν αὐτῷ πρεσβύτερος, ἀνάγκην ἔχοντες τῷ παιδί συνέπεισθαι, βαρέως μὲν ἔφερον, πολλάκις δὲ καὶ ἐγκλήματα προέφερον διὰ λόγων, καὶ παρήνουν. Ὁ δὲ μᾶλλον τοῖς νέοις ἐπέθετο, κρύπτων τὰ αἰσχρὰ, καὶ ἀρνούμενος. Οὕτε γὰρ ἐτόλμων οἱ περὶ Ἰώσηπον ἐξαιρεῖν τὰ κατ' ἐκείνου φανερῶ τῷ λόγῳ, ἀλλὰ δι' ἐπιστήμην παρήνουν. Παραγίνονται γοῦν εἰς Γάδαρα (19), εἰς τὰ θερμὰ ὕδατα. Πανήγυρις δὲ ἐκεῖ κατ' ἔτος ἀγεται. Ἀπέρχονται γὰρ πανταχόθεν οἱ βουλόμενοι λούεσθαι ἡμέρας τινὰς, νοσημάτων ἔληθεν ἀποβολῆς ἐνεκεν, ὅπερ ἐστὶ διαβολικὸν στρατήγημα. Ἐνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ (20) θαύματα γέγονται, προύλαβεν ὁ δι' ἐναντίας θείναι αὐτοῦ τὰ βλεπτήρια δίκτυα. Ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε (21) λούονται. Κατὰ συγχυρίαν D

amatorii illecebris ac libidinibus opportunus fuerit.

(20) Ἐνθα γὰρ τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ. Eodem dæmonis artificio factum est, quod narrat Hieron. ep. 13: Ab Adriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter cxxx, in loco Resurrectionis simulacrum Jovis, in Crucis rupe statua ex marmore Veneris a gentibus posita celebratur; existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem Resurrectionis et Crucis, si loca sancta per idola polluisent. Nam et Gadarenus ager Christi Domini præsentia ac miraculis celebratus est (Luc. viii, 37), quæ sunt illa τὰ παρὰ τοῦ Θεοῦ θαύματα. Quanquam et ad medicam aquarum vim morborumque remedia possit referri.

(21) Ἀνδρόγυνα γὰρ ἐκεῖσε. Mira vocis usurpatio, qua promiscuas utriusque sexus balneas fuisse significat. Est enim ἀνδρόγυνον λούεσθαι, idem

δὲ γυνή τις ἐλευθέρα ἔτυχεν ἐν τῷ λουτρῷ, κάλλει διαπρίπουσα εὐμορφίας. Καὶ ὁ νεώτερος, θελχθεὶς τῷ ἔθει τῆς αὐτοῦ ἀκολασίας, διῶν ἐν τῷ ἁέρι (22), παρενέτριψεν αὐτοῦ τὴν πλευρὰν τῇ πλευρᾷ τοῦ γυναικοῦ. Ἦ δὲ αὐτὴν ἐσφραγίσατο (23) εἰς ὄνομα Χριστοῦ, οἷα δὴ Χριστιανὴ οὔσα· ἥ οὔτε ἀνάγκη ἦν παρανομεῖν, καὶ ἀνδρογύνως λούεσθαι. Συμβαίνει δὲ ταῦτα τοῖς ἀφελέσι καὶ ἰδιώταις ἀνθρώποις, παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων βιβλικὴν μὴ ἀσφαλιζομένων διὰ τῆς διδασκαλίας. Ὅμως ἵνα δείξῃ ὁ Θεὸς τὰ αὐτοῦ ἔργα, τοῦ ἐπιχειρήματος τὸ μεράκιον ἀπέτυχεν, καὶ οὐκ ὁ πατριάρχης. Διεπρόμψατο γὰρ πρὸς αὐτήν, καὶ δῶρα ἐπέδξατο. Ἦ δὲ τοὺς διαπεμφθέντας ἐξυβρίσασα, οὐκ ἐκάρηθη τῇ τοῦ ἀκολάστου ματαιοεργίᾳ.

Η'. Ἐντεῦθεν οἱ πανεργοῦντες αὐτῷ, γινόντες τὴν τοῦ παιδὸς ὁδόν, ἦν εἰς τὸ γύναιον ἀπημπούλησεν, ἐπιχειροῦσιν αὐτῷ τινα μελίζονα μαγγανείαν κατασκευάσαι, ὥς αὐτὸς ἰωσήφός μοι κατὰ λεπτότητα ὑφηγήσατο. Ἀπάγουσι γὰρ τὸν θύλιον παῖδα μετὰ δούσιν ἑλλοῦ ἐν τοῖς πηρσιαιτέρον τύμβοις. Πολυάνδρια δὲ ἔστιν οὕτως ἐν τῇ πατρίδι καλούμενα σπηλαία, ἐν πέτραις ὀρυκτὰ κατεσκευασμένα. Ἐκεῖ παραλαβόντες τὸν προειρημένον οἱ ἅμα αὐτῷ γόητες, ἐπυθὰς τινας, καὶ ἐφορκισμοὺς, καὶ ἐπιτηδεύματα ἀπεδείκας ἔμπλεα εἰς αὐτὸν ἐποιοῦντο, καὶ εἰς ὄνομα

ac promiscue. Sic in *Const. apost.* lib. 1, c. 9, Ἀνδρόγυνον γυνή πιστὴ μὴ λούεσθω. Quod impurissimi perditissimi que genus exempli Romæ etiam aliquando fuit. Adrianus autem, auctore Spartiano, *lavacra pro sexibus separat* : quod idem ab Alexandro postea revocatum. Lampridius : *Balnea mista Romæ exhiberi prohibuit* ; quod quidem jam ante prohibitum Heliogabalus fieri permiserat. Quanto prudentius moderatiusque Romani illi veteres ? A quibus hoc manavit institutum, ut filii cum parentibus puberes, vel generi non lavarentur, ne paternæ reverentiæ auctoritas minueretur, ait Ambros. : *Off.* cap. 18, et Cic. : *Off.* At vero non Christiani modo quilibet, sed etiam, quod mirandum ac detestandum magis est, clerici ipsi cum mulieribus plerumque lavare consueverant. Quæ flagitiosa licentia cum in Christianis omnibus, tum in posterioribus istis canonum severitate coerceri opus habuit. In *Laod. can.* 30 : Ὅτι οὐ δεῖ ἱερατικοὺς ἢ κληρικοὺς, ἢ ἀσκητὰς ἐν βάλαντι μετὰ γυναικῶν ἀπολούεσθαι, μηδὲ πάντα Χριστιανὸν ἢ λαϊκόν. Idem et in *Trullano* vetitum est *can.* 77. Quod sequitur, κατὰ συκυρὰν imposuit Cornario, qui Sycyriam locum esse credidit ; nam συκυρὰν antea legebatur, non tamen Συκυρὰν majusculo Σ, ut quidam asserit.

(22) *Διῶν ἐν τῷ ἁέρι.* Cornar., *deambulans in aere.* Sed ὁ ἀήρ balnei pars est, ut ex Galeno ad *Galauc.* pridem observatum ab eruditis hominibus ; etsi non satis liquet quæ pars illa sit. Nos interim *solum* reddidimus.

(23) *Ἦ δὲ αὐτὴν ἐσφραγίσατο.* Hic illustrissimum *Annalium* conditorem insectatur Casaubonus, quod salutaris illius signi virtute Christianam mulierem e tanto castitatis periculo liberatam ab Epiphanio dici putet. Quod Epiphanium voluisse negat ; sed nec ullam in signo crucis ad efficienda miracula propriam inesse virtutem ; neque vero aliter quam ut piam cæremoniam adhibitam in Ecclesia veteri, quæ orationi adjuncta animos fidelium ad Christi crucem eveheret. Tum ita subjicit : *Quis negare audebit aliud hoc esse, quam quod scribit Baronius dicere Epiphanium, signi crucis virtute il-*

lavare solent. Ac tum forte erat in balneis ingenua mulier eximia corporis venustate ac specie : quam adolescens inveteratæ libidinis aculeo percitus adamavit, ac per balnearum solium ambulans latus suum ad mulieris latus affricavit. Illa in nomine Christi semet obsignat ; nam Christiana erat : quominus peccare eam, aut lavare cum viris attinebat. Sed hæc plane imperitis atque idiotis ob ignaviam doctorum accidere solent, qui ejusmodi homines nullis documentis præmuniunt. Verunt ut sua Deus miracula demonstraret, omnibus suis conatibus patriarcha ille adolescens excidit, cum et ad eam misisset, et muneribus sollicitasset, illa vero et internuntios contumeliose a se dimisisset, nec impudici amatoris artibus cessisset.

B VIII. Igitur socii, comperto juvenis mœrore, quem ex vehementi mulieris amore ceperat, potentiores quasdam præstigias adornant, ut mihi ipse Josephus 132 accuratissime narrabat. Nam post solis occasum vicinos ad tumulos infelicem puerum adducunt. Ibi enim sepulcra sunt, quæ polyandria vocantur, cavernæ nimirum rupibus incisæ. Quo cum illum adduxissent, magica quædam carmina et execrationes, atque impietatis plenissimas artes adolescentis causa, concepto etiam nomine mulieris, expediunt. Interim divino nutu

lam mulierculam fuisse periculo ereptam ? Hæc ille. Sed quam iniqua sit, ut in plerisque aliis, Casauboni illa castigatio, quamque oscitanter hanc Epiphanii historiam legerit, ex eo satis apparet, quod num. 8 scripsit Epiphanius : Ὡς οὖν κατέτυχεν οἱ γόητες· διὰ γὰρ τῆς σφραγίδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἐδοθηθῆναι τῇ γυνὴ· τοῦτο τρίτον τῷ ἰωσήφῳ κατηγήσατο ἔργον ἐγένετο ὅτι οὐκ ἔτυχεν, ἐνθα ὄνομα Χριστοῦ, καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δυνάμεις. Quid aliud Epiphanius narrat, quam crucis præcipue signum et invocationem nominis Christi mulieri præsidium attulisse ? Infinita sunt antiquorum PP. testimonia, quibus illud, quod Casaubonus negat, efficitur, veterem Ecclesiam vim quamdam salutaris crucis signo tribuisse. Cætera ut omittam, unus omnium instar erit Nazianzeni locus ex *orat.* iii *contra Julianum*, ubi perfidum illum transfugam narrat, summo suo in metu ac discrimine ad crucis confugisse signum, eoque dæmones fugasse : Ἐπὶ τὸν σταυρὸν καταφεύγει, καὶ τὸ παλαιὸν φάρμακον, καὶ τοῦτω σημειοῦται κατὰ τῶν φόβων, καὶ βοηθὸν ποιεῖται τὸν διωκόμενον, καὶ τὰ ἐξῆς φρικωδέστερα· ἔτυχεν ἡ σφραγὶς· ἡττώνται οἱ δαίμονες· λύονται οἱ φόβοι. Nec absimile eo, quod de sancta Justina proditum est, quæ cum a juvene quodam ad libidinem Cypriani magi artibus pelliceretur, immisum sibi dæmonem eodem crucis signo repulit : quod ex Eudociæ Augustæ *orat.* *De sancto Cypriano* refert Photius num. 484 : Τοὺς τε βλαπτότους καὶ χαλεπωτάτους τῶν δαιμόνων πέμψας ἐπὶ τὴν παρθένον, καὶ ἡσυχυμένους, καὶ νενικημένους τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ ἐξ αὐτῶν ἐκείνων ἀναμαθῶν. Igitur τοῦ σταυροῦ τῷ τύπῳ perinde ut altera illa, Justina dæmonem fugavit. Neque crucis duntaxat expressa figura, sed etiam, B. Mariæ Virginis invocatione, ut Nazianzenus *orat.* xviii scriptum reliquit : Καὶ τὴν παρθένον Μαρίαν ἐκτεύουσαν βοηθῆσαι παρθένῳ κινδυνεύουσῃ· *Et virginem Mariam rogans, ut periclitanti virgini opem ferret.* Quæ tanti Patris auctoritas hodiernæ sectæ imperitiam impietatemque condemnat.

factum est, ut hæc seni alteri, qui cum Josepho erat, in animum venerint. Qui re cognita omnia cum Josepho communicat. Ac primum calamitatem suam deplorans: O nos, frater, miseros, inquit, ac vasa perdita! cuinam appositi custodes sumus? Quid rei esset sciscitatus Josephus, nihil ante verbis ab eo didicit, quam manu prehensum senex in eum locum eduxit, ubi cum adolescente nefaria illa manus inter mortuorum busta, malefici causa, convenerat. Ergo illi foris ad ingressum stantes omnia, quæ ab iis fierent, exaudiunt, iisdemque abeuntibus se subducunt. Neque enim admodum advesperascebat: sed utpote sub occasum solis dubia luce [discerni adhuc oculis aliquid poterat. Mox sceleratis illis a sepulcro digressis, cum collega Josephus ingreditur. Ibi malefactorum instrumenta reperiunt in humum abjecta, quæ, ut aiebat, humano potu ac sanguine aspersa, immisto pulvere discedentes reliquerant. Tum vero compertæ illorum insidiæ, cognitumque ejus hæc mulieris causa molirentur; itaque quantum artes illæ possent expectabant. Cum nihil benefici isti promovissent, ac se mulier et Christi signo, et fidei præsidio defenderet, cognitum est, adolescentem tres integras noctes illius alliciendæ gratia substitisse, ac demum spe sua frustratum cum impostoribus jurgio contendisse. Tertium hoc Josephus documentum Christianæ religionis habuit, quo nihil adversus Christi nomen crucisque signum valere maleficia comperit, neque propterea Christianus ut esset in animum induxit.

IX. Secundum hæc Christus ei se in somnis objicit: Et, *Ego, inquit, sum Jesus, quem majores tui in crucem egerunt: proinde in me credito.* At Josephus ne ita **133** quidem perpulsus vehementem in morbum ac desperatum incidit. Tum Dominus ei rursus apparens ut in se crederet hortatur, ita valetudinis compotem futurum. Hoc ubi facturum recepit ac repente convaluit, in eadem animi obstinatione perstitit. Quare secundo in morbum delapsus, ac perinde desperatus, cum jam instare tempus extremum Judæi illius cognati crederent, quod ab iis secreto fieri solet mysterium æger audiit. Et enim ex legisperitis quidam natu grandis accedens illius hæc auribus insusurrabat: *Crede, inquit, Jesusum sub Pontio Pilato cruci affixum Dei Filium, et ex Maria postea genitum, Christum esse Dei, et a mortuis excitatum: et ad mortuos vivosque judicandos esse venturum.* Omni ego asseveratione confirmo hæc mihi Josephum ipsum in rei gestæ expo-

τῆς προειρημένης γυναικός. Ἐκ Θεοῦ δὲ βουλῆσιως εἰς νοῦν ταῦτα ἦλθε τοῦ ἄλλου πρεσβυτέρου, τοῦ σὺν Ἰωσήφῳ τυγχάνοντος. Ὁ δὲ, αἰσθόμενος τῶν γινόμενων, τῷ Ἰωσήφῳ ἀνακλινοῦται. Καὶ πρῶτον μὲν ταλανίσας ἑαυτὸν, ἔφη· Τάλαντες, φησὶν, ἡμεῖς, ἀδελφε, καὶ ἀπωλείας σκεῦη, τίνοι προσεδρεύομεν; ὁ δὲ Ἰωσήφης, τὴν αἰτίαν ἐρωτήσας, οὐ πρότερον ἔχουσε παρ' αὐτοῦ διὰ λόγων, πρὶν, αὐτοῦ λαβόμενος τῆς χειρὸς ὁ πρεσβύτερος, ἀπήγαγε τὸν Ἰωσήπον, ἐνθα τὸ ἄθροισμα οἱ φθοριμαῖοι μετὰ τοῦ νεωτέρου ἐν τοῖς μνήμασι μαγανείας ἐνεκα ἐποιούντο. Καὶ ἔξω μὲν τῆς θύρας στάντες, τὰ παρ' ἐκείνων γινόμενα κατηχροάσαντο· ἐκείνων δὲ ἐξιώντων, ὑπεχώρησαν. Οὕτω γὰρ πολλὴ ἐσπέρα ἦν, ἀλλὰ ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν ἡλίου δύσιν, ἐτι δυνάμενον ὀρθαλμοῦ ἀμαυρῶς ἰδεῖν. Μετὰ οὖν τὴν τῶν ἀσεβεστάτων ἔξοδον ἀπὸ τοῦ μνημείου οἱ περὶ Ἰωσήπον εἰσῆλθον· καὶ καταλαμβάνουσι καὶ ἄλλα τινὰ ἐπιτηδεύματα περιεργίας χαμαὶ ἐβρίμμένα, οἷς προσκεκώσαντες οὖρα καὶ αἷμα, μέξαντες κόριν, ὡς ἐκεῖνος ἔφη, ἐξῆλθον. Ἐγνώσαν δὲ τὴν ἐπιβουλήν, διὰ πόλιν γυναῖκα αὐτοῖς ἐκακουργήθη ταῦτα, καὶ παριτηροῦντο εἰ κατισχύσουσιν. Ὡς οὖν οὐ κατίσχυσαν οἱ γόητες (διὰ γὰρ τῆς σφραγίδος τοῦ Χριστοῦ καὶ πίστεως ἔθεσθῆθαι ἡ γυνή), ἔγνωνσαν τὸν νεώτερον ἐν τρισὶ νυξὶ διὰ τὴν τοῦ γυναικὸς ἀφίξιν προσκαρτερήσαντα, εἰς ὑπερον δὲ μαχισάμενον τοῖς τὴν περιεργίαν ποιησαμένοις, ὅτι οὐκ ἐπέτυχε. Τοῦτο τρίτον τῷ Ἰωσήφῳ κατηχήσιως ἔργον ἐγίνετο, ὅτι οὐκ ἴσχυσεν, ἐνθα ὄνομα Χριστοῦ καὶ σφραγὶς σταυροῦ, φαρμακείας δύναντες. Οὐ μὴν δὲ ἐπέσθη Χριστιανὸς γενέσθαι.

Θ'. Ἐπειτα φαίνεται αὐτῷ ἐν ὑπνοῖς ὁ Κύριος, φάσκων, ὅτι Ἐγὼ εἰμι Ἰησοῦς, ὃν οἱ σοὶ γονεῖς ἐσταύρωσαν· ἀλλὰ πιστεὺς εἰς ἐμέ. Ὁ δὲ, οὐδ' οὕτω πεισθεὶς, ὑπέπεσε νόσῳ μεγάλῃ, καὶ ἀπηγορεύθη. Ὁ δὲ Κύριος πάλιν ὀπτάνεται αὐτῷ, φήσας αὐτῷ πιστεύειν, καὶ λαθῆσεσθαι. Ὁ δὲ ἐπαγγεῖλάμενος ἀνέσφηλε, καὶ πάλιν ἐνέμενε τῇ σκληραυχείᾳ. Εἰς δευτέραν δὲ πάλιν ὑποπίπτει νόσον, καὶ ὡσαύτως ἀπηγορεύθη. Ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν (24) ὑπὸ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ Ἰουδαίων, τὸ παρ' αὐτῶν αἰετ μυστηριωδῶς γινόμενον παρὰ τούτων ἔχουσε. Τῶν γὰρ νομομαθῶν ἀνὴρ τις πρεσβύτερος ἐλθὼν εἰς τὸ οἶος αὐτοῦ ἀπήγγειλε λέγων ὅτι, *Ἰστοτεὺς Ἰησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου ἡγεμόνος, Υἱὸν Θεοῦ ὄντα, καὶ ἐκ Μαρίας ὑστερον γεγεννημένον, Χριστὸν δὲ ὄντα Θεοῦ, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντα· καὶ ὅτι αὐτὸς ἔρχεται κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς.* Ταῦτα ὁ αὐτὸς Ἰωσήφης ἐν τῇ ὑφῇ γίγσει σαφῶς μοι ἀνήγγειλεν, ὡς φιλαλήθως ἔστιν

(24) Ὑποληφθεὶς δὲ τελευτᾶν. Antea legebatur ὑπολειφθεὶς. Vertit enim Corn. *relictusque velut moriturus.* Nos ex Regio codice ὑποληφθεὶς restitimus. Quod et narrationis series postulat. Neque enim moribundum Judæorum, cognati deseruerant; quos mysticum illud insusurrasse dicit. Ille Epiphanius otiosus quidam nugator nimix credulitatis accusat, quod falsa Judæi unius aut alterius narratione inductus existimaverit, morituris omnibus mysterium illud in aurem immurmurari; scribit enim τὸ

παρ' αὐτῶν αἰετ μυστηριωδῶς μινόμενον [μυσζόμενον]. Verum ut hæc mera fabula sit, nullam omnino sanctissimus Pater culpam hac in re sustinet; qui quod a fide dignis hominibus acceperat, simpliciter, uti narratum sibi erat, nullo suo interposito iudicio retulit. Quid est autem cur de Christo plerosque id sibi Judæorum persuasisse non putemus? Neque enim mentitum fuisse Josephum comitem vel Calvinianus iste nisi impudenter linxerit.

εἰπεῖν. Ἀλλὰ καὶ παρ' ἄλλου τινὸς τὸ τοιοῦτον ἔχουσα ἔτι ὄντος Ἰουδαίου διὰ τὸν τῶν Ἰουδαίων φόβον, ἀναμίστον δὲ Χριστιανῶν πολλάκις διατρίβοντος, καὶ Χριστιανούς τιμῶντός τε καὶ ἀγαπῶντος, συνοδεύσαντός μοι ἐν τῇ ἐρήμῳ τῆς Βαβυλῆ καὶ Ἐφραῖμ ἐπὶ τὴν ὄρεινὴν ἀνερχομένων ἀπὸ τῆς Ἱεριχοῦς, καὶ ἀντιβάλλοντι πρὸς αὐτὸν περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, καὶ αὐτοῦ μὴ ἀντιλέγοντος. Θαυμάζοντι δὲ μοι, καὶ ἐρωτῶντι αὐτὸν τὴν αἰτίαν (ἦν γὰρ καὶ νομομαθὴς καὶ δυνάμενος ἀντιλέγειν), τίνας χάριν οὐκ ἀντιλέγῃ. Ἀλλὰ πείθεσθαι περὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ἀκούων τὰ τοσαῦτα· ἀπεκάλυξέ μοι καὶ οὗτος, ὡς μέλλω· τελευτῆν ἔχουσα παρ' αὐτῶν εἰς ἀκοὴν ὧτις ἐν ψυχῇ μου, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ σταυρωθεὶς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μέλλει σε κρίνειν. Ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τοῦ·, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἐνταῦθα B μοι ἐξ ἀληθινῆς ἀκοῆς παρακείσθω.

P. Ἐτι δὲ ὁ Ἰωσήπος ἐν νόσῳ ἦν, καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου, ὡς προείπον, μετὰ τῶν ἄλλων, ὅτι Ἰησοῦς Χριστὸς σε κρίνει, ἔτι ἐσκληρύνετο. Ὁ δὲ Κύριος πάλιν πρὸς αὐτὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ φιλοανθρωπίαν δι' ὁράματος ἐνυπνίου, Ἰδοὺ, φησὶν, ἰώμαί σε· ἀλλὰ ἀναστὰς πίστευε. Ἀναστὰς δὲ πάλιν ἀπὸ τῆς νόσου, οὐκ ἐπίστευσεν. Ὑγιαίνοντι δὲ αὐτῷ, φαίνεται ὁ Κύριος πάλιν κατ' ὄναρ, ἐγκαλῶν αὐτῷ δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπίστευσεν. Ἐπαγγέλλεται δὲ αὐτῷ λέγων ὁ Κύριος· ὅτι, εἰς πληροφάναν πίστεως, εἰ τι βούλει ἐν ὀνόματί μου θεοσφύειον ἐργάσασθαι, ἐπικάλεσαι, καὶ γὰρ ποιήσω. Μαινόμενος δὲ τις ἦν ἐν τῇ πόλει, ὃς γυμνὸς τὴν πόλιν περιῆει, φημὶ δὲ ἐν Τι- C βεριάδι, καὶ πολλάκις ἐνδιδοσχόμενος τὴν ἐσθῆτα διεβρόχηνεν, ὡς ἔθος τοῖς τοιοῦτοις. Ὁ οὖν Ἰωσήπος, βουλόμενος ἐν πείρᾳ γενέσθαι τοῦ ὁράματος, διατάζων δὲ ἔτι, αἰδοῖ κατείχετο. Παραλαμβάνει τοῦν τοῦτον ἑνδόν, καὶ ἀποκλείσας τὴν θύραν, ὑδωρ τε λαβὼν εἰς τὴν χεῖρα, καὶ σφραγίσας αὐτὸ, ἐβράντισεν ἐπὶ τὸν ἑμμανῆ ἄνθρωπον, φήσας· Ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Ναζωραίου τοῦ σταυρωθέντος ἐξέλθε, τὸ δαιμόνιον, ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ὕγιής γένηται. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, ἀνακράξας μέγα, καὶ χαμαὶ πεσὼν, ἀφρίσας πολλὰ καὶ σπαραχθεὶς, ἔμεινε πολλὴν ὥραν ἀκίνητος. Ἰωσήπος δὲ ὑπενόησε τὸν ἄνθρωπον τεθνάναι. Ὁ δὲ μετὰ ὥραν, διατριψάμενος τὸ πρόσωπον, ἀνέστη· καὶ θεώμενος τὴν ἰδίαν γύμνωσιν, ἑαυτὸν¹ ἐκρυψε, D καὶ τὰς χεῖρας ἐπὶ τῇ αἰσχύνῃ ἐπετίθει, μηκέτι φέρων ἰδεῖν τὴν ἰδίαν γύμνωσιν. Ἰμάτιον δὲ παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἰωσήπου, ἐξ ὧν εἶχεν, ἐνδύθει, εἰς κατάστασιν συνέσεως καὶ σωφρονισμοῦ ἔλθων, τῷ τε ἀνδρὶ πολλὰ εὐχαριστήσας καὶ Θεῷ, γνοὺς, ὅτι δι' αὐτοῦ ἔτυχε τῆς σωτηρίας, ἐν τῇ πόλει διεπρήμιζε τὸν ἄνδρα, καὶ γνωστὴν ἐγένετο τοῖς ἐκείσε Ἰουδαίοις τοῦτο τὸ σημεῖον. Θρύλλος δὲ πολλὸς ἐκολούθησεν ἐν τῇ πόλει, λεγόντων· ὅτι Ἰωσήπος τὰ γαζοφυλάκια ἀνολέας, καὶ εὐρὼν γεγραμμένον τὸ ἔνομα τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀναγνοὺς, σημεῖα μεγάλα ἐργάζεται. Ἦν δὲ ἀληθὲς τὸ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενον, οὐχ ὡς δὲ αὐτοὶ ὑπ-

A nenda serie narrasse. Quod insuper ab alio quopiam accepi, qui Judæus adhuc ob illorum metum erat, atque inter Christianos persæpe degebat, eosque et observabat plurimum et amabat: qui per Bethelis Ephraïmique solitudinem ab urbe Hierichuntis ad montium juga tendenti mihi comitem se itineris adjunxit. Huic ego cum de Christi Domini adventu nonnulla proponerem, nulla in re contradicebat. Qua re plurimum admiratus, quid causæ tandem esset hominem interrogavi (et erat alioqui legis suæ peritus, ac disputandi sane non expertus), cur, inquam, mihi nihil responderet, ac de Christo Jesu Domino nostro mihi consentiret. Ad quæ ille subiecit, moribundum se quandoque a Judæis insusurrari sibi in aurem leviter audisse, Jesus Christus crucifixus Dei Filius de te judicabit. Sed hæc hactenus, quod ad rem præsentem attinet, revera ut accepimus dicta sunt.

X. Redeo jam ad Josephum. Is cum in morbo adhuc esset, et a seniore inter alia hæc quæ diximus inaudisset, Jesus Christus de te judicabit, animum nihilominus obfirmabat. Igitur Dominus pro ingenti suæ erga homines misericordia iterum ei se in somnis objicit, Teque, ait, sanitati restituo; surge, modo, et nunc demum credito. Verum ubi convaleuit, ne tum quidem credidit. Iterum ergo recuperata jam sanitate per visum ei Dominus offertur, et quod nondum credidisset accusat. 134 Inde amplissima quædam promittens sic alloquitur: Ut tibi, inquit, de religionis meæ fide constet, si quod in nomine meo prodigium efficere volueris, meipsum invoca, ego tibi præstabo. Erat in urbe Tiberiade furiosus quidam, nudo corpore circumcursans, qui cum sæpius indueretur, ut ejusmodi hominum mos est, vestes suas lacerabat. In eo Josephus quæ per visum acceperat experiri gestiens, dubitare tamen nonnihil, ac pudore retardari. Confirmato tandem animo intra ædes adducit; et oclusis foribus aquam manibus hauriens, et amentem illum cruce consignatum aspergens: In nomine, inquit, Jesu Nazareni crucifixi exi, dæmon, ab hoc homine, isque sanus esto. Ad hæc ille vociferans et humi procumbens, atque ex ore spumans agens, seseque difanians diu permansit immobilis, ut mortuum jam esse Josephus crederet, donec interjecto horæ spatio vultum perfricans surrexit. Tum se nudum animadvertens occultare, ac manibus pudenda protegere, eo se habitu corporis esse permolestē ferre. Denique veste ab Josepho ex iis quarum copia erat injecta, sibi restitutus animoque compositus magnas illi secundum Deum gratias egit, cujus se beneficio liberatum agnosceret: eundemque tota urbe pervulgavit. Ita Judæorum omnium qui istic erant aures miraculi illius fama pervasit. Ex quo rumor ingens percrebuit, ita illis jactantibus: Josephus aperto gazophylacio scriptum Dei nomen invenit, eoque lecto mirifica por-

¹ γρ. θεατῶμενος. ² γρ. ἐκρυπτε.

tenta ac prodigia facit. Neque falso ista differebantur, etsi non eo quo illi suspicabantur modo contingerant. Interim Josephus inveterata pertinacia obduruerat. Sed clementissimus Dominus, qui sese diligentibus præclara quædam offert consequendæ salutis præsidia, eadem illis impertit, quos æternæ vitæ felicitate dignari constituit.

XI. Per idem tempus cum jam patriarcha Judas (ita enim forte vocabatur) ad robustam ætatem pervenisset, Josephum præmii loco apostolatus (dignitatis id nomen est) honore ac commodis exornat. Inde cum litteris in Ciliciam proficiscitur. Quo cum accessisset, unoquoque ex oppido decumas **135** ac primitias a provincialibus Judæis exigebat. Ac tum casu contigit, ut nescio qua in urbe in vicina ecclesiæ domo diversaretur. Exinde contracta cum B episcopo familiaritate clam ab eo Evangeliorum librum postulat, ac legit. Et quoniam pro ea quam gerebat apostoli functione (ita enim, ut diximus, ea dignitas vocatur) summam præ se gravitatem, atque in constituenda disciplina severitatem ferebat, cui rei præstandæ fuerat electus, ac plerosque synagogis præfectos, et sacerdotes, ac presbyteros et Azanitas, quo nomine diaconos aut ministros appellant, homines improbos in ordinem redegerat ac dignitate privarat, multorum in se convertit odia: qui ut eum ulciscerentur, curiosius explorare et quæ ab illo gererentur inquirere summopere cupiebant. Ob eas igitur causas acutissime tandem odorati ex improvviso impetum in ædes faciunt, atque in ipsa Evangeliorum lectione Josephum opprimunt. Hic libro de manibus erepto hominem corripunt, et ad terram allisum vociferantes, maximisque contumeliis vexantes in synagogam abducunt, virgisque cædunt. Primum hoc ab illo legitimum certamen pro fide susceptum. Ad hæc accurrit urbis episcopus, eumque ex illorum manibus eripit. Alias deinde cum iter agentem offendissent, sic enim ipse narrabat, in Cydnum abjiciunt; atque illum impetu fluminis abreptum ac sub aquas demersum periisse rati magnopere gavisii sunt. Sed is servatus postea celesti lavatione dignatus est. Hinc ad comitatum proventus ad Constantini imperatoris amicitiam pervenit, eique quidquid sibi acciderat exposuit; principem se Judæos inter dignitatis locum habuisse; sed visa sibi frequentia divinitus oblata, invitante Domino, ut ad fidei cognitionisque suæ sanctissimam sortem ac salutem sese transferret. At optimus imperator, Christique revera servus, et divino quodam inter principes ardore post Davidem, Ezechiam, et Josiam æstuans, hoc illi dignitatis præmii, quod paulo ante retulimus, contulit, comitemque fecit, jubens insuper ut quidquid vellet optaret. **136** Ille nihil aliud nisi hoc unum maxi-

A ενόουν. Ἐπὶ δὲ ἐπέμεναν Ἰωσήπος σκληρυνόμενος τῇ καρδίᾳ. Ἀλλὰ ὁ φιλόανθρωπος θεὸς, προφάσεις ἀειδιδοὺς σωτηρίας τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτὸν ἀγαθὰς, ταύτας παρέχει τοῖς εἰς ζωὴν καταξιουμένοις ἀνθρώποις.

IA'. Συμβέβηκε γὰρ αὐτὸν τὸν Ἰωσήπον μετὰ τὸ ἀδρυνοῦναι Ἰουδαν τὸν πατριάρχην, ὃν προεῖπομεν (τάχα γὰρ οὕτως ἐλέγετο), ἀμοιβῆς ἕνεκα γέρας τῷ Ἰωσήπῳ τῆς ἀποστολῆς δοῦναι τὴν ἐπικαρπίαν. Καὶ μετ' ἐπιστολῶν οὗτος ἀποστέλλεται εἰς τὴν Κιλικίαν γῆν. Ὁς, ἀνελθὼν ἐκεῖσε, ἀπὸ ἐκάστης πόλεως τῆς Κιλικίας τὰ ἐπιδέχματα καὶ τὰς ἀπαρχὰς παρὰ τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἰουδαίων εἰσέπραττεν. Ἐν τούτῳ δὲ τῷ καιρῷ κατάγεται πλησιαιτέρον τῆς ἐκκλησίας, οὐκ οἶδ' εἰπεῖν ἐν ποίᾳ πόλει. Φιλιούται δὲ τῷ ἐκεῖσε ἐπισκόπῳ, ὃς λεληθότως ἤτησε παρ' αὐτοῦ τὰ Εὐαγγέλια, καὶ ἀνέγνω. Ἐπεὶ οὖν, οἷα ἀπόστολος (οὕτως γὰρ παρ' αὐτοῖς, ὡς ἔφην, τὸ ἀξίωμα καλεῖται), ἐμβριθέστατος καὶ καθαρεύων δῆθεν τὰ εἰς κατάστασιν εὐνομίας, οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος (25), πολλοὺς τῶν κακῶν κατασταθέντων ἀρχισυναγῶγων, καὶ ἱερέων, καὶ πρεσβυτέρων, καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς (26) διακόνων ἐρμηνευομένων ἢ ὑπηρετῶν, καθαιρῶν τε καὶ μετακινῶν τοῦ ἀξιώματος ὑπὸ πολλῶν ἐνεχοῦντο, οἵτινες ὥσπερ ἀμύνεσθαι αὐτὸν πειρώμενοι πολυπραγμονεῖν τοῦτον καὶ ἰχνηλατεῖν τὰ παρ' αὐτοῦ γινόμενα οὐ μικρῶς ἐσπούδαζον. Διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν πολυπραγμονήσαντες, ἀθρόως εἰσέφρησαν εἰς αὐτὸν τὸ αὐτοῦ ἐφέστιον, καὶ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν τὰ Εὐαγγέλια διερχόμενον· τὴν τε βίβλον κατέχουσιν, τὸν δὲ ἄνδρα ἀρπάζουσιν, σύροντες χαμαὶ, καὶ βοῶντες, καὶ αἰκίας ἐπιφέροντες οὐ τὰς τυχοῦσας, ἀπάγουσι μὲν εἰς τὴν συναγωγὴν, καὶ μαστιζοῦσι τοῦτον, καὶ κατὰ τὸν νόμον οὗτος αὐτῷ πρῶτος ἄγων γίνεται. Ἐπίστη δὲ ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως, καὶ ἀφείλετο αὐτόν. Ἄλλοτε δὲ καταλαμβάνουσιν αὐτὸν ἐν ὁδοπορίᾳ τινί, ὡς ἡμῖν ὑφηγήσατο, καὶ ῥίπτουσιν αὐτὸν εἰς Κύδνον τὸν ποταμόν. Τῷ δὲ ρεύματι αὐτὸν ἄρπαγέντα ἐτόπασαν, μὴ πῃ ἄρα ἔλωεν ὑποβρύχιος γενόμενος τοῖς ὕδασι· καὶ ἔχαιρον ἐπὶ τούτῳ. Ὁ δὲ μικρῷ ὕστερον λουτροῦ ἁγίου καταξιοῦται· ἐσώθη γάρ. Ἀνεῖσι δὲ ἐπὶ τὸ κομητῆτον, καὶ βασιλεῖ Κωνσταντίνῳ φιλιούται, καὶ ἀνέθετο αὐτῷ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἅπαντα, ὡς ἦν τῶν κατ' Ἰουδαίους ἐξοχωτάτης ἀξίας, καὶ ὡς αἱ θεοπίται αὐτῷ πάντῃ ἐφαίνοντο, Κυρίου αὐτὸν προσκαλουμένου εἰς τὴν ἁγίαν κλήσιν καὶ σωτηρίαν τῆς κατ' αὐτὸν πίστεως τε καὶ γνώσεως. Ὁ δὲ ἀγαθὸς βασιλεὺς, δοῦλος ὢν Χριστοῦ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ τὸν κατὰ θεὸν ζῆλον ἐν βασιλεῦσι μετὰ Δαβὶδ καὶ Ἐζεκίαν καὶ Ἰωσίαν κεκτημένος γέρας αὐτῷ δίδωσιν, ὡς ἤδη προεῖπον, ἀξιώματος ἐν τῇ αὐτοῦ βασιλείᾳ. Κόμητα

¹ γρ. ἀρπαγέντα.

(25) Οὕτως ἐπιτελεῖν προβαλλόμενος. Variis modis explicari verba ista possunt: sive eo sensu, quem reddidimus; sive quem Cornarius expressit: Sic enim se facere prætendebat.

(26) Καὶ Ἀζανιτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς. Judæi γῆν vocant synagogæ ministrum, vel ædituum. Vide Eliam in *Thisbi*.

γὰρ αὐτὸν κατέστησε (27), φήσας αὐτῷ αἰτεῖν πάλιν ὃ βούλεται. Ὁ δὲ οὐδὲν ἤτήσατο πλὴν τοῦτο μέγιστον χάρισμα τυχεῖν παρὰ τοῦ βασιλέως, τὸ ἐπιτραπῆναι, καὶ διὰ προστάγματος βασιλικοῦ οἰκοδομῆσαι Χριστῷ ἐκκλησίαν ἐν ταῖς πόλεσι καὶ κώμαις τῶν Ἰουδαίων. Ἐνθα τις οὐδέποτε ἔχουσιν οἰκοδομῆσαι ἐκκλησίας, διὰ τὸ μήτε Ἑλλήνα μήτε Σαμαριτὴν μήτε Χριστιανὸν μέσον αὐτῶν εἶναι. Τοῦτο δὲ μάλιστα ἐν Τιβεριάδι, καὶ ἐν Διοκαισαρείᾳ, τῇ καὶ Σεπφουρίν, καὶ ἐν Ναζαρέτ, καὶ ἐν Καφαρναούμ, φυλάσσεται παρ' αὐτοῖς τοῦ μὴ εἶναι τινα ἄλλου ἰθύνου.

III. Λαθὼν δὲ ὁ Ἰωσήπος τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐξουσίαν μετὰ τοῦ ἀξιωματοῦ ἐπὶ τὴν Τιβεριάδα ἔκειν, ἔχων καὶ ἐπιστολάς ἀπὸ τῶν βασιλικῶν ἀναλίσκειν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὧνίοις παρὰ τοῦ βασιλέως τιμημένος. Ἀρχεται γοῦν ἐν Τιβεριάδι κτίζειν. Ναὸς δὲ μέγιστος ἐν τῇ πόλει προὑπῆρχε· τάχα, οἶμαι, Ἀδριάνειον τοῦτο ἑκάλουν. Ἀτελὲς δὲ τοῦτο τὸ Ἀδριάνειον διαμένον τάχα οἱ πολλοὶ εἰς δημόσιον λουτρὸν ἐπειρῶντο ἐπισχευάσαι. Ὅπερ εὐρὼν ὁ Ἰωσήπος ἐκ τούτου τὴν πρόφασιν ἔσχε. Καὶ ὡς ἔδη εὐρίε διὰ τετραπύλων λίθων τετραπύλων, ἕως ὕψους τινὸς ἀνεγχερμένον, ἐνταῦθεν ἀρχεται ποιεῖσθαι τῆς ἐκκλησίας τὴν ἐπιμέλειαν. Ἀσέβητος δὲ ἦν χρεῖα καὶ τῆς ἄλλης βλῆς. Καμένους τοίνυν ἔξωθεν τῆς πόλεως πολλὰς προσέταξε γενέσθαι, τάχα τὸν ἀριθμὸν ἐπὶ ἑξήκοντα καὶ ἐπιχωρίως ταύτας καλοῦσιν. Οἱ δὲ δεινοὶ, καὶ πρὸς πᾶν ἐπιχείρημα εὐτολμοὶ Ἰουδαῖοι, τῆς παρ' αὐτοῖς αἰετὶ γινομένης μαγανείας οὐκ ἀπέχοντο. Μαγείαις γάρ τισι καὶ περιεργίαις τὸ πῦρ καταδῆσαι οἱ γενναῖοι Ἰουδαῖοι ἐπετρέψαν· ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἔχουσιν. Ἦργει γοῦν τὸ πῦρ, καὶ οὐκ ἐπραττεν, ἀλλὰ τῆς ἰδίας, ὡς εἰπεῖν, φύσεως ἐκτὸς ἐγένετο. Ὡς δὲ οἱ τὴν καυστικὴν ὕλην παραβάλλειν τῷ πυρὶ ἐπιτεταγμένοι, φημὶ δὲ βρώπακος, εἴτ' οὖν φεύγοντα, παραθέντες οὐκ ἐνέργουν, τῷ Ἰωσήπῳ τὸ πραχθὲν ἐσήμαναν. Διηγεῖς οὖν τὴν φρένα ὁ ἀνὴρ, καὶ ζήλω ἀρθεὶς τῷ πρὸς τὸν Κύριον, ἔδραμεν ἔξω τῆς πόλεως· καὶ ὕδωρ χιλεύσας ἐνεχθῆναι ἐν ἄγγει, ἐν καμφάκῃ φημὶ, κακούδιον δὲ τοῦτο (28) οἱ ἐπιχώριοι καλοῦσι, λαθὼν τὸ αὐτὸ ἄγγος τοῦ ὕδατος ἐν-

A mi beneficii loco postulavit, sibi ut in Judæorum pagis omnibus et oppidis exstruendarum in Christi honorem ecclesiarum potestas imperatoris edicto fieret. Quibus in locis nemo unquam ecclesias ædificare potuerat; quod nullus inter eos neque gentilis, neque Samaritanus, neque Christianus habitaret. Præsertimque Tiberiade, Diocæsareæ, quæ et Sephurim dicitur, Nazareti, Capharnaûmi, ubi diligenter hoc observant, nemo ut gentis alterius domicilium illic habeat.

XII. At Josephus acceptis cum ea potestate ac dignitate litteris Tiberiadem perrexit, unaque, et diplomata secum attulit, quibus impensas e fisco caperet, cum privatim ipse stipendia ex eodem acciperet. Igitur Tiberiade ecclesiam ædificare coepit. Erat in eadem urbe templum ingens olim exstructum, quod Adrianum, nisi fallor, appellabant. Quod cum imperfectum hactenus mansisset, oppidani publicas in balneas commutare studebant. Hoc Josephus nactus, ad id quod animo conceperat accommodare instituit. Et ut quadrato lapide quaternum cubitorum certam ad altitudinem erectum invenerat, veteri structuræ novam ecclesiæ molem imponere statuit. Ad id calce viva opus erat, reliquæque omni materia. Igitur caminos extra urbem fieri non paucos imperat, septenos circiter, quos vulgo fornaces nominant. Sub hæc Judæi ad audenda quælibet projecti ad usitata ei genti maleficia confugiant. Etenim magicis carminibus ac præstigiis vim ignis impedire egregii homines aggressi sunt; sed non perpetuo potuerunt. At initio tamen cessabat ignis, nihilque coquebat, naturæ suæ velut officio destitutus. Tum qui suppeditando igni pabulo, virgultis scilicet ac fructibus erant appositi, cum nihil se proficere animadverterent, rem ad Josephum deferunt. Pupugit ea res hominem, statimque coelesti in Dominum ardore succensus extra urbem advolat; aquam postulat; affertur in æneo vase, quod campsacen vulgo, illic caenbium vocant. Eo coram omnibus accepto (nam

(27) *Κόμητα γὰρ αὐτὸν κατέστησε.* Comitum dignitas nudus sine magistratu ac functione plerumque titulus fuit; ut ex Theodosiano codice constat. Hanc Constantinus plerisque, ut refert Eusebius, concessit. Eadem per honorarios codicillos a principe conferebatur. Qua de re ad Themistii orat. iv pluribus disputavimus, ubi ejusmodi codicilli δέλτοι σφυρηλάτοι appellantur a Themistio. In quo ridicula est anonymi conjectoris, qui de suburbicariis nuper scripsit, oscitantia cum pari impudentia conjuncta. Scripserat Themistius oratione illa iv, pag. edit. nostræ 117, se, cum posset omnibus illis ex imperatoris liberalitate commodis, ac voluptatibus, deliciisque perfrui, ὅποσα ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις, hoc est, quæ tabulas illas consequuntur malleo ductiles, communibus illis fructibus fuisse contentum, quos cives ceteri publicis tessaris atque imperatoris largitione consequerentur. Hoc in loco δέλτους σφυρηλάτους conjector nihil aliud quam tesseras esse contendit. Verum quid esse potest absurdius, quam ex tessaris illis frumentariis crederem μικρόν illum κατάλογον τῆς τροφῆς, καὶ τῆς ἐκπαίδεως redundare posse? Præsertim cum, uti

dixi, tesserarum illa commoda, quæ cum cæteris communia caperet, illis opponat, quæ ταῖς δέλτοις ἀκολουθεῖ ταῖς σφυρηλάτοις. Age vero; cum orat. vi, pag. 166, negat ἐπὶ ταύτῃ τῇ δέλτῳ, quæ πολιτρχεῖν, hoc est urbis præfecturam, obtinuerat, gloriari sese; sed de alia potius, ἣν οὐκ ἐποίησαν ἀξίφαντοὶ οὐδὲ χρυσοῦχοι, hoc est imperatoris filio, quem parens fidei suæ commiserat, estne ut frumentariam tesseram conjector hic somniet? Ut ad Josephum redeam, confer cum hoc loco quæ Eusebius ii et iii *De vita Constantini* refert, quanto hic constituendarum ubique ecclesiarum studio flagraverit, utque easdem publicis sumptibus exædificari voluerit.

(28) *Κακούδιον δὲ τοῦτο.* Forte Κουκούμιον. Habes hic aquæ benedictione consecratæ usum insignem atque fructum. Cui, cum hæc scriberem, affine quiddam ac geminum occurrit apud Photium, num. 96, ex Georgio Alexandrino in *Actis sancti Chrysostomi*. Ubi inter cætera Euclie ejusdem filium refert, a B. Chrysostomo aquæ, cui signum crucis impresserat, aspersione desperatissimo a morbo liberatum.

ad hoc spectaculum Judæorum turba convenerat, ut rei eventum, ac quid tandem Josephus ageret viderent), **137** crucis signum super illud digito ducit, ac Jesu nomen invocans magna voce sic loquitur: In nomine Jesu Nazareni, quem mei pariter atque horum omnium, qui hic astant, majores in crucem egerunt, hæc aqua vim habeto ad magicas artes, maleficiaque omnia restinguenda, quæ isti compararunt, ab eademque vis igni sua restituatur, quo Domini domus absolvi possit. His dictis, fornacibus singulis aquam aspergit. Ita dissolutis præstigiis coram omnibus, ignis effervuit. Quo miraculo commota turba magnis vocibus exclamavit: Unus est Deus, qui Christianos adjuvat; itaque discessit. Ac sæpe alias vexantibus Judæis tandem veteris templi partem extruxit, in eaque parvam ecclesiam condidit. Post inde discedens Scythopoli consedit. Diocæsareæ porro aliisque in oppidis postremo ecclesias ædificavit. Ad hæc obiter narranda digressi fuimus, eorum occasione librorum, qui apud Judæos translati reperiuntur, cujusmodi est Joannis Evangelium, et apostolorum Actus Hebraice conversi. Sed de hac historica relatione hactenus.

XIII. Nunc ad inchoatam de Ebionitis narrationem regredior. Siquidem ob Matthæi Evangelium co delapsa est oratio, ut ad eam quæ ad aures nostras pervenerat historiam enarrandam necessario sese converteret. Igitur in eo, quod penes illos est, Matthæi Evangelio, quanquam ne integrum quidem illud habent, sed adulteratum ac mutilum, idque ipsum Hebraicum vocant, ita scriptum est: Fuisse certum hominem, nomine Jesum, annorum circiter triginta, qui nos elegerit; qui Capharnaum veniens in Simonis, cognomine Petri, ades ingressus est, aperteque ore suo dixit: Cum secundum Tiberiadis locum transirem, Joannem et Jacobum Zebedæi filios elegi, et Simonem, et Andream, et Thaddæum, et Simonem Zeloten, et Judam Iscarioten, et te Matthæum ad telonium sedentem vocavi, ac me ipse secutus es. Volo itaque duodecim vos apostolos esse ad testimonium Israelis. Et erat Joannes baptizans, et exierant ad eum Pharisei, **138** et baptizati sunt, et omnis Hierosolyma. Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum et zonam pelliceam circa lumbos suos: et cibus ejus erat mel silvestre, cujus sapor erat mannae similis, velut lagani frixi cum oleo. Quod eo faciunt, ut veritatis sermonem in mendacium commutent, et pro eo quod est ἀκριδᾶς, hoc est locustas, ἐγχριδᾶς, hoc est epichyta mellita substituant. Porro Evangelium illorum sic incipit: Factum est in diebus Herodis regis Judææ, ut veniret Joannes ba-

(29) Οὗ ἡ γεῖσις ἦν τοῦ μάννα. Qui tam absurda interpretatione suum huic loco faciebant hæretici, ad ea respiciebant, quæ Exod. xvi et Num. xii, de manna leguntur: cujus gustus fuisse dici-

A ὅπῃον πάντων (συνηθροίσθη δὲ πλῆθος Ἰουδαίων ἐπὶ τὴν θέαν, τὸ ἀπεθεσόμενον ἰδεῖν σπουδάζοντες, καὶ ὃ τι ἐπιχειρήσειεν Ἰωσήπος πράττειν), μεγάλη τῇ φωνῇ ὁ ἀνὴρ σταυροῦ σφραγίδα ἐπιθεὶς τῷ ἄγγει διὰ τοῦ ἰδίου δακτύλου, καὶ ἐπικαλεσάμενος τὸ ὄνομα Ἰησοῦ, εἶπεν οὕτως· Ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ τοῦ Ναζωραίου, οὗ ἐσταύρωσαν οἱ πατέρες μου καὶ τούτων πάντων τῶν περιεστώτων, γένηται δύναμις ἐν τούτῳ τῷ ὕδατι εἰς ἀθέτησιν πάσης φαρμακείας καὶ μαγείας. Ἦς οὗτοι ἐπραξεν, καὶ εἰς ἐνέργειαν δυνάμεως τῷ πυρὶ εἰς τὸ ἐπιτελεσθῆναι τὸν οἶκον Κυρίου. Καὶ οὕτως λαμβάνει τὸ ὕδωρ ἐν τῇ χειρὶ, καὶ βαίνει ἐκάστῳ φούρνακι ἐκ τοῦ ὕδατος. Καὶ ἀνελύετο μὲν τὰ φάρμακα, τὸ πῦρ δὲ ἐνώπιον πάντων ἀνεβλύστανεν. Οἱ δὲ παρόντες ὄχλοι, κραυγάζαντες, Ἐἰς Θεὸς ὁ βοηθῶν τοῖς Χριστιανοῖς, ἀνεχώρησαν. Πολλάκις δὲ κακούτων τὸν ἄνδρα ἐκείνων, εἰς ὑστερον μέρος τι τοῦ νοῦ ἐν Τιβεριάδι οἰκοδομήσας, καὶ μικρὰν ἐκκλησίαν ἀποτελέσας, οὕτως ἐκείθεν ἀνεχώρησεν. Ἐν Σκυθοπόλει δὲ ἐλθὼν, κατέμεινεν. Ἐν Διοκαιοπαρίῃ δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ τελείως ῥυκοδόμησε. Ταῦτα δὲ πραχθέντα, καὶ ἐνταῦθά μοι ἐπιμνησθέντα ἔνεκεν τῆς τῶν βίβλων ἐρμηνείας, πῶς ἀπὸ Ἑλληνίδος τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον εἰς Ἑβραῖδα μετέπεσε, καὶ αἱ Ἠράξεις τῶν ἀποστόλων, ἕως ὧδε τὰ τῆς ἱστορίας καὶ ὑφηγήσεως ἔχουσιν.

II'. Ἐπάνειμι δὲ τὴν κατὰ Ἐβλιωνοῦ ποιούμενος ἀκολουθίαν. Διὰ γὰρ τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον προῖων ὁ λόγος τὴν ἀκολουθίαν εἰς ἡμᾶς ἐλθούσης γνώσεως παρατίθεσθαι ἔνάγκασεν. Ἐν τῷ γοῦν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ κατὰ Ματθαῖον ὀνομαζομένῳ, οὐχ ὅλῳ δὲ πληρετέατῳ, ἀλλὰ νειόθενμένῳ, καὶ ἡρωτηριασμένῳ, Ἑβραϊκὸν δὲ τοῦτο καλοῦσιν, ἐμφέρεται, ὅτι Ἐγένετο τις ἀνὴρ ὀνόματι Ἰησοῦς, καὶ αὐτὸς ὥς ἑτῶν τριάκοντα, ὃς ἐξελεξάτο ἡμᾶς. Καὶ ἐλθὼν εἰς Καφαρναούμ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν Σίμωνος τοῦ ἐπικληθέντος Πέτρου, καὶ ἀνοίξας τὸ στόμα αὐτοῦ εἶπε, Παρερχόμενος παρὰ τὴν λίμνην Τιβεριάδος ἐξελεξάμην Ἰωάννην καὶ Ἰάκωβον υἱοὺς Ζεβεδαίου, καὶ Σίμωνα, καὶ Ἀνδρέαν, καὶ Θαδδαῖον, καὶ Σίμωνα τὸν Ζηλωτὴν, καὶ Ἰούδαν τὸν Ἰσκαριώτην, καὶ σὺ τὸν Ματθαῖον καθεζόμενον ἐπὶ τοῦ τελωνίου ἐκάλεσα, καὶ ἡκολούθησάς μοι. Ὑμᾶς οὖν βούλομαι εἶναι δεκαδύο ἀποστόλους, εἰς μαρτύριον τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων, καὶ ἐξῆλθον πρὸς αὐτὸν Φαρισαῖοι, καὶ ἐβαπτίσθησαν, καὶ πάντα Ἱεροσόλυμα. Καὶ εἶχεν ὁ Ἰωάννης ἑνδυμα ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ ζώην δερματίνην περὶ τὴν ὀσφύν αὐτοῦ· καὶ τὸ βρώμα αὐτοῦ, φησὶ, μέλι ἀγρίον, οὗ ἡ γεῖσις ἦν τοῦ μάννα (29), ὡς ἐγχεῖς ἐν ἑλαίῳ· ἵνα δῇθεν μεταστρέψωσι τὸν τῆς ἀληθείας λόγον εἰς ψεῦδος, καὶ ἀντὶ ἀκριδῶν ποιήσωσιν ἐγχριδᾶς ἐν μέλιτι. Ἢ δὲ ἀρχὴ τοῦ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίου ἔχει, ὅτι Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ἠρώδου τοῦ βασιλέως τῆς Ἰουδαίας, ἦλθεν Ἰωάννης βαπτίζων

tur, ὡς ἐγχεῖς ἐν ἑλαίῳ. Sed nec minus ridicule nostri temporis hæretici quidam vocem ἀκριδᾶς depravare cōnati sunt.

βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ Ἰορδάνῃ ποταμῷ, ὃς ἔλεγτο εἶναι ἐκ γένους Ἀαρὼν τοῦ ἱερέως, παῖς Ζαχαρίου καὶ Ἐλισάβετ, καὶ ἐξήρχοντο πρὸς αὐτὸν πάντες. Καὶ μετὰ τὸ εἰπεῖν πολλὰ, ἐπιφέρει, ὅτι, Τοῦ λαοῦ βαπτισθέντος, ἦλθε καὶ Ἰησοῦς, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου. Καὶ ὡς ἀνῆλθεν ἀπὸ τοῦ ὕδατος, ἦνοιγθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ εἶδε τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ τὸ ἅγιον ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθούσης καὶ ἐπισελθούσης εἰς αὐτόν. Καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, λέγουσα· Σὺ μου εἶ ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ἡδόκησα· καὶ πάλιν· Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ εὐθὺς περιέλαμψε τὸν τόπον φῶς μέγα. Ὁ ἰδὼν, φησὶν, ὁ Ἰωάννης λέγει αὐτῷ· Σὺ τίς εἶ, Κύριε; Καὶ πάλιν φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ πρὸς αὐτόν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἡδόκησα. Καὶ τότε, φησὶν, ὁ Ἰωάννης προσηύδα αὐτῷ· Εἰγε· Δέομαι σου, Κύριε, σὺ με βάπτισεν. Ὁ δὲ ἐκώλυεν αὐτῷ, λέγων· Ἄφες, ὅτι οὕτως ἐστὶ πρόπον πληρωθῆναι πάντα.

ΙΔ'. Ὅρα δὲ τὴν παρ' αὐτοῖς παραπειποιημένην πανταχόθεν διδασκαλίαν, πῶς πάντα χωλὰ, λοξὰ, καὶ οὐδεμίαν ὀρθότητα ἔχοντα. Ὁ μὲν γὰρ Κήρινθος καὶ Καρποκράτης, τῷ αὐτῷ χρώμενοι δῆθεν παρ' αὐτοῖς Εὐαγγελίῳ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου διὰ τῆς γενεαλογίας, βούλονται παριστῆναι ἐκ σπέρματος Ἰωσήφ καὶ Μαρίας εἶναι τὸν Χριστόν. Οὗτοι δὲ ἄλλα τινὰ διανοοῦνται. Παραχόφαντες γὰρ τὰς παρὰ τῷ Ματθαίῳ γενεαλογίας, ἀρχονται τὴν ἀρχὴν ποιῆσθαι, ὡς προείπον, λέγοντες, ὅτι Ἐγένετο, φησὶν, ἐν ταῖς ἡμέραις Ἡρώδου βασιλέως τῆς Ἰουδαίας ἐπὶ ἀρχιερέως Καϊάφα, ἦλθε τις Ἰωάννης ὀνόματι βαπτίζων βάπτισμα μετανοίας ἐν τῷ ποταμῷ Ἰορδάνῃ, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐπειδὴ γὰρ βούλονται τὸν μὲν Ἰησοῦν ὄντως ἄνθρωπον εἶναι, ὡς προείπον, Χριστὸν δὲ ἐν αὐτῷ γεγενῆσθαι τὸν ἐν περιστερᾷ καταβιβήκοτα, καθάπερ ἦδη καὶ παρ' ἄλλαις αἰρέσεσιν εὐρίσκομεν συναφθέντα αὐτῷ, καὶ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστὸν ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς γεγεννημένον. Πάλιν δὲ ἀρνοῦνται εἶναι αὐτὸν ἄνθρωπον δῆθεν ἀπὸ τοῦ λόγου, οὗ εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ ἐν τῷ ἀναγγελλῆναι αὐτὸν, ὅτι Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοί σου ἔξω ἑστῆκασιν, ὅτι Τίς μου ἐστὶ μήτηρ καὶ μου ἀδελφοί; Καὶ ἐκτείνας ἐπὶ τοὺς μαθητάς τὴν χεῖρα, ἔφη· Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀδελφοί μου καὶ ἡ μήτηρ, οἱ ποιοῦντες τὰ θελήματα τοῦ Πατρὸς μου. Ἐνταῦθεν, ὡς ἔφην τῆς πάσης κωδείας μεμαστωμένος ὁ Ἐβίων διὰ πολλῶν μορφῶν ὑποφαίνει ἑαυτόν· ὡς εἶναι τεράστιον κατὰ τὰ ἄνω μοι προδεδηλωμένα.

ΙΕ'. Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ (30) βίβλοις, δῆθεν ταῖς Περιόδοις καλουμέναις Ἡέτρον, ταῖς διὰ Κλήμεντος γραφεῖσαις, νοθεύσαντες μὲν τὰ ἐν αὐταῖς, ὀλίγα δὲ ἀληθινὰ ἔχοντες, ὡς αὐτὸς Κλήμης αὐτοὺς κατὰ πάντα ἐλέγχει, ἀφ' ὧν ἔγραψεν Ἐπι-

¹ Supple εἶδει. ² Matth. xii, 47-50.

(30) Χρῶνται δὲ καὶ ἄλλαις τισὶ. De libro, qui *Periodes Hētrou* inscriptus erat, meminit Athanasius Sgm. et inter apocrypha cum aliis recenset. Vel

ptizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio, quem ferebant ex genere esse Aaronis sacerdotis, filius Zachariæ et Elizabethæ, et egrediebantur ad illum omnes. Tum longe postea subjungit: Baptizato populo venit et Jesus, et a Joanne baptizatus est. Cumque ascendisset ex aqua, aperti sunt cœli, et vidit Spiritum Dei sanctum columbæ species descendens et intrantis in sese. Et vox reddita de cœlo dicens: *Tu es Filius meus dilectus, in te mihi complacui*. Et iterum: *Ego hodie genui te*. Statimque eo in loco lux ingens affulsit. Qua conspecta Joannes sic eum alloquitur: *Tu quis es, Domine?* Rursumque lapsa vox de cœlo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*. Ad hæc Joannes ad ejus pedes accidens: *Quæso, inquit, Domine, tu me ipse baptiza*. At ille prohibebat eum dicens: *Sine; ita enim decet nos implere omnia*.

XIV. Vide quam sit eorum undequaque depravata doctrina; quam claudicantia, distortaque sint omnia, nec recti quidquam contineant. Cerinthus enim et Carpocrates eodem Matthæi, ut quidem volunt, Evangelio freti, ex ejus initio Christique genealogia probare nituntur, Christum e Josephi et Mariæ semine esse procreatum. Illi contra aliud omnino statuunt. Nam omni illa genealogia amputata, inde unde diximus initium deducunt: Factum est in diebus Herodis regis Judææ, sub principe sacerdotum Caiapha, ut veniret quidam, Joannes nomine, baptizans baptismo pœnitentiæ in Jordane fluvio, etc. Quandoquidem Jesum, ut diximus, merum hominem existisse putant, in eoque **139** resedisse Christum, qui columbæ specie sit illapsus, cum eoque conjunctus; id quod aliis insuper hæresibus placuisse reperio; ita Jesum ipsum esse Christum ex utriusque parentis semine prognatum. Rursum vero non hominem esse Christum ex hoc ejus responso colligunt, quod, cum renuntiatum e-¹set: *Ecce mater tua et fratres tui foris stant*, hunc in modum reddidit: *Quæ est mater mea, et fratres mei? et extendens manum in discipulos dixit: Illi sunt fratres mei, et mater mea, qui faciunt voluntatem Patris mei*². Hinc ille præstigiis instructus Ebion varias se in larvas atque effigies deformat, ut ex iis quæ initio dicta sunt tetrum et horribile quoddam esse monstrum appareat.

XV. Sunt et alii libri quibus utuntur, velut *Petri circuitus* a Clemente conscripti, quo in libro paucis veris relictis cætera supposuerunt: quemadmodum Clemens ipse omnibus illos modis redarguit iis *Epistolis circularibus*, quæ ab eo scriptæ in

uti sunt *Περίοδοι Πέτρου*, *Περίοδοι Ἰωάννου*, *Περίοδοι Θωμᾶ*, *Εὐαγγέλιον κατὰ Θωμᾶ*, *Διδαχὴ ἀποστόλων*, *Κλημεντία*, etc. [Vide *Patr. Gr.* i. l. et II.]

sacrosanctis ecclesiis leguntur. Ex quibus constat longe ab iis quæ in *Circuitibus* illis sub ejus nomine adulterina exstant, illius fidem ac sermonem abhorruisse. Etenim virginitatem Clemens edocuit, isti repudiant: ille Eliam Davidem et Sampsonem omnesque prophetas commendat; Ebionitæ detestantur. Quare in *Circuitibus* istis suum ad institutum accommodarunt omnia, ac de Petro plurima mendacia confinxerunt. Cujusmodi est inter cætera, quotidie illum castimonie causa lavisse, quod isti facere consueverunt. Tum ab animalis omnibus et carnibus, reliquoque omni, quod carne constet, abstinuisse; quoniam ab iis tam Ebion olim, quam hodie Ebionitæ omnes abhorrent. Cumque aliquem ex illis interrogaveris, cur tandem ab animalis sese contineat, aliud nihil præter hoc imperitum et insulsum excipiet, quod illa e corporum coitu concubituque gignantur, se idcirco non vesci. Ex quo illud consequens est, hos ipsos qui ex eodem viri semineque complexu nati sunt, abominandos esse, si vera sunt quæ ex ore suo stulte ac ridicule vomuerunt.

XVI. Cæterum baptismo quoque præter quotidianum initiantur, et ex Christianorum Ecclesiarumque imitatione mysteria quædam quotannis celebrant, **140** in quibus panes azymos, et ad alteram mysterii partem meram aquam adhibent. Duos, ut jam dixi, a Deo constitutos asserunt, Christum et diabolum. Quorum illi futuri, huic præsentis sæculi potestas est commissa, idque adeo Omnipotentis illius mandato ad ejusque postulationem esse factum. Ob id Jesum ex virili semine productum affirmant, et electum; itaque Dei Filium appellatum ab eo Christum, qui in ipsum columbæ figura de cælo delapsus est. Negant vero a Deo illum esse Patre genitum, sed tanquam unum ex archangelis creatum, et iis tamen majorem; qui et angelis, et universis quæ sunt ab Omnipotente condita dominetur, et in hunc orbem venerit, atque hoc, quod est in illorum Evangelio, docuerit: Ego, inquit, ad abroganda sacrificia veni, et nisi sacrificare desieritis, Dei in vos ira non cessabit: Ejusmodi ergo illorum instituta sunt. Præterea apostolorum alios Actus circumferunt, in quibus plurima sunt impietatis illorum vestigia; hujusque potissimum auctoritate libri ad oppugnandam veritatem armantur. Quippe certos illic gradus, in iisque Jacobi narrationes quasdam explicant, quibus adversus templum et sacrificia, ignemque qui est in altari declamans inducitur.

Accedunt et alia quamplurima longe stolidissima. Ut vel Paulum ipsum illic accusare non erubuerint mendacissimis quibusdam sermonibus, quos falsorum ex illo grege apostolorum error atque improbitas excogitavit. Siquidem Tarsensem illum no-

στολῶν ἐγκλημάτων τῶν ἐν ταῖς ἀγίαις ἐκκλησίαις ἀναγινωσκομένων, ὅτι ἄλλον ἔχει χαρακτήρα ἢ αὐτοῦ πίστις καὶ ὁ λόγος παρὰ τὰ ὑπὸ τούτων εἰς ὄνομα αὐτοῦ ἐν ταῖς *Περὶόδοις* νενοθευμένα. Αὐτὸς γὰρ παρθενίαν διδάσκει, καὶ αὐτοὶ οὐ δέχονται. Αὐτὸς γὰρ ἐγκωμιάζει Ἡλίαν καὶ Δαβὶδ καὶ Σαμψὼν καὶ πάντας τοὺς προφῆτας, οὓς οὗτοι βδελύσσονται. Ἐν ταῖς οὖν *Περὶόδοις* τὸ πᾶν εἰς αὐτοὺς μετένεγκαν καταψευδόμενοι Πέτρου κατὰ πολλοὺς τρόπους, ὡς αὐτοῦ καθ' ἡμέραν βαπτίζομένου ἀγνισμοῦ ἕνεκεν, καθάπερ καὶ οὗτοι ἐμφύχων τε τὴν αὐτὴν ἀπέχεσθαι καὶ κρεῶν, ὡς καὶ οὗτοι, καὶ πάσης ἄλλης ἐδωδὸς τῆς ἀπὸ σαρκῶν πεποιημένης λέγουσιν, ἐπειδὴ περ καὶ αὐτὸς Ἐδίων καὶ Ἐδιωνίται παντελῶς ἀπέχονται τούτων. Ὅταν δὲ ἐρωτήσῃς ἕνα τῶν αὐτῶν, τί νος ἕνεκεν ἐμφύχων οὐ μεταλαμβάνουσι, μὴ ἔχοντές τι διηγῆσασθαι, ἀποκρίνονται ἀσυνέτως, καὶ λέγουσι, Διὰ τὸ ἐκ συνουσίας καὶ μίξιως σωμάτων εἶναι αὐτὰ, οὐ μεταλαμβάνομεν· ὡς εἶναι αὐτοὺς ὅλους τοὺς ἀπὸ ἐπιμίξεως ἀνδρὸς τε καὶ γυναικὸς βδελυκτοὺς, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ στόματος αὐτῶν ληρωδῶς ἐξεμθέντα.

ΙΓ'. Βάπτισμα δὲ καὶ αὐτοὶ λαμβάνουσι χωρὶς ὧν καθ' ἡμέραν βαπτίζονται. Μυστήρια δὲ εἶθ' ἐν τελούσι κατὰ μέμησιν τῶν ἀγίων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ ἐνιαυτοῦ εἰς ἐνιαυτὸν διὰ ἀζύμων, καὶ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ μυστηρίου δι' ὕδατος μόνου. Δύο δὲ τινες, ὡς ἔφην, συνιστῶσιν ἐκ Θεοῦ τεταγμένους, ἵνα μὲν τὸν Χριστὸν, ἵνα δὲ τὸν διάβολον· καὶ τὸν μὲν Χριστὸν λέγουσι τοῦ μέλλοντος αἰῶνος εἰληφέναι τὴν κλῆρον, τὸν δὲ διάβολον τοῦτον πεπιστευσθαι τὴν αἰῶνα, ἐκ προσταγῆς εἶθ' ἐν τοῦ Παντοκράτορος κατὰ αἵτησιν ἐκατέρων αὐτῶν. Καὶ τούτου ἕνεκα Ἰησοῦν γεγεννημένον ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς λέγουσι, καὶ ἐπιλεχθέντα, καὶ οὕτω κατὰ ἐκλογὴν Υἱὸν Θεοῦ κληθέντα, ἀπὸ τοῦ ἀνωθεν εἰς αὐτὸν ἔκοντος Χριστοῦ ἐν εἰδῇ περισσεύει. Οὐ φάσκουσι δὲ ἐκ Θεοῦ Πατρὸς αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ ἐκτίσθαι, ὡς ἕνα τῶν ἀρχαγγέλων, μίξονα δὲ αὐτῶν ὄντα· αὐτὸν δὲ κυριεύειν καὶ ἀγγέλων καὶ πάντων ὑπὸ τοῦ Παντοκράτορος πεποιημένων, καὶ ἐλθόντα καὶ ὑψηγησάμενον, ὡς τὸ παρ' αὐτοῖς Εὐαγγέλιον καλούμενον περιέχει, ὅτι Ἥλθον καταλῦσαι τὰς θυσίας, καὶ ἂν μὴ παύσηθε τοῦ θύειν, οὐ παύσεται ἀπ' ὧν ἡ ἐργή. Καὶ ταῦτα καὶ τοιαῦτά τινά ἐστι τὰ περ' αὐτοῖς ἐπιτηδεύματα, Πράξεις δὲ ἄλλας καλοῦσιν ἀποστόλων εἶναι, ἐν αἷς πολλὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ἐμπλεα, ἐνθεν τὰ· οὐ παρέργως κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοὺς ὥπλισαν. Ἀναβαθμοὺς γὰρ τινες καὶ ὑψηγήσεις δῆθεν ἐν τοῖς ἀναβαθμοῖς Ἰακώβου ὑποτίθενται, ὡς ἐξηγουμένου κατὰ τε τοῦ ναοῦ καὶ τῶν θυσιῶν, κατὰ τε τοῦ πυρὸς τοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ.

Καὶ ἄλλα πολλὰ κενοφωνίας ἐμπλεα· ὡς καὶ τῷ Παύλῳ ἐνταῦθα κατηγοροῦντες οὐκ αἰσχύνονται ἐπιπλάστοις τιθεῖν τῆς τῶν ψευδαποστόλων αὐτῶν κακουργίας καὶ πλάνης λόγους πεποιημένους· Ταρσέα μὲν αὐτὸν, ὡς αὐτὸς ἐμολογεῖ, καὶ οὐκ ἀρνείται, λέ-

¹ Del. forte τὰ.

γοντες· ἐξ Ἑλλήνων δὲ αὐτὸν ὑποτίθενται, λαβόντες Ἀ
τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ τόπου διὰ τὸ φιλάλληλος ὑπ'
αὐτοῦ ῥηθὲν, ὅτι *Ταρσεύς εἰμι, οὐκ ἀσήμευ πό-*
λεως ποδίτης. Εἶτα φάσκουσιν αὐτὸν εἶναι Ἑλληνα,
καὶ Ἑλληνίδος μητρός καὶ Ἑλληνος πατρὸς παῖδα.
Ἀναβεβηκέναι δὲ εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ χρόνον ἔχει
μεινυκέναι· ἐπιτεθυμηκέναι δὲ θυγατέρα τοῦ
ιερέως πρὸς γάμον ἀγαγέσθαι, καὶ τούτου ἕνεκα
προσέλυτον γενέσθαι, καὶ περιτεμῆναι. Εἶτα μὴ
λαβόντα τὴν κόρην ὠργίσθαι, καὶ κατὰ ἐπιτρομῆς
γεγραμέναι, καὶ κατὰ Σαββάτου καὶ νομοθεσίας.

IZ'. Ἀλλὰ κατὰ πάντα τρόπον συκοφαντεῖ ὁ δεινὸς
ὄφεις οὗτος, καὶ πτωχὸς τῇ διανοίᾳ. Ἐβίων γάρ ἔχει
ἀπὸ Ἑβραϊκῆς εἰς Ἑλλάδα φωνὴν τὴν ἐρμηνείαν πτω-
χός. Πτωχὸς γάρ ὡς ἀληθῶς καὶ τῇ διανοίᾳ καὶ τῇ ἐλπί-
δι καὶ τῷ ἔργῳ, Χριστὸν ἀνθρώπου ψιλὸν νομίσας, καὶ
οὕτως ἐν πτωχείᾳ πίστεως τὴν ἐλπίδα περὶ αὐτοῦ
κεκτημένος. Αὐτοὶ δὲ δῆθεν σεμνύνονται, ἑαυτοὺς
φάσκοντες πτωχοὺς, διὰ τὸ, φασίν, ἐν χρόνοις τῶν
ἀποστόλων πωλεῖν τὰ αὐτῶν ὑπάρχοντα, καὶ τιθέ-
ναι παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, καὶ εἰς πτω-
χείαν καὶ ἀποταξίαν μετατηλυθέναι. Καὶ διὰ τοῦτο
καλεῖσθαι ὑπὸ πάντων φασὶ πτωχοί. Οὐδὲ τοῦτο δὲ
ἀληθὲς παρ' αὐτοῖς, ἀλλὰ φύσει τῷ ὄντι Ἐβίων
ἐκαλεῖτο, κατὰ προφητείαν, οἶμαι, ὁ πτωχὸς καὶ τά-
λας, τὸ ὄνομα ἐκ πατρὸς αὐτοῦ καὶ μητρὸς αὐτοῦ
κεκληρωμένος. Πόσα δὲ ἄλλα δεινὰ καὶ παραπτο-
ποιημένα, καὶ μοχθηρίας γέμοντα παρ' αὐτοῖς ἐπι-
τηδεύεται; Ὅταν γάρ τις ἐξ αὐτῶν ἢ νόσῳ περιπέ-
σοι, ἢ ὑπὸ ἐρπετοῦ δηχθῇ, κάτεισιν εἰς τὰ ὕδατα,
καὶ ἐπικαλεῖται τὰς ἐπωνυμίας τὰς ἐν τῷ Ἰηζεὶ τοῦ
τε οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, τῆς τε ἀλός καὶ τοῦ ὕδατος,
τῶν τε ἀνέμων καὶ ἀγγέλων τῆς δικαιοσύνης, φασί,
καὶ τοῦ ἄρτου καὶ ἐλαίου. Καὶ ἄρχεται λέγειν, Βοη-
θήσέ μοι, καὶ ἀπαλλάξτε ἀπ' ἐμοῦ τὸ ἄλγος.

Ἦδη δὲ μοι καὶ ἀνωτέρω προεδήλωται, ὡς ταῦτα
μὲν Ἐβίων οὐκ ᾔδει, μετὰ καιρὸν δὲ αἱ σὺν αὐτῷ
συναφθέντες τῷ Ἰηζεὶ ἐσχέκασιν μὲν τοῦ Ἐβίωνος
τὴν περιτομὴν καὶ τὸ Σάββατον καὶ τὰ ἴθι· τοῦ δὲ
Ἰηζεὶ τὴν φαντασίαν ὥστε νομίζειν μὲν τὸν Χριστὸν
εἶναι τι ἀνδρὸς εἰκὸν ἐκτύπωμα ἀόρατον ἀνθρώποις,
μυλίων ἐνενηκονταὲς τὸ μῆκος, δῆθεν σχολίων εἰκο-
σιτεσσάρων, τὸ δὲ πλάτος σχολίων ἑξ, μυλίων εἰκοσι-
τεσσάρων· τὸ πᾶχος δὲ κατὰ μέτρησιν ἄλλην τινά.
Ἀντικρὺ δὲ αὐτοῦ ἐστάναι καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν
εἴδει θηλείης ἀοράτως· καὶ τὸ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ μέ-
τρου. Καὶ πόθεν, φησὶν, ἔγνω τὰ μέτρα; Ἐπειδὴ,
φησὶν, εἶδον ἀπὸ τῶν ὄρεων, ὅτι αἱ κεφαλαὶ ἐφθάνον
αὐτῶν· καὶ τὸ μέτρον τοῦ ὄρους καταμαθὼν, ἔγνω
Χριστοῦ τε καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὰ μέτρα. Ἦδη
δὲ μοι περὶ τούτων εἴρηται ἐν τῇ κατὰ Ὀσσαίων αἰ-
ρήσει. Ἐν παρεξέδῳ δὲ ταῦτα πεποιήμαι νῦν, ἵνα
μὴ τὰ παρ' ἐκάστῳ ἴθνηι τε καὶ αἰρέσει ὄντα, εὐρι-
σχόμενα δὲ καὶ παρ' ἑτέροις, νομισθεῖν κατὰ λήθην
ὑφ' ἡμῶν εἰρησθαι.

¹ Act. vii, 39. ² A. i. iv, 34.

néant; id quod ipse non negat, imo palam pro-
fitetur. Addunt et a gentilibus oriundum esse, cu-
jusdam occasione loci, in quo ipse quod res erat
ingenue proponit. *Tarsensis*, inquit, *ego sum, nec*
*urbis obscuræ civis*¹. Ex quo gentilem fuisse colli-
gunt, et utroque parente gentili procreatum. Cum-
que Hierosolymum accessisset, et ibidem aliquan-
diu mansisset, pontificis filiam ducere statuisse.
Quare proselytum se fecisse, ac circumcisionem
usurpasse. Postea quod ab eo conjugio excidisset,
iratum adversus circumcisionem et Sabbatum, le-
gemque scripsisse.

XVII. Sed apertam calumniam struit callidus ille
serpens, animoque **141** mendicus. Ebion quippe He-
braica vox Græca lingua *mendicum* sonat. Est autem
hæreticus iste revera mente, spe factisque mendicus,
utpote qui Christum merum esse hominem existimet,
in eoque spem cum quadam fidei mendicitate collo-
cet. At enim isti de ea re gloriantur, seque mendicos
prædicant, quod apostolorum, inquit, tempore
mos esset bona sua distrahere, et ad illorum pedes
abjicere². Itaque se illorum exemplo ad mendicita-
tem redigi, ac bonis omnibus abdicare, proindeque
passim mendicos appellari. Sed hoc ab illis ex inge-
nio confictum est; nam Ebioni proprium hoc erat
nomen, non sine vaticinio tamen aliquo, quo men-
dicus infelixque fore significaretur, cum a parenti-
bus id nominis accepisset. Quam vero alia multa
et perperam affectata, et scelerata ac nefaria eorum
instituto geruntur! Quoties enim aliquis illorum in
morbum incidit, aut a serpente morsus est, ad
aquas descendit. Ibi appellationes omnes, quæ El-
xai complexus est, invocatur, cœli videlicet ac terræ,
salis et aquæ, ventorum et angelorum, ut vocant,
justitiæ; panis item et olei. Deinde solemne hoc
carmen concipit: Adeste mihi, et hunc a me dolo-
rem depellite.

Jam hoc antea declaravimus, omnia hæc Ebio-
nem nescisse; ejusque discipulos aliquanto post
cum Elxai coalescentes ab Ebione circumcisionem
ac Sabbatum, aliosque ritus accepisse. Ab Elxai
vero somnium illud, ut Christum formam esso
quamdam humanæ similem, neque hominibus aspe-
ctabilem esse fingerent; longitudine millium xcvi,
qui sunt schoeni quatuor et viginti; latitudine schoe-
norum vi, hoc est millium xxi; crassitudini deni-
que aliam mensuram attribuant. Prope ipsum vero
stare Spiritum sanctum muliebri figura, ita tamen
ut videri nequeat; ejusdemque esse mensuræ. Ro-
ges unde eas mensuras acceperint. E montibus, in-
quiunt, observatas habemus, quorum ad verticem
illorum capita pertingebant; quare montium altitu-
dinem dimensi, Christi ac sancti Spiritus magnitu-
dinem comperimus. Verum de his in Ossæorum hæ-
resi jam ante disputavimus. Et nunc obiter ea per-
strinximus, ne quod penes unamquamque nationem
ac sectam reperitur, id si in aliis quoque cerneretur,
alieno loco per oblivionem commemoratum putares.

142 XVIII. Ergo Ebion tametsi in Asia, ac Ro- A
mæ errorem suum disseminaverit, nihilominus spi-
nosorum suorum germinum stolonumque radices
ex Nabathæa atque Paneade potissimum trahit, nec-
non et Moabitide, Cochabisque, quod Basanitidis
oppidum est trans Adraos : et in insula Cypro. Est
hoc illis insuper in more positum, ut adolescentulos
citra maturam ætatem ad nuptias compellant, idque
adeo a magistris potestate facta. Habent enim pre-
sbyteros suos, ac synagogæ principes; nam syna-
gogam conventus suos, non ecclesiam nominant, ac
Christi solum nomen præ se ferunt. Neque vero
unis duntaxat nuptiis affinitates inter se conjun-
gunt, sed si cui divortium facere libuerit, ac no-
vum inire matrimonium, ad tertias et septimas usque
nuptias permittunt. Quidvis enim apud illos agere
conceditur. Porro Abrahamum, et Isaacum, ac Jaco-
hum, et Moysen, atque Aaronem admittunt, una cum
Jesu, filio Nave, qui Moysis duntaxat successor,
neque quidquam amplius fuerit. Secundum hos nul-
lum alium ex prophetis asciscunt, sed cum exse-
cratione proscribunt ac derident, puta Davidem et
Salomonem, atque Isaiam, Jeremiam, Danielelem,
Ezechielem; quibuscum Eliam atque Eliseum re-
pudiant. Neque enim illorum vaticiniis assentiuntur,
sed his maledicentissime detrahunt; sed neque aliud
præter Evangelium recipiunt. Quod ad Christum
spectat, veritatis hunc esse prophetam sentiunt, et
Christum Dei Filium progressionem quadam virtutis,
et conjunctione cum Deo factum, quatenus ad sub- C
limia cœlestiaque proventus est. Prophetas vero
non veritatis, sed intelligentiæ esse prophetas arbi-
trantur. Proinde Jesum solum prophetam et homi-
nem, Deique Filium esse, licet merus homo sit, ut
jam diximus. Qui ob egregiam virtutem Dei Filius
appellari meruerit. Neque vero Moysis Pentateu-
chum integram admittunt, sed quædam verba cir-
cumscribunt. Quod si de esu animatorum illud ob-
ijcias : Cur Abrahamus vitulum cum lacte angelis
apposuerit¹; aut cur Noëmus illa comederit, et di-
vinitus responsum acceperit, *Macta et manduca*²;
quidve insuper Isaacus et Jacobus, ac Moyses simi-
liter in solitudine sacrificaverint : negat Ebionita se
illis credere. Et quid mea refert, inquirunt, ubi semel
143 Evangelium allatum est, quæ in lege conti- D
nentur evolvere? Undenam igitur tenes quæ ad
Moysen, Abrahamumque pertinent? Novi enim a
vobis justos illos prædicari, hisque vos parentibus

¹ Gen. xviii, 39. ² Gen. ix, 3. ³ Leg. fortasse τε.

(31) Ἀπό τῆς Ναβατέας. Corrupta vox est Na-
batæas. Neque enim iis in locis Nabatea ulla, nisi fal-
lor. Nabathæa quidem, sive Nabatæa Arabiæ Felicis
regio est, aut ei certe proxima, hoc est Petrææ
pars. Quare non dubito quin Batanea hoc loco le-
gendum sit. Quæ est Syriæ regio, Palmyrenæ vi-
cina, et Paneadi; Ptolem. Steph. : Βατανία συνοικία
Συρίας, ἢ καὶ Βατανία ἐνιχώς. Adde et in Og regno
fuisse. Hinc pro eo, quod Hebræi, Græciq. Og re-
gem Basan appellant, Chaldæus ܒܫܢܐ habet, quod

III. Οὗτοι μὲν οὖν ὁ Ἑβίων καὶ αὐτὸς ἐν τῇ Ἀσίᾳ
τὸ εἶχε κήρυγμα καὶ Ῥώμῃ, τὰς δὲ ῥίζας τῶν ἀκαν-
θωδῶν παραφυσάδων ἔχουσιν ἀπὸ τε τῆς Ναβα-
τέας (31) καὶ Πανσέδος τὸ πλείστον, Μωαβί-
τιδος τε καὶ Κωχάδων τῆς ἐν τῇ Βατανίτιδι γῆ
ἐπέκεινα Ἀδραῶν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Κύπρῳ. Ἀναγ-
χάζουσι δὲ, καὶ παρ' ἡλικίαν ἐγκαμίζουσι τοὺς νέους,
ἐξ ἐπιτροπῆς δῆθεν τῶν παρ' αὐτοῖς διδασκαλίων.
Πρεσβυτέρους γὰρ οὗτοι ἔχουσι καὶ ἀρχισυναγώγους.
Συναγωγὴν δὲ οὗτοι καλοῦσι τὴν ἐαυτῶν ἐκκλησίαν,
καὶ οὐχὶ ἐκκλησίαν· τῷ Χριστῷ δὲ ὀνόματι μόνον
συννύνονται· καὶ οὐ μόνον ἐν τινι γάμῳ τὰς συν-
αφείας ποιεῖσθαι, ἀλλ' εἰ καὶ θελήσειέ τις τοῦ πρώτου
γάμου διαζεύγνυσθαι, ἐτέρῳ δὲ συνάπτεσθαι, ἐπιτρέ-
πουσιν ἄχρι καὶ δευτέρου καὶ τρίτου καὶ ἐξδόμου
γάμου. Πάντα γὰρ παρ' αὐτοῖς ἀδελῶς πράττεται.
Ἀβραάμ δὲ ὁμολογοῦσι καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ·
Μωϋσῆν τε καὶ Ἀαρών, Ἰησοῦν τε τὸν τοῦ Ναυῆ,
ἀπλῶς διαδοξάμενον Μωϋσεῖα, οὐδὲν δὲ ὄντα. Μετὰ
τούτους δὲ οὐκ εἶμι ὁμολογοῦσι τινα τῶν προφητῶν,
ἀλλὰ καὶ ἀναθεματίζουσι καὶ χλευάζουσι, Δαβὶδ τε
καὶ τὸν Σαλομῶνα, ὁμοίως δὲ τοὺς περὶ Ἡσαίαν καὶ
Ἰερεμίαν καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰεζεκιήλ· Ἠλίαν τε καὶ
Ἐλισσαίον ἀδοκεῖν. Οὐ γὰρ συντίθενται, βλασφη-
μοῦντες τὰς αὐτῶν προφητείας· ἀλλὰ μόνον τὸ Εὐ-
αγγέλιον δέχονται. Τὸν δὲ Χριστὸν προφήτην λέγουσι
τῆς ἀληθείας, καὶ Χριστὸν ὕδιν Θεοῦ κατὰ προκο-
πὴν, καὶ κατὰ συνάφειαν ἀναγωγῆς τῆς ἀνωθεν πρὸς
αὐτὸν γεγεννημένης. Τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι συν-
έσεως (32) εἶναι προφήτας, καὶ οὐκ ἀληθείας. Αὐ-
τὸν δὲ μόνον θέλουσιν εἶναι προφήτην, καὶ ἀνθρώπον,
καὶ ὕδιν Θεοῦ, καὶ Χριστόν· καὶ ψιλὸν ἀνθρώπον,
ὥς προαίπομεν, διὰ δὲ ἀρετὴν βίου ἔχοντα εἰς τὸ
καλεῖσθαι ὕδιν Θεοῦ. Οὗτοι γὰρ δέχονται τὴν Πεντά-
τευχον Μωϋσεώς ὅλην, ἀλλὰ τινα ῥήματα ἀποβάλλ-
ουσιν. Ὅταν δὲ αὐτοῖς εἴπῃς περὶ ἐμφύχων βρώ-
σεως· Πῶς οὖν Ἀβραάμ παρέθετο τοῖς ἀγγέλοις τὸν
μόσχον καὶ τὸ γάλα; ἢ πῶς ἔφαγε Νῶε, καὶ ἔχουσιν
ἀπὸ Θεοῦ λέγοντος, Θῦσον καὶ φάγε; πῶς δὲ Ἰσαὰκ
καὶ Ἰακώβ ἐθυσαν τῷ Θεῷ, ὁμοίως δὲ καὶ Μωϋσῆς
ἐν τῇ ἐρήμῳ; ἐκείνοις μὲν ἀπιστεῖ, καὶ φησι· Τίς
χρεῖα με ἀναγινώσκειν τὰ ἐν τῷ νόμῳ, ἐλθόντος
τοῦ Εὐαγγελίου; Πόθεν σοι τοῖνον τὰ περὶ Μωϋσεώς
καὶ Ἀβραάμ εἰδέναι; Οἶδα γάρ, ὡς ὁμολογεῖτε αὐ-
τοὺς εἶναι δικαίους, καὶ πατέρας ἐαυτῶν ἐπιγρά-
φεισθαι. Εἰτα ἀποκρίνεται, καὶ λέγει, ὅτι Χριστός
μοι ἀπεκάλυψε· καὶ βλασφημεῖ τὰ πλείω τῆς νομο-
θεσίας, καὶ τοὺς περὶ Σαμῶν καὶ Δαβὶδ καὶ

ad Batanæe vocabulum accedit, ut ad xii Jos. Ma-
sius observat. In eodem Basaniteo tractu fuit et
Edrai ܐܕܪܐ, Græce Ἀδραῖ. Quam Adram Ptolem.
putat idem Masius. Quæ in Coelesyria a Ptolem. nu-
meratur.

(32) Τοὺς δὲ προφήτας λέγουσι συνέσεως. In-
telligentiæ prophetas, non veritatis, appellatos ideo
crediderim, quod tametsi rerum altissimarum in-
telligentia essent sapientiæque præditi, non tamen
mendacio omni caruerint.

Ἰλῆαν καὶ Σαμουὴλ καὶ Ἐλισσαῖον καὶ τοὺς ἄλλους. πατεfactum. Ergo bonam legis partem contumeliose traducunt, et Sampsonem ac Davidem, Eliam, Eliseum cæterosque respuunt.

ΙΘ'. Ἐλέγχεται δὲ πανταχόθεν ὁ ἀγύρτης ὑπὸ τοῦ Ἀ Σωτῆρος, διαβρήδην καὶ ὡς ἐν συντόμῳ, ἀπὸ μιᾶς λέξεως τὸ πᾶν αὐτοῦ ἐλέγχοντος τῆς ἀπατηλῆς διδασκαλίας, καὶ λέγοντος· Ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁδῷ (33) δικαιοσύνης μήτε ἐσθίων, μήτε πίνων, καὶ λέγουσι, Δαιμόνιον ἔχει. Ἦλθεν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐσθίων καὶ πίνων. Καὶ οὐ πάντως, ὅτι καὶ τὸ τυχὸν οὐκ ἔσθιεν ὁ Ἰωάννης, ἢ πᾶν ὅτι οὐν ἔσθιεν ὁ Σωτὴρ, ἵνα τις ὑπολάβῃ καὶ τὰ ἀπηγορευμένα. Ἡ Γραφή δὲ τὴν ἔμφασιν δηλοῖ τῆς ἀληθείας, ὡς τὸ φάγον αὐτὸν εἶναι καὶ οἰνοπότην οὐδὲν ἑτερόν ἐστιν ἢ τὸ ἰ χρέα ἐσθίειν καὶ οἶνον πίνειν· καὶ τὸ, μὴ ἐσθίων, μήτε πίνων, ὅτι κρεῶν οὐ μετέσληγε καὶ οἶνου, ἀλλ' ἢ ἀκρίδων μόνων ὁ Ἰωάννης καὶ ἡμίλιτος μετελάμβανε, δῆλον δὲ, ὡς καὶ ὕδατος. Τίς δὲ οὐκ οἶδε τὸν Σωτῆρα ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν καὶ φάγοντα; καθάπερ ἔχει τὰ ἅγια Εὐαγγέλια τῆς ἀληθείας, ὅτι Ἐπεδύθη αὐτῷ ἄρτος καὶ μέρος ἄρτου ἰχθύος· καὶ λαβὼν ἔφαγε, καὶ ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς· ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος πεποίηκε, καὶ φαγὼν, καὶ διδούς. Καὶ πολλὰ ἐστὶ περὶ τούτου λέγειν. Αἰεὶ δὲ με κατὰ λεπτότητα εἰς τὸν τούτων τῶν βημάτων τῶν ἐσίων τε καὶ σαθρῶν αὐτῶν ποιεῖσθαι ἀνατροπὴν.

Κ'. Καὶ πρῶτον μὲν περὶ τοῦ Χριστοῦ, ὅτι οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος βητέον. Οὐ δύναται γὰρ ὁ γεννηθεὶς κατὰ πάντα ἄνθρωπος σημείου ἕνεκα τῷ κόσμῳ δοθῆναι· ὡς περὶ αὐτοῦ προειδέσπειρε τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ὅτι τῷ Ἀχάζ ἔλεγεν· Αἰτήσαι σεαυτῷ σημεῖον. Κἀκεῖνος μὴ αἰτήσαντος, τότε φησὶν ὁ προφήτης· Αὐτὸς Κύριος δώσει ὑμῖν σημεῖον· Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Παρθένος δὲ οὐ καλεῖται (34) ἢ συναφθεῖσα ἀνδρὶ, καὶ γαμηθεῖσα γυνή· παρθένος δὲ ἐκείνη κυρίως λέγεται· ἂν ἡ ἀνευ ἀνδρὸς τὴν σύλληψιν τοῦ Θεοῦ Λόγου κατὰ ἀλήθειαν ἰσχυκῶσα· ὡς καὶ αὐτὸς Ἠσαίας (35) ἐν ἄλλῳ τόπῳ φησὶ· Φωνὴ κραυγῆς ἐκ πόλεως, φωνὴ ἐκ ναοῦ, φωνὴ Κυρίου ἀνταποδύσεως, ἀνταποδιδότος τοῖς ἀντικειμένοις. Ἠρὶν ἢ τὴν ὠδίνουσαν τεκεῖν, πρὶν ἢ ἔλθεῖν τὸν πόντον τῶν ὠδίνων, ἔξ-ἐφυγε, καὶ ἔτεκεν ἄρσεν. Τίς ἤκουσε τοιοῦτον; ἢ τίς ὥρακε τοιαῦτα; Εἰ ὠδινε γῆ ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ, καὶ ἔτεκεν ἔθνος εἰς ἅπαξ; ὅτι ὠδινε καὶ ἔτεκε Σιών τὰ παιδία αὐτῆς. Ἐγὼ δὲ ἔδωκα τὴν προσδοκίαν ταύτην, καὶ οὐκ ἐμνήσθησαν, λέγει Κύ-

gloriarī. Ad hæc ita respondent : Sibi id a Christo patefactum. Ergo bonam legis partem contumeliose traducunt, et Sampsonem ac Davidem, Eliam, Eliseum cæterosque respuunt.

XIX. Sed a Christo Domino penitus impostor ille manifesteque refellitur, qui depravatam omnem ejus doctrinam paucis verbis redarguit, cum ita loquitur : Venit Joannes in via justitiæ non manducans, neque bibens, et dicunt, Dæmonium habet. Venit Filius hominis manducans et bibens¹. Quod perinde non est scripiendum ac si Joannes nulla omnino re, Christus omnibus promiscue, adeoque prohibitis, vesceretur. Sed Scriptura vim veritatis expressit, ut, non manducans et bibens, idem sit ac : Joannem carnibus vinoque non usum, nihil præter locustas ac mel edisse, ut aquam interim adhibuisse credatur. Equis nescit Christum Dominum excitatum a mortuis comedisse ; quemadmodum veritatis Evangelia continent? Oblatum ei panem ac piscis assi particulam, de quibus cum manducasset, apostolis suis reliquias impertit². Id quod ad Tiberiadis mare fecit, edit, inquam, ac distribuit³. Qua de re plurima dicenda nobis occurrunt. Sed ad putidos illos absurdosque sermones, qui ab ipsis instituuntur, singillatim refellendos atque evertendos transferenda nobis est oratio.

παρ' αὐτοῖς κτηροτομένων ἔχειν ἔλεγχον, καὶ τὴν

XX. Ac primum de Christo, non merum hominem esse demonstrabimus. Neque enim qui nihil omnino sit præter hominem, signi instar exhiberi mundo potest : quod Spiritus sanctus de Christo prædixit, cum ita Achaz locutus est : Pete tibi signum. Illo vero petere detrectante, propheta subjecit : Ipse Dominus dabit vobis signum : Ecce virgo concipiet⁴. Virginis porro nomine non ea mulier significatur quæ nupserit, et cum viro conjuncta sit, sed ea demum proprie virgo dicitur, quæ divinum Verbum in se absque ullo viri complexu genuerit. Quemadmodum 144 Isaias alio in loco testatur : Vox⁵ clamoris ex urbe, vox e templo, vox Domini retributionis, retribuētis inimicis. Antequam parturiens pareret ; antequam teneret dolor partus, effugit, et peperit masculum. Quis audit unquam tale ? et quis vidit huic simile ? Nunquid parturit terra die una : et peperit gentem simul ? quia parturit et peperit Sion filios suos. Ego vero dedi hanc expectationem, et non recordati sunt, dicit Dominus. Quænam igitur ea est expectatio ? quinam

¹ γρ. χρέας. ² Matth. xi, 18, 19. ³ Luc. xxiv, 42. 6-10.

⁴ Joan. xxi, 1 sqq. ⁵ Isa. vii, 10 sqq. ⁶ Isa. lxi,

(33) Ἦλθεν Ἰωάννης ἐν ὁδῷ. Hæc verba ἐν ὁδῷ δικαιοσύνης, vel ab Epiphaniō inserta, vel librariorum vitio intrusa sunt.

(34) Παρθένος δὲ οὐ καλεῖται. Vide omnino quæ erudite ad illum Isaiæ locum disserit Hieron. de vocē ΠΑΡΘΕΝΟΣ, in qua calumniari Judæi solent. Sed et Basilii ad vii Isa. eodem argumento adversus Judæos utitur, quo Epiphanius Ebionitas redarguit. Quod, nisi parituram virginem propheta significasset, frustra tanquam signum illud ipsum regi de-

nuntiasset.

(35) Ὡς καὶ αὐτὸς Ἠσαίας. Hunc Isaiæ locum, quem de Christi Domini generatione, ac sacrosanctæ Virginis partu intelligit Epiphanius, Patres omnes ad spiritalem Ecclesiæ partum referunt ; quæ sine ullo dolore, pene momento infinitos Christo filios peperit, paritque quotidie. Ita D. Hieron., Theodoretus, Cyrillus, Euseb. lib. 1. *Eccles. histor.*, cap. 4, alique complures.

hi filii, nisi quod citra parturienti laborem Virgo pepererit, quod nusquam antea contigerat? quodque is qui illius est causa productus, Joannes ex divina promissione Elizabetha prognatus sit, licet illum antequam pareret mater parturierit? Quanam ergo fronte nudum hominem fuisse Salvatorem audent asserere? quod si verum esset, nonne cognitione comprehendi posset, contra quam de eo Hieremias testetur? *Homo, inquit, est, et quis cognosceret ipsum?*¹ Etenim de eo loquens propheta istud usurpat: *Quis cognosceret ipsum?* Atqui simplicem si hominem intelligat, omnino vel eum pater ipse, vel mater, cognatique omnes, ac vicini, tum contubernales ac cives cognoscerent.

Jam vero quoniam ita Mariæ ille fetus exstitit, idem ut Dei Verbum e caelo prodierit: neque virili de semine, sed caelesti patre genitus, sine tempore initioque ullo, postremis temporibus in uterum insinuare se Virginis, formatamque ex ea carnem induere voluit: propterea, *Homo quidem est, ait, sed quis cognosceret ipsum?* quandoquidem Deus e caelo descendit, unigena Filius, ac Deus Verbum. Sed incredibilis quædam est aberrantium a veritate istorum infelicitas, qui prophetarum, angelorumque testimoniis relictis ad hæreticum Ebionem adherescere maluerunt, qui ex animi sui libidine Judaica instituta complexus sese tamen a Judæis abalienavit. Quippe Gabriel cum nuntium suum ad Virginem perferret, occurrente illa: *Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco?* quo securitati consuleret adjecit: *Spiritus Domini superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit te: ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei*². Ubi per hæc verba, **145** *quod nascetur*, ab ipsa carnem, et quidquid ad humanam naturam attinet duxisse significat: tum virtutem Altissimi, ac Spiritum sanctum e caelo sanctam Virginem obumbrasse; unigenamque Dei Filium ac Deum Verbum in terras delapsum, hominem esse factum, ac de beata Virgine revera procreatum. Quam multa sunt istiusmodi testimonia! Ego vero quemadmodum pollicitus sum, ne longior hoc in opere esse cogar, latius evagari non soleo.

XXI. Venio nunc ad ea quæ de Petro ac cæteris apostolis mentiuntur. Petrus, inquiunt, lavabat quotidie, priusquam cibum sumeret. In quo circulatorum ejusmodi incredibilem calumniam, ac vasserrimum in ea tradenda disciplina consilium intueri. Etenim quod inquinantur sæpius, ac per lasciviam pleraque in vita peccant, quo sibi certam spem ac fiduciam concilient, aqua largius utuntur, ut seipsos decipiant, dum repetitis hisce lavationibus puros se esse posse confidunt. Atque hæc per

Αριος. Ποία δὲ προσδοκία, καὶ ποία παιδεία, ἀλλ' ἢ τὸ Παρθένον γεννῆσαι ἀνευ ὠδίνων, ὅπερ εὐδαίμων γέννηται; καὶ τὸ τὸν δι' αὐτὸν ἀπὸ Ἑλισάβετ κατὰ ἐπαγγελίαν γεννηθέντα Ἰωάννην παῖδα, εἰ καὶ Ἰωάννης δι' ὠδίνων γιγέννηται; Πῶς οὖν οὗτοι ἐκ σπέρματος ψιλὸν ἄνθρωπον ἐρίζονται τὸν Σωτῆρα; πῶς δὲ οὐ γνωσθήσεται, ὡς καὶ Ἱερειμίας περὶ αὐτοῦ (36) φησιν, ὅτι Ἀνθρώπος ἐστὶ, καὶ τίς γινώσκειται αὐτόν; Διηγούμενος γὰρ ὁ προφῆτης περὶ αὐτοῦ ἔλεγε· Τίς γινώσκειται αὐτόν; Εἰ δὲ περὶ ψιλοῦ ἔλεγεν ἄνθρώπου, πάντως ἂν καὶ ὁ πατήρ αὐτὸν ἐγίνωσκει, καὶ ἡ μήτηρ, συγγενεῖς τε καὶ γείτονες, σύσκηνοί τε καὶ συμπολῖται.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐκ Μαρίας μὲν ἐστὶ τὸ γέννημα, ἀνωθεν δὲ ἦλθεν ὁ Θεὸς Λόγος, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἄνδρος, ἀλλ' ἐκ πατρὸς μὲν, ἀνωθεν γεννηθεὶς ἐν ἀληθείᾳ ἀχρόνως καὶ ἀνάρχως, ἐπ' ἐσχάτων δὲ τῶν ἡμερῶν εὐδοκίᾳς ἐν μήτρᾳ γενέσθαι Παρθένου, καὶ ἐξ αὐτῆς ἀναπλάσαι εἰς αὐτὸν τὴν σάρκα. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ Ἀνθρώπος μὲν ἐστὶ· τίς δὲ γινώσκειται αὐτόν; ὅτι Θεὸς ἀνωθεν ἦλθεν, ὁ μονογεῆς Θεὸς Λόγος. Πολλὴ δὲ ταλαιπωρία τῶν πεπλανημένων, τῶν καταλειψάντων μὲν προφητῶν μαρτυρίας καὶ ἀγγέλων, καὶ ἀνασχομένων Ἑβίωνος τοῦ πεπλανημένου, τοῦ τὴν αὐτοῦ ἡδονὴν βουλομένου πληροῦν, καὶ τὰ Ἰουδαϊκὰ μεταχειριζομένου, καὶ ἀπὸ Ἰουδαίων ἡλλοτριωμένου. Ὡς ὁ μὲν Γαβριὴλ, ὅτε τῇ Παρθένῳ εὐηγγελίζετο, αὐτῆς λεγούσης, Πῶς ἔσται ταῦτα, ὅτι ἄνδρα οὐ γινώσκω; τὸ ἀτφαλὲς ὑποτιθέμενος ἔφη· Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιάσει σοί. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Ἐν τῷ γὰρ εἰπεῖν τὸ γεννώμενον, ἔδειξε μὲν τὴν σάρκα ἀπ' αὐτῆς, καὶ τὴν ἄλλην ἐνανθρώπησιν, ἀνωθεν δὲ ἀπ' οὐρανῶν τὴν δύναμιν τοῦ Ὑψίστου, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπισκιάσαι τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ, καὶ ἀνωθεν καταβεβηκέναι τὸν μονογενῆ Θεοῦ Θεὸν Λόγον, καὶ ὡς ἐνανθρώπησε, καὶ ὡς ἀπ' αὐτῆς ἐν ἀληθείᾳ ἐγεννήθη. Πόσα δὲ ἄλλα ἐστὶ τοιαῦτα! Εἰκότα δὲ, ὡς ὑπεσχόμεν, μὴ διὰ πλάτους φέρεσθαι, ἵνα μὴ εἰς ὄγκον πολὺν ἀγάγω τὴν πραγματείαν.

ΚΑ'. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων ἐξῆς διηγῆσομαι, ὧν τε κατὰ Πέτρον καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων καταφεύδονται. Ὅτι, φησὶν, ὁ Πέτρος καθ' ἑκάστην ἡμέραν βαπτισμοῖς ἐκέχρητο, πρὶν ἢ καὶ ἄρτου αὐτὸν μεταλαμβάνειν. Καὶ ὅρα τὸ αὐτῶν συκοφάντημα, καὶ τὸ ὑπουργὸν τῆς ἀγυρτώδους αὐτῶν διδασκαλίας. Ἀπὸ τοῦ γὰρ αὐτοῦς μεμικνῆναι, καὶ λαγνεστέως πολλάκις πολλὰ πράττειν ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς πεισμονὴν τῆς αὐτῶν πληροφορίας τῷ ὕδατι δαψιλῶς χρῶνται, ἵνα δῇσαν αὐτοῦς ἀπατήσωσι, διὰ βαπτισμῶν ἔχειν τὴν

¹ Jerem. xvii, 9. ² Luc. i, 34, 35.

(36) Ὡς καὶ Ἱερειμίας περὶ αὐτοῦ. Neque hic locus ad Christum proprie pertinet: tametsi plerique PP. ad eum sensum traxerint; quos reprehendit Hieronymus. Cujus quidem interpretationis cau-

sam attulit LXX lectio: qui ab Hebræo et Vulgata discrepant. Nam Hebraica vox עָצָה, inscrutabile, sive desperabile significat. At illi עָצָה hoc est homo, legerunt.

καθαροὶ νομίζοντες. Καὶ ταῦτα εἰς τοὺς ἀποστόλους ἔμπαραινέιν οὐκ αἰσχύνονται. Καίτοι τοῦ Κυρίου ἐλέγχοντος αὐτῶν τὴν κακοτροπίαν, ἐν τῷ τὸν Πέτρον εἰρηκέναι, ὅτι ἦλθε τοὺς πόδας αὐτοῦ νίψαι, ὅτι οὐ ἴσῃ νίψῃς τοὺς πόδας μου εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ τὴν ἀνθυποφορὰν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐξιώναι, ὅτι Ἐὰν ἴσῃ νίψῃς σου τοὺς πόδας, οὐκ ἔχεις μέρος μετ' ἐμοῦ. Κάκεινου πάλιν ἀνταποκρινομένου, ὅτι οὐ μόνον τοὺς πόδας, ἀλλὰ καὶ τὴν κεφαλὴν, φησὶν ὁ Κύριος, ὅτι Ὁ λουσάμενος ἅπαξ οὐ χρεῖαν ἔχει τὴν κεφαλὴν, εἰ μὴ τοὺς πόδας μόνον· ἔστι γὰρ καθαρὸς ὅλος. Ἐδείξεν οὖν, ὅτι οὐ χρή βαπτισμοῖς χρῆσθαι, καὶ ἐθεσιν ἀνωφελίσαι, καὶ ἐντάλμασιν ἀνθρώπων, καὶ διδασκαλίαις, ὡς καὶ ἐν ἐτέρῳ Εὐαγγελίῳ συνηδὲ τῷ προφήτῃ λέγει· Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσί με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδίᾳ αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ. Μάτηρ δὲ σέβονται με, διδάσκοντες διδασκαλίας, ἐντάλματα ἀνθρώπων. Ἐπεὶ κατὰ ποίαν αἰτίαν ἐμέμφετο τοὺς Φαρισαίους καὶ γραμματεῖς τοὺς βαπτισμοῖς χρωμένους ξεστῶν καὶ ποτηρίων καὶ τῶν ἄλλων, καὶ πυγμῇ τὰς χεῖρας νιπτομένους, καὶ τελείως ἀποφαίνεται, ὅτι τὸ Ἀντίτοις χερσὶν ἐσθίειν οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον; Ὅστε οὐ μόνον τὸ βαπτίζεσθαι τούτων ἀνέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ τὸ νίψαι χεῖρας (57) νίπτεσθαι μὴ εἶναι βλάβην.

ΚΒ. Πῶς δὲ περὶ χρεωφαγίας οὐκ εὐθὺς ἡ αὐτῶν ἀνοία ἐλεγχθήσεται; Πρῶτον μὲν τοῦ Κυρίου ἐσθίουτος τὸ πάσχα τῶν Ἰουδαίων· πάσχα δὲ τῶν Ἰουδαίων πρόβατον ἦν καὶ ἄζυμα, κρέα προβάτου ὅπτα πυρὶ ἐσθιόμενα, ὡς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ λέγουσι· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι φαγεῖν τὸ πάσχα; Καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Ἀπέλθετε εἰς τὴν πόλιν, καὶ εὐρήσατε ἄνθρωπον βαστάζοντα κεράμιον ὕδατος, καὶ ἀκολουθήσατε αὐτῷ ὅπου ὅπαυει, καὶ εἰπατε τῷ οἰκοδεσπότῃ· Ποῦ ἐστὶ τὸ κατάλυμα, ὅπου ποιήσω τὸ πάσχα μετὰ τῶν μαθητῶν μου; Καὶ δείξει ὑμῖν ὑπερφῶν ἐστρωμένον· ἐκεῖ ἐτοιμάσατε. Πάλιν δὲ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν. Καὶ οὐκ εἶπεν ἀπλῶς πάσχα, ἀλλὰ τοῦτο τὸ πάσχα, ἵνα μὴ τις μεθοδεύσῃ εἰς τὴν αὐτοῦ ὑπόνοιαν. Πάσχα δὲ ἦν, ὡς εἶπον, κρέα ὅπτα πυρὶ, καὶ τὰ ἄλλα. Αὐτοὶ δὲ, ἀφανίσαντες ἀφ' αὐτῶν τὴν τῆς ἀληθείας ἀκολουθίαν, ἥλλαξαν τὸ ῥητόν, ὅπερ ἐστὶ πᾶσι φανερόν ἐκ τῶν συνεζευγμένων λέξεων. Καὶ ἐποίησαν τοὺς μαθητὰς μὲν λέγοντας· Ποῦ θέλεις ἐτοιμάσωμέν σοι τὸ πάσχα φαγεῖν; καὶ αὐτὸν δῆθεν λέγοντα· Μὴ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα κρέας τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν; Πόθεν δὲ οὐ φωραθήσεται ἡ αὐτῶν ῥαδιουργία, τῆς ἀκολουθίας κραζούσης, ὅτι τὸ μὺ καὶ τὸ ἡτά ἐστὶ προσθετά. Ἀντὶ τοῦ γὰρ εἰπεῖν, Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα, αὐτοὶ προσέθηκαν τὸ μὴ ἐπὶ ῥήμα. Αὐτὸς δὲ ἀληθῶς ἔλεγον, Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φα-

A summam contumeliam in apostolos transferre non erubescunt. Quanquam Dominus illorum nequitiam manifeste redarguit, cum ad Petri lavandos pedes accedens, eo dicente : *Non lavabis mihi pedes in aeternum*, subiecit illico : *Nisi laverō pedes tuos, non habebis partem mecum*¹. Ad quæ Petro respondente : *Non solum pedes, sed et caput*; Dominus adjecit : *Qui lotus est semel, non opus est, ut caput laet, sed pedes duntaxat : est enim mundus lotus*². Quibus verbis declaravit lavationibus ejusmodi, ac supervacaneis ritibus, hominumque mandatis ac doctrinis uti nihil attinere. Cui quidem consentanea sunt, quæ a quodam propheta dicuntur : *Populus iste labiis me honorat, cor autem ipsorum longe est a me; frustra vero colunt me, docentes doctrinas, mandata hominum*³. Quid est enim quod Phariseos ac scribas arguebat, quod baptismos adhiberent urceorum et calicem, ac cæterorum id genus⁴, et crebro manus abluerent? cum illa demum pronuntiat : *Illotis manibus manducare non inquinare hominem*⁵. Quare non eorum modo lotiones damnavit, 146 sed et manus abluere supervacaneum esse docuit, neque fraudi cuiquam esse, quod manus nolit eluere.

περιττόν εἶναι ἐδείξε, καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖ-

XXII. Jam quod ad usum carniū spectat, nonne eorum statim amentia convincitur? Primitim quod Dominus Judæorum pascha comederit. Constat autem pascha Judæorum agno, ac sine semento subactis panibus : agni porro carnibus vesci mos erat assatis igni, quod et apostoli ipsi testantur. *Ubi ris*, inquit, *paremus tibi comedere Pascha?* Quibus Dominus respondit : *Ite in civitatem; et invenietis hominem amphoram aquæ portantem, sequimini eum quocunque ierit, et dicite patrifamilias : Ubi est diversorium, ubi pascha cum discipulis meis faciam? Et ostendet vobis cenaculum stratum; et ibi parate*⁶. Iterumque Dominus : *Desiderio*, ait, *desideravi hoc pascha manducare vobiscum*⁷. Neque pascha simpliciter dixit, sed hoc pascha; eo quis dictum illud subdole ad opinionem suam accommodaret. Ac pascha illud carnes erant, uti diximus, igni tostæ, cum aliis quibusdam. At illi veritatis serie ex ingenio sublata, verba illa mutarunt, quod est ex conjunctis dictionibus unicuique perspicuum. Quare discipulos ita loquentes faciunt : *Ubi ris paremus tibi comedere pascha?* Christum vero ad ea respondentem : *Nunquid desiderio desideravi comedere carnem hoc pascha vobiscum?* Atqui facile est sceleratam hanc illorum fraudem delegere, cum ea quæ sequuntur aperte clamitent, ambo esse elementa perperam addita, videlicet *μ* et *η*. Nam pro eo quod est, *desiderio desideravi*, isti, *μῆ*, id est, *nam*, adverbium adjunxerunt.

¹ Joan. xiii, 6 seq. ² Isa. xlix, 13. ³ Isa. xlix, 13; Matth. xv, 8, 9. ⁴ Marc. vii, 8. ⁵ Matth. xv, 20. ⁶ Matth. xxvi, 17. ⁷ Luc. xii, 15.

(57) Καὶ τῷ βουλομένῳ τὰς χεῖρας. Lege τῷ μὴ βουλομένῳ.

Christus porro verissime dixit, *Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum*. Quibus insuper vocabulum hoc, *carnem*, addiderunt, seque ipsos miserrime deceperunt, cum per summum scelus adulterata Scriptura hunc in modum extulerunt: Num desiderio desideravi hoc pascha carnem manducare vobiscum? Atqui palam illud ostenditur, Christum Dominum et pascha celebrasse, et carnes edisse, quemadmodum dixi. Præterea ex eo viso possunt redargui, quod beato Petro monstratum est; cum linteam illud aspexit, in quo ferarum ac pecudum et reptilium ac volucrum genera omnia continebantur. Secundum quæ Dei illa vox est audita. *Surge, occide, et manduca.* **147** Respondente Petro: *Absit Domine: nihil enim commune vel immundum intravit in os meum*; Dominus subiecit: *Quod Deus purificavit, tu commune ne dixeris*¹. Siquidem utroque modo confirmari veritas potest. Sive enim dixerint, ad omnia esculentorum genera Petri dictum illud pertinere, cum dicit, *Nihil unquam commune vel immundum*; ut et boves, capras, oves ac volucres communes esse voluerit, statim illos prior ejus vivendi ratio refellit. Ducta quippe jam uxore cum et liberos haberet et socrum, a Judæorum caeremoniis sese ad Christum aggregavit. At Judæi carnibus vascuntur, nec earum usus apud illos execrabilis est aut prohibitus. Cum igitur initio carnibus uteretur, saltem ad id usque tempus, quo in Christum Dominum incidit, manifestum est nihil illi, quod commune non esset, pro communi habuisse: non enim omnes cibos communis immundique voce complexus est, sed quos ejusmodi esse lex ipsa definierat. Cum igitur constet, non de omni carniū genere locutum esse Petrum, ut omnes esse communes diceret, sed de iis quas esse communes immundasque lex edixerat, Deus sanctæ Christi Ecclesiæ notam formamque præscribens, commune quidquam appellare prohibuit, Omnia quippe pura sunt, si cum actione gratiarum, Deique benedictione sumantur. Quin etiam vocationem gentium visum illud adumbrabat, ne præputio præditos communes impurosque censeret. Quamquam objecta illa Petro species non ad significandos homines, sed ad ea quæ lege erant interdicta spectabat; id quod constare cuilibet potest. Ita undique nugatoria ac levis illorum opinio concidat necesse est.

XXIII. Iidem apostolorum nomina, quo facilius sectatores suos pelliciant, per simulationem admittunt, quibus etiam confictos quosdam a se liberos inscribunt, velut a Jacobo, Matthæo, ac reliquis discipulis editos. Inter quæ Joannis etiam apostoli nomen admiscunt, quo eorum recordia possit ex omni parte deprehendi. Nam non eo solum illos arguit, quod dixit: *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*²; verum etiam quod quibus **148** in locis sancti Spiritus instinctu quæ a Christo Domino de quolibet argumento prolata sunt, accurate prosequitur; divinorum prophetarum testimoniis uti-

te **A** γειν μεθ' ὑμῶν. Αὐτοὶ δὲ, ἐπιγράφαντες τὸ κρέας, ἑαυτοὺς ἐπλάνησαν, βιβλιουργήσαντες καὶ εἰπόντες· *Μὴ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πᾶσχα κρέας φαγεῖν μεθ' ὑμῶν*; Σαφῶς δὲ δείκνυται, ὅτι καὶ πάντα ἐπέτελεσε, καὶ κρέα βέβρωκεν, ὡς προείπον. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ὁράματος ἐλεγχθήσονται τοῦ ἀποκαλυφθέντος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ διὰ τῆς ἐκείνου τῆς ἐχούσης πάντα ἐν αὐτῇ θηρία τε καὶ κτήνη, ἔρποντά καὶ πετεινά, καὶ φωνῆς Κυρίου λεγούσης, Ἀναστὰς, θύσον, καὶ φάγε. Καὶ τοῦ Πέτρου λέγοντος· *Μηδαραῶς, Κύριε· οὐδὲν κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσ-ἤλθεν εἰς τὸ στέμα μου*· φησὶν ὁ Κύριος· Ὁ Θεὸς ἐκαθάρισε, σὺ μὴ κοίλευ. Εὐρεθήσεται γὰρ ἐκ δύο τρόπων τῆς ἀληθείας ἡ σύστασις. Εἰ μὲν γὰρ ἐροῦσι κατὰ πάντων βρωμάτων διεξιληθῆναι λόγον τὸν ἅγιον Πέτρον, καὶ λέγειν, ὅτι οὐδέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον, ὡς καὶ βόας, καὶ αἴγας, καὶ πρόβατα, καὶ ὄρνεις, κοινὰ λέγεσθαι παρ' αὐτῷ· εὐθὺς ἐλεγχθήσονται ἐκ τῆς προτέρας αὐτοῦ ἀναστροφῆς. Μετὰ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τέκνα κακῆσθαι, καὶ πενθερὰν ἔχειν, συνέτυχε τῷ Σωτῆρι ἐξ Ἰουδαίων ἐρμώμενος. Ἰουδαῖοι δὲ καὶ σάρκας ἐσθίουσι, καὶ κρεωφαγία παρ' αὐτοῖς οὐκ ἐβδίδυται, οὐδὲ ἀπηγόρευται. Ἀρα γοῦν αὐτοῦ βέβρωκός τις ἀπ' ἀρχῆς, εἰ καὶ ἔως τοῦ συναντῆσαι τῷ Σωτῆρι εἶποιμ' ἂν, δειχθήσεται, ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἢ γῆγιστο τῶν οὐ κοινῶν λεγομένων. Καὶ γὰρ οὐ κατὰ πάντων διεξήγαγε τὸ κοινὸν καὶ ἀκάθαρτον, ἀλλὰ περὶ ὧν ἔλεγεν ὁ νόμος κοινῶν καὶ ἀκαθάρτων. Πάλιν δὲ τοῦτου δειχθέντος, ὅτι οὐ περὶ πάντων τῶν κρέων αὐτῷ ἔλεγεν, ὡς κοινῶν πάντων ὄντων, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ κοινῶν τε καὶ ἀκαθάρτων, ὁ Θεὸς τῆς ἀγίας Χριστοῦ Ἐκκλησίας τὴν χαρακτῆρα παραδίδους, ἔλεγεν αὐτῷ μηδὲν κοινὸν ἢ γῆγισθαι. Πάντα γὰρ ἔστι καθαρά, μετὰ εὐχαριστίας καὶ εὐλογίας Θεοῦ λαμβανόμενα. Ἀλλὰ καὶ περὶ τῆς κλήσεως τῶν ἐθνῶν τὸ αἰνίγμα εἶχεν, ἵνα μὴ γῆγισθαι τοὺς ἐν ἀκροβυστίᾳ κοινούς ἢ ἀκαθάρτους. Ὅμως ἡ ἔμφρασις τοῦ Πέτρου οὐ περὶ ἀνθρώπου εἶχε τὴν ὑπόνοιαν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἐν τῷ νόμῳ ἀπηγορευμένων, ὡς καὶ παντὶ τῷ σαφὲς ἂν εἴη· καὶ ἐξέπεσεν αὐτῶν πανταχόθεν ὁ ληρώδης λόγος.

D ΚΓ. Τῶν δὲ ἀποστόλων τὰ ὀνόματα εἰς τὴν τῶν ἡπατημένων ὑπ' αὐτῶν πειθῶ προσποιητῶς δέχονται, βίβλους τε ἐξ ὀνόματος αὐτῶν πλασάμενοι ἀνεγράψαντο, ὁρῆθαι ἀπὸ προσώπου Ἰακώβου, καὶ Ματθαίου, καὶ ἄλλων μαθητῶν. Ἐν οἷς ὀνόμασι καὶ τὸ ὄνομα Ἰωάννου τοῦ ἀποστόλου ἐγκαταλέγουσιν, ἵνα πανταχόθεν φωρατὴ γένηται ἡ αὐτῶν ἀνομία. Οὐ μόνον γὰρ ἐλέγχει αὐτοὺς κατὰ πάντα τρόπον, λέγων, ὅτι Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰς τῶν ἁγίων προφητῶν μαρτυρίας, ἐν ᾧ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ὁρμώμενος, καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημμένα καλῶς ἀκοιδολογήσας περὶ ἐκάστης ὑποθέσεως τῆς

¹ Act. x, 15 sq. ² Joan. i, 1.

εἰς Χριστὸν πληρωθείσης, ὡς εἶπον, τὰς μαρτυρίας Α
ἐξέθετο· ἀφ' ὧν προφητῶν οὗτοι ἑαυτοὺς ἀπηλλο-
τριώσαν. Καὶ εὐθὺς ἔδειξεν, ὡς τοῖς πρὸς Ἰωάννην
τὸν Βαπτιστὴν ὑπὸ τῶν Φαρισαίων περιφθείσιν αὐ-
τοῦ Ἰωάννης ἀποκρίνεται, λέγων· Ἐγὼ φωνὴ βοῶν-
τος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Εὐθύνατε τὴν ἐδὲν Κυρίου·
καθὼς εἶπεν Ἠσαίας ὁ προφήτης. Καὶ πάλιν αὐ-
τοῦ ὁ Ἰωάννης λέγει, ἀπὸ τῶν προφητῶν λαβὼν τὴν
μαρτυρίαν, φησὶ δὲ ἀπὸ τοῦ Δαβὶδ, ὅτι ὁ Κύριος
τὰς τραπέζας τῶν κολλυβιστῶν κατέστρεψε, καὶ
εἶπα· Μὴ ποιῆτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς μου οἶκον
ἐμπορίου· Ἐμνήσθησαν, ὅτι ἦν γεγραμμένον· Ὁ
κύριος τοῦ οἴκου σου κατέφαγέ με. Καὶ πάλιν αὐτοῦ

ΚΔ'. Πάλιν δὲ ὁ αὐτὸς (58) ἅγιος Ἰωάννης κηρύτ- Β
των ἐν τῇ Ἀσίᾳ ἱστορεῖται παράδοξον ἔργον τι πε-
ποιηκῶς εἰς ὑπογραμμὴν τῆς ἀληθείας. Πολιτείαν
γὰρ ἔχων θαυμασιωτάτην καὶ συμπρέπουσαν αὐτοῦ
τῷ ἀξιώματι τῆς ἀποστολῆς, καὶ μηδ' ὅλως λουόμε-
νος, ἠναγκάσθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προελθεῖν
ἕως τοῦ βαλανείου, εἰπὼν, ὅτι· Ἀύξετέ μοι τὰ πρὸς
βαλανεῖον. Καὶ τῶν συνεπομένων θαυμάζόντων,
ἦλθεν εἰς αὐτὸ τὸ λουτρόν. Καὶ γενόμενος πρὸς τὸν
ειωθότα ὑποδέχεσθαι τῶν λουομένων τὰ ἱμάτια,
ἦρτο τις ἔνδον ἐστὶν ἐν τῷ βαλανείῳ· ὁ δὲ ὀλε-
ριος (59), ἐπὶ τῷ φυλάττειν ἱμάτια προσκαρτερῶν
(ἐν τοῖς γὰρ γυμνασίοις ἔργον τοῦτο τισιν ὑπάρχει
πορισμοῦ ἕνεκα τῆς ἐφημέρου προφῆς), ἔφη τῷ ἁγίῳ
Ἰωάννῃ, ὅτι· Ἐβίων ἐνδον ἐστίν. Ἰωάννης δὲ, εὐθὺς
συνεῖς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁδηγίαν, δι' ἣν αἰτίαν
προὔτρεψατο αὐτὸν ἕως τοῦ βαλανείου ἔχειν, ὡς
ἔφη, μνήμης ἕνεκα τοῦ καταλιπεῖν ἡμῖν τὴν τῆς
ἀληθείας ὑπόθεσιν, ὅτι τίνες εἰσὶν οἱ δοῦλοι Χριστοῦ
καὶ ἀπόστολοι καὶ υἱοὶ τῆς αὐτῆς ἀληθείας· τίνα δὲ
ἐστὶ τὰ σκεύη τοῦ πονηροῦ, καὶ πόσαι ζίδου μὴ
κατισχύουσιν τῆς πέτρας, καὶ τῆς ἐπ' αὐτῆς
οικοδομηθείσης ἀγίας Θεοῦ Ἐκκλησίας· εὐθὺς
ταράξας ἑαυτὸν, καὶ οἰμώξας τῷμα εἰς τὸ πάντα
ἀκοῦσαι, εἰς μαρτύριον παραστάσις ἀχράντου δι-
δακταλίας. Σπεύσατε, ἀδελφοί. ἔφη, ἐξέλθωμεν
ἐντεῦθεν, μὴ πέσῃ τὸ βαλανεῖον, καὶ ἀπαλώμεθα
μετὰ Ἐβίωνα τοῦ ἐνδον ἐν τῷ βαλανείῳ διὰ
τὴν αὐτοῦ δόσθειαν. Καὶ μηδὲς θαυμάζετε ἐπὶ
τῷ ἀκοῦσαι Ἐβίωνα Ἰωάννη συντετυχημένα. Πολυ-
χρόνως γὰρ καταμείνας τῷ βίῳ ὁ μακάριος Ἰωάννης,
διήρχισεν ἄχρι τῆς τοῦ Τραϊανοῦ βασιλείας. Πάντες
δὲ οἱ ἀπόστολοι ὅτι ἀπαλλοτριούσι τὴν τοῦ Ἐβίωνος
πίστιν, καὶ ἀλλοτρίαν ἠγάσαντο τοῦ αὐτῶν κηρύ-
γματος, καὶ τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτήρος, παντὶ τῷ
ἔθνει ἐστὶ.

ΚΕ'. Περὶ δὲ τοῦ ἁγίου Παύλου, ὡς βλασφημοῦντες

¹ γρ. τῆς ἀληθείας. ² Joan. i, 23. ³ Joan. ii, 16. ⁴ ibid. 17; Psal. lxxviii, 10. ⁵ Joan. xii, 41.
⁶ Matth. xvi, 18.

(58) Πάλιν δὲ ὁ αὐτός. Hanc Joannis historiam, quam a Polycarpo acceperat, refert Iren. lib. iii, cap. 3, et Euseb. lib. iii Histor., cap. 20. Sed Cerinthum, non Ebionem hæreticum illum fuisse consentiunt omnes. Quare μνημονικόν ἐστὶ σφάλμα Epi-
phanii nostri.

tur; quos illi a seipsis abjudicarunt. Hoc enim
statim initio demonstrat, Joannem Baptistam iis
quos ad se Pharisei miserant respondisse: Ego vox
clamantis in deserto: Dirigite viam Domini: sicut
dicit Isaias propheta². Deinde iisdem ex prophetis
aliud testimonium Joannes adducit, nimirum ex
Davide, cum Dominus nummulariorum mensas ever-
tit, ac dixit: Nolite facere domum Patris mei do-
mum negotiationis³. Meminisse enim ait apostolos
quod erat scriptum: Zelus domus tue comedit me⁴.
Ac rursum idem Joannes sic loquitur: Vidit Isaias
in Spiritu sancto⁵.

Ἰωάννης εἶπεν, ὅτι Ἠσαίας εἶδεν ὦρ ἐν Πνεύ-

XXIV. Præterea cum in Asia prædicando Dei
verbo idem Joannes insisteret, ut quanti veri-
tas fieri deberet exemplo suo posteris præscribe-
ret, mirum quiddam et inusitatum egisse prodi-
tur. Cum enim vitæ institutum teneret plane admi-
rabile, eique quam gerebat apostolicæ dignitati
consentaneum: adeo ut nunquam omnino lavaret,
aliquando tamen sancti Spiritus impulsu ad bal-
neas prodiens: Capite, inquit ad suos, quæ ad bal-
neum necessaria sunt. Mirantibus illis ad lavationem
perrexit. Tum ad eum qui lavantium vestimenta
servabat accedens, quis intra balneum esset, inter-
rogavit. At olearius idemque vestium custos (hanc
enim operam plerique victus quotidiani gratia in
gymnasiis præstant) Joanni respondit Ebionem in-
tus esse. Quo audito, statim intellexit quorsum il-
luc ipsum Spiritus sanctus adduxisset, et ut bal-
neas adiret esset hortatus: nimirum ad commen-
dandam, ut dixi, ejus rei memoriam; ac verissi-
mum illud dogma relinquendum; ut quinam essent
Christi servi et apostoli, ac veritatis filii discernere
possemus; quinam e contrario mali dæmonis in-
strumenta, inferorumque portæ, quæ neque petram,
neque in ea fundatam ac stabilitam Ecclesiam su-
perare possent⁶. Igitur Joannes repente conturba-
tus, atque ingemiscens leniter, ut ab omnibus ta-
men exaudiri posset, idque integræ ac sinceræ do-
ctrinæ testimonium exstaret: **149** Properate, fra-
tres, inquit, abeamus hinc, ne balneæ concidant, et
cum Ebione, qui intus est, ob ejus impietatem ob-
ruamur. Neque vero mirari quisquam debet, dum
Ebion occurrisset Joanni dicitur. Ille enim diu ad-
modum vixit, et ad Traiani pervenit imperium.
Porro non Joannes modo, sed et omnes prorsus
apostoli Ebionis fidem repudiant, et a suis dogma-
tibus, atque apostolico illo caractere alienam judi-
cant: id quod unicuique perspicuum est.

XXV. Quod vero ad beatum Paulum attinet, in

(59) Ὁ δὲ ὀλεαριος. Ergo olearius appellatus est
vestimentorum custos, ἱματιοφύλαξ. An idem et
oleum præbebat, et vestimenta servabat? An σπολι-
ριον legendum? Nam et ἀποδυτήριον, Latine spolia-
rium. In veteri Lex.: Spoliaria, exteriores balnearum
cellulæ.

quem illi maledicta conjiciunt, multa a me commem-
 morari possunt. In primis Græcum illum fuisse,
 atque ex gentilibus oriundum prædicant; postea
 vero proselytum esse factum. Verum quinam ista
 conveniunt, cum de se ita scripserit: *Hebræus ex*
*Hebræis, e semine Abraham, de tribu Benjamin*¹,
*secundum legem Pharisæus*², *abundantius amulator*
*existens paternarum mearum traditionum*³? Tum
 alio loco: *Israelitæ sunt, et ego: semen Abraham*
sunt, et ego. Addit postea: *Circumcisio octavo die:*
et educatus ad pedes Gamalielis, et Hebræus ex He-
*bræis*⁴. Proh lethiferorum serpentium mortiferos
 gemitus, ac sibilos! o sermonis inanissimi virus
 acerbum! Cujus ego testimonio stare potissimum
 debeo? Ebionis, ejusque factionis hominum, an
 Petri hunc in modum loquentis: *Quemadmodum*
scripsit vobis frater noster Paulus, quæ ejus verba
profunda sunt, explicatuque difficilia, quæ indocti
*et instabiles per suam ignorantiam depravant*⁵? Sed
 et Paulus vicissim de Petro testatur his verbis: *Et*
Jacobus, et Joannes et Cephas, qui videbantur esse
columnæ, dextras dederunt mihi et Barnabæ socie-
*tatis*⁶. Quod vero Tarsensem se fuisse narrat,
 nulla idcirco vocum captatoribus ad suam, fauto-
 rumque suorum perniciem ea re abutendi datur
 occasio. Nam et Barnabam, qui Joseph antea di-
 ctus, Barnabas postea nominatus est, quod nomen
 consolationis filium significat, Levitam fuisse re-
 fert (Lucas) genere Cyprium⁷. Neque tamen quod
 Cyprius esset, eo minus e tribu Levitica fuit. Velut
 apostolus Paulus, licet Tarso oriundus esset, ab
 Israelitica gente minime erat alienus. Cum enim
150 sub Antiocho Epiphane, aliisque temporibus,
 quibus bellum exarserat, plerique per captivitatem
 obsidionemque dispersi forent, captivi quidem cer-
 tis locis constiterunt. At qui vitandæ obsidionis
 causa fugerant, quo quisque delatus fuerat, ibi
 commorati sunt, uti de Israelitico populo dicebat
 Hieremias; cui ut ante hostem fugeret persæpe
 contigit: Si, inquit, *ad Citiæos abieris, nec illic*
quidem quietem habebis.

Nemo autem ignorat Cillum Cypriorum Insulam
 appellari. Nam Cilliorum nomine Cyprii continen-
 tur et Rhodii. Imo et in Macedonia Cypriorum et
 Rhodiorum genus habitavit, unde et Alexander
 Macedo prodiisse dicitur. Quæ causa est, cur in
 Machabæorum libris scriptum sit, e Citiensium

αὐτὸν λέγουσι, πόσα ἔχω λέγειν; Πρῶτον μὲν γὰρ
 λέγουσιν αὐτὸν Ἑλληνά τε καὶ ἐξ ἰθὺν ὑπάρχειν,
 προσήλυτον δὲ γεγονέναι ὕστερον. Πῶς οὖν αὐτὸς
 λέγει περὶ ἐαυτοῦ· Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων, ἐκ σπέρ-
 ματος Ἀβραάμ, φυλῆς Βενιαμὴν, κατὰ νόμον Φα-
 ρισαῖος, περισσοτέρως ζηλωτὴς ὑπάρχων τῶν
 πατρικῶν μου παραδόσεων; Καὶ ἐν ἄλλῃ τόπῳ λέ-
 γει· Ἰσραηλῖται εἰσι, καὶ γὰρ σπέρμα Ἀβραάμ εἰσι,
 καὶ γὰρ καὶ φησι· Περιτομὴ ὀκταήμερος· καὶ ἀνα-
 τεθραμμένος παρὰ τοὺς πόδας Γαμαλιήλ, καὶ
 Ἑβραῖος ἐξ Ἑβραίων. Καὶ ὡ τῶν δεινῶν ἐρπετῶν
 τὰ δεινὰ κωκύματα, καὶ τὰ δρακοντοειδῆ συρίγματα,
 καὶ τῆς κενοφωνίας τὰ δηλητήρια! Τίνος δὲ λήψομαι
 τὴν μαρτυρίαν; Ἐδίωνος, καὶ τῶν κατ' αὐτὸν, ἢ τοῦ
 ἁγίου Πέτρου τοῦ λέγοντος· Ὡς ἔγραψεν ὑμῖν ὁ
 ἀδελφός μου Παῦλος, ὅτιν' ἐστὶ βαθεῖα καὶ δυσ-
 ερμήνευτα, ἃ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι δια-
 στρέφουσι τῇ ἐαυτῶν ἀγνωσίᾳ; Πάλιν δὲ καὶ ὁ
 ἅγιος Παῦλος μαρτυρεῖ καὶ αὐτὸς τοὺς περὶ Πέτρον,
 λέγων· Καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, καὶ Κηφᾶς, οἱ
 δοκοῦντες στύλοι εἶναι, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοὶ καὶ
 Βαρνάβαν κοινωνίας. Κἂν τε γὰρ Ταρτέα ἐαυτὸν
 εἴποι, οὐκ ἀπὸ τούτου πάντως δέδοται πρόφασις τοῖς
 λεξιθηροῦσι· τὰ εἰς ἐαυτῶν καταστροφὴν καὶ τῶν
 πειθομένων οὕτως ἔχειν. Καὶ γὰρ καὶ Βαρνάβαν
 λέγει Ἰωσήφ ποτε καλούμενον, Βαρνάβαν δὲ μετα-
 κληθέντα (40), ὡς παρὰκλησεως ἐρμηνευόμενον,
 Λευΐτην, Κύπριον τῷ γένει. Καὶ οὐ πάντως ἐπειδὴ
 Κύπριος ἦν, οὐκ ἦν ἀπὸ τοῦ Λευΐ· ὡς καὶ ὁ ἅγιος
 Παῦλος, εἰ καὶ ἀπὸ Ταρσοῦ ὤρματο, οὐκ ἦν ἀλλό-
 τριος τοῦ Ἰσραήλ. Διασπαρέντων γὰρ πολλῶν ἐν τοῖς
 χρόνοις Ἀντιόχου τοῦ Ἐπιφανοῦς, καὶ ἐν χρόνοις
 ἄλλοις, εἴποτε συνέβαινε πόλεμος, αἰχμαλωτισθέντων
 καὶ δοθέντων εἰς πολιορκίαν, οἱ μὲν αἰχμάλωτοι ἀρ-
 θέντες ἐπέμειναν ἐν τισι τόποις, οἱ δὲ ἀπὸ τοιαύτης
 αἰτίας ἀναχωρήσαντες κατέκουν ἕκαστος ἐνθα· κατ-
 ελήφεν, ὡς καὶ ἅγιος Ἰερεμίας εἶπε περὶ τοῦ
 Ἰσραήλ· καθάπερ πολλάκις τοῦτο αὐτὸ συμβέβηκε,
 τὸ ἀποδιδράσκειν ἀπὸ προσώπου τῶν πολεμίων, ὅτι
 Καὶ εἰς Κίτιεις ἐὰν ἀπέλθῃς, οὐτε ἐκεῖ σοι ἀνά-
 παυσις ἐσται.

Παντὶ δὲ τῷ δῆλόν ἐστι (41), ὅτι Κίτιον ἢ Κυπρίων
 νῆσος καλεῖται· Κίτιοι γὰρ Κύπριοι καὶ Ῥόδιοι.
 Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ τὸ γένος κατέκρησε Κυ-
 πρίων τε καὶ Ῥοδίων. Ὅθεν δὲ καὶ Ἀλέξανδρος ὤρ-
 ματο ὁ Μακεδών. Καὶ τούτου ἕνεκα ἐμφέρεται ἐν
 τοῖς Μακκαδαίοις, ὅτι ἐξῆλθε σπέρμα ἐκ γῆς Κι-

¹ Philipp. iii, 5. ² Galat. i, 14. ³ II Cor. xi, 22. ⁴ Philipp. iii, 5; Act. xii, 3. ⁵ II Petr. iii, 15.
⁶ Galat. ii, 9. ⁷ Act. iv, 36. ⁸ λέξεσι θηροῦσι. ⁹ γρ. ὅπου.

(40) Βαρνάβαν δὲ μετακληθέντα. Barnabas pro-
 phetæ vel prophetiæ filium sonare videtur. Sed a
 Syriaca voce כנב deducitur, quæ est consolari. Ita-
 que Syrus Paraph. כנבד כנב reddidit.

(41) Παντὶ δὲ τῷ δῆλόν ἐστι. Cillum, vel Cetim
 nomine Cyprios propemodum omnes intelligunt. Sed
 et Macedones eadem voce comprehendere putant. Sa-
 ne quidem Cillum oppidum Macedoniae fuit, apud
 T. Liv., lib. xxi. Quin et Cilicia; quod verius non-
 nulli suspicantur. Postremo Romani atque Italiani
 eodem illo vocabulo complectuntur. Mibi probabile
 videtur Cetim, aut Citiæos proprie Cilicias esse, et
 ab iis propagatos Cyprios; nam Cetis et Cilia Cili-

ciæ regiones duæ sunt apud Ptol. Quod autem per
 Cyprium, aut Ciliciam Græci Romanique in Syriam
 ac Palestinam tenderent, ideo de terra Cetim egres-
 sum dici in I Machab. i, 1, Alexandrum, quod e
 Cilicia, ubi et Darium vicit, in Syriam exercitum
 duxisset. Ad hæc cum Citiæi illi proprie dicti ac
 vicini, Occidentalium essent omnium Syris notissi-
 mi, fieri potest, ut hoc ipsum Citiæorum nomen
 plerisque aliis Græciæ populis accommodaverint.
 Quemadmodum Indorum appellatio a majoribus no-
 stris ad remotos omnes ab orbe nostro populos est
 translata.

τιέων. Καὶ γὰρ ἐκ σπέρματος τῶν Ἑλλήνων Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών. Ἀλλὰ γενόμενος πάλιν ἐν τῷ τόπῳ, διὰ τὸν ἐμπεσόντα λόγον διεξήλθον τὴν περὶ τούτων ιστορίαν. Πλὴν ὅτι ἀπὸ τῆς μετοικήσεως πολλοὶ ἄλλας χώρας οἰκήσαντες τοῦ Ἰσραὴλ ἦσαν σπέρματος κατὰ διαδοχὴν. Ἐλέγοντο γὰρ καὶ ἐκάστης χώρας πατριῶται· ὡς καὶ αἱ θυγατέρες τοῦ Ἰσθὺρ τὴν ἀντιλήψιν τοῦ Μωϋσέως τῷ πατρὶ ἀπήγγειλαν, ὡς ἀποστήσας τοὺς ποιμένας ἐπότισεν αὐτῶν τὰ πρόβατα, καὶ πορευθεῖσαι περὶ τούτου ὑφηγοῦντο τῷ Ἰδίῳ πατρὶ. Τοῦ δὲ λέγοντος, *Τί ἐταχύνετε σήμερον* (42) τοῦ ἐλθεῖν ἐπ' αὐτόν; ἔφασαν, ὅτι Ἀνὴρ Αἰγύπτιος ἐρύσατο ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ποιμένων, καὶ ἤντηλθε, καὶ ἐπέτισεν ἡμῶν τὰ θρέμματα. Καὶ εὐθὺς ὁ αὐτὸς ἔφη πρὸς αὐτάς· *Διὰ τί οὐκ ἠγάγετε αὐτὸν ὧδε, ἵνα φάγῃ ἄρτον*; Τίς δὲ οὐκ οἶδεν, ὅτι Μωϋσῆς υἱὸς μὲν γίνεται τοῦ Ἀμράμ, καὶ τῆς Ἰωχαβὲτ, Ἀμράμ δὲ τοῦ Καθ, Καθ δὲ τοῦ Λευί, Λευὶ δὲ τοῦ Ἰακώβ, Ἰακώβ δὲ τοῦ Ἰσαὰκ, Ἰσαὰκ δὲ τοῦ Ἀβραάμ; Καὶ οὐκ ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι τὸν Μωϋσέα Αἰγύπτιον, πάντως ἢ τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ σπέρματος διέπεσιν ἀκολουθία. Οὐκοῦν οὗτοι, καταλείψαντες τὴν ὁδόν, οἱ ἀπὸ τοῦ Ἐδίωνος πεπλανημένοι, ἐπὶ πολλὰς διεστραμμένας ὁδοὺς καὶ ἀνάντη τρίβον τὸν νοῦν ἐκδεδώκασιν.

ΚΖ'. Αὐχοῦσι δὲ πάλιν περιτομὴν ἔχοντες, καὶ σιμνύονται δῆθεν εἶναι ταύτην σφραγίδα ἡγούμενοι, καὶ χαριχτήρια τῶν τε πατριαρχῶν καὶ δικαίων τῶν κατὰ τὸν νόμον πεπολιτευμένων, δι' οὓς ἐξισοῦσθαι ἐκείνοις νομίζουσι, καὶ δῆτα ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ τὴν σύστασιν ταύτης βούλονται φέρειν, ὡς καὶ οἱ περὶ Κήρινθον. Φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι κατὰ τὸν ἐκείνων ληρώδη λόγον· Ἀρκετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος. Περιετμήθη γάρ, φησὶν, ὁ Χριστὸς, καὶ σὺ περιετμήθητι. Καὶ ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καταισχύνηται τῆς πλάνης τὰ σπέρματα, καθάπερ χαλινὸς (43) τῇ θαλάσῃ ἐκ θεοῦ ὀρισθεὶς κλειθρὰ καὶ πύλαι ψάμμον ὄριον¹, καὶ πρόσταγμα τὸ, Ἔως τοῦτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλὰ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονται σου τὰ κύματα, φησὶν· οὕτω καὶ οὗτοι ἐν ἑαυτοῖς καταδαπανηθήσονται. Ἀλλὰ ἐκεῖ μὲν ἐκ θεοῦ προστάγματος εἰς εὐταξίαν θαλάσσης ἐκ θεοῦ εἴρεται ὁ τοῦ ὄρου λόγος· ἐνταῦθα δὲ ἀφ' ἑαυτῆς ἡ κακία καὶ ἡ πλάνη τυφλώπτουσα τὸν νοῦν, καὶ τὸν εὐσεβῆ λογισμὸν ἀποστρεφομένη, προὔλαβε καθ' ἑαυτῆς, ὥσπερ κύματα ἐγείρουσα, τὰ σχέτλια τῶν προαπαγγελλομένων αὐτοῖς ὑπολήψεων, ἐτέροις κύμασιν ἑαυτῇ συγκρούουσα, καὶ ἐν ἑαυτῇ αἰὲ συντριβομένη ἑαυτὴν διαλύειν²· ἢ καθάπερ ἐρπιδὸν δεινὸν ἑαυτῷ λυμαινόμενον καὶ ἀντιστρεφόμενον ἀπὸ τῆς κέρκου, καὶ ἑαυτὸ κατεσθίον, αὐτὸ ἑαυτοῦ ἀναλωτικὸν γίνεται. Τοῦτο γὰρ φασὶ γεγενῆσθαι καιρῷ ὑπὸ ἀσπί-

A terra genus quoddam esse propagatum³. Nam e Græcorum genere Alexander ortum acceperat. Verum quoniam iterum narrandæ hujus historie oblata nobis occasio est, in eam sum fortuito delatus. Eo vero pertinebat istud, ut complures ostenderemus in ea migratione varias occupasse sedes, qui ex Israelitica gente originis erant successionem derivati. Qui quidem ab ea ubi habitabant regione cognominari solebant. Quemadmodum cum filia Jethro allatam sibi a Moyse opem parenti renuntiarent, narrarentque depulsis a se pastoribus, suos illum greges adaquasse, hoc, inquam, cum domum reversæ parenti dixissent, sciscitante nimirum eo : *Cur hodie venistis velocius solito*? Responderunt : *Vir Ægyptius liberavit nos de manu pastorum, insuper et hausit aquam, potumque dedit oribus nostris*. Statimque dixit illis : *Cur non huc illum adduxistis, ut comederet panem*⁴? Quis autem nescit Amrami et Jochabetæ filium existisse Moysen; Amramum Caathi, Caathum Levi, hunc Jacobi, cujus pater Isaacus, Isaaci Abrahamus fuerit? Neque tamen, pro eo quod Ægyptius appellatur Moyses, ideo nobilitatis illius ac stirpis est series extincta. Hoc igitur modo Ebionis discipuli, velut aberrantes ac devii, varias se in ambages ac flexus abruptaque itinera commiserunt.

XXVI. Atenim circumcisionem præ se ferunt; eaque re plurimum gloriantur, utpote quam patriarcharum, aliorumque qui legis tempore vivere iustorum, 151 notam ac signum existisse patent; quo etiam nomine adæquari se cum illis arbitrantur : adeoque Christi ipsius exemplum ad illam comprobendam accommodant, ut et Cerinthiani faciunt. Quorum ineptissime accommodatam illam sententiam usurpant : *Sufficit discipulo, si sit sicut magister ejus*⁵. Christus enim, aiunt, circumcissus est : tu igitur circumciditor. Atque ut erroris semina magno cum illorum pudore profligantur, non secus ac frenando mari velut repagula quædam arportæ, arenarum a Deo moles objecta est, ejusdemque mandatum istiusmodi : *Hucusque venies, et non procedes amplius. Sed in te confringentur fluctus tui* (ait Scriptura⁶). Sic etiam illi in semetipsos relapsi penitus consumentur. Quanquam hoc interest, quod illic ad coercenda maria divino imperio terminus ille constitutus est; hic autem ipsa per sese nequitia, atque excæcatæ mentis error a sensu pietatis abhorrens infeliciissima illa, quæ ante protulimus, dogmata, velut quosdam in se fluctus excitavit prius, ac contrariis fluctibus illisit, et semetipsum in se conversus confractusque dissipavit. Aut ut exitialis serpens sese conficiens ipsum, et a cauda replicans ac revolvens suum

¹ F. ψάμμος ὄριον. ² Legendum διαλύει. ³ 1 Mach. i, 1. ⁴ Exod. ii, 18 sqq. ⁵ Matth. x, 25. ⁶ Job xxxviii, 11.

(42) *Τί ἐταχύνετε σήμερον*. Exod. ii, com. 18, Διότι ἐταχύνετε τοῦ παραγενέσθαι τῆμινον; Apud Eriphanium voculæ istæ ἐπ' αὐτόν commodum nul-

lum sensum reddunt, nisi ἐς αὐτὸν ἔφασαν substituas. (43) *Καθάπερ χαλινός*, etc. Leviter depravatus hic locus est. Fortasse legendum est ὡρίσθη

corpus aded'it, et absumit. Id enim olim aspides fecisse narrant, quarum, cum inclusæ doliis essent, alteram altera devoravit. Tum quæ ferocior ac crudelior erat sola remanens, enecta que fame, seipsam a cauda incipiens paulatim consumpsit : idque ipsum in Ægypto contigisse a nonnullis, qui de rerum natura scripserunt, proditum est. Unde et ob Gorgoneum veluti caput, Aspidogorgonis merito ei est nomen impositum. Similiter ineptus ac stolidus Ebion, Ebionisque fautores concidere seipsos anteverterunt, eaque quibus potissimum gloriantur initio sustulerunt. Non enim Christus, utpote cum infans adhuc esset, semetipso circumcidit. Sed laudandus propterea misericors Dominus est, quod ita se Ebion imprudens objecerit, ut minime vera confessus, convincendi sui ansam nobis obtruderet. Si enim Deum illum esse, cœlitusque delapsum assereret, octavoque die a Maria circumcissum, tum quidem quatenus et Deus foret, et id ultro ac voluntate permisisset, speciosum quiddam ac probabile ad circumcisionis commendationem circumforaneo **152** isti præbuisset. Jam vero cum nunc illum hominem esse, atque ab hominibus circumcissum fuisse sentiat, nequaquam puero illi velut auctori tribuendum est, quod octava sit luce circumcissus. Neque enim semetipsum præcidit, sed id ab aliis passus est : quod sibi ipsis pueri non faciunt, neque circumcisionis auctores ipsi, sed eorum potius parentes habendi sunt. Etenim pusiones illi præ infantia quid sibi a parentibus fiat ignorant.

XXVII. At nos et Deum illum e cœlo descendisse dicimus, et in Mariæ Virginis utero legitimo tempore permansisse, quanto scilicet gestari cæteri infantium solent, donec ex illo Virginis utero profusus, perfecto jam hominis quod induerat corpore, susceptam a se salutis nostræ procuracionem aggredi instituit. In qua et ad diem octavum non specie tenus, sed reipsa circumcissus est. Venit enim ut legem ac prophetarum impleret oracula, non everteret¹; atque ut alienam non fuisse legem ostenderet, sed a seipso concessam ad suum usque tempus sub quibusdam figuratum velut umbraculis perstitisse : quo in sese ac per sese quodcunque legi deerat postremo suppleret; eademque illa figurarum involucria ad spiritalem perfectionem, ac veritatem perducta figuras esse desiisse, atque ad veritatem transiisse, tam ipse quam ejus apostoli prædicarent. In illo quippe quod scriptum erat in lege, perfectum est, id, inquam, quod ad ejus usque tempora perduravit, et in ipso jam absolutum impletumque desiit, nimirum quod Sephora dicebat : *Stetit sanguis circumcisionis filii mei*². Non dixit : Circumcidi filium meum. Neque enim id agebat angelus, ut circumcisio fieret, neque sanguinis

δων συγχλειτουργῶν ἐν πίθοις, καὶ ἐκάστης τὴν ἐτέραν καταναλωσάσης, τὴν δὲ ἱταμωτέραν καὶ χαλεπωτέραν εἰς ὑστερον μεμενηκέναι μόνην καταλειφθεῖσαν, καὶ εἰς πείναν ἐλθοῦσαν, ἀπὸ τῆς ἰβίας κέρκου ἀρξαμένην αὐτὴν καταδεσφωκέναι, ἱστοροῦσι τινες φυσιολόγοι κατὰ τὴν Αἰγυπτίων χώραν. Ὅθεν καὶ ἀρμοδίως τὸ ὄνομα αὐτῇ ἐπέθεντο, διὰ τὴν κεφαλὴν τῆς Γοργόνης καὶ ταύτην Ἀσπιδογοργόνα καλοῦντες. Οὕτω καὶ ὁ ματαιόφρων Ἑβίων, καὶ οἱ ἀμφοῖν αὐτὸν προῦλαβον αὐτοὺς κατατέμνοντες, καὶ ἀναίρουντες ἀπ' ἀρχῆς ἰκεῖνα, ἐφ' οἷς καὶ σεμνύονται. Χριστὸς γὰρ αὐτὸν οὐ περιέτεμε· παιδίον γὰρ ἦν. Δόξα δὲ τῷ ἐλεῆμονι Θεῷ, ὅτι αὐτὸν προῦβαλεν ὁ Ἑβίων, ἵνα τὰ ἀληθινὰ μὴ ὁμολογήσῃ, εἰς τὸ καὶ ἐλεγχον αὐτῷ γενέσθαι. Εἰ μὲν γὰρ ἔλεγεν αὐτὸν Θεὸν ἀνωθεν ἔχοντα περιτεμῆσθαι τὴν ὀκταήμερον ὑπὸ τῆς Μαρίας, τὸ τριηχάτω, Θεὸς ὢν, καὶ συγχωρῶν κατὰ ἰδίαν εὐδοκίαν, παρῆγεν ἂν τῷ ἀγύρῃ τῆς περιτομῆς πιθανολογίαν· ὅποτε δὲ ψιλὸν ἀνθρώπον αὐτὸν γιγανθῆσθαι· ὅτι ἀνθρώπων παραιοφείρει περιτεμῆσθαι, οὐκέτι αἰτιὸς ἐστὶν ὁ παῖς, εἰ καὶ τὴν ὀκταήμερον περιτομὴν περιετμήθη. Οὐ γὰρ αὐτὸν περιέτεμιν, ἀλλ' ὑπὸ ἀνθρώπων περιετμήθη. Καὶ γὰρ οἱ παῖδες οὐχ αὐτοὺς περιτέμνουσι, καὶ οὐδὲ αἰτιοὶ εἰσι τῆς αὐτῶν περιτομῆς, ἀλλ' οἱ αὐτῶν γονεῖς. Ἐκτεῖνοι γὰρ βραχείς ὄντες, νηπιᾶζουσιν ἀγνοοῦντες, καὶ οὐδὲ οἶδαι τί αὐτοῖς ὑπὸ τῶν γονέων γίνεται.

KZ'. Ἡμεῖς δὲ καὶ Θεὸν αὐτὸν λέγομεν ἀπ' οὐρανοῦ ἐλθόντα, καὶ ἐν μήτρᾳ Παρθένου Μαρίας τὸν χρόνον τῶν ἐγκυμονουμένων παίδων παραμεμενηκότα, ἕως τελείως ἀπὸ τῆς παρθενικῆς μήτρας τὴν ἐνσάρκον ἐνανθρώπησιν αὐτῷ καὶ οἰκονομίαν οἰκονομήσῃ, ἐν ᾗ καὶ περιετμήθη ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῇσι ἡμέρᾳ τῇ ἐγδόῃ. Ἦλθε γὰρ πληρῶσαι τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, καὶ οὐ καταλῦσαι· καὶ οὐ τὸν νόμον ἀλλότριον ἀποφῆναι, ἀλλὰ ἐξ αὐτοῦ μὲν ἐκδωρημένον, ἕως δὲ αὐτοῦ ἐν τύποις μεμενηκότα, ὅπως ἐν αὐτῷ καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν ὅπερ ἐνέλιπεν ἐν τῷ νόμῳ πληρωθῇ, ἵνα οἱ τύποι εἰς πνευματικὴν τελείωσιν ἐλθόντες ἐν ἀληθείᾳ, ὑπ' αὐτοῦ τε καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων κηρυχθῶσιν, οὐκέτι ὄντες τύποι, ἀλλ' ἀλήθεια. Ἐπὶ τούτῳ γὰρ ἐπληροῦτο τὸ ἐν τῷ νόμῳ εἰρημένον, ἕως αὐτοῦ τοῦ χρόνου διαρχέσαν, καὶ ἐν αὐτῷ ἀφιστάμενον, εἰς πλήρωμα δὲ μεθιστάμενον, ὅπερ ἔφη ἡ Σεφώρα (44)· ὅτι Ἔστη τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς τοῦ παιδίου μου. Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι Περιτεμὸν μου τὸ παιδίον. Οὐ γὰρ ὠκονόμει ὁ ἀποσταλὴς ἄγγελος, ἵνα περιτεμὴ γένηται· ἀλλὰ οὐδὲ τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς φεβηθεὶς ἀπέστη· ἀλλὰ ὑπομνήσεως χάριν τοῦ μέλλοντος παιδίου τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς ἵσταν· ὅπερ ἀκούσας καὶ οἰκονομή-

¹ Matth. v, 17. ² Exod. iv, 25. ³ Deest καὶ

(44) Ὅπερ ἔφη ἡ Σεφώρα. Mirifica est loci istius interpretatio, quam Epiphanius affert, quæ ex LXX lectione petitur; nam Hebræi et Latini

codices : Sponsus sanguinum tu mihi es, ob circumcisionem, habent. LXX vero longe alia reddiderunt.

σα· ἀπέστη. Καὶ ποίου παιδίου, ἀκούε. Ἀλλ' ἡ περὶ τοῦ εἰπεῖν ὁ προφήτης, ὅτι *Θελήσουσιν εἰ ἐγένετο* (45) *πυρίκαυστοι*. Ὅτι *παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, καὶ υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν*. Τὸ μὲν γεννηθὲν παιδίον δεικνύς ἐν ἀληθείᾳ, ὅπως σημάνη τὴν ἀληθινὴν ἐνανθρώπησιν· τὸ δὲ, υἱὸς ἐδόθη ἡμῖν, ὅπως δείξῃ τὸν ἀνωθεν Θεοῦ Λόγον, καὶ Υἱὸν Θεοῦ αὐτὸν δειχθέντα, καὶ ἐν μήτρᾳ γενόμενον ἐνανθρωπήσαντα, ἔχοντα ἀμφοτέρωθεν Θεὸν καὶ ἄνθρωπον, αὐτὸν Θεὸν, αὐτὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν υἱὸν ἀνωθεν δοθέντα, αὐτὸν παιδίον γεννηθέντα. Ἐφ' οὗ ἔστι λοιπὸν τὸ αἷμα τῆς περιτομῆς, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· Ὅτε ἦλθον Ἕλληνες βουλόμενοι αὐτὸν θεάσασθαι· καὶ ἦλθον πρὸς Φίλιππον, καὶ λέγουσιν αὐτῷ, Δείξον ἡμῖν τὸν Ἰησοῦν· καὶ ὁ Φίλιππος τῷ Ἀνδρέᾳ, καὶ ὁ Ἀνδρέας τῷ Ἰησοῦ ἔφη, ὅτι *Τινὲς Ἕλληνες βούλονται σε θεάσασθαι*. Καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος ἀποκρίνεται, λέγων· *Νῦν ἐφθασεν ἡ ὥρα τοῦ Θεοῦ· ἵνα δείξῃ περιτομὴν μὲν παρερχομένην τὴν ἐνσαρκον, καὶ τύπῳ ὑπηρετήσασιν ἄχρι χρόνου, τὴν δὲ ἐν σαρκὶ ἀκροβυστίαν ἐν πνεύματι ἔχουσαν μερίζονα περιτομὴν, θεωροῦσαν Χριστὸν, καὶ αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ κατεκτείνῃ*.

gloria Dei, ut circumcisionem carnis præterierit jam doceret, et ad certum tempus figuræ serviisse, carnis vero præputium spirituali ac præstantiori ejusque reipsa compotem fieri.

KII. Εἰ δὲ βούλονται οὗτοι λέγειν, Πῶς οὖν Χριστὸς περιετμήθη; ἀκούσονται, ὅτι Ἡδὴ μὲν οὖν, ὧ πεπλανημένοι, ἐδείξαμεν ὑμῖν δι' τὴν αἰτίαν περιετμήθη. Περιετμήθη γὰρ διὰ πολλοὺς τρόπους. Καὶ πρῶτον, ἵνα δείξῃ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα ἑαυτοῦ ἀνειληφέναι, διὰ Μανιχαίων καὶ τοὺς λέγοντας ἐν δοκίμῃ περηνέναι· ἔπειτα, ἵνα δείξῃ, ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιον (46) τὸ σῶμα τῇ θεότητι, ὡς φησὶν Ἀπολλινάριος· ἀλλ' οὕτως ἀνωθεν αὐτὸ κατενόηκεν, ὡς λέγει Οὐαλεντίνος· καὶ ἵνα βεβαιώσῃ ἣν πάλαι ἔδωκε περιτομὴν δικαίως ὑπηρετήσασαν ἕως τῆς αὐτοῦ παρουσίας, καὶ διὰ τὸ μὴ ἔχειν τοὺς Ἰουδαίους ἀπολογίαν. Εἰ γὰρ μὴ περιετμήθη, εἶχον λέγειν· Οὐκ ἔδυνάμεθα Χριστὸν δέξασθαι ἐν ἀκροβυστίᾳ. Ἄλλως τε καὶ ἔδει αὐτὸν ἐντεταμένον τῷ Ἀβραάμ περιτεμθῆναι, σφραγίδος ἕνεκα φαινομένης, εἰς τύπον δὲ ἀληθινῆς καὶ ἀοράτου δοθείσης, νῦν περιτεμθῆναι ταύτην· βεβαιῶσαι. Ἐγένετο γὰρ ἡ φαινομένη περιτομή ἕνεκεν διαταγμῆς τοῦ Ἀβραάμ, ὅτι εἶπεν ὁ ἅγιος καὶ δίκαιος ὡς ἐν διαταγμῇ· *Εἰ τῷ ἑκατονταέτει· υἱὸς γενήσεται; καὶ εἰ Σάρρα ἡ πρεσβυτέρα γεννήσει υἱόν;* Καὶ εὐθὺς ὁ Κύριος· *Ἀδὲς μοι κρινὲν τριετίζοντα* (47), *καὶ αἶγα καὶ δάμαλιν, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν, ὡς εἶδε λαμπάδας*

A metu recessit, sed ut eum infantem, a quo circumcisionis cruor inhibendus erat, in memoriam revocaret. Quare mox ut illud audivit ac præstitit, e medio se subduxit. At quisnam ille futurus esset infans, accipe. Is enim erat de quo propheta locutus est : *Et volent esse igne combusti. Quoniam parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis* *. Quibus verbis primum natum revera parvulum demonstravit, ut vere susceptam ab eo naturam hominis significaret. Deinde subjecit, *filius datus est nobis*; ut eundem Dei esse Verbum e cælo delapsum, Deique Filium declaratum ostenderet, et in utero genitum, hominemque factum, ita ut duplicem in se naturam, Dei videlicet, hominisque contineret, proindeque Deum pariter atque hominem, et eundem divinitus oblatum filium, ac puerulum natum. In quo circumcisionis deinceps cruor stetit, ut in Evangelio ipse testatur. Cum enim gentiles videndi ejus desiderio accessissent; et ad Philippum adeuntes dixissent : *Ostende nobis Jesum*; ac Philippus id Andreæ, Andreas Christo retulisset his verbis : *Gentiles quidam videre te cupiant* †, Dominus illico respondit : *Nunc pervenit*

XXVIII. Quod si istud nobis objiciant : Cur igitur circumcisis est Christus? ita a nobis audient : Jamdudum quidem, o homines opinione falsa ducti! causam vobis cur esset circumcisis ostendimus. Multis enim id de causis sustinuit. Primum, ut se carnem revera induisse monstraret, propter Manichæum, cæterosque, qui similitudine quadam ac specie duntaxat apparuisse docuerunt. Deinde ut corpus divinitati consubstantiale non esse demonstraret, ut Apollinaris existimat; nec e cælo delatum in terras, qui Valentini error fuit. Tum ut ejus olim circumcisionis auctor fuerat, eam ad adventum usque suum observatam fuisse merito comprobaret, atque ut omnem Judæis excusationem eriperet. Nisi enim circumcisis foret, hoc ad sui purgationem asserre potuissent : Nos Christum præputio præditum probare nequivimus. Præterea vero cum oportebat, qui Abrahamo circumcidendi sui mandatum ediderat, ut ad veri et aspectum fugientis adumbrandam imaginem apparens illud signum et aspectabile præ se ferret, ratum illud sua circumcisione facere. Nam externa illa circumcisio Abrahamo ob ejus hæsitacionem imposita fuit; cum vir sanctus ac justus velut dubitando

* γρ. καὶ ταύτην. * ἑκατονταέτη. * Isa. ix, 5, 6.

† Joan. xii, 21.

(45) Ὅτι *Θελήσουσιν εἰ ἐγένετο*. Neque hic cum Hebræo LXX consentiunt. Vulgata nostra : *Ei testamentum mistum sanguine erit in combustionem, ei cibum ignis*. Pro quo Græci, καὶ θελήσουσιν εἶναι πυρίκαυστοι.

(46) Ἐπειτα ἵνα δείξῃ, ὡς οὐκ ἦν ὁμοούσιον. Apollinaris carnem Christi ab æterno fuisse, nec ex Virgine natam asseruit, Gregor. Nazianz. orat. xlii : Διαβεβαιούται γὰρ μὴ ἐπίκτητον εἶναι τὴν

σάρκα κατ' οἰκονομίαν ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ προσληφθεῖσαν ἐπὶ μεταστοιχειώσει τῆς φύσεως ἡμῶν, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς ἐν τῷ Υἱῷ τὴν σαρκώδη ἐκείνην φύσιν εἶναι, etc.

(47) Ἀδὲς σοι τόμον χάριτος. Vox χάριτος abest a vulgata LXX interpretum editione. Sed in aliis olim, ut apparet, lecta. Basilius autem τόμον κιννοῦ μεγάλου.

dixisset: *An centenario nascetur filius? et Sarra jam enus filiam pariet?* Statimque Dominus: *Sume, inquit, mihi arietem annorum trium, et capram, et vaccam, etc. Cumque sol occumberet, cum lampades ignis et elibanum vidisset, etc., ejus castigandi causa Deus edixit: Peregrinum erit semen tuum in terra aliena, et subjicient eos servituti quadringentis annis.* Quamobrem stabilitatis cujusdam ac firmitatis gratia, pro **154** eo quod nonnihil addubitans dixisset: *Num centenario nascetur filius?* ne ejus posteri infidelibus idolorumque cultoribus *Ægyptiis* in servitutem dati, ad eosdem quos et illius majores venerati fuerant, deos sese transferrent, tam Abrahamo ipsi, quam ejus stirpi circumcisionem illam carnis inussit, ut ejus aspectu commonitos reverentia quædam numinis subiret, quo minus ejurare illud auderent. Ea porro ad Christum usque permansit: Ideoque et ultro circumcidi ipse voluit, et homo reipsa factus est, idem qui et Deus Verbum a Patre de cælo lapsum, non eam quam habebat divinitatem deposuit, sed vere carnem induens, atque ex perfecta hominis natura coalescens, circumcisionem usurpavit. Quod totum ex rei veritate gestum est, ut et Judæi, quemadmodum dictum est, et Manichæi omni tergiversatione sublata, convinci facillime possent, ac circumciscus ipse abrogata merito circumcisione majorem quamdam induceret. Non quasi priore illa careret, minimeque suscepisset in sese; sed ut ea persunctus nihil jam esse necessariam ostenderet, sed aliam longe illa præstantiorem.

XXIX. Quod autem subinde in lucem editus Deus fuerit, non homo duntaxat, a magis aperte comprobatum est. Siquidem elapso jam biennio, quod ipsum stellæ tempus Herodî significarunt, a biennio videlicet atque infra¹, Hierosolymam venientes, interrogantesque magi, cum Bethlehemi nasci Christum oportere didicissent, ab urbe digressi sunt, eademque duce stella Bethlehemum aspirarunt. Ibi, posteaquam introgressi sunt, Christum cum Maria matre repererunt; et procidentes adoraverunt eum, obtuleruntque munera. Quamobrem cum statim adoretur qui natus est, non nudus est homo, sed Deus: neque post annos triginta, vel baptismum, Christus efficitur: sed subinde Christus e Maria Virgine Deus pariter atque homo natus est. Propterea statim angeli cæleste carmen concinunt: *Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, hominibus propensa voluntas.* Sed et felici illo nuntio pastores impertiuntur: *Natus est nobis, inquit, hodie Christus Dominus in civitate David.* Neque hoc solum, infelix Ebion! de Christo comprobatur, verum etiam anno ætatis duodecimo sedens inter sacerdotes ac seniores repertus est, cum eos interrogaret, **155** ac cum illis inquireret: adeo ut mirarentur in verbo gratiæ, quod procedebat de ore ejus. Non hoc anno demum tricesimo faciebat, ut dicere possis, ex quo Spiritus in eum sanctus illapsus est, Christum esse corpisse; sed a duodecimo statim, uti diximus, estque a Luca in Evangelio proditum². Quin etiam paulo ante cum, ut

πυρὸς καὶ κλίβανον, καὶ τὰλλα. Φησὶς αὐτῷ ὁ Θεὸς κατ' ἐπιτίμησιν· Πάροιικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ, καὶ καταδουλώσουσιν αὐτῷ ἔτη τετρακόσια, ἀσφαλείας ἕνεκα διὰ τὸν δισταγμὸν, δι' ὃν εἶπεν, Εἰ τῷ ἑκατονταέτῃ υἱὸς γενήσεται; ἵνα μὴ καταδουλωθὲν τὸ σπέρμα ὑπὸ εἰδωλολατρῶν καὶ ἀπίστων Αἰγυπτίων ἐπιλάβηται Θεοῦ τῶν πατέρων αὐτοῦ, ἐπέθηκεν αὐτῷ καὶ αὐτοῖς τὴν ἑνσαρκον περιτομήν, ἵνα ὁρῶντες ὑπομιμνήσκωνται, καὶ δυσωπῶνται, καὶ μὴ ἀρνῶνται αὐτόν. Καὶ διέκρισεν ἄχρι Χριστοῦ τοῦτο· καὶ τούτου ἕνεκα καὶ αὐτὸς εὐδοκεῖ περιτμηθῆναι· καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ἐν ἀληθείᾳ, ἄνωθεν ἐλθὼν ἐκ Πατρὸς Θεὸς Ἄλογος, καὶ οὐκ ἀποθέμενος τὴν θεότητα· ἀλλὰ σάρκα φορέσας ἐν ἀληθείᾳ, τελείαν τε ἐνανθρωπήσειν ἔχων περιτέμνεται, τὰ πάντα οἰκονομῶν ἐν ἀληθείᾳ, ἵνα καὶ Ἰουδαῖοι, ὡς προείπον, ἀναπολόγητοι ὄντες, καὶ Μανιχαῖοι, καὶ ἄλλοι ἐλεγχθῶσιν, καὶ ἵνα περιτμηθεὶς εὐλόγως καταλύσῃ τὴν περιτομήν, καὶ ἄλλην μείζονα δείξῃ· οὐχ ὡς μὴ ἔχων, καὶ ταυτῷ συνιστάμενος, ἀλλὰ ἔχων μὲν, δεικνύς δὲ, ὅτι ταύτης οὐκ ἔτι ἐστὶ χρεῖα, ἀλλὰ τῆς μείζονος.

ΚΘ'. Καὶ ὅτι μὲν εὐθὺς γεννηθεὶς Θεὸς ἦν, καὶ οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος, οἱ μάγοι σαφῶς δείξουσι. Μετὰ γὰρ δύο ἐτῶν χρόνον, ὡς εἰδείξαν τῷ Ἡρώδῃ τὸν χρόνον τοῦ ἀστέρος, ἀπὸ διατεοῦ καὶ κατωτέρω ἐλθόντες εἰς Ἱερουσαλὴμ, καὶ ἐρωτήσαντες οἱ αὐτοὶ μάγοι, καὶ γινόντες, ὅτι ἐν Βηθλεὲμ Χριστὸς γεννᾶται, ἐξῆλθον πάλιν τοῦ ἀστέρος ὁδηγοῦντες αὐτοῖς, καὶ ἦλθον ἀπὸ Ἱεροσολύμων εἰς Βηθλεὲμ. Καὶ εἰσελθόντες εὗρον αὐτὸν μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας· καὶ πισόντες προσκύνησαν αὐτῷ, καὶ προσήνεγκαν τὰ δῶρα. Εἰ τοίνυν εὐθὺς προσκυνεῖται, οὐ ψιλὸς ἄνθρωπος ὁ γεννηθεὶς, ἀλλὰ Θεός· καὶ οὐ μετὰ τριάκοντα ἔτη, καὶ οὐ μετὰ τὸ βάπτισμα Χριστὸς γίνεται, ἀλλὰ εὐθὺς Χριστὸς ἐγεννήθη ἀπὸ Μαρίας Παρθένου Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Διὸ καὶ οἱ ἄγγελοι εὐθὺς ὑμνοῦσι, λέγοντες· Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Καὶ εὐαγγελίζονται τοὺς ποιμένας, λέγοντες· Ἐγεννήθη ἡμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον ἐν πόλει Δαβὶδ. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ὃ ἡπαττημένα Ἔθνη, δείκνυνται, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ δωδεκατοῦς εὐρίσκεται καθήμενος ἀναμέτον τῶν ἱερέων καὶ πρεσβυτέρων, ἐρωτῶν αὐτοὺς, καὶ ζητῶν μετ' αὐτῶν· καὶ ἐξεπλάττοντο ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς χάριτος, τῷ ἐκπορευομένῳ ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Καὶ οὐχὶ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος ἐποίησε τοῦτο, ἵνα εἴπῃς, ὅτι, ἀφ' οὗ ἦλθε τὸ Πνεῦμα εἰς αὐτόν, Χριστὸς ἐγένετο, ἀλλὰ εὐθὺς ἀπὸ δωδεκατοῦς, ὡς προείπον, ὡς γέγραπται ἐν τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ. Ἀλλὰ καὶ ἐτι ἀνωτέρω, ὅτι νηπιῶντος ἀνῆλθον, φησὶν, οἱ περὶ Ἰωσήφ καὶ Μαρίας εἰς Ἱερουσαλὴμ προσκυ-

¹ Gen. xvii, 12 ² Gen. xv, 12 sqq. ³ Matth. ii, 16 sqq. ⁴ Luc. ii, 14. ⁵ ibid. 11 ⁶ Luc. iv, 22.

νήσαι ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἀνέκαμπτον, ἔμεινεν Ἰησοῦς· καὶ ἐζητοῦν αὐτὸν ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἐν τοῖς συγγενέσιν αὐτῶν, καὶ οὐκ εὗρισκον. Εἶχε γὰρ ἡ Μαρία συγγένειαν. Ἀνακάμψασα δὲ καὶ εὐρούσα αὐτὸν, ἔφη αὐτῷ· Τί ἡμῖν ἐποίησας, τέκνον; Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε. Ἐν τάξει γὰρ πατὴρ ὁ Ἰωσήφ αὐτῷ ὑπῆρχεν· οὐ γὰρ ἦν αὐτῷ πατήρ κατὰ φύσιν. Εἶτα ὁ Κύριος πρὸς αὐτήν· Τί οὕτως ἐζητεῖτέ με; οὐκ ἤδευτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ εἶναι με; σημαίνων, ὅτι ὁ ναὸς εἰς δνομα Θεοῦ Πατρὸς ὠκοδομήθη. Εἰ τοίνυν ἀπὸ νηπίου οἶδε τὸν ναὸν καὶ τὸν Πατέρα, οὐκ ἄρα ψιλὸς ἀνθρώπος ὁ γεννηθεὶς Ἰησοῦς, οὐδὲ μετὰ τὸ τριακοστὸν ἔτος, μετὰ τὸ ἐλθεῖν εἰς αὐτὸν τὸ εἶδος τῆς περιστερᾶς, Υἱὸς καὶ Χριστὸς ἐκαλεῖτο, ἀλλὰ εὐθὺς ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ δεῖν αὐτὸν εἶναι ἐδιδασκεν. Ὅτι δὲ ὁ Ἰωσήφ οὐκ ἦν πατήρ αὐτοῦ ἦν, ἀλλὰ ἐν τάξει πατὴρ, ἀκούει τοῦ αὐτοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, τοῦ γράψαντος ἀπὸ προσώπου Μαρίας, ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ σου ἐδυνώμενοι ἐζητοῦμέν σε· πάλιν πῶς γράφει λέγων· Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἑτῶν τριάκοντα, ὡς υἱός, ὡς ἐνομίζετο, Ἰωσήφ. Ἐν δὲ τῷ εἰπεῖν, ὡς ἐνομίζετο, ἔδειξεν αὐτὸν μὴ εἶναι αὐτοῦ υἱόν, ἀλλὰ νομίζεσθαι.

Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, qui erat, ut

Α'. Ἐπιλείπει δὲ μοι ὁ χρόνος διηγούμενος εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς ἔλεγχον τῆς ματαιοφροσύνης Ἐβίωνος, καὶ τοῦ αὐτοῦ παραπεποιημένου ματαιόφρονος διδασκαλείου¹. Πόθεν γὰρ οὐ σαφές ἂν εἴη, ὅτι οὐ πατήρ ἦν Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐν τάξει πατὴρ ἐνομίζετο; Ἰδοὺ γάρ, φησὶν, ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἰδοὺ ἡ γυνὴ. Καὶ πάλιν ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· Καὶ τέξεται ἡ δάμαλις, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν. Ἐπειδὴ γὰρ τινες τῶν Μανιχαίων καὶ Μαρκωνιστῶν λέγουσιν αὐτὸν μὴ τετέχθαι, διὰ τοῦτο τέξεται, καὶ ἐροῦσιν· Οὐ τέτοκεν· ἐπειδὴ οὐ τέτοκεν ἡ Μαρία ἐκ σπέρματος ἀνδρός. Καὶ οὗτοι μανέντες λέγουσι ψευδῶς ἐκ σπέρματος ἀνδρός αὐτὴν γεγεννηχέναι. Γεγέννηκεν οὖν ἡ δάμαλις Θεόν, ἀνθρώπων ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ ὅτε μὲν δάμαλις ἡ Παρθένος καλεῖται, καὶ τὸ ταύτης λείψανον καθαρισμὸς ἦν τῶν κοινομένων, ἀκούει τοῦ νόμου λέγοντος· Λύβε μοι δάμαλιν πικρὰν· ἵνα δείξῃ τὸ ἐκλεκτὸν σκεῦος τῆς Μαρίας, διὰ τὸ πυροειδὲς τῆς τοῦ Σωτῆρος Θεότητος χωρηθὲν ἐν τῇ Παρθένῳ. Ἦν γὰρ ὁ Θεός, φησὶ, καταρτισκόμενος. Καὶ φησὶν ὁ νόμος δάμαλιν πικρὰν, ἐφ' ἣν ζυγὸς οὐκ ἀνατέθηκεν ἐπὶ τὸν τράχηλον· ἵνα δείξῃ τὴν Παρθένον δάμαλιν, μὴ γνωστὴν ζυγὸν γάμου ἀνδρός. Ἀλλὰ τί μοι τὰ πλεῖστα διαλέγεσθαι; ὡς πάλιν Ἠσαίας ἔφη ἐκ προσώπου τοῦ Κυρίου· ὅτι Λύβε σοι τέμον χάριτος καινοῦ μεγάλου· τέμον διὰ τὸ εἶναι μὲν τὴν Παρθένον ἐκ σπέρματος ἀνδρός, γενηθῆναι δὲ ἀπὸ μίξεως ἀνδρῶν, καὶ τὸ τμηθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων κατὰ φύσιν συνθέσεως. Πάν-

A adorandi gratia Hierosolymam festo die perrexissent, redeuntibus illis, remansit Jesus; quem in itinere, et apud cognatos illi quæritabant, nec reperire poterant. Maria quippe cognationem habebat. Igitur cum ad urbem revertisset, ac tandem illum offendisset, sic eum alloquitur: *Fili, quid fecisti nobis? Ecce ego et pater tuus dolentes quære-
bamus te.* Josephus enim loco ei patris erat, non naturalis pater. Ad hæc Dominus: *Quid est, inquit, quod quærebatis me? nesciebatis quod in iis quæ Patris mei sunt oportet me esse?* Quo responso significabat, templum in Dei, hoc est Patris sui, nomen fuisse constructum. Quamobrem si ab ipsa propemodum infantia templum, Patremque cognoverat, utique non merus homo natus ille Jesus existit, neque post annum demum xxx, cum se in eum columbæ specie Spiritus sanctus insinuasset. Filius ac Christus appellari cœpit; sed subinde in his quæ ad Patrem suum attinerent, versari se oportere docuit. Quod vero Josephus non illius pater esset, sed vicem patris gereret, audi ex illo eodem evangelista, qui Mariam ita loquentem facit: *Ego et pater tuus dolentes quære-
bamus te.* Audi, inquam, quid alio loco scripserit: *Erat autem, inquit, putabatur, Josephi filius*². Ubi cum eas voces ad-

156XXX. Deficiet me tempus, si ad comprobandam veritatem, ac tam Ebionis, quam absurdissimæ illius scholæ refellendam amentiam, pluribus disputare voluero. Quis enim facile non intelligit Josephum minime illius parentem, sed parentis loco habitum fuisse? *Ecce enim, inquit, virgo concipiet, et pariet filium*³. Non dixit: *Ecce mulier.* Ac rursum alio loco: *Et pariet vitula, et dicent: Non peperit.* Nam cum Manichæorum ac Marcionistarum quidam negent illum partu in lucem editum, ob id, *pariet, inquit, et dicent: Non peperit*, quoniam de viri semine Maria non peperit. At furiosi isti de viri semine falso illam peperisse dictitant. Igitur vitula hominem eundem ac Deum vere illa quidem peperit; vitulæ porro nomine Virginem nominari, ejusque reliquias ad eos qui impuri essent, expiandos adhiberi consuevisse, quemadmodum lex ipsa testatur, accipe: *Sume, inquit, vitulam rufam*⁴. Ut electum vas Mariæ significaret, propter igneam in Salvatore vim divinitatis, quam virgo capiebat. *Deus enim, inquit, ignis consumens est*⁵. Ait igitur lex *vitulam rufam, cujus collo nondum impositum est jugum*⁶; ut Virginem illam esse vitulam significet, quæ nuptiarum iugo cervicem nondum submiserit. Verum quid hic pluribus disputare necesse est? aut illud ipsum commemorare, quod sub Domini persona dixit Isaias: *Accipe segmentum chartæ recentis ac majoris*⁷? Ubi segmenti usus est vocabulo, quod etsi e virili semine propagata sit Virgo, eadem tamen sit ab humano concubitu naturalique

¹ ματαιοφροσύνης διδ. ² Luc. II, 48 sqq. ³ Luc. III, 23. ⁴ Isa. VII, 14. ⁵ Num. XIX, 2. ⁶ Hebr. XII, 29. ⁷ Num. XIX, 2. ⁸ Isa. VIII, 1.

hominum consuetudine velut secta. Universi quippe homines e virili semine gignuntur. At Christi generatio uti naturaliter ex muliere, Maria scilicet Virgine, naturam duxit humanam, ita præter naturam ab originis humanæ consuetudine resecta est: id quod Jacobus de eo pronuntiat his verbis: *Ex germine, fili mi, ascendisti*¹. Non dixit: *E semine ascendisti*. Atque idcirco Isaias propheta, sive potius Isaiæ Dominus hunc in modum locutus est: *Sume tibi chartæ segmentum*. Quo quidem usitatum hominibus scribendi morem ac rationem expressit: quo pertinet illud e psalmo cxxxviii: *In libro tuo omnes scribentur, dies formabuntur, et nemo in eis*². Nam cum libro uterum comparavit. Propterea: *Imperfectum*, ait, *meum viderunt oculi tui*³: hoc est, Proseminatum me antequam fingerer cognosti: imo etiam antequam proseminatus forem.

XXXI. Sed Hebraica vox expressius quiddam sonat. Pro eo enim quod legimus: *Imperfectum*, habent illi, *Colme*, quod idem est atque *alica*, sive *granum simile*, quod videlicet nondum in panem coactum, ac subactum est, **157** sed e contuso frumenti grano velut medulla quædam crassior, ac minuti calculi instar est. Sic igitur ea voce idipsum quod in semine hominis inest simillimum accuratius exprimere voluit, cum dixit: *Imperfectum*, id est informe jam tum ex utero, imo ante uterum, *viderunt oculi tui*. Novit enim omnia Deus antequam fiant, ut est scriptum⁴. Ac libri, segmentive nomine maternus uterus indicatur. Neque vero ita locutus est: *Sume tibi librum*, vel *Sumetibi chartam*: verum *tomum*, hoc est segmentum, propter illam, quæ in consuetudine hominum apparet, similitudinem. Sed addidit, *chartæ*, ut illam in utero velut scribendi vim declararet. Postremo, *novæ*, subiecit, ob recentem inviolatumque castitatis in Virgine florem. Magna quippe coram Deo pariter et hominibus Maria Virgo exstitit. Quis enim non eam magnam prædicet, quæ illum qui capì nullo modo potest, ceperit, eum, inquam, qui cælo terraque contineri nequit? Qui ejusmodi cum esset, sponte sua ac voluntate, non necessitate comprehendendi se passus est. Ergo magnum illud volumen est ac recens. Magnum, ob miraculum: recens, quia virgo fuit. Deinde: *Scribe*, inquit, *in eo stylo hominis*. Non dicit: *Scribet, in eo quispiam hominis stylo*; neque, *Scribet in eo homo*, ne quam inde Ebion occasionem arriperet. Nam si ha dixisset, *Scribet in eo homo*, colligere ex eo posset, ratorem fuisse Josephum, Christumque vi-

¹ Gen. xlix, 4. ² Psal. cxxxviii, 16. ³ ibid. ⁴ Dan. xiii, 42.

(48) *Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολυμή*. Mirum unde hanc Hebraicæ vocis notionem acceperit מלמא magistris est מלמא תלמודא כל בן שאין הן, ut ait Kimchius. Item vas nondum perfectum. Unde et per translationem מלמא תלמודא חסדא, *Homo sapientiæ inanis, ac fatuus*. Radix ipsa glomerare, et in massam redigere significat. Quo sensu מלמא pro mas-

tes γὰρ ἄνθρωποι ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς γεννῶνται. Ἦ δὲ τοῦ Χριστοῦ γέννησις κατὰ φύσιν μὲν γυναικὸς Παρθένου Μαρίας τὴν ἐνανθρώπησιν ἐσχίσα, παρὰ φύσιν δὲ ἐτμήθη ἀπὸ τῆς κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα ἀκολουθίας· ὥς καὶ Ἰακώβ περὶ αὐτοῦ λέγει· Ἐκ βλαστοῦ, υἱὲ μου, ἀνέβη· καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐκ σπέρματος ἀνέβη. Καὶ τούτου χάριν φησὶ ὁ ἅγιος Ἠσαΐας ὁ προφήτης, μᾶλλον δὲ ὁ Κύριος αὐτῷ λέγει· Λάβε σεαυτῷ τόμον χάρτου· τὸ εἶδος τῆς συνηθείας σημαίνων, ἐν ᾧ τὰ πάντα γράζουσιν υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων, ὥς καὶ ἐν τῷ ἑκατοστῷ τριακοστῷ ἐγδοκῶ ψαλμῷ λέγει· Ἐπὶ τὸ βιβλίον σου πάντες γράψονται, ἡμέρας πλάσθονται, καὶ οὐδεὶς ἐν αὐτοῖς. Βιβλίῳ γὰρ ἀπέκασε τὴν μήτραν. Διὰ τοῦτο ὁ Δαβὶδ λέγει· Τὸ ἀκατέργαστόν μου εἶδον οἱ ἐφθαλμοί σου· τουτέστι, Σπαρέντα πρὶν ἀπεικονισθῆναι με ἔγνωσ με· πρότερον, πρὶν τοῦ σπαρθῆναι με.

ΛΑ'. Ὁ δὲ Ἑβραϊκὸς θαυμαστῶς τὸ ῥῆμα σαφηνίζει. Τὸ ἀκατέργαστον γὰρ γολυμή (48) ἐκάλεσαν, ὅπερ ἐρμηνεύεται χόνδρος, ἢ σεμιδάλεως κόκκος, δῆθεν τὸ μηδέπω εἰς ἄρτον συνελθὼν καὶ φυραθὲν, ἀλλ' ὥς ἀπὸ κόκκου σίτου τμηθὲν χόνδρον ἢ χονδρίτης, ἢ λεπτὴ ψηφίς, ἥτις ἐκ σεμιδάλεως γίνεται. Οὕτως τὸ ἱσότηπον τοῦ εἶδους τὸ τεμνόμενον ἐξ ἀνθρώπου εἰς τὴν σποράν ἀκριβολογῶν ἀπέδειξε, καὶ φησὶν, εἰς Ἑλλάδα διάλεκτον ἐρμηνευομένου τοῦ λόγου, Τὸ ἀκατέργαστον, τουτέστι τὸ ἀπλάστον ἐστὶ ἐν κοιλίᾳ, ἢ πρὸ κοιλίας εἶδον οἱ ἐφθαλμοί σου. Οἶδε γὰρ πάντα θεὸς πρὶν γενέσθαι, ὥς γέγραπται. Πλὴν βιβλίον καὶ τόμος μήτρα ἐστὶν ἢ σηματομένη. Καὶ οὐκ εἶπε· Λάβε σεαυτῷ βιβλίον, ἢ Λάβε σεαυτῷ χάρτην, ἀλλὰ τόμον, διὰ τὸ ἰδιόζον παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν. Χάρτου, διὰ τὸ γραφικὸν τῆς μήτρας. Καιροῦ, διὰ τὸ καινὸν τῆς Παρθένου, καὶ ἀχραντον. Μεγάλῃ γὰρ ὥς ἀληθῶς Μαρίας ἡ ἁγία Παρθένος ἐνώπιον θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Πῶς γὰρ οὐκ ἂν εἰπομεν ταύτην μεγάλῃ, χωρήσανσαν τὸν ἀχώρητον, ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ χωρεῖν οὐ δύναται; Αὐτὸς δὲ, ἀχώρητος ὢν, κατὰ ἰδίαν προαίρεσιν καὶ εὐδοκίαν ἐχωρήθη βουλόμενος, καὶ οὐ κατὰ ἀνάγκην. Διὸ μέγας ὁ τόμος καὶ καινός· μέγας διὰ τὸ θαῦμα· καινός, ὅτι παρθένος. Καὶ, Γράψον, φησὶν, ἐν αὐτῷ γραφίδι ἀνθρώπου. Καὶ οὐκ εἶπε· Γράφει ἐν αὐτῷ ἀνθρώπος, ἵνα μὴ εὐρὴ πρόφασιν ὁ Ἑβραῖος. Εἰ γὰρ εἶπε, Γράφει ἐν αὐτῷ ἀνθρώπος, εἶχεν εἰπεῖν, ἔστι ἀνθρώπος Ἰωσήφ Ἰσκαριώτης, καὶ ἐκ σπέρματος ἀνδρὸς ἐγεννήθη Χριστός. Τῷ δὲ Ἠσαΐᾳ πρὸ ἑπτακοσίων (49) πεντηχοντατριῶν ἐτῶν πλείω ἢ ἑλάσσω εἶλεγε, Γράψον, ἵνα ἀπὸ τοῦ καιροῦ τοῦ διαστήματος ὁφθῇ τὰς

sa incondita: unde Latina vox *glomus*. Sed pro χόνδρῳ, atque *alica*, similære grano nunquam legi.

(49) Τῷ δὲ Ἠσαΐᾳ πρὸ ἑπτακοσίων. Quam chronologiam adhibuerit Epiphanius, equidem nescio. Eusebius vero ab anno Achaz ix, in quem vaticinium illud conjicit noster, ad Natalem Christi annos colligit 748; nam nonus Achaz ascribitur anno 1268, Natalis Christi 2015, intervallum anni 748.

ἡ ἀλήθεια, ὅτι οὐδεὶς ἤδύνατο πρὸ ἑπτακοσίων πεν-
τηκοντατριῶν ἐτῶν σπεῖραι τὴν μέλλοντα γεννᾶσθαι.
ἸΑρα οὖν μάτην λέγει τῷ Προφῆτῃ, *Γράψον*; Οὐχί·
ἀλλὰ ἵνα δείξῃ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐν τῷ προφῆτῃ
αὐτὸ ἐνεργητικὸν γενόμενον τῆς συλλήψεως τῆς ἐν-
σάρκου Χριστοῦ παρουσίας ἐν ἀληθείᾳ. Πνεῦμα γὰρ
ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, φησὶν ὁ ἄγγελος Γαβριὴλ
τῇ Μαρίας, καὶ τὰ ἐξῆς. Τὸ δὲ, *γραφίδι ἀνθρώπου*,
τουτέστιν εἰκόνι ἀνθρώπου. Ἀνθρώπος δὲ Χριστὸς
Ἰησοῦς, μεσότης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἐπειδὴ ἀνωθεν
ἦλθε Θεὸς Λόγος, ἐκ Μαρίας δὲ ἀνθρώπος, οὐκ ἀπὸ
σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένος. Καὶ διὰ τοῦτο εὐθύς
φησιν ὁ Προφῆτης· *Καὶ εἰσῆλθε πρὸς τὴν προφη-
τιαν*. ἵνα δείξῃ προφητικὴν τὴν Μαρίαν (50), καὶ οὐχί
τὴν γυναῖκα Ἀχαζ, ὡς τινες πλανῶνται, διὰ τὴν
Ἑζεκίαν εἰρηθεῖν. Ἦδη γὰρ ὁ Ἑζεκίας ἔνδεκα ἱτη
εἶχε γεγεννημένους. Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει (51) τῆς τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ βασιλείας τὸ ῥῆμα προεφητεύετο· ὅτι
Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει. Καὶ μετὰ τὸ ἀπο-
θανεῖν τὸν Ἀχαζ βασιλεύσαντα δεκατέσσαρα ἔτη, καὶ
τελευτήσαντα, εὐθύς φησιν ἡ Γραφή· *Καὶ ἐβασίλευ-
σεν Ἑζεκίας, καὶ ἦν εἰκοσι ἐτῶν ἐν τῷ βασιλεύειν
αὐτόν*. Πῶς οὖν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ
τεσσαρακαίδεκα ἔτη αὐτοῦ βασιλεύσαντος, προφη-
τευομένου τοῦ ἐκ Παρθένου γενομένου Ἑμμανουὴλ,
Ἑζεκίας γεννηθήσεται, ὁ εἰκοσιν ἐτῶν βασιλεύσας
μετὰ τὸν αὐτοῦ πατέρα; καὶ οὐχὶ μᾶλλον φανήσεται
τοῖς συνετοῖς, ὅτι ἤδη ὑπῆρχε γεννηθεῖς, ὅτε ὁ προ-
φῆτης προεφήτευσεν τὸ ῥῆμα ἐπὶ τῆς τοῦ Ἀχαζ, πα-
τρὸς τοῦ Ἑζεκίου, βασιλείας; μάλιστα οὐδὲ προ-
φητικὸς οὖσης τῆς τοῦ Ἀχαζ γυναίκος, ὡς παντὶ τῷ
δῆλόν ἐστι. Μαρία δὲ ἐστὶν ἡ εἰπουσα καὶ προφητεύ-
σασα, ὅτι Ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ
γενεαὶ τῆς γῆς. Πρὸς τὴν εἰσῆλθε Γαβριὴλ, καὶ
εὐηγγελίσαστο, ὡς τὸ Πνεῦμα ἐλεύσεται ἐν αὐτῇ¹, τὸ
ἐν Ἠσαΐᾳ λαλήσαν· καὶ γεννήσῃ υἱόν, τὸν Κύριον
ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, διὰ Πνεύματος ἁγίου, καὶ
οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ὡς οὗτοι ἀφραίνοντες
καὶ σφαλλόμενοι βλασφημοῦσιν.

nuntium attulit; fore ut in eam se Spiritus insinuaret, qui per Isaiam locutus, ac filium pareret, Dominum nostrum Jesum Christum, qui de Spiritu sancto, non ex virili semine progenitus est, ut amentes illi ac fanatici per summam blasphemiam prædicant.

¹ γρ. ἐπ' αὐτήν. ² Luc. II, 35. ³ I Tim. II, 5. ⁴ IV Reg. XVIII, 2. ⁵ Luc. I, 48.

(50) *Ἰνα δείξῃ τὴν Μαρίαν*. Hebræi quidam, utputa Aben Ezra, et David Kim. in hunc locum, prophetissam illam Isaïæ uxorem interpretantur, quæ, quod prophetam virum habuerit, prophetissa nuncupetur. Hieron. partim per prophetissam Spiritum sanctum, partim B. Virginem intelligit, quod et Basilii, alique sequuntur.

(51) *Τῷ γὰρ ἐνάτῳ ἔτει*. Multa hoc loco adversus et rationem temporum, et Scripturam commissa sunt, sive librariorum vitio, sive auctore ipso aliud agente. Isaïæ vaticinium illud anno IX Achaz editum fuisse putat. Eundem porro annos regnasse XIV, ac tum Ezechiam, cum Isaïas vaticinatus est, annos XI habuisse. Quod si verum est, bimulum fuisse oportet Ezechiam, cum pater ipsius regnum cœpit. Atqui ut is XIV duntaxat annos regnaverit, non plus XVI annis habuit Ezechias, quem tamen XX annos natum, cum regnare cœpit, fuisse paulo post scribit. Revera autem XXV habuit, IV

Virili ex semine procreatum. Verum Isaïæ ante DCCXII plus minus annos dixit: *Scribe*, ut ex toto illo temporis intervallo de rei veritate constaret; quod nemo ante hos annos DCCXII eum qui nasciturus erat satu propagare posset. Num igitur frustra Prophetæ dixit: *Scribe*? Minime vero. Sed ut ille idem, qui prophetæ inerat, Spiritus sanctus ostenderet, generationis se Christi, quatenus carne constabat, vere auctorem et efficientem, esse. Spiritus enim sanctus superveniet in te, ait Mariæ Gabriel angelus², etc. Jam quod subjicit Isaïas *stylo hominis*, ad hominis similitudinem adumbrandam pertinet. Siquidem homo Christus Jesus est, mediator Dei et hominum³, quandoquidem Deus Verbum e cœlo descendit; atque ex Maria natus est homo, non ex

humano satu productus. **158** Proindeque statim Prophetæ subjicit: *Et ingressus est ad prophetissam*, ut prophetissam Mariam esse monstraret, non Achaz uxorem, de qua nonnulli dictum illud propter Ezechiam falso suspicantur. Quo enim illa tempore pronuntiata sunt, XI jam annos natus erat Ezechias. Nam IX imperii patris ejus anno vaticinium illud editum fuit: *Ecce virgo concipiet*. Ac mortuo demum Achazo, postquam annos XIV regnavit, mox Scriptura prodit: *Et regnavit Ezechias, eratque XX annorum cum regnare cœpisset*⁴. Qui igitur consentaneum est, ut, cum regnante adhuc illius patre, qui annis XIV imperavit, de Emmanuele ex virgine nascituro propheta responsum illud cecinerit, Ezechiam oriundum esse prædixerit, qui XX annos natus parentis imperio successit? Nonne prudens quisque potius facile perspiciet tum illum natum fuisse, cum ita propheta vaticinaretur, Achazo regnante, qui Ezechia regis pater fuit? Præsertim cum ne prophetissa quidem Achazi conjux fuerit, de quo dubitare nemo potest. Ejusmodi vero Maria Virgo fuit, quæ cœleste illud oraculum protulit: *Ex hoc nunc beatam me dicent omnes generationes terræ*⁵. Ad quam ingressus Gabriel felicem hunc ei

D Reg. XVIII, et II Par. XIX. Quare postremum illud manifeste cum Scriptura pugnat. Ut et illud quod asserit Achaz annos regnasse XIV, cui XVI Scriptura tribuit, IV Reg. cap. XVI, 2. Neque vero minus cætera falsa sunt. Hoc enim oraculum, quod Isaïæ VII legitur: *Ecce virgo concipiet*, etc., sub illud tempus pronuntiatum est, quo Rasin rex Syriæ, et Phacee filius Romeliæ rex Israel adversus Achaz exercitum duxerunt. Jam vero Achaz anno Phacee XVII regnare cœpit, IV Reg. XVI, 2. Igitur mortuus est Phacee anno Achaz IV; qui Joatham XX, cap. XV, dicitur, hoc est ab exordio regni Joathan: qui annis XVI regnavit, eod. cap. comm. 33. Paulo vero post vaticinium illud, Teglatphalasar Assyriorum rex, cujus opem Achaz imploraverat, vastata Syria Rasin interfecit, cap. XVI. Uir itaque ante IX Achaz illud ab Isaïa prædictum est; atque, uti credibile est, sub illius exordium, aut saltem uno alterove post anno.

XXXII. Non minus ineptissimi hominis Sabbati ille cultus, ac circumcisio, ususque baptismi quotidianus refellitur. Etenim id potissimum studuisse Christus videtur, ut ipsis Sabbati diebus plerosque curaret ægrotos¹; neque curavit solum, sed duplici id ratione perfecit. Nam quos Sabbati die sanaverat, grabatum iis tollere atque ambulare jussit. Quinetiam eodem die lutum macerans, cæci oculis illinit². Atqui opus quoddam est illa luti temperatio. Unde etiam apostoli cum ex ejus convictu disciplinaque abrogatam esse Sabbati legem haud ignorarent, vulsas per Sabbatum spicas atterunt, ac vescuntur³. Erat autem tum secundo primum

¹ Joan. v, 1. ² Joan. ix, 6. ³ Luc. vi, 1.

(52) *Ἦν δὲ Σάββατον δευτέρω πρωτον.* Vetus illa quaestio est, quid sit Σάββατον δευτέρω πρωτον: de qua sanctorum PP. variae sunt, ac discrepantes sententiae: sed in primis Isidori Pelusiotaep. 110, lib. iii, Chrysostomi Homil. 39 in *Matth.* et Epiphani cum hoc loco, tum hæresi li, num. 31. Quorum quidem opiniones utcumque cum rei veritate consentaneæ sunt, ab recentioribus quibusdam parum fideliter expressæ sunt. Nam ut ab Isidoro exordiar, in *Annalibus ecclesiast.* anno Christi 32, num. 2, Isidori hæc refertur, approbaturque sententia: Σάββατον δευτέρω πρωτον illam fuisse diem, quæ post primam Azymorum mox sequitur; sicque dictum Sabbatum secundoprimum, seu sabbatum ex Sabbato; adhuc insuper, quod eadem dies incidisset in Sabbatum hebdomadarium, duorum festorum conjunctione dictum esse Sabbatum sabbatorum. Subjicit deinde, eandem esse et Epiphani sententiam: imo et Suidæ, dum ait fuisse eam diem secundam Paschatis, quam tamen nominat primam Azymorum. Sed in iis verbis duo sunt ex Isidoro contra Isidori mentem, et orationem allata. Alterum: Sabbatum secundoprimum diem illam appellari, quæ post primam Azymorum mox sequitur. Isidorus enim perspicue primam ipsam Azymorum diem Sabbatum ait esse δευτέρω πρωτον: quod Sabbatum ideo vocatur, quia Judæi festa omnia Sabbati nomine complecti solent. Δευτέρω πρωτον vero propterea dicitur, quod secunda sit a Paschate, et Azymorum prima. Isidori verba sunt: Δευτέρω πρωτον εἴρηται, ἐπειδὴ δεύτερον μὲν ἦν τοῦ Πάσχα, πρῶτον δὲ τῶν Ἀζύμων· ἐσπέρας γὰρ θύοντες τὸ Πάσχα, τῇ ἑξῆς τὴν τῶν Ἀζύμων ἐπανηγύριζον ἑορτήν, ἣν καὶ δευτέρω πρωτον ἐκάλουν διὰ τὸ, ὡς ἔφην, δεύτεραν μὲν εἶναι τοῦ Πάσχα, πρῶτην δὲ τῶν Ἀζύμων. Manifeste primam ipsam Azymorum diem δευτέρω πρωτον nominat, eam videlicet, sub cujus priorem vesperam immolatum est Pascha, non ab illa secundam ac proximam. Isidori verba suo more Suidas exscripsit. Alterum, quod ab Isidori sententia abhorreere dixi, illud est: Quod in eandem diem Sabbatum legitimum, et hebdomadarium incidisset, ob id Sabbatum sabbatorum appellatum fuisse. Sed ejusmodi nihil ab Isidoro dicitur. Hoc unum, ut rationem redderet, cur Sabbatum prima illa dies Azymorum nuncupetur; subjunxit: Sabbatum a Judæis festum omnem diem vocari; indeque loquendi genus illud manasse, Σάββατα σαββάτων, quoniam accidebat interdum, ut alicujus festi principium, aut finis in hebdomadarium Sabbatum incideret: quemadmodum apud Christianos Natalis Christi, hoc est Epiphania, in Dominicum incurrit. Ὅταν καὶ παρ' αὐτοῖς ἡ καὶ ἡ πανηγυρίς τῷ Σάββῳ συνέπιπτε, Σάββατα σαββάτων ἐκαλεῖτο. Corrigendum et καὶ ἡ. Quare non eo anno, quem Lucas commemorat, concursum illum incidisse scribit Isidorus; sed

AB. Ἐλέγχεται δὲ τοῦ ματαιόφρονος καὶ ὁ σαββατισμὸς καὶ ἡ περιτομή, καὶ οἱ καθ' ἡμέραν βαπτισμοὶ ὑπ' αὐτοῦ γινόμενοι. Ἐν γὰρ Σάββῳ φιλοτιμεῖται τὰ πλεῖστα θεραπεύειν Ἰησοῦς· καὶ οὐ μόνον ὅτι θεραπεύει, ἀλλὰ καὶ κατὰ δύο τρόπους ἴσται. Παραγγέλλει γὰρ τοῖς ἰατροθεῖσιν ἐν τῷ Σάββῳ αἵρειν τὸν κράββατον, καὶ βαδίζειν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σάββῳ πηλὸν φυράσας ἐπέθηκε τοῖς τοῦ τυφλοῦ ὀφθαλμοῖς. Ἔργον δὲ ἐστὶ πηλὸν φυράσαι. Ὅθεν γινόντες οἱ ἀπόστολοι, ὅτι λέλυται τὸ Σάββατον ἀπὸ τῆς αὐτοῦ ἡμέρας αὐτοῖς συνδιατριβῆς καὶ διδασκαλίας, ἐλλοῦσι στάχυν· Σάββῳ, καὶ ψώχουσι, καὶ ἐσθίουσιν. Ἦν δὲ Σάββατον δευτέρω πρωτον (52), ὡς ἔχει τὸ

B alias potuisse, cum Sabbata sabbatorum vocarentur. Isidori locus necessario ascribendus est. Et δὲ Σάββῳ εἴρηται, μὴ θαυμάσης. Σάββατον γὰρ πᾶσαν ἑορτὴν καλοῦσι, καὶ διὰ τοῦτ' εἴρηται, Σάββατα σαββάτων, ἐπειδὴ ἐστὶ ὅτι, ἡ ἡ ἀρχὴ τῆς πανηγύρεως, ἡ τὸ τέλος συνέπιπτε τῷ τῆς ἐβδομάδος Σάββῳ. Nec minus hallucinatus est Scal., qui lib. iii *Isag. canon.*, Isidorum refert Sabbatum δευτέρω πρωτον opinari tertiam esse Azymorum diem. Nam diserte primam Azymorum definit Isidorus: secundam vero offerendo novarum frugum manipulo constituit, quam tertiam a Paschate vocat, uti primam Azymorum, quam et δευτέρω πρωτον nominat, secundam. Si quidem Paschalis primam diem totum ipsam Parascevem appellat, cujus ad vesperam agnus immolabatur. Proxima est Chrysostomi sententia. Ille homil. 39 in *Matth.*: Τί ἐστὶ, inquit, δευτέρω πρωτον; Ὅταν διπλῇ ἡ ἀργία ἡ καὶ τοῦ Σάββατου τοῦ Κυρίου, καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Σάββατον γὰρ ἐκάστην ἀργίαν καλοῦσι. Maldonatus ad *Matth.* xii Chrysostomum existimasse scribit: Sabbatum secundoprimum esse, quod proxime sequeretur festum aliquod, quod in feriam vi incidisset. Verum econtrario Sabbatum illud esse censet Chrysostomus, quod festum aliud antecedit, id quod Græca illa demonstrant, καὶ ἑτέρας ἑορτῆς διαδεχομένης. Quamquam Theoph. ad *Luc.* cap. vi Chrysostomi sententiam eodem, quo Maldonatus, modo intellexisse videtur, si, uti solet, Chrysostomum secutus est. Tertius est Epiphanius noster; quem eodem loco Maldonatus asserit Sabbatum δευτέρω πρωτον statuisse viii diem Azymorum. Sed hoc quidem loco longe aliud docet Epiphanius. Etenim Sabbatum illud, quod ab Azymorum prima die proximum est, δευτέρω πρωτον Sabbatum dici putat. At hæresi li, num. 31, aliter statuit, tametsi perobscure loquitur. Ibi enim cum duplex Sabbati genus esse dixisset, alterum hebdomadarium, et antiquum, quod πρῶτον vocat; alterum legitimum; sive festivum, quod δεύτερον putat, cujusmodi Azymorum dies fuit, paulo post addit δεύτερον illud in septem revolutum appellari πρῶτον. Ubi nescias utrum Azymorum vii diem Sabbatum δευτέρω πρωτον esse definiat, an festum ipsum Pentecostes, quod et Maldonatus cæteris omnibus præfert: de quo suo loco dicemus. Jam vero nullus proprie Azymorum dies viii fuit; cum celebris ipsa intra septenos dies steterit, ut ex *Levit.* xxi, et *Exod.* xii constat. Nisi forte, uti Paschatis octo dies interdum numerari solent, eo quod Parasceve ipsa, cujus, sub vesperam agnus immolatur, primus Paschatis dies habetur, quod ex Isidoro supra monuimus; sic etiam Azymorum prima dies eadem illa Parasceve censeatur. Qua ratione Joseph. lib. ii *Orig.*, cap. v, Azymorum festum diebus viii celebrari dixit. Illud Maldonati satis mirari non possum, quod de eadem quaestione ex sua opinione illo in loco disserit. Re-

Εὐαγγέλιον. Σάββατα γὰρ διάφορα ὀρίζεν ὁ νόμος· τὴ μὲν κατὰ ἑβδομάδα ἀνακυκλούμενον φῶσι Σάββατον, τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην (53) νεομηνίας, καὶ τὰς καθιεῖς ἑορτάς, ὅσον ἡμέρας Σκηνοπηγίας, καὶ ἡμέρας Πασχῶν, ὅτε τὸ πρόβατον θύουσι, καὶ ἄζυμα λοιπὸν ἐσθίουσιν. Ἐτι δὲ τὴν μίαν νηστείαν (54) νηστεύουσι τοῦ ἔτους, τὴν λεγομένην μεγάλην, καὶ τὴν ἄλλην ἣν λέγουσι μικράν. Ὅτε γὰρ ἐπι-

fellit enim Epiphani, aliorumque sententiam, qui *Sabbatum secundoprimum, diem aliquem Azymorum interpretantur. Nec enim die xv, aut xx Martii spicae maturae esse potuerunt. Quod enim quidam adnotaverunt, in Palaestina eo tempore propter vehementem calorem segetes solitas maturescere, fictum esse arbitror; nam festum Primitivorum celebratur quinquagesimo die post Pascha; celebratur autem simul atque prima falx in messem mittebatur. Non ergo poterant in festo Azymorum, id est quinquaginta ante diebus, segetes esse maturae. Haec ille. Negat itaque ipsis Azymorum diebus maturas fuisse segetes, cum quinquagesimo primum postea die falcem immiserint. Quae quidem non falso tantum dicta, sed et Scripturae manifeste contraria sunt. Quis nescit secunda Azymorum die novarum frugum manipulum oblatum fuisse? quemadmodum Levit. xxiii, 2 praecipitur, פסחא תאכלו; hoc est sequenti post Sabbatum (sive festum, id est Azymorum primam) die, τῇ ἐπαύριον τῆς πρώτης, ut recte LXX reddiderunt. Ab hoc vero die, hoc est a ii Azymorum, vii hebdomadas numerabant: quibus evolutis, quinquagesimo demum die non spicas, aut manipulos; sed primitivos panes offerebant: eumque, פסחא, hoc est clausulam appellabant, sive postremam celebratis diem. In quo Josephus errat; qui lib. iii *Arch.*, cap. 10 ita scribit: Τῇ Παντηχοστῇ, ἣν Ἑβραῖοι Ἀσσαρθὰ καλοῦσι, σημαίνει δὲ τοῦτο παντηχοστήν. Assartha, hoc est פסחא παντηχοστήν interpretatur, haud recte. De segetum maturitate, quod objicitur, refellit Isidorus his verbis: Ἐν ἐκείνῳ γὰρ τῷ καιρῷ μόνον καρπιοῦσιν οἱ ἀσπάρχες, καὶ κέλονται ὑπὸ τοῦ καρποῦ, καὶ τῆς πρὸς ἀμνητον ὥρας, οἷον τὴν ὀρεπάνην ἐφ' αὐτοὺς καλοῦντες. Quanquam non desunt, qui de hordei messe duntaxat illud accipiant. Uicunque sit, τῇ δευτέρᾳ τῶν Ἀζύμων, פסחא, hoc est manipulus oblatum est. In quo corrigendus est Isidorus, qui τῇ τρίτῃ τῶν Ἀζύμων, hoc est tertia, manipulum oblatum fuisse narrat. Scripsit enim, aut scribere certe debuit, τῇ τρίτῃ τοῦ Πάσχα, hoc est tertio a Paschate die, quod xiv die celebratur. Haec sunt praecipuae veterum PP. de Sabbato δευτεροπρώτῳ sententiae. Ex quibus verisimillima est Epiphani prior illa, quam hoc loco tradit, Sabbatum illud, quod primam Azymorum incidit, δευτεροπρώτον, dici. Vera autem procul dubio illa est, quae in vi *De emend. temp. et in Isag. can.* explicatur: δευτεροπρώτον Σάββατον primum esse Sabbatum, quod ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων. Nam secunda die Azymorum novarum frugum manipulum offerebant. A quo die deinceps vii hebdomadas computare jussi sunt. Quarum Sabbata ἀπὸ τῆς δευτέρας τῶν Ἀζύμων, id est ab Omer cognominata sunt. Veluti primum Sabbatum, quod proxime τὴν δευτέραν τῶν Ἀζύμων sequitur, vocatur δευτεροπρώτον. Secundum δευτεροδύτιον, tertium δευτερότρίτον, atque ita deinceps. Quod uberius explicatum habes in *Isag. can.* pag. 281. Haec enim interpretatione melior adferri nulla potest.*

(53) Τὸ δὲ διὰ τὰς ὑποπιπτούσας τῆς κατὰ σελήνην. Judaeorum festa Sabbata et ab iis et ab ethnicis appellata, nemini dubium est. De iis luculentus est apud Clem. Alex. locus *Strom.* vi, ex Petri concione quadam: Μηδὲ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους σέβασθαι· καὶ γὰρ ἐκεῖνοι μόνον οἰόμενοι τὴν θείαν

Sabbatum, ut Evangelium docet; nam Sabbatorum varia genera lege praefinita sunt. Ac quod septenum dierum orbe revoluto celebratur, proprie Sabbatum dicitur. 159 Sed aliud est quod vel incurrentibus noviluniis, vel ob alios festos dies indicitur, puta Tabernaculorum, vel Paschatis ferias, quibus mactare agnum azymisque vesci legitimum est. Ad haec solemne quoddam jejunium quotannis observant, quod

γινώσκειν οὐκ ἐπίστανται, λατρεύοντες ἀγγέλοις, καὶ ἀρχαγγέλοις, μηνί, καὶ σελήνῃ· καὶ ἐὰν μὴ σελήνη φανῇ, Σάββατον οὐκ ἄγουσι τὸ λεγόμενον πρῶτον· ὅτε νεομηνίαν ἄγουσιν, ὅτε Ἀζύμα, ὅτε ἑορτήν, ὅτε μεγάλην ἡμέραν. Quærit Casaub. *Exercit.* xiv, n. 4, quid sit Sabbatum primum: idque obscurum videri sibi fatetur. In quo Scaligeri interpretationem tacite refellit, qui lib. iii *Isag. can.*, pag. 223, sublati his vocibus, τὸ λεγόμενον πρῶτον, Sabbatum hoc loco pro νεομηνίᾳ, ἑνῇ καὶ νέᾳ, adeoque festis omnibus usurpari scripserat. Quod est absurdum. Nam Sabbatum illud τὸ λεγόμενον πρῶτον, aliud esse debet ab ordinariis Sabbatis ac Neomeniis. Equidem Sabbatum illud primum esse suspicor, Neomeniam Tisri, quæ majori, quam ceteræ omnes Neomeniæ, cultu ac religione celebrabatur. Erant quidem Neomeniæ mensium omnes solemnes ac festæ; sed eatenus, ut in iis præcipua quædam sacra, ac caeremonias obirent; non ut ab opere feriati essent. Sola Tisri Neomenia, quod et festum Tubarum, clangorisque vocatum est, תשרי, ab servili opere nominatim excipitur Levit. xxiii, 24: *Mense septimo, prima die mensis, erit vobis Sabbatum, memoriale clangentibus tubis, et vocabitur sanctum. Omne opus servile non facietis in eo, et offeretis holocaustum Domino.* Quare eadem fuit illius diei ratio, quæ primæ ac secundæ Azymorum Pentecostes, Scenopegiae, quibus quidem nullum opus servile fieri licebat, tametsi quæ ad victum necessaria forent, præparare fas fuit. Quod de Azymorum festo diserto cautum est Exod. xii, 16: *Dies prima erit sancta; atque sollemnis, et dies septima eadem festivitate venerabilis. Nihil operis facietis in eis, exceptis iis quæ ad vescendum pertinent.* Sabbatis vero ne ea quidem parare fas erat, quæ ad victum pertinerent, ut ex cap. xxi Exodi, com. 29, et xxxv, 3 colligitur. Vide Tract. פסחא ד' תשרי, in I Par. Jad Rambam. Mirum est igitur quod Tertull. lib. *contra Judæos*, cap. 4, præceptum de observando Sabbato, quod Exod. xx, et Deuter. v sciiscitur, ita concipit: *Memento diem Sabbatorum sanctificare cum. Omne opus servile non facietis in eo, præterquam quod ad animam pertinet.* Sed primum illud de primæ diei Azymorum observatione cum altero de Sabbato imprudens permiscuit.

(54) Ἐτι δὲ τὴν μίαν νηστείαν. Jejunia in Hebraeorum kalendario notantur xvi. Sed neque festa, neque ab opere vacua, ac Sabbata fuerunt, præter x Tisri, quo die festum יוֹם כִּפּוּרִים sive expiationis cum jejunio celebratum est; Levit. xxvi, 31. Atque hæc est μεγάλη νηστεία, quam inter Sabbata refert Epiphanius. Tum enim operis nihil faciebant: com. 29. De minore jejunio nondum certam rationem expedire potui. In kalendario Hebraeorum, quod Sigonius ac Tornielius ediderunt, die Adar xiv jejunium Esther cum Mardochei festo, quod erat Phurim, hoc est Sortium minus, incidit. Quod proinde jejunium minus existimari possit. Verum submovendum hoc jejunium in xiii Adar, ut a Munstero et Genebrardo factum est: quod et Scripturae auctoritate constat. Nam Esther cap. ix, 22, xiv et xv mensis Adar inter Judaeorum festa sanciantur, uti sint *dies illi epularum ac latitiæ.* Non igitur xiv die jejunabant. Quare de minore illo jejunio, quod una et festum, sive Sabbatum sit, amplius quaerendum videtur.

magnum vocant, nec non et alterum quod parvum appellant. Quoties igitur dies ejusmodi in secundam post Sabbatum diem, vel tertiam, aut quartam incidunt, istud ipsum illorum instituto Sabbatum censetur. Quare secundum Azymorum festum, definitumque Sabbati diem, eo Sabbato, quod et proprie ita dictum est, et Azymorum diem sequitur, quæ et ipsa pro Sabbato censetur, sorte iter per sata fecerunt, ac vulsas spicas affricuerunt, atque comederunt, ut vincula illa Sabbati sanctione astricta soluta esse monstrarent magni illius accessione Sabbati, hoc est Christi Domini, qui ut a peccatis nostris quiesceremus indulisit. Cujus insuper figuram Noemus olim prætulit, is quem natum pater ut vidit, prophetico quodam afflatu Noemum appellari voluit: Quoniam, inquit, ipse requiem dabit nobis a peccatis nostris¹, hoc est laboriosis nostris operibus. Atqui Noemus nullam a peccatis requiem attulit, ut intelligas de Christo vaticinatum esse Lamechum, in quem etiam ipsa nominis ratio convenit. Noemus enim requiem significat, ut et Sebeth, quæ vox tam istud ipsum quam Sabbatum exprimit. Quod apprime Christo congruit, in quo Pater cum Spiritu sancto requiescit; requieveruntque sancti ad unum omnes, posteaquam a peccato destiterunt. Hic est magnum sempiternumque Sabbatum, cujus parvum illud exemplar fuit; ad illius adventum usque in usum adhibitum, et ab ipso lege constitutum; ab eodemque solutum, et in Evangelio demum impletum. Ita enim ille dixit: Dominus est Filius hominis etiam Sabbati². Ex quo factum est, ut audacter discipuli Sabbatum solverent, præsertim cum et sacerdotes ante illos idem sacrificando, offerendoque facerent, ne jure illud quotidianumque sacrificium intermitterent. Ac non sacerdotes solum hoc ipso, quod ne Sabbato quidem essent feriat, solutum illud iri diu ante prænuntiabant; sed et circumcisio ipsa solvebat. **160** Cum enim Sabbato puer sæpenumero nasceretur, ejus diei religionem circumcisio tollebat; atque ita duabus illis rebus Sabbati abrogatio significata ante videtur. Hoc enim constat, eos qui natum in Sabbato puerum circumciderent, sive octavum diem accurate observare vellent, quod is in Sabbatum incurrisset, eodem ipso circumcidisse, ac proinde operis aliquid egisse. Sabbatumque violasse. Sin abrogandi Sabbati metu differrent, nono demum die circumcisionem adhibuisse, atque hujus adeo legem, præstitutumque dierum octo numerum minime tenuisse.

XXXIII. Sed ne ipsa quidem prima erat perfecta circumcisio, verum signi instar ad eorum quæ postea consequerentur recordationem concessa: ac præsertim ob Abrahami, uti diximus, hæsitacionem, cum illum Deus redarguit: tum ad majoris

¹ Gen. v, 29. ² Matth. xii, 8. ³ F. τόν.

(55) Ὅτι ἐν δευτέρῳ Σαββάτῳ. Tres duntaxat hebdomadis ferias commemoravit, 2, 3 et 4. Sed una etiam ex teras συνεχῶς complexus est. Neque enim est ulla ratio, cur a cæteris ex solemnibus

αἱ ἡμέραι, ἥτοι ἐν δευτέρῳ Σαββάτῳ (55), ἢ ἐν τρίτῃ, ἢ ἐν τετράδι, Σάββατον καὶ αὐτὴ αὐτοῖς ὀρίζεται. Διὸ μετὰ τὴν τῶν Ἀζύμων γενομένην ἡμέραν, καὶ ὀρισθεῖσαν ἡμέραν Σαββάτου, τῷ Σαββάτῳ φύσει τῷ μετὰ τὴν ἡμέραν τῶν Ἀζύμων εἰς Σάββατον λελογισμένην, εὐρέθησαν διαβαίνοντες διὰ τῶν σπορίμων, καὶ ἐτιλλον στάχους, καὶ ἔψωχον, καὶ ἥσθιον, δεικνύντες, ὅτι λέλυται ὁ δεσμός ὁ ἐν τῷ Σαββάτῳ ὀριζόμενος, ἐλθόντος τοῦ μεγάλου Σαββάτου, τουτέστι Χριστοῦ, τοῦ ἀναπαύσαντος ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῶν, οὗ τύπος ἦν ὁ Νῶε, ὃν ὁ πατήρ αὐτοῦ γεννηθέντα ἐωρακώς κατὰ προφητείαν, ἐπέθετο αὐτῷ ὄνομα Νῶε, λέγων· Ὅτι οὗτος ἀναπαύσει ἡμᾶς ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, ἥτοι σκληρῶν ἐργῶν ἡμῶν. Ὁ Νῶε δὲ ἀπὸ ἁμαρτιῶν οὐκ ἀνέπαυσεν, ἀλλὰ εἰς Χριστὸν προεφάρτευσεν ὁ Ἀδάμ τὴν προφητείαν τῷ³ Νῶε ἑρμηνευόμενον ἐν ἀληθείᾳ. Νῶε γὰρ ἀνέπαυσεν ἑρμηνεύεται, καὶ Σεθ, διὰ τὸ ἀνέπαυσεν καὶ Σάββατον ἑρμηνεύεται, ὁ ἐστὶ Χριστός, ἐν ᾧ ἀναπαύεται ὁ Πατήρ, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα αὐτοῦ, καὶ πάντες ἅγιοι ἄνθρωποι ἐν αὐτῷ ἀνέπαυσαντο, παύσμενοι ἀπὸ ἁμαρτημάτων. Οὗτός ἐστι τὸ μέγα Σάββατον καὶ αἰδίων, οὗ τύπος ἦν τὸ μικρὸν Σάββατον ἐξυπηρετούμενον ἄχρι τῆς αὐτοῦ παρουσίας, προσταχθὲν ὑπὸ αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον, καὶ ἐν αὐτῷ λυθὲν, καὶ πληρωθὲν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Οὕτως γὰρ εἶπεν, ὅτι Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου. Ὅθεν θαρσαλέως οἱ μαθηταὶ λύουσι τὸ Σάββατον· ἐπειδὴ καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν ἱερεῖς ἔλυον τὸ Σάββατον θύοντες, καὶ θεῶ θυσίας προσφέροντες, ἵνα μὴ ἀργήσῃ θυσία ἡ ἐνδελεχὴς, καὶ καθ' ἡμέραν προσφερομένη. Οὐ μόνον δὲ αὐτοὶ προεφάρτευσαν οἱ ἱερεῖς λυθῆσθαι τὸ Σάββατον διὰ τοῦ μὴ ἀργεῖν· ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ περιτομή ἔλυε τὸ Σάββατον. Γεννωμένου δὲ παιδὸς πολλάκις ἐν Σαββάτῳ, ἀναίρεσις Σαββάτου διὰ περιτομῆς ἐγίνετο. Οὕτω ταῖς ἀμφοτέραις ἡ λύσις προεθεσπίζετο. Δείκνυται γὰρ, ὅτι οἱ περιτέμνοντες αὐτὸ τὸ γεννηθὲν ἐν Σαββάτῳ, ἐάν θελήσωσιν ἀκριβολογήσασθαι τὴν ὀγδόην ἡμέραν, εὐρίσκοντες ἐμπίπτουσιν ἐν Σαββάτῳ, καὶ περιτεμόντες, ἔργον εἰργάσαντο καὶ τὸ Σάββατον ἔλυσαν. Ἐάν δὲ ὑπέρθωνται διὰ τὸ μὴ λύσαι τὸ Σάββατον, ἐνάτη λοιπὸν περιτέμνουσι τὴν περιτομήν· καὶ ἔλυσαν τὴν περιτομήν, καὶ τὸν περὶ αὐτῆς τῶν ὀκτῶ ἡμερῶν ὄρον τοῦ προστάγματος.

· ΔΓ'. Ἀλλὰ οὕτως ἦν τελεία ἡ πρώτη περιτομή, ἀλλὰ σημείου χάριν ἐδόθη, εἰς τε ὑπόμνησιν αὐτῶν μετὰ ταῦτα· καὶ διὰ τὸν διαταγμὸν τοῦ Ἀβραάμ, ὡς προεῖρηται, ἐπιτιμηθέντος, καὶ τύπου ἕνεκα τῆς μεγάλης τῆς καὶ πάντα κατ' ἐξόχην πληρούσης ἐν τοῖς

tates arceantur. Nam certorum dierum superstitione illa, quam Judæi observant, et in Jad Rambam exposuit, nihil ad hunc locum facit. De qua alias disseremus.

καταξιούμενοις. Ἐκείνη μὲν γάρ ἐι ἦν ἀγιστίας Ἰνεα, καὶ κληρονομίας οὐρανῶν βασιλείας χάριν, ἄρα ἐστέρηται Σάρρα τῆς βασιλείας, καὶ Ῥεβέκκα, καὶ Λία, καὶ Ῥαχήλ, καὶ Ἰωχαβὶθ, καὶ Μάρια ἡ ἀδελφὴ Μωϋσέως, καὶ πᾶσαι αἱ ἅγιαι γυναῖκες, καὶ οὐ δυνήσονται κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, μὴ δυνηθεῖσαι τὴν περιτομὴν τοῦ Ἀβραάμ ἔχειν, ἣν Θεὸς αὐτῶν δεδώρηται, κατὰ τὸν τούτων λόγον· εἰ δὲ οὐκ ἐστέρηνται αὗται τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καίτοι οὐ μετεσχηκυῖαι περιτομῆς, οὐδὲν ἄρα ἰσχύει ἡ νῦν ἑσαρκὸς περιτομή. Τί δὲ καυχᾶται Ἐβίων περιτομὴν, ὅποτε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι (56) καὶ μισαίρις τῶν Αἰγυπτίων περιτομὴν ἔχουσιν; Ἀλλὰ καὶ οἱ Σαρακηνοί, οἱ καὶ Ἰσμαηλίται, περιτομὴν ἔχουσι, καὶ Σαμαρείται, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ Ἰδουμαῖοι, καὶ Ὀμηρίται. Τούτων δὲ οἱ πλείους οὐ διὰ νόμον τοῦτο ποιοῦσιν, ἀλλὰ ἀλόγῳ τινὶ συνηθείᾳ.

Judei, Idumæi et Homeritæ faciunt. Quorum id

citra ullam rationem suscipiunt.

Καὶ ἀπλῶς πολλὸν χρόνον ἀναλώσω κατατριβόμενος εἰς τὴν τούτου ληρωδίαν, διὰ τὸ ἐπηρεῖσθαι αὐτὸν μάτην τῷ ῥητῷ ᾧ εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ· Ἀρχετὸν τῷ μαθητῇ εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος· ἵνα καὶ αὐτὸς σιμνύνηται τὴν ἰδίαν περιτομὴν διὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ περιτομὴν τὴν ἐν αὐτῷ καλῶς περιτμηθεῖσαν. Ὅμως ἐπειδὴ βούλεται ὁ κτηνώδης διὰ τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν μίμησιν λαμβάνειν τοῦτον τὸν λόγον, οὐκ ὀκνήσω δείξαι, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἰρηται. Εὐθὺς γὰρ φράζει ὁ Κύριος, λέγων, ὅτι οὐ διὰ τοῦτο εἶπεν, ἀλλὰ διὰ τοὺς διωγμοὺς, καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων εἰς αὐτὸν παρ-
C οινίαν. Καὶ φησιν· Εἰ ἐμὲ ἐδίωξαν, καὶ ὑμᾶς διώξουσιν· εἰ ἐμὲ ἐμίσησαν, καὶ ὑμᾶς μισήσουσιν. Οὐκ ἐμὲ λέγετε κύριον καὶ διδάσκαλον; Καὶ καλῶς λέγετε· εἰμὶ γάρ. Εἰ οὖν τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἐκάλεσαν, πόσω γε μᾶλλον τοὺς οἰκιακοὺς αὐτοῦ; καὶ, Οὐ δύναται δοῦλος εἶναι ὑπὲρ τὸν κύριον αὐτοῦ, οὐδὲ μαθητὴς ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον αὐτοῦ. Ὡς δὲ κατηρητισμένος κατὰ πάντα ὁ μαθητὴς, ὡς ὁ διδάσκαλος, τουτίστιν ἔτοιμος εἰς διωγμὸν, καὶ κακολογίαν, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ἐπιφερόμενον. Ὅθεν καὶ ὁ ἅγιος Παῦλος· Μιμηταί μου γίνεσθε, καθὼς καὶ ἡ Χριστοῦ. Καὶ οὐχ ὅτι ἐκείνος ἐμιμεῖτο τὸν αὐτοῦ δεσπότην ὡς οὐκ ἔδει. Οὐδὲ γὰρ ἔλεγεν, ὅτι Θεὸς εἰμι, ἢ Υἱὸς Θεοῦ εἰμι, ἢ Λόγος Θεός εἰμι. Λέγει γὰρ, ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐλάχιστος
D τῶν ἀποστόλων· καὶ, Ὅσπερ ἐν τῷ ἐκτρώματι ὤφθη καὶ μοί.

ΑΔ'. Εἰ δὲ σὺ, Ἐβίων, λαμβάνεις τὸ ῥητὸν τοῦτο ἐπὶ μιμήσει Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τῆς περιτομῆς, ἥς ματαίως φρονεῖς, θέλεις εἶναι ὡς ὁ διδάσκαλος, μᾶλλον δὲ ὡς ὁ Κύριος, μὴ ἐν τῇ περιτομῇ αὐτῷ ὁμοιοῦ· οὐ γὰρ σε ὠφελήσει. Παρήνεγκε γὰρ ὁ Κύριος τὸν ταύτης χρόνον, ὡς διὰ πολλῶν μαρτύρων σαφῶς ἐπεδεί-

illius, atque æqualiter in iis, qui quidem dignati fuerint, omnia perficientis, adumbrandam imaginem. Etenim si ingenerandæ sanctitatis, cœlestisve regni velut hæreditario jure conferendi gratia esset instituta, consequens esset, Saram ac Rebeccam, et Liam ac Rachelem, et Jochabetam ac Mariam Moysis sororem, cæterasque sanctas mulieres eo esse regno privatas, nec cœlestem illam hæreditatem posse capessere : propterea quod Abrahami circumcisionem usurpare nequiverint, quam, ut isti volunt, Deus illi largitus est. Quod si cœlesti illæ regno, tametsi circumcisæ non fuerint, minime caruerunt, nihil igitur modo carnis illa circumcisio prodest. Et vero quid est, quod Ebion adeo de circumcisione sua gloriatur, cum et idolorum cultores, et sacerdotes Ægyptii seipsos quoque circumcidant?

Quod et Saraceni, et Ismaelitæ, ac Samaritani, plerique non aliqua lege, sed consuetudine quadam

Denique plurimum a me temporis insumi necesse sit, si in refellendis illius nugis inhærere voluero, qui hoc uno Salvatoris dicto frustra nititur : Sufficit discipulo si sit sicut magister ejus¹; ut et ipse propter eam, quam in se merito Christus expressit, circumcisionem suam arroganter ostendet. Verumtamen quoniam ob Christi imitationem ea se sententia pecus illa defendit, dicere haud verebor nequaquam illam eo pertinere. **161** Statim enim Dominus adjecit, non se ideo ita dixisse, sed ob ingruentes exagitationes, Judæorumque in se contumelias. Ac, Si me, inquit, persecuti sunt, et vos persequentur²; si me oderunt, et vos odio habebunt³. Nonne me Dominum dicitis ac magistrum? Et recte dicitis, sum etenim⁴. Si igitur patremfamilias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus⁵? Et, Non potest serrus major esse domino suo⁶: neque discipulus magistro; sed esto perfectus in omnibus discipulus sicut magister⁷, hoc est ad omnem vexationem, ac maledicentiam, et adversa quælibet sustinenda comparatus. Unde et Paulus : Imitatores, inquit, mei estote, sicut et ego Christi⁸. Neque vero quæ non decebat ratione dominum illo suum imitatus est. Non enim Deum esse se dixit, aut Dei Filium, aut Deum Verbum. Sed, Ego sum, inquit, minimus apostolorum⁹; et, Tanquam abortivo visus est et mihi¹⁰.

XXXIV. Quod si tu, Ebion, Christi ad imitationem dictum illud usurpas, et ob circumcisionem, qua tu frustra te jactitas, magistri esse similis vel Domini potius affectas, noli circumcisione ei similis esse; neque enim tibi proderit, cum illius tempus Dominus ipse circumscripserit, quemad-

¹ F. ἱερεὺς. ² Matth. x, 25. ³ Joan. xv, 20. ⁴ Ibid. 18. ⁵ Joan. xiii, 3. ⁶ Matth. x, 25. ⁷ Joan. xv, 20. ⁸ Enc. vi, 40. ⁹ I Cor. xi, 1. ¹⁰ I Cor. xv, 9. ¹¹ Ibid. 8.

(56) Ὅποτε καὶ οἱ εἰδωλολάτραι. Hieron. ad cap. Jer. x : Multarum, inquit, ex quadam parte gentium, et maxime, quæ Judææ Palaestinaque conjunctæ sunt, usque hodie populi circumciduntur, et

præcipue Ægyptii et Idumæi, Ammonitæ et Moabitæ, et omnis regio Sarracenorum. De Ægyptiis id testatur Herodotus, Meminit et Orig. i cont. Cels.

modum idoneis multis testibus evidenter ostendimus. Venit enim, veteremque complevit, perfecta demum per sua mysteria circumcisione concessa. Quam non una corporis parte designari voluit, sed eadem totum corpus obsignavit, atque a peccato circumcidit: neque unam duntaxat populi partem, puta virilem sexum, sed universam Christianorum gentem reipsa servavit: viris, inquam, et mulieribus signum illud impertiit. Quippe ad regni cœlestis adeundam hæreditatem cumulate omnibus, non anguste virorum uni generi, illam ipsam notam imponi, velut imbecillam, statuit. Adeoque tam per eam, quam per mandata sua, egregiamque doctrinam cœleste regnum Christiano toti populo patefecit. Ac si tu Domini similis esse, hoc est Magistri

Verum agendum a monumento Lazarum arcesse, B aut alium quempiam mortuum excitato: **162** aut infectos lepra repurga: cæcis visum, nervorum resolutione laborantibus sanitatem, si potes, restitue. Sed ideo non potes, quod infidelitate, carnisque vinculis, ac legis imperfectis cæremoniis illigatus contraria illi omnia facis. Atque ut præstare maxime posses, id quod propter depravatam fidem tuam minime potes assequi, non instar Christi dico (neque enim corruptioni obnoxius atque errore implicatus homuncio conferri cum Deo potes), sed neque Christi nomen ad edenda prodigia potes invocare; aut si tamen invocaveris, efficies quidquam. Sed etsi paralytico suscitando aliquid efficeres, idem utique, qui per Jesu nomen exurgeret, ab eo ipso quadam posset sapientiæ luce perfundi, ne se tuam ad Sabbati observationem accommodaret; ac per ejus a quo esset sanatus, nomen hoc disceret: *Tolle grabatum tuum, et rade in domum tuam Sabbato*¹. Cæterum hoc a nobis antea commemoratum est, qui ex illa secta sunt, eos varie de Christo sentire. Nam quod ad Ebionem ipsum pertinet, merum illum hominem ex humano concubitu putat esse prognatum. At qui Ebionæi de illo vocati sunt, nescio quam in cœlo virtutem

Quamobrem quid ego diutius importunos illis in locis ac velut æstuariis commoror, quæ inundari alias, alias exsiccari solent; ac piscium copiam sæpius in littus ejicere, inter quos venenati quidam, cujusmodi sunt pastinacæ, dracænæ, caniculæ, murænæ, eorum qui ad oram illam ambulant pedes exitiali veneno, uti diximus, infestant? Hunc igitur locum ingentes Deo gratias agens præteribo, quod hæc insuper a nobis propulsata sit hæresis,

¹ Joan. v 8.

(57) Τρυγέρας δὲ φημι, καὶ δρακαίνας. Plin. lib. ix, cap. 48: *Æque pestiferum animal aranens; spinæ in dorso aculeo noxiæ. Sed nullum usquam execrabilius, quam radius super caudam eminens trygonis, quam nostri pastinacam appellant, quincunciali magnitudine.* Ælianus l. ii *De anim.*, c. 50,

ἤλασεν. Ἦλθε, καὶ ἐπλήρωσε τοὺς τὴν τελείαν περιτομήν τῶν αὐτοῦ μυστηρίων, οὐκ ἐν ἐνὶ μέλει μόνῳ, ἀλλ' ὅλον σῶμα σφραγίσας, καὶ περιτεμνὸν ἀπὸ ἁμαρτίας· καὶ οὐχ ἐν μέρος λαοῦ σώζων, τουτέστιν ἄνδρας μόνους, ἀλλὰ καὶ ὅλον λαὸν τὸν τῶν Χριστιανῶν κατὰ ἀλήθειαν, ἄνδρας τε καὶ γυναῖκας ὁμοῦ σφραγίζων, καὶ εἰς οὐρανῶν βασιλείας κληρονομίαν ἀφθόνως, καὶ οὐκ ἐλλιπῶς ἐνὶ τάγματι τῶν ἀνδρῶν μόνον κατὰ ἀσθένειαν τὴν σφραγίδα παρέχων, ἀλλὰ λαῶ ὁλοτελεῖ διὰ τῆς σφραγίδος καὶ ἐντολῶν καὶ ἀγαθῆς διδασκαλίας τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἀποκαλύπτων. Εἰ δὲ ὡς ὁ Κύριος βούλει εἶναι, ὁ Ἐβίων, τουτέστιν ὡς ὁ Διδάσκαλος, πολὺ ἡπάτησαι. Μὴ ἐν τῇ περιτομῇ ἀπειχάζου.

vis, Ebion! vehementer aberras. Noli enim circum-

Ἄλλὰ κτίσων τὸν Λάζαρον ἀπὸ μνημείου, ἢ ἄλλον νεκρὸν ἔγειρον, λεπρούς καθάρισον, ἢ τυφλοὺς χάρισαι τὸ βλέπειν, ἢ παραλυτικὸν ἰάσαι, εἰ δύνῃ. Οὐ δύνῃ δὲ, ὅτι ἐναντίως πράττεις ἀπιστίᾳ κατεχόμενος, καὶ δεσμοῖς σαρκὸς, καὶ δικαιομασι νόμου ἀπληρώτοις. Εἰ δὲ ταῦτα ἡδυνήθης ποιῆσαι, ὅπερ οὐ δύνῃ διὰ τὴν κακοπιστίαν σου, οὐ λέγω ὡς ὁ Χριστὸς (οὐ γὰρ δύνῃ ἀκραιβάσθῃναι Θεῷ, φθαρτὸς ὢν ἄνθρωπος καὶ ἡπατημένος), ἀλλ' οὕτε τὸ ὄνομα Χριστοῦ ἐπὶ θεοσημαίους δύνασαι ἐπικαλέσασθαι· κἄν τι ἐπικαλέσῃ, οὐκ ἐνεργήσεις. Εἰ δὲ καὶ ὁλῶς ἐνεργῆς παραλυτικὸν ἀναστήσῃ, εἶχεν ἂν, διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ ἀναστής, καὶ σύνεσιν παρ' αὐτοῦ λαβεῖν· ἵνα σου μὴ ἀνάσχηται σαββατίζειν, ἀλλὰ διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἰσαμένου μαθεῖν, ὅτι Ἄρον τὸν κράττατόν σου, καὶ περεύου εἰς τὸν οἶκόν σου ἐν Σαββάτῳ. Ἦδη δὲ μοι εἴρηται, ὡς διαφόρως ἕκαστος αὐτῶν περὶ Χριστοῦ ὑποβάλλει· ποτὲ μὲν ὁ αὐτὸς Ἐβίων λέγων ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἄνθρωπον αὐτὸν γεγενῆσθαι· ἄλλοτε δὲ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἐβιωναῖοι, ἄνω δύναμιν ἐκ Θεοῦ κεκτήσθαι ὕδιν, καὶ τοῦτον κατὰ καιρὸν τὸν Ἀδάμ ἐνδύεσθαι τε καὶ ἐκδύεσθαι. Ὅν τὰς διαφορὰς γνῶμας ἐν δυνάμει Θεοῦ ἀντιτρέψαμεν.

divinitus obtinuisse filium, eundemque suo se tempore Quorum omnium discrepantes sententias divina ope

Καὶ τί μοι ἐτι διατρίβειν ἐν ἀλιμένοις καὶ ἀμπώ-
D τεσι τόποις, πῇ μὲν ἐπικλυζόμενοις, πῇ δὲ καταξη-
ραζομένοις· ἐξ ὧν περ ἰχθύων ἐκδράσματα πολλάκις
γίνεται, καὶ τοῖς ποσὶ τοῖς τὰς ὁχθὰς τούτων με-
ιῶσι τῶν τόπων, ἐκ τοῦ ἀναμίσειν τῶν ἰχθύων τινὰ
τοῦτο εἶναι, τρυγέρας δὲ φημι καὶ δρακαίνας (57),
καὶ καρχαρίας, καὶ σφυραίνας, ὡς ἤδη προείρηται,
βλάβην ἐμποιεῖ; Παριλεύσομαι τοίνυν τὸν τόπον
αὐτοῖς, Θεῷ εὐχαριστῶν, ὅτι καὶ ταύτην τὴν αἵρεσιν

venenatos pisces commemorat, gobium, draconem, hirundinem, quorum tamen virus minime letale sit. At pastinacæ præsentissimum esse docet. De murænis Plin. lib. xxi, cap. 4, murænæ morsus ipsarum capitis cinere sanantur.

εἰς τοῦ πίστεω ἐτρέψαμεν, οὐ παρέργως, ἀλλὰ καὶ ἐπι-
μελῶς ἐλέγξαντες. Ἐπ' ἄλλας δὲ καθεξῆς ἑαυτοὺς
ἐπιδώμεν, ἀγαπητοί, θεὸν αἰτούμενοι βοηθόν, ὅπως τῆς
ἐπαγγελίας τὸ πλῆρωμα αὐτοῖς δι' ἡμῶν τελειώσῃ.

ΚΑΤΑ ΟΥΑΛΕΝΤΙΝΩΝ (58), ΤΩΝ ΚΑΙ ΓΝΩΣΤΙΚΩΝ,

Τριακοστὴ πρώτη.

Α'. Μετὰ τοὺτους τοὺς Ἐβιωναίους, καλουμένους,
ὧν τὴν μοχθηρίαν διοδεύσαντες, ἐπαγγεῖλάμενοι τε
θεοῦ δυνάμει τὰς ἐξῆς ἐτέρων θηρῶν μορφάς, καὶ
λοὺς ἐρπιτῶν, δέγματά τε καὶ δηλητήρια ἐχούσας, ὡς
ἐν ταῖς αὐτῶν διδασκαλίαις, ὡς ἀπὸ χάσματος ἰδεῖν
ἐνεπεί, πυρδόλου ἢ ἐρπιτοῦ δεινοῦ καὶ βασιλίσκου
κεχυμέναις, ἐπὶ τὴν τῶν Οὐαλεντίνων αἵρεσιν
διέξειμι, τὸν ἐλεγχον αὐτῶν κατὰ δύναντα ποιού-
μενος, τῶν δὲ καὶ Γνωστικῶν ἑαυτοῖς ἐπιθέντων
ὄνομα, ὧν διαφοραὶ μὲν εἰσι δέκα ἐν μὲν πληγῇ τῆς
αὐτῶν ὀνειροπολίας συζυγιῶν τε καὶ ὁδοῶν, καὶ
ἀρβυνοθηλειῶν αἰώνων¹ ἄλλην ἄλλως ἰσορρόπως πε-
πληγμένων· οὐκέτι μὲν κατὰ χρόνους τάττων διαδοχῆς
τὴν σύνταξιν, ἀλλὰ κατὰ πρόσθεσιν ἀφ' ἐτέραις εἰς
ἐτέραν διερχόμενος. Ἐν ἐνὶ γὰρ χρόνῳ οὗτοι πάντες
ὡς μύκητες ἐκ γῆς ἀνεβλάστησαν, καὶ ὡς περ κακό-
ρεκτα καὶ δυσώδη βοτανῶν βλαστήματα, καὶ χόρτος
ἀκανθώδης, καὶ ὡς φωλεὶς πολλῶν σκορπίων, ἐξ ἐνός
πάντες καιροῦ τῷ βίῳ ἐβλάστησαν καὶ, ὡς προεῖπον,
δίκην μυκήτων τῇ ἀμορφίᾳ ὑπὸ μίαν θέξιν πεφύνασιν,
ὡς καὶ τῷ ἀγρωτάτῳ Εἰρηναίῳ ἤδη περὶ αὐτῶν
προεῖρηται. Σύγχρονοι γὰρ γέγονασιν οὗτοι πάντες·
ἕκαστος δὲ ἀπὸ τοῦ ἐτέρου τὴν κακὴν πρόφασιν
ἐρανιτάμενοι, ἄλλος ἀπὸ ἄλλου ἐτι περισσότερον
ἐπιδειξίας βουλόμενος χάριν, ἑαυτῷ προετύπωνε δια-
φορὰν κακῆς ἐξουσίαις. Καὶ πάντες Γνωστικοὺς
ἑαυτοὺς ὠνόμασαν. Οὐαλεντίνος τε, φημί, καὶ οἱ
πρὸ αὐτοῦ Γνωστικοί· ἀλλὰ καὶ Βασιλίδης, καὶ Σα-
τορνίλος, καὶ Κολορβάσος, Πτολεμαῖος τε καὶ Σε-
κοῦνδος, Καρποκρῆς, καὶ ἄλλοι πλείους. Ἀλλὰ τὰς
πάσας ἐνταῦθα ὀνομάσαντες διὰ τὴν ἐν ἐνὶ καιρῷ
σύστασιν πάντων τῆς ἀναδύσεως, καὶ κακοβλάστου
ὁμοῦ τὴν ἐκάστου σκορπῆς κακονοίαν ἰδίᾳ ἀφηγησά-
μεθα. Τέως δὲ ἐπὶ τὸν προκείμενον αἱρεσιάρχην καὶ
τραγεδοποιὸν ἐλευσόμεθα· φημί δὲ Οὐαλεντίνον, καὶ
τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, τὴν ἀπὸ τῆς μεγάλης ταύτης
Γνωστικῆς ἐπαγγελίας ὑπάρχουσαν, καταγνωστικῆς
δὲ ληρωδίας, ὡς τοῖς συνετοῖς καταγνωσχομένη εὐ-
ρίσκεται καὶ καταγέλαστος.

Valentinum intelligo, Valentiniana quo dogmata,
prodierunt, quas catagnosticas potius nugas, hoc
eas condemnarunt, ac ludibrio dignas habuerunt.

Β'. Οὐαλεντίνος μὲν οὖν οὗτος χρόνῳ διαδέχεται
τοῦς πρὸ αὐτοῦ προτεταγμένους, Βασιλίδην τε καὶ
Σατορνίλον, Ἐβιωνά τε καὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον,
καὶ τοὺς ἀμρ' αὐτοῦς. Οὗτοι γὰρ πάντες ἐν ἐνὶ καιρῷ
τῷ βίῳ κακῶς ἐφύησαν, ὀλίγῳ δὲ πρόσθεν μᾶλλον οἱ
περὶ Κήρινθον καὶ Μήρινθον καὶ Ἐβίωνα. Ἀμρ' γὰρ
τοῖς ἤδη μοι πρὸ αὐτῶν δεδγλωμένοις ἀνεφύησαν.

¹ For. αἰώνων.

(58) *Οὐαλεντίνων*. De Valentinianorum nugis præter Irenæum, aliosque veteres, ex recentioribus
diligentissime disputavit Pammelius ad Tertull.

A quam non obiter solum, sed summa cum diligentia
refellimus. Nunc ad alias transcamus, dilecti, ac Dei
præsidium imploremus, ut quod hoc opere suscepi-
mus cumulate per nos ad exitum finemque perducatur.

CONTRA VALENTINOS, SIVE GNOSTICOS,

Quæ est hæresis XXXI.

163 I. Posteaquam Ebionitarum nequitiam impro-
bitatemque percurrimus, cum cæteras aliorum ser-
pentium formas, ac venena traditurus nos esse si-
mus polliciti, quorum et exitiales sunt morsus, ut
ex illorum dogmatibus velut rictu quodam apparere
potest, et igniti cujusdam, teterrimique anguis aut
basilisci instar editi sunt, ad Valentinorum qui se
Gnosticos appellant, refutandam hæresim me con-
feram, quod quidem pro virili parte conabor effi-
cere. Horum itaque decem omnino divortia sunt.
Sed omnes tamen uno velut ictu profligatis nescio
quibus parium, et ogdoadum, atque marium et se-
minarum æonum temere confictis somniis æqualiter
seriuntur. Neque vero in illorum confutandis erro-
ribus temporum est retinenda successio; sed ab
una progredi ad alteram hæresin necesse est; quo-
niam eodem e terra tempore omnes fungorum instar
eruperunt. Atque ut noxia foetidaque quædam her-
barum germina, vel dumis ac sentibus obsitum gra-
men, vel denique uti plures ex eodem cavo scorpii,
ita illi omnes eodem tempore in hanc vitam efflue-
runt; ac, quod paulo ante dictum est, tanquam
fungi inusitata quadam foeditate eodem momento
universi proruperunt, quemadmodum de illis olim
Irenæus præclara vir sanctitate prenuntiavit. Æqua-
les enim illi omnes exstiterunt, sic, ut quilibet
pessimam ab altero disciplinam ac dogma mutuatus
fuerit; alius, inquam, velut exortus ab altero, quo
se amplius ostentaret, scelestissimi commenti dis-
crepantem quamdam formam ac rationem excogi-
tarit. Qui se omnes Gnosticos communi appellatione
dici voluerunt. Cujusmodi Valentinus fuit, et qui
illum Gnostici præcesserunt. Itemque Basilides, ac
Saturnilus, et Colorbасus, ac Ptolemæus et Secun-
dus, Carpocrates, alique complures. Quibus omni-
bus sectis, quod eodem prodire tempore, simul
recensitis, nunc cujusque velut satus labem ac per-
niciem singillatim exponam. Sed ipsum in primis
hæreseos caput ac tragœdiæ auctorem aggrediar:
quæ ab speciosa illa Gnosticorum professione 164
est damnatas, appellare licet, uti pridem sapientes

II. Igitur Valentinus iste prioribus illis a me
antea commemoratis tempore est posterior, Basilide
nimium, ac Saturnilo, Ebione, Cerintho ac Merin-
tho, eorumque sociis. Siquidem omnes uno tempore
ad humani generis exitium profusi sunt; quanquam
Cerinthus ac Merinthus et Ebion paululum ante-
gressi sunt; ac cum his, quos ante illos percensui,

Νοῦς καὶ Ἀλήθεια, Λόγος καὶ Ζωή, Ἀνθρώπος καὶ Ἐκκλησία, Παράκλητος καὶ Πίστις, Πατρικός καὶ Ἑλπίς, Μητρικός καὶ Ἀγάπη, Ἀίνους καὶ Σύνεσις, Θελητός ὁ καὶ Φῶς, καὶ Μακαριότης Ἐκκλησιαστικός καὶ Σοφία, Βύθιος καὶ Μίξις, Ἀγήρατος καὶ Ἐνωσις, Αὐτοφυής καὶ Σύγκρασις, Μονογενής καὶ Ἐνότης, Ἀκίνητος καὶ Ἡδονή.

Κατὰ δὲ ἀριθμὸν διαδοχῆς καὶ ἀκολουθίας ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτω ἀκατενομάστου Πατρὸς καὶ Βυθοῦ παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένου ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ ὁ τῶν τριάκοντα ἀριθμὸς οὕτως ἔχει· Βυθός, Σιγή, Νοῦς, Ἀλήθεια, Λόγος, Ζωή, Ἀνθρώπος, Ἐκκλησία, Παράκλητος, Πίστις, Πατρικός, Ἑλπίς, Μητρικός, Ἀγάπη, Ἀίνους, Σύνεσις, Θελητός, ὁ καὶ Φῶς, Μακαριότης, Ἐκκλησιαστικός, Σοφία, Βύθιος, Μίξις, Ἀγήρατος, Ἐνωσις, Αὐτοφυής, Σύγκρασις, Μονογενής, Ἐνότης, Ἀκίνητος, Ἡδονή.

Γ. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν τριάκοντα αἰώνων παρ' αὐτοῖς μυθοποιουμένη τραγῳδία, καὶ ἡ κατὰ συζυγίαν πνευματικοῦ δῆθεν πληρώματος κενοφωνία, ἣν εἰάν τις συγκρίνων τῇ παρὰ Ἡσιόδῳ, καὶ Στησιχόρῳ, καὶ τοῖς ἄλλοις ποιηταῖς τῶν Ἑλλήνων παράθῃται, εὖροι ἂν ἐκ παραλλήλου τὰ αὐτὰ ὄντα, καὶ οὐδὲν ἕτερον, καὶ ἐκ τούτου γινώσεται, ὡς οὐδὲν ἕτερον θαυμάστων οἱ τῶν θαυμάτων αἰρεσιάρχαι μυστηριωδῶς ἐπαγγέλλονται λέγειν. Οὐδὲν γάρ ἄλλο, ἢ Ἑλλήνων ἀπεμάξαντο τὴν ἐπέπλαστον ἐξιν τῆς ἐθνομύθου πλάνης καὶ διδασκαλίας, οὐδὲν ἀλλουώσαντες, πλὴν τῆς παρ' αὐτοῖς παραπειποιημένης βαρβαρικῆς ὀνοματοποιίας. Οὕτω γάρ φασι καὶ οἱ περὶ Ἡσιόδου (62). Πρῶτον πάντων γίνεται Χάος, ἵνα εἰπωσι Βυθόν· εἶτα Νύξ, Ἐρεβος, Γῆ, Αἰθήρ, Ἡμέρα, Ἔρως, Μῆτις, Μόρος, Οὐρανός, Πότμος, Νέμεσις, Μῶμος, Φιλότης, Θάνατος, Δυσνομία, Γήρως, Ἄτη, Ἰμερος, Αἴθρη, Ὑπνος, Ὑσμίνη, Λυσιμέλῃς, Ὑδρίς, Εὐφρόνιος, Αἰγλή, Πανσιμέριμος, Ἀπάτη, Ἡδυμελής, Ἐρίς. Καὶ οὗτος ὁ μὲν ἀριθμὸς κατὰ ἀκολουθίαν ἀρρένοθῆλως οὕτως ἔχει τὴν τριακοντάδα· εἰ δὲ τις θελήσειεν ἰδεῖν, πῶς πλαττόμενοι οὗτοι συναπτουσιν ἐν πρὸς τὸ ἐν, εὖροι ἂν οὕτως συναπτόμενα καὶ συνεζευγμένα ἀλλήλοις, ἃ τοῖς ποιηταῖς ἔδοξεν, ὡς τὸν μὲν Βυθὸν Νυκτὶ τε καὶ Σιγῇ συναφάντες ἐποίησαν Γῆν γεννᾶσθαι· ἄλλοι δὲ Οὐρανόν, ὃν δὴ καὶ Ὑπερίονα κεκλήκασι. Τὸν δὲ αὐτὸν τῇ γῇ συναπτόντα φασὶ γεγεννηκέναι ἄρσενός τε καὶ θηλείας, καὶ τοὺς καθεξῆς ὁμοίως ἕως τῆς πάσης αὐτῶν ποιήσεως, ὡς ἔχει ἡ ἀπέραντος τοῦ Βυθοῦ ληρώδης φλυαρία. Εὖροις δ' ἂν οὕτως συναπτόμενά τε καὶ συζευγόμενα, καὶ δυνάμενα οὕτω συντίθεσθαι· Χάος, Νύξ, Ἐρεβος, Γῆ, Αἰθήρ, Ἡμέρα, Ἔρως, Μῆτις, Μόρος, Οὐρανός, Πότμος, Νέμεσις, Μῶμος, Φιλότης, Θάνατος, Δυσνομία, Γήρως, Ἄτη, Ἰμερος, Αἴθρη, Ὑπνος, Ὑσμίνη, Λυσιμέλῃς, Ὑδρίς, Εὐφρόνιος, Αἰγλή, Πανσιμέριμος, Ἀπάτη, Ἡδυμελής, Ἐρίς. Εἰ δὲ προσέχοι τις τῶ αὐτῶν πλάσματι,

Σιγῇ, ὡς in cæteris paribus. Ac cum tota illa series apud Irenæum et Tertullianum legatur, quid apud singulos diversum sit suo loco docebitur.

(62) Οὕτω γάρ φασι καὶ οἱ περὶ τὸν Ἡσιόδου.

Masemon. Quorum hæc est interpretatio, Bythos, Sige: Nus et Veritas: Logos et Vita: Homo, Ecclesia: Paracletus, Fides: Paternus, Spes: Maternus, Charitas: Ainus, Synesis: Theletus, quod et Lumen dicitur, Beatitudo: Ecclesiasticus, Sapientia: Bythius, Mixis: Ageratus, Unio: Autophyes, Temperatio: Unigenita, Unitas: Immobilis, Voluptas.

Quod si successionis ordine numerare velis, a supremo illo nec effabili Patre, quem Bython nominant, ad citimum usque cælum, tricenarius numerus hoc modo colligitur: Bythus, Sige, Nus, Veritas, Logos, Vita, Homo, Ecclesia, Paracletus, Fides, Paternus, Spes, Maternus, Charitas, Ainus, Synesis, Theletus, sive Lumen, Beatitudo, Ecclesiasticus, Sapientia, Bythius, Mistio, Ageratus, Unio, Autophyes, Temperatio, Unigena, Unitas, Immobilis, Voluptas.

III. Ejusmodi est celebris illa triginta æonum fabula, inanissimaque spiritalis, ut vocant, complementi conjugia. Quæ si quis cum Hesiodi, Stesichori, aliorumque Græcorum poetarum fabulis, conferat, eadem cum illis penitus esse, neque ulla in re discrepare conperiet: indidemque cognoscet, nihil aliud esse admiratione dignum, quod isti mirificorum hereseon conditores, velut arcana quedam ac mysteria, penes se esse profitentur. 166 Nihil enim aliud, nisi Græcorum poeticas nugæ, ac gentilium deliria, et inanem scientiam expresserunt, neque quidquam præter voces innovarunt, quas illi barbaris appellationibus perperam detorserunt. Ita enim vel ipse philosophatur Hesiodus. Primum omnium Chaos exstitisse, pro quo illi Profundum substituunt. Secuta est Nox, Erebus, Terra, Æther, Dies, Amor, Consilium, Fatum, Ærumna, Casus, Nemesis, Momus, Amicitia, Mors, Licentia, Senectus, Ate, Desiderium, Oblivio, Somnus, Pugna, Lysimeles, Contumelia, Euphronios, Ægle, Curarum solatium, Fraus, Hedymieles, Lis. Hic ille numerus est, qui marium seminarumque continuata serie tricenarium efficit. Quod si quis animadvertere velit, quemadmodum isti uniuscujusque cum altero copulationem instituant, ita composita comparataque inter se illa cognoscet, quemadmodum a poetis constitutum legimus. Velut cum ex Bythi cum Nocte ac Silentio conjunctione procreatam esse Terram affirmant, vel, ut alii, Cælum, quem et Hyperionem vocant. Eundemque cum terra copulatum mares feminasque genuisse, atque ita per totam fabulam omnibus accidisse reliquis; cujusmodi plane est nugatoria illa Bythi atque inextricabilis historia. Possunt vero hunc in modum fere illa inter sese per conjugia copulari: Chaos, Nox, Erebus, Terra, Æther, Dies, Amor, Consilium, Fatum, Ærumna, Casus, Nemesis, Momus, Concupitus, Mors, Licentia, Senectus, Ate, Desiderium,

Cum vocabula ipsa, tum ordo illorum ac series plurimum ab Hesiodio illo catalogo discrepant. Sed in nugis micrologicè pulchrum est

Oblivio, Somnus, Pugna, Lysimeles, Contumelia, Euphronios, Splendor, Curarum solatium, Fraus, Hedymeles, Lis. Ac quicumque ad illas fabulas animum adjecerit, ac cognoscere istud voluerit; quemadmodum ab exteris, ac Græcanicis commentis, unde illi frustra fanatico velut furore ad indigna quedam incitati sunt, in irritos conatus, vanissimamque animi contentionem inciderint, longe eos Græcis ipsis turpius aberrasse reperiet

IV. Ab iis primordiis altius indagando sublatis, aliud quoddam genus quod Hysterema, hoc est defectum vel penuriam vocant, furiosis suis ingeniis invenisse se putaverunt. Hunc defectum alias Omnipotentem, atque Opificem vocant, naturarumque conditorem: a quo et posteriorem ogdoadem post septenos orbes cæli ad prioris ogdoadis exemplar effictam asserunt; **167** cum in ogdoade censeatur ipse, ac septem post se alios orbes produxerit. Eidem Hysteremati sincerum nescio quem ponein, ac deterioris sexus expertem conantur adjungere; qui eo ad complementum venerit, ut animam requireret, quæ a materna Sapientia ex alto descenderat. Jam vero etiam Achamoth ficto nomine commenti sunt, quem et Salvatorem, et Terminum, et Crucem, et Finitorem, et Transductorem, et Jesum appellant, qui per Mariam velut tubum fistulamque permearit. Hunc esse lumen a superiore Christo diffusum, ob idque patrio nomine Lumen ob illud cæleste nominari, ac de superiore Christo, Verboque Christum itidem et Verbum, sed et Mentem præterea, ac Salvatorem vocari. Eundem porro Parentem suum, hoc est Conditorem transcendere: ac qui sibi fidem habeant, ad suprema illa pleromatis collegia secum evehere. O nugas anilesque fabulas! Ego vero nihilominus ea, uti sum pollicitus, exponam; utque ipsi ad poetarum ac gentilium commenta deliria sua propius accommodarint. Præter hæc, secundum Tricenarium illum, medium unicum nomen ac sine feminæ consortio solitarii excogitarunt; tum aliam rursum a Conditore productam, ac perinde in paria digestam Ogdoadem. Cujus hæc sunt vocabula: Erepaphus, Porphyrio, Clotho, Rheaces, Lachesis, Epiphaon, Atropos, Hyperion, Asterope. Ejusmodi poetarum istorum est scena, quæ et alias quamplurimas deorum, ut vocant, appellationes continet, marium ac feminarum, quæ aliter ab aliis conceptæ ad cccxv perveniunt. Quin etiam ad aliarum hæreseon quæ sibi tragicam istiusmodi pompam asciscunt, propagandas origines, nova quædam addidere somnia.

Etenim post superiora illa nomina Hesiodus, Orpheus et Stesichorus natos esse dicunt Cælum et Tartarum, Saturnum ac Rheam, Jovem et Junonem, Apollonem, Neptunum, atque Plutonem, aliosque, quos singillatim recensent, innumeros. Fecundus enim illorum error est, ac multiplex, qui absurda nescio quæ vocabulorum monstra parturiens, atque excogitans, infinitam fabularum segetem profudit. Quæ

καὶ βουλευθεὶς γινῶναι, ὡς ἀπὸ τῶν κοσμικῶν, καὶ Ἑλληνικῶν ποιήσεων¹, ἐξ ὧν οὗτοι ἐνεβροντήθησαν, μάτην ἐνθουσιῶντες ἃ μὴ δεῖ, εἰς ματαιοπονίαν τε καὶ κάματον ἀνωφελεῖ, εὖροι ἂν αὐτοὺς τοσοῦτον μᾶλλον πεπλανημένους.

Δ'. Ὅθεν καὶ ἐτι ὑψηλοτέρως ἐξερευνῶντες δῆθεν ψήθησαν, καὶ Ὑστερήμα τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν δαιμονισθέντι διανοήματι ἐξεθρεῖν, ὅπερ Ὑστερήμα καὶ Παντοκράτορα καὶ Δημιουργὸν καλοῦσι, καὶ κτίστην οὐσιῶν· ἂψ' οὐπερ πάλιν καὶ ὑστέραν ὀγδοάδα μετὰ ἐπὶ οὐρανούς καλοῦσι κατὰ τὴν πρώτην Ὀγδοάδα ἀφομοιωθεῖσαν ἐκτίσθαι², αὐτοῦ ὄντος ἐν τῇ Ὀγδοάδι, καὶ ἐπὶ οὐρανούς μετ' αὐτὸν πεποιηκότος. Ὡς περ Ὑστερήματι βούλονται συνάπτειν μὲν ἀμιγῆ τινα αἰῶνα καὶ ἀθλόντον· εἰς πλήρωμα δὲ ἐνταῦθα ἐλθόντα, καὶ ἀναζήτησιν³ τῆς ψυχῆς τῆς ἀνωθεν ἀπὸ τῆς μητρικῆς Σοφίας ἐλθούσης. Ἦδη καὶ Ἀχαμῶθ βούλονται τὸ ὄνομα ἀνατυποῦντες καὶ πλάττειν, ὃν δὴ καὶ Σωτῆρα καλεῖ, καὶ Ὅρον, καὶ Σταυρὸν, καὶ Ὁροθέτην, καὶ Μεταγωγέα, καὶ Ἰησοῦν τὸν διὰ Μαρίας, ὡς διὰ σωτήρος, παρελθόντα. Εἶναι δὲ αὐτὸν φῶς ἀπὸ τοῦ ἄνω Χριστοῦ, καὶ διὰ τοῦτο πατρωνυμικῶς καλεῖσθαι Φῶς διὰ τὸ ἄνω φῶς, καὶ Χριστὸν διὰ τὸν ἄνω Χριστόν, καὶ Λόγον διὰ τὸν ἄνω Λόγον, καὶ Νοῦν ὡσαύτως Σωτῆρα λέγεσθαι. Ἀεὶ δὲ ὑπερβαίνειν τὸν αὐτοῦ πατέρα, τὸν Δημιουργόν· συναφέρειν δὲ τοὺς αὐτῷ πειθομένους ἅμα αὐτῷ πρὸς τῆς ἄνω συζυγίας τοῦ πληρώματος. Καὶ ὧ τῆς τούτων ληρωδίας καὶ τοσαύτης ματαιολογίας! Παραθήσομαι δὲ, ὡς προείπον, καὶ ὡς αὐτοὶ συνέζευξαν τοῖς ποιητικῶς καὶ ἐθνομύθοις πλάσμασι τὴν αὐτῶν ληρολογίαν. Μετὰ τὴν Τριακοντάδα δὲ τὸ ἐν ὄνομα μέσον καὶ ἀθλόντον, καὶ μετ' αὐτὸν τὴν κατὰ συζυγίαν πάλιν Ὀγδοάδα εὐρεθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ πάλιν δυναμένην καὶ οὕτω συντίθεσθαι. Καὶ ἐτι τὰ ὀνόματα τάδε· πρῶτος Ἐξέπαφος, Πορφυρίων, Κλωθῶ, Ῥύακος, Λάχεις, Ἐπιφάων, Ἀτροπος, Ὑπερίων, Ἀστεροπή. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τῶν ποιητῶν τούτων σκηνή, ἐχουσα καὶ ἄλλας πολλὰς ὀνομασίας, θεῶν παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένων ἀβρένων τε καὶ θηλειῶν, ἄλλως παρὰ τισι λεγομένων, δυναμένων ποιῆσαι καὶ τριακοσίων ἐξηκονταπέντε ἀριθμόν, καὶ ἐτι εἰς πρόφασιν τῶν ἄλλων αἱρέσεων τῶν ταύτην πάλιν τὴν τραγικὴν ὑπόθεσιν ἐνστισσαμένων ὀνειρωττόντων.

Μετὰ γὰρ τὰ προειρημένα ὀνόματα φασιν οἱ περὶ Ἠσίοδον καὶ Ὀρφέα καὶ Στεσίχορον γεγενῆσθαι Οὐρανόν τε καὶ Τάρταρον, Κρόνον τε καὶ Ῥέαν, Δία τε καὶ Ἥραν, καὶ Ἀπόλλωνα, Ποσειδῶνά τε καὶ Ἥλυτον, καὶ μυρίους λοιπὸν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀνομαζομένους. Πολλὴ γὰρ τούτων ἡ ἀπατηλὴ ἐξ ὑπονοίας πλάνη, ἥ τις κενοφωνίαν ἐγκιστέτατα, καὶ ἐξευραμένη πολλοὺς μύθους ἐποιητεύσατο. Καὶ αὕτη ἐστὶν

¹ γρ. ποιητῶν. ² V. Codex ἐκτίσθαι λέγουσι. ³ F. ἀπὸ πληρώματος δέ, εἰ κατ' ἀναζήτησιν.

ἡ δοκῶσα φαντάζειν τὴν τῶν ἀπατωμένων τούτων διάνοιαν.

Γελοῖον δὲ εὐθὺς πᾶσιν εὐρίσκειται ταῦτα τοῖς κατὰ Θεὸν τὸν νοῦν πεφωτισμένοις. Παρελθὼν δὲ ταῦτα αὐτοῖς, ταῖς ἀπὸ τῶν βιβλίων αὐτῶν ἀκολουθείαις πρὸς ἕπος καὶ κατὰ λέξιν τὴν παράθεσιν τῆς παρ' αὐτοῖς ἀναγνώσεως, λέγω δὴ τῆς αὐτῶν βίβλου, ἐνταῦθα ποιήσομαι, καὶ ἐστὶ.

Ἀπὸ τῶν Οὐαλεντινίου.

Ε'. Τάδε παρὰ φρονίμοις (63)· παρὰ δὲ ψυχικοῖς, παρὰ δὲ σαρκικοῖς, παρὰ δὲ κοσμικοῖς, παρὰ δὲ τῷ μεγέθει Νοῦς ἀκατάργητος τοῖς ἀκαταργήτοις χαίρειν. Ἀνονομάστων ἐγὼ καὶ ὑπερουρανίων μυσταῖς ποιοῦμαι πρὸς ὑμᾶς¹, οὔτε ὀρχαῖς, οὔτε ἐξουσίαις, οὔτε ὑποταγαῖς, οὔτε πᾶσι περινοηθῆναι δυναμένων, μόνῃ δὲ τῇ τοῦ Ἀτρέπτου ἐννοίᾳ πεφανερωμένων. Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ (64) αὐτὸς ἐν ἑαυτῷ περιείχε τὰ πάντα ὄντα ἐν ἑαυτῷ ἐν ἀγκυρίᾳ, ὃν καλοῦσι τινες Αἰῶνα ἀγήρατον, αἰὲν νεάζοντα, ἀρρενωότητον, ὡς πάντοτε περιείχε τὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐμπεριέχεται. Τότε ἡ ἐν αὐτῷ Ἐννοία (ἐθέλησεν ἐκείνην, ἣν τινες Ἐννοίαν ἔφασαν, ἕτεροι Χάριν οἰκείως διὰ τὸ ἐπιχειροῦν γενέσθαι αὐτὴν θησαυρίσματα τοῦ Μεγέθους τοῖς ἐκ τοῦ Μεγέθους· οἱ δὲ ἀληθεύσαντες Σιγὴν προσηγόρευσαν, ὅτι δι' ἐνθυμήσεως χωρὶς λόγου τὰ πάντα τὸ Μέγεθος ἐτελείωσεν²) ὡς οὖν προείπον, ἡ ἀφθαρτος αἰωνία (65), βουλευθεῖσα δεσμὰ ῥῆξαι, ἐθέλωνε τὸ Μέγεθος ἐπ' ὀρέξει ἀναπαύσεως αὐτοῦ. Καὶ αὕτη αὐτῷ μιγείσα, ἀνέδειξε τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας, ὃν οἰκείως οἱ τέλειοι Ἀνθρώπων ὠνόμασαν, ὅτι ἦν ἀντίτυπος τοῦ προόντος Ἀγεννήτου. Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγὴ (66) φυσικὴν ἐνότητά φωτὸς προεγεχαμένη σὺν τῷ Ἀνθρώπῳ (ἦν δὲ αὐτῶν ἡ συνέλευσις τὸ θέλειν), καὶ ἀναβαίνουσι τὴν Ἀλήθειαν. Ἀλήθεια δὲ ὑπὸ τῶν τελείων οἰκείως ὠνομάσθη, ὅτι ἀληθῶς ὁμοία ἦν τῇ ἑαυτῆς μητρὶ Σιγῇ, τῆς Σιγῆς τοῦτο βουλομένης³, ἀπὸ μερισμῶν φώτων τοῦ τε ἀρρένου καὶ τῆς θηλείας ἴσον εἶναι, ὅπως δι' ἑαυτῶν καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς φανερωθῇ τοῖς ἐξ αὐτοῦ ἐν αὐτῷ εἰς αἰσθητικὰ φῶτα μερισθείσα. Μετὰ τοῦτο ἡ Ἀλήθεια, μητρικὴν προεγεχαμένη Προουσιάν (67), ἐθέλωνε τὸν πατέρα ἑαυτῆς εἰς ἑαυτὴν· καὶ συζησαν ἑαυτοῖς ἀφθάρτῳ μίξει, καὶ ἀγνῶντι συγχράσει. Καὶ ἀναβαίνουσι τετράδα πνευματικὴν ἀρρενωό-

A una res **168** miserorum illorum animos falsa specie deludit.

Sed iis quorum divina luce collustrata mens est, inepta hæc statim ac ridicula videntur. Quibus modo prætermissis, quæ illorum libris continetur, prout ad verbum scripta leguntur, hoc loco proponam. Sunt hæc ejusmodi.

Ex Valentiniano libro.

V. Hæc apud sapientes; sed apud animales, apud carnales, apud mundanos, apud exaggeratam animi vim, Nus nunquam desinens perpetuis ac nunquam desinentibus, salutem. Equidem eorum quæ neque nominari, nec explicari oratione possunt, quæque cælestibus ipsis superiora sunt, mentionem apud vos institui: quæ neque principatus, neque potestates, nec quæ illis subjecta sunt, neque aliud quidquam intelligentia potest consequi, solique ejus, qui est immutabilis, sunt cognitioni patefacta. Principio siquidem rerum omnium is qui per se ipsum Pater est, universa in semetipso obscura ignotaque continebat; quem nonnulli Æonem senectutis expertem, semperque florentem, et marem feminamque vocant, qui omnia complexus nulla re ipse comprehenditur. Tunc quæ in illo inerat Mens: (ita enim quidam appellant, alii proprio nomine Gratiā, quod Magnitudinis thesauros, in eos qui ex Magnitudine erant insumpserit; sed melius ab aliis Silentium vocatur, quoniam citra sermonis usum omnia Magnitudo cogitatione sola perfecit:) sed, ut dixi, cum incorrupta hæc ex æonum numero semina, vinculis expedire sese vellet, Magnitudinem libidinis illecebris ad sui consuetudinem inflexit. Ex qua veritatis Pater procreatus est, quem qui perfecti sunt proprie Homine[m] appellant, quod ejus qui prior est, nec ab ullo est genitus, similitudinem referat. Deinde Sige naturalem luminis unitatem cum Homine producens (horum vero conjunctio voluntate sola perfecta est) Veritatem edidit. Quæ eo nomine merito a perfectis donata est, quod matri suæ Sige re ipsa similis esset, quæ ex divisionibus luminum, tam maris quam feminæ, idipsum æquale esso voluerat, ut in sensibus exposita lumina dispersa, per illa ipsa, et in ipsis,

¹ V. Cod. μυστήριον πρὸς ὑμᾶς. ² V. βουλευθείσης.

(63) Τάδε παρὰ φρονίμοις. Obscura et intricata Valentini hæc est oratio. Priora quidem illa inscriptionis formulam præferunt. Cæterum hoc ipsum fragmentum neque a Valentino scriptum, neque purum ac putum illius dogma complectitur; sed ab ejus discipulis interpolatum, ut ex Tertull. colligitur.

(64) Οὔτε γὰρ ἀρχῆς ὁ Αὐτοπάτωρ. Legendum arbitror, ὅτι γὰρ ἐξ ἀρχῆς.

(65) Ἡ ἀφθαρτος αἰωνία. Lege αἰὼν pro αἰωνία. Nam et feminas Æones Valentinus nominabat. Tertull. contra Valent. cap. 9: Novissima nata Æon: viderit solæcismus, Sophia enim nomen est.

(66) Μετὰ τοῦτο δὲ ἡ Σιγὴ. Quantum in tenebrosos implicatisque fabulis dispici potest, hoc ipsum significare videtur, Sigen e Bytho patrem

D genuisse Veritatis, tum vero cum eodem illo quem genuerat copulatam, Veritatem edidisse. Quod aliter apud Iren. et Tertull. legitur; nam ex Bytho et Sige ambos illos Æonas, Patrem, sive Nun, et Veritatem susceptos asserunt.

(67) Μητρικὴν προεγεχαμένη Προουσιάν. Forte Προουσιάν pro libidinis illecebris sumpsit, ut μητρικὴ ἀπὸ τῆς μητρός, deductum sit. Origenes in Celsum, tom. vi: Προουσιάν δὲ τινὰ σοφίαν εἰ ἀπὸ Οὐαλεντινίου ὀνομάζουσι, κατὰ τὴν πεπλανημένην ἑαυτῶν σοφίαν· ἥς σύμβολον εἶναι βούλονται καὶ δώδεκα ἑταῖροι αἰμορροῦσαν. Sed unam quamdam ac singularem Προουσιάν a Valentinianis appellatam non puto, cum Προουσίους æones omnes nuncupaverit, hoc eundem in libro.

iis qui ex ipso et in ipso sunt, sese patefaceret. Postea Veritatis maternam pruniciam proferens parentem suum ad **169** sui amorem pertraxit. Quare ambo incorrupta copulatione, ac nunquam senescente conjunctione commisti sunt. Unde spiritalis marium ac seminarum quadriga prodiit, prioris alterius similis, quæ iis quatuor, Bytho, Sige, Patre, ac Veritate constabat. Posterior vero illa ex Patre ac Sige producta hæc est: Homo, Ecclesia, Sermo, Vita. Tunc comprehendentis omnia Bythi voluntate Homo atque Ecclesia paternorum sermonum memores invicemque congressi Prunorum marium ac seminarum Dodecadem procrearunt: mares videlicet istos, Paracletum, Paternum, Maternum, Ainum, Theletum, quod idem est ac Lumen, Ecclesiasticum; feminas vero, Fidem, Spem, Charitatem, Intelligentiam, Fortunatam, Sapientiam. Deinde Sermo ac Vita etiam ipsi laudis munus effingentes, secum invicem consociati sunt. Quæ quidem consociatio voluntate sola peracta est. Ergo inter sese commisti Prunorum decadem

A θηλυν ἀντίτυπον τῆς προσούσης ὁ Τετραδάς, ἥτις ἦν Βυθὸς, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια. Αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Σιγῆς Τετράς, Ἀνθρώπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή. Τότε τοῦ πάντα περιέχοντος Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκκλησία πατρικῶν μνησθέντες λόγων συνέψαν ἑαυτοῖς, καὶ ἀναδεικνύσι Δωδεκάδα Προυναίων ἀρρενόθηλυν. Οἱ οὖν ἀρρενὲς εἰσι Παράκλητος, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Ἀείνους, Θελητὸς, ὁ ἐστὶ Φῶς, Ἐκκλησιαστικὸς. Αἱ δὲ θήλειαι Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή. Καὶ αὐτοὶ, τὸ τῆς αἰνέσεως ἀναπλάσαντες ὄργημα, ἑαυτοῖς ἐκοινωνήσαν. Ἦν δὲ ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ Θέλημα. Καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο Δεκάδα Προυναίων, καὶ αὐτῶν ἀρρενοθηλειῶν. Ὦν οἱ μὲν ἀρρενὲς εἰσι Βύθιος, Ἀγήρατος, Αὐτοφυής, Μονογενής, Ἀκίνητος. Οὗτοι τὴν προσωνομίαν τὴν ὅλξαν τοῦ πάντα περιέχοντος ἐποίησαντο. Αἱ δὲ θήλειαι, Μίξις, Ἐνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἠδονή· καὶ αὗται τὴν προσωνομίαν εἰς ὅλξαν τῆς Σιγῆς περιποίησαντο.

B Ἐκ τῶν αὐτῶν ὁμοίων ἀντιτύπων τῆς προσούσης ὁ Τετραδάς, ἥτις ἦν Βυθὸς, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια. Αὕτη δὲ ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Σιγῆς Τετράς, Ἀνθρώπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή. Τότε τοῦ πάντα περιέχοντος Βυθοῦ θελήματι ὁ Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκκλησία πατρικῶν μνησθέντες λόγων συνέψαν ἑαυτοῖς, καὶ ἀναδεικνύσι Δωδεκάδα Προυναίων ἀρρενόθηλυν. Οἱ οὖν ἀρρενὲς εἰσι Παράκλητος, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Ἀείνους, Θελητὸς, ὁ ἐστὶ Φῶς, Ἐκκλησιαστικὸς. Αἱ δὲ θήλειαι Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, μετέπειτα δὲ Λόγος καὶ Ζωή. Καὶ αὐτοὶ, τὸ τῆς αἰνέσεως ἀναπλάσαντες ὄργημα, ἑαυτοῖς ἐκοινωνήσαν. Ἦν δὲ ἡ κοινωνία αὐτῶν τὸ Θέλημα. Καὶ συνελθόντες ἀνεδείξαντο Δεκάδα Προυναίων, καὶ αὐτῶν ἀρρενοθηλειῶν. Ὦν οἱ μὲν ἀρρενὲς εἰσι Βύθιος, Ἀγήρατος, Αὐτοφυής, Μονογενής, Ἀκίνητος. Οὗτοι τὴν προσωνομίαν τὴν ὅλξαν τοῦ πάντα περιέχοντος ἐποίησαντο. Αἱ δὲ θήλειαι, Μίξις, Ἐνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἠδονή· καὶ αὗται τὴν προσωνομίαν εἰς ὅλξαν τῆς Σιγῆς περιποίησαντο.

VI. Cum igitur absolutus hoc modo Veritatis parentis Tricenarius foret, quem terreni homines ignorantes numerant, et cum ad ipsum pervenerint, nullo amplius reperto numero, iterato in sese retexunt. Ejusmodi autem ille est: Bythus, Sige, Pater, Veritas, Homo, Ecclesia, Sermo, Vita, Paternus, Maternus, Paracletus, Ainus, Theletus, Ecclesiasticus, Fides, Spes, Charitas, Intelligentia, Fortunata, Sapientia, Bythius, Ageratus, Autophyes, Unigena, Immobilis, Mistio, Cognitio, Temperatio, Unitas, Voluptas. Tum qui universa summa sua sapientia continet Ogdoadem alteram loco prioris illius ac primariæ appellandam esse statuens, quæ in Tricenario permanet (neque enim ingentes Magnitudinis spiritus coerceri ullo se numero sinebant), pro maribus mares alios substituit, Unum, Tertium, Quintum, Septimum: totidemque feminas, Binarium, Ternarium, Senarium, Octonarium. **170** Hæc est Ogdoas illa, quæ superioris Ogdoaditis nomen ad sese transtulit: Bythi, Patris, Hominis, Sermonis, Sigæ, Veritatis, Ecclesiæ, Vitæ. Quæ quidem conjuncta Luminibus est, et absolutus Tricenarius evasit, ac prior Octonarius quiescens, cum et Bythus per Magnitudinis fulcimentum exiit, ut cum Tricenario sese copularet. Vere enim et Veritatis Pater cum Ecclesia congressus est, et Maternus Vitam sortitus est, et Paracletus Unitatem, et Unitas cum Veritatis Parente copulata est, et cum Sige Veritatis ille Parens fuit. At spiritalis

C Γ'. Τετελειωμένης οὖν τῆς κατὰ Πατέρα Ἀληθείας Τριακάδος, ἣν οἱ ἐπίγειοι μὴ ἐπιστάμενοι ἀριθμοῦσι, καὶ ὁπόταν ἰθὺσιν ἐπ' αὐτὴν, μηκέτι ἀριθμὸν εὐρίσκοντες, ἀνακυκλοῦσι πάλιν ἀριθμοῦντες αὐτήν. Ἔστι δὲ Βυθὸς, Σιγή, Πατήρ, Ἀλήθεια, Ἀνθρώπος, Ἐκκλησία, Λόγος, Ζωή, Πατρικὸς, Μητρικὸς, Παράκλητος, Ἀείνους, Θελητὸς, Ἐκκλησιαστικὸς, Πίστις, Ἐλπίς, Ἀγάπη, Σύνεσις, Μακαρία, Σοφία, Βύθιος, Ἀγήρατος, Αὐτοφυής, Ὀλογενής, Ἀκίνητος, Μίξις, Ἐνωσις, Σύγκρασις, Ἐνότης, Ἠδονή. Τότε ὁ πάντα περιέχων συνέσει τῇ ἀνυπερέβλητῃ, δογματίσας τε κληθῆναι ἑτέραν Ὀγδοάδα ἀντὶ τῆς προσούσης αὐθεντικῆς Ὀγδοάδος, ἥτις ἐν τῷ ἀριθμῷ τῆς Τριακάδος μένει (οὐ γὰρ ἦν Μεγέθους φρόνημα εἰς ἀριθμὸν πίπτειν)· ἀντίστησεν ἀντὶ τῶν ἀρσένων τοὺς ἀρσενας, Μόνον, Τρίτον, Πέμπτον, Ἑξάμον· καὶ τὰς θηλείας, Διάδα, Τετράδα, Ἑξάδα, Ὀγδοάδα. Αὕτη οὖν ἡ Ὀγδοάς ἐστὶν ἡ ἀντικληθεῖσα ἀντὶ τῆς προσούσης Ὀγδοάδος· Βυθοῦ, Πατρὸς, Ἀνθρώπου, Λόγου, καὶ Σιγῆς, Ἀληθείας, Ἐκκλησίας, Ζωῆς· ἥτις ἠνώθη τοῖς Φωσὶ (68), καὶ ἐγένετο Τριαχὰς ἀπηρτισμένη, καὶ ἡ προσοῦσα Ὀγδοὰς ἀναπαινομένη, ὃ τε Βυθὸς ἐξῆλθε Μεγέθους στηρίγματι ἐνωθῆναι τῇ Τριακάδι αὕτῃ ἦν ὁ. Τῇ γὰρ ἀληθείᾳ καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας συνήρχετο τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁ Μητρικὸς εἶχε τὴν Ζωὴν, καὶ ὁ Παράκλητος τὴν Ἐνάδα, καὶ ἡ Ἐνάς ἠνοῦτο τῷ Πατρὶ τῆς Ἀληθείας, καὶ ὁ Πατήρ τῆς Ἀληθείας ἦν μετὰ τῆς Σιγῆς. Ὁ Λόγος δὲ ὁ πνευματικὸς ἐκοινωνᾷ Πνεύματι, καὶ ἀφθάρτῳ συγκράσει ποιῶν

¹ F. προσούσης. ² F. εἰς τὴν. ³ Cor. Μονογενής. ⁴ F. ἡ Τριαχὰς αὕτη ἦν, sed hæc corrupta.

(68) Ὥτις ἠνώθη τοῖς Φωσὶ. Quid si αἰῶνι pro φωσὶ legendum sit? Sed quæ sequuntur perplexa sunt admodum, et obscura.

τὸ τέλος τοῦ Αὐτομήτορος¹, ἀδιχοτόμητον τὴν ἐαυτοῦ ἀνάπαυσιν. Ἦ οὖν Τριακὰς, ἀπαρτίσασα βύθια μυστήρια, τελείως ἀγαμὸν² ἐν ἀφθάρτοις ἀπέδειξε φῶτα ἀφθάρτα, ἅτινα Ἐνότης³ ὠνομάσθησαν τέχνα, καὶ ἀχαρακτήριστα. Ἦσαν οὖν μικροῦ μὴ παραχειμένου ἐκτὸς φρονήσεως ἀναπαύμενα χωρὶς Ἐννοίας. Περὶ γὰρ οὗ τις πράσσει, ἐὰν μὴ νοῇ καθολικῶς, οὐ πράσσει. Τότε γενομένων τῶν φώτων, ὧν τὴν πολυπλῆθειαν πρὸς ἀριθμὸν ἐξείπειν οὐκ ἀναγκαῖον, περινοεῖν δέ⁴ (ἐκαστον γὰρ τὸ ἴδιον ὄνομα κεκλήρωται δι' ἐπίγνωσιν ἀβρόχτων μυστηρίων) ἡ οὖν Σιγή, βουλευθεῖσα εἰς ἐκλογὴν γνῶσεως ἀπαντας ὥσπερ, συνῆγε τῇ δευτέρᾳ ἀντιτεθείσῃ Ὀγδοάδι ἀφθάρτῳ μίξει, νοικῇ δὲ βούλῃσι. Ἦν δὲ αὐτῆς ἡ νοικῇ βούλῃσις Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ἐν μέσῳ τῶν ἁγίων Ἐκκλησιῶν. Τοῦτο οὖν εἰς τὴν δευτέραν Ὀγδοάδα πέμψας⁵, ἐπεισε καὶ αὐτὴν ἐνωθῆναι αὐτῇ. Γάμος οὖν ἐτελειούτο ἐν τοῖς τῆς Ὀγδοάδος μέρεσιν, ἐνουμένου τοῦ ἁγίου Πνεύματος τῷ Μόνῳ, καὶ τῆς Δυάδος τῷ Τρίτῳ, καὶ τοῦ Τρίτου τῇ Ἐξάδι, καὶ τῆς Ὀγδοάδος τῷ Ἐβδόμῳ, καὶ τοῦ Ἐβδόμου τῇ Δυάδι, καὶ τῆς Ἐξάδος τῷ Πέμπτῳ. Ὅλη δὲ ἡ Ὀγδοὰς συνῆλθε μετὰ τῆς ἀγνῆτος καὶ ἀφθάρτου μίξεως. Οὗ γὰρ ἦν χωρισμὸς ἀλλήλων ἦν δὲ σύγκρασις μετ' ἑκαστῆς ἀμώμου, καὶ ἀνέδειξε Πεντάδα Προνοϊκῶν ἀθρούντων, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα· Καρπιστής, Ὀροθέτης, Χαριστήριος, Ἀφῆτος, Μεταγωγεύς. Οὗτοι τῆς Μεσότητος ὠνομάσθησαν υἱοί. Πνύλομαι δὲ ὑμᾶς γινώσκειν, Ἀμψίου, Αὐράν, Κουκουά, Θαρδισοῦ, Οὐδουκουά, Θαρδεῖδιν, Μερεξά, Ἀτάρ, Βαρβά⁶, Οὐδουκά, Κέστην, Οὐδουάχ, Ἐσλήν, Ἀμφί, Ναισουμέν, Οὐσαννίν, Λαμεταρδέ, Ἀθαμεσσουμένη, Ἀλλωρά, Κουδιαθά, Νάδδαρία, Δαμμά, Ὀρήν, Αβναφίχ, Οὐδανφάχ, Ἐνφοιθιδοχέ, Βαβρόχ, Ἀσσιουαχέ, Βελλίμ, Δεξαριχέμ, Μασέμ.

narius exoritur, cujus hæc sunt vocabula : Carpistes, Horothetes, Charisterius, Aphetus, Methagogeus. Hi Mediocritatis filii vocati sunt. Velim autem a vobis cognosci, Ampsiu, Aurau, Cucua, Thardus, Ubucua, Thardeddin, Merexa, Atar, Barba, Uduca, Cesten, Uduach, Eslen, Amphe, Nesumen, Vananin, Lametarde, Athamessumen, Allora, Cubiatha, Naddaria, Damma, Oren, Lanaphec, Udanphech, Emphoethiboche, Barra, Assiovache, Belim, Dexarichem, Masem.

Πεπλήρωται τὰ ἀπὸ τῶν Οὐαλεντίων.

Ζ'. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπὸ μέρους τῶν βιβλίων αὐτῶν παρατεθέντα ἕως ὧδέ μοι εἰρήσθω. Ἐποιήσατο δὲ οὗτος τὸ κήρυγμα καὶ ἐν Αἰγύπτῳ, ἔθεν δὲ καὶ ὡς λείψανα ἐχλόνης ὁστέων ἐτι ἐν Αἰγύπτῳ περιλείπεται τούτου ἡ σπορά, ἐν τε τῷ Ἀθριδίτῃ, καὶ Προσωπίτῃ, καὶ Ἀρσενοίτῃ, καὶ Θυδαΐδῃ, καὶ τοῖς κάτω μέρεσι τῆς παραλίας, καὶ Ἀλεξανδρείᾳ πόλιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ῥώμῃ ἀνελθὼν κεκήρυχεν. Εἰς Κύπρον δὲ ἐληλυθὼς, ὡς ναυάγιον ὑποστὰς φύσει σωματικῶς, τῆς πίστεως ἐξέστη, καὶ τὸν νοῦν ἐξετράπη. Ἐνομιζέτο γὰρ πρὸ τούτου μέρος ἔχειν εὐσεβείας καὶ ὀρθῆς πίστεως ἐν τοῖς προσηρημένοις τόποις. Ἐν δὲ τῇ Κύπρῳ λοιπὸν εἰς ἔσχατον ἀσεβείας ἐλήλασε, καὶ ἐβάθυνεν ἑαυτὸν ἐν ταύτῃ τῇ καταγγελλομένῃ ὑπ' αὐτοῦ μοχθηρίᾳ.

Λέγει δὲ αὐτὸς τε καὶ οἱ αὐτοῦ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, ὡς ἔφη, καὶ Σωτῆρα καὶ Χριστὸν,

Sermo cum Spiritu incorrupta quadam commistione conjunctus est, et Autometoris sinem, hoc est perennem, nec interruptam quietem suam effecit. Quamobrem ubi Tricenarius profunda illa mysteria peregit, sine ullis omnino nuptiis, ut incorrupto sempiternoque generi convenit, incorrupta itidem lumina, quæ Unitas appellantur, tanquam filios produxit, et quidem informes. Jacebant igitur propemodum intelligentia omni destituta, ac sine ulla animi notione quiescebant. Quidquid enim a quopiam agitur, ab eo, nisi universe intelligat, agitur nihil. Hunc in modum procreatis luminibus, quorum multitudinem numerando percensere nihil necesse est, animo vero comprehendere oportet (nam unumquodque suam appellationem sortitum est, quæ ex arcanorum mysteriorum cognitione depromitur) : ad scientiæ delectum perpellere universos Sige cupiens, ad secundam substitutamque illam loco alterius Ogdoadem adjunxit, corruptela omnis experte conjunctione, sed voluntate ejusmodi quæ sub intelligentiam caderet. Cujusmodi voluntatis impetus Spiritus sanctus est, qui in medio sanctarum Ecclesiarum residet. Quem cum secundam ad Ogdoadem allegasset, ei persuasit secum ut ipsa copularetur. Quocirca in singulis Ogdoadis partibus celebratæ nuptiæ sunt. Siquidem cum Uno Spiritus sanctus conjunctus est : cum Tertio Dyas, Tertius cum Hexade, et cum Septimo Ogdoas, Septimus cum Dyade, cum Quinto Hexas. Ita Ogdoas universa nunquam marcescente voluptate, atque integra incorruptaque mistione conjungitur. Nulla quippe ab invicem separatio fuit : sed mutua omnium cum honestissima voluptate temperatio. 171

Ex qua Prunicorum muliebri sexu carentium Qui-

Hactenus ex illorum libris ea deprompsimus.

VII. Præterea in Ægypto quoque dogmata illa sua prorogavit. Ex quo tempore, sic tanquam viperinorum ossium reliquiæ, quædam illic semina illius relicta sunt, præsertim in Athribitide, Prosopitide, Arsenoitide, ac Thebaide præfectura : nec non in inferiori ac maritima, adeoque Alexandrina regione. Quin etiam Romam profectus errorem suum in ea urbe dissipavit. Sed ad Cyprum delatus, fidei naufragium, velut corporis fecisset, ibidem passus, animum omnino depravavit. Siquidem hactenus partem pietatis aliquam, sinceræque fidei retinere illis in locis videbatur. In Cypro vero ad extremum impietatis prolapsus est, seque in eam quam tuetur flagitiorum disciplinam altius immersit.

Est autem hæc illorum opinio : Jesum Christum Dominum nostrum Salvatorem esse, uti diximus,

¹ F. Αὐτομήτορος. ² F. τελειώσασα γάρμον. ³ F. Ἐνότης. ⁴ F. πέμψας. ⁵ V. Ἀταρβαδά.

ac Christum, et Verbum; ac Traductorem; et Fini- A torem ac Terminum. Eundem corpus e caelo detulisse, ac tanquam aqua per fistulam, sic illum per Mariam transisse Virginem, neque quidquam ex ejus utero sumpsisse, sed e caelo traxisse corpus. Neque vero primum illum Verbum esse censent, neque proximum ab eo Christum, qui in caelo supremus inter æones residet; sed ejus unius causa productum, ut in terras delapsus spiritale genus, quod e caelo duxit originem, liberaret. Mortuorum resurrectionem inficiantur: de qua ridiculam quandam fabulam texunt; **172** non hoc ipsum resurgere corpus, sed alterum ex eodem ortum, quod spiritale nuncupant: neque tamen omnium, sed eorum duntaxat, quos illi spiritales nuncupant, atque eorum etiam, quos animales vocant, dummodo B juste honesteque se gerant. Cæteros, qui materiales ab iis, et cum carne concreti ac terreni appellantur, interire funditus, neque ulla sui parte servari. Porro naturam quamque, eo unde prodierit, reverti. Velut quæ cum materia concreta est, in eam ipsam refundi; ex carne vero terraque compactam in terram recedere. Etenim tres illi hominum ordines constituunt, spiritualium, animalium, atque carnalium. Ex quibus primum se ordinem facere dictitant, uti et Gnosticos, qui neque laboris ullius indigeant, præterquam cognitionis, appellationisque mysteriorum, quæ penes illos sunt, et quidvis impune facere pro arbitrio possint. Fieri enim non posse, quin omnino eorum ordo, utpote spiritualis, salutem obtineat. Secundum hominum qui in mundo sunt ordinem, quem animale vocant, per sese salutem assequi posse negant, nisi laboribus, recteque factis sibi eam vindicet. At qui materialis hominum ordo dicitur, eum neque capacem cognitionis esse putant; neque tametsi velit, recipere eam posse qui ex illo genere sit: proindeque tam anima quam corpore penitus interire. Quod vero cæterum ad suum pertinet, cum spiritualis sit, una cum altero quodam interiori corpore servari sentiunt, quod ipsi spiritale corpus inani peruatione nuncupant. Animales porro post diuturnam exercitationem, ubi Conditorem transcenderint, sursum e vectos angelis Christi comitibus attribui, neque quidquam suorum efferre corporum, sed C animas solas absolutum statum cognitionis adeptas, Conditore superato, Christi stipatoribus angelis in matrimonio collocari.

VIII. Ejusmodi fere est illorum fabula; etsi pluribus insuper nugis contexta sit. Ego vero ea duntaxat proposui, quæ in medium proferri oportere duxi, quorum ad nos notitia pervenerit, nimirum undenam oriundus iste fuerit, quo tempore vixerit; unde erroris argumenta sumpserit, quæ sit illius doctrina, qua in re tantum malum terrarum orbi pullularit, **173** sed quod ad doctrinam spectat, eam, ut dictum est, duntaxat ex parte declaravimus; cætera per me subtilius explicare nolui, cum adversus hæreticum eundem elucubrati a

καὶ Λόγον, καὶ Σταυρὸν, καὶ Μεταγωγέα, καὶ Ὁρο- θέτην, καὶ Ὅρον. Φασὶ δὲ ἀνωθεν κατενηνοχῆναι τὸ σῶμα, καὶ ὡς διὰ σωλῆνος ὑδαρ, διὰ Μαρίας τῆς Παρθένου διεληλυθέναι. Μηδὲν δὲ ἀπὸ τῆς παρθε- νικῆς μήτρας εἰληφέναι, ἀλλὰ ἀνωθεν τὸ σῶμα ἔχειν, ὡς προείπον. Μὴ εἶναι δὲ αὐτὸν τὸν πρῶτον Λόγον, μηδὲ τὸν μετὰ τὸν Λόγον Χριστὸν, τὸν ἀνω ὄντα ἐν τοῖς ἀνω αἰῶσι. Τοῦτον δὲ φάσκουσι προδιελεῖσθαι ἐκ' οὐδὲν ἕτερον ἢ μόνον εἰς τὸ ἐλθεῖν καὶ ἀναψῶ- σασθαι¹ τὸ γένος τὸ ἀνωθεν πνευματικόν. Τὴν δὲ τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπαρνοῦνται, φάσκοντές τι μυθῶδες καὶ ληρῶδες, μὴ τὸ σῶμα τοῦτο ἀνίστασθαι, ἀλλ' ἕτερον μὲν ἐξ αὐτοῦ, ὃ δὲ πνευματικὸν καλοῦσι· μόνον δὲ ἐκείνων τῶν παρ' αὐτοῖς πνευματικῶν, καὶ τῶν ἄλλων ψυχικῶν καλουμένων, ἐάν γε οἱ ψυχικαὶ B δικαιοπραγήσειαν. Τοὺς δὲ ὕλικούς καὶ σαρκικούς καὶ γήινους καλουμένους παντάπασιν ἀπόλλυσθαι, καὶ μηδ' ὅλως σῶζεσθαι. Χωρεῖν δὲ ἐκάστην οὐσίαν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτῆς προβολάς, τὴν μὲν ὕλικήν τῇ ὕλῃ ἐκδοδομένην, καὶ τὸ σαρκικὸν γήινον τῇ γῇ. Τρία γάρ τάγματα καλοῦσιν εἶναι ἀνθρώπων· πνευ- ματικῶν, ψυχικῶν, σαρκικῶν. Τὸ δὲ τάγμα τὸ πνευ- ματικὸν ἐαυτοὺς λέγουσιν, ὡς περ καὶ Γνωστικούς, καὶ μήτε καμάτου ἐπιδεομένους, ἢ μόνον τῆς γνώ- σεως, καὶ τῶν ἐπιβόρημάτων τῶν αὐτῶν μυστηρίων. Πᾶν δὲ ὁτιοῦν ποιεῖν ἀδεῶς ἕκαστον αὐτῶν, καὶ μη- δὲν πεφροντικῆναι. Ἐξάπαντος γάρ φασι σωθήσεσθαι πνευματικὸν ὄν, τὸ αὐτῶν τάγμα. Τὸ δὲ ἕτερον τά- γμα τῶν ἀνθρώπων ἐν κόσμῳ, ὅπερ ψυχικὸν καλοῦ- σιν, ἀφ' ἐαυτοῦ σῶζεσθαι μὴ δυνάμενον, εἰ μὴ τι ἀν C καμάτῳ καὶ δικαιοπραγίᾳ ἐαυτὸ ἀνασώσει. Τὸ δὲ ὕλικὸν τάγμα τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀνθρώπων μήτε δύ- νασθαι χωρεῖν τὴν γνώσιν φασι, μήτε δέχεσθαι ταύ- την, κἴν θέλοι ὃ ἐκ τούτου τοῦ τάγματος ὀρμώμενος· ἀπόλλυσθαι δὲ ἅμα σὺν ψυχῇ καὶ σώματι. Τὸ δὲ ἐαυτῶν τάγμα, πνευματικὸν ὄν, σῶζεσθαι σὺν σώ- ματι ἄλλῳ ἐνδοτέρῳ· τινὲς ὄντι, ὅπερ αὐτοὶ σῶμα πνευματικὸν καλοῦσι φανταζόμενοι. Τοὺς δὲ ψυχι- κούς, κεκμηκότας πολὺ καὶ ὑπερανταβεδνχότας τὸν Δημιουργόν, ἀνω δίδεσθαι τοῖς ἀγγέλοις τοῖς ἅμα Χριστῷ ὄσιν, οὐδὲν τι τῶν σωματικῶν κομιζομένους, ἀλλὰ μόνον τὰς ψυχὰς ἐν πληρώματι εὐρεθείσας τῆς αὐτῶν γνώσεως, καὶ τὸν Δημιουργόν ὑπερβεδνχούσας δίδεσθαι τοῖς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ἀγγέλοις εἰς νύμφας.

II'. Τοιαυτὴ ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοὺς τραγωδία, ἔχουσα μὲν καὶ πλείω τούτων· ἐγὼ δὲ μόνον ἅτινα φύσει ἀναγκαῖον εἶναι ἡγησάμην εἰς τοῦμπανὲς ἐλθεῖν, ταῦθ' ὑπεργόρευσα, ὡς ἡ εἰς τῆμὰς γνώσις ἦλθε, τοῦ πόθεν ὠρμάτο, ἐν ποίοις δὲ χαιροῖς ὑπῆρχε, καὶ ἀπὸ ποίων τὰς προφάσεις εἰληφε, καὶ τίς αὐτοῦ ἡ διδασκαλία, ἅμα τε τίς ἐδιδάσθησε τῷ βίῳ κακόν, ἀπὸ μέρους τε, ὡς ἔφην, τῆς τούτου διδασκαλίας ἐμνημόνευσα. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς αὐτοῦ λεπτολογίας οὐκ ἡδουλήθην ἀπ' ἑμαυτοῦ συντάξαι, εὐρὼν παρὰ τῷ ἀγιωτάτῳ Εἰρηναίῳ τῷ ἀρχαίῳ τὴν κατ' αὐτοῦ

¹ γρ. ἀνισῶται.

πραγματεῖαν γεγεννημένην. Ἐως δὲ τούτου τὰ ὀλίγα A ταῦτα διεξιλέων, τὰ ἐξῆς ἀπὸ τῶν τοῦ προειρημέ-
νου ἀνδρὸς δούλου Θεοῦ, Εἰρηναίου δὲ φημι, τὴν πα-
ράθεσιν ὁλοσχερῶς ποιήσομαι. Ἐχει δὲ οὕτως·

Ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου (69) Εἰρηναίου.

Θ'. Ἐπὶ τὴν ἀλθροίαν παραπεισμένοι τινες, ἐπεισ-
άγουσι λόγους ψευδεῖς καὶ γενεαλογίας ματαίας, αἵ-
τινες ζητήσεις μᾶλλον παρέχουσι, καθὼς ὁ Ἀπόστολός
φησιν, ἡ οἰκοδομὴν Θεοῦ τὴν ἐν πίστει· καὶ διὰ τῆς
πανούργως συγκεκροτημένης πιθανότητος παράγουσι
τὸν νοῦν τῶν ἀπειροτέρων, καὶ αἰχμαλωτίζουσιν αὐ-
τοὺς, ῥαδιουργοῦντες τὰ λόγια Κυρίου, ἐξηγῆται κα-
κοὶ τῶν καλῶς εἰρημένων γινόμενοι, καὶ πολλοὺς
ἀνατρέπουσιν ἀπάγοντες αὐτοὺς προφάσει γνώσεως B
ἀπὸ τοῦ τόδε τὸ πᾶν συστησάμενον καὶ κεκοσμηκό-
τος, ὡς ὑψηλότερόν τι, καὶ μείζον ἔχοντες ἐπιδείξαι
τοῦ τὸν οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς
πεποιηκότος Θεοῦ· πιθανῶς μὲν ἐπαγόμενοι διὰ λόγων
τέχνης τοὺς ἀκεραίους εἰς τὸν τοῦ ζητεῖν τρόπον, ἀπι-
θάνως δὲ ἀπολλύντες αὐτοὺς ἐν τῷ βλάττημον καὶ
ἀσεβῇ τὴν γνώμην αὐτῶν κατασκευάζειν εἰς τὸν ἀη-
μιουργόν, μηδὲ ἐν τῷ διακρίνειν¹ δυναμένων τὸ ψεῦδος
ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς· ἡ γὰρ πλάνη καθ' αὐτὴν μὲν οὐκ
ἐπιδείκνυται, ἵνα μὴ γυμνωθεῖσα γένηται κατάφωρος·
πιθανῶ δὲ περιδλήματι πανούργως κοσμουμένη, καὶ
αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀληθεστέραν ἑαυτὴν παρέχειν
φαίνεσθαι² διὰ τῆς ἐξωθεν φαντασίας τοῖς ἀπειροτέ-
ροις· καθὼς ὑπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν εἴρηται ἐπὶ τῶν
τοιούτων, ὅτι Αἰθὼν τὸν τίμιον σμάραγδον ὄντα, καὶ C
πολυτίμητόν τισιν ὕαλος ἐνυδρίζειν διὰ τέχνης παρο-
μοιουμένη, ὁπόταν μὴ παρῇ ὁ σθένων δοκιμάσαι, καὶ
τέχνη διελέγξαι τὴν πανούργως γενομένην· ὅταν δὲ
ἐπιμιγῇ ὁ χαλκὸς εἰς τὸν ἀργυρον, τίς εὐκόλως δυ-
νήσεται τοῦτον ἀκεραίως δοκιμάσαι;

que arte sua fretus adulterinam illam gemmam
simulatamque discernat?

Ἴνα οὖν μὴ τὴν ἡμετέραν αἰτίαν συναρπάζωνται
τινες, ὡς πρόβατα ὑπὸ λύκων, ἀγνοοῦντες αὐτοὺς διὰ
τὴν ἐξωθεν τῆς προβατίου δορᾶς ἐπιβολήν³, οὗς
φυλάσσειν παρήγγελεν ἡμῖν ὁ Κύριος, ὅμοια μὲν
λαλοῦντας, ἀνόμοια δὲ φρονοῦντας· ἀναγκαῖον ἡγη-
σάμεν, ἐντυχὼν τοῖς ὑπομνήμασι τῶν, ὡς αὐτοὶ λέ-
γουσιν, Οὐαλεντίνου μαθητῶν, ἐνίοις δ' αὐτῶν καὶ συμ-
βαλὼν, καὶ καταλαβόμενος τὴν γνώμην αὐτῶν, μη-
νῶσαι σοι, ἀγαπητέ, τὰ τερατώδη καὶ βαθύτα μυστήρια,
ἃ οὐ πάντες χωροῦσιν, ἐπεὶ μὴ πάντες τὸν ἐγκέφαλον
ἐξεπτύχασιν, ὅπως καὶ σὺ, μαθὼν αὐτά, πᾶσι τοῖς
μετὰ σοῦ φανερά ποιήσης, καὶ παραινέσης αὐτοῖς φυ-
λάττεσθαι τὸν βυθὸν τῆς ἀνοίας, καὶ τῆς εἰς Χριστὸν
βλασφημίας· καὶ, καθὼς δύναμις ἡμῖν, τὴν τε γνώ-
μην αὐτῶν τῶν νῦν παραδιδασκόντων, λέγω δὲ τῶν
περὶ Πτολεμαίου, ἀπάνθισμα οὖσαν τῆς Οὐαλεντίνου

¹ Iren. μὴ διακρίνειν. ² F. παρέχει vel φαίνεται.

(69) Ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου. Plurimum vel hoc uno
nomine de omni posteritate meritis est Epiphanius,
quod ejus studio factum est, ut Irenæi fragmenta
quædam ex tanto illius operum naufragio super-
essent. Nos ea cum Latina veteri interpretatione,

PATR. GR. XLI.

sanctissimo Irenæo disputationem inveniam. Quo-
circa paucis huc usque a me commemoratis, reliqua
ex illius ipsius Dei servi opere peritexam; atque
ipsamet Irenæi verba, ne mutata quidem syllaba,
subjiciam. Sunt hæc ejusmodi:

Ex sancto Irenæo.

IX. Cum plerique veritate contempta falsas quas-
dam narrationes et inanes genealogias obtrudant,
quæ quæstiones præstant magis, ut Apostolus loqui-
tur⁴, quam ædificationem Dei, quæ est in fide: atque
iidem illi callida artificiosaque oratione imperitorum
animos decipiant, ac velut captivos abripiant; dum
et oracula divina depravant, et recte dicta perperam
interpretantur: tum vero quam plurimos ab hujus
universi conditore et ordinatore Deo, falsa quadam
abductos specie cognitionis, in perniciem trahant;
quasi sublimius aliquid ac majus eo demonstrare
possint, qui coelum terramque, ac quæ iis conti-
nentur omnia procreavit: adeo ut simplices mini-
meque malos homines fucalis sermonibus ad veri-
tatis indagacionem blande admodum illiciant, neque
tamen blande illos in exitium impellant, dum ad-
versus rerum opificem pronam ad maledicendum
impiamque mentem injiciunt, quod verum a falso
discernere quibuscum agunt nequeant: non enim
falsitas nuda ac simplex proponitur, ne suis inte-
gumentis evoluta deprehendi facile possit; sed spe-
ciosis involucris miræ artificio perpolitæ, ut externa
pompa atque cultu veritate ipsa quodammodo ve-
riorem sese rudiorum oculis subjiciat: quemadmo-
dum ab aliquo longe quam nos præstantiore de ejus-
modi pronuntiatum est: Exquisite gemmæ ac pre-
tiosissimæ smaragdo similem ab artificibus fieri
vitreum lapillum, non sine quadam illius injuria;
nisi præsto sit, qui discernendi peritia valeat, qui-

simulatamque dignoscat: sed cum æs argento mi-

Quamobrem ne qui culpa nostra tanquam oves a
lupis, sic ab illis abripiantur. 174 quos ovium pel-
libus tectos ignorarint; cujusmodi cavendos esse
Dominus præcipit, quorum similis sermo, dissimilis
est animus: necessarium putavi, cum in Valentini,
ut asserunt, discipulorum commentarios inciderim,
cum aliquot etiam ex illorum numero congressus
fuerim, tibi, o charissime, portentosa illa ac pro-
funda significare mysteria; quæ quidem non ad
captum omnium faciunt, quod non omnes cerebrum
expuerint, ut et tu cognitis iis, universis qui tecum
sunt eadem declares, ac moneas, uti altissimum
illum stultitiæ atque in Christum blasphemiarum gur-
gitem devitent. Itaque, quoad in me situm erit,
eorum qui erroris hodie magistri sunt, nimirum
Ptolemæi, ejusque sectatorum, qui ex Valentini

³ F. ἐπιβολήν. ⁴ I Tim. 1, 4.

quod olim Billius fecerat, diligenter contulimus, et
nostras Billique conjecturas ad marginem ascrip-
simus, neque quidquam nisi ex veterum manu
exaratorum fide in contextu ipso mutavimus.

schola effloruerunt, sententiam accurate ac breviter exponam; et ad eam refutandam idonea, pro mei captus exiguitate argumenta suggeram: quibus quæ ab illis dicuntur perabsurda minimeque veritati consentanea esse demonstrabitur, tametsi neque scriptis quidquam elucubrare consueverim, neque dicendi sit a me facultas exercitatione quæsitæ. Sed me charitas hortatur, ut ea tibi tuisque dogmata patefaciam, quæ ad hunc occultata diem divina modo gratia prompta omnibus aperta sunt. Nihil enim est occultum, quod non reveletur, et absconditum, quod non sciatur¹.

X. Enimvero nihil erit cur a nobis, qui inter Gallos degimus, atque in barbaræ linguæ meditatione plurimum occupati sumus, oratoriam exigas facultatem, quam nunquam didicimus; neque scribendi peritiam, cui nunquam studuimus; neque dictionis ornatum ac lucum, quem penitus ignoramus. Quin potius quæ a nobis simpliciter, ac vere vulgarique sermone ad te ex charitate scribuntur, ea ex charitate suscipies, atque utpote magis ad id præstandum idoneus, sic tanquam semina quædam et initia a nobis acceperis, nova apud te accessione locupletiora facies, et in mentis tuæ spatiosum sinum recondita, quæ paucis a me perstricta sunt, uberiore fructu compensabis: ac denique quidquid a me parum viriliter explicatum fuerit, apud tuos nervose fortiterque disputabis. Atque ut ego tibi illorum sententiam perdiscere cupienti, non eam modo declarare studui, **175** sed idonea quoque præsidia ad illam convincendam attuli: ita et tu pro ea quæ tecum a Deo communicata gratia est, cæterorum impense rationibus et utilitati serves, ne in posterum quisquam blanda illorum

oratione capiat. Quæ in hunc modum sese habet: Principio in sublimitatibus illis, quæ neque visu percipi, neque appellatione ulla comprehendi possunt, perfectum inesse quemdam Æonem asserunt, quem et primum Parentem, et Bythum nominant. Hunc cum nullo loco contineri nec videri posset, sempiternum nec genitum in quiete atque otio infinitis perseverasse sæculis. Quocum Enneam existitisse pariter, quam isti Gratiā ac Sigen vocant. Ac fuisse tempus aliquando, cum Bythus ille omnium ex sese primordia producere voluerit, ac tanquam semina, quæ in Sigen æqualem ac comparem suam quasi matricem infudit. Eam porro semine illo excepto gravidam, demum similem genitori suo, Nun, æqualemque peperisse, qui solus Parentis magnitudinem caperet. Eundem Nun etiam Unigenam nominant, et Patrem, et Principium rerum omnium; quocum una procreata sit Veritas. Hanc esse primam ac principem illam Pythagoræorum quadrigam, quam et universorum radicem appellant. Sunt autem Bythus ac Sige; tum Nus ac Veritas. Postea, cum quibus de causis productus esset Unigena sensisset,

σχολῆς, συντόμως καὶ σαφῶς ἀπαγγελοῦμεν, καὶ ἀφορμὰς δώσομεν κατὰ τὴν ἡμετέραν μετριότητα, πρὸς τὸ ἀνατρέπειν αὐτήν. ἀλλόκοτα καὶ ἀνάρμοστα τῇ ἀληθείᾳ ἐπιδεικνύοντες τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, μήτε συγγράφειν εἰθιμμένοι, μήτε λόγων τέχνην ἡσκηότες· ἀγάπης δὲ ἡμῶς προτρεπομένης σοὶ τε καὶ πᾶσι τοῖς μετὰ σοῦ μνησθῆναι τὰ μέχρι μὲν νῦν κεκρυμμένα, ἤδη δὲ κατὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εἰς φανερόν ἐληλυθότα διδάγματα. Οὐδὲν γὰρ ἐστὶ κεκαλυμμένον, ὃ οὐκ ἀποκαλυφθήσεται, καὶ κρυπτόν, ὃ οὐ γινωσθήσεται.

I'. Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν (70) τῶν ἐν Κελτοῖς διατριβόντων, καὶ περὶ βάρβαρον διάλεκτον τὸ πλεῖστον ἀσχολουμένων λόγων τέχνην. ἣν οὐκ ἐμάθομεν, οὔτε δύναιμι συγγράφειν, ἣν οὐκ ἡσκήσαμεν, οὔτε καλλωπισμὸν λέξεων, οὔτε πιθανότητα, ἣν οὐκ οἶδαμεν. Ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ ἀληθῶς καὶ ἰδιωτικῶς τὰ μετὰ ἀγάπης σοὶ γραφέντα, μετὰ ἀγάπης σὺ προσδέξῃ, καὶ αὐτὸς αὐξήσεις αὐτὰ παρὰ σεαυτῷ, ὅτι ἰκανώτερος ἡμῶν τυγχάνων, οἰοεὶ σπέρματα καὶ ἀρχὰς λαβὼν παρ' ἡμῶν, καὶ ἐν τῷ πλάτει σου τοῦ νοῦ ἐπὶ πολὺ καρποφορήσεις τὰ δι' ὀλίγων ὑφ' ἡμῶν εἰρημένα, καὶ δυνατῶς παραστήσεις τοῖς μετὰ σοῦ τὰ ἀσθενῶς ὑφ' ἡμῶν ἐπηγγελμένα. Καὶ ὥς ἡμεῖς ἐφιλοτιμήθημεν, πάσαι ζητοῦντές σου μαθεῖν τὴν γνώμην αὐτῶν, μὴ μόνον σοὶ ποιῆσαι φανεράν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια δοῦναι πρὸς τὸ ἐπιδεικνύειν αὐτὴν ψευδῇ· οὕτω δὲ καὶ σὺ φιλοτιμῶς τοῖς λοιποῖς διακονήσεις, κατὰ τὴν χάριν τὴν πρὸς τοῦ Κυρίου σοὶ δεδομένην, εἰς τὸ μηκέτι παρὰ τὸν Θεὸν τοῦς ἀνθρώπους ὑπὸ τῆς ἐκείνων πιθανολογίας εὐσεῖς τοιαύτης.

Λέγουσι γὰρ τινὰ εἶναι ἐν ἀοράτοις καὶ ἀκατονομάστοις ὑψώματι τέλειον Αἰῶνα πρόντα· τοῦτον δὲ καὶ Προπάτορα², καὶ Βυθὸν καλοῦσιν. Ὑπάρχοντα δ' αὐτὸν ἀχώρητον καὶ ἀόρατον, ἀτίδον τε καὶ ἀγέννητον, ἐν ἡσυχίᾳ, καὶ ἡρεμίᾳ πολλῇ γεγονέναι ἐν αἰετοῖς αἰῶσι γένων. Συνυπάρχειν δ' αὐτῷ καὶ Ἐννοίαν, ἣν δὲ καὶ Χάριν, καὶ Σιγὴν ὀνομάζουσι· καὶ ἐννοεῖσθαι ποτε ἀφ' ἐαυτοῦ προβαλεῖσθαι τὸν Βυθὸν τοῦτον ἀρχὴν τῶν πάντων, καὶ καθάπερ σπέρμα τὴν προβολὴν ταύτην, ἣν προβαλέσθαι ἐνενοήθη, καὶ καθέσθαι, ὥς ἐν μήτρᾳ (71), τῇ συνυπαρχούσῃ ἐαυτῷ Σιγῇ. Ταύτην δὲ ὑποδεξαμένην τὸ σπέρμα τοῦτο, καὶ ἐγκύμονα γενομένην ἀποκυῖσαι Νοῦν ὁμοίον τε καὶ ἴσον τῷ προβαλόντι, καὶ μόνον χωροῦντα τὸ μέγεθος τοῦ Πατρὸς. Τὸν δὲ Νοῦν τοῦτον καὶ Μονογενὴ καλοῦσι, καὶ Πατέρα, καὶ Ἀρχὴν τῶν πάντων· συμπροβεβλήσθαι δὲ αὐτῷ Ἀλήθειαν. Καὶ εἶναι ταύτην πρῶτον³ καὶ ἀρχέγονον Ἑσθαγορικὴν τετρακτύν, ἣν καὶ βίξαν τῶν πάντων καλοῦσιν. Ἔστι γὰρ Βυθὸς καὶ Σιγὴ, ἐπειτα Νοῦς καὶ Ἀλήθεια. Αἰσθόμενον τε τὸν Μονογενὴ τοῦτον ἐφ' οἷς προεβλήθη, προβαλεῖν καὶ αὐτὸν Λόγον

¹ Matth. x, 26. ² Iren. καὶ προαρχήν, καὶ. ³ Ἀπὸ πρῶτης?

(70) Οὐκ ἐπιζητήσεις δὲ παρ' ἡμῶν. Quod perperam antea Διόφους pro Κελτοῖς legebatur, ex Reg.

cod. auctoritate sustulimus.

(71) Καὶ καθέσθαι ὥς ἐν μήτρᾳ. Exprung. καὶ.

καὶ Ζωὴν πατέρα πάντων τῶν μετ' αὐτὸν ἐσ-
 μένων, καὶ ἀρχὴν, καὶ μέγιστον παντὸς τοῦ πληρώ-
 ματος. Ἐκ δὲ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς προεβλή-
 σθαι κατὰ συζυγίαν Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Καὶ
 εἶναι ταύτην ἀρχέγονον Ὑποστάσις, ῥίζαν καὶ ὑπό-
 στασιν τῶν πάντων, τέτρασιν ὀνόμασι παρ' αὐτοῖς
 καλουμένων¹, Βυθῷ, καὶ Νῷ, καὶ Λόγῳ, καὶ Ἀνθρώπῳ.
 Εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον (72) ἀρρένθηλον οὕτως·
 πρῶτον τὸν Προπάτορα ἠνωσθαι κατὰ συζυγίαν τῇ
 ἑαυτοῦ Ἐννοίᾳ· τὸν δὲ Μονογενῆ, ταυτίσσει τὸν Νῶν,
 τῇ Ἀληθείᾳ· τὸν δὲ Λόγον τῇ Ζωῇ· καὶ τὸν Ἀνθρώ-
 πον τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τούτους δὲ τοὺς Αἰῶνας εἰς δέξαν
 τοῦ Πατρὸς προεβλημένους, βουλευθέντας καὶ αὐτοὺς
 διὰ τοῦ ἰδίου δοξάζει τὸν Πατέρα, προβαλεῖν προβο-
 λὰς ἐν συζυγίᾳ· τὸν μὲν Λόγον καὶ τὴν Ζωὴν (72') μετὰ
 τὸ προεβλέσθαι τὸν Ἀνθρώπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, B
 ἄλλους δέκα Αἰῶνας, ὧν τὰ ὀνόματα λέγουσι ταῦτα·
 Βύθιος καὶ Μίξις, Ἀγέρατος καὶ Ἐκωσις, Αὐτοφυῆς
 καὶ Ἥδονῃ, Ἀκίνητος καὶ Σύγκρασις, Μονογενὴς καὶ
 Μακαρία. Οὗτοι δέκα Αἰῶνες, οὓς καὶ φάσκουσιν ἐκ
 Λόγου καὶ Ζωῆς προεβλέσθαι. Τὸν δὲ Ἀνθρώπον
 καὶ αὐτὸν προβαλεῖν μετὰ τῆς Ἐκκλησίας Αἰῶνας
 δώδεκα, οἷς ταῦτα τὰ ὀνόματα χαρίζονται· Παρά-
 κλητος καὶ Πίστις, Πατρικὸς καὶ Ἐλπίς, Μητρικὸς
 καὶ Ἀγάπη, Αἰνῶσις καὶ Σύνεσις, καὶ Ἐκκλη-
 σιαστικὸς καὶ Μακαριότης, Θελητός καὶ Σοφία
 (73).

Οὗτοι εἰσιν οἱ τριάκοντα Αἰῶνες τῆς πλάνης
 αὐτῶν, οἱ σεσιγημένοι καὶ μὴ γνωσθέντες. Τοῦτο
 τὸ ἀόρατον καὶ πνευματικὸν κατ' αὐτοὺς πλήρωμα,
 τριχῇ διασταμένον εἰς ὕποστασις, καὶ δεκάδα, καὶ δωδε-
 κάδα. Καὶ διὰ τοῦτο τὸν Σωτῆρα λέγουσιν (οὐδὲ γὰρ
 Κύριον ὀνομάζειν αὐτὸν θέλουσι) τριάκοντα ἔτισι
 κατὰ τὸ φανερὸν μετὲν πεποιημένοι, ἀπεικονίζοντα τὸ
 μυστήριον τούτων τῶν Αἰώνων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς
 παραβολῆς τῶν εἰς τὸν ἀμπελῶνα πεμπομένων ἐργα-
 τῶν φασὶ φανερώτατα τοὺς τριάκοντα τούτους Αἰῶνας
 μεμνησθαι. Πέμπονται γὰρ οἱ μὲν περὶ πρώτην
 ὥραν, οἱ δὲ περὶ τρίτην, οἱ δὲ περὶ ἑκτην, οἱ δὲ περὶ
 ἐνάτην, ἄλλοι δὲ περὶ ἐνδεκάτην. Συντιθέμενοι οὖν
 αἱ προσηρημένοι ὥραι εἰς ἑαυτάς, τὸν τῶν τριάκοντα
 ἀριθμὸν ἀναπληροῦσι. Μία γὰρ καὶ τρεῖς καὶ ἑξ καὶ
 ἐννέα καὶ ἐνδεκα τριάκοντα γίνονται. Διὰ δὲ τῶν

¹ Iren. καλουμένον. ² Matth. xx, 4 seq.

(72) *Εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον*. Utrum Aeonum
 quemlibet hermaphroditum esse voluerit Valenti-
 nus, an paria ipsa potius intelligat ex mari femina-
 que constantia, dubitari haud immerito sane po-
 test. Par quidem ipsum ἀρρένθηλον hoc loco nomi-
 nari, docent ea quae subiiciuntur. Cum enim
 dixisset, εἶναι γὰρ αὐτῶν ἕκαστον ἀρρένθηλον
 οὕτως, (quomodo id fiat ostendit in sequentibus;
 quod et Pater cum Ennoia, et mares ceteri cum
 suis comparibus conjuncti sint. Itaque ἀρρένθηλον
 idcirco nominat, quia conjuges sunt. Atqui Valen-
 tiniani ipsi ἀρρένθηλον Βυθὸν Aeonum principem,
 et originem in libro suo vocant n. 5. Et cum Tetra-
 dem posteriorem, Decadem ac Dodecadem nume-
 rant, ἀρρένθηλον utramque appellant, non quod
 singuli Aeonnes hermaphroditi essent, sed quod pa-
 ria ἐν τῇ ὁμάδῃ marium seminarumque contineren-
 tur. Quocirca nihil ad hunc Irenaei locum, ut opi-

nox ipsum vicissim Sermonem, Vitamque propa-
 gasse, eorum quae post ipsum futura essent omnium
 parentem, ac principium, et pleromatis totius ex-
 positionem. Jam ex Sermone Vitaque par unum
 exortum, Hominem atque Ecclesiam. Ita primige-
 niam esse conflatai Ogdoadem, omnium rerum
 fundamentum ac radicem, quae quidem quaternis
 nominibus constat, Bytho, No, Sermone, Homine.
 Quodlibet enim par marem ac feminam continet.
 Ac primum sane summumque Parentem cum En-
 noia sua iniisse conjugium; Unigenam vero sive
 Nun cum Veritate; Sermonem cum Vita; Hominem
 cum Ecclesia. Post Aeonnes istos Parentis ad decus
 gloriamque genitos, cum ad ejus gloriam refundere
 aliquid cuperent, ascito sibi conjugio novam susce-
 pisse sobolem. Velut Sermonem Vitamque 176
 post Hominem Ecclesiamque genitos, decem alios
 Aeonnes edidisse; quorum haec nomina commentis
 sunt: Bythium, Mistionem, Ageratum, Henosin,
 Autophye, Voluptatem, Immobilem, Syncrasin, Uni-
 genam et Macariam. Hi sunt Aeonnes decem, quos ex
 Sermone Vitaque productos narrant. Hominem
 deinde et Ecclesiam Aeonnes duodecim genuisse,
 quibus haec imposita sunt nomina: Paracletus, Fides,
 Paternus, Spes, Maternus, Caritas, Ainus, Intelli-
 gentia, Ecclesiasticus, Felicitas, Theletus, Sapientia.

Hi sunt illorum opinione conflicti Aeonnes triginta,
 qui tandiu in silentio et obscuritate jacuerunt.
 Hoc illud spiritale neque aspectabile complementum,
 quod ab istis constituitur trifariam distributum in
 ogdoadem, decadem et dodecadem. Atque hanc
 ipsam esse causam statuunt, cur Salvator (neque
 enim Dominum appellare volunt) tricenos totos
 annos palam egerit nihil, ut hoc Aeonum mysterium
 indicaret. Quin etiam in operariorum qui ad vitem
 colendam mittuntur parabola², triginta eosdem Aeonnes
 perspicue significatos asserunt. Etenim alii circiter
 horam primam missi sunt; alii tertiam, sextam
 alii, ac nonam, ac postremo undecimam. Quae
 omnes in sese conflata tricenarium efficiunt. Nam
 una et tres, et sex, ac novem cum undecim triginta
 complent. Quibus horis totidem Aeonnes indicari
 censent: eaque demum esse magna illa et admi-

nor, pertinet quod e Tertull. assertur, lib. *cont. Va-
 lent.* cap. 34: *Alii contra magis et masculum, et
 feminam dicunt, ne apud solos Lunenses hermaphro-
 ditum existimet Annalius commentator Fenestella.*
 Haec enim non ex Valentini, sed ejus discipulorum
 sententia, a Tertulliano commemorantur.

(72') *Τὸν μὲν Λόγον, καὶ τὴν Ζωὴν*. Confer haec
 cum Valentinianorum narratione n. 5. Animadver-
 tes, aliter haec ab Irenaeo, Tertull. ceterisque,
 quam a Valentinianis exposita. Piget enim nugae
 istas, ineptissimaque deliria scrupulosius per-
 sequi.

(73) *Θελητός καὶ Σοφία*. Theletum, non Teletum
 scribendum esse Graeca ipsa, cum veteri Irenaei in-
 terprete persuadent. Nec audiendus Pammelius,
 qui Teletus mavult, quasi perfectum dicas, quod
 nulla grammaticae ratio patitur. Teletus enim non
 Teletus dicendum fuerat.

randa arcanaque mysteria, quem suum veluti fructum proferunt; ac si quid aliud est, quod in sacris Litteris certo numero comprehensum ad futilem commentitiamque fabulam accommodari possit.

XI. His ita constitutis, primum illum Parentem ab Unigena solo, quem is produxit, qui idem et Nus dicitur, cognosci definiunt; ab reliquis omnibus neque videri posse, neque animo intelligentiaque comprehendi. Quamobrem cum Parentis contemplatione sese ille unus oblectaret, atque immensa illius magnitudine cognoscenda vehementer exsultaret, statuisset reliquis Aeonibus Parentis aperire magnitudinem; quantum hic, quamque admirabilis foret; utque et principio careret, et nullo spatio ac cognitione capi posset. Sed id quo minus præstaret, Sigen de Parentis repressisse consilio: quod ille 177 Aëones omnes summi ad Parentis notitiam desideriumque perducere niteretur. Ac cæteri quidem ex Aëonum grege auctorem satoremque suum, hoc est stirpem illam radicemque principii expertem omnis, nosse comiter ac moderate cupiebant. Sed Sapientia ultimus natuque minimus Aëon ex illa Dodecade, quæ ab Homine Ecclesiæque propagata est, longe cæteris intemperantius sese extulit. Itaque sine Theleti conjugis copulatione affectionem in se quamdam suscepit, quæ in Mente ac Veritate cœpta prius, in infelicem illum et aberrantem Aëonem incubuit: quæ specie quidem charitatis excitata, revera temeritatis atque audaciæ fuit, quod cum perfecto Parente communicata minime fuerat. Erat autem hæc animi commotio, Parentis inquirendi studium, cujus, ut aiunt, magnitudinem cognitione assequi contendebat. Verum frustra laborabat, quod eam rem concupiverat, quæ obtineri nullo modo posset. Itaque cum in summa contentione et anxietate versaretur; ac propter et infinitam altitudinem, et Parentis naturam ejusmodi, ut ad eam nullis vestigiis perveniret, et ob suam in illum denique charitatem, præ ejus suavitate semper ultra procurreret, postremo nihil esse propius factum, quam ut in universam absorpta naturam se resoluta vanesceret; nisi in eam Virtutem incidisset, cui corroborandorum, et

XII. Sed istorum quidam illam Sapientiæ perturbationem, ac restitutionem quibus nugis involvunt? Nimirum cum ejusmodi aliquid appetisset, quod ejus potestatem cognitionemque superaret, informem quamdam atque inconditam edidisse substantiam, ejusdemque, quam habebat, naturæ feminam peperisse. Quam ut animadvertit, primum ob

* F. συζύγον. * F. πῶς aut interrog. adhibenda.

(74) *ὅταν φύσιν εἶχε θήλειαν τεκεῖν*. Assensus sum R. P. Frontoni Ducæo, qui in notis ad hunc

A ὥρων τοὺς Αἰῶνας μεμνηνῶσαι θέλουσι· καὶ ταῦτ' εἶναι τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστὰ καὶ ἀπόρρητα μυστήρια, ἃ καρποφοροῦσιν αὐτοὶ, καὶ εἰ ποῦ τι τῶν ἐν πλήθει εἰρημένων ἐν ταῖς Γραφαῖς δυνηθεῖη προσαρμόσαι, καὶ εἰχάσαι τῷ πλάσματι αὐτῶν.

IA'. Τὸν μὲν οὖν Προπάτορα αὐτῶν γινώσκεισθαι μόνῳ λέγουσι τῷ ἐξ αὐτοῦ γεγονότι Μονογενεῖ, τουτέστι τῷ Νῶ, τοῖς δὲ λοιποῖς πᾶσιν ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον ὑπάρχειν. Μόνος δὲ ὁ Νοῦς κατ' αὐτοὺς ἐτέρπετο θεωρῶν τὴν Πατέρα, καὶ τὸ μέγεθος τὸ ἀμέτρητον αὐτοῦ κατανοῶν, ἠγάλλετο, καὶ διανοοῖτο καὶ τοῖς λοιποῖς Αἰῶσιν ἀνακοινώσασθαι τὸ μέγεθος τοῦ Πατρὸς, ἡλικὸς τε καὶ ὅσος ὑπῆρχε. Καὶ ὡς ἦν ἀναρχός τε καὶ ἀχώρητος, καὶ οὐ καταληπτὸς ἰδεῖν. Κατέσχε δὲ αὐτὸν ἡ Σιγὴ βουλήσει τοῦ Πατρὸς, διὰ τὸ θέλειν πάντα αὐτοὺς εἰς ἐννοίαν καὶ πόθον ζητήσεως τοῦ προειρημένου Προπάτορος αὐτῶν ἀγαγεῖν. Καὶ οἱ μὲν λοιποὶ ὁμοίως Αἰῶνες ἡτυχή πως ἐπεπόθουν τὸν προβόλεα τοῦ σπέρματος αὐτῶν ἰδεῖν, καὶ τὴν ἀναρχὸν βίξαν ἱστορεῖσθαι· προήλατο δὲ πολὺ ὁ τελευταῖος καὶ νεώτατος τῆς Δωδεκάδος τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας προβεβλημένος Αἰὼν, τουτέστιν ἡ Σοφία. Καὶ ἐπαθε πάθος ἀνευ τῆς ἐπιπλοκῆς τοῦ ζυγοῦ τοῦ Θελητοῦ· ὁ ἐνήρξατο μὲν ἐν τοῖς περὶ τὸν Νοῦν καὶ τὴν Ἀλήθειαν, ἀπέσκηψε δὲ εἰς τοῦτον τὸν παρατραπέντα, πρόφατιν μὲν ἀγάπης, τόλμης δὲ διὰ τὸ μὴ κοινοῦνθαι τῷ Πατρὶ τῷ τελείῳ, καθὼς καὶ ὁ Νοῦς. Τὸ δὲ πάθος εἶναι ζητήσιν τοῦ Πατρὸς. Ἦθαλε γάρ, ὡς λέγουσι, τὸ μέγεθος αὐτοῦ καταλαβεῖν· ἐπειτα μὴ δυνηθῆναι, διὰ τὸ ἀδυνάτῳ ἐπιβλεπεῖν πράγματι, καὶ ἐν πολλῷ πένῳ ἀγῶνι γενόμενον, διὰ τε τὸ μέγεθος τοῦ βάθους, καὶ τὸ ἀνεξιχνίαστον τοῦ Πατρὸς, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν στοργὴν ἐκτεινόμενον αἰετὶ ἐπὶ τὸ πρόσθεν ὑπὸ τῆς γλυκύτητος αὐτοῦ, τελευταῖον ἀν καταπεπόσθαι, καὶ ἀναλελυθῆναι εἰς τὴν ὅλην οὐσίαν, εἰ μὴ τῇ στήριξούσῃ καὶ ἐκτὸς τοῦ ἀβύσσου μεγέθους φυλασσούσῃ τὰ ὅλα συνέτυχε δυνάμει. Ταύτην δὲ τὴν δυνάμιν καὶ ὄρον καλοῦσιν, ὅφ' ἧς ἐπεσχηθῆναι καὶ ἐστηρίχθαι, καὶ μόγις ἐπιστρέψαντα εἰς ἐαυτὸν καὶ πεισθέντα, ὅτι ἀκατάληπτός ἐστιν ὁ Πατήρ, ἀποθέσθαι τὴν προτέραν ἐνθύμησιν σὺν τῷ ἐπιγινομένῳ πάθει ἐκ τοῦ ἐκπλήκτου ἐκείνου θαύματος.

Inexplicabilem extra magnitudinem conservandorum omnium munus erat attributum. Eam porro Virtutem alio nomine Horum appellant. Ab hac cohibitam confirmatamque Sapientiam ægre ad semetipsum rediisse, demumque persuasum habentem non posse Parentem suum cognitione comprehendi, priorem cogitationem cum posteriori commotione, quæ ex stupore illo et admiratione nata fuerat, exuisse.

D IB'. Ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν πῶς* τὸ πάθος τῆς Σοφίας καὶ τὴν ἐπιστροφὴν μυθολογοῦσιν, ἀδυνάτῳ καὶ ἀκατάληπτῳ πράγματι αὐτὴν ἐπιχειρήσαντα τεκεῖν οὐσίαν ἀμορρον, ὅταν φύσιν εἶχε θήλειαν* τεκεῖν (74), ἦν καὶ κατανοήσαντα πρῶτον μὲν λυπηθῆναι διὰ τὸ ἀτελὲς τῆς γενέσεως· ἐπειτα φοβηθῆναι μηδὲ αὐτὸ εἶναι τελείως ἔχειν· εἴτα ἐκστῆναι καὶ ἀπορῆσαι

irenzæ locum hanc, quam expressimus, sententiam probat. Sic nec præmitenda vulgata altera lectio.

ζητούσαν τὴν αἰτίαν, καὶ ὅντινα τρόπον ἀποκρύψει τὸ γένος. Ἐγκαταγενομένην δὲ τοῖς πάθεσι λαβεῖν ἐπιστροφήν, καὶ ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀναδραμεῖν πειρασθῆναι, καὶ μέχρι τινὸς τολμήσασαν ἐξασθενῆσαι, καὶ ἰκέτιν τοῦ Πατρὸς γενέσθαι. Συνδεσθῆναι δὲ αὐτῇ καὶ τοὺς λοιποὺς Αἰῶνας, μάλιστα δὲ τὸν Νοῦν. Ἐντεῦθεν λέγουσι πρῶτην ἀρχὴν ἐσχηκέναι τὴν οὐσίαν ἐκ τῆς¹ ἀγνοίας, καὶ τῆς λύπης, καὶ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐκπλήξεως.² Ὁ δὲ Πατὴρ τὸν προσηρημένον Ὅρον ἐπὶ τούτοις διὰ τοῦ Μονογενοῦς προβάλλεται ἐν εἰκότι ἰδίᾳ ἀσύζυγον, ἀθόλυντον. Τὸν γὰρ Πατέρα ποτὲ μὲν μετὰ συζυγίας τῆς Σιγῆς, ποτὲ δὲ καὶ ὑπὲρ ὁρίων, καὶ ὑπὲρ θῆλυ εἶναι θέλουσι. Τὸν δὲ Ὅρον τοῦτον καὶ Συλλυτρωτὴν³ καὶ Καρπιστὴν καὶ Ὁροθέτην καὶ Μεταγωγέα καλοῦσι. Διὰ δὲ τοῦ Ὁρου τοῦτου φασὶ κεκαθάρθαι καὶ ἐστηρίχθαι τὴν Σοφίαν, καὶ ἀποκατασταθῆναι τῇ συζυγίᾳ. Χωρισθείσης γὰρ τῆς Ἐνθυμείσεως ἀπ' αὐτῆς σὺν τῇ ἐπιγενομένῳ Πάθει, αὐτὴν μὲν ἐντὸς πληρώματος εἶναι, τὴν δὲ Ἐνθύμῳ σὺν αὐτῇ σὺν τῇ Πάθει ὑπὸ τοῦ Ὁρου ἀφορισθῆναι καὶ ἀποστερηθῆναι⁴· καὶ ἐκτὸς αὐτοῦ γενομένην εἶναι μὲν πνευματικὴν οὐσίαν, φυσικὴν τινα Αἰῶνος ὁρμὴν τυγχάνουσαν, ἀμορφον δὲ καὶ ἀνείδεον διὰ τὴν μηδὲν καταλαβεῖν. Καὶ διὰ τοῦτο καρπὸν ἀσθενῆ καὶ θῆλυν αὐτὸν λέγουσι.

Complementum procul amandata constitit, ut substantia illa quidem spiritalis esset, utpote naturalis quaedam vis Æonis et impetus, sed rudis eadem et informis, quod nihil esset omnino consecuta. Ob idque præcocem illum fructum atque imbecillum, et muliebris conditionis esse memorant

II'. Μετὰ δὲ τὸ ἀφορισθῆναι ταύτην ἐκτὸς τοῦ πληρώματος τῶν Αἰώνων, τὴν τε Μητέρα αὐτῆς ἀποκατασταθῆναι τῇ ἰδίᾳ συζυγίᾳ, τὸν Μονογενῆ πάλιν ἑτέραν προβαλέσθαι συζυγίαν κατὰ προμήθειαν τοῦ Πατρὸς, ἵνα μὴ ὁμοίως ταύτῃ πάθῃ τις τῶν Αἰώνων, Χριστὸν καὶ Πνεῦμα ἅγιον εἰς πῆξιν καὶ στηριγμὴν τοῦ πληρώματος, ὅφ' ὧν καταρτισθῆναι τοὺς Αἰῶνας. Τὸν μὲν γὰρ Χριστὸν διδάξαι αὐτοὺς συζυγίας φύσιν, ἀγεννήτου κατέληψιν γινώσκοντας, ἱκανοὺς⁵ εἶναι, ἀναγορεύσαι τε ἐν αὐτοῖς τὴν τοῦ Πατρὸς ἐπίγνωσιν, ὅτι τε ἀχώρητός ἐστι καὶ ἀκατάληπτος, καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε ἰδεῖν οὔτε ἀκοῦσαι αὐτόν, ἢ διὰ μόνου τοῦ Μονογενοῦς γινώσκεται. Καὶ τὸ μὲν αἷτιον τῆς αἰωνίου διαμονῆς τοῖς λοιποῖς τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν (75) τοῦ Πατρὸς, τῆς δὲ γενέσεως αὐτοῦ καὶ μορφώσεως τὸ καταληπτὸν αὐτοῦ, ὅφ' ὃ δὴ⁶ Ἰσος ἐστὶ. Καὶ ταῦτα μὲν ὁ ἄρτι προβληθεὶς Χριστὸς ἐν αὐτοῖς ἐδημιούργησε· τὸ δὲ ἐν Πνεύματι τὸ ἅγιον ἐξισωθέντας αὐτοὺς πάντας εὐχαριστεῖν ἐδίδαξε, καὶ τὴν ἀληθινὴν ἀνάπαυσιν ἡγήσατο. Οὕτως τε μορφῇ καὶ γνώμῃ Ἰσους κατασταθῆναι τοὺς Αἰῶνας λέγουσι, πάντας γενομένους Νέας, καὶ πάντας Λόγους, καὶ πάντας Ἀνθρώπους, καὶ πάντας Χριστοὺς· καὶ τὰς θηλείας ὁμοίως πάσας Ἀληθείας, καὶ πάσας Ζωάς, καὶ Πνεύματα, καὶ Ἐκκλησίας. Στηριχθέντα δὲ ἐπὶ τούτῳ τὰ ὅλα, καὶ ἀνα-

maneam inchoatamque generationem animo doluisse: tum vereri cœpisse, ne vel ipsa esse omnino desineret. Proindeque attonitam et hæsitantem causam indagare instituisse, ac quemadmodum fetum suum occultare posset. Ergo in pristina illa commotione perseverantem convertisse sese, et ad Parentem studuisse recurrere. **178** Quod cum aliquanto tempore contendisset, succubuisse demum, atque ad Parentem sese supplicem abjecisse; adfuisse et advocatos Æonas reliquos, ac Mentem in primis. Atque hanc primam substantiæ originem exstitisse, quæ ex ignorantia, et dolore, ac metu et stupore prodierit. At Pater Horum, sive Terminum, quem diximus, post illos omnes suam ad effigiem produxit comparis ac feminei sexus expertem. Hunc enim ipsum Parentem alias cum Sige copulant, alias supra maris ac feminae conditionem extollunt. Horum vero etiam Redemptorem, ac Carpisten, et Horotheten, ac Circumductorem vocant. A quo perpurgatam ac confirmatam Sapientiam narrant, et conjugio restitutam. Posteaquam enim Enthymesis, hoc est cogitatio, ab illa est cum superveniente Commotione secreta: tum ipsa quidem intra pleroma recepta, Enthymesis vero cum Commotione ab Horo relegata, et in cruce suffixa, atque extra

XIII. Cæterum ubi hæc a Pleromate depulsa est, Mater vero ad conjugium suum postliminio reversa, tum de Parentis consilio, ne quid simile posthac Æoni alicui contingeret, fulciendo, firmandoque pleromati novum par ferunt ab Unigena productum, Christum ac Spiritum sanctum; quorum opera Æones ordinatos ac compositos esse. Quippe Christum conjugii natura atque Ingeniti comprehensione cognita docuisse contentos esse illos oportere: Patrisque inter illos prædicasse notitiam; nimirum hunc neque circumscribi locorum spatio, neque cognitione posse percipi, ac ne visu quidem vel auditu contrectari, sed per Unigenam duntaxat intelligi. Ac quod primum inest in Patre, quod comprehendendi non potest, id causam esse cæteris, cur in sempiternum tempus permancant; quod vero in illo ipso comprehendendi potest, ortus eorum ac formationis esse causam, hoc est Filium. Hæc sunt quæ Christus recens in illis editus molitus est. At Spiritus sanctus omnes ad æqualitatem redactos gratias habere perdocuit, ac veram **179** quietem monstravit. Ita demum ejusdem et formæ et animi Æones esse factos, ut universi pariter et Montes essent, et Sermones, et Homines, ac Christi; similiterque feminae omnes ex æquo, et Veritates et Vitæ forent, ac Spiritus, et Ecclesiae. Secundum

¹ Iren. τῆς ὕλης. ² F. σταυρὸν καὶ λυτρωτὴν. ³ F. ἀποσταυρωθῆναι. ⁴ Iren. ἐκτεταγ. ⁵ Iren. ὁ δὲ ἰσός.

(75) Τὸ πρῶτον καταληπτὸν ὑπάρχειν. Ita in edit. Basil. et in Regio. Sed ἀκατάληπτον ex Irenæo interprete et Tertull. legendum.

hoc solidatis corroboratisque omnibus, ac quiete otioque constituto, vehementi illos cum gaudio summum Parentem laudibus extulisse, qui ex ea re iagentem animi fructum ac voluptatem ceperit. Igitur ut ei gratiæ aliquid referrent, de communi omnium decreto ac sententia, suffragante Christo ac Spiritu, Patre vero comprobante, factum, ut singuli pleromatis Æones, quod in se præstantissimum ac florentissimum haberent, id in medium asserrent ac contribuerent. Quibus omnibus scite compositis atque eleganter contextis, novum quemdam setum ad Bythi decus et gloriam protulisse, hoc est absolutissimam pulchritudinem, ac sidus, perfectum pleromatis fructum, Jesum scilicet, qui et Salvator sit dictus, et Christus, et Verbum, ac denique paternis Æonum omnium nominibus insignitus, quod ab omnibus pariter sit in lucem editus. Sed et honorarios ejus satellites, ejusdem cum illo generis angelos eodem tempore productos.

XIV. Hoc igitur fere totum est interius Pleromatis instrumentum; hæc male affecti, ac propemodum extincti Æonis calamitas, dum in inquisitionem sese Patris intendens multiplicem in materiam dispergitur. Hæc sexangula Termini, Styli, Redemptoris, Carpiæ, Finitoris ac Traductoris compactio. Hæc prioris Christi sanctique Spiritus ex poenitentia Patris cæteris Æonibus ætate posterior generatio: ac secundi Christi, quem et Salvatorem nominant, ex collecta stipe molitio. Quæ omnia, pro eo quod non omnes ad eam cognitionem idonei forent, non aperte significata, sed obscure duntaxat ac per ænigmata iis qui intelligere possent a Salvatore adumbrata prædicant, ad eum videlicet modum. Primum triginta illos Æones totidem, ut diximus, annorum indicari numero, quibus nihil palam gestum a Salvatore dicunt, in vinitorum parabola demonstratum¹. Deinde Paulum apertissime eosdem 180 illos Æones, ac persæpe nominasse, atque his etiam verbis eorum ordinem servasse: *In omnes generationes sæculorum sæculi*². Præterea cum in gratiarum actione nos ita dicimus, *In sæcula sæculorum*, nullos alios Æones significare: omninoque quoties Æon Æonesve commemorantur, suos ad illos referri censent oportere. Illam vero dodecadis Æonum propagationem duodenario annorum indicari numero, quot annos cum natus esset Dominus cum legis doctoribus disputabat³. Quibus et apostolorum delectum adjiciunt, siquidem illi duodecim exstiterunt⁴. Reliquos porro Æones duodeviginti in eo repræsentari, quod ab resurrectione sua totidem, ut asserunt, menses cum discipulis commoratus est. Imo et prioribus duobus illius nominis litteris: et η manifeste octodecim Æones exprimi. Nam illam Æonum decadem primo nominis elemento adumbrari putant: ideo-

παυσάμενα τελείως μετὰ μεγάλης χαρᾶς φησιν ὑμῆσαι τὸν Προπάτορα, πολλῆς εὐφρασίας μετασχόντα. Καὶ ὑπὲρ τῆς εὐποιίας ταύτης βουλὴ μὲν καὶ γνώμη τὸ πᾶν πλήρωμα τῶν Αἰώνων, συνευδοκούντος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, τοῦ δὲ Πατρὸς αὐτῶν συνεπισφραγίζομένου, ἵνα ἕκαστον τῶν Αἰώνων, ὅπερ εἶχεν ἐν αὐτῷ κάλλιστον καὶ ἀνθηρότατον συνενεγκαμένους καὶ ἐρριζωμένους, καὶ ταῦτα ἁρμοδίως πλέξαντας, καὶ ἐμμελῶς ἐνώσαντας, προβαλῆσθαι πρόβληματα⁵ εἰς τιμὴν καὶ δόξαν τοῦ Πατρὸς, τελειώτατον κάλλος τε καὶ ἄστρον τοῦ Πληρώματος τέλειον καρπὸν τὸν Ἰησοῦν, ὃν καὶ Σωτῆρα προσαγορευθῆναι, καὶ Χριστὸν, καὶ Λόγον πατρωνυμικῶς, καὶ (κατὰ) πάντα, διὰ τὸ ἀπὸ πάντων εἶναι, δορυφόρους τε αὐτῶν εἰς τιμὴν τὴν αὐτῶν ὁμογενεῖς ἀγγέλους συμπροβεβληθῆναι.

B ejus satellites, ejusdem cum illo generis ange-

ΙΑ'. Αὕτη μὲν οὖν ἐστὶν ἡ ἐντὸς πληρώματος ὁπ' αὐτῶν λεγομένη πραγματεία, καὶ ἡ τοῦ παπονότος Αἰῶνος, καὶ μετὰ μικρὸν⁶ ἀπολωλότος, ὡς ἐν πολλῇ ὕλῃ διὰ ζήτησιν τοῦ Πατρὸς συμφορὰ, καὶ ἡ τοῦ Ὁρου, καὶ Στύλου, καὶ Αὐτρωτοῦ, καὶ Καρπιστοῦ, καὶ Ὁροθέτου, καὶ Μεταγωγέως(76) ἐξάγωνος σύμπηξις⁷, καὶ ἡ τοῦ πρώτου Χριστοῦ σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἐκ μετανοίας ὑπὸ τοῦ Πατρὸς αὐτῶν μεταγενεστέρᾳ τῶν Αἰώνων γενεσίς, καὶ ἡ τοῦ δευτέρου Χριστοῦ, ὃν καὶ Σωτῆρα λέγουσιν, ἐξ ἐράνου σύνθετος κατασκευή. Ταῦτα δὲ φανερώς μὲν μὴ εἰρησθαι, διὰ τὸ μὴ πάντας χωρεῖν τὴν γνῶσιν, μυστηριωδῶς δὲ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος διὰ παραβολῶν μεμνηνύσθαι τοῖς συνιεῖν δυναμένοις οὕτως. Τοὺς μὲν γὰρ τριάκοντα Αἰῶνας μεμνηνύσθαι διὰ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, ὡς προέφαμεν, ἐν οἷς οὐδὲν ἐν φανερῷ φάσκουσι πεποιτημένοι τὸν Σωτῆρα, καὶ διὰ τῆς παραβολῆς τῶν ἐργατῶν τοῦ ἀμπελῶνος. Καὶ τὸν Παῦλον φανερώτατα λέγουσι τοῦτοδὲ Αἰῶνας ὀνομάζειν πολλάκις, ἔτι δὲ καὶ τὴν τάξιν αὐτῶν τηρηχέναι οὕτως εἰπόντα: *Εἰς πάσας τὰς γενεὰς τῶν αἰώνων τοῦ αἰῶνος*. Ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τῆς εὐχαριστίας λέγοντας, *Εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*, ἐκείνους τοὺς Αἰῶνας σημαίνειν. Καὶ ὅπου Αἰὼν ἢ Αἰῶνες ὀνομάζονται, τὴν ἀναφορὰν εἰς ἐκείνους εἶναι θέλουσι: τὴν δὲ τῆς δωδεκάδος τῶν Αἰώνων προβολὴν μνηνύσθαι διὰ τοῦ δωδεκαετη ὄντα τὸν Κύριον διαλεχθῆναι τοῖς νομοδιδασκάλοις, καὶ διὰ τῆς τῶν ἀποστόλων ἐκλογῆς. Δώδεκα γὰρ ἀπόστολοι. Καὶ τοὺς λοιποὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας φανεροῦσθαι διὰ τοῦ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν δεκαοκτὼ μηνὶ λέγειν διατετριφέναι αὐτὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν προηγουμένων τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ δύο γραμμάτων, τοῦ τε ἰῶτα καὶ τοῦ ἦτα, τοὺς δεκαοκτὼ Αἰῶνας εὐσήμως μνηνύσθαι. Καὶ τοὺς ἑξῆς Αἰῶνας ὡσαύτως διὰ τοῦ ἰῶτα γράμματος, ὃ προηγείται τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, σημαίνουσι λέγεσθαι⁸.

¹ Matth. xx, 1 sqq. ² Ephes. iii, 20. ³ Luc. ii, 46. ⁴ Matth. x, 2 sqq. ⁵ F. πρόβλημα. ⁶ F. κατὰ μικρὸν. ⁷ Iren. καὶ αἰώνων. σύμπ. ⁸ F. σημαίνεσθαι λέγουσι.

(76) Ἐξάγωνος σύμπηξις. Vetus Iren. interpres καὶ Αἰώνων legisse videtur. Forte ἐξω τῶν Αἰώνων σύμπηξις. Nam de Æonibus paulo ante dictum est.

καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκεῖναι τὸν Σωτῆρα· Ἰὼτα ἐν ἡ Α
μία κεφαλή οὐ μὴ παρέλθῃ, ἕως ἂν πάντα γένηται.

Τὸ δὲ περὶ τὸν δωδέκατον Αἰῶνα γιγνόντος πάθος ὑποσημαίνεσθαι λέγουσι τῆς ἀποστασίας διὰ Ἰούδαν¹, δὲ δωδέκατος ἦν τῶν ἀποστόλων, γενομένης προδοσίας δείχνεσθαι λέγουσι· καὶ ὅτι τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ ἔπαθεν. Ἐν αὐτῷ γὰρ ἐνὶ βούλονται αὐτὸν μετὰ τὸ βάπτισμα αὐτοῦ κεκρυμέναι· ἔτι τε ἐπὶ τῆς Αἰμορροσύνης σαφέστατα τοῦτο δηλοῦσθαι· δώδεκα γὰρ ἔτη παθοῦσαν αὐτὴν ὑπὸ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας θεραπεῦσθαι, ἀψαμένην τοῦ κρασπέδου αὐτοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο εἰρηκεῖναι τὸν Σωτῆρα· *Τίς μου ἤψατο; διδάσκοντα, τοὺς μαθητὰς τὸ γιγνόντος ἐν τοῖς Αἰῶσι μυστήριον, τὴν ἱστίαν τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος.* Ἢ γὰρ παθοῦσα δώδεκα ἔτη, ἐκείνη ἡ δύναμις ἐκτεινομένης αὐτῆς, καὶ εἰς ἀπειρον ρεούσης τῆς οὐσίας, ὡς λέγουσιν, εἰ μὴ ἔψαυε τοῦ φορέματος αὐτοῦ, τουτέστι τῆς ἀληθείας τῆς πρώτης τετραδός, ἥτις διὰ τοῦ κρασπέδου μεμνηνται, ἀνελύθη ἂν εἰς τὴν οὐσίαν αὐτῆς. Ἀλλὰ ἔστη καὶ ἐπαύσατο τοῦ πάθους. Ἢ γὰρ ἐξελοῦσα δύναμις τούτου², εἶναι δὲ ταύτης τὸν Ὅρον θέλουσιν, ἐθεράπευσεν αὐτὴν, καὶ τὸ πάθος ἐχώρισεν ἀπ' αὐτῆς. Τὸ δὲ Σωτῆρα τὸν ἐκ πάντων ὄντα τὸ πᾶν εἶναι διὰ τοῦ λόγου τοῦ, *Πᾶν ὄψεν διανοίγον μήτραν*, δηλοῦσθαι λέγουσιν. Ὅς, τὸ πᾶν ὄν, διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως (77), τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος, καὶ ἐξορισθείσης ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ἣν δὲ καὶ δευτέραν Ὀγδοάδα καλοῦσι, περὶ ἧς μικρόν ὕστερον ἐροῦμεν. Καὶ ὑπὸ τοῦ Παύλου ἐκ φανερώς διὰ τοῦτο εἰρησθαι λέγουσι· *Καὶ αὐτὸς ἐστὶ τὰ πάντα*· καὶ πάλιν· *Πάντα εἰς αὐτὸν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τὰ πάντα*· καὶ πάλιν· *Ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος*· καὶ τὸ, *Ἀνακεφαλαιώσασθαι δὲ τὰ πάντα ἐν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ Θεοῦ*, ἐρμηνεύουσιν εἰρησθαι, καὶ εἰ τίνα ἄλλα τοιαῦτα.

ΙΕ'. Ἐπειτα περὶ τοῦ Ὁρου αὐτῶν, ὃν δὲ καὶ πλείοσιν ὀνόμασι καλοῦσι, δύο ἐνεργείας ἔχειν αὐτὸν ἀποφαινόμενοι, τὴν ἐδραστικὴν καὶ τὴν μεριστικὴν· καὶ καθὲ μὲν ἐδράζει καὶ στηρίζει, Σταυρὸν εἶναι, καθὲ δὲ μερίζει καὶ διορίζει, Ὅρον· τὸν μὲν Σταυρὸν ὅτις λέγουσι μεμνημέναι τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ. Καὶ πρῶτον μὲν τὴν ἐδραστικὴν ἐν τῷ εἰπεῖν· Ὅς οὐ βυστάζει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖ μοι, μαθητῆς ἐμὸς οὐ δύναται γενέσθαι· καὶ, Ἄρας τὸν σταυρὸν (78) αὐτοῦ ἀκολουθεῖ μοι· τὴν δὲ διοριστικὴν αὐτοῦ ἐν τῷ εἰπεῖν· Οὐκ ἤλθοις βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν. Καὶ τὸν Ἰωάννην δὲ λέγουσιν αὐτὸ τοῦτο μεμνημέναι, εἰπόντα· *Τὸ πνεῦμα*

que a Salvatore dictum : *Iota unum, aut unus aper non præteribit, donec omnia fiant*³.

Jam vero duodecimi Aeonis calamitatem prodictione Judæ⁴, qui apostolorum duodecimus fuit, commode declarari; velut etiam in eo quod duodecimo mense passus est. Uno enim duntaxat, postquam baptizatus est, anno divini verbi prædicatione functum esse statuunt. Sed perspicue cumprimis illud in ea muliere demonstratum, quæ sanguinis profluvio laborabat. Quæ cum duodecim jam annos eo morbo conflictaretur, Salvatoris adventu, ubi simbriam ejus attigit, salutem recuperavit. Quam ob causam Salvator dixerit : *Quis me tetigit?* ut discipulos mysterium illud quod in Aeonibus contigerat, atque illam affecti Aeonis curationem doceret. Etenim mulier quæ annis duodecim ægrotavit, virtus illa propterea est, quod extenta atque in infinitum dissipata substantia foret, nisi gestamen illius attigisset : hoc est Veritatem, quæ in prima Tetrade numeratur, et per simbriam ostenditur. Sed substitit nimirum, atque ab eo morbo convaleuit. Quippe virtus a filio progressa, quem Iloron interpretantur, medicinam attulit, et ab omni incommodo liberavit. Quod autem Salvator ipse, qui ab omnibus ortum accepit, natura omnium constet, colligi ex his **181** verbis existimant : *Omne masculinum adaperiens vulvam*⁵. Hic enim omnia pariter existens, Enthymeseos, hoc est Cogitationis matricem aperuit, affecti scilicet Aeonis, et a pleromate proscripti, quam et secundam Ogdoadem vocant, de qua paulo post agemus. Quo et Paulum ipsum manifesto respexisse, cum dixit : *Et ipse est omnia*⁶; rursusque : *Omnia in ipsum, et ex ipso omnia*⁷; atque iterum : *In ipso habitat omnis plenitudo divinitatis*⁸; imo illud : *Instaurare omnia in Christo per Deum*⁹, ab ea mente dictum accipiunt, ac si quæ sunt hujus generis alia.

XV. Quod vero ad Ilorum pertinet, quem pluribus nominibus appellant, cuique duo officiorum genera tribuunt, sustentandi videlicet atque partiendi, ita ut quatenus sulcit ac sustinet, Crux, quatenus partitur ac dividit, Ilorus, hoc est Terminus nominetur; hujus ergo functiones hoc modo a Salvatore significari prædicant : nam illam stabiliendi sulciendique vim crucis imagine demonstrari, cum dicitur : *Qui non bajulat crucem suam et sequitur me, discipulus esse meus non potest*¹⁰; et, *Tollens crucem suam sequitur me*¹¹. Alteram, qua discernit ac dividit, his verbis : *Non veni mittere pacem, sed gladium*¹². Quod ipsum a Joanne declara-

¹ F. διὰ τῆς ἀποστασίας τῆς Ἰούδα. ² Iren. τοῦ υἱοῦ. Mox ταύτην. ³ καί. ⁴ F. Σωτῆρα. ⁵ Matth. v, 18. ⁶ Matth. xxvi, 14 sqq. ⁷ Luc. viii, 35. ⁸ Luc. ii, 23; Exod. xiii, 2. ⁹ Coloss. i, 17. ¹⁰ ibid. ¹¹ ibid. 9. ¹² Ephes. i, 10. ¹³ Luc. xiv, 27. ¹⁴ Matth. xvi, 24. ¹⁵ Matth. x, 34.

(77) Διήνοιξε τὴν μήτραν τῆς Ἐνθυμήσεως. Enthymesis, nisi fallor, inter Aeonas minime recensetur; sed scetus quispiam est Aeonis, hoc est Sophiæ. Quare post Ἐνθυμήσεως, sublata distinctione, et particula καὶ ante ἐξορισθείσης, ita locus ille interpretandus est : Cogitationis affecti Aeonis,

quæ a pleromate proscripta fuerat, matricem aperuit. Non enim Sophia ipsa extra Pleroma penitus amandata, sed ejus ἐνθύμησις εἰ πάθος.

(78) Ἄρας τὸν σταυρὸν. Leg. ἀκολουθεῖ μοι. Sequere me, ut est apud Iren., sed nos Græca ipsa immutare nolimus.

tum cum diceret : Ventilabrum in manu ejus et **A** onrgabit uream, et congregabit triticum in horrea, paleas autem comburet igni inextinguibili ¹. Quibus proprium illi munus exprimitur. Nam ventilabrum illud esse crucem interpretantur : quæ crassa omnia, et cum materia concreta, velut stipulas flamma, consumit ; eos vero qui salutem adipiscuntur, uti vannus frumenta, perpurgat. Ad hæc Paulum quoque de ea cruce mentionem fecisse illo loco narrant : nam crucis prædicatio pereuntibus quidem stultitia est, iis autem qui salvantur, ut nobis, virtus Dei ² ; ac rursus : *Mihi vero absit gloriari nisi in cruce Jesu, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo* ³. Ejusmodi sunt quæ de pleromate suo, ac commentitia fabula communiter ab omnibus traduntur ; quibus pessime a se excogitatis præclare ab aliis dicta violenter accommodant. Neque ex evangelicis solum apostolicisque **182** scriptis, quorum interpretationes detorquent, ac sensus adulterant, rationes et argumenta conquirunt ; verum etiam ex lege ac prophetis arcessunt, utpote quorum libri parabolis et allegoriis referti sunt, quarum anceps ambiguaque sententia ad diversa potest explicando derivari. Cum interim alii iisdem illis callide ac veteratorie ad nugarum suarum patrociniū abutantur, eosque qui in Deum Patrem omnipotentem, et unum Dominum Jesum Christum Filium Dei stabilem firmamque fidem non custodiunt, a veritate velut captivos avertant.

XVI. Jam quæ extra pleroma sunt ab illis hoc modo constituuntur : Enthymesin, hoc est Cogitationem, cœlestis illius Sapientiæ ferunt, quam et Achamoth nuncupant, a pleromate cum perturbatione segregatam in umbrosa et inania loca violenter ejectam fuisse. Siquidem extra lumen ac pleroma, velut abortus quidam, informis atque impolita constiterat, quod nihil omnino percipere potuisset. Hujus misericordia permotum Christum, ac per crucem suamet virtute porrectum, eam natura tenus non itidem cognitione figurasse ; eaque re perfecta, ac virtute sua contracta, statim evolasse, cum ita eam reliquisset, ut calamitatis suæ sensum capiens, quod a pleromate esset extorris, præstantiorum cupiditate teneretur, cum jam odore quodam esset immortalitatis afflata, quem in ea Christus ac Spiritus sanctus reliquerant. Ob id utrisque appellari nominibus. Nam et Sapientiam paterna appellatione dici, quod ejus Parens Sapientia vocetur : et Spiritum sanctum, ab eo qui cum Christo conjunctus est Spiritu. A quibus efficta, intelligentiaque decorata, sed eo subinde, quod in illa nec aspectabile inerat, Verbo, hoc est Christo, spoliata, ad luminis illius quod evanuerat inquisitionem omnem impetum contulisse ; sed ab Illo prohibitam nihil consequi potuisse. Quo tempore contigisse,

A ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, καὶ διακαθαριεῖ τὴν ἀλωνα, καὶ συνάξει τὸν σῖτον εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτοῦ· τὸ δὲ ἄχυρον κατακαύσει πυρὶ ἀσβέστω. Καὶ διὰ τούτου τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ὁρου μεμνησκέυει. Πλέον γὰρ ἐκεῖνον· τὸν σταυρὸν ἐρμηνεύουσιν εἶναι, ἐν δὲ καὶ ἀναλίσκειν τὰ ὕλικά πάντα, ὡς ἄχυρα πῦρ· καθαίρειν δὲ τοὺς σωζομένους, ὡς τὸ πύον τὸν σῖτον. Παῦλον δὲ τὸν ἀπόστολον καὶ αὐτὸν ἐπιμιμνήσκεισθαι τούτου τοῦ σταυροῦ λέγουσιν οὕτως· Ὁ λόγος γὰρ ὁ τοῦ σταυροῦ τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ· καὶ πάλιν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο ἐν μηδενὶ καυχᾶσθαι εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Ἰησοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὼ τῷ κόσμῳ. Τοιαῦτα μὲν οὖν περὶ πληρώματος αὐτῶν καὶ τοῦ πλάσματος πάντες λέγουσιν, ἐφορμίζειν· βιαζόμενοι τὰ καλῶς εἰρημένα τοῖς κακῶς ἐπινενοημένοις ὑπ' αὐτῶν. Καὶ οὐ μόνον ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν πειρῶνται τὰς ἀποδείξεις ποιεῖσθαι, παρατρέποντες τὰς ἐρμηνείας, καὶ βραβιουργοῦντες τὰς ἐξηγήσεις· ἀλλὰ καὶ ἐκ νόμου καὶ προφητῶν, ἅτε πολλῶν παραβολῶν καὶ ἀλληγοριῶν εἰρημένων, καὶ εἰς πολλὰ ἔλκειν δυναμένων τὸ ἀμφίβολον διὰ τῆς ἐξηγήσεως. Ἄλλοι δὲ, δεινῶς τῷ πλάσματι αὐτῶν καὶ δολίως ἐφαρμόζοντες, αἰχμαλωτίζουσιν ἀπὸ τῆς ἀληθείας τοὺς μὴ ἐδρασαν τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ διαφυλάσσοντας.

C **17**. Τὰ δὲ ἐκτὸς τοῦ πληρώματος λεγόμενα ὑπ' αὐτῶν ἐστὶ τοιαῦτα· τὴν Ἐνθύμησιν τῆς ἁγίας Σοφίας, ἣν καὶ Ἀχαμῶθ καλοῦσιν, ἀφορισθεῖσαν τοῦ πληρώματος σὺν τῷ πάθει λέγουσιν ἐν σκιαῖς καὶ σκηνώματι· τόποις ἐκδεδράσθαι κατὰ ἀνάγκην. Ἐξω γὰρ φωτὸς ἐγένετο καὶ πληρώματος ἀμορφος καὶ ἀνείδιος, ὥσπερ ἔκτρωμα, διὰ τὸ μηδὲν κατεῖληφέναι. Οὐκ εἰράνετά τε αὐτὴν τὸν Χριστὸν ¹, καὶ διὰ τοῦ σταυροῦ ἐπεκταθέντα τῇ ἰδίᾳ δυνάμει, μορφῶσαι μέρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν μόνον, ἀλλ' οὐ τὴν κατὰ γνῶσιν· καὶ πράξαντα τοῦτο, ἀναδραμεῖν συστειλάντα αὐτοῦ τὴν δύναντα καὶ καταλιπεῖν, ὅπως ², αἰσθημένη τὴν περὶ αὐτὴν πάθος διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τοῦ πληρώματος, ἐρεχθῇ τῶν διαφερόντων, ἔχουσα τινὰ ἐσθὴν ἀφθαρτίας, ἐγκαταλειφθεῖσαν αὐτὴν τοῦ Χριστοῦ ³ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Αὐτὴ καὶ αὐτὴν τοῖς ἀμφοτέροις ὀνόμασι καλεῖσθαι, Σοφίαν τε πατρωνυμικῶς, ὃ γὰρ Πατὴρ αὐτῆς Σοφία κληῖται, καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀπὸ τοῦ περὶ τὸν Χριστὸν Πνεύματος. Μορφωθείσαν τε αὐτὴν, καὶ ἐμφρωνα γενηθεῖσαν, παραυτίκα δὲ κινωθείσαν τοῦ ἀοράτου ⁴ αὐτῇ συνόντος Λόγου, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ, ἐπὶ ζήτησιν ὁρμήσαι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτὸς, καὶ μὴ δυναθῆναι καταλαβεῖν αὐτὸ, διὰ τὸ κωλυθῆναι ὑπὸ τοῦ Ὁρου. Καὶ ἐνταῦθα τὸν Ὁρον κωλύοντα αὐτὴν τῆς εἰς τοῦμπροσθεν ὁρμῆς εἰπεῖν Ἰαῶ· ἔθεν τὸ Ἰαῶ

¹ Math. iii, 12 ; Luc. iii, 16. ² I Cor. i, 23. ³ Gal. vi, 14. ⁴ Ie. ἐκεῖνο. ⁵ F. ἐφαρμόζειν. ⁶ Iren. κενώματος. ⁷ Iren. τὸν ἄνω Χρ. ⁸ Ie. καταλιπ. αὐτὴν. ⁹ F. αὐτῇ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ. ¹⁰ Iren. τωράτως.

ὄνομα (79) γεγενῆσθαι φάσκουσι. Μὴ ἐκνηθεῖσαν δὲ διδοεῦσαι τὴν Ὁρόν, διὰ τὸ συμπεπλέχθαι τῷ πάθει, καὶ μόνην ἀπολειφθεῖσαν ἔξω παντὶ μέρει τοῦ πάθους, ὑποπείν πολυμεροῦς καὶ πολυποικίλου ὑπάρχοντος, καὶ παθεῖν λύπην μὲν, ὅτι οὐ κατέλαβε· φόβον δὲ, μὴ καθάπερ αὐτὴν τὸ φῶς, οὕτω καὶ τὸ ζῆν ἐπιλίπη, ἀπορίαν τε ἐπὶ τούτοις, ἐν ἀγνοίᾳ δὲ τὰ πάντα, καὶ οὐ καθάπερ ἡ μήτηρ αὐτῆς ἡ πρώτη Σοφία καὶ Αἰὼν, ἐτεροίωσιν ἐν τοῖς πάθεσιν εἶχιν, ἀλλὰ ἐναντιότητα. Ἐπισυμβεβηκέναι δ' αὐτῇ καὶ ἐτέραν διάθεσιν τὴν τῆς ἐπιστροφῆς ἐπὶ τὸν ζωοποιήσαντα· ταύτην σύστασιν καὶ οὐσίαν τῆς ὕλης γεγενῆσθαι λέγουσιν, ἐξ ἧς ὅδε ὁ κόσμος συνέστηκεν. Ἐκ μὲν γὰρ τῆς ἐπιστροφῆς τὴν τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Δημιουργοῦ πᾶσαν ψυχὴν τὴν γένεσιν εἰληφέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου καὶ τῆς λύπης τὰ λοιπὰ τὴν ἀρχὴν ἐσχηκέναι. Ἀπὸ γὰρ τῶν δακρύων αὐτῆς γεγονέναι πᾶσαν ἐνυγρον οὐσίαν· ἀπὸ δὲ τοῦ γέλωτος τὴν φωτεινὴν· ἀπὸ δὲ τῆς λύπης καὶ τῆς ἐκπλήξεως τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα. Ποτὲ μὲν γὰρ ἐκλαίει καὶ ἐλυπεῖτο, ὡς λέγουσι, διὰ τὸ καταλειφθῆαι μόνην ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ κενώματι· ποτὲ δὲ εἰς ἐννοιαν ἔχουσα τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός, διεχέιτο καὶ ἐγέλα· ποτὲ δ' αὖ πάλιν ἐφοβεῖτο· ἄλλοτε δὲ διηπόρει, καὶ ἐξίστατο. Nonnunquam vero mox ut illius luminis, quod sese

ut cum illam, ne ultra contenderet, Ilorus coercere vellet, *Iao* vocabulum proferret; ex quo vocis originem profectam. Cum igitur percurrere Ilorui nequisset, ideo quod perturbatione implicata detineretur, **183** ac sola extra remansisset, perturbationis hujus quæ multiplex erat ac varia, partibus omnibus succubuisse; affectamque dolore primum, quod nihil assecuta sit; tum meto, ne ut ipsam lumen, ita vita deficeret: deinde consilii inopia, ac demum ignorantiae penitus immersam. Neque enim, ut ejus Mater prima illa ex *Æonum* collegio Sapientia, alternorum duntaxat diversitate motuum, sed contrariorum dissidio laborasse. Quin et novam insuper eidem affectionem contigisse, conversionis ad eum scilicet qui sibi vitam imperatierat. Hanc vero materiæ molem ac substantiam esse, ex qua mundus iste coaluit. Etenim ex ipsa conversione, mundi et Conditoris, adeoque aliam omnem animam esse genitam; cætera ex metu ac dolore initium accepisse. Nam e lacrymis humidum omne, e risu lucidum, e dolore ac stupore corporea mundi elementa manasse. Accidisse nimirum, ut collacrymaret interdum ac doleret, quod se solam in tenebris et inanitate relictam animadverteret. reliquerat, veniret in memoriam, risu se ac voluntate perfudisse; interdumque rursus ad metum rediisse, alias anxiam, consilii inopem et attonitam fuisse.

12'. Καὶ τί γάρ; Τραγωδία πολλὴ λοιπὸν ἦν ἐνθάδε, καὶ φαντασία ἐνὸς ἐκάστου αὐτῶν, ἄλλως καὶ ἄλλως σοβαρῶς ἐκδιηγούμενου ἐκ ποταποῦ πάθους, ἐκ ποίου στοιχείου ἢ οὐσίας τὴν γένεσιν εἰληφεν, ἀ καὶ εἰκότως δοκοῦσι μοι μὴ ἅπαντας θέλειν ἐν φανερῷ διδάσκειν, ἀλλ' ἢ μόνους ἐκείνους τοὺς καὶ μεγάλους μισθοὺς ὑπὲρ τετρακούτων μυστηρίων τιλεῖν δυναμένους. Οὐκ εἶτι γὰρ ταῦτα ὁμοία ἐκείνοις, περὶ ὧν ὁ Κύριος ἡμῶν εἶρηκε· *Δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε*· ἀλλὰ ἀνακιχωρηκότα, καὶ τερατώδη καὶ βαθέα μυστήρια μετὰ πολλοῦ χαμάτου περιγινόμενα τοῖς φιλοψευδέσι. Τίς γὰρ οὐκ ἂν ἐκδαπανήσεις πάντα τὰ ὑπάρχοντα αὐτοῦ, ἵνα μάθῃ, ὅτι ἀπὸ τῶν δακρύων τῆς Ἐνθυμήσεως τοῦ πεπονθότος Αἰῶνος, θάλασσαι, καὶ πηγαί, καὶ ποταμοί, καὶ πᾶσα ἐνυδρὸς οὐσία τὴν γένεσιν εἰληφεν, ἐκ δὲ τοῦ γέλωτος αὐτῆς τὸ φῶς, καὶ ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἀμηχανίας τὰ σωματικὰ τοῦ κόσμου στοιχεῖα; Βούλομαι δὲ καὶ αὐτὸς συνεισενεγκεῖν τι τῇ καρποφορίᾳ αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ὁρῶ τὰ μὲν γλυκεῖα ὕδατα ὄντα, ὅσον πηγὰς, καὶ ποταμοὺς, καὶ ὁμβροὺς, καὶ τὰ τοιαῦτα, τὰ δὲ ἐπὶ ταῖς θαλάσσαις ἀλμυρά· ἐπινεῶ μὴ πάντα ἀπὸ τῶν δακρύων αὐτῆς προβεβληθῆαι, διότι τὸ δάκρυον ἀλμυρὸν τῇ ποιότητι ὑπάρχει. Φανερόν οὖν, ὅτι τὰ ἀλμυρά ὕδατα ταῦτά ἐστι τὰ ἀπὸ τῶν δακρύων. Εἰκότως δὲ αὐτὴν ἐν ἀγωνίᾳ πολλῇ καὶ ἀμηχανίᾳ γεγυῖαν καὶ ἰβρωκέναι. Ἐντεῦθεν δὲ κατὰ τὴν ὑπόθεσιν αὐτῶν

XVII. Quid tum inde? Maximas deinceps illi tragédias faciunt; ac pro suo quisque capite aliter atque aliter summa cum arrogantia disputat: quanam ex perturbatione, aut ex quonam elemento natura profluxerit. Quorum mihi merito videntur non palam omnibus disciplinam velle committere: sed iis solum, qui luculentam mercedem pro tantis mysteriis repræsentare possint. Neque enim ista eorum similia sunt, de quibus a Domino dictum est: *Gratis accepistis, gratis date*: sed ab omni remota sensu, ac prodigiosa, profunda que arcana illa sunt, quæ a falsitatis amatoribus magno labore comparantur. Quis enim non omnia bona sua libenter in illud impendat, ut discat, quemadmodum ex Enthymeseos lacrymis, affecti, inquam, illius *Æonis*, maria, fontes ac flumina, humorque omnis effluxerit: similiterque et ex risu lumen; et ex stupore ac mentis inopia corporea mundi elementa profecta sint? **184** Volo equidem nonnihil illorum inventis pro virili conferre. Quoniam enim aquarum dulces alias video, utpote fontes et flumina, pluvias, et id genus reliquas; alias, velut marinas, salsas, suspicor non ex ejus lacrymis omnes erupisse, quod natura salsæ sint lacrymæ, proindeque salsas duntaxat aquas ex ejus lacrymis enatas esse. Cum interim consentaneum sit, eandem vehementi animi angore ac consilii inopia præditam sudore

¹ Ir. ἀγνοοῦσα δὲ τὰ πάντα, οὐ καθ.

² Post ζωοποίησαντα distinguendum.

³ Iren. καὶ πᾶσαν.

⁴ Matth.

x, 8.

(79) Ὅθεν τὸ *Ἰαὼ ὄνομα*. Quem Liberum patrem, et Solem ethnici scriptores appellarunt. (Mæteob. lib. i, cap. 16.)

manasse. Ex quo consequens est, fontium ac fluminum liquores, ac si quid aliud est dulcioris aquæ, minime ex ejus lacrymis fluxisse. Est enim per absurdum, cum una simplexque sit lacrymarum qualitas, salsum non minus humorem, quam dulcem, ad eandem originem referre; cum multo sit probabilius, quasdam e lacrymis aquas, e sudore alias excitatas. Et quoniam calidæ quoque alicubi sunt, et acidæ, videndum porro, quid agens illa, quæ ex parte istiusmodi aquas profuderit. Tales enim quæstionum nugæ, velut dignissimi fructus, illorum inventis argumentisque congruunt.

Sed ut ad Matrem ipsam redeam, ferunt, illam, cum jam omnia perturbationum genera percurrisset, aggre tandem emersam ad illud lumen, a quo destituta fuerat, exorandum sese convertisse, videlicet Christum. Is in pleroma conscendens, ac descendere ipse denuo gravatus, vicarium sibi Paracletum submisit, quem et Salvatorem vocant; cum omnis in ipsum vis esset congesta, universaque ejusdem potestati tam a Patre, quam ab æonibus commissæ, ut per ipsum tam quæ videri oculis possent, quam quæ aciem effugerent, universa concederentur; nimirum throni, divinitates, dominationes. Accesserunt et Paracletō comites æquales illius angeli. Ad cujus adventum Achamoth pudore perfusa capiti velum obduxit. Tum ubi illum cum omni suo proventu conspexit, ex hujus præsentia confirmata ad eum accurrit. A quo elaborata et efficta cum formam cognitionis, tum animi morborum omnium remedia percepit. Quos quidem morbos ita ille se crevit, ut non penitus negligeret. Neque enim velut prioris illius deleri funditus poterant, quod usu confirmati corroboratique jam occalluissent. **185** Ergo illos secretos confudit ac densavit, et ab experte corporis affectione in corpoream materiam convertit. Deinde naturam indidit, idoneamque fecit, ut consilari atque corporari posset, naturasque duas efficeret, alteram affectionum malam, conversionis alteram, eamque perturbatione præditam. Quam ob causam Salvatori, si vim functionis illius consideres, Conditoris partes attribuunt. Jam Achamoth ab omni perturbatione libera, cum luminum, quæ cum ipso erant, hoc est comitum angelorum, contemplationem cum ingenti gaudio concepisset, atque ad illorum consuetudinem exarsisset, ad eorum exemplar setum nescio quem spiritalem parturit, qui ad stipatorum Salvatoris esset similitudinem expressus.

XVIII. Quamobrem triplici jam substantia constituta, prima quæ ex perturbatione prodit, quæ est materia; secunda ex conversione, quod est animalium; tertia spiritali, quam postremam peperit, tum se denique ad eandem effingenda contulit. Quanquam quod spiritale erat, utpote ejusdem cum ipsa naturæ, figurare minime potuit. Unde se animatam ad substantiam, quæ ex ipsius conversione profecta fuerat, perpoliendam

A ὑπολαμβάνειν δεῖ πηγὰς καὶ ποταμούς, καὶ εἴ τινα ἄλλα γλυκέα ὕδατα ὑπάρχει, τὴν γένεσιν μὴ ἐσχηκέναι ἀπὸ τῶν δακρύων αὐτῆς. Ἀπίθανον γάρ, μίαν ποιότητος οὐσίας τῶν δακρύων, τὰ μὲν ἀλμυρὰ, τὰ δὲ γλυκέα ὕδατα ἐξ αὐτῶν προελθεῖν. Τοῦτο δὲ πιθανώτερον, τὰ μὲν εἶναι ἀπὸ τῶν δακρύων, τὰ δὲ ἀπὸ τῶν ἰδρώτων. Ἐπειδὴ ὁ καὶ θερμὰ καὶ δριμύα τινὰ ὕδατά ἐστιν ἐν τῷ κόσμῳ, νοεῖν ὀφείλεις, τί ποιήσασα, καὶ ἐκ ποίου μορίου προέχματο ταῦτα. Ἀρμόζουσι γὰρ τοιοῦτοι καρποὶ τῇ ὑποθέσει αὐτῶν.

Διοδεύσασαν οὖν πᾶν πάθος τὴν Μητέρα αὐτῶν, καὶ μόγεις ὑπεκλύσασαν, ἐπὶ ἱκεσίαν τραπῆναι τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ, B λέγουσιν. Ὁς, ἀνελθὼν μὲν εἰς τὸ πλήρωμα, αὐτὸς μὲν εἰκὼς, ὅτι ὤκνησεν ἐκ δευτέρου καταλθεῖν, τὸν Παράκλητον δὲ ἐξέπεμψεν αὐτὴν ὁ, τουτέστι τὸν Σωτῆρα, ἐνδύοντος αὐτῷ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ Πατρὸς, καὶ πᾶν ὑπὲρ ἐξουσίαν παραδόντος, καὶ τῶν Αἰώνων διόμενος ὁ, ὅπως ἐν αὐτῷ τὰ πάντα κτισθῇ τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα, ὁρόνοι, θεότητες, κυριότητες. Ἐκπέμπεται δὲ πρὸς αὐτὴν μετὰ τῶν ἑλικιωτῶν αὐτοῦ τῶν ἀγγέλων. Τὴν δὲ Ἀχαμῶθ ἐντραπίσαν αὐτὴν λέγουσι, πρῶτον μὲν κάλυμμα ἐπιθέσθαι δι' αἰδῶ, μετέπειτα δὲ ἰδοῦσαν αὐτὸν σὺν ὅλῃ τῇ καρποφορίᾳ αὐτοῦ, προσδραμεῖν αὐτῷ, δύναμιν λαβοῦσαν ἐκ τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Κάκεινον μορφῶσαι αὐτὴν μόρφωσιν τὴν κατὰ γνῶσιν, καὶ ἴασιν τῶν παθῶν ποιήσασθαι αὐτῆς. Χωρίσαντα δ' αὐτὰ αὐτῆς, μὴ ἀμελήσαντα δὲ αὐτῶν ὁ γὰρ ἦν δυνατὰ ἀφανισθῆναι, ὡς C τὰ τῆς προτέρας, διὰ τὸ ἐκτικὰ ἦδη καὶ δυνατὰ εἶναι ἄλλὰ ἀποκρίναντα χωρήσει τοῦ συγγέαι ὁ καὶ πῆξαι, καὶ ἐξ ἀσωμάτου πάθους εἰς ἀσώματον ὁ τὴν ὅλην μεταβαλεῖν αὐτά. Εἰθ' οὕτως ἐπιτηδεύματα καὶ φύσιν ἐμπεποιθκέναι αὐτοῖς, ὥστε εἰς συγχρίματα καὶ σώματα ἔλθειν πρὸς τὸ γενέσθαι δύο οὐσίας, τὴν φανερὰν τῶν παθῶν, τὴν τε τῆς ἐπιστροφῆς ἐμπαθῆ. Καὶ διὰ τοῦτο δυνάμει τὸν Σωτῆρα διειμιουργηκέναι φάσκουσι ὁ τὴν τε Ἀχαμῶθ ἐκτὸς πάθους γενομένην, καὶ συλλαβοῦσαν τῇ χαρᾷ τῶν ἐν αὐτῷ ὁ φῶτων τὴν θεωρίαν, τουτέστι τῶν ἀγγέλων τῶν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐγκισσέσασαν αὐτοῦς, κεκυηκέναι καρποὺς κατὰ τὴν εἰκόνα διδάσκουσι, κύημα πνευματικὸν καθ' ὁμοίωσιν γεγονότως ὁ τῶν δορυφόρων τοῦ Σωτῆρος

D III. Τριῶν οὖν ἦδη τούτων ὑποκειμένων κατ' αὐτοῦς, τοῦ μὲν ἐκ τοῦ πάθους, ὁ ἦν ὅλη ὁ τοῦ δὲ ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς, ὁ ἦν τὸ ψυχικόν ὁ τοῦ δὲ ὁ ἀπεκύρσε, τουτέστι τὸ πνευματικόν, οὕτως ἐτραπῆ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν αὐτῶν. Ἀλλὰ τὸ μὲν πνευματικὸν μὴ δεδυνῆσθαι αὐτῇ ὁ μορφῶσαι, ἐπειδὴ ὁμοούσιον ὑπῆρχεν αὐτῇ ὁ τετρασθῆναι δὲ ἐπὶ τὴν μόρφωσιν τῆς γενομένης ἐκ τῆς ἐπιστροφῆς αὐτῆς ψυχικῆς οὐσίας, προβαλεῖν τε τὰ παρὰ τοῦ Σωτῆρος μαθήματα. Καὶ

¹ Iren. ἐπεὶ ἔξ. ² F. αὐτῆς. ³ Iren. δὲ ὁμοίως, pro ⁴ Iren. σὺν αὐτῷ. ⁵ Iren. γεγονός. ⁶ F. αὐτῆν. ⁷ Iren. ἐν σώματι.

πρωτον μεμνησθῆναι αὐτὴν ἐκ τῆς ψυχικῆς οὐσίας ἃ λέγουσι τὸν Πατέρα καὶ βασιλέα πάντων, τῶν τε ὁμοουσίων αὐτῷ, τουτέστι τῶν ψυχικῶν, ἃ δὲ δεξιὰ καλοῦσι, καὶ τῶν ἐκ τοῦ πάθους καὶ τῆς ὕλης, ἃ δὲ ἀριστερὰ καλοῦσι. Πάντα γὰρ τὰ κατ' αὐτὸν¹ φάσκουσι μεμνησθῆναι, λεληθότως κινούμενον ὑπὸ τοῦ Μητρὸς, ὅθεν καὶ Μητροπάτορα, καὶ Ἀπάτορα, καὶ Δημιουργὸν αὐτὸν, καὶ Πατέρα καλοῦσι· τῶν μὲν δεξιῶν πατέρα λέγοντες αὐτὸν, τουτέστι τῶν ψυχικῶν, τῶν δὲ ἀριστερῶν, τουτέστι τῶν ὕλικῶν, δημιουργὸν, συμπάντων δὲ βασιλέα. Τὴν γὰρ Ἐνθύμησιν ταύτην, βουλευθεῖσαν εἰς τιμὴν τῶν Αἰώνων τὰ πάντα ποιῆσαι, εἰκόνας λέγουσι παποιηθῆναι αὐτῶν, μᾶλλον δὲ τὸν Σωτήρα δι' αὐτῆς, καὶ αὐτὴν μὲν ἐν εἰκόνι τοῦ ἀοράτου Πατρὸς τιτηρηθῆναι μὴ γινωσκομένην ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τοῦτον δὲ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, τῶν δὲ λοιπῶν Αἰώνων τοὺς ὑπὸ τούτων² γεγονότας ἀρχαγγέλους τε καὶ ἀγγέλους.

effugit, retinuisse, ut eam minime Conditor cognosceret; hunc vero ad unigenæ Filii: ad cæterorum Æonum similitudinem, factos ab iis **186** archangelos angelosque prodisse.

Πατέρα οὖν καὶ Θεὸν λέγουσιν αὐτὸν γεγονέναι τῶν ἐκτὸς τοῦ πληρώματος, ποιητὴν ὄντα πάντων ψυχικῶν τε καὶ ὕλικῶν. Διακρίναντα γὰρ τὰς δύο οὐσίας συγκεχυμένας, καὶ ἐξ ἀνωμάτων σωματοποιήσαντα, δεδημιουργηθῆναι τὰ τε οὐράνια καὶ τὰ γῆινα, καὶ γεγονέναι ὕλικῶν καὶ ψυχικῶν, δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν δημιουργὸν, κούφων καὶ βαρέων, ἀνωφερῶν καὶ κατωφερῶν. Ἐπεὶ γὰρ οὐρανοὺς κατεσκευασμένοι, ὧν ἐπάνω τὸν Δημιουργὸν εἶναι λέγουσι· καὶ διὰ τοῦτο Ἑβδομάδα καλοῦσιν αὐτὸν, τὴν δὲ μητέρα τὴν Ἀχαμῶθ Ὀγδοάδα, ἀποσιώζουσιν τὸν ἀριθμὸν τοῦ ἀρχηγόνου³, καὶ πρὸ τῆς τοῦ πληρώματος Ὀγδοάδος. Τοὺς δὲ ἐπὶ οὐρανοὺς⁴ οὐκ εἶναι νοητοὺς φαίνει. Ἀγγέλους δὲ αὐτοὺς ὑποτίθενται, καὶ τὸν Δημιουργὸν δὲ καὶ αὐτὸν ἀγγελὸν Θεῷ ὁμοειδέτα· ὡς καὶ τὸν παράδεισον ὑπὲρ τρίτον οὐρανὸν ὄντα, τέταρτον ἀγγελὸν λέγουσι δυνάμει ὑπάρχειν, καὶ ἀπὸ τούτου τι εἰληφέναι τὸν Ἀδὰμ· διατετριφέντα ἐν αὐτῷ. Ταῦτα δὲ τὸν Δημιουργὸν φάσκουσιν ἀπ' ἐκυτοῦ μὲν ὥησθαι κατασκευάζειν, παποιηθῆναι δ' αὐτὰ τῆς Ἀχαμῶθ προβαλλούσης· οὐρανὸν παποιηθῆναι μὴ εἰδόντα τὸν οὐρανὸν· καὶ ἀνθρώπον πεπλασθῆναι μὴ εἰδόντα τὸν ἀνθρώπον· γῆν τε δεδειχέναι μὴ ἐπιστάμενον τὴν γῆν. Καὶ ἐπὶ πάντων οὕτως λέγουσιν ἠγνοηθῆναι αὐτῶν⁵ τὰς ἰδέας ὧν ἐποίησιν, καὶ αὐτὴν τὴν Μητέρα. Αὐτὸν δὲ μόνον ὥησθαι πάντα εἶναι. Αἰτίαν δ' αὐτῷ γεγονέναι τὴν Μητέρα τῆς οἰήσεως ταύτης φάσκουσι, τὴν οὕτω βουλευθεῖσαν προαγαγεῖν αὐτὸν, κεφαλὴν μὲν καὶ ἀρχὴν τῆς ἰδέας οὐσίας, κύριον δὲ τῆς ὅλης πραγματείας. Ταύτην δὲ τὴν Μητέρα καὶ Ὀγδοάδα καλοῦσι, καὶ Σοφίαν, καὶ Γῆν, καὶ Ἱερουσαλήμ, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ Κύριον ἀρσενικῶς. Ἐχειν δὲ τὸν τῆς μεσότητος τόπον αὐτὴν, καὶ εἶναι ὑπεράνω μὲν τοῦ Δημιουργοῦ, ὑποκάτω δὲ, ἢ ἔξω τοῦ πληρώματος μέχρι συντελείας.

convertit, ad idque quæ a Salvatore tradita fuerant documenta transtulit. Ac primum narrant ex animata substantia formatum ab illa Patrem ac Regem omnium, tam eorum scilicet, quæ eadem cum ipso natura constant, hoc est animatorum, quæ illi dextra nuncupant, quam eorum quæ ex affectione ac materia componuntur, quæ sinistra vocant. Nam universa, quæ post ipsum exstiterunt, ab eo dicunt efficta, cum a Matre tacite ad id esset impulsus: ac propterea Metropator, et Apator, et Conditor ac Parens appellatur. Dextrorum videlicet, id est anima præditorum, Parens; Sinistorum vero, hoc est concretorum cum Materia, Conditor; ac Rex demum universorum. Siquidem Enthymesin illam produnt, cum ad Æonum honorem et gloriam

moliri omnia cuperet, certas eorum imagines edidisse, vel per ipsam potius id egisse Salvatorem, adeoque illam in effigie Patris qui oculorum visum

Quamobrem Patrem illum ac Deum omnium constitunt, quæ extra pleroma collocantur, omniumque itidem anima vel materia præditorum. Ubi enim duas illas naturas inter sese confusas ac promiscuas segregavit, corporibusque carentes redegit in corpora; tum demum cœlestia pariter ac terrena condidisse, ac materialium et animatorum, dextrorum ac sinistorum, levium ac gravium, eorum denique quæ sursum aut deorsum feruntur opificem exstulisse. Septenos quippe cœlestes orbes fabricasse: supra quos Conditorem collocant; atque ob hanc causam Hebdomadem eum nominant: uti matrem Achamoth, Ogdoadem, quo primigeniæ ac primæ de pleromate Ogdoadis numerum observent. Orbes illos vero septem spiritales esse memorant, adeoque angelos, ut et Conditorem ipsum angelum Dei similem faciunt: ac paradisum quoque qui supra tertium cœlum eminet, quartum vi quadam esse cœlum designiunt, ab eoque nonnihil Adamum, cum apud ipsum degeret, accepisse. Cæterum omnia ista Conditorem potasse vi se propria ac sua perfecisse: cum interim Achamoth universa produceret, ille vero ita cœlum moliretur, ut cœlum omnino nesciret: ita hominem formaret, ut hominem ignoraret: ignarusque terræ demum, terram nihilominus efficeret; atque hoc pacto in omni rerum genere eorum quæ faceret Ideas, ipsamque adeo Matrem minime cognovisse; se vero unum complecti omnia persuasum habuisse. Cujus illi arrogantix causam a Matre præbendam fuisse, quæ hoc illum modo procreare voluerit, ut propriæ naturæ caput ac princeps, totiusque dominus operis exsisteret. Eandem insuper Matrem et Ogdoadem vocant, et Sapientiam, et Terram, et Hierusalem, et Spiritum sanctum, et masculino genere Dominum. Cui in media regione stationem attribunt, ut Conditore superiorem, sic infra, vel extra pleroma ad mundi finem usque constitutam.

¹ Iren. μετ' αὐτόν. ² F. τούτου. ³ γρ. τοὺς ἀρχηγόνους. ⁴ Iren. οὐρανοὺς εἶναι νοητούς. ⁵ F. αὐτόν.

XIX. Igitur quandoquidem naturam illam quæ materia constat, triplici perturbatione contineri asserunt, metu, dolore ac mentis inopia; ex metu ac conversione animalia quæque componunt. Nam ex conversione Conditozem genitum ex metu reliquam **187** omnem animalem substantiam existimant: cujusmodi sunt ratione carentium bestiarum, et ferarum atque hominum animæ. Propterea cum ad spiritalia quædam pernoscentia imbecillior foret, solum se esse Deum arbitratum, ac per prophetas edixisse: *Ego Deus, præter me nullus alius est*¹. Ex reliquo porro perturbationum genere, spiritalia nequitie procreata: indeque et diabolium exortum, quem moderatorem mundi faciunt, una cum dæmoniis et angelis, cæteraque omni spiritali nequitie substantia. Verum Conditozem ipsum animalem Matris filium esse dicunt, moderatorem vero mundi quoddam opus Conditoris. Ac mundi sane rectorem quæ supra se sint, utpote nequitie spiritum, intelligere; Conditozem, quod animalis sit, ignorare defendunt. Quorum etiam Matrem supra cælum habitare medio quodam loco; Conditozem vero in ipso cælo, nimirum in hebdomade. Mundi rectorem denique in hoc inferiore mundo nostroque versari. Jam vero e stupore ac consilii inopia, tanquam ex ignobiliore, corporea, ut ante diximus, mundi elementa prodiisse. Ita ex attonitæ mentis statu terram: aquam e lacrymis quas metus excusserat, aerem ex doloris concretione, ignem denique omnibus ingeneratum, velut mortem atque exitium, perinde atque tribus perturbationibus insertam ignorantiam docent.

Ad hæc, absoluta mundi fabrica, luteum hominem a Conditoze fictum, non ex sicca illa tamen humo, sed ex visum fugiente substantia, cum ex diffusa liquidaque materiæ parte sumpsisset, et in eum hominem animalem alterum inspirasset. Huncque adeo ipsum illum esse, qui ad imaginem ac similitudinem sit expressus. Nam ad imaginem eum esse factum, qui materia constat, quique ita Dei similis sit, ut eandem cum ipso naturam minime sortiatur; animalem vero ad similitudinem effictum; unde etiam vitæ spiritum ejus appellari substantiam, quæ ex spiritali quadam fluxione profecta sit. Postremo pelliceam illi tunicam, hoc est carnem illam quam cernimus, esse circumdatam. Quod vero ad Matris Achamoth setum alium pertinet, quem ex angelorum Salvatoris comitum contemplatione peperit, estque spiritalis, atque ejusdem cum Matre naturæ, **188** etiam hunc ignotum fuisse Conditori putant, ac clam ipso nesciente in eundem demissum, ut per hunc in profectam ab eo animam corpusque, quod cum materia concretum est, satum, ab iisdemque velut utero gestatum atque auctum, ad id quod perfectum est recipiendum idoneum redderetur. Igitur admirabili quadam, aiunt, providentia factum

189. Ἐπεὶ οὖν τὴν ὑλικὴν οὐσίαν ἐκ τριῶν παθῶν συστήναι λέγουσι, φόβου τε καὶ λύπης καὶ ἀπορίας, ἐκ μὲν τοῦ φόβου καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τὰ ψυχικὰ τὴν σύστασιν εἰληφέναι, ἐκ μὲν τῆς ἐπιστροφῆς τὸν Δημιουργὸν βούλονται τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ἐκ δὲ τοῦ φόβου τὴν λοιπὴν πᾶσαν ψυχικὴν ὑπόστασιν, ὡς ψυχὰς ἀλόγων ζώων, καὶ θηρίων, καὶ ἀνθρώπων. Διὰ τοῦτο ἀτονώτερον αὐτὸν ὑπάρχοντα πρὸς τὸ γινώσκειν τινὰ πνευματικὰ, αὐτὸν νενομικέναι μόνον εἶναι Θεόν, καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰρηκέναι. Ἐγὼ Θεός, πλὴν ἐμοῦ οὐδεὶς. Ἐκ δὲ τῆς λοιπῆς τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας διδάσκουσι γεγονέναι. ὅθεν τὸν διάβολον τὴν γένεσιν ἐσχηκέναι, ὃν καὶ κοσμοκράτορα καλοῦσιν, καὶ τὰ δαιμόνια καὶ τοὺς ἀγγέλους, καὶ πᾶσαν τὴν πνευματικὴν τῆς πονηρίας ὑπόστασιν. Ἀλλὰ τὸν μὲν Δημιουργὸν υἱὸν τῆς Μητρὸς αὐτῶν λέγουσι. τὸν δὲ κοσμοκράτορα κτίσμα τοῦ Δημιουργοῦ. Καὶ τὸν μὲν κοσμοκράτορα γινώσκουσιν τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, ὅτι πνεῦμά ἐστι τῆς πονηρίας. τὸν δὲ Δημιουργὸν ἀγνοεῖν ὅτι ψυχικὰ ὑπάρχοντα. Οἰκεῖν δὲ τὴν μητέρα αὐτῶν εἰς τὸν ὑπερουράνιον τόπον, τοιούστιν ἐν τῇ μεσότητι. Τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον ² (80), τοιούστιν ἐν τῇ ἑβδόμῳ. τὸν δὲ παντοκράτορα ³ ἐν τῷ κατ' ἡμᾶς κόσμῳ. Ἐκ δὲ τῆς ἐκπλήξεως καὶ τῆς ἀμηχανίας, ὡς ἐκ τοῦ ἀσημοτέρου τὰ σωματικὰ, καθὼς προείπαμεν, τοῦ κόσμου στοιχεῖα γεγονέναι, τὴν μὲν κατὰ τῆς ἐκπλήξεως στάσιν, ὅθεν δὲ κατὰ τὴν τοῦ φόβου (τῶν δακρύων) κίνησιν, ἀέρα τε κατὰ τὴν λύπης πῆξιν. Τὸ δὲ πῦρ ἀπασιν αὐτοῖς ἐκπεφυκέναι θάνατον καὶ φόβον, ὡς καὶ τὴν ἀγνοίαν τοῖς τριῖσι πάθειν ἐγκεκρύφθαι διδάσκουσι.

Δημιουργήσαντα δὲ τὸν κόσμον πεποιηκέναι καὶ τὸν ἀνθρώπον τὸν χοῖκόν· οὐκ ἀπὸ ταύτης δὲ τῆς ξηρᾶς γῆς, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀοράτου οὐσίας, ἀπὸ τοῦ κεχυμένου καὶ βευστοῦ τῆς ὕλης λαβόντα, καὶ εἰς τοῦτον ἐμψυῆσαι τὴν ψυχικὴν διορίζοντα. Καὶ τοῦτον εἶναι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν γεγονότα· κατ' εἰκόνα μὲν τὸν ὑλικὸν ὑπάρχειν, παραπλήσιον μὲν, ἀλλ' οὐχ ὁμοούσιον τῷ Θεῷ· κατ' ὁμοίωσιν δὲ τὸν ψυχικόν· ὅθεν καὶ πνεῦμα ζωῆς τὴν οὐσίαν αὐτοῦ εἰρῆσθαι, ἐκ πνευματικῆς ἀπορροίας οὔσαν. Ὑστερον δὲ περιτεθεῖσθαι λέγουσιν αὐτῷ τὸν ἐερμάτινον χιτῶνα. Τοῦτο δὲ τὸ αἰσθητὸν σαρκίον εἶναι λέγουσι. Τὸ δὲ κύημα τῆς Μητρὸς αὐτῆς τῆς Ἀχάμωθ, ὃ κατὰ τὴν θεωρίαν τῶν περὶ τὸν Σωτῆρα ἀγγέλων ἀπεκύησεν, ὁμοούσιον ὑπάρχον τῇ Μητρὶ πνευματικὸν, καὶ αὐτὸν ἐγνοηκέναι τὸν Δημιουργὸν λέγουσι, καὶ λεληθότως κατατεθεῖσθαι εἰς αὐτὸν, μὴ εἰδότες αὐτοῦ, ἵνα δι' αὐτοῦ εἰς τὴν ἀπ' αὐτοῦ ψυχὴν σπαρῇ, καὶ εἰς τὸ ὑλικὸν τοῦτο σῶμα κυοφορηθῇ ἐν τούτοις καὶ αὐξηθῇ, ἑτοιμον γένηται εἰς ὑποδοχὴν τοῦ τελείου. Ἐλαθεν οὖν, ὡς φασί, τὸν Δημιουργὸν ὃ συγκατασπαρείς τῷ ἐμψυγμάτι αὐτοῦ ὑπὸ τῆς Σοφίας πνευματικῆς ἀνθρώπων ἄρρήτῳ προνοίᾳ⁴. Ὡς γὰρ τὴν μητέρα ἐγνοηκέναι,

¹ Isa. xlv. 9. ² ἢ ψυχικὸν υἱόν. ³ ἢ ἀπὸ ψυχικόν? ⁴ ἢ ἐπουράνιον. ⁵ ἢ κοσμοκράτορα. ⁶ ἢ γῆν μὲν, καὶ ἡλ. δακρύων ἢ ἢ, addit λόγου. ⁷ ἢ Ἀνθρώπου. ⁸ ἢ ἰσχύει καὶ προνοίᾳ.

(80) Τὸν Δημιουργὸν δὲ εἰς τὸν ὑπερουράνιον. Corr. ἐπουράνιον

οὕτω καὶ τὸ σπέρμα αὐτῆς, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ Ἐκκλη-
σιαν εἶναι λέγουσιν, ἀντίτυπον τῆς ἀνω Ἐκκλησίας.
Καὶ τότε εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἀξιούσιν ¹, ὥστε ἔχειν
αὐτοὺς τὴν μὲν ψυχὴν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, τὸ δὲ
σῶμα ἀπὸ τοῦ χοῦ, καὶ τὸ σαρκικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης,
τὴν δὲ πνευματικὴν ἀνθρώπων ἀπὸ τῆς μητρὸς τῆς
Ἀχαμῶθ.

Κ'. Τριῶν οὖν ὄντων, τὸ μὲν ὕλικόν, ὃ καὶ ἀρι-
στερόν καλοῦσι, κατὰ ἀνάγκην ἀπόλλυσθαι λέγουσιν,
ἅτε μηδεμίαν ἐπιδείξασθαι ² πνοὴν ἀφθαρσίας δυ-
νάμενον· τὸ δὲ ψυχικόν, ὃ καὶ δεξιὸν προσγορεύ-
ουσιν, ἅτε μέσον ἐν τοῦ τε πνευματικοῦ καὶ ὕλικου,
ἐκείσε χωρεῖν, ὅπου ἂν καὶ τὴν πρόσκλησιν ποιήση-
ται· τὸ δὲ πνευματικὸν ἐκπεπέμφθαι, ὅπως ἐνθάδε
τῷ ψυχικῷ συζυγὲν μορφωθῇ, συμπαιδευθὲν αὐτῷ
ἐν τῇ ἀνατροφῇ. Καὶ τοῦτ' εἶναι λέγουσι τὸ ἅλας,
καὶ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ἐδεῖ γὰρ τῶν ψυχικῶν ³,
καὶ αἰσθητῶν παιδευμάτων. Δι' ὧν καὶ κόσμον κατε-
σκευάσθαι λέγουσι, καὶ τὴν Σωτῆρα δὲ ἐπὶ τοῦτο
παραγεγονέναι τὸ ψυχικόν, ἐπεὶ καὶ αὐτεξούσιόν
ἐστιν, ὅπως αὐτὸ σώσῃ. Ὡς γὰρ ἡμελλε σώζειν, τὰς
ἀπαρχὰς αὐτῶν εἰληφέναι φάσκουσιν, ἀπὸ μὲν τῆς
Ἀχαμῶθ τὸ πνευματικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ Δημιουργοῦ
ἐνδεύσθαι τὸν ψυχικὸν Χριστὸν, ἀπὸ δὲ τῆς οἰκονο-
μίας, περιτεθεῖσθαι σῶμα ψυχικὴν ἔχον οὐσίαν, κατε-
σκευασμένον δὲ ἀρρήτῳ τέχνῃ, πρὸς τὸ καὶ ἀόρα-
τον, καὶ ἀψηλάφητον ⁴, καὶ παθητὸν γεγενῆσθαι.
Καὶ ὕλικόν δὲ οὐδ' ὅτιον εἰληφέναι λέγουσιν αὐτόν·
μη γὰρ εἶναι τὴν ὕλην δεικτικὴν σωτηρίας. Τὴν δὲ
συντέλειαν ἔτισθαι, ὅταν μορφωθῇ καὶ τελειωθῇ
γνώσει πᾶν τὸ πνευματικόν, τουτέστιν οἱ πνευματι-
κοὶ ἄνθρωποι, οἱ τὴν τελείαν γνῶσιν ἔχοντες περὶ
Θεοῦ καὶ τῆς Ἀχαμῶθ. Μεμνημένους δὲ μυστήρια
εἶναι τούτους ⁵ ὑποτίθενται. Ἐπαιδευθήσαν γὰρ τὰ
ψυχικά οἱ ψυχικοὶ ἄνθρωποι, οἱ δι' ἔργων καὶ πί-
στεως ψιλῆς βεβαιούμενοι, καὶ μὴ τὴν τελείαν γνῶ-
σιν ἔχοντες. Εἶναι δὲ τούτους ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας
ἡμεῖς λέγουσι· διὸ καὶ ἡμῖν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι τὴν
ἀγαθὴν πρᾶξιν ἀποφαίνονται· ἄλλως γὰρ ἀδύνατον
σωθῆναι· αὐτοὺς δὲ μὴ διὰ πράξεως, ἀλλὰ διὰ τὸ
φύσει πνευματικοὺς εἶναι, πάντῃ τε καὶ πάντως σω-
θῆσεσθαι δογματίζουσιν. Ὡς γὰρ τὸ χοῖκόν ἀδύνατον
σωτηρίας μετασχεῖν· οὐ γὰρ εἶναι λέγουσιν αὐτοὶ
δεικτικὸν αὐτῆς· οὕτως πάλιν τὸ πνευματικόν θέλου-
σιν οἱ αὐτοὶ ⁶ εἶναι ἀδύνατον φθορὰν καταδέξασθαι,
κἂν ὁποῖαις συγκαταγίνωνται πράξεσιν. Ὅν γὰρ
τρόπον χρυσὸς ἐν βορβόρῳ κατατεθείς οὐκ ἀποβάλλει
τὴν καλλονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν ἰδίαν φύσιν διαφυλάτ-
τει, τοῦ βορβόρου μηδὲν ἀδικῆσαι δυναμένου· τὸν
χρυσόν· οὕτω δὲ καὶ αὐτοὺς λέγουσι, κἂν ἐν ποτα-
μίσιν ὕλικαῖς πράξεσι καταγίνωνται, μηδὲν αὐτοὺς παρ-
ελάττεσθαι, μηδὲ ἀποβάλλειν τὴν πνευματικὴν ὑπό-
στασιν.

trimentum capere, neque spiritalem substantiam posse perdere.

A est, spiritalis ut homo Conditozem lateret, cum una
per ejus afflatum a Sapientia consereretur. Ut enim
ignota illi Mater fuit, sic etiam fetus illius, quam
Ecclesiam vocant, Ecclesiæ alterius ac cœlestis
imagine expressam. Atque hunc ipsum hominem
illum esse censent qui in ipsis existat : adeo ut
animam Conditori, corpus humo, carnem materiæ,
spiritalem hominem Matri Achamoth acceptum re-
ferant.

XX. Ex iis tribus, quod materia constat, sinis-
trumque vocatur perire necessario prædicant, ut-
pote quod ne minimum quidem immortalitatis af-
flatum possit recipere ; animale vero, sive dextrum,
quod medium inter spiritale ac materia præditum
interjacet, illuc quo suapte nutu propenderit pro-
ficisci. Quod autem spiritale sit idcirco mitti, ut
hic cum animali copulatum, cum eoque in vivendi
ratione pariter eruditum fingi formarique possit.
Atque hunc demum salem illum, ac mundi lucem
esse dictitant : de quibus Evangelia loquuntur ¹,
etenim animale externa sensuum disciplina opus
habuit. Quam ob causam et mundum fabricatum
esse contendunt : atque ad animale istud, quando-
quidem libertate præditum est, quo ei salutem af-
ferret, Salvatorem esse delapsam. Nam eorum quæ
servare decreverat, omnium in sese serunt illum
habuisse primitias : puta ab Achamoth spiritum ;
animalem a Conditore Christum : ac functionis suæ
administrandæ gratia corpus animali natura con-
stans induisse, et quidem incredibili quadam arte
sic elaboratum, ut videri, contrectari patique pos-
set. Quare nihil eidem cum materia fuisse com-
mune : quippe cum materia consequendæ saluti
nequaquam idonea sit. Præterea tum rerum omnium
finem atque exitum fore, cum quidquid spiritale
est, id est spiritales homines, qui perfectam de Deo
scientiam habent, et ab Achamoth mysteriis initiati
sunt. Cujusmodi se esse ipsos asserunt. **189** Et-
enim animales homines animali quadam disciplina
institutos esse, qui quidem operibus ac simplici fide
stabiliuntur, neque perfectam scientiam adepti
sunt. Ejusmodi nos esse, qui in Ecclesiæ grege nu-
meramur ; ideoque recte factis opus esse nobis
prædicant, neque aliter posse nos salutem obtinere ;
se vero non ullius actionis beneficio, sed quod na-
tura spiritales sint, omnino salutis compotes fore
confidunt. Nam uti, quod terrenum est, servari
nullo modo potest, neque natura ad id idoneum
est ; sic contra quod est spiritale, cujusmodi se esse
volunt, utcumque sese gesserit, corrumpi nequaquam
posse. At quemadmodum aurum in cœnum abje-
ctum pulchritudinem non amittit, sed citra ullam
decoris injuriam naturam retinet ; ita semetipsos
asserunt, tametsi quibusvis in actionibus, adeoque
concretis cum materia, versentur, nullum ex eo de-

¹ Iren. καὶ τοῦτον εἶναι τὸν ἐν αὐτοῖς ἄνθρωπον. ² Iren. ἐπιδείξασθαι. ³ Iren. τῷ ψυχικῷ, et mox. διό.
Iren. ὁρατὸν, ψηλαφητὸν. ⁴ Iren. ὑπὸ τῆς Ἀχαμ. μηχανῆ. τὰ μυστ. ἐκ αὐτοῦ δὲ τοῦτ. ⁵ Iren. ὃ θέ-
λουσιν αὐτοί. ⁶ Matt. i. v. 13.

XXI. Quocirca qui inter illos perfectissimi cen-
sentur, illicita omnia, legibusque vetita licenter
perpetrant, de quibus Litteræ sacræ testantur; qui
ejusmodi committant, ab hæreditate regni cœlestis
excidere¹. Igitur et quæ idolis immolata sunt nullo
discrimine comedunt, nihilque ex ea re contagionis ad
se se derivari putant; et ad omnia gentilium festa,
quæ ad idolorum cultum instituta sunt, primi om-
nium accurrunt: ut neque ab eorum, qui cum be-
stiis depugnant, aut gladiatorum sædis illis, ac Deo
pariter atque hominibus exsecrandis parricidii que
plenis spectaculis quidam illorum abstineant. Alii
dum in voluptatibus corporis ac libidinibus assidue
voluntantur, carnalia se carnalibus, ac spiritalibus
spiritalia reddere, profitentur. Quamobrem non-
nulli clam stupra cum mulierculis disciplinæ hujus
suxæ alumnis exercent, id quod pleræque olim ab
illis deceptæ, ac postremo ad Ecclesiam Dei reversæ
inter alios errores persæpe confessæ sunt. Sunt et
qui pudore omni posito, quascunque mulieres ad-
amarint, palam a viris abductas pro legitimis uxo-
ribus habent. Sed alii, qui se principio sororum
illas **190** loco honestius habere simulaverant pau-
latim detecti sunt, ac prægnans denique soror ex
contubernio fratris inventa. Dici non potest quam
impia ac detestanda alia flagitia committant; quæ
dum faciunt, nos scilicet, qui præ Dei timore ne
cogitatione vel sermone quidem scelus ullum ad-
mittere studemus, tanquam idiotas atque imperitos
derident, se vero mirifice prædicant, ac perfectos
homines, electamque stirpem nominant. Nos enim
velut mutuo gratiam ad usum accipere, eaque
propterea spoliandos affirmant; sibi velut peculia-
rem accidisse possessionem, quæ de cœlesti conjugio, quod neque verbis exprimi, neque nominari
potest, una in sedescenderit; ideo novam etiam ad eam quam habent accessionem futuram.

Interesse igitur sua plurimum, ut quacunque ra-
tione possunt conjugii mysterium illud exerceant,
idque ipsum stolidis hominibus his fere verbis per-
suadent. Quicunque cum in mundo esset mulierem
non amaverit, ut eam ad amorem suum pelliceret,
a veritate alienus est, nec ad eam perveniet. Sed
quisquis ortus e mundo muliebri non est amore
corruptus, ne ipse quidem ad veritatem perveniet,
quod non mulieris cupiditate flagraverit. Nos itaque
quos animales nominant, esæque de mundo sta-
tuunt, temperantia, et honestis actionibus iadi-
gere, quibus mediocrem ad regionem efferamur,
cum ipsinet, utpote spirituales ac perfecti, nihil ho-
rum requirant. Non enim actionem ad pleroma
provehere, sed semen ipsum, quod illinc tenerum
ac velut infans demissum, hic apud nos absolutum
redditur. Atque ubi semen omne perfectum fuerit,
tam ipsorum Matrem Achamoth ex media illa sede
transferri, et intra pleroma recipi oportere: nec
non et sponsum suum recuperare, Salvatorem illum,
quia ab universis in lucem est editus: ut Salvatoris,
et Sapientiæ Achamoth conjugium instituat. Id-

KA'. Δὸς δὲ καὶ τὰ ἀπειρημένα πάντα ἀδελῶς οἱ
τελειότατοι πράττουσιν αὐτῶν, περὶ ὧν αἱ Γραφαὶ
διαθεβδιούνται, τοὺς ποιοῦντας αὐτὰ βασιλεῖν Θεοῦ
μὴ κληρονομήσειν. Καὶ γὰρ εἰδυλόθυτα διαφόρως¹
ἐσθίουσι, μηδὲ μολύνεσθαι ὑπ' αὐτῶν ἡγοούμενοι· καὶ
ἐπὶ πᾶσαν ἐορτάσιμον τῶν ἔθνων ἐρῶν εἰς τιμὴν
τῶν εἰδώλων γινόμενῃν πρῶτοι συνίστιν, ὡς μηδὲ τῆς
παρὰ Θεῷ καὶ ἀνθρώποις μεμιστημένης τῆς τῶν θη-
ριομάχων καὶ μονομαχίας ἀνδροφόνου βίας ἀπέχεσθαι
ἐνίους αὐτῶν. Οἱ δὲ καὶ ταῖς τῆς σαρκὸς ἡδοναῖς κα-
τακόρως δουλεύοντες τὰ σαρκικὰ τοῖς σαρκικοῖς, καὶ
τὰ πνευματικὰ τοῖς πνευματικοῖς ἀποδίδουσι λέ-
γουσι. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν λάθρα τὰς διδασκαλίας ὑπ'
αὐτῶν τὴν διδασκίαν ταύτην γυναῖκας διαφθείρουσιν,
ὡς πολλάκις ὑπ' ἐνίων αὐτῶν ἐξαπατηθεῖσαι, ἔπειτα
ἐπιστρέψασαι γυναῖκες εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ
σὺν τῇ λοιπῇ πλάνῃ, καὶ τοῦτο ἐξομολογήσαντο. Οἱ
δὲ καὶ κατὰ τὸ φανερὸν ἀπερυθριάζαντες ὧν ἂν ἐρα-
σούσιναι γυναικῶν, ταύτας ἀπ' ἀνδρῶν ἀποσπάσαντες,
ἰδίᾳς γαμετὰς ἡγήσαντο. Ἄλλοι δὲ αὖ πάλιν, σιμνῶς
κατ' ἀρχᾶς ὡς μετὰ ἀδελφῶν προσποιοῦμενοι συνοι-
κεῖν, προϊόντος τοῦ χρόνου ἡλέγχθησαν, ἐγκύμονος
τῆς ἀδελφῆς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ γεννηθείσης. Καὶ ἄλλα
δὲ πολλὰ μυστὰ καὶ δόξα πράττοντες, ἡμῶν μὲν
διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ φυλαττομένων καὶ μέχρις
ἐννοίας καὶ λόγου ἀμαρτεῖν κατατρέχουσιν, ὡς ἰδιω-
τῶν, καὶ μηδὲν ἐπισταμένων, ἑαυτοὺς δὲ ὑπερ-
υψοῦσι, τελείους ἀποκαλοῦντες, καὶ σπέρματα ἐκλο-
γῆς. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἐν χρίσει τὴν χάριν λαμβάνειν
λέγουσι· διὸ καὶ ἀπαιρεθῆσαι αὐτῆς· αὐτοὺς δὲ
ἰδοῦντες ἀνωθεν ἀπὸ τῆς ἀβρότης καὶ ἀνονομάστου
συζυγίας συγκατεληλυθυῖαν ἔχειν τὴν χάριν· καὶ διὰ
τοῦτο προστεθῆσαι αὐτοῖς.

καὶ τοῦτο προστεθῆσαι αὐτοῖς.

Διὸ καὶ ἐκ παντὸς τρόπου δεῖν αὐτοὺς αἰεὶ τὸ τῆς
συζυγίας μελετᾶν μυστήριον· καὶ τοῦτο παῖθουσι τοὺς
ἀνόητους αὐταῖς λέξεσι λέγοντες οὕτως· Ὅς ἂν ἐν
κόσμῳ γενόμενος γυναῖκα οὐκ ἐφίλησεν, ὥστε αὐτὴν
κρατηθῆναι, οὐκ ἔστιν ἐξ ἀλήθειας, καὶ οὐ χωρήσει
εἰς ἀλήθειαν. Ὁ δὲ ἀπὸ κόσμου γενόμενος², μὴ κρα-
τηθεὶς γυναικὶ, οὐ χωρήσει εἰς ἀλήθειαν, διὰ τὸ μὴ
ἐν ἐπιθυμίᾳ κρατηθῆναι γυναικός. Διὰ τοῦτο οὖν
ἡμεῖς καλοὺς ψυχικοὺς³ ἐνομάζουσι, καὶ ἐκ κόσμου
εἶναι λέγουσι, καὶ ἀναγκαῖαν ἡμῖν τὴν ἐγκράτειαν
καὶ ἀγαθὴν πρᾶξιν, ἵνα δι' αὐτῆς ἐλθωμεν εἰς τὸν τῆς
μεσότητος τόπον, αὐτοῖς δὲ πνευματικοῖς τε καὶ τε-
λείοις καλουμένοις μετὰ μῶς. Οὐ γὰρ πρᾶξις εἰς πλή-
ρωμα εἰσάγει, ἀλλὰ τὸ σπέρμα τὸ ἐκείθεν νήπιον
ἐκπεμπόμενον, ἐνθάδε τελειούμενον. Ὅταν δὲ πᾶν
τὸ σπέρμα τελειωθῇ, τὴν μὲν Ἀχαμῶθ τὴν Μητέρα
αὐτῶν μεταθεῖναι τοῦ τῆς μεσότητος τόπου λέγουσι,
καὶ ἐντὸς πληρώματος εἰσελθεῖν, καὶ ἀπολαβεῖν τὸν
νυμφῖον αὐτῆς τὸν Σωτῆρα, τὸν ἐκ πάντων γεγονότα·
ἵνα συζυγία γένηται τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς Σοφίας τῆς
Ἀχαμῶθ. Καὶ τοῦτο εἶναι νυμφῖον καὶ νύμφην, νυμ-
φῶνα δὲ τὸ πᾶν πλήρωμα. Τοὺς δὲ πνευματικοὺς,

¹ Rom. 1, 32. ² Iren. ἀδελφῶς. ³ γρ. ἀπὸ κόσμου ὧν. ⁴ Iren. ἡμῖν οὗς ψυχ

ἀποδυσσάμενους τῆς ψυχῆς καὶ πνεύματα νεκρὰ γε-
νομένους, ἀκρατήτως καὶ ἀόρατως ἐντὸς πληρώμα-
τος εἰσιελθόντας, νόμους ἀποδοθῆσθαι τοῖς περὶ τὸν
Σωτῆρα ἀγγέλοις. Τὸν δὲ Δημιουργὸν μεταθῆναι καὶ
αὐτὸν εἰς τὸν τῆς Μητρὸς Σοφίας τόπον, τουτέστιν
ἐν τῇ μεσότητι. Τὰς τε τῶν δικαίων ψυχῆς ἀναπαύ-
σασθαι καὶ αὐτὰς ἐν τῇ τῆς μεσότητος τόπῳ· μηδὲν
γὰρ ψυχικὸν ἐντὸς πληρώματος χωρεῖν.

Etiamque regionem occupaturum **191** existimant. Eodemque loco justorum animas otio ac quiete
potituras esse, quod ad pleroma nihil animale perveniat.

ΚΡ. Τοῦτων δὲ γενομένων οὕτως, τὸ ἐμφωλεῖον τῷ
κόσμῳ πῦρ, ἐκλάμψαν καὶ ἐξαφθὲν, καὶ κατεργασά-
μενον πᾶσαν ὕλην, συναναλωθῆσεσθαι αὐτῇ, καὶ εἰς
τὸ μηκέτ' εἶναι χωρήσειν διδάσκουσι. Τὸν δὲ Δημιουργὸν
μηδὲν τούτων ἔγνωκέναι ἀποφαίνονται πρὸ τῆς
τοῦ Σωτῆρος παρουσίας. Εἰσὶ δὲ οἱ λέγοντες προβα-
λέσθαι αὐτὸν καὶ Χριστὸν υἱὸν ἰδίον, ἀλλὰ (καὶ) ψυ-
χικόν. Περὶ τοῦτου διὰ τῶν ἱεροφάντων λελαληχέ-
ναι· εἶναι δὲ τοῦτον τὸν διὰ Μαρίας διοδεύσαντα, κα-
θ' ὃν ὁδὸν διὰ σωλῆνος ὁδεύει, καὶ εἰς τοῦτον ἐπὶ
τοῦ βαπτίσματος κατελθεῖν ἐκείνον τὸν ἀπὸ τοῦ πλη-
ρώματος ἐκ πάντων Σωτῆρα ἐν εἰδὲι περιστρεφῶν.
Γεγονέναι δὲ ἐν αὐτῷ καὶ τὸ αὐτὸ τῆς Ἀχαμῶθ σπέρ-
μα πνευματικόν. Τὸν οὖν Κύριον ἡμῶν ἐκ τεσσάρων
τούτων σύνθετον γεγονέναι φάσκουσιν, ἀποσώζοντα
τὸν τύπον τῆς ἀρχηγόνου καὶ πρώτης τετρακτύος, ἐκ
τε τοῦ πνευματικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τῆς Ἀχαμῶθ, καὶ ἐκ
τοῦ ψυχικοῦ, ὃ ἦν ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἐκ τῆς
οἰκονομίας, ὃ ἦν κατεσκευασμένον ἀρρήτῳ τέχνῃ, καὶ
ἐκ τοῦ Σωτῆρος, ὃ ἦν κατελθούσα εἰς αὐτὸν περιστέρα. **C**
Καὶ τοῦτο ὁ μὲν ἀπαθὴ διαμεμενηκέναι· οὐ γὰρ ἐν-
δέχετο παθεῖν αὐτὸν ἀκράτητον καὶ ἀόρατον ὑπάρ-
χοντα. Καὶ διὰ τοῦτο ἦρθαι προταγομένου αὐτοῦ τῷ
Πιλάτῳ, τὸ εἰς αὐτὸν κατατεθὲν Πνεῦμα Χριστοῦ.
Ἀλλ' οὐδὲ τὸ ἀπὸ τῆς Μητρὸς σπέρμα πεπονθέναι
λέγουσιν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ αὐτὸ τὸ πνευματικόν, καὶ
αὐτῷ τῷ Δημιουργῷ. Ἐπαθε δὲ λοιπὸν κατ' αὐτοῦς
ὁ ψυχικὸς Χριστὸς, καὶ ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας κατε-
σκευασμένος μυστηριωδῶς, ἐν' ἐπιδείξει αὐτοῦ ὃ ἡ
Μήτηρ τὸν τύπον τοῦ ἀνω Χριστοῦ, ἐκείνου τοῦ ἐπ-
εσταθέντος τῷ Σταυρῷ, καὶ μορφώσαντος τὴν Ἀχα-
μῶθ μόρφωσιν τὴν κατ' οὐσίαν· πάντα γὰρ ταῦτα
τύπους ἐκείνων εἶναι λέγουσι. Τὰς δὲ ἐσχηκυίας τὸ
σπέρμα τῆς Ἀχαμῶθ ψυχῆς ἀμείνους λέγουσι γεγο-
νέναι τῶν λοιπῶν· διὸ καὶ πλεον τῶν ἄλλων ἡγαπη-
σθαι ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μὴ εἰδότος τὴν αἰτίαν,
ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ λογιζομένου εἶναι τοιαύτας.

Αὐτὸ καὶ εἰς προφῆτας, γασίν, ἔτασεν αὐτοῦς, καὶ
ἱερεῖς, καὶ βασιλεῖς· καὶ πολλὰ ὑπὸ ὃ τοῦ σπέρματος
τούτου εἰρῆσθαι διὰ τῶν προφητῶν ἐξηγοῦνται, ὅτε
ὑψηλοτέρας φύσεως ὑπαρχούσας*. Πολλὰ δὲ καὶ τὴν
Μητέρα περὶ τῶν ἀνωτέρω εἰρηκέναι λέγουσιν, ἀλλὰ
καὶ διὰ τοῦτου καὶ τῶν ὑπὸ τούτου γενομένων ψυχῶν.
Καὶ λοιπὸν τέμνουσι τὰς προφητείας, τὸ μὲν τι ἀπὸ
τῆς Μητρὸς εἰρῆσθαι θέλοντες, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ σπέρ-

A que adeo sacris in litteris sponsum ac sponsam
significare, thalamumque pleroma ipsum esse. At
spiritalis homines, postquam animas exuerint, et
ad spirituum, purarumque mentium conditionem
evaserint, ac nullo detinente, nec aspectabiles in
pleroma penetraverint Salvatoris comitibus angelis
collocari. Quod ad Conditorem spectat, cum quo-
que Sapientiae Matris in locum successurum, me-
lioremque regionem occupaturum

XXII. His peractis, ignem illum, qui in mundi
latebris delitescit, erupturum ac conflagaturum
esse, donec omni consumpta materia, cum eadem
et ipse consumptus, atque in nihilum redactus fue-
rit. Quorum omnium nihil ante Salvatoris adven-
tum Conditore fuisse cognitum. Nec desunt, quibus
placeat, etiam ab illo peculiarem filium Christum,
sed animale, productum, de quo per prophetas
locutus sit. Hunc illum esse qui sic tanquam aqua
per fistulas, ita per Mariam transierit; in eumque
postea, cum baptizaretur, sub columba descendisse
specie alterum illum de pleromate Salvatorem ex
omnibus conflatum: imo etiam et eidem Achamothis
spiritalis semen insitum fuisse. Unde quatuor ex
illis compositum esse Dominum asseverant, ut pri-
mariae illius ac primigeniae Tetradis similitudinem
exprimeret: nimirum e spiritali, quod ab Achamothis
derivatum est, ex animali, quod a Condi-
tore, ex incarnatione, quod inexplicabili quodam
est artificio contextum: ac demum e Salvatore, nec
est columba illa de caelo delapsa. Atque hunc qui-
dem patibilem nunquam fuisse, quoniam pati omni-
no nequeat, quod neque contineri, neque oculis
usurpari possit. Proindeque cum ad Pilatum per-
ductus est, demissum in eum Christi Spiritum ero-
lasse. Sed neque maternum illud semen quidquam
esse perpersum: quod nihilo magis patibile sit,
utpote spiritale, nec vel ipsi Conditore quidem aspe-
ctabile. Restat igitur ut illorum opinione animalis
ille Christus sit passus, itidemque et alter qui ex
incarnatione conflatus est. Quod non sine myste-
rio perfectum est, ut summi illius Christi per eum
Mater imaginem exhiberet, qui in Cruce distentus
Achamothem substantiae informatione perpolivit:
D haec enim omnia superiorum illorum figuram con-
tinere. Quae vero animae Achamothis semine sint
aspersae, eas ceteris esse meliores, atque impen-
sius a Conditore diligi: qui ejus tamen rei causam
non intelligens ex sese illas ejusmodi esse putet.

Quamobrem prophetas ex iis, vel sacerdotes, **192**
vel reges instituit; ac pleraque a prophetis pro-
nuntiata de isto semine interpretantur, quasi illo-
rum animae naturae cujusdam sublimioris exstite-
rint. Quin etiam de coelestibus multa disputasse
Matrem, deque animis quos vel ille, vel qui ab illo
oriundi sunt produxerunt. Unde et prophetarum
vaticinia ita partiuntur, quaedam ut effata Matris

* F. τοῦτου δέ. * F. τοῦτον. * Iren. δι' αὐτοῦ. * Cor. ὑπέρ. * Iren. ὑπάρχοντος

esse velint, alia ab semine, alia a Conditore profecta. Ipsum etiam Jesum partim a Salvatore tradita, partim a Matre; partim denique a Conditore dixisse, id quod in sequentibus ostendemus. Condito rem vero eorum quæ supra se erant ignarum, iis sane quæ commemoravimus fuisse commotum, sed eadem contempsisse nihilominus, et alias aliam esse causam, existimasse, sive prophetico afflatu præditum Spiritum, quod proprio quodam motu ciatur; sive hominem, sive deteriorum complexio nem. In eaque tandiu ignorance versatum, quoad Dominus advenerit. Simul enim ac Salvator acces sit, ab eo cuncta didicisse putant, et ad eum liben ter cum omnibus suis copiis transisse; eumque il lum esse centurionem, qui in Evangelio ita Salva torem alloquitur: Nam et ego in mea potestate ha beo milites, et servos, et quodcunque imperavero perficiunt¹. Addunt mundi illum procuratori ad idoneum usque tempus præfuturum, præsertim ob Ecclesiæ administrationem, ejusque præmii cogi tationem, quod eidem est constitutum, nimirum ut ad Matris sedem evehatur.

XXIII. Hominum porro tria genera statuuntur, spiritale, terrenum, animale, quæ in Caino, Abele ac Setho cernuntur. A quibus totidem naturæ non jam in singulis, sed per genera propagatæ sunt. Ex iis terrenum corruptione dissolvi; animale vero, si se potioribus dederit, mediocri in regione con quiescere, sin deteriora eligat, ad similia trans ferri. Spiritualia denique quæ quidem Achamoth con severit, ex illo tempore in hodiernum usque pia rum animarum disciplinæ commissa et educata, quod adhuc infantia missa sunt; postea ubi per fectionem adeptæ fuerint, Salvatoris angelis ma trimonio collocari, cum interim animæ **193** ipsæ cum Conditore necessario medio in loco sese con tineant. Præterea animas iterum hoc modo divi dunt. Quasdam enim natura bonas, alias natura malas esse. Bonas ejusmodi esse, quæ ad exci piendum semen idoneæ sint: quod male nullo modo possunt percellere.

XXIV. Hæc est illorum doctrina, quam neque prophetæ prædicarunt, neque Dominus tradidit, nec apostoli reliquerunt. Quæ quidem minime scripta ex auditione sic arrepta, ut quod in proverbio est, *Funem ex arena texere* conentur; plus se cæteris de universorum natura scire gloriantur. Ad ea vero quæ diximus comprobanda, quædam e sacris Lit teris accommodant: ejusmodi sunt usurpatæ a Domino parabolæ, aut propheticæ sententiæ, aut apostolorum verba, ne confictæ ab iis fabulæ prorsus testimonio carere videantur. Quamquam divi norum oraculorum ordinem seriemque conturbant, ac quoad in ipsis situm est, veritatis, ut ita dicam, membra dissolvunt. Nam in alienum locum trans lata ac commutata pleræque, et alia ex aliis facta

A ματος, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἰησοῦν ὡσαύτως, τὸ μὲν τι ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρη κέναι, τὸ δὲ τι ἀπὸ τῆς Μητρὸς, τὸ δὲ τι ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, καθὼς ἐπιδείξομεν προϊόντος ἡμῖν τοῦ λόγου. Τὸν δὲ Δημιουργόν, ὅτε ἀγνοοῦντα τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, κινεῖσθαι μὲν ἐπὶ τοῖς λεγομένοις, καταπε φρονηκέναι δὲ αὐτῶν ἄλλοτε ἄλλην αἰτίαν νομίσαντα, ἢ τὸ Πνεῦμα τὸ προφητεῦον ἔχον, καὶ αὐτὸ ἰδίαν τινὰ κίνησιν, ἢ τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὴν προσπλοκὴν τῶν χειρῶν². Καὶ οὕτως ἀγνοοῦντα διατεταλεμέναι ἄχρι τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου. Ἐλθόντος δὲ τοῦ Σωτῆρος μαθεῖν αὐτὸν παρ' αὐτοῦ πάντα λέγουσι, καὶ ἄσμε νον αὐτῷ προσχωρήσαντα μετὰ πάσης τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐκατόν ταρχον, λέγοντα τῷ Σωτῆρι· Καὶ γὰρ ἐγὼ ὑπὸ τὴν ἑμαυτοῦ ἐξουσίαν ἔχω στρατιώτας καὶ δούλους, καὶ ὃ ἐὰν προστάξω ποιοῦσι. Τέλεισιν δὲ αὐτὸν τὴν κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίαν μέχρι τοῦ δέοντος καιροῦ, μά λιστα δὲ διὰ τὴν τῆς Ἐκκλησίας ἐπιμέλειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἐτοιμασθέντος αὐτῷ ἐπα θλου, ὅτι εἰς τὸν τῆς Μητρὸς τόπον χωρήσει.

KΓ'. Ἀνθρώπων δὲ τρία γένη ὑφίστανται, πνευ ματικόν, χοϊκόν, ψυχικόν, καθὼς ἐγένοντο Κάϊν, Ἀδὲλ, Σήθ³ καὶ ἐκ τούτων τὰς τρεῖς φύσεις⁴, οὐκ ἐτι καθ' ἐν, ἀλλὰ κατὰ γένος. Καὶ τὸ μὲν χοϊκόν εἰς φθο ρὰν χωρεῖν, καὶ τὸ ψυχικόν, ἐὰν τὰ βελτίονα ἱληται, ἐν τῷ τῆς μεσότητος τόπῳ ἀναπαύεσθαι· ἐὰν δὲ τὰ χεῖρω, χωρήσειν καὶ αὐτὸ πρὸς τὰ ὅμοια. Τὰ δὲ πνευματικά, ἃ ἂν κατασπεύρῃ ἡ Ἀχαμῶθ, ἔκτοτε ὥς τοῦ νῦν διχαίσις ψυχαῖς παιδευσθέντα ἐνθάδε καὶ ἐκ τραφέντα, διὰ τὸ νήπια ἐκπεπέμφοι, ὥστερον τελειό τητος ἀξιωθέντα, νόμφαι ἀποδοθήσεσθαι τοῖς τοῦ Σωτῆρος ἀγγέλοις δογματίζουσι, τῶν ψυχῶν αὐτῶν ἐν μεσότητι κατ' ἀνάγκην (ἐν μεσότητι) μετὰ τοῦ Δη μιουργοῦ ἀναπαυσταμένων εἰς τὸ πανταλές. Καὶ αὐτὰς μὲν τὰς ψυχικὰς⁵ πάλιν ὑπομερίζοντες λέγουσιν ὅς μὲν φύσει ἀγαθὰς, ὅς δὲ φύσει πονηράς· καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς ταύτας εἶναι, τὰς δειτικὰς τοῦ σπέρματος γινομένης· τὰς δὲ φύσει πονηράς μηδέποτε ἂν ἐπιδέ ξασθαι ἐκίνο τὸ σπέρμα.

KΔ'. Τοιαύτης δὲ τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν οὕσης, ἦν οὔτε προφῆται ἐκήρυξαν, οὔτε ὁ Κύριος ἐδίδαξεν, οὔτε ἀπόστολοι παρέδωκαν, ἦν περὶ τῶν ὅλων ἀν χούσι πλεῖον τῶν ἑλλίων ἐγνωκέναι, ἐξ ἀγράφων ἀνα γινώσκοντες, καὶ τὸ δὴ λεγόμενον, Ἐξ ἁμμου σχοιρία πλέκειν ἐπιτηδεύοντες, ἀξιοπίστως προσ αρμόζειν πειρῶνται τοῖς εἰρημένοις, ἥτοι παραθε λὰς Κυριακὰς, ἢ ῥήσεις προφητικὰς, ἢ λόγους ἀπο στολικούς; ἵνα τὸ πλάσμα αὐτῶν μὴ ἀμάρτυρον εἶ ναι δοκῇ, τὴν μὲν τάξιν καὶ τὸν εἰρμόν τῶν Γ' ρα φῶν ὑπερβαίνοντες, καὶ ὅσον ἐφ' ἑαυτοῖς λύοντες τὰ μέλη τῆς ἀληθείας. Μεταφέρουσι δὲ καὶ μεταπλάτ τουσι, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλου ποιοῦντες ἐξαπατῶσι πολ λούς τῇ τῶν ἐφαρμοζομένων Κυριακῶν λογίῳ κα κοτυνθίῳ σοφίᾳ. Ὅνπερ τόσον εἰ τις βασιλεύς

¹ Matth. viii, 9. ² Iren. χειρῶν. ³ Iren. ἵνα ἐπιδείξωσι καί. ⁴ Iren. ψυχὰς.

εἰκόνας καλῆς κατασκευασμένης ἐκ ψηφίδων ἐπιστή-
μων ὑπὸ σοφοῦ τεχνίτου, λύσας τὴν ὑποκειμένην τοῦ
ἀνθρώπου ἰδέαν, μετενέγκη τὰς ψηφίδας ἐκείνας καὶ
μεθαρμότοι καὶ ποιήσει μορφήν κυνὸς ἢ ἀλώπεκος,
καὶ ταύτην φαύλως κατασκευασμένην, ἔπειτα διορί-
ζοιτο, καὶ λέγοι ταύτην εἶναι τὴν τοῦ βασιλέως
ἐκείνου εἰκόνα τὴν καλὴν, ἣν ὁ σοφὸς τεχνίτης κατα-
σκεύασε, δεικνὺς τὰς ψηφίδας τὰς καλὰς ὑπὸ τοῦ
τεχνίτου τοῦ πρώτου εἰς τὴν τοῦ βασιλέως εἰκόνα
συντεθείσας, καλῶς δὲ ὑπὸ τοῦ ὑστέρου εἰς κυνὸς
μορφήν μετενεχθείσας, καὶ διὰ τῆς τῶν ψηφίδων
φαντασίας μεθοδεύοι τοὺς ἀπειροτέρους, τοὺς κατά-
ληψιν βασιλικῆς μορφῆς οὐκ ἔχοντας, καὶ πείθοι,
ὅτι αὕτη ἡ σαπρὰ τῆς ἀλώπεκος ἰδέα ἐκείνη ἐστὶν ἡ
καλὴ τοῦ βασιλέως εἰκὼν· τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ
ἄλλοι γραῶν μύθους συγκαταύσαντες, ἔπειτα ῥήμα-
τα καὶ λέξεις καὶ παραβολὰς ἔθεν καὶ πόθιν ἀπο-
σπῶντες, ἐφαρμόζουσιν βούλονται τοῖς μύθοις αὐτῶν
τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅσα μὲν ἐν τοῖς τοῦ Πλη-
ρώματος ἐφαρμόζουσιν, εἰρήκαμεν.

ΚΕ'. Ὅσα δὲ καὶ τοῖς ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος αὐ-
τῶν προσοικειοῦν πειρῶνται ἐκ τῶν Γραφῶν, ἐστὶ
τοιαῦτα. Τὸν Κύριον ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ κόσμου
χρόνοις διὰ τοῦτο ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πάθος λέγουσιν,
ἐν' ἐπιδείξει τὸ περὶ τὸν Ἰσχατον τῶν Αἰώνων γεγονὸς
πάθος, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ τέλους ἐμφάνη τὸ τέλος
τῆς περὶ τοὺς Αἰῶνας πραγματείας. Τὴν δὲ δεδε-
καστῇ παρθένον ἐκείνην τὴν τοῦ ἀρχισυναγώγου θυ-
γατέρα, ἣν ἐπιστὰς ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν ἤγειρε, τῷ
πον εἶναι διηγούμεναι τῆς Ἀχαμῶθ, ἣν ἐπεκταθεὶς ὁ
Χριστὸς αὐτὸν¹ ἐμόρφωσε, καὶ εἰς αἰσθησὶν ἤγαγε
τοῦ καταλιπόντος αὐτὴν φωτός. Ὅτι δὲ αὕτῃ ἐπίφα-
νεν ὁ Σωτὴρ ἐκτὸς οὐσῆς² τοῦ Πληρώματος ἐν ἐκτρώ-
ματος μοίρᾳ, τὸν Παῦλον λέγουσιν εἰρηκέναι ἐν τῇ
πρὸς Κορινθίους· Ἐσχατον δὲ πάντων ὥσπερ ἐλ-
τῷ ἐκτρώματι ὤφθη κάμοι. Τὴν τε μετὰ τῶν ἡλι-
κιωτῶν τοῦ Σωτῆρος παρουσίαν πρὸς τὴν Ἀχαμῶθ
ὁμοίως πεφανερῶκεν αὐτὸν ἐν τῇ αὐτῇ Ἐπιστολῇ
εἰπόντα· Δεῖ τὴν γυναῖκα κάλυμμα ἔχειν ἐπὶ τῆς
κεφαλῆς διὰ τοὺς ἀγγέλους. Καὶ ὅτι, ἔχοντος τοῦ
Σωτῆρος πρὸς αὐτὴν, δι' αἰδῶ κάλυμμα ἐπέθετο ἡ
Ἀχαμῶθ, Μωσέα πεποιηκέναι φανερόν, κάλυμμα
ὑμέμων ἐπὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Καὶ τὰ πάθη δὲ
αὐτῆς, ἃ ἔπαθεν, ἐπισεσημαῖνθαι τὸν Κύριον φά-
σκουσιν ἐν τῷ σταυρῷ. Καὶ ἐν μὲν τῷ εἰπεῖν, Ὁ
Θεὸς μου, εἰς τί ἐγκατέλειπες με; μεμνηυκέναι αὐ-
τὸν, ὅτι ἀπελείφθη ἀπὸ τοῦ φωτός ἡ Σοφία, καὶ
ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Ὁροῦ τῆς εἰς τοῦμπροσθεν ὁρμῆς·
τὴν δὲ λύπην αὐτῆς, ἐν τῷ εἰπεῖν· Περὶ λυπὸς ἐστὶν
ἡ ψυχὴ μου ὥς θανάτου· τὸν δὲ φόβον, ἐν τῷ εἰ-
πεῖν· Πάτερ, εἰ δυνατόν, ἀπελθέτω ἀπ' ἐμοῦ τὸ
ποτήριον· καὶ τὴν ἀπορίαν δὲ ὡπαύτως, ἐν τῷ εἰρη-
κέναι· Καὶ τί εἶπω οὐκ οἶδα. Τρία δὲ γένη ἀνθρώ-
πων οὕτω δεδεικέναι διδάσκουσιν αὐτὸν· τὸν μὲν
ὀλιχόν, ἐν τῷ εἰπεῖν τῷ ἐρωτήσαντι· Ἀκούουθήσω

A sic proferunt, ut divinarum sententiarum, quas
accommodant, callido quodam artificiosoque con-
textu multos in errorem inducant. Queniamadmodum
si imperatoris imago pulcherrimis ex tesserulis a
perito quodam artifice fuerit elaborata; ac quis
piam, hominis effigie dissoluta, ac transpositis, ali-
terque collocatis tesserulis, canis aut vulpeculae
speciem exprimat, ne eam quidem recte composi-
tam; tum affirmet hoc ipsum esse egregium impe-
ratoris simulacrum, ab eximio artifice affabre fa-
ctum; ostendat et illas ab eodem ad referendam
principis figuram coagmentatas tesserulas, a se vero
postea caninam in formam translata, atque ejus-
modi tesserularum specie imperitis illudat, qui
principis imaginem nondum animo conceperint,
persuadeatque quam illi vident turpem vulpis effi-
giem, præclaram illam imperatoris esse statuam.
Sic isti ad ridiculas anilesque quas consuunt nu-
gas, corrogata hinc et illinc verba, et parabolas
trahunt, ac divina responsa fabulis suis illigare
contendunt. Ex quibus quæ ad Pleroma pertinere
videntur paulo ante retulimus.

194 XXV. Quæ vero ad ea quæ extra Pleroma
sunt sacris ex Litteris accommodant, ejusmodi fere
sunt. Christum Dominum postremis mundi tempo-
ribus patiendi gratia advenisse dicunt, ultimi ut
Æonis casum ac calamitatem ostenderet, ac totius
Æonum negotii exitum suo illo exitu declararet.
Deinde virginem illam archisynagogi filiam duo-
decim annos natam, quam Dominus accedens a
morte revocavit³, Achamothis imaginem referre.
quam extendens sese illorum Christus effinxit, et
luminis quod eam destituerat sensum indidit. Et
quoniam huic adhuc extra Pleroma positæ, velut
abortivo cuidam, Salvator apparuit, Paulum putant
ad Corinthios scribentem hæc usurpasse: *Novissime
autem omnium velut abortivo risus est et mihi*⁴.
Sed et eadem in Epistola Salvatoris cum æqualibus
suis ad Achamothem accersum significasse, cum
dixit: Oportet mulierem velato esse capite, propter
angelos⁵. Eandem illam Achamothem ad adven-
tum Salvatoris pudore affectam velo caput obdu-
xisse, declaratum a Mose, cum faciem obtegeret⁶.
Nam illas quas est perpessa calamitates animique
commotiones Dominum ferunt in cruce demon-
strasse. Velut cum dixit: *Deus meus, quare dereli-
quisti me*⁷? ostendisse Sapientiam a lumine desti-
tutam, et ab Horo ne ultra pergeret prohibitam.
Ejusdem vero dolorem cum dixit: *Tristis est anima
mea usque ad mortem*⁸; timorem, cum ita Patrem
allocutus est: *Pater, si possibile est, transeat a me
calix iste*⁹. Ita consilii inopiam his verbis: *Et
quid dicam nescio*. Quod ad tria spectat hominum
genera, sic illum indicasse contendunt; materiam
quidem affixum, cum interroganti: *Num te sequar?*
respondit: *Non habet Filius hominis ubi caput
reclinet*¹⁰; animale autem, cum ei qui dixerat:

¹ Iren. αὐτῶν. ² Fort. οὐσῆ. ³ Luc. viii, 41 sqq. ⁴ I Cor. xv, 8. ⁵ I Cor. xi, 10. ⁶ Exod. xxxiv, 29. ⁷ Matth. xxvii, 46; Marc. xv, 34. ⁸ Matth. xxvi, 38. ⁹ ibid. 59. ¹⁰ Luc. ix, 57, 58.

*Sequitur te: sed permittite mihi prius ut renuntiem iis quæ in domo mea sunt*¹; ita locutus est: *Nemo mittens manum ad aratrum, et aspiciens retro, aptus est regno Dei*². Hunc enim mediæ conditionis esse dicunt. **195** Similiter cum qui se plerasque justitiæ partes implesse dixerat, sed sequi noluerat, et quo minus perfectus esse vellet, divitiarum cupiditate fuerat infractus, hunc ipsum ex animali genere fuisse volunt. Spiritalem demum eo dicto comprehensum: *Sine mortuos sepelire mortuos suos*; ita autem abiens prædica regnum Dei³; item cum Zacchæo publicano dixit: *Festinus descende, quia hodie in domo tua oportet me manere*⁴. Istos enim omnes e spiritali genere existisse narrant. Quin etiam fermenti parabolam, quod abscondisse mulier in farinæ satis tribus legitur⁵, triplex illud genus indicare. Siquidem mulierem istam Sapientiam; farinæ sata, tria hominum esse genera, spiritale, animale, terrenum. Fermenti porro nomine Salvatorem ipsum appellari. Sic etiam terrenos, animales ac spiritales a Paulo homines esse commemoratos, partim his verbis: *Qualis terrenus, tales et terreni*⁶; partim istis: *Animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus*⁷; partim denique cum ait: *Spiritualis omnia dijudicat*⁸. Ex quibus primum illud, *Animalis non percipit ea quæ sunt spiritus*, ad Conditorem putant pertinere: qui cum sit animalis, neque Matrem utpote spiritalem cognoscit, neque stirpem ipsius, nec Æones illos, qui Pleromate continentur. Quod autem eorum, quibus salutem erat allaturus, primitias Salvator suscepit, ob id pronuntiasset Paulum, *Et si primitiæ sanctæ, et massa*⁹; ubi primitias ad id quod est spiritale referunt: massam ad nos, hoc est animalem Ecclesiam; cuius massam ab illo susceptam, in illoque contractam, quandoquidem erat ipse fermentum.

δὲ ἡμᾶς, τουτέστι τὴν ψυχικὴν Ἐκκλησίαν, ἥς τὸ συνεσταλκέναι, ἐπειδὴ ἦν αὐτὸς ζύμη.

XXVI. De Achamothe porro, eam extra Pleroma aberrantem a Christo fuisse formatam, et ab eodem quesitam, ipsummet ostendisse, cum dixit, venisse se ad ovem quæ erraverat¹⁰. Esse enim errantem ovem Matrem illam suam interpretantur, a qua nostra hæc Ecclesia consita fuerit. Errorem vero, illius inter perturbationes ipsas extra Pleroma commorationem, unde materiæ originem arcessunt Nam mulierem **196** illam quæ domum everrit, et drachmam invenit ad cœlestem Sapientiam transferunt, quæ Enthymesin quam amiserat postea repurgatis omnibus per adventum Salvatoris recuperavit: ob idque Pleromati censent esse restitutam. Simeonem illum præterea, qui Christum in ulnis gestaverit, eique gratias his verbis egerit: *Nunc dimittis serum tuum, Domine, secundum verbum tuum in pace*¹¹: Conditoris imaginem referre dicunt qui, adveniente Salvatore, ipsius transportationem didi-

Α σοι; — Οὐκ ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὴν καφαλήν κλῖναι· τὸ δὲ ψυχικόν, ἐν τῷ εἰρηκέναι τῷ εἰπόντι, Ἀκολουθήσω σοι· ἐπίτρεψον δέ μοι πρῶτον ἀποτάξασθαι τοῖς ἐν τῷ οἴκῳ μου· — Οὐδεὶς ἐπ' ὄρετρον τὴν χεῖρα ἐπιβαλὼν, καὶ εἰς τὰ ἐπίσω βλέπων, εὐθετός ἐστιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Τοῦτον γὰρ λέγουσι τὸν μέσον εἶναι. Κακίονον δὲ ὡσαύτως τὸν τὰ πλείστα μέρη τῆς δικαιοσύνης ὁμολογήσαντα πεποιηκέναι, ἵπαιτα μὴ θαλῆσαντα ἀκολουθήσαι, ἀλλὰ ὑπὸ πλούτου ἡττηθέντα, πρὸς τὸ μὴ τέλειον γενέσθαι, καὶ τοῦτον τοῦ ψυχικοῦ γένους γεγονέναι θέλουσι. Τὸ δὲ πνευματικόν, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἄφες τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἐαυτῶν νεκροὺς· σὺ δὲ περευθείς διὰ γὰρ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπὶ Ζακχαίου τοῦ τελῶνου εἰπὼν· Σπεύσας κατάβηθι, ὅτι σήμερον ἐν τῷ οἴκῳ σου δεῖ με μείναι· τούτους γὰρ πνευματικῶ γένους καταγγέλλουσι γεγονέναι. Καὶ τὴν τῆς ζύμης παραβολὴν, ἣν ἡ γυνὴ ἐγκεκρυμέναι λέγεται εἰς ἀλεύρου σάτα τρία, τὰ τρία γένη δηλοῦν λέγουσι. Γυναῖκα μὲν γὰρ τὴν Σοφίαν λέγεσθαι διδάσκουσιν· ἀλεύρου σάτα, τὰ τρία γένη τῶν ἀνθρώπων· πνευματικόν, ψυχικόν, χοϊκόν. Ζύμην δὲ αὐτὸν τὸν Σωτῆρα εἰρησθαι διδάσκουσι· καὶ τὸν Παῦλον διαβρῆδην εἰρηκέναι χοϊκοὺς, ψυχικοὺς, πνευματικούς· ὅπου μὲν, *Ὅλος ὁ χοϊκός, τοιοῦτοι καὶ οἱ χοϊκοί*· ὅπου δὲ, *Ψυχικός δὲ ἄνθρωπος οὐδέχεται τὰ τοῦ πνεύματος*· ὅπου δὲ, *Πνευματικός ἀνακρίνει πάντα*. Τὸ δὲ, *Ψυχικός οὐδέχεται τὰ τοῦ πνεύματος*, ἐπὶ τοῦ Δημιουργοῦ φαίνεται εἰρησθαι· ὃν ψυχικὸν ὄντα μὴ ἐγνωκέναι μήτε τὴν Μητέρα πνευματικὴν οὖσαν, μήτε τὸ σπέρμα αὐτῆς, μήτε τοὺς ἐν τῷ Πληρώματι Αἰῶνας. Ὅτι ἰδὼν¹² ἤμελλε σώζειν ὁ Σωτὴς τούτων τὰς ἀπαρχὰς ἀνέλαβε, τὸν Παῦλον εἰρηκέναι· Καὶ ἦν ἡ ἀπαρχὴ ἀγία, καὶ τὸ φύραμα· ἀπαρχὴν μὲν τὸ πνευματικόν εἰρησθαι διδάσκοντες, φύραμα φύραμα ἀνελήφεναι λέγουσι αὐτὸν, καὶ ἐν αὐτῷ

ΚΖ'. Καὶ ὅτι ἐπλανήθη ἡ Ἀχαμῶθ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος, καὶ ἐμορφώθη ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνεζητήθη ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, μηνύειν αὐτὸν λέγουσιν ἐν τῷ εἰπεῖν αὐτὸν ἐληλυθέναι ἐπὶ τὸ πεπλανημένον¹³. Πρόδατον μὲν γὰρ πεπλανημένον τὴν Μητέρα αὐτῶν ἐξηγοῦνται λέγεσθαι, ἐξ ἧς τὴν ὥδε θέλουσιν ἐσπάρθαι Ἐκκλησίαν· πλάνην δὲ τὴν ἐκτὸς Πληρώματος ἐν τοῖς πάθεσι διατρίβειν, ἐξ ὧν γεγονέναι τὴν ὕλην ὑποτίθενται. Τὴν δὲ γυναῖκα τὴν σαροῦσιν τὴν οἰκίαν, καὶ εὐρίσκουσιν τὴν δραχμὴν, τὴν ἀνω Σοφίαν διηγοῦνται λέγεσθαι, ἥτις, ἀπολέσασα τὴν Ἐνθύμησιν αὐτῆς, ὕστερον, καθαρισθέντων πάντων διὰ τῆς τοῦ Σωτῆρος παρουσίας, εὐρίσκει αὐτήν· διὸ καὶ ταύτην ἀποκαθίστασθαι κατ' αὐτοὺς ἐντὸς πληρώματος. Συμμεῶνα τὸν εἰς τὰς ἀγκάλας λαβόντα τὸν Χριστὸν, καὶ εὐχαριστήσαντα αὐτῷ, καὶ εἰπόντα· *Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ*· τύπον εἶναι

¹ Luc. ix, 61. ² ibid. 62. ³ ibid. 60. ⁴ Luc. xiv, 5. ⁵ Matth. xiii, 33. ⁶ I Cor. xv, 48. ⁷ I Cor. ii, 15. ⁸ ibid. 14. ⁹ Rom. xi, 16. ¹⁰ Luc. xv, 4 sqq. ¹¹ Luc. ii, 29. ¹² Iren. ὅτι δὲ ὧν. ¹³ Iren. πεπλανημ. πρόδατον. Πρῶτον. μὲν γὰρ.

τοῦ Δημιουργοῦ λέγουσιν, ὡς¹, ἐλθόντος τοῦ Σωτῆ-
ρος, ἔμαθε τὴν μετάθεσιν αὐτοῦ, καὶ ἠὺχαρίστητε τῷ
Βυθῷ. Καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κηρυσσομένης
προφῆτιδος, ἐπεὶ ἔτη μετὰ ἀνδρὸς ἐξηκούας, τὸν δὲ
λοιπὸν ἅπαντα χρόνον χήρας μενούσης, ἄχρις οὗ τὸν
Σωτῆρα ἰδοῦσα ἐπέγνω αὐτὸν, καὶ ἐλάλει περὶ αὐτοῦ
πᾶσι, φανερώτατα τὴν Ἀχαμῶθ μνησθῆναι διορίζον-
ται· ἦτις, πρὸς ὀλίγον ἰδοῦσα τὸν Σωτῆρα μετὰ
τῶν ἡλικιωτῶν αὐτοῦ, τῷ λοιπῷ χρόνῳ παντὶ μὲν
οὔσα² ἐν τῇ μεσότητι προσδέχετο αὐτὸν, πότε πάλιν
ἐλεύσεται, καὶ ἀποκαταστήσει αὐτὴν τῇ αὐτῆς συ-
ζυγίᾳ. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτῆς μεμνησθῆναι ὑπὸ τοῦ
Σωτῆρος ἐν τῷ εἰρηκεῖναι· *Καὶ ἐδικαιώθη ἡ σοφία*
ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτῆς. Καὶ ὑπὸ Παύλου δὲ οὕτω·
Σοφίαν δὲ λαλοῦμεν ἐν τοῖς τελελείοις. Καὶ τὰς
συζυγίας δὲ τὰς ἐν τῷ Πληρώματι τὸν Παῦλον εἰρη-
κεῖναι φάσκουσιν ἐπὶ ἐνὸς δεῖξιναι. Περὶ γὰρ τῆς
περὶ τὸν βίον συζυγίας γράφων ἔφη· Τὸ μυστήριον
τοῦτο μέγα ἐστίν· ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ
τὴν Ἐκκλησίαν.

KZ'. Ἐπεὶ τε Ἰωάννην τὸν μαθητὴν τοῦ Κυρίου
διδάσκουσι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα μεμνησθῆναι αὐ-
ταῖς λέξεσι, λέγοντες οὕτω· Ἰωάννης ὁ μαθητὴς
τοῦ Κυρίου, βουλόμενος εἰπεῖν τὴν τῶν ὅλων γένεσιν,
καθ' ἣν τὰ πάντα προέβαλεν ὁ Πατὴρ, ἀρχὴν τινα
προτίθεσθαι τὸ πρῶτον γεννηθῆναι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐν δὲ
καὶ Υἱὸν μονογενῆ καὶ Θεὸν κέκληκεν, ἐν ᾧ τὰ
πάντα ὁ Πατὴρ προέβαλε σπερματικῶς. Ὑπὸ δὲ τοῦ-
του φησὶ τὸν Λόγον προεβλήσθαι, καὶ ἐν αὐτῷ τὴν
ὅλην τῶν Αἰώνων οὐσίαν, ἣν αὐτὸς ὑστερον ἐμόρ-
φωσεν ὁ Λόγος. Ἐπεὶ οὖν περὶ πρώτης γενέσεως
λέγει καλῶς ἀπὸ τῆς ἀρχῆς, τουτέστι τοῦ Θεοῦ καὶ
τοῦ Λόγου, τὴν διδασκαλίαν ποιεῖται. Λέγει δὲ οὕ-
τως· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς*
τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· οὕτως ἦν ἐν
ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πρῶτον διαστειλάς τὰ τρία,
Θεόν, καὶ ἀρχὴν, καὶ Λόγον, πάλιν αὐτὰ ἐνοῖ, ἵνα
καὶ τὴν προβολὴν ἑκατέρων αὐτῶν δείξῃ, τοῦ τε Υἱοῦ,
καὶ τοῦ Λόγου, καὶ τὴν πρὸς ἀλλήλους ἄμα, καὶ
τὴν πρὸς τὸν Πατέρα ἑνωσιν. Ἐν γὰρ τῷ Πατρὶ,
καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἡ ἀρχὴ, καὶ ἐκ³ τῆς ἀρχῆς ὁ
Λόγος. Καλῶς οὖν εἶπεν· Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος·
ἦν γὰρ ἐν τῷ Υἱῷ· Καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν
Θεόν· καὶ γὰρ ἡ ἀρχὴ· Καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος, ἀκο-
ινώθως· τὸ γὰρ ἐκ Θεοῦ γεννηθῆναι Θεός ἐστιν. Οὕτως
ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν· ἔδειξε τὴν τῆς προβο-
λῆς τάξιν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐ-
τοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· πᾶσι γὰρ τοῖς μετ' αὐτὸν
Αἰώσι μορφῆς καὶ γενέσεως αἷτιος ὁ Λόγος ἐγένετο.
Ἀλλὰ, Ὁ γέγονεν ἐν αὐτῷ, φησὶ, ζωὴ ἐστίν, ἐν-
θάλας καὶ συζυγίαν ἐμήνυσε. Τὰ μὲν γὰρ ὅλα ἔφη
δι' ἑαυτοῦ γεγενῆσθαι, τὴν δὲ ζωὴν ἐν αὐτῷ.
Αὕτη οὖν ἡ ἐν αὐτῷ γενομένη οἰκειότερα ἐστὶν ἐν
αὐτῷ τῶν δι' αὐτοῦ γενομένων.

Σύνεστι γὰρ αὐτῷ, καὶ δι' αὐτοῦ καρποφορεῖ.
Ἐπειδὴ γὰρ ἐπιφέρει, *Καὶ ἡ ζωὴ τὸ φῶς τῶν ἀν-*

cerit, ac Bytho gratias egerit. Ad hæc per Annam
illam, quæ prophetissa in Evangelio prædicatur,
quæque septem annos cum viro vixisse, reliquum
vero tempus omne in viduitate egisse dicitur, do-
nec Salvatore conspecto et ipsum agnoverit, et
apud omnes de eo locuta sit, manifestissime Acha-
mothem adumbrari confirmant: quæ ubi Salvato-
rem cum ejus æqualibus raptim aspexisset, dein-
ceps toto insequenti tempore media in regione
consistens dum iterum rediret expectaverit, ac se
conjugio suo restitueret. Cujus etiam nomen a Sal-
vatore hisce verbis expressum: *Et justificata est*
sapientia a filiis ejus⁴. Velut a Paulo cum scripsit:
Sapientiam loquimur inter perfectos⁵. Quem insuper
conjugiorum quæ intra Pleroma sunt mentionem
in uno fecisse, cum de hominum inter se copula-
tione hunc in modum scripsit: Sacramentum hoc
magnum est: ego vero dico in Christo et Ecclesia⁶.

XXVII. Joannem Domini discipulum affirmant
primam Ogdoadem nominatim demonstrasse. Sic
enim disputant. Joannes Domini discipulus omnium
rerum originem explicare cupiens, qua a Patre
universa procreata sunt, principium statuit a Deo
genitum, quem et Filium unigenitum et Deum ap-
pellat, per quem omnia Pater quodam veluti satu
propagavit. Ab hoc productum esse Verbum asserit;
per istud vero totam Æonum naturam quam ipsum
postea Verbum informavit. Cum igitur de prima
generatione sermonem instituat, recte a Princi-
pio, hoc est Deo, Verboque docendi initium
fecit. Ita porro scribit: *In principio erat Verbum*
et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.
Sic erat in principio apud Deum⁷. Postquam tria
illa discrevit, Deum, Principium et Verbum, rur-
sus in unum connectit, ut utriusque Filii videlicet
ac Verbi, productionem, amborumque cum inter
se, tum cum Patre conjunctionem declaret. Siqui-
dem in Patre, atque ex Patre Principium est: ex
Principio Verbum. Præclare igitur dixit: In princi-
pio erat Verbum; erat enim in Filio: Et Verbum
erat apud Deum; erat enim et principium: Et Deus
erat Verbum. Consentaneæ omnino dictum: quod
enim a Deo genitum est, Deus est. Sic erat in
principio apud Deum, productionis ordinem osten-
dit. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum
est nihil; etenim Verbum omnibus, qui post se sunt,
Æonibus informationis ac propagationis auctor
existit. Verum, Quod factum est, inquit, in ipso
vita erat; ubi et conjugium indicat. Nam omnia
per ipsum facta esse dicit; vitam autem in ipso.
Hæc igitur quæ in illo facta est, propius ad illum in
ipso pertinet, quam ea quæ per ipsum facta sunt.

Cum illo quippe versatur, ac per ipsum fructus
emittit. Nam quia statim subjicit: *Et vita erat lux*

¹ Iren. 2. ² Forte μένουσα. ³ Iren. ἐν ἀρχῇ δὲ, καὶ ἐκ. ⁴ Luc. vii, 35. ⁵ I Cor. ii, 6. ⁶ Ephes. v, 32.
⁷ Joan. i, 1 sqq.

hominum, eo ipso quod Hominem commemorat, eadem voce et Ecclesiam complectitur, ut conjugii societatem intelligas. Nam ex Verbo Vitaque Homo atque Ecclesia nascuntur.

Cæterum lucem hominum idcirco vitam nominavit, quod ab ea illi collustrati sint, quod idem est ac ligurari et manifestum fieri. Quod Paulus ipse testatur: *Omne, inquit, quod manifestatur lumen est*¹. Quare cum Hominem atque Ecclesiam Vita patefecerit ac genuerit, merito eorundem lux esse dicitur. Quocirca perspicue Joannes his verbis cum alia, tum alterum quaternionem aperuit, Verbum et Vitam, Hominem atque Ecclesiam. Nec minus tamen priorem quaternionem indicat. Cum enim de Salvatore disserit, omniaque quæ extra Pleroma sunt ab ipso esse formata scribit, totius illum Pleromatis fructum esse commonstrat. Nam illum lucem esse dixit, quæ lucet in tenebris, nec ab ipsis comprehenditur; eo quod cum omnia, quæ ex commotione ortum habuerant, composuisset, ab illis nequaquam est agnitus. **198** Sed et Filium eundem ac Veritatem, et Vitam, et Verbum quod caro factum sit appellat. Cujus, inquit, gloriam vidimus: eratque gloria ejus quasi Unigeniti eidem a Patre concessa, plena gratiæ et veritatis. Hoc enim modo scribit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis.* Quo in loco primum quaternionem accuratissime descripsit: cum Patrem nominavit, et Gratiam, et Unigenitum, ac Veritatem. Ita plane Joannes de prima, adeoque matre omnium Æonum Ogdoade locutus est. Istos enim nominatim concepit, Patrem, Gratiam, Unigenam, Veritatem, Verbum, Vitam, Hominem, Ecclesiam.

XXVIII. Vides, charissime, artem illam ac fraudem, qua sibi metipsis illudunt hæretici, dum sacris Litteris per calumniam abutuntur, ut ex illarum testimonio fabulis suis pondus et auctoritatem concilient. Quamobrem consulto illorum in medium verba protuli, ut mirificum ipsorum calliditatis artificium atque erroris pravitatem animadverteres. Primum enim, si Joanni supremam illam Ogdoadem declarare propositum fuisset, procreationis ordinem servaret, ac priorem illum, uti asserunt, augustissimumque quaternionem, in prima nominum serie collocaret; tum secundum subjiceret, ut per vocabulorum ordinem Ogdoadis ordo demonstraretur: neque tanto intervallo, velut oblitus ac denuo recordatus, quaternionem primum ultimum in locum conficeret. Deinde si conjugiorum mentionem facere vellet, nunquam Ecclesiæ nomen prætermitteret. Sed vel cæteris etiam in paribus recensendis solos duntaxat mares nominasset: cum et ipsi similiter una intelligi possint; ut in omnibus similitudinem æqualitatemque servaret.

ἁνθρώπων, Ἀνθρώπων εἰπὼν ἄρτι, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ὁμωνύμως τῷ ἀνθρώπῳ ἐμήνυσεν, ὅπως διὰ τοῦ ἐνὸς ὀνόματος δηλώσῃ τὴν τῆς συζυγίας κοινωνίαν. Ἐκ γὰρ τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς, Ἀνθρώπος γίνεται καὶ Ἐκκλησία.

Φῶς δὲ εἶπε τῶν ἀνθρώπων τὴν ζωὴν, διὰ τὸ πεφωτισθαι αὐτοὺς ὑπ' αὐτῆς, ὃ δὲ ἐστὶ μεμορφῶσθαι καὶ παρανερωθῆναι. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· *Ἡμεῖς γὰρ τὸ φανερούμενον φῶς ἐστί·* Ἐπεὶ τοίνυν ἐφανερώσῃ καὶ ἐγέννησῃ τὸν τε Ἀνθρώπον καὶ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ Ζωή, φῶς εἰρησθαι αὐτῶν. Σαφῶς οὖν δεδῆλωκεν ὁ Ἰωάννης διὰ τῶν λόγων τούτων τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν τετράδα τὴν δευτέραν, Λόγον καὶ Ζωὴν, Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσεν τετράδα. Διηγούμενος γὰρ περὶ τοῦ Σωτῆρος, καὶ λέγων πάντα τὰ ἐκτὸς τοῦ Πληρώματος δι' αὐτοῦ μεμορφῶσθαι, καρπὸν εἶναι φησὶν αὐτὸν παντὸς τοῦ Πληρώματος. Καὶ γὰρ φῶς εἰρηκεν αὐτὸν τὸ ἐν τῇ σκοτίᾳ φαινόμενον, καὶ μὴ καταληφθὲν ὑπ' αὐτῆς· ἐπειδὴ πάντα τὰ γινόμενα ἐκ τοῦ πάθους ἀρμύσας ἐγνωσθῇ ὑπ' αὐτῆς. Καὶ Ἰδὼν δὲ, καὶ Ἀλήθειαν, καὶ Ζωὴν λέγει αὐτὸν, καὶ Λόγον σὰρξ γινόμενον· *Οὗ τὴν δόξαν ἐθεασάμεθα, ἡμεῖς·* καὶ ἦν ἡ δόξα αὐτοῦ *ὡς ἦν ἡ τοῦ Μονογενοῦς ἡ ὑπὸ τοῦ Πατρὸς δοθεῖσα αὐτῷ, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.* Λέγει δὲ οὕτως· *Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν·* καὶ *ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας.* Ἀκριβῶς οὖν καὶ τὴν πρώτην ἐμήνυσεν τετράδα· Πατέρα εἰπὼν καὶ Χάριν, καὶ τὸν Μονογενῆ, καὶ Ἀλήθειαν. Οὕτως· ὁ Ἰωάννης περὶ τῆς πρώτης καὶ μητρὸς τῶν ὧν Ἀίωνων Ὀγδοάδος εἰρηκε. Πατέρα γὰρ εἰρηκε καὶ Χάριν, καὶ Μονογενῆ, καὶ Ἀλήθειαν, καὶ Λόγον, καὶ Ζωὴν, καὶ Ἀνθρώπον, καὶ Ἐκκλησίαν.

KII'. Ὅρξ, ἀγαπητὲ, τὴν μέθοδον, ἥ οἱ χρώμενοι φρεναπατοῦσιν ἑαυτοὺς, ἐπηρεάζοντες τὰς Ἰραφάς, τὸ πλάσμα αὐτῶν ἐξ αὐτῶν συνιστάνειν πειρώμενοι. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτὸς παρεθέμην αὐτῶν τὰς λέξεις, ἵνα ἐξ αὐτῶν κατανοήσῃς τὴν πανουργίαν τῆς μεθοδείας, καὶ τὴν πονηρίαν τῆς πλάνης. Πρῶτον μὲν γὰρ εἰ προέκειτο Ἰωάννῃ τὴν ἀνω Ὀγδοάδα μνηύσειν, τὴν τάξιν αὐτῆς τετηρήκει τῆς προβολῆς, καὶ τὴν πρώτην Τετράδα σεβασμιωτάτην οὖσαν, καθὼς λέγουσιν, ἐν πρώτοις αὐτῆς τεθεῖσαι τοῖς ὀνόμασι· καὶ οὕτως ἐπιζεύχθη τὴν δευτέραν, ἵνα διὰ τῆς τάξεως τῶν ὀνομάτων ἡ τάξις δευτέρῃ τῆς Ὀγδοάδος· καὶ οὐκ ἂν μετὰ τοσοῦτον διάστημα, ὡς ἐκλειψμένος, ἐπειτα ἀναμνησθεῖς ἐπ' ἐσχάτῳ πρώτης ἐμνήμηντο Τετράδος. Ἐπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας σημαίνει ὀλέων, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἂν παρέλιπεν ὄνομα. Ἀλλ' ἡ καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν συζυγιῶν ἐρκεσθῇ τῇ τῶν ἀφ' ἑνὸς προσηγορίᾳ, ὁμοίως δυνάμενων ἀκαλείνων συνυπακούεσθαι, ἵνα τὴν ἐνότητά διὰ πάντων ἡ πεφυλαχὴς, εἰ τῶν λοιπῶν τὰς συζυγίας κατέλεγε, καὶ τὴν τοῦ Ἀνθρώπου αὐτῆς μεμνηνύκει

¹ Ephes. v, 13. ² For. ἡ εἰ.

σύζυγον, καὶ οὐκ ἂν ἀφῆκεν ἐκ μαντείας ἡμᾶς λαμ-
βάνειν τὸ ὄνομα αὐτῆς. Φανερά οὖν ἡ τῆς ἐξηγήσεως
παραποίησις.

Τοῦ γὰρ Ἰωάννου ἓνα Θεὸν παντοκράτορα, καὶ
ἓνα μονογενῆ Χριστὸν Ἰησοῦν κηρύσσοντας, δι' οὗ
τὰ πάντα γεγονέναι λέγει, τοῦτον Υἱὸν Θεοῦ, τοῦτον
Μονογενῆ, τοῦτον πάντων ποιητὴν, τοῦτον φῶς
ἀληθινόν, φωτίζοντα πάντα ἄνθρωπον, τοῦτον
κόσμου ποιητὴν, τοῦτον εἰς τὰ ἴδια ἐληλυθότα,
τοῦτον αὐτὸν σὰρκα γεγονότα, καὶ ἐσκηνωκότα
ἐν ἡμῖν, οὗτοι, παρατρέποντες κατὰ τὸ πιθανόν τὴν
ἐξήγησιν, ἄλλον μὲν τὸν Μονογενῆ θελοῦσιν εἶναι
κατὰ τὴν προβολήν, ἐν δὲ καὶ Ἀρχὴν καλοῦσιν. Ἄλ-
λον δὲ τὸν Σωτῆρα γεγονέναι θέλουσι, καὶ ἄλλον τὸν
Λόγον υἱὸν τοῦ Μονογενοῦς, καὶ ἄλλον τὸν Χριστὸν
εἰς ἐπανόρθωσιν τοῦ Πληρώματος προβεβλημένον.
Καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν εἰρημένων ἄραντες ἀπὸ τῆς
ἀληθείας, καταχρησάμενοι τοῖς ὀνόμασιν, εἰς τὴν
ἰδίαν ὑπόθεσιν μετένεγκαν. Ὡστε κατ' αὐτοὺς ἐν
τοῖς τοσούτοις τὸν Ἰωάννην τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ μνησθαι ποιεῖσθαι. Εἰ γὰρ Πατέρα εἶρηκε, καὶ
Χάριν, καὶ Μονογενῆ, καὶ Ἀλήθειαν, καὶ Λόγον,
καὶ Ζωὴν, καὶ Ἄνθρωπον, καὶ Ἐκκλησίαν, κατὰ
τὴν ἐκείνων ὑπόθεσιν, περὶ τῆς πρώτης Ὀγδοάδος
εἶρηκεν, ἐν ᾗ οὐδέπω Ἰησοῦς, οὐδέπω Χριστὸς ὁ
τοῦ Ἰωάννου διδάσκαλος. Ὅτι δὲ οὐ περὶ τῶν συζυ-
γιῶν αὐτῶν ὁ Ἀπόστολος εἶρηκεν, ἀλλὰ περὶ τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐν καὶ Λόγον οἶδε
τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς πεποίηκε φανερόν. Ἀνακαφαλαιού-
μενος γὰρ περὶ τοῦ εἰρημένου αὐτῷ ἄνω ἐν ἀρχῇ
λόγου ἐπεξηγεῖται· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο,
καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Κατὰ δὲ τὴν ἐκείνων
ὑπόθεσιν οὐχ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, ὅς γε οὐδέ ἤλθε
ποτε ἐκτὸς Πληρώματος, ἀλλὰ ὁ τῆς οἰκονομίας με-
ταγενέστερος τοῦ Λόγου Σωτὴρ.

ΚΘ'. Μάθετε οὖν, ἀνόητοι, Ἰησοῦς ὁ παθὼν ὑπὲρ
ἡμῶν, ὁ κατασκηνώσας ἐν ἡμῖν, οὗτος αὐτός ἐστιν ὁ
Λόγος τοῦ Θεοῦ. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλος τις τῶν Αἰώνων
ὑπὲρ τῆς ἡμῶν αὐτῶν σωτηρίας σὰρξ ἐγένετο, εἰκός
ἦν περὶ ἄλλου εἰρηκῆναι τὸν Ἀπόστολον· εἰ δὲ ὁ
Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς ὁ καταβὰς, αὐτός ἐστι καὶ ὁ
ἀναβὰς, ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ μονογενῆς Υἱὸς κατὰ τὴν
τοῦ Πατρὸς εὐδοκίαν σαρκωθεὶς ὑπὲρ ἀνθρώπων, οὐ
περὶ ἄλλου τινὸς, οὐδέ περὶ Ὀγδοάδος τὸν λόγον
ἐμπεποιήται, ἀλλ' ἡ περὶ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χρι-
στοῦ. Οὐδέ γὰρ ὁ Λόγος κατ' αὐτοὺς προσηγουμέ-
νως σὰρξ γέγονε. Λέγουσι δὲ τὸν Σωτῆρα ἐνδύσα-
σθαι σῶμα ψυχικὸν ἐκ τῆς οἰκονομίας κατεσκευασμέ-
νον ἀρρήτῳ προοίῳ, πρὸς τὸ ὁρατὸν γενέσθαι, καὶ
ζηλαφῆτόν. Σὰρξ δὲ ἐστὶν ἡ ἀρχαία ἐκ τοῦ χοῦ κατὰ
τὸν Ἀδάμ ἡ γενομένη πλάσις ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἣν ἀλη-
θῶς γεγονέναι τὸν Λόγον τοῦ Θεοῦ ἐμήνυσεν ὁ
Ἰωάννης. Καὶ λέλυται αὐτῶν ἡ πρώτη καὶ ἀρχέ-
γονος Ὀγδοάς. Ἐνὸς γὰρ καὶ τοῦ αὐτοῦ ζαικνουμένου
Λόγου, καὶ Μονογενοῦς, καὶ Ζωῆς, καὶ Φωτὸς, καὶ

A Vel si reliquorum conjuges enumeraret, etiam Ho-
minis attigisset; neque divinandi illius nominis ne-
cessitatem nobis attulisset. Est igitur minime
obscura illius interpretationis calumnia.

Cum enim Joannes unum Deum omnipotentem,
unumque Christum Jesum illius unigenitum præ-
dicet, per quem facta esse omnia confirmat: atque
hunc esse *Dei Filium*, hunc *Unigenam*, hunc
Conditorem omnium, hunc *veram lucem*, quæ illu-
minat omnem hominem, hunc *mundi fabricatorem*,
199 hunc *qui in propria venit*; *qui caro factus est*,
et habitavit in nobis, esse testetur; isti callida ac
malitiosa interpretatione detorquentes, alium pro-
ductione fingunt Unigenam existisse, quod et Prin-
cipium vocant, alium Salvatorem, aliud Verbum
D Unigenæ filium, alium Christum corrigendi causa
Pleromatis exortum. Sicque eorum quæ dicuntur
singula a veritate promentes, ac nominibus ab-
iungentes, ad usum suum opinionemque transferunt.
Ex qua illorum sententia sequitur, tot in verbis
Joannem Jesu Christi mentionem de littera qui-
dem attigisse. Licet enim Patrem nominarit, et
Gratiam, Unigenitum, et Veritatem, ac Verbum,
Vitam, Hominem et Ecclesiam; hæc illi censent
de prima Ogdoade esse dicta: in qua nondum Je-
sus, nondum Christus Joannis magister continetur.
Verum longe abesse ut de conjugii illis Apostolus
loqui voluerit, deque Christo Jesu Domino nostro
intelligendum esse, quod et Verbum solet appellare
Dei, non obscure ipse declarat. Etenim cum de
Verbo illo, quod antea in principio fuisse dixerat,
summatim disputata colligeret, ita pronuntiare
pergit: *Et Verbum caro factum est, et habitavit in*
nobis. At istorum opinione Verbum neque caro fa-
ctum est, neque unquam a Pleromate discessit,
sed Salvator quidam alius procurandæ causæ salutis
editus, Verboque recentior.

XXIX. Quamobrem discite tandem aliquando,
stulti! discite Jesum illum qui nostra causa pas-
sus est, qui habitavit in nobis, eundem Dei esse
Verbum. Nam si alius ex Æonum numero salutis
nostræ gratia carnem induisset, æquum erat de
aliō quoque mentionem ab Apostolo fieri. Sin idem
Patris Verbum, quod e cælo delapsum est, eodem
D postliminio rediit, unius, inquam, ille Dei unicus
Filius ex benevolenti Patris affectu hominum causa
carne vestitus, non de alio quopiam, non de illa
nescio qua Ogdoade, sed de Jesu Christo Domino
nostro sermonem instituit. Neque enim Verbum
isti præcipue censent carnem esse factum. Sed
Salvatorem ferunt animale quoddam induisse cor-
pus, quod incarnatione ipsa inexplicabili sapientia
constitutum est, ut videri contrectarique posset.
Cæterum caro vetus illud opus Dei est, jam tum
ab Adam temporibus ex humo formatum quam
Dei Verbum **200** fuisse verissime Joannes prodi-
dit. Ita prima illorum et antiquissima Ogdoade in

nihilum recidit. Quoniam enim uni eidemque convenire monstratum est, ut et Unigenitus, et Vita, et Lumen, et Salvator, et Christus, et Dei Filius esset, et is ipse nostra causa carnem indueret, tota illa Ogdoadis fabula dilapsa concidet. Qua discussa, universam ruere pariter dogmatum illorum structuram necesse est, quam illi sibi velut per somnium effringentes, sacras Litteras depravant, dum eas ad argumentum suum accommodare student. Deinde sparsas dictiones, ac vocabula passim reperta colligentes, ab nativo sensu et proprio in alienum, ut diximus, per vim transferunt. Quemadmodum hi faciunt, qui qualibet materia proposita, depromptis ex Homero versibus, sic eam tractant atque expoliant, ut imperitis persuadeant, de recenti illo suo argumento Homerum ista cecinisse: ac plerisque series ipsa carminum ac contextus imponat, quasi hæc in eum modum fuerint ab Homero digesta. Sic ille nescio quis, qui Herculem ab Eurystheo ad infernum canem extrahendum missum Homericis versibus ita descripsit (nihil enim exempli gratia prohibet ista commemorari, cum par idemque sit amborum institutum):

*Sic ait, et tectis gemebundum extrusit ab altis¹
Magnanimum Alciden factorum laude potentem²
Perseidæ Eurystheus Stheneli clarissima proles³;
Infernum ut superas custodem efferret in auras⁴
Ergo ille intrepidus montani more leonis⁵
Urbe ruens tota, sociis comitantibus ibat.*

*Hunc juvenes, miserique senes, castæque puellæ⁶
Deducunt longo gemitu, ceu morte propinqua⁷.
Tum se Mercurius comitem cum Pallade jungit⁸.
Quam non fraterni casus curæque latebant⁹.*

- Quem non simplicem minimeque malum hominem versus isti decipiant, ut eos quemadmodum audit, de hoc argumento ab Homero scriptos assentiantur? At qui Homeri lectione tritus est, facile ista 201 discernet; nec ignorabit horum partim de Ulysse dicta, partim de Hercule, partim ad Priamum, partim ad Menelaum et Agamemnonem pertinere. Quibus inde translatis ac suo loco restitutis, totum illud opus dissolvit. Sic omnino, qui veritatis regulam neutram in partem inflexam, quam in baptismo acceperit, apud se retineat, deprompta sacris e Litteris vocabula, ac dictiones, et parabolas agnoscat; contumeliosum hoc vero in Deum argumentum repudiet, atque in tesserulas animadvertet, nunquam ut vulpeculam pro imperatoris effigie obtrudi sibi patiatur. Verum unumquodque eorum quæ dicta sunt ordini suo reddens, ac veritatis velut corpori accommodans, illorum nugæ detegat atque Inanes esse demonstret.

XXX. Postremo quia jam velut in scena, peracto

A Σωτήρος, καὶ Χριστοῦ, καὶ Υἱοῦ Θεοῦ, καὶ τούτου αὐτοῦ σαρκωθέντος ὑπὲρ ἡμῶν, λάλυται ἡ τῆς Ὀγδοάδος σχηνοπηγία. Ταύτης δὲ λελυμένης, διαπίπτωκεν αὐτῶν πᾶσα ἡ ὑπόθεσις, ἣν ψευδῶς ὀνειρώττοντες κατατρέχουσι τῶν Γραφῶν, ἰδίαν ὑπόθεσιν ἀναπλασάμενοι. Ἐπειτα λέξεις καὶ ὀνόματα σποράδην καίμενα συλλέγοντες, μεταφέρουσι, καθὼς προειρήκαμεν, ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν ὅμοια ποιῶντες τοῖς ὑποθέσεσι τὰς τυχοῦσας αὐτοῖς προβαλλομένοις, ἔπειτα πειρωμένοις ἐκ τῶν Ὀμηρου ποιημάτων μελετῆν αὐτὰς, ὥστε τοὺς ἀπειροτέρους δοκεῖν ἐπ' ἐκείνης τῆς ἐξ ὑπογυίου μεμελετημένης ὑποθέσεως Ὀμηρον τὰ ἔπη πεποιτημέναι, καὶ πολλοὺς συναρπάξεσθαι διὰ τῆς τῶν ἐπῶν συνθέτου ἀκολουθίας, μὴ ἄρα ταῦθ' οὕτως Ὀμηρος εἴη πεποιηκώς· ὥς ὁ τὸν Ἡρακλῆα ὑπὸ Εὐρυσθέως ἐπὶ τὸν ἐν τῷ Ἄδῃ κύνᾳ πεμπόμενον διὰ τῶν Ὀμηρικῶν στίχων γράφων οὕτως (οὐδὲν γὰρ κωλύει παραδείγματος χάριν ἐπιμνησθῆναι καὶ τούτων, ὅμοιαν καὶ τῆς αὐτῆς οὐστὲς ἐπιχειρήσεως τοῖς ἀμφοτέροις).

Ἦς εἰπὼν, ἀπέπεμπε δόμων βαρέα στεράχορτα Φῶθ' Ἡρακλῆα, μεγάλων ἐπιστορα ἔργων,
Εὐρυσθέως, Σθενέλειο πάϊς Περσηιάδαο
Ἐξ Ἐρέεος ἄξορτα κύνα στυγεροῦ Ἀΐδαο.
Βῆ ῥ' ἱμερ, ὥστε λέων ἑρεσίτροπος ἀλκι πέποιθώς,
Καρπαλίμως ἀνὰ ἄστν, φίλοι δ' ἔπειροτο,

C Νύμφαι τ' ἡρώες τε, πολύτλητοι τε γέροντες,
Ὀλίγῃ δόλοισιμένοι, ὥσπερ θάνατόν τε κίοντα,
Ἑρμείας δ' ἀπέπεμπε ἰδὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Ἥδε γὰρ κατὰ θυμὸν ἀδελφεὸν ὥς ἐπορεύετο.

Τίς οὐκ ἂν τῶν ἀπανούργων συναρπαγίῃ ὑπὸ τῶν ἐπῶν τούτων, καὶ νομίσειεν οὕτως αὐτὰ Ὀμηρον ἐπὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως πεποιτημέναι; Ὁ δ' ἔμπειρος τῆς Ὀμηρικῆς ὑποθέσεως ἐπιγινώσκει, εἰδὼς, ὅτι τὸ μὲν τι αὐτῶν ἐστὶ περὶ Ὀδυσσεὺς εἰρημένον, τὸ δὲ περὶ αὐτοῦ τοῦ Ἡρακλῆος, τὸ δὲ περὶ Ἡριάμου, τὸ δὲ περὶ Μενελάου καὶ Ἀγαμέμνονος. Ἄρας δὲ αὐτὰ, καὶ ἐν ἑκαστῷ ἀποδοῦς τῇ ἰδίᾳ¹¹ ἐκποδῶν ποιῆσαι τὴν ὑπόθεσιν. Οὕτω δὲ καὶ ὁ τὸν κύνᾳ τῆς ἀληθείας ἀκλινῇ ἐν αὐτῷ κατέχων, ὃν διὰ τοῦ ἀπίσματος εἴληψε, τὰ μὲν ἐκ τῶν Γραφῶν ὀνόματα, καὶ τὰς λέξεις, καὶ τὰς παραβολὰς ἐπιγινώσκει, τὴν δὲ βλάσφημον ὑπόθεσιν ταύτην οὐκ ἐπιγινώσκει. Καὶ γὰρ εἰ τὰς ψευδῆς γνωρίσει, ἀλλὰ τὴν ἀλώπεικα ἀντὶ τῆς βασιλικῆς εἰκόνης οὐκ παραδίδεται. Ἐν ἑκαστῷ δὲ τῶν εἰρημένων ἀποδοῦς τῇ ἰδίᾳ τάξει, καὶ προσαρμόσας τῷ τῆς ἀληθείας σωματικῷ¹² γυμνώσει, καὶ ἀνυπόστατον ἐπιδείξει τὸ πλάσμα αὐτῶν.

Α'. Ἐπειδὴ¹³ τῇ σχηνῇ ταύτῃ (81) λείπει ἡ ἀπο-

¹ Od. x, 76. ² Od. φ, 26. ³ Il. τ, 123. ⁴ Il. θ, 568. ⁵ Od. ζ, 15. ⁶ Od. λ, 58. ⁷ Il. ω, 528. ⁸ Od. α, 625. ⁹ Il. β, 409. ¹⁰ Leg. ἄμα. ¹¹ Iren. μὲν τὰ ἔπη, τὴν δὲ ὑπόθεσιν οὐκ ἐπιγ. ¹² For. τῇ ἰδίᾳ τάξει vel ἰδίᾳ. ¹³ For. σώματι. ¹⁴ Deest ἔτι.

(81) Ἐπειδὴ τῇ σχηνῇ ταύτῃ. Ἀπολύτρεται hic redemptionem esse credit Billius, de qua Irenæus

λύτρωσις, ἵνα τις τὸν μένον αὐτὴν περαιώσας τὸν Ἀ
ἀνασκευάζοντα λόγον ἐπενεγχαῖν¹, καλῶς ἔχειν ὑπ-
ελάδομεν ἐπιδείξαι πρότερον, ἐν οἷς οἱ πατέρες αὐτοὶ
τοῦδε τοῦ θυμοῦ² διαφέρονται πρὸς ἀλλήλους, ὡς ἐκ
διαφόρων πνευμάτων τῆς πλάνης ὄντες. Καὶ ἐκ τούτου
γὰρ ἀκριβῶς συνιδεῖν ἔσται, καὶ πρὸ τῆς ἀποδείξεως
βεβαίαν τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας κηρυττομένην ἀλή-
θειαν, καὶ τὴν ὑπὸ τούτων παραπεισμένην ψευδη-
γορίαν. Ἡ μὲν γὰρ Ἐκκλησία, καίπερ καθ' ὅλης τῆς
οἰκουμένης ἕως περάτων τῆς γῆς διεσπαρμένη, παρὰ
δὲ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐκείνων μαθητῶν παρα-
λαβοῦσα τὴν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα τὸν
πεποιηκότα τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ τὰς θα-
λάσσας, καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτοῖς, πίστιν, καὶ εἰς ἓνα
Χριστὸν Ἰησοῦν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν σαρκωθέντα
ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας σωτηρίας, καὶ εἰς Πνεῦμα ἅγιον
τὸ διὰ τῶν προφητῶν κηρυχὸς τὰς οἰκονομίας, καὶ
τὰς ἐλευθερίας, καὶ τὴν ἐκ παρθένου γέννησιν, καὶ τὸ
πάθος, καὶ τὴν ἔγερσιν ἐκ νεκρῶν, καὶ τὴν ἐνσαρκον
εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀνάληψιν τοῦ ἡγαπημένου Χριστοῦ
Ἰησοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, καὶ τὴν ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐν
τῇ δόξῃ τοῦ Πατρὸς παρουσίαν αὐτοῦ, ἐπὶ τὸ ἀνακε-
φαλαιώσασθαι τὰ πάντα, καὶ ἀνστήσει πᾶσιν σάρκα
πάντης ἀνθρωπότητος, ἵνα Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ
ἡμῶν, καὶ Θεῷ καὶ Σωτῆρι καὶ βασιλεῖ κατὰ τὴν εὐ-
δοκίαν τοῦ Πατρὸς τοῦ ἀοράτου πᾶν γένος κἀμύμῃ
ἐποιεσάντων, καὶ ἐπιτελῶν, καὶ καταχθονίων, καὶ
πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσῃται αὐτῷ, καὶ κρίσιν
δικαίαν ἐν τοῖς πᾶσι ποιήσῃται· τὰ μὲν πνευματικὰ
τῆς πονηρίας, καὶ ἀγγέλους τοὺς παραβεβηκότας, καὶ
ἐν ἀποστασίᾳ γεγονότας, καὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ ἀδι-
κούς, καὶ ἀνόμους, καὶ βλασφήμους τῶν ἀνθρώπων
εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ πέμψῃ· τοῖς δὲ δικαίοις, καὶ ὁσίοις,
καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρηκόσι, καὶ ἐν τῇ ἀγάπῃ
αὐτοῦ διαμεμενηκόσι τοῖς ἀπ' ἀρχῆς, τοῖς δὲ ἐκ
μετανοίας³ ζῶν χάριτάμενος, ἀφθαρσίαν δωρήσῃται,
καὶ δόξαν αἰωνίαν περιποίησιν.

ΛΑ'. Τοῦτο τὸ κήρυγμα παρεληφύμεθα, καὶ ταύτην
τὴν πίστιν, ὡς προέφαμεν, ἡ Ἐκκλησία, καίπερ ἐν
ὅλῳ τῷ κόσμῳ διεσπαρμένη, ἐπιμελῶς φυλάσσει, ὡς
ἓνα οἶκον οἰκοῦσα· καὶ ὁμοίως πιστεύει τοῦτοις, ὡς
μίαν ψυχὴν καὶ τὴν αὐτὴν ἔχουσα καρδίαν· καὶ συμ-
φώνως ταῦτα κηρύσσει, καὶ διδάσκει, καὶ παραδίδω-
σιν, ὡς ἐν στόμα κεκτημένη. Καὶ γὰρ αἱ κατὰ τὸν
κόσμον διάλεκτοι ἀνόμοιοι· ἀλλ' ἡ δύναμις τῆς παρα-
δόσεως μία καὶ ἡ αὐτή· καὶ οὔτε αἱ ἐν Γερμανίαις
ἰδρυμέναι Ἐκκλησίαι ἄλλως πεπιστεύκασιν, ἢ ἄλλως
παραδιδόσιν, οὔτε ἐν ταῖς Ἰβηρίαις, οὔτε ἐν Κελ-
τοῖς, οὔτε κατὰ τὰς ἀνατολάς, οὔτε ἐν Αἰγύπτῳ, οὔτε
ἐν Λιβύῃ, οὔτε αἱ κατὰ μέσα τοῦ κόσμου ἰδρυμέναι·
ἀλλ' ὡς περ ὁ ἥλιος τὸ κτίσμα τοῦ Θεοῦ ἐν ὅλῳ τῷ
κόσμῳ εἷς καὶ ὁ αὐτός· οὕτω καὶ τὸ κήρυγμα τῆς
ἀληθείας πανταχῇ φαίνει, καὶ φωτίζει πάντας ἀνθρώ-
πους τοὺς βουλομένους εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλ-

A fabulæ exordio, dimittendi tempus est, consultum
fore duximus, si ad illorum confutandum errorem
aliquid subjiceremus. Sed prius tamen ostenden-
dum illud est, quibus in rebus fabulæ illius aucto-
res a se invicem dissideant, quos diversi vel fal-
situdinis spiritus contrarias in partes abripiunt. Hoc
enim ex capite vel citra probationem ullam certis-
sime constabit, cum solidam ac stabilem esse veri-
tatem illam, quam Ecclesia prædicat, tum adulte-
rinam ac mendacem illorum esse doctrinam. Siqui-
dem Ecclesia toto licet orbe ad extremos usque
terrarum limites dispersa, cum ab apostolis eo-
rumque discipulis fidem acceperit in unum Deum
Patrem omnipotentem, qui cælum, terramque ac
maria, cum universis quæ in illis comprehensa
sunt, condidit; et in unum Jesum Filium Dei, qui
pro nostra salute carnem induit; atque in Spiritum
sanctum, qui omnem illam unice dilecti Christi
Jesu Domini nostri administrationem, et adventum,
certumque de Virgine per prophetas prænuntiavit;
necnon et perpeccionem ac resurrectionem, et in
cælum ascensionem cum corpore; futurumque olim
indidem paternam cum majestate descensum, ut in
suumam velut universa contrahat, et omnium ho-
minum corpora revocet ad vitam; atque ut Christo
Jesu Domino nostro ac Deo et Salvatori regi que de
illius qui videri non potest, voluntate Patris, omne
202 *genu flectatur cælestium, terrestrium et in-
fernorum, et omnis ipsum lingua confiteatur*⁴; uti-
que rectum in omnes iudicium exerceat, ac spiri-
talia nequitia, hoc est desertores angelos ac re-
belles, et impios omnes, ac sceleratos, et facinoro-
sos, ac contumeliosos in Deum homines sempiter-
nis flammis addicat; justis vero, sanctisque, qui
mandata sua diligenter observaverint, et in ejus
charitate sive jam inde ab initio, sive post poenī-
tentiam perseveraverint, vitam immortalitatemque
largiatur, atque æternam illis gloriam impertiat.

XXXI. Cum igitur Ecclesia doctrinam ejusmodi,
fidemque, uti diximus, acceperit, eam vel orbe
toto diffusa studiose conservat, quasi in una qua-
dam domo habitans, ac similiter omnibus illis as-
sentitur, tanquam anima una, eodemque corde præ-
dita; eademque concordissime sic, quasi unum os
habeat, docet ac prædicat. Etenim tametsi hominum
linguæ sint dissimiles, eadem tamen traditæ doctrinæ
vis est ubique: neque aut constitutæ in Germania
Ecclesiæ credunt aliter, ac suos perdocent; aut
quæ in Hispaniis ac Galliis, aut ad Orientem, aut in
Ægypto, vel Lybia, mediove orbe stabilitæ. Sed
quemadmodum sol nobilissimum Dei opus unus in
toto mundo atque idem est semper; sic veritatis
prædicatio ubique terrarum illucescit ac mortales
omnes illustrat, qui quidem illius ad notitiam per-
venire voluerint. Adco ut neque is qui inter Eccle-

¹ For. επενεγχη. ² For. τοῦ δὲ μύθου. ³ For. τοῖς μὲν. ⁴ Philipp. ii, 10, 11.

cap. 18. Nos autem aliud esse hoc quidem loco
suspiciabamur, nempe exordium fabulæ. Non enim

de ἀπολυτρώσει illa hæreticorum aliorum verba fa-
cit Irenæus.

suarum antistites dicendi facultate pollet, ab illis diversa profiteatur. Nemo enim est præceptore suo superior. Neque qui infans est et indisertus de tradita sibi disciplina quidquam diminuat. Quoniam enim una est eademque fides; neque qui de ea copiose potest dicere plus aliquid obtinet, neque minus, qui pauca duntaxat eloqui potest. Quod autem plus minusve nonnulli intelligentia ac scientia consequantur, nihil hoc ad immutandam doctrinam pertinet: neque idcirco Deum alium præter conditorem excogitant, atque hujus universitatis artificem, et altorem, quasi minime sicut altero illo contenti; neque porro Unigenitum alium.

Sed in id duntaxat illorum elaborat industria, ut quæ ænigmatum quibusdam involucris obiecta sunt, exspoliant atque explicant, et ad communis fidei institutum accommodent; sive ut **203** divinum illud in hominum salute procuranda negotium, administrationemque omnem exponant; idque ipsum declarant, quomodo illam rebellium spirituum defectionem hominumque contumaciam Deus patientissime tulerit; quid causæ sit, cur unus idemque Deus alia temporaria, alia sempiterna fecerit: itemque cœlestia quædam, alia terrena; cur qui oculis aspicere nequit, prophetis non una specie visendum se præbuerit, sed aliis alio modo quæ vellet significaverit. Cur Testamenta plura sint hominibus condita, quæve utriusque notæ ac propria veluti lineamenta sint. Ut illud etiam inquirant, cur omnia Deus perduellione concluderit, ut omnium misereri posset; atque ob id insupergratias agant, quod Verbum Dei caro factum, ac supplicio est affectum: illud etiam edisserant, cur in extrema tempora Filii Dei adventus inciderit, hoc est cur omnium sese Principium in fine prodiderit. Ad hæc de mundi exitu, futurisque rebus quæcunque sacris reperiuntur in Libris, excutiant; nec illud taceant, cur desperatæ prius gentes in idem cum sanctis jus hæreditatis, ac veluti corpus et societatem a Deo fuerint ascitæ. Qui fieri possit, ut mortalis ista caruncula immortalitatem et incorruptibile hoc incorruptionem induat; aut quemadmodum dicturus sit: *Non populus populus erit, et non dilecta, dilecta*¹; quomodo *plures desertæ, quam virum habentis sint filii*². Nam de his ac similibus exclamat Apostolus: *O altitudo divitiarum ac sapientiæ, et scientiæ Dei! quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus*³! Non id autem agunt, ut supra Creatorem ac Conditorem, horum Matrem, ac vagi Æonis Cogitationem male comminiscantur, ac tam insignem Deo contumeliam faciant; neque ut Pleroma nescio quod illa superius modo **xxx** duntaxat Æonibus desinant, modo infinitam illorum nationem constituent, ut egregii illi magistri ac divina sit, ut diximus, toto orbe germanæ Ecclesiæ fides.

XXXII. Age vero videamus modo quanta sit

A θεῖν. Καὶ οὐτε ὁ πάνυ δυνατὸς ἐν λόγῳ τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις προεστώτων ἑτέρα τούτων ἐρεῖ· οὐδεὶς γὰρ ὑπὲρ τὸν διδάσκαλον· οὐτε ὁ ἀσθενὴς ἐν τῷ λόγῳ ἐλαττώσει τὴν παράδοσιν· μίᾳς γὰρ καὶ τῆς αὐτῆς πίστεως οὐσῆς, οὐτε ὁ πολὺ περὶ αὐτῆς δυνάμενος εἰπεῖν ἐκπλέονασεν, οὐτε ὁ τὸ ὀλίγον ἐλαττόνησε. Τὸ δὲ πλεῖον ἢ ἐλαττον κατὰ σύνεσιν εἰδέναι τινὲς οὐκ ἐν τῷ τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν ἀλλάσσειν γίνεται, καὶ ἄλλον θεὸν παρεπινοεῖν παρὰ τὸν δημιουργόν, καὶ ποιητὴν, καὶ τροφέα τοῦδε τοῦ παντὸς, ὡς μὴ ἀρκουμένους τούτους⁴, ἢ ἄλλον Χριστὸν, ἢ ἄλλον Μονογενῆ.

Ἀλλὰ ἐν τῷ τὰ ὅσα ἐν παραβολαῖς εἰρηται προσεργάζεσθαι, καὶ οἰκειοῦν τῇ τῆς πίστεως ὑποθέσει· καὶ ἐν τῷ τὴν τε πραγματείαν καὶ οἰκονομίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐπὶ τῇ ἀνθρωπότητι γινομένην ἐκδιηγέσθαι, καὶ ὅτι ἐμακροθύμησιν ὁ Θεὸς ἐπὶ τε τῇ τῶν παραβεβηκότων ἀγγέλων ἀποστασίᾳ, καὶ ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῶν ἀνθρώπων σαφηνίζει· καὶ διὰ τί τὰ μὲν πρόσκαιρα, τὰ δὲ αἰώνια, καὶ τὰ μὲν οὐράνια, καὶ τὰ δὲ ἐπίγεια εἰς καὶ ὁ αὐτὸς Θεὸς πεποίηκεν, ἀπαγγέλλειν· καὶ διὰ τί ἀόρατος ὢν ἐφάνη τοῖς προφῆταις ὁ Θεός, οὐκ ἐν μίᾳ ἰδέᾳ, ἀλλὰ ἄλλως ἄλλοις, συνεῖν· καὶ διὰ τί διαβῆκαί πλείους γεγονάσι τῇ ἀνθρωπότητι, μὴ νῦν, καὶ τίς ἐκάστης τῶν διαθηκῶν ὁ χαρακτήρ, διδάσκειν· καὶ διὰ τί συνέκλεισε πάντα εἰς ἀπίθειαν ὁ Θεός, ἵνα τοὺς πάντας ἐλεῆται, ἐξερευνῇ, καὶ διὰ τί ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐπαθεν, εὐχαριστεῖν· καὶ διὰ τί ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν ἡ παρουσία τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ἐν τῷ τέλει, ἐφάνη ἡ ἀρχή⁵, ἀπαγγέλλειν· καὶ περὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μελλόντων, ὅσα τε κεῖται ἐν ταῖς Γραφαῖς, ἀναπτύσσειν· καὶ τί ὅτι τὰ ἀπεγνωσμένα ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα, καὶ συμμετοχα τῶν ἁγίων πεποίηκεν ὁ Θεός, μὴ σιωπῇ· καὶ πῶς τὸ θνητὸν τοῦτο σαρκίον ἐνδύσεται ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρσίαν, διαγγέλλειν· πῶς τε ἐρεῖ, Ὁ οὐ λαὸς λαὸς, καὶ ἡ οὐκ ἡραπημένη ἡραπημένη· καὶ πῶς πλείονα τῆς ἐρήμου τὰ τέκνα μᾶλλον ἢ τῆς ἐχούσης τὸν ἄνδρα, κηρύσσειν. Ἐπὶ τούτων γὰρ καὶ ἐπὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἐπιδόξησιν ὁ Ἀπόστολος· Ὁ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ὑπὲρ τὸν κτίστην καὶ δημιουργόν Μητέρα τούτων⁶, καὶ αὐτοῦ Ἐνθύμησιν Αἰῶνος πεπλανημένου παρεπινοεῖν, καὶ εἰς τοσοῦτον ἤκειν βλασφημίας· οὐδὲ τὸ ὑπὲρ ταύτην πάλιν Πλήρωμα τὸ μὲν ἓνα⁷, νῦν δὲ ἀνήριθμον φύλον Αἰώνων ἐπιψεύδασθαι, καθὼς λέγουσιν οὗτοι οἱ ἀληθῶς ἐρημοθείας συνέσεως διδάσκαλοι, τῆς οὐσῆς Ἐκκλησίαις πάσης μίαν καὶ τὴν αὐτὴν πίστιν ἐχούσης εἰς πάντα τὸν κόσμον, καθὼς προέφαμεν.

plane scientia destituti faciunt: cum una eademque

AB. Ἰδῶμεν νῦν καὶ τὴν τούτων ἁστατον γνώμην

¹ Ο. c. i, 40. ² Isa. xiv, 1. ³ Rom. xi, 33. ⁴ For. τούτῳ. ⁵ Iren. καὶ οὐκ ἐν ἀρχῇ. ⁶ Iren. τούτου καὶ αὐτῶν. ⁷ For. τότε μὲν τριάκοντα.

δύο που καὶ τριῶν ὄντων, πῶς περὶ τῶν αὐτῶν οὐ τὰ αὐτὰ λέγουσιν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι καὶ τοῖς ὀνόμασιν ἐναντία ἀποφαίνονται. Ὁ μὲν γὰρ πρῶτος ἀπὸ τῆς λεγομένης Γνωστικῆς αἰρέσεως τὰς ἀρχὰς εἰς ἴδιον χαρακτῆρα διδισκαλείου¹ μεθαρμύσας Οὐαλεντίνος οὕτως ἐξηγοφύρησεν (82), ὁρισάμενος εἶναι Δυάδα ἀνομόμαστον, ἥς τὸ μὲν τι καλεῖσθαι Ἀρρῆτον, τὸ δὲ Σιγὴν. Ἐπειτα ἐκ ταύτης Δυάδος δευτέραν Δυάδα προβεβλήσθαι, ἥς τὸ μὲν τι Πατέρα ὀνομάζει, τὸ δὲ Ἀλήθειαν. Ἐκ δὲ τῆς Τετράδος ταύτης καρποφορεῖσθαι Λόγον καὶ Ζωὴν, Ἀνθρώπον καὶ Ἐκκλησίαν. Εἶναι τε ταύτην Ὀγδοάδα πρῶτην. Καὶ ἀπὸ μὲν τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς δέκα δυνάμεις λέγει προβεβλήσθαι, καθὼς προειρήκαμεν² ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας δώδεκα, ὧν μίαν ἀποστᾶσαν τὴν λοιπὴν πραγματείαν πεποιῆσθαι. Ὅρους τε δύο ὑποθέτο, ἐν μὲν μεταξὺ τοῦ Βυθοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ Πληρώματος, διορίζοντα τοὺς γεννητοὺς Αἰῶνας ἀπὸ τοῦ ἀγεννήτου Πατρὸς, ἕτερον δὲ τὸν ἀφορίζοντα αὐτῷ³ τὴν Μητέρα ἀπὸ τοῦ Πληρώματος. Καὶ τὸν Χριστὸν δὲ οὐκ ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Πληρώματι αἰώνων προβεβλήσθαι, ἀλλὰ ὑπὸ τῆς Μητρὸς ἔξω γενομένης κατὰ τὴν γνώμην τῶν κρείττωνων ἀποκεκυῆσθαι μετὰ σκιᾶς τινος. Καὶ τοῦτο μὲν ἅτε ἄρρενα ὑπάρχοντα ἀποκόψαντα ἀπ' ἐαυτοῦ τὴν σκιά, ἀναδραμεῖν εἰς τὸ Πλήρωμα⁴ τὴν δὲ Μητέρα ὑπολειφθεῖσαν μετὰ τῆς σκιᾶς, κεκενωμένην τε τῆς πνευματικῆς ὑποστάσεως, ἑ.ε.ρ.ν υἱὸν προενέγκασθαι⁵ καὶ τοῦτον εἶναι τὸν δημιουργόν, ὃν καὶ παντοκράτορα λέγει τῶν ὑποκειμένων⁶. Συμπροβεβλήσθαι δὲ αὐτῷ καὶ ἄριστον⁷ ἄρχοντα ἐδογμάτισεν ὁμοίως τοῖς ῥηθησομένοις ὑπ' ἡμῶν ψευδυνύμως Γνωστικοῖς. Καὶ τὸν Ἰησοῦν ποτὲ μὲν ἀπὸ τοῦ συσταλέντος ἀπὸ τῆς Μητρὸς αὐτῶν συναχθέντος τοῖς ἔλοις προβεβλήσθαι φασί, τουτέστι τοῦ Θελητοῦ⁸ ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ ἀναδραμόντος εἰς τὸ Πλήρωμα, τουτέστι τοῦ Χριστοῦ⁹ ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ τὸ ἅγιον ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας φησὶ προβεβλήσθαι εἰς ἀνάκρισιν καὶ καρποφορίαν τῶν Αἰώνων, ἀοράτως τὰ φῶτα τῆς ἀληθείας.

Πεπλήρωνται τὰ Εἰρηναίου κατὰ Οὐαλεντίνων.

ΑΓ'. Καὶ ταῦτα μὲν καὶ τὰ τοιαῦτα ὁ προειρημένος ἀνὴρ πρεσβύτερος Εἰρηναῖος, ὁ κατὰ πάντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου κεκοσμημένος, ὡς γενοῦντος ἀθλητῆς ὑπὸ τοῦ Κυρίου προβεβλημένος, καὶ ἐπαινεθεὶς τοῖς ἱπουρανίοις χαρίσμασι τοῖς κατὰ τὴν ἀληθινὴν πίστιν καὶ γνώσιν, καταπαλάσας τε καὶ καταγωνισάμενος τὴν πᾶσαν αὐτῶν ληρώδη ὑπόθεσιν, διεξῆλθε κατὰ λόγον τὰ ὑπ' αὐτῶν κενόφωνούμενα. Ἀκρότατα δὲ αὐτοὺς ἐν τῷ ἑξῆς δευτέρῳ αὐτοῦ λόγῳ καὶ τοῖς ἄλλοις διήλεγξε περιτοτέρως, βουλόμενός πως τὸν χαμὰ ριπέντα, καὶ εἰς ἥτας τραπέντα σῦραι, καὶ ἐνώπιον πάντων θριαμβεῦσαι τε καὶ φωράσαι τὴν ἐν αὐτῷ τῷ ριπέντι ἀναίσχυντόν τε καὶ ἀσθενῆ προῦκλησιν ματαιοφροσύνης. Ἡμεῖς δὲ, ἀρχισθέντες τοῖς τε

A duorum vel trium istorum inconstantia, atque de iisdem non eadem pronuntiant; sed et rebus ipsis et vocabulis a se invicem dissentiant. Etenim qui a Gnosticorum hæresi deprompta **204** quædam initia primus peculiaris ad sectæ formam transtulit, Valentinus ita definiit. Binarium quemdam sine nomine constituit, ex Arrheto et Sige constantem. Ab hoc secundum propagatum esse Binarium, quo Pater, ac Veritas continetur. Tum ex quaternario Verbum et Vitam, Hominem, Ecclesiamque prodixisse: hanc esse primam Ogdoadem. Inde ex Verbo ac Vita decem profluxisse virtutes, quas antea retulimus. Ab Homine et Ecclesia duodecim; a quibus una deficiens, ordinemque deserens reliquum: omne opus absolvit. Adjecit et Illos duos: alterum qui Bythum inter ac Pleroma reliquum intercedit, et genitos Æonas ab ingenito Patre dirimit; alterum qui Matrem illorum a Pleromate secernit. Christum porro non a Pleromatis Æonibus editum, sed ab extorri Matre ex meliorum recordatione cum quadam umbra procreatum. Eundemque, cum esset masculus, abjecta a semet umbra ad Pleroma recurrisse; Matrem vero cum umbra relictam, ac spiritali substantia exhaustam, alium procreasse filium, videlicet Conditozem, cui in omnia, quæ quidem ipsi subjecta sunt, dominatum ac potestatem tribuunt. Cum hoc et alium productum esse sinistrum principem arbitratus est: perinde ut Gnostici illi, falso ita dicti, de quibus postea dicemus. Jesum porro nonnunquam a Theleto illo genitum affirmat, qui ab ipsorum Matre contractus, unaque cum Universitate profusus est; interdum ab eo, qui se ad Pleroma receperit, scilicet Christo. Alias a Christo et Ecclesia. Spiritum denique sanctum ab Ecclesia originem traxisse putat, et ad examinandos ac secunditate donandos Æonas editum, cum in illos ita subiisset, ut aspici nullo modo posset; cujus adeo ipsi beneficio veritatis stirpes emittunt.

εἰς αὐτοὺς εἰσιόν¹⁰ δι' οὗ τοὺς Αἰῶνας καρποφορεῖν

Hactenus Irenæus contra Valentinianos.

XXXIII. Hæc atque his similia optimus ille senex Irenæus totidem verbis de vanissimis illorum opinionibus disseruit, **205** vir omnino Spiritus sancti donis instructissimus, ac tanquam fortis athleta productus a Domino, et cælestibus ornamentis, ut ita dixerim, ad certamen perunctus; qui sinceræ fidei ac scientiæ præsidii illorum prostravit evertitque mendacia. Quod in secundo libro ac sequentibus aliis potissimum perfecit, ubi illos uberiore stylo confutavit: cum velut humi abjectum ac superatum adversarium trahere, ac quodammodo triumphare visus est velle, et profligati nugatoris impudentem magis quam sortem ad provocandum audaciam palam omnibus detegere. Nos autem par-

¹ Iren. ἀρχαίαις διδασκαλίαις. ² Iren. αὐτῶν. ³ Iren. ἀποκειμ. αὐτῷ. ⁴ Iren. ἀριστερόν.

(82) Οὕτως ἐξηγοφύρησεν. Corrupta vox, in qua divinationem expectari non valet.

tim iis, quæ a nobis breviter sunt disputata, partim quæ ab aliis sinceris id genus scriptoribus elucubrata sunt, contenti, cum nonnullos quoque videamus de hoc argumento scripsisse, præsertimque Clementem, Irenæum et Hippolytum, aliosque complures, qui admirabili quadam facultate illorum dogmata refutaverunt, non multum in eo, ut dictum est, elaborare studuimus, satis superque illorum opera factum arbitrati: idque ipsum apud nos existimantes, neminem esse paululum intelligentem, cui vel ex ipsis illorum libris ac dogmatibus non ea facile occurrant, quæ ad illos refellendos idonea sint.

XXXIV. In primis quod opinionum a se invicem varietate dissentiant, alterque alterius decreta convellere sese profiteatur. Deinde quod tales sint illorum fabulæ, ut coherere nullo modo possint, cum neque in sacris Litteris, nec in Mosis lege, neque apud Mose recentiores prophetas illarum exstet ulla mentio; neque a Salvatore quidquam, vel ejus evangelistis, aut denique apostolis de illece sit proditum: nam si veritati illa consentanea forent, certe Dominus, qui ad illuminandum orbem venerat, et ante illum prophetæ, tum apostoli, qui falsorum deorum superstitionem, ac flagitiorum scelerumque genus omne redarguerunt, nec impiam omnem contrariamque doctrinam scriptis suis profligare sunt veriti; illi, inquam, aperte nobis illa significassent, præsertim cum Saluator ita ipse dixisset: *Ceteris quidem in parabolis, vobis autem parabolæ ad regni cælestis enarrationem edisserendæ sunt*¹. Quocirca quæcunque in Evangelio parabolæ ab eo propositæ sunt, statim illarum sensum aperuisse videtur. **206** Nam et granum sinapis quid sibi vellet exposuit, quid fermentum, quæve mulier esset illa, quæ in tria farinae sata fermentum immiserit; quid illa vitis, ac ficus; quis ille qui seminat, quæve optima sit terra. Itaque frustra illi cæco dæmonis impetu conciti rapiuntur; de quibus merito sanctus Paulus ita loquitur: *Novissimis temporibus ardent se quidam a doctrina, intendentes fabulis et doctrinis dæmonum*². Cui et Jacobus stipulatur, de ejusmodi dogmatibus ita loquens: *Non est enim ista sapientia desursum descendens; sed terrena, animalis, diabolica. Quæ autem desursum est sapientia primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suadibilis, bonis consentiens, plena misericordiæ et fructibus bonis*³, etc., cujus ne minimus quidem in his quos commemoravimus fructus cernitur. Quippe apud illos inconstantia ac nefaria omnia facinora, dæmonumque setus, et serpentum sibi reperiantur. Aliter aliis temporibus, atque aliud unusquisque prædicat. Nulla illic misericordia, vel clementia, sed dissensiones ac discordiæ; nulla usquam castimonia, nulla pax, æquitas animi nulla.

XXXV. Ac mihi sane libet, quoniam ad id sermonis et argumenti me necessitas impellit, tametsi finem facere constitueram, pauca ex illorum decretis ad refu-

A παρ' ἡμῶν λεχθεῖσιν ὀλίγοις, καὶ τοῖς ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας συγγραφέων τούτων λεχθεῖσι τε καὶ συταχθεῖσι, καὶ ὁρῶντες, ὅτι ἄλλοι πεπονθήκασι, φημι δὲ Κλήμης καὶ Εἰρηναῖος καὶ Ἰππολύτος, καὶ ἄλλοι πλείους, οἳ καὶ θαυμαστῶς τὴν κατ' αὐτῶν ποιοῦνται ἀνατροπὴν, οὐ πάνυ τι τῷ καμάτῳ προσθεῖναι, ὡς προείπον, θηελήσαμεν, ἰκανωθέντες τοῖς προειρημένοις ἀνδράσι, καὶ αὐτὸ τοῦτο διανοηθέντες, ὅτι παντὶ συναιτῷ καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν ἐν τοῖς διδάγμασιν αὐτῶν λόγων ἡ ἀνατροπὴ αὐτῶν κατ' αὐτῶν φαίνεται.

ΛΔ'. Πρῶτον μὲν εἶτι διάφορα παρ' αὐτοῖς τὰ φρονήματα, καὶ ἕτερος τὰ τοῦ ἑτέρου καταλύειν ἐπαγγέλλεται· δεύτερον δὲ, ὅτι ἀσύστατα τὰ παρ' αὐτοῖς μυθοποιήματα, οὔτε που Γραφῆς εἰπούσης, οὔτε τοῦ Μωϋσέως νόμου, οὔτε τινὸς προφήτου τῶν μετὰ Μωϋσέα, ἀλλ' οὔτε τοῦ Σωτῆρος, οὔτε τῶν αὐτοῦ εὐαγγελιστῶν, ἀλλ' οὔτε μὴν τῶν ἀποστόλων. Εἰ γὰρ ταῦτα ἀληθινὰ ὑπῆρχεν, ὃ ἐλθὼν φωτίσαι τὴν οἰκουμένην Κύριος, καὶ πρὸ αὐτοῦ οἱ προφῆται, ἔπειτα δὲ καὶ οἱ ἀπόστολοι οἱ ἐλέγξαντες τὴν εἰδωλολατρείαν, πᾶσάν τε παράνομον πρᾶξιν, καὶ μὴ δεησάσαντες γράφειν κατὰ πάσης παρανόμου διδασκαλίας καὶ ἐναντιότητος, σαφῶς ἂν τὰ τοιαῦτα ἡμῖν κατήγγελλον· καὶ μάλιστα αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὅτι *Τοῖς μὲν ἔξω ἐν παραβολαῖς, ὑμῖν δὲ τὰς παραβολὰς εἰς ἐπίλυσιν βασιλείας οὐρανῶν ῥητέον*. Οὗτος γοῦν ἐν Εὐαγγελίοις παραβολὰς εἶρηκεν, εὐθύς ἐπιλύσας φαίνεται. C Ἀμφίλει καὶ τίς ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως, καὶ τίς ἡ ζύμη· καὶ τίς βαλοῦσα τὴν ζύμην εἰς τὰ τρία σάτα, τίς ὁ ἀμπελὼν, τίς ἡ συκῆ, τίς ὁ σπορεύς, τίς ἡ καλλίστη γῆ. Καὶ μάτην οὗτοι ἐνθουσιῶνται ὑπὸ δαιμόνων ἐλαυνόμενοι· περὶ ὧν φησιν ὁ ἀγιώτατος ἀπόστολος Παῦλος· *Ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς διδασκαλίας, προσέχοντες μύθοις καὶ διδασκαλαῖς δαιμόνων*. Καὶ πάλιν ὁ ἅγιος Ἰάκωβος λέγων περὶ τῆς τοιαύτης διδασκαλίας, ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἄνωθεν ἡ αὐτὴ σοφία κατεργασμένη, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης*. H Ἐὖ ἄνωθεν σοφία πρῶτον μὲν ἀγνή ἐστίν, ἔπειτα εἰρηρικὴ, εὐπειθής, ἀδιάκριτος, μεστή ἀλλοτρίας, καὶ καρπῶν ἀγαθῶν, καὶ τὰ ἑξῆς. Hς οὐδὲ εἰς καρπὸς ἐν τοῖς προειρημένοις εὐρίσκεται. Παρ' αὐτοῖς γὰρ ἀκαταστασία, καὶ πᾶν παράνομον πρᾶγμα, δαιμόνων τε κυήματα, καὶ συρίγματα δρακόντων, ἄλλοτε ἄλλως καὶ ἄλλο ἐκάστου αὐτῶν λαλοῦντος. Παρ' οἷς οὐκ ἔλεος, οὐκ οἶκτος εὐρίσκεται, ἀλλὰ διακρίσεις καὶ διαφοραὶ, καὶ οὐδαμοῦ ἀγνείαι, οὐδαμοῦ εἰρήνη, οὐδαμοῦ ἐπιείχεια.

ΛΕ'. Βούλομαι δὲ πάλιν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ λόγου, εἰ καὶ πύσασθαι ὑπεσχόμην, ὀλίγων παρ' αὐτοῖς εἰρημένων μνημονεύσας ἀνατρέψαι. Οὐ γὰρ

¹ Luc. viii, 10. ² 1 Tim. iv, 1. ³ Jac. iii, 15-17.

τοῦ κατὰ τέχνην μοι λόγου μέλει, ἀλλὰ τῆς τῶν ἐν-
 τυγχάνοντων ὠφελείας. Λέγουσι τοίνυν, ὅτι ὁ δωδέ-
 κατος Αἰὼν ὁ ἐν ὑστερήματι γενόμενος παντελῶς τοῦ
 ἀριθμοῦ τῶν δώδεκα ἐξέπεσε, καὶ ἀπόλλυται ὁ ἀρι-
 θμὸς ὁ δωδέκατος. Τοῦτο δὲ φασὶ γιγενῆσθαι τῷ τὸν
 Ἰούδαν ὄντα δωδέκατον ἐκπεπτωκέναι, καὶ οὕτω τὸν
 δωδέκατον ἀριθμὸν ἠφανίσθαι. Ὁμοίως δὲ καὶ περὶ
 τῆς αἱμορροούσης, καὶ τῆς τὴν μίαν δραχμὴν ἀπὸ
 τῶν δέκα δραχμῶν ἀπολεσάσης. Δείκνυται δὲ, ὅτι
 οὔτε ὁ δωδέκατος Αἰὼν πρόσωπον Ἰούδα ἔχειν δυνή-
 σεται, ὡς τῷ ἀγιοτάτῳ Εἰρηναίῳ προεῖρηται· Ἰού-
 δας μὲν γὰρ παντελῶς ἀπόλωλεν· ὁ δωδέκατος λεγό-
 μενος Αἰὼν κατὰ τὸ αὐτῶν πλᾶσμα οὐκ ἐκινώθη·
 ἔσθῃ γὰρ ἐνώπιον αὐτοῦ ὁ Μεταγωγεὺς, ἢ ὁ Ὀροθέ-
 τής, φήσας πρὸς αὐτὸν, Ἰάωτ· ὡσαύτως φασὶ, καὶ
 οὕτως ἐστειρώθη· οὔτε ἡ δώδεκα ἔτεσιν αἱμορροοῦσα
 τῷ αὐτῶν δράματι ὁμοιωθήσεται· ἐσώθη γὰρ μετὰ
 δώδεκα ἔτη, ἐν οἷς τῷ αἵματι τῆς ρύσεως ἐφέρετο·
 εὖ γὰρ ἐν τοῖς ἐνδεκα ἔτεσιν ἀπαθὴς διατέλει, καὶ
 ἐν τῷ δωδεκάτῳ δὲ σείσεται· οὔτε ἡ τὰς δέκα
 δραχμὰς κακτημένη ἀπώλεσε τὴν μίαν εἰς τέλος, ἵνα
 ὁ Αἰὼν τῆς ἑλτς ἀπολωλὼς μυθιῶται παρ' αὐτοῖς.
 Ἦψε γὰρ τὸν λύχνον, καὶ ἤρεε τὴν δραχμὴν.

sanitatem obtinuit. Ac neque mulier illa, quæ
 denas drachmas habebat, unam ex iis amisit om-
 nino, quo commentitius ille ac materiæ concretus
 drachmam reperit.

ΑΓ'. Ἐκ τοίνυν τῶν δύο λόγων τούτων ἡ τριῶν
 τὰ πάντα αὐτῶν εὐθὺς ἐλεγχθέντα καταλειφθήσεται
 δραματοργήματα, καὶ ἀδρανῆ, καὶ ἑωλα τοῖς τῆς
 φρονήσεως υἱοῖς καὶ τέκνοις τοῖς τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ
 καθολικῆς Ἐκκλησίας. Ἵνα γὰρ μὴ κατὰ τῶν αὐτῶν
 φερόμενος εἰς μῆκος ἀπειρον ἐλάσω τὴν πραγματείαν,
 ἕως τῆς ἐνταῦθα ὑψηλῆς ποιησάμενος τὴν ὑπό-
 μνησιν, καὶ ἐπιθεὶς πέρας τῇ τοσαύτῃ αὐτῶν μοχθη-
 ρίᾳ, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιοῦμαι, Θεὸν ἐπικαλούμενος
 ὁδηγόν τε καὶ ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν ἀσθενείας, εἰς τὸ
 σωθῆναι ἀπὸ ταύτης καὶ τῶν προειρημένων αἰρέσεων,
 καὶ τῶν μελλουσῶν ἀναδείκνυσθαι τοῖς φιλόλογοις, καὶ
 βουλομένοις τὰ ἀκριδῆ εἰδέναι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κενο-
 φωνιῶν τε καὶ ἀνυστάτων δογμάτων. Εἰς πολλοὺς
 γὰρ οὗτος τὴν ἑαυτοῦ ὄνειροπολίαν ἐπισπείρας, Γνω-
 στικὸν ἑαυτὸν καλέσας, πολλοὺς, ὡς εἰπεῖν, σκορ-
 πίους ὡς μίαν ἄλυσιν συνέδησεν, ὡς ἡ παλαιὰ καὶ
 ἐναργὲς παραβολὴ ὑπάρχει, ὅτι, ἄλυσιν τινα οἱ
 σκορπίοι (83) ἀπὸ ἐνὸς εἰς τὸν ἕτερον δεσμοῦντες.
 ἕως δέκα ἢ καὶ πλείους ἀπὸ στέγης ἢ δώματος
 ἑαυτοὺς χαλῶσι, καὶ οὕτως μετὰ δόλου τὴν λύμην
 τοῖς ἀνθρώποις ἐργάζονται. Οὕτως καὶ οὗτος, καὶ οἱ
 αὐτοῦ καλούμενοι Γνωστικοὶ τῆς πλάνης ἀρχηγέται
 γέγονασιν, καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς προφάσεις ὑπειληφότες,
 ἕτερος ὅφ' ἑτέρου μαθητευθεὶς μετὰ τὸν διδάσκαλον
 προσθήκην τῆς πλάνης ἐργάσατο, καὶ ἕτερον αἵρε-
 σιν εἰσγέγησας, ἐχομένης¹ τῆς προτέρας. Καὶ οὕτω
 κατὰ τὴν διαδοχὴν εἰς διαφοροὺς αἰρέσεις αὐτοὶ οἱ
 ἐληθέντες Γνωστικοὶ ἐμερίσθησαν· παρὰ οὕτως

¹ For. ἐχομένην.

(83) Ὅτι αἱ τινες τινὰ οἱ σκορπίοι. *Ælian* lib. vi *Hist.*, ap. 125.

A tandem seligere. Neque enim orationis artificio, sed
 lectorum utilitati mihi serviendum arbitror. Aiunt
 igitur duodecimum *Æonem*, cum defecisset, a duo-
 denario illo numero penitus excidisse, atque ita
 duodecimum hunc numerum esse sublatum. Hoc
 autem tum contigisse, cum Judas apostolorum duo-
 decimus exclusus est; sicque duodecimus numerus
 ille periit. Similiter et in muliere illa, quæ sangui-
 nis profluvio laborabat, et in alia, quæ decem ex
 drachmis, unam perdiderat. Atqui demonstrari illud
 potest, *Æonem* illum duodecimum Judæ personam
 minime posse sustinere; etenim Judas funditus
 periit; duodecimus autem *Æon* ille, vel ut ipsi-
 met fictis iisre fabulis docent, non penitus extin-
 ctus est. Stetit enim, aiunt, ex ejus adverso *Meta-*
 gogeus, hoc est traductor, qui et *Horotheta*, sive
Definitor dicitur, et ad eum *Jaot* inclamans, hac
 illum voce firmavit. Neque vero duodecimum jam
 annum sanguine fluens mulier ad istorum fabulam
 convenit; quæ vertente demum anno duodecimo,
 postquam toto illo tempore profluvio sanguinis
 laborasset, repente consanuit. **207** Non enim
 undecim annis expers morbi, duodecimo demum

denas drachmas habebat, unam ex iis amisit om-
 nino, quo commentitius ille ac materiæ concretus
Æon constare possit. Accendit enim lucernam, et

XXXVI. Quamobrem duobus hisce tribusve ver-
 bis illorum discussa somnia quam putida et imbe-
 cilla sint, facile prudens quilibet, et sanctæ ac
 catholicæ Dei Ecclesiæ filius animadvertet. Jam
 enim veritus ego, ne si pluribus in eam sectam
 invectus fuero, in infinitum abeat oratio, ad hunc
 usque locum progressus modum adhibebo refel-
 lendæ illorum nequitix, meque ad cæteras redar-
 guendas conferam. Sed primum viæ mihi ducem,
 et imbecillitatis adiutorem meæ Deum invocabo,
 uti me et ab hujus sectæ, superiorumque omnium,
 et ab insequentium contagione liberet, quas in
 cruditorum hominum gratiam, qui absurda illa et
 inania dogmata, quæ in hunc orbem eruperunt,
 accuratius explorare student, deinceps perseque-
 mur. Siquidem *Valentinus* iste suis in quamplu-
 rimos diffusis communicatisque somniis, cum sese
 Gnosticum appellari maluisset, multos, ut ita dixe-
 rim, scorpiones in unam catenam constrinxit; id
 quod vetus, ac testata similitudo declarat. Nimirum
 scorpiones ad decem pluresve catenæ instar alios ab
 aliis, suspensos sese ex tecto ac solarium demittere,
 sicque ex insidiis homines opprimere. Sic ille, po-
 sterique ejus omnes Gnostici falsi dogmatis auctores
 exstiterunt, et ab illo erroris argumenta nacti, ac
 successione quadam invicem edocti, ad eam quam
 a magistro acceperat suam quilibet opinionem ad-
 jecit, novamque sectam cum priore coherentem
 invexit. Qua re factum est, ut Gnostici variâ hære-

seon divortia paulatim fecerint; qui quidem omnes a Valentino, ut diximus, iisque Insuper, qui eo superiores extiterant, initium acceperunt. Nunc universæ pariter veritatis doctrina prostratæ ac procubitatæ prætereundæ sunt, quo eadem Dei ope ac virtute freti reliquas perscrutemur

208 ADVERSUS SECUNDIANOS,

Ad quos sese Epiphane et Isidorus applicarunt, quæ est hæresis XII sive XXXII.

I. Posteaquam Valentiniana hæresi defuncti sumus, et in ejus dumetis ac vepribus magnopere laboravimus, deinceps incredibili cum audore ac cujusdam velut agriculturæ molestia ad reliquas illius evellendas spinas, ac tetras serpentum effigies profligandas veniemus. Sed in primis Spiritus sancti opem a Christo postulabimus, ut hujus illum interventu per cœlestem doctrinam religiososque sermones in hominum animos elicere, ab iisque, qui id ultro voluerint, pestiferum virus extrahere possimus. Sequar vero in iis exponendis ætatum ordinem, ac cujus quisque successor extiterit in illis recensendis aperiam, qui ab illo profecti diversa quædam doctrinæ semina sparserunt.

Horum igitur e numero Secundus quidam fuit, qui plus aliquid quam cæteri sapere studens, etsi eadem quæ Valentinus asserit omnia, ampliore tamen sonitu furiosorum aures opplevit. Ille eodem quo Valentinus tempore eundem ipsum novo aliquo invento superare gestiens, primam Ogdoadem ex Tetrade dextra ac sinistra conflari docuit, quarum alteram Lumen, Tenebras alteram appellari voluit. Jam vero Virtutem illam quæ defecisse, et ad inopiam fuisse redacta dicitur, negat ex tricenario illo numero Æonum extitisse, sed inferioris cujusdam ordinis, ex eorum videlicet grege fuisse, qui infra aliam Ogdoadem collocantur. De Christo aliisque dogmatibus eadem cum auctore veneni sui ac ministratore Valentino statuit. Quare cum haud ita multa sint ab isto diversis ac peregrinis explicata vocibus, pauca hæc quæ dicta sunt sufficere putavi, quæ per seipsa satis ad refellendum argumentorum suppeditant. Sed de illo tamen breviter quoque disputandum est, ne ideo, quod contra ipsum afferre nihil possemus, prætermisisse videamur. Igitur si Tetradες ex illorum opinione dextræ sunt ac sinistræ, medium inter eas quiddam assignari oportet, propterea quod quidquid dextros habet ac sinistros ordines, in eorum medio collocari necesse est; **209** neque Dextra vel sinistra uspiam esse possunt, nisi ex interjecto corpore utriusque partis discrimen petatur. Quamobrem, stolidissime mortalium Secunde, vosque Secundiani omnes, medium erit unum aliquid, cui sinistra dextraque quæ dicuntur subjecta sint: neque ab uno illo alienum id esse poterit, quod ei subjicitur dextrum aut sinistrum: atque ita ad unam quamdam naturam universa referentur, qua nihil

τίνου μεντοι, ὡς ἔφη, καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ τῆς προφάσεως ἀλληφότες, ὥμως αἱ προσηρημέναι σὺν τῇ τούτου τοῦ Οὐαλεντίνου τῇ τῆς ἀληθείας διδασκαλίᾳ καταπατηθεῖσαι ὑφ' ἡμῶν παρεῖσθωσαν. Ἡμεῖς δὲ τὰς ἐξῆς ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει διασχοπήσωμεν.

KATA ΣΕΚΟΥΝΔΙΑΝΩΝ,

Οἱς συνήχθη Ἐπιφάνης καὶ Ἰσίδωρος, δωδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ δευτέρα.

A'. Παριθόντες δὲ τὴν τοῦ Οὐαλεντίνου αἵρεσιν, καὶ πολλὰ μοχθήσαντες ἐν τῇ ἀκινθῶδι αὐτοῦ σπορᾷ, διὰ πολλοῦ, ὡς εἶπεν, καμάτου καὶ γεωργικῆς κακοπαθείας ἐπὶ τὰ λείψανα τῆς ἀκινθώδους αὐτοῦ σπορᾶς καὶ ἐρπητώδους αὐτοῦ θηριομορφίας ἐλευσόμεθα, τὸ ἅγιον Πνεῦμα αἰτησάμενοι παρὰ Χριστοῦ, εἰς τὸ δι' αὐτοῦ ἐπισπάσαι ταῖς ψυχαῖς τῇ ἐν Θεῷ διδασκαλίᾳ καὶ σεμνῷ λόγῳ, καὶ τοὺς τοὺς ἀνασπάσαι ἐκνηθῆναι ἀπὸ τῶν οὕτω προσηρημένων (84). Ἀρξομαι δὲ περὶ τούτων λέγειν κατὰ διαδοχὴν, τίς τίνος διάδοχος γεγένηται τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων, καὶ ἑτέραν παρὰ τὴν ἐκείνου σπορὰν διδασκόντων.

Σεκουῶνδος τοίνυν τις ἐξ αὐτῶν ὢν, καὶ περισσώτερόν τι βουλόμενος φρονῆσαι, πάντα μὲν τὰ κατὰ τὸν Οὐαλεντίνον ἐξηγεῖται, περισσώτερον δὲ ἤχον εἰς ἀκοῆς τῶν ἐμμετρωντμένων ἐξήχησεν. Οὗτος γὰρ κατὰ Οὐαλεντίνον ὢν, ὡς προείπον, ὑπὲρ δὲ Οὐαλεντίνον φρονῶν, λέγει εἶναι τὴν πρώτην Ὀγδοάδα Τετράδα δεξιάν, καὶ Τετράδα ἀριστεράν· οὕτω παραδιδούς καλεῖσθαι τὴν μὲν μέγαν Φῶς, τὴν δὲ ἄλλην Ἑκότος· τὴν δὲ ἀποστῆσαν τε καὶ ὑπερέχουσαν δύναμιν μὴ εἶναι ἀπὸ τῶν τριάκοντα Αἰώνων, ἀλλὰ μετὰ τοὺς τριάκοντα Αἰῶνας, ὡς εἶναι ἀπὸ τῶν μετὰ τὴν Ὀγδοάδα τὴν ἄλλην κατωτέρω γενομένων. Τὰ δὲ πάντα περὶ Χριστοῦ καὶ τῶν ἄλλων δογμάτων ὡσαύτως τῷ ἰδίῳ χορηγῶ τῷ Ιωὺ καὶ δοτῆρι τοῦ θελήτηρίου Οὐαλεντίνου δογματίζει. Μὴ πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ὑπὸ τούτου διαφόρως ξηνολεχτουμένων, ἀρξασθῆναι μὲν ἡγησάμεν δεῖν τοῖς προσηρημένοις, ἔχουσι καὶ ἀφ' ἐαυτῶν τὴν ἀνατρεπὴν, ὥμως δ' οὖν καὶ περὶ αὐτοῦ ὀλίγα λέξω, ἵνα μὴ δι' ἀπορίαν παρελθῇ θέναι τι κατ' αὐτὸν δόξω. Εἰ γὰρ Τετράδες δεξιά καὶ εὐώνυμοι παρ' αὐτοῖς τάσσονται, εὐρεθήσεται τι ζητούμενον μέσον τοῦ τε δεξιοῦ καὶ τοῦ ἀριστεροῦ· πᾶν γὰρ ὅτιον δεξιᾶς ἔχον καὶ εὐωνύμους τάξεις μέσον ἔσται τῶν εὐωνύμων αὐτοῦ καὶ δεξιῶν· καὶ οὐδαμοῦ δυνήσεται εἶναι δεξιὰ ἢ ἀριστερά, εἰ μὴ τι ἂν ἐκ μεσολαβοῦντος σώματος ἑκατέρου μέρους ἢ διάκρισις γένηται. Ἄρα οὖν, ἀνόητε Σεκουῶνδε, καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ ἠπατημένοι, τὸ μεσαίστατον, ἀφ' οὗπερ καὶ ἀριστερά καὶ δεξιὰ ὑποπίπτουσιν, ἔσται ἐν τι, καὶ οὐ δυνήσεται ἄλλότριον εἶναι τοῦ ἐνός τίνος τὸ ἐξ αὐτοῦ ὑποπίπτον δεξιόν τε καὶ εὐώνυμον· καὶ ἐξανάγκης ἀναχθήσεται τὸ πᾶν εἰς τὸ ἐν ὃν, οὗ ἀνώτατον οὐδ' ἐν ἔστιν, οὔτε ὑποδεχόμενος, οὔτε κατώτατον, εἰ μὴ τα ὑπ' αὐτοῦ ἐκτιζόμενα· καὶ ἔσται τοῦτο φανερόν

(84) Ἀπὸ τῶν οὕτω προσηρημένων. Cor. προσηρημένων.

τοῖς τὴν ἀλήθειαν καταμανθάνουσιν, ὅτι εἰς Θεός ἑστιν, ὁ Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Εἰ δὲ εἰς Θεός ἑστιν, ἐξ οὗ τὰ πάντα, οὔτε τι ἀριστερόν ἑστιν ἐν αὐτῷ, οὔτε ἐλάττωμα ἕτερον, οὔτε τι ὑποδεηχός, πλὴν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένων. Τὰ δὲ μετὰ Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα πάντα καλῶς ἐκτισμένα, καὶ εἰς σύστασιν ὑπ' αὐτοῦ ἀφθόγως εὖ προσεληλυθότα.

Β'. Εἰ δὲ καὶ πάλιν ἔρῃ ὁ τοιοῦτος ἡμῖν προκαθὼν ἕτερος ὄψις, ὅτι τὰ μὲν δεξιὰ καὶ εὐώνυμα ἐκ τοῦ ἐνὸς ὑπάρχει, αὐτὸς δὲ μεσαίτατός ἐστι, καὶ ἐαυτῷ μὲν προσάγεται τὰ δεξιὰ, καὶ χαίρει τούτοις, δεξιὰ δὲ καλεῖ καὶ φῶς· τὰ δὲ εὐώνυμα ὡς ἀλλότρια αὐτοῦ, καὶ ἐπὶ ἀριστερὰ κείμενα ἀπωθεῖται· λεγέτω μοι πόθεν λαμβάνει ταύτην τὴν γεωμετρίαν, ἵνα καλῶς ρυθμίῃ ἀμετάστατον δεξιὴν τε καὶ εὐώνυμον. Παρ' ἡμῖν γὰρ δεξιὰ εἰκότως ὀνομάζεται, ἥτοι ἀριστερὰ, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ σώματι πεπηγμένων μελῶν, ἐν οἷς οὐδέποτε ἐναλλαγὴ γίνεται. Τὰ δὲ ἐκτὸς ἡμῶν δύνανται εἶναι ποτὲ μὲν δεξιὰ, ποτὲ δὲ εὐώνυμα. Παντὶ μὲν γὰρ τῷ ὁρῶντι κατὰ ἀνατολὴν νότος, εἴτ' οὖν μεσημβρία, δεξιὰ κληθήσεται· τὸ κλίμα δὲ τὸ βόρειον, ἥτοι ἀρκτῶν, ἀριστερόν. Τὸ δὲ ἀνάπαλιν ἐπὶ τὰ δυτικὰ μέρη ἀναστραφέντος ἀνθρώπου τινός, εὐρεθήσεται ἑτερωνύμως τὰ κλίματα, ὅπερ πρὸ ὥρας δεξιὸν ὀπῆρχε, νότιόν τε μεσημβρινόν, εἰς ἀριστερὰ αὐτοῖς μεταβαλλόμενον· καὶ τὸ εἰς ἀριστερὰ τοῦ τινος κακλιμένον ἀνθρώπου, εἴτ' οὖν ἀρκτῶν, εἴτ' οὖν βόρειον κλίμα, εἰς δεξιὰν αὐτοῦ μεταβαλλόμενον. Ποῦ τοίνυν ὁ ἀπατεὼν ἐφεῦρεν ἐαυτῷ τὴν κατὰ Θεὸν γεωμετρίαν; Καὶ ὦ τῆς τοιαύτης πολλῆς ληρολογίας, τῆς τὰ πάντα συγχεύσεως! Φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα (85) τοῦ τριάκοντα· Αἰῶνος γεγενῆσθαι. Πόθεν ἄρα τὴν τοῦ ὑστερήματος φύσιν κατεβλήψας, ὦ οὗτος, ἡ ἀποστᾶσαν δύναμιν, λέγε; Εἰ μὲν γὰρ εὖρες ταύτην ἀπὸ βλαστήματος τῶν ἄνω, οὐ κτιστὴν, ἀλλὰ γεννητὴν, ἐπειδὴ σοὶ τε καὶ τῷ σου ἐπιστάτῃ οὐκ ἐκτισμένα τὰ κτιστὰ ὀρίζεται, ἀλλὰ γεννητά· καὶ ἀπὸ μετουσίης ἐκάστης φύσεως παρ' ἐκάστης λαβούσης τὰ αὐτοῖς γεννώμενα ἀναρῶναι. Ἄρα γε κατὰ τὸν αὐτοῦ λόγον κατὰ στυτοῦ ὀπλίζῃ. Εἰ γὰρ ἀπὸ τῶν ἄνω καὶ ἡ ὑτέρα δύναμις, καὶ ἡ ἀποστασία γεγένηται, ἔφω δὲ, ὡς εἰπεῖν, καὶ ἐβλάστησε· μετέχει ἄρα τῶν ἄνω χαρισμάτων· ἐπειδὴ ἐπικοινωνεῖ τῷ Πληρώματι ἡ ὑτέρα, καὶ τὸ Πλήρωμα τῇ ὑτέρᾳ· καὶ οὐδὲν προσενηχθήσεται τοῦτο πρὸς ἐκεῖνο, οὔτε ἐκεῖνο πρὸς τοῦτο, ἐκατέρων κατὰ τὰ τέρματα ἀλλήλοις ἐπικοινωνούντων. Καὶ ἐκ παντὸς λόγου διελεγχθήσῃ ἐξ ἐπισποράς δαίμονος ἔχων τὴν τῆς πλάνης σου κόσμησιν, πάντων ἐλεεινῶν ἐλεεινότατα!

Γ'. Ἵνα δὲ μὴ παραλείψωμαι τι τῶν παρὰ τισι γινόμενων τε καὶ λεγόμενων, κῆν τε ἐν ἐκάστῃ πολλοί

¹ For. τοῦτο, et : τοῦ ἐκ τῶν τριακ.

(85) Φάσκει δὲ μετὰ τὸ ὑστέρημα. Log. omnino. Hanc enim Secundi fuisse sententiam docuit n. 4.

neque superius sit, neque inferius, infimumve, præterquam quæ ab eo condita sunt; eritque veritatis gnaris haud obscurum, unum Deum esse, Patrem, Filium et Spiritum sanctum. Jam si unus Deus est, a quo sunt omnia: nihil neque sinistrum, neque alia ratione deficiens inerit ipsi, neque inferius præter illa quæ procreavit. Cætera post Patrem Filium, Spiritumque sanctum præclare ab eo producta sunt, ac citra ullam invidiam egregio constituta.

II. Quod si ejusmodi quidam nobis e latebris eductus serpens objiciat, ab uno esse dextra pariter et sinistra, quod ipsum in eorum medio versetur, sibi quæ dextra sunt asciscat, hisque gaudeat, et eadem dextrorum ac luminis appellet nomine, contra vero sinistra tanquam a se aliena, et in læva parte collocata repudiet; dicat, quæso, unde illam geometriam hausserit; ut dextram sinistramque sine ulla mutatione constantem commode metiatur. Nam apud nos dextra sinistrave quorundam ratione membrorum, quæ fixa sunt, merito vocantur, quas permutari invicem nequeunt. Quæ vero extra nos sunt, alias dextra sunt, alias sinistra. Etenim qui se ad orientem obverterit, hic ad dexteram austrum sive meridiem habebit, septentriones ad sinistram. Sin occidentem versus sese converterit, mundi illi cardines diversis nominibus efficiuntur; quæque paulo ante dextra fuerat meridies, in sinistram mutabitur: quæ ad sinistram vergere dicebatur hominis aquilonaris regio, ad dexteram esse dicetur. Ubinam ergo veterator iste suam illam modulando Deo geometriam reperit? O incredibilem futilitatem, atque universa miscentem! Quod vero post triginta illos Æonas defectum exstitisse narrat, libet de eo sciscitari: **210** Illeus tu! Potes dicere unde illius defectus naturam ac desciscentem virtutem cognoveris? Si enim a superioribus pullulasse dicās, non creatam, sed genitam: cum, ex tua ac magistri tui sententia, quæ condita sunt, non creata fuerint, sed genita: ac quævis natura quadam ab altera communicatione transfusum id quod habet acciperit, atque in lucem prodierit; jam ipse confessione tua induaris oportet. Etenim si a superioribus posterior illa virtus ac defectus exstiterit, indeque, ut ita loquar, pullularit, erit plane cælestium ornamentorum particeps, quandoquidem commune aliquid cum Pleromate habet illa posterior, et cum posteriore Pleroma; neque aliud ab altero dissidabit, cum utraque communibus invicem terminis copulentur. Quamobrem hominum infelicissime! non aliunde quam ex dæmonis instinctu totam illam errorum hausisse structuram omni ex parte convinceris.

III. Sed ne quid a nobis prætermittatur, quod a quoquam dicatur aut fiat, cum præsertim plures

φάσκει δὲ τὸ ὑστέρημα μετὰ τοῦ τριάκ. αἰῶνα.

sint in eadem secta principes, qui diversis concin-
nandis fabulis magistros etiam ipsos superare sese
gloriantur, volo in iis commemorandis, qui in ea-
dem hæresi sunt, sed alia quædam insuper asse-
runt, paulisper immorari. Epiphanem atque Isido-
rum intelligo : qui cohortationum ac præceptorum
specie in profundiorē sese infelicitatis voraginem
immersit. Et cum a Carpocrate parente suo revera
falsi dogmatis initium acceperit, ad Secundi tamen
opinionēs adhæsit, et ad Secundianos ascriptus
est. In primis enim magna est aberrantium istorum
hominum a se invicem dissensio, et inanissimæ lo-
quacitatis incondita quædam ac perturbata varie-
tas. Nam, ut ab Epiphane ordiar, Carpocratis iste
filius, ex Alexandria matre, hoc enim ei nomen
fuit, ad illos, uti diximus, aggregatur, qui ex Cē-
phallenia paterno genere oriundus, cum ad xvii
ætatis annum pervenisset, immatura morte prære-
ptus est. Nimirum sceleratos homines Deus sictan-
quam spinas evulsit, humanoque generi melius ali-
quid providit. Post illius obitum iis qui ab eo de-
cepti fuerant plaga illa letalis adhæsit. Et in hanc
usque diem in insula Samo divinis honoribus afficitur.
Nam incolæ templum ei condiderunt, **211** et in-
eunte mense sacra quædam ac cæremonias obeunt :
nec non artes et museum ad detestandi illius no-
minis memoriam consecrarunt; Epiphanis quippe
Museum appellant. Cephalenii, inquam, eo vecor-
diæ progressi sunt, ut et ei sacrificia ac libationes
offerant, et in sano illius epulum præbeant, et
hymnos in ejus honorem concinant. Habuit vero ad
infelices illos decipiendos, ac non modo ad eam
sectam, sed et ad aliud genus erroris, hoc est si-
mulacrorum superstitionem traducendos magnam
illecebram exquisita quædam hominis eruditio, et
cum in omni humanitatis genere, tum in Platonicis
dogmatibus apprime versata. Qui quidem Epipha-
nes ad Secundum se atque ejus fautores applicavit;
quodam peste loquacitatem expressit.

IV. Isidorum vero narrant quibusdam Cohorta-
tionum libris nequitie suæ fundamenta jecisse. Sed
utrum eadem is ex secta, atque iisdem opinionibus
existiterit, an ex philosophorum disciplina co-
hortationum artifex esse didicerit, certi nihil ex-
plorare docuimus. Utcunque se res habeat, in eo-
dem omnes consuendo dogmate versantur.

In primis Epiphanes illud cum Patre, eodemque
hæresis conditore Carpocrate decrevit, promiscuas

¹ For. ἐπιμενῶ. Addo καὶ τοῦ.

(86) Οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης. Ex Clement. Alex.
in Strom. hæc descripta sunt; tametsi ab auctore
ipso diversa quædam tradiderit. Clementis verba
necessario hic attexenda sunt: Ἐπιφάνης οὗτος, οὗ
καὶ τὰ συγγράμματα κομίζεται, υἱὸς ἦν Καρποκρά-
τους, καὶ μητρὸς Ἀλεξανδρίας τοῦνομα, τὰ μὲν πρὸς
πατρὸς Ἀλεξανδρεὺς, ἀπὸ δὲ μητρὸς Κεφαλληνεὺς.
Ἐξῆς δὲ τὰ πάντα ἔτη ἑπτακαίδεκα, καὶ θεὸς ἐν
Σάμῃ τῆς Κεφαλληνίας τετίμηται. Ἐνθα αὐτῷ ἱερὸν
βυτῶν λίθων, βωμοί, τεμένη, μουσεῖον ὠκοδόμηται
καὶ καθιέρωται· καὶ συνιόντες εἰς τὸ ἱερὸν οἱ

Α ἄνθρωποι ἐξάρχοντες ἑτέρα ἀνθ' ἑτέρων ὑπὲρ
τοὺς αὐτῶν διδασκάλους μυθοποιεῖσθαι, ἐτι ἐπιμένων
ὑψηλούμενος τοὺς ἐν αὐτῇ τῇ αἵρέσει ὄντας, ἑτέρα
δὲ παρὰ τούτων λέγοντας, φησὶ δὲ περὶ Ἐπιφάνους
τοῦ Ἰσιδώρου ἐκ προφάσεως παραινέσεων ῥημάτων
ἐαυτὸν ἐτι εἰς περισσύτερον βυθὸν τάλαιπωρίας κατ-
αγαγόντος. Τάλιθ' ἔτι μὲν οὖν, ἀπὸ Καρποκράτους τοῦ
ἰδίου πατρὸς κατὰ σάρκα εἰληφότος τῆς προφάσεως.
συνημμένου δὲ τῇ αἵρέσει τοῦ προειρημένου Σικούν-
δου, καὶ αὐτοῦ τῶν Σικουνδιανῶν ὑπάρχοντος. Πολλὴ
γὰρ ἐκάστου τῶν πεπλανημένων πρὸς τὸν ἑτερον δια-
φορὰ, καὶ συρφετώδης, ὡς εἰπεῖν, πολυμυξία κινε-
φωνίας. Οὗτος γὰρ ὁ Ἐπιφάνης (86), ὡς ἔφην, υἱὸς
ὢν Καρποκράτους, μητρὸς δὲ Ἀλεξανδρίας οὕτω
καλούμενης, τούτοις, ὡς προείπον, συνάπτεται, ἀπὸ
Β Κεφαλληνίας μὲν τὸ πρὸς πατρὸς γένος ὢν, ἑπτακαί-
δεκάτῃ βιώσας χρόνον, θάπτον τὸν βίον κατέστρεψε,
τοῦ Κυρίου ὥσπερ ἀκάνθας τοὺς φαύλους ἀπαλλάσ-
σοντος, κρεῖττον τι περὶ τῆς οἰκουμένης προνοοῦντος.
Μετά δὲ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν οἱ πρὸς αὐτοῦ πεπλανη-
μένοι τῆς ἀπ' αὐτοῦ πληγῆς οὐκ ἀπέσχοντο. Ἐν Σάμῃ
γὰρ ὡς θεός (87) ἐτι καὶ εἰς δεῦρο τιμᾶται. Τέμενος
γὰρ αὐτῷ ἱδρύσαντες οἱ ἐπιχώριοι, θυσίας καὶ τελε-
τὰς ἐπιτελοῦσι κατὰ νεομηνίαν, βωμοὺς δὲ αὐτῷ ἱστη-
σαν, καὶ μουσεῖον εἰς ὄνομα αὐτοῦ περίπτυστον ἀν-
εστήσαντο, τὸ δὲ Ἐπιφάνους μουσεῖον καλούμενον.
Θύουσι γὰρ αὐτῷ οἱ Κεφαλλῆνες εἰς τοσαύτην πλά-
νην ἐληλακότες, καὶ σπένδουσι, καὶ ἐν τῷ ἱδρυμένῳ
αὐτοῦ τιμένει εὐωχοῦνται· ὕμνους δὲ αὐτῷ ᾄδουσι.
Δι' ὑπερβολὴν δὲ τῆς ἐκείνου παιδείας ἐγκυχλίου τε
καὶ ἱλατωνικῆς ἡ πᾶσα τοῖς προειρημένοις κατὰ τε
τὴν αἵρσιν καὶ κατὰ τὴν ἑτέραν πλάνην, λέγω τὴν
εἰς εἰδωλομανίαν τοὺς ἐπιχωρίους τρέψαν, γέγονεν
ἀπ' αὐτοῦ ἀπάτη. Συνείπετο γοῦν οὗτος ὁ Ἐπιφάνης
Σικούνδῳ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτόν. Τὴν γὰρ αὐτοῦ ἰσο-
λίαν ἀπεμάχεται, λέγω τὴν τῆς ἐρπειτώδους φθορᾶς
περιττολογίαν.

illiusque in se virus, hoc est imbutam venenata

Δ'. Ἰσιδωρον δὲ φάσκουσιν (88) ἐν παραινέσει τῆς
αὐτοῦ μοχθηρίας αἴτιον γεγενῆσθαι. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς
τὰ ἴσα φρονῶν, καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος ἐτύγχανεν,
ἢ ἐκ φιλοσόφων μαθὼν παραινέσεις τις καὶ αὐτὸς
ὑπῆρχεν, οὐ πάνυ σαφῶς περὶ τοῦ Ἰσιδώρου γινώσκει
D ἡδυνήθημεν. Πλὴν οὗτοι πάντες καττύουσι τὴν ἴσιν
πραγματεῖαν.

Πρῶτον μὲν ὅτι ἐνομοθέτει αὐτὸς ὁ Ἐπιφάνης σὺν
τῷ αὐτοῦ πατρί τε καὶ πρωτοστάτῃ τῆς αἵρέσεως

Κεφαλλῆνες κατὰ νεομηνίαν, γενέθλιον ἀποθέωσιν
θύουσιν Ἐπιφάνει, σπένδουσι τε, εὐωχοῦνται, καὶ
ὕμνοι λέγονται· ἐπαιδεύθη μὲν παρὰ τῷ πατρί τῇ
τῇ ἐγκυχλίῳ παιδίαν, καὶ τὰ Πλάτωνος, etc. Hæc
ille. At Epiphanius a patre Cephalenium fuisse,
non Alexandrinum docet.

(87) Ἐν Σάμῃ γὰρ ὡς θεός. Quæ et Same di-
citur :

Dulichiumque, Sameque et Neritos ardua saxis.

(88) Ἰσιδωρον δὲ φάσκουσιν. De Isidoro me-
minit idem Clemens Alexand. lib. vi Strom.

Καρποκράτει καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὸν κοινὰς εἶναι τὰς τῶν ἀνθρώπων γυναῖκας, ἕκ τε τοῦ Πλάτωνος *Πολιτειῶν* πρόφασιν λαβὼν, καὶ τὴν ἰδίαν ἐπιθυμίαν ἐκτελῶν. Ἐντεῦθεν δὲ τὴν ἀρχὴν ποιεῖται, λέγων, ὥς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἐμφέρεται τοῦ Σωτῆρος φάσκοντος τρεῖς μὲν εὐνούχους εἶναι, τὸν τε ἐξ ἀνθρώπων εὐνουχιζόμενον, καὶ τὸν ἐκ γενετῆς, καὶ τὸν κατὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτὸν ἐκουσίως εὐνουχίσαντα. Καὶ φησιν· Οἱ τοίνυν κατὰ ἀνάγκην οὐ κατὰ λόγον εὐνούχοι γίνονται. Οἱ δὲ ἕνεκα τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς εὐνουχίσαντες διὰ τὰ ἐκ τοῦ γάμου συμβαίνοντά φασι τὸν ἐπιλογισμὸν¹ τῶν ἐπιτηδεύων ἀσχολίαν δεδιότες. *Βέλτιον γαμήσαι ἢ πυροῦσθαι*, μὴ εἰς πῦρ ἐμβάλης τὴν ψυχὴν σου, φησὶ λέγειν τὸν Ἀποστόλον, ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἀντίχων, καὶ φοβούμενος μὴ τῆς ἐγκρατείας ἀποπέσῃς. Πρὸς γὰρ τὸ ἀντίχων γινομένη ψυχὴ μερίζεται τῆς ἐλπίδος. Ἀνέχου τοίνυν, ὥς ἤδη προσῆπον² τῆς παραιτέσεως, εἰς μέσον φέρων τὸν λόγον, φησὶ κατὰ λέξιν ὁ Ἰσίδωρος ἐν τοῖς *Ἠθικοῖς*, *μαχίμης γυναικὸς, ἵνα μὴ ἀποσπασθῇς τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ. Τότε πῦρ ἀποσπερματίσας εὐσυνειδήτως προσεύχου.* Ὅταν δὲ, φησὶν, ἡ εὐχαριστία σου εἰς αἰτησίαν ὑποπέσοι, καὶ στής τὸ λοιπόν, οὐ κατορθώσας μὴ σφαλῆναι, γάμησον. Εἴτα πάλιν φησὶν· Ἀλλὰ νέος τις ἢ πένης ἐστίν, ἢ καταφερής, τουτέστιν ἀσθενής, καὶ οὐ θέλει γῆμαι κατὰ τὸν λόγον, εὐτος τοῦ ἀδελφοῦ μὴ χωριζέσθω. Αἰσχροὶ δὲ τινες ὑπονοίας ἑαυτῷ προσποριζόμενος δραματούργει ὁ τέλας. Λεγέτω, φησὶ τοίνυν, ὅτι *Εἰσελήλυθα ἐγὼ εἰς τὰ ἄγια, οὐδὲν δύναμαι παθεῖν.* Εὐρ δὲ ὑπένοιαρ ἔχη, εἰκάτω. Ἀδελφε, ἐπίθεος μοι χεῖρα, ἵνα μὴ ἀμαρτήσω, καὶ λήψεται βοήθειαν, καὶ αἰσθητήν, καὶ νοητήν. Θελησάτω μόνον ἀπαρτίσαι τὸ καλόν, καὶ ἐπιτευξέται. Εἴτα πάλιν φησὶν· Ἐνίοτε τῷ μὲν στόματι λέγομεν, οὐ θέλομεν ἀμαρτῆσαι, ἡ δὲ διάνοια ἔγκειται εἰς τὸ ἀμαρτάνειν. Ὁ τοιοῦτος διὰ φόβον οὐ ποιεῖ ὃ θέλει, ἵνα μὴ ἡ κόλασις αὐτῷ ἐλλογισθῇ· ἡ δὲ ἀνθρωπότης ἔχει ἀναγκαῖά τινα καὶ φυσικὰ μέτρα· ἔχει τὸ περιελάλῃσθαι τὸ ἀναγκαῖον καὶ φυσικόν· φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων.

quædam sunt ac naturalia duntaxat. Nam vestibus uti naturale simul ac necessarium est; naturalis est venerea voluptas.

Εἰς ἀναγκαίως δὲ ταύτας (89) παρεθέμην τὰς φωνάς, ὃ κατὰ τούτων γράφας ἔλεγχον, μὴ βιούντων ὁρθῶς καὶ Βασιλειδιανῶν, καὶ Καρποκρατιανῶν, καὶ τῶν ἀπὸ Οὐαλεντίνου, καὶ τῶν Ἐπιφάνους καλουμένου, ὧς δὴ συνήφθη Σακρυῦδος ὁ προτεταγμένος. Ἐξ ἀλλήλων γὰρ ἕκαστος ἔποιε οὗτος ἐκείνῳ μεταδούς, ἢ ἐκείνος τούτῳ τὰ δεινὰ ἀπειμπολήσαντες, καὶ εἰς τι πρὸς ἀλλήλους διαφερόμενοι, ὅμως ἐν μιᾷ αἰρέσει ἑαυτοὺς κατέθεντο· ὥστε καὶ ἔχειν ἐξουσίαν ἐδογμάτισαν, καὶ

esse conjuges oportere; partim quod ita Plato in libris *De republica* statuisset, partim ut privatam libidinem expleret. Sed inde disputandi initium facit. Tria eunuchorum esse genera, quod a Salvatore dictum Evangelia sacra testantur³: nam alios esse qui ab hominibus exsecti sunt, alios ita a natura factos, alios qui cœlestis regni gratia sponte sese castrarunt. Qui igitur, aiunt, tales necessitate sunt facti, non id certo consilio ac ratione susceperunt. Qui se vero propter cœlestis regnum castraverunt, id ad declinandas conjugii molestias egerunt, quod illud procurandæ rei familiaris onus, ac sollicitudinem timerent. *Melius est nubere, quam uri*⁴: proinde cave animam tuam in ignem immittas (sic enim ab Apostolo præceptum esse dicunt), dum noctes diesque resistis, ac ne a castitate excidas pertimescis. Siquidem animus noster, dum in repugnando obsistendoque totus est a spe sua dissipatus, abstrahitur. *Patienter igitur tibi ut paulo ante cohortando* **212** *monui* (hæc in *Ethicis* Isidori verba sunt) *contumacis uxoris mores sustinendi sunt, ne Dei gratiam amittas: cumque una cum semine libidinis flammam ejeceris, tum te optima fretus conscientia ad orandum converte. Sed cum in postulationem gratiarum actio tua delapsa fuerit, ac deinceps stare cœperis, neque id tamen obtinueris, ut labi prorsus ac titubare desinas ad nuptias confugito.* Pergit deinde: *Sed juvenis aut pauper est aliquis aut proclivior, hoc est imbecillus, neque ex apostolico præcepto ducere ei libet uxorem, hic a fratre minime discedat.* Tum execrandorum flagitiorum excogitatas rationes afferens, miras infelix tragedias facit. *Dicat, inquit: Ingressus sum in sancta, pati nihil possum. Quod si cogitatio eum aliqua subeat, dicat: Frater, impone mihi manum, ne peccem, et confestim præsentem cum in corpore ipso, tum in mente opem experietur. Velit modo quod honestum est perficere, et voti compos existet.* Post hæc ita loquitur: *Nonnunquam ore tenus dicimus, peccare nolumus, sed animus in peccata propendit. Qui ejusmodi est, quod vult propter metum non facit, ne ei pœna constitnatur. At hominum generi necessaria*

V. Hæc illorum in medium afferre verba sum coactus, ut eos redarguerem sceleratos homines et impios, Basilidianos, inquam, et Carpocratianos, ac Valentini Epiphaniisque discipulos, ad quem Secundus prius a nobis commemoratus adjungitur. Enim illi a se invicem propagati: sive iste alteri, sive alter isti velut malas merces, ita pestiferam doctrinam communicaverint. Ac licet aliqua in re dissideant, in eadem tamen hæsere secta; ut vel

¹ Ex Clem. Alex. iii Strom. ita legendum, τὸν ἐπὶ τῶν ἐπιτ. ² Matth. xix, 12. ³ I Cor. vii, 9.

(89) Ἀναγκαίως δὲ ταύτας. Apud Clem. Alex. hæc cum præcedentibus copulata ita leguntur: Φυσικὸν δὲ τὸ τῶν ἀφροδισίων, οὐκ ἀναγκαῖον δὲ. Tum subjicit: Ταύτας παρεθέμην τὰς φωνάς: εἰς

ἐπὶ τῶν τοῦτον λαμβάνουσιν, τὴν περὶ τὸν πορισμὸν

ἔλεγχον τῶν μὴ βιούντων ὁρθῶς Βασιλειδιανῶν, etc. Neque tamen mutare quidquam in Epiphanio nostro volui. Fieri quippe potest, ut aliquid de suo sciens ac volens inseruerit.

peccare sibi propter vitæ perfectionem licere dicerent : ex qua sit, ut, quantumvis modo deliquerint, tamen quod naturaliter ad consequendam salutem delecti sint, insita quadam ipsos oporteat necessitate servari. Neque vero primi dogmatum architecti eorumdem perpetratorum ipsis potestatem faciunt.

Sed ut ad illos revertar, dum so ad id quod sublimius atque in Cognitione illa sua præstantius est, acrius contenderunt, primam videlicet Tetradem, ita disputant : Ante omnia primum est, inquit, Principium quoddam, primumque intelligentiam omnem superans, quod nec explicari verbis, nec appellatione declarari potest, quam ego unitatem numero. Cum hac Virtus quadam existit, quam et singularitatem **213** toco. Ambæ porro cum unum atque idem sint, Principium quoddam omnium rerum, quod intelligentia sola percipitur, neque genitum est, aut aspectabile, citra productionem ullam ediderunt : quod Principium in sacris Litteris Unitas dicitur. Cum hac unitate ejusdem substantiæ alia virtus existit, quam et ipsam unum appello. Quæ quidem unum : reliquas Æonum origines propagarunt.

VI. Verum quam hæc a veritate abhorreant omnia, egregii quidam scriptores editis adversus eos commentariis demonstrarunt, præcipue vero Clemens Alexandrinus, quem Atheniensem alii faciunt, ac sanctus Irenæus : qui postquam illos derisit, tragicam illam exclamationem subjicit :

Heu ! heu ! Proh ! proh ! merito siquidem illud de scena depromptum ad eam transferri calamitatem potest, quam portentosis vocibus, ac tam effrenata audacia nugarum illi scriptores invehunt ; qui mendaciis suis ficta quædam nomina impudenter affingunt. Nam cum ita scribit : Ante omnia primum quoddam est principium, ac primum, intelligentiam omnem superans, quod ego monadem appello ; ac rursum : Cum hac monade virtus existit, quam et ipsam singularitatem toco ; manifeste saletur, esse hæc quæ proposita sunt omnino conficta, seque fabulæ huic imposuisse nomina, quæ ab nemine hactenus usurpata fuerant. Proindeque nemini dubium est, quin hæc ille primum indiderit, ac nisi ipse in vita exstilisset aliquando, veritas utique

¹ Clem. ἢ πάντως. ² Clem. φύσει.

(90) Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι. Tertull. lib. contra Valent. c. 37 : Accipe alia ingenia cicuria Enniana, insignioris apud eos magistri ; qui ex pontificali sua auctoritate in hunc modum censuit, etc.

(91) Κλήμης τε, ὃν φασὶ τινες Ἀλεξανδρεῖα. Qui Clementem patria Atheniensem esse diceret præter Epiphanium ex veteribus vidi neminem. Quanquam ne is quidem affirmat ; sed contrarias duntaxat opiniones asserti. Mirum igitur est, quo fretus auctore vir eruditus Clementem Athenis oriundum, sed quod Alexandriæ per diu docuerit, Alexandrinum fuisse tam asseveranter scripserit. Qui ob eam causam addit a majoribus (ut auctor est Epiphanius) tum Alexandrinum, tum etiam Atheniensem esse nominatum. Atqui nusquam id, quod ille putat, Epiphanius tum Alexandrinum,

τὸ ἀμαρτάνειν διὰ τὴν τελειότητα, ἢ πάντων γε σω-
θησόμενων φυσικῶν¹, καὶ τε νῦν ἀμάρτωσι διὰ τὴν
ἐμφυτον ἐκλογὴν. Ἐπεὶ μὲν τὰ αὐτὰ αὐτοῖς πράτ-
τειν συγχωροῦσιν οἱ προπάτορες τῶν δογμάτων τού-
των.

Φασὶ δὲ καὶ οὗτοι (90), ὡς ἐπὶ τὸ ὑψηλότερον καὶ
γνωστικώτερον ἐπεκτεινόμενοι τὴν πρώτην Τετράδα,
οὕτως· Ἔστι τις πρὸ πάντων προαρχή, προανεν-
νόητος, ἀρρήτος τε καὶ ἀνονόμαστος, ἣν ἐγὼ
μονότητα ἀριθμῶ. Ταύτῃ τῇ μονότητι συνυπάρ-
χει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ἐνομάζω ἐνότητα. Αὐ-
τῇ ἡ ἐνότης, ἢ τε μονότης τὸ ἐν οὔσαι προήκα-
το, μὴ προέμεναι ἀρχὴν ἐπὶ πάντων τοσούτῃ
ἀγέννητόν τε καὶ ἀύρατον, ἣν Ἀρχὴν ὁ λόγος
Μονάδα καλεῖ. Ταύτῃ τῇ μονάδι συνυπάρχει δύ-
ναμις ὁμοούσιος αὐτῇ, ἣν καὶ αὐτὴν ἐνομάζω τὸ
ἐν. Αὗται αἱ δυάδεις, ἢ τε μονότης καὶ ἐνότης,
μονάς τε καὶ τὸ ἐν προήκατο τὰς λοιπὰς προε-
λθὲς τῶν Ἀλῶνων.

virtutes, unitas, inquam, et singularitas, monas, et

Γ'. Εἴτα οἱ καλῶς συγγραψάμενοι, καὶ ἀλήθειαν
τούτων ἐν τοῖς σφῶν αὐτῶν συγγράμμασιν ἠλεγξαν,
Κλήμης τε, ὃν φασὶ τινες Ἀλεξανδρεῖα (91), ἑτέροι
δὲ Ἀθηναῖον· ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Εἰρηναῖος καταγελῶν
αὐτῶν τὸ τραγικὸν ἐκείνο, ὃ ἐπὶ τοῖς προειρημένοις
εἰς μέσον φέρων ἦκεν·

Ἰοῦ, ἰοῦ· καὶ φεῦ, φεῦ (92)· τὸ τραγικὸν γάρ, ὡς
ἀληθῶς ἐπαιτεῖν ἔστιν, ἐπὶ τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ τῶν
τῆ γελοιώδη ταῦτα γεγραφότων τῆς τοιαύτης ὀνομα-
ποιίας καὶ τῇ τοσαύτῃ τόλμῃ, ὡς ἀπερυθρίασας τῷ
φεύσματι αὐτοῦ, ὄνομα τέθεικεν. Ἐν γὰρ τῷ λέγειν,
Ἔστι τις προαρχή πρὸ πάντων προανεννόητος,
ἣν ἐγὼ μονάδα καλῶ, καὶ πάλιν· Ταύτῃ τῇ μο-
νάδι συνυπάρχει δύναμις, ἣν καὶ αὐτὴν ἐνότητα
ἐνομάζω· σαφέστατα, ὅτι τε πλάσμα αὐτοῦ ἔστι τὰ
εἰρημένα, ὡμολόγηκε, καὶ ὅτι αὐτὸς ὀνόματα τέθεικε
τῷ πλάσματι ὑπὸ μηδενὸς πρότερον ἄλλου τεθειμένα.
Καὶ σαφές ἔστιν, ὅτι αὐτὸς ταῦτα τετόλμηκεν ὀνομα-
τοποιῆσαι· καὶ εἰ μὴ παρὴν τῷ βίῳ αὐτοῦ, οὐκ ἂν ἡ
ἀλήθεια εἶχεν ὄνομα. Οὐδὲν οὖν κωλύει καὶ ἄλλον
τινὰ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως οὕτως ἐρίσασθαι ἐνό-

tum etiam Atheniensem a majoribus nominatum
esse Clementem asserit, quod Athenis ortus,
Alexandriæ docuisset. Sed de patria duntaxat vario
quosdam sensisse narrat.

(92) Ἰοῦ, ἰοῦ, καὶ φεῦ, φεῦ. Ad hæc Irenæi
verba respexit Tertull. : In scholis Carthaginiensi-
bus fuit quidam rigidissimus rhetor Latinus, Phos-
phorus nomine. Cum virum fortem peroraret : Venio,
inquit, ad vos, optimi cives, de prælio cum victoria
mea, cum felicitate vestra, ampliatns, gloriosus,
fortunatus, maximus, triumphalis. Et Scholastici
statim familiæ Phosphori φεῦ acclamant : Audisti
Fortunatam, et Hedonem, et Acinetum, et Teletum :
acclama familiæ Ptolemæi φεῦ. Quanquam φεῦ apud
Iren. σχετλιαστικόν, apud Tertull. σαυμαστικόν est.

ματα. Ἐῖτα λοιπὸν εἰς ταῦτα αὐτὸς ὁ μακάριος ἐπίσκοπος Εἰρηναῖος, ὡς γε προείπαμεν, γελοιώδη ῥήματα καὶ αὐτὸς προείπεν, ἑτερονυμίαν ἀφ' ἑαυτοῦ, ὡς ἀντάξια τῆς αὐτῶν ληρωδίας χαριεντιζόμενος, παπῶνων γένη, καὶ σικύων, καὶ κολοκυνθῶν, ὡς ἐπὶ ὑποκειμένων τινῶν ἐπιπλασάμενος, ὡς τοῖς φιλολόγοις σαφὲς ἂν εἴη ἀφ' ὧν προανέγνωσαν.

Ζ'. Ἄλλοι δὲ πάλιν αὐτῶν τὴν πρώτην καὶ ἀρχέγονον Ὀγδοάδα τοῦτοις τοῖς ὀνόμασι κεκλήκασιν· πρῶτον Προαρχήν, ἔπειτα Ἀνενόητον· τὴν δὲ τρίτην Ἀρρήτον, καὶ τὴν τετάρτην Ἀόρατον· καὶ ἐκ μὲν τῆς πρώτης Προαρχῆς προεβλήσθαι πρῶτον καὶ τέμπτω ἀρχήν¹, ἐκ δὲ (τῆς ἀρχῆς [93]) τῆς Ἀνενοήτου δευτέρω καὶ ἑκτῶ τότῳ ἀκατάληπτον. Ἐκ δὲ τῆς ἀρρήτου τρίτῳ καὶ ἑβδόμῳ τόπῳ ἀνονόμαστον· ἐκ δὲ τῆς Ἀοράτου Ἀγέννητον πλήρωμα τῆς πρώτης² Ὀγδοάδος. Ταύτας βούλονται τὰς δυνάμεις προὑπάρχειν τοῦ Βυθοῦ καὶ τῆς Σιγῆς, ἵνα τελείων τελειότεροι φανῶσιν ὄντες, καὶ γνωστικῶν γνωστικώτεροι· πρὸς οὓς δικαίως ἂν τις ἐπιφωνήσκειν· ὦ ληρωλόγοι σοφισταί! Καὶ γὰρ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βυθοῦ πολλὰ καὶ διάφοροι γινώμει παρ' αὐτοῖς· οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἄζυγον λέγουσι, μήτε ἀρρενα, μήτε θήλειαν, μήτε ὅλως ὄντα τι· ἄλλοι δὲ ἀρρενόθηλον αὐτὸν λέγουσιν εἶναι, ἑρμαφροδίτου φύσιν αὐτῷ περιάπτοντες. Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνάειν αὐτῷ προσάπτουσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ ταύτης τὰ κατάλοιπα οὕτω δραματούργησιν. Καὶ πολλή τις ἐν αὐτοῖς ἢ εἰς ὕπνον βαθὺν τὸν νοῦν αὐτῶν καταγέρουσα ληρωλόγος ὄνειροπολία.

Σιγὴν δὲ πάλιν ἄλλοι συνευνάειν αὐτῷ προσάπτουσιν, ἵνα γένηται πρώτη συζυγία, καὶ ἐκ τούτου καὶ ἐκ ταύτης τὰ κατάλοιπα οὕτω δραματούργησιν. Καὶ πολλή τις ἐν αὐτοῖς ἢ εἰς ὕπνον βαθὺν τὸν νοῦν αὐτῶν καταγέρουσα ληρωλόγος ὄνειροπολία.

καὶ τί μοι ἐπὶ τὸ πολὺ κατατρίβασθαι, φωρατῆς οὐσης τῆς κατ' αὐτοὺς ὑποθέσεως, καὶ τοῦ κατ' αὐτοὺς ἐλέγχου καὶ ἀνατροπῆς ἀπὸ τῶν προειρημένων παντὶ τῷ βουλομένῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ ἔχεισθαι, καὶ μὴ ἀπεισθῆναι κενοῖς μύθοις; Ἀλλὰ ταῦτά μοι περὶ τούτων εἰρήσθω. Παρελθὼν δὲ ταύτην, ἐπὶ τὰς ἐξῆς διασκοπήσω, ὁδὸν ἑμαυτῷ ἀσφαλῆ καὶ τρίβον λείαν, ὅπως, τὰς τούτων μοχθηρίας διεξιὼν τε καὶ ἐλέγχων, ἑμαυτὸν τε καὶ τοὺς ἀκούοντας ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει διασώσω διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν διδασκαλίας καὶ ἀληθινῆς θεωρίας, ὡς Μύαγρον ταύτην τὴν ἔχιδναν, τὴν πολλὰς ἐτέραις ἐχίδναις τοικυῖαν, τῷ ὑποδείγματι³ τοῦ Εὐαγγελίου (94) καταπατήσαντες, τὰς ἐξῆς διασκοπήσωμεν.

A proprio nomine caritura fuerit. Quid igitur prohibet alium quemlibet in eadem materia certa vocabula constituere? Quare sanctus Iepiscopus Irenæus, ut diximus, ridicula quædam nomina, ac per jocum a seipso composita subjicit, tanquam illorum nugis consentanea: cujusmodi sunt pepo-num ac cucurbitarum, aut colocyntharum genera, quorum appellationes certis rebus attribuit: id quod eruditi homines facile ex his quæ antea legerint, animadvertent.

VII. Cæterum nonnulli ex illis primam atque antiquissimam Ogdoadem iisce nominibus insigniunt. Primam enim esse statuunt Proarchen, hoc est *primum omnium Principium*; tum Anennoetum, sive *quod intelligentia capi non potest*; tertium inexplicabile; quartum Aoratum, id est *aspectum fugiens*. Jam a Proarche primo, ac quinto loco, **214** principium exortum. A principio vero, quod Anennoetum vocant, secundo sextoque loco productum Acataleptum, hoc est *incomprehensibile*. Ab inexplicabili deinde tertio loco ac septimo Anonomastum, sive *innominabile*. Demum ab Aorato Agennetum, sive Ingenitum prodiisse primæ illius Ogdoadis complementum. Has illi virtutes ante Bython ac Sigen existisse censent, ut perfectis perfectiores, atque intelligentibus intelligentiores esse videantur. O nugacissimi vanissimique sophistæ! Sic enim eos jure quispiam appellet. Nam et de Bytho plures sunt apud illos alioqui, ac discrepantes sententiæ. Quidam enim injugem illum esse definiunt, nec marem scilicet, nec feminam, neque omnino alterius generis aliud quidquam. Alii utrumque ei sexum attribuunt, et Androgynum faciunt. Sigen porro alii conjugem illius esse dicunt, ut hoc par sit omnium antiquissimum: ex quo cætera ad eum modum velut scenicam fabulam pertexunt. Ita summa est apud ipsos nugarum ac somniorum licentia, quibus eorum mens altissimo quodam veterno ac sopore detinetur.

Quanquam quid hic ego diutius immoror; cum ipsum per sese illorum argumentum omne facile prodatur, appareatque vel ex iis quæ dicta sunt quemadmodum everti convincique possit? Sit is modo quispiam, qui inhærere vitæ cupiat, nec inanissimis nugis ac mendaciis decipi. Sed de iis hactenus. Nos hac hæresi prætermissa, tutum ad cæteras iter, ac planum prospiciemus, ut in illorum recensenda confutandaque nequitia cum nobismetipsis, tum aliis quoque divina ope freti consulere possimus. Quam ad rem Domini nostri doctrinam ac notissimam veritatis contemplationem adhibebimus, ut illam Myagron viperam, quæ plurimarum aliarum similis est, velut evangelico calceo proculcantes, cæteras aggrediamur.

¹ Iren. τόπω ἀρχ. Hæc autem (τῆς ἀρχῆς) τῆς ἀνενοήτου non habet. ² Iren. τετάρτῳ, καὶ ὀγδῶ τόπῳ.
³ F. ὑποδήματι.

(93) Ἐκ δὲ τῆς ἀρχῆς. Leg. ἐκ δὲ τῆς ἀνενοήτου δευτέρω, etc., ut voces illæ, τῆς ἀρχῆς, parenthesi inclusæ ascititiæ videantur. Cujus contrarium ab operis est factum tam in contextu ipso, quam in paginæ limite. Si quidem Irenæus ἐκ δὲ τῆς ἀνενοή-

του legit.

(94) Τῷ ὑποδήματι τοῦ Εὐαγγελίου. Conficiebani ὑποδήματι substituendum esse. Quod si cui recepta jam lectio magis arriserit; ὑπόδειγμα hoc loco pro mandato et præcepto accipiendum est.

ADVERSUS PTOLEMAITAS,

A

ΚΑΤΑ ΠΤΟΛΕΜΑΙΤΩΝ.

Quæ est hæresis XIII, sive XXXIII.

I. Secundus igitur atque Epiphanius Isidori cohortationes ad usum sectæ suæ opinionisque transtulerunt. Successit **215** iis Ptolæmeus, qui licet Gnosticorum qui ita dicuntur, hæresin, ac Valentinianorum, necnon et aliorum quorundam sit amplexus, nonnulla tamen ad ea quæ a magistris hauserat, adjecit; cujus etiam nomine sectatores quidam ejus gloriantur, quos Ptolæmeos nominant.

Ille ille cum suis Ptolæmeus longe iis quos præceptores habuit, eruditione præstitit, et illorum doctrinam magna accessione cumulavit. Etenim Deo, quem illi Bython appellant, conjuges duas a se inventas attribuit, quas et Affectiones vocavit, Cogitationem videlicet ac Voluntatem. Quarum prior in illo semper existens ac cogitans aliquid produxerit; altera vero postea recentior accesserit. Primum enim, inquit, de procreando cogitavit, deinde voluit. Quocirca duabus iis Affectionibus, sive Virtutibus, nam et Virtutes easdem vocat, Cogitatione ac Voluntate, velut invicem commistis, Unigenæ Veritatisque par est exortum. Quas quidem duarum paternarum affectionum, tanquam quæ videri nequeunt, aspectabiles figuras ac simulacra prodiisse sentiunt: Voluntatis scilicet Veritatem, Cogitationis vero Mentem. Ac per Voluntatem quidem ingenitæ Cogitationis masculinam effigiem exstitisse: ipsiusmet vero Voluntatis feminam fuisse. Voluntas ergo Cogitationis administra vis fuit. Siquidem hæc tametsi de productione apud se cogitaret, minime tamen per se ipsam proferre cogitata potuit. Sed ut Voluntatis vis accessit, tum quod cogitabat produxit.

II. O stultas anilesque fabulas! Nemo enim qui paululum judicii habeat, ne de homine quidem, nedum de Deo quidquam audeat ejusmodi statuere. Mibi vero etiam Homerus prudentior illo fuisse videtur, dum sollicitum Jovem, curisque confectum et iratum, insomnem noctem egisse descripsit, de Græcorum perniciæ cogitantem: cum esset rogatus a Thetide, ut ad ulciscendam Achillis injuriam tam a Græcorum principibus, quam Græcis ipsis pœnas repeteret. Nihil enim Ptolæmeus de illo suo omnium parente, quem Bython nominat, aptius excogitavit, quam est ab Homero de Jove confictum. Sed Jovis **216** ipsius, qualem ab Homero didicerat, notionem informasse videtur. Imo vero tantam ad expromendam audaciam Homericum illud de Jove, Græcisque commentum tolerabilius usurparet, quam ita de communi omnium Domino disputaret. Qui simul atque animo concepit aliquid, statim quidquid voluerit efficit; statimque ac voluit, animo concipit quod voluit:

Τρισκαιδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ τρίτη.

A'. Τοῦ περὶ Σακοῦνδον καὶ τὸν ὀνομασθέντα Ἐπιφάνην ἐξ Ἰσιδώρου τὴν παραινέσιν εἰς αὐτῶν ὑπονοίαν ἀπαιτοῦντος, Πτολεμαῖος διαδέχεται, τῆς μὲν αὐτῶν τῶν καλουμένων Γνωστικῶν ὑπάρχων αἰρέσεως, καὶ τῶν κατὰ Οὐαλεντίνον σὺν ἑτέροις τισίν, ἑτέρα δὲ παρὰ τοὺς αὐτοῦ διδασκάλους ὑποτιθέμενος, οὗ καὶ τὸ ὄνομα αὐχοῦσιν οἱ αὐτῷ πειθόμενοι, Πτολεμαῖοι καλούμενοι.

Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος (95), καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, εἰτε ἐμπειρότερος ἡμῖν τοῦ αὐτῶν διδασκάλου προελήλυθε, τῇ ἐκείνων ὑφηγήσει προσθήκης τινὸς ὑπερβολῆς ἐξευρών. Δύο γὰρ οὗτος συζύγους τῷ Θεῷ τῷ παρ' αὐτοῖς Βυθῷ καλουμένῳ ἐπενόησέ τε καὶ ἐχαρίσατο· ταύτας δὲ καὶ Διαθέσεις ἐκάλεσεν*, Ἐννοίας τε καὶ Θέλημα· καὶ τὴν μὲν Ἐννοίαν αἰεὶ συνυπάρξαν ἐν αὐτῷ, ἐννοουμένην αἰετὸς τι προβαλέσθαι, τὸ δὲ Θέλημα ἐν αὐτῷ ἐπιγινόμενον. Πρῶτον γὰρ ἐνενοήθη προβαλεῖν, εἶτα, φησὶν, ἐθέλησε. Διὸ καὶ τῶν δύο Διαθέσεων τούτων, ἡ καὶ Δυνάμειν (Δυνάμεις γὰρ αὐτὰς πάλιν καλεῖ), τῆς Ἐννοίας καὶ τῆς Θελήσεως, ὥστε συγγραφείσων εἰς ἀλλήλας τῇ προβολῇ· τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῆς Ἀληθείας, κατὰ συζυγίαν ἐγένετο. Οὕστινας τύπους καὶ εἰκόνας τῶν δύο Διαθέσεων τοῦ Πατρὸς προελθεῖν τῶν ἀοράτων ἀρατάς, τοῦ μὲν Θελήματος τὴν Ἀληθείαν, τῆς δὲ Ἐννοίας τὸν Νοῦν, καὶ διὰ τούτου τοῦ Θελήματος ὁ μὲν ἀρβῆν εἰχὼν τῆς ἀγεννήτου Ἐννοίας γέγονεν, ὁ δὲ θῆλυς τοῦ Θελήματος. Τὸ Θέλημα τοίνυν δύναμις ἐγένετο τῆς Ἐννοίας. Ἐνενοεῖ μὲν γὰρ ἡ Ἐννοία τὴν προβολήν· οὐ μὲν τι προβαλεῖν αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἠδύνατο ἀ ἐνενοεῖ. Ὅτε δὲ ἡ τοῦ Θελήματος δύναμις ἐπαγένετο, τότε δ' ἐνενοεῖ προέβαλε.

B'. Καὶ φεῦ τῆς τοιαύτης τοῦ ματαιόφρονος ληρηθείας! Τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνυπόστατον ἀνθρώπου λαμβάνοιτο παρὰ τινι τῶν ἐχόντων ἐρρωμένην τὴν διάνοιαν, μήτις ἐπὶ Θεοῦ. Δοκεῖ δὲ μοι φρονιμώτερος αὐτοῦ ὑπάρχειν Ὅμηρος, ἐν τῷ τὸν Δία φροντίδα παρ' αὐτῷ ποιούμενον ἀναγράφεσθαι, μεριμνῶντά τε καὶ χαλεπαίνοντά καὶ ἀϋπνον παννύχως διατετελεσκότα, τὸ πῶς τοῖς Ἀχαιοῖς ἐπιβουλεύσει, τῆς Θέτιδος αὐτὸν ἀξιώσεως, εἰς τὸ δίκην τίσαι τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐξάρχους τε καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑλληνας, διὰ τὴν πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα ὕβριν. Οὐδὲν γὰρ οὗτος ὁ Πτολεμαῖος εἰς δόξαν τοῦ παρ' αὐτοῦ Πατρὸς τῶν ὄλων, τοῦ καὶ Βυθοῦ καλουμένου, εὐλογώτερον τῶν παρὰ Ὁμήρου εἰς τὸν Δία εἰρημένων ἐπενόησεν. Ἀλλ' αὐτὸν καταβλήσκει μᾶλλον τὸν Δία, ὥς παρὰ Ὁμήρου λαβὼν τὴν Ἐννοίαν. Μᾶλλον γὰρ τὴν Ὀμηρικὴν κατάληψιν περὶ Διὸς καὶ Ἀχαιῶν εἰκότως ἀν' φήσειεν, τὴν τοσαύτην αὐτοῦ τόλμην ἐξερέσας, ἢ περὶ τοῦ τῶν ὄλων Δεσπότη· ὅς ἅμα τῷ νοηθῆναι καὶ ἐπιτετελεσθῆναι· τοῦδ' ὑπερ ἐθέλησε, καὶ ἅμα τῷ θελήσει καὶ ἐννοεῖται

γρ. Διαθέσιν. Iren. Διαθέσεις. * Iren. ἡ προβολή. * F. ἐπιτετέλεκε

(95) Οὗτος τοίνυν ὁ Πτολεμαῖος. [Hæc ex Irenæo ad verbum descripta sunt, lib. i, cap. 6.]

τοῦθ' ὅπερ καὶ ἠθέλησε, τοῦτο ἐννοούμενος ὃ καὶ θέλει¹, καὶ τότε θέλων ὅτε ἐννοεῖται, ὅλος ἐννοεῖται ὢν, ὅλος θέλημα, ὅλος νοῦς, ὅλος ὀφθαλμός, ὅλος ἀκοή, ὅλος πηγὴ πάντων τῶν ἀγαθῶν, καὶ οὐδενὸς ἰσοπαθοῦς² περιέχεται. Θεὸς γάρ, καὶ οὐ φροντίζων, καὶ ἀπορῶν ὡς Βυθός, ἦτοι ὁ Ζεὺς, περὶ οὗ λέγοντα Ὅμηρον Πτολεμαῖος περὶ Βυθοῦ λέγων ἐμιμήσατο. Εἰς δὲ περισσώτερον ἐλαγχόν τοῦ ἀπατεῶνος καθ' ἐξῆς ὑποτάξας, παραθήσεται τὰ ὑπ' αὐτοῦ φύσει Πτολεμαίου Φλώρῃ τινὲ γυναικί γραφέντα, ἐπαγωγὰ τε καὶ δηλητήρια ῥήματα, ἵνα μὴ τις νομίσαιεν ἡμᾶς ἐξ ἀκοῆς μόνον τὸν ἀπατεῶνα ἐλέγχειν, μὴ πρότερον ἐντυχόντας τῇ παρ' αὐτοῦ παραπεποιημένῃ διδασκαλίᾳ. Πρὸς γάρ τοις εἰρημένοις καὶ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ τὸν διὰ Μωυσέως βλασφημῶν οὐκ αἰσχύνεται³· ἃ καὶ ἔστι ταῦτα·

Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν.

Γ'. Τὸν διὰ Μωυσέως τεθέντα νόμον, ἀδελφὴ μου καλὴ Φλώρα, ὅτι μὴ πολλοὶ προκατελάβοντο, μήτε οὖν θεμέλιον αὐτὸν ἐγνωκότες, μήτε τὰς προστάξεις αὐτῶν, ἀκριδῶς ἡγοῦμαι καὶ σοὶ εὐσύνοπτον ἔκταθαι μαθούσης⁴ τὰς διαφωνούσας γνώμας περὶ αὐτοῦ. Οἱ μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς νενομοθετῆσθαι τοῦτοις λέγουσιν· ἑτέροι δὲ τοῦτοις τὴν ἐναντίαν ὁδὸν τραπέντες, ὑπὸ τοῦ ἀντικειμένου ρυθοροποιοῦ διαδόλου τιθεῖσθαι τοῦτον ἰσχυρίζονται, ὡς καὶ τὴν τοῦ κόσμου προσάπτουσιν αὐτῷ δημιουργίαν, Πατέρα καὶ Ποιητὴν τοῦτον λέγοντες εἶναι. Τοῦτο δὲ τοῦ παντὸς διέπτεισαν οὗτοι διαδόντες ἀλλήλοις, καὶ ἑκάτεροι αὐτῶν διαμαρτόντες παρὰ σφίσιν αὐτοῖς τῆς τοῦ προκειμένου ἀληθείας· οὕτε γάρ ὑπὸ τοῦ τελείου Θεοῦ καὶ Πατρὸς φαίνεται τοῦτον τιθεῖσθαι· ἐπόμενος⁵ γάρ ἐστιν· ἀτελὴ τε ὄντα, καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι (96) ἐνδεῆ, ἔχοντά τε προστάξεις ἀνοικείας τῇ τοῦ τοιοῦτου Θεοῦ φύσει τε καὶ γνώμῃ· οὐτ' αὖ πάλιν τῇ τοῦ ἀντικειμένου ἀδικίᾳ νόμον προσάπτειν⁶· ἀδικεῖν αἰροῦντος, τῶν τε ἐξῆς τί μὴ συνωρώντων τὰ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα. Οἰκία γάρ ἡ πόλις μερισθεῖσα ἐφ' ἑαυτήν, ὅτι μὴ δύναται στήναι, ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφάνητο. Ἐτι γε τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν ἰδίαν λέγει εἶναι ἃ τε⁷ πάντα δι' αὐτοῦ γεγονέναι, καὶ χωρὶς αὐτοῦ γέγονεν οὐδέν, ὁ ἀπόστολος προαποστερήσας (97) τὴν τῶν ψευδοηγορούντων ἀνυπόστατον σοφίαν, καὶ οὐ φθοροποιοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δικαίου καὶ μισοπονήρου. Ἀπρονοήτων δὲ ἐστὶν ἀνθρώπων τῆς προνοίας τοῦ δημιουργοῦ μὴ αἰτίαν λαμβανόμενων, καὶ μὴ μόνον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα, ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ σώματος πεπηρωμένων. Οὗτοι μὲν οὖν ὡς διημαρτήσας τῆς ἀληθείας, δηλὸν σοὶ ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων. Πεπόνθασι δὲ τοῦτο ἰδίως ἑκάτερος αὐτῶν, οἱ μὲν διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῆς δικαιοσύνης

ac tum cogitans cum vult volensque cum cogitat. Nimirum totus ipse cogitatio est, totus voluntas, totus mens, totus lumen, totus oculus, totus auditus, totus bonorum omnium fons, prorsusque ab omni perturbatione remotus; non sollicitus, non anxius, velut Bythus ille, vel Jupiter, de quo quæ ab Homero scripta sunt, Ptolemæus ad Bythum transtulit. Atque ut improbissimus hic planius magis magisque refellatur, juvat hoc loco ea subjicere, quæ ad Floram quamdam mulierculam scripsit, plena illa quidem illecebræ ad persuadendum, ac pestifera, ne quis forsitan putet, me ex auditu solo contra nebulonem hunc egisse, nullumque depravatæ ejus doctrinæ vestigium antea pervidisse. Et quidem præter ea quæ diximus, Mosaicam etiam legem maledictus incessit. Est autem ejusmodi hæc epistola.

Ptolemæi ad Floram epistola.

III. Legem illam quæ a Mose tradita est, Flora soror amantissima, neque perspectam haberi quamplurimos, neque ejus velut fundamenta vel præscripta cognoscere, facile te intellecturam existimo, si quam variæ de illa sint opiniones didiceris. Sunt enim qui illam a Deo putant ac Patre fuisse constitutam. Alii contrariam viam ingressi, ab ejus æmulo nefario dæmone latam affirmant, a quo et mundum fabricatum asserunt, et eundem Conditorem ac Patrem esse dicunt. Verum illi, qui ejusmodi dogmata sibi invicem communicarunt, vehementer hallucinati sunt, et ab eo quem sibi proposuerant, scopo veritatis aberrarunt. Nam nec a perfecto Deo ac Patre stabilita videtur, utpote minus perfecta, et ad sui absolutionem plura desiderans ac mandata quædam continens, quæ Dei natura ac decreto sunt aliena. Neque vero adversarii²¹⁷ improbitati tribuenda lex est, cujus proprium sit inique facere; quique ita statuunt, quæ a Salvatore dicta sunt nequaquam animadvertunt. Ita enim ille pronuntiavit, stare domum vel civitatem non posse, quæ in seipsam divisa sit¹. Præterea mundum a se fabricatum asserit; omniaque per ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum². Quibus verbis apostolus mendacissimorum hominum minime solidam sapientiam refellit, nec pestifero alicui Deo, sed justo, et improbitatis omnis inimico illarum rerum auctoritatem concedit. Sed temerariorum hominum illa judicia sunt, neque Conditore providentiæ causas intelligentium, quique non animi solum, sed etiam corporis oculis videantur esse capti. Quanto pere igitur illi a veritate dissideant, ex iis quæ dicta sunt abunde potes cognoscere. Sed utrosque proprium quiddam ac peculiare ad ita sentiendum

¹ Iren. τότε ἐννο. ὅτε θέλει. ² F. εἶσω πάθους. ³ F. μαθούση. ⁴ F. ἐπόμενον. ⁵ Deest χρή. ⁶ F. τὰ τε. ⁷ Matth. xii, 25. ⁸ Joan. i, 3.

(96) Καὶ τοῦ σφετέρου πληρωθῆναι. Utcunque sensus his ex verbis erui possit, quod nonnisi violenter fieri potest. Longe mihi aptius videtur καὶ τοῦ ὑφ' ἑτέρου πληρωθῆναι. Nec dubito quin hoc Epiphanius scripserit.

(97) Ὁ ἀπόστολος προαποστερήσας. Apostoli

nomine Joannem intelligere videtur, ut ad λέγει paulo ante positum referatur, hoc sensu: Præterea mundum ab ipso fabricatum; omniaque per ipsum facta, et sine ipso nihil esse factum testatur Apostolus; ac mendacissimorum hominum, etc.

induxit. Alios quidem, quod auctorem justitiæ Deum ignorarent, alios quod universorum parentem peræque nescirent, quem ille solus adveniens qui solus norat aperuit. Nobis vero quibus utrumque Dei beneficio cognitum est, reliquum illud est, ut de lege certi aliquid exploratique doceamus, cujusmodi videlicet illa sit, et a quonam legislatore sancita: ita tamen ut quidquid a nobis allatum fuerit, id non aliunde quam ex ipsis Salvatoris verbis probetur. rerum cognitionem sine errore perducimur.

IV. In primis igitur sciendum est, universam illam legem, quæ quinque Mosis voluminibus continetur, non ab uno esse legislatore profectam, solo videlicet Deo; sed admista quædam hominum esse mandata, ut, quemadmodum Salvator ipse docuit, trifariam lex sit omnis distributa. Quædam enim ad ipsum Deum ejusque sanctiones pertinent; alia Mosis tribuenda sunt, non quidem quatenus aliquid a Deo illius interventu decretum est, sed quatenus per sese ac suapte sponte nonnulla constituit; aliorum denique seniores qui in populo erant auctores exstiterunt, ac primi illi privata quædam præcepta inserere sunt ausi. Quod quemadmodum sese habeat, ex ipsis Salvatoris verbis intelliges. Illic enim quodam in loco ad eos verba faciens, qui de repudii libello secum disputabant, quod permissione legis licebat, sic illos allocutus est: *Moses ad duritiam cordis vestri permisit vobis dimittere uxores vestras. Ab initio autem non fuit sic*¹. **218** Deus enim, inquit, conjugium hoc copulavit; et: *Quod Deus conjunxit homo non separet*². Ubi aliam esse Dei legem ostendit, quæ uxorem a viro sejungi prohibeat, aliam Mosis, qui ob duritiam cordis par illud dissociari permittat.

In quo Moses quiddam Deo contrarium tulit, ei scilicet cautioni, qua dissolvi matrimonia vetuerat. Sed si legislatoris ipsius mentem, qua ad illud discernendum inductus est, accurate consideremus; inveniemus procul dubio non id eum sponte sua, sed necessitate fecisse: quò eorum quibus præscribebat imbecillitati consuleret. Qui cum divinum illud decretum de retinendis uxoribus suis tolerare non possent, ac molesto quidam earum consortia sustinerent, periculum ut esset, ne ea se occasione gravioribus sceleribus obstringerint, quibus extremam in perniciem ruerent, ut hoc incommodum devitaret Moses, quod ad illorum interitum spectabat, secundam quamdam repudii legem privata auctoritate constituit; minusque ex ea occasione malum cum majore compensavit, ut si minus priorem illam servare possint, hanc saltem retineant, neque se in flagitia sceleraque committant, per quæ ulti-

Α Θεόν, οἱ δὲ διὰ τὸ ἀγνοεῖν τὸν τῶν ὅλων Πατέρα, δὴ μόνος ἔλθων ὁ μόνος εἰδὼς ἐφανερώσει. Περιλείπεται δὲ ἡμῖν ἀξιωθεῖσθαι τε τῆς ² ἀμφοτέρων τούτων ἐκφῆ- ναί σοι καὶ ἀκριβῶσαι αὐτόν τε τὸν νόμον, ποταπὸς τις εἴη, καὶ τὸν ὅψ' οὗ τίθεται τὸν νομοθέτην, βη- θησομένων ἡμῖν τὰς ἀποδείξεις ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λόγων παριστῶντες, δι' ὧν μόνον ἔστιν ἀπαι- στως ἐπὶ τὴν κατάληψιν τῶν ὀντων ἐδηγεῖσθαι.

His enim solis velut itineris ducibus adhibitis, ad

Δ'. Πρῶτον οὖν μαθητέον, ὅτι ὁ σύμπαρ ἐκεῖνος νόμος ὁ περιεχόμενος τῇ Μωσείῳ Πεντατεύχῳ οὐ πρὸς ἐνός τινος νενομοθέτῃται, λέγω δὴ, οὐχ ὑπὸ μόνου Θεοῦ, ἀλλ' εἰσὶ τινες αὐτῶν προσταξίς καὶ ὑπ' ἀνθρώπων τεθεῖσαι, καὶ τριχῇ τοῦτον διαιρεῖ- σθαι οἱ τοῦ Σωτῆρος λόγοι διδάσκουσιν ἡμᾶς. Εἰς τε γὰρ αὐτόν τὸν Θεόν, καὶ τὴν τοῦτου νομοθεσίαν· διαιρεῖται δὲ καὶ εἰς τὸν Μωσαίαν, οὐ καθ' αὐτὸ ² δι' αὐτοῦ νομοθετεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ καθὰ ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐννοίας ὁρμώμενος καὶ ὁ Μωσῆς ἐνομοθέτησέ τινα· καὶ εἰς τοὺς πρεσβυτέρους τοῦ λαοῦ διαιρεῖται, καὶ πρῶτοι εὐρίσκονται ἐντολὰς τινὰς ἐνθέντες ἰδίας. Πῶς οὖν τοῦτο οὕτως ἔχον ἐκ τῶν τοῦ Σωτῆρος δείκνυται λόγων, μάθοις· δ' ἂν ἤδη. Διαλεγόμενός ποῦ ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς περὶ τοῦ ἀποστασίου συ- ζητοῦντας αὐτῷ, ὃ δὴ ἀποστάσιον ἐξεῖναι ἐνενομο- θέτητο, ἔφη αὐταῖς, ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκλη- ροκαρδίαν (98) ὁμῶν ἐπέτρεψε τὸ ἀπολύειν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ. Ἀπ' ἀρχῆς γὰρ οὐ γέγονεν οὕτως. Θεὸς γάρ, φησὶ, συνέζευξε ταύτην τὴν συζυγίαν· καὶ, Ὁ συνέζευξεν ὁ Κύριος, ἄνθρωπος μὴ χωριζέ- τω, ἔφη. Ἐνταῦθα ἕτερον μὲν τοῦ Θεοῦ δείκνυσι νόμον, τὸν κωλύοντα χωρίζεσθαι γυναῖκα ἀπὸ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς, ἕτερον δὲ τὸν τοῦ Μωϋσέως, τὸν διὰ τὴν σκλη- ροκαρδίαν ἐπιτρέποντα χωρίζεσθαι τοῦτο τὸ ζεῦγος.

Καὶ δὴ κατὰ τοῦτο ἐναντία τῷ Θεῷ νομοθετεῖ ὁ Μωσῆς. Ἐναντίον γάρ ἐστι τῷ μὴ διαζευγνύειν. Ἐάν μάντοι καὶ τὴν τοῦ Μωϋσέως γνώμην, καθ' ἣν τοῦτο ἐνομοθέτησεν, ἐξετάσωμεν, εὐρεθήσεται τοῦτο οὐ κατὰ προαίρεσιν ποιήσας τὴν ἑαυτοῦ, ἀλλὰ κατὰ ἀνάγκην διὰ τὴν τῶν νενομοθέτημένων ἀσθενείαν. Ἐπεὶ γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ γνώμην φυλάττειν οὐκ ἠδύ- ναντο οὗτοι, ἐν τῷ μὴ ἐξεῖναι αὐτοῖς ἐκβάλλειν τὰς γυναῖκας αὐτῶν, αἵτινες ³ αὐτῶν ἀηδῶς συνήκουν, καὶ ἐκινδύνουν ἐκ τούτου ἐκτρέπεσθαι πλέον εἰς ἀδικίαν, καὶ ἐκ ταύτης εἰς ἀπώλειαν, τὸ ἀηδὲς τοῦτο βουλόμενος ἐκκόψαι αὐτῶν ὁ Μωϋσῆς, δι' οὗ καὶ ἀπολλυσθαι ἐκινδύνουν, δεύτερόν τινα ὡς κατὰ περίστασιν ἤττον κακὸν ἀντὶ μείζονος ἀντικαταλλασ- σόμενος, τὸν τοῦ ἀποστασίου νόμον ἀφ' ἑαυτοῦ ἐνο- μοθέτησεν αὐτοῖς· ἵνα, ἐάν ἐκεῖνον μὴ δύνωνται φυ- λάττειν, κἂν τοῦτόν γε φυλάξωσι, καὶ μὴ εἰς ἀδικίας καὶ κακίας ἐκτραπῶσι, δι' ὧν ἀπώλεια αὐτοῖς

¹ Matth. xix, 8. ² ibid. 6. ³ Deest γνώσεως. ⁴ F. οὐ καθὰ αὐτός. ⁵ F. αἱς τινες.

(98) Ὅτι Μωϋσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν. Quonam pacto Moyses id Judæis permiserit, et quatenus Christianis divorcium facere liceat, plu-

ribus catholici interpretes ad Matt. xix disputare solent: quorum commentarios consulere quisque potest.

Jam vero pura illa sinceraque lex Dei nec cum deteriore conjuncta, Decalogus est ipse, sive decem illa praecepta duabus distincta tabulis, quibus aut cavenda prohibentur, aut facienda mandantur. Quae etsi pura sint ac liquida, tamen quod nondum perfecta sint, impleri a Salvatore debuerant. Ad illud vero genus, quod injustitiae aliquid habet, leges illae referendae sunt, quibus injuriarum persecutio, eorumque qui priores nos laeserint, vindictio praescribitur. Velut cum oculus pro oculo, dentem evelli pro dente¹, ac eadem caede compensari praecipit. Neque enim minus injuste agit, qui id post alterum perpetrat, cum solius ordinis intersit, atque idem omnino facinus committat. Sed illud praeceptum alioqui justum erat, et est modo, propter eorum infirmitatem, quibus editum fuit, cum sit adversus sincerioris legis violationem praescriptum, licet a communis omnium parentis natura, ac bonitate sit alienum: vel consentaneum potius est, sed necessitate quadam expressum. Nam qui vel unicum homicidium vetat fieri, dum ita statuit: *Non occides*², cum postea caedis auctorem vicissim interfici jubet, ac secundam legem ferens duplicem caedem imperat, qui unam prohibuerat, ad ea necessitate coactus et imprudens decurrisset videtur. Atque ideo missus ab illo Filius eam legis partem antiquavit, quam quidem a Deo latam et ipse confessus est; quae cum in ceteris ad antiquam haeresin ascribitur, tum in iis quae Deus hisce verbis statuit: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur*³.

Ad illud vero genus quod typicum, sive adumbratum dicitur, id omne pertinet, **220** quod spiritualium atque excellentium rerum figuras continet; ejusmodi sunt sacrarum offerendorum caeremoniae, circumcisio, Sabbatum, jejunium, Pascha, azyma, aliaque similia lege praescripta. Quae omnia cum nihil aliud praeter figuras atque imagines forent, patefacta veritate translata sunt; imo vero quod ad externam speciem attinet, usumque corporeum sublata, spiritali quadam ratione retenta sunt. Iisdem quippe manentibus adhuc nominibus, rerum est facta mutatio. Nam offerre quidem sacra Dominus instituit: at non mutarum pecudum, aut id genus suffituum; sed spiritalis potius laudis ac praedicationis, et eucharistiae; tum in hominum genus liberalitatis ac beneficentiae. Idem circumcidi praeterea non corporis, sed cordis animique praepotium jubet. Itemque servari Sabbatum, ut a pravis duntaxat actionibus seriemur. Jejunare porro cum imperat, non illam corporis inediam, sed animi temperantiam decernit, ut a flagitiis omnibus abineamus. Quanquam a nostris exercitiis illud quoque jejunium adhibetur, quatenus ad animorum utilitatem confert aliquid, si cum ratione suscipias; non imitandi cujusquam studio, non consuetudine,

A χείρονι αὐτῇ ἡ ἀσπάλγος, οἱ δὲ καὶ λόγοι ἐκεῖνοι, οἱ ἐν ταῖς δυοῖν πλαξὶ δεδixασμένοι, εἰς τὰ ἀναίρεσιν τῶν ἀφθάρκτων⁴ καὶ εἰς πρόσταξιν τῶν ποιητέων, οἱ, καίπερ καθαρὰν ἔχοντες τὴν νομοθεσίαν, μὴ ἔχοντες ἐκ τοῦ τέλειον, ἐδέδντο τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος πληρώσεως· ὁ δὲ ἐστὶ συμπεπλεγμένος τῇ ἀδικίᾳ, οὗτος ὁ κατὰ τὴν ἀμυναν καὶ ἀνταπόδοσιν τῶν προαδικησάντων, κείμενος, ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὁφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος ἐκκόπτεσθαι κελεύων, καὶ φόνον ἀντὶ φόνου ἀμύνεσθαι. Οὐδὲν γὰρ ἦτον καὶ ὁ δεύτερος ἀδικῶν ἀδικεῖ, τῇ τάξει μόνον διαλλάττων, τὸ αὐτὸ ἐργαζόμενος ἔργον. Τοῦτο δὲ πρόσταγμα δίκαιον μὲν ἄλλως καὶ ἦν καὶ ἐστὶ, διὰ τὴν ἀσθένειαν τῶν νομοθετηθέντων ἐν παρεκβάσει τοῦ καθαροῦ νόμου τεθέν, ἀνοίκειον δὲ τῇ τοῦ Πατρὸς τῶν ὅλων φύσει τε καὶ ἀγαθότητι· ἴσως δὲ τοῦτο κατάλληλον, ἐπάναγκες δὲ μᾶλλον. Ὁ γὰρ καὶ τὸν ἵνα φόνον οὐ βουλόμενος ἐπισθαι ἐν τῷ λέγειν, Οὐ φονεύσεις, προστάξας τὸν φονέα ἀντιφρονεῦσθαι, δεύτερον νόμον νομοθετῶν, καὶ δυοῖν φόνοις βραβεύων ὁ τὸν ἵνα ἀπιγορεύσας, ἔλαθεν ἑαυτὸν ὑπ' ἀνάγκης κλαπέει. Διὸ δὲ ὁ ἀπ' ἐκεῖνου παραγενόμενος Ὑἱὸς τοῦτο τὸ μέρος τοῦ νόμου ἀνήρηκεν, ὁμολογήσας καὶ αὐτὸς εἶναι τοῦ Θεοῦ, ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται (2) τῇ παλαιᾷ αἰρέσει, καὶ ἐν οἷς ἔφη ὁ Θεὸς εἰπὼν· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα θανάτῳ τελευτάτω.

C Τὸ δὲ ἐστὶ μέρος αὐτοῦ τυπικόν, τὸ κατ' εἰκόνα τῶν πνευματικῶν, καὶ διαφερόντως⁵ κείμενον, τὸ ἐν προσφοαῖς, λέγω, καὶ περιτομῇ, καὶ Σάββατῳ, καὶ νηστείᾳ, καὶ Πάσχᾳ, καὶ ἁγύμοις, καὶ τοῖς τοιούτοις νομοθετηθέντα. Πάντα γὰρ ταῦτα εἰκόνες καὶ σύμβολα ὄντα, τῆς ἀληθείας φανερωθείσης, μετετέθη· κατὰ μὲν τὸ φαινόμενον καὶ σωματικῶς ἐκτελεῖσθαι ἀνηρέθη, κατὰ δὲ τὸ πνευματικὸν ἀνελήφθη· τῶν μὲν ὀνομάτων τῶν αὐτῶν μενόντων, ἐνηλλαγμένων δὲ τῶν πραγμάτων. Καὶ γὰρ προσφοράς προσφέρειν προσέταξεν ἡμῖν ὁ Σωτὴρ· ἀλλ' οὐχὶ τὰς δι' ἀλόγων ζώων, ἢ τούτων τῶν θυμιαμάτων, ἀλλὰ διὰ πνευματικῶν αἰνῶν, καὶ δοξῶν, καὶ εὐχαριστίας, καὶ διὰ τῆς εἰς τοὺς πλησίον κοινωνίας καὶ εὐποιίας. Καὶ περιτομῇ περιτεμεῖσθαι ἡμᾶς βούλεται, ἀλλ' οὐχὶ τῆς ἀκροβυστίας τῆς σωματικῆς, ἀλλὰ καρδίας τῆς πνευματικῆς· καὶ τὸ Σάββατον φυλάσσειν· ἀργεῖν γὰρ θέλει ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν πονηρῶν· καὶ νηστεύειν δὲ, ἀλλ' οὐ τὴν σωματικὴν βούλεται νηστείαν ἡμᾶς νηστεύειν, ἀλλὰ τὴν πνευματικὴν, ἐν ᾗ ἐστὶν ἀποχὴ πάντων τῶν φαύλων. Φυλάσσεται μέντοι γε καὶ παρὰ τοῖς ἡμετέροις ἡ κατὰ τὸ φαινόμενον νηστεία· ἐπεὶ καὶ ψυχῇ τι συμβάλλεσθαι δύναται αὕτη, μετὰ λόγου γινομένη· ὅποτε μηδὲ διὰ τὴν πρὸς τινὰς μίμησιν

¹ Levit. xxiv, 20. ² Exod. xi, 13. ³ Levit. xx, 9. ⁴ F. ἀφαικτίων. ⁵ F. διαφερόντων.

(2) Ἐν τε τοῖς ἄλλοις καταριθμεῖται. Haec minus expedita ac liquida mihi videntur: tametsi utraque sententiam expressimus.

γίνεται, μήτε διὰ τὸ ἔθος, μήτε διὰ τὴν ἡμέραν, ὡς ἂν
ὠρισμένης τοῦτο ἡμέρας (3)· ἀμα δὲ καὶ εἰς ἀνά-
μνησιν τῆς ἀληθινῆς νηστείας, ἵνα οἱ μηδέπω ἐκεί-
νην δυνάμενοι νηστεύειν ἀπὸ τῆς κατὰ τὸ φαινόμε-
νον νηστείας ἔχωσι τὴν ἀνάμνησιν αὐτῆς. Καὶ τὸ
Πάσχα δὲ ἐμοίως, καὶ τὰ ἄζυμα, ὅτι εἰκόνες ἦσαν,
θεοῦ καὶ Παῦλος ὁ ἀπόστολος· Τὸ δὲ Πάσχα ἡμῶν,
λέγεται, ἐτύθη Χριστός· καὶ, Ἴνα ἦτε, φησὶν, ἄζυ-
μοι, μὴ μετέχοντες ζύμης (ζύμην τε νῦν τὴν κα-
κίαν λέγει), ἀλλ' ἦτε νέον φύραμα.

Γ'. Οὗτος γοῦν καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Θεοῦ εἰσιν νόμος ὁμο-
λογούμενος εἰς τρία διαιρεῖται, εἰς τε τὸ πληροῦ-
μενον ἀπὸ τοῦ Σωτῆρος· τὸ γὰρ, *Οὐ φονεύσεις,*
Οὐ μοιχεύσεις, *Οὐκ ἐπιорκήσεις,* ἐν τῷ, *Μηδ'*
ὀργισθῆναι, *μηδὲ ἐπιθυμήσεις*¹, περιεληπτὰ·
διαίρεται δὲ καὶ εἰς τὸ ἀναιρούμενον τελείως. Τὸ
γὰρ, *Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ,* καὶ *ὀδόντα ἀντὶ*
ὀδόντος, συμπεπλεγμένον τῇ ἀδικίᾳ, καὶ αὐτὸ
ἔργον τῆς ἀδικίας ἔχον, ἀντὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος
διὰ τῶν ἐναντιῶν. Τὰ δὲ ἐναντία ἀλλήλων εἰσὶν
ἀναιρετικά. Ἐγὼ γὰρ λέγω ὑμῖν μὴ ἀντιστῆναι
ὁ ἰσὺς τῷ πονηρῷ, ἀλλὰ ἐὰν τις σε βαλῇ, στρέ-
ψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην σιαγόνα. Ἀλληγορεῖται
δὲ καὶ εἰς τὸ μετατεθὲν, καὶ ἐναλλαγὴν ἀπὸ τοῦ
σωματικοῦ ἐπὶ τὸ πνευματικὸν τὸ συμβολικὸν τοῦτο,
κατ' εἰκόνα τῶν διαφερόντων νενομοθετημένων. Αἱ
γὰρ εἰκόνες καὶ τὰ σύμβολα, παραστατικὰ ὄντα ἐτέ-
ρων πραγμάτων, καλῶς ἐγίνοντο μέχρι μὴ παρῆν
ἀλήθεια. Παρούσης δὲ τῆς ἀληθείας, τὰ τῆς ἀληθείας
δεῖ ποιεῖν, οὐ τὰ τῆς εἰκότος. Ταῦτα δὲ καὶ οἱ μα-
θηταὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ ἀπόστολος ἔδειξε Παῦλος· τὸ
μὲν τῶν εἰκόνων, ὡς ἤδη εἶπομεν, διὰ τοῦ Πάσχα
καὶ τῶν ἄζυμων δείξας δι' ἡμᾶς· τὸ δὲ τοῦ συμ-
πεπλεγμένου νόμου τῇ ἀδικίᾳ, εἰπὼν τὸν νόμον τῶν
ἐντολῶν ἐν δόγμασι κατηργῆσθαι· τὸ δὲ τοῦ ἀσυμ-
πλόκου τῷ χείρονι, *Ὁ μὲν νόμος,* εἰπὼν, *ἀγιος,*
καὶ ἡ ἐντολὴ *ἀγία,* καὶ *δικαία* καὶ *ἀγαθὴ*.

Ζ'. Ὡς μὲν οὖν συντόμως ἔστιν εἰπεῖν, αὐτάρκως
οἶμαι σοι δεδειχθαι, καὶ τὴν ἐξ ἀνθρώπων παρεισδύ-
σαν νομοθεσίαν, καὶ αὐτὴν τὸν τοῦ Θεοῦ νόμον
τριχῇ διαιρούμενον· περιλείπεται δὲ ἡμῖν τί ποτέ
ἔστιν οὗτος ὁ Θεός ὁ τὸν νόμον θέμενος. Ἀλλὰ καὶ
τοῦτο ἡγοῦμαι σοι δεδειχθαι ἐπὶ τῶν προειρημένων,
εἰ ἐπιμελῶς ἀκήκοας. Εἰ γὰρ μήτε ὑπ' αὐτοῦ τε-
λείου Θεοῦ τέλειται οὗτος, ὡς ἐδιδάξαμεν, μήτε μὴν
ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ὃ μὴδὲ θεμιτόν ἐστιν εἰπεῖν· ἑτε-
ρός τις ἐστὶ παρὰ τούτους οὗτος ὁ θέμενος τὸν νό-
μον. Οὗτος δὲ δημιουργὸς καὶ ποιητὴς τοῦδε τοῦ
παντός ἐστὶ κόσμου, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ, ἑτερος ὢν
παρὰ τῆς τούτων οὐσίας, μέσος τούτων καθιστῶς
ἐνδίκως, καὶ τὸ τῆς μεσότητος ὄνομα ἀποφέρειτο ἂν.
Καὶ εἰ ὁ τέλειος Θεὸς ἀγαθός ἐστι κατὰ τὴν ἐαυτοῦ
φύσιν, ὥστε καὶ ἔστιν (ἵνα γὰρ μόνον εἶναι ἀγαθὸν

non certarum dierum religione, vel definito aliquo
tempore: præsertim cum veri jejunii memoriam
refricet, ut qui nondum illud assecuti fuerint, ab
exteriore commonecti, alterius recordentur. Si-
militer et Pascha, azymaque figuras exstitisse quas-
dam Paulus ipse declarat: *Pascha*, inquit, *nostrum*
*immolatus est Christus*¹; et: *Ut sitis*, ait, *azymi non*
habentes fermentum (fermentum vero malitiam
appellat), *sed sitis nova conspersio*².

VI. Sic igitur lex ipsa, quam a Deo manasse fa-
tentur omnes, trifariam dividitur: in eam partem
quam Salvator implevit. Hæc enim omnia, *Non occi-*
*des, non mæchaberis, non pejerabis*³, in iis con-
tinentur, *Non irasceris, non concupisces*⁴. In eam
quæ penitus sublata est. His enim præceptis, *Ocu-*
*lum pro oculo, dentem pro dente*⁵, quæ cum inju-
stitia permista sunt, ejusque secum aliquid trahunt,
contrariis legibus derogatur: contraria porro sese
invicem perimunt: **221** *Ego enim dico vobis omni-*
no non resistere malo. Sed si quis te percusserit in
*maxillam, præbe illi et alteram*⁶. Quod quidem ad
excellentium rerum adumbrandam speciem consti-
tutum, et a corporeis ad spiritualia translaturum ac
mutatum per allegoriam exponitur. Etenim effigies
ac signa aliis rebus declarandis adhibita tantisper
opportunitatem habuerunt, quoad nondum veritas
affulserat. Qua succedente, non quæ imagini, sed
quæ veritati congruunt facere convenit. Idque
ipsum cum reliqui omnes discipuli, tum apostolus
Paulus ostendit. Qui figuratum illud genus propter
nos, ut diximus, in Paschate azymisque demon-
strat. De altero vero quod implicatum injustitia est,
loquitur, cum legem mandatorum ait in dogmatibus
abrogatam⁷. De tertio denique, quod deterioris est
expers: *Lex*, inquit, *sancta est, et mandatum san-*
*ctum, et justum et bonum*⁸.

VII. Quamobrem satis superque tibi, quantum
breviter comprehendi potest, declaratas eas leges
arbitror, quæ ex auctoritate hominum irrepserunt;
ipsamque Dei legem trifariam esse divisam. Super-
est ut quis ille sit Deus legis auctor dicendum
videatur. Atqui istud etiam ex iis, quæ hactenus
disputata sunt, si attente audieris, puto tibi demon-
stratum. Nam si neque a perfecto illo Deo posita
lex est, uti docuimus; neque vero a diabolo, quod
dictu etiam nefas est; alius sit oportet, qui eam
legem stabilierit. Ille est igitur totius ille mundi
eorumque quæ in eo continentur artifex et condi-
tor, ab illorum natura diversus, et in eorum medio
suo jure collocandus: qua ex mediocritate peti ejus
appellatio potest. Quod si perfectus ille Deus na-
tura sua bonus est, ut est revera (unum enim bo-

¹ Cor. ἐπιθυμῆσαι. ² I Cor. v, 7. ³ ibid. ⁴ Exod. xx, 13, 14, 16. ⁵ Matth. v, 22, 28. ⁶ Exod. xxi, 24; Levit. xxiv, 20. ⁷ Matth. v, 39. ⁸ Ephes. ii, 15. ⁹ Rom. vii, 12.

(3) Ὡς ὠρισμένης τοῦτο ἡμέρας. Leg. εἰς τοῦτο.
Cæterum videant hujus temporis hæretici, quem-
nam sibi pervicacissimi, ac vanissimi erroris ma-

gistrum ac patronum asciverint: dum jejunia sta-
tis temporibus indicta, ac certorum dierum religio-
nem damnant.

num esse Deum ac parentem summi Salvator asseruit¹, quem et hominibus patefecit); est autem et contraria natura præditus, malus videlicet ac prævus, qui injustitia velut propria nota circumscribitur; qui inter ambos illos interjectus est, ut neque bonus, neque malus sit aut injustus, peculiari quadam ratione justus appellari potest, quatenus justitiæ quam habet moderatione fungitur. Atque et perfecto Deo minor, et justitiæ illius impar sit idem ille Deus oportet, utpote non ingenuus, sed generatione productus. Unus est enim ingenuus Pater, **222** a quo proprie sunt universa, cum ab eo apta sint et suspensa: erit tamen adversario illo altero major ac præstantior, tametsi diversam sit ab utroque naturam substantiamque sortitus. Nam adversarii natura corruptio est ac tenebræ, cum materia quippe concretus est ac multiplex. At Parentis omnium ingenui natura corruptionis est expers, luxque ipsa per semet existens, simplex et uniusmodi. Horum natura duplicem sane Virtutem peperit; sed Conditor tamen ipse imago præstantioris est. Neque vero ea te res perturbet, scire cupientem, quomodo cum unum sit, et esse fateamur ac credamus, rerum omnium Principium generationis æque ac corruptionis expers, idemque bonum, ambæ hæ naturæ constare potuerint, corruptionis nimirum, et mediæ cujusdam conditionis, quæ a se invicem natura discrepent, cum id bono insitum sit, ut sibi quam similima, ejusdemque secum naturæ gignat ac proferat. Tu enim, opitulante Deo, hujus principium ac generationem animo percipies, ubi traditam quamdam ab apostolis doctrinam audieris, quam nos successionem quadam ad nos usque propagatam accepimus: cum eo quidem ut quidquid afferetur in medium, id ad Salvatoris doctrinam velut regulam exigatur. Hæc apud te, Flora soror charissima, paucis comprehendere ac disputare potui, summamque præscripsi: ita tamen ut quod erat propositum, quantum satis esset, explicarim. Quam rem deinceps magno tibi usui fore confido: si modo, perinde ac bonus ager et secundus, excepta semina fructuum ubertate compenses.

Hactenus Ptolemæi ad Floram epistola.

VIII. Quis ejusmodi verborum, ac circumforanei hujus, assecularumque ejus, Ptolemæum ac socios intelligo, vesaniam possit sustinere, qui ineptissimas fabulas ita confundunt ac consuunt? Non enim quisquam ex antiquis illis tragœdiarum scriptoribus, aut ex posterioribus mimis, qualis Phyllis, et Diogenes fuit, qui incredibilia scripsit: aut e reliquis omnibus fabularum aut rhapsodiarum auctoribus, tam immania comminisci mendacia potuerunt, **223** qualia nebulones isti propriam in perniciem execrabilia horrendaque fabricarunt: quibus sectatorum animos stultissimis quæstionibus,

A Θεὸν τὸν αὐτοῦ Πατέρα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἀπεφάνετο, ὅν αὐτὸς ἐφανέρωσεν)· ἔστι δὲ καὶ ὁ τῆς τοῦ ἀντικειμένου φύσεως κακὸς τε καὶ πονηρὸς, ἐν ἀδικίᾳ χαρακτηριζόμενος. Τούτων δὲ οὖν μέσον καθεστῶς, καὶ μήτε ἀγαθὸς ὢν, μήτε μὴν κακὸς, μήτε ἀδικός, ἰδίως τε λεχθεὶς ἂν δίκαιος, τῆς κατ' οὐτὸν δικαιοσύνης ὢν βραδευτῆς. Καὶ ἔσται μὲν καταδεέστερος τοῦ τελείου Θεοῦ, καὶ τῆς ἐκείνου δικαιοσύνης ἐλάττω οὗτος ὁ Θεὸς, ὅτι δὴ καὶ γεννητὸς ὢν, καὶ οὖν ἀγέννητος (εἰς γὰρ ἔστιν ἀγέννητος ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἰδίως, τῶν πάντων ἡρτημένων ἀπ' αὐτοῦ)· μείζων δὲ καὶ κυριώτερος τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἐτέρας οὐσίας τε καὶ φύσεως πεφυκὼς παρὰ τὴν ἐκατέρων τούτων οὐσίαν. Τοῦ μὲν γὰρ ἀντικειμένου ἔστιν ἡ οὐσία, φθορά τε καὶ σκότος· ὑλικὸς γὰρ οὗτος καὶ πολυσχεδὴς· τοῦ δὲ Πατρὸς τῶν ὅλων τοῦ ἀγεννητοῦ ἡ οὐσία ἔστιν ἀφθαρσία τε καὶ φῶς αὐτόν, ἀπλοῦν τε καὶ μονοειδές. Ἦ δὲ τούτων οὐσία διττὴν μὲν τινα δύναμιν προήγαγεν· αὐτὸς δὲ τοῦ κρείττονός ἐστιν εἰκὼν. Μὴ δὲ σε τὰ νῦν τοῦτο θορυβεῖτω, θίλουσιν μαθεῖν, πῶς ἀπὸ μίξ ἀρχῆς τῶν ὅλων οὐσης καὶ ὁμολογουμένης ἡμῖν, καὶ πεπιστευμένης, τοῦ ἁγενητοῦ, καὶ ἀφθάρτου, καὶ ἀγαθοῦ, συνέστησαν καὶ αὗται αἱ φύσεις, ἡ τε τῆς φθορᾶς καὶ τῆς μεσότητος ἀνομοούσαι αὗται καθεστῶσαι, τοῦ ἀγαθοῦ φύσιν ἔχοντος τὰ ὅμοια αὐτοῦ καὶ ὁμοούσια γεννᾶν τε καὶ προφέρειν. Μαθήσῃ γὰρ, Θεοῦ διδόντος, ἐξῆς καὶ τὴν τούτου ἀρχὴν τε καὶ γέννησιν, ἀξιουμένη τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἣν ἐκ διαδοχῆς καὶ ἡμεῖς παρελήφαμεν, μετὰ καὶ τοῦ κανονίσαι πάντας τοὺς λόγους τῇ τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίᾳ. Ταῦτά σοι, ὦ ἀδελφὴ μου Φλώρα, δι' ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα (4), καὶ τὸ τῆς συντομίας προέγραψα· ὅμα μὲν τὸ προκείμενον ἀποχρώντως ἐξέφηνα, ἃ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τὰ μέγιστα σοι συμβαλεῖται, ἴαν γι, ὡς καλὴ γῆ καὶ ἀγαθὴ, γονίμων σπερμάτων τυχοῦσα, τὸν δι' αὐτῶν καρπὸν ἀναδείξῃ.

Πεπλήρωται τὰ Πτολεμαίου πρὸς Φλώραν.

H. Τίς δὲ τούτων τῶν ῥημάτων, καὶ τῆς τοῦ γόητος τούτου, καὶ τῆς τῶν σὺν αὐτῷ ἀνέξεται φρενοβλαθείας. Πτολεμαίου τε, φημί, καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν εἰς τοσοῦτον κυκλώντων καὶ καττυόντων πλάσματα; Οὐτε γὰρ τῶν παλαιῶν τραγωδοποιῶν τις, οὔτε οἱ καθ' ἑξῆς μιμηταὶ τὴν τρόπον, οἱ περὶ Φιλιστίωνα, καὶ Διογένη, τὸν τὰ ἀπίστα γράψαντα, ἢ οἱ ἄλλοι πάντες, οἱ τοὺς μύθους ἀναγεγραφότες καὶ βαψφύθησαντες, τοσοῦτον ψεῦδος ἡδυνήθησαν ἐκτυπῶσαι, ὡς οὗτοι τολμηρῶς φερόμενοι, μετὰ τῆς αὐτῶν ζωῆς δεινὰ αὐτοῖς κατεσκεύασαν, καὶ τὸν νοῦν τῶν πειθόμενων αὐτοῖς ἀνθρώπων εἰς μωρὰς ζητήσεις περι-

¹ Matth. xix, 17. ² Cor. τῆς.

(4) Δι' ὀλίγων εἰρημένα οὐκ ἠτόνησα. Forte ἐφθόνησα.

ἔδωλον, καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, αὐτοὶ τὰ ἐν A
χειρὶ μὴ ἐπιστάμενοι, καὶ τὰ ἐπουράνια ἐπαγγελλό-
μενοι μέτροις τισὶν ὁροῦντες, καὶ τινων μαιωτικῶν
μητρῶν, ὡς ἐπουρανίων μητρῶν, ὡς ὑπαρχουσῶν ¹,
ἐπιστήμας ἀναδεχόμενοι. Ἀκούσας δὲ τις παρὰ τοῦ-
των, εἰ μὲν τῶν ἀφρονεστάτων εἴη, τῷ ψεύδει νομί-
ζον τι ² παρ' αὐτοῖς μετάρσιον ἐγνωκέναι, βεβήως
ὑπαιχθήσεται· Ὅτι πᾶν ὅριον κατὰ γένος συν-
ῃσεται, καὶ τῷ ὁμοίῳ κολληθήσεται ἀνὴρ, φησὶν
ἡ Γραφή. Εἰ δὲ τις τύχοι αὐτοῖς τῶν συνετῶν, καὶ
τὸν εὐλογον λογισμὸν κεκτημένων, καταγέλασει μὲν
τῆς τοσαύτης ληρωδίας, ἀπ' αὐτῆς δὲ τῆς ὑποθέσεως
τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων τὴν ἀνατροπὴν εἰσεται.
Ἐλέγχονται γὰρ οὗτοι παντάπασι καθ' ἑαυτῶν ὀπι-
ζόμενοι τὰ ψεύδη τῆς αὐτῶν ματαιοπονίας.

Πόθεν γὰρ ὑμῖν, ὦ οὗτοι Πτολεμαῖοι τε καὶ Πτολε-
μαῖαι, τοῦ Βυθοῦ τὰ μέτρα, καὶ αἱ μαιώσεις τῶν
τοκετῶν, καὶ γεννητικῶν ὑποθέσεων ἡ γνῶσις; Ὡς
γὰρ παρόντες, καὶ τῶν ἐπουρανίων τὰς φύσεις θεα-
σάμενοι, καὶ ὡς αὐτοὶ παρόντες τοῦ παρ' ὑμῶν Βυ-
θοῦ καλουμένου, ἐπαγγέλλεσθε τὴν εἰδήσιν ἡμῖν ὑπο-
δεικνύναι, οὐδένως πώποτε τῶν προφητῶν τοῦτο εἰ-
ρηκότος, οὐκ αὐτοῦ Μωϋσέως, οὐ τῶν πρὸ αὐτοῦ, οὐ
τῶν μετ' αὐτὸν, οὐ τῶν εὐαγγελιστῶν, οὐ τῶν ἀπο-
στόλων· εἰ μὴ ἄρα τὰ ἐθνόμυθα ποιήματα εἰποις
τῶν περὶ Ὀρφέα τε καὶ Ἡσιόδου, καὶ Στρεσίχο-
ρον (5), παρ' οἷς αἱ τῶν ἀνθρώπων γενεαὶ μετ-
εποιήθησαν εἰς θεῶν ἐπωνυμίας, καὶ τὰ ἐν ἀνθρώ-
ποις τετελεσμένα ποιητικῶς ἰδραματουργήθη. Καί-
καίνοι γὰρ οὕτως ἐνόμισαν, ἐκθειάσαντες τοὺς περὶ
Δία, καὶ Ῥέαν, καὶ Ἥραν, καὶ Ἀθηνᾶν, καὶ Ἀπόλ-
λωνα, καὶ Ἀφροδίτην, καὶ τὰς τούτων κακίας ³ γονὰς
τιμήσαντες, εἰς φαντασίαν πολυθείας καὶ εἰδωλολα-
τρείας τὸν κόσμον ἐνέβαλον. Ἀλλὰ οὐκέτι μοι πολλή
τις χρεῖα γενήσεται εἰς τὴν σου, ὦ Πτολεμαῖε, ἀνα-
τροπὴν τε καὶ ἐλέγχον, καὶ τῶν κατὰ σέ, ἤδη τῶν
σῶν προπατόρων τὸν ἐλέγχον ἱκανῶς εἰληφότες. Διὰ
τῶν προειρημένων τὴν κατὰ σοῦ αἰσχύνην συστρά-
μενος, διέξειμι τὴν τῶν ἐτέρων πλάνην, θεὸν ἐπιχα-
λούμενος ἐπίκουρον τῆς ἡμῶν μετριότητος, ὅπως
τὴν παρ' ἑκάστῳ ἴθνηι κακῶς ἐπινενοημένην ὑπό-
θεσιν φωράσω τε καὶ θριαμβεύσω, ἐπὶ τῇ ἐπαγγε-
λίᾳ τῆς σπουδῆς παρὰ Θεοῦ αἰτούμενος τὴν χάριν. D
eas delegam; ac de omnibus quodammodo triumphem. Quod institutum a me propositumque stu-
dium ut exsequar, caelestem mihi favorem gratiamque postulabo.

Θ. Ἵνα δὲ μὴ ἀδαπάνιστα ἢ τὰ τρία σου λεξι-
δια, ἃ δὴ πρὸς Φλώραν τὸ γύναιον ἐπιστάλων
ἐκομπάσω, ὦ Πτολεμαῖε (αἱ γὰρ αἱ ὀφειδείς διδα-
σκαλῖαι γυναικάρια σεσωρευμένα ἀμαρτίαις ἀπα-
τῶσι, κατὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου λόγον), καὶ αὐτὰς δὲ
τὰς λέξεις κυρίως ἐνταῦθα παραθήσομαι, καὶ τὴν

ac genealogiis interminabilibus ⁴ implicarunt, cum
ne ea quidem scirent, quæ in manibus sunt posita,
et certis interim mensuris coelestia se definire pro-
fiterentur, atque obstetricantium quorundam ute-
rorum velut coelestium matricum, rei plane com-
mentitiæ, sic tanquam veræ solidæque scientiam
præ se ferrent. Cujusmodi qui ab illis audiat, si
paulo insipientior sit, sublimē quiddam se apud
illos didicisse ratus, facile mendaciorum lenoci-
niis inducetur: *Quoniam avis omnis secundum genus
suum congregatur, et omnis homo simili sui socia-
bitur*, ait Scriptura ⁵. Sin paulo intelligentior ali-
quis, ac recto judicio præditus occurrat, nugæ
illas deridendas putabit, atque ex illis ipsis quæ
disputant quemadmodum refutari possint perspicit.

B Si quidem suis ipsi vanissimis mendaciis contra se
armati esse penitus arguuntur.

Volo enim mihi respondeatis, o Ptolemæi omnes
ac Ptolemææ! unde illæ vobis Bythi mensuræ, ac
partuum obstetricationes, et variarum generatio-
num cognitio. Sic enim tanquam præsentēs inter-
fueritis, ac coelestium naturam contemplati sitis,
imo Bythum illum vestrum antecesseritis, earum
nobis rerum scientiam ostenditis. Atqui nullus id
unquam e prophetarum numero dixit: non Moyses
ipse; non Moyse prior aliquis vel posterior, non
evangelistarum, non apostolorum denique quispiam.
Nisi forte ad gentilium poemata confugas, qualia
sunt Orphei, Hesiodi, Stesichori, apud quos homi-
num generationes ad deorum appellationes trans-
latæ sunt, eaque quæ inter mortales gesta fuerant
portico more conformata. Fuit enim hujuscemodi
illorum opinio, cum Jovem, ac Rheam, et Juno-
nem, Palladem, Apollinem Veneremque divinis
honoribus consecrantes, eorumque pessimam sobo-
lem venerati, totum orbem variorum deorum ac
simulacrorum inanum erroribus imbuerunt. Mihi
vero ad tuam, o Ptolemæe, tuorumque confutatio-
nem nihil idcirco magnopere requirendum est, quod
maiores tuos abunde jam refellimus. Quare cum
ex iis quæ dicta sunt, quam pudenda sint tua illa
dogmata declaratum fuerit, implorata 224 prius
ope Numinis, uti meæ tenuitati succurrat, ad alio-
rum discutiendos errores me conferam, ut quæ in

D unaquaque gente pestiferæ opiniones inventæ sunt,
Quod institutum a me propositumque stu-
dium ut exsequar, caelestem mihi favorem gratiamque postulabo.

IX. Verum ut pauca illa verba interim expendā-
mus, quæ ad Floram ingenti cum fastu arrogantia-
que scripsisti (solent enim onustæ peccatis
mulierculæ, ut ait Apostolus ⁶, vipereis ejusmodi
dogmatibus decipi); tuas ipsas, Ptolemæe, voces hoc
loco proponam, easque necessitate coactus, ne qua

¹ F. οὐκ οὐσῶν.

² F. νομίζωντι.

³ Reg. κακίας μονάς.

⁴ I Tim. i, 4.

⁵ Eccl. xiii, 20.

⁶ II Tim.

(5) Καὶ Στρεσίχορον. Stesichorus fabulosas deorum prosopias descripserat, ut alibi indicat Epi-
phanus.

infelicitis lolil radix supersit, congruo ordine refellam.

Legem asseris trifariam esse divisam, ut partim a Deo, partim a Moyse, partim a senioribus manarit. De senioribus porro cur ita sentias, nihil, ut apparet, asserre potes in Scripturis expressum. Nusquam enim in lege tradita illa a senioribus decreta memorantur. Sed sacrorum Librorum peræque ac veritatis ignarus calumniari sciens instituis, accuratæque singulorum notitiæ consequentiam non vides. Nam seniorum traditiones δευτερώσεις a Judæis vocantur. Quatuor autem illarum sunt genera. Primum est, quod sub Mosi nomine circumferunt; secundum est, quod Rabbi Akibæ tribuunt, tertium Addæ, sive Judæ, quartum ad Asamonæi filios refertur. Cedo igitur, homo contentiosissime ac levissime, quonam in Pentateuchi divinæque legis volumine illam potes demonstrare sententiam, quam in Evangelio Christus attulit: *Qui dixerit patri suo Corban, quod est donum, nihil ipsi proderit*¹, quod mihi nunquam ostendes. Quamobrem friget illa tua disputatio, cum id nullo Pentateuchi loco scriptum exstet; ac miseræ illi mulierculæ nequidquam imposuisti. Cæterum quæ a Mose sancita sunt, a Deo minime sunt aliena, a quo, Moyse sequestre atque interprete, tradita sunt: quod et ipsum Salvatoris iudicium evidenter approbat, adeoque quibus uteris testimoniis, ea contra temetipsum protulisti. Sic enim in Evangelio Dominus loquitur: *Moses hæc scripsit ad duritiem cordis vestri*².

Jam quod Moses scripsit, non citra Dei voluntatem scripsit; sed sancto Spiritu impellente **225** constituit. Mox enim Salvator in eodem Evangelio, *Quod Deus, inquit, conjunxit, homo non separet. Quemadmodum vero conjunxerit, verba ipsa, ut intelligeremus, adjecit: Propter hoc relinquet homo patrem suum, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam. Tum infert: Quod ergo Deus conjunxit, homo non separet. Atqui nunquam illud Dominus, cum Adamum Evamque formaret, usurpasse legitur; sed hoc solum: Faciamus ei adjutorium simile sibi*³: istud vero ab Adamo dictum est, qui a somno expergefactus, *Hoc nunc os, ait, ex ossibus meis, et caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia ex viro sumpta est. Pergit deinde: Propter hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carnem unam. Cum igitur non hoc Deus, sed Adamus dixerit, et ea ipsa tamen Dei esse verba Dominus in Evangelio testetur, satis res ipsa declarat, tum hæc Adami*

αὐτῶν ἀνατροπὴν ἀναγκαίαν εἶσαν, εἰς τὸ μὴ καταλειφθῆναι βλῆζεν τῆς ζιζανιώδους σου σπορᾶς, ἐξῆς ἀκολουθῶς ποιήτομαι.

Φάτχεις γὰρ, ὦ οὗτος, τὸν νόμον τριχῇ διηρῆσθαι, καὶ τὸ μὲν ἔχειν τι ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἐκ Μωϋσείως, τὸ δὲ ἐκ τῶν πρεσβυτέρων. Καὶ οἷ μὲν ἐκ τῶν πρεσβυτέρων οἶει, γεγραμμένον οὐκ ἔχεις τοῦ ἀποδείξαι, τοῦτό ἐστι δῆλον. Οὐδαμοῦ γὰρ ἐν νόμῳ ἐκφέρονται αἱ τῶν πρεσβυτέρων παραδόσεις. Ἀλλὰ ἀγνοῶν καὶ τὰς βίβλους, καὶ τὴν ἀληθείαν φαντάσῃ συκοφαντῶν, καὶ τὰς ἀκολουθίας ἀγνοῶν ἐκείνης ἀκριβοῦς εἰδήσεως. Αἱ γὰρ παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων, δευτερώσεις παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις λέγονται. Εἰσὶ δὲ αὗται τέσσαρες (6)· μία μὲν, ἡ εἰς ὄνομα Μωϋσείως φερομένη· δευτέρα δὲ, ἡ τοῦ καλουμένου Ραββιακιδά· τρίτη, Ἀδδὰ, ἥτοι Ἰούδα· τέταρτη, τῶν υἱῶν Ἀσαμωναίου. Ἐπεὶ ποῦ ἔχεις, φιλόνοικε καὶ ἀκατάστατα τὴν γνώμην, δείξαι ἐν ταῖς πέντε βίβλοις τῆς Πεντατεύχου καὶ Θεοῦ νομοθεσίας, ὅτι ἐρρήθη ὁ λόγος, ὁ παρὰ τῷ Σωτῆρι εἰρημένος· Ἐρεῖ τῷ πατρὶ αὐτοῦ Κορβάν, ὃ ἐστὶ δῶρον, οὐκ ὡφελήσεται τι ἐξ αὐτοῦ; Ἀλλ' οὐκ ἔχεις δείξαι. Ἀρα γοῦν ἐξέπεσε τοῦ ὁλόγου, τοῦ ῥήματος οὐδαμοῦ τῇ Πεντατεύχῳ ἐμφερομένου, καὶ μάτην τὴν ὑπὸ σοῦ ἡπατημένην Φλώραν ἐφάντασας. Τὰ δὲ ὑπὸ Μωϋσείως οὐκ ἐκτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ αὐτὰ ἰνομοθετήθη, ἀλλὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ Μωϋσείως, ὃ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπικρίσεως δείκνυται. Αὐτὰς γὰρ ἀς παρήγαγες μαρτυρίας, κατὰ στυγροῦ ἐπισυνήγαγες. Φάσκει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Μωϋσῆς ἔγραψε κατὰ τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

Ὁ δὲ ἔγραψε Μωϋσῆς, οὐκ ἐκτὸς βουλῆσεως Θεοῦ ἔγραψεν· ἀλλὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἰνομοθέτησε. Λέγει γὰρ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Ὁ ὁ Θεὸς συνέλεξε, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω. Καὶ πῶς συνέλεξε, διεξῆλθε τὸ ῥῆμα, ἵνα μάθωμεν, λέγων· Ἀρτὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ κολληθήσεται τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Εἰτα ἐπιφέρει, λέγων· Ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέλεξε, ἄνθρωπος μὴ χωρίζετω· καίτοι γε οὐδαμοῦ τοῦ Κυρίου τούτο εἰρηκότος, ὁπνίκα τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐαν ἔπλασεν, ἢ μόνον· Ποιήσωμεν αὐτῷ κατ' αὐτὸν βοηθόν. Ἀλλὰ τούτο ὑπὸ τοῦ Ἀδὰμ εἰρηται· ὅτι ἀνέστη ἐκ τοῦ ὕπνου, καὶ εἶπε· Τούτο ἄνθρωπος ἐστὼν ἐκ τῶν ἐστώων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται θυγὴρ, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὐτῆς ἐλήφθη αὕτη. Εἰτα φησιν· Ἀρτὶ τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ κολληθήσεται τῇ θυγατρὶ αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Οὐ τοῦ Θεοῦ τούτων

¹ Marc. vii, 11. ² Matth. xix, 8 sqq. ³ Gen. ii, 8 sqq. ⁴ Deest δς.

(6) Εἰσὶ δὲ αὗται τέσσαρες. Quatuor apud Hebræos δευτερώσεων, sive traditionum genera percenset: 1 est quod Moyse inscribitur; 2 Rabbi Akiba; 3 R. Adda, sive Juda; 4 Assamonæorum. Fingunt autem Moysen 40 illis diebus, quibus in monte constitit, præter legem, legis interpretatio-

nem accepisse, eamque LXX Senioribus, hos prophetis, hos Synagogæ tradidisse. Hanc legem corruptelam potius, quam interpretationem appellant τὸ ἔργον τῆς διδασκαλίας, legem quæ ore tradita sit, tantique faciunt, ut ipsi Dei verbo præferendam censcant.

τοῦτο εἰπόντος, τοῦ δὲ Ἀδάμ εἰρηκότος, τοῦ Κυρίου δὲ ἐπιμαρτυροῦντος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ Θεοῦ εἶναι τὸ ῥῆμα, τὸ διὰ τοῦ Ἀδάμ εἰρημένον, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἔδειξεν, ὅτι ἐκεῖ μὲν Ἀδάμ εἰρηκε, Θεοῦ δὲ βούλησις ἐφθέγγετο. Καὶ ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐνομοθέτησε, Θεοῦ αὐτῷ καταγγελλαντος τὴν νομοθεσίαν. Καὶ αὐταὶ μὲν ἤδη αἱ δύο σου λέξεις διέπασον, καὶ οὐ πόρρωθεν, ἀλλὰ ἀπ' αὐτῆς τῆς χρήσεως. Καὶ ὅτι μὲν νομοθεσία Θεοῦ ἐστὶ, τοῦτο δὴλον. Πανταχοῦ δὲ Θεὸς νομοθετεῖ τὰ μὲν εἰς χρόνους, τὰ δὲ εἰς τύπους, τὰ δὲ εἰς ἀποκάλυψιν τῶν μελλόντων ἵστασθαι ἀγαθῶν, ὧν ἰλθὼν ὁ Κύριος τῶν ἡμεῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἔδειξε τὴν πλήρωσιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ.

I. Τὰ δὲ τῆς παρὰ σοὶ ἐτέρας θεῶν διαιρέσεως τριχῇ πάλιν διαιρεθείσης ἐπαναλαβὼν, καὶ αὐτὰ δειξάμενος παρὰ σοὶ συσκευαστημένα, καὶ οὐκ ἄλλο τι ὢν ἀλλὰ γόητος τὸ ἔργον. Ποῖος γὰρ ἡμῖν τρίτος Θεὸς πάρεστιν, ἐκ δύο συσταθείς ὁμοιομάτων, καὶ οὐθ' ἕτερος ὢν τῶν δύο, οὔτε τὴν κακίαν ἔχων καὶ ἀδικίαν, ὡς ἔφη, οὔτε τὴν ἀγαθότητα καὶ φαινητὴν οὐσίαν, μεσιτίτης δὲ ὢν δίκαιος; Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἀλλότριος ὢν πάσης δικαιοσύνης, εἰκότως ἀγνοεῖς τί ποτὲ ἐστὶ δικαιοσύνη, ἐτέραν αὐτὴν παρὰ τὴν ἀγαθότητα νομίζων. Πάλιν δὲ ἐλεγχθήσῃ, ὡς βαδισουργὲ καὶ ἀλλότριος τῆς ἀληθείας. Οὐδαμῶθεν γὰρ γίνεται τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐξ ἀγαθότητος· καὶ οὐδὲ ἄλλως τις γενήσεται ἀγαθός, εἰ μὴ ἢ δίκαιος. Ὅθεν καὶ Κύριος, ἐπεινῶν τὴν νομοθεσίαν καὶ τοὺς αὐτῆς δικαίους, ἔλεγεν· Κοσμεῖτε τοὺς τάφους τῶν προφητῶν, καὶ οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν δικαίων, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς. Πόθεν δὲ γέγονασι προφῆται καὶ δίκαιοι ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς τοῦ Πατρὸς ἀγαθότητος; Καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐν τῷ μέρει τῆς ἀγαθότητος ὁ δίκαιος ἵστηκεν, ἔλεγεν· Ὅμοιοι γένεσθε τῷ Πατρὶ ὑμῶν τῷ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ὅτι ἀνατέλλει τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ ποιητοὺς, καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· ἵνα δείξῃ τὸ δίκαιον ἀγαθόν, καὶ τὸ ἀγαθὸν δίκαιον, καὶ τὸ πονηρὸν ἀδικον, καὶ τὸ ἀδικον πονηρὸν.

Τὴν δὲ ἐπιπλοκὴν ἣν ἔφη τοῦ νόμου, οὐ δύνασαι ἀποδείξει. Ἐδῶκε γὰρ συσκευαστῶν τὸν νόμον, ἐπιπλοκὴν τινὰ αὐτῷ προσάπτων, διὰ τὸ εἰρηκεῖν τὸν νόμον· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος· καὶ ἐπειδὴ φονεύει ὁ νόμος τὸν φονεὺν. Ἀλλὰ ἐξ αὐτῆς τῆς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ πραγματείας δειχθήσεται, ὅτι οὐκ ἐπιπλοκή τις ἦν, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἦν νομοθεσία, καὶ τὸ αὐτὸ ἐνεργεῖ τῇ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένῃ ἐντολῇ, τὴν· Ἐάν τις σε τυπήσῃ εἰς τὴν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην. Καὶ ὁ νόμος πάλαι τοῦτο κατεσκεύαζε, λέγων· Ὁφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ, τοῦτέστι στρέψον αὐτῷ τὴν σιαγόνα. Ἰνα γὰρ διαφοροί αὐτοὶ πάθοι ἂν, εἰ πληξεί, παρείχε τὴν σιαγόνα τῷ τύποντι, εἰδὼς, ὅτι, εἰ ἀφέλοι ὀφθαλμὸν, τὰ αὐτὰ παύεται διὰ τὸν νόμον.

ΙΑ'. Ὁ γὰρ ὁ Πατὴρ βούλεται παιδεύειν τὰ τέκνα,

quidem ore, sed Dei esse voluntate prolata. Similiter et Moyses legem edidit, quam, dictante Domino, didicerat. Quare duo illa tamen verba non procul accessitis rationibus, sed usu propemodum ipso, ac prolatione conciderunt. Etenim illam a Deo profectam esse legem nemini obscurum arbitror. Idem ille vero ubique decernere solet, partim quæ temporibus congruunt, partim quæ certis rebus adumbrandis serviunt, partim quibus futura bona declarantur; quæ in Evangelio demum adventu suo Christus Jesus Dominus noster implevit.

X. Venio jam ad alteram illam institutam a te deorum triplicem differentiam, quam eadem ratione calumniose conflictam esse, teque id quod plani hominis ac nebulonis est egisse perspicue comprobabo. Ecquis enim tertius ille nobis deus est duplici ex similitudine conflatus, qui nec alter sit e duobus, nec infuscatus malitia, vel injustitia, ut ais, ulla, neque bonitate, lucidaque natura præditus, sed medii cujusdam sit ordinis justus? Ac merito tu quidem ab omni remotus justitia quid ea sit ignoras, cum hanc ipsam a bonitate sejungis. In quo, hominum nequissime, ac veritatis inimicissime! manifesti erroris argueris. Non enim aliunde quam ex bonitate quod justum appellamus oritur; neque quisquam, nisi idem bonus sit, esse justus poterit. Ideoque Dominus Moysi legem suo præconio commendans aiebat: *Ornatis sepulcra prophetarum et ædificatis monumenta justorum, et patres vestri occiderunt illos*¹. Unde igitur prophetae, justique nisi a Parente bonitatis exstiterant? Atque ut intelligeres justum in bonitatis parte versari: *Similes, ait, estote Patri vestro qui in cælis est, qui oriri facit solem suum super bonos et malos, et pluit super justos et injustos*²: ut et justum, esse bonum, et bonum justum, et improbum injustum, et injustum improbum esse monstraret.

Nam quod implicatam et perplexam legem esse contendis, id omnino demonstrare non potes: ac per summam ut appareret calumniam hanc ei labem aspergis ex eo quod ita lex præcipiat: *Oculum pro oculo, dentem pro dente*³; simul etiam quod parricidam jubet interfici. Verum quæ a Domino Jesu dum viveret gesta, administrataque sunt, manifestissime demonstrant, nihil in lege esse perplexum aut implicitum in sese, idemque præstare prorsus quod illa Salvatoris lex efficit: *Si quis percusserit te in dextram maxillam, præbe illi et alteram*⁴. Quod ipsum lex olim obtinere studebat, cum ita præciperet: *Oculum pro oculo, etc.*, hoc est, præbe illi maxillam. Nam ut eas penas effugeret, ob quas si percuteretur luere oporteret, verberanti maxillam præbuit: haud ignarus si oculum eruisset, idem sibi ex lege esse sustinendum.

XI. Atque ut Pater liberos sic instituit, ut ad

¹ Matth. xxiii, 29. ² Matth. v, 45. ³ Exod. xxi, 24; Levit. xxiv, 20. ⁴ Matth. v, 39.

utrumque absurdum, est : non ergo nunc animæ A
sunt. Nam illud : *Pater meus operatur*⁶, non de
creatione, sed de providentia dictum esse, etiam
ipsi Eunomio videtur. Apollinarius vero putat ani-
mas ab animis gigni, ut a corporibus corpora. Pro-
gredi enim, ut propagationem corporum, ita ani-
mam per propagationem primi hominis in omnes,
qui ex illo generantur. Neque enim sepositas esse
et conditas animas, neque nunc gigni. Eos enim,
qui hoc dicant, Deum mœchis operam navantem
facere, propterea quod ex his pueri nascentur.
Mendacii etiam convinci illud : *Cessavit Deus ab
omnibus operibus suis, quæ cepit facere*, siquidem
nunc etiam facit animas. Verum, si omnia, quæ
per propagationem ex ortu mutuo gignantur, osten-
sa sunt esse mortalia (propterea enim generant et
generantur, ut caducorum genus permaneat), ne-
cesse est, etiam istum aut mortalem dicere esse
animam, cum fiat ex ortu mutuo, aut non per pro-
pagationem istiusmodi ortu gigni animas. Nam de
eis qui ex adulterio nascuntur, providentiæ rationi,
quæ incognita nobis est, relinquantur. Verumta-
men, si aliquid de providentia conjiciendum est,
plane cognoscit id, quod gignitur, aut vitæ homi-
num, aut sibi ipsum utile futurum, ideoque animam
subire corpus permittit. Cujus abunde magnum ar-
gumentum licet arripere Salomonem, qui ex Uriæ
uxore et Davide natus est.

⁶ Joan. v, 17.

VAR. LECT. ET ANIMADV.

(41) Οὐκ ἄρα τῶν αἰ ψυχῶν. Αἱ ἀβελ., Α. 2. Nūn omittit Con. Mox, Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργά-
ζεται, Ν. Ὁ Πατήρ μου ἐτι ἐργάζεται, Α. 3 ; quod
mihi quidem non displicet. ἕως ἄρτι ex Evangelio
interpositum arbitror. Ἐτι elegantius videbatur
Nemesio. Usque modo, Con.

(42) Οὐκ ἐπὶ τοῦ κτίζειν, κ. τ. λ. Cono ita : Non
de creatione, ut illi videtur, sed *provisione et ut bene
sint*, accipiendum est. Equidem plane acquiesco in
Græco, quod Valla etiam expressit.

(43) Καὶ αὐτῷ δοκεῖ. Sic ex correct., antea αὐτό,
D. 1. Καὶ αὐτῷ δοκεῖ Ἀπολινάριω, τὰς ψυχὰς, Ν.
Αὐτῷ refertur ad Eunomium.

(44) Ἀπολινάριω δέ. Ἀπολινάριος δέ, D. 1.
Apollinarius autem censet, Vall. Ubique in optimis
codd. Ἀπολινάριος, uno λ inveni. Mox, τὰ σώματα, B
ante προίεναι ἀβελ. Ν.

(45) Τῶν ψυχῶν τίχτεσθαι. Τῶν ψυχῶν κτίζει-
σθαι, Α. 3.

(46) Ἐξ ἐκείνου πάντας, καθάπερ. Ἐξ ἐκείνου
πάντας τεχθέντας, καθάπερ, D. 1. Ἐξ ἐκείνου τε-
χθέντας, καθάπερ, Α. 2, Ν. Qui ex illo descenderunt,
Con. Τεχθέντας non agnoscit Vall.

(47) Ἀποχεῖσθαι ψυχὰς. Intellige, ἐξ ἀρχῆς
κτισθέντας. Res enim dicitur ἀποχεῖσθαι, quæ ad
futurum usum reconditur et servatur. Cono reddi-
dit, constitui; Valla, *residere*.

(48) Μήτε νῦν κτίζεσθαι. Μήτε νῦν κτίζεσθαι
φησι, D. 1. Paulo post, ἃ ἤρξατο ποιεῖν, Ν.

(49) Παιδιά τίχτεται. Malim, παιδιά τίχτον-
ται, Α. 3. Valla : Quod ex his filii procreantur. Παιδιά τίχτον-
ται, Α. 3.

(50) Ἀνάγκη καὶ τοῦτον. Ἀνάγκη καὶ τούτων.
M. 1.

Κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐ-
τοῦ· ἄτοπα δὲ ἀμφότερα· οὐκ ἄρα νῦν αἱ ψυχῶν (41)
γίνονται. Τὸ γὰρ, Ὁ Πατήρ μου ἐργάζεται, οὐκ
ἐπὶ τοῦ κτίζειν (42), ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προνοεῖν εἰρηθεῖται,
καὶ αὐτῷ δοκεῖ. Ἀπολινάριω δέ (43) δοκεῖ, τὰς ψυ-
χὰς ἀπὸ τῶν ψυχῶν τίχτεσθαι (44), ὥσπερ ἀπὸ τῶν
σωμάτων τὰ σώματα. Προίεναι γὰρ τὴν ψυχὴν
κατὰ (45) διαδοχὴν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου εἰς τοὺς
ἐξ ἐκείνου πάντας [τεχθέντας], καθάπερ (46) τὴν
σωματικὴν διαδοχὴν. Μήτε γὰρ ἀποχεῖσθαι ψυχὰς (47),
μήτε νῦν κτίζεσθαι (48) [φησί]. Τοὺς γὰρ ταῦτα λέ-
γοντας, συνεργὸν ποιεῖν τὸν θεὸν τοῖς μοιχοῖς· καὶ
γὰρ ἐκ τούτων παιδιά τίχτεται (49)· ψεῦδος δὲ εἶναι
καὶ τὸ, Κατέπαυσεν ὁ θεὸς ἀπὸ πάντων τῶν ἔρ-
γων αὐτοῦ, ὧν ἤρξατο ποιεῖν, εἴπερ ἐτι καὶ νῦν
ψυχὰς δημιουργεῖ. Ἄλλ' εἰ πάντα τὰ κατὰ διαδοχὴν
ἐξ ἀλληλογονίας γεννώμενα δίδεικται θνητὰ (διὰ γὰρ
τοῦτο γεννᾷ καὶ γεννᾶται, ἵνα τῶν φθαρτῶν δια-
μείνῃ τὸ γένος), ἀνάγκη καὶ τοῦτον (50), ἢ θνητὴν
εἶναι λέγειν τὴν ψυχὴν, ἐξ ἀλληλογονίας γινόμε-
νην (51), ἢ μὴ κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γεννᾶ-
σθαι (52) τὰς ψυχὰς. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐκ μοιχείας
γεννωμένων (53), τῷ τῆς προνοίας λόγῳ καταλείπω-
μεν (54), ἀγνώστῳ παρ' ἡμῖν ἐντι. Εἰ δέ τι δεῖ καὶ
τῆς προνοίας καταστοχάσασθαι, πάντως οἶδε, τὸ τι-
κτόμενον ἢ τῷ βίῳ, ἢ αὐτῷ χρησίμον ἐσόμενον· καὶ
διὰ τοῦτο συγχωρεῖ τὴν ἐμφύχωσιν γίνεσθαι (55).
Ἰκανὸν δὲ τεκμήριον τούτου λαμβάνομεν, τὸν ἐκ τῆς
τοῦ Οὐρίου [γυναικὸς] καὶ τοῦ Δαυὶδ γεννηθέντα
C Σολομῶνα (56).

(51) Ἐξ ἀλληλογονίας γινόμενα. Γεννώμενα,
loco γινόμενα, D. 1, Α. 1, 2. Genita, Con., Vall. Γε-
νώμενα, pro γινόμεν., Α. 3. Mox : διὰ τοῦτο γὰρ γεννᾷ,
N. Deinde : Καὶ τούτων ἢ θνητὴν, idem. Καὶ τοῦ ἢ
θνητὴν, Α. 3. Τοῦτον refertur ad Apollinarium.

(52) Κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλληλογονίας γεννᾶ-
σθαι. Κατὰ διαδοχὴν ἐξ ἀλλήλων γεννᾶσθαι, D. 1,
Α. 1, 2, 3. Paulo ante γενομένην, loco γιν., Α. 3.
Ex se inticem, Con. Successione alterna generationis,
Vall. Ἀλληλογονίας servat ei paulo ante γενομέ-
νην, loco γινόμενην habet N.

(53) Ἐκ μοιχείας γεννωμένων. Ἐκ μοιχ. γινω-
μένων, M. 1.

(54) Λόγῳ καταλείπομεν. Λόγῳ καταλείπομεν,
D. 1, Ν. Εἰ μοχ : δεῖ κατὰ τῆς προνοίας, Ν. Α. πάν-
τως ita pergit Valla : Undecumque novit Deus
omnia, novit partum aut vitæ ejus, aut sibi utile fu-
turum : et ob hoc animam concedit. Vitæ ejus non
est in Græco. Vulgo reddunt, vitæ communi. Bíos
sunt homines certo tempore una vicentes. Ita Thu-
cyd. vi, 16, ὁ κατ' ἐμὲ βίος, homines, qui meo tempore
vivunt. Adde Xenoph. Œcon. v, 11, ἐπιμέλεια —
ὡφέλιμος εἰς τὸν βίον, id est, utilis vitæ humanæ.
Sic hoc loco.

(55) Ἐμφύχωσιν γίνεσθαι. Ἐμφ. γίνεσθαι, D.
1, Α. 3. Mox, τοῦτο λαμβάνομεν, Ν.

(56) Τῆς τοῦ Οὐρίου — Σολομῶνα. Σολομῶνα,
loco Σολομῶνα, Α. 3. Τῆς Οὐρίου γυναικὸς καὶ τοῦ
Δαυὶδ Σολομῶνα γεννηθέντα, D. 1. Τῆς Οὐρίου γυ-
ναικὸς exhibet etiam Α. 2. Τοῦ, ante Δαυὶδ, ἀβελ.
N. Idem post Σολομῶνα addit : Ὡς κατὰ νόμον τὸν
θεῖον τικτομένων ὡς καὶ ἐπὶ Σολομῶντι τῷ Δαυὶδ
γεννῶνται τὰ γεννώμενα. Editor tamen hæc inclusit.
Mox, ἐπισχεψόμεθα, D. 1.

ἔφερες ἡμῖν, ἡμίλλον δὲ παντὶ καὶ τοῖς ὑπὸ σοῦ ἡπα-
τημένοις!

IB'. Νομίζω δὲ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἱκανῶς πρὸς τὰς
σου λέξεις, ὡ ἀγύρτα, εἰρησθαι. Ὡν ποιήσας τὸν
ἑλεγχον, ἐπὶ τὰς ἐξῆς αἰρέσεις βαδισόμενος, τὸν αὐτὸν
θεὸν συνήθως ἐπικαλούμενος ἐπικουρῆσαι τῇ ἡμῶν
μετριότητι, εἰς τὸ φωρᾶται ἑκάστης αἰρέσεως παρα-
ποιημένης τὸν ἑλεγχον. Ὅτι μὲν γὰρ συρίγμασιν
ἑαυτοῦ, ὡς ἀπὸ θαλάσσης ἀνελθὼν (8) καρχαρίας, καὶ
ἔχιδναν προσκαλούμενος τὴν φλόραν διὰ τῶν γραμ-
μάτων, αὐτὴν τε καὶ ἄλλους σὺν αὐτῇ ἡπάτησαι, δέ-
δεικται ἐν τοῖς εἰρημένοις· ἐν δὲ τῇ τῆς ἀληθείας
σαγήνῃ, ἥς τὸ ἀίνιγμα ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ
βασιλείαν οὐρανῶν ἀπεφάνετο, ἐνεκήσαντες, καὶ
τῶν πονηρῶν ἰχθύων ἕνα ὄντα αὐτὸν ἐλέγξαντες, τῷ
τὰ μοχθηρὰ ῥήματα αὐτοῦ φωρατὰ ποιῆσαι, τῇ τῆς
ἀληθοῦς πίστεως διδασκαλίᾳ ἡτήσαμεν. Ἐν τῇ τοῦ
θεοῦ τοίνυν δυνάμει συντρίψαντες τοῦτον, αὐτοὶ
μὲν θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ἐπὶ δὲ τὰς ἐξῆς ὁμοίως,
ὡς προείπον, προέρχεσθαι ἐπιβαλόμεθα.

lato, ceterisque disputat. Atque utinam veritatem
in omni re retineres, neque tertium nescio quem
deum ac medium, qui nullus est nobis, vel tibi po-
tius ac tuis obtruderet!

228 XII. Sed impurissimam illam tuam vocem
satis in præsentiam compressam arbitror, impru-
dentissime nebulo! Cujus convicta falsitate ante-
quam reliquas ad hæreses progrediamur, divinam
pro eo ac solemus, opem implorabimus, ut ad illas
jugulandas tenuitati nostræ vires suppetat. Satis
enim ex iis quæ diximus intellectum opinor, Pto-
lemæum, marini canis instar, qui e pelago pro-
siliens viperam sibilis suis evocat, sic illum Flo-
ram litteris excivisse, ac tam eam, quam ceteros
in fraudem impulsisse. Nos autem posteaquam veri-
tatis hunc sagena, cujus similitudine cæleste in
Evangelio regnum Dominus expressit, irretitum
tenuimus, atque e malorum piscium esse numero
demonstravimus, dum sinceræ fidei doctrina im-
puras illius voces elisimus; obtrito Dei ope pro-
fligatoque monstro, primum illi quantas possumus
gratias habemus; deinde ad cæteras eodem, ut
diximus, pede gradum faciemus.

229 ΤΑΔΕ ΕΝΕΣΤΙ ΕΝ Τῷ ΤΡΙΤῳ ΤΟΜῳ

ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ,

Ἐν ᾧ εἰσιν αἰρέσεις δεκατρεῖς.

INDICULUS HÆRESEON QUÆ IN III TOMO LIBRI I CONTINENTUR,

SUNTQUE NUMERO XIII.

Μαρκῶσιοι. Μάρκος τις γεγένηται Κολορβάσου
συμφοιτητῆς, δύο ἀρχὰς καὶ αὐτὸς παρεισάγων. Ἀθε-
τεῖ δὲ νεκρῶν ἀνάστασιν. Φαντασίας δὲ τινὰς δι'
ἐκπωμάτων ἐξ ἡπαιδῆς εἰς κυάνειον χρῶμα καὶ πορ-
φύρεον μεταβαλὼν, ἐμυσταγωγῇ τὰς ἀπατωμένας
γυναῖκας. Καὶ αὐτὸς δὲ τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοι-
χείων βούλεται τὰ πάντα ἡγεῖσθαι ὁμοίως Οὐαλεντίνῳ.

Κολορβάσιοι. Καὶ οὗτος ὁ Κολορβάσος ὡσαύτως τὰ
αὐτὰ διηγούμενος, κατὰ τι δὲ διαφερόμενος πρὸς τὰς
ἄλλας αἰρέσεις, φημὶ δὲ πρὸς τὰς περὶ Μάρκον καὶ
Οὐαλεντίνον, τὰς προβολὰς καὶ Ὀγδοάδας ἑτέρας
ἰδίᾳ.

Ἡρακλεωνῖται. Καὶ αὐτοὶ τῇ τῶν Ὀγδοάδων φέ-
ρονται μυθολογίᾳ· ἑτέρως δὲ παρὰ τὸν Μάρκον, καὶ
Πτολεμαῖον, καὶ Οὐαλεντίνον, καὶ τοὺς ἄλλους.
Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῇ τελευτῇ τοὺς παρ' αὐτοῖς τελευ-

C *Marcosii.* Marcus quidam exstitit Colorbasi condiscipulus. Is duo similiter principia constituit. Mortuorum resurrectionem negabat; utebatur præstigiis ejusmodi, ut certis carminibus poculorum liquorem in cæruleum purpureumque colorem verteret: quibus sacris infelices mulierculas initiare solebat. Idem ad xxiv elementa perinde ac Valentinus universa revocare nititur.

Colorbasii. Colorbasus easdem fere opiniones amplexus est. Sed nonnulla tamen sunt, in quibus ab aliis hæresibus discrepat, Marci ac Valentini potissimum. Siquidem propagationes Æonum et Ogdoadas alio modo tradidit.

Heracleonitæ. Etiam isti commentitias Ogdoadas retinuerunt. In quibus explicandis a Marci, et Ptolemæi, ac Valentini cæterorumque opinione disceserunt. Suos porro sub ipsum vitæ exitum perinde

¹ Leg. ἑτέρως.

(8) Ὅς ἀπο θαλάσσης ἀνελθὼν. Καρχαρίας Hæsyh. est θαλάττιος κύων. Canem vero marinum vipers evocare sibilis, aut cum iis consuescere nunquam legi. Sane murænas a serpentibus ad

coitum evocari sibilis scribit Plin. xxii, cap. 2: Ob id sibilu a piscatoribus, tanquam serpentibus, evocari, et capi. Καρχαρίαν aliud esse quam canem hoc quidem loco necesse est.

ac lacrimis instituit, oleo, opobalsamo, et aqua lustratos in salutem asserunt; unaque voces quasdam Hebraicas in ejus qui expiatur caput insusurrant.

Ophitæ. Ili serpentem venerantur ac prædicant; cumque esse Christum asserunt. Ob id verum in cista serpentem asservant.

Caiani. Veterem legem, et eum qui illius legis tempore locutus est, repudiant. Resurrectionem carnis abnegant, Cainum commendant; quem præstantioris cujusdam virtutis fuisse [prædicant. Sed et Judam divinis honoribus afficiunt; necnon et Core, Dathan, et Abiron, ac Sodomitas.

230 *Sethiani.* Ili Sethum laudibus efferunt. Quem a suprema Parente procreatum putant; cum cam pœniteret, quod Cainum edidisset. Quo ejecto, Abeloque interfecto cum summo Patre congressa sinceram stirpem, videlicet Sethum, protulit: a quo universum genus hominum manavit. Postremo principia, et potestates, cæteraque ut alii omnia statuunt.

Archontici. Plures isti ad principes universa referentes, quæcunque facta sunt ab illis orta designant. Habent et scœdissima: quoddam libidinis genus. Carnis resurrectionem respuunt. Vetus Testamentum calumniose rejiciunt. Quanquam et hoc, et Novo insuper nonnunquam utantur: ex quibus singulas voculas callide ad mentem suam accommodant.

Cerdoniani. A Cerdone orti sunt, qui quem ab Heraclio errorem hauserat novis inventis adauxit. Ac cum Romam e Syria profectus esset, Hygini papæ temporibus sua dogmata disseminavit. Duo porro principia contraria invicem affirmat. Negat Christum esse genitum. Mortuorum excitationem cum Vetere Testamento rejicit.

Marcionistæ. Marcio oriundus ex Ponto episcopo patre natus est: a quo ob virginis stuprum ejectus ex Ecclesia Romam aufugit. Ubi cum ab iis, qui tum Ecclesiæ præerant, pœnitentiam frustra postulasset, catholicam fidem oppugnare instituit. Quamobrem tria esse principia dixit, bonum, justum et malum. Novum Testamentum a Vetere ejusdemque auctore alienum esse docuit. Carnis resurrectionem sustulit. Non unum baptismum duntaxat, sed etiam tria post delictum indulget. Pro mortuis illorum catechumenis baptismum alii suscipiunt. Mulieribus conferre baptismum sine ullo discrimine permittit.

Lucianistæ. Lucianus his antiquior, non alter ille qui Constantino imperante floruit, in omnibus Marcionis vestigiis inhæsit. Etsi quibusdam adjectis cumulativus aliquid docere studuit.

¹ F. ἐφ' οὗ. ² F. τὸ -όν. ³ P. διεξαμένου.

Α τῶντας ὁμοίως τῷ Μάρκῳ λυτροῦνται ἐκ ἑλαίου, ὀποβαλσάμου, καὶ ὕδατος, ἐπιχλῆσεις τινὰς Ἑβραϊκαὶς λέξεσιν ἐπιλέγοντες ἐπὶ τῇ κεφαλῇ τοῦ δῆθεν λυτρομένου.

Ὀφῖται. Ὀφῖται εἰσιν οἱ τὸν ὄφιν δοξάζοντες, καὶ τοῦτον τὸν Χριστὸν ἡγούμενοι· ἔχοντες δὲ φύσει τὸ ἑρπετὸν ἐν κίστη τινί.

Καϊανοί. Καὶ Καϊανοὶ ὡσαύτως ἅμα τῶν πρότερον τὸν νόμον, καὶ τὸν λαλήσαντα ἐν νόμῳ ἀθετοῦντες, σαρκὸς τε ἀνάστασιν ἀρνούμενοι, τὸν Κάιν δοξάζουσι, λέγοντες αὐτὸν τῆς ἰσχυροτέρας εἶναι δυνάμεως. Ἄμα δὲ καὶ τὸν Ἰούδαν ἐκθειάζουσιν, ὁμοῦ τε καὶ τοὺς περὶ Κορὲ καὶ Δαθάν καὶ Ἀβειρώμ, ἀλλὰ καὶ τοὺς Σοδομίτας.

Σηθιανοί. Οὗτοι πάλιν τὸν Σῆθ δοξάζουσι, φάσκοντες αὐτὸν εἶναι ἐκ τῆς ἀνω Μητρὸς μεταμεληθείσης, ἐφ' ἧς¹ τοὺς περὶ τὸν Κάιν προεδάλετο· εἶτα μετὰ τὸν² Κάιν ἀποδληθῆναι, καὶ τὸν Ἀβελ ἀποκτανθῆναι, συνελθούσης τῷ ἀνω Πατρὶ, καὶ καθαρὸν σπέρμα τὸν Σῆθ ποιησάσης· ἐξ οὗπερ λοιπὸν κατέχθη τὸ πάντων ἀνθρώπων γένος. Καὶ αὐτοὶ δὲ ἀρχάς, καὶ ἐξουσίας, καὶ ὅσα οἱ ἄλλοι δογματίζουσιν, ἐδογματίσαν.

Ἀρχοντικοί. Οὗτοι πάλιν εἰς πολλοὺς ἀρχοντας τὸ πᾶν ἀναφέρουσι, καὶ τὰ γενόμενα ἐκ τούτων γεγενῆσθαι λέγουσιν. Ἀλέσκονται δὲ καὶ ἐπὶ αἰσχροτήτι τινί. Σαρκὸς δὲ ἀνάστασιν ἀθετοῦσι, καὶ Παλαιὰν Διαθήκην διαβάλλουσι. Κέχρηται δὲ καὶ Παλαιᾷ καὶ Νέῃ Διαθήκῃ, ἐκάστην λέξιν εἰς τὸν ἑαυτῶν νοῦν μεθεδεύοντες.

Κερδωνιανοί. Οἱ ἀπὸ Κέρδωνος ἀπὸ Ἡρακλείου δεξιόμενοι³ τὴν μετοχὴν τῆς πλάνης, προσθέντος δὲ τῇ ἀπάτῃ. Ὅς, ἀπὸ τῆς Συρίας εἰς Ῥώμην μεταναστὰς, τὸ κήρυγμα αὐτοῦ ἐξέθετο ἐν χρόνοις Ὑγίνου ἐπισκόπου. Δύο δὲ ἀρχὰς κηρύττει οὗτος ἐναντίας ἀλλήλαις. Μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεννητὸν. Ὅμοίως τε νεκρῶν ἀνάστασιν ἀθετεῖ, καὶ τὰ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην.

Μαρκιωνισταί. Μαρκίων ὁ ἀπὸ Πόντου ὁρμώμενος ἐπισκόπου μὲν ἦν υἱός· φθείρας δὲ παρθένον ἀπέδρα, διὰ τὸ ἐξεῖσθαι ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Ἀνελθὼν τε εἰς Ῥώμην, καὶ αἰτήσας μετάνοιαν τοὺς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ μὴ τυχῶν, ἐπαρθεὶς κατὰ τῆς πίστεως, ἐδογματίσε, τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγησάμενος, ἀγαθὸν τε καὶ δίκαιον καὶ φαῦλον· εἶναι τε Καινὴν Διαθήκην ἀλλοτριὰν τῆς Παλαιᾶς καὶ τοῦ ἐν αὐτῇ λαλήσαντος. Ἀνάστασιν σαρκὸς ἀθετεῖ. Βάπτισμα δίδωσιν οὐ μόνον ἐν, ἀλλὰ καὶ τρία μετὰ τὸ παραπεσεῖν. Ὑπὲρ δὲ τῶν τεθνεώτων κατηγουμένων ἄλλοι παρ' αὐτοῖς βαπτίζονται. Ἀδελφῶς δὲ καὶ γυναῖξιν ἐπιτρέπει δῆθεν λουτρὸν διδόναι.

Λουκιανισταί. Λουκιανός τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνοις Κωνσταντίνου γενόμενος, πάντα κατὰ Μαρκίωνα ἐδογματίσε. Πρὸς δὲ τούτους καὶ ἑτερό τινα παρὰ τὸν Μαρκίωνα, καὶ αὐτὸς δῆθεν περισσοτέρως δογματίζει.

Ἀπελλιανοί. Καὶ οὗτος ὁ Ἀπελλῆς τὰ ὅμοια **A** Μαρκίῳ καὶ Λουκιανῷ κακίζει τὴν πᾶσαν πόλιν, καὶ τὸν πεποιηκότα. Οὐχ ὁμοίως δὲ τοῦτοις τρεῖς ἀρχὰς εἰσηγήσατο, ἀλλὰ μίαν μὲν ἀρχὴν, καὶ ἓνα θεὸν ὄντα ἀνώτατον καὶ ἀκατονόμαστον· αὐτὸν δὲ τὸν ἓνα πεποιητὴν ἄλλον. Καὶ οὗτος ὁ γεγωνῶς, πονηρὸς εὐρεθεὶς, ἐποίησεν ἐν τῇ αὐτοῦ φαυλότῃ τὸν κόσμον.

Σευηριανοί. Σευήρος πάλιν τις τῷ Ἀπελλῇ συνεπόμενος, τὸν μὲν οἶνον ἀποβάλλεται καὶ τὴν ἀμπέλον, ἐκ τε τοῦ δρακοντοειδοῦς Σατανᾶ καὶ Γῆς μυθολογῶν πεφυκέναι, συναλθόντων ἀλλήλοις. Τὴν τε γυναῖκα παραιτεῖται, φάσκων ἀριστερὰς δυνάμεις αὐτὴν ὑπάρχειν. Ὀνομασίας τέ τινας ἀρχόντων, καὶ βίβλους τινὰς ἀποκρύφους παρεισάγει. Τὰ ὅμοια δὲ ταῖς ἄλλαις τὴν σαρκὸς ἀνάστασιν ἀθετεῖ, καὶ Πα- **B** λαικὴν Διαθήκην.

Τατιανοί. Οὗτος συνήκμασεν Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι, τῷ ἁγίῳ καὶ φιλοσόφῳ. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ μάρτυρος Ἰουστίνου τελευτὴν, τοῦ καὶ φιλοσόφου, προσεφθάρη τοῖς τοῦ Μαρκίῳ δόγμασι, μαθητευθεὶς τῷ αὐτῷ, τὰ τε ἱεῖα αὐτῷ ἰδογμάτισε, καὶ ἑτέρα προσθεὶς παρ' ἐκείνου. Ἐλέγετο δὲ ἀπὸ Μεσοποταμίας ὀρμᾶσθαι.

231 Apelliani. Apelles similiter atque Marcio et Lucianus 'quidquid conditum est cum ipso Conditore vituperat. Non tamen tria ut illi principia, sed unum tantum invexit : itidemque Deum unum ac supremum, et nominis expertem, qui singularem alterum procreaverit. Qui cum malus evasisset, mundum sua illa improbitate condidit.

Severiani. Severus hic Appellis asseccla vinum ac vitem penitus damnat. Quæ ex Satanæ serpentis et Terræ congressu propagata fingit. Muliebrem quoque sexum repudiat, quod ad sinistram Virtutem pertineat. Principum vocabula quædam, atque apocryphos libros inducit. In mortuorum resurrectione, Veterique Testamento refellendo cum aliis hæresibus consentit.

Tatiani. Tatianus primum cum sancto Justino martyre ac philosopho floruit. Post ejus obitum contagione Marcionis dogmatum afflatus, ejus discipulus fuit; ad eaque quæ cum eo communiter tenuit nova insuper addidit. Ferunt e Mesopotamia oriundum hunc fuisse.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

LÍBRI I TOMUS III.

ΚΑΤΑ ΜΑΡΚΩΣΙΩΝ.

Τεσσαρεσκαίδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ τετάρτη. C

A. Μάρκος δέ τις, ἀφ' οὐπερ οἱ Μαρκώσιοι καλούμενοι, ἀπὸ τούτων ὀρμώμενος, καὶ ἑτέρα παρὰ τούτους τολμήσας, κακὰ τῷ κόσμῳ ἐξήμεσε. Τούτους γὰρ διαδέχεται τοὺς περὶ Σεκοῦνδον, καὶ Ἐπιφάνη, καὶ Πτολεμαῖον, καὶ Θυαλεντίνον· εἰς περισσοτέραν δὲ ἀγυρτώδη συνάθροισιν ἐπήρθη. Γύναια γὰρ καὶ ἄνδρας ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένα τε καὶ πεπλανημένους ἐπηγάγετο, ὑποληφθεὶς ὁ ἐλεεινὸς διορθωτὴς εἶναι τῶν προσηρημένων ἀπατεώνων, μαγικῆς ὑπάρχων κυβείας ἐμπειρότατος. Ἀπατήσας δὲ τοὺς προσηρημένους πάντας καὶ τὰς προσηρημένας, προσέχειν αὐτῷ ὡς γνωπτικωτάτῃ, καὶ δύναιμι τὴν μεγίστην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονόμαστων τύπων ἔχοντι, ὡς πρόδρομος ὢν ἀληθῶς τοῦ Ἀντιχρίστου ἀποδείκναι. Τὰ γὰρ Ἀναξιλάου (9) παίγνια τῇ τῶν λε- **D** γομένων μάγων πανουργίᾳ συμμίξας, δι' αὐτῶν φαντάζων τε καὶ μαγεύων, εἰς ἐκπληξιν τοὺς ὁρῶντας τε καὶ πειθομένους αὐτῷ περιέβαλεν· ὡς καὶ οἱ ὑπ' αὐτοῦ ἔτι καὶ εἰς δεῦρο τοῦτο ἐπιτελοῦσιν. Οἱ δὲ τὰ ἀπὸ περιεργίας ὁρῶντες, δοκοῦσι δυνάμεις

¹ Deest ἐποίησε, αὐτὸς ἐπτεῖ.

(9) *Τὰ γὰρ Ἀναξιλάου παίγνια.* Quænam ista ludicra sint, sparsim indicat Plinius, ut lib. xxv, cap. 15 : *Lusit et Anaxilaus eo* (de sulphure loquitur) *candens in calice novo, prunæque subjecta circumferens exardescens percussu pallorem dirum, velut defunctorum, offundente conviviis.* Scripsit

232 CONTRA MARCOSIOS,

Hæresis XIV, sive XXXIV.

I. Marcus vero quidam, a quo Marcosiorum secta pullulavit, a prioribus illis profectus, ac diversa quædam ab illis sentiens, pestiferum in orbem virus evomuit. Illic enim Secundo, atque Epiphanio et Ptolemæo, Valentinoque succedens, insaniores ad nugæ, ac velut circulatorum fabulas asserendas progressus est. Et quidem mulierculas virosque fraudibus suis circumventos induxit, superiorum illorum impostorum corrector habitus, cum magicarum esset artium apprime peritus. Compluribus igitur utriusque sexus se ut potissimum audirent persuasit, utpote scientissimum, maximaque ex nomine carentibus visumque fugientibus locis potestate præditum; ex quo reverase Antichristi præcursorem ostendit. Anaxilai ludicra quippe somnia cum eorum, quos magos nominant, versutia conjungens, atque hisce præstigiis et artibus illudens, spectatores omnes ac fautores suos in stuporem admirationemque convertit : **233** quod ipsum ad hodiernam usque diem sectatores illius faciunt.

iste, nisi fallor, de arcanis quibusdam naturæ ac miris operibus, ut ex eodem Plinio licet colligere, lib. xix, cap. 1, lib. xxviii, cap. 11 et lib. xxxiii, cap. 10. Quin et sæpius libro primo in auctorum indiculo citatur.

Cujusmodi magicæ artis fallacias qui vident, ut ab illo quondam dum viveret, sic ab illius modo sectatoribus miracula fieri arbitrantur. Cum enim mente etiam ipsi capti sint, ut ista discernere omnino nequeant, magicis cantionibus ludicra, ut uno verbo dicam, ejusmodi tribuenda non vident. Falsa quippe opinione decepti hebetes atque attouiti redduntur. Ferunt enim tria apud illos candidissimo ex vitro vasa comparari, in quæ album vinum infusum, dum illam quam putant Eucharistiam, revera autem incantamenta, peragunt, subito commutatur: ut aliud sanguinei, purpurei aliud, aliud carulei coloris appareat.

Ego vero, ne actum agere videar satis esse mihi persuasi, si iis uterer quæ contra Marcum hunc, ejusque disciplinæ studiosos a sanctissimo, beatissimoque Irenæo disputata leguntur: quæ quidem ad verbum hic ascribenda censui. Sunt autem ejusmodi, quæ in illorum recensendis dogmatibus pertexuit.

Ex sancto Irenæo.

I. Pocula vino temperata, gratiarum actionem simulans, et solemnem precationis formulam longiorem adhibens, purpurea rubraque ut appareant efficit; adeo ut supernam illam, cælestemque gratiam ad ejus invocationem suam in illa vasa sanguinem instillare putes; atque astantium nemo sit, qui non liquorem hunc gustare vehementer appetat, quo ejus animum divina illa, quam magus implorat, gratia uberrime perfundat. Præterea mulieribus temperata illa vasa porrigens, coram se benedicere jubet. Tum aliud poculum eo cui benedictionem mulier impertit longe capacius proferens, et in id e minore illo transfundens, ita præfatur: *Gratia Dei, quæ ante omnia est, neque animo concipi, aut explicari potest, interiorem tuum hominem compleat, ac tuam in te cognitionem augeat, gratum synapsin in bonam terram demittens.* His dictis, statim infelicem illam in furorem vertit, et præstigiæ se artificem comprobatur. Repente enim majus illud poculum, in quod minus defusum est, sic repletur, ut sese liquor superfundat. Hæc et iis similia pleraque faciens compluribus illudit, ac secum abduxit. Credibile est adesse illi dæmonem

¹ F. αἰτός. ² κεκομισμένον.

(10) Ποτήρια οἴνω κεκραμένα. Veterem Irenæi interpretem secutus εὐχαριστεῖν gratias agere, non consecrare Latine reddidi. Quanquam ille ipsis interpretis parum commode: *Pro calice enim vino misto fingens se gratias agere.* Nostro autem sensu post κεκραμένα apponenda distinctio est. Neque vero Billi ratio minus placet; qui εὐχαριστεῖν consecrandi significationem habere hoc loco putat; nam et ea notione apud Justinum in Apol. sumitur insigni illo in loco, qui hæresis hodiernæ jugulum petit: Εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προσώτου καὶ ἐπεψήμησαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῖν διάκονοι διδάσιν ἐκάστη τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου, καὶ οἴνου, καὶ ὕδατος, καὶ τοῖς παροῦσιν ἀποφέρουσι· καὶ ἡ

τινὰς ἐν χερσὶν αὐτοῦ ἐπιτελεῖσθαι καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ταῦτα ποιοῦντων. Τὸν γὰρ νοῦν καὶ αὐτοὶ ἀπολέσαντες, οὐχ ὁρῶσι μὴ γινώσκοντες δοκιμάσαι, εἴτι ἀπὸ μηχανῆς ἢ σύστασις τοῦ παρ' αὐτοῦ παύγνιου, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ἐπιτελεῖται. Αὐτοὶ γὰρ ἐμυρόντητοι παντάπασι γεγονάσιν, ὑπαχθέντες κακῇ τινι ὑπονοίᾳ. Φασὶ γὰρ τρία ποτήρια λευκῆς ὕδατος παρ' αὐτοῖς ἐτοιμάζεσθαι, κεκραμένα λευκῷ οἴνῳ· καὶ ἐν τῇ ἐπιτελουμένῃ παρ' αὐτοῦ ἐπιπῶν, τῇ νομιζομένῃ Εὐχαριστίᾳ, μεταβάλλεσθαι εὐθὺς τὸ μὲν ἐρυθρὸν ὡς αἷμα, τὸ δὲ πορφύρεον, τὸ δὲ κυάνεον.

Ἐγὼ τοίνυν, ἵνα μὴ εἰς δεῦτερον χάρματον ἐκυτὸν ἐπιδῶ, ἀρκεσθῆναι δεῖν ἡγησάμην τοῖς ἀπὸ τοῦ μακαριωτάτου καὶ ἀγιωτάτου Εἰρηναίου κατ' αὐτοῦ τοῦ Μάρκου καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ ὁρμωμένων πραγματευθεῖσιν· ἅτινα ἐνταῦθα πρὸς ἔπος ἐκθέσθαι ἐσπούδασα· καὶ ἔστι τάδε. Φάσκει γὰρ αὐτοῖς· Εἰρηναῖος ὁ ἅγιος ἐν τῷ ὑποφαίνειν τὰ ὑπ' αὐτῶν λεγόμενα, λέγων οὕτως·

Ἐκ τοῦ ἁγίου Εἰρηναίου.

B. Ποτήρια οἴνω κεκραμένα (10) προσποιούμενος εὐχαριστεῖν, καὶ ἐπὶ πλέον ἐκτείνων τὸν λόγον τῆς ἐπικλήσεως, πορφύρεα καὶ ἐρυθρὰ ἀναφαίνεσθαι ποιεῖ· ὡς δοκεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ὑπὲρ τὰ ὅλα χάριν αἷμα τὸ ἐαυτῆς στήζειν ἐν τῷ ἐκείνῳ ποτηρίῳ διὰ τῆς ἐπικλήσεως αὐτοῦ, καὶ ὑπεριμείρεσθαι τοὺς παρόντας ἐξ ἐκείνου γεύσασθαι τοῦ πόματος, ἵνα καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπομβρήτῃ ἡ διὰ τοῦ μάγου τούτου κατίζομένη χάρις. Πάλιν δὲ γυναῖξιν ἐπιδοὺς ἐκπώματα κεκραμένα, αὐτὰς εὐχαριστεῖν ἐγκυλεύεται παρεστῶτος αὐτοῦ. Καὶ τούτου γενομένου, αὐτὰς ἄλλο ποτήριον πολλῶν μείζον ἐκείνου, οὗ ἡ ἐξηπατημένη τῷ χαρίσθησι, προσενεγκῶν, καὶ μετακενώσας ἀπὸ τοῦ μικροτέρου τοῦ ὑπὸ τῆς γυναῖκος τῷ χαριστημένου εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ κεκοσμημένον¹, ἐπιλέγων ἅμα οὕτως· Ἢ ἀπὸ τῶν ὀλῶν, ἡ ἀνεπρόσητος καὶ ἀόρητος χάρις πληρώσει σου τὸν ἔσω ἄνθρωπον, καὶ πληθύνει ἐν σοὶ τὴν γνῶσιν αὐτῆς, ἐγκατασείρουσα τὸν κόκκον τοῦ σινάπεως εἰς τὴν ἀγαθὴν γῆν. Καὶ τοιαῦτά τινα εἰπὼν, καὶ ἐξοιστρήσας τὴν ταλαίπωρον, θαυματοποιὸς ἀνεφάνη, τοῦ μεγάλου πληρωθέντος ἐκ τοῦ μικροῦ ποτηρίου, ὥστε καὶ ὑπερεκχεῖσθαι ἐξ αὐτοῦ. Καὶ ἄλλα τινὰ τούτοις

τροφῇ αὐτῇ καλεῖται παρ' ἡμῖν Εὐχαριστία. Εἰ paulo post: Οὐ γὰρ ὡς κοινὸν ἄρτον, οὐδὲ κοινὸν πόμα ταῦτα λαμβάνομεν, ἀλλ' ἐν τρόπῳ διὰ λόγον Θεοῦ σαρκοποιηθεὶς Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ σάρκα καὶ αἷμα ὑπὲρ σωτηρίας ἡμῶν ἔσχεν, οὕτω καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφήν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα, καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι. Sic paulo post εὐχαριστεῖν τὸ ποτήριον benedicere poculo, quod idem est consecrare. Nam idem est apud Evangelii scriptores εὐλογεῖν, quod εὐχαριστεῖν. De quo erudite Maldon. noster ad c. xvi Mauth.

παρὰ πλήρη ποιῶν ἐξηπάτησεν πολλοὺς, καὶ ἀπηγόχεν ἐπίσω αὐτοῦ. Εἰκὸς δὲ αὐτὸν δαίμονά τινα πάρεδρον ἔχειν, δι' οὗ αὐτὸς τε προφητεύειν δοκεῖ, καὶ ὅσας ἀξίας ἔγχεται μετόχους τῆς χάριτος αὐτοῦ, προφητεύειν ποιεῖ. Μάλιστα γὰρ περὶ γυναίκας ἀσχολεῖται, καὶ τούτων τὰς εὐπαρόφους, καὶ περιπορφύρους, καὶ πλουσιωτάτας, ἃς πολλάκις ὑπάρχειν πειριόμενος κολακεύων φησὶν αὐταῖς· Μεταδούναί σοι θέλω τῆς ἐμῆς χάριτος, ἐπειδὴ ὁ Πατὴρ τῶν ὁλῶν τὸν ἀγγελόν σου διαπαρτὸς βλέπει πρὸ προσώπου αὐτοῦ. Ὁ δὲ τέλος τοῦ μετέθους ἐν ἡμῖν¹ ἐστὶ δι' ἡμᾶς ἐγκαταστήσθαι. Ἀμύχανε πρῶτον ἀπ' ἐμοῦ καὶ δι' ἐμοῦ τὴν χάριν. Εὐτρέπισον σεαυτήν, ὥς νύμφη ἐκλεχόμενη τὸν νυμφίον ἐαυτῆς, ἵνα ἔσῃ ὡς ἐγὼ, καὶ ἐγὼ ὡς σύ. Καθίσθυσον ἐν τῷ νυμφῶνι σου τὸ σπέρμα τοῦ φωτός. Ἀλλὰ παρ' ἐμοῦ τὸν νυμφίον, καὶ χώρησον αὐτόν, καὶ χωρήθητι ἐν αὐτῷ. Ἰδοὺ ἡ χεὶρ κατήλθεν ἐπὶ σέ· ἀνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ προφήτευσον. Τῆς δὲ γυναίκας ἀποκρινομένης, Οὐ προεφήτευσσα πώποτε, καὶ οὐκ οἶδα προφητεύειν, ἐπικλήσεις τινὰς ποιούμενος, ἐκ δευτέρου Ἀνοιξον τὸ στόμα σου, ἀάλησον δ' τι εἴπωτε, καὶ προφητεύεις.

Ἡ δὲ, χαυνωθείσα, καὶ κεπρωθείσα ὑπὸ τῶν προειρημένων, διαθερμανθείσα τὴν ψυχὴν ὑπὸ τῆς προσδοκίας τοῦ μέλλειν αὐτὴν προφητεύειν, τῆς καρδίας πλέον τοῦ δέοντος παλλούσης, ἀποτολμᾷ λαλεῖν ληρώδη, καὶ τὰ τυχόντα πάντα κενῶς καὶ τολμηρῶς, ὥστε ὑπὸ κενῷ θερμομασμένη πνεύματος· καθὼς ὁ κρείσσων ἡμῶν ἔφη περὶ τῶν τοιούτων· Ὅτι τολμηρὸν καὶ ἀναίδες ψυχὴ κενῷ ἀέρι θερμαινομένη· καὶ ἀπὸ τούτου λοιπὸν προφήτιδα ἐαυτὴν μεταλαμβάνει², καὶ εὐχαριστεῖ Μάρκῳ τῷ ἐπιδιδόντι τῆς ἰδίας χάριτος αὐτῇ. Καὶ ἀμείβεσθαι αὐτὸν πειρᾶται οὐ μόνον κατὰ τὴν τῶν ὑπαρχόντων δόσιν, ὅθεν καὶ χρημάτων πλήθος πολὺ συνενήνοχεν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τοῦ σώματος κοινωνίαν, κατὰ πάντα ἐνοῦσθαι αὐτῷ προθυμουμένη. ἵνα σὺν αὐτῷ κατέλθῃ εἰς τὸ εἶν. Ἦδη δὲ τῶν προτέρων³ τινὲς γυναικῶν τῶν ἔχουσῶν τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ, καὶ μὴ ἐξαπατηθεῖσῶν, ἃς ὁμοίως ταῖς λοιπαῖς ἐπετῆδευσεν παραπειθεῖν, κελεύων αὐταῖς προφητεύειν, καὶ καταφυσήσασθαι καὶ καταθεματίσασθαι αὐτόν, ἐχωρίσθησαν τοῦ τοιούτου θιάσου· ἀκριδῶς εἰδούσαι, ὅτι προφητεύειν οὐχ ὑπὸ Μάρκου τοῦ μάγου ἐγγίνεται τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλ' οἷς ἂν ὁ Θεὸς ἀνωθεν ἐπιπέμῃ τὴν χάριν αὐτοῦ, οὗτοι θεόδοτον ἔχουσι τὴν προφητείαν, καὶ τότε λαλοῦσιν ἐνθα καὶ ἐπότε Θεὸς βούλεται, ἀλλ' οὐχ ὅτε Μάρκος κелеύει. Τὸ γὰρ κелеῖν τοῦ κελευμένου μείζον τε καὶ κυριώτερον. Ἐπεὶ τὸ μὲν προηγεῖται, τὸ δὲ ὑποτέτακται. Εἰ οὖν Μάρκος μὲν κелеύει, ἢ ἄλλος τις, ὥς εἰώθασιν ἐπὶ τοῖς δειπνοῖς, τοῦ κλήρου οὗτοι πάντοτε παύσιν, καὶ ἀλλήλοις ἐγκυλεύεσθαι τὸ προφητεύειν, καὶ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐαυτοῖς μαντεύεσθαι· ἔσται ὁ κελεύων μείζων τε καὶ κυριώτερος τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ἄνθρωπος ὢν,

A quemdam, cujus opera et vaticinari videatur, et quas esse dignas censuerit, eandem illis divina vim tribuat. Nam cum mulieribus potissimum versatur, eisdemque eleganti ornato, ac purpura prætectatis, et locupletibus, quas ut ad sese pelliciat, sic eas blandiens alloquitur : *Libet gratiæ tibi meæ aliquid aspergere, quoniam rerum omnium Pater angelum tuum assiduo coram sese videt. Locus porro magnitudinis tuæ in nobis est. In unum coalescere nos oportet : primum igitur a me ac per me gratiam accipe. Præpara te, tanquam sponsa sponsum tuum expectans, ut et tu ipsum sis quod ego sum, et ego simi quod tu es. Age, lucis semina in thalamo tuo colloca. Accipe a me sponsum, eumque cape, et ab eo capere. Ecce descendit in te gratia; aperi os tuum, et vaticinare. Ad hæc respondente semina : Nunquam vaticinata sum, neque vaticinari scio : ille certas invocationes proferens, rursum ut stolidæ illi stuporem injiciat : Aperi, inquit, os tuum, et quidquid volueris loquere, et vaticinaberis.*

εἰς κατάπληξιν τῆς ἀπατωμένης, φησὶν αὐτῇ·

Illā istiusmodi inflata verbis, elataque, ac prophetici illius afflatus expectatione inflammata, palpitante plus solito pectore, nugæ quasdam effutire, ac quidquid in buccam venerit effundere non dubitat, non minus vane quam temere, utpote inani spiritu calefacta. Nam, ut quidam nobis multo præstantior de hominibus ejusmodi dixit, audax et impudens est animus inani aere calefactus. Ex illo deinceps tempore valem se mulier existimat, et Marco, qui de sua in ipsam virtute transfudit, gratias agit, itaque referre studet, ut non fortunas modo suas ei largiatur; unde pecuniarum ingentem ille vim collegit; verum etiam corporis sui potestatem faciat, cum eoque penitus copulari cupiat, ut in unum cum ipso coalescere possit. Sed accidit interdum, nonnullæ ut fidioliores
235 seminæ ac timore Dei præditæ, nec ab illo deceptæ, tametsi perinde eas ut reliquas in fraudem tentaret impellere, ac vaticinari jussisset, hunc ipsum nihilominus respuerent, ac detestarentur, seque ab illo cœtu segregarent : haud ignaræ quin prophetandi vis non a Marco derivaret in homines, sed iis potius, quibus divinitus munus illud esset oblatum, singulari quodam beneficio contingeret; qui non simul atque Marcus imperasset, sed ubicunque ac quodocunque Deus vellet, loquerentur. Nam quod alteri jubet aliquid, id eo cui jubetur majus est ac præstantius; quoniam illud primum, hoc inferius est et subjectum. Igitur si Marcus imperat, aliusve quis, uti mos est in convivis sortito ac per ludum facere, seque invicem ad divinandum, ac sibi ipsi vaticinandum, ut quemque libido fert, impellere, erit is qui jubet homo pro-

¹ Iren. σου ἐν ἡμ. et mox εἰ ἡμᾶς ἐν κατασ. ² For. ὑπολαμβάνει. ³ Iren. πιστοτέρων.

phetico spiritu potior, et excellentior, quod fieri omnino non potest. Quamobrem spiritus isti, qui illorum jussu concitati quoties iisdem ipsis libuerit, loquuntur, nihili sunt et imbecilles; licet temerarii impudentesque sint, atque, a Satana ad eos circumveniendos perdendosque missi, qui non constanter fidem illam retinuerint, quam initio susceperunt.

III. Jam vero etiam philtrea et amatorias illecebras, ad contumeliam corporum a Marco quibusdam mulieribus oblata, non tamen omnibus, ipsæmet ad Ecclesiam reversæ persæpe lassæ sunt; se ab illo constupratos esse, et ipsius amore illecebrisque captas. Adeo ut diaconus quidam e nostris in Asia cum hospitio illum excepisset, in eam calamitatem inciderit, ejusque conjux egregia forma mulier et animo et corpore a mago illo corrupta longo eum tempore sectata sit; donec magno cum labore adnitentibus fratribus ad meliorem frugem conversa reliquum vitæ tempus in poenitentia traduxit, mœrens ac vehementer deplorans, quod a mago corrumpi se ac vitiari svisset. Quin etiam discipuli quidam illius varia oppida peragrantes compluribus mulierculis iisdem artibus illuserunt: cum perfectos se esse jactarent, neque quemquam posse secum scientiæ copia conferri, **236** non si Paulum Petrumque nomines, aut ex apostolorum numero quemlibet: plura enim se solos omnibus intelligere, solos inexplicabilis illius virtutis hausisse magnitudinem. Quocirca supra virtutem omnem sublimes attolli sese, atque idcirco libere omnia facere metus omnis expertes. Nam ob redemptionem, quam adepti sunt, minime se a iudice comprehendi, ac ne videri quidem posse. Quod si forte sibi manus injiceret, tum vero cum redemptione illa sua coram eo talia dicturos: *O Dei ac mysticæ ante sæcula Sigæ assessor, quo duce ac conciliatore magnitudines eæ, quæ Patris faciem perpetuo contuentur, vultus suos in cælum subtrahunt: vultus, inquam, eos, quibus nimium audax illa conspectis ob summi bonitatem Parentis nos velut effigies produxit, cum cælestium cogitationem velut per somnium concepisset: en iudex appropinquat, ac me præco causam jubet agere. Tu igitur, utpote quæ res utriusque probe teneas, communem iudici pro utroque nostram orationem expromito.* Quibus statim auditis Mater Homericam Plutonis galeam illis imponit, uti se iudicis aspectui subductos eripiant. Tum sine mora sursum erectos, et in thalamum introductos sponsis suis restituit. Hæc illi dictis factisque proflentes, vel in hoc nostro Rhodani tractu plerasque

ἄδυνατον. Ἀλλὰ τοιαῦτα καλεούμενα ὑπ' αὐτῶν πνεύματα, καὶ λαλοῦντα ὅποτε βούλονται αὐτοὶ, ἐπὶ σαθρὰ καὶ ἀδρανῆ ἐστὶ· τολμηρὰ δὲ καὶ ἀναιδῆ ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ ἐκπειρόμενα πρὸς ἐξαπάτησιν καὶ ἀπωλείαν τῶν μὴ εὐτονον τὴν πίστιν, ἣν ἀπ' ἀρχῆς διὰ τῆς Ἐκκλησίας παρέλαβον, φυλασσόντων.

Γ'. Ὅτι δὲ φίλτρα καὶ ἀγώγιμα πρὸς τὸ καὶ τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἐνυδρίζειν ἐμποιεῖ οὗτος ὁ Μάρκος ἐνίοις τῶν γυναικῶν, εἰ καὶ μὴ πάσαις, αὗται πολυλάχως ἐπιστρέψασαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ἐξωμολογήσαντο, καὶ κατὰ τὸ σῶμα ἡχρεῶσθαι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ ἐρωτικῶς πᾶν αὐτὸν πεφιλημέναι· ὥστε καὶ διάκονόν τινα τῶν ἐν τῇ Ἀσίᾳ τῶν ἡμετέρων ὑποδεξάμενον αὐτὸν εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ περιπεσεῖν ταύτῃ τῇ συμφορᾷ, τῆς γυναικὸς αὐτοῦ εὐειδοῦς ὑπαρχούσης, καὶ τὴν γνώμην καὶ τὸ σῶμα διαφθορείτης ὑπὸ τοῦ μάγου τούτου, καὶ ἐξακολουθησάσης αὐτῇ πολλῷ τῷ χρόνῳ· ἔπειτα μετὰ πολλοῦ κόπου τῶν ἀδελφῶν ἐπιστρεψάντων, αὐτὴ τὸν ἅπαντα χρόνον ἐξομολογουμένη (11) διετέλεσε, πενθοῦσα καὶ θρηνοῦσα ἐφ' ἣ ἐπαθεν ὑπὸ τοῦ μάγου διαφθορᾷ. Καὶ μαθηταὶ δὲ αὐτοῦ τινες περιπολίζοντες ἐν τοῖς αὐτοῖς ἐξαπατώντες γυναικάρια πολλὰ διέφθειραν, τελείους ἑαυτοὺς ἀναγορεύοντες, ὡς μηδενὸς δυναμένου ἐξιπωθῆναι τῷ μεγέθει τῆς γνώσεως αὐτῶν, μηδ' ἂν Παῦλον μηδ' ἂν Πέτρον εἶπῃς, μηδ' ἄλλον τινὰ τῶν ἀποστόλων· ἀλλὰ πλεῖον πάντων ἔγνωκεναι, καὶ τὸ μέγεθος τῆς γνώσεως τῆς ἀρρήτου δυνάμεως μόνους καταπιπυκνῆναι· εἶναι τε αὐτοὺς ἐν ὕψει ὑπὲρ πᾶσαν δύναμιν. Αὐτὸ καὶ ἐλευθέρως πάντα πράττειν, μηδένα ἐν μηδενὶ φόβον ἔχοντας. Διὰ γὰρ τὴν ἀπολύτρωσιν ἀκρατήτους καὶ ἀοράτους γίνεσθαι τῷ κριτῇ. Εἰ δὲ καὶ ἐπιλάβοιτο αὐτῶν, παραστάντες αὐτῷ μετὰ τῆς ἀπολυτρώσεως τάδε εἶποιεν· Ὁ πάρεδρε Θεοῦ καὶ μυστικῆς πρὸ αἰῶνος ὁ Σιγῆς, ἦν τὰ μεγέθη διαπαντός βλέποντα τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς ἐδηγῶ σοι καὶ προσαγωγῇ χρώμεθα¹, ἀνυσπῶσιν ἄνω τὰς αὐτῶν μορφάς, ὥς ἡ μεγαλότολμος ἐκείνη, φαντασιασθεῖσα, διὰ τὸ ἀγαθὸν τοῦ προπάτερος προσέβλετο ἡμᾶς τὰς εἰκότας, τότε ἐνθύμιον τῶν ἄνω ὡς ἐνύπτιον ἔχουσα· ἰδοὺ ὁ κριτὴς ἐγγύς, καὶ ὁ κῆρυξ με κελεύει ἀπολογεῖσθαι. Σὺ δὲ, ὡς ἐπισταμένη τὰ ἀμφοτέρων, τὸν ὑπὲρ ἀμφοτέρων ἡμῶν λόγον ὡς ἕνα ἔντα, τῷ κριτῇ παράστησον. Ἢ δὲ μήτηρ, ταχέως ἀκούσασα τούτων, τὴν Ὀμηρικὴν Ἀἴδος κυνέην αὐτοῖς περιέθηκε, πρὸς τὸ ἀοράτως ἐκφυγεῖν τὸν κριτὴν. Καὶ παραχρῆμα ἀνασπᾶσασα αὐτοὺς, εἰς τὸν νυμφῶνα εἰσήγαγε, καὶ ἀπέδωκε τοῖς ἑαυτοῦ² νυμφίοις. Τοιαῦτα δὲ λέγοντας

¹ Iren. αἰώνων. ² For. χρώμενα. ³ For. αὐτῶν.

(11) Ἄπαντα τὸν χρόνον ἐξομολογουμένη. Vetus interpres: Omne tempus in exhomologesi consummarit. Est autem exhomologesis hoc quidem loco non ipsa tantum peccati confessio, quæ est

pœnitentiæ pars, sed pœnitentia ipsa; quatenus ei confessionem, et luctuosas pœnitentium sordes, et cætera mœroris ac ταπεινώσεως indicia complectitur: de quibus dicetur ad Novatian. hæresin.

καὶ πράττοντες, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας (12), πολλὰς ἐξηπατήκασιν γυναῖκας· αἵτινες κικαυτηριασμέναι τὴν συνειδήσιν, αἱ μὲν καὶ εἰς φανερόν ἐξομολογοῦνται, αἱ δὲ, δυσωπούμεναι τοῦτο, ἡσυχῇ δὲ πως ἑαυτὰς ἀπηλπικυῖαι (13) τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ, ἔνιαι μὲν εἰς τὸ παντελὲς ἀπέστησαν, ἔνιαι δὲ ἐπαμφοτερίζουσι, καὶ τὸ τῆς παροιμίας πεπόνθασιν, μήτε ἔξω μήτε ἔσω οὔσαι, ταύτην ἔχουσιν τὴν ἐπιχειρίαν τοῦ σπέρματος τῶν τέκνων τῆς γνώσεως.

Δ'. Οὕτως ὁ Μάρκος μήτραν (14) καὶ ἐκδοχεῖον τῆς Κολορβάσου εἰσηγήσατο, αὐτὸν μονώτατον γεγενῆσθαι λέγων, ὅτε μονογενὴς ὑπάρχων αὐτῷ, τὸ τοῦ ὑστερήματος κατατεθὲν ὁ εἰς αὐτὸν ὥδὲ πως ἀπεκύησεν. Αὐτὴν τὴν πανυπερτάτην ἀπὸ τῶν ἀοράτων καὶ ἀκατονομάστων τούτων Τετράδα κατεληλυθῆναι σχήματι γυναικείῳ πρὸς αὐτόν. Ἐπειδὴ, φησὶ, τὸ ἄρρεν αὐτῆς ὁ κόσμος φέρειν οὐκ ἰδύνατο, καὶ μηνῦσαι αὐτὴ ὅτις ἦν, καὶ τὴν τῶν πάντων γένεσιν, ἣν οὐδενὶ πώποτε οὐδὲ θεῶν οὐδὲ ἀνθρώπων ἀπεκάλυψε, τούτῳ μονωτάτῳ διηγήσασθαι, οὕτως εἰποῦσαν· Ὅτε τὸ πρῶτον ὁ Πατὴρ ὠδινεν ὁ ἀνεκνόητος καὶ ἀνούσιος, ὁ μήτε ἄρρεν μήτε θῆλυ, ἠθέλησεν αὐτοῦ τὸ ἄρρητον γεννηθῆναι, καὶ τὸ ἀόρατον μορφωθῆναι, ἡνοιξε τὸ στόμα, καὶ προήκατο λόγον ὁμοιον αὐτῷ. Ὅς παραστάς ὑπέδειξεν αὐτῷ ὁ ἦν, αὐτὸς τοῦ ἀοράτου μορφή φανείς. Ἡ δὲ ἐκφώνησις τοῦ ὀνόματος ἐγένετο τοιαύτη· Ἐλάλησε λόγον τὸν πρῶτον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἥτις ἦν ἀρχή, καὶ ἦν ἡ συλλαβὴ αὐτοῦ στοιχείων τεσσάρων. Ἐπισυνῆψε τὴν δευτέραν· καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων τεσσάρων. Ἐξῆς ἐλάλησε τὴν τρίτην· καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων ἑκά. Καὶ τὴν μετὰ ταῦτα ἐλάλησε· καὶ ἦν καὶ αὐτὴ στοιχείων δεκαδύο. Ἐγένετο οὖν ἡ ἐκφώνησις τοῦ ὅλου ὀνόματος στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων. Ἐκαστον δὲ τῶν στοιχείων ἴδια γράμματα, καὶ ἴδιον χαρακτήρα, καὶ ἴδιαν ἐκφώνησιν, καὶ σχήματα, καὶ εἰκόνας ἔχειν, καὶ μηδὲν αὐτῶν εἶναι, ὃ τὴν ἐκείνου καθορᾶ μορφήν, οὐπερ αὐτὸς στοιχεῖόν ἐστιν· ἀλλὰ οὐδὲ γινώσκει αὐτόν, οὐδὲ μὴν τὴν τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἑκαστον ἐκφώνησιν πολιορκεῖ, ἀλλὰ ὁ αὐτὸς ἐκφωνεῖ, ὡς τὸ πᾶν ἐκφωνοῦντα, τὸ ὅλον ἡγεῖσθαι ὀνομάζειν. Ἐκαστον γὰρ αὐτῶν, μέρος ἐν τοῦ ὅλου, τὸν ἴδιον ἦχον ὡς τὸ πᾶν ὀνομάζειν, καὶ μὴ παύσασθαι ἡχοῦντα, μέχρις ὅτου ἐπὶ τὸ ἔσχατον γράμμα τοῦ ἐκάστου στοιχείου μονογλωσσῆσαντος καταστήσει. Τότε δὲ καὶ τὴν ἀπο-

mulieres in errorem traxerunt. Quæ cautelarum habentes conscientiam¹ partim id perfricta fronte præ se ferunt, partim verecundia ductæ, ac paulatim tamen in vitæ cœlestis desperationem impulsæ, tandem aut ab veritate se penitus abstraxerunt, aut adhuc dubitando fluctuant, atque, ut Proverbio fertur, nec intra nec extra consistunt, talemque ex illa scientissimorum hominum velut semine fructum referunt.

IV. ² Cæterum Marcus iste Colorbasicæ Siges uterum ac conceptaculum unum se ac singularem fuisse prædicabat, ut qui unigena eidem fuerit : ac defectus semen, quod in se receperat, hoc fere modo peperit. Quippe summam illam Tetradem ex his locis quæ videri nominarique nequeunt, ad sese muliebri specie descendisse : quoniam, inquit, quod in ea masculini sexus erat sustinere mundus non poterat : deinde se quænam esset aperuisse, universorumque generationem, **237** quam nemini deorum unquam hominumque patefecerat, soli ipsi hisce verbis exposuisse. Cum primum Pater is qui neque cogitatione capi potest, et naturæ omnis est expers, neque porro mas est, aut semina, parturire cœpit, quod in se erat inexplicabile gigni, quod inaspectabile, formari cupiens, os aperuit, similemque sui sermonem edidit. Qui quidem astans ei quidnam esset ostendit, cum inaspectabilis illius velut effigies appareret. Ejusmodi porro nominis illa pronuntiatio exstitit. Primum appellationis suæ vocabulum elocutus est : hoc autem ἀρχή, sive principium erat, cujus syllaba quatuor elementis constabat. Mox alteram syllabam adiecit, quæ et ipsa elementa continebat quatuor. Inde tertiam decem ex elementis compositam. Mox quartam elementorum duodecim. Ita nominis totius appellatio ex tricenis est elementis, syllabis vero coagmentata quatuor. Ita tamen, ut et elementum quodlibet proprias litteras, propriosque characteres, et pronuntiationem propriam habeat, figuram denique effigiemque propriam ; neque quidquam sit, quod illius formam, cujus elementum est, aspiciat, imo ne cognoscat quidem. Neque porro vicini sibi quodlibet elementi pronuntiationem novit ; sed sic ille pronuntiat, ut totum proficiens, nominare universum existimet. Singula quippe, cum universi sint partes, peculiarem sibi

¹ Iren. οὗτος εἰ μοχ Κολορβάς. σιγῆς ἑαυτόν. ² Iren. ὑστερήμ. σπέρ. Μοχ pro τούτων, τόπων. ³ Iren. ἑαυτήν. ⁴ Ir. addit ἀπάτωρ. ⁵ Iren. ἐπίσταται. ⁶ γρ. μονογλωσσῆσαντα. Iren. ἐσχάτου στοιχείου scripsit, et καταστήναι. ⁷ I Tim. iv, 2. ⁸ Iren. c. 10.

(12) Ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς κλίμασι τῆς Ῥοδανουσίας. Rhodani tractum Rhodanusiani vocat. Ut et in vet. inscript. Rhodanici Rhodani accolæ nominantur. Quanquam Stephanus Ῥοδανουσίαν urbem esse dicat ἐν Μασσαλίᾳ. Huc vero Hieron. locus pertinet ad LXIV Isa. caput, quem et Fronto Duxus noster ad hunc locum observat : ubi Gnosticos ait, per Marcum Ægyptium Galliarum primum circa Rhodanum, deinde Hispaniarum nobiles feminas decerpisse, miscentes fabulis volupta-

tem et imperitiæ suæ nomen scientiæ venditantes.

(13) Ἡσυχῇ δὲ πως ἑαυτὰς ἀπηλπικυῖαι. Plana et integra lectio, neque quidquam addendum ; tametsi quidam verbum χωρίζουσι desiderari putet.

(14) Οὕτω Μάρκος μήτραν. De Colorbaso Tertull. meminit l. De præscript. c. 50. Quæ sequuntur Marci somnia, quod non minus perplexa, et intricata, quam stolidæ, inaniaque sint, in iis excutiendis tempus operamque consumere supervacaneum duxi. [Vide Prolegg. ad Irenæum. Epit.]

sonum velut totum efferre, nec prius ab edendo desistere, quam ad extremam extremi elementi litteram singulariter pronuntiando lingua pervenerit. Ac tum demum restitutum iri omnia definit, cum

κατάστασιν τῶν ὁλῶν ἔφη γενέσθαι, ὅταν τὰ πάντα· κατελθόντα εἰς τὸ ἐν γράμμα, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφωνήσιν ἡχῆσῃ.

omnes in unam redactæ litteræ una eademque pro-

nuntiatione resonabunt. Hujus vero pronuntiationis simile quiddam aiebat existere, cum omnes pariter amen dicimus. Sonos esse vero, quibus naturæ ac generationis expers Æon ille informetur, eisdemque formas esse, quibus angelorum nomen a Domino tributum est, quæ Patris faciem assidue contuentur¹. Jam vero elementorum nomina, quæ quidem exprimi fas est, suntque communia, Æons, et sermones, ac radices, semina, pleromata, ac fructus appellabat. Quæ autem singillatim cujusque sunt propria, ea Ecclesiæ vocabulo comprehensa intelligi significabat. Quorum elementorum extrema ultimi littera vocem suam emisit, cujus **238** sonus exiens ad elementorum similitudinem propria elementa produxit; a quibus inferiora hæc ordinata, superiora vero genita esse censuit. Addit vero litteram, cujus sonus sonum infra consequebatur, a syllaba sua sursum erectam ad universum explendum; sonum autem ipsum velut foras abjectum in inferioribus hæsisse. Elementum porro, cujus illa littera est, cum pronuntiatione sua deorsum descendit: idque litteris constare tricenis asserit, quarum singulæ alias in se litteras complexæ sint, quibus litteræ nomen appelletur. Eisdemque rursum litteras aliis nominari litteris, quæ iterum aliis et ipsæ nuncupentur, ut in infinitum illa litterarum multitudo procedat. Quæ omnia facilius hoc modo percipies.

V. Elementum Delta quinque litteras continet, nimirum δ, ε, ζ, τ, α. Quæ litteræ aliis insuper litteris scribuntur: et hæc vicissim aliis. Igitur si id, in quo ipsius delta natura consistit, in infinitum excurret, et ab aliis alia propagantur, invicemque succedunt; quanto magis ipsiusmet elementi majus erit litterarum velut pelagus? Et si adeo infinita sit una duntaxat littera, vide totius nominis quam im-mensa sit profundaque congeries; ex quibus primum illum constare Parentem Marci Sige perducit. Propterea cum Parens ipse comprehendere se non posse sciret, elementis hoc tribuisse, quos et Æonas vocat, ut quilibet pronuntiationem suam magno clamore proferret, quod totum unus efferre minime posset. Hæc cum Tetras ei omnia declarasset, adjecit: Volo et ipsam tibi Veritatem ostendere, quam e cœlestibus domiciliis adduxi, nudam ut eam inspiceres, ejusque pulchritudinem agnosceres, imo et loquentem audires, et prudentiam obtupesceres. Sursum itaque caput intueri A et Ω, cervicem vero B et Ψ, humeros manusque

ἡμῶν ὑπέθετο εἶναι. Τοὺς δὲ φθόγγους ὑπάρχειν, τοὺς μορφοῦντας τὸν ἀνούσιον καὶ ἀγέννητον Αἰῶνα, καὶ εἶναι τούτους μορφάς, ἃς ὁ Κύριος ἀγγέλους εἰρηχε. Τὰς δὲ διττυνεῶς βλεπούσας τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρὸς. Τὰ δὲ ὀνόματα τῶν στοιχείων τὰ ῥητὰ καὶ κοινὰ Αἰῶνας καὶ λόγους, καὶ ῥίζας, καὶ σπέρματα, καὶ πληρώματα, καὶ καρποὺς ὠνόμασε. Τὰ δὲ κατ' ἓνα αὐτῶν καὶ ἐκάστου ἴδια ἐν τῷ ὀνόματι τῆς Ἐκκλησίας ἐμπεριεχόμενα, νοεῖσθαι ἔφη, ὡς στοιχείου² τὸ ὑστερον γράμμα φωνὴν προέχοντα τὴν αὐτοῦ· οὗ ἡχος ἐξελθὼν κατ' εἰκόνα τῶν στοιχείων στοιχεῖα ἴδια ἐγέννησεν ἐξ ὧν τὰ τε ἐνταῦθα κατακεκοσμήσθαι φησι, καὶ τῶν πρὸ³ τούτων γεγεννησθαι. Τὸ μέντοι γράμμα αὐτὸ τὸ ἡχος τῷ ἡχει, οὗ ὁ ἡχος ἦν συνεπακολουθῶν⁴ τῷ ἡχει, καὶ τὸ ὑπὸ τῆς συλλαβῆς τῆς ἑαυτοῦ ἀνελήφθαι ἄνω λέγειν εἰς ἀναπλήρωσιν τοῦ ὅλου, μεμενηκέναι δὲ εἰς τὰ κάτω τὸν ἡχόν, ὥστερ' ἐξω ῥιφέντα. Τὸ δὲ στοιχεῖον αὐτὸ ἀφ' οὗ τὸ γράμμα σὺν τῇ ἐκφωνήσει τῆς ἑαυτοῦ συγκατῆλθε κάτω, ὃ γραμμάτων εἶναι φησι τριάκοντα, καὶ ἐν ἑκάστῳ τῶν τριάκοντα γραμμάτων, ἐν ἑαυτῷ ἔχειν ἑτερα γράμματα, δι' οὗ⁵ τὸ ὄνομα τοῦ γράμματος ὀνομάζεται. Καὶ αὖ πάλιν τὰ ἑτερα δι' ἄλλων ὀνομάζεσθαι γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων· ὡς εἰς ἀπειρον ἐκπίπτειν τὸ πλῆθος τῶν γραμμάτων. Οὕτω δ' ἂν σαφέστερον μάθοις τὸ λεγόμενον·

Ε'. Τὸ Δέλτα στοιχεῖον γράμματα ἐν ἑαυτῷ ἔχει πέντε, αὐτὸ δὲ τὸ⁶ δέλτα, καὶ τὸ Ε, καὶ τὸ Λάμδα, καὶ τὸ Ταῦ, καὶ τὸ Ἄλφα. Καὶ ταῦτα πάλιν τὰ γράμματα δι' ἄλλων γράφεται γραμμάτων, καὶ τὰ ἄλλα δι' ἄλλων. Εἰ οὖν ἡ πᾶσα ὑπόστασις τοῦ δέλτα εἰς ἀπειρον ἐκπίπτει, αἱ ἄλλων ἄλλα γράμματα γεννῶντων, καὶ διαδεχομένων ἀλλήλα· πόσω μᾶλλον ἐκείνου τοῦ στοιχείου μείζον εἶναι τὸ πέλαγος τῶν γραμμάτων. Καὶ εἰ τὸ ἐν γράμμα οὕτως ἀπειρον, ὅρα ὅλου τοῦ ὀνόματος τὸν βυθὸν τῶν γραμμάτων· ἐξ ὧν τὸν Προπάτορα ἡ Μάρκου Σιγῆ συνεστάναι ἐδογμάτισε. Διὸ καὶ τὸν Πατέρα ἐπιστάμενον τὸ ἀχώρητον αὐτοῦ, δεδωκέναι τοῖς στοιχείοις, ἃ καὶ Αἰῶνας καλεῖ, ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν τὴν ἰδίαν ἐκφωνήσιν ἐκδοῖν, διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἓνα τὸ ὅλον ἐκφωνεῖν. Ταῦτα δὲ σαφηνίσασαν αὐτῷ τὴν Τετρακτὺν εἰπεῖν θέαν⁷ ὃς σοι καὶ αὐτὴν ἐπιδείξαι τὴν Ἀλήθειαν. Κατήγαγον γὰρ αὐτὴν ἐκ τῶν ὑπερθεῖν δομάτων, ἐν⁸ ἐσόδῳ αὐτὴν γυμνήν, καὶ καταμάθοις τὸ κάλλος αὐτῆς· ἀλλὰ καὶ ἀκούσῃς αὐτῆς λαλούσης καὶ θαυμάσης τὸ φρόνημα αὐτῆς. Ὅρα οὖν κεφαλὴν ἄνω τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ω, τράχηλον δὲ Β

¹ Matth. xviii, 10. ² Iren. ὡν στοιχείων τὸ τοῦ ἐσχάτου ὑστατον γρ. ³ Iren. καὶ πρό. ⁴ Iren. γράμμα, οὐ τὸ ἡχος ἦν συνεπακολουθοῦν τῷ ἡχει κάτω ὑπὸ τῆς συλλαβ. εἰ προ λέγειν, λέγει. ⁵ Iren. δι' ὧν. ⁶ For. αὐτὸ τε. ⁷ Iren. pro θέαν, θέλω.

καὶ Ψ, ὤμους Δμα χερσὶ Γ καὶ Χ, στῆθι Δ καὶ Φ, Α Γ et X, pectora Δ et Φ, septum transversum E et Y, dorsum Z et T, ventrem H et Σ, femora Θ et P, genua I et Π, tibias K et O, talos A et Ξ, pedes M et N. Ejusmodi, ut magus ille fingit, Veritatis est corpus; hæc elementi figura; hic litteræ character. **239** Sed elementum ipsum hominem vocat, fontemque sermonis omnis esse dicit, ac vocis omnis principium, et ejus omnis quod explicari verbis nequeat, dictionem tacitæque Siges os quoddam. Ac tale quidem illius corpus existit. Tu vero, inquit illa, mentis tuæ cogitationem sursum attolens sui ipsius genitorem Patrisque datorem, Verbum scilicet, ex ore Veritatis audias.

Γ. Ταῦτα δὲ ταύτης εἰπούσης, προσβλέψασαν αὐτῇ τὴν Ἀλήθειαν, ἀνοίξασαν τὸ στόμα λαλῆσαι Λόγον· τὸν δὲ Λόγον ὄνομα γενέσθαι, καὶ τὸ ὄνομα γενέσθαι τοῦτο, ὃ γινώσκουμεν καὶ λαλοῦμεν, Χριστὸν Ἰησοῦν· ὃ καὶ ὀνομάσασαν αὐτὴν παρ' αὐτῇ καὶ σιωπῇ (15). Προσδοκῶντος δὲ τοῦ Μάρκου πλεῖον τι μέλλειν αὐτὴν λέγειν, πάλιν ἡ Τετρακτύς, παρελθοῦσα εἰς τὸ μέσον, φησὶν. Ὡς εὐκαταφρόνητον ἡγήσω τὸν Λόγον, ὃν ἀπὸ στομάτων τῆς Ἀληθείας ἤκουσας! Οὐ τοῦθ' ὑπερ οἶδας καὶ δοκοῖς· παλαιὸν ἔστιν ὄνομα. Φωνὴν γὰρ μόνον ἔχεις αὐτοῦ, τὴν δὲ δύναμιν ἀγνοεῖς. Ἰησοῦς μὲν γὰρ ἔστιν ἐπίσημον ὄνομα, ἐξ ὧν γράμματα, ὑπὸ πάντων τῶν τῆς κλήσεως γινωσκόμενον· τὸ δὲ παρὰ τοῖς Αἰῶσι τοῦ Πληρώματος πολυμερές τυγχάνον ἄλλης ἐστὶ μορφῆς καὶ ἑτέρου τύπου, γινωσκόμενον ὑπ' ἐκείνων τῶν συγγενῶν, ὧν· τὰ μεγέθη παρ' αὐτῶν· ἐστὶ διαπιντός. Ταῦτ' οὖν τὰ παρ' ὑμῖν εἰκαστικέσσαρα γράμματα ἀπορρόλας ὑπάρχειν γίνωσκε τῶν τριῶν δυνάμεων εἰκονικῶς, τῶν περιεχουσῶν τὸν ὅλον τῶν ἄνω στοιχείων τὸν ἀριθμόν· τὰ μὲν γὰρ ἄφωνα γράμματα ἐννέα νόμισον εἶναι, τοῦ Πατρὸς καὶ τῆς Ἀληθείας, διὰ τὸ ἀφώνους αὐτοὺς εἶναι, τουτέστιν ἀρρόητους καὶ ἀνεκλαλήτους· τὰ δὲ ἡμίφωνα ὅκτω ὄντα τοῦ Λόγου καὶ τῆς Ζωῆς, διὰ τὸ μέλας ὡςπερ ὑπάρχειν τῶν τε ἀφώνων καὶ τῶν φωνέντων· καὶ ἀναδέχεσθαι τῶν μὲν ὑπερθεῖν τὴν ἀπορροίαν, τῶν δ' ὑπὲρ αὐτὴν· τὴν ἀναφοράν· τὰ δὲ φωνέντα καὶ αὐτὰ ἐπὶ τὰ ὄντα τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας, ἐπεὶ διὰ τοῦ Ἀνθρώπου φωνὴ προελθοῦσα ἐμόρφωσε τὰ ὅλα. Ὁ γὰρ ἦχος τῆς φωνῆς μορφήν αὐτοῖς περιποίησεν.

Ἔστιν ὁ μὲν Λόγος· ἔχων καὶ ἡ Ζωὴ τὰ ὅκτω, ὃ δὲ Ἀνθρώπος καὶ ἡ Ἐκκλησία τὰ ἐπὶ τὰ, ὃ δὲ Πατὴρ καὶ ἡ Ἀλήθεια τὰ ἐννέα. Ἐπειδὴ τοῦ ὑπερῆσαντος (16) Λόγου ὁ ἀφειδρασθεὶς ἐν τῷ Πατρὶ κατήλθε, πεμφθεὶς ἐπὶ τὸν ἀφ' οὗ ἐχωρίσθη ἐπὶ διορθώσει τῶν πραχθέντων, ἵνα ἡ τῶν Πληρωμάτων ἐνότης ἰσότητα ἔχουσα

VI. Quæ cum dixisset, tum illum Veritas intuens, et os aperiens Verbum eloquitur; hoc deinde nomen factum; nomen, idipsum quod cognoscimus, loquimurque, Christum Jesum: quem cum nominasset, illa repente contieuit. Marco vero plura ut diceret exspectante, rursum Tetractys in medium procedens: Quam parvi, inquit, sermonem eum facis, quem ab ore Veritatis audisti. Non est illud quod nosti, aut habere te putas nomen antiquum. Vocem enim illius duntaxat percipis, vim autem ignoras. Ihesus quippe eximium nomen est, sex litteris comprehensum, quod vocati a Deo omnes intelligunt. Illud vero quod apud Pleromatis Aeonas, multiplex est, alterius est formæ, diversæque figuræ, quod cognati illius intelligunt, quorum magnitudines apud ipsum perpetuo sunt. Quamobrem viginti quatuor vestras litteras scito derivationes esse quasdam, ac triam imagines Virtutum, quæ totum superiorum elementorum numerum continent. Mutas enim litteras novem ad Patrem ac veritatem pertinere ex eo putare debes, quod mutæ sunt, hoc est efferri pronuntiarique nequeant. Semivocales octo Verbo, Vitæque tribuendæ sunt, eo quod medii cujusdam generis sunt, mutas inter ac vocales: atque et superiorum profluentiam, et inferiorum habitudinem ad sese recipiunt. Vocales deinde septem Homo atque Ecclesia sibi vindicant, quoniam vox ab Homine prodiens universa finxit. Vocis enim sonus certam eis formam attribuit.

Igitur octo Verbo et Vitæ convenient, Homini atque Ecclesiæ septem, Patri ac Veritati novem. Quod autem ratio non satis constaret, is qui in Patre stabilitus erat delapsus est, ad eumque, a quo sejunctus fuerat, eorum quæ facta essent constituendorum gratia dimissus, **240** ut pleroma-

¹ Iren. αὐτογεννήτορα et πατροδότορα, et mox στόματος. ² Iren. δοκοῖς ἔχειν. ³ Iren. συγγεν. αὐτοῦ. ⁴ Iren. αὐτῇ. ⁵ Iren. ὑπ' αὐτά. ⁶ Iren. ἔστιν οὖν. ⁷ Iren. ἐκ δὲ τοῦ.

(15) Παρ' αὐτῇ καὶ σιωπῇ. Lego cum Billio ex Vet. interprete παραυτίκα σιωπῆσαι.

(16) Ἐπειδὴ τοῦ ὑπερῆσαντος. Interpres Iren.: Ex minori autem computatione qui erat apud Patrem descendit emissus illuc unde fuerat separatius, etc. Ex quibus recte coniciebat Billius leg. ἐκ δὲ τοῦ ὑπερῆσαντος. Cum, inquit, ratio non sa-

lis constaret; hoc est cum par in tribus non incesset litterarum numerus; propterea quod Λόγος et Ἐκκλησία viii litteris constarent; Ἀνθρώπος Ἐκκλησία vii, Pater et Veritas ix; tum demum uñ paria facerent, de novem Patris, et Veritatis litteris una ad Hominis et Ecclesiæ septem illas accessit.

tum unitas æqualitatem habens unam in omnibus virtutem, atque ex omnibus velut fructum emitteret, tum demum qui septenas habebat octonarum vim obtinuit; ac loca ipsa tria numerorum sunt facta similia, hoc est Ogdoades, quæ quidem loca cum in se tria concurrissent, numerum viginti quatuor effecerunt. Sed elementa tria, quæ totidem virtutibus conjugata esse dicit, quæ sunt numero sex: a quibus viginti quatuor elementa profluxerunt, quadrifariam inexplicabilis tetradis ratione multiplicata, eundemque cum ipsis numerum efficiunt, quæ ejus quod nominari nequit propria esse dixit. Ea porro a tribus portari virtutibus, ad inaspectabilis exemplar: quorum elementorum imagines duplices esse litteras nostras, quæ quatuor et viginti litteris annumeratæ eum numerum conflant, qui triginta proportionem respondet.

VII. Cujus rationis administrationisque fructum similitudine quadam exstitisse censet illum, qui post dies sex in montem quartus ascendit, et sextus est factus¹: qui descendit, et in hebdomade de-tentus est, qui idem illustris octonarius est: et omnem in sese numerum elementorum complectitur: quem, cum baptismi causa venisset columbæ allapsus ostendit², quæ est Ω et Α. Numerus enim illius est DCCC. Quæ causa sit, cur Moyses sexto die creatum hominem scripserit: imo etiam cur sexto, hoc est Parasceves, die postremus homo ad instaurandam prioris hominis generationem suam illam functionem obierit: cujus initium ac finis hora sexta fuerit, qua ligno sit affixus. Perfectam quippe mentem, cum in senario numero efficiendi instaurandique vini inesse non ignoraret, filiis lucis iteratam illam declarasse generationem, quæ per insignem ipsum apparentem, in eum numerum exstiterit. Unde et duplices litteras insignem continere numerum docuit. Insignis enim numerus cum quatuor et viginti permistus elementis, triglata litterarum nomen conficit. Sed numerorum septem magnitudine tanquam administra utitur, ut Marci Sige narrabat, ut a sua voluntate profecti consilii fructus appareat.

Cæterum insignem hunc numerum eum, inquit, intellige, qui ab insigni formatus est, quique **241** velut divisus et bipartitus est, forisque remanet; qui sua virtute ac prudentia, efficientiaque propria mundum hunc ad septenarii virtutis imitationem septem virtutibus comprehensam animavit; ejusque omnis, quod aspectabile est, animam constituit. Hoc igitur opere, velut sponte a se facto, ipsemet utitur. Alia vero, cum sint imitationes quædam non imitabi-

Α καρποφορῇ μίαν ἐν πᾶσι τὴν ἑκ πάντων δύναμιν· καὶ οὕτως ὁ τῶν ἐπὶ τὴν τῶν Ὀκτώεκομίσατο δύναμιν· καὶ ἐγένοντο οἱ τόποι ὅμοιοι· τοῖς ἀριθμοῖς Ὀγδοάδες ὄντες, οἵτινες τρεῖς, ἐφ' ἑαυτοὺς ἐλθόντες, τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀνέδειξαν ἀριθμόν. Τὰ μέντοι τρία στοιχεῖα ἀφίησιν· αὐτὸς τῶν τριῶν ἐν συζυγίᾳ δυνάμει ὑπάρχειν, ἃ ἐστὶν ἑξ· ἀφ' ὧν ἀπεβρύη τὰ εἰκοσιτέσσαρα στοιχεῖα τετραπλασιασθέντα τῷ τῆς ἀρρήτου Τετράδος λόγῳ, τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἀριθμόν ποιεῖ, ἀπερφησὶ τοῦ ἀνονομάστου ὑπάρχειν. Φορεῖσθαι δὲ αὐτὰ ὑπὸ τῶν τριῶν δυνάμει, εἰς ὁμοιότητα τοῦ ἀοράτου· ὧν στοιχείων εἰκόνες [εἰκόνων] τὰ παρ' ἡμῖν διπλᾶ γράμματα ὑπάρχειν, ἃ συναριθμοῦμενα τοῖς εἰκοσιτέσσαροι στοιχείοις δυνάμει τῶν κατὰ· ἀναλογίαν τῶν τριάκοντα ποιεῖ ἀριθμόν

Ζ'. Τοῦτου τοῦ λόγου καὶ τῆς οἰκονομίας ταύτης καρπὸν φησὶν ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος πεφυκέναι³, ἐκείνον τὸν μετὰ τὰς ἑξ ἡμέρας (17) τέταρτον ἀναβάντα εἰς τὸ ὄρος, καὶ γενόμενον ἑκτον, τὸν κρατηθέντα⁴, καὶ καταβάντα ἐν τῇ ἑβδομάδι (18), ἐπίσημον ὀγδοάδα ὑπάρχοντα, καὶ ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ τὸν ἅπαντα τῶν στοιχείων ἀριθμόν, ἐφάνέρωσεν ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἡ τῆς περιστερὸς καθόδος, ἥτις ἐστὶν Ω καὶ Α. Ὁ γὰρ ἀριθμὸς αὐτῆς μία καὶ ὀκτακόσια. Καὶ διὰ τοῦτο διωῦσέα ἐν τῇ ἑκτῇ τῶν ἡμερῶν εἰρηκέναι τὸν ἄνθρωπον γαγονέναι. Καὶ τὴν οἰκονομίαν δὲ ἐν τῇ ἑκτῇ τῶν ἡμερῶν, ἥτις ἐστὶ Παρασκευὴ (19), τὸν ἑσχατον ἄνθρωπον εἰς ἀναγέννησιν τοῦ πρώτου ἀνθρώπου πεφυκέναι· ἥς οἰκονομίας ἀρχὴν καὶ τέλος καὶ τὴν ἑκτὴν ὥραν, ἐν ᾗ προσηλώθη τῷ ξύλῳ. Τὸν γὰρ τέλειον νοῦν ἐπιστάμενον, τὸν τῶν ἑξ ἀριθμὸν δύναμιν ποιήσεως καὶ ἀναγεννήσεως ἔχοντα, φανερώσαι τοῖς υἱοῖς τοῦ φωτός τὴν δι' αὐτοῦ φανέντος ἐπισήμου εἰς αὐτὸν· δι' αὐτοῦ γενομένην ἀναγέννησιν. Ἐνθεν καὶ τὰ διπλᾶ γράμματα τὸν ἀριθμόν ἐπίσημον ἔχειν φησὶν. Ὁ γὰρ ἐπίσημος ἀριθμὸς, συγκραθεὶς τοῖς εἰκοσιτέσσαροι στοιχείοις, τὸ τριακονταγράμματον ὄνομα ἀπετέλει. Κέχρηται δὲ διακόνῳ τῷ τῶν ἐπὶ ἀριθμῶν μεγέθει, ὡς φησὶν ἡ Μάρκου Σιγή, ἵνα τῆς αὐτοδουλήτου βουλῆς φανερωθῇ ὁ καρπός.

Τὸν μέντοι ἐπίσημον τοῦτον ἀριθμόν ἐπὶ τοῦ παρόντος, φησὶ, τὸν ἐπὶ τοῦ ἐπισήμου· μορφωθέντα νόησον, τὸν ὥσπερ μερισθέντα ἢ διχοτομηθέντα, καὶ ἑξω μέναντα· ὅς τῃ ἑαυτοῦ δυνάμει τε καὶ φρονήσει διὰ τῆς ἀπ' αὐτοῦ προβολῆς τοῦτον τὸν τῶν ἐπὶ δυνάμει, καὶ μέμνησιν τῆς ἑβδομάδος δυνάμειος, ἐψύχωσε κόσμον, καὶ ψυχὴν ἔθετο εἶναι τοῦ ὁρωμένου παντός. Κέχρηται μὲν οὖν καὶ αὐτὸς οὗτος τῶδε τῷ ἔργῳ, ὡς αὐθαίρετως ὡς αὐτοῦ γενομένη· τάδε⁵ διακονεῖ μι-

¹ Matth. xvii, 1 sqq. ² Matth. iii, 16. ³ Iren. τρεῖς τόποι. ⁴ Iren. ἃ φησὶν. ⁵ Iren. τοῦ κατὰ. ⁶ Iren. πεφυκέναι. ⁷ Iren. τὸν καταβάντα, καὶ κρατ. ⁸ Iren. αὐτὸν ἀριθμόν. ⁹ Iren. ἀπὸ τοῦ ἐπὶ. ¹⁰ Iren. τὰ δὲ ἄλλα.

(17) Ἐκείνον τὴν μετὰ τὰς ἑξ ἡμέρας. Christum Dominum, qui post vi dies in eum montem, ubi transfiguratus est, cum tribus discipulis quartus ascendit, ibique adjunctis Elia, ac Moyse sextus est factus. Matth. xvii.

(18) Τὸν κρατηθέντα, καὶ καταβάντα ἐν τῇ

ἑβδομάδι. Videtur ad vii diem alludere, quo Christus in sepulero jacuit, et apud inferos mansit.

(19) Ἐν τῇ ἑκτῇ τῶν ἡμερῶν, ἥτις ἐστὶ Παρασκευή. Cænam puram veritatis interpretes Iren. id quod eruditū viri pridem observarunt.

μήματα ὄντα τῶν ἀμιμήτων τὴν Ἐνθύμησιν τῆς Μη-
τρὸς. Καὶ ὁ μὲν πρῶτος οὐρανὸς φθέγγεται τὸ Α, ὁ
δὲ μετὰ τοῦτον τὸ Ε, ὁ δὲ τρίτος Η· τέταρτος δὲ καὶ
μέσος τῶν ἐπὶ τὴν τοῦ Ι δύναμιν ἐκφωνεῖ, ὁ δὲ
πέμπτος τὸ Ο, ἕκτος δὲ τὸ Υ· ἑβδομος καὶ τέταρτος
ἀπὸ μέρους¹ τὸ Ω στοιχεῖον ἐκβοᾷ, καθὼς ἡ Μάρκου
Σιγῇ, ἡ πολλὰ μὲν φλυαροῦσα, μηδὲν δὲ ἀληθὲς λέ-
γουσα, διαδεχαιοῦται. Αἵτινες δυνάμεις, ὁμοῦ, φησί,
πᾶσαι εἰς ἀλλήλας συμπλακεῖσαι, ἤχουσι καὶ δοξά-
ζουσιν ἀκείνον, ὃν οὐ προσβλήθησαν. Ἦ δὲ ἕξ τῆς
ἡχῆς ἀναπέμπεται εἰς τὸν Προπάτορα. Ταύτης μέντοι
τῆς δοξολογίας τὸν ἦχον εἰς τὴν γῆν φερόμενόν φησι
πλάστην γενέσθαι, καὶ γεννήτορα τῶν ἐπὶ τῆς γῆς.
Τὴν δὲ ἀπόδειξιν φέρει ἀπὸ τῶν ἀρτι γεννωμένων βρε-
φῶν, ὧν ἡχὴ ἅμα τῷ ἐκ μήτρας προσελθεῖν ἐπιβοᾷ
ἐνδὸς ἐκάστου τῶν στοιχείων τούτων τὸν ἦχον. Καθὼς
οὖν αἱ ἐπὶ τῇ, φησί, δυνάμεις δοξάζουσι τὸν Λόγον,
οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἐν τοῖς βρέφεσι, κλαίουσα καὶ θρη-
νοῦσα Μάρκον, δοξάζει αὐτόν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ τὸν
Δαβὶδ εἰρηκέναι· *Ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλα-
ζόντων κατηρτίσω αἰῶνα*² καὶ πάλιν· *Οἱ οὐρανοὶ
(τῶν οὐρανῶν)³ διηγούνται δόξαν Θεοῦ*. Καὶ διὰ
τοῦτο ἐν τε πόνοις καὶ ταλαιπωρίαις ψυχὴ γενομένη
εἰς διυλισμὸν αὐτῆς ἐπιφωνεῖ τὸ Ω εἰς σημεῖον αἰνέ-
σεως (20), ἵνα, γνωρίσασα ἡ ἄνω ψυχὴ τὸ συγγενὲς
αὐτῆς βοηθὸν αὐτῇ καταπέμψῃ.

Η'. Καὶ περὶ μὲν τοῦ παντὸς ὀνόματος τριάκοντα
ὄντος γραμμάτων τούτου, καὶ τοῦ βυθοῦ τοῦ αὔξοντος
ἐκ τῶν τούτου γραμμάτων, ἔτι τε τῆς Ἀληθείας σώ-
ματος δωδεκαμελοῦς ἐκ δύο γραμμάτων συνεστῶτος⁴,
καὶ τῆς φωνῆς αὐτῆς, ἣν προσομιλήσασα⁵, καὶ περὶ
τῆς ἐπιλύσεως τοῦ μὴ λαληθέντος ὀνόματος, καὶ περὶ
τῆς τοῦ κόσμου ψυχῆς καὶ ἀνθρώπου, καθὰ ἔχουσι
τὴν κατ' εἰκόνα οἰκονομίαν, οὕτως ἐλήρησεν· ἕξ ἔς
ὡς ἀπὸ τῶν ὀνομάτων ἰσάριθμον δύναμιν ἐπέδει-
ξεν ἡ Τετρακτύς αὐτῷ ἀπαγγελοῦμεν· ἵνα μηδὲν
λάβῃ σε τῶν εἰς ἡμᾶς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένων ἐλτλη-
θόντων, ἀγαπητέ, καθὼς πολλάκις ἀπήτησας παρ'
ἡμῶν.

Οὕτως οὖν ἀπαγγελλεῖ ἡ πάνσοφος αὐτῷ Σιγῇ τὴν
γένεσιν τῶν εἰκοσιτεσσάρων στοιχείων, τῇ μονότητι
συνυπάρχειν ἐνότητι⁶. Ἐξ ὧν δύο πρόβολαι, καθὰ
προείρηται, μονὰς τε καὶ τὸ ἐν ἐπὶ δύο οὔσαι τέσ-
σαρα ἐγένοντο. Δις γὰρ δύο τέσσαρες. Καὶ πάλιν αἱ
δύο καὶ τέσσαρες εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖσαι τὴν τῶν ἑξ
ἐφανέρωσαν ἀριθμόν. Οὗτοι δὲ οἱ ἑξ τετραπλασια-
σθέντες τὰς εἰκοσι τέσσαρας ἀπεκύψαν μορφάς. Καὶ
τὰ μὲν τῆς πρώτης Τετράδος ὀνόματα ἁγία ἁγίων
νοούμενα, καὶ μὴ δυνάμενα λεγθῆναι, γινώσκεσθαι
ὑπὸ μόνου τοῦ Υἱοῦ· ὁ δὲ Πατὴρ οἶδε τίνα ἐστὶ· τὰ
δὲ σεμνὰ καὶ μετὰ πίστεως ὀνομαζόμενα παρ' αὐτῷ
ἐστὶ ταῦτα· Ἀρρήτος καὶ Σιγῇ, Πατὴρ τε καὶ Ἀλή-

lium, Cogitationi Matris serviunt. Itaque primum
caelum A pronuntiat; secundum E; tertium H; quar-
tum et medium vocalis I vim effert; quintum O;
sextum Y; septimum et quartum elementum Ω e
medio proclamat, ait Marciana Sige, quæ magnas
nugas effutens veri nihil eloquitur. Virtutes illæ
porro simul omnes invicem consertæ resonant, in-
quit, ac prædicant eum, a quo productæ sunt. Cujus
sonitus collaudatio primum in Parentem confertur:
idemque sonus delatus in terram, omnium quæ
sunt in ea fictor ac præcreator est factus. Quod ex
recenseditis infantibus demonstrare nititur, qui
simul atque matris ex utero prodierunt, vagitu suo
uniuscujusque elementorum istorum sonum expri-
munt. Ut igitur septenæ Virtutes, ait, Verbum lau-
dibus efferunt: ita et Marcum ipsum plorans in
infantibus ac mœrens anima prædicat. Ideo quoque
David cecinit: *Ex ore infantium et lactentium per-
fecisti laudem*⁷; ac rursum: *Cæli cælorum enar-
rant gloriam Dei*⁸. Hinc est quod inter labores et
ærumnas, ut sit quodammodo defæcior anima,
litteram ω pronuntiat, quod est laudationis indi-
cium, ut cœlestis anima quod sibi cognatum est
agnoscens opitulatorem submittat.

VIII. De toto igitur ille nomine, quod xxx ex
litteris componitur; Bytho qui iisce ex litteris in-
crementum capit; nec non et Veritatis corpore
membris constante duodecim, quorum singula dua-
bus e litteris conflata sunt; ipsiusque voce quam
minime eloquens est elocuta: tum de minime pro-
lati resolutione nominis; ac de mundi et hominis
anima, quatenus ad similitudinem expressa provi-
dentia administrationique respondent; hoc ille
modo nugatus est. **242** Quemadmodum vero ex
nominibus æqualem numero Virtutem ei Tetractys
ostenderit, deinceps explicabimus: ne quid eorum
te, charissime, lateat, quæ ab illo dicta ad nostram
memoriam pervenerunt, id quod a vobis sæpe
postulasti.

Hoc itaque modo sapientissima Sige xxiv ele-
mentorum illi generationem exposuit. Nimirum
cum singularitate unitatem existere. Ab iis pro-
pagata duo, monadem atque unum quatuor im-
plesse. Bis enim duo quatuor efficiunt. Rursumque
duo conjuncta cum quatuor senarium ostenderunt.
Hic quater in sese ductus xxiv formas effecit. Ac
primæ quidem Tetradis nomina sanctissima, quæ
intelligentia sola percipi possunt, verbis explicari
non possunt; soli putat Filio cognita, quæ ejus-
modi sicut Pater intelligit. Quæ vero sic angusta
sunt, ut cum fide pronuntiari possint, hunc in mo-
dum recenset. Arrhetus, et Seige, Pater et Veritas.

¹ Iren. ἀπὸ μέσου. ² Iren. τῶν οὐρανῶν non habet. ³ Iren. ἐκάστουσιν. ⁴ Iren. ἣν προσομιλήσασα, οὐ προσομιλήσας, et ἀναλύσεως, non ἐπιλύσεως. ⁵ Iren. ἐνότητα. ⁶ Psal. viii, 3. ⁷ Psal. xviii, 2. ⁸ Iren. c. 12.

(20) Εἰς σημεῖον αἰνέσεως. Legeram ἀνέσεως pro αἰνέσεως, sed laudationis pro relaxationis malo cum Vet. interprete.

Hujus Tetradis numerus omnis xiv elementa colligit. Nam Arretus septem in se litteras complectitur; Seige v, Pater v, et Veritas vii; quæ in unum composita his quinque, bisque septem xiv efficiunt. Ita et secunda Tetras, Logus, Zoe, Anthropus, et Ecclesia eundem exhibent elementorum numerum. Jam Salvatoris nomen, quod efferrī fas est, hoc est, Ἰησοῦς, litterarum esse sex. Quod vero pronuntiari nequit, litteras habere xiv. Ita Christum Filium litterarum esse vii: quod vero in Christo nec effabile est, litterarum xix. Ideoque A et Ω seipsum nominat, ut columbam significet. Huic enim avi numerus iste convenit.

IX. Quod ad Jesum pertinet; hanc, ait, generationem quæ explicari verbis nequit, sortitus est. Etenim ab universorum Matre prima illa Tetrade filie instar secunda Tetras exorta, et Ogdoas est facta; a qua Decas processit. Itaque Decas et Ogdoas progressæ sunt. Tum Decas cum Ogdoade copulata, ac decies illam multiplicans Octogenarium numerum effecit. Quem decies insuper multiplicans ad octingenta perduxit. Ut omnis ille 243 litterarum numerus ab Ogdoade progressus ad Decadem sit Η et Π et Ω quæ sunt dcccclxxxviii. Siquidem Jesu nomen ob eum numerum, quem litteræ reddunt, dcccclxxxviii conficit: ac perspicue cælo, ut putant, ipso sublimioris Jesu generationem continet. Unde et in Græcorum alphabeto monades octo, totidem decades, atque hecatontades reperiri dicunt; ut dcccclxxxviii numerum præbeat, hoc est Jesum, ex omnibus numeris contextum; ob idque sese A et Ω nominasse; quo illam ex omnibus sui productionem exprimeret. Quod hoc rursum modo perfectum est. Primus quaternarius per numeri progressionem in sese redactus, denarium produxit. Nam unum, et duo, tria, et quatuor simul composita decem faciunt; quod ipsum esse Jesum existimant. Sed et Christus, inquit, octo ex litteris contextus primam ogdoadem demonstrat,

Θεῖα. Ταύτης δὲ τῆς Τετράδος ὁ σύμπαρ ἀριθμὸς ἐστὶ στοιχείων εἰκοσιτεσσάρων. Ὁ γὰρ Ἀρρητος ὄνομα γράμματα ἔχει ἐν αὐτῷ ἐπτὰ· ἡ δὲ Σιγή πέντε (21), καὶ ὁ Πατήρ ὁ καὶ ἡ Ἀλήθεια ἐπτά, δ, συντεθέντα ἐπιτοαυτὸ, τὰ δὲ πέντε καὶ δὲ ἐπτά, τὸν τῶν εἰκοσιτεσσάρων ἀριθμὸν ἀνεπλήρωσεν. Ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ δευτέρα Τετράς, Λόγος καὶ Ζωή, Ἀνθρώπος καὶ Ἐκκλησία, τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν τῶν στοιχείων ἀνέδειξαν. Καὶ τὸ τοῦ Σωτῆρος δὲ ῥητὸν ὄνομα (ὁκτώ καὶ δέκα *) γραμμάτων (22) ὑπάρχειν ἐξ· τὸν δ' Ἀρρητον αὐτοῦ γραμμάτων εἰκοσιτεσσάρων· Ὡς Χριστὸς γραμμάτων δώδεκα· τὸ δὲ ἐν Χριστῷ Ἀρρητον γραμμάτων τριάκοντα. Καὶ διὰ τοῦτο φησὶν αὐτὸν Α καὶ Ω, ἵνα τὴν περιτερὰν μηνύσῃ, τοῦτον ἔχοντος τὸν ἀριθμὸν τοῦτο τοῦ ὀρνέου.

Θ. Ὁ δὲ Ἰησοῦς ταύτην ἔχει, φησὶ, τὴν Ἀρρητον γένεσιν. Ἀπὸ γὰρ τῆς Μητρὸς τῶν ὄλων τῆς πρώτης Τετράδος ἐν θυγατρὶ τῷ πρώτῳ προήλθεν ἡ δευτέρα Τετράς, καὶ ἐγένετο Ὁγδοάς, ἐξ ἧς προήλθε Δεκάς· οὕτως ἐγένετο Δεκάς καὶ Ὁγδοάς. Ἡ οὖν Δεκάς, ἐπισυνελθοῦσα τῇ Ὁγδοάδι, καὶ δεκαπλασίονα αὐτὴν ποιήσασα, τὸν τῶν ὀγδοήκοντα προεβίβασεν ἀριθμὸν. Καὶ τὰ ὀγδοήκοντα πάλιν δεκαπλασιάσασα, τὸν τῶν ὀκτακοσίων ἀριθμὸν ἐγέννησεν. Ὡς εἶναι τὸν ἅπαντα τῶν γραμμάτων ἀριθμὸν, ἀπὸ Ὁγδοάδος εἰς Δεκάδα προελθόντα, Η καὶ Η καὶ Ω, ὅ ἐστι δεκαοκτώ (23). Τὸ γὰρ Ἰησοῦ ὄνομα καὶ τὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀριθμὸν Ω ἐστὶν ὀγδοήκονταοκτώ· ἔχει σαφῶς καὶ τὴν ὑπερουράνιον τοῦ Η καὶ τοῦ Σ * κατ' αὐτοὺς γένεσιν. Διὸ καὶ τὸν ἀλφάητον (24) τῶν Ἑλλήνων ἔχειν μονάδας ὁκτώ, καὶ δεκάδας ὁκτώ, καὶ ἑκατοντάδας ὁκτώ, τὴν τῶν ὀκτακοσίων ὀγδοήκονταοκτώ (ἑπτα *) δεικνύοντα, τοῦτέστι τὸ ΕΙΗ, τὸν ἐκ πάντων συνεστῶτα τῶν ἀριθμῶν καὶ διὰ τοῦ * Ἀλφα καὶ Ω ὀνομάζεσθαι αὐτὸν, τὴν ἐκ πάντων γένεσιν σημαίνοντα. Καὶ πάλιν οὕτως· τῆς πρώτης τετράδος κατὰ πρόσθεσιν ἀριθμοῦ εἰς αὐτὴν συντεθεμένης ὁ τῶν δέκα ἀνεφάνη ἀριθμὸς. Μία γὰρ καὶ δύο καὶ τρεῖς καὶ τέσσαρες, ἐπιτοαυτὸ συντεθεῖσαι, δέκα γίνονται· καὶ τοῦτ' εἶναι θέλουσι τὸν Ἰησοῦν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς, φησὶ, γραμμάτων ὁκτὼ ὦν, τὴν πρώτην ὀγ-

* Iren. Πατήρ πέντε * Absunt hæc uncis inclusa ab Ir. pro quibus nomen Jesus habet. * Iren. τὸ δὲ et mox pro Ὡς Χριστός, leg. καὶ Χριστός γραμ. ἐπτά. * Iren. ὅ ἐστιν Ἰησοῦς. * Iren. τοῦ Ἰησοῦ. * Abest vox ἑπτα ab Iren. qui etiam habet τὸν Ἰησοῦν pro τὸ ε', ε' η'. * Iren. habet καὶ διὰ τοῦτο.

(21) Ἡ δὲ Σιγή πέντε. Falsum est, nisi σιγή D legas.

(22) Ὁκτώ καὶ δέκα γραμμάτων. Scripserat Iren. ἡ, pro Ἰησοῦς. Librarii numerum esse rati locum depravarunt. Scribe igitur Ἰησοῦς· quod nomen senas habet litteras. Sic et ea quæ sequuntur, ex Irenæi interprete, pro eo atque ad marginem ascripsimus emendanda sunt.

(23) Η, καὶ Η, καὶ Ω, ὅ ἐστι δεκαοκτώ. Leg. ὅ ἐστιν Ἰησοῦς. Nam numerus ipse dcccclxxxviii litteris illis tribus expressus est Η, Η, Η. Qui et in nominis Ἰησοῦς litteris continetur.

(24) Διὸ καὶ τὸν ἀλφάητον. Ita ex Vet. restitimus. Cæterum quod alphabeti litteris ita distribuit, uti viii sint monades; decades viii, et hecatontades viii, sic accipe.

Monades.	Decades.	Hecatonades.
A	I	P
B	K	Σ
Γ	Λ	T
Δ	M	Υ
E	N	Φ
Z	Ξ	X
Η	O	Ψ
Θ	Π	Ω

Quæ R. P. Fronto Ducæus olim observabat, ut et illud de Jesu nomine e Pseudosibyllinis.

Ὁκτώ γὰρ μονάδας, τόσσας δεκάδας ἐπὶ τοῦτοις, ἡδ' ἑκατοντάδας ὁκτώ, ἀπιστοκόροις ἀνθρώποις ὁθνεῖν δηλώσει.

δοῦκα σημαίνει, ἦτις, τῷ δέκα συμπλακείσα (25), τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε. Λέγεται δὲ, φησί, καὶ ὕδς Χριστός, τουτέστιν ἡ δωδεκάς (26). Τὸ γὰρ υἱὸς ὄνομα γραμμάτων ἐστὶ τεσσάρων· τὸ δὲ Χριστός ὀκτώ (27), ἅπαντα συντεθέντα τὸ τῆς δωδεκάδος ἐπέδειξαν μέγεθος. Πρὶν μὲν οὖν, φησί, τούτου τοῦ ὀνόματος τὸ ἐπίσημον φανῆναι, τουτέστι τὸν Ἰησοῦν, τοῖς υἱοῖς, ἐν ἀγνοίᾳ πολλῇ ὑπάρχον οἱ ἄνθρωποι καὶ πλάνῃ· ὅτε δὲ ἐφανερώθη τὸ ἐξαγράμματον ὄνομα, ὃς σάρκα περιεβάλλετο, ἵνα εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἀνθρώπου κατέλθῃ, ἔχων ἐν ἑαυτῷ αὐτὰ τὰ εἰς καὶ τὰ εἰκοσιτέσσαρα· τότε γινόντες αὐτὸν ἐπαύσαντο τῆς ἀγνοίας. Ἐκ θανάτου δὲ εἰς ζωὴν ἀνῆλθον, τοῦ ὀνόματος αὐτοῖς ὁδοῦ· γεννηθέντος πρὸς τὸν Πατέρα τῆς ἀληθείας. Θεληκέναι γὰρ τὸν Πατέρα τῶν ὅλων λύσαι τὴν ἀγνοίαν, καὶ καθελεῖν τὸν θάνατον. Ἀγνοίας δὲ λύσις ἡ ἐπίγνωσις αὐτοῦ ἐγένετο. Καὶ διὰ τοῦτο ἐκλεχθῆναι τὸν κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ κατ' εἰκόνα τῆς ἀνω δυνάμεως οἰκονομηθέντα ἄνθρωπον.

Γ'. Ἀπὸ Τετράδος γὰρ προῆλθον οἱ Αἰῶνες. Ἦν δὲ ἐν τῇ Τετράδι Ἀνθρώπος καὶ Ἐκκλησία, Λόγος καὶ Ζωή. Ἀπὸ τούτων οὖν δυνάμεις, φησὶν, ἀποβύεσθαι, ἐγενεσιουργήσαν τὸν ἐπὶ γῆς φανέντα Ἰησοῦν. Καὶ τοῦ μὲν Λόγου ἀναπληρωκέναι τὸν τόπον ἄγγελον Γαβριήλ, τῆς δὲ Ζωῆς τὸ ἅγιον Πνεῦμα· τοῦ δὲ Ἀνθρώπου τὴν δύναμιν τοῦ Υἱοῦ, τὸν δὲ τῆς Ἐκκλησίας τόπον ἡ Παρθένος ἐπέδειξεν. Οὕτω τε ὁ κατ' οἰκονομίαν διὰ τῆς Μαρίας γενεσιουργεῖται παρ' αὐτῷ ἄνθρωπος, ὃν ὁ Πατὴρ τῶν ὅλων διεκθόντα διὰ μητέρας ἐξελέξατο διὰ Λόγου εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ. Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ εἰς τὸ ὕδωρ, κατελθεῖν εἰς αὐτὸν ὡς περισσεύον τὸν ἀναδραμόντα ἄνω, καὶ πληρώσαντα τὸν δωδέκατον ἀριθμόν· ἐν ᾧ ὑπάρχει τὸ σπέρμα τούτων τῶν συσπαρέντων αὐτῷ, καὶ συγκαταβάτων, καὶ συναναβάντων, αὐτὴν δὲ τὴν δύναμιν κατελθοῦσαν σπέρμα φησὶν εἶναι τοῦ Πατρὸς, ἔχον ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸν Πατέρα· καὶ τὸν Υἱόν, τὴν τε διὰ τούτων γνωστομένην ἀνονόμαστον δύναμιν τῆς Σιγῆς καὶ τοὺς ἅπαντας Αἰῶνας. Καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ λαλήσαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ, τὸ ὁμολογήσαν ἑαυτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ φανερώσαντα τὸν Πατέρα, κατελθόν μὲν εἰς τὸν Ἰησοῦν, ἠνώσθαι δ' αὐτῷ. Καὶ καθέλε μὲν τὸν θάνατον, φησὶν, ὁ ἐκ τῆς οἰκονομίας Σωτὴρ, ἐγνώρισε δὲ τὸν Πατέρα Χριστὴν. Εἶναι οὖν τὸν Ἰησοῦν ὄνομα μὲν τοῦ ἐκ τῆς οἰκονομίας ἀνθρώπου λέγει, τελεῖσθαι δὲ εἰς ἐξομολώσιν, καὶ μόρφωσιν τοῦ μέλλοντος εἰς αὐτὸν κατέρχεσθαι Ἀνθρώπου, τὸν χωρήσαντα αὐτόν. Ἐσχηκέναι δὲ αὐτόν· τε τὸν ἄν-

A quæ cum decem conjuncta Jesum peperit. Dicitur quoque ὕδς Χριστός, aiunt, hoc est dodecas. Nam ὕδς litteras habet iv, Christus octo : quæ collecta dodecadis effecere magnitudinem. Sed antequam nominis hujus episemum, hoc est Jesus, filiis appareret, in summa homines ignorantia, et errore versati sunt. Posteaquam vero sex litterarum nomen est patefactum, quod ideo carnem induit, ut sex ipsas et xxiv litteras comprehendens ad sensus hominum sese demitteret; tum demum eo cognito ab errore destiterunt, et ad vitam emergerunt a morte : cum ad veritatis patrem ductoris instar ipsis nomen illud exstitisset. Placuisse siquidem omnium Parenti ut ignorantiam discuteret, mortemque tolleret. Ignorantiæ porro discussio ipsius cognitio fuit. Proindeque delectus is est homo, qui de illius voluntate ad cœlestis Virtutis exemplar singulari est providentia constitutus.

X. Nam Æones a Tetrade profecti sunt. In qua isti censebantur. Homo et Ecclesia, Verbum et Vita. Ab his profluunt quædam virtutes Jesum illum procrearunt, qui in terris apparuit. Cæterum in Verbi locum, angelum Gabrielem; Vitæ vero, Spiritum sanctum esse substitutum asserunt; sicut Hominis 244 partes altissimi Virtus, Ecclesiæ vero Virgo sustinuit. Sic ille peculiari providentia editus de Maria natus est Homo : quem per uterum egressum sui ad cognitionem per Verbum omnium Parens elegit. Cumque ad aquam ablundus venisset, in eum columbæ descendisse specie illum ipsum narrant, qui sursum recurrens duodenarium numerum implevit; in quo semen inest eorum, quæ cum illo sala pariter et descenderunt et ascenderunt. Ipsam vero delapsam e cœlo Virtutem semen Patris desinit esse, quod in se Patrem ac Filium, eanique Sigas Virtutem, quæ per illos cognita nomine caret omni, ac reliquos Æones complectitur. Huncque Spiritum esso sanctum, qui per Jesum locutus, cum eoque conjunctus est. Jam vero mortem, inquit, Salvator ex illa providentia natus sustulit, Christumque Patrem hominibus patefecit. Jesum itaque nomen ejus esse proprium hominis statuit, quem singularis illa providentia submisit, sed ad alterius similitudinem ac configurationem impositum esse, qui in ipsum erat aliquando lapsurus. Quem cum excepisset, una et hominem ipsum, et Verbum, ac Patrem, et Arrhetum, ac Sigen, Verita-

¹ Iren. ὁδηγοῦ. ² Iren. Ὑψίστου. ³ γρ. τοῦ στόματος τοῦ Ἰησοῦ. ⁴ Iren. ἐν χωρήσαντα αὐτὸν ἐσχηκέναι αὐτόν τε τ.

(25) Ὥτις τῷ δέκα συμπλακείσα. Perperam hic legi τὸν Ἰησοῦν ἀπεκύησε, Billius adnotat : et pro lxxviii, quod Velus interpres habebat, legit xviii, quia x et viii non lxxviii, sed xviii procreant. Sed castigatiora Irenæi exemplaria, et a Feuardentio restituta dcccclxxviii habent. Qui numerus ab viii gignitur bis per decadas ducto, ac tertio repetito; hunc in modum : viii per x multiplicatus lxxx producit. Duc x in lxxx, sunt dccc; adde postremo ipsum viii, collectis omnibus, nascitur dcccclxxviii, qui numerus in litteris nominis

Ἰησοῦς comprehenditur. Quare idem est ἀπεκύησε τὸν Ἰησοῦν, atque ἀπεκύησε τὸν Η, Π, Ω, neque mutandum in Græco quidquam arbitrari, nisi Velus interpres aliter legisset.

(26) Καὶ υἱὸς Χριστός, τουτέστιν ἡ δωδεκάς. Quod ὕδς quaternis litteris constet, expedita ratio est. Χριστός autem, nisi Χριστός scribas, vii omnino continet. Sane Christum plerique e gentilibus appellavere Chrestum.

(27) Τὸ δὲ Χριστός ὀκτώ. Proinde Χριστός leg. Nam et Chrestum quidam Christum appellarunt.

tem item, et Ecclesiam, Vitamque comprehen- disse.

XI. Quæ omnes illorum fabulæ ejusmodi sunt, ut iis deplorandis nullum heu! heu! vel prohi! neque ulla prorsus tragica vox ac lamentatio possit sufficere. Quis enim non talium mendaciorum infelicem artificem olerit, cum Veritatem ipsam in inane simulacrum a Marco deformatam videat; et quod gravius est, alphabeti litteris tanquam stigmatibus inustam: ut quod nuper admodum atque heri, ut aiunt, et nudius tertius accidit, quasi jam tum olim exstitisset, venditare studuerit: Græci quidem xvi a Cadmo litteras primum accepisse se memorant; tum a se progredientibus temporibus alias aspiratas, alias duplices inventas. Postremo a

245 Tu enim solus eam, quam Veritatem appellas, nescio quod in simulacrum detraxisti. Ecquem vero putas tuam illam usque eo loquacem Sigen posse sustinere, quæ eum nominet, qui nominari nequeat, et inexplicabilem explicet, et qui nullis vestigiis deprehendi potest, investiget? Quid quod aperuisse dicit os illum, quem tu omnis et corporis expertem, et figuræ prædicas; sermonemque sic tanquam compositum quodpiam animal edidisse? Quem etiam Sermonem ejus, a quo productus est, similem, effigiemque nec aspectabilis Parentis elementorum triginta, syllabarum quatuor esse docuit. Quamobrem universorum parens ille, periude ac Ser-

mo, ut asseris, tricenis elementis ac syllabis quatuor constabit. Quis illud vero patienter ferat, in figuras ac numeros, alias triginta, alias xiv, nonnunquam vi, conditorem omnium, et artificem fabricatoremque Dei Sermonem a te redactum, atque constrictum; dum hunc in syllabas iv, triginta vero elementa concidis? Qui Dominum omnium, a quo cælestes illi orbes fundati sunt, in dcccclxxviii numerum includis, quasi similem alphabeti naturam oblineat. Qui summum Parentem, a quo comprehenduntur omnia cum a nemine ipse comprehendatur, in tetradem, ogdoadem, decadem dodecademque distinguis. Quique hac multiplicandi licentia hoc ipsum, quod in Patre nec explicari verbis, nec animo concipi posse prædicas, oratione declaras; et quem corporis naturæque facis expertem, ejus et naturam et substantiam pluribus ex lineis, quarum aliæ ex aliis gignantur, coagmentari disputas: in quo supremæ virtutis illius falsissimum te Dædalum ac pessimum fabricatorem esse commonstras. Qui eandem virtutem, quam indi-

θρωπον, αὐτὸν τε τὸν Λόγον, καὶ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Ἀβρόητον, καὶ τὴν Σιγήν, καὶ τὴν Ἀλήθειαν, καὶ Ἐκκλησίαν, καὶ Ζωήν.

IA'. Ταῦτα δὲ ὑπὲρ τὸ τοῦ! καὶ τὸ φεῦ! καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶσαν τραγικὴν φώνησιν! καὶ σχετλιασμόν ἐστι. Τίς γὰρ οὐκ ἂν μισήσαιε τῶν τηλικούτων ψευσμάτων κακοσύνθετον ποιητὴν, τὴν μὲν Ἀλήθειαν ὄρων εἰδωλὸν ὑπὸ Μάρκου γεγνονῆσαν, καὶ τοῦτο τοῖς τοῦ ἀλφαβήτου γράμμασι κατεσκευασμένην νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς (28), τὸ δὲ λεγόμενον χθὲς καὶ πρόν; Ἕλληνας ὁμολογοῦσιν ἀπὸ Κάδμου πρῶτον ἐξ καὶ δέκα παρειληφέναι· εἴτα μετέπειτα προβαίνοντων τῶν χρόνων αὐτοὶ ἐξευρηκέναι ποτὲ μὲν τὰ ἑσπέρια, ποτὲ δὲ τὰ διπλά. Ἐσχατον δὲ πάντων Παλαμίδην φασὶ τὰ μακρὰ * τοῦτοις προστεθεικέναι. Πρὸ τοῦ οὖν Ἕλλησι ταῦτα γενέσθαι, οὐκ ἦν Ἀλήθεια. Τὸ γὰρ σῶμα αὐτῆς κατὰ σὲ, Μάρκε, μεταγενέστερον μὲν Κάδμου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ, μεταγενέστερον δὲ τῶν τὰ λοιπὰ προστεθεικότων στοιχείᾳ, μεταγενέστερον δὲ καὶ σφαιροῦ. Σὺ γὰρ μόνον εἰδωλὸν * κατήγαγες τὴν ὑπὸ σοῦ λεγομένην Ἀλήθειαν. Τίς δ' ἀνέξεται σου τὴν τοσαῦτα φλυαροῦσαν Σιγήν, ἢ τὸν ἀνονόμαστον ὀνομάζει, καὶ τὸν Ἀβρόητον ἐξηγεῖται, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον ἐξιστορεῖ; Καὶ ἔνοιχέναι τὸ στόμα φησὶν αὐτὸ *, ὃν ἀσώματον καὶ ἀνείδεον λέγεις· καὶ προενέγκασθαι λόγον, ὡς ἐν τι τῶν συνθέτων ζώων· τὸν τε λόγον αὐτοῦ ὁμοίον ὄντα τῷ προβαλόντι, καὶ μορφὴν τοῦ ἀοράτου γεγονότα, στοιχείων μὲν εἶναι τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων; Ἔσται οὖν κατὰ τὴν ὁμοιότητα τοῦ Λόγου ὁ Πατὴρ τῶν πάντων, ὡς σὺ φῆς, στοιχείων μὲν τριάκοντα, συλλαβῶν δὲ τεσσάρων.

Quamobrem universorum parens ille, periude ac Ser-

monem a te redactum, atque constrictum; dum hunc in syllabas iv, triginta vero elementa concidis? Qui Dominum omnium, a quo cælestes illi orbes fundati sunt, in dcccclxxviii numerum includis, quasi similem alphabeti naturam oblineat. Qui summum Parentem, a quo comprehenduntur omnia cum a nemine ipse comprehendatur, in tetradem, ogdoadem, decadem dodecademque distinguis. Quique hac multiplicandi licentia hoc ipsum, quod in Patre nec explicari verbis, nec animo concipi posse prædicas, oratione declaras; et quem corporis naturæque facis expertem, ejus et naturam et substantiam pluribus ex lineis, quarum aliæ ex aliis gignantur, coagmentari disputas: in quo supremæ virtutis illius falsissimum te Dædalum ac pessimum fabricatorem esse commonstras. Qui eandem virtutem, quam indi-

* For. ἐκφώνησιν. * γρ. μικρὰ. * Iren. μόνος εἰς εἰδωλόν. * Iren. αὐτόν. * Iren. ἀλφαβήτου γεγονότα. Καὶ αὐτὸν τὸν πάντα χωρ. * Iren. τῇ φύσει.

(28) Νεωστὶ πρὸς τὸ ἀπ' ἀρχῆς. Vet. interpretes legisse videtur. ὡς τὸ ἀπ., sed ne sic quidem satis explicata sententia est, quæ utique utique perpolivimus.

ἐπιψευδόμενος, εἰς τὴν ἀνοσιγὰν βλασφημίαν καὶ με-
γίστην ἀσέβειαν ἐμβέβληκας ἅπαντας τοὺς σοὶ πει-
θομένους. Διὸ καὶ δικαίως καὶ ἄρμοζόντως τῇ τοιαύτῃ
σου τόλμῃ ὁ θεὸς πρεσβύτης καὶ κῆρυξ τῆς ἀλη-
θείας ἐμμέτρως ἐπιβεβόηκέ σοι, εἰπὼν οὕτως·
ac merito in hanc tuam adeo projectam audaciam

Ἰδωλοποιεῖς Μάρκε, καὶ τερατοσκοπεῖ,
Ἀστρολογικῆς ἔμπειρε καὶ μαγικῆς τέχνης,
Δι' ὧν κρατύνεις τῆς πλάνης τὰ διδάγματα,
Σημεῖα δεικνύς τοῖς ὑπὸ σοῦ πλανωμένοις,
Ἀποστατικῆς δυνάμεως ἐγχειρήματα,
Ἄ σὺ χορηγεῖς ὥς¹ (29) πατήρ. Σατανᾶ, εἰ
Δι' ἀγγελικῆς² δυνάμεως (ἐγχειρήματα) Ζαζήλ ποιεῖν
Ἐχωρ σε πρόδρομον ἀντιθέου παρουστίας.

Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Θεοφίλης πρεσβύτης. Ἡμεῖς δὲ τὰ
λοιπὰ τῆς μυσταγωγίας αὐτῶν μακρὰ ὄντα πειρασό-
μεθα βραχέως διεξελεῖν, καὶ τὰ πολλὰ χρόνῳ κε-
κρυμμένα εἰς φανερόν ἀγαγεῖν. Οὕτω γὰρ ἂν γένοιτο
εὐέλγιστα πᾶσι.

IB'. Τὴν οὖν γένεσιν τῶν Αἰώνων αὐτῶν, καὶ τὴν
πλάνην τοῦ προβάτου, καὶ ἀνεύρεσιν ἐκώσαντες ἐπι-
τοαυτὸ, μυστικώτερον ἐπιχειροῦσιν ἀπαγγέλλειν οὗτοι
οἱ εἰς ἀριθμοὺς τὰ πάντα κατὰγοντες, ἐκ μονάδος, καὶ
δυάδος φάσκοντα τὰ ἅλα συνεστηκέναι· καὶ ἀπὸ μονά-
δος ἕως τῶν τεσσάρων ἀριθμοῦντες οὕτω γεννῶσι τὴν
δεκάδα. Μία γάρ, καὶ δύο, καὶ τρεῖς, καὶ τέσσαρες
συντεθείσαι ἐπιτοαυτὸ τὸν τῶν δέκα Αἰώνων ἀπεκύστησαν
ἀριθμόν. Ἐκκλιν' δ' αὖ ἡ δυὰς ἀπ' αὐτῆς προελθοῦσα ἕως
τοῦ ἐπισήμου, ὅσον δύο καὶ τέσσαρες καὶ ἑξ, τὴν δω-
δικάδα ἀπέδειξε. Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς δυάδος ὁμοίας
ἀριθμοῦντων ἡμῶν ἕως τῶν δέκα, ἡ λ' ἀνεδείχθη, ἐν C
ἡ ὀκτώ καὶ δέκα καὶ δώδεκα. Τὴν οὖν δωδεκάδα, διὰ
τὸν ἐπίσημον συνεστηκέναι, διὰ τὸ συνεπακολουθήσα-
σαν αὐτῇ τὸ ἐπίσημον πᾶθος λέγουσι³. Καὶ διὰ τοῦτο,
περὶ τὸν δωδεκάτον ἀριθμόν τοῦ σφάλματος γενομέ-
νου, τὸ πρόβατον ἀποσχιρτήσαν πεπλανῆσθαι· ἐπειδὴ
τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ δωδεκάδος γεγενῆσθαι φάσκουσι.
Τῷ αὐτῷ τρόπῳ καὶ ἀπὸ τῆς δωδεκάδος ἀπόστασιν⁴
μίαν ἀπολωλέναι μαντεύονται· καὶ ταύτην εἶναι τὴν
γυναῖκα τὴν ἀπολέσανσαν τὴν δραχμὴν, καὶ ἄψαν
λύχνον, καὶ εὐροῦσαν αὐτήν. Οὕτως οὖν καὶ (ἐπὶ)
τοὺς ἀριθμοὺς τοὺς καταλειφθέντας, ἐπὶ μὲν τῆς δρα-
χμῆς τοὺς ἑννέα, ἐπὶ δὲ τοῦ προβάτου τοὺς ἑνδεκα
ἐπιπλεκομένους ἀλλήλοις τὸν τῶν ἐνενηκονταευνέα
τίκτειν ἀριθμόν. Ἐπεὶ ἑννάκις τὰ ἑνδεκα ἐνενηκον-
ταευνέα γίνεται. Διὸ καὶ τὸ Ἀμὴν τοῦτον λέγουσιν D
ἔχειν τὸν ἀριθμόν.

¹ Iren. ἃ σοὶ χορηγεῖ σὴς, etc. Μοχ Σατὰν ἀεί, for. leg. ² Iren. διὰ τὸ ἐπίσημον ἐσχηκέναι συνεπακολου-
θήσαντα αὐτῇ διὰ τὸν ἐπισ. ³ Iren. ἀποστᾶσαν. ⁴ Luc. xv, 8.

(29) Ἄ σὺ χορηγεῖς. Iambicos istos ex Vet. fide
restituimus. Sed hi duo, ἃ σὺ χορηγεῖς, etc., et
δι' ἀγγελικῆς, etc., mendosi sunt. Fortasse ita
conciipi possunt.

Ἄ σοὶ χορηγεῖ σὸς πατήρ Σατανικός [Scaliger,
Satân aei]

Δι' ἀγγελικῆς δυνάμεως Ἀζαζήλ ποιεῖν.
De Azazele meminit e Cabala Renschlinus lih. iii.
Atqui illos ipsos Iambicos esse versus diu ante Sca-
ligerum Irenæi editores agnoverant : quos ille Py-
thiplegetontas, et Cercopas appellat, editionem
vero ipsam Coloniensem, contriciotum, et sycophan-
tiam cloacam, ad Eusebii a. 2156. Sed meræ sunt

A viduam statuis, in mutos, vocales, ac semivocales
sonos dividis : quodque mutum in illis est, Pa-
renti omnium, ejusque cogitationi falso tribuens,
extremam in blasphemiam, atque insignem impie-
tatem sectatores tuos impulisti. Quamobrem jure
divinus ille senex, ac præco veritatis his versibus

Idola fingens, Marce, monstrorum artifex,
Fraudisque gnare magicæ, et astrorum sciens,
Erroris unde dogma pestiferum struis,
246 Portenta cæcæ ficta dum turba exhibes,
Per te rebellis qualia aggreditur manus.
Hæc tu illa Satanae fretus auxilio patris
Azazelisque mira designas ope,
Præcursor olli fraudis in superos datus.

Hæc pius ille senex cecinit. Nunc reliqua isto-
rum mysteria, quamvis longissima sint, quam po-
tero brevissime pertexam, eaquo quæ jamdudum
occultata fuerunt in apertum proferam. Sic enim
omnibus ad convincendum erunt facillima.

XII. Igitur Æonum⁵ generationem, aberrantem-
que primum, deinde recuperatam ovem in unum
confundentes, mystice interpretantur ii, qui ad nu-
meros universa referunt ; et ex unitate ac binario
componi arbitrantur omnia : atque ab uno ad qua-
tuor numerando progressi decadem efficiunt. Unum
quippe, ac duo, tria, quatuor, simul collecta de-
cem Æonum numerum pepererunt. Deinde bina-
rius per se ad senarium procedens, hoc est duo,
quatuor et sex, dodecadem composuit. Rursus a
binario eodem modo numerantibus ad decem usque
triginta conflantur, in quibus insunt octo, decem,
ac duodecim. Ob id dodecadem, quod senarium
numerus comitem habuerit, ob senarium illum
Passionem appellant ; eademque de causa cum ad
duodenarium numerum error adhæsisset, aberran-
tem a grege ovem longius evagari cœpisse ; quo-
niam ab duodenario discessionem illam putant ac-
cidisse. Sic etiam ab duodenario descendentem Vir-
tutem periisse, fugunt ; eamque mulierem illam
esse, quæ amissa drachma lucernam accendit, at-
que eam reperit⁶. Hoc itaque pacto reliquis innu-
meris ; in drachma quidem, novem ; in ove unde-
cim, si in sese ducantur, xcix efficere. Nam novies
xi numerum hunc producunt. Quare et in voce
Ἀμὴν eundem reperiri dicunt.

hominis sycophantiæ, quas in auctores Colon. illius
editionis conjicit, et mendacia crassissima. Quod
enim cerebrum habuit, cum in eadem editione,
ἔμμετρος pro ἔμμέτρως scriptum esse dixit, et
ἔμμετρον κήρυκα præconem? Sane falso in illos
ista jactavit. Nam et ἔμμέτρως illic editum est ; et
Billius recte ita vertit : Veritatis præco versibus ita
in te exclamavit. Cum autem corrupti plerique ver-
sus essent, non male idem ille eruditissimus Billius
pedum rationem non haberi dixit. Porro virulenta illa
Scaligeri reprehensio non in Colonienses editores,
sed in Cornarium, et Galasium Scaligeri symmistas
cadit : quorum uterque κῆρυξ ἔμμετρος legit.

Sed et aliter ista declarant, quod non pigebit A exponere, ut cujusmodi sit illorum fructus ex omni parte cognoscas. Etenim H' elementum cum episemo, octonarium esse volunt, quod octavum a prima littera locum habet. Inde omisso rursus episemo, scilicet ipsorum elementorum 247 subducto numero atque composito usque ad octo, tricenarium perficiunt. Nam qui ab A' coeperit, et in H' desierit, elementa numerando, dempta tamen senarii nota, ac litterarum in unum progressionem conflata, triginta reperiet. Quoniam ad E' usque xv consurgunt. Illis adjuncta vii, xxii faciunt. Quibus H', hoc est octo, si accesserint, admirabilem illum tricenarium implebunt. Hinc Aeonum triginta matrem Ogdoadem constituunt. Et quoniam tribus Virtutibus tricenarius componitur, ter in sese ductus nonaginta producit. Ter enim triginta ad nonaginta perveniunt. Sed et ternarius quoque ductus in se novem efficit. Sic Ogdoas xcix numerum apud illos peperit. Cumque duodecimus Aeon deficiens sursum xi reliquerit, in Alogou, hoc est Verbi, figura consentaneam litterarum formam adhibitam putant. Etenim undecima ordine litterarum est A, qui tricenarius est numerus, et ad exemplar coelestis providentiae posita. Quandoquidem si ab A' ad A' usque, dempto tamen episemo, continua litterarum additione numerum earum colligas, comprehenso simul A nonaginta novem prodeunt. Ceterum A ipsum quod ordine est undecimum, ad quaerendum sui simile descendisse, ut duodecimum impleat: idque eo reperto consecutum esse, satis ipsam elementi figuram arguere. Quippe A ad sui similis inquisitionem adveniens, cum illud invenisset, et ad sese rapuisset, duodecimi locum implevit. Unde et M asserunt ex duplici AA esse contextum. Proptereaque nonaginta novem regionem ipsos cognitione fugere, defectum scilicet, ac sinistrae manus figuram: unum vero consecrari, quod ad xcix additum dextram ipsos ad manum transtulerit.

XIII. Cum tu ista, charissime! percurres, non dubito quin hasce vanissimas ineptias magnopere

Οὐκ ἐκνήσω δὲ σοὶ καὶ ἄλλως ἐξηγουμένων αὐτῶν ἀπαγγεῖλαι, ἵνα πανταχόθεν κατανοήσης τὴν καρπὸν αὐτῶν. Τὴ γὰρ στοιχείον τὸ Η (30) σὺν μὲν τῷ ἐπισήμῳ ὀγδοάδα εἶναι θύλουσιν ἀπὸ τοῦ πρώτου ὀγδοῦ κείμενον τόπου¹. Εἶτα πάλιν ἀνευ τοῦ ἐπισήμου ψηφίζοντες τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν τῶν στοιχείων, καὶ ἐπισυνθέντες μέχρι τοῦ Η', τὴν τριακοντάδα ἐπιδεικνύουσιν. Ἀρξάμενος γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἀλφα, καὶ τελευτῶν, εἰς τὸ Η, τῷ ἀριθμῷ τῶν στοιχείων, ὑπεξαίρουμένος δὲ τὸ ἐπίσημον, καὶ ἐπισυντιθεὶς τὴν ἐπαύξησιν τῶν γραμμάτων, εὐρήσει τὸν τῶν τριάκοντα ἀριθμὸν. Μέχρι γὰρ τοῦ Θ² στοιχείου πεντεκαίδεκα γίνονται. Ἐπειτα προστιθεὶς αὐτοῖς ὁ τῶν ἐπὶ αὐτῷ ἀριθμὸς, Β' καὶ Κ' ἀπετέλεισε. Προσελθὼν τούτοις τὸ Η', ὃ ἐστὶν ὀκτώ, τὴν θαυμασιωτάτην τριακοντάδα ἀνεπλήρωσε. Καὶ ἐντεῦθεν ἀποδεικνύουσι τὴν ὀγδοάδα μητέρα τῶν τριάκοντα αἰώνων. Ἐπεὶ οὖν ἐν τριάκοντα³ δυνάμεων ἔγνωται ὁ τῶν Α' ἀριθμὸς, τρεῖς⁴ αὐτῆς γενόμενος, τὰ ἐναντήκοντα ἐποίησε. Τρεῖς γὰρ τριάκοντα ἐναντήκοντα. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τριάς, ἐφ' ἑαυτῆς συντεθείσα, ἐννέα ἐγέννησεν. Οὕτω δὲ ἡ ἐγδοὰς τῆς τῶν ἐννέα⁵ παρ' αὐτοῖς ἀπεκύησεν ἀριθμὸν. Καὶ ἐπὶ ὁ δωδέκατος Αἰὼν ἀποστὰς κατέλειπε τοὺς ἄνω⁶ ἑνδεκα, κατάλληλον λέγουσι τὸν τύπον τῶν γραμμάτων τῷ σχήματι τοῦ Λόγου κείσθαι. Ἐνδέκατον γὰρ τῶν γραμμάτων κείσθαι τὸ Α', ὃ ἐστὶν ἀριθμὸς τῶν Α', καὶ κατ' εἰκόνα κείσθαι, τῆς ἄνω οἰκονομίας. Ἐπειδὴ ἀπὸ τοῦ Ἀλφα χωρὶς τοῦ ἐπισήμου αὐτῶν τῶν γραμμάτων ὁ ἀριθμὸς ἕως τοῦ Α' συντιθέμενος κατὰ τὴν παραύξησιν τῶν γραμμάτων σὺν αὐτῷ τῷ Α' τὸν τῶν ἐναντηκονταεπνέα⁷ ποιεῖται ἀριθμὸν. Ὅτι δὲ τὸ Α' ἐνδέκατον ἐν τῇ τάξει ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτοῦ κατῆλθε ζήτησιν, ἵνα ἀναπληρώσῃ τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν, καὶ εὐρὴν αὐτὴν, ἐπληρώθῃ, φανερὸν εἶναι ἐξ αὐτοῦ τοῦ σχήματος τοῦ στοιχείου. Τὸ γὰρ Α' ὡς περ ἐπὶ τὴν τοῦ ὁμοίου αὐτῷ ζήτησιν παραγενόμενον, καὶ εὐρὴν, καὶ εἰς ἑαυτὴν ἀρπάσαν αὐτὴν, τὴν τοῦ δωδεκάτου ἀνεπλήρωσε χώραν, τοῦ Μ' στοιχείου ἐκ δύο Α' συγκειμένου. Διὸ καὶ φεύγειν αὐτοῦ⁸ διὰ τῆς γνώσεως τὴν τῶν ἑθ' χώραν, τουτίστι τὸ ὑστέρημα (31) τύπον ἀριστερᾶς χειρὸς⁹ μεταδιώκειν δὲ τὸ ἐν, ὃ προστεθὲν τοῖς ἐναντηκονταεπνέα, εἰς τὴν δεξιὰν αὐτοῦ¹⁰ χεῖρα μετέστησε.

IV. Σὺ μὲν ταῦτα διερχόμενος, ἀγαπητὲ, εὖ οἶδας, ὅτι γελάσεις πολλὰ τὴν τοιαύτην αὐτῶν οἰησίσοφον

¹ Iren. ὀγδοῦ τόπου. ² Iren. τοῦ Ε'. ³ Iren. τριῶν. ⁴ Iren. τρεῖς. ⁵ Iren. ἐναντήκοντα ἐννέα. ⁶ Iren. ἄνω τοὺς. Et mox κατάλληλως et ἐν τῷ σχήμ. ⁷ Iren. αὐτούς. ⁸ Iren. αὐτοῦς.

(30) Τὸ γὰρ στοιχείον τὸ Η. Insignis, hoc est ἐπίσημος numerus, est vi, sive Γ'. Sic apud Hier. comment. ad psal. lxxvii, quem locum Fronto Dacæus ad Iren. attulit. Scriptum est, inquit, in Matthæo, et Joanne, quod Dominus noster hora sexta crucifixus sit. Rursum scriptum est in Marco, quia hora tertia crucifixus sit. Hoc videtur esse diversum, sed non est diversum. Error scriptorum fuit. Et in Marco hora sexta fuit. Sed multi episemum Græcum Γ putaverunt esse Γ, sicut et ibi error fuit scriptorum, ut pro Asaph, Isaiam scriberent. Jam si litteras omnes ordine percenseas, ex ad H usque xxx conficiunt, excluso videlicet ζ, quæ est senarii nota: H porro in litterarum serie octavum locum obtinet, si ζ adjeceris, dempto eo septimum. Sed

ut ad episemum redeam; proprie ἐπίσημον insigne est, sive nota senarii numeri, hoc est figura ipsa ζ: de quo vide quæ Scaliger observat in Euseb. p. 103. At Irenæus ἐπίσημον numerum appellat ipsum, quod episemon Vetus interpretes reddidit. Nos insignem nominare possumus: nam insigne notam ac figuram significat: unde insignis numerus, qui insigni, hoc est episemo, sive nota exprimi solet.

(31) Τουτίστι τὸ ὑστέρημα. Hæc ex Beda De loquela per gestum intelliges. Ubi veteres docet ad xcix usque sinistrae manus digitis numerasse; centum vero reliquosque deinceps centenarios dextra computasse.

μωρίαν. Ἀξιοὶ δὲ πένθους οἱ τηλικαύτην θεοσιβείαν, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀρρήτου δυνάμεως, καὶ τὰς τοσαύτας οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ, διὰ τοῦ Ἀλφα, καὶ τοῦ Βῆτα, καὶ δι' ἀριθμῶν οὕτω ψυχρῶς καὶ βεβιασμένως διασύροντες. Ὅσοι δὲ ἀφίστανται τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τούτοις τοῖς γραῶδεσι μύθοις πείθονται, ἀληθῶς αὐτοκατάκριτοι· οὗς ὁ Παῦλος ἐγκυλιεύεται ἡμῖν μετὰ μίαν καὶ δευτέραν νοθεσίαν παραιτεῖσθαι. Ἰωάννης δὲ ὁ τοῦ Κυρίου μαθητὴς ἐπέτεινε τὴν καταδίκην αὐτῶν, μηδὲ χαίρειν αὐτοῖς ὅφ' ὅμῶν λέγεσθαι βουληθεῖς. Ὁ γὰρ λέγων αὐτοῖς, φησὶ, χαίρειν κοινῶς τοῖς ἔργοις αὐτῶν τοῖς πονηροῖς. Καὶ εἰκότως. Οὐκ ἔστι γὰρ χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι, λέγει Κύριος. Ἀσεβεῖς δὲ ὑπὲρ πᾶσαν ἀσέβειαν οὗτοι, οἱ τὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς μόνον Θεὸν παντοκράτορα, ὑπὲρ ὃν ἄλλος Θεὸς οὐκ ἔστιν, ἐξ ὑπερήματος, καὶ αὐτοῦ ἐξ ἄλλου ὑπερήματος γεγονότος, προβεβλήσθαι λέγοντες· ὥστε κατ' αὐτοὺς εἶναι αὐτὸν προβεβλήν τρίτου ὑπερήματος. Ἦν γινώμην ὅντως καταφυσήσαντας, καὶ καταθεματίσαντας, ὅσον πόρρω που μακρὰν φυγεῖν ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἥ πλέον διεισχυρίζονται, καὶ χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς παρειρήματιν αὐτῶν, ταύτη μᾶλλον εἰδέναι πλέον αὐτοὺς ἐνεργεῖσθαι ὑπὸ τῆς ὁγδοᾶδος τῶν πονηρῶν πνευμάτων· καθάπερ οἱ εἰς φρενίτιδα διάθεσιν ἐμπεσόντες, ἥ πλέον γελῶσι, καὶ ἰσχύειν δοκοῦσιν, καὶ ὡς ὑγιαίνοντες πάντα πράττουσι, ἔνια δὲ καὶ ὑπὲρ τὸ ὑγιαίνειν, ταύτη μᾶλλον κακῶς ἔχουσιν. Ὁμοίως δὲ καὶ οὗτοι, ἥ μᾶλλον ὑπερφρονεῖν δοκοῦσι, καὶ ἐκνυρίζουσιν ἑαυτοὺς, ὑπέρονα τοξεύοντες, ταύτη μᾶλλον οὐ σωφρονοῦσιν. Ἐξελθὼν γὰρ τὸ ἀκάθαρτον πνεῦμα τῆς ἀγνοίας, ἔπειτα σχολάζοντας αὐτοὺς οὐ Θεῷ, ἀλλὰ κοσμικαῖς ζητήσεσιν εὐρόν, προσπαλαβὼν ἕτερα πνεύματα ἐπὶ πονηρότερα ἑαυτοῦ, καὶ χαυνῶσαν αὐτῶν τὴν γινώμην, ὡς δυναμένων τὰ ὑπὲρ τὸν Θεὸν ἐννοεῖν, καὶ ἐπιτήδειον εἰς ὑπερέκχρυσιν· κατασκευάσαν, τὴν ὁγδοᾶδα τῆς ἀνοίας· τῶν πονηρῶν πνευμάτων εἰς αὐτοὺς ἐνεθήκωσε.

ΙΔ'. Βούλομαι δὲ σοὶ καὶ ὡς πύτην τὴν κτίσιν κατ' εἰκόνα τῶν ἀοράτων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, ὡς ἀγνοῦντος αὐτοῦ, κατεσκευάσθαι διὰ τῆς Μητρὸς λέγουσι, διηγήσασθαι. Πρῶτον μὲν τὰ τέσσαρα στοιχεῖά φασι, πῦρ, ὕδωρ, γῆν, ἀέρα, εἰκόνα προβεβλήσθαι τῆς ἀνω πρώτης Τετράδος. Τὰς τε ἐνεργείας αὐτῶν συναριθμουμένας, ὅσον θερμὸν τε καὶ ψυχρὸν, ξηρὸν τε καὶ ὑγρὸν, ἀκριδῶς ἐξεικονίζειν τὴν Ὀγδοάδα. Ἐξῆς δέκα δυνάμεις οὕτω καταριθμοῦσιν, ἐπὶ μὲν σωματικὰ· κυκλοειδῆ, ἃ καὶ οὐρανοὺς καλοῦσιν· ἔπειτα τὸν περιεχτικὸν αὐτῶν κύκλον, ὃν καὶ ὕδωρ οὐρανὸν ὀνομάζουσι· πρὸς δὲ τούτοις ἡλίον τε καὶ σελήνην. Ταῦτα, δέκα ὄντα τὸν ἀριθμὸν, εἰκόνας λέγουσιν εἶναι τῆς ἀοράτου Δεκάδος τῆς ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προσελθούσης· τὴν δὲ ὡδεκάδα μνηύεσθαι διὰ τοῦ ζωδιακοῦ τοῦ καλουμέ-

derideas. Sed deplorandi nihilominus sunt, qui tam sacrosanctam religionem, vereque inexplicabilis potentiae magnitudinem, tantam denique divini Numinis providentiam per illud suum alpha, beta, caeterosque numeros tam frigide violenterque traducant. Ac quicumque se **248** ab Ecclesia segregant, ut ad aniles hasce fabulas adhærescant, sane suometipsi iudicio damnati sunt: quos secundum unam alteramque correptionem devitare Paulus hortatus est. Joannes vero Christi discipulus majore illos poena condemnavit, cum ne saluari quidem a nobis patiatur. Qui enim, inquit, are illis dixerit, communicat operibus illorum malignis¹. Merito sane. Neque enim pax est impiis, dicit Dominus². At istorum impietas impietatem omnem superat: qui cœli terræque fabricatorem, ac solum omnipotentem Deum, supra quem nullus alius est Deus, ex defectu, qui et ipse ex alio sit ortus defectu, derivatum existimant, ut ex illorum opinione tertio quodam ex defectu prodierit. Qua quidem explosa damnataque sententia, procul ab illis fugiendum est: ac quanto sunt in errore pertinaciores, inventisque pessimis impensius delectantur, tanto eos magis putandum est ab scelestissimorum dæmonum Ogdoade concitari. Uti phreneticis accidit, qui quo amplius rident, ac vegeto esse corpore videntur, omniaque ceu valentes ac sani, ac nonnulla etiam aliquanto, quam si sani essent, robustius gerunt, eosese deterius habent. Similiter isti quo vehementius sapere videntur, seque ipsos enervant, dum intento velut acrius arcu sagittas emittunt, eo majore vesania tenentur. Impurus quippe ignorantiae spiritus egrediens, eosque non Deo, sed profanis quæstionibus implicatos reperiens, adhibitis septem aliis seipso nequioribus³, inflatisque vana persuasionem illorum animis, quasi vel supra Deum ipsum attollere se cognitione possint; ubi idoneos opportunosque fraudibus suis reddiderit, quamdam stoliditatis improborum spirituum Ogdoadem in illos immittit.

XIV. Age vero illud insuper exponamus, quemadmodum creatas res omnes ad eorum, quæ videri nequeunt, similitudinem a conditore sic productas asserant, ut eo quid ageret nesciente, beneficio Matris exstiterint. Principio elementa illa quatuor, ignem, aquam, terram, aerem, ad summæ primæque Tetradis effigiem esse constituta narrant. Quorum ad agendum efficacitates, puta calorem, frigus, siccitatem, et humorem, exactam Ogdoadis imaginem referre. Tum decem hoc modo virtutes enumerant. Primum septem corporeos orbes, **249** quos cœlos appellant. Deinde majorem illum reliquos ambientem, quod octavum cœlum nominant. Præterea solem et lunam. Quæ omnia denario comprehensa numero Decadis illius, quæ a Verbo Vitaque nec aspectabilis profluxit, figuram esse dicti-

¹ For. ὑπέκχρυσιν. ² Iren. ἀγνοίας. ³ Iren. σώματα. ⁴ Tit. III, 10. ⁵ II Joan. 11. ⁶ Isa. LVII, 21. ⁷ Matth. XII, 45.

tant. Nam Dodecadem orbe illo signifero demonstrari: quod duodecim in eo signa manifestissime illam Hominis Ecclesieque filiam Dodecadem exprimant. Quoniam autem ad vehementissimum illum universitatis impetum moderandum ex adverso Saturnus adjunctus est, qui immensae moli proximus rapiditatem illam inhibet, ac sua tarditate compensat, sic ut annorum triginta spatio a puncto ad punctum rediens circuitus suos absolvat, id quidem Horo mirifice congruere, qui ipsorum matrem triginta vocabulis insignitam complectitur.

Ad hæc lunam, quæ triginta diebus orbem suum conficit, hoc ipso numero Æones adumbrare totidem. Solem vero duodenis circumvolutum mensibus, conversionesque suas eo intervallo terminantem, horum numero mensium Dodecadem referre. Dies porro duodecim horarum spatio definitos simulacrum quoddam lucidæ illius esse Dodecadis. Velut hora, quæ duodecima diei pars est, tricenis est instructa partibus, quæ Tricenarii similitudinem gerunt. Quin etiam signiferi illius orbis ambitum partibus constare cccxx. Nam unumquodque signum xxx complectitur. Ita in hoc etiam circulo servatam esse dicunt ejus necessitudinis imitationem, quæ duodenarium inter ac tricenarium intercedit. Deinde terra duodecim in climata regionesque divisa, et in singulis demissam e cælo Virtutem aut perpendiculum excipiens, eique Virtuti, unde derivata illa est, simillimos fetus pariens, Dodecadem, ut aiunt, ipsam, ejusque liberos, manifeste representat. Præter hæc Conditores narrant, cum supremæ Ogdoadis infinitatem, æternitatem, ac temporis locique circumscriptione carentem conditionem imitari cuperet, neque quod in illa stabile est ac sempiternum posset exprimere, eo quod fructus esset penuriæ ac defectus aliquis, in tempestates ac tempora, et multiplices annorum numeros æternitatem illam distribuisse, existimasque posse se temporum coacervata multitudo illius infinitatem **250** adipisci. Ex quo factum illud arbitrantur, ut cum ei se Veritas subtraxisset, repente sit falsitas consecuta. Ideoque completis temporibus illius opus esse solvendum.

XV. ¹ Cum hæc igitur sit illorum de creatione sententia, quotidie tamen singuli prout quisque potest, novi aliquid excogitant, ut nemo sit inter eos denique perfectus, qui non insigne aliquod mendacium velut fructum proferat. Nunc quæ ex prophetarum oraculis ad suos sensus accommodare

A νου κύκλου. Τὰ γὰρ δώδεκα ζώδια φανερωτάτα τῆς τοῦ Ἀνθρώπου καὶ τῆς Ἐκκλησίας θυγατέρα δωδεκάδα σχηματίζειν λέγουσι. Καὶ ἐπεὶ ἀντεπιζεύχθη (32), φασὶ, τὴν τῶν ὅλων φορὰν ὡκυτάτην ὑπάρχουσαν, οὐπερ ὁ χρόνος ὁ πρὸς ² αὐτῷ τῷ κύτει βαρύνων, καὶ ἀντιταλαντεύων τὴν ἐκείνων ὡκύτητα τῇ ἑαυτοῦ βραδυτῇ, ὥστε αὐτὸν ἐν τριάκοντα ἔτει τὴν περίοδον ἀπὸ σημείου ἐπὶ σημεῖον ποιεῖσθαι, εἰκόνα λέγουσι αὐτὸν τοῦ Ὁρου τοῦ τὴν τριακοντῶνυμον Μητέρα αὐτῶν περιέχοντος.

τὴν σελήνην τε πάλιν ἑαυτῆς οὐρανὸν ἐμπεριεχομένην ³ τριάκοντα ἡμέραις διὰ τῶν ἡμερῶν τὸν ἀριθμὸν τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἐκτυποῦν. Καὶ τὸν ἥλιον δὲ ἐν δεκαδύο μηνσὶ περιεχόμενον, καὶ τερματίζοντα τὴν κυκλικὴν αὐτοῦ ἀποκατάστασιν, διὰ τῶν δώδεκα μηνῶν τὴν δωδεκάτην φανερὰν ποιεῖν. Τὰς δὲ ἡμέρας δεκαδύο ὥρων (33) τὸ μέτρον ἔχούσας τύπον τῆς φαινης Δωδεκάδος εἶναι. Ἀλλὰ μὲν καὶ τὴν ὥραν φασὶ τὸ δωδέκατον τῆς ἡμέρας ἐκ τριάκοντα μοιρῶν κεκοσμηθῆαι διὰ τὴν εἰκόνα τῆς Τριακοντάδος. Καὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ζωδιακοῦ κύκλου τὴν περίμετρον εἶναι μοιρῶν τριακοσίων ἐξήκοντα. Ἐκαστον γὰρ ζώδιον μοίρας ἔχει τριάκοντα. Οὕτω δὲ καὶ διὰ τοῦ κύκλου τὴν εἰκόνα τῆς συναφείας τῶν δώδεκα πρὸς τὰ τριάκοντα τετηρηθῆαι λέγουσιν. Ἐτι μὲν καὶ τὴν εἰς δώδεκα κλίματα (34) διηρηθῆαι φάσκοντες, καὶ καθ' ἑκαστον κλίμα δύναμιν ἐκ τῶν οὐρανῶν κατὰ κάθετον ὑποδεχομένην, τοιότατα τέκνους τέκνα τῇ καταπεμπούσῃ τὴν ὑπὸ ῥόαν δύναμιν ⁴, τύπον εἶναι τῆς Δωδεκάδος καὶ τῶν τέκνων αὐτῆς σαφέστατον διαβιβαιοῦνται. Πρὸς δὲ τούτοις θελήσαντά φασὶ τὸν Δημιουργὸν τῆς ἀνω Ὀγδοάδος τὸ ἀπέραντον καὶ αἰώνιον, καὶ ἀόριστον, καὶ ἄχρονον μιμήσασθαι, καὶ μὴ δυνηθέντα τὸ μόνιμον αὐτῆς καὶ αἰδίων ἐκτυπῶσαι, διὰ τὸ καρπὸν εἶναι ὑστερήματος, εἰς χρόνους καὶ καιροὺς, ἀριθμοὺς τε πολυτελεῖς τὸ αἰώνιον αὐτῆς κατατεθεῖσθαι, οἰόμενον ἐν τῷ πλήθει τῶν χρόνων μιμήσασθαι αὐτῆς τὸ ἀπέραντον. Ἐνταῦθα τε λέγουσιν ἐκφυγούσης αὐτὸν τῆς Ἀληθείας ἐπηκολουθηκέναι τὸ ψεῦδος. Καὶ διὰ τοῦτο κατάλυσιν πληρωθέντων τῶν χρόνων λαβεῖν αὐτοῦ τὸ ἔργον.

IE'. Καὶ περὶ μὲν τῆς κτίσεως τοιαῦτα λέγοντες, καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἐπιγεννᾷ ἕκαστος αὐτῶν καθὼς δύναται καινότερον ⁵. Τέλειος γὰρ οὐδεὶς ὁ μὴ μεγάλα ψεύσματα παρ' αὐτοῖς καρποφορήσας. Ἐκ δὲ τῶν προφητικῶν ὅσα μεταμορφάζουσιν, ἀναγκαῖον, μηνύσαντα, τὸν ἑλγὸν αὐτοῖς ἐπάγειν. Ὁ γὰρ Μωϋσῆς,

¹ Iren. c. 15. ² For. ὑπερῶν χρόνος. ³ Iren. ἐκπεριεχομένην. ⁴ Iren. δυνάμει. ⁵ Iren. καινότερον τι.

(32) Καὶ ἐπεὶ ἀντεπιζεύχθη. Quo sincerior hic locus existat, scribo πρὸς τὴν τῶν ὅλων.

(33) Τὰς δὲ ἡμέρας δέκα δύο ὥρων. Hora apud Epiphanium duas æquinociales continet, ut et alio loco evidentius indicat. Jam quod horæ xxx μοίρας tribuit, sic intelligi potest. Sol diebus singulis hoc est xii horis, vel xxiv, circulum describit, qui in

xii partes tricenarias divisus, gradibus constat cccxx. Quamobrem singulis horis æquinocetialibus xv gradus; duabus horis, sive xii diei parte xxx gradus conficit.

(34) Εἰς δώδεκα κλίματα. Nam totidem ventorum regiones. Vide Gell. lib. II, cap. 22.

φασίν, ἀρχόμενος τῆς κατὰ τὴν κτίσιν πραγματείας Ἀ εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τὴν Μητέρα τῶν ὅλων ἐπέδειξεν, εἰπὼν· Ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. Τέσσαρα οὖν ταῦτα ὀνομάσας, Θεὸν, καὶ ἀρχὴν, οὐρανόν, καὶ γῆν, τὴν Τετρακτὺν αὐτῶν, ὡς αὐτοὶ λέγουσι, διετύπωσε. Καὶ τὸν ἀόρατον ἰδὲ καὶ τὸν ἀπόκρυφον αὐτῆς μνηύοντα εἰπεῖν· Ἡ δὲ γῆ ἦν ἀόρατος καὶ ἀκατασκεύαστος. Τὴν δευτέραν Τετραδά, γέννημα πρώτης Τετράδος, οὕτως αὐτὸν εἰρηκέναι θέλουσιν, Ἀβυσσον ὀνομάζοντα καὶ Σκότος ἐν σφίσι· αὐτοῖς καὶ Ὑδωρ, καὶ τὸ ἐπιφερόμενον τῷ ὕδατι Πνεῦμα· μεθ' ἣν τῆς δεκάδος μνημονεύοντα φῶς λέγειν καὶ ἡμέραν καὶ νύκτα, στερέωμά τε καὶ ἐσπέραν, καὶ ὃ καλεῖται πρωΐ, ξηράν τε καὶ θάλασσαν, ἔτι τε βετάνην, καὶ εἰκάτω τόπῳ ξύλον. Οὕτω δὲ διὰ τῶν δέκα ὀνομάτων τοὺς δέκα Β Αἰῶνας μεμνησκέυται. Τῆς δὲ δωδεκάδος οὕτως ἐξεῖκονίσθαι παρ' αὐτῷ τὴν δύναμιν. Ἡλίον γάρ λέγειν καὶ σελήνην, ἀστέρας τε καὶ καιροὺς, ἐνιαυτούς τε καὶ κῆτη, ἰχθύας καὶ ἑρπετὰ, πετεινὰ καὶ τετραπόδα, θηρία τε καὶ (πετεινὰ που τοῖς⁹) δωδέκατον τὸν ἀνθρώπον. Οὕτως ὑπὸ τοῦ Πνεύματος τὴν τριάκοντα ἰδὲ Μωϋσέως εἰρησθαι διδάσκουσιν. Ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν πλαστὸν ἀνθρώπον κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω δυνάμεως ἔχειν ἐν αὐτῷ τὴν ἀπὸ τῆς μιᾶς πηγῆς¹⁰. Ἰδρῦσθαι δὲ ταῦτα ἐν τῷ κατὰ τὸν ἐγκέφαλον τόπῳ· ἀφ' ἧς ἀπορρεῖν δυνάμεις τέσσαρας, κατ' εἰκόνα τῆς ἄνω Τετράδος καλουμένας· τὴν μὲν ὄρασιν, τὴν δὲ ἀκοήν, τὴν δὲ τρίτην ὁσφρησιν, καὶ τὴν τετάρτην γεῦσιν.

Τὴν δὲ Ὀγδοάδα φασὶ μνηύεσθαι διὰ τοῦ ἀνθρώπου οὕτως· ἀκοᾷ μὲν δύο ἔχοντας¹¹, καὶ τοσαύτας ὁράσεις, ἔτι τε ὁσφρήσεις δύο, καὶ διπλὴν γεῦσιν, πικροῦ τε καὶ γλυκέως. Ὅλον δὲ τὸν ἀνθρώπον πᾶσαν τὴν εἰκόνα τῆς Τριακοντάδος οὕτως ἔχειν διδάσκουσιν. Ἐν μὲν ταῖς χερσὶ διὰ τῶν δακτύλων τὴν Δεκάδα βαστάζειν· ἐν ὅλῳ δὲ τῷ σώματι εἰς δεκαδύο μέλη διαιρουμένην τὴν Δωδεκάδα. Διαιροῦσι δὲ αὐτὸ καθάπερ τὸ τῆς ἀληθείας διήρηται παρ' αὐτοῖς (τοῖς) σώμασι, περὶ¹² οὗ προειρήκαμεν. Τὴν τε οὖν Ὀγδοάδα, ἀβρότην τε καὶ ἀόρατον οὔσαν, ἐν τοῖς σπλάγχνοις κρυβομένην νοεῖσθαι.

ΙΓ'. Ἡλίον δὲ πάλιν τὸν μέγαν φωστῆρα ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν ἡμερῶν γεγονέναι διὰ τὴν τῆς Τετράδος ἀριθμὸν φάσκουσι. Τῆς τε σκητῆς τῆς ὑπὸ Μωϋσέως κατασκευασθείσης αἱ αὐλαὶ, ἐκ βύσσου, καὶ ὑακίνθου, καὶ πορφύρας, καὶ κοκκίνου γεγνουῖαι, τὴν αὐτὴν παρ' αὐτοῖς ἐπέδειξαν εἰκόνα. Τὸν τε τοῦ ἱερέως ποδήρη, τέσσαροι στοιχείοις¹³ λίθων πολυτελῶν κεκοσμημένον, τὴν Τετράδα σημαίνειν διορίζονται· καὶ εἰ τινα τοιαῦτα κεῖται ἐν ταῖς Γραφαῖς, εἰς τὸν τῶν τεσσάρων δυνάμενα ἄγεσθαι ἀριθμὸν διὰ τὴν Τετρακτὺν αὐτῶν φασὶ γεγονέναι. Τὴν δὲ Ὀγδοάδα πάλιν δείκνυσθαι οὕτως· Ἐν τῇ ὀγδόῃ τῶν ἡμερῶν πεπλάσθαι λέγουσι τὸν ἀνθρώπον. Ποτὲ μὲν γὰρ αὐτὸν τῇ ἑκτῇ βούλονται γεγονέναι, ποτὲ δὲ τῇ ὀγδόῃ, εἰ μὴ τὸν μὲν χοικὸν ἐν τῇ ἑκτῇ τῶν ἡμερῶν ἐροῦσι πε-

testimonia solent, commemoranda primum, deinde refellenda sunt. Moyses enim, inquiunt in ipso statim operis aditu, quo de rerum creatione disputat, omnium Matrem commemorat, his verbis : *In principio creavit Deus cælum et terram*⁹. Ubi cum quatuor ista nominarit, Deum, principium, cælum ac terram, suam asserunt comprehensam esse Tetradem. Quod autem occulta eadem illa nec aspectabilis sit, id sequentibus verbis attigisso : *Terra autem erat invisibilis et informis*. Secundam vero Tetradem, qui prioris est setus, sic Moysen expressisse declarant cum abyssum, et tenebras; aquam, atque incubantem aquis Spiritum nominavit: postea Decadis quoque mentionem ibidem fieri, cum lux, dies et nox, firmamentum, vespera, mane, arida, mare, herba, ac decimo tandem loco lignum proponitur. His enim vocabulis decem totidem Æones intelligi. Nam Dodecadis vim hoc illum adumbrasse modo sentiunt. Quippe solem et lunam, sidera, tempestates, annos, cetæ, pisces, reptilia, volucres, quadrupedes, feras: ac postremo loco duodecimum hominem proposuisse; eoque modo tricenarium a Moyse commemoratum existimant. Hominem porro ad supremæ Virtutis exemplar effictum, manantem ab uno fonte vim in sese continere. Eamque in cerebro collocatam esse, a quo facultates quatuor perfectæ cœlestem illam Tetradem adumbrant. Sunt autem hæc: Visus, auditus, olfactus et gustus.

Octoadem vero sic hominem referre statuunt: quod et aures duas habeat, oculosque totidem, nares item ad olfaciendum duas, ac duplicem gustum, amari videlicet ac dulcis, nam 251 totum ipsum hominem universam Tricenarii similitudinem hunc in modum exprimere. Primum in digitis Decadem circumferre. Tum in corpore toto Dodecadem, quod xii in membra dividitur. Ita enim hoc distribuunt, ut et Veritatis corpus, de quo antea diximus. Octoadem denique, quæ nec explicari sermone, nec oculis potest percipi, in visceribus latentem intelligi.

XVI. Præter hæc solem, luminare illud magnum, ad indicandum Tetradis numerum quarto die procreatum putant. Quod ipsum Mosaici tabernaculi aulæ repræsentasse, ex bysso, hyacintho, purpura coccoque contexta¹⁴. Itidemque sacerdotis talarem tunicam quatuor lapillorum ordinibus distinctam¹⁵. Ac si qua sunt ejusdemmodi, quæ in sacris Litteris ad quaternarium numerum accommodari possunt, suam ad Tetradem pertinere confirmant. Octoadem rursus hoc fere modo demonstrari. Et enim octavo die formatum hominem asserunt, quem alias sexto potius productum volunt; nisi forte terrestrem hominem sexto, carnalem octavo die fabricatum intelligunt. Hæc enim apud illos distincta sunt. Sed nonnulli diversum illum fa-

⁹ Iren. τὸ ἀόρ. et, τὸ ἀπό. ¹⁰ Iren. ἐν οἷς εἰσι καὶ τό. ¹¹ Iren. ἐπὶ πᾶσι τοῦτοις. ¹² Iren. Τριακοντάδα. ¹³ Iren. πηγῆς δύναμιν. Mox pro ταῦτα, ταύτην. ¹⁴ For. ἔχοντας. ¹⁵ Iren. σῶμα περὶ. ¹⁶ Iren. στοιχείοις. ¹⁷ Gen. i, 1. ¹⁸ Exod. xxi, 1. ¹⁹ Exod. xxviii, 4 sqq.

ciunt, qui ad imaginem, similitudinemque creatus A est Dei, quem androgynum constituunt, ab alio, qui ex humo formatus est. Quin et arca illius diluvii tempore, dispositionem, in qua homines octo liberali sunt ¹, manifeste salutarem ad Ogdoadem spectare pronuntiant, ut et Davidem ipsum, qui octavo post fratres loco in lucem est editus ². Addunt et circumcisionem octavo die susceptam cælestis Ogdoadis circumcisionem ostendere ³. Atque, ut uno verbo dicam, quæcunque sacris in libris reperiuntur, quæ ad octonarium numerum trahiturcunque possunt, ad conficiendum Ogdoadis mysterium usurpant. Enimvero Decadem per decem illas nationes indicari non dubitant, quarum possessionem Deus Abrahamo promiserat ⁴. Eodemque Saræ consilium applicant, cum post annos decem ancillam illi suam Agarem concessit, liberos ut ex ea susciperet. Quin et Abrahami servus ad Rebecca missus, qui armillas ei decem aureas ad **252** puteum obtulit ⁵, necnon fratres illius, qui decem dies eam retinuerunt. Itemque Jeroboamus, cui decem tribus assignata ⁶. Tabernaculi quoque cortinæ decem; columnæque cubitorum decem; ac Jacobi totidem filii coemendi frumenti causa in Ægyptum profecti: decem insuper apostoli, quibus absente Thoma Dominus post resurrectionem apparuit ⁷, hi, inquam, omnes Decadem illam, quæ videri nequit, ex illorum opinione declararunt.

XVII. At vero Dodecadis, in qua defectus illa calamitas ac mysterium contigit, qua ex calamitate omnium quæ videntur originem manasse designiunt, ubique clara ac manifesta vestigia reperiiri prædicant. Cujusmodi sunt duodecim Jacobi filii, a quibus duodecim propagatae sunt tribus; et rationale opere vario contextum ⁸, cui duodecim lapides assuti, ac tintinnabula totidem. Adde lapides duodecim a Moyse sub monte collocatos, parique numero partim medio in flumine, partim in ulteriore ripa ab Josue positos ⁹: quique Testamenti arcam sustinuerunt: atque illos insuper, quos in vituli holocausto Elias supposuisse legitur ¹⁰. Quibus et apostolorum numerus accedit. Denique ubicunque duodenarii numeri aspersa mentio est, id tanquam Dodecadis suæ figuram arripiunt. Jam tricenarium, qui ex illorum omnium conjunctione nascitur, ejus arcæ, quam Noemus exstruxit, tricenum cubitorum altitudo demonstrat ¹¹. Deinde Samuel qui Saulem supra triginta, quos adepulum invitarat, jussit accumbere ¹². Tum insuper David, quatenus triginta totos dies in agro delituit ¹³; ut et illi qui ad ipsum se in speluncam

πλάσθαι, τὸν δὲ σαρκικὸν ἐν τῇ ἐγδοῇ. Διέσταλται γὰρ ταῦτα παρ' αὐτοῖς. Ἐνιοὶ δὲ ἄλλον θέλουσι τὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοιωσιν Θεοῦ γεγονότα ἀρσενόθηλον ἄνθρωπον, καὶ τοῦτον εἶναι τὸν πνευματικόν· ἄλλον δὲ τὸν ἐκ τῆς γῆς πλασθέντα. Καὶ τὴν τῆς κιθωτοῦ δὲ οἰκονομίαν ἐν τῷ κατακλυσμῷ, ἐν ᾗ ὅκτω ἄνθρωποι διασώθησαν, φανερώτατά φασι τὴν σωτήριον Ὀγδοάδα μνησθῆναι. Τὸ αὐτὸ δὲ καὶ τὸν Δαβὶδ ἐγδοὸν ὄντα τῇ γενέσει τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ σημαίνειν. Ἐτι μὴν καὶ τὴν περιτομὴν ὅκταήμερον γινομένην τὸ περίτμημα τῆς ἄνω Ὀγδοάδος δηλοῦν. Καὶ ἀπλῶς ὅσα εὐρίσκονται ἐν ταῖς Γραφαῖς, ὑπάγεσθαι δυνάμενα εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν ὁκτώ, τὸ μυστήριον τῆς Ὀγδοάδος ἐκπληροῦν λέγουσιν. Ἀλλὰ καὶ τὴν δεκάδα σημαίνεσθαι διὰ τῶν δέκα ἔθνων ὧν ἐπηγγελάτο ὁ Θεὸς τῷ Ἀβραάμ, εἰς κατάσχεσιν δοῦναι λέγουσι. Καὶ τὴν περὶ Σάρραν δὲ οἰκονομίαν, ὡς μετὰ ἑτὴ δέκα δίδωσιν αὐτῷ τὴν ἐκυτῆς δούλην Ἀγαρ, ἵνα ἐξ αὐτῆς τεκνοποιησῇται, τὸ αὐτὸ δηλοῦν. Καὶ ὁ δούλος δὲ Ἀβραάμ πεμφθεὶς ἐπὶ Ρεβέκκῃ, καὶ ἐπὶ τῷ φρέατι διδοῦς αὐτῇ ψέλια χρυσῶν δέκα, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτῆς κατέχοντες αὐτὴν ἐπὶ δέκα ἡμέρας· ἔτι δὲ Ῥοδοῦν ὁ τὰ δέκα σχήπτρα λαμβάνων, καὶ τῆς σχήτης αἱ δέκα αὐλαῖται, καὶ οἱ στύλοι οἱ δεκαπῆχαις, καὶ οἱ δέκα υἱοὶ Ἰακώβ, ἐπὶ τὴν ὠνὴν τοῦ σίτου τὸ πρῶτον εἰς Αἴγυπτον πεμφθέντες, καὶ οἱ δέκα ἀπόστολοι, οἷς φανεροῦται μετὰ τὴν Ἱερσιν ὁ Κύριος, τοῦ Θωμᾶ μὴ παρόντος, τὴν ἀόρατον διετύπουσαν κατ' αὐτοὺς Δεκάδα.

C IZ'. Τὴν δυοδεκάδα δὲ, περὶ ἣν καὶ τὸ μυστήριον τοῦ πάθους τοῦ ὑστερήματος γεγονέναι, ἐξ οὗ πάθους τὰ βλέπομενα κατεσκευάσθαι θέλουσιν, ἐπιστήμως καὶ φανερώς πανταχῇ κείσθαι λέγουσιν. Ὡς τοὺς δώδεκα υἱοὺς τοῦ Ἰακώβ, ἐξ ὧν καὶ δεκαδύο φυλαὶ, καὶ τὸ λόγιον τὸ ποικιλτὸν δώδεκα λίθους ἔχον, καὶ τοὺς δώδεκα κώδωνας· καὶ τοὺς ὑπὸ Μωϋσείως τεθέντας ὑπὸ τὸ ὄρος δώδεκα λίθους· ὡσαύτως δὲ καὶ τοὺς ὑπὸ Ἰησοῦ ἐν τῷ ποταμῷ, καὶ ἄλλους εἰς τὸ πέραν, καὶ τοὺς βαστάζοντας τὴν κιθωτὸν τῆς Διαθήκης, καὶ τοὺς ὑπὸ Ἰλλία τιθειμένους ἐν τῇ ὀλοκαυτώσει τοῦ μόσχου· καὶ τὸν ἀριθμὸν δὲ τῶν ἀποστόλων· καὶ πάντα ἀπλῶς ὅσα τὸν δωδέκατον ἀριθμὸν διασώζει, τὴν Δωδεκάδα αὐτῶν χαρακτηρίζειν λέγουσι. Τὴν δὲ τούτων πάντων ἑνωσιν ὀνομαζομένην D Τριακοντάδα διὰ τῆς τριάκοντα πηγῶν τὸ ὕψος ἐπὶ Νῶε κιθωτοῦ, καὶ διὰ Σαμουὴλ κατακλίναντος τὸν Σαούλ ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς (35) πρῶτον, καὶ διὰ Δαβὶδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις (36) ἐκρύβετο ἐν τῷ ἀγρῷ, καὶ διὰ τῶν συνεισελθόντων αὐτῷ εἰς τὸ σπήλαιον (Ἰσραὴλ)· καὶ διὰ τοῦτο, τὸ μῆκος γίνεσθαι τῆς ἀγίας Σκηνῆς τριάκοντα πηγῶν. Καὶ εἰ τινα ἄλλα ἰσάριθμα τούτοις εὐρίσκουσι, τὴν Τριακοντάδα

¹ Gen. vi, 13 sqq. ² 1 Reg. xvi, 11. ³ Gen. xvii, xi, 31. ⁴ Joan. xi, 26. ⁵ Exod. xxviii, 4 sqq. ⁶ 1 Reg. ix, 22. ⁷ 1 Reg. xx, 13.

(35) Ἐν τοῖς τριάκοντα κλητοῖς. Tricenos ad convivium adhibitos Hebr. ac Vulg. codices habent; Græci LXX.

(36) Καὶ διὰ Δαβὶδ, ὅτε ἐπὶ τριάκοντα ἡμέραις.

⁸ Gen. xvi, 3. ⁹ Gen. xxiv, 53, 55. ¹⁰ 11 Reg. 10. ¹¹ Jos. iv, 3. ¹² 11 Reg. xviii, 31. ¹³ Gen. vi, 13.

Ubi scriptum illud exstet mihi non occurrit. Sed in nugis ac somniis frustra constantiam ac rationem exigas.

αὐτῶν διὰ τῶν τοιούτων ἐπιδεικνύει φιλεριστοῦσιν. aggregarunt. Quam etiam ob causam triginta cubitos tabernaculi longitudo patuit. Ac si qua sunt alia pari comprehensa numero, suum ad tricenarium accommodanda esse acerrime contendunt.

III. Ἀναγκαῖον ἡγησάμην προθεῖναι τοῖς καὶ ὅσα περὶ τοῦ Προπάτορος αὐτῶν, ὃς ἄγνωστος ἦν τοῖς πᾶσι πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, ἐκλέγοντες ἐκ τῶν Γραφῶν παθεῖν ἐπιχειροῦσιν, ἵν' ἐπιδείξωσι τὸν Κύριον ἡμῶν ἄλλον καταγγέλλοντα Πατέρα παρὰ τὸν ποιητὴν τοῦδε τοῦ παντός· ὃν, καθὼς προέφαμεν, ἀσεβοῦντες, ὑπερήματος καρπὸν εἶναι λέγουσι. Τὸν γοῦν προφήτην Ἠσαΐαν εἰπόντα, Ἰσραὴλ δέ με οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκε, τὴν τοῦ ἀοράτου Βυθοῦ ἀγνωσίαν εἰρηκέναι μεθαρμόζουσι. Καὶ διὰ ὧς τὸ εἰρημένον, οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἀλήθεια οὐδὲ ἐπίγνωσις Θεοῦ, εἰς τὸ αὐτὸ συντελεῖν βιάζονται. Καὶ, οὐκ ἔστιν ὁ συνιὼν, ἢ ἐκζητῶν τὸν Θεόν. Πάντες ἐξέκλιον, ἅμα ἡχρεώθησαν, ἐπὶ τῆς τοῦ Βυθοῦ ἀγνωσίας τάττουσι. Καὶ τὸ διὰ Μωϋσέως δὲ εἰρημένον, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται, εἰς ἐκεῖνον ἔχειν πισθούσι τὴν ἀναγοράν. Τὸν μὲν γὰρ Ποιητὴν ἐπιψευδόμενοι ὑπὸ τῶν προφητῶν ἰωρᾶσθαι λέγουσι· τὸ δὲ, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, καὶ ζήσεται, περὶ τοῦ ἀοράτου μεγέθους καὶ ἀγνώστου τοῖς πᾶσι εἰρησθαι θέλουσι. Καὶ ὅτι μὲν περὶ τοῦ ἀοράτου Πατρὸς καὶ ποιητοῦ τῶν ὧν εἴρηται τὸ, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Θεόν, πᾶσι ἡμῖν φανερόν ἐστιν· ὅτι οὐδὲ περὶ τοῦ ἐπὶ τούτων παρεπινοουμένου Βυθοῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ ἀόρατος Θεός, δευχθήσεται τοῦ λόγου προϊόντος. Καὶ τὸν Δανιὴλ δὲ τὸ αὐτὸ τοῦτο σημαίνει ἐν τῷ ἑπερωτῇ τὸν ἄγγελον τὰς ἐπιλύσεις τῶν παραβολῶν, ὡς μὴ εἰδότες. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἄγγελον ἀποκρυπτόμενον ἀπ' αὐτοῦ τὸ μέγα μυστήριον τοῦ Βυθοῦ εἰπεῖν αὐτῷ· Ἀπόστρεψε, Δανιὴλ· οὗτοι γὰρ οἱ λόγοι ἐμπεφυγμένοι εἰσιν, ὥς οἱ συνιέντες συνιῶσι, καὶ οἱ λευκοὶ λευκανθῶσι (37)· καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς λευκοὺς, καὶ εὖ συνιέντας αὐχοῦσι.

Πρὸς δὲ τούτους ἀμύθητον πλῆθος ἀποκρύφων καὶ νόθων γραφῶν, ἃς αὐτοὶ ἐπλασαν, παρεισφέρουσιν εἰς κατάπληξιν τῶν ἀνοήτων, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας μὴ ἐπισταμένων γράμματα. Προσπαραλαμβάνουσι δὲ εἰς τοῦτο κάκεινο τὸ βῆδιούργημα, ὡς τοῦ Κυρίου τὴ διὰ τοῦ διδασκάλου αὐτῷ φήσαντος, καθὼς ἔθος ἐστίν, Εἰπὲ ἄλφα, ἀποκρίνασθαι τὸ ἄλφα. Πάλιν τε τὸ βῆτα τοῦ διδασκάλου κελεύσαντος εἰπεῖν, ἀποκρίνασθαι τὸν Κύριον· Σὺ μοι πρότερον εἰπὲ τί ἐστὶ τὸ ἄλφα, καὶ τότε σοι ἐρῶ τί ἐστὶ τὸ βῆτα. Καὶ τοῦτο ἐξηγοῦνται, ὡς αὐτοῦ μόνου τὸ ἀγνωστον ἐπισταμένου, ὃ ἐφανερώσεν ἐν τῷ τύπῳ τοῦ ἄλφα. Ἐνία δὲ καὶ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ κειμένων εἰς τοῦτον τὸν χαρακτῆρα μεθαρμόζουσιν· ὡς τὴν πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ δωδεκαετοῦς ὄντος ἀπόκρισιν· οὐκ οἶ-

XVIII. Quibus omnibus adjungenda Scripturæ testimonia putavi, quibus sua illa de supremo Parente somnia stabilire conantur, qui antequam Christus adveniret, omnibus erat ignotus. Hoc enim demonstrare student : Patrem alium, quam universi conditorem, a Christo Domino fuisse prædicatum ; quem etiam, ut ante diximus, ex defectu tanquam fructum effloruisse contendunt. 253 Quod enim Isaias propheta dixit : *Israel vero me non cognovit, et populus me non intellexit* ¹, id ad illius Bythi, qui discerni oculis nequit, ignorationem accommodant. Tum illud, quod est apud Oseam : *Non est in ipsis veritas, neque cognitio Dei* ², eodem referendam existimant. Item : *Non est qui intelligat, aut requirat Deum. Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt* ³ ; ad eandem Bythi ignorationem transferunt. Illud insuper eo pertinere censent, quod apud Moysen legitur : *Nemo videbit Deum, et vivet* ⁴. Etenim Conditorem illi duntaxat a prophetis conspectum fuisse perperam volunt. Istud vero : *Nemo videbit Deum, et vivet*, de maiestate illa quæ nec aspici possit, et ignota sit omnibus pronuntiatum affirmant. Verum de summo illo, qui videri non potest, Patre ac Conditore omnium illud ipsum usur pari : *Nemo videbit Deum*, facile omnes intelligunt. Idem vero non ad conflictum illum ab istis Bythum, sed ad rerum omnium opificem convenire, eumque nec aspectabilem esse Deum, a nobis postea demonstrabitur. Addunt id etiam significasse Daniele, cum ab angelo parabolarum interpretationem velut ignarus postulat. Angelum vero magnum Bythi mysterium celare cupientem ita respondisse : *Vade, Daniel ; quia clausi sunt, signatique sermones, quousque intelligentes intelligant, et albi dealbentur* ⁵. Se enim albos illos et intelligentes esse gloriantur.

Apoerypharum præterea, et adulterinarum scripturarum, quas ipsimet commenti sunt, infinitam multitudinem obtrudunt, quibus imperitis ac germanarum Scripturarum ignaris stuporem obijciant. Quin illud scelerate conflictum proferunt in medium : Christum, puer cum esset, litterasque disceret, jubenti, ut assolet, præceptori, Dic alpha, Alpha, respondisse. Rursum ut beta diceret præcipienti, respondisse Dominum : Tu mihi primum quid sit alpha dicito, tum ego quid sit beta respondebo. Quod illi sic interpretantur, quasi solus quod erat ignotum intelligeret ; idque sub litteræ alpha specie declarare vellet. Nonnulla quoque quæ in Evangelio leguntur, ad eandem formam applicant. Velut quod matri suæ duodecim natus

¹ Adde δὲ. ² Iren. οὐ περὶ τοῦ ὑπό. ³ Supplendum ex Iren. πικρὸς ὄντος, καὶ γράμματα μανθάνοντος, καὶ τοῦ διδασκ. ⁴ Isa. i, 3. ⁵ Ose. iv, 1. ⁶ Psal. xiii, 3. ⁷ Exod. xxxiii, 20. ⁸ Dan. xii, 9.

annos respondit : *Nesciebatis quod in iis quæ Patris mei sunt, oportet me esse* ? 254 Quem enim nesciebant, inquit, Patrem illis nuntiabat. Quamobrem ut ignotum hactenus Patrem prædicarent, duodecim ad tribus misisse illum discipulos asserunt. Deinde cum alius, *Præceptor bone!* dixisset, eum qui vere bonus est Deum discrete confessum fuisse. *Quid me, inquit, dicis bonum? Unus est bonus, Pater qui in caelis est* *. Cælorum porro nomine *Æonas* modo accipiendos esse. Quod autem percontantibus : *In qua potestate hoc facis* ? respondit nihil, sed aliam ejus quæstionem proposuit; declaratum illud eo silentio putant, summum Patrem nullis posse verbis explicari. Velut etiam ita cum locutus est : *Sæpe ego desiderari unum ex illis sermonibus audire, nec qui diceret habui*, aperte, inquit, unum ostendit esse Deum, quem minime illi cognoscent. Ad hæc cum Hierusalem accedens *flevit super eam, et dixit : Si cognovisses et tu, et quidem in hac die, quæ ad pacem sunt tibi : nunc autem abscondita sunt tibi* * : vocabuli isto, *abscondita sunt*, occultam Bythi naturam abstrusamque demonstravit. Quemadmodum et hisce verbis : *Venite ad me omnes qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos* * ; et : *Discite a me* *, e.c., Veritatis Parentem indicasse confirmant. Quod enim ignorabant, inquit, hoc se illos edocturum recepit. Postremo hanc velut arcem probationis suæ ac fastigium proferunt, quod idem Dominus dixit : *Confiteor tibi, Pater Domine caeli ac terræ, quia abscondisti a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis. Ita, Pater, quoniam coram te beneplacitum est mihi. Omnia mihi tradita sunt a Patre meo : et nemo novit Patrem nisi Filius, et Filium nemo novit nisi Pater et cui voluerit Filius revelare* *. Quibus verbis evidenter hoc ab illo declaratum existimant, quem ipsi Veritatis Parentem temere commenti sunt, hunc antequam Christus venisset nemini fuisse cognitum; contra vero istud colligi, Condito rem ac Creatorem perpetuo manifestum omnibus fuisse. Hæc enim omnia de ignoto illo Parente, quem ipsi prædicant, a Christo pronuntiata non dubitant.

XIX. * Quod autem ad Redemptionem pertinet, eam neque aspici, neque comprehendere animo posse definiunt; utpote, quæ eorum mater sit, quæ peræque contineri ac videri nequeant. Quare cum inconstans atque instabilis sit, non una illam ac simplex oratio complecti potest; quoniam ab unoquoque illorum pro suo nutu ac voluntate traditur. 255 Quot enim sunt illius dogmatis ac mysteriorum antistites, totidem et redemptiones esse dicunt. Enimvero totam illam speciem atque pompam ejurandi baptismatis literatæque illius a Deo generationis gratia, et abjiciendæ fidei a Satana contictam esse,

A *δατε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι* ; Ὅν οὐκ ᾔδεισαν, φασί, Πατέρα κατηγγέλλειν αὐτοῖς ; καὶ διὰ τοῦτο ἐκπέμψαι τοὺς μαθητὰς εἰς τὰς δώδεκα φυλὰς, κηρύσσοντας τὸν ἀγνωστὸν αὐτοῖς Θεόν. Καὶ τῷ εἰπόντι αὐτῷ, Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τὸν ἀληθῶς ἀγαθὸν Θεὸν ὡμολογῆναι, εἰπόντα· Τί με λέγεις ἀγαθόν ; Εἰςέστιν ἀγαθός, ὁ Πατήρ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Οὐρανοὺς δὲ νῦν τοὺς Αἰῶνας εἰρησθαι λέγουσι. Καὶ διὰ τὸ μὴ ἀποκριθῆναι τοῖς εἰποῦσιν αὐτῷ, Ἐν ποῖα δύναμις τοῦτο ποιεῖς ; ἀλλὰ τῇ ἀντιπερωτῇσαι ἀπορῆσαι αὐτοὺς *, τὸ ἀβήρητον τοῦ Πατρὸς, ἐν τῷ εἰπεῖν **, δεδειχέναι αὐτὸν ἐξηγῶνται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι, Πολλὰκις ἐπεθύμησα (38) ἀκοῦσαι ἓνα τῶν λόγων τούτων, καὶ οὐκ ἔσχον τὸν ἐροῦντα, ἐμφαίνοντός φασί δεῖν διὰ τοῦ ἐνὸς τὸν ἀληθῶς ἓνα Θεόν, ὃν οὐκ ἐγνώκεισαν. Ἐτι ἐν τῷ προσχόντα αὐτὸν τῇ Ἱερουσαλὴμ, διακρύψαι ἐπ' αὐτόν, καὶ εἰπεῖν· Εἰ ἔγνωσ καὶ σὺ σήμερον τὰ πρὸς εἰρήνην· ἐκρύβη δέ σου **, διὰ τοῦ ἐκρύβη ῥήματος τὸ ἀπόκρυφον τοῦ Βυθοῦ δεδωλῶκεναι. Καὶ πάλιν εἰπόντα· Δεῦτε πρὸς με, πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ περπετισμένοι, καὶ ἄνταπαύσω ὑμᾶς καὶ, Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς τὸν τῆς ἀληθείας Πατέρα κατηγγέλλειναι. Ὁ γὰρ οὐκ ᾔδεισαν, φασί, τοῦτο αὐτοῖς ὑπέσχετο, διδάξειν ** δὲ τὴν ἀνωτάτω. Καὶ οἰονεὶ κορωνίδα τῆς ὑποθέσεως αὐτῶν φέρουσι ταῦτα· Ἐξομολογήσomal σοι, Πάτερ Κύριε τῶν οὐρανῶν καὶ τῆς γῆς, ὅτι ἀπέκρυψας ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετιῶν, καὶ ἀπεκάλυψας αὐτὰ νηπίοις. ** Οὐδὲ ὁ Πατήρ μου, ἐτι ἐμπροσθέν σου εὐδοκία μοι ἐγένετο. Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου καὶ οὐδεὶς ἔγνω τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ ὃ ἄν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Ἐν τούτοις διαβήθη φασί δεδειχέναι αὐτὸν, ὡς τὸν ὑπ' αὐτὸν * παραξυρημένον Πατέρα Ἀληθείας πρὸ τῆς παρουσίας αὐτοῦ μηδενὸς πώποτε ἐγνωκότος· καὶ κατασκευάζειν θέλουσιν, ὡς τοῦ Ποιητοῦ καὶ Κτίστοις αἰὶ ὑπὸ πάντων ἐγνωσμένου. Καὶ ταῦτα τὸν Κύριον εἰρηκέναι περὶ τοῦ ἀγνώστου τοῖς πᾶσι Πατρός, ὃν αὐτοὶ καταγγέλλουσι.

ΙΘ'. Τὴν δὲ τῆς Ἀπολυτρώσεως αὐτοῖς παράδοσιν συμβέβηκεν ἀόρατον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον, ὅτι τῶν ἀκρατῶν καὶ ἀοράτων μητέρα ὑπάρχουσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ἀστατον οὖσαν, οὐκ ἀπλῶς, οὐδὲ ἐν ᾧ λόγῳ ἀπαγγεῖλαι ἔστι διὰ τὸ ἐν ἑκάστῳ αὐτῶν, καθὼς αὐτοὶ βούλονται, παραδιδόναι αὐτήν. Ὅσοι γὰρ εἰσι ταύτης τῆς γνώμης μυσταγωγοί, τοσαῦται καὶ ἀπολυτρώσεις. Καὶ ὅτι μὲν εἰς ἐξάρνησιν τοῦ βαπτίσματος τῆς εἰς Θεὸν ἀναγεννήσεως, καὶ πάσης τῆς πίστεως ἀπόθεσιν, ὑποβέβηται τὸ εἶδος τοῦ * ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ, ἐλέγχοντες αὐτοὺς ἀπαγγελοῦμεν ἐν τῷ προσθήκοντι τόπῳ. Λέγουσι δὲ αὐτὴν ἀναγκαίαν εἶναι

* Luc. ii, 42. * Matth. xix, 17. * Luc. xx, 2. * Luc. xix, 42. * Matth. xi, 23. * ibid. 29. * Luc. x, 21, 22. * Iren. c. 15. * For. πρὸς αὐ. ** Iren. μὴ εἰπεῖν. ** Iren. ἀπὸ σοῦ. ** Iren. ὑπέσχετο διδάξειν. * Ἀπόδειξις. ** Lucas val. habet. ** F. αὐτῶν. ** F. ἐν τῷ. ** Leg. τοῦτο.

(38) Πολλὰκις ἐπεθύμησα. Nusquam hæc sententia in sacris Litteris reperitur.

Spiritum bonum, et Vitam quoniam in corpore regnasti. Quidam **256** ita redemptionem concipiunt. Arcanum et occultum ab omni divinitate dominatuque ac veritate nomen, quod Jesus Nazareus induit, in vitis luminis Christi, Christi, inquam, viventis per Spiritum sanctum, in redemptionem angelicam, nomen restitutionis: *Messias, uphareg, namempsaman, chaldaean, mosomedaca, arphraan, psaua, Jesu nazaria.* Quæ hoc modo interpretari possumus: *Non diudivo Spiritum, Cor, Virtutemque calo sublimiorem, misericordem: macte sim nomine tuo, Salvator veritatis.* Hæc dum ab antistitibus prolata sunt, tum qui sacris initiatur ita respondet: *Confirmatus sum, ac redemptus: et anima mea ab hoc periculo omnibusque quæ ab eo sunt, redimitur in nomine Iao, qui ipsius redemit animam in redemptionem in Christo vivente.* Ad hæc præsentibus omnes subjiciunt: *Pax omnibus in quibus nomen istud requiescit.* Deinde opobalsamo initiatum perungunt, quod unguenti genus fragrantissimi illius odoris, qui supra omnia est, imaginem esse censent.

παύεται. Ἐπειτα μυρίζουσι τὸν τετελεσμένον τῷ τύπον τῆς ὑπὲρ τὰ ἔλα εὐωδίας εἶναι λέγουσιν.

Non desunt inter illos, qui ad aquam perducere supervacaneum arbitrantur; sed oleum aqua temperatum cum solemnibus ejusmodi carminibus, qualia nos paulo ante retulimus, initiatorum capitibus inspergant: idque demum redemptionem nominant; quanquam balsamo ipsi etiam inungunt. Alii contra repudiatis his omnibus negant ejus virtutis, quæ nec oculis cerni, nec sermone declarari possit, mysterium per aspectabiles corruptibilesque creaturas posse perfici; eorum, inquam, quæ cogitationem omnem fugiunt, corporisque sunt expertia, ad ea quæ sensibus percipiuntur, corporea que sunt, oportere demitti. Perfectam itaque redemptionem ipsam esse magnitudinis inexplicabilis notitiam. Cum enim defectus omnis et perturbatio ab ignorantia proficiscatur, quidquid ex ea conflatum est, illa ratione destrui, adeo ut cognitio interioris sit hominis redemptio: ac neque corporea sit, corpus enim corruptionis capax est: nec animalis, quod anima ex defectu prodierit, sitque velut Parentis domicilium. Quare et spiritalis redemptio sit oportet. Etenim per Moysen interior homo ac spiritalis redimitur. Proinde universorum se esse dicunt cognitione contentos; eamque germanam redemptionem appellant. Hactenus Irenæus.

257 XXI. Hanc beatissimus ille senex Irenæus erroris istius accuratam inquisitionem instituit, omnemque commentitii dogmatis seriem ordinemque proposuit. Quamobrem, ut initio præfati

¹ V. G. ταῦτα.

(40) *Μεσσία οὐφαρέγ.* Nova iterum vocum prodigia, in quibus conflictari neque otium, neque opera pretium est. Apud Iren. interpretem non eodem atque hic modo leguntur. Ex quo supplenda apud Epiphanium vocula est in Græca verborum interpretatione. Scribe igitur, Οὐ διαίρω τὸ Πνεῦμα

ἐπικαλοῦμαι Φῶς ἐνομαζόμενον, καὶ Πνεῦμα ἀγαθόν, καὶ Ζωήν· ὅτι ἐν σώματι ἐθεσίουσα. Ἄλλοι δὲ πάλιν τὴν λύτρωσιν ἐπιλέγουσιν οὕτως· τὸ ὄνομα τὸ ἀποκεκρυμμένον ἀπὸ πάσης θεότητος, καὶ κυριότητος, καὶ ἀληθείας, ὃ ἐνεδύσατο Ἰησοῦς ὁ Ναζαρηνὸς ἐν ταῖς ζωαῖς τοῦ Φωτὸς τοῦ Χριστοῦ, Χριστοῦ ζῶντος διὰ Πνεύματος ἁγίου εἰς λύτρωσιν ἀγγελικὴν, ὄνομα τὸ τῆς ἀποκαταστάσεως. *Μεσσία, οὐφαρέγ (40), ραμεμφάιμάρ, χαλδαίαν, μοσσεμηδαέα, ἀκφραναί, ψαούα, Ἰησοῦ ραζαρία.* Καὶ τούτων δὲ ἡ ἐρμηνεία ἐστὶ τοιαύτη· Οὐ διαίρω τὸ Πνεῦμα, τὴν καρδίαν, καὶ τὴν ὑπερουράνιον δύναμιν, τὴν οἰκτιρμοῦν· ὀρασίμην τοῦ ἐνόματός σου, Σωτὴρ ἀληθείας. Καὶ ταῦτα μὲν ἐπιλέγουσιν οἱ αὐτοὶ τελοῦντες· ὃ δὲ τετελεσμένος ἀποκρίνεται· *Ἐστήριγμαί, καὶ λελύτρωμαι, καὶ λυτροῦμαι τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ τοῦ αἰῶνος τούτου καὶ πάντων τῶν παρ' αὐτοῦ ἐν τῷ ἐνόματι τοῦ Ἰαῶ, ὃς ἐλυτρώσατο τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ἀπολύτρωσιν ἐν τῷ Χριστῷ τῷ ζῶντι.* Εἴτ' ἐπιλέγουσιν οἱ παρόντες· *Εἰρήνη πᾶσιν, ἐφ' οὓς τὸ ἔνσημα τοῦτο ἐπαγαγέτω τῷ ἀπὸ βαλσάμου (41).* Τὲ γὰρ μύρον τοῦτο

Ἐνιοὶ δ' αὐτῶν τὸ μὲν ἀγεῖν ἐπὶ τὸ ὕδωρ περισσὸν εἶναι φάσκουσι· μίξαντες δὲ ἔλαιον καὶ ὕδωρ ἐπιτοαυτὸ μετ' ἐπιβρῆσεων ὁμοιοτρόπων, αἷς προεῖρηκαμεν, ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τῶν τελειομένων. Καὶ τοῦτ' εἶναι τὴν ἀπολύτρωσιν θέλουσι. Μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ. Ἄλλοι δὲ, ταῦτα πάντα παραιτητάμενοι, φάσκουσι μὴ δεῖν τὸ τῆς ἀρρήτου καὶ ἀοράτου δυνάμεως μυστήριον δι' ὁρατῶν καὶ φθαρτῶν ἐπιτελεῖσθαι κτισμάτων, καὶ τῶν ἀεννοήτων καὶ ἀσωμάτων δι' αἰσθητῶν καὶ σωματικῶν. Εἶναι δὲ τελείαν ἀπολύτρωσιν αὐτὴν τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ ἀρρήτου μεγέθους. Ὑπ' ἀγνοίας γὰρ ὑστερήματος καὶ πάθους γεγονότων διὰ γνώσεως, καταλύεσθαι πᾶσαν τὴν ἐκ τῆς ἀγνοίας σύστασιν· ὥστε εἶναι τὴν γνῶσιν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἐνδον ἀνθρώπου· καὶ μήτε σωματικὴν ὑπάρχειν αὐτὴν· φθαρτὴν γὰρ τὸ σῶμα· μήτε ψυχικὴν· ἐπὶ καὶ ἡ ψυχὴ ἐξ ὑστερήματος· καὶ ἐστὶ τοῦ Πατρὸς ὡς περ οἰκητήριον. Πνευματικὴν οὖν δεῖ καὶ τὴν λύτρωσιν ὑπάρχειν. Λυτροῦσθαι γὰρ διὰ Μωϋσέως τὸν ἔσω ἀνθρώπον τὸν πνευματικόν. Καὶ ὁρκαῖσθαι αὐτοὺς τῇ τῶν ἔλων ἐπίγνωσει· καὶ ταύτην εἶναι λύτρωσιν αὐτῶν. Ἐὰς ὥδε τὰ ὑπὸ Εἰρηναίου.

ΚΑ'. Ταύτην τὴν πᾶσαν ἀκριθεὶς ἔριυναν ὁ μακάριος πρεσβύτερος Εἰρηναῖος ἐποίησατο, καθ' εἰρμὸν μὲν πάντῃ ἐνθέμενος τῆς αὐτῶν πάσης παραποιημένης διδασκαλίας. Διόπερ δὴ, ὡς καὶ ἔφη μοι

Χριστοῦ.

(41) Μυρίζουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τῷ βαλσάμῳ. Ἐκ Ecclesiæ catholicæ ritu, quem similes isti retinebant, nam post baptismum inungi solebant neophyti.

προεδέχλωται, ὅτι, τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐσπουδασμένοις ἀρχιεσθέντες, πάντα πρὸς ἑπὶ ὡς παρ' αὐτῷ ἐμφέρεται, παρεθήκαμεν. Ἀνατραπήσονται γὰρ ἐξ αὐτῶν τῶν παρὰ τοῦ ἁγίου ἀνδρὸς εἰς ἀντίθεσιν τῆς αὐτῶν μοχθηρίας εἰρημένων. Ἡμεῖς γὰρ πιστεύομεν, ὡς πάντῃ ἡ ἀλήθεια ὑποφαίνει, καὶ ὁ εὐλογος λογισμὸς ὑποτίθεται, καὶ τῷ τῆς εὐσεβείας κανόνι συμπεφώνηται, τῷ τε νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις, καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν πατριάρχαις κατὰ ἀκολουθίαν, τῇ τε αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος διδαχῇ, καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων σαφῶς ἡμᾶς διδασκόντων ἵνα ὁμολογῇν Θεὸν Πατέρα, παντοκράτορα τῶν ὅλων, καὶ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, μίαν ἁγίαν Τριάδα ἄκτιστον, τῶν ἄλλων ἀπάντων ἐξ οὐκ ὄντων γενομένων μετὰ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὕτως τε παρὰ πάντων τῶν προειρημένων ἁγίων προφητῶν τε καὶ εὐαγγελιστῶν καὶ ἀποστόλων σαφῶς ὡμολογημένων καὶ πεπιστευμένων, οὐκ ἂν δυνήθειη κυβευτική τις ἐπίνους ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ἀκτίνα τῆς ἀληθείας· ὥς γε ἡμῖν πολλάκις κατὰ πλάτος εἰρηται ἐν τῇ πρὸς ἐκάστην αἵρεσιν ὑποθέσει. Ὡς ἐξάπαντος φωρᾶσθαι καὶ τοῦτον ἀγύρτην καὶ θανατοποιὸν ἱσοτύπως ταῖς προειρημέναις, ἐπιδείξω· χάριν καὶ περιεργίας τὰ μεγάλα ταῦτα κατιύσαντά τε καὶ μηχανητάμενον.

ΚΒ'. Παραλθόντες δὲ καὶ τὴν τούτου μοχθηρίαν, καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ Μαρχωσίων λεγομένων, ἐπὶ τὰς ἐξῆς σπεύσωμεν, ὡς ἐπιπόθητοι, τὰς αὐτῶν ῥίζας πάλιν ἀνερευνῶντες, καὶ τῶν καρπῶν αὐτῶν τὴν πικρίαν ἀφανίζοντες, τὴν τε ἀνατροπὴν καὶ τὰ κατ' αὐτοὺς πάντα ἐπιδεικνύοντες, οὐκ εἰς βλάβην τῶν ἐντυγχανόντων, ἀλλὰ εἰς ἀποτροπὴν, πρὸς τὸ μὴ πλησιάζειν μὲν τῶν προειρημένων αἱρέσεων, ἢ τῶν μετέπειτα· ἀλλὰ ἀναγνόντας τὰ γεγραμμένα παρ' αὐτοῖς, καὶ γνόντας τὰ ἁδόμενα, καὶ καταγνόντας τῆς ἐκάστης αὐτῶν πλάνης τε καὶ ἐρπετώδους μοχθηρίας, ἀποφεύγειν τε καὶ, ὡς εἶπον, μὴ πλησιάζειν. Διψᾷ γὰρ τινὰ ἐχιδνὰν φασιν οἱ ἱστορήσαντες τοῦ λύμην τοιάνδε ἐμποιεῖν. Ἐν τόποις γὰρ τισιν ὅπου πύελοι ἐν ταῖς πέτραις ἢ λιθάδες εἰσὶ μικραὶ ἀπὸ πετρῶν χεόμεναι εἰς ὑπόδοχὴν τινὰ, ἢ αὐτὴ διψᾷ, ὕδωρ εὐρίσκει, καὶ πιούσα, τὸν ἰὸν ἐμβάλλει μετὰ τὸ πλεῖν εἰς τὰς προειρημένας στάσεις τῶν ὑδάτων, ὥστε πᾶν ζῶον πλησιάζειν, καὶ ποτοῦ χορευθῆναι, δοκεῖν μὲν ὡφελείσθαι ἐκ τοῦ μεταλαβεῖν, εὐθύς δὲ παρὰ τὸ ὑποδοχὸν τῶν ὑδάτων, ἐκ τοῦ τοῦ τῆς διψᾶδος ὑποδεχόμενον, καταπίπτειν καὶ θνήσκειν. Ἀλλὰ καὶ εἰ τινὰ πληγίειν ἢ αὐτὴ διψᾷ, ἀπὸ τοῦ περισσοτέρως ἐν αὐτῇ καυστικῷ τοῦ ἐπὶ ὕδατι δόψης καὶ πόματος προτρέποιτο πάθος τῆς ἀλγυδόνος, προστρέσθαι τε αἰεὶ καὶ πίνειν ἐρεθίζειν. Νομίζει δὲ τι ὡφελείσθαι πρὸς τὴν λύμην ὁ πληγίς, ὁσάκις τῆς τοιαύτης θανατηφόρου ἀλγυδόνος λαμβάνει. Ἀλλὰ ἐν αὐτῷ τῷ τόπῳ πληρωθείσης τῆς γαστρὸς, καὶ μηκέτι ὑποδεχομένης, ὕστερον σὺν τῷ πόματι τὸ πνεῦμα ἀφίησιν. Οὕτω καὶ οὗτος ὑπὸ πόματος τὸν θάνατον τοῖς παρ' αὐτοῦ ἡπατημένοις ἐξεργάζεται. Οὐ περ τοῦ ἐν δυνάμει Θεοῦ ῥυσθέντες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν.

A sumus, iis contenti, quæ ab illo magno studio sunt elaborata, cuncta prout in ejus opere continentur ad verbum exscripsimus. Facile enim ex his, quæ a sanctissimo viro ad illius refellendam improbitatem prodita sunt, everti profligarique poterunt. Nos enim id quod veritas ipsa præ se omnino fert, quodque et prudens ratio persuadet, et veritatis regulæ consentaneum est, legi, ac prophetis, et patriarchis, qui sibi invicem successerunt, nec non tam Salvatoris ipsius, quam apostolorum doctrinæ credimus: a quibus manifeste didicimus, unum confiteri Deum universorum Patrem omnipotentem, ac Dominum nostrum Jesum Christum, et Spiritum sanctum, unam sanctam increatamque Trinitatem, cum cætera post Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum ex nihilo producta sint. Quæ quidem omnia cum iis, quos commemoravi, sanctissimis viris, prophetis, evangelistis et apostolis sine ulla ambiguitate credita confessaque fuerint, nullæ ejusmodi erunt artes ac præstigiæ, quæ veritatis luci ac splendori possint obsistere; quemadmodum in singulis refutandis hæresibus sæpe ac copiose monstravimus. Adeo ut eadem qua in cæteris ratione detectum sit, nebulonem illum ac pestiferum hominem sola ostentatione sui ac curiositate ductum ad tam immania portenta fingenda fabricandaque venisse.

XXII. Nunc illius ac Marcosiorum impietate præterita, ad alias transeamus; earumque et exclamamus radices, et amarissimos fructus tollamus e medio, ac quemadmodum refelli possint, quæque ad ipsos pertinent universa referamus; non ut legentibus fraudi ista sint, sed ut ab illis abhorreant; neque ad unam aliquam earum, quas exposuimus, aut insequentium accedant; sed ut quæ ab illis scripta sunt legerint, sæpiusque deantata cognoverint, illorum erroribus, ac venenata improbitate damnata fugiant procul, 258 ac propius se conferre vereantur. Dipsadem quamdam e viperarum genere esse memoriæ proditum est, quæ istiusmodi virus immittat. Cum enim excavatis in rupibus, quæ stillantem e saxis liquorem excipiunt, aquam nacta biberit, eam postea veneno suo sic inficit, ut si quod animal deinceps ex ea potaverit, cum juvari ac sitiui relevare visum fuerit, ad venenatum ipsum aquæ receptaculum subito moriatur ac concidat. Quod si quem illa momorderit, ignea veneni vis vehementius grassans ingentem sitim affert, et ad assidue potandum intolerabili cum dolore compellit. Cui quidem letifero dolori dum ita se remedii asserre aliquid existimat, in eodem loco ventre distento, nec humoris quidquam amplius capiente, cum potu mox animam profundit. Sic ille cum inexhausta potus aviditate suis exitium consciscit. Sed nos ab eo veneno divina ope liberati, reliquas ad hæreses transeamus.

CONTRA COLORBASIOS,

A

KATA ΚΟΛΟΡΒΑΣΙΩΝ,

Quæ est hæresis XV, sive XXV.

I. Sequitur Colorbasus, qui ab iisdem Marci præstigiis suas ineptias corrogavit. Quin et ex Ptolemæi radicibus sentium ac spinarum instar erumpens novas quasdam opiniones commentus est, quibus velut aculeis homines infestaret, dum maiores nugas ac somnia velut e cælo delapsus effudit. Fuit ei primum cum Marco societas dogmatumque consensio, ut eorum secta, tanquam biceps anguis, bipartita videretur. Postea velut caput a serpentis corpore divulsum, ac spirans adhuc, plurimis exitio fuit; cum majus quiddam non modo æqualibus suis, sed et majoribus, ac doctius afferre crederetur. Ogdoadem enim censet non gradatim unius Æonis ab altero procreatione propagatam fuisse; sed sex reliquos Æonas pariter, eodemque momento a supremo Parente, et ejus **259** Ennoea, hoc est cogitatione, manasse, quod iste sic tanquam obstetricis partes egisset, affirmat. Quare non ut alii e Verbo Vitæque, Hominem et Ecclesiam; aut ex Homine, ut quibusdam placet, et Ecclesia Verbum ac Vitam prodixisse cum suis ille statuit. Sed id alia ratione definiunt: nimirum quod supremus ille parens producere cogitavit, hoc vocabulo Patris appellatum. Idem porro Veritas cum esset, Veritatis insignitum nomine. Quamobrem cum ostentare se vellet, idipsum Hominem nominatum. Quos autem cum produceret prius animo reputarat, his Ecclesiæ nomen attributum. Homo vero Verbum produxit; atque hic primogenitus est Filius. Sed Verbum Vita consequitur. Atque ita Ogdoas prima conficitur.

Porro magna est inter illos de Salvatore dissensio. Quidam enim ex omnibus conflatum existimant: atque ideo Eudocetum, hoc est beneplacentem vocatum, quod cum Pleroma omne communi sit affectu ac benevolentia prosecutum. Alii solis ex Æonibus decem, qui a Verbo Vitæque derivati sunt, profectum illum asserunt, et eorum, a quibus ortum accepit, retinuisse nomina. Sunt qui duodecim ex Æonibus, quos Homo ac Vita genuerint, profluxisse sentiant: ob idque filium Hominis vocari, quasi Hominis nepotem. Nonnullis placet eundem a Christo et Spiritu sancto ad sustentandum Pleroma genitum: ideoque Christum appellatum, ut ejus, a quo ortum acceperat, nomen obtineret. Alii ex illorum numero, ut ita dicam, rhapsodi summum universorum Parentem, ac primum Principium, primumque cogitatione majus Hominem vocari definiunt; idque magnum illud et arcanum esse mysterium, quod illa cæteris omnibus antecellens omniaque continens virtus Hominis appellatione censeatur; et idcirco Salvatoremetipsum Hominis nominare filium.

II. Ejusmodi est inepta illa ac commentita Colorbasi doctrina, quam magno verborum strepitu

Πεντεκαιδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ πέμπτη.

A'. Κολορβάσος τοῦτως ἵπεται, ἀπὸ τῆς τοῦ προειρημένου Μάρκου γοητείας τὸν ἔρανον ποιησάμενος. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Πτολεμαίου ῥίξης σχολόπων εἰκὴν ἀναφύσας, ἑτέρα πάλιν παρὰ τοῦτοις ἐνοχλεῖν τῷ κόσμῳ κέντρων εἰκὴν ἐπενόησε, δῆθεν μείζονα φαντασίαν, ὡς ἀνωθεν ἦκων, μηχανώμενος· καὶ τὰ μὲν πρῶτα σὺν τῷ Μάρκῳ ὑπάρχων ὁμοιογνώμονι αὐτῷ, εἰκὴν δικεφάλου ὑπαρχούσης τῆς αὐτῶν αἰρέσεως· ὕστερον δὲ ὡς καφαλὴ ἀπὸ σώματος ἑρπετοῦ τμηθεῖσα, καὶ ἐτι ἐμπνέουσα, πολλοὺς ἀφανίσας ἠδίκησεν, ὡς δῆθεν μείζον τι καὶ ἐμπειρότερον παρὰ τῶν ὁσὺν αὐτῷ καὶ τοὺς πρώτους δεικνύς. Λέγει γὰρ τὴν πρώτην Ὀγδοάδα οὐ κατ' ὑπόθεσιν ἄλλων ὑπὸ ἄλλου Αἰῶνα προδεβλησθαι, ἀλλ' ὁμοῦ καὶ εἰς ἀπαξ τὴν τῶν ἐξ Αἰώνων ὑποβολὴν ὑπὸ τοῦ Προπάτορος καὶ τῆς Ἐννοίας αὐτοῦ τετέχθαι, ὡς αὐτὸς μαιωσάμενος, διαδεχαιούται. Καὶ οὐκέτι ἐκ Λόγου καὶ Ζωῆς Ἀνθρώπου καὶ Ἐκκλησίαν, καὶ ἐξ Ἀνθρώπου, ὡς οἱ ἄλλοι, καὶ Ἐκκλησίας, Λόγον καὶ Ζωὴν φασὶ τετέχθαι αὐτὸς καὶ οἱ αὐτοῦ· ἀλλὰ ἐτέρῳ τρόπῳ τοῦτο λέγουσιν· ὅτι ὅπερ ἐνενοήθη προβαλεῖν ὁ Προπάτωρ, τοῦτο Πατὴρ ἐκλήθη. Ἐπεὶ δὲ προεβλήτετο Ἀλήθεια ἦν, τοῦτο Ἀλήθεια ὠνομάσθη. Ὅτε οὖν ἠθέλησεν ἐπιδείξαι αὐτὸν, τοῦτο Ἀνθρώπος ἠλέχθη. Οὗς δὲ προσελογίζετο ὅτε προέβαλε, τοῦτο Ἐκκλησία ὠνομάσθη· καὶ ὁ Ἀνθρώπος τὸν Λόγον· οὗτός ἐστιν ὁ πρωτότοκος Υἱός. Ἐπακολουθεῖ δὲ τῷ Λόγῳ καὶ ἡ Ζωή. Καὶ οὕτως πρώτη Ὀγδοάς συντελέσθη.

Πολλὴ δὲ μάχη παρ' αὐτοῖς καὶ περὶ τοῦ Σωτῆρος. Οἱ μὲν γὰρ αὐτὸν ἐκ πάντων γεγονέναι λέγουσι, διὸ καὶ Εὐδοκητὸν καλεῖσθαι, ὅτι πᾶν τὸ Πλήρωμα ἡὐδόκησεν· οἱ δὲ ἐκ μόνων τῶν δέκα Αἰώνων τῶν ἀπὸ Λόγου καὶ Ζωῆς προδεβλησθαι αὐτὸν λέγουσι, τὰ προγονικὰ ὀνόματα [τὰ] διασώζοντα· οἱ δὲ ἐκ τῶν δεκαδύο Αἰώνων τῶν ἐκ τῶν τοῦ Ἀνθρώπου καὶ Ζωῆς γενομένων· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ὁμολογεῖ, ὥσανεὶ ἀπόγονον Ἀνθρώπου. Οἱ δὲ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς στήριγμα τοῦ Πληρώματος γεγονέναι λέγουσιν αὐτὸν· καὶ διὰ τοῦτο Χριστὸν λέγεσθαι αὐτὸν τὴν τοῦ Πατρὸς, ἀφ' οὗ προεβλήθη, διασώζοντα προστηγορίαν. Ἄλλοι δὲ, ὡς εἶπαι, τινὲς ἐξ αὐτῶν ῥαψῶδοι τὸν Προπάτορα τῶν ὄλων, καὶ προάρχην, καὶ προανεγνώστην Ἀνθρώπου λέγουσι καλεῖσθαι· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ μέγα καὶ ἀπόκρυφον μυστήριον· ὅτι ἡ ὑπὲρ τὰ ὅλα δύναμις καὶ ἐμπριεχτικὴ τῶν πάντων Ἀνθρώπος καλεῖται· καὶ διὰ τοῦτο υἱὸν Ἀνθρώπου ἑαυτὸν λέγειν τὸν Σωτῆρα.

B'. Αὕτη καὶ ἡ τοῦ Κολορβάσου μάταιος τῷ βίῳ καὶ φαντασιώδης διὰ ψοφημάτων κινεσωνία· ἦν ἐν

* P. τοὺς. * Cor. ἐξ Αἰώ. * F. Ἀνθρώπου

καταμαθοὶ τις, εἴσεται ἐκ τῶν πρὸ αὐτοῦ, ὡς φιλο-
τιμία ἐστὶ τῆς ἐκείνου τούτων ὑπονοίας. Κενοδοξῶν
γὰρ ἕκαστος, καὶ βουλόμενος ἑαυτῷ συνάγειν ἄθροι-
σμα, ὥστε αὐτῷ ἱερωθῆαι, ἃ ὑπερῆλθε τῇ ἑαυτοῦ
ἐννοίᾳ ἐψευδολόγησεν, οὔτε κατὰ προφητείαν φθεγ-
γόμενος (οὐ γὰρ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτοῖς),
οὔτε ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν καὶ Εὐαγγελίων ἀλη-
θείας κἂν μίαν πρόφασιν ἐσχηκώς. Ἀνατροπὴ δὲ
τούτων πάντων τῶν τῆς ψευδωνύμου γνώσεως ὁ αὐ-
τῆς ἀληθείας κατὰ τῶν πρώτων ῥηθεὶς λόγος. Τῆς
γὰρ Οὐαλεντίνου σχολῆς καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ οὔτοι
πάντες ὑπάρχοντες, καὶ τὸν νοῦν ἐκείνου ἄλλος
ἄλλως ἐξηγησάμενοι, τὴν ἔστιν αὐτοῖς ἐφλήσουσιν
αἰσχύνην. Μεγάλην γὰρ ἡμῖν ἀπάτην κενοφωνίας καὶ
οὗτος ὁ Κολορβάτος ἔχει φέρων. Ἐξέβητο γὰρ ἡμῖν
ποιτησεσάμενος τῷ ἀκαταλήπτῳ, καὶ δοράτῳ, καὶ
ἀγίῳ Θεῷ τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων ὄνομα Ἀνθρώπου· ἵνα
συζεύξῃ τῇ ἑαυτοῦ πλάνῃ τὸν τοῦ Σωτῆρος λόγον,
φάρκοντος ἑαυτὸν Ὑῖον Ἀνθρώπου, καὶ μεταγάγῃ
τὴν διάνοιαν τῶν αὐτῷ χρησιμίων ἀπὸ τῆς ἀληθι-
νῆς καὶ ἐναργεστάτης τοῦ Χριστοῦ περὶ αὐτοῦ ὁμο-
λογίας, εἰς ἀμηχανίαν καὶ κενοφωνίαν τοῦ ζητεῖν,
ὑπολαμβάνοντας ἐν τοῖς ἐπουρανίοις εἶναι ὃ μὴ ἐστὶ.
Δῶμα γὰρ αὐτὸν, διὰ τὸ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Ἀνθρώ-
πον καλεῖσθαι, Ὑῖον Ἀνθρώπου ἑαυτὸν ὀνομάζειν,
καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς σαρκὸς, ἧς ἔλαθεν ἀπὸ παρθεν-
ικῆς μήτρας, τουτέστιν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας γεν-
νηθεὶς διὰ Πνεύματος ἁγίου, κατὰ τὸν τοῦ ἑλεεινοῦ
Κολορβάτου τούτου λόγον· τί ἂν εἶποι περὶ οὗ ὁ αὐ-
τῆς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός φησιν, ὡς τοῖς
Ἰουδαίοις ἔλεγε· *Νῦν δὲ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι*
ἄνθρωπον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα, ἣν
ἤκουσα παρὰ τοῦ Πατρὸς μου; Καὶ οὐκέτι ἐνταῦθα
εἶπε, τοῦ Ἀνθρώπου Πατὴρ μου· ἀλλὰ περὶ μὲν
Πατὴρ ὁμολογῶν, Θεὸν τὸν τῶν ὅλων ἐσῆμανε·
περὶ δὲ ἑαυτοῦ, ὅτι ἐνηθρώπησεν, ἐν ἀληθείᾳ Ἀν-
θρώπον ἑαυτὸν ἔφασκεν, ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι φασιν,
ἵνα ἡ ἀλήθεια πανταχόθεν συσταθῇ, καὶ γνωσθῇ,
πόθεν ἐστὶ τὰ τῷ Κυρίῳ ὀνόματα συναφθέντα· Ἰη-
σοῦν ἄνδρα ἀποδεδειγμένον εἰς ἡμᾶς σημείοις
καὶ τέρασιν, καὶ τὰ ἑξῆς.

Τί τοίνυν πρὸς ταῦτα φαίης ἂν, ὦ πάντων ἀνθρώ-
πων ἑλεεινότετα! ἐπειδὴ ἄνωθεν ἔχεις φέρων ἡμῖν
καινὰς ὀνομασίας, καὶ σεμνύνη, ἐφ' οἷς τὸ τοῦ Ἀν-
θρώπου ὄνομα αὐτῷ τῶν πάντων Δεσπότη καὶ Πατρὶ
τῶν ὅλων προσέψαι ἐτόλμησαν¹; Ὡς ἐκ τούτου κα-
λεῖσθαι τὸν Κύριον Ὑῖον Ἀνθρώπου, διὰ τὸ τὸν Πα-
τέρα Ἀνθρώπον καλεῖσθαι. Εὐρὲ ἡμῖν καὶ τινα ἄλλην
προσηγορίαν τῷ Πατρὶ ἀρμόζουσαν, τὴν *ἄνδρα ἀπο-*
δεδειγμένον. Ἀλλ' οὐκ ἂν εὐροις ποτέ. Εἰ γὰρ καὶ
ἀνὴρ ἄνθρωπος ἐστὶ, καὶ πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς
γυναικὸς τὸν ἄνθρωπον ἄνδρα καλοῦμεν, ὅμως οὐκ
ἂν καὶ ἐν τούτῳ μηχανήσασθαι τι δυνήσκεις. Ἄνευ
γὰρ σχημάτων καὶ μελῶν, κρυφίων τε καὶ ἐρατῶν
ἄνθρω οὐ δυνήσεται καλεῖσθαι. Λέγομεν γὰρ καὶ τὴν

atque pompa in homines invexit. Quam si quis di-
ligenter animadvertat, facile ex superioribus hæ-
reticis intelliget, omnem illam opinionum varietatem
ab ambitione arrogantiaque profectam. Etenim
unusquisque gloriæ studio succensus, ac sectatores
sibi, velut peculiarem quemdam gregem, conciliare
cupiens, quidquid mendaciorum in animum incidit,
temere quasi vaticinium quoddam et oraculum
260 profudit. Neque enim Spiritus sanctus per
eos locutus est; neque ex prophetis, aut veritatis
Evangeliiis vel levissimam ansam et occasionem
nacti sunt. Ad istorum vero falsam scientiam re-
fellendam pertinet illa a me contra priores insti-
tuta verissima disputatio. Nam e Valentini Valen-
tinoque superiorum hæreticorum schola omnes illi
profecti, sic ut illius mentem alii aliter interpre-
tarentur, pari omnes ignominia notandi sunt. Sed
haud mediocres sane ad cavillandum nugæ Color-
basus iste nobis attulit. Siquidem poetico more
ludens Parenti omnium ac Deo sanctissimo, quem
nemini comprehendere aut usurpare oculis potest,
Homini nomen affinxit, ut ad errorem suum Sal-
vatoris sermonem adjungeret, qui se filium Homi-
nis esse dixit; ac familiarium suorum animos a
sincera et perspicua Christi de seipso confessione
ad perplexas et implicatas ineptias conferret; dum
in coëstibus illis locis ea quæ nusquam sunt
sibi esse persuadent. Ut enim demus illud, ex eo
quod hujus pater Homo sit dictus, Homini semet
appellasse filium, non ob eam carnem, quam ex
utero Virginis accepit, hoc est beatæ Mariæ, ex
qua per Spiritum sanctum natus est, ut infelici
Colorbaso placuit; quid de altero illo dicet ser-
mone Domini, cum sic Judæos affatus est? *Nunc
me quæritis interficere, hominem qui veritatem vobis
locutus sum, quam audiavi a Patre meo*². Non enim
ab Homine Patre meo dixit, sed Patrem suum
predicans, universorum Deum indicat. Sed vero,
qui naturam hominis suscepisset, vere hominem
appellat, ut et apostoli testantur; quo undique
veritas corroboretur, intelligaturque unde illa
Domino sunt attributa cognomina: *Jesum*, inquit,
*virum approbatum in eos signis ac prodigiis*³, etc.

Quid ad hæc hiscere audebis, infelicissime mor-
taliū! qui nova quædam inaudita nomina velut
e cælo nobis allata venditas, teque insolenter
ostentas? Quorum vocabulorum gratia Homini
nomen Domino omnium ac Parenti tribuere non
dubitas: quasi Dominus idcirco Filius hominis sit
dictus, quod ejus Pater Homo nuncupetur. Doco
et alteram appellationem, *Virum probatum*, Patri
congruere. **261** Atqui nunquam illud ostendes.
Tamen enim vir omnis homo sit, hominemque,
ut a muliere discernatur, appellemus virum, nullam
inde tamen calumniandi ansam potest arripere.
Etenim sine certa specie habituque corporis ac
partim occultis, partim patentibus membris nun-

¹ F. ἐκείνου. ² F. ἐτόλμησας. ³ Joan. viii, 40.⁴ Act. ii, 22.

quam virum nominamus. Mulieri porro non viri, sed hominis vocem tribuimus. Quare utroque genere hic et hæc homo proferre solemus. Sed ubi generum est distinguenda proprietas, feminam mulieris, matrem viri nomine declaramus. His enim duobus vocabulis, generum habitudine separata, sexus utriusque diversitas exprimitur. At hominis vox nonnisi ὁμωνύμως et ambigue virum ac mulierem complectitur

III. Quæ cum ita se habeant, adeste, quæso, servi Dei omnes et veritatis amatores; planum illum et nebulonem Colorbasum vehementius deridete, vel lugete potius eos qui decepti sunt, cum seipsos, tum alios quam plurimos perdiderunt. Nos autem Deo gratias agamus, quod mediocribus simplicibusque verbis filios suos veritas rectam in viam soleat deducere; contra vero misera illa arrogantiaque plena dogmata, et exquisito fucata lenocinio dissipet, ac pacate leniterque progrediens evertat funditus et exstinguat; ut ex prophetæ testimonio manifeste colligitur. Qui nonnullos impia quædam curiosius adsciscentes, ac scelerata nescio quæ suam ad fraudem excogitantes sic alloquitur: *Pro eo quod abjecistis aquam Siloe, quæ vadit cum silentio, adducet super vos Dominus aquam fluvii, regem Assyriorum*¹. Nam aquam Siloe Missi doctrinam interpretari licet. Quis ille vero alius est præter Jesum Dominum nostrum a Deo Patre missum, et quidem quiete: quod nihil insolens aut fucatum perstrepat; sed vere ac sincere sanctissimam Sponsam edoceat, quam in Salomonia Canticis columbam ob animalis simplicitatem et mansuetudinem puritatemque cognominat²? Et, quod est admiratione dignius, **262** reliquas omnes, quæ cum alienæ sint, nomen ipsius usurpant, concubinas ac reginas appellat, ob regium Christi nomen, quod unaquæque sibi insolenter arrogare contendit. Sed cisi concubinæ sint octoginta, hoc est hæreses; tum, *puellæ quarum, inquit, non est numerus, una tamen est columba mea, perfecta mea*³: nimirum sancta et catholica Ecclesia. Quæ columba quidem est, ut diximus, ob hujus avis mansuetudinem et innocentiam ac sinceritatem; perfecta vero, quod perfectam a Deo scientiam, absolutamque ab ipso Salvatore per Spiritum sanctum cognitionem adepti sit. Igitur sponsus ipse, quem *Missum* interpretari licet, hoc est *Siloam*, aquam habet leniter scaturientem, doctrinam scilicet non ingenti cum strepitu ac fragore præcipitem, nec inani se pompa et ambitione jactantem. Cujus sponsa multis instar columbæ veneno caret; neque molares dentes aut aculeos gerit, cujusmodi serpentes habent isti qui veneno scatent, quorum singuli præcipuum aliquod mortalium generi virus conantur immittere, ac sectatores suos corrumpere. Quorum e numero ille est ipse, quem divino verbo coelestique præsidio fretus detegere studui, ac phalangii instar

A γυναῖκα ἀνθρώπων, ἀλλ' οὐκ ἄνδρα. Διὸ καὶ ὁ ἀνθρώπος λέγομεν, καὶ ἡ ἀνθρώπος. Διαιροῦντες δὲ τὸ γένος ἰδιαζόντως, τὴν μὲν θήλειαν γυναῖκα καλοῦμεν, τὸν δὲ ἀρρενα ἄνδρα. Αὕτη γὰρ διακρίσις ἐστὶ τοῦ γένους ἀρρένου καὶ θηλείας, τὸ ἀνὴρ καὶ γυνή, διαιρουμένης τῆς τῶν γενῶν σχέσεως. Ὁμωνυμικῶς δὲ ἀνθρώπος καὶ ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνή καλεῖται.

Γ'. Τοῦτων τοίνυν οὕτως ἔχόντων, ἤξετέ μοι, πάντες Θεοῦ δοῦλοι, οἱ τῆς ἀληθείας ἐρασταί· καὶ γελάσατε τὸν ἀπατεῶνα καὶ ἀγύρτην Κολόρβασον· μᾶλλον δὲ πενθήσατε τοὺς ἀπατηθέντας, καὶ ἑαυτοὺς, καὶ πολλοὺς ἀπολέσαντας. Αὐτοὶ δὲ Θεῷ εὐχαριστήσωμεν, ὡς διὰ μικρῶν καὶ ἀπλῶν λόγων ἡ ἀλήθεια τοὺς ἑαυτῆς εἰς ἔδδν εὐθείαν ἐδηγῆν εἰώθε· καὶ τὰ σχέτλια καὶ πολύκομπα, διὰ πολλῆς μηχανῆς καλλωπισθέντα, διασκεδάνυσιν, ἀνατρέπει καὶ ἀφανίζει ἡσυχῇ βαίνουσα· ὡς σαφῶς ἐστὶν ἰδεῖν ἀπὸ τοῦ προφητικοῦ λόγου. Ἐγκαλῶν γὰρ ὁ προφήτης τοῖς τὰ δεινὰ περιεργαζομένοις, καὶ ὁ πολύφημα ἐπινοοῦσιν, εἰς ἑαυτῶν ἀπάτην, ἔλεγε· Διὰ τὸ μὴ θέλειν ὑμῖς τὸ ὕδωρ τοῦ Σιλωὰμ τὸ πορευόμενον ἡσυχῇ, ἀράγει ἐφ' ὑμῖς Κύριος τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, τὸν βασιλεῖα τῶν Ἀσσυρίων. Ὑδωρ γὰρ Σιλωὰμ, ἐστὶ διδασκαλία τοῦ ἀπεσταλμένου. Τίς δ' ἂν εἴη οὗτος ἀλλ' ἢ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ Πατρὸς αὐτοῦ ἀπεσταλμένος, ἡσυχῇ δὲ διὰ τὸ μηδὲν καίνωφνον, μήτε ἐπίπλαστον, ἀλλ' ἐν ἀληθείᾳ τὴν ἀγίαν αὐτοῦ νύμφην τὴν παρ' αὐτοῦ περιστερὰν καλουμένην, διὰ τὸ ἀκακὸν καὶ ἡμερον καὶ καθαρώτατον τοῦ ζώου, ἐν τοῖς ᾠσμασι τοῦ Σαλομώνος; Καὶ ἐστὶ θαυμάσαι⁴, τὰς μὲν ἄλλας μηούσας αὐτοῦ, ἐπὶ δὲ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ἑαυτὰς κακληρυχίας παλλαχίδας, ὠνόμασε καὶ βασιλίσσας διὰ τὸ βασιλεῦον ὄνομα, ὃ ἐκάστη Χριστὸν ἐπιγρηγομένη ἑαυτῇ σεμνύνεται. Ἀλλ' εἰ καὶ ὀγδοήκοντά εἰσι παλλαχαί, αἰτινὲς εἰσιν αἱ αἰρέσεις· ἔπειτα δὲ, *ρεδνίδες*, ὧν οὐκ ἐστὶν ἀριθμὸς, φησὶ, *μία ἐστὶ περιστέρα μου, τελεία μου*· τουτέστιν αὕτη ἀγία νύμφη, καὶ καθολικὴ Ἐκκλησία. Περιστέρα μὲν, ὡς ἔφην, διὰ τὸ ἡμερον, καὶ ἀκακὸν, καὶ καθαρὸν τοῦ ζώου· τελεία δὲ, διὰ τὸ τὴν τελείαν ἐκ Θεοῦ λαβεῖν χάριν, καὶ γινώσιν παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος διὰ Πνεύματος ἁγίου. Αὐτὸς οὖν ὁ νυμφίος, D ὁ Ἀπεσταλμένος ἐρμηνεύμενος, τουτέστι Σιλωὰμ, ὕδωρ ἔχει πορευόμενον ἡσυχῇ, τουτέστι διδασκαλίαν ἀδουπον, καὶ ἀφοροποιόν, καὶ ἀφαντασίαστον, καὶ ἀκόμπαστον. Ἡ δὲ αὐτοῦ νύμφη καὶ αὕτη ἡσυχος περιστέρα, μήτε ἰδὼν ἔχουσα, μήτε μυλοστομίδας, μήτε κέντρα, ὡς οὗτοι πάντες οἱ ἐρπετόμορφοι, καὶ ἰδὼν ἀναβλυστάνοντες, ἕκαστος φιλοτιμησάμενος δηλητήριόν τι τῷ κόσμῳ κατασκευάσαι, καὶ λυμῆνασθαι τοὺς αὐτῷ πεισθέντας· ὧν καὶ οὗτος εἰς ὧν τυγχάνει, ὁ ἐνταῦθά μοι σπουδαθεὶς φωραθῆναι διὰ Θεοῦ λόγου καὶ βοηθείας τῆς ἀνωθεν, καὶ συντριβῆναι διὰ τὴν φαλαγγίου τετραγνάθου ἐρπετοῦ καλουμένου, ἢ ὡς ἀπὸ ἀμφισβάλτης τῆς δικεφάλου ἐχίδνης τμηθεῖσα

¹ Isa. viii, 6. ² Cant. ii, 10, 14; v, 2; vi, 8. ³ Cant. vi, 7, 8. ⁴ F. παλίμνημα. ⁵ Deest ὡς

κεφαλὴ ἐν συντομίᾳ κατακλασθῆναι. Παρελθὼν δὲ τοῦτον πάλιν, τὰς ἐξῆς διασκοπήσω· καὶ πρῶτας διεξιὼν, δι' εὐχῆς αἰτήσω, τὰ μὲν κατ' αὐτὰς κατὰ ἀλήθειαν ἐξεπιπλῖν, μηδένα δὲ θλάψαι, ἢ αὐτὸς βλάθῃναι.

ment, ita ex rei veritate proferam, nulla ut in quemquam atque adeo meipsum ex eo fraus ac perniciēs redundet.

ΚΑΤΑ ΗΡΑΚΛΕΩΝΙΤΩΝ,

Ἐξακαιδεκάτη, ἢ καὶ τριακοστὴ ἕκτη.

Α'. Ἡρακλέων τις τοῦτον τὸν Κολόρβασον διαδέχεται, ἀπ' οὗπερ οἱ Ἡρακλεωνῖται καλούμενοι, οὐδὲν ἦτορ τῆς παρὰ τοῦτον κινουμένης ἡσκημένος. Καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖνοι λέγουσι, καὶ οὗτος ὁρίζεται κατὰ πάντα τρόπον, οἷα δὴ ἐξ αὐτῶν ὁρμώμενος, καὶ παρ' αὐτῶν τὸν ἰὸν ἀπομαζάμενος, περισσότερον δὲ δῆθεν ὑπὲρ ἐκεῖνους ἐν ἐκτυτῷ ἀνατυπωτάμενός τινα, βούλεται ἐκεῖνους ὑπεράρχειν, ἵνα καὶ ἐκτυτῷ συναγωγὴν ποιήσῃται τῶν ἡπατημένων. Οὗτοι γάρ πάντες, εἰς ἑκατοντακέφαλον ἐκτυτὸς ἀνατυπώσαντες σῶμα, ἢ ἑκατοντάχειρον, τὸν ποτε μυθευόμενον παρὰ τοῖς τῶν Ἑλλήνων ποιηταῖς ἐμιμήσαντο Κόρτον ἢ Βριάρεων. Ἐν καὶ Αἰγαίῳ καλοῦσιν, ἢ Γύγην, ἢ τὸν καλούμενον Ἀργὸν τὸν πολυόφθαλμον, οἷους ἐκεῖνοι ἐν ταῖς ἐκτυτῶν βραχέσις τερατεύονται, ποιητευόμενοι, καὶ λέγοντες ἔχειν τὸν μὲν ἑκατὸν χεῖρας, καὶ ποτὲ μὲν¹ πεντήκοντα κεφαλὰς, ποτὲ δὲ ἑκατὸν τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθαλμούς. Καὶ τοῦτου ἕνεκα φασὶ τὸν Ἑρμῆν καλεῖσθαι Ἀργειφόντην, ὡς τὸν Ἀργὸν τὸν πολυόφθαλμον πεφονεύχοντα. Οὕτω καὶ τούτων ἕκαστος, βουλόμενος ἐκτυτῷ ἀρχὴν προσηγήσασθαι, κεφαλὴν ἐνόμασεν ἑαυτὸν, ἑτεραὶ ὑπεισφύρων παρὰ τὴν τῶν διδασκάλων αὐτοῦ ματαιοπονίαν καὶ μανιώδη διδασκαλίαν. Ἵνα δὲ μὴ εἰς πολὺ μῆκος ἐλάσω τοῦ προοιμίου τὴν σύνταξιν, ἐλεύσομαι εἰς τὸ προκαίμενον.

Β'. Ἡρακλέων τοίνυν οὗτος, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἡρακλεωνῖται, ὡς προείπον, ὁμοίως Μάρκου καὶ τισι τῶν πρὸ αὐτοῦ περὶ τῶν Ὀγδοάδων φάσκει, τῆς ἀνω φημι καὶ τῆς κάτω. Ἐπειτα δὲ καὶ τὰς συζυγίας τῶν τριάκοντα Αἰώνων ἱσως δοξάζει. Ἀνθρώπων δὲ καὶ αὐτὸς φάσκει εἶναι τὸν ἀνω τῶν ὧλων Πατέρα, ὃν καὶ Βυθὸν προσηγόρευσε. Βούλεται δὲ αὐτὸν καὶ αὐτὸς λέγειν μήτε ἄρρην μήτε θῆλυ· ἐξ αὐτοῦ δὲ εἶναι τὴν τῶν ὧλων μητέρα, ἣν καὶ Σιγὴν ἐνομάζει καὶ Ἀλήθειαν. Ἀπ' αὐτῆς δὲ εἶναι τὴν δευτέραν μητέρα τὴν ἐν λήθῃ γενομένην, ἣν καὶ Ἀχαμῶθ καὶ αὐτὸς καλεῖ· ἐξ ἧς λοιπὸν τὰ πάντα ἐν ὑστερήματι κατέστη. Βούλεται δὲ πλείονα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ οὗτος λέγειν, ἅτινά ἐστι τάδε· Τοὺς τελευταῖους ἀπ' αὐτῶν, καὶ ἐπὶ αὐτὴν τὴν ἑξέδον φθάνοντας, ἀπὸ τοῦ προειρημένου Μάρκου τὰς προφάσεις εἰληφώς, οὐκέτι κατ' ἐκεῖνον λυτροῦται, ἀλλὰ ἄλλως οὗτος μεταχειρίζεται, λυτρούμενος δῆθεν (42) πρὸς τῇ τελευταίᾳ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ ἀπατηθέντας. Ποτὲ γάρ τινες ἐξ αὐτῶν, Πλαίον ὕδατι μίξαντες, ἐπιβάλλουσι τῇ κεφαλῇ τοῦ

oblerere, quod tetragynathum, hoc est quatuor malis præditum vocant: aut velut amphibænae bicipitis viperæ desectum caput confringere. Sed hoc omisso reliquas persequamur. Quod dum aggredior, supplex a Deo postulo, ut quæ ad illas perti-

CONTRA HERACLEONITAS,

Quæ est hæresis XVI, vel XXXVI.

I. Colorbaso succedit Heracleon, a quo Heraclionitarum secta nominatur, nihilominus quam cæteri nugis ac mendaciis instructus. Quidquid enim ab illis assertitur, hic tueretur ac defendit omnia: utpote qui ab illis ortum pariter ac venenatam luem traxerit. Sed nonnulla tamen a se excogitata et conficta ad eorum opiniones adjiciens, superare illos, ac propriam sibi scholam vindicare studuit. Etenim omnes isti centiceps se in corpus ac centimanum transformantes, gigantem illum nescio quem e Græcorum fabulis exprimere voluerunt, Cottum opinor, aut Briareum: quem et Ægeona dixerunt, aut Gygen, aut Argum infinitis oculis præditum, cujusmodi portenta suis illi criminibus solent describere, ut centum alteri manus, cum quinquaginta, vel etiam centenis capitibus; centum oculos alteri tribuant. Quam ob causam Mercurium ferunt Argiphontem esse dictum, quod multis luminibus præditum Argum occiderit. Sic illorum quilibet principatum affectans, seipsum caput appellat, et a præceptorum insanis ac furiosis dogmatibus diversa quædam excogitat. Verum ne in præfando sim longior, ad rem ipsam aggrediar.

II. Heracleon igitur cum suis, ut diximus, eadem cum Marco, aliisque qui Marcum antecesserunt, de Ogdoadibus, superiore nimirum et inferiore, sentit. Deinde triginta Æonum paria haud absimili ratione constituit. Hominem quoque supremum omnium Parentem pronuntiat, quem et Bythum nominat. Eundem nec marem esse nec feminam putat, a quo universorum mater existat, quam et Sigen, et Veritatem appellat. Ab hac secundam matrem, quæ in oblivione posita est, originem traxisse, quam Achamothe perinde ut alii nuncupat, a qua deinceps in defectu constituta sunt omnia. Sed amplius quiddam quam superiores omnes in opinione sua posuit. Etenim qui ex eorum gregem morituri sunt, occasionem nactus a Marco, non eodem tamen quo iste modo redimit; sed aliam quamdam ejusmodi in salutem vindicandi rationem observat. Sunt enim ex ipsis aliqui, qui oleum aqua temperatum capiti morientis aspergunt; unguentum alii, quod opobalsamum vocant, ei

¹ Transposita ista sunt. Lege χεῖρας. τὸν δὲ ἑκατὸν ὀφθ. καὶ ποτὲ μὲν.

(42) Λυτρούμενος εἰρη. Λύτρωσις illa baptisimus erat ei; λυτρωσιν ἀμαρτιῶν.

aquam, invocatione quidem eadem utuntur, quam et Marcum adhibuisse docuimus, paucissimis vocabulis adjunctis. Ea porro est hujusmodi: *Mesia, nphar, egnamempsæ menchaldia, nossome, dace, acpharam, epsenua, Jesu nazaria*. Quæ quidem eo consilio faciunt, ut qui sub exitum vitæ talibus comprecationibus instructi fuerint cum aqua et oleo, sive unguento commistis, a superioribus principatibus ac potestatibus coerceri viderique nequeant; atque ut interior ipsorum homo sursum possit a nemine conspectus evadere. **264** Quippe corporibus istis censent cum reliqua omni creatura relictis, evolantes hinc ipsorum animas Conditori qui in defectu versatur, assistere, ibidemque apud illum commorari. Sed interiorem hominem, qui anima ipsa corporeque magis intimus est, alius efferri; quem ex superiori Pleromate derivatum existimant.

III. Cæterum quos ad eum modum illuserint, ita cohortari solent. Ubi, inquit, ad principatus et potestates post obitum evolaris, memento hæc uti verba proferas: *Ego filius a Patre, et eo Patre, qui ante omnes existit, ac præsentis tempore filius veni, ut omnia tam aliena, quam privata cernerem, nec omnino tamen aliena; sed ad Achamoth pertinentia, quæ cum semina sit, sibi ista fabricarit. Origo porro mea est ab eo ducta, qui ante omnes existit, eoque rursus, unde ortus sum, regredior. Quæ cum dixerit, subinde e potestatibus ereptum, ad Condito- rem, ejusque stipatores adusque primam Ogdoadem efferri. Siquidem post Creatorem etiam isti inferiores esse volunt hebdomadem, ipsumque in septenario octavum esse, sed in defectu et ignorantia constitutum. Jubent igitur eum, qui ex hac vita discesserit, Creatorem ejusque comites hunc in modum alloqui: Vas ego sum pretiosum magis, quam semina illa quæ vos condidit. Si radicem suam vestra mater ignorat, ego novi me ipsum, et unde sim scio; atque incorruptam sapientiam invoco, quæ inest in Patre, matrisque vestræ mater est, ejus quæ matrem non habet, ac ne conjugem quidem matrem; sed e semina nata semina vos produxit, matris ignara suæ, seque esse solam existimans. At ego matrem ejus appello. Quibus auditis Creatoris factionem magnopere perturbari, atque originem suam, matrisque dominare genus; ipsum vero qui ista dixerit, abjectis vinculis suis, et argelo, sive anima, propriam in sedem transferri. Existimant enim secundum corpus et animam tertium quiddam in homine reperiri. Atque hæc sunt, quæ de illorum redemptione comperire potuimus.*

IV. Porro quisquis judicio valet, ubi inanissimas hasce nugas audierit, sic tanquam mimos fabulasque ridebit. Hoc enim illorum quisque suscipit, ut ab aliorum dogmate diversum quiddam pro voluntatis suæ libidine sentiat; nec ulla res **265** ipsum

ἐξελθόντος· οἱ δὲ μύρον, τὸ λεγόμενον οἰοβάλαμον, καὶ ὕδωρ· τὴν μέντοι ἐπὶ κλήτην κοινὴν ἔχοντες, ὡς δὴ καὶ ὁ πρὸ αὐτοῦ Μάρκος ἐποιεῖτο, μετὰ προσθήκης τινῶν ὀνομάτων. Ἡ δὲ ἐπὶ κλήσις ἐστὶν αὕτη· *Μεσία, οὐφάρ, ἐγναμειψά, μενχαλδία, νοσσομή, θαέκ, ἀκφαράν, ἐψενούα, Ἰησοῦ ναζαρία*. Τοῦτο δὲ ποιοῦσιν, ἵνα δῖθην οἱ λαμβάνοντες ἐπὶ τῇ ἐξόδῳ ταύτας τὰς ἐπικλήσεις, τὰς μετὰ τοῦ ὕδατος καὶ ἐλαίου, ἥτοι μύρου, ἀναμειγμένων, ἀκράτῃ τοι γέ- νωνται, καὶ ἀόρατοι ταῖς ἄνω ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις, εἰς τὸ ὑπερβῆναι ἀοράτως τὸν ἔσω αὐτῶν ἄνθρωπον, φασὶν, ὡς τῶν σωματίων τούτων ἐν τῇ κτίσει κατα- λιμπανομένων· τῆς δὲ ψυχῆς αὐτῶν παρισταμένης τῷ Δημιουργῷ ἄνω τῷ ἐν ὑπερέμῃ γεγενῆσθαι, ὥστε καὶ ἐκείτῃ καταμένειν παρ' αὐτῷ. Ὑπεραν- θαίνειν δὲ, ὡς ἔφην, τὸν ἔσω ἄνθρωπον ἐσώτερον ψυχῆς καὶ σώματος· ἐν δὲ θείῳ λείγειν ἐκ τοῦ ἀνωθεν Πληρώματος κατεληλυθέναι.

Γ'. Ἐγκελεύονται δὲ τοῖς οὕτω παρ' αὐτοῖς ἐμ- πεπαιγμένοις, ὅτι φησὶν· Ἐν ἑλθῆς ἐπὶ τὰς ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἔχε ἐν μνήμῃ τάδε εἰπεῖν μετὰ τὴν ἐνταῦθεν τελευτήν· Ἐγὼ υἱὸς ἀπὸ Πατρὸς, Πατὴρ δὲ ἐν τῷ παρόντι, ἦλθον πάντα ἰδεῖν τὰ ἀλλότρια καὶ τὰ ἴδια· καὶ οὐκ ἀλλότρια δὲ παρτελῶς, ἀλλὰ τῆς Ἀγαμῶθ, ἥτις ἐστὶ θή- λεια, καὶ ταῦτα ἑαυτῇ ἐποίησε. Κατάγω δὲ τὸ γένος ἐκ τοῦ προέκτος, καὶ πορεύομαι πάλιν εἰς τὰ ἴδια, ὅθεν ἐλήλυθα. Καὶ ταῦτα εἰπόντα, δι- αφεύγειν τὰς ἐξουσίας, ἔρχεσθαι δὲ ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἄνω περὶ τὴν πρώτην Ὑγδοάδα. Βού- λονται γάρ καὶ αὐτοὶ μετὰ τὸν Δημιουργὸν κἀνω εἶ- ναι ἐβδομάδα· αὐτὸν δὲ εἶναι ἐν τῷ ἐβδόμῳ ἑβδόον, ἐν ὑπερέμῃ δὲ καὶ ἀγνωσίᾳ· καὶ λέγειν ἐκ τῶν τοῦ βίου ἐξελθόντα τοῖς περὶ τὸν Δημιουργὸν· Σχευὸς εἰμι ἐντιμον, μᾶλλον παρὰ τὴν θήλειαν τὴν ποιήσασαν ὑμᾶς. Εἰ ἡ μήτηρ ὑμῶν ἀγνοεῖ τὴν ἑαυτῆς βίξιν, ἐγὼ οἶδα ἑμαυτὴν, καὶ γινώσκω ὅθεν εἰμί· καὶ ἐπι- καλοῦμαι τὴν ἀφθαρτον Σοφίαν, ἥτις ἐστὶν ἐν τῷ Πατρὶ, μήτηρ δὲ τῆς μητρὸς ὑμῶν τῆς μὴ ἐχούσης μητέρα, ἀλλ' οὕτε σύζυγον ἄρρενα· θήλεια δὲ ὑπὸ θηλείας γενομένη ἐποίησεν ὑμᾶς, ἀγνοῦσα καὶ τὴν μητέρα αὐτῆς, καὶ δοκοῦσα ἑαυτὴν εἶναι μόνην. Ἐγὼ δὲ ἐπικαλοῦμαι αὐτῆς τὴν μητέρα. Τούτους δὲ τοὺς περὶ τὸν Δημιουργὸν ἀκούσαντας σφόδρα ταραχθῆ- ναι, καὶ καταγνῶναι αὐτῶν τῆς βίξιν, καὶ τοῦ γένους τῆς μητρὸς· αὐτὸν δὲ πορευθῆναι εἰς τὰ ἴδια, βί- ψαντα τὸν δεισμὸν αὐτοῦ, καὶ τὸν ἄγγελον, τουτέστι τὴν ψυχὴν. Οἶονται μὲν γὰρ μετὰ σῶμα καὶ ψυχὴν εἶναι τι καὶ ἕτερον ἐν ἀνθρώπῳ. Καὶ περὶ μὲν τῆς ἀπολυτρώσεως ταῦτά ἐστιν ὅσα εἰς ἡμᾶς συνεληλύ- θαμεν¹.

Δ'. Οἱ δὲ συνετοὶ, κατακούσαντες τῆς περισσοτέ- ρας αὐτῶν χλιύης, καταγέλαιεν τῆς μαιολογίας, ὡς ἕκαστος αὐτῶν ἕτερα παρὰ τὸν ἕτερον νομιθεῖ, ὡς βούλεται, καὶ τῆς τόλμης ἑαυτοῦ οὐκ ἀνακρίτε- ται· ἀλλὰ ὅσα περ δύναται ἕκαστος ἐπινοεῖ. Καὶ τῶν

¹ F. τούτου. * Corr. ἐλήλυθε.

ἔτι εἰς δεῦρο γεννωμένων παρ' αὐτοῖς καὶ ἐπιφουμέ-
νων οἱ καθ' ἡμέραν εὐρίσκουσι τι καινὸν εἰπεῖν, καὶ
φαντάσαι τοὺς ἐπαγομένους, χαλεπὸν ἔστι πάντα τὰ
τούτων ζητῆσαι ἢ ἐξεῖπειν. Ὅθεν ἀρχεσθήσομαι πάλ-
ιν τοῖς καὶ περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως εἰρημένοις,
ἅτινα καὶ εἰς ἡμᾶς ἦλθεν ὑποδείξει. Ἦ δὲ τοιαύτη
διδασκαλία τίνι οὐκ ἂν σαφὴς εἴη, ὥς μῦθος ἔστι καὶ
χλευή τὸ πλὴν; Πόθεν γὰρ, ὦ οὗτος σὺ, ἢ οἱ πρὸ
σοῦ, τὸ σῶμα εἰλήφατε; τὴν δὲ ψυχὴν πόθεν; τὸν δὲ
ἐσώτατόν σου ἄνθρωπον πόθεν; Καὶ εἰ μὲν ἄνωθεν
ἀπὸ τοῦ ἄνω πνευματικοῦ, ὥς λέγεις δραματοργῶν,
καὶ ἐπαγγελίᾳ ἐλπίδος κεπρώσας τοὺς ὑπὸ σοῦ ἡπα-
τημένους, ἵνα σκοπῶ τινι ἐπαρθέντες ὑποστύρωσι¹ τῇ
σῇ γεγοητευμένῃ δραματοργίᾳ· λέγε, τίς ἡ κοινω-
νία τοῦ ἄνω πνευματικοῦ πρὸς τὸ ὕλικόν; τίς δὲ ἡ
τοῦ ὕλικου πρὸς τὸ ψυχικόν; πῶς δὲ ὁ Δημιουργὸς
τὰ μὴ ἑαυτοῦ ἐδημιούργει; πῶς δὲ ὁ ἄνω τὴν παρ'
αὐτοῦ δύναμιν πνευματικὴν παρέσχε τῷ μὴ καλῶς
ἐργασαμένῳ Δημιουργῷ; Πόθεν δὲ ὁ Δημιουργὸς,
ἀναμίξας τὸ ἑαυτοῦ ψυχικὸν μετὰ τοῦ ὕλικου, τῇ
ᾧ ἢ μᾶλλον ἠθέλησεν ἐγκαταδεῖσθαι τὴν ἑαυτοῦ δύνα-
μιν; Εἰ δὲ τὴν ἑαυτοῦ δύναμιν βούλεται ἐγκαταμίξαι,
οὐκ ἄρα ἄλλοτρία ἡ ὕλη. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἄλλο-
τρία, τίς αὐτῇ τῆς ὕλης παρέσχε τὴν ἐξουσίαν; Καὶ
πρῶτον λέγε μοι, ὦ ἀπατεῶν, πότερον μισῶν τὴν
ψυχὴν κατέδεξεν αὐτὴν τῇ ὕλῃ, ἢ ἀγνοῶν τὸ ἐσόμε-
νον. Ἀλλ' οἶδα, ὅτι οὐδέτερον τούτων ἐρεῖς. Ὅλην
γὰρ οὐ λέγομεν τὸ σῶμα, μὴ γένοιτο! οὐδὲ τὰς τοῦ
Θεοῦ κτίσεις. Ἀλλὰ ὕλην τινὰ οἶδεν ἡ Γραφή μετὰ
ταύτην τὴν φαύλην, εἰς δὲ κατασκευὰς ἐκάστη τέχνη
καὶ ἐργασίας προκειμένη², ἄλλην τινὰ, λέγω δὲ τὴν
ἐκ διανοίας φουμένην ρυπαρὰν ἐνθύμησιν, καὶ βορ-
βορώδεις λογισμοὺς τῆς ἀμαρτίας. Φύονται γὰρ ὡς
ἀπὸ πηλοῦ δυσοδμίας³ τε καὶ ἀκάθαρτος ἀποφορὰ,
λοιμώδης τε καὶ βορβορώδης· ὡς ὁ μακάριος Δαβὶδ,
διωκόμενος καὶ διαβαλλόμενος [ὡς] ὑπὸ πονηρῶν
ἀνθρώπων, ἔλεγεν· Ἐρεπάγην εἰς⁴ ὕλην (45) βυθοῦ,
καὶ τὰ ἐξῆς.

Quam ob causam beatus ille David, cum cum conscelerati homines persequerentur ac calumniis
incesserent, *Infixus sum, inquit, in materia profundi*⁵, etc.

Εἰ. Ἐπειδὴ δὲ σοι δοκεῖ, Ἡρακλέων, τοῦτο λέγε-
σθαι ὕλην, τῶν ἀνθρώπων τὰ σώματα, καὶ τὸν ἐν-
θάδε κόσμον ἅπαντα· ἐπὶ ποίῳ σκοπῷ τὴν ἑαυτοῦ
ψυχὴν ὁ Δημιουργὸς τῇ ὕλῃ ἐγκατέμειξεν; Εἰ μὲν τὸ
πονηρὸν ἀγνοῶν, οὐ δύναται δημιουργεῖν ὁ μὴ γινώ-
σκων ὃ βούλεται δημιουργῆσαι. Οὔτε γὰρ ἡμεῖς τι
πράττομεν καθ' ἐκάστην τέχνην ἐργαζόμενοι, ὅπερ
οὐ νοοῦμεν. Καὶ προενοούμεθα γὰρ ὃ ἐπιτελεῖν
βουλόμεθα, καὶ οἶδαμεν πρὶν ποιῆσαι ὃ ἐπιτελέσαι
προηρῆμεθα. Καίτοι γε ἡμεῖς ἀσθενεῖς ὄντες, καὶ
πολλὰ ἀποδέοντες τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· διὰ δὲ τῆς
ὅπ' αὐτοῦ κεχαρισμένης συνέσεως τοῖς ἀνθρώποις,
οἶδαμεν καὶ νοοῦμεν. Συμβέδθηκε δὲ σοι, ὦ Ἡρα-
κλέων, ἡ ἐκ Θεοῦ σύνεσις εἰς βλάβην· ὅτι μὴ κατὰ
Θεὸν αὐτὴν πραγματεύῃ, ἀλλὰ κατὰ πονηρὰν ἐπιτε-

a tanta temeritate deterreat; sed quæcunque potest
impune comminiscitur. Ac cum in hodiernum usque
diem ab illis multa proferantur, nascanturque por-
tenta, qui quotidie novi aliquid ad illudendos homi-
nes conflungunt, difficile est extricare omnia, vel
oratione complecti. Quare quæ de hac hæresi
disputata sunt, his contenti esse debemus, quæ ad
nostram memoriam pervenerunt. Atque hanc
omnem illorum doctrinam quis non meras esse
fabulas ac ludibria perspiciat? Cedo enim, heus tu!
maioresque tui, unde corpus accepistis? unde
animam? unde interiorem illum hominem? Si a
superiore illo nescio quo ac spiritali habere te
dixeris, pro eo ac mentiri soles, et spei cujusdam
ostensione illusos a te homines inflare, quo ejus-
modi proposito sibi scopo tuas ad præstigias pro-
lectentur; dic, obsecro, quæ sit celestis illius ac
spiritalis cum materiæ concreto societas, aut hujus
cum animali; aut quo tandem pacto Creator quæ
ad se pertinebant nihil condiderit. Cur supremus
ille spiritali suam vim Conditori, qui minus
recte molitus erat, attribuerit. Cur idem ille Con-
ditor animale suum cum materiali commiscens
materiæ quam habebat vim illigare maluerit. Quod
si vim ille suam immiscere cupit, non erit aliena
materia. Sin est aliena, quis ei jus in materiam
potestatemque concessit? Ac primum illud volo
mihi dicas, impostor, utrum animæ inductus odio,
an quod futurum erat ignorans, materia illam
astrinxerit. Non dubito quin horum asserere neo-
trum audeas. Procul enim absit, materiam ut cor-
pus appellemus, aut res a Deo conditas. Sed alte-
rius cujusdam materiæ Scriptura meminit post
vilem hanc et abjectam, quæ cuilibet arti operique
proponitur. Cujusmodi est ille, qui ex animo pullu-
lat, inquinatus animi motus, ac lutulentæ peccati
cogitationes: quæ ex fetidissimo cœno, velut
feterrimus vapor ac pestilens spiritus, exhalat.

V. Verum quandoquidem, o Heracleo, placet
tibi materiam hominum esse corpora, totumque
istud universum: quæro abs te quibus de causis
266 animam suam materiæ Creator inseruerit.
Si malum ignoravit, qui quod moliri vult ignorat,
efficere omnino nihil potest. Neque enim nos in
singulis artibus molimur quidpiam, quod non in-
telligimus. Quidquid autem perficere volumus, id
diu ante meditamur et quod faciendum suscep-
imus, animo ante et cognitione complectimur. Atqui
imbecilles ipsi sumus, et longe a divina potestate
vincimur; et tamen pro insita ab illo generi hu-
mano solertia novimus istud et mente percipimus.
Tibi autem nimirum, Heracleo, concessa illa divi-
nitas intelligentia fraudi fuit, quod non ex Dei præ-

¹ Corr. ὑποστύρωσι. ² Corr. προκειμένην. ³ F. δυσοδμία. ⁴ LXX ἰλὺν scripserunt. ⁵ Psal. LXXIII, 3.

45) Ἐρεπάγην εἰς ὕλην. Vitio o codice usus est Epiphanius. Nam ὕλην haud dubie corruptum pro ἰλὺν.

ἔρπετον, ἀσκαλαβώτῃ τοικῶς· οὐ γὰρ μὲν τοῦ δόγμα-
τος βλάβη εἰς οὐδὲν λογίζεται, τὸ δὲ πνῆμα, ἢ ἐν
βρώματι, ἢ ἐν ποτῷ ἀκοντισθὲν, θάνατον εὐθὺς ταῖς
μεταλαβοῦσιν ἐργάζεται· οἷα καὶ ἡ τοῦτου διδασκα-
λία. Ἀλλὰ καὶ τοῦτου τὸν ἴον φωράσαντες, καὶ τῇ τοῦ
Κυρίου δυνάμει ἀπὸ φαρύγγων ἢ χειλέων τῶν μελ-
λόντων βλάπτεσθαι ἀπομάζαντες, τὰς ἐξῆς διέλθω-
μεν, ὡς προείπον, τῆς αὐτῶν βλάβης ποιῶντες τὸν
ἐλεγχον.

KATA OPHITON,

Ἑπτακαιδεκάτῃ, ἢ καὶ τριακοστῇ ἐκδόμῃ.

Α'. Ὡς οὖν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ἐπαγγειλάμενοι,
Θεοῦ βοηθοῦντες, καὶ τῇ ἐξῆς ταύτης ὑφηγησόμεθα
ταῖς πρότερον ἀκολουθήσασαν ματαιοφροσύναις Ὀφι-
τῶν, τὰ μὲν κατὰ τὰ αὐτὰ φερομένην, τὰ δὲ διηλ-
λαγμένην. Λεγέτω δὲ¹ τοῖς ἡθεσι καὶ τυχμασι τῶν
χρωμένων αὐτῇ· ἵνα ἀπὸ τῆς μετεώρου πλάνης τῆς
τούτων διψωνίας παντὶ τῷ δῆλον ἔσται, ὅτι πλάνη
ἄγονται, καὶ οὐκ ἀληθεῖς. Φωραθήσεται δὲ νῦν τῷ λό-
γῳ καὶ ἐλεγχθήσεται ἡ κατ' αὐτοῦ² ἀνομία.

Οἱ Ὀφῖται μὲν γάρ, ὡς προείπον, τὰς προφάσεις
εἰλήφασιν ἀπὸ τῆς τοῦ Νικολάου, καὶ Γνωστικῶν,
καὶ τῶν πρὸ τούτων αἱρέσεων· Ὀφῖται δὲ καλοῦνται
δι' ὃν δεξάζουσιν ὄφιν. Ἀποπνῶν γὰρ καὶ οὗτοι ἐρεῖ-
γονται, ὡς ἀπὸ τῆς προειρημένης βρώσεως τῆς δυσ-
οσμίας ἐμπεπλησμένοι· καὶ ὡς κινὰ δαιμόνια ἀπα-
τηθέντες οὗτοι τὸν ὄφιν, ὡς προείπον, δεξάζουσι.
Καὶ ὅρα εἰς ὅσῃν προέβη κακομηχανίαν ὁ τούτους
ἀπατήσας ὄφις. Καθάπερ γὰρ ἐξ ὑπαρχῆς τοὺς περὶ
Εὐαν καὶ τὸν Ἀδάμ ἠπάτησεν, οὕτω καὶ νῦν κρύ-
πτων ἑαυτὸν ἐν τῇ παρόντι καὶ ἐν τῷ χρόνῳ τῶν
Ἰουδαίων, ἄχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας. Εἶτα καὶ
προδαινόντων τῶν χρόνων λίχνους ὄντας τοὺς ἀνθρώ-
πους τῇ δι' αὐτοῦ ἐκ τῆς παρακοῆς ληφθείσῃ βρώ-
σει, ἔτι ὑπονοθεύων καὶ ἐρεθίζων, εἰς περισσώτεραν
ἀπάτην ἀπὸ τοῦ ὄντος Θεοῦ ἀφίστησι, πολλὰ μὲν
ὑπισχνούμενος ἀεὶ, ὡς καὶ ἐξ ἀρχῆς· καὶ γὰρ καὶ
τότε ἠπάτησε, λέγων· Ἔσσεσθε ὡς θεοί· εἶτα προλόν-
των τῶν χρόνων, τὴν πολύμορφον καὶ τερατώδη φαν-
τασίαν αὐτοῖς ἐξεργάσατο. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐνδὸς καὶ
τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστήσας αὐτοὺς, ἐνεκίστασε
πάσαι τῇ τῆς εἰδωλολατρίας καὶ πολυθείας βλά-
σφημον κενόφωνίαν. Οὐδέποτε γὰρ ἦσαν θεοί, ὥσπερ
οὐδὲ εἰσὶν, ἀλλὰ ὁ Θεός.

dii nunquam exstiterunt, uti nec existunt modo,

Προκίτσα δὲ τὴν εἰδωλομανίαν, καὶ πολυθεϊαν, D
καὶ ἀπατηλὴν διάνοιαν. Οὐκ ἦν δὲ αἷτιος μόνος
ὁ φαινόμενος τότε ὄφις, ἀλλὰ ὁ ἐν τῷ ὄφει ὄφις
λαλήσας, φημί δὲ διάβολος, καὶ τὴν ἀκοὴν τοῦ
ἐνθρώπου ταραξίας διὰ τῆς γυναικὸς. Καὶ οὐδὲ
τὸ ξύλον ἦν ἁμαρτία. Θεός γὰρ οὐδὲν πονηρὸν φη-
ταί. Γινώσκοντες δὲ ἐνεποίησε τὸ ξύλον τοῦ εἰδέναι ἀγα-
θόν τε καὶ φαῦλον. Καὶ οὐχὶ διὰ τὸ εἰδέναι ὁ θάνα-
τος, ἀλλὰ διὰ τὴν παρακοήν. Καὶ γὰρ ἡ πᾶσα τοῦ
ἐχθροῦ τότε συσκευὴ οὐκ ἐνεκινε τοῦ βρώματος γέγο-

A lionis specie; qui cum morsu nihil admodum no-
ceat, sputum ipsum si in cibum aut potum eliserit,
præsens iis qui adhibuerint exitium asferre dici-
tur. Ejusmodi est illius doctrina. Nos autem hujus
quoque veneno patefacto, ac divina ope ex illorum,
quibus jamjam nociturum erat, faucibus aut labris
absterse, ad cæteras transeamus, et eas, ut dictum
est, oratione nostra confutemus.

ADVERSUS OPHITAS,

Quæ est hæresis XVII, vel XXXVII

I. Quod igitur divino freti præsidio suscepimus,
Ophitarum hæresin, quæ superioribus illis insanis
stolidisque sectis proxima est, aggredimur. Quæ
quidem partim cum illis convenit, partim discre-
pat, pro eorum qui illam secuti sunt, moribus
habituque dissimili, ut vel inanis illa et erroribus
implicata discordia magno omnibus argumento
sit, falsitate illos esse non veritate subnixos. Nunc
itaque eorum oratione nostra detegenda ac con-
vincenda vesania est.

268 Nam Ophitæ, quemadmodum diximus, a
Nicolao, et Gnosticis, ac prioribus aliis sectis efflo-
ruerunt. Quos Ophitas, hoc est *anguineos*, ab an-
gue illo quem celebrant, appellare solent. Sed
horrenda sane sunt quæ homines isti, ut ita dicam,
eructant, ex illo esu velut tetro quodam odore re-
fert. Serpentem quippe novi cujusdam instar nu-
minis venerantur. Ac vide quantis eos fraudibus
ille, a quo circumventi sunt, serpens irretitos te-
neat. Nam ut Evam olim et Adamum fefellit; ita
modo seipsum tegens ac dissimulans, adeoque antea
Judæorum temporibus, ad adventum usque Chri-
sti, mortalibus imposuit. Tum progredientibus ata-
tibus esca illa, quam contra Dei interdictum usur-
pare ausi fuerant, prolectatos homines, et avidi-
tate correptos ab obsequio Dei callidioribus ma-
chinis abstravit, vehementius itidem adulterans
et instigans, ac multarum rerum spem, ut initio
fecerat, ostendens. Nam et tunc ita illos decepit
cum diceret: *Eritis sicut dii*³. Tum paulatim va-
rias ac portentis simillimas eis species objecit. Cum
enim ab uno veroque Deo illos avertisset, idolo-
latria multipliciumque deorum ineptissimis reli-
gionibus velut fetu quodam implevit. Siquidem
sed Deus duntaxat.

Verum insanum simulacrorum cultum, ac deorum
multitudinem, et fraudulenta consilia dudum apud
se conceperat. Neque vero solus ille, qui extrinse-
cus apparebat, serpens tanti mali causam attulit;
sed qui per eum loquebatur alius serpens, hoc est
diabolus, qui auditum viri mulieris usus opera
perturbavit. Neque lignum ipsum peccatum fuit;
nihil enim a Deo mali seritur, sed boni malique
cognitionem lignum illud attulit. At non ex ea
scientia mors est, sed ex contumacia profecta. Nam

¹ F γω δέ. ² F. αὐτοῦς. ³ Gen. iii, 5.

tota hostis illa calliditas non ad escam pertinebat; sed eo potissimum spectabat, ut illos ad violandum Dei mandatum impelleret. Ex quo tunc accidit, ut lege contempta e paradiso pellerentur, meritoque castigarentur, non odio ullo, sed Dei erga illos cura providentiaque singulari. Sic enim Dominus ipsos alloquitur: *Terra es, et in terram reverteris*¹. Siquidem rationi consentaneum fuit, ut ille verus artifex, figuli instar, operis ejus ac vasis, quod manibus sinxerat, curam gerens, idipsum ex præcepti violatione immunium, quandiu molle adhuc, **269** ut ita dixerim, lutum erat, atque ex fissura quadam ac rima perfluere cœperat, non ita destitueret, sed in pristinam massam redigeret, ut in instaurata illa generatione, hoc est mortuorum excitatione, vas illud priorem ad pulchritudinem nitoremque revocaret; imo aliquid ei insuper adjiceret. Quod de eorum corporibus accipiendum est, qui post horrenda scelera pœnitentia ducti, et a delictis revocati, in Jesu Christi Domini nostri cognitione perfecti sunt, ut illa de terra massa de novo resurgat, argillæ instar, quæ artificis manu molitur ac subigitur; eoque modo in antiquam vel etiam præstantiorem speciem reformetur. Tales adversus Evam fuere serpentis insidiæ.

II. Etenim jam tum ab initio natura hominum novitatis cupida, vanis dogmatum somniis et inanibus promissis solet abripi. Et quidem principio latens ille ac sensim obrepens, ictus venenati exitum dissimulabat. Postea cum Salvator assumptio corpore venisset, virus omne suum ac nefarii sceleris improbitatem evomere ac despuere cepit. Nani semetipsum infeliciam illorum mentibus Dei instar habendum celebrandumque proposuit. Sed ideæ serpens, qui per alumnos disciplinæ suæ postea, olim per aspectabilem illum serpentem, homines circumvenit; diabolum enim Scriptura serpentem nominat; non quod ea sit ejus figura, sed quod ex omnibus bestiis sit ille tortuosissimus, quodque primam omnium fraudem sub serpentis involucri molitus fuerit. Quamobrem apud eos, qui veritatis haud ignari sunt, ridiculum est illius dogma, non minus quam qui eidem acquiescentes numinis instar serpentem colunt. Diabolus quippe, cum virilem animum veritatis a Deo cognitione roboratum decipere non posset, ad mulierem sese convertit, hominum videlicet ignorantiam; et quoniam fortibus ingenis nequit illudere, eos quibus ignorantiae cecitas obducta est, ad sese conatur allicere. Nam muliebribus perpetuo cogitationibus adhærescit, voluptati nimirum et cupiditati, hoc est effeminatæ in hominibus ignorantiae; firma vero ac constantia ingenia reformidat, quæ rerum omnium consentaneam ac congruam notitiam informant, ac Deum ipsum ex naturæ lege discernunt. Christum enim se illorum esse serpens prædicat; **270** vel minime ipse quidem, neque enim loqui potest; sed qui ta-

ven, ἀλλ' ἕνεκεν τοῦ ἐργάσασθαι αὐτοῖς τὴν παρακοήν. Ὅθεν παρακούσαντες τότε, τοῦ μὲν Παραδείσου ἐξωθεν γίνονται, ἐπιτιμηθέντες δικαιοτάτα, οὐ κατὰ μέτρος, ἀλλὰ κατὰ ἐπιμέλειαν τοῦ Θεοῦ. Φησὶ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος· Γῆ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπαλειύσῃ. Ἔδει γὰρ τὸν ὄντως ὄντα τεχνίτην, κεραμῆως δίκην ἐπιμελόμενον τοῦ ἰδίου διὰ χειρῶν πεπλασμένου αὐτοῦ πλάσματος· τε καὶ ἄγγους, τοῦτο ὑστερον ἐν ἐλαττώματι γεγονὸς διὰ τῆς παρακοῆς, καὶ, ὡς εἰπεῖν, ἐτι πηλοῦ ὄντος, καὶ ὡς ὑπὸ βράχδα ἀπόβρυμα¹ γεγονότος τοῦ ἄγγους, μὴ ἔσσαι οὕτως, ἀλλὰ μεταβαλεῖν εἰς τὸ ἀρχαῖον φύραμα· ἵνα αὖθις ἐν τῇ παλιγγενεσίᾳ ἀνασκευάσῃ τὸ ἄγγος ἐν τῇ ἀναστάσει εἰς τὴν ἀρχαίαν φαιδρότητα, καὶ ἐτι περιττότερον· τουτέστι τὰ σώματα τῶν τὰ ἀδικώτατα πραξάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ ἀποστάντων τῶν ἰδίων σφαλμάτων, καὶ ἐν τῇ γνώσει τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τελειωθέντων· ἵνα γένηται τοῦ φύραματος ἡ ἀνάστασις ἐκ τῆς γῆς, ὡς φύραμα μαλαχθὲν παρὰ τοῦ τεχνίτου, καὶ αὖθις εἰς τὴν ἀρχαίαν, καὶ ἐτι βελτίω ἀνατύπωσιν κατασκευασθῇ. Ταυτὴ μὲν ἦν ἡ ἐπιβουλὴ τοῦ ὄφιος πρὸς τὴν Εὔαν.

B'. Ἐξ ἀρχῆς γὰρ λίχνος ἡ ἀνθρωπεία φύσις, καὶ ὑπαγομένη αἰὲν τοῖς τῆς κενωφονίας δόγμασι καὶ κεναῖς ὑποσχέσεσι. Καὶ πάλαι μὲν κρυπταζόμενος ὁ αὐτὸς οὐκ ἐδήλου τῆς αὐτοῦ ἰσοβολίας τὸ πέρας· ὕστερον δὲ μετὰ τὴν ἐνταρχον Χριστοῦ παρουσίαν ἐξήμεσέ τε καὶ ἀπέπτυσεν τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἰώδη καὶ μοχθηρὰν ἐπίνοιαν τῆς κακονοίας. Οὗτος γὰρ προεβάλετο ἑαυτὸν ἐν τῇ τῶν ἡπατημένων διανοίᾳ δοξάζεσθαι ὡς Θεὸς· καὶ προνοεῖσθαι². Ἰνὼσκειται δὲ ὁ αὐτὸς ὄφιος διὰ τε τῆς αὐτοῦ σχολῆς ταύτης, καὶ δι' ὄψεως τοῦ αἰσθητοῦ τὴν ἀπάτην ἐμποιῶν. Ὅφιν δὲ ὤθει ἡ θεία Γραφή καλεῖ τὸν διάβολον, οὐ πάντως ὄντα τοιοῦτον τῇ μορφῇ, ἀλλὰ διὰ τὸν φαινόμενον τοῖς ἀνθρώποις σχολιώτατον, καὶ τὸ ἐν πρώτοις ἐν ὄφει ἐνεργηθὲν τῆς ἀπάτης σκαυώρημα. Παρὰ τοῖς τοίνυν τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινώσκουσι καταγέλαστον τούτου τὸ δόγμα, καὶ οἱ αὐτῷ προσανέχοντες, τὸν ὄφιν ὡς Θεὸν δοξάζοντες. Μηκέτι γὰρ δυνάμενος ὁ διάβολος τὴν ἀνδρείαν διάνοιαν τὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου λαβοῦσαν τὴν δύναμιν τῆς ἀληθείας ἀπατᾶν, τρίψεται ἐπὶ τὸ θῆλυ, τουτέστι τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνοίαν, καὶ πείθει τοὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ, ἐπειδὴ οὐ δύναται τὸν στερεὸν λογισμὸν ἀπειτῆσαι. Θηλυκοῖς γὰρ αἰὲν διανοήμασι προσπλάζει, ἡδονῇ τε καὶ ἐπιθυμίᾳ, τουτέστι τῇ ἐν ἀνθρώποις θηλυνομένῃ, καὶ οὐχὶ τῷ στερεῷ λογισμῷ, τῷ εὐλόγως τὰ πάντα νοοῦντι, καὶ Θεὸν ἀπὸ τοῦ κατὰ φύσιν νόμου ἐπιγινώσκοντι. Λέγει γὰρ ἑαυτὸν εἶναι Χριστὸν ὁ παρ' αὐτοῖς ὄφιος· μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτὸς (οὐ γὰρ δύναται φθέγγεσθαι), ἀλλὰ ὁ τὴν αὐτῶν ἐννοίαν οὕτω φρονεῖν παρασκευάσας διάβολος. Τίς τοίνυν, ἰδὼν τὸν ὄφιν, οὐκ ἐπιγινώσκει τὸν ἐχθρὸν, καὶ φεύγει; Τούτου γὰρ ἕνεκεν καὶ ὁ Κύριος αὐτὸν

¹ Gen. iii, 19. ² F. καὶ ἀπαρ. ³ F. προσκυνεῖσθαι.

τοῦτον τὸν ἥρην εἰς ἐχθρίαν κατέστησε τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους· ἐπειδὴ ὅλως σκεῦος διαβόλου γέγονε, κτήνος ὢν, καὶ δι' αὐτοῦ ἡπάτησε διάβολος τὸν ἀνθρώπον ἐν τῷ παραδείσῳ· ἵνα, ἰδόντες τὴν τούτου ἐχθρίαν τοῦ αἰσθητοῦ ὄψεως, ἀποδιδράσκωσι τῆς ἀπάτης τὴν ἐπιβουλὴν, καὶ μισήσωσιν, ὥς εἰπεῖν, θεάσασθαι καὶ τὸ εἶδος.

externi serpentis hostilem speciem conspicati fuerint, ab ejus insidiis caveant, ac vel ipsum, ut ita dicam, conspectum illius exhorrescant.

Γ'. Ἀποδιδάσκει δὲ καὶ οὗτοι οἱ Ὁφίται καλούμενοι τούτῳ τῷ ἔθει· τὴν πᾶσαν γνῶσιν, λέγοντες, ὅτι οὗτος ἀρχὴ γέγονε γνῶσεως τοῖς ἀνθρώποις· μυθωδῶς παρεισφέροντες τὰ παρ' αὐτοῖς νομιζόμενα μυστήρια, μιμολογήματα δὲ ὄντα, καὶ χλεύης ἔμπλεα καὶ ματαιοφροσύνης· μῦθοι γὰρ ὥς ἀληθῶς οὗτοι. Φάσκουσι γὰρ ἀπὸ τοῦ ἀνω Αἰῶνος προεβλήσθαι Αἰῶνας, καὶ κατώτερον γεγενῆσθαι ὁ Ἰαλδαβαῶθ· τοῦτον δὲ προεβλήσθαι κατὰ ἀδράνειαν, καὶ ἄγνοιαν τῆς ἰδίας μητρὸς, τούτῳ τῆς ἀνω Προυνείκου· ταύτην γὰρ φασὶ τὴν Προυνείκον κατεληλυθῆναι εἰς τὰ ὕδατα, καὶ μυχθῆναι αὐτοῖς, καὶ μὴ δεδυνῆσθαι εἰς τὰ ἀνω χωρεῖν, διὰ τὸ μεμύχθαι τῷ βάρει τῆς ὕλης, ἐπιμεμύχθαι δὲ αὐτὴν τοῖς ὕδασι καὶ τῇ ὕλῃ, καὶ μηκέτι δυναθῆναι ἀναχωρεῖν. Ἐπῆρε δὲ ἑαυτὴν κατὰ βίαν εἰς τὰ ἀνώτερα, καὶ ἐξέτεινεν ἑαυτὴν· καὶ οὕτως γέγονεν ἀνώτερος οὐρανός. Καὶ ὥς παγεῖσα εὐρηται, μηκέτι δυναμένη μήτε ἀνω ἀναθῆναι, μήτε κάτω κατελθεῖν· ἀλλὰ εἰς τὸ μεσαίτερον παγεῖσά τε καὶ ἐκταταμένη ἔμεινε. Κάτω μὲν γὰρ κατενεχθῆναι οὐκ ἔδύνατο, ὅτι οὐκ ἦν συγγενής· ἀνω δὲ οὐκ ἔδύνατο χωρεῖν, διὰ τὸ βαρεῖσθαι ἐκ τῆς ὕλης ἧς προσέλαβε. Κατὰ δὲ τὴν αὐτῆς ἄγνοιαν προβλήθεις ὁ Ἰαλδαβαῶθ, ἦλθεν εἰς τὰ κατώτατα· καὶ ἐποίησεν ἑαυτῷ ἐπὶ τὰ ὑλῆς, οἷτινες ἑαυτοὺς οὐρανοὺς ἐπὶ τὰ ἐποίησαν. Αὐτός δὲ ἀποκλείσας τὰ ὑπὲρ αὐτὸν ἀπέκρυπτεν, ἵνα οἱ ὑπ' αὐτοῦ υἱοὶ προβληθέντες ἐπὶ τὰ μὴ γινώσκωσι τὰ ὑπὲρ αὐτὸν, κατώτεροι ὄντες αὐτοῦ, ἀλλ' αὐτὸν μονωτάτως· καὶ οὕτως ἐστὶ, φασίν, ὁ Θεὸς τῶν Ἰουδαίων ὁ Ἰαλδαβαῶθ. Ἀλλ' οὐκ ἐστὶν οὕτως. μὴ γένοιτο! Ἀλλὰ μέλλει κρίνειν αὐτοὺς ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, Θεὸς ὢν καὶ Ἰουδαίων, καὶ Χριστιανῶν, καὶ πάντων· καὶ ὁ Ἰαλδαβαῶθ τις ὢν κατὰ τὴν αὐτῶν ληρώδη μυθολογίαν.

Δ'. Εἰτά φασιν· Ἀποκλεισμένων τῶν ἀνω διὰ τῆς τοῦ Ἰαλδαβαῶθ ἐπινοίας, οὗτοι οἱ ἀπ' αὐτοῦ γεγεννημένοι ἐπὶ τὰ υἱοὶ, ἦτοι Αἰῶνες, ἦτοι θεοὶ, ἦτοι ἄγγελοι (καλοῦνται γὰρ παρ' αὐτοῖς ὀνόμασι διαφόροις), κατὰ τὴν εἰδὴν τοῦ αὐτῶν πατρὸς Ἰαλδαβαῶθ ἐκλασαν τὸν ἀνθρώπον, οὐ ῥαδίως, οὐδὲ ταχέως, ἀλλὰ τῷ αὐτῷ τρόπῳ, ὃ καὶ αἱ πρότεροι αἰρέσεις ἐμυχανῆσαντο ἐν τῇ αὐτῶν κινωφωνίᾳ. Φασὶ γὰρ καὶ οὗτοι· Ἦν ἐρπετὸν ὁ ἀνθρώπος (45) ὥς σκώληξ, μὴ δυνάμενος μήτε ἀνακύψειν, μήτε ὀρθοῦσθαι. Πρὸς ἐπι-

He voces τῷ ἔθει supervacuae sunt nisi τῷ ὅψει substituas. * F. καὶ οὐκ.

(45) Ἦν ἐρπετὸν ὁ ἀνθρώπος. Quæ de hominum origine commentum sunt et hi, et Gnosticorum ple-

A lem istorum mentibus cogitationem injecit diabolus. Ecquis vero statim ac serpentem viderit, non hostem animadvertat ac fugiat? Hanc enim ob causam Dominus serpentem inter hominumque genus hostiles inimicitias immisit; quod omnino diabolus bestiae genus istud velut instrumentum adhibuisset, hominemque intra paradisi septa decepisset, ut qui ab ejus insidiis caveant, ac vel ipsum, ut ita

III. Ophitæ vero huic scientiam omnem tribuunt, itaque profitentur: serpentem hominibus scientiæ omnis auctorem existisse; indeque fabulas meras quas pro mysteriis habent commenti sunt: cum nihil aliud præter inimorum ludicra ridicula prorsus et inania sint. Etenim ab Æone summo propagatos Æonas existimant: e quibus infimus est Jaldabaoth, quem ex imbecillitate ignorantiaque suæ matris exortum referunt; hoc est illius supremæ, quam Prunicum appellant. Hanc enim narrat in aquas delapsam, isque commistam evolare minime potuisse, quod materiæ gravitate esset implicita; cui quidem periude ut aquis inserta recedere ultra nequiverit. Ac cum se violenter efferret, atque extendendo riteretur, cælum illud superius effectum est. Ipsa vero ubi defixa semel est hæsit in eodem statu, neque aut attolli sursum, aut deorsum descendere potuit; sed in medio immobilis extentaque permansit. Non enim inferiorem in locum vergeret, quo cum ei assine nibit esset; sursum autem emergere non poterat; cum eam materia illa cui se adjunxerat, suapte pondere gravaret. Igitur ex hujus ignorantia editus Jaldabaoth ad infima subsidit; septemque sibi liberos genuit, qui totidem cælestes orbes condiderunt. At ille quæ supra se erant interclusit, suorumque subtraxit oculis, ne septem illi quos susceperat, quidquam, quod se ipso superius esset, præter se unum agnoscerent. Hunc Jaldabaoth Judæorum esse Deum asserunt. Quod absit ut esse verum putemus. Imo ille ipse est, a quo judicandi sunt, omnipotens 271 Deus, Judæorum, inquam, ut et Christianorum, adeoque communis omnium Deus, non ille nescio quis ex commentitiis istorum nugis depromptus Jaldabaoth. De quo ita narrare pergunt.

IV. Cum, ut dictum est, Jaldabaothis calliditate aditus esset ad superiora præclusus, septem illi ab eo geniti liberi, sive Æones, sive dii, sive demum angeli; diversa enim ab illis nomina tribuantur: ad parentis sui Jaldabaothis imaginem hominem producunt, ne id quidem facile vel celeriter; sed ad eundem modum, quo hæreses reliquæ stolidissime sinxerunt. Sic enim pronuntiant: Hominem principio vermis instar homi reptantem sursum erigi aut attolli nequisse; cælestem deinde matrem,

δψει substituas. * F. τὸν Ἰαλ. * Leg. Προυνείκου.

rique, ex veterum philosophorum opinionibus manant, de quibus Diodorus, Eusebius 1 *De præp.*

quæ et Prunicus appellatur, adversus Jaldabaoth tale quid esse machinatum, ut ei vim illam quam eidem impertierat, auferret: ideoque in Hominem, quem illius liberi sinnerant, vim ipsius transfundere, ac scintillam quamdam, hoc est animam infundere voluisse. Tunc, inquit, pedibus suis Homo constitit, atque octo cœlestes orbes cogitatione transcendens, Patrem illum Jaldabaoth superiorem agnovit, ac laudibus extulit. At Jaldabaoth ægre ferens ea quæ supra se erant cujusquam ad notitiam pervenisse, stomachi plenus ad materiam faciem demisit oculos, et virtutem quamdam serpentis specie genuit, quem ejus filium vocant; idemque sic inmissus Evam sedellit. Huic enim auscultans illa tanquam Dei filio, facile ut de arbore scientiæ vinceretur in animum induxit.

V. Deinde postquam aniles istas nugas ac ridicule affectatas fabulas hoc modo proposuerunt, tragicum quemdam istiusmodi actum, sive comicum potius instituentes, nonnulla ad fictos illos deos comprobandos in medium asserunt. Nonne, inquit, et intestina nostra, quibus vivimus et alimur, serpentis ciliem referunt? Addunt et alia pleraque, quæ ad errorum ac deliriorum suorum faciendam fidem sectatoribus suis objiciunt. Propterea enim, inquit, serpentem colimus, quod Deus iste multitudini hominum scientiæ ac cognitioni causam attulit. Jaldabaoth supremæ Matris ac Parentis memoriam **272** extinctam inter homines esse cupiebat. Sed iis persuasit serpens, ac scientiam importavit, totamque adeo divinatorum mysteriorum cognitionem cum viro ac muliere communicavit. Ob id iratus Pater Jaldabaoth, ac derivatam in illos ejusmodi scientiam iniquo animo ferens, e cœlo illum deturbat. Inde regem e cœlo delapsum serpentem esse dicunt illi, qui non alterius se quam serpentis partibus addixerunt. Igitur propter hanc ab illo concessam scientiam venerari se serpentem fatentur, eique panem insuper objiciunt. Verum quippe serpentem in cista nutriunt; quem mysteriorum tempore stipatis ad ejus cavernam in mensa panibus invitant. Isque aperto foramine e latebris erumpit. Atque ubi pro sua calliditate stoliditatem illorum agnovit, mensam conscendens, circum panes implicatur. Hanc absolutissimum esse sacrificium censent. Unde ut a quodam accepi, non modo panes istos, quibus circumvolutus est serpens, frangunt ac distribuunt; sed etiam quilibet admoto ore serpentem exosculatur, sive cantionibus quibusdam ad mansuetudinem bestia mollitur, sive alio dæmonis artificio innocua redditur. Hanc quidem adorant miseri, et Eucharistiam vocant, cum appositos panes tortuosis flexibus, ac circumvolutionibus ambierit. Ac demum supremum Parentem per

Α βουλὴν δὲ τοῦ Ἰαλδαβαῦθ ἡ ἄνω μήτηρ ἢ καλουμένη Προϋνείκος, βουλομένη κινῶσαι τὸν Ἰαλδαβαῦθ ἀπὸ τῆς αὐτῆς μετέσχεν, ἐνέργησεν ἐν αὐτῷ εἰς τὸν Ἄνθρωπον τὸν ἀπὸ τῶν τέκνων αὐτοῦ πεπλασμένον κινῶσαι τὴν αὐτοῦ δύναμιν, καὶ ἀποστεῖλαι ἀπ' αὐτοῦ σπινθῆρα ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον, τὴν ψυχὴν δῆθεν διανοοῦμενοι¹. Καὶ τότε, φησὶν, ἔστη ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τοὺς πόδας, καὶ ὑπερβέβηκε τῇ διανοίᾳ τοὺς ἑκτὼ οὐρανοὺς, καὶ ἐπέγνω, καὶ ἤγνωσε τὸν ἄνω Πατέρα τὸν ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαβαῦθ. Καὶ τότε ὁ Ἰαλδαβαῦθ, πόνῳ φερόμενος, διὰ τῆ ἐπιγνωσθῆναι τὰ ἀνώτατα αὐτοῦ, ἐπέβλεψε κάτω ἐν πικρίᾳ πρὸς τὴν ὑποστάθμην τῆς ὕλης, καὶ γέγεννηκε δύναμιν ὀφιδόμορπον εἰδὲν ἔχουσαν, ὃν καὶ οὖν αὐτοῦ καλοῦσι· καὶ οὕτως οὗτος, φησὶν, ἀπεστάλη καὶ ἠπάτησε τὴν Εὐαν. Ἡ δὲ ἔχουσα αὐτοῦ, καὶ Β ἐπαίεθη ὡς υἱὸς Θεοῦ, καὶ πεισθεῖσα ἔφαγεν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς γνώσεως.

Ε'. Εἴτα ὅταν ταύτην τὴν μωρίαν διγγῆσονται, καὶ τὸ γελοῖον τῆς ἐπιτηδεύσεως, ταύτην τὴν τραγικὴν, ὡς εἰπεῖν, ποιησάμενοι συμφωνίαν², καὶ τὸ κωμικὸν τοῦτο ὄρῳμα, ἀρχονται τινὰ ἡμῖν ὑποφαίνειν εἰς παράστασιν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ψευδῶν θεῶν. Ὅτι οὐχὶ καὶ τὰ ἔγκυρα ἡμῶν, δι' ὧν ζῶμεν, καὶ τρεφόμεθα, ὀφιοειδῆ ὑπάρχει; Ἀλλὰ δὲ ὅσα τοῖς ἠπατημένοις παρεισφύρουσιν εἰς τὴν ἐαυτῶν πλάνην καὶ ληρώδη ὑπόνοιαν. Διὰ τοιαύτην δὲ αἰτίαν, φασὶ, τὸν ὄφιν δοξάζομεν, ὅτι ὁ Θεὸς αἰτίως τῆς γνώσεως γιγνέσθαι τῷ πλήθει. Ὁ δὲ Ἰαλδαβαῦθ, φασὶν, οὐκ ἤθελε μνησθῆναι τὴν ἄνω Μητέρα, οὕτε τὸν Πατέρα τοῖς ἀνθρώποις. Ἐπεισε δὲ ὁ ὄφιν, καὶ γῶσιν ἤνεγκεν, ἐδίδαξέ τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα τῶν ἄνω μυστηρίων τὸ πᾶν τῆς γνώσεως. Διὸ ὁ Πατὴρ ὀργισθεὶς, τουτέστιν ὁ Ἰαλδαβαῦθ, δι' ἣν ὑπέδειξε τοῖς ἀνθρώποις γῶσιν, κατέβαλεν αὐτὸν ἀπ' οὐρανοῦ. Καὶ ἐνθεν βασιλεὺς τὸν ὄφιν ἀπ' οὐρανοῦ λέγουσιν οἱ τὴν μερίδα τοῦ ὄφιν καὶ οὐδὲν ἕτερον κεκτημένοι. Δοξάζουσιν οὖν αὐτὸν διὰ τὴν τοιαύτην, φησὶ, γῶσιν, καὶ ἄρτον αὐτῷ προσφέρουσιν. Ἐχουσι γάρ φύσει ὄφιν τρέφοντες ἐν κίστῃ τινὶ, ὃν πρὸς τὴν ὥραν τῶν αὐτῶν μυστηρίων τοῦ φωλεοῦ προσφέροντες, καὶ σιτίζοντες ἐπὶ τραπέζῃς ἄρτους, προσκαλοῦνται τὸν ὄφιν. Ἀνοιχθέντος δὲ τοῦ φωλεοῦ, πρόεισι. Καὶ οὕτως ἀνελθὼν κατὰ τὴν αὐτοῦ φρόνησιν ὁ ὄφιν, καὶ πανοργίαν ἤδη γινώσκων (46) τὴν αὐτῶν μωρίαν, ἀνεισιν ἐπὶ τὴν τραπέζαν, καὶ ἐνειλεῖται τοῖς ἄρτοις. Καὶ ταύτην φασὶν εἶναι τελείαν θυσίαν. Ὅθεν καὶ, ὡς ἀπὸ τινος ἀκήκοα, οὐ μόνον κλῶσι τοὺς ἄρτους, ἐν οἷς ὁ αὐτὸς ὄφιν εἰλήθη, καὶ ἐπιδιδόσιν τοῖς λαμβάνουσιν· ἀλλὰ καὶ ἕκαστος ἀσπάζεται τὸν ὄφιν ἐκ στόματος, ἥτοι γοητεῖα τινὶ ἐπαρθέντος τοῦ ὄφιν εἰς ἡμερότητα, ἢ ἐξ ἑτέρας ἐνεργείας διαβάλου πρὸς ἀπάτην τούτων ὑποχωριζομένου τοῦ ζώου. Προσκυνοῦσι δὲ τὸν τοιοῦτον, καὶ εὐχαριστίαν ταύτην ἐπιφρμίζουσι, τὴν δι' αὐτοῦ ἐνεληθέντος γεγεννημένην. Καὶ αὐθὺς δι' αὐτοῦ, ὡς φασι, τῷ ἄνω Πατρὶ ὕμνοι

¹ F. διανοομένη. ² Vel. ὑπόθεσιν.

(46) Καὶ πανοργίαν γινώσκων. Corr. κατὰ πᾶν.

ἀναπέμποντες, οὕτως τὰ μυστήρια αὐτῶν ἐπιτε-
λοῦσι.

Γ'. Μωρίαν δὲ εἰποι τις ἂν καὶ χλεῦθς ἑμπλεων·
καὶ οὕτε ἀνατροπῆς ἀπὸ θείας Γραφῆς ἐπιζητουμέ-
νης εἰς τοῦτο, ἀλλ' αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τῷ τὸν νοῦν
ἔχοντι ἐβρώμενον κατὰ θεὸν γελοιῶδες δειχθήσεται.
Εὐθὺς γὰρ πᾶσα ἡ αὐτῶν κενοφωνία ληρώδης τις εὐ-
ρεθήσεται. Εἰ γὰρ Προῦνείκον φασιν εἶναι, πῶς ἀπ'
αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος οὐ τὸ σαθρὸν τῆς διανοίας αὐτῶν
φωραθήσεται, ὡς ἤδη προείπον; Πᾶν γὰρ τὸ πρου-
νείκον, ἀχρηστον. Εἰ δὲ ἀχρηστον, καὶ ἐν τοῖς
προκριτέοις τακτέον. Καὶ πῶς ἐπαινέτον εἴη τὸ
ἀχρηστον; Πῶς δὲ οὐχὶ μυθῶδες τὸ λέγειν, ὅτι ἡ
Προῦνείκος τὸν Ἰαλδαθαῶθ ἐκένωσε, καὶ ὁ σπινθήρ
εἰς τὰ κάτω κατῆλθεν ἀπὸ τοῦ κενωθέντος; Ἐν δὲ
τῷ ἄνω γεγονῶς ἐπέγνω τὸν ἀνώτερον τοῦ κενω-
μένου. Καὶ θαῦμα μέγιστον, ὡς ὁ ἄνθρωπος, ἐν ᾧ ὁ
ἐλάχιστος σπινθήρ, ἐπιγινώσκει ὑπὲρ τοὺς πεπλακώ-
τας ἀγγέλους! Οἱ γὰρ πεποιητότερες τὸν ἄνθρωπον ἄγ-
γελοι, εἴπουν υἱοὶ τοῦ Ἰαλδαθαῶθ, οὐκ ἐπέγνωσαν τὰ
ἐπάνω τοῦ Ἰαλδαθαῶθ. Ὁ δὲ ὅπ' αὐτοῦ γεγεννημένος
διὰ τοῦ σπινθήρος ἐπέγνω. Αὐτοὶ τοίνυν ἑαυτοὺς ἀνα-
τρέπουσι διὰ τῶν ἰδίων δογμάτων, πῇ μὲν τὸν ὄφιν
δοξάζοντες, πῇ δὲ ἀπατηλὸν αὐτὸν πρὸς τὴν Εὐαν
γεγεννημένον φάσκοντες, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἠπάτησε τὴν
Εὐαν· καὶ πῇ μὲν Χριστὸν αὐτὸν καταγγέλλουσι, πῇ
δὲ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνωτέρου Ἰαλδαθαῶθ, τοῦ τοὺς υἱοὺς
ἀδικήσαντος, ἐν τῷ ἀποκλείσαι ἀπ' αὐτῶν τὴν ἄνω
γνώσιν, καὶ τὴν μητέρα ἀθετήσαντος, καὶ τὸν ἄνω
Πατέρα, εἰς τὸ μὴ εἶναι δοξάζειν τοὺς ὅπ' αὐτοῦ γεγεν-
νημένους υἱοὺς τὸν ἀνώτερον αὐτοῦ Πατέρα. Πῶς οὖν

Nam qui fraude aliqua scientiam affert, non is scientiam, sed pro ea ignitionem communicat. Quod illis accidere certissima ratione conficitur. Cum enim summa in inscitia versentur, eam nibilo-
minus scientiam esse putant. Qua in re vehementer

Ζ'. Φέρουσι δὲ καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι λέγοντες, ὅτι
καὶ Μωϋσῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ τὸν ὄφιν τὸν χαλκοῦν
ἤφωσεν, προστησάμενος, ἵνα λαμα τοῖς ὑπὸ ὄφειος
ὀκνομένοις γένηται. Εἶναι γὰρ τοῦτο τὸ εἶδος λατι-
κὸν τοῦ δῆγματος λέγουσι. Πάλιν δὲ καθ' ἑαυτῶν
εὐτῶτα ὀρίζονται. Εἰ γὰρ ὄφειον ἦν τὰ δῆγματα, βλα-
βερά δὲ ταῦτα· ἄρα ὁ ὄφεις οὐκ ἀγαθόν. Τὸ δὲ ὕψω-
θὲν ὑπὸ Μωϋσέως τότε, διὰ τῆς θεωρίας τὴν λαμιν
ἐποιεῖτο, οὐ διὰ τὴν τοῦ ὄφειος φύσιν, ἀλλὰ τὴν τοῦ
θεοῦ εὐδοκίαν, δι' ὄφειος ὡσπερ ἀντίδοτον τοῖς τότε
δειδυγμένοις ἐργαζομένου. Οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν
ὅτι ὡς τις ἐβλάβη, διὰ τούτων θεραπείας ἔτυχεν. Καὶ
μὴ τις κακιζέτω τὴν τοῦ θεοῦ κτίσιν, ὡς ἄλλοι πλα-
νώμενοι πάλιν λέγουσι. Προστυποῦτο δὲ τοῦτο τοῖς ἐν

A illum, ut alunt, celebrantes, mysteria sua perficiunt.

VI. Quas quidem ineptias vanissimas esse, ludibrioque dignissimas nemo non dixerit: neque vero divinis ex Scriptura depromptis testimoniis acrius refellendas; cum per sese cuilibet, qui sit nonnullo ingenio præditus, quam ridiculum sit totum illud negotium, demonstrari possit. Nihil enim præter contemptissimas fabulas ac deliria continere facileprehenditur. Nam si Prunicum esse aliquam existimant, quis ex ipso statim vocabulo non animadvertat, quam imbecillum ac leve sit, quod isti profitentur, ut jam ostendimus. Quidquid enim Prunicum fieri dicitur, id inutile est; adeoque minime inter eximia numerandum. Qui enim laudari potest quod inutile sit? Quam est præterea stolidum, a Prunico exhaustum esse Jaldabaothem, ab eoque scintillam ad infima illa excussam arbitrari! Itemque, qui in sublimi collocatus esset, eum agnovisse qui exhausto esset illo **273** superior. Enimvero quale illud miraculum est, ut homo cui tenuissima quædam sit aspersa scintilla, majorem illis ipsis, a quibus productus est, angelis cognitionem adeptus fuerit! Si quidem auctores isti hominis ac fabricatores angeli, sive Jaldabaothis filii quæ Jaldabaothe superiora erant ignorarunt. Qui autem ab illis formatus est, scintillæ beneficio cognovit. Quamobrem suis illi se dogmatibus induunt et evertunt, cum partim serpentem venerari instituant; partim Evam illius fraudulentia deceptam existiment; partim Christum eundem esse velint; partim superioris illius Jaldabaothis filium, qui interclusa cælestium contemplatione summam liberis suis injuriam imposuit, matrem repudiavit ac contempsit, non minus quam supremum Parentem, quem ab iis quos genuerat coli ac prædicari minime sit passus. Qui vero serpentem convenit cælestem esse regem, cum adversus parentem insurrexerit? Aut quomodo, si cognitionem impertiat, Evæ imposuisse dicitur?

scientiam, sed pro ea ignitionem communicat. Cum enim summa in inscitia versentur, eam nibilo-
minus scientiam esse putant. Qua in re vehementer hallucinantur, dum errorem suum ac ignorantiam

VII. Sed alia quædam insuper testimonia proferunt; veluti Moysen æneum serpentem in deserto sustulisse, palanque proposuisse, ut illis remedio esset, quos serpens momorderat¹. Hoc enim ipsum præsentem vim contra venenatos morsus habere jactitant. Sed vel illud contra se manifeste pronuntiant. Si enim morsus illi serpentium erant, iidemque perniciosi, consequitur minime bonum esse serpentem. Quod vero tum a Moyse est erectum, sola sui contemplatione medebatur: non utique quod ita serpentis natura ferret; sed quod ita Deo visum esset, qui quos serpentes pupugerant, iis per serpentem mali remedium paraverat. Neque vero mirum esse cuiquam oportet, si unde quispiam

¹ Numi. xxi, 8 sqq.

Iesus fuerat, inde medicinam acceperit. Nec est quod idcirco conditæ res a Deo vituperentur, quod nonnulli rursus incredibili errore faciunt. Illud enim figuræ instar Judæis in solitudine degentibus ostensum est; ob eam ipsam rationem, quam in Evangelio **274** Dominus expressit. Nimirum: *Sicut exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*^a, quod postea contigit. Nam Judæi Christum Dominum velut serpentem ignominiose tractantes, ipsimet serpentis insidiis, hoc est diaboli, vehementer offensi sunt. Sed ut erecto serpente, ii qui morsu erant appetiti, repente liberati sunt: ita, Christo in crucem sublato, animæ nostræ a peccati morsibus sunt exemptæ. Atque hanc ipsam Domini sententiam ad erroris sui patrociniū afferunt. Nonne vides, inquit, ita pronuntiasse Christum: *Quo modo exaltavit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*? Propterea et alio loco sic præcipit: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbæ*^b. Sic igitur præclare Deus transtulit, ea ad dogmatum suorum

VIII. Siquidem Jesus Christus Dominus noster, idemque Deus Verbum, a Patre ante sæcula omnia sine principio ac tempore ullo genitus, nequaquam est serpens, procul absit ut ita sentiamus, sed contra serpentem advenit. Qui si quandoque dixerit: *Estote prudentes ut serpentes, et simplices sicut columbæ*, illud interrogare nos, ac cognoscere par est, cur illa duo, columbam scilicet ac serpentem, nobis erudiendis proposuerit. Nullum enim in serpente, præter duplex illud, prudentiæ specimen apparet: **C** primum quod appetitus ab aliquo, cum in capite vitam omnem suam residere sentiat, velut interdictum illud veritus, quod propter hominem Deus olim in sese pronuntiavit: *Caput ab ipso custodies, ille a te calcaneum*^c: toto in caput complicato corpore, illudque protegens et occultans, summa calliditate reliquum corpus opponit. Sic nos unigena Dei Filius a Patre progressus, sive hoste persequente, sive, quavis ingruente calamitate, jubet nostra omnia ferro ac flammis exponere, solumque tutari caput, hoc est minime abnegare Christum. Quoniam caput omnis viri est Christus, vir autem mulieris caput est, caput vero Christi Deus, ut Apostolus loquitur^d. Inest vere et alterum in serpente prudentiæ genus, ut de eo physiologi testantur. Cum enim e cavea sitiens ad aquam bibendi gratia prorepit, virus secum non **275** effert, sed latibulo relinquit: itaque ad potum egreditur.

Quod quidem nobis imitandum proponitur: ut cum ad sanctam Dei Ecclesiam orandi gratia, vel ad usurpanda Dei mysteria convenimus, nullum nobiscum scelus, voluptatem nullam, nullas cum quoquam simultates, nullum denique in animis no-

A τῇ ἐρήμῳ διὰ τὴν αἰτίαν, ἣν ἔλθων ὁ Κύριος λέγει ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι Ὡς ὕψωσε Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὃ καὶ γέγονε. Δίκτην γὰρ ὄφιος ἀτιμάζοντες τὸν Σωτῆρα, ἀπὸ ἐπιβουλῆς τῆς τοῦ ὄφιος ἡδικούντο, φημί δὲ τοῦ διαβόλου. Καὶ καθάπερ ἐν τῷ ὕψωματι τοῦ ὄφιος ἑαυτοῦ ἐγίνετο τοῖς δεδιγμένοις, οὕτως ἐπὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ σταυρώσει λύτρα γέγονε ταῖς ἡμῶν ψυχαῖς ἀπὸ τῶν ἐν ἡμῖν γενομένων δειγμάτων τῆς ἀμαρτίας. Φέρουσι δὲ καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ ῥητὸν πρὸς μαρτυρίαν οἱ αὐτοὶ λέγοντες, ὅτι Οὐχ ὄφεις, ὡς εἶπεν ὁ Σωτὴρ, Ὅρ τρέπον ὕψωσε Μωϋσῆς τὸν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὕψωθῆναι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ, φασί, λέγει^e, ὅτι Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιοι ὡς περιστέρα. Καὶ τὰ εἰς σύμβολα διδασκαλίας ἐκ Θεοῦ καλῶς τεταγμένα, οὗτοι εἰς τὴν ἐαυτῶν ἐπίνοιαν τὴν ἡπατημένην φέρουσιν.

isti quas imagines ac signa coelestem ad doctrinam falsitatem asserendam impudenter accommodant.

II. Ὁ γὰρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ Θεὸς Λόγος, ὃ ἐκ Πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεννηθεὶς, οὐκ ὄφις, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ κατὰ τοῦ ὄφιος αὐτοῦ ἦλθεν. Ἐκ δὲ εἶπη. *Γίνεσθε φρόνιμοι ὡς ὁ ὄφις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστέρα*. δεῖ ἡμᾶς ἐρωτᾶν καὶ γινώσκειν, διὰ τί τὰ δύο ταῦτα πρόσωπα ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν παρεστήγαγε, τῆς τε περιστέρᾳ καὶ τοῦ ὄφιος. Οὐδὲν δὲ ἐν τῷ ὄφει φρόνιμον πλὴν δύο τούτων· ὅτι ἐν τῷ διώκεσθαι γινώσκων, ὅτι ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ ἡ πᾶσα ζωὴ αὐτοῦ τυγχάνει, καὶ δεδιὼς τὴν ἀνωτέραν πρὸς αὐτὸν εἰρημένην ἀπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὸν ἀνθρώπου προσταγὴν, ὅτι φυλάξεις αὐτοῦ κεφαλὴν, αὐτὸς δὲ σου πτέρναν· ὅλον τὸ σῶμα ἐνειλέσας ἐπὶ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, κρύπτει μὲν τὸ κρανίον ἐαυτοῦ, παραδίδωσι δὲ τὸ ἄλλο σῶμα ἐν ὑπερβολῇ πανουργίας. Οὕτω θάλει ἡμᾶς ὁ μονογενὴς Θεὸς ὃ ἐκ Πατρὸς προσελθὼν ἐν καιρῷ διωγμοῦ καὶ ἐν καιρῷ πειρασμοῦ τὰ πάντα ἡμῶν παραδίδόναι μαχαίρᾳ τε καὶ πυρὶ, φυλάττειν δὲ ἐαυτῶν τὴν κεφαλὴν, τουτέστι Χριστὸν μὴ ἀρνεῖσθαι. Ἐπειδήπερ κεφαλὴ παντὸς ἀνθρώπου Χριστὸς, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ, κεφαλὴ δὲ Χριστοῦ ὁ Θεός, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Ἐτερον πάλιν ἔχει φρονιμώτατον (47) ὁ ὄφις, ὡς φασιν οἱ φυσιολόγοι περὶ τούτου τοῦ ζώου. Ὅταν γὰρ διψῆσας ἀπὸ τοῦ φωλεοῦ προέλθοι ἐπὶ τι ὕδωρ ἵνα πῖνῃ, οὐ συμπαλαμπάνει τὸν ἴδον μεθ' ἐαυτοῦ, ἀλλὰ ἐν τῷ φωλεῷ καταλιμπάνει· καὶ οὕτως ἔλθων λαμβάνει τὸ πόμα τῶν ὑδάτων.

Καὶ αὐτοὶ οὖν τοῦτο μιμησώμεθα, ἵνα, ὅταν ἐρχώμεθα ἐπὶ τὴν ἀγίαν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, ἥ εἰς εὐχὴν, ἥ εἰς τὰ τοῦ Θεοῦ μυστήρια, μὴ φέρωμεν μεθ' ἐαυτῶν κακίαν, ἥ τῆσόνην, ἥ ἐχθραν, ἥ τι ἕτερον ἐν ταῖς διανοαῖς αὐτῶν. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἴχωμεν δυνατῶς

Joan. iii, 14. ^a Matth. x, 16. ^b Gen. iii, 16. ^c I Cor. xi, 13. ^d γρ. λέγει φασίν.

(47) Ἐτερον πάλιν ἔχει φρονιμώτατος. Ambr. serm. in ser. ii post Dom. i Quad. : Serpens cum venerit ad bibendum aquam, priusquam bibat, extra

fontem eromit venenum suum, et postea bibit. Ita et nos quando ad altare Dei communicaturi accedimus, deponamus venenum pessimum, etc.

καὶ τὴν περιτεραν μιμήσασθαι, μὴ ἐκτὸς γενόμενοι κακίας; καίτοι γε τοῦ γένους τῆς περιτερᾶς ἐν πολλοῖς πράγμασιν οὐκ ἐπαινούμενου. Ἀκόλαστον γὰρ γένος περιτερᾶς, καὶ πολυμιξίας μὴ ἀνακηπτόμενον, λάγνον τε καὶ καθ' ὥραν ἡδονῇ προσανακαίμενον. Πρὸς δὲ τούτοις ἀπρονον καὶ βληχρόν. Διὰ δὲ τὸ ἱσχυρὸν καὶ μακρόθυμον καὶ ἀμνηστικὸν τοῦ ζώου, ἔτι μὴν καὶ διὰ τὸ ἐν εἶδει περιτερᾶς περᾶνθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μιμήσασθαι ἡμᾶς βούλεται ὁ θεὸς λόγος τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν βούλησιν, καὶ τῆς ἀνάγκης περιτερᾶς τὴν ἀκακίαν, ὥστε μὲν ἡμᾶς φρονίμους εἰς τὸ ἀγαθόν, ἀπειροὺς δὲ εἰς τὸ κακόν. Καὶ λέγεται ἡ τούτων πᾶσα δραματουργία. Εὐθὺς γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὸ πανουργὸν καὶ ἐπίβουλόν οὐχ ὀρίζεται περισσοτέρως, ἀλλὰ κατὰ τοῦ διαβόλου καὶ τοῦ ὄφιος, λέγων· *Φοβοῦμαι δὲ μὴ πως, ὡς ὁ* *ὄφιος ἡπάτησεν Εὐάν, ἐν τῇ παραουργίᾳ αὐτοῦ, φθορῇ τὰ νοήματα ὁμῶν ἀπὸ τῆς ἀπλότητος καὶ ἀγνείας Χριστοῦ καὶ δικαιοσύνης.* Ὁρᾷ, ὡς φθορὰν ἀπέφηνεν ὁ Ἀπόστολος, καὶ πανουργίαν δεινὴν, καὶ ἀπάτην τὰ ὑπὸ τοῦ ὄφιος πρὸς τὴν Εὐάν πεπραγματουμένα, καὶ οὐκ ἐπαινετὸν τι παρὰ τοῦ αὐτοῦ γεγεννημένον ὑπέδειξε;

Θ'. Πανταχόθεν τοίνυν φωρατὴ καὶ ἰσχυρὸς ἡ τούτων ἀνοία ἐστὶ παντὶ τῷ βουλομένῳ εἰδέναι τὴν τῆς ἀληθείας διδασκαλίαν, καὶ Πνεύματος ἁγίου γνῶσιν. Ἵνα δὲ μὴ ἀναλίσκω χρόνον, καὶ ταύτην διασείσμενος τὴν χαλεπὴν καὶ δύσπλουν τοῦ παλάγους ζάλην, ἐπὶ τῆς ἐτέρας θαλαττίους ποντοπορίας τὸ σκάφος ἐπλίσσωμαι, ἐπιμελῶς τοὺς αὐχένας κρατῶν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καὶ εὐχαίς ἁγίων, ὅπως παραπλέοντες κατοπτεύσωμεν τῶν ἀγρίων κυμάτων τὴν κύρτωσιν, καὶ τῶν ἐν τοῖς πελάγεσι θηρίων ὁδῶν τὰς μορφάς. Ἀπληκτοὶ δὲ ἀπὸ σμυραινῶδους ἰοῦ καὶ τρυγόνος, καὶ δρακαίνης, καὶ καρχαρίου, καὶ σκορπαίνης περάσαι, καὶ τοῦ εὐδίου τῆς ἀληθείας λιμένος δι' εὐχῆς καὶ ἰκεσίας ἐπιτυχεῖν δυνηθείμεν· πληρουμένου καὶ ἐν ἡμῖν τοῦ ρητοῦ, τοῦ, *Οἱ καταβαίνοντες εἰς θάλασσαν, τὰς ἀρετὰς τοῦ Κυρίου διηγῆσονται.* Ἐφ' ἐτέραν τοίνυν ταύτην καθέξης τὴν πορείαν ποιήσομαι· πρὸς διήγησιν.

KATA KAIANON,

Ὁκτωκαιδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ ἐγχείρη.

Α'. Καϊανοὶ τινες ὀνομάζονται, ἀπὸ τοῦ Κάιν εἰληφότες τὴν ἐπωνυμίαν τῆς αἰρέσεως. Οὗτοι γὰρ τὸν Κάιν ἐπαινοῦσι, καὶ πατέρα ἑαυτῶν τοῦτον τάττουσι, καὶ αὐτοὶ, ὡς εἰπεῖν, ὡς ἀπὸ διαφορᾶς ἐπαναστάσεως κυμάτων ὁρμώμενοι, οὐκ ἔξω ὄντες τοῦ αὐτοῦ σάλου καὶ κλύδωνος· καὶ ὡς ἀπὸ ἀκανθῶδους ὕλης προκύψαντες, οὐκ ἐκτὸς ὄντες παντὸς τοῦ σωροῦ τῶν ἀκανθῶν, εἰ καὶ διάφοροι τῷ ὀνόματι εἰσιν. Ἀκανθῶν μὲν γὰρ γένη πολλὰ, ὅμως ἐν ᾧ πᾶσι τὸ μοχθηρὸν τῆς κεντριώδους ἀδικίας ἐνεστίν.

Οὗτοι φασὶ τὸν Κάιν ἐκ τῆς ἰσχυροτέρας δυνάμεως ὑπάρχειν καὶ τῆς ἀνωθεν αὐθεντίας· ἀλλὰ καὶ τὸν Ἡσαῦ, καὶ τοὺς περὶ Κορὲ, καὶ τοὺς Σοδομίτας· τὸν

A stris improbitatis vestigium efferamus. Alioquin quomodo columbam imitabimur, nisi malitiæ simus expertes? Quamquam genus illud avium non omni ex parte laudabile sit. Est enim propensius in libidinem, ac coitu frequentius utitur, utpote salacissimum et voluptuosum animal. Adde imbecillum et ignavum. Sed quod idem minime malum, patiensque sit, nec injuriæ meminerit, tum vero quod columbæ specie Spiritus sanctus apparuerit; id ipsum quod Spiritui sancto gratum ac jucundum est, innocentis columbæ simplicitatem imitari nos Dei Verbum admonuit, ut quod ad bonum attinet, prudentes et callidi, ad malum vero simplices esse videamur. Qua ratione omnis illorum machinatio dissolvitur. Nam et Apostolus veteratoriam calliditatem et malitiam abundantiorē nulli quam diabolo ac serpenti tribuit: *Timeo, inquit, ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri, et excidant a simplicitate, et castitate Christi ac justitia*¹. Vide ut quæ contra Evam a serpente structa sunt, corruptelam et nequissimam astutiam ac fraudem Apostolus esse pronuntiet, neque laude dignum quidpiam ab illo perpetratum desinat.

IX. Quocirca omni ex parte illorum constringitur ac declaratur amentia, si quis veritatis doctrinam, ac Spiritus sancti scientiam velit percipere. Sed ne tempus ultra conteram, hæc velut difficili ac periculosa pelagi tempestate perfunctus, scapham ad alios navigationum cursus expediam: adeo ut fauces ipsas studiose teneam, divina vi, ac sanctorum precibus confisus, ut et vehementes irati maris fluctus, et venenatarum ibidem bestiarum species prætereundo videamus: nibilque nobis interim murænarum, aut pastinacæ, aut dracænæ, aut carcharii, vel scorpenæ virus exitii offerat: ac demum ad felicem veritatis portum precibus et orationibus freti navigium appellamus: ut hæc in nobis vera **276** sit Scripturæ sententia: *Qui navigant mare, virtutes Domini narrant*². Ad alteram igitur deinceps, ut id narrare possimus, profectionem accingimur.

ADVERSUS CAIANOS,

Quæ est hæresis XVIII sive XXXVIII.

I. Qui Caiani vulgo nuncupantur, hæresin suam a Caino cognominarunt. Nunc enim prædicant, et parentem suum appellant. Qui quidem variis, ut ita dicam, e fluctuum jactationibus emersi, eodem in salo et procella condicantur; ac velut e spinis et reptibus eminentes, unaque spinarum strue comprehensi duntaxat appellationibus discrepant. Nam spinarum genera quidem varia sunt; sed ad pungendum nocendumque vis omnibus est communiter insita.

Igitur Caiani a potentiori quadam virtute ac celesti auctoritate derivatum esse Cainum prædicant, necnon et Esau, et Core cum suis, itemque Sodo-

¹ II Cor. xi, 3. ² Eccli. xliii, 26.

προσπλακείσας γεγεννηκέναι τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἀβελ· καὶ εἶναι τῆς μὲν τὸν Κάιν, τῆς δὲ τὸν Ἀβελ. Εἶναι δὲ τὸν Ἀδάμ καὶ τὴν Εὐάν ἀπὸ τῶν τοιούτων δυνάμεων, εἰπὺν ἀγγέλων γεγεννημένους· καὶ τοὺς γεννηθέντας παῖδας, Κάιν τέ φημι καὶ Ἀβελ, ἐρῖσαι πρὸς ἀλλήλους, καὶ τὸν γεγεννημένον ἀπὸ ἰσχυρῆς δυνάμεως πεφονευκέναι τὸν ἀπὸ τῆς ἥττονος δυνάμεως καὶ ἀσθενεστέρας.

Γ. Τὰ δὲ αὐτὰ μυθώδη καὶ οὗτοι παραπλεουσὶ τῇ περὶ τῶν αὐτῶν δηλητηρίων τῆς ἀγνοίας δόξει, τοῖς πειθομένοις ἐπιβουλεύοντες· Ὅτι δεῖ πάντα ἄνθρωπον ἐαυτῷ ἐλέσθαι τὴν ἰσχυροτέραν δύναμιν, καὶ τῆς ἥττονος καὶ ἀτόνου ἀποχωρίζεσθαι, τοῦτέστι τῆς τὸν οὐρανὸν ποιησάσης, καὶ τὴν σάρκα, καὶ τὸν κόσμον· καὶ ὑπερβαίνειν εἰς τὰ ἀνώτατα διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ σταυρώσεως. Διὰ γὰρ τοῦτο, φησὶν, ἦλθεν ἄνωθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ ἐπιτελεσθῇ δύναμις ἰσχυρῆ, κατὰ τῆς ἀσθενεστέρας δυνάμεως τὸ τρόπον λαβοῦσα, καὶ τὸ σῶμα παραδοῦσα. Καὶ οἱ μὲν αὐτῶν τοῦτο λέγουσιν, ἄλλοι δὲ ἄλλα. Οἱ μὲν γὰρ λέγουσι, διὰ τὸ πονηρὸν εἶναι τὸν Χριστὸν, παραδοθῆναι αὐτὸν ὑπὸ τοῦ Ἰούδα, βουλόμενον διαστρέφειν τὰ κατὰ τὸν νόμον. Ἐπαινοῦσι γὰρ τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἰούδαν, ὡς ἔφην, καὶ λέγουσι· τοῦτου ἔνεκεν παραδέδωκεν αὐτὸν, ἵνα ἐπειδὴ ἠβούλετο καταλύειν τὰ καλῶς δεδιδαγμένα. Ἄλλοι δὲ [τῶν] αὐτῶν οὐχὶ φασιν, ἀλλὰ ἀγαθὸν αὐτὸν ὄντα παρίδωκε κατὰ τὴν ἐπουράνιον γνῶσιν. Ἐγνώσαν γὰρ, φησὶν, οἱ ἄρχοντες, ὅτι ἐὰν ὁ Χριστὸς παραδοθῇ σταυρῷ, κενούται αὐτῶν ἡ (ἀσθενὴς) δύναμις. Καὶ τοῦτο, φησὶ, γινούσκει ὁ Ἰούδας ἔσπευσε, καὶ πάντα ἐκίνησεν, ὥστε παραδοῦναι αὐτὸν, ἀγαθὸν ἔργον ποιήσας ἡμῖν εἰς σωτηρίαν. Καὶ δεῖ ἡμᾶς ἐπαινεῖν, καὶ ἀποδιδόναι αὐτῷ τὸν ἔπαινον, ὅτι δι' αὐτοῦ κατεσκευάσθη ἡμῖν ἡ τοῦ σταυροῦ σωτηρία, καὶ ἡ διὰ τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως τῶν ἄνω ἀποκάλυψις.

Κατὰ πάντα δὲ τρόπον οὗτοι ὑπέρβηται, οὐκ ἀγαθὸν τινα τιμῶντες ἢ ἐπαινοῦντες. Ἀλλὰ δὲ, ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου αὐτοῖς ταῦτα ὑπέσπартαι, τὰ τῆς ἀγνοίας λέγω καὶ ἀπάτης. Πληροῦται δὲ ἐπ' αὐτοῖς τὸ γεγραμμένον· Οὐαὶ τοῖς λέγουσι τὸ καλὸν πονηρὸν, καὶ τὸ πονηρὸν ἀγαθόν· οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος· οἱ λέγοντες τὸ γλυκὺ πικρὸν, καὶ τὸ πικρὸν γλυκὺ. Πάντη γὰρ ἐκφωνεῖ Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη, τοῦ Κάιν τὴν ἀσέβειαν ἐπικηρυκευομένη. Οὗτοι δὲ, τοῦ σκότους ὄντες ἔρασταί, καὶ τῶν κακοποιῶν μιμηταί, τὸν Ἀβελ μισοῦσι, τὸν δὲ Κάιν ἀγαπῶσι, καὶ τῷ Ἰούδῃ τὸν ἔπαινον διδόντες. Φθοριμασίαν δὲ γνῶσιν ἔχουσι, δύο τάττοντες δυνάμεις, ἀσθενεστέραν τε καὶ δυνατωτέραν, ἀντιμαχομένας δὲ πρὸς ἀλλήλας, ποιοῦσας δὲ ἐν τῷ κόσμῳ οὐ γνώμης ἀλλοίωσιν, ἀλλὰ τῶν γεγεννημένων, τοὺς μὲν κατὰ φύσιν ἀπὸ κακίας τὴν οὐσίαν ἔχειν, τοὺς δὲ ἀπὸ ἀγαθότητος. Οὐδένα δὲ κατὰ γνώμην ἀγαθὸν ἢ φαῦλον λέγουσιν, ἀλλὰ κατὰ φύσιν.

¹ Isa. v. 20.

A esse virtutis, et Abelum infirmioris sentiunt. Quas ipsas virtutes cum Eva congressas utrumque genuisse sic affirmant, ut alterius Abelus sit, Cainus alterius. Quin Adamum atque Evam iisdem a virtutibus, sive angelis originem traxisse: quosque genuere postea liberos, Cainum, inquam, et Abelum, secum invicem rixatos esse, et qui fortiori ab virtute propagatus fuerat inferioris imbecilliorisque sobolem occidisse.

278 III. Hæc omnia mendaciorum portenta in tradendis pestiferis ignorantie suæ mysteriis ad sectatorum perniciem aspergunt, idque admonent: debere quemlibet fortiolem sibi adoptare virtutem, atque ab inferiori et imbecilliori secerni, ea videlicet, quæ et cælum et carnem, et mundum fabricaverit: sicque ad superiora per Christi evolare supplicium. Hanc enim fuisse causam volunt, cur e cælo delapsus sit; nimirum ut fortis in ipso solidiorque virtus perscreretur, ac de infirmiore triumphum referret, corpusque traderet. Hæc nonnulli ex ipsis, alii vero alia prædicant. Quidam enim Christum, quod malus esset, ac legis instituta violare auderet, a Juda proditum existimant. Cainum enim, ut diximus, Judamque venerantur; ejusque rei gratia, inquit, illum prodidit, quod præclare tradita antiquare vellet. Alii vero aliter sentiunt, ut tametsi bonus esset, ex cœlesti quadam cognitione sit proditus. Norant enim, aiunt, principes, si Christus in crucem tolleretur, ipsorum exhaustum iri potentiam omnem; quod cum Judas non ignoraret, maturavit, omnemque lapidem movit, ut eum Judæis traderet. Qua in re egregie salutis nostræ consuluit. Ac propterea laudibus eum remunerari nos oportet, cujus opera crucis nobis salus est illa comparata, necnon cœlestium rerum eadem ex occasione communicata cognitio.

Sed cum isti minime bonum aliquem honore ac laude prosequantur, toto cælo, quod aiunt, aberrant. Neque obscurum illud est, hæc ignorantie fraudisque semina ipsis a diabolo aspersa fuisse. In quibus illud est e Scriptura profectum: *Væ qui dicunt bonum malum, et malum bonum: qui ponunt tenebras lucem, et lucem tenebras: qui dicunt dulce amarum et amarum dulce*¹. Nam in Veteri et Novo Testamento Caini impietas aperta ac clara voce prædicatur. Illi autem tenebrarum amatores, ac maleficorum imitatores Abelum oderunt, et Cainum amant, et Judam præconio suo celebrant. Sed et perniciosissime sentiunt, dum virtutem duplicem constituunt, imbecillam, et firmiorem, quæ secum invicem dissideant, ac non voluntatum in mundo varietatem inferant: **279** sed illud perficiant, ut qui in lucem prodeunt, alii primam a malo naturæ originem, alii a bono derivatam accipiant. Neminem enim illi ex animi deliberatione bonum esse vel malum, sed natura ipsa definiunt.

IV. Sed de Caino primum quid Vetere in Testamento scriptum sit inspiciamus. *Maledictus*, inquit, *eris a terra, quæ aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua: (47*)* *erisque gemens et tremens super terram*¹. Quibus ea consentiunt, quæ d: eodem Dominus in Evangelio loquitur, cum Judæi dixissent, *Patrem habemus Deum*². Sic enim Dominus occurrit: *Vos filii estis patris vestri diaboli, quoniam mendax est; quoniam pater ejus mendax est. Ille homicida fuit ab initio, et in veritate non stetit. Cum loquitur, mendacium ex proprio loquitur, quoniam et pater ejus mendax erat. Ex quo et hæreses aliæ cum hanc vocem audiunt, Judæorum patrem diabolum esse dicunt, cui et alius sit pater, huicque itidem alius. Sed excæcata mente, effrenataque lingua ista jactitant. Siquidem ad universorum Dominum, ac Judæorum, et Christianorum, adeoque omnium Deum illius cognationem referunt: eumque patrem esse parentis illius putant, qui Moysi legem præscripserit, ac tam multa prodigia patraverit. Sed longe se res aliter habet, o charissime. Nam subinde Dominus nostri in omnia curam gerens, ne pro aliis alia subdole fingeremus, aut illorum patrem revera existimarem esse diabolum, ita discipulos suos alloquitur: *Nonne duodecim vos elegi, et unus ex vobis diabolus est?* non cum natura, sed animo diabolum esse significans. Iterum alio in loco: *Pater Domine cæli ac terræ, terra eos quos dedisti mihi. Cum eram cum ipsis, servabam eos, et nemo ex illis periit, nisi filius perditionis*³. Alias item: *Oportet Filium hominis tradi, sicut scriptum est de eo. Væ autem ei per quem tradetur. Bonum enim erat ei, si natus non fuisset homo ille*⁴, et cætera.*

280 Hoc igitur manifeste cognovimus de Juda intellexisse cum Judæis loqueretur. A quo enim quisque superatus est, hujus et servus est; ac cuiusque aliquis obsequitur, hunc et patris loco habet, et obsequii sui auctorem agnoscit. Quare ideo iisce verbis Dominus utitur: *Vos filii patris vestri diaboli estis*, quod Judæi Christi loco parnerint, quemadmodum olim Eva a Domino desciscens serpenti morem gessit. Deinde quod non solum mendax esset, sed et etiam fur; pro eo atque in Evangelio legimus⁵: Ob id oculos ei commisit, ne quam haberet excusationem, cum Dominum suum in hominum manus ob pecuniæ cupiditatem traderet. Ecquis vero pater hujus alius est, qui ante ipsum mendax fuerit præter Cainum, quem Judas imitatus est? Ille siquidem fratri suo mentitus charitatis eum fraternæ specie decepit, ac mendacio persuasit; et in agrum seducens violentas illi ma-

A Δ'. Καὶ πρῶτον ἰδῶμεν περὶ τοῦ Κάιν, ὡς ἡ μὲν Παλαιὰ Διαθήκη φησὶν· Ἐπικατάρατος σὺ ἀπὸ τῆς γῆς, ἣτις ἔχονε τὸ στέμμι αὐτῆς ἐξέασθαι τὸ αἷμα τοῦ ἀδελφοῦ σου ἐκ τῆς χειρὸς σου· καὶ πάλιν· Ἐπικατάρατος σὺ ἐν τοῖς ἔργοις σου, καὶ ἔση στένων καὶ τρέμων ἐπὶ τῆς γῆς. Συνεπὶ δὲ ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ περὶ τούτου λέγει, ὅτι Ἰουδαῖοι ἔλεγον· Ἥμεῖς Πατέρα ἔχομεν τὸν Θεόν. Ὁ δὲ Κύριος πρὸς αὐτοὺς ἔφη· Ὑμεῖς υἱοὶ ἐστέ τοῦ πατρὸς ὁμῶν τοῦ διαβόλου, ὅτι ψεύστης ἐστίν· ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. Ἐκεῖνος ἀνθρωποκτόνος ἦν, καὶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ οὐκ ἔμεινεν. Ὅταν λαλεῖ, τὸ ψεῦδος ἐκ τῶν λόγων λαλεῖ· ὅτι καὶ ὁ πατήρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν. Ὅθεν καὶ αἱ ἄλλαι αἰρέσεις, ἀκούουσαι τὸ ῥῆμα τούτο, πατέρα μὲν τῶν Ἰουδαίων φάσκουσιν εἶναι τὸν διάβολον, ἔχειν τε πατέρα ἄλλον, καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα πάλιν πατέρα. Ἀλλὰ ἀθυρογλώττως φθέγγονται, τὴν δόξαν τῆς ἐκείνου Πατρὸς εἶναι λέγοντες, τὸν νομοθετήσαντα διὰ Μωϋσέως, καὶ τὰς αὐτὰ θαυμάσια παποιχηκότα. Οὐκ ἐστὶ δὲ τούτο, ὡ ἀγαπητέ⁶. Αὐτὸς γὰρ εὐθύς φησιν ὁ Κύριος, ἐν ἅπασιν ἡμῶν τὴν ἐπιμέλειαν ποιούμενος, ἵνα μὴ ἐν παρεκβάσει γενώμεθα τοῦ προκειμένου, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων σοφίζόμενοι καὶ διανοούμενοι, λέγει, πατέρα αὐτῶν εἶναι τὸν διάβολον, λέγων πρὸς τοὺς μαθητάς· Οὐχὶ τοὺς δώδεκα ὑμᾶς ἐξελεξάμην, καὶ εἷς ἐξ ὁμῶν διάβολος; οὐχὶ διάβολος λέγων φύσει, ἀλλὰ κατὰ γνώμην. Πάλιν δὲ ἐν ἑτέρῳ τόπῳ λέγει· Πατέρ, Κύριε οὐρανοῦ καὶ γῆς, τήρησον τοὺς οὓς ἐδωκάς μοι. Ὅτε αὐτῶν ἀπώλετο, εἰ μὴ ὁ υἱὸς τῆς ἀπωλείας. Πάλιν ἄλλοτε λέγει, ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παραδοθῆναι κατὰ τὸ γεγραμμένον περὶ αὐτοῦ. Οὐαὶ δὲ δι' αὐτὸν παραδοθήσεται. Συνέφερε γὰρ αὐτῷ εἰ οὐκ ἐγενήθη, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἄρα τοῦν ἐξάπαντος ἔγνωμεν, ὡς περὶ τοῦ Ἰουδα ἔλεγε τοῖς Ἰουδαίοις· ὃ γὰρ τις ἤττηται, τούτῳ καὶ διδούλωται· καὶ ὃ τις πείθεται, τούτον πατέρα ἔσχηκε, καὶ ἀρχηγὸν τῆς αὐτοῦ πειθοῦς. Φησὶν οὖν ὁ Κύριος· Ὑμεῖς υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὁμῶν τοῦ διαβόλου ἐστέ⁷. ἐπειδὴ ἀντὶ τοῦ Χριστοῦ τῷ Ἰουδα ἐπισθῆσαν, καθάπερ ἀπὸ Θεοῦ ἐκκλίνας ἡ Εὐα τῷ ὁφεί ἐξ ἀρχῆς ἐπισθῆ. Ἐπειτα ὅτι καὶ ψεύστης ἦν οὐ μόνον, ἀλλὰ καὶ κλέπτης, κατὰ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένον· διὸ καὶ αὐτῷ παρέωχε τὸ γλωσσόχομον, ἵνα ἀναπολόγητος ᾖ, διὰ φιλαργυρίαν τὸν ἴδιον Δεσπότην παραδοῦς εἰς χεῖρας ἀνθρώπων. Τίς οὖν ὁ τούτου πατήρ, ὁ πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ὑπάρχων, ἀλλ' ἢ ὁ Κάιν, οὗ μιμητὴς ὁ Ἰουδας; Ἐκεῖ γὰρ ψευδάμενος τῷ ἀδελφῷ, ὡς ἐν φιλαδελφίᾳ ἠπάτησε, καὶ παρέπεισε διὰ τοῦ ψεύδους, καὶ ἐξαγαγὼν αὐτὸν ἐν τῷ πιδίῳ, ἐπάρας τὴν χεῖρα ἀπέκτεινεν. Οὕτω καὶ ὁ Ἰουδας, τί θέλετέ μοι, φησὶ, δοῦναι, καὶ

¹ Gen. iv, 11, 12. ² Joan. viii, 41 seq. ³ Joan. vi, 71. ⁴ Joan. xvii, 12. ⁵ Matth. xxi, 24. ⁶ Joan. xii, 6. ⁷ F. ἐκείνου. ⁸ γρ. ἀγαπητοί.

(47*) Hic interpret aliquid omisit. EDIT. PATR.

ἐγὼ αὐτὸν παραδώσω ὑμῖν; καὶ, Ὅν ἂν φιλήσω, αὐτὸς ἐστὶ· κρατήσατε αὐτόν. Καὶ ἐλθὼν ὁ προδότης, Χαῖρε, Ῥαββὶ, ἔλεγε· τοῖς χεῖλεσι τιμῶν, καρδίαν δὲ πόρρω ἀπέχουσιν Θεοῦ κεκτημένος.

Ε'. Ἄρα γοῦν οὗτος ὁ Ἰούδας, πατὴρ αὐτῶν γινόμενος, κατὰ τὴν ἀρνησιθεϊαν καὶ προδοσίαν Σατανᾶς ὑπάρξει· καὶ διάβολος, οὐ τῇ φύσει, ἀλλὰ τῇ γνώμῃ, υἱὸς γηγένεται οὗτος τοῦ Κἀὶν κατὰ μέμνησιν τοῦ ἀνθρωποκτόνου καὶ ψεύστου· ἐπειδὴ καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ πρὸ αὐτοῦ ψεύστης ἦν, οὐχ ὁ Ἀδὰμ, ἀλλ' ὁ διάβολος· οὐ τὴν μέμνησιν ἔσχεν ἐν τῇ ἀδελφοκτονίᾳ, μίσει, καὶ τῷ ψεύδει, καὶ πρὸς Θεὸν ἀντιλογίᾳ, τῷ λέγειν, Μὴ φύλαξ εἰμὶ τοῦ ἀδελφοῦ μου; Οὐκ οἶδα ποῦ ἐστίν. Οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῷ Κυρίῳ φησὶ· Μὴ δωρεὰν στέλλεται Ἰῶβ τὸν Θεόν; Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς ὁ διάβολος τῷ ψεύδει ἀπατᾷ τὴν Εὐάν καὶ τὸν Ἀδὰμ, ἕτερα ἀνθ' ἑτέρων λέγων, καὶ φίλαν προσποιεῖται ἐνδεικνύμενος, ὅτι Ἔσεσθε ὡς Θεοί, καὶ οὐκ ἀποθανεῖσθε· τοῦτον μιμούμενος ὁ Κἀὶν, προσχέματι φιλαδελφίας ἡπάτα τὸν ἀδελφόν, λέγων· Διέλθωμεν εἰς τὸ πεδίον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης εἶπεν· Ὁ μισῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, οὗτος οὐ τετελείωται ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Κἀὶν ἐστίν· ὅτι ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ. Καὶ διὰ τὴν αὐτὴν ἀπέκτεινεν· Ὅτι ἦν ποιεῖν τὰ ἔργα αὐτοῦ· καὶ ἐξήλωσε τὰ ἔργα αὐτοῦ, ὅτι ἦν καλὰ. Οὕτω καὶ οὗτοι, μᾶλλον φθονοῦντες τῷ Ἀβελ, τῷ καλῷ ἔχοντι ἔργα, τὸν δὲ Κἀὶν τιμῶντες, πῶς οὐκ ἐλέγχονται, διαβόληδην τοῦ Σωτῆρος λέγοντες, καὶ ἀπότομον ἀπόφασιν ὀρίζοντες αὐτοῖς, ὅτι Ζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης πᾶν υἱαδικαίον ἀπὸ Ἀβελ τοῦ δικαίου τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐκκαχυμένον ἕως Ζαχαρίου τοῦ προφήτου, οὗ ἀπεκτείνετε μέσον τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ τὰ ἑξῆς;

Γ'. Οὐκ ἄρα τείνου, ὡς οὗτοι φασί, διὰ γινώσιν ὁ Ἰούδας παρέδωκε τὸν Σωτῆρα· οὐδὲ Ἰουδαῖοι μετὸν ἔχουσι σταυρώσαντες τὸν Κύριον, καίτοι γε διὰ σταυροῦ ἔχόντων ἡμῶν τὴν σωτηρίαν. Οὕτε γὰρ παρέδωκεν αὐτὸν ὁ Ἰούδας, ἵνα γένηται ἡμῖν εἰς σωτηρίαν· ἀλλὰ κατ' ἀγνοίαν, ζῆλον, καὶ φιλαργυρίαν ἀρνησιθείας. Κἀν τε γὰρ εἶπη ἡ Γραφή τὸν Χριστὸν μέλλοντα σταυρῷ παραδίδοσθαι, ἢ καὶ εἶποι ἡ θεία Γραφή τὰ ἐπ' ἐσχάτῳ· τῶν ἡμερῶν δὲ ἡμῶν ἐπιτελούμενα ἀποπήματα, οὐ πάντως εὖροι ἂν τις ἡμῶν τῶν τὰ παράνομα πραττόντων ἀπολογίαν, τὴν τῆς Γραφῆς μαρτυρίαν προφέρων, προθεσπιζούσης ταῦτα ἕσθαι. Οὐ γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή, ποιοῦμεν· ἀλλ' ὅτι ἐμὲλλον ποιῆν, προείπεν ἡ Γραφή, διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πρόγνωσιν, καὶ ἵνα Θεὸς, ἀγαθὸς ὑπάρχων, ἐπιφέρων δὲ τὴν ὀργὴν κατὰ τῶν ἀμαρτανόντων, μὴ ὑποληφθῇ πάθει συνεχόμενος. Ἢ γὰρ καθ' ἑκαστον τῶν ἀμαρτανόντων παρὰ Θεοῦ ὀργὴ οὐκ ἀπὸ πάθους ὀρμάται. Ἀπαθὴς γὰρ τὸ θεῖον· ἐπιφέρει δὲ τὴν ὀργὴν κατ' ἀνθρώπων, οὐ πάθει ληφθὲν ἀγανακτῆσιως, οὐδὲ ὀργῇ ἡττηθὲν καὶ κρατούμενον. Δείκνυσιν γὰρ τὸ ἀπα-

nus attulit. Neque aliter Judas: Quid vultis, inquit, mihi dare, et ego cum vobis tradam? Et, Quemcunque osculatus fuero ipse est, tenete cum. Et accedens traditor, Ave, inquit, Rabbi, labiis honorans, cor autem longe a Deo remotum gerens.

V. Quamobrem hic ille Judas est, qui et ipsorum parens, et propter Numinis abnegationem prodicionemque Satanas fuit, et voluntate non natura diabolus, idemque mendacis ac parricidæ Caini duntaxat imitatione filius; quandoquidem et ejus ante ipsum pater mendax fuit non Adamus, sed diabolus: cujus in fraterna cæde, odioque ac mendacio similitudinem expressit: tum eo insuper ipso quod his verbis Deo contradixit: Num custos fratris mei ego sum? Ubi sit nescio. Quemadmodum et Domino diabolus loquitur: Num frustra Job timet Deum? Quoniam enim diabolus ipse Evam et Adamum suis in fraudem mendaciis impulerat, falsa pro veris usurpans, ac simulatam amicitiam objiciens: Eritis, inquit, sicut dii, et non moriemini; hunc æmulatus Cain fraternæ charitatis specie germanum decepit, his verbis alloquens: Egrediamur foras. Idcirco beatus Joannes ita scribit: Qui odit fratrem suum, **281** hic in charitate perfectus non est, sed est ex Caino; quoniam fratrem suum occidit. Et propter quid occidit eum? Quoniam opera ejus maligna erant; et illius invidit operibus, quoniam erant honesta. Sic illi Abelio potius invidentes, cujus opera bona sunt, et Cainum honorantes, nonne vel ipsis Salvatoris verbis manifeste redarguuntur: qui in illos severe ac sine ulla tergiversatione sententiam hoc modo tulit: Requiritur ab hac generatione sanguis omnis justus, qui effusus est ab Abel justo a principio usque ad Zachariam prophetam, quem occidistis inter templum et altare etc.

VI. Falsum igitur est, quod isti jactitant, Judam ob eam quam habebat scientiam Salvatorem prodidisse: adeoque nec ipsi Judæi Christo in cruce suffixo mercedem consecuti sunt, quamvis crucis nobis beneficio salus obvenerit. Non enim ut salutem nobis afferret, Judas illum tradidit; sed partim ignorantia, partim invidia, et avaritia ductus, quam cum Dei abnegatione conjunxerat. Etenim licet in crucem actum iri Christum Scriptura prædixerit; ac quæ postremis temporibus a nobis committenda sunt scelera diu ante significarit, nullam, si male quidpiam egerimus, ex hisce Scripturæ testimoniis, quæ id futurum prænuntiant, excusationem habebimus. Neque enim quod Scriptura prædixerit, idcirco ea facimus; sed quod facturi eramus, Scriptura prædixit, ob antecedentem Dei videlicet cognitionem, atque ut Deus ipse, qui bonus est, cum adversus peccatores iram exercet, non perturbatione aliqua commotus esse videatur. Dei siquidem adversus peccatores quoslibet indignatio non ab ulla animi perturbatione proficiscitur; caret eni-

¹ F. ἐσχάτων. ² F. ἀνθρώπων. ³ Matth. xxvi, 15. ⁴ Marc. xiv, 44. ⁵ ibid. 45. ⁶ Isa. xlix, 13. ⁷ Gen. iv, 9. ⁸ Job i, 9. ⁹ Gen. iii, 4, 5. ¹⁰ Gen. iv, 8. ¹¹ I Joan. ii, 11; iii, 12. ¹² Matth. xxiii, 35.

omni perturbatione Deus. Sed iram more hominum exercere dicitur, non ullo sensu doloris affectus, nec iracundia superatus. Imo vero quantopere ea vacet hoc ipso declarat, quod futurum iudicium, ac justissimam animadversionem denuntiat, ut se commotionis omnis expertem esse demonstret. Hoc igitur futurorum praeclia Scriptura significat, uti cautiore nos reddat ac condoces faciat, ne inexpiabilem Dei in offensionem incurramus quae non perturbatione definitur ulla, nec velut victo ac succumbenti accidit; sed hominibus iis quos scelorum

VII. Idem et de crucis supplicio cogitare debemus. Non enim propterea quod ita fore Scriptura praedixit, Christus aut in crucem a Judaeis est actus, aut a Juda proditus: sed quod et proditurus eum Judas esset, et in crucem acturi Judaei, ob id tam in Vetere Testamento Scriptura, quam in Evangelio Dominus ipse futurum aliquando pronuntiavit. Quamobrem non ex certa singularis illius beneficii scientia quod in mundum ex eo derivaret Dominum Judas prodidit, ut illi mentiuntur; sed ita potius ut et suum esse Dominum sciverit, et quam illipsum mundo salutare esset ignorarit. Fierine potest is ut salutis hominum curam gerat, qui ab ipso met Salvatore perditionis filius appellatus fuerit¹; et illud audierit? Bonum ei erat, si natus non fuisset homo ille²; item: Amice, ad quid venisti³? et, Unus ex vobis me traditurus est⁴; et, Qui manducat mecum panem, levavit contra me calcaneum⁵, ut e Psalmorum libro⁶ Evangelium expressit. Item: *Va ei per quem Filius hominis tradetur*⁷. Etenim Judas haec in se comprobavit omnia, atque et laudatorum suorum et suamet ipse dementiam vel invitus ostendit. Nam posteaquam tamen triginta illos argenteos accepit, poenitentia ductus pecuniam illam restituit, tanquam mali aliquid perpetrasset, eum sibi, tum iis qui cruci Christum affixerunt. Dominus vero per se quod nobis atque universo bonum erat efficiens, seipsum tradidit, ut saluti omnibus esset. Non igitur proditori Judae, sed benignissimo Salvatore gratias agimus, qui animam pro nobis, ovibus videlicet suis, exposuit, ut et ipse dixit⁸. Quomodo enim is qui boni aliquid moliri se crederet, postea dixit: Poenitet me, quod tradiderim sanguinem justum? Et retulit argenteos⁹; pro eo ac propheta¹⁰ de eo scripserant: Et retulit triginta argenteos pretium appretiatum a filiis

¹ Joan. xvii, 12. ² Matth. xvi, 24. ³ ibid. 50. ⁴ Matth. xvi, 24. ⁵ Joan. x, 15. ⁶ Zach. xi, 13.

(48) Καθώς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον. Ταμetsi haec ex Matth. xvii capite sumpserit, ubi Jeremias nominatim laudatur; caute tamen ἐν τοῖς προφήταις dixit, quod hic locus apud Jeremiam non existat. Suspiciatur Euseb. l. x τῆς Ἀποδείξεως. haec, quae evangelista commemorat, apud Jeremiam olim lecta, sed a Judaeis detracta fuisse; aut pro Zachariae nomine, Jeremiam librorum irrepsisse culpa. In quod postremum magis inclinat Hieron. ad Matth. xvii, etsi in Jeremiae apocrypho quodam haec a Matthaeo citata se legisse referat. Quare videndum an in codice suo, ἐν τοῖς προφήταις, ha-

Ab ὁ θεός, προσιπὼν τὴν ἐσομένην κρίσιν, καὶ τὴν δικαίαν παρ' αὐτοῦ τιμωρίαν γινομένην. ἵνα τὸ ἀπα-
θὲς σημάνη τῆς θεότητος. Προεῖπε τοίνυν ἡ Γραφή, κατὰ πρόγνωσιν προασφαλιζομένη, καὶ διδάσκουσα, ἵνα μὴ ἐμπέσωμεν εἰς ὀργὴν ἀνήκεστον θεοῦ, τὴν οὐ πάθει ὀρισθεῖσαν, οὐδὲ συμβαίνουσαν ἀπὸ ἡττης ἀλλὰ δικαιοτάτα τοῖς τὴν ἁμαρτίαν ἐκτελοῦσιν ἀνθρώποις προετοιμασθεῖσαν, καὶ μὴ μετανοοῦσιν ἐξ ἀληθείας.

282 quae commiserunt vere atque animo non

Z'. Οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· οὐχ ὅτι εἶπεν ἡ θεία Γραφή, ἐσταύρωσαν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ παρέδωκεν Ἰούδας τὸν Σωτῆρα· ἀλλ' ὅτι ἐμελλε παραδίδόναι Ἰούδας, καὶ Ἰουδαῖοι σταυροῦν, τούτου ἕνεκα προ-
εἶπεν ἡ θεία Γραφή ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Ὡστε οὖν οὐκ ἐν γνῶσει τῆς ἐσομένης εὐεργεσίας τῷ κόσμῳ παραδέδωκε τὸν Κύριον ὁ Ἰούδας, ὡς ἐκεῖνοι λέγουσιν· ἀλλ' εἰδὼς μὲν, ὅτι ὁ αὐτοῦ Δεσπότης ὑπῆρχεν, ἀγνοῶν δὲ, ὅτι σωτηρία ἐστὶ τῷ κόσμῳ. Πῶς γὰρ ἂν εἴη σωτηρίας ἀνθρώπων ἐπιμελόμενος ὁ παρ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀκούων ἀπωλείας υἱός; καὶ τὸ, Συμφέρει αὐτῷ, εἰ οὐκ ἐγεννήθη· καὶ τὸ, Ἐταῖρε, ἐφ' ὃ πάρει; καὶ τὸ, Εἰς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με· καὶ τὸ, Ὁ ἐσθίων μετ' ἐμοῦ τὸν ἄρτον, ἐπήρε κατ' ἐμοῦ πτέρναν¹, ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον ἐκ προαγοῦσης μαρτυρίας τοῦ Ψαλτηρίου· καὶ, Οὐαὶ δι' οὗ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεται. Αὐτὸς γὰρ Ἰούδας περὶ ἑαυτοῦ τὸ πᾶν ὑπέφηνε, καὶ τὴν τῶν ἐπαινούντων αὐτὸν ἀνοιαν καὶ ἑαυτοῦ ἡλεῆξεν, εἰ καὶ ἄκων· ἀλλ' ὁμῶς μετὰ τὸ λαβεῖν τὸ τίμημα τὰ τριάκοντα ἀργύρια, ὑστερον μεταμεληθεὶς, καὶ ἀποστρέψας τὰ ἀργύρια, ὡς κακὸν τι πεπραχὼς, κακὸν μὲν ἑαυτῷ, κακὸν δὲ καὶ τοῖς σταυρώσασιν. Ὁ δὲ Κύριος, ἀγαθὸν δι' ἑαυτοῦ ἐπιτελῶν ἡμῖν τε καὶ τῷ κόσμῳ, ἑαυτὸν παραδέδωκεν, ἵνα γένηται ἡμῖν σωτηρία. Ἄρα οὖν οὐχὶ τῷ Ἰούδᾳ τῷ προδότῃ ὁμολογοῦμεν τὴν χάριν, ἀλλὰ τῷ ἐλεήμονι Σωτῆρι, τῷ τὴν ψυχὴν θέντι ὑπὲρ ἡμῶν τῶν ἰδίων αὐτοῦ προδόντων, καθὼς αὐτὸς εἶπε. Πῶς γὰρ ὁ νομίσας ἀγαθὸν ἐπιτελεῖσαι ὑστερον λήγει, ὅτι μεταμελήσεται, παραδεδωκὼς αἷμα ἀθῶνον; Καὶ ἀπέστρεψε τὰ ἀργύρια, καθὼς ἦν περὶ αὐτοῦ γεγραμμένον (48) ἐν τοῖς προφήταις. Καὶ ἀπέστρεψε τοὺς τριάκοντα ἀργύρους, τὴν τιμὴν τοῦ τιτιμημένου παρὰ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ (49)· Εἰ δίκαιός ἐστιν ὑμῖν, ὅστε τὸν μισθόν

¹ ibid. 21. ² Joan. xii, 18. ³ Psal. xl, 10. ⁴ ἡρ. περιειρμόν.

D buerit Epiphanius, non Jeremiae vocabulum. Sed nonnulla aliter protulit, quam apud Matthaeum aut Zachariam reperiuntur. Velut ei δίκαιός ἐστιν ὑμῖν pro quo LXX, εἰ καλόν ἐστιν ἐνώπιον ὑμῶν.

(49) Καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ προφήτῃ. Frustra alium hic prophetam esse dicit; cum sit idem ille, qui proxime citatus est, Zacharias. Quod ad posteriora verba spectat. Nam priora illa, καὶ ἔδωκαν τὰ ἀργύρια τὴν τιμὴν τοῦ τιτιμημένου, ex Matth. desumpta apud Zachariam non exstant. Postremo pro ὑπὸ τῶν υἱῶν, LXX ὑπὲρ, Hebr. עַל־הָעַם. Vulg. a filijs.

μου, ἢ ἀπείπασθε καὶ πάλιν ἐν ἄλλῃ προφήτῃ· Καὶ ἔδωκαν τὸ ἀργύριον τὴν τιμὴν τοῦ τιτιμημένου. Καὶ εἶπε· Κάθες αὐτὸ εἰς τὸ χωνευτήριον· ὅς ἐι δοκιμὸν ἔστιν, ὡς ἔδοκιμάσθην ὑπὸ τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ.

· II. Καὶ πόσα ἔστιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης Γραφῆς συλλέγειν περὶ τῶν τελειωθέντων ἐν τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, οὐ κατὰ τὴν Ἰούδα πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐνέργειαν, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ κατ' ἀνάγκην, ἀλλὰ ἐκ προαιρέσεως ἑαυτοῦ παράδοσιν καὶ οἰκονομίαν τοῦ σταυροῦ ὑπὲρ τῆς ἡμῶν σωτηρίας; Οἶδα δὲ εἰς πολλὸν ὄγκον ἔγων τὰς μαρτυρίας· ὡς λέγει πάλιν ἄλλος προφήτης· *Γενέσθω ἡ ἐπαυλις αὐτοῦ ἔρημος, καὶ τὴν ἐπισκοπὴν αὐτοῦ λάβοι ἕτερος.* Ὅς πρηνῆς γενόμενος ἐλάκησε μέσος, καὶ ἐξηχύθη πάντα τὰ ἔγκυρα αὐτοῦ. Καὶ τὸ πέρας, ἀγχόνῃ γρησάμενος, ἔδειξε τὸ πᾶν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας διελείσας, τῷ διαπεσεῖν τῆς ἐλπίδος, κατὰ τὴν αὐτοῦ ἄτακτον καὶ προπετῇ κατὰ τοῦ Δεσπότου αὐτοῦ ἐπιβουλήν, καὶ ἔνεκεν φιλαργυρίας ἐπ' ἀρνησιθεῖαν· ὡς καὶ οἱ ἀπόστολοι ἀντ' αὐτοῦ εἰς τὸν αὐτῶν ἀριθμὸν Μαθθίαν κατέστησαν, λέγοντες· Ἀφ' οὗ παρέβη Ἰούδας, ἀπαλθεῖν εἰς τὸν τόπον τὸν ἴδιον. Ποῖον δὲ τοῦτον, ἀλλ' ἢ ὃν ἀπεφάνετο αὐτῷ ὁ Σωτὴρ, λέγων, ὅτι ἔστιν υἱὸς ἀπωλείας; Ἐνθα ἔσχεν ἀντὶ μερίδος μερίδα, καὶ ἀντὶ ἐπισκοπῆς ἀποστολικῆς τὸν τόπον τῆς ἀπωλείας. Illi perditionis attributus est locus: in quo partis episcopatu exiliū sedem adeptus est.

Περὶ τούτου δὲ ἱκανῶς ἔχειν τὰ εἰρημένα νομίσαντες, καθεξῆς πάλιν ἐφ' ἑτέραν ἴωμεν, ὧς ἀγαπητοί, τὰ σχολιὰ πάλιν καὶ θηριώδη διδάγματα καὶ ἰοδόλα ἀποκαλύπτοντες τῶν παρὰ ταῖς λοιπαῖς ἐξ ἐπιπλάστου διαβολικῆς ἐπινοίας τῷ κόσμῳ λύμης ἔνεκα ἐμδεδροντημένων. Τῶν γὰρ τοιούτων τὴν γνώμην τῶν τοῦ χείρονος ὀρεγομένων, ἐφκυῖαν τῷ γένει τοῦ βουπρήστου κανθάρου (50), ἀποκαλύψαντες, οὐσὲν τε ἐπιδραδῇ ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει καταθλάσαντες, τὴν τῶν ἄλλων ἔρευναν τὸν νοῦν ἐπιθαλόμενοι, τὸν Θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσώμεθα, ὧς Χριστοῦ παῖδες.

KATA SETHIANON,

Ἐννεακαιδεκάτη, ἡ καὶ τριακοστὴ ἐννάτη.

A. Σηθιανοὶ πάλιν αἵρεσις ἑτέρα ἔστιν, οὕτω καλουμένη. Οὐ πανταχοῦ δὲ αὕτη εὐρίσκεται, οὔτε ἡ πρὸ ταύτης ἡ τῶν Καταίνων λεγομένη. Τάχα δὲ ἤδη καὶ αἱ πλείους τούτων ἐξεβριζώθησαν ἐκ τοῦ κόσμου. Τὸ γὰρ οὐκ ἐκ Θεοῦ ὃν οὐ σταθήσεται, ἀλλὰ καιρῶ μὴν ἀκμάζει, εἰς τὸ παντελὲς δὲ διαρκῶς οὐκ ἐμπαράμειναι. Τάχα δὲ οἶμαι ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ συντετυγχεῖναι καὶ ταύτῃ τῇ αἵρεσι. Οὐ γὰρ ἀκριβῶς τὴν χώραν μέμνηται, ἐν ἣ αὐτοῖς συνέτυχον.

¹ γρ. ἀπὸ τῶν. ² γρ. σπλάγγνα. ³ Vet. δῆγματα. ⁴ Act. i, 18. ⁵ ibid. 25. ⁶ Joan. xvii, 12.

(50) Τοῦ βουπρήστου κανθάρου. *Ælianus l. vi, c. 35, Plinius l. xxxi, c. 4: Buprestis animal est rarum in Italia, simillimum scarabæo longivedi:*

Israel. Item apud alium prophetam: Si iustum est vobis, date mercedem meam, aut abdicate. Item alius propheta: Dederunt argentum pretium appretii. Et dixit: Mitte in fundibulum, et vide an probum sit, ut probatus sum a filiis Israel.

283 VIII. Quam multa possumus e Scripturis sacris afferre, de his quæ in Christo Domino perfecta sunt, non ea quidem ab Juda ex ulla commodandi voluntate profecta, sed ex eo nimirum quod Salvator noster ac Dominus Jesus Christus Deus pro nobis sese non necessitate compulsus, sed sponte sua tradidit, et administrandæ salutis nostræ causa crucem subiit. Ego vero non ignoro quam infinitum sit testimonia omnia persequi. Velut quod ab alio propheta scriptum est: *Fiat habitatio ejus deserta, et episcopatum ejus accipiat alter.* Qui suspensus crepuit medius; diffusa sunt omnia viscera ejus. Ac postremo laqueo gulam frangens, quid egisset ostendit, cum omni se salute spoliasset, eo ipso quod ob subitam illam ac temere susceptam contra Dominum perfidiam ab æternitatis spe in divini Numinis abnegationem incidisset. Unde et apostoli ejus loco Matthiam in numerum suum allegerunt, dicentes: *Ex quo Judas prævaricatus est, ut abiret in locum suum.* Quemnam, obsecro; nisi quem Salvator eidem ostenderat, cum eum perditionis filium appellavit? Illic enim cum eum perditionis filium appellavit, hoc est illam pro apostolico

De quo cum satis superque, quantum opinor, hactenus a nobis disputatum sit, ad aliam hæresim transcamus: ac tortuosa, venenataque illorum dogmata delegamus, qui cæteris in sectis callido dæmonis instinctu sic tanquam fulmine quodam perciti, et communem ad orbis pestem ac perniciem afflati sunt. Posteaquam enim istiusmodi hominum, qui deterioribus quibusque delectantur, opinionem, buprestiarum generi similem (scarabeorum ea species est) patefecimus, penitusque mortiferam divina ope comminavimus, ad inquirendas cæteras eandem, o Christi filii, Numinis opem ac præsidium imploremus.

284 CONTRA SETHIANOS,

Quæ est hæresis XIX sive XXXIX.

D I. Alia est Sethianorum hæresis, quæ non ubique reperitur, uti nec Caianorum, contra quam proxime disputavimus. Ac nescio an non pleræque sectarum istiusmodi radicitus extirpatæ sint. Quidquid enim a Deo non est, consistere non potest, sed etsi aliquanto tempore vigeat, pereane nihilominus esse nequit. Quod nisi me fallit memoria, puto me cum in Ægypto essem in eam hæresin incidisse, neque enim penitus loci recordor, ubi cum istis

¹ Matth. xxvii, 5-9. ² Zach. xi, 12. ³ Psal. cxviii, 8.

fallit inter herbas borem maxime; unde et nomen invenit; devoratumque tacto felle ita inflammat, ut rumpat.

congregatus sum. Quamobrem quæ ad eos pertinent partim oculis ipsis usurpavimus, partim ex illorum monimentis percepimus.

Igitur Sethiani a Setho Adami filio genus se traxisse gloriantur. Quem quidem magnopere prædiciant; eique quæ ad virtutem ac justitiam pertinent omnia, earumque signa, ac cætera generis hujus tribuunt. Eundemque Christum nominant, et ipsummet Jesum fuisse confirmant. Atque hunc in modum suum illud dogma declarant. Ab angelis enim, non a superiore vi, producta esse dicunt omnia.

II. Nam cum superiore Cainorum hæresi hac ex parte consentiunt, quod asserunt, duos ab initio nomines exstitisse, a quibus Cainus et Abelus exorti sunt. De quibus inter se dissidentes angeli contra se mutuo venerunt: idque perfecerunt, ut Abelum fratrem Cainus occideret. Siquidem de amborum illorum hominum generationibus, a quibus Cainus et Abelus producti sunt, pugnantibus angelis, acris est coorta contentio. Sed enim victoria penes vim illam superiorem fuit quam matrem esse, feminamque definiunt. Quippe matres ab his in cælo, et feminæ, maresque collocantur; ac propemodum etiam generis necessitudines, stirpiumque capita. Posteaquam igitur, ut aiunt, vicit illa mater ac femina, et Abelum interfectum esse cognovit, secum animo cogitans, Sethi generationem procuravit, eique vim suam indidit. Proinde **285** vis illius superioris semina quædam aspersit, ac scintillam immisit, quæ ad primam illam seminis propagationem constitutionemque lapsa de cælo fuerat. Quam quidem justitiæ constitutionem ac seminis electionem fuisse jactant, quo utriusque beneficio angelorum vires everterentur, qui et mundum fabricaverant, et duos homines initio produxerant. Quas ob causas Sethi genus separatim ab illa origine deductum est, utpote electum et ab reliqua stirpe sejunctum. Progre-
dientibus deinceps temporibus, et utraque sobole in unum conflata, hoc est Caino et Abelo convenientibus invicemque permistis, omnium mater ea re animadversa generis humani semina integra ac sincera repræsentare constituit, cum, uti diximus, Abel esset occisus. In Sethum illud delegit, et ab omni labe purum ostendit. In eumque solum cælestis illius vis suæ ac sinceritatis genus immisit.

III. Rursum vero cum promiscuam perturbationem, et angelorum hominumque temerarios impetus cerneret, quod commista simul genera illa duo fuissent, quæ ex confusione nova quædam essent genera constituta, eadem illa parens femina progrediens aquarum eluvione contrariam omnem factionem funditus exstinxit, ut incorrupta ac justa Sethi stirps ad cæleste genus scintillamque justitiæ con-

Καὶ τὰ μὲν κατὰ ἱστορίαν φύσει αὐτοφύκτῃ περὶ ταύτης ἔγνωμεν, τὰ δὲ ἐκ συγγραμμάτων

Οὗτοι γὰρ οἱ Σηθιανοὶ ἀπὸ Σηθ τοῦ υἱοῦ Ἀδάμ σπινθύνονται τὸ γένος κατάγειν. Αὐτὸν δὲ δοξάζουσι, καὶ εἰς αὐτὸν πάντα ὡσαπερ ἀρετῆς εἶναι¹ ἀναφέρουσι, τὰ τε τῆς ἀρετῆς τεκμήρια καὶ δικαιοσύνης, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑπάρχει. Οὐ μὲν δὲ ἀλλὰ καὶ Χριστὸν αὐτὸν ὀνομάζουσι, καὶ αὐτὸν εἶναι τὸν Ἰησοῦν διαβεβαιοῦνται. Διδάσκουσι δὲ αὐτῶν τὴν διδασκαλίαν οὕτω· Ὅτι, φησὶ, ἐξ ἀγγέλων γεγένηται τὰ πάντα, καὶ οὐκ ἐκ τῆς ἀνω δυνάμεως.

II. Οὗτοι γὰρ συνωδὸν λέγουσι τῇ πρώτῃ αἰρέσει τῶν Καϊνῶν κατὰ τοῦτο τὸ μέρος· γεγενῆσθαι ἐξ ὑπαρχῆς εὐθὺς δύο ἀνθρώπους, καὶ ἐκ τῶν δύο εἶναι τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἀβελ. Περὶ τούτων τε στασιάζοντας τοὺς ἀγγέλους, εἰς ἀλλήλους φθίνειν οὕτω τε πεποιτημέναι ἀποκτανθῆναι τὸν Ἀβελ ὑπὸ τοῦ Κάιν. Ἦν γὰρ ἡ στάσις τοῖς ἀγγέλοις, ἀγωνιζομένοις περὶ τῶν γενεῶν τῶν ἀνθρώπων τούτων τῶν δύο, τοῦ γεγεννηκότος τὸν Κάιν καὶ τοῦ γεγεννηκότος τὸν Ἀβελ. Κεκρατημέναι δὲ τὴν ἀνω δυνάμιν, ἣν Μητέρα φάσκουσι, καὶ Θήλειαν. Δοκεῖ γὰρ αὐτοῖς εἶναι καὶ μητέρα ἀνω, καὶ θηλείας, καὶ ἀρσενας· ὀλίγου δὲ δεῖν καὶ συγγενείας καὶ πατριαρχίας λέγειν. Ἐπεὶ οὖν κεκράτηκε, φασὶν, ἡ Μητήρ καὶ Θήλεια καλουμένη, γνοῦσα, ὅτι ἀπέκτανται Ἀβελ, ἐνθυμηθεῖσα, ἐποίησε γεννηθῆναι τὸν Σηθ, καὶ ἐν τούτῳ ἐθῆκε τὴν αὐτῆς δυνάμιν. Καὶ καταλαβοῦσα² ἐν αὐτῇ σπέρμα τῆς ἀνωθεν δυνάμεως, καὶ τὸν σπινθήρα τὸν ἀνωθεν πεμφθέντα εἰς πρώτην καταβολὴν τοῦ σπέρματος καὶ συστάσεως. Καὶ εἶναι ταύτην σύστασιν τῆς δικαιοσύνης, καὶ ἐκλογὴν σπέρματος καὶ γένους· ὥπως διὰ τῆς ταύτης συστάσεως, καὶ τούτου τοῦ σπέρματος καθαιρεθῶσιν αἱ δυνάμεις τῶν ἀγγέλων τῶν τὸν κόσμον πεποιτηκότων καὶ τοὺς δύο ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρώπους. Διὰ ταύτην οὖν τὴν αἰτίαν καὶ τὸ γένος τοῦ Σηθ ἀφορισθὲν ἐντεῦθεν κατάγεται, ἐκλογῆς δὲ καὶ διακρίμενον τοῦ ἄλλου γένους. Προβαινόντων δὲ τῶν καιρῶν, φασὶ, καὶ ὁμοῦ ὄντων τῶν δύο γενεῶν, τοῦ τε Κάιν καὶ τοῦ Ἀβελ εἰς τὸ αὐτὸ συνελθόντων, διὰ κακίαν πολλήν, καὶ ὁμοῦ μιχθέντων, ἀποβλέψασα ἡ πάντων Μητήρ, καθαρὸν τὸ σπέρμα τῶν ἀνθρώπων ἐβουλήθη ἀπεργάσασθαι, ὡς προείπον, διὰ τὸ τὸν Ἀβελ ἀπεκτανθῆναι. Καὶ τοῦτον τὸν Σηθ ἐξελέξατο, καὶ καθαρὸν ἔδειξε. Καὶ ἐν τούτῳ τὸ γένος μόνον τῆς αὐτῆς δυνάμεως καὶ καθαρότητος κατέθετο.

III. Ἰδοῦσα δὲ πάλιν πολλὴν ἐπιμιξίν, καὶ ἀτακτον ὄρμην τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀνθρώπων, εἰς μίξιν τῶν δύο γενεῶν ἐλθόντων, καὶ συστάσεις γενεῶν τινὰς τὴν αὐτῶν ἀταξίαν ἐμποίησασαν, πορευθεῖσα πάλιν ἡ αὐτὴ Μητήρ τε καὶ Θήλεια κατακλυσθὲν ἤνεγκε, καὶ ἀπώλεσε πᾶσαν στάσιν ἀνθρώπου παντὸς γένους ἐναντίου· ἵνα δῆθεν τὸ καθαρὸν γένος τὸ ἀπὸ τοῦ Σηθ, καὶ δίκαιον, μόνον μέλῃ ἐν κόσμῳ, εἰς σύστασιν τοῦ ἀνωθεν γένους τε καὶ σπινθήρος τῆς δικαιοσύνης. Ἐλα-

¹ Necesse fore, vel ἐπεὶ leg. ² F. καταβαλοῦσα.

θον δὲ αὐτὴν πάλιν οἱ ἄγγελοι, καὶ εἰσέδυσιν τὸν Χάμ εἰς τὴν κιβωτὸν, ὄντα τοῦ αὐτῶν σπέρματος. Ὅκτω γὰρ ψυχῶν σωθисῶν ἐν τῇ τότε λάρνακι τοῦ Νῶε, ἐπεὶ μὲν εἶναι τοῦ καθαρῶ γένους φασί· τὸν δὲ ἵνα εἶναι τὸν Χάμ τῆς ἄλλης δυνάμεως ὑπάρχοντα, ὃν εἰσδύναι λαθόντα τὴν ἄνω Μητέρα. Ὑπὸ τῶν ἀγγέλων δὲ τὸ τοιοῦτο συσκευασθὲν, οὕτως ἀποτελεισθῆναι. Ἐπειδὴ γὰρ, φασί, ἔγνωσαν οἱ ἄγγελοι, ὅτι μέλλει πᾶν τὸ σπέρμα αὐτῶν ἀπαλεῖφασθαι ἐν τῷ κατακλυσμῷ, πανουργία τινὲ τὸν προειρημένον Χάμ εἰς διατήρησιν τοῦ ὑπ' αὐτῶν κτισθέντος γένους τῆς κακίας παρεῖναι. Καὶ ἐκ τούτου λήθη καὶ πλάνη περὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ διακτοὶ φορὰι ἁμαρτημάτων, καὶ πολυμυξία κακίας ἐν τῷ κόσμῳ γεγένηται. Καὶ οὕτως ὁ κόσμος εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς ἀταξίας αἵθρις ἀνέκαμψε, καὶ ἐνεπλήσθη κακῶν, ὡς ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ κατακλυσμοῦ. Ἀπὸ δὲ τοῦ Σῆθ κατὰ σπέρμα καὶ κατὰ διαδοχὴν γένους ὁ Χριστὸς ἦλθεν αὐτὸς Ἰησοῦς, οὐχὶ κατὰ γένη, ἀλλὰ θαυμαστῶς ἐν τῷ κόσμῳ πεφηνῶς· ὅς ἐστιν αὐτὸς ὁ Σῆθ, ὁ τότε καὶ Χριστὸς νῦν ἐπιφοιτήσας τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, ἀπὸ τῆς μητρὸς ἄνωθεν ἀπεσταλμένος.

Δ'. Ταῦτα πάντα οὕτω γεγενῆσθαι φασιν ἰσχυροί. Μωρὰ δὲ, καὶ ἀδρανῆ, καὶ κενοφωνίως ἔμπλεα τὰ τοιαῦτα κηρύγματα, ὡς παντὶ τῷ δήλῳ ἐστίν. Οὐ γὰρ δύο ἄνθρωποι ἐπλάσθησαν, ἀλλὰ εἰς ὁ Ἀδάμ, καὶ ἐκ τοῦ Ἀδάμ ὁ τε Κάιν καὶ Ἀβελ, καὶ Σῆθ. Καὶ εὐκτεῖ ἐκ δύο ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς ἕως τοῦ κατακλυσμοῦ τῶν γενῶν ὅλων τοῦ Ἀδάμ ἐχόντων τῆς αὐτῶν συστάσεις ἐν τῷ κόσμῳ. Ἀπὸ δὲ τοῦ κατακλυσμοῦ ἐκ τοῦ Νῶε πάλιν τοῦ ἑνὸς ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἐκ διαφόρων, ἀλλὰ ἀπὸ ἑνὸς τοῦ Νῶε, τοῦ κατὰ διαδοχὴν ἐκ σπέρματος τοῦ Σῆθ, πᾶν γένος τῶν ἀνθρώπων, οὐκ εἰς δύο αἰρούμενον¹, ἀλλὰ εἰς ἓν γένος. Ἀφ' οὗπερ καὶ Νῶε, καὶ ἡ αὐτοῦ γυνή, καὶ Σῆμ, καὶ Χάμ, καὶ Ἰάφεθ, οἱ τούτου παῖδες καὶ τρεῖς γυναῖκες τῶν αὐτοῦ παίδων ἀπὸ τοῦ Σῆθ τὸ γένος κατέγουσι πάντες, καὶ οὐχὶ ἀπὸ δύο ἀνθρώπων τῶν μὴ γενομένων κατὰ τὴν τούτων μυθοποιίαν.

Ε'. Βίβλους ἔτι τινες συγγράφοντες ἐξ ὀνόματος μεγάλων ἀνδρῶν, ἐξ ὀνόματος μὲν Σῆθ ἐπεὶ λέγοντες εἶναι βίβλους· ἄλλας δὲ βίβλους ἐτέρας ἀλλογενεῖς οὕτω καλοῦσιν· ἄλλην δὲ ἐξ ὀνόματος Ἀβραάμ, τὴν καὶ Ἀποκάλυψιν φάσκουσιν εἶναι, πάσης κακίας ἔμπλεων· ἐτέρας δὲ ἐξ ὀνόματος τοῦ Μωυσέως, καὶ ἄλλας ἄλλων. Εἰς μωρίαν δὲ πολλὴν τὸν νοῦν ἐκείνων κατέγοντες, γυναῖκά τινα Ὀραίαν λέγουσιν εἶναι τοῦ Σῆθ. Ὅρα δέ μοι, ἀγαπητέ, τὴν τούτων ἀνοίαν, ἵνα κατὰ πάντα τρόπον καταγνῶς τῆς αὐτῶν δραματουργίας, καὶ μυθώδους ματαιοφροσύνης, καὶ ἐπιπλάστου ληρολογίας. Εἰσὶ μὲν γὰρ ἄλλαι τιναί αἱρέσεις, αἵτινες δυνάμει τινα εἶναι λέγουσιν, τὴν καλοῦσιν ὀνομαστικῶς Ὀραίαν. Τὴν παρ' ἄλλοις τοίνυν νομιζομένην δυνάμιν, Ὀραίαν τε καλουμένην, οὕτω γυναῖκα τοῦ Σῆθ λέγουσιν. Ὅθεν δυνάμεθα τε ἀποδείξαι, ὡς ἴστε,

¹ Cογ. διαιρούμενοι.

A rursus angeli Chamum e genere suo pregnatum in arcam introducunt. Nam ex octo capitibus illis, quæ in Noemi arca servata leguntur, sincerioris generis septena fuisse prædicant, octavum vero nomine Chamum ab aliena vi productum latuisse cœlestem matrem, et in arcam irrepsisse; et id ipsi angelorum fraude ac consilio esse perfectum. Cum enim, ut aiunt, didicissent illi, genus omne suum diluvii aquis exterminandum, mira calliditate, quo mali generis, ejus auctores erant, reliquias foverent, Chamum in arcam inculcant. A quo in humanum genus error, et oblivio, atque inconsiderati flagitiorum impetus, et scelerum varietas multiplex in orbem terrarum erupit. Atque ita mundus ad pristinam perturbationem **286** denuo revolutus, B perinde atque ante diluvium, malorum copia redundavit. Cæterum a Setho continuata generis successione Jesus Christus prodiit, non ipse quidem generis stirpe procreatus, sed in hunc mundum admirabiliter introductus. Idem enim qui illis temporibus Sethus fuit, modo Christus appellatus a cœlesti matre de cœlo missus ad homines descendit.

IV. Hoc modo illi universa statuunt. Verum quam stolidi, quam porro imbecilli, ac vana sint quæ ab illis jactantur, nemo non videt. Neque enim duo conditi sunt homines, sed unus duntaxat Adamus: a quo Cain, et Abel, Sethusque geniti. Tum reliquæ deinceps ad diluvium usque generationes non a duobus hominibus, sed ex uno solum capite, nimirum Adamo, profecta sunt. Sed et ab uno rursus Noemo post diluvium, non a diversis insequentium origo deducitur; a Noemo, inquam, qui e Sethi prosapia fuit, genus hominum omne derivatum est, non bifariam divisum, sed una stirpe comprehensum. Ex qua tam Noemus, quam ejus uxor prodiit, eorumque liberi Sem, Cham, Japhet: necnon et singulorum conjuges; qui quidem omnes unius e Sethi genere procreati sunt, non a duobus hominibus producti: qui nunquam in terris fuerunt, quemadmodum isti fabulantur.

V. At enim certos libros clarissimorum virorum nominibus inscriptos circumferunt. Ex quibus septem omnino Setho tribuunt; alios vero ἀλλογενεῖς, hoc est, generis alterius nuncupant. Est et alius liber falso Abrahami nomine, quem pro Apocalypsi venditant, omni nequitia refertus. Præter quem alterum a Moyse, reliquos ab aliis editos esse mentiuntur. Ad hæc, quæ est illorum stoliditas ac vecordia, uxorem Sethi Horræam nescio quam nominatim vocant. In quo vide, quæso, quam inepti sint, ut illorum velut scenica commenta, stultissimasque fabulas ac temere conficta mendacia omni ex parte condemnes. Nam cum nonnullæ sint hæreses quæ vim quamdam esse statuunt, quæ Horræa nominetur: illi vim ejusmodi, Horræamque Sethi conjugem existisse prædicant. Ex quo demonstrari,

ut videtis, illud potest, hominem fuisse Sethum illum; nec ab **287** aliis origine diversum, utpote Caini et Abeli germanum, ab iisdemque parentibus in lucem editum. *Cognovit enim, ut Scriptura dicit, Adam uxorem suam Evam; quæ concepit, et peperit Cain*¹. Hoc enim ei nomen imposuit, quod possessionem significat, dicens: *Possedi filium per Dominum Deum*². Ac rursus Abelum peperit. *Cognovit, inquit, Adam Evam conjugem suam: quæ concepit, et peperit filium; quem Abelum vocavit*³. Tum multis interjectis, post Abeli mortem: *Cognovit, inquit, Adam uxorem Evam, quæ concepit, et peperit filium, et vocavit Sethum, quod compensationem sonat. Excitavit enim, inquit, mihi Deus stirpem pro Abelo, quem interfecit Cain*⁴. Jam cum ita loquitur: *Possedi hominem per Deum; et, Excitavit mihi Deus;* unum esse Deum indicat, qui et universa condiderit, et eos ipsos qui geniti sunt benigne concesserit. Quod vero uxores ambo illi, Cainus ac Sethus, habuerint, minime est obscurum. Nam Abelus matura

VI. Exstant in Jubilæis, qui liber Genesis Parva dicitur, uxorum Caini Sethique nomina, ut qui confictas illas fabulas in hominum vitam invexerunt, pudore omnino suffundantur. Etenim cum Adamus utriusque sexus liberos suscepisset, necesse per illa tempora fuit, ut filii matrimonia cum sororibus inirent. Neque id erat interdictum: propterea quod genus aliud erat hominum nullum. Quin etiam Adamus ipse cum sua, ut ita dicam, filia conjugio sociatus est, quam de ejus corpore Deus efflaxerat: nefas enim illud non erat. Et ex illius liberis, Cainus sororem natu majorem duxit, Savem nomine. Sethus porro Adami filiorum tertius post Abelum genitus cum alia sorore Azura conjunctus est. Fuerunt et alii Adamo liberi, ut in Parva illa Genesi scriptum est, novem scilicet secundum priores illos tres, ut in totum filias duas, mares duodecim susceperit; e quibus occisus unus, undecim superstites relictis sunt. Quæ omnia in mundi Originibus, ac primo Mosis volumine his verbis significantur: *Et vixit Adam annis nongentis triginta, et genuit filios et filias, et mortuus est*⁵.

288 VII. Cæterum amplificato hominum genere, auctoque posterorum Adami numero, honestissimi matrimonii pudori accuratioribus paulatim legibus est consultum. Ubi enim Adamo filii ac nepotes obtigerunt; ex iisque filiarum generis successione procreatae; tum demum sorores in matrimonio habere non licuit. Itaque vel ante scriptam a Moyse Legem honesta-

A ἀγαπητοί, καὶ φύσει ἄνθρωπον τὸν Σήθ, καὶ οὐχὶ ἄνωθ' ἐν τι παρ' ἄλλω, ἀδελφὸν δὲ ὄντα φύσει τοῦ Κάιν καὶ Ἀβελ ἐξ ἐνὸς πατρὸς καὶ μιᾶς μητρός. Ἐγὼ γάρ, φησὶν, Ἀδὰμ Εὐὰν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκε τὸν Κάιν· καὶ ἐπέθηκε αὐτῇ ὄνομα Κάιν, ὅπερ ἐρμηνεύεται κτίσις, λέγων· Ἐκτεσάμην υἱὸν διὰ Κυρίου Θεοῦ· καὶ πάλιν τὸν Ἀβελ· Ἐγὼ Ἀδὰμ Εὐὰν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀβελ. Καὶ μετὰ πολλὰ μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸν Ἀβελ· Καὶ ἔγνων Ἀδὰμ Εὐὰν τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ συλλαβοῦσα ἔτεκεν υἱὸν, καὶ ἐκάλεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ Σήθ, ὅπερ ἐρμηνεύεται ἀνταλλαγή· Ἀνέστησε γάρ μοι ὁ Θεὸς σπέρμα ἀπ' τοῦ Ἀβελ, ὃν ἀπέκτεινε Κάιν. Τὸ δὲ, Ἐκτεσάμην διὰ Θεοῦ, καὶ, Ἀνέστησέ μοι ὁ Θεός, ἵνα Θεὸν δείκνυσιν τὸν πάντων ποιητὴν, καὶ δότην τῶν γεγεννημένων. Ὅτι ἐξ οὗτοι ἔσχον γυναῖκας, ὃ τε Κάιν καὶ ὁ Σήθ, δῆλον. Ὁ γὰρ Ἀβελ νεώτερος ἀπεκτάνθη, μηδέπω γήμας.

nondum ætate sublatus est e medio: neque se ma-

Γ'. Ὡς δὲ ἐν τοῖς Ἰωβηλαίοις εὐρίσκεται, τῇ καὶ Λεπτογενέσει καλουμένη, καὶ τὰ ὀνόματα τῶν γυναικῶν τοῦ τε Κάιν καὶ τοῦ Σήθ ἡ βίβλος περιέχει· ἵνα κατὰ πάντα τρόπον οὗτοι καταισχυνοῦσιν, οἱ τοὺς μύθους τῷ βίῳ βεβαιώσαντες. Τοῦ γὰρ Ἀδὰμ γεννήσαντος υἱοὺς καὶ θυγατέρας, ἀνάγκη γέγονε κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἀδελφαῖς ταῖς ἰδίαις συναφθῆναι τοὺς παῖδας. Οὐ γὰρ ἦν παράνομον τὸ τοιοῦτον· ἐπεὶ μηδὲν ἕτερον γένος ἦν. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, ὁ Ἀδὰμ τῇ ἰδίᾳ θυγατρὶ σχεδὸν τῇ ἐκ τοῦ σώματος αὐτοῦ πλασθεῖσθ' ἐσχηκότεν, κατὰ συζύγιαν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ πεπλασμένῃ, καὶ οὐκ ἦν παράνομον· οἷ τε τούτου υἱοὶ ἐσχηκότες ὁ μὲν Κάιν τῇ ἀδελφῇ τῇ μείζονι Σαυῇ, οὕτω καλουμένη, ὁ δὲ Σήθ τρίτος υἱὸς μετὰ τὸν Ἀβελ γεννηθεὶς τῇ λεγομένῃ αὐτοῦ ἀδελφῇ Ἀζουρᾷ. Γεγονάσι δὲ τῷ Ἀδὰμ καὶ ἄλλοι υἱοί, ὡς ἡ Λεπτὴ Γένεσις περιέχει, ἐννέα μετὰ τοὺς τρεῖς τούτους· ὡς εἶναι αὐτῷ δύο μὲν θυγατέρας, ἄρρενας δὲ δεκαδύο· ἐντα μὲν ἀποκτανθέντα, ἐνδεκα δὲ περιεῖφθέντας τῷ βίῳ. Ἐχέει δὲ καὶ τούτων τὴν ἑμφασιν ἐν τῇ Γένεσει τοῦ κόσμου, καὶ πρώτῃ βίβλῳ παρὰ Μωϋσιν οὕτω φασκούσῃ· Καὶ ἔξησεν Ἀδὰμ ὅττη ἐννακίσσια τριάκοντα, καὶ ἐγέννησεν υἱοὺς καὶ θυγατέρας, καὶ ἀπέθανε.

Δ'. Πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων (51), καὶ τῆς γενεᾶς τοῦ Ἀδὰμ ἐπεκτεινομένης, ἡ ἀκρίβεια ἡ κατὰ τὸν γάμον τὸν σεμνὸν ἐπλατύνετο καθ' ἑξῆς προβαίνουσα. Καὶ ἐπεὶ γέγονασι παῖδες τῷ Ἀδὰμ, καὶ παῖδες παίδων· θυγατέρες δὲ ἐκ τούτων κατὰ διαδοχὴν γένους ἐγεννήθησαν· λοιπὸν οὐκέτι τὰς αὐτῶν ἀδελφὰς πρὸς γάμον ἤγοντο. Ἀλλὰ εἰς εὐνομίαν κατ-

¹ Gen. iv, 1. ² ibid. ³ ibid. 2. ⁴ ibid. 25. ⁵ Gen. v, 4.

(51) Πλατυνθέντων δὲ τῶν ἀνθρώπων. Hæc quidem Epiphani sententia est, quam et Augustinus lib. xii cont. Faust. cap. 35, et Hieron. cont. Helvid. tuentur: Abrahami tempore nefas fuisse sorores ex altero parente ducere. Sed reclamant plerique, qui Saram Abrahami sororem fuisse non

dubitant, quod et Abrahamus ipse, Gen. xi, diserte profitetur. Imo vero et Davidis tempore fortasse licuit. Alioqui Thamar Amnon fratri suo non diceret, ut se conjugem a parente postularet, II Reg. xxi. Quanquam scio hæc aliter accipi.

ἔσται, καὶ πρὸ τοῦ διὰ Μωϋσέως ἐγγράφου νόμου ὁ Α κατὰ τὸν σεμνὸν γάμον θεσμός· καὶ ἐκ τῶν πατρα-
δέλφων αὐτῶν τὰς γαμετάς αὐτῶν ἤγοντο. Καὶ οὕ-
τω πλατυνομένων ἄρτι τῶν ἀνθρώπων ἐμίγη τὰ δύο
γένη, τοῦ τε Κάιν πρὸς τὸ γένος τοῦ Σήθ, καὶ τοῦ
Σήθ πρὸς θάτερον, καὶ τὰ ἄλλα τῶν υἱῶν τοῦ Ἀδὰμ
γένη. Ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ κατακλυσμοῦ ἄρδην τὸ πᾶν
τῆς στήτωσης τῶν ἀνθρώπων ἀπολέσαντος, διαπερύ-
λαται μόνος Νῶε εὐρὼν χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, δίκαιος
εὐρεθείς ἐν τῇ κατ' ἐκείνο καιροῦ γενεᾷ. Λάρνακα δὲ
κατὰ τὰ ἤδη πρότερον ἡμῖν εἰρημένα κατασκευάσεν
ἐαυτῷ ἐκ προστάγματος Θεοῦ, ὡς ἔχουσιν αἱ ἀληθι-
ναὶ Γραφαί. Ἐν ᾗ διασσωσθαι ἡ αὐτὴ φάσκει τῆς
Ἀληθείας βίβλος αὐτόν τε καὶ τὰς προειρημένους αὐ-
τῷ ἅμα ἐπὶ ψυχάς· φημὶ δὲ τὴν τε ἰδίαν σύζυγον,
καὶ τοὺς τρεῖς υἱούς, γυναῖκας τε τούτων ὁμοίως B
τρεῖς. Ἐκ τούτου δὲ λείψανα γεγενῆσθαι τῆς κατὰ
τὸν ἄνθρωπον συστάσεως ἐν κόσμῳ πάλιν ἡ ἀλήθεια
συνίστησιν. Ὅθεν κατὰ γενεὰν προβαίνοντων, καὶ
κατὰ διαδοχὴν υἱοῦ πατέρα διαδεχομένου, εἰς γενεάς
πάντε ὁ αἰὼν ἐλήλασε.

Καὶ γέγονε κατ' ἐκείνο καιροῦ ἡ τῆς Βαβυλῶνος
κτίσις ἐν τῇ τῶν Ἀσσυρίων γῇ, καὶ ὁ ὕψ' αὐτῶν οἰ-
κοδομηθεὶς τότε πύργος. Ἦσαν δὲ κατὰ τοῦτον τὸν
καιρὸν, ὡς ἤδη ἐν ταῖς πρότερον αἰρέσεσι διηγησά-
μην, κατὰ τὸν εἰρμὸν τῶν ἄνω μοι γενεῶν πραγμα-
τευθειῶν οἱ πάντες ἐβδομηκονταδύο ἄνδρες τὸν ἀρι-
θμὸν, ἀρχηγοὶ τε καὶ κεφαλαιῶται, τοῦ μὲν Χάμ γέ-
νους τριακονταδύο, καὶ τοῦ Σὴμ δεκαπέντε, τοῦ δὲ
Ἰάφεθ εἰκοσιπέντε¹. Καὶ οὕτως ὁ πύργος καὶ ἡ Βα-
βυλῶν ἐγένετο. Ἐκ τούτων διεσπάρησαν ἐπὶ πᾶσαν C
τὴν γῆν φυλαὶ τε καὶ γλώσσαι. Καὶ ἐπεὶ οἱ ἐβδο-
μηκονταδύο τότε τὸν πύργον οἰκοδομοῦντες ταῖς
γλώσσαις διεσκεδάσθησαν συγχυθέντες, καὶ ἀπὸ μιᾶς
ἥς ἤδεσαν ἐμπνευσθέντες ἐκ Θεοῦ βουλῆσεως, ἄλλος
ἄλλην ἐσχέκασιν. Ἐξ ὧν περ καὶ μέχρι δεῦρο ἡ σύστα-
σις τῶν λαλῶν ἐνέστηκεν· ὥστε βουλομένῳ ἐνεστιν
εὐρεῖν ἕκαστον ἀρχηγὸν ἕκαστης γλώσσης· ὡς Ἰουδαὶν
μὲν τὴν Ἑλληνίδα ἔσχεν, ἐξ οὗ περ καὶ Ἰῶνες κέ-
κληνται, οἱ τὴν παλαιὰν γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ἔχον-
τες· Θήρας δὲ τῶν Θρακῶν· Μοσὸχ τὴν Μωσσονοι-
κων γλῶσσαν· Θωδὲλ τὴν τῶν Θετταλῶν· Ἐλοῦδ τὴν
Λυδῶν· Γεφάρ τὴν Γασσηνῶν· Μιστρεμ τὴν τῶν Αἰ-
γυπτίων· Ψοῦς τὴν τῶν Ἀξουμιτῶν· Ἀρμῶτ τὴν
τῶν Ἀράβων· καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστος, ἵνα μὴ κα-
θόνα λέγω, ἰδίαν ἐνεπνεύσθη γλῶσσαν. Καὶ οὕτως D
ἕκαστης γλώσσης ἡ διαδοχὴ ἐν τῷ κόσμῳ πεπλάτυ-
ται.

Ἦ'. Πόθεν τοίνυν οὗτοι ἐψευδηγόρησαν αὐτῶν τὰ
ῥήματα, παρενθέντες τὴν αὐτῶν μυθοποιίαν φαντα-
ζόμενοι, καὶ ὀνειροπολοῦντες τὰ μὴ ὄντα ὡς ὄντα,
καὶ τὰ ὄντα τῆς αὐτῶν διανοίας διασκεδαννύντες;
Ἀλλὰ τὸ πᾶν τοῦ διαδόλου βούλημα τοῦτο ἐνεκρίσ-
θη ταῖς τῶν ἀνθρώπων ψυχαῖς. Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ
θαυμάσαι (52), ὡς ἐν πολλοῖς μὲν ἀποπήμασι τὸν

¹ Cor. τοῦ δὲ Ἰάφεθ δεκαπέντε, τοῦ δὲ Σὴμ εἰκοσιπέντε.

52) Ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι. Hæc de dæ-
monibus sententia a Justino primum manavit :
eamque postea Irenæus amplexus est lib. v, c. 26.

rum nuptiarum status optimis decretis constitutu-
est. Ergo consobrinæ ducere mos fuit. Qua ratione
factum est ut, multiplicatis hominibus, duo in unum
genera miscerentur, Caini videlicet ac Sethi; tum
deinceps reliquæ filiorum Adami stirpes promiscue
jungerentur. Postea cum aquarum exundatio hu-
mani generis statum funditus delevisset, unus ex
omnibus Noemus servatus est, qui gratiosus apud
Deum exstiterat, quod ætate sua justus esset in-
ventus. Hic, ut ante memoravimus, arcam sibi Deo
jubente fabricatus est, quemadmodum germana
divinæ legis monumenta testantur. Qua quidem in
arca servatum Noemum in eodem sinceræ Scripturæ
volumine proditum est, cum eoque septem, quæ
ante nominavimus, capita, hoc est conjugem ipsius
cum tribus liberis, ac totidem eorum uxoribus. B
Quamobrem generis humani reliquias in hunc mun-
dum a Noemo productas esse veritatis ipsius testi-
monio constat. Ex quo multiplicata prole, perpe-
tuaque sobolis successionē quinquæ in terris stir-
pium sunt facta divortia.

Quo tempore Babylon in Assyria ab iisdem illis
exstructa, qui et turrim condiderunt. Erant quo-
que tum, uti in superioribus hæresibus ex generationum
a nobis instituta serie demonstratum est, homines
serme lxxii stirpium auctores, et capita. Nimirum ex
Chami progenie lxxii; e genere Sem, xv; e Japheti
vero stirpe xxv, cum turris illa cum Babylone con-
deretur. Ab his in universum orbem nationes om-
nes ac linguæ dissipatæ sunt. Posteaquam septua-
ginta illi duo, qui turrim moliebantur, confusis
linguis, huc illucque dispersi sunt et pro una quam
callebant alius aliam ex afflatu Dei ac voluntate
sortitus est. Ex quo ad hanc usque diem lingua-
rum omnis est conflata varietas, quarum 289
uniuscujusque licet auctorem nullo negotio depre-
hendere. Sic enim Javan Græci sermonis prin-
ceps exstitit, a quo sunt Jones cognominati, penes
quos veteris est Græcæ linguæ possessio. A Thera
Thracum lingua profecta est, Mossynæcorum a Mo-
socho : a Thobese Thessalorum. Elud porro Lydo-
rum sermonis auctor fuit; uti Gasphenorum Gephar,
Ægyptiorum Mistrem, Psus Axumitarum, Armot
Arabum; ac deinceps, ne singillatim percenseam,
suzæ cujusque linguæ reliquis est impertita scientia. D
Atque ita singularum successio est paulatim in
orbe dilatata, progressaque longius.

VIII. Quæ cum ita sint, unde, quæso, Sethiani
falsas illas narrationes acceperunt, dum et fictas
fabulas obtrudunt, et quæ nunquam facta sunt pro
veris velut somniantes effutiant? Quæ autem vera
solidaque sunt, procul a suis ipsi mentibus reji-
ciunt. Sed nimirum totum istud ex mali voluntate
dæmonis afflatuque conceptum humanis ingeniis

Vide Euseb. *Histor.* lib. iv, c. 17. Quæ tamen vulgo
non probatur.

adhæsit. Quam re non minus considerandum illud quam admirandum venit, quemadmodum ille cum homines in absurda indignaque quamplurima fraudulentè pellexerit, atque in scelus pertraxerit, stupra videlicet, adulteria, libidines, idolorum superstitiones ac præstigias, profusiones sanguinum, rapinas et insatiabiles cupiditates, aleam, voracitatem, aliaque id genus flagitia, nunquam tamen ante Christi Servatoris adventum, contumeliosam in Dominum suum jactare vocem, vel rebellare sit ausus. Expectabat siquidem dum Christus adveniret, ut vel ipse profiteretur, his verbis : De te scriptum est : Quoniam angelis suis mandabit de te, et in manibus portabunt te¹. Illud enim perpetuo a prophetis nuntiatum audierat, Christi Domini præsentiam eorum redemptionem fore, qui peccassent, ac poenitentiam susceperent. Quare et ipse misericordiae nonnihil se consecuturum sperabat. Verum ubi suam ad obtinendam salutem conversionem a Christo repudiari infelix animadvertit, os illico contra Dominum aperuit, ac maledicentiam omnem evoravit. Quin eam mentem hominibus injecit, ut, vero contempto Deo, alium qui nuspiam esset inquirerent. Hoc igitur modo Sethianos in fraudem impulsos esse undequaque constabit. Siquidem Sethus olim mortuus est, suntque ejus ætatis anni perscripti. Nam cum annos vixisset xii supradccc, ex hac vita discessit, ubi sexus utriusque liberos suscepit, ut divinis Litteris proditum est. Successit patri filius, **290** Enos nomine : qui annos vixit dccc, et prole sexus utriusque similiter auctus vivendi finem fecit, ut eadem illa verissima scripta testantur.

IX. Quænam ergo ratio patitur Sethum istum, qui et illo tempore mortuus est, et filios reliquit, qui suum quoque vitæ tempus obierunt, Christum esse Dominum, qui representandæ hominum vitæ ac salutis desiderio de Virgine sit Maria natus, cum idem ante omne tempus esset a Patre genitus, apud quem perpetuo manet, Deus ipse, Verbumque subsistens? Qui postremis temporibus venit in mundum, et ex Virginis Matris utero efficta sibi carne atque circumfusa, tum assumpta simul anima numeris omnibus absolutus homo factus est. Postea vero quam vitæ nobis mysteria prædicasset, justitiæ in agendo cultores discipulos constituit : ac tum per sese, tum per illos humanum genus disciplinæ suæ documentis erudit. Neque tamen aut Sethianorum illa dogmata tradidit, aut sibi ipsi Sethi nomen imposuit : id quod strenui illi nugatores, ac velut ebrii mendacissime prædicant.

Verum cum hodie summam ad paucitatem hæresis ista redacta sit, non necesse habui uberiori illam oratione refellere; proindeque quæ hactenus sunt dicta sufficiant. Præsertim quod illorum amentia expugnari facile potest, sequæ adeo ipsam vincit ac detegit : non solum quod ad educendi Christi rationem attinet plenissimamque illam ca-

A ἄνθρωπον ἡπάτησε, καὶ εἰς παρανομίαν κατέσπασεν, εἰς τε πορνείας καὶ μοιχεύας, καὶ ἀσελγείας, εἰδωλομανίας τε καὶ γοητείας, καὶ αἱματεχυσίας, ἀρπαγὰς τε καὶ ἀπληστείας, κυβείας τε καὶ ἀδηφαγίας. καὶ ὅσα τοιαῦτα· οὐδαμοῦ δὲ πρὸς τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐτόλμησεν εἰς τὸν ἑαυτοῦ Δισπότην φθέγγασθαι βλάσφημόν τινα λόγον, ἢ ἀνταρσιν ἐννοῆσαι. Ἀνέμεινε γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν, ὡς λέγει· *Περὶ σοῦ γέγραπται, ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, καὶ ἐπὶ χειρῶν ἀρουσί σε.* Ἦκουε γὰρ αἱ τῶν προφητῶν καταγγελλόντων τὴν Χριστοῦ παρουσίαν, λύτρωσιν ἐσπομένην τῶν ἀμαρτησάντων, καὶ διὰ Χριστοῦ μετανοούντων· ἐνόμιζέ τε τεύχασθαι τινος ἐλέους. Ὅτε δὲ εἶδεν ὁ τάλας τὴν Χριστὸν μὴ δεξιόμενον αὐτοῦ τὴν περὶ σωτηρίας ἐπιστροφὴν, ἀνόητος τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἰδίου Δισπότου, τὴν βλασφημίαν ἐξήμεσε, τοῖς ἀνθρώποις ὑπόνοιαν ἐμβάλων, ἀρνέσθαι μὲν τὸν ὄντα, τὸν δὲ μὴ ὄντα ζητεῖν. Οὕτω τοίνυν καὶ οὗτοι ἐλέγχονται κατὰ πάντα τρόπον ἡπατημένοι. Ὁ γὰρ Σὴθ τίθηται, καὶ τὰ ἔτη αὐτοῦ ἀναγέγραπται. Βιώσας γὰρ ἔτη ἐννακόςια δεκαθύο, τὸ χρεὼν ἀπιδώσει, γεννήσας υἱὸς καὶ θυγατέρα, ὡς φησὶν ἡ θεία Γραφή. Κατὰ διαδοχὴν δὲ ὁ τοῦτου παῖς (Ἐνὼς δὲ ἦν τοῦτου ὄνομα), καὶ αὐτὸς βιώσας ἔτη ἐννακόςια πέντε, ὑπέλλαξε τὸν καθ' ἑμᾶς βίον, γεννήσας υἱὸς καὶ θυγατέρα, ὡς ἔχει ἡ αὐτὴ βίβλος τῆς ἀληθείας.

B Ὁ. Ποθεν τοίνυν ὁ Σὴθ ὁ τότε τελευτήσας, οὗ καὶ υἱοὶ κατὰ διαδοχὴν βιώσαντες τοῦ βίου ἐπαύσαντο, εὐρεθῆσεται Κύριος ὁ ἀπὸ Μαρίας γεννηθεὶς τῆς ἀειπαρθένου, εὐδοκήσας ἐπὶ ζωῇ τῶν ἀνθρώπων, ὁ γεννηθεὶς ἀχρόνως, ὁ ὢν πρὸς τὸν Πατέρα αἰὶ, ἐνυπόστατος Θεὸς Λόγος, ἐλθὼν δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν, καὶ εἰς ἑαυτὸν δὲ ἀναπλασάμενος ἀπὸ μήτρης παρθενικῆς σάρκα, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν εἰληφώς, οὕτως ἀνθρώπων τελεióτατα, κηρύξας ἡμῖν ζωῆς τὰ μυστήρια, δικαιοσύνης τε ἐργάτας τοῦ αὐτοῦ μαθητὰς καταστήσας, καὶ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν δι' ἑαυτοῦ τε καὶ δι' αὐτῶν παιδεύσας τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων; οὐ τὰ τῶν Σηθιανῶν ἀποκαλύψας, οὐδὲ Σὴθ ἑαυτὸν ἐνομάσας· ὡς οὗτοι ληροῦντες, καὶ μέθῃ τινὶ συνεχόμενοι, ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐκπεπτώκασι.

D Θεός ἐκπεπτώκασι. Τὰ εἰ νυν συντόμως (55) οὕτως τῆς αἰρέσεως, οὐκ ἐνδοιθεὶς ἐπιτείνει τὸν κατ' αὐτῆς ἐλεγχον. ἀρκοῦμαι τοῖς παροῦσι λόγοις. Εὐτρωτος γὰρ ἡ τούτων ἀνοία, καὶ ἑαυτὴν δυναμένη τε ἐλέγξαι καὶ φωράται· οὐ μόνον περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀγωγῆς, καὶ σεσυχοφαντημένης διδασκαλίας τοῦ τὸν Σὴθ αὐτὸν νομίζειν τε καὶ διαβεβαιώσθαι εἶναι, ἀλλὰ καὶ

¹ Psal. xc. 11.

(55) Τὰ δὲ νῦν συντόμως. Decesse quidpiam ad hujus loci integritatem suspicor

εἰς τὴν περὶ τῶν δύο ἀνθρώπων ὑπόθεσιν. Εἰ γὰρ αἱ δυνάμεις ἀνωθεν ἐσχέκται τὴν ἀρχὴν, οὐκ ἂν ἀνευ τῆς μητρὸς, ἥν δὴ καὶ Μητέρα φάσκουσι τῶν ὅλων εἶναι, ἐγένετό τε καὶ ἐπράχθη τὰ ὑπὸ τῶν δύο πραχθέντα. Εὐρίσκεται γὰρ ἡ μία αἰτία τῶν δύο δυνάμεων, καὶ ἀνευ αὐτῆς μηδὲν τῶν γενομένων γεγενῆσθαι. Καὶ ἀναδραμοῦνται πάλιν ἐπὶ τὸ ὁμολογεῖν ἓνα εἶναι δεσπότην τῶν πάντων, καὶ δημιουργόν, καὶ κτίστην τῶν ὅλων, ὅπως μὴ δεικνυμένης ἀρχῆς. Ἀλλὰ καὶ περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως ταῦτα φήσαντες, καὶ ἀποκαλύψαντες τὸν ἰὸν τῆς ἐρπετώδους αὐτῶν ἐκ γένους ἀσπίδων γονῆς, ἐφ' ἑτέραν πάλιν ἵσμεν, ἀγχιπητοί, τῇ αὐτῇ ἀκολουθεῖν τῆς πραγματείας.

tum fuerit. His adversus hanc hæresim disputatis, ac pestifero illorum velut aspidum veneno detecto, ad aliam deinceps, quo nos instituti operis series vocat, convertenda rursus oratio.

KATA APXONTIKΩN,

Εἰκοστή, ἡ καὶ τεσσαρακοστή.

Α'. Ἀρχοντικῶν τις αἵρεσις τούτοις ἔπεται· οὐκ ἐν πολλοῖς δὲ τόποις αὕτη φαίνεται, ἢ μόνον ἐν τῇ Παλαιστίνῳ ἐπαρχίᾳ. Μετήνεγκαν δὲ τὸν αὐτῶν ἰὸν ἔδη που καὶ εἰς τὴν μεγάλην Ἀρμενίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ μικρᾷ Ἀρμενίᾳ τοῦτο τὸ ζιζάνιον ἔδη ἐσπαρται ὑπὸ ἀνδρός τινος ἐπιδημήσαντος τῇ Παλαιστίνῳ γῇ ἀπὸ Ἀρμενίας ἐν χρόνοις Κωνσταντίου, περὶ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν, Εὐτάκτου ὀνόματι, μᾶλλον δὲ ἀτάκτου τὸν τρόπον, καὶ μολόντος τὴν κηκοδόσκαλίαν ταύτην, εἰτα ἐπανελθόντος εἰς τὰ οἰκία καὶ διδάξαντος. Μετέλαβε δὲ, ὡς ἔφην, ἐν Παλαιστίνῃ ὡς ὑπὸ ἀσπίδος ἰὸν ἀπὸ Πέτρου τινὸς γέροντος, ἀναξίως Πέτρου καλουμένου, ὃς κατέκειτο ἐν τῇ τῆς Ἐλευθεροπόλεως Ἱερουσαλὴμ ἑνορίᾳ, ἐπέκεινα τῆς Χεθρών (51) σημείοις τρισὶ, Καβαρβαριχὰ τὴν πόλιν² καλοῦσιν. Οὗτος ὁ γέρων τὰ πρῶτα ἐνδύμα ἔχεν ἐκπληκτον, ὑποκρίσεως γέμον. Ἐξωθεν μὲν γὰρ ἀληθῶς κώδιον προβάτου ἠμψίστο, ἔγνωετο δὲ ἐνδοθεν λύκος ὑπάρχων ἄρπαξ. Ἀναχωρητῆς γὰρ ἐδόκει εἶναι, ἐν σπηλαίῳ τινὶ καθεζόμενος. Ὅς πολλοὺς δὴθεν συνήγαγεν εἰς ἀπάταξιν· καὶ πατὴρ δὴθεν διὰ τε τὸ γῆρας καὶ τὸ σχῆμα ἐκαλεῖτο· τὰ τε αὐτοῦ ὑπάρχοντα πτωχοῖς διένειμε, καὶ καθ' ἡμέραν ἐλεημοσύνας ἐποιεῖ. Ἐν δὲ τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ αὐτοῦ ἐν πολλαῖς αἰρέσεσιν ἐξητάσθη. Ἐπὶ Ἀετίου δὲ τοῦ ἐπισκόπου κατηγορηθεὶς, καὶ ἐλεγχθεὶς τότε τὴν τῶν Γνωστικῶν μετιῶν αἵρεσιν, καθηρέθη ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου. Ἦν γὰρ κατασταθεὶς ποτε πρεσβύτερος τοῦ (τα) τόπου.

Μετὰ δὲ τὸν ἐλεγχον ὑπὸ Ἀετίου ἐδιώχθη, καὶ ἀπαλθὼν κατέφυκεν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ ἐν Κωχάβῃ, ἐνθα αἱ τῶν Ἑβραίων τε καὶ Ναζωραίων ρίζαι ἐνήρπυντο, ὡς καὶ ἐν πολλαῖς αἰρέσεσιν περὶ τοῦ τόπου τούτου ἐσημάνη. Ὑστερον δὲ, ὡς σωφρονισθεὶς πρὸς τὸ γῆρας, πάλιν ἐπανῆλθε φέρων ἑαυτῷ ταύτην τὴν λοβόλιαν κρύβδην. Καὶ παρὰ πᾶσιν ἀγνωσόμενος, ἕως ὅτε εἰς ἔσχατον, ἀφ' ὧν εἰς ὧτά τινων ἐψιθύρισε

lumniz doctrinam, qua Sethum eundem esse v. m Christo statuunt, ac pertinacissime tuentur: verum etiam quod de duobus illis hominibus assererant. Nam si mentes illæ, quas δυνάμεις vocant, superiorem aliquam originem agnoscunt, profecto quæ a duabus sunt gesta, non sine unius auxilio, quam omnium matrem esse definiunt, fieri perficique potuerunt. Ab una quippe causa ambæ illæ mentes profectæ sunt, sine qua nihil omnino ex iis quæ sunt produci potuit. Ita tandem eo necessario recurrent, unum ut Dominum rerum omnium, et auctorem, ac conditorem universorum admittant, ubi semel principium unicum esse comprobatur.

B

291 ADVERSUS ARCHONTICOS,

Quæ est hæresis XX vel XL.

I. Proxima huic est Archonticorum hæresis, quæ tamen haud plerisque extra Palæstinam in locis cernitur. Quamquam virus suum in majorem etiam Armeniam diffuderunt. Imo et in Armenia minore lolium istud certo ab homine disseminatum est, qui paulo ante Constantii imperatoris obitum ex Armenia in Palæstinam profectus est, Eutactus nomine, sive Atactus potius, hoc est moribus perturbatus. Qui cum infelix illud dogma combibisset, in patriam reversus profiteri cœpit quod didicerat. Ejusmodi porro velut ab aspidē venenum, a scenæ quodam hauserat, nomine Petro, sed minime hac appellatione digno: qui in Eleutheropolis, et Hierosolymorum sinibus habitabat, tertio ab Hebrone lapide, oppido quod Cabarbaricha nominant. Illic porro senī vestitus erat initio asperitate ipsa horribilis, et ad simulationem affectatus: ac cum extrinsecus ovis pelle esset indutus, lupus erat intus rapacissimus et occultus. Anachoreta quippe esse videbatur in spelunca degens. Qui quidem plerosque abdicatis fortunis omnibus ad sese pertraxit, Paterque vulgo cum ob ætatem, tum ob habitum ipsum appellari solebat. Idem quidquid habebat in egenos distribuere, ac quotidie stipem erogare. Sed ab incunte ætate variis se hæresibus addixerat. Postea ad Actium episcopum delatus, ac Gnosticorum hæresis convictus, a sacerdotio exauctoratus est. Illius quippe loci creatus olim fuerat presbyter.

Deprehensus itaque, et ab Actio pulsus, in Cochaben Arabiæ oppidum profectus est: ubi Ebionæorum ac Nazoræorum semina pullulare cœperant, ut in multis refutandis hæresibus antea monuimus. Postremo velut ætatis maturitate sapientior factus, postliminio rediit, additum illud virus in pectore ferens, et ignotus omnibus, donec tandem nonnullis e sermonibus, quos in aliquorum aures

¹ F. καὶ Ἱερους. ² Vel. καὶ Βαββαριχὰ τὴν κώμην.

(51) Ἐπέκεινα τῆς Χεθρών. Chebron Eleutheropolis vulgo esse creditur.

insusurrabat, pro hæretico compertus a nobis excommunicatus, et mediocritatis nostræ opera convictus est. Unde in speluncam deinceps abscessit, omnium execratione damnatus, et tam a fratribus derelictus, **292** quam a plerisque a quibus necessaria vitæ præsidia suppetebant. Ad hunc itaque senem ille, quem dixi, Eutactus, si hoc nomine vocandus est, cum ex Ægypto venisset, ab eoque impiis dogmatibus esset imbutus, talem pestem velut exquisitas merces secum in patriam revexit. Erat hæc, ut diximus, Armenia minor in vicina Satalæ regione. Quo cum esset reversus, contagione sua quamplurimos illic infecit. Nam se in locupletum quorundam, ac senatorii ordinis semina, aliorumque primariorum amicitiam insinuans, per eos utpote principes viros infinitis hominibus exitium attulit. Sed eum Dominus celeriter e medio sustulit, cum jam zizania sua sparsisset.

II. Cæterum isti apocryphos quosdam libros finxerunt. Equibus duo sunt *Symphoniæ* nomine, major videlicet ac minor. Præter quos nonnullos alios iis quibuscum agunt percensere solent, ut errorem suum multis auctoritatibus affirmare ac probare videantur. Habent et quos Ἀλλογενεῖς, hoc est *alienigenas* vocant, sic inscriptos libellos. Item ex Anabatico Isaiæ, et id genus apocryphis argumenta depromunt. Sed eo libro, cui *Symphoniæ* vocem est, uti potissimum solent: in quo cælestes erbes octo vel septem esse definiunt. Horum in singulis residere principes: ita ut per septenos orbes distributi sint, atque unus in quolibet princeps existat. Certos porro unicuique principi ordines esse descriptos. Supra quos omnes octavo in cælo lucidam Matrem cæterarum hæreseon more constituunt. Sed eorum aliqui scdissimis libidinibus corpora sua contaminant. Alii jejunia simulantes monachorum specie simplicioribus illudunt, ac se bonorum omnium abdicatione venditant. Jam vero in unoquoque, ut dictum est, cælo principem et potestatem cum angelis aliquot apparitoribus collocant. Quemlibet enim principem suos sibi genuisse ac procreasse satellites. Carnem negant resurgere, idque soli animæ tribuunt. Baptismum damnant: tametsi inter eos sint qui baptismo antea initiati fuerint. Mysteriorum communionem ac bonitatem repudiant, tanquam alienam, et in nomine **293** Sabaoth repertam. Hunc enim, ut et aliæ quædam hæreses, septimo in orbe versari, ac tyrannidem exercere prædicant, cæterosque violenter opprimere. Principatuum potestatumque cibum animam appellant, sine qua vivere illos non posse, quod a cælesti rore procreata vegetet illos ac foveat. Quæ cum ad cognitionem pervenerit, ac baptismi Ecclesiæ nomenque Sabaoth, qui auctor legis est, effugerit, ad singulos evolare cæ-

ρημάτων, ἐλεγχθεὶς τοιοῦτος ὅφ' ἡμῶν ἀνιθεματισθῇ, καὶ ἐλέγχεται διὰ τῆς ἡμῶν βραχύτητος. Καὶ ἐκείσιν ἐν τῷ σπηλαίῳ λοιπὸν βδελυχθεὶς ὑπὸ πάντων, καὶ μονωθεὶς ἀπὸ τῆς ἀδελφότητος, καὶ ἀπὸ πλείστων τῶν τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐπιμελουμένων. Πρὸς τοῦτον τὸν γέροντα καταχθεὶς ὁ προειρημένος Εὐτακτος, εἶγε Εὐτακτος, ἀπὸ τῆς Αἰγύπτου διερχόμενος, καὶ μεταλαβὼν τῆς τοῦ γέροντος κακοδιδασκαλίας, ὡς μεγάλην ἐμπορίαν τὸ δηλητήριον τοῦτο λαβὼν, εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα ἀπεκόμισεν. Ἦν γὰρ ἀπὸ τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, ὡς ἔφην, ὁρμώμενος, τῶν Σατάλης πλησίον τόπων. Ἐπανελθὼν εἰς τὴν αὐτοῦ πατρίδα, πολλοὺς ἔχρανε τῆς αὐτῆς μικρᾶς Ἀρμενίας, προσφθαρίεις τισι πλουσίοις, συγκλητικῇ τέτινι καὶ ἄλλοις περιβλέπτοις, δι' ὧν διαφανῶν ἀνδρῶν πολλοὺς ἐκείσε ἀπώλεσε. Τάχιον δὲ αὐτὸν ὁ Κύριος τοῦ βίου ἐξήλειψε, πλὴν ὅτι ἔσπαιρε τὸ αὐτοῦ ζιζάνιον.

B. Καὶ οὗτοι δὲ ὁμῶς βίβλους αὐτοῖς ἐπλαστογράφησάν τινες ἀποκρύφους, ὧν τὰ ὀνόματά ἐστι ταῦτα. Τὸ μὲν γὰρ *Συμφωνίαν*, μικρὸν δὴθεν βιβλίον καλοῦσι, τὸ δὲ μέγα *Συμφωνίαν*. Ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινὰ βιβλία αὐτοῖς ἐπισωρεύουσιν, οἷς ἐὰν συντύχωσιν, ἵνα ὁξέωσι τὴν αὐτῶν πλάνην διὰ πολλῶν βεβαιούν¹ ἐπισυνεισφέρεισθαι. Ἦδη δὲ καὶ τοῖς Ἀλλογενεῖσι καλουμένοις κέχρηται² βιβλοὶ γὰρ εἰσιν οὕτω καλούμεναι. Λαμβάνουσι δὲ λαβὰς ἀπὸ τοῦ Ἀναβατικῆς Ἰσαίου· εἰτι δὲ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποκρύφων· τὸ δὲ πᾶν ἐκ τοῦ *Συμφωνία* καλουμένου βιβλίου· ἐν ᾧ ὀγδοάδα τινὰ λέγουσιν εἶναι οὐρανὸν, καὶ ἐβδόμαδα. Εἰδέναι δὲ καθ' ἑκάστον (55) οὐρανὸν ἀρχοντας· καὶ τοὺς μὲν εἶναι τοὺς ἐπὶ οὐρανοῦς, καθ' ἑνὰ οὐρανὸν ἓνα ἀρχοντα· τάξεις δὲ εἶναι ἐκάστῳ ἀρχοντι. Καὶ τὴν Μητέρα τὴν φωτεινὴν ἀνωτάτω ἐν τῷ ὀγδῶφ εἶναι, καθάπερ αἱ ἄλλαι αἰρέσεις. Καὶ τινὲς μὲν αὐτῶν κατὰ τὰ σώματα κεχραμμένων³ ἀσελγείᾳ τυγχάνουσιν· ἄλλοι δὲ δὴθεν προσποιητὴν νηστείαν ὑποκρίνονται· ἀπατῶσι δὲ τοὺς ἀφελεστέρους ἀνθρώπους προστήματι μοναζόντων, ἀποταξίαν τινὰ σεμνυνόμενοι. Φασὶ δὲ εἶναι καθ' ἑκάστον οὐρανὸν, ὡς προείπον, ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν, καὶ ἀγγελικὰς τινὰς ὑπηρεσίας, ἐκάστου ἀρχοντος αὐτῷ γεγεννηκότος καὶ πεποιηκότος ὑπηρεσίαν. Μὴ εἶναι δὲ σαρκὸς ἀνάστασιν, ἀλλὰ μόνον ψυχῆς. Ἀναθεματίζουσι τε τὸ λουτρὸν, καὶ τὸ εἶναι τινες ἐν αὐτοῖς προειλημμένοι καὶ βεβαπτισμένοι. Τὴν τε τῶν μυστηρίων μετοχὴν καὶ ἀγαθότητα ἀθετοῦσιν, ὡς ἄλλοτριαν οὔσαν, καὶ εἰς ὄνομα Σαβαὼθ γεγεννημένην· τοῦτον γὰρ θέλουσιν εἶναι κατὰ τινὰς τῶν ἄλλων αἰρίσεων ἐν τῷ ἐβδόμῳ οὐρανῷ τυραννοῦντα, καὶ κατὰ τῶν ἄλλων κατισχύοντα. Βρῶμα δὲ λέγουσιν εἶναι ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν τὴν ψυχὴν. Ἄνευ δὲ αὐτοῦ μὴ δύνασθαι αὐτοὺς ζῆν, διὰ τὸ ἀπὸ τῆς ἀνωθεν ἰκμάδος αὐτὴν εἶναι, καὶ δύναμιν αὐτοῖς παρέχειν. Ἐν γνώσει δὲ ταύτην γενομένην, καὶ φυγοῦσαν τὸ βάπτισμα τῆς

¹ F. βεβαίων. ² F. κεχραμμένοι.

(55) Εἰδέναι δὲ καθ' ἑκάστον, F. εἶναι.]

Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Σαβαὶθ τοῦ τὸν νόμον
δεδοκότες, ἀνίεναι καθ' ἑκάστον οὐρανὸν, καὶ ἀπο-
λογίαν δίδόναι ἑκάστη ἐξουσίᾳ· καὶ οὕτως ὑπερβαί-
νειν πρὸς τὴν ἀνωτέραν Μητέρα καὶ Πατέρα τῶν
ἑλῶν, ὅθεν δὴ κατήλθεν εἰς τόνδε τὸν κόσμον. Ἦδη
δὲ εἶπον, ὡς ἀναθεματίζουσι τὸ βάπτισμα, ὡς μυῖαι
θανατοῦσαι σαπριοῦσαι σκευασίαν ἑλαίου ἡδύ-
σματος· ὡς ἐπὶ τούτων καὶ τῶν ὁμοίων αὐτοῖς ἡ
παραβολὴ τῷ Ἐκκλησιαστῇ εἴρηται. Μυῖαι γάρ εἰσιν
ἀληθῶς θανατοῦσαι, καὶ θάνατον ἐμποιοῦσαι, καὶ
σαπρίζουσαι τὸ μυρεψικὸν ἔλαιον τοῦ ἡδύσματος, τὰ
ἅγια τοῦ Θεοῦ μυστήρια τὰ ἐν τῷ λουτρῷ ἡμῶν εἰς
ἄρεσιν ἀμαρτιῶν κεχαρισμένα.

Γ'. Θαυμάσιε δ' ἂν τις εὐρῶν καὶ παρὰ τοῖς φυ-
σιολόγοις τινὰ ὠφελείας ἐμπλεῖα, ἀπεικασθεὶς πῇ τῆς
μελίττης συνέσει, τῆς ἐφ' ἅπαντα μὲν τὰ βλαστή-
ματα ἐφιζανούσης, τὰ χρήσιμα δὲ ταυτῇ ἐπισυν-
αγούσης. Ὁ γὰρ συνετὸς ἄνθρωπος οὐδαμῶθεν ζη-
μιούται· ἀλλ' ἡ πανταχόθεν κερδαίνει· ἀσύνετος δὲ
ζημιωθήσεται, ὡς καὶ ὁ ἅγιος προφήτης λέγει· *Τίς
συνετὸς, καὶ συνήσει ταῦτα; καὶ ὁ λόγος Κυρίου
δοτεῖ, καὶ γνώσεται αὐτὰ, ὅτι εὐθείαι αἱ ὁδοὶ
Κυρίου· ἀσεβεῖς δὲ ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς;*
Εὐρομεν γὰρ καὶ παρὰ τοῖς καλουμένοις φυσιολό-
γοις, μᾶλλον δὲ ἡμεῖς αὐτοὶ ὁρῶμεν, ὡς τὸ τῶν
καρθάρων γένος (56) τὸ παρὰ τισι βυλάρον καλούμε-
νον, συνήθειαν ἔχει ἐν τῇ δυσωδίᾳ καὶ κόπρῳ ἀνα-
κυλλεσθαι, καὶ αὕτη αὐτοῖς τροφή τε καὶ ἐργασία·
ἄλλοις δὲ τὴν αὐτὴν τοῦτου βορβορώδη τροφήν, εἰς
μὲν ἐπάχθειαν καὶ δυσωδίαν. Καὶ μελίτταις μὲν
αὕτη ἡ κόπρος καὶ δυσωδία θάνατος, βυλάροις δὲ
ἐστὶν ἐργασία καὶ τροφή καὶ πραγματεία. Ταῖς δὲ
μελίτταις τὸναντίον ἡ εὐωμία καὶ τὰ ἀνθή, καὶ τὰ
μύρα εἰς ἀναψυχὴν, χρίσιν τε καὶ ἰδωδὴν, εἰς ἐρ-
γασίαν τε καὶ πραγματείαν· τοῖς δὲ καρθάρσι τοῖς
προειρημένοις, εἴτ' οὖν βυλάροις, ἐναντία τὰ τοιαῦ-
τα. Ὁ γὰρ βουλούμενος τούτους δοκιμάσαι, ὡς φασιν
οἱ φυσιολόγοι, ἀπὸ μύρου, φημὶ δὲ ὑποβαλσάμου, ἢ
νάρδου λαβὼν, καὶ προσενέγκας τοῖς καρθάρσι, θά-
νατον αὐτοῖς ἐμποιεῖ. Εὐθύς γὰρ τελευτῶσι, μὴ φέ-
ροντες τὴν εὐωδίαν. Οὕτω καὶ οὗτοι, τῆς μὲν γαλή-
νης¹, καὶ πορνείας, καὶ κακίας ὁρεγόμενοι, εἰς τὰ
πονηρὰ ἔχουσι τὴν ἑαυτῶν ἐλπίδα· πλησιάζαντες δὲ
τῷ ἁγίῳ λουτρῷ καὶ τῇ εὐωδίᾳ, ἀποθνήσκουσιν, εἰς
τὴν θάβην βλασφημοῦντες, καὶ τὴν αὐτῶν κυριότητα
ἀθετοῦντες.

Δ'. Ἐκ μᾶς δὲ ἡ δύο μαρτυριῶν αὐτοὺς ἀνατρέ-
φωμεν. Εἰ γὰρ καὶ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι καλούμεναι,
οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ αὐταὶ γηγόναι, μάλιστα ἐν τοῖς οὐ-
ρανοῖς. Οἷός γάρ ἡ Γραφή λέγειν ἀγγέλους καὶ ἀρχ-
αγγέλους, οὐκ εἰς ἐναντιότητα τεταγμένους, ἀλλὰ
λειτουργικὰ πνεύματα εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα
διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν. Καὶ γὰρ
ἐπὶ τῆς γῆς καθ' ἑκάστην βασιλείαν πολλὰ ἀρχαί,

lestes orbes, seque apud unamquamque potestatem
excusare : sicque ad supremam Matrem atque
omnium pervenire Parentem, a quo in hunc mun-
dum delapsa sit. Diximus baptismum ab illis re-
jici. *Nam muscæ morientes perdunt suavitatem un-
guenti : quod de istis, eorumque similibus prover-
bii specie Ecclesiastes pronuntiat¹. Muscæ quippe
sunt mortiferæ, quæ conditum a seplasiariis un-
guentum inficiunt, divina videlicet mysteria, quæ
ad peccatorum condonationem nobis in baptismo
collata sunt.*

III. Enimvero mirari quispiam illud poterit,
quam multa in naturalium rerum scriptoribus uti-
litalis plena reperiat, si apes velit imitari pruden-
tiam, quæ flosculis omnibus insidens undecunque
sibi utilia colligit. Etenim vir prudens ac perspicax
nulla ex re detrimentum capit, sed ex omni occa-
sione lucratur; imprudens contra incommodum
ac damnum percipit, uti sanctus propheta testatur :
*Quis sapiens, et intelliget hæc? et verbum Domini est,
ei cognoscet ista? quoniam rectæ viæ Domini : impii
autem infirmabuntur in eis?* Apud illos igitur, quos
dixi, naturalium rerum scriptores invenimus, vel
ipsimet potius cernimus; scarabæorum genus, quod
a quibusdam bylarum vocatur, in fetore ac ster-
core volutari solere, unicunque illis ipsis et alimen-
tum et opus esse, cum aliis dirus ac sordidus ille
cibus molestiam ac nauseam pariat. Nam qui apes
simus ac fetor interficit, scarabæis alimentum ac
materiam præbet operis, ut illis flores et odorum
fragrantia, atque unguentorum suavitas : quibus
omnibus ad oblectationem, et mellificium, ac cibum
et operis exercitationem utuntur. Scarabæis vero
longe hæc contraria sunt. **294** Qui enim pericu-
lum facere voluerit, ut physiologi tradunt, si un-
guentum, puta opobalsamum, aut nardum scar-
abæis admoveat, letum illis affert. Statim enim
suavitate odoris enecantur. Sic hæretici illi stupro-
rum ac libidinum, et nequitiae omnis appetentes,
pessimis in rebus spem suam collocant; mox autem
ut ad sacrum baptismum et fragrantiam illam ac-
cesserint, moriuntur, blasphemantes Deum, ac do-
minationem ejus spernentes.

IV. Quos quidem uno vel altero testimonio jugu-
lavimus. Nam si quos principatus ac potestates vo-
camus, sine Deo minime constituuntur, id in cœ-
lis ipsis locum habere maxime debet. Angelos enim
et archangelos Scriptura commemorat, non ejus-
modi ut contrarii Deo sint : sed administratorios
spiritus ad ministerium missos, propter eos qui hæ-
reditatem capiunt salutis². Si quidem et in terra

¹ Suspecta mihi vox est γαλήνης. ² Eccle. x, 1. ³ Ose. xiv, 10. ⁴ Hebr. i, 14.

(56) Ὡς τὸ τῶν καρθάρων γένος. Non displicet Cornarii lectio, qui *Philularium* legit. Nam Βυλάρον illud non ex medio.

quodlibet regnum plures habet principatus uni regi A subjectos. Quæ enim potestates sunt, a Deo ordinatæ sunt, ait Apostolus¹. Itaque qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Nam principes non sunt contra bonum, sed pro bono: neque sunt contra veritatem, sed pro veritate. Vis autem non timere potestatem? Bonum fac, et habebis laudem ex illa. Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister ad hoc ipsum adversus scelerate quidpiam gerentem a Deo constitutus. Videsne ut hæc mundi potestas a Deo stabilita sit, gladiique jus obtineat? Neque vero id aliunde, quam a Deo ad vindicandum accipit. Cæterum quod ejusmodi sint in mundo principatus ac potestates, nemo illorum regem propterea regem esse negaverit; sed ita principatus illos ac potestates in mundo esse fatebitur, ut interim illorum esse regem agnoscat. Igitur hoc ipsum, quod in terris accidit, demonstravimus; non esse regi principatus contrarios, sed ad imperii totius administrationem terræque moderationem subjectos; ubi cædes videlicet ac prælia sint, ignorantiaque ac disciplina, observatio denique legum ac transgressio. Cujus rei gratia potestates institutæ sunt, ut ad aptam totius orbis compositamque gubernationem præclare a Deo constituantur ac regantur universa. Idem et in cælo quoque contingere necesse est eoque magis, quod illie nec invidia, nec æmulatio, neque legum violatio, nec seditio ulla sit; non iuramentum, non **295** rapina, non aliquid ejusmodi. Quare alterius negotii causa potestates stabilitæ sunt. Cujusnam vero? Nimirum propter divinarum laudum concentum, et immortalem illam numinis prædicationem. Cujus gratia summus ille Deus ac princeps omnis expers invidiæ suum cuique illorum, quos produxit, ornamentum ac decus attribuit, ut imperii sui splendor, atque sempiterna dignitas, perpetuo celebretur. Quocirca vehementer errant isti, qui Dei gratiam ignorant.

V. Illud vero insuper affirmant, quod a me antea dictum est, diabolum septimæ potestatis, hoc est Sabaoth, esse filium. Sabaoth porro Judæorum esse Deum, cujus malus filius sit diabolus: qui in terra consistens Parenti suo reluctetur. Eundem vero Parentem neque ejusmodi, hoc est malum, esse, neque Deum tamen illum esse, qui comprehendere nequeat. Sed ad sinistram potestatem pertinere. Addunt et aliam istiusmodi fabulam. Diabolum ad Evam accedentem cum ea perinde ac vir cum muliere solet, consuetudinem habuisse deque ea Cainum et Abelum suscepisse. Ex quo factum asserunt, ut in alterum unus insurgeret, pro ea videlicet invidia, qua in se mutuo concitabantur: ac non ideo quod Abelus Deo esset acceptior; uti se res habet; sed novo quodam mendacio veritatem dissimulant. Ambos enim aiunt sororis amore flagrasse. Ideo Cainum in Abelum concitatum ipsum intere-

δὲ ὑπὸ ἑνα βασιλεία. Αἱ γὰρ οὖσαι ἐξουσίαι ἐκ Θεοῦ τεταγμέναι, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. Ὅστε οὖν ὁ ἀνθιστάμενος τῇ ἐξουσίᾳ, τῇ τοῦ Θεοῦ διαταγῇ ἀνθέστηκεν. Οἱ γὰρ ἀρχόντες οὐκ εἰσὶ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ· καὶ οὐκ εἰσὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς ἀληθείας. Θέλεις ἴδῃ, φησὶ, τὴν ἐξουσίαν μὴ φοβεῖσθαι; Τὸ ἀγαθὸν¹ ποιεῖ, καὶ ἐξείς ἑαυτὸν ἐξ αὐτῆς. Οὐ γὰρ εἰκὴ φοβεῖ τὴν μάχαιραν. Διόκορος γὰρ ἐστὶν εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐκ Θεοῦ τεταγμένος τῷ τὸ κακὸν πράττειν. Καὶ ὁρᾷς, ὡς ἡ ἐξουσία αὕτη ἡ κοσμικὴ ἐκ Θεοῦ τίταται, καὶ μαχαίρας ἐλαβε τὴν ἐξουσίαν; Οὐκ ἀλλοχόβειν δέ ποθεν, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ, εἰς ἐκδόχισιν. Καὶ οὐ δυνάμεθα λέγειν, διὰ τὸ εἶναι ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἐν κόσμῳ, τὸν βασιλεία τούτων μὴ εἶναι βασιλεία· ἀλλὰ εἶναι τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας ἐν κόσμῳ, εἶναι δὲ καὶ τὸν τούτων βασιλέα. Ὡς οὖν ἐπὶ γῆς ὁρῶμιν (δείδεικται² οὐκ ἐναντίας τὰς ἀρχὰς τῷ βασιλεῖ, ἀλλ' ὑποτεταγμέναις εἰς διοίκησιν παντὸς τοῦ βασιλείου, καὶ εἰς εὐταξίαν γῆς· ἐνθα φόνοι, καὶ μάχαι, ἀγνοιαὶ τε καὶ διδασκαλίαι, εὐνομίαι τε καὶ παρανομίαι· καὶ τούτου χάριν εἶναι ἐξουσίαι, ἵνα εἰς εὐτακτον σύνταξιν τῆς τοῦ παντὸς κόσμου διοικήσεως τὰ πάντα ἐκ Θεοῦ καλῶς καταταχθῇ καὶ οἰκονομηθῇ), οὕτω καὶ ἐν οὐρανῷ, μάλιστα δὲ ἐξαιρέτως ἐκεῖ· ἐνθα οὐ φόβος, οὐ ζῆλος, οὐ παρανομία, οὐκ ἐναντιότης, οὐ στάσις, οὐχ ὄρκος, οὐχ ἀρπαγή, οὐδὲ τι ἕτερον τῶν τοιούτων, ἐξουσίαι τεταγμέναι εἰσὶ δι' ἄλλην πραγματείαν. Ποίαν δὲ φημι, ἀλλ' ἡ διὰ τὸν βῆθρὸν τοῦ ὕμνου, διὰ τὴν ἀνω ἀκτράτον δοξολογίαν, δι' ἣν ἐθέλησαν ὁ ἀφθονος ἡμῶν Θεὸς καὶ βασιλεὺς χαρίσασθαι ἐκάστη τῶν ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένων ἐόξαν προσήκουσαν· ἵνα τῆς αὐτοῦ βασιλείας τὸ φαιδρὸν καὶ ἀκατάληκτον³ αἰὶ δοξάζηται; Σαρῶς τοίνυν ἐκεῖνοι πεπλήνθηται, τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἀγνοήσαντες.

Ε'. Φασὶ δὲ οὗτοι, ὡς καὶ ἄνω μοι προδεσηλωται, τὸν διάβολον εἶναι υἱὸν τῆς ἑβδόμης ἐξουσίας, τοῦτο ἐστὶ τοῦ Σαβαώθ. Εἶναι δὲ τὸν Σαβαώθ τῶν Ἰουδαίων· τὸν δὲ διάβολον πονηρὸν αὐτοῦ υἱὸν· ὅντα δὲ ἐπὶ τῆς⁴ ἐναντιοῦσθαι τῷ ἰδίῳ Πατρὶ. Καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα μήτε τοιούτον εἶναι, μήτε πάλιν εἶναι τὸν ἀκατάληκτον Θεὸν, ὃν Πατέρα φασὶν· ἀλλὰ ἀριστερὰς εἶναι ἐξουσίας. Ἔτερον δὲ πάλιν μῦθον λέγουσιν οἱ τοιοῦτοι· Ὅτι, φησὶν, ὁ διάβολος, ἐλθὼν πρὸς τὴν Εὐαν, συνήφθη αὐτῇ ὡς ἀνὴρ γυναικί, καὶ ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν τε Κάιν καὶ τὸν Ἀβελ. Διὸ ἐπανεστὴ ὁ εἰς τῷ ἐνὶ δὲ ζῆλον ὃν εἶχον πρὸς ἀλλήλους, οὐχὶ διὰ τὸ [ὡς] εὐφροσυνήκεναι τὸν Ἀβελ Θεῷ, ὡς ἔχει ἡ ἀλήθεια, ἀλλὰ ἕτερον πλαζόμενον λόγον λέγουσιν. Ἐπειδὴ, φασιν, ἱρῶντες ἦσαν ἀμφότεροι τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν τῆς ἰδίας, τούτου χάριν ἐπανεστὴ ὁ Κάιν τῷ Ἀβελ, καὶ ἀπέκτεινεν αὐτόν.

¹ Rom. xiii, 1 sqq. ² Vat. τὸ καλόν ³ Vel ἐδέεικται γάρ. ⁴ F. ἀκατάληκτον. ⁵ Vel. ἐπὶ τῆς σῆς. Corr. γῆς.

Φύται γὰρ αὐτοὺς φασιν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου, ὡς προείπον, γεγεννησθαι.

Φέρουσι δὲ μαρτυρίας, ὅταν θελήσωσιν ἀπατῆν τινας, ἀπὸ τῶν θείων βιβλίων, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ μοι αἰρέσει τοῦτο εἴρηται· ὁ Σωτὴρ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἰπὼν· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ Σατανᾶ ἐστε· καὶ, Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὅτι καὶ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἦν· ἵνα δῇθιν εἰπωσι, τὸν διάβολον εἶναι τὸν Κάιν· ἐπειδὴ εἰρηκεν, ὅτι Ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος ἦν· καὶ ἵνα δείξῃ πατέρα μὲν αὐτοῦ εἶναι τὸν διάβολον· τοῦ δὲ διαβόλου εἶναι πατέρα τὸν ἄρχοντα τὸν ψεύστην, ὃν βλαστημοῦντες κατὰ τῆς ἐκτῶν κεφαλῆς, φασιν αὐτὸν εἶναι τὸν Σαβαώθ οἱ ἀνόητοι, νομίζοντες ὄνομα εἶναι τοῦ Θεοῦ τινός· τὸν Σαβαώθ, ὡς ἤδη καὶ ἐν ταῖς πρότερον αἰρέσεσι διὰ πλάτους ἡμῶν πεπραγμάτευται περὶ ἑρμηνείας τοῦ Σαβαώθ, καὶ ἄλλων ὀνομασιῶν, τοῦ τε Ἰλλί καὶ τοῦ Ἐλλωί, τοῦ τε Ἰσραήλ, καὶ τοῦ Σαδαί, τοῦ τε Ἐλλιών, τοῦ τε Ραββωνί, τοῦ τε Ἰά, τοῦ τε Ἀδωναί, τοῦ τε Ἰάβε (57). Ὡς ὀνομασίαι εἰσὶ δοξολογιῶν ἅπασαι ἑρμηνευόμεναι, καὶ οὐκ ὀνόματά ἐστι θεοῦ, ὡς εἰπεῖν, τῇ Θεότητι. Ἄτινα καὶ ἐνταυθοὶ σπουδασθήσονται, ἑρμηνευθέντα κείσθαι· τὸ Ἰσραήλ Θεός, τὸ Ἐλλωί Θεός αἰ, τὸ Ἰλλί Θεός μου, τὸ Σαδαί ὁ ἱκανός, τὸ Ραββωνί ὁ Κύριος, τὸ Ἰά Κύριος, τὸ Ἀδωναί ὁ ὢν Κύριος, τὸ Ἰάβε, ὃς ἦν καὶ ἐστὶ καὶ αἰ ὢν· ὡς ἑρμηνεύει τῷ Μωϋσῇ, Ὁ ὢν ἀπέσταλκέ με, ἐρεῖς πρὸς αὐτούς· καὶ τὸ Ἐλλιών ὕψιστος, καὶ τὸ Σαβαώθ δυνάμειν ἑρμηνεύεται. Κύριος οὖν Σαβαώθ, Κύριος τῶν δυνάμεων. Παντὶ γὰρ πρόσκειται ὅπου τοῦ Σαβαώθ ὄνομα λέγει ἡ Γραφή. Οὐ μόνον· ἐκφωνεῖ λέγουσα· Εἰπά μοι Σαβαώθ· ἢ, Ἐλάλησε Σαβαώθ· ἀλλ' εὐθύς λέγει, Κύριος Σαβαώθ. Οὕτω γὰρ ἡ Ἑβραϊκὴ φάσκει· Ἀδωναί Σαβαώθ· ὅπερ ἑρμηνεύεται Κύριος τῶν δυνάμεων.

Γ'. Καὶ μετὰ τὴν· παρ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ὁμοίοις κατὰ τὴν τύφλωσιν τῆς διανοίας αὐτῶν τὰ καλῶς εἰρημένα συκοφαντεῖται. Οὕτω γὰρ περὶ διαβόλου τῷ Σωτῇ ἐν τῷ πρὸς Ἰουδαίους λόγῳ εἴρηται, ὡς παντὶ τῷ σαφὲς εὐρίσκειται τῷ τῇ ἀληθείᾳ ἀκολουθοῦντι· ἀλλὰ διὰ τὸν Ἰούδαν αὐτοῖς εἶπε τὸ ῥῆμα. Οὐκ ἦσαν γὰρ τέχνα τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ αὐτὸν ἀποδεξάμενου ὑπὸ τὴν ὀρὺν τὴν Μαμβρὴ· πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας· ἀλλὰ υἱοὺς ἑαυτοῦ καταδείξαντες γενέσθαι τῆς τοῦ Ἰούδα προδοσίας, τοῦ ὑπὸ τοῦ Κυρίου Σατανᾶ καὶ διαβόλου ὀνομαζομένου, ὡς λέγει· Οὐχὶ δώδεκα ὅμῳς ἐξἠλεξάμην, καὶ εἰς ἐξ ὁμῶν ἐστὶ διάβολος; Καὶ τούτου ἵνα καὶ τῆς αὐτοῦ κακοτροπίας ὁ Κύριος ἑρμηνεύων εἰπὼν, ὅτι Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ· ὡς καὶ ἄλλοτε τὸ Εὐαγγέλιον λέγει· Ὅτι κλέπτης ἦν, καὶ τὸ γλωσσόκομον αὐτὸς ἐλάσασκεν. Οὗτος οὖν ὁ διάβολος κληθεὶς Ἰούδας, πατέρα ἔσχε τὸν

Αἰσισ. Nam utrumque diaboli e stirpe procreatum, ut diximus, affirmant.

Neque desunt illis testimonia sacris e Litteris deprompta, quibus ad illudendos homines abutuntur. Cujusmodi istud est in alia a me hæresi commemoratum, quod Judæis Salvator dixit : *Vos ex Satana estis* ¹. Et : *Quando loquitur mendacium, ex propriis loquitur : quoniam et pater ejus mendax est* ². Ut nimirum diabolum esse Cainum efficiant; ex eo quod dixerit : *Homicida est ab initio* ³ : atque patrem ejus esse diabolum ostendant; diaboli vero patrem mendacem illum principem, quem in caput suum blasphemantes ipsum esse Sabaoth stolidissimi homines putant; quod nomen Dei cujusdam proprium esse volunt. De qua re in superioribus hæresibus abunde disputavimus; ubi et Sabaoth aliorumque nominum interpretationem attulimus, velut *Eli*, et *Eloi*, **296** *Israel*, *Sadadai*, *Ellion*, *Rabboni*, *Ia*, *Adonai*, *Iabe*. Quas quidem voces si recte interpretemur, varias ad prædicandam Dei gloriam appellationes esse, non ipsi divinitati significandæ imposita nomina docuimus. Ac nos illas iterum hoc loco repetemus. Est igitur *Israel* Deus : *Eloim*, Deus semper : *Eli*, Deus meus : *Saddai*, sufficiens : *Rabboni* Dominus : *Ia* Dominus : *Adonai* qui est Dominus : *Iabe*, qui erat, et est, et semper existit; quemadmodum Moysi ipse declarat : *Qui est misit me ad vos, dices ad illos* ⁴ : *Ellion* altissimum sonat : *Sabaoth*, exercituum. Quare *Dominus Sabaoth*, idem est ac *Dominus exercituum*. Quæ vox *Dominus*, addi perpetuo solet, ubicunque Sabaoth nomen exprimitur. Non enim sola Sabaoth dictio ponitur, puta, *Dixit mihi Sabaoth* : aut, *Locutus est Sabaoth*; sed statim adjungitur, *Dominus Sabaoth*. Ita enim Hebraice scriptum, *Adonai Sabaoth*, hoc est *Dominus Sabaoth*.

VI. Sed quæ præclare omnino dicta sunt, hæc ab illis, et illorum similibus frustra præ animi cæcitate per calumniam ac malitiam depravantur. Etenim Salvator noster in eo quem ad Judæos habuit sermone, nequaquam de diabolo locutus est, ut nemo non aperte videt, qui inhærere veritati studeat; sed propter Judam id ab eo usurpatum est. Non enim Abrahami filii erant, qui se antequam carnem indueret sub illa Mambre quercu olim exceperat, sed perfidiæ Judæ filios, ut ita dicam, sua se sententia declaraverant, quem Dominus Satanam ac diabolum nominat, his verbis : *Nonne duodecim vos elegi, et unus ex vobis diabolus est* ⁵? Cujus etiam rei causa Dominus ejusdem improbitatem exaggerans : *Cum loquitur, inquit, mendacium, de propriis loquitur*. Quo pertinet illud, quod in alio Evangelio loco scriptum est, *quoniam fur erat, et oculos portabat* ⁶. Ille igitur diaboli insignitus nomine Judas

¹ Corr. τινός. ² F. πάντη. ³ F. ἢ οὐ μοι. ⁴ Corr. μάτην. ⁵ Joan. viii, 44. ⁶ ibid. ⁷ ibid.

⁸ Exod. iii, 4. ⁹ Joan. vi, 71. ¹⁰ Joan. xii, 6

(57) Τοῦ τε Ἰάβε. Pro Jehova.

Cainum patrem habuit, qui Abelum fratrem mendacio suo circumscripsit, et occidit. Qui etiam interroganti Domino: *Ubi est Abel frater tuus?* menditus respondit: *Nescio*¹. Merito itaque etiam iste, qui verum diabolum moribus est imitatus, ejus filius Domini ore pronuntiatur. A quo enim quisque superatus est, ei et servit. Ac nos adeo quodcunque demum egerimus, eos patres habebimus, quorum exempla lisdem factis expressimus. **297** Quocirca perspicue jam illa Domini est declarata sententia: *Vos estis filii diaboli*. Item, *Cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quoniam pater ejus mendax est*. Quibus verbis Judam et Cainum intelligit. Illud vero: *Nam et pater ejus mendax est*, ad diabolum referendum est, quod ad ejus imitationem ab illis sint perpetrata nonnulla. Siquidem per os serpentis inspirans diabolus falsa omnia locutus est: sicque tunc Evam fefellit. Atque hunc in modum tota ab istis conficta fabula penitus evanescit. Quod vero de Caino Scriptura testatur, illum fratrem occidisse suum, quod esset ex diabolo, id omnino demonstratum est; non ex diaboli satum conceptum ab Eva fuisse setum aliquem; ita ut velut conjugio quodam congressis copulatisque corporibus Cainum et Abelum pepererit, ut istis placuit; sed ob morum similitudinem, expressamque imitatione diaboli nequitiam illum ejus appellari.

VII. Quin illud etiam ab istis asseritur, Adamum ex Eva conjuge Sethum germanam suscepisse sobolem. Tum vero supremam illam virtutem ferunt cum administris Dei melioris angelis delapsam Sethum ipsum rapuisse, quem et αλλογενῆ, hoc est alienigenam vocant. Quem cum sursum aliquem in locum sustulisset, ac diuturno tempore, ne forte interficeretur, aluisset, longo demum intervallo in hunc orbem intulisse, simulque et spiritalem et corporeum reddidisse, ne a Caino, vel ceteris Conditoris mundi potestatibus ac principatibus opprimeretur. Eundem porro Creatorem atque Opificem desiisse venerari, et illam agnovisse Virtutem, quæ nullo comprehendere nomine potest: nec non adversus auctorem mundi, ejusque principatus et potestates pleraque detexisse. Hinc etiam libros aliquot ediderunt Sethi nomine inscriptos, quos ab eo traditos ac relictos affirmant. Item alios cum illius, tum septem ejus liberorum nomine. Totidem enim ab eo procreatos volunt, quos αλλογενεῖς nominant, ut in aliis hæresibus, Gnosticorum scilicet, ac Sethianorum, ostendimus. Cæterum isti prophetas alios commemorant; Martiadem nescio quem, et Marsianum, quos in cælum raptos tertio die descendisse fingunt. Addunt et alias plerasque commentitias ac ridiculas fabulas, et in verum atque omnipotentem **298** Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi contumeliose multa jactitant. Principem hunc, et inventorem omnis esse nequitie, ut vel ipsa sua confessione jugulentur.

¹ Gen. iv, 9. ² F. Κάιν.

A Κάιν, διὰ ψεύδους ἀπατήσαντα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ τὸν Ἀβελ, καὶ ἀποκτείναντα. Ὁς καὶ ἐρωτώμενος ὑπὸ τοῦ Κυρίου· *Ποῦ Ὁ Ἀβελ ὁ ἀδελφός σου;* ψευδόμενος ἔλαγεν· *Οὐκ οἶδα*. Εἰκότως οὖν καὶ οὗτος, τὸν φύσει διάβολον μιμησάμενος τοῖς τρόποις, υἱὸς αὐτοῦ κατ' ἀξίαν ἀνηγόρευται ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ γὰρ ἡττηταί τις, τοῦτω καὶ δεδούλωται. Καὶ ἡμῶν δὲ ἕκαστος, ὁτιοῦν ἂν ἐπιτελέσῃ, τοὺς τοῦτο προτετελεχότας πατέρας ἔξει μιμησάμενος. Σαφῶς τοίνυν ἐφράσθη ἡ παρὰ τοῦ Κυρίου λεχθεῖσα ῥῆσις· *ὅτι Ὑμεῖς τέκνα ἐστέ τοῦ διαβόλου*· καὶ πάλιν· *Ὅταν λαλῇ τὸ ψεῦδος, ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ*· *ὅτι ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν*· ἵνα εἴπῃ Ἰουδαν καὶ Κάιν· εἰτα, *Καὶ γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ ψεύστης ἐστίν*. ἵνα εἴπῃ αὐτὸν τὸν διάβολον, διὰ τὰ ὁμοίως πεπραγματούμενα ἑκάστῳ τούτων. Ἐμπνεύσας γὰρ ἐν στόματι τοῦ ὕψους, ψευδῆ πάντα λελάληκεν ὁ διάβολος· καὶ οὕτως τότε ἐξηπάτησε τὴν Εὐαν. Καὶ ἀνέφηται παρὰ τοῦτοις ἡ πεπλανημένη μυθοποίησις. Κάιν λέγει ἡ Γραφή, ὡς ὁ Κάιν ἀπέκτεινε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ὅτι ἐκ τοῦ διαβόλου ἦν· ἐδείχθη γὰρ παντάπασι, οὐχὶ διὰ τὸ τὴν Εὐαν ἐκ τοῦ σπέρματος τοῦ διαβόλου συλλαβοῦσαν, ὡς κατὰ συζυγίαν γάμου καὶ συναφείαν σωμάτων γεγεννηκῆναι τὸν Κάιν καὶ τὸν Ἀβελ, ὡς τοῦτοις ἐδόξεν· ἀλλὰ διὰ τὸ ὁμοειροπον καὶ μίμημα τῆς τοῦ διαβόλου κακοτροπίας υἱὸς αὐτοῦ ἤκουσε.

Z'. Πάλιν δὲ λέγουσιν οἱ αὐτοὶ, τὸν Ἀδὰμ, συναφθέντα τῇ Εὐᾷ τῇ ἰδίᾳ γαμετῇ, γεγεννηκῆναι τὸν Σῆθ, φύσει ἴδιον αὐτοῦ υἱόν. Καὶ τότε φασὶ τὴν ἄνω δύναμιν εἶναι τοῖς ὑπουργοῖς τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ ἀγγέλοις καταθεσθῆναι, καὶ ἑρπακῆναι αὐτὸν τὸν Σῆθ, ὃν καὶ αλλογενῆ καλοῦσι. Καὶ ἀνενηνοχῆναι ἄνω πον, καὶ ἀναθρέψαι χρόνῳ ἱκανῶς, ἵνα μὴ ἀποκτανθῇ· καὶ μετὰ χρόνον πολλόν κατενηνοχῆναι εἰς τόνδε τὸν κόσμον, καὶ πνευματικὸν ἀπεργάσασθαι αὐτὸν, καὶ σωματικόν, εἰς τὸ μὴ κατισχύειν τὸν τε κατ' αὐτοῦ², καὶ τῆς ἄλλης ἐξουσίας, καὶ ἀρχῆς τοῦ κοσμοποιῦ Θεοῦ. Μηκέτι δὲ αὐτόν φασὶ λειπαυκῆναι τῷ Ποιητῇ τε καὶ Δημιουργῷ, ἐπιγνωκῆναι δὲ τὴν ἀκατονόμαστον δύναμιν, καὶ τὸν ἄνω ἀγαθὸν Θεόν· τοῦτο λειπαυκῆναι, καὶ κατὰ τοῦ ποιητοῦ τοῦ κόσμου, καὶ ἀρχῶν, καὶ ἐξουσιῶν πολλὰ ἀποκικαλοφῆναι. Ὡς καὶ βίβλους τινὰς ἐξετύπωσαν εἰς ὄνομα αὐτοῦ τοῦ Σῆθ γεγραμμένας, παρ' αὐτοῦ αὐτὰς δεδύσθαι λέγοντας. Ἀλλὰς δὲ εἰς ὄνομα αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐπὶ υἱῶν αὐτοῦ. Φασὶ γὰρ αὐτὸν γεγεννηκῆναι ἐπὶ αὐτοῖς αλλογενεῖς καλούμενους, ὡς καὶ ἐν ἄλλαις αἰρέσεσιν εἰρήκαμεν, Γνωστικῶν φημι καὶ Σηθιανῶν. Οὗτοι δὲ καὶ ἄλλους προφήτας φασὶν εἶναι, Μαρτιάδην τινὰ, καὶ Μαρτιανόν, ἄρπαγέντας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ διὰ ἡμερῶν τριῶν καταβεβηκότας. Καὶ πολλὰ ἐστὶν ἃ μυθοποιούντες πλαστῶς ἐκτυποῦσι βλάβερμα τε πλάττοντες κατὰ τοῦ ὄντος Θεοῦ παντοκράτορος, Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμεῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς ἀρχόντος ὄντος, καὶ ποιητοῦ αὐρετοῦ, ὡς ἀπ' αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λόγων ἀσθενταί.

Εἰ γὰρ πονηρῶν ἐστὶν εὐρετὴς καὶ κακοποιός, πῶς ἂν εὐθὺς οὐκ ἀγαθὸς εὐρεθῇ. ὥς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσιν εἶπαμεν, κατὰ πορνείας, καὶ μοιχείας, καὶ ἀρπαγῆς, καὶ πλεονεξίας νομοθετήσας; Θεὸν γὰρ αὐτὸν τῶν Ἰουδαίων καὶ αὐτοὶ λέγουσι. Τοῖς Ἰουδαίοις δὲ τὸν νόμον ἔδωκεν, ἐν ᾧ πάντα ταῦτα ἀπηγόρευσεν, ὧν εὐρετὴν αὐτὸν λέγουσιν εἶναι. Πῶς δὲ πατὴρ τοῦ Σατανᾶ κληθεῖται, ὁ κατ' αὐτοῦ τὰ τοσαῦτα ὑποδείξας καὶ εἰ ἀλλότριός ἐστι τοῦ ἁνω παρ' αὐτοῖς λεγομένου Θεοῦ, καὶ οὐκ αὐτός ἐστιν ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ βασιλεὺς καὶ Κύριος ἡμῶν [Ἰησοῦς Χριστός], ὁ ἐν νόμῳ, καὶ ἐν Εὐαγγελίοις, καὶ ἐν προφῆταις, καὶ ἀποστόλοις αὐτὸς Θεὸς Κύριος, Πατὴρ δὲ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; ὡς αὐτὸς διδάσκει σαφῶς ἡμᾶς ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ, λέγων· *Εὐχαριστῶ σοι, Πάτερ Κύριε οὐρανῶν καὶ γῆς· ἵνα δείξῃ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Θεὸν τὸν πάντων.*

II. Καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ὑποφαίνων ἵστασθαι, πάλιν φησί· *Λύσατε τὸν ναὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Ναὸν δὲ ἔλεγε τὸ ἴδιον σῶμα, λυόμενον μὲν διὰ χειρῶν ἀνθρώπων, τουτέστιν ἀποκτεινόμενον. Τὸ δὲ μὴ ὂν σῶμα, ἀλλὰ δοκῆσαι φαινόμενον, ὡς οὗτοι πάλιν λέγουσιν, οὐκ ἂν ἔδύνατο εἰς χεῖρας ἐρχεσθαι, ἐγείρεσθαι τε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καθὼς ἐπηγγελάτο. Δέδεικται τοίνυν σαφῶς διὰ τῆς τοιαύτης οἰκονομίας ἀναντιρρήτος ἡ τῶν νεκρῶν ἀνάστασις· καὶ οὕτε χρεῖα ἐστὶν ἀπολογίας τῇ ψυχῇ, ἵνα λαλήσῃ πρὸς ἐκάστην ἐξουσίαν· πλάττονται γὰρ οὗτοι καὶ τοῦτο, ὡς εἴρηται· ἀλλὰ διὰ τῆς τοῦ Κυρίου εὐεργεσίας τῆς διὰ τῶν ἔργων, καὶ τῆς πίστεως συνισταμένης, ὡς λέγει ὁ ἀγιώτατος Παῦλος, γράφων Τιμοθέῳ διὰ τούτων τῶν λόγων· *Ὅπως γινώσκεις πῶς δεῖ ἐν εἰκῇ Κυρίου περιπατεῖν, ἣτις ἐστὶν Ἐκκλησία Θεοῦ τοῦ ζῶντος, στύλος καὶ ἰσίδριον τῆς ἀληθείας· ἣν οἱ πολλοὶ ἀφέντες, εἰς μύθους, καὶ μυρολογίας ἐξεστράπησαν, μὴ νοοῦντες μήτε αὐτοὶ λέγουσι, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· ὧν ἐστὶ Φύγελλος καὶ Ἑρμογένης. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ, Ὑμέναιον καὶ Φιλητὸν περὶ τὴν ἀλήθειαν ἱστοχημένους λέγει· οἵτινες καὶ αὐτοὶ τῇ αἰρέσει ἐξηκολούθησαν, ἄλλον Θεὸν καταγγέλλοντες καὶ γενεαλογίας ἀπεράντους, καὶ πλάνην ἐπισπεύροντας ταῖς ἀνθρώποις, καὶ λέγοντες μὴ ἐκ Θεοῦ γεγενῆσθαι τὸν κόσμον, ἀλλὰ ὑπὸ ἀρχῶν καὶ ἐξουσιῶν. Τὴν δὲ ἀνάστασιν ἤδη γεγενῆσθαι διὰ τῶν γενομένων τέκνων ὑπὸ ἐκάστου τῶν γεννούντων. Τὴν δὲ τῶν νεκρῶν οὐ λέγουσιν ἵστασθαι. Καὶ ὁρᾶτε, ἀδελφοί, τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν ἐλεγχον τῆς τούτων παρανομίας.*

quæso, fratres, animadvertite, cujusmodi propria sit veritatis nota, et ad illorum convincendam improbitatem certa ratio.

Ὑπολαμβάνω δὲ καὶ περὶ τούτων ἱκανῶς εἰρησθαι. Ὅθεν ταύτην παραλιπὼν, ἐπὶ ταῖς ἐξῆς τὴν πορείαν ποιήσομαι, ἐκείνο μόνον εἰπὼν, ὡς πάνυ φαίνεται τοικουῖα αὕτη διὰ τῆς πολυωνύμου ἀρχοντικῆς ὀνομασίας τῇ πολυπλόκῳ ἐρπετιώδῃ κοκοροειζ. Τρόπον γάρ

Nam si malorum inventor is ac maleficus est, nonne bonus vel eo ipso comprobabitur, ut aliis hæresibus objecimus, quod contra stupra, adulteria, rapinas ac cupiditates et injurias decreta multa condiderit? Nam Judæorum illum esse Deum confitentur. Judæis porro legem illam tulit, qua sunt ea omnia prohibita, quorum inventor ab illis asseritur. Satanæ vero pater qui demum appellari potest, qui tam multa adversus illum ediderit, si ab illo summo, quem Deum nominant, alienus est; nec idem est omnipotens ille Deus, rex et Dominus noster, qui in lege, et Evangeliiis ac prophetis, et ab apostolis celebratur, Dominus Deus, ac Pater Domini nostri Jesu Christi? ut idem aperte Christus in Evangelio testatur his verbis: *Confiteor tibi, Pater Domine cæli ac terræ*, quibus Patrem suum universorum Deum esse significat.

VIII. Mortuorum vero resurrectionem aperte futuram denuntiat, cum ita loquitur: *Solcite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*. Templum enim corpus suum vocabat, quod hominum manibus evertebatur, hoc est interficiebatur. Nam quod verum corpus non esset, sed specie duntaxat appareret, cujusmodi illi fuisse statuunt, nequaquam hostium in manus venire, aut, ut pollicebatur, excitari die tertia potuisset. Hæc igitur Dei administratio perspicue declarat, mortuos ad vitam sine ulla controversia restitui; nec animæ purificatione ulla opus esse, aut apud singulas potestates causam illi suam esse perorandam: quod isti, uti dictum est, temere prædicant; sed uno Dei beneficio duntaxat indigere, quo cum fide recte facta conjungat: ut ad Timotheum scribens Apostolus hisce verbis testatur: *Ut scias quomodo te oporteat in domo Dei ambulare, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis*; quam multi relinquentes, ad fabulas et ineptias diverterunt: non intelligentes nec quæ dicunt, nec de quibus affirmant; ex quibus est Phygellus et Hermogenes. Sed et in secunda Epistola Hymenæum ac Philetum excidisse a veritate scribit: qui quidem et ipsi in hæresin prolapsi sunt; alium prædicantes Deum, ac genealogias interminabiles, erroremque inter homines disseminantes cum a Deo negarent fabricatum esse mundum, sed a principatibus ac potestatibus conditum assererent. Resurrectionem demum accidisce jam dicerent, illis ipsis producendis liberis, quos parentum quisque genuisset; nec aliam mortuorum expectandam esse resurrectionem. Vos autem

Equidem satis superque adversus illos disputatum a me esse judico. Quare hac omissa reliquas persequar, et id unum attexam, illam mihi hæresin ob multiplicem archonticorum appellationem variæ ac perplexæ serpentum improbitati quam simili-

¹ II Cor. i, 3. ² Matth. xi, 25. ³ Joan. iii, 19. ⁴ I Tim. iii, 15. ⁵ II Tim. iv, 4. ⁶ I Tim. i, 7. ⁷ II Tim. i, 15. ⁸ II Tim. ii, 17. ⁹ I Tim. i, 4.

nam videri. Nescio enim quo pacto sic tanquam multis ex anguibus confusis in unum ac proniscentis, pestiferi illius erroris venena collata sunt. Ut in illis partim draconis insit audacia, partim physali colliditas, partim spiritus quæ est in bartone suppressio, partim acontiae agilitas, partim ostracidae prona lubricitas. Quorum omnium eliso capite, ac veritatis doctrina contrito, ad reliquas transibimus, ac singularum falsitatem arguere Deo opitulante conabimur.

ADVERSUS CERDONIANOS,

Quæ est hæresis XXI vel XLI.

I. Tam his quam Heracleoni quidam Cerdo successit, ab eadem schola profectus, et a Simone ac Saturnilo erroris nactus initia. Qui cum e Syria Romam peregrinandi causa miser accessisset, sui juxta ac sectatorum suorum labes quædam ac pernicies fuit. Miserrima quippe tunc est hominum natura, cum Dei viam relinquens, et a divina se vocatione segregans, longius aberrat. Quibus illud de canis fabula contingit, qui in ejus quod in ore gestabat umbram intentus, et in aquam despicens, dum eodem cibo quem mordicus ferebat majorem umbram esse suspicatur, diducto rictu illum ipsum qui verus erat perdidit. Sic illi reperta via, dum ejus umbræ, quam in falsa opinione circumferunt compotes fieri student, non modo divinitus concessum illud, quod 300 ore, ut ita dixerim, ferunt, alimentum amiserunt, sed insuper exitium sibi ipsis attulerunt.

Igitur Cerdo Hygini papæ temporibus fuit, qui in apostolorum Jacobi, et Petri Paulique successione nonum locum tenebat. Cujus dogma cum reliquorum, quos enumeravimus, hæreticorum nugis consentiens licet idem esse videatur, nonnihil tamen discrepat, et est hujusmodi.

Duo perinde atque alii principia statuit, ac deos videlicet duos: bonum alterum, et ignotum omnibus, quem et Patrem Jesu nominavit; alterum creatorem, malum et cognitum: qui et in lege locutus, et prophetis apparuit, ac se videndum sæpe numero præbuit. Christum negat a Maria genitum, aut carne revera fuisse vestitum. Sed ejusmodi specie tenuis existitisse, et apparuisse talem ac specie sola universa fecisse. Idem corporum resurrectionem repudiat; Vetus Testamentum, quod per Moysen, ac prophetas traditum est, tanquam alienum a Deo rejicit. Christum e cælo, atque ab ignoto Patre descendisse ideo putat, ut hic mundi conditoris atque opificis imperium ac tyrannidem everteret: id quod aliæ pleræque hæreses existi-

¹ Corr. *ἐνατον*.

(58) Συμβέβηκε γὰρ τούτους. Irenæus, l. ii, c. 12, eundem apologum Valentinianis accommodat.

(59) Τὸν ἕνα τὸν κληρον. Certissima est emendatio nostra, *ἐνατος* pro *ἐνα τόν*. Nonus enim pontificum Romanorum ordinis fuit Hyginus, si Cletum

τινα ἐκ πολλῶν ἑρπετῶν ἀναμίξ τῆς ἑαυτῶν πλάνης συντηγμένη ἐστὶν ἡ τοβολία· εἶον τὸ θρασὺ ἔχουσα τοῦ δράκοντος, τὸ δολερὸν τοῦ φυσάλου, τὴν ἀνθέλκυσιν τῆς πνοῆς τοῦ βαίτωνος, τὸ γαῦρον τοῦ ἀκοντίου, τὸ προπατὲς τοῦ ὑπερακίτου. Τούτων δὲ πάντων τὴν κεφαλὴν καταπατήσαντες τῇ τῆς ἀληθείας ὑποθέσει, ἐπὶ τὰς λοιπὰς διέλθωμεν, ἐπιπόθητοι, τὴν ἐκάστης πλάνης ἀποκαλύψαι ἐν Θεῷ πειρώμενοι.

ΚΑΤΑ ΚΕΡΔΩΝΙΑΝΩΝ,

Εικοστή πρώτη ἡ καὶ τεσσαρακοστή πρώτη

A'. Κέρδων τις τούτους καὶ τὸν Ἡρακλέωνα διαδέχεται, ἐκ τῆς αὐτῶν σχολῆς ὢν, ἀπὸ Σίμωνος τε καὶ Σατορνίλου λαβὼν τὰς προβάσεις. Οὗτος μετανάστης γίνεται ἀπὸ τῆς Συρίας, καὶ ἐπὶ τὴν Ῥώμην ἐλθὼν, λυμίων τις πέφηνεν ἑαυτῷ τε καὶ τοῖς αὐτῷ πειθομένοις δόλερινότατος. Ἐλεεινὴ γὰρ ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων, ὅταν καταλείψασα τὴν τοῦ Θεοῦ ὁδὸν πλανᾶται, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ κλήσεως ἑαυτὴν ἀφορίσασα. Συμβέβηκε γὰρ τοῖς τοιοῦτοις (58) ἡ τοῦ κυνὸς παροιμία, ὃς τῇ σκιᾷ προσέχων οὐ καταΐχιν ἐν τῷ στόματι, ἐμβλέπων εἰς ὕδωρ, καὶ νομίσας τῷ ὕδατι σκιάν μίζονα εἶναι τῆς ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ἑδωδῆς, ἀνοίξας τὸ στόμα, καὶ τὴν οὐσαν ἀπώλεσεν. Οὕτω καὶ οὗτοι, τὴν ὁδὸν εὐρόντες, καὶ βουλόμενοι σκιάς περιγενέσθαι τῆς ἐν τῇ ὑπονοίᾳ αὐτῶν γενομένης, τὴν οὐσαν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν, ὡς εἰπεῖν, ἐκ Θεοῦ τροφὴν κεχρησμένην οὐ μόνον ἀπώλεσαν, ἀλλὰ καὶ δλεθρον ἑαυτοῖς ἐπισπάσαντο.

Οὗτος τοίνυν ὁ Κέρδων ἐν χρόνοις Ὑγίνου γέγονεν ἐπισκόπου, τοῦ ἕνα τὸν¹ κληρον (59) ἄγοντος ἀπὸ τῆς τῶν περὶ Ἰάκωβον καὶ Πέτρον καὶ Παῦλον ἀποστόλων διαδοχῆς. Τὸ δὲ κήρυγμα αὐτοῦ, τῆς τῶν προσηρμένων αἰρεσιάρχων φλυαρίας μετέχον, τὸ αὐτὸ μὲν εἶναι δοκεῖ, παρήλλακται δὲ παρ' αὐτῷ τοῦτον ἔχον τὸν τρόπον.

Δύο καὶ οὗτος ἀρχὰς κεκήρυκε τῷ βίῳ, καὶ διέθεν θεοὺς δύο, ἕνα ἀγαθόν, καὶ ἕνα ἀγνωστον τοῖς πᾶσι, ἕν καὶ Πατέρα τοῦ Ἰησοῦ κέκληκε· καὶ ἕνα τὸν Δημιουργὸν πονηρὸν ὄντα καὶ γνωστὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν τοῖς προφήταις φανέντα, καὶ ὁρατὸν πολλάκις γενόμενον. Μὴ εἶναι δὲ τὸν Χριστὸν γεγεννημένον ἐκ Μαρίας, μηδὲ ἐν σαρκὶ πεφηνέναι, ἀλλὰ δοκῆσαι ὄντα, καὶ δοκῆσαι πεφηνότα, δοκῆσαι δὲ τὰ ὅλα πεποιηκότα. Καὶ αὐτὸς σαρκὸς ἀνάστασιν ἀπωθίζεται. Παλαιὰν δὲ ἀπαγορεύει Διαθήκην· τὴν δὲ διὰ Μωϋσέως (60) καὶ τῶν προφητῶν ὡς ἄλλοτριαν οὖσαν Θεοῦ. Ἐληλυθέναι δὲ τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν ἀνωθεν ἐκ τοῦ ἀγνώστου Πατρὸς, εἰς ἀθέτησιν τῆς τοῦ κοσμοποιῦ καὶ Δημιουργοῦ ἐνταῦθα, φησὶ, ἀρχῆς καὶ τυραννίδος· ὥσπερ ἀμέλει καὶ πολλὰ τῶν αἰρέσεων ἐξεῖπα.

numeros. At Irenæus Hyginum octavum Romanum episcopum nominat l. iii, cap. 4; sed hæc hic discussa.

(60) Τὴν δὲ διὰ Μωϋσέως. Leg. Διαθήκην τῇ διὰ, c'c.

Ὑλίσθη δὲ τῷ χρόνῳ οὗτος ἐν Ῥώμῃ γενόμενος, μετα-
δίδωκεν αὐτοῦ τὸν ἰὸν Μαρκίονι. Διόπερ τοῦτον ὁ
Μαρκίων διεδέξατο.

IV. Τῆς δὲ αἰρέσεως ὡταύτως φωρατῆς οὖσης, ἐν
συντόμῳ περὶ ταύτης ἡμῖν ἔσται λόγος. Ἀρξόμεθα
δὲ πάλιν τῆς κατ' αὐτοῦ ἀνατροπῆς ἀπ' αὐτῶν τῶν
παρ' αὐτοῦ λεγομένων. Ὅτι μὲν γὰρ δύο ἀρχαὶ ἐπι-
τοαυτὸ εἶναι ἀδύνατον, δῆλον. Εἰ γὰρ αἱ δύο ἐκ μιᾶς
εἰσὶ τινος, ἢ ἡ μὲν ἔστι δευτέρα, ἢ δὲ τῆς δευτέρας
αἰτία καὶ ἀρχή. Ζητηθήσεται οὖν ἦτοι αἰτία τῶν δύο,
ἢ ὁποτέρᾳ τούτων ἀρχὴ οὖσα τῆς ἐτέρας, ὡς ἔφην·
καὶ οὕτως ἐκ παντὸς τρόπου ἐπὶ τὴν μίαν ἀναχτέον
τὴν διάνοιαν, τὴν εὐρισκομένην πρώτην, ἐξ ἧς καὶ ἡ
δευτέρα, ἦτοι ἀμφοτέραι, καθὼς δέδεικται, ὡς ἔφην.
Ἐπιτοαυτὸ δὲ ἀδύνατον τὰς δύο ἀρχὰς ὑπάρχειν· ἀλλ'
οὐδὲ διαφέρεισθαι τὴν μίαν πρὸς τὴν ἄλλην δυνατόν.
Εἰ γὰρ διαφέρονται, εἰσὶ μὲν δύο. Τῷ δὲ δύο ἀριθμῷ
εὐρισκόμεναι, τὸν ἓνα ἀριθμὸν ὑπερβεδθήκασιν. Τοῦ
δὲ ἐνὸς καὶ πρώτου ἀριθμοῦ ζητουμένου, αἱ δύο τῷ
ἐνὶ ἀριθμῷ καὶ ἀνωτέρῳ ὑπόκεινται τῷ αἰτίῳ τῶν
δύο ὄντι. Οὐ γὰρ αἱ δύο αἱ μετὰ τὸν ἓνα ἀριθμὸν, ἢ
τὴν μίαν ἀρχὴν καὶ πρώτην, αἰτία ταυτῶν δύνανται
εἶναι· τοῦ ἐνικοῦ ἀριθμοῦ καὶ ἀνωτάτου ἀεὶ ζητου-
μένου. Εἰ γὰρ αἱ δύο εὐρεθήσονται μιᾶς οὖσης συμ-
φωνίας, καὶ συγκαίρουσαι, καὶ συμφωνοῦσαι ἀλλή-
λαις, ἐν τῷ τὴν μίαν παραμένειν τῆς ἐτέρας εὐ-
δοκούσης, καὶ τῆς ἄλλης δὲ χαιρούσης, τῇ τῆς ἐτέ-
ρας συζυγίᾳ, ἢ στάσις τίς ἐστὶν ἀναμέσον ἀμφοτέρων.
Εἰ δὲ στασιάζουσι καὶ ἰσχύουσιν ἅμα ἀμφοτέραι
πρὸς ἀλλήλας ἐπ' ἰσῆς, οὐκέτι Χριστὸς ὁ ἐλθὼν διὰ
τὴν ἀθέτησιν τῆς μιᾶς δυνήσεται καταλύσαι τὴν ταύ-
την τυραννίδα, αὐτῆς ἀντεχούσης, καὶ δυναμένης πρὸς
τὴν ἄνω ἄόρατον καὶ ἀκατονόμαστον ἀγωνίζεσθαι,
ἀντέχειν τε καὶ μηδέποτε δύνασθαι καταλύεσθαι.

dominatum evertere: utpote quod acriter obsistat, et
nominari potest, sic pugnet, ac refragetur, nulla ut

I'. Λέγει δὲ ὁ ἡλίθιος καὶ τὸν νόμον καὶ τοὺς
προφῆτας τῆς φαύλης καὶ ἐναντίας εἶναι ἀρχῆς, τὸν
δὲ Χριστὸν τῆς ἀγαθῆς. Πόθεν οὖν οἱ προφῆται τὰ
εἰς Χριστὸν τετυπωμένα προανεφώνησαν, εἰ μὴ μίαν
ἦν καὶ ἡ αὐτὴ δύναμις, ἡ λαλήσασα ἐν νόμῳ καὶ
ἐν προφήταις καὶ Εὐαγγελλίοις; καθάπερ λέγει· Ὁ
λαλῶν ἐν τοῖς προφήταις ἰδοὺ πάρεμι, καὶ τὰ
ἐξ ἧς. Πόθεν δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ προ-
ανεφώνει, λέγων· Εἰ Μωϋσεῖ ἐπιστεύετε, καὶ
ἐμοὶ ἂν ἐπιστεύετε· ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγρα-
ψε; Καὶ πολλά μοι ἔστι περὶ μαρτυριῶν λέγειν,
καθὼς συναγείρας σχολὴν ταυτῷ ἐποίησεν ὁ ἐπὶ
συγκυρήματι πονηρῷ τῷ κόσμῳ ἐπιδλαστήσας, καὶ
πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένους. Παρελεύ-
σομαι δὲ καὶ ταύτην, ὥσπερ μέμυκος¹ καὶ πεμφρη-
δόρος² (61) τῶν ὀδυνοποιῶν ἐκ πετεινῶν κνωθάλων

A mant. Romæ igitur brevi ille tempore commoratus
suum Marcioni virus aspersit, quem etiam sucres-
sorem habuit.

II. Verum cum non minus cæteris hæresis ista
deprehendi ac redargui facile possit, paucis quæ
ad eam pertinent complectar, ejusque refellendæ ab
illis ipsis eorum decretis initium arcessam. Etenim
duo simul rerum esse principia nequaquam posse
manifestum est. Nam aut duo ab uno manarunt
aliquo, aut unum secundum est, alterum secundi
causa rursus ac principium. Quærendum igitur
est, quænam amborum causa sit, aut quod ex illis
principium sit alterius, ut diximus; sicque ad
unum omnino referenda cogitatio, quod primum
occurrit, a quo secundum, aut ambo illa proficisci
demonstravimus. Duo porro simul ut principia
sint, fieri penitus non potest; sed nec unum potest
ab altero differre. Si enim differunt, duo sint oportet.
Duo vero si numerentur, singularem numerum
excedunt. Cum autem unicus iste ac primus nume-
rus quærat, **301** duo illa principia uni ac su-
premo subjicientur, a quo velut a causa duo reli-
qua pendeant. Neque enim duo illa post singularem
nummerum, atque unicum primumque principium
sui esse causa possunt ipsorum, cum singularis ac
supremus nihilominus numerus inquiretur. Finga-
mus enim ejusmodi esse duo ut inter sese con-
sentiant, ac communiter gaudeant, sibi que consen-
tanea sint invicem: ita ut uno volente ac libente
adhæreat alterum; et ipsum quoque alterius con-
junctione delectetur, quænam esse potest inter
utrumque dissensio? Sin mutuo reluctantur, ac
sibi æqualiter resistunt, non poterit Christus, qui
ad alterum extinguendum accessit, tyrannicum ejus
adversus supremum illud, quod nec videri, nec

vi defici sese patiatur.

III. Quod autem insanus ille regem ac propue-
tas existimat a deteriori ac contrario esse princi-
pio, a meliore vero Christum; si id verum est,
quomodo quæ ad Christum attinebant prophetæ
certis figurarum involucris oblecta vaticinati sunt,
nisi una eademque vis esset, quæ in lege pariter
ac prophetis, atque Evangeliiis locuta sit? Quem-
admodum dicit: Qui loquebar in prophetis, ecce
D adsum³, etc. Præterea cur Dominus in Evangelio
prædicaret? Si Moysi crederetis, crederetis forsitan
et mihi: de me enim ille scripsit⁴. Plura equidem
de ejusmodi testimoniis in medium asferre possem,
quibus accumulatis scholam ille sibi conflavit, qui
infelici quodam fato communem ad orbis perni-
ciem effloruit, ac sectatores suos in fraudem im-
pulsit. Sed hanc ego quoque prætermittam, post-

¹ F. f. ² Cum interrogatione leg. ἀμφοτέρων; ³ F. μύρμηκος. ⁴ Isa. LII, 6. ⁵ Joan. V, 46.

(61) Ὅσοι μέμυκος, καὶ πεμφρηδόρος. Quod
insecti genus sit μέμυξ viderint eruditi. Suspicio
leg. βέμβυκος· quod vocabulum cum pemphredone
conjungit Nicander Alexiph. V, 183:

Μέμβυκαί.

Πεμφρηδῶν, σφῆκός τε καὶ ἐκ βέμβυκος ὄρεται.

Vide Scholiasten. Qui βέμβυκα σφῆκοιδὲς quiddam
esse dicit, μέλαν κατὰ τὴν χροίαν, κέντρον χρώμενον
ὡς οἱ σφῆκες. Sed et τὴν τενθρήνην, sive τενθρη-
δὼνα a nonnullis βέμβυκα vocari. Hæc Stephanus
in Thesaurο.

quam eam memycis cujusdam, ac pempfredonis (quod vespæ genus est) instar, quæ et ictu dolore inculcunt, et ex pennatorum insectorum genere sunt, uno contactu obtrituque profligavi, efficacissima Dei fide ac salutaris Domini nostri Jesu Christi doctrina subnixus, qui dixit: *Videte ne decipiāmini*¹. *Multi enim venient pseudoprophetae*². Cumque et Apostolus de iisdem ementitis christis ac magistris, falsisque fratribus locutus cantiores nos reddiderit, ad reliquas, prout ordine sese offerunt, transferenda nobis est oratio.

302 CONTRA MARCIONISTAS.

Quæ est hæresis XXII vel XLII.

I. Marcion, a quo Marcionistæ nominati sunt, a Cerdone illo novi dogmatis occasionem arripiens, ingens et ipse coluber in orbem terrarum invectus est. Qui infinita hominum multitudine variis artibus ad hoc usque tempus illusa, ludum erroris aperuit. Atque hæc hæresis hodie non modo Romæ et in Italia reperitur, sed et Ægyptum ac Palæstinam, nec non Arabiam ac Syriam, Cyprum ac Thebaidem, imo etiam Persidem, aliasque regiones longe est lateque pervagata. Quibus in locis plurimum nequissimus dæmon calliditate sua ac fraudulentia profecit.

Fuit iste genere Ponticus, ex ea parte quæ Helenopontus dicitur, oppido Sinope, quemadmodum frequenti de eo fama percrebuit. Qui initio vitæ scilicet castitatem præ se ferens monachorum instituta professus est, parente natus catholicæ communionis episcopo. Postea cum virginem quamdam adamasset, ac fraudibus pellexisset, ab spe vitæ coelestis illam juxta ac semetipsum dejecit. Ob hunc igitur incestum Ecclesia ab ipso parente pulsus est, viro comprimis religioso, ac veritatis amore flagrantissimo, et in hac episcopalis muneris administratione præstanti. Cui cum Marcio diu multumque supplicasset, ac pœnitentiam postulasset, hanc a patre precibus nullis obtinuit. Vehementem siquidem ex ea in dolorem optimus senex et episcopus coeperat, quod non ille solum excidisset, sed et ignominiam sibi ac dedecus imposuisset. Ergo ubi se nullis artibus eblandiri posse quod cuperet animadvertit, popularium suorum probra ac ludibria non sustinens, clam ab oppido secessit, ac Romam post Hygini papæ obitum sese contulit, qui a Petro Pauloque apostolis nonus Ecclesiæ præfuerat. Eo statim ac Marcion pervenit ad seniores adiens, qui ab apostolorum discipulis edocti adhuc supererant, ut in communionem admitteretur ab iis frustra petiit. Quamobrem exstimulatus invidia, quod non principem

¹ Luc. xxi, 8. ² Marc. xxi, 22.

(62) Οὗτος τὸ γένος. Ponticus genere fuit Marcion: quem Ideo Ποντικὸν λόγον vocat Eusebius l. v Hist., c. 13 hoc est Ponticum lycum. Male enim interpretes Ponticum lycum. Scripsit autem ad-

ὁρμωμένων ὑπὸ μίαν θῆξιν ἐκπετασθέντων τὴν ἀνάλωσιν ποιησάμενος διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ ἐνεργεστάτης πίστεως τε καὶ σωτηριώδους διδασκαλίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος· *Πλέεστε μὴ πλarnθῆτε. Πολλοὶ γὰρ ἐλεύσονται ψευδοπροφῆται. Καὶ τοῦ Ἀποστόλου περὶ τῶν αὐτῶν ψευδοχρίστων, καὶ ψευδοδιδασκάλων, καὶ ψευδαδελφῶν φησιντος, καὶ ἡμᾶς ἀσφαλισαμένου, ἐπὶ τῆς ἐξῆς, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν προβαίνόντων τῶν ἄλλων, ποιήσομαι τὴν ὑφήγησιν.*

KATA MARCIONISTON,

Εικοστή δευτέρα, ἡ καὶ τεσσαρακοστή δευτέρα.

Α'. Μαρκίων, ἀπ' οὗπερ Μαρκιωνισταί, ἐκ τούτου τοῦ προειρημένου Κέρδωνος τὴν πρόφασιν εἰληφώς, καὶ αὐτὸς μέγας ὄφει προῆλθε τῷ βίῳ. Πολὺ δὲ πλήθος ἐξαπατήσας ἔτι εἰς διῦρο εἰς πολλοὺς τρόπους προσητήχτο διδασκαλεῖον. Ἡ δὲ αἵρεσις ἔτι καὶ νῦν, ἐν τε Ῥώμῃ καὶ ἐν τῇ Ἰταλίᾳ, ἐν Αἰγύπτῳ τε καὶ ἐν Παλαιστίνῃ, ἐν Ἀραβίᾳ τε καὶ ἐν τῇ Συρίᾳ, ἐν Κύπρῳ τε καὶ Θηβαίῳ, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ Περσίᾳ, καὶ ἐν ἄλλοις τόποις εὐρίσκειται. Μιγάλως γὰρ ὁ πονηρὸς ἐν αὐταῖς κατέσχευε τὴν ἀπάτην.

Οὗτος τὸ γένος (62) Ποντικὸς ὑπῆρχεν, Ἐλενοπόντου δὲ φημι, Σινώπης δὲ πόλεως, ὡς πολλὸς περὶ αὐτοῦ ᾄδεται λόγος. Τὸν δὲ πρῶτον αὐτοῦ βίον παρθένον δῆθεν ἔσχε· μονάζων γὰρ ὑπῆρχε, καὶ υἱὸς ἐπισκόπου τῆς ἡμετέρας ἀγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας. Χρόνου δὲ προΐόντος προσηθείρεται παρθένῳ τινὶ, καὶ ἐξαπατήσας τὴν παρθένον, ἀπὸ τῆς ἐλπίδος αὐτὴν τε καὶ ἑαυτὸν κατέσχευε· καὶ τὴν φθορὰν ἀπεργασάμενος, ἐξουτῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς. Ἦν γὰρ αὐτοῦ ὁ πατὴρ δι' ὑπερβολὴν εὐλαθείας τῶν διαφανῶν, καὶ σφόδρα τῆς ἀληθείας ἐπιμελομένων, διαπρέπων ἐν τῇ τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίᾳ. Πολλὰ δῆθεν ὁ Μαρκίων καθικετεύσας, καὶ αἰτήσας μετάνοιαν, οὐκ εἴληψε παρὰ τοῦ ἰδίου πατρὸς. Πόνος γὰρ εἶχε τὸν ἀξιόλογον γέροντα καὶ ἐπίσκοπον, ὅτι οὐ μόνον ἐξέπεισεν ἑκείνος, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτῷ τὸ αἶσχος ἔφερεν. Ὡς τοίνυν οὐκ ἔτυχε παρ' αὐτοῦ διὰ τῆς κολαχείας ὧν ἰδέετο, μὴ φέρον τὴν ἀπὸ τῶν πολλῶν χλεῦν, ἀποδιδράσκει τῆς πόλεως τῆς αὐτῆς, καὶ ἀνεισιν εἰς τὴν Ῥώμην αὐτὴν, μετὰ τὴν τελευτῆσαι Ὑγίνον τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης. Οὗτος δὲ ἑνατος ἦν ἀπὸ Πέτρου καὶ Παύλου τῶν ἀποστόλων· καὶ τοῖς ἔτι πρεσβύταις περιούσι, καὶ ἀπὸ τῶν μαθητῶν τῶν ἀποστόλων ὁρμωμένοις συμβαλῶν, ἦν συναναχθῆναι, καὶ οὐδαὶς αὐτῷ συγκαχῶρηκε· ζήλῳ λοιπὸν ἐπαρθείς, ὡς οὐκ ἀπειλήσε τὴν προεδρίαν τε (63) καὶ τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἐκκλησίας,

versus nefandum hunc hæreticum v libros Tertul. Vide quæ de ejus tempore ad hæc. xlvii, n. 1, disputamus.

(63) Ὡς οὐκ ἀπειλήσε τὴν πρεεδρίαν τε. Προ-

ἐπινοεῖ ἑαυτῷ καὶ προσφεύγει τῇ τοῦ ἀπατεῶνος Κέρδωνος αἵρεσει.

B. Καὶ ἀρχεται, ὡς εἰπεῖν, ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς καὶ ὡς ἀπὸ θυρῶν τῶν ζητημάτων προτείνειν τοῖς κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πρεσβυτέροις τοῦτο τὸ ζήτημα λέγων· Εἰπατέ μοι, τί ἐστὶ τὸ, *Οὐ βάλλουσιν οἱ τὸν νέον εἰς ἀσχοῦς παλαιούς, οὐδὲ ἐπίβλημα ῥάκους ἀγνῶστου ἐπὶ ἱματίῳ παλαιῷ·* εἰ δὲ μήγε, καὶ τὸ πλήρωμα αἶρει, καὶ τῷ παλαιῷ οὐ συμ-
φωνήσῃ. *Μεῖζον γὰρ γερήσεται σχίσμα;* Καὶ ὡς τοῦτο ἤκουσαν οἱ ἐπεισιεῖς καὶ πανάγιοι τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας πρεσβύτεροι καὶ διδάσκαλοι, τὴν τῆς ἀκολουθίας καὶ ἀρμονίας ἀποδιδόντες λόγον, καὶ φράζοντες αὐτῷ μετὰ ἐπεισιείας, ἔλεγον· Τέκνον, τοῦτό ἐστιν ἀσχοὶ παλαιοί, αἱ τῶν Φαρισαίων καρ-
διαὶ καὶ γραμματέων, παλαιωθείσαι ἐν ἀμαρτίαις, καὶ μὴ δεξιόμεναι τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ τὸ ἱμάτιον τὸ παλαιὸν, ὡς καὶ ὁ Ἰουδᾶς παλαιω-
θεὶς ἐν φιλαργυρίᾳ οὐκ ἐδέξατο τοῦ καινοῦ καὶ ἁγίου καὶ ἐπουρανίου μυστηρίου κήρυγμα, τὸ τῆς ἐλπίδος. Καίτοι συναφθεὶς τοῖς ἑνδεκά ἀποστόλοις, καὶ κληθεὶς ὅπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου, περισσότερον κτίσμα ἔσχε δι' ἑαυτοῦ, μηδεὶς αὐτῷ αἰτίου γενομένου· ἐπειδὴ ἡ διάνοια αὐτοῦ οὐ συμπεφώνηκε τῇ ἄνω ἐλπίδι καὶ ἐπουρανίῳ κλήσει τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, ἀντὶ τῶν ἐνταῦθα χρημάτων τε καὶ κόμπου, καὶ φιλίας παρ-
ερχομένης ἐλπίδος τε καὶ ἔδοντος.

Ὁ δὲ, Οὐχ οὕτως, φησὶν, ἀλλὰ ἄλλα ἐστὶ παρὰ ταῦτα, ἀντιλέγων ὁ Μαρκίων· ἐπειδὴ μὴ ἤθελον αὐτὸν δέξασθαι. Τοῦτο οὖν φανερώς αὐτοῖς ἔλεγε·
Τί μὴ ἤθελήσατέ με ὑποδέξασθαι; Τῶν δὲ λεγόντων, ὅτι Οὐ δυνάμεθα ἀνεῖν τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ τιμίου πατρὸς σου τοῦτο ποιῆσαι. Μία γάρ ἐστιν ἡ πίστις, καὶ μία ὁμολογία, καὶ οὐ δυνάμεθα ἐναντιωθῆναι τῷ καλῷ συλλειτουργῷ, πατρὶ δὲ σφ. Ζηλώσας λοιπὸν, καὶ εἰς μέγαν ἀρθεὶς θυμὸν καὶ ὑπερηφανίαν, τὸ σχίσμα ἐργάζεται ὁ τοιοῦτος, ἑαυτῷ τὴν αἵρεσιν προστησάμενος, καὶ εἰπὼν, ὅτι Ἐγὼ σχίσω τὴν Ἐκ-
κλησίαν ὑμῶν, καὶ βαλὼν σχίσμα ἐν αὐτῇ εἰς τὸν αἰῶνα. Ὡς τάληθ' ἡ μὲν σχίσμα ἔβαλεν οὐ μικρὸν, οὐ τὴν Ἐκκλησίαν σχίσας, ἀλλ' ἑαυτὸν καὶ τοὺς αὐτῷ πεισθέντας.

Γ'. Ἐλαβε δὲ τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ προειρημένου Κέρδωνος, γόητος καὶ ἀπατελοῦ. Καὶ αὐτὸς μὲν γὰρ δύο κηρύττει ἀρχάς. Προσθεὶς δὲ πάλιν ἐκεῖνω, φημι τῷ Κέρδωνι, ἑτερόν τι παρ' ἐκεῖνου· δείκνυσσι, λέ-
γων τρεῖς εἶναι ἀρχάς, μίαν μὲν τὴν ἄνω ἀκατονόμαστον καὶ ἀόρατον, ἣν καὶ ἀγαθὸν Θεὸν βούλεται λέγειν, μηδὲν δὲ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κτίσασαν. Ἄλλον δὲ εἶναι ὁρατὸν Θεὸν, καὶ κτίστην, καὶ δημιουργόν. Διάβολον δὲ τρίτον, ὃν, εἰπεῖν, καὶ μέσον τῶν δύο τούτων, τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. Τὸν δὲ κτίστην καὶ δημιουργόν καὶ ὁρατὸν, Θεὸν εἶναι τῶν Ἰουδαίων, εἶναι δὲ αὐτὸν χριτὴν. Παρ' αὐτῷ δὲ τῷ

A illic locum, ac ne Ecclesiae quidem aditum impe-
trasset, ad **303** impostoris Cerdonis hæresin con-
fugere in animum induxit.

II. Tum ab ipso principio ipsisque, ut ita dixe-
rim, quæstionum soribus exorsus, presbyteris, qui
tunc temporis erant cœpit ista proponere : Cedo,
inquit, quid hoc sibi vult : Non mittunt vinum no-
vum in utres veteres neque commissuram panni ru-
dis in vestimentum vetus, alioqui tollit plenitudi-
nem, neque veteri congruet : major enim scissura
fit ? quod candidi illi ac sanctissimi Dei Ecclesiae
presbyteri ac doctores audientes, hunc in modum
respondebant : Fili, veteres illi utres nihil aliud
sunt, quam Phariseorum, Scribarumque corda,
quæ peccatis inveteraverant, nec Evangelii doctri-
nam admiserant. Eodemque vetus illud vestimen-
tum pertinet. Cujusmodi Judas exstitit, qui in
avaritiæ tanquam vetustate quadam obsoleverat;
neque novi ac sanctissimi cœlestisque mysterii
prædicationem accepit; tametsi ad undecim apo-
stolos esset aggregatus, et ab ipso Domino voca-
tus, ex quo majorem scissuram non alio quam
ipsomet sibi auctore conscivit : propterea quod
ejus animus caducis his opibus ac fastu, fluxaque
hominum amicitia, ac spe voluptateque contemptis,
nequaquam se cœlestem ad spem, ac futurorum
bonorum vocationem accommodaverat.

Ad hæc contradicere Marcion, ac longe secus
Id habere se dicere, pro eo quod admittere sese
detrectassent. Quare palam eos alloquens : Cur me,
inquit, recipere noluistis? Responderunt illi : No-
bis injussu venerandi patris tui facere istud non
licet. Una siquidem fides est, et animorum una
consensio, neque contra spectatissimum collegam
patrem tuum moliri quidpiam possumus. At ille
vehementius excandescens, ac superbia invidia-
que percitus schisma conflagavit, ac privatim hæresin
architectatus est : et Ecclesiam, ait, vestram ego
dissociabo, in eamque schisma sempiternum im-
mittam. Quod ille revera nec mediocre quidem
injecit : non ita tamen ut Ecclesiam, sed ut se po-
tius ac suos discinderet.

III. Cujus ei schismatis argumentum nebulo ille
et impostor Cerdo præbuit. Nam et duo ipse prin-
cipia constituit. At **304** Marcio tertium ad illius
dogma principium adjecit, ut omnino tria sint,
quorum unum sit supremum, quod neque nomine
comprehendi, neque visu percipi possit, quem et
bonum Deum appellat, a quo nihil sit eorum quæ
in mundo sunt conditum. Alterum vero Deum esse
dicit aspectabilem ac creatorem. Tertium denique
diabolum inter ambos illos, aspectabilem scilicet,
et eum qui aspici nequit interjectum. Ex iis qui
creator est et opifex viderique potest, Judæorum esse

¹ F. ἐκεῖνον. ² Matth. ix, 16, 17.

ἐδρίαν ad communionem clericorum refero, quæ
laicæ opponitur, quæ ut ait Balsamo ad eam. Lxx

Basilii, dabatur laicis ἐκτός τοῦ βήματος. illa vero
ἐντός. Credibile est enim Marcionem clericum fuisse.

Deum, eundemque judicem. Cæterum virginitas a Marcione prædicatur. Jejunium et Sabbato observari præcipit. Mystera catechumenis cernentibus apud illum celebrantur. Ad hæc vero mysteria aquam adhibet. Sabbato ob eam causam jejunium sanxit. Cum enim, ait, Judæorum Dei, qui hunc mundum fabricavit, illa sit requies, cum die vii requieverit, eadem nos jejunare instituimus, ne Judæorum Dei ritibus uti videamur. Carnem negat resurgere, idque habet plerisque cum hæresibus commune. Animæ duntaxat resurrectionem ac vitam unius et salutem asserit.

Baptismo non semel, sed tertio apud illos initiantur. Quod fieri idcirco concessit, quod a discipulis suis, quibus fuerat cognitus, ob delictum illud, ac virginis stuprum, ludibrio esset habitus. Nam cum virginem in patria constuprasset, et ingentis flagitii convictus aufugisset, alterum sibi circumforaneus iste baptismum ascivit; licere pronuntians ter omnino aliquis elui, ac baptismo peccatorum ad condonationem expiari: ut si quis post usurpatum priorem peccaverit, ad secundum cum poenitentia confugiat, similiterque tertium, si post secundum iterum se delictis obstrinxerit. Quod ad infamie suæ remedium excogitavit, quo se rursum post facinus purgatum, et inter innocentes numerandum esse persuaderet. Ad quod etiam falso testimonium quoddam accommodat, quod specie ipsa probabile possit videri: etsi non eo quo vult pertineat: sic enim asserit: Dominum postquam a Joanne baptizatus est, dixisse discipulis: *Baptisma habeo baptizari, et quid volo nisi ut perficiam ipsum?* **305** Ac rursum: *Calicem habeo bibere: et quid volo, nisi ut impleam illum?* Unde plures illos baptismos commentus est.

Ποτήριον ἔχω πίνειν· καὶ τί θέλω ἤδη πληρώσω αὐτό; καὶ οὕτω τὸ διδόναι πλείω βαπτίσματα ἔδοχματιζεν.

IV. Præterea legem ac prophetas omnes abiecit; quos principis illius afflatu, qui hunc orbem condidit, vaticinatos existimat. Christum vero ideo de cælo delapsum illo a Parente, qui nec videri nec nominari potest, ut et animas liberaret, et Judæorum ac legis, et prophetarum, atque istiusmodi cæterorum Deum redargueret. Imo ad inferos usque descendisse Dominum, ut et Caino, et Core, ac Da-

A Μαρκίῳ καὶ παρθενία κηρύσσεται. Νηστεύειν δὲ καὶ τὸ Σάββατον (64) κηρύττει. Μυστήρια δὲ δῆθεν παρ' αὐτῷ ἐπιτελεῖται, τῶν κατηχουμένων ὁρώντων. Ὑδαὶ δὲ οὕτως ἐν τοῖς μυστηρίοις χρῆται. Τὸ δὲ Σάββατον νηστεύει διὰ τοιαύτην αἰτίαν. Ἐπειδὴ, φησί, τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐστὶν ἡ ἀνάπαυσις τοῦ πεποιηκότος τὸν κόσμον, καὶ ἐν τῇ ἐβδόμῃ ἡμερᾷ ἀναπαυσάμενος, ἡμεῖς νηστεύσωμεν ταύτην, ἵνα μὴ τὸ καθήκον τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐργαζώμεθα. Τὴν τῆς σαρκὸς δὲ ἀθετεῖ ἀνάστασιν, καθάπερ πολλὰ τῶν αἰρέσεων. Ψυχῆς δὲ ἀνάστασιν εἶναι λέγει, καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνης.

Ὁ μόνον δὲ παρ' αὐτῷ ἐν λουτρῶν διδοται, ἀλλὰ καὶ ἕως τριῶν λουτρῶν, καὶ ἐπίκαινα ἔξεισι διδόναι παρ' αὐτοῖς τῷ βουλομένῳ, ὥς παρὰ πολλῶν ἀκήκοα. Συμβέβηκε δὲ τοῦτο γενέσθαι αὐτῷ, τὸ ἐφίσθαι τρία λουτρὰ διδοσθαι, δι' ἣν ὑπαίχε χλεῦν παρὰ τῶν αὐτὸν ἐγνωκότων μαθητῶν αὐτοῦ ἐκ παραπτώματος τε καὶ φόβου τῆς εἰς τὴν παρθένον γεγεννημένης. Ἐπειδὴ φθείρας ἐν τῇ αὐτοῦ πόλει τὴν παρθένον, καὶ ἀποδράσας μὲν ἐν παραπτώματι μεγάλῳ εὗρέθη, ἐπινόησεν ὁ ἀγύρτης αὐτῷ δεύτερον λουτρὸν, φήσας, ὅτι Ἐξίστιν ἕως τριῶν λουτρῶν, τούτοις τριῶν βαπτισμῶν, εἰς ἅρεσιν ἁμαρτιῶν διδοσθαι. Ἰν' εἴ τις παρέπεσεν εἰς τὸ πρῶτον, λάβῃ δεύτερον μετανοήσας, καὶ τρίτον ὡσαύτως, ἂν ἐν παραπτώματι μετὰ τὸ δεύτερον γένηται. Φέρει δὲ δῆθεν, ἵνα τὴν αὐτοῦ χλεῦν ἀνασῶσιν εἰς παράστασιν αὐτοῦ· ὅτι τὸ μετὰ τὸ αὐτοῦ παράπτωμα πάλιν ἐκαθαρίσθῃ, καὶ λοιπὸν ἐν ἀθώῳ ὑπάρχει, μαρτυρίαν περὶ τούτου ψευδογῶν, ὥς πιθανήν, δυναμένην ἐξαπατῆσαι, οὗ τοῦτο δὲ σημαίνουσιν, ὃ αὐτὸς λέγει, ὅτι φησί· Βαπτισθεὶς ὁ Κύριος ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου, ἔλαγε τοῖς μαθηταῖς· Βάπτισμα ἔχω βαπτισθῆναι· καὶ τί θέλω εἰ ἤδη τετέλεκα αὐτό; καὶ πάλιν·

Δ'. Ὁ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἀποβάλλει, καὶ πάντα προφήτας, λέγων ἐκ τοῦ ἀρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος τοὺς τοιούτους προπεφητευμένοι. Χριστὸν δὲ λέγει ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατονομάστου Πατρὸς καταβεβηκέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν, καὶ ἐπὶ ἐλέγχῳ τοῦ Θεοῦ τῶν Ἰουδαίων, καὶ νόμου, καὶ προφητῶν, καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ἄλλ' ἄλλου καταβεβηκέναι τὸν Κύριον, ἵνα σώσῃ τοὺς περὶ Κἀν, καὶ Κορὲ, καὶ Δαθάν, καὶ Ἀθαρῶν, Ἰσαὰκ τε καὶ πάντα τὰ ἔθνη τὰ μὴ ἐπιγινώσκοντα τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων. Τοὺς δὲ περὶ Ἀβελ, καὶ Ἐνώχ, καὶ Νῶε, καὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Μωϋσεία, Δαβὶδ τε καὶ Σαλομῶνα ἐκεῖ καταλειπομέναι· διότι ἐπέγνωσαν, φησί, τὸν Θεὸν τῶν Ἰουδαίων, ὅντος ποιητὴν καὶ κτίστην, καὶ τὰ καθήκοντα αὐτοῦ πεποιήκασιν καὶ οὐχὶ τῷ Θεῷ τῷ ἀοράτῳ αὐτοὺς προσανέθεντο. Δίδωσι καὶ ἐπιτροπὴν γυναιξὶ βάπτισμα διδόναι. Παρ' αὐτοῖς γὰρ πάντα χλεῦς ἔμπλεα, καὶ

¹ Luc. xii, 50.

(64) Νηστεύειν δὲ καὶ τὸ Σάββατον. Leg. κατὰ τὸ Σάβ. Nam Sabbato jejunari contra Orientalis Ecclesie morem jubebat Marcio.

οὐδὲν ἕτερον· ὅποτε καὶ τὰ μυστήρια ἐνώπιον κατηγουμένων ἐπιτελεῖν τολμῶσιν. Ἀνάστασιν δὲ, ὡς εἶπον, οὗτος λέγει οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν· καὶ σωτηρίαν ταύταις ὀρίζεται, οὐχὶ τοῖς σώμασι. Καὶ μεταγγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν, καὶ μετανσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα φάσκει.

Ε'. Πανταχόθεν δὲ πίπτει ἡ αὐτοῦ ματαία κενοφωνία, ὡς ἤδη μοι ἐν ἄλλαις αἰρέσεσι πεπραγμάτευται. Πῶς γὰρ ἀναστήσεται ἡ μὴ πεπτωκυῖα ψυχή; Ἀνάστασις δὲ πῶς αὐτῆς κληθήσεται, τῆς μὴ πεσοῦσης ψυχῆς; Πᾶν γὰρ τὸ πίπτον ἀναστάσεως δεῖται. Πίπτει δὲ οὐχ ἡ ψυχή, ἀλλὰ σῶμα. Ὅθεν καὶ δικαίως πτώμα αὐτὸ ἡ συνθήθεια εἰωθε καλεῖν, καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰπὼν, ὅτι Ὁποιον τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται καὶ οἱ ἀετοί. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς μνήμασιν οὐ κατακλειόμεν ψυχὰς (65), ἀλλὰ σώματα κατατιθέμεν, ἐν γῇ καταχώσαντες, ὧν ἡ ἀνάστασις εἰς ἐλπίδα ἔχει τὸ κήρυγμα, καθάπερ ὁ τοῦ σίτου κόκκος· ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν μαρτυρίαν ἤνεγκε περὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου καὶ τῶν ἄλλων σπερμάτων· καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· ὅτι Ἐάν πεσὼν ὁ κόκκος τοῦ σίτου ἀποθάνῃ, μόνος μένει. Ὁ δὲ ἅγιος Ἀπόστολος φησιν· ἀφρονεῖ γὰρ καλεῖ τὸν ἀπιστον τὸν ὅλως ἀμφιβάλλοντα, καὶ λέγοντα· Πῶς ἡ ἀνάστασις γίνεται; ποῖα δὲ σώματα ἔρχονται; Καὶ εὐθὺς πρὸς τοὺς τοιούτους φησιν· Ἀφρων, σὺ δὲ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐάν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ἐξάπαντος ἐδειξεν ἡ Γραφή τοῦ πεπτωκότος κόκκου, τουτίστι τοῦ σώματος τοῦ θάπτομένου, καὶ οὐ ψυχῆς τὴν ἀνάστασιν γίνεσθαι. Πῶς δὲ ψυχή ἐλευσεται μόνῃ; πῶς δὲ βασιλεύσει μόνῃ ἢ ὁμοῦ σὺν σώματι ἐργαζαμένη τὸ δίκαιον ἢ τὸ φαῦλον; ἔσται γὰρ ἐναντία καὶ οὐ δίκαια ἡ κρίσις.

Ζ'. Πῶς δὲ συσταθήσεται ὁ παρ' αὐτῷ Μαρκίωνι τριῶν ἀρχῶν λόγος; Πῶς δὲ ὁ ἀγαθὸς εὐρεθήσεται ἐν τοῖς τοῦ φαύλου μέρεσιν ἔργον ἐπιτελῶν ἢ σωτηρίας, ἢ τῶν ἄλλων; Εἰ γὰρ οὐκ αὐτοῦ τυγχάνει ὁ κόσμος, ἀπέστειλε δὲ αὐτοῦ τὸν Μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον λαβεῖν ἐκ τοῦ κόσμου τοῦ ἄλλοτρίου, ἃ μὴ αὐτὸς ἔσπειρε, μηδὲ ἐποίησεν· εὐρεθήσεται ἢ τῶν ἄλλοτρίων ἐπιτέμενος, ἢ πενίαν ὑφιστάμενος, καὶ ἴδια μὴ ἔχων, ἐπὶ τὰ ἄλλοτρια ταυτὸν ἐπιτιθεῖς, ὅπως ταυτῷ προσπορίσεται ἢ μὴ πρότερον ἔχει. Πῶς δὲ κριτὴς ἀναμέσον ἀμφοτέρων γενήσεται ὁ Δημιουργός; Εἴτα τίνας ἔχει κρίναι; Εἰ γὰρ τῶν ἀπὸ τοῦ ἄνω σκευῶν δικαστῆς προκαθίσταται, ἰσχύει ὑπὲρ τὸν ἄνω· ἐπειδὴ φέρει εἰς μέτρον τῶν αὐτοῦ κριτηρίων τὰ τοῦ ἄνω ὑπάρχοντα, ὡς τῷ Μαρκίωνι ἔδοξε. Καὶ εἰ ὅλως κριτὴς τυγχάνει, δίκαιός ἐστι. Δειξώμεν δὲ ἀπὸ τοῦ δικαίου ὀνόματος, ὅτι ταυτὸν ἐστὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον. Πᾶν γὰρ τὸ δίκαιόν ἐστι, τοῦτο καὶ ἀγαθόν. Ἀπὸ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ εἶναι τὸ ἀγαθὸν χρίσεται δικαίως μετὰ ἀλτ-

illos nisi ludibrio ac risu dignissimum, cum vel mysteriis ipsis astantibus catechumenis, operari non dubitent. Quod ad resurrectionem attinet, hanc ille corporum esse negat, uti monuimus: animarum concedit, quibus solis salutem, non item corporibus circumscribit. Animarum denique ab aliis in alia corpora migrationes ac transitus statuit.

V. Verum inanis ac ridicula hæc opinio omni ex parte concidit, ut in aliis hæresibus antea docuimus. Qui enim resurgere anima illa potest, quæ nunquam corrui? Quomodo, inquam, ei, quæ non cecidit, resurrectio tribuetur? Quidquid enim cadit, resurrectione opus habet. Cadit autem non anima, sed corpus. Quod idcirco πτώμα, hoc est cadaver, consuetudo communis appellat, adeoque Dominus ipse, cum sic loquitur: *Ubicunque est πτώμα, id est corpus, illic congregabuntur et aquilæ*¹. Neque ethnicis sepulcris animas includimus, sed corpora humi defossa componimus: quibus divini prædicatione verbi spes resurrectionis ostenditur: quemadmodum in frumenti grano, cæterisque seminibus accidit: ex quibus Apostolus ad fidem faciendam exempla producit, ut et ipsemet in Evangelio Dominus: *Nisi, inquit, granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet*². 306 At Apostolus cum idem argumentum pertractat, insipientem eum appellat, qui non credit, aut omnino hæsitans interrogat: *Quomodo fit resurrectio? quali autem corpore venient?* Ac statim contra illos sic disputat: *Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur*³. Qua ex Scripturæ auctoritate plane illud intelligimus, grano illi quod cecidit, hoc est consepulto corpori, non animæ, resurrectionem esse vindicandam. Etenim quomodo anima sola veniret, aut regnare sola posset, quæ cum corpore quod justum vel malum est communiter exercuit? Esset quippe justitiæ minime consentaneum et alienum.

VI. Nam triplex illud Marcionis principium coherere quo demum pacto poterit? Qui autem fieri potest, ut qui bonus sit, in deterioris partibus opus molietur ullum, quod ad salutem et id genus alia pertineat? Si enim non ipsius peculiaris est mundus, et in eundem unigenam suum nihilominus immisit, ut ex alieno mundo quod nec severat, nec fecerat, auferret: necesse est illum vel alienorum cupiditate, vel penuria laborare: ut cum propriis careat, in ea quæ alterius sunt, manus immittat, quo sibi quæ antea non habebat usurpet. Conditor porro quomodo inter utrosque judicabit, aut quorum omnino causam disceptabit? Si enim de iis, quæ in supremi illius possessione sunt, iudicium exercent, erit supremo illo potentior: utpote qui quæ ejus sunt suum ad tribunal cognitionemque transferat, ut quidem Marcioni videtur. Quod si iudex est, omnino justus itidem sit oportet. Atqui ex ipso iusti nomine bonum ac justum idem esse

¹ Luc. xvi, 37. ² Joan. xii, 24. ³ I Cor. xv, 35, 36.

(65) Οὐ κατακλειόμεν ψυχὰς. Quod ethnici certis ritibus faciebant. Hinc in *Æneid.*:

Animamque sepulcro

Condimus.

demonstrabimus. Quidquid enim justum est, id etiam est bonum. Ex eo quippe quod bonum sit, hoc habet, ut ei qui bona fecerit, juste ac reipsa bonum rependat. Quare quod bonum est bono contrarium non erit; illud scilicet, quod et bono bonum ex justitia tribuat, et malo debitas pœnas ac supplicia constituat. Vicissim vero nec ille bonus erit, qui eum qui malus sit in sine præmiis afficit, nisi forte resipuerit; quamvis modo *super bonos ac malos oriri solem suum faciat, atque imbreem suum largiatur*¹: propter eam quæ in malis perinde ac bonis cernitur arbitrii libertatem. Neque enim bona ejus esse natura potest, qui in futuro sæculo sceleralo cuiquam mercedem salutis conferat, nec quidquid malum est potius exsecratur. Nam **307** tertius ille, qui a Marcione ponitur malus, si male agendi potestate præditus est, atque eos qui in mundo sunt, aut e cælo delapsi sunt, bonos, aut a deo rem justam expugnare potest, duobus modis: si enim potest, quippe qui aliena per vim possit eripere. Isti vero, si cum illo comparantur, ignavi et imbecilles habentur: qui quidem resistere non possunt, suaque ab illius, qui ea rapiat, et insita sibi pravitate corrumpat, injuria vindicare.

VII. Verum ut improbi nebulonis inanes ac ridiculas fabulas magis magisque refellamus, alia istud ratione considerandum est. Etenim si malus ille penitus malus est, et a bono nihilominus bonos auferat, justos a justo, solos sui similes relinquat, unquam malus esse desinet, qui malus dicitur, cum honorem desuerio teneatur, eosdemque sibi quasi meliores ac erere studeat. Sin de suis quoque judicium instituat, ab hisque qui injuriam fecerint pœnas exigat, non jam malus erit ulpote malorum judex: atque hoc modo tota illius doctrina per sese penitus laefacta concidet. Nunc illud velim tibi respondeas, unde tria illa principia idipsum quod sunt obtinuerint: aut quis singula suis finibus ac regionibus descripserit. Nam si deorum quilibet suo loco definitur, non amplius perfecta illa tria censentur, quæ certis comprehensa sunt ac circumscripta spatiis: estque idipsum quod continet eo quod continetur majus; neque quod ejusmodi ambitu cingitur, Dei appellationem meretur, sed spatium illud utique, quo suis ipsum limitibus complectitur. At enim cum in unum colissent, separati postea sedes suas occuparunt, ac propria quisque contentus nequaquam invadit in alterum, aut impressionem facit. Igitur non amplius contraria invicem erunt illa principia, nec ullum esse malum poterit, cum suas res comiter ex æquo bonoque ac summa constantia moderetur, nec ultra progredi quam fas sit appetat. Sed si malus a supremo vincitur, ac violenter opprimitur; cum et ab eo sejunctus sit, et propriam sedem oblineat, quæ boni illius ac supremi nihil intersit, neque quidquam in ea quæ in mali domicilio sunt, juris habeat, tyrannicis magis erit moribus supremus ille minimeque bonus, qui Filium suum, nempe Christum miserit, ut usurparet aliena.

¹ Matth. v, 45. ² F. ὀρίζοντα.

θείας τῷ ἀγαθῷ δρᾶσθαι· καὶ οὐκέτι ἔσται πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐναντίως τῷ ἀγαθῷ, κατὰ δικαιοσύνην τὸ ἀγαθὸν τῷ ἀγαθῷ παρέχων, καὶ τῷ φαύλῳ τὴν ἐπιτιμίαν τῆς τιμωρίας. Οὐδὲ πάλιν ἀγαθὸς ἂν εἴη ὁ τῷ πονηρῷ τὸν ἀγαθὸν μισθὸν ἐπὶ τῷ τέλει ἀποδοὺς, μὴ μετανοοῦντι· εἰ καὶ ἐν τῷ παρόντι ἀνατρέλ-
λοι αὐτοῦ τὸν ἡλίον ἐπὶ ἀγαθεῖς καὶ φαίλους, καὶ τὸν ἑσπέρην αὐτοῦ παρέχοι, διὰ τὸ νῦν αὐτεξούσιον, τοῖς τε πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀνθρώποις. Ἀγαθὴ γὰρ οὐκέτι ἔσται φύσις, καὶ δικαία τοῦ τῷ πονηρῷ μισθὸν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι σωτηρίας παρέχοντος, καὶ οὐ μᾶλλον μισοῦντος τὸ πονηρὸν καὶ φαῦλον. Ὁ δὲ τρίτος εὐρισκόμενος παρ' αὐτῷ πονηρὸς, εἰ ἔχει τὴν ἐξουσίαν τὰ πονηρὰ ἐργάζεσθαι, καὶ κατισχύει τῶν ἐν τῷ κόσμῳ, ἢ τῶν ἀνωθεν ἀγαθῶν, ἢ τοῦ μέσου δικαίου, εὐρεθήσεται ἰσχυρότερος οὗτος δύο θεῶν τῶν παρὰ Μαρκίονι λεγομένων· ἐπειδὴ ἐξουσιάζει ἀρ-
τίζειν τὰ ἀλλότρια. Καὶ ὁδρανεῖς λοιπὸν καταψηφισθήσονται οἱ δύο παρὰ τὸν ἑνα πονηρὸν, εἰ μὴ δυνά-
ται ἀντίχειν καὶ βύεσθαι ἀπὸ τοῦ ἀρπάζοντος τὰ οὐτῶν ὄντα, καὶ εἰς πονηρίαν μετεβάλλοντος

Z. Ἄλλως δὲ πάλιν νόησωμεν, ἵνα τὴν χλῆρην τοῦ ἀγῶντος φερόμενον τῆς ματαιορροσύνης. Εἰ γὰρ οὗτος ὁ πονηρὸς ὑπάρχει, ἀρπάζει δὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τοὺς δικαίους ἀπὸ τοῦ δικαίου, ἰδίους δὲ οὐχ ἀρπάζει μόνους· εὐρεθήσεται ὁ πονηρὸς οὐκέτι πονηρὸς, τῶν ἀγαθῶν ὀρεγόμενος, καὶ ἐπιδικαζόμενος ὡς βελτιόνων. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ἰδίους κρίνει, τιμωρίαν δὲ τοὺς ἀδικήσαντας ἀπαιτεῖ· οὐκέτι πονηρὸς ἔσται ὁ πονηρῶν δικαστὴς ὑπάρχων· καὶ εὐρεθήσεται κατὰ πάντα τρόπον ἢ αὐτοῦ ὑπόθεσις ἐαυτὴν ἀνατρέπουσα. Πόθεν δὲ εἰλήφασιν τὸ εἶναι αἱ τρεῖς ἀρχαί, πάλιν λέγε· τίς δὲ ὁ ταύταις ὀρισμὸν συστηράμενος; Εἰ μὲν γὰρ ἕκαστος ἐν τῷ ἰδίῳ τόπῳ περιορίζεται, οὐκέτι τέλεια τὰ τρία εὐρεθήσεται ὀριζόμενος· ἐν τισι περιεκτικαῖς τόποις· εὐρεθήσεται δὲ τὸ περιεκτικὸν μείζον τοῦ περιεχομένου· καὶ οὐκέτι τὸ περιεχόμενον θεὸς ἂν κληθεῖη, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ περιεκτικὴ ὁραθεῖα. Εἰ δὲ καὶ εἰς ταυτὸν ἀλλήλοις γενόμενοι ἕκαστος κατὰ θέσιν τὸν ἴδιον ἐκκληρώσῃ τόπον, καὶ ἕκαστος, ἐν τῷ ἰδίῳ ὦν, τῷ ἑτέρῳ οὐν ἐντρέβεται, οὐδὲ ἐπέρχεται· οὐκέτι αἱ ἀρχαὶ ἀλλήλαις ἐναντία, οὐδὲ τις αὐτῶν φαῦλη εὐρεθήσεται, διὰ τὸ κατὰ τὸ δίκαιον, καὶ ἡσυχον, καὶ εὐσταθὲς τῶν ἰδίων ἐπιμέλεισθαι, καὶ μὴ περαιτέρῳ βλίνειν ἐπιβαλλόμενον. Εἰ δὲ ὁ μὲν πονηρὸς ὑπὸ τοῦ ἀνω κατισχύεται, καὶ βιάζεται, καὶ καταπονεῖται μεμερισμένος ὢν, καὶ ἐν ἰδίῳ τόπῳ ὑπάρχων, οὐ τόπου τῷ ἀνω ἀγαθῷ οὐδὲν προσήκει, οὐδὲ τι ὑπ' αὐτοῦ κεισθῆναι τῶν ἐνταῦθα λέγω ἐν τῷ τοῦ πονηροῦ τόπῳ· τυραννικώτερος μᾶλλον εὐρεθήσεται ὁ ἀνω, καὶ οὐκέτι ἀγαθὸς, τὸν ἴδιον ὕδιν, εἰσὺν Χριστὸν, ἀποστασίας, ἵνα τὰ ἀλλότρια λάβῃ.

D

Καὶ ποῦ ὁ ὅρος ὁ διορίζων τὰς τρεῖς ἀρχὰς κατὰ τὸν τοῦ ἀγύρτου τῆς ὑποθέσεως λόγον; Ζητηθήσεται γὰρ τέταρτος τις ἐπεικείστατος, καὶ τῶν τριῶν σοφώτερος, ὁριζώμενος τε καὶ ἐπιστήμων, ὃς τὰ μέτρα ἐκάστη διένειμέ τε καὶ τοὺς τρεῖς εἰρηνοποίησεν. Εἰ δὲ μὴ ὁ στασιάζειν πρὸς ἀλλήλους, μηδὲ εἰς τὰ ἄλλου ἄλλος ἀποστέλλει. Καὶ οὗτος μὲν, πείσας τὰς τρεῖς ἀρχὰς, εὐρεθήσεται τέταρτος καὶ σοφώτερος, καὶ ἐπεικείστερος· καὶ αὐτὸς δὲ ἐν ἰδίῳ τόπῳ πάλιν ζητηθήσεται, ἀφ' οὗπερ εἰς μέσον ἦλθε τῶν τριῶν, καὶ ἐκάστη τὸ μέρος σοφῶς διώρισεν, ἵνα μὴ εἰς ἀλλήλους ἀδικοῖεν. Εἰ δὲ ἐν τοῖς τοῦ ἐνὸς, λέγω δὴ τοῦ δημιουργοῦ, αἱ δύο ἀρχαὶ εἰσιν ἐμπολιτευόμεναι, ὃ τε πονηρὸς ἐν τοῖς τοῦ δημιουργοῦ χώραις τε καὶ χώροις, καὶ ὁ τοῦ ἀγαθοῦ Χριστοῦ ἐπιδημίας· οὐκέτι ἄρα κριτὴς καὶ δημιουργὸς μόνον εὐρεθήσεται, ἀλλὰ καὶ ἀγαθὸς, συγχωρῶν τοῖς δυὶν εἰς τὰ ἴδια ποιεῖν ὃ βούλονται· ἢ ἀδρανῆς εὐρεθήσεται, καὶ μὴ ἰσχύων κωλύσαι τῶν ἰδίων τοὺς ἀλλοτρίους ἀρπαγὰς. Εἰ δὲ καὶ ἦσαν τῇ δυνάμει ἴσται, οὐκέτι εὐρεθήσεται ἡ δημιουργία συνιστῶσα· ἀλλ' ἐξέλειπεν ἑκπαλαὶ ἀνορπαζομένη καὶ ἑκάστην ἡμέραν ὑπὸ τε τοῦ πονηροῦ εἰς τὸ ἴδιον μέρος, καὶ ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὰ ἄνω. Καὶ ποῦ ἔτι ἡ δημιουργία σταθεύσεται; Εἰ δὲ οὐ· χρόνος λήξει, λέξεις, καὶ δυνατὸν ταύτην ὅλως λήξειν διὰ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιμελείας· οὐκοῦν ὁ ἀγαθὸς αἴτιος τῆς βλάβης ἔσται ὁ μὴ πάλαι ποιήσας, ὑπερ ὑστερον ἀγαθὸν ἔδοξεν ἐπιτελεῖν, μήτε μὴν πεποιτῶς ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν, πρὶν ἢ τοὺς πλείους ἀδικηθῆναι, καὶ ἐγκαθέξει ὁ αὐτοῦ γενέσθαι τοῦ κριτοῦ, καὶ κάτω μεμνημέναι.

qui quod boni fecisse postea visus est, non diu a te, adeoque initio perfecerit, antequam plerique in iudicio potestate detenti in iudicio potestate detenti

II. Πάλιν δὲ τὰ τῆς θείας Γραφῆς οὐκ ὁρθῶς νοῶν προσφέρει, καὶ τοὺς ἀκεραίους ἐξῆπαξ διαστρέφων τὸ τοῦ Ἀποστόλου βῆτον, ὅτι Χριστὸς ἡμῖς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρσας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρσα. Καὶ φησιν· Εἰ ἡμεῖς αὐτοῦ, οὐκ ἂν τὸ ἑαυτοῦ ἡγόραζεν. Ἀγοράσας δὲ εἰς ἀλλότριον κόσμον ἦλθεν ἡμᾶς ἀγοράσαι τοὺς οὐκ ὄντας αὐτοῦ. Ποῖμα γὰρ ἡμεῖς ἑτέρου, καὶ διὰ τοῦτο ἡμᾶς οὕτως, ἡγόραζεν εἰς τὴν ἑαυτοῦ ζωὴν. Ἀγνοεῖ δὲ ὅλως ὁ ἡλίθιος, ὅτι οὕτε Χριστὸς κατάρσας τὴν διὰ τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀφείλεν, ἑαυτὸν σταυρώσας, καὶ γενόμενος θάνατος θανάτῳ διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ κατάρσα αὐτὸς τῇ κατάρσῃ γενόμενος. Αὐτὸς οὐκ ἔστι Χριστὸς κατάρσα, ἀλλὰ τῆς κατάρσας λύσις· εὐλογία δὲ πᾶσι τοῖς εἰς αὐτὸν ἀληθῶς πεπιστευκόσιν. Οὕτω καὶ τὸ, ἐξηγόρασεν, οὐκ εἶπεν, ἡγόρασεν. Οὕτε γὰρ εἰς ἀλλότριον ἦλθεν ἀρπάσαι ἢ ἀγοράσαι. Εἰ γὰρ ἡγόρασεν, μὴ ἔχων ἡγόρασε, καὶ ὡς πτωχὸς ἂ μὴ εἶχεν ἐκτήσατο. Καὶ ὁ ὁ κατεκτεμένος ἡμᾶς πέπρακεν, ἀπορήσας πέπρακεν, ἀπὸ τίνος ἄρα ἐκνεκροῦ ἐκλυόμενος. Ἀλλ' οὐκ ἔχει οὕτως. Οὕτε γὰρ εἶπεν, ἡγόρασεν, ἀλλ', ἐξηγόρασεν. Ὅμοιον δὲ τούτῳ ὁ αὐτὸς ἅγιος Ἀπόστολος φησιν· Ἐξαγοραζόμενοι τὸν κτενὸν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηρὰ εἰσι. Καὶ οὐκ ἡμέ-

308 Quo quidem constituto, ubi ille terminus erit a quo ex impostoris illius opinione tria sunt illa principia separata? Quærendus nimirum erit quartus aliquis æquissimus, ac tribus sapientior, velut limitum unumque regendorum peritus, qui suum cuique modum attribuit, ac pacem inter illos stabilivit, ut ne amplius a se mutuo dissiderent, aut alter satellites suos in stationem alterius immitteret: atque ille quidem pace inter tria principia constituta quartus numerabitur, cæteris prudentior ac justior; et idem tamen ipse proprio ac certo in loco quærendus est, a quo trium in medium progressus unicuique partem suam scite ac perite tribuerit, ne mutuo sibi injuriam importarent. Jam vero si in unius puta creatoris possessione duo principia versentur; malus nimirum, qui in hujus regionibus locisque resideat, et a bono missus ibidemque commorans Christus; consequens est, non illum modo iudicem ac conditorem, sed et bonum esse, qui ambobus quodcumque apud se cupere agere permisit; aut sane perquam erit imbecillus, qui alienorum directores coercere nequiverit. Igitur demum illud v. ribus impare esse, nusquam tabernaculum eius ab eo constare poterit; sed jampridem intercedere oportet, cum diebus singulis decerptum nullidem aliquid partim a malo propriam in regionem partim a bono in superiora transferatur. Vnde iam ergo demum illud opusculum consistet? Si paulatim desinunt respondere, ac boni ita studioque finem aliq. antea consecuturum; non illi i. damni culpam bonus iste sustinebit: te, adeoque initio perfecerit, antequam plerique in iudicio potestate detenti in iudicio potestate detenti

VIII. Jam quod e sacris depromptum Litteris adest, eo perperam intellecto, atque Apostoli depravata sententia, rudioribus fucum objicit: cum ita loquitur Apostolus: *Christus nos a maledicto redemit, pro nobis factus maledictum*¹. Ex quo istud colligit; si ipsius essemus, non utique quod jam suum erat redempturum fuisse. Cum igitur redemisse dicatur, necesse est alienum in mundum pedem posuisse, ut nos qui ilius non essemus, redimeret. Opus enim eramus alterius, ideoque nos vitam ad suam transportandos redemit. Verum illud hominum stolidissimus ignorat, nequaquam Christum maledictum fuisse, absit ut ejusmodi quiddam arbitremur; sed cum ultro crucem subiisset, contractum a nobis ex peccato maledictum abstulisse, **309** ut mors quodammodo mortis esset culpa nostra susceptæ, ipsiusque maledicti maledictum. Quare maledictum Christus non est, sed dissolutio maledicti; contra vero benedictio omnibus est in eum vere ac sincere credentibus. Unde et *redemit* scriptum est, non *emittit*. Neque enim in alienam possessionem diripiendi vel emendi gratia venit. Nam si emeret, quod ante non habebat, emeret, ac mendicii instar quibus caruerat sibi compararet.

¹ F. ἵνα μὴ. ² F. ἐν καθέξει. ³ Cor. ὅς. ⁴ Galat. III, 13.

Cuius autem in peculio eramus, omnino egestate nos oppressus aliqua vendidisset; quasi a creditore quopiam coactus. Longe vero sese aliter res habet. Non enim emendi verbo usus est, sed redimendi. Cui simile est illud, quod idem Apostolus alio loco dicit: *Redimentes tempus, quoniam dies mali sunt*¹. Atqui neque dies emuntur a nobis, nec pro illis pretium ullum persolvimus, sed ad patientiam, ac tolerantiam, animique constantiam exprimendam eam loquendi rationem adhibuit. Quocirca redimendi verbum totum illud suscepti pro salute nostra corporis, adventusque negotium significat; quo quidem pati nostra causa dignatus est Deus, qui pati nihil alioqui poterat, cum in eodem statu divinitatis, patiendi videlicet, nihilominus persisteret. Quod vero perpeti aliquid pro nobis voluit, non id emendi nostri gratia præstitit, quasi alieno mancipio teneremur; sed uno duntaxat nostri studio et amore ductus crucis supplicium non necessitate ulla, sed voluntate sustinuit. Ex quo Marcionis tota illa ratio funditus labefactatur. Sed ad ejus machinam omnem ac tragœdiam evertendam, multa sunt a nobis in illius refutationem congesta, eademque religiosa ex mente, animique recta ratione præditi significatione profecta.

IX. Jam enim ad ejus scripta, vel potius scelerate commissa, me conféro. Nam iste solum Lucæ Evangelium amplectitur, amputato tamen ejus initio, quod ibi Salvatoris in utero generationem, et ejusdem adventum cum corpore perspicue commemoret. Nec initium modo circumscripsit ille sui potius quam Evangelii corruptor; sed et ex initio pariter ac medio plerasque veritatis sententias sustulit, aliasque pro illis substituit. Hanc unam porro Evangelii formam, quod a Luca scriptum admittit. Epistolas præterea Pauli apostoli decem, quibus solis utitur, nec iis quidem integris, sed alia ex illis capita detrahit, alia commutat. Atque hos duos libros duntaxat pro canonicis habet: præter quos alia insuper a se elucubrata volumina erroris **310** sui studiosis obtrusit. Epistolæ vero, quæ ab illo probantur, hæc sunt: prima est ad Galatas; ii ad Corinthios prima; iii ad Corinthios secunda; iv ad Romanos; v ad Thessalonicenses prima; vi ad Thessalonicenses secunda; vii ad Ephesios; viii ad Colossenses; ix ad Philemonem; x ad Philippen- ses. Habet et ad Laodicenses Epistolæ particulas aliquot. Qua ex ipsa, quam retinet, Evangelii, Epistolarumque forma, planum hunc et impostorem esse demonstrare Deo opitulante possumus, plenissimeque refellere. Etenim ex iis ipsis libris, quos germanos esse confitetur, procul dubio redarguetur. Ex iis inquam quas adsciscit ac servat Evangelii, Epistolarumque reliquiis, apud eos quidem, qui sapientiæ paululum habeant, manifeste probabimus, nequaquam a Vetere Testamento Christum, aut ab eo cum carne veniente prophetas abhorrere. Quinetiam resurrectionem corporum ab Apostolo prædicari, et in eorum qui salutem consequuntur numerum Abrahamum ab eodem et Isaacum Jacobumque referri; nec non reliqua demon- strabuntur omnia, quæ sancta Dei Ecclesia

ρας αγοράζομεν, οὐδὲ τιμὴν ἡμερῶν δίδομεν· ἀλλὰ τὸ δι' ὑπομονὴν, καὶ τὸ μελλητικόν τε μακροθυμίας σημαίνων, τοῦτο ἔφη. Ὡστε τὸ, *ἐξηγόρασε*, τὴν ὑπόθεσιν ἀπέφηνε τῆς ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδοχῆς ἐν κόσμῳ ἐνσαρκου παρουσίας· ἥς ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν ὁ ἀπαθὴς ὢν Θεὸς, μένων ἐν τῇ ἰδίᾳ ἀπαθείᾳ τῆς αὐτοῦ θεότητος· καὶ αὐτὸ δ' ἀνεδέξατο ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν, οὐκ αγοράζων ἡμᾶς ἀπ' ἄλλοτρίων, ἀλλὰ τὴν ὑπόθεσιν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ σταυροῦ ἀναδεξάμενος προαιρέσει, καὶ οὐ μετ' ἀνάγκης. Ὅθεν ἐλήλεγκται κατὰ πάντα τοῦ Μαρκίωνος ὁ λόγος. Καὶ πολλὰ ἔστι τὰ πρὸς ἀνατροπὴν τῆς τούτου μηχανῆς καὶ τραγωδίας, ἐξ εὐσεβοῦς λογισμοῦ καὶ εὐλόγου ὁρμώμενα ἐμφάτως ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν ἀντιβόρῃσι.

B Θ. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα· μᾶλλον δὲ ἐρῶ δι' οὐρημένα. Οὗτος γὰρ ἔχει Εὐαγγέλιον μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν, περιεχομένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος σύλληψιν καὶ τὴν ἐνσαρκου αὐτοῦ παρουσίαν. Οὐ μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπέτε- μεν ὁ λυμηνάμενος· ἐάντιν ἔπειρ τὸ Εὐαγγέλιον· ἀλλὰ καὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μέτων πολλὰ περιέκοψε τῶν τῆς ἀληθείας λόγων· ἄλλα δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα προστίθει. Μόνῳ δὲ κέχρηται τούτῳ τῷ χαρακτῆρι τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ. Ἐχει δὲ καὶ Ἐπιστολάς παρ' αὐτῷ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου δέκα, αἷς μόναις κέχρηται, οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν αὐταῖς γεγραμμένοις, ἀλλὰ τινὰ αὐτῶν περιτέμνων, τινὰ δὲ ἀλλοιῶσας κα- τὰ τὰς διὰ τὰς διὰ τὰς βίβλους κέχρηται. Ἄλλα δὲ συντάγματα ἀφ' αὐτοῦ συντάξας τοῖς ἀπ' αὐτοῦ **C** πλανωμένοις. Αἱ δὲ Ἐπιστολαὶ αἱ παρ' αὐτῷ λεγόμε- ναί εἰσι· πρώτη μὲν πρὸς Γαλάτας, δευτέρα δὲ πρὸς Κορινθίους, τρίτη πρὸς Κορινθίους δευτέρα, τετάρτη πρὸς Ῥωμαίους, πέμπτη πρὸς Θεσσα- λονικεῖς, ἕκτη, πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρα, ἑβδόμη πρὸς Ἐφεσίους, ὃγδόη πρὸς Κολοσσαίους, ἐν- νάτη πρὸς Φιλήμονα, δεκάτη πρὸς Φιλιππησίους. Ἐχει δὲ καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖας λεγομένης μέρη. Ἐξ οὐπὲρ χαρακτῆρος τοῦ παρ' αὐτοῦ σωζομένου, τοῦ τε Εὐαγγελίου, καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ Ἀποστό- λου, δεῖξαι αὐτὸν ἐν Θεῷ ἔχον ἐκ παλαιῶνα καὶ πε- **D** πλανημένον, καὶ ἀκρότατα διαλέγεται. Ἐξ αὐτῶν γὰρ ἀντιμειβόμενος τῶν παρ' αὐτοῦ ὁμολογουμένων ἀνατρα- πῆσται. Ἐκ γὰρ τῶν αὐτῶν ἐστὶ παρ' αὐτοῦ λεγόμε- νων, τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἐπιστολῶν εὐρισκο- μένων, δειχθήσεται ὁ Χριστὸς τοῖς συναιτέσι· μὴ ἄλλο- τριος εἶναι Παλαιᾶς Διαθήκης, καὶ οἱ προφῆται οὖν οὐκ ἄλλοτριοι ὄντες τῆς τοῦ Κυρίου ἐνδεμίας, καὶ οἱ ἀνάστασιν σαρκὸς ὁ Ἀπόστολος κηρύττει, καὶ δικαίους τοὺς προφῆτας ὀνομάζει, καὶ ἐν σωζομένοις ὑπάρχον- τας τοὺς περὶ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντα ὅσα ἐστὶ τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας (τε)

¹ Ephes. v, 16.

σωτήρια καὶ ἅγια καὶ ἐκ Θεοῦ ἐστηρικμένα, ἐν τῇ τῇ πίστει καὶ ἐν τῇ γνώσει, καὶ ἐν ἐλπίδι, καὶ διδασκαλίᾳ.

Γ'. Παραθήσομαι δὲ καὶ τὴν ἐποικισμένην κατ' αὐτοῦ πραγματείαν, πρὶν τοῦ ταύτην μου τὴν σύνταξιν ἐσπουδαχέναι διὰ τῆς ὁμῶν τῶν ἀδελφῶν προτροπῆς ποιήσασθαι Ἀπὸ ἐτῶν ἱκανῶν ἀνερευνῶν τὴν τούτου τοῦ Μαρκίωνος ἐπινενοσμένην ψευδογραφίαν καὶ ληρώδη διδασκαλίαν, αὐτὴς δὲ τῆς τοῦ προειρημένου βιβλίου, ἃς κέκτηται μετὰ χειρὸς λαβῶν, τό τε παρ' αὐτῶν λεγόμενον Εὐαγγέλιον καὶ ἀποστολικὸν καλούμενον παρ' αὐτῷ, ἐξανθισάμενος, καὶ ἀναλεξάμενος καθ' εἰρμὸν ἀπὸ τῶν προειρημένων δύο βιβλίων τὰ ἐλέγχει αὐτὸν δυνάμενα, ἐδάριόν τι συντάξιως ἐποικισμένην, ἀκολούθως τάξας κεφάλαια, καὶ ἐπιγράφας ἑκάστη ῥήσαι πρῶτην, δευτέραν, τρίτην· καὶ οὕτως ἕως τέλους διεξῆλθον, ἐν οἷς φαίνεται ἡλιθίως καθ' ἑαυτοῦ ἐπὶ ταύτας τὰς παραμεινάσας τοῦ τε Σωτῆρος καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέξεις φυλάττων. Αἱ μὲν γὰρ αὐτῶν παρηλλαγμένως ὑπ' αὐτοῦ ἐρβδιουργήθησαν, καὶ ὡς οὐκ εἶχε τῷ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίῳ τὸ ἀντίγραφον, οὕτε ἡ τοῦ ἀποστολικοῦ χαρακτῆρος ἔμφανις· ἄλλα δὲ φύσει ὡς ἔχει καὶ τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ Ἀπόστολος, μὴ ἀλλαγέμενα ὑπ' αὐτοῦ, δυνάμενα δὲ αὐτὸν διελέγχειν, δι' ὧν δείκνυται Παλαιὰ Διαθήκη συμφωνοῦσα πρὸς τὴν Νέαν, καὶ ἡ Καινὴ πρὸς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην. Ἄλλαι δὲ πάλιν λέξεις τῶν αὐτῶν βιβλίων ὑποφάνουσι Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, καὶ ἐν ἡμῖν τελείως ἐνηθρωπυκέναι. Ἀλλὰ καὶ ἄλλαι πάλιν ὁμολογοῦσαι τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, καὶ τὸν Θεὸν ἕνα ὄντα Κύριον πάντων παντοκράτορα, αὐτὸν ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ πάντων τῶν ἐπὶ γῆς γενομένων, καὶ οὕτε παραχαράσσονται τοῦ Εὐαγγελίου τὴν κλήσιν, οὕτε μὴν ἀρνούμεναι τὴν ποιητὴν καὶ δημιουργὸν τῶν πάντων, ἀλλὰ δηλοῦσαι τὸν σαφῶς ὡμολογούμενον ὑπὸ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἀποστολικοῦ καὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος. Καὶ ἔστι τὰ ἡμῖν πεπραγματουμένα ἐν ὑποκειμένοις παρατιθέμενα, ἅτινά ἐστι τάδε.

*Προομιον τῆς περὶ τῶν Μαρκίωνος βιβλίων
ὑποθέσεως τε καὶ ἐλέγχου.*

ΙΑ'. Ὅτι φιλόν ἐστὶ τὰς τοῦ ἀπατηλοῦ Μαρκίωνος νόθους ἐπινοίας ἀκριβοῦν, καὶ τὰς ἐπιπλάστους τοῦ αὐτοῦ βοσκήματος μηχανὰς διαγινώσκειν τούτῳ τῷ συλλελεγμένῳ πονήματι ἐντυχεῖν μὴ κατοκνεῖτω. Ἐκ γὰρ τοῦ παρ' αὐτοῦ Εὐαγγελίου τὰ πρὸς ἀντίρρησιν τῆς πανούργου αὐτοῦ βδιδιουργίας σπουδάσαντες παρεθέμεθα· ἐν οἷς τῷ πονήματι ἐντυχεῖν ἐθέλοντες, ἔχωσι τοῦτο γυμνάσιον ἐξύψητος πρὸς ἑλεγχὸν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐπινενοσμένων ξηνολεξιῶν. Ὁ μὲν γὰρ χαρακτῆρ τοῦ κατὰ Λουκᾶν σημαίνει τὸ Εὐαγγέλιον· ὡς δὲ ἱκρωτηρίαται μήτε ἀρχὴν ἔχων, μήτε μέσα, μήτε τέλος, ἱματίου βεδρωμένου ὑπὸ πολλῶν σιγῶν ἐπίχει τὴν τρέπον. Εὐθὺς μὲν γὰρ ἐν τῇ ἀρχῇ πάντα τὰ ἀπ' ἀρχῆς τῷ Λουκᾷ πεπραγματουμένα, τουτέστιν

¹ Fur. ἱκανῶν γάρ.

A profitetur, salutaria illa quidem, ac sancta, Deique auctoritate roborata, quæ communi fide, scientia, spe, doctrinaque comprehendit.

X. Libet vero disputationem quendam hic insere, quam adversus hæreticum istum elucubraveram, antequam opus istud hortatu vestro susceperem. Nam cum multis abhinc annis Marcionis hujus commentitias fabulas, et inanissima dogmata perscrutatus essem, quosque ille libros pro canonicis comprobat; puta Evangelium quod ipsi vocant, et apostolicum ab iisdem nominatum evolvens, selectiora inde nonnulla, quæ ad illum refutandum pertinent, continuata serie decerpissem, uberioris cujusdam operis fundamenta posui; ac singulorum capitum ordinem ita distribui, ut unicuique sententiæ, prima, secunda, tertia, ac sic deinceps præscriberem: et ad finem usque singula notarem, in quibus istas Salvatoris aut Apostoli sententias contra se videtur stultissime retinuisse. Quædam enim ex illis ab eo commutata depravataque sunt; **311** non ea fide representata, qua aut in Evangelii secundum Lucam exemplariis leguntur, aut apostolicus ipse stylus præ se ferre videatur. Alias integras et incorruptas reliquit; cujusmodi sincero in Evangelio et Apostolo reperiuntur; ex quibus illius convinci mendacia possunt; utpote quæ Veteris Testamenti cum Novo, hujus vicissim cum illo consensionem ac concordiam declarant. Insunt in his libris et alia loca, quibus assumpta carne venisse Christum ostendatur, ac perfectum inter nos hominem fuisse versatum. Accedunt ea quoque, quibus mortuorum prædicatur excitatio; idemque Deus et universorum Dominus omnipotens, cœli ac terræ, omniumque quæ sunt in terra conditor perhibetur. Quæ nec evangelicam vocationem adulterant, nec totius universitatis auctorem ac molitorem abnegant; sed eundem ipsum referunt, qualem et apostolicus stylus, et evangelica prædicatio profitetur. Quæ igitur hunc in modum elaboravimus suis argumentis digesta, deinceps proponenda sunt.

*De Marcionis libris opusculi, sive refutationis
proœmium.*

XI. Si quis adulterina Marcionis inventa comprehendere penitus studet, ac perudis illius versutias omnes et artificia cognoscere, hoc quod a me concinnatum opus est percurrat. Nam ex ejus Evangelio quæ contra calliditatem ipsius scelere implicatam opponi queant studiose selegimus, ut qui nostram hanc lucubrationunculam in manus sumerz voluerint, in ea quamdam acuminis exercitationem habeant, quo peregrinarum vocum ab illo repetitarum novitatem redarguant. Et quidem Marcionis ille liber Evangelium secundum Lucam stylo ipso referre videtur, ut autem ab eo mutilatus est, initio, medio ac fine decurtatis, corrosi a tineis nudique vestimenti similis est. Etenim ab ipso

statim initio, ea unde Lucas exorsus est, nimirum : *Quoniam quidem multi conati sunt ordinare narrationem, etc.*¹, una cum Elizabethæ et angeli Mariæ Virgini nuntium afferentis historia, Joannis item ac Zachariæ. **312** adeoque nati apud Bethlehem Domini, cum ejusdem genealogia, et baptismo : hæc, inquam, omnia circumcidens ac transiliens, inde Evangelium exorditur, Anno xv Tiberii Cæsaris², etc. Hoc igitur illius initium est. Neque tamen cætera ordine pertexit; verum quædam, ut diximus, amputat, addit alia, susque deque, quod aiunt, omnia perturbans, nec recta gradiens, sed malitiose huc illucque cursitans. Ea porro sequuntur :

1. Abiens ostende te sacerdoti, et offer pro expiatione tua, sicut præcepit Moyses, ut sit hoc testimonium vobis, pro eo quod a Salvatore dictum est, *in testimonium ipsis*³.

2. Ut autem sciatis, quia potestatem habet Filius hominis dimittendi peccata in terra⁴.

3. Dominus est Filius hominis etiam Sabbati⁵.

4. Judam Iscariothem, qui fuit proditor. Pro eo quod est, Descendit cum ipsis, habet Descendit in ipsos⁶.

5. Et omnis turba quærebat eum tangere⁷.

6. Et ipse elevatis oculis suis. Secundum hæc eadem faciebant prophetis patres vestri⁸.

7. Dico autem : Tantam fidem neque in Israel inveni⁹.

8. Depravatum est ab eo : Beatus qui non fuerit scandalizatus in me¹⁰.

9. Nam ad Joannem ista referebat : Hic est de quo scriptum est : Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam¹¹.

10. Et ingressus in domum Pharisei discubuit. Mulier vero stans retro, peccatrix secus pedes, lacrymis pedes rigavit, et unxit, et osculata est¹².

11. Et rursus : Hæc lacrymis rigavit pedes meos, et unxit, et osculata est¹³.

12. Non habet ista : Mater ipsius, et fratres ipsius; sed hoc solum : Mater tua et fratres tui¹⁴.

13. Navigantibus ipsis obdormivit. At ille surgens increpavit ventum et mare¹⁵.

313 14. Et contigit dum iret, ut a turbis comprimeretur. Et mulier cum tetigisset ipsum, sanata est a fluxu sanguinis. Et ait Dominus : Quis me tetigit? Ac rursus : Tetigit me aliquis. Nam ego novi virtutem de me exisse¹⁶.

15. Suspiciens in cælum benedicebat ipsis¹⁷.

16. Dicens : Oportet Filium hominis multa pati, et occidi, et post tres dies resurgere¹⁸.

ὡς λέγει· Ἐπειδήπερ πολλοὶ ἐπεχείρησαν, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ τὰ περὶ τῆς Ἑλισάβετ, καὶ τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελιζομένου τὴν Μαρίαν Παρθένον, Ἰωάννου τε καὶ Ζαχαρίου, καὶ τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως γενεαλογίας, καὶ τῆς τοῦ βαπτίσματος ὑποθέσεως· ταῦτα πάντα περικόψας ἀπεπῆδησε, καὶ ἀρχὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἔταξε ταύτην· Ἐν τῷ πεντεκαιδεκάτῳ ἔτει Τιβερίου Καίσαρος, καὶ τὰ ἐξῆς· Ἐντεῦθεν οὖν οὗτος ἀρχεται, καὶ οὐ καθ' εἰρμὸν πάλιν ἐπιμένει, ἀλλὰ τὰ μὲν, ὡς προείπον, παρακόπτει, τὰ δὲ προστίθεισιν ἄνω κάτω, οὐκ ὁρθῶς βαδίζων, ἀλλὰ ἐρρηδιουργημένως πάντα περινοστεύων. Καὶ ἔστιν·

α'. Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέφερε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωσῆς, ἵνα ᾗ μαρτύριον τοῦτο ἡμῖν. Ἀνθ' οὗ εἶπεν ὁ Σωτὴρ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς.

β'. Ἴνα δὲ εἰδῇτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀφιέναι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς.

γ'. Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Σαββάτου.

δ'. Ἰούδαν Ἰσκαριώθ, ὃς ἐγένετο προδότης. Ἀντὶ τοῦδε, Κατέβη μετ' αὐτῶν, ἔχει Κατέβη ἐν αὐτοῖς.

ε'. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἄπτεσθαι αὐτοῦ.

ς'. Καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ. Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποιοῦν τοῖς προφήταις οἱ πατέρες ὑμῶν.

ζ'. Λέγω δέ· Τοσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ εὑρον.

η'. Παρηλλαγμένον τὸ, Μακάριος ὃς ἐὰν μὴ scandalizet¹⁹ ἐν ἐμοί.

θ'. Εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην· Αὐτὸς ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω τὸν ἀγγέλόν μου πρὸ προσώπου σου.

ι'. Καὶ ἐισελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. Ἡ δὲ γυνὴ, στᾶσα ἐπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας, ἔρρεξε τοῖς δάκρυσι τοὺς πόδας, καὶ ἠλείψε, καὶ κατεβίβει.

ια'. Καὶ πάλιν· Αὕτη τοῖς δάκρυσιν ἔρρεξέ μου τοὺς πόδας, καὶ ἠλείψε, καὶ κατεβίβει.

ιβ'. Οὐκ εἶχεν· Ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου.

ιγ'. Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπέτιμψε τῷ ἀνέμῳ καὶ τῇ θαλάσσῃ.

ιδ'. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτὸν συνέπιγον αὐτὸν οἱ ὄχλοι. Καὶ γυνὴ ἀφ' ἁμάρτη αὐτοῦ ἰάθη τοῦ αἵματος. Καὶ εἶπεν ὁ Κύριος· Τίς μου ἥψατο; καὶ πάλιν· Ἦψατό μου τις; Καὶ γὰρ ἔγνωσαν εὐραμιν ἐξελεῖσθαι ἀπ' ἐμοῦ.

ιε'. Ἀναβλέψας εἰς τὸν οὐρανὸν εὐλόγησεν ἐκ' αὐτοῦ.

ις'. Λέγων· Δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἔγερθῆναι.

¹ Luc. i, 1. ² Luc. iii, 1. ³ Luc. v, 14. ⁴ ibid. 23. ⁵ Luc. vi, 5. ⁶ ibid. 16. ⁷ ibid. 19. ⁸ ibid. 20. ⁹ Luc. vii, 9. ¹⁰ ibid. 25. ¹¹ ibid. 27. ¹² ibid. 36. ¹³ ibid. 44. ¹⁴ Luc. viii, 29. ¹⁵ ibid. 24. ¹⁶ Luc. viii, 41-46. ¹⁷ Luc. ix, 16. ¹⁸ ibid. 22.

16. Καὶ ἰδοὺ δύο ἄνδρες συνελάλευν αὐτῷ, Ἀβραάμ καὶ Μωϋσῆς ἐν δόξῃ.

17. Ἐκ τῆς ἐφάλης φωνῆ· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.

18. Ἐδείχθη τῶν μαθητῶν σου. Εἶχε δὲ παρὰ τὸ, οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκκαλεῖν αὐτό. Καὶ πρὸς αὐτούς· Ὁ γενεὰ ἀπίστος! ἕως ἀνέξομαι ὑμῶν;

19. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

20. Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαβὶδ· Εἰσηλθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ.

21. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε τοῦ σῶματός. Οὐκ εἶχε δὲ, καὶ τῆς γῆς. Οὕτε, Πάτερ, εἶχεν. Ἐλέγχεται δὲ· κάτω γὰρ εἶχεν, καὶ ὁ Πατήρ.

22. Εἶπε τῷ νομικῷ· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; Καὶ ἀποκριθεὶς. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν· Ὅρθως εἶπες. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήσῃ.

23. Καὶ εἶπε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ πορεύσεται πρὸς αὐτὸν μεσονυκτίου, αὐτῶν τρεῖς ἄρτους; καὶ λοιπὸν· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται. Τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσῃ ἐχθρὸν, καὶ ἀντὶ ἐχθροῦ ἔσθῃ ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ ἀντὶ ὧσιν σκορπίον; Εἰ οὖν ὑμεῖς, ποτηροὶ ἔντες, οἰδατε δέματα ἀγαθὰ, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατήρ;

24. Περικίκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Εἶχε γάρ· Ἡ γενεὰ αὕτη, σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. Οὐκ εἶχε δὲ περὶ Νινευῆ καὶ βασιλείας νότου, καὶ Σολομῶνος.

25. Ἀντὶ τοῦ, Παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, εἶχε, Παρέρχεσθε τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ.

26. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

27. Οὐκ εἶχε· Διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ, Ἀποστελῶ εἰς αὐτούς προφήτας· καὶ περὶ αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἀβελ τῶν προφητῶν· Ὅτι ἐκζητηθήσεται ἐκ τῆς γενεᾶς ταύτης.

28. Λέγω τοῖς φίλοις μου· Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα· φοβηθῆτε δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα ἐξουσίαν βαλεῖν εἰς γέενναν. Οὐκ εἶχε δὲ· Οὐχὶ πέντε στρουθία ἀσπαρῶν δύο πωλοῦνται; καὶ ἐν ἑξ αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἐπιληλησμέρον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ.

29. Ἀντὶ τοῦ, Ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ λέγει.

30. Οὐκ ἔχει τό· Ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσιν τὸν χόρτον.

31. Ὑμῶν δὲ ὁ Πατήρ οἶδεν, ὅτι χρῄζετε τούτων· τῶν σαρκικῶν δὲ.

32. Ζητεῖτε δὲ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

33. Ἀντὶ τοῦ, ὁ Πατήρ ὑμῶν, ὁ Πατήρ εἶχεν.

34. Ἀντὶ τοῦ, δευτέρα ἢ τρίτη φυλακῇ, εἶχεν, ἐσπερινὴν φυλακῇ.

17. Et ecce duo viri loquebantur cum eo, Elias et Moyses in gloria ¹.

18. E nube vox : Hic est Filius meus dilectus ².

19. Rogati discipulos tuos. Quod in codice suo habebat, præterquam : Non potuerunt ejicere ipsum. Et ait ad ipsos : O generatio incredula ! quandiu vos sustinebo ³ ?

20. Filius enim hominis tradendus est in manus hominum ⁴.

21. Neque hoc legisisti, quid fecerit David : Ingressus est in domum Dei ⁵.

22. Gratias ago tibi, Domine cæli ; decrat, et terræ ; sed et vox, Pater, aberat. Sed ex eo redarguitur, quod paulo post habeat, Etiam Pater ⁶.

23. Dixit legisperito : In lege quid scriptum est ? Et respondens. Post legisperiti responsum, dixit : Recte dixisti. Hoc fac, et vives ⁷.

24. Et dixit : Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, postulans tres panes ? Ac deinceps : Petite et dabitur. Quis enim ex vobis est pater, a quo filius petat piscem, et pro pisce serpentem dabit illi ? aut pro ovo scorpionem ? Si ergo vos cum sitis mali, nostis dona bona, quanto magis Pater ⁸ ?

25. Amputata erant ea quæ ad Jonam pertinebant. Sic enim habebat : Generatio hæc, signum non dabitur ei ⁹. Desiderabantur etiam illa, quibus de Ninive, et regina Austri, ac Salomone sit mentio.

26. Pro his verbis, Præteritis Dei judicium ¹⁰, rescripserat, Præteritis Dei vocationem.

27. Væ vobis, quoniam ædificatis sepulcra prophetarum, et patres vestri occiderunt illos ¹¹.

28. Decrat : Propterea et Sapientia Dei dixit : Mitam ad illos prophetas ¹² : et de sanguine Zachariæ et Abel prophetarum : **314** Quoniam requiretur a generatione hac.

29. Dico amicis meis : Nolite timere eos, qui occidunt corpus ; timete vero eum qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehennam ¹³. Nec habebat illud : Nonne quinque passeræ veneunt dispendio, et unus ex ipsis non est in oblivione coram Deo ¹⁴ ?

30. Pro his verbis, Confitebitur coram angelis Dei, rescribit, coram Deo ¹⁵.

31. Non habet ista : Deus vestit fenum ¹⁶.

32. Pater vester novit, quoniam his opus habetis ¹⁷ ; hand dubie quæ ad carnem attinent.

33. Quærite autem regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis ¹⁸.

34. Pro eo quod est, Pater vester, habebat, Pater ¹⁹.

35. Pro his vero, secunda aut tertia custodie, substituerat, respertinam custodiam ²⁰.

¹ Luc. ix, 31. ² ibid. 35. ³ ibid. 40. ⁴ ibid. 41. ⁵ Luc. vi, 5. ⁶ Luc. x, 21. ⁷ ibid. 27. ⁸ Luc. xi, 8 seq. ⁹ ibid. 30. ¹⁰ ibid. 42. ¹¹ ibid. 47. ¹² ibid. 49. ¹³ Luc. xii, 4, 5. ¹⁴ ibid. 6. ¹⁵ ibid. 8. ¹⁶ ibid. 28. ¹⁷ ibid. 30. ¹⁸ ibid. 31. ¹⁹ ibid. 30. ²⁰ ibid. 38.

36. Veniet Dominus servi istius, et secabit eum, et partem ejus ponet cum infidelibus¹.

37. Ne forte trahat te ad judicem; et iudex tradat te exactori².

38. Sustulerat ex illo loco; Venerunt quidam nuntiantes ipsi de Galilæis, quorum sanguinem miscuerat Pilatus cum sacrificiis eorum, usque ad ea, quibus de octodecim illis est sermo, qui ruina turris oppressi sunt. Item, Nisi poenitentiam egeritis, usque ad parabolam sicut, de qua dixit agricola: Fodiam, et mittam stercora: et si non fecerit, excide³.

39. Hanc autem filiam Abraham alligavit Satanas⁴.

40. Item illud ademit: Tunc videbitis Abraham, Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei⁵. Pro quo rescripsit: Cum omnes justos videritis in regno Dei, vos autem exclusos. Adjecit vero, detentos foris, et, illic est fletus, et stridor dentium.

41. Item illud sustulit: Venient ab Oriente et Occidente, et recumbent in regno. Tum illud: Erunt novissimi primi. Item: Accesserunt Pharisei dicentes: Exi et vade, quoniam Herodes vult te interficere. Necnon et istud: Dixit: Absentes dicite **315** vulpi huic, usque ad ea, Non capit prophetam occidi extra Hierusalem. Illud etiam: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis prophetas, et lapidas eos qui ad te missi sunt. Item: Sape volui congregare, sicut gallina pullos suos; et, Relinquetur vobis domus vestra; et, Non me videbitis, donec dicatis, Benedictus⁶.

42. Ad hæc integram absceidit duorum filiorum parabolam, ejus videlicet, qui bonorum partem abstulerat, et alterius⁷.

43. Lex et prophetæ usque ad Joannem, et omnis in illud vim facit⁸.

44. De divite, et Lazaro mendico, quemadmodum delatus est ab angelis in sinum Abrahami⁹.

45. Nunc vero hic consolatur Lazarus¹⁰.

46. Dixit Abraham: Habent Moysen et prophetas, ipsos audiant: quandoquidem neque si quis a mortuis resurrexerit, audient¹¹.

47. Sustulit ista: Dicite: Quoniam servi inutilis sumus; quod debuimus facere, fecimus¹².

48. Quando occurrerunt leprosi. Quo in loco multa reseculit: atque ita scripsit: Et misit eos dicens: Ostendite vos sacerdotibus¹³: ac pro aliis alia subiecit, ita concipiens: Multi erant leprosi in diebus Elisæi prophætæ, et nemo curatus est nisi Naaman Syrus¹⁴.

λζ'. Ἦξει ὁ Κέρμις τοῦ δούλου ἐκείνου, καὶ διεχομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

λζ'. Μήποτε κατασύρη σε πρὸς τὸν κριτὴν καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι.

λη'. Ἦν παρακχομμένον ἀπὸ τοῦ Ἠλθόν τινας ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλάτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν, ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωὰμ δεκαοκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ· καὶ ὅτι Ἐὰν μὴ μετανοήσητε, καὶ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς σуккῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς, ὅτι Σκάπτω, καὶ βάλω κάρια· καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἐκκοψόν.

λθ'. Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ ἐδησεν ὁ Σατανᾶς.

μ'. Παρέκοψε πάλιν· Τότε ἐψέσθε Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντες τοῖς προφήταις ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ. Ἀντὶ δὲ τούτου ἐποίησεν· Ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδητε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους. Ἐποίησε δὲ, κρατούμενους ἐξω· καὶ, ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ἐδόντων.

μα'. Παρέκοψε πάλιν τὸ· Ἦξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἐνσμών, καὶ ἀνακληθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ· καὶ τὸ· Οἱ ἐσχατοὶ ἔσονται πρῶτοι· καὶ τὸ· Προσηλθόν οἱ Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξελθε καὶ πορεύου, ὅτι Ἠρώδης σε θέλει ἀποκτεῖναι· καὶ τὸ· Εἶπε· Περιεσθέντες εἰπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, ἕως ὅτου εἶπεν· Οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἐξω Ἱερουσαλήμ. **15** Ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους· καὶ τὸ· Πολλὰκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι, ὥς ἔρρις τὰ τέκνα σου· καὶ τὸ, Ἀφίεται ὑμῶν ὁ οἶκος ὑμῶν· καὶ τὸ, Οὐ μὴ ἴητέ με, ἕως εἰπητὶ· Εὐλογημένοι.

μβ'. Πάλιν ἀπέκοψε τὴν παραβολὴν πέρην τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εὐληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόντων, καὶ τοῦ ἄλλου.

μγ'. Ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται ἕως Ἰωάννου, καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βιάζεται.

μδ'. Περὶ τοῦ πλουτοῦ, καὶ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, ὅτι ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ἀβραάμ.

με'. Νῦν δὲ ὥδε παρακαλεῖται ὁ αὐτὸς Λαζάρους.

μς'. Εἶπεν Ἀβραάμ· Ἐχουσι Μωδσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτούς· ἐπεὶ οὐδέ του ἐπινομένου ἐκ νεκρῶν ἀκούουσιν.

μζ'. Παρέκοψε τὸ· Λέγετε· Ὅτι ἀγρεῖοι δοῦλοι ἐσμεν· ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πέποιθαμεν.

μη'. Ὅτε συνήνευσαν οἱ δέκα λεπροί. Ἀπέκοψε δὲ πολλὰ, καὶ ἐποίησεν· Ἀπέστειλεν αὐτοὺς λέγων· Δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· καὶ ἄλλα ἀντὶ ἄλλων ἐποίησε, λέγων, ὅτι Πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Ναεμὰν ὁ Σύρος.

¹ Luc. xii, 46. ² ibid. 50. ³ Luc. xiii, 1. ⁴ ibid. 16. ⁵ ibid. 28. ⁶ ibid. 29-35. ⁷ Luc. xv, 12 seq. ⁸ Luc. xvi, 16. ⁹ ibid. 22-24. ¹⁰ ibid. 25. ¹¹ ibid. 29. ¹² Luc. xvii, 10. ¹³ ibid. 12 seq. ¹⁴ Luc. iv, 27. ¹⁵ Adde Ἱερουσαλήμ.

μθ'. Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσῃτε ἰδεῖν μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

ν'. Εἰπέ τις πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε ἀγαθὲ, τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω; Μὴ με λέγῃτε ἀγαθόν. Εἷς ἐστὶν ἀγαθός. Προσέθηκε τὸ, ὅτι ὁ Πατήρ. Καὶ ἀντὶ τοῦ, τῆς ἐντολᾶς οἶδας, λέγει, τῆς ἐντολᾶς οἶδα.

να'. Ἐγένετο δὲ ἔτι τῷ ἐγγίζειν τῇ Ἱεριχῷ, τυφλὸς ἐβόα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ ὅτε ἰάθη, φησὶν· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

νβ'. Παρέκοψε τὸ Παράλαβὼν τοὺς δώδεκα ἑλθόν· Ἰδοὺ ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· παραδοθήσεται, ἀποκτανθήσεται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἀναστήσεται. Ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

νγ'. Παρέκοψε τὸ κεφάλαιον τῆς δυνου, καὶ Βηθφαγή, καὶ τὸ πᾶν τῆς πόλεως, καὶ τοῦ ἱεροῦ· Ὅτι γεγραμμένον ἦν· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς· καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπήλαιον ληστῶν.

νδ'. Καὶ ἐξήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐπεβλήθησαν.

νε'. Πάλιν ἀπέκοψε τὴν τοῦ ἀμπελῶνος· τοῦ ἐκδομένου γεωργοῖς. Καὶ τὸ, Τί οὖν ἐστὶ τὸ· Αἶθρον δὲ ἀπεδοχίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες;

νς'. Ἀπέκοψε τὸ· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, Μωϋσῆς ἐμήνυσεν περὶ τῆς βάτου, καθὼς λέγει· Κύριον τὸν Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ. Θεὸς δὲ ἐστὶ ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν.

νζ'. Οὐκ εἶχε ταῦτα· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωϋσῆς ἐμήνυσεν, λέγων Θεὸν Ἀβραάμ, καὶ Θεὸν Ἰσαὰκ, καὶ Θεὸν Ἰακώβ, Θεὸν ζώντων.

νη'. Πάλιν παρέκοψε τὸ· Θρίξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπόλληται.

νθ'. Πάλιν παρέκοψε ταῦτα· Τότε εἰ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ ἐπιφερόμενον· ἕως πληρωθῇ πάντα τὰ γεγραμμένα.

ξ'. Συνελάλησε τοῖς στρατηγοῖς. Καὶ τὸ, Πῶς αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς.

ξα'. Καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς λοιποῖς· Ἀπελθόντες ἐτοιμάσατε, ἵνα φάγωμεν τὸ πάσχα.

ξβ'. Καὶ ἀνέπεσε, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι σὺν αὐτῷ· καὶ εἶπεν· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φάγειν μεθ' ὑμῶν, πρὸ τοῦ με παθεῖν.

ξγ'. Παρέκοψε τὸ· Λέγω γάρ ὑμῖν, Οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπ' ἄρτι, ἕως πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

ξδ'. Παρέκοψε τὸ· Ὅτε ἀπέστειλα ὑμᾶς, μή τι ρος ὑστερήσατε; καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ· Καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τὸ, Καὶ μετὰ ἀνδρῶν συνελογίσθη.

ξε'. Ἀπεσπάρσθη ἀπ' αὐτῶν ὥστε λίθου βολή, καὶ θεὸς τὰ γόνατα προσηύχετο.

ξς'. Καὶ ἡγγισεν καταβληθῆναι αὐτόν, καὶ εἶπεν.

49. Veniens dies, quando desiderabitis videre unum ex diebus Filii hominis¹.

50. Dixit ei quidam : Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo? Nolite me dicere bonum. Unus est bonus². Adjecit vero, Pater. Sed et pro eo quod est : Mandata nosti³; scripsit ille, Mandata novi.

51. Factum autem est cum appropinquaret Jericho, cæcus clamabat : Jesu fili David, miserere mei. Et cum curatus esset ait : Fides tua te saluum fecit⁴.

52. Mutilavit ista : Assumptis duodecim ait : Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis : tradetur, occidetur, et tertia die resurget⁵. Hæc omnia sustulit.

53. Expunxit et caput illud de asino, Bethphage, et urbe, ac templo : **316** Quoniam scriptum est : Domus mea domus orationis vocabitur; et facitis eam speluncam latronum⁶.

54. Et quæsierunt injicere manus in illum, et timuerunt⁷.

55. Item illum induxit locum, quo de vite illa agitur agricolis locata. Atque hoc insuper : Quid est igitur : Lapidem quem reprobarunt ædificantes⁸?

56. Delevit illud : Quia vero mortui resurgunt, Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit, Dominum Deum Abraham, et Isaac, et Jacob. Deus autem est vivorum, non mortuorum⁹.

57. Ista quoque prætermisit : Quia vero resurgant mortui, et Moyses ostendit, dicens Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob, Deum vivorum.

58. Illud insuper omisit : Capillus de capite vestro non peribit¹⁰.

59. Iterum hæc amputavit : Tunc qui in Judæa sunt, fugiant ad montes, etc., ob ea quæ sequuntur, donec consummentur omnia quæ scripta sunt¹¹.

60. Locutus est cum magistratibus, et, quemadmodum illum traderet¹², etc.

61. Et dixit Petro et reliquis : Euntes præparate, ut manducemus pascha¹³.

62. Et recubuit, et duodecim apostoli cum illo : et dixit : Desiderio desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam pasiar¹⁴.

63. Præterea hæc ab eo detracta sunt : Dico enim vobis, Non edam illud amplius donec impleatur in regno Patris mei¹⁵.

64. Item illud : Quando misi vos, nunquid defuit vobis? etc. Ob ea quæ sequuntur : Et hoc quod scriptum est oportet impleri : Et cum iniquis deputatus est¹⁶.

65. Avulsus est ab illis, quantum jactus est lapidis : Et positis genibus orabat¹⁷.

66. Et accessit, ut oscularetur eum, et dixit¹⁸.

¹ For. τὰ τοῦ ἀμπ. ² Luc. xvii, 22. ³ Luc. xviii, 18. ⁴ ibid. 20. ⁵ ibid. 35. ⁶ ibid. 31. ⁷ Luc. xix, 29 sqq. ⁸ Luc. xx, 19. ⁹ ibid. 9. ¹⁰ ibid. 37. ¹¹ Luc. xxi, 18. ¹² ibid. 21 sqq. ¹³ Luc. xxi, 14. ¹⁴ ibid. 8. ¹⁵ ibid. 15. ¹⁶ ibid. 16. ¹⁷ ibid. 35. ¹⁸ ibid. 41. ¹⁹ ibid. 47.

67. Recidit id quod a Petro gestum est, cum A perenssit, et amputavit auriculam ¹.

68. Et qui tenebant illudebant, cadentes, et percutientes dicebant : Prophetiza ; quis est qui te percussit ² ?

69. Post ista : Hunc invenimus subvertentem gentem nostram ³, addidit, et destruentem legem et prophetas.

317 70. Aliud quoque post hæc verba : Et prohibentem tributa dare ⁴, subiecit : et avertentem uxores et filios.

71. Et venientes in locum qui dicitur Calvarie locus, crucifixerunt eum, et diriserunt vestimenta, et obscuratus est sol ⁵.

72. Hoc abstulit : Hodie mecum eris in paradiso ⁶.

73. Et clamans voce magna expiravit ⁷.

74. Et ecce vir nomine Joseph depositum corpus involvit, et posuit in monumento exciso ⁸.

75. Et recedentes siluerunt Sabbato secundum mandatum ⁹.

76. Dixerunt quierant in veste alba : Quid queritis viventem cum mortuis ? Surrexit. Recordamini quæ locutus est, cum adhuc esset : Quoniam oportet Filium hominis pati et tradi ¹⁰.

77. Quin ea subtraxit, quæ Cleophae, et ejus socio dicta sunt, cum illis occurrit : O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetae ! Nonne hæc oportuit pati ? Ac pro his omnibus quæ locuti sunt prophetae ¹¹, scripsit, in omnibus, quæ locutus sum vobis. Sed ex eo redarguitur, quod cum panem fregit, aperti sunt oculi, et cognoverunt.

78. Quid turbati estis ? Videte manus, et pedes : quoniam spiritus ossa non habet, sicut me videtis habere ¹².

Præter hæc, quæ sequuntur contra hæreseos auctorem istum, huic a nobis instituto adjungamus operi. Quæ quidem apud eundem invenimus hunc in sinem usurpata, ut Epistolarum Pauli apostoli speciem præ se ferrent. Quas tamen non omnes, sed certas duntaxat asciscit ; quarum in calce totius operis nomina subscripsimus, cujusmodi in Apostolico ab illis inscripto libro reperiuntur. Atque illas ipsas insuper usitato illo suo flagitio mutilatas proposuit : quemadmodum in alterum illum librum, cui Evangelio nomen imposuit, ut quod res est dicam, germani Evangelii reliquias conjecit, ac nihilominus tamen omnia malitiose callideque depravavit.

318 Ex Epistola ad Romanos, quæ apud illum IV est, in Apostolico I.

1. Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt, et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur ¹³.

ξζ'. Παρέκοψε τὸ, ἡποίησε Πέτρος, ὅτι ἐπάταξε, καὶ ἀπέλατο τὸ οὖς.

ξη'. Οἱ συνέχοντες ἐνέπαιζον, δέροντες, καὶ τιπτοῦντες ἔλεγον· Προφήτευσον· τίς ἐστὶν ὁ παλάσας σε ;

ξθ'. Προσέθηκε μετὰ τοῦτο· Τοῦτον εὗρομεν διασείροντα τὸ ἔθνος, — καὶ καταλύοντα τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας.

ο'. Προσθήκη μετὰ τὸ, Καλύοντα φάρους μὴ δοῦναι, — καὶ ἀποστρέφοντα τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα.

οα'. Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπον, ἐσταύρωσαν αὐτόν, καὶ διεμερίσαντο τὰ ἱμάτια, ἡ ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος.

οβ'. Παρέκλυε τὸ· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ

ογ'. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ, ἐξέπνευσε.

οδ'. Καὶ ἰδοὺ ἀνὴρ ἐνόματι Ἰωσήφ, καθελὼν τὸ σῶμα ἐνετύλιξε, καὶ ἔθηκεν ἐν μνήματι λαξευτῷ.

οε'. Καὶ ὑποστρέψασαι ἡσύχασαν τὸ Σάββατον κατὰ τὸν νόμον.

οζ'. Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῇτι λαμπρῇ· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν ; Ἠγέρθη. Μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἐπὶ ὧν· Ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου παθεῖν, καὶ παραδοθῆναι.

οη'. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτι συνήντησαν αὐτοῖς, τὸ· Ὁ ἀνέστη καὶ βραδεῖς τοῦ πιστεύειν ἐπὶ αὐτῷ οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται ! Οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν ; Καὶ ἀντὶ ἐκ τοῦ, ἐφ' οἷς ἐλάλησαν οἱ προφῆται, — ἐφ' οἷς ἐλάλησα ὑμῖν. Ἐλέγχεται δὲ, ὅτι, ὅτι ἐκλασε τὸν ἄρτον, ἠνεψήθησαν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπίγνωσαν.

οη'. Τί τεταραγμένοι ἐστέ ; Ἴδετε τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας· ὅτι πνεῦμα ἐστὶν οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

Ἐπὶ δὲ καὶ ταῦτα συνάπτομεν· κατὰ τοῦ πρῆμμένου αἰρεσιάρχου ταύτῃ τῇ ἡμῶν κατ' αὐτοῦ πεπραγματουμένη σχέσει· ἅτινα παρ' αὐτῷ πάλιν ἐφεύρομεν, ὡς ἐν ἐθελοδοκῇ τῶν τοῦ ἀποστόλου Παύλου Ἐπιστολῶν· οὐχ ὅλων, ἀλλ' ἐνίων, ὧν ἐν τῷ τέλει τῆς πάσης πραγματείας αἱ ὀνομασίαι ὑφ' ἡμῶν ἐνετάχθησαν, ὡς παρ' αὐτῷ τὸ Ἀποστολικὸν ἐμφέρεται. Καὶ αὐτῶν δὲ τυχρωτηριασμένων συνήθως τῇ αὐτοῦ ῥητορικῇ· ὡς καὶ ἐν τῷ προταχθέντι ἐνόματι Εὐαγγελίῳ λείψανα μὲν τοῦ ἀληθινοῦ Εὐαγγελίου, εἰ δεῖ τάλῃθι λέγειν· ὅμως δὲ τὰ πάντα δεινῶς μηχανευσάμενος ἐνόθευσεν

Τῆς πρὸς Ῥωμαίους παρ' αὐτῷ Δ', ἐν δὲ τῷ Ἀποστολικῷ Α'.

α'. Ὅσοι ἀνόμως ἡμάρτον, ἀνόμως καὶ ἀδικοῦνται· καὶ ὅσοι ἐν νόμῳ ἡμάρτον, διὰ νόμον κριθήσονται. Οὐ γὰρ εἰ ἀδικεῖται τοῦ νόμου δικαιοὶ παρὰ τῷ θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται.

¹ Luc. xii, 50. ² ibid. 63. ³ Luc. xxiii, 2. ⁴ ibid. ⁵ ibid. 33, 45. ⁶ ibid. 34. ⁷ ibid. 46. ⁸ ibid. 50. ⁹ ibid. 56. ¹⁰ Luc. xiv 5. ¹¹ ibid. 25-31. ¹² ibid. 39. ¹³ Rom. ii, 12, 13. ¹⁴ For. ὁ ἔποι. ¹⁵ Sup. ἡ καί.

β'. Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσ- A
σῃς· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖς, ἡ περιτομή
σου ἀκρεβυστία γέγονεν.

γ'. Ἐχόρτα τὴν μέσσωσιν τῆς γνώσεως, καὶ
τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.

δ'. Ἐτι γὰρ Χριστὸς ἔντων ἡμῶν ἀσθενῶν ἔτ.
κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανε.

ε'. Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἁγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία,
καὶ δίκαια, καὶ ἀγαθή.

ς'. Ἰνα τὸ δίκαιωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν.

ζ'. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην
παντὶ τῷ πιστεύοντι.

η'. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον πεπλή-
ρωκε.

Πρὸς Θεσσαλονικεῖς Α', παρ' ἡμῖν δὲ Η'· πρὸς Θεσ- B
σαλονικεῖς Β', παρ' ἡμῖν Θ'· ἡ πρὸς Ἐφεσίους Ζ',
παρ' ἡμῖν δὲ Ε'.

α'. Μνημονεύοντες ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγό-
μενοι ἀκρεβυστία ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς
ἐν σαρκὶ χειροποιήτου, ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χω-
ριστῶν Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ
Ἰσραὴλ, καὶ ξένοι τῶν Διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελ-
σίας, ἐλπὶδα μὴ ἔχοντες καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ.
Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ἔντες
μικρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ.
Αὐτὸς γὰρ ἔστιν ἡ εἰρήνη ὑμῶν, ποιήσας τὰ ἀμ-
φιότερα ἐν, καὶ τὰ ἐξῆς.

β'. Αἰὶ λέγει· Ἐγείρε, ὁ καθυδῶν, καὶ ἐπιφανύ-
σει σοι ὁ Χριστός.

γ'. Ἀντὶ τούτου, καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πα- C
τέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα, καὶ κολληθήσεται
τῇ γυναικί, καὶ ἑσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν,
παρὰ τὸ, τῇ γυναικί.

Πρὸς Κολοσσαῖς Η', παρ' ἡμῖν δὲ Ζ'.

Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν βρώσει, ἢ ἐν
πίσει, ἢ ἐν μέρει ἑορτῆς, ἢ Νεομηνίας, καὶ Σαβ-
βάτων, ὃ ἔστι σκιά τῶν μελλόντων.

Πρὸς Φιλήμονα Θ', παρ' ἡμῖν δὲ Η', ἡ καὶ ΙΔ'· πρὸς
Φιλιππησίους Ι', παρ' ἡμῖν δὲ Γ'· πρὸς Λαοδι-
κεῖς ΙΑ'.

Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς
καὶ Πατὴρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάν-
των, καὶ ἐν πᾶσιν.

Ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας Α', παρ' ἡμῖν Δ' καὶ Α' ¹.

α'. Μάθετε δὲ, ὅτι δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται. D
Ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσὶν. Ὁ δὲ
ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

β'. Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου.
Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας διὰ τῆς ἐλευθέρως.

γ'. Μαρτύρομαι δὲ πάλιν, ὅτι ἄνθρωπος περι-
τετημένος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον πλη-
ρῶσαι.

δ'. Ἀντὶ τοῦ, Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα ζυμοῖ,
ἐποίησε, ὁλοοῖ.

2. Circumcisio quidem prodest, si legem observeres.
Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua
præputium facta est ¹.

3. Habentem formam cognitionis, et veritatis in
lege ².

4. Adhuc enim Christûs, cum adhuc infirmi esse-
mus, secundum tempus pro impiis mortuus est ³.

5. Unde lex quidem sancta, et mandatum sanctum,
et justum, et bonum ⁴.

6. Ut justificatio legis impleatur in nobis ⁵.

7. Finis enim legis Christus ad justitiam omni
credenti ⁶.

8. Qui enim diligit proximum, legem implet ⁷.

Ad Thessalonicenses I, quæ est apud nos VIII; ad
Thessalonicenses II, quæ est apud nos IX; ad
Ephesios VII, apud nos V.

1. Memores estote, quod aliquando vos eratis gen-
tes, qui dicebamini præputium, ab ea quæ dicitur
circumcisio in carne manu facta. Eratis illo in tem-
pore sine Christo, alienati a conversatione Israel, et
hospites Testamentorum promissionis, spem non ha-
bentes, et sine Deo in mundo. Nunc autem in Christo
Jesu vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope
in sanguine ipsius. Ipse enim pax nostra, qui fecit
utraq; unum ¹, etc.

2. Ideo dicit: Surge, qui dormis, et illuminabit te
Christus ².

3. Propter hoc, relinquet homo patrem suum, et
matrem suam, et adhærebit uxori, et erunt duo in
carnem unam ³, dempta voce uxori.

319 Ad Colossenses VIII, apud nos VII.

Nemo ergo vos judicet in cibo, et potu, aut in
parte diei, aut Neomeniæ, aut Sabbatorum, quod
est umbra futurorum ¹.

Ad Philemonem IX, quæ apud nos est XIII, vel XIV;
ad Philippenses X, apud nos VI; ad Laodice-
nos XI.

Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus
Deus et Pater omnium, qui est super omnia, et per
omnia, et in omnibus ².

Ex Epistola ad Galatas I, apud nos IV.

1. Discite autem, quia justus ex fide vivit. Quot-
quot enim sub lege sunt, sub maledicto sunt. Qui au-
tem fecerit ista, vivet in eis ¹.

2. Maledictus omnis qui pendet in ligno. Qui autem
ex promissione est, ex libera ².

3. Testificor rursum, quoniam homo circumcisus
debitor est universæ legis implendæ ³.

4. Pro eo quod est, Modicam fermentum totam
massam corrumpit ⁴, rescripsit, adulterat.

¹ For. tollenda ista καὶ α'. ² Rom. ii. 25. ³ ibid. 20. ⁴ Rom. v. 6. ⁵ Rom. vii. 12. ⁶ Rom. viii. 4.
⁷ Rom. x. 4. ⁸ Rom. xiii. 8. ⁹ Ephes. ii. 11-14. ¹⁰ Ephes. v. 14. ¹¹ ibid. 31. ¹² Coloss. ii. 16.
¹³ Ephes. iv. 5. ¹⁴ Galat. iii. 10. ¹⁵ ibid. 14. ¹⁶ Galat. v. 3. ¹⁷ ibid. 9.

5. Omnis enim lex vobis impletur. Diliges proximum tuum sicut teipsum¹.

6. Manifesta sunt autem opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulationes, ira, rixæ, dissensiones, sectæ, homicidia, ebrietates, commensationes, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non possidebunt².

7. Qui autem Christi, carnem crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis³.

8. Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt⁴.

320 Ad Corinthios I, quæ est apud Marcionem ut et apud nos II.

1. Scriptum est enim: Perdam sapientiam sapientium, et prudentiam prudentium reprobabo⁵.

2. Ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur in Domino gloriatur⁶.

3. Principum hujus sæculi, qui evacuantur⁷.

4. Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum⁸. Et iterum: Dominus novit cogitationes hominum, quia vanæ sunt⁹.

5. Etenim pascha nostrum immolatus est Christus¹⁰.

6. Nescitis quod qui adhæret meretrici, unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carnem unam¹¹.

7. Mutatus est locus, nam pro eo quod est: Et lex hæc non dicit, habet¹² ille, Etsi lex Moysis hæc non dicit.

8. Nunquid de bobus cura est Deo¹³?

9. Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt, et omnes eandem escam spiritalem manducaverunt. Bibebant enim de spiritali consequente eos petra; petra autem erat Christus. Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut illi fuerunt. Neque idolorum cultores efficiamini, sicut quidam ex ipsis, quemadmodum scriptum est: Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. Neque tentemus Christum, usque ad ea verba: Hæc autem omnia in figura contingebant ipsis, etc.

10. Quid ergo dico? Quod idolis immolatum aliquid sit? Sed quæ immolant dæmoniis, et non Deo¹⁴.

11. Vir comam non nutriat; gloria enim et imago Dei est¹⁵.

12. Sed Deus temperavit corpus¹⁶.

13. Perperam istam concepit: Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui¹⁷. Aliter enim ille scripsit; et ob legem, addidit.

Α ε'. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὑμῖν κεκλήρωται. Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.

ς'. Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκὸς, ἀτινά ἐστὶ πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδωλολατρεία, φαρμακεία, ἐχθραὶ, ἔρις, ὕβρις, θυμολογία, ἐριθείαι, ἐχθροστασίαι, αἰρέσεις, φόβοι, μέθαι, κῶμοι, ἃ προλέγω ὑμῖν, καθὼς καὶ προείπον, ὅτι οἱ τὰ τοιαῦτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν.

ζ'. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

η'. Οὐτε γὰρ οἱ περιτεμνόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσι.

Πρὸς Κορινθίους Α', παρ' αὐτῷ δὲ Μαρκίωνι Β', καὶ παρ' ἡμῖν Β'.

α'. Γέγραπται γάρ· Ἀπολώ τὴν σοφίαν τῶν σοφῶν, καὶ τὴν σύνεσιν τῶν συνετῶν ἀθετήσω.

β'. Ἴνα, καθὼς γέγραπται, ὁ καυχώμενος ἐν Κυρίῳ καυχώσθω.

γ'. Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων.

δ'. Γέγραπται γάρ· Ὁ ἐρασσόμενος τοὺς σοφούς ἐν τῇ παρουρίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μάταιοι.

ε'. Καὶ γὰρ τὸ πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.

ς'. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ καλλώμενος τῇ πέτρῃ, ἐν σῶμά ἐστιν; Ἐσονται γάρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

ζ'. Μετελλαγμένος· ἀντὶ γὰρ τοῦ, καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει, φησὶ ἐκεῖνος, Ἐὶ καὶ ὁ νόμος Μωϋσέως ταῦτα οὐ λέγει.

η'. Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ;

θ'. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοί, ὅτι οἱ πατέρες ἡμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλῃν ἦσαν, καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διήλθον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἐσθίων βρώμα. Ἐπίνον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς πλεῖστον αὐτῶν ἠεδόκησε. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθησαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν, καθὼς καὶ οἱ ἐπεθύμησαν. Μηδὲ εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς οἱ αὐτῶν, ὡς γέγραπται· Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παίζειν. Μηδὲ ἐκπειράζωμεν τὸν Χριστόν, ὥς ὅπου λέγει· Ταῦτα δὲ τυπικῶς συνέβαινον ἡμῖν, καὶ τὰ ἐξῆς.

ι'. Τί οὖν φημι; Ὅτι ἱερὸθύτον τί ἐστίν· Ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσιν δαιμονίοις, καὶ οὐ Θεῷ.

ια'. Ἀνὴρ οὐκ ὀφείλει κομᾶν, εἴδω καὶ εἰκὼν Θεοῦ ὑπάρχων.

ιβ'. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς συνεκέρασε τὸ σῶμα.

ιγ'. Πεπλανημένως· Ἀλλὰ ἐν Ἐκκλησίᾳ θέλω πάντες λόγους τῷ τοῦ μου λαλῆσαι. Ἐτέρως δὲ, διὰ τὸν νόμον.

¹ Gal. v, 14. ² ibid. 19. ³ ibid. 24. ⁴ Galat. vi, 13. ⁵ I Cor. i, 19; Isa. xlii, 14. ⁶ I Cor. i, 31; Jer. ix, 23. ⁷ I Cor. ii, 6. ⁸ I Cor. iii, 19; Job v, 3. ⁹ I Cor. iii, 19; Psal. xciii, 11. ¹⁰ I Cor. v, 7. ¹¹ I Cor. vi, 16. ¹² I Cor. ix, 8. ¹³ ibid. 9. ¹⁴ I Cor. x, 1 sqq.; Exod. xxxii, 6. ¹⁵ I Cor. x, 19. ¹⁶ I Cor. xi, 14. ¹⁷ I Cor. xii, 24. ¹⁸ I Cor. xiv, 19. ¹⁹ Vel. ἡ εἰδωλόθυτον.

18. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται· Ὅτι ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ ἐν χερίσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαὸν τοῦτον.

19. Αἱ γυναῖκες ἐν ταῖς ἐκκλησίαις σιγάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτέτραπται αὐταῖς λαλεῖν· ἀλλ' ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ κύριος λέγει.

20. Περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν· Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν· καὶ ὅτι, Εἰ ὁ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον, καὶ τὰ ἑξῆς. Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕτως ἐπιστεύσαμεν· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὅταν δὲ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανάσιον, τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκην.

Τῆς πρὸς Κορινθίους Β', παρ' αὐτῷ δὲ καὶ παρ' ἡμῖν Γ'.

α'. Ὅσαι γὰρ ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ νῦν· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ ἀμήν τῷ Θεῷ.

β'. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ὅτι ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκοτεινῶν φῶς λάμψαι.

γ'. Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν καὶ λαλοῦμεν. Ἐξέκοψε δὲ τὸ κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Αὕτη ἡ νενοθευμένη τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις, ἔχουσα μὲν χαρακτῆρα καὶ τύπον τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, καὶ Παύλου τοῦ ἀποστόλου οὐχ ὄλον, οὐ πασῶν τῶν αὐτοῦ Ἐπιστολῶν, ἀλλὰ μόνων τῆς πρὸς Ῥωμαίους, καὶ τῆς πρὸς Ἐφεσίους, καὶ πρὸς Κόλοσσειν, καὶ τῆς πρὸς Λαοδικεῖς, καὶ ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας, καὶ τῆς πρὸς Κορινθίους πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ τῆς πρὸς Φιλήμονα, καὶ Φιλιππησίους, καὶ τῆς πρὸς Τιμόθεον πρώτης καὶ δευτέρας, καὶ πρὸς Τίτον, καὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους τῶν ἐμφορομένων παρ' αὐτῷ, ὡς οὐ πληρεστάτων οὐσῶν, ἀλλὰ ὡς ἐν παραχαράξει· πανταχόθεν δὲ τὴν αὐτὴν σύνταξιν ἐρραδιουργημένην, καὶ ἐν τισὶ λέξεσιν ἐπιποιήτως προσθήκην ἔχουσαν, οὐκ εἰς ὠφέλειαν, ἀλλὰ εἰς ἡσσαν καὶ ἐπιβλαβεῖς ξενολεξίας κατὰ τῆς ὀγιούσης πίστεως, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἐμδεδροντημένου νοῦ βροσκήματος.

Ταῦτα δὲ ἡμῖν πεπόνηται καὶ πεπολυπραγμόνηται ἐκ τῆς παρ' αὐτοῦ¹ προλελεγμένης γραφῆς Ἀποστόλου τε καὶ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου· εἰδέναι² ἔχοιεν πάντες οἱ πειρώμενοι ἀντιλέγειν τῇ αὐτοῦ πλάνῃ, ὅτι τὰ μὲν παρηλαγμένα ῥήματα κατὰ ῥαδιουργίαν ἐντίτταται· ὅσα δὲ οὐκ ἐμφέρεται ἐν τοῖς οἰκειοῖς τόποις συληθέντα ὑπάρχει ὑπὸ τῆς αὐτοῦ τολμῆς. Ταῦτα γὰρ ἐδόκει ὁ κτηνώδης μόνα ἐναντία εἶναι, ἀντιλέγειν τῇ αὐτοῦ ἐπιπλάστῃ ἐπινοίᾳ.

³ Ἔστι δὲ τρίτον ἡμῶν τῆς φιλοκαλίας τὸ συναγαγεῖν ὅσα παρ' αὐτῷ τε καὶ παρ' ἡμῖν εὑρηται συν-

A 321 14. In lege scriptum est : Quoniam in aliis linguis, et labiis loquar populo huic⁴.

15. Mulieres in ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut et lex dicit⁵.

16. De resurrectione mortuorum : Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod predicavi vobis⁶. Item : Si Christus non resurrexit, inanis, etc. Sic predicamus, et sic credidimus, quoniam Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit tertia die. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria⁷.

B Ex Epistola II ad Corinthios, quæ tam illi quam nobis est III.

1. Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo est : ideo et per ipsum amen Deo⁸.

2. Non enim nosmetipsos predicamus, sed Dominum Jesum Christum ; nos autem servos vestros per Jesum Christum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere⁹.

3. Habentes autem eundem spiritum fidei et nos credimus et loquimur¹⁰. Ubi voces illas sustulit, sicut scriptum est.

Hæc est Marcionis adulterina illa lucubratio. Quæ tam Evangelii secundum Lucam, quam Epistolarum Pauli apostoli formam speciemque repræsentat ; nec earum tamen omnium, sed illius duntaxat quæ ad Romanos est scripta ; et ad Ephesios, et ad Colossenses : necnon ad Laodicenos, et ad Galatas, et ad Corinthios prima ac secunda ; item ad Thessalonicenses, prima et secunda ; ad Philemonem ; ad Philippenses ; ad Timotheum prima et secunda ; ad Titum, et ad Hebræos. Quas omnes non integras, sed depravatas ac mutilatas complexus est. Adeo quidem, totum ut illud opus mala fide vitiatum, et quibusdam dictionibus insuper additis interpolatum fuerit. Quod non communis utilitatis gratia, sed ad vocum periculosissimam novitatem affectandam, furiosa illa bellua facere instituit.

D 322 Hæc autem omnia ex eo, quem commemoravimus, Apostoli, Evangelique Lucæ libro, quo is utitur, excerpere ac seligere studuimus. Ut quicumque adversus illius errorem disputare fuerint aggressi, prius intelligant quædam ab eo commutata vocabula, ac per fraudem ac malitiam inserta. Quæ vero suis locis minime reperiuntur, ejusdem sunt audacia subtracta. Hæc enim homo stupidus sola esse judicavit commentitiis illis suis opinionibus contraria.

Tertius vero præterea susceptus a nobis est labor, ut in unum conferremus omnia, de quibus cum

¹ ἢ παρ' αὐτῷ. ² For. ἴνα εἰδ. ³ Cor. xiv. 21. ⁴ ibid. 34. ⁵ I Cor. xv. 1. ⁶ ibid. 14 seq.; use. xiii. 14. ⁷ II Cor. i. 20. ⁸ II Cor. iv. 5, 6. ⁹ ibid. 13.

Inter nos atque illum conveniat, ea tamen sunt ejusmodi, ut Salvatorem nostrum assumpta carne venisse manifeste significant. Tum quæ Veteris Novique Testamenti consensionem ostendunt; aut ipsiusmet Dei Filii confessionem, qua Deum esse cœli terræque conditorem, et in lege prophetisque locutum, ac denique Patrem esse suum affirmat. De hoc igitur argumento brevem illum commentarium velut scholia quædam elaboravimus; totumque istud opus e Marcionis libris ad verbum excerptum, sic tanquam majoris alicujus solum ac fundamentum, præmisimus. Sed ne si quid in eo est ad intelligendum difficile quibusdam ignorantie tenebris lectorum obducatur animos, placet deinceps singula a me proposita suisque titulis inscripta capita, primum, secundum ac tertium explicando tractare, causamque demonstrare, propter quam igitur disputandi initium faciam.

Scholion ex Evangelio quo Marcio utitur.

1. *Vade, ostende te sacerdoti, et offer pro purgatione tua, sicut præcepit Moyses, ut sit testimonium hoc vobis*¹.

Refutatio 1. Potuitne Dominus, si contra legem, legisque Deum suam haberet, ut asseris, comparatam doctrinam, curatis a se hominibus, veluti leproso huic, istiusmodi mandatum edere: *Vade et ostende te sacerdoti* (ubi cum sacerdotem commemorat, legis sacerdotium non abrogat) *et offer pro purgatione tua*? Ac licet vocem illam, munus, inducas ex offerendi verbo, nihilominus constat, de munere illum esse locutum. **323** *Pro purgatione tua, sicut præcepit Moyses.* Quod si Moysis præcepto jubet obtemperari, legis Deum minime condemnat, aut ei maledicit. Sed tam semetipsum, quam Deum Patrem suum legem Moysi tradidisse confirmat. Tu vero, Marcio, Scripturæ verba depravasti. Nam pro eo quod est, in testimonium ipsis, in testimonium vobis, ausus es rescribere. Quod in tuum caput perspicue mentitus es. Si enim in testimonium vobis dixerit, testificatione illa comprobavit, non venisse se legem solvere, vel prophetas, sed adimplere².

Scholion 2. *Ut autem sciatis quia potestatem habet Filius hominis dimittendi peccata in terra*³.

Refut. 2. Cum itaque Filium se hominis appellet unigena Dei Filius, hominem se esse non negat, frustra que apud te canitur, specie illum tenuis apparuisse. Item si potestatem habet in terra, non erit terra ab illius, ac Patris ipsius operibus aliena.

Schol. 3. *Dominus est Filius hominis, etiam Sabbati*⁴.

¹ Luc. v, 14. ² Matth. v, 17. ³ Luc. v, 24. ⁴ Luc. vi, 5.

(66) *Kâr ts áποκρίτης*. Aliud egit Epiphanius, cum vocem *δῶρον* mala fide a Marcione sublatam credidit. Neque enim apud Lucam, aut Marcum reperitur. Atque, ut opinor, loci alterius similitudine

ἄδοντα, καὶ ἔχοντα ἑμφασιν ἐνσάρχου παρουσίας τῆς τοῦ Σωτῆρος καὶ μαρτυρίας συμφωνίας τῆς Καινῆς πρὸς Παλαιάν Διαθήκην, καὶ ὁμολογίας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ὁμολογοῦντος τὴν Θεὸν ποιητὴν οὐρανοῦ τε καὶ τῆς γῆς, αὐτόν τε λαλήσαντα ἐν νόμῳ καὶ ἐν προφῆταις· ἴδιον δὲ τοῦτον εἶναι Πατέρα αὐτοῦ. Καὶ αὕτη τῆς προειρημένης ὑμῶν ὑποθέσεως ἡ σχολιοποιηθεῖσα σύντομος ὑπομνηματικὴ ἐξ ἀντιγράφων τοῦ Μαρκίωνος σύνταξις πρὸς ἔπος, ὡς ἐδάφιον ἡμῖν γεγραμμένη. Ἵνα δὲ μὴ τὰ ἐν αὐτῇ δυσνόητα παρὰ τισι σκοτεινῶς ἀγνοούμενα ἐμφέρεται, αὐθις πάλιν τοὺς ἀριθμοὺς τῶν ἐπιγραφῶν, πρώτου φημί καὶ δευτέρου καὶ τρίτου κεφαλαίου καθ' εἰρμὸν ἐπιλύσω, οἱ δὲ τὴν αἰτίαν ἐκάστη λέξις ἀνιέλθῃ, καὶ ἐνταῦθα μεταβλήθῃ. Ἀρξομαι δὲ τοῦ λέγειν οὕτως.

unaquæque delecta vox est, et ab illo mutata. Hinc

Σχόλιον ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίῳ.

α'. Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ, καὶ προσέτεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωϋσῆς, ἵνα ᾗ μαρτύριον τοῦτο ὑμῖν.

Ἐλεγχος α'. Πῶς ἡδύνατο ὁ Κύριος ὁ κατὰ τοῦ νόμου καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ νόμου ἔχων τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν, ὡς σὺ φῆς, λέγειν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ θεραπευομένοις, φημί δὲ τῷ λεπρῷ· Ἀπελθὼν δεῖξον σεαυτὸν τῷ ἱερεῖ (ἱερεῖ γὰρ λέγων, οὐκ ἄθετε τὴν τοῦ νόμου ἱερωσύνην) καὶ προσέτεγκε περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου; Κἀν τε ἀποκρίτης (66) τὸ, *δῶρον*, φανήσεται ἐκ τοῦ, *προσέτεγκε*, ὅτι περὶ δώρου λέγει. Περὶ τοῦ καθαρισμοῦ σου, καθὼς προσέταξε Μωϋσῆς. Εἰ γὰρ τοῦ Μωϋσέως τὸ πρόσταγμα συμβουλεύει γενέσθαι, οὐκ ἄθετε, οὐδὲ βλασφημεῖ τὸν Θεὸν τοῦ νόμου. Ἀλλὰ ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸν, καὶ τὸν αὐτοῦ Πατέρα Θεὸν τὸν νόμον τῷ Μωϋσεῖ διδωσκέναι. Διδασκούςας δὲ τὸ βρῆτόν, ὦ Μαρκίον. Ἀντὶ δὲ τοῦ εἰπεῖν, *εἰς μαρτύριον αὐτοῖς, μαρτύριον, λέγων, ὑμῖν*. Καὶ τοῦτο σαφῶς ἐφεύσω κατὰ τῆς σαυτοῦ κεφαλῆς. Εἰ γὰρ μαρτύριον ὑμῖν ἔλεγεν, ἐμμέδοντον αὐτὸν ἐποίησε, ὅτι οὐκ ἔλθοι καταλύσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφῆτας, ἀλλὰ πληρῶσαι.

Σχόλιον β'. Ἵνα δὲ εἰδῆτε, ὅτι ἐξουσίαν ἔχει ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἀρξίεσθαι ἁμαρτίας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἐλεγχ. β'. Εἰ οὖν Υἱὸν ἀνθρώπου ἑαυτὸν καλεῖ, οὐκ ἀρνεῖται τὴν ἐνανθρώπησιν ὁ Μονογενὴς· καὶ μάτην παρὰ σοὶ ᾄδεται τὸ δοκῆσαι περηνέναι. Καὶ εἰ ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῆς γῆς, οὐκ ἄλλοτρίᾳ ἢ γὰρ τῶν αὐτοῦ ποιημάτων καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς.

Σχόλ. γ'. Κύριός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ τοῦ Σαββάτου.

deceptus, qui est Matth. v, 25: Si offers munus tuum ad altare, etc., δώρου, sive munus vocem alteri quoque illi tribuit.

Ἐλεγχ. γ'. Δὸ εὐθύς ἐν ταυτῷ, καὶ ἵδεν ἀνθρώ-
που, καὶ κύριον Σαββάτου ἑαυτὸν ὁ Σωτὴρ ὁμολογεῖ,
διδάσκων, ἵνα μὴ τὸ Σάββατον ἀλλότριον τῆς αὐτοῦ
ποιήσεως νομιζῆται· κἂν τε ἔσχατον¹ γιῶς ἀνθρώ-
που ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κληθῇ.

Σχόλ. δ'. Ἰούδαν Ἰσκαριώτην, ὃς ἐγένετο προ-
δότης. Ἀντὶ δὲ τοῦ, κατέβη μετ' αὐτῶν, κατέβη
ἐν αὐτοῖς.

Ἐλεγχ. δ'. Ἰούδας Ἰσκαριώτης, ὃς ἐγένετο προ-
δότης. Τίνος λέγει; Πάντως τοῦ συλληφθέντος, καὶ
μὴν καὶ ἐσταυρωμένου, καὶ πολλὰ πεπονθότος. Πῶς οὖν
συλληφθεὶς σταυροῦται, ὁ μὴ ὑπὸ ἀφὴν ὑποπίπτων
κατὰ τὸν οὖν λόγον, ὡς Μαρτίων; Δόκησιν γὰρ εἶναι
λέγεις. Ἐλεγχθήσεται δὲ ἡ ὑπόνοιά σου, ἀντὶ τοῦ γε-
γράφθαι, Ἰούδαν προδότην. Προέδωκε γὰρ καὶ παρ-
έδωκεν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων τὸν ἑαυτοῦ Δεσπότην. B
Οὐδὲν δὲ σε ὤνησε τὸ, Κατέβη ἐν αὐτοῖς λέγειν,
ἀντὶ τοῦ, μετ' αὐτῶν. Οὐ γὰρ δύνασαι φαντασίαν
ἐρίξειν, τὸν παρὰ σοὶ κακόν² τι ὑστερον ὑπὲρ ἀφὴν
πίπτοντα δεικνύμενον.

Σχόλ. ε'. Καὶ πᾶς ὁ ὄχλος ἐζήτει ἁπτεσθαι
αὐτοῦ καὶ αὐτὸς ἐπάρας τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ,
καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἐλεγχ. ε'. Πῶς πάλιν ὁ ὄχλος ἠδύνατο ἁψασθαι
τοῦ ἀφὴν μὴ ἔχοντος; Ποίους δὲ ὀφθαλμοὺς ἐπῆρεν
εἰς οὐρανοὺς ὁ ἐκ σαρκὸς μὴ ἡρμοσμένος; Ἀλλ' ἵνα
δείξῃ, ὅτι μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἀνθρώπος
Χριστὸς Ἰησοῦς, ἔχων τὰ ἀμφοτέρω, ἐξ ἀνθρώπων
μὲν τὴν σάρκα, ἐκ δὲ Θεοῦ Πατρὸς τὴν ἀόρατον
οὐσίαν. C

Σχόλ. ς'. Κατὰ τὰ αὐτὰ ἐποιοῦν τοῖς προφη-
ταῖς οἱ πατέρες ὑμῶν.

Ἐλεγχ. ς'. Εἰ προφητῶν μέμνηται, οὐκ ἀρνεῖται
προφήτας· εἰ ἐκδικεῖ τὸν τῶν προφητῶν νόμον, καὶ
ὀνειδίζει τοὺς πεφονευκώτας τε καὶ ἐυώξαντας, οὐκ
ἀλλότριος προφητῶν τυγχάνει, ἀλλὰ Θεὸς αὐτῶν
ὑπάρχει, ὁ τὴν σύστασιν αὐτῶν ποιούμενος.

Σχόλ. ζ'. Λέγω ὑμῖν· Τσσαύτην πίστιν οὐδὲ ἐν
τῷ Ἰσραὴλ εὑρο.

Ἐλεγχ. ζ'. Εἰ οὐδὲ ἐν τῷ Ἰσραὴλ τοιαύτην πίστιν
εὑρεν, ὡς ἐν τῷ ἀπὸ ἐθνῶν ἐλθόντι ἑκατοντάρχῃ,
ἀρα οὐ ψέγει τὴν τοῦ Ἰσραὴλ πίστιν. Εἰ γὰρ ἀλλό-
τριον³ Θεοῦ ὑπῆρχε, καὶ οὐκ αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς, οὐκ ἂν ταύτης ἐποιεῖτο τὸν ἔπαινον.

Σχόλ. η'. Παρηλαγμένον τὸ, Μακάριος ὃς οὐ μὴ
σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάν-
νην (67).

Ἐλεγχ. η'. Κάντε πρὸς Ἰωάννην ἔχοι, κἂντε πρὸς
αὐτὸν τὸν Σωτῆρα, μακαρίζει τοὺς μὴ σκανδα-
λισμένους ἥτοι ἐν αὐτῷ, ἥτοι ἐν Ἰωάννῃ· ἵνα μὴ &
μὴ ἀκούωσι παρ' αὐτοῦ ἑαυτοῖς πλάττονται. Ἐχει

Refut. 3. Duo simul hoc in loco Salvator de
seipso profitetur: nimirum Filium hominis se esse,
Sabbatique dominum, ne Sabbatum a molitione sua
abhorreere crederetur; etiamsi quod postremum est,
Filius hominis ob assumptam carnem appelletur.

Schol. 4. Judam Iscarioten, qui fuit proditor⁴.
Pro eo vero quod est, descendit cum ipsis⁵, descen-
dit in ipsos, legit.

Refut. 4. Judas Iscariotes, qui fuit proditor. Cu-
jusnam obsecro? Nimirum illius, qui comprehen-
sus, imo et in crucem sublatus multaque perpès-
sus est. Quanam igitur ratione comprehensus af-
figi cruci poterit, qui contrectari manibus, ut
existimas, non potest, o Marcio? Nihil enim præ-
ter inanem speciem tribuis. Sed hæc tua opinio fa-
cile convincitur, ex eo quod scriptum est, Judam
proditorem. Revera quippe Dominum suum prodi-
dit, et in manus hominum tradidit. Neque vero
causam tuam sublevari, quod, Descendit in ipsos,
non, cum ipsis, substitueris. Neque enim cassa ad
umbrataque specie definire potes illum, quem ta-
ctu perceptum fuisse lateare ipse vel invitus.

324 Schol. 5. Et omnis turba quærebat eum tan-
gere. Et ipse, elevatis oculis suis⁶, etc.

Refut. 5. Qui tandem tangere illum turba potuit,
qui tactum omnem effugeret? Quosnam vero in
cælum oculos sustulit, qui minime ex carne con-
staret? Sed ut planum faceret, mediatorem Dei
et hominum hominem esse Christum Jesum⁷, qui
utrumque complecteretur, atque ab hominibus car-
nem, a Deo vero Patre naturam accepisset, quæ
oculorum aciem fugeret.

Schol. 6. Secundum hæc eadem faciebant pro-
phetis patres vestri⁸.

Refut. 6. Cum prophetarum mentionem faciat,
prophetas non repudiat. Cumque illorum eadem
videatur, iisque qui occiderunt ac persecuti sunt,
istud ipsum exprobet, non a prophetis alienus, sed
eorundem Deus erit, a quo illi originem traxerunt.

Schol. 7. Dico vobis, Non inveni tantam fidem
neque in Israel⁹.

Refut. 7. S' ne in Israel quidem tanta est ab illo
fides inventa, quanta in centurione illo gentili, non
igitur Israelis fidem condemnat. Qui si a Deo alie-
nus esset, neque aut ad se, aut ad Patrem suum
attineret, nequaquam illam prædicaret.

Schol. 8. Mutatum istud est: Beatus qui non
fuerit scandalizatus in me¹⁰. Quippe ad Joannem
referebatur.

Refut. 8. Sive ad Joannem, sive ad ipsum Sal-
vatorem pertineat, beatos illos esse pronuntiat, qui
scandalizati non fuerint in se, vel in Joanne, ne ea
sibi fingant, quæ a se non audierint. Sed inest quid-

¹ For. τὸ ἔσχατ. ² Corr. κἂντοι. ³ For. ἀλλότριον; ⁴ Luc. vi, 16. ⁵ ibid. 17. ⁶ ibid. 19. ⁷ 1 Tim.
ii, 5. ⁸ Luc. vi, 23. ⁹ Luc. vii, 9. ¹⁰ ibid. 23.

(67) Postrema verba, εἶχε γὰρ ὡς πρὸς Ἰωάννην,
supra in locorum indiculo cum scholio 9 copulan-

tur. Scripserat, nisi fallor, Marcio, ὃς οὐ σκανδα-
λισθήσεται ἐν αὐτῷ.

dam attentiori consideratione dignum; cujus gratia illa sunt a Salvatore dicta: ne quis videlicet Joannem, quo inter natos mulierum majorem esse neminem dixerat, Salvatore etiam ipsi anteponendum putaret, quod is natus esset e muliere. Ob id consulto istud adjecit: *Et beatus qui non fuerit scandalizatus in me.* Unde etiam subjicit: *Qui autem minor est in regno, major est ipso*¹. Erat quippe Dominus illo, quod ad carnis originem spectat, semestri spatio minor; sed in regno tamen major, utpote qui et filius esset Deus. Nihil enim Unigenitus clam dicturus, aut falso prædicaturus advenit.

325 *In occulto, inquit, locutus sum nihil, sed palam*². Siquidem veritas est, ut asserit: *Ego sum via et veritas*³. Quare nec errorem habet via, nec veritas semetipsam dissimulans mendacium profert.

Schol. 9. *Hic est de quo scriptum est: Ecce ego mitto angelum meum ante faciem tuam*⁴.

Refut. 9. Si Joannem unigenitus Dei Filius agnoscit, consequens est, ut ante cognoverit. Hoc ipso vero quod ante cognoverit, veritatis studiosis illum esse demonstrat, de quo scriptum sit: *Mitto angelum meum ante faciem tuam*⁵. Quamobrem qui ita scripsit, et dixit: *Mitto angelum meum ante faciem tuam*, sempiternus, inquam, ille Deus, qui in prophetis ac lege locutus est, a Jesu Christo Filio suo nequaquam abhorret; cum illius ante faciem, nimirum Filii apud Patrem honoratissimi, suum angelum miserit. Neque enim angelum suum ad alieni obsequium allegaret; præsertim si, ut ais, Marcio, eidem foret contrarius.

Schol. 10. *Et ingressus in domum Pharisei, discubuit. Mulier autem peccatrix retro stans ad pedes, lacrymis rigavit, et unxit, et osculabatur*⁶.

Refut. 10. Hoc ipsum, quod ingressus est, habuisse corpus ostendit. Domum quippe ac mensuram corporis significat. Tum accumbere nullum ad alterum pertinet, quam ad eum, cujus accumbens corpus mole sit præditum. Item quod mulier lacrymis, pedes irrigat, non simulacra fuisse pedum inania demonstrat. *Unxit enim, et rigavit, et osculata est*, corpus aliquod procul dubio conrectans.

Schol. 11. *Et iterum: Hæc lacrymis rigavit pedes meos, et unxit, et osculata est*

Refut. 11. Ne ita putares, o Marcio, sola hominum opinione Salvatoris pedes rigasse, unxisse, atque osculatam esse mulierem, idem ipse Dominus stipulator accedit; ac non opinione istud accidisse sola, sed reipsa demonstrat; et non ad Phariseum

δὲ μείζονα θεωρεῖν, δι' ἣν, φησὶν, εἰρηκεν ὁ Σωτὴρ· ἵνα μὴ τις τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν ὑπ' αὐτοῦ ταχθέντα Ἰωάννην καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος μείζονα νομίσῃ, διὰ τὸ καὶ αὐτὸν ἐκ γυναικὸς γεγενῆσθαι, ἀσφαλίζεται καὶ λέγει τό· Καὶ μακάριος ὅς ἐστιν μὴ σκανδαλισθῇ ἐν ἐμοί. Ὅθεν λέγει· Ὁ δὲ μικρότερος (68) ἐν τῇ βασιλείᾳ μέλλων αὐτοῦ ἐστίν. Ἦν γὰρ ὁ Σωτὴρ τῷ χρόνῳ κατὰ τὴν ἀπὸ σαρκὸς γέννησιν μικρότερος αὐτοῦ ἐξαμηνιαῖον· μέλλων δὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὅτλην ὡς θεὸς αὐτοῦ. Οὐδὲν γὰρ ἦλθεν ὁ Μονογενὴς ἐν κρυφῇ λαλῆσαι, ἢ καταψεύσασθαι τι τοῦ ἰδίου κηρύγματος. Φάσκει γάρ, ὅτι Ἐν κρυφῇ λαλάληκα οὐδὲν, ἀλλὰ μετὰ παύρησας. Ἀλήθεια γὰρ ἐστίν, ὡς λέγει· Ἐγὼ ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια. Οὐδὲ τοίνυν ἡ ὁδὸς πλάνην ἔχει, οὔτε ἡ ἀλήθεια κρύπτουσα ἑαυτὴν λαλεῖ τὸ ψεῦδος.

Σχόλ. θ'. Αὐτός ἐστι περὶ οὗ γέγραπται· Ἰδοὺ ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου.

Ἐλεγχ. θ'. Εἰ ἐπιγινώσκει ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὸν Ἰωάννην, καὶ προγινώσκει, προγινώσκων δὲ ὑποδείκνυσιν τοῖς βουλομένοις εἰδέναι τὴν ἀλήθειαν, ὅτι οὕτως ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται, Ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου· ἴδρα ὁ γράψας, καὶ εἰπὼν· Ἀποστέλλω τὸν ἄγγελόν μου πρὸ προσώπου σου, ὁ θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ ἐν τοῖς προφήταις λαλήσας καὶ ἐν νόμῳ, οὐκ ἄλλοτριος ἦν τοῦ ἰδίου· Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀποστέλλει γὰρ αὐτοῦ τὸν ἄγγελον πρὸ προσώπου αὐτοῦ, πρὸ προσώπου Υἱοῦ ἐκ Πατρὸς τιμωμένου. Οὐ γὰρ ἀπέστειλε τὸν αὐτοῦ ἄγγελον ἄλλοτρίῳ ἐξυπηρετησόμενον, εἰπερ καὶ ἀντίθετος ἦν αὐτοῦ, κατὰ τὸν σου, ὦ Μαρκίον, λόγον.

Σχόλ. ι'. Καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Φαρισαίου κατεκλίθη. Ἡ δὲ γυνή, στᾶσα ἐπίσω ἡ ἁμαρτωλὸς παρὰ τοὺς πόδας, ἔβρεξε τοῖς ὀστέοις, καὶ ἡλείψα, καὶ κατεφίλει.

Ἐλεγχ. ι'. Τὸ, εἰσελθὼν, σῶμα δείκνυσιν· οἶκον γὰρ δείκνυσιν καὶ μέτρον σώματος. Καὶ τὸ κατακλιθῆναι οὐδενός ἐστιν ἄλλ' ἢ σῶμα ὑγκληρὸν τὸ κατακείμενον. Καὶ τὸ τὴν γυναῖκα βρέξαι τοῖς ὀστέοις τοὺς πόδας, οὐ φαντασίας πόδας, οὐδὲ δοκῆσεως. Ἠλείψα γάρ, καὶ ἔβρεξε, καὶ κατεφίλει, τῆς ἀφῆς τοῦ σώματος αἰσθανομένη

Σχόλ. ια'. Καὶ πάλιν· Αὕτη τοῖς ὀστέοις ἔβρεξε τοὺς πόδας μου, καὶ ἡλείψα, καὶ κατεφίλει.

Ἐλεγχ. ια'. ἵνα μὴ νομίσῃς, ὦ Μαρκίον, μόνον νομίζεσθαι παρὰ ἀνθρώποις τὴν ἁμαρτωλὸν γυναῖκα τοὺς πόδας τοῦ Σωτῆρος βρέξαι τε καὶ ἀλείψαι, καὶ καταπεφιληκέναι, αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἐπιθεταίῳ, οὐ κατὰ δόκῃσιν ταῦτα γεγενῆσθαι διδάσκων, ἀλλὰ ἐξ

¹ Luc. vii, 28. ² Joan. xviii, 8. ³ Joan. xiv, 6. ⁴ Luc. vii, 27; Malach. iii, 1. ⁵ Luc. vii, 36. ⁶ Luc. vii, 44. ⁷ Deest vox Υἱοῦ. ⁸ Deest ἔχοντος.

(68) Ὅθεν λέγει, ὁ δὲ μικρότερος. Quod minorem se Christus appellat in regno cælorum, ad idem refert cura Epiphanius Chrys.: μικρότερος

κατὰ τὴν ηλικίαν καὶ κατὰ τὴν τῶν πολλῶν δόξαν, etc. Necnon et Bada, alique complures.

ἀληθείας, πρὸς Ελεγχον τοῦ Φαρισαίου, καὶ σοῦ τοῦ Μαρκιωνος, καὶ τῶν κατὰ σέ, δισχυριζόμενος, καὶ λέγων· Αὕτη τοὺς πόδας μου ἡλείψα, καὶ κατεβίβησιν. Πόδας δὲ ποιοῦς ἄλλ' ἢ τοὺς ἐκ σαρκὸς, καὶ ὀστέων, καὶ τῶν ἄλλων ὑπάρχοντας;

Σχόλ. ιβ'. Οὐκ εἶχεν· Ἡ μήτηρ αὐτοῦ καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ· ἀλλὰ μόνον· Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου.

Ἐλεγχ. ιβ'. Κἂν τε ἀνωτέρω παρακώφης, ὦ Μαρκίων, τὸ ῥητὸν τοῦ Εὐαγγελίου, ἵνα ποιήσης τὴν εὐαγγελιστὴν μὴ συντιθέμενον τῇ ὑπὸ τινων ῥηθείᾳ, λέξει· ὅτι Ἡ μήτηρ σου καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου· οὐ δύνασαι ὑπερβαίνειν τὴν ἀλήθειαν. Διὰ τί γὰρ μὴ πολλὰς ἐκάλεσε μητέρας; διὰ τί μὴ πολλὰς εἶπε πατρίδας; Πόσοι πόσα λέγουσι περὶ Ὀμήρου! Ἄλλοι μὲν Αἰγύπτιον φάσκοντες, ἄλλοι δὲ Χίον, ἄλλοι Κολοφώνιον, ἄλλοι Φρύγα, ἄλλοι Σμυρναῖον, Μέλitos¹ καὶ Κριθηίδος (69). Ἀθηναῖον δὲ αὐτὸν οἱ περὶ Ἀρίσταρχον ἀπεφάνησαν· ἄλλοι δὲ Λυδὸν Μαίονος· ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιάδος (70) περιουκίδος τῆς Σαλαμινίων περιμέτρου, καίτοι γε ἀνθρώπων. Διὰ δὲ τὸ ἐν πολλαῖς πατρίσι γεγενῆσθαι, πολλοὺς εἰς διάφορον ὑφήγησιν ἐλήλακιν. Ὡς δὲ περὶ Θεοῦ λέγοντες καὶ Χριστοῦ, οὐ πολλὰς ὑπέλαβον μητέρας, ἀλλὰ τὴν μίαν τὴν ὄντως αὐτὸν γεγεννηκυῖαν. Καὶ οὐ πολλοὺς ἀδελφοὺς, ἀλλὰ τοὺς υἱοὺς Ἰωσήφ ἐκ τῆς ὄντως αὐτοῦ ἄλλης γυναικός· καὶ οὐ δύνασαι κατὰ τῆς ἀληθείας ὀπλίζεσθαι. Καὶ μὴ σε πλανᾷτω ὁ λόγος, ὃν εἶπεν ὁ Κύριος· Τίς μου ἡ μήτηρ καὶ οἱ ἀδελφοί; Οὐ γὰρ ἀρνούμενος τὴν μητέρα ταύτην εἶπεν, ἀλλὰ τὸ ἀκαιρὸν ἀνατρέπων τοῦ εἰπόντος, τοσούτου ὄχλου περιεστῶτος, καὶ τῆς αὐτοῦ μὲν σωτηριώδους διδασκαλίας προχεομένης, καὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὰς ἰσχύας καὶ τὸ κήρυγμα ἀσχολουμένου. Ἀπασχόλησις γὰρ ἐδόκει εἶναι τὸ τὸν εἰπόντα ἐκκόψαι αὐτόν· διὰ τὸ εἰπεῖν· Ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου, καὶ οἱ ἀδελφοὶ σου· καὶ εἰ μὴ ὅτι διὰ χαρᾶς ἔσχεν, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ὅτι ἤκουσιν, πρὸ τοῦ ἀκηκοέναι, ἀλλὰ προγιγνώσκων, ὅτι ἔξω ἐστήχασιν· ἐπεὶ ἂν μετ' ἐπιτιμίας τὴν ἀκαιρὸν τοῦ εἰπόντος φωνὴν ἀνέτρεψεν· ὡς καὶ τῷ Πέτρῳ ποτὲ εἶπεν· Ἀπόστα ἀπ' ἐμοῦ, Σατανᾶ· ὅτι οὐ φρονεῖς τὰ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων.

Σχόλ. ιγ'. Πλεόντων αὐτῶν ἀφύπνωσεν. Ὁ δὲ ἐγερθεὶς ἐπετίμησε τῷ ἀνέμῳ, καὶ τῇ θαλάσσῃ.

Ἐλεγχ. ιγ'. Τίς ὑπνώσκει; λέγε· περὶ τῆς Θεότητος

A modo, sed ad te, o Marcio, tuosque redarguendos istud affirmat ac prædicat: *Hæc*, inquit, *unxit pedes meos, et osculata est*. Quosnam, obsecro, pedes, nisi ex carne, ossibus, cæterisque partibus compositos?

Schol. 12. Deerat in illius codice: *Mater ejus, et fratres ejus*; sed solum erat: *Mater tua et fratres tui*².

326 Refut. 12. Tametsi evangelicæ sententiæ superiora illa recidas, o Marcio, ut ne Evangelii scriptor huic quorundam voci suffragari videatur, *Mater tua, et fratres tui*, veritatem nihilominus ipsam præterire non potes. Cedo enim cur non plerasque matris appellavit nomine? cur non plures habuit patrias? Quam varia de Homero dicuntur a multis! Quem Ægyptum alii faciunt, alii Chium, Colophonium aliqui, nonnulli Phrygem; alii Smyrnam, Meletis, et Critheidis filium. Atheniensem fuisse prodit Aristarchus. Alii Lydum e Mæonia; alii denique Cyprum, e suburbano Salaminis agro, qui ad montis radices circumfusus est. Atqui homo ille quidem exstitit. Verum quoniam oppida multa peragravit, plerosque varias in sententias, opinionesque distraxit. Ille autem cum de Deo Christo-que mentionem haberent, non plures ejus matres, sed unam duntaxat commemorarunt, a qua esset ille revera genitus; neque fratres multos, sed Josephi solum liberos, quos ex alio germana conjuge suscepit: ut ex eo contra veritatem armari minime possis. Ac ne te Domini responsum illud in errorem impellat, *Quæ est mater mea, et fratres tui*. scito non his verbis negatam esse matrem, sed ejus importunitatem repressam, qui tanta multitudo circumfusa, dum salutaris doctrina profunditur, ipseque adeo in curandis corporibus, ac prædicando Dei verbo totus occupatur, sic eum ausus est alloqui. Interpellasse quippe visus est, qui hunc in modum interruperat: *Ecce mater tua, et fratres tui*. Quod nisi gratus ac jucundus illorum adventus ipsi fuisset, non quod antequam audiret, venisse nesciret, sed quod adesse foris antea cognovisset, acerbiori quidem increpatione intempestivam hominis vocem excepisset; velut cum Petro respondit: *Discede a me, Satana, quoniam non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominum*³.

Schol. 13. Navigantibus illis obdormivit. Experfactus vero increpavit ventum et mare⁴.

Refut. 13. Age vero quisnam obdormivisse dicitur?

¹ Leg. Μέλitos· et υἱόν deest, vel subaudiendum est.

² Luc. vii, 20. ³ Matth. xvi, 23. ⁴ Luc. viii, 23, 24.

(69) Μέλitos, καὶ Κριθηίδος. Ut se habent hæc duo nomina, locorum, oppidorumve propria esse videntur. Sed desunt in primis aliqua: tum Μέλitos legendum, ut Homeri parens uterque commemoretur; Meles, et Critheis. Meles fluvius est, qui Smyrnam alluit, Homeri patriam. Strabo l. xiv. Stephanus Μέλitos κόλπον meminisse, δὲ Σμυρναῖος ἐκαλεῖτο, ἀπὸ Μέλitos ποταμοῦ. Quare Μέλitos etiam pro Μέλῃς. Herod. in *Homeri Vita* Critheidem ait Homerum ex furtivo concubitu ad Meletem fluvium

peperisse, ac propterea Melesigenem appellasse Philostr., ii *Iconum* in Melete, Critheidem Meletis amore captam introducit, ab eoque Homerum genitum. Ubi Critheis non fontis ullius, ut Ortelius existimat, sed ipsiusmet Homeri matris nomen est. Vide Suidam.

(70) Ἄλλοι δὲ Κύπριον προποδιάδος. Haud scio an proprium sit oppidi nomen, an eum agrum significet, qui est πρὸ πύδης montis alicujus.

Divinitatem ipsam ne tu quidem audebis dicere. A
Atque ut maxime audeas, tuum in caput, exse-
crande, maledicta ista recident. Sed nemo est, qui
non intelligat eum, qui homo revera sit factus,
somno propter corpus indigentem obdormisse.
Nam qui illum excitaverunt, non larvam aliquam, sed
veram hominis naturam contuebantur. **327** Unde
et manibus concutientes, compellantesque, sese
illum expergefecisse testantur. Surgens enim, in-
quit, ille ipse qui dormierat, carne præditus Deus,
e cælo delapsus, propter nos carne vestitus, tan-
quam homo suscitatus est, sed utpote Deus increpavit mare, totumque illud admirandum opus
præstitit.

Schol. 14. Et contigit cum iret, ut a turbis com-
primeretur. Et mulier cum tetigisset ipsum sanata
est a fluxu sanguinis. Et ait Dominus: Quis me te-
tigit? Ac rursum: Tetigit me aliquis. Nam ego novi
virtutem de me exisse¹.

Refut. 14. Cum iret. Non dixit, cum irent, ne
aliter illum, quam ceteri iter facientes solent, ha-
buisse crederes. Quod vero scriptum est, comprime-
batur a turbis, utique spiritum comprimere turbæ
non poterant. Sed et mulier, quæ tetigit ac sanata
est, non aerem, sed humanum quiddam quod con-
tractari posset attigit. Ut enim ostenderet mulierem
corpus illius non specie sola tetigisse, istud ipsum
responsione sua declarat: Quis me tetigit? Nam et
novi virtutem a me exisse.

Schol. 15. Suspiciens in cælum benedicebat
ipsis².

Refut. 15. Si in cælum suspexit, ac benedixit
illis, oculorum membrorumque reliquorum formas
non specie tenus præferebat.

Schol. 16. Dicens: Oportet Filium hominis multa
pati, et occidi, et post tres dies resurgere³.

Refut. 16. Cum hominis Filium, hoc est seipsum,
et pati et interfici Unigenitus Dei Filius affirmet, hæc
nimis illa contra te securis est, quæ radices tuas
omnes amputat, o Marcio de spinis exorte, nubes
sine aqua, arbor infructuosa, et autumnalis⁴. Nam
et statim subjicit: Et post tres dies resurgere. Quid
est autem quod resurgere dicitur, nisi corpus illud
quod passum est, atqui in monumento sepultum?
Umbra enim, aut ventus, aut spiritus, aut larva ne-
que funus ac sepulturam, nec resurrectionem capere
potuisset.

Schol. 17. Et ecce viri cum illo loquebantur, Elias
et Moyses in gloria⁵.

Refut. 17. Quantum equidem opinor hisce verbis
sax illa, quam Zacharias commemorat⁶, adversum
te significatur; **328** quæ tua omnia contra legem
ac prophetas mendacia succidat. Etenim quoniam
emersurus eras aliquando, qui lege prophetisque
repudiatis, a Salvatore ejusque gloria, ac celesti

οὐ τολμήσεις λέγειν. Εἰ δὲ κἴν εἴποις, κατὰ τῆς
αὐτοῦ κεφαλῆς, θεήλατε, βλασφημήσεις. Πάντι δὲ
τῷ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ὁ ἐν ἀληθείᾳ ἐνανθρωπήσας,
ὕπνου χρήζων, διὰ τὸ σωματικὸν ὑπνώσκειν. Οἱ γὰρ
αὐτὸν διυπνίσαντες οὐ δόχῃσιν εἶδον, ἀλλὰ ἐνανθρώ-
πησιν ἀληθινῇν. Ἀμέλει χειρὶ κινουῦντες, καὶ φω-
νήσαντες μαρτυροῦσιν, ὅτι ἡγείραν. Ἀναστὰς γάρ,
φησὶν, ὁ κοιμηθεὶς θεὸς σαρκεφόρος, ὁ ἀπ' οὐρανοῦ
κατελθὼν, καὶ σάρκα δι' ἡμᾶς ἀμφιεσάμενος, ἡγέρθη
μὲν ὡς ἄνθρωπος, ἐπετίμησε δὲ ὡς θεὸς τῇ θα-
λάσσῃ, καὶ ἐποίησε⁷.

Σχόλ. 18. Ἐγένετο ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτὸν, συν-
ἐπιγινῶν αὐτὸν οἱ δούλοι. Καὶ γυνὴ ἀψαμένη αὐ-
τοῦ ἰᾶθη τοῦ αἵματος. Καὶ εἶπεν ὁ κύριος· Τίς
μου ἥψατο; καὶ πάλιν· Ἠψατό μου τις. Καὶ γὰρ
ἐγνων δύναμιν ἐξεληθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ.

Ἐλεγχ. 18. Ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτόν· καὶ οὐκ εἶπεν,
ἐν τῷ ὑπάγειν αὐτοῦς, ἵνα μὴ ἐτέρως αὐτὸν σχη-
ματίσει παρὰ τὴν τῶν ὁδοιπορούντων ἀκολουθίαν.
Τὸ δὲ, συνἐπιγινῶν αὐτόν οἱ δούλοι, πνεῦμα οὐκ
ἐδύναντο συμπνίγειν οἱ δούλοι. Γυνὴ δὲ ἀψαμένη καὶ
ἰαθεῖσα, οὐκ αἶρος ἥψατο, ἀλλὰ ἀφ' ἧς ἀνθρωπείας.
Ἰνα γὰρ δείξῃ, ὅτι οὐχὶ δοκῇσι μόνον ἡ ἀφ' ἧς τοῦ
σώματος αὐτοῦ ὑπὸ τῆς γυναικὸς γεγέννηται, διδά-
σκει λέγων· Τίς μου ἥψατο; Καὶ γὰρ ἐγνων δύ-
ναμιν ἐξεληθοῦσαν ἀπ' ἐμοῦ.

Σχόλ. 19. Ἀναβλέψας εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ἡ-
λόγησεν αὐτούς.

Ἐλεγχ. 19. Εἰ ἀνέβλεψεν εἰς οὐρανοὺς, καὶ ἡ-
λόγησεν ἐπ' αὐτούς, οὐ δοκῇσι εἶχε τῶν τε ὀφθαλ-
μῶν καὶ τῶν ἄλλων μελῶν τὰ σχήματα.

Σχόλ. 20. Λέγων· Δεῖ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου
πολλὰ παθεῖν, καὶ ἀποκτανθῆναι, καὶ μετὰ τρεῖς
ἡμέρας ἔγερθῆναι.

Ἐλεγχ. 20. Εἰ υἱὸν ἀνθρώπου καὶ παθεῖν καὶ ἀπο-
κτανθῆναι αὐτὸν ὁμολογῇ ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ
θεοῦ, κατὰ σοῦ ἀξίον ἐστὶν αὐτῇ ἐκτέμνουσά σου
πᾶσαν τὴν βίαν, ὥς ἡ ἀκανθὴν γεγεννημένην Μαρ-
κίων, καὶ νεφέλην ἀνυδρε, δένδρον τε ἀκαρπον
καὶ φθινοπωρινόν. Καὶ γὰρ φησι πάλιν· Καὶ μετὰ
τρεῖς ἡμέρας ἔγερθῆναι. Τί δὲ τὸ ἐγερθῆναι (71),
ἀλλ' ἢ αὐτὸ τὸ πεπονθὸς καὶ ταφὴν ἐν τῷ μνημείῳ;
Δόχῃσι δὲ, ἢ ἀνεμος, ἢ πνεῦμα, ἢ φαντασία, κηδεῖαν
καὶ ταφὴν οὐκ ἐνιδέχεται, καὶ ἀνάστασιν.

Σχόλ. 21. Καὶ ἰδοὺ ἄνδρες συνελθόντες αὐτῷ,
Ἠλίας καὶ Μωυσῆς ἐν δόξῃ.

Ἐλεγχ. 21. Τάχα, οἶμαι, διὰ τῶν λόγων τούτων
τὸ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ζαχαρίᾳ δρῆσανον κατὰ σοῦ, ὡς
Μαρκίων, ἀνατιτύπεται, ἐκτέμνον σου πᾶσαν τὴν
κατὰ νόμου καὶ προφητῶν ἐπινενοημένην ψευδογραφίαν.
Ἐπειδὴ γὰρ ἑμελλες ἀθετεῖν νόμον καὶ προφήτας,
ἀλλοτρίους αὐτοῦς φάσκων τοῦ Σωτῆρος καὶ τῆς αἰ-

¹ Luc. viii, 42 sqq. ² Luc. ix, 16. ³ ibid. 22.
ἐπαυσα.

71) Τί δὲ τὸ ἐγερθῆναι. Corr. ἐγερθεῖν.

⁴ Joel. 2. ⁵ Luc. ix, 31. ⁶ Zach. v, 2. ⁷ For.

αὐτοῦ δόξης, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνθέου διδασκαλίας, ἀμφοτέρους ἔγαγε μεθ' αὐτοῦ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ, καὶ ἐδείξε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς, καὶ οἱ μαθηταὶ ἡμῖν καὶ τῷ κόσμῳ, τουτέστι παντὶ ἀνθρώπῳ βουλομένῳ ζῆν· ἵνα διὰ μὲν τοῦ πρώτου, ὡς ἐν ἀξίῳ, σοῦ τέμῃ τὰς ρίζας, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου, ὡς διὰ δρεπάνου τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ἐκτέμῃ σου τοὺς κλάδους, τοὺς τὸ κύνειον καὶ θανάσιμον τοῖς ἀνθρώποις ἐκποιούντας γλοιώδη ὄπὸν βλασφημίας. Εἰ γὰρ ἄλλοτριος ἦν Μωϋσῆς ὁ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ κἀκεῖ πιστευθεὶς τὸν νόμον, καὶ οἱ προφῆται ἦσαν ἄλλοτριοι, οὐκ ἂν αὐτοῖς σὺν αὐτῷ ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ δόξῃ ἀπεκάλυπτε. Βλέπε γὰρ τὸ θαῦμα, ὅτι οὐδὲ ἐν τῷ μνήματι τούτους ἐδείξεν, οὐδὲ παρὰ τὸν σταυρὸν· ἀλλ' ὅτε τὸ μέρος τῆς αὐτοῦ δόξης ὡς εἰς ἀβραβῶνα ἡμῖν ἀπεκάλυπτε, τότε τοὺς ἁγίους, Μωϋσέα τε φημι καὶ Ἠλίαν, ἅμα αὐτῷ ἔγαγεν, ὅπως συγκληρονόμους τῆς αὐτοῦ βασιλείας αὐτοὺς ὑποδείξῃ.

Σχόλ. ιη'. Ἐκ τῆς νεφέλης φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός.

Ἐλεγχ. ιη'. Παντὶ τῷ δῆλόν ἐστιν, ὅτι ἡ νεφέλη οὐκ ἐστὶν ἀνωτάτη, οὔτε ὑπὲρ οὐρανὸν ὑπάρχει, ἀλλὰ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς κτίσει· ὅθεν ἡ φωνὴ πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐνέχθη. Εἰ τοίνυν ὁ Πατὴρ καὶ ἐν νεφέλῃ λαλεῖ, ὑποδεικνύων τοῖς μαθηταῖς τὸν αὐτοῦ Υἱόν, οὐκ ἄλλος ἐστὶν ὁ Δημιουργός, ἀλλὰ ὁ αὐτός, ὁ καὶ διὰ νεφέλης τῷ ἰδίῳ Υἱῷ μαρτυρήσας, καὶ οὐ τῶν ὑπὲρ οὐρανὸν μόνων δεσπάζων, ὡς αὐτὸς φάσκει.

Σχόλ. ιθ'. Ἐδεήθη τῶν μαθητῶν σου. ἔχε δὲ παρὰ τὸ, οὐκ ἠδυνήθησαν ἐκκαλεῖν αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτούς· Ὡ γένεα ἀπίστος, ἕως πότε ἀνέξομαι ὑμῶν;

Ἐλεγχ. ιθ'. Τὸ, ἕως πότε, ἐνάρχου παρουσίας χρόνου ἐστὶ σημερινόν. Καὶ τὸ, Ὡ γένεα ἀπίστος· ὡς τῶν προφητῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ θεοσημεῖα ἐργασμένων καὶ πιστευχότων, ὡς ὁ Ἠλίας εὐρίσκειται ποιῶν καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ οἱ ἄλλοι.

Σχόλ. κ'. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου μέλλει παραδίδοσθαι εἰς χεῖρας ἀνθρώπων.

Ἐλεγχ. κ'. Υἱὸς ἀνθρώπου, καὶ παραδοθησόμενος εἰς χεῖρας ἀνθρώπων, οὐ δοχέσεως ἡ ἐμφασις, οὐδὲ θανάσιμης, ἀλλὰ σώματος καὶ μελῶν θεωρία.

Σχόλ. κα'. Οὐδὲ τοῦτο ἀνέγνωτε, τί ἐποίησε Δαβὶδ; Εἰσηλθεῖν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ.

Ἐλεγχ. κα'. Εἰ οἶκον Θεοῦ φάσκει τὸν οἶκον τῆς παρὰ Μωϋσεως γενομένης σκηνοπηγίας, οὐκ ἀθετεῖ τὸν νόμον, οὐδὲ τὸν Θεὸν τὸν λαλήσαντα ἐν τῷ νόμῳ. Θεὸν γὰρ αὐτὸν φάσκει, ὅς ἐστιν αὐτοῦ Πατὴρ, ἡ αὐτὸς Μονογενής. Εἰσθε γὰρ Τριάς, Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐνεργεῖν ἐν τῷ νόμῳ καὶ προφήταις καὶ Εὐαγγελίοις, καὶ ἐν ἀποστόλοις.

A doctrina alienos eos esse contenderes, utrumque ad illud gloriæ suæ ac majestatis speciem adhibuit, ac discipulis suis ostendit; discipuli porro nobis, ac toti adeo mundo significarunt, hoc est cuilibet homini, qui vitæ ac salutis desiderio teneatur. Nimirum ut qui primo loco memoratus est, ascie sit instar, quæ radices tuas excidat; alter sic tanquam veritatis salx ramos tuos amputet, ex quibus cicutæ similis ac lethifer ille succus, visciq̃ue more sequacissimus exprimitur. Nam si alienus esset Moyses ille, cui legis est a Christo quondam mandata provincia, si alieni in super prophetæ, nunquam eos secum sua illa in gloria repræsenteret. In quo quid mirabile contigerit, animadverte. Neque enim illos in sepulcro, aut ad crucem apparere voluit; sed tunc solum, cum splendoris sui particulam nobis velut arrhabonem ac pignus aspergeret. Tum enim sanctos illos secum Moysen et Eliam adduxit, ut ejusdem secum regni participes, ac socios esse monstraret.

Schol. 18. *E nube vox: Hic est Filius meus dilectus*.

Refut. 18. Manifestum cuivis est, opinor, nubem neque suprema in regione, neque supra cælum esse; sed in hac infima conditarum rerum statione versari; unde vox est ad Salvatorem delapsa. Igitur si de nube locutus Pater, Filium suum discipulis ostendit, non alius esse potest Conditor, quam is ipse qui per nubem Filio suo testimonium præstitit: nec in ea solum, quæ cælo superiora sunt, dominatum obtinebit.

Schol. 19. *Rogavi discipulos tuos. Habebatque cætera, præterquam, non potuerunt ejicere illud, et ait ad ipsos: Generatio incredula, quandiu vos patiar?*

Refut. 19. Vox illa, *quandiu*, tempus illud significat, quo Christus in terra cum carne versatus est. Hoc autem, *Generatio incredula*, eo nimirum refertur, quod in ipsius nomine prophetæ prodigia quædam ediderint, eique crediderint; ejusmodi Elias, Elisæus, alique fecisse leguntur.

Schol. 20. *Filius enim hominis futurum est ut tradatur in manus hominum*.

329 Refut. 20. Hominis ille Filius, qui in manus erat tradendus hominum, non opinione, specieque sola, sed corporis ac membrorum habitu ac confirmatione talis existit.

Schol. 21. *Neque hoc legistis, quid fecerit David, cum ingressus est in domum Dei?*

Refut. 21. Cum tabernaculum illud Moyse collocatum Dei domum appellet, nequaquam legem aut Deum ipsum, qui in lege locutus est, abjicit. Hunc quippe Deum nominat, qui ejus Pater est, aut ejusdem Unigenitus. Solet enim sancta Trinitas, Pater et Filius, et Spiritus sanctus, non in lege solum et prophetis, sed Evangeliiis atque apostolis opera sua perficere.

¹ Luc. ix, 35. ² Ibid. 42, 44. ³ Ibid. 44. ⁴ Luc. vi, 3.

Schol. 22. *Gratias ago tibi, Domine cæli. Nec A* iscripsit, et terræ; neque etiam, *Pater*. Sed ex eo tamen revincitur, quod infra sequitur: *Etiam Pater*¹.

Refut. 22. Domino itaque cæli gratias agit; licet, *terræ*, sustuleris; licet *Patris* vocem subtraxeris, Marcio, ne Patrem a Christo suum, pronuntiarum Conditorum ostenderes. Vivunt adhuc et spirant veritatis illa a te relicta membra. Vocabatur illæ nimirum, quas tu velut in reliquiis neglectas per oblivionem retinuisti: *Etiam, Pater!* Ex quibus plane istud conficitur; proprio Patri gratias egisse Christum Dominum, eundemque cæli Dominum appellasse, ut singularem in te quamdam inesse amentiam oporteat, qua liberam veritatis vocem non agnoscas.

Schol. 23. *Dixit legisperito: In lege quid scriptum est? Et respondens. Post legisperiti verba, dixit: Recte dixisti. Hoc fac, et vives*².

Refut. 23. Cum Dei Filius ipsamet veritas esset, neminem eorum qui se de vita consequenda interrogarent, fecellit. Si quidem ut vitam humano generi conciliaret, advenit. Quare cum et vitæ nostræ curam gesserit, et ei qui legem servaret, adfuturam vitam ostenderit; sed et eum, qui cum lege ipsa consentaneæ responderat, præclare dixisse testatus fuerit, quis erit iam vecors ac stupidus, Marcioni ut inhzreat, qui Deo illi maledicat, a quo non modo lex in homines, sed et Evangelii est gratia derivata, ut se hominis illius erroribus addicat, qui neque ex lege, neque ex Spiritu sancto ullam doctrinæ suæ particulam expresserit?

330 Schol. 24. *Et dixit: Quis vestrum habebit amicum, et ibit ad illum media nocte, postulans tres panes? Ac deinceps: Petite, et dabitur. Quis enim ex vobis est pater, a quo filius petat piscem, et pro pisce serpentem dabit illi? aut pro ovo scorpionem? Si ergo vos cum sitis mali, nostis bona data, quanto magis Pater*³?

Refut. 24. Ex hoc loco vafri hominis superstitiosa et affectata religio vincitur. Non enim optimæ alicujus mercedis gratia, aut spe consequendæ immortalitatis inductus, sed ex impietate ac pestiferæ opinionis falsitate ciborum temperantiam adhibuit. Animatis enim vesci prohibet, ac reos esse judicio putat illos qui carnes degustent, tanquam animas comedant. Quod quidem in primis est absurdum. Neque enim caro est, sed in carnibus inest anima. Neque vero brutorum animam periude atque hominum pretiosam esse dicimus, sed ad vitam duntaxat animalibus concessam. At ille miserrimus cum sectatoribus suis eandem hominum esse, quæ in reliquiis animantibus cernitur, animam existimat. Quod ei dogma plerisque cum aliis est hæresibus commune. Nam et Valentinus, et Colorbasus, et Gnostici omnes, ac Manichæi translationes quasdam animarum, atque in varia cor-

Σχόλ. κβ'. Εὐχαριστῶ σοι, Κύριε, τοῦ οὐρανοῦ. Οὐκ εἶχε δὲ, καὶ τῆς γῆς· οὐτε, Πάτερ, εἶχεν. Ἐλέγχεται δὲ· κάτω γὰρ εἶχεν, Ναὶ, ὁ Πατήρ.

Ἐλεγχ. κβ'. Εὐχαριστεῖ Κύριον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ περιέλγει, τῆς γῆς, καὶ παρακλύζει τὸ, Πάτερ, ἵνα μὴ Πατέρα αὐτοῦ ὑποδείξῃς, Μαρκίων, τὸν Χριστὸν λέγοντα τὸν Δημιουργόν. Μένει γὰρ τῆς ἀληθείας τὰ μέλη ζῶντα. Ὡς περ γὰρ ἐν λευφάνῳ κατὰ λήθην εἶπας, ὦ Μαρκίων, τὸ, Ναὶ, ὁ Πατήρ. Ἀποδείκνυται τοίνυν ἐξάπαντος τῷ ἰδίῳ Πατρὶ εὐχαριστεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ οὐρανοῦ Κύριον αὐτὸν ὀνομάζειν· καὶ πολλὴ σου φρενοβλάβεια, μὴ κατανοοῦσα τῆς ἀληθείας τὴν ἐλευθερίαν⁴.

B Σχόλ. κγ'. Εἶπε τῷ νομικῷ· Ἐν τῷ νόμῳ τί γέγραπται; Καὶ ἀποκριθεὶς. Μετὰ τὴν ἀπόκρισιν τοῦ νομικοῦ εἶπεν· Ὁρθῶς εἶπας. Τοῦτο ποιεῖ, καὶ ζήσῃ.

Ἐλεγχ. κγ'. Ἀλήθεια ὡς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, οὐδένα ἐπλάνα τῶν περὶ ζωῆς ἐρωτῶντων. Διὰ γὰρ τὴν τῶν ἀνθρώπων ζωὴν ἐλήλυθε. Ζωῆς τοίνυν ἐπιμελομένου αὐτοῦ, καὶ ὑποδεικνύοντος τὸν νόμον τῷ φυλάττοντι καὶ ποιήσαντι ζωὴν ὑπάρχειν, καὶ τῷ κατὰ νόμον ἀποκριθέντι φήσαντος ὀρθῶς λελαληκέναι, καὶ οὕτως ποιεῖ καὶ ζήσῃ. τίς οὕτως ἐμβρόντητος ἂν εἴη, ὥς πειθεσθαι μὲν τῷ Μαρκίῳ βλασφημοῦντι εἰς τὸν Θεόν, τὸν καὶ νόμον καὶ τὴν χάριν τοῦ Εὐαγγελίου τοῖς ἀνθρώποις κεχαρισμένον, αὐτῷ δὲ συναπάγεσθαι τῷ μήτε ἐκ νόμου, μήτε ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου ἔχοντί τι τῆς διδασκαλίας;

Σχόλ. κδ'. Καὶ εἶπε· Τίς ἐξ ὑμῶν ἔξει φίλον, καὶ κορεῦσεται πρὸς αὐτὸν μεσσηρυκτοῦ, αἰτῶν τρεῖς ἄρτους; καὶ λοιπὸν· Αἰτεῖτε, καὶ δοθήσεται. Τίνα γὰρ ἐξ ὑμῶν τὸν πατέρα υἱὸς αἰτήσας ἰχθύν, καὶ ἀντὶ ἰχθύος ὄφιν ἐπιδώσει αὐτῷ; καὶ ἀντὶ ὠοῦ σκορπίον; Εἰ οὖν ὑμεῖς πορνῆροὶ οἰδατε δόματα ἀγαθὰ, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατήρ;

Ἐλεγχ. κδ'. Ἐλέγχεται δὲ τοῦ ἀπατηλοῦ ἡ ἐθελοθητικαία τῆς πολιτείας ἀπὸ τούτου τοῦ ῥητοῦ. Οὐ γὰρ αὐτῷ δι' ἐγκράτειαν ἡ πολιτεία, οὐδὲ διὰ μισθὸν ἀγαθὸν καὶ ἐλπίδα ἀγῶνος· ἀλλὰ διὰ ἀσέβειαν κακοτροπίαν κακῆς ὑπονοίας. Διδάσκει γὰρ οὗτος ἐμψύχων μὴ μεταλαμβάνειν, φάσκων ἐνόχους εἶναι τῇ κρίσει τοὺς τῶν κρεῶν μεταλήπτορας, ὥς ἂν ψυχὰς ἐσθλόντας. Ἥλιθιον δὲ ἐστὶ τὸ πᾶν. Οὐ γὰρ τὰ κρέα ἡ ψυχὴ, ἀλλ' ἐν τοῖς κρέασιν ἡ ψυχὴ. Καὶ οὕτε ψυχὴν φαμεν εἶναι τὴν ἐν τοῖς ζώοις, ὥς τὴν τῶν ἀνθρώπων τιμίαν, ἀλλὰ ψυχὴν εἰς τὸ ζῆν μόνον τὸ ζῶον. Νομίζει δὲ ὁ ἐλεεινὸς οὗτος ἅμα τοῖς οὕτω φρονούσιν, ὅτι ἡ αὐτὴ ψυχὴ ἐν τοῖς ἀνθρώποις καὶ ζώοις ὑπάρχει. Τοῦτο γὰρ παρὰ πολλαῖς τῶν πεπλανημένων αἰρέσεων μάτην ὑπολαμβάνεται. Καὶ γὰρ καὶ Οὐαλεντίνος καὶ Κολόρβασος, Γνωστικοὶ τε πάντες καὶ Μανιχαῖοι καὶ μεταγγισμοὺς εἶναι ψυχῶν φάσκουσι, καὶ μετενσωματώσεις τῆς ψυχῆς τῶν ἐν

¹ Luc. x, 21. ² Luc. x, 27, 28. ³ Luc. xi, 5 seq.

⁴ Vel. ἐδοκίμασαν.

ἀγνώσιζ ἀνθρώπων, ὡς αὐτοὶ φασὶ κατὰ τινα μυθοποιᾶν·¹ ταύτας φασὶν ἐπιστρέφειν, καὶ μετενσωματοῦσθαι εἰς ἕκαστον τῶν ζώων, ἕως ἂν ἐπιγνῶ, καὶ οὕτω καθαρθεῖσα καὶ ἀναλυθεῖσα μεταστῇ εἰς τὰ ἐπουράνια.

Καὶ πρῶτον μὲν ἐλέγχεται αὐτοῦ ἡ μάταιος πᾶσα τοῦ μύθου κατασκευή. Τούτων γὰρ τὴν ἀκρίβειαν οὐδεὶς ἄλλος δύναται εἰδέναι ὑπὲρ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐλθόντα διὰ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς, τουτέστι διὰ τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων· ὃς τῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενος ἐθεράπευτε ψυχικῶς καὶ σωματικῶς, σώματός τε καὶ ψυχῆς δεσπότης, καὶ τῆς ἐνταῦθα ζωῆς παρεκτιχὲς ὢν, καὶ τῆς μελλούσης· τοῦ μὲν τελευτήσαντος², φησὶ δὲ Λάζαρον, καὶ τὸν υἱὸν τῆς χήρας, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου ἀπὸ νεκρῶν ἐγείρας, οὐκ εἰς πονηρὸν αὐτοὺς φέρων, ὡς αὐτοὶ τὸ σῶμα φυλακὴν εἶναι δογματίζουσιν, ἀλλὰ ἀγαθὴν ποιῶν, καὶ γινώσκων, ὅτι καὶ ἡ ἐνταῦθα ἐν σαρκὶ παραμυνη ὑπ' αὐτοῦ ὠρίσται, καὶ ἡ μέλλουσα σαρκὸς καὶ ψυχῆς ἀνάστασις. Καὶ εἰ πάλιν ᾄδει, ὅτι μία ψυχὴ ἐστὶν ἡ ἐν ζώοις καὶ ἐν ἀνθρώποις, ψυχῆς δὲ ἦλθε ποιήσασθαι τὴν σωτηρίαν, οὐκ ἔδει αὐτὸν ἵνα καθαρίσαντα δαιμονιῶντα, λέγω δὲ τὸν ἀπὸ τῶν μνημείων ἐξερχόμενον, κελεῦσαι τοῖς δαίμοσιν ἀπελθεῖν, καὶ ἀποκτεῖναι δισχιλίους χοίρους, εἰ ἴσαι ἦσαν αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν χοίρων. Πῶς γὰρ μᾶλλον ἐπιμελόμενος δισχιλίων ἐποίησε δαίμονα; Εἰ δὲ πάλιν ὡς ὅρις σχολιεύει μηχανώμενος, καὶ λέγων, ὅτι ἔλυθεν αὐτὰς ἀπὸ τῶν σωμάτων, ἵνα ἀνέλθωσιν· ἔδει τὸν Λάζαρον λυθέντα τοῦ σώματος μὴ ἐπιστρέφαι πάλιν εἰς τὸ σῶμα· μᾶλλον δὲ καὶ αὐτὸν τὴν δαιμονιῶντα λῦσαι τοὺς δεσμοὺς τοῦ σώματος· ἀλλ' οὐκ ἐποίησεν οὕτως· προεινόει δὲ μᾶλλον οὕτω τοῦ σώματος εἰδὼς τὸ συμφέρον.

Διέπειν δὲ περὶ ψυχῆς σου λόγος, ὦ Μαρκίαν, καὶ τῶν ἀπὸ σοῦ καὶ τῶν ἄλλων αἰρέσεων ὁρμωμένων. Καὶ περὶ τῆς προσποιητῆς σου πολιτείας αὐθις ἔρῳ, διὰ τὸ λέγειν σε πονηρὸν εἶναι καὶ ἀθέμιτον τὸ σαρκῶν μεταλαμβάνειν. Ἐλέγχει δὲ σε ὁ Σωτὴρ πλέον σου ἐπιστάμενος, καὶ δόδασκων τὸ κάλλιον ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου βήτου. Λέγει γάρ· *Τίνα ὁ υἱὸς αἰτήσῃ ἰχθύν*; μὴ ὅρις ἐπιδώσει αὐτῷ; ἢ ἀντὶ ὧσιν σκορπίον; Καὶ ὑστερόν φησιν· *Εἰ οὖν ὑμεῖς, πονηροὶ ὄντες, οἴδατε δόματα ἀγαθὰ διδόναι τοῖς τέκνοις ὑμῶν, πόσῳ μᾶλλον ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐπουράνιος*; Εἰ τοίνυν δόματα ἀγαθὰ κέκληκεν ἰχθύν καὶ ὦν, οὐ πονηρὸν τὸ μετ' εὐχαριστίας ἐκ Θεοῦ χαρισθὲν μεταλαμβάνον, καὶ ἐλέγχεται σου ἡ κακοτροπία πανταχόθεν.

Σχόλ. κ'. Παραχέκοπται τὸ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Εἶχε γάρ· *Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον*³, οὐ

A pora transitus esse definiunt; quod ad eos quidem homines attinet, qui in ignorance versantur. De quibus nescio quam fabulam commenti sunt, redire videlicet animam, ac se in unumquodque animantium induere, donec cognitionem adepti sit, atque ita purgata, dissolutaque in caelestia loca commigret.

Sed in primis vanum illud somnium nullo negotio vincitur. Etenim quid reipsa geratur scire nemo melius potest, quam Jesus Christus Dominus noster, qui recuperandæ ovis perditæ gratia descendit, hoc est ut animas liberaret hominum, quorum utilitati ac rationibus serviens, tam illis quas dixi, quam corporibus ipsis remedium attulit; utpote corporis pariter, animæque dominus, ac tam præsentis quam futuræ vitæ largitor. Ille enim post corporis obitum, Lazarum, et viduæ filium, ac synagogæ principis filiam excitavit a mortuis, non ut in malum quiddam illis subire compelleret: cujusmodi ergastulum isti animæ corpus esse statuunt, sed bonum utique **331** molitus, ac probe istud intelligens, tam illam in corpore commorationem a se, quam futuram carnis et animæ resurrectionem esse definitam. Ac si reliquorum animantium eandem atque hominum esse putaret animam, cum animæ servandæ causa venisset, nequaquam oportebat arreptitio uno persanato, qui a monumentis exhibat, abire dæmones jubere, ac porcorum millia duo perimere, si in porcis et hominibus eadem animæ resideant. Cur enim unius curam cum duorum millium commutabat exitio? Ad hæc si serpentis instar obliquis flexibus callide irrepat, ac dicat, ideo a corporis illas vinculis exsolutas, sursum ut evolare possent; etiam Lazarum par erat corpore solutum, ad corpus iterum minime reverti, adeoque illum ipsum quem diximus arreptitium corporis vinculis eximere; quod quidem facere noluit, sed corpori potius hoc modo providit, haud ignarus quid potissimum expediret.

Quamobrem ruit illa tua, Marcio, tuorumque, necnon et cæterorum de anima hæreticorum opinio. De simulata vero illa tua vitæ integritate nunc paucis agendum est; deque eo quod sceleratum atque execrabilem usum carnum esse contendis. Sed nimirum te Salvator ipse condemnat, qui cum scientia longe antecellit, tum quid melius esset hac sententia complexus est: *Quisnam est, a quo filius petat pisces; num serpentem dabit illi aut pro ovo scorpionem*? Quibus ista subjecit: *Si ergo vos cum sitis mali nostri bona dare filiis vestris, quanto magis Pater vester caelestis*? Igitur cum data bona pisces ovumque nominet, malum non est illud, quo cœlitus concesso cum gratiarum actione perfrui-mur; adeoque tua ex omni parte fraus impietasque detegitur.

Schol. 25. Detractum illud erat, quod ad prophetam Jonam pertinet. Sic enim habebat: Gene-

¹ For. καί. ² For. τοὺς μὲν τελευτήσαντας. ³ Adde αἰτεῖ, καὶ σημεῖον.

ratio hæc, signum non dabitur ei¹. Desiderabantur et illa, quibus de Ninive et Salomone fit mentio.

Refut. 25. Nec in illis quidem locis quæ mutilando corrumpis, Marcio, vim potes veritatis effugere. Tametsi enim totum illud de Jona propheta subtrahas, quo Salvatoris administratio illa omnis exprimitur; auferas etiam ea quæ ad Austri reginam ac Salomonem spectant, una cum saluti illa Ninives mentione, ac Jonæ predicatione, nihilominus vel illa, quam proposui, jugulat te Salvatoris **332** oratio. Sic enim loquitur: *Generatio hæc signum querit; et signum non dabitur ei*. Quibus indicat generationes illas, quæ hanc antecesserant, a Deo prodigia cœlitus esse consecutas. Cujusmodi præstitum est ab Elia, cum ignis e cœlo lapsus sacrificia consumpsit². Moyses vero mare dividit³; percusso silice aquas elicit⁴; atque e cœlo manna demittit⁵, Jesus Nave filius solem sistit ac lunam⁶. Unde quantumvis quæ scripta sunt impostor dissimulet, nihil veritati nocere poterit: sed ab ea se magis alienabit.

Schol. 26. Pro eo quod est, *Præteritis Dei judicium, rescripserat, Præteritis Dei evocationem*⁷.

Refut. 26. Quid est quod ad te refellendum non valeat? aut unde non accessi contra te testimonium queat? Prima enim cum posterioribus consentiunt: ut scelerata illa tua convincatur audacia. Cum enim dicit: *Tenetis traditiones seniorum, et præteritis misericordiam et judicium Dei*; disce, sodes, ex quo tempore hæc illos observantes arguat; ac quandonam seniorum ista traditio cœperit. Invenies profecto eam quæ Davidis inscribitur post reditum e Babylonia: Akibæ vero paulo ante Babylonicam captivitatem initium habuisse. Assamonæorum porro traditionem Alexandri et Antiochi cœpisse temporibus, annis ante Christum 190. Itaque jam tum per legem vocatio, ac per prophetas erat oblata misericordia, ut circulatoris istius ratio funditus evertatur.

Schol. 27. *Væ vobis, quoniam edificatis sepulcra prophetarum, et patres vestri occiderunt illos*⁸.

Refut. 27. Quandoquidem prophetas curæ sibi esse significat, ut eorum necem intersectoribus exprobet, apparet minime ab eo alienos existisse, sed servos, qui et adveniēti illi viam quodammodo munierint, et Novo Testamento testimonio suo suffragati fuerint. Quod Moyses his præcipue verbis præstitit: *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus e fratribus vestris sicut me*⁹. Sed et ante Moysen Jacob, dum ita loquitur: *E germine, filii mi Juda,*

δοθήσεται αὐτῇ. Οὐκ εἶχε δὲ περὶ βασιλείας νότου καὶ Σαλομῶνος.

Ἐλεγχ. κε'. Καὶ ἐν αὐτοῖς οἷς δοκαίς παρακόπτειν, οὐ δύναται, ὦ Μαρκίων, λαθεῖν τὴν ἀλήθειαν. Κἀν ἀφ' ἧς γὰρ περὶ Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου ὁ τὴν εἰκονομίαν σημαίνει τοῦ Σωτῆρος, ἀφ' ἧς δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς βασιλείας τοῦ νότου καὶ Σαλομῶνος, καὶ τῆς Νινευὶ τὴν σωτηριώδη ὑπόθεσιν, καὶ τοῦ Ἰωνᾶ τὸ κήρυγμα, αὐτὸς ὁ προκείμενος λόγος τοῦ Σωτῆρος ἐλέγχει. Λέγει γάρ· Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον αἰτεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ. Ὡς τῶν πρὸ αὐτῆς τῆς γενεᾶς καταξιωθεισῶν σημείων παρὰ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ. Ὡς ὁ μὲν Ἠλίας σημεῖον ἐποιεῖ διὰ τοῦ ἀπ' οὐρανοῦ πυρὸς καταδεσθῆκότος, καὶ λαβόντος τὴν θυσίαν· καὶ Μωϋσῆς τέμνει τὴν θάλασσαν, καὶ τὴν πέτραν νύττει, καὶ προχέει ὕδωρ, καὶ μάννα ἀπ' οὐρανοῦ φέρει· καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ ἱστυεῖ τὸν ἥλιον, καὶ τὴν σελήνην. Καὶ κατὰ πάντα τρόπων κἀν κρύφῃ τὰ γεγραμμένα ἀπατεῶν, οὐδὲν βλάψει τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' αὐτὸν ἀπαλλοτριοῖ τῆς ἀληθείας.

Σχόλ. κς'. Ἀντὶ τοῦ, Παρέρχεσθε τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ, — Παρέρχεσθε τὴν κλήσιν τοῦ Θεοῦ.

Ἐλεγχ. κς'. Πέθεν οὐκ ἐλέγχῃ; πόθεν δὲ ὡς κατὰ σοῦ συναχθῇ ἡ μαρτυρία; Τὰ πρῶτα γὰρ συνάδει τοῖς μετέπειτα, ἐλεγχομένης τῆς παρὰ σοῦ βραδύουργίας. Ἐν γὰρ εἴπῃ, Κατέχετε τὰς παραδόσεις τῶν πρεσβυτέρων ὑμῶν, καὶ παρέρχεσθε τὸ ἔλεος, καὶ τὴν κρίσιν τοῦ Θεοῦ· μάθε ἀπὸ ποίου χρόνου αἰτιᾶται αὐτοὺς τοῦτο ἐπιτελοῦντας. Πότε δὲ ἡ παράδοσις αὐτοῖς γέγονε τῶν πρεσβυτέρων; καὶ ὡς εὐρεσις, ὅτι τοῦ μὲν Δαβὶδ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τοῦ δὲ Ἀκιδᾶ καὶ πρὸ τῶν Βαβυλωνικῶν αἰχμαλωσιῶν γεγέννηται. Τῶν δὲ υἱῶν Ἀσσαμωναίου ἐν χρόνοις Ἀλεξάνδρου καὶ Ἀντιόχου, πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας (72) ἑκατὸν ἐνετήχοντα ἔτεσιν. Ἄρα γοῦν καὶ ἑκτοτε διὰ νόμου ἦν ἡ κλήσις, καὶ διὰ προφητῶν τὸ ἔλεος, καὶ πανταχόθεν ἐκπίπτει ὁ ἀγρυπνώδης σου λόγος.

Σχόλ. κς'. Οὐαὶ ὑμῖν, ὅτι οἰκοδομεῖτε τὰ μνημεῖα τῶν προφητῶν, καὶ οἱ πατέρες ὑμῶν ἀπέκτειναν αὐτούς.

Ἐλεγχ. κς'. Εἰ τῶν προφητῶν ποιεῖται τὴν φροντίδα, τοὺς ἀποκτείναντας ὀνειδίζων, οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ ἦσαν οἱ προφῆται, ἀλλὰ δοῦλοι, καὶ προετοιμασταὶ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας, οἱ καὶ μαρτυρήσαντες τῇ Καινῇ Διαθήκῃ· Μωϋσῆς μὲν λέγων· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν, ὡς ἐμέ. Καὶ πρὸ αὐτοῦ Ἰακώβ λέγων· Ἐκ βλαστοῦ, υἱὲ μου Ἰούδα, ἀνέβης, ἀναπεσὼν ἐκοιμήθης. Οὐκ ἐκλείψει ἀρχὼν ἐξ

¹ Luc. xi, 13. ² III Reg. xviii, 58. ³ Exod. xiv, 21. ⁴ Num. xi, 11. ⁵ Exod. xvi, 14. ⁶ Jos. i, 12. ⁷ Ibid. 42. ⁸ Ibid. 47. ⁹ Deut. xviii, 15. ¹⁰ Deest οὐ. ¹¹ For. εὐρήσεις.

(72) Πρὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίας. Non parva hic hallucinatio est: Assamonæi filii, hoc est Machabæi, post Antiochum Epiphanem prodierunt. Qui cœpit anno Græcorum 137, I Machab. i, hoc est per. Jul. 458, annis ante vulgarem Christi Nata-

lem 175. Nisi forte Antiochum τὸν μέγαν intelligat: qui cœpit per. Jul. 4490. Sed Assamonæorum traditio a Machabæis initium habuit. Quare infra Epiphanis initium cœperit necesse est.

Ἰούδα· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἔως ἔλθῃ ᾧ τὰ ἀποκεί-
μενα· καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν. Καὶ ἐπ' αὐ-
τὸν ἔθνη ἐλπιοῦσιν. Ἠσαίας δέ· Ἰσὺν ἡ παρθέ-
ρος ἐν γαστρὶ ἔξει. Ἰερემίας δέ· Καὶ ἀνθρώπος
ἐστί, καὶ τίς γνώσεται αὐτόν; Μιχαίας· Καὶ σὺ,
Βηθλεέμ· καὶ μετ' ἑτέρα· Ἐκ σοῦ μοι ἐξελεύσε-
ται ἡγούμενος, καὶ τὰ ἑξῆς. Ὁ δὲ Μαλαχίας· Ἐξ-
αίρῃς εἰς τὸν ναὸν ἡξεί Κύριος· ὁ δὲ Δαβὶδ·
Ἐλπὸν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ
πολλὰ ἐστὶ λέγειν, καὶ αὐτοῦ λέγοντος τοῦ Σωτῆρος·
Εἰ Μωϋσῃ ἐπιστεύετε, ἐπιστεύετε ἂν καὶ ἐμοί.
Ἐκεῖνος γὰρ περὶ ἐμοῦ ἔγραψε.

Σχόλ. κη'. Οὐκ εἶχε· Διὰ τοῦτο εἶπεν ἡ σοφία τοῦ
Θεοῦ· Ἀποστείλω εἰς αὐτοὺς προφήτας· καὶ περὶ
αἵματος Ζαχαρίου καὶ Ἀβὲλ καὶ τῶν προφητῶν, ὅτι
ἐκζητηθήσεται ἀπὸ τῆς γενεᾶς ταύτης.

Ἐλεγχ. κη'. Καὶ ἐν τούτῳ σοὶ πολλὴ αἰσχύνῃ, ὦ
Μαρκίων, τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθείας σωζομένου,
καὶ τῆς παρακτομῆς τῶν κλειμάτων σου εὐρισκομέ-
νης, ἀπὸ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου
τῶν τόπων εὐρισκομένων, καὶ τῶν παρὰ σοῦ ἀφαιρε-
θέντων ἐλεγχομένων.

Σχόλ. κθ'. Λέγω δὲ τοῖς φίλοις μου· Μὴ φοβη-
θῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα· φοβήθητε
δὲ τὸν μετὰ τὸ ἀποκτεῖναι ἔχοντα τὴν ἐξουσίαν
βαλεῖν εἰς γέενναν. Οὐκ εἶχε δέ· Οὐχὶ πάντες
στρουθία ἀσπαρίων δύο πωλεῖται, καὶ ἐν ἑξ' αὐ-
τῶν οὐκ ἔστιν ἐπιλελησμένον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ;

Ἐλεγχ. κθ'. Τὸ, Λέγω ἐγὼ τοῖς φίλοις μου· Μὴ
φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα· φο-
βήθητε δὲ τὸν ἔχοντα ἐξουσίαν τὸ, μετὰ τὸ ἀπο-
κτεῖναι τὸ σῶμα, τὴν ψυχὴν βαλεῖν εἰς γέενναν,
ἀναγκάζει σε, ὦ Μαρκίων, καὶ τὰ ἑξῆς τῆς παρα-
βολῆς ὁμολογῆσαι. Ἄνευ γὰρ τοῦ Θεοῦ οὐδὲν γίνεται,
κλιν ἐπάρετος τὸ περὶ τῶν στρουθίων. Ἀπολόγησαι
οὖν περὶ τῶν ἐν τῷ βήτῳ καταλειφθέντων ὑπὸ σοῦ,
ὦ Μαρκίων. Καὶ ἀποκρίναι ἡμῖν τί διανοή περὶ τοῦ
ἐξουσίαν ἔχοντος. Εἰ γὰρ φαίης αὐτὸν εἶναι τὸν Πα-
τέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν καὶ παρὰ σοὶ ἀγαθὸν λεγόμε-
νον Θεόν, εἰ καὶ κακῶς διαιρεῖς, ὁμῶς, ἐπειδὴ ἔχει τὴν
ἐξουσίαν, δέδωκες αὐτὸν κριτὴν ὄντα, καὶ ἐκάτω
νέμοντα τὸ κατ' ἀξίαν. Εἰ δὲ οὐ τοῦτο λέγεις, ἀλλὰ
τὸν Δημιουργὸν τὸν παρὰ σοὶ φύσει κριτὴν ἀδόμενον,
λέγε μοι τίς τούτῳ δέδωκε τὴν ἐξουσίαν. Εἰ γὰρ ἀπ'
ἐαυτοῦ ἔχει, ἄρα μέγας ἐστὶ, καὶ ἐξουσίαν ἔχει. Εἰ
δὲ τοῦ κρίναι ἐξουσίαν ἔχει, καὶ τοῦ σώζειν. Ὁ
γὰρ δυνάμενος κρίναι δύναται καὶ ἀπολύειν. Καὶ ἄλ-
λως· Εἰ, τοῦ κριτοῦ βάλλοντος τὰς ψυχὰς εἰς γέεν-
ναν, ὁ Θεὸς ὁ ἀγαθὸς οὐ ρύεται αὐτάς, ὁ πανταχόθεν
τῶν αὐτῶν ἐπιμελούμενος ψυχῶν πῶς ἂν εἴη ἀγαθός;
ἢ γὰρ ὅτι ἰσχυρότερος αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ οὐ δύναται ἐκ
χειρὸς ρύεσθαι· ἢ ὅτι δύναται μὲν, οὐ βούλεται δέ.
Καὶ τοῦ ἡ ἀγαθότης; Εἰ δὲ, ἐπειδὴ αὐτὸς ἔκτισεν,
ἐξουσίαν ἔχει καὶ κρίναι πῶς ὁ ἄνω Θεὸς ὁ ὑπὸ σοῦ

ascendisti. Requiescent accubisti. Non deficiet prin-
ceps ex Juda¹; etc. Ac paulo post: Donec veniat
cui reposita sunt; et ipse expectatio gentium; et in
ipsum gentes sperabunt². 333 Isaias vero: Ecce,
inquit, virgo concipiet³; Jeremias item: Et homo
est, et quis cognoscet illum? Michæas: Et tu Beth-
lehem, etc.; et paulo post: Ex te mihi egredietur
dux⁴, etc. At Malachias: Statim in templum veniet
Dominus⁵. Nam quod ad Davidem spectat, hæc
illius est prædictio: Dixit Dominus Domino
meo⁶, etc. Possum et innumera alia percensere,
cum præsertim a Domino sit dictum: Si Moysi cre-
deretis, crederetis forsitan et mihi. De me enim ille
scripsit⁷.

Schol. 28. Deerat: Propterea et sapientia Dei
dixit: Mittam ad illos prophetas⁸; et de sanguine
Zachariæ, et Abel, et prophetarum, quoniam re-
quiretur a generatione hac⁹.

Refut. 28. Enimvero summam hic tibi, Marcio,
locus ignominiam inurit, cum veritatis adhuc in-
tegra forma relicta sit, ac furtim a te sublata mul-
tisque loca facile reperiantur; ac quæ desunt, in
Evangelii secundum Lucam exemplaribus legantur
omnibus, ut quæ abs te sunt interversa prodantur.

Schol. 29. Dico autem amicis meis: Nolite timere
eos qui occidunt corpus: timete vero eum, qui post-
quam occiderit habet potestatem mittendi in gehen-
nam¹⁰. Nec habebat illud: Nonne quinque passeret
teneunt dupondio, et unus ex illis non est in oblivione
coram Deo¹¹?

Refut. 29. Hæc ipsa verba: Dico ego amicis meis:
Nolite timere eos qui occidunt corpus: timete vero
eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem
mittendi animam in gehennam, parabolæ etiam re-
liqua fateri te cogunt. Etenim, sine Dei nutu nihil
omnino geritur, quamvis quod de passeribus scri-
ptum est auferas. Igitur de iis quæ in hac sententia
dicuntur reddenda tibi ratio est, o Marcio. Ac velim
mihi respondeas, quid de eo censeas, qui potestatem
habere dicitur. Si enim Patrem illum Christi esse
dixeris, eundemque, quem tu bonum esse Deum
prædicas; etsi male tu quidem separas, tamen quo-
niam potestate præditus est, iudicem esse confi-
teris, qui pro meritis suis unumquodque compenset.
Aut si alium esse quempiam iudicas, Conditorem
scilicet, quem tu proprie iudicem constituis, cedo
quis ei potestatem commiserit. Hanc enim si habet
ipse per sese, magnus utique est, ac potestate præ-
ditus. Quod si iudicandi penes eum facultas est,
erit et servandi. Qui enim jurisdictionem exercere
potest, potest et absolvere. Præterea, 334 si cum
iudex in gehennam præcipientes immittit animas,
bonus ille Deus, qui tantam animarum curam gerit,
non eas liberat, haberi bonus qui poterit? aut enim
ille fortior est, nec ex ejus manibus extorquere
potest; aut ut facultas suppetat, deest tamen libe-

¹ Gen. xlix, 9. ² ibid. sqq. ³ Isa. vii, 14. ⁴ Mich. v, 2. ⁵ Malach. iii, 1. ⁶ Psal. cix, 1. ⁷ Joan. v, 46. ⁸ Luc. xi, 49. ⁹ ibid. 51. ¹⁰ Luc. xii, 4, 5. ¹¹ ibid. 6.

randi voluntas. Ubinam igitur illa bonitas est? Sin A quoniam alter ille condidit, ideo et iudicandi potestas ei tribuitur, quomodo supremus ille, quem singlis, Deus nonnullos ex aliqua parte liberare dicitur? Sive enim aliena rapiens conservat, injuriam cupiditate sua facit alteri: sive propterea negas injuriam esse, quod ad bonum alicujus ac salutem referat, personarum illum habere rationem judicas, qui non benede omnibus æqualiter, sed certis duntaxat mereri studeat.

Schol. 30. Pro his verbis: *Confitebitur coram angelis*¹, rescripsit, *coram Deo*.

Refut. 30. Apparet omnino, nequaquam illum secundum Deum ambulare, licet veritatem vel exiguo vocabulo commutet. Qui enim eorum quæ sunt initio scripta partem aliquam corrumpere non dubitat, a via veritatis aberrat.

Schol. 31. Non habet ista: *Deus testis fenum*². B

Refut. 31. Licet ea quæ scripta sunt non ea fide referas, qua a Salvatore pronuntiata sunt, eadem tamen illa loca in Evangelio, quo Ecclesia catholica utitur, integra servantur: quantumlibet Deum illum abneges, qui Verbo suo condidit universa, eademque cura sua providentiaque complectitur, ne feno quidem excepto; quem insuper Deum Salvator sua voce confessus est.

Schol. 32. *Pater vester novit corporeis iisce vobis opus esse*³.

Refut. 32. Novit Pater discipulos corporis indigere commoditatibus, quas idcirco procurat; non in alio quodamquam in hoc sæculo; neque in aliena possessione, sed in his rebus quarum ipse conditor est, servos suos singulari providentia gubernans.

Schol. 33. *Quærite regnum Dei, et hæc omnia adjicientur vobis*⁴.

Refut. 33. Si alienis sustentamur opibus, estque alius cælestis regni Deus, quid potest in hoc esse sermone consentaneum? Nam aut ad illum tam inferiora ista pertinent, quam cæleste regnum, ideoque inferiora hæc omnia, quæ sua 335 sunt, pro labore illo, quem regni sui desiderium afferre solet, hominibus rependit; aut ita regnum futurumque sæculum ad illum pertinet, ut hæc infima Conditori tribuendasint; ex quo sequitur Conditoris ipsius voluntatem ad supremi illius regnum accommodatam esse, cum iis omnibus gratificetur et saveat, qui justitiam ipsius ac regnum requirant. Quod si voluntatis nulla dissensio, sed summa quædam concordia sit, non jam duo sunt, triaue principia. Vere enim Deus unus est, qui universa condidit; et quidem bene, non contrario modo condidit. Peccare vero nostrum est, atque in eligendo fugiendoque aberrare.

Schol. 34. Pro eo quod est: *Pater vester*⁵, habebat, *Pater*.

Refut. 34. Nihil causæ nostræ ne hoc loco quidem officis, sed eam magis sublevas, dum horum inferiorum curam a Patre suo geri consentientem Salvatorem inducis.

μυθευόμενός τινας μερικῶς σώζει; Εἰ μὲν ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων λαμβάνων σώζει, πλεονεκτεῖ ἀλλοτρίων ἐργῶν· εἰ δὲ οὐ φάσκεις πλεονεξίαν εἶναι, διὰ τὸ εἰς ἀγαθὸν τὸ ἔργον γίνεσθαι καὶ σωτήριον, προσωπολήπτην αὐτὸν ποιεῖς, μὴ τὸ ἀγαθὸν ἰσως πᾶσιν, ἀλλὰ μερικῶς ποιοῦντα.

Σχόλ. λ'. Ἀντὶ τοῦ· Ὁμολογήσει ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων, ἐκείνος τοῦ Θεοῦ λέγει.

Ἐλεγχ. λ'. Πανταχόθεν ἐλέγχεται μὴ κατὰ Θεὸν πορευόμενος, κἂν τι ἐν βραχυτάτῳ λόγῳ παραλλάξῃ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ τολμῶν γάρ τι παραλλάσσειν τῶν γεγραμμένων ἀπαρχῆς οὐκ ἐν ἰδῶ ἀληθείας ἰστάται.

Σχόλ. λα'. Οὐκ ἔχει τό· Ὁ Θεὸς ἀμφιέννυσσι τὸν χόρτον.

Ἐλεγχ. λα'. Εἰ καὶ μὴ ἔξ τῶν γεγραμμένων, ὡς εἶχεν ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένα, ἀλλ' οὕτως σώζονται οἱ τόποι ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας· κἂν ἀρνήσῃ σὺ τὸν Θεὸν τὸν πάντα πεποιτηκότα, καὶ πάντων ἐπιμελούμενον τῷ λόγῳ αὐτοῦ, ἄχρι καὶ τοῦ χόρτου, καὶ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ὁμολογούμενον.

Σχόλ. λδ'. Ὑμῶν δὲ ὁ Πατὴρ οἶδεν, ὅτι χρήστες τούτων τῶν σαρκικῶν.

Ἐλεγχ. λβ'. Οἶδεν ὁ Πατὴρ, ὅτι χρήζουσιν οἱ μαθηταὶ τῶν σαρκικῶν χρειῶν, καὶ προνοεῖ τῶν τοιούτων· προνοεῖ δὲ οὐκ ἐν ἄλλῳ αἰῶνι, ἀλλ' ἐνταῦθα, οὐκ ἐν τοῖς ἀλλοτρίοις τὴν πρόνοιαν τῶν ἑαυτοῦ δοῦλων ποιούμενος, ἀλλ' ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ ἐκτισμένοις.

Σχόλ. λγ'. Ζητεῖτε τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν.

Ἐλεγχ. λγ'. Εἰ τῶν ἄλλου⁶ τρεφόμεθα, καὶ ἄλλος Θεὸς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν ὑπάρχει, πῶς ἐτι ὁ λόγος συμφωνήσει; Εἰ γὰρ αὐτοῦ ἐστι τὰ ἐνταῦθα, καὶ αὐτοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία· διὸ προστιθῆσι πάντα τὰ ἐνταῦθα ὄντα αὐτοῦ διὰ τὸν κάματον τοῦ πόθου τῆς αὐτοῦ βασιλείας· ἢ αὐτοῦ μὲν ἡ βασιλεία, καὶ ὁ ἐκεῖ αἰὼν, τοῦ δὲ Δημιουργοῦ τὰ ἐνταῦθα· καὶ συνευδοκεῖ ὁ Δημιουργὸς τῇ τοῦ ἄνω βασιλείᾳ, ἀντιλαμβάνόμενος τῶν τὴν δικαιοσύνην τοῦ ἄνω καὶ βασιλείαν ζητούντων. Μῆδ' ἐξ οὐσης εὐδοκίας, καὶ οὐχὶ διαφερομένης, οὐκέτι δύο ἀρχαὶ ἢ τρεῖς· τῷ γὰρ ὄντι εἰς ἐστὶν ὁ Θεός, ὁ τὰ πάντα ποιήσας· ποιήσας δὲ καλῶς, καὶ οὐκ ἐναντίως. Ἡμῶν δὲ ἐστι τὸ ἀμαρτάνειν, καὶ σφάλλεσθαι ἐν τῷ θέλειν, καὶ ἐν τῷ μὴ θέλειν.

Σχόλ. λδ'. Ἀντὶ τοῦ· Ὁ Πατὴρ ὑμῶν, ὁ Πατὴρ εἶχεν.

Ἐλεγχ. λδ'. Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἡμῶς ἀδικήσεις, ἀλλὰ ἐτι ἐπιβεβαιώσεις. Τὸν γὰρ αὐτοῦ Πατέρα προνοεῖν τῶν ἐνταῦθα ὡμολόγησας τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι.

Σχόλ. λδ'. Καὶ ἐν τούτῳ οὐδὲν ἡμῶς ἀδικήσεις, ἀλλὰ ἐτι ἐπιβεβαιώσεις. Τὸν γὰρ αὐτοῦ Πατέρα προνοεῖν τῶν ἐνταῦθα ὡμολόγησας τὸν Σωτῆρα εἰρηκέναι.

¹ Luc. xii, 28. ² ibid. 8. ³ ibid. 30. ⁴ ibid. 31. ⁵ ibid. 30. ⁶ Corr. ἐκ τῶν ἄλλου. ⁷ Corr. ἡ γάρ.

Σχόλ. λε'. Ἀντὶ τοῦ, δευτέρα ἢ τρίτη φυλακῇ, A εἶχεν, ἐσπερινῇ φυλακῇ.

Ἐλεγχ. λε'. Ἐλέγχεται ὁ κτηνώδης, μεταστρέφας τοὺς θελοὺς λόγους ἀνοήτως πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόνοιαν. Οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται (73) φυλακαί, ἀλλὰ νυκτεριναί, ἀπὸ ἑσπέρας εἰς τὴν πρώτην φυλακὴν προκοπὴν τῆς ἐπεκτάσεως ἔχουσai, καὶ οὐκ ἀπὸ τῆς ἑω εἰς τὴν ἑσπέραν, ὡς οὗτος ἀλλίσχεται βῆδιουργήσας.

Σχόλ. λς'. Ἥξει ὁ Κύριος τοῦ δούλου ἐκεῖνου, καὶ διχοτομήσει αὐτόν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων θήσει.

Ἐλεγχ. λς'. Τίς ὁ διχοτομῶν τὸν δούλον; λέγε. Εἰ μὲν ὁ Δημιουργὸς καὶ κριτὴς παρὰ σοῦ λεγόμενος θεὸς ἐστὶν ὁ τοῦτο μέλλων πράττειν, ἄρα αὐτοῦ εἰσιν οἱ πιστοί· ἐπιτιμῶν γὰρ τῷ μὴ καλῶς πράττοντι δούλῳ, B τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπίστων τίθησιν· εἰ δὲ ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ ἐστὶν, ἡ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέλλων τοῦτο ἐπιτελεῖν, σαφῶς τὴν μαρτυρίαν παρὰ παντὶ φυλάττεις κατὰ σοῦ οὖσαν· ὁμολογῶν γὰρ ἡ Χριστὸν ἢ τὸν αὐτοῦ Πατέρα τοῦτο πράττειν μέλλοντα ἀναμφιβόλως, ὁμολόγησας τὸν αὐτὸν κριτὴν, καὶ τὸν αὐτὸν ἀγαθόν, καὶ ἕνα ὄντα, τῶν ὧδε καὶ τῶν ἐκεῖ προνοούμενον.

Σχόλ. λς'. Μὴ ποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτὴν, καὶ ὁ κριτὴς παραδώσει σε τῷ πράκτορι.

Ἐλεγχ. λς'. Κριτὴν λέγει τὸν Δημιουργόν, πράκτορα δὲ ἕκαστον τῶν αὐτοῦ ἀγγέλων, μέλλοντας ἀπαιτεῖν τοὺς ἁμαρτωλοὺς τὰ πεπραγμένα. Ποῖα δὲ ἀλλ' ἢ τὰ σφάλματα καὶ ἁμαρτήματα, ἃ καὶ ὁ Ἰησοῦς βδελύσσεται, ἃ καὶ σὺ ἀπαγορεύειν λέγεις; Εἰ τοίνυν ἃ ὁ ἀγαθὸς θεὸς βδελύσσεται, καὶ ὁ κριτὴς, καὶ ὁ Δημιουργὸς τὰ αὐτὰ βδελύσσεται, εἰς ἐστὶ καὶ ὁ αὐτὸς ἀπὸ τοῦ ἔργου δεικνύμενος, καὶ τῆς μιᾶς εὐδοκίας.

Σχόλ. λς'. Ἦν παρακεχομμένον ἀπὸ τοῦ, Ἡλθόν τινες ἀναγγέλλοντες αὐτῷ περὶ τῶν Γαλιλαίων, ὧν τὸ αἷμα συνέμιξε Πιλάτος μετὰ τῶν θυσιῶν αὐτῶν, ἕως ὅπου λέγει περὶ τῶν ἐν τῷ Σιλωάμ δέκα καὶ ὀκτὼ ἀποθανόντων ἐν τῷ πύργῳ· καὶ ὅτι Ἐὰν μὴ μετανοήσητε· καὶ ἕως τῆς παραβολῆς τῆς συκῆς, περὶ ἧς εἶπεν ὁ γεωργὸς, ὅτι Σκάπτω, καὶ βάλλω κόπριαν, καὶ ἐὰν μὴ ποιήσῃ, ἐκκοψόν.

Ἐλεγχ. λς'. Τοῦτων πάντων ἐποίησατο τὴν ἀπαρρεσιν ὁ συλητής, κρύψας ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ἀλήθειαν, διὰ τὸ τὸν Κύριον συμπεφωνηκέναι τῷ καλῶς δικάσαντι τοὺς τοιοῦτους Πιλάτῳ· καὶ ὅτι καλῶς οἱ ἐν τῷ Σιλωάμ ἀπέθανον ἁμαρτωλοὶ ὄντες, καὶ ὑπὸ Θεοῦ οὕτως τιμωρηθέντες. Ὅταν δὲ βῆδιουργήσωσι τινες βασιλικά ὑποστάγματα, ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα (74) προφερόμενα ἡσφαλισμένως ἔχοντα ἐλέγχει τοὺς ἄφρονas. Οὕτως καὶ ἀπὸ τοῦ βασιλικοῦ ὄφκου, τουτέστι τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, προφερόμενον τὸ Εὐαγγέλιον ἐλέγχει τοὺς ἀφανιστάς τῶν καλῶν ἐνδυμάτων μῦας.

Schol. 33. Pro eo quod est, *secunda, vel tertia custodia* ¹, scripserat, *vespertina custodia*.

Refut. 33. Ex hoc loco manifeste bellua ista convincitur divina ad opiniones suas oracula depravasse. Neque enim diurnæ sunt custodiæ, sed nocturnæ, quæ a vespera primam ad custodiam prorogantur, non a matutino diluculo ad vesperam, quemadmodum iste flagitiose substituit.

Schol. 36. *Veniet Dominus servi illius, et secabit eum, et partem ejus ponet cum infidelibus* ².

Refut. 36. Quis istius servi sector est, agendum dico. Si enim ille ipse Creator, quem tu judicem ac Deum statuis, hoc omnino facturus est, ad hunc plane fideles pertinebunt. Etenim servum ille haud recte sese gerentem increpans *partem illius cum infidelibus ponit*. Quod si Pater ipse Christi, vel etiam Christus idipsum præstiturus est, perspicuum habet contra te testimonium. Cum enim Christum, vel ipsius Patrem citra ullam controversiam facturum id esse fateare, eundem pariter et judicem et bonum, et unicum tam infimorum quam celestium moderatorem constituis.

Schol. 37. *Ne forte trahat te ad judicem, et judez tradat te exactori* ³.

336 Refut. 37. Judicem hic Creatorem appellat, exactorem porro ipsius angelorum quemlibet, qui factorum rationem a peccatoribus exigent. Quæ autem illa facta, nisi delicta et peccata sunt, quæ Jesus detestatur, et, ut fateris ipse, prohibet? Ergo cum eadem illa, quæ bonus Deus exsecratur, judez detestetur et conditor, unus idemque opere ipso, ac voluntatis consensione declaratur.

Schol. 38. Sustulerat ex illo loco: *Venerunt quidam nuntiantes ipsi de Galilæis, quorum sanguinem miscuerat Pilatus cum sacrificiis eorum, usque ad ea, quibus de octodecim illis est sermo, qui in Siloam ruina turris oppressi sunt* ⁴. Item: *Nisi penitentiam egeritis, usque ad parabolam ficus, de qua dixit agricola: Fodiam, et mittam stercora, et si non fecerit, excide* ⁵.

Refut. 38. Hæc ideo nefarius prædo subtraxit ac semetipsum veritate fraudavit, quod Dominus Pilati sententiam qua homines istos jure damnaverant, approbarit; quodque alteri illi, qui in Siloam perierant, merito eas pœnas dedisse videantur, utpote peccatores, et ejusmodi a Deo suppliciis affecti. Sed ut imperatoris edicta si qui corrumpere ac depravare conentur, prolata ex archivis fidelissima exemplaria insanos illos redarguunt: sic e palatio, hoc est Ecclesia sancta, depromptum Evangelium egregiarum, ut ita dicam, vestium arrosores mures facile detegit.

¹ Luc. xii, 38. ² ibid. 46. ³ ibid. 58. ⁴ Luc. xiii, 1-4. ⁵ ibid. 5-8.

(73) Οὐ γὰρ ἡμεριναὶ γίνονται. Apud Xenoph. tamen ἡμεροσκόπος est.

(74) Ἀπὸ τῶν ἀρχαίων τὰ ἀντίγραφα. Corr. τῶν

ἀρχαίων, ex Archivis. Ignatius epist. vi, ad Philad. ἔχουσα γὰρ τιμῶν λεγόντων, ὅτι, Ἐὰν μὴ ἐν τοῖς ἀρχαίοις εὗρω τοῦ Εὐαγγελίου, οὐ πιστεύω.

Schol. 39. *Hanc autem filiam Abraham, quam alligavit Satanas* ¹.

Refut. 39. Cum veniens Dominus Abrahami filiam curam suscipiat, non erit ab eo alienus Abrahamus. Quem hoc ipso placuisse sibi declarat, quod ejus filie misericordia moveatur.

Schol. 40. Item illud ademit: Tunc videbitis Abraham, Isaac, et Jacob, et omnes prophetas in regno Dei ². Pro quo rescripsit: Cum omnes justos rideritis in regno Dei, vos autem exclusos. Adjecitque, detentos foris. Et. Illic est fletus et stridor dentium.

337 Refut. 40. Quomodo veritatis vestigia produntur! Viam enim occultare nemo potest. Ac licet homines ab ea revocare, et in errorem possit abducere, aut ignavis dissimulare, idem tamen iterum peritis fieri nequit; quia terra, in qua sit impressa via, tolli sumlitus e medio non potest. Et quamvis illam obscuret quispiam, cum idem tamen hujus locus remaneat, qui eam depravaverit a peritis haud difficile coarguitur. Quamobrem orationis ipsius vestigia et consequentia respice. Illum enim ipsum sermonem ad quemnam alium praeterquam ad Judaeos habuit? Quod si Judaeos alloquebatur, jam eos intus fuisse demonstrabat, et a justorum consortio segregatos. At vero quoniam ii sunt, nisi Abraham, Isaac, Jacob, et prophetae? Non enim ait: Videbitis justos intrantes: vos autem non intrantes; sed, videbitis justos in regno, vos autem ejectos. Ubi quod ejectos dicit, quasi futurum denuntiat; justos vero jam ibidem versari significat, qui neque carne, neque vocatione ab illis alieni sunt, sed communiter vocati ante Christi Salvatoris adventum justitiam adepti sunt. Sed illi foris manent scilicet, dum intus eorum patres resident. Quod nisi futura corporum est resurrectio, undenam dentium ille stridor in judicio esse potest homo stolidissime!

Schol. 41. Illud item sustulit: Venient ab oriente et occidente, et recumbent in regno. Tum illud: Erunt novissimi primi. Item: Accesserunt Pharisei dicentes: Exi, et vade; quoniam Herodes vult te interficere. Nec non et istud: Abeuntes dicite vulpi huic, usque ad ea, non capit prophetam occidi extra Hierusalem. Illud etiam: Hierusalem, Hierusalem, quae occidis prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt: Item: Saepe volui congregare, sicut gallina pullos suos, et: Relinquetur vobis domus vestra; et: Non me videbitis, donec dicatis: Benedictus ³. τέκνα σου· καὶ τό· Ἀσπάζεται ὁ υἱὸν ὁ εἷς υἱὸν υἱόν· καὶ τό·

Refut. 41. Vide hominis audaciam, ac quantum ex Evangelio subtrahat. Quemadmodum si quis animali quopiam in duas partes dissecto, dimidium ejus imperitis ostendat, ac persuadere conetur, ejusmodi totum animal esse, nec ei ovidiouam ademptum.

¹ Luc. xiii, 16. ² ibid. 29. ³ ibid. 29 seq.

Σχολ. λθ'. Ταύτην δὲ θυγατέρα Ἀβραάμ, ἣν ἔδησεν ὁ Σατανῆς.

Ἐλεγχ. λθ'. Εἰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀβραάμ ἐπιμαίεται ἔλθων ὁ Κύριος, οὐκ ἄλλότριος αὐτοῦ ἐστὶν Ἀβραάμ. Ὁμολογεῖ γὰρ αὐτὸν αὐτῷ εὐτρεπτικῆναι, οἷκτον εἰς τὴν αὐτοῦ θυγατέρα ἐνδεικνύμενος.

Σχολ. μ'. Παρέκοψε πάλιν τό· Τότε ἐψέσθε Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ πάντας τοὺς προφήτας ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ· ἀντὶ ἐκ τούτου ἐποίησεν· Ὅτε πάντας τοὺς δικαίους ἴδῃτε ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους. Προσέθηκε δὲ, κρατουμένους ἔξω· ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ἐδόντων.

Ἐλεγχ. μ'. Πῶς τὰ ἴχνη τῆς ἀληθείας φαίνεται! Οὐ γὰρ τις ἐδὼν δύναται ἀποκρῦψαι. Πλανῆται μὲν γὰρ ἀνθρώπους δύναται ἐξ αὐτῆς, καὶ ἀποκρῦψαι αὐτὴν ἀπὸ τῶν ἀγνοούντων· ἀπὸ δὲ τῶν ἐν πείρᾳ αὐτῆς γεγονότων ἀδύνατον. Οὐ γὰρ δύναται τὴν γῆν, ἐνθα ἦν ἡ ὁδὸς, ἀφανίσαι, καὶ τε αὐτὴν ἀμαυρώσῃ· τοῦ τε τόπου παραμένοντος τῆς ὁδοῦ ὑπὸ τῶν γνωσκόντων ἐλέγχεται ὁ τὴν ὁδὸν βλαβεργήσας. Ὅρα δὴ τὰ ἴχνη τῆς ἀκολουθείας. Τὸν γὰρ λόγον τοῦτον πρὸς τίνα εἰπεν, ἀλλ' ἢ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους; Καὶ εἰ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους, ἤδη ἴδειξεν αὐτοὺς ἐνδον, καὶ ἐκβαλλομένους ἀπὸ τῶν δικαίων. Τίνες δ' ἂν εἶεν, ἀλλ' ἢ οἱ αὐτῶν πατέρες, Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ προφῆται; Οὐ γὰρ εἶπεν· Ὅψεσθε δικαίους εἰσερχομένους, καὶ ὑμᾶς μὴ εἰσερχομένους· ἀλλ', Ὅψεσθε τοὺς δικαίους ἐν τῇ βασιλείᾳ, ὑμᾶς δὲ ἐκβαλλομένους. Καὶ περὶ μὲν τοῦ ἐκβαλλομένου μελλητικῶς ἀπεφάνετο· τοὺς δὲ δικαίους ἤδη ὄντας ἀπέδειξεν οὐκ ἄλλοτρῖους τούτων κατὰ τὴν σάρκα, οὐδὲ κατὰ τὴν κλῆσιν, ἀλλὰ μετὰ τούτων κληθέντας τοὺς ἤδη δεδικαιωμένους πρὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Εἰ δὲ καὶ ἔξω μένοντες, ὡς τῶν πατέρων ἴσω ὄντων. Πόθεν δὲ βρυγμὸς ἐδόντων γίνεται ἐν τῇ κρίσει, ὡς ἤλθιτε, ἐὰν μὴ ἀνάστασις σωμάτων γένηται;

Σχολ. μα'. Παρέκοψε πάλιν τό· Ὁξουσιν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ ἐνσμιῶν, καὶ ἀνακλιθήσονται ἐν τῇ βασιλείᾳ· καὶ τό· Οἱ ἐσχατοὶ ἔσονται πρῶτοι· καὶ τό· Προσηλθόν Φαρισαῖοι λέγοντες· Ἐξέλθε, καὶ πορεύου· ὅτι Ἡρώδης σε θέλει ἀποκτεῖναι· καὶ τό· Πορευθέντες εἰπατε τῇ ἀλώπεκι ταύτῃ, ὥς ὑποῦ εἶπεν· Οὐκ ἐνδέχεται προφήτην ἀπολέσθαι ἔξω Ἱερουσαλήμ· καὶ τό· Ἱερουσαλήμ, Ἱερουσαλήμ, ἡ ἀποκτείνουσα τοὺς προφήτας καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους· καὶ τό· Πολλάκις ἠθέλησα ἐπισυνάξαι ὡς ἱερεῖς τὰ τέκνα σου· καὶ τό· Ἀσπάζεται ὁ υἱὸν ὁ εἷς υἱὸν υἱόν· καὶ τό· Οὐ μὴ ἴδῃτέ με, ὥς οὐ εἶπατε· Εὐλογη-

Ἐλεγχ. μα'. Ὅρα τὴν τοσαύτην τέλμαν, πόσῃν ποιῆται ἀφαίρεσιν τοῦ Εὐαγγελίου. Ὡς εἰ τις λάβῃ ζῶον, καὶ ἐκτέμῃ αὐτὸ, καὶ τὸ ἥμισυ τοῦ σώματος, καὶ ἐν τῷ ἥμισυ τοὺς ἀγνοούντας πειράσεται πείθειν, τοιοῦτο εἶναι τὸ ζῶον λέγων, καὶ μηδὲν ἀπ' αὐτοῦ ἀφαιρεῖσθαι.

Σχόλ. μβ'. Πάλιν παρέκοψε πᾶσαν τὴν παραβολὴν ἁ
τῶν δύο υἱῶν, τοῦ εἰληφότος τὸ μέρος τῶν ὑπαρχόν-
των, καὶ ἀσώτως δαπανήσαντος, καὶ τοῦ ἄλλου.

Ἐλεγχ. μβ'. Οὐδὲν διορίζει τὸ ἀκόλουθον τῆς βρ-
διουργίας ἀπὸ τῶν πρότερον ἐαυτῷ τετολημμένων.
Ἐαυτῷ δὲ τὸ ἐπιζημιον ἐπάγεται, μενούσης τῆς κατὰ
θεὸν ἀληθείας.

Σχόλ. μγ'. Ὁ νόμος καὶ εἰ προφήται ἕως Ἰωάν-
νου. . . καὶ πᾶς εἰς αὐτὴν βυίζεται.

Ἐλεγχ. μγ'. Εἰ νόμον τάσσει, καὶ προφήτας ἀπο-
καλεῖ, καὶ οὐκ ἀνομίαν δηλοῖ τὸν νόμον, οὐδὲ ψευδο-
προφήτας φάσκει τοὺς προφήτας, σαφῶς ὁμολογεῖται
μεμαρτυρημέναι τὸν Σωτῆρα τοῖς προφήταις καὶ
δέδεικται, ὡς περὶ αὐτοῦ προεφήτευσαν.

Σχόλ. μδ'. Περὶ τοῦ πλουσίου, καὶ Λαζάρου τοῦ Β
πτωχοῦ, οἱ ἀπηνέχθη ὑπὸ τῶν ἀγγέλων εἰς τὸν κόλ-
πον Ἀβραάμ.

Ἐλεγχ. μδ'. Ἰδοὺ καὶ ἐν ζωῇ καὶ μακαριζομένοις,
καὶ ἐν κληρονομίᾳ ἀναπαύσεως ὁ Ἀβραάμ ὑπὸ τοῦ
Κυρίου ἐγκατελήθη, καὶ Λάζαρος ἐν κόλποις αὐτοῦ
κατηξίωται. Μηκέτι τοίνυν, Μαρκίων, τὸν Ἀβραάμ
βλασφημεῖ, τὸν ἐπιγνόντα τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην, καὶ
εἰπόντα αὐτῷ· Κύριε, ὁ κριτὴρ πᾶσαν τὴν γῆν.
Ἰδοὺ γὰρ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐμαρτυρήθη εἶναι
εἰκαίος, καὶ οὐκ ἄλλότριος τῆς παρὰ τοῦ Σωτῆρος
ἐπαινουμένης ζωῆς.

Σχόλ. με'. Νῦν δὲ ὧδε παρακαλεῖται ὁ αὐτὸς
Λάζαρος.

Ἐλεγχ. με'. Εἰ παρακαλεῖται Λάζαρος ἐν κόλποις
Ἀβραάμ, οὐκ ἐκτὸς τῆς παρακλήσεως τῆς ζωῆς
ὑπάρχει ὁ Ἀβραάμ.

Σχόλ. μς'. Εἶπεν Ἀβραάμ· Ἐχουσι Μωϋσέας
καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν· ἐπεὶ
οὐδὲ τοῦ ἐγειρομένου ἀπὸ νεκρῶν ἀκούσουσιν.

Ἐλεγχ. μς'. Οὐχ ὡς ἔτι ἐν τῷ κόσμῳ ὢν, καὶ ὡς
ἡπατημένος Ἀβραάμ μαρτυρεῖ τῷ νόμῳ Μωϋσέως
καὶ τοῖς προφήταις, οὐδὲ ὡς οὐκ εἰδὼς τὰ ἐκ τούτων
ἀποθησόμενα, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἐν πείρᾳ γενέσθαι τῆς
ἐκεῖ ἀναπαύσεως. Μετὰ γὰρ τελευτὴν μαρτυρεῖται
ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ παραβολῇ τοῖς τοῦ νόμου
δόγμασι καὶ προφήταις τὴν σωτηρίαν κτησάμενος·
καὶ ταῦτα πρὸ τοῦ νόμου πράξας. Ὁμοίως δὲ καὶ τοὺς
μετὰ ταῦτα τὸν νόμον φυλάξαντας, καὶ προφήταις
ὑπακούσαντας εἰς τὸν κόλπον αὐτοῦ εἶναι, καὶ εἰς D
τὴν ζωὴν μετ' αὐτοῦ ἀπείναι· ὢν εἰς τὴν Λάζαρος, ὁ
διὰ νόμου καὶ προφητῶν καταξιωθείς ζωτικῷ κόλπῳ
τῆς τοῦ Ἀβραάμ μακαριότητος.

Σχόλ. μς'. Παρέκοψε τὸ, Λέγετε· Ἀχρεῖοι δοῦ-
λοι ἐσμεν· ὁ ὠφείλομεν ποιῆσαι πεποιήκαμεν.

Ἐλεγχ. μς'. Καὶ τὸ ἀσφαλὲς τῆς τοῦ Κυρίου δι-
δασκαλίας οὐ παραδέχεται. Ἐπασφαλιζόμενος γὰρ
τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς, ἵνα μὴ διὰ τῆς ὑπερηφανίας
ἀπολέσωσι τὸν μισθὸν τοῦ ἔργου, ταπεινοφρονεῖν
ἐνουθέτει. Οὗτος δὲ οὐ παραδέχεται· τύφῳ γὰρ κατὰ
πάντα ἐπήρθη, καὶ οὐκ ἀληθεῖς.

338 Schol. 42. Ad hæc integram abscidit duo-
rum filiorum parabolam, ejus videlicet qui bo-
norum partem abstulerat, et alterius¹.

Refut. 42. Simillimum maximeque geminum novum
hoc facinus est iis quæ in eodem ante genere com-
misit. Quod huic uni duntaxat fraudi fuit, cum ea-
dem divina veritas nihilominus perseveret.

Schol. 43. *Lex et prophetæ usque ad Joannem. . .
et omnis in illud vim facit*².

Refut. 43. Si legem percenset, ac prophetas
commemorat, neque aut illi pravitatem ascribit,
aut istos falsos prophetas appellat, necessario fa-
tendum est, Christum Dominum prophetas testi-
monio suo comprobasse: quos ex eodem loco de
Christo vaticinatos esse colligitur.

Schol. 44. De divite, et Lazaro mendico, quem
admodum delatus est ab angelis in sinum Abra-
hæ³.

Refut. 44. Viden' ut inter viros ac beatos in
illa felici sempiternæ quietis hæreditate Abraha-
mus a Domino numeretur, et in ejus sinu Lazarus
acquiescat? Desine igitur, Marcio, Abrahamo ma-
ledicere, qui Dominum agnovit suum, cumque sic
allocutus est: *Domine, qui judicas universam ter-
ram*⁴. Ecce tibi justam hunc fuisse testatus est
Dominus, nec ab ea vita, quam Salvator ipse com-
mendat, alienum.

Schol. 45. *Nunc vero hic consolatur Lazarus*⁵.

Refut. 45. Cum Lazarus in Abrahami sinu con-
soletur, sequitur ne Abrahamum quidem ipsam
solatii esse hujus expertem.

Schol. 46. *Dixit Abraham: Habent Moysen et
prophetas; illos audiant: alioqui neque si a mortuis
quis resurrexerit, audient*⁶.

Refut. 46. Non tanquam in hoc mundo adhuc sit,
et in errore versetur Abrahamus, legi Moysis, ac
prophetis testimonium perhibet, nec sic tanquam
ea quæ futura postea sunt ignoret; sed postea-
quam cujusmodi quies illa foret experientia didi-
cit. Post obitum enim Salvator in parabola testa-
tur illum per legis dogmata prophetasque salutem
esse consecutum; tametsi ante legem illa factis
expressisset. Similiter **339** eos qui legem postea ser-
vassent ac prophetis obtemperassent in sinu ejus
acquiescere, et ad vitam cum ipso pervenire. Quo-
rum e numero Lazarus fuit, qui legis prophetarum-
quo beneficio in vitalem beatitudinis illius, qua
Abrahamus fruitur, sinum receptus est.

Schol. 47. Hæc verba prætermisit: *Dicite: Serri
inutiles sumus: quod debuimus facere, fecimus*⁷.

Refut. 47. Etiam illam, quam doctrina Domini
præscribit, cautionem repudiat. Etenim Christus
cautos ac prudentes reddere discipulos studens, ne
ob superbiam operis sui mercede priventur, ad
humilitatem erudiebat. Quod iste documentum re-
jicit, utpote elatus arrogantia, non veritate sub-
mixtus.

¹ Luc. xv, 12. ² Luc. xvi, 16. ³ ibid. 22. ⁴ Gen. xviii, 25. ⁵ Luc. xvi, 25. ⁶ ibid. 29. ⁷ Luc. xvii, 10.

Schol. 48. Quando occurrerunt decem leprosi. A Quo in loco multa resecat. Itaque scribit : *Et misit eos dicens : Ostendite vos sacerdotibus*¹ ; ac pro aliis alia supposuit, ita concipiens : *Multi erant leprosi in diebus Elisæi prophetæ, et nemo curatus est nisi Naaman Syrus*².

Refut. 48. Hoc in loco prophetam Dominus Elissæum nominat, seque adeo demonstrat ea quæ ab illo signis et involucris æqualiter adumbrata fuerant, reipsa complesse, quo Marcionem, ac cæteros omnes prophetarum contemptores refelleret.

Schol. 49. *Venient dies, quando desiderabitis videre unum ex diebus Filii hominis*³.

Refut. 49. Cum et dies numeret, et certum tempus indicet, et Filium se hominis appellat, sane mensuram quamdam ætatis significat, ac prædicationis suæ definitum diem constituit. Quare, non expers carnis est Verbum, sed in corpore benevolunt illud est Dei consilium perfectum.

Schol. 50. *Dixit ei quidam : Magister bone ! quid faciens vitam æternam possidebo ? At ille : Nolite me dicere bonum : unus est bonus Deus. Adjecit ille, Pater. Sed et pro eo quod est, Mandata nostri*⁴, scripsit ille, *Mandata novi*.

Refut. 50. Ne mandata antea perscripta fuisse monstraret, ita substituit : *Mandata novi*. Sed integrum caput illud ex ipsa sermonis est consequentia manifestum. Et quoniam Patrem bonum appellat, ac Deum, præclare illud ostendit ; quemlibet ex Patris sui lege, velut quoddam vitæ patrimonium posse **340** consequi ; nec illam condemnat, aut rejicit : sed eos potius qui in lege vixerunt, immortalē vitam sortitos esse testatur, Moysen videlicet, ac prophetas cæteros.

Schol. 51. *Factum autem est cum appropinquaret Jericho, cæcus clamabat : Jesu, fili David, miserere mei. Et cum curatus esset, ait : Fides tua te saluum fecit*⁵.

Refut. 51. Nullum inest in fide mendacium. Nam si mentitur, fides non est. At ille cum dixisset, *fili David*, a Christo laudatur ; nomenque confessus quod petierat impetrat. Non ille increpatur ut mendax, sed prædicatur ut fidelis. Non carnis igitur erat expers qui ob illam nominis invocationem cæco visum restituit. Quippe non vana duntaxat specie, sed reipsa secundum carnem e stirpe Davidis originem duxerat de beatissima Virgine Maria natus, et a sancto Spiritu formatus.

Schol. 52. Mutilavit ista : *Assumptis duodecim ait : Ecce ascendimus Hierosolymam, et consummabuntur omnia quæ scripta sunt per prophetas de Filio hominis : tradetur, occidetur, et tertia die resurget*⁶. Hæc omnia sustulit.

Refut. 52. Ut nusquam recta gradiatur. Quantum illius obliquitas ac mala in omnibus fides

Σχόλ. μγ'. Ὅτε συνήντησαν οἱ δέκα λεπροί. Ἀπέκοψε δὲ πολλὰ, καὶ ἐποίησεν Ἀπέστειλον αὐτούς, λέγων· Δείξατε ἑαυτοὺς τοῖς ἱερεῦσι· καὶ ἄλλα ἀντ' ἄλλων ἐποίησε, λέγων, ὅτι Πολλοὶ λεπροὶ ἦσαν ἐν ἡμέραις Ἐλισσαίου τοῦ προφήτου, καὶ οὐκ ἐκαθαρίσθη εἰ μὴ Ναεμᾶν ὁ Σύρος.

Ἐλεγχ. μγ'. Καὶ ἐνταῦθα προφήτην τὸν Ἐλισσαίου καλεῖ ὁ Κύριος, καὶ ἑαυτὸν πληροῦντα τὰ ἰσοτύπως παρ' ἐκείνου προγεγενημένα, ἵνα ἐλέγχῃ Μαρκίωνα, καὶ πάντας τοὺς ἀθετοῦντας Θεοῦ προφήτας.

Σχόλ. μδ'. Ἐλεύσονται ἡμέραι, ὅταν ἐπιθυμήσῃτε μίαν τῶν ἡμερῶν τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἐλεγχ. μδ'. Εἰ ἡμέρας ἀριθμεῖ, καὶ χρόνον σημαίνει, καὶ Υἱὸν ἀνθρώπου λέγει ἑαυτόν· ὅρα καὶ μέτρον ἡλικίας ὑπέδειξε, καὶ ἡμερῶν τοῦ κηρύγματος ὑπόδειγμα. Οὐκ ἄσαρκος οὖν ὁ Λόγος, ἀλλ' ἐν σώματι ἡ εὐδοκία.

Σχόλ. ν'. Εἰπέ τις πρὸς αὐτόν· Διδάσκαλε ἀγαθέ ! τί ποιήσας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσω ; Ὁ δὲ· Μὴ με λέγε ἀγαθόν· εἰς ἐστὶν ἀγαθός ὁ Θεός. Προσέθηκε ἐκεῖνος· Ὁ Πατήρ. Καὶ ἀντὶ τοῦ· Τὰς ἐντολάς οἶδας, λέγει, Τὰς ἐντολάς οἶδα.

Ἐλεγχ. ν'. Ἵνα μὴ εἰλέῃ τὰς ἐντολάς ἤδη προγεγραμμένας, λέγει· Τὰς ἐντολάς οἶδα. Τὸ δὲ ὅλον καφάλαιον φανερόν ὑπάρχει ἀπὸ τῆς ἀκολουθίας. Καὶ εἰ Πατέρα ἀγαθὸν φάσκει, καὶ Θεὸν ὀνομάζει, καλῶς ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ διδάσκει τὸν βουλούμενον τὴν ζωὴν κληρονομήσαι· καὶ οὐκ ἀθετεῖ, οὐδὲ ἀπωθεῖται· ἀλλὰ μᾶλλον ἐπιμαρτυρεῖ τοὺς ἐν νόμῳ πολιτευσαμένους ζωὴν αἰώνιον κληρονομηκένοι, Μωϋσεῖα τε καὶ τοὺς ἄλλους προφήτας.

Σχόλ. να'. Ἐγένετο δὲ ἐν τῷ ἐγγίξει αὐτὸν τῇ Ἱεριχώ, τυφλὸς ἐβόα· Ἰησοῦ υἱὲ Δαβὶδ, ἐλέησόν με. Καὶ ὅτε λάθῃ, φησὶν· Ἡ πίστις σου σέσωκέ σε.

Ἐλεγχ. να'. Ἐν πίστει οὐκ ἐν ψεύδῳ· εἰ γὰρ ψεύδεται, οὐ πίστις. Λέγει γοῦν· Ἦδὲ Δαβὶδ, καὶ ἐπαινεῖται, καὶ κομίζεται τὸ αἶτημα ὃ τὸ ὄνομα ὁμολογήσας. Καὶ οὐκ ἐπετιμήθη ὡς ψεύστης, ἀλλ' ὡς πιστὸς ἐμακαρίσθη. Οὐκ ὅρα ἄσαρκος ὁ διὰ τὴν ἐπίκλησιν τοῦ ὀνόματος χαρισάμενος τῷ τυφλῷ τὸ βλέπειν. Ἀληθινῶς γὰρ ἦν, καὶ οὐ δοκῆσει, ἐκ τοῦ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα, ἀπὸ Μαρίας τῆς ἁγίας Παρθένου, καὶ διὰ Πνεύματος ἁγίου γεγεννημένος.

Σχόλ. νβ'. Παρέκοψε τὸ· Παραλαβὼν τοὺς δώδεκα, ἔλεγεν· Ἴδου ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα, καὶ τελεσθήσεται πάντα τὰ γεγραμμένα ἐν τοῖς προφήταις περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Παραδοθήσεται γάρ, καὶ ἀποκτανθήσεται, καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται. Ὅλα ταῦτα παρέκοψε.

Ἐλεγχ. νβ'. Ἵνα ἐν μηδενὶ ὀρθοποδήσῃ. Μὴ ὀρθοποδῶν ἐκ ἐλέγχεται βῆδουργῶν κατὰ πάντα τρόπον.

¹ Luc. xvii, 14. ² Luc. iv, 27. ³ Luc. xvi, 22.

⁴ Luc. xviii, 18 sqq. ⁵ ibid. 33. ⁶ ibid. 51.

Ἐκρυψε γὰρ τὰ ῥητά, ἵνα δῆθεν τὰ περὶ τοῦ πάθους ἀρνήσεται. Ὑστερον δὲ ὁμολογοῦναι αὐτὸν ἐσταυρωθῆναι, εἰς μάταιον αὐτῷ ὁ πόνος τῆς ῥαδιουργίας ἐσται.

Σχόλ. νγ'. Παρέκοψε τὸ κεφάλαιον τὸ περὶ τοῦ ὄνου, καὶ Βεθφαγῆ, καὶ τὸ περὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ. Δίδοι γεγραμμένον ἦν· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται· καὶ ποιεῖτε αὐτὸν σπηλαιον ληστῶν.

Ἐλεγχ. νγ'. Τὸν Ἐλεγχον ἐαυτῆς ἡ κακία οὐχ ὁρᾷ· τυφλῶται γάρ. Οἴεται δὲ δύνασθαι ἀποκρύπτειν τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν· ὅπερ ἐστὶν ἀδύνατον. Εὐθύς γὰρ ἀνεπήδησε, παραλιπὼν ὅλα τὰ κεφάλαια τὰ προειρημένα διὰ τὸν μαρτυρηθέντα τόπον τοῦ ναοῦ ὄντα αὐτοῦ ἰδίον, καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ψευδοποιημένον. Καὶ ἀπὸ τῆς Ἱερικῶν καταλιπὼν πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν τῆς ὁδοπορίας, πῶς τε ἦλθον εἰς Βηθανίαν καὶ εἰς Βεθφαγῆ. Φύσει γὰρ λεωφόρος ἦν παλαιά, ἀγούσα εἰς Ἱερουσαλὴμ διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, οὐκ ἀγνωστος οὖσα τοῖς καὶ τὸν τόπον ἱστοροῦσιν. Ἰνα δὲ ἐλεγχθῇ ἀπὸ τοῦ ἰδίου στόματος, φησὶν· Ἐγένετο ἐν μιᾷ τῶν ἡμερῶν διδάσκοντος αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ, ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν ἐπ' αὐτὸν τὰς χεῖρας, καὶ ἐροδήθησαν, ὡς ἔχει μετὰ τοῦτο τὸ κεφάλαιον νδ'. Πῶς οὖν ἀπὸ Ἱερικῶν ἐγένετο ἐν τῷ ἱερῷ, ἀπὸ τῆς αὐτῆς ὁδοπορίας γνωσθήσεται, καὶ τοῦ τῆς ὁδοῦ διαστήματος. Ἀλλ' ἵνα ὀφθῇ ὁ ῥαδιουργὸς παρακρύψας τὰ ἐν τῇ ὁδῷ γενόμενα, καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ῥηθέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος πρὸ τούτου λόγου, λέγω δὲ· Ὁ οἶκος μου οἶκος προσευχῆς κληθήσεται, καὶ τὰ ἐξῆς, ὡς ἔχει ἡ προφητεία.

Σχόλ. νδ'. Καὶ ἐζήτησαν ἐπιβαλεῖν τὰς χεῖρας ἐπ' αὐτὸν, καὶ ἐροδήθησαν.

Ἐλεγχ. νδ'. Ἐθεωρήθη καὶ ἡρμηνεύθη ἐν τῷ πρὸ τούτου ἐλέγχῳ σὺν τῇ φράσει, μετ' ἐπιτομῆς τῆς προσηκούσης.

Σχόλ. νε'. Πάλιν ἀπέκοψε τὰ περὶ τοῦ ἀμπελῶνος τοῦ ἐκδεδομένου γεωργοῖς· καὶ τό· Τί οὖν ἐστὶ τὸ, Ἀλθον δὲ ἀπεδοκίμασαν οἱ οἰκοδομοῦντες·

Ἐλεγχ. νε'. Οὐδὲν ἡμᾶς ἀδικήσει τοῦτο. Κἂν τε γὰρ αὐτὸ περικόψῃ, οὐκ ἀφ' ἡμῶν ἀπέκοψεν, ἀλλὰ ἐαυτὸν καὶ τοὺς αὐτοῦ ἐξημίωνεν. Ἰκανῶς γὰρ ὁ κατ' αὐτοῦ Ἐλεγχὸς ἐστὶ, διὰ πλείονων μαρτυριῶν.

Σχόλ. νς'. Ἀπέκοψε τό· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, Μωϋσῆς ἐμήνυσεν περὶ τοῦ βάρου (75), ὡς λέγει Κύριον, τὸν Θεὸν Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ, καὶ Ἰακώβ. Θεὸς δ' ἐστὶ ζώντων, καὶ οὐχὶ νεκρῶν.

Ἐλεγχ. νς'. Θαυμάσαι ἐστὶν ἐπὶ τῇ ἀνοίᾳ τοῦ ματαιόφρονος, πῶς οὐχὶ νοεῖ, ὅτι ἴση αὕτη ἡ μαρτυρία τυγχάνει τῇ τοῦ Λαζάρου τοῦ πτωχοῦ, καὶ τῇ παραβολῇ τῶν μὴ συγχωρουμένων εἰς τὴν βασιλείαν ἐισελεῖν· ὡν παραβολῶν τὰ λεῖψανα εἶλασε, καὶ οὐ παρέκοψεν, ἀλλὰ ἐπὶ τῇ αὐτοῦ ἀισχύνῃ καταλέλοιπε τὸ,

A reprehendi potest. Verba enim illa dissimulavit ideo, ut quæ ad Christi Passionem attinent negaret. Sed cum deinde crucifixum eundem esse confitetur, frustra est omnis ab eo depravandi illius loci susceptus labor.

Schol. 53. Expunxit et caput illud de asino Bethphage, et urbe, atque templo. Quoniam scriptum est: Domus mea domus orationis vocabitur. Et facitis eam speluncam latronum.

Refut. 53. Cæca est improbitas omnis; nec ea videt quibus redargui possit, ac se quod fieri nequit omnino, veritatis viam occultare sperat posse. Sic iste, prætermisissimis illis omnibus quæ dixi capitibus, abrupte transiit, ut illud de templo testimonium vitaret, quo peculiare sibi illud esse, ac nomini suo constitutum significat. Ac deinceps ab Hierichuntis mentione totam itineris seriem omitit, utque Bethaniam ac Bethphage pervenerit. Vetus enim erat via, quæ per Oliveti montem Hierosolyma ducebat, 341 quam haud ignorant, qui ea loca peragant. Verum ut suo ipsius ore convincatur: Factum est, inquit, in una dierum docente illo in templo, quæsierunt injicere in illum manus, et timuerunt, ut sequenti capite 54 declaratur. Igitur quemadmodum Hierichunte in templum venerit ex eodem illo itinere ac viæ intervallo cognoscitur. Sed eo res adducta est, ut improbus ille veterator quæ in viæ gesta sunt et in templo a Salvatore ante hunc sermonem sunt dicta dissimulasse videatur. Nimirum: Domus mea domus orationis vocabitur, etc., ut in prophetia leguntur.

Schol. 54. Et quæsierunt injicere manus in illum, et timuerunt.

Refut. 54. Quæ ad hunc locum spectant, ea proxima refutatione cum ipsa loquendi ratione, quam fieri potuit brevissime expensa sunt et explicata.

Schol. 55. Item illum induxit locum, quo de vite illa agitur agricolis locata. Atque hoc insuper: Quid est igitur, lapidem quem reprobaverunt ædificantes?

Refut. 55. Nihil id quidem nocere nobis potest. Tametsi enim locum istum exemerit, non ullo id nostro damno sustulit, sed sibi ipsi suisque fraudi potius fuit. Compluribus enim testimoniis satis superque refellitur.

Schol. 56. Delevit illud: Quia vero mortui resurgunt, Moyses ostendit secus rubum, sicut dicit Dominum Deum Abraham, Isaac et Jacob. Deus autem est vivorum, non mortuorum.

Refut. 56. Admirandus plane insani hominis stupor. Quid enim? non illud animadvertisse, par istud esse testimonium altero illi de mendico Lazaro, necnon et eorum parabole quibus regni aditus intercluditur? Quarum quidem parabolarum reliquias servavit, nec ut alia pleraque sustulit. Ita

Luc. xix, 29. * ibid. 46. * Luc. xx, 19. * ibid. 47; psal. cxviii, 22. * Luc. xx, 37, 38.

(75) Περὶ τῆς βάρου. Apud Lucam lege. ἐπὶ τῆς βάρου.

summa sua cum ignominia verba illa dereliquit : *Illic erit fletus et stridor dentium*¹. Cæterum quod et digitus post obitum in aquam immergitur, et aqua linguam refrigerat, uti de Lazaro dives Abrahamo dicebat; quodque dentium stridor est ac fletus, argumento est resurrectionem esse corporum: quantumvis ea quæ de mortuorum resurrectione vere sunt a Domino prolata pecus illa sustulerit.

342 Schol. 57. Ista quoque prætermisit: Quia vero resurgant mortui et Moyses ostendit, dicens, Deum Abraham, et Deum Isaac, et Deum Jacob, Deum vivorum².

Refut. 57. Quoniam bis eadem a Salvatore repetita parabola est, ideo bis eam proposuimus, ne, ut circumforaneus iste Marcio, quidquam eorum quæ scripta sunt præterisse videamur. Cæterum in superiori refutatione improbitatem illius ac calumniam abunde diluimus.

Schol. 58. Illud ademitt præterea: Capillus de capite vestro non peribit³.

Refut. 58.

Schol. 59. Iterum hæc abstulit: Tunc qui in Judæa sunt fugiant ad montes, etc., ob ea quæ sequuntur, donec consummentur omnia quæ scripta sunt⁴.

Refut. 59. Obliviosus hic homo cæteros sui esse similes, hoc est stolidos, existimat. Nec intelligit, si vel minimam voculam reliquerit, eam ad sese convincendum facere. Quanto igitur magis cum plurima verba de sententia detrabit? Quamobrem licet mutilatis his ab illo testimoniis alia quadam quæ ipsemet admittit opponere. Quæ cum sublati ab eo reliquis omnino consentanea esse constabit. Ejusmodi sunt illa, in quibus Abrahamus post mortem ita loquens inducitur: *Habent Moysen et prophetas; ipsos audiant*⁵. Quæ enim prophetae ac Moyses dixerunt, a Deo sunt Patre profecta, et ab ipsomet Dei Filio Domino nostro, necnon et Spiritu sancto; quæ quidem mandata scriptis impleri penitus oportuit.

Schol. 60. Locutus est cum magistratibus, quemadmodum illum traderet eis⁶.

Refut. 60. O Marcionis Incrediblem amentiam! Quis enim alius præter Judam locutus est? aut quid tandem factururus aliud, nisi Salvatorem traditurus? Jam vero si Salvator traditur, profecto non inane quoddam spectrum erat, sed solida hominis natura constabat. Nam si nihil præter spiritum foret, carne præditis hominibus tradi neutiquam posset. Idem ergo Deus cum esset, assumpta carne contrectandum se præbuit, hominumque manibus sponte perinisit. Sed illi adeo stulti sunt, secum ut oratione sua pugnent. Ac memini me aliquando **343** cum Marcionis quodam discipulo disputantem, cum ex Evangelio locum illum objicerem, quo in loco ductus in desertum a spiritu dicitur, ut tentaretur a

Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Δακτύλου δὲ ἐμβρεχομένου εἰς ὕδωρ μετὰ τὴν ἐνταῦθεν ἀπαλλαγὴν, καὶ γλώσσης καταψυχομένης ὕδατι, ὡς ὁ πλούσιος ἔφη τῷ Ἀβραάμ διὰ τὸν Ἀβάρων, καὶ βρυγμοῦ ὀδόντων, καὶ κλαυθμοῦ γινομένου, ἀναστάσεως σωμάτων ἐστὶ σημεῖον, κἂν παρακρίῃ ὁ κτηνώδης τὰ ὑπὸ Κυρίου περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν ἀληθῶς εἰρημένα.

Σχόλ. νζ'. Οὐκ εἶχε ταῦτα· Ὅτι δὲ ἐγείρονται οἱ νεκροί, καὶ Μωϋσῆς ἐμήνυσσε λέγων, Θεὸν Ἀβραάμ καὶ Θεὸν Ἰσαάκ, καὶ Θεὸν Ἰακώβ, Θεὸν ζώντων.

Ἐλεγχ. νζ'. Διὰ τὸ δευτερώσαι τὸν Σωτῆρα τὴν παραβολὴν, διττῶς παρ' ἡμῶν ἐντέτακται· ἵνα μὴ ἀπεικαζόμενοι τῷ ἀγύρτῃ Μαρκίῳ, ἡμεῖς παραλείψωμεν τι τῶν γεγραμμένων. Ἡδὴ ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ἐλέγχῳ γεγένηται ἡ κατὰ τῆς αὐτοῦ ῥαδιουργίας ἀντίρρησις.

Σχόλ. νη'. Πάλιν παρέκαψε τὸ· Θρίξ ἐκ τῆς κεφαλῆς ὑμῶν οὐ μὴ ἀπώληται.

Ἐλεγχ. νη'.

Σχόλ. νθ'. Πάλιν παρέκαψε ταῦτα· Τότε οἱ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ φευγέτωσαν εἰς τὰ ὄρη, καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὰ ἐπιφερόμενα ἐν τῷ ῥητῷ, ἕως πληρωθῇ τὰ γεγραμμένα.

Ἐλεγχ. νθ'. Δοκεῖ λήθην κεκτημένος τοὺς ἀπαντας ἰσοῦς αὐτῷ ἀνοήτους εἶναι. Καὶ οὐκ οἶδεν ὅτι κἂν μικρὸν ῥητὸν ὑπ' αὐτοῦ καταλειφθῇ, ἐλεγχον ποιεῖται. Πόσω μᾶλλον καὶ πολλῶν ῥητῶν ὑπ' αὐτοῦ παρακοπέντων; Οὐδὲν τοίνυν κωλύει τὸν βουλόμενον παραθεῖναι ταύταις ταῖς παρακεκομμέναις μαρτυρίαις τὰ παρ' αὐτοῦ ὁμολογηθέντα. Δειχθήσεται γὰρ σύμφωνα ὄντα τοῖς τοῖς ὑπ' ἐκείνου περικοπεῖσιν, ἐν οἷς ἔλεγεν ὁ Ἀβραάμ μετὰ τὴν τελευταίαν· Ἐχουσὶ Μωϋσέα καὶ τοὺς προφήτας· ἀκουσάτωσαν αὐτῶν. Ἄλλογον γὰρ οἱ προφῆται καὶ Μωϋσῆς, ἐκ Θεοῦ Πατρὸς ἦν, καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ Κυρίου Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, & εἶδε γεγραμμένα ὄντα πληρωθῆναι.

Σχόλ. ζ'. Συνελάλησας τοῖς στρατηγοῖς τὸ, πῶς αὐτὸν παραδῶ αὐτοῖς.

Ἐλεγχ. ζ'. Ὁ φρενοβλάβεια τοῦ Μαρκίου! Συνελάλησε· τίς ἢ Ἰούδας; τί ποιῆσαι, ἀλλ' ἢ παραδοῦναι τὸν Σωτῆρα; Παραδιδόμενου δὲ τοῦ Σωτῆρος, οὐκέτι ὄντησις ὁ παραδιδόμενος, ἀλλὰ ἀλθῆσια. Εἰ γὰρ πνεῦμα ἦν μόνον, σαρκικοῖς ἀνθρώποις οὐ παρεδίδοτο. Ἀλλὰ Θεὸς ὢν ὑπὸ ἀφῆν γέγονε, σάρκα ἐνδυσάμενος εἰς χεῖρας ἀνθρωπίνης φύσεως ἑαυτὸν ἐκὼν παρεδίδοτο. Τάναντία καὶ αὐτοῖς ὑπὸ ἀνοίας φθέγγονται. Καὶ γὰρ καὶ ποτε, διαλεγόμενός τι τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Μαρκωνιστῇ τινι, καὶ λέγων, ὡς ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ἔχει, ὅτι παρέλαβεν αὐτὸν εἰς τὴν Ἱερουσαλὴμ πνεῦμα πειρασθῆναι ὑπὸ τοῦ διαβόλου, ἔχουσα παρ' αὐτοῦ, ὅτι Πῶς ἐδύναντο Σατανᾶς τὸν ὄντα Θεόν, καὶ μείζονα αὐτοῦ ὑπάρχοντα, καὶ Κύριον αὐτοῦ, ὡς

¹ Luc. xiii, 28. ² Luc. xx, 37, 38. ³ Luc. xxi, 19. ⁴ Ibid. 21-22. ⁵ Luc. xvi, 29. ⁶ Luc. xxi, 4. ⁷ γρ. τὸ τί ποιῆσαι.

ὁμοίως λέγετε, πειράσαι, τὸν Ἰησοῦν τὸν αὐτοῦ Δεσπότην; Ἐγὼ δὲ, ἐν τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ ἐξ ὑπογυίου λαβὼν σύνεσιν, ἀπεκρινάμην αὐτῷ, λέγων· Οὐ πιστεύετε, ὅτι ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; Ὁ δὲ ἔφη· Ναί, καὶ οὐκ ἠρνήσατο. Τίνας οὖν αὐτὸν ἐσταύρωσαν; Ὁ δὲ ἔφη· Ἄνθρωποι. Ἐἵτα ἔφη αὐτῷ· Τίς δυνατώτερος, ὁ ἄνθρωπος, ἢ ὁ διάβολος; Ὁ δὲ ἔφη· Ὁ διάβολος ἰσχυρότερος. Ὅτε τοῦτο εἶπεν, ἀπεκρινάμεθα· Εἰ ὁ διάβολος ἰσχυρότερος ἀνθρώπων ὑπάρχει, ἄνθρωποι δὲ οἱ ἀσθενέστεροι Χριστὸν ἐσταύρωσαν· οὐ θαῦμα εἰ καὶ ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐπειράσθη. Πάντα γὰρ θέλων, καὶ οὐ μετὰ ἀνάγκης ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν δέδωκεν ὁ Χριστὸς πάσχων ἐν ἀληθείᾳ, οὐ κατ' ἀσθένειαν, ἀλλὰ κατὰ προαίρεσιν εἰς ὑπογραμμὸν ἡμῶν, καὶ τὰ πρὸς τὸν διάβολον, καὶ εἰς σωτηρίαν ἡμῶν ἐν τῷ πάθει τοῦ σταυροῦ, εἰς κατάκρισιν ἁμαρτίας, καὶ ἀθέτησιν τοῦ θανάτου.

ejus imbecillitate factum, sed voluntate susceptum; suo ut nos exemplo condocere faceret, crucisque supplicio salutem nobis afferret, damnet peccatum,

σχόλ. ξα'. Καὶ εἶπε τῷ Πέτρῳ, καὶ τοῖς λοιποῖς· Ἀπελθόντες ἐτοιμάσατε ἰνα φάγωμεν τὸ Πάσχα.

Ἐλεγχ. ξα'. Νέφος βαλὼν κατὰ σοῦ ἐν μιᾷ μαρτυρίᾳ τὴν βρῆτὸν περιέχει, ὡς Μαρκίων. Εἰ γὰρ προστάσσει ἐτοιμάζεσθαι αὐτῷ φαγεῖν τὸ Πάσχα, Πάσχα δὲ πρὸ τοῦ παθεῖν τὸν Χριστὸν ἀποτελεῖται· πάντως ὅτι ἀπὸ νόμου τὴν σύστασιν εἶχε. Κατὰ νόμον δὲ τοῦ Χριστοῦ πολιτευομένου, σαφὲς ἦν, ὅτι οὐ νόμον ἔλαβε καταλύσαι, ἀλλὰ πληρῶσαι. Εἰ δὲ νόμον βασιλεὺς οὐ καταλύει, οὐ καθοσιώτος¹ ἢ ἐν τῷ νόμῳ (76) δικάζεις, οὐδὲ τῷ

A diabolo² ejusmodi de illo abstulisse responsum : Qui fieri potest, ut Satanas Deum verum, ac seipso longe præstantiorem, Dominumque suum, ut dicitis, Jesum scilicet, tentaverit? Ego vero Dei fretus auxilio, quod e re nata mihi in animum inciderat, ad ista subjeci : Creditis, inquam, Christum esse crucifixum? Nos vero, inquit, credimus; nec sateri dubitavit. A quibus ergo crucifixus est? rogavi. Ab hominibus, respondit. Tum ego : Quis amborum potentior est, homo, an diabolus? Diabolus, inquit ille, longe præstat hominibus. Ego vero ad hæc ista subjeci : Si ab hominibus, qui longe imbecilliores sunt, crucifixus est Christus, quid mirum est eundem a diabolo esse tentatum? Ad hæc enim omnia vere ac nostra causa toleranda, adeoque illum cum diabolo congressum non coactus a quopiam, sed ultro se Christus objecit : quod quidem non ulla suo ut nos exemplo condocere faceret, crucisque sup-

Schol. 61. Et dixit Petro, et reliquis : Euntes, præparate ut manducemus Pascha³.

Refut. 61. Ingentem contra te telorum nubem unius hujusce testimonii auctoritas continet, Marcio. Cum enim præparari sibi Pascha jubeat, idque antequam Christus pateretur est celebratum, profecto lege istud ipsum præscriptum fuerat. Quare cum ex legis mandato Christus vitæ suæ rationem componeret, manifestum est non illum solvendæ legis, sed implendæ gratia venisse. Jam quoties le-

¹ For. καθοσιώτος ut mox. ² Matth. iv, 1 seq.

³ Luc. xxii, 8 sqq.

(76) Οὐ καθοσιώτος ἢ ἐν τῷ νόμῳ. Antequam Epiphaniū locum hunc attingam, pauca de vi ac potestate vocabuli τῆς καθοσιώσεως dicenda sunt. Est igitur καθοσιώσαι idem ac consecrare, dicare. Hinc καθοσιώσις, devotio, et καθοσιωμένος, devotus, consecratus. Quare qui se principi devovent, ac religione aliqua consecrant, καθοσιωμένοι dicebantur, ut milites. Capitolinus in Maximino : Commilitones sacrati; imo vero consecrati. Ejusmodi fuere Gallorum veterum devoti, quos illi soldarios appellabant, ait Cæsar lib. i Comment., hoc est καθοσιωμένοι· quod aptius mihi videtur, quam quod Græcus interpretes reddidit, συνωμόται· tametsi idem fere est, quia in jusjurandum adigi solebant. Egregium τῆς καθοσιώσεως exemplum refert Dio lib. lxi, ad annum Urbis 725. Ubi Sextum quemdam Pacuvium, sive Apudium trib. plebis narrat semetipsum Augusto in senatu devovisse, idemque ut alii senatores facerent auctorem fuisse : Ἐν γὰρ τῷ συνεδρίῳ ἑαυτὸν τε οἱ τὸν τῶν Ἰδίων τρόπον καθοσιώσας, καὶ τοῖς ἄλλοις συνεβούλευε τοῦτο ποιῆσαι. Sed Augusto reclamante, trib. pl. prosiliens ad populum uberiores quosque, ac ceteros deinde cives coegit καθοσιώσαι σφᾶς τῷ Αὐγούστῳ. Ἀφ' οὗπερ καὶ νῦν προτρεπόμενοι τὸν κρατοῦντα, λέγειν εἰώθαμεν, ὅτι τοὶ καθοσιώμεθα. Hinc καθοσιωμένων appellatio ἐπιθετικῶς ex formula plerisque imperialibus officiis ac ministris attributa; maxime, ut dictum est, militibus. Augustinus, l. ii contra epist. Parmen. : Neque illo modo per devotum militem, quod a privatis usurpatum est, signum regale violabitur. Protectores item domestici in cod. Theod. De domesticis et protect., devotissimi nominantur. In concilio Ephesino parte ii, act. 1, Candidianus vocatur Κόμης τῶν καθοσιωμένων δομestίκων, ut et in Chalced. act. 1,

et alibi sæpe. Quin etiam in eodem concilio Chalced. act. 3, ἡ σχολή τῶν καθοσιωμένων μαγιστριανῶν. Item Veronicianus ibidem ὁ καθοσιωμένος Σηκριτάριος τοῦ θελοῦ Κονσταντινου. At vero e contrario καθοσιωμένος in concilio Sardic. can. 17, idem est ac condemnatus, exauctoratus, ut Zonaras et Balsamo interpretantur. Quemadmodum sacer apud Latinos mediæ significationis est. Quem ad Sardicensem canonem fortasse Suidas respexit, dum καθοσιώσιν ait esse δικαίωσιν, κατάκρισιν, παρὰ τὸ κατὰ τοῦ ὁσίου γίνεσθαι, ἤτοι τοῦ Βασιλέως. Sed in eo valde est hallucinatus. Nam et exempla duo profert, quæ non intelligit. Quorum alterum ex Socrate depromptum est, lib. v, c. 18 : Ἐπὶ Θεοδοσίου βασιλέως Ῥωμαίων Σύμμαχος ἀπὸ ὑπάτων εἰς τὸν τύραννον Μάξιμον βασιλικὸν λόγον διεξῆλθε, καὶ δεδιώς τὸ τῆς καθοσιώσεως τοῖς τῶν ἐκκλησιῶν σκῆψι προσκαταφεύγει. Alterum nescio cujus scriptoris de Christo : Τοῖς γὰρ γινομένοις (corr. νόμοις) αὐτὸν παρέδωκαμεν καὶ εἰς καθοσιώσιν οὐχ ἡμάρτομεν. Verum utrobique καθοσιώσις majestatis crimen significat. Gloss. Velus : Καθοσιώσις, Devotio, dicatio, majestas. Sic in Chalced. conc. act. 3, in libello Theodori Alexandrini adversus Dioscorum : Τὰ γὰρ εἰς αὐτὴν τὴν καθοσιώσιν παρ' αὐτοῦ κατασκευασθέντα, τὰ πεπραγμένα ἐπὶ διαφόρων ἀρχόντων διδάξει τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα. Idem et in libello Ischyriionis diaconi : Ὅτι γὰρ καὶ εἰς αὐτὴν καθοσιώσιν ἁμαρτῆσαι τὰ μέγιστα οὐ παρητήσατο. Interpretes, devotionem. Melius omnino majestatem. Theodoretus in comment. in Daniele, cap. vi, ad hæc verba com. 4, Quærebant occasionem, etc. Τοιοῦται πάντα ἐπραγματεύοντο εἰς τοὺς τῆς βασιλείας νόμους· πλημμελοῦντα αὐτὸν εὐρεῖν ἐφεύμενοι, αὐτοὶ τοῦ τὴν καλουμένην καθοσιώσιν πλέξει αὐτῷ βουλόμενοι·

gem princeps non abrogat, constitutionis quæ in lege est integra manet sanctio, nec edicto revocatur. Quandiu vero legis sanctio perseverat, estque firma constitutio, si quid ad eam princeps cumulandi doni gratia velit adjicere, ab ejusdem potestate accessionis illius benignitas hilaritasque dimanat. Sed cum ab uno eodemque legis illa latio accessioque beneficentiæ profecta sit, facile quivis intelligit, non eum adversari legi, qui ad eam aliquid adjiciendum putarit. Quamobrem demonstrationem 344 illud est, nihil Vetus Testamentum, ac prophetarum seriem cum Evangelio pugnare. Tu vero, Marcio, multiplex contra te argumentum attulisti, quod ut faceres ipsa te veritas vel invitum coegit. Vetus enim Pascha nihil præter agni mactationem, esumque carniû, et animatorum, necnon azymorum habuit. Quid te igitur impulit, ut ne locum illum, qui ad tui refutationem tantopere pertinet, auderes eradere, nisi vis, uti diximus, ipsa veritatis? Quem enim detestaris carniû usum, cum Dominus cum discipulis adhibuit tum cum Pascha ex legis præscripto celebravit. Nec est quod dicas mysterium hoc ab illo, quod erat peracturus, fuisse nominatum, cum ita diceret: *Volo manducare Pascha vobiscum*. Nam ut pudorem tibi omni ex parte veritas faciat, non ei mysterio prius operari voluit, ne inficiandi occasionem haberes; sed cum cœnasset, inquit, accipiens hæc et illa, dixit: dique locum relinqueret. Ostendit enim ipsum postdum cœnam, ad celebrandum accessisse mysterium.

Schol. 62. Et recubuit, et duodecim apostoli cum C
illo; et dixit: Desiderio desiderari hoc Pascha man-
ducare vobiscum, antequam patiar¹.

Refut. 62. Recubuit Salvator, o Marcio! cum eo-
que discipuli duoderim. Si tam ille recubuit, quam
una isti recubuerunt, non potest eidem voci diversa

¹ Luc. xxii, 15.

ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ. Ita in Græcis nondum editis, quæ sunt penes R. P. Frontonem Ducæum. Nam Latinus interpretæ hæc omisit. Ergo καθοσλώσις est majestas, vel crimen majestatis, ex eo scilicet quod milites aliique sacramento se principi obstringant ac devoveant. In quo alius Suidæ error occurrit; qui apud Herodianum καθοσιούμενος interpretatur πληροφορῶν. Herodiani verba sunt: 'Ὁ δὲ ἀγανακτήσας ἐπὶ τῇ τῆς ἀρχῆς παραλύσει, τῷ τε Μαξιμιάνῳ καθοσιούμενος, ἀθροίσας στρατὸν ἤγεν ἐπὶ τὴν Καρχηδόνα. Quo in loco καθοσιούμενος est deditus, obstrictus. Præterea καθοσλώσις, ut opinor, in legibus idem est ac sanctio, hoc est pænæ constitutio. Justinianus lib. ii *Instit.* cap. i: *Ideo autem muros sanctos dicimus, quia pæna capitis constituta sit in eos qui aliquid in muros deliquerint. Ideo et legum eas partes, quibus pœnas constituimus adversus eos qui contra leges fecerint, sanctiones vocamus.* Ex iis Epiphanius noster illustrari potest; apud quem pro οὐκ ἀθοσιώτου suspicamur legendum εὐκαθοσιώτου. Erit autem εὐκαθοσλώτος νόμος, cujus integra sanctio manet, quæque pœna etiamnum sancitur. Nisi forte aptius sit οὐκ ἀκαθοσλώτου, quod eundem sensum habet. Tametsi ἀκαθοσλώτος aliter usurpatur ab eodem Epiphanio in Catharorum her. lix, n. 3, ubi distringi gladium a magistratibus ait κατὰ γοήτων, καὶ βλαπτέμων, καὶ καθήτων.

Α βασιλεὶ ἀπειρημένῃ. Εὐκαθεστώτου δὲ ὄντος τοῦ νόμου, καὶ τῆς διατάξεως ὁμολογουμένης, εἰ τι προσθῇ βασιλεὺς τῇ διατάξει ἐπὶ μείζονι δωρεᾷ, κατ' ἐξουσίαν ἡ φαιδρότης γίνεται τῆς προσθήκης. Ἐνὸς δὲ καὶ τοῦ αὐτοῦ τῆς νομοθεσίας εὐστῆς, καὶ τῆς κατὰ προσθήκην δωρεᾶς, παντὶ τῷ ὀφλόν ἔστι καὶ σαφές, ὡς οὐκ ἐναντιοῦται τῷ νόμῳ ὁ τὴν προσθήκην ποιησάμενος. Ἀποδίδεικται τοίνυν ἐναντία οὐσά τις ἡ Παλαιὰ Διαθήκη τοῦ Εὐαγγελίου, οὐδὲ τῆς τῶν προφητῶν ἀκολουθίας. Κατὰ σαυτοῦ δὲ, ὦ Μαρτίων, ἐπήγαγες πολυτρόπως τὸν Ἐλεγχον, μᾶλλον δὲ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκαζόμενος. Πάσχα γὰρ τὸ παλαιὸν οὐδὲν ἦν, ἀλλ' ἡ προβάτου θυμία, καὶ κρεῶν ἔδωδῃ, ἐμφύχου τε μετὰ λήψις καὶ ἀζύμων. Καὶ τίς σε ἠνάγκασε μὴ ἀφανίσαι τέλειον τὸν κατὰ σοῦ Ἐλεγχον, ἢ ὡς εἶπον, αὕτη ἀλήθεια; Ἦν γὰρ σὺ βδελύττει σαρκοφαγίαν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς μετὰ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν βέδρωκεν, ἐπιτελῶν τὸ Πάσχα τὸ κατὰ νόμον. Καὶ μὴ λέγε, ὅτι ὁ Θεὸς μυστήριον ἐπιτελεῖν, τοῦτο προωνόμαζε, λέγων· *Θέλω μεθ' ὑμῶν φαγεῖν τὸ Πάσχα*. Ἵνα γὰρ κατὰ πάντα τρόπον κατασιχύνῃ σε ἡ ἀλήθεια, οὐκ ἔν τῇ ἀρχῇ ποιεῖ τὸ μυστήριον, ἵνα μὴ ἀρνῇσθαι· ἀλλὰ φησι μετὰ τὸ δειπνῆσαι, *λαβὼν τὰδε καὶ τὰδε, καὶ εἶπε· Τοῦτο ἐστὶ τὰδε καὶ τὰδε* (77)· καὶ οὐκ εἶπας τόπον τῇ ραδιουργίᾳ. Ἐδείξε γὰρ, ὅτι μετὰ τὸ βέδρωκεναι τὸ Πάσχα, τὸ κατὰ τοὺς Ἰουδαίους, ταῦτα ἐστὶ μετὰ τὸ δειπνῆσαι (78), ἦκεν ἐπὶ τὸ μυστήριον.

Σχόλ. ξβ'. Καὶ ἀρέπαι, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι
 σὺν αὐτῷ, καὶ εἶπεν· Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο
 τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν.

Ἐλεγχ. ξβ'. Ἀνέπεσιν ὁ Σωτὴρ, ὦ Μαρτύρων, καὶ οἱ δώδεκα ἀπόστολοι μετ' αὐτοῦ. Εἰ ἀνέπεσε, καὶ συν-
ανέπεσον, οὐ δύναται μία λέξις τὴν σημασίαν, ἔχειν

των. Nam ἀκαθαρσίωτους appellat majestatis reos, et
imperatoris obsequio minime devotos. Ut in actis
conciliabuli Ephesini, in Relatione ad Theodosium
Imp. de Cyrillo Alexandrino: Πρῶτον μὲν εἰς τὸ
γαλήνῳ καὶ εὐσεβὲς ἡμῶν παρηγόμηνε θέσπισμα διὰ
πάντων τὸ ἀκαθαρσίωτον αὐτοῦ δεικνύς. Tanti sui
rarum illam vocabuli hujus notionem extricare, ut
in eo pluribus immorandum fuerit. Nam καθαρσίω-
σιν illo sensu nullus, quod sciam, Lexicon et voca-
bulariorum concinnator exposuit.

(77) *Kal elax· touto esti rade kal rade.* Eadem cautione sacramenti Eucharistici formam dissimulat, qua et hujus et ceterorum vulgare plerique Patrum veriti sunt. Innocentius epist. 1 *Ad Decent.* de Confirmatione disputans : *Verba vero dicere non possum, ne magis prodere videar, quam ad consultationem respondere.*

(78) *Τοῦτέστι μετὰ τὸ διαπρῆσαι.* Nam deiπνου γενομένου, hoc est peracta cœna, ut ait Joan. c. xiii. novæ legis mysterium est, non in ipsa cœna. Ex quo illud apparet, frustra hoc ex capite cœnæ appellatione sacramentum illud Dominici corporis et sanguinis censerî. Nam Matthæus, et Marcus τοῦτόντων αὐτῶν dixerunt, præsentî usi pro præterito, nisi, ut olim Scaliger arbitratus est, τοῦτόντων aoristus sit secundus.

ἐτέραν καὶ ἐτέραν, καὶν τε τῇ ἀξίᾳ καὶ τρόπῳ ἔχει τὴν διαφοράν. Ἡ γὰρ δώσεις καὶ τοὺς δώδεκα δοκῇται ἀναπιπτωκέναι, ἢ καὶ αὐτὸν ἀληθεῖς σάρκα ἔχοντα ἀληθινῶς ἀναπιπτωκέναι. Καὶ ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρὸ τοῦ με παθεῖν, ἵνα δείξῃ Πάσχα (79) πρὸ τοῦ πάθους αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ προτυπούμενον, καὶ γινόμενον τὸ βέβαιον αὐτοῦ τοῦ πάθους, καὶ ἐντελέστερον προσκαλούμενον καὶ ὑποδεικνύων, ὥς καὶ ὁ ἅγιος ἀπόστολος φησι· Παιδαγωγὸς ἡμῖν γέγονεν ὁ νόμος εἰς Χριστόν. Εἰ δὲ παιδαγωγὸς ὁ νόμος εἰς Χριστόν, οὐκ ἄλλοτριος Χριστοῦ ὁ νόμος.

Σχόλ. ξγ'. Παρέκοψε τὸ· λέγω ὑμῖν· Οὐ μὴ φάγω αὐτὸ ἀπάρτι, ἕως ἂν πληρωθῇ ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ.

Ἐλεγχ. ξγ'. Τοῦτο περιεῖλε, καὶ ἐρῶδιούργησεν, ἵνα δῇθιν μὴ ποιῇσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ βρωτὰ ἢ ποτὰ· οὐκ εἰδὼς ὁ κτηνώδης, ὅτι ἀντιμέμητα τῶν ἐπιγείων δύναται εἶναι πνευματικὰ καὶ ἐπουράνια, μεταλαμβάνόμενα ὥς ἡμεῖς οὐκ οἶδαμεν. Μαρτυρεῖ γὰρ πάλιν ὁ Σωτὴρ, καὶ λέγει, ὅτι καθίσασθε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐσθίοντες καὶ πόνοντες ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Ἡ παρέκοψε πάλιν ταῦτα, ἵνα δῇθιν ποιῇσιν τὰ ἐν τῷ νόμῳ μὴ ἔχοντα τόπον ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν. Πόθεν οὖν Ἰλλας καὶ Μωϋσῆς ὠφθῆσαν μετ' αὐτοῦ ἐν τῷ ὄρει ἐν δόξῃ; Ἀλλ' οὐδὲν δυνήσεται τις πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Σχόλ. ξδ'. Παρέκοψε τὸ· Ὅτε ἐπέστειλα ὑμᾶς, μὴ εἶναι ὑστερήσατε, καὶ τὰ ἐξῆς· διὰ τὸ· Καὶ τοῦτο τὸ γεγραμμένον δεῖ τελεσθῆναι, τὸ· Καὶ μετὰ ἀνδρῶν συνελογίσθη.

Ἐλεγχ. ξδ'. Κἂν παρακόψῃς τὰ ῥήματα, ἀπὸ τοῦ ἔργου φαίνονται αὐτῶν οἱ τόποι, προάγοντος τοῦ νόμου, καὶ προκηρυττόντων τῶν προφητῶν, καὶ Κυρίου πληροῦντος.

Σχόλ. ξε'. Ἀπεσπάρσθη ἀπ' αὐτῶν ὥσει λίθου βολήν· καὶ θεὸς τὰ γόνата προσήνεκε.

Ἐλεγχ. ξε'. Θεὸς τὰ γόνата, ὁρατῶς ἴσθηκε, καὶ αἰσθητῶς ἐπετέλεσεν. Εἰ δὲ αἰσθητῶς κατὰ τὸ εἶδος τὸ ἔργον ἐποίησε τῆς γονυκλισίας, οὐκ ἄρα ἀνευ σαρκὸς ἐνεδήμησεν ὁ Μονογενής. Αὐτῷ γὰρ κάμψει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων, καὶ καταχθονίων. Ἐπουρανίων, πνευματικῶν· ἐπιγείων, αἰσθητῶν· καταχθονίων, τῷ ἰδίῳ εἶδει. Ὡς δὲ τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ ἐπετέλει ὁρώμενος, καὶ ὑπὸ ἀφῆν τοῖς μαθηταῖς εὐρισκόμενος, καὶ μὴ φαντάζου.

Σχόλ. ξζ'. Καὶ ἡγγισεν καταβιβάζειν αὐτὸν Ἰούδας, καὶ εἶπεν.

ἰ γρ. γένοιτο. ὁ For. φαντάζων. ὁ Galat. iii, 24. ὁ Luc. xii, 46. ὁ ibid. 35. ὁ ibid. 37; Isa. liii, 12. ὁ Luc. xii, 41. ὁ Philipp. ii, 10. ὁ Luc. xii, 48

(79) Ἡ δὲ εἰς Πάσχα. Subobscurus hic locus est. Sed, ut mihi videtur, Pascha illud legitimum προτυπούμενον fuisse dicit, hoc est eis τύπον, ac figuram alterius adhibitum; cui successit τὸ βέβαιον αὐτοῦ πάθος, hoc est perenne ac perpetuum,

A notio ac potestas affingi, tametsi quod ad dignitatem ac modum attinet nonnihil intersit. Aut igitur fatendum tibi est, duodecim quoque discipulos specie tenus occubuisse, aut ipsum qui vere carnem induerat, vere idipsum egisse. Qui sic ideo locutus est: *Desiderio desideravi hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar*, ut et Pascha illud ante passionem suam figurato in lege constitutum ostenderet; et alterum successisse monstraret, quod et ad astruendam Passionem suam spectaret, et perfectius appellaretur. Simul illud indicans: quod apostolus Paulus docuit, legem pædagogi nobis instar in Christo fuisse. Quod si pædagogus noster lex in Christo fuit, a Christo minime erit aliena.

Schol. 63. Præterea hæc ab illo detracta sunt. Dico enim vobis: Non edam illud amplius, donec impleatur in regno Dei.

345 Refut. 63. Mala ista fide subtraxit, ne scilicet ullum in regno Dei potum ac cibum his verbis pateretur exprimi. Nec illud homo stupidus agnovit, terrenorum simile quiddam in spiritualibus ac cælestibus inesse, quorum participandorum occulta nobis est ratio. Ita enim et Salvator ipse testatus est, ac dixit: *Sedebitis in mensa mea edentes et bibentes in regno cælorum*. Sed et propterea ista sustulit, nullum ut iis quæ ad legem pertinent in regno cælorum locum tribueret. Undenam igitur Elias ac Moyses in monte cum ipso apparuerunt in gloria? Sed nemo est qui contra veritatem virium quidquam habeat.

Schol. 64. Item illud induxit: *Quando misi ros, nunquid defuit vobis*, etc. Ob ea quæ sequuntur: *Et hoc quod scriptum est, ovortet impleri: et cum iniquis deputatus est*.

Refut. 64. Quantumvis verba subducas, res ipsa tamen proprios ipsorum locos aperiet. Siquidem antegressa lex est, ac prophetæ nuntiarunt; at ipse tandem Dominus implevit.

Schol. 65. *Avulsus est ab illis, quantum jactus est lapidis: et positus genibus orabat*.

Refut. 65. *Positis, inquit, genibus*. Ita posuit, ut id videri posset, idque ipsum sensibili modo præstitit. Quod si genua ita flexit, ut sentiri posset, adeoque ut actionis hujus natura postulabat, profecto non sine carne Salvator in hoc terrarum orbe versatus est. Illic enim omne genus flectetur, cælestium, terrestrium et infernorum: Cælestium porro, hoc est spiritualium; terrestrium, hoc est eorum quæ sub sensus cadunt; infernorum denique,

Schol. 66. *Et accessit ut oscularetur eum, et dixit*.

quod passionis suæ figuram, et sacramentum continet; sive malis, quod eandem ipsam passionem affirmaret, ejusque fructum, usum, ac recordationem ratam faceret, et ad sempiternam memoriam propagaret.

τις καταλείψη πατέρα, και μητέρα, και αδελφούς, και γυναῖκα, και τέκνα, και τὰ ἐξῆς, οὐκ ἔστι μου μαθητής· οὐχ ἵνα μισῶμεν πατέρας, ἀλλ' ἵνα μὴ ὑπαγώμεθα πατέρων ἑπιταγὴν ἐτέρας πίστεως (80), ἢ τρόπῳ παρὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίαν.

ut parentes odio habendos præciperet; sed ut ne ad alienam fidem capessendam, quidpiam in Salvatoris disciplinæ contrarium parentum nos imperiam atque auctoritas provocaret.

Σχόλ. οα'. Καὶ ἐλθόντες εἰς τόπον λεγόμενον Κρανίου τόπος, ἐσταύρωσαν αὐτόν, και διμερίσαντο τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, και ἐσκοτίσθη ὁ ἥλιος.

Ἐλεγχ. οα'. Δόξα τῷ ἐλεήμονι Θεῷ, τῷ συνῆσαντί σου τὰ ὄρματα, ὦ Φαραὼ Μαρκίων! Καὶ βουλομένου σου ἀποδράσαι, κατεπόντισεν αὐτὰ ἐν τῇ θαλάσσῃ. Προφασιζόμενος γὰρ τὰ πάντα, οὐχ ἔξεις ἐνταῦθα οὐδεμίαν πρόφασιν. Ὁ γὰρ μὴ σάρκα ἔχων, οὔτε σταυρωθῆναι δύναται. Πῶς οὐκ ἐφυγες τὸ μέγα τοῦτο ῥητόν; Πῶς οὐκ ἐπιχείρησας κρύψαι τὴν μεγάλην ταύτην πραγματείαν, τὴν λύσασάν σου πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς μεμνημένην κακοτροπίαν; Εἰ γὰρ ὁλως ἐσταυρώθη, πῶς οὐ βλέπεις τὸν ἐσταυρωμένον ἀφ' ἑνὸς ἔχοντα, και ἥλοις τὰς χεῖρας πηγνύμενον και πόντας; Οὐκ ἂν δὲ ἡδύνατο δόκησις τοῦτο εἶναι ἡ φάντασμα, ὡς σὺ λέγεις, ἀλλὰ σῶμα ἀληθῶς, ὃ ἐκ Μαρίας ἐληφεν ὁ Κύριος, σάρκα, φύσιν τὴν ἡμετέραν, και ὁστέα, και τὰ ἄλλα· ἐπαιδὴ ὁμολογεῖται και παρὰ σοὶ σταυρῷ προσπαγεῖς ὁ Κύριος.

Σχόλ. οβ'. Παρέκοψε τό· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσθι ἐν τῷ παραδείσῳ.

Ἐλεγχ. οβ'. Καλῶς τοῦτο και ἀρμοδίως παρέκοψας, ὦ Μαρκίων· ἐπῆρες γὰρ ἀπὸ σεαυτοῦ τὴν εἰσοδὸν τοῦ παραδείσου. Οὔτε γὰρ σὺ εἰσελεύσῃ, οὔτε τοὺς σὺν σοὶ ἑάσεις. Φύσει γὰρ τῷ ὄντι μισοῦσι τὸ ἀγαθὸν οἱ πλανῶντες και πεπλανημένοι.

Σχόλ. ογ'. Καὶ φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ἐξέπνευσεν.

Ἐλεγχ. ογ'. Εἰ ἐξέπνευσεν, ὦ Μαρκίων, και φωνὴν μεγάλην ἀπέδωκε, πόθεν ἐξέπνευσεν, ἢ τί τὸ ἐκπνέον; Δῆλον δὲ ἔστι, καὶ σὺ μὴ λέγεις. Ψυχὴ σὺν τῇ θεότητι ἀπὸ σώματος ἐκπορευθεῖσα, τοῦ σώματος ἀπνῶν μείναντος, ἔχει ἡ ἀλήθεια.

Σχόλ. οδ'. Ἰδοὺ ἀνὴρ ὀνόματι Ἰωσήφ καθελὼν τὸ σῶμα ἐτετύλιξε σινδόνι, και ἐθηκεν ἐν μνημείῳ λαξευτῷ.

Ἐλεγχ. οδ'. Εἰ τὸ, καθελὼν, και ἐτετύλιξας, και τὸ, θεῖναι ἐν μνηματι λαξευτῷ, οὐ πείθει σε, ὦ Μαρκίων, τίς σου ἑλιθιώτερος; Τί δὲ ἄλλο σαφέστερον ἢ Γραφή εἶχε δεῖξαι, ὅποτε και τὸ μνήμα, και τὸν τόπον, και τὸ εἶδος εἰδείξε, και τοῦ σώματος τὴν τριήμερον θέσιν, και τὸ εἶδημα τῆς σινδόνης, ἵνα δείξῃ τὴν πᾶσαν ἀλήθειαν.

A dixerit: *Honora patrem et matrem*¹; item: *Quæ Deus conjunxit, homo non separet*². Ac tametsi ita pronuntiari: *Si quis non reliquerit patrem et matrem, et fratres, et uxorem et filios, etc., non potest meus esse discipulus*³; non ideo tamen usurpavit,

Schol. 71. *Et venientes in locum, qui dicitur Calvaria locus, crucifixerunt eum, et diviserunt vestimenta, et obscuratus est sol*⁴.

Refut. 71. Gratias misericordie Deo, qui currus tuos alligavit, o Pharaon Marcio! illosque dum fugam moliris in mare demersit⁵. Nam cum omnem tergiversandi occasionem captes, nihil hic quo te excuses afferre poteris. Etenim qui carne non constat, ne affigi quidem cruci potest. Quomodo igitur tam illustrem sententiam minime devitasti? aut ingens hoc negotium callide dissimulare non es aggressus, quo tua fraus omnis et improbitas funditus labefactata concidit? Nam si omnino cruci est affixus, cur non illud vides, eum qui crucifixus est attrahi, ejusque manus ac pedes clavis perforari? Quare non hæc inanis larva, vel species esse potuit, ut asseris; sed verum corpus, quod e Maria Christus accepit, carnem videlicet nostram, et ossa, cæteraque corporis membra: quandoquidem cruci affixum esse Dominum ne ipso quidem dissiteris.

Schol. 72. *Hoc insuper abstulit: Hodie tecum eris in paradiso*⁶.

Refut. 72. Recte hoc et consentaneum quidem subtraxisti, Marcio. Paradisi enim tibi aditum interclusisti, ut neque tuto ingrediare, neque tuos patiaris ingredi⁷. Ita enim comparatum est, ut quod bonum est oderint tam qui in errorem inducunt, quam qui induci se permittunt.

Schol. 73. *Et exclamans voce magna expiravit*⁸.

Refut. 73. Cum expiravit, o Marcio! Christus, et in ingentem vocem eruperit, quinam expirare potuit, aut quid tandem expiravit? Nimirum quamlibet **348** taceas, manifestum istud est: animam fuisse, quæ cum divinitate a corpore discesserit; cum interim animæ illud expers maneret, ut veritas ipsa continet.

Schol. 74. *Ecce vir, nomine Joseph, depositum corpus involvit, et posuit in monumento exciso*⁹.

Refut. 74. Si hæc voces, *depositum*, et *involvens*, et *ponere in monumento exciso*, persuadere tibi nequeunt, Marcio, quid te fingi potest amentius? Quid autem clarius indicare Scriptura potuit, cum et monumentum, et locum, et ejus formam ac descriptionem expresserit; addiderit insuper triduanam illam in sepulcro commorationem, cum sindonis involuero, uti totam rei veritatem ostenderet?

¹ Dreesse videtur nonnihil. ² Matth. xv, 4. ³ Matth. xix, 6. ⁴ Luc. xiv, 26. ⁵ Luc. xxiii, 33. ⁶ Exod. xiv, 24. ⁷ Luc. xxi, 43. ⁸ Luc. xi, 52. ⁹ Luc. xxiii, 46. ¹⁰ ibid. 53.

(80) Ἐπιταγὴν ἐτέρας πίστεως. Corr. ἐπιταγῇ.

Schol. 75. *Et revertentes mulieres siluerunt Sabato secundum mandatum*¹.

Refut. 75. Unde, quæso, mulieres reversæ sunt? aut cur demum siluisse narrantur, nisi ut illarum testimonia, quibus insania tua redarguitur, Scriptura declararet? Ecce tibi mulieres testantur, et apostoli, et Judæi, et angeli, et Joseph ipse, qui tractabile corpus e cruce demisit, et obvolvit. Verum quis eum corrigat, qui seipsum suo iudicio ac voluntate pervertit? uti scriptum legimus².

Schol. 76. *Dixerunt qui erant in veste alba: Quid queritis viventem cum mortuis? Surrexit. Recordamini quæ locutus est, cum adhuc esset: Quoniam oportet filium hominis pati et tradi*³.

Refut. 76. Fidem tibi facere ne angeli quidem isti possunt, o Marcio! dum ipsum triduo inter mortuos versatum esse prædicant, eundemque postea redivivum, nec amplius mortuum; qui divinitate quidem ipsa perpetuo vivat, neque mortem sit expertus aliquando, carne vero triduo mortuus jacuerit, ac denuo vivere cæperit. Sic enim mulieres alloquuntur: Surrexit; non est hic. Quid autem aliud surgendi vox, nisi eum dormissey significat? Quod quidem manifestius postea declarant. Recordamini enim, inquit, quoniam cum adhuc viveret

Schol. 77. Quin ea sustulit, quæ Cleophræ ejusque socio dicta sunt, cum illis occurrit: *O stulti et tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ! Nonne hæc oportuit pati*⁴? Ac pro his, in omnibus quæ locuti sunt prophetæ, scripsit, in 349 omnibus quæ locutus sum vobis. Sed ex eo redarguitur, quod cum panem fregit, aperti sunt oculi eorum, et cognoverunt illum⁵.

Refut. 77. Unde illa panis fractio? dic, sodes Marcio. Num ab inani aliqua forma; an a corpore mole aliqua constante, ac revera istud agente profecta est? Cum enim resurgeret a mortuis, cum eodem illo sanctissimo corpore reipsa surrexit. Tu vero pro his verbis: *Nonne hæc sunt quæ locuti sunt prophetæ?* Rescribere ausus es: *Nonne hæc sunt quæ locutus sum vobis?* Atqui si hoc illis dixisset: *Locutus sum vobis*, ex his utique verbis ipsum cognoscere debuerant. Cur igitur in frangendo pane subijcit, *Aperti sunt illorum oculi, et cognoverunt eum: et evanuit?* Ita quippe Deum decebat, qui corpus suum in spiritale convertisset, verum quidem illud ostendere, sed quoties tamen libuisset mortaliū oculis subtrahere: quando nihil est quod illius potestatem effugiat. Nam et Elisæus propheta cum esset, et a Deo beneficio ejusmodi esset affectus, ab eodem postulavit, ut qui se quærerent, cæci repente fierent: quod ita gestum est, ut eum illi cujusmodi erat videre non possent⁶. Quinetiam Sodomis angeli Loti ostium subducere oculis potuerunt, adeo ut intueri illud Sodomitæ nequiverint⁷. Utrumnam

Σχόλ. α'. Καὶ ὑποστρέψασαι αἱ γυναῖκες ἡσύχασαν τὸ σάββατον κατὰ τὸν νόμον.

Ἐλεγχ. α'. Πόθεν ὑπέστρεψαν αἱ γυναῖκες; διὰ τί δὲ καὶ τὸ ἡσύχασαν γέγραπται; ἀλλ' ἵνα δείξῃ ἡ Γραφή τὴν αὐτῶν μαρτυρίαν, ἐλέγχουσαν σου τὴν ἀνοιαν, ὦ Μαρκίων. Ἰδοὺ γὰρ καὶ γυναῖκες μαρτυροῦσι, καὶ ἀπόστολοι, καὶ Ἰουδαῖοι, καὶ ἄγγελοι, καὶ Ἰωσήφ ὁ ψηλαφητὸν ὄντως σῶμα καθελὼν, καὶ ἐνταλίσας. Τίς δὲ κυσμήσει τὸν αὐτοκατακρίτως ἑαυτὸν διαστρέφοντα; ὥς ἐστι γεγραμμένον.

Σχόλ. β'. Εἶπαν οἱ ἐν ἐσθῇτι λαμπρῇ· Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Ἠγέρθη. Μνήσθητε ὅσα ἐλάλησεν ἐπὶ ὧν μεθ' ὑμῶν· Ὅτι δεῖ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου πολλὰ παθεῖν, καὶ παραδοθῆναι.

Ἐλεγχ. β'. Οὐδὲ οὗτοι σε πείθουσιν οἱ ἄγγελοι, ὦ Μαρκίων, ὁμολογοῦντες μὲν αὐτὸν τριήμερον μετὰ τῶν νεκρῶν γεγονῆσθαι, ζῶντα δὲ λοιπὸν, καὶ οὐκέτι νεκρὸν· αὐτὸ μὲν ζῶντα ἐν τῇ θεότητι, καὶ μετ' ὅλως νεκρωθέντα, νεκρωθέντα δὲ κατὰ σάρκα τὸ τριήμερον, καὶ πάλιν ζῶντα. Λέγουσι γὰρ αὐταῖς· Ἀνέστη· οὐκ ἔστιν ὡδε. Τὸ δὲ ἀνέστη τί ἐστὶ εἰ μὴ ὅτι καὶ ἐκοιμήθη; Σαφέστερον γὰρ αὐτὸ διηγούμεναι. Μνήσθητε γὰρ, φησὶν, ὅτι ἐπὶ περιῶν ταῦτα ἔλεγεν ὑμῖν· Ὅτι δεῖ παθεῖν τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου.

Julia locutus est vobis: Quia oportet pati Filium ho-

Σχόλ. γ'. Παρέκοψε τὸ εἰρημένον πρὸς Κλεόπαν καὶ τὸν ἄλλον, ὅτε συνήντησεν αὐτοῖς, τὸ· Ὁ ἀνθρώπος καὶ βραδεῖς τοῦ πιστεύειν πᾶσιν οἷς ἐλάλησαν οἱ προφήται! οὐχὶ ταῦτα ἔδει παθεῖν; καὶ ἀντὶ τοῦ, ἐφ' οἷς ἐλάλησαν οἱ προφήται, ἐποίησεν, ἐφ' οἷς ἐλάλησα ὑμῖν. Ἐλέγχεται δὲ, ὅτι, ὅτι ἐκλάσας τὸν ἄρτον, ἠνολχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν.

Ἐλεγχ. γ'. Πόθεν ἡ κλάσις τοῦ ἄρτου ἐγένετο; λέγε, ὦ Μαρκίων. Ἀπὸ φαντασίας ἢ ἀπὸ σώματος ἐνεργοῦντος ὀγκηροῦ κατὰ ἀλήθειαν; Ἀναστὰς γὰρ ἐκ τῶν νεκρῶν, ἐν αὐτῷ τῷ ἁγίῳ σώματι ἀνέστη ἐν ἀληθείᾳ. Ἐποίησας δὲ, ὦ Μαρκίων, ἀντὶ τοῦ ὅθ ταῦτα ἔστιν ὃ ἐλάλησαν οἱ προφήται; Οὐ ταῦτα ἔστιν ὃ ἐλάλησα ὑμῖν; Εἰ δὲ εἶπεν αὐτοῖς· Ἐλάλησα ὑμῖν, πάντῃ ἐγίνωσκον αὐτὸν ἂν ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ ἐλάλησα ὑμῖν. Πῶς οὖν ἐν τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου λέγει· Ἠνολχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἐπέγνωσαν αὐτόν· καὶ ἄφαντος ἐγένετο; Ἐπρεπε γὰρ αὐτῷ θεῷ ὄντι, καὶ μεταβάλλοντι αὐτοῦ τὸ σῶμα εἰς πνευματικόν, δεικνύναι μὲν αὐτὸ σῶμα ἀληθινόν, ἀφαντοῦσθαι δὲ ὅτε ἐβούλετο· ὅτι πάντα αὐτῷ δυνατὰ. Καὶ γὰρ καὶ Ἐλισσαῖος προφήτης ὢν, καὶ ἐκ θεοῦ λαβὼν τὴν χάριν, ἤτησε παρὰ θεοῦ τοὺς αὐτὸν ζητοῦντας παταχθῆναι ἀορασίᾳ· καὶ ἐπατάχθησαν, καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὸν τοιοῦτον ὄντα οἷος ἦν. Ἀλλὰ καὶ ἐν Σοδόμοις τὴν θύραν τοῦ ἁγίου ἀπέκρυψαν οἱ ἄγγελοι, καὶ οὐκ ἔβλεπον αὐτὴν οἱ Σοδομίται. Μὴ καὶ ἡ θύρα τοῦ ἁγίου δόκησις ἦν, ὦ Μαρκίων; οὐχ ὑπολείπεται ἐξ σοι ἀντιλογία οὐδεμία.

¹ Luc. xxiii, 56.

² Eccle. i, 15.

³ Luc. xxiv, 5.

⁴ ibid. 15 sqq.

⁵ ibid. 31.

⁶ IV Reg. vi, 18 sqq.

⁷ Gen. xix, 11 sqq.

Ἐκλασε γάρ τὸν ἄρτον σαφῶς, καὶ διέδωκε τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς.

Σχόλ. σθ'. Τί τεταραγμένοι ἐστέ; Ἴδετε τὰς χεῖρας μου καὶ τοὺς πόδας μου· ἔτι πνεῦμα ὅσα οὐκ ἔχει, καθὼς ἐμὲ θεωρεῖτε ἔχοντα.

Ἐλεγχ. σθ'. Τίς οὐκ ἂν καταγέλῃ τοῦ λήρου, ἐν ἀφροσύνῃ ἑαυτὸν καὶ ἐτέρων ψυχὰς κατασπώντος εἰς ἄδην; Εἰ μὲν γὰρ οὐχ ὡμολόγητο παρ' αὐτοῦ ἡ πλάνη, καὶ συγγνώμην εἶχον οἱ ὅτι αὐτοῦ ἡπατῆ-
μένοι· νῦν δὲ ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὡμολόγησε, καὶ οὐ περιῆρε τὰ ῥητὰ ταῦτα, ἀναγινώσκουσι δὲ αὐτὰ καὶ οἱ αὐτοῦ, ἡ ἁμαρτία αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν μένει, καὶ ἀπαράιτητον τὸ αὐτοῦ καὶ τῶν αὐτῶν πῦρ, ἀναπαλο-
γῆτοις οὔσι· σαφῶς τοῦ Σωτῆρος διδάξαντος, μετὰ ἀνάστασιν ὅσα καὶ σάρκα ἔχει¹, ὡς αὐτὸς ἐμαρτύρησε λέγων· Ὡς ἐμὲ ὁρᾶτε ἔχοντα.

Αὕτη ἐστὶν ἡ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν λευφάνων τῶν παρ' αὐτῷ σωζομένων ἐκ τοῦ Εὐαγγελίου ὑπόθεσις τῆς ἡμῶν πεποιημένης δι' αὐτὸν πραγματείας, ὡς γε νομίζω ἱκανῶς ἔχειν πρὸς ἀντίθεσιν τῆς αὐτοῦ ἀπάτης. Ἐλεύσομαι δὲ καὶ εἰς τὰ ἐξῆς τῶν ἀποστολικῶν ῥητῶν παρ' αὐτῷ ἵτι σωμαζομένων, καὶ δι' ἡμῶν πάλιν οὕτως ἀναλελεγμένων. Ἐν πρώτοις δὲ ἡμῖν καὶ καθ' εἰρμὸν δὴ ὅλου οὕτως προταχθέντων ἀπὸ τῆς πρὸς Γαλάτας ἐπιστολῆς. Αὕτη γὰρ παρ' αὐτῷ πρώτη κεῖται. Ἡμεῖς δὲ τὴν ἀναλογίην τότε ἐποιήσα-
μεθα, οὐχ ὡς παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ὡς ἔχει τὸ ἀποστολι-
κὸν ῥητὸν, τὴν πρὸς Ῥωμαίους τάξαντες πρώτην· ὡς δὲ κατὰ τὴν αὐτοῦ χαρακτῆρα, οὕτως περατι-
θέμεθα.

Ἀπὸ τῆς πρὸς τοὺς Γαλάτας Ἐπιστολῆς.

Σχόλ. α'. Μάθετε, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζή-
σεται. Ὅσοι γὰρ ὑπὸ νόμον, ὑπὸ κατάραν εἰσίν.
Ὁ δὲ ποιήσας αὐτὰ ζήσεται ἐν αὐτοῖς.

Ἐλεγχ. α'. Τὸ, Μάθετε, ὅτι ὁ δίκαιος ἐκ πίστεως ζήσεται, κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένα Γρα-
φῆς ἐστὶ Παλαιᾶς δεκτικὰ. Ἀτινά ἐστὶ παρὰ τοῦ Ἀποστόλου εἰς ἡμετέραν ζωὴν ἀπὸ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν εἰρημένα περὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ οὕτως ὅντα τῆς ἡμῶν ἐλπίδος. Καὶ τὸ, ὑπὸ κατά-
ραν εἰσίν, φησὶν, ὅτι ἐν τῷ νόμῳ ἀπειλὴ ἐτύγχανε κατὰ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς, ἕως ὅτε ἦλθεν ὁ ἀνω-
θεν ἐλθὼν, καὶ ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ Ἀδάμ φυράματος σῶμα ἀμφιάσας, μετέβαλε τὴν κατάραν εἰς εὐλο-
γίαν.

Σχόλ. β'. Ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύλου. Ὁ δὲ ἐκ τῆς ἐπαγγελίας διὰ τῆς ἐλευ-
θέρας.

Ἐλεγχ. β'. Δεικνὺς πάλιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν οἰκονομίαν τῆς ἐνστάρχου παρουσίας καὶ τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τῇ λύσει τῆς κατάρας γινομένην, ταύτην δὲ προσ-

igitur Lotti janna vana quædam species fuit, o Mar-
cio? Non video quid contra hæc hiscere possis. Si-
quidem panem manifeste fregit, et in discipulos
suos distribuit.

Schol. 78. Quid turbati estis? Videte manus meas,
et pedes meos, quia spiritus ossa non habet, sicut me
videtis habere¹.

Refut. 78. Quis nugacissimum hunc non irrideat,
qui stoliditate sua cum semetipsum, tum cæterorum
animas ad inferos detrudat? Nam nisi hæc ille con-
fiteretur omnia, haberet ejus error colorem aliquem,
ac venia digni utcunque forent, qui se ab illo decipi
paterentur. Nunc cum et iste verba illa pro germā-
nis habeat, nec ea sustulerit: et ab ejusdem disci-
pulis legantur, cum utrorumque delictum, tum vero
ignis ille manet, quem nulla tergiversatio possit ef-
fugere: utpote quibus omnis adempta sit excusatio.
Nam id aperte Salvator edocuit; post resurrectionem
ossibus se ac carne constare, quod hæc ipsius
verba demonstrant: Sicut me videtis habere.

Atque hoc illius operis argumentum est, quod ad-
versus Marcionem elaboraveram, quodque ex illis
Evangelii 350 reliquiis, quas adhuc retinet, car-
plim se legeram. Quod quidem ad refutandum illius
errorem sufficere arbitror. Venio nunc ad reliquas apo-
stoli sententias, quas perinde adsciscendas putavit:
ego vero vestra causa potissimum excerptsi, in iis
proponendis eundem quo ille usus est, ordinem se-
riemque tenui, ut ab ea quæ ad Galatas scripta est
initium facerem. Hanc enim primo ille loco propo-
suit. Sed nos olim excerpta nostra sic institueram-
us, non ut illius ordinem sequeremur, sed eum
quem apostolica scripta representant, nimirum pri-
mum ut locum ea quæ ad Romanos scripta est ob-
tineret. Nunc autem omnia ad illius nos formam et
exemplum accommodata proponemus.

Ex Epistola ad Galatas.

Schol. 1. Discite quia justus ex fide vivet. Quot-
quot enim sub lege sunt; sub maledicto sunt. Qui au-
tem fecerit ista, vivet in eis².

Refut. 1. Hæc ipsa verba: Discite quia justus ex
fide vivet, ab Apostolo usurpata Testamentum Vetus
comprobant. Hæc enim ab illo sunt ex lege ac pro-
phetis ad vitam nobis conciliandam de Novo Testa-
mento pronuntiata, et quidem cum spe nostra con-
sentanea. Quod autem sub maledicto esse dicit, eo
referendum est, quod adversus Adami delictum Dei
comminationes in lege continebantur, donec e cæ-
lo missus adveniret Christus, qui ex Adami massa
formatum sibi corpus induens maledictum in bene-
dictionem convertit.

Schol. 2. Maledictus omnis qui pendet in ligno.
Qui autem ex repromissione est, ex libera³.

Refut. 2. Cum hoc loco rursus Apostolus signifi-
cet, susceptæ carnis administrationem omnem, ac
crucem ad tollendum maledictum pertinuisse; id-

¹ For. ἔχειν, vel ὅτι ἔχει. ² Luc. xxiv, 39. ³ Galat. iii, 10 sqq. ⁴ ibid. 14; Deut. xxi, 23.

quo ipsum et in lege antea scriptum ac prædictum
laisse; ac demum in Salvatore perfectum, haud ob-
scure declarat, non alienam a Salvatore esse le-
gem, utpote quæ ab illo gerenda omnia vaticinata
fuerit, ac testimonio corroborarit.

Schol. 3. *Testificor rursus, quoniam homo cir-
cumcisus debitor est universæ legis implendæ*¹.

351 Refut. 3. Quod ait, *debitor est*, non tan-
quam de re quapiam prohibita dixit, sed de gra-
viore quodam onere, quod sublevari potest. Sed
ita, unus ut sit Dominus, qui et onerare possit, et
de onere detrahere, pro eorum voluntate, qui ob-
latam per ejus gratiam ipsius adventu salutem mi-
nime repudiaverint.

Schol. 4. Pro eo quod est: *Modicum fermentum
totam massam corrumpit*², rescripsit *adulterat*.

Refut. 4. Ne quod sit apud illum veritatis vesti-
gium, nusquam fere Scripturas attigit, quin mali-
tiose aliquid immutaret; sed ex eo quod sequitur
orationis series ipsa manifesta redditur. Nam fer-
mentum, velut forma quædam, massæ subactæ
opus est, et fermentatio ipsa e subacta massa sit;
neque primigeniam formam destruxit, qui pruden-
ter similitudinem illam comparisonemque trans-
tulit.

Schol. 5. *Omnis enim lex in eo vobis impletur:
Diliges proximum tuum sicut teipsum*³.

Refut. 5. Quid attinebat Apostolum legem adhi-
dere, si a veteribus mandatis Novum Testamen-
tum abhorreret? Sed ut aperte monstraret duo illa
Testamenta ab uno eodemque auctore Deo manasse,
summamque amborum esse concordiam, utrobique
proximorum charitate legem impleri significatur,
quæ perfectum omnibusque numeris absolutum
bonum efficiat. Ideo perfectionem legis Apostolus
charitatem esse definit.

Schol. 6. *Manifesta sunt autem opera carnis, quæ
sunt fornicatio, immunditia, luxuria, idolorum ser-
vitus, veneficia, inimicitia, contentiones, æmulatio-
nes, ira, rixa, dissensiones, sectæ, homicidia, ebrie-
tates, commensationes: quæ prædico vobis sicut præ-
dixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possi-
debunt*⁴.

Refut. 6. O admiranda Dei mysteria, ac Marcio-
nis erroribus adversa dogmata! Etenim mala om-
nia carni tribuuntur. Ea porro perpetuo non existit;
sed sexto demum die, tum cum Adamus formatus est,
esse cœpit. Ex quo illi refelluntur, qui malum ab ini-
tio ac semper existisse prædicant. Atqui neque simul
ac formata caro est, peccatum admisit, ne peccati
auctor qui illam sinxerat haberetur; quasi peccati
ream carnem molitus esset; neque malum opus
ipsum antecessit. Verum aliquanto **352** post tem-
pore a Dei obsequio desciscens Adamus ac libertate
præditus, per sese, ac sponte sua cerloque consi-

γέγραπται⁵ ἐν τῷ νόμῳ καὶ προπεφητεῦσθαι ἐσομέ-
νην, εἴτα τελεσθεῖσαν ἐπὶ τῷ Σωτῆρι, ἐπέδειξε σαφῶς,
ὅτι οὐκ ἄλλότριος ὁ νόμος τοῦ Σωτῆρος. Προφη-
τεῦσε γὰρ καὶ ἐμαρτύρησε τοῖς ὑπ' αὐτοῦ μέλλουσι
γίνεσθαι.

Σχόλ. γ'. *Μαρτύρομαι δὲ πάλιν, ὅτι ἄνθρωπος
περιτεμνόμενος ὀφειλέτης ἐστὶν ὅλον τὸν νόμον
πληρῶσαι*.

Ἐλεγχ. γ'. Τὸ, ὀφειλέτης ἐστὶν, οὐκ ἐτι ὡς περὶ
ἀπειρημένου λέγει, ἀλλὰ περὶ βαρυτέρου φορτίου
δυναμένου ἐλαφρυνθῆναι. Ἐνδὲ δὲ ὄντος Δεσπότου,
δυναμένου καὶ βαρύνειν καὶ ἐλαφρύνειν διὰ τῆς
προαιρέσεως τῶν μὴ παραιτησαμένων καταδέξασθαι
τὴν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ ἐν τῇ ἐναρέκῃ αὐτοῦ
παρουσίᾳ σωτηρίαν.

Σχόλ. δ'. Ἀντὶ τοῦ, *Μικρὰ ζύμη ὅλον τὸ φύραμα
ζυμοῖ, ἐποίησε*⁶, *δολοῖ*.

Ἐλεγχ. δ'. Ἵνα μὴδὲν ἀληθὲς παρ' αὐτῷ εὐρεθῇ,
οὐδαμῶς σχεδὸν ἀνευ βιβλιογραφίας ταῖς Γραφαῖς προσ-
εγγίνεται. Ἀλλὰ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀκολουθίας ἡ φανέ-
ρωσις τοῦ λόγου γίνεται. Ἡ γὰρ ζύμη τὸ εἶδος φυρά-
ματος ἔργον· καὶ ἀπὸ τοῦ φυράματος τὸ ζυμοῦσθαι·
καὶ οὐκ ἐν τοῖς πρωτοτύποις τὸ εἶδος ἐφάνιζεν ὁ
συνετῶς τὴν παραβολὴν τοῦ αἰνίγματος ποιησά-
μενος.

Σχόλ. ε'. Ὁ γὰρ πᾶς νόμος ὅμιν πληρῶνται·
Ἄγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτὸν.

Ἐλεγχ. ε'. Τίς ἐστι χρεῖα τῷ ἀγίῳ Ἀποστόλῳ νόμον
χρῆσθαι, εἰ ἀπηλλοτριώτο Καινὴ Διαθήκη τῆς πα-
λαιᾶς νομοθεσίας; Ἀλλ' ἵνα διέξῃ, ὅτι τοῦ ἐνδὲ Θεοῦ
αἱ δύο Διαθήκαι, καὶ ἡ συμφωνία τὸ πληρωτικὸν τοῦ
νόμου διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον ἐπαρρόπως ἐν ταῖς
δύο Διαθήκαις γνωρίζεται, τὸ τέλος ἐργαζομένου
τὸ ἀγαθόν, νόμου τελείωσιν εἶπεν εἶναι τὴν ἀγάπην.

Σχόλ. ς'. *Φανερά δὲ ἐστὶ τὰ ἔργα τῆς σαρκός·
αἰτινά ἐστι πορνεία, ἀκαθαρσία, ἀσέλγεια, εἰδω-
λολατρεῖαι, φαρμακείαι, ἐχθραὶ, ἐρις, ζηλοί,
θυμοὶ, ἐριθείαι, διχοστασίαι, αἰρέσεις, φθόνοι,
μέθαι, κῶμοι· καθὼς καὶ προείπον, ὅτι εἰ τὰ
τοιούτα πράσσοντες βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονο-
μήσουσιν*.

Ἐλεγχ. ς'. Ὁ θυμωσίων μυστηρίων καὶ ἀντιθέτων
Θεοῦ ὑποδείγματων. Τῇ γὰρ σαρκὶ περιῆψε τὰ
πάντα δεινά. Ἡ σὰρξ δὲ οὐκ αἶετήν· ἀλλ' ἐν τῇ ἔκτῃ
ἡμέρᾳ τῆς κοσμοποιίας, τοῦ Ἀδάμ πλασθέντος, ἡ
σὰρξ ἔκτοτε ἔσχε τὴν ἀρχὴν, φημὶ τῆς πλάσεως·
ἵνα ἐλεγχθῶσιν οἱ λέγοντες αἶε καὶ ἐξ ἀρχῆς εἶναι
τὸ κακόν. Καὶ γὰρ οὕτε ἐξότε ἐπλάσθη ἡ σὰρξ ἡμαρ-
την, ἵνα μὴ ὁ πλάστης αἴτιος νομισθῇ ἁμαρτίας,
πλάτας σάρκα ἁμαρτωλήν· οὕτε προῦπήρχε τοῦ
πλάσματος τὸ κακόν. Μετὰ χρόνον δὲ ἐν παρακοῇ ἡ
Ἀδὰμ γεγωνῶς, ἔχων τὸ αὐτεξούσιον, προαιρέσει
ἰδίᾳ ἀπ' ἐαυτοῦ τὴν ἁμαρτίαν εἰς ἐαυτὸν διανοηθεὶς

¹ Galat. v. 3. ² ibid. 9. ³ ibid. 14. ⁴ ibid. 19-21.

Deest ἐν τῷ.

⁵ For. ταύτην εἰ προγεγράφθαι. ⁶ γρ. ἐποίησαν.

ἐπραξε· φημί δὲ, τὴν ἀθέτησιν τοῦ αὐτοῦ Δεσπότου διὰ τῆς παρακοῆς ποιησάμενος. Ποῦ τοίνυν ἦν τὸ κακὸν, πρὶν τὴν σάρκα εἶναι; Πῶς δὲ εὐθὺς πλασθεῖσα οὐ τὸ κακὸν ἐργάσατο, ἀλλὰ χρόνῳ μετέπειτα; Ἄρα γοῦν ἀνῆρηται ὁ περὶ τῆς κακίας ἀρχὴς λόγος. Οὐ γὰρ δύναται ἀρχαῖζειν, ἐπειδὴ ἐν τῇ σαρκὶ τῇ μεταγενεστέρᾳ τὸ γίνεσθαι ἔχει ἡ κακία, ἢ μὴ γίνεσθαι· καὶ οὕτως ἡ σὰρξ πάλιν ἀκληρονόμητός ἐστι τῶν ἐπουρανίων. Καὶ μὴ τις λάβῃται τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου εἰπόντος· *Σὰρξ καὶ αἷμα βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν*. Οὐ γὰρ πᾶσαν σάρκα αἰτιᾶται. Πῶς γὰρ αἰτιαθῇσεται σὰρξ, ἢ μὴ πράξασα τὰ προεργημένα; Καὶ ἐξ ἐτέρων δὲ ἀποδείξεων παραστήσω τὸ ζητούμενον. Τίς γάρ, φησὶν, ἐγκαλέσει κατὰ ἐκλεκτῶν Θεοῦ; Πῶς οὐ κληρονομήσει Μαρία ἡ ἁγία μετὰ σαρκὸς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἢ μὴ πορνεύσασα, μὴ ἀσελήσασα, μὴ μοιχενθεῖσα, μηδὲν τι τῶν ἀντικείμενων σαρκὸς ἔργων ἐργασαμένη, ἀλλὰ ἄχραντος μένσας; Οὐκ ἄρα τοίνυν περὶ σαρκὸς λέγει μὴ κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, ἀλλὰ περὶ σαρκικῶν ἀνθρώπων τῶν τὰ ψαῦλα διὰ τῆς σαρκὸς πραττόντων· ἅτινά ἐστι πορνεία, εἰδωλολατρεία, καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια. Καὶ ἐξάπαντος ἐλέγχεται σου ἡ σκευωρία, ὦ Μαρκίον πεπλανημένε, τῆς ἀληθείας πάντῃ προλαβοῦσης, καὶ τὸ στερεὸν τοῦ κηρύγματος τῆς ζωῆς ἀσφαλιζομένης.

luditas omnino detegitur, cum omnes erroris aditus jamdudum veritas occuparit, prædicationisque ejus, quæ vitam avertit, firmitatem stabilitatemque munierit.

Σχόλ. ζ'. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις.

Ἐλεγχ. ζ'. Εἰ ἐσταύρωσαν τὴν σάρκα οἱ τοῦ Χριστοῦ, ὦ Μαρκίον, ὁ δὴλον ἦν, ὅτι οἱ τοῦ Χριστοῦ δοῦλοι σὺν ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ τοῖς παθήμασι καθάραν τὴν σάρκα ἀπέδειξαν· καὶ ἐμιμήσαντο τὸν Χριστὸν, δείξαντες αὐτὸν σάρκα ἐσταυρωμένον. Διὸ καὶ αὐτοὶ, τὰ ἴσα τῷ Δεσπότῃ αὐτῶν φρονήσαντες, τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν. Καὶ εἰ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, ἀνένδεκτον τὴν σάρκα ὑπὲρ Χριστοῦ παθοῦσαν μὴ σὺν Χριστῷ βασιλεύειν· καθὼς καὶ ἐν ἄλλῳ βητῇ δεικνυσὶν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων, ὅτι *Καθάπερ κοινωνοὶ ἐστε τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ, οὕτως καὶ τῆς δόξης*.

Σχόλ. η'. Οὕτως γὰρ οἱ πεοικτενόμενοι αὐτοὶ νόμον φυλάσσουσιν.

Ἐλεγχ. η'. Οὐκ ἀπηγόρευτο τοίνυν ἡ προτέρα περιτομή ἐν τῷ ἰδίῳ καιρῷ, εἰ νόμον ἐφύλαξε. Νόμος δὲ Χριστὸν κατήγγελλεν ἐρχόμενον νόμον ἐλευθερίας παρασχέσθαι, καὶ οὐκέτι ἡ περιτομή ἐν σαρκὶ τῷ χρόνῳ τοῦ Χριστοῦ ἐξυπηρετήθειεν. Ἦλθε γὰρ ἡ διὰ Χριστοῦ ἀληθινή, ἥς τύπος ἐκείνη ἦν. Οἱ δὲ ἐτι ἐν ἐκείνῃ σφραγιζόμενοι, καὶ τε πάντα τὸν νόμον φυλάξωσιν, οὐκέτι αὐτοῖς λογισθῇσεται νόμον φυλάξαις. Ἐπειδὴ γὰρ ὁ νόμος ἔλεγε περὶ Χριστοῦ, ὅτι *Προφήτην ἐγερεῖ ὑμῖν Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μου ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσατε*· αὐτῶν δὲ τοῦ Χριστοῦ μὴ ἀκουσάντων, ἡ περιτομή ἀκροβυστία γίνεται αὐτοῖς, καὶ ἡ φύλαξις τοῦ νόμου οὐκέτι

lino peccato se obstrinxit, dum per animi contumaciam Domini sui majestatem imminuit. Ubinam ergo rerum, antequam caro prodisset, peccatum fuit? Aut quam ratione non simul atque condita est, sed aliquanto postea intervallo malum commisit? Quamobrem omnis illa de principio mali sententia corrui. Non enim antiquum esse potest malum, quod in recentiori caro habet ut sit, aut non sit omnino. Neque vero a cœlesti possessione caro dejicitur. Nec est quod Apostoli auctoritate abotatur quispiam, dum ait: *Caro et sanguis regnum Dei non possidebant*¹. Nam non carnem omnem accusat. Cur enim accusetur ea quæ nihil eorum quæ antea commemorata sunt admisit? Sed et aliis quoque rationibus quod quaeritur evidenter ostenditur. Quis, inquit, *accusabit adversus electos Dei*? Nonne sanctissima Virgo Maria cum ipsa carne cœleste regnum capesset; cui neque vitium est unquam oblatum; nec libidine est ulla, aut adulterio sœdata; neque quidquam ex nefariis illis carnis operibus admisit, sed integra inviolataque perstitit? Non igitur utcumque de carne loquitur, cum eam negat cœleste regnum possidere; sed de carni immersis hominibus, qui adminiculo carnis scelerata quædam perpetrant: cujusmodi sunt fornicatio, idololatria, etc. Unde tua, Marcio, fraus atque cal-

Schol. 7. Qui autem Christi sunt carnem crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis².

Refut. 7. Si qui Christi sunt, carnem crucifixerunt, Marcio, perspicuum est Christi servos circumcisis cupiditatibus et affectionibus purgatissimam carnem suam reddidisse, imitatosque esse Christum, dum ipsum carnem suam cruci affixisse declarant. Unde et illi eodem quo Dominus suus consilio carnem in cruce defigunt. Jam vero si carnem suam crucifixerint, fieri non potest quin caro pro Christo perpessa cum Christo pariter regnet: id quod alio in loco his verbis demonstrat Apostolus: *Sicut socii passionum Christi estis, ita et gloriæ*³.

Schol. 8. Neque enim qui circumciduntur ipsi legem custodiant⁴.

353 Refut. 8. Non igitur suo tempore prohibita vetus illa circumcisio fuit, si quidem legem custodiret. Porro lex Christum nuntiabat idcirco venientem, ut legem libertatis afferret, cujus illa figuram expressit. Quicumque vero adhuc in illa signantur, tamen legem omnem observent, non tamen iis observatio ista legis imputabitur. Cum enim lex de Christo prædixerit: *Prophetam suscitabit vobis Dominus Deus e fratribus meis sicut me; ipsum audietis*⁵: qui ex illis Christum non audierint, horum circumcisio præputii instar æstimatur, ipsaque legis observatio, observatio esse desinit. Est igitur bona quidem lex, bonaque circumcisio: per quas

¹ I Cor. xv, 50. ² Rom. viii, 33. ³ Galat. v, 24. ⁴ II Cor. i, 7. ⁵ Galat. vi, 13. ⁶ Deut. xviii, 18.

τὸ κακὸν ἐργαζόμενοι, μηκέτι ἀποθνήσκοντες. Καὶ ὅτι δὲ παυθήσεται, μαρτυρήσει ὁ αὐτὸς λόγος τοῦ Ἀποστόλου φάσκων· Τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου τῶν καταργουμένων. Καὶ ἀνέφηται πανταχόθεν ἡ κατὰ σὲ, ὦ Μαρκίων, ὑπόθεσις, φαντασιώδης τις οὔσα καὶ ψευδής, καὶ ἀστατος, καὶ ἀλογος.

rectionem longe id cumulatius accidet. Quandoquidem *seminantur in corruptione, surgunt autem in incorruptione*¹, nec malum amplius perpetrant, neque moriuntur. Ac cessaturum quidem omnino malum eadem illa Apostoli testatur oratio : *Principum hujus sæculi, qui evacuantur*. Ex quo vanum tuum illud dogma concidit, Marcio, quod opinione sola confictum, mendax, inconstans, rationique minime consentaneum est.

δ' καὶ ιβ' σχόλ. Γέγραπται γάρ· Ὁ δρασσόμενος τοὺς σοφοὺς ἐν τῇ παρουρίᾳ αὐτῶν· καὶ πάλιν· Κύριος γινώσκει τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων, ὅτι εἰσὶ μύταιοι.

δ' καὶ ιβ' Εἰλεγχ. Τὸ, γέγραπται, εἰς χρῆσιν προφερόμενον, καὶ τὸ, γινώσκει Κύριος, ὁμολογούμενον, οὐκ ἀλλότριον ὑπάρχει τῷ ἀναλεξαμένῳ τὸ βήτην τοῦ λόγου· φημὶ δὲ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ, παρ' ᾧ ἡ χρῆσις ἐμφέρεται. Ἐξ ἧς χρήσεως ὁ χαρακτήρ φανίζεται οὐκ ἀλλοτρίου τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. ὅθεν αὐτῷ ἡ μαρτυρία συνίστη.

ε' καὶ ιγ' σχόλ. Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα ἡμῶν ἐτύθη Χριστός.

ε' καὶ ιγ' Εἰλεγχ. Εἰ Πάσχα ὁ Ἀπόστολος ὁμολογεῖ, καὶ τυθέντα τὸν Χριστὸν οὐκ ἀρνεῖται, οὐκ ἀλλότριον τὸ Πάσχα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ κατὰ νόμον Πάσχα πρόβατον θύοντος ἀληθινῶς, καὶ οὐ δοκῆσαι, οὐ¹ προβάτου τύπος ἦν ὁ οὐ δοκῆσαι θυόμενος Χριστός, οὐδὲ ἀνευ σαρκὸς πάσχων. Πῶς γὰρ ἐδύνατο πνεῦμα θύεσθαι, Ἀἴλον οὐκ ἐδύνατο· μὴ δυναμένου δὲ ἀνευ σαρκὸς τυθῆναι, τυθέντος δὲ ἐν ἀληθείᾳ (81) ὁμολογεῖται διὰ τῆς τοῦ Ἀποστόλου ἀναμφιλέκτου ὁμολογίας. Οὐκοῦν ἔκ παντὸς σαφῶς ἀποδείκνυται οὐκ ἀλλότριος ὁ νόμος τύπου φερόμενος χρόνῳ μέχρι τοῦ ἐντελεστερίου καὶ ἐναργοῦς προβάτου τυθέντος ἐν ἀληθείᾳ Χριστοῦ, οὗ προῆγεν ἐν ταῖς παλαιαῖς χρόνις ἄλλοις θυόμενον τὸ πρόβατον τὸ αἰσθητόν. Ἡμῶν δὲ τὸ Πάσχα ἐτύθη Χριστός.

ς' καὶ ιδ' σχόλ. Οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ ἐν σώμα ἔστιν; Ἔσονται γὰρ οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν.

ς' καὶ ιδ' Εἰλεγχ. Εἰ οὐκ ἀληθὲς ὁ νόμος, τίνε τῷ λόγῳ οἱ ἀληθεῖς τῆς μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ νόμου λαμβάνουσιν; ὣν εἷς ὑπάρχει ὁ ἅγιος Θεοῦ ἀπόστολος Παῦλος, ὁ τὴν μαρτυρίαν ταύτην μετὰ καὶ πολλῶν ἄλλων λαβὼν εἰς ἐναργῆ περάσσειν ἀληθείας καὶ κηρύγματος ἀγαθοῦ Θεοῦ.

ς' καὶ ις' σχόλ. Μετελλαγμένως· ἀντὶ γὰρ τοῦ, ἐν τῷ νόμῳ, λέγει, ἐν τῷ Νωθεῶς νόμῳ. Λέγει δὲ πρὸ τούτου· εἰ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει.

A collocarat. Igitur non solum post corporum resurrectionem desinet, sed jamdudum ab ipsa legis promulgatione; imo ante legem ipsam in plerisque desiit, qui vitam suam ex naturalis legis præscripto temperarunt. Sed multo magis post Christi Salvatoris adventum; ac denique post mortuorum resurrectionem longe id cumulatius accidet.

Quandoquidem *seminantur in corruptione, surgunt autem in incorruptione*¹, nec malum amplius perpetrant, neque moriuntur. Ac cessaturum quidem omnino malum eadem illa Apostoli testatur oratio : *Principum hujus sæculi, qui evacuantur*. Ex quo vanum tuum illud dogma concidit, Marcio, quod opinione sola confictum, mendax, inconstans, rationique minime consentaneum est.

Schol. 4 et 12. Scriptum est enim : Qui comprehendit sapientes in astutia eorum². 355 Et iterum : Dominus novit cognitiones hominum, quia vanæ sunt³.

E Refut. 4 et 12. Istud ipsum, *Scriptum est*, etc., ad usum translatum; itemque, *novit Dominus*, etc., hac autoritate comprobatum, alienum ab eo minime censetur, qui hanc e Scriptura sententiam protulit, Apostolo videlicet, a quo ista collecta sunt. Atque hoc ex usu locorum satis apparet, apostolicæ doctrinæ formam nihil a Vetere Testamento dissidere, cujus ille testimonium adhibuit.

Schol. 5 et 13. Etenim Pascha nostrum immolatus est Christus⁴.

Refut. 5 et 13. Cum et Pascha Apostolus agnoscat, et immolatum Christum non neget, non est abalienandum a Christo Pascha qui ex Paschatis lege verum Agnum non specie tenus immolat : cujus agni formam non specie item sola immolatus Christus nec sine carne passus expressit. Qui enim mactari spiritus posset? Sane fieri istud omnino nequit; sed neque sine carne potest occidi. Occisum autem esse revera, haud dubia Apostoli confessione declaratur. Quamobrem necessaria illud ratione colligitur : non alienam esse legem, quæ adumbratis rebus ac figuris tandiu constabat, donec perfectior, idemque manifestus agnus succederet, hoc est Christus reipsa mactatus, quem priscis temporibus antecessit alter ille qui immolabatur agnus, qui que sensu percipi poterat. *Nostrum vero Pascha immolatus est Christus*.

Schol. 6 et 14. Nescitis quid qui adhæret meretrici, unum corpus est⁵. Erunt enim, inquit, duo in D carnem unam⁶.

Refut. 6 et 14. Nisi vera lex sit, quid est tandem quod qui veritati student auctoritates ex illa depromunt? cujusmodi sanctus Dei apostolus est Paulus qui cum aliis innumeris hoc etiam testimonium ad veritatem Lonique Dei prædicationem evidenter asseverandam non dubitavit asserre.

Schol. 7 et 15. Mutatus est locus. Nam pro eo quod est, *In lege*⁷, scripsit, *in Moysis lege*. Sed antea dixerat, *tametsi lex ea non dicat*.

¹ F. ου προο. In Vat. leg. τυπος ἦν ο δοκῆσαι. ² 1 Cor. xv, 42. ³ 1 Cor. in, 19; Job v, 13. ⁴ Psal. xciii, 11. ⁵ 1 Cor. v, 7. ⁶ 1 Cor. vi, 16. ⁷ Gen. ii, 24; Matth. xix, 5. ⁸ 1 Cor. ix, 9.

(81) Τυθέντος δὲ ἐν ἀληθ. Deesse nonnihil ad integritatem huius loci videtur.

Refut. 7 et 15. Licet in secunda sententia formam orationis immutaveris, Marcio, atque ex eo quod in lege Moysis scripseris, hac voce, Moysis, alienum a lege Deum ostendi putaveris posse, tamen superior illa conjunctio vesaniam tuam redarguit, tametsi *lex ista non dicat*. **356** In lege quippe scriptum est: *Non alligabis os bovi trituranti*¹. Cæterum quod tu legem Moysis scribere maluisti, nihil nobis omnino nocuisti, sed profuisti potius, ac luculentius contra te testimonium obfirmasti, ut vel imprudens confiterere Moysis legem a Deo derivatam, hoc ipso quod, in lege Moysis, scripseris. Item, *lex dicit*. Astipulatur enim et Apostolus postea subjiciens: *Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique dicit?* Quod si propter apostolos tam lex quam qui in lege locutus est Deus ista dixerunt, uterque profecto apostolorum Christi curam suscipit, dum illis os alligari prohibet; sive a prædicanda Christi doctrina impediri velat; sive quotidiana ipsis alimenta suppeditari populorum liberalitate præcipit. Itaque nec alienos a divinitate sua apostolos ille putat, nec isti alienum ipsum esse statuunt. Ex hoc vero communi omnibus testimonio sic colligit Apostolus: *Nunquid de bobus cura est Deo? Sed propter apostolos dixit*.

Quare si propter apostolos usurpavit, hominum porro pecudumque conditor est, e quibus boves sunt ac passeret, serpentes, bestię, pisces, animantiaque reliqua, consequens est curam illum omnium pro cujusque ratione capessere. Nam et universorum ei curam esse satis ex eo quod scriptum est ostenditur: *Homines et jumenta salvabis, Domine*². Item ex eo: *Quis dedit corvo cibum?* et: *Pulli corvorum ad Dominum clamant cibos postulantes*³; et: *Dabis opportunam escam omnibus*⁴. Neque vero boum in obtendis frugibus obstringi capistris ora simpliciter prohibet: alioqui Deum conditis a se animantibus præbere alimenta non posse monstraret: neque aliter quam ope hominum et auxilio pecorum pabulo providere. Sed illud Apostolus declarat, non cibarium inopia Deum bobus trituræ tempore consultum voluisse, atque obligari vetuisse; verum hoc ænigma totum ad apostolos quadam habitudine referendum. At vero infima omnia, quæ sensu percipi possunt, Deus providentia sua complectitur, et universorum curam pariter suscipit. Non enim Salvatori contraria scripsit Apostolus, ut hanc sibi plerique excusationis latebram quærant. Etenim longe bobus minores sunt passeret, de quibus a Salvatore dictum est: *Quinque passeret veneunt diponatio*⁵. Et rursum: *Nonne* **357** *duo passeret asse veneunt, et unus ex ipsis non cadet in laqueum sine Patre vestro qui in caelis est*⁶? Sic igitur universa Deus providentia sua gubernat. Quæ vero majora sunt, altiore qua-

ζ' καὶ ἐ' Ελεγχ. Κἂν τε ἐν τῇ δευτέρῃ ἀποφάσει ἀλλάξης τὸ εἶδος, ὡς Μαρκίων, καὶ νομίσης ἀπὸ τοῦ πεποιτῆναι σε, ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως, ἀπαλλοτριῶν διὰ τὸν Μωϋσέα Θεοῦ τὸν νόμον, ἀνωθεν ὁ σύνδεσμος ἐλέγχει σου τὴν ἀφορσύνην, ὅτι, εἰ καὶ ὁ νόμος ταῦτα οὐ λέγει. Ἐν γὰρ τῷ νόμῳ γέγραπται· Οὐ φιμώσεις βοῦν ἀλοῶντα. Οὐδὲν δὲ ἡμᾶς ἠδίκησας, κἂν τε προσθῇς τὸ ὄνομα Μωϋσέως· ἀλλὰ ἡμᾶς μὲν ὠφέλησας, κατὰ ταυτοῦ δὲ τὴν μαρτυρίαν ἐσφίγξας, πανταχόθεν δὲ ὡμολόγησας, ἀγνωῶν τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸν Μωϋσέως νόμον ἀπὸ τοῦ, Ἐν τῷ νόμῳ Μωϋσέως. Καὶ, ὁ νόμος λέγει. Ἐπακολουθεῖ γὰρ ὁ Ἀπόστολος συντιθέμενος ἐν τῷ μετέπειτα εἰρηκέναι· Μὴ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἡ πάντως δι' ἡμᾶς εἰρηκεν; Εἰ δὲ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκεν ὁ νόμος, καὶ ὁ ἐν τῷ νόμῳ Θεὸς λαλήσας, ἐπιμελεῖται ἄρα τῶν ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ ἐν τῷ μὴ φιμοῦν αὐτοὺς παρακελεύεσθαι, ἥτοι τοῦ λαλεῖν τὴν τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ διδασκαλίαν, ἥτοι τὴν ἐφημέριον τροφὴν παρὰ τῶν λαῶν ἀνεκδεῶς αὐτοὺς ἔχειν. Οὐκ ἄρα ἀλλοτρίους τοὺς ἀποστόλους ἑαυτοῦ τῆς θεότητος οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἀπόστολοι ἀλλότριον αὐτὸν Θεὸν ἡγοῦνται. Ἐξ ἧς περὶ ὑπὲρ πάντων μαρτυρίας ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ἀποδέδωκε φήσας· Μὴ περὶ τῶν βοῶν μέλει τῷ Θεῷ; Ἀλλὰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκε.

Καὶ εἰ διὰ τοὺς ἀποστόλους εἰρηκε, κτίστης δὲ ἐστὶ ἀνθρώπων καὶ κτηνῶν, ἐξ ὧν βόες τε καὶ στρουθοί, ἐρπετά τε καὶ κνώδαλα, ἐνάλιά τε καὶ τὰ ἄλλα· ἄρα μέλει αὐτῷ περὶ πάντων κατὰ τὴν ἐκάστου ἀναλογίαν. Καὶ μέλει μὲν αὐτῷ περὶ πάντων ἐν τῷ λέγειν· Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε· καὶ ἐν τῷ εἰρηκέναι· Τίς δέδωκε κέρακι βορᾶν; καὶ· Νεοσσοὶ κοράκων πρὸς Κύριον κεκράγασι, τὰ σίτα ζητοῦντες· καὶ, Δώσεις τὴν τροφὴν εὐκαιροῦ τοῖς πᾶσιν. Ἀλλὰ οὐκ ἐν τῷ ἀλοῶν τοὺς βοῦς παρακελεύετο μὴ φιμοῦν βοῦν ἀλοῶντα· ἐπεὶ ἐδείκνυσεν ἂν μὴ δύνασθαι τὸν Θεὸν τρέφειν αὐτοῦ τὴν κτήσιν· ἀλλὰ εἰ καὶ μὴ διὰ τῆς τῶν ἀνθρώπων τοῖς κτήνεσιν ἐπικουρουμένους⁷ τροφῆς. Ἐδείξε δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος οὐ δι' ἀπορίαν τροφῆς τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἀλοητοῦ ἐπιμελεῖσθαι βοῶν, ἐν τῷ παρακελεύεσθαι μὴ φιμοῦν τοὺς τοιούτους· ἀλλὰ διὰ τοῦ αἰνίγματος περὶ τῶν ἀποστόλων σημαίνεσθαι τὴν σχέσιν. Τῶν γὰρ κατὰ τὸ⁸ αἰσθητῶν πάντων ποιεῖται τὴν πρόνοιαν, καὶ ὁμοίως μέλει αὐτῷ περὶ πάντων. Οὐ γὰρ ἀντιθέτως ὁ Ἀπόστολος πρὸς τὸν Σωτῆρα ἔγραψεν, ἵνα οὕτως προφασίσωνται οἱ πολλοί. Μικρότερα γὰρ τῶν βοῶν τὰ στρουθία, περὶ ὧν ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, ὅτι Πέντε στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίου δύο· καὶ πάλιν· Οὐχὶ δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίου ἑνός;⁹ καὶ ἐν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται εἰς παγίδα ἄνδρ' τοῦ Πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὅμοῦ μὲν πάντων προνοεῖ· τῶν δὲ μείζονων ἐπιμελεῖται, κατὰ τὸ μείζον εἶδος τῆς πνευματικῆς ἀκολουθίας. Ὡστ' οὖν ἐκ παντὸς ὁμολογεῖται τὸν

¹ Deut. xxv, 4. ² I Cor. ix, 9, 10. ³ Psal. xxv, 7. ⁴ Job xxxviii, 41. ⁵ Psal. cxi, 9. ⁶ Psal. cxlvi, 15. ⁷ Luc. xii, 6. ⁸ Ματθ. x, 29. ⁹ F. ἐπικουρουμένους ¹⁰ F. κάτω. ¹¹ Vat. addit: Εἰ οὖν δύο στρουθία πωλεῖται ἀσσαρίου ἑνός

αὐτὸν ποιητὴν, καὶ δημιουργὸν, καὶ νομοθέτην Πα-
λαιῶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ὄντα, Θεὸν ἀναθὺν τε
καὶ δίκαιον καὶ τῶν πάντων Κύριον.

ἦ καὶ ἰς' σχόλ. Μὴ τῶν βῶων μέλει τῷ Θεῷ;

ἦ καὶ ἰς' Εὐαγγ. Ἦδη διαπεπραγμάτευται, καὶ διὰ
πλάτους ἡρμηνεύται ἐν τῷ πρὸ αὐτοῦ βήτῳ. Διὸ
περιττὸν ἡγησάμενος αὐθις περὶ αὐτοῦ λέγειν, ἡρ-
κέσθην τοῖς προειρημένοις.

Θ' καὶ ἰς' σχόλ. Οὐ θέλω γὰρ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελ-
φοί, ὅτι οἱ πατέρες ὑμῶν ὑπὸ τὴν νεφέλην ἦσαν,
καὶ πάντες διὰ τῆς θαλάσσης διεληθόν, καὶ πάν-
τες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔφαγον βρώμα, καὶ
πάντες τὸ αὐτὸ πνευματικὸν ἔπιον πόμα. Ἐπι-
τον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας·
ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Ἀλλ' οὐκ ἐν τοῖς
πλείστοις αὐτῶν ἡδύοχησε. Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν
ἐγενήθησαν, μὴ πρὸς τὸ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητάς·
κακῶν, καθὼς καὶ ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν· μηδὲ
εἰδωλολάτραι γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν, κα-
θὼς γέγραπται· Ἐκάθισεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ
πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν παιίζειν. Μηδὲ ἐκπειράζω-
μεν τὸν Χριστόν· ὅπου λέγει· ταῦτα δὲ τυπικῶς
συνέβαιεν ἐκεῖνοις· ἐγγάφη δὲ ἡμῖν, καὶ τὰ
ἑξῆς.

Θ' καὶ ἰς' Εὐαγγ. Ὡ πολλῆς φρενοβλαθείας· Τίς
ἔχων ὀφθαλμοὺς, ἡλίου ἀνατέλλοντος, ἐαυτὸν ἀπὸ
τοῦ φωτὸς πλανήσει; Εἰ γὰρ πατέρας ἐαυτοῦ τοὺς
τότε λέγει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, καὶ ὑπὸ νεφέλης,
καὶ διὰ θαλάσσης διεληλυθέναι, καὶ πνευματικὸν
βρώμα καὶ πόμα εἶναι, βεβρωκέναι δὲ καὶ πετω-
κέναι ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθοῦσης πέτρας, Χριστὸν
δὲ εἶναι τὴν πέτραν φάσκει· τίς πεισθήσεται Μαρ-
κίωνος τῇ ἀπονοίᾳ, τοῦ σκοτίζοντος ἐαυτοῦ τὸν νοῦν
καὶ τῶν ἀκούοντων αὐτοῦ, ἀλλότριον φάσκειν τὸν
Χριστὸν τῶν ἐν νόμῳ γενομένων, ὁμολογουμένων δὲ
παρὰ τοῦ Ἀποστόλου ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐκ ἐν δοκί-
σει; Φάσκει δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, μὴ ἐν τοῖς
πλείστοις τὸν Χριστόν ἡδύοχησεν, πάντως διὰ
παράνομον πρᾶξιν τῶν αὐτῶν. Εἰ δὲ οὐκ ἡδύοχησεν
ἐν τοῖς κατὰ τὸν νόμον παράνομαις ἐργασμένοις, ἄρα
ἀγανακτεῖ πρὸς τοὺς τοιούτους, ὡς αὐτοῦ δεδοκότος
τὸν νόμον, καὶ διδάσκει ἐαυτοῦ τὸν νόμον ὑπάρχειν,
καιρῷ δοθέντα καὶ δικαίως ἐξυπηρετηθέντα, ἀκρι-
τῆς ἐνσάρχου αὐτοῦ παρουσίας. Πρέπον γάρ ἐστιν
οἰκοδεσπότῃ καθ' ἕκαστον καιρὸν ἀρμοδίως ἐπιτάσ-
σειν τοῖς ἐαυτοῦ οἰκέταις τὰ πρέποντα. Εὐθὺς δὲ
ἐπιφέρει, λέγων· Ταῦτα δὲ τύποι ἡμῶν ἐγενήθη-
σαν, πρὸς τὸ μὴ εἶναι ἡμᾶς ἐπιθυμητάς κακῶν,
καθὼς ἐκεῖνοι ἐπεθύμησαν· μηδὲ εἰδωλολάτραι
γίνεσθε, καθὼς τινες αὐτῶν· οὐχὶ κατὰ πάντων
τὴν ψῆφον διεξιών. Καὶ πόθεν οἶδας ταῦτα, ὦ Ἀπό-
στολε; Ἐπιφέρει, Ὡς γέγραπται, φήτας· Ἐκάθι-
σεν ὁ λαὸς φαγεῖν καὶ πιεῖν, καὶ ἀνέστησαν
παιίζειν.

Adm cura et spiritali, quæ illorum naturam conse-
quitur, administrat. Concludendum igitur est, eum-
dem conditorem, et opificem, ac legislatorem esse
Veteris ac Novi Testamenti, Deum bonum, et ju-
stum, universorumque Dominum.

Schol. 8 et 16. Nunquid de bobus cura est
Deo¹.

Refut. 8 et 16. Abunde tractatus hic locus est,
et in superiori capite a nobis expositus. Ideoque
supervacaneum rati eadem denuo repetere, iis quæ
dicta sunt contenti esse debemus.

Schol. 9 et 17. Nolo enim vos ignorare, fratres,
quoniam patres nostri sub nube fuerunt, et omnes
mare transierunt, et omnes eandem escam spiritalem
manducaverunt; et omnes eundem potum spiri-
talem biberunt. Bibebant enim de spiritali conse-
quente eos petra; petra autem erat Christus. Sed
non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Hæc
autem in figura facta sunt nostri, ut non simus con-
cupiscentes malorum, sicut illi fuerunt; neque ido-
lorum cultores efficiamini, sicut quidam ex ipsis,
quemadmodum scriptum est: Sedit populus mandu-
care et bibere, et surrexerunt ludere. Neque tenta-
mus Christum, usque ad illa verba: Hæc autem
omnia in figura contingebant illis, scripta sunt au-
tem nobis², etc.

Refut. 9 et 17. O inauditam amentiam! Quis,
orientē sole, si modo oculos habeat, a luce possit
aberrare? Num si patres suos veteres illos Aposto-
lus nominat, et sub nube fuisse, ac mare transiisse
prædicat; si spiritalem escam et potum comme-
morat: itemque manducasse ac bibisse de spiritali
consequente illos petra, eamque petram Christum
esse scribit; quis Marcionis insanix fidem adhibeat:
qui suam ac sectatorum suorum mentem tantis
tenebris implicat, ut Christum ab iis qui in lege
versati sunt abalienare contendat: quos quidem
Apostolus revera, non ficta quadam specie, com-
mendavit? Quod autem in plerisque scribit idem
non fuisse placitum Christo, plane **358** ad illorum
scelera pertinere putandum est. Jam vero si in iis
qui in lege scelerate se gesserunt nequaquam illi
placitum est, ideo illis succensuerit oportet, quod
legem ipso tulerit; quam omnino suam esse
confirmat, quæ pro temporis opportunitate con-
cessa, tandiu functionem suam est administratio-
nemque sortita, donec ille carne præditus advenit.
Nam et paterfamilias servis suis consentanea
cuique temporis debet mandata præscribere. Sub-
inde vero ista subtexuit: Hæc autem in figura nostri
contigerunt, ne simus concupiscentes malorum,
sicut illi concupierunt; neque idolorum cultores effi-
ciamini, sicut quidam ex ipsis. In quo non omnes
sententia sua condemnavit. Sed undenam, obsecro
hæc, Apostole, nosti? Sicut scriptum est, inquit
Sedit populus manducare et bibere; et surrexerunt
ludere.

¹ 1 Cor. ix, 9. ² 1 Cor. x, 1 sqq.; Exod. xxxii, 6.

Vera est itaque Scriptura, de qua ad convincen- A dos improbos Paulus argumenta colligit. Deinde rursus : *Neque tentemus Dominum*. Marcio vero pro Domino Christum substituit. Sed idem est plane Christus ac Dominus, etsi Marcioni aliter visum sit, cum Christi appellatio subjecta sit in iis verbis : *Petra autem erat Christus*; et, non in plerisque illorum beneplacitum est Deo. Post hæc Apostolus ubi totum illud argumentum percurrit, subjicit : *Hæc autem in figura contingebant illis*; scripta sunt autem ad correptionem nostram. Cum igitur quæ illis in figura contingebant ad correptionem nostram scripta sint, qui ea quæ tum acciderunt ad correptionem nostram præscripsit, illis haud dubie consulere studuit, quos corrigere atque ad- B monere cupiebat, ne malorum concupiscentes essemus. Quamobrem bonus idem, non malus fuerit oportet. Quibus enim affectus est, iisdem ut præditi esse velimus hortatur, bonus ille nimirum Deus, ac justus; ac tam eorum quos ante scripserat Deus, quam posteriorum, qui correpti sunt, conditor; communis denique auctor omnium ac legislator; qui et Evangelia largitus est, et apostolorum dux ac moderator exstitit.

Schol. 10 et 18. Quod ergo dico? Quod in templo immolatum aliquid sit, aut idolothytum aliquid sit? Sed quæ immolant dæmoniis, et non Deo¹. Ubi Marcio in sacris immolatum adjecit.

Refut. 10 et 18. Quid ergo dico? Idolis 359 immolatum aliquid est? Sed quæ immolant dæmoniis et non Deo. Non prisca illa patrum tempora con- C demnavit Apostolus, quæ ad ætatem usque suam, adeoque quandiu steteret Hierosolyma, fluxerunt, cum eos dixit, qui idolis immolarent dæmoniis immolare, non Deo. Non illos, inquam, damnare voluit, qui Deo sacrificarent, quo tempore sacrificari oportuit. Sed eos duntaxat accusat, qui idolis immolant, non ob hoc ipsum, quod immolant, sed quod idolis istud ipsum pro Deo præstant. Non enim ideo sacrificant, ut alimenta divinitus ad usum concessa sibi comparent, sed dæmonibus, ac vanissimis numinibus sacra faciunt. Tu vero, Marcio, vocem illam, in templo immolatum, adjecisti, ex eo ratus, quod duo hæc vocabula, templum et idola, perimista invicem forent, ambarum quoque D rationum habitudines posse confundi. Sed longe opinione tua falleris. Etenim si postquam Novum Testamentum illatum est, privatim Christo adhuc immolaretur, et in ejus nomine offerrentur animalia, probabiliter abs te mendacissimæ illæ calumniæ repertæ viderentur, ut et qui hoc tempore Deo sacrificarent, et hoc olim Hierosolymitano in templo fecissent et idolis immolarent, in unum miscerentur omnes, ac dæmoniis, non Deo sacra facere dicerentur. Sed cum animalia nemo Christo post ejus adventum ac Novum Testamentum conditum

Ἄρα γοῦν ἀληθὲς ἡ Γραφή, ἐξ ἧς καὶ τὸν ἐλεγχον κατὰ τῶν ἀνόμων ὁ Ἀπόστολος λαμβάνει. Εἶτα πάλιν· Μηδὲ πειράζωμεν τὸν Κύριον. Ὁ δὲ Μαρκίων ἀντὶ τοῦ, Κύριον, Χριστὸν ἐποίησε. Χριστὸν δὲ καὶ Κύριον ταυτὸν ὑπάρχειν, καὶ μὴ δοκοῖν τῷ Μαρκίωνι, προὑποτεταγμένης τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐπωνυμίας, ἐν τῷ εἰπεῖν· Ἡ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· καὶ, Οὐκ ἐν τοῖς πλείοσιν αὐτῶν ἠὲ δόκησε. Διεξιὼν δὲ πάλιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος πᾶσαν τὴν τοῦ κεφαλαίου ὑπόθεσιν, φησὶ· Ταῦτα δὲ τυκτικῶς συνέβαι-
νεν ἐκείνοις· ἐγγράφη δὲ ἡμῖν εἰς νοουθεσίαν. Εἰ τοίνυν τὰ τυκτικῶς ἐκείνοις συμβεβηκότα ἐγγράφη ἡμῖν εἰς νοουθεσίαν, ὁ γράψας τὰ γεγονότα τότε εἰς νοουθεσίαν ἡμῶν ἐπιμελεῖτο ὧν καὶ τὴν νοουθεσίαν ἐποιεῖτο, τὸ μὴ γίνεσθαι ἡμᾶς ἐπιθυμητὰς κακῶν. Ὁ δὲ μὴ θέλων κακῶν ἐπιθυμητὰς ἡμᾶς εἶναι, ἄρα ἀγαθὸς ὑπάρχει, καὶ οὐ κακός. Ἐν οἷς γὰρ ὑπάρχει, ἐν τούτοις προτρέπεται ἡμᾶς εἶναι, ὁ αὐτὸς ἀγαθὸς θεὸς ὧν καὶ δίκαιος, ὁ τῶν προγραφέντων θεὸς, καὶ τῶν μετέπειτα νοουθετουμένων κτίστης ὧν, τῶν πάντων καὶ δημιουργὸς καὶ νομοθέτης, καὶ ὠρη-
τικὸς τῶν Εὐαγγελίων, καὶ καθοδηγὸς τῶν ἀπο-
στόλων.

ἔ καὶ ἡ σὺν σὺν. Τί οὖν φημι; Ὅτι ἱεροθύτον τί ἐστίν, ἢ εἰδωλόθυτον τί ἐστίν; Ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσιν δαιμονίοις, καὶ οὐ θεῷ. Προσέθηκε δὲ ὁ Μαρκίων τὸ, ἱεροθύτον.

ἔ καὶ ἡ σὺν σὺν. Τί οὖν φημι; Εἰδωλόθυτον τί ἐστίν; Ἀλλ' ὅτι ἃ θύουσιν δαιμονίοις, καὶ οὐ θεῷ. Οὐκ ἀπηγόρευσε τὸν παλαιὸν τῶν πατέρων χρόνον ὁ Ἀπόστολος ἕως αὐτοῦ, καὶ ἕως ἀνέστηκεν Ἰερουσαλήμ, ἀπὸ τοῦ εἰπεῖν τοὺς εἰς τὰ εἰδώλα θύοντας δαιμονίοις θύειν, καὶ οὐ θεῷ. Οὐκ ἄρα κατέκρινε τῷ θεῷ θυσάντων, ὅτι χρεῖα θυσίων ἦν. Κατακρίνει δὲ τοὺς θύοντας εἰδώλοις, οὐ διὰ θύειν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἀντὶ θεῷ¹ εἰδώλοις θύειν. Οὕτε γὰρ θύουσιν, ἵνα τροφήν ἑαυτοῖς ἐκ θεοῦ κεχαρισμένην εἰς μετέληψιν ἐργάζωνται, ἀλλὰ δαίμοσι θύοντας καὶ ματαιοφροσύνη. Σὺ δὲ, ὦ Μαρκίων, προσέθηκες τὸ ἱεροθύτον, νομίσας ἀπὸ τοῦ μεμίσχθαι τὰ δύο ὀνόματα, ἱεροῦ τε καὶ εἰδώλου, συνάπτεσθαι τῶν δύο τρόπων τὴν σχίσιν. Καὶ οὐκ ἐστὶ τοῦτο. Εἰ μὲν γὰρ, μετὰ τὸ ἐλθεῖν τὴν Καινὴν Διαθήκην, ἐθύετο D τῷ Χριστῷ κατ' ἰδίαν, καὶ εἰς ὄνομα αὐτοῦ ζῶα ἀνεφέρετο· πιθανὸν ἂν σοι εὗρίσκετο τὸ τῆς συκοφαντίας ψεῦδος· ὥς τῶν νῦν θεῷ θυόντων², τῶν δὲ τότε θυσάντων ἐν τῷ ἱερῷ Ἰερουσαλὺμων, καὶ τῶν τοῖς εἰδώλοις θυόντων ὁμοῦ συναπτομένων, καὶ δαιμοσιευόντων³, καὶ οὐχὶ θεῷ. Μηδενὸς δὲ θύσαντος ζῶα Χριστῷ ἀπὸ τῆς Χριστοῦ ἐνδημίας καὶ Καινῆς Διαθήκης, φανερά ἡ παρὰ σοὶ προσθήκη. Εἰ δὲ καὶ εὗροις ἕκειτο ἡ λέξις ἐν τῷ Ἀποστόλῳ περὶ ἱεροθύτων καὶ εἰδωλοθύτου, ὁμοῦ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ἔκρινε⁴ παρὰ τοῖς εὐλογον λογισμὸν κεκτημένοις, καταχρηστικῶς λεγομένης τῆς λέξεως ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου

¹ I Cor. x, 19. ² F. τοῦ θεοῦ. ³ Var. addit., Χριστῷ θυόντων. ⁴ F. δαιμονίοις θυόντων. ⁵ F. γίνετο.

διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων συνήθειαν, τῶν αἰὶ τὸ εἶδω-
λον ἱερὸν καλούντων.

expressa, atque ἱερόθυτον ad εἰδωλόθυτον adjunxisset, unum tamen idemque esse judicarent ii qui rationis paululum haberent: sic ut abusione quadam vocis illud usurpasse crederetur Apostolus, quod homines idolum ἱερὸν, hoc est sacrum, appellare solent.

Καὶ πανταχοῦ διέπεσέ σου ἡ ψευδηγόρος διάνοια, ἀποδειχθείσης τῆς ἀληθείας· ὅτι οἱ θύοντες εἰδώλοις, ἦτοι κατὰ τὸν αὐτῶν λόγον ἱερόθυτον δ' ἐποιοῦν ἢ ποιῶσι, ψεῦδος ἐργαζόμενοι, δαιμονίοις θύουσι, καὶ οὐχὶ Χριστῷ. Ἀλλ' οὐχ οἱ ποτε κατὰ νόμον θύσαντες δικαιοτάτα. Νῦν δὲ τοῦτου μηκέτι γενομένου, αὐτοῦ θέλοντος· ὡς καὶ ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν διὰ Ἰερμίου τοῦ προφήτου ἔλαβεν· *Ἰναι τί μοι λίθων ἐκ Σαβᾶ φέρεις, καὶ κινάμωμον ἐκ γῆς μακρόθεν;* καὶ πάλιν· *Αἱ θυσίαι σου οὐχ ἡδυνάρ μοι· καὶ ἄλλοτε· Ἀρὸν σου τὰς θυσίας, Ἰσραὴλ, καὶ φάγετε κρέα. Οὐ γὰρ ἐρετειλάμην τοῖς πατράσιν ὑμῶν ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου, περὶ θυσιῶν· ἀλλὰ τοῦτο ἐρετειλάμην αὐτοῖς, ἕκαστον ποιεῖν δικαιοσύνην πρὸς τὸν πλησίον. Αὐτοῦ δὲ λέγοντος, ὅτι Οὐκ ἐρετειλάμην, καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ νόμῳ λέγοντος τῷ Μωϋσῇ, ὅτι Ἐκαστος τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ἔὰν προσενέγκῃ θυσίαν ἐκ βοῶν ἢ προβάτων, ἄρσεν ἄμωμον προσφερέτω· καὶ πάλιν· Ἐὰν τις ἀμάρτη, καὶ γένηται ἐν τινὶ πλημμελείᾳ, προσαγᾶγῃ πρὸς τὸν πλησίον· καὶ πάλιν· Ἐὰν ἀμάρτη ὁ λαός, προσενέγκῃ μίσχον·* ἔδειξε μὲν εὐπροσδέχτως αὐτὸν κομιζέσθαι τὰς ὑπὲρ σωτηρίας τοῦ λαοῦ ποτε τελεσθείσας θυσίας· οὐκ αὐτοῦ ἐπιδεομένου τούτων, οὐδὲ θέλοντος ταῦτα, ἀλλὰ συγκαταβαίνοντος αὐτῶν τῇ ἀσθενείᾳ, καὶ τῇ τῆς ἀνθρωπότητος προλήψει· ἵνα ἀπὸ τῆς πολυθείας εἰς τὴν τοῦ περὶ ἑνὸς Θεοῦ γνῶσιν μετενέγκῃ τὴν τῶν ἀνθρώπων διάνοιαν.

Ἐπειδὴ γὰρ ἰσχυρῶς ἐτεθεμελίωτο ἡ διάνοια αὐτῶν ἐν τῇ θυσίᾳ, ὡς εὐσιδεῖα τῇ ὑπὲρ ἰλασμῶν αὐτῶν καὶ σωτηρίας εἰδώλοις προσφερομένη εἰς δὲ τὸ μὴ ἄπαξ (82) χαλεπῶς φέρει¹, διὰ τὴν συνήθειαν τοῦ ἀποστρέψαι, τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς ὄνομα, ἀπὸ τῆς πολυθείου φαντασίας ἠθέλησα²· τὰ κατ' ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς τὸν μεταλλάξαι· ἵνα λοιπὸν γνόντες τὸν ἵνα, καὶ πιστεύσαντες ἀσφαλῶς τῷ ἐνὶ παρ' αὐτοῦ ἀκούσωμεν· *Μὴ φάγομαι κρέα τῶν ὁρίων, ἢ αἷμα τρώγων πίνομαι;* καὶ, *Μὴ τεσσαράκοντά ἐτη θυσίας προσητέγκατέ μοι ἐν ἐρήμῳ, οἶκος Ἰσραὴλ;*

Καίτοιγε πολλῶν θυσιῶν τότε προσαναχθείσων (83), ἵνα δείξῃ; ὅτι οὐκ αὐτῷ προσέφερον. Καί-

¹ Cor. φέρειν. ² Pro ἠθέλησα, leg. ἠθέλησε. ³ Jer. vi, 20. ⁴ ibid. ⁵ Jerem. xxxi, 32 sqq. ⁶ Levit. xii, 19. ⁷ Psal. xlix, 13. ⁸ Amos v, 25.

(82) Εἰς δὲ τὸ μὴ ἄπαξ. Vitium huius loci nemo non videt. Quod ego ex traiectione vocum irrepsisse suspicor. Vide igitur num ita conformari debeat. Εἰς δὲ τὸ μὴ ἄπαξ χαλεπῶς φέρειν, διὰ τὴν συνήθειαν, τοῦτο ποιεῖν ἕως καιροῦ εἰς ὄνομα αὐτοῦ

A immolarit, illud te addidisse manifestum est. Quod licet ista dictio ita ut concipis, ab Apostolo esset expressa, atque ἱερόθυτον ad εἰδωλόθυτον adjunxisset, unum tamen idemque esse judicarent ii qui rationis paululum haberent: sic ut abusione quadam vocis illud usurpasse crederetur Apostolus, quod homines idolum ἱερὸν, hoc est sacrum, appellare solent.

Quocirca falsa illa tua ratio concidit, cum id verissime sit patefactum, qui idolis immolant, quod ἱερόθυτον isti vocant, quique hoc se mendacio obstringi passi sunt, aut adhuc patiuntur, daemoniis immolare, non Christo. Quod quidem longe ab illis aberat qui ex lege tum justissime sacrificabant. Quod ipsum tamen eodem volente fieri desiit: quemadmodum jam olim per prophetam Jeremiam vaticinatus est. *Ut quid mihi thus de Saba offers, et cinamomum de terra longinqua?* Item: *Victimæ tuæ non placuerunt mihi*³. 360 Et alibi: *Tolle victimas tuas, Israel, et comedite carnes. Non enim præcepi patribus vestris in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, de victimis; sed hoc præcepi illis, unumquemque facere justitiam cum proximo suo*⁴. Cum igitur dicit: *Non præcepi illis;* et idem tamen in lege Moysi præcipit: *Quilibet filiorum Israel, si offerat sacrificium de bobus aut ovibus, masculum immaculatum offerat*⁵. Ac rursum: *Si quis peccaverit, et in aliquo inventum est delictum, offeret agnum. Item: Si peccaverit populus, offeret vitulum: his omnibus grata sibi fuisse sacrificia declarat, quæ tum pro salute populi istius oblata sunt: non quod illis indigeret, aut admodum cuperet, sed ut ad eorum se imbecillitatem et anticipatam humanæ mentis opinionem accommodaret, atque ut a plurimorum cultu numinum ad unius Dei cognitionem illorum animos traduceret.*

Etenim quoniam in sacrificiis vehementer ipsorum defixa mens erat, tanquam pietatis hæc essent officia, quæ idolis pro expiatione sua ac salute præstarent, simul ne ob consuetudinem extorqueri subito sibi ista omnia molestius ferrent; suo in nomine fieri ista aliquanto tempore voluit, quo a plurimum deorum inani cultu annuas illas cæremônias ad obsequium suum transferrent: atque ut uno demum cognito Deo, corroborataque in illum fide nostra, deinceps ab eodem audiamus: *Nunquid manducabo carnes taurorum, aut sanguinem hircorum potabo*⁶? Item: *Nunquid quadraginta annis sacrificium obtulistis mihi in deserto, domus Israel*⁷?

Quanquam infinita jam erant oblata sacrificia; sed ut ostenderet sibi hæc oblata non fuisse: tam-

ἠθέλησε, τοῦ ἀποστρέψαι ἀπὸ τῆς πολυθείου φαντασίας, καὶ τὰ κατ' ἔτος αὐτοῖς γινόμενα εἰς ἐκείνῳ μεταλλάξαι.

(83) Καίτοιγε πολλῶν θυσιῶν τότε προσαναχθείσων. Toio illo spatio, quo in deserto Israelitæ

etsi et acciperet ipse, et in nomine ejus offerrent. Quod quidem ob inveteratam istiusmodi in rebus illorum consuetudinem est factum, donec a plurimum deorum usu paulatim in unius cultus reformatos perduceret; et ab illo deinceps intelligerent, nihil hunc ejusmodi ritibus opus habuisse, nec habere: atque ita demum per Christi sui adventum, totum illud sacrificiorum negotium circumscriberet: postquam unicum ac singulare sacrificium antecedentia omnia consummasset; nimirum Christi sacrificium. Quoniam, ut scriptum est, *Pascha nostrum immolatus est Christus*¹. Huius porro sacrificii, et Paschalis, et doctrinae pædagogus lex fuit, **361** quæ per figurarum adumbrationes deduceret, et ad aliud disciplinæ genus conferret.

Schol. 11 et 19. *Vir comam non nutriat, gloria et imago Dei cum sit*².

Refut. 11 et 19. Non solum Dei imaginem, sed et gloriam Apostolus hominem esse definit. Comam vero utique corpoream, non animæ propriam cum nominat, non alienum a bono Deo opus illud esse significat, eo quod quæ in Vetere Testamento continebantur in Novo impleta esse fateatur.

Schol. 12 et 20. *Sed Deus temperavit corpus*³.

Refut. 12 et 20. Si corpus a Deo temperatum est, nec alium quam verum Deum Apostolus prædicat, eundem porro Deum corporis membra temperasse ac formasse confitetur; non alium profecto Deum, quam Conditorem ipsum, et quidem bonum, et creatorem, et justum, et conditorem omnium agnoscit. Quibus ex omnibus homo censendus est ab eodem apte suis partibus membrisque temperatus.

Schol. 13 et 21. *Perperam ista concepit: Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui*⁴; aliter enim scripsit et ob legem, adjecit.

Refut. 13 et 21. Linguae igitur a Spiritus sancti gratia derivantur. Ejusmodi porro, de quibus Apostolus loquitur, linguae sunt, ut non Hebraicas modo voces comprehendant, quæ in singulis vocabulis præclaram quamdam ac sapientem varietatem exhibent; sed et alia quoque Idiomatum discrimina, quæ nonnulli Græcæ linguae periti, cui ingitus quidam fastus ac vanitas est, gloriose jactabant: qualis est Attica, Æolica, ac Dorica proprietas, quarum freti scientia nonnulli turbas illas Corinthi ac seditiones excitabant: ad quos ideo hanc Apostolus Epistolam dedit. In qua primum

¹ I Cor. v, 7. ² I Cor. xi, 14. ³ I Cor. xii, 24.

versati sunt, sacra quidem obtulisse Deo putat Epiphanius; sed quod ea per sese minime ipsi placerent, quodque ut ab idololatria eos averteret potius, quam quod illis afficeretur, offerri sibi passus esset, ideo negare sibi hæc oblata fuisse per prophetam existimat. At Hieron. comment. ad Amos scribit Israelitas toto illo quo in deserto fuerunt tempore, non Deo, sed idolis immolasse. Et quod *foras*, inquit, quædam Domino eos legimus obtu-

lisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt metu, et eorum intersectione qui propter idola corruebant. Dominus autem non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Cyrillus vero ad v cap. Amos ita statuit: Deum in illud duntaxat tempus celebranda præscripsisse sacrificia, quo promissam terram occuparent, sed illos nec postulante nec curante Deo, in deserto nihilominus obtulisse. (84) *Ἔως μεταλλεύσῃ*. For. μεταλλάξῃ.

B

ια' και ιθ' σχόλ. Ἀνὴρ οὐκ ἐφείλει κεφαλῇ, δόξα και εἰκὼν Θεοῦ ὑπάρχων.

ια' και ιθ' ἐλεγχ. Εἰκόνα οὐ μόνον τὸν ἄνθρωπον Θεοῦ ὀρίζεται ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ και δόξαν. Τὴν κόμην δὲ ὑποτιθέμενος σωματικὴν οὖσαν κατ' ἰδίαν ἐν σώματι, και οὐκ ἐν ψυχῇ. Οὐκ ἀλλότριον ἄρα Θεοῦ τὸ ποίημα ὀρίζεται τοῦ ἀγαθοῦ· διὰ τὸ ὁμολογεῖν αὐτὸν τὰ ἀπὸ Παλαιᾶς ἐν Καινῇ πληρούμενα Διαθήκῃ.

ιβ' και κ' σχόλ. Ἀλλὰ ὁ Θεὸς συνετέλεσε τὸ σῶμα.

ιβ' και κ' ἐλεγχ. Εἰ ὁ Θεὸς συνετέλεσε τὸ σῶμα, οὐκ ἄλλον δὲ Θεὸν ὁ Ἀπόστολος κηρύσσει, ἀλλὰ τὸν ὄντα· ὁμολογεῖ δὲ τὸν Θεὸν τὸ σῶμα τοῖς μέλεσι κεκραμέναι· οὐκ ἄλλον οἶδε Θεὸν ἀλλ' ἢ τὸν δημιουργὸν αὐτὸν ἀγαθὸν, και κτίστην, και δίκαιον, πάντων ποιητὴν· ἐξ ὧν πάντων ἐν ἔργον ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος, ὁ τοῖς μέλεσιν ὑπ' αὐτοῦ καλῶς κεκρατμένος.

C

ιγ' και κα' σχόλ. Περπλημένως ὁ Μαρκίων· Ἀλλὰ ἐν Ἐκκλησίᾳ θέλω πέντε λόγους τῷ τοί μου λαλῆσαι· ἐτέρως δὲ διὰ τὸν νόμον.

ιγ' και κα' ἐλεγχ. Ἄρα και αἱ γλῶσσαι ἐκ τοῦ χαρίσματος τοῦ Πνεύματος εἰσι. Γλῶσσας δὲ ὁποίας λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὅπως γινώ οὐ τὰς φωνὰς τὰς Ἑβραϊκὰς τὰς διαφόρους και ποικίλως ἐν ἐκάστη λέξει καλῶς μετὰ σοφίας ποικιλιθείσας, ἀλλὰ και τὴν κομπώδη γλῶσσαν τῶν Ἑλλήνων ἀρχοῦντες, τὸ ἀπεικίξειν και αἰολίζειν, και Ἀωρικῶς φθέγγεσθαι τινες τῶν παρὰ τοῖς Κορινθίοις τὰς πτύρσεις και στάσεις ἐργασμένων, οἷς ἡ Ἐπιστολὴ ἐπετέλλετο. Καὶ ὁμολόγησε μὲν χάρισμα εἶναι πνευματικὸν τὸ ταῖς Ἑβραϊκαῖς λέξεσι κεχρησθαι τε και τὸν νόμον διδάσκειν· οὐ μὲν ἀλλὰ και τὰ ἄλλα κομπώδη καθελὼν τῆς τῶν Ἑλλή-

⁴ I Cor. xiv, 19. ⁵ Aberan. hæc a Vatic.

lisse, non voluntate, sed pœnarum fecerunt metu, et eorum intersectione qui propter idola corruebant. Dominus autem non ea quæ offeruntur, sed voluntatem respicit offerentium. Cyrillus vero ad v cap. Amos ita statuit: Deum in illud duntaxat tempus celebranda præscripsisse sacrificia, quo promissam terram occuparent, sed illos nec postulante nec curante Deo, in deserto nihilominus obtulisse.

(84) *Ἔως μεταλλεύσῃ*. For. μεταλλάξῃ.

ctis caligine versaris, fores palps, nec inveniens, donec sol ortus fuerit, tuque iudicii diem aspicias, in quo mendacis tuis vindex ignis occurrat. Nam hic te, uti vides, exspectat. Cæterum apud Apostolum non legitur, propter legem; sed illud a te perperam est adjectum. Quod si istud addidisset, consentaneum ei foret, quod ab ejus Domino fuerat dictum: Non venisse se ut legem solveret, sed ut adimpleret¹.

Schol. 14 et 22. *In lege scriptum est: Quoniam in aliis linguis et labiis aliis loquar populo huic².*

Refut. 14 et 22. Nisi illa quæ in lege prædicta fuerant Dominus impleret, quid attinebat Apostolum ea commemorare, quæ ex lege veteri fuerant in Novo Testamento perfecta? Queniammodum et Salvator ipse demonstrat, eundem se esse, qui tum in lege locutus est, in hunc modum interminatus: *Ideo offensus fui generationi huic, et dixi: Semper hi errant corde³; et: Jurari si introibunt in requiem meam⁴.* Propterea in aliis linguis locuturum se esse denuntiavit, ut et locutus est; nec ingressi Eli sunt. Hujusmodi enim quiddam discipulis suis dixisse legitur: *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei; illis autem in parabolis, ut videntes non videant⁵, etc.* Cum itaque in Novo Testamento ea ubique sint impleta, quæ in Vetere continebantur, dubitare nemo potest, quin ejusdem ambo Testamenti Dei sint, non alterius ac diversi.

Schol. 15 et 23. *Mulieres in ecclesia taceant. Non enim permittitur illis loqui; sed subditæ sint, sicut et lex dicit⁶.*

Refut. 15 et 23. Si ex legis præscripto sanctissimus Dei Apostolus Ecclesiæ ordinem ac disciplinam constituit, non erit lex ordinis expers, e qua ordinem Apostolus transtulit; neque ab alieno Deo proficiscetur, quæ viro feminam esse subjectam præcipit. Hoc enim et Apostolo in condendis Ecclesiæ legibus placuit, ut ipse testatur, **364** *Sicut et lex dicit.* Sed ubinam demum ista lex dicit? Nimirum eo in loco, ubi ita Dominus Evam alloquitur: *Ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tibi⁷.* Nam, etsi plerisque aliis in locis idem repetitum fuerit; illic tamen primum est usurpatum. Jam cum ex illo tempore deinceps mulier divino mandato viro subjecta esse cœperit, et id secutus Apostolus eandem subjecerit, nec illi Deo, qui virum feminamque condidit contrarium quiddam præceperit, plane istud indicat, ejusdem se Dei apostolum ac legislatorem esse, a quo lex ipsa Vetusque est Testamentum omne derivatum: cui Novum etiam, adeoque utrumque Testamentum tribui oporteat, quod mulierem, ut olim, ita et nunc obpiam atque æquabilem moderationem viro subditam esse præcipiat.

Schol. 16 et 24. *De resurrectione mortuorum. Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod*

¹ Matth. v, 17.

² 1 Cor. xiv, 21; Isa. xxviii, 11.

³ Psal. xciv, 10.

⁴ ibid. 11.

⁵ Matth. xiii,

11. ⁶ 1 Cor. xiv, 34. ⁷ Gen. iii, 16.

θύραν, καὶ μὴ εὐρίσκων ἕως ἀνατελεῖ ὁ ἥλιος, καὶ ἰδῇς τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως· ἐν ᾗ καὶ τὸ πῦρ ἀπαντῆται τῇ σῇ ψευδογραφίᾳ. Τοῦτο γὰρ σε ἐκδέχεται, ὡς ὁρᾷς. Οὐτε γὰρ κεῖται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, διὰ τὸν νόμον, καὶ παρὰ σοὶ τοῦτο πεποιήτευται. Εἰ δὲ καὶ ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος, διὰ τὸν νόμον, συνζδόντως ἔλεγε τῷ αὐτοῦ Κυρίῳ· Οὐχ ἵνα καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλ' ἵνα πληρώσῃ.

ιδ' καὶ κβ' σχόλ. Ἐν τῷ νόμῳ γέγραπται, ὅτι Ἐν ἑτερογλώσσοις, καὶ χεῖλεσιν ἑτέροις λαλήσω πρὸς τὸν λαόν τοῦτον.

ιδ' καὶ κβ' ἔλεγχ. Εἰ μὴ ἐπλήρωσε Κύριος τὰ ἐν τῷ νόμῳ προειρημένα, τίς ἦν χρεῖα τὸν Ἀπόστολον ὑπομνήσαι τὰ ἀπὸ νόμου ἐν Καινῇ Διαθήκῃ πληρούμενα; Ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἔδειξεν, ὅτι αὐτὸς ἦν ὁ καὶ τότε ἐν νόμῳ λαλήσας, καὶ κατὰ ἀπειλὴν ὀρίσας αὐτοῖς λέγων· Διὸ προσώχθησα τῇ γενεᾷ ταύτῃ, καὶ εἶπον· Ἀεὶ πλανῶνται τῇ καρδίᾳ· καὶ, Ὅμοσα εἰ εἰσελεύσονται εἰς τὴν κατάπανσίν μου. Διὸ καὶ ἐν ἑτερογλώσσοις ἐπηγγελάτο λαλήσαι αὐτοῖς, ὡς καὶ ἐλάλησε· καὶ οὐκ εἰσῆλθον. Τοῦτο γὰρ εὐρίσκεται λέγων τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· Ὑμῖν δεδοται λαλήσαι τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας· ἐκείνοις δὲ ἐν παραβολαῖς, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι, καὶ τὰ ἐξῆς. Πανταχοῦ τοίνυν ἐν τῇ Καινῇ τὰ ἀπὸ Παλαιᾶς πληρούμενα, παντὶ τῷ σαφές ἐστιν, ὅτι οὐχ ἑτέρου Θεοῦ καὶ ἑτέρου, ἀλλὰ τοῦ αὐτοῦ αἱ δύο Διαθήκαι συνέστηται.

ιδ' καὶ κγ' σχόλ. Αἱ γυναῖκες ἐν ἐκκλησίᾳ σε γάτωσαν. Οὐ γὰρ ἐπιτρέπεται αὐταῖς λαλεῖν, ἀλλὰ ὑποτασσέσθωσαν, καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει.

ιδ' καὶ κγ' ἔλεγχ. Εἰ κατὰ τὸν νόμον διατάσσεται ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ Ἀπόστολος τὴν εὐταξίαν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ, οὐκ ἄτακτος ὁ νόμος, ἀρ' οὐπω τὴν εὐταξίαν μεταχομίζεται· οὐδὲ ἄλλοτρίου Θεοῦ ὑπάρχει ὁ νόμος, τὴν γυναῖκα καθυποτάξας τῷ ἀνδρὶ. Συναρέσκει γὰρ καὶ Ἀποστόλῳ τοῦτο ἐν τῇ τῆς Ἐκκλησίας νομοθεσίᾳ, ὡς φησι· Καθὼς καὶ ὁ νόμος λέγει. Ποῦ δὲ ὁ εἶπεν ὁ νόμος; Ἀλλὰ ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεὸν πρὸς τὴν Ἐκκλ. αὐτὸς· Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστροφή σου, καὶ αὐτὸς σου κυριεύσει. Εἰ γὰρ καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, ἀλλὰ ἐντεῦθεν ἡ ἀρχή. Εἰ τοίνυν ἀπὸ τότε ἡ γυνὴ ὑπετάγη ἐκ προσταγματος Θεοῦ τῷ ἀνδρὶ, καὶ ἀκολούθως ὁ Ἀπόστολος καθυποτάσσει ταύτην· οὐκ ἀντιθέτως τῷ ποιήσαντι τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν γυναῖκα Θεῷ αὐτὸς κελεύων, δείκνυσιν ἐξάπαντος, ὅτι τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ Ἀπόστολος νομοθέτης Θεοῦ, οὐ καὶ ὁ νόμος ἦν, καὶ ἡ πᾶσα Παλαιὰ Διαθήκη· καὶ τοῦ αὐτοῦ ἡ Καινὴ Διαθήκη, τουτέστιν αἱ δύο Διαθήκαι, αἱ τὴν γυναῖκα τότε καὶ νῦν καθυποτάξασαι τῷ ἀνδρὶ δι' εὐσεβῆ καὶ ἀντίβροπον εὐταξίαν.

ιδ' καὶ κδ' σχόλ. Περὶ ἀναστασεως νεκρῶν. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί, τὸ Εὐαγγέλιον· ὃ εὐηγγε-

¹ Matth. v, 17.

² 1 Cor. xiv, 21; Isa. xxviii, 11.

³ Psal. xciv, 10.

⁴ ibid. 11.

⁵ Matth. xiii,

11. ⁶ 1 Cor. xiv, 34. ⁷ Gen. iii, 16.

Λισάμην ὑμῖν· καὶ, ὅτι Εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγε-
ται, μάταιον, καὶ τὰ ἐξῆς. Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ
οὕτως ἐπιστεύσατε· ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ
ἐτάφη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Ὅταν δὲ τὸ
θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται ἀθανασίαν, τότε γεγήσε-
ται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνα-
τος.

15· καὶ κδ' ἐλεγχ. Γνωρίζω δὲ ὑμῖν, ἀδελφοί,
τὸ Εὐαγγέλιον, ὃ εὐηγγελισάμην ὑμῖν. Εἰ εὐηγ-
γελίσατο, καὶ αὐτὸ πάλιν γνωρίζει, οὐκ ἄλλοθεν
Εὐαγγέλιον, οὔτε ἄλλη γνώσις μετὰ τὴν μίαν, καὶ τὸ
ἐν ᾧ περ ἐντυχάνει· διὰ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων,
καὶ τῶν ἀποστόλων· ἵνα ἐλέγξῃ τὸν Μαρκίωνα τὸν
μετὰ τοσαῦτα ἔτη ἔχοντα, μετὰ χρόνους τοῦ καλου-
μένου Ἀνικητοῦ, τοῦ Ῥωμαίου ἐπισκόπου, τοῦ κατὰ
διαδοχὴν ἐνάτου γενομένου ἀπὸ τῆς τῶν ἀποστόλων
Πέτρου καὶ Παύλου τελευτώσεως. Διὸ ἐπαφαιζόμενος
ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, ἔλεγε· Κάν τε ἡμεῖς, ἡ ἀγγελος
εὐαγγελισθῇται ὑμῖν παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα
ἔστω· γινώσκων Πνεύματι ἁγίῳ, ὅτι μέλλει Μαρ-
κίων καὶ οἱ κατ' αὐτὸν διαστρέφειν τὴν ὁδὸν τὴν κα-
λῶς ἐδραιωμένην. Ὅθεν οὐκέτι εἶπεν· Εὐαγγελίζομαι
ὑμῖν· ἀλλὰ, Γνωρίζω ὑμῖν τὸ Εὐαγγέλιον· οὐκ ἄλλο
ὅν, ἀλλὰ ὃ ἔδη εὐηγγελισάμην ὑμῖν, οὗ τὴν ὑπόμνη-
σιν ὑμῖν ποιῶμαι. Γνωρίζω ὑμῖν τίνα λόγῳ εὐηγγeli-
σάμην ὑμῖν, εἰ κατέχετε· ἐκτός εἰ μὴ εἰκὴ ἐπι-
στεύσατε. Εἰ μὴ γὰρ κατέχετε, ὥς ἐκέρυξα ὑμῖν,
χωρὶς αὐτοῦ εἰκὴ ἐπιστεύσατε. Εὐηγγελισάμην γὰρ
ὑμῖν, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν
κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ὅτι τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγήγε-
ται κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ οὐ κατὰ μῦθον. καὶ οὐδὲ
κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν μελλόντων ἀφ' ἑαυτῶν λα-
λεῖν ἢ μὴ γέγραπται. Οἱ μὲν γὰρ Ἰουδαῖοι ἀφ' ἑαυτῶν
λέγουσι μὴ ἐγηγέρθαι· Μαρκίων δὲ καὶ οἱ ἄλλοι λέ-
γουσιν ἀφ' ἑαυτῶν δοκῆσαι πιπνύεσθαι, καὶ τεθάρθαι.
Ἐγὼ δὲ κατὰ τὰς Γραφάς ἀσφαλίζομαι ὑμῖς. Εὐθύς
γὰρ ἐπιφέρει, λέγων· Οὕτως κηρύσσομεν, καὶ οὕ-
τως ἐπιστεύσατε, ὅτι Χριστὸς ἀπέθανε, καὶ ἐτά-
φη, καὶ ἐγήγερται τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· καὶ εὐθύς·
Εἰ νεκροὶ οὐκ ἐγείρονται, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγε-
ται· καὶ εἰ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, μάταιον τὸ
κήρυγμα ἡμῶν· καὶ μετὰ ταῦτα πάντα· Δεῖ γὰρ τὸ
θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ
φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν.

Καὶ οὐκ εἶπε, Τὸ θνητὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀθα-
νασίαν, ἢ τὸ φθαρτὸν τοῦτο χωρῆσαι τὴν ἀφθαρσίαν·
ἀλλὰ τὸ θνητὸν καὶ ἀφθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν
καὶ ἀθανασίαν. Ποῖον δὲ ἐπεὶ θνητὸν ἄλλ' ἢ τὸ σῶμα
τὸ οὐ χωρῆσαν ἐν αὐτῷ μόνον ἀθανασίαν, ἀλλὰ καὶ
οἰκῆσαν, καὶ μέλλον ἐνδύεσθαι τὴν ἀθανασίαν, οὗ
τοῦ σώματος ἀποβαλλομένου, καὶ τῆς ψυχῆς τῆς μὴ
ἀποθνησκούσης, ἐνδυομένης ἀθανασίαν, ἀλλὰ τοῦ
θνητοῦ ἐνδυομένου τὴν ἀθανασίαν, καὶ τοῦ φθαρτοῦ
ἀφθαρσίαν, τουτέστι τοῦ σώματος; Αὐτοῦ γὰρ καὶ
ζήνατός ἐστι καὶ φθορὰ πρότερος· διὰ τὴν λύσιν

A prædicari vobis. Item : Si Christus non resurrexit,
inanis, etc. Sic prædicamus, et sic credidistis : Quo-
niam Christus mortuus est, et sepultus, et resurrexit
tertia die. Cum autem mortale hoc induerit immor-
talitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est : Absor-
pta est mors in victoria¹.

Refut. 16 et 24. Notum autem vobis facio, fra-
tres, Evangelium quod prædicari vobis. Si ali-
quando prædicavit, et id ipsum notum facit, nullum
aliunde derivatum Evangelium est, aliare cognitio
præter unam illam, unumque illud, quod in qua-
tuor Evangelis et apostolis omnibus unicum est.
Ex quo Marcio refellitur, qui tanto intervallo pro-
dierit; nimirum post Aniceti Romani pontificis
tempus, qui ab apostolorum Petri ac Pauli passione
nonus ordine numeratur. Quocirca ut nos idem
præmuniret Apostolus, aiebat : Etiam si nos, aut an-
gelus evangelizaverit vobis præter quam quod accipi-
stis, anathema sit². Sancti quippe Spiritus instinctu
noverat venturum aliquando cum discipulis Mar-
cionem, qui egregie munitam viam niterentur per-
vertere. Quare non iterum dixit, Evangelizo vobis,
sed, Notum vobis facio Evangelium; non aliud ab eo
utique quod jam prædicari vobis, ac denuo vobis
in memoriam revoco. Notum vobis facio, quamam
ratione evangelizaverim vobis. 365. si retinetis,
nisi forte frustra credidistis. Nisi enim retinetis
quemadmodum prædicavi vobis, sine illo frustra
credidistis. Hoc enim nuntiavi vobis : Christum pro
peccatis nostris secundum Scripturas obisse mor-
tem, ac secundum easdem tertia die resurrexisse,
non secundum fabulam aliquam, vel eorum doctri-
nam qui ex sese quæ minime scripta sunt profe-
rent. Etenim Judæi ex sese Christum surrexisse
negant, Marcio ac ceteri perinde ex sese specie lo-
nus esse passum ac sepultum prædicant. Ego vero
ex Scripturarum vos auctoritate confirmo. Ac sub-
inde scribit : Sic prædicamus, et sic credidistis, Quo-
niam Christus mortuus est, et sepultus, et resur-
rexit tertia die. Et paulo post : Si mortui non resur-
gunt, neque Christus resurrexit. Et si Christus non
resurrexit, inanis est prædicatio nostra. Tum post
hæc omnia : Oportet enim mortale hoc induere im-
mortalitatem, et corruptibile hoc induere incorru-
ptionem.

Nec ita dixit : Mortale hoc capere immortali-
tatem aut corruptibile hoc capere incorruptionem,
sed mortale et corruptibile induere incorru-
ptionem et immortalitatem. Quod est autem mortale
illud nisi corpus, quod immortalitatem non induat
modo, sed in eo etiam habitet : quod immortalita-
tem, inquam, illam sic induat, ut non reijecto cor-
pore, anima sola quæ mortis est expers, immorta-
litatem induat; sed ut id ipsum quod mortale est
immortalitatem, et corruptibile incorruptionem in-
duat : hoc est corpus ipsum; cujus propria mora

¹ F. τὸ ἐν ᾧ περ ἐντυχάνει. ² 1 Cor. xv, 1 sqq.; Osc. xvi, 14. ³ Galat. i, 9.

est, ac temporaria illa corruptio, dissolutioque ob Adamī contumaciam ac scelus inflicta? Jam vero de futuris olim beneficiis, quæ in corpus derivanda sunt, Apostolum loqui, ex eo patet, quod pollicitationis formula id quod eidem contingere debet expresserit. Tunc, inquit, fiet sermo, qui scriptus est: *Absorpta est mors in victoria*. Quibus verbis futuram tunc mortuorum resurrectionem significat. Quandoquidem ex aliqua parte in Christi resurrectione, eorumque qui cum Christo sunt ad vitam excitati, absorpta mors est. *Multa enim sanctorum corpora surrexerunt*, ut in Evangelio proditum est¹, et cum eo ingressa sunt in sanctam civitatem. Sed tum absorbetur in victoria, cum ab omnibus omnino depulsa corporibus evanescit.

366 Ex Epistola II ad Corinthios.

Hanc Marcio tertiam ordine collocavit, idque commutata serie. Quæ enim ad Galatas scripta est, eam primo loco posuit.

Schol. 1 et 25. Quotquot enim promissiones Dei sunt in illo est: ideo et per ipsum Amen Dei².

Refut. 1 et 25. Aperi oculos et salvare, Marcio. Quod si facere istud modo non potes, eo quod obieris, illi saltem aperiant, quos tu in errorem impulisti, teque, ut venenatum serpentem, et appropinquantibus noxium devitent. Nam si quotquot promissiones Dei sunt, in illa etiam: promissiones porro Dei eas Apostolus intelligit, quæ lege ac prophetis continentur, sequitur, etiam illud implendum prophetiarum proprium in Christo confirmatum fuisse. Quare nec a veteri lege, nec a prophetis, alienus est Christus, nec a Deo, qui et in lege locutus est, et sub in Christo promissa perfecit. Sed neque Deo illi qui legem ac prophetas dedit idem ille Christus adversatur. Nam pro eo quod illius pollicitationes in ipso representatae sunt, et per ipsum, inquit, Amen Dei. Deus enim Pater promisit, Christus vero Dominus rata illa fecit, et Amen adhibuit illis quos illa promissio confirmavit: quique Patrum illum suum agnoverunt, qui in lege locutus est, ac credentibus salutaria dona contulit. His enim illo verbis usus est: *Ita, Pater, quia ita placitum est ante te*³.

Schol. 2 et 26. Non enim nos ipsos prædicamus, sed Christum Jesum, nos ipsos vero servos vestros per Jesum. Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere⁴.

Refut. 2 et 26. Non seipsos, sed Jesum Christum Dominum nostrum prædicant apostoli. Quare neque secta est ulla, neque Ecclesia apostolorum insignita nomine. Nec unquam Petros ullos, aut Paulianos, aut Bartholomæos, aut Taddæos audivimus, sed una jam tum initio fuit apostolorum omnium prædicatio: quæ non ipsosmet illos, sed

A τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῷ διὰ τῆς τοῦ Ἀδάμ παρακοῆς. Ὅτι δὲ περὶ τῶν μελλουσῶν φησιν ἐν αὐτῷ τελειοῦσθαι εὐεργεσιῶν, διὰ τῆς ὑποσχέσεως τὸ πληροῦσθαι με⁵ σημαίνει λέγων· Τότε γενήσεται ὁ λόγος ὁ γεγραμμένος· Κατεπόθη ὁ θάνατος εἰς νίκος· ἵνα σημάνῃ τὴν τότε μέλλουσαν εἶσεσθαι νεκρῶν ἀνάστασιν. Ἐπειδὴ κατεπόθη ὁ θάνατος ἀπὸ μέσου⁶ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσει τῶν καὶ σὺν αὐτῷ ἀναστάντων· Ἀνέστη γὰρ πολλὰ σώματα τῶν ἁγίων, ὥς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ συνεισηλθόν αὐτῷ εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν. Τότε δὲ εἰς νίκος καταπίνεται, ὅτε ἀπὸ πάντων καθολικῶς ἀφαντοῦται.

absorbetur in victoria, cum ab omnibus omnino

B Ἀπὸ τῆς πρὸς Κορινθίους δευτέρας.

Αὕτη δὲ τρίτη κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίῳ. Μετῃ λαχμένως δὲ, διὰ τὸ πρῶτον παρ' αὐτῷ τετάχθαι τὴν πρὸς Γαλάτας.

α' καὶ κε' σχόλ. Πᾶσαι γὰρ αἱ ἐπαγγελίαι Θεοῦ ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ· διὸ καὶ δι' αὐτοῦ τὸ Ἀμήν τῷ Θεῷ.

α' καὶ κε' Εὐεργ. Διάνοιξον τοὺς ὀφθαλμούς σου καὶ σώθητι, ὦ Μαρκίων. Εἰ δὲ σὺ οὐκέτι δύνασαι (τετελεύτηκας γάρ), οἱ ἀπὸ σοῦ ἀπατηθέντες ἀνοιξάτωσαν τοὺς ὀφθαλμούς αὐτῶν, καὶ φυγέτωσαν ἀπὸ σοῦ, ὥς ἀπὸ ἑρπετοῦ δεινοῦ, καὶ λυμαινομένου τοὺς ἐγγίζοντας. Εἰ γὰρ ὅσαι ἐπαγγελίαι Θεοῦ, ἐν αὐτῷ τὸ ναὶ, ἐπαγγελίας δὲ Θεοῦ οἶδεν ὁ Ἀπόστολος διὰ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν· ἄρα γε ἐν Χριστῷ τὸ ναὶ τῶν ἐπαγγελιῶν τοῦ πληρώματος ἐβεβαιώτο. Οὐκ ἄλλοτριος οὖν ὁ Χριστὸς τοῦ παλαιοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν, οὐδὲ τοῦ Θεοῦ τοῦ λαλήσαντος ἐν τῷ νόμῳ, καὶ ἐν Χριστῷ τὰς αὐτοῦ ἐπαγγελίας πεπληρωκότος. Ἄλλ' οὐδὲ ἀντίθετος ὁ Χριστὸς τῷ Θεῷ τῷ δεδωκότι νόμον καὶ προφήτας. Διὰ γὰρ τὸ ἐν αὐτῷ τὰς ἐπαγγελθεῖσας ὑποσχέσεις (εἶναι) γίνεσθαι, διὰ τοῦτο φησι· Καὶ δι' αὐτοῦ τὸ Ἀμήν τῷ Θεῷ· Θεοῦ μὲν Πατρὸς ἐπαγγελαμένου, Χριστοῦ δὲ τοῦ καὶ βεβαιούντος, καὶ Κυρίου τοῦ Ἀμήν περιποιουμένου, δι' αὐτοῦ. ἐν τοῖς δι' αὐτοῦ τῇ ἐπαγγελίᾳ βεβαιωθείσι καὶ ἐπιγνωσθεῖσι τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἐν νόμῳ λελαληκότα, καὶ ἐν Εὐαγγελίῳ τοῖς πιστευκόσι. δεδωρημένον τὰ σωτήρια τῶν λεγόντων δι' αὐτοῦ λέγοντος Χριστοῦ· Ναὶ ὁ πατήρ, ὅτι οὕτως ἐγένετο ἡ εὐδοκία ἐνώπιόν σου.

β' καὶ κς' σχόλ. Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦ. Ὅτι Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκέτους φῶς λάμψαι.

β' καὶ κς' Εὐεργ. Οὐ κηρύσσουν ἑαυτοὺς οἱ ἀπόστολοι, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον. Διὸ οὐκ ἐν αἵρεσις, οὐδὲ Ἐκκλησίᾳ εἰς ὄνομα ἀποστόλων ἀνηγορευμένη. Οὐδέποτε γὰρ ἤκούσαμεν ἢ Πιτρίους, ἢ Παυλίους, ἢ Βαρθολομαίους, ἢ Θαδδαίους· ἀλλὰ ἀπαρχῆς ἐν κήρυγμα πάντων τῶν ἀποστόλων, οὐκ αὐτοὺς κηρύττον, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον. Διὸ καὶ ὄνομα τῆς Ἐκκλησίας οἱ πάντες ἔθεντο ἐν, οὐκ

¹ Matth. xxvii, 52, 53. ² I Cor. i, 20. ³ Matth. xi 26. ⁴ II Cor. iii, 5. ⁵ F. μέλλον.

ἑαυτῶν, ἀλλὰ τοῦ Κυρίου αὐτῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀπὸ Ἀντιοχείας ἀρξαμένων Χριστιανῶν καλεῖσθαι· ὅπερ ἐστὶν ἡ μόνη καθολικὴ Ἐκκλησία, οὐκ ἄλλο τι ἔχουσα, ἀλλὰ Χριστοῦ, Χριστιανῶν οὕσα Ἐκκλησία, οὐ Χριστῶν, ἀλλὰ Χριστιανῶν· τοῦ μὲν ἐνὸς ὑπάρχοντος, τῶν δὲ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς Χριστιανῶν καλουμένων. Μετὰ ταύτην δὲ καὶ τοὺς αὐτῆς κήρυκας πᾶσαι οὐκέτι τοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος φαινόμεναι διὰ τῶν ἐπιθέτων ὀνομάτων Μανιχαίων, καὶ Σιμωνιανῶν, καὶ Οὐαλεντινῶν, καὶ Ἐβιωναίων· ὧν εἰς καὶ σὺ, Μαρκίῳ, ὑπάρχεις. Καὶ σου τὸ ὄνομα ἐπικέκληνται οἱ ὑπὸ σοῦ ἡπατημένοι, ὡς σεαυτὸν κηρύξαντος, καὶ οὐχὶ Χριστόν. Εἰτά φασιν, ὅτι Ὁ Θεὸς ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι. Ὁ Θεὸς δὲ ποῖος ἄλλ' ὁ εἰς ὁ ἐν τῷ προφῆτῃ δείξας ἐκ σκότους φῶς, τουτέστιν ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων ἀπιστίας καὶ ἀγνοίας φῶς καὶ γνῶσιν ἐν Χριστῷ λάμψαν· ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν τῶν ποτε ἐθνῶν εἰδωλολατρούντων, νῦν δὲ Θεὸν τὸν τότε ἐν τῷ προφῆτῃ προεπαγγεῖλάμενον τὸ φῶς ἑαυτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ λάμψαι; ὡς οὐκ ἄλλοτρίου ἐντος Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, ὡς ἡμῖν ἔθος γέγονε πείθειν σε, ὦ Μαρκίῳ, ἀφ' ὧν ἔχεις γεγραμμένων λειψάνων τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ μὴ ὑπὸ σοῦ ἀπατάσθαι.

neque a Novo Testamento dissidere: id quod certis tibi rationibus suadere, Marcio, solemus, ex illis ipsis Evangelii reliquiis, quæ apud te scriptæ reperiuntur, neque fraude tua nos circumveniri patimur.

γ' καὶ κ' σχόλ. Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν· διὸ καὶ λαλοῦμεν. Ἐξέκοψε δὲ τὸ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

γ' καὶ κ' ἐλεγχ. Οὐ δοθήσεται σοι τόπος ἐν οἷς ἀντολήσειας. Κἂν τε γὰρ ἐκκόψῃς τὸ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, φαίνεται ἡ τῆς προγεγραμμένης λέξεως ἀκολουθία. Ἀπὸ τοῦ γὰρ, Ἐπίστευσα, διὸ καὶ ἐλάλησα, εὐθὺς τὰ ἰσα ἐπενέγκας ὁ Ἀπόστολος ἔφη· Ἐχόντες τὸ αὐτὸ πνεῦμα τῆς πίστεως καὶ ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν. Παντὶ δὲ τῷ σαφές ἐστι τοῦτο, ὅτι ἐν τῷ ἑκατοστῷ πεντεκαδεκάτῳ ψαλμῷ ἐν τῷ τῇ ἐπιγραφῇ Ἀλληλουῖα ἔχοντι, τῆς δὲ τοῦ Δαβὶδ βίβλου ὄντι, καὶ ὑπ' αὐτοῦ προπεφητευμένῳ, ὁ λόγος τοῦ, Ἐπίστευσα ἐστὶ γεγραμμένος. Ὅθεν καὶ ὁ Ἀπόστολος ἔλαβε τὸ ρητόν, καὶ ὁμοίως ἔφη τῷ, Διὸ πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς καὶ λαλοῦμεν, εἰς ὧν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀποστόλων. Ὅθεν εὖ λέγει· Διὸ καὶ ἐπίστευσα, καὶ ἐλάλησα· ἀλλὰ, ἡμεῖς πιστεύομεν, διὸ καὶ λαλοῦμεν, ἵνα ἑαυτὸν μετὰ τῶν ἄλλων ἀποστόλων συνάψῃ. Καὶ φησιν· Ἐχόντες δὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἵνα δείξῃ τὸ ἐν τῷ Δαβὶδ λαλήσαν Πνεῦμα τὸ αὐτὸ ὃν Πνεῦμα καὶ ἐν τοῖς ἀποστόλοις, ἀφ' οὗπερ τότε ἐκεῖνος προφητεύων ἐπίστευσεν· ἐν ᾧ Πνεύματι καὶ αὐτοὶ ὄντες πιστεύουσι καὶ λαλοῦσι. Πολλὴ δὲ ἀδικία καὶ πλεονεξία, ὡς εἰπεῖν, διὰ νοημάτων. Τοῦ γὰρ Ἀποστόλου ἐν καὶ τὸ αὐτὸ Πνεῦμα φάσκοντος, πῶς ἡ τοῦ Μαρκίῳ ἀνοία, ὁμολογοῦσα τοῦτον τὸν λόγον τὸν ἅγιον Ἀπόστολον εἰρηκέναι, τολμᾷ λέγειν ἄλλο εἶναι τότε τὸ Πνεῦμα, καὶ ἄλλο τὸ ἐν τοῖς ἀποστόλοις;

lebraret. Ob id Ecclesiæ nomen unum omnes imposuerunt, non suum utique, sed Christi Jesu, cum Antiochiæ primum appellari Christiani cœperunt. Quod quidem solam ad catholicam Ecclesiam convenit, quæ nullo alio quam Christi nomine prædico Christianorum Ecclesia, non Christorum, dicitur: adeo ut cum unus ille sit, plures tamen ab eo Christiani nominentur. Ab hac Ecclesia ejusque præconibus ubi discesseris, reliquæ omnes haud eadem nota constant, quæ adjunctis nominibus atque epithetis vocantur; Manichæorum videlicet, Simonianorum, Valentinorum, Ebionæorum, quibus et tu, Marcio, annumerandus es: cujus nomen inscribunt ii sibi, quos tute in errorem induxeris: utpote qui teipsum, non Christum prædicaveris. Tum demum inquirunt: *Deus qui dixit de tenebris splendescere lucem*. Quis hic Deus est nisi unus ille qui apud prophetas e tenebris lumen ostendit? hoc est ex hominum infidelitate et inscitia, per Christum lucem ac scientiam in cordibus nostris excitavit. Qui cum olim inter gentes numeraremur simulacris addictas, Deum illum modo veneramur, qui per prophetam lucem suam illatorum sese mundo promiserat, ut intelligas eundem neque a Veteri,

Schol. 3 et 27. *Habentes autem eundem spiritum fidei et nos credimus, propter quod et loquimur*. Ubi voces illas sustulit, sicut scriptum est.

Refut. 3 et 27. Quocumque audaciam tuam converteris, nullum quo te inseras aditum invenies. Sive enim illa verba, sicut scriptum est, deleas, antecedentium verborum ipsa series apparet. Post hæc enim verba: *Credidi, propter quod locutus sum*, subinde æqualia subjungens ait Apostolus: *Habentes eundem spiritum fidei et nos credimus, propter quod loquimur*. Nemo autem illud ignorat e psalmo cxv, cui inscriptum est *Alleluia*, quique in Davidis libro legitur, et inter ejus oracula censetur, verba illa esse deprompta, *Credidi*, etc. Unde et Apostolus ejusmodi sententiam transtulit, ac similiter expressit: *Propter quod credimus et nos et loquimur*: ille inquam Paulus, qui ex apostolorum numero unus exstitit. Idcirco non dixit: *Propter quod et credidi, et locutus sum*, sed, *Nos credimus propter quod et loquimur*, ut se cum reliquis apostolis conjungeret. Quare ita scripsit, *Habentes eundem spiritum*, ut ostenderet illum ipsum, qui per Davidem loquebatur, per apostolos quoque Spiritum esse locutum: cujus ille quondam impulsu vaticinans credidit, et ad eundem pertinentes isti modo credunt et loquuntur. Versatur autem in hoc loco intelligendi ac disputandi perversa quædam ac fraudis plena ratio. Nam cum Apostolus unum eundemque Spiritum esse definiat, qua fronte vecors ille Marcio, qui illam germanam Apostoli

¹ F. λάμψας, sed deest aliquid. ² F. διανοημάτων.

orationem esse negat, alium tunc Spiritum fuisse, quam qui apostolis doinceps adfuerit, ausus est profiteri?

Epistola ad Romanos, quæ est ordine IV.

Hoc enim ordine a Marcione ponitur: ne quid rectum apud illum ac germanum reperiat.

Schol. 1 et 28. *Quicumque sine lege peccaverunt, sine lege et peribunt. Et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed factores legis iustificabuntur*¹.

Refut. 1 et 28. Si quicumque sine lege peccaverunt, sine lege perituri sunt, profecto lex salutem observata conciliat, nec eos qui servant perire permittit. Item si qui in lege peccaverunt, per legem judicandi sunt, iudex igitur transgressionum lex est, quæ non interitum affert ex sese, sed legitimum iudicium exercet, deque his qui mandata violaverint iustam cognitionem instituit. *Non enim auditores legis iusti apud Deum, sed factores legis iustificabuntur.* Jam vero cum lex factis præstita factorem ipsum iustificet, non iniusta, neque poenitenda lex erit, propter quam iusti fiunt, qui ei obtemperant. Cæterum ad legem attinet fides etiam in Christum in eadem lege prædicta, sine quo iustificari nemo potest; et ei insuper quicumque crediderit, absque legis illo testimonio iustificari nequit; quoniam Christus legis complementum est, ut Apostolus his verbis declarat: *Plenitudo legis Christus est ad iustitiam*². **369** Quibus illud indicat, sine lege atque Christo nullam esse iustitiam. Neque enim Iudæi qui Christum repudiant, sine eo iustificabuntur; neque tu iustificabere, Marcio, qui legem abnegas.

Schol. 2 et 29. *Circumcisio enim prodest si legem facias; si autem prævaricator sis legis, circumcisio tua præputium facta est*³.

Refut. 2 et 29. Quandoquidem profuturam circumcisionem Apostolus pronuntiat, quis fructuosius rebus calumniam struere audeat? Hunc quidem serpentis similem oportet esse, a quo neque tu abhorres, Marcio. Siquidem ille Dei verba detorqueus Evam persuasionem suam decepit, ita compellens: *Nequaquam moriemini*⁴. Etenim Apostolus legem ad circumcisionem astrinxit, et circumcisionem legi consentaneam esse monstravit, ejusdemque mandatum esse Dei, qui et circumcisionem olim instituit, et legem præsidii causa tulit, cujus beneficio creditus Christus credentibus perfecta quæque dicere ac facere concedit.

Schol. 3 et 30. *Habentes informationem cognitionis et veritatis in lege*⁵.

Refut. 3 et 30. Si cognitio informationem continet, forma vero ab informatione oritur; Apostoli porro cognitione ac veritate præditi ex legis informatione formam ipsam obtinent, hoc est cognitionem ac veritatem, sequitur legem a cognitione et veritate minime alienam videri. Per legis enim in-

A *τῆς πρὸς Ῥωμαίους τετάρτης Ἐπιστολῆς.*

Οὕτως γὰρ ἐστὶ παρὰ τῷ Μαρκίωνι κειμένη, ἵνα μηδὲν ὀρθὸν παρ' αὐτῷ εἴη.

α' καὶ κτ' σχόλ. Ὅσοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται· καὶ ἔσοι ἐν νόμῳ ἡμαρτον, διὰ νόμον κριθήσονται. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροῦται νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' εἰ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται.

α' καὶ κη' ἐλεγχ. Εἰ ἔσοι ἀνόμως ἡμαρτον, ἀνόμως καὶ ἀπολοῦνται, σωτηρίας ὁ νόμος παραίτιος φυλάττομενος, καὶ μὴ ἔων τοὺς φυλάττοντας ἀπόλλυσθαι. Καὶ εἰ οἱ διὰ νόμου ἁμαρτήσαντες διὰ νόμου κριθήσονται, ἄρα κριτὴς τῶν παραβάσεων ὁ νόμος, οὐκ ἀπωλείας ὢν, ἀλλὰ δικαιοκρισίας, ὅτιως κρίνων τοὺς παραβιδηκότας. Οὐ γὰρ οἱ ἀκροῦται νόμου δίκαιοι παρὰ Θεῷ, ἀλλ' εἰ ποιηταὶ νόμου δικαιωθήσονται. Εἰ δὲ ποιούμενος ὁ νόμος δίκαιοι τὸν ποιήσαντα, οὐκ ἄδικος ὁ νόμος, οὔτε φαῦλος, δι' ἐν οἱ τελούντες τὸν νόμον δίκαιοι καθίστανται. Ἐκ δὲ τοῦ νόμου ἐστὶ καὶ ἡ εἰς Χριστὸν προφητευομένη πίστις· χωρὶς οὗ οὐ δικαιωθήσεται οὐδεὶς, καὶ ἐν ᾧ πιστεύσας παρὰ τὴν τοῦ νόμου προφητευομένην μαρτυρίαν, οὐ δύναται πάλιν δικαιωθῆσαι; (ὃ καὶ) ὡς πληρώματος ὄντος τοῦ Χριστοῦ τοῦ νόμου κατὰ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ εἰρημένον, ὅτι *Πληρῶμα νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην*, δεικνύντι, ὅτι ἀνευ νόμου καὶ Χριστοῦ οὐκ ἐν δικαιοσύνῃ. Οὔτε γὰρ Ἰουδαῖοι ἀνευ Χριστοῦ δικαιωθήσονται μὴ λαβόντες Χριστὸν, οὔτε σύ, Μαρκίων, δικαιωθήσῃ ἀπαρνούμενος τὸν νόμον.

C β' καὶ κθ' σχόλ. Περιτομή μὲν γὰρ ὠφελεῖ, ἐὰν νόμον πράσσης· ἐὰν δὲ παραβάτης νόμου ᾖ, περιτομή σου ἀκρεβυστία γέγονεν.

β' καὶ κθ' ἐλεγχ. Εἰ ἀποφαίνεται ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν περιτομὴν ὠφελεῖσιν, τίς ἐν τοῖς ὠφελοῦσι μῶμον θήσκειν; Ἀλλὰ εἰ ἄρα ἔμοιός τῳ ὕψει γενήσεται· ἰοικας γὰρ τούτῳ, ὦ Μαρκίων. Κάκεινος γὰρ, ἀντιστρέφων τὰ παρὰ Θεοῦ εἰρημένα, παρέπειθε τὴν Εὐάν λέγων· *Οὐ θανάτῳ ἀποθανεῖσθε. Νόμον γὰρ τῇ περιτομῇ συνέδησε, καὶ τὴν περιτομὴν τῷ νόμῳ συμπρέπουσαν ἐπέδειξε, καὶ τοῦ αὐτοῦ Θεοῦ τὸ πρῶταγμα ὑπάρχειν ὑπέφηνε τοῦ τὴν περιτομὴν ποτε δεδωκότος, καὶ νόμον εἰς βοήθειαν δεδωκότος· ἀφ' οὗπερ Χριστὸς πιστευόμενος τὰ τέλει τοῖς πιστεύουσιν λαλεῖν τε καὶ ποιεῖν παρέχεται.*

γ' καὶ λ' σχόλ. Ἐχοντα τὴν μόρφωσιν τῆς γνώσεως, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν τῷ νόμῳ.

γ' καὶ λ' ἐλεγχ. Εἰ ἡ γνώσις μόρφωσιν ἔχει, ἀπὸ δὲ τῆς μορφώσεως τὸ εἶδος φαίνεται, οἱ δὲ τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν ἔχοντες ἀπόστολοι καὶ οἱ τούτων μαθηταὶ οἶδαςιν ἀπὸ τῆς μορφώσεως τοῦ νόμου τὸ εἶδος κακτῆσθαι, τουτέστι τὴν γνώσιν καὶ τὴν ἀλήθειαν· οὐκ ἄρα ἀλλότριος ὁ νόμος τοῦ νόμου⁶ καὶ τῆς

¹ Rom. ii, 12. ² Rom. x, 4. ³ Rom. ii, 25. ⁴ Gen. iii, 4. ⁵ Rom. ii, 20. ⁶ Ἡ τῆς γνώσεως.

ἀληθείας. Αἱ γὰρ τῆς ἐν αὐτῷ μορφώσεως ἐπέγνωσαν οἱ κήρυκες τῆς ἀληθείας τὴν γνῶσιν καὶ τὴν ἀλθιάν.

δ' καὶ λα' σχόλ. Ἐτι γὰρ Χριστὸς ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν, ἔτι κατὰ καιρὸν ὑπὲρ ἀσεβῶν ἀπέθανεν.

δ' καὶ λα' ἑλεγχ. Τὸ, ἔτι καὶ ἀπέθανεν, οὐ δοκῶσιως, ἀλλὰ ἀληθείας ἐστὶ σημαντικόν. Εἰ γὰρ δόκησις ἦν, τίς χρεῖα τοῦ ἔτι λέγεσθαι, δυναμένου τοῦ Χριστοῦ πάντοτε καὶ νῦν δοκῆσαι φαίνεσθαι, καὶ μὴ λέγεσθαι, ἔτι ὄντων ἡμῶν ἀσθενῶν; Ἀπὸ τοῦ γὰρ, ἔτι, τὸ τότε θανεῖν ἀπέδωκε, καὶ ἐδικαίωσε τῷ θανάτῳ· ἵνα μὴ ἔτι χρεῖαν ἔχη θανεῖν ὁ ὑπὲρ ἁμαρτωλῶν ἀπαξ ἀποθανὼν, καὶ ἐκ τούτων μηκέτι ἀποθνήσκων.

justificasse, nec amplius mori necesse sit illum, qui pro peccatoribus semel est mortuus, ac per sese non amplius moriatur.

ε' καὶ λβ' σχόλ. Ὡστε ὁ μὲν νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ.

ε' καὶ λβ' ἑλεγχ. Συντίθεται τῷ νόμῳ τὸ ἅγιον αὐτὸν εἶναι, καὶ τῇ ἐν αὐτῷ ἐντολῇ γενομένῃ, τρισὶ μαρτυρίαις ἀσφαλισάμενος ταύτην, ἁγίαν αὐτὴν λέγων καὶ δικαίαν καὶ ἀγαθὴν· ἵνα ἐλέγξῃ σε, Μαρκίων, καὶ ἡμᾶς διδάξῃ τοῦ ἁγίου εἶναι τὸν νόμον, οὗ καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, καὶ αὐτὸν τὸν ἅγιον εἶναι καὶ ἀγαθόν. Διὸ ἀγαθοῦ οὕσα ἐντολὴ, ἀγαθὴ καλεῖται· καὶ ἁγίου οὕσα, ἀγία ἐστὶ· καὶ δικαίου ὑπάρχουσα, δικαία ἐντολὴ καλεῖται, ἐνδὲς ὄντος τοῦ τότε καὶ νῦν, τοῦ ὄντος ἁγίου καὶ δικαίου καὶ ἀγαθοῦ. Διὸ καὶ ἡ αὐτοῦ ἐντολὴ, ἡ ἀπὸ τότε καὶ νῦν ἐν νόμῳ καὶ ἐν Καινῇ Διαθήκῃ, ἀγία ὑπάρχει καὶ δικαία καὶ ἀγαθὴ.

ς' καὶ λγ' σχόλ. Ἴνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν.

ς' καὶ λγ' ἑλεγχ. Εἰ ἐν τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἐν ἡμῖν τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληροῦται, πῶς σὺ, ὦ Μαρκίων, τολμᾷς λέγειν τὸν νόμον ἀλλότριον τῶν κατὰ τὸ πλήρωμα τοῦ νόμου δικαιουμένων ἀποστόλων τοῦ Θεοῦ;

ζ' καὶ λδ' σχόλ. Τέλος γὰρ νόμου Χριστὸς εἰς δικαιοσύνην παντὶ τῷ πιστεύοντι.

ζ' καὶ λδ' ἑλεγχ. Εἰ εἰς δικαιοσύνην Χριστὸς ἐλήλυθε παντὶ τῷ πιστεύοντι, οὐ τοῦ νόμου τελειουμένου, εἰ μὴ Χριστὸς τελειώσῃ τῇ ἐκ αὐτοῦ παρουσίᾳ· οὐκ ἄρα τελειωθήσεθε, ὦ Ἰουδαῖοι, ἐν νόμῳ μένοντες, ἐὰν μὴ Χριστὸν ἐνδημήσαντα πιστεύσαντες ὑποδέξησθε. Ἀλλὰ οὐδὲ σὺ, Μαρκίων, δυνήσῃ σωθῆναι ἐν Χριστῷ, τοῦ κηρύγματος τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ρίζαν ἀποβαλλόμενος, ὅπερ ἐστὶ νόμος, ἀφ' οὗπερ Χριστὸς γινωσκόμενος τελειοῖ τὸν μὴ τὸν νόμον βδελυσσόμενον ὡς ἀλλότριον Χριστοῦ ὑπάρχοντα.

η' καὶ λε' σχόλ. Ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν πλησίον, νόμον πεπλήρωκε.

η' καὶ λε' ἑλεγχ. Εἰ διὰ τοῦ ἀγαπᾶν τὸν πλησίον νόμος πληροῦται, οὐκ ἀλλότριος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ Πατρὸς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ

A formationem veritatis præcones cognitionem ac veritatem sunt adepti.

Schol. 4 et 31. *Adhuc enim Christus cum esset infirmus, adhuc in tempore pro impiis mortuus est*¹.

Refut. 4 et 31. Vocabula hæc, *adhuc*, et *mortuus est*, non nudam speciem, sed veritatem arguunt. Si enim sola species exstisset, quid eam particulam, *adhuc*, exprimere opus erat, cum omni tempore adeoque nunc specie tenus possit apparere Christus, neque tamen adjicere necesse sit, *cum adhuc infirmi essemus*? Hac enim voce, *adhuc*, tum illum mortem obiisse significat, ac morio sua

370 Schol. 5 et 32. *Ideo lex sancta et mandatum sanctum et justum, et bonum*².

Refut. 5 et 32. Legi hoc Apostolus tribuit, ut sancta sit, ejusdemque mandato: quod triplici testimonio confirmat, sanctum esse prædicans, et justum, et bonum, ut te, Marcio, condemnet, nos vero ipsos edoceat, legem auctoris esse sancti, cujus mandatum sanctum sit; eundemque omni sanctus est, esse bonum. Propterea cum mandatum a bono profectum fuerit, bonum dicitur; et a sancto, sanctum; et a justo derivatum, justum etiam appellatur; cum unus idemque modo sit, qui quondam exstitit, sanctus, justus ac bonus. Unde et in mandatum ipsius tam quod olim, quam quod modo est editum, in utroque videlicet Testamento, sanctum, justum ac bonum existimandum est.

Schol. 6 et 33. *Ut iustificatio legis impleatur in nobis*³.

Refut. 6 et 33. Si in apostolis et in nobis iustificatio legis impletur, qua istud fronte pronuntiare audes, Marcio, legem ab apostolis Dei, qui ex legis complemento justificantur, alienam videri?

Schol. 7 et 34. *Finis enim legis Christus ad justitiam omni credenti*⁴.

Refut. 7 et 34. Si ad credentium omnium justitiam Christus advenit, ita ut perfici lex aliter nequeat, nisi eam Christus suo adventu perficiat, perfici vos, Judæi, nullo modo potestis, si in legem maneat, nisi Christum, qui jam venit, credentes in eum velitis recipere. Sed nec tu, Marcio, salutem in Christo potes adipisci, cum fidei principium ac radicem abjeceris, nimirum legem, e qua cognitus Christus eum perficit qui legem minime ut alienam a Christo repudiat.

Schol. 8 et 35. *Qui enim diligit proximum, legem implevit*⁵.

Refut. 8 et 35. Cum per amorem proximi lex impleatur, non est a Christo et Deo Patre Domini nostri Jesu Christi abalienanda lex, quæ diligere

¹ Rom. v, 6. ² Rom. vii, 12. ³ Rom. viii, 4. ⁴ Rom. x, 4. ⁵ Rom. xii, 8.

proximum jubet. Quoniam *Deus charitas est*¹, et quæ ab ipso prædicantur, omnia eodem perpetuo modo prædicantur, jam tum olim scilicet, et nunc, et in Veteri Novoque Testamento.

371 Ex Epistola ad Thessalonicenses, quam Marcio septimo loco ponit, ut Apostolus octavo, nihil idcirco selegimus, quod integra illa a Marcione depravata sit.

Quemadmodum neque ex secunda ad Thessalonicenses Epistola, quam Marcio ordine sextam collocat, Apostolus vero nonam, excerpimus, eo quod penitus ab eodem illo corrupta sit.

Ex Epistola ad Ephesios, quæ est Marcioni VII, Apostolo vero V, ista collegimus.

Schol. 1 et 36. *Memores estote, quod aliquando vos gentes, qui dicimini præputiam, ab ea quæ dicitur circumcisio in carne manufacta, quia eratis illo in tempore sine Christo, alienati conversatione Israel, et hospites testamentorum promissionis, spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope in sanguine ipsius. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum*², etc.

Refut. 1 et 56. Vox illa, *Memores estote*, speciem habet temporis. Tum ista, qui dicimini, et quæ dicitur, rerum figuras exprimunt. Item illud, in carne, eo spectat, ut inustam carni notam atque imaginem ostendat, quæ venturi Spiritus tempus expectaret, ut ex figura perfectiora significet. **372** enim sine Christo procul ab Israelis conversatione separatam erat præputium; ac proinde a promissione ac testamento peregrinum. Ac qui illa conditione censebantur, omni spe carebant, et sine Deo erant in hoc mundo, ut Apostoli verba declarant. Sed nihil vides, nihil audis, Marcio: alioqui illud animadverteres, quanta ab lege bona manasse dicat Apostolus, quæ singulari Dei providentia illis temporibus administrata sunt. Nam in Christo Jesu, qui olim longe erant, nunc prope sunt, in sanguine illius. Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum. Quod si unum utraque fecit, adeo ut altero destructo minime alterum constituerit, non igitur prius a se alienum existit, neque **372** posterius a priore separavit; sed in unum ambo illa conflavit, non quoquo modo, vel specie tenus aliqua, sed perspicue in sanguine suo, quemadmodum certa ac solida Apostoli doctrina demonstrat.

Schol. 2 et 37. *Ideo dicit: Surge, [qui dormis, et resurge a mortuis, et illuminabit te Christus]*³.

Refut. 2 et 37. Undenam illa verba, *Ideo dicit*, deprompsit Apostolus? Non aliunde utique, quam ex Testamento Vetere. Hæc enim apud Eliam leguntur. Jam vero quo ex grege Elias existit? Nonne e prophetis unus, qui ex legis præscripto vixerunt, ut et ille legi ac prophetis inhæret? Quod si

ὁ νόμος, ὁ καλεῶν ἀγαπᾷ τὸν πλησίον. Διότι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ, καὶ πάντα τὰ ὑπ' αὐτοῦ κηρυττόμενα ὁμοίως αἰεὶ κηρύττεται, καὶ τότε, καὶ νῦν, καὶ ἐν Παλαιᾷ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς πέμπτης ἐπιστολῆς· οὕτω γὰρ κεῖται ἐν τῷ Μαρκίῳ, ἐγδὸς δὲ οὖσης παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, τὰ πάντα τοῦ Μαρκίου διεστραμμένως ἀπ' αὐτῆς ἔχοντος, οὐδὲν ἐξ αὐτῆς παρεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας, ἑκτῆς δὲ καί μιν παρὰ τῷ Μαρκίῳ, ἐνάτης δὲ οὖσης παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ, ὁμοίως διαστραφείσης ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Μαρκίου, πάλιν οὐδὲν ἐξεθέμεθα.

Τῆς πρὸς Ἐφεσίους, ἐβδόμης οὖσης παρὰ τῷ Μαρκίῳ, πέμπτης δὲ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ κειμένης, τὰδε·

α' καὶ λς' σχδλ. Μνημονεύετε ὑμεῖς ποτε τὰ ἔθνη, οἱ λεγόμενοι ἀκροβυστία, ὑπὸ τῆς λεγομένης περιτομῆς ἐν σαρκὶ χειροποιήτω, οἳ ἦτε τῷ καιρῷ ἐκείνῳ χωρὶς Χριστοῦ, ἀπηλλοτριωμένοι τῆς πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ἕνοι τῶν διαθηκῶν τῆς ἐπαγγελίας· ἐλπίδα μὴ ἔχοντες, καὶ ἄθεοι ἐν τῷ κόσμῳ. Νυνὶ δὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ὑμεῖς οἱ ποτὲ ὄντες μακρὰν ἐγενήθητε ἐγγὺς τῷ αἵματι αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα, καὶ τὰ ἑξῆς.

α' καὶ λς' ἐλεγχ. Τὸ, Μνημονεύετε, καιροῦ σημαίνει τὸ εἶδος. Καὶ, οἱ λεγόμενοι, ἀπὸ τῆς λεγομένης, τῶν πραγμάτων τοὺς τύπους σημαίνει. Καὶ τὸ, ἐν σαρκί, ἵνα δείξῃ τὸν τύπον τὸν ἐν τῇ σαρκὶ ἀπεκδεχόμενον τὸν τοῦ Πνεύματος καιρόν· ἵνα τὰ ἐντελέστερα ἀπὸ τοῦ τύπου δείξῃ. Χωρὶς γὰρ Χριστοῦ πολιτείας τοῦ Ἰσραὴλ ἡ ἀκροβυστία ἀπηλλοτριώτο· ἀπηλλοτριωμένη δὲ ξένη ἦν ἐπαγγελίας καὶ διαθήκης· καὶ οἱ ἀπὸ ταύτης ὀρμώμενοι ἐλπίδα οὐκ εἶχον, ἀλλ' ἄθεοι ἦσαν ἐν τῷ κόσμῳ, ὡς ἀποδείκνυται ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ῥημάτων. Ἀλλὰ σὺ, Μαρκίῳ, οὐτε ὄψῃς, οὐτε ἀκούεις· ἵπαι ἂν ἐνόεις πόσων ἀγαθῶν παρὰ τὸν νόμον φάσκει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, τῶν ἐν τῷ νόμῳ πρὸς τὸν τότε καιρὸν πεπολιτευμένων. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οἱ ποτὲ μακρὰν νῦν ἐγγὺς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφότερα ἐν. Εἰ δὲ τὰ ἀμφότερα ἐποίησεν ἐν, καὶ οὐ τὸ μὲν ἀνέλε, τὸ δὲ ἕτερον συνεστήσατο· ἄρα γε οὐδὲ τὸ πρότερον ἀλλότριον αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ δεύτερον διεῖλεν ἀπὸ τοῦ πρώτου· ἀλλὰ τὰ ἀμφότερα εἰς ἓν συνήγαγεν, οὐχ ἀπλῶς, οὐ δοκῇσαι, ἀλλὰ ἐναργῶς ἐν τῷ αἵματι αὐτοῦ, ὡς ἡ ἀσφαλὴς τοῦ Ἀποστόλου ὑποδείκνυσιν διδασκαλίαν.

β' καὶ λς' σχδλ. Διὸ λέγει· Ἐγείρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνδράστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφυσήσει σοὶ ὁ Χριστός.

β' καὶ λς' ἐλεγχ. Πόθεν τῷ Ἀποστόλῳ τὸ, Διὸ καὶ λέγει, ἀλλὰ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δὴλον Διαθήκης; Τοῦτο δὲ ἐμφέρεται παρὰ τῷ Ἠλίᾳ. Πόθεν δὲ ὠρμάτο ὁ Ἠλίας; Ἀλλὰ εἰς τὴν τῶν προφητῶν, τῶν κατὰ νόμον πεπολιτευμένων, ἀπὸ νόμου καὶ προφητῶν ὀρμώμενος. Εἰ δὲ ἐν Χριστῷ προεφύττει τὸ, Ἐγείρε, σ

¹ [Joan. iv, 8. ² Ephes. ii, 11 seqq. ³ Ephes. v, 14.

καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπι-
 φαύσει σοι ὁ Χριστός· ἄρα γὰρ τὸ πρωτότυπον διὰ
 Λαζάρου καὶ τῶν ἄλλων ἐπιπλήρωτο· περὶ ὧν οἱ
 αὐτοὶ (sic) ἀμφιβαλλοὺν Μάρθα καὶ Μαρία λέγουσαι· Ἦδη
 ἔκει· τεταρταῖός ἐστι· καὶ τῶν τοῦ ἀρχισυναγῶγου
 λεγόντων· Μηκέτι σχύλλετε τὸν διδάσκαλον· καὶ
 αὐτοῦ λέγοντος· Μὴ φοβεῖσθε· οὐ γὰρ ἀπέθανεν,
 ἀλλὰ κοιθεύδει. Σαφῶς γὰρ ἔκτοτε τὸ κήρυγμα ἐκί-
 λει ἀνάστασιν διὰ Χριστοῦ ἔπεσθαι. Καὶ τὸ ἐξουσια-
 στικὸν τῆς εὐχερείας ὑποδείκνυσεν, ἵνα τὸ δυνατόν τοῦ
 Χριστοῦ ὑποδείξῃ, ὅτι, ὡς τῷ ἀνθρώπῳ εὐχερὲς, οὐ
 τὸν ἀπολαμβάνοντα, ἀλλὰ τὸν καθεύδοντα διὰ φωνῆς ἐγει-
 ραι, οὕτως καὶ τῷ Χριστῷ ἦν ἐτοιμότατα τὸ εἰπεῖν·
 Ἀδύρε, δεῦρο ἔξω, καὶ τὸ, Κουμὶ, κουμὶ ταλιθά,
 τουτέστιν, Ἀνάστηθι, ἡ παις. (Καὶ) οἱ ὧν ἐναργῶν
 ἀποδείξεων ἐστῆσαν ὁ λόγος· τὴν ἡμῶν κλητὴν ἀπὸ
 νεκρῶν ἔργων, καὶ ὑπνοῦ βαρέως, ἡμῶν τῶν ποτε
 καθευδόντων ἀνεγείροντα τὸν Χριστὸν, καὶ διὰ τῆς
 κλήσεως φωτίζοντα ἡμᾶς· ἥτις γέγονε δευτέρᾳ αὐτῇ
 σχέσει. Τὸ δὲ τέλειον καὶ καθολικὸν προσδοκώμενον,
 ὅταν ὁ αὐτὸς ὁ λέγων, Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀνάστασις, πάν-
 τας καλέσῃ καὶ ἐγείρῃ σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ φω-
 τίσῃ ἐν τῇ αὐτοῦ μελλούσῃ παρουσίᾳ.

cum nonnumquam ille ipse qui dixit : Ego sum resurrectio, universos evocaverit, et corpore ac mente pariter excitavit, atque in futuro adventu sua luce perfuderit.

γ' καὶ λη' σχόλ. Ἀντὶ τοῦ, Καταλείψει ἄνθρωπος
 τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα, καὶ κολλη-
 θήσεται τῇ θυγατρὶ· καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα
 ἑμῶν, παρὰ τὸ, τῇ θυγατρὶ.

γ' καὶ λη' ἔλεγχ. Ἀποδείκνυται πολλάκις μὴ ἄλλο-
 τρια εἶναι τὰ ἐν τῷ νόμῳ τοῖς ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου
 διδασκόμενοις· κἄν τε σὺ, ὦ Μαρκίον, παρακώφῃς
 τὸ, θυγατρὶ. Ἀπὸ τοῦ γὰρ, ἔσονται εἰς σάρκα ἑμῶν,
 δῆλη σου ἐστὶ ἡ πᾶσα βλασφημία.

Τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς ὁγδόης παρὰ τῷ Μαρκίῳ
 κειμένης, παρὰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ ἐκδόμης κει-
 μένης.

α' καὶ λθ' σχόλ. Μὴ οὖν τις ὑμᾶς κρινέτω ἐν
 βρώσει, ἢ ἐν πόσει, ἢ ἐν ἐορτῇ, ἢ ἐν νεομηνίᾳ
 καὶ Σαββάτῳ, ὃ ἔστι σκιά τῶν μελλόντων.

α' καὶ λθ' ἔλεγχ. Οὐδαμῶθεν ὑποπίπτει σκιά, ὦ
 Μαρκίον, ἀλλ' ἢ ἀπὸ σώματος· καὶ σῶμα οὐ δύνα-
 ται εἶναι, σκιάς ἀπ' αὐτοῦ μὴ φαινόμενης. Ὅθεν
 πεισθῆναι ὀφείλουσιν οἱ ἀπὸ σοῦ ἡπατημένοι διὰ τῶν
 ἐτι παρὰ σοῦ φυλαττομένων τῆς ἀληθείας τῶν θείων
 Γραφῶν λειψάνων, ὅτι, μελλόντων ἀγαθῶν ἀποκα-
 λύπτεσθαι, οὐκ ἄλλοτρια ἦν τὰ τότε δικαιώματα
 προσκαίρως προστεταγμένα περὶ βρώσεως καὶ πό-
 σεως, καὶ μέρους ἐορτῶν καὶ νεομηνιῶν καὶ Σαββά-
 των, ὧν ἀγαθῶν σκιά ἦσαν τὰ προειρημένα· οἱ ὧν
 σκιῶν τὸ σῶμα κατειλήφαμεν τῶν ἐνεστῶτων ἀγα-
 θῶν ἐν νόμῳ μὲν σκιαγραφηθέντων, ἐν Χριστῷ δὲ
 τελειωθέντων.

Πρὸς Φιλήμονα ἐνάτης.

Οὕτως γὰρ παρὰ τῷ Μαρκίῳ κεῖται. Παρὰ δὲ
 τῷ Ἀποστόλῳ ἐσχάτῃ κεῖται· ἐν τρισὶ δὲ ἀντιγρά-

A ita in Christo vaticinatus est : Surge qui dormis ,
 et resurge a mortuis, et illuminabit te Christus , plane
 ipsum exemplar, quod figuris illis adumbratum est,
 in Lazaro, cæterisque id genus impletum est. De
 Lazaro quidem Martha ac Maria dubitantes ita lo-
 cutæ sunt : Jam setet, quatrduanus est ¹. At syna-
 gogæ principis comites : Nolite, inquiebant, sati-
 gare magistrum; sed Dominus ista subiecit : Nolite
 timere ; non enim mortua est, sed dormit ². Jam
 tum enim futura per Christum resurrectio divini
 verbi præconio celebrabatur. Sed et potestatem
 illius, agendique facilitatem expressit, ut quam
 potens esset Christus ostenderet, ex eo quod uti
 homini facillimum est non mortuum, sed dormien-
 tem voce suscitare, ita Christo promptissimum
 erat dicere : Lazare, tui foras ³; tum, Kumi,
 Kumi Talitha, hoc est, Surge, puella ⁴. hisque mani-
 festissimis argumentis Dei verbum vocationem in-
 dicabat nostram, Christumque Dominum ab ope-
 ribus inortuis, et altissimo quo tenebamur somno
 nosmetipsos excitantem, ac vocatione sua collu-
 strantem : quæ quidem secunda fuit habitudo. Nam
 perfectum ac generale illud expectandum est,

universos evocaverit, et corpore ac mente pariter excitavit.

Schol. 3 et 38. In eo quod scriptum est : Relin-
 quet homo patrem suum et matrem, et adhaerebit
 uxori; et erunt duo in carnem unam ⁵, vocabulum
 uxori sustulit.

Refut. 3 et 38. Sæpenumero docuimus, haud aliena
 esse quæ in lege sunt **373** ab iis quæ Apostolus
 tradidit; etsi, Marcio, nomen uxoris expunxeris.
 Etenim illa ipsa verba, erunt in carnem unam,
 fraudem tuam satis superque detegunt

Ex Epistola ad Colossenses, quam octavam Marcio
 collocat, Apostolus vero VII

Schol. 1 et 39. Nemo ergo vos iudicet in cibo,
 aut in potu, aut in festo, aut in Neomenia, et Sab-
 bato, quæ est umbra futurorum ⁶.

Refut. 1 et 39. Neque aliunde quam a corpore
 umbra spargitur; neque corpus esse potest, quin
 ab eo umbra promanet. Quamobrem ex illis ipsis
 veritatis ac sacrarum Litterarum reliquiis, quas
 apud te retines, discere circumventi abs te homi-
 nes debent, ab iis bonis quæ retegenda olim erant,
 mandata illa nequaquam abhorruisse, quæ de cibo
 ac potu, festis, ac Neomeniis, et Sabbatis pro tem-
 poris ratione præscripta sunt : quarum nos um-
 brarum beneficio præsentium bonorum, ut ita di-
 cam, corpus adepti sumus, quæ in lege adumbrata
 postremo in Christo perfecta sunt

De Epistola IX, quæ est ad Philemonem.

Hoc illam ordine Marcio collocavit, cum Apo-
 stolus ultimo loco posuerit. Sed in nonnullis codi-

¹ Joan. xi, 39. ² Marc. v, 35, 39. ³ Joan. xi, 43. ⁴ Marc. v, 41. ⁵ Ephes. v, 31. ⁶ Coloss ii, 16.

cibus XIII ante Epistolam ad Hebræos, quæ est XIV, numeratur. Alia rursus exemplaria Epistolam ad Hebræos decimam ponunt, ante I et II ad Timotheum, ad Titum, et Philemonem. Sed quidquid est integrorum ac fide dignorum codicum primam ad Romanos Epistolam collocat, non eam quæ ad Galatas est, quam tu primam esse, Marcio, voluisti. Cæterum nihil ex Epistola ad Philemonem adnotavimus, quod apud illum omnino depravata legitur.

Ex Epistola ad Philippenses X.

Hæc enim apud Marcionem decima est **374** et ultima, apud Apostolum sexta. Ab hac, quod vitiata penitus esset ac corrupta, nihil seligendum duximus.

Hactenus Marcionis opus ex Evangelii Lucæ, et Apostoli scriptorum, ac denique sacrorum voluminum reliquiis contextum. Ex quibus ab eo relictis particulis, quæ ad illum convincendum facere poterant delegimus. Præter hæc vero ex ea quæ ad Laodicensis inscripta est Epistola, quædam in eum librum, quem Apostolicum vocat, transtulit.

Schol. 1 et 40. *Unus Dominus, una fides, unum baptisma, unus Christus, unus Deus et Pater omnium : qui super omnia et per omnia et in omnibus*¹.

Refut. 1 et 40. Consentiant cum iis quæ in Epistola ad Ephesios leguntur, quæ ex Epistola ad Laodicensis (sic enim inscribitur) contra te testimonia protulisti, ut in fine tandem quæ ad te pertinent legendo discamus, tuasque res intelligendo tria illa temere abs te excogitata principia principio carentia, et a se invicem diversa damnemus. Longe enim alia est Apostoli doctrina, ac dogma firmissimum, quod a nugis tuis ac fabulis magnopere dissidet. Etenim perspicue unum Dominum definit esse, unam fidem, unum baptisma, unum Deum eundemque Patrem omnium, qui super omnia et in omnibus est, tam in lege quam in prophetis, et in apostolis omnibus, ac deinceps cæteris.

Hæc igitur e sacrarum Litterarum reliquiis, quæ apud Marcionem adhuc reperiuntur, a nobis collecta si quis consideret, divinæ providentiæ magnificentiam obstupescet. Cum enim quælibet res tribus testimoniis approbari, et haberi pro comperta soleat, singulari est Dei beneficio, et administratione, uti diximus, factum, ut hoc in negotio octo nobis ac septuaginta testimonia ex Evangelio suppetere, ex Apostolo quadraginta. Quæ omnia ad hanc usque diem apud illum servata, nec in controversiam adducta sunt, adeo ut centum omnino atque octodecim existent. Quæ quidem Marcionis opinionibus contradicunt : sic tanquam ex persona Domini prolata sint. Sed et aliud insuper additum est præter Evangelii, **375** Apostolicæ testimo-

Αφοῖς τρισχαιδεκάτῃ πρὸς τῆς πρὸς Ἑβραίους τρισσεχαιδεκάτης τίταται. Ἄλλα δὲ ἀντίγραφα ἔχει τὴν πρὸς Ἑβραίους δεκάτην πρὸ τῶν ἑξο τῶν πρὸς Τιμόθεον, καὶ Τίτον, καὶ Φιλήμονα. Πάντα δὲ τὰ ἀντίγραφα τὰ σῶα καὶ ἀληθῆ τὴν πρὸς Ῥωμαίους ἔχουσι πρώτην, οὐχ ὡς σὺ, Μαρκίων, τὴν πρὸς Γαλάτας ἑταξας πρώτην. Ὅμως ἀπὸ ταύτης τῆς πρὸς Φιλήμονα οὐδὲν παρεθέμεθα, διὰ τὸ ὁλοσχερῶς αὐτὴν διαστρόφως παρ' αὐτῷ κεῖσθαι.

Πρὸς Φιλιππησίους δεκάτης.

Οὕτως γὰρ κεῖται παρὰ τῷ Μαρκίῳ ἐσχάτῃ καὶ δεκάτῃ, παρὰ δὲ τῷ Ἀποστόλῳ ἕκτη. Ὡσαύτως οὐδὲ ἀπ' αὐτῆς, διὰ τὸ διαστρόφως παρ' αὐτῷ κεῖσθαι, οὐδὲν ἐξελεξάμεθα.

Αὕτη πεπλήρωται ἡ τοῦ Μαρκίου συντάξις ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, καὶ τοῦ Ἀποστόλου σωζομένων λειψάνων, λόγων τε ὑποθέσεως· ἀπ' ἧς ἀναλεξάμενοι τὰ κατ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ σωζομένων, τοὺς ἑλέγχους παρεθέμεθα. Προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ (86) Ἀποστολικῷ καλουμένῳ καὶ τῆς καλουμένης πρὸς Λαοδικίας.

α' καὶ μ' σχδλ. Εἰς Κύριος, μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Χριστός, εἰς Θεός καὶ Πατήρ πάντων, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ διὰ πάντων καὶ ἐν πᾶσιν.

α' καὶ μ' Ελεγχ. Συνάδόντως μὲν τῇ πρὸς Ἐφεσίους, ὃ Μαρκίων, καὶ ταύτας τὰς κατὰ σοῦ μαρτυρίας ἀπὸ τῆς λεγομένης πρὸς Λαοδικίας συνήγαγες κατὰ σοῦ μαρτυρίας· ἵνα ἐπὶ τῷ τέλει τοῦ σφραγίσματος μάθωμεν ἀντιγρόντες τὰ παρὰ σοί, καὶ γρόντες τὰ κατὰ σέ, καταγνώμεν τῶν διὰ σοῦ ἀλλοτρίως ἐπινενοημένων τριῶν ἀνάρχων ἀρχῶν διαφορὰς πρὸς ἀλλήλας ἔχουσῶν. Οὐχ οὕτως γὰρ ἔχει ἡ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου ὑπόθεσις καὶ ἡσφαλισμένην κήρυγμα, ἀλλὰ ἄλλως, παρὰ τὸ σὸν ποιήτημα. Σαφῶς γὰρ ἔφη ἓνα Κύριον, μίαν πίστιν, ἐν βάπτισμα, ἓνα Θεὸν τὸν αὐτὸν Πατέρα πάντων, τὸν αὐτὸν ἐπὶ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι διὰ τε νόμου καὶ προφητῶν, καὶ ἐν πᾶσιν ἀποστόλοις, καὶ ἐν τοῖς καθ' ἑξῆς.

Αὕτη μὲν ἡμῶν ἡ προβεωρηθεῖσα ἐν τοῖς προειρημένοις ἀναλεχθεῖσιν ἀπὸ τῆς παρ' αὐτῷ τῷ Μαρκίῳ ἔτι σωζομένης Γραφῆς, εἰς τὴν ἀνάλεξιν σκοπήσας τις ἐκπλαγείη τὰς μεγαλοδύρους Θεοῦ οἰκονομίας. Ἐκάστου γὰρ πράγματος διὰ τριῶν μαρτυριῶν ἐπιβεβαιουμένου, καὶ συνισταμένου, ὡς ἐνταῦθα ψιλῶς ὁ Θεὸς ἐχαρίσατο συνάψαι, ὡς ἔφη, ἡμᾶς κατ' οἰκονομίαν ἐδόμηκοντα μὲν καὶ ὁκτὼ μαρτυρίας ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου, τεσσαράκοντα δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ταύτας παρ' αὐτῷ εἰς ἔτι καὶ δεῦρο σωζομένας τε καὶ ἀμφιβαλλομένας· ὡς εἶναι τὰς πάσας ἑκατὸν δεκαοκτώ· ἀντιλεγούσας δὲ πάσας τῇ αὐτοῦ Μαρκίου γνώμῃ, ὡς ἀπὸ προσώπου ὀνόματος Κυρίου, διὰ τῶν δεκαοκτώ, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐνδεξίᾳ εὐλογίας διὰ τῶν ἑκατόν. Ἀλλὰ κα'

¹ Ephes. iv, 5. ² For. ης. ³ Leg. οὐκ ἀμφ. ⁴ Mendosa hæc.

(86) Προσέθετο δὲ ἐν τῷ ἰδίῳ. De Epistola ad Laodicensis accurate disputat Baron. an. 60.

ἐπ' ἄλλης περιστῆς πρὸς ἐπὶ τούτοις ἐκτὸς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου. Οὐ γὰρ ἔδοξε τῷ ἐλεεινότητι Μαρκίωνι ἀπὸ τῆς πρὸς Ἐφεσίους ταύτην τὴν μαρτυρίαν λέγειν, ἀλλὰ τῆς πρὸς Λαοδικεάς, τῆς μὴ οὖσης ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· οἷς μὴ ἐντυγχάνων ἡλιθίως ὁ κτηνώδης, καὶ ἐν πολλοῖς πεισὼν ὁ τάλας, οὐχ ὁρᾷ τὴν κατ' αὐτοῦ ἀνατροπὴν καθ' ἑκάστην ὁμολογούμενην. Καὶ μηδεὶς θαυμάζειτω περὶ τούτου. Πῶς γὰρ ἡδύνατο οὗτος, ἐπαγγελάμενος ἔχειν τι τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ Ἀποστόλου, μὴ οὐχὶ καὶ ὀλίγα τῆς Γραφῆς σώζειν ῥήματα; Ὅλου γὰρ τοῦ σώματος σώζοντος¹, ὡς εἰπεῖν, τῆς θείας Γραφῆς, ποῖον εὗρισκε μέλος νεκρὸν κατὰ τὴν αὐτοῦ γνώμην, ἵνα παρεισαγάγῃ ψεύδος κατὰ τῆς ἀληθείας; Ἀλλοίως² εἰπεῖν ἐλώθησε, καὶ ἀκροτηριάτας παρέκοψε πολλὰ τῶν μελῶν, κατέσχε δὲ ἐνὶά τινα παρ' αὐτοῦ. Καὶ αὐτὰ δὲ τὰ κατασχεθέντα ἐτι ζῶντα οὐ δύναται νεκροῦσθαι· ἀλλ' ἐκεῖ³ μὲν τὸ ζωτικὸν τῆς ἐμφάσεως, καὶ τε μυρίως παρ' αὐτῷ κατὰ λεπτὸν ἀποτμηθεῖη.

ΙΓ'. Ἐτι δὲ μετὰ ταῦτα πάντα ἐπεμνήσθημεν, ὡς τινες ἀπὸ τῶν αὐτῶν Μαρκιωνιστῶν, εἰς βυθὸν βλασφημίας παραπεπτωκότες, καὶ ἀπὸ τῆς ἐαυτῶν δαιμονιώδους διδασκαλίας ἐμβρόντητοι παντάπασι γεγονότες, καὶ οὐ ἐδόκουν Κυρίου μόνου καὶ δι' ὀνόματος μνημονεύειν, καὶ αὐτοῦ ἀθυρογλώσσως ἐτέρως τὴν αὐτοῦ θεότητα ἀποστρέφοντες, τὸ ὄνομα τῆς ἀνωθεν γεννήσεως κακίζειν οὐκ ἐντρέπονται. Τινὲς γὰρ αὐτῶν τετολμήκασιν, ὡς ἔφην, αὐτὸν τὸν Κύριον εἶναι υἱὸν τοῦ Πονηροῦ λέγειν, οὐκ αἰσχυρόμενοι. Ἄλλοι δὲ οὐχί, ἀλλὰ τοῦ κριτοῦ τε καὶ Δημιουργοῦ ἀσπλαγχνότερον⁴ γεγονότα, καὶ ἀγαθὸν ὄντα, καταλείψαι μὲν τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα κάτω, πῇ μὲν λεγόντων τὸν Δημιουργόν, ἄλλων δὲ τὸν Πονηρόν· ἄνω δὲ ἀναδεδραμηκεῖναι πρὸς τὸν ἐν ἀκατονομάστοις τόποις ἀγαθὸν Θεόν, καὶ αὐτῷ προσκειολλῆσθαι. Περμθέντα δὲ ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, καὶ πρὸς ἀντιδικίαν τοῦ ἰδίου Πατρὸς ἐλθόντα τὸν Χριστόν, καὶ καταλύοντα αὐτοῦ τὰ πάντα, ὅσα ὁ κατὰ φύσιν Πατὴρ αὐτοῦ ἐνομοθέτει, ἦτοι ὁ λαλήσας ἐν τῷ νόμῳ, ἦτοι ὁ τῆς κακίας Θεός, ὁ παρ' αὐτῶν ἐν τῇ τρίτῃ ἀρχῇ τατιόμενος. Ἄλλως γὰρ καὶ ἄλλως ἐκτιθενται, ὡς ἔφην, ἄλλος μὲν τὸν Δημιουργόν, ἄλλος δὲ τὸν Πονηρόν.

Ταῦτα δὲ δῆλα παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ ὑπάρχει, ὅτι ἀκαθάρτου πνεύματος ἐστὶν ἡ φρόνησις καὶ ἡ διδασκαλία· καὶ οὔτε χρεια ἦν περὶ ταύτης τῆς ὑποθέσεως ἀπολογεῖσθαι, ἢ ἐλεγχον παριστᾶν κατ' ἀντικρὺ Μαρκίωνα, τοῦ ἐαυτοῦ κατὰ πάντα τὴν ἐπιλησμονὴν τῆς ζωῆς ποιησαμένου. Φωρτῷσεται γὰρ παρὰ πᾶσι τοῖς συνετοῖς τὸ βλάσφημον αὐτοῦ κενόφρωνμα, καὶ τολμηρὸν τῆς ἀπωλείας ἐνέργημα. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐλώθαμεν μὴ εἶναι ἀκανθῶν τόπον, ἀλλὰ ἐκτέμνειν τῇ τοῦ Θεοῦ μαχαίρᾳ, τῇ ὑπὲρ πᾶσαν μάχην· δίστομον, καὶ διικνουμένην ἄχρι μερι-

niūm. Neque enim infelici Marcioni visum est ex Epistola ad Ephesios auctoritatem illam asserre; sed ex ea ad Laodiceos, quæ nusquam apud Apostolum cernitur. Quæ cum pecus illa per summiā stoliditatem minime legerit, in plerisque lapsa quam manifeste in singulis convinci ac redargui posset nequaquam animadvertit. Neque vero cuiuspiam mirum illud videri debet. Qui enim Evangelii aliquid et Apostoli habere se profiteretur, fierine potuit, ut non pauca saltem Scripturæ verba retineret? Quippe cum totum Scripturæ vitum sit, ut ita dixerim, corpus, potuitne mortuum ullum membrum pro animi sui libidine reperire, quod ad stabiliendum mendacium contra veritatem proferret? Quare corpus ipsum mutilare, ac pleraque membra resecare instituit, quorum nonnulla ad usum suum retinuit. Quæ quidem ab illo reservata, et adhuc spirantia penitus exstingui nequeunt, sed vitalis ille declarandæ veritatis vigor remanet, tametsi minutissimas in partes infinite secta, divisaque fuerint.

XIII. Præter illa vero omnia hoc insuper commemoravimus: nonnullos e Marcionistarum grege in altissimum blasphemix gurgitem immersos, atque ex pestifera illa dæmonum doctrina velut furore et amentia percitos, quem unum vel nomine tenus Dominum memoria retinuisse videbantur, hujus ipsius divinitatem inaudita quadam linguæ petulantia pervertisse; nec cœlestis illius generationis nomen vituperare fuisse veritos. Quidam enim ex illis Dominum ipsum mali filium esse sine ullo pudore jactitant. Quod alii minus probant, quibus placet iudice illum ac Creatore natum esse. Qui cum in misericordiam esset propensior, ac natura bonus, Patre suo, quem alii Creatorem, alii malum existimant, inferiori sede relicto, sursum ad illum bonum evolasse Deum, qui inexplicabilibus in locis residet, et eidem inhæsisse. A quo in hunc orbem demissum, et ut Patri suo resisteret delapsum in terras Christum, omnia illa abrogasse decreta, quæ ab naturali suo Patre fuerant constituta, sive is est qui in lege locutus dicitur, sive malitiæ Deus ille, quem inter principia tertio loco statuunt. Nam aliter, uti dictum est, atque aliter ista declarant. Itaque alius opificem, alius malum esse statuit.

376 Quæ cum ita sint, manifestum esse cuilibet potest, qui ingenii ac prudentiæ aliquid habeat, totam illam doctrinam atque dogma ab impurissimo spiritu promanasse. Quocirca nihil erat admodum necesse in eo argumento tractando ac propugnanda fide morari diutius, aut vero Marcionem refellere, qui juxta sui ipsius ac vitæ esse videtur oblitus. Nemo siquidem est, qui nonnulla sit intelligentia præditus, quin contumeliæ in Deum plenas illius fabulas, ac temerarios et perniciosos conatus delegat. Verum quoniam nullum spinis obsitum lo-

¹ Forte ζῶντος. ² Forte ἀλλ' ὡς. ³ Forte ἔχει. ⁴ Forte εὐσπλαγχνότερον.

cum non repurgatum esse patimur, sed Dei gladio succidere solemus universas, qui quidem *penetrabilior est omni gladio ancipiti, et perlingens usque ad divisiones animæ et spiritus, compagum quoque*

α σμῶν ψυχῆς καὶ πνεύματος, δρυῶν τε καὶ μυελῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον· ὀλίγα καὶ εἰς τοῦτο εἰπεῖν οὐκ ἀποκνήσομεν.

ac medullarum¹, ut Scriptura loquitur, ideo pauca

XIV. Ac primum illud opponendum est, si e malo bonus fieri potuerit, totam illam principiorum rationem everti. Potest enim et illius Pater, si malus est (quod absit ut unquam dicamus: bonus enim est), commutare animum, quemadmodum ejus est immutatus Filius. Deinde si ut servaret hominum genus Unigenitus ille descendit, et ut latronem in paradysum introduceret, ac publicanum e telonio vocaret ad poenitentiam, ac meretricis filius quæ pedes suos unxit, sanaret nequitiam; præterea si commodare omnibus studet idem ille, qui bonus Deus est, ac misericors, et benignus: multo magis erga parentem adhibenda misericordia fuit, ut hunc primum omnium revocaret ad salutem, eoque præ cæteris ad meliora converso perfectæ bonitatis specimen præberet, dum parentis sui miseratione moveretur, quemadmodum scriptum est: *Bene facere omnibus oportere, maxime vero domesticis fidei*²: quanto igitur magis parentum misereri convenit?

Sed aliud est, quod ad hanc Marcionis refutationem addendum videtur. Nam si, cum alterius esset ille filius, sese ad alterum contulerit, ne huic ipsi quidem fidem præstiturus videtur. Qui enim fidem se erga parentem minime præbuit, ex iis quæ antea gessit, ne apud alterum quidem fide dignus habebitur. Ad hæc alio licet argumento errorem tuum, Marcio, convincere, ex eo videlicet capite, quod ob alicujus qui mitteretur inopiam negas servare bonum Deum illos potuisse, quos servari oportuit, **377** et quibus per Christum misericordiam tribuit. Nisi enim Christos ad supremum illum Deum ex Marcionis sententia confugisset, quem ille bonus mitteret, habuisset neminem, si non inter Patrem ac Filium Christum offensionis aliquid intervenisset. Deinde si Creatoris est filius, idemque creationi ipsi ac paternis operibus est inimicus, simulatque in hunc orbem delapsus est, humanum in primis genus exterminare debuit, ut conditum illud opus a Patre funditus deleret, utpote paternarum molitionum hostis acerrimus. Aut ut persanandi ac curandi servandique vim usurpare vellet, hoc ipsum humanitatis officium parenti ante cæteros omnes exhibendum fuerat, eique persuadendum, filii ut esse similis mallet, ut tam ipse sibi quam Patri bonus, et humano generi salutaris esset, atque ita una et eadem bonitas exsisteret. Atqui longe ista sese aliter habent, quam illius fert conflictata ac fabulosa narratio. Neque enim tria sunt principia, nec alius est Christi Pater, nec ille nequitie soboles exstitit, absit ut id unquam existimemus. Ita enim ipse testatur: *Ego in Patre, et Pater in me est*³.

ΙΔ'. Πρώτον μὲν γὰρ ὅτι, εἰ ἀγαθὸς ἐκ πονηροῦ γεγένηται, οὐκ ἔτι τῶν ἀρχῶν σταθίζεται ὁ λόγος. Δύναται γὰρ καὶ ὁ αὐτοῦ Πατήρ, εἰ πονηρὸς ὑπάρχει (ὅπερ μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἀγαθὸς ἐστὶ), μεταβληθῆναι τὴν γνώμην, ὡς περ ὁ ὑπ' αὐτοῦ γεγεννημένος μεταβέβληται. Τὸ δὲ ἕτερον, εἰ ὅλως ἤλθεν ὁ Μονογενὴς ἀνθρώπους σῶσαι, καὶ ἀρετὴν εἰσαγαγεῖν εἰς παράδεισον, καὶ τελῶν τινος ἀπὸ τελωνίου εἰς μετάνοιαν, καὶ πόρνην ἀλείφουσιν αὐτοῦ τοὺς πόδας· ἵστασθαι ἀπὸ πονηρίας· ἔτι δὲ καὶ ἀγαθὰ πράττει Θεὸς, ἀγαθὸς ὑπάρχει, καὶ εὐσεπλαγχνος, καὶ ἐλεήμων· πολλῶ οὖν μᾶλλον ἔδει ἐπὶ τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα τὸν οἶκτον ἀναλαβεῖν, καὶ αὐτὸν πρῶτον μεταβελῆναι εἰς τὸ σωτηριῶδες· ἵνα, πρῶτον τὸν Πατέρα αὐτοῦ μεταβαλὼν, τῶς ὅλως ἐνδείξεται τὴν τελείαν ἀγαθότητα, τὸν Πατέρα αὐτοῦ οἰκτεῖρας, ὡς καὶ γέγραπται· *Ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν πρῶτον εἰς τοὺς οἰκτεῖρας τῆς πίστεως*⁴· πόσω γε μᾶλλον ἐλεεῖν τοὺς ἐκ τῶν πατέρων;

Τὸ δὲ ἕτερον ἐστὶ· προστίθεικα τῇ φράσει, καὶ τῷ ἐλέγχῳ τῷ πρὸς τὸν Μαρκίωνα· ἔτι, εἰ μὲν τοῦ ἐνός ἐστὶ υἱὸς, καὶ πρὸς τὸν ἕτερον προσέφωγαν, οὐ πιστὸς παραδεχθήσεται παρὰ τῷ ἑτέρῳ. Ὁ γὰρ συνελθόντιν εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα μὴ φυλάξας οὐδὲ παρὰ τῷ ἑτέρῳ πιστευθήσεται ἀπὸ τῶν παρ' αὐτοῦ προαγόντως πεπραγμένων. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως πάλιν, ὡς Μαρκίων, δι' ἀπορίαν τοῦ πεμπομένου μὴ δυνθέντος σῶσαι τοὺς παρ' αὐτῷ σωζομένους, καὶ παρ' αὐτοῦ διὰ Χριστοῦ ἐλεθέντας. Εἰ μὴ γὰρ ἀπέφυγε κατὰ τὸν τοῦ Μαρκίωνος λόγον ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν ἄνω Θεόν, οὐκ ἔνδοξον ὁ ἀγαθὸς Θεὸς τινὰ ἀποστεῖλαι, εἰ μὴ ἐν προσκρούσει ὁ τοῦ Χριστοῦ Πατήρ, ὡς ὁ Μαρκίων λέγει, πρὸς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Υἱὸν γεγένηται. Καὶ ἄλλως δὲ, εἰ τοῦ Δημιουργοῦ υἱὸς ἐστίν, ἀντίκειται δὲ τῇ δημιουργίᾳ καὶ τῷ τοῦ Πατρὸς ἔργῳ, πρῶτον μὲν ἰδὼν εἰς τὸν κόσμον, τοὺς ἀνθρώπους πρῶτον εἶχεν ἐξολοθρεῦσαι· ἵνα ἀφανίσῃ τὸ ἔργον τὸ ἀπὸ τοῦ ἰδίου Πατρὸς δημιουργημένον, ὡς ἀντίδικος γενόμενος τῆς τοῦ Πατρὸς διαθέσεως. Ἡ πάλιν λαβὼν δύναμιν ἰσχύος καὶ βεραπείας καὶ σωτηρίας, ὥφειλεν ἐνδείξασθαι εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ Πατέρα πρὸ πάντων τὴν τῆς φιλοανθρωπίας ἐργασίαν, καὶ πρῶτον πείσαι τὸν Πατέρα αὐτοῦ κατ' αὐτὸν γενέσθαι· ἵνα, γενόμενος αὐτῷ τε καὶ τῷ Πατρὶ αὐτοῦ ἀγαθός, τῆς πρὸς ἀνθρώπους σωτηρίας ἡ μία καὶ ἡ αὐτὴ ἀγαθότης γένηται. Ἀλλ' οὐχ οὕτως ἔχει, ὡς ὁ τούτου κεινοφρονούμενος μυθώδης λόγος. Οὐτε γὰρ τρεῖς ἀρχαί, οὐτε ἄλλος Πατήρ Χριστοῦ, οὐδὲ κακίας ἐστὶ γέννημα, μὴ γένοιτο! Φησὶ γάρ· *Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί*.

¹ Hebr. iv, 12. ² Galat. vi, 12. ³ Joan. xiv, 10. ⁴ For. lxi.

Καὶ εἰ μὲν νόθως λέγει πατέρα ἔχειν, οὐ δύναται ἂν αὐτοῦ ὁ νόθος Πατήρ καλούμενος· ἐν αὐτῷ εἶναι, οὐδὲ αὐτὸς ἐν τῷ Πατρὶ. Ὁ δὲ κατὰ φύσιν αὐτοῦ Πατέρα ἀεὶ ἀγαθόν, καὶ Θεὸν ἀεὶ, καὶ πάντων Δημιουργόν, ἑαυτῷ δὲ ὄντα καὶ σὺν αὐτῷ ὑπάρχοντα διδάσκων, καὶ ἀληθεύων, κατὰ τοῦ Μαρκίωνος τὴν ἀπειλὴν διεξέρχεται τοῦ λέγοντος¹· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν Πατέρα, ἡ ἐργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτὸν μένει. Ἦδη δὲ ἐν πολλαῖς μαρτυρίαις ἐδείξαμεν τὸν ἑνα ὄντα Θεόν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἀγαθόν ὄντα, καὶ ἀγαθὸν γεννῆσαντα, ἀγάπην ὄντα, καὶ ἀγάπην γεννῆσαντα, πηγὴν ὄντα, καὶ ζωῆς πηγὴν γεννῆσαντα (Παρά σοὶ γὰρ πηγὴ ζωῆς, φησὶν ἡ Γραφή)· ἀλήθειαν ὄντα, καὶ ἀλήθειαν γεννῆσαντα, φῶς ὄντα, καὶ φῶς γεννῆσαντα, ζωὴν ὄντα, καὶ ζωὴν γεννῆσαντα, ἀνάρχως καὶ ἀδόλως καὶ ἀχρόνως. Καὶ ἐλέγχεται κατὰ πάντα ἡ τοῦ Μαρκίωνος πλάνη.

Τούτων τοίνυν οὕτως ἔχόντων, καὶ τῆς κατὰ τοῦ ἀπατεῶνος ἀνατροπῆς διὰ πολλῆς καὶ ἀληθινῆς συστάσεως ἐν Θεῷ ἡμῖν κατεργασαμένης, πάλιν ἐπὶ τὰ ἑξῆς· ταύτης τῆς νυνὶ ὡς μεγάλης ἀσπίδος καταπατηθείσης διὰ τοῦ ἀψευδοῦς λόγου τοῦ Σωτῆρος τοῦ εἰπόντος· Δέδωκα ὑμῖν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ· ἴωμεν καὶ τὰς τῶν ἄλλων ματαιοφροσύνας διασκοπεῖν τε καὶ διελέγειν (ἐπικαλούμενοι) Θεὸν βοηθόν, ἐν ᾧ πάντες ἐπικαλούμενοι.

ΚΑΤΑ ΛΟΥΚΙΑΝΙΣΤΩΝ,

Εἰκοστὴ τρίτη, ἡ καὶ τεσσαρακοστὴ τρίτη.

Α'. Λουκιανὸς τις ἀρχαῖος, οὐχ ὁ νῦν ἐν χρόνῳς Ἰωνταντίου τοῦ γέροντος γεγωνῶς, ὃν δῆθεν οἱ Ἀρειανοὶ ἐν μάρτυσιν ἐπιψηφίζονται. Ἦν γὰρ καὶ οὗτος ὁ Λουκιανὸς πρόσφατος, φημὶ, προσανέχων τῇ τῶν Ἀρειανῶν αἵρεσει, περὶ οὗ ὕστερον ἐν τῇ κατ' αὐτὸν ἀνατροπῇ λέξομεν. Νῦν δὲ πρὸς τὸν εἰρημένον ἀρχαῖον Λουκιανὸν ἀποτείνεται ὁ λόγος. Οὗτος γάρ, συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Μαρκίῳνι, καὶ ἀπὸ τούτου ἀποσχίσας, καὶ αὐτὸς ἀθροισμα ἑαυτῷ ποιησάμενος, αἵρεσιως προέστη, ἀφ' οὗπερ οἱ Λουκιανισταὶ ἀρχαῖοι καλούμενοι. Κατὰ πάντα μὲν οὖν κατὰ τὸν Μαρκίωνα δογματίζει· κέχρηται δὲ, ὡς ὁ εἰς ἡμᾶς ἐλθὼν λόγος, καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ ἔμφασις. Ἀρχαίων γὰρ τούτων ὄντων, καὶ θᾶπτον κατασθεσθέντων, δυσχερὲς γεγένηται ὁμῖν, ὡς ἀληθῶς ἔστιν ἰδεῖν, ἡ κατ' αὐτοὺς ἔρευνα. Ἄ δὲ ἀπὸ μέρους ἔγνωμεν τῶν αὐτοῦ, ἔστι τάδε.

Μετὰ τὸ συστήναι ἔφηθεν ἕτερον μὲν τὸν Δημιουργόν, καὶ χρητὴν, καὶ δίκαιον· ἕτερον δὲ θεὸν ἀγαθόν ὡσαύτως, καὶ ἕτερον τὸν πονηρόν· βούλεται χρητὴς καὶ μαρτυρίαις τισὶ κατὰ τὸν Μαρκίωνα, κατὰ τὴν αὐτοῦ ὑπόνοιαν ἀπὸ τῆς τῶν προφητῶν Γραφῆς· φημὶ δὲ τὸ, Μάταιος ὁ δουλεύων Κυρίῳ· καὶ τὸ εἰρημένον· Ἀντέστησαν Θεῷ, καὶ ἐσώθησαν. Τέλειον δὲ οὗτος παρὰ τὴν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ

Quod si adulterinum illum parentem intelligeret, non potest is qui adulterinus Pater dicitur in illo esse, nec ille in Patre. Sed cum germanum illum suum, ac naturalem parentem semper bonum, semperque Deum, omniumque conditorem, atque et apud semetipsum, et cum Filio existentem verissime doceat, idem Marcionem horum verborum comminatione perstringit: *Qui non honorificat Filium, ut honorificat Patrem, ira Dei in illo manet*². Ac nos plerisque jam testimoniis ostendimus, unum esse Deum, ac Patrem Domini nostri Jesu Christi, qui bonus est, bonumque genuit; charitas item est, et charitatem genuit; fons est, et fontem vitæ produxit (*Apud te enim est fons vitæ*, ait Scriptura³). Idem et Veritas est, et Veritatem genuit; similiterque lumen est, et lumen genuit; vita est, et vitam propagavit; idque sine ullo principio, ab æterno, citraque tempus. Qua ratione Marcionis error omnis everlitur.

Quæ cum ita se habeant, ac nebulonis istius multis et certissimis rationibus sint convicta mendacia, ac negotium **378** omne confectum, ad alia transeamus; et hac velut immani quadam aspide verissimis Salvatoris verbis obtrita, qui dixit: *Dedi vobis calcare super serpentes, et scorpiones, et super omnem potestatem inimici*⁴; ad cæterorum nos contemplanda ac refutanda deliria referamus: sic ut Dei in omnibus opem ac præsidium impleremus.

CONTRA LUCIANISTAS,

Quæ est hæresis XXIII vel XLIII.

I. Lucianus quidam antiquior: non ille qui ætate nostra sub Constantino seniore vixit, quem Ariani inter martyres ascribunt. Fuit enim Lucianus iste junior Arianorum erroribus infectus, de quo postea, cum refutandus erit, acturi sumus: nunc adversus majorem illum Lucianum suscipienda nobis est disputatio. Ille igitur Marcionis ante sectator, post ab eodem divulsus, privatum sibi gregem contrahens novæ sectæ factus est conditor; ab eoque Lucianistæ veteres nomen acceperunt. Porro Marcionis ille dogmata penitus complexus est. Quibus perinde est usus, ut ad nos fama est et auditione perlatum. Nam cum antiquis illi temporibus exstiterint, et quam citissime restincti sint, difficillima nobis, ut intelligi ab omnibus potest, illorum inquisitio fuit. Sed quæ de illo utcumque comperire potuimus, sunt ejusmodi.

Nam posteaquam alius ab eo constitutus est Creator ac judex, et justus; bonus alius; itemque malus tertius, nonnullis Marcionis exemplo testimoniis utitur, quæ ex prophetarum scriptis ad erroris, ut ille, sui patrocinium adducit. Cujusmodi istud est: *Vanus est qui servit Domino*⁵; item: *Restiterunt Deo, et salvi facti sunt*⁶. Ad hæc omnia præter magistri sui dogmata nuptias ille

¹ Deest, opinor, aliquid, λέγων scribendum. ² Joan. v, 23; iii, 26. ³ Psal xix, 10. ⁴ Luc. x, 19.

⁵ Malach. iii, 14. ⁶ ibid. 15

corruptelæ hujus nostræ, damnationisque, quæ illinc sequitur, culpam Deus nullo modo sustineat.

Ἐν ἅπασιν οὖν καὶ οὗτος φωραθήσεται, ταῖς πρό- A
τερον καὶ μετέπειτα ἐγκαταμιχθεὶς αἰρέσεσιν, ἐκ
τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τῆς ἀπωλείας τέκνων ὑπάρχων·
δηλοῦστος τῆς Ἀληθείας, καὶ τοῦ φωτὸς τοῦ Εὐαγγε-
λίου φωτεινῶς τὴν πᾶσαν οἰκουμένην καταυγάζοντας,
καὶ σώζοντας τοὺς υἱοὺς τῆς ἀληθινῆς πίστεως ἐν
ἀληθείᾳ. Ὡς οὖν ἐκ συντόμου σκοποῦ ὄφιν παρακύ-
ψαντα διὰ μικροῦ τινος σχεύους ἀνελόντες, θανατω-
θεῖσαν ταύτην καταλειπότες, ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἰωμεν,
κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν τὴν τοῦ Θεοῦ συμπαλαβόν-
τες βοήθειαν, εἰς τὸ παραστῆσαι τὴν αὐτοῦ ἀλή-
θειαν.

ΚΑΤΑ ΑΠΕΛΛΗΙΑΝΩΝ (87),

Εἰκοστὴ τετάρτη, ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ τετάρτη. B

A'. Τοῦτον τὸν προειρημένον Λουκιανὸν διαδέχεται
Ἀπελλῆς· οὐχ ὁ ἅγιος ἐκεῖνος ὁ ὑπὸ τοῦ ἀγίου Ἀπο-
στόλου συνιστάμενος, ἀλλ' ἕτερος, ἐξ οὗπερ Ἀπελ-
ληϊανοί, ὧν καὶ αὐτὸς συσχολαστὴς αὐτοῦ Λουκιανοῦ,
καὶ μαθητὴς τοῦ προειρημένου Μαρκίωνος· ὡς ἐκ
μικρῆς ῥίξης πολλῶν ἀκανθῶν ὑλομανήσασαι παρα-
φυάδες. Ἑτέρα δὲ οὗτος παρὰ τοὺς ἄλλους βούλεται
δογματίζειν. Καὶ κατὰ μὲν τοῦ ἑαυτοῦ διδασκάλου
ὀπλιζάμενος ἑαυτὸν, καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, εἰς τὸ
συναγείρειν ἑαυτῷ καὶ αὐτὸς σχολὴν πεπλανημένων
ἀνθρώπων, τὰ τοιαῦτα βούλεται δογματίζειν· φάσκων
μὲν, ὅτι οὐχ οὕτως, φησὶ, γεγέννηται· ἀλλὰ πεπλά-
νηται Μαρκίων· ἵνα πανταχόθεν ἑαυτῷ (88) ἐλέγ-
χουσά τε ἡ ἀνομία, καὶ ἡ ἀνομία ἐν ἑαυτῇ συντρι-
βομένη φανήσεται, καὶ καθ' ἑαυτῆς τὴν ἀνατροπὴν C
ἐπιγείρουσα, τῆς ἀληθείας ἀεὶ ἰδραίας οὐσης, καὶ
μὴ χρεῖαν ἔχούσης βοηθείας, ἀλλὰ αὐτοσυστάτου
οὐσης, καὶ παρὰ Θεῷ τῷ ὄντως ἀεὶ συνισταμένης.

Φάσκει γοῦν οὗτος ὁ προειρημένος Ἀπελλῆς καὶ
οἱ ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ εἰσὶ τρεῖς ἀρχαί, οὔτε δύο, ὡς
τοῖς περὶ Λουκιανὸν καὶ Μαρκίωνα ἔδοξεν. Ἀλλὰ,
φησὶν, εἷς ἐστὶν ἀγαθὸς Θεός, καὶ μία ἀρχὴ, καὶ
μία δύναμις ἀκατονόμαστος. Ὡς ἐνὶ Θεῷ, ἤγουν μιᾷ
ἀρχῇ, οὐδὲν μεμείληται τῶν ἐνταῦθα ἐν τῷ κόσμῳ
τούτῳ γεγεννημένων. Ἀλλὰ ὁ αὐτὸς ἅγιος Θεός καὶ
ἀγαθός, ὁ ἀνωθεν Θεός καὶ ἀγαθός, ἐποίησεν ἵνα
ἄλλον Θεόν. Ὁ δὲ γινόμενος ἄλλος Θεός ἐκτισε τὰ
πάντα, οὐρανὸν, καὶ γῆν, καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ D
κόσμῳ. Ἀπέβη δὲ οὐκ ἀγαθός, καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ
γενόμενα, φησὶν, οὐκ ἀγαθῶς ἐργασμένα· ἀλλὰ
κατὰ τὴν αὐτοῦ φαύλην διάνοιαν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ἐκ-
τίσται.

B'. Τίς δὲ ἀνέξεται τῶν τοιούτων λόγων, καὶ οὐ
μᾶλλον καταγελάσειε τῆς τοιαύτης ματαιοπονίας;
Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὐρεθήσεται οὐχ ἀρμοδίως
πράττων, χρώμενος τῇ τοιαύτῃ ὑπόνοια. Καὶ διὰ

(87) Ἀπελληϊανῶν. De Apelle meminit inter
alios Pacianus epist. 1, cujus et corrigendus locus.
in quo Marcionitas, Apollinaricos, Cataphrygas, et

Quamobrem ubique se prodet ipsum prioribus
ac posterioribus sectis implicatum, ac se e perdi-
tionis filiorum numero esse monstrabit, cum id
manifeste Veritas ipsa declaret; ipsumque lumen
Evangelii totum terrarum orbem suo splendore
collustret, ac sinceræ religionis filios ad salutem
beneficio veritatis adducat. Postquam igitur bre-
vissimo illo proposito nobis ad disputandum argu-
mento emersum e latebris serpentem velut exiguo
telo confecimus, atque emortuam hæresin illam
reliquimus, ad reliquas progrediamur, Dei, ut sæpe
professi sumus, implorata prius ope, quo illius
veritatem explicare possimus.

CONTRA APELLEIANOS,

Quæ est hæresis XLIV sive XLIV.

I. Lucianum proxime sequitur Apelles: non
ille sanctus, et ab Apostolo commendatus; sed di-
versus ab eo quidam, a quo Apelleiani cognomi-
nati sunt. Hic Luciani condiscipulus, et Marcio-
nis auditor fuit, quemadmodum sæpe fit, ut spi-
nosi frutices multi ex una radice luxuriantes pul-
ulent. Quanquam ille diversa ab aliis quamplu-
rima statuit. Nam et adversus magistrum suum, et
adversus veritatem ipsam armasse se videtur,
quo in errore versantium hominum privatim sibi
ipse scholam quæreret. Ejusmodi sunt autem ejus
dogmata. Negat ita, uti Marcio definit, sese rem
habere; proindeque illum opinione lapsum, ut
confutata per seipsam insania, collisa secum con-
fractaque videatur impietas, et ad semetipsam
evertendam velut quadam conspiratione concitata:
cum interim veritas stabilis et firma permaneat,
nec auxilio cujusquam indigeat; utpote quæ per
se coherere, et apud Deum, qui revera sempi-
ternus est, perpetuo consistat.

381 Igitur Apelles, ejusque factio omnis ita
sentit: Non esse principia tria, neque duo, ut
Luciano· ac Marcioni videtur, sed unum esse
bonum Deum, unumque principium, ac virtutem
unam nominis expertem. Qui quidem Deus unus,
unumque principium nullam eorum quæ in hoc
mundo geruntur curam suscipit. Cæterum idem
ille sanctus, bonusque Deus, qui a principio Deus
est, ac bonus, alium produxit Deum. Ab hoc uni-
versa condita sunt, cælum videlicet ac terra, cæle-
staque quæ in hoc mundo cernimus, sed hic minime
bonus evasit, ejusque opera omnia non bene facta,
ac pro mala illius mente sunt ab illo fabricata.

II. Verum quis illa dogmata patienter audiat, nec
insaniam illam potius et amentiam irrideat? Duobus
quippe modis hac quidem in opinione minime con-
sentanea videtur asserere. Itaque sic illum tanquam

Novatianus recenset. Leg. Apelleianos pro Avolli-
naricos

(88) Ἴνα πανταχόθεν ἑαυτῷ. Lege ἑαυτὴν.

præsentem alloquar: Dic mihi, xodes, Apelles. Hoc enim dabis, opinor: aut illum supremum Deum futura nescientem, hunc quem dicis opera sua male fabricasse, effluxisse Deum; aut cum talem fore cognosceret, ideo produxisse, ut eorum esset ipsorum causa, quæ male postea condidit. Ex quo consequens est, supremum illum Deum plane Creatorem esse, qui unum illum procreavit, a quo condita sunt omnia. Quare causa erit etiam ille; non qui res creatas edidit, sed summus ipse Creatoris auctor, qui sit universorum opifex

Hoc vero insuper affirmas, postremis temporibus adfuisse Christum, supremi nimirum ac boni Dei Filium, ejusque Spiritum sanctum, ad eorum similiter salutem, qui ad ipsius notitiam pervenirent. Eundem porro non specie apparuisse sola, sed revera carnem sumpsisse: non de Maria tamen Virgine illam expressisse, sed tametsi vera carne ac corpore esset præditus, neque ex virili semine, neque ex muliere virgine sibi illud ascivisse; sed veram aliunde carnem sibi comparasse. Quod quidem hunc in modum explicat. Cum, inquit, e cælo delapsus esset in terram, corpus sibi quatuor ex elementis effluxit. Verum nonne ad id etiam festinare videtur iste, ut impia 382 ejus scelerataque sententia ad veterum poetarum Græcorum somnia ac nugas ascribenda videatur? Eadem enim plane cum illis, ac magis etiam ridicula proponit, Christum sibimetipsi fabricasse corpus. Ita e sicco siccum expressit, e calore calidum, humidum ex humore, e frigore frigidum. E quibus omnibus formato sibi corpore, vere in terra visus est, ac cælestium rerum nobis scientiam importavit, ut et Conditorem aspernaremur, et ejus abnegaremus opera, ita ut nobis illud indicaret, quænam in sacris Litteris vel se ipso pronuntiata forent, vel a Conditore prolata. Sic enim, ait, in Evangelio dixit: *Estote probi argentarii*. Utere, inquit, omnibus, ex Scriptura quavis utilia seligens. Deinde, Christus, ait, semetipsum in corpore ad patiendum supplicium obtulit, ac revera in cruce suffixus est, eamque ipsam carnem discipulis ostendit. Postea humanam illam quam sumpserat naturam resolvens, unicuique elemento quod proprium erat restituit; velut calido calidum, frigidum frigido, siccum sicco, humidum humido. Ita corpore illo quod carne constabat resoluta, in cælum, unde venerat, ascendit.

III. O mendaces talia jactantium fabulas! qui, ut nemo non intelligit, mimorum ludum atque officinam aperire potius quam vitæ consequendæ professionem, aut intelligentiæ formam obtinere videntur. Etenim si omnino quod asciverat sibi corpus dissolvit, cur id initio fabricavit? Quod si ad usum fabricavit aliquem, hoc ipso usu perfunctus relinquere illud in terris debuit; præsertim cum ex vestra sententia forma ipsa resurrectionis carnis

Α τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὡς πρὸς παρόντα ἔρω· Λέγε μοι, ὦ οὗτος. Δώσεις γάρ, ὦ Ἀπελλῆ, ἢ τὸν Θεὸν ἀγνωστον τῶν μελλόντων πεποιηκότα Θεὸν, ὃν φάσκεας τὰ ποιήματα καλῶς ἰδεημιουργηκέναι· ἢ προγινώσκοντα μὲν, ὅτι τοιοῦτος ὁ ὑπ' αὐτοῦ κτιζόμενος Θεὸς ἀπέβη τούτου χάριν αὐτὸν πεποιτηκέναι, ἵνα αἰτίας γένηται τῶν κακῶς ὑπ' αὐτοῦ ἰδεημιουργημένων. Καὶ ἔσται ἐξάπαντος ὁ ἄνω Θεὸς αὐτὸς Δημιουργός, ποιήσας τὸν ἕνα τὸν τὰ πάντα πεποιηκότα· καὶ ἔσται οὐκέτι αἴτιος ὁ τὰς κτίσεις πεποιηκώς, ἀλλὰ ὁ ἄνω Θεὸς ὁ τὸν Κτίστην ποιήσας, καὶ ὢν αὐτὸς τῶν πάντων δημιουργός.

Β Χριστὸν δὲ ἔχειν φῆς ἐπ' ἐσχάτων τῶν καιρῶν, οὐδὲν ὄντα τοῦ ἄνω ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα ὡσαύτως ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν εἰς γνῶσιν αὐτοῦ ἐρχομένων· καὶ ἐλθόντα οὐ δοκῆται πεφνηέναι, ἀλλὰ ἐν ἀληθείᾳ σάρκα εἰληφέναι, οὐκ ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου, ἀλλὰ ἀληθινὴν μὲν ἐσχηκέναι τὴν σάρκα καὶ σῶμα, οὕτε ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, οὕτε ἀπὸ γυναικὸς παρθένου· ἀλλ' ἔσχε μὲν σάρκα ἀληθινὴν τούτῳ τῷ τρόπῳ. Καὶ φησιν· Ἐν τῷ ἔρχεσθαι ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἦλθεν εἰς τὴν γῆν, καὶ συνήγαγεν ἑαυτῷ ἀπὸ τῶν τεσσάρων στοιχείων σῶμα. Καὶ πῶς καὶ οὗτος οὐκ ἐπιλείπεται εἰς τὸ φωραθῆναι αὐτοῦ εἴην ἀνομίαν ἀκολουθοῦσαν ταῖς τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων ποιητῶν περὶ τῆς κενοφωνίας ταύτης δόξαις; Φάσκει γάρ καὶ οὗτος ὡς ἐκεῖνοι, καὶ ἔτι ψυχροτέρως παρ' ἐκεῖνους λέγων τὸν Σωτῆρα ἑαυτῷ ὑποστῆσασθαι τὸ σῶμα. Ἀπὸ γάρ τοῦ ξηροῦ τὸ ξηρόν, καὶ ἀπὸ τοῦ θερμοῦ τὸ θερμὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ὑγροῦ τὸ ὑγρὸν, καὶ ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ τὸ ψυχρόν. Καὶ οὕτως πλάσας ἑαυτῷ σῶμα, ἀληθινῶς πέφνηεν ἐν κόσμῳ, καὶ ἐδίδαξεν ἡμᾶς τὴν ἄνω γνῶσιν, καταφρονεῖν τε τοῦ Δημιουργοῦ, καὶ ἀρνεῖσθαι αὐτοῦ τὰ ἔργα· ὑποδείξας ἡμῖν ἐν ποίᾳ Γραφῇ ποιά ἐστὶ τὰ φύσει ἐξ αὐτοῦ εἰρημέναι, καὶ ποιά ἐστὶ τὰ ἀπὸ τοῦ Δημιουργοῦ. Οὕτως γάρ, φησὶν, ἔφη ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· *Γίνεσθαι δοκιμοὶ τραπέζιται*. Χρῶ γάρ, φησὶν, ἀπὸ πάσης Γραφῆς ἀναλέγων τὰ χρήσιμα. Εἰτά φησιν· Ἐδωκεν ὁ Χριστὸς ἑαυτὸν παθεῖν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, καὶ ἐσταυρώθη ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἔδειξεν αὐτὴν τὴν σάρκα τοῖς ἑαυτοῦ μαθηταῖς. Καὶ ἀναλύσας, φησὶν, αὐτὴν τὴν ἐνανθρώπησιν ἑαυτοῦ, ἀπέμερισε πάλιν ἐκάστῳ τῶν στοιχείων τὸ ἴδιον ἀποδοῦς, τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, τὸ ξηρὸν τῷ ξηρῷ, τὸ ὑγρὸν τῷ ὑγρῷ· καὶ οὕτως διαλύσας ἀπ' αὐτοῦ πάλιν τὸ ἐνσάρχον σῶμα, ἀνέπη εἰς τὸν οὐρανόν, ὅθεν καὶ ἦκε.

Γ'. Καὶ ὡς πολλῆς δραματουργίας τῶν τὰ τοιαῦτα λεγόντων! ὡς παντὶ τῷ σαφὲς εἶη, μίμων μᾶλλον ἐργαστήριον ἢ περ ἐπαγγελίας ζωῆς ἢ συνέσεως χαρακτῆρα κεκτημένων. Εἰ γάρ ὧς ἔλυσεν αὐτὸ τὸ σῶμα, ὅπερ εἰληψε, τίνοι τῷ λόγῳ ἀπ' ἀρχῆς οὗτὸ ἑαυτῷ κατεσκεύαζεν; Εἰ δὲ κατεσκεύαζε διὰ τινος χρήσιν, ἀπετέλεσε δὲ τὸ ἔργον τῆς χρήσεως· ἔδει καταλείψαι αὐτὸ ἐν τῇ γῇ, μάλιστα καθ' ὅμᾶς τῆς κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκὸς ἐλπίδος εἶδους μὴ

* Forte κακῶς.

χρεῖαν ἔχοντος τελειωθῆναι. Ἀλλὰ ἀνέστησεν αὐτὸ πάλιν, ἵνα εἰς χάματον ἑαυτὸν τὸν μείζονα ἐμβάλῃ, ἵνα μηδὲν ὠφελήσῃ κατασκευάζων, καὶ ἐν μνήματι ἀποτιθέμενος, καὶ διαλύων, καὶ μερίζων ἐκάστῳ τῶν στοιχείων, ὅπερ παρ' αὐτοῦ ἐληφεν, ὡς εὐγνώμων χρεοφειλέτης. Καὶ εἰ ὅλως ἐκάστῳ ἀπειδίδου, τουτέστι τὸ ψυχρὸν τῷ ψυχρῷ, καὶ τὸ θερμὸν τῷ θερμῷ, ἡδύνατο ταῦτα μὴ ὁρᾶσθαι τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς· ἀλλ' οὐ μὴν τὸ σῶμα τὸ ξηρὸν. Πάντως γὰρ τὸ ξηρὸν σῶμά ἐστι, σὰρξ καὶ ὀστέα. Καὶ τὸ ὑγρὸν πάντως ἰχθύες εἰσι, καὶ σὰρξ εἰς ὑγρότητα διαλυομένη. Ἄτινα πάντως τοῖς ἀποστόλοις φανερώτατα ἀποτιθέμενος, ἐσήμανεν, ὡς καὶ τὸ πρῶτον, ὅτε ἐθάπτετο τὸ αὐτοῦ σῶμα, κατηξίουτο Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας ἐντυλίξαι αὐτὸ ἐν σινδόνι, καὶ ἀποθέσθαι ἐν μνήματι. Ἀμα δὲ καὶ αἱ γυναῖκες εἶχον ἰδεῖν ποῦ καταλείβῃ τὰ λείψανα, ἵνα αὐτὰ τιμήσωσι διὰ μύρων καὶ ἀρωμάτων, ὡς τὸ πρῶτον. Ἀλλ' οὐδαμοῦ τὸ ψεῦδος ὁμῶν τοῦτο δεδήλωται, ὧς Ἀπelleῖανοί, ἀπὸ ἐνὸς τῶν ἀγίων ἀποστόλων. Οὐ γὰρ ἐστίν. Ἀλλὰ τοὺς μὲν ἀοράτους ὁρατῶς εἶδον δύο ἄνδρας, καὶ αὐτὸν εἰς οὐρανὸν ἀνερχόμενον, καὶ ὑπὸ νεφέλης φωτεινῆς ὑπολαμβανόμενον, λείψανον δὲ αὐτοῦ οὐδαμοῦ καταλείμμενον. Οὐ γὰρ ἔχρην, οὐδὲ ἐνεδέχετο. Καὶ ψεύδεται Ἀπelleῖς, καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Ἀπelleῖανοί, quia vero nusquam terrarum reliquias viderunt. Neque enim fieri istud oportebat, aut vero poterat. Quare tam Apelles ipse, quam Apelleiani mentiti sunt.

Δ'. Τὰ ὁμοία δὲ τῷ ἑαυτοῦ ἐπιστάτῃ Μαρκίῳ περὶ τῆς ἄλλης σαρκὸς καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίως ἐδογματίσαι· φάσκων μὴ εἶναι ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα περ ἐπὶ τῆς γῆς ἐδοξεν ὁμοίως δογματίζειν. Ἀνατραπήσεται δὲ ὁ αὐτοῦ λογισμὸς λήρῃς τις ὢν καὶ κατὰ πάντα τρόπον πεπλανημένος. Οὕτε γὰρ ἰσχύσει σκότος ἐνθα τὸ φῶς παραφαίνεται, οὔτε τὸ ψεῦδος σταθῆσεται οὐσης τῆς ἀληθείας. Εἰ γὰρ ὅλως κίχρησαι ταῖς Γραφαῖς, ὧς Ἀπelleῖ καὶ οἱ ἀπὸ σοῦ Ἀπelleῖανοί, ἐξ αὐτῶν τῶν Γραφῶν εὐρεθῆσεσθε ἐλεγχόμενοι· πρῶτον μὲν, ὅτι κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον· ὁ δὲ ποιήσας ἔφη· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν*. Ὡς εἰ τις ἀπὸ τῆς σοῦ πεπλανημένης αἰρέσεως ἐπιστρέψῃ πρὸς τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἀπὸ σκότους ἀποδράσας καὶ ἀπὸ νυκτὸς ἀναστὰς, εὖροι ἂν τὸ φῶς αὐτῷ ἀνατείλαν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως ἡλίου δίκην καὶ ὑπὲρ ἡλίου.

Φανήσεται γὰρ παντὶ τῷ τὸν εὐλογον λογισμὸν κακτημένῳ, ὅτι ὁ εἰπὼν, *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον*, ὁ Θεὸς ἐστίν ὁ τῶν ὅλων Πατήρ. Συγκαλεῖται δὲ μεθ' ἑαυτοῦ τὸν αἰὶ ὄντα σὺν αὐτῷ Θεὸν Λόγον Υἱὸν μονογενῆ, ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως γεγεννημένον· ὅμα δὲ καὶ τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, τὸ οὐκ ἀλλότριον αὐτοῦ οὐδὲ τοῦ αὐτοῦ ἰδίου Υἱοῦ. Εἰ γὰρ ἄλλος ἦν ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸν κόσμον κτίσας, ἄλλος δὲ ὁ ἄνω ἀγαθὸς Θεός, παρ' οὗ κατήλθεν ὁ Χριστός· οὐκ ἂν ὁ Χριστὸς ἐλάμβανεν ἑαυτῷ σῶμα, καὶ ἐπλασε τὴν εἰκόνα τοῦ Δημιουργοῦ εἰς

A perfici nullo pacto desideret. Atqui illud excitavit denuo, quo majorem sibi laborem imponeret; idque sine ullo fructu contextum, atque in sepulcrum depositum postea relexeret, atque, ut requissimus debitor, quod ab unoquoque elemento sumpserat, eisdem optima fide restitueret. Jam ut sua cuique reddiderit, puta frigido frigidum, et calido calidum, potuit id latere quidem discipulos, ipsum tamen corpus siccum minime potuit. Siccum enim plane corpus **383** est, caro, inquam, et ossa. Similiter et humidum sanies est, et caro quæ in humorem extabescit. Quæ omnia cum manifeste deponeret, apostolis suis omnino significasset, ut antea fecerat, cum ejus corpus sepulcro mandatum est. Tum enim Josepho Arimathæensi permissum, sindone ut illud obvolveret, atque in monumento deponeret. Præterea mulieres locum illum animadvertere potuissent, cui reliquæ commendatæ forent, ut eas unguentis et aromatibus honorifice condirent. Sed hoc vestrum, Apelleiani, mendacium ne unus quidem ex apostolis commemoravit. Quippe nunquam ita gestum illud est. Verum duos quidem per sese minime aspectabiles, externa tamen specie apparentes viros intuiti sunt, ipsumque in cælum ascendentem, ac lucida nube circumfusum¹, reli-

IV. Cætera porro cum præceptore suo Marcione consentanea profitetur, quæ ad aliorum carnem, ac reliqua id genus pertinent. Negat enim corporum esse resurrectionem, cæteraque ad eundem modum, quo ille cum in vivis ageret in opinione sua posuit. Sed opinionum illæ nugæ ac mendacia manifeste redarguentur. Neque enim virium quidquam habent tenebræ, ubi splendor lucis emicat; nec aperiente se veritate falsitas consistit. Quod si sacrarum Litterarum uti testimonio placet, Apelles, vosque Apelleiani, illæ ipsæ sua vos auctoritate convincent. Primum, quod ad imaginem Dei homo a Deo factus est. Ac qui illum fecit: *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem et similitudinem nostram*². Quocirca si quis a falsissima tua hæresi sese ad veritatem converterit, et tanquam e nocte ac tenebris emergerit, in divinæ scientiæ lumen incurret, quod ei solis instar vel etiam sole ipso clarius illucescet.

Nam illud cuilibet, qui rationis nonnihil habeat, evidens erit, Deum esse parentem omnium, qui ita locutus est: *Faciamus hominem*. Qua quidem voco æternum illum Deum, Verbum, inquam, Filium suum unigenam complexus est: quem ex seipso sine initio omni ac tempore genuit; nec non et Spiritum sanctum, qui nec ab illo, nec ab **384** ejus Filio sit alienus. Si enim alius foret hominis fabricator, mundi conditor; alius supremus ac bonus Deus, a quo Christus descendit, nunquam Christus sibi corpus affingeret, aut figuram in se Creatoris

¹ Act. i, 9 sqq. ² Gen. ii, 26.

exprimeret. Quare perspicuum est, hunc ipsum A hominis mundique esse conditorem, quem ita Pater alloquitur : *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*. Atque hoc ex uno opere manifestus erit artifex, neque alius intelligetur fuisse, qui tum hominem procreaverit, et Adami corpus e terra molitus fuerit, eundemque in viventem animam secerit. Cui quidem rei beatus Joannes in Evangelio suo suffragatur his verbis : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*¹, etc.

Quod si in ipso facta sunt, et per ipsum facta, ille et Adamum fabricavit, et ex Maria Virgine sibi corpus effinxit, ac totam denique sibi naturam hominis adjunxit, quam a se illo tempore conditam, demum arctissime sibi copulavit. Jam vero si alienum opus usurpavit ejus, qui creatas res male condidit, ac malus opinione tua fuit; si, inquam, malis operibus usus est, quæ a malo sunt artifice profecta, Creatoris se nequitia implicaverit oportet, usu illo ac beneficio : tum ejusdem imagine capessenda; quod fieri omnino non potest. Etenim si hominis naturam induit, non carnem modo, sed et animam suscepit. Neque enim obscurum illud est. Qui enim alioqui diceret : *Potestatem habeo accipere animam meam, et ponere eam*²? Quamobrem totum illud opus assumens, quam Creator imaginem appellat, totum illud, inquam, ex corpore animaque conflatum, quibus homo partibus constat, divinum sibi Verbum adjunxit. Quod si ita est, veneni tui efficacitas omnis extinguitur, ac tumultuosum perturbatumque dogma concidit : quod nullo fundamento stabilitum, nulla veritatis firmitate ac soliditate nititur.

V. Cæterum cum e sacris Litteris quidquid 385 placuerit eligas, aut rejicias, plane judicem te legum non interpretem facis, ac delectorem omnium quæ ex animi tui sententia minime scripta sunt; quæ etsi verissima sint, falso a te nihilominus commutantur, et ad tuum ac tuorum errorem accommodantur. Quod si malus quidam artifex inferiora hæc, ac mundum adeo istum molitus est, cur a bono Patre missus huc ille descendit? Si ut hominum genus eriperet, horum scilicet tanquam suorum curam suscepit, nec alius jam conditor esse putandus est. Sin alienos curavit, eaque quæ nihil ad se pertinebant, usurpare ac servare voluit; aut adulatorem fuisse necesse est, qui alienis adhæserit; aut gloriæ cupidum, qui ut Conditor se præstantiorem ostenderet, præ alienis quæ servare instituerat, suorum minime desiderio tenebatur : ex quo verus ac sincerus esse desinet. Sed neque moderatione animi præditus, qui cum creatam rem nullam propriam habeat, aliena concupiscit, et intervertere studet, hoc est animas, quæ

ἐαυτὸν ἀνατυπῶν· ἀλλὰ θῆλον, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ Δημιουργὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, ὃς εἶπεν ὁ Πατήρ· *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ κατ' ὁμοίωσιν*. Ἀπὸ δὲ τοῦ ἐνὸς ἔργου σταθῆσεται φανερός γινόμενος ὁ τεχνίτης, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τότε τὸν ἄνθρωπον παποικῶς, πλάσας τε ἐκ γῆς τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα, καὶ ποιήσας αὐτὸ εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Διὸ καὶ ἐμαρτύρησεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ, λέγων, ὅτι *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, καὶ τὰ ἐξ ἑ*.

Εἰ δὲ ἐν αὐτῷ ἐγένετο, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐγένετο, αὐτὸς τότε τὸν Ἀδὰμ ἐπλατει, καὶ αὐτὸς πάλιν τὸ σῶμα ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου εἰς ἐαυτὸν ἀνεπλάσαστο· καὶ τελείως τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν συνήκασε, τὴν ὑπ' αὐτοῦ τότε πλασθεῖσαν, καὶ νῦν ἐν ἐαυτῷ συνενωθείσαν. Εἰ δὲ ἄλλοτρίαν ἐργασίαν εἰς ἐαυτὸν λαβεῖ τοῦ κακῶς τὴν πλάσιν πλάσαντος, καὶ κακοῦ ὑπάρχοντος κατὰ τὴν σοῦ διδασκαλίαν, καὶ εἰ ὅλως κέχρηται τοῖς κακοῖς ποιήμασιν, οἷς ὁ κατὰ σὲ κακὸς ποιητὴς ἐργάσατο· ἄρα ἐπιμίγη τῇ κακίᾳ τοῦ ποιητοῦ χρήσει τε καὶ εὐεργεσίᾳ, καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ εἰκόνι· ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται. Εἰ γὰρ ἐνηνθρώπησεν, οὐ μόνον σάρκα ἐλάβεν, ἀλλὰ καὶ ψυχὴν. Δῆλον γὰρ ἔσται τοῦτο. Ἐπεὶ πόθεν ἔλεγεν· *Ἐξουσίαν ἔχω λαβεῖν τὴν ψυχὴν μου, καὶ θεῖναι αὐτήν*; Τὴν πᾶσαν τοίνυν πραγματείαν ἀναλιξάμενος. τὴν βρῆθεισαν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ εἰκόνα, πᾶσαν C πραγματείαν ἀνεδίξαστο, ἐν τῷ σώματι καὶ ψυχῇ ἐλθὼν ὁ Λόγος, καὶ ἐν ὁποίοις ἅπασιν ἐστιν ὁ ἄνθρωπος. Τούτων δὲ οὕτως· τελειοθέντων, ἐξάπαντος ἐμύρωται σου τὸ δηλητήριον, καὶ ἐπεσὶ σου ἡ στάσις ἡ ἀθεμελίωτος, μὴ ἔχουσα πῆξιν ἰδραϊώματος ἀληθείας.

Εἰ δὲ καὶ ἡ βούλει λαμβάνεις ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἡ βούλει καταλιμπάνεις· ἄρα γοῦν κριτὴς προκαθίσας³, οὐκ ἑρμηνευτὴς τῶν νόμων, ἀλλὰ ἐκλογεὺς τῶν οὐ κατὰ τὸν νοῦν σου γραφέντων, ἀλλὰ ὄντων μὲν ἀληθινῶν, παρὰ σοὶ δὲ μεταποιτηθέντων ψευδῶς, καὶ κατὰ τὸν νοῦν τῆς σῆς ἀπάτης, καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἠπατημένων. Εἰ δὲ καὶ ὅλως κακὸς ποιητὴς τὰ ἐνταῦθα ἐργάσατο, φημί δὲ τὸν κόσμον, τίνος ἕνεκα ἦλθεν ὁ ἀπὸ ἀγαθοῦ Πατρὸς εἰς τόνδε τὸν αἰῶνα; Καὶ εἰ μὲν ἵνα σώσῃ ἀνθρώπους, ἄρα τῶν ἰδίων ἐπεμελήσατο, καὶ οὐκέτι ἄλλος εἴη ὁ δημιουργός· εἰ δὲ οὐ τῶν ἰδίων προενόει, βούλεται δὲ ἐν τοῖς ἄλλοτρίοις ἐπεμβαίνειν, καὶ τὰ οὐκ ὄντα αὐτῷ διασώζειν· ἢ κόλαξ ἐστὶ τοῖς ἄλλοτρίοις προσλιπαρῶν, ἢ κενόδοξος, ἵνα κρείττων τοῦ Κτιστοῦ φανῇ, πρὸς τὰ ἄλλότρια ἃ διασώζειν πειράται, τῶν ἰδίων μὴ ἐφιέμενος· καὶ οὐκέτι ἔσται ἀληθινός· ἢ ὅτι μέτριός ἐστι κατὰ σὲ, ὧ ἀγύρτα, καὶ μὴ ἔχων κτίσιν ἐαυτοῦ, τὰ ἄλλότρια ἐπιθυμῶν, ταῦτα συλῆν πειράται, ἀπὸ τῶν ἄλλοτρίων ἐαυτῷ περιποιούμενος ψυχὰς τὰς οὐκ οὔσας αὐτοῦ καὶ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς.

¹ Joan. i, 1, 2. ² Joan. x, 18. ³ Forte προκείμενος.

Εἰ δὲ αὐτοῦ μὲν εἰσιν αἱ ψυχαὶ, καὶ ἀνωθεν ἐλθοῦσαι φαίνονται, ἄρα εἰς ἀγαθὸν κόσμον ἀπεστάλησαν παρὰ τοῦ ἀνωθεν κατὰ τὸ ἀγαθοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ εἰς πονηρὸν ἔργον. Εἰ δὲ ἀπεστάλησαν, διὰ τινὰ μὲν χρήσιν, ἢν τάχα μυθοποιεῖς, εἰσελθοῦσαι δὲ μετέπειτον εἰς ἑτέραν· τουτέστιν ἵνα δίκαιόν τι πράξωσι, πονηρὸν δὲ εἰργάσαντο, ὁφθήσεται ὁ ἐπιστελλας αὐτὰς πρόγνωσιν ἂν μὴ ἔχων. Ἐπειδὴ γὰρ ἀπέστειλεν αὐτὰς δι' ἑτερον, καὶ ἑτερόν τι εὐρέθησαν ἐργασάμεναι. Ἡ πάλιν ἐκείνη ἐλπίς, ὅτι οὐ κατὰ τὴν αὐτοῦ βούλησιν ἐληλύθασιν, ἀλλὰ κατὰ τυραννίδα τοῦ ἀφαρπάζοντος· ἄρα ἰσχυρὸς ἐστὶν ὁ κτισθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ πονηρὸς δημιουργὸς παρὰ τὸν ἀγαθὸν Θεὸν, ὅτι τὰ αὐτοῦ ὑπάρχοντα ἀφαρπάξας ἐχρήσατο. Πῶθιν δὲ οὐ διωλεχθῆτη, αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος φέροντος, ὅτι Ἐξουσίαν ἔχω τὴν ψυχὴν μου θεῖναι, καὶ λαβεῖν αὐτήν· ὡς αὐτοῦ μὲν ψυχὴν εἰληφότος, καὶ θέντος, καὶ πάλιν λαβόντος· οὐκ ἀλλοτρίαν εἶναι τὴν ψυχὴν, καὶ ἑτέρου δημιουργοῦ.

Πάλιν δὲ εὐρεθήσεται ἀγαθὸν σῶμα φορῶν. Οὐ γὰρ ἂν πεισθῇσεται ἀγαθὸς τις χρῆσθαι πονηρῷ ἔργῳ, ἵνα μὴ ἀπὸ τοῦ μετέχειν μέρους τοῦ πονηροῦ καὶ αὐτὸς χρανθήσεται τῇ τῆς ἐπιμίξεως πονηρίᾳ. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἀνέστητε, λέγε μοι, τί ἵνα ποιήσῃ μετὰ ἀνάστασιν καὶ αὐτὸ πάλιν καταλείψει μερίσας τοῖς τέσσαρσι στοιχείοις, τῷ θερμῷ τὸ θερμὸν, καὶ τῷ ψυχρῷ τὸ ψυχρὸν, καὶ τῷ ξηρῷ τὸ ξηρὸν, καὶ τῷ ὑγρῷ τὸ ὑγρὸν; Εἰ γὰρ ἡγείρεν αὐτὸ, ἵνα πάλιν αὐτὸ λύσῃ, ἄρα δραματουργίας τὸ ἔργον τοῦτο εἴη, καὶ οὐκ ἀληθείας. Ἡγείρε δὲ αὐτὸ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, καὶ συμπάρλαθεν ἑαυτῷ, ὅπως ἀνεπλάσατο εἰς ἑαυτὸν σῶμα σὺν ψυχῇ καὶ πάσῃ ἐνανθρωπήσει τελειωτάτως. Ἐπειδὴ γὰρ συνεκάθισεν, κατὰ τὸν ἀποστολικὸν λόγον, ὅτι Ὁ Θεὸς ἡγείρε, καὶ συνεκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις· ὡς μαρτυροῦσιν οἱ δύο οἱ ἐν ἐσθῇ λαμπρᾷ ὁφθέντες ἀποστόλοις, ὡς λέγουσιν· Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε ἀτενίζοντες εἰς τὸν οὐρανόν; Οὕτως ἐλεύσεται, ἐν τρόπον ἐθεσώσασθε αὐτὸν ἀναλαμβανόμενον.

Γ'. Καὶ ἵνα μὴ πάλιν δοθῇ σοι πρόφασις πονηρίας κατὰ τῆς ἀληθείας, μετὰ χρόνον πολὺν τῆς τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν ἀναλήψεως, Στέφανος ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ μάρτυρ λιθαζόμενος ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ἀπεκρίνατο, λέγων· Ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεφγμένον, καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς· ἵνα δείξῃ αὐτὸ τὸ σῶμα ἐν ἀληθείᾳ εἰς πνευματικὸν ἀνιστῆν σὺν θεότητι τοῦ Μονογενοῦς, ὅλον εἰς πνευματικὸν ἐνωθὲν, καὶ εἰς θεότητα συντηκόμενον. Ἀνω δὲ αὐτὸ τὸ ἅγιον σῶμα σὺν τῇ θεότητι ὅλος Θεός, εἰς Υἱὸς ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ, καθεζόμενος ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· ὡς ἔχει καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Εὐαγγέλιον καὶ τῶν ἄλλων εὐαγγελιστῶν· Καὶ ἀνῆλθεν εἰς οὐ-

nihil ad se vel Parentem suum pertinent, contra jus fasque vindicare. Quod si propriæ sunt ejus animæ, atque e cœlo delapsæ videntur, consequens est, eas a supremo bonoque Deo missas, et in bonum mundum introductas fuisse. Atque ut missas illas ad usum aliquem fateare, quem tute confinxeris, ubi autem ingressæ sunt aliorum deflexisse, puta ut juste aliquid agerent immisas, sceleris quidpiam perpetrasse; qui eas allegavit nihil omnino prævidisse videbatur, cum alterius rei gratia miserit, eæ vero contraria omnia præstiterint. Sin eo confugas, ut illius injussu, ac raptoris tyrannide coactas venisse pronunties, plane creatus ille a bono Deo malus artifex bono ipso Deo fortior censendus est, qui quæ ad illum pertinebant violenter erepta ad usus suos transtulit. Verum nonne te vox ipsa Salvatoris evidenter coarguit: *Potestatem habeo ponendi animam meam, et sumendi illam?* quasi animam ille sumpserit, ac posuerit, denuoque receperit; ut non aliena esse anima, aut alteri opifici tribuenda videatur.

Illud etiam sequitur, bonum illud habuisse corpus. Neque enim persuaderi bono cuiquam potest, **386** malum ut opus ad usum adhibeat: ne dum mali sit particeps, improbitatis ac nequitie contagione polluitur. Jam vero, si ipsemet corpus excitavit suum, cedo quid eo post resurrectionem facere decreverat? aut cur iterum illud reliquit, atque in quatuor elementa partitus est, adeo ut calidum calido, frigido frigidum, sicco siccum, humidum humido restitueret; nam si illud excitabat ideo, ut iterum dissolveret, per ludum hoc fecisse, non serio ac bona fide videbitur. Enimvero Dominus Jesus Christus idipsum excitavit; corpus, inquam, ipsum quod formarat sibi una cum anima cæterisque quibus hominis natura constat, perfectissime rursus assumpsit. Cum, ut Apostolus loquitur, consederit, quandoquidem, *Deus illum revocavit ad vitam, et in cælestibus consedit*¹, id quod ambo illi, qui in veste splendida apostolis videndos sese præbuerant, hisce verbis testati sunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in cælum? Sic teniet, quemadmodum vidistis eum ascendentem*².

VI. Atque ut omnis tibi calumniandæ veritatis occasio præcluderetur, diu post ascensionem Domini sanctus ille Dei martyr Stephanus, cum a Judæis lapidibus obrueretur, ita locutus est: *Video cælum apertum, et Filium hominis stantem a dextris Patris*³, ut ostenderet corpus ipsum surrexisse, vere in spiritale mutatum, ac cum Unigeniti divinitate conjunctum. Quod idem sacrosanctum in cælo corpus cum ipsa divinitate totus Deus est, et unus sanctusque Dei Filius, ad Patris dextram considens, quemadmodum tam Marci, quam cæterorum Evangelia testantur: *Et ascendit in cælos, et sedit in dextera Patris*⁴. Ita tua illa tuorum-

¹ Ephes. ii, 6. ² Act. i, 11. ³ Act. vii, 55. ⁴ Marc. xvi, 19; Luc. xxiv, 51.

que falsissima sententia ex omni parte convellitur.

Quod vero mortuorum ad resurrectionem spectat, audi quid Apostolus dicat. *Oportet, inquit, corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem*¹. Nisi enim quod mortale est immortalitatem indueret aliquando, et incorruptionem quod est corruptibile, nunquam ad obeundam mortem immortalis accessisset, ut corpore suo pœnas expenderet, ac defunctus tertia die **387** resurgeret, et cum divinitate sua, ac gloriæ splendore pariter illud efferret, ut ex benigno illo convictu, præsentiaque sua, quam nobis hactenus impertierat, veram spem solidamque conciperemus, cum sese nobis ad eam vitæ immortalitatisque fiduciam corroborandam velut exemplar, et arrihobonem præbuisset.

VII. Hæc cum ita sese habeant, eoque a nobis modo disputata sint, quid attinet in vilissimo illo crabrone, quem zopyrum vocant, prosligando, vel aliter occupando, ingenio hærerè diutius? Suum enim per sese aculeum perdidit; ac confictum velut a circulatorè dogma, nec ab aliorum somniis diversus error abunde demonstratus est. Ferunt enim molestissimum illud crabronis genus, quod zopyrum appellant, aculeo quodam armatum esse, venenato illo quidem, sed exiguo, quique haud multum doloris incutiat, et ex suo nihilominus genere sit venenatus. Ac si quis sorte prætercundo latebras illius nidumque diruat; quem inter frutices ac densiores herbas favi instar, tanquam in alveari, construit, ibique semine immisso fetus excludit: sed si quis viator baculo vel virga favos, uti diximus, demoliatur, furens illico prorumpit acer ille quidem, sed imbecillus crabro. Tum vicinum aliquod saxum lignumve nactus, ira exæstilians eo cum impetu fertur, ac silicem tundit, aut lignum. Quibus cum noceat nihil, ac ne homini quidem, quantumvis pungat, aliud præter levissimum dolorem inferat, saxum vero nihil obledat, aculeum sibi interim executit, itaque moritur. Sic illa simillima zopyri crabronis hæresis, levi dolore inflictio, in petram, hoc est veritatem, incurrens, et aculeum infringens enecabitur. Hanc igitur prætergressus, ad alias orationem conferam, certa Dei fiducia fretus, institutum me opus ad exitum esse perducturum.

388 CONTRA SEVERIANOS,

Quæ est hæresis XXV sive XLV.

I. Qui superioribus illis proxime a me subiiciendus est, vel iisdem temporibus vixit, vel saltem est ætate suppar; neque enim tempus ipsum accurate commemorare possum, nisi quod vicini sibi invicem exstiterunt. Quæ vero ad memoriam nostram pervenerunt, quam fidelissime complectar.

Severus quidam, a quo Severianis nomen indi-

¹ 1 Cor. xv 53

Αρανούς, καὶ ἐκδόσεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς. Καὶ πανταχόθεν διαπασαίνεται σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ παπληνυμένων ὁ ἀγύρτης λόγος.

Καὶ περὶ νεκρῶν ἀναστάσεως ἀκούε τοῦ Ἀποστόλου, λέγοντος, ὅτι Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Εἰ μὴ γὰρ ἔμελλε τὸ θνητὸν ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, οὐκ ἂν ὁ ἀθάνατος θανεῖν ἤλθεν, ἵνα ἐν αὐτῷ πάθῃ, καὶ κοιμηθεῖς τὸ τρίμερον ἀναστῇ, καὶ συνανεύγκῃ ἐν αὐτῷ τῇ θεότητι καὶ τῇ αὐτοῦ δόξῃ· ἵνα ἐκ τῆς αὐτοῦ ἀγαθῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνδημίας τὴν πᾶσαν ἐλπίδα κατὰσχῶμεν ἐν ἀληθείᾳ, ὑποδεικνύς ἑαυτὸν τύπον ἡμεῖν, καὶ ἀρραβῶνα εἰς ἐλπίδα τῆς πάσης ζωῆς πραγματείας.

corroborandam velut exem-

Z'. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων καὶ ῥηθέντων, τίς ἐστὶ μοι χρῆμα ἐστὶ κατατρίβεσθαι περὶ τούτου τοῦ ζωπύρου σφηκίου, καὶ οὐδενὸς ὄντος ἀνατροπῆς ἐνεκα, ἢ ἄλλης τινὸς πραγματείας; Ἀφ' ἑαυτοῦ γὰρ τὸ κέντρον ἀπώλισε· καὶ ἀπαράλλακτον αὐτοῦ τὸ τῆς πλάνης παραπαιτούμενον δόγμα καὶ ἀγυρτώδης ἐδείκται. Φατοὶ γὰρ τὸ ἐδυνήρην σφηκίον, ὃ ζωπύρον τινὲς κεκλήχασιν, ἔχειν μὲν κέντρον λοδῶλον βραχύ, περιωδυνίαν πολλὴν οὐ κεκτημένον, ἀλλὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ δύναμιν λοδῶλον ὄν· ἐπὶ δὲ τίς διερχόμενος τὸν αὐτοῦ φωλὸν ἢ καλιὰν καθέλοι· ἐν γὰρ θάμνις βοτανῶν ποιεῖται καὶ κηρίου δίκτυν ἑαυτῷ σίμβλους τινάς, ἐν οἷς σίμβλοις ἐγκατατίθεται τὴν αὐτοῦ γανήν, καὶ ποιεῖται ἑαυτῷ τὰ γεννήματα· εἰ δὲ τίς διερχόμενος ῥάβδῳ ἢ ξύλῳ νύξας τὸ κηρίον, ὥς ἔφην, καταβάλοι, ἐξέρχεται θυμούμενον αὐτὸ δὴ τὸ δεινὸν μὲν, βληχρὸν δὲ σφηκίον· καὶ ἐὰν εὖρη πέτραν πηλίσιον ἢ ξύλον, ἀπὸ τοῦ ἐμπλήσαντος αὐτὸν θυμοῦ ῥοίζῳ μὲν ἐφίσταται καὶ ὀρμᾷ, καὶ παῖει τὴν πέτραν· καὶ τὴν μὲν πέτραν οὐδὲν ἀδικεῖ, οὔτε τὸ ξύλον, οὔτε μὴν τὸν ἄνθρωπον, κἂν τι δάνοι, ἀλλὰ πρὸς ὀδύνην ὀλίγην οὐδὲν ἀδικεῖ, μάλιστα τὴν πέτραν, ἀλλὰ τὰ μὲν κέντρον ἀπόλλυσι, καὶ οὕτω φθείρεται, ἢ δὲ πέτρα οὐδὲν ἀδικηθήσεται ὑπὸ τοῦ τοιούτου. Οὕτω καὶ αὕτη ἡ σφηκιώδης ζωπύρου δίκτυν μικρὰν ἔχουσα τὴν περιωδυνίαν ἀνατραπήσεται τῇ πέτρᾳ συντυχοῦσα, τουτέστι τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τὸ κέντρον ἀπολέσασα. Ταύτην δὲ διελθὼν, ἐπὶ τὰς ἐτέρας πάλιν βαδιοῦμαι, κατὰ τὴν Θεοῦ ἐλπίδα πιστεύων, ὅτι τὸ ἐπάγγελμα ἐν Θεῷ πληρωθήσεται.

II

ΚΑΤΑ ΣΕΥΗΡΙΑΝΩΝ,

Εικοστὴ πέμπτη, ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ πέμπτη.

A'. Τούτοις καθέξης ἔπεται ἥτοι σύγχρονος, ἥτοι παρὰ τὸν χρόνον· οὐκ ἔχω γὰρ περὶ τοῦ χρόνου αὐτῶν ἀσφαλῶς λέγειν, πλὴν σύνεγγυς ἀλλήλων ἦσαν. Ὡς δὲ τὰ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα διηγῆσομαι.

Σευῆρος τις ἀνέστη, ἐξ οὗπερ οἱ Σευήριανοὶ καλεῖ-

μενοι, καθεξῆς συνεπόμενος τῷ προειρημένῳ Ἀπελ-
ληνῶν¹. Τὰ δὲ παρ' αὐτῷ μυθολογήματα ταῦτά ἐστιν,
ἅτινα μίλλω λέγειν. Βούλεται τε καὶ αὐτὸς ἀρχαῖς τε
καὶ ἐξουσίαις προσάπτειν τὴν καθ' ἡμᾶς κτίσιν· εἶ-
ναι τε ἐν ἀκατονομάστῳ τινὶ ἀνωτάτῳ τε οὐρανῷ καὶ
αἰῶνι ἀγαθόν τινα Θεόν. Τὸν δὲ διάβολον υἱὸν εἶναι
φάσκει τοῦ μεγάλου ἀρχοντος τῆς τῶν ἐξουσιῶν τά-
ξεως, ὃ ὄνομα τίθεται πῇ μὲν Ἰαλδαβαώθ, πῇ δὲ Σα-
δαώθ. Τοῦτον δὲ γεννηθέντα ἐξ αὐτοῦ εἶναι ἔφιν· ἀπὸ
δὲ τῆς ἀνω δυνάμεως καταβεβληθῆσαι εἰς τὴν γῆν, καὶ
κατελθλυθότα ὀφείλειλον ὄντα, εἰς οἶστρον ἐκτραχέ-
ναι, καὶ τῇ Γῇ μεμίσθαι ὥσπερ γυναίκε· καὶ ἀπ' αὐ-
τοῦ τοῦ σπέρματος ἀποσπριματίσαντος τῆς γονῆς τὴν
ἀμπέλον βεβλαστηκέναι. Διὸ δὲ μυθολογῶν εἰς παρά-
στασιν τῆς αὐτῶν ληρωδίας, τὸ ὀφείλειλον τῆς ἀμπέ-
λου περιφερὲς ἐκτυποῦν, λέγων διὰ τὸ πκαληνὸν τοῦ
φυτοῦ εἶναι αὐτὸ ἔφρως δίκτην· καὶ τὴν μὲν λευκὴν
εἶναι ὡς ἔφιν, τὴν δὲ μέλαιναν ὡς δράκοντα. Εἶναι
δὲ καὶ τὰς βράχας τῆς ἀμπέλου ὥσπερ ἰοῦ βαθάμιγ-
γας, εἰσὺν σταγόνας, διὰ τὸ κυκλοσιδεῖς, ἣ τὸ μέλου-
ρον καὶ διαμφὲς ἐκάστου βραγὸς στρογγυλώσεως· τὸν
δὲ οἶνον ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ὄντα τὸν νοῦν θο-
λοῦν τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ πῇ μὲν εἰς θέλξιν ἀφρο-
δισίων ἄγειν, πῇ δὲ εἰς οἶστρον ἐγείρειν· ἣ δ' αὖ πάλιν
ἐργὴν ἐμποιεῖν διὰ τὸ καπνοῦσθαι τὸ σῶμα ἐκ
τῆς ἀπὸ τοῦ οἴνου δυνάμεως, καὶ τοῦ ἰοῦ τοῦ προειρη-
μένου δράκοντος. Ὅθεν ἀπέχονται οἴνου παντελῶς οἱ
τοιούτοι.

Β'. Φάσκουσι δὲ καὶ τὴν γυναῖκα εἶναι ἔργον τοῦ
Σατανᾶ, καθάπερ καὶ οἱ Ἀρχοντικοὶ τοῦτο ἔφασαν·
διὸ τοὺς γάμψ πλησιάζοντας, τοῦ Σατανᾶ τὸ ἔργον
πληροῦν λέγουσιν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ ἀνθρώπου τὸ μὲν
ἔμψυ εἶναι τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἡμψυ τοῦ διαβόλου. Ἀπ'
ὀμφαλοῦ γάρ καὶ ἀνωτάτῳ εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ δυνά-
μεως λέγει τὴν πλάσιν· ἀπὸ δὲ ὀμφαλοῦ καὶ κατω-
τάτῳ, τῆς πονηρᾶς ἐξουσίας τὴν πλάσιν. Διὸ περ φησὶ
πάντα καθ' ἡδονὴν καὶ οἶστρον καὶ ἐπιθυμίαν ἀπ' ὀμ-
φαλοῦ καὶ κατωτάτῳ γίνεσθαι. Ἀλλὰ καὶ αἱ ἄλλαι αἰ-
ρέσεις τοῦτο ἔφασαν εἶναι.

Ὅθεν καὶ οὗτος ἀλίσκεται κατὰ πάντα τρόπον τοῖς
ἄλλοις ἐπακολουθῶν ἀγύρταις, τοῖς τὰ δολιχέτηρια τῷ
βίῳ κατασκευάσασιν. Ἀνατραπήσεται γάρ βραδίως.
Οὐ γάρ πολλοῦ ἐπιδεηθήσεται καμάτου ἢ πρὸς αὐτὸν
ἀνατροπῆς. Ὅλον γάρ τὸ σῶμα συγκεκραμένον τοῖς
καλῶς ἐν αὐτῷ γεγονόσιν ἐκ Θεοῦ, φημί δὲ ὀρέξεσιν,
οὐ δεῖ ἀτοπίαν ἐκ Θεοῦ γενομένης, ἀλλὰ διὰ χρῆσιν
ἀγαθὴν καὶ ἀνογκαίας χρείας τάξιν· λέγω δὲ τὸ
ὀρέγεσθαι ὑπνου, βρωτῶν, πόματος, ἐνδύσεως, καὶ
τῶν ἄλλων πάντων τῶν εἰς τὰ ἴδια καὶ Θεῷ εὐάρεστα
ἡμῖν συμβαίνοντα· ὡς καὶ αὐτὴν τὴν ὀρεξίν τῆς κατὰ
τὸ σῶμα ἐπιθυμίας οὐκ ἀτοπον οὔσαν παραστή-
σαιμ' ἂν. Ἔστι γάρ πρὸς παιδοποιίαν ἐν σεμνότητι
ἐθεῖσα, καὶ εἰς δόξαν τοῦ ποιήσαντος τὰ πάντα,
καθάπερ τῇ γῇ τὰ σπέρματα εἰς ἐπὶ χυσιν πλήθους
τῶν ὑπὸ Θεοῦ ἐκτισμένων καλῶν γεννημάτων τέ-
φηται καὶ ἀκροδρύων. Οὕτως καὶ τῇ ἀνθρωπότητι

lum est, post Apellem illum prodiit. Cujus hæc
sunt fabulis ac mendaciis referta dogmata: Mundi
originem principiis nescio quibus ac potestatibus
tribuit; esse vero præterea supremo in cælo ac
æculo, quod nominari non potest, bonum quem-
dam Deum. Diabolum magni principis filium esse,
qui potestatibus præsidet, cujus nomen partim
Jaldabaoth, partim Sabaoth appellat, a quo geni-
tus ille serpens primum fuit; inde ab cœlesti vir-
tute dejectus in terram ac delapsus, serpentis for-
ma, libidinis stimulis percitus cum Terra ceu mu-
liere quadam coit. Quo ex satu vitis pullulavit.
Unde ad conciliandam nugis suis fidem, sinuosos
vitiū flexus, ac rotundos, et cujusmodi serpen-
tium spiræ sunt, obliquos, ad illud significandum
referunt. Nam albam sane vitæ serpentis simili-
tudinem exprimere; nigram draconis; acinos porro
tanquam veneni guttas ac stillas esse, propter
rotunditatem, ac singulorum discrimina, adeo ut
orbiculi ipsi a se invicem avulsi separatione cer-
uantur. Indidemque et vinum hominum pertur-
bare mentes ac partim veneris illecebra concitare,
partim furoris agitare stimulis, partim denique ad
iracundiam provocare; quod ea vini vi, hoc est
draconis illius veneno, leve fiat efferaturque cor-
pus. Quam ob causam qui hanc sectam profitentur
ab omni usu vini penitus abstinent.

II. Mulierem præterea Satanæ opus esse dicunt,
id quod et Archonticis placuit: 389 ideoque qui se
nuptiis copulant, Satanæ opus perficere. Imo et
hominis alteram partem Dei, alteram diaboli esse
confirmant. Nam quod ab umbilico sursum porri-
gitur, divinæ molitionis esse; quod infra umbili-
cum, a mala potestate conditum statuunt. Ob id
inquiunt, voluptatum titillationes omnes ac libi-
dines ab umbilico atque inferioribus partibus
excitantur. Idem et aliarum hæreseon dogma
fuit.

Ex quo liquet nihil hunc nisi planorum cætero-
rum inhæsisse vestigiis, qui perniciose ac letifera
venena in hominum genus effuderunt. Sed nullo
plane negotio, nec operoso admodum labore con-
sultabitur. Corpus enim universum ex his quæ a
Deo recte fabricata sunt, hoc est, naturalibus est
appetitionibus conflatum: quas non absurdum ali-
quem ad usum, sed honestum ac necessarium Deum
indidit, nimirum ut et somnum appetamus, et ci-
bum, ac potum, vestitum, ac cæteras opportunita-
tes, quæ quidem Deo haud ingratis nobis usuveniunt,
adeo ut vel ipsam a ratione minime abhorrere to-
neris cupiditatem demonstrare liceat. Est enim ad
honestam sobolis propagationem et ad Conditoris
omnium decus et honorem concessa, quemadmo-
dum semine ad eorum bonorum quæ Deus creavit,
germinum videlicet ac fructuum ubertatem ac co-

¹ For. Ἀπελαί.

piam instituta sunt. Sic humano generi ad illud præstandum : *Crescite, et multiplicamini, et replete terram*¹, infiniti sunt illi voluptatis aculei.

Cæterum apocryphis quibusdam libris uti illos accepimus; ac partim etiam publicis ac receptis, ex quibus ea sola deligunt, quæ pro animi sui libidine commutata adulterataque depravant. Enimvero vitis nequaquam est e diabolo consita, neque ex serpentis semine procreata, uti facile quivis intelligit. Qui enim fieri posset istud, cum aperte Salvator ipso contraria omnia testetur iis verbis : *Non bibam hoc de genimine vitis istius, donec bibam illud novum in regno cælorum*². Et quoniam veritas suos ubique radios diffundens, pro ea quam Deus habet imminentium malorum notitia, sermones suos ad convincendos errores accommodavit, inde factum **390** est, passim ut sacræ Litteræ eorum qui contra veritatem insurgerent occasum atque interitum prædixerint. Sic enim aperte quodam in loco Dominus, ut infelicem illum et impostorem Severum argueret, vitem se esse pronuntiat. *Ego sum*, inquit, *vitis vera*³. Atqui si vituperanda prorsus vitis esset appellatio, nunquam hujus ad se similitudinem transferret. Quin et apostoli in eo libro, qui *Διδαχίς*, hoc est *Constitutio* vocatur, Dei stirpem ac vineam esse catholicam Ecclesiam produnt. Et, quod amplius est, Dominus ipse rursum in Evangelio idem expressit, ubi illam vineæ parabolam proposuit : Homo quidam paterfamilias habebat vineam : et locavit illam agricolis; et misit quærens fructum, et non dederunt⁴. Item : Homo quidam paterfamilias habens vineam exiit quærens operarios in vineam : et circa tertiam horam, et sextam, et nonam, et undecimam⁵. Ut ex omni parte varii hominis fraus et improbitas veritatis oratione sauciatur. Nam ut absente luce utcunque appareant tenebræ, simulatque vel minima scintilla micare cœperit, evanescunt illæ continuo, penitusque dissipantur. Ego vero ideo leviter hanc hæresim percurri, quod cum, ut initio monui, refutatu sit facilis, non magno labore contraria possit veritas affrangi. Accedit et illud, quod vel nullæ hodie supersint illius sectæ reliquiæ, vel exiguæ admodum superioribus in provinciis relictæ.

Quamobrem nos eo prætermissa, velut scorpio quodam subito proculcato, cæteras aggrediamur. Sed divinum ante omnia implorandum auxilium, quo et vera possimus eloqui, neque nobis ipsis fraudi sit earum rerum tractatio, præsertim cum tam nefariam et atrocem pestiferorum dogmatum improbitatem persequi studeamus.

CONTRA TATIANOS,

Quæ est hæresis XXVI sive XLVI.

I. Tatianus quidam post illos exstitit, qui sive eodem penitus tempore, **391** sive paulo post

Α εἰς τὸ πληρῶσαι τὸ, *Αὐξάνεσθε, καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*.

Κέχρηται δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ ἀποκρύφους τισὶν, ὡς ἀκτῆσθαι· ἀλλὰ καὶ ἐν μέρει ταῖς ῥήταις βίβλοις, λεξιθῆρωντες ἐκεῖνα μόνα, ἅτινα κατὰ τὸν νοῦν αὐτῶν παραπλέκοντες ἐτέρως μεταχειρίζονται. Οὐτε γὰρ ἡ ἀμπέλος ἐκ διαβόλου πεφύτευται, οὔτε ἐξ ὄφως ἔσχε τὴν σποράν, ὡς παντὶ τῷ δῆλόν ἐστι. Πῶς γὰρ ἐστὶ τοῦτο; αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἐπιμαρτυροῦντος, καὶ λέγοντος, *ὅτι Οὐ μὴ πῶ ἐκ τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ὥς ἂν πῶ αὐτὸ καιρὸν μεθ' ὑμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν*. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀλήθεια, τὰς ἐαυτῆς ἀκτῖνας ἀποστέλλουσα εἰς τὸ παντελὲς κατὰ πρόγνωσιν Θεοῦ τῶν ἐπιφερομένων κακῶν, εἰς ἐλεγχον προετύπου τοὺς αὐτῆς λόγους πανταχοῦ· προεθέσπισε τὸ θεῖον γράμμα τὴν ἀναίρεσιν τῶν μελλόντων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπεγείρεσθαι· ὡς διαβρήδην αὐτὸς ποῦ ὁ Κύριος, εἰς ἐλεγχον τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ πεπλανημένου Σευήρου, φάσκει αὐτὸς ἐαυτὸν τὴν ἀμπέλον, λέγων· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπέλος ἡ ἀληθινή*. Εἰ δὲ ὅπως φεχτὸν ἦν τὸ τῆς ἀμπέλου ὄνομα, οὐκ ἂν τοῦ ὀνόματος εἰς ἐαυτὸν ἐποιεῖτο τὴν ὁμοιότητα. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι (89) φασιν ἐν τῇ Διαιτάξει τῇ καλουμένῃ, ὅτι φυτεία Θεοῦ καὶ ἀμπελῶν ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος· πάλιν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ ποιούμενος τὴν τοῦ ἀμπελῶνος παραβολήν, ὅτι Ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀμπελῶνα, καὶ ἐξέδοτο αὐτὸν γεωργοῖς, καὶ ἐπεμψε ζητῶν καρπὸν, καὶ οὐκ εἶδον. Ἀλλὰ καὶ πάλιν· Ἄνθρωπος οἰκοδεσπότης εἶχεν ἀμπελῶνα, ἐξῆλθε ζητῶν ἐργάτας εἰς τὸν ἀμπελῶνα, καὶ ἐπὶ τρίτῃ ὥρᾳ, καὶ ἑκτῇ, καὶ ὅγδοῃ, καὶ ἑνδεκάτῃ. Ὡς ἐξάπαντος τὸ τῆς ἐπιτηδεύσεως σκηνώρημα καὶ τοῦτο τοῦ ἀπατεῶνος πανταχοῦθεν εἶχεν τὸ τιτρώσκεισθαι λόγῳ τῆς ἀληθείας. Ἢν τε γὰρ ἐπιφαίνεται τὸ σκότος φωτὸς μὴ παρόντος, εἰ ὀλίγου σπινθήρος ἢ αὐτοῦ ἀφάντισις τῆς ἀνατροπῆς γενήσεται. Συντόμως δὲ κέχρηται τῇ αἵρεσει, διὰ τὸ ἤδη ἐξείπειν, ὅτι εὐάλωτος ὑπάρχουσα οὐ πολλῆς δεῖται ἐργασίας, πρὸς σύστασιν τῆς κατ' αὐτῆς ἀληθείας· μάλιστα δὲ, ὅτι τάχα οἶμαι καὶ μηκέτι ἐκ ταύτης ὑπάρχειν τινὰς, ἀλλ' εἰ ἄρα σπανίως ἐν ἀνωτάτῳ μέρει.

Ἀπὸ ταύτης δὲ παρελθόντες, ὥσπερ σκορπίον δεινὸν καταπατήσαντες ἀθρόως, τὰς ἐξῆς διασκοπήσομεν, Θεοῦ τὴν δύναμιν ἐπικαλούμενοι εἰς βοήθειαν, τοῦ τε τὸ ἀληθὲς εἰπεῖν, καὶ τοῦ αὐτὸν ἐμὲ μὴ βλάπτεσθαι, μάλιστα περὶ τῆς τοιαύτης δεινῆς καὶ ἐλετηρίου τῶν δογμάτων μέλλοντα ὑποφαίνειν κακοτροπίας.

KATA TATIANON

Εἰκοστὴ ἕκτη, ἢ καὶ τεσσαρακοστὴ ἕκτη.

Α'. Τατιανὸς τις ἀνέστη, τούτους διαδεξάμενος. ἦτοί κατὰ τοὺς αὐτῶν χρόνους ὢν, ἢ μετ' αὐτοῦς,

¹ Gen. i, 28. ² Matth. xxvi, 29. ³ Joan. xv, i. ⁴ Luc. xx, 9 sqq. ⁵ Matth. xx, i sqq.

(89) Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπόστολοι. Locus exstat in c. i, l. i Constit.

πάλιν τὴν ἑαυτοῦ τῆς κενοφωνίας διδασκαλίαν προσηγάμενος. Καὶ τὰ μὲν πρῶτα, οἷα δὴ ἀπὸ Ἑλλήνων παιδείας ὑπάρχων, συναχμάζει Ἰουστίνῳ τῷ φιλοσόφῳ, ἀνδρὶ ἀγίῳ καὶ φίλῳ Θεοῦ, τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι (90). Οὗτος γὰρ ὁ Ἰουστίνος Σαμαρείτης ἦν τὸ γένος, εἰς Χριστὸν πεπιστευκώς, καὶ μεγάλως ἐξαπληθεύσας, ἀρετῆς τε βίον ἐνδείξιμένος, τὸ τέλος ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσας, τελείου στεφάνου καταξιούσας ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ (91) βασιλέως,

(90) Τῷ ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότι. Scaliger ad Eusebii Chron. an. 2157: Errat, inquit, Epiphanius, qui a Samaritis ad Christianos Justinum transiisse scribit. Certe enim Samarites non erat, sed Samariensis, quanquam et Samarites domo, non religione dici potest. Causam asserit; quod Samaritanorum religionem minime sit secutus, sed Græcorum superstitioni inhæserit. Ideo non vere de eo dici potuit, ἀπὸ Σαμαρειτῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκέναι, sed ἀπὸ Ἑλλήνων. Sed si Σαμαρείτης domo, non religione, dici potuit Iustinus, cur non ἀπὸ Σαμαρειτῶν credidisse dici potuerit, non video, hoc est e Samaritanorum populo ac civitate.

(91) Ἐπὶ Ῥωστικοῦ ἡγεμόνος καὶ Ἀδριανοῦ. Manifesta est hallucinatio et quidem duplex. Nam neque Adriano imperante mortuus est Iustinus, sed M. Aurelio et L. Vero, ut Eusebius asserit lib. iv Hist. eccles. c. 15, et tricenario major fuerit oportet, ut ex temporis ratione, quo apologias pro Christianis edidit constare potest. Quanquam difficile est statuere, quandonam illæ, aut quo demum ordine scriptæ sint. Eusebius libro Hist. iv duas omnino scripsisse Justinum refert, quarum priorem Antonino Pio obtulit, ut cap. 8 et 10 testatur. Ubi etiam Iustini verba quædam ex ea quæ secunda numeratur, apologia citat, in quibus de Antinoo, Marcione ac Judaico bello mentionem fecit: et, quod caput est, hujus etiam initium subjicit capite 11. At verò cap. 15, sive 16, alteram apologiam sub M. Aurelio et L. Vero scriptam asserit: Κατὰ τοῦσδε καὶ ὁ μικρὴν πρόσθεν ἡμῶν δηλωθεὶς Ἰουστίνος δευτέρον ὑπὲρ τῶν καθ' ἡμᾶς δογμάτων βιβλίον ἀναδούς τοῖς δεδηλωμένοις ἀρχοῦσι, θεῶν κατακοσμεῖται μαρτυρίῳ. Sub Aurelio igitur et Vero, quos cap. 13, sive 14, Antonino Pio successisse significaverat, secundam apologiam obtulit, et passus est Iustinus. Eusebio assentitur Hieron. in Script. eccles., et Photius. Hodie Iustini duæ exstant apologiæ. Harum prior ad senatum inscribitur; posterior eundem præfert titulum, quem primæ apologiæ Eusebius attribuit, nempe Ἀυτοκράτορι Τίμῳ Αἰλίῳ Ἀδριανῷ Ἀντωνίνῳ Εὐσεβεῖ, Σεβαστῷ Καίσαρι, καὶ Οὐρηρσίμῳ υἱῷ φιλοσόφῳ, καὶ Λουκίῳ φιλοσόφῳ Καίσαρος φύσει υἱῷ, καὶ Εὐσεβοῦς εἰσποιητῷ. Neutra harum soli Antonino est inscripta. Porro quæ posteriore loco censetur, ea prima ex duabus oblatis a Justino videri non immerito potest: primum quia priorem, ex Eusebii, Hieronymi et Photii auctoritate Antonino Pio; posteriorem post ejus mortem Aurelio ac Vero imp. exhibuit. Deinde quoniam Eusebius cap. 15, verba quædam ex posteriore apologia commemorat, quibus mortem sibi a Crescente Cynico impendere dixit; quæ quidem in ea leguntur, quæ hodie primo loco ponitur. Præterea quæ secunda vulgo nominatur, ineunte Antonini imperio scripta videtur, ac subinde post Adriani mortem: quippe Antonini velut recens consecrati in illa meminit, τοῦ νῦν γεγεννημένου· item Judaici belli, quod perinde νῦν γεγεννημένον appellat: cujus belli ac defectionis auctor fuit Barchochebas. Ad hæc inscriptio ipsa, quam paulo ante protulimus, idipsum suadere potest;

A emergerit, novam vanissimæ doctrinæ scholam instituit. Is primum, utpote Græcis eruditus artibus, Iustini philosophi sanctissimi, ac religiosissimi viri consuetudine est usus, qui e Samaritanis ad Christi fidem transierat. Iustinus enim genere Samaritanus, cum in Christum credidisset, multa virtutum exercitatione perpolitus, vitæque ad omnem honestatem instituta, tandem pro Christo martyrio perfunctus, perfectissimam coronam adeptus est Romæ, sub Rustico præfecto, Adriano imperante,

nam Aurelium, quem Verissimum appellat, nondum Cæsarem vocat. Cum tamen Lucii Veri patrem, qui ab Adriano primum adoptatus fuerat, eo nomine insigniat. Atqui post Adriani mortem Aurelius Cæsaris nomen obtinuit. Quocirca statim post Adriani necem paulo antequam Cæsar appellaretur Aurelius, priorem apologiam (quæ perperam secundo loco ponitur) habuisse videtur. Apparet insuper Verissimi nomen etiam post virilem togam penes Marcum Aurelium resedisse, tametsi, Capitolinus antequam virilem togam sumeret, Verissimum; ea usurpata, Annium Verum deinceps nominatum esse scripserit. Virilem autem togam sumpsit quintodecimo ætatis anno, ut idem testatur. Quod supersite adhuc Adriano factum. Siquidem mortuus est Adrianus Camerino et Nigro cons. VI Id. Jul. anno urbis 891. Marcus vero natus est Vero et Augure cons. anno 874. Igitur annum agebat xvi cum Adrianus excessit. Quæ de apologiæ utriusque tempore, atque ordine diximus, dubia non erant, nisi quædam ex Eusebio et aliis intervenire, quæ negotii aliquantum facerent. Ac primum Eusebius cap. 16, sive 17 Christianæ mulieris historiam quamdam ex priore Iustini apologia recenset, quæ in prima hodierna continetur. Deinde idem ipse Iustinus apol. 11, ante annos cl, ab eo anno quo defensionem istam scribebat, Christum esse natum memorat. Cum ergo 138 Christi anno Antonius Pius inierit, cons. Camerino ac Nigro, consequens est anno Antonini xvi, hanc quæ secunda numeratur, quæque a nobis prior constituitur, apologiam esse scriptam. Præterea Marcionis hæretici duobus in locis meminit. Hunc autem sub Antonino Pio, post annos ab obitu Christi 116 fere emersisse Tertullianus confirmat lib. i contra Marcion. c. 19. Non potuit igitur primo Antonini imperatoris anno defensio illa ab Iustino esse scripta. Sed ut ex his tricis utrumque se veritas explicet; mihi admodum probabile videtur, nisi plures duabus pro Christianis apologias Iustinus ediderit, omnino primam esse quæ vulgo secunda numeratur; adeoque sub initium Antonini imperat. scriptam fuisse; quod ex his argumentis conicimus, quæ sunt antea proposita. Atqui cl annos a Christi ortu ad illud tempus elapsi numerantur. Ita quidem Iustinus: sed cum paulo fortasse plus cxi annis fluxissent, rotundo, ut assolet, numero ante annos cl dixit. De Eusebio expedita res erit, si aut ipsius, aut librarii culpa τῇ δευτέρᾳ pro τῇ προτέρᾳ irrepsisse dicamus. Nam perspicue τὴν δευτέραν illam esse significat, quam nos primam facimus; primam autem, quæ nobis est secunda. Postremum atque omnium difficillimum est, quod de Marcione nobis obijcitur. Quem, ut consentanea loquamur, affirmandum est non Antonino demum imperante, sed sub Adriano cœpisse. Atque haud scio an duo illius distinguenda sint tempora, ut in plerisque hæresibus accidit, ita sub Adriano primum eruperit, postea vero sub Antonino longe lateque propagans erroribus celebre sibi nomen pepererit. Ac Tertullianus profecto etsi sub Antonino Marcionem errorem exhalasse scribat, negat tamen scire se quoto ejus anno cœperit. Quoto quidem anno, in-

In ipso flore juventutis, anno videlicet ætatis tricesimo. Huic cum se Tatianus initio dedisset, quandiu cum sancto martyre vixit, cum cæteris in rebus honestissime se gessit, tum egregia fuit ac constanti fide præditus. Sed illo mortuo perinde ac si cæcus ab altero deductus a ductore destituatur, in præceps sese committens, præ cæcitate deorsum ita fertur, ut cohibere ipsum nequeat, donec in exitium ruat: ita Tatiano contigit.

Erat hic, quemadmodum accepimus, natione Syrus. Qui primum in Mesopotamia novam sectam condere aggressus est, circa annum xii Antonini Pii. Quippe post sancti Iustini martyrium Roma profectus in Orientem, et ibidem habitans in absurdas opiniones incidit: ac nescio quos æonas e Valentinianis fabulis, ac principia quædam ac propagationes commentus est. Sed Antiochia præsertim, quæ ad Daphnen est, illius dogma derivatum in Cilicia ac Pisidia cum primis coaluit. Hinc enim Encratitarum orta successio est, quibus venenum illud aspersum. Ferunt opus illud quod ex iv Evangeliiis contextum est, quodque secundum Hebræos nonnulli vocant, ab eo conscriptum.

II. Cæterum eadem fere cum antiquis hæresibus defendit. Ac primum Adamum negat esse salvum. Deinde continentiam cælibemque vitam prædicat. Nuptias adulterium esse merum ac corruptelam existimat; nec ab illa discrepare penitus, sed idem et unum esse. Qua quidem continentia ac pudicitia **392** specie, velut illecebra proposita, homo vaser obrepsit, tanquam rapax quidam lupus pellem ovæ induens, eoque cultu, quem ad tempus susceperat, miseros homines in fraudem pelliciens. Similiter et mysteria quædam ad Ecclesiæ sanctæ imitationem instituit; sed ad ea tamen nihil præter aquam adhibuit. Verum ne ille quidem poterit ratione ulla consistere, cujus tam imbecillum minimeque coherens est dogma.

Ac, nisi fallor, hoc tempore cum omni schola sua extinctus intercidit. Quid enim ad illum refutandum afferri non potest? Sed illud valet in primis, quod adversus similes hæreses antea proposuimus, fieri omnino non posse plura ut principia sint eo-

¹ Deest et.

quilt, Antonini majoris de Ponto suo exhalaverit aura canicularis, non curavi investigare. Epiphanius in Marcionitarum hæresi, scribit Marcionem cum a patre suo pulsus pacem ac veniam oblandiri nullis precibus posset, Romam se post Hygini obitum contulisse. Cumque nihilo magis quod cupiebat illic oblineret, tum demum publicata hæresi sua Ecclesiam oppugnasse. Hygini obitus confertur in annum Antonini xviii; ante quod tempus Marcionem hæresim suam disseminasse necesse est, cum Iustinus, qui Antonino, et quidem imperii ejus initio, apologiam obtulit, Marcionis meminerit. Quare duplex, uti conjiciebamus, Marcionistarum ortus esse debet. Nam primum in Ponto Asia duntaxat nefarium dogma prædicavit, idque Adriano

A ἐτῶν τριάκοντα ὑπάρχων ἐν καθιστώσῃ ἡλικίᾳ. Τοῦτῳ ὁ προειρημένος Τατιανὸς συνακμάσας τὰ πρῶτα καλῶς φερόμενος, καὶ τῇ πίστει ἐρρωμένος ἐτύγγανεν, ὅσον ἦν σὺν τῷ ἁγίῳ Ἰουστίνῳ τῷ μάρτυρι. Ὅτε δὲ ἐτελεύτη Ἰουστίνος ὁ ἅγιος, ὥσπερ ὁ τυφλὸς χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ χειραγωγοῦ καταλειφθεὶς, καὶ καταλειφθεὶς ἐπὶ κρημνὸν ἑαυτὸν ἐκδοὺς διὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ τύφλωσιν, καταφέρεται ἀνεπισχέτως, ἕως εἰς θάνατον κατενεχθεὶς· οὕτω καὶ αὐτός.

Καὶ ἦν μὲν Σύρος τὸ γένος, ὡς ἡ εἰς ἡμᾶς ἐλθοῦσα γνῶσις περιέχει· τὸ δὲ αὐτοῦ διδασκαλεῖον προσετέτατο ἀπ' ἀρχῆς μὲν ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος (92) Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς Καίσαρος ἐπικληθέντος. Ἀπὸ Ῥώμης γὰρ μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰουστίνου τελευτήσιν διελθὼν ἐπὶ τὰ τῆς Β Ἀνατολῆς μέρη, καὶ ἐκεῖσε διατρέφων, κακῇ διανοίᾳ περιπεσὼν, αἰῶνάς τινας κατὰ τοὺς μύθους Οὐαλεντίνου, καὶ ἀρχάς τινας, καὶ προβολάς καὶ αὐτὸς εισηγήσατο· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ αὐτοῦ κηρύγματος ἀπὸ Ἀντιοχείας τῆς πρὸς Ἀδάμην, καὶ ἐπὶ τὰ τῶν Κιλικίων μέρη, ἐπὶ πλεῖστον δὲ ἐν τῇ Πισιδίᾳ ἐκράτυνεν. Ἀπὸ τούτου γὰρ κατὰ διαδοχὴν οἱ Ἐγκρατεῖται λεγόμενοι τοῦ ἰοῦ μετεσχηκότες ὑπάρχουσι. Λέγεται δὲ τὸ διὰ τεσσάρων Εὐαγγελίων ὑπ' αὐτοῦ γεγενῆσθαι, ὅπερ κατὰ Ἑβραίους τινὲς καλοῦσι.

Β. Τὰ αὐτὰ δὲ ταῖς παλαιαῖς αἱρέσεσι καὶ οὗτος δογματίζει. Καὶ πρῶτον μὲν φάσκει μὴ σώζεσθαι τὸν Ἀδάμ. Ἐγκράτειαν δὲ οὗτος κηρύττει. Τὸν δὲ γάμον πορνείαν καὶ φθορὰν ἡγείται· φάσκων μὲν διαλλάττειν πορνείας τὸν γάμον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ εἶναι. C Ὅθεν ἐν τῷ προσχήματι τῆς ἐγκρατείας καὶ τοῦ ἐγκρατητικοῦ ἔθους κυβευτικὴν ἔσχε τὴν ἀγωγὴν· ὡς λύκος ἄρπαξ ἐνδύμενος προβάτου κώδιον, καὶ πλανῶν τῷ προσχήματι τοὺς ἀπατωμένους. Μυστηρίοις δὲ ὡσαύτως κέχρηται κατὰ μίμησιν τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας· ὕδατι δὲ μόνῳ χρώμενος ἐν τοῖς αὐτοῖς μυστηρίοις. Περσεύεται δὲ καὶ οὗτος κατὰ πάντα τρόπον, ἀσύστατον ἔχων τὸ κήρυγμα.

Ἦδη δὲ καὶ οὗτος κατασβεσθεὶς, οἶμαι, ἐληξεν καὶ τὸ τοῦτου διδασκαλεῖον. Πόθεν γὰρ οὐκ ἐλεγχθήσεται ὁ τοιοῦτος; Πρῶτον μὲν γὰρ κατὰ τὰ ἀνω ἡμῖν προδεδηλωμένα, καὶ πρὸς τὰς οὕτω φασκούσας αἱρέσεις, ὅτι ἀδύνατον εἶναι πολλὰς ἀρχὰς γεννητικὰς τῶν

D Imperante. Postea sub Antonino majores trahens spiritus vehementius in eosdem illos errores capit incumbere. Hygino vero demum mortuo primitus dogma Cerdonis interpolasse Marcionem nullo modo canseo. Hæc de Iustini ac Marcionis temporibus habui quæ dicerem. Dicent alii fortasse meliora; nam nostris illis non adeo confidimus, ut non afferri certiora posse speremus.

(92) Ὡς περὶ τὸ δωδέκατον ἔτος. Consentaneus error est ei, quem paulo antea refutavimus, sub Adriano passum esse Iustinum. Quod cum falsum sit, perinde falsum est sub Antonino Pio, videlicet post Iustini obitum, scholam erroris aperuisse Tatianum, quod sub Marco Aurelio facere potuit.

κατὰ διαδοχὴν γεννωμένων. Αἱ γὰρ οὖσαι πολλὰ καὶ ἅμα ἐκ τῆς μιᾶς ὑπάρχουσαι, ἐκ τῆς οὐσῆς μιᾶς αἰτίας τῶν παθῶν¹ εὐρεθήσονται· καὶ οὐκέτι πολλὰ ἀρχαί, ἀλλ' ἡ μία ἡ τούτων αἰτία γεγονυῖα· καὶ ἀναχθήσεται πάντα εἰς τὴν μίαν μοναρχίαν· καὶ διέπεισεν ἡ τοῦ τοιοῦτου πιθανολογία, καὶ οὐκ ἀληθία, οὔτε τὴν πιθανολογίαν δυναμένη ἔχειν. Μωρὸν γὰρ τὸ ὅλον κήρυγμα. Καὶ εἰ ὁ Ἀδὰμ οὐ σώζεται, τὸ φύραμα, οὐδέ τι τοῦ φυράματος σώζεται². Εἰ γὰρ ὁ πρωτόπλαστος καὶ ἐξ ἀθείτου γῆς γενόμενος σωτηρίας οὐ μεθέξει, πῶς τὰ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένα μεθέξει σωτηρίας;

Γ'. Κατὰ γὰρ δύο τρόπους εὐρεθίζεται καὶ ταυτοῦ λέγων· φάσκει γὰρ τὸν γάμον εἶναι οὐκ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πορνείας εἶναι αὐτὸν καὶ μῦθος, καὶ ταυτὸν γάμου ὑπάρχοντα, καὶ ἐκ γυναικὸς γεγεννημένον, καὶ ἐκ σπορᾶς ἀνδρῶν ἡγεῖται σώζεσθαι. Ἄρα οὖν πάλιν ἀνέλυσται τὴν αὐτοῦ κατὰ τοῦ γάμου βλασφημίαν. Εἰ γὰρ οὗτος ἐκ γάμων ὑπάρχων σωτηρίαν ἔξει, ἄρα οὐ βδελύγμα ὁ γάμος, ὁ γεννῶν τοὺς τῆς σωτηρίας μετέχοντας, οἷον δ' ἂν θέλοι τρόπῳ λέγειν. Εἰ δὲ συσταίῃ κατ' αὐτῶν λόγος, ὅτι ἀθέμιτός ἐστιν ὁ γάμος· ἄρα μᾶλλον ὁ Ἀδὰμ σωθήσεται, μὴ ἀπὸ γάμου ἐρμώμενος, ἀλλ' ἐν χειρὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος πεπλασμένος, κατὰ τὸ γεγραμμένον³ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, ὅτι *Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ἐμοίωσιν*. Πῶς δὲ οὐ σώζεται ὁ Ἀδὰμ, ὁ παρὰ σοὶ ἀπειπιζόμενος, ὅποτε αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, νεκροῦς μετὰ τὴν τελευτὴν ἐγείρει ἐν αὐτῷ τῷ σώματι, ὡς τὸν Ἀδάρον, καὶ υἱὸν τῆς χήρας, καὶ τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀρχισυναγώγου; Καὶ εἰ αὐτὸς οὐκ ἦν ὁ τὸν Ἀδὰμ πλάσας ἐκ χυλοῦ ἀπ' ἀρχῆς, πῶς πύτας χαμαὶ ἐποίησε πηλόν, καὶ ἐπέθετο ἐπὶ τοῦ, ὀφθαλμοὺς τοῦ τυφλοῦ τοῦ ἐκ γενετῆς, καὶ ἐποίησεν αὐτὸν βλέπειν; Ἵνα δείξῃ ταυτὸν μὲν εἶναι τὸν Πλάστην σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τὸ ἐλλειπὲς μέρος ἐν τῷ ἀπὸ γενετῆς γεγεννημένῳ τυφλῷ διὰ τοῦ πηλοῦ προστιθεὶς τῷ λείποντι τόπῳ· διορθώσεως γὰρ ἔνεκεν τοῦ λείποντος μέρους φαίνεται τοῦτο πεποιημέναι. Εἰ δὲ πάλιν αὐτός ἐστιν ὁ Κύριος Ἀδὰμ πλάσας, καὶ αὐτὸν τὸν πρωτόπλαστον ἀπολλύει, τοὺς δὲ ἄλλους σώζει, ὧ πολλὴ σου ματαιοφροσύνη, Τατιανέ! Ἀδυναμίαν γὰρ τῷ Κυρίῳ κατὰ δύναμιν προσάπτεις, τῷ δυναμένῳ τὸν πρωτόπλαστον αὐτοῦ, διὰ μίαν παρακοὴν ἐκβεβλημένον τοῦ παραδείσου, καὶ παιδείας οὐ τῆς τυχοῦσῃς μετασχόντα, ἐν ἰδρώτι καὶ χαμᾶτι διατετελεκότα, καὶ κατέναντι τοῦ παραδείσου καταρχηκότα, ὅπως μνημονεύει τῆς ἀγαθῆς διὰ τῆς εἰς μνήμην μετανοίας σώζειν· ἡ δυναμένη μὲν, μὴ ἐλεοῦναι δέ. Δι' ἣν τοῦ νῦν αἰτίας⁴ ἄχρι τῶν καταχθονίων Χριστὸς κατήλθε; Τίτι τῷ λόγῳ τὸ τριήμερον κοιμηθεὶς πεπονθὼς ἀνίστα; Πῶς δὲ πληροῦται,

rum quæ successione generantur. Plura siquidem illa, et unum, ab uno profecta, ab una omnium causa, manasse reperiemus. Ita non jam multa principia, sed unum erit, a quo cætera dependent, et ad unius imperium universa referentur: sicque fallax ac fucosa illius oratio concidet, nihil ipsa quidem veritatis habens, ac vel omni probabilitate destituta. Stulta quippe tota hæc est opinio. Nam si Adam salutem minime est adeptus, hoc est ipsa quodammodo generis massa; nec ulla massæ hujus particula servari poterit. Si enim qui primus omnium conditus est, et ex integra adhuc

III. Quamobrem duobus modis secum ipse pugnat: quod et nuptias auctori Deo tribuendas negat, easque flagitium et adulterium nominat, et seipsum nihilominus e muliere procreatum atque ex virili satu procreatum servari posse confidit. Qua quidem ratione priorem illam, quam nuptiis imposuerat, contumeliam rescidit. Si enim ille ipse originem trahens a nuptiis salutem consequitur, non igitur detestandæ sunt nuptiæ, quæ eos gignant, quibus salus tribuenda sit, quameunque partem eligant. Quod si vera sit eorundem sententia, Ut illicitæ sint nuptiæ; tanto magis Adamum ipsum par est salutis compotem fieri, qui nullis propagatus nuptiis, Patris ac Filii, et Spiritus sancti manu est effictus: quemadmodum Scriptura testatur, cum ita Pater Filium alloquens introduciatur: *Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram*⁵. Qui porro convenit Adamum, quem pro desperato habes, a salute alienum esse, cum Dominus ipse noster Jesus Christus, in hunc mundum veniens, vita jam defunctos homines corpore ipso suscitavit, uti Lazarum⁶, ac viduæ filium⁷, et Synagogæ principis filiam⁸? Nam si is nequaquam Adamum initio de terra formasset, cur in humum despuens lutum faceret, ejusque qui cæcus natus fuerat oculis illineret, eique visum redderet⁹? Quo facto, Conditorem se esse cum Patre ac Spiritu sancto manifeste declaravit, cum partem illam, quæ caeco nato decrat, asperso luto, mutilato corporis membro restituit; ut enim mancum istud membrum corrigeret, hoc egisse videtur. Jam vero si Adamum Dominus ipse fabricavit, ac primum illud suum opus nihilominus exterminat, dum reliquos interim servat; quanta hæc, Tatiane, stultitia est! Imbecillitatem enim Domino quantum in te est affingis; qui cum hominem, quem ante omnes effinxerat, ob unicum violati mandati crimen e paradiso depulsum, nec mediocri animadversione castigatum, ut ætatem suam perpetuo sudore ac labore transigeret, atque e paradisi regione degeret, quo ex felicitis domicilii recordatione vehementer eum poeniteret; hunc, inquam, servare minime

¹ F. πάντων.

² Deest repetitum οὐ σώζεται, vel leg. οὐ δὲ τὸ φυράματος.

³ F. εἰρημένον.

⁴ F. διὰ

τίνα δὲ αἰτίαν.

⁵ Gen. i, 26.

⁶ Joan. xi, 43.

⁷ Luc. vii, 14.

⁸ Marc. v, 41.

⁹ Joan. ix, 1 sqq.

potuerit, aut ut potuerit, misericordiam ei nullam adhibuerit. Quid enim causæ fuit cur Christus ad inferos usque descenderet; aut triduo sepultus post passionem resurgeret? Qui porro istud impletur: *Ut mortuis vivisque dominetur*¹? Qui sunt vivi illi mortuique, nisi qui tam infra quam supra terram ope illius indigebant? Possunt vero quæ ex massa illa decerpta sunt esse sancta, nisi massa ipsa sit sancta, ut apud sanctum Apostolum legimus? Qui de

A *Ἰνα καὶ νεκρῶν καὶ ζώντων κυριεύσῃ; Ποίων δὲ ζώντων καὶ νεκρῶν, ἀλλ' ἢ τῶν χρηζόντων τῆς αὐτοῦ ἄνω καὶ κάτω ἐπικουρίας; Πῶς δὲ ἔσται τὰ ἀπὸ φυράματος ἅγια, εἰ αὐτὸ τὸ φύραμα οὐκ ἔστιν ἅγιον, ὥς καὶ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ ἐμφέρεται; Φάσκει γὰρ καὶ περὶ Εὐκας ὁ αὐτὸς ἀπόστολος, ὅτι Σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐὰν μείνωσιν ἐν πίστει καὶ δικαιοσύνῃ.*

*Salvabitur, inquit, per liberorum generationem; si in fide ac justitia permanserint*².

IV. Innumera sunt quæ de eodem argumento disputari possunt: ex quibus prudenti cuilibet comperta esse potest Tatiani, Tatianorumque temeraria blasphemandi licentia, animique cæcitas. De quibus ita breviter disseruimus, ut illorum velut culicum noxiis morsibus, adhibita iis qui icti fuerant Domini doctrina, tanquam olei cujusdam illitu, medicinam secerimus, illius veritate **394** ac potentia freti, qui dixit: *Non veni nisi ad oves quæ perierant domus Israel*³. Unde et in parabola dixit: *Homo quidam descendit ab Hierusalem in Jericho*⁴: quem in latrones incidisse narrabat, ut et orem, et hominem qui ab Hierusalem in Jericho descenderat, illum ipsum doceret esse, qui ab ampliori dignitate ceciderat, et ab uno pastoris sui mandato divulsus erraverat. Ex quo sanctum Adamum parentem nostrum inter vivos numeramus, propter quem et nos omnes ejus posteros Christus advenit, ut iis qui ipsum olim cognoverant, nec a divinitate ejus aberraverant, et ob nonnulla delicta sua apud inferos detinebantur, injuriarum oblivionem concederet, eamque et adhuc viventibus per poenitentiam, et apud inferos degentibus per misericordiam ac salutem tribueret.

V. Est profecto quod intelligenti mirum videatur, id quod a librorum monumentis didicimus, Dominum nostrum Jesum Christum in Golgotha esse crucifixum, nimirum in eo potissimum loco, in quo Adami corpus jaceret. Hic enim e paradiso digrediens, diu ex adverso illius habitavit. Deinde longo postea tempore in illum, quem dixi Hierosolymorum, locum secessit, ubi et vita functus in Golgotha sepultus est. Qua ex re merito locus ipse nomen accepit, ut *calvariæ* interpretando diceretur. Cujus appellationis nulla in eo loco similitudo cernitur. Nam nec in clivo aliquo situs est, ut propterea *calvarie* vocabulo nominetur: cujusmodi capitis in humano corpore sedes est; neque figuram habet editæ cujuspian speculæ; ac ne cæteris quidem circumjacentibus locis altius consurgit. Quippe ex adverso est Oliveti mons editior; sed

Δ' Καὶ πολλὰ ἔστι περὶ τούτων λέγειν, ὥς παντὶ τῷ σύνεσιν κεκτημένῳ φανήσεται ἡ πρόχειρος βλασφημία, καὶ ἐσκατωμένη διάνοια τοῦ Ῥατιανοῦ καὶ τῶν ἀπ' αὐτοῦ Ῥατιανῶν καλουμένων. Περὶ ὧν συντόμως διεξιθόντες, τὰ κατ' αὐτοὺς βλαβερά καὶ **Β** κωνώπων δίκην δέγματα, ἐλάου ἱκμάδα τῆς τοῦ Κυρίου διδασκαλίας τοῖς διδεδυμένοις ὑπὸ τῶν Ῥατιανοῦ λόγων ἐπιθέμενοι, ἱσάμεθα διὰ τῆς τοῦ Κυρίου ἀληθείας, καὶ δυνάμεως αὐτοῦ λέγοντος, ὅτι *Οὐκ ἔλθον εἰ μὴ εἰς τὸ πρόβατον τὸ πεπλανημένον οἶκεν Ἰσραὴλ*. Διὸ καὶ ἐν παραβολαῖς ἐλεγεν, ὅτι *Ἀνθρώπος τις κατέβαινεν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Ἱεριχώ*. Ἐν δὲ καὶ λησταὶ περιπαιεῖν διηγείτο, ἵνα εἰλῇ τὸ πρόβατον, καὶ τὸν ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ καταβεβηκότα, τὸν ἀπὸ τῆς δόξης τῆς μελλόντος εἰς ἐλάττωσιν κατενεχθέντα, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς μετὰ ἐντολῆς τοῦ ἰδίου ποιμένου ἀποσπασθέντα καὶ πεπλανημένον· *Ἔθεν καὶ τὸν ἅγιον Ἀδὰμ τὸν πατέρα ἐν ζῳῃ πεπιστεύκαμεν· δι' ἐν καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ ἡμᾶς πάντας Χριστὸς ἔλθε, τοῖς μὲν πάλαι αὐτὸν γινώσκουσι, καὶ μὴ πλανηθεῖσιν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ θεότητος, ἵνα κεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾧ (93) κατεσχρημένοις ἀμνηστίαν χαρίσασθαι· τοῖς μὲν ἔτι ἐν κόσμῳ διὰ μετανοίας, τοῖς δὲ ἐν ᾧ δι' ἐλέους καὶ σωτηρίας.*

Ε' Διὸ καὶ θαυμάσαι ἔστι τὸν εἰδότες (94), ὥς καὶ ἐν βίβλοις τύρηνκαμεν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ Γολγοθᾷ ἐσταυρωθῆναι, οὐκ ἄλλη που ἀλλ' ἢ ἐνθα ἔκειτο τὸ τοῦ Ἀδὰμ σῶμα. Ἐξελθὼν γὰρ ἐκ τοῦ παραδείσου, καὶ κατωκηκῶς κατέναντι αὐτοῦ πολλῷ τῷ χρόνῳ, καὶ διὰ πολλῶν τῶν ἡμερῶν διελθὼν, ὕστερον ἔλθε καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, Ἱεροσολύμων δὲ φημι, τὸ χρεῶν ἀποδεσπῶς, καὶ **Δ** ἐκεῖτε ἐτάφη ἐν τῷ τόπῳ τῷ Γολγοθᾷ. Ὅθεν εἰκότως τὸ ἐπώνυμον ὁ τόπος ἔσχε, *κρανίου* ἐρμηνευόμενος τόπος, ἧς ὀνομασίας τὸ σχῆμα τοῦ τόπου ἐμφερεῖν τινα οὐχ ὑποδείκνυσιν. Οὔτε γὰρ ἐν ἄλλῃ τινὶ κεῖται, ἵνα *κρανίον* τοῦτο ἐρμηνεύηται, ὥς ἐπὶ σώματος κεφαλῇ τόπος λέγεται, οὔτε σκοπιᾶς· καὶ γὰρ οὔτε ἐν ὕψει κεῖται παρὰ τοὺς ἄλλους τόπους. Ἀντικρὺς γὰρ ἔστι τὸ τοῦ Ἐλαιῶνος ἱερὸς ὑψηλότερον, καὶ ἀπὸ σημείων ὁκτὼ ἡ Γαθαὼμ ὑψηλοτάτη. Ἀλλὰ καὶ

¹ Rom. xiv, 9. ² 1 Tim. ii, 15. ³ Matth. xv, 24. ⁴ Luc. x, 30 sqq.

(93) *Ἐκεκεν δὲ σφαλμάτων ἐν ᾧ*. Notanda Epiphani sententia: veteres Patres ante Christum, qui salva fide peccaverant, propterea apud inferos detentos esse, donec a Christo liberarentur.

(94) *Διὸ καὶ θαυμάσαι ἔστι τὸν εἰδότες*. Tritam de Golgothæ sive Calvariæ appellatione sententiam

sequitur, ut ab Adami sepulto cadavere, ac cranio deducta sit. At Cyrillus catech. xiii prophetico sic a Christo nominatum existimat hunc locum, quod, ut ait Apostolus, caput viri sit Christus, Christi autem Deus (1 Cor. xi, 3).

ἡ ἄκρα ἢ ποτὲ ὑπάρχουσα ἐν Σιών, νῦν δὲ τμηθεῖσα, καὶ αὐτὴ ὑψηλότερα ὑπῆρχε τοῦ τόπου. Πόθεν οὖν ἡ ἐπισημεία τοῦ κρανίου; Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ πρωτοπλάστου ἀνθρώπου ἐκεῖ τὸ κρανίον εὐρηται, καὶ ἐκεῖ τὸ λείψανον ἐναπέκειτο, τούτου ἕνεκα κρανίου τόπος ἐπεκέκλητο· ἐφ' οὗ σταυρωθεὶς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, διὰ τοῦ βεύσαντος ἀπ' αὐτοῦ ὕδατος καὶ αἵματος, διὰ τῆς νυχθείσης αὐτοῦ πλευρᾶς, αἰνιγματικῶς ἔδειξε τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ φυράματος ἀρξάμενος βαντίζειν τὰ λείψανα τοῦ προπάτορος, ἵνα καὶ ἡμῖν ὑποδείξῃ τὸν βαντισμὸν τοῦ αὐτοῦ αἵματος, εἰς καθάρσιν τῆς ἡμῶν κοινώσεως καὶ ψυχῆς μετανοήσας, καὶ εἰς ὑπόδειγμα φυράσεως καὶ καθαρισμοῦ ῥύπου τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων γενόμενον, τὸ ἐκχυθὲν ὕδωρ ἐπὶ τὸν ὑποκείμενον τῷ τόπῳ, καὶ τεθαμμένον εἰς ἑλπίδα αὐτοῦ τε καὶ ἡμῶν τῶν ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένων. Διὸ καὶ ἐνταῦθα ἐπληροῦτο τὸ εἰρημένον· Ἔγειρε, ὁ καθεύδων, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιπαύσει σοι ὁ Χριστός. Εἰ γὰρ καὶ περὶ ἡμῶν λέγει τῶν νενεκρωμένων τοῖς ἔργοις, καὶ τῶν καθευδόντων ἐν βάθει ὑπνου τῆς ἀγνοσίας· ἀλλ' οὖν γε ἐκτεθὲν ἡ ἀρχὴ τῆς αἰνίξεως περιέχει τὸν τρόπον, καὶ οὐχ ἀπλῶς, οὐδὲ ἀργῶς· Ἀνάστη γὰρ, φησὶ, πολλὰ σώματα τῶν ἀγίων (ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον), καὶ εἰσῆλθον σὺν αὐτῷ εἰς τὴν ἀγίαν πόλιν, καὶ τὰ ἔξῃς.

pronuntiata videatur: Surrexerunt enim multa corpora sanctorum (ut in Evangelio scriptum est), et introierunt cum ipso in sanctam civitatem¹, etc.

Πανταχόθεν τοίνυν ἀποκρουσάμενος τοῦ κύνωπος C τούτου τὰ δῆγματα, δι' ἐλαίου τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ Κυρίου ἡμῶν ἐνδημίας, καὶ φωτὸς τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας, ἐπὶ τὰς ἑξῆς κατὰ τὸ εἰωθὸς πάλιν προελθεῖν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει σπουδάζωμεν.

¹ Ephes. v, 14. ² Matth. xxvii, 52.

in primis arduus est Gabaonis mons octavo inde lapide distans. Postremo illius etiam ille, qui in Sione quondam exstitit, sed excisus hodie est, fuit Golgothæ illo loco sublimior. Undenam igitur calvariae nomen obtinuit? Quod nimirum primi hominis illic calvaria reperta sit, ejusque reliquiae defossæ, ob id calvariae locus appellatus est. In quo Dominus noster Jesus Christus sublatus in crucem, per aquam illam et sanguinem ex ejus perforato latere profluentem, velut imaginem quamdam, totum salutis nostræ negotium **395** adumbravit, dum primi parentis reliquias ab ipso massæ principio rigare coepit, ut ad detergendam labem sceditatemque nostram, ac poenitentis animæ repurgationem suū sanguinis aspersionem ostenderet, atque ad subactionem quamdam commistionemque significandam, ac nostrarum sordium, hoc est scelerum, expiationem, aquam illam in subjectum hominem ibidemque sepultum destillasse monstraret; ac tam ipsum, quam nos ejus posteros ad spem consequendæ salutis erigeret. Quocirca illic Scripturæ dictum illud impletum est: Surge, qui dormis, et excitare a mortuis, et illuminabit te Christus¹. Licet enim ad nos istud pertineat, qui et malis factis mortui sumus, et altissimo ignorantiae somno consopiti, nihilominus illinc figuratæ hujus sententiæ arcessendum est initium, ut non temere, nec otiose

Cum igitur culicis istius morsus divinæ misericordiae oleo, ac Domini nostri Salvatoris adventu, et veritatis evangelicæ luce propulsaverim, ad alias hæreses, divina, pro eo ac soleo, fretus ope patrocinioque progrediar.

ΤΑΣ ΕΝΕΣΤΙ ΚΑΙ ΕΝ Τῷ ΤΡΙΤῳ ΤΟΜῳ ΤΟΥΤῳ Τῶ ΑΕΥΤΕΡῳ ΒΙΒΛΙΟΥ

TETARTῳ ΔΕ ΟΝΤΙ,

Κατὰ τὴν ἀπ' ἀρχῆς τῶν τέμνων τοῦ ἀριθμοῦ ἀκολουθίαν· ἐν ᾧ εἰσὶν αἰρέσεις δεκαοκτώ.

396 SYNOPSIS TOMI III LIBRI II,

Qui in tomorum initio constituta serie quartus est, continetque hæreses XVIII.

A'. Ἐγκρατῖται· οἱ ἀπόσπασμα τυγχάνουσι Τατιανοῦ, τὸν γάμον ἀποβάλλουσι, τοῦ Σατανᾶ φάσκοντες τοῦτον εἶναι. Πᾶσαν δὲ ἀπαγορεύουσιν ἐμψυχοφαγίαν.

B'. Καταφρυγαστῶν, καὶ Μορτανιστῶν, καὶ Τασχορδρουγιστῶν· οἵτινες Παλαιὰν καὶ Νέαν Διαθήκην δέχονται· ἑτέρους δὲ προφῆτας παρεισφύρουσι μετὰ τοὺς προφῆτας, Μοντάνον τινὰ ἀρχοῦντες, καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν.

Γ'. Πεπουζιανοὶ, οἱ καὶ Κυντιλλιανοὶ, οἷς συνάπτονται Ἀρτοτυρίται. Ἐκ τούτων μὲν εἰσὶ τῶν κατὰ

I. Encratitæ, Tatiani quædam velut appendix. Hi nuptias damnant, quas Satanæ tribuunt. Ab animalium omnium usu abstinendum esse sentiunt.

II. Cataphrygastæ, Montanistæ et Tascondrugitæ, qui utrumque Testamentum approbant; sed novos prophetas ad receptos et antiquos adjiciunt; ac Montanum quemdam, et Priscillam, ac Maximillam prædicant.

III. Pepuziani, qui et Quintilliani dicuntur, quibus accedunt et Artotyritæ, superioribus quidem

illis, hoc est Cataphrygibus, annumerandi sunt. Sed ab iis tamen diversa nonnulla sentiunt. Ac Pepuzam desertum quoddam oppidum Galatiam inter et Cappadociam situm divinis honoribus extollunt, eamque Hierosolymam esse dicunt. Mulieribus sacros magistratus ac sacerdotia deferunt. Certis initiantur mysteriis, quibus puerulum confodiunt. Fingunt Pepuzæ Christum olim Quintillæ videndum se præbuisse muliebri specie. Tam Vetus quam Novum Testamentum adhibent, ita tamen ut pleraque pro animi libidine commutent.

IV. *Tessarescædecistæ*, qui stato anni die Pascha celebrant. Ut quaecunque in diem xiv lunæ incurrerit, sive Sabbatum, sive Dominica fuerit, ea die jejument, ac pervigilia celebrent.

V. *Alogi* a nobis ita nominati, qui Joannis Evangelium, ac Λόγον, hoc est Verbum Deum a Patre semper genitum, cœlitusque **397** demissum, cujus in Evangelio illo mentio sit, repudiant; nec Joannis duntaxat Evangelium, sed et Apocalypsin rejiciunt.

VI. *Adamiani* ab Adamo nescio quo vivente sic dicti, ridiculum potiusquam verisimile dogma profitentur. Nudi quippe, quales ex utero matris egressi sunt, viri perinde ac mulieres conveniunt, atque ita lectionibus, orationibus ac cæteris religionis officiis funguntur; et videlicet monachorum ac continentium instituta sectantur, nuptiasque condemnant. Ecclesiam vero suam paradisum nuncupant.

VII. *Sampsæi* sive *Elcesæi* ad hanc diem in Arabia degunt, supra Mortuum mare, Elxæ cujusdam pseudoprophetæ discipuli. E cujus stirpe Marthus et Marthioa, feminae duæ ætate nostra prodierunt; quas dearum instar hæresis ista coluit. Eadem porro cum Ebionæis omnino sentiunt.

VIII. *Theodotiani* a Theodoto Coriario Byzantino dicti. Qui Græcis artibus adprime fuit institutus. Hic cum aliis quibusdam in ea quæ tum sæviebat, persecutione comprehensus, cum socii ejus omnes martyrium obiissent, solus fidem ejuravit. Ob idque probri appetitus, id excogitavit, ut Christum nudum esse hominem assereret, ne crimini sibi istud verteretur, quod ejus divinitatem negasset.

IX. *Melchisedeciani* Melchisedecum ita venerantur, ut virtutem esse quamdam jactitent, non hominem duntaxat: et in ejus nomine facere ac dicere omnia nequaquam dubitant.

X. *Bardesianistæ*. Bardesianus iste e Mesopotamia oriundus sinceram fidem initio complexus est, ac sapientia præstitit. Sed a veritate postea recedens eadem cum Valentino docuit, præter pauca quædam, in quibus ab illo discrepat.

XI. *Noetiani*. Noetus hic Smyrnensis ex Asia fuit. Qui in altum sublatus cum aliis quibusdam,

^a F. ἄρματι.

Φρύγας· ἑτέρα δὲ παρ' ἐκείνους δογματίζουσι. Πέπουζάν τινα πόλιν Ἐρημον ἀνά μέσον Γαλατίας καὶ Καππαδοκίας ἐκθειάζοντες, καὶ δὴ ταύτην Ἱεροσάλημ ἡγοῦμενοι· γυναῖξί δὲ ἀποδιδόντες τὸ ἄρχειν τε καὶ ἱερατεῦσιν. Μυσθύνται δὲ, τινὰ παῖδα κατακεντοῦντες νύον. Καὶ δὴ τῇ Κυϊντιλλῇ Χριστὸν ἐκείσε ἐν Πεπούζῃ ἀποκακαλῶσθαι ἐν ἱεῶν θηλείᾳ μυθοποιοῦνται. Κέχρηται δὲ ὡσαύτως Παλαῖ καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, κατὰ τὸν νοῦν τὸν ἴδιον μεταποιούμενοι.

Δ'. *Τεσσαρεσκαίδεκατῖται*, οἱ μίαν ἡμέραν τοῦ ἔτους τὸ Πάσχα ἐκτελοῦντες. Ἐν ἑποίᾳ δ' ἡμέρᾳ ἐμπέσῃ ἡ τῆς σαλῆνης τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, ἔτοι ἐν Σαββάτῳ ἔτοι ἐν Κυριακῇ, ἐκείνην τε νηστεύοντες **B** καὶ ἀγρυπνοῦντες ἱορτάζουσιν.

Ε'. *Ἀλογοί* ἀπ' ἡμῶν κληθέντες, οἱ τὸ Εὐαγγέλιον Ἰωάννου καὶ τὸν ἐν αὐτῷ ἀνωθεν ἀπὸ Πατρὸς αἰὲ Θεὸν Λόγον παρεχόμενοι, τὸ Εὐαγγέλιον αὐτὸ δὴ τὸ κατὰ Ἰωάννην μὴ δεχόμενοι, μήτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν.

Ζ'. *Ἀδαμαιοὶ* ἀπὸ τινος Ἀδάμ ζῶντος καλούμενοι, χλεύης ἢ ἀληθείας μᾶλλον τὸ ἔγγραμμα ἔχοντες. Γυμνοὶ γάρ, ὡς ἐκ μητρὸς, ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνάγονται, καὶ οὕτως τὰς ἀναγνώσεις, καὶ εὐχάς, καὶ πᾶν ὅτι οὖν ἐπιτελοῦσι· ὄψιν μονάζοντες τε καὶ ἐγκρατεῦόμενοι ὄντες, καὶ γάμον μὴ δεχόμενοι, οἱ τὴν αὐτῶν Ἐκκλησίαν παράδεισον ἡγοῦμενοι. **C**

Ζ'. *Σαμψαῖοι*, οἱ καὶ Ἑλκεσαῖοι, ἔτι δεῦρο τὴν Ἀραβίαν (οἱ) κατοικοῦντες, καθύπερθεν τῆς Νεκρᾶς θαλάσσης καίμεντην χώραν· οἵτινες ἀπὸ τοῦ Ἠλξά τινος ψευδοπροφήτου ἡπατημένοι· οὗ ἐτι δεῦρο ἐκ τοῦ γένους ὠρμάτο Μαρθοῦς καὶ Μαρθίνῃ, γυναῖκες δύο, προσκυνοῦμεναι ὑπὸ τῆς αἰρέσεως, ὡς Θεαί· παραπλησίως τῶν Ἑβωναίων τὰ πάντα ἔχοντες.

Η'. *Θεοδοτιανοί*, οἱ ἀπὸ τοῦ Θεοδοτοῦ Σκυτιώος, τοῦ ἀπὸ Βυζαντίου. Οὗτος ἐν παιδείᾳ Ἑλληνικῇ γέγονεν ἄκρος. Ἀμα δὲ ἄλλοις τισὶν ἐν ἡμέραις τοῦ τότε γενομένου διωγμοῦ μόνος ἐκπεσὼν, ἐκείνων μαρτυρησάντων, διὰ τὸ ἐνεδίξασθαι, ἐπινοήσας ψιλὸν ἀνθρωπον λέγειν τὸν Χριστὸν, ἵνα μὴ ὑπὸ ἐγκλημα γένηται Θεὸν ἀρνησάμενος. οὕτως ἐδίδαξεν. **D**

Θ'. *Μελχισεδεκianoί*, οἱ τὸν Μελχισεδεκ γεραίραντες, τινὰ δυνάμει αὐτὸν φάσκοντες, καὶ μὴ ἀνθρωπον ψιλόν, καὶ εἰς τὸ τούτου ὄνομα πάντα ἀνάγειν καὶ λέγειν τετολημχότες.

Ι'. *Βαρδησιανισταί*. Βαρδησιανὸς οὗτος ἐκ τῆς Μισοποταμίας ὠρμάτο, τὰ πρῶτα μὲν τῆς ἀληθινῆς πίστεως ὑπάρχων, καὶ ἐν σοφίᾳ διαπρέπων· ἐκκλίνας δὲ τῆς ἀληθείας, παραπλησίως Οὐαλεντίνῳ ἐδογματίσας, χωρὶς ἐνίων ὁλίγων, ὧν διαφέρεται πρὸς Οὐαλεντίνον.

ΙΑ'. *Νοητιανοί*. Νοητὸς οὗτος ἀπὸ Σμύρνης ὑπῆρχε τῆς Ἀσίας. Ἐν ἄρματι^a δὲ ἐνεχθεὶς σὺν ἄλλοις τισὶν,

Υιοπάτορα τὸν Χριστὸν ἐδίδαξε, τὸν αὐτὸν εἶναι Πα-
τέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Ἐαυτὸν δὲ ἔλεγε
Μωϋσῆα, καὶ τὸν αὐτοῦ ἀδελφὸν ἔλεγεν εἶναι τὸν
Ἀαρών.

ΙΒ'. Οὐαλήσιοι. Οὗτοι, καθὼς ὑπειλήφαμεν, τὴν
Βάκαθον κατοικοῦντες, μητροκωμίαν Ἀραβίας τῆς
Φιλαδελφίας, οἱ τοὺς παρατυγχάνοντας ἀποτέμνοντες.
Πλείους δὲ αὐτῶν εὐνοῦχοι ὑπάρχουσιν ἀποτετμημένοι.
Τινὰ δὲ ἑτερα διδάσκουσιν αἰρέτως ἔμπλεα, ἀφανί-
ζοντες τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας¹, καὶ τινὰς
ἀισχροργίας ἑτέρας παρεισφύροντες.

ΙΓ'. Καθαροί, οἱ ἅμα Ναβάτω συναγθέντες τῷ Ῥω-
μαίῳ, καὶ τοὺς διγάμους παντελῶς ἀποβαλλόμενοι,
καὶ μετάνοιαν μὴ δεχόμενοι.

ΙΔ'. Ἀγγελικοί. Οὗτοι παντελῶς ἐξέλιπον. Αὐχοῦν-
τες δὲ ἦσαν ἀγγελικὴν ἔχειν τάξιν· ἡ δὲ τὸ τοὺς
ἀγγέλους προσκεκλησθαι.

ΙΕ'. Ἀποστολικοί, οἱ καὶ Ἀποτακτικοί καὶ αὐτοί,
οἱ περὶ τὴν Πισιδίαν μόνον, ἀποτακτικοὺς δεχόμενοι
καθ' ἑαυτούς. Παραπλησιάζουσι δὲ τοῖς Ἐγκρατίταις·
ἄλλα δὲ παρ' αὐτοὺς φρονοῦσιν.

ΙΣ'. Σαβελλιανοί, οἱ τὰ ὅμοια Νοτιανῶν δοξάζον-
τες· παρὰ τὸν Νοτὸν Πατέρα² πεπονημένοι λέγοντες,
προφορικὸν πάλιν ἀναχέμενον τὸν Λόγον.

ΙΖ'. Ὀριγενιστοί, τινὲς Ὀριγένους. Αἰσχροποιοὶ δὲ
οὗτοι εἰσιν, ἀβήρητοιοῦντες, καὶ τὰ ἑαυτῶν σώματα
φθορᾷ παραδιδόντες.

ΙΗ'. Ὀριγενιστοὶ ἄλλοι, Ὀριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαν-
τίου, τοῦ συντάκτου, οἱ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀπο-
βαλλόμενοι· Χριστὸν δὲ κτίσμα, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα
εἰσηγούμενοι, παράδεισόν τε καὶ οὐρανοὺς, καὶ τὰ ἄλλα
πάντα ἀλληγοροῦντες· Χριστοῦ δὲ τὴν βασιλείαν πε-
παῦσθαι ληροῦντες, καὶ ὁμοῦ τοὺς ἀγγέλους παυθή-
σισθαι· Χριστὸν δὲ σὺν διαβόλῳ βασιλευθρο-
μένῳ³.

¹ ἢρ. σαφηνίζοντες τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν.

Α Patrifilium asserere Christum ausus est; eundem-
que Patrem ac Filium, et Spiritum sanctum esse
profiteri. Se vero Moysen, fratrem suum Aaronem
dicere.

XII. Valesii. Ili, quantum suspicor, Bacathi ha-
bitant, qui est Arabiae Philadelphensis primarius
vicus. Iidem accedentes 398 ad sese castrare so-
lent. Ac plerique inter illos eunuchi sunt et exse-
cti. Habent et alia quædam erroris plenissima do-
γματα, atque inter alia legem ac prophetas reji-
ciunt. Postremo innumerabiles ad illa sceditates
adjiciunt.

XIII. Cathari. Novatum Romanum secuti sunt.
Ili digamos penitus proscribunt; pœnitentiam re-
pudiant.

XIV. Angelici. Ili nusquam hodie reperiuntur.
Angelici vero ordinis se esse profitebantur; aut
certo quod angelos invocarent.

XV. Apostolici, qui et Apotactici, sive Renuntiato-
res in Pisidia duntaxat inveniuntur. Ili solos illos
admittunt, qui se bonis omnibus abdicaverint. Cæ-
terum Encratitarum similes sunt, etsi diversa
quædam ab illis statuunt.

XVI. Sabelliani cum Noctianis in omnibus pro-
pemodum consentiunt, nisi quod Patrem ipsum
negant esse passum; ab eoque prolatitium dun-
taxat inanare Verbum.

XVII. Origeniani a quodam Origene derivati.
Torpissimi isti sunt, ac nefariam et præposteram
libidinem exercent, suæque corpora corrumpunt.

XVIII. Origeniani alii ab Origene Adamantio
scriptore. Ili mortuorum resurrectionem negant;
tam Christum, quam Spiritum sanctum creatis in
rebus numerant; paradisum, ac cœlos, cæteraque
omnia ad allegorias referunt: Christi regnum ter-
minandum esse, desiturosque similiter angelos do-
cent; eundemque cum diabolo Christum alterius
esse regno subjiciendum.

² Corr. παρὰ τοῦτο μόνον· τὸν Πατ. ³ F. βασιλευθρ-
τόμενον.

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥ ΔΕΥΤΕΡΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ.

LIBRI II TOMUS I.

KATA ΕΓΚΡΑΤΙΤΩΝ,
ΚΖ' ἢ καὶ ΜΖ'.

Α'. Ἐγκρατίταις τινες οὕτω καλούμενοι, οὗτοι τὸν Τα-
τιανὸν διαδέχονται, φύσει ὅπ' αὐτοῦ πεπλανημένοι τε
καὶ ἡπατημένοι· ἑτερα δὲ παρὰ τοῦτον φρονήσαντες,
καὶ εἰς μείζονα πάλιν ἐρσυχίαν ἑαυτοὺς ἐκδεδώκότες.
Πληθύνουσι δὲ οὗτοι καὶ εἰς δεῦρο ἐν τῇ Πισιδίᾳ, καὶ
ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ Κεκαυμένῃ (95), οὕτω λεγομένη. Ἰσως

(95) Ἐν τῇ Φρυγίᾳ τῇ κεκαυμένῃ. Ea est apud
Strabonem l. xiii Lydorum, Mysorumque regio ad
Mæandrum. At Stephanus Κατακεκαυμένην χώραν
ait esse τῆς Ἐφεσίας ex xiii Strabonis libro. Cæteri

D 399 ADVERSUS ENCRATITAS,
Quæ est hæresis XXVII sive XLVII.

I. Qui Encratitæ vocantur. Tatiano successe-
runt, ejus erroribus imbuti sunt, eosdemque no-
vis opinionibus cumularunt, et majores nugas ac
deliria commenti sunt. Horum ingens est hodie
numerus in Pisidia, eaque Phrygiæ parte, qua
Adusta dicitur. Quod ei regioni nomen certo Del
Phrygiam esse censent. Invenio et Laodicæam co-
gnomento κατακεκαυμένην in Lycaonia, sive Ga-
latia, haud procul ab Isauria.

consilio forsitan inditum est, quod talis ac tanti erroris pravitate illius incolæ quodammodo conflagraverint. Est enim hæresibus adprime referta. Præterea vero in Asiæ provinciis, et in Isauria, Pamphylia, Cilicia, Galatia, Encratitæ propagati sunt; imo et in Romano tractu, et Antiocheno in Syria, licet non ubique pervaserit.

400 Principia etiam illi plura constituunt, et inter ea diabolum referunt, quem Dei operibus adversari, nec illi esse subditum volunt, sed præcipua quadam potestate præditum agere quæ libuerit, non malitia depravatum. Cum Ecclesia quippe minime consentiunt, sed a veritatis doctrina longius aberrant. Inter primarias Scripturas habent Andreæ ac Joannis Acta, necnon Thomæ, et apocryphos alios. E Vetere Testamento quæ libuerit eligunt. Nuptiarum auctorem diabolum manifeste constituunt. Animatis vesci prohibent, non temperantiæ studio, neque peculiari ex instituto vitæ, sed falso quodam et affectato metu, ne ob animatorum usum sibi ipsi damnationem arcessant. Aquam ad mysteria solam adhibent. Nam vino penitus abstinent, et diabolicum appellant; quod qui bibant, cove utantur, improbos et peccatores esse statuunt. Mortuorum resurrectionem approbant, adeo ut furiosæ cujusdam insanix plena hæc esse videatur hæresis. Est illud sane cujuslibet sapientis et observatione et admiratione dignum, ex omnibus quæ ab hæreticis dici fierique cernimus, nihil sibi constans ac consentaneum esse, aut ulla veritatis specie probabile.

II. Etenim si tam Vetus, quam Novum Testamentum recipiant, quomodo diversa illa principia ponentur, cum ambo inter se Testamenta de singulari divinitate consentiant, ejusque cognitionem prædicent? Ad hæc, si mortuorum est futura resurrectio, qui tandem honestæ nuptiæ tribui diabolo possunt, cum præsertim Deus edixerit: *Crescite et multiplicamini*¹; et in Evangelio Dominus ita præceperit: *Quæ Deus conjunxit homo non separet*²; sed et Apostolus: *Honorabiles nuptiæ, et torus immaculatus*³. Verum ad opinionem suam, sive potius fabulam asserendam, cosque damnandos, qui vinum adhibent, nonnullis abutuntur Scripturæ locis, ac voces aucupantur, quibus a dæmone profectum istud ipsum demonstrant. Nam et Noë, inquit, posteaquam vinum bibit, nudatus est⁴. Lot ebrius cum filiabus suis imprudens concubuit⁵. Eadem ad fabricandum vitulum ebrietas impulit⁶. Quo illa Scripturæ verba pertinent: *Cui tumultus? cui pugna? cui molestiæ ac fabulationes? cui* **401** *contritiones frustra? cujus lividi sunt oculi? Nonne eorum qui commemorantur in vino?*

A γὰρ κατὰ Θεοῦ οἰκονομῶν· καὶ οὕτως ἡ πατρὶς τοῦ νομα ἐλήφθη καλεῖσθαι ἐν τῷ κόσμῳ, διὰ τὸ κακαῦσθαι τοὺς οἰκητορας ἀπὸ τῆς διαστρωφῆς τῆς τοιαύτης καὶ τοιαύτης πλάνης. Πολλὰ γὰρ αἵρέσεις ἐν τῷ χωρίῳ. Εἰσὶ δὲ καὶ ἐν μέρεσι τῆς Ἀσίας, καὶ ἐν τῇ Ἰταλῶν, καὶ Παμφυλίων, καὶ Κιλικίων γῆ. καὶ ἐν Γαλατίᾳ· ἥδη δὲ καὶ ἐπὶ τὸ τῶν Ῥωμαίων μέρος· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Ἀντιοχείων τῆς Συρίας. Οὐ παντὶ δὲ ἡ τοιαύτη αἵρεσις.

Φάσκουσι δὲ καὶ οὗτοι ἀρχὰς τινὰς εἶναι, τὴν τε τοῦ διαδόλου ἀντικειμένην πρὸς τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα, καὶ μὴ ὑποτασσομένην Θεῷ· ἀλλὰ ἰσχύοντα καὶ πράττοντα, ὡς κατὰ ἰδίαν ἐξουσίαν, καὶ οὐχ ὡς ἐν παρεκτροπῇ γενόμενον. Οὐ γὰρ κατὰ τὴν Ἐκκλησίαν λέγουσιν, ἀλλὰ ἄλλως παρὰ τὸ τῆς ἀληθείας κήρυγμα. Κέχρηται δὲ Γραφαῖς πρωτοτύπως ταῖς λεγομέναις Ἀνδρέου καὶ Ἰωάννου Ἠράξεσι, καὶ Θωμᾷ, καὶ ἀποκρύφους τισὶ, καὶ οἷς βούλονται λόγοις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὸν δὲ γάμον σαφῶς τοῦ διαδόλου ὀρίζονται. Ἐμφύχα δὲ βδελύσσονται ἀπαγορεύοντες, οὐχ ἕνεκεν ἐγκρατείας, οὔτε πολιτείας, ἀλλὰ κατὰ φόβον, καὶ ἰνδαλμὸν τοῦ μὴ καταδικασθῆναι ἀπὸ τῆς τῶν ἐμφύχων μεταλήψεως. Κέχρηται δὲ καὶ αὐτοὶ μυστηρίοις δι' ὕδατος. Οἶνον δὲ ὅλως οὐ μεταλαμβάνουσι· φάσκοντες εἶναι διαβολικόν· καὶ τοὺς πίνοντας, καὶ τοὺς χρωμένους ἀνόμους εἶναι καὶ ἁμαρτάντας. Πιστεύουσι δὲ καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν. Ὡς εἶναι παρὰ τοῖς οὕτω πεπλανημένοις τὰ πάντα μανίας ἐμπλεῖα. Καὶ γὰρ ἔστιν ἰδεῖν καὶ θαυμάσαι, ὡς οἱ ἄλλήτριοι λέγουσι τε καὶ πράττουσιν· ἀπυστάτως τῶν πάντων παρ' αὐτοῖς λεγομένων τε καὶ γινομένων, καὶ μηδεμίαν ἐμφασιν ἀληθείας ἐπιδεχόμενων.

B. Εἰ γὰρ κέχρηται Παλαιᾷ καὶ Νέῃ Διαθήκῃ, πῶς ἀρχαὶ διάφοροι εὐρεθήσονται, τῶν δὲ Θεοῦ Διαθηκῶν συμφωνουσῶν περὶ μιᾶς θεότητος, καὶ τὴν γνῶσιν κηρυττουσῶν; Εἰ δὲ εἴη καὶ νεκρῶν ἀνάστασις, πῶς ἔτι ὁ σεμνὸς γάμος τοῦ διαδόλου εὐρεθήσεται, ὅποτε Θεὸς λέγει· *Αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε*· καὶ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγοντος· Ἄ ὁ Θεὸς συνέλεξε, ἀνθρώπος μὴ χωριζέτω· καὶ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· *Τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος*; Εἰς ἐαυτῶν δὲ γνῶμην καὶ παράστασιν μυθολογίας καὶ τῶν πινόντων τὸν οἶνον, ἐπιλαμβάνονται τινὰ θηρολεκτοῦντες, καὶ φασιν ἐκ τοῦ πονηροῦ τὸ τοιοῦτον εἶναι τέλος. Ἐπεὶ γὰρ, φησί, Νῶε ἀπὸ τοῦ οἴνου, καὶ ἐγυμνώθη. Καὶ Λῶτ, φησί, μεθύσθεις, θυγατράσιν ἰδίαις κατὰ ἄγνοιαν συνεμίγη. Καὶ διὰ μέθης γέγονεν ἡ μοσχοποιία. Καὶ φησιν ἡ Γραφή· *Τίτι θέρυες; τίτι μάχαι; τίτι ἀηδίαὶ καὶ λέσχαι; τίτι συντερίγματα διακενῆς; τίτος πελιδνοὶ οἱ ὀφθαλμοί*; Οὐ τῶν χροσιζόντων ἐν οἴνοις; οὐ τῶν ἐξιχνεύοντων ποῦ πότοι γίνονται; Καὶ ἄλλα τοιαῦτά τινὰ ἐξιχνεύοντες συσσωρεύουσι διὰ τὴν ἐαυτῶν πιθανότητα· οὐκ εἰδότες, ὅτι πᾶν τὸ ἀμετρον πανταχοῦ λυπηρὸν, καὶ ἐξω

¹ Gen. i, 28; ix, 1. ² Matth. xix, 6. ³ Hebr. xiii, 4. ⁴ Gen. ix, 21. ⁵ Gen. xix, 33. ⁶ Exod. xxxii, 4. ⁷ F. πάντη. ⁸ Deest aliquid. ⁹ F. κατὰ τῶν.

τοῦ προκειμένου ἀπηγορευμένον ὑπάρχει. Καὶ γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ οἴνῳ τοῦτο εἰποιμ' ἄν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πολλῇ ἀπληστίᾳ. Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ Κύριος ἐδίδασκε φάσκων· *Μὴ βαρυνέσθωσαν ὑμῶν, φησὶν, αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μερίμναις βιωτικαῖς*· καὶ τὸ, *Εἰ ἀπληστότερος εἶ, μὴ ἐπιθύμει τῶν τοῦ πλουτοῦ βρωμάτων*· ταῦτα γὰρ ἔχεται ζωῆς ψευδοῦς· Περὶ σοτέρως δὲ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος· ἀπλήστους καὶ ἀδηφάγους σκώπτων, λαιμάργοις ἐπιθυμίαις ἐπαρώμενος, ἔφη· *Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν*· ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσκει. Ἀλλὰ καὶ Ἰσαὺ τὰ πρωτοτόκια δι' ἐψέματος πυροῦ (96) ἀπώλεσεν, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, τὸ αὐτὸ καλοῦσα ἐψέμα πυροῦ καὶ φακῆς. Οἶμαι δὲ τάχα, ὅτι οὐκ ἀπὸ πυροῦ, τουτέστιν ἀπὸ σίτου ἦν· ἀλλὰ τάχα ὡς ἦδη ἐψημένον λείψανον φακοῦ, καὶ ἔτι ἐπιτιθέν πυρὶ, τὸ αὖθις πυρωθὲν ἡ Γραφή πυροῦ διηγέσατο, διὰ τὸ ἐπιθερμανθῆναι μετὰ τὸ ψυχρωθῆναι. Καὶ ὡς ἐκεῖνος δι' οἶνον ἐγυμνώθη, μηδὲν ἀδίκηθεις, οὕτως μᾶλλον διὰ πείναν καὶ ἀπληστείαν τὰ πρωτοτόκια ἀπολέσας, μᾶλλον ὑπὲρ τὸν οἶνον ἰδίκηται. Καὶ οὐδὲν ἰσχύει ἔγγυς τῆς ἀληθείας παραποιημένη λέξις, οὐδὲ μυθώδης τις ἐπινενοημένη δραματούργια. igitur ob vinum ille nulla a quoquam accepta injuria nudatus est; sic alter ob famem ac voracitatem primogenitis amissis, majus quam ex vino damnum atque injuriam accepit. Ita nihil omnino virium habet ad simulandam veritatem compositus sermo, vel ab illis fabulæ instar excogitata narratio.

Γ'. Σεμνονονται δὲ δῆθεν ἐγκράτειαν, σφαλερῶς τὰ πάντα ἐργαζόμενοι, μέτρον γυναικῶν εὐρισκόμενοι, καὶ γυναικας πανταχόθεν ἀπατῶντες, γυναιξὶ δὲ συνοδεύοντες, καὶ συνδιαιτώμενοι, καὶ ἐξυπηρετούμενοι ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἔξω μὲν τῆς ἀληθείας ὄντες, μόρφωσιν δὲ μᾶλλον κεκτημένοι, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς τῆς εὐσεβείας ἡρνημένοι. Ὅποίου γὰρ ἂν τις ἔργου καταλείψῃ μέρος, τὸ πᾶν πλήρωμα ἀφῆκε διὰ τοῦ ἐνὸς μέρους τοῦ καταλείμενου. Ὅθεν τὰ παρ' αὐτοῖς μυστήρια δι' ὁδὸς μόνον γίνονται, καὶ οὕτως μυστήρια ὄντα, ἀλλὰ κατὰ μίμησιν τῶν ἀληθινῶν τὰ ψευδῆ γινόμενα. Ὅθεν καὶ ἐν τούτῳ ἐλεγχθήσονται ἀπὸ τοῦ εὐθέως τοῦ Σωτῆρος λόγου τοῦ λέγοντος· *Οὐ μὴ πῖω ἀπὸ τοῦ γεννηήματος τῆς ἀμπέλου ταύτης, ἕως ἂν πῖω αὐτὸ καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν μετ' ὑμῶν*.

Ἰάλιν ὡς τάλτην παριστάμενοι· χειρὶ κραταίῃ τῆς ἀληθείας, ὡς κνώδαλον ὀδυνηρὸν ὀδόντων ἀφῆρημένον, ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἱσμεν, συνήθως τὸν Θεὸν τῶν ὧλων ἐπικαλούμενοι, ὀδηγόν τε καὶ ἀμυντήρα τῶν δεινῶν, ἐπικούρον τε τῆς φρονήσεως, ὁπτην τε ὄντα αὐτὸν τῆς σοφίας· ἴν' ἡμεῖς, παρ' αὐτοῦ τάλτῃθι μαυθάνοντες, τῆς τῶν ἄλλων ἀποκαλύπτειν δυνήσεσθαι, καὶ τὴν κατ' αὐτῶν ἀντίδοτον ἱατρικὴν ἐκ πολλῶν μυρεψικῶν

¹ LXX πυρροῦ scripserunt. ² Prov. xxiii, 29, 30. ³ Gen. xxv, 30. ⁴ Matth. xxvi, 29.

(96) Δι' ἐψέματος πυροῦ. Mirum est quid sibi voluerit Epiphanius, aut quid in animo habuerit, cum hæc scriberet, ἐψέματος πυροῦ idem esse, ac ferrentis aut recoctæ sorbitionis. Nam quod πυροῦ frumentaceam primo loco interpretatur, est illa quidem tolerabilior, sed contra Hebræorum Græ-

nonne eorum qui perquirunt ubi computationes fiant? Hæc et alia id genus loca perscrutantes congerunt, quo suam opinionem suadeant, nec illud intelligunt, non in eo solo de quo agitur, sed ubique quidquid modum excesserit, molestum, et extrâ id quod propositum est prohibitum esse. Neque enim id de vino solum, sed de ciborum nimia saturitate dici potest. Atque hoc est quod in Evangelio Dominus admonuit: *Ne graventur corda vestra crapula, et ebrietate, et curis hujus sæculi*². Item: *Si insatiabilis es, ne concupiscas divitis cibos; hi enim ritæ mendaci conjuncti sunt*³. Sed idem longe copiosius ab Apostolo declaratum: qui edaces et belluones deridens, ac gulæ cupiditates detestans: *Esca ventri, inquit, et venter escis; Deus autem et hunc et illas destruet*⁴. Præterea Esau primogenita sua frumenti pulicula vendidit, ut Scriptura narrat⁵, quæ eandem et frumenti et lentis puliculam vocat. Quanquam id ego verisimilius arbitror, non ex frumento eam sorbitionem fuisse; sed jusculi ex lente residuum, quod igni rursus impositum, ac recoctum, propterea πυροῦ a Scriptura vocatum est, quoniam cum refrixisset denuo calefactum est. Ut

III. Quod vero continentiam glorioso jactitant, lubricum est illorum quidem ac periculi plenam facinus. Nam inter mulierculas versantur assidue, quas undecunque pelliciunt, cum iis iter faciunt, ac communiter vivunt, earumque ministeriis utuntur. Quare cum a veritate longius absint, nihil præter ementitam illius speciem ostentant; vin ipsam sinceræ pietatis abnegant. Etenim cujuscunque officii partem aliquis prætermiserit, ea ipsa quam omisit parte, totum præterisse censendus est. Sic illorum mysteria, quæ aqua solummodo constant mysteria non sunt; sed ficta atque fallacia, verorum ad imaginem expressa. In quo planissima illos Salvatoris sententia redarguit: *Non bibam 402 de hoc genimine vitis, donec bibam illud novum in regno cælorum vobiscum*⁶.

Quamobrem posteaquam hanc hæresim validissima veritatis manu propulsavimus, ac velut importunæ cuidam bestię dentes excussimus, ad reliquas transeamus. Sed Dei primum, ut solemus, implorandum nobis erit auxilium, qui et viæ dux, malorumque depulsor, et prudentiæ adjutor, et sapientiæ largitor est, ut ab ipso veritatem edocti reliquarum hæreseon errores patefacere, atque ex

² Luc. xxi, 34. ³ Prov. xxiii, 3. ⁴ I Cor. vi, 13.

corumque codicum fidem usurpata lectio. Etenim LXX cum Hebræo consentientes πυρροῦ, hoc est *rufa*, scripserunt, non πυροῦ. Quænam vero grammatica ratio πυροῦ pro πυρωθέντος dici patiatur, quasi genitivus sit a nomine πυρρός πυρός? quod minime procedit.

ipsis veritatis vocibus, quasi ex multis seplasiariorum simplicibus corporibus, velut antidotum conficere possimus, in eorum qui jam icti fuerint gratiam, ut vel iis nostris perlectis remedium illis adhibeatur; vel si nullam adhuc ejus rei notitiam habuerint, ea demum percepta cavere sibi possint, Deo præmium ac mercedem conciliet.

CONTRA PHRYGASTAS,

*Sive Montanistas aut Tascodrugitas hæresis XXVIII
vel XLVIII.*

I. Ab his alia rursum efflorescit hæresis, quæ Phrygum dicitur, sub idem fere producta tempus, eique successione proxima. Nam isti sub Antonii Pii, qui post Adrianum imperavit, annum xix emergere cœperunt. Marcio vero, Tatianus et Eucratitæ horum discipuli sub Adriano, ac post Adrianum prodierunt.

Phryges itaque (sic enim appellant) tam Vetus quam Novum Testamentum asciscunt. Mortuorum resurrectionem approbant. Sed Montanum quemdam prophetam, cum Priscilla et Maximilla prophetissis prædicant; quibus inhaerentes a recta via deflectunt. Nam de Patre, et Filio, ac Spiritu sancto eadem cum Ecclesia catholica sentiunt. Sed ab ejus se communione separarunt, quod erroris spiritus ac doctrinas demonum sequantur. Nos enim, inquiunt, cœlestia oportet dona recipere. Sua quidem et Ecclesia catholica dona divinitus accipit, sed quæ vera dona sunt, et Spiritus **403** sancti, ac prophetarum, et apostolorum, Dominique ipsius auctoritate comprobata. Joannes siquidem apostolus sic in Epistola sua nos admonet: *Probate spiritus, si ex Deo sunt*¹. Et rursum: *Audistis quia Antichristus venit; et nunc Antichristi multi sunt. E nobis exierunt, sed non erant e nobis. Si enim e nobis fuissent, mansissent atque vobiscum; sed ut manifesti fiant, quoniam non sunt e nobis, idcirco scribo vobis, filioli*², etc. Quocirca verum est illos e sanctorum grege non esse. Ab his enim contendendi studio recesserunt, et erroris ac fabularum auctores spiritus consecrati sunt.

II. Ecce tibi vel eo ipso, quod sibi propositum habent, aperte convincuntur, nequaquam istud ipsum, quod contentiosa illa ambitione præ se **D** ferunt, obtinere posse. Nam si cœlestia illa dona

A εἰδὼν ἀπὸ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας κατασκευάσαι τοῖς ἡδὴ πεπληγμένοις, εἰς ἔσπιν καὶ θεραπείαν τοῖς ἐν-
τυγχάνουσι, καὶ τοῖς μέλλουσι γινώσκειν, ἃ μὴ ᾔδει-
σαν, εἰς παθῶν προκατάληψιν, καὶ τῶν εἰς σωτη-
ρίαν, καὶ Θεοῦ μισθόν, ἀφθόγως δωρηθησόμενον.

idemque ipsum et salutem nobis, et uberrimum a

ΚΑΤΑ ΦΡΥΓΑΣΤΩΝ (97),

*Εἰς' οὗν Μονταριστῶν καλουμένων, ἢ καὶ Τασχο-
δρουγιδῶν ΚΙΓ', ἢ καὶ ΜΙΓ'.*

A'. Ἀπὸ τούτων ἑτέρα πάλιν αἵρεσις ἀνακύπτει, τῶν Φρυγῶν καλουμένη. σύγχρονος γενομένη τούτοις, καὶ αὐτοὺς διαδεχομένη. Οὗτοι γὰρ γέγονασι περὶ τὸ ἐννεακαίδεκατον ἔτος (98) Ἀντωνίνου τοῦ Εὐσεβοῦς μετὰ Ἀδριανόν. Καὶ ὁ Μαρκίων ἐξ, καὶ οἱ περὶ Τα-
τιανόν, καὶ ἀπ' αὐτοῦ διαδεξάμενοι Ἐγκρατίται ἐν
χρόνῳ Ἀδριανοῦ, καὶ μετὰ Ἀδριανόν.

Οὗτοι γὰρ οἱ κατὰ Φρύγας καλούμενοι, εἰχόνται καὶ αὐτοὶ πᾶσαν Γραφὴν, Παλαιάν καὶ Νέαν Διαθή-
κην καὶ νεκρῶν ἀνάστασιν ὁμοίως λέγουσι. Μοντα-
νόν ἐξ τινος προφήτην αὐχοῦσιν ἔχειν, καὶ Πρίσκιλ-
λαν, καὶ Μαξιμίλλαν προφήτιδας· οἷς προσέχοντες τὸν νοῦν ἐξετράπησαν. Περὶ δὲ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος ὁμοίως φρονοῦσι τῇ ἁγίᾳ καθο-
λικῇ Ἐκκλησίᾳ. Ἀπίεσχισαν δὲ ἐαυτοὺς, προσέχουσιν·
πνεύμασι πλάνης καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, λέγον-
τες, ὅτι Δεῖ ἡμῖν, φησὶ, καὶ τὰ χαρίσματα δέχεσθαι. Καὶ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία ὁμοίως τὰ χαρίσματα δέχεται· ἀλλὰ τὰ ὅπως χαρίσματα, καὶ τῇ ἁγίᾳ Θεοῦ
C Ἐκκλησίᾳ διὰ Πνεύματος ἁγίου δοκιμασμένα παρὰ
τε προφητῶν καὶ ἀποστόλων, καὶ αὐτοῦ τοῦ Κυ-
ρίου· φάσκοντος ἀποστόλου Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐπιστο-
λῇ, ὅτι δοκιμάζετε τὰ πνεύματα, εἰ ἔστιν ἐκ Θεοῦ.
Πάλιν δὲ λέγοντος, ὅτι Ὑπεύσατε, ὅτι Ἀντίχριστος
ἔρχεται, καὶ τῶν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγένησιν.
Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον· ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ
γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν·
ἀλλ' ἵνα γνωσθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐξ ἡμῶν, τοῦ-
του χάριν γράφω ὑμῖν, τέκνισα. καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀληθῶς
οὖν οὐκ εἰσὶν ἐξ αὐτῶν τῶν ἁγίων. Ἐξέβησαν
γὰρ τῇ ἐαυτῶν φιλονεικίᾳ, προσανέχοντες καὶ πνεύ-
μασι πλάνης καὶ μυθολογίας.

IV. Ἰδοὺ γὰρ ἐξ αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἐλέγχονται μὴ δυνάμενοι πληροῦν τὰ ἐαυτῶν ἐν φιλονεικίᾳ ὑπ-
ερχομένα. Εἰ γὰρ δεῖ χαρίσματα δέχεσθαι, καὶ δεῖ
ἐν Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα³, πῶς οὐκ εἶναι μετὰ Μοντανόν,

¹ I Joan. iv, 1. ² I Joan. ii, 18 sqq. ³ F. καὶ προσ. ⁴ Deest ἔχειν vel εἶναι.

(97) Κατὰ Φρυγαστῶν. Phryges sive Phrygastæ proprie dicti, quod e Phrygia primum prodierint. Idem tamen nonnunquam Cataphryges et Cataphrygæ, quasi Evangelium esset, vel dogma κατὰ Φρύγας.

(98) Οὗτοι γὰρ γέγονασι περὶ τὸ ἐννεακαίδεκατον. Consentanea sunt quæ de hujus hæresis exitu ac tempore disserit, cum iis quæ supra docuit, nimirum Justinum Adriani tempore mortuum esse; secundum quem paulo post Tatianus prodierit, a quo Eucratitæ originem acceperint sub Antonino Pio: quo eodem imperante, atque anno il-
lius xix Montanus exstiterit. Sed cum ex iis quæ

paulo ante disputata sunt, constet Justinum non-
nisi sub Marco Aurelio passum esse, Tatianum vero aliquanto etiam postea hæresim suam condidisse, manifesta hic est temporum perturbatio. Quod ad Cataphrygas spectat, Eusebius in Chron. anno M. Aurelii xi scribit Cataphrygon hæresim, auctore Montano, et Priscilla, ac Maximilla, exordium habuisse. Tum anno sequente Eucratitas Tatiano duce prodierit. Quæ si vera sunt, Tatiani et Eucratita-
rum hæresi priorem oportet esse Cataphrygon hæresim; contra institutum ab Epiphanio ordinem, ac sub Aurelio duntaxat imperatore existisse.

καὶ Πρίσκιλλαν, καὶ Μαξιμίλλαν, ἔχουσι προφήτας; Ἄρα ἔργησεν ἡ χάρις; Οὐκ ἀργεῖ δὲ ἡ χάρις ἐν ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ· μὴ γένοιτο! Εἰ δὲ ἕως τινὸς προσηφίτευσαν οἱ προφητεύσαντες, καὶ οὐκ ἐτι προφητεύουσιν· ἀλλὰ οὔτε Πρίσκιλλα, οὔτε Μαξιμίλλα προσηφίτευσαν μετὰ τῆς προφητείας· τῆς διὰ τῶν ἀγίων ἀποστόλων ἐν τῇ ἀγίᾳ Ἐκκλησίᾳ δοκιμασθείσας. Κατὰ δύο οὖν τρόπους ἐλεγχθήσεται ἡ αὐτοῦ ἀνομία. Ἡ γὰρ δεῖξωσιν εἶναι προφήτας μετὰ Μαξιμίλλαν, ἵνα μὴ ἀργήσῃ παρ' αὐτοῖς λεγομένη χάρις· ἢ οἱ περὶ Μαξιμίλλαν ψευδοπροφήται εὐριθίζονται μετὰ τὸν ὅρον τῶν προφητικῶν χαρισμάτων τολμήσαντες οὐκ ἀπὸ τοῦ ἀγίου Πνεύματος, ἀλλ' ἀπὸ πλάνης δαιμόνων ἐνθουσιασθῆναι, καὶ φαντάσθαι τοὺς ἀκούοντας αὐτῶν, καὶ ὅπως ἐξ αὐτῶν τῶν παρ' αὐτοῖς λεγομένων ὁ ἐλεγχος πρὸς αὐτοὺς βριθήσεται. Φάσκει γὰρ ἡ παρ' αὐτοῖς λεγομένη Μαξιμίλλα ἡ προφήτις, ὅτι, φησί, *Μετ' ἐμέ προφήτις οὐκέτι ἔσται, ἀλλὰ συντέλεια*. Ἰδοὺ δὲ πάντοθεν φαίνεται τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ὅσα γὰρ οἱ προφήται εἰρήκασι, καὶ μετὰ συνέσεως παρακολουθοῦντες ἐφθέγγοντο, καὶ ἐτετέλεστον τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ ἐτι πληροῦται. Αὕτη δὲ εἶπε μετ' αὐτὴν εἶναι συντέλειαν· καὶ οὕτω συντετέλεσθη, μάλιστα τοσοῦτων βασιλέων γενομένων, καὶ τοσοῦτου χρόνου ὑπερβιβηκότος. Ἔτη γὰρ εἰσιν ἑκτοτε (99) πλείω ἢ ἑλάσσω διαχόσια ἐννευήκοντα ἕως τοῦ ἡμετέρου χρόνου, δωδεκάτου ἔτους Οὐαλεντινιανοῦ, καὶ Οὐάλεντος, καὶ Γρατιανοῦ βασιλείας· καὶ οὔτε ἡ συντέλεια κατὰ τὴν ἡγήσασαν ἑαυτὴν προφητείδα, μὴ γνοῦσαν μήτε τὴν ἡμέραν τῆς αὐτῆς τελευτῆς. Καὶ ἰδεῖν ἔστι, πῶς πάντες οἱ ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἑαυτοὺς ἀλλοτριώσαντες, οὐκ ἐν εὐσταθείᾳ τινὶ λόγου μεμενέκασιν· ἀλλ' ὡς νήπιοι ὑπὸ τοῦ ἀεὶ πλανῶντος ὄφραως παραπεποιημένοι, εἰς ἀπώλειαν ἑαυτοὺς ἐκδεδῶκασι. Καὶ εἰς τὸ γενέσθαι κατὰ βρωμα τοῦ λύκου, ἐκ τῆς μάνδρας αἰρεθέντες παρελκυσθῆναι, καὶ οὕτως ἀπολέσθαι, μὴ κρατοῦντες τὴν ἀρχήν, ἀλλὰ καταλείψαντες τὴν ἀλήθειαν, ἐν νευαγίᾳ ἑαυτοὺς καὶ ἐν κλύδωνι τῆς πύλης πλάνης παραδεδῶκασι. Εἰ γὰρ λέξει Μαξιμίλλα, ὅτι προφήτις οὐκέτι ἔσται, ἄρα ἀναιρεῖ τὸ εἶναι παρ' αὐτοῖς τὸ χάρισμα, καὶ εἰς ἐτι δεῦρο φέρεσθαι. Εἰ δὲ ἕως αὐτῆς, ὡς προεῖπον μὲν, τὸ χάρισμα, ὅρα καὶ αὕτη οὐ μετέσχε τῶν χαρισμάτων.

futurum, divinum hoc illis munus funditus eripit, ut ad hodiernum tempus minime perseveret. Quod si ad illam usque, ut ante diximus, eadem propagata gratia est, ne ipsa quidem ejusmodi donorum compos est facta.

Γ. Πεπλάνηται γὰρ. Ἐσφράγισε γὰρ ὁ Κύριος τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ ἐπλήρωσεν αὐτὴ τὰ χαρίσματα. Ὅτε γὰρ ἦν χρεῖα, ἐν προφήταις ἐν ἀληθινῷ πνεύματι, καὶ ἐρρωμένη διανοίᾳ, καὶ παρακολουθοῦντι νῷ, οἱ αὐτοῦ ἅγιοι τὰ πάντα προσηφίτευσαν· ἐμπιπλῶμενοι Πνεύματος ἀγίου, κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἐκ Πνεύματος χαρισμάτων ἐκάστη διδομένων, καὶ

A recipienda sunt, iisque præditam Ecclesiam esse convenit, cur post Montanum, ac Priscillam, et Maximillam nullos habent amplius prophetas? Divinumne est munus exhaustum? At in Ecclesia catholica minime id quidem est exhaustum. Absit! Quod si aliquo tenus prophetæ vaticinati sunt, et vaticinari modo desinunt, consequens est ne Priscillam quidem atque Maximillam, secundum apostolorum vaticinia, quæ in Ecclesia recepta sunt, oraculum ullum edidisse. Quamobrem utrinque illorum insania constringitur. Nam aut prophetas post Maximillam aliquos ostendant; ne ea, quam illi jactitant, gratia extincta videatur; aut Maximilla cum suis falsæ vatis nomine censenda: sunt, quæ post præscriptum prophetici doni officii tempus, non sancti Spiritus, sed immissi a dæmonibus erroris afflatum admittere non sunt veritæ, ac suis auditoribus illudere. Enimvero ex iis ipsis quæ asserunt, eorum mendacia refellentur. Sic enim vates illorum Maximilla prædicat: *Post me nulla amplius erit prophetissa, sed finis sequetur*. Vides ut undique se prodant erroris spiritus. Nam quæcunque prophetæ locuti sunt, ea scientes intelligentesque dixerunt: planeque uti nuntiata sunt acciderunt, et hodie perficiuntur. At illa post se rerum omnium exitum fore prædixit; quod hactenus nondum accidisse cernimus: præsertim cum tot sibi imperatores successerint, ac tantum sit temporis interlapsum. Anni 404 siquidem ad hoc tempus, qui est Valentiniani, ac Valentis, et Gratiani imperatoris annus xii, plus minus cccx numerantur; et tamen hic ille prædictus ab inani seseque ostendente prophetissa nondum rerum exitus advenit: quæ quidem diem obitus sui minime compertum habuit. Hinc illud videre licet, omnes qui se a veritate segregant, nullam in sermonibus habere constantiam: sed, infantium more, ab impostore serpente deceptos, ultro se in exitum perniciemque committere; nam cum ut alupo devorentur, a caula longius aberrare ac perire voluerint, non retento principio, sed repudiata veritate, in naufragium errorumque omnium tempestatem sese conjecerunt. Nam si hoc Maximilla dixerit, prophetam amplius neminem

D III. Sed nimirum vehementer errat. Etenim Deus Ecclesiam suam velut obsignavit, ac divina illa munera complexit. Quandiu enim prophetis opus fuit, et veri Spiritus instinctu, cum animi firmitate, atque constantia, et eorum quæ loquerentur intelligentia sanctissimi viri sua omnia responsa et oracula dederunt, iidemque pro cujus-

¹ F. αὐτῇ. ² Coloss. ii, 19

(99) Ἔτι γὰρ εἰσιν ἑκτοτε. Vitium in numeris est. Annus Antonini xix congruit anno Christi 146; annus vero Valentiniani xii convenit Christi 375.

Discrimen est annorum 220. Itaque pro διαχόσια ἐννευήκοντα, scribendum fuit διαχόσια εἴκοσι.

que concessorum a sancto Spiritu donorum, ac fidei ratione, communem ad utilitatem illo ipso Spiritu repleti sunt. Quid igitur ab illis est ad hominum utilitatem prædictum, aut quæ habita fidei ratio? Nonne ejusmodi potius habendi illi sunt, de quibus locutus est Dominus: *Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces*¹? Age vero quæ ab illis dicuntur cum iis quæ in utroque Testamento revera continentur, quæque certissime gesta ac prædicta sunt, comparantes, discernamus quæ sit vera, quæque falsa prophetia. Verus quippe propheta cum sui compos, tum ea quæ dicebat intelligens, futura nuntiabat; proque eo ac Spiritus sanctus impulerat, præcipuo quodam animi robore vaticinari solebat. Sic serrus ille Dei *Moses, ac fidelis* **405** *in domo*². Unde et videns in Vetere Testamento propheta dicitur³. *Visio, inquit, quam vidit Isaias filius Amos propheta. Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum et elevatum. Et vidi seraphim et cherubim; et audiri vocem Domini dicentem ad me: Vade, dic populo huic: Auditum audietis, et non intelligetis; et videntes videbunt, et non aspicientis*⁴. Quæ cum audisset a Domino, tum ad populum accedens ita narrabat: *Hæc dicit Dominus.*

Videsne intelligentis hæc esse quæ dicat, non ejus qui extra potestatem exierit? Nam ejusmodi vox nullam fuisse mentis perturbationem significat. Ita sanctus Ezechiel propheta dicente Domino: *Fac tibi panem in stercore humano*, respondit: *Absit, Domine! nihil unquam commune et immundum intravit in os meum*⁵. Cum enim minitandi gratia sibi a Domino dictum illud animadverteret, non velut o mentis statu dejectus, statim facere istud aggressus est; sed constanti animi robore præditus, ac sibi præsens ita respondit: *Absit, Domine!* Hæc enim prophetarum revera propria sunt, qui firmam ac stabilem in Spiritu sancto mentem retinent, ac docendi discernendique facultatem. Nam Daniel ipse nonne plenus omni sapientia fuisse, quæque animo conceperat plane intellexisse videtur⁶? qui et Nabuchodonosoris ænigmata dissolvit, et quæ ei per somnium oblata fuerant, sed illum ipsum qui videbat effugerant, non aliter in memoriam reduxit: et cum eadem animi firmitate, ac cælesti illo dono uberrime perfusus citra ullam moram interpretatus est, cum prudentia intelligentiaque cæteris hominibus antecelleret, ob eam scilicet qua præditus erat Spiritus sancti gratiam, quæ non modo prophetam informat, sed et nos omnes, quibus illius adminiculo Deus doctrinam veritatis impertit. At contra quæ isti vaticinare se jactitant, neque certa cum animi firmitate prædicant, nec quæ dicunt intelligentia consequuntur. Sed obliqua sunt illorum effusio.

¹ Matth. vii, 15. ² Num. xii, 7; Hebr. iii, 2. ³ I Reg. ix, 9. ⁴ Isa. i, 4; vi, 1 sqq. ⁵ Ezech. iv, 13. ⁶ Dan. ii, 27 sqq.

(1) *Γινώσκων γὰρ τὴν δι' ἀπειλήν*. De hoc divinitus edito prophetæ mandato consule quæ a sa-

κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῆς πίστεως πρὸς τὸ συμφέρον. Τί οὖν συμφέρον οὗτοι εἰρήκασι; ἢ ποῖον ἀνάλογον τῆς πίστεως; Ἡὼς δὲ οὐχὶ μᾶλλον οὗτοι εἰσι, περὶ ὧν εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι *Προσέχετε ἀπὸ τῶν ψευδοπροφητῶν, οἵτινες ἔρχονται πρὸς ὑμᾶς ἐν ἐνδύμασι προβάτων, ἐσωθεν δὲ εἰσι λύκοι ὄρπαγες*; Συγκρίνοντες γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν εἰρημένα, καὶ κατὰ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ Καινὴν ἐν ἀληθείᾳ ὄντα, καὶ ἐν ἀληθείᾳ γενόμενα, καὶ προπεφητευμένα, ἐοικιμάσωμεν ποῖα προφητεία τυγχάνει, καὶ ποῖα ψευδοπροφητεία. Ὁ προφήτης μετὰ καταστάσεως λογισμῶν, καὶ παρακολουθήσεως ἐλάλει, καὶ ἐφθέγγετο ἐκ Πνεύματος ἁγίου, τὰ πάντα ἐρρωμένως λέγων ὡς *Μωϋσῆς ὁ θεράπων τοῦ Θεοῦ, καὶ πιστὸς ἐν οἴκῳ*. Ὁ βλέπων ἐλέγχετο ὁ προφήτης ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ. Ὅρμισις, φησὶν, ἦν εἶδεν Ἰσαίας υἱὸς Ἀμὼς ὁ προφήτης. Εἶδον, φησὶ, τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑψήλου, καὶ ἐπηρμένον. Καὶ εἶδον σεραφίμ καὶ χερουβίμ· καὶ ἤκουσα φωνῆς Κυρίου λεγούσης πρὸς με· *Βάδιζε, εἰπὸν τῷ λαῷ τούτῳ· Ἀκοῇ ἀκούσητε, καὶ οὐ μὴ μάθητε· καὶ βλέποντες βλέψητε, καὶ οὐ μὴ ἴδῃτε*. Καὶ ἀκούσας παρὰ τοῦ Κυρίου, ἐλθὼν πρὸς τὸν λαὸν ἐφη· *Τὰδε λέγει Κύριος*.

Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι παρακολουθοῦντος ὁ λόγος, καὶ οὐκ ἐξισταμένου, οὕτε ὡς ἐξισταμένης διανοίας ἢ φθογῆς ἀπεδίδοτο; Ὡσαύτως δὲ καὶ Ἰεζεκιήλ ὁ ἅγιος καὶ προφήτης, ἀκούων παρὰ Κυρίου, ὅτι *Ποίησον σεαυτῷ ὄρτον ἐπὶ κόπρου ἀνθρωπείας*, ἔλεγε· *Μηδαμῶς, Κύριε· οὐδέποτε κοιτῶν καὶ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στόμα μου*. Γινώσκων γὰρ τὴν δι' ἀπειλήν (1) λεγομένην πρὸς αὐτὸν βῆσιν ὑπὸ Κυρίου, καὶ οὐχ, ὡς ἐν ἐκστάσει διανοίας φερόμενος, ἐπεβάλλετο τοῦτο πράττειν· ἀλλ' ἐξέλιτο ἐρρωμένην ἔχων τὴν διάνοιαν, καὶ παρακολουθοῦσαν, καὶ ἔλεγε· *Μηδαμῶς, Κύριε*. Ταῦτα γὰρ ἀληθῶς προφητῶν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι ἐρρωμένην ἔχόντων τὴν διάνοιαν, καὶ τὴν διδασκαλίαν, καὶ τὴν διαλογίαν. Ὁ δὲ Δανιήλ οὐχ εὐρίσκειται πάσης συνέσεως ἐμπλεως, καὶ τοῖς φρονήμασι παρακολουθῶν; ὅς τὰ αἰνίγματα τοῦ Ναβουχοδονόσωρ ἐπέλυσε, καὶ ἃ ἐκεῖνος δι' ὄνειράτων ἐθεάσατο, καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἐωρακότος, οὕτως ὑπομνήσκει· καὶ τὴν ἐπέλυσιν εὐθὺς ἐπέφερεν ἐρρωμένην καταστάσει, καὶ ὑπερβολῇ χαρίσματος, περιττοτέρως τὴν φρόνησιν ἔχων ὑπὲρ πάντα ἀνθρώπον διὰ τὸ χάρισμα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὸ σοφίζον ὄντως τὸν προφήτην, καὶ τοὺς διὰ τοῦ προφήτου τῆς διδασκαλίας τῆς ἀληθείας καταξιουμένους. Ἄ δὲ οὗτοι ἐπαγγέλλονται προφητεύειν, οὐδὲ εὐσταθοῦντες φανοῦνται, οὕτε παρακολουθῶν λόγου ἔχοντας. Λοξὰ γὰρ τὰ παρ' αὐτῶν βήματα, καὶ σκαληνὰ, καὶ οὐδεμιὰς ὀρθότητος ἔχόμενα.

ac perplexa verba, nec recti omnino quidquam

crorum Librorum interpretibus uberrime disputantur.

Δ'. Εὐθὺς γὰρ ὁ Μοντανός φησιν· Ἰδοὺ ἄνθρω- A
πος ὡσεὶ λύρα· καὶ γὰρ ἵπταμαι ὡσεὶ πλῆκτρον. Ὁ
ἄνθρωπος κοιμᾶται· καὶ γὰρ γρηγορῶ. Ἰδοὺ Κύριος
ἐστὶν ὁ ἐκστάτων· καρδίας ἀνθρώπων, καὶ διδοὺς
καρδίας ἀνθρώποις. Τίς τοίνυν τῶν παρακολουθούν-
των, καὶ μετὰ συνέσεως δεχομένων τὸν τῆς ὠφελείας
λόγον, καὶ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς ἐπιμελομένων, οὐ κατα-
γνώσεται τῆς τοιαύτης παραπαισποιημένης ὑποθέσεως,
καὶ τοῦ λόγου τοῦ αὐγοῦντος ἐαυτὸν ἐν προφήταις κα-
ταλέγεσθαι. μὴ δυναμένου τὰ ὅμοια λέγειν προφή-
ταις; Οὕτως γὰρ Πνεῦμα ἅγιον ἐλάλησεν ἐν αὐτῷ. Τὸ
γὰρ εἰπεῖν· Ἐρίπταμαι, καὶ πλῆσσω, καὶ γρη-
γορῶ, καὶ ἐξιστῇ Κύριος καρδίας, ἐκστατικοῦ ῥή-
ματα ὑπάρχει ταῦτα, καὶ οὐχὶ παρακολουθούντος,
ἀλλὰ ἄλλον χαρακτῆρα ὑποδεικνύοντος παρὰ τὸν χα-
ρακτῆρα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τοῦ ἐν προφήταις λε- B
λαλῆκότος.

Εἰ δὲ θελήσουσι παραπλέκειν τῇ ἀληθείᾳ τὸ ψευ-
δος, καὶ ἀγνοεῖν τὸν νοῦν τὸν τῆς ἀκριβείας ἐπιμε-
λούμενον, ἐαυτοῖς δὲ ἐπισωρεύειν λόγους, δι' ὧν πα-
ραποιεῖνται τὴν ἐαυτῶν πλάνην, ὁμοίαν τινὰ ἀπο-
τελέσαι παραστήσουσιν ἀπὸ τοῦ τὴν ἁγίαν Γραφὴν
εἰρηκέναι· Ἐπέβαλεν ὁ Θεὸς ἐκστασιν ἐπὶ τὸν
Ἀδὰμ, καὶ ὑπνώσει· καὶ οὐκέτι ὁμοίον τοῦτο ἐκεῖ-
νου. Οὐ γὰρ καὶ ἐνταῦθα σῶμα ἐμελλε πλάσσειν ὁ
Θεός, ἀφ' οὗ εἰς ἐκστασιν ἔφερεν, ἵνα τὰ ὅμοια ἐπ-
ενέγκῃ δι' ὑπερβολὴν τῆς φιλανθρωπίας· τῷ γὰρ
Ἀδὰμ ἐπήνεγκε τὴν ἐκστασιν τοῦ ὕπνου, οὐκ ἐκστα-
σιν φρενῶν. Ἐκστασις δὲ κατὰ διαφορὰς πολλὰς ἔχει C
τὸν τρόπον. Ἐκστασις δι' ὑπερβολὴν θαύματος λέ-
γεται. Ἐκστασις λέγεται ἡ μανία, διὰ τὸ ἐκστῆναι
τοῦ προκειμένου. Ἐκστῆναι δὲ τὸ τοῦ ὕπνου ἐκστασις
κατὰ ἄλλον τρόπον ἐρρέθη, κατὰ τὴν φυσικὴν ἐνέρ-
γειαν· μάλιστα δὲ τῷ βαθυτάτῳ αὐτὴν ἐπενηγέσθαι
τῷ ἁγίῳ Ἀδὰμ, καὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ πεπλασμένῳ.
est, præsertim cum Adamo viro sancto, ac Dei
jectus.

Ε'. Καὶ γὰρ ἀληθῶς ἐστὶν ἰδεῖν, ὡς δικαίως ἐκστα-
σιν ταύτην ἡ θεία Γραφὴ βέβληκεν¹. Ἐν τῷ γὰρ
ὕπνῳ τὸν ἄνθρωπον μεθίστανται πᾶσαι αἱ αἰσθήσεις
εἰς ἀνάπαυσιν τραπέσαι. Ὡς οἷον εἰπεῖν, παρούσα
ἡ διορατικὴ οὐχ ὄρα· ἀποκλείσται γὰρ τὸ ὄμμα·
ἡ συχάζει τὸ κινεῖν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πνεῦμα, εἴτ' οὖν D
ψυχὴ· δυσωδίας οὐστος ἐν οἴκῳ, καὶ εὐωδίας, καίτοι
γε παρούστος τῆς ὁσφραντικῆς αἰσθήσεως, οὐκ ἀντι-
λαμβάνεται· ἐξίστη γὰρ ἡ τοιαύτη αἰσθησις εἰς ἀνά-
παυσιν τραπέσαι. Πικρῶν ὄντων χυμῶν ἐν τῷ στό-
ματι, ἡ ἀλμυρῶν, ἡ γλυκίων, τὸ γευστικὸν οὐκ
αἰσθάνεται· ἐπειδὴ περ ἐν ἐκστάσει τῆς ἀναπαύσεως
καίται μὴ ἐνεργοῦν, ὅπερ ἐν τῷ ὕπνῳ ἐνέργει. Ἀκοὴ
πάρεστιν· ἀλλ' ἀργεῖ τὸ ἀκουστικὸν κατὰ τὴν αἰσθη-
σιν· καὶ πολλάκις τῶν λαλούντων ἐν οἴκῳ, εἰ μὴ τι
διωπνισθῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐχ ὑπακούει τῶν παρὰ τινὸν
ῥηθέντων, διὰ τὸ ἀποστῆναι τὴν ἐνέργειαν πρὸς τὴν
ᾠραν. Τινῶν κνωδίων διερχομένων διὰ τοῦ ἡμετέ-

IV. Sic enim Montanus, exempli gratia, loquitur :
Ecce homo tanquam lyra, ego vero cœu plectrum volo.
Homo dormit ; ego vero vigilo. Ecce Dominus est,
qui corda hominum in stuporem vertit, et corda dat
hominibus. Quis est igitur, qui si utilissimam fidei
doctrinam percipiat, intelligentiaque 406 com-
prehendat, ac vite sue nonnullam curam habeat,
non argumentum istiusmodi ab otioso homine con-
fictum, et arrogantia plenam ejus orationem con-
demnet, qui se prophetarum numero insolenter ascri-
bat, cum interim eadem dicere, quæ olim prophetæ
nequeant? Non enim Spiritus sanctus in illo lo-
cutus est. Atque hæc ipsa verba : *Volo, et percu-*
tio, et vigilo, et Dominus corda in stuporem vertit,
furiosi hominis verba sunt, minimeque quæ loqui-
tur assequentis : in quo alia prorsus nota figuraque
cernitur, quam quæ Spiritus sancti, qui per pro-
phetas olim locutus est germana videatur ac pro-
pria.

Quod si veritati mendacium admiscere voluerint
et accuratum sacrarum Litterarum dissimulare sen-
sum, ac loca quædam accumulare, quibus errorem
suum procudant, et divinis oraculis quam similli-
mum reddant, puta quod Scriptura dixerit : *Misit*
Deus ἐκστασιν, hoc est *stuporem, in Adam, et dor-*
*miit*², sciant longe aliam hic esse, quam in illorum
negotio rationem. Non enim quod ad istos attinet,
novum quoddam corpus a Deo designabatur; cujus
gratia, quod olim Adamo fecerat, pro sua benigni-
tate stuporem immitteret. Nam Adamii stuporem
ille, somni quidam torpor exstitit, non mentis in-
sania. Stuporis porro vocabulum pluribus modis
usurpari solet. Alius enim est, quem vehemens
quædam parit admiratio. Alias pro furore et insa-
nia sumitur, ex eo quod animus a proposito ἐκστῆ-
ναι, hoc est *aberrare*, dicitur. At illi somno stupor
alio, nimirum ad naturales functiones referendus
manibus perpolito altissimus sit ille stupor in-

V. Constat enim quam merito stuporis hoc no-
men a Scriptura fuerit usurpatum. Quandoquidem
homine consopito sensus omnes ad quietem sese
transferunt. Sic videndi facultas, exempli gratia,
tametsi præsens adsit, clausis oculis nihil omnino
discernit : propterea quod tum ille, quo movemur,
spiritus sive anima requiescit. Sic quantavis domi
fragrantia sit, aut fetor, nihil tamen odoratu, qui
sane præsens est, percipere possumus; eo quod
sensui illi ad quietem composito velut quidam tor-
por obrepsit. Item licet amarus in ore sit sapor,
aut falsus, aut dulcis, nihil gustatu sentitur, eo
quod stupidus hic sensus, ac 407 sopitus fun-
ctionem nullam exercet, cujusmodi præstare vigi-
lans solebat. Manet et auditus ipse, sed audiendi
est facultas otiosa : adeo ut plerumque domi lo-
quentibus nonnullis, nisi qui dormit expergefactus
fuerit, quæ ab iis dicuntur non audiat, quod omnia

¹ Reg. ἐτάζων. ² Corr. κίχληκεν. ³ Gen. ii, 21.

eo tempore intercepta sit actio. Postremo cum quædam per corpus oberrent bestię, harum contactus minime tum a nobis percipitur nisi forte vehementius pupugerint. Cujus ea causa est, quod sensus nostri domicilium in illa somni quiete ab omni actione cessaverit. Quod quidem sensus instrumentum, cum sit natura terrenum, animaque nihilominus excellenti præditum : quod ita Deus utilitatis nostrę causa constituit : suum habet somno tempus attributum, per quod ab acerrima sentiendi functione, in quietem torporemque resolvitur. Interim animę pars illa præcipua intelligendique vis ejusmodi est stuporis experta. Sæpe enim semetipsam sibi quasi vigilantem objicit, ambulans, agens aliquid, navigans; atque in pluribus, et majoribus negotiis versari per somnium existimat. Quamquam longe istud alio modo, quam a furioso ac fanatico, geritur; qui corpore animoque vigilans atrociam quædam perpetrat, et cum sibi tum ceteris omnibus infestus est; nescit enim quid dicat aut faciat, quoniam a rationis statu dejectus et in furorē versus est.

VI. Hæc nos omnia illius occasione loci: *Immisit Deus stuporem in Adamum, et dormiit*, necessario disputavimus, ac diversos stuporis modos proposuimus; atque illud ipsum explicavimus; ejus rei gratia somnus ille injectus a Domino stupor appellatur. Nimirum hoc singulari Dei cautione ac benignitate perfectum, quam generi hominum impertit, quo se ad somni requiem a quotidiana negotiorum cura ac sollicitudine traduceret. Quamquam illic potiori jure stuporis vocabulum illud adhæserit, eo quod aliquanto illum tempore ab omni sensu doloris exemit, cum ei costam detracturus esset, quam in mulierem converteret. Non erat ille mentis aut animi stupor. Nam statim atque expergesfactus est, quod gestum erat agnovit, ac dixit: *Hoc nunc os ex ossibus meis et caro de carne mea: hæc vocabitur virago, quia ex viro suo sumpta est*¹. **408** Vides, opinor, quemadmodum tam priora, quam posteriora noverit, ac futura prædicat. Etenim priora quidem intellexit, quæ dormiente se gesta fuerant, ut ex iis illis verbis colligitur: *Os ex ossibus meis*. Præsentia vero, ac mulieris procreationem subsecuta cognovit; quippe de suo corpore translata illam animadvertit. Postremo futura quoque vaticinatus est, cum ita pronuntiavit: *Propter hoc relinquet homo patrem suum et matrem suam; et adhærebit uxori suæ, et erunt ambo in carnem unam*². Hæc igitur non fanatici hominis sunt, non quid dicat ignorantis; sed animi robore ac firmitate præditi.

VII. Jam vero ut de loco illo: *Ego dixi in excessu meo: Omnis homo mendax*³, aliquid dicamus; alia quædam hujus verbi notio est, non ea videlicet, quæ amenti ac furioso tribuitur. Absit ut id in animum inducamus. Sed hominem incredibilem in modum obstupescens significat, et usitatis ac

Α ρου σώματος, οὐκ αἰσθανόμεθα τῆς αὐτῶν περὶ τὸ σῶμα ἡμῶν ἀφ᾽ ἧς, εἰ μὴ τι βαρέως ἐπιθῶνται ἡμῖν τὰ κνώδαλα· ὥς τοῦ παντὸς ὀργάνου διὰ τὴν ἀνάπαυσιν τοῦ ὕπνου ἐκστάντος ἀπὸ τῆς ἐνεργείας. Τὸ μὲν γὰρ ὄργανον φύσεως ὅν γίγνεται, καὶ περὶ τὴν ὁ ψυχὴν ἔχον, διὰ τὸ οὕτως ἐκ Θεοῦ τῶν χρησίμων ἡμῖν γεγενῆσθαι, ἀποδίδεται τῷ ὕπνῳ καιρῶς, μεθιστῶν αὐτὴ ἀπὸ τῆς ἐνεργεσιότητος αἰσθησεως εἰς μετὰστασιν ἀναπύσεως. Αὐτὴ δὲ ἡ ψυχὴ οὐκ ἐξέστη τοῦ ἡγεμονικοῦ οὐδὲ τοῦ φρονήματος. Πολλάκις γὰρ φαντάζεται ἑαυτὴν ὡς ἐν γρηγορήσει, καὶ περιπατεῖ, καὶ ἐργάζεται, καὶ ποντοπορεῖ, καὶ ἐν πλείοσι καὶ μείζοσι τούτων δι' ὀνειράτων ἑαυτὴν θεωμένη· ἢ μὴν κατὰ τὸν ἀφραίνοντα, καὶ ἐν ἐκστάσει γινόμενον ἐκστατικὸν ἀνθρώπον, τὸν τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ ἐγρηγορότα, τὰ δεινὰ μεταχειριζόμενον, καὶ πολλάκις ἑαυτῷ δεινῶς χρώμενον καὶ τοῖς πέλας. Ἀγνοεῖ γὰρ ὁ φθέγγεται τε καὶ πράττει· ἐπειδὴ περ ἐν ἐκστάσει γέγονεν ἀφροσύνης ὁ τοιοῦτος.

faciat, quoniam a rationis statu dejectus et in furorē

Γ'. Ταῦτα δὲ πάντα διὰ τὸ, Ἐπέβαλε Κύριος ἐκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὕπνωσεν, ἀνάγκην ἐσχηκαμεν, ὡς ἐπιβόητοι, συναγαγεῖν τὰς διαφορὰς τῶν τρόπων τῆς ἐκστάσεως· καὶ ἐφράσαμεν δι' ἣν αἰτίαν ἐκαὶ παρὰ Κυρίου ἐκστασις εἰρηται ἡ τοῦ ὕπνου μετοχή· ὅτι διὰ τὴν τοῦ Θεοῦ φειδῶ καὶ φιλελευθωρίαν, ἣν πᾶσι μὲν ἀνθρώποις ὁ αὐτὸς δεδώρηται, εἰ τὸ μεταφέρεισθαι τὸν ἀνθρώπον ἀπὸ μερίμνης εἰς ἀνάπαυσιν ὕπνου καὶ τῶν τῷ βίῳ χρεωδῶν πραγμάτων. Ἐκεῖ δὲ περισσώτερος ἐκείνην ἐκστασιν ἐκάληκε, διὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν ὥραν μὴ αἰσθάνεσθαι πόνου, δι' ἣν ἐμελλε λαμβάνειν πλευρὰν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ πλάττειν αὐτὴν αὐτῷ εἰς γυναῖκα. Ἀλλὰ οὐκ ἦν ἐκστασις φρενῶν καὶ διανοημάτων. Εὐθὺς γὰρ ἀναστὰς ἐπέγνω, καὶ εἶπε· Τοῦτο εἴπω ἔστω· ἐκ τῶν ἐστώων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου· αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ ἀνδρός αὕτη ἔλθῃσθαι αὕτη. Καὶ ἐπίσταται γὰρ, ὡς ὅρξ, καὶ τὰ πρῶτα, καὶ τὰ παρόντα καὶ προφητεύει περὶ τῶν μελλόντων. Ἰδοὺ γὰρ ἐπέγνω τὰ πρῶτα, ὅτι ἦν ἐν ὕπνῳ, λέγων, ὅτι Ὅστω· ἐκ τῶν ἐστώων μου. Καὶ ἐπέγνω τὰ παρόντα, μετὰ τὸ πλασθῆναι τὴν γυναῖκα, ἐπιγνοὺς αὐτὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἡρμένην. Καὶ προφητεύει περὶ τῶν ἐσομένων, ὅτι Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα αὐτοῦ, καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ, καὶ ἑσονται οἱ δύο εἰς σὰρκα μίαν. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐν ὁ ἐκστατικοῦ ἀνδρός, οὐδὲ ἀπαρακολουθήτου, ἀλλὰ ἐβρωμένην ἔχοντος τὴν διάνοιαν.

Ζ'. Εἰ δὲ καὶ περὶ τοῦ, Ἐγὼ εἶπον ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Ὡς ἄνθρωπος ψεύστης, λεχθέν, ἑτέρα πάλιν αὕτη ἡ δύναμις, οὐχ ὅν τρόπον τινὸς ἀφραίνοντος ἀνθρώπου καὶ ἐκστατικοῦ, μὴ γένοιτο! ἀλλὰ ὑποθαυμάζοντος, καὶ διανοουμένου ὑπὲρ τῶν κατὰ τὴν συνήθειαν λογισμῶν τῶν συμμέτρως ὀρωμένων

¹ Gen. ii, 23. ² ibid. 24. ³ Psal. cxv, 11. ⁴ Corr. περιετὴν. ⁵ Corr. οὐκ ἦν. ⁶ F. τό.

τε καὶ πραττεμένων. Ἐπειδὴ γὰρ ἐθαύμαζεν προφή-
της, διὰ θαυμασμὸν ἐνταῦθα λέγει. Γεγόνاسι δὲ ἐν
ἐκστάσει οἱ προφῆται, οὐκ ἐν ἐκστάσει λογισμῶν.
Γέγονε γὰρ καὶ Πέτρος ἐν ἐκστάσει, οὐχὶ μὴ παρα-
κολουθῶν τῷ λόγῳ, ἀλλ' ἑρῶν καθημερινῆς ἀκολου-
θίας ἕτερα παρὰ τοῖς ἀνθρώποις ἑρώμενα. Εἶδε γὰρ
ἐσθέρην καθιεμένην, καὶ πάντα τὰ τετραπόδα, καὶ
ἑρπετὰ, καὶ τοῦ οὐρανοῦ τὰ πτερινὰ ἐν αὐτῇ.
Ὅρα δὲ, ὅτι παρακολουθεῖ, καὶ οὐκ ἦν ἐν ἐκστάσει φρε-
νῶν ὁ ἅγιος Πέτρος· ὅτε γὰρ ῥηκουσιν, Ἀνάστα, θύσον,
καὶ φάγε, οὐχ ὥς μὴ τὸν νοῦν ἐρρώμενος ἐπαίσθη·
ἀλλὰ φησὶ πρὸς τὸν Κύριον· Μηδαμῶς, Κύριε· οὐ-
δέποτε κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον εἰσῆλθεν εἰς τὸ στέμα
μου. Καὶ Δαυὶδ ὁ ἅγιος εἶπεν, ὅτι Πᾶς ἄνθρωπος
ψεύστης. Ὁ δὲ λέγων, Εἶπον ἐγὼ, ἰδὲ εἶπε, καὶ
περὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅτι, εἶπε, Ψεύδονται. Ἄρα αὐ-
τὸς οὐκ ἐψεύδετο. Ἐκπληττόμενος δὲ, καὶ θαυμάζων
τὴν αὐτοῦ φιανθρωπίαν, καὶ τὰ αὐτῷ παρὰ τοῦ
Κυρίου κακηρυγμένα, ἐθαύμαζε καθ' ὑπερβολὴν· καὶ
ἑρῶν πάντα ἄνθρωπον ἐνδεόμενον τοῦ ἐλέους τοῦ
Θεοῦ, μόνῳ Κυρίῳ τὸ ἀληθεύειν ἐπέδωκε· πάντα δὲ
ἄνθρωπον ὑπὸ ἐπιτίμιον ἔγνω· ἵνα δείξῃ τὸ ἀληθινὸν
Πνεῦμα τὸ ἐν προφήταις λαλήσιν, καὶ τὰ βάθῃ αὐ-
τοῖς ἀποκαλύψαν τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως καὶ ἀκρι-
βείας. Ἐγένετο δὲ καὶ Ἀβραάμ ἐν ἐκστάσει, οὐκ ἐν
ἐκστάσει φρενῶν, ἀλλὰ ἐκστάσει φόβου. Ἐβλεπε γὰρ
κλίβανον καὶ λαμπάδας περὶ τὴν τοῦ ἡλίου δύσιν.
Καὶ ἄλλοι προφῆται ὁρῶντες τὰ ὁράματα ἐν διανοίᾳ
ἐρρώμενη εἶπον. Ὡς ὁ Μωϋσῆς φησιν (2)· Ἐμφο-
βός εἰμι καὶ ἐντρομος. Ἐγὼ δὲ Ἀβραάμ, τὰ ὑπὸ
τοῦ Κυρίου λεγόμενα· Γινώσκων γνώσῃ, ὅτι πάρ-
οικον ἔσται τὸ σπέρμα σου ἐν γῇ ἀλλοτρίᾳ ἐτη
τετρακόσια. Καὶ ὁρᾷ, ὥς ἔστι τὰ πάντα ἐν ἀληθείᾳ
ἰδοῖν, παρὰ τοῖς προφήταις εἰρημένα, καὶ ἐν ἐρρώ-
μένῃ διανοίᾳ, καὶ ἐν σώφρονι λογισμῷ, καὶ οὐκ ἐν
παραπληξίᾳ.

Timore percussus sum ac cohorruī¹. Abrahamus vero quæ a Domino sunt dicta percepit: Scito præ-
noscentem, quod peregrinum futurum sit semen tuum in terra aliena annis quadringentis². Jam illud
animadvertere te puto, quæ a prophetis pronuntiantur omnia, et cum eadem animi præsentia et
cum certa ac prudenti ratione proferri.

H'. Εἰ δὲ καὶ πάλιν θελήσουσι λέγειν· Οὐχ ἔμοια
τὰ πρῶτα χαρίσματα τοῖς ἐσχάτοις· πῶθεν τοῦτο
ἔχουσι δείξαι; Ὁμοίως γὰρ ἀλλήλοις οἱ ἅγιοι προ-
φῆται, καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι προσφύττευσαν. Πρῶ-
τον μὲν οὖν ἀνερχομένου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν οὐρα-
νόν, καὶ ἰδόντες τοὺς δύο τοὺς ἐν ἐσθῆσει λευκαῖς,
οὐκ ἐν παραπληξίᾳ ὁρῶσιν· ἀλλὰ ἔχουσιν ἐρρώμενη
τῇ διανοίᾳ, ὅτι Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἐστήκατε εἰς
τὸν οὐρανὸν διεκρίνοντες; Οὗτος δ' Ἰησοῦς ἀπ' ὑ-
μῶν εἰς τὸν οὐρανὸν ἀναληφθεὶς, οὕτως ἐλεύ-
σεται, καὶ τὰ ἑξῆς. Εἰτα δὲ καὶ ὁ Πέτρος, ὥς ἔφη,
ἑρῶν καὶ ἀκούων, καὶ ἀποκρινόμενος, καὶ λέγων,
Μηδαμῶς, Κύριε, εὐσταθῶν ἦν τῇ διανοίᾳ. Ἀγαθὸς
γὰρ προφητεύων εἶπε, καὶ κατὰ σχήματος θαυμα-

A quotidianis eorum, qui videntur, aut aguntur, co-
gitationibus majora versantem. Cum enim Propheta
miraculo esset attonitus, præ admiratione ita lo-
cutus est. Quod vero Prophetæ extra se rapti le-
guntur, non sic accipiendum est, quasi rationis
usum amiserint. Nam et Petrus extra se raptus
aliquando dicitur, non quod habitum ultro citroque
sermonem ignorarit; sed quod præter quotidianum
usum nonnulla fieri inter homines animadverteret.
Vidit enim linteum demissum, et omnia quadrupedia,
ac reptilia, et cæli volucres in eo contineri¹. Quam-
porro quæ dicerentur animo perceperit, nec a statu
rationis alienus fuerit, ex eo potes discernere;
quod cum audisset: Surge, occide et manduca, non
illico velut mentis minime compos obsequitur; sed
ita Domino respondet: Absit, Domine! nihil unquam
commune vel immundum intravit in os meum².
Quod autem ad Davidem attinet, qui dixit: Omnis
homo mendax; cum adjecit: Ego dixi, privatim et
ex sua persona locutus est, ut mentiri homines
affirmaret, mendacii ipse esset expers. Sed nimi-
rum Dei benignitatem vehementer admiratus est;
tum quod numinis afflatu quamplurima olim ventura
prædixisset; cumque universis hominibus necessa-
riam esse Dei misericordiam cerneret, soli Domino
veritatem attribuit, ac mortales omnes reprehen-
sioni obnoxios esse pronuntiavit; ut verum in
prophetis locutum esse Spiritum ostenderet, cum-
que iis altissima divinæ cognitionis accura-
teque scientiæ arcana communicasse. Abrahamus
itidem extra se fuisse raptus scribitur, non ut
animi impotens esset, sed duntaxat timore per-
cussus. Vidit enim sub solis occasum elibanum cum
lampadibus. Eodemque modo prophetæ cæteri,
cum objecta sibi visa cernerent, in eodem mentis
vigore perstiterunt. Sic enim Moyses dicebat:

VIII. Quod si illud objiciant, posterioribus donis
priora non fuisse similia; quibusnam id argumen-
tis efficient? Certe enim prophetæ omnes, et apo-
stoli non dissimili a se invicem ratione vaticinati
sunt. In primis cum ascendente in cælum Domino
duos illos in vestibis albis aspicerent, non amen-
tes furiosique viderunt; sed integro animi judicio
suique compotes audierunt: Viri Galilæi, quid sta-
tis aspicientes in cælum? Ille Jesus, qui assumptus
est a vobis in cælum, sic veniet³, etc. Quin et Petrus
videns, uti dictum est, et audiens atque his verbis
respondens: Absit, Domine! eandem retinebat ani-
mi constantiam. Agabus similiter afflatu prophetico
instructus, admirabili quodam habitu gestuque

¹ Act. i, 5, 6. ² ibid. 7, 8. ³ Hebr. xii, 21. ⁴ Gen. xv, 13. ⁵ Act. i, 11. ⁶ Act. x, 14.

(2) Ὡς ὁ Μωϋσῆς φησιν. Quod tanquam a Moyse
dictum Paulus ad Hebr. cap. xii commemorat; neque
tamen in Vetere Instrumento legitur. Pleraque

enim, ut observat Hieronymus, in hac Epistola
quasi de Vetere Testamento proferuntur, quæ in
illo minime reperiuntur.

quod futurum erat adumbrare volens, Pauli zonam arripuit eaque pedes suos alligans ita locutus est: *Virum cujus est hæc zona, ligabunt illum, et abducent in Hierusalem*¹. Ad hæc Antiochiam prophetae quidam venisse narrantur, famemque nuntiassse toto terrarum orbe futuram. Nec vana prædictorum fides fuit. Atque ut veros illos prophetas fuisse monstraret, Scriptura statim adjunxit: *Quæ facta est sub Claudio Cæsare*². At Paulus sanctissimus apostolus instinctu prophetico dixit: *Spiritus autem manifestate dicit: In horissimis diebus instabunt tempora difficilia*³, etc. Item alio in loco: *Discedent quidam a sana fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, 410 prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum nobis qui cum gratiarum actione utimur*⁴: id quod in vobis ac vestri similibus esse perfectum res ipsa declarat. Etenim pleræque illarum hærescon nuptiis atque usu quorundam ciborum interdiciunt, non ut sanctioris vitæ genus instituant, aut ad præstantiorem virtutem, ac cœlestia præmia, et coronas comparent; sed quod detestanda quæ a Domino condita sunt existiment.

IX. At Ecclesia catholica et virginitatem prædicat, et cœlibem vitam, ac castimoniam viduitatemque collaudat; et honestas nuptias colit, et approbat; supra vero, adulteria ac libidines prohibet. Ex quo veram ac germanam Ecclesiæ catholicæ notam, et adulterinos aliorum ritus licet intueri; ac quemadmodum sinceræ religionis dogmata ab omni errore, ac flexuosis ambagibus, et abruptis ac salebrosis itineribus declinent. Hoc enim et ante monui ab Apostolo esse prædictum, et iterum innotabo, uti nos cautiore efficeret, ac sacrosanctam Ecclesiam propriis quibusdam notis ab hæreticorum errore discerneret, ita pronuntiasse: *Quæ a Deo recte constituta sunt incredibili audacia prohibentes istos privata quædam decreta sancire. Quod ad eos pertinet qui nuptias prohibent, et a cibis abstinere præcipiunt. Atqui Deus ipse Verbum in Evangelio moderationem ei rei quamdam apposuit: Vis, inquit perfectus esse*⁵? in quo se ad humanam conditionem et imbecillitatem accommodare voluit. His enim delectatur quidem, qui ejusmodi pietatis speciem præstare potuerint, ut virginitatem, castimoniam continentiamque profiteantur; singulares porro nuptias commendat: cum sacerdotalia munera et ornamenta cum iis, qui post unas nuptias continentiam servaverint, aut in virginitate persisterint, communicanda esse velut in quodam exemplari monstraverit: id quod apostoli, deinde ecclesiastica sacerdotii regula honeste ac religiose

στοῦ αἰνιτιζόμενος, λαβὼν τὴν ζώνην τοῦ Παύλου καὶ δέσας τοὺς ἰσθμοὺς ποσὶ, φησὶν οὕτως· Τὸν ἄνδρα οὗ ἐστὶν ἡ ζώνη αὕτη, δέσουσιν αὐτὸν, καὶ ἀπολίσσουσιν εἰς Ἱερουσαλὴμ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐν Ἀντιοχείᾳ κατηλθὼν προφηταὶ, καὶ κατήγγελλον λιμὸν ἔσεσθαι καθ' ὅλης τῆς οἰκουμένης. Καὶ οὐ διετίθεντο ὁ τούτων λόγος. Ἀλλ' ἵνα δείξῃ αὐτοὺς ἀληθινούς προφῆτας, ἡ Γραφή εὐθὺς ἐπιφέρει λέγουσα· *Ἦτις ἐγένετο ἐπὶ Κλαυδίου Καίσαρος*. Παῦλος δὲ ὁ ἀγιώτατος ἀπόστολος προφητεύων εἶπε· Τὸ δὲ Πνεῦμα φητὶ ὡς λέγει· *Ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐνστήσονται καιροὶ χαλεποὶ, καὶ τὰ ἐξῆς*. Καὶ πάλιν ἄλλοτε, ὅτι *Ἀπιστήσονται τινες τῆς ὑγιαίνουσας διδασκαλίας, προσέχοντες πλάνοις καὶ διδασκαλίαις δαιμόνων, κωλύόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἐκτίσεν εἰς μετὰ ἡμῶν ἡμῶν, τοῖς μετ' εὐχαριστίας*· ὡς σαφὲς ἐφ' ὧν καὶ τοῖς ὁμοίοις ὧν πληθύνεται ἐξ αὐτῶν τῶν προκειμένων. Αἱ γὰρ πλείους τῶν αἵρέσεων τούτων τοῦ γαμεῖν κωλύουσιν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων παραγγέλλουσιν, οὐχ ἕνεκεν πολιτείας προτροπόμενοι, οὐχ ἕνεκεν ἀρετῆς μείζονος, καὶ βραδείων, καὶ στεφάνων, ἀλλὰ βέλυντὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γεγενημένα ἡγοούμενοι.

Ἡ δὲ ἁγία Ἐκκλησία (3) καὶ παρθένοιαν δοξάζει, καὶ μονότητα, καὶ ἀγγελίαν καὶ χηροσύνην ἐπαινεῖ, καὶ γάμον σεμνὸν τιμᾷ καὶ δέχεται. Πορνείαν δὲ καὶ μοιχείαν, καὶ ἀσέλγειαν ἀπαγορεύει. Ὅθεν ἰδεῖν ἔστι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τοὺς παραπεποιημένους τῶν ἄλλων τρόπους· καὶ τὰ δοκιμασθέντα ἀποδιδράσκειν ἀπὸ πάσης πλάνης, καὶ σχολιάς ὁδοῦ, καὶ τρίβου ἀνάντη διακειμένης. Ἐφ' ἧν γὰρ ἄνω, ὡς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου προεῖρηται, καὶ πάλιν ἱερῶ, ὅτι ἀσφαλίζόμενος ἡμεῖς, καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας διακρίνωμεν ἀπὸ τῆς τῶν αἵρέσεων πλάνης, ἱερῶ, ὡς Τολμηρῶς τὰ ἐκ τοῦ Θεοῦ καλῶς τεταγμένα ἀπαγορεύοντες νομοθετοῦσι, φήσας περὶ τινῶν κωλύόντων γαμεῖν, καὶ ἀπέχεσθαι βρωμάτων. Καὶ γὰρ συμμετρὶς τινὲς ὁ Θεὸς Λόγος, ἐν τῇ Εὐαγγελίᾳ φήσας, *Θέλεις τέλειος γενέσθαι*; συγγνωμονῶν τῇ τῶν ἀνθρώπων πλάνῃ καὶ ἀσθενείᾳ, χαίρει ἐπὶ τοῖς τὰ δοκίμια τῆς θεοσεβείας δυναμένοις ἐνδείκνυσθαι, παρθένοιαν ἀσκεῖν αἰρουμένοις, καὶ ἀγγελίαν, καὶ ἐγκράτειαν· τὴν δὲ μονογαμίαν τιμᾷ· εἰ καὶ μάλιστα τὰ χάρισμα τῆς ἱερωσύνης, διὰ τῶν ἀπὸ μονογαμίας ἐγκρατευσσάντων, καὶ τῶν ἐν παρθένῃ διατελούντων κοσμήσας προστύπου· ὡς καὶ οἱ αὐτοῦ ἀπόστολοι τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα τῆς ἱερωσύνης ἐδτάκτως καὶ ὁσίως διατάξαντο. Εἰ δὲ τις κατὰ ἀσθένειαν ἐπιδεδυθεῖ, μετὰ τὴν τελευταίαν τῆς ἰδέας γαμετῆς συναφθῆναι δευτέρῳ γάμῳ, οὐχ ἀπαγορεύει τοῦτο ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας, τοῦτέστι τὸν μὴ ὄντα

¹ Act. xxi, 11. ² ibid. 28. ³ II Tim. ii, 1. ⁴ I Tim. iv, 1-3. ⁵ Matth. xix, 21. ⁶ F. ἐναντίως.

(3) *Ἡ δὲ ἁγία Ἐκκλησία*. Totum hoc caput insignem habet usum ad catholicum dogma ab hæreticorum invidia ac calumnia vindicandum: qui ut modum nullum, ac moderationem retinent, cum ab Ecclesia commendari quidem nuptias, sed virgini-

tatem continentiamque præferri vident, exclamant illico, et in conventiculis suis apud imperitos perfidiose ac stolidè vociferantur, dampnari a Catholicis nuptias, ac ciborum usu penitus interdici.

ιερέα. Οὗτοι δὲ κωλύουσι κατὰ ¹ εἰρημένον, κωλύον-
των γαμεῖν. Ἐκβάλλουσι γάρ τὴν δευτέρῃ γάμῳ
συναφθέντα, καὶ ἀναγκάζουσι μὴ δευτέρῃ γάμῳ
συνάπτεσθαι. Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀνάγκην ἐπιτιθέμεν,
ἀλλὰ παραινοῦμεν μετὰ συμβουλίας ἀγαθῆς προ-
τρέπομενοι τὴν δυνάμενον· οὐκ ἀνάγκην δὲ ἐπιτι-
θέμεν τῷ μὴ δυναμένῳ· οὐκ ἐκβάλλομεν αὐτὸν ἀπὸ
τῆς ζωῆς. Ὁ γὰρ ἅγιος λόγος παντὶ ἐκέρυξε τὴν
ἀσθενεῖαν τῶν ἀσθενούντων βαπτίζειν· ὡς καὶ αὐ-
τὸς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος εὐρεθῆσεται λέγων, καὶ
ἐλέγχων τοὺς τοιούτους μὴ ὄντας τοῦ αὐτοῦ χαρί-
σματος· ὅτι Νεωτέρας χήρας πυρρικοῦ· μετὰ γὰρ τὸ
καταστρηγιάσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν,
ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν.
Αἱ γὰρ ἐπαγγεῖλάμεναι καὶ ἀθετήσασθαι, ἔχουσι
κρίμα. Αἱ δὲ μὴ ἐπαγγεῖλάμεναι, ἀλλὰ συναφθεῖσαι
δι' ἀσθενεῖαν, κρίμα οὐκ ἔχουσιν. Εἰ δὲ καὶ κρίμα
ἐμελλόν ἔχειν, πῶς εἰπε· *Γαμήτωσαν, ἐκκοῦ-
σποτεῖτωσαν*;

nubere volunt habentes damnationem quia primam fidem irritam fecerunt ¹. Si quidem quæ castitatem
professæ irritam eam professionem fecerint, damnationem habere dicuntur. Quæ vero minime pro-
fessæ fuerint, sed pro infirmitate sua nupserint, damnationis sunt prorsus expertes. Si enim ulli
essent obnoxiiæ, cur diceret: *Nubant, domui præsent* ²?

Γ'. Πῶς ³ τοίνυν προφητειῶν παρακολουθῶν εὐρί-
σκειται καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ, καὶ ἐν τῇ
Καινῇ· ὡς καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν τῇ Ἀποκαλύψει
εἰπε· *Τάδε ἀπεκάλυψε Κύριος τοῖς αὐτοῦ δούλοις*
διὰ τοῦ δούλου αὐτοῦ Ἰωάννου· καὶ, Τάδε λέγει
Κύριος. Ὁ ταῦτα λέγων ἐβρώμεντν εἶχε τὴν δίκαιαν,
καὶ παρακολουθεῖ. Ἰδοὺ τοίνυν, *Τάδε λέγει Κύριος*·
καὶ, *Ὅρασις ἦν εἶδεν*. Ὁ δὲ Μοντανὸς οὗτος ὁ αὐχὼν
ἐαυτὸν εἶναι προφήτην, καὶ πλανήσας τοὺς ὑπ' αὐ-
τοῦ πεπλανημένους, ἀσύστατα κατὰ τὰς θείας Γρα-
φὰς διηγείται. Λέγει γὰρ ἐν τῇ ἐαυτοῦ λεγομένῃ
προφητείᾳ· *Τί λέγετε τὸν ὑπὲρ ἀνθρώπων σωζό-
μενον*; Ἀμύψει γάρ ὁ δίκαιος, φησὶν, ὑπὲρ τὸν
ἥλιον ἑκατονταπλασίονα. Οἱ δὲ μικροὶ ἐν ὑμῖν
σωζόμενοι, λάμψουσιν ἑκατονταπλασίονα ὑπὲρ
τὴν σελήνην. Ὁ δὲ Κύριος ἐλέγχει τὸν τοιοῦτον, ὁ
ἔχων τὴν ἐξουσίαν χαρίσασθαι τὸ λάμπειν τὰ πρό-
σωπα τῶν ἁγίων, καὶ φαιδρύναι τὸ πρόσωπον τοῦ
Μωϋσέως, καὶ μεταβαλὼν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀγίᾳ
αὐτοῦ ἀναστᾷ τῶν σωμάτων, τοὺς σπειρομένους
ἐν τῇ ἀτιμίᾳ, καὶ ἐγειρομένους ἐν δόξῃ· οὐκ ἄλλα
σώματα παρὰ τὰ ὄντα, ἀλλὰ αὐτὰ τὰ ὄντα ἐγειρό-
μενα ἐλα· λαμβάνοντα δὲ δόξαν παρ' αὐτοῦ μετὰ
ἀνάστασιν, παρὰ τοῦ τὴν δόξαν ἀφθόνως παρέχοντος
τοῖς αὐτοῦ ἁγίοις· ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἐξουσίαν δοῦναι,
καὶ χαρίσασθαι, ὡς Θεὸς καὶ Κύριος. Ἐχων δὲ τοῦ
χαρίσασθαι, οὐκ ⁴ ἐπαγγέλλετο κατὰ Μοντανόν· ἀλλὰ
φησὶ· Ἀμύψει ἡμῶν τὰ πρόσωπα ὡς ὁ ἥλιος.
Εἰ τοίνυν ὁ ἔχων τὴν ἐξουσίαν, καὶ ἀληθῶς ὑπάρχων
δεσπότης, καὶ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὡς ὁ
ἥλιος λέγει τὰ πρόσωπα τῶν δικαίων λάμψειν· πῶς
Μοντανὸς ἐπαγγέλλεται περιττότερον ἑκατονταπλα-
σίονα; εἰ μὴ ἄρα ὅμοιος εἰ ἐκείνῳ τῷ ἐπαγγεῖλα-
μένῳ τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ, ὅτι *Ἔσσεσθε ὡς Θεοί*,

*A decreverunt. Quod si quis post uxoris obitum se-
cundas nuptias pro sua imbecillitate desiderat,*
minime id quidem veritatis regula prohibet, in eo
duntaxat qui sacerdos non fuerit. At isti probi-
bent, adeoque Pauli illa sententia comprehendun-
tur, *prohibentium nubere*. Nam eum, qui secundis
nuptiis illigatus fuerit, expellunt, ac ne facere
istud audeat vim ac necessitatem adhibent. Nos
autem neque **411** necessitate ulla constringimus,
sed suademus; nec aliter quam honestis præceptis
ac consiliis eum, qui quidem possit, ad id præ-
standum impellimus; eum vero qui minus potest,
nulla vi cogimus, nec a salute prorsus excludimus.
Nam tenuiorum imbecillitatem ferendam cuilibet
divino sermone præcipitur. Adque hoc sanctus
Apostolus non dixisse modo reperietur; sed et
istos aperte refellere, et ab ea quam habebat gratia
alienos ostendere. *Adolescentiores, inquit, viduas*
devita. Cum enim luxuriatæ fuerint in Christo,

Si quidem quæ castitatem
professæ irritam eam professionem fecerint, damnationem habere dicuntur. Quæ vero minime pro-
fessæ fuerint, sed pro infirmitate sua nupserint, damnationis sunt prorsus expertes. Si enim ulli
essent obnoxiiæ, cur diceret: Nubant, domui præsent ²?
X. Omnis igitur propheta, tam in Vetere quam
in Novo Testamento, quæ dicit intelligentia conse-
quitur. Unde et Joannes ita in Apocalypsi lo-
quitur: *Hæc revelavit Dominus servis suis per servum*
suum Joannem ⁵; et: *Hæc dicit Dominus*. Quæ qui
dixit, profecto firmo erat iudicio præditus, ac quid
loqueretur animo perceperat. Hinc illæ formulæ,
Hæc dicit Dominus; et: *Visio quam vidit*. Montanus
vero, qui se prophetam jactitat, ac sectatoribus
illudit suis, ea dicit, quæ sacris Litteris nequaquam
consentanea videntur. Sic enim in ea quam appel-
lant, ejus prophetia scriptum est: *Quid enim dicis,*
qui supra hominem cum sit, salutem adipiscitur?
Justus enim, inquit, centuplo quam sol splendidiori
luce fulgebit. At qui inter vos exigui sunt, lunam
centuplo superabunt. Sed hunc Domini ipsius aucto-
ritas refellit; penes quem jus omne ac potestas est
id sanctis suis tribuendi, ut eorum vultus splen-
dore collustrentur. Qui Moysis faciem ejusmodi
luce perfudit: qui eosdem sanctos in corporum
resurrectione commutat; sanctos, inquam, illos,
qui quadam velut cum ignominia sati, cum gloria
ac dignitate resurgunt, non ut alia præterquam
vera propriaque corpora, sed ut eadem, atque
integra penitus excitentur: ita tamen ut ab eo
secundum resurrectionem novum quoddam decus
ac majestatem accipiant, qui sanctis suis incre-
dibilem gloriæ ubertatem impertit; quandoquidem
largiendi hujus, utpote Dominus ac Deus, amplis-
sima est potestate præditus. Atqui tametsi summa,
uti dixi, penes illum sit potestas, nihil tamen ejus-
modi promisit, quale Montanus finxit; sed hoc
unum pollicetur: *Fulgebunt facies vestrae sicut sol* ⁶.

412 Itaque cum is, penes quem omnis est pote-
y, 11. 12. ⁷ ibid. 14. ⁸ Apoc. 1, 1. ⁹ Matth.

¹ Deest τὸ. ² F. πᾶς. ³ F. ἐξουσίαν. ⁴ 1 Tim. xiii, 43.

stas, quique vere omnium Dominus est, Christus, inquani, Jesus Dominus noster, solis instar illustrandos esse justorum vultus definiat, qua fronte centuplo clariores fore Montanus affirmat? Nisi pollicebatur: *Eritis sicut dii*¹; quique ut ab ea

quam consecuti fuerant gloria, ac paradiso deicerentur, et in exitii corruptelam incurrerent, calliditate sua perfecit.

XI. Sed hæc insuper Montanus adjicit: *Ego sum Dominus Deus, qui in homine terror*. Præclare quidem nos Scriptura sacra, et consentanea sibi sancti Spiritus doctrina commonitione sua comparat, ut quæ alieni sunt spiritus ad veri imitationem conficta dogmata, ac veritati contraria discernamus. Statim enim ac Montanus hoc dixit, ea nobis in memoriam revocavit quæ a Domino pronuntiata leguntur. Ita enim in Evangelio testatus est: *Ego veni in nomine Patris, et non suscepistis me; alius veniet in nomine suo, et talem suscipient*². Quocirca Montanum a sacris Litteris dissentire omnino demonstravimus; idque nemini non perspicuum est, qui ejus scripta cum judicio revolverit. Quod si ita est, restat ut tam ipse ab Ecclesia catholica alienus existimetur, quam ejus hæresis, quæ prophetas ac cœlestia illa dona penes se esse prædicat, quæ nequaquam acceperit, sed ab iis potius desciverit. Equis igitur, si paululum quid dicat intelligat, prophetas istos, ac non planos et veteratores appellandos censeat? Christus enim nos docuit: Et Spiritum, inquit, Paracletum mittam ad vos³. Necnon miraculis editis aiebat: *Ille me glorificabit*⁴. Quod etiam reipsa contigisse cernimus, eo quod apostoli, cum Paracletum Spiritum accepissent, Christum glorificaverunt. Montanus vero suam ipse gloriam celebrat. Dominus Patrem suum glorificavit. Idem ille Spiritum quoque glorificavit, cum veritatis esse Spiritum docuit. Montanus unum se glorificat, ac Patrem esse dicit omnipotentem, qui in sese habitat: ut illud omnino constet, talem cum non esse, qualem se videri voluerit; nec ab cœlesti illo Patre missum, nec a Christo quidquam accepisse. Nam in Domino complacuit omnem plenitudinem divinitatis habitare corporaliter⁵; **413** et de plenitudine ejus, prophetæ omnes acceperunt, ut Joannes allirmat⁶. Vides sane quemadmodum Christum veteres omnes prædicarint, tum qui postea secuti sunt Christum præconio suo et confessione celebrarint. At Montanus violenter irrupit, mirificum quemdam hominem se esse jactitans; ut vel hoc ipso nec ejusmodi

IX. Ἐτι δὲ προστίθῃσιν ὁ αὐτὸς Μοντανὸς, εὐτὼ λέγων· Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ καταγινόμενος ἐν ἀνθρώπῳ. Ἄρα οὖν καλῶς ἡμᾶς ἡ θεία Γραφή ἐπασφαλίζεται, καὶ ἡ ἀκόλουθος τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία, νοουθετοῦσα ἡμᾶς, ἵνα γινώσκωμεν ποῦ ἐστι τὰ μιμητὰ τοῦ ἀλλοτρίου πνεύματος, καὶ τὰ ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀλήθειαν· ὅτε γὰρ εὐθὺς τοῦτο εἶπε Μοντανὸς, ὑπόνοιαν ἡμῖν δέδωκεν ἀναμνησθῆναι τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰρημένα. Οὕτω γὰρ φησιν ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Ἐγὼ ἦλθον ἐν τῷ ἑνὶ ὀνόματι τοῦ Πατρὸς, καὶ οὐκ ἐδέξασθέ με. Ἄλλος ἐλεύσεται ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ὀνόματι, καὶ ἐδέξονται τὸν τοιοῦτον. Ἀσύμφωνος τοίνυν παντάπασιν ὁ τοιοῦτος τῶν θείων Γραφῶν εὐρέθη, ὡς παντὶ τῷ σαφὲς ἐστὶ τῷ νοουμένῳ ἐντυγχάνοντι. Εἰ τοίνυν ἀσύμφωνος ὑπάρχει, ἀλλότριός ἐστι τῆς ἁγίας καθολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἡ κατ' αὐτὸν αὐχοῦσα αἵρεσις προφήτας ἔχειν καὶ χαρίσματα, ἃ μὴ εἴληφεν, ἀλλὰ ἐκ τούτων ἀπέστη. Τίς τοίνυν τολμήσειε παρακαλοῦντων τούτους προφήτας καλεῖν, καὶ μὴ μᾶλλον πλάνους εἶναι τοὺς τοιοῦτους; Χριστὸς γὰρ ἡμᾶς ἐδίδαξε λέγων, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Παράκλητον ἀποστέλλω ὑμῖν. Καὶ τὰ σημεῖα διδοὺς εἶπεν, ὅτι Ἐκεῖνος ἐμὲ δοξάσει. Ὡς τὰ ἀληθῆ ἐστιν ἰδεῖν, ὅτι οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι, τὸ Παράκλητον Πνεῦμα λαβόντες, Χριστὸν ἐδόξασαν. Οὗτος δὲ ὁ Μοντανὸς ἑαυτὸν δοξάζει. Ὁ Κύριος τὸν Πατέρα αὐτοῦ ἐδόξασε. Καὶ ὁ Κύριος πάλιν ὁ Χριστὸς τὸ Πνεῦμα ἐδόξασε, λέγων αὐτὸ Πνεῦμα ἀληθείας. Ὁ Μοντανὸς δὲ ἑαυτὸν δοξάζει μόνον, καὶ λέγει εἶναι Πατέρα παντοκράτορα, καὶ ἐν αὐτῷ ἐνοικῆσαι· ἵνα πανταχόθεν διεκθῇ οὐκ ἀπ' αὐτοῦ ὢν, οὐδὲ ὑπ' ἐκείνου ἀπεσταλμένος, οὐδὲ παρ' αὐτοῦ λαμβάνων. Ἐν γὰρ τῷ Κυρίῳ τῷ δόξαντι πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς θεότητος κατοικῆσαι σωματικῶς· καὶ ἀπὸ τοῦ πληρώματος αὐτοῦ πάντες οἱ προφῆται εἴληψαν, κατὰ τὸν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου λόγον. Καὶ ὁρᾷς πῶς πάντες οἱ παλαιοὶ Χριστὸν κατήγγελλον, καὶ οἱ μετέπειτα Χριστὸν ἐδόξασαν· καὶ αὐτὸν ὡμολόγησαν. Μοντανὸς δὲ εἰσέφρυσεν ἑαυτὸν, τινὰ λέγων, ὅπως δεῖχθῇ, ὅτι οὕτως ἐστίν, οὕτως ἀπ' αὐτοῦ ἀπέσταλται, οὕτως παρ' αὐτοῦ εἴληφεν.

esse, nec ab illo missus, nec ab eo quidquam acce-

Pergit Montanus infelix homuncio: *Non angelus, inquit, non legatus aliquis; sed egomet Deus Pater accessi*. Qua sua voce alienus esse deprehenditur, qui Christum minime prædicatione sua celebraverit, quem cœleste omne donum divinitus Ecclesiæ collatum vere semper ac magnifice prædicavit. Quare extra corpus Ecclesiæ, totiusque corporis caput esse reperietur: nec cum illo, inquani, co-

Εἶτα πάλιν φησὶ τὸ ἐλεῖν ἄνθρωπῳ Μοντανὸς, ὅτι Οὕτως ἄγγελος, οὕτως πρέσβυς, ἀλλὰ ἐγὼ Κύριος ὁ Θεὸς Πατὴρ ἦλθον. Ταῦτα δὲ λέγων φωραθήσεται ἀλλότριος ὢν, Χριστὸν μὴ δοξάζων, ὃν πᾶν χάρισμα ἐκκλησιαστικὸν ἐν Ἐκκλησίᾳ τῇ ἁγίᾳ δοῦν, ἐν ἀληθείᾳ ἐδόξασεν. Εὐρεθήσεται γὰρ ἐκτὸς εἶναι σώματος Ἐκκλησίας, καὶ κεφαλῆς τοῦ σώματος, καὶ μὴ κρατῶν τὴν κεφαλὴν, ἐξ ἧς περ πᾶν τὸ σῶμα συν-

¹ Gen. iii, 5. ² Joan. v, 43. ³ Joan. xvi, 7. ⁴ ibid. 14. ⁵ Coloss. ii, 9. ⁶ Joan. i, 16.

αρμολογούμενον αὔξει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Ὁ Ἀ
γάρ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἑαυτὸν ἔδειξεν
ὄντως ὢν Υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ. Μοντανὸς δὲ ἑαυτὸν καὶ
Πατέρα λέγει.

IB'. Πῶς τοίνυν, ὦ Φρύγες, ἡμῖν πάλιν ἐπανα-
στάντες πολέμιοι, καὶ μεμορφωμένοι εἰς Χριστιανι-
κὴν ἐπίκλησιν, βαρβάρων δὲ ἐπανηρημένοι μάχην, καὶ
τῶν Τρώων καὶ Φρυγῶν μιμούμενοι τὸ πολέμιον, πῶς
πεισθῶμεν ὑμῖν, λέγουσι διὰ χαρίσματα ἀρεστὰναι
τῆς Ἐκκλησίας; Οὐκέτι γὰρ χαρίσματα εἰς τὰ ἀλλό-
τρια χαρισμάτων ὄντα, καὶ παρὰ τὴν χαρακτῆρα τὸν
ὑπὸ Κυρίου ὑπισχνούμενα, ὥς οἱ καθ' ὑμᾶς προφῆται
λέγουσιν. Εἰσάγεται ¹ ἡμῖν πάλιν καὶ Μαξιμίλλαν·
καὶ γὰρ καὶ τὰ ὀνόματα ἡμῶν διηλλαγμένα καὶ φοβε-
ρώτατα, καὶ οὐτε προσηγνῆς τι καὶ γλυκύτατον ἔχοντα,
ἀλλὰ ἄγριον καὶ βαρβαρικόν. Εὐθύς γὰρ αὕτη ἡ Μα-
ξιμίλλα ἡ παρὰ τοῖς τοιούτοις κατὰ Φρύγας οὕτω κα-
λουμένοις, ἀκούσας, ὦ παῖδες Χριστοῦ, τί λέγει·
Ἐμοῦ μὴ ἀκούσητε, ἀλλὰ Χριστοῦ ἀκούσατε.
Καὶ ἐν οἷς ἔδοξε Χριστὸν δοξάζειν πεπλάνηται. Εἰ
γὰρ ἦν τοῦ Χριστοῦ, ἔδειγεν ἂν κατὰ τοὺς ἁγίους ἀπο-
στόλους, ὥς ἕκαστος λέγει· Πέτρος μὲν πρῶτος λέ-
γων, ὅτι Ἠμεῖς παρ' αὐτοῦ ἠκούσαμεν· καὶ αὐτοῦ
τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ὁ ὑμῶν ἀκούων, ἐμοῦ
ἀκούει· καὶ τοῦ Παύλου λέγοντος· Μιμηταί μου
γίνεσθε, καθὼς καὶ ὁ Χριστός. Αὕτη δὲ ἀληθεύει
ψευδομένη, καὶ μὴ βουλομένη. Καλῶς δὲ λέγει φά-
σκουσα, ἀλλὰ Χριστοῦ. Πολλάκις γὰρ τὰ ἀκάθαρτα
πνεύματα ἀναγκάζεται ἑαυτὰ καθαιρεῖν, οὐκ ὄντα

C τῆς ἀληθείας, καὶ ὑποφαίνειν τὸν Κύριον αὐτῶν,
θέλοντα, καὶ μὴ θέλοντα, δι' ἀνάγκην· ὥς ἡ παιδίσκη
ἡ ἔχουσα πνεῦμα Πύθωνος ἔλεγεν· Οὗτοι οἱ ἄνθρω-
ποι τοῦ Θεοῦ δοῦλοι τοῦ ὑψίστου εἰσι· καὶ τὸ,
Τί ἦλθες πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; Οἶδαμέν
σε τίς εἶ, ὁ Ἄγιος τοῦ Θεοῦ· ὥς καὶ αὕτη ἀναγκα-
ζομένη ἔλεγεν αὐτῆς μὴ ἀκούειν, ἀλλὰ Χριστοῦ.

Quo et illud pertinet : Cur tenisti ante tempus torquere nos? Novimus quī sis : Sanctus Dei ². Ita
Maximilla vi quadam impulsā audiri se minime vult, sed Christum.
Πῶς οὖν τοῦτο οἱ παρ' αὐτῆς ἀκηκοότες, καὶ αὐτῇ
πεπιστευότες, βούλονται αὐτῆς ἀκούειν, παρ' αὐτῆς
μαθόντες μὴ αὐτῆς ἀκούειν, ἀλλὰ Κυρίου; Καὶ γὰρ
ἀληθῶς ἐπίγεια φεαγγομένης αὐτῆς, εἰ παρῇν αὐτοῖς
σύνεσις, οὐκ ἔδει αὐτὴν ἀκούεσθαι. Καὶ μὴ λέγε, ὅτι
παρηκολούθει. Οὐ γὰρ παρακολουθοῦντός ἐστι τὸ διδά-
σκειν, καὶ ἑαυτὸν ἀνατρέπειν. Εἰ γὰρ ὅλως λέγει, Δὴ
ἀκούετε μου, ποῖον ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ λαλοῦν ἐν αὐτῇ;
Εἰ αὕτη ἔλεγεν, ἡ ³ ἄνθρωπος, ἄρα οὐκ ἦν ἐν Πνεύ-
ματι ἁγίῳ. Ἢ γὰρ λέγουσα, Μὴ ἀκούετε μου, δῆλον
τὸ ἀνθρώπινον ἔλεγε, καὶ οὐκ ἦν ἐν Πνεύματι ἁγίῳ.
Ἢ δὲ μὴ οὕσα ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἀνωθεν, οὕσα δὲ τοῦ
ἀνθρώπινου φρονήματος, οὐδὲν ἐγίνωσκε. Καὶ οὐκ
ἦν ἄρα Πνεῦμα ἁγίον, ἀλλὰ ἀνθρώπινον φρονῆματι
ἐλάλει καὶ ἐφθέγγετο. Εἰ δὲ Πνεύματι ἁγίῳ ἐλάλει
καὶ προεφῆτευσεν, ποῖον ἄρα ἦν τὸ Πνεῦμα τὸ ἁγίον,

hæreere capite, ex quo totum corpus coagmentatum
crescit, ut Scriptura loquitur ⁴. Quippe Dominus
noster Jesus Christus ita semetipsum declaravit,
revera ut germanum esse Parentis Filium ostendi-
deret. Montanus contra, vel Parentem se esse glo-
riatur.

XII. Quæ cum ita sint, quo tandem pacto, Phry-
ges, qui contra nos novi iterum hostes consurgitis,
et externa quadam specie Christianum ad nomen
usurpandum illuditis; ac Trojanorum et Phrygum
hostile in nos odium imitamini: qui nos, inquam,
habere fidem vobis possumus, cum ob cœlestia
dona vos ab Ecclesia discessisse jactatis? Non enim
cœlestia esse dona possunt, quæ tantopere sunt ab
ejusmodi donis aliena; quæque præter institutam a
Domino formam, ac rationem ostenditis, quemadmo-
dum prophetæ vestri profitentur. Sed Maximillam
nescio quam nobis obtruditis: quippe vel ipsa no-
mina vestra a communi usu remota sunt, et ad
terrorem composita; neque mite quidquam illis
inest, aut jucundum: sed barbarum, et agreste.
Hæc igitur Maximilla, quam Phryges isti prædi-
cant, audite, Christi filii, quemadmodum loquitur:
Me quidem non audite, sed Christum audite. Quibus
verbis, licet Christo honorem habere videatur, lis-
dem tamen ipsis errorem suum demonstrat. Nam si
Christi foret, eandem in loquendo formulam adhi-
beret, qua apostoli omnes singillatim usi sunt.
Inprimis Petrus: *Nos, inquit, ab illo audivimus* ⁵.
Sed et Dominus ipse dixit: *Qui vos audit, me au-*
dit ⁶. Paulus item: *Imitatores mei estote, sicut et*
ego Christi ⁷. At illa mentiendo vel invita verum
dicit: **414** recteque istud adjicit, *sed Christum*.
Sepe enim impuri spiritus semetipsos coguntur
evertere, cum a veritate abhorreant, ac Dominum
suum, velint nolint, necessario declarant. Quem-
admodum puella illa Pythoneo spiritu prædita
clamabat: *Homines isti Dei altissimi servi sunt* ⁸.
Ita
C

Qui igitur hoc ab illa audierint, eique credioe-
rint, cur eam diutius audiunt, cum non ipsam,
sed Christum audiendum ab illamet ipsa didicerint?
Et vero cum nonnisi terrena quedam effutiat, si
nullus in eis sensus inesset, audire illam nequaquam
oporteret. Nec est quod objicias hanc intellexisse
quid diceret. Non enim intelligentis esse potest
contra se docere aliquid, ac sibi ipsi refragari.
Nam si omnino ita loquitur: *Ne me audite*, qua-
lisnam hic qui in ea loquebatur spiritus fuit?
Quod si per sese ipsa quatenus homo erat, ita pro-
nuntiavit, non igitur Spiritus eam sanctus afflave-
rat. Quæ enim audiri se prohibet, humanum quid-
dam procul dubio significat, nec impulsu sancti
Spiritus agitur. Porro quæ coelitus hausto illo
Spiritu minime ducebatur, sed humana duntaxat

¹ F. εισάγεται. ² F. ἡ. ³ Coloss. ii, 19. ⁴ Act. iv, 20. ⁵ Luc. x, 16. ⁶ I Cor. xi, 1. ⁷ Act. xvi, 10. ⁸ Matth. viii, 29.

sapientia, noverat nihil. Non erat igitur in ea Spiritus sanctus, sed humana, ut dixi, sapientia universa pronuntiabat. Alioqui si sancti Spiritus loqueretur ac vaticinaretur instinctu, quis ille demum spiritus exstitit, qui audiri se nolle? Magna profecto mendacii est errorisque cecitas. Magnus porro Dei sermo, qui nos omni ratione ad ea discernenda instituit, quæ sancti Spiritus impulsu prolata sunt: quæ partim ex persona Patris, partim ex persona Filii, partim ex Spiritus sancti persona dicuntur. Atqui si ille qui in Maximilla fuit Spiritus sanctus exstitisset, nunquam suis ipse verbis contradiceret. *Unus enim est Spiritus sanctus, qui dividit singulis prout vult*¹. Qui et pietatis et Christi Spiritus vocatur, et a Patre procedens, et a Filio accipiens, et a Patre ac Filio minime alienus appellatur. Non igitur dixisset: *Ne me audistote*. Quæ enim Christi sunt Spiritus loqueretur. Christus quippe Spiritum mittit, et in Spiritu sancto dæmones ejicit; Dominus vero quæ Patris sunt eloquitur²: et *Filium Pater sanctificavit, ac misit in mundum*, ut cognoscant ipsam

Sic istorum hominum, qui se a Christi secta ac XIII. At enim Maximilla pergit, summa illa intelligentiæ doctrinæque vis, ut id joci obiter aspergam: *Dominus me misit, inquit, laboris hujus, ac professionis, et fœderis velut sectæ antistitem, enarrantorem, et interpretem; et quidem ad percipiendam Dei notitiam, vellem nollem, majori quadam necessitate computsum*. Illic nos igitur, charissimi, vitæ nostræ solidum et stabile firmamentum, ac viam lucis consideremus, neque contrarium insistentis, hoc est peregrino spiritu agitatæ pecudis ejusmodi vocibus in errorem abducamur. Quid enim ille dicat animadvertite. Non sua sponte se, sed coactum id suscepisse declarat. Atqui Dominus noster in hunc orbem haud invitatus descendit, nec a Patre ulla adhibita necessitate missus est. Sed cum communem cum Patre voluntatis usum, et cum Spiritu sancto largiendi munus habeat, una et ut velit ei cum Patre convenit, et ut citra necessitatem ullam, pro sua duntaxat incredibili benignitate beneficium hoc in universos conferat. Sic quos vocavit, voluntarios utique vocavit, non ut ullam vim adhiberet, aut collo vinculum innecteret. Ita enim loquitur: *Omnes sitientes, venite ad me*³. Item: *Si quis vult venire ad me, abneget semetipsum, et sequatur me*⁴. Quinetiam per Isaiam ita dixit: *Si volueritis et audieritis me*⁵. Ac deinceps, ut quisnam loqueretur propheta declararet: *Os enim, inquit, Domini locutum est ista*⁶. Jamne vides istos cum sacris Litteris nulla ex parte convenire, sed abhorrentem a consentanea divinæ fidei doctrina sententiam erroremque defendere? Etenim Maximilla volentes nolentes cogere se dicebat, ut vel hoc ipso dicto mendacium ejus possit agnosci. Nam nec volentes,

¹ I Cor. xii, 11.² Joan. x, 36; v, 23.³ Isa. lv, 1.⁴ Matth. xvi, 24.⁵ Isa. i, 19.⁶ Isa. lvm, 14.

(3') Forte legendum ἂν ἐλάλει, vel λαλεῖ. EDIT. PATROL.

τὸ λέγον, Ἐμοῦ μὴ ἀκούετε; Καὶ πολλή ἐστι τῆς ἀπάτης ἡ τύφλωσις, καὶ μέγας ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, ὁ κατὰ πάντα τρόπον ἡμᾶς συνετίζων, εἰς τὸ εἰδέναι ποῖα τὰ ἐκ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου λελαλημένα, πῇ μὲν ἐκ προσώπου Πατρὸς, πῇ δὲ ἐκ προσώπου Υἱοῦ, πῇ δὲ ἐκ προσώπου τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ εἰ τὸ ἐν Μαξιμίλλῃ Πνεῦμα ἅγιον ἦν, οὐκ ἐπηγόρευε τὰ ἴδια ῥήματα. Ἐν γὰρ ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ διαιροῦν ἐκάστῳ ὡς βούλεται. Λέγεται δὲ Πνεῦμα εὐσεβείας, καὶ λέγεται εἶναι Πνεῦμα Χριστοῦ, καὶ Πνεῦμα παρὰ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἄλλοτριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ὄν. Ἄρα οὐκ ἔλεγε· Μὴ ἀκούετέ μου. Τὰ γὰρ Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα ἐλάλει (3'), καὶ ὁ Χριστὸς τὸ Πνεῦμα ἀποστέλλει, καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια· καὶ ὁ Κύριος τὰ τοῦ Πατρὸς λέγει· καὶ ὁ Πατὴρ τὸν Υἱὸν ἡγήσατο, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον, ἵνα γινώσκωσιν αὐτόν, καὶ δοξάσωσι, καθὼς δοξάζουσι τὸν Πατέρα. Καὶ διέπεισι κατὰ πάντα τρόπον ἡ τῶν ἀπαλλοτριούντων ἐκρυπτοῦς διάνοια ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἀκολουθίας.

et glorificent quemadmodum glorificant Patrem⁷. disciplina segregant, funditus labefaciatur opinio-

II'. Φάσκει δὲ πάλιν ἡ αὐτὴ Μαξιμίλλα, ἡ τῆς παρακολουθίας καὶ διδασκαλίας γνῶσις, ἵνα χλευαστικῶς εἴπω, ὅτι Ἀπέστειλέ με Κύριος τοῦτον τοῦ πόρου, καὶ τῆς ἐπαγγελίας, καὶ τῆς συνθήκης υἱρετιστὴν, μηνυτὴν, ἐρμηνευτὴν, ἡραγκασμένον, θέλοντα, καὶ μὴ θέλοντα, μαθεῖν γνῶσιν Θεοῦ. Σκοπήσωμεν οὖν τῆς ἡμῶν ζωῆς τὴν εὐσταθὴ βάσιν, καὶ τὴν ὁδὸν τοῦ φωτός, ὧ ἀγαπητοί, καὶ μὴ σφαλῶμεν διὰ τῶν λόγων τῶν τοῦ δι' ἰσότητος, καὶ τοῦ βοσκήματος τοῦ ἄλλοτρίου πνεύματος. Ὅρα γὰρ ἐνταῦθα τὴν εὐτως λαλῆσαντα, ἡραγκασμένον ἑαυτὸν ἀποφύναντα, οὐχ ἔκουςίᾳ γνῶμη. Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν οὐκ ἄκων ἦλθεν εἰς τὸν κόσμον, οὐδὲ μετὰ ἀνάγκης ἀπὸ Πατρὸς ἀπεστάλη· ἀλλὰ ἅμα σὺν Πατρὶ ἔχων τὸ θέλειν, καὶ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τὸ παρίχειν, καὶ ὡσαύτως ἅμα σὺν τῷ Πατρὶ τὸ θέλειν ἔχει, καὶ τὸ οὐχὶ μετὰ ἀνάγκης ταύτην τὴν χάριν πᾶσι διδόναι, ἀλλὰ εἰς ὑπερβολὴν φιλανθρωπίας. Καὶ οὕτω καὶ οὗς ἐκάλεσε, μετὰ προαιρέσεως κέκληκεν, οὐκ ἀνάγκην ἐπιβάλλων, οὐ κλειδὸν ἐπιτιθέμενος. Φάσκει γὰρ, ὅτι

Διψῶντες, ἔλθετε πρὸς μέν· καὶ πάλιν· Εἰ τις θέλει ἔρχεσθαι πρὸς μέν, ἀρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀκολουθείτω μοι. Καὶ διὰ Ἰσαίου τοῦτο αὐτὸ φθειγγόμενος, ἔλεγεν· Ἐὰν θέλητε, καὶ εἰσακούσητέ μου. Καὶ ὑστερον, ἵνα δείξῃ ὁ προφήτης, ὅτι τίς ἐστὶν ὁ λέγων, ἔφη· Τὸ γὰρ στίγμα Κυρίου ἐλάβητε ταῦτα. Καὶ ὁρᾷς κατὰ πάντα τρόπον τὴν πρὸς τὸ θεῖον γράμμα τούτων διαφωνίαν, καὶ τὴν ἁλλοίαν ὑπόνοιάν τε καὶ ὑπόληψιν παρὰ τὴν τοῦ Θεοῦ πίστιν καὶ ἀκολουθίαν; Καὶ γὰρ καὶ Μαξιμίλλα τοὺς θέλοντας καὶ μὴ θέλοντας ἔλεγεν ἀναγκάζειν· ὡς καὶ ἐξ αὐτοῦ τοῦ ῥητοῦ ψεύσεται ἡ τοιαύτη. Οὕτε γὰρ θέλοντας ἐδίδαξε γινώσκειν Θεοῦ, ἦν οὐκ ἔδει, οὐδὲ τοὺς μὴ θέλοντας ἐνάγκασεν

σεν. Αὐτίκα οὐ πάντες οἱ ἐν τῷ κόσμῳ οἴδασιν, τί ἐστιν ὄνομα Μαξιμίλλης, οὐδὲ τῶν αὐτῆς λόγων τὸ παράφθεγμα. Καὶ κατὰ πάντα τρόπον διέπεισεν ἡ τούτων πεπλανημένη ἐπίνοια, οὐκ οὔσα τῆς τοῦ Θεοῦ ἀληθείας.

ΙΔ'. Τιμῶσι δὲ οἱ τοιοῦτοι καὶ τόπον τινὰ ἱερὸν ἐν τῇ Φρυγίᾳ, Πέπουζαν ποτε καλουμένην πόλιν, νῦν δὲ ἡδαισμένην. Καὶ φασιν ἐκεῖσε κατιέναι τὴν ἀνω Ἱερουσαλήμ. Ὅθεν ἀπερχόμενοι μυστήριά τινα ἐπιτελοῦσιν ἐν τῷ τόπῳ, καὶ ἀγιάζουσιν, ὡς ὑπολαμβάνουσιν. Ἔστι γὰρ καὶ τὸ γένος ἐν τῇ Καππαδοκίᾳ καὶ Γαλατίᾳ, καὶ ἐν τῇ προειρημένῃ Φρυγίᾳ ὅθεν κατὰ Φρύγας ἡ αἵρεσις καλεῖται· ἀλλὰ καὶ ἐν Κιλικίᾳ, καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ πλεῖστον.

Ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν (4) τῶν πρὸς ὄνομα ἐκείτης αἵρέσεως ὑφ' ἡμῶν προδεδηλωμένης, καὶ περὶ τοῦ Τασκοδρουγίτων ὀνόματος αἷθις ἐροῦμεν. Ἔστι γὰρ τὸ ὄνομα τοῦτο ἢ ἐν αὐτῇ ταύτῃ, ἢ ἐν τῇ μετὰ ταύτην τῶν Κυϊντιλλιανῶν καλουμένῃ· ἀπ' αὐτῶν γὰρ τούτων ἑρμᾶται καὶ τοῦτο τὸ ὄνομα. Καλοῦνται δὲ διὰ τοιαύτην αἰτίαν Τασκοδρουγίται. Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος (5) καλεῖται· δροῦγτος δὲ मुखтер, εἴτουν ρύγχος καλεῖται· καὶ ἀπὸ τοῦ τιθέναι ἑαυτῶν τὸν δάκτυλον τὸν λεγόμενον λιχανὸν ἐπὶ τὴν मुखтерᾶ ἐν τῷ εὐχισθαι, δῆθεν κατεφέλας χάριν, καὶ ἐθελοδίκαιοσύνης, ἐκλήθησαν ὑπότινων Τασκοδρουγίται, τοῦτέστι Πασσαλορυγγίται. Ἐν ταύτῃ δὲ τῇ αἵρεσι, ἢ ἐν τῇ συζύγῳ ταύτης τῆς τῶν Κυϊντιλλιανῶν, εἴτουν Πρισκιλλιανῶν, καὶ Πεπουζιανῶν καλουμένη, δεινόν τι καὶ ἀθέμιτον ἔργον φασὶ γίνεσθαι. Παῖδα γὰρ κομιδῇ νήπιον κατὰ ἑορτὴν τινα δι' ὅλου τοῦ σώματος κατακεντῶντες βραβεῖ χαλκαῖς, τὸ αἶμα αὐτοῦ προσπορίζονται ἑαυτοῖς εἰς ἐπιτήδευσιν ἡθελθῆν θυσίας.

ΙΕ'. Ἀρκέσει δὲ ἡμῖν ἃ καὶ περὶ ταύτης εἰρήκαμεν, ὥ ἐπιπόθητοι. Ἐπηγγειλάμεθα γὰρ ἀπὸ ἐκείτης τῆς¹ μὲν αἵρέσεως μὴ φθονῆσαι, ἀλλὰ ὑποφῆναι εἰς τε δι' ἀκοῆς, ἃ τε ὑπὸ ἐγγράφων, καὶ ἃ τε ὑπὸ τινων ἀληθῶς πιστωσαμένων τὴν ἡμῶν ἐννοιαν κατελήφαμεν· ἵνα, μηδὲν τι περιττὸν ὦν (τε) ἔγνωμεν ποιησάμενοι, ὑπὸ τυνείδῃσιν δόξωμεν εἶναι, μὴ ὀρθὰ καὶ αὐτοὶ ἐφευρίσκοντες κατὰ ἀνθρώπων λέγειν, ἀλλὰ ὑποπίπτοντες πάθει, ὃ καὶ αὐτοὶ ὑπέπεσαν, ἀλήθειαν μὴ λέγοντες, ἀλλὰ κηρύσσοντες ἃ μὴ ἐωράκασιν, οὐδὲ ἤκουσαν, οὐδὲ παρὰ τῆς ἀληθῶς διδασκαλίας τοῦ ἀγίου Πνεύματος παρελήφασιν. Ἀκριδῶς δὲ πάντα, ὡς ἔφην, διερχόμενοι περὶ ἐκείτης αἵρέσεως, τὸ μὲν δεινὸν ἀποκαλύπτοντες εἰς διόρθωσιν τῶν παρεντυγχανόντων, καὶ διὰ τῆς ἀνατροπῆς τῶν ἀπὸ θείων λόγων, καὶ ἐξ ὀρθῶν λογισμῶν ποιούμενοι, λατικὸν, ὡς εἰπεῖν, φάρμακον κατὰ διττοῦς τρόπους

¹ Del. τῆς, et mox leg. ἅτε δι' ἀκο.

(4) Ἵνα δὲ μηδὲν καταλείψωμεν. Theodoretus Ascodrutas, vel Ascodrupitas, sive Tascodrupitas appellat: qui illorum dogmata pluribus exsequitur. Philastrius vero Ascodrogitas a Passalorynchitis discernit.

A Dei, quam non habebat, cognitionem edocuit; neque vim nolentibus attulit. Non enim omnes qui toto orbe sunt, Maximillæ nomen sciunt, aut ejus falsa dogmata et sermones audierunt. Sic omnino conficta illorum somnia nugæque concidunt, ut quæ nihil habeant cum divina veritate commune.

416 XIV. Cæterum iidem illi desertum quemdam in Phrygia locum præcipue venerantur, ubi Pepuza quondam oppidum fuit, quod hodie solo æquatum est. Eo siquidem descendere cœlestem Hierusalem affirmant. Ergo illo proficiscuntur, ac mysteria quædam obcunt, sacrisque cæremoniis pro sua opinione celebrant. Est enim hominum illa factio per Cappadociam, Galatiam, Phrygiamque, quam ante commemoravimus, dispersa; unde et secundu(m) Phrygas secta dicitur. Sed et in Cilicia, et B Constantinopoli frequentissima cernitur.

Postremo ne quid omisisse videamur, quod ad singularum comprehensarum a nobis hæreseon appellationem pertinet, de Tascodrugitarum voce nonnulla dicenda sunt. Hoc enim nomen vel penes hanc ipsam, vel penes sequentem Quintillianorum hæresin resedit. Indidem enim hoc vocabulum originem accepit. Igitur Tascodrugitæ idcirco cognominati sunt, quod τασκός illorum lingua *paxillum* significat; δροῦγκος vero *nasum*, sive *rostrum*. Quod igitur inter orandum indicem manus digitum naso imponunt, ut animi tristitiam, et affectatam quandam sanctitatem præ se ferant, a nonnullis ideo Tascodrugitæ nominantur, quasi *Paxillonasones* dixeris. Sed in hac Montani, vel in ejus germana Quintillianorum, aut certe Priscillianorum, et Pepuzianorum hæresi horrendum quiddam ac detestandum fieri dicitur. Nam infantulum per solemne quoddam festum acubus æreis toto corpore pungentes, exceptum sanguinem sacrificiis suis adhibent.

XV. Sed de hac hæresi satis hactenus. Hoc enim in unaquaque suscepimus; nihil ut prætermitteremus, sed ingenue communicaremus, quod vel auditione compertum, vel aliorum scriptis proditum, vel nonnullorum, qui fidem nobis fecissent, testificatione cognitum haberemus: ne si plura quam quæ accepimus, mandare scriptis velimus, in eam suspicionem merito veniamus, prava nos quædam et absurda eo continxisse studio, ut ad hæreticorum invidiam iis ascriberemus, eodemque quo illi crimine teneamur, qui veri nihil afferunt; sed quæ nunquam aut audierint, aut viderint, aut germana Spiritus sancti disciplina didicerint, in medium adducunt. Cum igitur accurate, ut diximus, omnia quæ 417 ad unamquamque spectant hæresin comprehendamus, adeo ut quod in illis exitiosum est, ac pestiferum, ad lectorum emenda-

(5) Τασκὸς παρ' αὐτοῖς πάσσαλος, x. t. t. Drungus vox est a recentioribus Græcis perinde, ac Latinis usurpata, quam a Græca ρύγχος detortam innuit Epiphanius. Veget. lib. iii, c. 16 et 19 *globos* appellat, quæma limodum et cuneos *caput porcini*.

tionem significemus; et ad illud ipsum propulsandum partim e Scripturis, partim ex recta ratione velut medicamentum confecerimus: cuius esset opportunitas duplex, ut et qui ea contagione laborarent, iis lectis ab omni penitus morbo, ac tam intolerabili cruciatu relevarentur; et qui immunes hactenus fuissent, eo ad cautionem uterentur. Hoc, inquam, veritatis medicamentum dum prudentibus representamus, id agimus, ut discipulorum Christi discipuli nominemur, et hujus adeo ipsius, qui est corporum animorumque servator.

Nunc posteaquam satis superque in hac confutanda hæresi versati fuimus, opitulante Christo ad cæteras aggrediamur, earumque virus, hoc est hæmatos venenatosque dentes, veritatis, quæ est in cruce, velut quodam fuste comminuamus. Quam enim subjecimus, hæmorrhœæ viperæ similis est: cuius virus ea vi præditum est, ut eorum quos momorderit, omnem e corporibus sanguinem excernat, itaque conficiat. Quod ipsum Quintillianorum præstat hæresis. Innocentis enim pueruli confosso corpore, sanguinem omnem excipit, quo in celebrandis participandisque mysteriis ad circumveniendos homines nefarie abutitur.

Postremo antequam nos Christi potentia freti ad reliquas accingamus, illius veritatem imploremus, ut erroris cujusque vestigia subodorati, ejusdem comperta disjectaque vi, Deo in omnibus pro eo ac solemus gratiam habeamus.

ADVERSUS QUINTILLIANOS,

Sive Pepuzianos, et Priscillianos, quibus accedunt et Artotyritæ, hæresis XXIX, sive XLIX.

I. Quintilliani, qui et Pepuziani vocantur, et Artotyritæ, ac Priscilliani, inter Phrygas censentur, et ab iis exorti sunt, sed nonnihil tamen discrepant. Etenim Phryges isti, sive Priscilliani, Quintillani, aut Priscillani, neque enim ultra sit certo scimus, **418** sed harum alteram dicunt Pepuzæ aliquando somno correptam. Tum ad eam descendisse Christum, ac simul cum ipsa ejusmodi habitu dormiisse, ut vana muliercula jactabat: *Muliebri, inquit, specie, ac teste splendida venit ad me Christus, mihiq; sapientiam indidit, atque hunc locum sanctum esse significavit; in eumque sanctam Hierusalem delabi.* Ob id nonnullæ ad hodiernum usque tempus mulieres ac viri eodem initiari cultu solent, ut ibidem excubantes Christum contemplantur. Quamobrem sive apud istos, sive apud Phrygas, prophetissæ semine nuncupantur, nec utrorum id institutum sit satis comperi: propterea quod communiter degunt, atque idem dogma profitentur.

II. Utrumque porro Testamentum adhibent, et mortuorum resurrectionem approbant. Quintillani vero cum Priscilla auctores suas prædicant, quam et Phryges asciscunt. Multas et vanissimas aucto-

κατασκευάζοντες ἐν Κυρίῳ· τοῖς μὲν διερχομένοις εἰς τὸ ἀναστῆναι τῆς νόσου, καὶ τῆς τοσαύτης ἀληθείας· τοῖς δὲ μηδὲ παρεμπιπτοῦσι ποτε προκαταληπτικῶν, ὡς εἰπεῖν, τὸ βοηθῆμα, τοῦ τῆς ἀληθείας φαρμάκου μεταδιδόντες τοῖς συνετοῖς, μαθηταὶ καὶ αὐτοὶ κληθώμεντων τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, βοηθοῦ ὑπάρχοντος σωμάτων καὶ ψυχῶν.

discipuli nominemur, et hujus adeo ipsius, qui est

Ὅς δὲ καὶ τὴν ἐνταῦθα ἱκανῶς εἰσηγησάμενοι περὶ ταύτης τῆς αἰρέσεως ἐργασίαν, σὺν δυνάμει Χριστοῦ ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβῆναι ἑαυτοὺς ἐπιδῶμεν· τὸν μὲν ἔν, τὰ ἀγκιστροειδῆ τῶν ἐδόντων αὐτῆς φάρμακα ἐν τῷ τῆς ἀληθείας τοῦ σταυροῦ ξύλῳ καταθλάσαντες¹, τῇ αἰμορροῇ ἐχίδνῃ τοικεῖα, ἥς ἡ λύμη τῶν δευγμένων² παντὸς τοῦ σώματος ἐκκρίνει, καὶ οὕτως³ τὸν θάνατον ἐκβάλλει. Αὕτη γάρ καὶ ἡ τῶν Κυντιλλιανῶν αἵρεσις τοῦτο ἐπιτελεῖ. Ἀφθόρου γὰρ παιδὸς κατακεντῆ τὸ σῶμα, καὶ τὸ αἷμα δῆθεν εἰς μετάληψιν ἀποφέρεται, εἰς μυσταγωγίαν ὀνόματος Χριστοῦ τοὺς ἐπατημένους πλανῶσα.

Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἐν δυνάμει Χριστοῦ προσερχόμενοι, τὴν αὐτοῦ ἀλήθειαν ἐπικαλεσώμεθα· ὅπως, ἐκάστης πλάνης ἰχνηλατήσαντες, τὴν δύνάμιν φωράσαντες τε καὶ ἐλέγξαντες, θεῷ ἐν πάντι συνήθως εὐχαριστήσωμεν.

KATA KYNTILLIANON,

Εἰς· οὗν Πεπουζιανῶν, καὶ Πρισκιλλιανῶν, εἰς συνέπονται Ἀρτοτυρίται, ΚΘ', ἢ καὶ ΜΘ'.

Α'. Κυντιλλιανοὶ δὲ πάλιν, οἱ καὶ Πεπουζιανοὶ καλούμενοι, Ἀρτοτυρίται τε καὶ Πρισκιλλιανοὶ λεγόμενοι, οἱ αὐτοὶ μὲν ὄντες κατὰ Φρύγας, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀρμώμενοι διέφρηται δὲ κατὰ τινα τρόπον. Φασὶ γὰρ οὗτοι οἱ κατὰ Φρύγας, εἰσὶν Πρισκιλλιανοί, ἐν τῇ Πεπούζῃ ἢ Κυντιλλίαν, ἢ Πρίσκιλλαν, οὐκ ἔχω ἀκριβῶς λέγειν, μίαν δὲ ἐξ αὐτῶν, ὡς προείπον, ἐν τῇ Πεπούζῃ κεκαθειδομένην, καὶ τὸν Χριστὸν πρὸς αὐτὴν ἐλθῆναι, συνυπνῶσθαι τε αὐτῇ τούτῳ τῷ τρόπῳ, ὡς ἐκαίνῃ ἀπατωμένη λέγειν· Ἐν ἰδέᾳ, φησὶ, γυναικὸς ἐσχηματισμένος ἐν στολῇ λαμπρᾷ ἦλθε πρὸς με Χριστός, καὶ ἐρέσασεν ἐν ἐμοὶ τὴν σοφίαν, καὶ ἀπεκάλυψέ μοι τοῦτον τὸν τρόπον εἶναι ἄγιον, καὶ ὥδε τὴν Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεῖναι. Διδ, φησὶ⁴, καὶ ἄχρι τῆς δεῦρο μυοῦσθαι τινὰς οὕτω γυναῖκας ἐκαίει ἐν τῷ τόπῳ καὶ ἀνδράς, πρὸς τὸ ἐπιμεινάσας αὐτὰς ἢ αὐτοὺς τὸν Χριστὸν θεωρῆσαι. Γυναῖκες ὧν παρ' αὐτοῖς καλοῦνται προφήτιδες. Οὐ πάνυ δὲ σαφῶς οἶδα, ἢ παρ' αὐτοῖς, ἢ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. Ὅμοῦ γὰρ εἰσι, καὶ αὐτὸ τὸ φρόνημα χέκτηνται.

Β'. Κέχρηται δὲ οὗτοι Παλαιᾷ καὶ Νέᾳ Διαθήκῃ, καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν ὁμοίως φάσκουσι. Κυντιλλαν δὲ ἔχουσιν ἀρχηγὸν ἑμὲ Πρισκίλλῃ, τῇ καὶ παρὰ τοῖς κατὰ Φρύγας. Φέρουσι δὲ μαρτυρίας πολλὰς μα-

¹ Nonnihil desideratur. ² Decet αἷμα. ³ Cor. εἰς τὸν θάνατον. εἰ ἐκβάλλει. ⁴ F. φασί.

ταίς, χάριν διδόντες τῇ Εὐχ, ὅτι πρώτη βέβρωκεν Ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς φρονήσεως. Καὶ τὴν ἀδελφὴν τοῦ Μωυσέως ὡς προφήτιδα λέγουσιν, εἰς μαρτυρίαν τῶν παρ' αὐτοῖς καθισταμένων γυναικῶν ἐν κλήρῳ. Ἀλλὰ, φησὶ, τέσσαρες θυγατέρες ἦσαν τῷ Φιλίππῳ προφητεύουσαι. Πολλάκις δὲ ἐν τῇ ἐαυτῶν ἐκκλησίᾳ εἰσέρχονται λαμπροφθοροῦσαι ἐπὶ τινες παρθέναι, λευχεῖμονες, ἐξῆθεν ἐρχόμεναι, ἵνα προφητεύσωσι τῷ λαῷ. Αἱ δὲ τρόπον τινὰ ἐνδεικνύμεναι ἐνθουσιασμοῦ τοῖς παροῦσι λαοῖς ἀπάτην ἐργάζονται, κλαίειν τε ποιοῦσιν, ὡς οἶκτον μετανοίας ἄγουσαι, δάκρυα χέόμεναι, καὶ σχήματι τινι ἐποδυρόμεναι τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον. Ἐπίσκοποι τε παρ' αὐτοῖς γυναῖκες, καὶ πρεσβύτεροι γυναῖκες, καὶ τὰ ἄλλα ὡς μηδὲν διαφέρειν φησὶν¹. Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θήλυ. Ταῦτά ἐστιν, ἃ κατελήφαμεν. Ἀρτοτυρίτας δὲ αὐτοὺς καλοῦσιν ἀπὸ τοῦ ἐν τοῖς αὐτῶν μυστηρίοις ἐπιτιθέντας ἄρτον καὶ τυρὸν, καὶ οὕτως ποιεῖν τὰ αὐτῶν μυστήρια.

Γ. Πᾶσα δὲ ἀνθρώπων χλεύη ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ εἰς ἀμνηχανίαν τρέπεσθαι, καὶ εἰς διαφορὰν ἐνθουσιασμῶν τε καὶ ἐνεργειῶν. Ἐκθακχεύμεναι γὰρ αἱ διάνοιαι ἀπὸ τοῦς μὴ κατέχοντας τὴν ἀγκυραν τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐπιδιδόντας ἑαυτοὺς τῷ φέροντι κατὰ πᾶσαν ὁτιοῦν αἰτίαν. Κἂν τε γὰρ γυναῖκες παρ' αὐτοῖς εἰς ἐπισκοπὴν καὶ πρεσβυτέριον καθίστανται διὰ τὴν Εὐαν, ἀκούουσι τοῦ Κυρίου λέγοντος· *Πρὸς τὸν ἄνδρα σου ἡ ἀποστρεφὴ σου, καὶ αὐτός σου κυριεύσει.* Ἀλλήθι δὲ αὐτοὺς καὶ ὁ ἀποστολικὸς λόγος· ὅτι *Γυναικί οὐκ ἐπιτρέπω λαλεῖν, οὔτε αὐθεντεῖν ἄνδρός· καὶ πάλιν· Οὐ γάρ ἐστιν ἄνθρωπος ἐκ γυναικός, ἀλλὰ γυνὴ ἐξ ἀνδρός· καὶ, Ὁ Ἀδάμ οὐκ ἡπάτηται, ἀλλ' ἡ Εὐα πρώτη ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε.* Καὶ ὡς τῆς πολυφόρου πλάνης τοῦ κόσμου τούτου!

Διὸ ὡς νωδὸν τι καὶ ἀφροσύνης ἱμπλεον, ἀσκαλαβώτου δίκην ταύτην παρελθὼν, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδιοῦμαι, ὡς ἀγαπητοί, θεὸν ἐπικαλούμενοι² εἰς βοήθειαν τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος, καὶ εἰς πλήρωσιν τῆς ἡμῶν ἐπαγγελίας.

ΚΑΤΑ ΤΕΣΣΑΡΕΣΚΑΙΔΕΚΑΤΙΤΩΝ (6),

Τριακοστῇ, ἢ καὶ πεντηκοστῇ.

Α'. Ἀπὸ τούτων τῶν δύο αἱρέσεων ὁμοῦ ἀλλήλαις

¹ Cor. φύσιν. ² F. ἐπικαλούμενος. ³ Act. xxi, 9. ⁴ Galat. iii, 28. ⁵ Gen. iii, 16. ⁶ I Cor. xiv, 34. ⁷ I Cor. xi, 8. ⁸ I Tim. ii, 14.

(6) *Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν*, sive Quartadecimanorum hæresis ea proprio dicitur, quæ Judaico more Pascha luna xiv celebrandum asserit, quamcumque demum in feriâ incidat: quæ fuit Asiaticorum opinio, qui Joannis auctoritate freti pertinaciter ritum illum, consuetudinemque tenuerunt. De quo Eusebius l. v *Hist.* Addit Augustinus l. *De hæres.* eosdem illos xiv luna Martii mensis Pascha fixisse. Ubi Martium non Julianum, sed lunarem intelligi necesse est, cum plerique paschales menses etiam Judaici in Aprilem inciderent. Nisi forte in ea quidam opinione fuerint, ut Martio mense

ritates circumferunt. Singularem Evæ gratiam tribuunt, quod prima de scientiæ fructu comederit. Sororem vero Moysis prophetissam jactitant; cujus exemplo suo illi cooptandarum in clerum mulierum instituto suffragantur. Quin et quatuor, inquit, Philippus prophetissas filias habuit³. Sæpenumero in illorum ecclesiam septem cum facibus virgines ingrediuntur, candida veste, ut populo videlicet oracula reddant. Ille cum speciem quamdam furoris præ se tulerint, astantibus illudunt, et ad fletum provocant, ut is pœnitentiæ luctus esse videatur. Nam et lacrymas profundunt, et toto corporis gestu vitam hominum deplorant. Apud eosdem mulieres episcopi sunt et presbyteri, et ad cæteros gradus alleguntur, nullum ut sexus discrimen servetur. Nam in Christo Jesu neque mas est, neque femina⁴. Hæc sunt quæ de illis comperire potuimus. Cæterum Artotyritas eosdem idcirco vocant, quod ad celebranda mysteria sua panem et caseum adhibent.

III. Verum enimvero ubi ab sincera religione semel aberratum est, ridicula ac perturbata, quæ ab hominibus geruntur, esse omnia necesse est, yatria ut inde furoris genera, dæmonumque in corpora impressiones oriantur. Nam qui veritatis anchoram minime retinent, sed ventorum flatibus quacunque se occasione permittunt, horum animi præcipientes amentia feruntur. Quod enim mulierculas ad episcoporum aut presbyterorum ordinem asciscunt, idque ob Evam facere se dicunt, audiunt sane quod a Domino dictum est: *Ad virum erit conversio tua, et ipse dominabitur tibi*⁵. Quin illud ignorant Apostoli præscriptum: *Mulier non permitto loqui, neque in viros auctoritatem habere*⁶; item: *Non enim vir est a muliere, sed mulier ex viro*⁷; et: *Adam non est deceptus, sed Eva prior decepta in transgressione fuit*⁸. O mundi hujus vanitatem erroremque multiplicem!

Sed jam, charissimi, edentula hac, et amentia plena hæresi stellionis instar præterita, reliquas aggrediamur; ac Dei primum imploremus auxilium, ut is tenuitati nostræ subveniat, quo susceptum opus ad exitum perducamus.

CONTRA QUARTADECIMANOS,

Hæresis XXX, sive L.

I. Ex iis duabus inter se commistis Phrygum,

perpetuo celebrandum putarent. Scribit enim Philastrius Quartadecimanos Pascha mense Martio celebrandum asserere. Atque hæc τῶν Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν vera est, et germana notio, sed et alia fuit eodem vocabulo comprehensa depravatorum istorum factio, quæ mira quadam abusione, Quartadecimanorum nomen meruit. Nonnulli quippe celebrando Paschati certum in anno Juliano diem statuerunt: velut viii Kal. aut xv, aut x, de quibus paulo post agendum erit: quos omnes Epiphanius ad Quartadecimanos aggregavit. Tertia τῆς τοῦ Πάσχα διαστροφῆς ratio, atque hæresis, ut

et Quintillianorum, sive Priscillianorum sectis, A nova quædam conflata est, et in orbem introducta Quartadecimanorum hæresis. Qui cæteris in rebus cum Ecclesia consentientes, hoc ipso ab omnibus aberrant, quod non illius institutis doctrinæque consentanea quædam amplexi sunt: nam et Judaicis insuper fabulis inhærent; neque tamen paria cum illis eademque sentiunt. Quæ enim dicunt non norunt, nec de quibus affirmant¹. Quippe semel quotannis unum Paschatis diem præfracte celebrant. Quanquam de Patre, Filio, ac Spiritu sancto sinceram cum catholicis opinionem retinent; sed et prophetas, et apostolos, et evangelistas approbant; resurrectionem carnis periode ut illi futuram non dubitant; quemadmodum neque iudicium, vitamque sempiternam. Sed inter hæc tamen non mediocri calamitate conflictantur, eo quod id quod lege scriptum est perperam accipiunt: *Malodictus qui non fecerit Pascha xiv die mensis.*

420 Sunt inter eos nonnulli, qui unam eam-

¹ I Tim. 1, 7.

prioribus diversa, sic Quartadecimanorum appellationem justius, quam posterior hæc, obtinebit; quæ cum universam olim Ecclesiam, tum præcipue Occidentalem exercuit. Hanc qui secuti sunt, Pascha illi quidem Dominico die celebrabant; sed si xiv luna in eum diem incideret, non ex præscripto Nicænæ synodi in xxi diem disseriebant, sed in termino ipso festum obibant. Quod in Gallia quondam, Hispania, ac præsertim Britannia plerosque tenuisse testantur Bedæ, Sigeberti ac cæterorum scripta. Vide in primis Bedam lib. ii *Eccles. hist.* c. 3, et lib. v, c. 16; tum quæ ad Nicephorum ante paucos annos adnotavimus. Postremus de celebritate Paschatis error Latinorum fuit, qui cum in cæteris Nicænum canonem et catholicam regulam observarent, Judaico tamen ritu citimum terminum antevertentes primi mensis neomeniam v Martii constituiebant, ac duos annos communes habebant, quos reliqui embolismicos: nimirum cyclo viii, ac xix. Adversus quos, eorumque signiferum Victorinum disputat Beda non uno in loco. Atque etsi luna xiv nonnunquam isti Pascha Dominico die celebrarent, nunquam tamen ante æquinotium: quod Judæi factitabant, ut alibi dicetur. Fuerunt et alii Quartadecimanorum errores. Nam inter alia eum Novatiano lapsos repudiaverunt, ut refert Theodoretus: quod de solis Asiaticis asserit Socrates l. v, c. 21, ubi de ritu celebrandi Paschatis, deque Asiaticorum ac Romanorum dissidio pluribus disserit.

(7) *Ὅτι ἐπικατάρατος ἐς οὐ ποιήσει.* Haud scio an locus iste sic expressus uspiam legatur.

(8) *Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν.* Quantum ex his verbis colligitur, non solum fixo ac constanti die, hoc est viii Kal. Mart. Pascha peragebant: verum etiam eo ipso die jejunabant, contra veterem Ecclesiæ ritum, quæ in ipso festo jejunium dissolvebat, ut ex epistola Dionysii Alexandrini constat. Sed obscura sunt quæ deinceps Epiphanius disserit: neque Tessarescædecaturarum opinionem satis assequi possumus. Cum enim scribit: *Καὶ ἐν ταύτῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἄγειν τὸ Πάσχα, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἢ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης,* hoc affirmare videtur: hæreticos illos certo ac fixo die, nimirum viii Kal. Apr. solemne Paschatis astrinxisse, securos lunæ xiv. Cui tamen quæ sequuntur nonnihil repugnant. Subiicit enim Cappadoces eandem diem viii Kal. Apr. celebrare; quod a

μιχθισῶν, κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυβηντιανῶν, ἦτοι Πρισιλλιανῶν, ἀνέκυψε πάλιν τῷ κόσμῳ ἑτέρα αἵρεσις Τεσσαρεσκαίδεκατιτῶν, οὕτως καλουμένη. Καὶ οὗτοι μὲν πάντα ἔχουσιν ὡς ἡ Ἐκκλησία· σφάλλονται δὲ ἀπὸ πάντων, διὰ τὸ μὴ τῇ ἀκολουθείᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ θεσμοῦ προσανέχειν. Ἰουδαῖοις ἐτι μύθοις προσανέχοντες· καὶ οὕτω τὰ ἴσα αὐτοῖς ἐγγραμματίζουσιν. Οὐ γὰρ αὐτοὶ λέγουσιν εἰδασθῆναι, οὐδὲ περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται. Ἀπαξ γὰρ τοῦ ἔτους μίαν ἡμέραν τοῦ Πάσχα οἱ τοιοῦτοι φιλονεικῶς ἄγουσι· καίτοιγε περὶ Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος καλῶς καὶ ἰσως ἔχοντες· προφῆτας δὲ δεχόμενοι, καὶ ἀποστόλους, καὶ εὐαγγελιστάς· ἀνάστασιν δὲ σαρκὸς ὁμολῶς ὁμολογοῦντες, καὶ κρίσιν ἐσομένην, καὶ ζωὴν αἰώνιον. Περιέπεσον δὲ ἀποχτήματι καὶ αὐτοὶ οὗ τῷ τυχόντι, δῆθεν κεχρημένοι τῷ ῥητῷ, ὃ εἶπεν ὁ νόμος· ὅτι Ἐπικατάρατος ἐς οὐ ποιήσει (7) τὸ Πάσχα τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ τοῦ μηνός.

Ἄλλοι δὲ ἐξ αὐτῶν (8), τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν

priorum instituto nihil discrepat: et tamen posterius hoc tanquam diversum ac dispar attulit. Quamobrem videndum ecquid priores illi, qui ex Actis Pilati certum se diem explorasse dicerent, xiv lunam observaverint, adeo quidem ut hæc de viii Kal. interposita mentio nihil in xiv lunæ ratione mutatum significet, sed supervacaneam ἀκριβολογίαν contineat. Fieri etiam potest, ut xiv lunam eam ad Paschatis celebritatem delegerint, quæ viii Kal. Apr. vicinior esset: at Cappadoces illam ipsam in Juliano anno defixam diem viii Kal. Apr. Sed de Tessarescædecaturarum ex Actis Pilati opinione illa disserens Scaliger ii *De emendat temp.*: *Perperam, inquit, scribit Epiphanius, Τεσσαρεσκαίδεκάτας gloriarī solitos se compertum habere ex Actis Pilati, Christum passum fuisse viii Kal. Apr.* Quibus ista postremo subjicit: *Ejusmodi plura exstant apud illum eruditum Patrem, et alios veteres, præsertim Eusebium; quæ sane cum delectu sunt legenda.* Quid est ista Epiphaniū reprehensione vel iniquius, vel ineptius? Itane quotquot hæreticorum falsa dogmata, opinionesque commemorantur, eorum omnium veritas ab illo præstanda fuerit, qui nihil nisi retulerit? Sed cujusmodi illa sit de passione Domini in viii Kal. conveniente Tessarescædecaturarum ratio, postea disputabitur. Quæ vero adversus illam allert Scaliger levia sunt, imo nulla. *Neomenia, inquit, Nisan incidit in xii Martii, quoties xxv Martii est xiv Nisan. Atqui ævo illo hoc non potuit contingere, nisi cyclo xiii, idque in anno Hagareno, in annis xix, xxxviii, lvi periodi. Atqui tunc Judæorum neomeniæ uno die tardiores erant propter proemptosin.* Non igitur potuit accidere. In quo illud sumit, Judæos Calippicam anni formam, hoc est Syromacedonum, sive Alexandream tunc temporis usurpasse, quæ cum ccc fere annis Hagarenam periodum antecedit, προήγγισεν Hipparcheam habet unius diei. Unde tardior est neomenia Judaica, quam Hagarena; nam hujus periodus sub initium Julianæ formæ contexta est, cum novilunium in Martii xii incideret, quod in Calippica, Judaicaque periodo in xiii conveniebat. Qua ratione cyclo xiii, Martii xiv luna fuit xiii, Hagarenia vero xiv. Verum Judæos Calippica anni descriptione usos esse, quo Scaligeriana omnis illa doctrina nititur, si quis negaverit, progredi ultra non poterit. Ac nos ad sequentem hæresin cyclum alium Judaicum explicabimus, in quo biduo nonnunquam,

ἀγοντες, καὶ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν νηστεύοντες, καὶ τὰ μυστήρια ἐπιτελοῦντες, ἀπὸ τῶν Ἀχτων δῆθεν Πιλάτου αὐχοῦσι τὴν ἀκρίθειαν εὐρηχέναι, ἐν οἷς ἐμφέρεται, τῇ πρὸ ὀκτώ Καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν Σωτῆρα πεπονθέναι. Καὶ ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ βούλονται ἀγεῖν τὸ Πάσχα, ὅποια δ' ἂν ἐμπέσῃ ἡ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης. Οἱ δὲ ἐν τῇ Καπαδοκίᾳ τὴν αὐτὴν μίαν ἡμέραν τὴν πρὸ ὀκτώ Καλανδῶν Ἀπριλλίων ἀγούσι. Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις (9) οὐχ ἡ τυχοῦσα, τῶν μὲν λεγόντων τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης τῶν πρὸ ὀκτώ Καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸ Πάθος γεγενῆσθαι. Τάληθ' ὁ, ὡς ἐκ πολλῆς ἀκριθείας ἐγνωμέν, ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἀπριλλίων τὸν Σωτῆρα πεπονθέναι κατελήφαμεν. Τινὲς δὲ τῇ πρὸ δέκα Καλανδῶν Ἀπριλλίων λέγουσιν. Ἐξέπεσον δὲ καὶ οὗτοι τοῦ προκειμένου. Δέδια δὲ καὶ περὶ τούτων ἐπὶ πλείστον μηχανῶναι τὸν λόγον. Πολλὰ γὰρ ἔχομεν λέγειν.

Β'. Πληρώσας γὰρ ὁ νομοθέτης τὸν πάντα νόμον Μωσῆς, ἐκ Θεοῦ λαβὼν τὸ πρᾶγμα¹ ἐν τῇ ἐσχάτῃ βίβλῳ Δευτερονομίου, τουτέστι τίθησι πάσας τὰς κατάρτας, οὐ μόνον περὶ Πασχῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ περιτομῆς, καὶ περὶ δεκατώσεως, καὶ προσφορῶν. Ὡστε οὖν, εἰ μίαν κατάρταν πεφύγασιν, εἰς πολλὰς ἑαυτοῦς ἐνέπειραν. Εὐρεθήσονται γὰρ ἐπικατάρτοι, μὴ περιτεμνόμενοι· ἐπικατάρτοι, μὴ ἀποδεκατοῦντες· καὶ ἐπικατάρτοι γίνονται, μὴ εἰς Ἱερουσαλὴμ προσφέροντες. Καὶ ὡς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων τῶν εἰς πολλὰς ἑαυτοῦς ἐρεσχειῖας ἐμβαλλόντων! Ἀληθῶς γὰρ ἔστιν εἰπεῖν ἐκεῖνο τὸ ῥῆμα τὸ συνετὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ², τὸ ἐκ Πνεύματος ἀγίου ἡμῖν διεσταλμένον· ὅτι Τοῦτο ἔγνω ὁ Ἐκκλησιαστής, ὅτι ὁ Θεὸς συνετὸν ἀνθρώπον ἐποίησεν εὐθὺς· αὐτοὶ δὲ ἐζήτησαν πολλὰς ἑαυτοῖς ὁδοὺς.

Πόθεν γὰρ οὐ διεκρίπτει τούτων ἡ διάνοια; Πρῶτον γὰρ ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τὸ Πάσχα ἀγούσι, χρεῖαν ἔχουσι τὸ πρόβατον λαβεῖν ἀπὸ δεκάτης, καὶ τηρεῖν αὐτὸ ἕως τεσσαρεσκαίδεκάτης· καὶ οὐκέτι μίᾳ ἡμέρᾳ ἔσται τῆς νηστείας· ἀλλὰ πέντε, ἢ τῇ³ δεκάτῃ, καὶ ἑνδεκάτῃ, καὶ δωδεκάτῃ, καὶ τρισκαίδεκάτῃ, καὶ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ. Ἐὰν δὲ πρὸς ἑσπέραν (10) τυθῇ

¹ F. πρίσταγμα. ² γρ. Ἐκκλησιαστικῶ. ³ F. ἡγουν. ⁴ Deut. xvii, 18 sqq. ⁵ Eccl. vii, 30.

et eo amplius anticipare sint neomeniæ, ut nihil hac quidem ratione Scaligeri argumenta promoveant. Sed ea res suo loco tractabitur. Neque vero minor Calviniani alterius est vanitas, qui Epiph. credulitatis insinuat ex eo quod variis in locis Pilati Acta laudet, neque tamen in falsi suspitionem adducat. Quod ne refutationem quidem mereatur.

(9) Καὶ ἐν αὐτοῖς δὲ στάσις. Hæc verba τῶν μὲν λεγόντων, etc., aliena ab hoc loco videri possunt. Nam priorum illorum sententiam continent, qui xiv luna celebrandum Pascha sciverant. Quamquam sæpe otiosa ejusmodi repetitio apud hunc scriptorem animadvertitur. Sed quid ea tandem sibi volunt? Statuisse illos Pascha xiv luna, quæ in viii Kal. Apr. incurrat? Est illud quidem nimis

demque diem observant, et una eademque jejunant, ac mysteriis operantur. Nam ex Actis Pilati accuratam se hujus instituti rationem didicisse gloriantur, in quibus scriptum est viii Kal. Aprilis Salvatorem esse passum. Quamobrem illa ipsa die celebrare Pascha volunt, in quacunque demum lunæ xiv dies incurrerit. At qui in Cappadocia degunt, eandem diem, quæ est viii Kal. Apr. celebrant. Tametsi non mediocris est inter illos dissensio. Nonnulli enim lunam xiv statuunt quæ in viii Kal. Apr. incidit. Nos Actorum ejusmodi Pilati exemplaria quædam invenimus, quæ ante diem xv Kal. Apr. Passionem Christi contigisse narrabant. Verum certo et ex rei veritate compertimus, ante diem xiii Kal. Apr. passum esse Salvatorem. Alii ad x Kal. Apr. rejiciunt. Sed isti a proposito exciderunt. Verum nolo pluribus ea de re disputare. Alioqui multa nobis ad dicendum suppetunt.

II. Moyses quidem legislator, cum universam legem edixisset, mandato divinitus recepto, ut in postremo Deuteronomii libro scriptum est⁴, imprecationes omnes proposuit; non modo quæ ad Paschatis celebrationem, sed etiam quæ ad circumcisionem, ac decimas, et oblationes spectabant. Quare dum unum imprecationis genus devitant, in alias complures semetipsos induunt. Execrabiles quippe eos oportet esse, qui neque circumcidantur amplius, neque decimas pensitent, neque Hierosolyma quidquam offerendi gratia submittant. O homines sponte cavillationibus variis ac ludibriis opportunos! Hoc enim ab Ecclesiaste sapienter dictum, vel potius a Spiritu sancto nostra causa pronuntiatum, ad illos accommodari potest: Hoc novit Ecclesiastes, quoniam Deus prudentem hominem fecit rectum; illi autem inquisierunt varias sibi metipsis vias⁵.

Annon istorum explodenda merito sententia est? Primum enim si Pascha die xiv celebrant, jam tum a die x præparandus illis agnus erit, nec amplius una erit consecrata jejunio dies; sed quinque, nimirum decima, undecima, duodecima, decima tertia et decima quarta. **421** Quod si ad vesperam Pascha fuerit immolatum, quod xiv die

absurdum, quasi ad eum diem lunæ xiv dies possit adhærescere. Quid si πρὸ τῶν ὀκτώ Kal., legas non τῶν πρὸ ὀκτώ? Nam αἱ πρὸ ὀκτώ Kal. idem sunt atque αἱ ὀκτώ Kal. Quæ loquendi formula a Latinis manavit, quibus ante diem viii Kal. idem est atque viii Kal. At si πρὸ τῶν ὀκτώ legas, hunc habet sensum, lunam illos xiv constituisse, quæ ante viii Kal. incideret. Nisi forte xiv lunam τῶν πρὸ ὀκτώ Kal. vocet eam, quæ huic termino propinquior est, quod verum puto. Si quidem et hæc loquendi formula, quam pro recepta excusaque substitui posse diximus πρὸ τῶν ὀκτώ pro eodem interdum solet usurpari, atque altera τῶν πρὸ ὀκτώ.

(10) Ἐὰν πρὸς ἑσπέραν. Vide Animad. nostras ad hær. lxx, n. 11.

illucescente geritur, vi dies jejunio tribuendi sunt; nec jam unus præfinietur; sicque omnis illa de una die quæstio per se ipsa corrui, quæ esse unica desinit. Nam et ad illas figurarum umbras, quæ iis ipsis significantur adamussim congruunt; et istos necesse est haud mediocrem divinorum mysteriorum jacturam facere. Christum enim xiv die nactari ex præscripto legis oportuit, ut ejus lumen, quod Judæos collustrabat, oriente sole ac lunam abscondente, desineret. Etenim a xiv die deinceps lunæ splendor imminuitur. Sic in veteri lege, post adventum ac passionem Domini, Judæorum obscurata Synagoga, evangelicum lumen affulsit, non ut soluta lex sit, sed impleta; neque ut in nihilum figura redacta sit, sed ut veritatem exhibuerit. Ita post Pascha ad Hierichuntem peractum Scriptura statim adjecit: *Et comederunt in Galgalis, et defecit manna*¹. Quibus verbis idipsum sacræ Litteræ vaticinando testatæ sunt, Dominica nece, propter adnegatum ab illis numen, angelicum, ac coeleste pabulum, quod appellabant manna, desitutum.

III. Ecclesia porro Catholica, quæ ad id mysterium celebrandum necessaria sunt undique contrahens, et in unum conferens, veritatem retinet. Nam non solum xiv diem observat; sed et hebdomalam; hoc est septenos illos Sabbati dies, qui perpetuo circuitu ac revolutione redeunt, ut ad eorum exemplar quæ sunt a Domino gesta, resurrectio epulæque celebrentur. Deinde præter lunæ xiv diem, etiam cursum solis adbibet, ne duplex in eundem annum Pascha ita committatur, ut altero anno ne unum quidem habeatur. Quocirca xiv illam diem sic tenemus, ut æquinoctium prætergrediamur; ac demum in sanctam Dominicam religiosissimi temporis finem conjicimus, sed agnum jam tum a decimo die sumimus, quoniam in Iota litteræ Jesu nomen agnoscimus; ne quid omnino diligentiam nostram effugiat, quod ad ecclesiasticam et germanam, ac vitæ salutisque conciliatricem Paschatis celebrationem pertinere videatur.

422 Sed jam pestiferum bufonis hujus affatum Christi potentia velut obsignatus munitusque præteribo; ac Dei ope postulata, animum ad reliquas converteriam.

ADVERSUS HÆRESIN ILLAM.

Quæ Joannis Evangelium et Apocalypsin rejicit, quam Amentium appellat, hæresis XXXI, sine LI.

I. Post Cataphrygum, Quintillianorum, et Quartidecimanorum sectas, nova quædam in orbem terrarum erupit hæresis, velut imbecillus serpens,

¹ Jos. v, 18 ² F. ἀγγελική. ³ Imo potius Ἀλόγων.

(11) Πανταχόθεν δὲ ἡ ἀγία. Quæ ad hunc locum adnotanda erant, ea ad hæc. lxx quæ est Audian. differemus, ubi plura ad hoc institutum Epiph. disputat.

τὸ Πάσχα, ἡ αὐτὴ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἐπιφώσκουσα ἐξ διατελεῖ ἡμέρας ἐν τῇ νηστείᾳ· καὶ οὐκέτι μία ἔσται τῆς νηστείας· καὶ διέπεσεν ἡ περὶ μιᾶς ἡμέρας αὐτῶν ζήτησις, οὐ μία τις οὔσα. Ἐχει γὰρ τὰ πρωτότυπα συνεζευγμένα· καὶ ἐξημίωνται οὐκ ὀλίγην κατὰ Θεὸν πραγματείαν. Ἐδεῖ γὰρ τὸν Χριστὸν ἐν τεσσαρεσκαίδεκάτῃ ἡμέρᾳ θύεσθαι κατὰ τὸν νόμον, ὅπως λήξῃ παρ' αὐτοῖς τὸ φωτίζον αὐτοὺς φῶς κατὰ τὸν νόμον, τοῦ ἡλίου ἀνατελλαντος, καὶ σκιπάζαντος τῆς σελήνης τὸ σέλας. Ἀπὸ γὰρ τεσσαρεσκαίδεκάτης καὶ κάτω φθίνει τὸ φαινὸν τῆς σελήνης. Οὕτω καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας καὶ πάθους ἐμαύρωται ἡ Ἰουδαϊκὴ συναγωγὴ, κατηύγατε δὲ τὸ Εὐαγγέλιον· μὴ καταλυθέντος τοῦ νόμου, ἀλλὰ πληρωθέντος· μὴ καταργηθέντος τοῦ τύπου, ἀλλὰ παραστήσαντος τὴν ἀλήθειαν. Οὕτω γὰρ καὶ ἐν τῷ πεποιημένῳ τὸ Πάσχα ἐν τῇ Ἱεριχῶ, εὐθὺς ἐπήνεγκαν ἡ θεία Γραφή, λέγουσα· *Καὶ ἔφαγον ἐν Γαλιλαίᾳ καὶ ἐξέλειπε τὸ μάννα*· προμαρτυροῦσα αὐτοῖς ἡ θεία Γραφή, καὶ προφητεύουσα, ὅτι τῷ πάθει Κυρίου διὰ τὴν αὐτῶν ἐπαρνησιθεῖαν λήξει παρ' αὐτοῖς ἡ βρωσις ἡ εὐαγγελικὴ² καὶ ἐπουράνιος, ὅπερ μάννα παρ' αὐτοῖς κέκληται.

IV. Πανταχόθεν δὲ ἡ ἀγία (11) Θεοῦ Ἐκκλησία περὶ τῆς χρείας ταύτης τῆς μυσταγωγίας συλλέγουσα τὸν σύνδεσμον, οὐ διαπίπτει τῆς ἀληθείας. Κέχρηται γὰρ οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, ἀλλὰ καὶ τῇ ἐβδομάδι τῇ κατὰ περίοδον ἀνακυκλουμένῃ τάξει τῶν τοῦ Σαββάτου ἐπὶ τῶν ἡμερῶν· ἵνα κατὰ τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου γενόμενα κατὰ τὸ πρωτότυπον, εἴῃ ἀνάστασις τε καὶ εὐωχία. Καὶ κέχρηται οὐ μόνον τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης, ἀλλὰ καὶ τῷ δρόμῳ τοῦ ἡλίου· ἵνα μὴ, ἐνὶ ἐνιαυτῷ δύο Πάσχα ποιοῦντες, ἐν τῷ ἐτέρῳ μηδὲ ἐν Πάσχα τελίσωμεν. Διὸ παρατηρούμεθα μὲν τὴν τεσσαρεσκαίδεκάτην, ὑπερβαίνομεν δὲ τὴν ἡμερίαν, φέρομεν δὲ ἐπὶ τὴν ἀγίαν Κυριακὴν τὸ τέλος τῆς συμπληρώσεως· λαμβάνομεν δὲ τὸ πρόβατον ἀπὸ δεκάτης, ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ ἐπιγινόντες διὰ τὸ ἰῶτα· ἵνα μὴ λάθῃ ἡμᾶς μηδὲν τῶν κατὰ τὴν ἀλήθειαν πᾶσαν τῆς ζωτικῆς ταύτης τοῦ Πάσχα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ ἀληθινῆς πραγματείας.

Ὑπερβήσομαι δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος (12), εἶπουν ψαλαοῦ ὄψεως, διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ δυνάμειος ἐπισφραγισάμενος, καὶ ἐπὶ τὰς ἐξῆς τὸν νοῦν προτείνων, Θεὸν συνήθως ἐπιχαλούμενος εἰς βοήθειαν.

KATA TΗΣ ΑΙΡΕΣΕΩΣ,

Τῆς μὴ δεχομένης τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, ἣν ἐκάλειεν Ἀποήτων³, ἐριακιστὴ πρώτη, ἢ καὶ πεντηκιστὴ πρώτη.

A'. Καθεξῆς δὲ τούτων τῶν αἵρέσεων, μετὰ τὴν κατὰ Φρύγας τε καὶ Κυντιλλιανούς, καὶ Τεσσαρεσκαίδεκάτης οὕτω καλουμένους, ἀνεφύη τῷ βίῳ

(12) Τὸ ἐμφύσημα τοῦ βέωνος. Vox ista βέων nusquam a me lecta. Atque haud scio an βούωνος Latino vocabulo scripserit Epiph.

αἰρεσίς ἐτέρα, ὥσπερ ἔρπετον ἀσθενές, μὴ ἐνδύμε-
νον ἀντισχεῖν πρὸς τὴν ὁσμήν τῆς δικτάμνου, ἥτοι
στύρακος, ἢ λιθανίτιδος, ἢ τῆς ἀδροτόνου, ἢ τῆς
ὁσμῆς τοῦ ἀσφάλτου, ἢ τοῦ θυμιάματος, ἢ τοῦ λί-
θου τοῦ γαγάτου (13), ἢ τοῦ κέρατος τῆς ἐλάφου.
Φασὶ γὰρ οἱ ἐν συνήθειᾳ γεγονότες καὶ διὰ πείρας
τούτων ταῦτα τὰ εἶδη ἀπειλαστικά εἶναι ἔρπετων καὶ
λοβόλων. Καὶ τὴν μὲν δικτάμνον τινες καλοῦσιν ἀπὸ
τοῦ τοῦς παῖδας τῶν ἱατρῶν κεχρησθαι ταύτῃ εἰς
τὴν τῶν τικτουςῶν γυναικῶν βοήθειαν. Ὡστε ἀφ'
ἡμῶν εἰκότως ἀπεικάζεσθαι εἰς τὸν ἀνωθεν ἐλθόντα
Λόγον, Θεὸν ἀπὸ τῶν ἐπουρανίων, ἐκ Πατρὸς ἀχρό-
νως καὶ ἀνάρχως γεγεννημένον. Φησὶ γὰρ ὁ Σολο-
μὼν περὶ τῆς ἀφρονος καὶ φαύλης γυναικὸς, ὅτι
Μισεῖ λόγον ἀσφαλείας. Οὕτως καὶ οὗτοι τὰ στε-
ρεὰ τοῦ κηρύγματος μεμισήκασιν, ἐπίγειοι ὄντες,
καὶ πρὸς τὰ ἐπουράνια ἀπεχθανόμενοι. Ὅθεν δεδω-
τες τὴν φωνὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τὴν λέγουσαν·
Φωνὴ Κυρίου καταρτιζομένη ἐλάφους· τοῦ εἰπόν-
τος τοῖς αὐτοῦ δούλοις καὶ ἀποστόλοις· Ἴδού δέδω-
κα ὑμῖν τὴν ἐξουσίαν πατεῖν ἐπὶ ὄφεις, καὶ
σχορπίους, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ
ἐχθροῦ. Αὕτη γὰρ ἦν ἡ φωνὴ ἡ καταρτιζομένη ἐλά-
φους, ἡ δοθεῖσα εἰς τὸν κόσμον διὰ τῶν ἁγίων ἀπο-
στόλων καὶ εὐαγγελιστῶν, καταπατῆσαι τὴν τοῦ δια-
βόλου ἐναντιότητα. Ἐξ ὧν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἀκρό-
ετα· ἐπέστησε, καὶ διήλεγξε τὴν δύναμιν τῶν πε-
πλανημένων, καὶ ὀφιομόρφων.

Β. Ἀλλὰ οὐκ ἰσχύουσιν ἐν τῇ κιβωτῇ οἱ τοιοῦτοι.
Ἐπιτρέπεται γὰρ ὁ ἅγιος Νῶε κατὰ τὸ ῥῆμα Κυ-
ρίου ἐπασφαλίσασθαι τὴν τοιαύτην, ὡς φησὶ πρὸς
αὐτόν· Ἀσφαλίσωσιν αὐτὴν ἔσωθεν, καὶ ἔξωθεν·
ὡς δέδειξεν τὸ εἶδος τῆς ἀγίας (14) τοῦ Θεοῦ Ἐκκλη-
σίας, ἐχούσης τῆς ἀσφάλτου τὴν δύναμιν, τὴν ἀπο-
δυνάμουν τὰ δεινὰ καὶ ὀλετήρια ἔρπετώδη διδάγμα-
τα. Ὅπου γὰρ θυμιάται ἡ ἀσφαλτος, οὐκ ἰσχύσει
στῆναι ὄφεις. Ἐκάρωσε τοίνυν τούτους τὸ ἅγιον θυ-
μίαμα τοῦ στύρακος, καὶ παραιτοῦνται τούτου τὴν
ὁσμήν, καὶ τῆς ἀδροτόνου, εἴτουν λιθανίτιδος ἡ δύ-
ναμις, κατ' αὐτοῦ τοῦ ὄφως ἐπιφύσασα, καὶ ἐπάνω
τοῦ φωλεοῦ αὐτοῦ ἐκθλαστήσασα. Ἐνθα γὰρ τὸν
Χριστὸν ἐκ παρατριβῆς ψιλὸν ἀνθρώπον ἐκέρυττεν ὁ
Ἐβίων καὶ ὁ Κήρινθος, καὶ οἱ ἀμφ' αὐτούς, φημι
ὅτι ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἐκεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀνέτειλε
τῷ κόσμῳ ταύτην τὴν ἁγίαν βοτάνην, εἴτουν θάμνον,
τὴν ἀποδιώξασαν τὸν ὄφιν, καὶ λύσασαν τὴν τοῦ δια-
βόλου τυραννίδα. Ἐκεῖ γὰρ ὁ ἅγιος Ἰωάννης μεθ'
ἡλικίαν γηραλίαν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ Πνεύματος
τοῦ ἁγίου κηρύξαι, καὶ ἀνακάμψαι τοὺς ἐν τῇ ὁδοῦ
πεπλανημένους, οὐ μετὰ ἀνάγκης, ἀλλὰ μετὰ
προαιρέσεως, τοῖς πειθομένοις ἀποκαλύψας Θεοῦ τὸ

¹ Psal. xxviii, 9. ² Luc. x, 16. ³ Gen. vi, 14.

(13) Ἡ τοῦ λίθου τοῦ γαγάτου. Eadem sere
serpentum ἀλεξητήρια cecinit Nicander. De gagate
porro:

Ἄλλοτε δ' ἀλάλην καίων ἐγγάγγιδα πέτρην,
Ὅν εἰδὲ κρατερεῖο πυρὸς περικαίρυνται ἔρμη.
Ubi Schol.: Τὴν γαγγίτιν λίθον· ἐν Γάγγαις γὰρ

A qui dictamni, vel styracis, aut libanitidis, aut abro-
toni, aut bituminis, aut suffitus, aut gagatæ lapidis,
aut denique cervini cornu odorem non sustinet.
His enim rebus serpentes ac venenatas bestias abi-
gi proditum ab iis est, qui id usu experientiaque
didicerunt. Quod vero ad dictamnium pertinet, inde
esse dictum plerique censent, quod ad parturien-
tium remedia a medicis adbibetur. Quare merito
id divino Verbo, Deo, inquam, qui de cælo delapsus
est, et a Patre sine ullo tempore est, aut initio ge-
nitus, a nobis accommodatur. Quod vero Salomon
de stolidi ac nequam muliere dicit, odisse illam
securitatis sermonem; hoc ad istos transferri po-
test, qui solidam ac constantem doctrinam penitus
oderunt. Terræ siquidem affixi sunt, et a cœlesti-
bus abhorrent. Ideoque vocem illam sancti Spiritus
perhorrescunt: Vox Domini præparantis cervos¹; qui
quidem servis suis et apostolis dixit: Ecce dedi
vobis potestatem calcandi super serpentes et scorio-
nes, et super omnem virtutem inimici². Hæc enim
illa vox erat cervos præparans, quæ per sanctos
apostolos et evangelistas per orbem est dissipata,
ut diaboli hostilis ad repugnandum vis et audacia
proculcetur. Sed ex apostolorum numero præ-
cipue Joannes exstitit, qui animum intendens cæ-
corum istorum, ac serpentibus similium potentiam
reprimeret.

423 II. Quanquam nihil adversus arcam cona-
tus istorum proficit. Quam ideo munire ac firmare
sanctus Noe divina voce commonetur. Sic enim
Deus præcipit: *Linies eam bitumine intus et foris*³.
Ut sanctæ Dei Ecclesiæ speciem præberet, quæ bi-
tuminis vim habet, qua perniciose ac letifera ser-
pentum dogmata propulsantur. Ubique enim
bitumen suffundunt, nullus ibi serpens moratur. Quia
etiam sancto styracis nidore sopiuntur, cujus odo-
rem fugiunt, ut et abrotoni, sive libanitidis vim,
si supra serpentis latibulum consita fuerit, atque
pullularit. Etenim iisdem illis in locis, in quibus
nudum hominem, et ex utriusque sexus conjun-
ctione satum esse Christum Ebion et Cerinthus
cum suis asserere ausi sunt, hoc est in Asia, ibi-
dem Spiritus sanctus illam velut herbam sanctissi-
mam, aut fruticem in orbem extulit, quo et ser-
pens abigeretur, et tyrannicus diaboli dominatus
everteretur. Illic siquidem beatus Joannes affecta
jam ætate prædicare sancti Spiritus hortatu jubetur,
et errantes a via revocare, non ut vi ac necessitate
cogeret, sed ut sponte ac volentes induceret, iis-
demque postea divinum cœlestis doctrinæ lumen

τῆς Λυκίας εὐρίσκεται· τὰς δὲ Γάγγας πόλιν οὖσαν
τῆς Λυκίας, καὶ Γαγγίδα φασίν. Plin. l. xxxvi, c. 19.
Gagates lapis nomen habet loci et amnis Gangis
Lyciæ, Diosc. l. v, c. 99.

(14) Ἥνα δέδειξεν τὸ εἶδος τῆς ἀγίας. Eadem
arcæ similitudinem declarat Aug. lib. xii contra
Faust., c. 14.

impertiret. Verum quid ego de ea re diutius disputo? Quicumque enim in eo loco manet, ubi abrotonum consitum est, nullus ibi manebit latebitque serpens. Sic ubi vera est Dei doctrina; nulla venenatæ doctrinæ latebra vim habebit aliquam, sed funditus occidet.

III. Hæc igitur Alogorum est opinio: nam ejusmodi eis nomen imponimus, nec a nobis deinceps aliter vocandi sunt. Et vos mecum, o charissimi, Alogos illos nominate. Quorum hæresis Joannis libros repudiat. Quamobrem cum Verbum a Joanne prædicatum respuant, Alogi, hoc est a Verbo alieni nuncupandi sunt. Ergo illi a doctrina veritatis funditus abhorrentes sinceram fidem abnegant, nec Joannis Evangelium, aut Apocalypsin approbant. Atqui si Apocalypsi duntaxat rejecta Evangelium admitterent, dici id possent subtili quodam et accurato judicio fecisse, ut apoerypha respuerent; quod pleraque in Apocalypsi altissimos et **424** obscuros sensus habeant. Sed cum universos Joannis libros proprie rejiciant, dubitare nemo potest, quin ii, eorumque similes, illi ipsi sint, quorum in Catholicis Epistolis Joannes meminit: *Novissima hora est, inquit, et audistis, quoniam Antichristus venit; et nunc ecce antichristi multi*¹, etc. Quanquam illi nonnihil ad excusandam suam audaciam conantur afferre. Pudet enim palam beato Joanni contradicere, quod et ipsum inter apostolos fuisse numeratum, et a Domino præcipue dilectum non dubitent; qui et sacra mysteria pro rei dignitate patefecit, et supra Domini pectus incubuit. Quare aliam damnandorum apostoli scriptorum causam commenti sunt. Negant hæc Joannis esse, et Cerintho tribuunt; nec esse digna putant, quæ ab Ecclesia probentur.

IV. Verum vel hoc ipso sui conatus initio convincuntur, nec quid dicant intelligere, nec de quibus affirmant². Qui enim fieri potest, ut hæc a Cerintho scripta sint, quæ Cerintho polissimum repugnent? Hic enim recentem ac nudum hominem esse Christum asseruit. Contra Joannes perpetuo fuisse Verbum, atque e cælo delapsum, et carnem esse factum pronuntiat. Quocirca statim aditu ipso deprehenditur, vanam istorum calumniandi licentiam meram esse stultitiam, nec unde redargui possit satis animadvertere; nam illi nobiscum alioqui eadem ac paria sentire videntur. Sed cum ad ejus doctrinæ, quam per beatum Joannem divina nobis sapientia providit, soliditatem nequaquam adhærescant, in iis quæ nesciunt contra veritatis scientiam insolenter illos efferri cognoscimus. Atque hoc ipsimet intelligere poterunt, si resipiscere modo, ac mentem advertere voluerint. Nos enim ea monumenta quibus Spiritus sancti doctrina continetur, quæ quidem fide digna, probataque sint, nullo mo-

Α φῶς, τὸ ἐν τῇ ἀγίᾳ Θεοῦ διδασκαλίᾳ. Ἄλλ' ἕως πότε μηχανῶν τὸν λόγον; Καὶ γὰρ τῷ μένοντι ὅπου ἀναφυῇ ἀδρότερος, ἐκεῖ ὄφει οὐκέτι ἐγκαταμένει, οὔτε ἐμφωλεῖται. Καὶ ὅπου Θεοῦ ἀληθοῦς διδασκαλία, οὐ κατισχύσει κατοικητήριον ἐρπετώδους διδασκαλίας, ἀλλὰ διόλλυται.

Γ'. Φάσκουσι τοίνυν οἱ Ἄλογοι ταύτην γὰρ αὐτοῖς τίθῃται τὴν ἐπωνυμίαν. Ἀπὸ γὰρ τῆς διῦρο οὕτως κληθήσονται· καὶ οὕτως, ἀγαπητοί, ἐπιθῶμεν αὐτοῖς ὄνομα, τοῦτέστιν Ἄλογοι. Εἶχον γὰρ τὴν αἵρεσιν καλουμένην, ἀποβάλλουσιν Ἰωάννου τὰς βίβλους. Ἐπεὶ οὖν τὸν Λόγον οὐ δέχονται τὸν παρὰ Ἰωάννου κεκρυμμένον, Ἄλογοι κληθήσονται. Ἀλλότριον τοίνυν παντάπασιν ὑπάρχοντες τοῦ κηρύγματος τῆς ἀληθείας, ἀρνοῦνται τὸ καθαρὸν τοῦ κηρύγματος, καὶ οὕτως τὸ τοῦ Ἰωάννου Εὐαγγέλιον δέχονται, οὔτε τὴν αὐτοῦ Ἀποκάλυψιν. Καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ Εὐαγγέλιον (15), τὴν δὲ Ἀποκάλυψιν ἀπεβάλλοντο, ἐλέγομεν ἂν, μὴ πῇ ἄρα κατὰ ἀκριβολογίαν τοῦτο ποιοῦνται, ἀπύκρυφον μὴ δεχόμενοι, διὰ τὰ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει βαθέως καὶ σκοτεινῶς εἰρημένα· ὅπως δὲ οὐ δέχονται φύσει τὰ βιβλία τὰ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κεκρυμμένα, παντὶ τῷ δῆλον εἶη, ὅτι οὗτοι εἰσι καὶ οἱ ὅμοιοι τούτοις, περὶ ὧν εἶπεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ἐν ταῖς καθολικαῖς Ἐπιστολαῖς, ὅτι Ἑσχάτη ὥρα ἐστὶ, καὶ ἠκούσατε, ὅτι Ἀντίχριστος ἐρχεται· καὶ νῦν ἰδοὺ ἀντίχριστοι πολλοί, καὶ τὰ ἐξῆς. Προφασίζονται γὰρ οὗτοι, αἰσχυνόμενοι ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ διὰ τὸ εἰδέναι αὐτοὺς καὶ αὐτὸν ἐν ἀριθμῷ τῶν ἀποστόλων ὄντα, καὶ ἡγαπημένον ὑπὸ τοῦ Κυρίου· ὅς ἀξίως τὰ μυστήρια ἀπεκάλυψε, καὶ ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ ἀνέπεσε. Καὶ ἐτέρως αὐτὰ ἀνατρέψιν πειρῶνται. Λέγουσι γὰρ μὴ εἶναι αὐτὰ Ἰωάννου, ἀλλὰ Κηρίνου· καὶ οὐκ ἀξία αὐτὰ φασιν εἶναι ἐν Ἐκκλησίᾳ.

Δ'. Καὶ ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐπιβολῆς εὐθὺς ἐλέγχονται, μήτε ἂ λέγουσιν νοοῦντες, μήτε περὶ τίνων διαβαιοῦνται. Πῶς γὰρ ἔσται Κηρίνου τὰ κατὰ Κηρίνου λέγοντα; Κηρίνος γὰρ πρότερον καὶ φίλον τὸν Χριστὸν ἔχει ἄνθρωπον. Ὁ δὲ Ἰωάννης αἶψα ὄντα τὸν Λόγον κεκέρυχε, καὶ ἀνωθεν ἔχοντα, καὶ σαρκωθέντα. Ἀπ' αὐτῆς τοίνυν τῆς ἐπιβολῆς ἐλέγχεται ἡ τούτων ματαιοσυκοφαντία μωρία τις οὖσα, καὶ μὴ νοοῦσα πόθεν διελέγχεται. Δοκοῦσι γὰρ καὶ αὐτοὶ τὰ ἴσα ἡμῖν πιστεύειν· μὴ κατέχοντες δὲ τὰ ἀσφαλῆ τοῦ ἐκ Θεοῦ οἰκονομηθέντος τμῆν διὰ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κηρύγματος, εὐρεθίσονται διελεγχόμενοι ἐν οἷς ἀγνοοῦσι, πῶς κατὰ τὴν τῆς ἀληθείας ἐπαίρονται γνώσιν. Καὶ ἐὰν γε θελήσωσιν ἀναντῆσαι, καὶ κατανοῆσαι, γνώσονται. Ἡμεῖς γὰρ τὰς ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διδασκαλίας ἀξιολόγως καὶ ἡσυχασμένως οὖσας οὐκ ἀποβάλομεν. Φάσκουσι γὰρ καὶ ἐκ τούτων, οὐ γὰρ εἶποιμι κατὰ τῆς ἀληθείας, ὅτι οὐ συμφωνεῖ τὰ αὐτοῦ βιβλία τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις. Καὶ δοκοῦσι λοιπὸν ἐπιλαμβάνεσθαι τῆς ἀγίας καὶ

¹ I Joan. II, 18. ² I Tim. I, 7.

(15) Καὶ εἰ μὲν ἐδέχοντο τὸ Εὐαγγέλιον. Nam de Apocalypsi nonnihil a quibusdam dubitatum, de quo accurate in Ann. Baron, A. C. 97.

ἐνθέου διδασκαλίας. Καὶ τί, φησὶν, εἶπεν; Ὅτι Ἐν Ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· καὶ ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ κατεσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ εἶδομεν τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρός, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας· καὶ εὐθέως· Ὁ Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ κέκραγε, λέγων· ὅτι Οὗτός ἐστιν, ὃν εἶπον ὑμεῖς· καὶ ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ καθέξης φησι· Καὶ εἶπον αὐτῷ οἱ ἀκούσαντες· Πᾶσι, τοῦ μένεις; Ἀμα δὲ ἐν ταυτῇ· Τῇ ἐπαύριον, φησὶν, ἠθέλησεν ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολουθεῖ μοι. Καὶ μετὰ τοῦτο ὀλίγῳ πρόσθεν φησί· Καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἐκλήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον, καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ αὐτοῦ.

Οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ (16) φάσκουσιν αὐτὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ πεποιηκέναι τεσσαράκοντα ἡμέρας, πειραζόμενον ὑπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ τότε ὑποστρέψαντα, καὶ παραλαβόντα τοὺς μαθητάς. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἀπαρακολούθητοι, ὅτι ἐκάστῳ εὐαγγελιστῇ μεμελέτηται συμφώνως μὲν τοῖς ἑτέροις λαλῆσαι τὰ ὑπ' ἐκείνων εἰρημένα· ἀλλὰ δὲ τὰ ὑπ' ἐκείνων ῥηθέντα παραλειφθέντα οὕτως ἀποκαλύψαι. Οὐ γὰρ ἦν αὐτῶν τὸ θέλημα, ἀλλὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἡ διδασκαλία καὶ ἡ ἀκολουθία. Εἰ γὰρ τούτου βούλονται ἐπιλαμβάνεσθαι, μαθεύωσαν, ὅτι οἱ ἄλλοι τρεῖς οὐκ ἀπ' αὐτῆς ἐνῆρξαντο τῆς ἀκολουθίας. Ματθαῖος γὰρ πρῶτος ἀρχεται εὐαγγελίζεσθαι. Τούτῳ γὰρ ἦν ἐπιτεταγμένον τὸ Εὐαγγέλιον κηρύξαι ἀπ' ἀρχῆς, ὡς καὶ ἐν ἄλλῃ αἰρέσει περὶ τούτου διὰ πλάτους εἰρήκαμεν· οὐδὲν δὲ ἡμᾶς λυπῆσαι καὶ αὐθὺς περὶ τῶν αὐτῶν διαλαμβάνειν, εἰς παράστασιν τῆς ἀληθείας καὶ ἐλεγχον τῶν πεπλανημένων.

Εἰ. Οὗτος τοίνυν ὁ Ματθαῖος καταξιοῦται τὸ Εὐαγγέλιον, ὡς Ἰερὴν· καὶ δικαιοῦται ἦν. Ἐδεῖ γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν (17) ἁμαρτημάτων ἐπιστρέψαντα, καὶ ἀπὸ τοῦ τελωνείου ἀναστάντα τῷ ἔλθοντι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῷ γένει τῶν ἀνθρώπων, καὶ λέγοντι· Οὐκ ἤλθον καλεῖσαι δικαίους, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς εἰς μετανοίαν, εἰς ὑπόδειγμα ἡμῖν τῶν μελλόντων σωῆσθαι, τῷ ἐν τῷ τελωνεῖῳ ἀναχθέντι, καὶ ἀπὸ ἀδικίας ἀναστρέψαντι παρασχεῖσθαι τὸ κήρυγμα τῆς σωτηρίας· ἵνα ἀπ' αὐτοῦ μάθωσιν οἱ ἄνθρωποι τὴν τῆς παρουσίας φιλανθρωπίαν. Μετὰ γὰρ τὴν ἄφρασιν τῶν ἁμαρτιῶν ἔδωρήσατο αὐτῷ καὶ ἀνάστασιν νεκρῶν, καὶ κάθαρσιν λέπρας, καὶ ἰαμάτων δυνάμεις, καὶ ἀπέλασιν δαιμόνων· ἵνα μὴ μόνον ἀπὸ τοῦ λόγου πίση τοὺς ἀκούοντας, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ ἔργου κηρύ-

do rejicimus. At illi contra se potius quam contra veritatem illud asserunt, Joannis libros cum cæterorum apostolorum scriptis minime consentire. Ex quo deinceps sacrosanctam ac divinam illius doctrinam redarguunt. Quid enim, inquirunt, scripsit? In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum¹; item: Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis; et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre, plenum gratiæ et veritatis²; et statim: Joannes testatur, et clamat dicens: Hic est quem dixi vobis³; 425 et: Hic est Agnus Dei, qui tollit peccata mundi⁴. Deinde ita scribit: Et dixerunt illi qui audierant: Rabbi, ubi manes⁵? Postea vero: Postera die, inquit, voluit abire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus: Sequere me⁶. Paulo post vero ita proseguitur: Et post triduum nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ; et vocatus est Jesus, et discipuli ejus ad nuptias, et erat ibi mater ejus⁷.

Evangelistæ vero cæteri narrant xl dies illum in deserto mansisse, et a diabolo fuisse tentatum; ac tum demum redeuntem discipulorum habuisse delectum. Nec illud, quæ eorum incertitia est, animadvertunt: id evangelistarum unumquemque studuisse, ut, quæ ab aliis essent prodita, ea consentaneæ cum illis exponeret: interim tamen nonnulla, quæ ab iisdem essent prætermissa, memoraret. Neque enim id in eorum voluntate situm fuit; sed a Spiritu sancto omnis illorum doctrina, scribendique ordo profectus est. Nam si reprehendendum illud existimant, intelligant tres alios evangelistas non ab ipso rerum gestarum initio narrationis suæ sumpsisse primordia. Matthæus enim primus Evangelium scribere aggressus est. Cui quidem initio prædicandi Evangelii munus est commissum. De qua re in alia hæresi copiose disputavimus, et nunc eadem hoc loco repetere cum ad veritatis fidem, tum ad illorum convincendos errores minime pigebit.

V. Matthæus igitur primus Evangelii scribendi provinciam nactus est, ut diximus, idque ei jure merito contigit. Oportebat enim eum ipsum, qui ad conciliandam humano generi salutem advenerat, quique ita dixerat: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam⁸; ad eorum qui servandi erant exemplum, ei homini potissimum prædicandæ salutis munus injungere, qui ab innumeris peccatis conversus, et a telonio suscitatus fuerat, ac se ab omni scelere et injustitia revocarat, ut ab illo quanta sibi esset adventu Christi humanitas collata mortales discerent. Quippe post peccatorum condonationem, hoc eidem concessit, ut mortuos excitare posset ad vitam, repurgare leprosum, et morbos depellere, dæmonesque propulsare: ne dicendo

¹ Corruptus hic locus. ² Joan. i, 1. ³ ibid. 14. ⁴ Joan. ii, 1. ⁵ Matth. ix, 13.

(16) Οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταί. Vide August. l. ii De cons. evang., c. 16.

(17) Ἐδεῖ γὰρ τὸν ἀπὸ πολλῶν. Malim τῷ ἐπιστρέψαντι, et ἀναστάντι. Vicissim vero, τὸν ἐλ-

⁶ ibid. 15. ⁷ ibid. 20. ⁸ ibid. 38. ⁹ ibid. 43.

όντα, etc. Ut dandi casus Apostolo, accusandi Christo tribuatur: quod nos interpretando sequimur.

ἐξ αὐτῆς τῆς πηγῆς ὠρμηται· τὰ δὲ ἐκάστῳ παρα-
ληφθέντα, ἄλλος διηγῆσεται, ὥς ἔλαβε παρὰ τοῦ Πνεύ-
ματος μέρος τῆς ἀναλογίας. Τί δὲ ποιήσωμεν, Ματ-
θαίου μὲν κηρύττοντος ἐν Βηθλεὲμ τὴν Μαρίας γε-
γεννηκέναι, κατὰ τὰς παρ' αὐτῷ γενεαλογίας, ἀπὸ
Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ τὴν ἐνσαρκον Χριστοῦ παρουσίαν,
ὥς οὐχ εὐρίσκειται ὁ ἅγιος Μάρκος ταῦτα λέγων·
ἀλλὰ ἀπὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ πραγματείας ποιεῖται
τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Εὐαγγελίου, καὶ φησὶν· Ἀρχὴ
τοῦ Εὐαγγελίου· ὥς γέγραπται ἐν Ἠσαΐα τῷ προ-
φήτῃ. Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Οὕτω καὶ τὰ
τῷ ἁγίῳ Ἰωάννῃ πεπραγματευμένα, καὶ ἐν ἁγίῳ
Πνεύματι ἡσφαλισμένα τὴν φροντίδα ἔσχεν οὐ περὶ
τῶν ἤδη κεκηρυγμένων πολλάκις μόνον λέγειν, ἀλλὰ
περὶ τῶν ἀναγκαίων ὑπὸ τῶν ἄλλων εἰς αὐτοὺς· κη-
ρυγμάτων καταλειφθέντων. Ἢ γὰρ πᾶσα τῶν Εὐαγ-
γελίων ὑπόθεσις τοιοῦτον εἶχε τρόπον.

fuerant, proponerentur; sed et necessaria quædam adderentur dogmata, quæ cæteri ante illum minime scriptis attigissent. Ejusmodi nempe totum Evangeliorum argumentum fuit.

Ματθαίου μὲν γὰρ κεκηρυχότος τὸν Χριστὸν γεν-
νηθέντα, καὶ ἐκ Πνεύματος ἁγίου συλληφθέντα, ἐκ
σπέρματος Δαβὶδ καὶ Ἀβραάμ κατὰ σάρκα οἰκono-
μηθέντα, πλάνη τιεὶ γεγένηται τοῖς μὴ νενοηκόσιν·
οὐ τοῦ Εὐαγγελίου αἰτίου ἔντος αὐτοῖς εἰς τὸ πλανη-
θῆναι, ἀλλὰ τῆς αὐτῶν διανοίας πεπλανημένης, εἰς
παράστασιν τῆς περὶ τῶν αὐτῶν πληροφορίας, τὰ
ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου κακῇ ὑπονοεῖ· ἐπινενοημένα.
Ἐνθεν γὰρ οἱ περὶ Κήρινθον καὶ Ἐβίωνα ψιλὸν τὸν
ἄνθρωπον κατέσχον, καὶ Μήρινθον, καὶ Κλεόδιον,
εἰσὺν Κλεόδουλον (19), καὶ Κλαύδιον, καὶ Δημᾶν,
καὶ Ἑρμογένην (20), τοὺς ἀγαπήσαντας τὸν ἐνταῦθα
αἰῶνα, καὶ καταλείψαντας τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας.
Ἀντιλέγοντες γὰρ τοῖς τοῦ Κυρίου μαθηταῖς κατ'
ἐκεῖνο καιροῦ, ἀπὸ τῆς κατὰ τὸν Ἀβραάμ καὶ Δαβὶδ
γενεαλογίας τὴν αὐτῶν ἀνοίαν παριστᾶν ἐπειρῶντο·
οὐ καλῶς μὲν οἰόμενοι, πλὴν ἐντεῦθεν τὴν πρόφασιν
θιγρώμενοι. Ἀντιλέγον· γὰρ πολλάκις ὑπὸ τοῦ ἁγίου
Ἰωάννου καὶ τῶν ἄμφ' αὐτῶν, Λευκίου καὶ ἄλλων
πολλῶν. Πρατρίψασα δὲ ἐαυτῆς τὸ ματώπιον ἡ ἀναι-
σχυντία, ἐαυτῇ κακὰ ἐπισπάσασθαι ἐφιλοτιμήσατο.

Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον (21) ἀκόλουθος γενό-

A nus haberent? Ita quidem, ut nonnulla concordia ac consentanea voce narrarent, quo se ex eodem hausisse fonte monstrarent; quædam vero ab singulis prætermissa alius exponeret, cui privatim illud esset a Spiritu sancto pro rata portione concessum. Quid igitur faciemus, cum Matthæus Mariam Bethlehemi peperisse scribat, secundum per-scriptam ab eodem genealogiam, qua Christi cum carne venientis originem ab Abrahamo ac Davide pertexuit; Marcus vero nihil habeat ejusmodi, sed ab eo quod ad Jordanem gestum est, Evangelium ordiatur, ita scribens: *Initium Evangelii: sicut scriptum est in Isaiâ propheta: Vox clamantis in deserto* ¹? Sic in iis quæ beatus Joannes mandavit memoriæ, quæque Spiritu sancto gubernante

B fide omni ac veritate stabilita sunt, id videlicet actum est, ut non solum ea quæ sæpius nuntiata fuerant, proponerentur; sed et necessaria quædam adderentur dogmata, quæ cæteri ante illum minime scriptis attigissent. Ejusmodi nempe totum Evangeliorum argumentum fuit.

Cum Matthæus genitum Christum atque e sancto Spiritu conceptum, ac de Davidis et Abrahami, quod ad carnem attinet, genere progenitum sua narratione descripsisset, nonnullis ignorantibus erroris istud occasionem dedit. Cujus quidem causa non Evangelio ipsi tribuenda; sed falsa illorum accusanda mens, qui ad id quod certo sibi persuaserant, perperam acceptas ex Evangelio auctoritates accommodabant. Hinc enim Cerinthus, et Ebio nudum hominem fuisse Christum asseruit, ut et Merinthus, et Cleobius, sive Cleobulus, et Claudius, ac Demas, et Hermogenes, qui dilexerunt hoc sæculum, et viam veritatis reliquerunt ². Quippe Domini discipulis per id tempus contradicentes illi, ex Christi genealogia ab Abrahamo et Davide perducta insaniam suam corroborare studuerunt. Quod etsi perperam in animum induxerant, nihilominus illinc occasionem nacti sunt. Et Joannes quidem, ejusque discipuli, maximeque Lucius, et alii plerique istorum conatibus sæpius **428** obstiterant. Sed nimirum ubi semel frontem suam impudentia perfreuit, mala sibi multa deinceps accumulare non destitit.

Itaque post Matthæum statim Marco, qui Romæ

¹ F. αὐτόν. ² Deesse videtur nonnihil. ³ F. ἀντιλέγοντο, et mox, ἀμφ' αὐτόν. ⁴ Marc. i, 1 sqq. ⁵ II Tim. iv, 9.

(19) Καὶ Κλεόδιον, εἰσὺν Κλεόδουλον. Ignatius ad Trallianos: Φεύγετε, καὶ τὰ τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, Θεόδοτον, καὶ Κλεόδουλον τὰ γεννῶντα καρπὸν θανατηφόρον. Ubi non Nicolaitarum propagines istos fuisse docet, ut est in Annal., sed τοῦ πονηροῦ ἔγγονα, hoc est dæmonis fetus. Imposuit Annalium scriptori Latinus interpres, qui ita reddit: *Fugite, perversi illius nepotes.*

(20) Δημᾶν, καὶ Ἑρμογένην. Theodoretus ad II Tim. c. iv, eundem illum Demam esse putat, qui Epist. ad Philem. et Coloss. iv laudatur; quique sæculum diligens, relicto Paulo, discessit. Sed mutato consilio ad Paulum reverlisse quidam existimant. Chrysost. vero post honorificam illam de eo mentionem a Paulo sejunctum esse putat, ut illa ad Philem. ante II ad Tim. scripta sit. Fieri

D potest, uti duo ejusdem nominis Demæ fuerint. Apud Ignat. Epist. ad Magnesios nominatur Damas Magnesiorum episcopus.

(21) Εὐθὺς δὲ μετὰ τὸν Ματθαῖον. Ex prava Cornarii interpretatione aut falsa aut dubia ex his verbis historia colligitur, jussum a Petro Marcum historiam scripsisse. Sic enim Cornarius: Post Matthæum secutus est Marcus, jussus a S. Petro Romæ Evangelium edere. Nentrum horum dicit Epiph. aut Petri jussu, aut Romæ scripsisse Marcum, sed hoc tantum, comitem illum Romæ fuisse Petri, et ἐπιτρέπεσθαι τὸ Εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι. A quonam? A Spiritu sancto. Inscio enim Petro ad scribendum aggressus est, Romanis id ab ipso postulantibus, ut auctor est Hieron. lib. De script. eccles., et Euseb. lib. ii, c. 14. Quod cum audisset

sancti Petri comes fuerat, scribendi Evangelii provincia committitur. Quod cum fecisset, a beato Petro in Ægyptum mittitur. Erat hic unus e LXXII discipulis, qui ob sermonem illum dispersi sunt, quem Dominus elocutus fuerat: *Nisi quis manducaverit carnem meam, et biberit sanguinem, non est me dignus*¹, uti sciunt qui Evangelium legerint. Verum ille Petri opera reversus, ac Spiritu sancto repletus conscribendi Evangelii munus accepit. Inde porro illud exorsus est, unde Spiritus cum sanctus impulit, et a XV Tiberii Cæsaris anno sumpsit initium; qui est XXX ab eo, unde Matthæus narrationem inchoavit. Quamobrem cum secundus hic Evangelii scriptor exstisset; nec de Verbi Dei in terras e cælo delapsu perspicue significasset, quanquam expresse id omnino declaravit: verum cum minus id accurate pertractasset, hinc novæ quædam tenebræ illorum, quos paulo ante commemoravi, ingeniis obortæ sunt; ne eos evangelicus ille splendor illustraret. Sic enim illi jactabant: Ecce tibi novum de Christo proditum est Evangelium, in quo nulla de cælesti illa generatione mentio; sed hoc unum memorat: *In Jordane descendit Spiritus in illum; et vox: Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*².

VII. Cum igitur iis in rebus tam incredibilis illorum versaretur amentia, Spiritus sanctus beatum Lucam occultis quibusdam stimulis cogit, et excitat, ut ex altissima illa voragine cæcorum hominum mentes educeret, et quæ fuerant ab aliis prætermissa scriptis commendaret, ne quis a veritate longius aberrans crederet, Christi generationem ab eo velut fictam fabulam fuisse propositam. Sed orationem ille suam deinceps effert altius, ac cum subtilius exponat omnia, rei gestæ seriem accurate prosequitur, et ad veritati faciendam fidem testes illos proponit in medium, qui divini verbi fuerant administri. Sic enim loquitur³: *Quoniam quidem multi conati sunt (ut nonnullos, qui id conati fuerant, indicaret, Cerinthum videlicet, Merinthum, et alios). Pergit vero: Visum est mihi deinceps* 429 *assecuto a principio diligenter eos qui ipsi viderunt, et ministri sermonis fuerunt, scribere tibi, optime Theophile: sive ad Theophilum quempiam scribens ita dixerit, sive amantem Dei quemlibet alloquatur: eorum, inquit, verborum de quibus eruditus es veritatem. Ubi nonnullam institutionem antecessisse significat, qua ab aliis jam erat imbutus; sed ab iisdem certi nihil accepisse. Post hæc rei veritatem exponit: Fuit in diebus Herodis regis de vice Abia pontificis sacerdos quidam nomine Za-*

A *μενος ὁ Μάρκος τῷ ἁγίῳ Πέτρῳ ἐν Ῥώμῃ, ἐπιτρέπεται τὸ Εὐαγγέλιον ἐκθέσθαι· καὶ γράφας ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πέτρου εἰς τὴν τῶν Αἰγυπτίων χώραν. Οὗτος δὲ εἰς ἐτύγχανεν (22) ἐκ τῶν ἐβδομηχονταδύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ βήματι, ὃ εἶπεν ὁ Κύριος· Ἐάν μή τις μου φάγῃ τὴν σάρκα, καὶ πῖνῃ τὸ αἷμα, οὐκ ἔστι μου ἀξίος· ὡς τοῖς τὰ Εὐαγγέλια ἀναγνοῦσι σαφὲς ἡ παράστασις. Ὅμως διὰ Πέτρου ἀναγκάσας εὐαγγελίζεσθαι καταξιοῦται, Πνεύματι ἁγίῳ ἐμπεφορημένος. Ἀρχεται δὲ κηρύττειν, ὅθεν τὸ Πνεῦμα αὐτῷ παρεκελεύσατο, τὴν ἀρχὴν τάττων ἀπὸ πεντεκαιδεκάτου ἔτους Τιβερίου Καίσαρος μετὰ ἑτη τριάκοντα τῆς τοῦ Ματθαίου πραγματείας. Δευτέρου δὲ γενομένου εὐαγγελιστοῦ, καὶ μὴ περὶ τῆς ἀνωθεν καταγωγῆς Θεοῦ Λόγου τριλανγῶς σημάναντος· ἀλλὰ πάντῃ μὲν ἐμφαντικῶς, οὐ μὴν κατὰ ἀκριβολογίαν τοσαύτην, γέγονε τοῖς προειρημένοις, εἰς δεύτερον σκότῳ τῶν διανοημάτων, τοῦ μὴ καταξιοθῆναι πρὸς φωτισμὸν τοῦ Εὐαγγελίου, λεγόντων αὐτῶν, ὅτι Ἰδοὺ δεύτερον Εὐαγγέλιον περὶ Χριστοῦ σημαῖνον, καὶ οὐδαμοῦ ἀνωθεν λέγων τὴν γέννησιν· ἀλλὰ φησιν: Ἐν τῷ Ἰερδάνῃ κατήλθε τὸ Πνεῦμα ἐκ' αὐτοῦ, καὶ φωνή· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἡδόκησα.*

Z'. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα οὕτως ἐν τοῖς τοιούτοις ἀνοήτως ἐτελεῖτο, ἀναγκάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ ἐπινύττει τὸν ἅγιον Λουκᾶν, ὡς ἀπὸ βάθους κατωτάτου (κατὰ) τὴν διάνοιαν τῶν ἡπατημένων ἀνενέγκαι, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἄλλων καταλειφθέντα αὐθις ἐπιβάλλεσθαι· ἵνα μὴ τις τῶν πεπλανημένων ἡγήσεται μυθῶδες αὐτὸν ἐκφράσαι τὴν γέννησιν. Ἐπειτα ἀνωφερῇ τὸν λόγον ἐργάζεται· διὰ δὲ τὴν ἀκρίβειαν λεπτομερῶς τὴν πᾶσαν πραγματείαν διέξεισι, καὶ εἰς παραστασιν ἀληθείας ἐμάρτυρας τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Λόγου γενομένους παρεισάγει, φάσκων· Ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν· ἵνα τινὰς μὲν ἐπιχειρητὰς δείξῃ, φημί δὲ τοὺς περὶ Κήρινθον, καὶ Μήρινθον, καὶ τοὺς ἄλλους. Εἶτα τί φησιν; Ἔδοξε κάμοι καθ' ἑξῆς παρηκολουθήκοτι ἀνωθεν τοῖς αὐτόπταις καὶ ὑπηρέταις τοῦ Λόγου γενομένοις γράψαι σοι, κράτιστε Θεόφιλε. Εἰτὺν τινὲ Θεοφιλε τότε γράφων τοῦτο ἔλεγεν, ἡ παντὶ ἀνθρώπῳ Θεὸν ἀγαπῶντι· Περὶ ὧν, φησὶ, κατηχήθης Λόγων τὴν ἀσφάλειαν. D Καὶ τὴν μὲν κατήχησιν προτεταγμένην ἐφασκεν, ὡς ἦδη ὑπὸ ἄλλων μὲν κεκατηχῆσθαι, οὐκ ἀσφαλῶς δὲ παρ' αὐτῶν μαθευτέναι. Εἶτα τὴν ἀκρίβειαν φησιν· Ἐγένετο ἐν ἡμέραις Ἡρώδου τοῦ βασιλέως ἐξ ἐφημερίας Ἀβιά τοῦ ἀρχιερέως ἱερεὺς τις ὀνόματι Ζαχαρίας, καὶ γυναῖκα αὐτοῦ ἐκ τῶν θυγατέρων Ἀαρῶν, ἣ ἔνομα Ἐλισάβετ. Καὶ ἀρχεται πρὸ

¹ Joan. vi, 54. ² Marc. i, 10, 11. ³ Luc. i, 1 seqq.

Petrus, quod factum erat approbavit. Romæ porro scripsisse verisimile est: de quo in Ann. plura Baron., an. 45, n. 29.

(22) Οὗτος δὲ εἰς ἐτύγχανεν. Dissentit Papias apud Euseb., et Christum a Marco negat auditum. Hieron. in Præf. ad Evang. Marci, eundem ait Leviticum genere, et sacerdotem fuisse. Sed falso hic

liber Hieron. tribuitur. Quod autem asserunt nonnulli, Marcum non vidisse Dominum, viderit necne nihil affirmo: videre quidem potuisse temporum ipsa ratio persuadet. Neque vero damnanda est Epiphaniî sententia, dum illum e LXXII discipulorum numero fuisse narrat, etsi contrarium alii Patres sentiant.

τοῦ Ματθαίου. Ὁ μὲν γὰρ Ματθαῖος ἐστῆσαν τρια-
κονταετὴ χρόνον ἀπ' ἀρχῆς· ὁ δὲ Μάρκος τὰ μετὰ
τριακοντα ἔταπτεν ἔτη, τὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ γενομένην
ἐν ἀληθείᾳ πραγματείαν, ὅμοια τῷ Ματθαίῳ καὶ τῷ
Λουκᾷ· ὁ δὲ Ματθαῖος ἀπὸ τριακονταέτους χρόνου
πρὸ τῆς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ καὶ τοῦ βαπτίσματος πραγμα-
τείας τὸ διήγημα ἐποιεῖτο· Λουκᾶς δὲ πρὸ τοῦ χρό-
νου τοῦ συλληφθῆναι τὸν Σωτῆρα ἐν γαστρὶ ἀπὸ ἑξ
μηνῶν τὸν χρόνον ἐδῆλου, καὶ ἐννέα μηνῶν πάλιν,
καὶ ὀλίγων ἡμερῶν τῆς συλλήψεως τοῦ Κυρίου· ὡς
εἶναι τὸν πάντα χρόνον (23) τριάκοντα ἐν ἑτος, καὶ
ἐπέκεινα. Διηγείται δὲ καὶ τὴν τῶν ποιμένων διὰ τῶν
εὐαγγελισαμένων ἀγγέλων θεοπτίαν· καὶ ὡς ἐγεννή-
θη ἐν Βηθλεὲμ, καὶ ἐσπαργανώθη ἐν φάτνῃ, καὶ τῇ
ὀγδόῃ περιετμήθη, καὶ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις τὰ
κατὰ τὸν νόμον προσφόρις ὑπὲρ αὐτοῦ ἐπιτέλουν·
καὶ ὡς ὁ Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις ἐδέχετο· καὶ ὡς
Ἄννα ἀνωμολογεῖτο θυγάτηρ Φανουὴλ· καὶ ὡς ἐκ
Ναζαρέτ ἀπῆει εἰς Ἱερουσαλὴμ ἅμα τοῖς γονεῦσι τε-
λοῦσιν ὑπὲρ αὐτοῦ κατὰ τὸν νόμον. Ὡς οὐδὲν τῷ Ματ-
θαίῳ ἐπείργασται, οὐδὲ τῷ Μάρκῳ, ἀλλὰ μὴν οὐδὲ
τῷ Ἰωάννῃ.

II. Ὅθεν καὶ τινες ἄλλοι ἐξ Ἑλλήνων φιλοσό-
φων, φησὶ δὲ Πορφύριος, καὶ Κέλσος, καὶ Φιλοσαβ-
βάτιος (24), ὁ ἐκ τῶν Ἰουδαίων ἐρμώμενος, δεινὸς
καὶ ἀπατεῶν ὄφης, εἰς τὴν κατὰ τῆς εὐαγγελικῆς
πραγματείας διεξιόντις ἀνατροπὴν, τῶν ἁγίων εὐαγ-
γελιστῶν κατηγοροῦσι, ψυχικοὶ καὶ σαρκικοὶ ὑπάρ-
χοντες, κατὰ σάρκα δὲ στρατευόμενοι, καὶ θεοῦ εὐ-
αρέστῃσιν ἀδυνάτως ἔχοντες, καὶ τὰ τοῦ Πνεύματος
μὴ γινωσκότες. Ἐκαστος γὰρ προσκόπτων τοῖς λό-
γοις τῆς ἀληθείας διὰ τὴν ἐν αὐτῷ τύφλωσιν τῆς
ἀγνοσίας, εἰς τοῦτο ἐμπίπτοντες ἔλεγον· Πῶς δύνα-
ται ἡ αὐτὴ ἡμέρα εἶναι τῆς ἐν Βηθλεὲμ γεννήσεως,
αὐτὴ καὶ περιτομὴν ἔχειν ὀκταήμερον, καὶ διὰ τεσ-
σαράκοντα ἡμερῶν ἐν Ἱερουσόμοις ἀνοδοῦν, καὶ τὰ
ἀπὸ Συμεῶνος καὶ Ἄννας εἰς αὐτὸν τετελεσμένα,
ὅποτε ἐν τῇ νυκτὶ ἡ ἐγεννήθη, πέφηνεν αὐτῷ, φησὶν,
ἄγγελος, μετὰ τὴν τῶν μάγων ἔλευσιν τῶν ἐλθόντων
προσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ ἀνοιζάντων τὰς πύρας, καὶ
προσπνεγάντων; ὡς λέγει, φησὶν· Ὁρθὴ αὐτῷ
ἄγγελος λέγων· Ἀναστὰς, λάβε τὸ παιδίον· καὶ
τὴν γυναῖκά σου, καὶ περεύσου εἰς Αἴγυπτον·
ὅτι ζητεῖ Ἡρώδης τὴν ψυχὴν τοῦ παιδίου. Εἰ
τοίνυν ἐν ταύτῃ νυκτὶ ἡ γεννῆται, παρελήφθη εἰς
Αἴγυπτον καὶ ἐκεῖ ἦν, ἕως οὗ ἀπέθανεν Ἡρώδης·
πέθον τὸ ἐπιμεῖναι, καὶ ὀκταήμερον περιετμήθηναι;
ἢ πῶς τὸ μετὰ τεσσαράκοντα εὐρίσκεται Λουκᾶς
ψευδόμενος; (Ὡς φασὶ βλασφημοῦντες κατὰ τῆς
ἐαυτῶν κεφαλῆς) ὅτι φησὶν ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ
ἡμέρᾳ ἀνῆνεγκαν αὐτὸν εἰς Ἱερουσαλὴμ, ἀκαθίσαν
εἰς Ναζαρέτ. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἀγνοοῦντες κατενό-
μενοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος τὴν δύναμιν.

¹ Matth. ii, 13. ² Luc. ii, 22 sqq.

(23) Ὡς εἶναι τὸν πάντα χρόνον. Tempus ipsum,
quo Joannes conceptus ac natus est, et incarnatus
atque in lucem editus Christus, Lucas complecti-

charias, et uxor ejus de filiabus Aaron, nomine Elisha-
beth. Altius ergo quam Matthæus exorsus est. Mat-
thæus enim tricesimum ætatis annum initio declara-
vit. Marcus vero quæ post tricesimum gesta sunt expo-
suit: et in illis quæ ad Jordanem contigerunt enarran-
dis Matthæo ac Lucæ consentaneus est. Sed Matthæus
ab anno ipso tricesimo, ante illam omnem bapti-
smi, ac rerum ad Jordanem gestarum historiam,
narrationem inchoavit. Lucas porro a sexto men-
se, ante Salvatoris in utero generationem, princi-
pium deduxit: quibus novem deinde menses addit,
una cum paucis quibus genitus est diebus, ut supra
unius ac triginta annorum spatium colligatur. Nar-
rat præterea quemadmodum pastores ab internun-
tiis angelis admoniti Deum conspexerint; utque is
Bethlehemi in lucem editus, ac pannis involutus in
præsepi, et octavo die circumcisis fuerit, nec non
post dies xi pro eodem oblata sint, quæ lex præ-
scripserat. Tum ut cum Symeon in ulnas accepe-
rit, Phanuelis filia confessa sit; utque Nazareto
cum parentibus Hierosolytam abierit, qui quod
lex jusserat illius nomine dependerunt. Quæ nec
Matthæus, nec Marcus, nec Joannes attigerunt.

VIII. Ex quo factum est, ut gentiles quidam phi-
losophi, Porphyrius scilicet, ac Celsus, et Philo-
sabbathius, genere Judæus, veterator ac nequissi-
mus coluber, cum adversus evangelicam historiam
scriberent, sacros evangelistas arguerint: animales
illi quidem, et carnales homines, ac secundum
carnem militantes, qui nec Deo placere poterant,
nec ea quæ sunt Spiritus sancti cognoverant. Nam
omnes **430** illi ad sermones veritatis offendentē.
præ inscitæ cæcitate, atque ad ea delapsi jactare
identidem solebant: Fieri ne potest, ut eadem dies
et Bethlehemi natum viderit, et, quod post octi-
dum solebat fieri, circumcisi, et post dies xi
Hierosolyma deportatum; ut item Simeonis et
Annæ acta illa in eandem diem inciderint; præ-
sertim cum qua nocte Jesus est in lucem editus,
Joseph angelus apparuerit, post magorum ad-
ventum, qui illius adorandi causa venerant, qui-
que munera sua apertis sacculis obtulerant? Tum
enim apparuit, inquit, ei angelus dicens: Surge, ac-
cipe puerum, et conjugem tuam, et vade in Ægy-
ptum; quoniam querit Herodes animam pueri.
Quamobrem si eadem qua natus est nocte in
Ægyptum delatus est, et illic fuit, donec Herodes
mortuus est, quomodo permanere in Judæa potuit,
et octavo die circumcidi? Aut quid tandem post dies
xi factum esse Lucas mentitus est? (Sic enim per
summam illi blasphemiam, id quod in eorum caput
vertat, objiciunt.) Nam quadragesimo (ait Lucas)
die tulerunt illum in Hierusalem, et inde in Naza-
reth. Sed ignari videlicet homines quæ vis sit
sancti Spiritus nequaquam intelligunt.

cor: quod tempus mensium est iere xv.

(24) Καὶ Φιλοσαββάτιος. De hoc nihil læ-
ctenus legi.

IX. Etenim unicuique evangelistarum concessum est, ut quæ singulis et temporibus et opportunitatibus gesta erant verissime perscriberet. Itaque Matthæus, cum id unum exposuisset, de Spiritu sancto susceptum illum ac genitum, de circumcisione tacuit; nec ullam earum rerum attigit, quæ ante biennium acciderunt; sed magorum demum enarravit adventum, quemadmodum verissimus Dei sermo testatur¹, cum scilicet tempus a magis exquisivit Herodes, ac de stella quæ apparuerat accurate sciscitatus est. Ad hæc magorum commemorata responsio, de duobus annis, et infra, ut diversum ab eo tempus esse constet, quod Lucas narratione sua complexus est. Hic enim quæ ante biennium illud gesta sint exponit. At Matthæus a nativitate statim ad secundum annum se contulit, et quæ post biennium acciderint declarat. Quod Herodes animo reputans, postquam magi alia via discesserunt, in illa infantium turba deprehendi puerulum illum, atque interfici posse crediderat. Infantes enim omnes, quotquot in agro Bethlehemitico forent, a bimatu et infra **431** iussit occidi, ad illam usque diem, qua apud se magi fuissent.

Ex quo quis non videat, tum cum magi venerunt, bimulum fuisse puerum? siquidem ea rei gestæ narratio veritatem ipsam accuratissime demonstrat. Etenim Lucas puerum, simul ac natus est, fasciis involutum esse scribit; et in præsepi ac spelunca jacuisse, quod nullus in diversorio locus esset. Tum enim census habebatur; et qui bellorum temporibus, quæ sub Machabæis existerant, dispersi fuerant, quovis terrarum pervaserant; adeo ut pauci omnino Bethlehemii remanerent. Quare in quodam evangelistarum exemplari Davidis urbs dicitur; in alio vero vicus appellatur, quod agrum haberet angustissimum. Cum igitur Augusti imperatoris edictum esset allatum, qui huc illucque dissipati erant, cum familiis suis ad illum locum censendi gratia venire coacti, facile compleverunt, ut propter hominum frequentiam nihil esset in diversorio loci relictum. Post censum vero unusquisque eo, ubi domicilium collocarat, reversus est. Unde laxius ad habitandum spatium fuit. Itaque priore jam anno finito, et altero insuper, ob eorum quæ gesta illic erant, me-

¹ Matth. ii, 7 sqq. ² F. κατά.

(25) *Ἐρθεῖν τίνι οὐ φανεῖται*. Tametsi nihil ex Evangelio de magorum adventus tempore liquido possit exprimi, probabilior tamen est communis, ac recepta sententia, quam illa ex Epiphanii ac Eusebii *Chroniciis* hausta, biennio post Christum in lucem editum magos advenisse. Quod ex illis Matthæi verbis colligi putabant, quibus Herodem narrat *a bimatu et infra pueros occidisse, secundum tempus quod exquisierat a magis* (Matth. ii, 16). Sed hunc modum jampridem dissolverunt eruditi sacrarum Litterarum interpretes.

(26) *Καὶ ἀνάγκη ἔσχον οἱ διεσχορπισμένοι*. Quantum verba ipsa præ se ferunt, indicare videntur Judeos quolibet terrarum dispersos in Palæsti-

8. Ἐκάστῳ γὰρ τῶν εὐαγγελιστῶν ἐδωρέθη ἑκάστου χρόνου καὶ καιροῦ διηγεῖσθαι τὰ ἐν ἀληθείᾳ πληρωθέντα. Καὶ ὁ μὲν Ματθαῖος, διηγησάμενος μόνον, ὅτι ἐγεννήθη ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ ὅτι συνελήφθη ἀνευ σπέρματος ἀνδρὸς, οὐδὲν περὶ τῆς περιτομῆς εἶπεν, οὐδὲ πρὸ τῶν δύο ἐτῶν τι τῶν εἰς αὐτὸν γεγεννημένων· ἀλλὰ διηγείται τὴν ἔλευσιν τῶν μάγων· ὡς ἐπιμαρτυρεῖ ὑμῖν ὁ ἀληθὴς τοῦ Θεοῦ λόγος, ἐρωτῶντος τοῦ Ἡρώδου παρὰ τῶν μάγων τὸν χρόνον. Καὶ ἔκρινεν τοῦ γενομένου ἀστέρος, καὶ τῶν μάγων τὴ ἀπόκρισιν, ὅτι ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω· ὡς μὴ εἶναι τὸν χρόνον τοῦτον, τὸν τῷ Λουκᾷ πεπραγματευμένον. Ἀλλ' ὁ μὲν Λουκᾶς τὰ πρὸ δύο ἐτῶν διηγείται· Ματθαῖος δὲ, εἰπὼν τὴν γέννησιν, ἀπεπλήρωσεν εἰς τὸν διετῆ χρόνον, καὶ ἐδήλωσε τὰ γενόμενα μετὰ δύο ἔτη. Διὸ καὶ ὁ Ἡρώδης, διανοηθεὶς τοῦτο μετὰ τὸ ἀπονεῦσαι τοὺς μάγους εἰς ἑτέρας ὁδοῦ, ἐψήθη ἐν τῷ πλήθει τῶν παίδων καὶ αὐτὸν γεννηθέντα εὐρεθῆσθαι, καὶ σὺν αὐτοῖς ἀποκτείνυσθαι. Ἐκέλευσε γὰρ τοὺς ἐν τοῖς ὁρίοις Βηθλεὲμ παῖδας ἀποκτανθῆναι, τοὺς ἀπὸ δύο ἐτῶν καὶ κατωτέρω ἕως αὐτῆς τῆς ἡμέρας, ἧς οἱ μάγοι παρ' αὐτῷ ἐγένοντο.

Ἐνθεν τίνι οὐ φανεῖται (25). ὅτι, ὅτε ἦλθον οἱ μάγοι, δύο ἦν ἐτῶν ὁ παῖς γεγεννημένος; Καὶ γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ πραγματεία τὴν πᾶσαν ἀκρίβειαν σαφηνίζει. Ὁ μὲν γὰρ Λουκᾶς λέγει ἐσπαργανῶσθαι τὸν Παῖδα εὐθὺς τεταγμένον, καὶ κείσθαι ἐν φάτνῃ, καὶ ἐν σπηλαίῳ, διὰ τὸ μὴ εἶναι τόπον ἐν τῷ καταλύματι· ἀπογραφὴ γὰρ ἦν τότε. Καὶ οἱ διεσχορπισθέντες ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν πολέμων τῶν ἐπὶ τοῖς Μακκαδαίοις γεγονότων ἐπὶ τὰ πανταχοῦ τῆς διεσχορπισθῆσαν, καὶ ὀλίγοι πανταχῶς ἔμειναν ἐν Βηθλεὲμ κατοικοῦντες. Διὸ ἐν τινι ἀντιγράφῳ τῶν εὐαγγελιστῶν καλεῖται πόλις τοῦ Δαβὶδ· ἐν ἄλλῳ δὲ κώμην αὐτὴν καλοῦσι, διὰ τὸ εἰς ὀλίγην γῆν αὐτὴν ἔκείναι. Ὅτε δὲ γέγονε τὸ κέλευσμα τοῦ βασιλέως Αὔγουστου, καὶ ἀνάγκην ἔσχον οἱ διεσχορπισμένοι (26), καὶ τὰ * αὐτῶν γένε, ἦλθον εἰς τὸν τόπον, ἵνα ἀπογραφῶσιν ἐπιβόλοντα τὰ πλήθη, καὶ ἐν ἐπλάσει τὸν τόπον, καὶ οὐκ ἦν τόπος ἐν τῷ καταλύματι διὰ τὴν συνέλειψιν. Λοιπὸν δὲ μετὰ τὴν ἀπογραφὴν ἀπῆλθεν ἕκαστος, ὅποι γῆς τὴν καταμονὴν τῆς κατοικίσεως εἶχε. Διὸ καὶ πλάτος ἐτύγγανεν ἐν τῇ γῇ. Ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἶπεν (27), μνήμης ἔνεκα

nam coactos esse. Sed commode hæc accipiendæ sunt, ut de iis loquatur, qui in Palæstina ipsa, vel Syria degerent. Neque enim puto in Italia, vel Græcia, aut Ægypto etiam habitarent, alibi quam ibi, ubi erant, fuisse censos.

(27) *Ἐρχόμενοι δὲ, ὡς εἶπεν*. Nollem erudito Maldonato id in mentem venisset Epiphanio tribuere quod et absurdissimum est, nec ab eo vel levissime cogitatum. Scribit enim mirari se, quod Epiphanius existimet Josephum et Mariam singulis annis eo die ex Ægypto in Bethlehem venire consuevisse; cumque post duos annos redissent, magos eos invenisse. Hoc vero nunquam scripsit Epiphanius. Quare hallucinatus est eruditissimus ille Evan-

τῶν ἐκεῖ γεγεννημένων, πρώτου ἐνταυτοῦ τελευθέν-
τος, καὶ τοῦ δευτέρου πληρωθέντος, ἦλθον εἰ γυνεὶς
ἐκεῖσε ἀπὸ Ναζαρέτ, ὡς εἰς τὴν πανήγυριν ταύ-
την (28). Διὸ καὶ ἡ ἔλευσις τῶν μάγων γεγένηται
καὶ κατὰ τὴν τοιαύτην συγκυρίαν. Οὐκέτι ἴσως τῇ
καταλύσει τότε τῆς Μαρίας καὶ Ἰωσήφ διὰ τὴν
ἀπογραφὴν τῇ ὑπὸ τοῦ Λουκᾶ εἰρημένη. Οὐ γάρ
ἦσαν τὴν Μαρίας ἐν τῷ σπηλαίῳ, ὅπου ἐγέννησεν·
ἀλλὰ ὡς ἔχει τὸ Εὐαγγέλιον, ὅτι ὠδήγει, φρεῖν,
αὐτοὺς ὁ ἀστὴρ ἄχρι τοῦ τόπου, οὗ ἦν ἐκεῖ τὸ
παιδίον. Καὶ εἰσελθόντες εἰς τὸν οἶκον, εὗρον τὸ
βρέφος μετὰ Μαρίας, οὐκέτι ἐν φάτῃ, οὐκέτι ἐν
σπηλαίῳ, ἀλλ' ἐν οἴκῳ· ἵνα γνωσθῇ τῆς ἀληθείας ἡ
ἀκριβεία, καὶ τοῦ χρόνου τῶν δύο ἐτῶν τὸ διάστημα,
τουτέστιν ἐξῆτος ἐγεννήθη, ἕως ὅτε παρεγένοντο οἱ
μάγοι. Καὶ κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα μετὰ δύο ἔτη τῆς
γεννήσεως ὤφθη ὁ ἄγγελος, καὶ εἶπε παραλαβεῖν τὸ
παιδίον καὶ τὴν μητέρα εἰς γῆν Αἰγύπτου. Διὸ οὐκ-
έτι Ἰωσήφ ἀνακρίπτει εἰς Ναζαρέτ, ἀλλὰ ἀποδι-
δράσκει ἅμα τῷ παιδί, καὶ τῇ μητρὶ αὐτοῦ εἰς Αἰ-
γύπτου, καὶ ἄλλα δύο ἔτη ποιεῖ ἐκεῖσε· καὶ οὕτως
πάλιν ὁ ἄγγελος μετὰ τὴν τοῦ Ἡρώδου τελευτήν
ἐπιστρέφει τὸν αὐτὸν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ.

Γ'. Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ (29) ἔτει τοῦ Ἡρώ-
δου γεννᾶται ὁ Κύριος· τριακοστῷ πέμπτῳ ἦλθον
οἱ μάγοι· τριακοστῷ ἑξῶτον ἔτει τελευτᾷ ὁ Ἡρώ-
δης· καὶ διαδέχεται Ἀρχέλαος υἱὸς αὐτοῦ τὸ βασι-
λεῖον, ποιήσας ἔτη ἐννέα βασιλεύων, καθάπερ μοι
ἐν ἄλλοις τόποις εἴρηται. Ἀνεχώρησεν οὖν ἀκού-
σας περὶ Ἀρχελάου, καὶ ἐλθὼν κατοικήσεν εἰς Να-
ζαρέτ. Καὶ ἐκεῖθεν πάλιν κατ' ἔτος ἀνῆει εἰς Ἱε-
ρουσαλὴμ. Ὅρῃς ὅση τυγχάνει ἀκριβεία ἐν τοῖς
θελοῖς Εὐαγγελίοις περὶ ἐκάστης πραγματείας; Οἱ
δὲ ἀγνοοῦντες φερόμενοι, τὸν ἐαυτῶν νοῦν σκοτώσαντες,
οὐκ ἴσασιν τὸ τέλος ἐκάστου λόγου· ἀλλὰ ἀπλῶς κατὰ
τῶν ἀγίων ἐπαίρουσι τὸ στόμα, καὶ χαλῶσι τὴν
γλῶτταν, μηδὲν μὲν λέγοντες ἐν ἀληθείᾳ, ἐαυτοὺς
δὲ τῆς ζωῆς ἀλλοτριοῦντες.

Ἐνθεν οὖν ὁ Λουκᾶς, μετὰ τὸ διηγέσασθαι τὰ
πρῶτα, πάλιν λέγει, πῶς ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει
ἀνῆλθεν εἰς Ἱερουσαλὴμ· ἵνα μὴ παραλείψῃ τόπον
τοῖς νομίσασιν αὐτὸν ἀπλῶς ἄνδρα τέλειον ἐν κότῳ
πεφηνέναι, καὶ εἰς τὸν Ἰορδάνην πρὸς τὸν Ἰωάννην
ἔλκειν· ὡς ὑπεβλήθη ὑπὸ Κηρίνου, καὶ Ἐβίωνος,
καὶ τῶν ἄλλων. Δεινὸς γὰρ ὅπως σκιληνῶς διαβαίνων
ἐν μὲν γνώμῃ οὐχ ἴσταται· ἀλλὰ τοῖς μὲν δοκεῖ ἐκ
παρατριβῆς καὶ σπέρματος ἀνδρὸς γεγενῆσθαι, τοῖς
δ' ἄλλοις ἀπλῶς ἄνθρωπος πεφηνέναι. Διὸ κατὰ τὸ
λεπτὸν τὰ πάντα διηγούμενοι οἱ ἅγιοι εὐαγγελισταὶ
ἀκριβολογοῦσι. Καὶ φύσει ὁ Λουκᾶς ὡς ἀπὸ κάτω-
θεν ἐπὶ τὰ ἄνω ἀναφέρων τὴν διάνοιαν φάσκει· Ἥρ-

moriam eo se parentes Nazareto, velut ad eandem
celebritatem, contulerunt. Quo tempore magorum
adventus ejusmodi quadam opportunitate contigit.
Tametsi non in eodem illo fortassis diversorio ver-
sabantur, in quo Mariam ac Josephum descriptio-
nis tempore mansisse Lucas testatus est. Neque
enim Mariam in spelunca, ubi pepererat, repere-
runt; sed, ut Evangelium narrat, stella illos ad
eum locum perduxit, ubi erat puer. Et intrantes de-
mum intenerunt puerum cum Maria¹, non in præ-
sepi, vel in spelunca, sed in domo scilicet, ut ac-
curata rei veritas, ac biennii intervallum exprime-
retur, quod ab ejus natali ad magorum adventura
effluerat. Eadem illa vero nocte, duobus a nati-
vitate annis elapsis, angelus apparuit, ac puerum
cum matre in terram Ægypti jussit abducere. Id-
circo non jam Nazaretum Josephus regreditur;
sed cum puero ac matre fugit in Ægyptum, ubi
biennio altero commoratus est; atque ita rursus
post Herodis obitum angelus eundem, ut in Judæam
rediret, admonuit.

432 X. Quippe xxiiii Herodis anno natus est
Dominus, ejusdemque xxv magi venerunt. Deinde
xxvii imperii anno moritur Herodes, cui succes-
sit Archelaus, isque novem regnavit annis, ut alio
a me loco dictum memini. Quare cum de Archelao
accepisset, recessit Josephus, ac se Nazaretum
habitandi causa contulit. Unde quotannis Hieroso-
lymam proficisci consueverat. Vides quanta sit in
sacris Evangeliiis cujuslibet rei narrandæ quæque
accurata diligentia? At isti ignorantia cæci, quo-
rum est tenebris obducta mens, uniuscujusque
narrationis exitum ignorant; sed adversus sacro-
sancta quæque os suum arroganter extollunt, ac
linguam relaxant, adeo ut neque veri quidquam
asserant, et a vita nihilominus ac salute semetipsos
alienent.

Post hæc Lucas ubi priora persecutus est, ex-
ponit quemadmodum anno xii Hierosolyma per-
rexerit, ne quem illorum errori locum relinqueret,
qui illum arbitrati sunt perfecta ac virili jam ætate
in mundo repente fuisse conspectum: itaque con-
veniendi Joannis gratia ad Jordanem accessisse,
quæ fuit Cerinthi, Ebionis, et aliorum opinio.
Siquidem callidus ille serpens obliquis flexibus ad-
repens, nihil unum ac constans asserit. Sed aliis
placet ex utriusque conjunctione sexus, ac virili
semine Christum esse procreatum. Alii simpliciter
hominem apparuisse statuunt. Quæ causa fuit cur
subtiliter accurateque omnia sancti evangelistæ

¹ Matth. ii, 9, 11.

geliorum interpres; nec ideo tamen tantum comme-
ruit, ut a Casaubono tam inclementer ac putile
notaretur, et virulentissimus, ac maledicentissimus
scriptor appellaretur in illo opere, quod ipsum ex
virulentis calumniis et hæreticis opinionibus con-
textum adversus Baronianos Annales effudit.

(28) Ὅς εἰς τὴν πανήγυριν ταύτην. Quam tandem
hic πανήγυριν intelligat nescio. Videtur loci illius,
in quo natus erat Dominus, celebratam memoriam
πανήγυριν appellare.

(29) Τῷ γὰρ τριακοστῷ τρίτῳ. De his accuratius
paulo post agemus.

narrando complexi sint. Præcipue Lucas animum ab inferioribus ad superiora referens ita scribit: *Et erat Jesus incipiens esse quasi annorum xxx; filius, ut putabatur, Joseph¹*. Quod autem solummodo putatur, minime est reipsa. Sed patris vicem Josephus gerebat ille quidem, quod ita Deo placuerat: pater vero non erat; ut qui nunquam se cum Maria copularat; nisi quod illius vir appellatus est, quod eam senex duxisset, anno ætatis plus minus lxxx, cum jam liberos sex e priori conjugē sustulisset; hanc vero posteriorem singulari Dei providentia sibi, ut alio loco susius disputamus, ascivisset. Qui igitur nullum cum matre

A δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὡς υἱός, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ. Τὸ δὲ νομίζεσθαι οὐκ ἀληθῶς ἐστίν· ἀλλὰ ἐν τάξει μὲν πατὴρ ἐτύγχανεν ὁ Ἰωσήφ, διὰ τὸ οὕτως τῷ Θεῷ δοξάζει· οὐκ ἦν δὲ πατήρ, ὁ μὴ πρὸς τὴν Μαρίας ἐσχηκώς συνάφειαν, ἣ μόνον ἐτι ἀνὴρ ἐκλήθη, διὰ τὸ μεμνηστεύθαι πρεσβύτης (30), ἐτῶν ὀγδοήκοντα τυγχάνων πλείω ἢ ἑλάττω, καὶ ἔχων υἱοῦς· ἐξ ἀπὸ τῆς ὁυτιῶς αὐτοῦ γαμετῆς πρώτης, τὴν δὲ δι' οἰκονομίαν παρελήφους, ὡς καὶ ἄλλη που ἀκριδέστερον περὶ τούτου διεῖλον. Πῶς οὖν ὁ μὴ ἔχων συνάφειαν πατήρ αὐτοῦ ὑπῆρχεν; ὅπερ ἀδύνατον.

consuetudinem habuerat, qui filii pater esse po-

XI. At enim dices: Cur ergo vir illius appellatus est, nisi eam obtineret? Qui sic dubitat, quid lex vetus ferret ignorat: **433** nimirum enim ex quo viro semina desponsa fuerat, sive virgo esset, sive paterna adhuc in domo degeret, nomine tenus uxor dicebatur. Quare angelus sic Josephum alloquitur: *Noli timere accipere conjugem tuam²*. Ac ne quis errorem in Evangeliiis ullum esse suspicetur: est enim plane stupendum hoc mysterium, ac supra humanum captum tota ista narratio, et quæ solis Spiritus sancti filiis clara sit et exposita. *Erat igitur, inquit, quasi annorum lxx; filius, ut putabatur, Joseph; qui fuit Eli, qui fuit Matthæus³*. Tum ad Abrahamum usque generationis seriem retextit; a quo Matthæus exorsus est. Sed et Noënum superat, et ad Adamum pervenit, ut eum qui primus omnium formatus erat ab eo qui ex illius massa, **B** nimirum Virgine, propagatus fuerat, ad salutem monstraret esse quæsitum. Nam et hujus ipsius, qui fictus est quondam, et posterorum ipsius causa descendit; eorum duntaxat, qui sempiternæ vitæ hæreditatem assequi student. Demum vero Adamum quoque prætergressus ait, *qui fuit Dei⁴*.

Inde porro manifesto constat Dei illum exstitisse Filium, qui ex Adam semine continuata successione carne præditus advenit. Verum ne sic quidem cæci homines tantam lucem percipere potuerunt; sed ultro a veritate aberrantes, et errorem asciscentes, catholicæ doctrinæ contradicebant. Sic enim ob-

B **IA.** Ἀλλὰ ἐρεῖς μοι· Πῶς οὖν ἀνὴρ αὐτῆς ἐκλήτο, εἰ μὴ ἔσχε ταύτην; Ὁ δὲ ταῦτα ἀμφιβάλλων ἀγνοεῖ τὰ κατὰ τὴν νόμον, ἐτι ἐξότε ὀνομάζεται γυνὴ ἀνδρὶ, καὶ τε παρθένος ἦ, καὶ τε ἐν οἴκῳ πατὴρ ἐτι ὑπάρχει, γυνὴ τοῦ ὀνόματος μόνου λέγεται ἡ τοιαύτη. Τούτου ἕνεκα ὁ ἅγιος ἀγγέλός φησι· *Μὴ φοβηθῆς παραλβεῖν τὴν γυναῖκα σου*. Καὶ ἵνα μὴ τις νομίῃ, ἐτι πλάνη τις ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· ἐκπληκτον γὰρ τὸ μυστήριον, καὶ ἡ διήγησις ὑπὲρ ἀνθρώπων· μόνους δὲ τοῖς υἱοῖς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐστι λεῖα πάντα τε καὶ πεφωτισμένη. *Ἦν οὖν ὡς ἐτῶν x, ὡς ἐνομίζετο, υἱός τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἰλὶ, τοῦ Ματθαίου*. Καὶ ἀναφέρει τὴν γέννησιν ἐπὶ τὸν Ἀβραάμ· ὅθεν καὶ ὁ Ματθαῖος ἐνέφηξτο. Ὑπερβαίνει δὲ τὸν Νῶε, καὶ φθάνει ἐπὶ τὸν **C** Ἀδὰμ, ἵνα τὸν ἀπὸ πρώτης πλασθέντα σημάνῃ, ζήτούμενον διὰ τοῦ ἀπὸ τοῦ φουράματος αὐτοῦ ἐλθόντος, τουτέστιν ἀπὸ τῆς ἁγίας Παρθένου Μαρίας. Ἦλθε γὰρ δι' ἐκεῖνον τὸν ποτὲ πλασθέντα, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ γεγεννημένους, θέλοντας ζωὴν αἰώνιον κληρονομήσαι. Ὑπερδὲ τὸν Ἀδὰμ, λέγει, τοῦ Θεοῦ.

D Ἐντεῦθεν λοιπὸν (31) ἦν φανέρωσις, ἐτι τοῦ μὲν Θεοῦ ἦν Ὑἱός, διὰ δὲ τοῦ σπέρματος τοῦ Ἀδὰμ κατὰ διαδοχὴν ἐν σαρκὶ παρεγένετο. Ἀλλὰ οὐκ ἔσχον πάλιν φωτισμὸν οἱ πεπλανημένοι. Ἀντίλεγον δὲ τῷ λόγῳ, ἑαυτοὺς πλανῶντες ὑπὲρ τὴν ἀλήθειαν. Ἐφασκον δὲ, ἐτι Ἰδοὺ τρίτον Εὐαγγέλιον τὸ κατὰ Λουκᾶν. Τοῦτο γὰρ ἐπιτρέπη τῷ Λουκᾷ, ἦντι καὶ αὐτῷ (32) ἀπὸ τῶν Ἐδδομήκοντα δύο τῶν διασκορπισθέντων ἐπὶ τῷ τοῦ Σωτῆρος λόγῳ, διὰ δὲ Πιύλου τοῦ ἁγίου πάλιν ἐπανακάμψαντος πρὸς τὸν Κύριον, ἐπιτραπέντος δὲ αὐ-

¹ Luc. iii, 23. ² Matth. i, 20. ³ Luc. iii, 23 sqq. ⁴ ibid. 38.

(30) Διὰ τὸ μεμνηστεύθαι πρεσβύτης. Quod Josephus decrepita jam ætate Mariam duxerit vetus est opinio. Quod autem liberos ex priorē aliqua conjugē suscepit, etsi id Epiphanius aliique veteres memorizæ prodiderint, reclamant tamen merito cæteri omnes. De qua re Baronius in *Appar.*

(31) Ἐντεῦθεν τοῦτον. Hæc igitur verba τοῦ Θεοῦ ad Jesum pertinere credidit Epiph. non ad Adamum.

(32) Τῷ Λουκᾷ, ὅτι καὶ αὐτῷ. Quoniam Lucas e discipulorum numero fuerit, asserit et Dorotheus in *Synopsi*, quamvis id ipsum ab eo negari Maldonatus

scripserit. Sed contra sentiunt plerique, et id ex ipsis Lucæ verbis colligunt, cum ait: Ἐδοξε χάρις παρακολουθεῖν ἀνωθεν πάντιν ἀκριβῶς καθεξῆς σοι γράψαι. Sed tantum abest, ut hæc discipulum Christi fuisse, ac non pleraque, cum ab eo gererentur, oculis usurpasse negent, ut contrarium potius hinc elici possit. Verbum enim παρακολουθεῖν nonnunquam ad eam notitiam refertur, quæ oculis ipsis, ac propria intelligentia comparatur, non aliorum sermonibus. Ut cum Demost., ἐν τῷ *Ἐπὶ Παρεσκευασίας*, de Æschine, cujus in legatione comæ fuerat, sic loquitur: Καὶ ὁ τούτου πονηρεύματα

τοῦ κηρύξει τὸ Εὐαγγέλιον· καὶ κηρύττει πρῶτον (33) ἐν Δαλματία, καὶ Γαλλίᾳ, καὶ ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ Μακεδονίᾳ. Ἀρχὴ δὲ ἐν τῇ Γαλλίᾳ· ὡς καὶ περὶ τινων τῶν αὐτοῦ ἀκολούθων λέγει ἐν ταῖς αὐτοῦ Ἐπιστολαῖς ὁ αὐτὸς Παῦλος· *Κρίσκης, φησὶν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ* (34). Οὐ γὰρ ἐν τῇ Γαλατίᾳ, ὡς τινες πλανηθέντες νομίζουσιν, ἀλλὰ ἐν τῇ Γαλλίᾳ.

IB'. Πλὴν ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐλεύσομαι. Ἀνενέγκαντος γὰρ τοῦ Λουκᾶ τὰς γενεαλογίας ἀπὸ τῶν κάτω ἐπὶ τὰ ἄνω, καὶ φθάσαντος τὴν ἔμψαπιν ποιήσασθαι τῆς ἀνωθεν τοῦ Θεοῦ Λόγου παρουσίας, ὁμοῦ τε συν-αφθέντος τῇ ἐνσάρκῳ αὐτοῦ οἰκονομίᾳ, ἵνα ἀποτρέψῃται ἀπὸ τῶν πεπλανημένων τὴν πλάνην, οὐκ ἐν-ενόησαν. Διὸ ὕστερον ἀναγκάζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα τὸν Ἰωάννην παραιτούμενον εὐαγγελισθῆναι δι' εὐλό-γειαν καὶ ταπεινοφροσύνην ἐπὶ τῇ γηραλίᾳ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, μετὰ ἔτη ἐνεστήκοντα τῆς αὐτοῦ ζωῆς, μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου (35) ἐπάνοδον, τὴν ἐπὶ Κλαυδίου γενομένην Καίσαρος. Καὶ μετὰ ἱκανὰ ἔτη τοῦ διατρέψαι αὐτὸν ἀπὸ τῆς Ἀσίας ἀναγκάζεται ἐκ-θέσθαι τὸ Εὐαγγέλιον. Καὶ οὐκ ἦν αὐτῷ χρεῖα περὶ τῆς ἐνσάρκου πραγματείας λεπτολογεῖν· ἤδη γὰρ ἡσφάλιστο. Ἀλλὰ ὡς κατόπιν τινῶν βαίνων, καὶ ὁρῶν αὐτοὺς ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν ὄντας, καὶ ἐπὶ τὰ τραχύ-τερα αὐτοὺς ἐκδεδωκότας καὶ πλάνας καὶ ἀκυνθώ-δη, ἀνακαλέσασθαι αὐτοὺς εἰς εὐθείαν ὁδὸν προνοῶν-τος, καὶ ἀσφαλιζομένου ἐπιτηρυχέσασθαι αὐτοῖς· καὶ εἶπε· Τί πλανᾶσθε; ποῖ τρέπεσθε; ποῖ πλανᾶσθε, Κήρινθε, καὶ Ἐβίων, καὶ οἱ ἄλλοι; Οὐκ ἔστιν οὕτως, ὡς νομίζετε. Ναὶ ἐγεννήθη ὁ Χριστὸς κατὰ σάρκα, ὁ ἴδιος γὰρ αὐτὸς ὁμολογῶ, ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο. Ἀλλὰ μὴ, ἐξότε ἐγένετο σὰρξ, νομίσῃτε τὸν αὐτὸν εἶναι. Οὐκ ἔστι γὰρ ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον, ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἀφ' οὗτου γεννᾶται ὑπάρχει· πρὶν δὲ τοῦ γεννηθῆναι, οὐκ εἶναι.

fuisse putatote. Neque enim a Mariæ tempore duntaxat exstitit; quemadmodum quilibet nostrum tum cum natus est, esse cœpit; nec antequam nasceretur ullo modo fuit.

Ὁ δὲ ἅγιος Θεὸς Λόγος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, Χριστὸς Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς, οὐκ ἔστιν ἀπὸ χρόνων Μαρίας μόνον οὔτε ἀπὸ χρόνων Ἰωσήφ μόνον, οὔτε Ἠλὶ, οὔτε Λευὶ, οὔτε Ζοροβάβελ, οὔτε Σαλαθιήλ, οὔτε Νά-

¹ II Tim. iv, 10. ² Joan. i, 14.

εἰδώς, καὶ παρηκολουθηκώς ἀπασι κατηγορῶ. Sic igitur Lucas ἀνωθεν παρηκολουθηκέναι πᾶσιν ἀκρι-βῶς dicitur, hoc est comperta, explorataque, ac spectata etiam habuisse. Ac videri potest, et non- nulla hic antithesis esse, ut cum superiore versu dixerit: Quandoquidem multi res a Christo gestas scribere aggressi sunt, καθὼς παρέδοσαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς; statim subijciat: Ἐδοξε καί μοι παρηκολου-θηκόντι, hoc est, qui non, ut illi, ἐκ παραδόσεως, sed ex propria id scientia compererim. Cæterum tametsi ad eum sensum accommodari Lucæ verba nihil prohibet, non ideo tamen Christi discipu- lum fuisse certo pronuntiare ausim, cum huic ad- versari sententiæ longe plures PP. intelligam. Sed ista commemoravi, ut ne Lucæ ipsi de se testanti refragari quisquam Epiphanium arbitretur.

(33) Καὶ κηρύττει πρῶτον. Lucam in Gallia præ- dicasse, nullus, quod sciam, prodidit. Atque haud scio an Galliam Cisalpinam intelligat, per quam in Dalmatiam, Græciamque contenderit.

vit. Huic igitur prædicandi Evangelii munus est creditum; idque ipse primum in Dalmatia, Gallia, Italia et Macedonia præstitit; sed in Gallia præ- cæteris; ut de nonnullis comitibus suis Paulus in Epistolis testatur: *Crescens*, inquit, *in Gallia*¹. Non enim in Galatia legendum est, ut quibusdam immerito placuit, sed in Gallia.

XII. Sed ut ad institutum redeam: cum Lucas ab inferioribus ad superiora generationes perdu- xisset, ac divinum Verbum e celo delapsum esse significasset; simulque susceptæ carnis ab eodem mysterium attigisset, ut cæcos homines ab errore revocaret, hoc illi tamen assequi nequiverunt. Ob id deinde Spiritus sanctus Joannem, invitum licet, ac religione quadam et animi moderatione defu- gientem, ad scribendum Evangelium impulit, **434** affecta jam ætate, utpote qui jam nonagesimum annum excederet, postquam a Palmo insula re- versus est, quod quidem Claudio imperante conti- git. Quamobrem cum multos jam annos mansisset in Asia, Evangelium scribere coactus est. In quo nihil opus habuit accuratius ea mandare litteris, quæ Christus, quatenus carne erat præditus, edi- disse. Hæc enim stabilita jam ac constituta fue- rant. Sed perinde egit, ac si post alios ambularet, quos et antecedentes cerneret, et per confragosa ac spinis obsita loca, et diverticula gradientes in viam revocare cuperet, et in tutum reducere, ita illis denuntians et exclamans: Quid erratis? quo vos convertitis? quos anfractus quæritis, tu Cerinthe, tu Marcio, vosque cæteri? Non ita se res habet, ut creditis. Christus quidem secundum carnem natus est, neque hoc obscurum est. Ultro id ego fateor: *Verbum, inquam, caro factum est*². Verum ne at eo solum tempore quo caro factum est, eundem

At sacrosanctus Deus Verbum, ac Dei Filius. Christus Jesus Dominus noster, non a Mariæ solum tempore esse cœpit, neque Joseph, vel Eli, vel Levi, vel Zorobabel, vel Salathiel, vel Nathan, vel David;

(34) *Κρίσκης, φησὶν, ἐν τῇ Γαλλίᾳ*. Imo εἰς Γαλλίαν. Nam vulgo εἰς Γαλατίαν. Quæ est vetu- stissima et certissima lectio, quidquid affirmet Epiphanius. Quam et Eusebius l. iii *Hist.*, c. 4. Chrysost., Ambrosius, Theodoretus, ac Græci, et Latini omnes agnoscunt. Quanquam non desunt, qui per Γαλατίαν apud Paulum Galliam intelligant, ut Theodoretus. Crescentem vero Galliarum et Galatiæ pariter apostolum fuisse, Ado in Martyr. v Kal. Jul. in *Chronico* testatur, ut et Rom. Mar- tyr. novum. Velus enim Galatiæ duntaxat meminit. Et certe dubitari potest, utrum non modo Crescens, sed vel alius quisquam per illa tempora Galliis Evangelii lucem importarit.

(35) *Μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀπὸ τῆς Πάτμου*. Non igitur in Patmo scripsit Evangelium; sed Ephesi. Neque vero sub Claudio, sed sub Nerva Cocceio ab exilio reversus est, quamvis iterum postea sub Claudio revocatum asserit.

neque ab Jacob, aut Isaac, aut ab Adam ac Noemi Abrahamique temporibus; sed nec a die quinta, vel quarta, vel tertia, vel secunda; imo ne ex eo quidem tempore, quo cælum ac terra mundusque fabricatus est: sed *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est, etc. Et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus illud.* Deinde: Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Joannes. Ille venit in testimonium, ut testimonium perhiberet de lumine, ut omnes crederent per illum. Non erat lux, sed ut testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit. In pro-
ria venit, et sui eum non receperunt. **435** Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri: qui non ex sanguinibus et carne, sed ex Deo nati sunt. Et Verbum caro factum est, ait, et habitavit in nobis. Joannes testimonium perhibet, et clamat, dicens: Ille erat quem dixi vobis; et de plenitudine ejus nos omnes accepimus. Et dicit: Ego non sum Christus, sed vox clamantis in deserto¹.

Οὗτος ἦν, ὃν εἶπεν ἡμῖν καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πληνώματος αὐτοῦ ἡμεῖς πάντες ἐλάβομεν. Καὶ λέγει· Οὐκ εἶμι ἐγὼ ὁ Χριστός, ἀλλὰ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ.

XIII. Quibus expositis, ita deinde proseguitur: *Hæc in Bethabara facta sunt².* In aliis exemplaribus est: *Bethania, trans Jordanem.* Post hæc narrat Joannis discipulos interrogasse: *Rabbi, ubi habitas?* Quibus ille respondit: *Venite, et videte. Et abierunt, et apud eum manserunt die illa. Et postera die, hora erat quasi decima; erat Andreas frater Simonis Petri unus ex duobus qui seculi fuerant eum. Invenit hic primus fratrem suum Simonem, et dicit ei: Invenimus Messiam, qui interpretatur Christus. Ille adduxit eum ad Jesum. Intuitus autem eum Jesus dixit: Tu es Simon filius Jona; tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum voluit exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus: Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri. Invenit Philippus Nathanael, et dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, et propheta, invenimus Jesum filium Joseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni et vide. Videns autem Jesus Nathanael venientem ad se dixit de ipso: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Unde me nosti? Respondit Jesus, et dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te. Respondit ei Nathanael, et dixit: Rabbi, tu es Filius Dei, tu es rex Israel. Respondit Jesus, et dixit ei: Quia dixi tibi: Vidi te sub ficu, credis? Majus his videbis. Et dixit ei: Amen, amen dico vobis, videbi-*

θαν, οὗτοι Δαβὶδ, οὗτοι ἀπὸ Ἰακώβ, οὗτοι ἀπὸ Ἰσαὰκ, οὗτοι ἀπὸ χρόνων τοῦ Ἀδὰμ, οὗτοι Νῶε, οὗτοι Ἀβραάμ, οὗτοι ἀπὸ τῆς πέμπτης ἡμέρας, οὗτοι ἀπὸ τῆς τετάρτης ἡμέρας, οὗτοι ἀπὸ τῆς τρίτης, οὗτοι ἀπὸ τῆς δευτέρας, οὗτοι ἐξ οὐτοῦ οὐρανοῦ καὶ ἡ γῆ γιγνέται, οὗτοι ἐξ οὗτοῦ κόσμος· ἀλλὰ Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν, ὃ γέγονε, καὶ τὰ ἐξ ἑς. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ εἶδομεν αὐτόν. Εἶτα· Ἐγένετο ἄνθρωπος ἀπεσταλμένος παρὰ Θεοῦ, ὄνομα αὐτῷ Ἰωάννης. Οὗτος ἦλθεν εἰς μαρτυρίαν, ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός, ἵνα πάντες πιστεύσωσι δι' αὐτοῦ. Οὐκ ἦν ἐκεῖνος τὸ φῶς· ἀλλ' ἵνα μαρτυρήσῃ περὶ τοῦ φωτός. Ἦν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον. Ὅσοι δὲ ἐλάβον αὐτόν, ἐδώκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· οἱ οὐκ ἐξ αἱμάτων καὶ σαρκὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, φησὶ, καὶ κατεσκήνωσεν ἐν ἡμῖν. Ἰωάννης μαρτυρεῖ, καὶ κέκραγε λέγων·

II°. Καὶ ὅτε διηγείται ταῦτα πάντα, λέγει· Ταῦτα ἐν Βηθαβαρα (36) ἐγένετο. Ἐν ἄλλοις δὲ ἀντιγράφοις, ἐν Βηθανία, πέρας τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ μετὰ ταῦτα δείκνυσιν, ὅτι εἶπον αὐτῷ οἱ ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου μαθηταί· Παῦλ, ποῦ μένεις; Ὁ δὲ εἶπε· Δεῦτε, καὶ ἴδετε. Καὶ ἀπῆλθον, καὶ παρ' αὐτῷ ἐμείναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Καὶ τῇ αὔριον, ὥρα ἦν ὡς δεκάτη· ἦν Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ. Εὗρίσκει οὗτος πρῶτος τὸν ἀδελφὸν τὸν ἰδίον Σίμωνα, καὶ λέγει αὐτῷ· Εὗρήκαμεν Μεσσίαν, τὸν μεθερμηνεύμενον Χριστόν. Οὗτος ἠγαγὲν αὐτόν πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Ἐμβλέψας δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, εἶπε· Σὺ εἶ Σίμων υἱὸς Ἰωάν· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὃ ἐρμηνεύεται Πέτρος. Τῇ ἐπαύριον ἠθέλησεν ἐξελεῖσθαι εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαιῶν, ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. Εὗρίσκει Φίλιππος τὸν Ναθαναήλ, καὶ λέγει αὐτῷ· Ὁρ' ἔγραψεν Μωϋσῆς ἐν τῷ νόμῳ, καὶ οἱ προφήται, εὗρήκαμεν Ἰησοῦν υἱὸν τοῦ Ἰωσήφ τὸν ἀπὸ Ναζαρέτ. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ναθαναήλ· Ἐκ Ναζαρέτ δύναται τι ἀγαθὸν εἶναι; Λέγει αὐτῷ ὁ Φίλιππος· Ἐρχου, ἴδε. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰησοῦς τὸν Ναθαναήλ ἐρχόμενον πρὸς αὐτόν, λέγει περὶ αὐτοῦ· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλῆτης, ἐν ᾧ δόλος οὐκ ἔστι. Λέγει αὐτῷ Ναθαναήλ· Πρόθε με γινώσκεις; Ἀπεκρίθη Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Πρὸ τοῦ σε Φίλιππον [φωνῆσαι], ἔρτα ἐπὶ

¹ Joan. 1, 1 sqq. ² ibid. 28 sqq.

(36) Ταῦτα ἐν Βηθαβαρα. Utraque vox et Bethabara, et Bethania apud antiquos reperitur. Vide

que de hoc loco scripsere Masius et Serrarius in Josue, Maldon, et Toletus in Evang.

τῇρ συκῇρ, εἰδὼν σε. Ἀπεκρίθη αὐτῷ Ναθαναήλ, καὶ εἶπε· Παῦλ, σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ βασιλεὺς εἶ τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Ὅτι εἰπὼν σοι, Εἰδὼν σε ὑποκάτω τῆς συκῆς, πιστεύεις; Μείζω τούτων ἔψαι. Καὶ εἶπεν αὐτῷ Ἀμὴν, ἀμὴν λέγω ὑμῖν, ὅψεσθε τὸν οὐρανὸν ἀνεωρότα, καὶ τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ ἀναβαττοῦντας καὶ καταβαττοῦντας ἐπὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἰνα δείξῃ, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα (37) ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πειρασμοῦ ἐπάνοδον καὶ ὁρμὴν τὴν ἐπὶ Ναζαρέτ καὶ Γαλιλαίαν, ὡς οἱ ἄλλοι τρεῖς εὐαγγελισταὶ ἔφησαν, πάλιν ἐπὶ τὴν Ἰορδάνην αὐτὸν ἤκταν· ὡς καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου Ἰωάννου δειχθήσεται, φήσαντος οὕτως· Εἶδεν αὐτὸν ἐρχόμενον τῇ ἐπαύριον, εἶπεν· Ἴδε ὁ Ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ πάλιν· Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα, ἔφη· Οὗτός ἐστι, περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν· Ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος ἔμπροσθέν μου γέγερται, ἔτι πρῶτός μου ἦν. Καὶ ἐμαρτύρησε, φησὶν, Ἰωάννης λέγων· Ὅτι τεθέσμαι τὸ Πνεῦμα ἐν εἰδει περιστερᾶς καταβαίνον, καὶ ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν. Τὸ δὲ, ἐμαρτύρησε, καὶ ἔτι Οὗτός ἐστιν, ἐν εἶπον ὑμῖν, ὡς ἤδη περὶ ἄλλου καιροῦ παρωχημένου λέγων, ἵνα δείξῃ, οὗ τὸν αὐτὸν εἶναι καιρὸν τοῦτον ἐκείνον, τὸν τοῦ βαπτίσματος χρόνον, ἀλλὰ ἄλλον παρ' ἐκείνον. Οὕτε γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀφικνεῖται· ἀλλὰ πρῶτον μὲν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἔπειτα δὲ ἀπὸ Γαλιλαίας ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, ἔπειρ ἦν τοῦτο πρὸς τὸν Ἰωάννην. Αὐτὸ λέγει· Οὗτος ἦν ὃν εἶπον ὑμῖν· καὶ ὅτι τὸ Εὐαγγέλιόν φησι· Καὶ ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης· Ὅτι τεθέσμαι· ὡς ἤδη τοῦ πράγματος πρὸ καιροῦ τινος γεγονότος.

ΙΔ'. Μετὰ ταῦτα ἀρχὴ κλήσεως τῶν περὶ Πέτρον ἀπὸ Ἀνδρέου σημαίνεται. Ἀνῆλθε γὰρ παρ' αὐτῷ Ἀνδρέας, εἰς τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ, μαθητευομένων μὲν παρ' Ἰωάννου, ἔτι δὲ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ παραμενόντων, καιροῦ τῷ Ἰωάννῃ σχολάζοντων. Καὶ εὐθὺς μείναντος Ἀνδρέου ἐκείνην τὴν ἡμέραν (ὥρᾳ ἦν ὡς δεκάτῃ), συμβέβηκεν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ ἀπαντῆσαι αὐτὸν τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ Σίμωνι, καὶ εἰπεῖν

¹ Joan. i, 38-51; ii, 1. ² Joan. i, 29 seq.

(37) Ἰνα δείξῃ, μετὰ τὰς τεσσαράκοντα. Epiphanius sententia hæc est : Christum post xl dierum jejunium, et tentationem in Galilæam esse profectum; indidemque ad Joannem et Jordanem revertisse : quo tempore Joannes illum intuitus rursum de ipso testatus est. Joan. i, 36. Tum enim ambulantiem vidisse Jesum scribit Joannes. At Epiphanius 29 et 30 commata cum 35 et 36 confudisse videtur, cum ex Evangelio proferi : Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ ὡς εἶδεν αὐτὸν περιπατοῦντα ἔφη· Οὗτός ἐστι, etc. Quæ diversis in commatibus leguntur. Porro pro eo quod vulgo scriptum est, Τῇ ἐπαύριον, Epiphanius legit Τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ; nisi ea potius interpretatio sit. Ut et noster interpretes : Altera die. At prima testificatio paulo post baptismum facta videtur. Unde inter baptismum Christi, ac primam illam testificationem, et apostolorum vocationem, profectionem in Galilæam intercessisse putat Epiphanius. De qua profectione haud scio an interpretum, docturumve quisquam meminerit. Sed neque

lis eorum apertum, et angelos Dei ascendentes et descendentes super Filium hominis. Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ¹, etc.

Ut hoc evidenter ostenderet : Post xl dies quam tentatus fuerat, **436** et ab ea tentatione Nazarethum, et in Galilæam reversus, quod alii tres evangelistæ commemoraverant, iterum ad Jordanem venisse, ut ex Joannis oratione constabit, cum ita scribit² : Cum vidisset illum venientem sequenti die, dixit : Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi. Item : Alia die cum vidisset illum ambulantiem, dixit : Hic est, de quo dixi vobis : Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat. Et testimonium, inquit, perhibuit Joannes, dicens : Quia vidi Spiritum descendantem columbæ specie, et renientem super eum. Quæ verba, testimonium perhibuit, et . Hic est quem dixi vobis, ad aliud et aliud significandum tempus usurpat, ut non idem cum baptismi tempore, sed diversum esse demonstraret. Non enim repente post baptismum ad Joannem accessit, sed primum in Galilæam, inde ad Jordanem, hoc est ad Joannem, perrexit. Unde dixit : Hic est quem dixi vobis. Ad hæc cum Evangelium ita narrat : Et testimonium perhibuit Joannes : Quia vidi; aliquanto id ante tempore contigisse declarat.

XIV. Post hæc vocationis Petri atque Andreæ initium describitur. Ad Christum enim Andreas adiit, unus ex ambobus qui eum secuti sunt; quique Joannis erant discipuli, et adhuc in Galilæa manebant, ac Joanni interim operam dabant. Deinde postquam illo die cum Christo moratus est Andreas, ac jam hora decima esset, sorte accidit, ut eadem die in Simonem fratrem incideret, eaque diceret

Joannis verba vel minimam ejus significationem dare mihi videntur. Vide num. 16, ubi accuratius ea temporum intervalla digeruntur. Post baptismum xl dierum jejunium sequitur : tum hebdomades fere duæ, quibus Nazareth in patria vixit. Hinc ad Joannem revertitur, a quo agnitus ac demonstratus est; ac tunc Andreas illum cum socio secutus est; inde Petrus; post Philippus, ac Nathanael; secundum quæ nuptiis interfuit. Quæ omnia duorum a baptismo mensium intervallo gesta putat; hoc est usque ad vi Januarii, quo die nuptiis interfuit, cum vi id. Novemb., ut arbitratur Epiphanius, a Joanne baptizatus esset. Colliguntur dies lx; nimirum xl jejunii; tum xiv, quibus in patria, Galilæa constitit. Postea biduum quo ad Joannem accessit. Item biduum aliud, cum Andreas, inde Petrus sese ad eum applicarunt. Altera vero die Philippus, ac Nathanael vocati; denique tertio die post ultimum illud biduum, nuptiæ subsecutæ. Ita lx dies expleantur.

quæ paulo ante commemoravimus : Quia invenimus Messiam; sicque illum ad Christum perduceret, etc. Secuta sunt illa deinceps, ut ei diceret : *Tu vocaberis Cephas. In crastinum voluit, inquit, exire in Galilæam, et invenit Philippum, et dicit ei Jesus : Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, civitate Andreæ et Petri*¹. Vides quemadmodum cogitandum nobis illud relinquat; ex duobus illis Joannis discipulis, qui Christum secuti sunt; quorum unius nomen, Andreæ scilicet, expressit, alterius tacuit, hunc ipsum esse Philippum, cujus nomen est omissum, quod et popularis ejus esset, **437** et contubernalis, et eandem artem atque opificium exerceret. Nisi forte Joannem mavis, aut Jacobum Zebedæi filium. Primos enim vocari illos oportuit; tum deinceps Philippum, quo in Evangelii ordine numerantur. Petrus primus, deinde Andreas, tum Jacobus, inde Joannes, postea Philippus. Sed de iis hactenus. Longius enim patet ista disputatio.

XV. Nunc ad id quod erat in questione redeundum est, nimirum, observandum illud esse, quemadmodum illi cum Joannis essent discipuli, eique navarent operam, apud Jesum prima die manserunt. A quo postridie digressi, iterum ad piscandum reversi sunt, uti cæterorum evangelistarum narratio continet. Etenim ubi Jesus postera luce discessit, statim evangelica illud historia subjicit : *Die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ; et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias*². Ubi ex enucleatis utrinque minutisque verbis ac sententiis colligitur, Christum alios secum adduxisse discipulos, qui cum eo remanserant. Cujusmodi forte Nathanael fuit, et Philippus, aliique nonnulli; nam Andreas cum suis recesserat. Qui vero apud illum manserant, cum eo ad nuptias invitati sunt. Postea cum primum illud prodigium fecisset, in Capharnaiticum agrum profectus ibidem habitavit : ex quo tempore alia deinceps miracula cœpit edere, ut cum aridam hominis manum sanitati restituit. Tum Petri socrum curavit. Hic enim Bethsaida oriundus ex oppido Capharnaum uxorem duxerat, quæ duo oppida haud procul a se invicem dissita sunt. Socrus igitur Petri a febribus liberata repente ministravit. Sic enim narrationis ordo pertexitur. His ita gestis Nazaretum, ubi educatus fuerat, denuo revertitur. Tum demum Isaïæ prophetæ librum legit, quando et occupatione quadam sic illos allocutus est : *Utique dicetis mihi hanc parabolam : Me-*

α τὰ προειρημένα· ὅτι εὗρηκαμεν Μεσσίαν· καὶ ἀγαγεῖν αὐτὸν πρὸς τὸν Κύριον, καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ ὡς ἔχει ἡ ἀκολουθία, ὅτι εἶπεν αὐτῷ· Σὺ κληθήσῃ Κηϋᾶς. Καὶ τῇ ἐπαύριον ἠθέλησε, φησὶν, ἐξελθεῖν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὗρίσκει Φίλιππον, καὶ λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἦν δὲ Φίλιππος ἀπὸ Βηθσαιθᾶ, ἐκ πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου. Καὶ ὁρᾷ, ὅτι τὸ διανοηθῆναι ἑμὴν δίδωσιν, ὅτι τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων μαθητευομένων μὲν τῷ Ἰωάννῃ, ἐξ ὧν ἐνὸς τὸ ὄνομα εἶρηκιν, ὅτι Ἀνδρέας ἦν, τοῦ δὲ ἄλλου οὐκ εἶρηκιν· ὡς διανοεῖσθαι ἡμῶς τοῦτον εἶναι, οὗ τὸ ὄνομα οὐκ εἶρηκε, διὰ τὸ ἐμὸν χωρον, διὰ τὸ σὺσκηνον, διὰ τὸ ἐμὸν τεχνον, διὰ τὸ ἐμοὶ εργές· ἢ τὸν Ἰωάννην εἶναι, ἢ τὸν Ἰάκωβον, ἵνα τῶν υἱῶν Ζεβεδαίου. Ἔδει γάρ τούτους πρῶτον κληθῆναι·

B ἔπειτα τὸν Φίλιππον, κατὰ τὴν ἀκολουθίαν, ὡς τίταται ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις· Πέτρος πρῶτος, ἔπειτα Ἀνδρέας, εἶτα Ἰάκωβος, εἶτα Ἰωάννης· μετὰ τούτους Φίλιππος. Ἀλλὰ περὶ τούτων τὰ νῦν ἐάσθω λέγειν. Πολλὴ γάρ ἐστιν ἡ τῆς πραγματείας ταύτης ἀκολουθία.

ΙΕ'. Εἰς δὲ τὸ ζητούμενον ἀνακαμπτέον, ὅπερ ἐστὶ κατανοῆσαι, ὅτι, καθάπερ τῷ Ἰωάννῃ ἤδη μαθητευόμενοι, καὶ τῇ μαθητείᾳ προσανέχοντες, ὡσαύτως καὶ παρὰ τῷ Ἰησοῦ ποιήσαντες πρώτην ἡμέραν, τῇ ἐξῆς ἀπελθόντες, πάλιν ἐν τῇ αὐτῇ ἐσχόλαζον, ὡς ἔχουσιν οἱ ἀκολουθῆσαι τῶν ἐτέρων Εὐαγγελίων. Μετὰ γάρ τὸ τὴν αὐρίον ἐξελθεῖν τὸν Ἰησοῦν, εὐθὺς ἡ ἀκολουθία φάσκει, ὅτι Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν ἐκεῖ ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. Ἀπὸ δὲ ἐκατέρων τῶν τῆς λεπτολογίας ῥημάτων καὶ ὑποθέσεων ἰστέον ἐστίν, ὅτι καὶ ἐτέρους συμπαραβλήσει μαθητάς, οἵτινες σὺν αὐτῷ ἔμειναν. Τάχα δὲ οἱ περὶ Ναθαναὴλ, καὶ Φίλιππον, καὶ ἄλλοι τινές. Οἱ γὰρ περὶ Ἀνδρέαν ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ παρ' αὐτῷ μεμενηκότες ἐκλήθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς γάμους. Καὶ μετὰ τὸ ποιῆσαι τοῦτο πρῶτον σημεῖον, κατελθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς Καφαρναούμ ἐλθὼν κατώκησε· καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ (38) ἄρχεται ἐργάζεσθαι ἕτερα· ὅτι τὴν τοῦ ξηρὸν ἔχοντος χεῖρα ἴασατο. Ἀλλὰ καὶ τὴν πενθερὰν τοῦ Πέτρου, τοῦ μὲν ἀπὸ Βηθσαιθᾶ ὄντος, γήμαντος δὲ ἀπὸ Καφαρναούμ, μακρὰν ὄντων τῶν τόπων τούτων τῷ διαστήματι, ταύτην ἀπὸ τοῦ πυρετοῦ διασώζει, καὶ θεραπευθεῖσα διτχόνει· ὥστε εἶναι ταύτην ἀκολουθίαν. Καὶ μετὰ ταῦτα πάλιν αὐτοῦ ἀναστρέφαντος εἰς τὴν Ναζαρέτ, ὅπου ἦν ἀνατεθραμμένος. Τότε ἀνέγνω τὸ βιβλίον Ἰσαίου τοῦ προφήτου, αὐτοῦ λοιπὸν προλαβόντος αὐτοῦ, καὶ λέγοντος, ὅτι Πάντως ἐρεῖτέ μοι τὴν παραβολήν· Ἰατεε, θεράπευσον

¹ Joan. 1, 42 sqq. ² Joan. 11, 1 sqq. ³ Deest opinor αὐτῷ μακρ.

(38) Καὶ λοιπὸν σημεῖα ἐκεῖ. Post nuptiarum officium Christus Capharnaum sese contulit, ubi prodigia multa patrata credit Epiphanius, velut cum socrum Petri febrientem curavit, et aridam hominis manum restituit. Sed perperam hæc duo miracula in idem tempus conjuncta. Nam alterum, huc est

aridæ manus restitutio, longe post prius illud contigit, nimirum post Pascha; secundum quod persata cum discipulis transiit. Sed de iis postea ad n. XXVII. Imposuit Epiphanius multiplex ac diversus ad Capharnaum aditus Christi.

σεαυτὸν. Ὅσα ἤκούσαμεν σημεῖα γενόμενα ἐν Ἀ

Καφαρναούμ, ποιήσου καὶ ὧδε ἐν τῇ πατρίδι σου.
Καὶ ὁρᾷς, ὡς ἐστὶ τῆς ἀληθείας ἡ ἀκολουθία; Καὶ
οὐκ ἐποίησε διὰ τὴν ἀπίστιαν αὐτῶν, φησὶν, οὐδέν.
Κάκειθεν παρελθὼν εἰς τὴν Καφαρναούμ πόλιν, κατ-
ῶκησε. Καὶ ἐλθὼν εἰς τὰ μέρη τῆς θαλάσσης, ὡς
φησὶν ὁ Ματθαῖος, εἶδε Σίμωνα Πέτρον, καὶ Ἀν-
δρέαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ βάλλοντας τὰ δίχτυα·
καὶ πάλιν Ἰάκωβον καὶ Ἰωάννην υἱοὺς Ζεβεδαίου,
καὶ τὸ τέλειον αὐτοὺς ἐκάλεσε. Καὶ ῥίψαντες λοιπὸν
τὰ δίχτυα, ἠκολούθησαν αὐτῷ. Ὁ δὲ Λουκᾶς καὶ τὴν
ἀκρίβειαν σημαίνει τοῦ πράγματος, δὲ καὶ ἠκολού-
θησαν λοιπὸν ἀμετάστρεπτοι, μηκέτι ἀναβαλλόμενοι
τῆς κλήσεως, φησας, ὅτι Ἐλθόντος αὐτοῦ ἐπὶ τὴν
λίμνην Γεννησαρέθ, εἶδε Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν κατ-
αρτίζοντας τὰ δίχτυα, καὶ ἀνέβη εἰς τὸ πλοῖον, ὃ
ἦν Σίμωνος, φησὶ, Πέτρον καὶ Ἀνδρέου. Τοῦτο δὲ
σημαίνει, ὡς ἤδη ὄντος αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐν γνῶσει.
Διὸ διὰ τὴν συνήθειαν καὶ προσήκοντο· καὶ ἀνελθὼν
ἐκάθισεν. Εἶτα λέγει τῷ Πέτρῳ μετὰ τὴν διδασκα-
λίαν· Ἐπαράγαγε εἰς τὸ βάθος, καὶ χαλάσατε τὰ
δίχτυα. Οἱ δὲ εἶπον· Ἐπιστάτω. Ἦδη γὰρ διὰ τὴν
τοῦ Ἰωάννου μαρτυρίαν ἐπιστάτην αὐτὸν ἐκάλουν οἱ
πρότερον αὐτοῦ ἀκούσαντες, ὅτι Ἰδοὺ ὁ Ἀμνὸς τοῦ
Θεοῦ, ὁ αἰρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ ἔτι
παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν, καὶ εἰς τὴν δευτέραν
ἐξῆλθον.

Μετέπειτα ἐν τῇ ἀγρᾷ τῶν ἰχθύων θαυμασάντων
αὐτῶν, καὶ Πέτρον λέγοντος· Ἐξέλθε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι
ἀνὴρ ἁμαρτωλὸς εἰμι, Κύριε (τάχα γὰρ καὶ μετεμέ-
λειτο διὰ τὸ πρότερον αὐτὸν κεκλήσθαι, καὶ στρέψαι
ἐπὶ τοὺς ἰχθύας, καὶ τὴν ἀναργασίαν τῆς ἀλείας)· ὃ δὲ
εἶπε· Μὴ φοβοῦ· παραθαρσύνων αὐτὸν, ὅτι οὐκ ἀπ-
ηγορεύθη, ἀλλ' ὅτι δύναται τῆς κλήσεως ἔχεισθαι. Ὅτι,
φησὶν, ἀπὸ τοῦ νῦν ἀνθρώπους ἔσθι ζωγρῶν· ὅτε
καὶ σὺν τοῖς μετόχοις τοῖς ἐν τῷ ἑτέρῳ πλοίῳ ἐνευσαν
εἰς σύλληψιν ἴκκειν τῆς αὐτῆς ἀγρᾶς. Ἦσαν γὰρ
κοινωνοί, ὡς φησι, τῷ Σίμωνι, καθάπερ ἄνω κάμοι
προδεδέλωται ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης· Δύο μὲν ἀκο-
λουθησάντων αὐτῷ παρὰ Ἰωάννου ἀκηκόωντων, ὧν
δύο εἰς ἦν ὁ Ἀνδρέας. Ἐφ' ἡμῖν δὲ διανενοημένοι
καλλίστως τὸν ἑτερον εἶναι τάχα ἓνα τῶν υἱῶν Ζεβε-
δαίου, διὰ τὸ συνεργὸν καὶ μέτοχον καὶ κοινωνικόν.
Καὶ λοιπὸν μετὰ ταῦτα πάντα καταλείψαντες οἱ τέσ-
σρες, τὰ τε πλοῖα, εἰς τὴν γῆν ἠκολούθησαν, ὡς ἔχει
ὁ τοῦ Λουκᾶ μαρτυρία. Ὡστε ἐξάπαντος δείκνυσθαι,
ὅτι οὐδεμία σχολιότης, οὔτε ἐναντιότης ἐν τοῖς ἁγίοις
Εὐαγγελίοις, οὔτε παρὰ τοῖς ἁγίοις εὐαγγελισταῖς
εὐρίσκεται, ἀλλὰ πάντα σαφῆ, χρόνων δὲ εἰσι διαστά-
σεις. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα (39), τῶν περὶ
Πέτρον καὶ Ἰωάννην λοιπὸν συναρθόντων, καὶ ἀκο-
λουθούντων, ἐγένετο διδάσκων ἐν πάσῃ τῇ Γαλιλαίᾳ
καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Καὶ λοιπὸν πλατυνομένου τοῦ

A dice, cura teipsum. Quanta audivimus signa facta in
Capharnaum, fac hic in patria tua¹.

Viden² quam sit veritatis conserta continuataque
series? Cæterum nullum ibi propter illorum incre-
dulitatem signum edidit. Inde Capharnaum pro-
fectus, in eo oppido resedit. Post ad maritima loca
digrediens, **438** auctore Matthæo, vidit Simonem
Petrum, et Andream fratrem ejus mittentes retia³.
Tum Jacobum et Joannem filios Zebedæi, ac per-
fecte demum illos evocavit. Qui retibus abjectis
secuti sunt ipsum⁴. Quam rem accuratissime Lu-
cas expressit, cur ita secuti sint, nunquam ut am-
plius di-cesserint; nec vocati distulerint. Ita quippe
scripsit: Cum ad lacum Genesareth venisset, vidit
Simonem et Andream reficientes retia; et ascendit
in navim, quæ erat Simonis Petri, et Andreæ⁵.
Quod quidem declarat, jam inter ipsos aliquam in-
tercessisse notitiam. Hunc igitur propter familiari-
tatem accipiunt, et is consensu navigio sedit.
Tum ut docere populum desiit, Petrum ita compel-
lat: Reduc in altum, et laxate retia. At illi dixe-
runt: Præceptor⁶. Jam enim ob Joannis testimonium
præceptorem illum vocabant; cum ab eo primum
audiissent: Ecce Agnus Dei, qui tollit peccatum
mundi⁷; et eadem die cum eo commorati postridio
recessissent.

Post hæc in piscatu vehementer illum admiran-
tibus, ac dicente Petro: Discede a me, quia homo
peccator sum⁸ (fortassis enim pœnitebat ipsum,
quod ab illo vocatus initio ad piscaturam deav-
redisset), ita Dominus alloquitur: Noli timere; et
illum ab eo metu confirmaret; nec se repuliatum
omnino putaret esse; sed pristinae vocationi inhæ-
rere posse confideret. Quare, ex hoc, inquit, eris
jam homines capiens⁹. Quo tempore sociis, qui in
altera navi erant, innuerunt, ut ad convehendum
piscatum sibi auxilium ferrent. Erant enim Simoni
socii, quemadmodum paulo ante diximus, cum ita
disputavimus: Duos illos Joannis audita voce Chri-
stum secutos; quorum unus erat Andreas. Alterum
verum unum e Zebedæi liberis fuisse, propter artis
societatem, ac communionem rectissima conjec-
tura suspicati sumus. Quamobrem relictis deinceps
omnibus, adeoque navigiis ipsis, ad terram qua-
tuor illi secuti sunt; quod Lucæ testatur historia.
Ex quibus omnibus efficitur, nihil in sacris Evan-
geliis, eorumque scriptoribus perplexum esse vel
repugnans; sed plana et expedita esse omnia, si
temporum intervalla distinguas. His ita gestis, cum
jam Petrus ac Joannes cæterique penitus adhæsis-
sent, ac sequerentur; per totam **439** Galilæam ac
Judæam docere cœpit. Atque ita longe lateque dis-

¹ F. δὲ δ. ² F. αὐτοῖς. ³ Luc. iv, 23. ⁴ Matth. iv, 18. ⁵ ibid. 20. ⁶ Luc. v, 2, 3. ⁷ ibid. 4, 5.
⁸ Joan. i, 29. ⁹ Luc. v, 8. ¹⁰ ibid. 10.

(39) Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἐπέκεινα. Ex iis quæ disse-
rit Epiphanius, efficitur paulo post ultimo vocatos,
ac sibi adjunctos apostolos, Petrum, Andream et
cæteros ad prædicationem aggressum, etiam autē-

quam Joannes in vincula conjiceretur. De qua re
postmodum agatur, ut et de natali Christi ac veræ
baptismi et passionis anno.

sipata Evangelii prædicatione, cætera prodigia perfecit, ut hic subductis omnibus rerum gestarum ordo, ac series instituenda sit.

XVI. In primis baptizatus est, si Ægyptiorum mensium rationem habeas, Athyr XII. a. d. vi Eid. Novem., hoc est LX ante festum Epiphaniarum die, qua is secundum carnem natus est: id quod ex Evangelio Lucæ constare potest. Sic enim scribit: *Erat Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph*¹. Nam si accuratam temporis rationem ideas, nonnisi XXI annorum erat, ac X mensium, cum ad baptismum sese contulit, ut triginta annorum, non tamen plenorum, fuisse dicatur. Ideoque scriptum est: *Incipiens quasi annorum xxx*. Deinceps XL tentationis dies secuti sunt. Tum hebdomades plus minus duæ, quas Nazareti post tentationem exegit; tum, apud Joannem prima alteraque dies; ac, postquam a Joanne discessit, totidem, cum Andreas illum una cum socio secutus est, deinde Simon Petrus. Altera vero die, ut et nos diximus, et evangelicæ narrationis ordo postulat, Philippus vocatus, ac Nathanael. Tertio postea die *nuptiæ factæ sunt in Cana Galiliæ*², post bi-duum illud: idque primum prodigiorum omnium exstitit; ac tum annorum xxx numerus ab ejus natali completus est. Eadem quippe die, qua secundum carnem natus fuerat, primum illud conversæ in vinum aquæ miraculum edidisse creditur, cum triginta jam annos solidos ab ortu suo secundum carnem, adventuque clausisset: id quod sæpe commemoravimus, et ut ad eum modum accipiamus, evangelicæ narrationis exacta series postulare videtur. Jam post primum illud miraculum reliqua prodigia subsecuta: nec non et cælestis doctrinæ prædicatione, et id genus cætera, quæ ad singularem in nos humanitatem, Evangelique mirificam vim, ac doctrinam præstandam, ac demonstrandam pertinent. Quod cum a me est non semel dictum, tum ob cæcorum hominum, qui infidelitatis asserendæ, atque et sancto Spiritui, et Evangeliorum constantissimo ordini contradicendi occasionem undique captant, cogor sæpe repetere.

XVII. Etenim tam enucleata accurataque **440** ratio illos omnes occupando submovet, qui adversus Evangelium pugnare non dubitant, cum idipsum demonstrat; secundum baptismum cæterarum rerum gestarum initia hunc in modum secuta. Deinde quæ post baptismum in illa XL dierum tentatione, ac deserto contigerunt, non sine sancti Spiritus afflatu a Joanne prætermissa, quod a tribus evangelistis antea memoriæ essent prodita. Quemadmodum alia alii evangelistæ prætereunda putarunt, quod alterius alter velut subsidio niteretur. Ita tamen, ut, una sit ex omnibus collecta ac subducta

A κηρύγματος, τὴ ἐξῆς τῶν θεοσημαίων ἐπιτίλει· ὥστε εἶναι τὴν ἀκολουθίαν ἐξάπαντος οὕτως.

IQ'. Πρῶτον μὲν βαπτισθέντος αὐτοῦ κατ' Αἰγυπτίους, ὡς ἔφημεν, Ἀθὺρ δωδεκάτῃ πρὸ ἐξ Εἰδῶν Νοεμβρίων, τουτέστι πρὸ ἐξήκοντα ἡμερῶν (πλήρης) τῆς ἡμέρας τῶν Ἐπιφανίων, ἣ ἐστὶν ἡμέρα τῆς αὐτοῦ γεννήσεως κατὰ σάρκα, ὡς ἔχει ἡ μαρτυρία τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγελίου, ὅτι Ἦν Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἑτῶν τριάκοντα, ὡν υἱός, ὡς ἐρομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ. Ἦν γὰρ τῷ μὲν ὄντι εἰκοσινετία ἑτῶν, καὶ μηνῶν δέκα, ὅτι ἐπὶ τὸ βάπτισμα ἔχει, τριάκοντα μὲν ἑτῶν, ἀλλ' οὐ πλήρης. Διὸ λέγει Ἀρχόμενος ὡς ἑτῶν τριάκοντα. Ἀπεντιῦθεν αἱ τεσσαράκοντα τοῦ πειρασμοῦ, καὶ αἱ δύο ἐβδομάδες μικρῷ πλείον αἱ ἐν Ναζαρέτ ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ πειρασμοῦ, καὶ πρώτη ἡμέρα πρὸς Ἰωάννην καὶ δευτέρα. Καὶ πάλιν ἀπὸ Ἰωάννου πρώτη καὶ δευτέρα, ὅτε ἐκολούθησαν αὐτῷ οἱ περὶ Ἀνδρέαν, Ἰππαιτα Σίμων Πέτρος. Καὶ τῇ ἄλλῃ ἡμέρᾳ, ὡς ἔφημεν, καὶ ἔχει ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐαγγελίου, Φιλίππου κλησὶς, καὶ τοῦ Ναθαναὴλ. Καὶ λοιπὸν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γένιος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, μετὰ τῆς δύο τῆς προειρημένης· ὑπερ πρῶτον σημεῖον καὶ πληρωμα τριάκοντα ἑτῶν ἀπὸ γεννήσεως τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ παρουσίας. Ἐν αὐτῇ γὰρ εὐρίσκειται τῇ ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ κατὰ σάρκα γεννήσεως πεποιηκῶς τὸ πρῶτον πάλιν σημεῖον τοῦ ὕδατος εἰς οἶνον, ἐν τῷ πληρῶσαι αὐτὸν τριάκοντα ἑτῶν, ὡς πολλάκις εἶπον, ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ γεννήσεως τε καὶ παρουσίας· ὡς ὑποτίθεται ἡμῖν συνεῖναι καὶ καταλαμβάνειν ἡ τῶν Εὐαγγελίων ἀκριθείᾳ τε καὶ ἀκολουθίᾳ. Καὶ λοιπὸν ἀπὸ τοῦ πρώτου σημείου τούτου τὰ τε ἄλλα σημεῖα, καὶ τὸ κήρυγμα λοιπὸν, καὶ τὰ ἄλλα πάντα τῆς θαυμαστῆς αὐτοῦ πληρώσεως τῆς φιλανθρωπίας, καὶ εὐαγγελικῆς θαυματουργίας τε καὶ διδασκαλίας, ὡς πολλάκις ἔφην, καὶ ἀναγκάζομαι πλειστάκις λέγειν, διὰ τὴν τῶν ἀπαιτωμένων, καὶ προφασισομένων θηρᾶσθαι ἐαυτοὺς τὰ τῆς ἀπιστίας, καὶ τοῦ ἀντιλέγειν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ τῇ θαυμαστῇ τῶν Εὐαγγελίων ἀκολουθίᾳ.

D 12'. Πάντῃ γὰρ τοῖς ἐναντιουμένοις τῷ ἁγίῳ Εὐαγγελίῳ προλήγεται ἡ τοσαύτη ἀκριβολογία, δηλοῦσα, ὅτι ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἡ ἀρχὴ τῆς λοιπῆς πραγματείας, ὡς ἔχει οὕτως· ὅτι ἔπειτα κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ βαπτίσματος ἐν τῷ πειρασμῷ γενομένου αὐτοῦ, τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ περὶ Θεοῦ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ (40), διὰ Ἰωάννου, οὐ πεφρόνιςται σημᾶναι. Ἦδη γὰρ ἦν τοῦτο διὰ τῶν τριῶν εὐαγγελιστῶν σημειωθέν. Καὶ πάλιν τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς περὶ τῶν ἄλλων οὐ πεφρόνιςται, διὰ τὸ ἕκαστον ἀπ' ἑκάστου βοηθεῖσθαι. Καὶ παρὰ πάντων συλλεγομένη ἡ ἀλήθεια δεικνύεται μία

¹ Luc. III, 23. ² Joan. II, 1. ³ Deest nonnihil. σαρὰ. ἡμερῶν refertur.

⁴ F. πέρι: vel ἐκ περιττοῦ. Si πέρι legas ad τες-

(40) Περὶ Θεοῦ τῷ Πνεύματι. Præter conjecturam ...am quam modo attenuimus, occurrat scribi posse, περὶ οὗ τῷ Πν.

τις οὐσα, καὶ πρὸς ἑαυτὴν μὴ στασιάζουσα. Ἐκείθεν γὰρ εὐθὺς ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, ὡς ἔφην, εἰς τὴν Ναζαρέτ ἐρχεται, καὶ μένει ἐκεῖ οὕτω τινὸς μαθητοῦ μετ' αὐτοῦ ὄντος. Κάκειθεν κατέρχεται πρὸς Ἰωάννην, ὅτε εὐθὺς διὰ τοῦ Ἀνδρέου καλεῖται ὁ Πέτρος· εἶτα Φίλιππος, καὶ διὰ Φιλίππου ὁ Ναθαναήλ. Μηδαὶς δὲ καὶ τοῦτο ἀμυριβάλλων περιεργαζέσθω, ὁρῶν, ὅτι Ἀνδρέας πρῶτος ὑπήντησε τῷ Ἰησοῦ, εἶπειτα Πέτρος, καὶ δεῖ αὐτοῦ ἐκλήθῃ, καὶ δοξῆται καὶ περὶ τοῦτου ἀσφαλῆειν. Ἦ μὲν γὰρ συνάντησις τῷ Ἀνδρέῳ πρώτη γέγνηται, μικροτέρου ὄντος τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας.

Ἵσκιον γὰρ πάλιν, ὅτι ἡ τελεία αὐτοῖς ἀπόταξις γέγνηται, ἀπὸ τοῦ Πέτρου γέγνηται. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀρῆγέτο τοῦ ἰδίου ἀδαλφοῦ· καὶ ἐτι δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι Θεός ἐστιν εἰδώς τὰς κλήσεις¹ τῶν καρδιῶν, καὶ γινώσκων τίς ἐν πρώτοις ἄξιός ἐστι τοῦ ἐξελεῖσθαι, καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον (41) ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, ὡς πάντῃ σαφῶς ἀποδείκνυται. Μετέπειτα γὰρ ἐλθόντων αὐτῶν παρ' αὐτοῦ, καὶ μεινάντων τὴν πρώτην ἡμέραν, ὡς ἔφην, τῇ δευτέρᾳ ὁδυσάντων, τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ τοῦ θεοσημείου τοῦ πρώτου γενομένου, καὶ τινων συνόντων αὐτῷ, οὗ τοῦ Ἀνδρέου, οὗτε τοῦ Πέτρου, οὐδὲ τοῦ Ἰωάννου, οὐδὲ τοῦ Ἰακώβου, ἐξῆς μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν εἰς Καφαρναοὺμ, καὶ ἀνελθεῖν πάλιν εἰς Ναζαρέτ, κάκειθεν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ, καὶ ποιῆσαι μέρος τι τῶν σημείων, τοῦ τὴν ξηρὰν χεῖρα ἔχοντος, καὶ τῆς πενθερᾶς Πέτρου τὴν ἰασιν, ἀνελθεῖν πάλιν εἰς Ναζαρέτ, καὶ ἀναγνῶναι τὸ βιβλίον Ἠσαΐου, καὶ κατελθεῖν πάλιν εἰς Καφαρναοὺμ, ὅτε τότε ἡ τελεία κλήσις τῶν περὶ Πέτρον καὶ Ἰωάννην γέγνηται. Καὶ οὕτως ἡ πᾶσα ἀκολουθία ἀναλογεῖται, οὐδενὸς ἀντιθέτου ὑπάρχοντος, ἀλλὰ πάσης τῆς ἀληθείας τελευτασάτης οὕσης, καὶ ἐν ἀληθείᾳ κειρουμένης. Φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι (42) εὐαγγελιστὰς, ὅτι φυγὰς ἔρχετο ἀπὸ προσώπου Ἡρώδου, καὶ μετὰ τὴν φυγὴν ἐλθὼν κατέμενεν εἰς Ναζαρέτ. Καὶ μετὰ τὴν Ναζαρέτ λαθὼν τὸ βάπτισμα, ἀπῆλθεν εἰς τὴν ἔρημον. Καὶ

III. Τὸ δὲ Εὐαγγέλιον τὸ εἰς ὄνομα Ἰωάννου, φασὶ, ψεύδεται. Μετὰ γὰρ τὸ εἰπεῖν, ὅτι Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ὄλιγα ἄλλα, εὐθὺς λέγει, ὅτι Ἰάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Καὶ οὐ μέμνηται οἱ ἀφροσύνην ἐκυτοῖς ἐπισπώμενοι, ὡς Ἰωάννης μετὰ τὸ εἰπεῖν, Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο, λέγει, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, τουτέστιν ἀνθρώπον γεγενῆσθαι· καὶ ἐτι ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐβαπτίσθη ὑπ' αὐτοῦ, Ἰωάννου τοῦ εὐαγγελιστοῦ μαρτυροῦντος, μετὰ τὴν πάλιν ἐπάνοδον ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, ὡς τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου λέγοντος, ὅτι

¹ F. κλήσεις. ² Joan. i, 4. ³ Joan. ii, 1.

(41) Καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον. Egregius hic locus; ex quo liquet Petrum Andreæ ac cæteris apostolis, non ætatis, aut vocationis ordine, sed principatus ac dignitatis, anteponi.

(42) Φασὶ γὰρ οὕτως οἱ ἄλλοι. Mirum est quod hoc loco asserit primum Herodem fugisse, postea

veritas, nec a se ipsa dissentiat. Nam post baptismum statim illinc Nazaretum, uti dixi, proficiscitur, ibique sine ullis adhuc discipulis mansit. Hinc ad Joannem contendit: quo tempore Petrus Andreæ vocatus est opera; tum Philippus, et per Philipum Nathanael. Nec est quod ista scrupulosius exquirens dubitet quispiam, quod Andreæ primum occurrisset Jesu videat; deinde Petrum, qui per illum sit vocatus; ob eamque causam succenseat. Etenim Andreas prior in Dominum incidit, quo Petrus erat ætate junior.

Postea vero, cum absoluta illa suscepta est omnium rerum abdicatio, initium est a Petro factum. Tunc enim et ipse fratri suo præivit. Accedit quod Deus humanorum cordium nutus ac propensiones animadvertit, ac qui sit primo loco dignus intelligit. Quare Petrum discipulorum suorum principem elegit, uti perspicue declaratum est. Secundum hæc igitur, cum ad Christum illi venissent, ac prima, ut diximus, die commorati, postera discessissent; ac deinde alii se quidam adjunxissent, ab Andrea, Petro, Joanne ac Jacobo diversi: quibus cum Capharnaum abiens inde Nazaretum perrexit, indidemque rursus Capharnaum rediit, ac miracula quædam edidit, ejusmodi est arefactæ manus ac socrus Petri curatio. Inde Nazaretum denuo reversus, Isaïæ volumen legit, et Capharnaum sese iterum recepit. Tum demum perfectæ Petrus Joannesque vocati sunt. Atque hic tandem totius historiæ nexus est, secum ipse consentiens, nec ulla parte dissidens, ut et clarissima 441 sit gestarum rerum veritas, et certissime prædicatur. Ita enim evangelistæ cæteri testantur, metu illum Herodis fugisse, ac post fugam venientem hæsisse Nazareti. Unde baptismi causa digressus, post hunc secessit in desertum. Deinde rediens prædicare est aggressus.

μετὰ ταῦτα ἀνέκαμψε. Μετὰ τὸ ἀνακάμψαι ἔρχετο

XVIII. At enim, inquiunt, mendax est editum nomine Joannis Evangelium. Postquam enim ista dixit, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*¹, aliaque nonnulla, statim adjicit: *Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*². Nec intelligunt isti, qui eam sibi ultro insaniam arcessunt, Joannem post illas voces, *Et Verbum caro factum est*, addidisse, *et habitavit in nobis*: quod idem est, atque hominem exstitisse. Præterea ad Joannem Baptistam et Jordanem accessisse, ab eoque baptizatum, ut idem ille evangelista commemorat, cum post illam tentationem discessisset, cum et istud

Nazaretum; inde ad baptismum accessisse. quæ neque cum Evangelio, neque cum superioribus cohererent. Nam Herodem fugit duntaxat post Joannis necem, quæ longe post baptismum accidit. Vide quæ ad num. XXVIII observamus.

Joannes Baptista pronuntiavit. *Hic est de quo dixi vobis*¹; item: *Vidi Spiritum sanctum descendantem in specie columbæ, et manentem super ipsum*²; et: *Hic est qui tollit peccatum mundi*³. Animadvertis igitur nihil ab eo per oblivionem esse præteritum, sed ea duntaxat relictæ, quæ jam Matthæus exposuerat. Quibus cum nihil opus erat amplius, tum divina illa adhibenda vox, qua eorum jugulari posset error, qui Christum a Maria tantum, atque ex illo primum tempore nominatum crederent, quique Dei Filium nudum hominem fuisse dicerent, eundemque certis accessionibus et incrementis eo progressum, ut Filii Dei appellationem obtineret. Ob id Joannes eam sibi partem deposcendam putavit, quæ necessaria videretur. Licet enim magna omnia sint ac necessaria, tamen in divinis potissimum explicandis, ac cœlesti illa administratione defixus est. Quod igitur Joannis Evangelium ob id a Novo Testamento repudiant, nec admittunt, quod non cum aliis laud satis consentiat, summo in errore, ac mentis cæcitate versantur.

XIX. Etenim sanctissimus hic evangelista ordine ac successione quartus, ac tametsi primus esset omnium, scribendi tamen tempore postremus, quæ ante se præclare erant aliorum opera digesta repetere noluit; sed ante ea quæ jam dicta fuerant, quæ non erant dicta proposuit. Matthæus quidem ab Abrahamo scribendi initio facto, post incunabula Christi, et alterum a natali ejus annum **442** narrationem pertexit. Marcus vero ab an. xv Tiberii, circumscriptis medii temporis rebus gestis, exorsus est. At Lucas altius ista repetens ab eo tempore cœpit, quod Christi ortum antecessit; et tam hujus, quam Joannis in Mariæ atque Elisabeth utero conceptum exposuit. Joannes denique postremus accedens altissime omnium narrationem arcessit, et quæ Christi temporaria illa generatione priora sunt, stabilire ac munire instituit. Spiritalia enim ferme sunt, quæ ille memoriæ commendavit, cum quæ ad corpus attinerent abunde essent aliorum scriptis corroborata. Quamobrem spiritalem de divino illo dono narrationem aggreditur, quod initio carens omni ab cœlesti in nos Patre transfusum est, et de hujus consilio ac voluntate in B. Virginem illapsum, atque in virgineo ejus gremio cum carue conjunctum. Cæteri porro ita iisdem illis consentanea dixerunt, ut id, quod erat necesse, potissimum spectarent. Joannes vero ejus, quod sibi proposuerat, rationem habuit. Ita sit ut ex iv Evangeliiis eorum quæ ad Christi carnem et ad divinitatem attinent, accurata nobis veritas ac certissima constet.

XX. Etenim toto illo baptismi tentationisque negotio perfunctus venit, ac discipulis adjunctis, primum illud in Cana Galilææ miraculum fecit, tertia quam prædicare cœperat die. Non enim ante tentationem Christus nuptiis interfuisse dicitur; nec ullum omnino prodigium ante illud tempus edidit, nisi si quæ forsitan ludicra fecisse in pueritia dicitur, quod a nonnullis affirmari video. Atqui nonnulla puerilis ætatis argumenta præbere illum

Οὗτος ἐστὶ, περὶ οὗ εἶπον ὑμῖν· καὶ πάλιν, ὅτι Τεθέσται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον ἐν εἰ-
δει περιστερᾶς, καὶ μένον ἐπ' αὐτόν· καὶ, Οὗτός ἐστιν ὁ αἱρῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου. Καὶ ὁρᾷς, ὅτι οὐδὲν κατὰ λησμονὴν ὑφηγεῖται· παρέλειψε δὲ τὰ τῷ Ματθαίῳ πραγματευθέντα. Οὐ γὰρ ἦν χρεια ἐκείνων οὐκέτι, ἀλλὰ τῆς θείας φράσεως πρὸς ἀν-
τίρρησην τῶν νομιζόντων ἀπὸ Μαρίας καὶ δεῦρο Χριστὸν αὐτὸν καλεῖσθαι, καὶ Ἰῶν Θεοῦ ψιλὸν ἀν-
θρώπον, κατὰ προκοπὴν ἐκ τῆς εἰς τὸ καλεῖσθαι Ἰῶν Θεοῦ. Διὸ τῶν ἀναγκαίων ἐπιμελεῖται· πάντων μὲν οὖν μεγάλων ὄντων καὶ ἀναγκαίων, περιττότερον δὲ ποιούμενος τῶν ἐπουρανίων τὴν ἀνωθεν οἰκονο-
μίαν. Λέγουσι δὲ τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, ἐπειδὴ μὴ τὰ αὐτὰ εἴη, ἀδιάθετον εἶναι, καὶ μὴ δέχεσθαι αὐτοὺς αὐτὸ, κατὰ πάντα πεπλανημένοι, καὶ τυφλώτοντες τὴν διάνοιαν.

a Novo Testamento repudiant, nec admittunt, quod non cum aliis laud satis consentiat, summo in errore, ac mentis cæcitate versantur.

ΙΘ'. Τέταρτος γὰρ κατὰ διαδοχὴν ἐλθὼν ὁ μακά-
ριος, πρῶτος μὲν ὢν, ὑστερος δὲ τοῖς ἑτεσιν εὐαγγε-
λισάμενος τὰ πρὸ αὐτοῦ καλῶς τεταγμένα, οὐκ ἐμε-
ρίμνησεν ἐκθέσθαι· ἀλλὰ προλαμβάνει τῶν ῥηθέν-
των τὰ μὴ ῥηθέντα. Ὁ Ματθαῖος γὰρ ἀρχεται ἀπὸ
'Αβραάμ· μετὰ δὲ τὴν ἀρχὴν, καὶ μετὰ δύο ἔτη τῆς
γεννήσεως, πάλιν ποιεῖται τὴν ὑφήγησιν. Μάρκος δὲ
ἀρχεται ἀπὸ πεντεκαίδεκάτου ἔτους Τιβερίου· μεσό-
τητα τῶν μετὰ τὴν ἀρχὴν. Λουκᾶς δὲ ἀρχὴν πρὸ τῆς
ἀρχῆς ἐπήνεγκε τὴν πρὸ τῆς γεννήσεως ἐν τῇ συλλή-
φει τῆς γαστρὸς Μαρίας καὶ τῆς Ἑλισάβετ γεγонуῖαν.
C Ἰωάννης δὲ εἶτι πρότερον, ὑστερος ἐλθὼν, ἐπασφα-
λίζεται τὴν πρὸ τῆς ἐνσάρχου παρουσίας πραγμα-
τεῖαν. Πνευματικὰ γὰρ ἦν τὰ πλεῖστα ὑπ' αὐτοῦ
λεγόμενα, τῶν σαρκικῶν ἤδη ἐπασφαλισθέντων. Διὸ
πνευματικῶς τὴν ὑφήγησιν ποιεῖται τῆς ἀνωθεν ἀπὸ
Πατρὸς ἀνάρχου δωρεᾶς ἡμῖν ἐλθοῦσης, κατὰ εὐδο-
κίαν Πατρὸς ἐν τῇ ἁγίᾳ Παρθένῳ, ἐν μήτρᾳ παρθε-
νικῇ οἰκονομηθείσης. Καὶ οἱ λοιποὶ δὲ, τὰ ἴσα τού-
τοις συμφώνως εἰπόντες, ὧν ἦν χρεια ἐπιμαλήσαντο.
'Ο δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν (43), ἵνα ἀπὸ τισ-
σάρων εὐαγγελιστῶν τὴν πᾶσαν κατὰ τὴν σάρκα
καὶ κατὰ τὴν θεότητα ἀκρίθειαν κατέσχωμεν.

D K'. Τελειωθέντων γὰρ τῶν πάντων τῶν κατὰ τὸ
βάπτισμα καὶ κατὰ τὸν πειρασμὸν αὐτοῦ, εὐθὺς
ἐλθόντος καὶ συμπαρακληφόντος τοὺς μαθητὰς, τοῦτο
πρῶτον σημεῖον πεποίηκε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ κηρύ-
γματος ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Οὕτε γὰρ πρὸ τοῦ
πειρασμοῦ ἐν γάμῳ φάσκει τὸν Χριστὸν τῆς
οὐ γὰρ ὅλως τι τῶν θεοσημείων καὶ τοῦ κηρύγματος
πρὸ τοῦ πειρασμοῦ ὁ Χριστὸς εἰργάσατο, εἰ μὴ τι ἂ
ᾄδεται περὶ αὐτοῦ ἐν παιδί πεποιηκέναι, ὡς ἐν παι

¹ Joan. 11, 30. ² ibid. 32. ³ ibid. 29. ⁴ Mutilus locus.

(43) Ὁ δὲ Ἰωάννης καὶ τὴν πρόθεσιν. F. κατὰ τὴν πρόθεσιν.

γνῶν, ὡς τινες φάσκουσι. Καὶ ἰδοὺ τῷ μὲν ὄντι καὶ παιδαρικῶς αὐτὸν ἔχειν, ἵνα μὴ πρόφρασις γένηται ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι, ταῖς λεγούσαις, ὅτι ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου ἦλθε Χριστὸς εἰς αὐτὸν, ὅπερ ἐστὶν ἡ περιστερά. Διὸ καὶ ἐν τῷ δωδεκάτῳ ἔτει σαφῶς δείκνυσιν ὁ Δουκᾶς, ὅτι προδιαλεγόμενος τοῖς ἱερεῦσι καὶ τοῖς πρεσβυτέροις, ἔφη τῇ Μαρίᾳ, ὅτι Οὐκ ἤδεите, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρὸς μου δεῖ με εἶναι; ἵνα πέσῃ ὁ λόγος τῶν λεγόντων, ὅτι ἀπὸ τοῦ χρόνου τοῦ βαπτίσματος κατέβη εἰς αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ σαφῶς γνωσθῇ, ὅτι ἀνωθεν ἐπεδήμησεν ὁ Λόγος, καὶ ἐσαρκώθη ἀπὸ Μαρίας, καὶ ἐν τῷ Ἰορδάνῃ κατήλθεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα. ἵνα σημανῇ τίς ἐστιν ὁ μαρτυρούμενος ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός· αὐτοῦ ἀκούετε· καὶ ἵνα γένηται τοῦτο ὑπόδειγμα τοῖς μέλλουσιν ἐν αὐτῷ φωτίζεσθαι, ὅτι καταξιωθήσονται Πνεύματος ἁγίου ἐν τῷ λουτρῷ τῆς ὕδατος, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, χάριτος τῆς ὑπ' αὐτοῦ δοθείσης.

ΚΑ'. Ἀφότου δὲ τὰ τέλεια ἤρξατο ποιεῖν θεοσημεῖα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κηρύγματος, Τοῦτο πρῶτον σημεῖον ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς, φησὶν, ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· οὐχὶ πρὸ τοῦ βαπτίσματος, ὡς πολλάκις ἔφη, ἀλλ' ὅτε ἀνέκαμψεν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ μετὰ τὰς δύο, ὥστερ ἔμειναν περ' αὐτῷ οἱ δύο μαθηταὶ τοῦ Ἰωάννου, οἱ ἀκούσαντες, καὶ ἀκολουθήσαντες αὐτῷ. Ὡς εὐθὺς μετὰ τὰς δύο ἡμέρας, ἃς ἐποίησαν περ' αὐτῷ, ἐπεισάγει λέγων· Καὶ ἐξῆλθεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν, καὶ εὐρὼν Φίλιππον, εἶπεν· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἐῖτα εὐθὺς· Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν ἀπελθόντα εὐθὺς γάμων τελουμένων εἰς τὴν τιμὴν αὐτοῦ κληθῆναι ἐπ' εὐλογία τοῦ γάμου. Καὶ φησι· Γάμος ἐγένετο τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· καὶ ἦν ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ ἐκεῖ. Ἐκλήθη δὲ καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ οἱ μετ' αὐτοῦ εἰς τὸν γάμον. Καὶ ὅστερ ῥῆσαντος οἴνου, λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ· Οἶνον οὐκ ἔχουσι. Καὶ λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς· Τί ἐμοὶ καὶ σοί, γύναι; οὐπω ἤκει ἡ ὥρα μου.

Μετὰ τὸ ἐλθεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ, καὶ διελθεῖν διὰ τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ Ἰορδάνου, τὴν ὁρμὴν ἐσχηκότος ἐπὶ τὰ οἰκία, ἀπελθὼν ἔνθα ἀνέστραφεν πρὸς τὴν μητέρα ἐν Ναζαρέτ, καὶ παραμείνας δύο ἡμερῶν¹, λοιπὸν ἐπειγομένου εἰς τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, τοῦ κηρύγματος ἀρξασθαι ἐπιμελεῖσθαι. Καὶ ἔμεινε μὲν δύο ἡμέρας, διὰ τὸ διὰ χρόνου ἡλίνειν, ἔχων μεθ' ἐαυτοῦ οὐδ' ἔδη παρεῖληφε μαθητὰς, ἀπολύσας τοὺς δύο τοὺς ἀκολουθήσαντας αὐτῷ, εὐθὺς ἐπὶ τὴν Γαλιλαίαν ἐξελθεῖν διὰ τὸ κήρυγμα, καὶ τὸ ἔργον τοῦ θεοσημεῖου, τοῦ ἐν τῷ γάμῳ ἐπιτελεσθέντος. Βλέπε γὰρ πῶς ἐπιβεβαιάζεται ὁ λόγος, ὡς Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς μαρτυρεῖ, λέγων, ὡς περιοχνηστός ἦδη τοῦ λόγου, ὅτι Κἀγὼ οὐκ ἤδειν αὐτόν· ἀλλὰ ὁ πέμψας με βαπτίζειν εἶπέ μοι·

A oportuit, ne qua hæresibus aliis occasio daretur, quæ Christum ad Jordanem fluvium in illum descendisse columbæ specie prædicant. Quare duodecimo ætatis anno manifeste Lucas id expressit, disputantem illum cum sacerdotibus, ac senioribus Mariæ dixisse: *Nesciebatis quod in his quæ Patris mei sunt oportet me esse*¹? Ut eorum rationem excluderet, qui ab eo primum tempore, quo baptizatus est, Spiritum sanctum in illum putant esse delapsum; econtra vero homines intelligerent, Verbum ipsum e cælo descendens carnem e Maria traxisse; cumque ad Jordanem accessisset sanctum se in illum infudisse Spiritum: quo et illud declarari posset, quis esset ille de 443 quo Pater tam insigne testimonium dedisset: *Hic est Filius meus dilectus; ipsum audite*². Illud vero præterea exemplo esse ac documento voluit iis, qui divina per illam luce perfunderentur; futurum omnino, ut et ipsi Spiritum sanctum, nec non cœleste beneficium, ac peccatorum veniam, et communicatam ab eodem gratiam in baptismo consequerentur.

XXI. Sed ubi majora illa perfectioraque miracula prædicationis suæ tempore est aggressus, Hoc, inquit, primum signum fecit Jesus in Cana Galilææ³. Non ante baptismum, ut sæpe dixi, sed tum primum id accidit, postquam a tentatione reversus est, tertia die post biduum illud, quo ambo apud ipsum hæsero Joannis discipuli, qui et audierunt illum, et secuti sunt. Statim enim post biduum, quo apud illum isti commorati sunt, subjicit: *Et abiit in Galilæam, et inveniens Philip-pum dixit: Sequere me*⁴. Deinde: *Tertia die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*. Siquidem par erat illum, cum discederet, commodumque nuptiæ celebrarentur, honoris causa ad easdem invitari, uti nuptiis benediceret. Quare ita scribit: *Nuptiæ factæ sunt tertia die in Cana Galilææ. Et erat mater Jesu ibi. Vocatus est autem et Jesus, et discipuli ejus ad nuptias. Deficiente autem vino, dicit mater Jesu: Vinum non habent. Dicit ei Jesus: Quid mihi et tibi, mulier? nondum venit hora mea*⁵.

Quæ tum gesta sunt, cum post tentationem, mari ac Jordane trajecto, iter in patriam convertit, Nazaretum scilicet, ubi educatus a matre fuerat. Ubi cum biduum hæsisset, humanæ salutis studio cura-que succensus prædicandi munus obire cœpit. Biduum igitur ibidem manens, quod longo intervallo redierat, discipulorum aliquot, quos jam asciverat, comitatu septus, duobus, qui secuti erant, remissis, statim in Galilæam prædicandi causa profectus est: simul ut prodigium illud ederet, quod in nuptiis ab eo factum legimus. Vide quanta cum circumspectione istud ipsum Scriptura declaraverit, quemadmodum Joannes tanquam facto jam sermone testetur his verbis: *Et ego nesciebam illum; sed qui misit me baptizare dixit mihi: Super*

¹ F. ἡμέρας. ² Luc. ii, 49. ³ Matth. xii, 5. ⁴ Joan. ii, 11. ⁵ Joan. i, 43. ⁶ Joan. ii, 1 sqq.

quem videris Spiritum in specie columbæ descendentem, hic est¹. Joannem quippe baptizandi gratia mittens Pater hoc ei signum præbuerat; ex 444 quo Salvatorem illum de animis nostris optime meritum agnosceret, qui de cælo missus in hunc orbem venisset. Quamobrem ex istiusmodi veritate Scripturarum, accurataque ratione id genus homines redargui possunt; ac præsertim ex iv evangelistarum consensu. Nemo enim qui quidem recte sentiat, rejicienda illa sibi persuadebit, quæ a Spiritu sancto in sacrosanctis Evangeliiis exactissime sunt peracta.

XXII. Cæterum ex alio præterea capite sanctum evangelistam, vel ipsius potius Evangelium accusant; quoniam, inquiunt, Joannes duo ab Christo celebrata Paschata commemorat, cum unius duntaxat cæteri mentionem fecerint. Nec illud ineptissimi homines animadvertunt, non duo solum in Evangeliiis Paschata comprehendere, sed ad priora illa duo tertium accedere, in quo Salvator est passus, ut omnino tria sint totæ illi prædicationis temporis tribuenda. Etenim statim ut a Jordane digressus est, erat, ut a Luca scriptum est, *Jesus incipiens esse quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph, qui fuit Eli*², etc. Anno quippe Augusti imperatoris xlii natus est Christus, qui erat xxi, ex quo Romani sibi Judæos adjunxerant. Siquidem Augustus xiii annis imperavit, antequam Judæa penitus esset Romanis adjuncta. Quanquam post annos fere, quam imperare cœperat, plus minus quatuor, sædus inter Romanos ac Judæos initum fuerat, auxiliaque submissa. Quin et procurator in Judæa constitutus, ac nonnihil tributorum quinque propemodum annis indictum, donec Romanorum ditioni cessit penitus, et omnino vectigalis est facta, cum jam principes e tribu Judæe defecissent, et Herodes ex gentibus, sed tamen proselytus, regnum obtineret. Postea vero Christus Bethlehemii Judææ natus est, et ad auspiciandam prædicationem prodiit; quo tempore Christi duces plane de-

¹ Joan. i, 33. ² Luc. iii, 23.

(44) Κατηγοροῦσι δὲ πάλιν. Nullum est in his libris argumentum, in quo tractando plus operæ ac studii navavit Epiphanius, quam in ea quæstione, qua Dominici natalis, et passionis annus inquiritur. Sed nec obscurior usquam locus est, aut in quo minus interpreti tergiversari, ac dissimulare liceat. Tantum abest, ut in eo declarando ne sit longior vereri debeat, aut instituta se notarum et animadversionum brevitate defendere. Atque ea sane quæstio cum non minus hac tempestate, quam priscis illis temporibus, eruditos exerceat, eo denique adducta res est, ut qui incertitiam suam ingenue fassus fuerit, pudentiorum exitum quærat, quam si certi aliquid, et explorati tenere se posse confidat. Ut enim a vetustioribus initium repetam; quis antequam Dionysii vulgaris illa ratio percrebuisse, in certam, ac constitutam sententiam includi se passus est? Longum est, et otiosum veterum Patrum opiniones omnes persequi; idque ab aliis diligenter est factum; præsertim a Deckerio nostro τῷ μαθηματικῷ, et Joanne Keplero mathematico, in erudita illa dissertatione *De anno Natali*, et in *Eclogis chro-*

A *Ep' ὅν ἄν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περισσεύας ἐρχόμενον ἐπ' αὐτόν*, οὗτός ἐστιν. Ἀποστέλλων γὰρ ὁ Πατήρ τὴν Ἰωάννην βαπτίζειν, τοῦτο αὐτῷ τὸ σημεῖον ἐξωρέσατο, ἵν', ὅταν ἴδῃ, ἐπιγνῶ τὸν ἄνωθεν ἐν τῷ κόσμῳ ἀποσταλέντα, Σωτῆρα καὶ εὐεργέτην τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ἀνατρέπονται τοίνυν οἱ τοιοῦτοι ἀπὸ τῆς ἀληθείας τῶν τοιούτων Γραφῶν καὶ τῆς ἀκριβοῦς· μάλιστα ἀπὸ τῆς συμφωνίας τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν. Οὐ γάρ τις τῶν εὐφρονούντων ἀποβάλλοι τὰ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι ἐν τοῖς ἁγίοις Εὐαγγελλίοις ἀκριβῶς πάντῃ πεπραγματουμένα.

KB. Κατηγοροῦσι δὲ πάλιν (44) οἱ αὐτοὶ τοῦ ἁγίου εὐαγγελιστοῦ, μᾶλλον δὲ τοῦ αὐτοῦ Εὐαγγελίου, ὅτι, φησὶν, ὁ Ἰωάννης ἔφη περὶ δύο Πάσχων τὸν Σωτῆρα πεποιτηκότα, οἱ δὲ ἄλλοι εὐαγγελισταὶ περὶ Πάσχα ἑνός. Καὶ οὐκ οἶδασιν οἱ ἰδιῶται, ὅτι οὐ μόνον δύο Πάσχα ὁμολογεῖ τὰ Εὐαγγέλια, ἀλλὰ δύο μὲν πρῶτα λέγει, καὶ αὐτὸ δὲ ἐν ᾧ πέπονθεν ὁ Σωτήρ, τρία Πάσχα τῶν ἐν τῷ κήρυγματι πεπραγματουμένων. Εὐθέως γὰρ ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου, ὡς ὁ Λουκᾶς φησιν, ἦν ὁ Ἰησοῦς ἀρχόμενος εἶναι ὡς ἐτῶν τριάκοντα, ὡν υἱός, ὡς ἐνομίζετο, τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ Ἠλλ, καὶ ἐπὶ τὰ ἀνωτέρω. Γεννᾶται μὲν γὰρ ὁ Σωτήρ τῷ τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου βασιλείας τῶν Ῥωμαίων· ὑπερ ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους συναφείας εἰκοστὴν ἑνατον ἔτος. Βασιλεύει μὲν γὰρ Αὐγουστος τρισκαίδεκα ἔτη πρὶν ἢ τὴν Ἰουδαίαν συναρθῆναι τελείως Ῥωμαίοις. Ἦν δὲ καὶ ἐξότι ἐβασίλευσεν Αὐγουστος μετὰ ἔτη τέσσαρα τῆς αὐτοῦ βασιλείας πλείω ἢ ἐλάττω, φίλια μὲν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ συμμαχία παμπομένη, καὶ ἐπίτροπος καθιστάμενος, καὶ μέρη φόρων ἐπὶ πάντε ἔτεσι πλείω ἢ ἐλάττω· ἕως ὅτου τέλειον παρεδόθη ἡ Ἰουδαία, καὶ ὑπὸ φόρον γέγνηται τελειώτατα· ληξάντων τῶν ἀπὸ Ἰουδα ἀρχόντων, καὶ Ἡρώδου ἐξ ἐθνῶν κατασταθέντος, προσελύτου μέντοι γε. Ἐἶτα Χριστοῦ γεννηθέντος ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, ἐλθόντος τε ἐπὶ τὸ κήρυγμα, ληξάντων καὶ Χριστῶν ἡγουμένων, διαρκεσάντων ἕως Ἀλεξάνδρου

nologicis; ut et de illustrissimi Baronii *Annalibus*, ac cæteris chronographis taceam. Quorum omnium post iam exquisitam et exactam operam, supervacaneum videri poterat, a nobis ea disputari vehementius, quæ anxie ab illis sunt, accurateque discussa, nisi nos ad id etiam invitos Epiphanius ipse, ac suscepti muneris fides impelleret. Erit autem huic conatui, laborique nostro facilis lector, si hoc a me spectatum agnoverit, ut infinitam prope controversiam, omniumque iudicio difficillimam, neque brevius quam res tanta disputari possit, neque longius quam necesse sit, summa vero cuni facilitate complecterer; et ea quæ ab ingeniosis doctisque viris de ea re solerter excogitata sunt, accessione aliqua nostra cumulata proferrem. Quare duplex erit hoc loco disputanda quæstio: altera de anno ipso, quo natus est Christus; altera, de eo quo passus est. (Quæ hic de anno Natali Christi et eo quo passus est disputavit Pelavius, cum prolixiora sint ut inter notas locum habeant, ea ad Appendicem Dissertationum amandavimus quas Epiphanius operibus subiecit. Erit.)

ηγούμενου, καὶ Σααλίνας τῆς καὶ Ἀλεξάνδρας· ἀπὶνα A ταῦτα πάντα ἐτελείτο, ἀρξάμενα ἀπὸ τῆς γεννήσεως τῆς ἐν Βηθλεὲμ ἐν τεσσαρακοστῇ δευτέρῳ ἔτει τῆς πάσης βασιλείας Αὐγούστου, ὃς ἦν ἑνατος ἐνιχυτὸς ἀπὸ τῆς ἐπιτροπῆς Ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς Ἡρώδου, ὅτε φίλια ἦν Ῥωμαίων πρὸς Ἰουδαίους, καὶ μέρη δομάτων, καὶ τέταρτον ἔτος κατασταθέντος ὑπὸ Αὐγούστου. Μετὰ δὲ τὸ τέταρτον ἔτος Ἡρώδου, ἐπιτροπῆς τε πάντε ἐτῶν πλείω ἢ ἑλάσσω Ἀντιπάτρου τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, λοιπὸν παραδοθείσης τῆς Ἰουδαίας τελείως, ἕως τριακοστῷ τρίτῳ ἔτους Ἡρώδου, τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτους Αὐγούστου πληρώσαντος, κρατηθείσης τῆς πάσης Ἰουδαίας, ὡς ἔφην, μετὰ τὸ ποιῆσαι αὐτὴν εἰκοσιεννέα ἔτη ὑπόφορον Ῥωμαίοις, καὶ μετὰ τὸ κατασταθῆναι ἐπιτροπον τὸν Ἀντίπατρον Ἡρώδου πατέρα, μετ' αὐτὸν δὲ Ἡρώδην B βασιλέα κατασταθῆναι ὑπὸ Αὐγούστου ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας.

A' Ταῦτα δὲ ἐπραγματεύθη ἐν ὑπατείᾳ Ὀκταυίου Αὐγούστου τρισκαιδέκατον, καὶ Σιλανοῦ ὑπάτου, ἦντινα ὑπατεῖαν διεδέξαντο αἱ ὑποτεταγμέναι ὑπατεῖαι ἀκολουθῶς οὕτως·

B' Λεντούλου καὶ Πίσωνος τὸ δεύτερον,
Γ' Λουκίου Καίσαρος καὶ Παύλου
Δ' Οὐίνδουκίου καὶ Θούρου,
Ε' Λαμμία καὶ Σερούϊουλιου Νορμίου,
Ζ' Μάγνου Πομπηίου καὶ Οὐζιλερίου,
Ζ' Λεπίδου καὶ Ἀρουνκίου,
Η' Καίσαρος καὶ Καπίτωνος,
Θ' Κρητικοῦ καὶ Νερσῶα,
Ι' Καμύλλου καὶ Κυϊντίλλιανου,
ΙΑ' Καμήρου καὶ Σαβίνου,
ΙΒ' Δολαβέλλα καὶ Σιλουανοῦ,
ΙΓ' Λεπίδου καὶ Ταύρου,
ΙΔ' Φλάκκου καὶ Σιλουανοῦ,
ΙΕ' Τῶν δύο Σέκτων.
ΙΖ' Πομπηίου Μάγνου καὶ Ἀπουλίου,
ΙΖ' Βρούτου καὶ Φλάκκου,
ΙΗ' Ταύρου καὶ Λίδωνος,
ΙΘ' Κράτσου καὶ Ρούφου,
Κ' Τιβερίου Καίσαρος τὸ δεύτερον, καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ δεύτερον,
ΚΑ' Σιλουανοῦ καὶ Βάλβου,
ΚΒ' Μεσσαλά καὶ Γράτου,
ΚΓ' Τιβερίου Καίσαρος τὸ τρίτον, καὶ Δρούσου Γερμανοῦ τὸ τρίτον,
ΚΔ' Ἀγρίππου καὶ Βάλβου,
ΚΕ' Πολλίωνος καὶ Οὐέτερος,
ΚΖ' Κεθόγγου καὶ Οὐάρου,
ΚΖ' Ἀγρίππου τὸ δεύτερον καὶ Λεντούλου Γάλβου,
ΚΗ' Γετουλικοῦ καὶ Σαβίνου,
ΚΘ' Κράτσου καὶ Πείσωνος,
Α' Σιλουανοῦ καὶ Νερσῶα,

ΚΓ'. Καὶ ὁρᾷς, ὅτι τριακονταετὴς ἐστὶ χρόνος. Διὸ ἐφιλοτιμησάμεθα τὰς καθέτης ὑπατείας ἀκριβῶς θεσθαι, εἰς τὸ τοὺς διερχομένους ἰδεῖν, ὅτι οὐκ ἐστὶ τι παραπαιποιημένον ἐν τῇ θεῇ δόγματι τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μετὰ ἀκριθείας τὰ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ κειμήρυται. Τίς γάρ, ἀριθμήσας τὰς μὴ δυναμένας σφαλῆναι καθ' εἰρμὸν ὑπατείας, οὐ καταγνώσεται τῶν νομιζόντων διαφωνίαν εἶναι ἐν τῇ τῶν ἐτῶν ἀριθμῷ, τῇ παρὰ τοῖς εὐαγγελισταῖς ἀδομένῳ; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ἔπεσαν αἱ πρότερον αἱρέσεις, αἱ μυθῶδες ἀναγραφάμεναι τοὺς τριάκοντα αἰῶνας, καὶ τὰ ἀπὸ τῶν τριάκοντα ἐτῶν τοῦ Σωτῆρος παρ' αὐτῶν ἀλληγορηθέντα· ἵνα δὴθεν δυνηθῶσι τῶν παρ' αὐτοῖς αἰώνων

sierant; qui quidem ad Alexandrum usque principem, et Saalinam, quæ et dicta est Alexandra, perstiterunt. Ea vero cuncta ab eo tempore cœpere, quo Christus Bethlehemi natus est; anno totius imperii Augusti xlii, qui erat nonus a procuratore Antipatri Herodis parentis, cum Romanos inter ac Judæos amicitia foret, ac nonnulla tributa penderentur, 445 et quarto jam anno Herodes esset ab Augusto præpositus. Qui cum annos in ea administratione quatuor exegisset, Antipater vero illius pater quinque fere procuratore perfunctus esset, tandem Judæa prorsus Romanorum potestati cessit, ad Herodis annum xxiii, Augusti vero xlii, cum, ut diximus, Judæa esset omnis occupata, ac jam xxix annis Romanis facta vectigalis; postquam et Antipater Herodis parens procuracionem gessit, et Herodes post illum Judææ rex ab Augusto creatus est.

I Acta hæc sunt Octavio Augusto XIII et Siliano coss., secundum quos hi deinceps exsistere consules.

II Lentulus et Piso II,
III L. Caesar et Paulus,
IV Vinducius et Varus.
V Iania et Servilius Nommus,
VI Magnus Pompeius et Valerius,
VII Lepidus et Aruntius,
VIII Caesar et Capius,
IX Cretiens et Nerva,
X Camillus et Quintillianus,
XI Camerinus et Sabinus,
C XII Dolabella et Silvanus,
XIII Lepidus et Tautus,
XIV Flaccus et Silvanus,
XV Sexti duo,
XVI Pompeius M. et Apuleius,
XVII Brutus et Flaccus,
XVIII Taurus et Libo,
XIX Crassus et Rufus,
XX Tiberius Cæsar II et Drusus Germanicus II,
XXI Silanus et Balbus,
XXII Messala et Gratus,
XXIII Tiberius Cæsar III et Drusus Germanicus III,
XXIV Agrippa et Balbus,
XXV Pollio et Vetus,
XXVI Cethegus et Varus,
XXVII Agrippa II et Lentulus Galba,
XXVIII 446 Getulicus et Sabinus,
D XXIX Crassus et Piso,
XXX Silvanus et Nerva.

XXIII. Annos habes absolutos xxx. Nos autem consulatus istos singillatim ideo percensere studuimus, ut lectores intelligant, nihil in sacro veritatis dogmate commentitium esse, sed ab Ecclesia quam accuratissime universa prædicari. Quis enim ad hanc coss. seriem, qua nihil certius est, oculos adjiciens, non eos condemnet qui in annorum numero ab evangelistis expresso discrepantiam esse ullam existimant? Propterea nimirum et priores illæ hæreses interciderunt, quæ illas æonum triginta fabulas confinxerant, cæteraque id genus ex tricenario Salvatoris annorum numero allegorice deduxerant, quibus ad æonum ac princi-

patuum nugas illas describendas abuterentur. A Anno quippe ab Incarnatione adventuque suo xxxiii constat unigenam Dei Filium esse passum. Qui tametsi pati per sese nihil posset, utpote Verbum Dei de cœlo delapsum, nihilominus suscepta pro nobis carne mortem perpeti voluit, ut mortis adversum nos chirographum solveret¹. Quocirca post eos coss. qui in annum illius xix incidunt, par aliud coss. sequitur, Geminorum duorum, deinde Rufi ac Rubellionis. Quibus successere coss. Vinicius, ac Longinus Cassius; sub quibus Salvator passus est a. d. xiii Kal. Apr. Ex quo illorum omnium vincitur error, et certissima veritatis doctrina monstratur, non duo solum in Scripturis Paschata, sed et tria reperiri.

XXIV. Cum enim Januario mense natus esset, viii Id. Jan. qui est apud Romanos Januarii dies v; Ægyptiis porro Tybi xi; Syris sive Græcis Audynæi vi; Cypriis sive Salaminis quinti mensis dies v; Paphis Juli² xiv; apud Arabes vero Aleom xxi; Cappadocibus Atartæ xiii; Hebræis Tebeth xiiii; Atheniensibus Mæmacterionis vi; omnes illos quos supra recensuimus xxix integros consulatus percurrit. Sub tricesimo deinde consulatu, mense x ad Joannem accessit, 447 ab eoque baptizatus est, anno a natali suo xxx, Athyr secundum Ægyptios xii, vi Id. Novem.; Græcis vero Dii viii; Salaminis, sive Constantiensibus, tertii Chiræac vi; Paphis, Apogonici xvi; Arabibus Angalthabaith xxi; Macedonibus Apellæi xvi; Cappadocibus Aratatæ xv; Atheniensibus Metagitnionis vii; Hebræis Marchesuvan vii. Cui quidem sententiæ Lucæ quoque suffragatur Evangelium, in quo ista leguntur: *Erat autem Jesus incipiens quasi annorum xxx, filius, ut putabatur, Joseph*³. Post hæc a xii die Athyr prædicavit annum acceptabilem Domini, quemadmodum Isaias propheta prædixerat: *Spiritus Domini super me; pro eo quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me; prædicare captivis remissionem peccatorum, et cæcis visum; prædicare annum Domini acceptabilem, et diem retributionis*⁴.

οὗ εἶρεκεν ἐχρυσέ με· εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς τυφλοῖς ἀνάθεψαι, κηρύξαι ἐνιαυτὸν Κυρίου

XXV. Plane quidem annum prædicavit acceptabilem, in quo nemo ei contradixerit. Primum enim hunc annum post xxi a natalitate sua prædicando transegit, approbantibus universis; cum nec Judæi resisterent, nec gentiles, nec Samaritani, sed dicentem omnes perlibenter audirent. Quo eodem anno Hierosolymam ascendit, posteaquam baptizatus est, et dies xl tentationis exegit, ac discipulorum delectum habuit, cum ab tentatione ad Jordanem rediit, ac trajecto mari Tiberiadis Nazaretum contendens, Hierosolymam pervenit.

καὶ ἀρχῶν ἀναγράφειν τὴν μυθοποιίαν. Εὐρίσκειται γὰρ ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσαρκίωσης⁵ παρουσίας πάσχων ὁ Μονογενὴς, ἀπαθὴς ὢν ἀνωθεν Θεὸς Ἀλόγος, σάρκα δὲ ἀναδεξάμενος ὑπὲρ ἡμῶν παθεῖν κατεδέξατο, ἵνα τοῦ θανάτου τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον λύσῃ. Μετ' ἐκείνην γὰρ τὴν ὑπατείαν ἐν τῷ τριακοστῷ ἔτει αὐτοῦ σιματινομένην ἄλλη ὑπατεία γέγονε, λεγομένη τῶν δύο Γεμηνῶν· εἴτα ἄλλη ὑπατεία Ρούφου καὶ Ρουβελλίωνος. Καὶ οὕτως μεταξούσης τῆς ὑπατείας τῆς μετὰ τὴν ὑπατείαν Ρουβελλίωνος, ἥτις ὑστερον ἦλθεν Οὐίννικίου καλουμένη, καὶ Λαγγίνου Καστίου, πάσχει ὁ Σωτὴρ ἐν τῇ πρὸ ἐγ' Καλανδῶν Ἀπριλλίων. Καὶ ἐλήλεγκται τούτων ἀπάντων ἡ πλάνη, εὐρισκομένης σαφῶς τῆς κατὰ τὴν ἀληθιναν διδασκαλίας, ὥς οὐ μόνον δύο χρόνων περίοδος

B Πασχῶν ἐν τοῖς Εὐαγγελλίοις ἐμφέρεται, ἀλλὰ καὶ τριῶν.

ΚΔ'. Γεννηθέντος γὰρ αὐτοῦ περὶ τὸν Ἰαννουάριον μῆνα, τουτέστι πρὸ ὧκτῳ Εἰδῶν Ἰαννουαρίων, ἥτις ἐστὶ κατὰ Ῥωμαίους πέμπτη τοῦ Ἰαννουαρίου μηνός, κατὰ Αἰγυπτίους Τυβὶ ἐνδεκάτῃ· κατὰ Σύρους, εἴτουν Ἑλλήνας, Ἀδδυνέου ἔχτου· κατὰ Κυπρίους, εἴτουν Σαλαμινίους, πέμπτου πέμπτη· κατὰ Παφίους Ἰούλου τεσσαρισκαίδεκάτῃ· κατὰ Ἀραβας Ἀλεὼμ κα'· κατὰ Καππαδόκας Ἀταρτά ἐγ'· κατὰ Ἑβραίους Τιδικθ ἐγ'· κατὰ Ἀθηναίους Μαιμακτηριῶνος ς'· παρ' ἧλθε τὰς προσηρημένας ὑπατείας εἰκοσιεννέα πλήρεις· εἰς δὲ τὴν τριακοστὴν ὑπατείαν, φημί δὲ περὶ τὸν δέκατον μῆνα, ἦλθε πρὸς τὸν Ἰωάννην, καὶ ἔδωκεν ἐν Ἰορδάνῃ ποταμῷ τοῦ τριακοστοῦ ἔτους τῆς ἐνσάρχου γεννήσεως, τουτέστι κατὰ Αἰγυπτίους Ἀθύρ δωδεκάτῃ, πρὸ ἐξ Εἰδῶν Νοεμβρίων· κατὰ Ἑλλήνας Δίου γ'· κατὰ Σαλαμινίους, τοὺς καὶ Κωνσταντιαίους, τρίτου Χοιῶν ς'· κατὰ Παφίους Ἀπογονιστεῦ ις'· κατὰ Ἀραβας Ἀγγαλθαβασὶθ κβ'· κατὰ Μακεδόνας Ἀπαιλλαίου ις'· κατὰ Καππαδόκας Ἀρατατά ιε'· κατὰ Ἀθηναίους Μεταγεινιῶνος ἐβδόμῃ· κατὰ Ἑβραίους Μαρσεουάν ἐβδόμῃ· ὥς ἐπιμαρτυρεῖ μου τῷ λόγῳ τὸ ἅγιον κατὰ Λουκᾶν Εὐαγγέλιον, ὧδέ πως λέγον· Ἦν δὲ Ἰησοῦς ἀρχόμενος ὥσει ἐτῶν τριάκοντα, ὢν υἱός, ὥς ἐνομίζετο εἶναι, τοῦ Ἰωσήφ. Καὶ ἀπεντιῦθεν ὑπὸ Ἀθύρ δωδεκάτῃ⁶ κηρύττοντος αὐτοῦ τὸν δεκτὸν ἐνιαυτὸν Κυρίου, κατὰ τὰ ἐν τῷ προφῆτῃ Ἠσαΐᾳ προσηρημένα· ὅτι Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ,

ἀπέσταλκέ με, κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφῆσιν, καὶ δεκτὸν, καὶ ἡμέραν ἀνταποδόσεως.

D ΚΕ'. Ὡς ἀληθῶς γὰρ ἐκήρυξεν ἐνιαυτὸν δεκτὸν, τουτέστι μὴ ἀντιλεγόμενον. Τὸν γὰρ πρῶτον ἐνιαυτὸν μετὰ τριακοστὴν ἔτος τῆς αὐτοῦ ἐνσάρχου παρουσίας ἐκήρυσσε, καὶ πάντες νητεδέχοντο· καὶ οὔτε Ἰουδαῖοι ἀντίλεγον, οὔτε ἔθνη, οὔτε Σαμαρεῖται· ἀλλὰ πάντες ἡδέως ἔχουον αὐτοῦ. Ἐν ᾧ ἐνιαυτῷ ἀντισιν εἰς Ἱεροσόλυμα, μετὰ τὸ βαπτισθῆναι, καὶ διαλθεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ, καὶ ἐκλέξασθαι τοὺς ἑαυτοῦ μαθητάς, ἀνακάμψας ἀπὸ τοῦ πειρασμοῦ ἐπὶ τὸν Ἰορδάνην, καὶ διαλθὼν ἐπὶ τῆς θαλάσσης τῆς Τιβεριάδος, ἐπὶ τὴν Ναζαρέτ πορευόμενος, ἀνέβη δε-

¹ Coloss. ii, 14. ² Luc. iii, 23. ³ Isa. lxi, 1 sqq. ⁴ F. ἐνσάρκου. ⁵ F. δωδεκάτης.

λονότι εἰς Ἱερουσαλήμ. Καὶ ἐν μέσῳ τῆς ἑορτῆς ἐκέκραγε, λέγων· Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με, καὶ πινέτω. Καὶ οὕτως ἀπῆλθεν εἰς Ναζαρέτ, καὶ εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ εἰς Σαμάρειαν, καὶ εἰς τὰ μέρη Τύρου. Καὶ πληρωθέντος τοῦ πρώτου ἔνιαυτοῦ, πάλιν ἀνέειπεν εἰς Ἱερουσόλυμα. Καὶ λοιπὸν ἐζήτουν αὐτὸν πιάσαι ἐν τῇ ἑορτῇ, καὶ ἐφοβήθησαν. Ἐν ᾗ ἑορτῇ ἔλεγεν, ὅτι· Οὐ καταβαίνω εἰς τὴν ἑορτήν ταύτην. Οὐ γὰρ ἐψεύδετο, μὴ γένοιτο! Μεσοῦσης γάρ τῆς ἑορτῆς, ἦλθε, φησὶ, καὶ ἀνέβη εἰς Ἱερουσόλυμα· καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν, ὃν ἐζήτουν πιάσαι; Καὶ ἰδοὺ παρήρσιμα λαλεῖ· μὴ ἄρα ἔμαθεν οἱ ἱερεῖς, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός; Ἀλλὰ οἶδαμεν οὗτος πόθεν ἐστὶ. Μυστηριωδῶς γὰρ καὶ πνευματικῶς διαλεγόμενου τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς, οὐκ ᾔδεισαν τί ἔλεγεν.

Ἐλεγε γὰρ αὐτοῖς μὴ ἀναβαίνειν εἰς τὸ ἱερὸν ἐν τῇ ἑορτῇ ἐκείνῃ, μηδὲ εἰς τὸν σταυρὸν, τοῦ τελειῶσαι τέως τὴν οἰκονομίαν τοῦ Πάθους αὐτοῦ, καὶ σωτηρίας μυστήριον, καὶ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ εἰς τὴν οὐρανὸν ἀναβῆναι· ἅτινα ἐπλήρου πάντα ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ ἐξουσίᾳ. Καὶ μετὰ ταῦτα ὡς πληρωθέντος τοῦ δευτέρου χρόνου μετὰ τὸ βάπτισμα, καὶ τὴν αὐτοῦ γεννησιν, ἀπὸ Νοεμβρίου μηνός, καὶ ἀπὸ Ἰαννουαρίου μηνός, καὶ τῶν ἐπέκεινα, λοιπὸν ἐν τῷ τριακοστῷ τρίτῳ ἔτει τῆς αὐτοῦ ἐνσάρχου οἰκονομίας, μετὰ τὸ ὑπερβῆναι αὐτὸν τὰς δύο ὑπατείας, ἃς ἔφημεν, τῶν τε δύο Ἰερμηῶν καὶ τὴν Ῥούφου καὶ Ῥουβελλίωνος, λοιπὸν ἐν τῇ τρίτῃ ὑπατείᾳ, ἐν τῷ τρίτῳ μηνί αὐτῆς, μετὰ τὸν Ἰαννουάριον καὶ Φευρουάριον, ἐν Μαρτίῳ C μηνί, τελειοῖ τὸ τοῦ πάθους μυστήριον ὁ ἀπαθὴς Ἄγος· παθὼν ἐν σαρκὶ δι' ἡμᾶς. Μένει δὲ ἐν ἀπαθείᾳ, ὡς λέγει Πέτρος· Θανατωθεὶς σαρκὶ, ζωοποιηθεὶς δὲ τῷ πνεύματι.

ΚΓ'. Πάσχει δὲ ἐν τῇ πρὸ δεκατριῶν Καλανῶν Ἀπριλλίων, ὑπερβεβηκότων αὐτῶν, μίαν ἑσπέραν, τουτέστιν ἐν τῇ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ τῆς σελήνης νυκτερινῇ μέσῃ. Προέλαβον γὰρ καὶ ἔφαγον τὸ Πάσχα, ὡς φησι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἡμεῖς πολλάκις εἴπομεν. Ἐφαγον οὖν τὸ Πάσχα πρὸ δύο ἡμερῶν τοῦ φαγεῖν, τουτέστι τῇ τρίτῃ ἑσπέρας¹, ὅπερ ἴδωι τῇ πέμπτῃ ἑσπέρας. Τεσσαρεσκαίδεκάτῃ γὰρ οὕτως ἦν ἡ πέμπτη. Συλλαμβάνεται δὲ τῇ τρίτῃ τῇ αὐτῇ ὥρῃ, ἥτις ἦν ἐνδεκάτῃ τῆς σελήνης νυκτερινῇ, πρὸ δεκαῆς Καλανῶν Ἀπριλλίων· τετρὰς δωδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκαπέντε Καλανῶν Ἀπριλλίων· πέμπτῃ τρισκαίδεκάτῃ, ἡμερινῇ, νυκτερινῇ δὲ τεσσαρεσκαίδεκάτῃ, πρὸ δεκατισσάρων Καλανῶν Ἀπριλλίων· προσάββατον τεσσαρεσκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκατεσσάρων Καλανῶν Ἀπριλλίων· Σάββατον πεντεκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ, πρὸ δεκαδύο Καλανῶν Ἀπριλλίων· ἐπιρώσκουσα Κυριακὴ πεντεκαίδεκάτῃ νυκτερινῇ²· ὅπερ ἦν φωτισμὸς ἁῶν, καὶ γῆς, καὶ οὐρανοῦ, καὶ ἡμέρας, διὰ τὴν πεντεκαίδεκάτην σελήνης, καὶ τὸν ἡλίου δρόμον· καὶ ὅτι ἀνάστασις καὶ ἰσημερία πρὸ ἑνδεκα Καλανῶν Ἀπριλλίων, δι' ἣν πλανηθέντες ὑπέρβατον μίαν ἡμέ-

A Ibi in medio festo vociferatus est dicens : Si quis sitit, veniat, et bibat³. Inde Nazaretum perrexit; et in Judam, ac Samariam, ac Tyrionum regionem profectus est. Post hæc evoluto jam priore anno, Hierosolymam revertitur. Ubi cum eum festo die comprehendere vellent, metu repressi sunt. Ac sub idem festum ita suis locutus est : Non ascendo ad diem festum istum⁴. In quo absit ut mentitum illum arbitremur! Jam enim die festo mediante abiit, inquit, et ascendit in Hierusalem⁵; et dicebant : Nonne hic est, quem querebant comprehendere? Et ecce palam loquitur. Nunquid vere cognoverunt sacerdotes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus unde sit⁶. Nam cum mystice, ac spiritaliter fratribus suis loqueretur, quid diceret ignorabant

448 Negabat enim se illo die festo in templum, aut in crucem ascensurum, ut Passionis suæ, ac nostræ salutis administratione fungeretur, atque a mortuis excitatus evolveret in cælum, quæ omnia pro sua potestate ac voluntate postea præstitit. Hinc biennio jam elapso post baptismi ac natalitatis diem, hoc est, post Novembrem ac Januarium, et interjectos aliquot dies, anno ab Incarnatione sua xxxiii, præteritis jam, quod diximus, consulatibus duobus, amborum Gemiorum, ac Rufi et Rubellionis, tertio demum consulatu, itidemque tertio post Januarium ac Februarium mense, qui Martius dicitur, Verbum illud passionis omnis expers, passionem in carne suam nostra causa subiit. Quanquam in sua impassibilitate permansit, ut ait Petrus : Mortificatus carne, vitificatus autem spiritu⁷.

XXVI. Passus est xiii Kal. Apr., cum illi vesperam unam antevertissent : hoc est luna xiv nocturna media. Siquidem ante tempus illi Pascha coniederunt, ut Evangelium testatur, ac nos sæpe monuimus. Quare biduo ante legitimam diem epulum Paschale celebrarunt. Hoc est feria tertia ad vesperam, quod quinta fieri oportuit. Ita enim quinta in decimam quartam incidebat. Cæterum eadem illa feria, die tertia ad vesperam comprehensus est, quæ erat luna xi nocturna, xvi Kal. Apr.; quarta feria, eademque nocturna luna xii, xv Kal. Apr.; quinta feria xiii diurna, nocturna vero xiv, xiv Kal. Apr.; Parasceve, xiv nocturna, xiv Kal. Apr.; Sabbatum, xv nocturna, xii Kal. Apr.; demum Dominica dies illuxit, quæ inferos, terram, atque cælum sua luce collustravit, propter lunam xv solisque cursum. Tum quod resurrectio et æquinoctium in a. d. xi Kal. Apr. incidunt. Quibus de causis hallucinati, uno die legitimum tempus prætergressi sunt, ut ante diximus. Supersunt enim ex illorum ratiociniis horæ aliquot appendices, quæ tertio quoque anno diei apud illos unius discrimen

¹ Vel. τρίτῃ ἑσπέρᾳ, εἰ πέμπτῃ ἑσπέρᾳ. ² F. ἡμερινῇ. ³ Joan. vii, 37. ⁴ ibid. 8. ⁵ ibid. 14.

⁶ ibid. 25-27. ⁷ I Petr. iii, 18.

afferunt. Quippe lunarem ad modum **449** præter **A** **cccliv** dies, horas insuper quaternas adiciunt, quæ singulis trienniis diem integrum conficiunt. Ob id anni **xiv** menses postulant intercalares **v**, eo quod de solis cursu, qui est dierum **ccclxv** cum horis **iii**, unam horam decerpunt. Nam horis additis, sunt deinde **ccclxv** dies, una hora minus. Unde illi **xiv** annis sexies multiplicatis, ut **lxxxiv** anni consurgant, anno **lxxxv** mensem unum intercalant: quo fit ut **lxxxv** anni **xxi** menses exhauriant; cum accurata ratio præter menses **xx**, dies præterea **xxiv**, ac tres horas requirat.

τέσσαρα ἔτη τοῦ ὀγδοηκοστοῦ εἰσάγρου ἔτους, ἐν τῷ ὀγδοηκοστῷ πέμπτῳ εἰσάγειν ἐμβόλιμον ἓνα μῆνα, εἰς τὸ εἶναι τριάκοντα καὶ ἓνα μῆνα εἰς τὰ ὀγδοήκοντα καὶ πέντε ἔτη, οἷτινα; ὁφείλου εἶναι· κατὰ τὴν ἀκριβείαν τριακονταεὶς μῆν, καὶ εἰκοσιτέσσαρες ἡμέραι, καὶ ὥραι τρεῖς.

XXVII. Quæ cum illis aberrandi causa fuisset, **B** non modo perturbantes omnia, biduo legitimum Paschatis tempus anteverterunt, sed et uno insuper die prætergressi, magnis se erroribus implicarunt. Sed veritatis sapienti quadam moderatione factum est ut quam exactissima ad salutem nostram referrentur universa. Quare post peractum Pascha, Salvator in montem secessit, cum hoc ipsum Pascha comedisset, quod desiderio desiderasse se dicit¹. Proinde Pascha illic Judaicum cum discipulis comedit; nec aliter istud egit ipse, sed eodem prorsus modo, quo et illi præstiterunt, ut ne legem solveret, sed adimpleret². Illic itaque cum tricesimo anno jam elapso ad baptismum accessisset, ac post eundem tricesimum, solidum illum acceptabilem impleret annum, contradicente nemine, mox alterum addidisset, quo et repugnantes **C** **Judæos** expertus est, et eorum vexationibus atque invidia plurimum est exagitatus; ac præterea tertium jam iniisset annum ab eo die quo natus est, hoc est Epiphaniorum, quæ in vi Januarii mensis, **Ægyptiis** vero Tybi xii incurrunt, ad **lxxiv** usque dies, qui, ut dictum est, in xiii Kal. Apr. desinunt, qui est **Ægyptiis** Phamenoth **xxiv**; hoc inquam modo **xxii** integros annos, ac dies præterea **lxxiv** ab Epiphanis implevit. Resurrexit porro, prout **Ægyptii** numerant, Phamenoth **xxvi**, ipso **Æquinoctii** die, sive **xi** Kal. Apr. Ex quo illorum non sunt filii.

450 XXVIII. Horum primus nobis **Valentinus** **D** occurrit: qui quidem ex tricenario annorum numero, ad quem Salvatoris ætatem, ac virile robur existimat fuisse perductum, suam illam æonum triginta fabulam conflavit. In quo fugit eum ratio. Non enim triginta solos vixit, sed tricesimo anno baptizatus est, cum jam decimum mensem supra **xxix** annos attigisset. Quem diem ante definitivimus xii fuisse mensis Athyr, et viii Id. Nov. Post hæc cum piabilem Domini prædicasset annum, aliumque itidem contradictione plenum, ac **lxxiv** præterea dies eadem molestia refertos, ab eo die, quo olim baptizatus erat ante natalem suum;

ἄραν ἐποίησαν, ὡς προείπον. Ἐχσι δὲ ὥρας τινὰς ἡ ψῆφος τῆς λεπτολογίας, ἥτις ἐμπέπτει διὰ ἑτῶν τριῶν παρ' αὐτοῖς διαφωνουμένη ἡ μία ἡμέρα. Προστιθέασι γὰρ τῷ σιληνιτικῷ ὁρόμῳ μετὰ τῆς τριακοσίας πεντηκοντατέσσαρας ἡμέρας καὶ ἄλλας κατ' ἔτος τέσσαρας ὥρας· ὡς εἶναι εἰς τὰ τρία ἔτη ἡμέραν μίαν. Διὸ παρ' αὐτοῖς πέντε μῆνες τελοῦνται ἐμβόλιμοι εἰς ἔτη δεκατέσσαρα, διὰ τὸ ἀφαιρεῖσθαι ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ ὁρόμου τῶν τριακοσίων ἑξηκονταπέντε ἡμερῶν καὶ ὥρων τριῶν τὴν μίαν ὥραν. Προσθεμένων γὰρ τῶν ὥρων, λοιπὸν γίνονται τετάρτῃ ἡμέρᾳ παρὰ ὥραν μίαν. Ὅθεν αὐτοὶ ἐξάνικς πολυπλασιάζαντες τὰ δεκα-

KZ'. Ἐνεκεν τούτων τούτου τότε σφαλόντες, οὐ μόνον προέλαβον θορυβοῦμενοι, τῆς εὐοῆμερας βεβρωκότας τὸ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπέρθετον προθέτες; μίαν ἡμέραν, κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ σφαλόντες. Ἡ δὲ οἰκονομία τῆς ἀληθείας ἀκριβέστατα τὰ πάντα ἡμῖν σωτηριωδῶς εἰργάσατο. Ὅθεν καὶ αὐτὸς ὁ Σωτήρ, τὸ Πάσχα τελειώσας, ἐξῆλθεν εἰς τὸ ὄρος μετὰ τὸ βεβρωκέναι, ἐπιθυμία ἐπιθυμήσας· καὶ ἐκεῖ τὸ Πάσχα τὸ Ἰουδαϊκὸν μετὰ τῶν μαθητῶν ἔφαγεν, οὐκ ἄλλως ποιήσας, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ποιούντων [σως ποιήσας· ἵνα μὴ καταλύσῃ τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρώσῃ. Καὶ οὗτος μετὰ τὸ ὑπερβῆναι τριακοστὴν ἔτος, ὅτε ἐβαπτίσθη, καὶ μετὰ τὸ τριακοστὴν ἔτος κηρύξας πληρέστατον ἐνιαυτὸν δεκτὸν, καὶ μὴ ἀντιλεγόμενον, καὶ ἕτερον ἀντιλεγόμενον, καὶ ἐν διωγμῷ ὄντα, ἐγκυτούμενόν τε καὶ μετὰ τὸν ἄλλον ἐνιαυτὸν ὑπερβὰς ἀπὸ τῆς τῶν γενεθλίων αὐτοῦ ἡμέρας, τούτῃ ἐστιν Ἐπιφανίων, ἥτις τυγχάνει ἕκτη Ἰαννουαρίου μηνός, κατὰ δὲ Αἰγυπτίους Τυβὶ ἐνδεκάτῃ, ἐπὶ ὧας ἑβδομήκοντα τέσσαρας ἡμέρας, ὡς προείπομεν; ἕως τῆς πρὸ δεκατριῶν Καλανδῶν Ἀπριλλίων, καὶ κατὰ Αἰγυπτίους Φαμενώθ τετάρτῃ καὶ εἰκάδι, ἐτέλεσε τριακονταδύο ἔτη πληρέστατα, καὶ ἑβδομηκοντατέσσαρας ἡμέρας ἀπὸ Ἐπιφανίων. Καὶ ἀναστὰς κατ' Αἰγυπτίους Φαμενώθ ἕκτη καὶ εἰκάδι, ἥτις ἦν Ἰσημερία, καὶ πρὸς τὰς Καλανδῶν Ἀπριλλίων· ἵνα εὐρεθῶσι πάντες ψευδόμενοι οἱ μὴ ὄντες υἱοὶ τῆς ἀληθείας.

omnium manifesta mendacia sunt, qui veritatis

KII'. Εὐθὺς πρῶτος Οὐαλεντίνος δραματουργήσας τριάκοντα ἡμῖν αἰῶνας, ἀπὸ τοῦ τριακονταέτους νομίζων τῆς τοῦ Σωτήρος ἀναγωγῆς καὶ ἀνδρώσεως τῆς αὐτοῦ ἡλικίας· οὐκ εἰδώς, ὅτι οὐ τριάκοντα ἔτη μόνον ἐποίησεν, ἀλλ' ἐν τῷ τριακοστῷ ἐβαπτίσθη, μετὰ τὸ πληρῶσαι εἰκοσιεννέα ἔτη καὶ δέκα μῆνας, ὡς προείπον, τῇ δωδεκάτῃ Ἀθύρ, πρὸ ὅκτω Εἰδῶν Νομβρίων· καὶ μετὰ ταῦτα κηρύξας ἐνιαυτὸν Κυρίου δεκτόν· καὶ μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν ἄλλον ἐνιαυτὸν ἀντιλεγόμενον, καὶ ἑβδομηκοντατέσσαρας ἡμέρας ἀντιλεγόμενας, ἐξότε ἐβαπτίσθη, πρὸ τῶν αὐτοῦ γενεθλίων· ὥστε εἶναι τὰ πάντα ἔτη τῆς αὐτοῦ ἐνσάρχου παρουσίας ἕως τοῦ πάθους ἀπὸ τῆς γεννήσεως τριακον-

¹ Luc. xxii, 15. ² Matth. v, 17.

ταύτο ἔτη, καὶ οὗ ἡμέρας· ἀπὸ δὲ ἀρχῆς ὑπατειᾶς A
Σιλουανοῦ καὶ Νερούα δύο ἔτη καὶ ρλδ' ἡμέρας. Καὶ
ἐλέγχεται μὲν ἐνταῦθα ὁ προειρημένος Οὐαλεντίνος,
καὶ οἱ πολλοὶ οἱ κατ' αὐτὸν ἀφραίνοντες. Ἠλέγχθη-
σαν καὶ οἱ ἀποβάλλόμενοι τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέ-
λιον, οὓς δικαίως ἀλόγους καλέσομαι, ἐπειδὴ τὸν
Λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποβάλλονται, τὸν διὰ Ἰωάννην κη-
ρυχθέντα, πατρικὸν Θεὸν Λόγον, ἀπ' οὐρανοῦ κατ-
εληλυθότα, καὶ σωτηρίαν ἡμῖν ἐργασάμενον, τῆς
πάσης αὐτοῦ ἐνσάρκου παρουσίας. Ὅτι ἀπὸ τε τῶν
ὑπατειῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐτῶν, καὶ ἀπὸ τῆς συστάσεως
τοῦ προφήτου Ἰσαίου, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Λουκᾶν
Εὐαγγελίου, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Ἰωάννην, καὶ ἀπὸ τοῦ
κατὰ Ματθαῖον, καὶ ἀπὸ τοῦ κατὰ Μάρκον, καὶ ἀπαξ-
απλῶς πανταχόθεν ἡλέγχθησαν οἱ πικλανεμένοι·
ὅτι οὐ μόνον ἐν Πάσχα μετὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύ-
γματος κατὰ περίεδον χρόνον ἐνιαυτοῦ ἀπετέλεσεν·
ἀλλὰ περιόδους τριῶν ὑπατειῶν παρά τι ἐπλήρωσε
μετὰ τὸ Ἰωάννου βάπτισμα. Καὶ ἐξέπεισεν ὁ τῶν
ἀπαρακολουθήτων λόγος παντάπασιν τῆς κλάνης, καὶ
ἀνοίας, καὶ ἀμαθίας, οὐ μόνον μὴ γνωσκούσης τὴν
ἐαυτοῦ ζωὴν, ἀλλὰ καὶ ψευδῶς κατὰ τῆς ἀληθείας
μάτην ἐπιστρατευομένης.

Κθ'. Εὐρίσκομεν γάρ καὶ ἐμπερόμενόν που (45)
τοῖς λόγοις τούτοις γεγραμμένον, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ
ἀγέννητος Λόγος ἐκ τοῦ Θεοῦ περὶ τὸ τεσσαρακοστὸν
ἔτος Αὐγούστου, ὃ ὅπερ λέληθε τὸν γράξαντα, ἢ τῆς
διὰ τοῦ βῆτα ψήφου ἀπαλειφθείσης, καὶ τοῦ μὴ μό-
νον παραμεινενότος, μ' ἐποίησαν μόνον ἔτη. Τῷ γάρ
τεσσαρακοστῷ δευτέρῳ ἔτει Αὐγούστου ἐγεννήθη. Φά-
σκει δὲ, ὅτι πρὸ δεκαδύο (46) Καλανδῶν Ἰουλίων ἢ Ἰου-

¹ Deest verbum.

(45) Εὐρίσκομεν γάρ καὶ ἐμπερόμενόν που. Qui-
bus in libris reperisse dicat, non satis declarat. An
de hoc suo opere loquitur Epiphanius, in quo li-
brariorum oscitantiam accuset? Verum ex iis quæ
sequuntur, videtur καθόλου chronologicos, sive
historicos commentarios intelligere. In quibus si xl
Augusti anno natum Salvatorem esse proditum
fuit, non adeo recens est illa Deckerii assertio quæ
eum ipsum annum luetur.

(46) Φάσκει δὲ, ὅτι πρὸ δεκαδύο. Mendosus
procul dubio iste locus est. Neque enim opinor,
asserere illi, apud quos quadragesimo Augusti
anno natum Salvatorem reperit, Natalem ejus xii
Kal. Junias, vel Julias accidisse; sed ut sequentia
demonstrant, de conceptionis die locuti sunt, Julias
accidisse; sed ut sequentia demonstrant, de con-
ceptionis die locuti sunt. Quare restituendum ver-
bum est συνελήφθη, quod culpa librariorum effugit.
Utinam cætera tam facile extricare possem, quæ
sunt impeditiissima! In primis enim par illud coss.
Σουλπίκιου Καμμαρίνου, et Βηττίω Πομπηζανῷ
ὑπάρχον nullis in fastis reperio (quos fuisse suffe-
ctos oportet, per illa tempora). Cum igitur aucto-
res illi, quos citat Epiphanius, natum dixerint
Christum anno Augusti xl, conceptum vero Junio
vel Julio mense, ac vii duntaxat menses in utero
gestatum, si Natalis eundem cum Ægyptiis et
Epiphanio diem statuerint, convenient hi coss. in
annum Augusti xxxix. Sed Augusti imper. anno-
rum diversa sunt initia, de quibus copiose dictum
est. Nam aut ab ipsa Julii Cæsaris nece, Juliano ii
numerantur, aut a sequente, Jul. iii. Unde xl Au-

ut totum ejus vitæ tempus ab ortu ad passionem
usque annos xxxii, ac dies lxxiv colligat: ab
ineunte vero Silani ac Nervæ consulatu anni duo,
ac dies cxxxiv fluxerint. Ita non modo Valentinus,
sed et reliqui ejusdem sectatores insanix, erroris
arguuntur. Sed et illi ipsi quoque, qui Joannis
Evangelium abjiciunt, quos ἀλόγους merito nomina-
mus, quoniam Λόγον, hoc est Dei Verbum prædi-
catum a Joanne repudiant; Patris, inquam, Ver-
bum illud, ac Deum, qui de cælo delapsus salutem
nobis toto illo, quo inter homines versatus est,
tempore conciliavit. Nam et consulares illos fasti,
et annorum series ipsa, et Isaïæ prophetæ firmis-
sima probatio, et Lucæ, Joannis, Matthæi ac Marci
Evangelia, et, ut uno verbo dicam, omnia illos ra-
tionum pondera ac momenta convincunt, idque
ipsum quod volumus efficiunt: non unum Pascha
duntaxat a prædicationis exordio annuo celebrasse
circuitu, sed cum tertio insuper consulatu vitæ suæ
ex aliqua saltem parte tempus adæquasse, post-
quam a Joanne baptizatus est. Unde imperitorum
hominum ratio omnis excidit, quorum tantus gras-
satur error, cum amentia inscitiaque conjunctus, ut
neque vitam ipsi suam agnoscant, et ad oppugnan-
dam veritatem frustra suis se mendaciis accingant.

XXIX. Sed hoc in hisce libris scriptum inveni-
mus, æternum Dei Verbum anno Augusti xl natum
esse. Quæ est scriptoris hallucinatio, nisi forte bi-
narius extrita littera β' sit expunctus, et ita xl se-
lum anni remanserint. Natum quidem constat esse
Christum anno 451 Augusti xlii. Addunt xii Kal.
Julias sive Junias, neque enim certo scio, istud
accidisse, Sulpitio Camerino et Buteone Pompeiano

gusti Julianus est vel xli vel xlii; in quorum
alterutrum Natalem Christi scriptores illi conjece-
rant: conceptum autem asserebant Jul. xl vel xli:
quorum aliquis suffectos illos coss. habuit. Verum
quoniam Augusti annos ab Epiphanio κατὰ πρό-
ληψιν numerari docuimus a Kal. Jan., ut annus
illius xlii sit Julianus ille, cujus ab Augusto mense
xlii Augusti inierit. Unde ex ejusdem sensu xlii
Augusti coss. sibi vindicat Aug. xiii et Silvanum,
hac ratione xl Augusti cadit in consulatum C. Cal-
visii, et L. Passieni, xxxix vero Aug. xii et L. Sul-
lam coss. habet, quibus suffecti sunt Sulpicius
Camerinus, et Pompeianus ille Buteo: de quibus
circa hos annos nulla in fastis mentio. Sed anno
demum Juliano liv Q. Sulpicius Camerinus et
Poppæus Sabinus coss. ascribuntur. De Βηττίω
Πομπηζανῷ nihil reperio. Quod nomen mendose in-
dandi casu scriptum est. Corrige itaque Βηττίω
Πομπηζανῷ· quod orationis series postulat. Alioqui
non sum nescius, quin Latino more coss. nomina
per dativum interdum expressa legantur. Ut in vet.
inscript., *Alexand. Chronicon*. pag. 497, anno Au-
gusti xl natum esse Christum in memorat, monar-
chiæ xviii. Sed mendosum esse locum necesse
est. Quia pag. 453 annos Augusto tribuit lvi, men-
ses vi: ex quibus xiv post Christi Natalem vixit.
Unde xlii agere debuit, quo tempore natus est
Christus. Cæterum Cornarius pro Βηττίω Πομ-
πηζανῷ, Cn. Pompeiano reddidit. Nos Buteonem
utcumque maluimus, quod Fabiorum cognomen
fuit.

coſs. Quin illud etiam animadverti, eos qui conceptionis diem definire conati ſunt, quo ſanctus Gabriel cœleſtem Virgini nuntium attulit, nonnullorum inhæſiſſe ſententiæ, qui ſeptimo menſe Chriſtum in lucem editum arbitrati ſunt. Siquidem ab illo tempore ad xi Tybi, ſive viii Id. Jan., quod die vero Theophania, hoc eſt *apparitio Dei*, propter Salvatoris ortum, facta ſunt, menſium Iunarum ſeptem, ſi dies iv excipias, ſpatium intercedere. Quamobrem ſi hæc alicubi forſitan adnotata legeris, cave ne in errorem incidas. Sane quidem natali Chriſti fixa dies eſt xi Tybi. Sed nonnullis placet x menſes in utero fuiſſe geſtatum, præter dies xiv et horas octo, qui ſunt menſes ix, dies xv, horæ iv. In quo ad Salomonis dictum illud alluſiſſe videntur: *Decem menſium ſpatio concretus in ſanguine*¹. Quidquid ſit, non dubium eſt iv die Tybi, ſecundum Ægyptios, Salvatoris ortum accidiſſe. Sub idem vero poſtea tempus, triceſimo anno vertente, primum in Cana Galilææ miraculum edidit, tum cum ex aqua vinum eſt factum.

¹ Sap. vii, 2. ² Suspectus hic mihi locus eſt.

(47) *Εὐρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προπό-
σωρος*. Fœdiſſimum hic mendum eſt, de quo capillum non promittam, neque occipiam hœſiolarier. Quanquam ex conſequentibus quid ſcribendum fuerit elici poſteſt. Etenim ab eo die, quem iſti Natali præſtulerant, ad A. D. viii Id. Jan. menſes ait intereſſe vii lunares, minus diebus iv. Atqui vi lunares menſes dies colligunt cxxxvii: quibus additi xxvi efficiunt dies ccciii; qui de cccxxi detracti, relinquunt dies clxviii. Itaque clxix die a Kal. Jan., hoc eſt xiv Kal. Julias, conceptum eſſe Chriſtum, et ccciii poſtea die, ſive vi Jan. natum aſſeſerunt illi, de quibus Epiphanius loquitur. Adeoque ſic concipiendus hic locus fuit: ἀπὸ τῶν πρὸ δέκα δύο Καλανθῶν Ἰουλίῳν. Vel quia dies eſt Epiphi xxiv, ἀπὸ τῆς τοῦ Ἐπιφ. κδ. At Cornarius πρὸ Πίſωνος legiſſe videtur. Quod non eſt improbandum, ut ita fortassis interpretandum ſit: Ab anno conſulatus Aug. xiii et Plautii, atque a xiv Kal. Jul. ejus anni ad xi Tybi, quo Lentulus et Piſo coſs. fuerunt, vii lunares menſes interceſſiſſe.

(48) *Τινὲς δὲ φασιν, ὡς δέκα μῆνας*. Si Natalem Domini xi Tybi, ſive Jan. vi conſtituerint opinionis illius vindices, conceptum ejus iſtis Kalend. Aprilis poſuerint oportet. A quo die ad vi Jan. menſes numerantur ix dies xv, qui ſunt dies in totum cclxxxii. Quod ſi ex communi ſententia in xxv Dec. Natalem contulerint, conceptus Chriſti cecidit in Martii xx. Epiphanius vero pro comperto habuit Chriſtum natum eſſe vi Jan., quæ fuit Ægyptiorum opinio. Quanquam utrum ea die ſit natus dubitaſſe videntur, ut Caſſianus x *Coll.*, cap. 2, ſignificat. Clemens Alexandrinus i *Strom.* varias ea de re ſententias reſert: ut eorum, qui xxv Pachon natum dicerent, hoc eſt Maii xx. Baſilidianorum, qui xv Tybi, ſive Jan. x; aliorum denique qui, ut Epiphanius, xi Tybi. Ipſe vero Clemens a Natali Domini ad obitum Commodi annos numerat cxciv, menſem i, dies xiii. Quod ſi verum eſſet, Natalis Chriſti conveniret Athyr xxii, qui eſt Nov. xviii. Commodus enim obiit anno æræ Dionyſianæ cxcii prid. Kal. Jan. Natus igitur erit Chriſtus Juliano xliii, Nov. xviii. Sed vetus, et ab omni Eccleſia

νίων, οὐκ ἔχω λέγειν, ἐν ὑπατείᾳ Σουλπίκιου Καμαρίου, Βηττέῳ Πομπηλιανῷ ὑπάτοις. Τοῦτο δὲ ἐγκόπησα, ὅτι καὶ οἱ εἰπόντες τὴν ἡμέραν τῆς συλλήψεως, καὶ ὡς εὐηγγέλιſτατο ὁ Γαβριὴλ τὴν Παρθένον, εἶπον τὴν ὑπόνοιαν τῶν τινῶν λεγόντων ἐν παραδόξει, ὡς ὅτι διὰ ἐπτά μηνῶν ἐγεννήθη. Εὐρήκαμεν γὰρ ἀπὸ τούτου τοῦ Προπόſωνος² (47), ὡς ἐνδεκάτης Τυβί, καὶ πρὸ ὀκτώ Εἰδῶν Ἰανουαρίων, ὅτε ἀληθῶς τὰ Θεοφάνια ἐγένετο, καὶ ἐγεννήθη, ἐπτά μηνῶν χρόνον κατὰ τὸν ſεληνιακὸν δρόμον παρὰ ἡμέρας τέσσαρας. Ὡς οὖν, εἰ εὖροις ἐν παραſημειώſει που γεγραμμένα, μὴ ſφάλλου περὶ τὴν εἰδήſιν. Τῷ μὲν γὰρ ὄντι ἡ γέννηſις τοῦ Χριſτοῦ ἡ βεβαία Τυβί ἐνδεκάτη ἐπὶ τινὲς δὲ φασιν, ὡς δέκα μῆνας (48) ἐνεκυρονήθη παρὰ ἡμέρας ιδ' καὶ ὥρας ὀκτώ· ὡς εἶναι ἐννέα μῆνας καὶ ἡμέρας δεκαπέντε καὶ ὥρας τέσσαρας· αἰνιττόμενοι τὸ παρὰ Σολομώντι εἰρημένον· *Δεκαμηνιαίῳ χρόνῳ παγεῖς ἐν αἵματι*. Ὅμως ἐκ πανταχόθεν ἐνδεκάτη Τυβί κατ' Αἰγυπτίους ἡ προειρημένη τοῦ Κυρίου ἐν ſαρκὶ γέννηſις ἐγένετο. Καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην (49), μετὰ ἑτῆς τριάκοντα γέγονε τὸ πρῶτον ſημεῖον ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, ὅτε τὸ ὕδωρ οἶνος ἐγένετο.

recepta traditio eſt, Chriſtum Dec. xxv natum eſſe; quam nemo prudens temere ſollicitaverit. Quare ridicula, et explodenda eſt Scaligeri divination, qui in Append. operis *De emend. temp.*, et *Iſag. can.* 3, ex ephemeriarum, et ſacerdotalium functionum orbe Natalem Chriſti conjiciendum aſſerit in Sept. exeuntem. Quod merum ſomnium eſt; neque ulla demonstratione, aut certo aliquo firmamento nititur: primum quia nondum ſatis exploratum eſt, quæ fuerit apud Judæos anni, ac menſium diſpoſitio; deinde nec illud certum eſt, utrum Judas Machabæus cum ſacrificiis, et ſacerdotum functiones inſtauraret, ἀνωθεὶ καὶ ἀπαρχῆς ephemeriarum orbem repetierit; an poſt interruptum ἐνδὲςλεχτιſμὸν, ἐφ' ἡμερίαν illam ſubſtituerit, quæ priori, ſub qua templum ab Antiocho violatum eſt, ſucceſſura fuerat. Ad hæc Machab. i, cap. iv, com. 42, ſacerdotum delectum habuiſſe dicitur, eorum ſcilicet, qui integri immaculatique forent, quales nondum fortassis erant primæ vicis ſacerdotes. Poſtremo baptizatum eſſe Chriſtum Juliano xxiv, vel ætatis abſoluto xxx, ſumptum a Scaligero, non demonſtratum eſt, ut ſuo loco probavimus. Quod ſi quod in illo viſium, et ephemeriarum circuitu momenti ad eruendum Chriſti annum eſſe videtur, poſteſt quilibet nonnullis eodem, quo Scaliger, jure usurpatis ac poſitis, quocunque libuerit orbem illum ac circuitum deducere; nam et Keplerus ex eadem illa ſerie Natalem Domini in xxv die Decembris retinuit.

Sed ut ad illam revertar, quam Epiphanius adduxit, nonnullorum rationem, qui ex x menſe dies aliquot libaſſe Chriſtum in utero matris exiſtimaſunt, quod Sap. vii, 2, ſcriptum ſit: *Decem menſibus concretus in ſanguine*, eodem argumento Catholicus Armeniæ uſus eſt in epiſtola, quam citat Scal. in *Iſag. can.* pag. 301.

(49) *Καὶ περὶ αὐτὴν τὴν ἐνδεκάτην*. Quoniam natum eſſe Chriſtum vi Jan. arbitratus eſt, baptizatum vero viii Nov., facile fuit Epiphanio primum illud mutatæ aquæ miraculum eodem, quo natus erat, die factum aſſerere. Verum cum veteri Eccleſiæ conſenſione non Jan. vi, ſed Decemb. xxv Chriſti Natalis attributus ſit, baptiſmus vero Jan.

Α'. Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις (50) ἄχρι τῆς δεῦρο Α τουτὶ γίνεται τότε τὸ γινόμενον θεοσήμειον, εἰς μαρτύριον τοῖς ἀπιστοῦσιν· ὡς μαρτυροῦσιν ἐν πολλοῖς τόποις πηγαὶ τε καὶ ποταμοὶ εἰς οἶνον μεταβαλλόμενοι. Κιβύρης μὲν τῆς πόλεως τῆς Καρίας ἡ πηγὴ, καὶ ἦν ἠντλησαν ὦραν οἱ διάκονοι, καὶ εἶπε· Δόξα τῷ ἀρχιερικλίτῳ. Μαρτυρεῖ δὲ καὶ ἡ ἐν Γεράση τῆς Ἀραβίας πηγὴ ὡσαύτως. Πεπώκαμεν ἀπὸ τῆς Κιβύρης· ἡμέτεροι δὲ ἀδελφοὶ ἀπὸ τῆς ἐν Γεράση πηγῆς, τῆς ἐν τῷ Μαρτυρίῳ. Καὶ πολλοὶ δὲ καὶ ἐν Αἰγύπτῳ περὶ τοῦ Νείλου τοῦτο μαρτυροῦσι. Διόπερ ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ Τυβὶ κατ' Αἰγυπτίους πάντες ὑδρεύονται ὕδωρ, καὶ ἀποτιθέασιν ἐν αὐτῇ τῇ Αἰγύπτῳ, καὶ ἐν πολλαῖς πατρίσιν. Οὕτως γὰρ εὐρίσκεται μετὰ τὴν δωδεκάτην Ἀθὺρ, ἀπελθόντος, καὶ πειρασθέντος τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ ἐλθόντος, καὶ ἐκλεξαμένου B τινὰς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν, καὶ ἐναρξάμενου μετὰ τεσσαράκοντα ἡμέρας τοῦ πειρασμοῦ κηρύττειν. Καὶ αὐτοῦ καταλθόντος εἰς τὸν Ἰορδάνην, καὶ συναντήσαντος τοῖς περὶ Ναθαναὴλ, καὶ παραλαβόντος αὐτοῦς, ὅτε ἔμειναν παρ' αὐτῷ δύο ἡμέρας, καὶ αὐτῶν ἀναχωρησάντων, καὶ αὐτοῦ ἐκδεδηχότος εἰς τὴν Γαλιλαίαν· εὐθὺς διὰ τὰς πρότερον δύο ἡμέρας τὰς εἰρημένας ἔφη τὸ Εὐαγγέλιον· Τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ γάμος ἐγένετο ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας· ὅπερ σύμβολον ἦν τῆς Ἐκκλησίας· ἐν γὰρ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τῆς ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἥς ἐν τῇ γῇ ἐποίησε, μετὰ τὸ πάθος ἀναστάς, γάμον συνῆπτε τῇ Κανᾷ. Κανᾷ γὰρ ἐρμηνεύεται (51) ἡ κτησαμένη. Τίς δὲ ἐστὶν ἡ κτησαμένη ἀλλ' ἡ κληρονομία, περὶ ἥς ὁ Ψαλμὸς ἐν τῷ πέμπτῳ ψαλμῷ C ἔλεγεν· Ὑπὲρ τῆς κληρονομίης, καὶ τὰ ἐξῆς·

Γάμος γὰρ οὗτος, ὡς ἀληθῶς εὐλογημένος, ἀπὸ τοῦ τύπου ἐκείνου λαβὼν τὴν πρόφασιν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ γάμος ἦν αἰσθητὸς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας, καὶ ὕδωρ ἀληθῶς οἶνος γεγονώς· καὶ ἐκλήθη κατὰ δύο τρόπους, ἵνα τὸ ὑδαρὲς τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐκβακχυομένων ἐπιστύψῃ τοῦ γάμου εἰς σωφροσύνην καὶ εἰς σεμνότητα, καὶ ἵνα τὸ λοιπὸν ἐπιδιορθώσεται εἰς εὐφρασίαν τοῦ λυσιπόνου οἶνου καὶ τῆς χάριτος· ἵνα κατὰ πάντα τρόπον φράξῃ τὰ στόματα τῶν κατὰ Κυρίου ἐπειρομένων, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς σὺν Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ αὐτοῦ Πνεύματι, τὸ ὕδωρ τῇ ἀμπύλῳ παρέχων, χροίζων αὐτὸ ἐν αὐτῇ εἰς οἶνον, καὶ εὐφρασίαν ἀνθρώπων. Ἐν ἄλλῳ δὲ τόπῳ μακρότερον D περὶ τούτων διηγησόμεθα· ἐνταῦθα δὲ ὡς ἐν παρεκδόσει διέδραμον τὸν λόγον. Ὅμως δύο Πάσχα μὲν

XXX. In cuius rei fidem hodieque pluribus in locis idem, quod olim factum est, prodigium instauratur, idque ipsum fontes fluviique testantur passim in vina conversi. Cujusmodi ad Cibyræ Cariæ oppidum fons est, qui eadem illa hora, qua ministri aquam hauserunt, ac Salvator dixit: *Date architriclino*¹, in vinum vertitur. Idem et in Geraseno Arabiæ fonte contingit. Nos ex Cibyræ illo fonte, fratres nostri, ex Geraseno potavimus, qui in Martyrio est. Plerique vero idem et de Nilo Ægypti fluvio confirmant. Quæ causa est cur Tybi xi omnem in Ægypto aquam hauriant, ac reservent, idque multis aliis in locis fieri assolet. Igitur, ut certo compertum habuimus, post xii Athyr abiit Christus, ac tentationem xl dies subiit. Inde digressus discipulos aliquot delegit. Tum post xl tentationis dies prædicationem aggressus ad Jordanem perrexit. Ibi Nathanaeli, et iis qui cum 452 eo erant, occurrit: quos et secum obduxit, cum scilicet biduo apud illum manserunt. Moxque ut iidem recesserunt, in Galilæam profectus est. Quod vero bidui huius mentionem fecerat, ideo statim Evangelium subjicit: *Tertio die nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ*²: quod ad Ecclesiam pertinere putandum est. Etenim tertia die omni illa, quam in terræ penetralibus post mortem obiit, administratione perfunctus, surrexit a mortuis, ac nuptias cum Cana conjunxit. Cana porro *possidentem* significat. Quæ est vero possidens illa nisi hæres, cuius psalmo quinto David meminit: *Pro hereditatem capessente*³? etc.

Ilæ quippe nuptiæ sunt ac revera benedictæ, quæ argumentum ex illa figura quodammodo traxerunt. Etenim in Cana Galilææ externæ sunt celebratæ nuptiæ, ubi in vinum aqua est revera conversa. Quare duabus mihi de causis videtur invitatus esse Christus. Primum ut aquæ similem, ac fluentem furiosorum hominum in mundo libidinem nuptiarum castimonia et honestate constringeret: tum ut quod deerat emendaret, ac jucundissimi vini suavitate mulceret et gratia; necnon et eorum obduraret ora, qui adversus Dominum insurgunt. Atque ut eundem se cum Patre, et Spiritu sancto declararet esse Deum, qui humorem viti suppeditans, in vini colorem ad hominum voluptatem oblectationemque commutat. Sed de ea re fusius

¹ Joan. ii, 8. ² ibid. i. ³ Psal. v, 1.

vi, fieri non potest, ut aut eodem, quo natus est, aut etiam, quo baptizatus est, die aquam in vinum verterit. Alioqui perabsurdum est, anno demum post baptismum elapso, cum jam, ut ante docuimus, prædicationem orsus esset, primum ab eo miraculum editum velle. Hoc enim evangelicæ historiæ manifeste repugnat: multo vero magis, si Iria duntaxat Paschata cum veteribus assignemus. Quamobrem alio die, quam vi Jan., miraculum istud accidit; tametsi eodem quo baptismus die ab Ecclesia celebretur. De quo vide Perrerium lib. xi Com. in Dan., et Baron. in Ann.

(50) Διὸ καὶ ἐν πολλοῖς τόποις. Quod horum fontium historiam, et Epiphaniï fidem in dubium revocavit Calvinista quidam nuperus in *Casauboni Defensione*, facit impudentissime. Sed hunc Epiphaniï locum pluribus illustravit Heribertus Rosweylus noster in *Talione contra Casaubonum*, a quo injuria notatus erat illustrissimus Annaliarum conditor.

(51) Κανᾷ γὰρ ἐρμηνεύεται. Vocabuli hujus originem a verbo *κῆρ* deducit, quod possidere significat.

alio loco disputavimus. Hic autem velut obiter digressi eam orationem attigimus. Verum cumvero post prædicationis exordium duo a Christo celebrata sunt Paschata; tertio est deinde passus, ut confecta omnia illa sint a me commemorata dierum, mensium, ac consulatum intervalla. Atque ita falsa omnis istorum evanescit ratio, cum sic inter sese Evangelia consentiant, nullum ut ab altero discrepare videatur.

XXXI. Sed ut eo jam redeam, unde digressus fueram, scribit Lucas, id quod ad ea confirmanda valet, quæ sunt a me varie multipliciterque proposita: *Factum esse in Sabbato secundo primo*¹. Quare vox indicat primum esse Sabbatum illud, quod initio præstitutum fuerat, de quo in mundi opificio locutus est Dominus, quodque ex illo tempore deinceps ad eam diem septenorum dierum circuitu, ac revolutione pervenerat. **453** Secundum vero, alterum illud lege constitutum. Ita enim sancitum fuisse legimus: *Sumes tibi agnum anniculum, immaculatum, masculum* (quæ figura Salvatoris fuit), *a decima mensis. Et servabitur ad xiv, et immolabitur eum ad vesperam xiv. Et erit tibi Sabbatum dies sancta. Et comedetis azyma vii diebus; et vii die facies sanctum Sabbatum, diem sanctum*². Ubi illud animadvertere licet, quemadmodum secundum a priore Sabbatum sancta illa Parasceve nominetur, quæ in Sabbatum consecratur; ac sive ea Dominica sit, sive secunda, sive tertia feria. At hoc ipsum secundum, septem dierum orbe revoluto, primum dicitur. Ut vel istud argumento sit, non Joannem modo, sed et Lucam, et cæteros biennii pariter, ac trium Paschatis celebritatum mentionem facere. Ita quippe lex præscribit: *Numerabis tibi vii hebdomadas, ex quo manipulum obtuleris, ab ea die, qua falcem in segetem miseris: et celebrabis septimam hebdomadem diem festum Domino Deo tuo*³.

¹ Luc. vi, 1. ² Exod. xii, 5 sqq. ³ Levit. xxv, 15.

(52) *Φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς*. Quomodo cum cæteris evangelistis Joannes consentiat, ex eo deducit, quod Pascha primum, Joan. ii diserte nominatum ab aliis expressum sit, cum Sabbati deuteroproton mentionem faciunt. Hoc enim post primam Azymorum incidit. Historiam vulsarum spicarum ad primum Pascha merito refert Epiphanius. Ex fine num. hujus intelligere potes, quod est harmoniæ supra a nobis propositæ consentaneum. Jam vero ex hac cæterorum suffragatione Alogorum, Valentinianorum ac cæterorum mendacium convincit, qui unicum duntaxat Christo Pascha tribuerint. Cum enim eum post primum Pascha vixisse, et per sata transiisse constet, falsum est uno Paschate res ab eo gestas circumscribi debere.

(53) *Ἰνα δείξῃ Σάββατον πρῶτον*. De Sabbato deuteroproton, vide quæ ad hæc. xxx, num. 32, disputavimus; nam illo loco priorem Epiphanii sententiam, et quidem probabiliorē exposuimus. Quæ autem hoc in numero traditur, obscurior est, et a vera vocabuli illius origine ac notione remotior. Duplex apud Judæos Sabbati genus constituit. Unum antiquius, et naturale, quod ab rerum initio conditum est; alterum secundum, et posterioris ordinis, quia Judæi festa omnia Sabbata vocabant:

A κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁ Σωτὴρ ποιεῖται, καὶ τῷ τρίτῳ πάσχει ὡς πληροῦσθαι τὰ ἔθνη μοι κατὰ λεπτὴν εἰρημένα περὶ ἡμερῶν, καὶ μηνῶν, καὶ ὑπατειῶν. Καὶ πανταχόθεν διέπεσεν ὁ περὶ τούτων πεπλανημένος λόγος, τῶν Εὐαγγελίων συνοδῶς πρὸς ἄλληλα ἔχόντων, καὶ μὴ ὁπότερον τῶν Εὐαγγελίων ἀντίθετον πρὸς τὸν ἕτερον ἔχόντων.

ΛΛ'. Ἐλεύσομαι δὲ πάλιν εἰς τὸ προκείμενον. Φάσκει πάλιν ὁ Λουκᾶς (52), μαρτυρῶν μοι τοῖς πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εἰρημένους, ὅτι Ἐγένετο ἐν Σάββατῳ δευτεροπρῶτῳ ἵνα δείξῃ Σάββατον πρῶτον (53) εἶναι τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐρισθὲν καὶ βρισθὲν ὑπὸ Κυρίου ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ, κατὰ περίερον ἀπὸ τότε ἄχρι τοῦ δεῦρο, κατὰ ἑπτὰ ἡμέρας ἀνακυκλούμενον, τοῦτο εἶναι πρῶτον. Δεύτερον δὲ Σάββατον τὸ ἀπὸ νόμου ὠρισμένον. Φάσκει γάρ, ὅτι Ἀθήνησαν τῷ πρῶτῳ ἐνιαύσιον, ἁμῶμον, ἄρσεν (ὅπερ ἦν ἀντίτυπον τοῦ Σωτῆρος), ἀπὸ δεκάτης τοῦ μηνός. Καὶ ἔσται διατετηρημένον ἄχρι τῆς τεσσαρεσκαιδεκάτης καὶ θύσετε αὐτὸ ἐσπέρας τῇ τεσσαρεσκαιδεκῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ἔσται σοι Σάββατον ἡμέρα ἁγία, καὶ ἐδεσθε ἄζυμα ἑπτὰ ἡμέρας καὶ τῇ ἐκδόμῃ ἡμέρᾳ ποιήσεις ἄγιον Σάββατον, ἡμέραν ἁγίαν. Καὶ ὁράτε, ὅτι δεύτερον καλεῖται Σάββατον μετὰ τὸ Σάββατον ἡ τοιαύτη ἁγία τοῦ Προσαββάτου (54) ἡμέρα, εἰς Σάββατον ἁγιασθεῖσα, καὶ ἐκ Κυριακῆς εἰς, καὶ δευτέρα, καὶ τε τρίτη καταντήσῃ. Εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον ἵνα δείξῃ ἐντεῦθεν, ὅτι οὐ μόνον ὁ Ἰωάννης περὶ περιόδου ἡμερῶν ἐνιαυτῶν δύο καὶ τριῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἐσήμανεν, ἀλλὰ καὶ ὁ Λουκᾶς, καὶ οἱ ἄλλοι. Οὕτω γὰρ φάσκει ὁ νόμος: Ἀριθμήσεις σεαυτῷ ἑπτὰ ἐβδομάδας ἀπ' ἀρχῆς ἐργασίας, τοῦ βαλεῖν δρέπανον ἐπ' ἀμνητῶν, καὶ ποιήσης ἐκδόμην ἐβδομάδα ἡμέραν ἁγίαν Κυρίῳ.

quod e Scriptura demonstrat. Mox vero subjicit: Εἰς δὲ ἑπτὰ ἡμέρας πάλιν ἀνακυκλούμενον δεύτερον καλεῖται πρῶτον. Ex quibus, ut et ex sequentibus, illa Epiphanii sententia posterior elicitur: Sabbatum deuteroproton, esse Pentecosten; in qua δεύτερον illud Sabbatum πρῶτον appelletur. Cur autem δευτερόπρωτον dicitur, nihil apertum ac liquidum ex Epiphanii verbis extricare possum; sed illa Maldonati opinioni huic aptissima videtur; quoniam ex primariis tribus festis, sive Sabbatis Azymorum, Primitivorum, et Scenopegiæ, proximum a priore et δεύτερον sit Pentecostes solenne, ideo δευτερόπρωτον appellari. Hæc igitur altera est Epiphanii sententia, ac vocis illius interpretatio, a superiore longe diversa; et, si verum latere volumus, minus quam illa probabilis.

(54) *Τοιαύτη ἁγία τοῦ Προσαββάτου*. Prosabbatum nihil aliud est quam Parasceve; quo ad hunc locum pertinet nihil. Non enim Azymorum vii in Parasceven necessario convenit, quam subinde in i aut ii, aut iii feriam cadere posse declarat. Aut igitur expungenda ista vox est: aut Προσάββατον pro vi hebdomadæ diebus, usurpavit, quas γπ, hoc est profanas nominant, quæque Sabbatum antecedunt.

Σημαίνων περὶ Πεντηκοστῆς. Μετὰ γὰρ τὸ θῦσαι Ἀ τὸ Πάσχα, εἶσω τριῶν ἡμερῶν, τουτέστι μετὰ τρεῖς ἡμέρας τοῦ προβάτου, προσέταττε τὸ δράγμα εἰσφέρεισθαι· ἵνα σημάνῃ τὸ εὐλογημένον δράγμα ἐγειρόμενον ἐκ τῶν νεκρῶν μετὰ τρίτην ἡμέραν, τῆς γῆς αὐτὸ προσφερούσης, καὶ αὐτοῦ αὐτὸ πάλιν κομιζομένου ἀπ' αὐτῆς ἐν τῇ ἀναστάσει τοῦ μήματος, καὶ μένοντος σὺν τοῖς μαθηταῖς τεσσαράκοντα ἡμέρας, καὶ ἐπὶ τῷ τέλει τῆς Πεντηκοστῆς εἰσφέροντος αὐτὸ εἰς τὰ ἐπουράνια τῷ Πατρὶ τὸ πρωτότοκον τῶν πρωτοτόκων, ἡ ἀπαρχὴ ἡ ἁγία, τὸ δράγμα, ὃ ἐδράξατο ἀπὸ Μαρίας, ἡ ἀγκαλισθεῖσα ἐν Θεῷ, ὃ καρπὸς τῆς κοιλίας, ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἁλῶ. Οὐκέτι γὰρ μετὰ Πεντηκοστὴν τὸ δρέπνον ἀπαρχὴν Θεῷ προσφέρει. Οὐκέτι γὰρ Χριστὸς ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει, κατὰ τὸ γεγραμμένον. Καὶ ὁρᾷς πόσα Β Θεοῦ μυστήρια· προετύπου νόμος, καὶ ἐπλήρου τὸ Εὐαγγέλιον; Πόθεν δὲ οὐκ ἔχομεν τούτων δεῖξαι τὴν σαφήνειαν; Διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος (55) φέρειν τὸν λόγον, ἵδι ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν πάλιν ἐπιστρέπτειν. Φαίνεται δὲ ἀπὸ τε τῶν σταχυῶν καὶ ἀπὸ τοῦ ἀμνητοῦ, καὶ τῶν μαθητῶν, ὡς μετὰ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν πειρασμὸν ταῦτα πάντα διηγείται ὁ Ἰωάννης, καὶ Λουκᾶς, καὶ οἱ πάντες.

ΑΒ. Οὐκ αἰδοῦνται δὲ πάλιν οἱ τοιοῦτοι κατὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου εἰρημένων ἐξοπλιζόμενοι, νομίζοντες μὴ πῃ ἄρα δύνανται τὴν ἀλήθειαν ἀντρέπειν· οὐκ εἰδότες, ὅτι καθ' ἑαυτῶν μᾶλλον ὀπλίζονται, ἢ περ κατὰ τῆς ὑγιούς διδασκαλίας. Φάσκουσι δὲ κατὰ τῆς Ἀποκαλύψεως τάδε χλευάζοντες· Τί με, φησὶν, ὠφελεῖ ἡ Ἀποκάλυψις Ἰωάννου, λέγουσά μοι C περὶ ἐκτὰ ἀγγέλων, καὶ ἐκτὰ σαλπίγγων; οὐκ εἰδότες, πῶς ἀναγκαῖα καὶ ὠφέλιμα τοιαῦτα ὑπῆρξεν ἐν τῇ ἐρῳότητι τοῦ κηρύγματος. Ὅσα γὰρ ἦν νόμῳ καὶ ἐν προφήταις σκοτεινὰ καὶ αἰνιγματώδη, ταῦτα ὁ Κύριος ὤκονόμησε διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς ἡμῶν σωτηρίαν τῷ δοῦλῳ αὐτοῦ Ἰωάννῃ ἀποκαλύψαι· τὰ ἐκεῖσε σκοτεινὰ ὥδε εἰς πνευματικὰ καὶ ἐκδηλα κηρύττων. Πνευματικῶς δὲ ἡμῖν τὰ αὐτὰ ὤκονόμει. Καὶ ἐκ δερμάτων μὲν τότε κατασκευάζει τὴν σκηνήν, τῶν δερμάτων ἡρυθοδαυμένων, καὶ ὑακινθίνων, καὶ τὰ ἐξῆς, ἵνα δείξῃ τὴν σκηνὴν ἐκεῖσε σκηνὴν μὲν οὖσαν, ἀποδεχομένην δὲ τὴν τελειωτάτην σκηνὴν τοῦ Χριστοῦ. Δέρμα γὰρ ἀπὸ σώματος γίνεται νεκρὸν ὄν, ὡς σκιά σώματος ζώντος, ἵνα δείξῃ D σώματα εἶναι τὴν σκηνὴν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν σώματι ἁγίοις κατασκηνοῖ ὁ Θεός, πληρουμένου τοῦ ρητοῦ, ὅτι Κατασκηνώσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω.

est. In quo corpora nostra Dei esse tabernaculum declarat. Cum nimirum in sanctorum corporibus habitet Deus, ac dictum illud reipsa præstetur: *Habitabo in illis, et inambulabo* ⁴.

Ἐμελλεν οὖν πλάνη τις γίνεσθαι ἐν πιστοῖς, εἰ μὴ ἡ βίβλος πνευματικῶς ἡμῖν ἀπεκαλύφθη, ἵνα μάθωμεν μὴ σαλπίγγων εἶναι χρεῖαν, ἀλλὰ εἰδέναι, ὅτι πνευματικὴ ἐστὶν ἡ πᾶσα τοῦ Θεοῦ πραγματεία· ἵνα

Quibus verbis Pentecosten indicat. Etenim post immolatum Pascha, intra tertium diem, offerri manipulum jubebat: ut benedicti illius manipuli adumbraret imaginem, qui a mortuis excitatus, et a terra quodammodo die tertia est oblatus, unde eum in illa de sepulcro resurrectione recuperavit. Inde xl diebus cum discipulis moratus, postremo sub finem Pentecostes, eundem Patri cœlestibus in domiciliis obtulit: qui est primogenitus e primogenitis, primitiæ sanctæ, manipulus e Maria desectus, fascis in Deo comprehensus, fructus ventris, areæ primitiæ. Neque enim post Pentecosten deputatæ falce primitiæ offeruntur amplius. Quare *neque Christus jam moritur, mors ei ultra non dominabitur*, ut scriptum est ⁵. Jamne vides quot in lege mysteria significata sint, in Evangelio perfecta? Quanta porro ad eam rem perspicue declarandam argumentorum copia suppetit? Sed ne longius excurrat oratio, ad id quod initio propositum erat redeundum nobis est. Igitur quantum ex spicis illis, et messe, ac discipulis conjicere possumus, apparet illam Joannis, Lucæ cæterorumque narrationem ad id tempus, quod dierum xl tentationem secutum est, esse referendam.

454 XXXII. Atenim lidem illi citra pudorem ullum sese adversus Joannis auctoritatem accingunt, et id unum cogitant, ut aliqua ex parte, si possint, veritatem evertant; nec intelligunt contra semetipsos potius quam contra sinceram doctrinam, eam se oppugnationem suscipere. Contra Apocalypsin itaque ea jactare per ludibrium solent: Quid me, inquit, Joannis Apocalypsis juvat, cum mibi *septem angelos totidemque tubas* commemorat ⁶? Sed quam hæc necessaria sint, quantumque ad Christiani dogmatis sinceritatem conferant, miseri homines ignorant. Nam quæcunque in lege ac prophetis erant obscura, vel ænigmatum involucribus obducta, hæc ad communem nostrum omnium salutem Deus servo suo Joanni ⁷ singulari quadam providentia detegere voluit, ut quæ tenebrosa illic erant et abdita, hic spiritalem ac clariorem in modum conformata proponeret. Siquidem veteres illæ omnes imagines propter nos spiritali plane sunt ratione dispositæ. Velut quod *tabernaculum ex rubricatis et hyacinthinis pellibus* coagmentatum legimus ⁸, ac si qua sunt ejus generis alia, eo pertinent, ut in hujus tabernaculum venturum esso monstraret. Pellis quippe mortuis corporibus detrahitur, ac sic tanquam vivorum umbra comes

Verum haud dubie fidelium mentibus quidam obrepisset error, nisi spiritalis nobis sensus esset illius libri patefactus: ut inde disceremus, nihil tubis istis opus esse, sed quidquid hic molitur Deus,

⁴ Deest aliquid. ⁵ Rom. vi, 9. ⁶ Apoc. viii, 2. ⁷ Apoc. i, 1. ⁸ Exod. xxv, 5. ⁹ Levit. xxvi, 12; II Cor. vi, 16.

(55) Διὰ τὸ μὴ εἰς πλάτος. Scribe: Διὰ δὲ τὸ μὴ εἰς πλάτος φέρειν τὸν λόγον, ἐπὶ τὴν ἀκολουθίαν.

ad spiritalem sensum oportere transferri; ne scilicet Judaicarum tubarum ex ære argenteo conflatarum quiddam nobis simile fingamus, sed spiritali; ut dictum est, documento sit istud, eorum dogmatum quæ ab Ecclesia traduntur, prædicationem e cælo mansisse. Id quod et alio loco declaratur his verbis:

*In illa die perstrepent tuba magna*¹. Nam cum tubæ quædam prophetæ exstitisse videntur, tum major illa tuba sanctissima Christi in Evangelio vox fuit. Quamobrem etiam angelis detegendi nobis munus est commissum. *Canet enim tuba*, inquit, *et mortui resurgent*². Quod si angelorum vobis tubæ illæ, quæ in Apocalypsi leguntur, risu dignæ videntur, sequitur etiam alteram illam apud Apostolum tubam non minus esse ridiculam: *Descendet*, inquit, *de cælo in novissima tuba, et mortui resurgent in novissimo die, in voce archangel*³. Postquam igitur cum apostolo Paulo apostolus æque Joannes in Apocalypsi adeo mirifice consentit, quid est quod ab illis possit opponi? Nonne omnis istorum error suum Deus testimonium editum esse voluerit?

XXXIII. Sed instant illorum aliqui, et, quod in Apocalypsi legitur, reprehendendum putant. Dixit enim, inquit, in eo libro: *Scribe angelo Ecclesiæ Thyatirorum*⁴. Atqui nulla Thyatiris Christianorum Ecclesia fuit. Qui igitur ad eam, quæ nusquam erat, Ecclesiam scripsit? Verum ex illis ipsis quæ adversus veritatem objiciunt, eidem suffragari confessione sua coguntur; nam ut illud opponant, nullam jam esse Thyatiris Ecclesiam, plane Joannem afflatu prophetico futura prævidisse significant. Cum enim illic tam hæretici illi, quam Phryges habitaverint, et eorum fidelium, qui simpliciores sunt, animas luporum more diripuerint, oppidum universum ad suam hæresin traduxerunt. Qui cum Apocalypsin, atque omnem illam doctrinam respuerent, ad evertendam religionem vires suas, ac velut exercitus compararunt. Jam vero singulari Dei beneficio his temporibus accidit, ut post centum ac duodecim annos illic Ecclesia cresceret, ad quam alix deinceps accederent. Tunc vero Ecclesia omnis sese in Phrygas exhauserat. Quamobrem Spiritus sanctus id aperire potissimum stu-

di non κατὰ τὰς Ἰουδαϊκὰς χαλκᾶς σάλπιγγας λάβωμεν, ἢ ἀργυρᾶς, ἀλλὰ πνευματικῶς ἐνοήσωμεν, ὡς ἀπ' οὐρανοῦ εἶναι τῆς Ἐκκλησίας τὸ κέρυγμα· ὡς καὶ ἄλλῃ που εἶπεν· Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ σάλπισσον σιν ἐν τῇ σάλπιγγι τῇ μεγάλῃ. Σάλπιγγες γὰρ ἦσαν οἱ προφῆται. Σάλπιγξ δὲ μεγάλη ἡ ἀγία φωνὴ τοῦ Κυρίου ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ. Διὰ τοῦτο καὶ ἀγγέλοις ἐδόθη ἀποκαλύψαι ἡμῖν· Σάλπισσι γάρ, φησί, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται. Εἰ δὲ χλευάζονται παρ' ὑμῖν, ὦ οὔτοι, αἱ τῶν ἀγγέλων σάλπιγγες, διὰ τὸ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει γεγράφαι, χλευάζεται ἄρα καὶ ἡ παρὰ τῷ ἁγίῳ Ἀποστόλῳ σάλπιγξ εἰρημένη· καταθήσεται, φησὶν, ἀπ' οὐρανοῦ ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου. Συνάδοντας τοίνυν τοῦ Ἀποστόλου τῷ ἁγίῳ ἀποστόλῳ Ἰωάννῃ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει, ποῖα τις ὑπολείπεται ἀντιλογία; Πῶς δὲ οὐκ εὐθὺς ἐκάστη πλάνη ἐλεγχθήσεται, τοῦ Θεοῦ ἐν ἐκάτῳ τῶν ἁγίων δεδοκότος μαρτυρίαν;

subinde dissolvitur, cum ab ambobus hisce sanctis

ΑΓ'. Εἰτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν (56) ἐπιλαμβάνονται τοῦτου τοῦ ῥητοῦ ἐν τῇ Ἀποκαλύψει τῇ αὐτῇ. Καὶ φάσκουσιν ἀντιλέγοντες, ὅτι εἶπε πάλιν· Γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς Ἐκκλησίας τῷ ἐν Θυατείροις, καὶ οὐκ ἐνὶ ἐκείᾳ Ἐκκλησίᾳ Χριστιανῶν ἐν Θυατείρῃ. Πῶς ὦν ἔγραφε τῇ μὴ εὖστῃ; Καὶ εὐρίσκονται οἱ τοιοῦτοι ἐκντοὺς ἀναγκάζοντες ἐξ αὐτῶν ὧν κηρύττουσι κατὰ τῆς ἀληθείας ὁμολογεῖν. Ἐάν γάρ εἴπωσιν, Οὐκ ἐνὶ νῦν Ἐκκλησία ἐστὶν ἐν Θυατείρᾳ, δεκνύουσι προπεφητευκίαν τὸν Ἰωάννην. Ἐνοικησάντων γάρ τούτων ἐκεῖσε καὶ τῶν κατὰ Φρύγας, δίκην λύκων ἀρπαξάντων τὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων πιστῶν, μετήνεγκαν τὴν πᾶσαν πόλιν εἰς τὴν αὐτῶν αἵρεσιν, οἷ τε ἀρνούμενοι τὴν Ἀποκαλύψιν τοῦ λόγου τοῦτου, εἰς ἀνατροπὴν κατ' ἐκείνου καιροῦ (57) ἐστρατεύοντο. Νῦν δὲ διὰ τὸν Κύριον ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ (58) μετὰ χρόνον ἑκατὸν δεκαδύο ἔτων ἔστιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ αὖθις, καὶ ἄλλαι τινὲς ἐκεῖσε τυγχάνουσι. Τότε δὲ ἡ πᾶσα Ἐκκλησία ἐκινώθη εἰς τὴν κατὰ Φρύγας. Αἰὶ καὶ ἐσπούδασε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν, πῶς ἔμελλε πλανᾶσθαι ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου καὶ τῶν κατὰ

¹ Levit. xiv, 9. ² I Cor. xv, 52. ³ I Thess. iv, 15. ⁴ Apoc. ii, 18.

(56) *Εἰτά τινες ἐξ αὐτῶν πάλιν*. Objiciebant hæretici mendacem fuisse Joannem, qui ad eam Ecclesiam edita sibi a Domino mandata scriberet, quæ nulla tum esset. Respondet Epiphanius, hoc ipso constare propheticum hunc esse librum, cum ad Ecclesiam scripserit, quam olim futuram cognosceret, tametsi quibus scribebat temporibus nondum exstaret ulla. Sed hæc Epiphaniï responsio nisi ἀντιλεχτικῶς, et ad hominem, ut vulgo loquuntur, accipiamus, haud satis probabilis videtur. Ac longe melius est, negare Joannis tempore nullam Thyatiris Ecclesiam exstitisse, quod impudenter hæretici mentiti sunt.

(57) *Κατ' ἐκείνου καιροῦ*. Scribe, κατ' ἐκείνου.

(58) *Νῦν δὲ διὰ τὸν Κύριον ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ*. Dux illæ quæ sequuntur notæ temporum vel librariorum vitio, vel auctoris ipsius hallucinatione depravatae s. ant. Hieron. in Script. eccles.

D Joannem asserit Apocalypsin scripsisse Domitiani xiv, qui iniit Juliano 139, Christi 94, Nonio Asprenate et Arricino coss. Quare vel hoc ipso anno, vel sequenti saltem Joannes, Apocalypsin scripsit. A quo tempore ad annum Christi 375, quo Epiphanius hoc opus elaborabat, anni sunt 281, non 112, ut habent Epiphaniï verba. Deinde falsum est, quo tempore scripta est Apocalypsis, Thyatiris Cataphrygas hæreticos fuisse, qui nondum emergerant. Nam ut eos quam antiquissimos faciamus, non ante tempus Antonini esse potuerunt; cujus anno xiv Montanus prodit, ut hæresi 48 scripsit Epiphanius: qui annus congruit Christi 156. Atqui nos ibidem Epiphanium aberrasse docuimus, nec ante Aurelii tempus exortos Cataphrygas, ejusque anno xi, ut scribit Eusebius. Quare longe infra illud tempus amandandi sunt.

εξῆς· ὅς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν (59) ἐπὶ ἐνεσθῆκοντα καὶ τρισὶν ἔτεσιν, ὡς μελλούσης τῆς ἔλθαι· Ἐκκλησίας πλανῆσθαι, καὶ χωνεύεσθαι ἐν τῇ κατὰ Θρύγας αἰρίσει. Οὕτω γὰρ εὐθὺς διελέγχει ὁ Κύριος· Γράψον τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Θυατείροις Ἐκκλησίας· Τάδε λέγει ὁ ἔχων τοὺς ὀφθαλμοὺς ὡς φλόγα πυρὸς, καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ὅμοιοι χαλκοῖς· Οἶδά σου τὴν πίστιν, καὶ ἀγάπην, καὶ τὴν διακονίαν, καὶ ἵτι τὰ ἔσχατά σου πλεονατῶν τῶν πρώτων. Ἐγὼ δὲ κατὰ σοῦ, ὅτι ἀρεῖς τὴν γυνῖκα Ἰεζάβελ ἀπατῆν τοὺς δούλους μου, λέγουσαν ἑαυτὴν προφητιν, διδάσκουσάν φαρτὶν εἰδωλόθυτα καὶ πορνεύειν. Καὶ ἔδωκα αὐτῇ χρόνον μετανοῆσαι, καὶ οὐ θέλει μετανοῆσαι ἐκ τῆς πορνείας αὐτῆς.

Οὐχ ὁρᾶτε, ὦ οὔτοι, ὅτι περὶ τῶν γυναικῶν λέγει τῶν ἐν οἴκῳ προφητείας ἀπατωμένων, καὶ ἀπατωσῶν πολλοὺς; φημὶ δὲ περὶ Πρισκίλλας, καὶ Μαξιμῖλλας, καὶ Κυντίλλας, ὧν οὐ λέληθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἡ αὐτῶν ἀπάτη· ἀλλὰ προεθέσπισε προφητικῶς ἐν τῷ στόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου, ὅπερ ἐγένετο μετὰ τὴν τοῦ ἁγίου Ἰωάννου κοίμησιν. Αὐτοῦ δὲ προφητεύσαντος ἐν χρόνῳ Κλαυδίου (60) Καίσαρος ἀνωτάτω, ὅτε εἰς τὴν Πάτμον νῆσον ὑπῆρξεν (ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ οὔτοι ἐν Θυατείροις ταῦτα πεπληρωθῆναι), ἄρα γοῦν κατὰ προφητείαν ἔγραψε τοῖς ἐκεῖ ἐν Χριστῷ κατ' ἐκεῖνο πεπολιτευμένοις, ὅτι ἤμελλεν ἑαυτὴν γυνὴ προφητιν καλεῖν. Καὶ διέπεσεν ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιχειρόμενος πανταχόθεν ἐπινοημένος λόγος, δεικνυμένου τοῦ κατὰ τὴν Ἀποκάλυψιν λόγου προφητικοῦ ὄντος, ἐκ Πνεύματος ἁγίου κατὰ ἀλήθειαν.

ἈΔ'. Ἐπαίρονται δὲ πάλιν τῇ διανοίᾳ οἱ αὐτοὶ λευθεροῦντες ἀπείρως, ἵνα δόξωσι παρεκβάλλειν τὰ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου βιβλία, φημὶ δὲ Ἰωάννου τὸ τε Εὐαγγέλιον καὶ τὴν Ἀποκάλυψιν, τάχα δὲ καὶ τὰς Ἐπιστολάς. Συνάδουσι γὰρ καὶ αὐταὶ τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τῇ Ἀποκαλύψει. Καὶ φασιν, ὅτι Εἶδον, καὶ εἶπε τῷ ἀγγέλῳ· Αὖσον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου. Καὶ ἤκουσα τὸν ἀριθμὸν τοῦ στρατοῦ, μύριαι μυριάδες, καὶ χίλιαι χιλιάδες· καὶ ἦσαν ἐνδεδυμένοι θώρακας πυρίνους καὶ θειώδεις, καὶ ὑακινθίνους. Ἐνόμισαν γὰρ οἱ τοιούτοι, μὴ πῃ ἄρα γελοῖόν ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἐάν γὰρ λέγῃ τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθεζομένους, ἵνα δείξῃ τὰς τέσσαρας διαφορὰς τῶν ἐκεῖσε ἐθνῶν καθεζομένων ἐπὶ τὸν Εὐφράτην, οἵτινές

A duit : Ecclesiam post apostolorum, hoc est Joannis ac ceterorum tempora, ad errorem esse declinaturam annis post ascensum Christi tribus ac nonaginta : quo tempore in errorem incidere, atque in Phrygum hæresin velut eliquari illius loci deberet Ecclesia. Unde et coarguendi gratia statim ita Dominus loquitur : *Scribe angelo Ecclesiae, quæ est Thyatiris : Hæc dicit qui habet oculos sicut flammam ignis, et pedes ejus similes aurichalco : Novi fidem tuam, et charitatem, et ministerium, et opera tua notissima prioribus. Sed habeo adversus te, quia permittis mulierem Jesabel seducere servos meos; quæ se dicit prophetissam, docentem manducare idolothyta, et fornicari. Et dedi illi tempus, ut penitentiam ageret, et non vult penitere a fornicatione sua*.

Num illud 456 videre tandem potestis, de mulieribus illum loqui, quæ falsa prophetici spiritus persuasionem deceptæ, quamplurimos deceperunt, hoc est de Priscilla, Maximilla, ac Quintilla, quarum frans latere Spiritum sanctum minime potuit, sed per beati Joannis os fore ista prædixit, quæ post ejus obitum acciderunt? Qui cum olim imperante Claudio Cæsare vaticinium illud ediderit, cum in Patbmo insula versaretur (istud vero illi quoque Thyatiris contigisse non negant), omnino Christianis, qui tum illic erant, non sine prophetico instinctu scripsit, venturam aliquando mulierem, quæ se prophetissam appellaret. Ex quo omnis illa ad oppugnandam veritatem comparata ratio corruiat: cum Apocalypsis ille liber prophetici esse generis, et a Spiritu sancto verissime profectus ostenditur.

XXXIV. Pergunt illi vero imperitissimi vocum aucupatores, ac sese impudenter effernunt, ut beati apostoli scripta, hoc est Joannis Evangelium et Apocalypsin, non immerito rejicere videantur, adeoque et Epistolas ipsas, quæ cum Evangelio et Apocalypsi consentiunt. Sic igitur obijciunt : *Vidi, inquit ille, et dixit angelo : Solve quatuor angelos, qui sunt in Euphrate. Et audiui numerum exercitus decies millies dena millia, et millies mille; et habebant loricas igneas, et sulphureas, et hyacinthinas*. At illi veritati ipsi subesse ridiculum quiddam suspicati sunt. Atqui cum quatuor angelos ad Euphraten collocat, totidem nationes significat, quæ ad Euphraten habitant. Cujusmodi sunt Assyrii, Babylonii, Medi, atque Persæ. Hæc enim imperia quatuor apud Da-

¹ Apoc. II, 18-21. ² Apoc. IX, 14-17.

(59) Ὅς ἦν χρόνος μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάληψιν. Aliud agens Epiphanius hæc scripsit. Non enim post ἀνάληψιν, hoc est ascensum Domini, sed post ejus γεννησιν et Natalem 93 elapsis annis Apocalypsin Joannes attigit. Verum perplexe admodum loquitur Epiphanius; et cum antea fateri visus sit, Joannis tempore nullum Thyatiris vestigium Ecclesiæ supersuisse, mox idipsum post apostolorum ac Joannis ætatem contigisse dicit: *Διὸ καὶ ἐσπούδατε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀποκαλύψαι ἡμῖν, πῶς ἤμελλε πλανᾶσθαι ἡ Ἐκκλησία μετὰ τὸν χρόνον τῶν ἀποστόλων, τοῦ τε Ἰωάννου, καὶ τῶν καθ' εἰς*· quod tempus annis 93 μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆ-

ρος ἀνάληψιν definit. Si Cataphrygum hæresis anno Christi 156, hoc est Antonini XIX, initium habuit, ut censet Epiphanius, Christus autem passus est, et in cælum subvectus anno XXXIV vel XXXIII, additis 103, sunt anni circiter 126, quibus elapsis Thyatirorum Ecclesiam intercidisse putat; quod ne ipsum quidem tempus ad Cataphrygum originem convenit. Quare nisi librariorum culpa vitium in numerorum notas incurrerit, Epiphanium errare necesse est.

(60) Ἐν χρόνῳ Κλαυδίου. Perperam, ut supra monuimus. Nam sub Domitiano relegatus est

niclem ordine commemorantur. Quorum primi A regnarunt Assyrii. Tum Babylonii, qui Danielis tempore rerum potiebantur. Secuti sunt Medi; ac postremo Persæ, quorum primus rex Cyrus existit. Gentes porro angelis esse subjectas, testis est Moyses Dei servus, qui Danielis orationem velut interpretans ait: *Interroga patrem tuum, et annuntiabit tibi; seniores tuos, et dicent tibi: Quando dividebat Altissimus gentes, 457 dispergebat filios Adam. Constituit terminos populorum, iuxta numerum angelorum Dei. Et fuit pars Domini populus ejus Jacob; suniculus hereditatis ejus Israel*¹. Igitur cum angelis nationes subjectæ sint, merito dixit: Solve quatuor angelos, qui sedent in Euphrate, ibique detinentur, ut gentes bellis inter sese committant, usque ad tempus patientiæ Domini, donec per illos sanctos suos vindicari jubeat. Etenim angeli isti, quibus hoc Spiritus edicit, coercerantur interim, nec invadendi tempus est illis concessum:

¹ Deut. xxxii, 7 sqq. ² F. ὧν.

(61) *Ὅτῳ ἐς εἰσὶν Ἀσσύριοι*. Persæ ad Euphratem minime siti sunt. Sed πλατυχῶς pro Persarum imperio Persas usurpavit. Quatuor monarchiæ, quæ Dan. vii capite describuntur, neque recte ab Epiphanio numeratæ sunt, et ad Apocal. locum illum nihil omnino faciunt; nam hæc Joannis visa ad extrema mundi tempora referuntur; quibus iv, hoc est universi dæmones, vel eorum præcipui, qui hactenus alligati fuerant, soluti vinculis in humani generis perniciem grassabuntur. Hæc simplicissima loci hujus expositio quatuor illas veteres monarchias excludit; quæ ne ipsæ quidem ab Epiphanio ex historiæ veritate proponuntur; nam ut omittam Assyriorum imperii, quod jampridem intercederat, mentionem apud Daniele m fieri nullam, certe proximi ab Assyriis Medi sunt, inde Babylonii. Quamquam Assyrios, nisi fallor, non veteres illos intelligit, quorum ultimus Sardanapalus ab Arbace imperio exstus est, sed posteriores, qui extincto vetero illo amplissimoque regno, ex ejus ruinis excitati sunt, ut et Babyloniorum imperium. Sed utroque videntur antiquiora Medorum initia, si quid Diodoro, ac cæteris omnibus historicis creditur. Quæ de re ita paucis accipe: Cum ex omnium ferme scriptorum auctoritate constet, ante Cyrum, et Persas, maxima duo imperia floruisse, Assyriorum a Nino, et Medorum; Cyrum autem Olymp. 55 anno primo, sive ineunte, sive potius labente cœpisse, demus, id quod alibi demonstrabitur, exeunte anno primo Olym. 55 Cyrum Astyagen vicisse, annus hic erit in Juliana periodo 4155, ante Dionysianam æram 560. Ante hunc igitur annum Assyriorum, Medorumque tempora collocanda sunt; quæ ob vetustatem, scriptorumque dissensionem parum certa, sic ordinanda putamus: Medorum imperium Ctesia, et Diodoro testibus 517 ferme annos obtinuit. Cœpit igitur anno per. Jul. 3838. Assyriorum regno mille ac trecentos circiter a Belo tribuimus, præeunte in Chronicis Eusebio. Quamobrem initium Beli convenit anno per. Julianæ 2539. Ex his consequens est Medorum primordia centum annis Olympiadas antecessisse, quarum initium annus est in per. Julian. 3938. Constituto Medorum imperio, duo quedam alia paulatim effloruerunt; Assyriorum, ac Babyloniorum; quæ Assyrii illius maximi ac diuturni velut naufragio disjectas ubique tabulas arripuerunt. Quorum apud externos scriptores perlevis est et obacura memoria; in sacris vero Litteris cum am-

είσιν Ἀσσύριοι (61), Βαβυλώνιοι, Μήδοι, καὶ Πέρσαι. Αὗται γὰρ αἱ τέσσαρες βασιλείαι κατὰ διαδοχὴν ἐν τῷ Δανιὴλ ἐμφέρονται, ὡς ¹ πρῶτοι Ἀσσύριοι ἐβασίλευον, καὶ Βαβυλώνιοι ἐν χρόνοις αὐτοῦ. Μήδοι δὲ διεδέξαντο. Μετ' αὐτοὺς δὲ Πέρσαι, ὧν πρῶτος γέγονε Κῦρος ὁ βασιλεὺς. Τὰ γὰρ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους τεταγμένα εἶσιν, ὡς ἐπιμαρτυρεῖ μοι Μωϋσῆς ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ θεράπων, τὸν λόγον κατὰ ἀκολουθίαν ἐρμηνεύων καὶ λέγων· Ἐπερώτησον τὸν πατέρα σου καὶ ἀναγγελεῖ σοι· τοὺς πρεσβυτέρους σου, καὶ ἐροῦσί σοι· Ὅτε διεμέριζεν ὁ Ὑψίστος ἔθνη, ὡς διέσπειρεν υἱοὺς Ἀδάμ. Ἔστησεν ἔρια ἔθνων κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ. Καὶ ἐγενήθη μερίς Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχολισμὰ κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραὴλ. Εἰ οὖν τὰ ἔθνη ὑπὸ ἀγγέλους εἶσι τεταγμένα, δικαίως εἶπε· Αὖτον τοὺς τέσσαρας ἀγγέλους τοὺς ἐν τῷ Εὐφράτῃ καθιζομένους, καὶ ἐπιχομένους ἐπιτρέπειν τοῖς ἔθνεσιν (62) εἰς πόλεμον ἕως καιροῦ μακροθυμίας Κυρίου, ἕως προστάξει

borni, tum Babyloniorum præsertim luculenta est, ac frequens mentio. Sed priores memorantur Assyrii: quorum primus IV Reg. xv, 19 occurrit Phul, qui et Belochus dicitur. Hunc a Medis deferisse probabile est. Successit Teglati Phalassar ibid. com. 29. Inde Salmanassar IV Reg. xvii, 3. Tum Sennacherib ejus filius IV Reg. xviii, 13. Postremus fuit Assar Addon cap. xix, 37 Jam vero primus Assyriorum principum Phul sub Manahem Israelis, et Azaria Judæ rege collocatur. Azarias inquit anno per Julian., ut arbitramur, 5905. Quare Assyriorum regnum, quod sub Azaria fundatum est, longe posterius est Medorum initio, videlicet annis fere lxx. Ad hæc Ezechias cœpit ex chronologiæ nostræ rationibus per. Jul. 3987. Ergo annus ejus xiv, quo Sennacherib interfectus videtur, est per. Jul. 4000 circiter.

At Babyloniorum regnum, si a Nabonassaro repetas, aliquot annis post Assyriorum initium existit. Cœpit enim Nabonassar æra Babylone per. Jul. 3967. Primus autem e Babyloniis regibus in Scripturis nominatur Merodach filius Baladan, IV Reg. xx, 12, circa annum Ezechiae xiv, circa per. Jul. 4000, eodem tempore quo Sennacherib et Assar Addon in Assyria regnabant. Quare Merodach iste vel idem est cum Nabonassaro, vel potius Baladan Merodachi pater: a quo Babylonicum imperium ad Nabuchodonosorem et posteros usque propagatum est, donec a Cyro et Persis extinctum est. De posterioribus Assyriis suspicor locutum Epiphanium, potiusquam de antiquis illis. Quem nos ut ab errore utcumque vindicemus, quatenus Medos Babyloniis posteriores posuit, ad Darium illum Medum respexisse credimus, qui ex multorum sententia Medorum postremus rex fuit, et cum Cyro, Babylone capta, eandem solus obtinuit. Quod etsi nequaquam probamus (neque enim Darius ille Danielis Medorum rex fuit), nihilominus ex eo manavit præpostera illa regnorum apud Epiphanium distributio. Alioquin certissima est, et ad Danielis visionem accommodatissima Hieronymi sententia: quatuor animalia totidem imperia significare, Babyloniorum, Persarum, Macedonum, Romanorum.

(62) *Ἐπιτρέπει τοῖς ἔθνεσιν εἰς πόλεμον*. Ὁ νοῦς· angeli nationum præsides vincti detinentur, prohibenturque ne subjectos sibi populos ad bella provocent.

δὲ αὐτῶν ἐκδικίαν γενέσθαι τῶν αὐτοῦ ἁγίων. Ἐκρα-
τοῦντο γὰρ οἱ ἐπιταταγμένοι ἄγγελοι ὑπὸ τοῦ Πνεύ-
ματος, μὴ ἔχοντες καιρὸν ἐπιδρομῆς, διὰ τὸ μήπω
λύειν αὐτοῖς τὴν δίκην, τοῦ τὰ λοιπὰ ἔθνη λύεσθαι
ἕνεκεν τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους ὕβρεως. Ἀδύονται δὲ οἱ
τοιούτοι, καὶ ἐπέρχονται τῇ γῇ, ὡς Ἰωάννης προφη-
τεῦει καὶ οἱ ἄλλοι προφῆται. Καὶ γὰρ κινούμενοι οἱ
ἄγγελοι κινοῦσι τὰ ἔθνη εἰς ὀρμὴν ἐκδικίας. Ὅτι ὁ
πυρίνους καὶ θειώδεις, καὶ ὑακινθίνους θώρακας ση-
μαίνει, οὐδεὶς ἀμφιδάλλει. Ἐκεῖνα γὰρ τὰ ἔθνη ἀπὸ
τῆς τοιαύτης χρώας ἔχει τὴν ἀμφίαν. Τὰ μὲν γὰρ
θειώδη ἱμάτια χρῶα τίς ἐστι μελίνη οὕτω καλουμένη
ἱρέα· τὰ δὲ πύρινα, ἵνα εἴπῃ τὰ κοκκηρὰ ἐνδύματα,
καὶ ὑακινθίνα, ἵνα δείξῃ τὴν Καλλιάνην ἱρίαν.

ΔΒ'. Ἀλλὰ οὗτοι, μὴ δεξιόμενοι Πνεῦμα ἅγιον,
ἀνακρίνονται μὲν πνευματικῶς, μὴ νοοῦντες τὰ τοῦ
Πνεύματος, καὶ κατὰ τὸν λόγον βουλόμενοι λέγειν,
καὶ οὐκ εἰδότες τὰ ἐν τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ χαρίσματα,
ἅτινα ἀληθῶς καὶ εὐσταθῶς ἐν παρακολουθήσει καὶ
ἐρρωμένῳ ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διηγήσατο· οἱ τε
ἅγιοι προφῆται καὶ οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ἐν οἷς καὶ ὁ
ἅγιος Ἰωάννης διὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῶν Ἐπιστο-
λῶν καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως ἐκ τοῦ αὐτοῦ χαρίσματος
τοῦ ἁγίου μεταδίδωκε. Φθάνει δὲ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ
εἰρημένον, ὅτι τῷ βλασφημοῦντι εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὐδὲ ἐν τῷ τῶν
αἰώνι, οὐδὲ ἐν τῷ μέλλοντι. Καὶ γὰρ κατὰ τῶν
ῥημάτων τῶν ὑπὸ τοῦ Πνεύματος εἰρημένων οὗτοι
ἐστρατεύσαντο.

Τῶν δὲ τοιούτων καὶ τοσούτων εἰρημένων κατὰ
τῆς τοιαύτης αἰρέσεως, ἱκανῶς ἔχειν νομίσας, καὶ
ὡς σχολόπεινδραν, ἢ ἰούλον καλούμενον (ἑρπετὸν, πο-
λύποδα, ὀλίγον μὲν τῇ δυνάμει τῇ περιοδυνίᾳ τοῦ ἰοῦ,
πολύποον δὲ καὶ μακροέκελον) τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει
καὶ ἀληθείᾳ καταπατήσαντες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς πάλιν
προβαίνοντες, σὺν τῇ τοῦ Θεοῦ δυνάμει ἱωμεν, ἀγα-
πητοί.

KATA ADAMIANON (63),

Αἵρεσις ΔΒ' ἢ καὶ ΝΒ'.

Α'. Ἀσφάλαια καλοῦσι τι ζῶον ἐν τῇ γῇ κάτω
ἐμφωλεῦον, τετράπους, ὁρύττει τὴν γῆν, καὶ ἐν
τοῖς μυχοτάτοις αὐτῆς ἔχει τὴν οἴκησιν. Τὰ δὲ πάντα
τοῦ ζώου ὑπάρχει ὥστε μικροῦ σκύλακος κυνὸς τὴν
περιφέρειαν τῆς ἡλικίας ἔχον, ᾧ οὐδὲ ὄλως ὑπάρχει
δρασις. Ἐρημωτικὸν δὲ ἵδν τὸ ζῶον, κάτωθεν ἐκρι-
ζοῦν πάντα τὰ τῶν ἀνθρώπων, γεωργήματα, τὰ τε
σικυτρά τὰ μάλιστα, καὶ τὰ ὀριμέα φυτεύματα κρομ-
μῶν τε καὶ σκορόδων, βελῶν καὶ τῶν τοιούτων,
κρίνων τε καὶ τῶν ἄλλων. Ἐὰν δὲ λαθὼν ἐν τῷ ὁρύτ-
τειν φθάσῃ ἐπὶ τῆς γῆς ἐξω, εἰς τὸν ἀέρα γενέσθαι,
ἢ ἀλοῦς θηρευθεῖν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, γέλουόν τι
ἔμποιεῖ πᾶσι τοῖς τοῦτο τὸ ζῶον θηρεύσασιν. Οὕτως
καὶ αὐτὸς ἐπιχειρῶ λέγειν περὶ τῆς νυνὶ μετὰ χεῖρας
αἰρέσεως, ὡς μὲν κατὰ τὴν καρδίαν τυφλώττει, καὶ

A quos nondum Dei justitia solvebat, ut cæteræ gentes
ad persequendam sanctorum injuriam solverentur.
Iidem tamen soluti denique terram obeunt, ut
Joannes ac propheta cæteri vaticinati sunt. Angeli
enim dum commoventur, gentes ipsas ad ulciscen-
dum commovent. Jam cur loricas illis igneas, et
sulphureas, et hyacinthinas tribuat, nemini dubium
est, propterea quod hisce coloribus gentium illarum
vestes infectæ sunt; nam quod ad sulphureas attinet,
melius iste color est, a quo et lance quædam ap-
pellantur. Ignæ porro vestes coccineas indicant,
quemadmodum hyacinthinarum vocabulo Callicæ
lancæ, hoc est ferruginæ, significantur.

XXXV. At illi cum sancti Spiritus expertes sint,
ejusdem vi Spiritus quæ ejus sunt nescire facillime
judicantur. Qui cum divino verbo consentanea loqui
videri volunt, cælestia illa in Ecclesiam collata dona,
vaticinia scilicet, ignorant, quæ vere ac constanter
per eos homines, qui ea quæ dicerent intelligerent,
ac firma et robusta mente præditi erant, Spiritus
sanctus exposuit. Quales sancti prophetae et apo-
stoli fuerunt. Quorum e numero beatus Joannes per
Evangelium suum, atque Epistolas, et Apocalypsin
idem cæleste munus impertiit. Cæterum in illos
quadrat hæc Christi sententia: Qui blasphemaverit
in Spiritum sanctum, ei neque in præsentî, neque in
futuro sæculo peccatum remitti*. Nam illi expres-
sissimis Spiritus sancti verbis aperte repugnant.

C Atque hæc adversus illam hæresin hunc in mo-
dum copiose disputata sufficere credimus. Quam
velut scopulendram, qui et lulus dicitur (serpentis
id genus est, multiples, imbecillum, cujus virus haud
magnum affert dolorem, sed et pedes, ut dictum
est, plures habet, et oblongum est), cum divina vir-
tute ac veritate protriverimus, 458 ad reliquas,
charissimi, cum eadem Dei ope progrediamur.

CONTRA ADAMIANOS,

Hæresis XXXII sive LII.

I. Talpam genus quoddam animalis nuncupant,
quadrupes, quod sub terra latebras habet, et quo
effossa, in intimis illius penetralibus domicilium
collocat. Est autem canino catulo specie quam si-
millimum, eodemque staturæ ambitu constans, sed
visu penitus caret. Idem agris vastitatem affert,
et eorum quæ hominum labore consita sunt, radi-
ces evellit; sed cucumerum in primis, tum quid-
quid acriorum est seminum: cujusmodi sunt cæpæ,
allia, bulbi, cæteraque id genus; Item lilia, at-
que alia pleraque. Quod si fodiendo demum ad
exteriores terræ superficiem, apertumque aerem
pervenit, aut hominum insidiis captus fuerit, his
a quibus captus est, ludicrum de se spectaculum
præbet. Idem nobis de ea, quam præ manibus ha-

* Lege ὁ τι. * Deest ὑπερ. * Marc. iii, 29.

(63) Ἀδαμιανῶν. Spurcissimæ hujus hæresis auctorem Theodoretus facit Prodicum, cujus mo-
tinit Clem. iii Strom.

bemus, hæresi dicendum videtur, quæ excæcati cordis est, ac desipit; sibi vero vastitatem affert; et idipsum, ex quo constat, radicitus excidit. Quin etiam radicibus quamplurimis, illis scilicet hominibus, qui ad se confugerint, perniciem consciscit. E contrario vero prudentibus, si in conspectum aliquando venerit, non mediocrem de se risum concitat. Quemadmodum illud, de quo diximus, animal, quod, quia cæcum est, nec receptum invenire ullum potest, ab omnibus illuditur, non absimilis est illius hæresis conditio. Quam qui sequuntur, Adami nomen usurparunt. Hoc autem, quod a multis auditione didicimus, de eo hominum genere proponimus, non ullis scriptorum monumentis perceptum, aut cujusquam ex illo grege usu ac consuetudine perceptum.

Quamobrem cum ea quæ dicturus sum plerique B narraverint, merito hujus sectæ mentionem aliquam faciendam esse duximus, ac jure eandem cum cæco illo animalculo comparavimus, quod ad hominum aspectum haud ita frequenter erumpit, propterea quod sub terra delitescit; indidemque stirpibus pestem atque exitium molitur. Sed ridicula in primis hæresis illa est. Ac diu sane dubitavi, num ea ab cæterarum numero excludenda prorsus esset. Verum, quod ejus in mundo utcunque sonus exauditur, non erit auditori sapienti molestum, si lolii genera omnia cognoverit, quæ in orbe terrarum a diabolo 459 disseminata sunt. Sive enim ejusmodi est, qualem accepimus, sive non est, tamen cum ita plerosque narrantes audierimus, visum est securitatis causa non absurdum, si de ea nonnihil ageremus, neque prætermitteremus penitus, tametsi jam eversa foret, nec uspiam resideret: utrum enim supersit necne, nondum exploratum habuimus. Quid autem attinet in illius narrationis exordio diutius immorari? Age ridiculam illam narrationem, vel luctuosam potius aggrediamur. Luctuosam quidem, quod diabolus in hominum mentibus sedem constituerit, Dei ut opificio posset illudere. Ridiculam vero, quatenus nihil isti neque vident, neque

II. In primis enim hæreticos istos ferunt ecclesias suas, sive latibula potius, et cavernas (sic enim hæreticorum libet appellare conventicula), in hypocaustis exstruere. Quippe subter ignem excitant, ad eos vaporandos ac fovendos qui in illud cubiculum conveniunt. In ingressu vestimentorum custodes pro foribus capsariorum instar appositi sunt. Tum intrantium quisque tam vir, quam femina, foris vestibibus exuens sese, toto corpore, perinde ut ex utero matris exiit, nudus ingreditur. Sed qui principes inter illos habentur, et magistri, peræque nudi consident, alii in superiore loco, alii in inferiore, promiscue ac passim. Ad hæc nonnulli ex eorum numero sunt, qui scilicet Continentes appellantur, idque præ se ferunt, ac virgines habentur,

* Cor. ἀσραστὰν. * Cor. ζῶν, et φαινόμενα.

(61) Διὰ τὸ εἶναι ἐθμὴν. Hes.: Ἐθμὴ, ἀτμός, καπνὸς λεπτὸς, ἀτμή.

(65) Δίκην καμψαρίων. Idem Hes.: Χάμψα, θήκη γλυττοχομείου, et καμψία, κανὴ, κανίσκια. Suidas: Εὐμψία, χίστη, ἢ θήκη. Igitur Capsarii sunt ἱμα-

A ἀνοηταίνει· ἐρημίαν δὲ ἐαυτῇ ἐργάζεται, καὶ τὴν σύστασιν αὐτῆς κάτωθεν ἐκτέμνει. Ριζὼν τε πολλῶν, τῶν εἰς αὐτὴν ἐκπεπωκότων ἀνδρῶν, τὴν λύμην ἀπεργάζεται. Τοῖς δὲ συνετοῖς εἰ ποτε γένοιτο κατοπτευθῆναι αὐτὴν, γέλωτα οὐ τὸν τιχόντα παρασκευάζει· ὥς καὶ τὸ προειρημένον ζῶον, διὰ τὴν αὐτοῦ τυφλωσιν ἐμπαιζόμενον διὰ τὴν ἀκрасίαν*, καὶ μὴ εὐρίσκον τοῦ τὴν εἰσαγωγὴν ποιήσασθαι, ὥς καὶ αὐτὴ ἡ αἵρεσις. Ἐπέθεντο γὰρ αὐτοῖς τοῦ Ἀδάμ τὸ ὄνομα. Τοῦτο δὲ ἀπὸ ἀκοῆς ἀνδρῶν πολλῶν ἀκηκόες φαμέν· οὐ γὰρ ἐν συγγραμμασιν εὐρομεν, ἢ περιετύχομεν τοιοῦτοις τισί.

B Πολλῶν οὖν εἰρηκότων, ἄξιον καὶ αὐτῆς μνησθῆναι ἐδικαιώσαμεν. Διὸ καὶ δικαίως ταύτην παρεικάσαμεν τῷ προειρημένῳ τυφλῷ ζῶον*, καὶ ἀνδράσιν οὐ τάχιον φαινόμενοι, διὰ τὸ κρύβδην ἐν τῇ γῇ εἶναι, καὶ κάτωθεν τὴν λύμην ἐργάζεσθαι. Περιγέλαστος δὲ ἐστὶ· καὶ ἐσκαπτόμενη μὴ δ' ὅλως εἰς ἀριθμὸν αὐτὴν φέρειν. Διὰ δὲ τὸ ὅλως ἦχον αὐτῆς εἶναι ἐν κόσμῳ, οὐδὲν λυπήσειε τὸν συνετὸν ἀκροατὴν περὶ πάντων εἰδέναι τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὅπῃ τοῦ διαδόλου ζιζανιωδῶς ἐσπαρμένων. Εἴτε γὰρ ἐστὶν ἡ τοιαύτη, εἴτε μὴ ἐστὶ, πολλῶν λεγόντων ἀκηκόες, ἀσφαλείας χάριν καὶ περὶ αὐτῆς εἰπεῖν εὐλογόν μοι πέφησε, καὶ μὴ παραλεῖψαι, κἄν τε καταλύτῃ, καὶ οὐκέτι ὑπάρχει. Οὐ γὰρ ἀσφαλῶς ἐπίσταμαι, εἰ ἐστὶ ἐστὶν, ἢ μὴ ἐστὶ. Τί δὲ εἰς μακρὸν ἀποτείνομαι χρόνον τῷ C προοιμίῳ χρώμενος πρὸς διήγησιν; Ἀρξομαι τὸ γέλοιον διηγέσθαι, μᾶλλον δὲ τὸ πένθος. Πένθος, ὅτι πως ὁ διάβολος ἐνοίκησεν ἐν τῇ τῶν ἀνθρώπων διανοίᾳ, χλευάσαι τὸ πλάσμα τὸ ἐκ Θεοῦ πεπλασμένον· γέλοιον δὲ, περὶ τῶν μήτε ὁρώντων, μήτε τὸ συνετὸν διανενοημένων.

B. Πρῶτον γὰρ φασὶ τοὺς τοιοῦτους τὰς αὐτῶν ἐκκλησίας, ἢτοι φωλεοὺς καὶ σπήλυγγας (οὕτω γὰρ εἶποιμι τὰς τῶν αἱρέσεων συναλεύσεις), ἐν ὑποκαύστοις οἰκοδομεῖσθαι. Ὑποκατεῖν δὲ κάτω, διὰ τὸ εἶναι ἐθμὴν (64) εἰς θάλφιν τῶν ἐνδὸν ἐν τῷ οἰκίσκῳ συναγομένων. Ἐν δὲ τῷ εἰσεῖναι ἱματισφύλακες εἰσὶ τινες πρὸς ταῖς θύραις, δίκην καμψαρίων (65), ὅπ' αὐτῶν ἐπιτεταγμένοι, καὶ ἕκαστος εἰσιῶν, ἢτοι ἀνὴρ, ἢτοι γυνή, ἐκδύμενος ἐξω εἰσεῖσι γυμνός, ὥς ἀπὸ μητρὸς, ὅλη τῷ σώματι· οἱ τε δοκοῦντες αὐτῶν ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι, πάντες ὡς ἐκ μητρὸς, καθεζόμενοι, οἱ μὲν ἄνω, οἱ δὲ κάτω ἀναμῖξ καὶ σποράδην. Εἰσὶ δὲ παρ' αὐτοῖς Ἐγκρατεῖς δῆθεν λεγόμενοι τε καὶ κομπάζοντες, καὶ παρθένοι, ὡς αὐτοὺς ἀπατῶσι. Τὰς τε ἀναγνώσεις, καὶ τὰ ἄλλα αὐτῶν πάντα

τιοφύλακες, hoc est, ut Glossæ reddunt, vestiarii. Supra in Hebion. olearios vocabat. Paulus lib. iii § ultim. De offic. præst. Vig. eadem voce capsaricium appellat.

γυμνοὶ ὄντες τελοῦσιν. Εἰ δὲ δόξειε τινὰ, ὥς καὶ τοῦτο λέγουσιν, ἐν παραπτώματι γενέσθαι, οὐκέτι τοῦτον συνάγουσι. Φάσκουσι γὰρ αὐτὸν τῶν Ἀδὰμ τὸν βεβρωκότα ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ κρίνουσιν ἐξεῖσθαι ὥς ἀπὸ τοῦ παραδείσου, τουτέστι τῆς αὐτῶν Ἐκκλησίας. Ἡγοῦνται γὰρ τὴν ταυτῶν Ἐκκλησίαν εἶναι τὸν παράδεισον, καὶ αὐτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ καὶ Εὐάν. Τίνοι οὖν τῷ λόγῳ ὑποκαλοῦσι τὸν οἰκίσχον, ἵνα μὴ τὸ κρύος αὐτῶν ἐφάψηται; Ἀδὰμ γὰρ καὶ Εὐά οὐκ ἐν ὑποκαύστῳ οἴκῳ τὴν διαίταν εἶχον, οὔτε ἐν φλογμῷ τινι ὑπεπιδύοντο, οὔτε κρύος αὐτοὺς ἐφόρτου· ἦν δὲ αὐτοῖς ἀήρ καθαρῶτατος, καὶ πάσης εὐκρασίας εὐτάκτως ἐκ Θεοῦ μεμερημένος, οὔτε ἀπηνόητος ψυχρίας τετονωμένος, οὔτε ἀηδυστάτης ἐκπυρώσεως καύτωνος ἐπηρτημένος· διαίτη δὲ ἀμβροσία μάλα ἐκ Θεοῦ πεποιημένη· ὁ χώρος ἐτέτακτο, θυμηδίας καὶ εὐζωίας πεποιημένος. Καὶ οὔτε ῥίγει ὑπέπιπτον οὔτε καύσωνι, ὥς ἐφη. Τούτων δὲ τοιούτων ἐπιδομένων, μάλα παρ' αὐτοῖς ἡ χλεύη γίνεται.

Γ'. Εἴτα δὲ καὶ τὸ ἕτερον σκοπήσωμεν, πῶς ἡ πᾶσα πλάνη διελύχεται, ὅτι οὐ μίαν ὥραν ἐκείνοι γυμνοὶ ἦσαν, ἀλλὰ διηνεκῶς, καὶ οὐκ ἡσχύνοντο. Τούτοις δὲ οὐ διὰ τὸ μὴ αἰσχύνεσθαι ἡ γύμνωσις, καὶν τε οὕτως αὐτοὶ νομίσωσιν, ἀλλ' ἐνεκεν ἀκορέστου ἐδονῆς, κόραις ὀφθαλμῶν ἐμποιοῦσης τὴν θέλξιν. Ἀφῆρηται γὰρ ἀπ' αὐτῶν ἡ αἰδώς, ἡ ἐν πύλαις ἀγλαῖς Γραφαῖς ἐπαινουμένη· καὶ ἀληθῶς πεπληρωται τὸ παρὰ τῷ προφῆτῃ εἰρημένον τὸ, Ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι· ἀπηνυσχύντησας πρὸς πάντας. Μετὰ δὲ τὴν ὥραν ἐκείνην ἔξω ἱματίοις ἀμφιέννυνται, καὶ οὐκέτι εἰσὶν ὁ Ἀδὰμ. Οὔτε γὰρ εὐθὺς ἐκείνος ἱματίοις ὑπόρρησεν· ἀλλὰ πρῶτον μὲν φύλλα συκῆς, ἔπειτα δὲ χιτῶνας δερματίνους, καὶ ὥς μετὰ πολὺν χρόνον τῆς αὐτῶν ζωῆς ἡ καμπούκιλος τοῦ Θεοῦ σοφία τὴν εἰδησιν αὐτοῖς ἐνέβαλε τῶν ἀμφίων. Καὶ κατὰ πάντα τρόπον αὐτοὶ χλευασθήσονται, λέγοντες ταυτοὺς εἶναι τοὺς περὶ Ἀδὰμ, κατὰ ψευδόμενοι ταυτῶν, καὶ ἅμα ἀληθεύοντες. Ὅτι μὲν γὰρ οὗτοι Ἀδὰμ οὐχ ὑπάρχουσι, τοῦτο δῆλον ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, ὥς καὶ ὑπεδείξαμεν· ὅτι δὲ ὑπὸ τοῦ ναητοῦ ὀφείως ἐμπαίζονται, τοῦτο δῆλον παρὰ τῆς πεποιημένης αὐτῶν σχηματουργίας, καὶ γυμνώσεως, καὶ αἰσχύνης, καὶ χλεύης.

Οὐκ ἄξιον δὲ ἡμῶς περὶ πολλοῦ ποιέσθαι τούτων τὴν ἀνατροπὴν. Οὔτε γὰρ τὸ ὅμοιον αὐτῶν ζῶον σκευῶν πολεμικῶν ἢ μεγάλων ὀπλῶν ἐπιδέεται πρὸς ἀναίρεσιν· διὰ γὰρ μικρὰς ῥάβδου τοῦτο ἀφανίζεται. Πολλάκις δὲ, μετὰ τὸ ἀνενηχθῆναι ἐκ τοῦ φωλεοῦ, καταλιμπάνεται μόνον, καὶ ἐκτυπὶ διαφθείρεται, γελώμενον, καὶ ἐμπαιζόμενον, καὶ μὴ εὐρισκόμενον, διὰ τῆς παγγελάστου χλεύης, καὶ ἀσέμνου διαγωγῆς, καὶ ὑποθέσεως τῆς ληρωδίας. Τὰς δὲ ἐξῆς διασκοπήσαντες, πάλιν εὐζώμεθα θεῶν συνεργεῖν ἡμῖν

A seque ipsos hunc in modum decipiant. Jam vero lectiones ac reliqua id genus obeunt nudi. Quod si quis, ut dicere solent, in culpam lapsus esse videatur, hunc in conventum suum minime amplius recipiunt. Adamum enim illum esse dicunt, qui de ligno comederit¹, atque e paradiso, hoc est Ecclesia sua, exterminandum judicant. Nam Ecclesiam suam paradysum esse statuunt; seipsos vero Adamum et Evam. Cur igitur subter cubiculum illud ignem excitant, ne frigore infesientur? Etenim Adamus et Eva neque in hypocausto degebant, neque ardore ullo, atque aestu premebantur; nec ullum eis frigus erat molestum; sed purissimo aere fruebantur, ac iulifrice a Deo temperato, qui nec frigoris atrocitate vehementior, nec molestissimo incendii ardore violentus immineret. Victus iisdem ambrosia erat a Deo parata. Locus ipse² denique ad omnem erat voluptatem jucunditatemque factus. Ita ut neque algori neque aestui, quemadmodum diximus, essent obnoxii. At illi cum istiusmodi vitæ necessitatibus expositi sint, omnino ridiculi sunt.

III. Quin illud una considerandum est, quemadmodum ex eo refelli omnis istorum error possit. Nam primi nostri parentes non una duntaxat hora, sed perpetuo nudi sine ullo pudore perseverabant³. At isti non quod pudore careant, propterea nudantur, tametsi ita sibi persuadeant, sed id insatiatae libidini tribuunt, quæ ejusmodi oculis illecebras objicit. Siquidem omnem illi verecundiam deposuerunt, quæ in omnibus sacris Scripturis est laudata sæpius. Ac verissime in illis prophetæ dictum illud impletur: *Frons meretricis facta est tibi, pudorem apud omnes abjecisti*⁴. Cæterum post illam horam foris rursum vestes induunt et Adami esse desinunt. Neque enim is vestium subinde copiam habuit; sed primum ficus folia, deinde pelliceas tunicas. Ita nonnisi longo tempore, quam creati fuerant, vestimentorum usum divina illos sapientia perdocuit. Quamobrem omni explodendi ludibrio sunt homines isti, qui sibi Adam conditionem vindicant; in quo partim mentiuntur, partim vera jactitant. Quod enim Adam non sunt, multis, ut ostendimus, est argumentis perspicuum; quod autem ab intelligibili serpente ludificentur, id vero ex affectato illorum habitu ac nuditate pudendoque ac ridendo illo instituto constat.

Enimvero tanti illorum refutationem facere minime convenit. Neque enim animal illud, cui similes sunt, bellicis machinis aut majoribus armis expugnari conficique debet, sed exigua aliqua virga profligatur. Sape etiam cum ex foramine emergerit, si ibidem destitutum fuerit, per sese exstinguitur risu omnium ac ludibrio vexatum, nec amplius reperitur, posteaquam sic illusum fuerit, ac ludicræ occupationis materiem præbuerit. Jam vero ad cæteras considerandas hæreses divinam opem rursus

¹ Gen. iii, 6. ² Ibid. 7. ³ Jerem. iii, 3.

imploremus; quo et illas investigare atque evertere A
possimus, et hoc ipsum tam ad nostram, quam ad
lectorum salutem referatur. ἡμῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων σωτηρίαν.

461 ADVERSUS SAMPSÆOS,

Hæresis XXXIII sive LIII.

I. Sampsæorum in ea regione, quæ Peræa dicitur, hæresis quædam est, qui et Elcesæi vocantur: de quibus in superioribus hæresibus mentionem fecimus. Hi ultra Salsum, sive Mortuum mare, habitant in Moabitidæ, ad torrentem Arnon, et in ulteriore tractu Iturææ ac Nabattide, de quo sæpius jam egisse me memini. Jactant enim illi conditorem sectæ suæ ac magistrum Elxæum. E cujus stirpe duas ad hoc tempus mulierculas tanquam deas adorabant, quod ex benedicto semine essent oriundæ. B
Utuntur hoc eorum libro et Ossæi et Ebionæi, et Nazaræi, ut non semel antea dixi; sed Sampsæi potissimum illo nituntur. Qui cum nec Christiani sint, nec Judæi, nec gentiles, medii cujusdam generis, sive potius nihil omnino sunt. Quin etiam alium habere se librum prædicant, quem fratri Elxæi tribuunt. Unum esse Deum asserunt, ac certis usurpatis baptismis eundem venerantur. Judæis porro in omnibus adhærescunt. Sunt inter eos, qui ab animatis omnibus abstinent. Pro Elxæi vero stirpe morti sese committere non dubitant. Cæterum per id tempus audieram unam e duabus illis feminam obiisse, quæ Martho nominabatur, superstite adhuc Marthana; nisi jam et ipsa decesserit. Ambas illas quoties domo progressæ aliquo se conferrent, ingens C
Luminum multitudo comitabatur, qui non modo pedum pulverem, sed et sputa morborum ad remedia colligentes, non sine magno ludibrio ad amuleta et phylacteria reservabant. Siquidem error omnis cæcitate primum, tum vanitate et arrogantia laborat. Idem illi prophetas non minus quam apostolos rejiciunt, et, ut summam dicam, fraudibus ac mendaciis illorum omnia sunt repleta. Aquam magnopere venerantur, ac propemodum instar numinis habent, quod ab ea propagatam esse vitam asserunt. Christum verbo tenus confitentur, quem creaturam esse putant, et identidem apparere. Ac primum Adami corpus fabricasse, rursumque, cum ei visum est, induere. 462 Ei Christo nomen esse; D
hujus sororem spiritum esse sanctum, muliebri videlicet specie. Utrumque vero, tam Christum, quam Spiritum sanctum, nonaginta sex milliarum altitudinis, viginti quatuor latitudine constare. Ad hæc innumeras alias nugas adjiciunt.

II. Sed de istiusmodi dogmate cum in aliis hæresibus crebro mentionem injecerim, quemadmodum confutandum esset ostendimus. Quo minus necessarium existimavi, in eo refellendo magnopere commorari, cum id jam in antecedentibus hæresibus,

KATA ΣΑΜΨΑΙΩΝ (66),

Τριακοστή τρίτη, ἡ καὶ πεντηκοστή τρίτη.

A'. Σαμψαῖοι τινες ἐν τῇ Περσίᾳ, περὶ ὧν ἤδη ἐν ταῖς ἄλλαις αἵρεσιν ἐπεμνήσθημεν, τῶν δὲ καὶ Ἑλκεταίων καλουμένων· αἵρεσις τις ὑπάρχει ἐν τῇ Περσίᾳ οὕτω καλουμένη χώρα πέραν τῆς Ἀλυκτῆς ἤτοι Νεκρᾶς καλουμένης θαλάσσης, ἐν τῇ Μωαβίτιδι χώρᾳ, περὶ τὸν χειμάρρουν Ἀρνῶν, καὶ ἐπέκεινα, ἐν τῇ Ἰτουρέᾳ καὶ Ναβαττίδι, ὡς καὶ ἤδη μοι πολλάκις περὶ τούτου δεδύλωται. Οὗτοι γὰρ αὐχοῦσι τὸν Ἰδξαῖον αὐτῶν εἶναι διδάσκαλον. Ἔτι δὲ καὶ εἰς δεῦρο τοῦ γένους αὐτοῦ ὑπαρχούσας δύο γυναῖκας προσκύνουν, ὡς θεὰς δῆθεν, διὰ τὸ εἶναι αὐτὰς ἐκ σπέρματος εὐλογημένου. Κέχρηται δὲ τῇ βίβλῳ ταύτῃ καὶ Ὀσσαῖοι, καὶ Ἐδωναῖοι, καὶ Ναζωραῖοι, ὡς ἤδη πολλάκις εἶπον. Φύτει δὲ οὗτοι οἱ Σαμψαῖοι ἐξ αὐτῆς ὀρμῶνται, οὔτε Χριστιανοὶ ὑπάρχοντες, οὔτε Ἰουδαῖοι, οὔτε Ἕλληνες, ἀλλὰ μέσον ἀπλῶς ὑπάρχοντες οὐδὲν εἰσι. Φασὶ δὲ καὶ ἄλλο βιβλίον ἔχειν, τὸ λεγόμενον ἀδελφοῦ τοῦ Ἠλξαῖ. Θεὸν δὲ ἓνα λέγουσι· καὶ δῆθεν αὐτὸν σέβουσι βαπτισμοῖς τισι χρώμενοι. Πρόσκεινται δὲ Ἰουδαίοις ἐν ἁπασιν. Ἀπέχονται δὲ καὶ ἐμφύχων τινὲς ἐξ αὐτῶν. Ὑπεραποθνήσκουσι δὲ τῶν ἐκ γένους τοῦ Ἠλξαῖ. Καὶ ἐν μὲν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀκηκόειν, ὅτι ἰ τέθνηκεν ἡ μία γυνὴ ἡ Μαρθοῦς καλουμένη· ἔμεινε δὲ καὶ νῦν Μαρθὰνα, εἰ μὴ καὶ αὕτῃ τέθνηκεν. Εἰ ποτε δὲ ἔξοδον εἶχον αἱ τοιαῦται ποι βαδίζουσας, συνεπόμενοι οἱ ὄχλοι αὐτῶν, τὸν χοῦν τῶν ποδῶν λαμβάνοντες ἰάσεως δῆθεν ἔνεκεν, τὸν σίελον τῶν πτυσμάτων ὡσαύτως, μεγάλως ἐμπαιζόμενοι ἐχρῶντο ἐν φυλακτηριοῖς τε καὶ περιάπτοις. Πᾶσα γὰρ πλάνη ἔσχε πρῶτον τὴν τύφλωσιν, ἔπειτα τὴν κενοφωσίαν. Καὶ οὔτε προφῆτας δέχονται οἱ τοιοῦτοι, οὔτε ἀποστόλους. Τὰ πάντα δὲ παρ' αὐτοῖς ἐπάττηται. Τετίμηται δὲ καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τούτο ὡς θεὸν ἡγοῦνται, σχεδὸν φάσκοντες εἶναι τὴν ζωὴν ἐκ τούτου. Χριστὸν δὲ ὀνόματι ὁμολογοῦσι, κτίσμα αὐτὸν ἡγοῦμενοι, καὶ ἀείποτε φαινόμενον. Καὶ πρῶτον μὲν πεπλάσθαι αὐτὸν τὸ σῶμα τοῦ Ἀδάμ, καὶ πάλιν ἐνδύεσθαι, ὅτε βούλεται. Καλεῖσθαι δὲ αὐτὸν Χριστὸν, καὶ εἶναι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἀδελφὴν αὐτοῦ, θηλυκῷ σχήματι ὑπάρχουσαν, ἐνενηκονταῖς μιλίων τὸ ἔφος ἕκαστον αὐτῶν ἔχον, ὃ τε Χριστὸς καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, καὶ τὸ πλάτος εἰκοσιτεσσάρων. Καὶ πολλὰ ληρώδη ἑτερα.

B'. Ἦδη δὲ περὶ τούτου πολλάκις ἐν ἄλλαις αἵρεσιν διηγοῦμενος, τὰς ἀνατροπὰς πεποίημαι· διὸ οὐκ ἀναγκαῖον ἡγησάμην περὶ πολλοῦ ποιήσασθαι τὴν περὶ τούτων ζήτησιν τῆς ἀνατροπῆς, ὡς ἤδη ἡμῶν ἐργασζμένων εἰς αὐτὸν τὸν Ἠλξαῖον, εἴτ' οὖν Ἠλ-

¹ F. δτι.

(66) Σαμψαῖων. De ea jam in superioribus diximus, ut et de Elxæo, sive Elxai.

ξαί, καὶ τοὺς ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ταῖς ἄλλαις προδεδηλω-
μέναις αἵρεσιν. Πᾶσι γὰρ φανερόν ἐστι τοιοῦτος, καὶ
ἡ ἐξ αὐτοῦ αἵρεσις, ὅτι κεκλήνηται. Ὡς οὖν σαυ-
ραν ἡλιακὴν πεπαιχότες βάδω ἐλπίδος Χριστοῦ καὶ
τοῦ σταυροῦ, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἴωμεν. Ἄξιον γάρ ἐστιν,
ὅς ὀνόματι αὐτοῦ καὶ οὗτοι ὠνόμασαν, τῷ αὐτῷ
καυχῆσθαι αἰνίγματι εἰς φράσιν τῆς αὐτῶν παραπε-
ποιημένης ἐπωνυμίας. Σαμψαῖοι γὰρ ἐρμηνεύονται
Ἡλιακοί. Διὸ καὶ τοῦ ζώου ἐπεμνήσθημεν. Ταύτην
γὰρ σαῦραν οὕτω κεκλήσκουσιν ἡλιακὴν οἱ ἄνθρω-
ποι. Χείρων δὲ αἵρεσις αὕτη τῆς σαύρας, μηδὲ τὸ
ἀκαριαῖον τῆς ὠφελείας αὐτῆς ἔχουσα. Ἐκείνη γὰρ
ἀμβλυωπῆσασα χρόνῳ ἀναδλέπει, διὰ ἡλιακῆς στρο-
φάλλιγγος ἐν φωλεῷ πρὸς ἀνατολὴν προσέχοντι αὐτὴν
προσθλίψασα, καὶ νηστεύσασα, πρὸς ἀνατολὴν κατα-
νοῦσα. Αὕτη δὲ, φημί, ἡ αἵρεσις, ἐν ᾗ πασιν ἀφρο-
σύνην κέκτηται τοῦ ζώου· οὐ μὴν καὶ τὸ ὀλίγον τοῦ
ἐπαίνου. Ὡς οὖν καὶ αὕτη ἡ αἵρεσις, σαῦρα ἡμῖν
λεχθεῖσα ἡλιακὴ, καὶ καταπατηθεῖσα ὑπὸ τῆς ἀλη-
θείας αὐτοῦ μενέτω, μηδὲν κατισχύουσα περὶ Θεοῦ
ἀληθείας. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὰς ἄλλας, ὡς εἶπομεν,
ἐξορμήσωμεν.

a veritate proculcata modo relinquatur, cum nihil
interim ad alias, ut dictum est, progrediamur.

KATA THEODOTIANON (67).

Τριακοστὴ τετάρτη, ἡ καὶ πεντηκοστὴ τετάρτη.

Α'. Ἀνέστη πάλιν Θεόδοτος τις, ἀπόσπασμα ὑπάρ-
χων ἐκ τῆς προειρημένης ἀλόγου αἵρέσεως, τῆς ἀρ-
νουμένης τὸ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον, καὶ τὸν ἐν
αὐτῷ ἐν ἀρχῇ ὄντα Θεὸν Λόγον, καὶ τὴν αὐτοῦ Ἀπο-
κάλυψιν, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις αἵρεσιν ταῖς προει-
ρημέναις συγγενόμενός τε καὶ συνυπάρχας, καὶ κατὰ
τὸν χρόνον αὐτὰς διαδεξάμενός, ἐξ οὗπερ οἱ Θεοδο-
τιανοὶ καλούμενοι. Καὶ εἰ μὲν ὑπάρχει ἡ αἵρεσις
ἐν αὐτῇ ἀγνοουμένη¹· τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ συγγραμ-
μάτων ἐλθόντα ἐροῦμεν.

Οὗτος ὁ Θεόδοτος ἀπὸ Βυζαντίου μὲν ὠρμήτο, τῆς
νυνὶ καλουμένης Κωνσταντίνου πόλεως, σκυτεὺς τὴν
τέχνην, πολυμαθὴς δὲ τῷ λόγῳ. Οὗτος ἅμα τιτὶ
πλείουσιν ἐν χειρὶ διωγμοῦ ἐνστάνας, οὐκ οἶδα εἰ-
πεῖν ἐν τῷ τοιοῦτῳ² (68) διωγμῷ, ἀπὸ τοῦ τῆς πό-
λεως ἀρχόντος συλλεφθεὶς μετὰ πλειόνων, καὶ ἐξ-
ετασθεὶς σὺν τοῖς ἄλλοις ὑπὲρ Χριστοῦ, οἱ μὲν ἄλλοι
πάντες Θεοῦ δοῦλοι, τὸ νίκης ἀπενειχάμενοι, βρα-
χείων ἔτυχον ἐπουρανίων, ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρή-
σαντες· οὗτος δὲ, Χριστὸν ἀρνησάμενός καὶ παρα-
πτῶν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀληθείας, ἐν παρεκβάσει γε-
γέννηται· καὶ ἀπὸ αἰσχύνης πολλῆς ὑπὸ πολλῶν ἐναι-
διζόμενος, ἀπέδρασε τῆς αὐτοῦ πατρίδος. Καὶ ἀνα-
βάς εἰς Ῥώμην, ἐκεῖσε διέτριβεν. Ὑπὸ τίνος δὲ

¹ Adde τῆς περὶ. ² F. ἀγνοοῦμεν. ³ F. ὀποῖον.

(67) Θεοδοτιανῶν. Theodoti coriarii Byzantini
meminit Eusebius lib. v *Histor.*, cap. 27, et alii ci-
tati a Baronio A. 196. Augustinus Theodotionem
nominat. Exstant collectanea a Theodoti cujusdam

A iam adversus Elxum, sive Elxai, quam ejus se-
ctarios sit abunde præstitum. Accedit neminem
esse, qui non et hunc, et hujus hæresim a veritate
plurimum aberrare cognoscat. Quocirca cum sola-
rem illam lacertam spei in Christo et crucis virga
percusserimus, ad cæteras pergamus. Est enim rationi
consentaneum, ut quo nomine seipsos afficiunt, idem
ad illos adumbrandos, atque ementitam illam ap-
pellationem declarandam adhibeamus. Sampsæi
quippe idem ac Solares significant. Unde et illius
animalis meminimus. Nam ejusmodi lacertam so-
larem homines nuncupant. Quanquam longe hæc
hæresis lacerta deterior est, quæ ne minimum qui-
dem utilitati suæ consulit. At lacerta, cum oculi
caligare cœperint, aliquanto postea visum solaris
circuitus beneficio recipit. Nam in angustum fora-
men, quod ad orientem obversum est, subiens, sese
comprimit, pabuli experts, et ad orientem respiciens.
Contra hæresis ista stoliditatem quidem in omni-
bus animalis hujus exprimit: quod in eo vero lau-
dabile est, ne minima quidem ex parte obtinet. Igi-
tur quæ a nobis hæresis lacerta solaris appellatur,
adversus divinam veritatem efficere potuerit. Nos

CONTRA THEODOTIANOS.

Hæresis XXXIV sive LIV.

1. Theodotus iterum nescio quis emersit, velut
appendix quædam illius hæresis, quam Alogorum
nomine comprehendimus, quæ Joannis Evangelium,
et Deum illum 463 Verbum, quod a principio ibi-
dem fuisse dicitur, necnon et Apocalypsin respuit.
Sed et aliarum ante commemoratarum hæreseon
consuetudine usus est Theodotus, et eodem tem-
pore vixit, atque illis postea successit, a quò Theo-
dotiani nomen acceperunt. Jam vero si ne hodie
superstes hæc hæresis, plane nescimus: quæ quidem
librorum monumentis ad nostram memoriam com-
mendata pervenerunt, ea narrabimus.

Theodotus igitur iste Byzantio oriundus, quæ
hodie Constantinopolis dicitur, arte coriarius erat,
homo apprime litteris eruditus. Qui cum aliis ple-
risque ineunte persecutione comprehensus (quæ
nam vero ea persecutio fuerit, nondum comperi),
sed tum ab urbis præfecto cum pluribus correptus,
cum de omnibus quæstio ob Christi nomen habe-
retur, cæteri quidem Dei famuli, reportata victoria,
cæleste præmium consecuti sunt, martyrio pro
Christo perfuncti. At ille Christum negans, et a
scopo veritatis excidens, transgressor est factus.
Qua ex re, cum probro omnium appetitus pudorem
sustinere non posset, relicta patria, profugus Ro-
mam contendit, et illic habitavit. Sed et Romæ a

scriptis apud Clem. quæ non sapiunt Catholicum.

(68) Οὐκ οἶδα εἰπεῖν ἐν τῷ τοιοῦτῳ. Correximus
ὀποῖον. Sub M. Aurelii persecutione istud contigit,
ut Baron. ibidem asserit.

quodam agnitus in eandem ignominiam incidit, cum qui illum ob insignem eruditionem noverant, ob id eum incusarent, quod homo excellenti doctrina præditus a veritate excidisset. Quare ad sui excusationem vanum dogma commentus est, atque ita jactare coepit: Ego, inquit, non Deum negavi, sed hominem. Interrogatus quem denique hominem? Christum, inquit, hominem negavi. Hinc prædicandæ falsæ hujus opinionis occasionem accepit, ut et Theodotiani, quorum ille auctor extitit. Qui nudum hominem esse Christum asserunt, atque ex humano semine genitum. Deinde quæ ad erroris sui patrociniū accommodata reperit, non casto ac sincero mentis iudicio, sed ut impietatis suæ speciem aliquam et colorem quæreret, undique arcessita collegit. Veluti quod a Domino dictum est: *Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum*¹: vides, inquit, hominem illum esse.

II. Verum quod in eodem loco Christus usurpavit, infelix ignorat: *Veritatem quam audiui a Patre meo*². Quibus patrem **464** suum appellat Deum, non hominem utique. Nam si ab homine illud audiisset, nequaquam veritatis testimonio gloriaretur, ut ab hominibus veritatem se accipere diceret. Sed ideo ista dixit, ut esse se Deum ostenderet a Patre initio genitum, hominemque nostra causa factum, itaque, quod ad carnem attinet, interfecit, ut divinitate perpetuo viveret.

Addebat nullum se in eo peccatum admisisse, quod Christum negasset, quandoquidem ita Christus ipse locutus est: *Omnis blasphemia remittetur hominibus, et qui dixerit verbum in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei*³. Sed nimirum miserrimus homo non intelligit Christum Dominum, cum eorum qui in se olim contumeliosi fuerant, et ad poenitentiam sese traduxerant, confirmare salutem cuperet, ne ullam adversus eos poenam constitueret, pro sua incredibili humanitate ac clementia oraculum illud edidisse. Quod autem nonnullos fore cognosceret, qui in Spiritum sanctum insurgerent, ac blasphemias appeterent, quique et ad servilem conditionem redigerent, et creatum atque a Dei natura alienum esse dicerent, quo hunc errorem excluderet, adjecit: *Qui autem blasphemaverit in Spiritum sanctum, non remittetur ei, neque hic, neque in futuro sæculo*. In quo non eos qui se blasphemarent laudare voluit; sed præscientiam suam humanitatemque monstravit, quæ eorum, qui post blasphemiam poenitentiam suscepissent, stabilientiæ salutem consularet. Etenim idem alio loco dixit (69): *Qui negaverit me coram hominibus, negabitur coram Patre meo*⁴; item: *Negabo illum*. Contra: *Qui me confessus fuerit, confitebor ipsum coram Patre meo*.

A επιγνωσθεις των εν τωμη, και παλιν και εκει τω αυτω δειδει υποπιπτει, διε το εκκαλεισθαι⁵ αυτον υπο των αυτων ειδωτων ενεκεν της πολυμαθειας, διε ανηρ πολυμαθης πως εξεπεισε της αληθειας; Εις εαυτου δε δηθεν κακήν απολογίαν επινενόηκε τουτε το κενόν δόγμα, φήσας, διε θεόν εγω ουκ ηρνησάμην, αλλά ανθρωπον ηρνησάμην. Είτα ερωτώμενος ποιον ανθρωπον, αποκρίνεται λέγων· Χριστόν ηρνησάμην ανθρωπον. Έντεϋθεν ουτως εαυτω εδογματίσσε δόγμα και οι απ' αυτου συσταθέντες θεοδοτιανοί, ψιλόν ανθρωπον φάσκοντες είναι τον Χριστόν, και εκ σπέρματος ανδρος γεγεννησθαι. Είτα εις κακήν εαυτου απολογίαν οσαπερ χρήσιμα ευρεν, ουχ αγνωis οίόμενος, αλλά προφάσει της εαυτου παρεκτροπής ταυτα εαυτω επισωρεύων συνήγαγεν. "Οτι, **B** φησιν, ο Κύριος εφη· Νυν δε ζητείτε με αποκτείναι, ανθρωπον, δε την αλήθειαν υμιν λελάληκα· ορῶς, φησιν, διε ανθρωπος εστιν.

IV. 'Αλλά ουκ εγνω ο τάλας, διε εν ταυτω ο Χριστός λέγει· Την αλήθειαν, ην ηκουσα παρὰ του Πατρός μου. Πατέρα δε εαυτου λέγει θεόν· ου γάρ ανθρωπον. Ει γάρ παρὰ ανθρωπου ακηκοεν, ουκ εκαυχάτο τη μαρτυρία της αληθειας, λέγων παρὰ ανθρωπων την αλήθειαν ακηκοέναι· άλλ' ινα σήμάνη θεόν αυτον οντα εκ Πατρός ανωθεν γεγεννημένον, ανθρωπον δε δι' ημῶς γενόμενον, και σαρκί αποκτανθέντα, θεότητι δε αει ζώντα.

C Είτά φησι μηδε άμαρτίαν πεποιτηέναι, άρνησάμενον τον Χριστόν· αυτου, φησι, του Χριστου ειπόντος· Πᾶσα βλασφημία άφεθήσεται τοις ανθρωποις, και ο λέγων λόγον εις τον Υιόν του ανθρωπου άφεθήσεται αυτω. Τω δε βλασφημοῦντι εις το άγιον Πνεῦμα, ουκ άφεθήσεται αυτω. Καί αγνοεί ο έλεεινός (69) ανθρωπος, διε βουλόμενος ο Κύριος ασφαλίσσασθαι την σωτηρίαν, την των ποτε αυτον βλασφημησάντων, και επανακαμπτόντων εις μετάνοιαν, ινα μη όρση αυτοις καταδίκην, τον λόγον προδιασπίζει δι' υπερβολήν πραότητος και φιλανθρωπίας, και διε το ειδέναι αυτον μέλλοντάς τινας επανίστασθαι, και βλασφημειν το άγιον Πνεῦμα, και εν τάξει δούλου αυτω όρίζεσθαι, και κτιστών και άλλότρίων της του Θεου ούσίας. Διό επασφαλιζόμενός φησιν· "Ο δε βλασφημῶν εις το Πνεῦμα το άγιον, ουκ άφεθήσεται αυτω ουτε ενταυθα, ουτε εν τω μέλλοντι αιῶνι. Ουκ επαινῶν τους βλασφημοῦντας αυτον, αλλά την αυτου πρόγνωσιν, και την αυτου φιλανθρωπίαν δείκνυσι προασφαλιζομένην την σωτηρίαν, από βλασφημίας (αυτου)· μετανοούντων. Αυτός γάρ παλιν φησιν· "Ο άρνησάμενός με εμπροσθεν των ανθρωπων, άρνηθήσεται ενώπιον του Πατρός μου· και παλιν· "Αρνήσομαι αυτον· και παλιν· "Ο όμολογῶν εν εμοι, εμολογήσω αυτον ενώπιον του Πατρός μου.

¹ Joan. viii, 40. ² ibid. ³ Matth. xii, 31. ⁴ Luc. xii, 9. ⁵ F. εκκαλεισθαι. ⁶ F. των με.

(69) Καί άγνοεί ο έλεεινός. Vide interpretes, imprimisque Maldon.

Γ. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ αὐτοῦ Θεόδοτος φησι· Καὶ ὁ νόμος Ἀ περὶ αὐτοῦ ἔφη· *Προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν ὑμῶν ἔγειρε Κύριος ὡς ἐμέ· αὐτοῦ ἀκούσατε*. Μωϋσῆς δὲ ἦν ἄνθρωπος. Ὁ δὲ ἐκ Θεοῦ ἐγειρόμενος, φησὶ, Χριστὸς οὗτος οὐκ ἦν Θεός, ἀλλὰ ἄνθρωπος· ἐπειδὴ ἐξ αὐτῶν ἦν, ὡς καὶ Μωϋσῆς ἄνθρωπος ἦν. Καὶ οὐκ οἶδεν ἐν αὐτῷ, ὁ ἐν παραπτώματι γεγονώς Θεόδοτος, πῶς πάλιν ἐκάστη λέξις ἔχει τὴν αὐτῆς ἀσφάλειαν. Ὅτι μὲν ἐξ ἀδελφῶν αὐτὸν ἔγειρε Κύριος, διὰ τὸ ἐκ Μαρίας αὐτὸν γεγενῆσθαι, ὡς λέγει· *Ἰδοὺ ἡ παρθένος ἐν γαστρὶ ἔξει, καὶ τέξεται υἱόν· καὶ, Παρθένος μένουσα ἐν γαστρὶ ἔξει, οὐκ ἐκ σπέρματος ἀνδρός, καὶ τέξεται υἱόν, δῆλον ἐν σαρκὶ τὸ γέννημα ἀπὸ παρθένου γεννιόμενον*. Ἀλλὰ καλέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐρμηνεύεται, Θεὸς μεθ' ἡμῶν. Ἔστι B γὰρ Θεός ἄνθρωπος, ἀπὸ Πατρὸς μὲν γεννηθεὶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ἄνθρωπος δὲ ἀπὸ Μαρίας διὰ τὴν ἐνσαρκον παρουσίαν.

Εἶτα, φησὶ, καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον (70) ἔφη τῇ Μαρίᾳ· *Πνεῦμα Κυρίου ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ· καὶ οὐκ εἶπε· Πνεῦμα Κυρίου γενήσεται ἐν σοί*. Διὸ ἐκ πανταχόθεν φιλονεικῶν ὁ ἀνόητος ἄνθρωπος ἐκπίπτει τῆς ἀληθείας. Ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ Γραφή πανταχόθεν τὴν ἡμετέραν ζωὴν, ἵνα Τριάδα δείξῃ πάντῃ τε καὶ ἐν παντί εἰδὲ συνοῦσαν αὐτῇ καὶ συνεργούσαν, ἵνα μὴ τινες εἰπωσιν, ὡς καὶ πολλοὶ προφασίζονται αὐτοῖς κακὰ, ἀλλοτριούντες τὸ ἅγιον Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ καὶ Πατρὸς· τοῦτου ἕνεκα ὁ ἄγγελος λέγει τῇ Μαρίᾳ· *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ὑψίστου ἐπισκιδέσεται σοί*. Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ. Καὶ οὐκ εἶπε μόνον, *Τὸ γεννώμενον*, ἀλλὰ, *Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον*· ἵνα δείξῃ ἀνωθεν Θεὸν Λόγον, καὶ ἐν μήτρᾳ γεννώμενον κατὰ τὴν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν, καὶ κατὰ τὴν αὐτοῦ εὐδοκίαν. Καὶ δι' ἣν ὑπονόμησεν αὐτοῦ ἐνανθρώπησιν εἰς ἡμῶν σωτηρίαν, προστίθῃσι· *Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἅγιον κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ*. Εἰ γὰρ εἶπε, *Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται εἰς σέ*, οὐκ ἔτι Υἱὸν Θεοῦ ἦν ἔχεισθαι ἐν σαρκὶ παραγεγονότα, ἀλλὰ Πνεῦμα ἅγιον ἐν σαρκὶ παραγεγονέναι. Ὅτι δὲ ἀνωθεν ἔστιν ἐλθὼν ὁ Λόγος, Ἰωάννης, σαφηνίσας τὴν τοῦ ἀγγέλου εὐαγγελικὴν φωνήν, λέγει· *Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν· εἶτα μετὰ ταῦτα· Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο· καὶ οὐκ εἶπε· Τὸ Πνεῦμα σὰρξ ἐγένετο· οὐδὲ εἶπε· Χριστὸς ἄνθρωπος ἐγεννήθη*. Πάντῃ γὰρ ἀσφαλιζομένη ἡ θεία Γραφή Θεὸν καὶ ἄνθρωπον αὐτὸν

III. Objicit præterea Theodotus : Lex ita de Christo narrat : *Prophetam e fratribus vestris suscitabit Dominus tanquam me; ipsum audietis* ¹. Atqui Moyses homo erat. Quare qui a Deo suscitatus est, Christus iste, non Deus erat, sed homo : quandoquidem a Judæis ipsis oriundus erat, quemadmodum et Moyses homo fuit. Verum nescit impius ille desertor Theodotus, quam egregio unaquæque dictio sua cautione munita sit. Nam quod e fratribus illum Dominus excitavit, eo referendum est, quod e Maria sit genitus : quo sensu illud accipiendum : *Ecce 465 virgo in utero habebit, et pariet filium* ² ; *virgo*, inquam, *manens*, in utero habebit, non ex viri semine, filiumque pariet, fetum utique carne præditum, et a virgine genitum. Ad hæc : *Nomen ejus vocabunt Emmanuel, quod interpretatur, Nobiscum Deus* ³. Est enim homo Deus a Patre, nullo neque principio, neque tempore genitus, et ex Maria factus homo, quatenus carne præditus advenit.

Sed et illud opponit, quod in Evangelio Mariæ responsum legitur : *Spiritus Domini superveniet in te* ⁴. Non enim dixit, *Spiritus Domini erit in te*. Hunc in modum stolidus homuncio ubique studio contentions elatus a veritate desciscit. Etenim Scriptura sacra, quo vitam nostram undequaque firmaret, utque sacrosanctam Triadem ubique, et in omni actionum genere convenire secum ipsam, ac communiter efficere declararet, ac ne qui fortasse jactare aliquid possent, quod a pluribus usurpatum est, qui pravorum dogmatum occasiones sibi captarunt, et a Christo simul ac Patre Spiritum sanctum abalienarunt, propterea sic Mariam angelum allocutum esse Scriptura commemorat : *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. Ideoque et quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei* ⁵. Nec id solum dixit, *Quod nascetur*, sed, *Ideo et quod nascetur*, Deum ut Verbum a principio fuisse monstraret, et in matris utero genitum, cum naturam hominis sponte sua ac voluntate suscepit. Ut igitur salutis nostræ gratia totum illud naturæ susceptæ negotium administratum intelligeres, ista subjecit : *Ideoque et quod nascetur sanctum, vocabitur Filius Dei*. D Quod si ita dixisset, *Spiritus sanctus ingreditur in te*, non jam Dei Filius carne præditus, sed Spiritus sanctus venisse crederetur. Quod autem e cælo Verbum advenerit, Joannes evangelicam illam usurpatam ab angelo vocem explicans ita testatur ⁶ : *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil*. Deinde paulo

¹ Deut. xviii, 15. ² Isa. vii, 14. ³ ibid.; Matth. i, 23. ⁴ Luc. i, 35. ⁵ ibid. ⁶ Joan. i, 1 sqq.

(70) Εἶτα, φησὶ, καὶ αὐτὸ τὸ Εὐαγγέλιον. Vis ista ratiocinationis hujus fuisse videtur. Theodotus ut probaret Christum merum, ac simplicem hominem esse, Lucæ verbis utebatur, quibus angelus Mariæ dixit, superventurum in eam Spiritum sanctum,

non autem in ea futurum, vel, ut paulo post loquitur, in eam ingressurum. Nam illa verba, *ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ*, adventitium aliquid, et extrinsecus accedens indicare videntur.

post : Et Verbum caro factum est. Non dixit, Spiritus caro factus est ; ac ne illud quidem : Christus homo genitus est. Quippe Scriptura sacra, omni ex parte munita stabilitaque eundem Deum atque hominem agnoscit : Deum quidem a Deo cœlitus profectum ; hominem vero sine virili semine a Maria progitum. Qui extra hæc 466 duo longe verissima graditur, a veritate est alienus.

IV. Aliud insuper Theodotus opponit, quod de ipso Jeremias pronuntiavit : *Homo est, et quis cognoscat illum* ¹ ? Nec intelligit, pro eo atque a veritate remotus est, unamquamque dictionem notionis suæ ac potestatis interpretationem habere conjunctam. Nam qui homo sit, plane a plerisque cognoscitur, quibus haud ignotus esse potest : puta ab utroque parente, fratribus, cognatis, contubernaliis, vicinis, civibus, ac servis. At illic Scriptura totius ab illo suscepti negotii miraculum explicans, hominem quidem propter assumptam carnem nominat, hisce porro verbis : *Quis cognoscat illum ?* ad ejus divinitatem, quæ comprehendi nequit, declarandam uti voluit. Nam cum *Filium nemo novit nisi Pater* : neque *Patrem novit ullus, nisi Filius, et is cui revelavit* ², sequitur, ne ipsum quidem, nisi cui revelaverit, ab ullo posse cognosci. Cæterum Patris ille sui ac suam adeo divinitatem et gloriam servis suis per Spiritum sanctum revelat, necnon et futuram illam sempiternam vitam, reliquaque mysteria, ac doctrinam, atque inter cætera veram illam suam incarnationem ; ac quemadmodum Deus e cœlo, homo ex Maria prodierit.

V. Pergit idem ille Theodotus, et ab Isaia hominem illum esse affirmari docet, his verbis : *Homo sciens tolerare infirmitatem. Et vidimus eum percussus et male habitum. Et ignominia affectus est, nec reputatus* ³. Verum quomodo iterum redargui possit percussus ista non videt. Quippe Isaïas eodem in loco ita loquitur : *Tanquam oris ad occisionem ductus est ; et ut agnus coram tondente se mutus, sic non aperit os suum. In humilitate ipsius judicium ejus sublatum est. Subjicit deinde : Generationem ejus quis enarrabit ? quoniam tollitur de terra hominum vita ejus.* Non dixit, tollitur vita ejus ; sed ex hominibus adjecit. Cum enim Verbum perpetuo vivat, atque in sese vitam habeat, eamque iis, qui sese ament, impertiat, ex hominibus est illius qui-

ἐπίσταται · Θεὸν ἀπὸ Θεοῦ ἄνωθεν ἔχοντα · ἄνθρωπον ἀπὸ Μαρίας ἀνευ σπέρματος ἀνδρὸς γεγεννημένον. Τῶν δὲ δύο τούτων ἀληθινῶν ὁ ἐκτὸς βαίνων οὐχ ὑπάρχει τῆς ἀληθείας

profectum ; hominem vero sine virili semine a

Δ'. Προφασίζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος (71) λέγων, ὅτι καὶ ὁ Ἰερεμίας περὶ αὐτοῦ ἔφη, ὅτι ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γινώσκει αὐτόν ; Καὶ οὐκ οἶδεν ὁ ἑαυτὸν τῆς ἀληθείας ἀποξενώσας, ὅτι, ὡς ἔφη ἐκάστη λέξις ἔχει τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως τὴν ἐρμηνείαν. Ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὢν πάντως ὑπὸ πολλῶν γινώσκεται τῶν αὐτὸν γινωσκόντων · φημὶ δὲ πατὴρ καὶ μητὴρ, ἀδελφῶν τε καὶ συγγενῶν, συσκήτων τε καὶ γειτόνων, πολιτῶν τε καὶ οἰκετῶν. Ἐνταῦθα δὲ ἡ Γραφή, τὸ θαυμαστὸν διηγούμενη τῆς ὁλῆς αὐτοῦ πραγματείας, ἄνθρωπον μὲν ἔφη διὰ τὴν ἑνσαρκον παρουσίαν τὸ, *Τίς δὲ γινώσκει αὐτόν ;* ἐστήμανε περὶ τῆς αὐτοῦ θεότητος τῆς ἀκαταλήπτου. Ἐπειδὴ γὰρ οὐδεὶς οἶδεν τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ, καὶ τὸν Πατέρα οὐδεὶς οἶδεν εἰ μὴ ὁ Υἱός, καὶ ὃ ἐὰν ἀποκαλύψῃ · οὐδεὶς οὖν γινώσκειται αὐτόν, ἐὰν μὴ αὐτῷ ἀποκαλύψῃ. Ἀποκαλύπτει δὲ δι' ἁγίου Πνεύματος τοῖς αὐτοῦ δούλοις τὴν αὐτοῦ καὶ τὴν τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς θεότητα, καὶ δόξαν, καὶ τὴν αὐτοῦ ζωὴν αἰώνιον τὴν μέλλουσαν, καὶ τὰ αὐτοῦ μυστήρια, καὶ διδασκαλίαν, καὶ τὴν αὐτοῦ δι' ἡμᾶς ἑνσαρκον ἀληθῆ παρουσίαν, ὅτι Θεὸς ἄνωθεν, καὶ ἄνθρωπος ἀπὸ Μαρίας.

Ε'. Εἶτα ὁ αὐτὸς πάλιν φησὶ Θεόδοτος, ὅτι καὶ Ἠσαίας περὶ αὐτοῦ ἔφη, ὅτι ἄνθρωπός ἐστιν, οὕτως εἰπὼν · Ἄνθρωπος εἰδὼς φέρειν μαλακίαν. Καὶ εἰδομεν αὐτόν ἐν πληγῇ καὶ ἐν κακώσει. Καὶ ἠτιμώσθη, καὶ οὐκ ἐλογίσθη. Ἀλλ' οὐκ οἶδεν πῶς πάλιν ἐλέγχεται ὁ κτηνώδης. Ἐν αὐταῖς γὰρ ταῖς λέξεσιν Ἠσαίας οὕτως εἶπεν · Ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείρατος αὐτόν ἀφῶτος · οὕτως οὐκ ἀνολίγει τὸ στέμμα αὐτοῦ. Ἐν τῇ ταπεινώσει αὐτοῦ ἡ κρίσις αὐτοῦ ἤρθη. Εἰτά φησι · Τὴν γενεάν αὐτοῦ τίς διηγῆσεται ; ὅτι αἰρεται ἀπὸ τῆς γῆς τῶν ἀνθρώπων ἡ ζωὴ αὐτοῦ. Καὶ οὐκ εἶπεν, αἰρεται ἡ ζωὴ αὐτοῦ, ἀλλὰ, ἀπὸ ἀνθρώπων. Ἀεὶ γὰρ ὁ Λόγος ζῶν ὑπάρχων, καὶ τὸ ζῆν ἐφ' ἑαυτοῦ ἔχων,

¹ Jerem. xvii, 9. ² Matth. xi, 27; Luc. x, 22. ³ Isa. liii, 3 sqq.

(71) Προφασίζεται πάλιν ὁ τάλας Θεόδοτος. Jeremiae locus ille, quem Theodotus assererat, ex LXX Seniorum editione depromptus est : Ἄνθρωπός ἐστι, καὶ τίς γινώσκει αὐτόν ; Hebraica vox שׂוֹן ambigua significatione occasionem interpretationis illius dedit, ut animadvertit Hieron. Nam si legamus שׂוֹן, homo dicitur : si autem שׂוֹן, inscrutabile, sive desperabile ; eo quod nullus cor hominum valeat intrinse. At sancti PP. contrarium ejus, quod Theodotus pugnabat, ex eodem loco deducunt : Christum non simplicem hominem esse, sed una etiam Deum ; quod Hieronymus non probat. Solent, inquit, quidam nostri, bono quidem voto,

sed non secundum scientiam, uti hoc loco contra Judæos ; quod homo sit Dominus atque, atque Salvator, secundum dispensationem carnis assumptæ ; nullusque possit nativitatē ejus scire mysterium, secundum illud quod scriptum est : Generationem ejus quis enarrabit ? nisi solus Deus, qui arcana rimatur, et reddit unicuique secundum opera sua. Melius autem est, ut simpliciter accipiamus, quod nullus cogitationum secreta cognoscat, nisi solus Deus. Hæc ille. Ad eundem sensum refert etiam Theodoretus ; Tertul. vero Contra Jud., cap. 14 ; Cyprianus Cont. Jud., cap. 10 ; Lactant. lib. iv, cap. 13 ; et alii, quos tacito nomine notat Hieron. ad Christi divinitatem.

καὶ ζωὴν τοῖς αὐτὸν ἀγαπῶσι διδοῦς· ἐξ ἀνθρώπων μὲν ἡ ζωὴ αὐτῷ ἔληθη, ἀφ' ἐαυτοῦ ζωὴ ὢν. Ζωὴ γὰρ ὁ Λόγος, καὶ πᾶσι ζωὴν παρέχων τοῖς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίσασιν ἐν ἀληθείᾳ. Καὶ τὸ, *τὴν γενεάν αὐτοῦ εἰς διηγήσεται*; εἰ τὴν ἀνθρώπου ψυχὴς ἀπὸ Μαρίας γεγεννημένος, εὐδιήγητος ἄρα ἦν ἡ αὐτοῦ γέννησις. Ἐπειδὴ δὲ ἐστὶ πρὸ τοῦ Δαβὶδ, πρὸ τοῦ Ἀβραάμ· Ἀβραάμ γάρ ὁ Πατὴρ ὑμῶν, φησὶν, *ἐπεθύμησεν ἰδεῖν τὴν ἡμέραν μου. Καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Εἴτα αὐτῶν θαυμαζόντων καὶ λεγόντων· Πεντήκοντα ἔτη οὕτω ἔχεις, καὶ τὴν Ἀβραάμ ἐώρακας*; ἐλέγχων θεόδοτον, καὶ τοὺς ἀπίστους, καὶ ἐπαρησιθίους Ἰουδαίους, ἔφη· Ἀμήν, ἀμήν, λέγω ὑμῖν, ὅτι πρὸ Ἀβραάμ ἐγὼ εἰμι. Ἦν γὰρ πρὸ Ἀβραάμ ἀληθῶς, καὶ πρὸ Νῶε, καὶ πρὸ Ἀδὰμ, καὶ πρὸ τοῦ κόσμου, καὶ πρὸ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τοῦ κόσμου, πρὸ παντὸς ὧν, καὶ κτισμάτων. Διὸ ἀχρονος ὢν, καὶ ἀφραστος καταγγέλλεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος διὰ Ἠσαίου, ὅτι *τὴν γενεάν αὐτοῦ εἰς διηγήσεται*; Ὅτι αἴρεται ἐκ τῆς γῆς ἡ ζωὴ αὐτοῦ.

Ἄλλῃ, φησιν, εἶπον οἱ ἀπόστολοι· Ἄνδρα ἀποδε-
δειγμένον εἰς ὑμῶς σημεῖοις καὶ τέρασι· καὶ οὐκ
εἶπον Θεὸν ἀποδεδειγμένον. Ἐλέγχῃ δὲ πάλιν, Θεό-
δοτε (72), ὅτι πάλιν οἱ αὐτοῦ· ἀπόστολοι ἐν αὐταῖς
Πράξεσιν ἔφθασαν, ὡς ὁ μακάριος Στέφανός φησιν·
Ἰδοὺ ὁρῶ τὸν οὐρανὸν ἀνεωγμένον, καὶ τὸν Υἱὸν
τοῦ ἀνθρώπου δεσπῶτα ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ.

Γ'. Πάλιν δὲ προφασίζεται λέγων, ὅτι ἔφη περὶ αὐτοῦ
ὁ Ἀπόστολος, ὅτι Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων Χρι- C
στὸς Ἰησοῦς. Καὶ οὐκ εἶδε πάλιν πῶς καθ' ἑαυτοῦ
ἐπιγίρει. Ὁ γὰρ εἰπὼν, Μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώ-
πων Χριστὸς Ἰησοῦς, αὐτὸς ἐσαφήνισε λέγων·
Προορισθέντος τοῦ Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ πνεῦμα
ἀγιοσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ
τοῦ Κυρίου ἡμῶν· καὶ πάλιν Γενόμενος ὑπὸ νόμον.
Τούτων δὲ ποιούμενος τῶν λέξεων τὴν ἀσφάλειαν,
φησὶν· Εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ πολλοί, καὶ
κύριοι πολλοί, ἡμῶν δὲ εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα,
καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.
Εἰ δὲ, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, οὐκ ἔρα
ψιλὸς ἄνθρωπος; εἴη ὁ Μονογενὴς ἀπὸ Μαρίας καὶ
δεῦρο, οὔτε ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. Ἐπεὶ πῶς δι' αὐτοῦ
τὰ πάντα τὸ δυνατόν· εἶναι, πρὸ αὐτοῦ γινόμενα, κατὰ
τὸν σου λόγον, εἰ ψιλὸς ἦν ἄνθρωπος; Ἡ πῶς εἴη δι' D
αὐτοῦ τὰ πάντα πρὸ αὐτοῦ ἐπιγνωσθέντα καὶ γινό-
μενα; Καὶ ἐκ πανταχόθεν ἐξέπας τούτου ἡ ληρηδία.
ille nudus exstiterit? Quinam porro per ipsum
ac producta fuissent? Ex his igitur aniles istius n

Ἐν αὐτῇ δὲ τῇ διαλόγῳ, ἅμα τῇ τε περὶ αὐτοῦ
γνωσιν εἰπόντες καὶ τῇ ἀνατροφῇ καθ' ἑκάστην λλ-

A dem vita sublata; ipse tamen nihilominus est vita per sese. Verbum enim vita est, omnibusque, qui vere in se sperant, vitam largitur. Quod autem scriptum est : *Generationem ejus quis enarrabit?* si homo nudus esset a Maria genitus, **467** illius utique generatio enarratu facilis esset. Sed quoniam ante Davidem est et Abrahamum, Abraham enim pater reter, inquit, concupivit videre diem meum. Vidit, et gavisus est *. Adhuc mirantibus illis et dicentibus : *Quinquaginta annos nondum habes, et Abraham vidisti?* ad Theodotum una cum incredulis Deumque negantibus Judæis refellendum, ita respondit : *Amen, amen, dico vobis, quoniam ante Abraham ego sum.* Vere siquidem ante Abrahamum exstitit : imo ante Noëum et Adamum, ante mundum ipsum ac cælum, ante mundi tempus, ante universum, ac quidquid est omnino creatum. Quocirca temporis expers et inexplicabilis a Spiritu sancto per Isaiam prædicatur. *Generationem, inquit, ejus quis enarrabit? Quoniam tollitur e terra vita ejus.*

At enim, inquit, si de illo apostoli locuti sunt, *Virum probatum in vos signis et prodigiis* ⁴; nec Deum probatum dixerunt. Sed hoc ipsum te rursum, Theodote, jugulat, quod in iisdem Actis apostoli dixerunt, ac beatus præcipue Stephanus usurpat: *Ecce video celum apertum, et Filium hominis stantem a dextris Dei* ⁵.

VI. Rursum instat hæreticus, et objicit : Aposto-
lus, ait, ita de Christo loquitur : *Mediator Dei et
hominum Christus Jesus* *. Sed nimirum ignorat,
quemadmodum istud ipsum contra se producat.
Qui enim hoc dixit : *Mediator Dei et hominum Jesus
Christus*, ille ipse declaravit his verbis : *Qui præ-
destinatus est Filius Dei in virtute, secundum spi-
ritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum
Jesu Christi Domini nostri* ? ; item : *Factus sub
lege* *. Quæ quidem verba uti firminus stabilisque
muniret, ita scripsit : *Si sunt qui dicuntur dii mul-
ti, et domini multi, nobis vero unus Deus, ex quo
omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem om-
nia* *. Igitur si Christus est *per quem omnia*, et non
ad ipsum referimur; nudus profecto non est
homo censendus Unigenitus ille de Maria natus,
atque in hac terra editus, neque ex virili semine
susceptus. Nam quomodo fieri per illum omnia
potuere, quæ ipso priora sunt, si, ut asseris, homo
omnia esse potuerint, quæ ante ipsum cognita
nugæ penitus evanescent.

468 Jam vero cum ea quæ ad Theodoli hæresim cognoscendam, ac singillatim evertendam per-

¹ F. πρὸ κόσμου πάντες; ² F. αὐτοί. ³ Joan. viii, 56 sqq. ⁴ Act. ii, 22. ⁵ Act. vii, 55. ⁶ I Tim. ii, 5. ⁷ Rom. i, 4. ⁸ Gal. iv, 4. ⁹ I Cor. viii, 5.

(72) Ἐτέρῃ δὲ ἄλλῃ, Θεόδωρος. Ex eo quod ad Patris dexteram collocatus sit Filius, pari et eadem cum illo dignitate ac potestate esse dicendus est. Ambros. serm. iii De Pentecoste : Ne miremini, inquit, quod ad dexteram Patris residere dixi Filium; ad dexteram enim residet, non quia major Patre, sed ne minor Patre esse credatur.

sicut hæretici blasphemare consueverunt. Idem colligit ad psalm. xviii, ex illo psal. cix, loco: *Sede a dextris meis*. Quibus, et similibus ex locis apparet, falsam eorum esse sententiam, qui sinistram apud veteres honoratiorem dextra fuisse contendunt. Cujus opinionis auctor Nebriss. cap. 59 *Quinquagenæ*.

linere videbantur, hac in dissertatione proposuerimus, ad ea quæ deinceps sequuntur more nostro transibimus, postquam velut serpentis cujusdam partem adhuc palpitantem veritatis spe ac fide, velut fuste, percussimus atque exstinximus. Proinde ad sequentes hæreses belluarum in modum effratissimas contemplandas tractandasque properamus.

CONTRA MELCHISEDECIANOS,
Hæresis XXXV vel LV.

I. Qui Melchisedecianos appellari sese volunt, ac, nisi fallor, a Theodotianis avulsi sunt, Melchisedecum illum, de quo in Scripturis mentio fit, cum primis celebrant, et præclaram quamdam esse virtutem arbitrantur. Quem etiam in supremis atque inexplicabilibus locis constituunt. Neque solum virtutem illum esse quamdam asserunt, sed ipso etiam Christo majorem esse dicunt. Christum vero simpliciter advenisse, atque illius ordine dignatum esse narrant, ex illo videlicet Davidis dicto: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech*¹. Quare Melchisedeco dignitate sit inferior. Nisi enim secundum ab eo existimationis locum haberet, nequaquam ordine illius indigeret. Jam de eodem illo Melchisedeco ferunt, sine matre illum, ac patre, et genealogia fuisse²: idque ex Pauli ad Hebræos Epistola affirmare conantur. Præterea commentitios quosdam libros ac confictos habent, quibus sibimetipsis illudant.

Verum ex ipsis Scripturæ verbis facile est istorum errorem convincere. Quod enim de Domino a Davide pronuntiatum est, cum sacerdotem illum secundum ordinem Melchisedec fore prædixit, una et Christi sacerdotium iisdem est illis Litteris consignatum. Ac statim illud a divo Paulo subjectum legitur: *Assimilatus Filio Dei manet sacerdos in perpetuum*³. Jam vero si Dei Filio Melchisedech assimilatur, æqualis eidem esse non potest. Quomodo enim servus Domino esse possit æqualis? Nam Melchisedec homo utique fuit. Patris vero ac matris expers dicitur, non quod ambobus illis caruerit, sed quod nulla sit illorum in divinis Litteris expressa mentio. Sane quam plurimos Scripturarum profunda illustraque 469 quæque humanæ naturæ mentem omnem ac cogitationem superant, in errorem adduxerunt. Siquidem Arabiæ Petrææ incolæ, quæ regio Rochem et Edom appellatur, Moysem, propter edita ab illo prodigia, pro Deo venerantur, et ejus imaginem adorant;

¹ Psal. cix, 4. ² Hebr. vii, 3. ³ ibid.

(73) *Ἀποσπασθέντες τάχα*. A Theodotianis ortus esse Melchisedecianos censet Epiphanius. Tertull. vero lib. *De præscript.*, cap. 53, etiam Theodotum sectæ hujus auctorem constituit, non priorem illum, et Byzantium, sed alterum, quem ἀργυρομαχὸν Theodoretus fuisse narrat. Eusebius lib. v, cap. 27, Theodoti Coriarii discipulum quemdam commemorat Theodotum Trapzitam, a quo deceptus Natalis confessor insigni miraculo resipuit, cujus et Theodoretus meminit. Hic igitur Theodotus ad magistri sui impietatem hoc adjecit, ut Christo Domino Melchisedecum anteponeret, ut

ἔιν, ὑπερβητόμεθα κατὰ τὸ εἶδος τῆς ἀκολουθίας, ὥσπερ τι μέρος ἔρπαιτοῦ ἐτι σκαρίζοντος, τῇ τῆς ἀληθείας ἐλπίδι καὶ πίστει πεπαικότες καὶ ἀνιλόντες, τὰς ἐξῆς διασχοπήσωμεν, καὶ περιβλέπασθαι τὰς θηριωδεστάτας αἱρέσεις σπεύσωμεν.

KATA MEΛΧΙΣΕΔΕΚΙΑΝΩΝ,
ΛΕ', ἢ καὶ ΝΕ'.

A'. Μελχισεδεκianoὺς πάλιν ἑτεροὶ αὐτοὺς καλοῦσιν, ἀποσπασθέντες τάχα (73) ἀπὸ τῶν Θεοδοτιανῶν καλουμένων. Οὗτοι τὸν Μελχισεδέκ τὸν ἐν ταῖς Γραφαῖς λεγόμενον δοξάζουσι μεγάλην τινὰ δύναμιν. Εἶναι δὲ αὐτὸν ἄνω ἐν ἀκατονομάστοις τόποις· καὶ ὡς εἶναι τοῦτου οὐ μόνον δύναμιν τινὰ, ἀλλὰ καὶ μειζότερον τοῦ Χριστοῦ φάσκουσι. Χριστὸν δὲ ἡγοῦνται ἀπλῶς ἐληλυθότα, καὶ καταβηθέντα τῆς ἐκείνου τάξεως, διῆθιν ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ εἰρημένου· *Σὺ εἰ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ*· ὡς εἶναι, φησὶν, αὐτὸν ἐτι ὑποδεέστερον τοῦ Μελχισεδέκ. Εἰ μὴ γὰρ ἦν ἐν δευτέρᾳ τινὶ ἀγωγῇ κείμενός, οὐκ ἂν τῆς ἐκείνου τάξεως ἐπιδέετο. Περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ Μελχισεδέκ, φασὶν, ὅτι ἀμήτωρ, ἀπάτωρ (74), ἀγενεαλόγητος, ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους τοῦ Παύλου Ἐπιστολῆς παριστᾶν βουλόμενοι. Πλάττουσι δὲ αὐτοῖς καὶ βίβλους ἐπιπλάστους, αὐτοὺς ἀπατῶντες

Ἐξ αὐτῶν δὲ τῶν ῥητῶν ἡ αὐτῶν ἀνατροπὴ γίνεται. Ὡς γὰρ λέγει περὶ τοῦ Κυρίου ὁ Δαβὶδ, προφητεύων κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ ἱερεὶς αὐτὸν καθίστασθαι, ἐν ταυτῷ εἶσθαι τὸν Χριστὸν ἱερεὶς διηγεῖται ἡ θεία Γραφή. Εὐρίσκειται δὲ εὐθύς λέγων· *Ἀφομοιοῦμενος τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές*. Εἰ δὲ ἀφομοιοῦται τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἴσως τυγχάνει τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ δύναται τὸ δοῦλον εἶναι ἴσον τῷ δεσπότῃ; Ὁ μὲν γὰρ Μελχισεδέκ ἄνθρωπος ἦν. Τὸ δὲ ἀπάτωρ, ἀμήτωρ, οὐ διὰ τὸ μὴ ἔχειν αὐτὸν πατέρα, ἢ μητέρα, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἐν τῇ θείᾳ Γραφῇ κατὰ τὸ φανερώτατον ἐπωνομάσθαι. Πολλοὺς γὰρ ἐφαντασίαν τὰ βαθύτατα τῆς θείας Γραφῆς, καὶ ἐνδοξά, καὶ ὑπεραίροντα διάνοιαν ἀνθρωπίνης φύσεως. Οἱ μὲν γὰρ ἐν τῇ Ἀραβίᾳ τῇ Πατρίᾳ τῶν Ρωμῶν τε καὶ Ἑδῶν καλουμένη τὸν Μωϋσεῖα διὰ τὰ θεοσημεῖα θεὸν νομίζουσι, προσκυνοῦσι τε τὴν αὐτοῦ εἰκόνα, ἣν ἀνατυπωσάμενοι ἀπεπλανήθησαν· οὐ τοῦ δικαίου αὐτοῖς αἰτίου γενομένου, ἀλλὰ τῆς πλάνης αὐτοῖς διὰ τοῦ δικαίου ἐν τῇ ἀγνοίᾳ φαντασίαν πράγματος αὐτοῖς

scribit Tertullianus. Theodoretus vero Melchisedec ex illius sententia δύναμιν τινὰ καὶ θεῖαν, καὶ μεγίστην exstitisse κατ' εἰκόνα δὲ αὐτοῦ τὸν Χριστὸν γεγενηθῆναι. At Augustinus et Philastrius nullum Melchisedecianis errorem alium tribuunt, nisi quod hominem esse negaverint, sed virtutem Dei esse statuerint. Vide Epistolam Hier. 126, ad Eutrium.

(74) *Ἀμήτωρ, ἀπάτωρ*. Perperam Erasmus ignoti patris ac matris; qua stolidi interpretacione mysterium omne sustulit, quod in harum notione verum Apostolus constituit.

συναγωγῆς· ἐν δὲ τῇ Σεβαστῇ τῇ ποτε Σαμαρείᾳ καλουμένη, τὴν θυγατέρα Ἰεφθαῖ θεοποιήσαντες, ἐπὶ ταύτην τελετὴν κατ' ἔτος (75) ἄγουσιν. Οὕτως καλοῦντο, ἀκούοντες τὰ σοφὰ καὶ ἐνδοξα τῆς Γραφῆς ῥήματα, εἰς ἀνοησίαν ἐξέτρεψαν, καὶ εἰς ὑπέρογκον διάνοιαν ἀρθίντες, τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας κατέλειπον, καὶ μύλους ἐαυτοῖς πλατύνοντες, κατὰ πάντα ἐλεγχθήσονται. Sic hæretici isti, cum sapientiæ ac dignitatis plenas Scripturæ voces audiissent, ad recordiam traducti sunt: ac mente insolentius elati veritatis viam dereliquerunt, adeoque nihil illos sibi præter fabulas finxisse planissime convincemus.

B. Καὶ γὰρ παρὰ τισι τοῦ Μελχισεδέκ (76) ὁ πατήρ τε καὶ ἡ μήτηρ ἐμψέρεται· οὐκ ἔχει δὲ κατὰ τὰς ῥητὰς Γραφῆς καὶ ἐνδιαθίτους. Εἶπον δὲ τινες Ἡρακλᾶν καλεῖσθαι αὐτοῦ πατέρα, μητέρα δὲ Ἀσταρόθ, τὴν καὶ Ἀστερίαν. Ἦν δὲ οὗτος υἱὸς τῶν ἐπιχωρίων, κατ' ἐκεῖνα καιροῦ ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι (77) κατοικούντων. Σαλήμ δὲ ἡ πόλις (78) ἐκαλεῖτο· περὶ ἧς ἄλλος ἄλλως ἐξέδωκε, καὶ ἄλλος ἄλλως. Οἱ μὲν γὰρ λέγουσιν αὐτὴν τὴν νῦν Ἱερουσαλήμ καλουμένην, ποτὲ δὲ Ἰερουῶς λεγομένην· ἄλλοι δὲ ἔφασαν, ἄλλην τινὰ Σαλήμ εἶναι ἐν τῇ πεδίῳ Σιχίμοι, κατ' ἀντικρὺς τῆς νυνὶ Νεαπόλεως καλουμένης. Εἶτε, οἷν ἐντεῦθεν, ἡ καὶ ἐκεῖθεν, οὐ μακρὰν ἀλλήλων διεστήκασιν οἱ τόποι, ὅμως ἡ ὑπόθεσις δηλοῖ τὸ ἔργον. Ἐξήνεγκε γὰρ, φησί, τῷ Ἀβραάμ ἄρτους καὶ εἶνον. Καὶ ἦν ἱερεὺς τοῦ Ἰψίστου κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον. Ὡς ὑπόγρησε τὸν Ἀβραάμ, καὶ δεκάτην ἔλαβε παρ' αὐτοῦ. Ἔδει γὰρ τὸν ἱερέα τοῦ Ἰψίστου παρὰ δούλου Θεοῦ τιμηθῆναι· καὶ πρῶτον μὲν τὸν Ἀβραάμ προσενέγκαι τῷ ἐν ἀκροβυστίᾳ ἱερεὶ λειτουργούντι· καὶ ἐπειδὴ ἐξ αὐτοῦ ἤμαλλεν ἐκ περιτομῆς γίνεσθαι ἡ ἱερωσύνη, ἵνα πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς γνώσεως καθαιροῖτο, πρὸς τὸ μὴ αὐχοῦσαν τὴν περιτομὴν περὶ ἱερωσύνης δύνασθαι ἀντιλέγειν τῇ τῆς ἀγίας Ἐκκλησίας ἱερωσύνῃ. Εἰ γὰρ Ἀβραάμ τῷ Μελχισεδέκ προσένεγκε δεκάτην, οἱ δὲ ἀπὸ Ἀβραάμ τῷ Λευὶ προσφέρουσι καὶ τῷ Ἀαρών· μετὰ χρόνον δὲ τοῦ πάλιν εἶναι τὴν ἱερωσύνην ἐκ περιτομῆς διὰ Ἀαρών καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ καθεστῆς φάσκει ἡ Γραφή διὰ τοῦ Δαβὶδ, μετὰ γενεᾶς δεκαδύο (79) τῆς τοῦ Λευὶ γεννήσεως, ἐβδόμης δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρών

¹ Gen. xiv, 18.

(75) Ἐπὶ ταύτην τελετὴν κατ' ἔτος. Τελετὴ hoc loco vel solenne festum ac celebritatem significat, vel sacrificium. Hesych.: Τελεταί, ἑορταί, θυσίαι, μυστήρια. Orus Thebanus apud Etymol. auctorem τελεταί appellat τὰς μίζους, καὶ μετὰ τινος μυστικῆς παροδίας ἑορτάς. Recte igitur cum Cornario festum hic interpretati sumus. Tametsi de sacrificio potius accipere, quod Serrario nostro placuit; præsertim cum hæc. 78 eandem historiam narrans θυσίας vocet. Ἐν Σιχίμοις, τοῦτ' ἐστὶν ἐν τῇ Νεαπόλει θυσίας οἱ ἐπιχώριοι τελοῦσιν εἰς ὄνομα Κόρης. Quod vero ταύτην τελετὴν ἄγουσιν hoc loco dixit, simpliciter usurpatum puto, pro eo quod est ritus illos instant, vel sacri illius memoriam celebrant. Potest et ταύτη pro ταύτῃ legi. Nam de humanis hostiis, quod suspicatur Serrarius, verum non arbitror; præsertim Epiphaniæ ævo, sub Christianis principibus, qui execrandas illas ac detestabiles caeremonias ubique prohibuerunt.

(76) Καὶ γὰρ παρὰ τισι τοῦ Μελχισεδέκ. Quæ

A qua efflata, in errorem delapsi sunt. Cujus quidem causam non vir ille justus sustinet; sed horum dementia potius, quæ illius occasione veri opinionem numinis per ignorantiam excitavit. Se-baste vero, quæ olim Samaria dicebatur, Jephthæ filiam divinis honoribus consecrarunt; in cujus memoriam solenne quotannis festum celebrant. Scripturæ voces audiissent, ad recordiam traducti sunt, ac mente insolentius elati veritatis viam dereliquerunt, adeoque nihil illos sibi præter

II. Enimvero nonnulli utriusque Melchisedecis parentum nomina commemorarunt; sed ea nusquam expressis Scripturæ verbis, et in utroque Testamento declarantur. Sunt qui Heraclam patrem illius appellatum, matrem vero Astaroth, sive Asteriam dicant. Porro filius ille cujusdam ex indigenis temporis illius fuit, qui tum in Sabæ planitie degebant. Urbem ipsam Salem nominabant, de qua aliter est ab aliis traditum. Ac nonnulli eam esse censent, quæ nunc Jerusalem, olim Jebus vocabatur. Alii Salem alteram in agro Sicimico esse putant, quæ Neapolim ex adverso respicit. Sed sive hinc, sive illinc venisse dicatur, non longe ambo hæc loca a se invicem distant. Ac nihilominus quid ab eo gestum sit ipsa historie expositio declarat. Protulit enim, inquit, Abrahamo panes et vinum. Et erat sacerdos Altissimi per illud tempus. Qui Abrahamo benedixit, et ab eo decumam accepit. Ita enim fieri decebat, ut a Dei famulo Altissimi sacerdos honoraretur; utque primus Abrahamus præputiato sacerdoti sacra celebranti munus offerret, quandoquidem futurum erat aliquando, ut circumcisionis proprium sacerdotium originem ab illo ipso duceret, quo sublimitas omnis adversus Dei cognitionem elata, cognitione deprimeretur; ac ne circumcisio gloriosius sese jactitans, de sacerdotio posset cum Ecclesiæ sanctæ sacerdotio contendere. Cum enim Abrahamus Melchisedeco decumam obtulerit, 470 illiusque posterum Levi, et Aaroni deinceps offerrent, ac nihilominus postea, cum attributum circumcisioni

De Melchisedec parentibus narrat Epiphanius. redolent apocryphorum somnia; ejusmodi multa sunt hoc in opere bona fide a sanctissimo Patre descripta, quæ discutere aut refellere, otiosi; temere fidem adhibere, parum prudentis fuerit.

(77) Ἐν τῇ τῆς Σαβῆς πεδιάδι. Ubinam Sabæ illa sita sit, divinare utrumque licet. Josue cap. xix, 2, in tribu Simeonis recensentur Bersabee et Sabæ, quæ ejusdem oppidi nomina s. Isaias et Mazius esse putant. Quod si verum est, in Bersabeensi agro Melchisedeci parentes habitaverint.

(78) Σαλήμ δὲ ἡ πόλις. Antiquissima est illa quæstio, utrum Hierosolyma, an Sicimorum oppidum fuerit Salem Melchisedeci domicilium: de qua vide quæ Perrerus alique ad Gen. disputant, et novissime Salianus noster in Annalibus, A. M. 2118. Communis et vera sententia est, Hierosolymam potius quam Sicimorum urbem fuisse Melchisedeci regiam. Quod isti pluribus affirmant.

(79) Μετὰ γέντας δεκαδύο τῆς τοῦ Λευὶ. A

sacerdotium adhuc penes Aaronem, ejusque stirpem maneret, divini per Davidem Scriptura, duodecim ab origine Levi generationibus evolutis, ab Aaronis vero successione septem, oraculum illud ediderit, argumento illud fuit, sacerdotii dignitatem in Testamento Vetere perpetuo non esse mansuram, sed in eum ordinem esse transferendam, qui Levi, et Aaronem antecessit. Quod ipsum a Christo ad hodiernum usque diem in Ecclesia factum et administratum cernimus: ubi sacerdotalis generis non ex ipsa stirpe,

III. Etenim primum in præputio sacerdotium per Abelem perfectum est, inde per Noemum, ac tertio demum per Melchisedecum. Quod autem Melchisedec homo fuerit, sanctus Apostolus in eadem Epistola declarat his verbis: *Cajus vero genealogia narratur ex illis, decimarit patriarcham*¹. Apparet itaque generationem ejus non illis annumerari. Verum quam multi sunt, quorum origines aperte non produntur, puta Daniel, Sidrac, Misac, Abdenago, Elias Thesbites. Quorum qui parentes fuerint, nusquam in Scripturis commemoratum legimus. Sed ne cuiquam erroris ex ea re occasio præbeatur, non gravabor ea hoc loco referre, quæ nonnullorum traditione didicimus. Igitur Danielis patrem Sabaam fuisse quendam accepimus. Quod ad Eliam attinet, ejusmodi illius stemma, ac

¹ Hebr. vii, 9.

Levi ad Sadok filium Achitob, qui sub Davioe summum sacerdotium tenuit, II Reg. cap. viii, 17, γεναὶ sunt xiii, non xii; ab Aarone non vii, sed x numerantur I Par. cap. vi; quarum Litterculum proposuimus.

1 Levi	8 Bocci
2 Kaath	9 Ozi
3 Hamram	10 Zaraias
4 Aaron	11 Meraioth
5 Eleazar	12 Amarias
6 Phinees	13 Achitob
7 Abisue	14 Sadok

Sadok x est post Aaronem, post Levi xiii. Sed in priori numero post γεναὶς δεκάδω, infinite dictam ab erroris culpa scriptorem vindicat. Hæc autem, ἑξῆς δὲ ἀπὸ τῆς Ἀαρὼν διαδοχῆς, excusari non possunt, cum sint x. Ad hæc pro ἑξῆς crediderim ἐπὶ ἀριθμῶν scribendum esse, ut ad γεναὶ referatur. Nam in arithmetica nota deceptus est librarius.

(80) Καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ. Quod sit acumen in illa Epiphanii ratiocinatione, vix assequi possum. Ut hominem fuisse Melchisedecum ex Apostolo demonstret, hæc illius verba proponit: Ὁ δὲ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην. Ex quibus ita colligit: Ἀλλ' οὖν, ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται. Quæ nihil ad institutam probationem attinent, nec illis omnino verbis hominem existisse docet Apostolus. Quare mendosus hic locus videtur, et ita corrigendus: Ἀλλ' οὖν, ὅτι ἐξ ἑτέρων γενεαλογεῖται. Nam ex eo quod Apostolus dicat, Melchisedecum οὐ γενεαλογεῖσθαι ἐκ τοῦ Ἀβραάμ, aut ἐκ τῶν Αὐριτῶν, utcumque sequitur ἐξ ἑτέρων γενεαλογεῖσθαι, hoc est externæ diversæque ab illis stirpis fuisse.

(81) Ἠλίας ὁ Θεσβίτης. Eliam e sacerdotali fuisse stirpe Hebræorum fert opinio: qui eundem illum faciunt cum Phineez Eleazari filio. Hanc opinionem refert Kimchius ad lib. III Reg., cap. xvi, nec in ea tamen acquiescit, amplectitur autem Eliam in voce Thisbi. Neque vero id Hebræi veteres omnes arbitrati sunt. Siquidem ex eodem Davide constat, nonnullos e tribu Gad, alios e tribu Ben-

A διαδοχῆς: φύσει ἔδοξεν οὐκ ἐν τῇ παλαιᾷ Ιερωσύνη τὸ Ισραηλτικὸν ἵστασθαι: μετατιθεμένης δὲ εἰς τὴν πρὸ τοῦ Αὐτ' καὶ πρὸ Ἀαρὼν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ τῆς Ιερωσύνης: ὅπερ νυνὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πολιτεύεται ἀπὸ Χριστοῦ καὶ δεῦρο, μετὰ τοῦ σπέρματος κατὰ διαδοχὴν ἐκλεγομένου, ἀλλὰ τοῦ κατὰ ἀρετὴν τύπου ζητουμένου.

sed ex virtutis forma ac ratione delectus instituitur.

I^a. Πρώτη γὰρ Ιερωσύνη ἐν ἀκροβυστίᾳ διὰ τοῦ Ἀβελ τελεῖται: ἀλλὰ καὶ καθ' ἑξῆς διὰ τοῦ Νῶε: τρίτη δὲ διὰ τοῦ Μελχισεδέκ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Μελχισεδέκ (80) ἄνθρωπος ἦν, αὐτὸς ὁ ἅγιος Ἀπόστολος ἐν τῇ Ἐπιστολῇ φάσκει οὕτως: Ὁ δὲ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν δεδεκάτωκε τὸν πατριάρχην. Ἀλλ' οὖν, ὅτι ἐξ αὐτῶν οὐ γενεαλογεῖται. Πόσοι δὲ ἄλλοι οὐ γενεαλογοῦνται κατὰ τὸ φανερώτατον; Δανιὴλ, Σεδράχ, Μισάχ, Ἀβδεναγῶ, Ἠλίας ὁ Θεσβίτης: καὶ ἐν πάσαις βίβλοις οὐδαμοῦ ἐμφέρονται τούτων οἱ πατέρες τε καὶ μητέρες. Ἵνα δὲ μὴ κατὰ τοῦτο πλάνη τις γένηται, οὐδὲν λυπήσει ἃ καὶ ἐν παραδόσεσι κατελιφάμεν λέγειν. Εὐρήκαμεν γὰρ τοῦ Δανιὴλ τὸν πατέρα, Σαδὰν τινα καλούμενον. Τοῦ δὲ Ἠλίας φύσει καὶ τὴν πατριαρχίαν ὡσαύτως εὐρομεν: ἦν τινα καὶ εἰρμὸν ὑψηγῆσθαι οὕτως: Ἠλίας ὁ Θεσβίτης (81) ἀδελ-

C jamin oriundum putasse. Ipse autem certi nihil affirmat. E Christianis præter Epiphanium, *Alexandrinum Chronicon*, pag. 376, sacerdotalem Eliæ originem ascribit, additque Thisbitem dictum a Thisbi sacerdotali urbe in Arabia. Quod ex libro *De vita prophetarum*, qui Epiphanii nomine inscribitur, mutuatum videtur. Ἠλίας, inquit, ὁ προσφύτης: αὐτὸς ἦν ἐκ Θεσβῶν, ἐκ γῆς Ἀράβων, ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν, Αὐριτῆς, οἰκῶν ἐν Γαλαδ, ὅτι ἡ Θεσβίς δόμας ἦν τοῖς Ιερουσίμοις δεδομένη. Quem ad locum Superintendens nescio quis e Lutheranis qui novissime librum illum de prophetis interpolavit, mirifice æstuat, ut illas voces, ἐκ γῆς Ἀράβων, expungat. Quas quidem parenthesi inclusit, ut alienas esse significet. Si enim, inquit, *Thisben in Arabia collocabimus, non amplius ad cives Gileaditicos, vel ad regnum Israeliticum pertinebit*. Ille conjecturam suam attexit; et videlicet querenda occasio fuit adversus monachos declamandi, quorum inscitia intrusas illas voculas suspicatur. Cum enim ἐκ φυλῆς Ἀαρὼν legeretur, aliaque ad marginem adnotata fore lectio, ἐκ γῆς Ἀράβων, ea crescente, inquit, *monachorum barbarie in ipsum auctoris contextum recepta fuit*. Sed in ea conjectura summam iste pastor imperitiam suam ac levitatem delevit. Neque enim scivit, Arabiam olim latissime patuisse; ut non modo Transamnanæ seu Perææ optimam partem, sed etiam Cœlesyriam ac Damascum complexa sit. Siquidem regio ipsa Basan et Galaaditis Arabia continebatur, auctore Hieronymo in II *Isa.* et in *Abdiam*, ubi quæ prius vocabatur Galaad, eam postea nominatam Arabiam, et postremo suo tempore Cerasam, observat. De Damasco Tertull. lib. III *Contr. Marc.*, cap. 13: *Damascus*, inquit, *Arabia retro deputabatur, antequam transcripta esset in Syrophœnicen*. Arabiæ itaque nomine liber ille *De prophetarum Vita Galaaditidem* intellexit. At Kimchius ita nominatum putat: *הַבְּנֵי בְנֵי קָדְרָא הָאֵלֶּה הָיוּ בְּיָמָיו* hoc est ab urbe in qua primum habitavit; unde postea in Galaad migravit. Quæ quidem Davidis verba Elias levita Hebræus doctissimus nequaquam intellexit. Nam

IV. Redeo jam ad id quod mihi proposueram, ea videlicet, quæ de Melchisedeco ineptissime confingunt. Fuit enim justus ille quidem, ac Dei sacerdos, et rex Salem; sed neque in cælo fuit, nec e cælo descendit. *Nemo enim ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, Filius hominis*, ait sanctissimus verissimusque Deus idem et Verbum¹. Illum vero Melchisedeci ordinem cum Scriptura sacra confirmat, ac sanctus Spiritus expressis verbis asserit, sacerdotii translationem ostendit, quod ab vetere Synagoga rituque egregium ac præstantissimum in ritum, neque carnali successione devinctum postea transiit. Etenim sanctus ille Melchisedec nullum neque post se successorem habuit, nec ei sacerdotium est abrogatum, sed sacerdos toto vitæ sue tempore mansit. Quare adhuc in sacris Litteris eadem sacerdotii dignitas celebratur, cum nemo ei successerit, aut illam sacerdotii functionem, qua suo tempore nactus est, everterit. Eodem plane modo Dominus noster non nudus homo, sed ex Deo Deus Verbum, Deique Filius, ab eodem nullo initio aut tempore genitus, qui est cum Patre perpetuo, sed homo tamen de Maria nostra causa factus est; nec ex virili semine procreatus. Qui quidem sacerdotale Patri suo inunus offert, accepta ex natura hominum massa, ut pro nobis sacerdos secundum ordinem Melchisedec successione omni, carentem constitutur. Manet enim, et assidue dona pro nobis offert. In primis quippe semetipsum obtulit, ut perfectiore rivaque pro totius mundi salute macolata hostia, veteris testamenti sacrificium aboleret. In quo idem ipse victima fuit, ipse sacrificium, ipse sacerdos, ipse altare, ipse Deus, ipse homo, ipse Rex, **472** ipse Pontifex, ipse ovis, ipse agnus; adeoque *omnia in omnibus*² propter nos est factus, ut modis omnibus nobis vita suppeteret; ac sacerdotii sui constantem, et immutabilem firmitatem in sempiternum statueret, ut non jam stirpis habitatione successiones distribueret; sed ex justificatione conservari propagarique in Spiritu sancto singulari beneficio vellet.

V. Aliud præterea nonnulli de eodem Melchisedeco somniant. Ejusmodi enim homines carnaliter examinati sunt³: cum spiritaliter ea quæ ab Apostolo in Epistola ad Hebræos dicta sunt, nequaquam intellexerint. Quamobrem Hierax Melchisedecum Spiritum esse sanctum existimat, quod ita de eo scriptum sit: *Assimilatus Filio Dei. Manet enim sacerdos in perpetuum*⁴. Quod et aliis Apostoli verbis illustratur, cum dicit: *Spiritus vero pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus*⁵. At qui Spiritus sancti interiores sensus novit, non ignorat illum Deo pro electis supplicare. Sed et iste nihilominus a proposito penitus aberravit. Non enim unquam Spiritus sanctus carnem induit. Qua quidem si caruit, Rex esse Salem, aut illius loci sacerdos non potuit. Verum opportunitiori tempore, cum

Δ'. Ἐπαναλεῖτομαι δὲ πάλιν εἰς τὰ προκείμενα, ὡς οὗτοι φαντάζονται περὶ τοῦ Μελχισεδέκ. Ὅτι μὲν γὰρ δίκαιος ὑπῆρχε, καὶ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ, καὶ βασιλεὺς τῆς Σαλήμ, ἀλλ' οὐκ ἐν οὐρανῷ ὑπάρχων, καὶ ἀπ' οὐρανοῦ καταβεβηκώς. Οὐδεὶς γὰρ ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβὰς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, φητὶν ὁ ἅγιος καὶ ἀψευδὴς Θεὸς Λόγος· τὴν δὲ τάξιν τοῦ Μελχισεδέκ κρατύνουσα ἡ θεία Γραφή, καὶ τὸ Πνεῦμα ῥητῶς διδάσκον, τὴν μετὰθεσιν ἔδειξε τῆς ἱερωσύνης ἀπὸ τῆς παλαιᾶς συναγωγῆς καὶ τοῦ ἔθνους εἰς ἔθνος κἀλλιστον καὶ ὑπέρτατον, καὶ ὡς μέτοχον σαρκικῆς διαδοχῆς ἡνωμένον. Ὁ γὰρ Μελχισεδέκ ὁ ἅγιος οὗτος, οὐκέτι μετ' αὐτὸν διαδοχὴν ἔσχηκεν, ἀλλ' οὔτε ἀφάρεσιν τῆς ἱερωσύνης· ἡμεῖς γὰρ αὐτὸς ἱερεὺς τῶν πάντων χρόνων τῆς αὐτοῦ ζωῆς. Καὶ ἔτι ἐν τῇ Γραφῇ ᾄδεται ἱερεὺς, μηδενὸς αὐτῶν διαδεξαμένου, ἢ ἀνατρέψαντος τὴν κατὰ τὸν χρόνον αὐτοῦ ὑπηρεσίαν τῆς ἱερωσύνης. Οὕτω καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, οὐκ ὢν ἄνθρωπος, ἀλλὰ ἐκ Θεοῦ ἅγιος Θεὸς Λόγος, Υἱὸς Θεοῦ γεννηθεὶς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, αἰὶν ὦν Πατρὶ ὦν, γενόμενος δι' ἡμᾶς ἐκ Μαρίας ἀνθρώπος, καὶ οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός. Τὴν δὲ ἱερωσύνην τῷ Πατρὶ προσφέρει, ἐξ ἀνθρωπότητος τὸ φῶς λαβὼν, ἵνα ὑπὲρ ἡμῶν ἱερεὺς καταστῇ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, τὴν μὴ ἔχουσαν διαδοχὴν. Μένει γὰρ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν εἰς τὸ διηνεκὲς δῶρα προσφέρων· πρῶτον μὲν ἑαυτὸν προσενέγκας, ἵνα λύσῃ θυσίαν παλαιᾶς διαθήκης, τὴν ἐντελεστέραν ζῶσαν ὑπὲρ πάντος κόσμου ἱεουργήσας· αὐτὸς ἱερεὺς, αὐτὸς θύμα, αὐτὸς ἱερεὺς, αὐτὸς θυσιαστήριον, αὐτὸς Θεός, αὐτὸς ἄνθρωπος, αὐτὸς βασιλεὺς, αὐτὸς ἀρχιερεὺς, αὐτὸς πρόβατον, αὐτὸς ἀρνίον, τὰ πάντα ἐν πᾶσιν ὑπὲρ ἡμῶν γενόμενος, ἵνα ἡμῖν ζωὴ κατὰ πάντα τρόπων γένηται, καὶ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῦ τὸ ἀμετάστατον ἑδραίωμα εἰς τοὺς αἰῶνας ἀπεργάσῃται, οὐκέτι κατὰ σπέρμα τῆς διαδοχῆς μερίζων, ἀλλὰ κατὰ τὸ δικαίωμα φυλάττεσθαι ἐν Πνεύματι ἁγίῳ δωροῦμενος.

Ε'. Φαντάζουσι δὲ ἄλλοι περὶ τούτου τοῦ Μελχισεδέκ λέγοντες. Σαρκικῶς γὰρ οἱ τοιοῦτοι ἀνεκρίθησαν, πνευματικῶς μὴ νενοηκότες τὰ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Αποστόλου ἐν τῇ Ἐπιστολῇ τῇ πρὸς Ἑβραίους εἰρημένα. Καὶ ὁ μὲν Ἱεραξ τοῦτον νομίζει Μελχισεδέκ εἶναι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, διὰ τὸ, Ἀρρομοιούμενον, φησὶ, τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ. Μένει γὰρ ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές· ὡς ἀπὸ τῆς λέξεως, ἧς εἶπεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος· Τὸ δὲ Πνεῦμα ὑπερεντυγχάνει στεναγμοῖς ἀλαλήτοις· ὁ δὲ ἐπιστάμενος τὸ φρόνημα τοῦ Πνεύματος οἶδεν, ὅτι ὑπὲρ ἐκλεκτῶν ἐντυγχάνει τῷ Θεῷ. Ἐξέπρεσε δὲ καὶ οὗτος παντελῶς τοῦ προκειμένου. Οὐ γὰρ σάρκα ἐνεδύσατο τὸ Πνεῦμά ποτε. Σάρκα δὲ μὴ ἐνδυσάμενον, οὐκ εἶχεν εἶναι βασιλεὺς τῆς Σαλήμ, καὶ ἱερεὺς τόπου τινός. Καίρῳ δὲ ὅτε περὶ τούτου τοῦ Ἱεραξος καὶ τῆς αὐτοῦ αἰρίσεως

¹ Deest verbum. ² Joau. iii, 17. ³ I Cor. xv, 28. ⁴ II Cor. ii, 14. ⁵ Hebr. vii, 5. ⁶ Rom. viii, 26.

τὴν ἀνατροπὴν ποιῆσαι, τότε ἐν πλάτει περὶ τοῦ
των διηγέσονται. Τῆς δὲ ἀκολουθίας τὰ νῦν ἐπιλή-
ψομαι, πῶς δὲ περὶ τοῦτου τοῦ Μελχισεδέκ ἄλλοι
φαντάζονται.

Γ'. Σαμαρείται μὲν γὰρ τοῦτον (84) νομίζουσιν
εἶναι τὸν ¹ (υἱὸν τοῦ) Σήμ· καταγέλαστοι δὲ καὶ αὐτοὶ
εὐρεθήσονται. Ἀσφαλιζομένη γὰρ ἡ θεία Γραφή
πάντα μετὰ εὐταξίας, κατὰ πάντα ἀλήθειαν ὡχύρω-
σιν, οὐκ εἰς μάτην τοὺς χρόνους τάσσας καὶ τὰ ἔτη.
Ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν (85) ὀγδοηκονταετῶν
ἔτων, ἣ καὶ ἐνενήκοντα, πλείω ἢ ἑλάττω, ὁ Μελχι-
σιδὲκ αὐτῷ ἀπῆντα τότε, καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρ-
τον (86) καὶ οἶνον, προτυπῶν τῶν μυστηρίων τὰ
αἰνίγματα, ἀντίτυπα τοῦ Κυρίου ἡμῶν, λέγοντος,
ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ ἄρτος ὁ ζῶν· καὶ ἀντίτυπα τοῦ
αἵματος τοῦ ἐκ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ νοχθέντος, καὶ
ρεύσαντος εἰς καθάρσιν τῶν κεκοινωμένων, καὶ βαν-
τισμῶν, καὶ σωτηρίαν τῶν ἡμετέρων ψυχῶν. Ὁ δὲ
τοῦ Ἀβραὰμ πατήρ (87) Θάβρα ἑβδομηκοντὸν κατ-

A Hieracis illius hæresim refellam, de iis ipsis ube-
rius disputabo. Nunc ut ordine cætera pertexta,
quas de Melchisedeco alii fabulas serant, hoc loco
proponam.

VI. Igitur Samaritani Sem esse illum arbitran-
tur. In quo ridiculi plane sunt. Siquidem divina
Scriptura consentaneæ cuncta ac congruè stabi-
liens, corroborandæ in omnibus veritati studuit,
neque frustra temporum annorumque seriem ex-
pressit. Cum itaque Abrahamus octuagesimum
octavum, vel nonagesimum plus minus ætatis
annum ageret, ei Melchisedecus occurrit, ac panem
ipsi vinumque protulit². Quo facto mysteriorum
significationes adumbravit, quæ Domini figuram
exprimebant, qui dixit: *Ego sum panis vivus*³.

B Sed et sanguinis illius figuram, qui e perforato
ipsius latere ad eorum, qui inquinati erant, expia-
tionem aspersionemque manavit. Jam vero Thare
septuagesimo ætatis anno Abrahamum genuit⁴.

¹ Ex his quæ sequuntur expungendas esse duas illas voces intelliges. ² Gen. xiv, 18. ³ Joan. vi, 51.
⁴ Gen. xi, 26.

(84) Σαμαρείται μὲν γὰρ τοῦτον. Ita sensisse
Judæos declarat Hieron. ad Evagrium epist. 126 et
ex Midrasch Agada docet R. Selomoh in xiv Gen.
nec non et Aben Hezra. Nec dubium est, quin ex
Hebræorum et Latinorum rationibus congruant tem-
pora. Nam Abrahamo supervixit Sem annos xxxv.
At ex LXX Seniorum editione nequaquam conve-
niunt; ut recte colligit Epiphanius. Verum de hac
Judæorum aut Samaritanorum opinione, ac cæteris
de Melchisedeco veterum erroribus pluribus agit
Hieron. loco citato; copiosissime vero recentiores
sacrarum Litterarum interpretes et chronologi, ut
eo minus in hac quæstione commorari necesse sit.

(85) Ὅτε γὰρ Ἀβραὰμ ὑπῆρχεν. Falsus est ali-
quot annis numerus iste. Nam ut ex Genes. cap.
xvi constat, lxxxv duntaxat annorum erat Abra-
hamus, cum Agar ancillam duxit, quod posterius
est expeditione illa contra reges iv.

(86) Καὶ ἐξέβαλεν αὐτῷ ἄρτον. Egregius hic lo-
cus ad tuendam ab hæreticorum calumniis commu-
nem PP. omnium auctoritatem ac sententiam; qui
ex illis Geneseos verbis deducere solent, Melchise-
decum ad usum sacrificii panem et vinum protu-
lisse, et eo ipso sacrificio incrementum Christi cor-
poris ac sanguinis adumbrasse sacrificium. Quod
et Hieron. docet Epistola ad Evagr. et veteres, uti D

dictum est, propemodum omnes; quorum testimo-
nia a catholicis scriptoribus jamdudum studiose
collecta sunt Sed eximius atque in primis disertus
est, qui mihi forte nunc occurrit Clementis Alexand.
locus lib. iv Strom.: Μελχισεδέκ βασιλεὺς Σαλῆμ, ὁ
ιερεὺς τοῦ Θεοῦ τοῦ ὑψίστου· ὁ τὴν οἶνον καὶ τὸν ἄρ-
τον τὴν ἁγιασμένην διδοὺς τροφήν εἰς τύπον Εὐχα-
ριστίας. Vide August. epist. 95.

(87) Ὁ δὲ τοῦ Ἀβραὰμ πατήρ. Quod Abraha-
mum anno ætatis suæ lxx genuerit Thare diserte
Scriptura docet, ac tergiversationem omnem exclu-
dit. Nec aliter vetustissimi quique Patres eum lo-
cum interpretati sunt, ut vel contrariæ opinionis
patroni fateri coguntur; qui contra Mosis auctori-
tatem, non lxx, sed cxxx. Thare anno natum pa-
triarcham videntur asserere. Viderint illi, quam
recte tot sæculorum, adeoque PP. omnium consen-
sum repudiant. Nos quæ ab illis opponuntur tanti
esse non credimus, ut propterea lucere meridie ne-
gandum sit.

Jam vero hac in generationum descriptione non
ab Hebraicis modo fontibus, sed etiam a LXX Se-
niorum numeris, cujusmodi hodie exstant, aberrat
Epiphanius. Dabo hic Hebræorum ac Græcorum se-
riem, ut quæ observanda sunt facilius quisque per-
cipiat.

Hebræorum et La- tinorum series.	Ex editione Vulgata LXX Seniorum.	Vixerunt post generationem. Ex Hebræis et Latinis.	Vita integra.
Sem post diluvium ge- nuit anno 2	Sem anno 2	500	600
Arphaxad 35	Arphaxad 135	305	338
Sala 30	Cainan 130		
Eber 34	Sala 130	403	433
Phaleg 30	Eber 134	450	464
Reu 32	Phaleg 130	209	239
Seruch 30	Reu 132	207	239
Nachor 29	Seruch 130	200	230
Thare 70	Nachor 179	119	148
Abraham	Thare 70	135	205
Colliguntur ad Abra- hami ortum anni 292.	Colliguntur ad Abra- hami ortum anni 1172.		

Atqui ex Epiphaniï ratione colliguntur anni dun-
taxat 912 a diluvio ad Abrahami ortum. Differentia
est annorum 250, qui in LXX Seniorum editione

ex 130 Cainan, et centenis Nachoris consurgunt.
Vulgo enim Nachor 179 tribuuntur, ab Epiphani-
o vero 79. At vero in Præfatione hujus operis, et in

Colliguntur **473** anni fere centum sexaginta. Nachor vero Thare genuit annum agens septuagesimum nonum. Ita sunt anni **ccxxxix**. Seruch Nachor genuit anno ætatis **cxxx**. Colliguntur anni **cccix**. Rhagau genuit Seruch anno vitæ suæ **cxxxii**. Consurgunt anni **di**. Phalec Rhagau genuit annò ætatis **cxxx**. Fiunt anni **dcxxxi**. Heber porro genuit Phalec anno vitæ suæ **cxxxiv**. Fiunt anni **dccliv**. Sale genuit Heber, cum ætatis annum ageret **cxxx**. Efficiuntur anni **dcccxcv**. Arphaxad anno **cxliii** genuit Sale. Fiunt anni **mxxx**. Porro Sem, quem antea diximus a Samaritanis pro Melchisedeco haberi, genuit Arphaxad, ætatis anno centesimo. Summa annorum **mcxxx** ad Abrahami tempus, quo Melchisedeco obviam venit, reversus a cæde Chodollogomor, et Barsa, et Symobor, et Hamarphal B regum.

Verum tot annos, quot illorum somnia ferunt, Sem minime vixit; sed centesimo quinto Arphaxad genuit, altero post diluvium anno. Secundum quod, ut Scriptura testatur, quingentos insuper vixit, *Genuitque filios et filias, et mortuus est*¹. Qui igitur post sexcentos et quinque ætatis annos mortuus est, quomodo ad **mcxxx** usque pervenit; ut qui ante generationes decem Sem Noemi filius vocaretur, iis demum exactis, hoc est **mcxxx** annorum intervallo Melchisedecus illorum opinione censeretur? O singularem hominum amentiam! Cæterum ex aliorum exemplarium suppntatione, ab ortu Sem ad illud tempus, quo Abrahamo Melchisedecus occurrit, id quod octuagesimo vel nonagesimo vitæ illius anno contigit, consurgunt anni plus minus **dcxxviii**. Adeo ut quocumque se demum convertant, ad Abrahami tempus illud, quod diximus, pervenire Sem non potuerit, ut

¹ Gen. xi, 1.

Ancorato num. 116 easdem illas γενεάς pertextens Cainan inseruit. Ut illud appareat, **LXX** Seniorum editionem hac in parte variam et interpolatam fuisse; nam alii codices Cainan ascisciebant, alii expungebant. Siquidem apud Eusebium edit. Græcæ pag. 9, ex Africano, et **LXX** Interpretibus, nec non ex Samaritanorum Hebraicis exemplaribus in hujus genealogiæ contextu Cainan omissus est; nec annorum summa 912 excedit a diluvio ad natalem Abrahami: quot videlicet annos Epiphanius hoc loco numerat. Quare Eusebium hic quidem secutus est.

De Cainano vetus est quæstio, quæ a recentioribus varie disceptari solet. Mibi prætermittendus omnino videtur, cum nec in Hebraica veritate, nec in Latinorum editione existet uspiam. Quod enim vitium in Hebræos codices irrepsisse nonnulli statuunt; nimis hoc otiose lingitur. Lucæ auctoritas graviolem facit controversiam. Sed et huic a piis et eruditis viris jampridem satisfactum est. Cum enim Græcorum codices vulgo Cainanum exhiberent, Lucas, qui Græcis scribebat, non aliunde genealogiam istam, quam ex illorum libris exscripsit: ideoque et Cainanum inseruit, quem si alioqui prætermitteret, Græcos ipsos offenderet. Quare nihil alterutram in partem abiciens, quas in Græca editione gene-

A άγων έτος τον 'Αβραάμ εγέννησε, και γέγονεν έτη ρξ' πλείω η έλλάσσω. Ναχώρ δέ εγέννησε τον Θάρβρ έβδομηκονταεπνέα έτων ύπάρχων, και γέγονε αλθ' έτη. Σερούχ δέ εγέννησε τον Ναχώρ, ρλ' έτων ύπάρχων, και γεγόνασιν έτη τξθ'. 'Ραγαύ δέ εγέννησε τον Σερούχ, ύπάρχων ρλθ' έτων, και γέγονε πεντακοσιοστόν πρώτον έτος. Φαλέκ δέ εγέννησε τον 'Ραγαύ, ών έτων ρλ', και γέγονεν χλα' έτος. 'Εβερ δέ γεννῶ τον Φαλέκ (88) εν έτει ρδ' της αύτου ζωής, και γεγόνασι ψξ' έτη. Σάλα δέ γεννῶ τον 'Εβερ, ρλ' έτος κατάγων της αύτου ηλικίας, και γέγονεν ωλε' έτη. 'Αρφαξάδ δέ ρλε' έτων ών εγέννησε τον Σάλα, και γέγονε αλ' έτη. Σήμ δέ εκατοστῶ έτει ο προειρημένος, ο και φαντασιαζόμενος παρά τοις Σαμαρείταις είναι Μελχισεδέκ, εγέννησε τον 'Αρφαξάδ, και όμοϋ γέγονεν έτη αρλ' έως του χρόνου του 'Αβραάμ, καθ' όν συνήντησε τῷ Μελχισεδέκ, επανιών από της κοπής των περι Χοδολλογομόρ, και Βάρσα, και Συμοδόρ, και 'Αμαρφάλ των βασιλέων.

Ούκ έζησε δέ Σήμ τσαυτα έτη κατά την τούτων ληρώδη φαντασίαν· άλλα ρς' έτων εγέννησε τον 'Αρφαξάδ, εν τῷ δευτέρῳ έτει μετά τον κατακλυσμόν. Και έζησε μετά ταυτα ψ' έτη, ως φησιν ή θεία Γρηγόρη· *Και εγέννησεν υιούς, και θυγατέρας, και απέθανε*. Τοίνυν αύτου ζήσαντος εξακόσια πέντε έτη, και τελευτήσαντος, πώς έδύνατο φθάσαι εις αρλ' έτη· ίνα ο Σήμ ο υιός του Νῶε πρό δέκα γενεών καλούμενος Μελχισεδέκ παρά τούτοις, μετέπειτα μετά δέκα γενεάς, και αρλ' έτη νομισθείη; και ώ της πολλής των ανθρώπων πλάνης! Κατά δέ ψήφον άλλων άντιγράφων (89) από της του Σήμ ηλικίας, έξότε γεγέννηται ο αύτός Σήμ, έως του προδεδηλωμένου χρόνου, της τε του 'Αβραάμ συναντήσεως του Μελχισεδέκ, ήτις ήν εν έβδομηκοστῷ έτει της ζωής αύτου, ή ενεντηκοστῷ, γίνεται χη' έτη πλείω η έλλάσσω. Ότιε εξαπαντος μη δύνασθαι εις τον προδεδηλωμένον του 'Αβραάμ χρόνον τον Σήμ φθάνειν, ίνα και Μελχισεδέκ

rationes repererat, simpliciter reddidit. Quemadmodum si quis Æthiopus catholicam ad fidem perducere volens, regum illorum successionem ex vulgatis eorum Annalibus exciperet; tametsi quispiam intrusus in numerum fuisset, non hæc catholici scriptoris, sed historiarum et Annalium esse culpa crederetur. Hoc ego cum Perrerio nostro, Jansenio, Genebrardo, aliisque doctis et piis scriptoribus probabile censeo.

(88) *'Εβερ δέ γεννῶ τον Φαλέκ*. Mendum est non Epiphaniū, sed librarii in numerorum nota. Leg. itaque ρδ', ut ex sequenti collectione perspicue constat.

(89) *Κατά δέ ψήφον άλλων άντιγράφων*. Quænam illa sint exemplaria, quæ ab ortu Sem ad 80, vel 90 Abrahami, annos putent 628, hoc est a diluvio ad Abrahami ortum 348, comperire non potui. Neque enim Hebraica aut Samaritana, aut postremo **LXX** Seniorum editiones ita numerant. Quocirca vereor ut integræ sint numerales Epiphaniū notæ. Secundum Samaritanos, et nonnulla **LXX** Interpretum exemplaria, quæ a diluvio ad ortum Abrahami annos numerant 942, additis 180, sunt ab ortu Sem ad 80 Abrahami anni 1122.

νομισθείη. Καὶ διέπεισε πανταχόθεν ἡ τῶν Σαμαρει-
τῶν χυδαιολογία.

Ζ'. Ἰουδαῖοι πάλιν φάσκουσι τὸν τοιοῦτον δίκαιον
μὲν εἶναι, καὶ ἀγαθόν, καὶ ἱερέα τοῦ Ὑψίστου, ὡς ἔχει
ἡ θεία Γραφή· διὰ δὲ τὸν υἱὸν εἶναι πόρνης, φασί, τὴν
μητέρα αὐτοῦ μὴ γεγράφθαι, μηδὲ τὸν πατέρα αὐτοῦ
γινώσκασθαι. Ἐξέπεσε δὲ καὶ τούτων ὁ ληρώδης λό-
γος. Καὶ Παῦλ πόρνη ὑπῆρχε, καὶ ἐστὶ γεγραμμένη,
καὶ Ζαμβρὴ πορνεύσας γέγραπται, καὶ Χασβιθῇ
μετ' αὐτοῦ, καίπερ ἄλλοτρία οὔσα, καὶ οὐκ ἀπὸ γέ-
νους Ἰσραὴλ ἀναγομένη. Καὶ πᾶς ὁ μὴ διὰ θύρας
εἰσερχόμενος, ὡς ἔφη τὸ ἅγιον Εὐαγγέλιον, ληστής,
καὶ οὐκ ὢν ποιμὴν ὑπάρχει.

Ἐν δὲ τῇ Ἐκκλησίᾳ φύσει τινὲς διαφόρως τοῦτον
τὸν Μελχισεδὲκ ὀρίζονται. Οἱ μὲν γὰρ αὐτοῦ¹ νομι-
ζουσι φύσει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἐν ἰδέᾳ ἀνθρώπου τότε
τῷ Ἀβραάμ πιφηνέναι· ἐκπίπτουσι δὲ καὶ αὐτοὶ τοῦ
προκειμένου. Οὐ γὰρ τις ἐαυτῷ ὁμοίος γενήσεται
ποτε· ὡς ἔχει ἡ θεία Γραφή, ὅτι Ἀρωμειωμένος
τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές.
Τῷ ὄντι δὲ ὁ μὴ γενεαλογούμενος ἐξ αὐτῶν τὸν
Ἀβραάμ ἐδεκάτωκεν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐξ αὐτῶν
τῶν Ἰσραηλιτῶν γενεαλογεῖται, γενεαλογεῖται δὲ ἐξ
ἄλλων ἀνθρώπων, τούτων ἕνεκα πάντων τὴν ὑπό-
μνησιν ποιησάμενοι, διὰ τὴν αἵρεσιν ταύτην ὑπ-
εμνήσθημεν, καὶ ὡς ἐν παρεκδόσει περὶ τούτων δι-
ηγησάμεθα.

Η'. Εἰς ὄνομα δὲ τούτου τοῦ Μελχισεδὲκ ἡ προ-
ειρημένη αἵρεσις καὶ τὰς προσηγορίας ἀναφέρει, καὶ
αὐτὸν εἶναι εἰσαγωγέα πρὸς τὸν Θεόν· καὶ δι' αὐτοῦ,
φησὶ, δαΐ τῷ Θεῷ προσφέρειν· ὅτι Ἀρχὼν ἐστὶ δι-
καιοσύνης, ἐπ' αὐτῷ τούτῳ κατασταθεὶς ὑπὸ τοῦ
Θεοῦ ἐν οὐρανῷ, πνευματικὸς τις ὢν, καὶ υἱὸς Θεοῦ
τεταγμένος. Καὶ δι'² ἡμεῖς αὐτῷ προσφέρειν, φασίν,
ἵνα δι' αὐτοῦ προτενεχθῇ ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ εὐρωμεν
δι' αὐτοῦ ζωὴν. Καὶ Χριστὸς μὲν, φησίν, ἐξελέγη,
ἵνα ἡμεῖς καλέσῃ ἐκ πολλῶν ὁδῶν εἰς μίαν ταύτην
τὴν γνῶσιν, ὑπὸ Θεοῦ κεκριμένος, καὶ ἐκλεκτὸς
γενόμενος· ἐπειδὴ ἀπέστρεψεν ἡμεῖς ἀπὸ εἰδύλων,
καὶ ὑπέδειξεν ἡμῖν τὴν ὁδόν. Ἐξ οὗπερ ὁ Ἀπόστολος
ἀποσταλεὶς ἀπεκάλυψεν ἡμῖν, ὅτι Μέγας ἐστὶν ὁ
Μελχισεδὲκ, καὶ ἱερεὺς μένει εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ,
θεωρεῖτε πηλίκος οὗτος· καὶ ὅτι τὸ ἔλασσον ἐκ
τοῦ μείζονος εὐλογεῖται. Διὰ τοῦτο, φησὶ, καὶ τὸν
Ἀβραάμ τὸν πατριάρχην εὐλόγησεν, ὡς μείζων ὢν·
οὐ ἡμεῖς ἐσμεν μύσται, ὅπως τύχωμεν παρ' αὐτοῦ
τῆς εὐλογίας.

Θ'. Καὶ ὡς μάταιος πᾶσα αἵρεσις ἡ διάνοια Ἰδοὺ
γὰρ καὶ αὐτοὶ ἠρνήσαντο τὸν αὐτῶν Δεσπότην, τὸν
ἀγοράσαντα αὐτοὺς τῷ ἰδίῳ αὐτοῦ αἵματι, τὸν οὐκ
ἀπὸ Μαρίας ἐναρξάμενον, ὡς αὐτοὶ νομίζουσιν, ἀλλ'
ἀεὶ ὄντα πρὸς τὸν Πατέρα Θεὸν Λόγον, γεγεννημένον
ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως, ὡς πᾶσα Γραφή
δηγεῖται. Φησὶ γάρ· Παιήσωμεν ἄνθρωπον κατ'
εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, καὶ οὐ τῷ
Μελχισεδέκ. Ὁ μὲν γὰρ ἱερεὺς τοῦ Θεοῦ ἐστὶν τοῦ

A Melchisedecus habeatur. Eoque modo Samaritano-
rum undique vanitas convincitur.

VII. Sed Judæi justum eundem ac probum
fuisse, et sacerdotem Altissimi latentur, ut est in
sacris Litteris proditum. Quod autem meretricis
filius esset, 474 neque matris nomen esse scri-
ptum, neque patris ullo modo cognitum. Atqui nec
illorum ineptissimus sermo procedit. Nam et Rabab
meretrix fuit, et ejus nihilominus Scriptura memi-
nit³. Sed et Zambri et Chasbithæ⁴ adulterium ibidem
expressum, tametsi alienæ stirpis hæc esset, nec
Israelitarum ex genere originem traheret. Enimvero
omnis, qui per ostium non intrat, fur est, non
pastor, ut in Evangelio scriptum est⁵.

Quod ad Catholicos attinet, non uno modo de
B Melchisedeco statuitur. Quidam enim Dei Filium
hunc existimant Abrahamo tum humana specie
sese videndum obtulisse. Verum illi penitus aber-
rasse videntur. Neque enim sibi ipsi similis appel-
lari quispiam potest, cum de Melchisedeco Scri-
ptura hunc in modum loquatur: Qui assimilatus
Filio Dei manet sacerdos in æternum⁶. Cæterum
verum illud est, eum, cujus ex ipsis origo minime
duceretur, decimas ab Abrahamo cepisse: quo-
niam ex aliis hominibus quam Israelitis genus
illius pertexitur. Hæc omnia propter hæresim istam
a nobis commemorata sunt, ac velut digressionem
quodam instituta narratio.

VIII. Jam vero in ejusdem Melchisedecis nomine
etiam oblationes suas eadem secta celebrat, quem
C apud Deum internuntium esse prædicat. Quam-
obrem hujus, aiunt, interventu offerre Deo par
est, eo quod justitiæ sit princeps, et ad id ipsum
a Deo in cælo constitutus, utpote spiritalis ac Dei
filius. Itaque primum ei debemus offerre, ut per
eundem pro nobis repræsententur, ac vitam per
eum consequamur. Etenim Christus, aiunt, ob id
electus est, ut nos ad unam hanc scientiam ex
multiplici viarum divortio revocaret, et idecirco a
Deo unctus et selectus est, quoniam vos a cultu
simulacrorum avertit, et iter ostendit. Unde et
Apostolus a Deo missus istud ipsum nobis aperuit,
magnum esse Melchisedecum, et sacerdotem in
æternum manere. Intuemini, inquit⁷, quantus est
D ille. Tum, quoniam Quod minus est a majore bene-
dicitur⁸. Ob id, inquiunt, Abrahamo patriarchæ
benedixit, utpote eo major. Cujus nos mystæ-
sumus, ut ab illo benedictionem impetremus.

475 IX. Sed quam inanis est hæreseon omnium
sensus! Nam et isti Dominum suum abnegarunt,
qui illos suo sanguine redemit; qui non a Maria,
ut illi putant, initium traxit; sed apud Patrem
semper existit, Deus Verbum, a Patre sine ullo
initio aut tempore genitum, ut universa Scriptura
declarat. Sic enim loquitur: Faciamus hominem ad
imaginem et similitudinem nostram⁹. Non Melchi-
sedeco dixit, qui tametsi Dei altissimi sacerdos

¹ F. αὐτόν. ² F. εἰ. ³ Josue II, 5 seq. ⁴ Num. xxv, 14. ⁵ Ioan. x 2. ⁶ Hebr. vii, 3.
⁷ Ibid. 4. ⁸ Ibid. 7. ⁹ Gen. I, 26.

atate sua fuerit, nec ullum post se successorem habuerit, minime tamen e supremis est, neque e caelo descendit. Proinde Scriptura non dixit: Demisit Abraham panem et vinum, sed, *protulit*¹, tam ipsi, quam iis qui cum eo erant, ut a regum profligatione venientem patriarcham exciperet. Huic igitur pro ea qua præditus erat, iustitia ac fide, et religione benedixit. Quoniam in omnibus probatus nulla officii sui parte ab iustitia patriarcha deciderat. Quin etiam Deum in illa expeditione opitulatorem adversus hostes habuit, qui in Sodomitarum agrum eruperant, indeque fratris filium sanctum Lot abduxerant, quem cum omni præda ac spoliis incolumem reduxit. At illud quam copiose demonstrari potest, Filium cum Patre perpetuo fuisse? *In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*². Non dixit: In principio erat Melchisedec. Item: *Venit igitur Dominus ad Abraham; et pluit Dominus a Domino ignem, et sulphur super Sodomam et Gomorram*³. Præterea, *Unus Deus*, ait Apostolus⁴, *ex quo omnia; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*.

Ac ne quis objiceret: Ubi est igitur Spiritus sanctus, cum unius atque unius duntaxat mentionem faciat? Sed Spiritum sanctum suimet ipsius commendatorem ac prædicatorem esse minime congruebat. Illud enim Scriptura sacra perpetuo servat, ut se nobis exemplaris instar proponat. Quocirca hæc in Spiritu sancto loquebatur Apostolus: *Unus Deus ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia*. At qui cum Spiritu sancto ista dicebat, neque maneam esse Triadem volebat. Ad hæc Dominus ipse perspicue dicit: *Euntes baptizate omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*⁵. Apostolus quoque: *Unus vero est Spiritus*, inquit⁶, *dividens* **476** *unicuique prout vult, ad ejus utilitatem*. En igitur Pater, en Filius, en Spiritus sanctus; nusquam Melchisedec. Neque cum de cœlestibus donis mentio sit, impertiri hæc ab illo dixit, neque cum de sublimibus disseruit. Proindeque frustra ejusmodi ab illis mendacia ad animorum offensionem conficta prædicantur. Quæ quidem non ex veritate, sed draconis sibilo profecta sunt; pro eo ac quamlibet sectam decipere, atque in errorem abducere potuit.

Cum autem abunde jam de illis disputatum sit, demissos demum faciamus, quos muris aranei instar solida ac stabili fide velut lapide percussimus, ac letiferum virus evasimus. Hanc enim muris aranei naturam esse ferunt, ut e vestigio quidem nullam ei, qui morsus est, perniciem inferat; verum paulatim corpus exstinguat, ac membra ejus omnia

ὑψίστον ἐν τῇ ἰδίᾳ γενεᾷ, καὶ οὐκ ἔσχε διάδοχον μετ' αὐτόν· ἀλλὰ οὐκ ἔστιν ἄνωθεν ἀπ' οὐρανοῦ κατεβῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι Κατήνευχε τῷ Ἀβραάμ ἄρτον καὶ οἶνον· ἀλλὰ, ἐξέβαλλεν αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ, ὡς ἀπὸ τῶν βασιλείων ὑποδεξάμενος τὸν ἐρχόμενον πατριάρχην. Καὶ ηὐλόγησεν αὐτὸν διὰ τὴν προποῦσαν αὐτῷ δικαιοσύνην, καὶ τὸ πιστὸν, καὶ τὸ εὐλαβὲς τοῦ ἀνδρός, ὅτι ἐν ᾧ πασι δοκιμασθεὶς, ἐν οὐδενὶ ἐξέπεσε τῆς δικαιοσύνης ὁ πατριάρχης. Ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ συνεργὸν ἔσχε τὸν θεὸν κατὰ τῶν ἀληθῶς ἐπιλοβόντων τῇ τῶν Σοδομιτῶν χώρῃ, καὶ ἀφελομένων, καὶ τὸν ἀδελφιδεὸν αὐτοῦ τὸν ἅγιον Λώτ, ὃν καὶ ἀπέστρεψε μὲν μετὰ πάσης τῆς σκυλεύσεως καὶ λαφυραγωγίας. Καὶ πρόθεν γὰρ οὐ διεξωμην, ὅτι ἦν αἰὶ Υἱὸς σὺν Πατρὶ; Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ Λόγος. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ὁ Μελχισεδέκ ἐν ἀρχῇ ἦν· καὶ πάλιν· Ἦλθεν οὖν Κύριος πρὸς Ἀβραάμ, καὶ ἐβρεξε Κύριος παρὰ κεντρὶου πύργου, καὶ θεῖον ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα. Καὶ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος φησιν· Εἰς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα.

Καὶ ἵνα μὴ τις εἴπῃ· Οὐκοῦν πῶς ἔστι τὸ Πνεῦμα, ἐπειδὴ περὶ ἐνός καὶ ἐνός διηγείται; Οὐκ ἔδει τὸ Πνεῦμα αὐτοτύπτον αὐτὸ γενέσθαι ἐαυτοῦ. Αἰὶ γὰρ φυλάττεται ἡ θεία Γραφή ὑπογραμμὸς ἡμῖν γίνεσθαι. Ἐφθίγγετο οὖν ἐν Πνεύματι ἅγιῳ ὁ Ἀπόστολος, καὶ ἔλεγεν· Εἰς θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Ἦν δι' σὺν Πνεύματι ἅγιῳ λέγων τοῦτο· οὐ γὰρ ἵνα λείψῃ ἡ Τριάς. Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος σαφῶς λέγει, ὅτι Ἀπελθόντες βαπτίσατε πάντα τὰ ἔθνη εἰς ὄνομα Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Καὶ πάλιν ὁ Ἀπόστολος λέγει· Ἐν ᾧ ἔστι τὸ Πνεῦμα τὸ διαιροῦν ἐκάστῳ ὡς βούλεται πρὸς τὸ συμφέρον. Ἰδοὺ τοίνυν Πατὴρ, ἰδοὺ Υἱός, ἰδοὺ Πνεῦμα ἅγιον. Καὶ οὐδαμοῦ Μελχισεδέκ, οὔτε ἐν τοῖς χαρίσματιν εἶπεν, ὅτι δωρεῖται, οὔτε ἐν τοῖς ὑψώματι. Καὶ μάτην παρὰ τούτοις φέρεται τὰ ψευδῆ καὶ ἐπινοημένα τῶν προσκομμάτων, οὐκ ἀπὸ τῆς ἀληθείας, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ τοῦ συρίγματος τοῦ δράκοντος, ὡς ἐκάστην ἡδυνήθη ἀπατῆσαι τε καὶ πλανῆσαι.

Καὶ περὶ τούτων δὲ ἱκανῶς διαλεχθέντες καταλείψωμεν, ὥσπερ μυογαλλίδιον λίθῳ πεπαικότες διὰ τῆς στερεᾶς πίστεως καὶ ἐδραιώματος, καὶ φυγόντες τὸ λοβόλον δηλητήριον. Τὸ γὰρ μυογαλλίδιον (90) φασὶ πρὸς μὲν τὴν ὥραν μετὲν ἀδικεῖν τὸν δακνόμενον, χρόνῳ δὲ τινι τὸ σῶμα ἀφανίζεῖν, καὶ εἰς λώδησιν καλεσθῆναι (91) ζωῆς ὧλων τῶν μελῶν ἄγειν τὸν ἐπιβου-

¹ Gen. xiv, 18. ² Joan. i, 1. ³ Gen. xix, 24. ⁴ I Cor. viii, 6. ⁵ Matth. xxviii, 19. ⁶ I Cor. xii, 11.

(90) Τὸ γὰρ μυογαλλίδιον. Nicander Ther.: Τυφλὴν τε, σμερδὴν τε βροτοῖς ἐπὶ λοιγὸν ἄγουσιν Μυγαλὴν τροχοῖσιν ἐνὶ θνήσκουσιν ἀμάξαις. Scholia docent in rotarum orbitis deprehensum murem araneum, quod cæcus sit, illic interfici. At Plinius lib. ix, c. 18: *Iidem ubicunque sint, orbis*

tam si transiere, moriuntur, quasi non obtritu rotarum, sed vi quadam orbitis ipsis indita conficiantur.

(91) Εἰς λώδησιν καλεσθῆναι. Diu quid esset καλεσθῆναι λώδησις ignoravimus: tamen si doctissimos plerosque viros, ac præsertim medicos de ea voce

A labe illa, quam *καλεσταν* vocant, inficiat. Sic hæresis illius dogma primo statim auditu levissimi esse momenti videtur, sed ubi paulatim progressi illorum sermones irrepserint, quæstiones primum ac dubitationes, deinde, exitium afferunt iis qui hoc præsidio, ac velut antidoto minime sunt instructi. Cæterum non temere se animal illud ostendit, sed nocte grassatur, et illam, quam dixi, perniciem consciscit, atque in Ægypto potissimum. Ut qui naturam ejus noverint, non dubitent haud abs re, neque per calumniam hujus a nobis mentionem esse factam, cum istiusmodi sit natura præditum. Deinceps vero ad reliquas progredior, ut, posteaquam id quod suscepimus divina ope perfecimus, eidem gratiam vicissim habeamus.

Haeresis XXXVI sive LVI.

1. Proxime ab illis Bardesianes quidam numerandus est, a quo Bardesianistarum hæresis initium accepit. Ille e Mesopotamia oriundus, ex urbe Edessa, principio longe optimus vir fuit, ac libros quamplurimos conscripsit, cum adhuc sana atque integra mente esset. Quippe in Ecclesia catholica versabatur, utriusque linguæ, Græcæ videlicet 477 ac Syriacæ peritus. Cumque Abgaro Edessenorum regulo viro sanctissimo familiaritate conjunctus esset, ac cum eo concorditer se in omnibus gereret, et ejusdem disciplinæ esset particeps, post ejus obitum ad Antonii Cæsaris usque tempora perseveravit, non Pii, sed Veri. Idem adversus Abidam astrologum contra satum pluribus disputavit. Nec alia pauca illius monumenta feruntur rectæ fidei consentanea. Quin etiam Apollonio Antonini familiari, ut se Christianum negaret, suadenti, acquiescere noluit, ac propemodum inter fidei confessores relatus est. Etenim pietatis patrocinio

• F. πρὸς Ἀθεοδάν. • Cor. ἀντιῆρε.

pturis plerumque redditur, quod tamen ad justitiam et equitatem referre non perpetuo licet. Ut cum I Reg. cap. viii, 11. Samuel Israelitis regem postulanti-
bus regni jus exponit: *Hoc erit jus regis, qui imperaturus est vobis.* Τοῦτο ἔσται τὸ δικαίωμα τοῦ βασιλέως τοῦ βασιλεύοντος ἐφ' ὑμᾶς. Ubi vox ipsa juris non sic interpretanda videtur, quasi quæ sequuntur regibus facere, atque usurpare licuerit; quæ magna ex parte iniqua ac nefaria sunt; sed jus pro prava consuetudine, et παραρχῆσι sumitur, quemadmodum R. Levi, et R. David expli-
cant: ואחשבה (ait Levi) שאין דמלך כותר באהם הנהגים שזה אמר אבל רצה שבואל ליהם ולבגלם והנהגים מה שיצאה דמלך בשיתחזק על במלכותו גשיקשה להם כמה שאי אפשר לעשות כצד כשפטי התורה. Existimo regi nequaquam ea licuisse omnia, quæ commemoravit. Verrum Samuel perterresacere illos, ac metum incutere voluit; et indicavit quænam rex facturus esset, ubi semel regnum suum constituisset, quando durius illis onus imponet, quam ex legis præscripto facere possit.

(93) Βαρδησιανοῦ. De Barde sane meminit Eusebius lib. γ, cap. ultimo, August. Philastrius, Theodoretus, et alii. Vide Ann. Bar. A. 75.

(92) Το δὲ τέλος ὑπάγχει. Hebraicum est **וְעַתָּה**
 nunc, conclusio, proprium quiddam. Ita in Scri-

(94) Ἀπολλωνίου δὲ τῷ τοῦ Ἀρτωρίου. Sic et Apollonius Chalcidensis, de quo Eusebius in *Chroq.*

fortissime suscepto sapienter in primis respondit; A negavitque mortem se timere, cujus, etsi imperatori non resisteret, sibi nihilominus necessitas immineret. Ita vir ille præclarissimis ornamentis præditus hactenus fuit, donec infelici fato suum illum in errorem incidit: similiter atque egregia navis, quæ infinitis onusta mercibus, ad portum illisa, non modo jacturam rerum omnium facit, sed, et vectoribus exitium avertit.

II. Nam cum ad Valentinus miserrime sese applicasset, ex eorum improbitate pestiferum illud virus ac lolium contraxit. Multa hic perinde et alia principia, et productiones invexit. Mortuorum resurrectionem sustulit, itaque privatam hæresim condidit. Porro legis ac prophetarum libros, adeoque Vetus ac Novum Testamentum, necnon apocryphos quosdam adhibet. Verum iste, cum iis omnibus, qui cum antecesserunt, aut postea seculi sunt, facile confutabitur, ut qui a veritate seipsum abalienaverit, ac velut ex ignea splendentique face in fuliginem conversus sit.

Quod enim ad mortuorum excitationem attinet, licet de ea sæpius in aliis hæresibus disputatum sit, non gravabor iterum paucis ad eum refellendum eadem de re disserere. Nam si Vetus Testamentum ac Novum admittis, nonne et corrupisse veritatis viam, et a verissima Domini vita abhorreere manifeste convinceris? Siquidem princeps ipse Dominus, uti nobis resurrectionis arrhabo quidem esset C ac primogenitus e mortuis, nostra causa mortuus est ac resurrexit¹; neque specie lenus est passus, utpote 478 qui sit sepultus, ejusque corpus nonnulli gestaverint. Testis est Josephus Arimathæensis². Testes illæ mulieres quæ ad monumentum unguenta detulerunt³. Testes centum illæ aloes librar⁴, non eam inanem opinionem atque imaginem fuisse. Testes denique angeli, qui id mulieribus declararint. Surrexit, inquiunt, non est hic. Quid queritis viventem cum mortuis⁵? Neque vero dixit, Non est mortuus; sed, Surrexit, qui in carne passus, spiritu perpetuo vivit, ac secundum divinitatem suam perpeptionis omnis est expers. Qui e supremis ortus, et a Patre genitus perpetuo existit. Idem tamen novissimis temporibus ex Maria Virgine homo fieri D voluit, ut Paulus testatur his verbis: Factus ex muliere, factus sub lege⁶. Nunquamne illam Scripturæ sententiam exaudisti: Oportet corruptibile induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem⁷? Annon tibi Isaias propheta persuasit, cum ita loquitur: Et mortui resurgent, et excitabuntur qui in monumentis sunt⁸? Ad hæc Dominus ipse: Resurgent, inquit, hi in vitam æternam, et

σασθαι τὸ Χριστιανὸν ἑαυτὸν λέγειν. Ὁ δὲ σχεδὸν ἐν τάξει ὁμολογίας κατέστη, λόγους τε συνετοὺς ἀπεκρίνατο, ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνδρείως ἀπολογούμενος, θάνατον μὴ δεδιέναι φήσας, ἐν ἀνάγκῃ ἕσσεσθαι, κἄν τε τῷ βασιλεὶ μὴ ἀντεῖποι. Καὶ οὕτως ὁ ἀνὴρ τὰ πάντα μεγάλως ἦν κακοσμημένος, ἕως ὅτε τῷ ἀποσχήματι τῆς ἑαυτοῦ αἰρέσεως περιέπεσε, δίκην νηὸς γεγωνὸς καλλίστης, φόρτον δὲ ἀσυνείκαστον (95) ἐμβαλλομένης, καὶ παρὰ τὰς ὁχθὰς τοῦ λιμένος λακισθείσης, καὶ ἀπολεσάσης τε τὴν πᾶσαν πραγματείαν, καὶ ἑτέροις τοῖς ἐπιβάταις θάνατον ἐμποισάσης.

III. Προσφθίρεται γὰρ οὗτος Οὐαλεντινός, καὶ ἐκ τῆς αὐτῶν μοχθηρίας ἀνιμᾶται τὸ δηλητήριον τούτων καὶ ζιζανιώδεις. Πολλὰς τε καὶ ἄλλας καὶ αὐτὸς ἀρχὰς καὶ προσβολὰς⁹ διηγέσαστο. Καὶ τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἀρνησάμενος, ἰδογμάτισε ταύτην τὴν αἵρεσιν. Χρηται δὲ νόμῳ καὶ προφῆταις, Παλαιᾷ τε καὶ Καινῇ Διαθήκῃ, καὶ ἀποκρύφους τισὶν ὡσαύτως. Ἀνατραπύρεται δὲ καὶ αὐτὸς μετὰ πάντων τῶν πρὸ αὐτοῦ τε καὶ τῶν μετ' αὐτὸν, ἀπαλλοτριώσας ἑαυτὸν τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς ἀπὸ λαμπάδος πυρὸς φωτεινῆς εἰς ἀσβόλην μεταβεβλημένος.

Περὶ μὲν γὰρ νεκρῶν ἀναστάσεως ἤδη ἡμῖν ἐν πολλαῖς αἰρέσεσιν εἴρηται· οὐ λυπήσει δὲ καὶ αὐθις ἐν τῇ πρὸς τοῦτον ἀνατροπῇ χρήσασθαι ἐλίγοις λόγοις. Εἰ μὲν γὰρ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην δέχηται, ὥς οὗτος, καὶ τὴν Καινὴν ὡσαύτως, πόθεν οὐκ ἐλαγχόρησεν παραφθιρῶν τὴν τῆς ἀληθείας ὁδόν, καὶ ἑαυτὸν ἀποξενῶν τῆς τοῦ Κυρίου ἐν ἀληθείᾳ ζωῆς; Ὅτι μὲν γὰρ αὐτοῦ δὲ Κύριος πρῶτος, ἵνα γέννηται ἡμῖν ἀρράβων τῆς ἀναστάσεως, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστη. Καὶ οὐκ ἀπλῶς ἐν δοκίμῃ πέπονθεν. Ἐτάφη γὰρ, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ βεβαστάχασιν. Καὶ μαρτυρεῖ μὲν Ἰωσήφ ὁ ἀπὸ Ἀριμαθαίας, μαρτυροῦσι καὶ αἱ φέρουσαι μῦρα εἰς τὸ μνῆμα, καὶ ἡ τῶν ἱκατὸν λιτρῶν ἀλόης ἐλκὴ, ὅτι οὐκ ἦν ὀσκησις, οὐδὲ φαντασία. Μαρτυροῦσι δὲ καὶ οἱ ἀγγελοὶ ταῖς γυναῖξιν πεφηνότες, ὅτι Ἀνάστη, οὐκ ἔστιν ὧδε. Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν; Καὶ οὐκ εἶπεν, ὅτι οὐκ ἀπέθανεν· ἀλλὰ, Ἀνάστη, ὁ πεπονθὼς ἐν σαρκί, ζῶν δὲ αἰὲ ἐν πνεύματι, καὶ ἀπαθὴς ὢν ἐν τῇ ἰδίᾳ θεότητι, ὁ ἀνῶθεν αἰὲ ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος ὑπάρχων, ὁ ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν εὐδοκήσας ἀπὸ Μαρίας τῆς Παρθένου γενέσθαι D ἀνθρώπος, ὡς μαρτυρεῖ Παῦλος ὁ ἀγιώτατος, λέγων· Γενόμενος ἐκ γυναικὸς, γενόμενος ὑπὸ νόμον. Ἀρὰ γε οὕτω ἔχουτας τοῦ ρητοῦ τοῦ λέγοντος, ὅτι Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθάνασιν; ἢ οὐκ ἐπαίσει σε Ἠσαΐας ὁ προφήτης, λέγων· Καὶ ἀναστῆσονται οἱ νεκροί, καὶ ἐγερθήσονται εἰ ἐν τοῖς μνημείοις; Ἀὐτὸς δὲ ὁ Κύριος λέγων, ὅτι Ἐγερθήσονται οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς κέ-

¹ Leg. προσβολὰς. ² Col. i, 28. ³ Matth. xxvii, 57. ⁴ Matth. xxviii, 1. ⁵ Joan. xix, 39. ⁶ Inc. xiv, 5, 6. ⁷ Gal. iv, 4. ⁸ I Cor. xv, 53. ⁹ Isa. xxvi, 19.

(95) Φόρτον δὲ ἀσυνείκαστον. Hoc est quod nulla conjectura præ copia ac pretio potest assequi. Quod simplicius mihi videtur, quam quod Casaub.

placebat ἀσυνείκαστον, sic enim legit idem esse, atque minime congruentem.

λασιν; ἢ οὐ μέμνηται τοῦ Ἀβελ μετὰ θάνατον τῆς πρὸς θεὸν ἐμιλίας, ὡς οὐ τὴν ψυχὴν λέγει ἐντυγχάνειν καὶ βοᾶν πρὸς τὸν θεόν, ἀλλὰ τὸ αἷμα; Αἷμα δὲ οὐ ψυχὴ ὑπάρχει, ἀλλ' ἐν τῷ αἵματι ἡ ψυχὴ ἐστὶ. Σῶμα γάρ ἐστι τὸ αἷμα ὁρατόν· ἡ δὲ ψυχὴ, ἀόρατός τις ὑπάρχουσα, ἐν τῷ αἵματι ἔχει τὸν χώρον. Καὶ πανταχόθεν ἐλέγχεται σου, ὦ Βαρδησιάνη, ἡ κακοπιστία, ἀνατραπομένη ἐξ αὐτῆς τῆς ἀληθείας.

Γ'. Περὶ δὲ πολλῶν ἀρχῶν ἐπειδήπερ πολλάκις κατὰ τῶν οὕτως λεγόντων πολλὰ εἰπόντες¹, ἐνταῦθα οὐ πολλὴν ποιούμεαι τὴν περὶ τούτου διαλογὴν, ἀλλ' ὡς ἐν ὑπομνήσει τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου, φάσκοντος, ὅτι Ἥμῖν εἰς θεὸς ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Πῶς οὖν πολυθεΐα ἔσται, καὶ πολλὰ ἀρχαί; Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ. Ἄρα οὖν εἰς ἐστὶν ὁ ποιητής, καὶ οὔτε πολλοὶ θεοὶ, οὔτε πολλοὶ αἰῶνες. Ἐφη γάρ, ὅτι *Εἴπερ εἰσι πολλοὶ θεοὶ λεγόμενοι*. Τὸ δὲ, *λεγόμενοι*, ὡς οὐχ ὑπαρχόντων ἀπεψήνατο. Διὰ δὲ τοὺς τῶν Ἑλλήνων λεγομένους, οὓς ἐθεοποίησαν, ἕλιον, καὶ σελήνην, ἄστρα τε καὶ τὰ τούτοις ὅμοια ἀποφηνάμενος, ἀπέχλεισε πάντων τῶν πεπλανημένων τὴν διάνοιαν.

479 sidera, reliquaque id genus istud protulerit: liquit.

Τῆς δὲ ὑγιоῦς πίστεως πανταχόθεν σωζομένης, ἐδραίωμα οὕσης καὶ σωτηρίας τῶν πιστῶν, βεβίως ἡ πασῶν τῶν αἰρέσεων ἐπινενοημένη κενόλογια προσαντιράκη· ὡς καὶ οὗτος ἀνατραπείς, καὶ ἐλευθὲρ ἑαυτὸν καταστήσας, καὶ ἑαυτὸν ἀποξενώσας τῆς ζωῆς. Φησὶ γάρ ὁ προφήτης πρὸς τὴν ἁγίαν τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίαν, ὅτι *Θήσομαι ἄνθρωπα τὸν λίθον σου, καὶ τοὺς θεμελίους σου σάπφειρον, καὶ τὰ τείχη σου λίθους ἐξλεκτούς, καὶ τὰς ἐπάλξεις σου ἰασπιν*. Εἴτα ὑστερόν φησι· *Πῦσα φωνὴ ἡ ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντας αὐτοὺς ἠττήσεις· ἐπὶ δὲ σέ οὐ κατενοδωθήσεται*. Οὐδὲ γὰρ κατισχύσει πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας πίστιν· ἐπειδήπερ ἐπὶ τὴν πέτραν ὠκοδοίμῃται, καὶ πύλαι ᾗδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς· ὡς ἐπηγγέλματο αὐτῇ ὁ ἅγιος θεὸς Λόγος, ὁ Βασιλεὺς αὐτῆς, καὶ Νυμφίος, καὶ Κύριος αὐτῆς, καὶ Δεσπότης· ὃ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, Πατρὶ ἐν Υἱῷ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Ταύτης δὲ καὶ αὐτῆς καταπατθεύσεως τῆς αἰρέσεως, ὡς ἀπὸ τομῆς ὄφτως οὖσα κεφαλὴ, καὶ ἐτι σκαρίζουσα, τῷ ξύλῳ τῆς ζωῆς πιεσθεῖσα, αὐτοὶ θεῷ εὐχαριστοῦντες ἐπὶ τὰς ἄλλας πάλιν διασχοποῦντες ὡμεν, ὦ ἀγαπητοί.

KATA NOETIANON,

Τριακοστὴ ἐκδόμη, ἡ καὶ πεντηκοστὴ ἐκδόμη

Α'. Ἐτερος πάλιν μετὰ τοῦτον Νοητὸς ὀνόματι ἀνέστη, οὐ πρὸ ἐτῶν πλείονων, ἀλλ' ὡς πρὸ χρόνου

A isti in supplicium *? Non illud denique Abelis post mortem cum Deo colloquium recordaris, utque non illius animam, sed sanguinem supplicare dicat, ac Deum clamoribus interpellare? Sanguis porro nequaquam anima est; sed in sanguine anima potius inest. Quippe sanguis aspectabile corpus est; anima vero, cum visum omnem effugiat, in sanguine residet. Ita dogmatis tui, o Bardesiane! pravitas ipsius vi veritatis eversa penitus concidit.

III. De pluribus vero principiis, quoniam adversus alios, qui in eodem errore versantur, jampridem multa diximus, longam hoc loco disputationem non instituam. Sed illud ex Apostolo duntaxat in memoriam revocabo: *Nobis unus est Deus Pater, ex quo omnia et nos in ipsum, et unus Dominus Jesus Christus, propter quem omnia, et per quem omnia, et nos per ipsum* *. Quomodo igitur decorem illa multitudo principiorumque constabit? *Et unus, inquit, Dominus Jesus Christus, propter quem omnia, et per quem omnia, et nos per ipsum*. Quamobrem unus est, tantummodo conditor, neque plures dii sunt, æonesve plures. Sic enim dixit: *Si sunt multi, qui dicuntur dii* *. Quam particulam, qui dicuntur, adjecit ideo, ut non esse revera significaret. Sed cum propter eos, qui ab ethnicis esse dicuntur, quosque illi deos constituunt, puta solem, lunam, nullum aberrantium hominum opinioni locum reliquit.

Cæterum cum sincera fides undique sarta tecta custodiatur, in eaque fidelium salus ac firmamentum sit positum, facile universarum hæreseon conficta mendacia dissolvuntur. Quemadmodum et hæretices iste disjertus est, qui se miserrimum in statum redegit, et a vita penitus alienavit. Etenim propheta ita sanctam Dei Ecclesiam alloquitur: *Pomam carbunculum lapidem tuum, et fundamenta tua sapphirum, et muros tuos lapides electos, et propugnacula tua jaspidem* *. Deinde subjicit: *Omnis rox, quæ adversus te consurget, omnes illos vinctes; contra te vero non prosperabitur* *. Nihil enim est quod veram fidem expugnare possit, quia *super petram ædificata est, et portæ inferi non prævalebunt adversus illam* *. Quod eidem Deus Verbum, Rex, inquam, ipsius, ac Sponsus ac Dominus promisit: *cul gloria, honor, imperium, Patri videlicet in Filio, cum Spiritu sancto, in sæcula sæculorum. Amen*.

Postremo cum hæc a nobis proculecata sit hæresis, ac velut avulsum a trunco serpentis caput adhuc palpitans quodam quasi vitæ fuste comminutum sit, superest ut, actis rite Deo gratiis, ad reliquas contemplandas hæreses transeamus.

CONTRA NOETIANOS,

Ἡαγῆσις XXXVII sive LVII.

I. Post hunc alius quidam hæreticus, Noctus nomine prodit; neque multis abhinc annis, sed ante

¹ For. εἶπον. * Matth. xxv, 46. * Gen. iv, 10. * Matth. xvi, 18.

* I Cor. viii, 6. * ibid. 5. * Isa. liv, 11. * ibid.

hos fere centum ac tringinta, in Asia oriundus, A urbe Epheso. Qui alieno spiritu afflatus ea dicere ac docere ausus est, quæ nec prophetæ, nec apostoli, nec Ecclesia ab initio tenuit, ac ne cogitavit quidem.

Igitur velut quadam elatus insania passum esse Patrem non dubitavit asserere. Sed et majori quadam arrogantia ac vecordia elatus sese Moysem, fratrem vero suum Aaronem esse dixit. Inter 480 hæc beatæ memoriæ presbyteri ejus rei fama permoti hominem advocant: deque his omnibus interrogant, utrumnam tam contumeliosum in Patrem dogma proposuisset. At ille coram presbyterorum consessu productus inficiari primo, quod ante ipsum nemo atrox illud atque exitiale virus evomisset. Postea vero, cum rabiem suam nonnullis, ut ita dicam, aspersisset, ac decem fere homines sibi adjunxisset, majorem in superbiam atque insolentiam elatus, atque audacior factus, palam hæresim suam disseminavit. Proinde rursum idem illi presbyteri, tam ipsum, quam qui se ad eum infelicitè aggregarent, arcessunt, atque iisdem de rebus sciscitantur. Ille cum grege suo frontem perfricans audacter contradicere cœpit; ac, Quid, inquit, mali feci? Unum Deum veneror, unum novi; nec præter ipsum alterum natum, passum, mortuum.

Ad quam opinionem cum constanter adhæresceret, eum pariter atque ejus discipulos ab Ecclesia pellunt. Moritur deinde paulo post cum fratre suo; neque tamen aut ille pari ac Moyses olim, aut ejus frater eadem, qua Aaron honorificentia sepulsi sunt: tanquam enim desertores abjecti sunt, nec ab ullo Catholicorum sepulturæ mandati. Post hæc qui corruptam ab eo doctrinam hauserant istud ipsum dogma corroborarunt, iisdem, quibus ipsorum magister initio, verbis adducti; nam cum presbyterorum concilio percontanti dixisset, unum se Deum colere, vera hoc ab illis responsum audit: Et nos unum quoque Deum colimus, sed quemadmodum legitime illum colere novimus. Itidemque Christum habemus unum, sed quemadmodum novimus, unum Christum Dei Filium; passum, quomodo passus est; mortuum, quomodo mortuus est; qui et resurrexit, D et in cælum ascendit, et ad Patris dexteram manet, et venturus est judicare vivos et mortuos. Hæc nos novimus.

II. Hinc Noetiani, velut ab eo avulsi ac propagati, atque universi ejus assectæ idem dogma profitentur, ac fanaticam illam doctrinam ejusmodi verbis affirmare conantur, quibus Moysem Deus afflatus est: *Ego sum Deus patrum vestrorum.* 481

¹ Cor. ἐπάραται.

(96) Τῆς Ἐφέσου πόλεως. Theodoretus Smir-nensem facit.

(97) Διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ, etc. Imo diu antequam Noetus emergeret, idem ille error patronus

τῶν τούτων ἑκατὸν τριάκοντα, πλείω ἢ ἑκάστα, Ἀσιανῆς, τῆς Ἐφέσου πόλεως (96) ὑπάρχων. Ὃς, ἀλλοτρίῳ πνεύματι φερόμενος, ἠθέλησεν ἀφ' ἑαυτοῦ & μήτε προφητῆται, μήτε ἀπόστολοι, μήτε ἐξ ὑπαρχῆς κατέσχευεν ἡ Ἐκκλησία, μήτε ἐνενοήθη, λέγειν τε καὶ διδάσκειν.

Οὗτος, ἀφ' ἑαυτοῦ ἐπ' ἄρμασι ¹ μανίας ἐπαρθείς, ἐτόλμησε λέγειν τὸν Πατέρα πεπονθέναι. Ἐτι δὲ μείζονι τινι τύφῳ καὶ παραφροσύνῃ ἐνεχθείς, ἑαυτὸν εἶπε Μωϋσεῖα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀαρὼν. Ἀλλὰ μεταξὺ τούτων ἀπὸ τῆς περὶ αὐτὸν ἐνηχίσεως, οἱ μακάριοι πρεσβύτεροι τῆς Ἐκκλησίας προσκαλεσάμενοι αὐτὸν, ἐξήταζον περὶ τούτων ἀπάντων, καὶ εἰ ταύτην τὴν βλασφημίαν περὶ Πατρὸς προηγάγετο. Ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἤρνοιτο, ἐπὶ τοῦ πρεσβυτέρου ἀγόρευος, διὰ τὸ μηδένα πρὸ αὐτοῦ (97) ἐξεμέσαι ταυτηνὴν τὴν δεινὴν καὶ ἐλαττήριον πικρίαν· ὕστερον δὲ ἀφ' ἧς εἶχε λύσσης εἰς τινὰς ἄλλους ἐμβολῶν, ὡς εἰπεῖν, καὶ σὺν αὐτῷ ὥσπερ δέκα ἄνδρας ἐπαγόμενος, εἰς τύφον μείζονα καὶ θράσος ἐπαρθείς, τολμηρὸς γεγὼνώς, παρρησίᾳ λοιπὸν τὴν αἵρεσιν ἐδογματίζει. Πάλιν δ' αὖ οἱ αὐτοὶ πρεσβύτεροι, προσκαλεσάμενοι αὐτὸν τε καὶ τοὺς προσφθαρέντας αὐτῷ ἀνθρώπους, περὶ τῶν αὐτῶν πάλιν ἑρώτων. Ὁ δὲ ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ πεπλανημένοις ὑποτρέψας τὸ μέτωπον, λοιπὸν παρρησίᾳ ἀντίελεγε, φάσκων· Τί γὰρ κακὸν πεποίηκα; Ἐνα Θεὸν δοξάζω, ἕνα ἐπίσταμαι, καὶ οὐκ ἄλλον πλὴν αὐτοῦ, γεννηθέντα, πεπονθότα, ἀποθανόντα.

Ὃς οὖν ἐν τούτοις ἔμεινεν, ἐξέωσαν αὐτὸν τῆς Ἐκκλησίας ἅμα τοῖς ὑπ' αὐτοῦ δόγμα μεμαθητευμένοις. Τελευτᾷ δὲ ὁ αὐτὸς ἑναγχος ἅμα τῷ ἰδίῳ ἀδελφῷ, οὐχ ὡς ὁ Μωϋσῆς ἐν δόξῃ, οὐδὲ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς ὁ Ἀαρὼν ἐπάφη ἐν τιμῇ· ἐρήρησαν γὰρ ὡς παραδάται, καὶ οὐδαίς αὐτοὺς τῶν θεοσεβῶν περιέστατε. Μετὰ τοῦτο οἱ ὑπ' αὐτοῦ τὴν νοῦν φθαρέντες ἐκράτουναν τοῦτ' ἐν δόγμα, τούτοις τοῖς ῥητοῖς ὑπαχθέντες, οἷς καὶ ὁ αὐτῶν διδάσκαλος ἐξ ἀρχῆς. Ὅτε γὰρ ἐρωτώμενος ἀπὸ τοῦ πρεσβυτέρου Ἰφῆ ἕνα Θεὸν δοξάζειν, ἤκουε παρ' αὐτῶν φιλαλήθως, ὅτι ἕνα Θεὸν δοξάζομεν καὶ αὐτοὶ, ἀλλ' ὡς οἶδαμεν δικαίως δοξάζειν. Καὶ ἕνα Χριστὸν ἔχομεν, ἀλλ' ὡς οἶδαμεν ἕνα Χριστὸν Ὑῖὸν Θεοῦ, παθόντα καθὼς ἐπαθεν, ἀποθάνοντα καθὼς ἀπέθανεν, ἀναστάντα, ἀναλθόντα εἰς τὸν οὐρανόν, ὄντα ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, ἐρχόμενον κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Ταῦτα λέγομεν μεμαθηκότες ἀπὸ τῶν θείων Ἰσραφῶν, & καὶ ἐπιστάμεθα.

ab Scripturis sacris accepta profitemur, quæ et

IF. Ἐκ τούτου οἱ Νοητιανοὶ, ἀπόσπασμα ὄντες αὐτοῦ, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ τοῦτ' ἐν δόγμα δοξάζουσιν, ἐκ τῶν ῥητῶν τούτων πειρώμενοι συνιστᾶν τὴν κατ' αὐτοῦ ἐμμανῆ διδασκαλίαν, ἀφ' ἧς εἶπεν ὁ Θεός· πρὸς Μωϋσῆν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεός τῶν πατέρων

habnerat, ut ex Tertul. Cypriano ep. 73. Ignatio Epist. ad Philipp. colligit Pammelius, et Baronius. Hos vero Patripassianos appellat Cyprianus, et Marius Victorinus I contr. Arium.

ὁμῶν. Ἐγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα· οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ ἕτεροι, καὶ τὰ ἑξῆς. Ἐλεγον οὖν· Ἡμεῖς τοίνυν αὐτὸν εἶδαμεν μόνον. Εἰ τοίνυν ἐλθὼν Χριστὸς ἐγεννήθη, αὐτὸς ἐστὶ Πατὴρ, αὐτὸς Υἱός, ἅρα αὐτὸς ἐστὶ Θεὸς ὁ αἰὶ, καὶ νῦν ἐλθὼν, ὡς λέγει ἡ Γραφή· Οὗτος ὁ Θεός σου· οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῖρε πᾶσαν ἐλὲν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακώβ τῷ παιδί αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἡγαπημένῳ αὐτοῦ. Μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συγγεστράφη. Ὁρᾷς, φησὶ, πάλιν πῶς ἡ θεία Γραφή ἡμᾶς συνεθίζει, τοῦ μὴ ἄλλον καὶ ἄλλον Θεὸν ἡγεῖσθαι, φάσκουσα, ὅτι αὐτὸς Θεός ἐστι μόνος ἐλθὼν, καὶ αὐτὸς πάλιν ὑστερον ὤφθεις; Πάλιν δὲ ἄλλῃ ῥητῇ κέχρηται τούτῳ, ὡς λέγει· Ἐκοπίασεν Αἰγυπτίος, καὶ ἐμπερία Αἰθιοπῶν, καὶ οἱ Σαβαῖοι ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται, καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται. Καὶ πορεύσονται δαίσιω σου δεδεμένοι χειροπέδους, καὶ ἐν σοὶ προσκυνήσουσι, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· ὅτι ἐν σοὶ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλην σοῦ. Σὺ γάρ εἰ Θεός, καὶ οὐκ ἡδαιμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ Σωτήρ. Ὁρᾷς, φησὶ, πῶς αἱ θεαὶ Γραφαὶ ἓνα Θεὸν σημαίνουν, καὶ καταγγέλλουσιν αὐτὸν ἑμφανῆ; Καὶ ὁμολογουμένως εἷς ἐστίν, ὁ αὐτὸς αἰὶ ὢν. Καὶ τούτου ἕνεκα οὐ πολλοὺς θεοὺς λέγομεν, ἀλλ' ἓνα Θεὸν τὸν αὐτὸν ἀπαθῆ, αὐτὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸν Υἱὸν, καὶ πεπονηότα, ἵνα σώσῃ ἡμᾶς ἐν τῷ ἰδίῳ πάθει, καὶ οὐ δυνάμεθα ἄλλον λέγειν· ἐβόησαν ἀπὸ τοῦ ἐπιστάτου αὐτῶν μεμαθηκότας ταύτην τὴν ὁμολογίαν, καὶ τὴν πονηρὰν ταύτην ὑπόνοιαν, καὶ λυμαντικὴν μανίαν.

Εἰτα ἄλλα ῥητὰ φασιν εἰς σύστασιν ταυτῶν, ὡς ὁ αὐτῶν διδάσκαλος ἔλεγεν, ὅτι καὶ ὁ Ἀπόστολος τούτοις μαρτυρεῖ τοῖς λόγοις· Ὡς οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός ἐβλογητός εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Βούλονται δὲ διηγέσθαι μονοκυῶως τούτων τὴν τῶν τρόπον, ὡς Θεόδοτος· ἑκαῖνος μὲν φύσει ἀκροτάτως ἀνθρώπων ψιλὸν διηγησάμενος· οὗτος δὲ πάλιν ἄλλην ἀκρότητα μονοτύπως τὸν αὐτὸν Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἐν σαρκὶ πεπονηότα καὶ γεννηθέντα ἡγησάμενος. Οὕτως οὖν ἑκαῖνοι οἱ ἀπὸ Θεοδοτοῦ τι ἐν ἀληθείᾳ ἔφασαν, οὕτως οὗτος ὁ Νοητὸς καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Ἀνόητος δὲ μᾶλλον τῇ δυνάμει, καθάπερ αἱ θεαὶ Γραφαὶ ἀμφοτέρους καὶ πάντας τοὺς πεπλανημένους δι-
C

ad vim ingenii ac facultatem pertinent, potius est dicendus; 482 cum utrosque ac ceteros omnes a veritate aberrantes sacre Litteræ redarguant.

Γ. Πάντη δὲ τῷ τὸν νῦν εἰς Θεὸν κεικτομένῳ, καὶ ἐν θεῇ Γραφῇ καὶ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ καθηγουμένῳ τούτῳ ἐλεγκτός ὁ αὐτῶν λόγος, καὶ πάσης ἀνοίας ἐμπλεως φαίνεται. Τόλμης γάρ τὸ ἔργον, καὶ τυφλώσεως ἡ διάνοια, φάσκουσα τὸν αὐτὸν Πατέρα ὄντα, καὶ τὸν αὐτὸν Υἱὸν, καὶ τὸν αὐτὸν πεπονηότα· ὡς καὶ ἀπὸ ὀρθοῦ λογισμοῦ κριθέσονται οἱ τὰ τοιαῦτα φάσκοντες. Πῶς γὰρ εἴη Πατὴρ ὁ αὐτὸς καὶ Υἱὸς ὑπάρχων; Εἰ γὰρ Υἱὸς ὑπάρχει, πάντως τοῦ τινος

Ego primus et ego posterior. Non erunt tibi dii alteri, etc. Ex quibus ita colligebant: Nos ipsum novimus solum. Quare si veniens Christus natus est, idem ipse Pater est, et Filius, idem denique Deus est, qui et semper fuit, et in præsentia venit, ut Scriptura declarat: *Hic est Deus tuus; non reputabitur alius ad ipsum. Invenit omnem viam scientiæ, et dedit illam Jacob puero suo, et Israel dilecto suo. Post hæc in terra visus est, et cum hominibus conversatus est*¹. Ex his, inquit, animadvertere potes, quemadmodum Scriptura nos sapienter informet, ne alium atque alium Deum arbitremur, cum illum Deum esse solum asserit, qui venerit, quique postea sit visus. Alia præterea ex sacris Litteris auctoritate contendunt. *Laboravit, inquit, Ægyptus, et negotiatio Æthiopum; et Sabæi tiri sublimis ad te transibunt, et servi tui erunt. Et ambulabunt post te vincti manicis, et in te adorabunt, et in te deprecabuntur. Quoniam in te Deus est, et non est Deus præter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salvator*². Vides, opinor, inquit, in Scripturis unum indicari Deum ac manifeste prædicari. Adeoque in confesso est unum illum esse, ac semper exsistere. Ob idque non plures deos affirmamus, sed unum duntaxat Deum, qui et pati nihil possit, et idem Filius Pater sit ac Filius; qui ideo passus sit, ut nos sua perpeessione servaret, nec alium ab eo pronuntiare possumus. Quam quidem fidei professionem, ac depravatam opinionem, vel pestiferam potius insaniam a magistro didicerunt.

Quin etiam alia Scripturæ verba ad errorem stabilendum asserunt, quibus et eorundem præceptor utebatur: nimirum his verbis Apostolum suæ opinioni suffragari: *Quorum sunt patres; ex quibus Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen*³. Sic igitur simplex quiddam Deo, uniusque formæ tribuunt, ac Theodotum imitantur; nam ut iste ad unum extremum declinans, nudum hominem Christum esse disseruit; sic ille aliud ad extremum desciscens, eundem esse Patrem, Filium et Spiritum sanctum, uniusque personæ statuit; et hunc ipsum passum ac natum existimavit. Sed neque Theodoti sectatores veri aliquid elocuti sunt, neque Noëtus, aut Noëti discipuli, qui Anoëtus, hoc est *insipiens*, quod dicendus; 482 cum utrosque ac ceteros omnes

III. Quocirca qui mentem in Deo defixam habeat, quique sacrarum Litterarum, ac Spiritus sancti splendore illuminatus fuerit, ei tota illorum doctrina cum facilis ad refellendum, tum amentia omni plena videatur. Est enim insignis cuiusdam hoc audacis facinus, ac magnopere excæcatam mentem illam oportet esse, et quæ eundem Patrem esse dicat eundem Filium atque eundem denique esse passum. Quæ qui garriunt,

¹ Barnuch iii, 36-38. ² Isa. xlv. 14, 15. ³ Rom. ix, 5.

satis eos recta ipsa ratio discernet. Etenim qui fieri potest, ut idem Pater sit ac Filius? Nam si Filius est, necesse est alicujus sit Filius, a quo sit genitus. Sin Pater est, se ipsum generare nihil potest. Neque enim id ipsum, quod Filius dicitur, se ipsum genuit, sed est a Patre genitus. O incredibilem hominum amentiam, et absurdum abhorrensque judicium! Est enim profecto rationi consentaneum, non quod opinantur isti, sed quod per sacras Litteras veritas ipsa demonstrat. Sic enim Dominus loquitur: *Ecce intelliget Filius meus dilectus, quem elegi, quem dilexit anima mea; ponam Spiritum meum in ipso*¹. Ubi vox illa Patris cum, qui proprie sit Filius, manifeste declarat; in quo etiam spiritum suum collocat. Deinde unigenitus ipse Filius: *Glorifica me, Pater, inquit, ea gloria, quam habui apud te, priusquam mundus fieret*². Jam vero qui sic loquitur, *Pater glorifica me*, non sese Patrem appellat, sed suum Patrem agnoscit. Item alio in loco: *Veni vox de caelo: Hic est Filius meus; ipsum audite*³. Non dixit: Ego sum Filius meus, audite me: neque, Natus sum Filius. Sed, *Hic est Filius meus, ipsum audite*. Præterea cum dixit, *Ego et Pater unum sumus*⁴, non ita locutus est, Ego et Pater meus unus sum, sed, *Ego et Pater unum sumus*. Hæc enim vocabula, *Ego et Pater*, addito articulo, et, interjecta copula *et*, non obscure declarant, Patrem proprie esse Patrem, Filiumque proprie Filium.

IV. De Spiritu vero sancto sic loquitur: *Si ego abiero, ille veniet, Spiritus veritatis*⁵. Sed multo illud apertius: *Ego vado, et ille venit*. Neque vero dixit: Ego vado, et ego venio. Sed iisec vocibus, *ego, et ille*, tam Filium hypostasi sua constare, quam Spiritum sanctum itidem sua, demonstrat. Item: *Spiritus veritatis*⁶ qui a Patre procedit, de meo accipiet⁷. Quibus verbis ostendit, et hypostasim Patri propriam, et Filio et Spiritui sancto esse tribuendam. Ad hæc Pater ad Jordanem de caelo locutus est: Filius vero ad Jordanem descendit; Spiritus sanctus inter utrumque sub columbæ specie apparuit, et in hunc illapsus est⁸. Quamquam Spiritus sanctus minime carnem suscepit, neque corpus induit. Sed ne Filius cum Spiritu sancto coalescere confundique crederetur, sub imagine columbæ videndum se præbuit, uti nimirum Spiritus cum singulari ac propria persona cerneretur. Denique quam multis illud argumentis adversus istos demonstrare possumus, qui insanam hanc opinionum amentiam in animo suo conceperunt! Etenim si verus est illorum sensus, et oratio, absurda ea quidem, minimeque coherens, ac nulla

Isa. xlii, 1. ¹ Joan. xvi, 5. ² Matth. xvii, 5. ³ Joan. x, 30. ⁴ Joan. xvi, 7. ⁵ ibid. 11, 15. ⁶ Matth. iii, 16, 17.

(98) Ἰδοὺ συνήσει ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός. Isa. xlii ita legitur: Ἰακώβ ὁ παῖς μου, ἀντιλήψομαι αὐτόν. Ἰσραὴλ ὁ ἐκλεκτός μου, προσεδήξατο αὐτόν ἢ ψυχὴ μου. ἔδωκα τὸ πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. Ubi priora illa, ἰδοὺ συνήσει, nusquam comparent: quæ ab Epiphania constantè præfixa sunt, quoties Isaia locum illum citavit, quod sæpius fecit. Nam hæc

Υἱὸς εἶη, ἀφ' οὗ γεγέννηται. Εἰ δὲ Πατὴρ ἐστίν, ταυτὸν γεννᾶν ἀδύνατον. Πάλιν γὰρ τὸ καλούμενον Υἱὸς ταυτὸν οὐκ ἐγέννησεν, ἀλλὰ ἐκ Πατρὸς γεγέννηται. Καὶ ὡς τῆς τῶν ἀνθρώπων πολλῆς φρενοβλαβείας καὶ ἀκατορθώτου λογισμοῦ! Ἔστι γὰρ τὴ εὐλογον οὐχ ὡς οὗτοι δοξάζουσιν, ἀλλ' ὡς ἡ ἀλήθεια διὰ τῆς θείας Γραφῆς ἡμῖν ὑποδείκνυσιν. Εὐθὺς γὰρ φάσκει ὁ Κύριος, λέγων· Ἰδοὺ συνήσει ὁ Υἱὸς μου ὁ ἀγαπητός (98), ὃν ἡρέτισα, ἐν ἡγάτησεν ἡ ψυχὴ μου. Θήσομαι τὸ Πνεῦμά μου ἐπ' αὐτόν. Καὶ ὁρᾷ, πῶς μὲν φωνὴ Πατρὸς δεικνύουσα φύσει Υἱόν, ἐφ' ᾧ καὶ τὸ Πνεῦμα αὐτοῦ τίθησιν; Εἶτα δὲ αὐτὸς ὁ Μονογενὴς φησι· Δόξασόν με, Πάτερ, ἐν ᾗ θόξῃ εἶχον παρὰ σοὶ πρὸ τοῦ τὸν κόσμον γενέσθαι. Ὁ δὲ λέγων, Πάτερ, δόξασόν με, οὐχ ταυτὸν Πατέρα καλεῖ, Πάτέρα δὲ τὸν αὐτοῦ γινώσκει. Πάλιν δὲ ἐν ἄλλῳ τόπῳ· Ἄλλα φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ, ἔτι Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου· αὐτοῦ ἀκούετε. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Υἱός μου· ἐμοῦ ἀκούσατε· οὐδὲ πάλιν, Ἰάγνα Υἱός· ἀλλὰ, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου· αὐτοῦ ἀκούσατε. Καὶ τὸ εἰπεῖν, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμεν, οὐκ εἶπεν, ὅτι Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου εἰς εἰμι, ἀλλὰ Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ μου ἐν ἑσμεν. Τὸ δὲ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, ὄντος τοῦ ἀρθρου τοῦ ὁ καὶ τοῦ καὶ ἀναμέσον, σημαίνει Πατέρα φύσει Πατέρα, καὶ Υἱὸν φύσει Υἱόν.

Δ'. Καὶ πάλιν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· Ἐὰν ἀπέλθω, ἐκεῖνος ἔρχεται, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας. Πολλὸν δὲ σαφέστατον ἐστὶ τοῦτο τὸ, Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ἐκεῖνος ἔρχεται. Οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ ὑπάγω, καὶ ἐγὼ ἔρχομαι· ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ, ἐγὼ, καὶ ἐκεῖνος, ἐστὶ μανεν ἐνυπόστατον τὸν Υἱόν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον Πνεῦμα· καὶ πάλιν· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύμενον, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται· ἵνα δείξῃ ἐνυπόστατον τὸν Πατέρα, ἐνυπόστατον τὸν Υἱόν, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Πάλιν δὲ ἐπὶ τοῦ Ἰορδάνου ἄνωθεν ὁ Πατὴρ ἐλάλει· Υἱὸς δὲ ἐν Ἰορδάνῃ κατήρχετο· τὸ δὲ Πνεῦμα μεσολάττον ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐφαίνετο, καὶ ἦλθεν ἐπ' αὐτόν· καίτοιγε τοῦ Πνεύματος μὴ φορήσαντος σάρκα, μὴ ἐνδυσσάμενου σῶμα. Διὰ δὲ τὸ μνημονίζεσθαι συναλοιφὴν εἶναι πρὸς τὸν Υἱόν τὸ ἅγιον Πνεῦμα, σχηματίζεται ἐν εἴδει περιστερᾶς, διὰ τὸ ἐπιτάσσεται φύσει ἐνυπόστατον τὸ Πνεῦμα. Πόθεν δὲ ἀλλαχόθεν οὐκ ἔχομεν δείξει κατὰ τούτων τῶν τὴν φρενοβλάβειαν ταυτοῖς ἐγκλισσάντων! Εἰ μὲν γὰρ ἀληθεύει ἡ αὐτῶν διάνοια καὶ ὁ λόγος ὁ ἑωλός, καὶ μὴ ἔχων τύστασιν, μήτε δύναμιν, μήτε συνέσεως λογισμὸν ἢ ἐμφασιν· ἀρα οὖν ἐκδλητταὶ εἰσὶν Γρα-

vocabula Ἰακώβ, Ἰσραὴλ apud LXX obelo notata sunt, et a cæteris interpretibus ommissa, cum in Hebræo minime reperiantur, ut testatur Eusebius l. ix De demonstr. evang. Jam vero pro his προσεδέξατο αὐτόν, etc., quædam edit. habebant olim ἐν ἡρέτισεν ἡ ψυχὴ μου, Al. ὃν ἡρέτισα, εἰς ὃν τὸ δόκησιν, etc.

γραί, αἱ Γραφαὶ αἱ πάντῃ μὲν Πατέρα Πατέρα γινώσκονται, καὶ Υἱὸν Υἱὸν, καὶ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον Πνεῦμα.

Ἀλλὰ τί φάσκεῖς, ὦ οὗτος; Μὴ πολυθεῖαν ἡγήσονται οἱ τὸ σέβας ἀληθινῶς τῇ Τριάδι προσφέροντες, οἵτινές εἰσιν υἱοὶ τῆς ἀληθείας, καὶ τῆς μόνης καθολικῆς Ἐκκλησίας; Καὶ οὐχ οὕτως. Τίς γὰρ οὐ χαίρει ἵνα Θεὸν εἶναι τῆς ἀληθείας Πατέρα παντοκράτορα, ἐξ οὗπερ ὁ μονογενὴς Υἱὸς ἐν ἀληθείᾳ Θεὸς Λόγος, ἐνυπόστατος Λόγος γεγεννημένος ἀληθινὸς ἐξ αὐτοῦ ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; Διὸ ἕνα Θεὸν ἀσφαλῶς κηρύττει ἡ Ἐκκλησία, Πατέρα καὶ Υἱόν. Διότι ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί, καὶ οἱ δύο ἐν ἑσμεν· τουτέστι μία θεότης, καὶ ἐν θεότηει, καὶ μία κυριότης. Ἐξ αὐτοῦ δὲ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται, ἐνυπόστατον ὄν, καὶ ἐν ἀληθείᾳ τέλειον Πνεῦμα τὸ τῆς ἀληθείας, τὸ φωτίζον τὰ πάντα, τὸ ἐκ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ. Διὸ μίαν θεότητα οἶδεν ἡ Ἐκκλησία· εἰς Θεὸς ὁ τῆς ἀληθείας Πατὴρ, Πατὴρ τέλειος ἐνυπόστατος, Υἱὸς τέλειος ἐνυπόστατος, καὶ ἅγιον Πνεῦμα τέλειον ἐνυπόστατον, μία θεότης, μία ἐσποσία, μία κυριότης. Διὸ πάντῃ σαφῶς κεκηρύχασιν αἱ θεαὶ Γραφαὶ ἕνα Θεόν, τουτέστι Τριάδα ὁμοούσιον, αἱ οὖσαν τῆς αὐτῆς ταυτότητος, τῆς αὐτῆς κυριότητος. Καὶ διέπρεσεν ἐκ πανταχόθεν ὁ τῆς ἀνοησίας σου λόγος, ὦ ἀνόητε. Τοίνυν τούτων εἰρημνίων, καὶ ἀντιθέτως πρὸς τὰς τοῦ προσηρημένου Νοητοῦ φωνὰς σκοπεῖν ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ οὕτως τὰ αὐτὰ κεφάλαια ἀνατρέπειν.

Ue illa, stolidissime mortalium, inepta ratio concidit. His animadversis, adversus illas Noeti voces opponendum modum aliquid, et ab ipso principio repetendum est, atque eo modo singula capita resellenda.

Εἰ. Πρῶτον μὲν οὖν ἐπειδὴ παρήγαγε τὸ κεφάλαιον, ὅτι Εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ· οὐχ ὁρᾷς, ὅτι εἰς Θεός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν, πῶς τὴν μίαν ἀρχὴν σημαίνει; ἵνα μὴ εἰς πολλὰς ἀρχὰς τρέψῃ τὴν διάνοιαν, καὶ εἰς πολυθεῖαν ἀγάγῃ πάλιν τὸν πλανηθέντα νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐπὶ τῇ κενόφωνᾳ τῆς πολυθείας. Ὅρᾳς γὰρ πῶς ἐνὶ ὀνόματι κέχρηται, καὶ μὴ ὀνομασία, οὐκ ἀρνούμενος τὸν μονογενῆ Θεόν. Οἶδε γὰρ αὐτὸν Κύριον, καὶ οἶδεν αὐτὸν Θεόν. Διὸ ἀσφαλιζόμενος λέγει· Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα. Καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ Κυρίου τοῦτο λέγων οὐ τὸν αὐτὸν ἐσήμανε Πατέρα εἶναι, καὶ τὸν αὐτὸν Υἱόν· ἀλλὰ ἔδειξε τὸν μὲν Πατέρα Πατέρα ὄντα, τὸν δὲ Υἱὸν Υἱὸν ἀληθῶς. Ἐπειδὴ τὸ εἰπεῖν, εἰς Θεός ἐπὶ τῷ Πατρὶ, οὐχ ὡς ἀρνούμενος ἐπὶ τῷ Υἱῷ τὸ εἶναι Θεός. Εἰ γὰρ μὴ Θεός, οὔτε Κύριος· ἐπειδὴ δὲ Κύριος, καὶ Θεός. Ἀλλ' εἰς μίαν ὀνομασίαν ἀνάγειν ἀναγκαζόμενος ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος

vi, neque prudenti ratiocinatione, ac ne minima quidem huius significatione prædita; consequens est ut omnes Scripturæ repulsiuntur, quæ ubique et Patrem esse Patrem, et Filium Filium, et Spiritum sanctum Spiritum sanctum agnoscunt.

Tu vero, mi homo, quid tandem affers? An illud vereris, ne deorum illi multitudinem invehant, qui sacrosanctæ Triadi verum sincerumque cultum adhibent, quique veritatis et unius catholicæ Ecclesiæ sunt filii? Vehementer erras. Quis enim non asserat unum Deum esse veritatis Patrem omnipotentem, a quo unigenitus Filius vere progressus est, Deus Verbum, Verbum, inquam, in propria persona consistens, et a Patre revera sine ullo initio ac tempore genitum? Unum itaque Deum caute ac prudenter Ecclesia prædicat, Patrem videlicet et Filium. Quoniam, inquit, ego in Patre, et Pater in me est¹. Et: Ambo unum sumus², hoc est, una divinitas, et voluntas una, et una dominatio. Cæterum ex Patre Spiritus quoque procedit, suapte constans hypostasi, ac reipsa perfectus veritatis Spiritus, qui illuminat omnia; qui a Filio accipit; veritatis, inquam, Spiritus, Spiritus Patris, Spiritus Christi. Itaque unam Ecclesia divinitatem agnoscit; estque Deus unus veritatis Pater, perfectus Pater, hypostasi sua præditus; perfectus Filius, suam peræque habens hypostasim; perfectus denique Spiritus sanctus, et suam sibi hypostasim vindicans: una divinitas, unaque dominatio. Quibus de causis Deum unum sacra ubique Litteræ pronuntiant, nimirum consubstantiali Triadem, ac semper existentem, cui eadem identitas, idemque dominatus attribuitur. 484 Ex quo

V. Quod igitur in primis illud objicit: Unus est Deus ex quo omnia, et nos in ipsum: et unus Dominus Jesus Christus, et nos per ipsum, propter quem omnia, et nos per ipsum³; nonne his ipsis verbis (unus Deus ex quo omnia, et nos in ipsum) unum significari principium vides? Ne animum nostrum ad plura cogitanda principia converteret, ac mortalium ingenia vanissima illa deorum multitudine decepta, rursus ad eandem asserendam copiam adduceret. Vides enim quemadmodum uno nomine sit usus, et appellatione una, non ut unigenitum Deum abnegaret. Dominum quippe esse illum intelligit, eundemque Deum. Ideo singulari quadam cautione illud adjecit, Et unus Dominus Jesus Christus per quem omnia. Quod cum voci illi, Dominus, præcipue affinxit; non eundem indicavit esse Patrem, eundemque Filium; sed eum qui Pater est, esse Patrem, qui Filius, vere Filium esse declaravit. Nam et cum de Patre loquens unum Deum esse dixit, nequaquam Filio divinitatem detraxit. Nam si Deus non est, neque

¹ Cor. οὐκ ἔρεϊ. ² Joan. xiv, 10. ³ Joan. x, 30.

⁴ I Cor. viii, 6.

Dominus est. Cum autem Dominus sit, Deus quoque sit oportet. Verum Apostolus, ut ad unam appellationem reduceret, a Spiritu sancto compulsus ita fidei mysterium nobis aperuit, ut unum Dominum, proindeque et Deum aperte monstraret.

Nec est tamen, quod quisquam existimet, pro eo quod unum, atque unum solummodo dixerit, aliquid de Triadis numero esse detractum; quasi Spiritus sancti mentionem nullam fecerit. Etenim cum Patrem, et Filium Deum nominavit, ac Dominum, in Spiritu sancto utique nominavit. Nam neque cum de Patre agens, unus Deus, inquit, ex quo omnia; esse illum Dominum negavit, neque contra subiciens, et unus Dominus Jesus Christus, hunc esse Deum inficiari voluit. Sed quemadmodum in Patre una appellatione contentus, hoc tantum dixit (unus Deus), qua voce etiam altera (Dominus) continetur; ita in Filio, unus Dominus, duntaxat expressit; qua cum voce Dei quoque est appellatio conjuncta. Quare cum de Patre ac Filio disserebat Apostolus, non Spiritu sancto vacuus erat; sed in eodem loquebatur, ut diximus. 485 Solet autem Spiritus sanctus sui minime commendationem facere, ne exemplum nobis commendandi nostri prae-buisse videatur. Est igitur unus Deus Pater ex quo omnia, et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia, sive propter quem omnia: et unus Spiritus sanctus, a Deo nequaquam alienus, qui propriam habet personam, quoniam Dei Spiritus est, et veritatis Spiritus; Spiritus, inquam, Patris ac Christi.

VI. Quod autem nobis istud objicit: Laboravit C Aegyptus et negotiatio Aethiopum, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt. Item illud: Tu es Deus, et nesciebamus: et tibi servierunt, et ibunt post te vincti manicis, et in te orabunt: quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel, Salvator: vides, inquit, ex iis, quemadmodum unus duntaxat sit Deus? Illis enim Scripturae locis polissimum fretus, ut ante diximus, nec illorum sensum intelligens, sed sacras Litteras fraudulenter amputans, atque et obliquas narrationes instituens, et sacras auctoritates per-verso ordine ac nonnullis praeteritis in medium afferens, nihil consequenter ac seriatim eloquitur, nihil denique penitus intelligit tam Noctus, quam qui ab eo Noctiani dicuntur. Atque ut pessimo cuiusdam cani nonnunquam leonis nomen imponitur, ac caecos multa videntes appellant, et fel dulce nominatur, et acetum mel a quibusdam vocatum est, et denique Furias nonnulli Eumenidas nuncuparunt: ita in illis accidisse videmus, ut et Noe-

¹ Isa. XLV, 14, 15. ² F. τῷ. ³ F. ποιῶν.

(99) Ὡς περ γε κακῶ κυνὶ ὄνομα λέων. Insignis ad eandem sententiam locus est ex Helladii Chrestomathii apud Photium: "Ὅτι τὸ μὴ λέγειν δύσφημα πᾶσι τοῖς παλαιοῖς μὲν φροντὶς ἦν, μάλιστα δὲ τοῖς Ἀθηναίοις. Διὸ καὶ τὸ δεσποτικὸν εἶδημα ἐκάλουν, καὶ τὸν δῆμιον κοινὸν, τὰς δὲ Ἐρινύας Εὐμενίδας, ἢ σαμνάς θεάς, τὸ δὲ μῦθος ἄγος, τὸ δὲ ὄξος μέλι, καὶ τὴν χολὴν γλυκεῖαν, τὸν δὲ βόρβορον ὀχέον, etc. Ita apud Hebraeos נִינְבִּיזָה est caecitas, cum

A τος ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, ἔφραζεν ἡμῖν τὴν πίστιν, ἵναργῶς ἵνα Κύριον σημαίνων, ἄρα γε καὶ Θεόν.

Ἀλλὰ μηδεὶς νομίζειτω, ἐπειδὴ λέγει ἵνα καὶ ἵνα, μὴ ἄρα παρέλιπε τὸν ἀριθμὸν τῆς Τριάδος· ἐπειδὴ οὐκ ὠνόμασε τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ὀνομάσας γὰρ Πατέρα καὶ Υἱὸν, Θεὸν καὶ Κύριον, ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ὠνόμασεν. Οὐ γὰρ ἐπειδὴ εἶπεν, εἰς Θεός, περὶ Πατρός, ἐξ οὗ τὰ πάντα, ἠρνήσατο αὐτὸν τὸ εἶναι Κύριον· οὐδὲ πάλιν ἐπειδὴ εἶπε, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, ἠρνήσατο αὐτὸν τὸ εἶναι Θεόν· ἀλλὰ καθάπερ ἐπὶ τῷ Πατρὶ ἠρξέσθῃ ἐπὶ τῇ μόνῃ ὀνομασίᾳ, λέγων εἰς Θεός, σὺν δὲ τῷ Θεῷ, δηλονότι ἐστὶ καὶ Κύριος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῷ Υἱῷ ἠρξέσθῃ τὸ, εἰς Κύριος· σὺν δὲ τῷ¹ εἰς Κύριος σὺνεστι καὶ τὸ, Θεός. Λέγων οὖν περὶ Πατρός καὶ Υἱοῦ, οὐ κοῦφος ἦν ἀπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἀλλὰ ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, ὡς ἔφη, ἐφθέγγετο. Εἰώθε δὲ αἰετὸν τὸ ἅγιον Πνεῦμα οὐ σύστασιν ἑαυτοῦ ποιούμενον², ἵνα μὴ ἡμῖν ὑπογραμμὸν ᾤσκει τοῦ περὶ ἑαυτῶν καὶ ἡμᾶς τὴν σύστασιν ποιήσασθαι. Ἄρα οὖν Εἰς Θεός ὁ Πατήρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, δι' οὗ τὰ πάντα, ἢ δι' ὃν τὰ πάντα, καὶ ἐν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, οὐκ ἀλλότριον Θεοῦ, ἐνυπόστατον δὲ ὃν διότι. Πνεῦμα Θεοῦ, καὶ Πνεῦμα ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα Πατρὸς, καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ.

Γ'. Εἰ δὲ περὶ τοῦ, Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιοπῶν, οἱ Σαβαῖμ ἄνδρες ὑψηλοὶ ἐπὶ σὲ διαθήσονται· καὶ τὸ, Σὺ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν· καὶ σοὶ δοῦλοι ἔσονται, καὶ πορεύσονται ἐπίσω σου δεδεμένοι χειροπέδαις, καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται· οὗτοι ἐν σοὶ Θεός ἐστι· καὶ οὐκ ἐστὶ Θεός πλην σοῦ. Σὺ γὰρ εἰ ὁ Θεός, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ Θεός τοῦ Ἰσραὴλ, Σωτήρ· οὐχ ὁρᾷς, φησὶν, οὗτοι εἰς Θεός ἐστιν; Ἐκ τῶν τοιούτων γὰρ ῥητῶν, ὡς ὑπεδείξαμεν, οὐ νοῶν τὰ εἰρημένα, ἀλλὰ πανούργως περικόπτων τὰς Γραφάς, λοξὰ μὲν διηγούμενος, ἀνθυπερβάτως δὲ εἰσάγων τοὺς λόγους, οὐκ ἀκολουθῶς καὶ περὶ πόδα φθέγγεται, οὔτε καθ' εἰρμὸν διηγείται ὁ Νοητὸς, ἢ οἱ ἐξ αὐτοῦ Νοητιανοὶ νοοῦσιν. Ὡς περ γε κακῶ κυνὶ ὄνομα λέων (99), καὶ τοὺς μηδὲ ὄντως ὀρῶντας καλοῦσι πολλὰ βλέποντας, καὶ τὰς χολὰς γλυκεῖας φάσκουσι, καὶ τὸ ὄξος μέλι· τινὲς ἐπωνόμασαν, καὶ τὰς Ἐρινύας Εὐμενίδας· τινὲς ἐπωνόμασαν· οὕτω καὶ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ, Νοητοῦ ἔχον ὄνομα, ἀνόητος ὑπάρχει, καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ ἀνοητοῦντες, μηδὲ ὁλως τὴν ἀκολουθίαν

et radium significet a splendore. Quod vero mel acetum apud Atticos dictum sit, id ex Plinio confirmari posse videtur: qui lib. xi, cap. 15, in omni melle quod per se fuit, acetum dici memorat. Quanquam nos acetum legendum esse disputavimus ad Themistium. (Potius, et vero melius, allegandum erat hoc rabbinorum, תַּיִד נֶחֱמֶה, melius luce, i. e. caecus. Dnaich.)

ὧν φάσκει¹, καὶ ὧν προβάλλονται νοοῦντες. Ὡς καὶ πληροῦσθαι ἐπ' αὐτοὺς τὸ εἰρημένον ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου· *Μήτε δὲ λέγουσι νοοῦντες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαίουνται.*

consequentiamque non intelligunt, ut in his sancti Apostoli dictum illud impleatur: *Nec quæ dicunt intelligentes, nec de quibus asserunt.*

Σ'. Ὁρᾷτε γάρ, ὦ ἄνδρες ἀδελφοί, πῶς ἀνώτερον εἶπεν ἡ θεία Γραφή, μᾶλλον ἐκ αὐτὸς ὁ Κύριος, ὡς ἔχει ἡ ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου. Ὅθεν καὶ δευτέρως ἐπὶ πάσης ἐν αὐτῷ τῷ κεφαλῇ ἀληθείας τε καὶ ὑποθέσεως, οἷον Ἐρωτήσατέ με περὶ τῶν υἱῶν μου, καὶ τῶν θυγατέρων, καὶ τῶν ἱερῶν τῶν χειρῶν μου ἐντεταλασθέ μοι. Ἐγὼ ἐποίησα, φησὶ, τὴν γῆν, καὶ ἄνθρωπον ἐκ' αὐτῆς. Ἐγὼ τῇ χειρὶ μου ἐστερέωσα τὸν οὐρανόν· ἐγὼ πᾶσι τοῖς ἀστροῖς ἐντεταλάμην· ἐγὼ ἡγεῖρα μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα, καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι. Οὗτος οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν ἀρχαίωσιν ἐπιστρέψει· οὐ μετὰ λυτῶν, οὐ μετὰ δώρων, εἶπε Κύριος Σαβαώθ· εἰτα λοιπόν· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος, καὶ αἱ ἐμπορεῖαι Αἰθιοπῶν, καὶ τὰ ἐξῆς· ὅτι ἐν σοὶ Θεὸς ἐστίν. Ἐν τίνι δὲ φαίμεν ἀλλ' ἢ ἐν τῷ πατρὶ ὁ λόγος; Καὶ γὰρ ἀληθῶς Θεὸς Λόγος ὁ Υἱὸς, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ Πατὴρ γινώσκειται, ὡς λέγει· Ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα· καὶ, Ἐγὼ ἐδόξασά σου τὸ δόγμα ἐπὶ τῆς γῆς· εἰτα πάλιν, ὅτι Ἐγὼ ἡγεῖρα βασιλέα. Οὐχ ὁρᾷς, ὅτι φωνὴ ἐστὶ Πατρὸς ἡ ἰδιόζουσα, ἡ ἐγείρουσα ἐξ αὐτῆς τὸν ἀληθινὸν Λόγον βασιλέα ἐπὶ πάντας, τὸν ἐξ αὐτοῦ ἀληθινῶς γεννηθέντα ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως; Ὅς καὶ ἡγεῖρε πάλιν αὐτὸν τὸν βασιλέα, ὡς λέγει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, φάσκων· Εἰ δὲ ἐὸ Πνεῦμα τοῦ ἐγείραντος Χριστόν ἐκ νεκρῶν οἰκᾷ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐγείρας Χριστόν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος Πνεύματος αὐτοῦ ἐν ὑμῖν· ὅπως συνάδῃ τὰ προφητικά τοῖς ἀποστολικαῖς, καὶ τὰ ἀποστολικά τοῖς εὐαγγελικοῖς, καὶ τὰ εὐαγγελικά τοῖς ἀποστολικαῖς, καὶ τὰ ἀποστολικά τοῖς προφητικοῖς.

Εἰτα· Ἡγεῖρα βασιλέα. Καὶ ὧδε ὁ ἐγείρων Χριστόν ἐκ νεκρῶν. Ὁ δὲ², Ἐν σοὶ Θεὸς ἐστίν, ὡς μυστηριωδῶς τὰ πάντα καὶ θαυμασίως διηγείται ἡ θεία Γραφή! Ὡς περὶ γὰρ ἐν ναῷ σαρκὶ³ προεωρᾶτο, καὶ προκατηγγέλλετο τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐλπίδι, διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφῆς ἡ θεότης. Ὁ γὰρ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ Θεὸς Λόγος, ὡς ἐν πόλει ἁγία καὶ ἐν ναῷ ἁγίῳ, τουτέστιν ἐν τῇ ἁγίᾳ ἐνανθρωπήσει καὶ ἐνσάρκῳ παρουσίᾳ, Θεὸς ὢν, κατοικῶν ἐν ναῷ ἁγίῳ λέγει· *Λύσατε τὸν ναόν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν.* Διότι μυστικῶς τὰ πάντα οἰκονομεῖ Θεὸς Λόγος ἀποσταλὴς ἀπὸ Πνεύματος ἐν σαρκὶ, καὶ σύνδεσμον ἀγάπης δεικνὺς ἐφέλκεται, καὶ σμικρύνας ἑαυτὸν μέγας ὢν Θεός, αὐτὸς ὁ Λόγος, ἐκ Παρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου γεννηθεὶς Υἱὸς Θεοῦ, εἰς ὢν, ἑαυτὸν σαρκὶ καὶ πνεύματι

A tus, hoc est intelligens, appellaretur ineptus et insipiens homo; et hoc ipsum nomen perinde inepti illius discipuli consequerentur. Qui quidem eorum quæ dicunt, ac palam proponunt, rationem consequentiamque non intelligunt, ut in his sancti Apostoli dictum illud impleatur: *Nec quæ dicunt intelligentes, nec de quibus asserunt.*

VII. Animadvertite enim, fratres charissimi, quid ante Scriptura dixerit, seu potius Dominus ipse, ut initio capituli scriptum est. Unde ex verissima illa, quæ in toto capite est, narratione argumentoque Christiana fides est commonstranda. Sic enim ait: *Interrogate me de filiis meis et filiabus, et de operibus manuum mearum mandate mihi. Ego feci, inquit, terram et hominem in ipsa; ego manu mea fundavi cælum; ego omnibus stellis præcepi; ego suscitavi cum iustitia regem, et omnes viæ ejus rectæ. Iste ædificabit civitatem meam, et captivitatem convertet, non cum pretio, non cum muneribus, ait Dominus exercituum.* Deinde subdit: *Laboravit Ægyptus, et negotiationes Æthiopum, et cætera, quoniam in te Deus est.* In quo vero alio, quam in paterno Verbo Deum inesso dicemus? Vere quippe Deus Verbum Filius est; in eoque cognoscitur Pater, quemadmodum ipso testatur: *Qui vidit me, vidit et Patrem*; item: *Ego glorificavi nomen tuum in terra*; deinde: *Ego suscitavi regem.* In quo nonne propriam Patris vocem agnoscis, quæ verum ex sese Verbum excitans, Regem omnium constituit, eum scilicet, quem vero ex se, sine ullo initio ac tempore, genuit? Qui quidem eundem rursus Regem excitavit, ut sanctus Apostolus his verbis expressit: *Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Christum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra per inhabitantem Spiritum suum in vobis*, ut et prophetarum oracula cum apostolicis, et apostolica cum evangelicis, et evangelica cum apostolicis, apostolica denique cum propheticis consentiant.

Sequitur: *Suscitavit regem.* Et hic declaratur ille, qui Christum a mortuis excitavit. At cum dicit, *In te Deus est*, quanto cum mysterio, quamque admirabiliter omnia Scriptura sacra proponit! Et enim in carne, velut in templo quodam, prævidebatur, atque hominum spei per conversionem ad Deum ostendebatur divinitas. Siquidem Dei Filius, ac Deus ipse Verbum, quasi in sancta quadam urbe religiosoque templo, nimirum in assumpta hominis natura et incarnatione Deus existens, in sanctissimo, inquam, templo habitans ita loquitur: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus excitabo illud*. Quoniam per mysterium administrat omnia cum carne missus a Spiritu Deus Verbum, atque arctissimum charitatis nexum ostendens allicit, cum se præsertim extenuavit magnus ipse Deus,

¹ F. φασί, vel φάσκουσι. ² F. τὸ δέ. ³ F. ἐν σαρκί. ⁴ I Tim. i, 7. ⁵ Isa. xlv, 11 sqq. ⁶ Joan. xiv, 9. ⁷ Joan. vii, 4. ⁸ Rom. viii, 11. ⁹ Joan. ii, 19.

Verbumque de Virgine interventu Spiritus sancti A
genitus Dei Filius, qui unus atque idem sese carne spirituque perfecit. Quo illud pertinet : Qui descendit, ipse est et qui ascendit Filius hominis, qui est in caelo¹.

VIII. Quid ad hæc Noetus cum sua stoliditate atque amentia potest objicere? Num in caelo caro ante versabatur? Minime profecto. Quomodo igitur qui descendit de caelo, ipse est qui ascendit? 487 nisi illud significare voluit, Verbum ipsum, quod descenderat, non ex inferiori esse loco, sed e caelo esse delapsum. Posteaquam vero carnem hominis assumpsit, non illam quidem e viri semine susceptam, e spiritu pariter ac carne totum administrationis suæ negotium perfecit. Quamobrem ut divini Verbi humanæque naturæ conjunctionem, et in unam eandemque rem consociationem monstraret, illum ipsam dixit, qui e caelo venerat, eodem eum absoluta divinitate rediisse. Nunc enim, id quod ante non erat, caro est, de Spiritu susceptus ac Virgine; perfectum nempe Verbum oblatum Patri Deo, quod antea caro in caelo non fuerat. Quid igitur in caelo fuit aliud, præter Verbum e caelo demissum? Cui in unam divinitatem conjunctio conveniebat, secundum paternam vim copulata atque conflata. Quo et illud una declararet, in terra caeloque eundem esse Deum Verbum, conversionis omnis ac mutationis expertem. Erat quippe Verbum, Deus erat semper, erat Spiritus, vis erat denique. Qui commune illud nomen, quodque homines capere possent, in seipsum suscepit, cum hominis Filius appellatus est, quamvis Dei Filius esset. Qui insuper a prophetis id ipsum, quod in carne nondum erat, esse ante pronuntiabatur, propter id quod erat in eo perficiendum. Quare ita Daniel loquitur : Vidi quasi Filium hominis venientem in nubibus². Unde merito in caelo hoc affectum nomine Verbum sancti Spiritus afflatu propheta perspexit; qui posteriori ordine declarans unigenitus Dei Filius : Nemo, inquit, ascendit in caelum, nisi qui de caelo descendit, Filius hominis. Non quod caro esset in caelo, sed quod e caelo descenderet, qui ejusmodi esset vocabulo nominandus.

IX. Verum quid tandem, ini homo, proferes? Scriptum est, inquit : Iste Deus est noster, et non aestimabitur alius³. Præclare vero, quemadmodum et Apostolus affirmat : Quorum, inquit, patres, ex quibus Christus secundum carnem; qui est super omnia Deus⁴. Quæ quidem admirabiliter ab eo dicta sunt. Hic enim, qui est, super omnia Deus est. Nam cum iis ipse nos verbis doceat : Omnia mihi tradita sunt a Patre meo⁵; propterea super omnia Deus est. Atque ita quoque Joannes testatur : Quod fuit, inquit, 488 ab initio, quod audivimus, et oculis vidimus, et manus nostræ contractaverunt⁶. Ac rursus in Apocalypsi : Qui est ab initio, et qui venturus est Omnipotens⁷. Egregie plane hæc ab illo pronuntiata sunt. Recte, inquam, dixit :

Ἰνα τελέτας, ὡς λέγει· Ὁ καταβάς αὐτός ἐστι καὶ ὁ ἀναβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ.

II'. Τί οὖν ἐρεῖ Νοητὸς ἐν τῇ αὐτοῦ ἀνοησίᾳ; Μὴ ἐν τῷ οὐρανῷ σὰρξ ἦν; Δηλονότι οὐκ ἦν. Πῶς οὖν Ὁ καταβάς ἐξ οὐρανοῦ, αὐτός ἐστιν ὁ ἀναβάς; Ἀλλ' ἵνα τὸν κατελθόντα Λόγον σημάνῃ οὐ κάτωθεν ὄντα, ἀλλὰ ἀνωθεν κατελθόντα. Ἐπεὶ δὲ ἐνηνθρώπησεν ἐν σαρκί, οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρὸς, ἐκ πνεύματος δὲ καὶ σαρκὸς ἐτελείωσεν τὴν αὐτοῦ οἰκονομίαν διὰ τοῦτο, μίαν ἐνότητά σημαίνων τῆς τοῦ Λόγου συνενώσεως καὶ τῆς ἀνθρωπώσεως, φάσκει τὸν ἀνωθεν ἔχοντα ἄνω ἀνιέναι ἐν τελειώσει θεότητος. B Καὶ γὰρ νῦν ὁ μὴ ὢν ποτε, σὰρξ ἐστὶν ἐκ Πνεύματος καὶ Παρθένου, ὁ προσενεχθεὶς Πατρὶ τέλειος Λόγος, ὃς πρὸ τούτου ἐν οὐρανῷ οὐκ ἦν σὰρξ. Τί οὖν ἦν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀλλὰ Λόγος ὁ ἀπὸ οὐρανοῦ ἀποσταλὲς, ἔχων τὴν εἰς μίαν θεότητα ἑνωσιν, κατὰ δύναμιν Πατρὸς συνηνωμένην, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐπὶ γῆς καὶ οὐρανοῦ ὁ αὐτὸς Θεὸς Λόγος ὑπῆρχεν, ἀτρέπτως ὢν, καὶ ἀναλλοίωτος; Λόγος γὰρ ἦν, Θεὸς ἦν ἀεὶ, Πνεῦμα ἦν, δύναμις ἦν, ὡς ὁ κοινὸν ὄνομα καὶ παρὰ ἀνθρώποις χωρητὸν ἀνελάμβανεν εἰς ἑαυτὸν, οὕτω καλούμενος Υἱὸς ἀνθρώπου, Υἱὸς ὢν Θεοῦ, καὶ ἐν προφήταις προὖν ὀνομάζετο, ὅπερ οὕτω ἐν σαρκὶ ἦν, διὰ τὸ μέλλον ἐν αὐτῷ τελειῶσθαι· ὡς καὶ Δανιὴλ ἔφη· Εἶδον ὡς Υἱὸν ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπὶ τῶν νεφελῶν. Αὐτὸ δικαίως ἐν οὐρανῷ τῷ ὀνόματι τοῦτον· C τὸν Λόγον εἶδε Πνεύματι ἀγίῳ ὁ προφήτης, Υἱὸν Ὑψίστου ἀποκαλῶν. Αὐτὸ τὰ πρῶτα ὑστερὰ σημαίνων ὁ Μονογενὴς, φάσκει· Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· οὐχ ὅτι δὲ ἄνω ἦν ἡ σὰρξ, ἀλλὰ ἀνωθεν κατήρχετο, τούτῳ τῷ λόγῳ μέλλων καλεῖσθαι.

Filium Altissimi vocavit. Quocirca quæ prima sunt
Θ'. Ἀλλὰ τί ἐστὶν ὁ ἐρεῖς, ὦ οὗτος; Φησὶν· Ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ οὐ λογισθήσεται ἄλλος. Καλῶς πάνυ ἔφη, ὡς καὶ ὁ Ἀπόστολος διαβεβαιούται, λέγων· Ὁν οἱ πατέρες, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σὰρκα, ὁ ὢν ἐπὶ πάντων Θεός. Θαυμασιῶς διηγείται. Οὗτος γὰρ ὁ ὢν ἐστὶν ἐπὶ πάντων Θεός. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς διδάσκει ἡμᾶς, λέγων· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· διὰ τοῦτο ἐπὶ πάντων ἐστὶ Θεός. Οὕτω καὶ Ἰωάννης μαρτυρεῖ, λέγων· Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐώρακαμεν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν. Καὶ πάλιν φησὶν ἐν τῇ Ἀποκαλύψει· Ὁ ὢν ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ὁ ἐρχόμενος Παρτοκράτωρ. Καλῶς κατὰ πάντα εἶπε· καλῶς γὰρ εἶπε· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρὸς μου· καὶ ἀκριβῶς

¹ Joan. iii, 13. ² Dan. vii, 13. ³ Baruch. iii, 36. ⁴ Rom. ix, 5. ⁵ Matth. xi, 27; Luc. x, 12. ⁶ I Joan. i, 1. ⁷ Apoc. i, 1. ⁸ F. ὅς. ⁹ F. τούτῳ et εἶπε pro εἶδε.

ὑποτίθετο. Ἐπὶ πάντας μὲν οὖν ὦν Θεός, ἔχων δὲ υἱόν αὐτοῦ Πατέρα, ἐν τῷ λέγειν· Ἀπέρχομαι πρὸς τὸν Πατέρα. Εἰ δὲ ἦν αὐτὸς Πατήρ, πρὸς ποῖον Πατέρα ἄρα ἀπῆι, ὃ ἀνόητος; Πάλιν γὰρ λέγει· Ἰνα ὦσιν ἐν, ὡς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν.

Γ'. Ἀεὶ γὰρ ἡ Γραφή ἀσφαλιζομένη τὰς κατὰ τὸ ἄχρον πτώσεις τῶν ἀνθρώπων, ἐκ πανταχόθεν τὸν νοῦν συνάγει ἐπὶ τὴν μέσσην τῆς ἀληθείας ὁδόν. Καὶ πρὸς τοὺς μὲν τοὺς νομίζοντας ἀλλότριον εἶναι τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς, φησὶ δὲ ὡς Ἀρείος νομίζει, καὶ ἄλλαι αἰρέσεις, λέγει· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν· πρὸς δὲ τοὺς νομίζοντας αὐτὸν εἶναι τὸν Πατέρα, καὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Υἱόν, διὰ τὸ εἰρηκέναι, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐσμεν, λέγει· Ποίησον αὐτοὺς, Ἰνα ὦσιν ἐν, καθὼς ἐγὼ καὶ σὺ ἐν ἐσμεν· ἵνα κατασχύνῃ Νοητὸν καὶ τὴν αὐτοῦ σχολήν, παραγαγὼν εἰς τὸ μέσον τὴν τῶν μαθητῶν ἑνωσιν. Πῶς γὰρ ἠδύνατο Πέτρος καὶ Ἰωάννης, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς εἶναι ἐν ὡς κατὰ συναλοιφήν; Ἀλλὰ διὰ τὸ εἶναι ἐν μιᾷ ἐνότητι θεότητος, καὶ ἐν μιᾷ γνώμῃ, καὶ δυνάμει, εἰς τὸ ἀποκρούσασθαι πᾶσαν ὑπόνοιαν κατὰ θάτερον τῆς ἀληθείας ἐπανισταμένην. Φίλιππος δὲ ὁ ἅγιος ἀπόστολος φάσκει· Δεῖξον ἡμῖν τὸν Πατέρα σου. Ὁ δὲ εἶπεν· Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ εἰμι ὁ Πατήρ· ἀλλὰ τὸ ἐμέ σημαῖνον τὰ ἑαυτὸν λέγων· τὸ δὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα, οὐχ ἑαυτὸν λέγων. Ἄλλο γὰρ τὸ, τόν, καὶ ἄλλο τὸ, ἐμέ, καὶ ἄλλο ἐγὼ, καὶ ἕτερον τὸ, ἐμέ. Εἰ γὰρ ἦν ὁ αὐτὸς Πατήρ, ἔλεγεν· Ἐγὼ εἰμι· ἐπειδὴ δὲ οὐκ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Πατήρ, ἀλλὰ ὁ Υἱός, ἀληθῶς λέγει· Ὁ ἑωρακὼς ἐμέ, ἑώρακε τὸν Πατέρα· ἵνα ἀποκρούσῃται τὴν τοῦ Ἀρείου βλασφημίαν, τὴν τὸν Υἱὸν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς ἀλλοτριουσαν, sed Filius, vere istud usurpavit: Qui videt me, videt et Patrem; ad refutandam Arii blasphemiam, quæ Filium alienat a Patre.

Διὸ τῆς πάσης Γραφῆς σαφῶς περὶ ἀληθείας ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὑποτιθεμένης, καὶ τοῦτον τὸν Νοητὸν, καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν, Νοησιανῶν φημι, σὺν ταῖς ἄλλαις αἰρέσεσι παρωσάμενοι, ὥσπερ ὀστρακίτην τὸν καλούμενον δράκοντα, τὸν μὴ δυνάμενον κάμπτεσθαι ἐν τῷ καταδιύκειν ἀνθρώπων, μήτε δεξιὰ μήτε ἐξω-
 νυμα, ἐκκλίναντες ἀπὸ αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἑαυτοῦ σχολῆς, καὶ μοχθηρίας, ἐπὶ τὰς ἐξῆς δυνάμει Θεοῦ τὸν νοῦν ἀκοντίσωμεν πρὸς διήγησιν καὶ ἔλεγχον τῶν ἐν αὐταῖς ἐπινενοημένων κατὰ τῆς ἀληθείας ἐξο-
 λεξιῶν.

ΚΑΤΑ ΟΥΑΛΗΣΙΩΝ,

Τριακοστὴ ὁρδὴ, ἡ καὶ πεντηκοστὴ ὁρδὴ.

Α'. Περὶ Οὐαλησιῶν ἀκούομεν πολλάκις, οὐ μὲντοι ἔγνωμεν ποῦ, τίς ἢ πόθεν ὠρμάτω, ἢ τί λέγων, ἢ νοουθετῶν, ἢ φθεγγόμενος ὁ Οὐάλης οὗτος. Τὸ μὲν ὄνομα, Ἀραβικόν (1) ὑπάρχον, τινὰ ὑπόνοιαν ἡμῖν δίδωσι διανοηθῆναι τοῦτον, καὶ τὴν αὐτοῦ αἵρεσιν

A Omnia mihi tradita sunt a Patre meo, accurateque nos docuit. Ille itaque supra omnes Deus exstitit, cum nihilominus Patrem habeat suum. Quod iis verbis expressit: Vado ad Patrem³. At si Pater esset ipse, quem tandem ad Patrem, o stulte, discederet? Ita quippe rursus loquitur: Ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus⁴.

X. Etenim Scriptura hoc potissimum cavens, ne homines ad extrema quæque deflectant, medium in veritatis iter ubique sensuum intelligentiamque compellit. Quamobrem ut illis occurrat, qui alienum a Patre Filium esse prædicant, quæ est Arii, et aliarum sectarum opinio, sic loquitur: Ego et Pater unum sumus⁵. Contra vero, ut eos refellat, qui eundem esse Patrem et Filium asserunt, pro eo quod dixit: Ego et Pater unum sumus, ita alio loco precatur: Fac ipsos, ut sint unum, sicut ego et tu unum sumus. Quo Noeto ejusque scholæ pudorem incutiat, dum illam discipulorum conjunctionem in medium adducit. Qua enim ratione Petrus, et Joannes, et cæteri unum esse, velut in unum coalescentes confusique, potuerunt? Sed eo nimirum illa dicta sunt, quod in unius divinitatis conjunctione, eademque sententia ac virtute consistant, ut error omnis excludatur ac falsitas, quæ utraque ex parte contra veritatem insurgat. Philippos vero apostolus hunc in modum Christum alloquitur: Ostende nobis Patrem tuum. Cui ita respondit: Qui videt me, videt et Patrem meum⁶. Non dixit: Ego sum Pater: sed me, quod idem est ac seipsum, adjecit. Item, videt, inquit, Patrem, non utique seipsum commemorat. Aliud enim est articulus ille, τόν, aliud pronomen, ἐμέ, aliud ἐγώ, aliud ἐμέ. Nam si ipse Pater esset, diceret profecto: Ego sum. Quare cum ipse Pater minime sit, sed Filius, vere istud usurpavit: Qui videt me, videt et Patrem; ad refutandam Arii blasphemiam, quæ Filium alienat a Patre.

Quæ cum ita sint, ac cum sacræ omnes Litteræ viam nobis veritatis certissime demonstrent, postquam Noetum istum, ab eoque propagatam Noetianorum **489** sectam, una cum reliquis repulimus, perinde ac draconem illum, qui ostracites, sive testaceus dicitur, qui cum hominem persequitur, neque in dextram, neque in sinistram partem deflectere se ullo modo potest: ab illo demum, ejusque schola, et improbitate declinantes, ad cæteras divina ope freti animum adjiciamus, ut peregrinas et absurdas dicendi rationes adversus veritatem in illis excogitatas pertexere ac redarguere possimus.

CONTRA VALESIOS,

Hæresis XXXVIII, sive LVIII.

I. Sæpenumero de Valesiis audivimus, ita tamen ut de illorum auctore Valente, ubinam is gentium fuerit, aut undenam excitatus fuerit, quæ illius dicta, quæ præcepta ac sermones exstiterint, nondum comperire potuerimus. Quanquam ex ejus

¹ Cor. σημαῖνον τό. ² Joan. xvi, 10. ³ Joan. xvii, 22. ⁴ Joan. i, 30. ⁵ Joan. xiv, 8, 9.

(1) Τὸ μὲν ὄνομα Ἀραβικόν. Imo Latinum Valens.

nomine, quod Arabicum est, nonnulla nobis suspicio est, in eadem illum opinione fuisse, atque ipsius hoc tempore versari sectam, quam esse nonnullorum diximus, qui in Bacathis Philadelphensæ provincie ultra Jordanem habitant. Qui quidem ab ejus loci incolis Gnostici nominantur, quamvis minime Gnostici sint, et ab iis opinionum varietate dissentiant. Verum quæ de illis nosse potuimus, ea fere sunt hujusmodi:

Principio itaque Ecclesiam plerique frequentabant, quod eousque tenuit, donec, amplificata diffusaque illorum insania, ab Ecclesiæ consortio segregati sunt. Universi porro castrati sunt. Ac de principatibus et potestatibus, cæterisque hunc in modum sentiunt. Quemcumque vero in suam disciplinam receperint, quandiu nondum ei exsecta virilia sunt, ab animatis abstinere. Postquam autem sive illi persuaserint, sive violenter exsecuerint, tum demum, quasi ab omni certamine liber, atque extra periculum omne positus, ne ciborum usu ad libidinum voluptates inflammetur, quodcumque ciborum genus permittitur. Neque vero suos eo modo duntaxat afficiunt, sed etiam peregrinos sæpe transeuntes, et ad sese divertentes: quemadmodum frequenti de illis rumore spargitur. Illos enim intus correptos, et manicis, ac vinculis alligatos violenter membris 490 suis mutilant. Hæc sunt quæ de hisce hæreticis accepimus: de quibus cum id cognoverimus, quonam in loco domicilium habeant, ac quemadmodum frequens sit istud in illis regionibus nomen; cum alterius hæresis appellationem nullam acceperimus, jure hanc eandem esse nobis persuasimus.

II. Sed horum insignis quædam est stultitia. Nam si illud exsequi volunt, quod est in Evangelio scriptum: *Si scandalizaverit te unum ex membris tuis, abscinde ab te. Expedit enim tibi intrare in regnum cælorum claudum, aut mancum, aut curvum*¹, etc. Quomodo regnum cælorum ingredi mutilus quispiam potest? Nam si cælorum regnum perfecta habeat omnia, nihil in se habet imperfectum. Itaque cum hominum corpora resurgent, universa simul membra resurgent, sic ut eorum nullum penitus relinquatur. Ac si omnino resurgere membrum aliquod negemus, ne totum quidem corpus resurget. Quod si membrum illud unum, quod scandalizat, relinquendum sit, consequens est, nullum ut prorsus relinquatur. Etenim membra nos omnia scandalizaverunt. Quis autem est, qui cor suum in omnibus scandalum objiciens avellere atque amputare possit? Quippe ex interioribus, inquit, exeunt fornicationes, adulteria, libidines², et id genus cætera. Ecquis igitur cor suum abrumpet? Ac si, ut nonnullorum fert impietas et amenitia, corpus minime resurgit, quid tandem nostra

εισέτι δεῦρο φέρεσθαι, ὡς ἐν ὑπονοίᾳ, καθάπερ ἔφην τινὰς ὄντας ἐν Βακάθοις τῆς Φιλαδελφηνῆς χώρας πέραν τοῦ Ἰορδάνου. Καὶ οἱ μὲν ἐπιχώριοι τούτους Γνωστικούς βούλονται λέγειν· οὐκ εἰσὶ δὲ τῶν Γνωστικῶν· ἕτερα γὰρ τούτων τὰ φρονήματα. Τὰ δὲ εἰς ἡμᾶς ἐλθόντα περιέχει τοῦτον τὸν τρόπον·

Ἐν μὲν τῇ Ἐκκλησίᾳ οἱ πλείους συνήγοντο ἕως καιροῦ τινος, ἕως εἰς πλάτος ἦλθεν ἡ αὐτῶν ἀνοία, καὶ ἀπεβλήθησαν τῆς Ἐκκλησίας. Εἰσὶ δὲ πάντες ἀπόκοποι· καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν (2), καὶ ἐξουσιῶν, καὶ ἄλλων οὕτως δοξάζουσι. Καὶ ὅταν λάβωσιν ἄνθρωπον εἰς μαθητείαν, καθ' ὅσον μὲν χρόνον οὕτω τῶν μορίων ἀπετμήθῃ, ἐμφύχων οὐ μεταλαμβάνει· ὅταν δὲ πείσῃ τὸν τοιοῦτον, ἢ μετὰ ἀνάγκης αὐτὸν ἀποτέμωσι, τότε πᾶν ὁτιοῦν μεταλαμβάνει, ὡς ἤδη πεπαιγμένος ἀγῶνος, καὶ μηκέτι ἐπικίνδυνος ὢν, εἰς τὸ ἐποτρύνεσθαι διὰ τῶν ἐδυσμάτων εἰς ἡδονὴν ἤκειν ἐπιθυμίας. Οὐ μόνον δὲ τοὺς ἰδίους τοῦτο ἀπαρτίζουσι τὸν τρόπον, ἀλλὰ πολλάκις καὶ ξένους παρερχομένους, καὶ παρ' αὐτοῖς ἐπιξενωθέντας, ταύτῃ διέθεντο τῇ διαγωγῇ, ὡς πολὺς περὶ τούτου θρυλλεῖται λόγος. Ἀρπάζουσι γὰρ τοὺς τοιοῦτους ἑνὸς, καὶ ἐπὶ συμφέλλοις³ δῆσαντες (3), μετὰ ἀνάγκης τὸ χειρότευκτον ἐργάζονται τῆς τῶν μελῶν ἀφαιρέσεως. Καὶ ταῦτά ἐστιν, ἃ περὶ τούτων εἰς ἡμᾶς ἤκεν· οὕςπερ γινόντες ἐν ποίῳ τόπῳ τὴν καταμονὴν ἔχουσι, καὶ ὡς τὸ ὄνομα τοῦτο πολὺ τυγχάνει ἐν τοῖς μέρεσιν ἐκείνοις, καὶ ὡς τῆς αἵρέσεως ἕτερον ὄνομα οὐ κατελήφαμεν, ἐνομίσσαμεν ταύτην εἶναι.

Β'. Πολλὴ δὲ φρενοβλάβεια τῶν τοιούτων. Εἰ μὲν γὰρ τὸ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ βούλονται πληροῦν, τὸ· *Ἐὰν σκανδαλίξῃ σε ἓν τῶν μελῶν σου, ἀπόκοψον ἀπὸ σου. Συμφέρει γὰρ σοι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἢ χωλὸν, ἢ τυφλόν, ἢ κυλινδρόν*.⁴ Πῶς δύναται ἐν βασιλείᾳ τινὰ ἡκρωτηριασμένον; Εἰ γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν τὰ πάντα ἐστὶ τελειοῦσα, οὐδὲν ἀτελὲς ἔχει ἐν ἑαυτῇ. Καὶ ὅποτε τοῦ σώματος ἐστὶν ἀνάστασις, πάντα τὰ μέλη ἀναστήσεται, καὶ οὐδὲ ὁπότερον αὐτῶν καταλειφθήσεται. Καὶ εἰ ὅλως τὸ μέρος οὐκ ἐγείρεται, οὐδὲ πᾶν σῶμα ἀναστήσεται. Καὶ εἰ τὸ ἐν μέρος τὸ σκανδαλίζον, αὐτὸ μόνον καταλιμπάνεται, οὐδὲν ὅλως καταλειφθήσεται, οὐδὲ ὁπότερον τῶν μελῶν. Πάντα γὰρ ἡμᾶς ἐσκανδάλισε. Τίς δὲ ἀναρρήξει αὐτοῦ τὴν καρδίαν πάντα σκανδαλίζουσιν; Ἔσωθεν γὰρ, φησὶν, ἐκπορεύονται πορνεῖαι, μοιχεῖαι, ἀσελγείαι, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Τίς οὖν ρήξει τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν; Εἰ δὲ οὐκ ἐγείρεται τὸ σῶμα κατὰ τὴν τιμὴν ἀνοίαν καὶ ἀσέβειαν, πῶς ἄρα διοίσει ὁ περὶ τούτων ὀριζόμενος λόγος; Τῶν γὰρ μελῶν ἀπάντων μὴ εἰσερχομένων εἰς βασιλείαν οὐρανῶν, τίς ἔτι χρεῖα

¹ Matth. xviii, 8. ² Matth. xv, 19. ³ Vox ista mihi quidem obscura. ⁴ Deest aliquid.

(2) Καὶ αὐτοὶ δὲ περὶ ἀρχῶν. Videtur nonnihil deesse, quod suspensa sit horum verborum sententia, οὕτως δοξάζουσι.

(3) Καὶ ἐπὶ συμφέλλοις δῆσαντες. Aut depravata, aut ignota mihi vox est συμφέλλοις. In qua divinationibus ac conjecturis ludere facile est.

παρὰ ἐν μέλος γίνεσθαι, τῶν ἄλλων μὴ τοῦτο πλη-
ροῦντων; Εἰ δὲ ἐγείρεται τὸ σῶμα (ἐγείρεται γάρ),
πῶς ἐνδέχεται ἔτι ἐν βασιλείᾳ οὐρανῶν λώδῃσις γί-
νεσθαι; ἢ πῶς οὐκ ἔσται ἀπρεπὴς ἡ βασιλεία τῶν
οὐρανῶν, ἐπισινῇ σώματα ἔχουσα πρὸς δόξαν; Εἰ δὲ
ὅλως καὶ τμηθεῖν τὸ μέλος τὸ σκανδαλίζον, ἄρα τέ-
τμηται, καὶ οὐχ ἡμαρτε. Τμηθὲν δὲ, καὶ μὴ ἁμαρ-
τήσαν, αὐτὸ δεῖ πρῶτον πάντων ἀναστῆναι μὴ ἁμαρ-
τήσαν.

quod scandalum præbet, abscissum fuerit, amputatum utique est, ac proinde nec peccavit. Quod cum
ita sit, primum omnium resurgere ipsum oportet, quod minime peccaverit.

Γ'. Ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρον (4) τοῦτο ἔργον ἐν-
τολμοι, ἀπὸ πάντων ἑαυτοὺς ἡθέτησαν, καὶ ἀπελλο-
τρίωσαν. Οὐτε γὰρ ἄνδρες εἶσι διὰ τὸ ἀφηρημένον,
οὔτε γυναῖκες δύνανται εἶναι διὰ τὸ παρὰ φύσιν.
Προέλαβε ὁ δὲ καὶ ἡ τοῦ στεφάνου τοῦ ἀγῶνος, καὶ
βραβεῖου τοῦτου ἐπωνυμία. Οὐδὲ ὁπότεροι γὰρ φανή-
σονται οὗτοι τῶν τριῶν τάξεων τῶν εὐνούχων τῶν
ὑπὸ Κυρίου εἰρημένων. Εἰσὶ γὰρ, φησὶν, εὐνούχοι,
οἱ ἐκ κοιλίας μητρὸς αὐτῶν ἐγεννήθησαν. Ἐκεῖνοι
γὰρ ἀνάτιοι εἰσι τῆς αὐτῶν εὐνουχίας· οὔτε μὴν
ἁμαρτίαν ἔχοντες, διὰ τὸ οὕτως γεγενῆσθαι· οὔτε
πάλιν ἁμαρτίαν δυνάμενοι πράττειν, τὴν ἀφροδισίων
φημί· ἐπειδὴ μὴ πέφυκε αὐτοῖς τὰ παιδοποιᾶ ὄρ-
γανα, τὰ ἐκ Θεοῦ κεκτισμένα. Ἄλλ' οὔτε μισθὸν
ἔχουσιν εὐνουχίας βασιλείας οὐρανῶν, διὰ τὸ ἀγῶνος
μὴ μεμνησθαι¹. Εἰ δὲ καὶ ἐπιθυμιῶν μεμύνηται
οἱ τοιοῦτοι, μὴ δυνάμενοι πράττειν, καὶ μὴ πράτ-
τοντες, μισθὸν οὐκ ἔχουσιν. Οὐ γὰρ διὰ τὸ μὴ βού-
λεσθαι, τὸ ἔργον παρ' αὐτοῖς οὐ πέπρακται, ἀλλὰ
διὰ τὸ μὴ δύνασθαι. Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἀγωγή τῆς
πρώτης ὑπὸ Κυρίου εἰρημένης εὐνουχίας, τῆς διὰ
τῶν μητέρων γεννωμένης, ἐξ ὧν οὐ δύνανται οὗτοι
ὑπάρχειν.

quod non potuerint, non est ab illis facinus illud reipsa profectum. Atque hoc primum est spadonum
genus Domini oratione declaratum, quod jam tum matris ex utero prodiit. Inter quos nemo illos re-

Δ'. Καὶ εἰσὶν εὐνούχοι, οἵτινες ὑπὸ τῶν ἀν-
θρώπων εὐνουχίσθησαν, φησὶν ὁ Σωτὴρ· καὶ οὔτε
ἀπὸ τούτων εἰσὶν οἱ προειρημένοι. Οὗτοι μὲν γὰρ
γεννῶνται· οἱ δὲ ὑπὸ ἀνθρώπων εὐνουχισθέντες ἐνε-
κεν χρήσεως ἡ βασιλικῆς ἡ ἀρχοντικῆς. Βουλόμενοι
γὰρ τινες τῶν βαρβάρων βασιλεῖς, ἢ καὶ τύραννοι,
ζηλοτυπίας χάριν καὶ ὑπονοίας τῆς πρὸς τὰς γαμε-
τάς τὰς ἰδίας, ἔτι κομιδῇ νέους τοὺς παῖδας λαμβά-
νουσι, καὶ εὐνουχίζουσι τούτους, πρὸς τὸ ἀνδρυν-
θέντας πιστεύεσθαι τὰς ἰδίας αὐτῶν, ὡς ἔφην, γαμε-
τάς. Καὶ οὕτως ἐν τῇ κόσμῳ γέγονεν ἡ περὶ τούτου
αἰτία. Ὅθεν τάχα οἶμαι καὶ τὸ εὐνούχον καλεῖσθαι
ἀπὸ τοῦ εὐνοεῖν δύνασθαι, ἀφαιρουμένων τῶν μελῶν,
καὶ μὴ ἐπεντρίβεσθαι μίξει τῶν σωμάτων, ὡς τῶν
ὀργάνων ἀφηρημένους. Ἐτέρα τοίνυν αὕτη ἡ τάξις
ἐκ παιδὸς λαμβανομένη, καὶ εὐνουχισομένη ὑπὸ τῶν
ἀνθρώπων, οὐχὶ διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

¹ Verbum illud προέλαβε suspectum mihi est. ² Cor. μεμνησθαι, ut et postea μέμνηται. ³ Matth.
xix, 12.

(4) Ὅσοι δὲ εἰς τὸ πρόχειρον. Exscripsit hunc
Eriphanii locum Anastasius episcopus Nicænus
Q. 79, tom. I Bibl. PP. ubi Matth. locum illum ex

A refert, quod ab illis asseritur? Cum enim universa
membra cœlestis regnum minime ingredi possint,
quid attinet uno solum mutilari membro, cum id
alia nequaquam perficiant? Jam vero si corpus
excitatur (uti vere accidit), estne ut in regno cœ-
lorum mancum aliquid sit aut mutilum? Nonne
turpis quædam cœlestis illius regni futura species
est, si truncata membra ad sempiternam illam glo-
riam admittantur? Præterea si membrum illud,

III. Verum quicumque ad hoc perpetrandum fa-
cinus prompti sunt et audaces, ab omni genere
hominum alienos se extorresque fecerunt. Nam ne-
que viri sunt, propter amputatam illam corporis
partem; neque feminae, repugnante scilicet **491**
naturæ conditione, esse possunt. Sed et istiusmodi
certaminis corona ac præmium appellatione nulla
conciipi potest. Siquidem ex tribus spadonum or-
dinibus, quos Dominus recensuit, ad nullum om-
nino revocari possunt. Sunt enim, inquit, *eunuchi*,
*qui ex ventre matris suæ nati sunt*¹. Illi vero nullam
castrationis suæ culpam sustinent; neque ullo se
scelere obstrinxerunt, eo quod ita in lucem prodie-
rint. Sed neque peccatum ullum admittere pos-
sunt, quod ad rem quidem veneream attinet; cum
membris illis careant, quæ ad sobolis propagatio-
nem a Deo sunt condita. Ideoque nullum ex ea ca-
stratione regni cœlestis præmium obtinent, quod
certaminis ipsius ne meminerint quidem. Quod si
cupiditatum illecebrarumque recordentur, cum
quod factu est nefas efficere nullo modo possint,
in eo quod abstinent, nihil mercedis promerentur.

Neque enim ex eo, quod admittere noluerint, sed
reipsa profectum. Atque hoc primum est spadonum
matris ex utero prodiit. Inter quos nemo illos re-

IV. Et sunt *eunuchi*, ait Salvator, qui ab homi-
nibus *eunuchi* facti sunt, a quibus priores diversi
sunt. Illi enim cum hac clade nascuntur; postero-
res autem ad aliquem regum aut principum usum
castrati. Quippe barbari quidam reges, aut tyranni
zelotypia atque in uxores suas suspicione com-
moti, admodum pueros exsecant, quos ubi adole-
verint, suis, ut dictum est, conjugibus custodes
adhibeant. Atque hoc modo calamitatis illius causa
inter homines accidit. Hinc fortassis et *eunuchor-
um* appellatio derivatur, a verbo scilicet εὐνοεῖν,
quod amputatis hisce corporis partibus benevoli
esse possint, neque, utpote membris illis mutilati,
ad corporum complexum coitumque sint utiles.
Illic igitur alter eunuchorum ordo est, qui a puerili
ætate hominum istud manu non cœlestis regni
causa patiuntur.

cap. xix plurimorum Patrum collectis sententis il-
lustrat.

Sequitur deinde : *Et sunt eunuchi qui seipsos castraverunt propter regnum*^a. Quinam illi esse possunt, nisi egregii illi primum apostoli, tum monachi, ac reliqui virginitatis cultores? Cujusmodi fuere Joannes et Jacobus Zebedæi filii : qui in virginitate persistentes, ac neque membra sua propriis amputantes manibus, neque **492** copulati nuptiis, sed animo ac pectore dimicantes, certaminis illius coronam ac gloriam summa cum admiratione reportarunt. Secundum quos infinita hominum millia, quæ in hoc mundo monasticam vitam amplexa sunt, in monasteriis virginumque cœnobis ejusdem certaminis decus adepta sunt. Quæ videlicet nullam cum mulieribus consuetudinem habuerunt, sed omnibus suis numeris absolutum certamen obierunt. Qualem in Vetere Testamento Eliam fuisse legimus, ac deinceps Paulum, qui dixit : *Dico autem non nuptis, quoniam bonum est ipsis, si maneant sicut ego; si autem non continent, nubant*^b. Quomodo igitur ipse permansit? Si enim exsectus est, et ad illius exemplum accommodati manserunt, qui ei similes essent, ut eam consilii partem implerent, *sicut ego* : fierine potuit, ut exsectus quispiam, nisi continentiam servare posset, uxorem duceret? Illud vero, *uxores ducant, et non erantur*^c, nonne ad continentiam pertinere, non ad membrorum mutilationem animadvertis?

Quod si propter regnum cœlorum semetipsos castrasse se dixerint, qui tandem ab illa sententia sererere sese possunt, quæ nonnullos esse dicit, quæ ab hominibus eunuchi facti sunt? Cum enim sese aliquis suis manibus exsecat, homo utique est, ejusque manibus scelestum illud facinus admissum est. Sin ille eadem istam suam sibi manu consciscere non potest, sed ab aliis castratus fuerit, non jam illud cœlestis regni causa patietur, eo quod, sive per se, sive aliorum opera sibi istud intulerit, ab hominibus eunuchus est factus. Quamobrem coronæ spe ac præmii iste prorsus excidet, cum nullam amplius gratiam mereatur, quod ab ejusmodi voluptatis usu temperet; sed ideo illud non possit, quod necessariis ad eam functionem membris sit destitutus. Quocirca par idemque de eo judicium est, ac de illo, qui aliquod corporis membrum violarit, aut alienam vitem succiderit. Neque enim divinam ad voluntatem vivendi rationem instituit, sed opifici suo Dominoque Deo maligne repugnavit. Quinetiam vehementiori cupiditate flagrat. Etenim spado, non a sua cupiditate abstinere, sed eam perficere non posse, a Sapiente dicitur : *Concupiscentia spadonis, inquit, devirginebit juvenulam*^d. Proindeque, o stultitiam incredibilem, varie in hoc orbe terrarum excogitatam!

493 Atque hæc sunt, quæ de hoc hæreticorum genere explorare potuimus. De quibus, cum breviter dixerimus, eosdemque esse suspicemur, quos antea commemoravimus, relictis ac cum ludibrio rejectis illis qui scorpionis instar bifido aculeo ar-

Kal eis, φησιν, ευνούχοι, οἵτινες ευνούχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν. Τίνας τοίνυν εἶπεν οὗτοι ἀλλ' ἢ οἱ γενναῖοι ἀπόστολοι, καὶ μονάζοντες, καὶ οἱ καθεξῆς παρθένοι; Ἰωάννης μὲν καὶ Ἰάκωβος υἱοὶ Ζεβεδαίου, μέιναντες ἐν παρθενίᾳ, μήτε μὴν ἰδίαις χερσὶ τὰ μέλη ἀποτεμόντες, μήτε συναφθέντες γάμῳ, ἀλλὰ τῇ ἰδίᾳ καρδίᾳ ἀγωνισάμενοι, καὶ θαυμασίως τὸ κλέος τοῦ στεφάνου τούτου τοῦ ἀγῶνος ἀπενεγκάμενοι· μετ' αὐτοὺς δὲ ὅσαι μυριάδες ἐν τῷ κόσμῳ μονάζοντες, καὶ ἀπὸ μοναστηρίων, καὶ παρθένων τουτὶ τοῦ ἀγῶνος τὸ κλέος ἀπηνέγκαντο, οἵτινες σώμασι γυναικῶν οὐκ ἐμίγησαν, ἀλλὰ ἡθλήσαν ἐν ἀγῶνι τελειοτάτῃ, ὡς καὶ Ἡλίας ἐν Παλαιᾷ Διαθήκῃ εὗρίσκεται, καὶ Παῦλος λέγων· Δέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, ὅτι καλὸν αὐτοῖς, ἐὰν μένωσιν οὕτως ὡς ἐγώ. Εἰ δὲ οὐκ ἐγκρατεύονται, γαμήτωσαν. Πῶς οὖν αὐτὸς ἔμεινεν; Εἰ μὲν γὰρ ἀποτετμημένος ἦν, καὶ κατ' αὐτὸν ἔμειναν ὁμοιούμενοι αὐτῷ, ἵνα πληρώσωσι τὸ, ὡς ἐγώ· πῶς ἀποτετμημένος τις ἐδύνατο γῆμαι, εἰ μὴ κίττι ἐνεκρατεύετο; Καὶ τὸ, γαμήτωσαν, καὶ μὴ πυρρῶσθωσαν, ὁρᾷς, ὅτι περὶ ἐγκρατείας φάσκει, καὶ οὐχὶ περὶ μελῶν ἀφαιρέσεως;

Illud vero, *uxores ducant, et non erantur*^c, nonne ad continentiam pertinere, non ad membrorum mutilationem animadvertis?

Εἰ δὲ φάσκουσιν οὗτοι διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἑαυτοὺς ευνουχίζειν, πῶς ἑαυτοὺς ἀπαλοτριώσουσι τοῦ εἰρημένου βήματος, ὅτι εἰσὶ τινες, οἵτινες ευνουχίσθησαν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων; Εἰ γὰρ αὐτὸς ἰδίαις χερσὶν ἑαυτὸν ευνουχίζει, ἀνθρώπος ἐστὶ, καὶ αἱ χεῖρες αὐτοῦ τὸ ἀθέμιτον τοῦτο εἰργάσαντο. Εἰ δὲ αὐτὸς ἑαυτῷ οὐδὲν δύναται πράξει, ὑπὸ ἄλλων δὲ ευνουχισθῇ, οὐκ ἐστὶ διὰ βασιλείαν οὐρανῶν, διότι ὑπὸ ἀνθρώπων ευνουχίσθη ἦτοι δι' αὐτοῦ, ἦτοι διὰ τῶν τοῦτο πεποιηκότων. Πιστεῖται δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ στεφάνου, καὶ ἀπὸ τοῦ βραβεῖου, οὐκ ἐστὶ χάριν ἔχων διὰ τὴν ἀποχὴν τῆς τοιαύτης χρήσεως, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ δύνασθαι χρῆσθαι ἀρρητημένων τῶν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως μελῶν. Ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ κριθήσεται, ὡς ὁ λυμαινόμενος ἑαυτοῦ τὸ μέρος, καὶ ὡς ὁ τέμνων ἀλλότριον ἀμπελῶνα. Οὐ γὰρ κατὰ θεὸν ἐπολιτεύσατό, ἀλλὰ κατὰ ἐπιβουλὴν τῷ δημιουργῷ Κυρίῳ θεῷ ἀντέστη τοιοῦτος. Ἐπιθυμία δὲ περισσοτέρᾳ ὁ τοιοῦτος ἐνεχθήσεται. Καὶ γὰρ ὁ ευνούχος ὁδεῖται παρὰ τῷ σοφῷ οὐκ ἀπεχόμενος τῆς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ μὴ δυνάμενος τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτελεῖσαι, ὡς λέγει· Ἐπιθυμία ευνούχου ἀποκαρθεύσει νεκρίδα. Καὶ ἐκ πανταχόθεν ὡς τῆς πολλῆς ματαιότητος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ πολυτρόπως ἐπινενοημένης!

Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ περὶ τούτων ἔγνωμεν. Διὸ ἐν συντόμῳ περὶ αὐτῶν εἰρηκότες, καὶ, ὡς ἔφην, ἐπὶ νοήσαντες εἶναι τούτους τοὺς προειρημένους, καταλιπόντες τοὺς αὐτοὺς, καὶ καταγελάσαντες ὥσπερ σκορπίου δικέντρου, τοῖς μὲν τέρασσι (5) καὶ χηλαῖς

^a Matth. xix, 13. ^b I Cor. vii, 8. ^c Ibid. 9. ^d Eccli. xi, 2.

(5) Leg. τέρασσι. Edit.

ἀπὸ τῶν ἀνέκαθεν τῶν Πατέρων βλοῖς ἐναντιωθέντας, ἐν δὲ τῷ κέντρῳ τῷ τύπῳ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀνθισταμένους, ὑποδύματι ἐστηρικμένῳ καταπατήσαντες τούτους, καὶ καταγελάσαντες, τουτέστι διὰ τῶν ῥητῶν τοῦ Εὐαγγελίου, κατὰ τὸ ἔθος, ἐπὶ τὰς λοιπὰς μεταβαίνοντες, ἐνταῦθα λήξωμεν τῆς τούτων ἀδελτηρίας.

ΚΑΤΑ ΚΑΘΑΡΩΝ,

Τριακοστὴ ἐννάτη, ἡ καὶ πεντηκοστὴ ἐννάτη.

Α'. Καθεξῆς δὲ τούτων Καθαροὶ τινες λεγόμενοι ἐφύησαν ἀπὸ Ναβάτου τινός, ὡς πολὺς ᾄδεται λόγος. Οὗτος ὁ Ναβάτος (6) ἐπὶ τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου· τάχα, οἶμαι, Δεκίου τότε ἦν, ἢ Αὐρηλιανοῦ. Ἀπὸ δὲ τῆς προφάσεως τῆς ἐν τῷ διωγμῷ παραπιστόντων ἐπάρματι ἀρθεῖς, ἅμα τοῖς ἐπαγομένοις αὐτῷ μὴ θελήσας κοινωνῆσαι τοῖς μετανοοῦσιν ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ, εἰς αἵρεσιν ταύτην τέτραπται, λέγων μὴ εἶναι σωτηρίαν, ἀλλὰ μίαν μετάνοιαν. Μετὰ δὲ τὸ λουτρὸν μηκέτι δύνασθαι ἐλεῖσθαι παραπιστωκότα.

Καὶ αὐτοὶ δὲ φασιν εἶναι μετάνοιαν μίαν, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης (7) γενέσθαι τὴν σωτηρίαν. Ἀλλ' οὐκ ἀναιροῦμεν τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν· εἰδότες τὸ κήρυγμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸν ἔλεον τοῦ Δεσπότου, καὶ τὸ συγγνωστὸν τῆς φύσεως, τὸ εὐρίπιστον τῆς ψυχῆς, τὸ ἀσθενὲς τῆς σαρκός, τὸ πολὺβλυστον τῆς τῶν πολλῶν ἀνθρώπων αἰσθήσεως. Δίδει οὐδεὶς ἀναμάρτητος, καὶ καθαρὸς ἀπὸ ῥύπου, οὐδ' ἂν μίᾳ ἡμέρᾳ ὁ βίος αὐτοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἡ μὲν τελεία μετάνοια ἐν τῷ λουτρῷ τυγχάνει· εἰ δὲ τις παρέπεσεν, οὐκ ἀπόλλει τοῦτον ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ

¹ Job xiv, 4, *justi. LXX.*

(6) Οὗτος ὁ Ναβάτος. De Novati et Novatiani discrimine agitur initio Diatribæ *De pœnitentia in Ecclesia vetere* (Vide tom. III). Quo tempore vero, quisquis ille est, hæresis auctor exstiterit, dubitat Epiphanius, et hæsitationem hallucinatione cumulat: non ejusmodi, quam ei falso Scaliger affinxit ad Eusebii annum 2262. *Epiphanius*, inquit, *pœnitentia hæc persecutionem* (Maximini scilicet) *διωγμὸν* πρῶτον *vocavit*, *hæresi 59, hoc est Novatianorum. Sed multis ejusmodi nævis Epiphanius insignitum esse sciunt, qui eum legerunt.* Nos non negamus plures apud Epiphanius nævos esse. Sed illud primo constanter atque audacter asserimus, illum ipsum Epiphanius castigatorem non nævis insignitum esse aliquot, sed ulceribus et carcinomatibus, quibus non curandis, neque enim ἰάσιμα sunt, sed amputandis junidudum navamus operam. Deinde nævum istum, quem notat, in Epiphanius nullum esse, sed in ipsummet redundare Scaligerum. Quos enim oculos habuit ille, qui scribere potuit, Epiphanius Maximini persecutionem primam appellare? Nam Græce ita legitur: Οὗτος ὁ Ναβάτος τῆς Ῥωμαίων ὑπῆρχεν ἐν καιρῷ τοῦ διωγμοῦ τοῦ πρὸ Μαξιμίνου γενομένου πρώτου. Quæ ita Cornarius vertit: *Hic Novatus Romæ fuit, tempore persecutionis, quæ ante Maximinum prima fuit.* Cui et nostra interpretatio consentanea est. Non igitur Maximini persecutionem primam appellat, sed eam, cujus tempore exortus est Novatus illam antecessisse dicit. In quo peccat dupliciter. Primum quod

mati, prodigiosis brachiorum forcipibus jam tum institutis a Patribus vitæ rationibus adversati sunt, et adversus sanctæ Dei Ecclesiæ formam ac præscriptum infestos aculeos erigunt; iis, inquam, firmiter impresso calceamento, hoc est sacrosancti Evangelii, ut solemus, voce protritit et elisis, ad reliquas hæreses translata oratione, hic de illorum stoliditate disputandi finem faciamus.

CONTRA CATHAROS,

Hæresis XXXIX, vel LIX.

I. Proximi ab illis Cathari quidam exorti sunt, a Novato, ut fama percubuit. Novatus porro Romæ persecutionis illius tempore fuit, quæ eam antecessit, quam Maximinus excitavit; quæ Decii, ut opinor, aut Aureliani fuit. Quamobrem propter eos, qui in illa persecutione lapsi fuerant, cum arrogantia una cum suis inflatus eos in communionem nollet admittere, qui post persecutionem pœnitentiam susceperant, ad eam se convertit hæresim, nullam ut esse spem salutis assereret, atque unam duntaxat esse pœnitentiam. Qui autem post baptismum delinqueret, nullam erga eum misericordiam adhiberi posse.

Atqui nos unam esse pœnitentiam ultro concedimus, ac per eam literatæ generationis lotionem ad salutem perveniri, sed Dei humanitatem ac clementiam minime tollimus, cum et veritatis dogma, et misericordiam Domini, naturæ nostræ conditionem venia sane dignam, et animorum inconstantiam, et imbecillitatem carnis, et sensuum in plerisque hominibus distractas ac dissipatas vires perspectas habeamus. Quoniam nemo peccati expers est, *neque mundus a sordibus, ne is quidem, cujus est unius diei vita super terram*¹. Enimvero

ante Maximini persecutionem Novatianorum hæresim a Novato constatam esse significat. Nam aliquot annis post Maximini obitum emersit, Eusebius ad annum primum Galli et Volusiani: *Novatus*, inquit, *presbyter Cypriani Romam veniens Novatianum et ceteros confessores sibi sociat, eo quod Cornelius pœnitentes apostatas recepisset.* Idem vero *Histor. lib. vi, cap. 43*, ex Dionysio Alexandrino refert Novatiani schisma propter eos coortum esse, qui in Decii persecutione lapsi ad pœnitentiam recepti fuerant. At post Maximinum succedere Gordianus annis v, Philippus annis vii. Quos excepit Decius, qui uno alterove imperavit anno. Tum Gallus et Volusianus. Alterum Epiphanius μνημονιζόν σφάλμα, quod proxime ante Maximini persecutionem Decii aut Aureliani διωγμὸν collocandum esse non sine dubitatione putat. Nam Maximini persecutionem secuta est, ut vidimus, Deciana; Aurelianus vero xx circiter anno post Decii mortem imperare cœpit. Ex quo in alterius hallucinationis suspicionem adducitur Epiphanius, ut Maximinos ambo, nempe superiorem illum, qui Alexandrum Mameæ filium occidit, et recentiorum alterum, qui Diocletiani et Maximiani persecutionem propagavit, sub Constantini imperatoris primordia, inter se confuderit. Nam Maximini posterioris, sive potius Diocletiani persecutionem Decius et Aurelianus antecedunt.

(7) *Διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας ταύτης.* Cor. ταύτην.

perfecta in baptismo quidem poenitentia est. Sed si quis exciderit, non illum sancta Dei Ecclesia perditum velit, imo et receptum, et post poenitentiam mutandi consilii facultatem indulget. Nam et Caino Deus dixit: *Peccasti, quiesce*¹. 494. Item paralytico: *Ecce sanus es, noli amplius peccare*². Ad hæc Petrum post negationem revocat Dominus, et ad triplicem illam negationem compensandam ter ipsum ad confessionem induxit: *Petre, inquit, amas me?* Deinde, *Pasce oves meas*³.

II. Sed illos Apostoli dictum illud in errorem impellit: *Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt, et gustaverunt bonum Dei verbum ac virtutes futuri sæculi, et ceciderunt, rursus renovare, crucifigentes sibi metipsos Filium Dei, et traduentes. Terra enim, quæ supervenientem in se sæpius imbrem biberit, et produxerit herbam opportunam illis, per quos colitur, particeps est benedictionis. Proferens autem spinas et tribulos, reprobata est, et maledicto proxima; cujus finis est in combustionem*⁴. Nam revera qui semel renovati ceciderunt, renovari amplius non possunt. Neque enim nascetur amplius Christus, ut pro nobis in crucem agatur. Neque Dei Filium in cruce suspendere quispiam potest, qui id ultra perpeti nequit; neque alteram quis usurpare lotionem potest, quod unus baptismus sit unaque renovatio. Verum horum omnium remedium statim Apostolus subjicit, ut et Ecclesiæ medicinam faciat, et illius membris consulat. At itaque: *Confidimus autem de vobis, charissimi, meliora et viciniore salutis, tametsi ita loquimur. Non enim injustus est Deus, ut obliviscat boni operis vestri*⁵. In quo vides quemadmodum et instaurationem illam secundam fieri non posse omnino pronuntiaverit, neque tamen a salute illos excluserit, quos peccati sui poeniteret; sed et salutis propinquos esse dixerit et Deum recte ab illis factorum esse susceptorem, qui delictorum suorum absolutam poenitentiam capesserent, seque adeo converterent, animumque mutarent.

Quamobrem cum divinus sermo, tum sancta Dei Ecclesia perpetuo poenitentiam approbat; non quod mollior ac dilutior sit, aut pigriores illos faciat, qui in illo stadio decurrunt; sed ut Dei gratiam, humanitatemque non rejiciat, ac cujusque causæ

Λ Ἐκκλησία. Δίδωσι γὰρ ἐπάνοδον, καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν (8). Τῷ γὰρ Κάιν εἶπεν ὁ Θεός· Ἠμαρτες, ἡσυχάσῃς· καὶ τῷ παραλυτικῷ· Ἰδοὺ ὑγιής γέγονας, μὴκέτι ἀμάρτανε. Καὶ Πέτρον ἀνακαλεῖται, ὁ Κύριος μετὰ τὸ ἀρνήσασθαι, καὶ ἀντὶ τῶν τριῶν ἀρνήσεων τρίς αὐτὸν προσκαλεῖται εἰς ὁμολογίαν· Ἀγαπᾷς με, Πέτρε; Καὶ φησι· Ὁλομαιρε τὰ πρόβατά μου.

IV. Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν (9) τοῦ Ἀποστόλου εἰρημένον· Ἀδύνατον τοὺς ἅπαξ φωτισθέντας, καὶ καλὸν γευσάμενους Θεοῦ ῥήμα, δυνάμεις τε τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, καὶ παρὰ πεισθέντας, πάλιν ἀνακαταίρειν, ἀνασταυροῦντας ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ παραδειγματίζοντας. Γῆ γὰρ ἡ πιοῦσα τὸν ἐπ' αὐτῆς πολλακίς ἐρχόμενον ὑετὲν, καὶ τίχτουσα βροτάνην εὐθεὶον ἐκείνοις, δι' οὗς καὶ γεωργεῖται, μεταλαμβάνει εὐλογίας. Ἐκφέρουσα δὲ ἀκάνθας καὶ τριβόλους, ἀδόκιμος, καὶ κατάρας ἐγγύς· ἥς τὸ τέλος εἰς καῦσιν. Καὶ γὰρ τῷ μὲν δντι τοὺς ἅπαξ ἀνακαταισθέντας καὶ παρὰ πεισθέντας ἀνακαταίρειν ἀδύνατον. Οὕτε γὰρ ἐτι γεννηθήσεται Χριστὸς, ἵνα σταυρωθῇ ὑπὲρ ἡμῶν· οὕτε ἀνασταυροῦν δύναται τις τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μὴκέτι σταυρούμενον· οὕτε δύναται τις λουτρὸν δεῦτερον λαμβάνειν. Ἐν γὰρ ἐστι τὸ βάπτισμα, καὶ εἰς ὃ ἐγκαινισμός. Ἀλλὰ εὐθὺς ἐπιφέρει τὴν τοῦτων ἱσιν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος, τὴν Ἐκκλησίαν λατρεύων, καὶ τῶν αὐτῆς μελῶν ἐπιμελούμενος· καὶ φησι· Περαισμεθα δὲ περὶ ὑμῶν, ἀγαπητοί, τὰ κρείττονα, καὶ ἐχόμενα σωτηρίας, εἰ καὶ οὕτως λαλοῦμεν. Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ἐπιλαθῆσθαι τοῦ ἀγαθοῦ ἔργου ὑμῶν. Καὶ ὁρᾷς πῶς τὸν ἐγκαινισμὸν μὴ δύνασθαι δεῦτερον γενέσθαι τελείως ἀπαφήνατο· τῆς δὲ σωτηρίας οὐκ ἀπέτρεπε τοὺς ἐτι μετανοοῦντας, ἀλλὰ καὶ σωτηρίας ἐχομένους, καὶ Θεὸν ἀντιλήπτορα τῆς ἀγαθοεργίας αὐτῶν, καὶ ἀπὸ τῶν παραπτωμάτων τελειότατα μετανοοῦντων, καὶ ἐπιστρεφόντων, καὶ μεταμελομένων.

Δέχεται οὖν ὁ ἅγιος λόγος, καὶ ἡ ἁγία Θεοῦ Ἐκκλησία πάντοτε τὴν μετάνοιαν, οὐκ ἐξυδαρευομένη (10), οὐδὲ ῥαθύμους τοὺς τὸν δρόμον τελοῦντας παρασκευάζουσα, ἀλλὰ Θεοῦ τὴν χάριν καὶ τὴν φιλοφροσύνην μὴ ἀνακάμπουσα (11), γινώσκουσα δὲ τὸν τρόπον ἐκάστης ὑποθέσεως. Ὡς γὰρ τὴν παρθενίαν

¹ Gen. iv, 7. ² Joan. v, 14. ³ Joan. xxi, 15 sqq.

⁴ Hebr. vi, 4-8. ⁵ Hebr. ix, 10.

(8) Καὶ μετὰ τὴν μετάνοιαν τὴν μεταμέλειαν. Μετάνοιαν intelligit baptismum, quod λουτρὸν τῆς μετανόας appellatur, ut a Justino contr. Tryph.

(9) Σφάλλει δὲ αὐτοὺς τὸ ῥητὸν. Hunc Apostoli locum veteres omnes ad baptismum pertinere putant. Recentiores quidam de poenitentia, etiam quæ post baptismum suscepta sit, acceperunt. Quod autem impossibile esse dixit Apostolus eos, qui baptizati semel fuerint, instaurari ad poenitentiam, hic impossibile idem esse volunt, quod difficultissimum. Quo sensu Tertul. lib. De bapt. quod in Evangelio scriptum est: *Quæ impossibilia sunt apud homines, possibilia sunt apud Deum* (Luc. xvi, 27),

his verbis expressit: *Perdifficilia penes homines, facilia penes Deum*. Recentiorum Interpretum opinionem adjuvant, quæ de poenitentia veteri in Ecclesia difficultate supra disseruimus.

(10) Οὐκ ἐξυδαρευομένη. Casaubonus Exercit. 1, n. 8, ridicule hanc vocem interpretatur. Nam ἐξυδαρεύεσθαι τὴν μετάνοιαν dictum putat, pro eo quod est vilem reddere. Sed mirum quantum hallucinator. Nam ἐξυδαρεύεσθαι est ὑδαρῆ, hoc est, dilutiorem ac molliorem fieri. Qua in significatione aliis locis utitur.

(11) Καὶ τὴν φιλοφροσύνην μὴ ἀνακάμπουσα. For. ἀνακόμπουσα.

ἀπολέσας, ἀδυνάτως ἔχει ταύτην κτήσασθαι σωμα-
τικῶς, μὴ ἐνδεχομένης τῆς φύσεως· οὕτω καὶ ἀπὸ
τοῦ λουτροῦ ἐν μεγάλοις τισὶ παραπτώμασι περι-
πεσὼν, καὶ ὥσπερ ὁ ἀπὸ παρθενίας παραπεσὼν,
δευτέραν τιμὴν τὴν ἐγκράτειαν ἔχει· οὕτω καὶ εἰς¹
τὸ λουτρὸν ὁ ἐν παραπτώματι μείζονι γενόμενος ἔχει
δευτέραν ἴασιν, οὗ τοιαύτην ἐνάρετον κατὰ τὴν πρῶ-
την, οὐκ ἀποβεβλημένην διὰ ζωῆς ἔχει τὴν δευτέραν,
ἣν κέκτηται. Οὐκ ἀθετεῖ τοίνυν ὁ θεὸς λόγος τὸν
μισθὸν τῶν ἐν μετανοίᾳ κατανόντων.

Γ'. Ἐπειτα δὲ αὐτοὶ πάλιν ἀπὸ τούτου προσηδύσαν-
τες, καὶ ἄλλα τινὰ ἐφεύραντο. Καὶ γὰρ αὐτοὶ τὴν αὐ-
τὴν, ἣν καὶ ἡμεῖς κεικτῆμεθα, πίστιν λέγουσιν ἔχειν. Οὗ-
τοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς² (12) ἐπικοινωνεῖν. Εἰ
γὰρ τις μετὰ τὸ βάπτισμα συναφθῇ γυναικὶ δευ-
τέρᾳ, παρὰ τοῦτοις οὐκ εἰσδεχθήσεται ἔτι, καὶ τὸ
πᾶν ἔστιν ἡλίθιον. Ὡς γὰρ εἰ τις θεάσῃται τινα νη-
χόμενον ἐν ὕδατι, καὶ ἀγνοῶν τὴν πείραν τῆς διανή-
ξεως, ἑαυτὸν ἐκδοτὸν τοῖς ὕδασι ἑρῇ, καὶ ὑποδρύ-
χιος γένηται, μὴ ἐν πείρᾳ ὦν, μηδὲ σαφῶς γνοὺς
τῶν διὰ χειρῶν τε καὶ ποδῶν τὴν σωτηρίαν ἑαυτοῖς
προσποριζομένων τὴν ἐπιστήμην· νομίζει δὲ ἀπλῶς
τὸ ὕδωρ διαβαστάζειν τὸν ἀνθρώπον διὰ τῶν ἰδίων
χειρῶν· ἢ ὥς εἰ τις ἀκούει τὸν ἡγεμόνα τιμω-
ροῦντα τοὺς τι δρῶντας καὶ τῆς φανούτης ἀκρι καὶ
ἐλαχίστων, καὶ νομίζει μὲν τὴν δίκην ἴσθαι διεξιέναι
κατὰ πάντων, ὥς ἐπὶ τοῦ φόνου· οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ
διαβάλλοντος τὸν πέλας, ἢ μαχησαμένου· ἢ ὥς ἐάν
ἢ τις παντάπασιν ἰδιώτης, καὶ θεάσῃται τὸν εἰλη-
φῶτα ἀρχοντα τὴν ἐξουσίαν κατ' ἀλιτηρίων ἀποσπά-
σαντα μάχαιραν, ἢ κατὰ γούτων καὶ βλασφημῶν,
ἢ ἀκαθοσιώτων· νομίζει δὲ τοὺς πάντας ἐξουσίαν
ἔχειν τῆς τοιαύτης αἰτίας ποιεῖσθαι τὴν δίκην· θεα-
σάμενος δὲ δίκην δόντας ἀνθρώπους, καὶ αὐτὸς δὲ τὰ
ἴσα μιμησάμενος θελήσει ἀποκτεῖναι τινας, ὥς δεῖ-
θεν τοὺς ἡδικοχότας δικάζων· ἀλοὺς δὲ ὁ τοιοῦτος
αὐτὸς δίκην δώσει, μὴ εἰληφῶς παρὰ βασιλέως ἐξ-
ουσίαν τῶν τοιούτων· καὶ ὅτι τὴν ἴσθιν ἐνόμιζε κατὰ
πάντων ἐξιέναι ψήφον ἀπὸ τῆς δίκης τῶν νόμων, ἑαυ-
τὸν δὲ ἐν τῇ ἀδικίᾳ διὰ τῆς ἰδίας ἀπειρίας καὶ ἀπαρ-
ακολουθησίας ἐκδοτὸν ἀπωλείας παρασκευάσας· οὕτω
καὶ αὐτοί, τὰ πάντων ὁμοῦ μίξαντες, ἐκ πάντων
ἐξέπεσαν· καὶ μὴ νοήσαντες τὰ ἀκριβῆ τῆς τοῦ Θεοῦ
διδασκαλίας, ἐπὶ ἑτέραν τρίβον σφαλέντες ἐπράπη-
σαν· οὐκ εἰδότες, ὅτι αὕτη ἔστιν ἡ τῆς θείας Γρα-
φῆς παράδοσις καὶ ἀκολουθία.

Δ'. Τὰ γὰρ εἰς ἱερωσύνην παραδοθέντα διὰ τὸ ἐξοχώ-
τατον τῆς ἱερουργίας εἰς πάντας ἐνόμισαν ἴσως φέρε-
σθαι· ἀκριβοῦς, ὅτι διὰ τὸν ἐπίσκοπον ἀνεπληπτον εἶ-
ναι, μίς γυναικὸς ἀνδρα, ἐγκρατῆ· ὡσαύτως καὶ τὸν

¹ F. μετὰ. ² διγάμοις.

(12) Οὗτοι δὲ οὐ βούλονται διδαγμοῖς. Cor. διγάμοις. Sed religione quadam inducti communem ac depravatam lectionem representavimus, quod jam minime probamus. Ceterum Novatianus cum

A virginitatem amisit, quod ad corpus attinet, re-
presentare illam non potest, cum id minime natura
patiat; ita qui post baptismum **495** in majora
quædam crimina prolapsus est; perinde ac qui
virginitate excidit secundum habet in continentia
commendationis gradum: sic ille post baptismum
graviores obstrictus scelere secundum habet sanitatis
genus. Quod tametsi cum tanta, quanta prius, vir-
tute minime conjunctum sit, non est tamen a con-
sequendæ vitæ spe ac salutis alienum. Igitur eorum,
qui in capessenda pœnitentia laborant, fructum ac
præmium divinus sermo non rejicit.

III. Præterea idem illi longius ex illo dogmate
prosilientes alia quædam adjecerunt. Aiunt enim
se eandem nobiscum habere fidem; sed tamen
cum digamis communicare detrectant. Nam si quis
post baptismum secundam uxorem duxerit, ab illis
non amplius admittitur. Quod quidem plane sto-
lidum est. Ut enim si quis natantem aliquem in
aqua viderit, ac natandi usum ignorans sese in
aquam commiserit, ac pessum ierit, quod et ejus
rei sit expers, et eorum, qui manibus ac pedibus
saluti suæ consulunt, scientia minime sit præditus;
sed ultro aquam existimet citra manuum agitationem
hominem sustinere: aut quemadmodum, si quis
præfectum audiat in eos animadvertentem qui ulla
in re etiam minima deliquerint, atque eandem in
omnes pœnam constitutam arbitretur, quemadmo-
dum in eos qui patricidium commiserint, sic in
illos, qui aliis calumniati fuerint, aut pugnando
laccessiverint: vel perinde ac si rudis quispiam et
imperitus magistratum videat potestate præditum
gladium in sceleratos distingere, velut venedicos
aut blasphemos, aut perduelles, ac penes universos
esse potestatem arbitretur, ut illius criminis pœnas
constituant: cumque punitos ob id homines viderit,
imitari et ipse velit, ac tanquam de reis iudicium
exercens mortem illis inferre conetur: ejusmodi
quippe pœnas ipse persolvat, tum quod nullam a
principe ejus rei potestatem acceperit, tum quod
æqualem in omnes legibus constitutam pœnam esse
sibi persuaserit; ac denique per imperitiam insci-
tiamque suam tali scelere exitium sibi ac perniciem
consciverit, ita etiam illi, cum simul omnia per-
misceant omnibus exciderunt; cumque divinæ
disciplinæ accurata cognitione careant, **496** alio-
rum in tramitem summo errore deflexerunt. Istud
enim nequaquam discernunt, talem esse qualem
diximus, in Scripturis sacris modum ac rationem
præscriptam.

IV. Si quidem quæ sacerdotio propter singularem
functionis illius dignitatem præcipue tributa sunt,
ea ad omnes communiter pertinere judicant. Illud
quidem audierunt, episcopum irreprehensibilem esse

digamis communicare noluisse præter auctores il-
los, qui de hæresibus scripserunt, docet etiam ca-
non 8 Nicænæ synodi, qui de reconciliandis Nova-
tiani editus est. Idem et Socrates lib. v, cap. 22.

oportere, unius uxoris virum, continentem¹: similiter et diaconum et presbyterum. Ita enim profecto sese res habet, ut post Christi in orbem terrarum adventum, eos omnes qui secundum priores nuptias mortua uxore alteri sese nuptiis illigarint, sanctissima Dei disciplina rejiciat: propterea quod incredibilis est sacerdotii honor ac dignitas. Atque istud ipsum sacrosancta Dei Ecclesia cum omni provisione diligentiaque servat. Quin eum insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius sit uxoris vir, nequaquam tamen ad diaconi, presbyteri, episcopi, aut hypodiaconi ordinem admittit. Sed eum duntaxat, qui ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus: quod in illis locis præcipue fit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur.

At enim nonnullis adhuc in locis presbyteri, diaconi et hypodiaconi liberos suscipiunt: respondeo, non illud ex canonis auctoritate fieri, sed propter hominum ignaviam, quæ certis temporibus negligenter agere ac connivere solet, ob nimiam populi multitudinem, cum scilicet qui ad eas se functiones applicent non facile reperiuntur. Quod ad ipsam quidem Ecclesiam attinet, ea, utpote a sancto Spiritu bene ordinata atque constituta, quod decentius est omnibus in rebus considerans, ei rei studere potissimum instituit, ut quæ divino numini ministeria præstantur, nulla re, quoad fieri potest, distraherentur, atque spiritalia omnia officia quam optima lætissimaque conscientia gerantur. Hoc igitur dico propter subitas functiones atque officia convenire, ut presbyter ac diaconus, et episcopus Deo penitus vacet. Nam si illis etiam, qui e populo sunt, id ipsum Apostolus præcipit: *Ut, inquit, ad tempus tacent orationi*², quanto id magis sacerdoti præscripsit? Nimirum nullis ut impedimentis avocetur, quo in spiritualibus secundum Deum negotiis, in ipso usu sacerdotii administrationeque ferietur. Cæterum in populo, propter ejus imbecillitatem, tolerari istud potest, ut qui uxore prima contenti esse non possint, **497** ea mortua secundam sibi

διάκονον, καὶ τὸν πρεσβύτερον. Καὶ γὰρ τῷ μὲν ὄντι οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνδημίαν τοὺς ἀπὸ πρώτου γάμου, τελευταίας τῆς αὐτῶν γυναικὸς, δευτέρῳ γάμῳ συναρθῆντας διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς ἱερωσύνης. Καὶ ταῦτα ἀσφαλῶς ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μετὰ ἀκριβείας παραφυλάττεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα καὶ τεκνογονοῦντα, μίᾳς γυναικὸς ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ ἀπὸ μιᾶς ἐγκρατευσάμενον ἢ χηρεύσαντα, διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον, καὶ ἐπίσκοπον, ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριβεῖς κανόνες οἱ ἐκκλησιαστικοί.

ab unius uxoris consuetudine sese continuerit, aut ea sit orbatus: quod in illis locis præcipue fit, ubi ecclesiastici canones accurate servantur.

Ἀλλὰ πάντως ἔρεις μοι, ἐν τισι τόποις ἔτι τεκνογονεῖν πρεσβυτέρους, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους. Τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν βεβηλώσαντα διάνοιαν, καὶ τοῦ πλῆθους ἔνεκιν, μὴ εὐρισκομένης ὑπηρεσίας. Τὸ πρεπωδέστερον γὰρ αἰὲν ἡ Ἐκκλησία ὀρώσα, ἅγιον Πνεύματι εὖ διαταχθεῖσα, ἔγνω ἀπερισπάστους θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρειῶν μετὰ πάσης εὐνουστᾶτης συνειδήσεως τελειοῦσθαι. Φημί δὲ, ὅτι πρέπον ἐστὶ διὰ τὰς ἐξαπίνης λειτουργίας καὶ χρειᾶς σχολάζειν τὸν πρεσβύτερον, καὶ διάκονον, καὶ ἐπίσκοπον θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τοῖς ἀπὸ τοῦ λαοῦ προστάσσει ὁ ἅγιος Ἀπόστολος λέγων, *Ἴνα πρὸς καιρὸν σχολάσωσι τῇ εὐχῇ*³ πόσω γε μᾶλλον τῷ ἱερεὶ τὸ αὐτὸ προστάσσει; Τὸ ἀπερίσπαστον δὲ λέγω, εἰς τὸ σχολάζειν κατὰ θεὸν ἐν ταῖς χρειαῖς ταῖς πνευματικαῖς τελειουργημένην⁴ ἱερωσύνην. Ἐξεστὶ δὲ τῷ λαῷ δι' ἀσθένειαν διαβαστάζεσθαι, καὶ μὴ δυναθέντας ἐπὶ τῇ πρώτῃ γαμῆτι στήναι, δευτέρᾳ μετὰ θάνατον τῆς πρώτης συναρθῆναι. Καὶ ὁ μὲν μίαν ἐσχηκώς ἐν ἐπαίνῳ μέλζον καὶ τιμῇ παρὰ πᾶσιν ἐκκλησιαζομένοις ἐνυπάρχει· ὁ δὲ μὴ δυναθὲς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι (13) τελευταίᾳ⁵ ἔνεκιν τινος προφάσεως, πορνείας, ἢ μοιχείας, ἢ κακῆς αἰτίας χωρισμοῦ γενομέ-

¹ I Tim. iii, 2. ² I Cor. vii, 5. ³ Lego τελειουργουμένην. ⁴ Suspecta mihi loci hujus integritas est.

(13) Ὁ δὲ μὴ δυναθὲς τῇ μιᾷ ἀρκεσθῆναι. Depravatus sine dubio iste locus est. Nam quæ proxime sequuntur, evidenter demonstrant id Epiphanium velle: licere non modo post conjugis mortem, sed eo quoque supersite, si causa legitima quæpiam intercesserit, alteras intro nuptias. Nam si de secundis duntaxat post mortem ageret, quorsum hæc adjiceret, ἔνεκιν τινος προφάσεως πορνείας, etc., ob aliquam stupri, adulterii, vel alterius flagitii causam? Tum id clarius subinde, cum dicit, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχεθεὶς, δευτέρᾳ, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναρθῆναι. Quocirca non dubito, quin ita corrigendum sit, τελευταίᾳ, ἔνεκιν τινος, etc., ut duo sint digamizæ genera: primum uxore mortua; secundum, post divortium, altera sibi copulata. Ita quidem Epiphanius. Sed ut illis temporibus nondum ea res ab Ecclesia definita prorsus fuerit, hodie tamen, præsertimque post editum a sacrosancta Tridentina synodo canonem, aliter sentire nefas, quam supersite priori conjugē, etiam post legitimum divortium, alteris copulari nuptiis nunquam licere. Quæ et Augustini, Hieronymi, alio-

rumque PP. sententia fuit. A qua tametsi nonnullorum PP. auctoritates ac decreta abhorrere videntur, quæ apud Gratianum parte ii, causa 32, quæst. 7, commemorantur; et Cajetanus cum aliquot recentioribus theologis contrariam in sententiam discesserit, longe polior est Ecclesiæ totius vox et consensus, quæ sess. 24, can. 7 a Tridentino consensu proponitur. Porro inter veterum testimonia, quibus post legitimum illud divortium permissa innocentibus conjugibus matrimonia videntur, referri potest Arelatense primum concilium can. 10; qui hic obiter emendandus est. *De his, inquit, qui conjuges suas in adulterio deprehendunt, et iidem sunt adolescentes fideles, et prohibentur nubere, placuit ut, in quantum potest, consilium eis detur, ne vivens uxoris suis, licet adulteris, alias accipiant.* Ubi negationem deesse, legendumque, et non prohibentur nubere contextus ipse orationis indicat. Nam si prohibentur nubere, non consilium ad illos coercendos, sed præcepti necessitas adhibenda fuerat.

νον, συναφθέντα δευτέρῃ γυναικί, ἢ γυνὴ δευτέρῃ ἀνδρὶ, οὐκ αἰτιᾶται ὁ θεὸς λόγος, οὐδὲ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς ζωῆς ἀποκηρύττει, ἀλλὰ διαβαστάζει διὰ τὸ ἀσθενές· οὐχ ἵνα δύο γυναῖκας ἐπὶ τὸ αὐτὸ σχῇ ἐν περιούσιᾳ τῆς μιᾶς, ἀλλ' ἀπὸ μιᾶς ἀποσχέθῃς, δευτέρα, εἰ τύχοιεν, νόμῳ συναφθῆναι. Ἐλεῖ τοῦτον ὁ ἅγιος λόγος καὶ ἡ ἀγία Θεοῦ Ἐκκλησία· μάλιστα εἰ τυγχάνει ὁ τοιοῦτος τὰ ἄλλα εὐλαβής, καὶ κατὰ νόμον Θεοῦ πολιτευόμενος. Καὶ γὰρ οὐκ ἂν ἔλεγεν ὁ Ἀπόστολος ταῖς χήραις· *Γαμείτωσαν, τεκνογονείτωσαν, οἰκοδοσκοτεῖτωσαν*· οὐδὲ πάλιν ἔλεγε τῷ ἀνδρὶ τῷ τὴν γυναῖκα τοῦ πατρὸς ἔχοντι, καὶ παραδοθέντι τῷ Σατανᾷ εἰς δόλορον σαρκός· *Ἴνα τὸ πνεῦμα σωθῇ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου*· οὐκ ἔλεγε πάλιν· *Κυρώσατε εἰς αὐτὸν ἀγάπην, ἵνα μὴ τῇ περισσοτέρᾳ λύπῃ καταποθῇ ὁ τοιοῦτος*. Ἐλεγε γὰρ πάλιν· *Ὁ τι χαρίζεσθε, καὶ ὧ. Διότι, εἰ τι κεχάρισμαι, δι' ὑμῶς κεχάρισμαι ἐν προσώπῳ Χριστοῦ, ἵνα μὴ πλεονεκτηθῶμεν ὑπὸ τοῦ Σατανᾶ*. Οὐ γὰρ αὐτοῦ τὰ νοήματα ἀγροοῦμεν. Καὶ ὁρᾷς πῶς δίδωσι μετάνοιαν καὶ μετὰ τὰ παραπτώματα;

*Abundantior tristitia absorbeatur ejusmodi*¹. Quibus hæc adjecit: *Cui aliquid donastis, et ego; quoniam siquid donavi, propter vos donavi in facie Christi, ne circumteniamur a Satana: neque enim illius astutias ignoramus*². Vides ut pœnitentiæ locum etiam post delicta concedat?

Ε'. Πάλιν δὲ ὁ Κύριός· φησιν· *Ἀφετε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν οὐρανῷ ἀφήσῃ ἡμῖν*. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλῳ τόπῳ οὕτως φησὶ· *Περθῆσω πολλοὺς τοὺς ἐν ἡμῖν παραπεσόντας, καὶ μὴ μετανοήσαντας*· ὥς δεικνύς, ὅτι, εἰ καὶ παρέπεσαν, καὶ μετενόησαν, εἰσδεκτοὶ οὗτοι γίνονται, καὶ οὐκ ἀποβληθήσονται, τοῦ Κυρίου γινώσκοντος τί μετὰ ἐκάστου ποιήσῃ.

Καὶ ὅτι μὲν ὁ κανὼν τῆς ἀληθείας τοιοῦτον ἔχει τὸν χαρακτῆρα, παντὶ τῷ σαφές ἐστι. Μετὰ γὰρ τὴν πρώτην μετάνοιαν τὴν διὰ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας, ἐν ᾗ μετανοήσῃ ἀνεκαινίσθη πᾶς ἄνθρωπος, δευτέρα τις τοιαύτη οὐχ ὑπάρχει. Οὔτε γὰρ δύο εἰσὶ βαπτίσματα, ἀλλὰ ἓν· οὔτε δις ἐσταυρώθη Χριστός, ἀλλ' ἅπαξ· οὔτε δις ἀπέθανεν ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀνέστη. Καὶ τούτου χάριν ἐπισφαλίσασθαι δεῖ, ἵνα μὴ παραπεσόντες, τὸν στέφανον τοῦ ἀνακαινισμοῦ ἀπολέσωμεν. Ἀλλὰ ἐάν τις παραπέσῃ, καὶ προληφθῇ ἐν τινὶ παραπτώματι, ὥς λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὑμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν πνεύματι πραότητος· *σκοπῶν σεαυτὸν, μὴ καὶ σὺ πειρασθῇς*. Ἐάν τις οὖν προληφθῇ παραπτώματι ἐν ὧν δ' ἂν εἴῃ, μετανοεῖτω. Δέχεται γὰρ ὁ Θεὸς τὴν μετάνοιαν καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, ἐάν τις παραπέσῃ. Πῶς δὲ μετὰ τοῦτο ποιεῖν, αὐτὸς μόνος γινώσκει. Ἀνεξερεύνητα γὰρ τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ· καὶ πρὸ τῆς παρουσίας οὐ δεῖ κρίνειν· *Ἔως ἂν ἔλθῃ ὁ Κύριος, ὃς καὶ ἀποκαλύψει τὰ ἀπόκρυφα τῆς καρδίας*. Καὶ τότε ἐκαιρὸς ἐκάστου φανερός γενήσεται. Ἡ γὰρ

A copulent. Quanquam qui unam duntaxat habuit, majori Ecclesiæ judicio honore dignus est. Sed cui mortua una non sufficit, cum occasione aliqua stupri adulterique, aut alterius flagitii, cum ea divortium fecerit, is si alteram uxorem duxerit, aut alteri viro mulier nupserit, sacrarum Litterarum auctoritas ab omni culpa illos absolvit, neque ab Ecclesia, aut æterna vita rejicit, sed propter imbecillitatem tolerandos existimat. Non ita tamen, duas ut altera superstite uxores simul habeat, sed ut ab una separatus, alteram sibi legitime, si lubet, adjungat. Quamobrem erga ejusmodi hominem tam divinus sermo, quam Ecclesia Dei misericordiam adhibet, præsertim si cæteris in rebus religiosus ille sit, et ad divinæ legis præscriptum vitæ suæ rationes accommodet. Quod nisi ita esset, nunquam viduis Apostolus dixisset: *Nubant, filios procreent, familiæ præsint*³. Sed neque de homine illo, qui patris uxorem duxerat, ob idque Satanae in interitum carnis traditus fuerat, ita loqueretur, ut spiritus saluus sit in die Domini⁴, neque illud usurparet: *Confirmate in illum charitatem, ne abundantiore tristitia absorbeatur ejusmodi*⁵.

Quibus hæc adjecit: *Cui aliquid donastis, et ego; quoniam siquid donavi, propter vos donavi in facie Christi, ne circumteniamur a Satana: neque enim illius astutias ignoramus*⁶. Vides ut pœnitentiæ locum etiam post delicta concedat?

V. Ad hæc Domini illa vox est, *Dimittite invicem peccata, ut et Pater vester, qui in cælis est, dimittat vobis*⁷. Deinde sic alio loco scripsit Apostolus: *Lugebo multos, qui in vobis ceciderunt neque pœnitentiam egerunt*⁸, ut ostendat, tametsi ceciderint, ac pœnitentiam susceperint, admitti nihilominus, nec omnino rejici. Novit enim Dominus quid unicuique facturus sit.

Quod igitur veritatis regula ad eam sese formam habeat, nemini est obscurum. Quippe post priorem pœnitentiam, quæ per secundæ generationis lotionem obtinetur, in qua pœnitentiæ beneficio quilibet renovatus est, ejusmodi secunda amplius nulla pœnitentia suppetit. Non enim baptismi duo sunt, sed unus duntaxat. Neque bis in crucem Christus actus est, sed semel; non bis denique pro nobis mortuus est, ac resurrexit. **498** Quamobrem summa ob id adhibenda cautio est, ne, si in peccatum prolapsi fuerimus, instaurationis illius corona nobis pereat. Sed si quis tamen lapsus fuerit, fueritque in aliquo delicto, ut Apostolus loquitur, *præoccupatus, eos qui spirituales estis, ejusmodi instruite in spiritu lenitatis, considerans semetipsum, ne et in texteris*⁹. Quocirca si quis peccato aliquo, quodcumque demum illud sit, occupatus fuerit, hujus illum pœniteat. Pœnitentiam enim vel post baptismum accipit Deus, si quis forte deliquerit. Quid autem deinceps faciat, solus ipse novit. *Inscrutabilia siquidem illius judicia sunt, et investigabiles viæ ejus*¹⁰; nec ante illius adventum judicare quemquam oportet: *Donec veniat*

¹ I Cor. vii, 9; I Tim. v, 14. ² I Cor. v, 5. ³ II Cor. ii, 7 et 8. ⁴ ibid. 10, 11. ⁵ Matth. vi, 14. ⁶ II Cor. xii, 21. ⁷ Galat. vi, 1. ⁸ Rom. xi, 35.

Dominus, qui et revelabit abscondita cordis. Et tunc A hēmera δηλώσει, ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται. laus uniuscujusque manifesta erit¹. Dies enim declarabit, quoniam in igne revelabitur².

VI. Quæ cum ita sint, neque libertatem iis omnino qui post baptismum deliquerint, ostendimus, neque illis spem salutis eripimus. Misericors enim Deus est et benignus, ac receptum poenitentibus indulgit. Ac prius quidem est manifestum. De secundo vero illud novimus, misericordem esse Deum, si nos ex animo peccatorum poeniteat. Et enim in manu ille vitam, et in salutem propensam humanitatem tenet. Quidnam vero faciat, soli est ipsi perspectum. Illud quidem constat, nemini fraudi esse poenitentiam, neque quem peccatorum omnium poenitet, rejici aut excludi. Quanto ergo magis idem ei tribuendum est, qui cum altera uxore legitimis sese nuptiis illigarit? Nam ut prima uxor a Deo constituta est, ita imbecillitati hominum posterior indulta. Quod si alteram præterea sibi copulet, hujus hac in parte toleratur infirmitas. Scriptum est enim: *Mulier alligata est nuptiis, quanto tempore vivit vir ejus; sin autem mortuus fuerit vir, libera est cui vult nubere³*. Quo quidem declarat, post viri obitum ab omni illam peccato liberam esse; adeo ut contradicere nemo possit. Quod hoc addito significavit, in Domino, quasi minime a Domino sit aliena, quæ post viri obitum alteri se viro conjunxerit, ut nec illum vicissim, qui, uxore mortua, sese ad secundam applicarit. *Tantum in Domino*, ait Apostolus. Addit tamen: *Beatior autem est, si sic manserit⁴*. Illud autem, in Domino, idem est ac non in stupro, aut adulterio, violationeque **499** matrimoniorum; sed in fiducia et honestis nuptiis persistere. In fide præceptis, bonis operibus, religione, jejuniis, legum observantia, eleemosynis, bonitate, beneficentia. Hæc enim cum in nobis insunt ac permanent, non otiosos et infructuosos constituunt in adventum Domini.

Jam vero sacerdotio primus ordo, accurataque in omnibus vitæ ratio tribuitur. Populo vero moderatum quiddam, et ad eorum captum acommo- datum, et cum quadam indulgentia conjunctum; ut omnes doceantur, ac misericordiam consequantur. Misericors quippe Dominus, et servare universos potest, cum præclaris legum suarum institutis, tum vera puraque Christianæ religionis fide. Ille enim purus solus est. At isti dum seipsos *Puros* esse prædicant, illo ipso suo dogmate impuros sese faciunt. Nam quisquis purum sese ipse condemnat.

VII. Sed incredibilis quædam horum stultitia est, dum aliquam ejusmodi Scripturæ sententiam esse putant (tametsi verum esse illorum dogma fateamur) quæ de universo populo hunc in modum statuatur. Scire enim illud debuerant, non in hoc solum genere hominum animos aut culpam contrahere, aut virtute præditos esse, sed illud præ-

Γ'. Οὐτε οὖν ἐπαγγελλόμεθα ἐλευθερίαν παντά- πασι τοῖς μετὰ τὸ βάπτισμα παραπεπτωκόσιν, οὐτε ἀπαγορεύομεν τὴν αἵτην αὐτῶν ζωὴν. Θεὸς γὰρ ἐλεήμων ἐστὶ καὶ οἰκτίρμων, καὶ ἔδωκε τοῖς μετα- νοοῦσιν ἐπ' ἀνοδόν. Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐστὶ σαφές· τὸ δὲ δεύτερον, οἶδαμεν, ὅτι ἐλεήμων ἐστὶν ὁ Θεός, ἂν ἐξ ἑλῆς ψυχῆς μετανοήσωμεν ἀπὸ παραπτωμάτων. Ἐχει γὰρ ἐν χειρὶ ζωὴν, καὶ σωτηρίας φιλάνθρω- πων. Καὶ εἰ μὲν αὐτὸς ποιεῖ, αὐτῷ μόνῳ ἔγνωσται. Πλὴν ὅτι ζημία οὐκ ἐν ἀπὸ τῆς μετανοίας, οὐδὲ ἀπηγόρευται ὁ μετανοῶν ἀπὸ πάντων σφαλμάτων. Πόσω γε μᾶλλον ὁ κατὰ νόμον συναφθεὶς δευτέρᾳ γυ- ναικὶ; Καὶ ἡ μὲν πρώτη γυνή, ἐκ Θεοῦ τεταγμένη· ἡ δὲ δευτέρα, ἐξ ἀσθενείας ἀνθρώπων· καὶ ἔτι τα- ρισσοτέρᾳ εἰ συναφθεῖη, τὸ ἀσθενὲς αἰετὶ διαβαστάζε- ται. Φησὶ γάρ· *Γυνὴ δέδεται γάμῳ, ἐφ' ὅσον χρό- νον ζῇ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς. Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρα ἐστὶν ᾧ θέλῃ γαμηθῆναι*· ἀποφηνάμενος μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς τὸ ἐλευθέριον ἀπὸ ἀμαρτίας χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, μετὰ τῆς προσθήκης ση- μάνας, τῷ ἐν Κυρίῳ, ὡς οὐκ εἶναι αὐτὴν ἄλλο- τρίαν Κυρίου, τὴν μετὰ τελευτὴν ἀνδρὸς συναπτομέ- νην ἄλλῳ ἀνδρὶ, ἢ τὸν μετὰ τελευτὴν γυναικὸς συν- ἀπτόμενον δευτέρᾳ γυναικὶ, *μόνον ἐν Κυρίῳ*, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος. Καὶ φησὶ· *Μακαριωτέρᾳ δὲ ἐστίν, ἂν μένῃ οὕτως*. Τὸ, ἐν Κυρίῳ, μὴ ἐν πορ- νείᾳ, μὴ ἐν μοιχείᾳ, μὴ ἐν κλεψιγαμίᾳ, ἀλλ' ἐν παρ- ῥησίᾳ, ἐν σεμνῷ γάμῳ ἐπιμένειν, ἐν τῇ πίστει, ἐν ταῖς ἐντολαῖς, ἐν εὐποιίαις, ἐν εὐλαθείᾳ, ἐν νηστειαῖς, ἐν εὐνομίᾳ, ἐν ἐλεημοσύναις, ἐν σπουδαιότητι, ἐν ἀγαθοεργίᾳ. Ταῦτα γὰρ, συνόντα καὶ παραμένοντα, οὐκ ἀργούς, οὐδὲ ἀκάρπους καθίστησιν εἰς τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν.

Καὶ τῇ μὲν ἱερωσίῃ τὸ πρῶτον τάγμα καὶ ἡ περὶ πάντων ἀκριβολογία· τῷ δὲ λαῷ τὸ σύμμετρον καὶ τὸ συγγνωστόν· ἵνα πάντες διδάσκωνται καὶ κατε- λεῶνται. Ἐλεήμων γὰρ ἐστὶν ὁ Δεσπότης, καὶ δυνά- τως πάντας σώζειν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ εὐνομίᾳ, καὶ ἀλη- θινῇ πίστει τῆς τοῦ κηρύγματος καθαρότητος. Αὐτὸς γὰρ μόνος ἐστὶ καθαρός. Οὗτοι δὲ, ἑαυτοὺς φήσαν- τες Καθαροὺς, ἀπ' αὐτῆς τῆς ὑποθέσεως ἀκαθάρτους ἑαυτοὺς ἀποτελοῦσι. Πᾶς γὰρ ὁ ἑαυτὸν ἀποφήνας κα- θάρων, ἀκάθαρτον ἑαυτὸν τελείως κατέχρινε. **D** pronuntiat, extremæ se impuritatis suoque judicio

Ζ'. Πολλὴ δὲ ἀνοία τῶν τοιούτων νομιζόντων εἶναι τι, εἰ καὶ ἦν ἀληθὲς τὸ κήρυγμα, περὶ παντὸς τοῦ λαοῦ οὕτως φάσκον. Ἔδει δὲ γινῶναι, ὅτι οὐ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης μόνον τὸ ἔγκλημα ὑπάρχει ψυχῆς, ἢ τὸ διὰ τοῦτο ἐνάρετον γενέσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ λοιδορεῖν, μὴ ὀμνύειν ὅρκον, μήτε ἐν ἀληθείᾳ, μήτε ἐν ψεύδει· ἀλλὰ καὶ καὶ, καὶ οὐ οὐ λέγειν· μὴ

¹ 1 Cor. iv, 5. ² 1 Cor. iii, 13. ³ 1 Cor. vii, 39.

⁴ ibid. 40.

δολιεύεσθαι, μη διαβάλλειν, μη κλέπτειν, μη ἐμπορ-
νεύεσθαι. Ἐκ τούτων γὰρ πάντων συνάγεται ἡμῖν
τὰ ῥύπη τῶν ἁμαρτημάτων. Ὡς γάρ, φησὶν, ὁ
πάσσαλος (14) ἀνὰ μέσον τῶν δύο λίθων συν-
τριβεται, οὕτως ἡ ἁμαρτία ἀνὰ μέσον ἀγοράζον-
τος καὶ πωλοῦντος* καὶ ὅτι ἐκ τοῦ πλήθους πάντως
καὶ μέθυσοι, καὶ πόρνοι, καὶ πλεονέκται, καὶ τοχι-
σταί, καὶ πάντως ὅτι τὰ τοιαῦτα ἔχουσι, καὶ τούτοις
ὅμοια· ὅτι καὶ ψεύσματα ἐκάστη αὐτῶν παρακολου-
θεῖ. Πῶς οὖν δύνανται ἑαυτοὺς Καθαροὺς ἀποκαλεῖν
διὰ τῆς μιᾶς ὑποσχέσεως, τῆς πάσης κατὰ Θεὸν
πραγματείας περὶ πάντων τῶν ἐφαλμάτων ἀσφαλι-
ζομένης; Οὐκ ἔγνωσάν τε οὗτοι τὰ ἀκριβῆ τοῦ κη-
ρύγματος, οὐδὲ τίνι ἀφώρισε τὸ ἀκοίβασμα τοῦτο
τῆς διαγαμίας.

constituat? Igitur Christianæ doctrinæ accuratam illi formam non norunt; neque cuinam exacta illa
de secundis nuptiis præscriptis lex fuerit, prorsus intelligunt.

Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀπὸ τοῦ διωγμοῦ παραπεπτωκότες, καὶ
αὐτοὶ ἐὰν ἐνδείξωνται τελείαν τὴν μετάνοιαν, ἐν
σάκκῳ καὶ σποδῷ καθεσθέντες, καὶ κλαύσαντες ἐν-
ώπιον Κυρίου, δυνατός ἐστιν ὁ εὐεργέτης καὶ αὐτοὺς
ἐλαῆσαι. Οὐ γάρ τι φαῦλον γίνεται ἀπὸ μετανόας.
Ἐλέχεται οὖν τοὺς μετανοοῦντας ὁ Κύριος καὶ ἡ αὐτοῦ
Ἐκκλησία· ὡς ἐπέστρεψε Μανασσῆς ὁ υἱὸς Ἐζεκίου,
καὶ ἐδέχθη ὑπὸ Κυρίου· καὶ ὁ ἀρνησάμενος πρὸς
ὦραν ἅγιος Πέτρος, καὶ κορυφαϊότατος τῶν ἀποστό-
λων, ὡς γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμε-
λιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου· ἐφ' ἣ ὑποδομήτο ἡ
Ἐκκλησία κατὰ πάντα τρόπον. Πρῶτον μὲν ὅτι ὡμο-
λόγησε Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ
ἤκουσεν, ὅτι Ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλῆς
πίστεως οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ
σαφῶς αὐτὸν ὡμολόγησεν Υἱὸν ἀληθινόν. Τὸ γὰρ
εἰπεῖν, Υἱὸν Θεοῦ ζῶντος, ἔδειξεν Υἱὸν γνήσιον
εἶναι, μετὰ προσθήκης τῆς, ζῶντος, ὡς ἐν πάσῃ μοι
σχεδὸν αἰρέσει περὶ τούτου εἴρηται.

Π'. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ αὐτὸς
ἀπαλλίσσεται ἡμᾶς, λέγων τοῖς περὶ Ἀνανίαν· Τί
ὅτι ἐπέiraσεν ὑμᾶς ὁ Σατανᾶς, ψεύσασθαι τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Οὐκ ἀνθρώπῳ ἐψεύσασθε, ἀλλὰ
τῷ Θεῷ. Διότι ἐκ Θεοῦ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὐκ ἀλλότριον
Θεοῦ. Ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα στερεὰ πέτρα οἰκοδομῆς
καὶ θεμέλιος οἴκου Θεοῦ γεγέννηται, ἐν τῷ ἀρνησάμε-
νον αὐτὸν καὶ πάλιν ὑποστρέψαντα, εὐρεθέντα τε ὑπὸ
Κυρίου καὶ καταξωθέντα πάλιν ἀκοῦσαι· Ποιμαίνε
τὰ πρόβατά μου· καὶ, Ποιμαίνε τὰ ἀρνία μου· καὶ,
Ποιμαίνε τὰ πρόβατά μου. Ὁ γὰρ Χριστὸς, τοῦτο
λέγων, εἰς ἐπιστροφὴν ἡμᾶς ἤγαγε μετανόας· ἵνα
ἐν αὐτῷ πάλιν οἰκοδομηθῇ ἡ εὐθεμελιώτατος πί-
στις, ἡ μὴ ἀπχορεύουσα ζωὴν τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι
ἐμπνέουσι τῷ βίῳ, καὶ μετανοοῦσιν ἐν ἀληθείᾳ,

A terea requiri, ut neque convitiētur, nec omnino
vere falsove jurent, nec aliud quidquam præter,
etiam, etiam, non, non², usurpent; ne dolo cir-
cumveniant, ne calumnientur, ne furentur, ne
stuprum committant. Quibus ex omnibus criminum
sordes colligimus. Atque, ut palus, inquit, inter
duos lapides conteritur, sic peccatum in medio ejus
qui emit, et vendit³. Ad hæc necessarium esse, ut
et ebrii, et stupratores, et avari, et feneratores, et
ejusmodi, ac similibus vitiis obstricti in populi
multitudine versentur: quandoquidem unicuique
mendacia adhærescunt. Quanam igitur fronte Pu-
ros appellare seipsos singulari illa professione
possunt: cum omnis Christianæ vitæ instituendæ
ratio ab omni delictorum genere cavendum esse

ratio ab omni delictorum genere cavendum esse

B· Quod ad eos vero spectat, qui in persecutione
500 prolapsi sunt, etiam illis, si in sacco ac
cinere sedentes coramque Domino sentes, perfectam
præ se pœnitentiam tulerint, beneficis ille Deus
misericordiam adhibere potest. Nihil enim ex
pœnitentia mali redundat. Excipit ergo pœnitentes
Dominus, necnon ejus Ecclesia, quemadmodum
Manasses Ezechie filius conversus est, et a Domino
receptus⁴, itemque princeps apostolorum Petrus,
qui Dominum aliquando negavit. Qui quidem
solidæ petræ instar nobis existit, cui velut funda-
mento Domini fides innititur, supra quam Ecclesia
modis omnibus exstructa est. In primis quidem,
quod Christum Dei vivi Filium esse confessus est,
idque vicissim audit: *Supra hanc solidæ fidei
petram ædificabo Ecclesiam meam*⁵. Quoniam
diserte verum illum esse Filium asseruit. Cum
enim vivi Dei Filium dixit⁶, adjecta vivi parti-
cula, germanum illum esse Filium docuit. Id quod
in omnibus pene refutandis hæresibus a nobis re-
petitum meminimus.

VIII. Porro de Spiritu sancto idem ille nos Pe-
trus certiores efficit, cum sic Ananiam alloquitur:
*Quid utique tentavit vos Satanas, mentiri Spiritui
sancto? Non homini mentiti estis, sed Deo*⁷. Hoc
enim eo dictum est, quod ex Deo Spiritus profe-
ctus sit, nec ab eo sit alienus. Verum et ille quo-
que firmissimus structuræ lapis, ac divinæ domus
fundamentum fuit, cum negato Christo reversus ad
sese, velut repertus a Domino, et honore tanto
affectus, audit: *Pasce oves meas*; et: *Pasce agnos
meos*; ac tertio: *Pasce oves meas*⁸. Quæ Christus
cum dixit, ad pœnitentiæ nos conversionem indu-
xit, quo rursum in illo solidissime fundata fides
ædificaretur, quæ nulli hominum vitam ac salutem
subtrahit, quandiu vivi ac spirantes sunt, atque

¹ F. τῷ. ² Matth. v, 37. ³ Eccli. xivii, 2. ⁴ II Par. xxxiii, 13. ⁵ Matth. xvi, 18. ⁶ ibid. 16.
⁷ Act. v, 9. ⁸ Joan. xxi, 15 seqq.

(14) Ὡς γάρ, φησὶν, ὁ πάσσαλος. Mutatis, ut
solet, verbis locum istum protulit, qui ita Eccli.
xxvii concepius est: Ἀναμέσον λίθων παγῆσται

πάσσαλος, καὶ ἀναμέσον πράξεως καὶ ἀγορασμοῦ
συντριβήσεται ἁμαρτία.

ex animo pœnitentiam suscipiunt ac denique sua A in hoc mundo delicta corrigunt.

IX. Siquidem in Cantico canticorum eadem sponsa hunc in modum sponso loquitur: *Respondet frater meus, et dicit mihi: Surge, propinqua mea, formosa mea, columba mea; quoniam hiems transiit¹: hoc est, tristis illa, ac tenebrosa terribisque, ut ita dicam, nebularum caligo transiit. Imber abiit, et recessit, flores apparuerunt in terra nostra: tempus putationis advenit: vox turturis audita est in terra nostra: ficus protulit grossos suos, vineæ nostræ germinarunt, dederunt odorem². Ut præterita omnia transiisse monstraret, ac vernum modo tempus florere, pacatum mare ac tranquilum esse, lumbrium timorem præterisse, vetera sarmenta vitis amputata, herbas porro non modo B virescere, sed et flores edidisse. Cum et prædicationis vox in deserto, hoc est in terra nostra, clamaret; ac ficus illa quondam exsecrata grossos suos produceret, nimirum pœnitentiæ fructus, qui in ramis sunt arboribusque conspicui; vites denique parturire flores, id est fragrantem evangelicæ fidei prædicationem cœpissent. Postquam autem subito eam compellavit, ac dixit: *Surge, veni. Surge a morte peccatorum, et veni in iustitia; surge a delicto, et veni cum fiducia; surge a peccatis, et veni ad pœnitentiam; surge ab affecta valetudine, et veni in sanitate; surge ab infidelitate, et veni in fide; surge a perditione, et veni in recuperatione.**

Ac cum Scriptura sacra nequaquam ignoraret, post priorem pœnitentiam, ac vocationem, et sanitatem, ut ita dicam, quamplurima in peccata humanum genus incidere, ita rursum loquitur: *Surge, veni, columba mea; nec semel, sed secundo ipsam appellat, ita ut posterior priori vocatio non sit æqualis. Nam in priori sic illam alloquitur: Surge, propinqua mea, formosa mea, columba mea. Primum igitur: Surge, veni, dixit: non autem, et veni 1κ. At in secunda articulum adjecit, ut diversam ab altera vocationem esse significaret; quæ tamen, post priorem illam, benignam manum ac cœlestem clementiam ostenderet. Et veni, inquit, columba mea, in tegmen petrae prope antemurale³. In tegmen petrae dixit, hoc est, Christi benignitatem misericordiamque Domini. Hoc enim est petrae tegmen; tegmen, inquam, spei, fidei atque veritatis. Prope antemurale vero, hoc est, antequam porta claudatur, antequam Rex introgressus non amplius post exitum ab hac vita mortemque recipiat. Cum non amplius prope antemurale sumus; sed clausæ sunt portæ, nec ullus emendandi sui locus est.*

¹ Cant. II, 10, 11. ² ibid. 11-13. ³ ibid. 13, 14.

(15) Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ. F. ἐπὶ τῇ πρώτῃ.

καὶ διορθοῦνται τὰ ἐαυτῶν σφάλματα ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ.

Θ. Καὶ ἐν τῷ ᾠσματι τῶν ᾠσμάτων ἔφη αὐτῇ ἡ νύμφη πρὸς τὸν νυμφίον λέγουσα· Ἀποκρίνεται ὁ ἀδελφός μου, καὶ λέγει μοι· Ἀνάστα, ἔλθε, ἡ πλησίον μου· καλὴ μου, περιστέρα μου· οὗτοι οἱ χειμῶνες παρῆλθεν· τὰ στυγερά τε καὶ ζοφώδη τῆς συννεφίας, καὶ φοβερώτατα, ὡς εἰπεῖν, παρῆλθεν. Ὁ ὑετός ἀπῆλθεν, ἐπορεύθη ἑαυτῷ· τὰ ἀνθή ὥσθι ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· ὁ καιρὸς τῆς τομῆς ἐφθασεν· φωνὴ τῆς τρυγόντος ἀκούσθι ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· ἡ συκὴ ἐξήνεγκε τοὺς ὀλύνθους αὐτῆς, αἱ ἀμπελοὶ ἡμῶν κυκρίζουσιν, ἔδωκαν ὄσμήν· ἵνα δείξῃ πάντα τὰ παρωχημένα παρελθόντα· ἔσρος δὲ ἄρτι ἀνθοῦντος, καὶ θαλάσσης γαληνιώσης τε, καὶ φόβου τοῦ ὑετοῦ διελθόντος, καὶ τῶν παλαιῶν τῆς ἀμπέλου τετμημένων, καὶ τῆς πύας μηκέτι ποαζούσης μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀνθὴ ἐκβαλούσης, καὶ τοῦ κηρύγματος τῆς φωνῆς ἐν τῇ ἐρήμῳ βρώσης, τουτέστιν ἐν τῇ γῇ ἡμῶν· καὶ συκῆς τῆς ποτε καταραθείσης ἐκβαλούσης τοὺς ὀλύνθους, τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας, ἥδη ἐπὶ τοῖς κλώνεσι καὶ δένδροις φαινομένους· ἀμπέλους δὲ ἥδη κυκρίζουσας τὸ εὐδομον τῆς τοῦ Εὐαγγελίου πίστεως κήρυγμα. Ἐπειδὴ δὲ εὐθέως κέκληκε τὴν τοιαύτην, καὶ εἶπεν· Ἀνάστα, ἔλθε· ἀνάστα ἀπὸ νεκρότητος ἁμαρτημάτων, καὶ ἔλθε ἐν δικαιοσύνῃ· ἀνάστα ἀπὸ παραπτώματος, καὶ ἔλθε ἐν παύρῃσι· ἀνάστα ἀπὸ ἁμαρτιῶν, καὶ ἔλθε εἰς μετάνοιαν· ἀνάστα ἀπὸ παραλύσεως, καὶ ἔλθε ἐν τελειότητι· ἀνάστα ἀπὸ λωβήσεως, καὶ ἔλθε ἐν ὕψει· ἀνάστα ἀπὸ ἀπιστίας, καὶ C ἔλθε ἐν πίστει· ἀνάστα ἀπὸ ἀπωλείας, καὶ ἔλθε ἐν εὐρέσει.

Ἐπειδὴ δὲ ἴδῃ τὸ ὅλον λόγιον, ὅτι μετὰ τὴν πρῶτην μετάνοιαν, καὶ μετὰ τὴν πρῶτην κλήσιν καὶ ἰασιν, ὡς εἰπεῖν, συμβαίνει τῇ ἀνθρωπότητι πολλὰ παραπτώματα, πάλιν λέγει· Ἀνάστα, ἔλθε σὺ, περιστέρα μου· δεῦτερον ταύτην καλεῖ, καὶ οὐχ ἅπαξ· τὸ δὲ δεῦτερον οὐχ ἴσον τῷ πρώτῳ. Φησὶ γάρ ἐν τῇ προτέρᾳ κλήσει οὕτως· Ἀνάστα, ἡ πλησίον μου, καλὴ μου, περιστέρα μου. Τὸ μὲν πρῶτον, Ἀνάστα, ἔλθε· καὶ οὐκ εἶπε· Καὶ ἔλθε σὺ. Καὶ τὸ δεῦτερον προστίθησι τὸ ἄρθρον, ἵνα δείξῃ κλήσιν (οὐ) δευτέραν παρηλλαγμένην μετὰ τὴν πρῶτην· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πρώτῃ (15) ἀπὸ παραπτωμάτων πάλιν ὀρεγομένην χεῖρα ἐπιδείξιον, καὶ ἐπουράνιον φιλανθρωπίας. Καὶ ἔλθε, φησὶ, περιστέρα μου, ἐν σκέπῃ τῆς πέτρας ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος. Ἐν σκέπῃ πέτρας, ἐν φιλανθρωπίᾳ Χριστοῦ, καὶ ἐν ἰλλί Κυρίου, τουτέστι σκέπῃ πέτρας, σκέπῃ ἐλπίδος, καὶ πίστεως, καὶ ἀληθείας. Ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος· τουτέστι, πρὶν κλεισθῆναι τὴν πύλην, πρὶν ἰσὼ παριδόντων γενόμενος ὁ Βασιλεὺς μηκέτι εἰσδέξεται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀπαλλαγὴν τε καὶ θάνατον· ὅτι οὐκέτι ἐχόμενα τοῦ προτειχίσματος, ἀλλὰ ἀπεκλεισθησαν αἱ πύλαι, καὶ οὐκέτι ἐνὶ διορθώσασθαι.

I. 'Εν γὰρ τῷ μέλλοντι αἰῶνι, μετὰ τὴν ἀνθρώπου ἀπαλλαγὴν, οὐ νηστείας πορισμὸς, οὐ μετανοίας κλήσις, οὐκ ἐλεημοσύνης ἐπίδειξις· ἀλλ' οὔτε ἐγκλημάτων ἔργα, οὐ πόλεμος, οὐ μοιχεία, οὐκ ἀσέλγεια, ἀλλ' οὔτε δικαιοσύνη καὶ μετάνοια. Ὡς γὰρ μετὰ θερισμὸν τοῦ σπέρματος οὐκ ἐνι παχυνθῆναι τὸν κόκκον, οὐκ ἀνεμοφθόρον γενέσθαι, οὐκ ἐνι εὐπάθειά τις ἑτέρα. Ἀλλὰ μὴ λέγε μοι τῆς ἀποθήκης τὰ φθάρματα, τουτέστι καὶ σκώληκας καὶ σῆτας· ταῦτα γὰρ διὰ τὰ ἐν τῷ αἰῶνι γίνεται. Τὸ δὲ ἀπεικονισμένον, καὶ ἐν πύλαις ἡμῖν εἰρημένον, καὶ ἀποθήκη ἡσφαλισμένον, πίστειώς ἐστιν ὑπόδειγμα καὶ ὑπογραμμὸς. Ἐνθα οὔτε λησται διορύττονται, οὔτε σῆτες ἀφανίζονται, ὥς ἔφη ὁ θεὸς λόγος. Οὔτε μὴν πορισμὸς εὐσεβείας, οὔτε μετάνοια, ὥς ἔφη, μετὰ θάνατον. Οὐ γὰρ Λάζαρος ἀπέρχεται πρὸς τὸν πλούσιον ἔκει, οὔτε ὁ πλούσιος πρὸς τὸν Λάζαρον· οὔτε Ἀβραὰμ ἀποστέλλει σκύλλων τὸν πέννητα πλουτῆσαι ὑστερον· οὔτε ὁ πλούσιος ὦν αἰτεῖται, καίπερ μετὰ ἰκεσίας, τὸν ἐλεήμονα Ἀβραὰμ παρακαλέσας¹. Ἐσφράγισται γὰρ τὰ ταμίαια, πεπλήρωται ὁ χρόνος, καὶ ὁ ἀγὼν ἐτετέλεσθη, καὶ ἐκενώθη τὸ σκάμμα, καὶ οἱ στέφανοι ἐδόθησαν· καὶ ἀγωνισάμενοι ἀνεπαύσαντο²· καὶ οἱ μὴ φθάσαντες ἐξῆκαν· καὶ οἱ μὴ ἀγωνισάμενοι οὐκέτι εὐποροῦσι· καὶ οἱ ἐν τῷ σκάμματι ἡττηθέντες ἐξεβλήθησαν· καὶ τὰ πάντα σαφῶς τετελειώται μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν. Ἐτι δὲ ὄντων ἐν τῷ ἀγῶνι πάντων, καὶ μετὰ πτώσιν ἐν ἀνάστασις, ἔτι ἐλπίς, ἔτι θεραπεία, ἔτι ὁμολογία· καὶ εἰ μὴ τελειότατα, ἀλλ' οὖν γε τῶν ἄλλων οὐκ ἀπηγόρευται ἡ σωτηρία.

consistunt, vel post casum surgere licet, spesque adhuc superest; adhuc remedium atque confessio. Ac licet non perfectissimus ille status sit, nihilominus aliorum nequaquam desperata salus est.

II. Πᾶσι δὲ αἵρεσις, ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἐξοκλήσασα, ἐν σκότειν τυφλῶνται, καὶ μωυπάζει, ἑτέρα ἀνὸς ἑτέρων διανοουμένη. Ἐοίχασιν γὰρ οὗτοι τοῖς ἀτέχνους, καὶ μὴ γινώσκουσι ἐκάστης ποιότητος, καὶ χρήσεως, καὶ κόσμου ἑκάστου μέλους. Καὶ ὡς εἰπεῖν ληρωδὲς τι εἰς ὃ προβάλλομαι λέγειν, ὅμοιον τῆς αὐτῶν ἀνοησίας. Ὡς περιτιθέασιν τὰ ὑποδήματα (16) τῇ κεφαλῇ, τὸν δὲ στέφανον τοῖς ποσὶ, καὶ κλοῖδιν χρύσειον περὶ τὴν γαστέρα· τὰ δὲ ἄλλα, πένδια ὡς εἰπεῖν, τὰ ἐξ ἱματίων γεγεννημένα παρὰ τοῖς ὁδόνια κέκληται ἢ βράχαι, χερσὶ περιτιθέασιν, δακτυλοὺς δὲ τοῖς ποσίν. Οὕτω γὰρ ἡ τῶν ἀγνοῖαν κεκτημένων σφαλερὰ καὶ ἀτακτος διαταγή. Τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς ἱερωσύνης ἡσφαλισμένα περὶ δευτέρου γάμου, καὶ τῶν

X. Etenim in futuro sæculi post hominis obitum nullus amplius jejunii quæstus est; non pœnitentiæ vocatio; non eleemosynæ 502 ostensio est. Sed neque criminibus ullis locus, non bellum, non adulterium, non libidines, neque e contrario justitia vel pœnitentia. Nam sicut demessa spica, granum nec turgere deinceps, neque venio corrumpi atque evanescere, nec addici amplius potest. Nec est quod illam mihi corruptelam objicias, quæ in horreis accidit: cujusmodi sunt vernæ ac tinæ. Hæc enim ad ea quæ in sæculo geruntur, adumbranda spectant. Quod autem similitudine illa declaratur, et in portis esse dicitur, atque in horreis conditum, ad exemplum fidei, ac delineationem refertur. Ubi neque fures effodiunt, neque tinæ corrumpunt, ut scriptum est³. Sed neque pietatis ullum lucrum est, aut pœnitentiæ, uti diximus, post mortem. Non enim Lazarus illuc ad divitem pergit; neque dives ad Lazarum. Neque Abraham pauperem mittit, aut ei laborem indicit, ut postea ditescat. Neque dives ea quæ postulaverat, impetrat: tametsi misericordem Abrahamum magnis precibus obsecrat. Signidem obsignata sunt promptuaria, atque expletum tempus est, certamen confectum, vacuum stadium, distributæ coronæ, athletæ quieti se dederunt. At qui certamen non attigerunt, nullam amplius ejus copiam habent; et qui in stadio superati sunt, ejecti fuerunt. Denique omnia plane, ubi ex hac vita discessum est, absoluta sunt ac perfecta.

Quandiu quidem in certamine adhuc universi

XI. At omnis hæresis ubi a veritate semel excidit, excutit in tenebris, et hallucinatur, atque alia pro aliis mente concipit. Nam illi radibus quibusdam atque imperitis similes sunt, qui uniuscujusque membri conditionem, atque usum, et ornatum nesciunt. Juval porro absurdum quiddam, et illorum amentia simile, ad id quod volumus exprimendum afferre. Perinde ergo illi faciunt, ac si capiti calceos inducant, et coronam pedibus, et ventri torquem aureum; cætera vero, cujusmodi sunt pedulia ornamenta, quos nonnulli udones vocant, aut braccas, manibus circumdant, annulos pedibus. Talis est ab imperitis illis instutata ratio, erroris perturbationisque plenissima. Quæ

¹ Decet aliquid. ² γρ. ἀνεπάγησαν. ³ Matth. vi, 20.

(16) Ὡς περιτιθέασιν τὰ ὑποδήματα. Non hæc a Catharis usurpata præpostera vestitus ratio, ut quidam existimat, sed ad superioris dogmatis absurditatem illustrandam ea similitudo refertur. Observandum vero πένδια (ita enim hoc loco leg. pro πένδια) cum ὁδόνις et βράχαις promiscue accipi; etsi propriis πένδια pedum, βράχαι feminum tegumenta sint. Pollux lib. ii, cap. 4 πένδια scribit esse τοὺς περὶ τοῖς ποσὶ πλούς, quæ Æschylus πέλυτρα vocat. Sic Hesych.: Βράχες, ἀναξυρίδες. Et alibi: Ἀναξυρίδες, φημινάλια, βράχια βαρβαρικά, ἐν-

δυμα ποδῶν, ὑποδήματα βαθία ἢ βατλικά. Ubi ἀναξυρίδες, quæ femoralia sunt, calceamenta quæ facit, et quidem βαθία, ut a soleis distinguat, quæ plantis pedum suppositæ. Porro quod ait Epiphanius τὰ ἐξ ἱματίων γεγεννημένα, nos ἱπίων vel δαρματίων aliquando legi censuimus. Sed fortasse retineri satius est, ut ἱμάτια pro pannis sumantur, quæ est impilium istorum udonumque materia. Non enim fascias pedules hic esse puto, sed βαθία ὑποδήματα, hoc est soccos laneos, quibus calceantur, non obvolvuntur pedes.

enim de secundis **503** nuptiis, aliisque id genus, sacerdotii causa decreta sunt, ea ad universum populum transtulerunt; et quæ ad constituendam severissimam disciplinam a Deo mandata sunt, ne forte aliqui præ animi socordia in delictum inciderent; hæc illi dum ad omnes pertinere volunt, divino numini atrocitatem et inhumanitatem ascribunt. Ac velut si quis vestem manu tenens, ab earpo manus duntaxat cubito tenus brachium operiat, atque identidem manicam oculis suis objiciat, et alios irrideat, oblitus toto se corpore esse nudatum; perinde et illi faciunt, qui dum digamos a se repudiari jactitant, reliqua præcepta illius vel similia, vel sine ulla comparatione præstantiora, quorum violatoribus mortis poena proponitur, contemnunt, et abjiciunt, et uno illo interdicto contenti cætera negligunt. Quare sic tanquam Dei præcepta relinquunt, neque unum illud caste

XII. O admirandam hominum insaniam! Sane quælibet occasio, quantumvis exigua, unamquamque hæresim a veritate distraxit, atque ad infinita mala perduxit. Quemadmodum enim si quis interruptam sepem ad publicam viam repererit, et illac iter esse sibi credens, relicta via paululum deflexerit, ratus propinquum esse exitum, per quem redire in viam iterum possit, nec illud sciens, altissimum illic esse murum, ac longissimo spatio interceptum; atque ita discurrat, nec qua possit egredi uspiam reperiat; cumque uno alterove miliari progressus fuerit, longius deinceps iter super sit, nec viam expediat, sed huc illucque se conferrat. Illic igitur ad eum modum laborans, neque ullum ad rectam viam iter expediens, non aliter fortassis inveniet, quam si eadem, qua ingressus erat, revertatur. Sic hæresis omnis, cum itineris compendium haberet in promptu, per longas ambages digressa in solidissimum murum incidit; cujusmodi est ignorantiae, inscitiaeque impedita, ac tortuosa flexio. Neque vero invenire unquam illa poterit, qua se ad rectam viam referat, nisi ad primariam viam, hoc est regiam, iter retorserit. Id quod sanctissimi Mosis lex aperte vociferabatur, cum Idu-mæo regi ita mandaret: *Hæc dicit frater tuus Israel: Præter terminos tuos transibo in terram, quam juravit Dominus dare patribus nostris; terram* **504** *in melle et lacte manantem: terram Amorrhæorum, et Pheresæorum et Jebusæorum, et Etyæorum, et Chanaanæorum, et Chetthæorum, terram fluentem melle et lacte. Non declinabimus ad dexteram aut sinistram, aquam in argento bibemus, et cibos argenti comedemus. Non declinabimus hac aut illac, via regia gradiemur.* Est enim regia quædam via, nimirum Ecclesia Dei, ac veritatis iter. Unaquæque vero istarum hæreseon regia derelicta via, ad dexteram sinistramve deflectens, deinceps in immensum errorem sese committens abripitur: adeo ut nullum deinceps modum habeat in qualibet erroris insolentia.

A ἄλλων, οὗτοι εἰς πάντα τὸν λαὸν νενομίκασι· καὶ τὰ δι' ὑπερβολὴν στρυφνότητος ὑπὸ Θεοῦ κεκρυγμένα, ἵνα μὴ βαθυμήσαντες τινες παραπέσωσιν, αὐτοὶ εἰς ἀπανθρωπίαν Θεῷ συνῆψαν. Καὶ ὡς ἐάν τις, ἱματίου χειρὶ διακατασχών, καὶ ἴως μόνον ἀγκυῶνος ἀπὸ καρποῦ χειρὸς τοῦ καλουμένου σκεπάζει ἑαυτὸν, προσφέρει δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν καθ' ἑκάστην ὥραν τὴν χειρίδα, καὶ ἐπιτωθάζει τοῖς ἄλλοις, ἐπιλησθεὶς, ὅτι ὅλον τὸ σῶμα αὐτοῦ γυμνητεύει· οὕτω καὶ οὗτοι, σεμνυνόμενοι μὴ δέχεσθαι διγάμους, τὰς πάσας ἐντολάς τὰς ὁμοίας ταύτης, καὶ ἔτι μεθ' ὑπερβολῆς καλλίονας καὶ ἐπιθανατίους, τὴν μίαν ἀπαγορεύουσι, τὰς δὲ ἄλλας καταλελοίπασι. Καὶ ἐπιλαθόμενοι ὅλον μὲν τὸ σῶμα γυμνητεύουσιν, ἀπὸ ὧν τῶν ἐνταλμάτων ἀργήσαντες, καὶ τὴν μίαν ἐντολὴν οὐχ ἀγνῶς

B κατασχόντες.

obliti sint, toto corpore nudi sunt, dum et universa ac sincere custodiunt.

IB. Καὶ ὡ τῆς πολλῆς τῶν ἀνθρώπων ματαιοφροσύνης! Πᾶσα δὲ πρόφασις ἐκάστην αἵρεσιν, κἂν τε βραχείᾳ τις ὑπῆρξεν, ἀπὸ τῆς ἀληθείας παρεκλυσσε, καὶ εἰς πολλὴν κακῶν² κατήγαγεν. Ὅσπερ γὰρ τις διασφαγὴν εὐρὼν ἐν φραγμῷ παρὰ λειωφόρῳ, καὶ νομίζας διὰ ταύτης βαδίζειν, καὶ καταλιπὼν τὴν ὁδὸν, τρέπεται, νομίζας ἐγγύτατον ἔχειν, ὅθεν διακάμψας πάλιν τῆς ὁδοῦ ἐπιλάβοιτο, ἀγνοήσει δὲ, ὅτι τεῖχος ἐστὶν ὑπέρτατον, καὶ μακρῷ διαστήματι ὠκοδομημένον, ἐπιτρέχοι δὲ μὴ εὐρίσκων διὰ ποίας τὴν διεξοδὸν ποιήσεται, ἀντὶ ἐνὸς σημείου, ἥτοι μιλίου προσκόπτων³, κατὰ χεῖρα ἔτι πλέον μὴ εὐροὶ τὴν ὁδὸν, καὶ οὕτως τρέπεται ἐπὶ τὰ πλείω⁴ κάμνων δὲ οὕτω, καὶ μὴ εὐπορῶν διὰ ποίας ἐπὶ τὴν ὁδοποιαν ἀγάγοι, τάχα τε μήτε εὐρεῖν δυνήσεται, εἰ μὴ τι ἀνακάμψει δι' ἧς καὶ εἰσῆλθεν· οὕτως ἐκάστη αἵρεσις, ὡς συντομίαν τινὰ ἐφευρεῖν δυνήσεται, παρεξώκειλε διὰ τῆς μακροδίας· εὐρέθη δὲ αὕτῃ τεῖχος ἀρραγές ἡ τῆς ἀγνοίας καὶ ἀγνωσίας πάλιν πλοκή. Καὶ οὐκ ἂν εὐροὶ ἡ τοιαύτη ἐπὶ τὴν ἀληθινὴν ἔχειν ὁδὸν, εἰ μὴ τι ἀνακάμψει εἰς τὸ ἀρχέτυπον τῆς ὁδοῦ, τοῦτο ἐστὶ τῆς βασιλικῆς· ὡς καὶ ὁ νόμος διαβρήθην ἐβόα τοῦ ἁγίου Μωϋσέως, λέγοντος τῷ βασιλεῖ Ἑλῶμ, ὅτι *Τάδε λέγει ὁ ἀδελφός σου Ἰσραὴλ· Παρὰ τὰ ὀριά σου διελεύσομαι εἰς γῆν, ἣν ὡμοσε Κύριος τοῖς πατράσιν ἡμῶν δοῦναι· γῆν ῥέουσαν μέλι καὶ γάλα, τὴν γῆν τῶν Ἀμορραίων καὶ Φερεζαίων, καὶ Ἰεθουσαίων, καὶ Εὐαίων, καὶ Χαναταίων, καὶ Χετταίων· γῆν ῥέουσαν γάλα καὶ μέλι. Οὐκ ἐκκλινούμεν δεξιὰ ἢ ἀριστερά· ὕδωρ ἐν ἀργυρίῳ πόμεθα, καὶ βρώματα ἀργυρίου φαγόμεθα. Οὐκ ἐκκλινούμεν ἐντεῦθεν ἢ ἐκτεῦθεν· ὁδῷ βασιλικῇ βαδιούμεν.* Ἔστι γὰρ ὁδὸς βασιλική, ἥτις ἐστὶν ἡ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία, καὶ ὁδοποιία τῆς ἀληθείας. Ἐκάστη δὲ τούτων, τὴν βασιλικὴν καταλείψασα, κλίνας δὲ ἐπὶ τὴ δεξιὰ ἢ ἐπὶ τὴ ἀριστερά, ἐπὶ πολὺ λοιπὸν ἑαυτὴν ἐπιδιδούσα, εἰς πλάνην παρεκλυθήσεται· καὶ οὐκέτι μέτρον ἔχει παρ' ἐκάστη αἵρεσις ἡ τῆς πλάνης ἀναίδεια.

¹ Num. xxi, 22 sqq. ² F. κακίαν. ³ F. προσκόπτων.

II'. Ἄγε τοίνυν, Θεοῦ δοῦλοι, υἱοὶ τῆς ἀγίας Α
Θεοῦ Ἐκκλησίας, οἱ τὸν κανόνα ἀσφαλῆ γινώσκοντες, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας βαδίζοντες· μὴ φωναί· ἀνθελκόμενοι, καὶ φωνῇ ἐκάστης παραπειποιημένης ἐπιτηδεύσεις. Σφαλεραὶ γὰρ αἱ τούτων ὁδοί, καὶ ἀνάντης ἡ τρίτος τῆς αὐτῶν παραπειποιημένης ἐννοίας. Μεγαλαυχοῦσι, καὶ τὰ μικρὰ οὐκ ἴσασιν. Ἐλευθερίαν ἐπαγγέλλονται, αὐτοὶ δοῦλοι ὄντες τῆς ἁμαρτίας. Τὰ μέγιστα αὐχοῦσι, καὶ τῶν μικρῶν οὐδ' ὅλως ἐπελίσθοντο.

Ἀλλὰ καὶ περὶ τούτων τῶν δὲ Καθαρῶν λεγομένων, Ἀκαθάρτων δὲ, εἰ δεῖ τάλιθ' λέγειν, ἀρχετὸν ἡγοῦμαι ἕως ἐνταῦθα ἱκανῶς εἰρησθαι. Ταύτην δὲ παραλείψαντες ὡς βασιλίσκου πρόσωπον, τῷ μὲν προσήματι τοῦ ὀνόματος ἐξοχωτάτην τινὰ ἐπωνυμίαν κεκτημένου, καὶ τῇ τοῦ ξύλου δυνάμει τοῦτον παίσαντες, ἐπὶ τὰς ἐτέρας πάλιν ὀρμήσωμεν, αὐτὴν ἐπαγόμενοι τὴν τοῦ Θεοῦ ἰκεσίαν, εἰς τὸ συνοδεῦσθαι, συμπαραμεῖναι, συνεῖναι, συνεργῆσαι, διασῶσαι, παιδεῦσαι, καταξιώσαι τάλιθ' λέγειν, ἵνα μήτε αὐτοὶ, ψευδὸς τι λέγοντες, τοῖς αὐτοῖς ὑποπέσωμεν, ὅποιοις αἱ τὰ ἀληθῆ τὸν κόσμον μὴ διδάξασαι αἰρέσεις.

Ἐτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ (17) τι καὶ Βιζικανίᾳ, οἱ ἀπὸ Δωινίτου τινὲς Δωινιτιανοὶ οὕτω καλούμενοι, τὰ ὁμοία τούτοις φρονούντες εἰσιν, ἀφηνιαστοὶ καὶ αὐτοὶ δῆθεν διὰ τὸ μὴ συγκαίωκινεῖν τοῖς ἐν τῷ διωγμῷ παραπεσοῦσι, τοῖς αὐτοῖς ἀνατραπήσονται, καθάπερ καὶ οἱ ἐτεροζυγοῦντες αὐτοῖς Νουατιανοὶ, εἰς' οὓν Καθαροὶ οὕτω λεγόμενοι. Διὸ οὐ χρεῖαν ἐσχέκαμεν περὶ τούτων τι ἐπεργάσασθαι, ἀλλ' ὁμοῦ αὐτοὺς τοῖς ὁμοίοις αὐτοῖς συνήψαμεν. Περισσότερον δὲ οὗτοι πάλιν καὶ χειρόν ἐξέπεσον. Τὴν γὰρ πίστιν κατὰ τὸν Ἄρειον φρονεῖν· ἀνατραπήσονται δὲ ὡσαύτως περὶ πίστεως, ἥς κακῶς φρονεῖσιν, ὡς καὶ ὁ Ἄρειος ἀνενδράπη διὰ λόγων ἀληθείας, τὰ αὐτὰ τούτοις φρονῶν, καὶ οὗτοι ἐκείνῳ. Καὶ ταύτην δὲ πάλιν παραλειψόμενοι, ἐπὶ τὰς ἐξῆς βαδισόμεν, ὥσπερ ἐρπετὰ ζεῖν καὶ καταπεπατηκότες ἐν Κυρίῳ.

ΚΑΤΑ ΑΓΓΕΛΙΚΩΝ (18),

Αἵρεσις Μ' ἢ καὶ Σ'.

Α'. Ἀγγελικῶν αἵρεσιν ἀπεχόσμεν, καὶ τὸ ὄνομα δ
μόνον ἐνηχῆθμεν, οὐ πᾶν δὲ σαφῶς ἴσμεν τίς ἡ τοιαύτη αἵρεσις, διὰ τὸ τάχα ποτὲ, καιρῷ αὐτὴν ἐνσταῖσαν, ὕστερον λῆξαι, καὶ καταλυθῆναι εἰς τέλος. Τὸ δὲ ὄνομα διὰ πολλὰν αἰτίαν ἔσχεν, οὐκ ἴσμεν. Ἦτοι γὰρ παρὰ τὸ τινὰς ὑπὸ ἀγγέλων τὸν κόσμον γεγενῆσθαι φάσκειν (καὶ εἰ αὕτη τοῦτο φάσκουσα τῷ ὀνόματι τούτῳ κέκληται, οὐκ ἔχω λέγειν), ἦτοι διὰ τὸ ἐν τάξει ἀγγέλων ἑαυτοὺς σεμνύνειν, καὶ βίῳ

(17) Ἐτι δὲ οἱ ἐν τῇ Ἀφρικῇ. De Donatistis levisime defungitur Epiphanius, quod illorum fortassis errores haud satis compererat. Atqui praeter schismata, et pertinacem a reliquis secessionem nonnulla de his peculiaria dici possent. Sed ex Optati, Augustini, aliorumque scriptis, tum ex

XIII. Agite itaque, Dei servi, ac sanctae Dei Ecclesiae filii, qui certam fidei regulam agnoscitis, ac viam veritatis inceditis: ne vos contrariae voces abstrahant, aut cujuslibet eminentiae sectae sermones decipiant. Lubricae quippe viae sunt, ac depravatae illorum intelligentiae; acclivis est arduaquo semita. Etenim magnifice sese jactant, et interim minora nesciunt. Libertatem ostendunt, cum peccatorum servi sint. De majoribus gloriantur, neque tamen vel parva sunt assecuti.

Verum de eo genere haereticorum, qui Cathari, hoc est Puri vocantur, Ἀκάθαρτοι, hoc est Impuri rectius appellentur, satis arbitror a me hactenus esse dictum. Quamobrem eadem haeresi praetermissa, perinde ac basilisci ore, qui, quod ad speciem nominis attinet, excellenti quadam nominis appellatione censetur: hoc igitur ligni vi ac potentia comminuto, ad reliquas transeamus. Sed in primis eadem divino Numini prece supplicemus, ut viae nobis comes esse velit, et nobiscum maneat, adsit, opituletur, conservet, instituat, et ut vera dicamus largiatur; ne forte mentientes ipsimet in eadem incurramus, in quae haereses inciderunt illae, quae humanum genus falsa docuerunt.

Ad haec qui in Africa, et Bizacena degunt, et a Donato quodam Donatiani vocantur, eadem cum prioribus illis sentientes, eandemque ob causam, quod videlicet cum his qui in persecutione lapsi erant, nihil habere commune vellent, rebellantes, eadem ratione disjicientur, qua et Novatiani, sive Cathari, qui commune cum illis jugum trahunt. 505 Quocirca necesse non habuimus privatim de illis amplius aliquid tractare; sed illos cum sui similibus conjungendos putavimus. Sed isti vehementius ac deterius aberrarunt, quippe qui in eandem cum Ario fidem consentiant: unde et, quod ad fidem attinet, de qua male sentiunt, eodem evertentur modo, quo Arius veritatis oratione refutatus est, cum a se invicem minime dissentiant. Denique nos illa praeterita, ad reliquas progrediemur, posteaquam horrenda veluti serpentium monstra, Domino adjuvante, proculcavimus.

ADVERSUS ANGELICOS,

Haeresis XL sive LX.

I. Audita a nobis est Angelicorum haeresis, ac solum ejus nomen accepimus, neque cujusmodi illa demum haeresis sit, compertum habuimus. Quod eo fortasse contigit, quod cum aliquando prodisset, desiit postea, ac tandem penitus extincta est. Illud vero nomen quam ob causam obtinueris, ignoramus. Nam cum haeretici quidam conditum ab angelis mundum esse dixerint, utrumnam haec secta, quod idem asseveraret, eodem sit affecta nomine,

Ecclesiae annalibus peti omnia possunt.

(18) Ἀγγελικῶν. De his August. haer. 39: Angelici, inquit, in angelorum cultum inclinati, quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur. Cultum hic τὴν λατρείαν intellige. Alia τῶν Ἀγγελικῶν notio ab loci cujusdam nomine prorsus rejicienda.

certo affirmare non possum. An potius quod in angelicum sese ordinem arroganter referrent, atque excellentem quamdam vitæ rationem instituerent, ne hoc quidem pro comperto assero. An postremo ab loco quodam eam appellationem sortiti sint. Quoniam quidem regio quædam est ultra Mesopotamiam, quæ Angelina dicitur.

II. Jam vero quisquis es auditor, si quæ a me antea dicta sunt recorderis, nihil erit quod me in criminis suspicionem adducas. Hoc enim de hæresibus recepimus : quarumdam nos radices ac dogmata, aut aliquid eorum quæ ab illis fieri solent, esse narraturos ; aliarum vero nomine tenus mentionem esse facturos. Porro quantum divina nobis ope præsidioque concessum est, omnibus ad hanc usque sectis expositis, nullam, hæc excepta, prætermisimus, quam non oratione declararemus. Sed accidit fortasse, ut cum brevi illa tempore sese insolenter extulisset, ac postremo desiisset, nihil de ipsa certi exploratique percipere possemus. Itaque sola ejus appellatione celeriter comprehensa, eoque nomine, velut abortivo quodam fetu, functi, hoc loco prætermisso, ad contemplandas cæteras animum convertemus. Itaque primum ab universitatis Domino postulabimus, ut adesse nobis velit, et ut quæ apud illos **506** sunt exiguo atque imbecillo ingenio nostro subjiciens, universa nos quam accuratissime perdoceat : quo et nos ipsos, et cæteros erudire possimus, uti cum mala devitent, tum in his quæ bona, ac veritati maxime consentanea sunt, firmam in Deo stabilitatem ac constantiam obtineant

ADVERSUS APOSTOLICOS,

Hæresis XLI sive LXI.

I. Alii secundum illos dici se Apostolicos voluerunt, qui et Apotacticos, hoc est *Renuntiatores* se ipsos nominant. Hoc enim diligenter observant, ne quidquam possideant. Idem porro a Tatiani dogmatibus velut avulsione quadam propagati, hoc est ab Encratitis, Tatianis et Catharis, qui omnes præcipue legem repudiant : habent illi diversa a nostris sacramenta atque mysteria. De inopia rerum omnium gloriantur, ac sacrosanctam Dei Ecclesiam ascitilis superstitionibus temere dividunt, ac labefactant, et a divina clementia excidunt. Neque enim eum qui semel prolapsus sit, recipiunt amplius, atque eadem omnino de nuptiis, exterisque id genus cum superioribus illis sentiunt. Cumque Cathari receptis duntaxat Scripturis adhærescant, isti Andreæ, ac Thomæ (ita enim vocant) Actis potissimum nituntur, suntque ab Ecclesiæ regis prorsus alieni.

Nam si abominandæ sunt nuptiæ, impuri plane illi ipsi sunt, qui e nuptiis originem traxerunt. Ac si Ecclesia Dei ex his solis constat, qui nuptiis renuntiarunt ; neque nuptiæ, neque totum propagandæ sobolis negotium ex Deo est. Quare et ipsi cum indidem nati sint, a Deo erunt alieni. Quem igitur locum habebit illud : *Quæ Deus conjunxit homo non separet* ? Nam ex necessitate separare, ab homine

A *ἐξοχωτάτω* ἀγεσθαι, οὐδὲ τοῦτο διαβασιῶμαι· ἢ καὶ ἀπὸ τόπου τινὸς εἰληφότες τοῦνομα· ἐπειδὴ χωρὸς τις ἐστὶν Ἀγγελίνη ἐπέκεινα τῆς Μεσοποταμίας χώρας καίμενος.

Quoniam quidem regio quædam est ultra Mesopo-

B *Ἦδη δὲ ἐν ὑπομνήσει σου γινομένου τοῦ ἀκροατοῦ, οὐκ εἰς κατάγκωσιν ἐν ὑπονοίαις γενήσῃ. Ἐπηγγειλάμεθα γὰρ τῶν μὲν τὰς ῥίζας καὶ τὰς προφάσεις, ἢ τι τῶν ἐν τοῖς παρ' αὐτοῖς γινομένων δηλῶσαι· ἄλλων δὲ μόνον τῷ ὀνόματι ἀπομνημονεύσαι. Ὡς δὲ ἡ θεία δύναμις παρεσκεύασε, καὶ ἐδοθήσῃ, ἵως ταύτης τῆς αἰρέσεως τὰς πάσας διεξιελθόντες, οὐδεμίαν εἰδόμεν ἀνερμήνευτον, πλὴν μίαν ταύτης. Τάχα δὲ διὰ τὸ, ἐπαρθείσιν τῷ τύφῳ ὀλίγον καιρὸν, καὶ ὕστερον λῆξαι τὴν αὐτῆς κατάληψιν, οὐ πάνυ σαφῶς ἔγνωμεν. Ταύτης δὲ μόνον ἐπιμνησθέντες τῆς ὀνομασίας ἐν τάχει, ὥσπερ ἐκτρώματι τῷ ὀνόματι χρησάμενοι, παρελευσόμεθα τὸν τόπον, ἐπὶ τὰς ἐτέρας δὲ διασκοποῦντες τὴν ὁρμὴν ποιῆσθαι. Καὶ αἰτούμενοι τῶν ὅλων Δεσπότῃ παραφανῆναι ἡμῖν, καὶ τὰ ἀκριβῆ τῶν παρ' αὐτοῖς γινομένων ἐπιδείξαντα τῷ σμικρῷ ἡμῶν νῷ, πάντα κατὰ ἀκριβείαν σημῶναι· ἵν' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς πέλας τὴν διόρθωσιν ποιησώμεθα, τοῦ φεύγειν τὰ φαῦλα, ἐν ἧς τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἀληθεστάτοις τὸ ἱδραῖον αὐτοῖς ἐν θεῷ πρόσπορίσασθαι.*

C

ΚΑΤΑ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΩΝ

Αἵρεσις ΜΑ' ἢ καὶ ΕΑ'.

A'. Μετὰ δὲ τούτους ἄλλοι αὐτοὺς Ἀποστολικούς ὠνόμασαν. Βούλονται δὲ καὶ Ἀποτακτικούς αὐτοὺς λέγειν. Φυλάττεται δὲ παρ' αὐτοῖς τὸ μηδὲν κικτῆσθαι. Εἰσὶ δὲ καὶ οἱ αὐτοὶ ἀπόσπασμα τῶν Τατιανοῦ δογμάτων, Ἐγκρατιτῶν τε καὶ Τατιανῶν, καὶ Καθαρῶν· οἵτινες φύσει νόμον οὐ παραδέχονται. Παρήλλακται δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τὰ μυστήρια. Σεμνύνονται δὲ δὴθεν ἀκτημοσύνην· σκίζουσι δὲ μάτην οὗτοι καὶ βλέπτουσι τὴν ἀγίαν Θεοῦ Ἐκκλησίαν, διὰ τὸ ἐθελοθρησκέυειν, ἐκπεσόντες τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας. Οὗτοι γὰρ παραπειπωκότος τινὸς εἰσδεξίς ἐτι γίνεται· τὰ ὅμοια δὲ τοῖς ἀνωτάτω λεγομένοις φρονούσι περὶ τε τοῦ γάμου καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων. Καὶ οἱ μὲν Καθαροὶ ταῖς ῥηταῖς μόνον Γραφαῖς κέχρηται· οὗτοι δὲ ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου τε καὶ Θωμᾶ τὸ πλεῖστον ἐπερείδονται, παντάπασιν ἄλλοτριαι τοῦ κανόνος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὑπάρχοντες.

Εἰ γὰρ βδελυρὸς ἐστὶν ὁ γάμος, ἄρα ὅλοι ἀκάθαρτοι ὑπάρχουσι διὰ γάμου γεγεννημένοι. Καὶ εἰ μόνον τυγχάνει ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία τῶν τῷ γάμῳ ἀποταξαμένων, οὐκέτι ὁ γάμος ἐκ Θεοῦ ὑπάρχων, ἢ πᾶσα παιδοποιουμένη ὑπόθεσις· ἄρα καὶ αὐτοὶ ἄλλοτριοι Θεοῦ ὑπάρχουσιν ἀπὸ τοιοῦτων γεγεννημένοι. Πού τοίνυν τὸ εἰρημένον, Ἄ ὁ Θεὸς συνέθευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωρίζτω; Τὸ μὲν γὰρ ἀπ' ἀνάγκης

¹ Matth. xix, 6.

χωρίζειν, ἀπὸ ἀνθρώπου ὑπάρχει· τὸ δὲ μετὰ προαι-
ρίσεως ἐγκρατεῖσθαι οὐκ ἀνθρώπου ἰδιότης, ἀλλὰ
θεοῦ τὸ ἔργον. Καὶ ἔχει μὲν ἡ κατὰ φύσιν ἀνάγκη
πολλάκις μέμψιν· ὅτι οὐ μετὰ εὐλογιστίας τὸ ἐπ-
ἀναγκῆς ἐπιτελεῖται, ἀλλὰ ἐκτὸς τοῦ κανόνος βέβηκεν.
Οὐ γὰρ ἐπ'ἀναγκῆς ἡ θεοσέβεια· ἀλλὰ ἐκ προαιρέ-
σεως ἡ δικαιοσύνη. Τὰ δὲ φύσει εἰς θεοσέβειαν ἐπ-
ἀναγκῆς φανερά ἐστιν, ἃ τῇ φύσει ἐπιμετρέηται.
Οἷον τὸ μὴ πορνεῦειν, τὸ μὴ μοιχεύειν, τὸ μὴ ἀσελ-
γαίνειν, τὸ μὴ ἐν ταυτῷ δευτερογαμεῖν, τὸ μὴ ἀρ-
πάζειν, τὸ μὴ ἀδικεῖν, τὸ μὴ μεθύειν, τὸ μὴ ἀδη-
φαγεῖν, τὸ μὴ φαρμακεύειν, τὸ μὴ εἰδωλολατρεῖν,
τὸ μὴ φονεῦειν, τὸ μὴ καταρᾶσθαι, τὸ μὴ λοιδορεῖν,
τὸ μὴ ἠμύναι, ἀγανακτεῖν τε καὶ ταχὺ πρᾶνεσθαι,
ἐργίζεσθαι καὶ μὴ ἀμαρτάνειν, μὴ ἐπιδύμειν ἥλιον
ἐπὶ τῷ παροργισμῷ. Τῷ δὲ ἰ γάμῳ συναφθῆναι
μετὰ εὐνομίας, ἡ φύσις δηλώσει ἐκ θεοῦ ἐκτισμένη,
καὶ ἐπιτραπίσσει. Καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα ἐστὶ τοιαῦτα,
κατὰ θάτερον ἔχει τῆς ἐπισκοπῆς τὸ μέτρον.

Cetera denique, quæ ejusdem rationis sunt, ad alterutrum genus, pro modo suo, ac mensura, revocari possunt.

Β'. Ἄλλ' ὡς περὶ τούτων εἰπεῖν προεἰλήφαμεν, ἐν
ἀλίγῳ χώρῳ οὗτοι ὑπάρχουσι, περὶ τὴν Φρυγίαν τε
καὶ Κιλικίαν, καὶ Παμφυλίαν. Τί οὖν ἄρα ἐκκόπτεται
ἡ Ἐκκλησία ἡ ἀπὸ γῆς παράτων ἄχρι γῆς παράτων,
καὶ οὐκέτι εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος
αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρας τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα
αὐτῶν; Οὐδὲ οὐκέτι τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος εἰρημένον,
τὸ, Ἔσεσθέ μοι μάρτυρες ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς;
Εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἐστὶν ἐν σεμνότητι ὁ γάμος, καὶ ζωὴν
ἔχων ὁ γάμος, γεννηθῶσιν ἀνευ γάμου· εἰ δὲ ἀπὸ
γάμου γεννῶνται, ἄρα βέβηλοι εἰσι διὰ τὸν γάμον. Εἰ
δὲ αὐτοὶ μόνοι οὐκ εἰσὶ βέβηλοι, καίτοιγε ὄντες
ἀπὸ γάμου, οὐ βέβηλος ὁ γάμος· διότι ἀνευ αὐτοῦ
οὐδεὶς γεννηθήσεται ποτε ἐν κόσμῳ. Καὶ πολλή τις
ἐστὶν ἡ τῶν ἀνθρώπων πλάνη, διὰ ποικίλης καὶ
πολλῶν προφάσεων ἐργασαμένη τὸ φαῦλον τῇ ἀνθρω-
πείᾳ φύσει, καὶ πλανήσασα ἕκαστον διὰ προφάσεως
ἀπὸ τῆς ἀληθείας.

Γ'. Καὶ ἔχει μὲν οὖν ἀποταξίαν ἡ Ἐκκλησία· ἀλλ'
οὐ βδελύσσεται τὸν γάμον. Καὶ ἔχει ἀκτημοσύνην· ἀλλὰ
οὐκ ἐπαίρεται· τῶν ἐν κτήσει δικαιοσύνης ὑπαρχόντων,
καὶ ἐκ τῶν ἰδίων γονέων ἐχόντων, ὅπως ἑαυτοῖς τε
καὶ τοῖς ἐπιδομένοις ἐπαρχέσαι. Καὶ ἀπέχονται βρω-
μάτων πολλοί· ἀλλ' οὐ φουσιῶνται κατὰ τῶν μὴ ἀπ-
εχομένων. Ὁ γὰρ ἐσθίων τὸν μὴ ἐσθίοντα μὴ ἐξου-
θενέτω· καὶ ὁ μὴ ἐσθίων τὸν ἐσθίοντα μὴ κρι-
νέτω. Χριστῷ γὰρ ἐσθίει καὶ πίνει. Καὶ ὄρε· μίαν
ὁμόνοιαν, καὶ μίαν ἐλπίδα, καὶ μίαν πίστιν ἐν τῇ
Ἐκκλησίᾳ, ἐκάστῳ χαριζομένην κατὰ τὴν ἰδίαν δύ-
ναμιν, καὶ κατὰ τὸν ἴδιον ἀγῶνα τοῦ χαράτου; Ἔοικε
δὲ ἡ ἀγία τοῦ θεοῦ Ἐκκλησία νηϊ. Ναὺς δὲ οὐκ ἀπὸ
ἐνὸς ξύλου ἀρμύζεται, ἀλλ' ἐκ διαφόρων. Καὶ τὴν
μὲν τρόπον ἀπὸ ἐνὸς ξύλου κέκτηται, ἀλλὰ οὐ μονο-
βόλως· τὰς δὲ ἀγκύρας ἐτέρων. Περιτόνεται τε καὶ σα-

A est; sponte vero continere sese, non hominis esse,
sed Dei opus ostendit. Ad hæc naturalis illa neces-
sitas habet sæpe reprehensionem, quoniam id ipsum,
quod necessario impositum est, non recto consilio
ac ratione perficitur, sed intra regulam minime
continetur. Non enim vi extorquenda pietas est,
sed consilio ac voluntate justitia suscipitur. 507
Porro quæ ad pietatem proprie sunt necessaria ma-
nifesta sunt, quæ scilicet homines naturæ velut ad-
metiuntur. Quale est: non fornicari, neque adul-
terium perpetrare, non libidinose se gerere, non
secundas eodem tempore nuptias contrahere, non
rapere, non injuriam facere, non inebriari, non se
cibis ingurgitare, non veneficium parare, non idola
colere, non occidere, non imprecari, non convitia-
ri, non jurare, succensere ac cito placari, irasci
nec peccare, solem super iracundiam non occidere.
Nuptiis vero copulari legitimis, vel natura ipsa a
Deo condita permissum sibi esse monstrabit. Cæ-

II. Verum ut, quæ de illis tractare cœpimus, per-
sequamur, habitant illi in exigua quadam regione
Phrygiæ, Ciliciæ ac Pamphyliæ. Quid igitur? Er-
gone Ecclesia, quæ ad utramque terrarum extremi-
tatem porrigitur, penitus excinditur, nec amplius
in omnem terram exiit sonus eorum, et in fines
orbis terræ verba eorum? Nec illud valet, quod a
Servatore dictum est: Eritis mihi testes usque ad ul-
timum terræ? Enimvero si honestatis nihil habent
nuptiæ, nec ulla eis vitæ spes relinquitur; nascan-
tur illi sine nuptiis. Sin ex nuptiis oriuntur, ob
eas ipsas impuri sunt, et execrandi. Quod si soli
illi impuri minime sunt, licet e nuptiis propagati
sint, non sunt impuræ nuptiæ, quoniam sine illis
nemo in hanc lucem prodire potest. Magnus omnino
hominum illorum error est, qui varia, ac multi-
plici specie humano generi perniciem attulit, et
unumquemque inani quodam prætextu a recta via
veritatis abduxit.

III. Habet quidem renuntiationem Ecclesia; sed
non ideo detestandas nuptias existimat. Habet bu-
norum omnium inopiam, sed non adversus illos
insolenter effertur, qui ea juste possident a paren-
tibus accepta, quibus tam sibi, quam aliis indigen-
tibus subveniant. Ad hæc a ciborum usu temperant
multi; sed non contra eos qui illis utuntur, su-
perbe se gerunt. Qui enim manducat, non mandu-
cantem non contemnat; et qui non manducat, man-
ducantem non judicet. Christo enim manducat ei
bibit. Jamne vides, eandem in Ecclesia concor-
diam, eandemque spem, ac fidem quæ unicuique
secundum propriam viam propriumque laboris cer-
tamen gratificare studet? 508 Etenim sancta Dei
Ecclesia navi cuidam similis est. Navis porro non
ex unica tabula, sed ex diversis coagmentatur. Ha-

* F. τὸ δέ. * Deest κατὰ. * Psal. xviii, 5. * Act. i, 5. * Rom. xiv, 5, 5.

bet enim ex uno quidem ligno carinam, sed non uno ac simplici modo; anchoræ deinde alterius generis sunt. Tum peritonæa, tabulata, statumina, ac puppis, laterum transtrorumque partes, vela, remones, phalangas, manubria, clavos, ac reliqua omnia vario ex materiæ genere coagmentantur. At unaquæque istarum hæreseon unico ligno constans, Ecclesiæ notam ac characterem præ se non habet. Contra Dei Ecclesia honestas nuptias admittit, ac veneratione prosequitur. *Honestæ enim nuptiæ sunt, et torus immaculatus*¹. Habet et continentiam, et quidem singularem, eamque commendat, utpote quæ certamen quoddam suscipit, vitamque ipsam, quasi potentior despicit. Nec minus virginitatem habet, eamque magnopere prædicat, quasi cum virtute conjunctam, levissimæque penna præditam. Nec ei desunt certi homines, qui mundo renuntiaverunt: nec adversus eos qui adhuc in mundo versantur, arroganter insolescunt, sed iis ipsis delectantur. Quales olim apostoli fuerunt, omnium scilicet rerum possessione vacui. Imo et Salvator ipse Dominus omnium, cum in hac carne viveret, nihil ex hisce terrenis rebus possidere voluit. Neque tamen idcirco mulieres illas rejicere voluit, scriptum est: *Quæ quidem secutæ fuerant illum a*

IV. Quod nisi ita se res haberet, qui tandem impleri posset illud: *Venite ad dexteram meam, benedicti, quibus Pater meus cælestis paravit regnum a constitutione mundi. Esurivi enim, et dedistis mihi manducare; sitivi, et dedistis mihi bibere; nudus fui, et conperuistis me*²? Quæ omnia quomodo facere tandem potuissent, nisi iustis ex laboribus, atque ex privatis facultatibus jure comparatis eadem illa præstitissent? Quod si isti, qui bonis se omnibus abdicant, et apostolicum vitæ genus instituerunt, aliis essent admisti, non aliena esset illa vivendi ratio, neque a divinis legibus, ac præscriptis abhorreret; ac si uxoribus insuper præ temperantiæ studio renuntiarent, laudabile esset institutum illud, pro eo quod nuptias minime detestarentur. Sed cum **509** iis qui matrimonia contraxerint communionem habere vellent, quod uniuscujusque mensuram ordinemque cognoscerent. Dei quippe

νόδας, καὶ τὰ ἐγκυλίσματα³ (19) τε, καὶ μέρη πρύμνης, καὶ τοίχων, καὶ ζυγωμάτων, ἰστίων τε καὶ πηδαλίων, ὀκνῶν τε καὶ αὐχένων, οὐράων τε καὶ τῶν ἄλλων πάντων, ἐκ διαφόρων ξύλων ἔχει τὴν συναγωγὴν. Ἐκάστη δὲ τούτων τῶν αἰρέσεων μόνόξυλός τις οὔσα, τὸν χαρακτῆρα τῆς Ἐκκλησίας οὐχ ὑποφαίνει. Ἡ δὲ ἁγία Θεοῦ Ἐκκλησία ἔχει μὲν γάμον σιμῶν, καὶ τιμὴ τὸν τοιοῦτον· Ἐπειδὴ τίμιος ὁ γάμος, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Ἐχει ἐγκράτειαν θαυμασιωτάτην, καὶ ἐπαινεῖ τὴν τοιαύτην· ἐπειδὴ ἀγῶνα ἀγωνίζεται, καὶ κατεφρόνησι τοῦ βίου, ὡς ἐστὶ δυνατωτέρα. Ἐχει δὲ παρθενίαν, καὶ ὑπερδοξάζει τὴν τοιαύτην ἐν ἀρίστον τινα οὔσαν, καὶ περὶ κουφοτάτῳ κεκοσμημένην. Ἐχει ἀποταξαμένους τῷ κόσμῳ, καὶ μὴ πεφυσιασμένους κατὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρχόντων, ἀλλὰ χαίροντας τοῖς τοιοῦτοις· καθάπερ καὶ οἱ ἀπόστολοι, αὐτοὶ μὲν ἀκτῆμονες ὑπάρχοντες. Καὶ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ πάντων Δεσπότης ὢν, ἐν σαρκὶ γενόμενος, οὐδὲν ἀπὸ τῆς γῆς ἐκτίσαστο· ἀλλ' οὐκ ἀπεδάλετο τὰς αὐτῷ τε καὶ τοῖς αὐτοῦ μαθηταῖς διακονούσας γυναῖκας. Λέγει γάρ· *Αἰτίνας ἡκολούθησαν αὐτῷ ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας, διακονοῦσαι αὐτῷ καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπαρχόντων*.

quæ sibi ac suis apostolis ministrarent. Ita enim *Galilæa, ministrantes ipsi et iis qui cum eo erant,*

Δ'. Ἐπεὶ πῶς ἄρα πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον· *Δεῦτε ἐκ δεξιῶν μου, οἱ εὐλογημένοι, οἱς ὁ Πατὴρ μου ὁ οὐράνιος ἔθετο τὴν βασιλείαν πρὸ καταβολῆς κόσμου*. Ἐπειράσα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· τυμὸς, καὶ περιεβάλετέ με; Πόθεν δὲ οὗτοι ταῦτα εἶχον πράττειν, εἰ μὴ ἀπὸ δικαίων πόνων ἐπετέλουν, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων ὑπάρξεων ἐν τῇ δικαιοσύνῃ; Καὶ εἰ μὲν αὐτοὶ, ἀποταξάμενοι, καὶ ἀποστολικὸν βίον βιοῦντες, μετὰ τῶν ἄλλων ἦσαν μεμιγμένοι, οὐκ ἄλλότριος ἦν ὁ χαρακτήρ, οὔτε ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ διατάξεως ἀπεξινωμένος· καὶ εἰ γυναῖξιν ἀπετάξαντο δι' ἐγκράτειαν, ἐπαινετὴ ἦν ἡ προειρημένη, εἴπερ τὸν γάμον οὐκ ἐδδαλύσσοντο. Ἀλλὰ τοῖς ἐν τῷ γάμῳ κοινωνοῖς ἐχρήσαντο ἂν, εἰδότες ἑκάστου τὸ μέτρον καὶ τὴν τάξιν. Ἦ γὰρ τοῦ Θεοῦ ναὺς πάντα ἐπιδάτην δέχεται, δίχα ληστοῦ. Γινῶσα γάρ ληστὴν καὶ πειρατὴν, ταῦτον οὐκ εἰσδέχεται, οὐδὲ φυγάδα, καὶ ἀπὸ τῶν ἰδίων δεσποτῶν ἀφηνιάζοντα. Οὕτω καὶ ἡ ἁγία τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία οὐ δέχεται πορνείαν, οὐ δέχεται μοιχείαν, οὐ δέχεται ἐπαρνησιθείαν, οὐδὲ τοὺς ἀθιτοῦντας τὴν δεσποτείαν τῆς τοῦ Θεοῦ διατάξεως καὶ τῶν αὐτοῦ ἀποστόλων. Δέχεται δὲ τὸν μὲν ἐν μεγάλῃ πραγματείᾳ, τὸν δὲ ἐν ἐμπειρίᾳ ναυτῶν, τὸν δὲ κυβερνήτην καὶ ἐπιστήμονα, τὸν δὲ ἐν πλωρικῇ, τὸν δὲ ἐν πρύμνῃ. ἔχοντα τὸ ἐμπειρότατον τῆς ἀποσκοπῆς, τὸν δὲ ἐν

¹ Hebr. xiii, 4. ² Luc. viii, 3. ³ Matth. xxv, 34.

⁴ F. χελύσματα.

(19) Καὶ τὰ ἐγκυλίσματα. Nos pleraque vocabulorum istorum explicavimus, quomodo potuimus. Felicius id præstabant alii, quibus ea notiora fuerint. Pro ἐγκυλίσματα suspicabar legi χελύσματα, quæ sunt Polluci lib. i, cap. 9, statumina. At πρὺμνης, ὀκνῶν, ἄλκων, quæ inter ναυτικὰ σκεύη ab eodem

percensentur, lib. x, cap. 30. Et Suidas ait esse τὸ τῆς τρόπιδος ἑτάμα. Postremo αὐχὴν Polluci pars est quædam clavi, sive gubernaculi. Eustathio vero αὐχὴν et αὐχένιον pro toto gubernaculo sumitur: quod huic loco non congruit.

μέτρῳ τινὶ ὑποστάσει καὶ ἐνθήκης ὄντα, τὸν δὲ καὶ ἄλλως τοῦ διαπεράσαι μόνον, καὶ μὴ ἐν θαλάσῃ καταποντωθῆναι. Καὶ οὐ πάντως ὅτι τὸ μὴ τοσαῦτα κερταμένῳ τὴν σωτηρίαν οὐ παρέχει· ἀλλ' οἶδε μὲν πάντας σώζειν, ἕκαστον δὲ κατὰ τὴν ἰδίαν πραγματείαν καὶ σωτηρίαν. Καὶ πόθεν οἱ ἐξ οἰκίας τοῦ Καίσαρος ἀσπάζονται παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ; Πόθεν δὲ τῷ Ἀποστόλῳ τὸ εἰρημένον, τὸ, Ἐὰν νομίῃ ἀσχημονεῖν ἐπὶ τὴν ἰδίαν παρθένον, καὶ οὕτως ὀφείλει ποιῆσαι, γαμεῖτω· οὐχ ἁμαρτάνει; Οὐκ ἐκτὸς ἐκ λουτροῦ δύναται πληροῦν τὸ οὐχ ἁμαρτάνειν. Εἰ γὰρ πάντες ἡμαρτον, καὶ ὑστεροῦνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δικαιούμενοι δωρεὰν τῇ χάριτι, ὁπλὸν διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας. Τὸ γὰρ λουτρὸν ἐκόσμησε τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἀπολοῦσαν πᾶν ἁμάρτημα διὰ μετανοίας. Ἄρα γε καὶ ἐπὶ τὴν οὔσαν παρθένον τὴ χάρισμα ἐφήπλωται τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τὴν οὐκ οὔσαν παρθένον, σφραγίζεσθαι· ἐπαίγεται διὰ τὸ ἀδαρές.

generationis. Quæ quidem lotio omne per poenitentiam peccatum eluens, animum ac corpus exornat. Quamobrem tam ad virginem baptismi gratia pertinet, quam ad eam, quæ virgo non est, quæ relevandæ suæ gratia eo se obsignari sacramento desiderat.

Ε'. Ἀλλὰ μὴ τινες πάλιν ὑδαρευόμενοι νομίωσιν, ἐὰν εἰπωμεν περὶ παρθένου διατάξαντος τοῦ Ἀποστόλου τὸ γῆμαι, μὴ τὴν ἀπαξ ὀρίσασαν παρθενεῦσαι θεῷ κατασπᾶσαι τοῦ ἰδίου δρόμου βουλόμενος ὁ Ἀπόστολος ταῦτα διετάξατο. Οὐ γὰρ περὶ τούτων ὁ λόγος, ἀλλὰ περὶ παρθένων ὑπεράκμων τῶν οὐ διὰ παρθενίαν ἐν τῇ ἀκμῇ παραμεινασῶν, ἀλλὰ διὰ τὸ ἡπορτῆναι ἀνδρῶν πρὸς γάμον. Ἐξ Ἰουδαίων γὰρ ὀρμώμενοι οἱ ἀπόστολοι, καὶ κατὰ τὸν νόμον πολιτευσάμενοι, τὴν ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ἐποιήσαντο, θεσμοῖς ἔτι κατεχόμενοι τοῖς ἐν τῷ νόμῳ, οὐ κατὰ τὴν σαρκὸς δικαίωσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμμελῆ τοῦ νόμου ἀντάλειαν καὶ ἀκριβολογίαν. Θαυμαστῶς ἐκήρυττεν ὁ νόμος, μὴ δοῦναι τὰς θυγατέρας Ἰσραὴλ τοῖς ἄλλοφύλοις, ἵνα μὴ ἀποπλανῶσιν αὐτάς· ἐπὶ τὰ εἰδωλα. Ἐκαστος τοίνυν τῶν πιστευσάντων τότε προσετίθετο οὐκέτι Ἰουδαίοις ἐκδίδοσθαι τὴν αὐτοῦ παρθένον, ἀλλὰ Χριστιανοῖς ὁμοδόξοις καὶ ὁμογνώμοσι. Νέου δὲ ὄντος τοῦ κηρύγματος, οὕτω πλήθος κατὰ τόπον Χριστιανῶν ὑπῆρχε καὶ Χριστιανικῆς διδασκαλίας. Οἱ τινες οὖν τότε ἔσχον θυγατέρας παρθένους, μὴ εὐποροῦντες ἐκδίδοσθαι Χριστιανοῖς, ἐφύλαττον τὰς αὐτῶν παρθένους ἄχρι πολλοῦ τοῦ χρόνου. Ἐκεῖναι δὲ ὑπερακμάζουσαι περιέπιπτον κορνεῖ διὰ τὴν κατὰ φύσιν ἀνάγκην. Ὁ γοῦν Ἀπόστολος, ὁρῶν τὸ ἐπιζήμιον διὰ τῆς ἀκριβολογίας συμβαῖνον, ἐπέτρεψε λέγων· Εἰ δέ τις βούλεται τὴν αὐτοῦ παρθένον. Καὶ οὐκ εἶπε· Τὴν ἰδίαν παρθενίαν. Οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἰδίου σώματος ἔλεγεν, ἀλλὰ περὶ πατρὸς φυλάσσοντος παρθενίαν. Εἰ δὲ τὴν αὐτοῦ παρθένον τὸ ἰδίον σῶμα λέγει, οὐδὲν κωλύσει. Φησὶν οὖν· Ἐστηκεν ἐδραίως ἐν τῷ ἰδίῳ γῶ, καὶ τοῦτο ὀφείλει ποιῆσαι· γαμεῖτω, φησὶν· οὐχ ἁμαρτάνει. Γαμεῖτω, οὐδ' ἂν εὐποροῖεν· οὐχ ἁμαρτάνει. Καὶ διὰ τοῦτο, Δέδεσαι γυναῖκα; μὴ ζητεῖ λύσιν. Δέ-

terum ex vectoribus illis alium ad magnam quandam negotiationem obeundam adhibet, alium ad nauticos usus, gubernatorem alium constituit; atque alium proræ, alium puppi præficit; qui speculandi præcipua quadam sit experientia præditus. Alium velut sacris merciumque loco habet. Alium denique transvehendi solum gratia recipit, ne in mari demergatur. Nec ulla omnino exceptione utitur, ut ei qui tantum non possideat, salutis viam intercludat; quinimo ita universis novit conciliare salutem, ut habita cujusque functionis ac salutis ratione conservet. Alioqui cur qui e familia Cæsaris erant salutem apud Apostolum dicunt? Aut unde apostolicum illud dictum: Si quis putat turpem se videri super virgine sua, et ita facere debet, nubat; non peccat. Hoc ipsum vero, non peccare citra baptismum obtineri non potest. Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei, justificati gratis per gratiam, hoc est secundæ quadam lotione ge-

V. Verum ne diluti nimium et insipidi homines existiment, cum Apostolum dicimus nuptias virgini præscripsisse, eodem decreto et illam insuper de curriculo suo dejicere voluisse, quæ virginitatem Deo semel consecrare statuerit. Neque enim ad eas apostolicus ille sermo referendus est, sed ad effetas virgines, quæ non amore virginitatis, sed maritorum inopia, in illo suo vigore perstiterint. Etenim apostoli e Judæis oriundi, eorumque legibus instituti, ita Christianæ religionis prædicationem aggressi sunt, ut veteris adhuc legis sanctionibus essent obstricti, idque ipsum non ad justificationem carnis, sed ad concinnam atque aptam legis observationem, accuratamque officii rationem, faciendum sibi esse duxerunt. Siquidem mirum in modum hoc antiqua lege cavebatur, ne Israelitarum filiae exteris nationibus elocarentur, ut ne ipsas ad simulacrorum cultum pertraherent. Itaque fidelium cuique per illud tempus præceptum erat, ne quis filiam suam virginem Judæis in matrimonium daret, sed Christianis duntaxat, qui eadem religione essent ac sententia conjuncti. Cumque nova tunc esset Evangelii prædication, non magna ubique Christianorum erat, Christianæque doctrinæ copia. Quare quibus filiae virgines erant, cum Christianum, cui collocarent, neminem haberent, easdem illas virgines diutissime servabant: quæ maturam ætatem prætergressæ naturalibus ad supra libidinis stimulis incitabantur. Unde et Apostolus, cum ex accurata illa ratione detrimenti plurimum afferri videret, iis verbis indulgit: Quod si quis virginem suam velit. Non dixit: Virginitatem suam. Neque enim de proprio corpore; sed de patre virginitatis custode loquebatur. Sed si virginem suam proprium corpus appellare dixerimus,

¹ F. ἥτις σφραγ. ² Cor. οὐδ' ἂν εὐποροῖη. ³ Philipp. iv, 22. ⁴ I Cor. vii, 36. ⁵ Rom. iii, 23, 24. ⁶ I Cor. vii, 36 sqq.

nihil admodum nobis obstare potest. Pergit porro : *Stat firmiter in animo suo et hoc debet facere; nubat, inquit: non peccat. Nubat ei quemcunque nacta fuerit: non peccat. Atque idcirco, Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem. Atque ille qui dixit: Volo omnes esse sicut meipsum; illud una dixit: Si non continent, nubant.*

VI. Præterea cum innuptis præcepta daret: Dico autem, inquit, iannuptis et viduis, bonum est ipsis, si maneant ut ego. Quomodo igitur istud usurpavit: *Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem?* Nonne contrariam Domini sui decreto legem statuere videtur, qui ita pronuntiaret: *Qui non relinquit patrem, et matrem, et fratres, et uxorem, et filios, et filias, non est meus discipulus*¹? Ad hæc qui honestam conjugem, patremque relinquere jubet, quomodo item alio in loco dicit: *Qui honorat patrem et matrem; hoc enim est primum in promissione mandatum*²; et: *Quod Deus coniunxit, homo non separet*³? Verum divina omnia verba non ad allegorias referenda, **511** sed ut se habent accipienda sunt. Consideratione vero ac sensu opus habent, ut argumenti cuiusque vis ac potestas intelligatur. Sed traditione quoque opus est. Neque enim ex Scriptura peti possunt omnia. Idcirco alia scripto, traditione alia sanctissimi apostoli reliquerunt. Quod ipsum ita Paulus affirmat: *Quemadmodum tradidi vobis*⁴; item alio loco: *Ita doceo, et ita tradidi in Ecclesiis*⁵; item: *Si meministis; nisi frustra credidistis*⁶.

Jam verò illud ab apostolis sancta Dei Ecclesia traditum accepit: post decretam virginitatem ad nuptias sese confesce, scelere implicatum videri. At enim Apostolus scripsit: *Si nupserit virgo, non peccabit*⁷. Quinam igitur ambo hæc inter se consentiunt? Sed nimirum de ea virgine loquitur, quæ Deo virginitatem suam non addixit, adeoque propter Christianorum temporibus illis paucitatem atque inopiam, necessario hæc ad eum modum administrabantur. Quod autem ita sese res habeat, ejusdem Apostoli testimonio constat, cum ait: *Adolescentiores viduas devota. Postquam enim in Christum lasciverint, nubere volunt, habentes judicium, quoniam priorem fidem irritam fecerunt*⁸. Quod si vel ea mulier, quæ mundum periclitata vidua facta est, pro eo quod Deo consecrata fuerit, si postea nupserit, judicium habet, quod primam fidem irritam fecit; quæ, antequam mundum experiretur, semetipsam Deo dicaverit virgo, nonne multo magis lascivit in Christum, majoremque fidem irritam reddidit, ac judicium ideo sustinebit, eo quod suum illud secundum Deum propositum relaxavit?

¹ Luc. xiv, 26. ² Exod. xx, 12; Eph. vi, 2. ³ Matth. xix, 6. ⁴ I Cor. xi, 2. ⁵ I Cor. xv, 3. ⁶ ibid. 2. ⁷ I Cor. vii, 28. ⁸ I Tim. v, 11, 12. ⁹ F. αγάμους.

(20) Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρηθῆναι. Insignis hic locus ad ecclesiasticarum traditionum auctoritatem asserendam. Cui germanus est ille Basilii ad Amphil. De Spiritu sancto: Τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἑγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυκτηρίῳ περιεβλάμεθα· ἀπὲρ ἀμυδρὰ τὴν αὐτὴν

Lucas ἀπὸ γυναικός; μὴ ζῆτει γυναῖκα. Ὁ λέγων, θέλω πάντας εἶναι ὡς ἐμαυτὸν, ἔλεγεν· Εἰ οὐκ ἐγκρατεύομαι, γαμήσωμαι.

Stat firmiter in animo suo et hoc debet facere; nubat, inquit: non peccat. Nubat ei quemcunque nacta fuerit: non peccat. Atque idcirco, Alligatus es uxori? noli quaerere solutionem. Solutus es ab uxore? noli quaerere uxorem. Atque ille qui dixit: Volo omnes esse sicut meipsum; illud una dixit: Si non continent, nubant.

Γ'. Πάλιν δὲ προτρεπόμενος τοὺς γάμους⁹, ἔλεγε· λέγω δὲ τοῖς ἀγάμοις, καὶ ταῖς χήραις, καλὴν αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς καὶ ἐγώ. Πῶς οὖν πάλιν ἔλεγε; Δέδεσθαι γυναῖκα; μὴ ζῆτει λύσιν; Ἡ πῶς οὐκ ἀντινομοθετῶν εὐρεθήσεται τῷ ἰδίῳ Κυρίῳ τῷ λέγοντι, Ὁ μὴ καταλιπὼν πατέρα, καὶ μητέρα, καὶ ἀδελφούς, καὶ γυναῖκα, καὶ τέκνα, καὶ θυγατέρας, οὐκ ἔστι μου μαθητής; Πῶς δὲ ὁ λέγων, δεῖ καταλιπεῖν γυναῖκα σιμνήν καὶ πατέρα, αὐτὸς πάλιν λέγει· Ὁ τιμῶν πατέρα καὶ μητέρα¹⁰· αὕτη γὰρ ἔστιν ἐν ἐπαγγελίᾳ πρώτη ἐντολὴ ὑπάρχουσα· καὶ, Ὁ θεὸς συνέθεκεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω; Ἀλλὰ πάντα τὰ θεῖα βήματα οὐκ ἀλληγορίας δεῖται, ἀλλὰ ὡς ἔχει. Θεωρίας δὲ δεῖται καὶ αἰσθήσεως. εἰς τὸ εἰδέναι ἐκάστης ὑποθέσεως τὴν δύναμιν. Δεῖ δὲ καὶ παραδόσει κεχρηθῆναι (20)· οὐ γὰρ πάντα ἀπὸ τῆς θείας Γραφῆς δύναται λαμβάνεσθαι. Διὸ τὰ μὲν ἐν γραφαῖς, τὰ δὲ ἐν παραδόσει παρέδωκαν οἱ ἅγιοι ἀπόστολοι· ὡς φησὶν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος· Ὡς παρέδωκα ὑμῖν¹¹· καὶ ἄλλοτε· Οὕτως διδάσκω, καὶ οὕτως παρέδωκα ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις¹²· καὶ, Εἰ κατέχετε¹³· ἐκτός ἐι μὴ εὐκὴ ἐπιστεύσατε.

Παρέδωκαν τοίνυν οἱ ἅγιοι Θεοῦ ἀπόστολοι τῇ ἀγίᾳ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ἐφάμαρτον εἶναι τὸ, μετὰ τὸ ὀρίσθαι παρθενίαν, εἰς γάμον τρέπισθαι. Καὶ ἔγραψεν ὁ Ἀπόστολος· Ἐὰν γήμη ἡ παρθένος, οὐχ ἡμαρτε. Πῶς οὖν συνάδει τοῦτο τοῦτω; Ἀλλὰ καὶ ἐκείνην τὴν παρθένον λέγει, τὴν μὴ ὀρίσασαν Θεῷ. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἀπορίαν τῆς κατὰ τὸν καιρὸν ἐκείνου σπάνης τῶν εἰς Χριστὸν πεπιστευκότων κατὰ ἀνάγκην οὕτως ἐπιτελεῖτο. Καὶ δεῖ ταῦτα οὕτως ἔχει, διδάξει ἡμᾶς ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος, λέγων· Νεωτέρας χήρας παραιτοῦ. Μετὰ γὰρ τῇ καταστρηγνίσαι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν, ἔχουσαι κρίμα, ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν. Εἰ τοίνυν (εἰ) καὶ ἡ μετὰ πείραν κόσμου χηρεύουσα γυνή, διὰ τὴν τετάχθαι Θεῷ, ἔπειτα γήμασα, κρίμα ἔχει, ἀθετήσασα τὴν πρώτην πίστιν· πόσω γε μᾶλλον ἢ καὶ αὐτὴν ἀνευ πείρας κόσμου ἀναθεῖσα παρθένος Θεῷ, γαμήσασα, πῶς οὐχὶ μᾶλλον αὐτῇ ὑπὲρ περισσοῦ κατεστρηγνίσαι Χριστοῦ, καὶ τὴν μείζονα πίστιν ἠθέτησε, καὶ ἔχει κρίμα ὡς ἀναχαισθεῖσα τῆς βίβας κατὰ Θεὸν προθέσεως;

ἰσχύον ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ τοῦτοις οὐδαὶς ἀντερεῖ, ὅστις γε καὶ κατὰ μικρὸν τοῦν θεσμῶν ἐκκλησιαστικῶν πεπείραται. Vide cetera. Ubi traditiones non illas tantum asciscit, et necessarias esse defendit, quæ ad ritus ceremoniasque pertinent, sed etiam, quæ dogmata fidei ac decreta continent.

Ζ'. Γαμείτωσαν τοίνυν, τεκνογονείτωσαν, οἰκοδεσποτεῖτωσαν, σύντομος καὶ μέσος ὁ λόγος κατὰ τῶν τὰ φαῦλα διανοουμένων περὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς τοῦ κηρύγματος ὑποθέσεως· παρεκβάλλουσα μὲν τοὺς λέγοντας ἑαυτοὺς Ἀποστολικούς καὶ Ἐγκρατίτας, παρεκβάλλουσα τοὺς ὑδαρευομένους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ ἀναπειθόντας γυναῖκα ¹ ἀπὸ τελείου δρόμου ἀναχλασθέντα ἀθετεῖν τὴν τοιαύτην τοῦ δρόμου τελειότητα. Καὶ ἔχει μὲν ἁμαρτίαν καὶ κρίμα ὁ ἀθλητῆς Θεοῦ τὴν παρθενίαν, καὶ κατασχύνας τὸν ἀγῶνα. Παραφθείρας γὰρ ἀγῶνα ὁ ἀθλητής, μαστιχθεὶς ἐκβάλλεται τοῦ ἀγῶνος. Καὶ παραφθείρας τὴν παρθενίαν, ἐκβάλλεται τοῦ τοιοῦτου δρόμου, καὶ στεφάνου, καὶ βραβείου. Ἀλλὰ κρεῖττόν ἐστι κρίμα καὶ μὴ κατάκριμα. Οἱ γὰρ διὰ τὸ μὴ αἰσχυνοῦναι τοὺς ἀνθρώπους κρυφῇ πορνεύοντες, ποιοῦσι πορνείας ². ἢ μονότητος, ἢ ἐγκρατείας, οὐ πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τὴν ὁμολογίαν, ἀλλὰ πρὸς Θεὸν τὸν εἰδὼτα τὰ κρύφια, καὶ ἐξελέγχοντα πᾶσαν σάρκα ἐν τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ, περὶ ᾧ ἵκαστος ἡμαρτε. Κρεῖττον τοίνυν ἔχειν ἁμαρτίαν μίαν, καὶ μὴ περισσοτέρας. Κρεῖττον πεσόντα ἀπὸ δρόμου φανερώς ἑαυτῷ λαβεῖν γυναῖκα κατὰ νόμον, καὶ ἀπὸ παρθενίας πολλῶ χρόνῳ μετανοήσαντα, εἰσαχθῆναι πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὡς κακῶς ἐργασάμενον, ὡς παραπεσόντα, καὶ κλασθέντα, καὶ χρεῖαν ἔχοντα ἐπιδέματος, καὶ μὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν βίβει κρυφίους κατατιτρώσκεισθαι, καὶ πονηρίας ὑπὸ διαβόλου αὐτῷ ἐπιφερομένης.

Η'. Οὕτως οἶδεν ἡ Ἐκκλησία κηρύττειν. Ταῦτα τὰ φάρμακα τῆς ἰάσεως· ταῦτα τὰ εἶδη τῆς μυρεψικῆς ἐργασίας· αὕτη ἡ κατασκευὴ τοῦ ἁγίου ἑλαίου ἐν τῷ νόμῳ· αὕτη ἡ ἀρωματίζουσα καλὴ πίστις, ἐπισφίγγουσα μὲν τὸν ἀθλοῦντα εἰς ἀγῶνα, ἐπικηρυκευομένη δὲ αὐτῷ διατείνει τὸν δρόμον, ὅπως δυναθῇ στεφανωθῆναι· αὕτη ἡ τοῦ Θεοῦ πραγματεία, πάντας συνάγουσα εἰς τὴν βασιλικὴν διάταξιν, καὶ πορφύραν μὲν ἀπὸ θαλάσσης, καὶ ἔριον ἀπὸ προβάτου, καὶ λίνον ἐκ γῆς, καὶ βύσσον, καὶ σηρικόν, καὶ δέρματα ἡρυθροδανωμένα, καὶ λίθον τίμιον τὸν σμάραγδον, καὶ τὸν μαργαρίτην, τὸν ἀχάτην, τοῖς μὲν χρώμασι διαλλάττοντας λίθους, τῇ δὲ τιμῇ ὁμοίτους ὄντας· ἀλλὰ καὶ χρυσὸν, καὶ ἄργυρον, καὶ ξύλα ἄσηπτα, καὶ χαλκόν, καὶ σίδηρον, ἀλλὰ καὶ τρίχας αἰγίας μὴ ἀποβαλλομένη. Καὶ αὕτη μὲν ἦν τότε ἡ σκηνή, νῦν δὲ τῆς σκηνῆς ὁ οἶκος ἡδραιωμένος ἐν Θεῷ, θεμέλιος δὲ ἐν δυνάμει. Καὶ παυσάσθω πᾶσα αἵρεσις κατὰ τῆς ἀληθείας ἐπιχειρομένη, μᾶλλον δὲ ἑαυτὴν ἀπὸ ἀληθείας διώκουσα.

Καὶ ἵως ὥδε ταῦτα ἔχτω. Τὴν γαῦρον δὲ ταύτην ἔχιδναν δίκην ἀκοντίου τοῦ καλουμένου, ἢ τυφλωπος ἢ μυάγρου ξύλῳ τοῦ σταυροῦ πεπαικότες, καὶ καταλείψαντες· ἰδὼν μὲν οὐ τοσοῦτον ἔχοντα τὰ ἐρπετώδη ταῦτα, πλὴν καὶ τῷ ὄρμῳ, καὶ τῷ γαυριάματι, καὶ τῇ ἀκοντιάσει, διὰ τὴν αὐτῶν ἐπιενριθὴν, οὕτως κα-

VII. Ergo illa Apostoli verba, *Nabant, filios procreent, familiæ curam habeant*³, brevis est ac medius adversus illos sermo, qui de omni ecclesiasticæ doctrinæ genere perperam apud se cogitant. Quæ quidem doctrina eos omnes respuit, qui se Apostolicos, et Encratitas nominant: necnon et illos, qui in Ecclesia molliores quodammodo sunt, quique mulieribus persuadent, ut de perfecti cursus contentione remittentes eam ipsam funditus abjiciant. Verum peccato se ac judicio implicat, quisquis Dei virginitatem tollit e medio, ac certamini ignominiam consciscit. Qui enim ex athletic certaminis leges violat, cum verberibus a certamine dejicitur. Ita qui virginitatem corruperit, ab eo ipso curriculo, et **512** corona, præmioque repellitur. Verum melius utique judicium est, quam damnatio. Nam qui, ut ne apud homines in infamiam adducantur, clam stuprum perpetrant, monasticæ vitæ, vel continentię sponsione non se apud homines obligant, sed apud Deum, qui et occulta cognoscit, et in adventu suo universam carnem redarguit, in quibus videlicet quisque peccaverit. Quocirca satius est uno se peccato quam pluribus obstringere. Satius est, ubi a curriculo exciderit, palam sibi uxorem legitimis nuptiis adjungere, ac post virginitatem longo intervallo suscepta pœnitentia iterum Ecclesiæ reconciliari, utpote qui et peccatum admiserit, et prolapsus fuerit, et infractus, et obligatione vulneris opus habeat, ut non occultis in dies immissæ a diabolo nequitie jaculis saucietur.

VIII. Hunc in modum prædicare consuevit Ecclesia. Hæc ad remedium comparata medicamenta sunt; hæc replasarii operis genera sunt; hæc sacri in lege olei confectio; hæc aromatum odore fragrans egregia fides, quæ athletæ ad certamen prodeuntis astringendi vim habet, eidemque denuntiat, ut cursum contendat, quo coronam possit auferre; hoc Dei opus, ac negotium est, quod omnes regiam ad administrationem congregat, velut e mari purpuram, lanam ex ovibus, linum e terra, byssum sericum, rubricatas pelles, pretiosum lapidem, smaragdum, unionem, achatem, lapides, inquam, qui, etsi coloribus differant, pretio tamen æquales sunt. Sed et aurum, et argentum, et incorrupta ligna, æs atque ferrum, adeoque ne caprinos quidem pilos repudiat. Atque ejusmodi quondam tabernaculum fuit⁴, nunc autem tabernaculi domus in Deo stabilita, fundamentum ejus in virtute consistit. Proindeque desinat hæresis omnis, quæ contra veritatem insurgit, vel seipsam potius a veritate removet.

Atque hæc hactenus. Nunc posteaquam superbam hanc viperam, perinde ac serpentis genus illud, quod jaculum vocat, aut typhlopem, vel myagrū, crucis ligno percussimus, ac reliquimus: quæ quidem serpentum genera non tam præsentī veneno sunt: verumtamen tam ob eorum pernici-

¹ F. γυναῖκα. ² Deest aliquid. ³ 1 Tim. v, 14. ⁴ Exod. xxv, 4 sqq.

tatem, quam insolentiam, et ejaculationem, ad hæreticorum illorum perniciem significandam commode adhibentur, contemptis, inquam, **513** illis, et abjectis, ad reliquas hæreses transeamus.

CONTRA SABELLIANOS,
Hæresis XLII vel LXII.

I. Non multis abhinc annis Sabellius quidam hæreticus emerit: quippe recens ille est, a quo Sabelliani profecti sunt. Qui quidem, paucis quibusdam exceptis, eadem cum Noetianis asseruit. Atque hujus sectæ plurimi cum in Mesopotamia, tum Romæ versantur, vesania quadam perciti.

Horum hæc opinio est: Eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, ut ad eandem hypostasim tres appellationes convenient. Aut perinde atque in uno homine corpus, et anima, et spiritus inest. Ita ut corporis instar sit Pater, animæ Filius; Spiritus denique in ipsa divinitate humani spiritus instar habeatur. Quod et solis similitudine declarant; in quo cum una sit hypostasis, triplex nihilominus actus est: nimirum illustrandi vis et calefaciendi, et orbicularis figura. Ac vim quidem illam calefaciendi, hoc est calorem, atque æstum, Spiritui respondere; illuminandi vero vim Filio; Patrem denique totius hypostasis velut quandam esse formam. Igitur Filium affirmant radii in morem emissum omnia, quæ ad Evangelii, et humanæ salutis procurationem attinerent, in hoc mundo præstitisse, atque ita in cælum rediisse, quemadmodum is, qui a sole manavit, radius in eundem postea refunditur. Spiritum porro sanctum in hunc orbem immitti, ac deinceps singillatimque in eos omnes illabi, qui eo munere digni sunt; eundemque instaurare vitam, et animare fervore; fovere denique, ac calefacere, ut ita dicam, vi quadam consensioneque spiritus. Ejusmodi fere illorum dogmata sunt.

II. Cæterum omnibus tam Veteris, quam Novi Testamenti Scripturis utuntur, vel certis potius dictionibus, quas ipsimet pro insana mente sua, ac vecordia deligunt. Principio hanc e sacris Litteris sententiam arripiunt, quam Moysi Deus elocutus est: *Audi, Israel, Dominus 514 Deus unus, Dominus unus est. Non facies tibi deos alteros. Non erunt tibi dii recentes¹. Quoniam ego Deus primus, et novissimus, et præter me non est Deus alius². Et si quæ alia sunt ad mentem suam accommodata, quibus ad confirmandum errorem abutuntur. Præterea ex Evangelio illud usurpant: *Ego in Patre, et Pater in me est³. Et: Duo unum sumus⁴.**

Hunc autem errorem omnem, ejusque firmamentum ex Apocryphis quibusdam hauserunt; præsertim ab Ægyptiorum Evangelio: hoc enim illi nomen indiderunt, in quo pleraque sunt hujus generis, quæ ex persona Salvatoris clam atque occulte velut mysteria, proponuntur, quasi discipulis ipse

λῶς ἀπεικασθέντας, περιφρονήσαντες τῶν αὐτῶν, ἐπὶ τὰς ἐξῆς ἰωμεν, ὡς ἀγαπητοί.

ΚΑΤΑ ΣΑΒΕΛΛΙΑΝΟΝ,

Τεσσαρακοστὴ δευτέρα, ἡ καὶ ἐξηκοστὴ δευτέρα.

Α'. Σαβέλλιος τις ἐν χρόνοις ἀνέστη οὐ πολλῷ πρότερον παλαιστοτάτοις πρόσφατος γὰρ οὗτος· ἀπ' οὗπερ οἱ Σαβέλλιανοὶ καλούμενοι. Καὶ οὗτος δὲ παραπλησίως τῶν Νοητιανῶν, πλὴν ὀλίγων τινῶν, δογματίσας. Πολλοὶ δὲ ἐν τῇ Μέσῃ τῶν ποταμῶν, καὶ ἐπὶ τὰ μέρη τῆς Ῥώμης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ὑπάρχουσιν, ἀνοίᾳ τινὶ φερόμενοι.

Δογματίζει γὰρ οὗτος καὶ οἱ ἀπ' αὐτοῦ Σαβέλλιανοὶ τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα, τὸν αὐτὸν Υἱὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον Πνεῦμα· ὡς εἶναι ἐν μιᾷ ὑποστάσει τρεῖς ὀνομασίας, ἡ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ σῶμα, καὶ ψυχὴ, καὶ πνεῦμα. Καὶ εἶναι μὲν τὸ σῶμα, ὡς εἰπεῖν, τὸν Πατέρα, ψυχὴν δὲ, ὡς εἰπεῖν, τὸν Υἱὸν, τὸ Πνεῦμα δὲ ὡς ἀνθρώπου, οὕτως καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν τῇ θεότητι. Ἡ ὡς ἐάν ᾤ ἐν ἡλίῳ ὄντι μὲν ἐν μιᾷ ὑποστάσει, τρεῖς δὲ ἔχοντι τὰς ἐνεργείας· φημὶ δὲ τὸ φωτιστικόν, καὶ τὸ θάλπον, καὶ αὐτὸ τὸ τῆς περιφερείας σχῆμα. Καὶ εἶναι μὲν τὸ θάλπον, εἶναι θερμὸν καὶ ζέον, τὸ Πνεῦμα, τὸ φωτιστικόν δὲ τὸν Υἱὸν, τὸν δὲ Πατέρα αὐτὸν εἶναι τὸ εἶδος πάσης τῆς ὑποστάσεως. Περφθέντα δὲ τὸν Υἱὸν καιρῷ ποτε, ὥσπερ ἀκτῖνα, καὶ ἐργασάμενον τὰ πάντα ἐν τῷ κόσμῳ τὰ τῆς οἰκονομίας τῆς εὐαγγελικῆς, καὶ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων, ἀναληφθέντα δὲ αὐθις εἰς οὐρανόν, ὡς ὑπὸ ἡλίου πεμφθεῖσαν ἀκτῖνα, καὶ πάλιν εἰς τὸν ἥλιον ἀναδραμούσαν. Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα πέμπεσθαι εἰς τὸν κόσμον, καὶ καθεξῆς, καὶ καθ' ἑκάστα εἰς ἑκάστον τῶν καταξιουμένων· ἀναζωογονεῖν δὲ τὸν τοιοῦτον, καὶ ἀναζεῖν, θάλπειν τε καὶ θερμαίνειν, ὡς εἰπεῖν, διὰ τῆς τοῦ πνεύματος δυνάμεως τε καὶ συμβάσεως. Καὶ ταῦτά ἐστιν ἃ δογματίζουσι.

Β'. Κέχρηται δὲ ταῖς πάσαις γραφαῖς Παλαιᾶς τε καὶ Καινῆς Διαθήκης, λέξεσι δὲ τισιν αἷς αὐτοὶ ἐκλέγονται κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῶν παραπαιποιημένην φρενοβλάβειάν τε καὶ ἀνοιαν. Πρῶτον μὲν τῷ ῥητῷ, ὃ εἶπεν ὁ Θεὸς πρὸς Μωϋσῆν, ὅτι Ἄκουε, Ἰσραὴλ, Κύριος ὁ Θεός σου, Κύριος εἷς ἐστίν. Οὐ κοιήσεις D σεαυτῷ θεοὺς ἑτέρους. Οὐκ ἔσονται σοὶ θεοὶ πρόσφατοι· ὅτι ἐγὼ Θεός ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ οὐκ ἔστι Θεός ἕτερος. Καὶ ὅσα ἕτερα κατὰ τὸν ἰδίον αὐτῶν νοῦν, εἰς τούτων δὲ παράστασιν φέρουσι. Πάλιν ἀπὸ Εὐαγγελίου, ὅτι Ἐγὼ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοί· καὶ, Οἱ δύο ἐν ἑσμέν.

Τὴν δὲ πᾶσαν αὐτῶν πλάνην, καὶ τὴν τῆς πλάνης αὐτῶν δυνάμιν ἔχουσιν ἐξ Ἀποκρύφων τινῶν, μάλιστα ἀπὸ τοῦ καλουμένου Αἰγυπτίου Εὐαγγελίου, ὃ τινες τὸ ὄνομα ἐπέθεντο τούτο. Ἐν αὐτῷ γὰρ πολλὰ τοιαῦτα ὡς ἐν παραβύστῃ μυστηριωδῶς ἐκ προσώπου τοῦ Σωτῆρος ἀναφέρεται, ὡς αὐτοῦ δηλοῦντος τοῖς

¹ Deut. vi, 4; Exod. xi, 3. ² Isa. xlii, 6. ³ Joan. i, 38. ⁴ ibid. 39.

μαθηταῖς τὸν αὐτὸν εἶναι Πατέρα, τὸν αὐτὸν εἶναι Υἱὸν, τὸν αὐτὸν εἶναι ἅγιον Πνεῦμα. Εἴτα ὅταν συναντήσωσι τισι τῶν ἀφελεστάτων, ἢ ἀκεραίων, τῶν μὴ τὰ σαφεῖ τῶν λείων Γραφῶν γινωσκόντων, τὴν περὶ αὐτοῖς ὑφηγοῦνται ταύτην· Τί ἀνείπωμεν, ὦ οὔτοι; ἕνα Θεὸν ἔχομεν, ἢ τρεῖς θεοὺς; Ὅταν δὲ ἀκούσῃ ὁ ἐν εὐλαβείᾳ ὢν, καὶ μὴ τὰ τέλεια τῆς ἀσφαλείας ἐπιστάμενος, εὐθὺς τὸν νοῦν παραχθείς, συγκατατίθεται τῇ ἐκείνων πλάνῃ, καὶ εὐρίσκειται ἀρνούμενος τὸν Θεόν, καὶ εὐρίσκειται ἀρνούμενος τὸ εἶναι Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Γ'. Ἐν πᾶσι δὲ τούτοις ἐνέπνευσεν ὁ τῶν ἀνθρώπων ἀντίπαλος ἀπ' αἰῶνος, ἵνα τὸν μὲν οὕτως, τὸν δὲ οὕτως, τοὺς πλείους δὲ ὁμοῦ ἀπατήσῃ καὶ πλανήσῃ ἀνθρώπους ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας. Καὶ ὅτι μὲν ἀληθῶς εἷς ἵστι Θεὸς, καὶ οὐκ ἵστιν ἕτερος, σαφῶς ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ ὡμολόγηται, καὶ συμπεφώνηται. Ὅτι οὐ πολυθεῖαν εἰσηγούμεθα· ἀλλὰ μοναρχίαν κηρύττομεν. Μοναρχίαν δὲ κηρύττοντες, οὐ σφαλόμεθα, ἀλλὰ ὁμολογοῦμεν τὴν Τριάδα, μονάδα ἐν Τριάδι, καὶ Τριάδα ἐν μονάδι, μίαν θεότητα Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος. Οὐ γὰρ ὁ Υἱὸς ἑαυτὸν ἐγέννησεν· οὐδὲ ὁ Πατὴρ μεταβέβηται ἀπὸ τοῦ Πατρός, τοῦ εἶναι Υἱός· οὐδὲ τὸ ἅγιον Πνεῦμα Χριστὸν ἑαυτὸν πώποτε ὠνόμασεν· ἀλλὰ Πνεῦμα Χριστοῦ, καὶ διὰ Χριστοῦ διδόμενον, ἀπὸ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον. Ἐνυπόστατος ὁ Πατὴρ, ἐνυπόστατος ὁ Υἱός, ἐνυπόστατον τὸ ἅγιον Πνεῦμα. Ἀλλὰ οὐ συναλοιφή ἡ Τριάς, ὡς Σαβέλλιος ἐνόμισεν, ὅτε ἡλλοιωμένη τῆς ἰδέας ἀδιότητος καὶ ἁόλης, ὡς ὁ Ἀρειος κενοφωνῶν ἐδογματίσεν· ἀλλ' αἰ μὲν ἦν Τριάς Τριάς, καὶ οὐδέποτε ἡ Τριάς προσθήκην λαμβάνει, μία οὖσα θεότης, μία κυριότης, μία ὁμολογία οὖσα, ἀλλὰ Τριάς ἀριθμουμένη, Πατὴρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα. Οὐχ ὡς ἐν τι τρισὶν ὠνόμασι κεκλημένον, ἀλλὰ ἀληθῶς τέλεια τὰ ὀνόματα, τέλειαι αἱ ὑποστάσεις, οὐδὲν παρηλλαγμένον. Πατὴρ δὲ αἰ Πατὴρ, καὶ οὐκ ἦν καιρὸς ὅτε οὐκ ἦν ὁ Πατὴρ Πιστὴρ, τέλειος ὢν αἰ Πατὴρ ἐνυπόστατος, καὶ Υἱός αἰ τέλειος ὢν, αἰ ἐνυπόστατος, ἐκ Πατρὸς ἐν ἀληθείᾳ γεγεννημένος ἀνάρχως, καὶ ἀχρόνως, καὶ ἀνεκδιηγήτως, οὐ συνάδελφος τῷ Πατρὶ, οὐκ ἀρξάμενος τοῦ εἶναι, οὐδὲ διαλιπὼν ποτε, αἰ δὲ Υἱὸς γνήσιος Πατρὶ συνυπάρχων, ἐκ Πατρὸς ἀχρόνως γεγεννημένος, ἰσως ὢν, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθεὶς, οὐ κτισθεὶς. Ἀλλὰ οὐκ αὐτὸς Πατὴρ, οὐδὲ ὁ Πατὴρ αὐτὸς Υἱός. Εἰ δὲ Θεὸς Πατὴρ, καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

ab eoque sine tempore genitus, æqualis, Deus ex Deo, lumen de lumine, Deus verus de Deo vero, genitus, non creatus. Neque tamen aut ipse Pater est, aut Pater ipse Filius. Ac si Deus Pater est, et Filius utique erit, et Spiritus sanctus.

Δ'. Αἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ, οὐ συναδελφον Πατρὶ, οὐ γεννητόν, οὐ κτιστόν, οὐκ ἀδελφὸν Υἱοῦ, οὐκ ἑγγονον Πατρὸς, ἐκ Πατρὸς δὲ ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον, οὐκ ἀλλότριον Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἐκ τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ (21), σὺν Πατρὶ καὶ

A declaret, eundem esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Deinde quoties in aliquem ex simplicioribus ac rudioribus inciderint, qui exactam divinarum Litterarum scientiam non habent, hunc in modum interrogant: Quid tandem, boni viri, dicemus? Unum habemus Deum an tres? Quibus auditis religiosus ille, nec perfecta ad cavendum scientia perpolitus, perturbatus illico eorum assentitur errori, ac Deum imprudens negat, negat, inquam. Filium ac Spiritum sanctum.

III. Cæterum hos omnes perpetuus ille humani generis hostis afflavit, ut alium hoc, alium isto modo, utcunque vero quamplurimos circumveniat, atque a via veritatis abducatur. Etenim unum esse revera Deum, neque præter hunc alterum, manifeste communis Ecclesiæ consensio profitetur. Non enim deorum multitudinem invehimus, sed monarchiam prædicamus. In ea autem prædicanda nequaquam aberramus; sed una Trinitatem consistemus; unitatem, inquam, in Trinitate, et Trinitatem in unitate, unamque Patris, et Filii, ac Spiritus sancti divinitatem. Nam neque seipsum Filius genuit: neque Pater, ut esset Filius, esse Pater desiit; neque Spiritus sanctus seipsum unquam Christum appellavit, sed Spiritum Christi, ac per Christum communicatum, procedentem a Patre, et accipientem a Filio. Subsistens est Pater, subsistens Filius, subsistens Spiritus sanctus. Sed non confusio quædam est Trinitas, uti Sabellius credidit, 515 nec ab æternitate sua gloriaque demutatur, ut Arius vanissime docuit. Sed Trinitas perpetuo Trinitas fuit, nec ei quidquam accessit; cum una sit divinitas, una dominatio, una prædicanda celebrandaque gloria. Eadem nihilominus Trinitas numeratur, Pater, Filius et Spiritus sanctus: non ut idem atque unum triplici appellatione declaretur; sed perfecta revera nomina sunt, perfectæque personæ, neque quiddam varium inest ac diversum. Pater ipse perpetuo Pater existit, nec ullum unquam tempus fuit, quo Pater non esset. Semper enim perfectus ille Pater est, atque subsistens, ut et perfectus semper Filius, semperque subsistens, vere a Patre genitus, absque initio tamen ac tempore, eoque modo, quem nulla explicare potest oratio. Non is Patris velut germanus frater est, nec esse cœpit unquam, aut aliquando desiit; sed legitimus perpetuo Filius est, existens cum Patre,

IV. Semper enim cum Patre Filioque Spiritus est, non Patris veluti frater, non genitus aut creatus, non Filii frater, non Patris nepos, sed a Patre procedens, et accipiens a Filio, a Patre Filioque non alienus, verum eadem ex substantia, eademque divinitate, ex Patre et Filio: et cum Patre ac

(21) Ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ. Aliquot locis Epiphanius Spiritum sanctum a Patre et Filio procedere perspicue testatur, præsertim in Ancorata.

Filio subsistens semper Spiritus sanctus, divinus A Spiritus, gloriæ Spiritus, Christi Spiritus, Patris Spiritus. Nam Spiritus Patris qui in vobis loquitur¹. Et, Spiritus meus in medio vestri consistit². Idem porro appellatione tertius, divinitate æqualis est, nihil a Patre Filioque discrepans, Trinitatis nexus, confessionis sigillum. Sic enim Filius loquitur: *Ego et Pater unum sumus*³. Non dixit, Unus sum, sed hæc verba, *Ego et Pater*, suam Patri personam convenire, suamque Filio significant. Duos itaque nominavit, non unum dixit. Item: *Unum sumus*, non, Unus sum. Similiter et illud usurpavit: *Evangelizate in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti*⁴. Ubi tum articulus ille, τοῦ, ter repetitus et interjectus est, Sabellius, qui tres in unum personas confundit, Matthæi testimonio redarguitur, 516 cum is vere Patrem, vereque Filium, ac vere Spiritum sanctum exprimit. Cum autem idem in Trinitate personarum ordo constituitur, unoque Trinitatis nomine censetur, Arium refellit, qui inferiorem quemdam in Trinitate gradum, ac varietatem mutationemque commentus est. Et enim licet major a Filio pronuntiatus Pater ab evangelista narretur⁵, eidem tamen Filio consentaneo in primis gloriam attribuit. A quo enim celebrari Patrem decebat potius, quam ab eo qui legitimus esset Filius? Sed rursus ut æqualitatem indicet, ne errandi quibusdam præberetur occasio, qui inferiorem aliquem gradum Filio concederent; hunc in modum loquitur: *Qui non honorificat Filium, sicut honorificat Patrem, non habet vitam in seipso*⁶. Et: *Omnia quæ Patris sunt, mea sunt*⁷.

Quid est autem illud, *quæ Patris sunt*, nisi, quemadmodum Deus est Pater, ita Deus sum; et, ut vita est Pater, sic ego vita sum: proindeque omnia quæ

V. Videsis igitur, o Sabelli, ac diligenter animadverte; aperi cordis oculos, neque cæcus esto; fac ut tua, tuorumque mens cum sancto Joanne ad Jordanem conveniat. Aures tuas aperi, et hanc prophetæ vocem exaudi: *Ego vox clamantis in deserto*⁸. Audi Præcursorem Domini, qui angelus appellari meruit, Spiritum sanctum ex utero matris accepit, et Maria intrante subsiliit⁹. Qui cum adhuc matris utero contineretur, Domini sui ingressum agnovit, et exsiliit; cui patefaciendæ divini Verbi prædicationis, præparandæque Domini viæ munus est concessum. Adhibe huic fidem, nec a scopo veritatis aberras. Ecce tibi testimonium ille præbet. In primis cum Dominum suum agnoscens ita loquitur: *Ego te opus habeo, et tu venis ad me*¹⁰. Deinde cum dixisset: *Sine modo, ut implentur omnis justitia*; et ab illo baptizatus esset, divinum refert Evangelium Joannem his verbis testimonium dedisse: *Quoniam aperti sunt cæli, et vidi Spiritum sanctum in specie columbæ descendentem, et venientem in ipsum*¹¹. Et vox de cælo: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui*¹². Erat tum in cælo

Υἱὸς, ἐνυπόστατον αἰὶ Πνεῦμα ἅγιον, Πνεῦμα θεῖον, Πνεῦμα δόξης, Πνεῦμα Χριστοῦ, Πνεῦμα Πατρὸς. Τὸ γὰρ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν καὶ, τὸ Πνεῦμά μου ἐφέστηκεν ἐν μέσῳ ὑμῶν. Τρίτον τῇ ὀνομασίᾳ, ἴσον τῇ θεότητι, οὐκ ἡλλοιωμένον παρὰ Πατέρα καὶ Υἱόν, σύνδεσμος Τριάδος, ἐπισφραγὶς τῆς ὁμολογίας. Ὁ γὰρ Υἱὸς φησιν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἐν ἐσμέν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Εἷς εἰμι· ἀλλὰ τὸ, Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ, σημαίνει ἐνυπόστατον τὸν Πατέρα, καὶ ἐνυπόστατον τὸν Υἱόν. Καὶ, οἱ δύο, εἶπα, καὶ οὐκ εἶπεν, Ὁ εἷς. Καὶ πάλιν, Ἐν ἐσμέν καὶ οὐκ εἶπεν, Εἷς εἰμι. Ὡσαύτως δὲ· Ἀπελθόντες βαπτίσατε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Μέσων δὲ τιθεμένων τῶν ἁρθρῶν τῆς συλλαβῆς τοῦ, τοῦ, καὶ τοῦ. Καὶ ἐλέγχει Σαβέλλιον Ματθαῖος, τὴν συναλοιφὴν παρεισφύροντα. Ὅπου¹³ γὰρ καὶ σημαίνει ἀληθῶς Πατέρα, ἀληθῶς Υἱόν, ἀληθῶς ἅγιον Πνεῦμα· ὅποτε ἐκ ὁμοδοιχοῦς ἡ Τριάς, καὶ ἐν ἐνὶ ὀνόματι Τριάς καλουμένη, ἐλέγχει τὸν Ἀρειον, ὑπόθεσιν τινα διανοοῦμενον ἐν τῇ Τριάδι, ἢ ἡλλοίωσιν, ἢ παραλλαγὴν. Κἀν τε γὰρ ὁ Πατὴρ μείζων παρὰ Υἱοῦ δογματιζόμενος ἀπαγγέλλεται, πρεπωδιστάτως τῷ Υἱῷ τὴν δόξαν περιποιεῖται. Τίνα γὰρ ἐκρεπε δοξάζειν ἴδιον Πατέρα ἀλλὰ τῷ γνησίῳ Υἱῷ; Ὅταν δὲ πάλιν τὴν ἰσότητά βούλεται λέγειν, ἵνα μὴ ἐκπέσωσι τινες, ἥσσαν ὡς περὶ Υἱοῦ διανοοῦμενοι, οὕτως φησιν· Ὁ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, ὡς τιμᾷ τὸν Πατέρα, οὐκ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ· καὶ, Πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς μου, ἐμένα ἐσσι. Τί δὲ ἐστι, τὰ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἢ· Θεὸς ὁ Πατὴρ, Θεὸς εἰμι· ζωὴ ὁ Πατὴρ, ζωὴ εἰμι· πάντα τὰ τοῦ Πατρὸς μου ἐμένα ἐσθιν;

Quid est autem illud, *quæ Patris sunt*, nisi, quemadmodum Deus est Pater, ita Deus sum; et, ut vita est Pater, sic ego vita sum: proindeque omnia quæ

Ε'. Ὅρα δὲ, ὦ Σαβέλλιε, καὶ κατανοεῖ· διανοίξον τὸ ὄμμα τῆς καρδίας σου, καὶ μὴ ἀδύλεπται· συνελθέτω ἡ διάνοιά σου καὶ τῶν ὑπὸ σοῦ ἡπατημένων Ἰωάννη τῷ ἁγίῳ εἰς τὸν Ἰορδάνην. Ἀνοίγε τὰ ὠτά σου, καὶ ἀκουε τῆς φωνῆς τοῦ προφήτου λέγοντος· Ἐγὼ φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ. Ἀκουε τοῦ Προδρόμου Κυρίου, τοῦ ἀγγέλου καταξιωθέντος ὀνομασθῆναι, τοῦ ἀπὸ κοιλίας μητρὸς λαβόντος Πνεῦμα ἅγιον, καὶ σκιρτήσαντος τῇ εἰσόδῳ τῆς Μαρίας· ὅς ἐγνω ἔτι ἐν κοιλίᾳ ὑπάρχων εἰσοδὸν τοῦ ἰδίου Δεσπότου, καὶ ἐστίρτα· ὃ ἐδόθη τὸ μήνυμα τοῦ προκηρύγματος, καὶ ἡ ἐτοιμασία τῆς ὁδοῦ τοῦ Κυρίου. Πέσθητι αὐτῷ, καὶ οὐ διαπίσεις ἀπὸ τοῦ σκοποῦ ἀληθείας. Ἰδοὺ γὰρ αὐτὸς μαρτυρεῖ λέγων, πρῶτον μὲν τὸν Δεσπότην ἑαυτοῦ ἐπιγνούς, ὅτι Ἐγὼ σοῦ χρεῖαν ἔχω, καὶ σὺ ἐρχη πρός με. Καὶ τοῦ Σωτῆρος λέγοντος· Ἄφες ὁρῇ, ὅπως πληρωθῇ πᾶσα δικαιοσύνη· καὶ αὐτοῦ βαπτισθέντος ὑπ' αὐτοῦ, ὡς φησι τὸ θεῖον Εὐαγγέλιον, ὅτι ἐμαρτύρησεν Ἰωάννης λέγων· Ὅτι ἠνολχθησαν οἱ οὐρανοὶ, καὶ τεθέσται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν εἰδῇ περισσεύουσας καταρχόμενον, καὶ ἐρχόμενον ἐκ' αὐτόν. Καὶ φωνὴ ἐν

¹ Matth. x, 20. ² Agg. ii, 6. ³ Joan. x, 30. ⁴ Matth. xxviii, 19. ⁵ Joan. xiv, 28. ⁶ Joan. v, 25. ⁷ Joan. xvii, 10. ⁸ Isa. xl, 3; Matth. iii, 3. ⁹ Luc. ii, 28 sqq. ¹⁰ Matth. iii, 14 sqq. ¹¹ Joan. i, 32.

¹² Matth. iii, 17. ¹³ F. ὁμοῦ, pro ὁπου, vel expung. γάρ.

τοῦ οὐρανοῦ· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠὐδόκησα· ἄνω ἦν ὁ Πατήρ, ὃ φιλόνηκε, ἄνωθεν ἡ φωνὴ ἤρχετο. Εἰ τοίνυν ἄνωθεν ἡ φωνή, εἰς ἀκρινόν μοι τὴν παραπαιτημένην σου διάνοιαν. Τίτι ὁ Πατήρ ἔλεγεν, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠὐδόκησα; Καὶ τίς ἦν οὗτος; Διὰ τί δὲ ἐν εἴδει περισσεύει τὸ Πνεῦμα κατελήλυθε, καίτοιγε σῶμα μὴ φορέσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον; Ὁ γὰρ Μονογενὴς μόνος ἐνεδύσατο, καὶ τελείως ἐν-
 ηνθρώπησεν ἀπὸ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου, διὰ Πνεύ-
 ματος ἁγίου· οὐκ ἀπὸ σπέρματος ἀνδρός, ἀλλὰ ἐαυτῷ
 ἀναπλασάμενος ὁ ἀρχιτέχνας Λόγος σῶμα ἀπὸ Μα-
 ρίας, καὶ ψυχὴν τὴν ἀνθρωπείαν, καὶ νοῦν· καὶ ἔτι
 ἐστὶν ἀνθρώπος, πάντα τελείως ἀναδεξάμενος, καὶ
 συνενώσας τῇ ἐαυτοῦ θεότητι· οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώπῳ
 οἰκῆσας (μὴ γένοιτο!), αὐτὸς δὲ ὁ ἅγιος Λόγος, ὁ
 Θεὸς Λόγος ἐνενθρώπησεν.

Γ'. Τὸ δὲ Πνεῦμα τίτι τῷ λόγῳ ἐν εἴδει περισσεύει
 φαίνεται, ἀλλὰ ὅπως πείσῃ σε μὴ βλασφημεῖν, ὃ ἐθε-
 λόσατο, καὶ μηδὲν διανοοῦμενε, ἵνα μὴ νομίσῃς τὸ
 Πνεῦμα συναλοφῆν εἶναι Πατρὶ ἢ Υἱῷ; Διὰ τοῦτο,
 καίπερ αὐτοῦ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου σῶμα μὴ
 φορέσαντος, ἐν εἴδει περισσεύει σχηματίζεται, ὅπως
 δείξῃ σου καὶ ἐλέγξῃ σου τὴν πλάνην, ὅτι ἐνυπόστα-
 τὸν ἐστὶ τὸ Πνεῦμα καθ' ἑαυτὸ, καὶ ἐνυπόστατος ὁ
 Πατήρ, καὶ ἐνυπόστατος ὁ Μονογενὴς· ἀλλ' οὐ δια-
 ρουμένως τῆς θεότητος, ὅτε ὑποδεχούρας τῆς ἐαυ-
 τῆς δόξης. Καὶ ὅπως, πῶς ἡ Τριάς ἀριθμεῖται, Πα-
 τὴρ (δὲ) ἄνωθεν βούντος, Υἱοῦ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτίζο-
 μένου, Πνεύματος δὲ ἁγίου ἐν εἴδει περισσεύει ἐπι-
 φοιτῶντος; Λέγε δέ μοι τίς ἐστὶν ὁ εἰρηκώς, Ἰδοὺ
 C συνήσει ὁ Παῖς μου ὁ ἀγαπητός, ἐφ' ὃν ἠὐδόκησα,
 ἐν ἡρέσειεν ἡ ψυχὴ μου. Θήσονται τὸ Πνεῦμά μου
 ἐκ' αὐτόν, καὶ κρίσιν τοῖς ἔθνεσιν ἀπαγγελεῖ.
 Οὐκ ἐρίσει, οὐδὲ κραυγάζει· οὐδὲ ἀκουσθήσεται
 ἐν πλατείαις ἡ φωνὴ αὐτοῦ. Κάλαμος συντετριμι-
 μένον οὐ καταείει, καὶ λίνον τυφόμενον οὐ σέ-
 σσει, ὥς ἂν ἐκβάλῃ εἰς νῆκος τὴν κρίσιν, καὶ τὰ
 ἐξῆς; Μὴ δὲ ταῦτα δύναται ἔχειν ἔμφασιν Τριάδος,
 ὃ φιλόνηκε; Ἀρα περὶ αὐτοῦ ὁ Πατήρ τὰ τοσαῦτα ἐν
 τῷ προφῆτῃ διεξῆλθε; Τίς δὲ ἐστὶ περὶ οὗ γέγραπται,
 Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου· Κάθου ἐκ δεξιῶν
 μου; Καὶ οὐκ εἶπεν· Εἰσαλθε εἰς ἐμέ· ἢ πάλιν ὡς
 λέγει τὸ Εὐαγγέλιον· Καὶ ἀνῆλθεν εἰς τὸν οὐρανόν,
 καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς· καὶ ἔρχεται
 κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἢ πάλιν, πῶς οὐκ ἐπιστάν-
 σε οἱ δύο ἄνδρες οἱ ἐν ἐσθῇσι λευκαῖς περηνότας πρὸς
 τοὺς μαθητὰς εἰπόντες, Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί
 ἐστὶ κατεῖς εἰς τὸν οὐρανόν ἀνελθόντες; Οὗτος
 Ἰησοῦς ὁ ἀφ' ἡμῶν εἰς τὸν οὐρανόν ἀναληφθεὶς
 οὕτως ἐλεύσεται, ὡς αὐτὸν εἶδετε ἀναλαμβανό-
 μενον; Τίνα δὲ εἶλεπεν ὁ μακάριος Στέφανος, ὅτι
 ἔλεγεν, Ἰδοὺ ἐγὼ ὁρῶ τὸν οὐρανόν ἀνεψχημένον,
 καὶ τὸν Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐστῶτα ἐκ δεξιῶν τοῦ
 Θεοῦ; Εὐ δὲ, ὃ κατὰ πάντα ἰδῶτα, μὴ νοήσας τὴν
 φωνὴν τῶν ἁγίων Γραφῶν, σεαυτὸν μᾶλλον ἰδολάτρης

A Pater, homo contentiosissime, indidemque vox illa
 venerat. Itaque si cœlo delapsa vox est, falsam
 illam tuam mentem, quæso, discute. Cuiusnam Pater
 ista dicebat: **517** *Hic est Filius meus dilectus?*
 Aut quis iste demum erat? Cur Spiritus sanctus
 effigie columbæ lapsus est, cum præsertim corpus
 haberet nullum? Solus enim id Unigenitus induit,
 perfecteque ex Maria semper virgine per Spiritum
 sanctum naturam hominis assumpsit. Neque vero
 ex virili eam semine suscepit, sed corpus sibi arti-
 fex Verbum e Maria finxit, necnon humanam ani-
 mam ac mentem: proindeque etiamnum homo est,
 qui propria hominis omnia perfecte in sese trans-
 tulit, ac cum sua divinitate conjunxit. Non sic tan-
 quam in homine duntaxat habitans, (absit ut ita
 suspicemur!) sed sacrosanctum ipsum Verbum,
 Deus, inquam, Verbum hominem se fecit.

VI. Jam Spiritus sanctus quam tandem ob causam
 specie se columbæ videndum exhibuit, nisi ut tibi
 sapientiæ opinione inflato, neque quidquam intelli-
 genti, nihil in Deum contumeliose jaciendum esse
 suaderet: ut ne Spiritum cum Patre Filioque con-
 fundendum esse crederes? Propterea, licet Spiritus
 sanctus nullo esset corpore præditus, ad columbæ
 tamen effigiem sese conformavit, quo tuum nimi-
 rum et patefaceret, et convinceret errorem, idquo
 ipsum ostenderet, suapte consistere persona Spi-
 ritum, suapte item persona Patrem, ac suapte po-
 stremo Filium. Sic ut non ideo divisa esse divinitas,
 aut depressum aliquid in ejus gloria, atque inferius
 esse putandum sit. Animadvertis, opinor, quemad-
 modum Trinitas ipsa numeretur, cum et Pater o
 cœlo clamat, et Filius in Jordane tingitur, et Spi-
 ritus sanctus specie columbæ delabitur. Dic, so-
 des, quis est ille qui dixit: *Ecce intelliget Filius*
meus dilectus, in quo mihi complacui, quem elegit
anima mea. Ponam Spiritum meum super ipsum,
et judicium gentibus nuntiabit. Non contendet, ne-
que clamabit, nec audietur in plateis vox ejus. Ca-
lamum contritum non confringet, et linum fumi-
gans non exstinguet, donec emittat in victoriam
*judicium*¹, etc? Nonquid illa ad exprimendam Tri-
 nitatem vim habere tibi, hominum contentiosissime,
 videntur? An de se tot illa Pater apud prophetam
 disseruit? Age, quis est ille de quo scriptum est:
 D *Dixit Dominus Domino meo: Sede a dextris meis*²?
 Non dixit: In me subi. Aut illud rursum, quod
 in Evangelio scriptum est: *Et ascendit in cælum,*
*et sedit ad dexteram Patris*³; et venturus est judi-
 care vivos et mortuos. **518** Præterea cur non
 duorum illorum virorum tibi persuadet auctoritas,
 qui in vestibus albis apparentes ita discipulos allo-
 cuti sunt: *Viri Galilæi, quid statis aspicientes in*
cælum? Ille Jesus, qui assumptus est a vobis in
cælum, sic veniet quemadmodum illum vidistis as-
*sumptum*⁴? Quemnam vero beatus Stephanus in-
 tuebatur, cum diceret: *Ecce ego video cælum aper-*

¹ Isa. xlii, 1 sqq. ² Psal. cix, 1. ³ Marc, xvi, 19. ⁴ Act. i, 11.

tum, et Filium hominis stantem a dextris Dei¹? Tu A καὶ τοὺς σοὶ ὑπακούσαντας, ἐκπεσὼν τῆς ἀγίας πί-
vero, rudis in omnibus atque imperite, nec quid στει; τῆς τοῦ Θεοῦ ἀληθείας.

sacræ Litteræ loquantur intelligens, tibi metipsi ac tuis auscultatoribus magis fraudi fuisti, dum a sacro-
sancta divinæ veritatis fide longius excidisti.

VII. Etenim reipsa quidem hoc ille dixit: Ego sum primus, et ego posterior, et præter me non est alius². Nimirum plures dii nequaquam existunt; sed unus duntaxat primus ac posterior, Pater, Filius et Spiritus sanctus. Non ut confusio quædam Trinitas illa sit, aut ab unitate sua discreta; sed Pater vere Filium genuit; et Filius vere a Patre genitus, in persona sua subsistens, initii omnis expers ac temporis. Item Spiritus sanctus a Patre et Filio, et eadem divinitate præditus a Patre procedit³, et a Filio semper accipit⁴; unus Deus primus ac posterior. Porro alterius cujusdam negotii administrandi gratia, atque ex ipsiusmet Christi persona ad eum modum canitur. Cum autem Jesus Christus Dominus noster sæpenumero prophetis apparuerit, et adventum suum nuntiaverit, ac nonnulli minime illum receperint, qui alterum loco ipsius exspectarent. Idcirco ad eos qui simulacrorum superstitionibus implicati erant, ac deorum multitudinem in orbem terrarum invexerant, ne attoniti et aberrantes Israelitæ Amorrhæorum, Chetæorum, Chananæorum, Pheresæorum, Evæorum, Gergesæorum, Jebusæorum, Arucæorum, Assannæorum simulacra colerent, quemadmodum prædictum illis fuerat. Quippe et Beelphegor adorarunt, et Chamos, et Astartem, et Mazuroth, et Neaste, et Beelzebath, cæteraque simulacra gentium. Propterea Dominus ista locutus est: Ego sum qui sum⁵; Ego sum primus et posterior⁶. Quo illos 519 conflictis gentium fabulis revocaret, quæ deorum multitudinem venerantur.

Quod autem Filium Dominum nostrum Jesum Christum venientem repudiaturi forent, hæc ad Judæos verba fecit: Ego sum primus et novissimus⁷. Primus scilicet, qui hac carne præditus advenit, et novissime venturus judicare vivos et mortuos. Qui quidem in cruce passus ac sepultus, atque excitatus a mortuis, cum eodem corpore in cælum est gloriose subvectus, et ad suam divinitatis gloriam cooptatus, ac novo splendore collostratus, ut neque contractetur amplius, neque mortem possit sustinere. Surrexit enim, ait Scriptura⁸. Christus; mors illi ultra non dominabitur, inquit Apostolus. Ac vide quam exacta Scripturæ ratio constet, tutoque deducat hominem, ne in alterutram a veritate partem excidat, ut cum illius mens plures sibi deos effingere voluerit, statim illud audiat: Dominus Deus unus unus est⁹. Cum autem alterum Christum, præter eum qui jam advenit, posterī Israelis exspectaverint, audiant vicissim: Ego primus, et ego novissimus; et: Ego sum A et Ω¹⁰. A, videlicet, quod deorsum respicit, et Ω, quod sursum obver-

Z'. Ἐφη γὰρ ὡς ἀληθῶς· Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ἐγὼ εἰμι ὁ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν μου οὐκ ἔστιν ἕτερος. Ὡς ἀληθῶς γὰρ οὐκ εἰσὶ πολλοὶ θεοὶ, ἀλλ' εἰς Θεὸς ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα, Πατήρ, καὶ Υἱός, καὶ ἅγιον Πνεῦμα, οὐ συναλοιφὴ οὕσα ἡ Τριάς, οὐδὲ διηρημένη τῆς ἐαυτῆς ταυτότητος, ἀλλὰ Πατὴρ ἀληθῶς γενήσας Υἱόν, καὶ Υἱὸς ἀληθῶς γεννηθείς ἐκ Πατρὸς ἐνυπόστατος ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως· καὶ Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, τῆς αὐτῆς θεότητος, ἐκ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, καὶ τοῦ Υἱοῦ λαμβάνον ἀεὶ, εἰς Θεὸς ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. Ἄλλης δὲ πάλιν ἕνεκα οἰκονομίας, καὶ ἀπὸ προσώπου διὰ αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ ᾄδεται οὕτως. Πάλιν ἐπειδὴ πολλάκις ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς πέφηνε τοῖς προφήταις, καὶ κατήγγειλε τὴν ἐαυτοῦ παρουσίαν ἔσεσθαι, τινὲς δὲ αὐτὸν οὐκ ᾔδειξαν, προσδοκῶντες ἕτερον ἀντ' αὐτοῦ. Καὶ πρὸς μὲν τοὺς δεισιδαίμονας τῶν εἰδώλων, καὶ πολυθεῖαν τῷ κόσμῳ εἰσαγχοχότας, ἵνα μὴ ἐκπλαγέντες οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ἐκτραπέντες, τὰ εἰδῶλα τῶν Ἀμορραίων, καὶ Χετταίων, καὶ Χαναανίων, καὶ Φερεζαίων, καὶ Εὐαίων, καὶ Γεργεσαίων, καὶ Ἰεθουσαίων, καὶ Ἀρουκαίων, καὶ Ἀστανναίων προσκυνήσωσιν, ὡς καὶ αὐτοῖς προεφητεύετο. Προσεκύνησαν γὰρ τῷ Βεελφεγῶρ, καὶ τῷ Χαμῶς, καὶ τῇ Ἀστάρτῃ, καὶ τοῖς Μαζουρῶθ, καὶ τοῖς Νεασθῶ, καὶ τῷ Βεελζεβὰθ, καὶ τοῖς λοιποῖς εἰδώλοις τῶν ἐθνῶν. Διὸ καὶ ἔλεγεν αὐτὸς ὁ Κύριος· Ἐγὼ εἰμι ὁ ὢν· Ἐγὼ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· ἵνα αὐτοὺς ἀποστρέψῃ τῆς τῶν ἐθνομύθων πλάνης, τῶν προσκυνούντων τὴν πολυθεῖαν.

Καὶ ἐπειδὴ ἰμελλόν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ ἀποθεῖσθαι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἔφη πρὸς τοὺς Ἰουδαίους· Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα. Ὁ πρῶτος ἐν σαρκὶ ἐπιδημήσας, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἐρχόμενος κρίναι ζῶντας καὶ νεκρούς· ἐπὶ τῷ σταυρῷ παπονηθῶς, καὶ ταφείς, καὶ ἀναστὰς, ἐν ὁρῇ μὲν ἐν αὐτῷ τῷ σώματι ἀναληφθείς, εἰς δόξαν δὲ τῆς αὐτοῦ θεότητος ἐνωθέντος, καὶ φαιδρυνθέντος, καὶ μηκέτι ὑπὸ ἀφῆν ἐμπίπτοντος, νυνὶ μηκέτι θανάτου μετέχοντος. Ἀνέστη γὰρ, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, ὁ Χριστὸς· θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύσει, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ ὅρα πῶς ἡ ἀκρίβεια κυριεύει, καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα μὴ ἐκπέσῃ κατὰ θατέρων τῶν τῆς ἀληθείας μερῶν· ἵνα, ὅταν μὲν βουληθεῖ ὁ νοῦς πολυθεῖαν ἐξεργάσασθαι, ἀκούσῃ, ὅτι Κύριος ὁ Θεός σου εἰς ἓστιν· ὅταν δὲ Χριστὸν ἕτερον παρὰ τὸν ἐλθόντα υἱὸς Ἰσραὴλ προσδοκῇσιν, ἀκούσωσιν· Ἐγὼ ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ Α καὶ τὸ Ω· τὸ Α τὸ κάτω βλέπον, καὶ τὸ Ω τὸ ἄνω βλέπον· ἵνα πληρωθῇ τὸ εἰρημένον· Ὁ καταβάς, αὐτὸς ἔστιν ὁ

¹ Act. vii, 55. ² Isa. xlii, 6. ³ Joan. xv, 26. ⁴ Joan. xvi, 14, 15. ⁵ Exod. iii, 14. ⁶ Isa. xlii, 6. ⁷ Isa. xli, 6. ⁸ Rom. vi, 9. ⁹ Deut. vi, 4. ¹⁰ Apoc. i, 8.

δυνατὴς ὑπεράνω πύσης ἀρχῆς, καὶ ἐξουσίας, καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς δυνάμεως ἐνομαζομένου. Καὶ ἵνα ὅταν νομίσης διὰ τὸ εἰρηκέναι, Ἐγὼ εἰμι ὁ πρῶτος, καὶ ὁ μετὰ ταῦτα· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ Α· καὶ, Ἐγὼ εἰμι τὸ Ω· καὶ, Κύριος ὁ Θεὸς σου εἷς ἐστι· καὶ ὅτι Ἐγὼ εἰμι ὁ Ων, ἵνα μὴ τις ἀρνήσῃται τὸν Υἱόν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, διὰ τοῦτό φησιν· Ὁ Πατήρ μου μείζων μου ἐστίν· καὶ, Ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀκέραια Ἰησοῦν Χριστόν. Οὐχ ὅτι οὐκ ἐστὶν ὁ Υἱὸς ἀληθινὸς Θεός· ἀλλ' ἵνα εἰς μίαν ἐνότητα ἀγάγῃ τὴν Τριάδος ὀνομασίαν, καὶ ἐκκλείσῃ τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ πολυθείας εἰς μίαν θεότητα.

Η'. Ἐάν τις νομίσῃ ὁ πλανηθεὶς τὴν διάνοιαν, τὸν ἵνα μόνον λέγεσθαι ἀληθινὸν Θεόν, τοῦτέστι τὸν Πατέρα, τὸν δὲ Υἱὸν μὴ ὄντα, οὐκ ἀληθινὸν δὲ, πάλιν ἐτέρως τὸν τοιοῦτον ἐλέγχει, λέγων· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Περὶ δὲ τοῦ Πατρὸς, ὅτι φῶς ὁ Θεός, καὶ οὐκ εἶπε, φῶς ἀληθινόν· ἵνα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀληθινόν, καὶ φῶς ἀληθινόν τὴν ἴσην θεότητα Πατρὸς πρὸς Υἱόν, καὶ Υἱοῦ πρὸς Πατέρα νοήσωμεν. Καὶ ἀπὸ τοῦ τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, καὶ τὸν Υἱὸν εἶναι, μὴ ἐπικεῖσθαι δὲ ἐνταῦθα ἀληθινόν. Οὐ γὰρ ἦν χρεία εἰπεῖν, μηδεμιᾶς ἀμφιβολίας οὐσης. Ἀπὸ γὰρ τοῦ, Θεός καὶ φῶς, ἡ μία τελειότης τῆς αὐτῆς γνησιότητος, Πατρὸς πρὸς τὸν Υἱόν, καὶ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, σαφῶς ἀπιφάνθη. Καὶ διαλέλυται σου ἡ πᾶσα τῆς πλάνης φρενοβλάβεια. Ἔστι γὰρ ὁ Πατήρ Πατήρ, ἐστὶν ὁ Υἱὸς Υἱός, ἐστὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἅγιον Πνεῦμα, Τριάς οὐσα, μία θεότης, μία δοξολογία, μία κυριότης· ὧς δόξα, τιμὴ, κράτος, Πατρὶ ἐν Υἱῷ, Υἱῷ ἐν Πατρὶ, σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς αἰῶνας αἰώνων. Ἀμήν.

Ταύτην δὲ πάλιν τὴν αἵρεσιν ὡςπερὶ λύδην, ἢ μόλουρον, ἢ ἑλοπα, ἢ ἐν τι τῶν ἐρπετῶν τῶν φοβερωτάτων, οὐ μὴν δὲ δυναμένων διὰ δηγμάτων βλέπειν, ἀποσεισάμενοι, καὶ δυνάμει τῆς ἁγίας Τριάδος καταπεπατηκότες, ἐπὶ τὰς ἐξῆς προβαίνοντες, αὐτὸν ἐπικαλεσώμεθα ἀρωγὸν τῆς ἡμετέρας πενίας τε καὶ βραχύτητος, εἰς τὸ ἀξίως τὰ παρ' ἐκάστη λεγόμενά τε καὶ γινόμενα, καὶ τὴν τούτων ἀντίρρῃσιν ποιήσασθαι βοηθῆναι.

ΚΑΤΑ ΟΡΙΓΕΝΙΑΝΩΝ,

Τῶν πρώτων, τῶν καὶ αἰσχυρῶν, τεσσαρακοστὴ τρίτη, ἢ καὶ ἐξηκοστὴ τρίτη.

Α'. Ὀριγένιοι καλοῦνται τινες, οὗ παντὶ δὲ τοῦτο τὸ γένος ὑπάρχει. Καθεξῆς δὲ, οἶμαι, τούτων τῶν αἵρέσεων καὶ αὕτη ἡ δηλουμένη. Καλοῦνται δὲ Ὀριγένιοι· οὐ πάντῃ δὲ σαφῶς ἴσμεν τίνος ἕνεκα, ἢ ἀπὸ Ὀριγένους τοῦ Ἀδαμαντίου, καλουμένου τοῦ Συν-

titur. Ut et illud impleatur : Qui descendit, ipse est qui ascendit, supra omnem principatum, et potestatem, et dominationem, et nomen omne quod nominatur¹. Ac ne aliud forte suspiceris ; et pro eo quod dictum est : Ego sum primus, et ego novissimus² ; et : Ego sum A et Ω³ ; et : Dominus Deus tuus unus est⁴ ; et : Ego sum qui sum⁵ ; ne quis Filium ac Spiritum sanctum abneget, ob id : Pater, inquit, meus major vis est⁶. Et : Ut cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti Jesum Christum⁷. Non quod Filius verus Deus minime sit ; sed ut eandem in unitatem Trinitatis nomen conjiciat, et a deorum multitudine ad unam divinitatem hominum animos convertat.

VIII. Quod si errore lapsus aliquis existimet, unum solum dici verum Deum, nimirum Patrem : Filium vero esse quidem, non tamen verum, alia hunc ratione convincit, dum ita loquitur : Ego sum lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁸. De Patre vero ita loquitur : Deus lux est⁹. Nec dixit, Lux vera, ut ex eo quod et Deum verum, et veram lucem appellavit, tam Patris divinitatem Filio. 520 quam Filii Patri æqualem intelligeremus. Atque ex eo quod et Pater lux, et Deus appellatur Filius, neque hic veri nomen adjectum sit, quod quidem necesse non erat, eo quod nulla foret de ea re dubitatio. His enim vocibus, Dei ac lucis, perfecta, eademque germanitas, ut ita dicam, Patris cum Filio, et Filii cum Patre perspicue declaratur. Sicque omnis tux falsitatis insania refellitur. Pater siquidem Pater est, et Filius Filius, et Spiritus sanctus Spiritus sanctus, eaque ipsa Trinitas, deitas una, una gloria, unaque dominatio. Cui gloria, honor, imperium : Patri in Filio, Filio in Patre cum sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Sed postquam hæresim istam velut lyben, aut molurum, sive elopem, aut aliud quoddam atrocissimum serpentis genus, quod tamen nihil nos moribus suis lædere potuit, discussimus, ac sanctæ Trinitatis ope ac virtute protrivimus, ad reliquas oratione promota, eundem prius inopie nostræ ac tenuitatis adiutorem Deum invocemus ; cujus præsidio freti, quæ ab unaquaque hæresi dicuntur, aut sunt, simul cum eorum confutatione proponere possimus.

ADVERSUS ORIGENIANOS,

Priores qui et sædi nominantur, quæ est hæresis XLIII sive LXIII.

I. Nonnulli sunt, quos Origenios appellant : quæ hominum secta non usquequaque diffunditur, proximo tamen loco post superiores illas hæc hæresis occurrit. Sed quam de causa Origenii vocentur, nondum plane comperi : utrumnam ab Origene Ada-

¹ F. πάντη. ² Ephes. iv, 10; i, 21. ³ Isa. xlii, 6. ⁴ Apoc. i, 8. ⁵ Deut. vi, 4. ⁶ Exod. iii, 14. ⁷ Joan. xiv, 28. ⁸ Joan. xvi, 3. ⁹ Joan. vii, 12; i, 9. ¹⁰ I Joan. i, 5.

mantio, qui cognomento Syntactes, hoc est *lucubrator*, est dictus, an ab aliquo altero; quod, ut dixi, penitus ignoro, nec aliud præter ipsum nomen accepi.

Horum vero hæresis ad Epiphaniis dogma conformata videtur, de quo in Gnosticorum secta sermonem antea fecimus. Idem diversos ex Vetero Novoque Testamento libros asciscunt. Nuptias repudiant, neque tamen obscenis libidinibus modum ullum adhibent, adeoque omni genere spurcitiae et corpus suum, et mentem animamque contaminant. Quidam enim ex his monasticam vitam specie ipsa profitentur, **521** iidemque mulieres idem vitæ institutum præferunt. Qui omnes corruptis sunt corporibus: adeo ut cum libidinem ipsi suam expleant, facinus, ut honestius dicam, illud perpetrent, quod Judæ filius Onan admisisse legitur¹. Nam ut iste cum Thamare coibat, ac libidini suæ satisfaciebat, neque quidquam tamen ad propagationem sobolis, cujusmodi hominibus a Deo concessa est, efficiebat; imo vero sibi eo ipso modo, quo flagitium illud patrabat, conscisciebat injuriam: sic Origeniani in detestanda illa sua libidine committenda, usitatam venerem persequi solent. Non enim illi castitatem, sed castitatis simulationem, cui falso nomen illud tribuitur, præ se ferunt. Quæ id affectat, ut, quæ constuprata sit mulier, prægnans non fiat, aut ne fetus aliquid pariat, neve id homines resciscant; apud quos suo illo castimoniam, ut putant, instituto in pretio atque existimatione esse cupiunt. Atque hoc nihilominus opus illorum est ac facinus. Sed alii turpem illam flagitiosamque rem alia ratione, quam cum mulieribus, exercent; ac suis ipsi manibus ad sceditatem abutuntur. Nec minus isti Judæ, quem diximus, imitantur filium; dum nefariis suis sceleribus, et abominandi humoris destillatione terram commaculant; imo vero profluvium illud suum in solo

pedibus extulerunt; ne subreptum ab impuris spiritibus ad ullam fetus procreationem possit excipi.

II. Cæterum varios, uti dixi, tam Veteris quam Novi Testamenti libros adhibent; nec non et apocryphos quosdam, velut Andreæ, et aliorum Actus. Idem et de incesta illa sua venere palam etiam gloriari non dubitant; et eam audacter ac sine ullo pudore perpetrant. Interim vero catholicos illos clericos accusant, qui *dilectas*, quas vocant, et *contubernales* feminas asciscunt: quos asserunt clanculum istud ipsum propter hominum pudorem committere, ut et cum nequitia illa sepeliantur; et specie tenus, ob aliorum verecundiam, castitatis nomine gloriantur. Ac nonnulli ex his certos homines, qui jam vita sancti sunt, ad me detulerunt; a quibus commissum hoc flagitii genus affirmarent, idque se ab ipsis, quas illi compresserant, mulierculis accepisse. Inter quos quemdam

τάκτου (22), ἡ ἄλλου τινὸς εἶναι, ἀγνοῶ. Ὅμως τοῦτο τὸ ὄνομα κατελήφαμεν.

Ἡ αἵρεσις δὲ παρ' αὐτοῖς νομιστεύεται, ὥσπερ ἀπειθαζομένη τῇ τοῦ Ἐπιφάνους, ἀνω μοι προδεδωμένου ἐν ταῖς κατὰ τοὺς Γνωστικὸς αἵρεσις. Γραφὰς δὲ οὗτοι ἀναγινώσκουσι διαφόρους Καινῆς καὶ Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἀθετοῦσι δὲ γάμον, καὶ οὐ παύεται ἀπ' αὐτῶν ἡ λαγνεία. Μολύνουσι δὲ ἑαυτῶν τὸ σῶμα, καὶ τὸν νοῦν, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν ἀσελγείᾳ. Οἱ μὲν γάρ εἰσι προσχήματι μοναζόντων, αἱ δὲ σὺν αὐτοῖς οὔσαι προσχήματι μοναζουσῶν. Ἐφθαρμέναι δὲ εἰσι τοῖς σώμασι, τὴν μὲν ἐπιθυμίαν αὐτῶν ἐκτελοῦντες, τῷ δὲ ἔργῳ κεχρημένοι, ἵνα σιμνότερον

εἰπω, τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ἰουδα τοῦ Αἰνῶν καλουμένου.

Ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ σώματι μὲν τῇ θάμαρ συνήπτετο, καὶ τὴν ἐπιθυμίαν ἐξετέλει, εἰς καταβολὴν δὲ παιδοποιᾶς κατὰ τὴν ὑπὸ Θεοῦ δοθεῖσαν παιδοποιᾶν οὐκ ἐτελεσιουργεῖ, ἀλλὰ ἑαυτὸν ῥέει, ὥς τρῶπι τὸ πονηρὸν εἰργάζετο· οὕτως καὶ οὗτοι κέχρηται μὲν ταῖς νομιζομέναις, τελοῦντες ταύτην τὴν ἀθέμιτον ἐργασίαν. Περφιλοσιμῆται γὰρ παρ' αὐτοῖς οὐχ ἡ ἀγνεία, ἀλλ' ὑποκριτικὴ μὲν ἀγνεία τῷ ὀνόματι καλουμένη, φιλοσιμησις δὲ ἕως τοῦ μὴ ἐγκυμονῆσαι τὴν ὑπὸ τοῦ δοκοῦντος² ἐφθάρθαι γυναῖκα· ἢ ἵνα μὴ φωραθῶσιν ὑπὸ ἀνθρώπων, βουλόμενοι ἐν τιμῇ εἶναι διὰ τὴν νομιζομένην παρ' αὐτοῖς τῆς ἀγνείας ἀσκησιν· ὁμως τοῦτο αὐτῶν ἐστὶ τὸ ἔργον, ἕτεροι δὲ αὐτὸ τοῦτο φιλοτιμοῦνται τὸ μυστῆρὸν ἐπιτελεῖν, οὐχὶ διὰ γυναικῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τρόποις, ἰδίαις χερσὶ μολυνόμενοι. Καὶ ὡσαύτως μιμοῦνται τὸν προειρημένον υἱὸν τοῦ Ἰουδα, τὴν γῆν ταῖς ἀθεμίτοις αὐτῶν ἐργασίαις καὶ μυσταῖς σταγόσιν ἐπιμολύνοντες, καὶ ποσὶν ἑαυτῶν ῥύσις [ἑαυτῶν] ἀνατρίβοντας ἐν τῇ γῇ· ἵνα μὴ ἀρπαγῶσι τὰ ἑαυτῶν σπέρματα ὑπὸ ἀκαθάρτων πνευμάτων, εἰς ὑποδοχὴν ἐγκυμονήσεως.

Β'. Κέχρηται δὲ, ὡς ἔφην, διαφόροις γραφαῖς, Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης, καὶ ἀποκρύφοις τισί, μάλιστα ταῖς λεγομέναις Πράξεσιν Ἀνδρέου καὶ τῶν ἄλλων. Ἡδὲ καὶ χάκεῖνοι αὐτοὶ ἐκαυχῆσαντο πολλάκις, ὡς πεπαρρησιασμένοι τοῦτο ἐπιτελεῖν. Κατηγοροῦσι δὲ δῆθεν τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰς ἀγαπητὰς λεγομένας συνεισάκτους γυναῖκας κακημένων, ὡς καὶ αὐτῶν τοῦτο ἐπιτελούντων κρυφῇ διὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων αἰδῶ· ἵνα μὲν τῇ πονηρίᾳ συνθάπτονται, τῷ δὲ προσχήματι τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα τὸ ὄνομα σιμνύνονται. Διελίχθησαν δὲ ἡμῖν καὶ τινες περὶ τινῶν τελευταίων, καὶ δῆθεν ὡς τινῶν τοῦτο ἐπιτελούντων, ὡς ὑπὸ τῶν βεβιασμένων ὑπ' αὐτῶν γυναικῶν ἀκηχόετες· ἐν οἷς καὶ ὄνομα ἐπισκόπου εἰς μέσον ἔφερον. Ἐν πόλει μικρᾷ τῆς Παλαιστίνης τὸν τοῦ ἐπισκόπου κληρὸν ἐπὶ ἱκανοῖς ἔτεσι διοικήσαντος, ἐσχληκὸς δὲ

¹ Gen. xxixiii, 9. ² F. οὐ δοκοῦσαν.

(22) Καλουμένου τοῦ Συντάκτου. Hieron. in Rsf. Apol. I: Pro eruditione qua polles, et insignis συντάκτης in Occidente laudaris.

τοιαύτας γυναίκας ἐξυπηρετούμενας αὐτῷ, φημί δὲ συνεισάκτους. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ὁμολογητῶν τῶν τοιούτων ὧτα οἶδαμεν. Ὅμως τοῖς εἰρηκόσι τοῦτο καὶ ἀπὸ τῶν γυναικῶν ἀκροῦναι φάσκουσιν οὐ πεπιστεύκαμεν. Ἢ γὰρ ἀνάγκη τῆς τῶν εἰρηκότων κακοτροπίας ὑπέβαλλεν ἡμῖν ποτὲ μὲν πιστεῦειν, ποτὲ δὲ μὴ πιστεῦειν, ἐπὶ τὴν τοῦ προειρημένου γέροντος ἐπισκόπου μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευταίην κακοφημίαν. Ἢ γὰρ αἰτία ἡ εἰς αὐτὸν φθάσασα τοιαύτη τις γέγονεν· Ἐάλω τις τοιοῦτος ἐπὶ ἁμαρτίᾳ γυναικός. Καὶ ὡς ἡλέγχετο ὑφ' ἡμῶν, ἀπολογίαν ταύτην ἔφεριν, ὡς τῆς συμφορῆσεως αὐτῷ γυναικός, καίτοιγε ἤδη πεπαιτωμένης τὸν χρόνον, καὶ ἐν ἡλικίᾳ γηραλέᾳ ὑπάρχούσης, εἰπούσης αὐτῷ τὴν τῆς κακοπραγίας ἐργασίαν· ὡς χρῆσθαι μὲν αὐτὸν ἐδίδασκεν, ἐξωθεν δὲ τὰς μυστὰς αὐτοῦ ρυῖς ἐπὶ γῆς διασκαδὴ εἶν.

Γ. Καὶ αὕτη μὲν ἡ τούτων μυστὰ ἐστὶν ἐργασία, τὴν νοῦν αὐτῶν ἀπατῶσα, καὶ ἐκ διαβόλου τετυφλωμένη. Ὡς τὰς μαρτυρίας δι' ὧν πίπτουσιν, εἰς μέσον φέρειν οὐκ ἀναγκαῖον ἔγνηται, ἵνα μὴ δόξωμεν δι' ὧν βουλόμεθα ἀκριβολογεῖν εἰς ἀποτροπὴν τῆς ἀθεμίτου ἀσελγείας ἐκάστης αἰρέσεως, μᾶλλον προτρέπεσθαι τῶν ἀστηρίκτων καὶ χαννουμένων αἰετὶ τὴν δεικνύσαν, τῶν τὸ πονηρὸν ἑαυτοῖς θηρᾶσθαι ὑπὲρ τὴν ἀγαθότητα ἐπιθυμούντων. Εἰς ἕλεγχον δὲ μᾶλλον τῆς δεινῆς ταύτης καὶ ἐρπετώδους αἰρέσεως ὀλίγα ἀπὸ πολλῶν προσοφθῆσονται.

Πῶθεν εἰλέφατε, ὦ οὔτοι, τὴν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίαν ἐπίνοιαν; Πρῶτον μὲν γὰρ, ὅτι τὸ πᾶν τίνι οὐ δῆλόν ἐστιν, ὅτι δαιμόνων ἐστὶν ἡ ὑμετέρα διδασκαλία, ἡπατημένων δὲ τὸν νοῦν καὶ ἐφθαρμένων ἡ ἐπινενοημένη κακομηχανία; Εἰ γὰρ ὅλως πονηρὸν τὸ κυλίσκειν, οὐκ ἄρα διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλὰ διὰ τὸ συνάπτεσθαι σώματι. Πῶς οὖν ἡττημένοι ἡδονῇ συνάπτειν σώματι; Καὶ εἰ οὐ πονηρὸν τὸ συναρθῆναι σώματι, οὐδὲ πονηρὸν τὸ τελεσιουργεῖν τὸ γεγεννημένον. Ἢ γὰρ ἀποταξάμενον ἄνθρωπον μὴ γεωργεῖν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, ὡς ὁ Ἀβελ τὴν ποιμὴν προβάτων. Καὶν δὲ ἐργαζόμενος τὴν γῆν. Εἰ δὲ γεωργεῖ τις τὴν γῆν, ὡς ὁ Νῶε, ὅτι Ἐγένετο ἀνὴρ γεωργός, καὶ ἐρύτευσεν ἀμπελῶνα, οὐκ ἐρύτευσεν ἀμπελῶνα [οὐκ ἐφύτευσεν], ἵνα βότρυν μὴ ἐνέγκῃ· ἀλλ' ἐφύτευσε, καὶ ἔπιεν ἐκ τοῦ καρποῦ αὐτοῦ, καὶ ἐμεθύσθη, ὡς γέγραπται. Ἢν δὲ συγγνώμην τῷ γέροντι ἀπονείμει. Εὐάρεστος γὰρ τῷ Θεῷ ὑπάρχων, οὐ διὰ ἀσωτίαν τὴν μέθην ὑπέστη, ἀλλὰ λύπη φερόμενος τάχα ἐκικάρωτο· καὶ μὴ φέρων ἐξ ἀμφοτέρων διὰ τὸ ἀσθενὲς καὶ γηραλέον, ἀσθενεῖς ὑπέπεσεν· οὐχ ἵνα χλευασθῇ ὑπὸ τέκνου. Ὁ δὲ, καταγελάσας, ἐκτυτῶ εἰληψε τὴν κατάρσιν, ἵνα κολάζωνται οἱ ἐνσκήπτοντες τοῖς πατράσιν ὕβριν, καὶ οἱ ἐν ὑμῖν διαλο-

episcopum nominabant, qui in exiguo Palaestinae oppido multis annis Ecclesiae praefuit, **522** et contubernales istiusmodi feminas ad domesticum ministerium habuit· quem nos etiam ex confessorum numero fuisse scimus. Sed iis, qui de eo istud affirmarent, et de mulierculis ipsis cognovisse dicerent, fidem nullam adhibendam putavimus. Nam eorum qui id jactabant, improbitas necessitatem quamdam attulit, ut aliquando crederemus, aliquando minime crederemus quæ ad senis illius infamiam episcopi, post ejus obitum, referrent. Porro crimen illud cujus insimulabatur, ejusmodi fuit. Cum ex ea factione ac grege quidam facinoris istius convictus a nobis redargueretur, hoc ad purgandum sese in medium attulit: ab ea, quam constabrat, semina, quanquam effeta jam et anus erat; foedissimæ illius libidinis rationem didicisse, ab eaque uti concubitu sic edoctum, ut detestandi humoris profluvium in terram spargeret.

II. Atque hoc quidem turpissimum et execrandum est illorum scelus, quod et ipsorum decipit animos, et a diabolica cæcitate proficiscitur. Quibusnam vero auctoritatibus testimoniisque freti ad illa delapsi sint, in medium asserre non putavi necessarium, ne dum ad cujusque hæresis flagitiosam libidinem aversandam accuratius singula persequimur, imbecilliorum ac levitate quadam elatorum hominum animos ad ea magis incitare videamur: qui quidem malum præ bono sibi consciscere ac captare consuerunt. Verum ad uberiores horrendæ illius ac serpentinæ hæresis confutationem, pauca de multis attexam.

Unde igitur, quaeso, tam nefarium scelus excogitare didicistis? Primum enim, ut universe dicam, quis non videt, cum dæmonum propriam vestram hanc esse doctrinam, tum illud tantum tamque atrox a vobis inventum flagitium nonnisi errore depravatis hominibus ac corruptela convenire? Nam si omnino concipere malum est, profecto non ob ipsam sobolis procreationem, sed ob corporum copulationem malum esse videbitur. Quare quid vos attinet voluptate superatos commiscere corpora? Aut si corporum illa conjunctio mala non est, ne idipsum quidem quod gignitur ad exitum perducere, malum est. Etenim vel abdicatis omnibus, agriculturam omnino non attingere hominem oportet: quemadmodum Abel ovium fuisse pastor, Cainus terram coluisse dicitur¹. Vel si solum **523** exercere aliquis instituit, uti Noe fecisse dicitur, qui, ut scriptum est, *vir fuit agricola, et plantavit vineam*²: non ideo, puto, vineam plantavit, ut ne racemos proferret; sed et plantavit, et de fructu illius bibit, et inebriatus est, ut eo loco legitur. In quo sane venia dignus senex ille fuit. Qui cum Deo gratus esset, non ex intemperantia in illam ebrietatem incidit; sed, ut opinor, ex tri-

¹ Deest δεῖ. ² Gen. iv, 2. ³ Gen. ix, 20 seq.

stilia ac mœrore quidam ei somni torpor obrepsit. Α γισμοὶ ἐπεχειρόμενοι κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως. Cum autem utriusque vim sustinere ob imbecillitatem et ætatem non posset, in eam infirmitatem prolapsus est: nec ideo tamen dignus erat, ut ei filius illuderet. Quare qui illum derisit, in semetipsum imprecationem convertit. Ut ii pœnis afficiantur, qui parentibus suis contumeliam imponunt, adeoque cogitationes illæ, quæ adversus Dei cognitionem et recte constitutum ordinem insurgunt.

IV. Enimvero licet tantus nuptiis honor, quantus virginitati, minime sit habendus, et hæc illis anteponenda sit; cum ea tamen vera virginitas appellatur, quæ cum honestate est et virtute conjuncta, tum honorabiles nuptiæ¹ a liberorum procreatione non abhorrent, neque ad ignominiam ea trahunt quæ a Deo præclare condita sunt, imo vero non aliter præscriptum divinitus nuptialis conjunctionis modum ac rationem usurpant. Quippe virginitas revera ejus instar est, quam Apostolus his verbis prædicat: *Virgo et innupta sollicita est de his quæ sunt Domini, quomodo placeat Domino, ut sit sancta corpore et anima*². Ut ostenderet, nullam, ne minimam quidem, suspicionem solitarium vitæ genus admittere. Verum et Abrahamum scimus liberis operam dedisse, et amicum interim Dei fuisse, perinde atque Isaacum, et Jacobum, ac deinceps cæteros. Qui neque semetipsos exsecrandis flagitiis, ac scœdissimis usurpandis rebus inquinaverunt, neque recte a Deo constitutæ liberorum per nuptias procreationi refragati sunt. Neque porro qui inter ipsos castimoniam ac virginitatem instituerant, certaminis leges violaverunt, aut, velut quibusdam præstigiis, hanc virtutis exercitationem alio modo commutarunt. Atque Elias sane urbes ipsas propemodum ne ingrediebatur quidem, nec inter mulieres versabatur; sed in desertis locis assidue vivebat, quemadmodum Elisæus, et Joannes, ac cæteri omnes; qui, ut præclare ex evangelico

Postremo licet multa de his in medium asferre possimus, et infinitis Scripturæ testimoniis et auctoritatibus illusam a diabolo mentem illorum redarguere, paucis illis erimus contenti, cum et alioqui manifesto constet nulla ab prudentia illorum proficisci facinus, nec ejusmodi a Deo derivatam esse scientiam, sed ex dæmonum afflatu ludibrium istud omne ac nefandi sceleris crimen esse conflatum. Quocirca cum nos hæresim istam, viperæ instar ejus, quam *scytalen* vocant, repulcrum; quod quidem serpentis genus cum pusillo corpore sit, molestum ac vehemens asthma veneno suo injicit, et appropinquantibus labem ac perniciem inspirat: cum hanc igitur hactenus obtriverimus, ad reliquas transeamus, si prius Dei operis institutum favore suo prosequatur.

ADVERSUS ORIGENEM ADAMANTIUM, *Hæresis XLIV sive LXIV.*

I. Origenes, cognomento Adamantius, sequitur.

¹ Hebr. xiii, 14. ² I Cor. vii, 34. ³ Matth. xix, 12.

(23) Ὁριγένους. Proximum Origenianis τοῖς ἀσχοποιοῖς locum Origenistæ sibi vindicant, ab

Δ'. Εἰ γὰρ καὶ οὐ δεδόξασται ὁ γάμος ὡς ἡ παρθενία, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ ὑπάρχει ἡ παρθενία, παρθενία δὲ ἀληθεύουσα ἐνδοξος καὶ ἐνάρτεος κέκληται, οὐ μεμολυσμένη, καὶ ὁ σεμνὸς δὲ γάμος παιδοποιῶν οὐκ εἰς ἀσχύνην τὰ ἐκ Θεοῦ καλῶς ἐκτεσμένα ἀπαγορεύει· ἀλλ' οὔτε ἄλλως μεταχειρίζεται τῆς τοῦ γάμου κοινωνίας τὴν ἐκ Θεοῦ τεταγμένην ἀγωγὴν. Παρθενία γὰρ ἐστὶν ἀληθῶς, ὡς ἐκείνη ἡ ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἀποστόλου ἐπαινουμένη, ὅτι Ἡ παρθένος καὶ ἡ ἀγαμος μεριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ, ἵνα ᾗ ἁγία τῷ σώματι καὶ τῇ ψυχῇ. Ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐδεμίαν αἰτίαν ἀμπλακτημάτων κἂν ὑπονοηθῆναι ἡ μονότης ἐνδέχεται. Ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀδραμ οἰδισμὲν παιδοποιῶντα, φίλον δὲ ὄντα τῷ Κυρίῳ, Ἰσαὰκ δὲ καὶ Ἰακώβ, καὶ τοὺς καθ' ἑξῆς· καὶ οὔτε ἑαυτοὺς ἐμύλουν ἀντιθέτως πράξει, παραπτόμενοι μυστῶν, οὔτε ἀντιθέτως ἔσχον πρὸς τὴν ἐκ Θεοῦ καλῶς τεταγμένην διὰ σεμνοῦ γάμου παιδοποιῶν· καὶ οὔτε οἱ ἐν αὐτοῖς ἀγνείαν τε καὶ παρθενίαν ἀσκήσαντες παρέφθειραν τὸν ἀγῶνα, καὶ ἐτέρως μετεποίησαντο, ὡς διὰ κυδείας, τὸν ἐνάρτεον τῆς ἀθλήσεως τρέπον. Καὶ Ἠλλίας μὲν πανταλῶς ἐν πόλεσι τάχιον οὐκ εἰσῆλθε, οὐδὲ μετὰ γυναικῶν συνόμιλος ἐγένετο· ἐν δὲ ἐρημίαις διατελὼν ὑπῆρχε· καὶ Ἐλισσαῖος, καὶ Ἰωάννης, καὶ πάντες οἱ τὸν μέγαν τουτονὶ χαρικτήρα τῆς τῶν ἀγγέλων μιμήσεως καλῶς κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν διάταξιν τοῦ Κυρίου ἑαυτοὺς διὰ βασιλείαν οὐρανῶν ἐντρούχισαν.

524 Domini mandato insignem illam imitationis angelicæ notam atque formam exprimerent, semetipsos propter regnum cæleste castraverunt³.

Καὶ πολλὰ μὲν οὖν ἔχοντες περὶ τούτων λέγειν, καὶ ἐκ πολλῶν συστάσεων τῆς θείας Γραφῆς, τὴν αὐτῶν διελέγχουσιν· διάνοιαν ὑπὸ διαδόλου ἐμπαιζομένην, ἀρκούμεθα τοῖς ὀλίγοις τούτοις· ἐπειδὴ πάντῃ σαφές ἐστίν, ὅτι οὐ συνέσεια παρ' αὐτοῖς ἡ ἐργασία, οὐδὲ ἐκ Θεοῦ ἡ τοιαύτη γνῶσις· ἀλλὰ δαιμόνων ἐνεργείας ἡ χλεύη καὶ πτώσις αὐτῶν τῆς ἀθεμίτου ἐργασίας γίνεται. Καὶ ταύτην δὲ παρωσάμενοι, ὥσπερ τὴν δεινὴν σκυτάλην, τὴν ἔχιδναν καλουμένην, οὔσαν μὲν τῷ σώματι βραχείαν, τῇ δὲ ἰσβολῇ δεινὸν ἄσθμα ἐμπνέουσιν, καὶ εἰς τοὺς πλησιάζοντας τὴν λύμην ἐμφυσῶσιν· ταύτην συντρίβαντες, ἐπὶ τῆς ἐξῆς ἴωμεν, Θεὸν ἀρωγὸν ἐπικαλεσάμενοι, εἰς τὴν τῆς πάσης πραγματείας ἡμῶν ἐνθεον ἐπαγγελίαν.

opem imploraverimus, ut divinum plane suscepti

ΚΑΤΑ ΟΡΙΓΕΝΟΥΣ (23) ΤΟΥ ΑΔΑΜΑΝΤΙΟΥ, *Τεσσαρακοστὴ τετάρτη, ἡ καὶ ἐξηκοστὴ τετάρτη.*

Α'. Ὁριγένης, ὁ καὶ Ἀδαμάντιος ἐπικληθεὶς, καθ-

Origene illo dicti cujus errores copiosissime in-

sectatur Epiphanius. Horum enim præ cæteris

εξῆς τοῦτον ἁκολουθεῖ. Οὗτος πᾶς μὲν ἦν Λεωνίδου τοῦ μακαρίτου ἀγίου μάρτυρος· καὶ αὐτὸς δὲ τὰ πλείστα διωχθεὶς ἐν τῇ νήρ αὐτοῦ ἡλικίᾳ, ἀνὴρ ὢν κατὰ τὴν τῶν Ἑλλήνων παιδείαν λόγιος, καὶ ἐν Ἑκκλησίᾳ ἀνατεθραμμένος, ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως (24) ἐγνωρίζετο ἐπὶ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἦν γὰρ τῷ γένει μὲν Αἰγύπτιος, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἐσχηκώς τὴν οἰκίαν καὶ ἀνατροφὴν, τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις (25) φοιτήσας ἐν τοῖς παιδευτηρίοις χρόνον τι. Πολλὰ δὲ λέγεται πεπονθέναι ὑπὲρ τοῦ ἀγίου λόγου τῆς πίστεως καὶ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τοῦτο μὲν ἐν τῇ πόλει πολλάκις συρόμενος, ὀνειδιζόμενος, βασάνοις ἀντήκτοις ὑποβαλλόμενος. Καὶ γὰρ καιρῷ ποτε (26) ἑυρήσαντες αὐτὸν οἱ Ἕλληνες πρὸς τὴν ἀναβάσει τοῦ Σεραπίου καλουμένου, τοῦ αὐτῶν εἰδώλου, καθίσαντες, τὸν αὐτὸν προσέταξαν θαλοὺς φοινίκων ἐπιδιδόναι τοῖς ἐπὶ τὸ ἀθεμιτοῦργεῖν καὶ προσκυνεῖν τῷ εἰδώλῳ ἀντιοῦσι. Τοιοῦτον γὰρ σχῆμα ἔχουσιν οἱ τῶν εἰδώλων αὐτῶν ἱερεῖς. Ὁ δὲ, λαβὼν, μεγάλη τῇ φωνῇ καὶ πεπαρρησιασμένη τῇ διανοίᾳ, οὐ δέισας, οὐδὲ διστάσας ἐβόα, λέγων· Δεῦτε, λάβετε οὐκ ὃν θαλὸν τοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ τὸν θαλὸν τοῦ Χριστοῦ. Καὶ πολλὰ ἔστιν ἃ περὶ τὸν ἄνδρα ἀνδραγαθήματα ἀναφέρουσιν οἱ παλαιοὶ κατὰ παράδοσιν.

Β. Ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ (27) τὰ τοῦ βραδείου εἰς

Ἔ. τοῦτων.

acerrimum sese hostem perpetuo professus est; nec dubitavit vehementes ob id cum plerisque altercationes suscipere, adjutore usus Hieronymo ac Theophilo, ac præcipue Joannem Hierosolymitanum et Rufinum agitavit. Sed et una illa causa fuit, cur a Chrysostomo dissentiret, quod is ante generalis synodi decretum damnare nollet Origenem. Vide quæ Hieron. contra Rufinum, Joannem Hierosolymitanum scripsit, necnon et Socratem, Sozom., Nireph.

(24) *Ἐν χρόνοις Δεκίου τοῦ βασιλέως.* Vixit quidem Origenes extrema jam ætate sub Decio, et ad Gallum ac Volusianum usque pervenit. Sed cur floruisse, aut celebrem fuisse sub illo potius, quam sub interfectis imperatoribus dixerit, satis mirari non possum. Nam a Severi temporibus deinceps summa in omnium admiratione fuit. Lege Eusebii *Historiæ* lib. vi, ubi Origenis res gestas accuratissime perscripsit. Invenies non modo apud Christianos, sed et apud imperatores ipsos plurimum gratia et commendatione valuisse. Nam et a Mamaeæ Antiochiam acritus dicitur, et ad Philippum ejusque conjugem litteras dedit. Quid igitur attinebat, nominatim Decii, et quidem unius mentionem facere? Quin et illud augeat admirationem, quod lib. *De pond. et mens.*, p. 174, scripsit Epiphanius, Origenem ab imperatoris Decii tempore ad Gallum et Volusianum et ultra floruisse. Anno Severi decimo Leonides Origenis pater martyrium obiit, cum Origenes xvii ætatis agebat annum, ut auctor est Eusebius lib. vi, cap. 2. Fuit is annus Christi circiter 202; nam Severus anno fere 193 imperium exorsus est. Hoc si ita est, natus erit Origenes anno Christi 186. Vixit autem annis lxi, ut idem lib. vii, cap. 1, testatur. Quare moritur anno 254, vel sequenti, quo Gallus et Volusianus interempti sunt. Jam Decii primus annus incidit in Christi 251, quo quidem Origenes lxi annum attigerat. Non igitur ab illo demum tempore γνωρίζεσθαι, vel ἀρχαῖον ἐπεὶ. Equidem vereor ne hic quoque hallucinatus

A Natus hic Leonida patre, beatissimo sanctissimoque martyre. Sed et ille primis ætatis suæ annis multa in persecutione mala sustinuit. Atque ubi virilem ad ætatem pervenit, Græcis litteris apprime excultus, atque in Ecclesiæ gremio nutritus, Decio imperatore Alexandriæ claruit. Genere quippe Ægyptius, Alexandriæ domicilium educationemque nactus est. Ac nescio, an Athenis quoque scholas aliquandiu frequentarit. Sed pro Christiana religione ac fide Christique nomine quamplurima perpessus esse dicitur. Nam et in urbe tractus sæpino et conviciis affectus, et immanissimis questionibus tormentisque subjectus est. Inter cætera adrasum illum aliquando Græci pro templi Serapidis (quod illorum idolum est) gradibus collocantes, palmiarum surculos in eos distribuere jusserunt, qui ad execrandos ritus obeundos venerandumque simulacrum adibant. Hic enim simulacrorum apud illos sacerdotibus est habitus. At Origenes, 525 ramis illis acceptis, magna voce constantique animo, sine ullo metu ac dubitatione ita vociferatus est: Adeste, capite non simulacrorum templi, sed Christi surculum. Præter hæc alia quamplurima sunt egregia viri facinora, quæ veteres de illo tradiderunt.

II. Sed in ejusmodi præmii possessione perpetuo

C Epiphanius Decium pro Severo sumpserit. Nam in libro *De ponder. et mens.*, postquam insignes aliquot martyres, qui sub Decio passi fuerant, per censuit, veluti Babylon, Fabianum, Alexandrum, subjicit: Καὶ αὐτὸς δὲ Ὁριγένης πολλὰ πεπονθὼς εἰς τέλος τοῦ μαρτυρίου οὐκ ἔφθασεν. Tum reliquam narrationem subtexit de profectione in Palestinam, deque 28 annorum secessu in urbe Tyro, quæ hoc loco uberius exsequitur. Atqui hæc diu ante Decium accidisse necesse est. Videtur ergo pro Severo imprudenti obrepsisse Decius.

(25) *Τάχα δὲ ἐν Ἀθήναις.* Si id verum est, diversam hanc ab illa profectionem oportet fuisse, cujus meminit Eusebius, lib. vi, cap. 17, qua sub Alexandro imper., jam ætate et eruditione firmatus Origenes in Græciam e Palestina perrexit. Quintetiam narrat idem, cap. 3, Athenis commentarios in Ezechielem illum absolvisse.

(26) *Καὶ γὰρ καιρῷ ποτε.* Quando ista contigerint non nisi conjectura consequi possumus. Quæ nisi me fallit, sub Severo hæc passus est Origenes adhuc adolescens. Vide Eusebii cap. 3. Atque idcirco quidem a gentilibus adrasum esse suspicor, quod Ægyptiorum deorum ministri rasi essent, ut Synes. lib. *De encom. catitii*, Plutarch. *Tract. de Iside*, alique complures significant.

(27) *Ἀλλ' οὐκ ἔμεινεν αὐτῷ.* Hanc Origenis historiam, ac lapsum revocant in dubium annales ecclesiastici, anno 253, num. 120, et deinceps. Imo, quod amplius est, locum istum, quo narratio illa continetur, suspectum reddunt, quasi ab aliquo perperam sit insertus. Quorum hoc posterius perspicue falsum, alterum non satis probatum, utrumque levioribus conjecturis innixum est, quam ut vetustissimo sanctissimoque Patri fides hac in parte derogetur. Commentum est, inquiunt, et affectata calumniam, quod de Origenis lapsu a nonnullis jacitur. Cur ita tandem? Quoniam scriptorum veterum nemo, qui vel pro Origene apologias ediderunt, vel ipsi e contrario scriptis suis oppugnarunt, ejus rei me-

non permansit. Etenim ob eximiam sanctitatem et eruditionem, summam est in invidiam adductus, eaque res magistratus ac praefectos maiorem in modum acuit. Tum illud vero diaboli calliditate improbitatis artifices commenti sunt, ut ad turpitudinis necessitatem hominem adigerent, atque ejusmodi poenam statuerent, ut ad illius corpori stuprum inferendum Aethiopem compararent. Ad haec Origenes fraudulentum illud diaboli consilium non sustinens, vocem illam edidit, qua duobus illis propositis, sacrificare maluit. Quamquam non omnino sponte illud sua praestitisse vulgo dicitur; sed ubi semel hoc se esse facturum assensus est, thus in manum illius impositum in subjectum aræ focum excussisse gentiles asserunt. Hoc modo et a martyrii gloria confessorum martyrumque, qui illius temporibus erant, judicio excidit, et ab Ecclesia dejectus est. Accidit hoc Alexandria; ubi cum exprobrantia ludibria ferre non posset, illinc abiit, et in Palaestina, sive Judaea domicilium constituit. Forte contigit ut Hierosolymam profectus, ut erat sacrarum litterarum egregius et eruditissimus interpres, ab sacerdotum collegio (nam et ipse, priusquam sacrificaret, ad sacerdotii gradum pervenisse dicitur), ad verba in Ecclesia facienda sollicitaretur. Cumque ab iis, uti dixi, qui tunc sacerdotalem in Ecclesia dignitatem obtinebant, vi propemodum ad id agendum impelleretur, ille in pedes consurgens, reliqua versibus praetermissis,

¹ F. προτρεπομένων δέ.

minit. Atqui nos Epiphanium opponimus, quo neque antiquiorem auctorem, neque graviorem requirere debemus; qui de Origene velut compertam rem minimeque dubiam illud ipsum retulit. In quo inagnopere ponderandum istud est, quoties ejusmodi aliquid proponit Epiphanius, quod ad alicujus, etiam alioquin haeretici, ac nefarii hominis, invidiam ignominiamque pertinet, id, si dubiae minimeque constantis famae sit, nonnulla cum excusatione ac titubanter ab illo significari; atque hoc imprimis caveri, ne incerta re commemoranda certam alicui infamiam ac dedecus imponat. Hoc vero loco nullam istiusmodi cautionem adhibuit, sed, cum de lapsu et injecto thure constaret, hoc unum excepit, quod si verum est, ad sublevandum Origenem valet, nonnullorum factari sermonibus, nequaquam Origenem ipsum thus adolevisse, sed cum ejus digitis esset impositum, in subjectum aræ focum a gentilibus excussum fuisse. Quod igitur in sacrificium ac maiorem sceleris partem consenserit Origenes, minime dubitavit Epiphanius: utrum expressum hoc ab iavito facinus ejusdem manu administratum fuerit, id vero dubitavit. Caeteri qui vel antiquiores Epiphanio, vel illius temporis suppartes erant, partim Origenis amore dissimularunt, partim quod ad rem nimis faceret, scribendo praetermiserunt. Atque Eusebius quidem, utpote Origenis admirator, consulto ut omitteret, fecisse videtur; nam nihil eorum tacuit, quae ad illius commendationem, nihil attulit, quod ad minuendam existimationem valeret. Reliqui tam fautores, quam adversarii Origenis, cum de impiis ejus dogmatibus atque erroribus in certamen disputationemque venissent, facile contempserunt cetera. Ac profecto de eo crimine sileri a sanctissimis viris acquissimum fuit,

A τέλος. Διὰ γὰρ τὸ ἐξοχώτατον τῆς ἀγιότητος αὐτοῦ καὶ τῆς προπαιδείας ἐπὶ πλεῖστον φθόρον διεβέβλητο· καὶ μᾶλλον τοῦτο πρῶτον τοὺς κατὰ καιρὸν τότε τὴν ἐξουσιαστικὴν ἀρχὴν διέποντας. Κακομηχανία δὲ διαβολικῇ ἐπενόησαν οἱ τῆς κακίας ἐργάται ἀλασχροῦτητα τῷ ἀνδρὶ ἐπινοῆσαι, καὶ τιμωρίαν τοιαύτην ὀρίσασθαι, εἰς παράχρησιν δὴ τοῦ αὐτοῦ σώματος. Αἰθίοπα αὐτῷ παρασκευάσαι. Ὁ δὲ, μὴ φέρων τὴν τῆς διαβολικῆς ἐνεργείας ἐπίνοιαν, ἐβόηξε φωνὴν, τῶν ἀμφοτέρων προτεθέντων αὐτῷ πραγμάτων, θῦσαι μᾶλλον ἐλόμενος. Οὐ μὲν δὲ ἐκουσίᾳ γνώμῃ μᾶλλον τοῦτο ἐπιτέλεσεν, ὥς πολὺς ἔβεται λόγος· ἀλλ' ἐπειδὴ ὅλως καθωμολόγησε τοῦτο πράξαι, βαλόντες ἐπὶ χεῖρα αὐτοῦ λίθον, εἰς τὴν τοῦ θωμοῦ πυρὰν καθήκαν. Καὶ οὕτως τοῦ μαρτυρίου ἀπὸ τῶν κρινάντων ὁμολογητῶν τε καὶ μαρτύρων ἀπεβλήθη τότε, καὶ ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἐξώθη. Ἐν Ἀλεξανδρίᾳ δὲ τοῦτο ὑποστὰς, καὶ μὴ δυνάμενος τὴν τῶν ὀνειδίζόντων χλεῦν φέρειν, ἀνεχώρησε, καὶ τὴν Παλαιστίνην, τοῦτέστι τῆς Ἰουδαίας κατοικεῖν γῆν εἰλπετο. Ἀναλθὼν γοῦν εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐξηγητὴς καὶ λόγιος, προετρίπετο ἀπὸ τοῦ ἱερατείου. Φασὶ γὰρ αὐτὸν καὶ πρεσβυτερίου κατηξιώσθαι τὸ πρῶτον, πρηνὴ τοῦ θῦσαι. Προτρεπόμενοι¹, ὥς ἔφη, αὐτὸν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰπεῖν, καὶ πολλὰ καταναγκαζάντων τηλικαῦτα ἐν Ἱεροσολύμοις τὴν ἱερωσύνην τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας διεπόντων, ἀναστὰς ἐπὶ πόδας τὸ βῆτον μόνον τοῦ ψαλμοῦ τοῦ τεσσαρακοστοῦ ἐνάτου εἰπὼν, τὴν πᾶσαν διαστολὴν παρ-

C ejus tantopere illum poenituisse scirent, ne hominis memoriae insultare, obtreclarique velle potius quam errores dammare viderentur. De aliis, quorum scripta non exstant, pronuntiare non nisi temere possumus. Altera in *Annalibus* conjectura non plus veritatis, minus etiam probabilitatis habet. Falsissimum enim est intextam hanc Epiphanio laciniam esse, cum neque de stylo ipso dubitari possit, et quibus id argumentis elicitor, levia sint, imo nulla. Epiphanius, inquit, libro *De menauris ac ponderibus* plane contraria docuit. Scribit enim: *Floruisse Origenem a temporibus Decii usque ad Gallum et Volusianum*. Ubi vox, *floruit*, non idem est ac *vixit*, sed splendorem ex doctrina quaesitum significat. Ac si tum lapsus esset Origenes, non illum floruisse diceret Epiphanius. Verum ἀρχαῖζειν et *florere* apud chronologos nihil aliud est, quam commendari vulgo, et in aliqua propter eruditionem aut virtutem nominis claritate versari. Hanc vero doctrinae famam ac splendorem Origeni neque prior illa idololatriae culpa, quam poenitentia diluerat, eripere debuit; neque posterior tot ac tam multiplicium haeresium infamia potuit opprimere. Deinde falso Decium pro Severo hic usurpatum ab Epiphanio paulo ante docuimus. Secundum haec Augustinus nobis objicitur, qui cum de Origene omnia sit ex Epiphanio mutuatus, de turpissimo illo lapsu verbum nullum aspersit. Sed utrum hoc Epiphanii *Adversus haereses* luculentum opus ab Augustino lectum fuerit, propter eas causas dubitari potest, quae in praefatione, quam operi ipsi praefiximus, ad lectorem pluribus sunt a nobis expositae. Frustra igitur, ut quidem apparet, sollicitata est in annalibus narrationis illius istiusque loci fides, cum nulla ad eam labefactandam satis firma ratio sit allata.

ἐλθὼν, ὡς λέγει ὁ ψαλμὸς, Τῷ δὲ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴνα εἰ σὺ ἐκδιηγῇ τὰ δικαιώματά μου, καὶ ἀναλαμβάνεις τὴν διωκτικὴν μου διὰ στόματός σου; πύξας τὸ βιβλίον ἐπέδωκεν, ἐκάθισεν μετὰ κλαυθμοῦ καὶ δακρύων, πάντων ἑμοῦ σὺν αὐτῷ κλαϊόντων.

Γ'. Καὶ μετὰ χρόνον ἀπεντεῦθεν προτρεπομένων αὐτὸν πολλῶν, καὶ ἀναγκαζόντων, Ἀμβροσίῳ τινὶ συντυχόν τῶν διαφανῶν ἐν αὐλαῖς βασιλικαῖς (τινὲς δὲ τοῦτον τὸν Ἀμβρόσιον ἔφασαν οἱ μὲν Μαρκωνιστὴν, οἱ δὲ Σαβελλιανόν)· κατήχησεν γοῦν τὸν αὐτὸν ἀπὸ τῆς αἵρέσεως ἐκκλίναι, καὶ ἀναθεματίζειν, καὶ τὴν πίστιν ἀναλίσσασθαι τῆς ἀγίας Θεοῦ Ἐκκλησίας. Ὁ δὲ προσηρμημένος Ἀμβρόσιος, ἐπειδὴ ἀπὸ πολλῆς αἵρέσεως ὑπῆρχε, καὶ ἀνὴρ λόγιος καὶ σπουδαῖος περὶ τῆς θείας ἀναγνώσεως τῶν θείων Γραφῶν, διὰ τὴν ἐν ταῖς θείαις βίβλοις βαθύτητα τῶν νοημάτων, ἤξιωσε τὸν αὐτὸν Ὀριγένην φράσαι αὐτῷ. Ὁ δὲ βουλόμενος εἰς ἐκεῖνον (28) καθῆκον καὶ προτροπὴν πάσης Γραφῆς, ὡς εἰπεῖν, ἐρμηνεύς γενέσθαι καὶ ἐξηγήσασθαι, ἐπετῆδευε καὶ ἐν τῇ Τύρῳ τῆς Φοινίκης, ὡς λόγος ἔχει, εἰκοσιοκτὼ ἔτη πολιτεία μὲν ὑπερβαλλούσῃ, καὶ σχολῇ, καὶ καμᾶτῳ, τοῦ μὲν Ἀμβροσίου τὰ πρὸς τροφὴν αὐτῷ τε, καὶ τοῖς ὀξυγράφοις, καὶ τοῖς ὑπηρετοῦσιν αὐτῷ ἐπαρχοῦντος, χάριτι τε καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀναλωμάτων, καὶ τοῦ Ὀριγένους ἐν τῇ ἀγρυπνίᾳ καὶ σχολῇ μεγίστῃ τὸν κάματον τὸν περὶ τῆς Γραφῆς διανύοντος. Ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς (29) ἐφιλοτιμήσατο συναγαγεῖν τῶν ἐξ ἐρμηνειῶν, Ἀκύλα, Συμμάχου, τῶν τε Ἑβδομηκονταδύο, καὶ Θεοδοτίωνος, Πέμπτης τε, καὶ Ἑκτῆς ἐκδόσεως, μετὰ παραθέσεως ἐκείτης λέξεως Ἑβραϊκῆς, καὶ αὐτῶν ὁμοῦ τῶν στοιχείων· ἐκ παραλλήλου δὲ ἀντικρυς δευτέρᾳ σειρᾷ χρώμενος κατὰ σύνθεσιν Ἑβραϊκὴν μὲν τῇ λέξει, Ἑλληνικῇ δὲ τῷ γράμματι, ἐτέραν πάλιν παποίηκε σύνθεσιν.

¹ Psal. xlix, 16.

(28) Ὁ δὲ βουλόμενος εἰς ἐκεῖνον. Vulgata est historia illa de secessu Tyrio, deque 28 annis ibi transactis ab Origene, cum sacros codices interpretaretur. Quam ex hoc Epiphaniū loco, et ex l.b. *De pond. ac mens.* chronologi atque historici translulerunt. Sed hæc vellem isti accuratius expendissent, ac cum gestis Origenis, et Eusebii lib. vi contulissent. Non enim dubitamus quin mera fabula sit, idque certis atque evidentibus argumentis possit ostendi. Nam hæc in Tyrum profectio contigit, ut testatur Epiphanius, post Origenis lapsum, cum jam presbyter ordinatus esset. Non illud jam repeto, Origenis calamitatem videri ex Epiphaniū mente sub Decio collocandam, paucis ante illius obitum annis. Fingamus diu ante contigisse. Duo ex Eusebio certa sunt: Origenem eo tempore presbyterum Cæsareæ esse factum, quo Zebinus Philetō mortuo Antiochenam sedem obtinuit, cum in Græciam per Palæstinam iter faceret, quod lib. vi, cap. 17, narrat. Item post annum Alexandri decimum Cæsaream profugientem ibidem diutius hæsisse. Apud Eusebium in *Chronico* Zebenus post Philetum Antiochenus episcopus factus est, anno Alexandri vii, qui est Christi 228, cum Origenes annum ageret xiiii. Annus vero decimus Alexandri, Christi est 231, Origenis xlvii; a quo ad ejus obitum, qui anno

A postquam hunc unum e psalmo quadragesimo nono locum attulisset: *Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras justitias meas, et assumis testamentum meum per os tuum* ¹? complicatum librum reddidit, flensque et lacrymans resedit, flentibus cum eo qui aderant universis.

III. Posthæc multis hortantibus, imo cogentibus, et Ambrosii ejusdem viri **526** inter palatinos primarii familiaritate usus (quem nonnulli Marcionistam, alii Sabellianum fuisse memorant), huic ipsi, ut hæresim ejuraret ac damnavet, atque Ecclesiæ catholicæ fidem amplecteretur, auctor exstitit. Ambrosius vero, cum in hæresim magnopere implicatus hactenus fuisset, et eruditus alioqui ac divinarum litterarum imprimis studiosus esset, propter sententiarum, quæ iisdem sacris codicibus continentur, profunditatem, ab Origene postulavit, ut ea sibi interpretatione sua patefaceret. Qui ut hortanti Ambrosio, pro eo atque illi congruebat, satisfaceret, universam Scripturam interpretatione sua et expositione declarare instituit. Proindeque in urbe Tyro, quæ Phœniciæ est, viginti octo annos excellenti quadam vitæ ratione in otio ac commentandi labore transegit; cum et Ambrosius quæ ad alendum ipsum una cum librariis, ac cæteris administris necessaria erant, necnon et chartam ac reliquos sumptus benigne suppeditaret, et Origenes magnis vigiliis ingentique otio hunc enarrandæ Scripturæ laborem prosequeretur. Primum ei studium fuit sex in unum interpretationes conferre: Aquilæ, Symmachi, Septuaginta duorum, Theodotionis, una cum editione Quinta ac Sexta: quibus singulas Hebraicas dictiones propriis elementis perscriptas addidit: tum ex adverso, altera in pagina contextum alterum fecit ex Hebraicis dictionibus Græcis litteris exaratis.

Christi 231 accidit, anni sunt non plures 23. Meminit hujus secundæ in Palæstinam profectionis idem Eusebius in *Chronico*, ad annum Antonini xi. Verum ante hoc tempus, hortante Ambrosio, commentarios in *sacram Scripturam* elucubrasset, idque partim Cæsareæ, partim alibi fecisse, non obscure significat Eusebius, cap. 17, ubi eodem tempore, quo auctore Ambrosio in commentando erat occupatus, proficiscentem illum in Græciam narrat Cæsareæ ordinatum esse presbyterum. Quocirca falsum est Origenem totos 28 annos Tyri condisse, ibique commentariorum ingentem illam molem edidisse. Hoc enim Alexandriæ, Cæsareæ, Athenis, diversis temporibus egit, uti cap. 18 scribit Eusebius. De Tyrio secessu nulla est apud Eusebium quod sciam, mentio. Hieron. duntaxat, *Epist. 55 de erroribus Orig.* ad Panini, *Centum, inquit, quadraginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri*: quod idem in *Catalog. script. eccl.* commemorat. Verisimile est igitur Origenem, cum in Decii persecutione affecta jam ætate lapsus esset, in Palæstinam recessisse, ac Tyri mortuum esse.

(29) Ὅθεν τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἐπιμελῶς. Agit de his Origenis editionibus accuratissime libro *De pond. et mens.*, ubi quæ *Hexapla*, et *Octapla* fuerint, exponit. Vide quæ ad n. 19 ibidem observamus.

Hunc in modum volumina illa, quæ Hexapla dicuntur, composuit : quæ præter Græcas editiones duas insuper Hebraici sermonis columnas continent, alteram Hebraicis ipsis, alteram Græcis elementis conscriptam : adeo ut Vetus omne Testamentum tam Hexaplis ejusmodi, quam duplici Hebraicorum vocabulorum contextu comprehensum fuerit. Cum hoc totum opus summo ille cum labore studioque perfecisset, non perpetuo nominis sui ac gloriæ integritatem relinuit, sed tanta doctrinæ vis ac copia ruinæ illi ac calamitatis occasionem dedit. Nam cum, ut sibi proposuerat, nullam sacrarum litterarum partem, quam non explicaret, omittere vellet, in ingens se peccatum cominisit, ac mortiferas quasdam voces exposuit : unde Origenistarum secta profluxit, non superiorum illorum, qui insigni turpitudine sunt. De illis enim, ut ante dixi, certi nihil affirmare possum, utrum ab Adamantio 527 Origene, an ab aliquo alio, qui et Origenes ipse diceretur, initium acceperint. Cæterum eundem illum Origenem narrant quiddam in corpusculum excogitasse suum ; sive nervum sibi, ut quidam existimant, inciderit, quo se illecebrarum molestia liberaret, neque turpibus corporis motibus velut incendio quodam æstualet ; sive, quod alii malunt, medicamento aliquo partibus illis imposito resiccarit. Sunt qui alia quædam illi tribuant, veluti quod ad juvandam memoriam medicatam quamdam herbam repererit. Quæ igitur grandia de illo ac magnifica produntur, non omnino fide digna censemus. Nihilominus quæ communi sermone percerebuerunt, præterire nolimus.

IV. Quod ad hæresim illam attinet, cujus auctor C fuit, ea primum in Ægypto propagata, hodie inter præcipuos, atque eos maxime viget, qui monasticum vitæ genus specie ipsa profitentur : quippe se et in solitudines abdiderunt, et paupertatem profitentur : pestifera illa quidem, ac veteres omnes improbitate superans, quarum errores complectitur. Nam licet nullum sectatoribus suis usum turpitudinis imponat, absurdam tamen impiamque de Deo sententiam per summam turpitudinem inserit. Ex hoc enim fonte erroris sui ansam Arius accepit, ac reliqui deinceps omnes, velut Anomæi et id genus alii.

Principio eo temeritatis progressus est, ut asserat unigenitum Filium Patrem videre non posse, neque Spiritum Filium, neque angelos Spiritum, neque D homines angelos. Atque hic primus illius lapsus fuit. Ita enim ex Patris substantia Filium esse censet, ut nihilominus creatus fuerit. Quem quidem sola id gratia consecutum existimat, ut Filius diceretur. Sed aliis longe gravioribus erroribus implicatus est. Nam animam hominis ante corpus exstitisse putat, et easdem angelos esse, virtutesque superiores, quæ quod peccata contraxerint, supplicii causa in hoc corpus inclusæ sunt ; proindeque ad pœnas subeundas a Deo relegari, ut hic iudicii prioris damnationem sustineant. Quam ob

Α Ὡς εἶναι μὲν ταῦτα καὶ καλεῖσθαι Ἑξαπλᾶ, ἐπὶ τὰς Ἑλληνικὰς ἑρμηνείας δύο ὁμοῦ παραθέσεις τῆς Ἑβραϊκῆς φύσει, δι' Ἑβραϊκῶν καὶ Ἑλληνικῶν στοιχείων· ὥστε εἶναι τὴν πᾶσαν Παλαιὰν Διαθήκην δι' Ἑξαπλῶν καλουμένων, καὶ διὰ τῶν δύο Ἑβραϊκῶν βημάτων. Ταύτην ὁμοῦ πᾶσαν τὴν πραγματείαν ὁ ἀνὴρ μετὰ καμάτου πεφιλοτίμητο· ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος τὸ κλέος αὐτοῦ ἀσβεστον διήνυσε. Συμβέβηκε γὰρ αὐτῷ τὸ τῆς πολυπειρίας εἰς μέγα πτώμα. Ἐξ αὐτοῦ γὰρ τοῦ σκοποῦ βουλόμενος μηδὲν τῶν θείων Γραφῶν ἔσται ἀνερμηνευτον, εἰς ἐπαγωγὴν ἑαυτὸν περιέβαλεν ἀμαρτίας, καὶ θανάσιμα ἐξηγγήσατο ῥήματα· ἐξ οὗπερ οἱ Ὀριγενιστᾶι καλούμενοι, οὐχ οἱ πρῶτοι¹, οἱ τὴν αἰσχουργίαν. Οὐ γὰρ ἔχω περὶ ἐκείνων λέγειν, ὡς καὶ ἤδη προείπον, εἰ ἐκ τοῦ Ὀριγένους τοῦ καὶ Ἀδαμαντίου ἐσχήκασιν τὴν ἀρχὴν, ἢ ἑτερόν τινα ἀρχηγὸν ἐσχήκασιν, Ὀριγένην λεγόμενον. Φασὶ δὲ καὶ τοῦτον τὸν Ὀριγένην ἐπινενοχέναι ἑαυτῷ κατὰ τὸ σωματίον. Οἱ μὲν λέγουσι νεῦρον ἀποτετμηκέναι διὰ τὸ μὴ ἡδονῇ ὀχλείσθαι, μηδὲ ἐν ταῖς κινήσει ταῖς σωματικαῖς φλέγεσθαι τε καὶ πυρδολεῖσθαι· ἄλλοι δὲ οὐχὶ φασιν, ἀλλὰ ἐπενόησέ τι φάρμακον ἐπιθεῖναι τοῖς μορίοις, καὶ ἀποξηρᾶναι. Ἄλλοι δὲ καὶ ἄλλα εἰς αὐτὸν ἀναφέρουσιν τολμῶσιν, ὡς ὅτι καὶ βοτάνην τινὰ εὕρηκεν ἱατρικὴν μνήτης ἐνεκα. Καὶ τὰ μὲν ὑπέρογκα ὑπὲρ αὐτοῦ λεγόμενα πάνυ πεπιστεύχαμεν· ὅμως τὰ λεγόμενα ἐξαιρεῖν οὐ παρελείπομεν.

non omnino fide digna censemus. Nihilominus quæ communi sermone percerebuerunt, præterire nolimus.

Δ'. Ἢ δὲ ἐξ αὐτοῦ φύσα αἵρεσις, πρῶτον μὲν ἐν τῇ τῶν Αἰγυπτίων χώρᾳ ὑπάρχουσα, τὰ νῦν δὲ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἐξοχωτάτοις, καὶ δοκοῦσι τὸν μονήρη βίον ἀναδέχεσθαι, παρὰ τοῖς φύσει κατὰ ἐρημίας ἀναχωροῦσι τε καὶ τὴν ἀκτημοσύνην ἐλομένοις, δεινὴ τε καὶ αὐτὴ, καὶ πασῶν τῶν παλαιῶν μοχθηροτέρη, ἢ καὶ σὺν ἐκείνοις τὰ ὅμοια φρονούσα. Κἂν γὰρ αἰσχρότητα ἐπιτελεῖν οὐ παρασκευάζει τοὺς αὐτῇ μαθητευομένους, ἀλλ' οὖν γε δι' αἰσχύνης δεινὴν ὑπόνοιαν εἰς αὐτὸ τὸ θεῖον ἐνσκήπτει. Ἐκ τούτου γὰρ καὶ ὁ Ἀρειὸς τὰς προβάσεις εἴληψε, καὶ οἱ καθ' ἑξῆς, Ἀνόμοιοί τε καὶ ἄλλοι.

Φάσκει γὰρ οὗτος, τολμήσας δῆθεν κατὰ τὴν ἀρχὴν λέγειν, πρῶτον μὲν, ὅτι ὁ Υἱὸς ὁ μονογενὴς ἔρᾳ τὸν Πατέρα οὐ δύναται· ἀλλὰ οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸν Υἱὸν δύναται θεάσασθαι, οὔτε μὴν ἄγγελοι τὸ Πνεῦμα, οὔτε οἱ ἄνθρωποι τοὺς ἄγγελους. Καὶ αὕτη πρώτη αὐτοῦ ἡ πτώσις. Ἐκ γὰρ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς τοῦτον εἰσηγίεται, χτιστὸν δὲ ἅμα. Βούλεται δὲ ὡς κατὰ χάριν τὸν Υἱὸν αὐτὸν καλεῖσθαι λέγειν. Εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι αὐτοῦ πτώσεις μείζους. Τὴν ψυχὴν γὰρ τὴν ἀνθρωπίναν λέγει προὑπάρχειν, ἀγγέλους δὲ ταύτας εἶναι, καὶ δυνάμεις ἄνω, ἐν ἀμαρτίαις δὲ ἀμπλακητάς, καὶ τούτου ἐνεκεν εἰς τοῦτο τὸ σῶμα κατακλεισμένας. Πενέμφθαι δὲ ἀπὸ Θεοῦ εἰς τιμωρίαν, ὅπως ἐνταῦθα πρῶτην κρίσιν ὑποδέξονται.

¹ Manca est oratio.

Διόπερ, φησί, καὶ δέμας κέκληται τὸ σῶμα, διὰ τὸ
δεδεσθαι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι· τὴν παλαιὰν
Ἑλλήνων μυθώδη ὑπόνοιαν φανταζόμενος. Εἰς ταῦτα
δὲ καὶ μύθους ἐκτίθεται. Ψυχὴν γάρ, φησί, διὰ τοῦτο
καλοῦμεν, διὰ τὸ ἀνωθεν ἐψύχθαι.

Μαρτυρίας δὲ κατὰ τὸν ἴδιον νοῦν ἐπιπλάττεται ἀπὸ
τῶν θείων Γραφῶν, οὐχ οὕτως ἐχούσας, οὐδὲ οὕτως
δεδομένας. Τὸ γὰρ εἰπεῖν, φησί, τὸν Προφήτην, *Πρινὴ
ταπεινωθῆναι με, ἐγὼ ἐπλημμέλησα*, ἐξ αὐτῆς,
φησί, τῆς ψυχῆς ὁ λόγος, ὡς ἄνω ἐν οὐρανῷ ἐπλημ-
μέλησε, πρινὴ ἐν τῷ σώματι τεταπεινωθῆναι· καὶ τῷ
εἰπεῖν, φησὶν, *Ἐπιστρέφον, ψυχὴ μου, εἰς τὴν
ἀνάπαυσίν σου*, ὡς τοῦ ἀνδραγαθήσαντος ἐνταῦθα
ἐν ἀγαθοεργίᾳ ἐπιστρέφοντος εἰς τὴν ἄνω ἀνάπαυσιν
διὰ τὴν αὐτοῦ τῆς ἐργασίας δικαιοπραγίαν. Καὶ
πολλὰ ἔστιν ἄλλα τοιαῦτα λέγειν. Τὸ κατ' εἰκόνα δὲ
φησὶν ἀπολωλεκίναί τὸν Ἀδάμ. Ἐνταῦθεν, φησί, καὶ
τοὺς χιτῶνας τοὺς δερματίνους ἐπιστημῆνασθαι τὴν
Γραφὴν, ὅτι *Ἐποίησεν αὐτοῖς, φησί, χιτῶνας
δερματίνους, καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς*, τὸ σῶμα,
φησὶν, ἔστι. Καὶ πολλή τις ἔστι παρ' αὐτοῦ ἡ ἀδο-
μένη χλεύη. Τὴν τε τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν ἐλλιπῶς
ποιεῖται, πῇ μὲν λόγῳ περιπτῶν ταύτην, πῇ δὲ ἐξ-
αρνούμενος τελεώτατα, ἄλλοτε δὲ καὶ μέρος ἐξ αὐτῆς
ἀνίστασθαι. Ἀλληγορεῖ δὲ λοιπὸν ὅσα περ δύναται,
τὸν τε παράδεισον, τὰ τε τοῦτου ὕδατα, καὶ τὰ
ἐπάνω τῶν οὐρανῶν, καὶ τὸ ὕδωρ τὸ ὑποκάτω τῆς
γῆς. Ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦτοις ὅμοια ψευδῶν οὐ
διαλείπει. Ἦδη δὲ καὶ ἐν ἄλλοις τιπὶ τόποις τὰ τοι-
αῦτα περὶ αὐτοῦ μνησθέντες διεξεληλύθαμεν.

orbis, et sub terra collocantur. Hæc et his similia
in locis aspersimus.

Ε'. Οὐδὲν δὲ καὶ νῦν λυπήσει αὐθις ἐν τῇ κατ' αὐ-
τὴν αἰρέσει περὶ τῆς αὐτοῦ περιπετείας καὶ ὑποθέ-
σεως διηγήσασθαι, καὶ ἐξ αὐτοῦ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑπο-
βαλλομένων τὴν ἀνατροπὴν ποιήσασθαι. Πολλή γάρ
ἡ τοῦτου ὑστερον γενομένη ἀτοπία, καὶ ἐπιτήδευσις
παραπαινημένης ἐννοίας, καὶ ἐξω βεδηκυῖα τῆς
ἀληθείας. Ἐδοξε γάρ κατὰ αἰρέσεων πασῶν λέγειν
τῶν πρὸ αὐτοῦ, καὶ ἀνατρέπειν ἐκάστην· ὑστερον
δὲ καὶ αὐτὸς αἰρεσὶν οὐ τὴν τυχοῦσαν ταύτην τῷ βίῳ
ἐξήμισε. Καὶ πρῶτον μὲν οὖν τὰ ὑπ' αὐτοῦ ρηθέντα
εἰς ἐλεγχον τῆς αὐτοῦ παραπαινημένης ἐπιπλάστου
ἐννοίας παραθήσομαι· ἔπειτα δὲ καὶ τὰ αὐτοῦ ρηθη-
σόμενα τῆς ἡμῶν μετριότητος ὑποδείξω. Καὶ ἔστι
τάδε, ὅσα περ ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ εἰσηγήσατο τῷ
βίῳ. Ἐν πάσῃ γὰρ Γραφῇ ἀεὶ ὀλισθαίνων, κατὰ
λέξιν ἐν τοῖς ἀναγκαίοις παρέπεσεν. Ἐπειδὴ δὲ ὄγκος
πολύς ἐστι· λέγεται γὰρ πολλὴν πεποιηκίναί σὺν
ταξίν. Εἰς ἐκάστην γὰρ Γραφὴν, ὡς ἔφην, οὐ παρ-
ηγήσατο εἰπεῖν ἢ αὐτῷ ἔδοξε. Καὶ ὅσα μὲν ἐν προσ-
ομιλαίς, καὶ διὰ τῶν προοιμίων, εἰς ἔθθ τε καὶ εἰς
φύσεις ζώων τε καὶ τῶν ἄλλων εἴρηται, μέσος φε-
ρόμενος πολλάκις χαρίεντα διηγήσατο· ὅσα δὲ εἰς
δόγματα ἔδογματισε, καὶ περὶ πίστεως, καὶ μεζονος
θεωρίας, τῶν πάντων ἀτοπώτατα τῶν πρὸ αὐτοῦ καὶ

A causam, ait, et corpus δέμας appellari, quod cor-
pori illigata sit anima. In quo vetera Græcorum
somnia ac nugas relexit. Quin nonnullas ad eam-
dem sententiam fabulas acrommodat. Nam animam
528 ob id, inquit, ψυχὴν dicimus, quod cœlitus
afflata sit.

Ad hæc certas ad opinionis falsæ præsidium
auctoritates affert, quas Scripturis sacris perperam
affingit : quæ nec ita sese habent, ac longe aliter
sunt editæ. Quod enim a Propheta dictum est,
Priusquam humillarer, ego deliqui ¹, verba esse
animæ ipsius affirmat, cum in cœlo antea deliquis-
set, quam ad hoc corpus abjiceretur. Quod vero
alibi scriptum est, *Convertere, anima mea, in re-
quiem tuam* ², eo referendum putat, quod qui stre-
nue atque egregie se in hoc mundo gesserit, ob
præclara sua facta vitamque ex justitia temperatam,
ad supremam illam cœlestemque requiem sese con-
vertat. Sexcenta ad eum modum commemorari pos-
sunt. Illud porro divinæ, quod habebat, imaginis
decus Adamum perdidisse narrat. Hinc est, inquit,
quod pellicearum tunicarum in Scriptura sit men-
tio : *Fecit illis tunicas pelliceas, et induit ipsos* ³.
Quod de corpore accipit. Omnino infinita alia sunt
ab eo decantata dogmata, risu ac ludibrio digna.
Nam et mortuorum resurrectionem inanem ac
defectam asserit. Quam quidem partim verbis af-
firmat, partim funditus tollit. Alias vero partem
duntaxat hominis excitari putat. Denique quæcunque
potest, ad allegorias transfert, velut paradisum, et
aquas quæ in eo sunt, quæque et supra cœlestes
nugari non desinit, quorum mentionem jam aliis

V. Hoc vero loco, quo adversus hanc hæresim
præcipue disputamus, temerarias illius opiniones
ac dogmata repetere non gravabimur, et ab eodem
ipso conflictarum ab eo fabularum refutationem ar-
cessere. Longius quippe deinceps hominis absur-
ditas, pravarumque opinionum et a veritate remo-
tissimarum affectatio progressa est. Qui cum ad-
versus superiores omnes hæreses disputasse, ac
singulas evertisse visus sit, postea tamen suam et
ipse hæresim, et quidem haud vulgarem in orbem
terrarum evomuit. Libet vero, ad commentitiam
illius opinionem convincendam, quæ ab eo dicta
sunt primo loco subjicere, deinde quæ ab tenuitate
nostra adversus illum dicenda fuerint, afferre. Ea
vero sunt, quæ ad primum psalmum in medium
adduxit. Nam cum in omni Scriptura perpetuo
529 sit lapsus, in præcipuis ac necessariis po-
tissimum : singulis pene dictionibus aberrat. Verum
illud eo facimus, quod scriptorum illorum ingens
quædam moles est. Nam infinita scripsisse dicitur,
cum ad singulos Scripturæ libros, quæ sibi vide-
rentur effutire non dubitaverit. Cæterum quæ in
sermonibus ad populum habitis, ac procemiis de
moribus, et animalium natura, cæterisque id genus

¹ Psal. cxviii, 67. ² Psal. cxiv, 7. ³ Gen. iii, 21.

disscruit, media quadam insistens via scite atque A μετ' αὐτὸν εὐρίσκεται, πλὴν τῶν ἐν ταῖς αἱρέσεσιν eleganter plerumque disputavit. Quæ vero de dogma- αίσχουργιῶν.
tibus elucubravit, deque fide, ac reliquis majori contemplatione dignis, longe cæteris eorum omnium decretis, qui aut antecesserunt, aut post illum exstiterunt, ineptiora et absurdiora videntur, si duntaxat aliarum hæreseon flagitia ac sceditates excipias.

Ac videtur sane et ascetarum idem ille institu-
tum amplexus, quemadmodum antea docui. Ob id
stomachum illius ferunt propter exquisitam quam-
dam vitæ rationem, et inediani, atque ab animatis
omnibus temperantiam concidisse. Sed jam illius
verba proferamus ex ejus ad priorem psalmum
commentariis deprompta, et ex considerationibus
ad eundem editis, dogmatumque tractationibus,
totidem quibus scripsit ille verbis, ne quis nos il-
lius dictis calumniam fecisse dicat. Atque ex hoc
potissimum loco transferre volumus; non quod in
his duntaxat ad priorem psalmum commentariis a
veritate ceciderit, ut persæpe testatus sum; nam
in omnibus plane aberravit; sed quod innumera
sint ab eo monumenta relictæ, nonnullis ex eo illo
psalmo collectis, ex una aut altera, vel tribus
certe vocibus omnem illius in his, quæ ad fidem
pertinent, improbitatem aperiemus: ac necessario
eadem quibus ille usus est verba referemus. Est
igitur uniuscujusque dictionis velot solum ac fun-
damentum hujusmodi, ut illud, studiose auditor,
intelligas, manifestissime Filium Dei creaturam ab
illo prædicari; et ex illa in Filium temeritate
cognoscas etiam Spiritum sanctum creatum ab eo-
dem censi. Quocirca psalmum illum ab initio repetemus, totidemque verbis, quibus Origenes
scripsit.

Ex Origenis commentariis ad psalmum primum. C

VI. Clausas obsignatasque Scripturas esse sa-
cras divina testantur oracula; idque Davidis clave,
ac forsitan et sigillo, de quo scriptum est: *Figura
sigilli sanctitas Domino*¹. Quod de virtute Dei, qui
ea largitus est, intelligi debet, quæ videlicet per
sigillum adumbratur. 530 Et enim clausas atque
obsignatas esse Scripturas Joannes in Apocalypsi
declarat his verbis: *Et angelo Ecclesiæ, quæ Phila-
delphiæ est, scribe: Hæc dicit Sanctus, Verus, qui
habet clavem David; qui aperit, et nemo claudet; et
claudit, et nemo aperiet. Novi opera tua; posui so-
res coram te apertas, quas nemo claudere potest*².
Deinde paulo post: *Et vidi ad dexteram sedentis in
throno librum scriptum intus et a tergo, obsignatum
signaculis septem. Et vidi angelum proclamantem
voce magna: Quis est dignus aperire librum et sol-
vere signacula ejus? Et nemo poterat in cælo, neque
in terra, neque subter terram aperire librum, nec aspi-
cere illum. Et flebam, quoniam nemo dignus inven-
tus est aperire librum, neque aspicere illum. Et
unus de senioribus dixit mihi: Noli flere: ecce vici-
tæ de tribu Juda, radix David, aperire librum, et
septem signacula ejus*³. De sola vera obsignatione
ita loquitur Isaias: *Et erunt vobis verba hæc omnia,
sicut sermones libri hujus obsignati, quem si dederint*

Ἐδοξε γὰρ καὶ ἀσκητῶν βίον ἐπανηρῆσθαι, ὡς
καὶ ἄνω μοι προδεδλωται. Διὸ καὶ τὸν θώρακ
αὐτοῦ φασὶ τινες ἀπὸ ὑπερβολῆς πολιτείας, ἀσιτίας
τε καὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, πεπτωκέναι. Φέρε δὲ οὖν
αὐτὰς τὰς αὐτοῦ λέξεις παραθρόμεθα ἐκ τοῦ πρῶ-
του ψαλμοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ θεωριῶν, καὶ ὡν
ἐδογμάτισεν αὐτοῖς τοῖς λόγοις· ἵνα μὴ τινες εἰπωσι
τὰ κατ' αὐτοῦ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα στυγερὰν τῆσθαι.
Καὶ οὐχ ὅτι πάντως μόνον ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ
ἐξέπτε τῆς ἀληθείας, ὡς πολλάκις εἶπον, ἀλλὰ καὶ
ἐν ἑκάστῃ ἐξηγήσει. Διὰ δὲ τὸν ἔγκον τῆς αὐτοῦ
πραγματείας ἀπὸ τοῦ προειρημένου ψαλμοῦ συλ-
λέξαντες ἐνταῦθα, ἀπὸ τῆς μίδς, ἡ δύο, ἡ τριῶν
λέξεων, τὸ πᾶν τὸ περὶ τὴν πίστιν τῆς μοχθηρίας
αὐτοῦ ἀποκαλύψωμεν. Καὶ ταυτὸν τε εἰπεῖν ἀναγ-
κάλως ἐπιμελησόμεθα. Καὶ ἔστιν εὐθύς ἐκάστης
λέξεως τὸ ἐδάριον οὕτως, ὅπως γνῶης, ὡ φιλόκαλε
ἀκροατὰ, ὅτι φανερώτατα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ κτίσμα
ἐδογμάτισα. Καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τοῦ Υἱοῦ τὸλμης
γνῶης, ὅτι καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον κτιστὸν εἰσηγή-
σατο. Ἀπ' ἀρχῆς οὖν ἀναλέξωμεν τὸν ψαλμὸν, ἕως
αὐτῆς τῆς λέξεως, ὡς αὐτὸς Ὀριγένης ἔφη.

cognoscas etiam Spiritum sanctum creatum ab eo-
dem censi. Quocirca psalmum illum ab initio repetemus, totidemque verbis, quibus Origenes
scripsit.

Τῶν Ὀριγένους εἰς τὸν α' ψαλμόν.

Γ'. Κεκληῖσθαι καὶ ἐσφραγίσθαι τὰς θείας Γρα-
φὰς οἱ θεοὶ φασὶ λόγοι τῇ κλειδί τοῦ Δαβὶδ, τάχα
ὅτι καὶ σφραγίδι, περὶ ἧς εἴρηται τὸ, Ἐκτύπωμα
σφραγίδος ἀγίαςμου Κυρίου· τουτίστι τῇ δυνάμει
τοῦ δεδοκένου αὐτὰς Θεοῦ, τῇ ὑπὸ τῆς σφραγίδος
δηλουμένη. Περὶ μὲν οὖν τοῦ κεκληῖσθαι καὶ ἐσφρα-
γίσθαι ὁ Ἰωάννης ἀναδιδάσκει ἐν τῇ Ἀποκαλύψει
λέγων· Καὶ τῷ ἀγγέλῳ τῆς ἐν Φιλαδελφείᾳ Ἐκ-
κλησίας γράψον· Τάδε λέγει ὁ Ἅγιος ὁ Ἀληθι-
νός, ὁ ἔχων τὴν κλεῖν τοῦ Δαβὶδ· ὁ ἀνοίγων,
καὶ οὐδεὶς κλείσει, καὶ κλείων, καὶ οὐδεὶς
ἀνοίξει. Οἶδά σου τὰ ἔργα· ἰδοὺ δέδωκα θέσαν
ἐνώπιόν σου ἀνεωγμένην, ἣν οὐδεὶς δύναται
κλείσαι αὐτήν· καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ εἶδον ἐπὶ
τὴν δεξιάν τοῦ καθημένου ἐπὶ τὸν θρόνον βι-
βλλον τετραμμένον ἔσωθεν καὶ ἔπισθεν, κατ-
εσφραγισμένον σφραγίσιν ἑπτὰ. Καὶ εἶδον ἄγγε-
λον ἰσχυρὸν κηρύσσοντα φωνῇ μεγάλῃ· Τίς
ἄξιός ἀνοίξαι τὸ βιβλλον, καὶ λῦσαι τὰς σφραγι-
δας αὐτοῦ; Καὶ οὐδεὶς ἠδύνατο ἐν τῷ οἴρανῳ,
οὔτε ἐπὶ τῆς γῆς, οὔτε ὑποκάτω τῆς γῆς ἀνοίξαι
τὸ βιβλλον, οὔτε βλέπειν αὐτό. Καὶ ἔκλαιον, ὅτι
οὐδεὶς ἄξιός εὐρέθῃ ἀνοίξαι τὸ βιβλλον, οὔτε
βλέπειν αὐτό. Καὶ εἷς ἐκ τῶν πρεσβυτέρων λέ-
γει μοι· Μὴ κλαῖς· ἰδοὺ ἐνίκησεν ὁ λέων ὁ ἐκ

¹ Exod. xxviii, 36. ² Apoc. iii, 7. ³ Apoc. v, 1-5.

τῆς φυλῆς Ἰούδα, ἡ σίξι Δαβὶδ, ἀνοῖξαι τὸ βιβλίον καὶ τὰς ἐπὶ σφραγίδας αὐτοῦ. Περὶ δὲ τοῦ ἐσφραγισθαι μόνον ὁ Ἡσαίας οὕτως· Καὶ ἔσται ἡμῖν τὰ ρήματα ταῦτα πάντα, ὡς οἱ λόγοι τοῦ βιβλίου τούτου τοῦ ἐσφραγισμένου, ὃ ἐὰν ἐώσιν αὐτὸ ἀνθρώπῳ ἐπισταμένῳ γράμματα, λέγοντες· Ἀνάγνωθι ταῦτα· καὶ ἐρεῖ· Οὐ δύναμαι ἀναγνῶναι· ἐσφράγισται γάρ. Καὶ δοθήσεται τὸ βιβλίον τούτο εἰς χεῖρας ἀνθρώπου μὴ ἐπισταμένου γράμματα, καὶ ἐρεῖ· Οὐκ ἐπίσταμαι γράμματα. Ταῦτα γὰρ οὐ μόνον περὶ τῆς Ἀποκαλύψεως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἡσαίου νομιστέον λέγεσθαι, ἀλλὰ καὶ περὶ πάσης θείας Γραφῆς ὁμολογουμένως, καὶ παρὰ τοῖς μετρίως ἐπαίειν λόγων θείων δυναμένοις, πεπληρωμένοις αἰνιγμάτων καὶ παραβολῶν, σκοτεινῶν τε λόγων, καὶ ἄλλων ποικίλων εἰδῶν ἀσφαλείας, βυζλήπτων τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ὅπερ διδάσκει βουλόμενος καὶ ὁ Σωτὴρ φησιν, ὡς τῆς κλειδῆς οὕτως παρὰ τοῖς γραμματεῦσι καὶ Φαρισαίοις, οὐκ ἀγωνιζομένοις τὴν ὁδὸν εὐρεῖν τοῦ ἀνοῖξαι, τὸ, Οὐαὶ ὑμῖν τοῖς νομικοῖς· ἔτι ἤρατε τὴν κλεῖδα τῆς γνώσεως, αὐτοὶ οὐκ εἰσήλθετε, καὶ τοὺς εἰσερχομένους οὐκ ἀφίετε εἰσελθεῖν.

Ζ'. Ταῦτα δὲ ἡμῖν ἐν προοίμῳ λήλεκται, εἰς μέριστον ἀγῶνα, καὶ ὁμολογουμένως ὑπὲρ ἡμᾶς καὶ τὴν ἑξιν ἡμῶν, ἀναγκαζομένοις ὑπὸ τῆς πολλῆς σου φιλομαθείας, καὶ ἐυσωπούμενοις ὑπὸ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς μετριότητος σου, ἵνα ἡμεῖς καταλιπὼν τὸν κίνδυνον οὐ μόνον τοῦ λέγειν περὶ τῶν ἁγίων, ἀλλὰ πολλῷ πλείον τοῦ γράφειν, καὶ τοῖς μεθ' ἡμᾶς καταλιπεῖν, παντοδαπῶς καταπράδων φιλικῶς, καὶ κατὰ προκοπὴν θεότητος εἰς τοῦτο ἡγαγές με· μάρτυς ἔσο μοι πρὸς Θεὸν μεθ' ὅλου τοῦ βίου, καὶ περὶ τῶν ὑπηγορευμένων ἐξεταζομένων¹, ποῖα τε προέσσει τοῦτο γαγῆνται. Καὶ πῇ μὲν ἐν-συγχάνομεν, πῇ δὲ ἥτοι βιαζόμεθα βιαιότερον, ἢ δοκοῦμέν τι λέγειν. Ἐξιχνεύσαμεν δὲ τὸ γεγραμμένον οὐ καταφρονούντες τοῦ, Ὅτε λέγεις περὶ Θεοῦ, κρίνη ὑπὸ Θεοῦ, καλῶς εἰρημένον. Καὶ τὸ, Περὶ Θεοῦ καὶ τάληθῇ λέγεις, κίνδυνος οὐ μικρὸς. Ἀξιούμεν τολῶν, ἐπεὶ μηδὲν χωρὶς Θεοῦ καλὸν εἶναι δύναται, καὶ μάλιστα νόησις Γραφῶν θεοπνεύστων, ὅπως, τῷ Πατρὶ τῶν ὅλων Θεῷ διὰ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν καὶ ἀρχιερέως, γεννητοῦ Θεοῦ προσείναι, αἰτήσεις δοθῆναι ἡμῖν πρῶτον καλῶς ζητεῖν. Ἐπὶ καίτοι γὰρ τοῖς ζητοῦσιν ἐπαγγελία τοῦ εὐρίσκειν· τάχα οὐδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ζητοῦντας λογιζομένων παρὰ Θεῷ τῶν οὐχ ὁδῷ ἐπὶ τοῦτο προέδόντων. Ἔως ὥδε τὰ ἀπὸ Ἀριγένους.

ἐνὶ ἡμῖν προposita est assequendi promissio. Ac nescio an qui ad illud via ac ratione minime contendunt, inter eos qui quaerunt apud Deum non habeantur. *Hactenus Origenis verba.*

Η'. Ἀρχὴ μοι λέγειν πρὸς τὸν κομπώδη, καὶ δοκῆσαι σοφόν, καὶ ἐρευνητὴν τῶν ἀνερευνητῶν, καὶ ἐκδιδαστὴν τῶν ἐπουρανίων, τούτον τὸν φλυσρίας ἐμπλήσαντα τὸν βίον, ὡς καὶ ὁ κρίττων ἡμῶν κατ' αὐτοῦ εἶρηκε, πρῶτον περὶ γεννητοῦ Θεοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ὁμολεξίαι τε καὶ ὁμωνυμίαι πολλαὶ ἐν τῷ βίῳ εἰσὶ, πάντῃ τοῦτο δῆλόν ἐστι. Καὶ εἰ μὲν ὑπὸ ἄλλου

homini scienti litteras, dicentes : *Lege ista ; et respondebit : Non possum legere ; est enim obsignatus. Et dabitur liber hic in manus hominis nescientis litteras ; et dicet : Nescio litteras*². Hæc enim non ad Apocalypsin solum Joannis, aut Isaie vaticinia pertinere putandum est, sed de universa Scriptura sacra penitus accipienda sunt. Quod sane apud illos in confesso est, qui divinorum litterarum notitiam vel mediocriter assecuti sunt. Quæ quidem ænigmatum involucris, ac parabolis, tenebrosisque sermonibus, ac diversis aliis obscuritatis generibus, quæ hominis ingenio difficile comprehenduntur, refertæ sunt. Quod et Salvator ostendere volens, clavem apud Scribas et Phariseos esse dixit, qui ut viam ad apericendum invenirent, minime contenderent. Et, *Væ vobis*, inquit, *legisperitis, quoniam tulistis clavem scientiæ, neque ipsi intrastis, et intrantes non permittitis ingredi*³.

VII. Hæc a nobis velut præfandi gratia proposita sunt, qui in maximum certamen, quodque vires nostras ac **531** facultatem sine ulla dubitatione superat ab ingenti tuo, Ambrosi vir sanctissime, erga litteras studio concitati fuimus, et ut in illud descenderemus humanitate tua ac moderatione impulsus. Quandoquidem diu me, comperta periculi magnitudine, recusantem, non modo disputare de sacris Litteris, sed et multo magis scribere, ac posteris relinquere, modis omnibus atque illecebris demulsisti, et ad hoc quibusdam divinitatis progressionibus adduxisti. Tu igitur testis mihi apud Deum eris, tum cum de vita mea ac scriptis inquires, quonam animi consilio sit illud a me susceptum. Ac nonnunquam quidem veritatem assequimur, nonnunquam aut violentius perurpimus, aut dicere aliquid videmur. Porro quod scriptum est vestigavimus, non ita ut præclare illud dictum contemneremus : *Cum de Deo dicis, a Deo judicaris*. Item illud : *De Deo etiam vera dicere, non mediocriter periculum est*. Quamobrem cum nihil sine Deo esse possit egregium, præsertimque divinarum Litterarum intelligentia; abs te etiam atque etiam petimus, ut parentem omnium Deum per Salvatorem nostrum ac pontificem, genitum Deum obsecrare velis, idque ab eo nobis impetrare, ut imprimis recte quaerere possimus. Quærentibus enim

VIII. Adversus arrogantem hunc hominem, et opinione sui inflatum, eorumque quæ investigari nequeunt, scrutatorem, qui cælos ipsos prætergressus est, quique ineptissima loquacitate orbem terrarum implevit, quemadmodum longe nobis præstantior alius in illum antea dixit, prima de genito Deo tractanda disputatio est. In quo illud obser-

¹ F. ἐξεταζομένων. ² Isa. xxi, 11, 12. ³ Luc. xi, 52.

randum est, quamplurimas in humana consuetudine similitudines vocum et homonymias esse; id quod omnibus, opinor, est manifestum. Ac si ab alio quopiam vocabulum illud usurparetur, recto ac sincero animo pronuntiatum esse existimare possemus. Nunc cum in aliis plerisque locis deprehendamus, unigenitum Deum a paterna divinitate atque substantia ab eodem auctore segregari, necnon et Spiritum sanctum, propterea γεννητόν, hoc est *productum* Deum, idcirco dixisse illum apparet, quod creatum statueret. Quod enim argutiis circumvenire nos suis ac dicere nonnulli volunt, idem esse γεννητόν cum γεννητῷ, **532** cum de Deo agitur, nequaquam audiendum est, sed creatis duntaxat in rebus. Aliud enim est γεννητόν, aliud γεννητῷ. Quod igitur ab eo dictum est γεννητόν, hoc est *productum* Deum primum illud sciscitemur. Quinam creari potuit is, qui a te ejusmodi vocabulo honoris causa afficitur Deus? Adorandus vero quomodo tandem erit, si factus est? Volo enim illam Apostoli reprehensionem removeas, quae eos prosequitur qui creatis rebus divinitatem tribuerent¹. Ac talem mihi Deum exhiberi volo, qui adoratione dignus sit: qui idem recta sinceraque fide, quæ quidem Creatori soli, non item creatis ab illo rebus adorationem impertit, creatus aliquando censeatur. Hoc si demonstrare potueris, tum demum mendax illud tuum confictumque dogma rationi consentaneum, nec ab antiquorum Patrum pietate alienum esse videbitur. Verum nunquam illud nobis ostendes. Ac tametsi interver-

tere quardam et ad tuam sententiam perperam accommodare ausus fueris, non in hoc tamen religionum conjunctam cum recta ratione sententiam ad tantam pravitatem, hominum furiosissime, detorquere poteris. Nam et sensus tibi refragatur, et ratio. Etenim quidquid creatum est, adorari, ut dixi, non potest. Sin adoratione dignum omnino videtur, cum alia quamplurima creata sint, profecto nihil interest, quin et nos cum unico creatore

A ἡ λέξις ἐλέγεται, ἣν εἰπεῖν, ὅτι κατὰ ὁρθὴν διάνοιαν καὶ τοῦτο εἴρηται· ὅποτε δὲ ἐν πολλοῖς τόποις εὐρο-
μεν αὐτὸν τὸν μονογενῆ Θεὸν ἀπαλλοτριούμενον τῆς
τοῦ Πατρὸς θεότητος· τε καὶ εὐσίας, ὁμοῦ τε καὶ τὸ
Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τοῦτου χάριν τὸ * γεννητὸν Θεὸν
εἰρηκέναι αὐτὸν σαφές ἐστίν, ὅτι χριστὸν ὀρίζεται.
Ὡς γάρ τινες ἡμᾶς βούλονται (30) σοφίσεσθαι,
καὶ λέγειν ἴσον τὸ γεννητὸν εἶναι τῷ γεννητῷ, οὐ
παραδεικτέον ὅτι ἐπὶ Θεοῦ λέγειν, ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὰ
κτίσματα μόνον. Ἐτερον γάρ ἐστι γεννητὸν, καὶ
ἕτερον γεννητῷ. Τὸ γοῦν παρ' αὐτοῦ βῆθὲν ἔτοι γε-
νητὸν Θεὸν, πρῶτον ἐρωτῶμεν, ποίους τρόπους
ἔκτισται ὁ παρὰ σοὶ διὰ τῆς λέξεως ταύτης τιμώμε-
νος Θεός; Πῶς δὲ ἐτι προσκυνητός ἐσται, εἰ ἐσται
ποιητός; Ἀφίε γὰρ τὴν μέμψιν τὴν παρὰ τῷ ἁγίῳ
B Ἀποστόλῳ ἐπὶ τοῖς τὴν κτίσιν θεολογοῦσι· καὶ
ἐπίδοι μοι Θεὸν προσκυνούμενον χριστὸν κατὰ τὴν
εὐσεβῆ πίστιν, τὴν μηκέτι κτίσαι προσκυνούσαν,
ἀλλὰ τῷ κτίσαντι· καὶ ἐσται παρὰ σοὶ εὐλογος ἡ
τοῦ τετραπλημένου σου λόγου ἀπὸ τῆς τῶν Πατέρων
εὐσεβείας ἀκολουθία. Ἀλλὰ οὐ μὴν δύναται τοῦτο
παρατηῆσαι. Εἰ δὲ καὶ ἐτόλμας ἀποσυλῆσαι ποθεῖν,
καὶ βιάσασθαι, οὐδὲ ἐν τούτῳ τὸν εὐλογον λογισμὸν
τῶν θεοσεβῶν παρεκτρέπινεις τοσαύτην φανούτητα,
ὡς θεήλατε. Ἀντιμάχεται γὰρ σοὶ καὶ τὸ φρόνημα,
καὶ ὁ λόγος. Πάν γάρ τὸ χριστὸν οὐ προσκυνητὸν,
ὡς ἔφην. Εἰ δὲ ὅλως προσκυνητὸν πολλῶν ἄλλων
ὑπαρχόντων χριστῶν, οὐδὲν ἂν διοίσει τὸ καὶ ἡμᾶς
μετὰ τοῦ ἐνὸς χριστοῦ τὰ ὅλα προσκυνεῖν σύνδουλα
ἐντα, καὶ τῇ αὐτῇ ἀγωγῇ τῆς ὁνομασίας ὑποπεπτω-
C κότα.

tere quardam et ad tuam sententiam perperam accommodare ausus fueris, non in hoc tamen religio-
sorum conjunctam cum recta ratione sententiam ad tantam pravitatem, hominum furiosissime, de-
torquere poteris. Nam et sensus tibi refragatur, et ratio. Etenim quidquid creatum est, adorari, ut
dixi, non potest. Sin adoratione dignum omnino videtur, cum alia quamplurima creata sint, profe-
cto nihil interest, quin et nos cum unico creatore

Θ'. Ἰδῶμεν δὲ διὰ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων,
δι' ὧν τὴν πᾶσαν ἡμῶν ζωὴν ὠκονόμησεν ἐλθὼν ὁ
Θεὸς Λόγος, εἰπου εἴρηκεν ὁ Χριστός· Ὁ Θεός με
ἔκτισεν, ἢ, Ὁ Πατήρ μου ἔκτισέ με. Ἰδῶμεν
δὲ καὶ * ὁ Πατήρ ἀπεφάνηκε ἐν ἐνὶ τῶν Εὐαγγελίων,
ὅτι Ἐκτίσα τὸν Υἱόν, καὶ ἀπέσταλκα ὑμῖν. Ἀλλὰ
περὶ τοῦτου ἕως ὧδε τὰ νῦν ἔχεται. Περὶ γὰρ
μαρτυριῶν πολλάκις περὶ τῶν τὸ κτίσμα παραιο-
D αγόντων πολλὰ ἐξεθέμεθα. Οὐδὲν δὲ λυπήσει καὶ ἐν
τῷ παρόντι δεῖξαι τὸ εὐληπιον τοῦ λόγου, καὶ εἰ-
πεῖν πρὸς τοῦτον τὸν ἐθελόμορον. Πῶς δύναται
χριστός, ὃ οὗτος, εἶναι ὁ λέγων· Ἐγὼ ἐν τῷ Πα-
τρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί· καὶ, Οἱ δύο ἐν ἑσμεν;
Πῶς δὲ δύναται ἄλλος εἶναι ὁ τὴν ἴσιν τιμὴν πρὸς
Πατὲρ ἔχων; Οὐδεὶς γὰρ εἶδε τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ

¹ Rom. i, 25. * Joan. xiv, 10; x, 30. * Joan. x, 30. * F. τῷ. * Leg. εἰ.

(30) Ὡς γὰρ τινες ἡμᾶς βούλονται. Quantum hæc vocabula duo γεννητόν et γεννητῷ scribendi pronuntiandique affinitate conjuncta sunt, tantum significationis usu ac proprietate distant. Nec est ulla vox, in qua uberiores cavillandi et calumi-

niandi materiam nacti sint Ariani, ut ex Anomoeorum hæresi infra constabit. Nam γεννητός, factum significat, quod creaturarum rerum proprium est; γεννητῷ vero genitum est, quod Filio catholica veritas tribuit.

Πατήρ, οὐδὲ τὸν Πατέρα εἰ μὴ ὁ Υἱός. Καὶ τὸ, Ὁ ὡρακῶς ἐμὲ, ὥρακε τὸν Πατέρα. Πάλιν δὲ ὡσαύτως ὅσα αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως ἀμφιβάλλεται, ἐπιλαβόμενοι τῆς ἀκολουθίας, αὐθις ἐροῦμεν ἐκ τῶν αὐτοῦ ρητῶν· ἀπὸ μιᾶς δὲ λέξεως τὸ πᾶν τῆς γνώμης αὐτοῦ ἀποδείξομεν, καὶ τὸ ἀπιστον τῆς δόξης τοῦ αὐτοῦ δόγματος ἀποκαλύψομεν. Εἰ καὶ διὰ πλάτους αὐτῷ εἴρηται πολλάκις περὶ τοῦτου, καὶ ἐν πολλαῖς βίβλοις περὶλυάργηται, ὁμῶς τὴν ἐλεγξιν παραθήσομαι, ἀφ' ὧν ἐν τῷ πρώτῳ ψαλμῷ ἐξηγήσατο κατὰ τὴν ἀνάστασιν τῆς βεβαίας ἐλπίδος ἡμῶν πεπιστευχότων.

Ρ. Καὶ ἔστιν ὡς λέγει· Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται ἀσεβεῖς ἐν κρίσει. Εἴτα ὡς ἔθος ἔστιν αὐτῷ ἀπὸ τῶν ἐκδόσεων φαντάζειν, ὁμοίως φησὶ Θεοδοτίων, Ἀκύλας, Σύμμαχος. Εἴτα ἐπιφέρει κατὰ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας σχωπτωδῶς·

Ex Origenis commentario.

Ἐντεῦθεν, φησὶν, οἱ ἀπλούστεροι τῶν πεπιστευχότων ὁρμώμενοι νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως μὴ τεύξασθαι, καὶ τῆς θείας κρίσεως μὴ καταξιῶσθαι, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποταπὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ πᾶν σαφηνίζοντες. Κἂν δόξωσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βῆσανος αὐτοὺς διελέγξει, τὸ ἐξῆς ἀκολουθῶς σῶζειν οὐ δυναμένους, μὴ κικρατηκότας τὸν περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως τρόπον. Ἐάν οὖν πυνθανώμεθα, τίνας ἀνάστασις γίνεται; ἀποκρίνονται, φησὶν, ὅτι τῶν σωμάτων, ὧν περιχρίμεθα νῦν. Εἴτα προσπερωτησάντων ἡμῶν, πότερον τῆς οὐσίας ὅλης αὐτῶν, ἢ οὐχί; πρὶν βρατανίσαι λέγουσιν, ὅτι τῆς ὅλης. Ἐάν δὲ προσαπορήσωμεν συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν, καὶ οὐδὲν περὶ τοῦ βευστῆν εἶναι τὴν οὐσίαν ἐξετάζοντες, εἰ συναναστήσεται τὰ ἀπορρέυσαντα ἐν φλεβοτομίαις αἵματα, καὶ αἱ ἐκταχεῖσαι ἐν νόσοις σάρκες, καὶ τρίχες πᾶσαι αἱ πώποτε γενόμεναι, ἢ μόναι αἱ πρὸς τῇ ἐξόδῳ θλιβόμεναι· ὅτε μὲν προσκόπτουσι καὶ τῇ γινομένῃ ἐξετάσει, οἰόμενοι δεῖν ἐπιτρέπειν τῷ Θεῷ, ὃ βούλεται περὶ τούτων ποιεῖν· ὅτι δὲ, δοκοῦντες συγκαταβαίνειν, τὰς ἐπὶ τέλει ταύτης τῆς ζωῆς τρίχας φασὶν ἡμῖν συναναστήσεσθαι. Οἱ δὲ γενναιότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ αἵματα συναγαγεῖν τῷ λόγῳ, τὰ πολλάκις ἀποκριθέντα τῶν σωμάτων ἡμῶν, καὶ τὰς μεταβαλλούσας σάρκας ἐν νόσοις ἰδρωτάς, ἢ οἷαν δέποτε ὕλην, φασὶ τὰ ἐπὶ τέλει ἡμῶν ἀνίστασθαι σώματα.

carnem omnem, quæ per morbos in sudorem, aut

suâ oratione cogantur, qualia sub mortem exstiterint, resurgere corpora nostra prædicant.

ἸΑ'. Ταῦτά ἐστι τὰ τοῦ προειρημένου θεολογικοῦ ἐπαπορητικὰ πρὸς τὴν ἀληθειαν λεγέμενα· ὃ ἀναγκαιῶς παρεθέμην εἰς παράστασιν τοῖς βουλομένοις εἰλέναι τὸν πᾶντα νοῦν αὐτῶν τῆς περὶ ἀναστάσεως ἰπιστίας. Καὶ γὰρ καὶ ἄλλα ἔχει μεθ' ἑτερα πολλὰ ἐν ταύτῃ τῇ τοῦ ψαλμοῦ ἀκολουθίᾳ. Φάσκει γάρ·

A cum Patre honorem obtineat? Nemo enim novit Filium, nisi Pater, neque Patrem, nisi Filius¹. Tum illud: Qui videt me, videt et Patrem². Quæ vero adversus resurrectionem ab eodem disputata sunt, servato ordine, ex ipsismet illius verbis paulo post afferemus, 533 atque ex unica voce totam illius sententiam aperiemus, et quantum sit in eo dogmate infidelitatis monstrabimus. Quanquam autem hoc argumentum sæpe ille copiose tractaverit, variisque in libris ingentes nugas effutierit, iis tamen ad illum refellendum ero contentus, quæ in commentariis in priorem psalmum, adversus illos dis-

X. Est autem hic locus: Propterea non resurgent impii in judicio³. Deinde quemadmodum collatis editionibus fucum facere solet, ita inquit Theodotio, Aquila et Symmachus. Tum deum adversus veritatis filios cavillando ista subjicit:

Hujus, inquit, loci auctoritate freti, simpliciores quidam ex fidelibus negant malos resurrectionis compotes futuros, aut Dei judicio dignandos, neque cujusmodi resurrectionem, aut quale sibi judicium fingant, aperte satis exprimunt. Ac licet suam de his sententiam aperire videantur, ipsa illos inquisitio convincet, ostendetque nec quod consequens est ac coherens servari ab illis posse, nec resurrectionis ac judicii modum et rationem intelligi. Igitur si interrogemus cujusnam sit futura resurrectio: corporum, respondent, quæ nos modo circumdant. Instantibus nobis, totius illorum substantiæ necne futura sit: antequam diligenter istud expenderint, totius fore pronuntiant. Quod si nos ad illorum simplicitatem accommodantes, neque quidquam de fluxa ac mutabili corporum natura disputantes, dubitando rursum interrogemus, num una sanguis ille omnis resurgat, qui secta identidem vena defluxerit, ac quidquid præterea carnis morborum vis absumpserit, necnon et pili omnes, qui unquam enati sunt, an ii duntaxat, qui sub obitum nostrum effloruerint: nonnunquam ad eam quæstionem offendunt, ac Deo permittendum esse dicunt, ut quidquid voluerit de ea constituat; interdum vero, velut assentiendo, solos illos nobiscum resurrecturos esse pilos asserunt, quos sub vitæ exitum habuerimus. At qui magis inter illos strenui sunt, ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus nostris plerumque 534 secretus est, itidemque aliam ejusmodi materiam ablit, in unum conferre

XI. Hæ opinione sua sapientis illius hominis adversus veritatem propositæ objectionculæ sunt: quæ mihi necessario proferendæ fuerunt, ut quam ille de resurrectione parum sane ac fideliter senserit, ejus rei intelligendæ cupidis planum omnino facerem. Nam et alia ad eundem psalmum deinceps

¹ Deest εις. ² Matth. xi, 27. ³ Joan. xiv, 9. ⁴ Psal. i, 5.

ad hunc modum disserit. Sic enim loquitur: *Pro-*
pterea non resurgent impii in iudicio. Tum eos re-
darguere pergit, qui certam esse resurrectionem
delinunt, et excitandos ad vitam mortuos con-
stanti spe ac fide profitentur. Quos quidem nimium
ille simplices putat, ac inulta adversus illos nefaria
depromens, et sophistica quadam cavillatione ag-
grediens, neque quidquam ex Christiana fide peti-
tum, sed ratiocinationibus collectum, nihil non ad
eos, quibus persuadere potuerit, evertendos affe-
rens, ex iis ipsis quæ naturaliter nobis eveniunt,
id assequi conatus est, ut resurrectionis nostræ
cum spe certa conjunctam professionem funditus
tolleret. Ego vero iis ipsis qui ante me in eum labo-
rem incubuerunt, et oratoriis lenociniis fucatam
hominis nequitiam justissimis rationibus diluerunt,
præstantior videri nequaquam affectans, utpote qui
mediocri simi ingenio præditus, contentum me iis
esse oportere putavi, quæ beatus Methodius in
oratione, quam *De resurrectione* scripsit, adversus

Διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσονται οἱ ἀσεβεῖς ἐν κρίσει.
Ἐντεῦθεν δὲ ἐπιλαμβάνεται καὶ ἐπέκεινα τῶν τῆν
ἀσφαλῆ ἀνάστασιν ἐριζόντων, καὶ τὴν βεβαίαν ἐλπί-
δα τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως πιστευόντων, ὡς
ἀκεραίων ὄντων, πολλὰ μοχθηρὰ ἐπειπὼν, καὶ σο-
φιστικὴν τινα ὑπόνοιαν ὑφ' ἡγεσάμενος, οὗ τι πιστι-
κόν, ἀλλὰ συλλογιστικόν, πᾶν ὅτιοῦν εἰς καταστρο-
φὴν τῶν αὐτῷ παισθέντων, ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἡμῖν
συμβαίνόντων ἀνατρέψαι ἐπειράθη τῆς αὐτῆς ἀνα-
στάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τὴν ὁμολογίαν.
Ἐγὼ δὲ τῶν καλῶς ἤδη κεκμηκότων, καὶ δικαιοτάτα
ἀνατρεψάντων τὴν πᾶσαν αὐτοῦ ἐπινενοσημένην ῥη-
τορικὴν κακουργίαν μὴ ἐν τόλμῃ καλλίῳ βουλόμε-
νος εἶναι, οἷα δὴ βραχὺς ὑπάρχων, ἀρκεσθῆναι ἐνό-
μισα καλῶς ἔχειν τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου,
εἰς τὸν Ἐπεὶ ἀναστάσεως λόγον, κατὰ τοῦ αὐτοῦ
Ὁριγένους εἰρημένους. Ἄτινα ἐνταῦθα κατὰ λέξιν
παραθήσομαι. Καὶ ἔστι τὰ ὑπὸ Μεθοδίου οὕτως, ὡς
καὶ αὐτὸς ἔταξα.

eundem Origenem disseruit. Quæ quidem hic ad
verbum omnia transcribam. Sic igitur Methodius, ut infra scriptum est, loquitur.

Epitome dogmatum Origenis ex Methodio.

XII. Hoc igitur loco qui ex fidelibus simpliciores
sunt maxime frati, impios negant resurrectionis
compotes futuros, neque quid per resurrectionem
intelligant, satis explicant. Nam etsi suam de his
sententiam pronuntiare videantur, ex ipsa tamen
inquisitione constabit minime illos, quæ conse-
quentia sunt, posse servare. Quare si eos interro-
gemus, cujusham resurrectio futura sit: corporum
535 utique, respondent, quibus modo circumdati
sumus. Sed instantibus nobis totiusne substantiæ
necne esse debeat: antequam diligenter expendant,
totius esse definiunt. Quod si nos ad illorum sim-
plicitatem accommodantes iterum dubitando per-
contemur, num una sanguis ille restituatur, qui
secta identidem vena defusus est, necnon et caro
omnis, ac pili, qui unquam enati sunt, an ii dun-
taxat, qui sub exitum nostrum effluerint, eo con-
fugiant, ut Deo permittendum esse dicant, ut quæ
velit, efficiat. At qui magis inter illos strenui sunt,
ne sanguinis copiam omnem, qui ex corporibus
nostris plerumque secretus est, in unum conferre
oratione sua cogantur, ejusmodi resurgere corpora

Τῶν Ὁριγένους ἐπιτομή (31) ἐκ τῶν Μεθοδίου.

III. Ἐντεῦθεν οἱ ἀπλούστεροι τῶν πεπιστευκότων
ἐρμώμενοι, νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς τῆς ἀναστάσεως
μὴ τεύξεσθαι, τί νοοῦντες τὴν ἀνάστασιν, καὶ ποτα-
πὴν τὴν κρίσιν φανταζόμενοι, οὐ πᾶν σαρηνίζοντες.
Κἂν γὰρ δοκοῦσι περὶ τούτων ἀποφαίνεσθαι, ἡ βί-
σωνος αὐτοὺς διελέγξει, τὰ ἐξῆς ἀκολούθως σώζειν
μὴ δυναμένους. Ἐὰν οὖν πυνθανώμεθα, τίνας αὐτῶν
ἢ ἀνάστασις γίνεται; ἀποκρίνονται, ὅτι τῶν σωμά-
των, ὧν νῦν περιχέμεθα. Εἴτα προσεπερωτησάντων
ἡμῶν, πότερον τῆς οὐσίας αὐτῶν ὅλης, ἢ οὐχί; πρὶν
βασανίσαι λέγουσιν, ὅτι ὅλης. Ἐὰν δὲ προσαπορή-
σωμεν συμπεριφερόμενοι τῇ ἀκεραιότητι αὐτῶν, εἰ
συναναστήσεται τὰ ἀπορρέυσαντα ἐν φλιδοτομίαις
αἷματα, καὶ αἱ σάρκες, καὶ αἱ τρίχες αἱ πώποτε
γενόμεναι, ἢ μόναι αἱ πρὸς τῇ ἐξόδῳ θλιβόμεναι·
εἰς τὸ τῷ θεῷ ποιεῖν ἃ βούλεται προστρέχουσιν.
Οἱ δὲ γενναϊότεροι αὐτῶν, ἵνα μὴ ἀναγκάζωνται τὰ
αὐτὰ αἷματα συναγαγεῖν τῷ λόγῳ, ἃ πολλάκις ἀπο-
κριθῆναι τῶν σωμάτων ἡμῶν συνέβη, φασὶ τὸ ἐπὶ
τέλει ἡμῶν ἀναστήσεσθαι σῶμα. Προσηγορήσαμεν
δὲ, διὰ τὸ τρεπτὴν εἶναι τὴν σωματικὴν φύσιν, καὶ
τοιαῦτα, ὥσπερ εἰς τὸ ἡμέτερον σῶμα αἱ τροφαὶ κα-
τατάσσονται, καὶ μεταβάλλουσι τὰς ὁμοιότητας, οὕ-
τως καὶ τὰ ἡμέτερα σώματα μεταβάλλονται, καὶ ἐν
τοῖς σαρκοδόροις οἰωνοῖς καὶ θηρίοις γίνονται μέρη

* Deest ἐπιτρέπειν.

(31) *Τῶν Ὁριγένους ἐπιτομή.* Hic est Metho-
dius ille Olympi Lyciæ, deinde Tyri episcopus, qui
inter cætera *De Resurrectione* contra Origenem opus
scripsit eximium; et ad extremum novissimæ per-
secutionis, sive, ut alii affirmant, sub Decio et Va-
leriano, in Chalcide Græciæ martyrio coronatus est.
Hæc Hieronymus *Cat. vir. illustr.* Socrates lib. vi,
cap. 13, quatuor recenset, qui adversus Origenem
præcipue stylum exercuerint; quem ipse κακολόγων
τετρακτὴν impudenter appellat. Primus est Metho-
dius, secundus Eustathius Antiochenus, tertius Apol-

linaris, quartus Theophilus. Addit, Methodium
postea, veluti palinodia recantata, quem accusarat
Origenem commendasse dialogo illo, quem inscri-
psit *Ξερώτα*. Sed Socratis calumniam ac mendacium
ex Hieronymo convincit Baronius A. 407, n. 5.
Scribit enim ille *Apol. I, in Ruf.* Eusebium Metho-
dio in vi libro *Apologiarum* istud exprobrasse. *Quid*
modo avarus est Methodius nunc contra Origenem
scribere, qui hæc et hæc de Origenis locutus est do-
gmatibus? Quod ab Ariano homine objici dicit claris-
simo et eloquentissimo martyri.

τῶν ἐκείνων σωμάτων. Καὶ πάλιν ἐκεῖνα ὑπὸ ἀν-
θρώπων ἢ ἐτέρων ζώων ἐσθιόμενα ἀντιμεταβάλλει,
καὶ γίνεται ἀνθρώπων ἢ ἐτέρων ζώων σώματα. Καὶ
τούτου ἐπὶ πολὺ γιγνομένου, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ σῶμα
πλειόνων ἀνθρώπων πολλάκις γενέσθαι μέρος. Τίνος
οὖν ἐστὶ σῶμα ἐν τῇ ἀναστάσει; Καὶ οὕτως εἰς
βυθὸν φλυαρίας ἡμᾶς ἀλόγους ὁ συμβῆσεται ἐμ-
πίπτειν.

nam igitur in resurrectione corpus esse debet? Ita nos velut ratione destituti in altissimas quas-
dam nugas atque ineptias devolvimur.

II'. Καὶ μετὰ ταύτας τὰς ἀπορίας ἐπὶ τὸ πάντα
δυνατὰ εἶναι τῷ Θεῷ καταφεύγουσι, καὶ λέξεις τῶν
Γραφῶν δυναμένας κατὰ τὴν πρόχειρον ἐκδοχὴν ὑπο-
βάλλειν τὸ νοούμενον αὐτοῖς προφέρονται. Οἷον τὴν
ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ· Καὶ ἐγένετο ἐπ' ἐμὲ χεὶρ Κυρίου·
καὶ, Ἐξήγαγέ με ἐν πνεύματι, καὶ ἔθηκε με ἐν
μέσῳ πεδίου, καὶ τοῦτο ἦν μεστὸν ἐστέων ἀν-
θρώπων. Καὶ περιήγαγέ με ἐπ' αὐτὰ κυκλῶν
κύκλῳ· καὶ ἰδοὺ πολλὰ σφόδρα ἐπὶ προσώπου
τοῦ πεδίου· καὶ ἰδοὺ αὐτὰ ξηρὰ λίαν. Καὶ εἶπε
πρὸς μέ· Ὅτι ἀνθρώπου, εἰ ζήσεται τὰ ἐστέα
ταῦτα; Καὶ εἶπον· Κύριε ὁ Θεός, σὺ ἐπίστασαι
ταῦτα. Καὶ εἶπε πρὸς μέ· Προφήτευσον, υἱὲ ἀν-
θρώπου. Καὶ εἶπον πρὸς αὐτὰ· Τὰ ἐστέα τὰ ξη-
ρὰ ταῦτα, ἀκούσατε λόγον Κυρίου· Τάδε λέγει
Ἄδωναι Κύριος τοῖς ἐστέοις τούτοις· Ἰδοὺ ἐγὼ
εἰσάγω εἰς ὑμᾶς πνεῦμα ζωῆς· καὶ δώσω εἰς
ὑμᾶς νεῦρα· καὶ ἐπάξω ἐφ' ὑμᾶς σάρκα, καὶ
ἐκτενῶ ἐφ' ὑμᾶς δέρμα· καὶ δώσω τὸ πνεῦμά
μου ἐφ' ὑμᾶς, καὶ ζήσεσθε· καὶ θήσομαι ὑμᾶς
ἐπὶ τῇ γῇ ὡς ὄντες, καὶ γνώσεσθε, ὅτι ἐγὼ εἰμι
Κύριος. Τούτῳ μὲν οὖν πιθανωτέρῳ χρώνται τῷ
ῥητῷ. Καὶ ἄλλα δὲ λέγουσιν εὐαγγελικά· οἷον, ὡς
τὸ, Ἐκεῖ ἐστὶ ὁ κλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν
ἐδδόντων· καὶ τὸ, φοβήθητε τὸν ἐνδύμενον καὶ
ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη· καὶ τὸ ἐν
τῷ Παύλῳ· Ζωοποιήσει τὰ ὑμῶν σώματα διὰ τὸ
ἐνοικοῦν αὐτοῦ πνεῦμα ἐν ὑμῖν.

ΙΔ'. Χρὴ δὲ πάντα τὸν φιλαλήθη κατ' αὐτὸν ὁ τού-
τοις τὸν νοῦν ἐπιστήσαντα περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀγω-
νίσασθαι, σῶσαι τε καὶ τὴν τῶν ἀρχαίων παράδοσιν,
καὶ φυλάξασθαι ἐμπιστεῖν εἰς φλυαρίαν πτωχῶν νοη-
μάτων, ἀδυνάτων τε ἅμα καὶ Θεοῦ ἀναξίων. Τοῦτο
οὖν εἰς τὸν τόπον διαληπτέον, ὅτι Πᾶν σῶμα ὑπὸ
φύσει συνεχόμενον τῆς καταστατούσης ἐξωθέν τινα
δύναμιν τροφῆς εἰς αὐτὸ, καὶ ἀποκρινούσης ἀντὶ τῶν
ἐπισταγομένων ἑτέρω, ὡς περ τὰ τῶν φυτῶν καὶ τῶν
ζώων, τὸ ὑλικὸν ὑποκείμενον οὐδέποτε ἔχει ταυτὸν.
Διόπερ οὐ ποταμὸς ὠνόμασται τὸ σῶμα. Διότι ὡς
πρὸς τὸ ἀκριβὲς τάχα οὐδὲ δύο ἡμερῶν τὸ πρῶτον
ὑποκείμενον ταυτὸν ἐστὶν ἐν τῷ σώματι ἡμῶν· καί-
τοιγε τοῦ οἷον ἢ Παύλου, ἢ Πέτρου, ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ
δυνος, ὡς τοῦ κατὰ ψυχὴν μόνου, ἥς ἡ οὐσία οὕτε
ρεῖ καθ' ἡμᾶς, οὕτ' ἐπισταγόμενόν τι ἔχει ποτὲ, καὶ
βρευτὴ ἦν ἡ φύσις τοῦ σώματος, τῷ τὸ εἶδος τὸ χα-
ρακτηρίζον τὸ σῶμα ταυτὸν εἶναι· ὡς καὶ τοῦς τύ-

nostrum alimenta digeruntur, similitudinesque
transmutant, ita et corpora nostra converti, et car-
nivoris avibus serisque depasta corporum illorum
partes effici. Quæ quidem rursum ab hominibus
aut aliis animalibus devorata vicissim mutantur,
et hominum vel aliorum animalium corpora fiunt:
qua re sæpius repetita, necesse est idem corpus
complurimum hominum sæpius esse partem. Cujus-

nos velut ratione destituti in altissimas quas-

III. Cæterum post hæc a nobis objecta eo de-
mum se referunt, ut omnia Deo possible esse
dicant, atque ad opinionem suam quædam Scri-
pturæ testimonia, quæ primo obvioque sensu illo-
rum confirmare dogma videntur, accommodare
nituntur. Quale est Ezechielis illud: *Et facta est
super me manus Domini; et: Eduxit me in spiritu, et
posuit me in medio campi, et hic erat plenus ossibus
hominum. Et circumduxit me ad ea per circuitum;
et ecce multa valde in superficie campi; et ecce ipsa
arida valde. Et dixit ad me: Fili hominis, si virent
ossa hæc? Et dixi: Domine Deus, tu ista nosti. Et
dixit ad me: Prophetiza, fili hominis. Et locutus sum
ad hæc: Ossa arida, audite verbum Domini: Hæc dicit
Dominus Deus ossibus istis: Ecce enim inducam in vos
spiritum vitæ, et ponam in vobis nervos; et inducam
in vos carnes, et extendam super vos cutem; 536
et dabo spiritum meum in vos, et viretis; et ponam
vos in terra vestra, et cognoscetis quia ego sum Do-
minus*. Hoc igitur probabilius cæteris testimonium
est, quæ commemorare solent; præter quod non-
nulla ex Evangeliiis expromunt. Velut: *Ibi erit fle-
tus et stridor dentium*; item: *Timete eum, qui
potest et animam et corpus perdere in gehennam*;·
tum illud ex Paulo: *Virificabit mortalia vestra cor-
pora, propter inhabitantem ejus spiritum in vobis*.

XIV. Verum omnes eos necesse est, qui veritatis
studio ducuntur, cum ad ea animum adjecerint, ad-
versus istos de resurrectione contendere, ut et quæ
a veteribus tradita sunt, retineantur, idque caveamus,
ne in sensuum inanissimorum ineptias descendamus,
eorum scilicet, quæ neque fieri possunt, et divina
majestate sunt indigna. Quocirca sic ad eum locum
ratiocinari convenit: Corpus omne, quod quidem
natura continetur, quæ extrinsecus aliquid ei ali-
menti instar asciscit, proque iis quæ sufficiuntur
excernit alia: cujusmodi sunt stirpium corpora, et
animalium pars illa cum materia concreta: nun-
quam unum idemque remanere. Unde non male
fluvius quidam corpus esse dicitur. Quoniam si
accurate consideremus, ne biduo quidem prior
materia in corporibus nostris eadem constansque
perseverat. Cum interim Paulus exempli gratia,
vel Petrus idem nihilominus persistat, non modo

1 Fort. ἀλόγως. 2 Fort. αὐτῶν. Interpres leg. οὖν. 3 Ezech. xxxvii, 1-6. 4 Matth. viii, 12.

5 Matth. x, 28. 6 Rom. viii, 11

si ejus animam species, cujus substantia neque fluxa est in nobis, neque quidquam extrinsecus invectum accipit, sed ob id præterea, quod tametsi velut in perpetua fluxione sit natura corporis, eadem forma permaneat, quæ corporis nostri quasi nota quædam est propria. Non aliter atque eadem figuræ manent, quæ Petri Paulique corporum qualitates conformando exhibent: per quam etiam qualitatem accidit, ut et cicatrices jam tum a pueris in corporibus permaneant, aliaque nonnulla, quæ singulorum propria sunt: cujusmodi sunt lentigines.

Ad hæc licet similis corporea illa forma sit, qua Petrus Paulusque potissimum constituitur, idque ipsum, quod in resurrectione animæ denuo tribuitur, sed in melius conversum: non tamen eadem est illa materia, quæ corpori primum insita fuerat. Ac quemadmodum species ipsa ad ultimum usque eadem est, etsi ingens propriarum formarum notarumque videatur esse diversitas: **537** ita et in eo, de quo agimus, intelligendum est, præsentem corporis speciem eandem esse cum futura, cum eo tamen, ut incredibilis in melius sit futura mutatio. Necesse enim est animam corporeis in locis hærentem consentaneis sibi uti corporibus. Atque ut si in aqualitium naturam conversos vitam in mari degere nos oporteret, necessarium foret nos alia corporum constitutione pisciumque simili esse præditos: ita qui cælorum regni hæreditatem adituri sunt, ac diversis in sedibus habitaturi, spiritalia quoque corpora habeant necesse est, non quod prior extinguatur species, tametsi in illustrius quiddam gloriosiusque mutetur. Quemadmodum Jesu, ac Moysis, et Eliæ species in transformatione non alia, quam quæ initio erat, exstitit¹.

XV. Non te igitur offendat, si quis primam subjectam materiam non eandem tunc futuram dixerit, cum ne biduo quidem modo eandem illam permanere posse ratio ipsa declaret, si quis mentem velit advertere. Animadversione præterea dignum et illud est: diversum seminari corpus, diversumque resurgere. *Seminatur enim corpus animale, resurget corpus spiritale*². His omnibus ejusmodi ab Apostolo subjiuntur, quibus nos terrenam qualitatem sic esse posituros docet, ut ipsa in resurrectione species salva integraque permaneat: *Hoc autem dico, fratres, quoniam caro et sanguis regnum Dei possidere nequeant, neque corruptio incorruptionem*³. Etsi enim fortasse eximium quiddam sanctorum corpori tribuendum erit, ut id carnis ipsa proprietas conservet, caro tamen amplius non erit, sed quod in carne velut propria quadam nota erat impressum, hoc idem in spiritali corpore consignandum erit.

Quod vero ad eos Scripturæ locos attinet, qui a fratribus nostris obijciuntur, ita breviter occurrere possumus, atque imprimis ei, quem ex Ezechiele proferunt. Etenim si rudiorum mentem ac scopum velimus attendere, quem in prophetæ verbis sibi proposuerunt, consequens est, ne ullam quidem carnis resurrectionem videri, sed ossium duntaxat,

A πους μένειν τοὺς αὐτοὺς, εἰς ὃ τὴν ποιότητα Πέτρου καὶ Παύλου τὴν σωματικὴν παριστάνοντας· καθ' ἣν ποιότητα καὶ οὐλαὶ ἐκ παίδων παραμένουσι τοῖς σώματι, καὶ ἄλλα τινὰ ἰδιώματα, φακοί.

Non aliter atque eadem qualitates conformando exhibent: per quam etiam qualitatem accidit, ut et cicatrices jam tum a pueris in corporibus permaneant, aliaque nonnulla, quæ singulorum propria sunt: cujusmodi sunt lentigines.

B Καὶ ἐπὶ τοῦτοις εἰ τί ἐστιν ὁμοιον τοῦτο τὸ εἶδος, καθ' ὃ εἰδοποιεῖται ὁ Πέτρος καὶ ὁ Παῦλος, τὸ σωματικόν, ὃ ἐν τῇ ἀναστάσει περιτίθεται πάλιν τῇ ψυχῇ, ἐπὶ τὸ κρεῖττον μεταβάλλον, οὐ πάντως τότε ἐτι ἐντεταγμένον τὸ κατὰ τὴν πρώτην ὑποκείμενον. Ὡς περ δὲ τὸ εἶδος ἐστι μέχρι τοῦ πέρατος, καὶ οἱ χαρακτῆρες δοκῶσι πολλὴν ἔχειν παραλλαγὴν· οὕτως νοητέον καὶ ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶδος ταυτὸν εἶναι τῷ μέλλοντι, πλείστης ὅστις ἰσομένης τῆς ἐπὶ κάλλιον μεταβολῆς. Ἀναγκαῖον γάρ τὴν ψυχὴν ἐν τόποις σωματικοῖς ὑπάρχουσιν κεχρησθαι σώματι καταλλήλοις τοῖς τρόποις. Καὶ ὡς περ ἐν θαλάσῃ ἦν ἡμεῖς ἐνύδρους γενομένους εἰ ἐχρῆν, πάντως ἂν ἔδει παραπλησίαν ἔχειν καὶ τὴν ἄλλην ἰχθύων κατάστασιν· οὕτως, μέλλοντας κληρονομεῖν βασιλείαν οὐρανῶν, καὶ ἐν τόποις διαφέρουσιν ἔσεσθαι, ἀναγκαῖον χρησθαι σώματι πνευματικῷ, οὐχὶ τοῦ εἶδους τοῦ προτέρου ἀφανιζομένου, καὶ ἐπὶ τὸ ἐνδοξότερον γένηται αὐτοῦ ἡ τροπὴ· ὡς περ ἦν Ἰησοῦ εἶδος, καὶ Μωϋσέως, καὶ Ἠλίου, οὐχ ἕτερον ἐν τῇ μεταμορφώσει C παρ' ὃ ἦν.

D IE'. Μὴ πρόσκοπτε τοίνυν, εἰ τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἂν τις λέγοι μὴ ἔσεσθαι ταυτὸν τότε, ὅπου ὁ λόγος τοῖς ἐπιστάμενοις δυναμένοις δείκνυσιν, ὅτι οὐδὲ νῦν δύναται δύο ἡμερῶν εἶναι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον. Ἀξίον δὲ ἐπιστῆναι καὶ τὸ ἕτεροῖον μὲν σπείρισθαι, ἕτεροῖον δὲ ἀνίστασθαι. Σπείρεται γὰρ σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν. Καὶ ἐπιφέρει πᾶσιν ὁ Ἀπόστολος, σχεδὸν τὴν γῆιν ποιότητα ἡμεῖς διδάσκων ἀποτίθεσθαι μέλλειν ἡμᾶς, τοῦ εἶδους σπυριζομένου κατὰ τὴν ἀνάστασιν· Τοῦτο δὲ φημι, ἀδελφοί, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα βασιλεῖαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὐδὲ ἡ φθορὰ τὴν ἀφθαρσίαν. Ὡς μὲν γὰρ ἐστὶ περὶ τοῦ τὸν ἅγιον ὁ διακρουόμενον, ὑπὸ τοῦ ἰδιοποιούντος ποτε τὴν σάρκα· σὰρξ δὲ οὐκέτι, ἀλλ' ὑπερ ποτὲ ἐχαρακτηρίζεται ἐν τῇ σαρκί, τοῦτο χαρακτηρισθήσεται ἐν τῷ πνευματικῷ σώματι.

Καὶ πρὸς τὰ ῥήματα δὲ τῶν Γραφῶν, ἃ παρατίθενται οἱ ἀδελφοὶ ἡμῶν, ταῦτα ἐστὶν εἰπεῖν· καὶ πρῶτον ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ, ἐπὶ τὸ ὅσον ὁ ἐπ' οἷς βούλονται οἱ ἀπλούστεροι κατὰ τὰς λέξεις ταύτας, οὐδὲ ἀνάστασις σαρκῶν ἐστὶ, ἀλλὰ ἐστίων μόνον, καὶ δερμάτων, καὶ νεύρων. Ἀμα τι καὶ ὑποδεικτικόν αὐτοῖς, ὅτι συναρπάσσονται, ὡς μὴ νενοηκότες τὸ γεγραμμένον. Οὐ

¹ Math. xvii, 2 seqq. ² I Cor. xv, 44. ³ ibid. 50. ⁴ Fort. τοὺς. ⁵ Fort. περιττὸν τὸ τῶν ἁγίων. Sed hic locus corruptus est. ⁶ Fort. ἐπὶ ὅσον.

γάρ, εἰ ὅστις ὀνομάζεται, πάντως τὰ ὅσα ταῦτα νοη-
 τείον· ὥστε οὐδὲ ἐν τῷ, *Διςκορχίσθη πάντα τὰ*
ὅσα μου· καὶ, Ἰασαί με, ὅτι ἐταράχθη τὰ ὅσα μου,
 φανεροῦ ὄντος τοῦ μὴ λέγεσθαι τὰ ὅσα κατὰ τὴν κοινήν
 ἐκδοχὴν. Ἐπιφέρεται γοῦν τῷ λόγῳ· *Ὅτι αὐτοὶ λέγου-*
σιν· Ὅτι ξηρὰ γέγονε τὰ ὅσα ἡμῶν. Ἀρκὴ γέ λένου-
 σιν, *Ξηρὰ γέγονε τὰ ὅσα ἡμῶν,* θέλοντες ἀνίστασθαι
 συναχθέντα; Ἀλλὰ τοῦτο ἀμήχανον. Λέγοιεν δ' ἂν,
 Ξηρὰ γέγονε τὰ ὅσα ἡμῶν, ἐν αἰχμαλωσίαις γενό-
 μενοι, καὶ πᾶσαν ζωτικὴν νοτίδα ἀποδεδληκότες.
 Ἐπιφέρουσι γοῦν τὸ, *Ἀπόλωλεν ἡ ἐλπίς ἡμῶν·*
διαπεφωρήκαμεν. Οὐκοῦν ἡ ἐπαγγελία τῆς ἀναστά-
 σεως τοῦ λαοῦ ἐστὶν ἀπὸ τοῦ πτώματος, καὶ τῆς εἰον-
 εἰ νεκρότητος ἣν νενέκρωνται, διὰ τὰ ἀμαρτήματα
 τοῖς ἐχθροῖς παραδοθέντες. Καὶ οἱ ἀμαρτωλοὶ δὲ ὑπὸ
 τοῦ Σωτῆρος λέγονται εἶναι τάφοι γέμοντες ὀστέων
 καὶ πάσης ἀκαθαρσίας. Πρέπει δὲ τῷ Θεῷ ἀνοίγειν
 τὰ μνημεῖα ἐκάστου, καὶ ἐξάγειν ἐκ τῶν μνημείων
 ἡμᾶς ἐζωοποιημένους, ὥστε ὁ Σωτὴρ τὸν Λάζαρον
 εἰλκυσεν ἔξω.

Quin etiam peccatores a Salvatore sepulcra esse dicuntur ossibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majestati convenit, ut singulorum sepulcra patefaciat, et nos ad vitam instauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit.

ΙΖ'. Τὸ δὲ, *Ἐκεῖ ἐστὶν ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυ-*
γμὸς τῶν ὀδόντων, πρὸς αὐτοὺς ἀπορητέον, ὅτι Ὡς
 ἐν τούτῳ τῷ βίῳ πᾶν μέλος εἰς τινα χρεῖαν ὁ Διμιουργ-
 γὸς κατεσκευάσεν, οὕτως καὶ τοὺς ὀδόντας εἰς τὸ δια-
 κόπτεσθαι τὴν στερεὰν τροφήν. Τίς οὖν χρεῖα τοῖς
 κολαζομένοις ὀδόντων; Οὐ γάρ εἰς τὴν γέννησιν ὄντες
 κατ' αὐτοὺς φάγονται. Καὶ δεικτέον, ὅτι οὐ πάντα
 παραλαμβάνεσθαι δεῖ κατὰ τὸ καίμενον. Ὑδόντας
 γοῦν, φρεῖν, *ἀμαρτωλῶν συνέτριψας· καὶ, Τὰς μύ-*
λας τῶν λεόντων συνέθλασεν ὁ Κύριος. Τίς δὲ
 οὕτως ἡλίθιος, ὥς ὑπολαμβάνειν, ὅτι τῶν τὰ σώματα
 τῶν ἀμαρτωλῶν ὁ Θεὸς, τοὺς ὀδόντας αὐτῶν συντρίβει
 μόνον; Ὡςπερ οὖν εἰ τις, θέλων ταῦτα οὕτως ἔχειν,
 θλιβόμενος εἰλκετο ἐκ' ἀλληγορίαν, οὕτως ζητητέον
 τῶν κολαζομένων τὸν βρυγμὸν τῶν ὀδόντων, τῆς ψυχῆς
 δυνάμιν μασσητικὴν ἐχούσης, ἥτις ἐν χειρὶ τοῦ ἐλέγ-
 χου περὶ τῶν ἀμαρτημάτων κατὰ τὸν συγκρουσμὸν
 τῶν ὀδόντων (ὥς ἐφρόνησε) βρῦξει τοὺς ὀδόντας. Τὸ
 δὲ, *Φοβήθητε τὸν θυγάμενον καὶ ψυχὴν καὶ τὸ*
σῶμα ἀπολέσαι ἐν γέννη, τάχα μὲν διδάσκει, ὅτι
ἀσώματος ἡ ψυχὴ, τάχα δὲ δηλοῖ καὶ ὅτι χωρὶς
σώματος οὐ κολασθήσεται· περὶ οὗ φυσιολογοῦντες
 τὰ περὶ τοῦ εἶδους, καὶ τοῦ πρώτου ὑποκειμένου
 εἰρήκαμεν.

sine corpore nullas pœnas esse persoluturam. De quo corpore quæ ad speciem ac primam

Καὶ τὸ παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ δὲ, *Ζωοποιήσεται καὶ*
τὰ θνητὰ ἡμῶν σώματα, θνητοῦ ὄντος τοῦ σώματος,
 καὶ οὐ μετέχοντος τῆς ἀληθινῆς ζωῆς, δύναται παρ-
 εστάνειν, ὅπου τὸ σωματικὸν εἶδος, περὶ οὗ εἰρήκαμεν,
 τῇ φύσει θνητὸν ὄν, *ὅταν Χριστὸς φανερωθῇ ἡ ζωὴ*
ἡμῶν, καὶ αὐτὸ μεταβάλλει ἀπὸ τοῦ εἶναι σῶμα θαν-
 νάτου ζωοποιηθὲν, διὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ζωοποιεῖν ἐκ τοῦ

cuticularum atque nervorum. Sed et illud demon-
 strandum ipsis est, temere illos in errorem abripi,
 dum scripti sententiam nequaquam percipiunt. Ne-
 que enim cum ossa nominantur, hæc ipsa quæ habe-
 mus ossa par est accipi, uti neque in his locis ubi scri-
 ptum est: *Dispersa sunt omnia 538 ossa mea*¹; tum:
*Sana me, quoniam conturbata sunt ossa mea*²; cum
 sit manifestum non secundum vulgarem notionem
 ossium nomen usurpari. Proinde statim eadem in
 oratione subjungitur, *Eo quod ipsi dicunt: Quoniam*
*arida facta sunt ossa nostra*³. Num hoc igitur dicunt,
Arida facta sunt ossa nostra, quod eadem in unum
 collecta volunt resurgere? Atqui fieri istud non po-
 test. Quare arida ideo sua dicunt ossa, quod in
 captivitatibus diu habitū vitalem omnem humorem
 amiserint. Unde et illud inferunt: *Periit spes no-*
*stra: abscissi sumus*⁴. Quocirca resurrectionis illa
 populo facta promissio ab illa ruina ac velut eneca-
 tione, qua extincti sunt, cum propter scelera in
 hostium potestatem traditi sunt, quædam est exci-
 tatio futura.

Quin etiam peccatores a Salvatore sepulcra esse dicuntur ossibus atque omni immunditia plena. Sed illud divinæ majestati convenit, ut singulorum sepulcra patefaciat, et nos ad vitam instauratos e monumentis educat, perinde ac Lazarum foras Salvator extraxit.

XVI. Jam vero quod hunc locum obijciunt: *Ibi*
*erit fletus et stridor dentium*⁵, sic adversus illos dis-
 putandum est: Cum in hac vita membrum omne ad
 usum aliquem a summo illo Opifice sit conditum,
 tum vero dentes solido cibo cominuendo sunt facti.
 Quid igitur dentibus opus illis est, qui apud inferos
 cruciantur? Non enim, opinor, quidquam illic man-
 ducatueros esse dixerint. Ad hæc docendi sunt, non
 omnia perinde accipienda esse ac scripta sunt.
 Quare alio loco scriptum est: *Dentes peccatorum*
*contrivisti*⁶; item: *Molas leonum confregit Dominus*⁷.
 Nam quis adeo stolidus est, ut sibi persuadeat Deum
 reservatis peccatorum corporibus solos dentes con-
 terere? Ut igitur qui hæc ita se habere velit, in
 angustias conjectus, ad allegoricum sensum vel in-
 vitus trahitur: sic de stridore dentium in his qui
 suppliciis afficiuntur, inquirere idem oportet; qua-
 tenus anima commendendi nonnullam vim habet,
 qua ultimo illo judicii tempore, cum de peccatis
 quæstio habebitur, perinde ut collidi dentes solent,
 ita tum dentibus quodammodo stridebit. Illud vero,
Timee eam, qui potest et animam et corpus perdere
*in gehennam*⁸, forte id unum nos docet, expertem
 esse corporis animam; aut illud insuper, animam

quo corpore quæ ad speciem ac primam 539 sub-
 ratione disseruimus.

At vero dictum illud Apostoli: *Vivificabit et mor-*
*talia nostra corpora*⁹; cum nostrum mortale sit cor-
 pus, nec veræ vitæ particeps, istud ipsum declarare
 potest, corpoream hanc speciem de qua antea dixi-
 mus, quæ naturæ mortalis est, *cum Christus appa-*
*ruerit vita nostra*¹⁰, et ipsam ab eo statu, quo peccati
 corpus erat, esse mutandam; posteaquam scilicet

¹ Psal. xxi, 15. ² Psal. vi, 3. ³ Ezech. xxxvii, 11. ⁴ ibid. ⁵ Matth. viii, 12. ⁶ Psal. iii, 8. ⁷ Psal. lvi, 7. ⁸ Matth. x, 28. ⁹ Rom. viii, 11. ¹⁰ Col. iii, 4.

ab vivifico spiritu ad vitam restituta fuerit, atque in spiritalem naturam transierit. Præterea istud ipsum: *Sed dicet aliquis: Quomodo resurgunt mortui, aut quali cum corpore veniunt?* palam istud ostendit, primam subjectam materiam nullo modo resurgere. Nam si recte propositum ab Apostolo exemplum accipimus, dicendum est, seminis naturam, quæ frumenti grano insita est, vicina correpta materia, totam illam pervadere, atque illius pariter correpta specie, vires suas in id, quod ante terra, aqua, aer, ignisque fuerat, transfundere, earumque superatis qualitatibus, in illam ipsam, cujus est artifex, convertere; atque hoc modo perfici spicam, quæ a priore grano mirum in modum, et magnitudine, et figura, et varietate dissideat.

Ex eodem Proclo.

XVII. Hæc sunt, ut in compendium redigam, quæ contra resurrectionem Origenes magno studio deseruit, in eoque argumento summam tractandi varietatem adhibuit. Tu vero, quæ deinceps sequuntur, diligenter considera. Hoc enim restat, ut allatæ e sacris Litteris auctoritates ad ea quæ dicta sunt adjungantur, ut tanquam statua quædam, sic oratio nostra suis omnibus proportionem servata partibus constans, absoluta sit penitusque perfecta, neque quidquam in illa ad figuram pulchritudinemque desideretur. Igitur quemadmodum cum his sacræ Litteræ consentiant, atque ad melioris vitæ complementum hominem confirment, oratione declarandum est. Illas enim qui integras, nec opportunis partibus defectas intelligentia penetrare poterit, resurrectionem is sciet nequaquam ad hoc corpus oportere referri, quod in sempiternum immutabile esse non poterit, sed ad spiritale potius, in quo eadem, quæ mortali huic inest, nota ac figura **540** conservabitur: adeo ut unusquisque nostrum, quod ad formam corporis attinet, idem existat, ut et Origenes affirmat. Ita enim futuram et ille resurrectionem existimat. Cum enim corpus hoc materiæ concretum fluxum sit, nec in suo unquam statu vel brevissimo spatio consistat, sed perpetuam accessionem decessionemque circa illam formam habeat, proprius, a quo figura ipsa continetur, necesse est minime sustinebunt.

Verum quanto hæc in re contradicendi studio ferantur, cum ex ipsis, tum ex aliis pluribus demonstrari potest. Nam postea in ipso orationis progressu veris ac naturalibus rationibus, non inanibus con-

¹ I Cor. xv, 35.

(32) *Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ.* Mendosa est hæc inscriptio. Neque enim ex ullius Procli disputatione quæ sequuntur inscripta sunt, sed ex ejusdem Methodii lucubratione, quam adversus Origenem dialogi more conscripserat. In quo loquentes introduxerat Aglaophonem, Proclum, Auxentium, et semetipsum. Vide infra numero 40. Fit et Theophili postea mentio; quod tamen appellativum puto esse, non proprium. Quocirca post Origenis verba e comment. in primam Psalmum adducta, hoc ipso numero deinceps Proclus vero Origene verba facit. Unde titulus

πνευματικὸν γιγνόμεναι. Καὶ τὸ, Ἐρεῖ δὲ τις· Πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί, ποίῳ δὲ σώματι ἔρχονται; γυμνῶς παρίστανται, ὅτι τὸ πρῶτον ὑποκείμενον οὐκ ἀναστρέφεται. Εἰ γὰρ καλῶς ἐλάβομεν τὸ παράδειγμα, βρετόν, ὅτι ὁ σπирματικὸς λόγος, ἐν τῷ κόκκῳ τοῦ αἵτου δραξάμενος τῆς παρακειμένης ὕλης, καὶ δι' ὅλης αὐτῆς χωρήσας, περιδραξάμενος αὐτῆς τοῦ αὐτοῦ εἶδους, ὃν ἔχει δυνάμειον ἐπιτίθῃσι τῇ ποτὶ γῆ, καὶ ὕδατι, καὶ ἀέρι, καὶ πυρὶ, νικήσας τὰς ἐκείνων ποιότητας, μεταβάλλει ἐπὶ ταύτην ἥ ἐστιν αὐτὸς δημιουργός· καὶ οὕτως συμπληροῦται ὁ στάχυς, εἰς ὑπερβολὴν διαφέρων τοῦ ἐξ ἀρχῆς κόκκου μεγέθει, καὶ σχήματι, καὶ ποικιλίᾳ.

B

Πρόκλου τοῦ αὐτοῦ (32).

IZ'. Ἄ μὲν οὖν Ὀριγένης εἰς τὴν παρὶ ἀναστάσεως ἐγχειρῶν πραγματεῖαν ἐσπούδασι, ποικιλωτάτην ἐπιδεικνύμενος θεωρίαν, εἰσὶ τὰς αὐτὰς ὡς ἐν ἐπιτομῇ· ἐνθουσι δὲ καὶ τὰ τοῦτοις ἀναθειῶν ἐφεξῆς. Λέγεται γὰρ τὰς ἀπὸ τῶν Γραφῶν εἰς πρὸς τοὺς εἰρημένοις μαρτυρίας παραλαβεῖν· ἵν' ὡς περ ἀνδρὶος πάντα τὰ μέρη συμμέτρως ὁ λόγος αὐτοῦ λαβὼν, ὅλως ἐκ πλήρους ἢ κατεσκευασμένος, ἀλλὰ μηδὲν ἔχων ἰνδὲς τῶν εἰς σχῆμα καὶ κάλλος συναγομένων. Τί οὖν αἱ Γραφαὶ συνάδουσι τοῦτοις, ἐπικρατύνουσαι πρὸς συμπλήρωσιν διαγωγῆς κρείττους τὸν ἀνθρώπον, φραστῆον. Ταύτας γὰρ ἔάν τις οἶός τε ἦ, μὴ παρακόπτων τοῦ εἶδους, ἀκριδῶς νοεῖν, εἴζεται τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τούτου μὴ χρῆναι παραλαμβάνεσθαι τοῦ σώματος, ὅτι ἀδυνατοῦντος ἀτρέπτου δι' αἰῶνος μένειν, ἀλλὰ ἐπὶ τοῦ πνευματικοῦ, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ καὶ νῦν ἐν τούτῳ διασωζόμενος χαρακτήρ τηρηθήσεται· ἵν' ἕκαστος ἡμῶν καὶ κατὰ τὴν μορφήν ὁ αὐτὸς ἦ, καθάπερ ἐλέχθη καὶ Ὀριγένης. Οὕτω γὰρ ἐκείνος ἐσθαι τίθεται τὴν ἀνάστασιν. Πρὸς τοῦ γὰρ ἔντος τοῦ σώματος τοῦ ὕλικου, καὶ μηδέποτε μένοντος ἐφ' αὐτῷ, ἔάν τὸ βραχὺ, ἀλλὰ προσγινομένου, καὶ ἀπογινομένου περὶ τὸ εἶδος τὸ χαρακτηρίζον τὸν ἀνθρώπον, ὅφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα, ἀνάγκη (33) . . . τῶν εἰρημένων ἐναργέστερον οὐκ ἀνέξονται, quæ est hominis nota ac velut character quidam . . . clarius iis, quæ ante commemorata sunt,

D Ἀλλὰ ταύτην μὲν αὐτῶν τὴν φιλονεικίαν καὶ ἐκ τούτων ἂν τις καὶ ἐξ ἐτέρων ἐλέγχοι πλεόνων. Ἀποδιέξομεν γὰρ ἐν τοῖς ἐξῆς, προβαίνοντος τοῦ λόγου, φύσεως ἀληθεύμασι, καὶ οὐκ εἰκασίαις, μήτε τὸν

Πρόκλος εἰ πρᾶξις erat post τοῦ αὐτοῦ. Nam τοῦ αὐτοῦ ad Methodium pertinet. Librarius autem, quod Πρόκλου nomen legisset, auctoris alicujus esse credidit, cum interlocuentis personæ sit.

(33) Ἐφ' οὗ καὶ συγκρατεῖται τὸ σχῆμα. Major hic, ut opinor, hiatus est, quam vulgo codices præferant. Nam si superiora Procli sunt, ut esse videntur, Origeni patrocinantis, cum sequentia adversus eundem Origenem aperte pugnent, haud pauca desiderari necesse est, quibus Proclus causam suam explicarit.

Ἱερεμίαν δεισμούς ημᾶς γῆς διὰ τὴν πρὸς σῶμα κοινωνίαν εἰρηκέναι, μήτε τὸν Δαβὶδ κατὰ τοῦτο πεπδημένους. Ἄξιον γάρ ταῦτα προφέρειν, ἐν οἷς μάλιστα φαίνονται διαπίπτοντες. Περὶ μὲν οὖν τῶν δερματίνων χιτῶνων, καὶ ὅτι πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν οἱ πρωτόπλαστοι διῆγον μετὰ σώματος, ἀθανασίας ἀπολαύοντες, ἔτι τε καὶ ὡς οὐ δύναται τὸ σῶμα ἐσμὸς, καὶ εἰρκτὴ νομίζεσθαι, τὰ προσήκοντα εἰπὼν, ὧς ἄνδρες διχάζεσθαι (δικαστὰς γὰρ ὑμᾶς τῶν λόγων, ὧς κράτιστε Θεόφιλε, καλῶ), τρέφομαι λοιπὸν ἐπὶ τῇ ἀκλόουθα, καθάπερ ὑπεσχόμην τῶν προκειμένων, ἵν' εὐκρινέστερον ἴδωμεν ὃ βουλόμεθα.

consentanea sunt et consequentia me, ut pollicitus sum, conferam, ut id quod volumus clarius inspi-

III. Ὁ τῶν ὅλων δημιουργὸς Θεὸς, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εὐτάκτως συνεστήσατο, καθάπερ μεγάλην πόλιν, διεκόσμησε προστάσεων τῷ λόγῳ, ἑκαστὸν τε αὐτῷ συμφώνως ἡρμόσατο στοιχείον, καὶ πάντα ζῶων πεπληρωτο διαφοραῖς, ἵνα τελείως ὁ κόσμος εἰς κάλλος αὐξηθῇ, παντοίας φύσεως ζωοτόκης μορφᾶς, ἀστρα μὲν κατὰ τὸν οὐρανόν, καὶ πτηνὰ κατὰ τὸν ἀέρα, τετράποδα δὲ κατὰ τὴν γῆν, καὶ νηκτὰ κατὰ τὸ ὕδωρ· τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, προετοιμάσας ὡς οἰκίαν αὐτῷ καλλίστην τὸ πᾶν, μέλημα τῆς ἰδίας εἰκότος ἐμπερὲς εἰς τὸν κόσμον εἰσέγαγεν, ἀγαλμα ὡς ἐν ναὶ φαιδρῷ καλὸν ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶ κατασκευάσας. Ἠπίτατο γάρ, ὅτι πάντως ὑπερ ἂν τῇ ἑαυτοῦ τεχνήσεται χερσὶ, ἐξ ἀνάγκης ἔσται ἀθάνατον, ἅτε ἀθανασίας ἔργον. Ἀθανασίας γὰρ ἀθάνατα γίνεται, καθάπερ καὶ τὰ κακὰ κακίας, καὶ τὰ ἀδικα ἀδικίας. Οὐ γὰρ δικαιοσύνης ἔργον τὸ ἀδικεῖν, ἀλλὰ ἀδικίας· οὐδ' αὖ ἀδικίας ἀντιστρόφως τὸ δικαιοπραγεῖν ἔργον, ἀλλὰ δικαιοσύνης· ὥσπερ οὐδὲ ἀφθαρσίας τὸ φθειρῆσθαι ποιεῖν, ἀλλὰ φθορᾶς, τὸ ἀθανατίζειν οὐ φθορᾶς, ἀλλ' ἀφθαρσίας. Καὶ συλλήβδην, οἶον ἂν ἡ τὸ ποιοῦν, κατὰ τὸν αὐτὸν οὕτως λόγον τοῦτο ποιοῦμενον ἡ ἀνάγκης ἀπεργάζεσθαι συμβαίνει. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ἀθανασία, καὶ ζωὴ, καὶ ἀφθαρσία· ἔργον δὲ ἄνθρωπος Θεοῦ. Πᾶν δὲ τὸ ὑπὸ ἀθανασίας ἐργασθὲν ἀθάνατον· ἀθάνατος ἄρα ὁ ἄνθρωπος. Διὸ δὴ τὸν μὲν ἄνθρωπον αὐτοῦργησεν ὁ Θεός, τὰ δὲ λοιπὰ γένη ζῶων ἀέρι, καὶ γῇ, καὶ ὕδατι προσέταξε φέρειν.

et vita, et incorruptio; homo vero Dei opus est. Quidquid vero ab immortalitate fabricatur, immortale sit oportet. Quare immortalis est homo. Propterea Deus hominem sua manu finxit: cetera vero animalium genera aerem, terram et aquam jussit producere.

Ἀνθρώπος δὲ ἀληθέστατα λέγεται κατὰ φύσιν οὕτε ψυχὴ χωρὶς σώματος, οὕτ' αὖ σῶμα χωρὶς ψυχῆς, ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφήν συντεθέν. Ὅθεν ἐντεῦθεν ἀθάνατον δὴ τὸν ἄνθρωπον γεγονέναι φαίνεται, φθορᾶς δὲ ἀπάσης καὶ νόσων ἐκτός. Μάθοι δ' ἂν τις τοῦτο καὶ ἀπὸ τῆς Γραφῆς ἱκανῶς. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἄλλων, ὅπου χρόνων μεταστροφῶνται, ἐκαστοταῖς ἡδῶνται, καὶ γηράσκοντα, Ἐξαγαγέτω, λέγεται, τὰ ὕδατα ἐρπετὰ ψυχῶν ζωῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ· καὶ, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζῶσαν

jecturis ostendemus; neque ab Jeremia nos victos terræ¹ propter communionem cum corpore nominatos esse; neque Davidem propterea compeditos² appellare. Hæc enim potissimum commemoranda sunt, in quibus maxime a veritate excidisse videntur. De pelliceis itaque tunicis, utque priusquam eæ conficerentur corpore præditi primi nostri parentes exstiterint, et immortalitatis compotes; tum nervum et carcerem haberi non posse corpus, ubi quantum necesse est disputavero, iudices (vos enim sermonum nostrorum iudices, teque in priinis, optime Theophile, pronuntio), ad ea quæ proposito nostro sum, conferam, ut id quod volumus clarius inspi-

XVIII. Postquam artifex rerum omnium Deus totam hanc universitatis machinam, velut ingentem aliquam civitatem, præclaro ordine condidit, ac vocis imperio constituit, in eoque elementa singula aptissime composuit, ac variis animantium generibus complevit omnia, ut hic mundus perfecte ad omnem pulchritudinem adolesceret, cum in eo omnimodas naturæ formas vivas animatasque procreasset, atque et in cælo sidera, et in aere volucres, et in terra quadrupedes, et in aquis natantia collocasset, postremum omnium hominem, cui totum hunc mundum velut egregium quoddam prætorium paraverat, sic tanquam simulacrum quoddam ad sui effigiem expressum in orbem introduxit; ac velut exquisitum signum manibus suis elaboratum 541 præclaro in templo constituit. Neque enim ignorabat, quodcunque suapte manu finxisset, necessario, utpote immortalitatis opus, immortale futurum. Nam ab immortalitate immortalia proficiscuntur, velut a malitia quæ mala sunt, et ab injustitia injusta. Non enim justitiæ opus est injusti aliquid facere, sed injustitiæ, neque ex adverso juste aliquid agere injustitiæ est, sed justitiæ; perinde ac corruptionem adferre non incorruptionis est, sed corruptionis proprium. Sic immortale facere non corruptionis, sed incorruptionis est. Atque ut uno verbo dicam, quale est id quod agit, tale id efficere necessario solet, quod ab eo producit. Atqui Deus et immortalitas est,

Cæterum homo, si ejus naturam inspicias, verissime esse dicitur non corporis expertis anima, neque corpus anima destitutum; sed id quod in unam pulchri bonique formam ex animæ et corporis conjunctione conflatur. Ex quo quidem colligi posse videtur, immortalem hominem esse factum, nec non et corruptionis omnis, ac morborum expertem. Atque hoc ipsum sacræ Litteræ abunde nos docent. Nam in reliquis, quæ temporum mutata spatiis adollescere ac consenescere solent: Producant, inquit, aquæ reptilia animarum viventium et volucres volantes super terram, juxta firmamentum cæli³. Item: Pro-

D Cæterum homo, si ejus naturam inspicias, verissime esse dicitur non corporis expertis anima, neque corpus anima destitutum; sed id quod in unam pulchri bonique formam ex animæ et corporis conjunctione conflatur. Ex quo quidem colligi posse videtur, immortalem hominem esse factum, nec non et corruptionis omnis, ac morborum expertem. Atque hoc ipsum sacræ Litteræ abunde nos docent. Nam in reliquis, quæ temporum mutata spatiis adollescere ac consenescere solent: Producant, inquit, aquæ reptilia animarum viventium et volucres volantes super terram, juxta firmamentum cæli³. Item: Pro-

¹ Cor. τὸ ποι. ² Thg. III, 54. ³ Psal. CXLV, 7. ⁴ Gen. I, 20.

ducatur terra animam viventem secundum speciem: A quadrupedia, reptilia et bestias terræ secundum genus¹. Ubi ad hominem perventum est, non perinde ut in aliis dixit: Producat terra: aut, Producant aquæ: aut, Fiant luminaria². Sed, Faciamus hominem ad imaginem, et similitudinem nostram et præsit piscibus, et volatilibus cæli, et universis pecudibus³. Et, Accepit Deus de limo terræ, et formavit hominem⁴.

XVIII. Atque ut hominis a cæteris discrimen magis ac magis intueri possitis, quantumque antecellat omnibus, et ut secundum post angelos dignitatis locum obtinens immortalitate sit præditus, age istud ipsum denuo ex vera et orthodoxa ratione disputemus. 542 Etenim cæteris quidem animantibus ex illius spiritus, qui per aerem diffusus est immixtione anima est vitæque concessa. Homini vero idipsum ex immortalis atque excellenti substantia tributum: Inspiravit enim Deus in faciem ejus spiraculum vitæ; et factus est homo in animam viventem⁵. Illis servire atque imperio subesse, huic dominari atque imperium exercere mandatum est. Illa diversas naturarum effigies formasque sortita sunt; quotquot Dei jussu solida et aspectabilis natura produxit. Huic Dei indita similitudo est ad primam illam, et unigenitam Patris imaginem penitus expressa: Fecit enim Deus hominem; ad imaginem Dei fecit illum⁶. Unde et simulacrum suum, ut quam maxime firmum ac stabile esset, curam adhibuit, neve corruptione tentari facile posset, perinde atque effictis a se statuis consulere artifices solent. Qui non modo simulacrorum suorum pulchritudini ac decori student, ut eximia specie ac magnifica sint, sed etiam immortalitatem, quoad possunt, iisdem ipsis tribuere conantur, ut quam longissimum in tempus integra minimeque dissoluta permaneant. Id quod Phidiam inter cæteros fecisse memorant. Ille enim, cum Olympici Jovis simulacrum finxisset ex ebore, oleum ad pedes ante statuam jussit effundi, quo immortale illam quantum posset cerneret.

Cum igitur in iis operibus, quæ manibus elaboraverint, artifices ista moliantur; nonne præstantissimus ille opifex Deus, qui vel ex nihilo procreare potest omnia, suam illam ratione præditam effigiem, videlicet hominem, multo magis sempiternam et immortalem penitus necessarioque fabricavit? An potius ignominiose adeo dissolutam corrumpi et interire permisit? Atque eam quidem effigiem, quam manibus perpolire suis singulari quadam ratione dignatus est, quam ad imaginem suam ac similitudinem, velut mundi alterum mundum expressit: cujus denique causa mundus est factus. Dici istud omnino non potest. Proxime enim ad insaniam accederet, si id vana opinione inflatus auderet asserere.

κατὰ γένος τετράποδα, καὶ ἑρπετὰ, καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος. Ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ὡσαύτως ἐκείνοις, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ. οὐκέτι· ἢ, Ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα· ἢ, Γενηθήτωσαν φωστῆρες. Ἀλλὰ, Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα, καὶ καθ' ὁμοίωσιν ἡμετέραν, καὶ ἀρχέτωσαν τῶν ἰχθύων, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πάντων τῶν κτηνῶν· καὶ, Ἐλάβεν ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον.

III. Καὶ ἵνα δὴ μᾶλλον καὶ ὑμεῖς τὴν διαφορὰν αἰσθησθε, ὡς ὄλων καὶ παντὶ τῶν ἄλλων διαφέρων, καὶ ἐν δευτέρᾳ τιμῇ τῶν ἀγγέλων ἐγκαταλεχθεὶς ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκειται ἀθάνατος ὢν, φέρε κατὰ τὸν ἀληθῆ πάλιν καὶ ὀρθόδοξον καὶ τοῦτο διαλάλω λογισμὸν. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπὸ τῆς εἰσπνοῆς τοῦ κατὰ τὸν αἶρα πνεύματος ἐμψυχῶσθαι⁷ ἐδόθη τὸ ζῆν, τῷ δὲ ἐξ αὐτῆς τῆς ἀθανάτου καὶ διαφερούσης οὐσίας. Ἐνεψύχωσε γάρ ὁ θεὸς εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ προτὴν ζωῆς· καὶ ἐγένετο ἄνθρωπος εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Καὶ τοῖς μὲν δουλεύειν καὶ ἀρχεσθαι προσετάγη, τῷ δὲ ἀρχειν καὶ δεσπόζειν. Καὶ τοῖς μὲν διάφορα σχήματα φύσεων δίδονται, καὶ μορφαί, ὅσας ἡ στερμένιος καὶ ὁρατὴ φύσις κελεύοντος τοῦ θεοῦ ἐγέννησι, τῷ δὲ θεωρεῖδῃ καὶ θεωρίκελον, καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπηκριβωμένον τὴν πρωτότυπον τοῦ Πατρὸς καὶ μονογενῆ εἰκόνα· Ἐποίησε γάρ ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Διὸ καὶ ἐμέλησεν αὐτῷ τῆς τοῦ σφετέρου ἀγάλματος διαμονῆς, ἵνα μὴ εὐάλωτον ᾖ πρὸς διαφθοράν· καθάπερ καὶ τῶν ἀνδριάντων τοῖς δημιουργοῖς. Οὐ γὰρ μόνον κάλλους τῶν ἀγαλμάτων αὐτοῖς καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν πεφρόντισται, ὅπως ὥσι περικαλλεῖς ἢ μεγαλοπρεπεῖς, ἀλλὰ καὶ τῆς εἰς τὸ δυνατόν σφίσι αὐτοῖς ἀθανασίας τῶν δημιουργημάτων πρόνοιαν ποιεῖσθαι, εἰς τὸν μακράϊωνα χρόνον διασώζεσθαι μὴ λυόμενα, καθάπερ καὶ Φειδίας. Οὗτος γάρ, μετὰ τὸ κατασκευάσαι τὸ Πισαῖον εἰδῶλον (ἐξ ἐλέφαντος δὲ τοῦτο ἦν), ἔλαιον ἐκχεῖσθαι προσέταξεν (34) ἀμφὶ τοὺς πόδας ἐμπροσθεν τοῦ ἀγάλματος, ἀθάνατον εἰς δύναμιν φυλάσσειν⁸ αὐτό.

Καὶ τοίνυν εἰ τῶν χειροτμήτων οὕτως δημιουργοί, ὁ θεὸς ὁ ἀριστοτέχνης, ὅς πάντα δύναται καὶ ἐξ οὐκ ὄντων ποιεῖν, οὐ μᾶλλον τὸ ἀγαλμα τὸ λογικὸν αὐτοῦ τὸν ἄνθρωπον ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι τὸ παράπαν ἐξ ἀπάσης ἀνάγκης ἐμψυχίσαστο, ἀλλ' ἐλάσσειν οὕτως ἀτιμώτατα λυόμενον ἐλέθρῳ παραδοῦναι καὶ φθορᾷ, ὁ διαφερόντως ἡξίωτε ταῖς αὐτοῦ ποιῆσαι χεῖρες, κατ' εἰκόνα μορφοποιήσας αὐτό, καὶ καθ' ὁμοίωσιν τὴν αὐτοῦ, τὸν κόσμον τοῦ κόσμου, δι' οὗ κόσμος ἐγένετο; Οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Ἀπῆλει γὰρ εἰς ἀφροσύνην ἐπαρθέντα φρονῆσαι τοῦτο.

Dici istud omnino non potest. Proxime enim ad insaniam accederet, si id vana opinione inflatus auderet asserere.

¹ Gen. 1, 24.

² ibid. 14.

³ ibid. 26.

⁴ Gen. 11, 7.

⁵ ibidem.

⁶ Gen. 1, 27.

⁷ Cor. ἐψυχῶσθαι

⁸ F. φυλάσσειν.

(34) Ἐλάσσειν ἐκχεῖσθαι προσέταξεν. Plinius lib. xv, cap. 17, de oleo: Existimatur et oleum cindi-

cando a carie utile esse. Certe simulacrum Saturni Romæ intus oleo repletum est.

18'. 'Αλλ' ἴσως μὴ ἐπιστήσαντες ἑαυτοὺς πρὸς τὰ ἀληθῆντα, ὧ 'Αγλαοφῶν, λέξετε· Καὶ πῶς, εἰ ἀθάνατον ἦν ἐκ γενέσεως καθ' ὑμᾶς τὸ ζῶον, γεγένηται θνητὸν, ὅποτε τὸ ἀθάνατον ἀμεταστροφῶς τοῦτο ὅ ἐστιν εἶναι χρή, μὴ μεταπίπτον, ἢ ἐξανιστάμενον εἰς τὴν αἰσχίονα καὶ θνητὴν φύσιν; 'Αμύχανον γάρ, ἐπεὶ οὐκ ἔστιν ἀθάνατον. 'Επειδὴ, λέξω, γενόμενον αὐτεξούσιον πρὸς τὴν αἵρεσιν τοῦ καλοῦ, καὶ τοῦτον τὸν θεομὸν εἰληφὼς ὁ μισόκαλος ἐπιστάς ἐδάσκανε φθόνος. 'Ο γὰρ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδέας ἀιδιότητος ἐποίησεν αὐτόν. Καὶ γὰρ ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ τέρεται ἐκ' ἀπωλείᾳ ζώοντων. Φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσηλθὼν εἰς τὸν κόσμον· καθάπερ καὶ ἡ Σοφία Σαλομῶνος (35) μαρτυρεῖ. Καὶ πόθεν ὁ θάνατος; πάλιν δὴ λέγεσθαι ἀνάγκη, εἰ μὴ θάνατον ἐποίησεν ὁ θεός, εἰ ἀπὸ τοῦ φθόνου, καὶ πῶς ὁ φθόνος τῆς βουλήσεως μᾶλλον ἰσχυρεῖ τοῦ θεοῦ. 'Αλλὰ τοῦτο εὐσηφημον λέξωμεν. Πόθεν ὁ φθόνος; ὁ ἀντιλέγων ἔρει. Εἰ γὰρ ἀπὸ τοῦ διαβόλου, καὶ διὰ τί διάβολος ἐγένετο, εἰ ἐγένετο;

dicamus: undenam invidia profecta sit adversarius quærit. Nam si a diabolo respondeas, cur omnino diabolus exstitit, si productus est aliquando?

K'. Καὶ ὁ ποιήσας αὐτόν ἐστιν αἴτιος τοῦ εἶναι κακόν. 'Αλλὰ ἀναίτιος πάντῃ κακῶν ἐστιν ὁ θεός· ἀγέννητος ἄρα ὁ διάβολος. Καὶ εἰ ἀγέννητος, καὶ ἀπαθής, καὶ ἀνώλεθρος, καὶ ἀνευδής. Τῷ γὰρ ἀγενήτῳ ἐξ ἀνάγκης ἀπάσης ταῦτα ὑπάρχειν χρή. 'Ο δὲ διάβολος καταργεῖται, καὶ κολάζεται. Τὸ δὲ κολαζόμενον ἄρα ἀλλοιούται, καὶ πάσχει. 'Απαθὲς δὲ τὸ ἀγέννητον· οὐκ ἄρα ἀγέννητος, ἀλλὰ γενητός ὁ διάβολος· εἰ δὲ γενητός, καὶ πᾶν τὸ γεγεννημένον ἀπὸ τίνος ἀρχῆς ἐγένετο, καὶ ἐστὶν αὐτοῦ δημιουργὸς καὶ τοῦ διαβόλου. Καὶ πότερον κάκεινος ἀγέννητός ἐστιν, ἢ γενητός; 'Αλλὰ τὸ ἀγέννητον εἶναι μόνον νοεῖσθαι χρή τὸν θεόν· οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον (36) ὅλως ἐκ παντὸς εἰς τὸ παράπαν ἕτερος δημιουργὸς πλὴν αὐτοῦ· 'Εγὼ πρῶτος, καὶ ἐγὼ μετὰ ταῦτα, καὶ πλὴν ἐμοῦ ἀλλος οὐκ ἔστι θεός. Οὐδὲ μετασκευάζεσθαι δεῖ τι¹, ἢ κτερίζεσθαι παρὰ τὴν αὐτοῦ δύναται βουλήν. Καὶ γὰρ ὁ υἱὸς οὐδὲν ἀπ' ἑαυτοῦ δύνασθαι ποιεῖν ὁμολογεῖ, ἐάν μὴ βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιῶντα. 'Α γὰρ ἀν, φησὶν, ὁ Πατὴρ ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ υἱὸς ποιεῖ. Οὐδὲ μὴν τι πολέμιον, ἢ ἀντιδοξοῦν αὐτῷ, ἢ ἀντιθέον ἐστίν· ἐπεὶ, κἂν εἰ ἀντίπρασέ τι τῷ θεῷ, ἐπαύσατο ἂν τοῦ εἶναι, λυθείσης αὐτοῦ τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει καὶ ἰσχύϊ τῆς συστάσεως. Τῷ γὰρ ποιήσαντι λύσαι μόνῳ καὶ τὰ ἀθάνατα δυνατόν.

esset, quod Deo resisteret, eas omnino desineret, constitutio dissolveretur. Quippe solus ille vel ea quæ

KA'. Τί οὖν ὁ διάβολος λέγεται; Πνεῦμα περὶ τὴν ὕλην ἔχον, καθάπερ ἐλέχθη, ὧ 'Αθηναγόρας (37), γε-

XIX. Sed quæ hactenus proposita sunt, o Aglaophon, minus attento forsitan animo considerantes obijcere ista poteritis: Si immortale ab origine sua animal illud exstiterit, qui tandem mortale esse potuit; cum quidquid est immortale, hoc quod est ipsum perpetuo esse debeat, nec in viliorē mortalemque naturam degenerando transeat? **543** Hoc enim fieri nequit, alioqui immortale non fuerit. Sed ego tibi causam rei hujus aperiam. Cum enim ad boni delectum arbitrii libertate esset instructus, ac legem illam accepisset, pessima eum superveniens labefactavit invidia. Siquidem Deus corruptione carentem hominem creavit, et ad æternitatis suæ produxit imaginem: Deus enim mortem non fecit, nec delectatur in perditione viventium. Invidia vero diaboli mors intravit in mundum, ut per Solomonem Sapientia testatur¹. Sed undenam mors exstiterit repetendum necessario nobis est, si Deus illam non fecerit; nam si ab invidia profectam dixeris, quomodo tandem invidia divina voluntate plus valuit? Sed hoc dictu infelix detestandumque quærit. Nam si a diabolo respondeas, cur omnino

XX. Ac profecto qui illum condidit auctor mali debet videri. Atqui malorum causa Deus esse non potest: quare ab nullo productus est diabolus. Quod si ita est, neque pati quidquam potest, et exitii penuriaeque est omnis expers. Nam quod nunquam productum est, huic inesse hæc omnia necesse est. At diaboli conatus in nihilum redigitur, idemque punitur. Quod autem punitur, mutatur ac patitur. Atqui pati nihil potest quod productione caret. Non igitur productionis expers; sed productus aliquando diabolus. Jam vero cum et productus ille sit, et quidquid productum est, ab aliquo principio productum sit, consequens est aliquem esse, a quo sit procreatus diabolus. Utrumnam igitur etiam productus ille fuit, an produci non potuit? verum quod productionis est expers, par est unum duntaxat intelligi Deum. Neque enim ullus esse potest omnino præter illum ipsum opifex. Ego primus, inquit, et ego novissimus, et præter me non est alius Deus². Sed neque commutari quidpiam ac præter ejus voluntatem procreari potest. Etenim Filius nihil per sese facere posse confitetur, nisi id Patrem facientem viderit. Quæ enim, inquit, Pater facit, hæc et Filius facit³. Neque vero inimicum quiddam, aut repugnans ac Deo contrarium est: si quid enim eo quod divina virtute ac robore omnis illius constituti sunt immortalia dissolvere potest, qui condidit.

544 XXI. Quidnam igitur tandem diabolus esse dicemus? Spiritum videlicet, qui circa materiam

¹ Cor. δὴ τι. ² Sap. 1, 13. ³ Isa. xlii, 6. ⁴ Joan. v, 19.

(35) Καθάπερ καὶ ἡ Σοφία Σαλομῶνος. Igitur sapientiæ liber Salomoni ab antiquissimo Patre tribuitur. Vide et num. 36.

(36) Οὐδὲ γὰρ εἶναι τὸ σύνολον. Parum integer hic locus videtur. Sed hujus sententiam reddidimus.

(37) Καθάπερ ἐλέχθη, ὧ 'Αθηναγόρας. Suspicio

Methodium scripsisse τῷ 'Αθηναγόρῃ. Ex Athenagoræ, inquit, sententia diabolus spiritus est, etc. Quod apud Paulum Leopardum lib. xix Emend., cap. 9 postea reperimus; qui et Athenagoræ ex Orat. pro Christ. verba citat, quæ Methodius descripserat: 'Εναντίον τὸ περὶ τὴν ὕλην ἔχον πνεῦμα, γενόμενον

versatur, quemadmodum dictum est, ο Athenagora, a Deo procreatum. Perinde ac reliqui ab eodem angeli sati sunt; quibus tam materia, quam formarum, quibus est affecta materia, procuratio administratioque commissa est. Siquidem ea constituentium angelorum causa fuit, ut in iis quæ a Deo ordinata erant ac disposita, providentia moderandis vicariam Deo operam navarent. Ut nimirum communem ac generalem omnium curam susceperet Deus, qui in omnia dominatum atque imperium obtineret, ac veluti navigium quoddam, sic totam illam universitatem constanter suæ gubernaculo sapientiæ regeret; cum interim singularem functionem atque curam præpositi ad id angeli sustinerent. At vero cæteri quidem in ea statione persisterunt, cuius gratia conditi a Deo constitutique fuerant. Diabolus vero petulanter egit, et in eorum, quæ sibi commissæ fuerant, administratione, concepta adversus nos invidia, pessimum se præbuit. Quemadmodum et illi, qui postea concupiscentia corporum flagrarunt, et cum filiabus hominum stupri consuetudinem habuerunt¹. Etenim quod hominibus concessum, idem et illis a Deo tributum est, ut, utrinque liberum haberent voluntatis consilium, ut sive illius sermonibus obtemperarent, ipsius consuetudine fruerentur, ac felicitatis essent compotes; sive detrectarent imperium, merito in illos iudicium exerceretur. Erat porro diabolus velut sidus quoddam Luciferi. Quomodo cecidit e caelo Lucifer, qui mane oriebatur²? Sed erat nimirum matutinum sidus et lucidum: quod quidem decidit, et ad terram allisum est, cum homini novitia quædam, et adversa in eo gubernando procurasset. Deus enim contra superbos indignari solet, insolentioresque spiritus comprimit. Ac libet et illud ipsum declarare versibus:

Caput malorum, et finis heu! cunctis draco,
Gratem malorum sacre thesaurum paris:
Cæci error, orbis ductor ignorantia.
Quem tristis hominum luctus ac planctus juvat:
Vos ad nefanda scelera cognatum in caput
Fratrem perosas impie armantes manus,
Inficere primum corde sanguine a Cain
Terram impulistis. Inde felici parens
Quod primus avo lapsus in terram excidit,
Vestra illa fraus est.

545 XXII. Atque hunc quidem in modum diabolus. Mors ipsa vero castigandis hominibus est reperta; perinde ac puerulis, qui litterarum rudimenta condiscunt, corrigendis adhiberi verbera consueverunt. Nihil enim aliud mors est, quam corporis ab anima separatio atque disjunctio. Quid igitur? Auctorne mortis est ullo modo Deus? Dicere enim hoc potestis; eademque nobis recurrit oratio. Sed absit ut ita dicamus. Nam neque præ-

νόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὡς περ ἐκ καὶ οἱ λοιποὶ γεγόνασιν ὅτι· αὐτοῦ ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδεσι πεπιστευμένοι διοίκησιν. Τοῦτο γὰρ ἦν ἡ τῶν ἀγγέλων σύστασις, τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις· ἵνα τὴν μὲν παντελεῖαν καὶ γενετικὴν ὁ Θεὸς ἔχων τῶν ὅλων πρόνοιαν, ἡ τὸ³ κύριος καὶ τὸ κράτος ἀπάντων αὐτῷ ἀνηρτημένος, καὶ ὥς περ σκάφος τῷ τῆς σοφίας οἴακι διευθύνων ἀκλινῶς τὸ πᾶν· τὴν δὲ διὰ μέρους οἱ μὲν λοιποὶ, ἐφ' οἷς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ διετάξατο ὁ Θεός, ἐμειναν. Ὁ δὲ ἐνύδρισε, καὶ πονηρὸς περὶ τῶν πεπιστευμένων ἐγένετο τὴν διοίκησιν, φθόνον ἐγκιστήσας καθ' ἡμῶν· ὥς περ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν (58) ἐρασθέντες, καὶ ταῖς τῶν ἀνθρώπων εἰς φιλοκοιτίαν ἐμιλήσαντες θυγατρῶσιν.

B Αὐθαίρετον γὰρ καὶ αὐτοῖς ἔχειν πρὸς ἑκάτερα διετάξατο βούλησιν ὁ Θεός, οἷα καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων· ἵν' ἡ πειθόμενοι τῷ λόγῳ συνῶσιν αὐτῷ, καὶ ἀπολαύσῃ μακαριότητος· ἡ μὴ πειθόμενοι κρίνωνται. Ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος ἀστὴρ Ἑωσφόρος. Πῶς ἐξέπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ὁ Ἑωσφόρος, ὁ πρῶτος ἀνατέλλων; Τοῦ φωτὸς ἦν ἄστρον πρωϊνόν. Ἀλλ' ἐπέσει, καὶ εἰς τὴν γῆν συνετρίβη, ἐπιτροπεύσας τῷ ἀνθρώπῳ τὰ ἐναντία. Τὸ γὰρ θεῖον νεμεσᾷ τοῖς ὑπερηφάνοις, καὶ τὰ αὐθάδη φρονήματα κωλύει⁴. Ἐπίρχεται δὲ καὶ ἐμμέτρως εἰπεῖν·

Lucifer, qui mane oriebatur⁵? Sed erat nimirum matutinum sidus et lucidum: quod quidem decidit, et ad terram allisum est, cum homini novitia quædam, et adversa in eo gubernando procurasset. Deus enim contra superbos indignari solet, insolentioresque spiritus comprimit. Ac libet et illud ipsum declarare versibus:

C Ὅς πᾶσιν ἀρχὴ καὶ πέρας κακῶν (δ) ὄφεις, Οὕτω βαρὺν τίχτουσα θησαυρὸν κακῶν Πλάτρη τυφλοῦ, ποδηγὲ ἀγροίας, βλοῖ Χαίρονσα θρήνοις, καὶ στενύμασι βροτῶν. Ὑμεῖς, ἀθέσμους εἰς ὕδρεις ὁμοσπέρων Τὰς μισαδέλφους ἀλλίσουντες ὠλέντες, Κάτ' μόλυναι φοινίῳ πῶτον λύθρῳ Ἐπέσας τὴν γῆν⁶. Καὶ τὸν ἐξ ἀκηρίτων Πέσειν αἰώνων πρωτόπλαστον εἰς χθόνα Ὑμεῖς ἐτεκτήνασθε.

KB. Καὶ ὁ μὲν διάβολος οὕτως· ὁ δὲ θάνατος πρὸς ἐπιστροφὴν εὐρέθη, καθάπερ καὶ τοῖς ἀρτιμαθείσι γραμμάτων παιδίοις πρὸς ἐπανόρθωσιν αἱ πληγαὶ. Θύδεν γὰρ ἄλλο ὁ θάνατος ἢ διάκρισις καὶ διαχωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος. Τί οὖν; παραίτιος ὁ Θεὸς θανάτου; λέξετε. Πάλιν γὰρ ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἔχει λόγος. Μὴ γένοιτο! Ἐπεὶ μηδὲ οἱ διδάσκαλοι προκαθηγόμενως τοῦ ἀλγύνεσθαι ταῖς πληγαῖς τοὺς παῖδας αἰτῶσι. Καλὸν οὖν ὁ θάνατος, εἰ καθάπερ παῖσι πρὸς

¹ Gen. vi, 2. ² Isa. xiv, 12. ³ F. ἡ, τό. ⁴ F. κολούει. ⁵ F. ἐπέσας τὴν γῆν.

μὲν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καθὰ οἱ λοιποὶ ὑπ' αὐτοῦ γεγόνασιν ἄγγελοι, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ ὕλῃ, καὶ τοῖς τῆς ὕλης εἶδεσι πιστευσάμενον διοίκησιν. Τοῦτο γὰρ ἦν τῶν ἀγγέλων σύστασις τῷ Θεῷ ἐπὶ προνοίᾳ γεγονέναι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ διακεκοσμημένοις· ἵνα τὴν μὲν παντελεῖαν καὶ γενετικὴν ὁ Θεὸς τῶν ὅλων πρόνοιαν, etc. Ex quibus leg. apud Epiphani. γενετικὴν pro γενετικὴν. Cætera apud Leonar. vide.

(58) Ὡς περ καὶ οἱ μετὰ ταῦτα σαρκῶν. Fuit hæc vetustissimorum Patrum fere omnium senten-

tia, filios illos Dei, qui Gen. vi filias hominum adamasse dicuntur, angelos fuisse. Vide Justinum Apolog. i, qui demones ab illis progenitos asserit. Sed et Clement. Alex. Strom. iii, ob intemperantiam ac libidinem excidisse caelo putat. Item Tertull. De virg. vel., Lactant., etc. Nam corporeos esse plerique persuasum habuerunt. Ut inter cæteros Augustinus, qui lib. ii De Trin., cap. 7, angelos scribit corpus suum, cui non subduntur, sed subditum regunt, in varias mutare species.

ἐπιστροφὴν εἰκην πληγῶν εὐρέθη· οὐχ ὁ τῆς ἀμάρ-
 τίας, ὡ σοφύτατοι, ἀλλ' ὁ τῆς διαζεύξεως τῆς σαρκὸς
 καὶ τοῦ χωρισμοῦ. Αὐτεξούσιος γὰρ ὢν καὶ αὐτο-
 κράτωρ ὁ ἄνθρωπος, καὶ αὐτοδέσποτον βούλησιν καὶ
 αὐτοπροαίρετον πρὸς τὴν αἵρεσιν, ὡς ἔφην, τοῦ κα-
 λοῦ λαβὼν, ἀκούσας τε· Ἀπὸ πατρὸς ξύλου τοῦ
 ἐν τῷ πυραδείῳ φάγεσθε· ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου
 τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρὸν οὐ φάγεσθε
 ἀπ' αὐτοῦ. Ἥ δ' ἂν ἡμέρα φάγηται ἀπ' αὐτοῦ,
 θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· ἀπ' αὐτοῦ εἰς τὸ φαγεῖν, τῷ
 διαβόλῳ δὲ δελεασαμένη ἡ σοφία ποικίλως πρὸς ἡ
 παρ-
 ακοὴν πείθοντι, ἡθέτητε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ·
 καὶ ἐγένετο τοῦτο αὐτῷ εἰς σκάνδαλον, καὶ εἰς πα-
 γίδι, καὶ εἰς σκῶλον. Οὐ γὰρ ἐποίησεν ὁ Θεὸς κακόν,
 οὐδέ ἐστι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντὸς τὸ παράπαν
 αἴτιος κακοῦ. Ἀλλὰ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτεξούσιον οὕτως
 ὅπ' αὐτοῦ γεγονός, ἢ πρὸς τὸ φυλάττειν, καὶ τη-
 ρῆσαι νόμον, ὃν αὐτὸς δικαίως διεστείλατο, μὴ τηρῆ-
 σαν λέγεται κακόν. Βαρύτατ' ἐκ βλάβῃ τὸ παρ-
 ακοῦσαι Θεοῦ τοὺς ὅρους τῆς κατὰ τὸ αὐτεξούσιον
 ὑπερέλντα δικαιοσύνης. Ὅθεν, ἐπειδὴ κατεβρύχθη,
 καὶ κατεμιάθη, τῆς ἀποφάσεως ἀποστατήσεας ὁ
 ἄνθρωπος τοῦ Θεοῦ, καὶ κηλίδας ἐναπεμάξατο κακίας
 πολλὰς, ἃς ὁ ἄρχων οὗτος ἀπεκύησε, καὶ πατὴρ τῆς
 πλάνης, πόνον, κατὰ τὴν Γραφὴν, συλλαβὼν, ἵνα
 τὸν ἄνθρωπον πρὸς ἀδικίαν ἀεὶ φαντάζειν ἔχη καὶ
 κινεῖν, ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἀθάνατον κακὸν ἐξ
 ἐπιβουλῆς ἰδὼν γεγεννημένον, καθάπερ καὶ ὁ διάβο-
 λος πλάνος ἦν, τοὺς δερματίνους χιτῶνας διὰ τοῦτο
 κατεσκεύασεν, ὅπως νεκρότητα περιβαλὼν αὐτόν·
 ὅπως διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος πᾶν τὸ ἐν αὐτῷ
 γεννηθὲν κακὸν ἀποθάνῃ.

propterea pelliceas et illas tunicas fecit *, quo illum
 resolutione quidquid in eo mali productum fuerat

ΚΓ'. Προηπόρηται δὲ ἤδη, καὶ ἀπεδείχθη τοὺς
 δερματίνους χιτῶνας μὴ εἶναι τὰ σώματα. Ὅμως
 δὲ καὶ πάλιν (οὐ γὰρ ἀπαξ ῥητέον) φράζωμεν. Αὐτὸς
 πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ὁ πρωτόπλαστος ὁμολογεῖ
 καὶ ὅτι ἔχειν καὶ σάρκα, ὅποτε δὲ, τὴν γυναῖκα
 αὐτῷ προσαχθεῖσαν θεασάμενος, Τοῦτο νῦν ἐστοῦν,
 ἐφώνησεν, ἐκ τῶν ἐστώτων μου, καὶ σάρξ ἐκ τῆς
 σαρκὸς μου. Αὕτη κληθήσεται γυνή, ὅτι ἐκ τοῦ
 ἀνδρὸς αὐτῆς ἐλήφθη. Ἐνεκεν τούτου καταλεί-
 ψει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα,
 καὶ προσκολληθήσεται τῇ γυναικὶ αὐτοῦ· καὶ
 ἕσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Οὐ γὰρ δὴ ἀνέξο-
 μαι φληναφούντων τινῶν, καὶ βιαζομένων ἀπηρυ-
 θριασμένως τὴν Γραφὴν, ἵνα αὐτοῖς δὴ σαρκὸς μὴ
 εἶναι προχώρησις * ἢ ἀνάστασις, ὅτι ἐνοητὰ καὶ σάρ-
 κας νοητὰς ὑποτιθεμένων, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἄνω
 καὶ κάτω μεταβαλλομένων ἀλληγορίαις. Καὶ ταῦτα
 οὕτω, ὡς γέγραπται, παραλαμβάνεσθαι κρατύνοντος
 τοῦ Χριστοῦ τὴν Γραφὴν, ἵνα πυνθανομένοις τοῖς
 Φαρισαίοις περὶ χωρισμοῦ γυναικὸς ἀποκρίνεται, ὅτι
 Ἀπ' ἀρχῆς ὁ κτίσις, ἄρσεν καὶ θήλυ ἐποίησε, καὶ
 εἶπεν· Ἐνεκεν τούτου καταλείψει ἄνθρωπος τὸν
 πατέρα καὶ τὴν μητέρα, καὶ τὰ ἐξῆς. Πῶς γὰρ ἐπὶ

A ceptiores primarive ac præcipue causæ sunt, cur
 pueri dolore plagarum afficiantur. Bona igitur mors
 est, cum plagarum instar ad coercendos pueros
 reperta sit. Non peccatorum dico mortem, o sa-
 pientissimi homines, sed eam qua animus a corpo-
 ris consortio separatur. Nam cum liber ac sui
 juris esset homo factus, et ad honesta capessenda
 sui ipsius arbitrii consiliiue voluntatem accepis-
 set, ac mandatum istud auscillisset: De omni ligno
 paradisi comedetis; de ligno autem scientiæ boni aut
 mali non comedetis. Quacunque autem die comedetis
 de illo, morte moriemini *, per sese ad comode-
 dum inductus, ac diaboli calliditate, qui ad vio-
 landum imperium variis modis incitabat, velut
 inescatus, Dei præceptum transgressus est: idque

B ipsum scandali instar, et laquei, et offensionis ex-
 stitit; malum enim Deus non fecit, nec ullo modo
 auctor illius est. Sed quidquid arbitrii sui potestate
 præditum ab eo factum est, ut quam legem iustis-
 simo præscripserit observare possit, nisi eam ser-
 vaverit, malum appellatur. Est autem gravissimum
 hoc damnum in primis, Dei mandata negligere, ac
 iustitiæ, quæ adjuncta libertati est, limites præ-
 terire. Unde posteaquam a Dei sententia deficiens
 homo inquinatus est, ac delicti sordibus obsolevit,
 vitiiue quamplurimas expressit in sese maculas,
 quas princeps ille et erroris parens iadiderat, qui
 laborem, ut Scriptura loquitur †, concepit; ut ho-
 minem ad improbitatem perpetuo fraudibus suis
 trahere ac circumvenire quæat; omnipotens Deus

C æternum illum dæmonis fraudibus malum esse fa-
 ctum videns, ut et impostor diabolus erat, pro-
 pterea velut morte quadam indueret, ut ea corporis dis-
 intermoreretur.

546 XXIII. Illud vero jam antea disputatum
 est, monstratumque pelliceas tunicas aliud esse
 præter corpora. Sed nihilominus idem rursus (di-
 cendum enim sæpius est) hoc loco repetamus. Pri-
 mus igitur ipse parens, antequam ex tunice con-
 suerentur, ossa se et carnem habere confitetur,
 cum nimirum perductam ad sese mulierem con-
 templatus, Hoc nunc os, inquit, ex ossibus meis, et
 caro de carne mea. Hæc vocabitur mulier, quoniam
 de viro sumpta est. Propter hoc relinquet homo pa-
 trem et matrem suam, et adhærebit uxori suæ, et
 erunt duo in carnem unam *. Neque enim certos
 homines ferre possum, qui consulto nugantur ac
 Scripturas impudentissime detorquent, quo suum
 illud de tollenda resurrectione dogma procedat;
 qui ideo et ossa quædam intelligibilia, et carnes
 similiter intelligibiles commenti sunt, ac suis al-
 legoriis alias aliter sursum deorsumque sese con-
 vertunt. Atqui hæc perinde ac scripta sunt, acci-
 pienda esse Christi confirmat auctoritas, ubi in-
 terrogantibus Pharisæis de uxoris divortio, respon-
 det †: Ab initio qui creavit masculum et feminam
 fecit, et dixit: Propter hoc relinquet homo patrem

* Corruptus hic locus. * Cor. προχώρησις. * Gen. ii, 16, 17. † Psal. vii, 15. † Gen. iii, 21. * Gen. ii
 25, 26. † Matth. xix, 4.

et matrem, etc. Alioqui quomodo de animis solis intelligi istud potest : *Crescite et replete terram*¹? Item illud : *Acceptit Deus de limo terræ, et formavit hominem*²; quod de corpore proprie dictum videtur. Neque enim de limo, deque gravioribus illis concretisque rebus suam anima naturam expressit. Ex quo certissime illud efficitur, ante pelliceas illas tunicas corpore præditum hominem fuisse. Hæc enim omnia ante hominis lapsum pronuntiata esse constat; cætera vero de tunicis nonnisi post lapsum.

Quamobrem considerata nobis porro sunt, quæ in manibus habemus, cum illud abunde demonstraverimus, scortearum illarum tunicas corpora non fuisse, sed illam a ratione, velut animalium mortem, tunc temporis perfectam : hoc enim demum superest. Quocirca extra paradisi terminos, ob eam causam ejicitur. Non enim quod ex arbore vitæ poma decerpere ac comedere nollet, hominem Deus ideo deturbavit (poterat quippe in sempiternum vivere, cum subinde ex vitali illa arbore comedisset), sed ne immortale, uti diximus, malum esset, sibi cavendum putavit. Alioqui quid attinebat Christum **547** in terras e cælo mittere, si omnino nulla vitæ parte gustata hominem penitus vellet extinguere? Quod si nonnulla veluti poenitentia ductum istud egisse Deum adversarius objiciat, imbecilla ea ratio est, quæ consilii in Deum mutationem invehit. Sed neque ignarus futuri Deus est, nec effector mali; sed et bonus in primis est, et futurorum præscius. Quare non ideo ejecisse putandus est ne, si ex arboris vitæ fructu comederet, in æternum servandus foret; sed ut peccatum primum omnium morte perimeretur, atque ita, cum esset mortuus, velut consumpto eliquatoque peccato, excitatus ad vitam homo, ac purior factus vita vesceretur.

XXIV. Nec est quod stolidus quispiam temere jactare audeat, aliter hæc esse pronuntiata. Nam qui carnem hanc immortalitati capiendæ idoneam esse penitus negat, hic vesaniæ morbo laborans contumeliosis in Deum vocibus utitur. Cur enim, posteaquam pellicæ tunice consutæ sunt, Adamus ejicitur, ac vitæ arborem attingere vivereque prohibetur; si fieri omnino non potest, ut in sempiternum vitam homo cum corpore traducat? Sic enim interdictio illa edita est, tanquam vita ille degustata mortem posset effugere. Sic enim ait : *Fecit itaque Dominus Deus Adam et uxori ejus tunicas pelliceas, et induit illos. Et dixit Deus : Ecce factus est Adam, sicut unus ex nobis, ut cognoscat bonum et malum. Et nunc ne forte extendat manum, etumat de ligno vitæ; et comedat et vivat in æternum. Et emisit illum Dominus Deus e paradiso voluptatis, ut operaretur terram, ex qua assumptus est. Et ejecit Adam*³. Quamobrem poterat in æternum vivere corpus, et immortale fieri, nisi ab gustanda vita foret prohibitum. Est autem idcirco prohibitum, ut et peccatum extinctum una cum

ψυχῶν μόνον τὸ, *Ἀυξάνεσθε, καὶ πληρώσατε τὴν γῆν*, παραληπτέον; ἢ τὸ, *Ἐλάβε χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἐπλάσσε τὸν ἄνθρωπον*; ὃ κυρίως ἐπὶ τοῦ σώματος λελέχθαι φαίνεται. Οὐ γὰρ ἀπὸ τοῦ χοῦς καὶ τῶν βαρυτέρων τὴν οὐσίαν ἐκτίσται ἡ ψυχὴ. Ὡστε συνέστηκεν ἐκ παντὸς ἀληθέστατα πρὸ τῶν δερματίνων σεσωματοποιῆσθαι χιτῶνων τὸν ἄνθρωπον. Ταῦτα γὰρ πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἄπαντα εἴρηται· τὰ δὲ κατὰ τοὺς χιτῶνας μετὰ τὸ ἐκπεσεῖν.

Ὅθεν ἴωμεν πάλιν ἐπισκεψόμενοι τὰ ἐν χερσίν, ἱκανῶς ἀποδείξαντες μὴ εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας τὰ σώματα, ἀλλὰ τὴν ἀπὸ τοῦ λόγου τῶν ζώων νεκρότητα κατεσκευασμένην· τοῦτο γὰρ λείπεται. Ἀμέλει τῶν ὅρων ἔξω τοῦ παραδείσου κατὰ ταύτην ἐξοικίζεται τὴν αἰτίαν. Οὐ γὰρ ὅτι μὴ θέλων ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ ξύλου δρέψασθαι τῆς ζωῆς αὐτὸν, καὶ φαγεῖν, ἐξέβαλεν (ἡδύνατο γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζῆν, αὐθις φαγὼν ἀπὸ τῆς ζωῆς), ἀλλ' ἵνα μὴ ἀθάνατον, ὡς ὑπεθέμεθα, γεννηθῇ τὸ κακόν. Ἐπεὶ διὰ τί τὸν Χριστὸν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀπέστειλεν εἰς τὴν γῆν, εἰ ὅλως ἡθελῆσε ζωῆς τὸν ἄνθρωπον ἀγευστον ἀποθανεῖν εἰς τὸ παντελές; Εἰ δὲ ἐκ μεταμέλου τοῦτο φαίη ποιεῖσθαι τὸν Θεὸν ὁ ἀντιλέγων, ἀσθενὴς αὐτῶν ὁ λόγος, μεταγινώσκοντα τὸν Θεὸν εἰσάγων. Ἀλλ' οὔτε ἀξύνετος τοῦ μέλλοντος Θεός, οὔτε κακοποιός, ἀλλὰ καὶ ἀκριβὲς ἀγαθός, καὶ προγινώσκων τὰ μέλλοντα. Ὡστε οὐκ ἄρα διὰ τὸ μὴ σώζεσθαι εἰς τὸν αἰῶνα φαγόντα αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, ἐξέβαλεν, ἀλλὰ διὰ τὸ νεκρωθῆναι πρῶτον θανάτῳ τὴν ἁμαρτίαν· ἵν' οὕτως, μετὰ τὸ ἀποθανεῖν ἐκταχέως τῆς ἁμαρτίας, ἐγερθεὶς ἄνθρωπος καθαρὸς φάγη τῆς ζωῆς.

Ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐκπεσεῖν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραδείσου, καὶ ἐκταχέως τῆς ἁμαρτίας, ἐγερθεὶς ἄνθρωπος καθαρὸς φάγη τῆς ζωῆς.

ΚΑ'. Μηδεὶς δὲ ἀθέλπερος ὢν παρακινδυνεύτω, ὡς τούτων ἐτέρως λεχθέντων. Ὁ γὰρ ὅλως ἐριζόμενος τὴν σάρκα μὴ εἶναι ταύτην ἀθανασίας δεκτικὴν, ὅντως ἀνόσιος ὑπαίτιος ὢν νότῳ, βλασφημεῖ. Διὰ τί γὰρ μετὰ τὴν τῶν χιτῶνων τῶν δερματίνων ὁ Ἀδὰμ κατασκευὴν ἐκβάλλεται, κωλυόμενος φαγεῖν ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ ζῆσαι, εἰ ὅλως ἀδύνατον ἦν μετὰ σώματος εἰς τὸν αἰῶνα ζῆσαι τὸν ἄνθρωπον; Ὡς δυναμένου γὰρ αὐτοῦ μὴ ἀποθανεῖν, ἐὰν ἀπὸ τῆς ζωῆς γεύσεται λαθὼν, ἡ κώλυσις γίνεται. Φησὶ γάρ· *Καὶ ἐποίησε Κύριος ὁ Θεὸς τῷ Ἀδὰμ καὶ τῇ γυναίκι αὐτοῦ χιτῶνας δερματίνους· καὶ ἐνέδυσεν αὐτούς. Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· Ἴδού γέγονεν Ἀδὰμ ὡς εἰς ἐξ ἡμῶν, τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ πονηρόν. Καὶ νῦν μήποτε ἐκτελέσῃ τὴν χεῖρα, καὶ λάβῃ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς, καὶ φάγη, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ ἐξαπέστειλεν αὐτὸν Κύριος ὁ Θεὸς ἐκ τοῦ παραδείσου τῆς τρυφῆς ἐργάζεσθαι τὴν γῆν. ἐξ ἧς ἐλήφθη. Καὶ ἐξέβαλε τὸν Ἀδὰμ. Οὐκοῦν ἡδύνατο ζῆν, εἰ μὴ κωλύματα γεύσασθαι τῆς ζωῆς. Ἐκωλύθη δὲ, ὅπως ἡ μὲν ἁμαρτία συναποκτανθεῖσα τῷ σώματι θάνῃ, τὸ δὲ σῶμα*

¹ Gen. i, 28. ² Gen. ii, 7. ³ Gen. iii, 21-24.

ἐναστῇ, τῆς ἀμαρτίας ἀπολομένης. Ἵνα τοίνυν μὴ ἡ κακὸν ἀθάνατον ὁ ἄνθρωπος, ὡς ἔφη, ἢ ἀεὶ ζῶν, ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὴν ἀμαρτίαν κρατιστεύουσαν, ἅτε ἐν ἀθανάτῳ βλαστήσασαν σῶματι, καὶ ἀθάνατον ἔχουσαν τροφήν, ὁ Θεὸς αὐτὸν διὰ τοῦτο θνητὸν ἀπὸ τῆς νεκρότητι περιβαλὼν. Τοῦτο γὰρ οἱ δερμάτινοι χιτῶνες ἐβούλοντο· Ἵνα δὴ διὰ τῆς λύσεως τοῦ σώματος καὶ τῆς διαιρέσεως ἡ ἀμαρτία κάτωθεν ἀτόπρευμος πᾶσα διαφθαρῇ· ὡς μὴδὲ κἰν βραχύεστον ῥίζης ἐαθῆναι μέρος, ἀφ' οὗ νέαι βλάσται πάλιν ἀμαρτημάτων ἀναβλύζονται.

ΚΕ'. Καθάπερ γὰρ ἐν οἰκοδομήμασι ναῶν καλῶν συκῇ γεννηθεῖσα, καὶ εἰς ἔκτασιν καὶ μέγεθος εὐτροφίσασα, καὶ ἐπὶ πάσας τὰς ἁρμονίας πολυχλημάτοις ῥίζαις τῶν λίθων κεχυμένη, οὐ πρότερον τοῦ φύειν στέλλεται, ἕως πᾶσα ἀποσπασθῇ, λυθέντων τῶν καθ' οὓς ἐδλάστησε τόπους τῶν λίθων· δυνατόν γὰρ πάλιν εἰς τοὺς αὐτῶν ἐναρμοσθῆναι τόπους τοὺς λίθους, τῆς συκῆς ἀφρημένης, ὅπως ὁ μὲν ναὸς σώζεται, μὴδὲν τῶν ἀφανιζόντων αὐτὸν κακῶν ἑαυτῷ μηκέτι φέρων, ἡ δὲ συκὴ πᾶσα προθέλυμος ἀποσπασθεῖσα ἀποθάνῃ· κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς ὁ τεχνίτης τὸν ἑαυτοῦ νεῶν τὸν ἄνθρωπον, δίχην ἀγρίας συκῆς τὴν ἀμαρτίαν βλαστήσαντα, διέλυσε, θανάτου προσκαίροις προσβολαῖς ἀποκτείνων, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καὶ ζωοποιῶν, ἵνα πάλιν τῶν αὐτῶν ἡ σὰρξ μερῶν μετὰ τὸ ξηρανθῆναι, καὶ ἀποθανεῖν τὸ ἀμάρτημα, δίχην ἀναικαينوποιήντος ναοῦ, ἀθάνατος καὶ ἀπήμων ἔγερθῇ, τελείως ἐκ βάρων ἀπολομένης τῆς ἀμαρτίας. Ζῶντος γὰρ ἔτι τοῦ σώματος πρὸ τοῦ τεθνήξαι, συζῆν ἀνάγκη καὶ τὴν ἀμαρτίαν, ἐνδὸν τὰς ῥίζας αὐτῆς ἐν ἡμῖν ἀποκρύπτουσιν, εἰ καὶ ἔξωθεν τομαῖς ταῖς ἀπὸ τῶν σωφρονισμῶν καὶ τῶν νομοθετήσεων ἀνιστέλλεται. Ἐπεὶ οὖν οὐκ ἂν μετὰ τὸ φωτισθῆναι συνέβαινεν ἀδικεῖν, ἅτε παντάπασιν εἰλικρινῶς ἀφρημένης ἀφ' ἧμῶν τῆς ἀμαρτίας. Νῦν δὲ καὶ μετὰ τὸ πιστεῦσαι, καὶ ἐπὶ τὸ ὕδωρ ἔλθειν τοῦ ἁγνισμοῦ, πολλάκις ἐν ἀμαρτίαις ὄντες εὐρισκόμεθα. Οὐδεὶς γὰρ οὕτως ἀμαρτίας ἐκτὸς εἶναι ἑαυτὴν καυχῆσθαι, ὡς μὴδὲ κἰν ἐνθυμηθῆναι τὸ σύνολον ὅλως τὴν ἀδικίαν. Ὡς οὖν συνέστηκε συστήλλεσθαι μὲν, καὶ κατευνάζεσθαι τῇ πίστει νῦν τὴν ἀμαρτίαν, εἰς τὸ μὴ οἶσαι καρποὺς βλαθοποιούς, οὐ μὲν ἀναιρεῖσθαι καὶ τῶν ῥιζῶν ἄχρις. Νῦν μὲν ἐνταῦθα τὰς βλάστας αὐτῆς, ὅσον τὰς ἐνθυμήσεις τὰς πονηράς, συστήλλομεν, μὴ τις ῥίζα πικρίας ἀνω φέουσα ἐνοχλήσῃ, μὴ ἑὼντες ἀναμύειν, καὶ διοίγνυσθαι τὰ μεμυκῶτα στόμια πρὸς τὰς ἐκφύσεις τοῦ λόγου, δίχην ἀξίνης πρὸς τὰς ῥίζας αὐτῆς τὰς κάτω φουμέννας τέμνοντος· τότε δὲ καὶ τὸ ὅλως ἐνθυμηθῆσθαι περὶ κακίας ἀφανισθῆσεται.

curi quadam, fruticantes identidem ab radice stirpes excidimus; at in futuro illo statu mali omnis vel cogitatio tolletur.

ΚΓ'. Οὐδὲ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος Γραφῶν τοῖς βουλομένοις εἰλικρινῶς τὸ ἀληθὲς λέγειν. Ἐπεὶ οἶδε καὶ ὁ Ἀπόστολος μὴδέπω τὴν ῥίζαν ἐξ ἀνθρώπων

corpore moreretur, et corpus peccato mortuo resurgeret. Igitur ne immortale quoddam ac sempiternum malum esset homo, ut jam diximus, ac peccati in sese dominationem foveret, utpote quod immortalis in corpore pullularet, et immortalis perinde alimento glisceret, propterea mortalem illum Deus esse voluit, ac morte damnavit. Hoc enim scortæ illæ tunicæ significabant; ut dissolutione divisioneque corporis omne ex imo peccatum stirpitus enecaretur; ac ne tenuissimæ quidem fibræ remanerent; unde nova subinde germina peccatorum efflorescerent.

548 XXV. Ut enim e magnificorum templorum structura caprificus enascens, atque in maximam amplitudinem adolescens, et multiplicibus radicibus brachiis per omnes lapidum diffusa compages, non prius excrescere desinit, quam disiectis ex eo, imide prodierit, loco lapidibus, tota penitus labefacta concidat. Tum enim, sublata caprifico, suis locis restitui redivivi lapides possunt, ut et templum ipsum incolume servetur, cum nullum amplius ex iis quibus evertebatur incommodis habeat; caprificus vero ab imis radicibus evulsa moriatur. Ad eundem plane modum artifex ille Deus templum suum hominem, qui peccatum caprifici cujusdam instar produxerat, dissolvit, eumque mortis ad tempus impressione atque impetu opprimi passus est primum, uti scriptum est; dehinc ad vitam excitavit, ut iisdem prædita partibus caro exsiccatæ intermortuoque peccato, velut templum quoddam instauratum, immortalis, ac sine ullo damno resurgeret, sublato a fundamentis profligatæque peccato. Etenim quandiu corpus vivit, nec adhuc mortuum est, cum eo vivere peccatum necesse est, et occultas in nobis ipsis radices agere, quantumvis quibusdam velut castigationum reprehensionumque putationibus coerceatur. Alioqui post baptismum nullum jam scelus perpetraremus, posteaquam peccatum a nobis funditus esset omne sublatum. Atqui etiam post susceptam fidem, sanctissima illa aquæ lotionē perfusi peccatis sæpius obstringimur. Neque enim adeo se immunem ab omni esse peccato gloriari quispiam potest, ut ne cogitatione quidem ullum scelus admittat. Ex quo consequens est reprimi quidem ac consopiri modo fide peccatum ne perniciosos fructus emittat, non omnino tamen ac radicitus exstingui. Quocirca nunc illius quidem germina, pravas nimirum cogitationes, inhibemus, ne (qua radix amaritudinis¹, erumpens molestiam nobis afferat; nec apertas ad pullulandum vias, ac spiramenta deliscere ac patetieri sinimus; proindeque divino verbo, velut se-

XXVI. Neque vero quod dicimus Scripturarum testimonio caret, si quis veritatem sincere profiteri velit. Nam et 549 Apostolus peccati radicem

¹ Hebr. xii. 5.

nondum ex hominibus sensit omnino sublatam, cum ita loquitur: *Scio enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea, bonum. Velle enim adjacet mihi, perficere autem bonum minime. Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum, hoc facio. Si autem quod nolo hoc facio, non jam ego perficio illud, sed quod habitat in me peccatum*¹. Idem illud: *Condelector legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meae, et omnino captivantem me legi peccati, quae est in membris meis*². Ita nondum peccatum ab ipsis radicibus excidi penitus potuit. Neque enim funditus est extinctum, sed etiamnum vivit. Qui enim fieri istud posset, antequam homo morti esset addictus, ut cum eo corruptum atque consumptum funditus quidem ipsum extinguatur et pereat, plantæ instar, quæ dissoluto illo, in quo abditis sese radicibus conservabat, emoritur: homo vero nullam jam insitam habens amaritudinis radicem ad vitam resurgat? Itaque ad peccatum velut extirpandum, penitusque delendum opitulator noster ac vere medicus Deus mortem, quasi auxiliare quoddam medicamentum, adhibuit, ne malum in nobis, utpote immortalibus, excitatum sempiternum maneret: nos autem pessime affecti et a propria virtute ægrotantum more desciscentes diutius in eo statu maneremus, cum ingentem ex peccato morbum in perpetuis ac sempiternis corporibus aleremus. Proindeque ad utriusque representandam salutem animæ scilicet ac corporis, quasi medicam quamdam purgationem ita mortem Deus excogitavit, ut nos immunes ab omni damno integrosque præstaret.

XXVII. Age enim, quoniam multis ad id exemplis opus est, hinc potissimum ista consideremus; neque prius ab eo argumento discedamus, quam in clariorem explicationem ac probationem nostra desideritoratio. Perinde igitur contigisse mihi videtur, ac si peritissimus quispiam artifex egregiam ex auro, aut alia materia statuam a se fabricatam, ac membris omnibus concinne eleganterque perpolitam iterum consuet; quod illam subinde ab nequissimo aliquo foedatam animadverterit: qui hanc statuæ pulchritudinem præ invidia non ferens, labem **550** aliquam inferre studuerit, quo inanem ex invidia sua fructum caperet. Animadvertente enim, o sapientissime Aglaophon, si deturpatam ac foedatam illam habere statuam nolit artifex, quam tanto studio diligentiaque elaborarit, rursum in animam inducturum, ut illam conflatam, qualis erat antea, reficiat. Quod si fundere denuo, et in unum engere non libeat, sed eam duntaxat emendans ac corrigens, ita uti se habet, relinquat, necesse est igni candefactam ac fabrilī arte retractatam effligiem non eandem inanere amplius, sed commutatam ac distractam videri. Quare si præclarum ac labis omnis expers opus suum esse voluerit, constrin-

Α τῆς ἀμαρτίας ὁλοσχερῶς ἀντρημένην· ὅτι μὲν, Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκί μου, φράζων, τὸ ἀγαθόν. Τὸ γὰρ θέλει παρὰ κεῖται μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐ. Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὁ οὐ θέλω κακόν, τοῦτο πράσσω. Εἰ δὲ ὁ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἀμαρτία· ὅτι δὲ, Συνηθεμαὶ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν ἔσω ἀνθρώπου. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νόου μου, καὶ ἐκ πατρὸς αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας τῷ ἔντι ἐν τοῖς μέλεσί μου. Οὕτως οὐδέπω τὴν ἀμαρτίαν αὐτόπριμον ἐκ ριζῶν διακοπῆναι συνέδη. Οὐ γὰρ εἰς τέλος ἀπέθανεν, ἀλλὰ ζῇ. Πῶς γὰρ πρὸ τοῦ περιβεβληθῆαι θανάτῳ τὸν ἄνθρωπον, ἵνα αὐτῷ συμπαραινθεῖται καὶ συμφθίναται, αὐτὴ μὲν εἰς ἄρδην ἀπόληται καὶ διαφθαρῇ, καθάπερ φυτὸν, λυθέντος ἐν ᾧ κρύπτουσα τῆς ρίζας αὐτῆς διεσώζετο· ὁ δὲ ἄνθρωπος αὐτῆς μηκέτι ρίζαν ἐνθωπεύουσαν πικρίας ἔχων ἐξεγερθῇ; Ὡς περ οὖν ἀλεξιφαρμάκου τρόπον ὑπὸ τοῦ ἀλεξητῆρος ἡμῶν, καὶ ἀληθῶς ἱατροῦ Θεοῦ πρὸς ἐκρίνωσιν τῆς ἀμαρτίας παρελήφθη ὁ θάνατος, καὶ ἀφανισμὸν, ἵνα μὴ διαιωνίζον ἐν ἡμῖν εἴη τὸ κακὸν ἀθάνατον, ἅτε ἐν ἀθανάτοις ἀνατεῖλαν· αὐτοὶ δὲ λελωδημένοι, καὶ ἐκστάντες νοσοῦντων τρόπον τῆς οἰκείας ἀρετῆς, ἐπὶ πολὺ διατρίδωμεν, ἅτε ἐν ὑφεστηκόσιν αἰεὶ καὶ ἀθανάτοις σώμασι τὴν κατὰ τὸ ἀμάρτημα μεγάλῃν τρέφοντες νόσον. Διὸ δὴ καλῶς ταύτην πρὸς ἡμῶν σωτηρίαν καὶ ψυχῆς καὶ σώματος φαρμακευτικῆς τρόπον καθάρσεως τὸν θάνατον ὁ Θεὸς εὗρατο, ἵνα πανάγωμοι καὶ ἀσινεῖς οὕτως ἐξεργασθῶμεν.

ΚΖ'. Φέρε γάρ, ἐπειδὴ πολλῶν δεῖ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα παραδειγμάτων, ἐντεῦθεν αὐτὰ μάλιστα σκοπώμεθα, μὴ ἀπιστάμενοι, πρὶν ἢν πρῶτον εἰς εὐδηλοτέραν ἐρμηνείαν ἀποτελεστέστη καὶ ἀπόδειξιν ὁ λόγος. Φαίνεται τοίνυν ὡς περὶ τις δημιουργὸς ἄκρος ἄγαλμα καλὸν ὑπὸ * χρυσοῦ κατεσκευασμένον, ἢ ὕλης ἑτέρας αὐτῷ, καὶ πάντα τὰ μέλη συμμέτρως εἰς κάλλος διασκευασμένον, πάλιν χωνεῖται, λελωδημένον ἄρῳ θεασάμενος ὑπὸ τινος ἀνθρώπου πονηροτάτου, ὅς, οὐκ ἐνεγκὼν ὑπὸ βασιλείας εὐπρεπὲς εἶναι τὸ ἄγαλμα, εἰνατο, ματαίαν ἔδωκ' ἐν καρπούμενος τοῦ φθόνου. Πρόσχευς γάρ, ὡ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, ὅτι, εἰ βούλοιο μὴ εἶναι σεσινωμένον ὅλως ὁ δημιουργὸς καὶ ψεκτὸν τὸ μετὰ τούτου αὐτῷ σπουδῆς τε καὶ φροντίδος πεποιημένον, πάλιν προτραπήσεται, συγχωνεύσας αὐτό, τοιοῦτον ποιεῖν, εἶον καὶ πρόσθεν ἦν. Εἰ δὲ μὴ ἀναχωνεῖται, μηδὲ ἀναγκάζει, ἐξ δὲ μένειν, θεραπεύων αὐτό καὶ ἐπανορθούμενος, ἀνάγκη δὲ πυρρακτούμενον, καὶ χαλκευόμενον τὸ ἄγαλμα μηκέτι δύνασθαι διατηρηθῆναι τὸ αὐτό, ἀλλὰ διηλλαγμένον ἔσεσθαι καὶ ὑπερπασμένον. Διὰ τοῦτο, εἰ βούλοιο καλὸν αὐτό καὶ ἁμωμον εἶναι τὸ ἔργον, ἀναθλάσθαι αὐτό, καὶ ἀναχωνεῖσθαι δεῖ, ὅπως τὰ μὲν ἔσχη, * καὶ τὰ ἄλλοιῶματα πάντα τὰ ἐξ ἐπιβουλῆς αὐτῷ καὶ φθό-

¹ Rom. vii. 18-20. ² ibid. 22, 23. ³ Cor. ἀπό.

⁴ Cor. ἀσχη.

νου ὑπάρξαντα. αὐτὰ μὲν διὰ τῆς ἀνασκευῆς καὶ ἀναχωρεύσεως ἀπόληται, τὸ δὲ εἰς τὸ ἐαυτοῦ εἶδος ἀσινές καὶ ἀκίβδηλον αὖθις ἀγάλμα ὁμοιότατον αὐτῷ κατασκευασθῆ. Τῷ μὲν γὰρ ἀγάλματι ἀπολέσθαι οὐκ ἔστι [κατὰ] τῷ αὐτῷ τεχνίτῃ, καὶ πάλιν εἰς ὕλην λυθῆ· ἀποκατασταθῆναι δὲ ἔστι. Τοῖς αἰσχεσι καὶ λωδήμασιν ἀπολέσθαι μὲν ἔστι, τήκονται γὰρ· ἀποκατασταθῆναι δὲ οὐκ ἔστι, διὰ τὸ ἐν πάσῃ τέχνῃ τὸν ἀριστον δημιουργὸν μὴ πρὸς τὸ αἰσχίον ἢ ἐπιτευχθησόμενον ὁρᾶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ σύμμετρον καὶ εὐθὺς τοῦ δημιουργομένου.

ἡσέει, sed quod aptissime modulatum affabreque
Ταυτὸν γὰρ φαίνεται δέ μοι καὶ ἐρ' ἡμῶν ὁ Θεὸς οὕτως διωκοναμηκέναι. Τὸν γὰρ ἄνθρωπον τὸ εὐπρεπέστατον ἐαυτοῦ τέχνημα, βασκάνοις ἐπιδουλαῖς, καὶ φθόνῳ κεκακωμένον ἰδὼν, οὐκ ἠνέχετο τοιοῦτον καταλίσθαι φιλόανθρωπος ὢν. ὅπως μὴ δι' αἰῶνος εἴη μεμωμημένος, ἀθάνατον ἔχων ἐν ἐαυτῷ τὸν φθόνον· ἀλλὰ διέλυσεν εἰς ὕλην πάλιν, ἵνα διὰ τῆς ἀναπλάσεως ἐκταχῶσι, καὶ ἐξαφανισθῶσι πάντα τὰ ἐν αὐτῷ μωμήματα. Τὸ γὰρ ἔκει ἀναχωρευθῆναι τὸν ἀνδριάντα, τοῦτο τὸ ἐνταῦθα ἀποθανεῖν, καὶ διαλυθῆναι τὸ σῶμα· τὸ δὲ ἔκει ἀναμορφωποιηθῆναι τὴν ὕλην, ἢ ἀνακοσμοποιηθῆναι, τοῦτο ἐνταῦθα μετὰ τὸ ἀποθανεῖν τὸ ἀναστῆναι· ὡσπερ καὶ ὁ προφήτης Ἰερμίας. Τούτοις γὰρ ἤδη καὶ αὐτὸς ὥδε ταῦτα παρεγυῖ, Καὶ κατέβην, λέγων, εἰς τὴν οἶκον τοῦ κεραμέως· καὶ ἰδοὺ αὐτὸς ἐποίει ἔργον ἐπὶ τῶν λίθων, καὶ διέπεσε τὸ ἀγγεῖον ὃ ἐποίει ἐν ταῖς χερσὶν αὐτοῦ, καὶ πάλιν ἐποίησεν αὐτὸ ἀγγεῖον ἕτερον, καθὼς ἤρεσεν ἐνώπιον αὐτοῦ τοῦ ποιῆσαι. Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς με, λέγων· Εἰ καθὼς ὁ κεραμεὺς οὗτος, οὐ δυνησόμεαι τοῦτο ποιῆσαι ὑμᾶς, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ; Ἰδοὺ ὁ πηλὸς τοῦ κεραμέως ὅμοιός ἐστε ἐν ταῖς χερσὶ μου.

KII'. Πρότχες γὰρ ὅπως, ὡς ἔφην, μετὰ τὸ παραβῆναι τὸν ἄνθρωπον, ἡ μεγάλη χεὶρ, εἰς νίκης¹ καταλίσθαι τὸ ἐαυτοῦ ἔργον οὐκ ἠύδωκεσεν ὡς κίβδηλον, πονηροῦ ἀδίκως αὐτὸ λυπηναμένου βασκάνοις αἰτίαις· ἀλλὰ ἀνατήξας ἀνέδευσεν αὖθις εἰς πηλόν, οἷα κεραμεὺς, ὃς ἀναπλάσσει αὐτὸ πρὸς τὴν ἀφανισθῆναι μὲν διὰ τῆς ἀναπλάσεως πάντα τὰ ἐν αὐτῷ αἰσχη, καὶ θλάσματα, γεννηθῆναι τε τὸ πᾶν ἀνωθεν ἀμέμπτως ἀριστόν. Ἡ οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ ἐκ τοῦ αὐτοῦ φεράματος ποιῆσαι σκεῦος, ὃ μὲν εἰς τιμὴν, ὃ δὲ εἰς ἀτιμίαν; Ὁ δὲ ἔστι (τοῦτο γὰρ ὁ Ἀπόστολος μοι δηλοῦν φαίνεται)· Μή τι ἐξουσίαν οὐκ ἔχει ὁ Θεὸς ἀπὸ τῆς ὕλης ἐκάστου τῆς αὐτῆς ἀναπλάσας, καὶ ἀνακοσμήσας εἶδος ἑκάστον, ἢ εἰς τιμὴν ἡμῶν ἀναστῆναι καὶ ὁρᾶν ἢ εἰς ἀτιμίαν καὶ κατάκριτον; Εἰς ἀτιμίαν μὲν τῶν ἐν ἀμαρτίαις φαύλως βιωσάντων, εἰς τιμὴν δὲ τῶν ἐν δικαιοσύνῃ· καθάπερ ἐδηλώθη καὶ τῷ Δανιὴλ, ὅτι πολλοὶ τῶν καθευδόντων ἐν γῆς χώματι, λέγοντι, ἐφεγερθήσονται, οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς ὀνειδισμόν καὶ αἰσχύνην αἰώνιον²· καὶ οἱ συντίτες ἐκλάμψουσιν ὡς ἡ λαμπρότης τοῦ στε-

A consilique iterum oportet, ut quidquid malevolorum fraude atque invidia turpitudinis ac vitii est allatum, instauratione ac conflatione tollatur. Simulacrum porro ipsum integrum et illæsum denuo sibi quam simillimum reddatur. Ita enim statuae ipsi contigit, non ut artificii suo pereat, tametsi in suam materiem solvatur; sed ut in integrum restitatur; labes autem omnes ac sceditates cum ipsa colliquatione pereant, non amplius redeunt: propterea quod in omni arte præstantissimus opifex non id quod in opere suo turpitudinis et offensionis aliquid factum est, sibi proponat.

Idem igitur in nobis fecisse mihi Deus et administrasse videtur. Cum enim hominem elegantissimum opus suum fraudulentis artibus atque invidia pessime affectum videret, talem pro sua benignitate relinquere noluit, ne hac in omnem æternitatem macula esset infectum, cum sempiternam in sese labem illam retineret; sed in materiam denuo resolvit, ut quidquid in eo vitiosum erat, reformatione ipsa velut eliquatum atque extinctum periret. Quod enim illic est statuae conflatio, idem hic mors est dissolutioque corporis; ac quod illic est iterum conformari materiam atque in pristinum nitorem restitui, idem hic est post obitum resurgere. Cui et propheta Jeremias astipulatur. Hic enim eadem omnino docet his verbis: *Et descendi in domum figuli; et ecce ille faciebat opus super lapidibus, et excidit vas, quod fingeat in manibus suis, et rursum finxit ille vas alterum quemadmodum placuit illi, ut faceret. Et factum est verbum Domini* 551 *ad me dicens: Si quemadmodum figulus ipse non potero hoc facere vobis, domus Israel? Ecce lutum figuli vos estis in manibus meis*³.

XXVIII. Velim istud attendas, uti dixi, quemadmodum post hominis delictum ingens illa manus opus suum tanquam adulterinum in tanta contumelia probroque relinquere noluerit, cum eum nefarius hostis ex invidia violasset. Sed rursus eliquatum, et in lutum subactum figuli more refecerit, ut ea reformatione quodcumque in eo factum ac contusione deformatum erat penitus tolleretur; ipsius vero opificium, ut erat antea, reprehensionis D expers ac jucundum existit. Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere vas, aliud ad honorem, aliud ad contumeliam⁴? Quod idem est (id enim significare mihi velle videtur Apostolus) ac si diceret: Nonne potestatem habet Deus ex eadem cuiusque materiam singulorum formam reficiens et instaurans, alium ad honorem et gloriam, alium ad infamiam et damnationem excitare? Ad ignominiam quidem eos qui in peccatorum consuetudine turpiter vixerunt; ad honorem vero eos qui vitam ad justitiam accommodarunt. Quod et a Daniele declaratum est: *Quoniam multi dormientium in terra aggregere resurgent, hi ad vitam æternam, et hi ad præ-*

¹ F. νείκος. ² Jer. xviii, 3-6. ³ Rom. ix, 21.

brum et dedecus sempiternum¹; et : Qui intelligunt, fulgebunt sicut splendor firmamenti². Est enim hoc in nostra potestate positum, non ut improbitatis radices penitus evellamus, sed ut ne amplius illam exolescere ac fructus edere patiamur. Siquidem absoluta radicum ipsarum extinctio ac profligatio, tum cum, uti dixi, dissolvitur corpus, a Deo perlicitur. Quæ autem ex parte sit, ut a pullulando coerceatur, opera nostra præstari debet, ex quo sit ut, qui malam illam stirpem ad amplitudinem et magnitudinem educando perduxerit, neque, quoad potuit, sterilem illam effecerit atque compresserit, pœnas illum persolvere oporteat : quod cum facere istud posset, ac facultatem haberet, certo animi consilio utilitati damnum prætulit.

XXIX. Quamobrem nemo, cum ejus mali causam sustineat, divinæ naturæ intemperantis linguæ reprehensionem aspergat : quasi unicuique virtutis vitæque præmia non justo distribuat. Quis enim es, o homo, qui respondeas Deo? nunquid dicet figmentum **552** factori suo : Cur me ita fecisti³? Qui enim id usurpare potest, cum suopto nutu ac voluntate improbitatem elegerit? Propterea non utique Deo, qui ex immutabilibus justitiæ decretis judicat, potest dicere : Cur me ita fecisti? Etenim Apostolus, velut peritissimus quidam jaculator contortas verborum sententias in medium emittens, ut obscuram profundissimisque sensibus occultatam orationem instituit; sic verissimam rectæque fidei consentaneam, quæ nihil aut negligentius dictum aut absurdum continet. Qui enim non studiose, sed oscitanter in illius sermones incurrunt, iis nonnunquam minus sibi consentanea ac coherencia dicere videtur. Qui vero operam adhibent, et sobria atque cuncta ac rei veritate pronuntiata judicant.

Verum accuratius de his modo disputare magni per sese laboris opus est. Est vero ridiculum, proprio argumento derelicto, quod tractandum suscepimus, nos ad alia conferre. Nam hæc a nobis propter illos dicta sunt, qui stultorum more mali et ignavi esse sua sponte cupiunt. Cum igitur manifestissime hactenus demonstratum sit, mortem homini non mali esse causa ullius inflictam, oportet ut deinceps qui non ad hæc negligenter attenderit, corporum resurrectionem intelligat. Nam nonne vel eo nomine utilis mors est, per quam ea profligantur, quæ naturam nostram quodammodo prædantur? Tametsi quo tempore nobis infertur, nonnihil molesta videatur, velut medicamentum quoddam, quod ægrotanti amarissimum præbatur. Sed ne eadem sæpius de eodem argumento disputemus, age vero, ubi ex Deuteronomii canticis, quod a nobis

XXX. Hæc enim verba : Ego occidam et vivere faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui eruat de manibus meis⁴, quæ a Deo proferuntur, quid aliud nos docent, nisi ob id corpus interfici primum, atque emori, ut postea resurgat atque reviviscat? Percutitur in primis ac confringitur, ut salvum

Λ ρεώματος. Ἐφ' ἡμῖν γάρ οὐ τὸ ἀφανίσαι τὴν ρίζαν τῆς πονηρίας τελείως, ἀλλὰ τὸ μὴ πρὸς ἑκτασιν αὐτὴν εἶσαι φῦντι καὶ καρποφορεῖν. Ἡ μὲν γὰρ καθόλου καὶ παντελικὴ ταῖς ρίζαις αὐτῆς ἀναίρεσις τε καὶ ἀπώλεια ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν τοῦ σώματος, ὡς εἴρηται, διάλυσιν γίνεται, ἡ δὲ ἐκ μέρους πρὸς τὸ μὴ οἶσαι βλαστὸν ὑφ' ἡμῶν· καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἐκτρέψαντα⁵ πρὸς αὐξησιν αὐτὴν μᾶλλον καὶ μέγεθος, ἀλλὰ μὴ (ἔτι) στειρώσαντα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτῷ, καὶ συμπιέσαντα, ἀνάγκη διδόναι δίκην· ὅτι, δυνάμενος, καὶ ἔχων πρὸς τοῦτο τὴν ἐξουσίαν, εἴλατο τὸ βλάπτον τοῦ συμφέροντος μᾶλλον προτιμῆσαι.

ΚΘ'. Ὡστε μεγάλης αὐτὸς αἰτίας ὢν, ἀκυλόστη γλώσση μεμψέσθω τὴν θείαν φύσιν, ὡς οὐκ ἐν δίκῃ διανέμουνται ἐκάστῳ κακίας καὶ ἀρετῆς τὰ ἀμοιβαῖα. Τίς γὰρ εἰ, ὦ ἄνθρωπε, ὁ ἀντιποκρινόμενος τῷ Θεῷ; μὴ ἐρεῖ τὸ πλάσμι τῷ ποιήσαντι, Τί με ἐποίησας οὕτως; Πῶς γὰρ, ὅποτε αὐτοδεσπότης βουλῇ κακίαν εἴλατο; Διὸ καὶ οὗ λέγει δικαιοσύνης δόγματιν ἀπαρallάκτοις κρίνοντι τῷ Θεῷ· Τί με ἐποίησας οὕτως; Ὡπερ ἀκοντιστὴς ὁ Ἀπόστολος, δεινὸς διαστραμμένα ῥήματα τῶν λόγων εἰς μέσον ἐμβάλων, ἀσπρῇ μὲν καὶ ἐπιχεικαλυμμένην ποιεῖται εἰς βάθος τῶν ἀναγκωμάτων τὴν ἐξεργασίαν, ἀληθεστάτην δὲ καὶ ὀρθόδοξον, καὶ μηδὲν ἔχουσαν ἀπτημένον ἢ δόσσημον. Τοῖς μὲν γὰρ μὴ μετὰ σπουδῆς, ἀλλὰ ἀγενῶς ἐμπέπτουσι τοῖς λόγοις, ἀσυνάρτητος εἶναι ὅτι δοκεῖ καὶ ἀσύμφωνον λέγειν, τοῖς δ' αὖ σπουδῶς καὶ λογισμῷ νήφοντι, ὁπόσης τάξεως ἐμπλεῖς καὶ ἀληθείας.

experrecta mente in illos incumbunt, ex ordine

Δι' ἀκριθείας μὲν οὖν περὶ τούτων διεξίεναι τὰ νῦν ἱκανὸν ἂν γένοιτο αὐτὸ καθ' ἑαυτὴ μόνον ἔργον. Καὶ γὰρ γελοῖον, καταλείψαντάς σου τὴν σχέψιν, ἥς ἐνεκα ταύτην ἐστεῖλάμεθα, εἰς ἄλλα μετείναι. Ταῦτα γὰρ ἡμῖν εἴρηται διὰ τῶν ἐθελοκακούντων τιμωρὸν δίκην. Ἀπεδείχθόντος τοίνυν ἐνδηλότατα τὸν θάνατον τῷ ἀνθρώπῳ μεμηχανῆσθαι μὴ ἐπὶ κακῷ τινι, ἀλλὰ χρῆ λοιπὸν τὸν μὴ φαύλως τούτοις ἐγκύπτοντα, περὶ τῆς ἀναστάσεως νοεῖν τοῦ σώματος. Πῶς γὰρ οὐκ ὠφέλιμος ὁ θάνατος, διαφθείρων ἡμῶν τὰ λυγίζοντα τὴν φύσιν; εἰ καὶ παρὰ τὸν καιρὸν ἐπαχθύς, καθ' ὃν προσφέρεσθαι δοκεῖ, καθάπερ αὐστηρότατον νοσοῦντι φάρμακον. Καὶ ἵνα μὴ πολλάκις τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διαλεγώμεθα, φέρε καὶ ἀπὸ τῆς ὑδῆς τοῦ δευτερονομίου βεβαιώσαντες τὸν λόγον, ἴωμεν τὰ ἐξῆς διαληψόμενοι.

dictum est comprobaverimus, ad reliqua transeamus.

Α'. Τὸ γὰρ, Ἐγὼ ἀποκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ γὰρ ἰάσομαι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃς ἐξελεῖται ἐκ τῶν χειρῶν μου, λεγόμενον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τί ἄλλο διδάσκειν βούλεται, ἢ ὅτι διὰ τοῦτο τὸ σῶμα πρῶτον ἀποκτείννυται, καὶ θνήσκει, ἵνα αὐθις ἀνασταθῇ καὶ ζήσῃ; Πατάσσεται πρῶτον καὶ θραύεται,

¹ Dan. xii, 2. ² ibid. 3. ³ Rom. ix, 20. ⁴ Deut. xxxii, 39. ⁵ F. ἐκτρέψαντα.

ἵνα αὐτοῖς σῶον πλασθῇ καὶ ὑγίης. Καὶ οὐδὲν ἐξελ-
σθα. ὅλως τὸ σύνολον τῆς μεγάλης καὶ κραταιᾶς αὐτοῦ
χειρὸς πρὸς ἀπώλειαν καὶ ἐλεθρον σθένει, οὐ πῦρ,
οὐ θάνατος, οὐ σκότος, οὐ χάος, οὐ φθορά. *Τίς γάρ*
ἡμᾶς, φησὶ, χωρίσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χρι-
στοῦ; ὅς ἐρμηνεύεται χεὶρ τοῦ Πατρὸς καὶ Λόγος.
Θλίψις, ἢ στενοχωρία, ἢ διωγμός, ἢ λιμός, ἢ
γυμνότης, ἢ κίνδυνος, ἢ μάχαιρα; Καθὼς γέ-
γραπται, ἔτι ἔτι κεῖν σοῦ θανατοῦ μεθὰ ὅλην τὴν
ἡμέραν, ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα σφαγῆς. Ἀλλ'
ἐν τούτοις πᾶσιν ὑπερνικῶμεν διὰ τοῦ ἀγαπήσαν-
τος ἡμᾶς ἁληθέστατα, ἵνα πληρωθῇ, καθὼς ἔφη,
τὸ, Ἐγὼ ἀπεκτενῶ, καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω,
καὶ γὰρ λίσσομαι. Καὶ οὐκ ἔστιν ὅς ἐξελεῖται ἡμᾶς
ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ
πρὸς ἀπώλειαν. Διὸ καὶ ἐλογίσθημεν ὡς πρόβατα
σφαγῆς· ἵνα ἀποθανόντες τῇ ἁμαρτίᾳ ζήσωμεν
ἐφ' Θεῷ. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω·
τὰ δὲ συνεχῇ τούτοις ὧδε πάλιν προχειριστέον.

ΛΑ'. Εἰ πᾶν τὸ γεννώμενον νοσεῖ· προτείνει γάρ
οὕτως ὁ ἐξ ἐναντίας· Καὶ κατὰ τὴν γένεσιν, καὶ κατὰ
τὴν τροφήν ἀπὸ τῶν προσιόντων, φησὶν, αὖξεται,
καὶ ἀπὸ τῶν ἀπιόντων ἐλαττοῦται· τὰ δὲ μὴ γεννώ-
μενα ὑγιαίνει, μηδὲ νοσεῖ, μηδὲ προσδεῖται, ἢ ἐπι-
θυμεῖ· ἐπιθυμεῖ δὲ τὰ γεννώμενα καὶ συνουσίας, καὶ
τροφῆς. Τὸ δὲ ἐπιθυμεῖν νοσεῖν ἐστὶ, τὸ δὲ μὴ δι-
σθαι, μηδὲ ἐπιθυμεῖν, ὑγιαίνειν· νοσεῖ δὲ τὰ γεννώ-
μενα, ὅτι ἐπιθυμεῖ, τὰ δὲ μὴ γεννώμενα οὐ νοσεῖ.
Πάσχει δὲ τὰ νοσοῦντα ἢ κατὰ πλῆθος ἢ ἐνδεῖαν
τῶν προσγινομένων καὶ ἀπογινομένων· τὸ δὲ πᾶν
καὶ φθίνει καὶ ἀπόλλυται· διόπερ καὶ γεννᾶται. Γεν-
νᾶται δὲ ὁ ἄνθρωπος· οὐ δύνανται ἄρα ἀπαθὴς εἶναι
ὁ ἄνθρωπος καὶ ἀθάνατος. Καταπίπτει μὲν οὖν καὶ
ἐπὶ τούτοις αὐτοῖς ὁ λόγος. Εἰ γὰρ πᾶν τὸ γιγνώμε-
νον, ἢ γεννώμενον ἀπόλλυται (διαφέρει γὰρ οὐδὲν
οὕτως εἰπεῖν· ἐπειδὴ καὶ οἱ πρωτόπλαστοι οὐκ ἐγεν-
νέθησαν, ἀλλ' ἐγενέθησαν)· γεννητοὶ δὲ καὶ οἱ ἄγγε-
λοι, καὶ αἱ ψυχαὶ (Ὁ πτωχὸς τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ
πνεύματα)· ἀπόλλυνται ἄρα οἱ ἄγγελοι κατ' αὐτοὺς,
καὶ αἱ ψυχαί. Ἀλλὰ οὔτε οἱ ἄγγελοι, οὔτε αἱ ψυχαὶ
ἀπόλλυνται· ἀθάνατα γὰρ ταῦτα καὶ ἀθάνατα, καθὼς
ὁ ποιήσας εἶναι βεβούληται. Ἀθάνατος ἄρα καὶ ὁ
ἄνθρωπος. Οὐκ ἀρεστὸν δὲ ἔχειν, τὸ λέγειν εἰς ἄρ-
δην ἀπολεῖσθαι τὸ πᾶν, καὶ γῆν καὶ αἶρα καὶ οὐ-
ρανὸν μὴ ἔσεσθαι. Ἐκπυρωθήσεται μὲν γὰρ πρὸς
κάθαρσιν καὶ ἀνακαινισμόν καταδᾶς, ὃ πᾶς ὁ κόσ-
μος κατακλυζόμενος πυρὶ, οὐ μὴν εἰς ἀπώλειαν
ἐλεύσεται παντελῇ καὶ φθοράν. Εἰ γὰρ κρείττον τὸ
μὴ εἶναι τοῦ εἶναι τὸν κόσμον, διὰ τί τὸ χεῖρον
ἤρρετο ποιήσας τὸν κόσμον ὁ Θεός; Μτασίως ἔχειρο-
πολεῖ. Οὐκοῦν εἰς τὸ εἶναι καὶ μένειν τὴν κρίσιν ὁ
Θεὸς διεκοσμήσατο, καθάπερ καὶ ἡ Σοφία δι' ἃ συν-
ίστησιν, Ἐκτίσα γὰρ εἰς τὸ εἶναι, λέγουσα, πᾶν-
τα ὁ Θεός· καὶ σωτήριαι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου,
καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου.

luceret? Quamobrem ut essent ac manerent, conditas a se res Deus constituit; id quod Sapientia confirmat his verbis : *Creavit enim ut essent omnia Deus; et salutare sunt mundi generationes. Nec est in*

A deinceps integrumque formetur. Nec est omnino
quidquam, quod ab ingenti illius fortique manu
nos ad interitum ac perniciem possit eximere : non
ignis, non mors, non tenebræ, non chaos, non cor-
ruptio. *Quis enim nos separabit, inquit, a charitate*
Christi? 553 quem Patris manum ac Verbum inter-
pretamur. *Tribulatio? aut angustia? aut persecutio?*
aut fames? aut nuditas? aut periculum? aut gladius?
quemadmodum scriptum est : Quoniam propter te
mortificamur quotidie; aestimati sumus, sicut oves
occisionis. Sed in his omnibus superamus per eum qui
nos dilexit¹. Verissime omnino, ut illud impleatur,
quemadmodum diximus : Ego occidam, et ego vivere
faciam; percutiam, et ego sanabo, et non est qui servat
nos ex charitate Dei, quæ est in Christo Jesu, ad
exitium videlicet. Quocirca aestimati sumus sicut
oves occisionis, ut mortui peccato vivamus Deo². Sed
de his hæcenus. Nunc quæ his consentanea sint
hinc in modum expromenda sunt.

XXXI. Si id omne, quod genitum est, argre sese
habet. Ita enim adversarius objicit : Ac tam in ge-
neratione ipsa, quam nutritu, et ab accedentibus
augetur, et ab decedentibus minuitur; quæ autem
minime gignuntur, saluberrima sunt, nec ægro-
tant unquam, neque ullius rei indigent, aut ap-
petunt; quæ autem genita sunt, et coitum, et ali-
mentum appetunt : est autem appetere idem atque
ægrotare; e contrario vero nullius indigere, nec
appetere, idem est ac sanum esse; ægrotant porro
quæcunque nata sunt, quia concupiscunt; quæ vero
minime nata sunt, non ægrotant. Jam vero quæ-
cunque ægra sunt, eorum quæ accedunt decedunt-
ve, copia vel inopia laborant; quod autem patitur,
corrumpi atque interire necesse est, cujus rei gra-
tia gignitur. Atqui homo gignitur. Non potest igitur
homo passionis expertus et immortalis esse. Verum
vel iis ipsis illorum evertitur oratio. Nam si quidquid
productum aut genitum est, interit (nihil autem
refert, si ita dixerimus, quoniam primi nostri pa-
rentes non geniti sunt, sed producti): cum et angeli,
et animæ productæ sint (scriptum est enim : *Qui*
facit angelos suos spiritus³), ex illorum opinione
consequens est, tam angelos, quam animas perire.
At neque angeli, neque animæ occidunt, sunt enim
D immortales; nec a quoquam edomari possunt, quem-
admodum illorum Conditori placuit. Igitur immor-
talis est homo. Sed nec illud magnopere probo; si
et funditus hoc universum perituum esse dicamus,
et terram, atque aerem, et cælum quandoque desi-
tutum. Siquidem totus hic mundus, ut purgari in-
staurarique possit, exundantibus flammis incendio
conflagrabit, 554 non tamen interibit ac corrup-
petur omnino. Etenim si mundum non esse, quam
esse melius est, cur quod deterius est mundum fa-
bricando Deus eligeret, ac frustra opus illud pro-

¹ Cor. ἅπας. ² Rom. viii, 35; Psal. xliii, 22. ³ 1 Petr. ii, 21. ⁴ Psal. ciii, 1; Hebr. i, 7. ⁵ Sap. i, 14.

Cui et perspicue Paulus astipulatur, dum ita loquitur: *Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura subjecta est, non volens; sed propter eum qui subiecit eam in spe, quod et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Vanitati quippe creatura subjecta est, ait*¹. Ab hac porro servitute liberatum iri creaturam expectat: quo nomine mundum hunc significare volunt. Non enim quæ videri nequeunt, sed hæc quæ aspectabilia sunt, corruptelæ serviunt. Manet igitur creatura meliorem in statum decentioremque renovata, resurrectione propter Dei filios gaudens et exultans; quorum gratia *ingeniscit et parturit modo*² redemptionem nostram a corruptione ipsa corporis expectans, ut cum nos a mortuis fuerimus excitati ac mortalitatem carnis excusserimus, pro eo ac scriptum est: *Excute pulcerem et consurge; sede, Jerusalem*³. Cumque a peccato liberati fuerimus, a corruptione ipsa quoque liberetur; nec jam vanitati, sed iustitiæ serviat. Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. Non solum autem, sed et nos primitias spiritus habentes, et ipsi in nobis ipsis gemimus adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri⁴. Ita et Isaias: *Quemadmodum enim, inquit, cælum novum et terra nova, quæ ego facio, manent coram me, dicit Dominus, sic erit semen vestrum, et nomen vestrum*⁵; ac rursum: *Sic dicit Dominus qui fecit cælum, hic qui terram condidit, et fecit illam; ipse discrevit illam; non in vanum, sed ut habitetur*⁶. **555** Nam revera non frustra, atque inaniter et ad exitium, ex ineptissimorum hominum opinione totum hoc universum condidit Deus, sed ut esset, et habitaretur, atque permaneret. Unde et terram necesse est, et cælum post illam rerum omnium conflagrationem atque æstum existere. Cur autem ita fieri necesse sit, longiorem quam hactenus sermonem ad explicandum requirit. Non enim in otiosam materiem, eamque, quam ante constitutionem habuit, et in quam dissoluta fuerit, neque in absolutum interitum ac corruptionem redacta universitas ista reformabitur. ἀσπάζεταισθαι, ὅταν καὶ πρὸ τῆς διακοσμήσεως, εἰς τὴν ἀπώλειαν παντελῆ καὶ φθοράν.

XXXII. At enim objicient adversarii: Si totum hoc universum nequaquam pereat, quomodo cælum ac terram transitura esse Dominus dicit? Propheta vero, cælum sumi instar esse periturum, terram autem quasi vestimentum inveteraturam⁷? Sed nos hunc Scripturæ morem esse respondebimus, ut mundi instaurationem, atque in melius præstantiusque mutationem interitum appellet, utpote cum prior forma in illa jucundior in statum conversione pereat. Nihil enim in sacris Litteris contrarium est et absurdum. Præterit enim figura hujus mundi⁸. Non mundum ipsum dixit. Sic igitur Scriptoris usitatissimum est, antecedentis in id quod

Καὶ ὁ Παῦλος δὲ σαφῶς μαρτυρεῖ, λέγων· Ἡ γὰρ ἀποκαταδοκία τῆς κτίσεως τὴν ἀποκάλυψιν τῶν υἱῶν τοῦ Θεοῦ ἀπεκδέχεται. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, οὐχ ἐκούσα, ἀλλὰ διὰ τὸν ὑποτάξαντα ἐπ' ἐλπίδι, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ. Τῇ γὰρ ματαιότητι ἡ κτίσις ὑπετάγη, φησὶν. Ἐλευθερωθήσεται δὲ τῆς τοιαύτης δουλείας προσδοκῇ κτίσιν, τὸν κόσμον τοῦτον βουλόμενος νῦν καλεῖν. Οὐ γὰρ τὰ μὴ βλεπόμενα τῇ φθορᾷ δουλεύει, ἀλλὰ ταῦτα δὴ τὰ βλεπόμενα. Μένει ἄρα ἡ κτίσις εἰς τὸ ἄμεινον ἀνακαινοποιηθεῖτα, καὶ εὐπρεπέστερον ἀγαλλομένη, καὶ χαίρουσα ἐπὶ τοῖς τέκνοις τοῦ Θεοῦ τῇ ἀναστάσει· δι' οὗ στενάζει, καὶ συνωδίνει ἡμεῖς, τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀπὸ τῆς φθορᾶς καὶ αὐτῆς τοῦ σώματος ἀπεκδεχομένη, ὅπως ἡμῶν ἐξεγερθόντων καὶ ἀποσινναξαμένων τὴν νεκρότητα τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Ἐκτίναξαι τὸν χοῦν καὶ ἀνάστηθι· κάθισον, Ἱερουσαλήμ. Ἐλευθερωθέντων τε τῆς ἀμαρτίας, ἐλευθερωθήσεται καὶ αὕτη τῆς φθορᾶς, μᾶλλον τῇ ματαιότητι δουλεύουσα, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ. Οἴδαμεν γὰρ, ὅτι πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει, καὶ συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ πνεύματος ἔχοντες, καὶ αὐτοὶ ἐν ἑαυτοῖς στενάζομεν, υἱοθεσίαν ἀπεκδεχόμενοι, τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν. Καὶ ὁ Ἱσαίας· Ὅν τρόπον γὰρ ὁ οὐρανὸς καιρὸς καὶ ἡ γῆ καιρὴ, ἃ ἐγὼ, φησὶ, ποιῶ, μένει ἐνώπιόν μου, λέγει Κύριος· οὕτως ἐστὶν τὸ σπέρμα ὑμῶν, καὶ τὸ ἔργον ὑμῶν· καὶ πάλιν· Οὕτω λέγει Κύριος ὁ ποιήσας τὸν οὐρανόν, οὗτος ὁ κατασκευάσας τὴν γῆν καὶ ποιήσας αὐτήν, αὐτὸς διώρισεν αὐτήν οὐκ εἰς κενόν, ἀλλὰ κατοικεῖσθαι. Ὅντως γὰρ οὐκ εἰς κενόν, οὐδὲ εἰς μάτην πρὸς ἀπώλειαν ἔκτισε, κατὰ τοὺς φρονούντας μάταια, τὸ πᾶν ὁ Θεός, ἀλλὰ εἰς τὸ εἶναι τε καὶ εὐχεῖσθαι, καὶ διαμένειν. Διὸ ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν γῆν αὐθις, καὶ τὸν οὐρανὸν μετὰ τὴν ἐκφλόγωσιν ἵστασθαι πάντων καὶ τὸν βραχυμόν. Διὰ τί δὲ τοῦτο ἀνάγκη, λόγος ἂν εἴη πλείων τῶν εἰρημένων γίνωτο. Οὕτε γὰρ εἰς ἑλπὴν ἀρχὴν, καὶ τοιαύτην εἴη διαλυθῇ, ἀναστοιχειωθήσεται τὸ πᾶν, οὕτ' αὖ εἰς

Αἰν. Ἐάν δὲ, Πῶς οὖν, εἴαν μὴ ἀπόλλυται τὸ πᾶν, οἱ ἐξ ἐναντίας εἰπωσιν, ὁ μὲν Κύριος τὸν οὐρανὸν παρελεύσεσθαι ἔφη, καὶ τὴν γῆν· ὁ δὲ προφῆτης ἀπολεῖσθαι μὲν οὐρανὸν ὡς καπνόν, τὴν δὲ γῆν ὡς ἱμάτιον παλαιωθήσεσθαι; Ἐπειδὴ ἔθος ταῖς Γραφαῖς, λέξομεν, τὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀποκατάστασιν ταύτης τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, ὅταν τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότατον ἀπέντων ἐξαλλαγὴν· ὅτι ἡγεμεῖα ὑπεναντιώσεως ἡ ἀτοπία ἐν τοῖς θεοῖς λόγοις. Παράγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου, καὶ οὐχ ὁ κόσμος, εἴρηται. Οὕτως ἔθος ἀπώλειαν καλεῖν τὰς Γραφὰς τὴν πρὸς τὸ ἄμεινον ἔσθ' ὅτε καὶ εὐμωρ-

¹ Rom. viii, 19-21. ² ibid. 22. ³ Isa. lxi, 2. ⁴ Rom. viii, 22, 23. ⁵ Isa. lxvi, 22. ⁶ Isa. xlv, 8. ⁷ Matth. xxiv, 35. ⁸ Psal. ci, 27. ⁹ I Cor. vii, 31.

πρῶτον τροπὴν τοῦ πρόσθεν σχήματος. Οἷον ὡσπερ ἔπειτα ἂν τις ἀπώλειαν λέγοι τοῦ κατὰ τὸ νήπιον σχήματος τὴν εἰς τὸν ἄνδρα τὸν τέλειον μεταλλαγὴν, τρεπομένης εἰς μέγεθος καὶ κάλλος τῆς ἡλικίας τοῦ νηπίου. Ὅτε γὰρ ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογίζομην· ὅτε δὲ γέγονα ἄνθρωπος, τὰ τοῦ νηπίου κατήργησα. Ταραχθῆσθαι μὲν γὰρ τὴν κτίσιν, ὡσπερ τεθνηξομένην κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἵνα ἀνακτισθῇ, οὐ μὴν ἀπολεῖσθαι προσδοκῆτέον· ὅπως οἱ ἀνακαινοποιουθέντες ἐν ἀνακαινοποιουμένῳ κόσμῳ ἄγευστοι λύπης κατοικήσωμεν· ἢ κατὰ τὸ λεχθὲν, Ἐξαποστελεῖς τὸ πνεῦμά σου, καὶ κτισθήσεται, ἐν ἑκατοστῷ τρίτῳ ψαλμῷ, καὶ ἀνακαινεῖς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς, τοῦ περιέχοντος τῆς εὐκρασίας ἐπιτροπεύσαντος λοιπὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον (39) τὸν αἰῶνα γῆς, ἀνάγκη πάντα εἶσθαι καὶ τοὺς οἰκῆσοντας, οὐκέτι τεθνηξομένους, ἢ γαμήσοντας καὶ γεννησομένους, ἀλλ' ὡς ἀγγέλους ἀμεταστρόφως ἐν ἀφθαρσίᾳ τὰ ἄριστα πράζοντας. Διὸ ληρώδες τὸ ἐν πολεῖ διαγωγῇ τότε δὴ τὰ σώματα ἔσονται λέγεσθαι, μήτε ἀέρος, μήτε γῆς, μήτε τῶν ἄλλων ἑσομένων.

nam vitæ ratione usura sint corpora quærere, si nec aer, neque terra, neque quidquam cæterorum sit amplius futurum.

ΑΓ'. Ἀξίον δὲ χάκεῖνο πρὸς τοῖς εἰρημένοις ἐπισκοπεῖν, ὡς ἔχει πολλὴν διέπτωσιν, εἰ δαὶ παρῆρται ἀγειν περὶ τούτων, ὃ Ἀγλαοφῶν, διαλεγόμενος πραγμάτων. Φράσας γὰρ ἀποφῆνασθαι τὸν Κύριον, ὡς οἱ τῆς ἀναστάσεως τευξόμενοι ἔσονται τότε ὡς ἀγγελοι, ἐνθα πειράζουσιν αὐτὸν οἱ Σαδδουκαῖοι, ἐπέφερον· Οἱ δὲ ἀγγελοι, ἔκτος ὄντες σαρκὸς ἐν μακαριότητος ἀκρότητι, διὰ τοῦτο καὶ δόξης εἰσὶ. Καὶ ἡμᾶς δὲ ἄρα ἐξιστάσθαι μέλλοντας ἀγγέλοις, ἀνάγκη δὴ σαρκῶν ὡσαύτως ἐκείνοις γυμνοὺς ἔσεσθαι δεῖν. Οὐκ ἐπιστήσας, ὃ ἄριστε, ὡς ὁ ποιήσας καὶ διακοσμήσας ἐξ οὐκ ὄντων τὸ πᾶν τὴν τῶν ἀθανάτων φύσιν, οὐ μόνον εἰς ἀγγέλους καὶ λειτουργοὺς διανείμας διεκόσμησεν, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀρχὰς, καὶ θρόνους, καὶ ἐξουσίας. Ἄλλο γὰρ γένος τὸ τῶν ἀρχῶν, καὶ ἄλλο τὸ τῶν ἐξουσιῶν· ὅτι μὴ τάγμα ἐν, καὶ μία σύστασις, καὶ φυλὴ, καὶ περικτὲ τῶν ἀθανάτων, ἀλλὰ γένη, καὶ φυλαὶ, καὶ διαφοραὶ. Καὶ οὔτε τὰ χερουβὶμ τῆς ἰδέας ἐξιστάμενα φύσεως εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων ἰδέαν μετασκευάζονται, οὔτε εἰς ἑτέρων πάλιν οἱ ἀγγελοι. Εἶναι γὰρ αὐτὰ χρῆ καὶ ὁ εἶσι, καὶ ὁ γεγονῶσιν. Εἰ γὰρ καὶ ὁ ἄνθρωπος τὸν κόσμον οἰκεῖν, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ πάντων ἡγεμονεύειν κατασταθεὶς τῆς ἐξ ἀρχῆς διακοσμήσεως ἀθάνατος ὢν, τοῦ εἶναι ἄνθρωπος οὐποτε μεταβληθήσεται, οὔτε εἰς τὴν τῶν ἀγγέλων, οὔτε εἰς τὴν τῶν ἑτέρων μορφήν· ὅτι μηδὲ οἱ ἀγγελοι εἰς τὴν ἄλλων τῆς ἐξ ἀρχῆς ἰδέας μετακοσμούμενοι μεταβάλλονται.

¹ I Cor. xiii, 41. ² Psal. ciii, 50. ³ Marc. xii, 25.

(39) Ἐσομένης γὰρ καὶ μετὰ τοῦτον. Hic perspicue post iudicium homines terram habituros asserit, non ut Chilastæ ad aliquot duntaxat sæcula, sic ut interim suprema illa felicitate, hoc est

A melius ac formosius est, figuræ commutationem interitum dicere. Perinde ac si quis infantilis figuræ perfectum in virum transitum ac mutationem interitum nominet, cum illius ætas ad magnitudinem pulchritudinemque traducitur. Cum enim essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus; postquam autem factus sum vir, etiamavi quæ erant parvuli¹. Et vero perturbandam esse creaturam, velut in illa conflagratione perituram, ut iterum creetur, non tamen extinguendam esse, putandum est, ut instaurato mundo ipsimet instaurati ac doloris expertes habitent; quemadmodum in centesimo tertio psalmo proditum est: *Emittes spiritum tuum, et creabuntur, et renovabis faciem terræ*². Quod nimirum ambientem aerem temperatissimum deinceps facturus sit Deus. Cum enim post sæculi præsentis exitum adhuc terra perseveratura sit, habitatores in ea quosdam inesse necesse est; qui nec morituri sunt amplius, neque copulandi nuptiis aut procreandæ soboli operam daturi, **556** sed angelorum more sine ulla mutatione in immortalitatis statu optima sint quæque facturi. Proindeque stultum est quæ-

XXXIII. Est illud insuper, o Aglaophon, consuetudine dignum, errare illum vehementer ac falli, si quod res est audacter pronuntiare liceat, cum iis de rebus sermonem instituit. Nam cum ita dixisset, Dominum Sadducæis tentantibus respondisse: Qui compotes resurrectionis essent, angelorum instar futuros³; post ista subjunxit: Angeli porro carnis expertes in summa felicitate degunt ac gloria. Quare et nos, quos æquari angelis oportet, necesse est ad eundem modum carne nudari. Nec illud, optime virorum, animadvertit eum, qui ex nihilo mundum fabricavit, ac constituit, non angelis modo et administris suis, sed et principatibus, thronis ac potestatibus eandem immortalitatis conditionem tribuisse. Aliud enim est principatum genus; aliud potestatum, eo quod non unus ordo, nec unum veluti corpus ac tribus immortalium et familia sit; sed generum ac velut nationum divortia. Neque cherubim igitur ab natura sua descendentia in angelorum conditionem transeunt, neque contra aliorum in naturam angeli commutantur. Quippe quod et sunt, et cujusmodi producta sunt, esse illa necesse est. Etenim si et homo, qui ut hunc mundum habitaret, omnibusque qui in eo sunt, præesset, ex prima dispositione constitutus est, cum sit immortalis, nunquam in angelorum, aut alterius cujuslibet formam ex homine convertendus est; certe nec, angeli ab ea, quam initio sortiti sunt, specie ac natura transformari mutarique possunt.

aspectu Dei carerent; verum ut et perpetuo in terra degerent, et summa nihilominus illis ac perfecta beatitudine fruerentur.

Et vero Christus adveniens non in alteram demu-
tari vertique naturam hominis oportere prædicavit,
sed in id redire duntaxat, quod initio fuerat, ante-
quam excideret, tum cum esset immortalis. Siqui-
dem necesse est unumquodque eorum, quæ producta
sunt, in propria naturæ suæ forma ac conditione
permanere, ut omnibus omnia compleantur: puta
cælestes angelis orbes, throni potestatibus, admi-
nistris lumina; diviniore porro sedes, sinceriora-
que lumina seraphimis, qui summæ illi providen-
tiæ, qua omnia continentur, velut apparitores as-
sistunt. Mundus denique hominibus. **557** Atqui
si in angelos mutari homines concesserimus, con-
sequens est ut et angelos in potestates, et has in
aliud atque aliud transire dicamus, donec ad superiora sermo progrediens periculosius implicetur.

XXXIV. Neque vero quod velut malum homi-
nem fabricaverit Deus, aut in eo fingendo aberrarit,
angelum postea facere illum voluit, quasi ipsum
vilissimorum opificum instar pœnitentia cepisset.
Neque cum angelum principio facere constituisset,
neque id esset assecutus, hominem procreavit.
Nimirum istud imbecillum est. Cur igitur hominem
faciebat, non angelum, si angelum hominem facere,
non hominem cogitabat? An quia non poterat?
Contumeliosum istud et impium est. An in deteriore
occupatus quod præstantius est differebat? Est et
illud perabsurdum. Neque enim in moliendo bono
vel aberrat Deus, vel in aliud tempus rejicit, vel
destitutus viribus est, sed et utcumque libuerit, et
quando libuerit, agendi potestate præditus est, cum
sit ipsa potentia. Quamobrem hominem esse homi-
nem volens initio produxit. Quod si id volens fecit,
vult autem quod bonum est, homo vero bonum est,
idemque ex anima constat et corpore, sequitur
minime extra corpus hominem fore; sed cum cor-
pore, ne alius præter hominem homo producat. Opus enim est uti Deo immortalia genera omnia
serventur. *Creavit enim (ait Sapientia) hominem in
incorruptione; ad imaginem æternitatis suæ fecit
illum*¹. Corpus itaque non prorsus exstinguitur,

XXXV. Ac vide, quæso, quemadmodum Dominus
eadem illa tradere Sadducæis resurrectionem carnis
inficiantibus voluerit. Est enim hoc Sadducæorum
dogma. Unde confecta illa de muliere, deque septem
fratribus parabola, quam adversus resurrectionis
corporum dogma proponerent: *Accesserunt ad eum,
inquit, et Sadducæi, dicentes resurrectionem non
esse*². Proinde Christus, si nulla carnis esset resur-
rectio, sed anima duntaxat salutem consequeretur,
illis utique, utpote recte ac præclare sentientibus,
suam auctoritatem adjungeret. Atqui alia omnia
respondit, et: *In resurrectione, inquit, neque ducunt
uxores, neque nubunt; sed ut angeli in cælo sunt.*
Non quod carnem amplius non habeant, sed quod
nuptias mutuo nullas contrahant; **558** sed deinceps
corruptelæ sunt omnis expertes. Et addit nos
hac in parte angelorum esse similes ut quemad-

A 'Ο γὰρ Χριστὸς ἦκεν οὐκ εἰς ἑτέραν μεταπλασθῆ-
ναι κηρύσσων, ἢ μετασκευασθῆναι τὴν ἀνθρωπείαν
φύσιν, ἀλλὰ εἰς ὃ ἦν ἐξ ἀρχῆς πρὸ τοῦ ἐκπεσεῖν
ἀθάνατος ὢν. Χρὴ γὰρ ἐν τῷ ἰδίῳ τῆς ἕξεως ἑαυτοῦ
τύπῳ τῶν γεννητῶν ἕκαστον μένειν, ἵνα πάντα πάν-
των ὡς πεπληρωμένα, οὐρανοὶ μὲν ἀγγέλων, θρόνοι
δὲ ἐξουσιῶν, φῶτα δὲ λειτουργῶν· καὶ οἱ θεϊότεροι
τόποι, καὶ τὰ ἀκραιφνῆ φῶτα τῶν σεραφίμ, ἃ παρ-
εστῆκασιν τῇ μεγάλῃ βουλῇ διακρατούσῃ τὸ πᾶν· ὃ δὲ
κόσμος ἀνθρώπων. Ἐὰν δὲ μεταβάλλεσθαι δῶμεν
τοὺς ἀνθρώπους εἰς ἀγγέλους, ὥρα μεταβάλλεσθαι λέ-
γειν καὶ τοὺς ἀγγέλους εἰς ἐξουσίας, καὶ ταύτας εἰς
ἄλλο καὶ ἄλλο, ἔστ' ἂν ὁ λόγος ἀναβᾷ εἰς κίνδυνον
ἐμπέσῃ.

B Ἀδ'· 'Αλλ' οὔτε ὡς ψαῦλον τεκτηνᾶμενος ὁ θεὸς τὸν
ἀνθρωπον, ἢ διαμαρτήσας αὐτοῦ περὶ τὴν διάπλασιν,
ἀγγελον αὐτὸν ὑστερον ἐπενόησε ποιῆσαι, μεταγνοὺς,
ὥσπερ οἱ ψαυλόεργοι τῶν δημιουργῶν· οὔτε ἀγγελον
κατ' ἀρχῆς θελήσας ποιῆσαι, καὶ μὴ δυνήθεις, ἀν-
θρωπον ἐπλασεν. Ἀσθενὲς τοῦτο γάρ. Τί δὴ ποτε οὖν
τὸν ἀνθρωπον ἐπολεῖ, καὶ οὐκ ἀγγελον, εἴγε ἀγγελον
τὸν ἀνθρωπον, καὶ οὐκ ἀνθρωπον γενέσθαι ἠθέλησεν;
'Ὡς οὐ δυνάμενος; Πλάσφημον. Ἀλλὰ ἀνεβάλλετο
περὶ τοῦ κρείττονος τὸ χεῖρον ποιῶν; Καὶ τοῦτο ἀτο-
πον. Οὔτε γὰρ διασφάλλεται περὶ τὸ ποιεῖν τὸ καλὸν,
οὔτε ἀναβάλλεται, οὔτε ἀδυνατεῖ· ἀλλὰ καὶ ὡς θέλει,
καὶ ὅτε θέλει τὸ δύνασθαι ἔχει δυνάμεις ὢν. Οὐκοῦν
εἶναι τὸν ἀνθρωπον ἀνθρωπον θέλων ἐξ ἀρχῆς ἔκτισεν.
C Εἰ δὲ θέλων, θέλει εἰπὲ καλὸν, καλὸν δὲ ὁ ἀνθρωπος, ἀν-
θρωπος δὲ τὸ ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος λέγεται συντε-
θέν· οὐκ ἔσται ἄρα ἐκτὸς σώματος ὁ ἀνθρωπος, ἀλλὰ
μετὰ σώματος, ἵνα μὴ ἄλλος ἀνθρωπος παρὰ τὸν ἀν-
θρωπον γεννηθῇ. Δεῖ γὰρ τῷ θεῷ τὰ ἀθάνατα γένῃ
πάντα σώζεσθαι. Ἐκτίσας γάρ, φησὶν ἡ Σοφία, τὸν
ἀνθρωπον ὁ θεὸς ἐπὶ ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα³ τῆς
ἰδέας ἀϊδιόνητος ἐποίησεν αὐτόν. Οὐκ ἄρα ἀπόλ-
λυται τὸ σῶμα· ὁ γὰρ ἀνθρωπος ἐκ ψυχῆς καὶ
σώματος.

cum homo ex corpore animaque coalescat.

ΔΕ'. Διὸ ἐπίστησον, ὡς ὁ Κύριος τὰ αὐτὰ ταῦτα
διδάσκειν θέλων, μὴ πιστευόντων Σαδδουκαίων εἰς
τὴν ἀνάστασιν τῆς σαρκός. Δόγμα γὰρ τοῦτο Σαδδου-
καίων. Ὅθεν συσκευασάμενοι τὴν κατὰ τὴν γυναῖκα
καὶ τοὺς ἐπὶ ἀδελφοὺς παραβολὴν, ἵνα τὸν περὶ
ἀναστάσεως τῆς σαρκός λόγον ἀπορήσωσι, Προσηλ-
θοῦν αὐτῷ, φησὶ, καὶ Σαδδουκαῖοι, λέγοντες ἀνά-
στασιν μὴ εἶναι. Ὁ οὖν Χριστὸς, εἰ μὴ ἦν ἀνάστα-
σις σαρκός, ἀλλὰ μόνον ἐσώζετο ψυχὴ, συνέθετο ἂν
αὐτοῖς, ὡς καλῶς καὶ ὀρθῶς φρονοῦσι. Νυνὶ δὲ ἀπο-
κρίνεται, λέγων· Ἐν τῇ ἀναστάσει οὔτε γαμοῦσιν,
οὔτε γαμίσκονται· ἀλλ' ὡς ἀγγελοι ἐν οὐρανῷ
εἰσιν. Οὐ τῷ σάρκα μὴ ἔχειν, ἀλλὰ τῷ μὴ γαμεῖν
καὶ γαμίσθαι, ἀλλὰ εἶναι λοιπὸν ἐν ἀφθαρσίᾳ. Καὶ
φησιν ἀγγέλοις κατὰ τοῦτο παραπλησιασθέντας· Ἰν'
ὥσπερ οἱ ἀγγελοι ἐν τῷ οὐρανῷ, οὕτως καὶ ἡμεῖς ἐν
τῷ παραδείσῳ, μήτε γάμοις ἢ εἰλαπίναις ἐτι σχολά-

¹ Sap. ii, 25. ² Matth. xii, 23. ³ F. κατ' εἰκόνα.

ζόντες, ἀλλὰ τοῦ¹ βλέπειν τὸν Θεόν, καὶ γεωργεῖν τὴν ζωὴν, πρυτανεύοντες ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἔσονται ἄγγελοι, ἀλλ', ὡς ἄγγελοι, οἷον δόξη μὲν καὶ τιμῇ, κατὰ τὸ γεγραμμένον, ἔστεφανωμένοι, βραχὺ δέ τι παρὰ τοὺς ἄγγέλους διαλλάσσοιτες, καὶ ἔγγυς ὄντες τοῦ εἶναι ἄγγελοι. Καθάπερ εἰ ἔλεγεν· Οὐσὲς εὐταξίας κατὰ τὸν ἄερα, καὶ γαλήνης, καὶ νυκτός, καὶ πάντων τῶν τῆς σελήνης αἰθερίῳ φωτὶ κεκοσμημένων, ἡ σελήνη φαίνει ὡς ὁ ἥλιος. Καὶ οὐ πάντως ἂν ἥλιον εἶναι τὴν σελήνην ἀπομαρτυρεῖν αὐτὸν λέγομεν, ἀλλ' ὡς ἥλιον. Ὡς περ καὶ τὸ μὴ ὑπάρχον χρυσός, ἔγγυς δὲ τοῦ εἶναι χρυσός, πεφυκός ὡς χρυσός λέγεται, καὶ οὐ χρυσός. Εἰ δὲ τὴν χρυσός, οὐκ ἔλέγετο ἂν ὡς χρυσός, ἀλλὰ χρυσός. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἔστι χρυσός, ἀλλὰ² τοῦ εἶναι χρυσός, καὶ φαντάζεσθαι τὸν χρυσόν, ὡς χρυσός λέγεται.

Οὕτω καὶ ὡς ἄγγέλους ἔσεσθαι λέγοντος τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει, οὐκ αὐτὸ τοῦτο ἄγγέλους αὐτὸν ἐπαγγέλλεσθαι ἀκούομεν τοὺς ἁγίους ἐν τῇ ἀναστάσει ἔσεσθαι, ἀλλὰ ἔγγυς τοῦ εἶναι ἄγγέλους. Ὡς τε ἀλογώτατον λέγειν, ἐπειδὴ ὁ Χριστὸς ἀπεφθίνατο τοὺς ἁγίους ὁφθῆναι ὡς ἄγγέλους ἐν τῇ ἀναστάσει, τὰ σώματα διὰ τοῦτο ταῦτα μὴ ἀνίστασθαι· καί τοι τῆς λέξεως αὐτὴν τὴν πράξιν διελούσης σαφῶς τοῦ συμβαίνοντος. Ἀνάστασις γὰρ οὐκ ἐπὶ τοῦ μὴ πεπτωκότος, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ πεπτωκότος λέγεται καὶ ἀνισταμένου· ὥς περ ὁπόταν λέγει καὶ ὁ προφήτης· Καὶ ἀναστήσω τὴν σκηνὴν Δαβὶδ τὴν πεπτωκυῖαν. Ἐπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ (40) σκηνὴ τῆς ψυχῆς εἰς γῆν χώματος. Οὐ γὰρ τὸ μὴ θνήσκον, ἀλλὰ τὸ θνήσκον κλίνεται. Θνήσκει δὲ ἡ σὰρξ· ψυχὴ γὰρ ἀθάνατος. Καὶ τοίνυν εἰ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, σῶμα δὲ ὁ νεκρός· οἱ λέγοντες ἀνάστασιν μὲν εἶναι, σαρκὸς δὲ μὴ εἶναι, ἀρνούνται ἀνάστασιν· ὅτι μὴ τὸ ἔστω, ἀλλὰ τὸ πεπτωκός καὶ κλιθὲν διανίσταται, κατὰ τὸ γεγραμμένον· Μὴ ὁ πίπτων οὐκ ἀνίσταται, ἢ ὁ ἀποστρέφων οὐκ ἀναστρέφει;

tionem funditus negant. Quandoquidem non illud dicitur, pro eo ac scriptum est : Num qui cecidit

ΑΓ'. Ὅτι δὲ ἀθάνατος ἡ ψυχὴ, ἐδίδαξεν ἀναφανδὸν ὁ Κύριος καὶ δι' ἑαυτοῦ, καὶ διὰ Σαλομῶνος εἰπόν. Δι' ἑαυτοῦ μὲν ἐν τῇ κατὰ τὸν πλούσιον καὶ τὸν πένητα Λάζαρον ἱστορίᾳ, τὸν μὲν ἐν κόλποις Ἀβραάμ ἡοὺς ἀναπαύεσθαι μετὰ τὴν ἀπόθεσιν τοῦ σώματος, τὸν δὲ ἐν ἀχθιδόσιν, οἷς διαλεγόμενον τὸν Ἀβραάμ εἰσήγαγε· διὰ Σαλομῶνος δὲ ἐν τῇ ἐπιγραφομένῃ Σοφίᾳ, ἐνθα, Δικαίων αἱ ψυχαὶ ἐν χειρὶ, γέγραπται, Θεοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀψήγεται αὐτῶν βάσανος. Ἐδοξαρ ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κἀκωσις ἢ ἐξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀψ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα. Οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήρῃ, καὶ ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης. Ὅθεν σώματος ἡ ἀνάστασις, καὶ οὐ ψυχῆς· οὐ γὰρ τὸν ἐστῶτά τις ἀνίστη-

A modum angeli in cælo, sic nos in paradiso neque nuptiis amplius, neque conviviis indulgeamus, sed in contemplando Deo excolendaque vita simus occupati, præside ac moderatore Christo. Non enim dixit, Erunt angeli : sed, sicut angeli; perinde ac gloria et honore coronati, uti scriptum est, paululum vero ab angelis differentes³, atque illorum naturæ proximi. Quasi ita diceret : Tranquillo per noctem ac sereno aere, cum celesti lunæ luce collustrantur omnia, solis instar luna resplendet. Tum enim non omnino solem esse lunam ex illius testimonio colligeremus, sed ad solem accedere. Sicut quod aurum non est, et auro tamen natura sua propinquius est, non aurum, sed auri simile esse dicitur, quod quidem aurum si esset, non auri simile, sed aurum diceretur. Nunc quoniam aurum non est, sed auro proximum, ejusdemque mentitur speciem, auri simile nuncupatur.

Eodem modo prorsus quod in resurrectione sanctos angelorum fore similes pronuntiavit, non sic accipiendum est, quasi in angelorum naturam transcribendos esse sanctos in illa resurrectione voluerit; sed nihil aliud, nisi angelorum conditioni propinquos futuros. Quamobrem stultissimum mihi videtur ita colligere : Quoniam Christus sanctos in resurrectione tanquam angelos visum iri prædixerit, hæc idcirco resurrectura non esse corpora. Præsertim cum vocabulum ipsum ejus quod contingit actionem perspicue declaret. Nam resurrectio non de eo, quod nunquam cecidit, sed de eo, quod cecidit atque iterum assurgit, usurpatur. Velut cum propheta dicit : Et excitabo tabernaculum David quod cecidit⁴. Cecidit porro optatum illud animæ tabernaculum in terram aggeris⁵ collapsum. Non enim quod non moritur, sed quod moritur inclinare dicitur. At moritur caro. Anima quippe immortalis est. Quapropter si immortalis est anima, corpus vero cadaver est; qui ita resurrectionem fore confitentur, ut eam nihil ad carnem pertinere putent, resurrectionem stat, sed quod cecidit, et inclinavit, exurgere non resurget? aut qui aversus est non revertetur⁶?

559 XXXVI. Quod autem immortalis anima sit, manifeste Dominus cum per sese, tum per Salomonem edocuit. Per sese quidem, in divitis ac Lazari pauperis historia⁷: quorum hunc in Abrahami sinu post exutum corpus acquiescere voluit; alterum cruciatibus damnavit; e quibus cum Abrahamo colloquentem introduxit. Idem vero per Salomonem in eo libro qui Sapientia inscribitur ostendit, ubi, Justorum, inquit, animæ in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum. Visi sunt in oculis insipientium mori, et æstimata est afflictio exitus illorum, et quod a nobis est iter exterminium. Illi autem sunt in pace, et spes illorum immortalitate plena est⁸. Ergo corporis est resurrectio, non animæ; neque enim stan-

¹ F. τῷ. ² Deest ἔγγυς. ³ Psal. viii, 6. ⁴ Amos ix, 11. ⁵ Dan. xii, 2. ⁶ Jer. xiii, 4. ⁷ Luc. xvi, 19 seqq. ⁸ Sap. iii, 1-3.

(40) Ἐπεσε δὲ ὀκλάσασα ἡ ποθητὴ. Cor. πρὸς τὴν.

tem ullus, sed jacentem erigit. Uti neque sano corpori, sed male affecto remedium adhibetur.

Quod si quis resurrectionem animæ non corpori eventuram pertinacius affirmare velit, magna est hominis soliditas et amentia. Prius enim animæ corruptionem ac dissolutionem necesse est asseveret, ut illius partis esse resurrectionem inferat; nec prorsus delirare sed utcumque aliquid disserere videatur. Verum demus hoc illi, ut mortalem esse animam definat. Jam duorum alterum poni necesse est; aut vere pronuntiasse Dominum, cum immortalem esse animam docuit, et sic eandem corrumpi falsissime prædicari; aut illam certe revera corrumpi, adeoque immortalem illam atque exitio carentem esse, perperam docuisse Christum; tum in illa divitis ac pauperis historia¹; tum in altera, in qua Moses atque Elias apparuit². Atqui nihil temere locutus est, neque mentitus est Dominus. Non enim, ut apostolis illuderet, inane iis simulacrum ac ludicram speciem ostendit, cum in monte Eliam ac Moysen exhibuit³; sed quod reipsa erant sine ullo mendacio patefecit. Unde vel imperitissimus quisque, ut uno verbo dicam, intelligere potest, immortalem ab ipso, et exitii immunem animam esse con-

firmari.

XXXVII. Corporis itaque resurrectio est, non animæ, ut in corruptionem lapsum Davidis tabernaculum resurgat; atque ubi constiterit, et instauratum fuerit, sicut dies sæculi, inviolabile deinceps ac sempiternum permaneat. Neque vero Deum arbitrari debemus lapideam vello **560** domum Davidis exstruere, neque in cœlesti regno eximium aliquod domicilium construere. Sed de carne loqui, quod animæ tabernaculum est, quod quidem suis ipse manibus molitus est. Tu vero, sapientissime Aglaophon, hunc ad modum ista considera. Facillime enim illa animo perceperis, si ad dormientium et expergiscentium similitudinem attendis. Nam si somnus vigiliam sequitur, et somnum expergefatio, idque resurrectionis ac mortis est nonnulla meditatio: quippe

Et somno et morti geminis,

perinde necessarium est, ut et reviviscere morte sit posterius, ut corporis vita succedat, cum et excitari e dormientibus quispiam dicatur. Etenim ut e somno vigilia sequitur, et qui dormit non in eodem omnino habitu persistit, ut assidue dormiat; sed subinde consurgit; ita et ex morte vita consequetur; nec omnino qui mortuus est post mortem eodem in statu perseverat. Cum enim post somnum vigilia succedit, et post lapsum excitatio, et post demolitionem instauratio, nonne et ab eo, quod inclinavit, quodque mortuum est, expectanda resurrectio est? Non enim hæc nos frustra confitemur, posteaquam emortua corpora sunt, denuo reviviscere. Quod ipsum non in somno solum, et expergefactione, sed in seminibus ac stirpibus intueri, si lubet, quemadmodum resurrectionem hæc omnia prædicare vi-

sin, ἀλλὰ τὸν κείμενον ὡς περ οὐδὲ τὸν ὑγίαινοντα θεραπεύουσιν, ἀλλὰ τὸν πάσχοντα.

Εἰ δέ τις τὴν ἀνάστασιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μὴ ἐπὶ τῆς σαρκὸς βιάζεται λέγειν εἰσεσθαι, πολλὴ μὲν μωρία τοῦτο καὶ ἀλογία. Λέγει γάρ ὁ φθορὰν πρῶτον, καὶ λύσιν τὴν τοιοῦτον τῆς ψυχῆς δεικνύουσαν, ἵνα δείξῃ ὅτι καὶ τὴν ἀνάστασιν, μὴ τοι ληροῦντά γε, ἀλλὰ σαφῶς λέγοντά τι φαίνεσθαι. Ὅμως γοῦν δοτέον αὐτῷ ὕλην ὀρίσασθαι τὴν ψυχὴν. Δυσὲν γάρ τοι θάτερον ταῦτα θετέον, ἢ ἀληθῶς τὸν Κύριον ἀποφθίνασθαι τὴν ψυχὴν ἀθάνατον διδάσκοντα, καὶ ψεῦδος αὐτὴν τὸ φθεῖρασθαι λέγειν ἢ φθειρεσθαι, καὶ ψεῦδος αὐτὴν τὸ ἀνόλεθρον καὶ ἀθάνατον εἶναι διδάσκειν τὸν Χριστὸν καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν πλοῦσιον καὶ τὸν πένητα φράσει, καὶ ἐν τῇ κατὰ τὸν Μωϋσέα καὶ τὸν Ἰλλίαν ὁπτασίῃ. Ἀλλ' οὐδὲν ὁ Κύριος ἄλλως ἐφθέγγετο, ἢ ἐψεύσατο. Οὐ γὰρ εἰδωλὸν ἢ φάντασμα, τοὺς ἀποστόλους βουλόμενος ἀπατᾶν, ἐδείκνυσεν αὐτοῖς ἐν τῷ ὄρει, τὸν Ἰλλίαν καὶ τὸν Μωϋσέα, ἀλλ' ὃ ἦσαν ἀψευδῶς. Ὅστε, ὡς ἔπος εἰπεῖν, καὶ τὸν δυσμαθέστατον μαθεῖν ἀθάνατον αὐτὸν εἶναι, καὶ ἀνόλεθρον διαβεβαιῶσθαι τὴν ψυχὴν.

ΛΖ'. Οὐκοῦν σαρκὸς ἡ ἀνάστασις γίνεται, οὐ ψυχῆς, ὅπως ἡ πεπτωκυῖα τοῦ Δαβὶδ εἰς τὴν φθορὰν ἀναστῇ σκηνή, καὶ ἀναστῆσα, καὶ ἀνοικοδομηθεῖσα, καθὼς αἱ ἡμέραι τοῦ αἰῶνος, ἀπὸ τῶν λοιπῶν καὶ ἀδιάπτωτος διαμένει. Ὅτι μὴ τῷ θεῷ τὴν λιθίνην οἰκίαν δειμασθαι τοῦ Δαβὶδ, μηδὲ ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν οἰκίαν σχῆ καλὴν, ἀλλὰ τὴν σάρκα τὸ σκῆνος τῆς ψυχῆς, τὴν αὐτὸς ταῖς ἑαυτοῦ χερσὶν ἐτεκτῆνατο. Σκοπεῖσθαι δέ σε, ὦ σοφώτατε Ἀγλαοφῶν, οὕτως χρή. Πάντως δὲ βῆτα μαθήσῃ τοῦτο, ἐὰν ἐπὶ τὴν τοῦ καθεύδειν εἰκόνα πρόσχῃ καὶ ἀνίστασθαι. Εἰ γὰρ τὸ ὑπνοῦν ἀπὸ τοῦ ἐγρηγορέναι, καὶ τὸ ἀνίστασθαι ἀπὸ τοῦ καθεύδειν γίνεται, καὶ τοῦτο ἀναστάσεως καὶ θανάτου μελέτη.

*Ἐν τῷ γὰρ καὶ θανάτῳ διδύμι ὢν ἔν **

ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ ἀναβιώσκειν εἶναι ἐκ τοῦ τεθνάναι, εἰς τὸ ζῆν τὴν σάρκα, εἴπερ καὶ τὸ ἀνεγείρεσθαι ἐκ τῶν καθευδόντων. Ὡς γὰρ ἐκ τοῦ καθεύδειν τὸ ἐγρηγορέναι γίνεται, καὶ οὐ πάντως ὁ καθεύδων ἐν τῷ αὐτῷ διαμένει σχήματι ἀεὶ καθεύδων, ἀλλὰ αἰῶνι ἀνίσταται· οὕτως καὶ τὸ ζῆν ἐκ τοῦ ἀποθανεῖν συμβήσεται, καὶ οὐ πάντως ὁ ἀποθανών, ἐπειδὴν ἀποθάνοι, ἐν τῷ αὐτῷ μένει. Εἰ γὰρ ἐκ τοῦ κοιμᾶσθαι τὸ ἐγρηγορέναι, καὶ ἐκ τοῦ πεσεῖν τὸ ἀνεγερῆναι, καὶ ἐκ τοῦ καταβληθῆναι τὸ ἀνοικοδομηθῆναι· τίς μηχανὴ καὶ ἐκ τοῦ κλιθέντος μὴ οὐχὶ προσδοκᾶν τὸ ἀναστήσεσθαι, καὶ ἐκ θανόντος τὸ ἀναστήσεσθαι; Καὶ γὰρ ἡμεῖς ταῦτα οὐκ ἐξαπατῶμενοι ὁμολογοῦμεν, ἐκ τῶν τεθνεώτων σωμάτων τὸ ἀναβιώσκειν συμβαίνειν. Καὶ μὴ μόνον τοῦτο, εἰ βούλει, ἀπὸ τοῦ καθεύδειν σκόπει, καὶ ἀνίστασθαι, ἀλλὰ

¹ Luc. xvi, 19 sqq. ² Matth. xvii, 1 sqq. ³ ibid.

⁴ Cor. Δεῖ γάρ. ⁵ Cor. διδυμίοσιν. Homeri II.

καὶ ἀπὸ τῶν σπερμάτων καὶ φυτῶν, ὡς ἐν παλαιῇ A
αὐτοῖς ἡ ἀνάστασις καταγγέλλεται. Κατάμαθε γὰρ
τὰ σπέρματα, πῶς γυμνὰ, φησὶ¹, καὶ ἀσπαραγμοὶ βάλ-
λονται εἰς τὴν γῆν, καὶ τελεσφοροῦμενα πάλιν ἀποδεί-
δονται. Ἐπεὶ εἰ θνήσκουσιν μὲν καὶ σήπεται τὰ σπέρ-
ματα, ἐκ δὲ τῶν σπερμάτων μετέσσει τὸ ἀναζῆν καὶ
φύειν γένοιτο· τίς ἡ ἀποκλήρωσις μὴ οὐχὶ πάντα κατ-
αναλωθῆναι εἰς τὸ τεθνάναι;

ΑΗ'. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τούτων πλείων λέγειν τὰ νῦν,
ὧ κράτιστε Θεόφιλε, παρήσομεν, καὶ οἱ λοιποὶ κριταὶ
τῶν λόγων. Λάβωμεν δὲ καὶ τὰ τούτοις ἐφεξῆς ἀκό-
λουθα, ὡς ἀφέστηκε τοῦ δέοντος μακράν². Ὁ Θεὸς
γὰρ αὐτῷ πάλιν αὐτὰς τὰς ψυχὰς ἐν τῇ κατὰ τὴν
ἐξηκοστὴν ψαλμῶν προφητεῖᾳ καὶ πέμπτον βεβαιώμε-
νος αὐτὴν καὶ ἀνοικεῖως ἐκτιθεμένῳ, ὡς φησι, τὴν
ἀνάστασιν ἐπὶ μόνου τοῦ εἰδους σώζεσθαι δεῖ προσδο-
κᾶν. Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἀεὶ (41) μανθάνει
σκοτεινῶς· ἐκεῖνος γὰρ τοῦτο διέλαθεν· Ἐγὼ δὲ σοὶ
σαφέστερον ὡς τὸν νοῦν τοῦτον ἐξηγήσομαι. Ἦδη
γὰρ πάντως ἐώρακας δέρμα ζώου, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον
γεμισθὲν ὕδατος, ὅπως, ἐὰν πρὸς ὀλίγον κενούμενον,
πρὸς ὀλίγον πληροῖτο, ἀεὶ τὸ εἶδος τὸ αὐτὸ δείκνυσιν.
Οἷον γὰρ ἂν ἡ τὸ περιέχον, ἀνάγκη πρὸς αὐτὸ καὶ τὸ
ἐντὸς σχηματίζεσθαι. Φέρε γὰρ ὑπεκρέοντος τοῦ ὕδα-
τος, εἰ τις προσβάλλει τοσοῦτον, ὅσον ἐκχεῖται, μὴ
ἔξω τὸν ἀσπιδὸς ἀσπιδῶς κενωθῆναι τοῦ ὕδατος, εἰ μὴ
ἀνάγκη τοιοῦτο φαίνεσθαι τὸ προστιθέμενον, οἷον καὶ
τὸ πᾶν, διὰ τὸ εἶναι καὶ τὸ περιέχον τὸ αὐτὸ³ περι-
θεῖς, βεῖ καὶ ἀπορρεῖ τὸ ὕδωρ.

Καὶ ἐπὶ καὶ τὸ σῶμα τούτοις ὁ ἐθέλων ἀπεικάζειν
οὐκ αἰσθάνεται. Ὡσαύτως γὰρ καὶ τὰ ἀπὸ τῆς
τροφῆς ἀντισταγόμενα ἀντὶ τῶν ὑπεξεωθεισῶν σαρ-
κῶν εἰς τὸ σχῆμα τοῦ περιέχοντος εἰδους μεταβα-
λοῦνται. Καὶ ὅπως μὲν ἂν κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς
διαχυθῇ, τοῖς ὀφθαλμοῖς ἵσκειν· ὅπως δὲ κατὰ τὸ
πρόσωπον, τῷ προσώπῳ· ὅπως δὲ κατὰ τὰ ἑτερα,
τούτοις. Ὡστε τὸν αὐτὸν ἕκαστον φαίνεσθαι, οὐκ οὐ-
σῶν τῶν σαρκῶν ἐν ταυτῇ τῶν πρώτων ὑποκειμένων,
ἀλλὰ τοῦ εἰδους, καθὼς εἰδοποιούνται τὰ προσγιγνώμενα.
Καὶ τοίνυν εἰ μὴ ἔσμεν οἱ αὐτοὶ, καὶ ἐπὶ ὀλίγας
ἡμέρας, τῷ σώματι, ἀλλὰ τῷ εἶδει ἐν τῷ σώματι
(τοῦτο γὰρ μόνον ἔστηκεν ἀπὸ γενέσεως)⁴· πολλῷ οὖν
μᾶλλον οὐδεὶς τότε οἱ αὐτοὶ μετὰ τὴν αὐτὴν σάρκα
ἐσόμεθα, ἀλλὰ κατὰ τὸ εἶδος τὸ καὶ νῦν ἀεὶ διασω-
ζόμενον ἐν ἡμῖν καὶ μένον. Ὁ γὰρ ἐκεῖ τὸ δέρμα,
τοῦτο τὸ εἶδος ἐνθάδε· ὁ δὲ ἐκεῖ τὸ ὕδωρ ἐπὶ τῆς
εἰκόνος, τοῦτο ἐνταῦθα τὸ προσγιγνώμενον καὶ ἀπογι-
γνώμενον. Ὡστερ οὖν νῦν τοῦ σώματος οὐκ ὄντος τοῦ
αὐτοῦ, ὅμως ὁ χαρακτήρ ὁ κατὰ τὴν αὐτὴν μορφήν ὁ
αὐτὸς σώζεται· οὕτως εἰ καὶ ὄντος τοῦ σώματος τοῦ
αὐτοῦ, εἰς τὸ ἐνδοξότερον τὸ εἶδος αὐξήσῃ, οὐκέτι ἐν
φθαρτῷ, ἀλλ' ἐν ἀπαθείᾳ καὶ πνευματικῷ διαχθήσεται
σώματι. Ὡστερ οἷον τῷ Ἰησοῦ κατὰ τὴν μεταμόρ-

deantur. Aspice semina, quæ nuda ac carne desti-
tuta terræ mandantur, dehinc perfecta consumma-
taque redduntur. Nam si morerentur quidem ac
putrescerent semina, nec ex his quidquam revivi-
sceret ac pullularet aliud; quæ sors esset alia rerum
atque conditio, quam ut omnia morte consumpta
penitus occiderent?

XXXVIII. Sed de his pluribus disputare, optime
Theophile, vosque ceteri sermonum nostrorum arbi-
tri, in præsentia supersedebimus. Quæ vero his
consentanea ac consequentia sunt, quomodo scilicet
procul ab scopo aberrarit, deinceps videamus. Et
enim ille de animis disserens ad psalmum lxxv,
quem violenta quadam interpretatione alienaque
B declarat, Resurrectionem, inquit, soli hominis formæ
convenire putandum est. Ac ne illud fortasse dicas,
obscure 561 istum discenda illa proposuisse, hoc
ipsum ille disputavit. Ego vero clarius illorum ver-
borum sensum hunc in modum aperiam: Vidisti, opi-
nor, aliquando pellem animalis, aut simile quiddam
aqua repletum. Hoc si paulatim exinanitum paulatim
impleatur, eandem perpetuo formam relinet. Cujus-
modi enim est id quod continet, necesse est ei quod
intus est conformari. Age enim, cum aqua diffuit,
si quis tantundem effundat, quantum elabatur,
neque utrem aquæ confestim exhauriri patiatur,
necesse est tale videri quod additur, quale est totum,
eo quod idem illud ipsum est, quod continet, fluente
ac diffuente liquore.

C Qui igitur corpus cum his rebus conferre vo-
luerit, citra pudorem ullum hoc faciet. Eodem
quippe modo alimentum, quod anissarum carniū
loco substituitur, in continentis formæ figuram
speciemque mutatur. Ex quo quidquid in oculos
diffunditur, oculorum sit simile, ut et vultus quod
in vultum dispergitur: ac cæterorum similia red-
duntur hoc modo, quæ per illa dissipantur. Ex
quo fit, ut idem esse cuilibet videatur, cum interim
carnes, quæ prima erat corporis materia, non eum-
dem statum retineant, sed forma duntaxat, a qua
ea configurantur, quæ ad corpus accedunt. Jam
vero si ad paucissimos dies non iidem, quod ad
corpus attinet, maneamus, sed sola quæ corpori
insidet forma: id enim unum ab ortu constans ac
D stabile remanet: multo magis non iidem, quod ad
carnem spectat, illo tempore esse poterimus, sed
forma tantum, quæ in nobis perpetuo modo con-
servatur ac persistit. Nam quod in superiori illa
similitudine pellis est, idem est hoc loco forma:
quod autem illic aqua, idipsum in proposito nostro
illud est, cujus accessio fit aut decessio. Quare
quemadmodum, etsi non idem modo corpus est,
eadem nihilominus formæ species ac figura retine-

¹ F. φύσει. ² Mutulus locus. ³ Vox illa mendosa.

(41) Καὶ ἵνα μὴ εἴπῃς, ὅτι οὐκ ἀεὶ. Desunt nonnulla. Ac forte ita rescribendum ὅτι ἀεὶ διαλαμπέ-
ναι σκοτεινῶς.

tur, ita licet non idem corpus existat, forma ipsa præstantiorem in statum erecta, non jam in corruptibili corpore, sed passionis experite spiritalique

XXXIX. Sed de his hactenus: hæc enim est Origenis dogmatum summa comprehensio. Quod si quis adversariorum Christi corpus objiciat, eo quod **562** *primogenitus mortuorum ac primitiæ dormientium* appelletur¹, itaque colligat: Quemadmodum ille resurrexit, ita et resurrectura cætera videri, ut quomodo Christus resurrexit, sic et Deus mortuos per Jesum adducat²; cum ipso porro Jesu corpus sic esse a mortuis excitatum, iisdem uti carnibus, ossibusque constaret, id quod Thomæ persuasum fuerit; nos ad ea sic respondeamus: Christi corpus non ex voluntate viri³, ac voluptate somnique congressione in iniquitatibus esse susceptum⁴, et in peccatis genitum⁵, sed de Spiritu sancto et Altissimi virtute⁶, ac Virgine procreatum; tum autem somno ac voluptate sordibusque constare. Quam ob causam sapiens ille Sirach ita pronuntiat: *Cum enim morietur homo, hæreditabit serpentes, et bestias, et vermes*⁷. Ad hæc LXXVII psalmo: *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt et confitebuntur tibi? Nunquid narrabit aliquis in sepulcro misericordiam tuam, et veritatem tuam in perditione? Nunquid cognoscentur in tenebris mirabilia tua, et justitia tua in terra oblivionis*⁸? Ejusmodi et alia Scripturæ verba cui libet colligere licet, ne, si omnia copiose complecti ac commemorare velimus, majorem in modum excrescat oratio.

Sequitur ex Methodio.

XL. Cum Proclus ægre dicendi finem fecisset, diu iis qui aderant tacentibus, et ad infidelitatem abunde prostratis, posteaquam desiisse illum animadverti, sensim caput attollens ac respirans, ut ii qui in mari navigant, ubi sedari tempestas cœpit, tremens adhuc nihilominus ac vertigine correptus (ut enim quod res est ingenue vobis fatear, tanta dicendi copia ac facultate percussus ac velut obrutus fueram), ad Auxentium conversus, et eum appellans, Auxenti, inquam, non temere poeticum illud usurpatum arbitror:

Dum juncti properant ambo.

Duo quippe adversarii sunt. Quare amborum vires ambobus nobis sustinendæ sunt. Te enim pugnae adversus illos et certaminis adiutorem et opitula-

Α φωτειν ἦν, ὅτε εἰς τὸ ἕρος ἀνέβη μετὰ Πέτρου καὶ τοῦ Μωϋσέως καὶ τοῦ Ἰλλίου τῶν ἐφθόντων αὐτῷ. Comprehendetur. Cujusmodi Jesus habuit, post transfigurationem hanc quando in montem cum Petro, Moyse et Elia, qui tum illi apparuerunt, ascendit⁹.

ΛΘ'. Καὶ ταῦτα μὲν μέχρι τοσούτου διεσκέφθω. Οὕτως γὰρ ὡς ἐν κεφαλῇ τῶν Ὀριγένους δογματισμῶν ὁ νοῦς. Ἐὰν δέ τις τῶν ἀμφοτέρων, προβαλλόμενος τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τὸ πρωτότοκον τῶν νεκρῶν καὶ ἀπαρχὴν αὐτὸν εἰρῆσθαι τῶν κεκοιμημένων, λέγοι, ὅτι, καθάπερ ἐκείνος ἀνίστη, καὶ τὰ πάντα ὡσαύτως ἐκεῖνο εἶναι προσδοκῶν ἀναστήσασθαι, ἵνα, ὡς περ Χριστὸς ἐγήγερται, οὕτως καὶ ὁ Θεὸς τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ᾤξῃ σὺν αὐτῷ· ἐγήγερται δὲ τὸ τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τὰς σάρκας ἃς εἶχε, καὶ τὰ ὅσπερ, καθάπερ ἐπέσθη καὶ θωμάς· λέξομεν· Ἀλλὰ τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα οὐκ ἦν ἐκ θελήματος ἀνδρός, ἡδονῆς ὑπνῷ συνελθούσης, ἐν ἀνομίαις συλλεγθὲν, καὶ κισσῇ ἐν ἀμαρτίαις, ἀλλὰ ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ δυνάμεως Ἰψίστου, καὶ Παρθένου. Τὸ δὲ σὸν ὕπνος ἐστὶ, καὶ ἡδονή, καὶ ῥύπος. Καὶ διὰ τοῦτο καὶ ὁ σοφὸς Σειρᾶχ, Ἐν γὰρ τῷ ἀποθνήσκειν ἀνθρώπων, ἀποσθίγγεται, κληρονομήσει ἐρπετὰ, καὶ θηρία, καὶ σκώληκας· καὶ ἐν ὄχθῃ κατὰ ψαλμῷ ἐδόξμω· Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θανυμᾶσια, ἢ λατοὶ ἀναστήσουσι, καὶ ἐξομολογήσονται σοι; Μὴ διηγήσεται τις ἐν τέρψιν τὸ ἔλεός σου, καὶ τὴν ἀληθείαν σου ἐν τῇ ἀπωλείᾳ; Μὴ γνωσθήσεται ἐν τῷ σκότει τὰ θανυμᾶσιά σου, καὶ ἡ δικαιοσύνη σου ἐν τῇ ἐπιλειημένῃ; Καὶ ἔτερα δὲ ῥήματα τοιαῦτα τῷ βουλομένῳ συνάγειν ἐκ τῶν Γραφῶν πάρεστιν ἔσθαι, ἵνα μὴ πάντων ἡμεῖς εἰς πλῆθος μνημονεύοντες, πολυπλάσιον τῶν εἰρημένων αὐξήσωμεν λόγον.

Λοιπὸν Μεθοδίου (42).

Μ'. Ὡς οὖν ἐπαύσατο μόγις καὶ ὁ Πρόκλος, καὶ σιγῇ τῶν παρόντων ἦν ἐπὶ πολὺ, καταβληθέντων ἱκανῶς πρὸς ἀπιστίαν, καὶ ἐγὼ ἡσθόμεν, ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἶην¹⁰, ἑρέμα τὴν κεφαλὴν ἐπάρας καὶ ἀναπνεύσας, ὡς περ οἱ πλέοντες τοῦ κύματος ἤδη λωφῶντος, ὑποτρέμων ἐτι καὶ σκοτιζόμενος (ἔβελτμήν γάρ, ὡς πρὸς ὑμᾶς εἰρήσθω, τῇ δεινότητι τῶν λόγων κατηντημένος)¹¹· τρέπομαι πρὸς τὸν Αὐξέντιον, καὶ καλέσας αὐτὸν, Ὁ Αὐξέντιε, νομίζω, ἔφη, μὴ μάτην λελέχθαι τὸ ποιητικόν,

Σὺν τε δυοῖν ἐρχομένοις¹².

Καὶ γὰρ οἱ ἀνταγωνιστὰι δύο. Διὸ σθένος ἀμφοτέρω ἀμφοτέρων ἐπέχομεν. Συναντιλήπτορα γὰρ καὶ συναγωνιστὴν αἰροῦμαι σε τῆς πρὸς αὐτοὺς μάχης, μὴ

¹ Matth. xvii, 1 sqq.; Marc. ix, 1 sqq. ² Apoc. i, 5; I Cor. xv, 20. ³ I Thes. iv, 13. ⁴ Joan. i, 13. ⁵ Sap. vii, 2. ⁶ Psal. l, 7. ⁷ Luc. i, 35. ⁸ Eccli. x, 13. ⁹ Psal. lxxviii, 11-13. ¹⁰ F. εἶη. ¹¹ Il. K.

(42) Λοιπὸν Μεθοδίου. Hactenus Proclus. Deinceps Methodii partes sunt, qui adversus Origenem disserit, cujus patrocinium a Proclo susceptum paulo post indicat. Verum si Procli est ea disputatio, quæ a num. 17 ad hunc usque pertextitur, non video quemadmodum Origenis causam defendat, cum ejus dogma validissime refellat, et resur-

rectionem corporum affirmet. Sed neque Methodii consequens refutatio ad antecedentem Procli sermonem pertinet; et Aglaophontis orationem convincit, quæ nulla hic exstat. Ille igitur hæreo. Atque aut transposita, aut omissa pleraque istic fuisse verisimile est. Quæ, si Methodii liber exstaret, discerni emendarique possent.

ἡμῖν δ' Ἀγλαοφῶν μετὰ Πρόκλου καὶ Ὀριγένους τοῖς ἅμα τρεπτικοῖς¹ καθ' ἡμῶν ὠπλισμένος λόγοις ἐκπέσῃ² τὴν ἀνάστασιν. Ἄγε οὖν ἀντιπαρταξώμεθα τοῖς σοφίσμασιν αὐτῶν, μηδὲν τῶν ἀντιλογικῶν, οἷς δειλοὶ βάλλονται, φοβηθέντες. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἐν αὐτοῖς ὕγιες οὐδὲ πάγιον, ἀλλὰ φαντασία μόνον εὐπρεπὴς ῥημάτων πρὸς κατάπληξιν τῶν ἀκούοντων, καὶ πειθῶ κατεσκευασμένη, οὐ τῆς ἀληθείας οὐδὲ τοῦ συμφέροντος χάριν, ἀλλὰ τοῦ δεῖξαι τοῖς παροῦσι τοὺς λόγους σοφοῦς. Ἐντεῦθεν γοῦν τοῖς πολλοῖς οἱ ἐκ τῶν εἰκότων ἐστὶ ὅτε λόγοι πρὸς κἄλλος καὶ ἔδον³ νην πεποιτικιμένοι μᾶλλον τῶν εἰς ἀκρίθειαν ἐξητασμένων νομίζονται σπουδαιότεροι, τῶν διδασκάλων οὕτε πρὸς τὸ βέλτιστον ἀμιλλωμένων εἶναι καὶ σιμῶν, ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀρέσαι καὶ εὐμερῆσαι, καθάπερ οἱ σοφισταί, οἱ μισθὸν αἰροῦνται τῶν λόγων, ἐπαιωνιζόμενοι τῆς σιφίας ἐπαίνοισι. Τὸ μὲν οὖν παλαιὸν βραχὺ παντελῶς τὸ περὶ τὴν ἐξηγήσιν ἦν, φιλοτιμουμένων μὴ τέρπειν, ἀλλὰ ὠφελεῖν τοὺς πειρόντας τῶν τότε.

sum mercedem accipientes doctrinae et eruditionis muntur. Ac priscis quidem temporibus summa erat incumbere, non ut oblectarent, sed ut prodesse

Ἀφ' οὗ δὲ λοιπὸν εἰς ῥασιώνην· ἐπετράπη πᾶσιν ἐρμηνεύειν ἐξεῖναι τὰς Γραφάς, καὶ πάντες εἰς τὸ ποιῆσαι μὲν τὸ καλὸν ἐμβλύνουσαν πληθεύοντες οἱήματος· περὶ τὸ λογικεύεσθαι δὲ προέκοψαν καλλωπιζόμενοι, ὥς πάντα γινώσκειν ὑπάρχοντες δεινοί, διδάσκεισθαι μὲν ἐμολογεῖν χρῆζειν αἰδοσθέντες, φιλονικεῖν δὲ μᾶλλον καὶ προπηδῆν, ὥς οἱ διδάσκαλοι·⁴ θρασυνοῦντες γοῦν ἐντεῦθεν, τοῦ μὲν εὐλαβοῦς καὶ πρᾶτου, καὶ πάντα εὐνασθαι ποιεῖν τὸν Θεὸν ὧν ἐπιγυγματο, τὸ⁵ πιστεύειν ὠλισθήσαν· εἰς δὲ ζητήσεις κενὰς καὶ βλασφημίας ἤκασιν, μὴ νοήσαντες, ὥς οὐ τὰ ἔργα τῶν λόγων ἐπετηδεύθη χάριν, ἀλλὰ τῶν ἔργων οἱ λόγοι· ὥσπερ Ιατρικῆς, δι' ὧν τοὺς κἄμνοντας δεῖ σώζεσθαι, τῶν λόγων ἔργοις κυρουμένων· ἐν ἡρμουμενων ἡμῶν πάντα συμφώνως, ὁ νοῦς εἰς τοῖς ἀρίστοις λόγοις τὰ ἔθνη τῇ γλώσσῃ συνωδὰ παρέχων, δίκην λύρας, ἀλλὰ μὴ ἀμουσα καὶ ἀσύμφωνα. Ἐπὶ γὰρ τῷ κτήσασθαι κατὰ ἀλήθειαν ἀγωνίζεσθαι δεῖ τὸ δίκαιον ἀσχεῖν, καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ δοχεῖν, χωλῶς ἐπιβαίνοντα σοφίας, καὶ πρὸς δόξαν μᾶλλον ἢ πρὸς ἀλήθειαν ἀμιλλώμενον πρόθυρα, καὶ προσχήματα, καὶ πᾶσαν ὑποδυσάμενον τῆς ὑποκρίσεως τὴν σκευήν.

res prae se ferat, lyrae cujusdam instar, non abhorrentes atque discordes. Quippe ad id, ut revera compotes simus, non ut esse videamur, omni est nobis animi contentione colenda iustitia, ut non veluti claudicando sapientiae studium capessamus, neque ad gloriam magis, quam ad veritatem enitamur, aut sic tanquam eximiam quamdam faciem

MA'. Εἰσὶ γὰρ, εἰσὶν οἱ λόγων τραγικῶς· κεκοσμημένων προσβολαῖς⁶, καθάπερ γυναῖκες αἱ ἐξωθεν ὠραῖζόμεναι πρὸς ἀπάτην ἐντέχνως, ἐὰν μὴ τις πεφυλαγμένως αὐταῖς τῶν ἐν νεωτέρων προσβλέψῃ τῇ πίστει καὶ νηπιτικῶς. Ὅθεν εὐλαβετέον, πρὸ τοῦ καταμαθεῖν ἀσφαλῶς, εἰς τὴν καρδίαν εἰσδέξασθαι τὸν τοιοῦτον λόγον. Καὶ γὰρ φθάνουσιν οἱ ἐξαπατῶντες πολ-

tozem eligo, ne Aglaophon cum Proclo et Origene, aptis ad refellendum rationibus instructus, resurrectionem evertat. Igitur sophisticis illorum calumniis resistendum nobis est, neque illorum rationes quibus **563** ignavos impetunt ullo modo metuendae. Nihil enim in his sanum est atque firum, sed verborum duntaxat ornatus ad pompam et ad audientium admirationem instructus, ac persuadendi quoddam lenocinium non veritatis, neque utilitatis ullius, sed ostentationis causa comparatum, ut callidos ac solerter excogitatos sermones auditoribus exhibeant. Atque hinc nonnunquam accidit ut quae ex verisimilibus deductae sunt orationes, et ad speciem ac voluptatem ornatæ, aliis præstantiores videantur, quæ ad accuratissimam veritatis normam exactæ sunt. Ex quo fit ut et doctores non jam ei, quod optimum sit gravitatisque plenum, studeant, sed id duntaxat, quod placeat quodque secundo favore fertur, respiciant, uti sophistæ facere consueverunt, qui orationum suarum laudibus tanquam vili quodam pretio redimunt in explicando brevitatem, cum in id illi potissimum auditoribus.

Posteaquam vero explanandarum Scripturarum nullo cuique negotio facultas est concessa, univrsique fastu ac sui opinione inflati ad id, quod rectum est, obtusi atque hebetes facti sunt, magnos vero in ratiocinandi subtilitate progressus fecerunt, ac fucum in dicendo consecrati sunt, perinde ac rerum omnium scientia præditi: cum et doceri se opus habere confiteri erubescerent, et contentiose iurgari ac prosilire præceptorum instar mallerent; tum demum accidit, ut temeritate quadam elati ab religiosa mansuetaque animi affectione ac credulitate illa desciscerent, qua Deum posse quidquid promiserit efficere sibi persuaderent, contra vero ad inanes quæstiones ac blasphemias deduci se paterentur, ne illud quidem animadvertentes non opera ipsa sermonum, sed sermones operum gratia comparari, ut in medicina usu venire cernimus, in qua nimirum sermones factis illis comprobantur, quibus ægrotum repræsentari sanatum oportet. Quo videlicet aptissimo quodam concentu temperati, ejusmodi mentem habeamus,

quæ præstantissimis sermonibus consentaneos mores prae se ferat, lyrae cujusdam instar, non abhorrentes atque discordes. Quippe ad id, ut revera compotes simus, non ut esse videamur, omni est nobis animi contentione colenda iustitia, ut non veluti claudicando sapientiae studium capessamus, neque ad gloriam magis, quam ad veritatem enitamur, aut sic tanquam eximiam quamdam faciem

564 XLI. Sunt enim profecto, sunt, qui orationis tragicam ad pompam exornatæ artificio sese venditant, uti mulieres facere solent; quæ, ad illudciendum ac decipiendum, externum corporis cultum ac lenocinium adhibent, nisi summa cum animi cautione, fide ac sobrietate muniti ad illas adolescentes oculos adjiciant. Quocirca diligenter

¹ F. ἀνατρεπτικοῖς. ² Corrupta vox est. ³ F. τοῦ. ⁴ F. προσβολαῖς.

cavendum est, ne, antequam totam rem accurate perceperimus, ejusmodi sermones ad animos nostros adhærescere patiamur. Sæpe enim accidit, ut deceptores doctorum operam antevertant, non aliter ac Sirenes crudelitatem suam et in homines odium iis, qui sese fugiunt, suavitatem vocis occultant. Quod nisi ita est, inquam, Auxenii, quæ tua est de ea re sententia? Eadem quæ tua, respondit. Proinde contrariæ opinionis sophistas omnes simulacrorum veritatis imitatores esse dicimus, ac veritatis ipsius ignaros, cujusmodi sunt pictores. Nam et isti navium architectos, et naves ipsas ac gubernatores exprimere imitando student, cum fabricandarum navium gubernandique sint imperiti. Visne igitur, ut abrasis coloribus pueris picturarum illarum admiratione defixis persuadeamus, neque navem esse quæ navis videtur, neque gubernatorem qui gubernator appareat, sed parietem esse picturis ac coloribus extrinsecus ad voluptatem ornatum? Quod autem, optime vir, inquam, simulacri duntaxat navis ac gubernatoris, non navis ipsius imitatores sint, qui ejusmodi opera colorum varietate finxerunt, longum est quidem iis qui audire cupiunt exordium, sed tamen utile. Etenim si divinarum Scripturarum verba, quibus opinionem suam ad illudendum, tanquam vario colorum genere, distinguunt, ac justitiam veritatemque arroganter nominant, justitiæ penitus ignari; sed si quis illa detrahat, quam tu ridiculos fore illos existimas istiusmodi vocabulis exutos? Mirum in modum, inquit. Tum ego: Num tu viæ illius dux esse, mavis, Auxenti, an me potius ducem adhibere? Æquum est ducem te esse, respondit: Tu enim ei sermoni præisti.

XLII. Hoc igitur dictum est (age enim Aglaophontis sententiam ab initio repetitam singillatim expendamus), animam corpus, quod circumfusum nobis est, in delicti poenam assumpsisse, cum superioribus temporibus ab eo separata summa in felicitate degeret. Etenim scortearum illas tunicas corpora esse dicebat, quibus **565** inclusæ sunt animæ, ut mortuum illud corpus circumferentes eorum quæ commiserant, poenas dependerent. Nonne hæc a te initio proposita sunt, o medice? Tu vero, si minus recordari videor, memoriæ meæ subijcito. Nihil ea re nunc quidem opus est, ait ille. Nam hæc ipsa sunt, quæ primo loco diximus. Quid deinde? Nonne hoc postea sæpius a te commemoratum est, magno nobis impedimento esse corpus, ad eorum quæ revera sunt, perceptionem ac scientiam; quod partim in eo curando ac fovendo simus occupati, partim ventris nos illecebræ ac cupiditates infestent? Ad hæc maledicentiæ omnis in Deum, ac peccatorum omnium causam ad corpus referri, propterea quod per sese sine corpore peccare prorsus anima non potest? Unde et post obitum, quo peccato atque in Deum contumacia vacare in cælo posset, ubi cum angelis ei domicilium constitutum est, liberam illam ac corpore nudatam esse debere, quandoquidem inquinandi

λάκις τοὺς διδάσκοντας· καθάπερ καὶ αἱ Σειρήνες τοὺς φεύγοντας αὐτὰς κρύπτουσι μακρόθεν τὸ μισάνθρωπον τῇ καλλιφωνίᾳ. Ἡ πῶς, ὦ Αὐξέντιε, ἔφη, ἐγὼ, σοὶ ταῦτα τίθεσθαι; Καὶ ὃς ἀπεκρίνατο· Οὕτως καθάπερ καὶ σύ. Οὐκοῦν πάντως τῶν ἑτεροδόξων τοὺς σοφιστὰς μιμητὰς εἰδώλων ἀληθείας εἶναι λέγομεν, ἀλῆθειαν μὴ γινώσκοντας, καθάπερ ζωγράφους. Καὶ γὰρ οὗτοι μιμεῖσθαι μὲν ναυπηγούς, καὶ πλοῖα, καὶ κυβερνήτας ἐπιχειροῦσι, ναυπηγεῖν καὶ κυβερνᾶν μὴ γινώσκοντες. Οὐκοῦν ἀποξέοντες θέλεις τὰ χρώματα πείθωμεν αὐτῶν τὰ θαυμάζοντα τὰς τοιαύτας γραφὰς παῖδια, ὅτι οὐτε τὸ πλοῖον πλοῖόν ἐστιν, οὐτε ὁ κυβερνήτης κυβερνήτης, ἀλλὰ τοίχος ἔξωθεν πρὸς τέρψιν χρώμασι καὶ γραφαῖς κεκοσμημένος; Καὶ ὅτι μιμηταὶ μὲν εἰδώλου πλοίου καὶ κυβερνήτου οἱ δημιουργήσαντές εἰσιν ἀπὸ τῶν χρωμάτων ταῦτα, καὶ οὐ πλοίου, μακρόν τὸ ἀκοῦσαι ποθοῦντι τὸ προσοίμιον, ἀλλὰ ὠφέλιμον, ἔφη, ὦ ἄριστε. Τὰ γὰρ ἀπὸ τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν ῥήματα, οἷς ἐπιχρωματίζοντες ποικιλλοῦσιν αὐτῶν πρὸς ἀπάτην οὗτοι τὴν εὐξεν, δικαιοσύνην ἀβυσθῶς καὶ ἀλῆθειαν ὀνομάζοντες, οὐ γινώσκοντες ὅλως δικαιοσύνην, εἰ τις ἀφείλοιο, πόσον οἷαι γυμνωθέντας αὐτοὺς τῶν τοιούτων ὀνομάτων χλευασθῆσθαι; Πάνυ πολὺ, ἔφη. Πότερον οὖν, ὦ Αὐξέντιε, ἦν δὲ ἐγὼ, σὺ βούλει ταύτης ἡγεμονεύειν τῆς ὁδοῦ, ἢ ἐγὼ ἡγήσομαι; Δίχαιον, ἔφη, σοὶ ἡγήσθαι. Σὺ γὰρ κατέρχεις τοῦ λόγου.

MB'. Οὐκοῦν ἔλέγετο (φέρει γὰρ πρὸς μέρος ἐξ ἀρχῆς ἀκολουθῶς τὸν Ἀγλαοφῶντος ἐξετάσωμεν νοῦν) ἡ ψυχὴ τὸ σῶμα διὰ τὴν παράβασιν ὃ περικείμεθα τοῦτο ἀνείληφέναι, χρόνους τοὺς ἀνω χωρὶς αὐτοῦ μακαρίως διάξασα. Τοὺς γὰρ δερματίνους εἶναι χιτῶνας σώματα, εἰς ἃ ἐνείρχθαι συνέδη τὰς ψυχὰς, δίκην ὅπως ὧν ἑδρασαν νεκροφοροῦσαι παράσχωσιν. Ἡ οὐ ταῦτα πρῶτον ἦν ἐν ἀρχῇ τὰ λεχθέντα ὑπὸ σοῦ, Ιατρί; Ἀλλ' εἰς ὑπόμνησιν ἴαν τις¹ σοὶ φαίνομαι μὴ μεμνημένος· οὐδὲ νῦν ὑπομνήσεως εἰς τοῦτο δέη. Αὐτὰ ταῦτα γὰρ ἦν ἐν πρώτοις ἡμῖν τὰ εἰρημένα. Τί δὲ οὐχὶ καὶ τοῦτο ἐν τοῖς ἐξῆς ἔλέγετο πολλαχῶς ὑπὸ σοῦ, ὡς ἐμποδὼν πρὸς τὴν κατάληψιν ἡμῖν τὸ σῶμα τῶν ὄντως ὄντων, καὶ γνῶσιν, διὰ τὰς πρὸς τὸ κοσμεῖν ἀσχολίας αὐτὸ καὶ θεραπεύειν, γίνεται, καὶ τὰς ἄλλας τὰς περὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς γαστρὸς προσβολὰς, ἐπιτε βλασφημιῶν, καὶ παντοίων αἰτιῶν ἀμαρτημάτων· διὰ τὸ μὴ δύνασθαι καθ' αὐτὴν δίχα σώματος ὅλως ἀμαρτῆσαι τὴν ψυχὴν, καὶ διὰ τοῦτο μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκτὸς ἀμαρτημάτων ὥπως ἔσται, καὶ παρακοῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἐνθα καὶ τὰς διατριβὰς ἔξει μετὰ τῶν ἀγγέλων, ἐλευθέρην αὐτὴν καὶ γυμνὴν χρῆναι διαμεῖναι σώματος; Ἐπειδήπερ τὸ σῶμα τοῦ κραίνεσθαι τοῦτο καὶ ἀμαρτάνειν παρὰ τὸν αὐτὴν καὶ συνεργὸν γίνεται. Ἄνευ γὰρ σώματος ἀμήχανον ἀμαρτῆσαι ψυχὴν. Ὅθεν ἵνα τὸν ἀπειρὸν

¹ Deesse videtur nonnihil. ¹ F. ἄγ' εἰς ὑπομ. ἴαν τι.

ἀναμάρτητος αἰῶνα τηρηθῇ, οὐκίτι τὸ ταλαντεύον αὐτὴν εἰς τὴν φθορὰν κάτω καὶ τὴν ἀδικίαν σῶμα λήψεται. Ἐλέχθη καὶ τοῦτο. Τί δὲ καὶ καλῶς σοι τοῦτο καὶ ὀρθῶς, ἔφη, ἡγησάμενος λέλечθαι; Καὶ τί σοι, ἔφη, τοῦτο διαφέρειν; Ἀλλὰ οὐκ ἐλέγχεις τὸν λόγον. Οὐδὲ ψυχὴν δὲ, ἐγώ. Ἀλλὰ δι' αὐτῆς, ὅπως ἐξετάζεται ὁ λόγος, καλῶς καὶ ὀρθῶς, ἔφη. Καλῶς δὲ σοι δοκεῖ τίθεσθαι καὶ ὀρθῶς, ὅς ταυτῶν τὰ ἐναντία λέγων καὶ ἀσύμφωνα; Οὐδ' ὅπως. Τί οὖν; Ἀμούσως γὰρ οὕτως σοι φαίνεται τὴν ἀλήθειαν ὑποκρίνεσθαι; Πάντων μάλιστα, ἔφη. Οὐκ ἄρα ἀποδέχῃ τὸν τὰς ἀμαρτίας ἐντείνοντα πρὸς τὸ ψευδὲς μέλος τῶν λόγων; Οὐδ' ὅπως τί οὖν;

τὸν κοινὴν ἀναμάρτητον ἔχει. Minime sane, dixit. Quid igitur? Num tibi absurde ille veritatem simulasse videtur? Omnino, respondit. Ne eum quidem igitur probare potes, qui delicta ad falsum orationis concentum atque harmoniam intendat? Nullo, inquit, modo.

Ὅν οὖν οὐδὲ σεαυτοῦ λέγοντος ἀμούσως, οὐδ' ὅτι οὖν ἀποδείξῃ. Δοὺς γὰρ ἀσωμάτως ἡμαρτηκέναι τὰς ψυχὰς, ἀποσφαλίσας τῆς ἐντολῆς, καὶ φράσας διὰ τὴν ἐνομίαν τοὺς χιτῶνας αὐταῖς ὑστερον τοὺς δερματίνους δεδωκέναι τὸν Θεόν, ἵνα διελκύναν νεκροφοροῦσαι παράσχωσι, χιτῶνας τὰ σώματα φράσας, προϊόντος τοῦ λόγου ἐπιλαθόμενος, αὐτὸ πρῶτον ὑπέβου, μὴ δύνασθαι καθ' αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀμαρτησάμενος λέγειν. Οὐ πεφυκέναι γὰρ ὅλως πρὸς τοῦτο, ἀλλὰ παραίτιον αὐτῇ πιντοίων κακῶν τὸ σῶμα γιγνόμενον. Ὅθεν πρὸς τὸ μὴ παρορμηθῆναι πρὸς ἀδικίαν αὐτὴν, αὐτῆς, καθάπερ συνέβη καὶ πρόσθεν ὑπὸ τοῦ σώματος, οὕτως εἰς τοὺς αἰῶνας αὐτὴν ἔσεσθαι χωρὶς αὐτοῦ. Καίτοι πρῶτον εἰπὼν ἐν τῷ παραδείσῳ πρὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, ὅποτε εἴη μακαρία καὶ ἀναλγῆς ἦν, ἡμαρτηκέναι. Παραβῆτα γὰρ τὴν ἐντολὴν, κεκρατημένης ἤδη διὰ τὴν πρὸς τὸν ὄφιν παιδῶν τῆς ἀμαρτίας, δεσμὸν αὐτῇ τὸ σῶμα δεδωκέναι τιμωρόν. cum jam peccatum, pro eo quod serpenti paruerat, invaluisset, corpus illi supplicii loco vinculi instar circumdatum.

Ὅτε ἡ τὸ πρότερον ἢ τὸ ὑστερον οὐκ ὀρθῶς ἔχει. Ἦτοι γὰρ πρὸ σώματος ἡμαρτε, καὶ οὐδὲν τι μάλλιν, κἂν μὴ λάβῃ σῶμα, ἀμαρτησεται, καὶ μάταιος ἢ περὶ τοῦ μὴ ἀνίστασθαι τὸ σῶμα περισσολογία ἢ μετὰ σώματος, καὶ οὐ δύναται σῶμα οἱ χιτῶνες νομίζεσθαι εἶναι οἱ δερματίνους. Εὐρίσκειται γὰρ πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἀθετήσας ὁ ἄνθρωπος (πρὸς) τὴν θέαν ἐντολὴν· οὐ καὶ χάριν οἱ χιτῶνες κατασκευάζονται, τὴν γύμνωσιν τὴν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας αὐτῶν προσγενομένην καλύψοντες. Ἀλλὰ πότερον πεῖθω σε, καὶ ὀρθῶς, ὡς ταυτῶν μαχόμενα ὑπέβου, καὶ σοι τοῦτο γεγένηται σαφές; Ἢ οὐδέπω μανθάνεις, ὦ Ἀγλαοφών, ἔφη, ὁ λέγω; Μανθάνω, ἔφη, καὶ οὐκίτι δέομαι δεύτερον ἀκούσασθαι· ἀλλὰ ἔλαθον οὐκ ὀρθῶς εἰπὼν. Ἀνάγκη γὰρ μοι, δεδοκότε τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα, ὁμολογεῖν, καὶ πρὶν εἰς τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν ἐληλυθῆναι, ἡμαρτηκέναι, ἀνθ' ὧν πρὸ τῆς κατασκευῆς αὐτῶν ἡ παράδοσις ἐγένετο. Διὰ τὴν παράδοσιν γὰρ οἱ χιτῶνες αὐτοῖς, καὶ δι' αὐτῶν ἡ τούτων αὐτοῖς κατασκευάσις, καὶ οὐχ ἡ παράδοσις διὰ τοὺς χιτῶνας γίνεται· καὶ

A sui peccandique causa illi corpus est, et administram operam præbet? Nam absque corpore peccare anima non potest. Ideo ut infinito tempore peccati corpus expers esse possit, non illud amplius corpus accipiet, quod pessum illam ad corruptelam et ad injustitiam deprimit. Hoc ipsum, ait ille, diximus. Num tu vero, inquam, recte ac præclare dictum illud existimas? Quid enim tua refert? ait. Atqui refellere ista non poteris. Neque vero animam, subjeci. Verum ex his quæ dixisti, placetne, ut in sermonem tuum inquiramus? Bello, inquit, ac commode. Rectene vero ac præclare censes ab eo positum aliquid, qui sibi ipsi contraria ac parum coherentia loquatur? Minime sane, dixit. Quid igitur? Num tibi absurde ille veritatem simulasse videtur? Omnino, respondit. Ne eum quidem igitur probare potes, qui delicta ad falsum orationis concentum atque harmoniam intendat? Nullo, inquit, modo.

B Igitur ne te ipsum quidem probaveris qui tam absurde loquere. Nam cum peccasse citra corpus animas concessisses, ac mandatum esse transgressas, atque ob id peccatum scortear illis tunicas obtulisse Deum, ut ea mortuorum gestatione pœnas persolverent; tunicas enim istas de corporibus interpretaris, cum hæc, inquam, asseruisses, progrediente deinceps oratione, velut eorum quæ antea proposueras oblitus, non posse per sese animam peccare confirmas: 566 neque enim ad id a natura esse comparatam, sed malorum omnium causam ei corpus attulisse. Quare ne ad improbitatem iterum incitetur, quemadmodum antea ex contagione corporis acciderat, sic illam ab eo separatam perpetuo futuram. Atqui paulo ante dixeras, animam ante corpus in paradiso, dum adhuc felix, et a dolore immunis esset, sese obstrinxisse peccato. Quippe violato Dei mandato, cum jam peccatum, pro eo quod serpenti paruerat, invaluisset, corpus illi supplicii loco vinculi instar circumdatum.

Igitur vel prius, vel posterius perperam a te positum est. Nam aut ante corpus deliquit, ac, tametsi corpus minime resumat, nihilominus peccabit, et inanis erit omnis illa contra corporis resurrectionem ac supervacanea disputatio: aut cum corpore peccavit, atque ita scortear illæ tunicæ ad corpus referri non poterunt, siquidem antequam illæ consuerentur, divinum ab homine violatum esse præceptum animadvertimus, cujus insuper causa comparatæ illæ tunicæ sunt, quibus contracta ex peccato nuditas obtegeretur. Num tandem tibi ista persuadeo, idque adeo sentis, quemadmodum tecum ipse ratione tua dissenseris, atque hoc a me tibi est perspicue monstratum? An nondum quod dico percipis, Aglaophon? Ego vero percipio, inquit, nec audire secundo necesse est. Sed nescio quo modo imprudens perperam ista jactavi. Necesse est enim cum pelliceas illas tunicas corpora esse concesserim, animam quoque, priusquam in corpus subiret, peccasse confiteri: propterea quod delictum, antequam illæ flecterent, est

¹ F. διασείσει, sed parum commoda hæc lectio videtur. ² F. οὐδ' ὅπως οὖν. ³ F. κεκρατυμμένη.

admissum. Nam ob legem violatam tunicæ illis oblatæ sunt, ob eamque consultæ; neque propter tunicas illa est facta commissio. Quæ cum professi fuerimus, assentiri una et illud debemus, ne huic quidem corpori tanquam causæ mali partem ullam esse tribuendam, sed ipsam per sese animam totam illam sustinere. Quare tametsi corpus non resumat, nihilominus peccabit, cum et antea citra corpus peccaverit. Onininoque stolidum est negare ob id corpus aut carnem posse resurgere, ne corpori utcumque sit causa peccandi. Peccabit enim utique posito corpore, ut et ante corpus peccaverat, etsi corpus non subinde recipiat. Ex quo necesse est neque me ipsum, neque alterum a me dixerit. Quod si id ego comprobem, una iis, quæ

XLIII. Ad hæc ego: Illud vero, o Aglaophon, nonne tibi perperam allatum videtur? Quid illud est? inquit. Corpus, inquam, asserere vinculi instar ac compedis adversus animam esse fabricatum: quod et propheta victos nos in terra esse dicat¹, et David compeditos appellat²? Tum ille: Respondere, inquit, tam expedite tibi nequeo. Cur autem cum alio potius non disputas? At ego (senseram enim erubuisse hominem, convincique metuere), Num tu tandem adductum me invidia putas voluisse refellere, ac non potius quod erat propositum declarare voluisse? Sed heus tui nec te interrogari pigeat. Vides enim non parvis de rebus natum hunc nobis esse sermonem, sed de eo scilicet, quam ratione credendum sit. Et enim nullam homini gravius malum accidere posse puto, quam necessariis ex rebus, cum falsam de illis opinionem conceperit. Palam igitur, quæso, et alacriter ad interrogata respondeas; ac si quid minus verum proposuisse videor, majore veritatis quam mei studio ductus redargue. Nam redargui ipsum, quam alium redarguere longe excellentius esse bonum³ arbitror, quo scilicet majus est malo ipsum eripi, quam alios eripere. Age igitur collatis invicem sermonibus, videamus ecquid a se mutuo dissentiant. Non enim levia sunt illa, de quibus contendimus, sed ejusmodi, ut et illa scire præstantius sit, et ignorare turpissimum. Tu igitur reviviscere corpus non existimas: ego vero censeo. Ita se res habet, inquit, ex his quæ antea dixi. Præterea, inquam, vinculum idem ac custodiam, et sepulcrum, et onus ac pedicas esse dixisti; ego vero non assentior. Vere, inquit, a te ista dicuntur. Ad hæc intemperantia, errore, tristitia, iracundia, cæterisque, ut uno verbo dicam, omnibus, quorum tu malorum causam sustinere corpus asseris, animæ ad meliora impetum præpediri dixisti, neque sinere nos ad eorum, quæ reipsa sunt, comprehensioem ac scientiam pervenire. Quoties enim eorum quæ sunt indagare aliquid volumus, tum oborta caligo mentibus nostris tenebras offundit, neque veritatem dilucide a nobis pervideri patitur.

¹ Zach. ix, 11.

² Psal. xlv, 7.

³ Nisi καὶ τὴν σάρκα legas, supervacanea ista sunt.

⁴ F. ἀλλήλους.

ἐκ ταύτης τῆς ὁμολογίας συγκατατίθεσθαι, ὥς οὐ τὸ σῶμα τοῦτο παραίτιον κακίας ἐστίν, ἀλλ' αὐτὴ ἡ ψυχὴ ἐν αὐτῇ. Διδ, καὶ μὴ λάβῃ τὸ σῶμα, ἀμαρτήσται, ἐπειδὴ περ καὶ πρόσθεν ἡμαρτε χωρὶς σώματος. Καὶ ἀνόητον τὸ λέγειν ἀναβιβῶναι μὴ δύνασθαι τὸ σῶμα, διὰ τοῦτο (τὴν σάρκα¹) ἵνα μὴ παραίτιον τῇ ψυχῇ τοῦ ἀμαρτῆσαι γινῆθῃ. Ἀμαρτήσεται γάρ, ὥς καὶ πρὸ τοῦ σώματος ἡμαρτεν, οὕτως καὶ μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπόθεσιν, καὶ μὴ αὖθις τὸ σῶμα ἀπολάβῃ. Ὅθεν ἀνάγκη μοι διὰ ταῦτα μήτε ἑμαυτοῦ μήτε ἄλλου ἀποδέχεσθαι λέγοντος τοὺς δερματίνους χιτῶνας εἶναι τὰ σώματα. Εἰ δὲ ἀποδεξαίμεν, ὁμολογεῖν χρή με καὶ τὰ εἰρημένα.

probari 567 qui scoticas tunicas corpora fuisse dixi, assentiri convenit.

ΜΓ'. Τί ἐγὼ οὐχὶ κάκεινο, ἔφη, ὦ Ἀγλαοφῶν, δοκεῖ σοι μὴ ὀρθῶς εἶναι; Τὸ ποῖον; Τὸ λέγειν, ἦν δὲ ἐγώ, δειρὸν καὶ πέδας τὸ σῶμα μεμνηχνηθῆαι κατὰ τῆς ψυχῆς· καὶ ἔτι καὶ ὁ προσφῆτης δεσμῶν γῆς ἔφη ἡμᾶς· διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀσθεὶς πεπεδημένους; Καὶ ὅς, οὐκ ἔχω σοι προχείρως ἀποκρίνασθαι, ἔφη. Ἀλλὰ τί ἄλλω οὐ διαλέγεις; Καὶ ἐγώ (ἡσθόμεν γὰρ ἐρρυθρίαν αὐτὸν, φεύγοντα ἐλεγχθῆναι τὸν λόγον), οἶσι γὰρ μὴ κατὰ φθόνον ἐπιχειρεῖν σε ἐλέγξαι, ἔφη, καὶ μὴ τὸ προκείμενον καταφανὲς φιλονεικεῖν ποιῆσαι; Ἀλλ', ὦ ἀγαθὲ, μὴ ἀποκάρμεις ἀν ἐρωτώμενος. Ὅρξας γὰρ, ὥς οὐ περὶ μικρῶν εἰσιν ἡμῖν οἱ λόγοι, ἀλλ' ὅντινα χρὴ τρόπον πεπιστευκέναι· καὶ γὰρ οὐδὲν εἶμαι τοσούτων κακῶν² ἀνθρώπων γενέσθαι, ὅσον ἀπὸ τῶν ἀναγκαίων, ἐπὶ τὴν ψευδῆ περὶ αὐτῶν δοξάζει. Ἴθι οὖν προθύμως πρὸς τὰ ἐρωτώμενα ἀποσάφει· καὶ εἰάν τί σοι λέγειν ἀληθές μὴ δοκῶ, μᾶλλον τῆς ἀληθείας φροντίδας ἢ ἐμοῦ, ἐλεγξον. Μείζον γὰρ ἀγαθὸν τὸ ἐλεγχθῆναι τοῦ ἐλέγξαι νομίζω· ὅσω μείζον ἐστὶ τὸ αὐτὸν ἀπαλλαγῆναι κακοῦ τοῦ ἄλλον ἀπαλλάξαι. Φέρε οὖν, παρ' ἀλλήλους³ παραβάλλοντες τοὺς λόγους, σκεπτώμεθα εἰ τι διοίσουσιν ἀλλήλων. Καὶ γὰρ τυγχάνει περὶ ὧν ἀμφισβητοῦμεν οὐ πάνυ σμικρὰ ὄντα, ἀλλὰ περὶ ὧν εἰδέναι τε κάλλιον, μὴ εἰδέναι τε αἰσχροῦ. Οὐκοῦν σὺ μὲν οὐ νομίζεις ἀναβιβῶναι τὸ σῶμα, νομίζω δὲ ἐγώ. Πάνυ μὲν οὖν, ἔφη, καὶ δι' αὐτὸ εἶρηκα. Καὶ σὺ δὲ, ἦν μὲν ἐγώ, δειρὸν αὐτὸ, καὶ φυλακὴν, καὶ σῆμα, καὶ ἄχθος, καὶ πέδας εἶναι ἔφη· ἐγὼ δὲ οὐ φημί. Ἀληθῆς, ἔφη, μοι λέγεις. Καὶ μὴν δι' ἀκολασίας, καὶ

πλάνης, καὶ λύπης, καὶ θυμοῦ, καὶ συλλήβδην τῶν ἄλλων ἀπάντων, ὧν εἶναι παραίτιον αὐτὸ κακῶν ἔφη, ἐμποδίζον ἡμῖν τὴν πρὸς τὸ κάλλιον ὁρμὴν τῆς ψυχῆς, μὴ ἔων τὸν ὄντως ὄντων εἰς κατάληψιν ἡμᾶς καὶ γινώσιν παρελθεῖν. Κἂν γὰρ ἐπιχειρήσωμεν θηρεῦσθαι τι τῶν ὄντων, αἰετ παρεμπίπτων ζῶφος ζοφίῃ τὸν λογισμὸν, μὴ ἐπιτρέπων ἡμᾶς ἐπισκοπεῖν τὸ ἀληθές τρανῶς. Ἀπάτης γὰρ ἡ διὰ τῶν ὤτων ἡμῶν πεπληρωται σκέψις, ὥς ἔφη· ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῆς ὕψεως, ἀπάτης δὲ καὶ ἡ διὰ τῶν ἄλλων αἰσθησεων. Ὅρξας, ἔφη, ὦ Εὐδόβιε, ὥς ἐγὼ εἰσιμός

εἰμὶ σε ἐπαινέιν, ἐπὶ τὴν ὁρθῶς δικαστῆς τοὺς λό-
γους;

quis omnino sensibus efficitur. Vides, inquit, Eubuli, quam ego sim in tui laudationem propensus, cum aperte distincteque loqueris?

ΜΑ'. Ἄρα οὖν, ἵνα δὴ με καὶ μᾶλλον ἐπαινέσεις, εἰ δεσμὸς τὸ σῶμα καθ' ὑμᾶς δοκεῖ, οὐ δύναται κακίας ὑπαίτιον εἶναι νομίζεσθαι τῇ ψυχῇ, καὶ ἀδικίας εἶναι, ἀλλὰ σωφροσύνης ἀντιστρόφως καὶ παιδείας. Ὡς δὲ σκόπει. Οὕτω γὰρ ἂν μᾶλλον ἀκολουθήσεις. Ποῖ ἀγομεν τοὺς τὰ σώματα χάμοντας; Οὐ παρὰ τοὺς ἰατρούς; Ἀῖ, ἔφη. Ποῖ δὲ τοὺς ἀμαρτάνοντας; Οὐ παρὰ τοὺς δικαστάς; Ἀνάγκη. Οὐκοῦν δίκην ὧν ἔδρασαν δώσοντας, ἔφη, δικαίως; Ναί. Τὸ δὲ δίκαιον πᾶν καλόν; Ὁμολογεῖ. Ὁ δὲ δικαίως κρίνων καλῶς ποιεῖ· δικαίως γὰρ κρίνει; Συνέφη. Τὸ δὲ καλὸν ὠφέλιμον φαίνεται. Ὁφελούνται ἄρα οἱ κρινόμενοι. Ἀναιρεῖται γὰρ αὐτῶν ταῖς βασάνοις ἡ πονηρία κωλυομένη, καθάπερ καὶ πρὸς τῶν ἰατρῶν τομαῖς καὶ φαρμάκοις αἱ νόσοι. Τὸ γὰρ ἀδικοῦντα διδόναι δίκην, ἐπανορθοῦσθαι τὴν ψυχὴν ἐστὶ, τὴν μεγάλην νόσον ἀδικίαν ἀποβάλλοντα. Ὁμολογεῖ. Τί δὲ, οὐ κατὰ ἀναλογίαν τῶν ἀμαρτηθέντων τὰς κολάσεις τοῖς κολαζομένοις δικαίως προσφέρεσθαι φῆς, καθάπερ καὶ τοῖς ἰατρουμένοις κατὰ ἀναλογίαν τῶν τραυμάτων τὰς χειρουργίας; Ἐπένευσεν. Οὐκοῦν ὁ μὲν θανάτου δράσας ἄξιον τιμᾶται θανάτῳ τὴν δίκην, ὁ δὲ πληγῶν πληγαῖς, ὁ δὲ δεσμῶν δεσμοῖς. Ὁμολογεῖ. Ζημιούται δὲ ὁ ὀφλήσας, ἔφη, δεσμοῖς, ἢ πληγαῖς, ἢ ἄλλῃ τινὶ τοιαύτῃ τιμωρίᾳ, ὅπως παύσεται μεταγνοῦς τοῦ ἀδικεῖν, ξύλον καθάπερ διεστράμμενον βασάνοις εὐθυνόμενος; Ἀληθέστατα, ἔφη, λέγεις. Τιμωρεῖται γὰρ αὐτὸν οὐ τοῦ παρελθούτος ἐγκλήματος ἕνεκα ὁ δικαστής, ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος, ὅπως μὴ καὶ αὐθις ποιῇ. Τοῦτο ὅλῳ, ἔφη. Ὁ γὰρ δεσμὸς αὐτῷ ὅλῳ ὡς τὴν πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁρμὴν ἀναίρει, μὴ ἐπιτρέπων ποιεῖν ἃ θέλει. Ἀληθές. Οὐκοῦν ἐργάζεται τοῦ ἀμαρτάνειν, τῶν δεσμῶν μὴ ἐόντων ἐλευθεριάζοντα χρῆσθαι ταῖς ἡδοναῖς, ἀλλὰ συστελλόντων, καὶ τὸ δίκαιον διδασκόντων τιμῶν ἐστὶ ἂν ἀπομάθῃ νοθετούμενος σωφρονεῖν. Φαίνεται, ἔφη.

permittunt. Recte omnino. Ergo a peccando prohibetur, quod eum vincula libere in voluptates præcipitem ferri prohibent, sed compescunt potius, ac justitiam colere perdocent, donec ejusmodi castigatione temperantiam condiscat. Ita, inquit, videtur.

Οὕτε τοίνυν παραίτιος ὁ δεσμὸς γίνεται τοῦ πλημμελεῖν, ὡς εἶκα. Σωφρονίζει γὰρ, καὶ ποιεῖ δικαιοτέρους ἀλεξιφάρμακον ὧν ψυχῆς, αὐστηρὸν μὲν καὶ δευτικόν, ἀλλὰ ἱατρικόν. Ἀῖ, ἔφη. Τί γάρ; φέρε γὰρ ἐξετάζωμεν πάλιν τὰ ἐμπροσθεν. Οὐ δεσμὸν τὸ σῶμα διὰ τὴν παράδασιν δέδωκας εἶναι τῆς ψυχῆς; Καὶ δίδωμι, ἔφη. Ἀμαρτάνειν δὲ τὴν ψυχὴν μετὰ σώματος, εἴπερ τὸ μοιχᾶσθαι, φονεύειν τε καὶ ἀσεβεῖν ἀμαρτία σοι δοκεῖ, ἃ μετὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ ποιεῖ; Ἐπένευσεν. Ἀλλὰ τὸν δεσμώτην ὁμολογήσαμεν μὴ δύνασθαι ἀδικεῖν; Ὁμολογήσαμεν, ἔφη. Κωλύεσθαι δὲ ἀλγυνόμενον ὑπὸ τῶν δεσμῶν; Ναί. Δεσμὸς δὲ ἢ σὰρξ τῆς ψυχῆς; Ἐπένευσεν. Ἀλλὰ ἀμαρτάνομεν ὄντες ἐν σαρκί, ὁμοδοξούσης ἡμῖν εἰς τοῦτο τῆς σαρκός; Ἀμαρτάνομεν, ἔφη. Ὁ δὲ πεπε-

A Nam et ea perceptio, quæ sit auribus, plenissima fallaciæ est; 568 fallax item quæ oculis ac reli-

XLIV. Ut igitur, inquam, me impensius collaudes : si corpus quoddam opinione vestra vinculum est, non potest animæ improbitatis et injustitiæ aliquo modo esse causa videri, sed e contrario temperantiæ atque disciplinæ. Sic autem istud ipsum considera, quo magis quid velim assequare. Qui igitur corporis ægritudine laborant, quo tandem deducimus? Nonne ad medicos? Apparet, inquit. Quonam vero eos, qui peccaverint? Nonne ad judices? Necesse est, ait. Nimirum, inquam, ut pro iis quæ commiserint juste puniantur? Fateor. Justum porro omne bonum atque honestum est? Assensus est. Jam qui juste judicat, præclare facit; recte enim judicat? Non negavit. Quod autem bonum est, etiam utile videtur. Quare qui judicantur utilitatem capiunt: horum quippe repressa nequitia cruciatibus evellitur, ut a medicis sectionibus ac medicamentis ægrotationes tolluntur. Etenim cum qui injuriam fecerit, pœnas luere, idem est atquo animo corrigi, et ingentem morbum, hoc est injustitiam, deponere. Non diffitebatur. Quid tum postea? Annon pro delicti ratione, jure iis qui puniuntur infligi pœnas existimas, non aliter atque ægrotis pro vulnere ratione medica manus adhibetur? Annuit ille. Igitur qui morte digna commiserit, extremum in illum supplicium decernitur. Qui verbera meruerit, aut vincula, verberibus, aut vinculis coercetur. Hæc ille fassus est. Tum ego: Vinculis itaque, verberibus, atque id genus suppliciis qui convictus est afficitur, ut ab sceleribus suis resipiscat, ac sic, tanquam distortum lignum, tormentis corrigitur. Verissime id quidem narras, inquit. Non tam enim ob præteritum crimen, quam futuri cavendi gratia, judex in illum animadvertit. Apparet, inquit. Quippe vincula illius ad facinora impetum reprimunt, dum quæ velit pro arbitrio facere non

D Non igitur peccati 569 causam vincula sustinere videntur, sed hæc potius ad officium revocant, ac justiores efficiunt, cum velut præsidarii cujusdam medicamenti loco sint; austeri quidem illius, ac mordacis, sed tamen præsentissimi. Perspicuum illud est, inquit. Quid porro? age, rursum quæ superius posita sunt expendamus. Non tu corpus ob delictum, quoddam animæ vinculum esse statuisti? Ego vero statuo, inquit. Ad hæc, peccare cum corpore animam, si quidem adulterium, parricidium et impietas peccata sunt, quæ cum corpore anima perpetrat? Annuente illo: Atqui, inquam, vinctum scelus nullum committere posse fatebamur? Fassi omnino sumus, inquit, vinculorum quippe dolore cruciatuque prohiberi etiam. Corpus vero

num animæ vinculum est? Affirmavit. Utrumnam igitur quandiu in hoc corpore sumus, ita peccamus, ut ad id caro ipsa consentiat? Peccamus. Inquit. At qui constrictus est, peccare non potest? Et huic pariter assensus est. Angitur enim ac coercetur. Recte, inquit. Nam ab vinculis inhibetur? Non dubium est, respondit. Verum corpus ad peccandum administrum est? Est, inquit. Vinculum autem coeret? Annuit. Sequitur proinde neque vinculum esse corpus; sed ad utrumvis, tam bonum scilicet, quam malum, animæ adiutor est. Concessit.

XLV. Hæc cum ita sint, tuum est, Aglaophon, purgare quæ antea posuisti. Aiebas enim corpus animæ vinculum, carcerem ac compedes esse. Quæ cum his quæ modo dixisti, nequaquam conveniunt. Qui enim convenire possunt, si quidem necesse est carnem vinculi instar haberi, animam vero adiutore ad scelus uti vinculo? quod quidem fieri nullo pacto potest. Nam cum propter delictum pænæ constitutæ sint, ut affecta dolore anima ad colendum Deum erudiat, fieri potest, ut ad committendum facinus corpus illi adjumento auxilioque esse possit? Vincula quippe, custodiæ, compedes et id genus omnia pœnarum instrumenta, quæ ad emendandos homines pertinent, peccatorum ac scelerum in iis qui puniuntur compescendorum vi prædita sunt. Nam non ideo, ut sceleratus majora scelera committat, velut præsidium quoddam vinculum adhibetur, sed ut eo modo cruciatus a perpetrando facinoribus desistat. Atque ea causa est cur facinorosi homines vinculis a iudice constringantur, propterea quod ab iis vel invitæ mali aliquid facere prohibentur. Quin imo liberorum ac sui juris hominum, quorum nemo vitam suam observat, peccare proprium est, non vincitorum. Homo vero primum quidem parricidium admisit, veluti Cainus¹. Tum ad infidelitatem adolevit, simulacra veneratus est, a Deo descivit. Fieri igitur potest ut ei corpus tanquam vinculum sit attributum? Aut quomodo Deus, cum se homo peccatis ante corpus obstrinxisset, ad majora scelera velut præsidium quoddam ei corpus affinxit? Quomodo denique post illud fabricatum vinculum ita locutus est: *Eccor coram te posui vitam et mortem; elige vitam: bonum et malum; elige bonum*². Item: *Si volueritis et audieritis me*³? Hæc enim illi tanquam libertate prædita, non vinculis ac necessitate coacto dicta videntur. Ut idipsum omnino consequens sit, non esse corpus compedum, aut custodiæ, aut vinculorum loco habendum, neque vinctas terræ idcirco appellatas animas, quasi terrenis quibusdam compedibus Deus illas damnaverit. Nam quomodo verum id esse potest, cum demonstrari nulla ratione possit? Sed et perspicue illud absurdum est, corpus arbitrari in æterna illa vita procul ab anima futurum, quod huic illud tanquam vinculum ac pedicæ sint;

δημένος οὐ δύναται ἁμαρτάνειν; Καὶ ἐνταῦθα ἐπένευσεν. Ἀγγεῖται γάρ. Ναί. Μὴ ἐώμενος ὑπὸ τοῦ δεσμοῦ; Δῆλον. Ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα πρὸς τὸ ἁμαρτῆσαι συνεργόν; Ναί. Εἰργεῖ δὲ ὁ δεσμός. Συνέφη. Οὐκ ἄρα τὸ σῶμα ὁ δεσμός, οὔτε κατὰ σέ, οὔτε κατὰ ἄλλον, ἔφη, ὦ Ἀγλαοφῶν· ἀλλὰ πρὸς ἐκάτερον τῇ ψυχῇ συνεργόν, εἴτε πρὸς τὸ ἀγαθόν, εἴτε πρὸς τὸ κακόν. Συνεχώρει.

ex tua, Aglaophon, neque ex alterius sententia, bonum scilicet, quam malum, animæ adiutor est.

ME'. Οὐκοῦν οὕτω δὴ τούτων ἔχόντων ἀπολόγησαι, ὦ Ἀγλαοφῶν, πρὸς ἃ πρῶτον ὑπέθου. Ἐφης γάρ δεσμὸν καὶ εἰρκτὴν καὶ πίδαας τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐν τοῖς ἐμπροσθεν. Καὶ ὅρῃς, ὡς οὐ συνῆδουσι τοῖς ἃ ἔφης; Πῶς γάρ συνάδοιεν, εἴπερ γε ἀνάγκη, ὦ ἄριστε, δεσμὸν μὲν τὴν σάρκα νομίζεσθαι, τὴν δὲ ψυχὴν συνεργῶν πρὸς ἀδικίαν χρῆσθαι, καὶ συμπράκτορι τῷ δεσμῷ, ὅπερ ἀδύνατον; Εἰ γάρ διὰ τὴν ἁμαρτίαν βασανιστήριον ἐδόθη, πρὸς τὸ ἀλγυνθεῖσθαι εἰς τὸ τιμῆν τὸν Θεὸν παιδευσθῆναι τὴν ψυχὴν, πῶς συνεργεῖ καὶ συναγωνίζεται τὸ σῶμα αὐτῇ πρὸς τὸ ἀδικεῖν; Δεσμοὶ γάρ καὶ φυλακαὶ, καὶ πίδααι, καὶ συλλήβδην αἱ τοιαῦται πίδααι πρὸς ἐπανόρθωσιν τιμωροὶ μηχαναὶ ἐφεκτικαὶ τοῦ ἀδικεῖν καὶ ἁμαρτάνειν τοῖς κολαζομένοις γίνονται. Οὐ γάρ ὅπως ὁ ἀδικήσας ἀδικήσῃ πλέον, συνεργὸς αὐτῷ πρὸς τὸ ἀδικεῖν ὁ δεσμός διδοται, ἀλλ' ὅπως λήξῃ τοῦ ἀδικεῖν, βασανιζόμενος διὰ τῶν δεσμῶν. Καὶ γάρ οἱ δικασταὶ ταύτῃ πεδῶσι τοὺς φαύλους. Κωλύονται γάρ, κἂν μὴ βούλωνται, κακοποιεῖν ὑπὸ τῶν δεσμῶν. Ἐλευθεριζόντων δὲ τὸ κακουργεῖν ἔστι, καὶ ζώντων ἀφυλάκτως, ἀλλ' οὐ πεπεδημένων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος πρῶτον μὲν ἐφόνευσεν, κατὰ τὸν Καῖν, ἠρέξθη πρὸς ἀπιστίαν, εἰδῶλοις προσέσχεν, ἀπιστάτησεν ἀπὸ Θεοῦ. Καὶ πῶς αὐτῷ δεσμός τὸ σῶμα ἐδόθη; Ἡ πῶς ὁ Θεός, μετὰ τὸ πρὸ σώματος ἀνομῆσαι τὴν ἄνθρωπον, συνεργόν πρὸς ἀδικίαν αὐτῷ μέλλονα τὸ σῶμα ἔδοτο; Πῶς δὲ καὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ δεσμοῦ τὸ, *Ἰδοὺ πρὸ προσώπου σου, λέγεται, τέθεικα τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, ἐκλεξαι τὴν ζωὴν· τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ πονηρὸν, ἐκλεξαι τὸ ἀγαθόν· καὶ, Ἐὰν θέλῃς καὶ εἰσακούσῃς με*; Ταῦτα γάρ ὡς αὐτῷ ἐξουσιάζοντι, καὶ οὐχ ὡς ὑπὸ δεσμῷ καὶ ἀνάγκῃ ἀγομένῳ ἐρρήθη. Ὡςτε ἐκ παντὸς συνίστασθαι μήτε πίδαας ἢ φυλακὴν, ἢ δεσμούς νομίζειν τὸ σῶμα, μήτε δεσμώτιδας γῆς διὰ ταῦτα τὰς ψυχὰς χοῖκαῖς κατακρίνοντος αὐτὰς τοῦ Θεοῦ δεθῆναι πίδααις. Πῶς γάρ, ὅποτε μὴ δύναται ἀπολειχθῆναι τοῦτο; Ἀτοπὸν δὲ κάκεινο προφανῶς τὸ οἰεσθαι τὸ σῶμα ἐν τῇ κατὰ τοὺς αἰῶνας διαγωγῇ μὴ συνέσεσθαι τῇ ψυχῇ, διὰ τὸ δεσμὸν αὐτῷ καὶ πίδαας εἶναι, ἵνα μὴ αἰώνιοι γενώμεθα κατάκριτοι δεσμῶται, κατὰ τοὺς φθορέας, ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτὸς ἐσόμενοι. Αἰλυμένου γάρ ἱκανῶς, καὶ ἐξελεγχθέντος τοῦ λόγου, ἐν ᾧ δεσμὸν τῆς ψυχῆς ὠρίσαντο εἶναι τὴν σάρκα, λέλυται καὶ

¹ Gen. iv, 8. ² Deut. xxx, 15. ³ Isa. i, 19.

τὸ εἶναι (15) ἢ μὴ δεσμῶται δι' αὐτὴν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ φωτός, ἣν ἀπολαμβάνομεν, ἐσόμεθα, διὰ τοῦτο οὐκ ἀναστήσεται.

sententia, quæ animæ vinculum carnem esse designabat, una et illud refellitur; corpus ideo minime resurrecturum; ne in splendido illo regno, si illud receperimus, vincti esse videamur.

ΜΓ'. Ποταπὸν γὰρ λοιπὸν εἰς πειθῶ τοῖς δυσχεραίνουσιν ἕτερον ἀλήθευμα χρὴ δεικνύναι, εἰς παγίδα τὴν δάρχα δίκην ὑφέξουσιν τῶν ἡμαρτημένων ἐμβιδάζει· ὅπερ ὁ μᾶλλον ἢ ὀρθοδοξίας ἐστίν. Εἰ γὰρ πρὸ τῆς παραδόσεως, καθάπερ ἦδη καὶ ἐν τοῖς ἐμπροσθεν ἐξεθέμεθα, σώματα ἐκίχτηντο αἱ ψυχαί, πῶς εἰς παγίδα ὑστερον μετὰ τὴν παράδασιν εἰς σῶμα ἐμβιδάζονται, οὐκ ὄντος χρόνου, ἐν ᾧ πρὶν αὐτὰς τὸ σῶμα λαβεῖν ἐξημάρτοσαν; Οὐ γὰρ ἐμφορὸς ὅτι μὲν ὡς διὰ τὸ σῶμα λέγειν τὰς ψυχὰς ἡμαρτηκέναι, ὅτι δὲ, ἐπειδήπερ ἡμάρτησαν, διὰ τοῦτο καὶ δεσμὸν αὐτῶν, καὶ παγίδα πρὸς κατὰκρισιν γεγενῆσθαι. Εἰ γὰρ διὰ τὸ σῶμα ἡμαρτον, συνῆν ἄρα ἐξ ἀρχῆς αὐταῖς καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας τὸ σῶμα. Πῶς γὰρ διὰ τοῦτο ἡμάρτανον, ὃ μὴ ἦν μηδέπω; Εἰ δὲ παγὶς πάλιν αὐτῶν τὸ σῶμα καὶ πέναι νομίζεται, καὶ δεσμὸς, οὐκέτι τὸ συναμφοτέρον αἰτίον, ἀλλὰ ψυχὴ μόνη, ἁμαρτήσαν. Τί γὰρ μετὰ τὸ ἁμαρτῆσαι τῷ ἁμαρτήσαντι; Δεσμὰ καὶ παγίδες, καὶ πέναι κατασκευάζονται. Ἀλλὰ μὲν δὴ ὡμολογήσαμεν, μὴ δύνασθαι δεσμὸν εἶναι τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα πρὸς ἐκείττω, καὶ πρὸς τὸ δίκαιον καὶ ἀδίκον συνεργεῖ, ὃ δὲ δεσμὸς εἰργεῖ τοῦ ἀδικεῖν. Ὡστε, ὅπερ λέγω, δυοῖν θάτερον. Ἡ γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἡμάρτομεν μετὰ σώματος, καὶ οὐ φαίνεται χρόνος, ἐν ᾧ ἐκτὸς ὑπῆρξαμεν σώματος, καὶ συναίτιον τὸ σῶμα καὶ κακῶν τῇ ψυχῇ καὶ ἀγαθῶν· ἢ χωρὶς σώματος ἡμάρτομεν διαγαγόντες· καὶ ἀναίτιον τὸ σῶμα κακίας ἐκ παντός. Ἀλλὰ χωρὶς σώματος ὑπὸ ἀλόγου ἡδονῆς οὐ κρατεῖται ἡ ψυχὴ. Ἐκρατήθησαν δὲ οἱ πρωτόπλαστοι ἀλόγῳ διλεασθέντες ἡδονῇ.

misimus, cum citra corpus degeremus, ut ab omni malitiæ culpa corpus immune sit. Atqui nulla sine corpore rationis experite voluptate capi anima potest. Cujusmodi primi nostri parentes illecebra capiti superatque sunt¹.

Ἦν ἄρα ἡ ψυχὴ μετὰ σώματος καὶ πρὸ τῆς ἁμαρτίας. Περὶ γὰρ τοῦ μὴ ἐγχωρεῖν αὐτὸ νομίζεσθαι διὰ τὴν παράδασιν δεσμὸν ἐπὶ τιμωρίᾳ γεγονότα, ἢν ἄκρατον ἡ ψυχὴ καὶ συνεχῇ κατ' αὐτοὺς βάζανον ἰχθὺν νεκροφοροῦσα, δοκῶ μοι πλήρη ταῦτα ἦδη μετὰ πάσης ἀποδείξεως δεδηλωκέναι. Ὅθεν ἀσύστατον καὶ ἀνένδεκτον τὸ μὲν σῶμα παγίδα τίθεσθαι καὶ δεσμὰ, τὸν δὲ θεὸν εἰσάγειν τὰς ψυχὰς εἰς τὴν παγίδα, δίκην ὑφέξουσας· ἀνωθεν ἐκ τρίτου ἐκβάλλοντα οὐρανοῦ, ὅτι ἀνωθεν παρήκουσαν τῆς ἐντολῆς. Πρὸς τί γὰρ τις βλέψας πιστεύσειεν τοῖς οὕτω ὑπ' αὐτῶν προπετῶς εἰρημένους; Καίπερ οὐκ ἔχοντας οὕτως τοῦ ψαλμοῦ, καὶν βεβιασμένως αὐτὸν ἐκτίθενται. Αὐτὰ δὲ προσώσω τὰ ἐγχεόμενα· ἵνα (δὲ) καὶ τὸ μυθώδες αὐτῶν τῆς ἐξηγήσεως φανῇ, ὁρθῶς μὴ θελόντων νοεῖν τὰς Γραφάς. Εἰσὶ γὰρ

ne sempiternis vinculis sceleratorum instar addicti videamur, cum in lucido illo regno sinus habitaturi. Cum enim abunde dissoluta ac refutata sit illa

XLVI. Quæ enim, illa sublata, certa ac constans ratio esse potest, qua id ægre ferentibus persuaderi possit, animam ut delictorum suorum poenas exsolvat, in hanc carnem velut in laqueum conjici? quod stultitiæ magis, quam sinceræ fidei tribuendum est; nam cum ante violatum Dei mandatum, ut antea monstravimus, corporibus præditæ fuerint animæ, quonam pacto secundum delictum includi corpore potuerunt, cum non suppetat tempus quo, priusquam corpus induerent, in peccatum prolapsæ sunt? Neque vero sui compos est, qui alias propter corpus peccasse 571 putat animas, alias, postquam peccaverint, eodem illo corpore tanquam vinculis ac compedibus fuisse damnatas. Si enim propter corpus deliquerint, cum eo vel ante peccatum conjunctæ fuerint oportet. Alioqui propter id quod nondum existerat, peccasse quomodo potuerunt? Quod si vinculi loco compedisque corpus est animæ, non jam utrique simul est, sed animæ duntaxat peccati causa tribuenda. Quid est enim, quod secundum peccatum ei qui peccarit infligitur? Vincula nimirum, ac compedes parantur. Nos autem paulo illud ante fatebamur, corpus animæ vinculum esse non posse, quoniam ad utrumque, tam justum scilicet, quam injustum, ministerio corporis adjuvamus. At vinculum ab eo quod injustum est committendo nos prohibet. Ex quo alterum, uti diximus, e duobus sequitur. Aut enim initio cum corpore peccavimus; nec ullum tempus apparet, quo sine corpore fuerimus; estque bonorum malorumque causa cum anima communiter corpus. Aut tum peccatum ad-

Anima igitur corpori conjuncta fuit etiam ante peccatum. Quod enim absurdum sit, poenæ loco corpus animæ post peccatum tanquam vinculum fuisse constitutum, ut addicta mortuo gerendo anima mero quodam supplicii genere ac sempiterno ex illorum opinione crucietur, videor illud hactenus abunde copioseque demonstrasse. Quare minime cohærens ac probabile videtur, laquei ac vinculi instar esse corpus, in quod animas Deus supplicii causa nihilominus inserat, quas e tertio cælo deturbavit, quod mandatum suum illo in loco violaverint. Quid est enim, quo tam temere hæc ab illis affirmata persuaderi possint? Cum præsertim nihil ejusmodi psalmus ille contineat, tametsi per vim ejus sententiam detorquere conentur? Sed eadem illa verba libet afferre, quo illorum interpretatio

¹ Corruptus est hic locus. ² Deest aliquid et ἐμβιδάζεσθαι leg. ³ Gen. iii, 1 sqq.

(15) Ἀέλιου καὶ τὸ εἶναι. Expuncta vocula εἶναι utcumque sententia cohærebit.

quam inanibus sit referta, fabulis appareat, qui Scripturarum rectam intelligentiam repudiant. Hæc enim illo in psalmo leguntur: *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum; posuisti tribulationes in dorso nostro. Imposuisti homines* 572 *super capita nostra. Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*¹. Quibus statim adjiciunt: His animæ sermonibus utuntur, quæ in corpus velut in laqueum, e tertio cælo ubi et paradysus est, ad certamen delatæ sunt. Nam his verbis, *Transivimus per ignem et aquam*, aut animæ maternum per uterum in hunc mundum transitus exprimitur, quod in tanto incendio atque humore versetur; aut ejusdem in hanc vitam e cælo lapsus ostenditur; in quo cum ignis veluti fontes, tum illam, quæ supra firmamentum est, aquarum vim copiamque transmittit. Contra quos visum est mihi disputare. Age itaque, Aglaophon, tu pro illis, quæ afferri ab iis possunt, respondeas.

XLVII. Inprimis enim paradysus ille, de quo in primo nostro parente dejecti fuimus, eximius quidam haud dubie hac in terra locus est, et ad exquisitam quamdam ac jucundissimam piorum requiem habitationemque secretus. Indidem porro Tigris, et Euphrates cæteraque flumina proficiscuntur, quorum in continentem nostram derivationes ac decursus exundant. Non enim in terras e cælo delapsa præcipitant. Neque enim tantam aquarum molem cum ingenti ex alto impetu depressam sustinere terra potuisset. Sed nec Apostolus paradysum tertio in cælo collocat, si quis illius verba subtili quadam intelligentia penetrare possit. Nori, inquit, *hominem raptum ad tertium cælum, et eundem nori hominem, sive in corpore, sive extra corpus, Deus scit; quoniam raptus est in paradysum*². Quibus verbis duo sibi maximi momenti patefacta significat, cum his perspicue esset assumptus; primum tertium in cælum, deinde in paradysum. Hæc enim verba: *Scio raptum hujusmodi usque ad tertium cælum, peculiare quiddam, cum ad tertium cælum esset evectus, ostensum illi esse demonstrant. At illud quod subjicitur: Et scio hujusmodi hominem, sive in corpore, sive extra corpus; quoniam raptus est in paradysum, aliud rursus in paradiso patefactum ipsi atque indicatum demonstrat.*

Quot circa canoræ istæ nugæ sunt, et ad pompam speciemque tragice confictæ, demitti e cælo animas asserere, atque in hunc inferiorem orbem de lapsos igneos fontes et aquas, quæ 573 supra firmamentum eminent, transcurrere; nam et Adamus neutiquam e cælo dejectus est, sed ex eo paradiso, qui in Eden fuerat ad orientem consitus³. Non enim, antequam corpus indueret, peccatum

οὕτω πως ὁ τοῦ λεχθέντος· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός, ἐπέρωσας ἡμᾶς, ὡς περὶ οὐται τὸ ἀργύριον. Εἰσῆγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἐθου θλίψεις ἐπὶ τὸν ῥῶτον ἡμῶν. Ἐπεδίβασας ἀνθρώπους ἐπὶ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν. Διήλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχήν. Καὶ εὐθέως ἐπιφέρουσι· Ταῦτα δὲ ὑπὸ τῶν ψυχῶν εἴρηται, τῶν εἰς τὴν παγίδα τὸ σῶμα, ὡς εἰς ἀγώνισμα, κατενεχθεισῶν ἐκ τοῦ τρίτου οὐρανοῦ, ἐνθα ὁ παράδεισος. Τὸ γὰρ, Διήλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, ἔτοι, ἑτοι, τὴν διὰ μήτρας εἰς τὸν κόσμον τῆς ψυχῆς παράδον δηλοῖ, ἐπειδὴ περ ἐν φλογὶ τοσαύτη καὶ ὕγρασις καταγίνεται· ἢ τὴν ἀπὸ τῶν οὐρανῶν καταπτώσιν ἐπὶ τὴν βίον διερχομένην τὰς πηγὰς τοῦ πυρός καὶ τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος ὕδατα. Πρὸς οὗς ἡξίου ἐνίστασθαι. Φέρε γὰρ ὑπὲρ αὐτῶν, ὡς Ἀγλαοφῶν, αὐτὸς ποιῆσαι τὴν ἀπόκρισιν, τί λέξουσι.

MZ'. Πρῶτον γὰρ ὁ παράδεισος, ὅθεν καὶ ἐξεβλήθημεν, ἐν τῇ πρωτοπλάστῃ, ἐκ ταύτης ἐστὶ τῆς γῆς προδότης τόπος ἐξαιρετός, πρὸς ἄλυπον ἀνάπαυσιν καὶ διεγώγην τοῖς ἀγίοις ἀφωρισμένος κραίτερος. Ἀπ' αὐτοῦ καὶ τὴν Τίγριν, καὶ τὴν Εὐφράτην, καὶ τοὺς λοιποὺς ποταμοὺς τοὺς ἐκείθεν προχομένους ἐνταῦθα φαίνεσθαι, τῶν βρυμάτων τὰς διεκβολὰς εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἡπειρον ἐπικλύζοντας. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῶν οὐρανῶν ἀνωθεν καταράσσονται χεόμενοι. Ἐπεὶ οὐδὲ ὑπέστη ἂν ἡ γῆ ὕχον τοσοῦτον ἀθρόως ἐξ ὕψους καταφερόμενον ὑποδέξασθαι ὕδατος. Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται (44) τὴν παράδεισον εἶναι ἐν τρίτῳ οὐρανῷ τοῖς λιπτῶν ἀκροῖσθαι λόγων ἐπισταμένοις, Οἶδα γὰρ ἀρπαγέντα ἕως τρίτου, λέγων, οὐρανοῦ· καὶ οἶδα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε χωρὶς σώματος, ὁ Θεός οἶδεν, ὅτι ἡρπάγη εἰς τὸν παράδεισον. Δύο ἀποκαλύψεις μεγάλας ἐωρακέναι μνησέει, δις ἀναληφθεὶς ἐναργῶς· ἅπαξ μὲν ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἅπαξ δὲ εἰς τὸν παράδεισον. Τὸ γὰρ, Οἶδα ἀρπαγέντα τὸν τοιοῦτον ἕως τρίτου οὐρανοῦ, ἰδίως ἀποκάλυψιν αὐτῷ κατὰ τὸν τρίτον ἀναληφθέντι πεφηνέναι συνίστησι. Τὸ δὲ, Καὶ οἶδα, πάλιν ἐπιφερόμενον, τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον, εἴτε ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος, ὅτι ἡμᾶς εἰς τὸν παράδεισον, ἐτέρην αὐτοῖς αὐτῷ πεφανερῶσθαι κατὰ τὸν παράδεισον ἀποκάλυψιν δείκνυσιν.

Τετρατισμὸς οὖν ἐστὶ καὶ τραγικολογία τὸ καταβάλλεσθαι λέγειν τὰς ψυχὰς ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ διαβαίνειν τοῦ πυρός τὰς πηγὰς, καὶ τὰ ὕδατα τὰ ὑπὲρ τὰ νῶτα τοῦ στερεώματος, εἰς τὸν καθ' ἡμᾶς φερόμενον κόσμον. Ἐπεὶ μηδὲ ὁ Ἀδάμ ἐκ τῶν οὐρανῶν ἐξεβλήθη, ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ κατὰ ἀνατολὰς ἐν Ἐδέμ πεφυτευμένου παραδείσου. Οὐ γὰρ πρὸ τῆς ἐνσωματώσεως τὸ παράπτωμα, καθάπερ εἰδείξαμεν

¹ Psal. lxy, 10-12. ² II Cor. xii, 2-4. ³ Gen. ii, 15.

(44) Ἀλλ' οὐδὲ ὁ Ἀπόστολος ὑποτίθεται. Μεθοδιὸς ἰτα de Apostoli raptu sentit, ut in cælum

primo, tum in paradysum terrenum sit evectus: quod uberius declarat.

ἱκανῶς, οὐδ' αὐτὸ σῶμα παγίς τοῦτο. Ἀλλὰ μετὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα σύμφυσιν τῆς ψυχῆς γίνεται τὸ παράπτωμα· ὅτι τοῦτο συναμφοτέρων ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἡ ἐκ τοῦ παραδείσου κατάπτωσις ἐνθάδε. Ὁ δὲ ὅλως προσέσχεν ἐπιμελέστερον, Ἀγλαοφῶν, τῷ λόγῳ· ἀλλὰ διατείνεται περὶ πραγμάτων διανόησιν οὐκ ἔχόντων ἐπιχείρησιν, κατὰ τὰς δόξας ἐξηγήσασθαι τῶν φασίλων τὸν ψαλμὸν, περὶ ὧν λέγειν πλείω παρήσομεν.

ΜΗ'. Βούλομαι γάρ, ἐπειδὴ ἅπασι εἰς τὸ διευθυναί τὴν μοχθηρίαν αὐτῶν ἔχομεν, ἀπογομνῶσαι καὶ ταύτης αὐτοῖς τῆς προφητείας τὴν πρόφασιν. Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεὸς, καὶ ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦνται τὸ ἀργύριον. Δοκιμαζόμεντοις διαρκῶς οἱ μάρτυρες ἐν ταῖς κατὰ τοὺς πειρασμοῦς τῶν βασιάνων προποδαῖς (τὰ πολλὰ γὰρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς αἱ προφητεῖαι πίστιν πληροῦνται), καὶ εὐσεβῶς καὶ ἐβρώμενίστατα διαθλήσαντες, εὐχαριστοῦσι, τῷ, ἐδοκίμασας ἡμᾶς, λέγοντες, τῷ Θεῷ· ὅς, ἵνα τὴν δόξαν παρ' αὐτῷ κτήσωνται μέζονα, διὰ πολλῶν αὐτοῖς ἡλεγγε πόνων, τὸν ἀληθῶς Ὀλυμπιακὸν ἀγῶνα νικῆσαι προβαίει. Καὶ ἐπιτελέσασθε, ὡς τοῦτοις συνωδᾷ σαφῶς τοῖς λόγοις περὶ τῶν μαρτύρων καὶ ὁ Σολομὼν ἀναφθέγγεται· οὐ γὰρ ἀμάρτυρος ὁ λόγος καὶ ἄλλων Γραφῶν· ὅτι Ὁ Θεὸς ἐπειράσεν αὐτοὺς, καὶ εἴρεν αὐτοὺς ἀξίους ἑαυτοῦ. Ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ ἐδοκίμασεν αὐτοὺς, καὶ ὡς ὀλοκάρπωμα εὐωδίας προσεδέξατο αὐτοὺς. Καὶ ἐν καιρῷ ἐπισκοπῆς αὐτῶν· πρόσθεν εἰπόν· Καὶ γὰρ ἐὰν ἐν ὄψει ἀνθρώπων κολασθῶσιν, ἡ ἐλπίς αὐτῶν ἀθανασίας πλήρης· καὶ ὅλγα παιδευσθέντες, μεγάλα εὐεργετηθήσονται. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ρυγ' ψαλμῷ τὸ εἰρημένον· Εἰ μὴ εἴη Κύριος ἡμεῖς ἐν ἡμῖν, ἐν τῷ ἐπαναστήναι ἀνθρώπους ἐπ' ἡμᾶς, ὅρα ζῶντας ἂν κατέλειπον ἡμᾶς. Χειμάριον ἐσθλόν ἡ ψυχὴ ἡμῶν· ὅρα ἐσθλόν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ἔδωκε τὸ ἀνυπόστατον. Εὐλογητὸς Κύριος, ὅς οὐκ ἔδωκεν ἡμᾶς εἰς θήραν τοῖς ἐδουλοῦσιν αὐτῶν. Ἡ ψυχὴ ἡμῶν ὡς στρουθίον ἐβλύσθη ἐκ τῆς παγίδος τῶν θηρευόντων. Ἡ παγίς συνετέλεθ, καὶ ἡμεῖς ἐβλύσθημεν. Οἱ μάρτυρές εἰσιν οἱ ψάλλοντες. Δύο δὲ τῶν καλλινίκων οἱ χοροὶ μαρτύρων, εἰς μὲν τῆς Διτθῆκας τῆς Καινῆς, θάτερος δὲ τῆς Παλαιᾶς, ἀντιφθογγὸν ὕμνον συμφώνως τῷ ὑπερμάχῳ Θεῷ καὶ βασιλεῖ τῶν ὅλων ἀναπέμποντες· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ Θεός· ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦνται τὸ ἀργύριον. Εἰσηγαγες ἡμᾶς εἰς τὴν παγίδα· ἔθου θλίψεις ἐπὶ τὸν νῶτον ἡμῶν· τὸ δικαστήριον τῶν ἐθνῶν, ἡ τοὺς πειρασμοὺς, καθ' οὓς ἐκθλιβέντες ἰσχυρῶς ἐδοκιμάσθησαν. Δοκιμάσεν με γὰρ, φησὶ, Κύριε, καὶ πείρασέν με. Πέρωσεν τοὺς νεφροὺς μου καὶ τὴν καρδίαν μου.

Λεγίτω δὲ καὶ Ἀβραάμ ἐπὶ τῷ μονογενεῖ πυρωθεὶς τὰ σπλάγχνα, προτιμήσας τε τὸ τοῦ Θεοῦ μᾶλλον πρόσταγμα, μετὰ τὸ ἀκούσαι· Ἀβραάμ,

contigit, ut abunde ante docuimus; neque corpus ipsum laquei instar affixum est. Sed tum denique peccatum est admissum, cum in unum corpus animaque coaluissent, propterea quod ex utroque hominis natura conflatur; estque in hunc locum e paradiso facta deportatio. Ille vero, o Aglaophon, non attente admodum in illius loci sententiam incubuit, sed ea disputando affirmare instituit, quæ percipi nullo modo possunt, atque ex pravorum hominum opinione explicare psalmum illum aggressus est.

XLVIII. Libet enim, quandoquidem semel ad illorum reprehendendam nequitiam devenimus, illius oraculi declarare mentem. *Probasti nos*, inquit, *Deus, et igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. Ubi martyres, qui tormentis ac cruciatibus admotis assidue probantur (sæpe enim prophetarum responsa in fide nostra ac religione complentur), posteaquam pie ac fortiter certamen obierunt, iis ipsis verbis, *Probasti nos*, Deo gratias agunt: qui, ut maiorem illi gloriam apud se promererentur, variis illos laboribus periclitari voluit, ac vere Olympiaci cujusdam certaminis victoriam proposuit. Quam vero consentanea iis de martyribus a Salomone pronuntiata sint, attendite. Neque enim aliarum Scripturarum testimonio caremus. *Deus*, inquit, *tentavit illos, et invenit eos dignos se*. *Tertium aurum in fornace probavit illos; et sicut holocaustum suavitatis accepit illos; et in tempore visitationis illorum*¹, etc., cum antea dixisset: *Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. In paucis correpti, magna beneficia consequuntur*². Præterea psalmo cxxiii, cum ista dicuntur: *Nisi quia Dominus erat in nobis, cum exsurgerent homines in nos, forte viros deglutissent nos. Torrentem pertransiit anima nostra: forsitan pertransisset anima nostra aquam intolerabilem. Benedictus Dominus, qui non dedit nos in captionem dentibus eorum. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Laqueus contritus est, et nos liberati sumus*³. Martyres

574 psalmum illum pronuntiant. Duplex porro triumphantium martyrum chorus est. Alter enim ad Novum Testamentum, alter ad Vetus pertinet; qui quidem in patroni ac regis omnium Dei honorem alterna invicem huius hymni modulatione respondent: *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Induxisti nos in laqueum: posuisti tribulationes in dorso nostro*. Ubi tribunalia gentilium ac tentationes significant, quibus vexati ac velut igne percuncti validissime probati sunt. *Proba me enim*, inquit, *Deus, et tenta me: ure renes meos et cor meum*.

Liceat et hæc Abrahamo dicere, cum unigenæ filii gratia illius viscera veluti quodam igne torrerentur, ac maiorem divini mandati rationem ha-

¹ Sap. iii, 5, 6. ² ibid. 4. ³ Psa'. cxxiii, 1-7.

beret; hunc, inquam, psalmi locum usurpet, postquam vocem illam accepit: *Abraham, parce filio tuo, et gladium abjice*¹. *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum*. Eadem et Job verba proferat, posteaquam et illius corpus purulenta sanie distillavit, et amicorum probra pertulit, et corporis cruciatibus affectus est; cum per procellam loquentem sibi Deum exaudisset: *Nam tu me aliam ob causam tibi locutum arbitraris, quam ut justus appareas*²? Dicat, inquam: *Posuisti tribulationes coram nobis, Domine, ut nos tanquam in fornace aurum probares*. Item et tres in fornace pueri concinant rore perfusi, ne incendio concrementur³: *Probasti nos, Deus; igne nos examinasti, sicut examinatur argentum. Transitimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*. Quod utinam et mihi Methodio usurpare aliquando liceat, omnipotens et æterne Deus, Pater Christi, cum in die tua per ignem sine ullo dolore transiero, et aquarum, quæ in urendi naturam mutatae sint, impetum effugero: *Transivi per ignem et aquam, et eduxisti me in refrigerium*. Hæc est enim tui amantibus a te edita promissio: *Si transieris per aquam, tecum sum; et flumina non concludent te. Et si transieris per ignem, non combureris; flamma non comburet te*⁴. Sed de psalmi illius interpretatione abunde hactenus est dictum.

XLIX. Nunc illud considerandum est, in quo variis somniis dormientium more delusi Apostolum hæc dixisse jactitant: *Ego autem vivebam aliquando sine lege*⁵; statimque clamitant, illam primi nostri parentis ante corpus legisque præscriptionem vitam esse declaratam, ut quæ sequuntur fidem faciunt: *Ego vero carnalis sum, venundatus sub peccato*⁶; quoniam sub peccati potestatem ac dominatum redigi aliter homo non poterat, elque, violato mandato, venundari, nisi carne præditus existisset. Nam anima per sese nullo peccato corripi potest. Ob id acute statim illud adjecit: *Ego carnalis sum, venundatus sub peccato*, cum id antea dixisset: *Ego vivebam aliquando sine lege*⁷. Quæ cum illi dicerent, plerique in stuporem admirationemque convertebantur. Jam vero posteaquam veritas est manifestissime patefacta, non modo longe eos aberrasse, sed et summam ad blasphemiam pervenisse constat. Qui cum ante præceptum corporis expertes vixisse velint animas, nec ullo per sese peccato posse corripi, aliam deinceps in opinionem delapsi, suum illud dogma, vel seipsos potius everterunt. Corpora enim lisdem illis postea velut in supplicium fabricant, quod ante corpus peccaverint. Quin etiam convicia illis occurrunt, ut vinclis ac pedicis simile esse corpus affirmant, aliaque stolidi id genus effutiant.

At vero longe, uti dixi, contrario modo sese res habet. Oportet enim etiam ante peccatum corpori consortiam animam fuisse. Alioquin cum anima nullo

Α *φείσται τοῦ παιδὸς σου, ἀποφρίσας τὸ ξίφος. Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεὸς· ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. Λεγέτω καὶ Ἰὼβ, μετὰ τὸ ἀποβρεῦσαι τὴν σαπρίαν, καὶ ὀνειδισθῆναι τε ὑπὸ τῶν φίλων, καὶ ἀλγῆσαι τὸ σῶμα, διὰ λαλιᾶτος ἀκούτας λαλοῦντος αὐτῷ τοῦ θεοῦ· Οἶμαι μὲ ἀλλῶς σοι καυχρηματικέται, ἢ Ἰνα φανῇς δίκυος; Ἐθεὺν οὐλίγεις ἐναντίον· ἡμῶν, Κύριε, Ἰνα ἡμᾶς ὡς χρυσὸν ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμάσης. Λεγέτωσαν καὶ οἱ τρεῖς ἐν τῇ καμίνῳ παῖδες ὁρσιζόμενοι, Ἰνα μὴ καταφλεχθῶσιν ὑπὸ τοῦ πυρός· Ἐδοκίμασας ἡμᾶς, ὁ θεός· ἐπύρωσας ἡμᾶς, ὡς πυροῦται τὸ ἀργύριον. Αἰηλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος· καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀνάψυχην. Ὡς εἰπεῖν κάποι τῷ Μεθοδίῳ· Ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ, ὁ αἰώνιος, ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ, ἐν τῇ ἡμέρᾳ σου διαβάντι τὸ πῦρ ἀναλγῆτι, καὶ τῶν ὕδατων, εἰς τὴν χυσιτικὴν μεταβληθέντες· φύσιν, ὑπεξάλυξαντι τὰς ὁρμὰς, Αἰηλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες μὲ εἰς ἀνάψυχην. Σὺ γὰρ⁸ αὕτη τοῖς ἀγαπῶσι σε ἡ ἐπαγγελία· Ἐὰν διαβαίνεις δι' ὕδατος, μετὰ σοῦ εἰμι· καὶ ποταμοὶ οὐ συγκλείσουσι σε. Κὰν διαβαίνης διὰ πυρός, οὐ μὴ κατακαύσει σε. Ἀλλὰ γὰρ περὶ τῆς κατὰ τὸν ψαλμὸν ἐξηγήσεως ἄλλος ἔχει ταῦτα.*

ΜΘ'. Εἰς δὲ ἐκεῖνο διασχεπτέον, ἐν ᾧ πολυμόρφως ἐμφανταζόμενοι ἀπάταις, καθευδόντων τρόπον, ἀποφαίνονται τὸν Ἀπόστολον εἰρηκέναι· Ἐγὼ δὲ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ· καὶ βῶσι· Τὴν πρὸ τῆς ἐντολῆς ἡμῶν ἐν τῷ πρωτοπλάστῳ διαγωγὴν πρὸ σώματος ἔφθ, ὡς τὰ ἐπιφερόμενα συνίστησιν· Ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν. Ὅτι μὴ ἄλλως ὁ ἄνθρωπος ἀρχεσθαι τῷ νόμῳ, καὶ κυριεύεσθαι ὑπὸ τοῦ κακοῦ, πραθεῖς αὐτῷ διὰ τὴν παράβασιν, εἰ μὴ σάρκινος ἦν γεγονώς. Ἀληπτος γὰρ καθ' ἑαυτὴν ἡ ψυχὴ, φησὶ, εἴ ἄμαρτιζ. Διὸ δριμύτως ἐπήγαγε τὸ, Ἐγὼ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἀμαρτίαν, πρόσθεν εἰπὼν τότε· Ἐγὼ ἔζων χωρὶς νόμου ποτέ. Θαῦμα μὲν τοῖς πολλοῖς, ταῦτα λεγόντων αὐτῶν, τότε ὑπεδύετο καὶ κατάπληξιν· νῦν δὲ προκυψάσης εἰς τὸ φανερώτατον ἦδη τῆς ἀληθείας, οὐ μόνον μακρῷ πλανώμενοι καταφαίνονται, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῆς ἀκρας ἀναβαλόντες βλασφημίας. Δόντες γὰρ ἀσωμάτως τὰς ψυχὰς πρὸ τῆς ἐντολῆς βεβιωκέναι, ἀληπτους τε εἶναι καθ' ἑαυτὰς ἐκ παντὸς τῇ ἀμαρτίᾳ διανοηθέντες, πάλιν ἀνέτρεψαν τὸν λόγον, ἑαυτοὺς δὲ πολὺ μᾶλλον. Τὰ γὰρ δὴ σώματα κατασκευάζουσιν αὐταῖς ὑστερον ἐπὶ τιμωρίᾳ, διὰ τὸ πρὸ σώματος αὐτὰς ἡμαρτηκέναι. Καὶ δὴ καὶ λουδορῆσεις τε ἐπὶ ἡλθον αὐτοῖς, δεσμοῖς ἀπεικάζουσι, καὶ πέδαις τὸ σῶμα, ἄλλα τε ἀνόητα εἰπεῖν. Νῦν δὲ ὅπερ εἴρηται, πᾶν τοῦναντίον ἔχει. Χρὴ γὰρ πρὸ τῆς ἀμαρτίας τὴν ψυχὴν ὑπάρχειν μετὰ σώματος· ἐπεὶ (ἡ) ἀληπτος οὕσα ἡ ψυχὴ καθ' ἑαυτὴν

¹ Gen. xiii, 11, 12. ² Job xl, 3. ³ Dan. iii, 21 seqq. ⁴ Isa. lxi, 2. ⁵ Rom. vii, 9. ⁶ ibid. 14. ⁷ ibid. 9. ⁸ F. ἐν νόμῳ. ⁹ F. μεταβληθέντων. ¹⁰ F. σὺ γὰρ.

τῇ ἁμαρτίᾳ οὐκ ἐν ἡμαρτεν ὅλως πρὸ τοῦ σώματος. Εἰ δὲ ἡμαρτεν, οὐκ ἦν ἀληπτος καθ' ἑαυτὴν τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ καὶ εὐάλωτος μᾶλλον καὶ εὐληπτος. Αἰὸ καὶ πάλιν, πᾶν μὴ λάβῃ τὸ σῶμα τοῦτο, ἁμαρτησεται, ὥσπερ γε καὶ πρὸ τοῦ λαβεῖν αὐτὸ ἡμαρτεν. Διὰ τί δὲ ὅλως καὶ τὸ σῶμα ἐλάμβανεν ὑστερον μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι; Ἡ τίς αὐτῇ χρεῖα σώματος ἦν; εἰ μὲν οὖν ἵνα βασανίζηται καὶ ἀλγῇ, πῶς μᾶλλον ἐντροφῇ καὶ ἀκολασταίνει μετὰ σώματος; Πῶς δὲ καὶ εὐαγετοῦσι εἶναι ἐν τούτῳ φαίνεται ἔχειν τῷ κόσμῳ; Ἐφ' ἡμῖν γὰρ τὸ πιστεῦσαι κεῖται, καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι. Ἐνθα δὲ ἐφ' ἡμῖν τὸ πιστεῦσαι κεῖται καὶ τὸ μὴ πιστεῦσαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ κατορθώσασθαι καὶ ἁμαρτησασθαι, ἐφ' ἡμῖν τὸ ἀγαθοποιεῖν καὶ τὸ κακοποιεῖν. Ἀλλὰ καὶ ἡ κρίσις πῶς δὴ ἐπιφέρεισθαι, ὡς μέλλουσα, προσδοκᾶσθαι ἔτι δύναται καθ' ἣν ὁ Θεὸς ἐκάστην κατὰ τὰ ἔργα καὶ κατὰ τὰ ἐπιτηδεύματα ἀποδίδωσι καὶ οὐχ ὡς ἤδη παρούσα νομισθήσεται, εἴγε τὸ γεννηθῆναι μὲν καὶ εἰς σῶμα ἐλθεῖν τὴν ψυχὴν κριθῆναι ἔστιν ἤδη καὶ ἀνταπολαβεῖν τὸ δὲ ἀποθανεῖν, καὶ χωρισθῆναι τοῦ σώματος, ἐλευθερωθῆναι τε καὶ εἰς ἀνάψυξιν ἐλθεῖν, διὰ τὸ πρὸ σώματος αὐτὴν ἁμαρτησασαν, ὡς εἰς κατάκρισιν καὶ καταδίκην εἰς τὸ σῶμα ἐμδιδάξισθαι καθ' ὅμᾶς; Ἀπέδειξε δὲ διαρκῶς ἐκ περιουσίας ὁ λόγος, ἀνένδεκτον εἶναι νομίζεσθαι τὸ σῶμα βασανιστήριον καὶ πέδας τῆς ψυχῆς.

Ν'. Ἦρκει μὲν οὖν, ἀπὸ τῆς Γραφῆς αὐτῆς ἀποδείξαντα πρὸ τῆς παραβάσεως τὸν πρωτόπλαστον ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος ὄντα, καταπαύειν τὸν περὶ τούτων ἐνταῦθα λόγον. Καγὼ νῦν μὲν ἐπὶ κεφαλαίων αὐτὰ διεξέρχομαι, ὅσον τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐπιχειρημάτων αὐτῶν εὐθύναι διαμιλλώμενος, ἵνα μὴ τὴν συμμετρίαν ἐκβαίω τῶν λόγων. Πάρεστι γὰρ ἤδη σκοπεῖν ὅμᾶς, ὡς δικασταί, ὅτι τὸ, Ἐγὼ δὲ ἔγωγε χωρὶς νόμου ποτέ, λεγόμενον ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους, οὐ δύναται πίπτειν εἰς τὴν πρὸ σώματος κατ' αὐτοῦ διαγωγὴν τῆς ψυχῆς, καθάπερ τὰ ἐπιτερόμενα τούτοις μηνύει· καὶ ὁ γενναῖος οὗτος ἱατρός τῶν ῥητῶν, τὰ ἐξῆς ἀφελόμενος, πρὸς τὸ δοκοῦν αὐτῷ τὸν νῦν ἐδιδάξαστο μεταπλάσαι τοῦ Ἀποστόλου, ἀνιᾶτόν τι παθὼν λίαν καὶ παιδικόν. Ἀντὶ γὰρ τοῦ πρὸς τὰς οἰκείας συμφύσεις καὶ ἀρμογὰς τὰ μέλη τηρεῖν τῶν σωμάτων, ἵνα τὸ πᾶν ὀρθίον κατὰ φύσιν ἢ σχῆμα τοῦ σώματος, ἡκρωτηρίασε παρελθὼν τὸν εἰρμόν τῆς Γραφῆς· καθάπερ Σκύθης ἐχθροῦ τινος ἀφειδῶς πρὸς ἀναίρεσιν κατατέμνων τὰ μέλη εἶεν. Πῶς οὖν ὁ Ἀπόστολος, λέγουσι, ταῦτα ἀπαφάνιστο, εἰ οὐ μὴ οὕτως αὐτὰ ἀπέλειξας ἔχειν; Ὅτι νόμον, εἴποιμ' ἂν, θέμενος εἶναι τὴν ἐντολήν. Δεδόσθω γὰρ πρῶτον κατὰ τὴν ὑμετέραν ὑπόθεσιν τὴν ἐντολήν αὐτὴν νόμον εἰρηκέναι· οὐ παρὰ τοῦτο καὶ ἀσωμάτως πρὸ τῆς ἐντολῆς τοὺς πρωτοπλάστους ὑπέθετο βεβιωκέναι, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίας. Καὶ γὰρ ὁλίγος ὁ ἀπὸ τῆς κρίσεως αὐτῶν ἀχρι τῆς ἐντολῆς χρόνος, ἐν ᾧ

* F. ἀνιάτρον.

A per sese peccato affici queat, nullo pacto ante corpus peccare potuisset. Sin peccavit, falsum est nullo eam peccato per sese potuisse corripi: quin in eo facile ab eo invadi expuguarique potuit. Unde et licet denuo corpus illud non accipiat, peccabit nihilominus, quemadmodum antequam cum illo conjungeretur, jamdudum fecerat. Quorsum vero corpus omnino post admissum delictum capiebat, aut quid illo opus habebat? Si ut supplicio ac dolore afficeretur, cur cum corpore luxum potius deliciasque sectatur? Arbitrii vero sui libertatem quomodo retinere in hoc mundo videtur? Credere enim aut non credere in nostra est voluntate positum. Ubi autem utrumque juris ac voluntatis est nostræ, consequens est ut et recte agere, vel peccare, boni aliquid facere, vel mali, sit integrum. Quonam pacto præterea futurum illud judicium exspectari amplius potest: quo in judicio unicuique Deus pro operum ratione ac studiorum rependet; et non potius jam adesse censebitur, si gigni ac subire in corpus animam idem 576 est ac judicari, et meritorum præmia percipere; emori contra, atque a corpore sejungi, nihil est aliud, quam liberari ac refocillari, propterea quod, peccato ante corpus admissio, in idem illud anima, velut ad supplicium damnata, compellitur, quæ vestra est sententia? Jam illud satis superque, velut ex abundanti, oratione nostra demonstratum est, fieri non posse, ut corpus animæ veluti carnificina ac vinculum habeatur.

C L. Atque illud quidem sufficere videtur, quod ex sacris Litteris ostendimus: primum nostrum parentem, etiam ante delictum, ex corpore animaque fuisse conflatum, atque ita disputandi finem facere. Ego vero summa nunc illorum capita perstringam, duntaxat ut argumentorum, quibus utuntur, præsidia ac firmamenta convellam, ne modum orationis excedam. Hoc jam enim intueri potestis. Iudices, hæc Apostoli verba: *Ego vivebam sine lege aliquando*, ex Epistola ad Romanos, nequaquam ad eam vitæ rationem posse convenire, quam ante corpus anima consecuta fuerit, ut ex consequentibus apparet. Tametsi egregius ille medicus sacrorum verborum, detractis reliquis, Apostoli mentem ad opinionem suam violenter transferre contendat. In quo parum medice, imo vero pueriliter sese gessit. Cum enim sic tanquam corporum membra ad propriam commissuram ac juncturam accommodare debuerit, ut integra ac nativa corporis figura servetur, e contrario Scripturæ neglecta serie, mutilum corpus effecit, perinde ac Scythia hostile corpus crudeliter conficiens membratimque concidens. Sed hæc missa faciamus. At enim dicent: Cur hæc ab Apostolo pronuntiata sunt, si tu ad eum modum habere se ista negaveris? Respondeo pro præcepto legem illum usurpasse. Detur enim hoc opinioni primum vestræ, præceptum ab Apostolo legem appellari. Non ideo tamen corporis expertes ante præce-

ptum primos parentes fuisse statuit, sed immunes a peccato. Breve enim illud tempus fuit, quod inter illorum creationem atque editi præcepti tempus intercessit: in quo sine peccato vixit, non extra. corpus morte affici confirmat.

LI. Quod si id rursus objiciant, Cur igitur sapientia carnis esse Deo inimica dicitur? *Legi enim Dei non subjicitur: neque enim potest*¹, sic occurrendum erit, vehementer illos hoc loco decipi. Non enim carnem ipsam, sed carnis sapientiam legi Dei subjici non posse declarat, quæ quidem a carne discrepat. Quemadmodum si dicat: Argenti sordes, quod non satis repurgatum sit, ut ex eo vas idoneum fieri possit, artificii non subjiciuntur; neque enim possunt. Etenim excerni prius illas atque eliquari convenit. Nec argentum idcirco negat in vas aliquod utile conformari posse; sed id solum quod in argento subacratum ac propter duritiem contumax est. Sic Apostolus de carnis sapientia loquens, non carnem ipsam asserit Dei legi non posse subjici: sed eam quæ est in carne sapientiam, quo vocabulo illius in voluptates ac libidines propensionem significat. Atque hoc alibi nonnunquam vetus fermentum malitiæ ac nequitiae² vocat, cum illud funditus a nobis profligari jubet. Nonnunquam legem appellat repugnantem legi mentis, et captivum abducentem³. Alioqui si carnem ipsam diceret divinæ legi subjici non posse, primum quoties vel intemperanter aliquid faceremus, vel fortum committeremus, vel cætera id genus corporis adminiculo perpetraremus, nulla ob id apud justum iudicem reprehensione digni videremur, quandoquidem divinæ legi subdi caro omnino non potest. Cur enim reprehendatur corpus, quod ex naturæ suæ necessitate vivat?

Sed neque ad castimoniam aut virtutem traduci corpus poterit, quod bono subjici ex naturæ suæ conditione nequeat. Nam cum istiusmodi sit natura carnis, ut divinæ legi subjici nequeat, divina porro lex justitia sit ac temperantia; neque virginitatem servare, neque continentem esse posse penitus oportet. Sin virginitatem ac continentiam colunt, consequens est, ut et corpus subjiciant. Fieri enim aliter non potest, ut a peccato sese contineant. Falsum est itaque divinæ legi corpus non posse subjici. Quod si verum esset, quam ratione Joannes corpus suum ad castitatem sibi, aut ad sanctimoniam Petrus, **578** aut ad justitiam denique cæteri subdidissent? Cur etiam Paulus ita monuisset: *Ne igitur regnet peccatum in mortali testro corpore, ut obediat cupiditatibus illius; nec exhibete membra vestra arma injustitiæ - peccato; sed exhibete Deo, tanquam ex mortuis viventes, et membra vestra arma justitiæ Deo*⁴? Item illud: *Quemadmodum exhibuistis membra vestra servire immunditiæ, et iniquitati ad iniquitatem; sic nunc exhibete membra vestra servire justitiæ ad sanctificationem*⁵.

¹ Rom. vii, 7. ² I Cor. v, 17. ³ Rom. vii, 23.

A διέζησε χωρίς ἁμαρτίας, οὐκ ἐκτός.
καὶ οὐχὶ τὸ σῶμα θανατοῦσθαι ἐδεδοίωσατο.
577 neque

ΝΑ'. Ἐάνδὲ πάλιν ἀνθυποφέρωσι λέγοντες· Πῶς δὴ οὖν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἶναι εἴρηται ἔχθρα εἰς Θεόν; Τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται· οὐδὲ γὰρ δύναται· λεκτέον, ὡς ἄρα καὶ ἐνθάδε διαπίπτουσιν. Οὐ γὰρ τὴν σάρκα αὐτὴν, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσθαι μὴ δύνασθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ ὑπέθετο, ἕτερον παρὰ τὴν σάρκα ὑπάρχον. Καθάπερ εἰ ἔλεγεν· Ὁ ῥύπος τοῦ μὴ καλῶς ἀργύρου καθαρισθέντος εἰς τὸ γενέσθαι σκεῦος ἐπιτήδειον, οὐχ ὑποτάσσεται τῷ δημιουργῷ· οὐδὲ γὰρ δύναται. Ἐκδελθόντων γὰρ αὐτὸν πρότερον καὶ ἐκτακῆναι δεῖ. Καὶ οὐ παρὰ τοῦτο τὸν ἀργυρον ἀπερήνατο μὴ δύνασθαι εἰς σκεῦος πονηρῶν χρησίμων, ἀλλὰ τὸ χαλκῶδες τὸ ἐν τῷ ἀργύρῳ καὶ τὴν ἄλλην σκληρότητα. Οὕτω καὶ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς εἰπὼν, οὐ τὴν σάρκα ἐφη μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τὸ ἐν τῇ σαρκί, οἷον τὸ πρὸς τῆς ἀκρασίας αὐτῆς λέγων ὄρμημα. Ὅπερ ἀλλαχοῦ ὅτε μὲν παλαιὴν ζύμην κακίας καὶ πονηρίας ἐκάλεσεν, ἐπισπέρχων αὐτοτελῶς ἀφ' ἡμῶν αἰστωθῆναι, ὅτι δὲ νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς, καὶ αἰχμαλωτίζοντα. Ἐπεὶ, εἰ αὐτὴν τὴν σάρκα ἔλεγε μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, πρῶτον οὕτως μέμψιν ἂν ἀσελγαίνοντες ἢ ληστεύοντες, ἢ τὰ ἄλλα ὅσα ἅττα διὰ σώματος πράττοντες ἢ ποιοῦντες ἔχειν ἐδυνάμεθα παρὰ δικαίῳ κριτῇ, ἀδυνάτως ἔχούσης τῆς σαρκὸς ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἂν μεμπτέον ἐδύνατο τὸ σῶμα κατὰ τὴν προσοῦσαν αὐτῷ φύσιν βιοῦν εἶναι;

Ἄλλὰ οὐδὲ ἄλλως εἰς ἀγνείαν ἢ ἀρετὴν ὑπαχθῆναι τὸ σῶμα ἐδύνατο, πεφυκὸς μὴ ὑποτάσσεσθαι τῷ ἀγαθῷ. Εἰ γὰρ ἡ φύσις τοιαύτη τῆς σαρκὸς, μὴ δύνασθαι ὑποτάσσεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, νόμος δὲ Θεοῦ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη· ἔχρην μὴδὲ παρθεύειν, μήτε ἐγκρατεύεσθαι δύνασθαι τὸ σύνολον ὅλως ἐκ παντός. Εἰ δὲ παρθευέουσι καὶ ἐγκρατεύονται, δηλονότι τὸ σῶμα ὑποτάσσουσιν. Ἄλλως γὰρ ἐγκρατεύεσθαι ἁμαρτίας ἀδύνατον. Οὐκ ἄρα οὐ δύναται τὸ σῶμα ὑποτάσσεσθαι τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ. Ἐπεὶ πῶς ἂν ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ἑαυτοῦ τὸ σῶμα εἰς ἀγνείαν; ἢ πῶς Πέτρος εἰς ὁσιότητα; ἢ οἱ καθ' ἑξῆς εἰς δικαιοσύνην; Ἡὼς δὲ καὶ Παῦλος· Μὴ οὖν βασιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι, λέγει, ἐν τῷ ἐπακούειν ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· μὴδὲ παριστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν δουλα δότικας τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε τῷ Θεῷ, ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ζῶντας, καὶ τὰ μέλη ὑμῶν δουλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ; καὶ πάλιν· Ὅσπερ παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δουλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν, οὕτως νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δουλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἀγιασμόν.

⁴ Rom. vi, 12, 13. ⁵ ibid. 19.

ΝΒ. Οὐκοῦν ἐγίνωσκε δύνασθαι διευθύνεσθαι τὸ σκῆνωμα τοῦτο, καὶ νεύειν πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἵνα νεκρωθῶσιν ἐν αὐτῷ τὰ ἁμαρτήματα. Ἐπεὶ πῶς ἐτέρως δουλωθῆναι τῇ δικαιοσύνῃ δύναται ὁ ἄνθρωπος (καὶ ἐφ' ἑμῶν), ἐὰν μὴ πρότερον ὑποτάξας αὐτοῦ τὰ μέλη τῆς σαρκὸς, εἰς τὸ μὴ ὑπακούειν αὐτὰ τῇ ἁμαρτίᾳ, ἀλλὰ τῇ δικαιοσύνῃ, πολιτεύσεται κατ' ἀγίαν τοῦ Χριστοῦ; Ἐπειδὴ τὸ ἁμαρτῆσαι, καὶ τὸ μὴ ἁμαρτῆσαι διὰ τοῦ σώματος γίνεται, τῆς ψυχῆς ἢ πρὸς ἀρετὴν ἢ πρὸς κακίαν ἐργάων χρωμένης αὐτῷ. Εἰ γὰρ οὕτως πέρροισι, οὕτως εἰδωλολάτραι, οὕτως μοιχοῖς, οὕτως ἀρσενοκοῖται, οὕτως μαλακοῖς, οὕτως κλέπται, οὕτως πλεονέκται, οὕτως μέθυσοι, οὕτως λοιδοροὶ, οὕτως ἄρπαγες, βασιλεῖς θεοῦ κληρονομήσαι δύνανται· πληροῦνται δὲ ταῦτα καὶ κρατύνονται διὰ τοῦ σώματος· δικαιούται δὲ οὐδεὶς, ἐὰν μὴ πρῶτον κρατήσῃ· κρατεῖ δὲ τούτων ὁ ἐκνεύων πρὸς σωτηρίαν καὶ πίστιν· ὑποτάσσεται δὲ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ. Νόμος γὰρ Θεοῦ σωτηρία. Ὡς οὖν ὁ Ἀπόστολος οὐ τὴν σάρκα μὴ ὑποτάσσασθαι τῷ ἀγαθῷ ἔφη, ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς, οἷον τὴν ἐρμὴν αὐτῆς, αὐτὴν τὴν πρὸς τὸ ἀδικον ἐκκαυσιν. Ἐκκαθαίρεσθαι γοῦν ἔφη, ἄχρι καὶ τὴν γαστριμαργικὴν ἀκρασίαν διαμιλλώμενος· διδάσκων δὲ τὰς τοιαύτας ὁρίξεις καὶ ἐξουχίας ἐξαπόλλυσθαι, καὶ κατασχύνων τοὺς τὸ τρυφεῖν τοῦτο καὶ πολιτεύεσθαι εἶναι νομίζοντας· οἱ Θεὸν ἡγούνται τὴν κοιλίαν. Φάγωμεν καὶ πίωμεν· αἵριοι γὰρ ἀποθνήσκουσιν· καθάπερ ἀνηπάγα σώματα κάτω παρὶ τὴν βορὰν μόνου καὶ τραπέζας ἀσχολούμενα.

Εἰπὼν τε· Τὰ βρώματα τῇ κοιλίᾳ, καὶ ἡ κοιλία τοῖς βρώμασιν. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ ταύτην καὶ ταῦτα καταργήσεται· ἐπήγαγε· Τὸ δὲ σῶμα οὐ τῇ πορείᾳ, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος τῷ σώματι. Ὁ δὲ Θεὸς καὶ τὸν Κύριον ἡγεῖται, καὶ ἡμᾶς ἐξεγερεῖ διὰ τῆς δυνάμεως αὐτοῦ. Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ μέλη ὑμῶν μέλη Χριστοῦ ἐστίν; Ἄρα οὖν τὰ μέλη τοῦ Χριστοῦ ποιήσω πόρνης μέλη; Μὴ γένοιτο! Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ὁ κολλώμενος τῇ πόρνῃ ἐν σῶμά ἐστι; Ἔσονται γὰρ, φησὶν, οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν. Ὁ δὲ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ ἐν πνεύμα ἐστι. Φεύγετε τὴν πορείαν. Ἡμῶν ἁμαρτήματα ὁ ἐν ἁμαρτήσῃ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν. Ὁ δὲ περνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ταῦτα ἐν ὑμῖν ἄγιον Πνεῦμά ἐστιν, οὐ ἔχετε ἀπὸ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὶ ἐαυτῶν; Ὑποτάσσετε γὰρ τιμῇ. Δεξάσατε οὖν τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι ὑμῶν.

ΝΓ. Πρόσχετε, ὅτι, ἐπειδὴ τὸ σῶμα τοῦτο δύναται τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀθανασίαν ὑποδέξασθαι, ἐὰν καθαίροιτο τῆς ἀκρασίας τῶν ὑπικκαυμάτων, μὴ χραινόμενον ἀθέτοις ὅλως οἰστρον παρατριβαῖς, διὸ ὁ Ἀπόστολος ταῦτα διεφθέγγετο· ποῖον γὰρ τὸ κολλώμενον ἑτερον τῇ πόρνῃ καὶ πλησιάζον, καὶ σάρξ

LII. Hoc igitur intelligebat, tabernaculum istud posse corrigi, et ad bonum converti, ut in eo peccata penitus exstinguerentur. Quæ enim alia ratio est, quæ in quamdam justitiæ servitutem redigi homo possit, nisi prius carnis suæ membra subiciens, ut non peccato amplius obsequantur, sed justitiæ, vitam suam perinde ac Christo dignum est, instituat? Quoniam quidem peccare, vel non peccare per corpus suppetit, quo ad virtutem aut nequitiam administro animus utitur. Et quidem cum *Neque fornicatores, nec idololatæ, nec adulteri, neque masculorum concubitores, neque molles, neque fures, nec avari, nec ebriosi, neque conviciatores, neque raptores regnum Dei possidere possint*¹; ea porro omnia corporis adminiculo perficiantur ac corroborentur: justificari porro nemo possit, nisi prius ista superarit: quæ quidem is superat, qui se ad temperantiam fidemque convertit; efficitur legi Dei corpus posse subji. Dei quippe lex temperantia est. Quamobrem Apostolus non carnem ipsam asserit legi Dei subji non posse, sed carnis sapientiam², hoc est, ejus impetum, et ardentem ad injustitiam inflammataque cupiditatem. Repurgari proinde jussit, ut vel ipsam ventris ingluviem conaretur exstinguere, cum ejusmodi cupiditates ac voluptates interire monstraret, hisque, qui his uti deliciis vivere esse crederent, pudorem incuteret: qui Deum esse ventrem³ existimant. *Manducemus et bibamus; cras enim moriemur*⁴. Queniam admodum voracissima quædam corpora, quæ ad pabulum abjecta tota in mensis ac convivii occupantur.

Tum postquam his verbis usus est: *Esca ventri, et venter escis. Deus autem hunc et illas destruet*; adjecit: *Corpus autem non fornicationi, sed Domino, et Dominus corpori*. 579 *Deus autem et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem ipsius. An nescitis quoniam membra vestra membra Christi sunt? An igitur membra Christi faciam membra meretricis? Absit! Nescitis quoniam qui adhæret meretrici unum corpus est? Erunt enim, inquit, duo in carnem unam. Qui autem adhæret Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodcumque peccaverit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. An nescitis, quod corpora vestra templum sunt ejus qui in vobis est Spiritus, quem habetis a Deo, et non estis vestri? Empti enim estis pretio. Glorificate igitur Deum in corporibus vestris*⁵.

LIII. In quo velim illud animadvertas, pro eo quod corpus istud legi Dei immortalitatisque capiendæ idoneum est, si ab omnibus libidinum incitamentis ita purgetur, nullis ut nefariarum illecebrarum stimulis commaculetur, idcirco hæc ab Apostolo esse dicta. Quid enim aliud est, quod ad

¹ I Cor. vi, 10. ² Rom. viii, 7. ³ Ph lipp. iii, 19.

⁴ I Cor. xv, 32. ⁵ I Cor. vi, 13-20.

meretricem adhærescat, et ad eam accedat, unaque cum illa caro conjunctione membrorum ac communione quadam efficiatur, præterquam corpus illud externum, cujus ministerio omnia illa commissio- nis corporum et ardentis libidinis flagitia perpetrantur? Unde et omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in proprium corpus peccat. Etenim arrogantia, infidelitas, ira atque simulatio animæ peccata sunt. Stuprum vero et inflammatio illa libidinis corporum propria sunt. Quibuscum utique nec evolare anima poterit, neque temperantiæ decretis subijci; sed ambo Christi regno excidere necesse est. Præterea si corpora nostra in sanctimonia conservata templum sunt habitantis in nobis Spiritus; atque et in corpore Dominus residet, et membra corporis Christi membra sunt, omnino divinæ legi corpus subditur, ac regnum Dei possidere potest. Qui enim excitavit Christum a mortuis, vivificabit, inquit, et mortalia corpora vestra per inhabitantem ejus Spiritum in vobis¹; ut mortale hoc induat immortalitatem, et incorruptibile incorruptionem, morsque in victoriam absorbeat². Non enim de alio corpore hoc loco disputabat Apostolus, præterquam de hoc ipso, quod extinguitur ac morte conficitur, per quod scortari licet ac flagitia committere.

580 LIV. Quod si interesse nonnihil corpus inter ac carnem suspicentur (ut vel subtilius hoc illos modo ratiocinari sinamus); adeo ut aliud esse corpus censeant, velut ipsius animæ proprium, quod usurpari oculis nequeat; carnem autem externum illud esse, quod oculis cernitur: sic eos refellere oportebit, non modo Paulum ac prophetas corporis appellationem huic carni tribuere, sed alios quoque philosophos, a quibus accurata in primis haberi ratio nominum solet. Etenim carnis appellatione, si hæc ad exactam scientiæ normam exigere velint, non universa proprie hujus, ut ita dicam, tabernaculi moles intelligitur, sed quædam totius pars, quemadmodum ossa, nervi atque venæ; corpus autem totum dicitur. Unde et medici, qui de natura corporum accurate disputant, hoc ipsum quod aspectabile est, corpus esse sentiunt. Quin ipse Plato istud ipsum corpus esse non ignorat. Sane in Phædone Socrates, « Annon idem, » ait, « esse mortem existimabimus, quod animæ a corpore discessum: atque hoc demum esse mori, corpus ab anima disjunctum per sese ipsum existere, itidemque animam a corpore separatam? » Quid beatus ille Moyses (ut ad divinas quoque Litteras veniamus)? nonne corpus idem intelligit esse, quod nos dicimus, cum ita loquitur: Et lavabit testamenta in purificationibus, qui tetigerit immundum; et lavabit corpus suum aqua; et immundus erit ad vesperam³? Quid de Jobo dicemus? nonne et is idipsum quod extinguitur morte corpus esse significat? Versatur, inquit, corpus meum in putredine verminum⁴.

μετ' αὐτῆς κατὰ τὴν ζεύξιν τῶν μελῶν, καὶ τὴν κοινωνίαν μίαν γιγνόμενον παρὰ τοῦτο τὸ σῶμα τὸ ἔξω, δι' οὗ πάντα ταῦτα πληροῦται τὰ πρὸς μέξιν καὶ ἔκκαυσιν ἁμαρτήματα; Ὅθεν καὶ πᾶν ἁμαρτήμα ὅ ἐὰν ποιήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ἐκτὸς τοῦ σώματος ἐστίν. Ὁ δὲ πορνεύων, εἰς τὸ ἴδιον σῶμα ἁμαρτάνει. Τύφος μὲν γὰρ καὶ ἀπιστία, καὶ θυμὸς, καὶ ὑπόκρισις, ψυχῆς ἁμαρτήματα. Πορνεία δὲ, καὶ οἰστρος, καὶ τρυφή, σώματος· μεθ' ὧν οὕτε ψυχὴ πρὸς ἀλήθειαν ἀναπτέσσεται, οὔτε σωφροσύνης ὑποταχθήσεται δόγμασιν· ἀλλὰ ἄμφω διεκλισθήσουσι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τοίνυν, εἰ τὰ σώματα ἡμῶν ἐν ἁγιασμῷ διακρατούμενα ναὸς ἐστί τοῦ ἐν ἡμῖν οἰκούντος Πνεύματος, καὶ ὁ Κύριος ἐν τῷ σώματι, καὶ τὰ μέλη τοῦ σώματος μέλη Χριστοῦ, ὑποτάσσεται ἄρα τὸ σῶμα τῷ νόμῳ τῷ θείῳ, καὶ κληρονομῆσαι δύναται τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ ἐγείρας Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσῃ, φησί, καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν διὰ τοῦ ἐνοικούντος αὐτοῦ Πνεύματος ἐν ὑμῖν· ἵνα τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσῃται τὴν ἀθάνασίαν, καὶ τὸ φθαρτὸν τὴν ἀφθαρσίαν, εἰς νίκης τε καταποθῇ ὁ θάνατος. Οὐ γὰρ περὶ ἄλλου διελάμβανεν ἐνταῦθα σῶματος ὁ Ἀπόστολος, ἀλλὰ περὶ τοῦτου καὶ τοῦ ἀποθνήσκοντος καὶ νεκρουμένου, δι' οὗ καὶ πορνεύει καὶ ἀσελγῆσαι δυνατόν.

ΝΔ'. Ἐκν δὲ διαφορὰν εἶναι σώματος πρὸς σάρκα ὑποτοπάζωσιν (ἵνα δὴ καὶ ταῦτα αὐτοῖς ἐπιτρέψωμεν λογικεύεσθαι), καὶ σῶμα μὲν ἄλλο νομίζοιεν, οἷον αὐτῆς τῆς ψυχῆς, ὃ μὴ βλέπεται, σάρκα δὲ τοῦτο τὸ ἔξω τὸ βλέπόμενον· λεχτέον, ὡς οὐ μόνον ὁ Παῦλος καὶ οἱ προφῆται σῶμα γινώσκουσι τὴν σάρκα ὀνομάζεσθαι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι, παρ' οἷς δὴ μάλιστα καὶ ἡ τῶν ὀνομάτων ἀκριβεία παρατετρίχεται. Σάρξ γὰρ ὅλως, εἰ βούλοιντο καὶ περὶ τούτων ἐπιστημόνως ἐπισκέψασθαι, πᾶς ὁ ὄγκος οὗτος τοῦ σκηνώματος ἡμῶν κυρίως οὐ λέγεται, ἀλλὰ τι μέρος τοῦ ὅλου, καθάπερ ἡ ὀστέα, ἡ νεῦρα, ἡ φλέβες· σῶμα δὲ τὸ ὅλον. Ὅθεν καὶ ἱατροὶ, οἱ δὴ καὶ περὶ φύσεως σωμάτων ἀκριβῶς διεκλήψασιν, σῶμα γινώσκουσι τοῦτο τὸ βλέπόμενον. Ἀλλὰ καὶ ὁ Πλάτων καὶ αὐτὸς τοῦτο σῶμα καὶ αὐτὸς ἐπίσταται. Ἐν γοῦν τῷ Φαίδωρῳ ὁ Σωκράτης, « Ἄρα μὴ ἄλλο τι τὸν θάνατον ἡγούμεθα εἶναι, » ἔφη, « ἢ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν; καὶ εἶναι τοῦτο τεθνάναι, χωρὶς μὲν ἀπὸ τῆς ψυχῆς ἀπαλλαγὴν αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ σῶμα γεγονέναι, χωρὶς δὲ τὴν ψυχὴν τοῦ σώματος; » Ὁ γὰρ τοι Μωϋσῆς ὁ μακάριος (ἡκωμεν γὰρ καὶ ἐπὶ τὰς κυριακὰς τῇδε Γραφάς), οὗ σῶμα τοῦτο ὀνομάζεσθαι ἐπίσταται, ὃ λέγομεν. Καὶ πλυνεῖ τὰ ἱμάτια, λέγων, ἐν τοῖς καθαρισμοῖς, ὃ ἐπιγαύσας τοῦ ἀκαθάρτου· καὶ λούσεται τῷ σώματι αὐτοῦ ὕδατι, καὶ ἀκάθαρτος ἔσται ἕως ἑσπέρας; Τί δὲ καὶ ὁ Ἰωβ; οὐ σῶμα ἐπίσταται καὶ αὐτὸς τοῦτο τὸ νεκρούμενον καλεῖν, Φύρεται δέ μου τὸ σῶμα ἐν σακρία σακλήκωρ, λέγων; Ἀλλὰ καὶ ὁ Σολομών, ὅτι εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σο-

¹ Rom. viii, 11. ² I Cor. xv, 53. ³ Levit. xiv, 8. ⁴ Job vii, 5.

φλα, οὐδὲ κατοικήσει ἐν καταχρέῳ σώματι ἁμαρ-
τίας.

Καὶ ἐν τῷ Δανιὴλ ἐπὶ τῶν μαρτύρων· Οὐκ ἐκυ-
ρίευσεν αὐτῶν τὸ πῦρ τοῦ σώματος, λέγεται, καὶ
ἡ θρίξ τῆς κεφαλῆς αὐτῶν οὐκ ἐφλοτίσθη. Καὶ
ὁ Κύριος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ· Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν·
Μὴ μεριμνᾶτε τί φάγητε, ἢ τί ἐνδύσησθε. Οὐ γὰρ
ἡ ψυχὴ πλείον ἐστι τῆς τροφῆς, καὶ τὸ σῶμα
τοῦ ἐνδύματος; καὶ ὁ Ἀπόστολος δὲ, Μὴ οὖν βα-
σιλευέτω ἡ ἁμαρτία ἐν τῷ θνητῷ ὑμῶν σώματι,
λέγων, σῶμα γινώσκειν τοῦτο ὃ περιεβίμεθα συν-
ίστησι· καὶ πάλιν· Εἰ δὲ τὸ Πνεῦμα τοῦ ἐλείπατος
Ἰησοῦν οἰκεῖ ἐν ὑμῖν, ὁ ἐλείπας Χριστὸν ἐκ νε-
κρῶν ζωοποιήσει καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν·
καὶ πάλιν· Ἐὰν εἴπῃ ὁ ποῦς, ὅτι Οὐκ εἰμὶ χεῖρ, B
οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ σώματος, οὐ παρὰ τοῦτο οὐκ ἐστὶν
ἐκ τοῦ σώματος· καὶ πάλιν· Καὶ μὴ ἀσθενήσας
Ἀβραὰμ τῇ πίστει, οὐ κατενόησε τὸ ἑαυτοῦ
σῶμα νεκρούμενον· καὶ πάλιν· Τοὺς γὰρ πάντας
ἡμᾶς φανερωθῆναι δεῖ ἔμπροσθεν τοῦ βήματος
τοῦ Χριστοῦ, ἵνα κριθῶμεν ἕκαστος τὰ διὰ τοῦ
σώματος, πρὸς ἃ ἐπραξε· καὶ πάλιν· Αἱ μὲν ἐπι-
στολαὶ βαρεῖαι καὶ ισχυραὶ, ἡ δὲ παρουσία τοῦ
σώματος ἀσθενής· καὶ πάλιν· Οἶδα ἄνθρωπον ἐν
Χριστῷ πρὸ ἐτῶν δεκατεσσάρων, εἴτε ἐν σώματι
οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα· καὶ
πάλιν· Οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες ἀγαπᾶν τὰς
ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα· καὶ
πάλιν· Αὐτὸς δὲ ὁ Θεὸς τῆς ἐιρήνης ἀγαπᾷ C
ἡμᾶς ὁλοτελῶς· καὶ ὁλόκληρον ὑμῶν τὸ πνεῦμα,
καὶ ἡ ψυχὴ, καὶ τὸ σῶμα ἀμέμπτως ἐν τῇ παρ-
ουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τηρη-
θεῖη. Οἱ δὲ ἀσφαλῶς οὐ νοήσαντες τούτων οὐδὲν ἐν
σάλῳ καὶ ταραχῇ φέρεσθαι τὸν Ἀπόστολον ὑπέλα-
βον, ὡς στάσιν αὐτοῦ τὰς διανοήσεις τῶν λόγων καὶ
ἰδραν οὐκ ἔχουσας, ἀλλὰ ἀναπνεούσας ἀνω καὶ κάτω, καὶ ὁμιλούσας παλίνφοιτον, ὅτι μὲν τὴν σάρκα
ἀνίστασθαι, ὅτι δὲ οὐκ ἀνίστασθαι.

NE'. Ὅθεν ἵνα μὴ παραλειφθῇ τῶν προταθέντων
μηδὲ ἐν, ὅπως τελείως ἐκτέμνωμεν ὑδραν, εἰς τὸ προ-
κείμενον πάλιν ἐπανελύσομαι. Ἐφεξῆς γάρ, καθά-
περ ὑπεσχόμεν, καὶ τὰ ἄλλα προσάποροῦσι κεφάλαια.
Αὐτοῖς οὖν καὶ ἡ χρῆ πρὸς αὐτὰ λέγεσθαι ἀποδείξας,
ἀκλόουθα παραστήσω αὐτῶν¹ καὶ σύμφωνα εἰς τὴν D
περὶ τῆς ἀναστάσεως τῆς σαρκὸς πίστιν καὶ αὐτὰ
εἰρηκότα. Ἰωμεν δὲ οὖν² ἃ τὸ πρῶτον εἰς τὸν Ἀπό-
στολον προήχθημεν εἰπεῖν. Τὸ γάρ, Ἐγὼ δὲ ἔζων
χωρὶς νόμου ποτὲ, λαχθὲν αὐτῷ ἀνω, τὴν ἐν τῷ
παραδείσῳ, καθάπερ³ ἡ ἀρχὴς ὑπεβίμεθα, πρὸ τῆς
ἐντολῆς, οὐκ ἐκτὸς σώματος, ἀλλὰ μετὰ σώματος
ἡμῶν ἐν τοῖς πρωτοπλάστοις διαγωγῇ παρεγγυᾶ.
Ἐπειδὴ πρὸ τοῦ δοθῆναι τὴν ἐντολήν, χοῦν ὁ Θεὸς
ἀπὸ τῆς γῆς λαβὼν, ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον· ἐκτὸς τε
ἐπιθυμίας διήγομεν, οὐ γινώσκοντες ὅπως ἐπιθυμίας
ἀλόγου προσβολαῖς⁴, βιαζομένης ἡμᾶς ἐλκτικαῖς
ἡδονῶν περιγωγαῖς πρὸς ἀκρασίαν. Τὸ γὰρ μὴ ἔχον

A Præterea Salomon, In malevolam, inquit⁵, animam
non intro bit sapientia, nec habitabit in corp re ob-
noxio peccato.

Sed et apud Danielem ita de martyribus scriptum
est : Non dominatus est in illorum corpus ignis, et
capillus capitis illorum non arsit⁶. Item in Evange-
lio Dominus : Propterea dico vobis : Nolite solliciti
esse quid manducabitis, aut quid induemini. Nonne
anima pluris est quam esca, et corpus quam vesti-
mentum⁷? Nec minus Apostolus his verbis : Ne
igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore⁸,
corpus se de eo, quo circumdati sumus, accipere
demonstrat; ac rursum : Quod si Spiritus ejus, qui
suscitavit Jesum, habitat in vobis; qui suscitavit
Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora
vestra⁹. Tum alio loco : Si dixerit pes : Quoniam non
sum manus, 581 non sum ex corpore; non ideo non
est ex corpore¹⁰. Item : Et non infirmatus Abraham
fide, non animadvertit corpus suum mortuum¹¹.
Deinde : Nam nos omnes manifestari oportet ante
tribunal Christi, ut referat unusquisque quæ per
corpus, secundum quæ gessit¹². Item : Epistolæ
quidem grates et fortes, præsentia vero corporis
imbecilla¹³. Ad hæc : Scio hominem in Christo ante
annos quatuordecim, sive in corpore nescio, sive ex-
tra corpus nescio¹⁴. Item : Sic debent viri diligere
uxores suas, tanquam sua corpora¹⁵. Præterea : Ipse
autem Deus pacis sanctificet vos penitus; et integer
vester spiritus, et anima et corpus sine querela in
adventu Domini nostri Jesu Christi servetur¹⁶. At
qui nihil horum accurate intelligunt, fluctuare
Apostolum ac perturbate ferri judicarunt, tanquam
illius sensus ac verborum sententiæ stabilitate fir-
mitateque penitus carerent, eaque pronuntiaret
quæ subinde retractarentur, velut interdum resur-
gere carnem, interdum non resurgere.

LV. Quamobrem ne vel minima pars eorum quæ
proposita sunt, prætermittatur, atque ut hydram
ipsam omnino succidamus, ad id quod erat propo-
situm revertar. Deinceps enim, ut ostendimus, et
in aliis quibusdam capitibus dubitationem movent.
Itaque simul atque demonstravero, quamnam adver-
sus illa proponi debeant, palam istud faciam : de
resurrectionis carnis fide consentanea illum ac
consequentia dixisse. Primum igitur ad illa venia-
mus, quæ de Apostolo injecimus. Nam quod ab eo
antea dictum est, Ego vero vivebam sine lege ali-
quando¹⁷, vitam illam ostendit, quam in primis no-
stris parentibus ante præceptum (ut initio docui-
mus) in paradiso duximus, non extra corpus, sed
in corpore fuisse transactam. Ante enim quam edi-
ctum daretur, limbo de terra sumpto hominem ef-
finxit; ac tum ab omni cupiditate liberi viveba-
mus, cum ratione destitutæ cupiditatis, quæ nos

¹ F. αὐτόν. ² Deest ἐφ' vel εἰς. ³ Cor. καθάπερ. ⁴ F. προσβολαῖς. ⁵ Sap. i, 4. ⁶ Dan. ii, 94.
⁷ Matth. vi, 25. ⁸ Rom. vi, 12. ⁹ Rom. viii, 11. ¹⁰ I Cor. xii, 15. ¹¹ Rom. v, 19. ¹² II Cor. v,
10. ¹³ II Cor. x, 10. ¹⁴ II Cor. xii, 2. ¹⁵ Ephes. v, 28. ¹⁶ I Thess. v, 23. ¹⁷ Rom. vii, 9.

blandis voluptatum illecebris ad libidinem impellit, ne notitiam quidem haberemus. Nam quod certa ac definita lege caret, ad quam accommodare vitam oporteat, neque libera arbitrii facultate præditum est, ut ad quod velit se vivendi genus applicet; ex quo proprio honorem vel vituperationem mereatur, extra omnem esse reprehensionem concedi necesse est: quandoquidem ea concupiscere non potest, quibus **582** ipsi non fuerit interdictum. Quod si concupiverit, tamen non id ei crimini vertetur. Concupiscere quippe non ad ea refertur, quæ adsunt, quæque potestati nostræ subjacent, sed ad ea duntaxat quæ ita adsunt, ut in facultate nostra minime sint posita. Quod enim alicui neque est vetitum, neque illo is indiget, quomodo appetere illud ac diligere potest? Quocirca scriptum est: *Concupiscentiam non noveram, nisi lex dixisset: Non concupisces*¹. Cum enim mandatum illud accepissent: *Ex arbore autem scientiæ boni et mali non comedetis. Quacunque autem die comederitis ex illa, morte moriemini*²: tam demum cupiditatem animo concepit. Non enim quæ cupidus quisque in potestate habet et obtinet, iisque uti potest, ea concupiscit; sed a quibus prohibetur, quibusque privatur, ut ea non possideat. Præclare ergo dictum est: *Concupiscentiam non noveram, nisi lex dixisset: Non concupisces*. Hoc est: *Non comedetis ex illo*. Hinc enim locum occasionemque, ut ad me illudendum atque avertendum accederet, peccatum accepit.

LVI. Etenim mandato semel edito, occasionem inde perficiendæ in me concupiscentiæ diabolus est nactus, cum me singulari quadam calliditate in eorum quæ vetita sunt, concupiscentiam hortatu suo compulisset. Nam absque lege peccatum mortuum est. Quæ lex nisi data foret, ac si nondum existeret, irritum esset otiosumque peccatum. Ego vero ante legem sine reprehensione vivebam, cum nulla mihi esset sanctio ac regula præscripta, ad quam comparari vitam oporteret, a qua si exciderem, peccatum committerem. Simul atque vero mandatum accessit, peccatum revixit: ego mortuus sum. Ita lex illa, quæ ad vitam data fuerat, inventa mihi est in mortem. Quoniam ubi Deus legem imposuit, ac quid agendum esset, definiit, concupiscentiam in me diabolus perfecit. Quippe cohortatio illa ac præceptum mihi a Deo constitutum ad vitam immortalitatemque pertinebat, ut si parerem illi, et ex ejus præscripto degere, sine ulla offensione felicissimam et ad æternitatem florentem vitam ac gaudium in sempiternum consequerer. Sed illud præceptum violanti mihi in mortem ac damnationem conversum est. Quandoquidem diabolus, quem peccati modo nomine insignivit, eo quod peccati sit artifex ac repertor, per peccatum **583** occasionem nactus, illudit mihi, et illusum interfecit; cum videlicet ei me damnationi fecit obnoxium: *Quacunque die comederitis ex illo, morte moriemini*. — *Itaque lex est sancta, et mandatum Dei justum, et sanctum, et bonum*³. Non enim ut obsesset, sed ut salutem conciliaret, est præscriptum. Siquidem nemo persuadere sibi debet, inutile a Deo quidquam, vel cum damno conjunctum fieri.

¹ Rom. vii, 7. ² Gen. ii, 17. ³ Rom. vii, 12. ⁴ F. δεκτέον. ⁵ γρ. ἐνεκλίσθησαν. ⁶ F. ἐπί.

διορισμόν, καθ' ὃν δεῖ πολιτεύεσθαι, μηδὲ ἐξουσίαν αὐτοδέσποτον λογισμοῦ, ποίῳ χρῆσθαι αἰρεῖται πολιτεύματι, ἵνα ἰδίως ἢ τιμηθῇ, ἢ ψεχθῇ. ἀνυπεύθυνον παντὸς δεκτέον⁴ ὑπάρχειν τοῦτο ἐγκλήματος· ὅτι μὴ δύναται τούτων ἐπιθυμῆσαι, ὧν μὴ κεκώλυται. Καὶ ἐπιθυμῆσει δὲ, οὐκ αἰτιαθήσεται. Τὸ γὰρ ἐπιθυμῆσαι οὐχὶ ἐπὶ τῶν παρόντων καὶ ὑποκειμένων ἐν ἐξουσίᾳ πίπτει, ἀλλ' ἐπὶ τῶν παρόντων μὲν, μὴ ὄντων δὲ ἐν ἐξουσίᾳ. Πῶς γὰρ οὐ μὴ κεκώλυται τις, μηδὲ ἐνδεής ἐστι, τούτου ἐπιθυμεῖ καὶ ἐρεῖ; Διὰ τοῦτο, *τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν*, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· *οὐκ ἐπιθυμήσεις*. Ἀκούσας γάρ, *Ἀπὸ δὲ τοῦ ξύλου τοῦ γινώσκειν καλὸν καὶ κακὸν οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ*. Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε· τότε τὸ ἐπιθυμῆσαι συνέλαβον, καὶ ἐνεκλίσθησα⁵. Οὐ γὰρ ὧν ἔχει, καὶ ὧν ἐξουσιάζει, καὶ κέχρηται αὐτοῖς ὁ ἐπιθυμῶν, ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ ὧν κεκώλυται, καὶ ἀφῆρηται, καὶ οὐκ ἔχει. Διὸ δὴ καλῶς, *τὴν ἐπιθυμίαν οὐκ ᾔδειν*, ἐλέχθη, εἰ μὴ ὁ νόμος ἔλεγεν· *οὐκ ἐπιθυμήσεις*. Ὅ δὲ ἐστίν· οὐ φάγεσθε ἀπ' αὐτοῦ. Ἐντεῦθεν γὰρ ἐκτήσατο τόπον καὶ ἀφορμὴν εἰσελθεῖν πρὸς τὸ διαπαῖξαι με καὶ παρατρέψασθαι ἡ ἀμαρτία.

Νῦν. Δοθείσης γὰρ τῆς ἐντολῆς, ἔσχε λαβὴν διὰ τῆς ἐντολῆς ὁ διάβολος κατεργάσασθαι ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν, παρορμήσας με, καὶ προσκαλεσάμενος ἐντέχνως εἰς ὀρεξίν καταπεσεῖν τῶν κεκωλυμένων. Χωρὶς γὰρ νόμου ἡ ἀμαρτία νεκρά. Οἷον οὐ δοθείσης γὰρ οὐδὲ εὐστὺς οὐδέπω τῆς ἐντολῆς, ἀπρακτος ἦν ἡ ἀμαρτία. Ἐγὼ δὲ ἔζων ἀμέμπτως πρὸς τῆς ἐντολῆς, οὐκ ἔχων διορισμόν καὶ διαταγὴν, καθ' ἣν δεῖ πολιτεύεσθαι, ἥς καὶ ὀλισθήσας ἀμαρτήσομαι. Ἐλθούσης δὲ τῆς ἐντολῆς, ἡ ἀμαρτία ἀνέζησεν· ἐγὼ δὲ ἀπέθανον. Καὶ εὗρέθη μοι ἡ ἐντολή εἰς ζωὴν αὕτη εἰς θάνατον· ὅτι μετὰ τὸ νομοθετῆσαι τὸν θεόν, καὶ διαστείλασθαι ὁ ποιητέον, καὶ μὴ ποιητέον, κατεργάσατο ἐν ἐμοὶ τὴν ἐπιθυμίαν ὁ διάβολος. Ἡ γὰρ παραίνεσις τοῦ θεοῦ καὶ παραγγελία ἡ δοθείσα μοι αὕτη εἰς ζωὴν καὶ ἀφθαρσίαν, ἵνα πειθόμενος αὐτῇ, καὶ κατ' αὐτὴν βίωσ, ἀπήμονα καὶ μακαριστότατον δι' αἰῶνος, καὶ αἰεὶ θάλλοντα πρὸς ἀθανασίαν βίον ἔχω, καὶ χαράν. Ἀθετήσαντι δὲ καὶ αὐτὴν, εἰς θάνατον ἀπέδη καὶ καταδίχυν. Ἐπειδὴ ὁ διάβολος, ὃν ἀμαρτίαν νῦν οὗτος ἐκάλεσε, διὰ τὸ δημιουργὸν αὐτὸν ἀμαρτίας ὑπάρχειν καὶ εὐρετὴν, διὰ τῆς ἐντολῆς ἀφορμὴν λαβὼν, πρὸς παρακοὴν ἐξηπάτησέ με, καὶ ἀπετήσας ἀπέκτεινεν, ὑπεύθυνον τῷ, Ἡ δ' ἂν ἡμέρα φάγητε ἀπ' αὐτοῦ, θανάτῳ ἀποθανεῖσθε, κατακρίματι γενέσθαι κατεργασάμενος. Ὅστε ὁ μὲν νόμος ἄγιος, καὶ ἡ ἐντολή τοῦ θεοῦ δικαία, καὶ ἀγαθή. Ὅτι μὴ ἐν⁶ τῷ βλάψαι, ἀλλὰ ἐπὶ τῷ σῶσαι ἐδόθη. Μὴ γὰρ οἴωμεθα ὅπως ἀνωφελές τι ποιεῖν ἢ βλαβερόν τὸν θεόν.

¹ Rom. vii, 7. ² Gen. ii, 17. ³ Rom. vii, 12. ⁴ F. δεκτέον. ⁵ γρ. ἐνεκλίσθησαν. ⁶ F. ἐπί.

Τί οὖν τὸ ἀγαθὸν ἐμοὶ ἐγένετο θάνατος, ὃ τοῦ μεγίστου ὁμοίως αἰτιον ἐσόμενον ἀγαθοῦ νομοθέτημα ἐδόθη; Μὴ γένοιτο! Ὅτι μὴ ἡ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ καταβουλωθῆναί με ἐγένετο τῇ φθορᾷ, καὶ ἐναπομάζεσθαι κῆρας ὀλέθρου αἰτίας· ἀλλὰ ὁ διάβολος ἵνα φανερωθῇ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ τὸ κακὸν ἐμοὶ κατασκευάσας, ἵνα γένῃται, καὶ ἐλιγχθῇ καθ' ὑπερβολὴν ὁ εὐρετής καὶ τέκτων τῆς ἁμαρτίας ἁμαρτωλός, καὶ διορισθῇ ἀπὸ τοῦ κακοῦ τάναντία τῆς ἐντολῆς τοῦ Θεοῦ ἐπιτροπεύσας. Οἶδαμεν γάρ, ὅτι ὁ νόμος ἐστὶ πνευματικός· διὸ καὶ κατ' οὐδὲν αἰτιον βλάβης οὐδενί. Πόρρω γάρ ἐπιθυμίας ἀλόγου καὶ ἁμαρτίας ἐσκήνωται τὰ πνευματικά. Ἐγὼ δὲ σάρκινός εἰμι, πεπραμένος ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Οἶον, Ἐγὼ δὲ σάρκινος εἰμι, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ πονηροῦ καὶ ἀγαθοῦ κατασταθεὶς, ὡς αὐτεξούσιος, ἵν' ἐπ' ἐμοὶ ἐλίσσεται ὃ βούλομαι ἢ (Τέθεικα γάρ, φησί, πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον)· νεύσας πρὸς τὸ παρακλῦσαι μὲν τοῦ πνευματικοῦ νόμου, οἶον τῆς ἐντολῆς, ὑπακούσαι δὲ τοῦ ὕλικου, οἶον τοῦ ὁφείως τὴν συμβουλίαν, πέπραμαι διὰ τὴν τοιαύτην αἵρεσιν, πεισὼν ὑπὸ ἁμαρτίαν, τῷ διαδόλῳ. Ὅθεν ἐντεῦθεν πολιορκησάν με τὸ κακὸν ἐνιζάνει, καὶ ἐμπολιτεύεται εἰσικεῖσθαι ἐν τῇ σαρκὶ μου, καθάπερ κηφὴν ἐν κηρίῳ μέλίσσης περιεπτάμενος πολλάκις περὶ αὐτόν, καὶ βομβῶν· δίκης ἐπιταθείσης μοι τὴν ἐντολὴν ἀθετήσαντι· πραθῆναι τῷ κακῷ. Διὸ καὶ οὐ γινώσκω ὃ κατεργάζομαι, λογισόμενος ὃ μὴ θέλω. Τὸ γάρ, Ὁ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, καὶ ποιῶ ὃ μισῶ, λεγόμενον, οὐκ ἐπὶ τοῦ τελεσιουργῆσαι τὸ φαῦλον, καὶ ἔρᾶσαι παραληπτέον, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ μόνον ἐνθυμηθῆναι, λογισμῶν ἀνοιχείων ἡμῖν προσιπταμένων πλεονάκεις, καὶ ἐμφανταζόντων ἡμᾶς πρὸς ὃ μὴ θέλομεν, τῆς ψυχῆς τοῖς λογισμοῖς περὶ πολλὰ περιεργαζόμενης.

simulæ cogitationes advolent, et ad ea quæ nolumus suis per infinita rerum genera distrahatur.

NZ'. Οὐ γάρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως (45) τὸ ἐνθυμεῖσθαι, ἢ μὴ ἐνθυμεῖσθαι κεῖται τὰ ἄτοπα, ἀλλὰ τὸ χρῆσθαι, ἢ μὴ χρῆσθαι τοῖς ἐνθυμήμασι. Κωλύσαι μὲν γάρ μὴ ἐμπέπτειν εἰς ἡμᾶς τοὺς λογισμοὺς οὐ δυνάμεθα, πρὸς δοκιμὴν ἡμῶν ἐξωθεν εἰσπνεομένους· μὴ πεισθῆναι μέντοι, ἢ μὴ χρῆσθαι αὐτοῖς δυνάμεθα. Ἐπεὶ πῶς ὁ Ἀπόστολος τὸ μὲν κακὸν οὐχ ἔχειτα, ἢ ἀπηρέσκετο, ἐποίει, τὸ δὲ καλὸν ᾧ ἠρέσκετο, ἔχειτα, εἰ μὴ περὶ τῶν ὀνείων ἐνθυμημάτων εἰπεν, ὃ ἐνθυμούμεθα ἴσθ' ὅτι καὶ μὴ βουλόμενοι, ἐξ οἷας οὐ γινώσκοντες αἰτίας; Ἄ ἀνατρέπεσθαι χρὴ καὶ ἐπιστομίζεσθαι, ἵνα μὴ εὐρυνόμεθα τῶν περάτων κρατήσωσι τῆς ψυχῆς. Ἀμήχανον γάρ τούτων ἐνευκαιροῦντων ἐν ἡμῖν ἐκπνατεῖλαι τὸ ἀγαθόν. Ὅρθως ἄρα, Ὁ γάρ κατεργάζομαι οὐ γινώσκω, εἰπεν. Οὐ γάρ ὃ θέλω πράσσω, ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ.

¹ Cor. εὐρυνόμενα. ² Rom. vii, 14. ³ Deut. xxi, 15. ⁴ Rom. vii, 15.

(45) Οὐ γάρ ἐφ' ἡμῖν ὅλως. Præclara et catholica apostolici illius dicti sententia, quam Methodius exponit; ac adversus hodiernæ hæresis inscitiam atque improbitatem observanda diligenter: qui con-

A Cur igitur quod bonum est, morti mihi atque exitio fuit, lexque illa constituta mihi est, quæ perinde ingens mihi commodum posset afferret? Absit! Nam divinum illud mandatum non eo datum est, ut in corruptionem velut servitutem incurrem, eoque mihi labe inurerentur, quæ in extremam perniciem conjicerent, sed ut diabolus, per id quod bonum est, malum mihi perspicue molitum esse constaret, atque ut inventor ille peccati et architectus excellenti quadam ratione peccator esset, atque esse deprehenderetur, et a bono sejungeretur is qui divinæ legi contraria procurasset. Spiritalem enim legem esse novimus, ideoque nemini esse fraudi ulla in re posse, cum ab experte rationis cupiditate longe spiritalia dissita sint. Ego vero carnalis sum, renundatus sub peccatum¹. Quasi diceret: Ego vero carnalis sum, atque in mali bonique medio positus, utpote liber, ut quod velim integrum mihi sit eligere (Posui enim, inquit, ante faciem tuam vitam et mortem²); cum in id inclinasset, ut et spiritali legi, hoc est mandato, minime parerem, et terrenæ ac cuni materiæ sæco concreta, hoc est serpentis monitis, obtemperarem; propter hunc delectum in peccatum prolapsus diabolo sum venditus. Hinc malum velut obsidens mihi adherescit, atque in carne mea, tanquam in domo quadam, habitat, quemadmodum fœcus circum favos apum volitans ac bombis obstrepens. Mihi itaque violati mandati pœna hæc imposita est, uti malo quodammodo venderer. Propterea, quod facio non intelligo, dum quod nolo, cogito. Hæc enim verba, Quod facio non cognosco, et quod odi facio³, non sic accipienda sunt, quasi malum perficere penitus ac committere dicatur; sed ad solam cogitationem referri par est, cum plerumque alienæ nobis et absurdæ cogitationes advolent, et ad ea quæ nolumus illudendo nos provocent: quod anima cogitationibus

584 LVII. Neque enim in nobis ullo modo situm est, abhorrentia cogitare, vel non cogitare; sed uti, vel non uti cogitatis. Nam ne nobis istiusmodi cogitationes obrepant, quæ probandi nostri causa extrinsecus immittuntur, prohibere non possumus; non assentiri, et oblatis non uti, possumus. Alioqui quomodo tandem Apostolus malum, quod sibi displicebat, maxime committeret: bonum vero quod placebat, nequaquam faceret, nisi de peregrinis cogitationibus loqueretur, quas animo quandoque vel invitati incertaque nobis ex causa tractare solemus? Quas quidem evertere atque inhibere convenit, ne diffusæ, ac collatæ extremos quosque velut animæ fines in potestatem redigant: neque enim fieri potest, ut si illæ commode succreverint, bonum in nobis efflorescat. Recte itaque dicebat Apostolus:

eupiscentiam, et quæ ex illius contagione invitæ nobis obrepunt, vere esse peccata definiunt: quo nomine non jam καθαρός, sed ἀκαθάρτος et impurissimos se esse merito profitentur.

Quod enim perficio, non cognosco. Non enim quod volo facio, sed quod odi hoc facio. Volumus quippe ea quæ minime conveniunt, quæque illicita sunt, ne cogitare quidem. Illud enim perfectum demum bonum est, quod non modo a perpetrando, sed et cogitando malo temperat. Et quod bonum volumus, nequaquam efficitur, sed quod volumus malum. Si quidem animo nostro frequentes incidunt, ac vel invitos infinitis de rebus infinitæ cogitationes invadunt, quæ nos curiositate atque a ratione abhorrentium negotiorum multitudine implicant. Quocirca ejusmodi ne cogitare quidem velle, potestatis est nostræ; id autem assequi, ut penitus extinguantur, neque nobis amplius occurrant, non est facultatis (uti diximus) nostræ, sed certo modo dantaxat vii, vel non vii, ut hæc sit loci illius sententia: *Non enim quod volo facio bonum. Volo enim minime cogitare, quæ mihi noceant, quoniam bonum istud est, ac reprehensione caret, ut illud dictum testatur: Sine vituperatione factum manibusque ac mente quadratum. Ergo illud quod volo bonum non facio, sed quod nolo facio malum. Cogitare enim nolo, et quæ nolo tamen cogito. Atque illud videte, quæso, annon eandem ob causam David Deo supplicaret, indigne ferens, quod ea quæ minus vellet animo pertractaret: Ab oculis, inquit, meis munda me, et ab alienis parce servo tuo. Si mei non fuerint dominati, tunc immaculatus ero, et emundabor a delicto magno¹.* Sed et Apostolus alio in loco: *Cogitationes destruentes et omnem altitudinem, quæ extollitur adversus cognitionem Dei, 585 et captivantes omnem intellectum in obsequium Christi².*

LVIII. Jam vero si quis refragari his dictis ausus objiciat, doceri hoc ab Apostolo, non ad cogitationem modo mali, quod aversamur quodque fugimus, sed et ad opus ipsum et actionem illa referri, cum sic loquitur: *Non enim quod volo facio bonum, sed quod nolo malum hoc facio;* hunc igitur, qui sic ratiocinetur, si modo vera dicit, explicare jubeamus, quodnam esset malum illud, quod cum odisset Apostolus, neque facere vellet, nihilominus faceret; aut illud econtrario bonum, quod cum maximo vellet præstare, nequaquam poterat. Imo vero quoties patrare bonum vellet, non quod volebat bonum, sed quod nolebat malum reipsa perficiebat. Utrumnam deorum exempli gratia venerari simulacra nolens, sed vero Deo cultum adhibere, hoc quod cupiebat assequi non poterat; quod nolebat autem, ut simulacra coleret, hoc vero poterat? An cum temperanter vellet vivere, nequaquam id faciebat, libidines vero ac flagitia, quibus offendebatur, vita ac factis exprimebat? Atque ut summam colligam, crapulam ac luxum, iram, injustitiam, ceteraque improbitatis officia, cum nollet, usurpabat; quæ vellet autem, justitiam ac sanctimoniam consecrari non poterat? Aliqui idem ille mediis in Ecclesiis summa omnes animi contentione ad evi-

A θέλομεν γὰρ τὰ μὴ προσήκοντα, καὶ ἃ μὴ¹ θέμις μὴ ἐνθυμεῖσθαι. Ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν τέλειον, μὴ μόνον τοῦ ποιῆσαι αὐτὸ ἐγκρατεῦσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐνθυμηθῆναι. Καὶ ὁ θέλομεν, τοῦτο ἀγαθὸν οὐ γίνεται, ἀλλ' ὁ οὐ θέλομεν πονηρόν. Ἐπιφοιτῶσι γὰρ περὶ τὴν καρδίαν ἡμῶν καὶ ἐπιδαίνουσι, καὶ μὴ βουλομένων ἡμῶν, πολλάκις μυρία τε περὶ μυρίων, περιεργίας ἡμᾶς καὶ (περὶ) φιλοπραγμοσύνης ἀλόγου ἐμπεπλάντα. Διὸ τὸ μὲν θέλαιν αὐτὰ μὴδὲ ἐνθυμεῖσθαι παράκειται, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι εἰς τὸ ἀφανίσει, ἵνα μὴ καὶ αὐθις περὶ τὸν λογισμὸν ἀνέλθωσιν, ὅτι μὴ κεῖται τοῦτο ἐφ' ἡμῖν, ὡς ἔφη, ἀλλὰ τὸ χρῆσασθαι μόνον αὐτοῖς πως, ἢ μὴ χρῆσασθαι. Ὡς εἶναι τὸν νοῦν τοιοῦτον τοῦ ῥητοῦ. Οὐ γὰρ ὁ θέλω, ποιῶ ἀγαθόν. Θέλω γὰρ μὴ ἐνθυμεῖσθαι ἃ βλάπτει με². Ἐπειδὴ τοῦτο ἀγαθὸν καὶ ἁμωμον, κατὰ τὸ λεγόμενον. Ἄνευ ψόγου τετυγμένον χερσὶ τε καὶ νόῳ τετράγωνον. Καὶ τοῦτο μὲν ὁ θέλω ἀγαθόν οὐ ποιῶ, ὁ δὲ μὴ θέλω πρῶτον κακόν. Οὐ θέλω ἐννοεῖσθαι, καὶ ἐννοῦμαι, ὅσα μὴ θέλω. Καὶ ἐπισκέψασθαι³, εἰ μὴ διὰ ταῦτα αὐτὰ καὶ ὁ Δαβὶδ ἐνετύγχανε τῷ Θεῷ, δυσχεραίνων ἐπὶ τῷ λογίζεσθαι καὶ αὐτὸν ἃ μὴ ἤθελεν. Ἀπὸ τῶν κρινῶν μου καθάρισόν με, καὶ ἀπὸ ἀλλοτριῶν φεῖσαι τοῦ δούλου σου. Ἐάν μὴ μου κατακυριεύσωσι, τότε ἁμωμος ἔσομαι, καὶ καθαρισθήσομαι ἀπὸ ἁμαρτίας μεγάλης. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Ἀπόστολος ἐν ἑτέρῳ. Λογισμοὺς καθαιροῦντες, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐκαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ αἰχμαλωτίζοντες πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ.

NIH. Εἰ δὲ τις ὁμοσε τῷ λόγῳ εἶναι τολμῶν ἀποκρινοίτο, ὡς ἄρα διδάσκει ὁ Ἀπόστολος, ὡς οὐ μόνον ἐν τῷ λογίζεσθαι τὸ κακόν, ὁ μισοῦμεν, καὶ ὁ οὐ θέλομεν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ ποιεῖν αὐτὸ καὶ κατεργάζεσθαι, διὰ τοῦ, Οὐ γὰρ ὁ θέλω ποιῶ, λελέχθαι, ἀγαθόν. ἀλλὰ ὁ οὐ θέλω κακόν τοῦτο πρῶτον πρῶτον. ἀξιώσωμέν που, εἰ ἀληθῆ λέγει ὁ ταῦτα λέγων, διασαφῆσαι τί ἦν τὸ κακόν ὃ ἐμίσει ὁ Ἀπόστολος, καὶ οὐκ ἠθούλετο μὲν ποιεῖν, ἐποίησε δὲ, καὶ ἀγαθὸν ὃ ἐθούλετο μὲν ποιεῖν, οὐκ ἐποίησε δὲ. ἀλλὰ ἀντιστρόφως ὅσας μὲν ἤθελε ποιῆσαι τὸ ἀγαθόν, τσαυτάκις οὐ τὸ ἀγαθόν ὃ ἤθελεν, ἀλλὰ τὸ πονηρόν ὃ μὴ ἤθελεν ποιεῖν. Ἄρα γὰρ οὐ θέλων εἰδωλολατρεῖν, ἀλλὰ θεολατρεῖν, ὃ μὲν ἤθελε θεολατρεῖν, οὐκ ἠδύνατο, ὃ δὲ μὴ ἤθελεν εἰδωλολατρεῖν, ἠδύνατο; Ἡ σωφρονεῖν μὲν ὃ ἤθελεν οὐκ ἐποίησε, ἀκολασταίνειν δὲ ὃ ἤθελε ἐποίησε; Καὶ συλλεβδὴν κραιπαλῆν, ἀλλὰ ἀσωτεῦσθαι καὶ θυμοῦσθαι, ἀδικεῖν, καὶ τὰ ἄλλα τῆς πονηρίας ἔργα, ἃ μὴ ἤθελεν ἐποίησε μὲν, ἃ δὲ ἤθελε, δικαιοσύνην καὶ οἰκίτητα, οὐκ ἐποίησε; Καὶ μὴν αὐτὸς, ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις προτροπάδην ἐξεγείρων πάντας εἰς τὸ μὴ ἀνομεῖν, οὐ μόνον τοὺς ποιοῦντας καὶ ἐπιτηδεύοντας τὰ ἀτοπα ὁλίθῳ τηρεῖσθαι καὶ ὁργῇ παριγγυῖ, ἀλλὰ καὶ τοὺς συνευδοκοῦντας αὐτοῖς εἰς αὐτὰς ἀμιγῆς ἁμαρτίας ἐν ἡμῖν τὸ δίκαιον

¹ Psal. xvi, 13, 14. ² II Cor. x, 5. ³ Cor. μτδ'.

⁴ F. ἐπισκέψασθε.

ἀσχεῖσθαι διαμιλλώμενος. Πάν γάρ ἁμάρτημα καὶ ἁμαρτία ἐπιτήδευμα τὸ συμπέρασμα κτίζεται διὰ τῆς σαρκός. Πολλάκις γοῦν ἐν ταῖς Ἐπιστολαῖς ἀναφανδὸν αὐτὰ ἐν ταῦτα διδάσκων ἡμᾶς ὑπεκτρέπεσθαι καὶ μισεῖν, φησί· *Μὴ κλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλόλατραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὐ λοιδοροί, οὐχ ἀρπαγες βασιλείαν θεοῦ κληρονομήσουσι.*

inculcans, fugere avversarique jubet. *Nolite errare, inquit, neque fornicatores, neque idololatræ, nec adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, nec avari, nec ebrii, neque conviviatores, neque raptores regnum Dei possidebunt.*

Καὶ τὸ κορυφαίωτον, εἰς τὸ παντάπασιν ἡμᾶς ἐκ παντὸς ἀποδρᾶναι καὶ ἀποτινάξασθαι τὸ ἁμαρτάνειν προτρέπων, *Μιμηταί μου, ἀποφαίνεται, γίνεσθε, καθάπερ καὶ ὁ Χριστοῦ.* Οὐ τὸ ποιεῖν ἃ μὴ ἠθέλη καὶ πράττειν ὑπέθετο τὰ προειρημένα, ἀλλὰ τῷ μόνον λογίζεσθαι. Ἐπεὶ πῶς ἂν ἡ μιμητὴς ἀκριβὲς τοῦ Χριστοῦ; Νυνὶ δέ, ἐπειδὴ περ ἐμπέπτουσι θηριώδεις πολλάκις λογισμοί, ἐπιθυμίας ἡμᾶς ἄλλοτε ἄλλως ἐμπιπλῶντες καὶ περιεργασίας,

Ἦδτε μυιδῶν ἀδινδῶν ἔθνη πολλὰ.

Ἐφη γὰρ, Ὁ γὰρ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ, ἀχρις τῆς ψυχῆς εὐθαρῶς ἀποσοδεῖν, μηδένα ὅλως εἰς τὸ ποιῆσαι τὰ ὑπ' αὐτῶν ὑπηχούμενα νεύοντας. Ἰνα γὰρ ἐγκριθῶμεν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἐν πάσαις ἡδοναῖς καὶ λύπαις δοκιμασθέντες, εἰ μὴ μεταβαλλοίμεθα, ἀλλὰ πανταχοῦ, καθάπερ ἀκήρατος χρυσοῦς, διὰ πυρὸς βασανιζόμενοι οὐκ ἐξιστάμεθα τῆς οἰκείας ἀρετῆς, συμβαίνει τοῦτο, διοχλεῖσθαι τὸν νοῦν ὑπὸ πολλῶν. Ὅθεν δὴ γενναίως, ὥσπερ στρατιώτας ἀρίστους, ἀντιπαρατάσσεσθαι δεῖ, εἰ, ἐπειδὴ ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν αἰσθύνονται πολιορκούμενοι, τοξείας οὐδὲν φροντίσαντες καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν ἀκοντισμάτων, ὑπὲρ τοῦ σῶσαι τὴν πόλιν προθύμως ἐπ' αὐτοὺς ἵενται, μηδὲν ἐλλείποντες σπουδῆς. Ἔστι ἂν τὸ στίφος αὐτῶν εἰς φυγὴν ἀνατρέψαντες ἀπώσωνται τῶν ὄρων ἔξω. Ὅρξ· γὰρ, ὡς οἱ λογισμοὶ διὰ τὴν οἰκοῦσαν ἁμαρτίαν ἐν ἡμῖν ἐξωθεν ἐπισυνίστανται, καθάπερ κύνες λυσσῶντες, ἢ ἀγριοὶ καὶ θρασεῖς λησταὶ καθ' ἡμῶν αἰὲ παρορμώμενοι ὑπὸ τοῦ τυράννου καὶ ἀρχόντος τῆς ἀδικίας, δοκιμάζοντες ἡμᾶς, εἰ ἀνθίστασθαι αὐτοῖς ἀρκοῦμεν καὶ ἀντιπαρατάσσεσθαι.

et injustitiæ princeps assidue in nos inimitat. Atque ab iis quidem probamur, utrum resistere ipsis atque ex adverso velut in acie consistere possimus.

ΝΘ'. Ἄγε οὖν μὴ ποτε ὑπαινδοῦσα ἀρπασθῆς, ὡς ψυχὴ, πρὸς αὐτὸν, καὶ οὐχ ἔξομεν ὑπὲρ σοῦ δοῦναι λύτρα. *Τί γὰρ ἀντικατάλλαγμα δώσει, φησὶν, ἀνθρώπος τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;* Καλὸν μὲν οὖν εἰ μὴ εἴχομεν, ἦν ἄρα, καὶ χαρμότατον, τοὺς ἀντιπράσσοντας ἡμῖν καὶ μαχομένους. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ ὃ θέλομεν οὐ δυνάμεθα. Θέλομεν γὰρ μὴ ἔχειν τοὺς ἐξέλκοντας ἡμᾶς εἰς πᾶθ· ἦν γὰρ ἀνιδρωτὶ σωθῆναι, καὶ ὃ θέλομεν τοῦτο οὐ γίγνεται, ἀλλ' ὃ οὐ θέλομεν. Δεῖ γὰρ ἡμᾶς δοκιμάζεσθαι, ὡς ἴφην. *Μὴ*

landa scelera cohortans, non eos solum qui facinora perpetrarent, hisque studerent, ad exitium et iram Dei reservandos admonuit, sed et illos insuper, qui cum iis in ejusmodi sceleribus consentirent. Adeo pura ac sincera ab omni labe justitiæ a nobis officia præstari magnopere contendebat. Quippe peccatum omne ac conatus adminiculo carnis ad effectum perducitur. Quamobrem sæpe numero in Epistolis eadem illa manifeste nobis inquit, neque fornicatores, neque idololatræ, nec

Deinde, quod caput est, ut nos ad peccatum omni ope vitandum et excutiendum impelleret: *Imitatores mei, inquit, estote, sicut et ego Christi.* Ita non agendo committendoque, quæ nollet, sed cogitando solum superiora illa proposuit. Alioqui qui posset imitator Christi esse perfectus? Nunc autem, cum sæpe bestiarum propriæ nobis cogitationes incidant, quæ nos alia alias cupiditate ac curiositate compleant,

Muscarum veluti densarum examina multa:

idcirco, Non quod volo, dixit, hoc facio. Quæ quidem constanter ex animo ejicienda sunt, ut ad nullum omnino, faciendi quæ suaserit gratia, declinemus. Ut enim ad cœlestis regnum ascribamur, postquam per omnes voluptates ac dolores periculum nostri fecerimus, utrumnam constantes atque immutabiles simus, et ubique incorrupti instar auri igne atque incendio probati, nihil a propria virtute desciverimus, tum vero plerisque rebus animus noster perturbatur atque angitur. Quamobrem fortiter nos eorum conatibus opponere debemus. Quemadmodum gerere se milites solent; qui cum se ab hostibus obsideri vident, horum sagittis ac jaculis contemptis, tutandæ urbis gratia magno animo impressionem in eos faciunt; neque quidquam studii prætermittunt, donec confertum illorum globum propulsent atque extra fines suos ejiciant. Vides enim uti cogitationes propter peccatum illud, quod in nobis habitat, extrinsecus insurgant, velut rabidi quidam canes, vel audaces ac truculenti prædones, quos immanis ille tyrannus

LIX. Age itaque, videsis, anima, ne infracta quandoque in illud transversa rapiaris; nec ullo te redemptionis pretio liberare possumus: *Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua?* Et quidem optandum illud erat ac lætitiæ plenissimum, nullos ut adversarios atque hostes haberemus. Sed quoniam fieri istud non potest, et quod volumus nequaquam assequimur. Volumus enim habere nullum, qui nos ad animi perturbationes attrahat; nam hoc modo citra sudorem ac laborem salutem obtinere

* Cor. τῷ. * F. ἀχρή, et εἰς μηδέν. * Rom. i, 32.

* 1 Cor. vi, 9, 10. * 1 Cor. xi, 1. * Matth. xvi, 26.

potuimus. Sed quod volumus, id minime fit, imo id A
 potius quod nolumus. Probari enim nos, uti
 diximus, oportet. Cum hæc igitur ita sint, nun-
 quam, o animæ improbissimo cedamus hosti,
 sed Dei armaturam sumentes, quæ nos tuetur
 ac protegit, justitiæ lorica induamus, et cal-
 cemus pedes in præparatione Evangelii pacis: in
 omnibus sumentes scutum fidei, in quo possimus
587 omnia jacula nequissimi hostis ignita restin-
 guere. Et galeam salutis accipite, et gladium spiritus,
 quod est verbum Dei: ut possitis stare adversus in-
 sidias diaboli¹, ac cogitationes destruere, et omnem
 altitudinem, quæ extollitur adversus scientiam Dei².
 Quoniam non est nobis colluctatio adversus sangui-
 nem et carnem³. Hæc autem ideo dico, quod ea sit
 omnium Apostoli scriptorum ratio. Multa quippe sunt,
 quæ de unoquoque eorum, quæ in illa Epistola pro-
 nuntiantur, demonstrari possunt, ut ad rectam
 fidem apposite accurateque dicta videantur. Sed
 longum est hunc in modum singula percensere.
 Formam enim duntaxat illius ac sententiam in præ-
 sentia declarare statui. Non enim quod volo hoc facio,
 sed quod odi hoc facio. Divinæ quidem legi assentior
 ac bonam esse fateor. Jam vero non illud ipsum ego
 committo, sed quod habitat in me peccatum. Scio
 enim quod non habitat in me, hoc est in carne mea,
 bonum⁴. Præclare istud quidem. Meminisse vos
 enim arbitror, quid a nobis supra constitutum
 fuerit. Tametsi dum omnia persequi studeo, paulo
 sim longior, majoremque mihi quam sperabam, in
 ambitum circumducta sit oratio; quem nos per-
 currere ac conficere conabimur. Alioqui nullum in
 proposito, argumento finem expediemus.

LX. Ita igitur, si recordamini, disputabamus:
 ex quo primus homo circumventus mandatum Dei
 violavit, inde peccatum ex ea contumacia propaga-
 tum in eo sedem constituisse. Sic enim primum
 exorta seditio est; ac nos turbulentis agitationibus
 ac peregrinis cogitationibus implicari cœpimus.
 Nam divino illo afflatu destitutos ac penitus
 exhaustos turbulentæ illæ cupiditates oppleverunt,
 quas callidus in nos serpens ac veterator immisit,
 cum divini alioqui præcepti velut orbem brevi tem-
 poris spatio peragrassemus. Propterea mortem
 Deus ad extinguendum peccatum nostra causa re-
 perit, ne ex immortalibus nobis (uti dictum est)
 efflorescens immortale permaneret. Hinc nimirum
 Apostolus: Scio, inquit, quoniam non habitat in me,
 hoc est in carne mea, bonum. Quibus verbis pecca-
 tum modo significat, quod ex illa divini mandati
 violatione per cupiditatem in nos est invecitum:
 quo ex peccato tanquam germina quædam ac sur-
 culi, ita voluptariæ in nobis cogitationes **588**
 oriuntur. Est enim duplex in nobis cogitationum
 genus: aliud quod ex concupiscentia, quæ in cor-
 pore nostro residet, excitari solet; quæ, ut ante
 diximus, a concreti cum materia spiritus fraude

ἐνδιδῶμεν οὖν, ὃ ψυχὴ, μὴ ἐνδιδῶμεν τῇ πορνείῳ,
 ἀλλὰ ἀναλαβόντες τὴν πανοπλίαν τοῦ θεοῦ ὑπερ-
 ασπίζουσαν καὶ προαγωνιζομένην ἡμῶν, ἐνδυσώ-
 μεθα τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑποδυσώ-
 μεθα τοὺς πόδας ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου
 τῆς εἰρήνης· ἐν πάσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν
 τῆς πίστεως, ἐν ᾧ ἐννησώμεθα πάντα τὰ βέλη
 τοῦ πορνικοῦ τὰ πεκυρωμένα σβέσαι· καὶ τὴν πε-
 ρικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου δέξασθαι, καὶ τὴν
 μάχαιραν τοῦ πνεύματος, ὃ ἐστὶ ρῆμα θεοῦ, πρὸς
 τὸ δύνασθαι στήναι πρὸς τὴν μεθοδεῖαν τοῦ δια-
 βόλου· λογισμοὺς τε καθαιρεῖν, καὶ πᾶν ὕψωμα
 ἐκαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. Ὅτι
 μὴ ἔστιν ἡμῖν ἡ πάλη πρὸς αἷμα καὶ σάρκα. Τοῦ-
 του δὲ ἕνεκα ταῦτα λέγω, ὅτι οὗτος ὁ τρόπος τοῦ
 B Ἀποστόλου τῶν συνταγμάτων. Πολλὰ μὲν γὰρ ἔστι
 καὶ περὶ ἐκάστου τῶν ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ εἰρη-
 μένων ἀποδείξαι, ὡς ὀρθοδόξως καὶ μεμελημένως
 ἔχει· ἀλλὰ μακρὸν ἀνείη ἐκαστον αὐτῶν οὕτως διελ-
 θεῖν. Τὸν γὰρ τύπον αὐτοῦ δεῖξαι μόνον καὶ τὴν βού-
 λησιν προφηρῆμαι νῦν. Οὐ γὰρ ἐθέλω, τοῦτο πράσσω,
 ἀλλ' ὃ μισῶ, τοῦτο ποιῶ. Σύμφημι τῷ νόμῳ τοῦ
 θεοῦ, ὅτι καλός· νυνὶ δὲ οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι
 αὐτὸ, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία. Οἶδα γάρ,
 ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί, τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου,
 τὸ ἀγαθόν· ἐρῶς λέγων. Μέννησθε γὰρ ἐν τοῖς
 ἐμπροσθεν, ὡς ὀρίζομεθα, εἰ καὶ σπεύδων ἐγὼ ταχὺ
 πάντα διεξελθεῖν μᾶλλον βραδύνω, μακροτέρας μου
 τῶν λόγων τῆς περιόδου ἥς προσεδόκησα γεγενημέ-
 νης, ἣν προθυμητέον εἶ, διανύσαι. Ἄλλως γὰρ τοῦ
 C προχειμένου οὕτως ἔξομεν ἐπὶ τέλος.

Σ'. Οὐκοῦν ἐλέγομεν ἄφ' οὗ τὸν ἄνθρωπον ἐμνη-
 μονεύετε⁵, πλανηθέντα τὴν ἐντολὴν ἀθετῆσαι συνέδη,
 ἐντεῦθεν ἐκ τῆς παρακοῆς τὴν ἁμαρτίαν λαβοῦσαν
 γένεσιν εἰς αὐτὸν εἰσπληκέναι. Οὕτως γὰρ πρῶτον
 στάσις ἐνέπεσε, σφαδαῖσμων τε καὶ λογισμῶν ἀναι-
 κείων ἐπληρώθημεν, κενωθέντες μὲν τοῦ ἐμφυσή-
 ματος τοῦ θεοῦ, πληρωθέντες δὲ ἐπιθυμίας ὑλικῆς,
 ἣν ὁ πολὺπλοκος ἐνέπνευσεν εἰς ἡμᾶς ὄφις. βραχί-
 πορησάντων ἡμῶν τῆς παραγγελίας τοῦ θεοῦ τὸν
 κύκλον. Διὸ καὶ τὸν θάνατον ὁ θεὸς πρὸς ἀναίρεσιν
 τῆς ἁμαρτίας ὑπὲρ ἡμῶν εὔρατο, ἵνα μὴ ἐν ἀθανά-
 τοις ἡμῖν ἀνατεῖλασα, ὡς ἔφην, ἀθάνατος ᾗ. Ὅθεν
 D ὁ Ἀπόστολος, Οἶδα γάρ, ὅτι οὐκ οἰκεῖ ἐν ἐμοί,
 τουτέστιν ἐν τῇ σαρκὶ μου, τὸ ἀγαθόν, λέγων,
 τὴν ἀπὸ τῆς παραβάσεως διὰ τῆς ἐπιθυμίας εἰσοι-
 κισθεῖσαν εἰς ἡμᾶς ἁμαρτίαν βούλεται μηνύειν ἥδη,
 ἥς δὴ καθάπερ βλαστήματα νέα καὶ κλώνες, οἱ φιλ-
 ῆδονοι περὶ ἡμᾶς αἰεὶ λογισμοὶ συνίστανται. Δισσὰ
 γὰρ ἐν ἡμῖν λογισμῶν γένη· ὁ μὲν ἀπὸ τῆς ἐπιθυ-
 μίας τῆς ἐνθωπευούσης ἐν τῷ σώματι συνιστάμε-
 νος, ἥτις ἐξ ἐπινοίας, ὡς ἔφην, ἐγενήθη τοῦ ὀλι-
 κοῦ πνεύματος· ὁ δὲ ἀπὸ τοῦ νόμου τοῦ κατὰ τὴν
 ἐντολὴν, ὃν ἐμφυτον ἐλάβομεν ἔχειν καὶ φρεσὶν
 νόμον, πρὸς τὸ καλὸν ἡμῶν ἐξεγείροντα, καὶ ἐπαν-

¹ Ephes. vi, 13-16. ² II Cor. x, 5. ³ Ephes. vi, 12. ⁴ Rom. vii, 18. ⁵ F. εἰ ἀνθυμονεύετε.

ορθούμενον τὸν λογισμόν. Ὅθεν τῇ νομοθεσίᾳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν νόον συνηδέμεθα· τοῦτο γὰρ ὁ Ἰωάνθρωπος· τῇ δὲ νομοθεσίᾳ τοῦ διαβόλου κατὰ τὴν ἐνοικοῦσαν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί. Ὁ γὰρ νόμος ἀντιστρατευόμενος καὶ ἀντιπράσσειν τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐν τῇ ἐπιθυμίᾳ τοῦ νοός, οὗτός ἐστιν ὁ τοὺς ἐμπαθεῖς ἀναφύων ἀεὶ καὶ ὑλικούς πρὸς ἀνομίαν περισπασμούς, παντάπασι πρὸς ἡδονὰς ὢν ἑλκτικός.

animi nostri cupiditate posita, illa ipsa est, quæ turbulentas et materiæ sæce implicatas, et ad improbitatem dissipatas cogitationes producit, quæque ingentem omnino ad voluptates habet illecebram.

ΞΑ'. Τρεῖς γὰρ νόμους ὑποτιθέμενος ἀναφανδὸν ὁ Παῦλος ἐνταῦθά μοι καταφαίνεται· ἓνα μὲν τὸν κατὰ τὸ ἐμφυτον ἐν ἡμῖν ἀγαθόν, ὃ καὶ νόμον σαφῶς νοός ἐκάλει· ἓνα δὲ τὸν ἐκ προσβολῆς ἐνιστάμενον τοῦ πονηροῦ, καὶ εἰς τὰς ἐμπαθεῖς ἐξελκόντα πολλάκις φαντασίας τὴν ψυχὴν, ὃν ἀντιστρατεύεσθαι τῷ νόμῳ τοῦ νοός ἔφη· καὶ ἕτερον τὸν κατὰ τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τῆς ἐπιθυμίας ἐνσκιρῶσαντα ἐν τῇ σαρκί, ὃν ἀμαρτίας νόμον οἰκοῦντα ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκάλει· ὃ ἐπιδαίνων ὁ πονηρὸς καὶ ἐποχοῦμενος πολλάκις καθ' ἡμῶν ἐγκλιεύεται, πρὸς ἀδικίαν ἡμᾶς καὶ πράξεις συνελαύνων κακὰς. Ὁ γὰρ ἐξωθεν εἰσπνεόμενος ἀπὸ τοῦ πονηροῦ νόμος, καὶ διὰ τῶν αἰσθησέων, καθάπερ ἀσφαλτῶδες ῥεῦμα, ἐνδὸν εἰς αὐτὴν ἐκχεόμενος τὴν ψυχὴν, ὑπὸ τοῦ ἐν σαρκί κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐπιτυγχάνοντος κραταιοῦται νόμου. Φαίνεται γὰρ ὡς ἐν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ μὲν βέλτιον, τὸ δὲ χεῖρον ὄν. Καὶ ὅταν μὲν τὸ βέλτιον φύσει τοῦ χείρονος ἐγκρατέστερον γεντῇ, φέρεται ὁλος πρὸς τὸ ἀγαθόν ὁ νοός· ὅταν δὲ τὸ χεῖρον ἐπιδρίσῃ πλεονάσαν, τὸ ἀντιστρατεύεσθαι τῷ ἐν ἡμῖν λέγεται ἀγαθῷ, πάλιν ἄγεται ἀντιστρόφως πρὸς φαντασίας παντοδαπὰς ὁ ἄνθρωπος καὶ λογισμούς χείρονας.

nato nobis bono repugnare dicitur, tum demum ex adverso varias ad imaginum species, ac deteriores cogitationes homo traducitur.

ΞΒ'. Οὐ δὲ καὶ χάριν ὁ Ἀπόστολος εὐχεται ῥυθῆναι, θάνατον αὐτὸ καὶ θάνατον εἶναι ἡγούμενος· ὥσπερ δὲ καὶ ὁ Προφήτης, Ἀπὸ τῶν κρυφίων μου, λέγων, καθάρισόν με. Αὐτὰ γὰρ τὰ ῥητὰ τοῦτο παρίσταν· Συνηδόμεναι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν Ἰωάνθρωπον, λέγοντος. Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου, καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἀμαρτίας, τῷ ἔντι ἐν τοῖς μέλεσιν μου. Ταλαίπωρος ἔγω ἄνθρωπος! τίς με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου τούτου; οὐ τὸ σῶμα θάνατον ἀποφηνάμενος, ἀλλὰ τὸν νόμον τῆς ἀμαρτίας, τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν, διὰ τῆς παραβάσεως ἐν ἡμῖν ἐμφωλεύοντα, καὶ πρὸς θάνατον ἀεὶ τὸν τῆς ἀδικίας τὴν ψυχὴν ἐμφαντάζοντα. Ἐπιφέρει γοῦν εὐθέως ἀμέλει διαλεγόμενος ὁποίου θανάτου ἐγλίχeto ῥυθῆναι, καὶ τίς αὐτὸν ὁ ῥυόμενος ἦν· Χάρις τῷ Θεῷ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Προσεκτίον γὰρ, ὅτι, εἰ τὸ σῶμα θάνατον τοῦτο, ὃ Ἀγλαοφῶν, ὡς ὑπειλήφατε, ἔλεγεν, οὐκ ἂν τὸν Χριστὸν ὡς ῥυόμενον αὐτὸν ὕστερον ἐκ τοῦ τοιούτου κακοῦ παρελάμβανεν.

artificioque proficiscitur. Aliud est, quod ex mandato lege derivatur; lege, inquam, illa quam insitam et a natura ingentam hausimus, quæque animum nostrum ad honestatem stimulat atque erigit. Ex quo fit ut divina lex, quod ad mentem attinet, voluptatem nobis afferat: hoc enim interior ille homo est: ob illud vero peccatum quod in carne nostra habitat, diaboli lege delectemur. Ctenim lex illa, quæ cum divina pugnat eique resistit, in ingentem omnino ad voluptates habet illecebram.

LXI. Siquidem Apostolus tria omnino legum genera hoc in loco distinxisse manifeste videtur. Quorum unum est insito nobis bono consentaneum, quam aperte legem mentis appellat. Alterum est, quod ex nequissimi impressione conflatum nostram animam in perturbationis plenissimas plerumque cogitationes ac phantasias conjicit, quam eandem legi mentis adversari dixit. Postremum genus est, quod per peccatum ex ipsa cupiditate in carne nostra occalluit, quam ille peccati legem habitantem in membris nostris nominat. Quam etiam improbus ille hostis invadens, eique insidens, sæpe adversus nos excitat, atque ad injustitiam ac scelerata facinora compellit. Nam lex illa, quam malignus hostis extrinsecus insinuat, quæque per sensus, velut lentus quidam ac sequax bituminis tractus, in animam ipsam intus infunditur, ab alia lege corroboratur, quam in carnem nostram cupiditas ipsa derivat. Nam in nobis inesse videtur aliud, quod melius est, aliud, quod deterius. Cumque illud deteriore potentius fuerit, tota mens ad bonum velut impetu quodam agitur. Cum autem id quod pejus est, exuberans pondere suo depresserit, quod in-

LXII. Atque ea causa est, cur Apostolus liberari sese optet, cum mortem illam atque exitium esse judicavit. Quemadmodum inquit Propheta: *Ab oculis meis munda me*¹. Istud enim verba ipsa præ se ferunt: *Condelector, inquit, legi Dei secundum interiorem hominem. Video autem aliam legem repugnantem legi mentis meæ, et captivantem me legi peccati, quæ est in membris meis. Infelix ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus*²? Ubi non corpus mortem esse pronuntiat, sed peccati videlicet legem, quæ in membris nostris insidet, ac per mandati transgressionem latebras in nobis constituit, ac denique ad injustitiæ necem animam nostram variis imaginibus illudendo pertrahit. Quamobrem subinde in eadem disputatione subjicit, cujusmodi se a morte liberari cuperet, et a quo liberandus esset: *Gratia, inquit, Deo per Jesum Christum*³. Illud enim diligenter attendi cupio, si corpus istud mortem, ut putatis, o Aglaophon, appellasset, nunquam illum Christi, tanquam ejus, a quo postea tali ex incommodo eri-

¹ Cor. ὁ ἀντιστρ. ² Psal. xviii, 13. ³ Rom. vii, 24-25. ⁴ ibid. 25.

piendus esset, mentionem facturum. Quid enim admirabilius, aut amplius ex illo Christi adventu consecuti fuimus? Quid autem Apostolus omnino, quasi per Christi presentiam a morte eripi divino beneficio posset, illa pronuntiabat, cum omnibus, etiam antequam Christus in hunc orbem veniret, mors ipsa contingeret? Nam universi a corporibus separati in vita hujus exitu liberabantur; ac similiter omnes, tam infidelium, quam fidelium, tam injustorum, quam justorum animæ postremo illo obitu die sejunctæ a corporibus evolabant.

Quidnam igitur Apostolus præ cæteris, qui infidelitate vitam traduxerant, studebat obtinere? Aut cur exsolvi corporis vinculis optabat, quod vel invito necessarium erat aliquando contingere, prout omnibus emori constitutum est, et ipsorum animas a corporum conjunctione divelli, si quidem corpus animæ interitum esse vellet? Itaque non corpus hoc, o Aglaophon, mortem appellat, sed peccatum, quod per cupiditatem in corpore residet: a quo quidem corpore Deus ipsum adventus Christi beneficio liberum expeditumque reddidit. Etenim lex spiritus vitæ in Christo Jesu liberavit nos a lege peccati et mortis, ut qui excitavit Jesum a mortuis, propter inhabitantem ejus Spiritum in nobis vivificet et mortalia corpora nostra¹. 590 cum peccatum, quod inest in corpore nostro, damnatum ad necem fuerit: quo naturalis legis ac præcepti justificatio, quæ nos ad bonum trahebat, quam imbecillis esset appareret; quæ, carne ante Christi adventum sub peccati potestatem redacta, terrenis curis erat oppressa. Insiti enim a natura boni vim, quod ingenitæ corporibus cupiditati succubuerat, confirmavit corroboravitque Deus, misso de cælo Filio, qui similem nostræ carnem induerat. Vere enim, non specie tenus, erat id quod esse videbatur, ut nimirum adjudicato neci peccato, ne illos iterum in carne fructus ederet, naturalis justificatio legis impleretur, quæ in his obedientiæ beneficio redundaret, qui non ex carnis concupiscentia progrediuntur, sed ad spiritus desiderium se ac præscriptum accommodant. Lex enim spiritus vitæ, hoc est Evangelium, ab superioribus legibus discrepans, ad obedientiam peccatorumque relaxationem Evangelii præconio constituta, ab lege nos peccati ac mortis eripuit, ac peccatum ipsum, quod in carne regnabat funditus debellavit.

Igitur quæcunque ex Apostoli verbis proponi ab illis solent, sed intellecta perperam, tibi, o Theophile, hæcenus exposui. Nunc ad alia me convertam, postquam hujus explicandi sermonis adjutorem nactus fuero. Difficilia quippe sunt, neque ad refellendum expedita quæ sequuntur. Quæ spissius ac timidius hæc aggredior, quorum longam ac difficilem fore probationem video, nisi sapientiæ quæ-

Ἐπεὶ τί παραδοξότερον, ἢ πλέον ἀπὸ τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας ἐσχέκαμεν; Τί δὲ καὶ ὁ Ἀπόστολος ὁλως ὡς διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ δυνάμενοι ἐκ τοῦ θανάτου ὑπὸ Θεοῦ ἐλευθερωθῆναι, τοῦτο ὑπερθέγγετο, ὅποτε πᾶσι καὶ πρὸ τοῦ τὸν Χριστὸν ἐλθεῖν εἰς τὸν κόσμον συνέβαινε θνήσκειν; Ἐρρύοντο γὰρ χωριζόμενοι πάντες τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ βίου ταύτην ἐξοδόν. Ἀλλὰ καὶ ὡσαύτως δὲ πᾶσαι αἱ ψυχὰς, καὶ αἱ τῶν ἀπίστων καὶ πιστῶν, καὶ τῶν ἀδίκων καὶ δικαίων ἐχωρίζοντο τῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς τελευτῆς.

Τί οὖν ὁ Ἀπόστολος πλέον παρὰ τοὺς ἄλλους λαβεῖν τοὺς ἐν ἀπιστίᾳ διατρίψαντας ἐσπούδαζεν; Τί διὰ τί βυθῆναι ἀπὸ τοῦ σώματος ἤβητο, ὃ καὶ μὴ ἤθελε, πάντως ἀν συνέβαινε αὐτῷ, καθάπερ δὴ καὶ πᾶσι κεῖται τὸ τελευτῆσαι καὶ χωρισθῆναι τὰς ψυχὰς αὐτῶν ἀπὸ τῶν σωμάτων, εἴγε θάνατος τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ὑπετίθετο; Ὡστε οὐ τὸ σῶμα τοῦτο, ὧ Ἀγλαοφῶν, θάνατον, ἀλλὰ τὴν ἀμαρτίαν τὴν κατοικήσαναν διὰ τῆς ἐπιθυμίας ἐν τῷ σώματι λέγει, ἥς ὁ Θεὸς αὐτὸν διὰ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ ἐρρύσατο. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ ἐλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, ὅπως ὁ Ἀγγέλρας Ἰησοῦν ἐκ νεκρῶν, διὰ τὸ ἐννοικεῖν αὐτοῦ Πνεῦμα ἐν ἡμῖν ζωοποιήσῃ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ἡμῶν, τῆς ἀμαρτίας τῆς ἐν τῷ σώματι ἡμῶν κατακριθείσης πρὸς ἀναίρεσιν. Ἰνα τὸ δικαίωμα τοῦ κατὰ τὴν ἐντολὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἡμᾶς ἀφελκομένου φυσικοῦ νόμου φανερωθῇ (ἐξαφθῇ), τὸ ἀσθενῆσαν, τῆς σαρκὸς κειρατημένης τῇ ἀμαρτίᾳ πρὸ τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, ταῖς ὀλικαῖς φροντίζιν ἐπιγωννύμενον². Τὸ γὰρ ἀδύνατον τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ ἀγαθοῦ, ἐν ᾧ ἡσθάνει, ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἡττώμενον τῆς ἐγκειμένης ἐν τῷ σώματι, (ὁ) Θεὸς ἀνέρρώσατο πέμψας τὸν Υἱὸν ἑαυτοῦ, τὴν ὁμοίαν τῇ σαρκὶ σάρκα ἀνιληφότα. Ἀλήθεια γάρ, καὶ οὐ δόκησις ἦν δ' ἐφάνη. Ἰνα, τῆς ἀμαρτίας κατακεκριμένης πρὸς ἀναίρεσιν, εἰς τὸ μηκέτι καρποφορῆσαι ἐν τῇ σαρκί, τὸ δικαίωμα τοῦ φυσικοῦ νόμου πληρωθῇ, πλεονάσαν τῇ ὑπακοῇ τοῖς μὴ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ὑφήγησιν. Ὁ γὰρ νόμος τοῦ πνεύματος τῆς ζωῆς, ὃ δὲ ἐστὶ τὸ Εὐαγγέλιον, ἕτερος ὢν τῶν προειρημένων νόμων, διὰ τοῦ κηρύγματος πρὸς ὑπακοὴν τεθείς, καὶ ἀφεσιν ἀμαρτημάτων, ἐλευθέρωσεν ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ νόμου τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, νικήσας ἐκ παντὸς τὴν ἀμαρτίαν βασιλεύουσιν τῆς σαρκός.

Ἄ μὲν οὖν δὴ προβάλλονται, καὶ ἐκ τῶν τοῦ Ἀποστόλου ρητῶν οὐκ ὀρθῶς αὐτὰ ἐξηγούμενοι, σαφηνίσας ἐφην, ὧ Θεόφιλε. Τρέφομαι δὲ καὶ πρὸς τὸ ἕτερον, ἵνα περ τὸν βοηθήσοντα ἡμῖν πρὸς τὴν διέξοδον εὐρωμεν τοῦ λόγου. Ἀπορα γάρ, καὶ οὐ πάνυ ῥάδια πρὸς καθάρειαν τὰ ἐξῆς. Διὸ καὶ δυνηρότερον αὐτῶν ἄπτομαι, μακρὰν καὶ χαλεπὴν αὐτῶν ὁρῶν τὴν ἀπόδειξιν ἐσομένην, ἵνα μὴ τις ἡμᾶς αὖρα συγ-

¹ Rom. viii, 11. ² Cor. xiv, 14. ³ F. ἐπιγωννύμενον.

ἑκείως ἀφ' οὐρανοῦ καταπνεύσασα, καθάπερ ἐν ἄλμυρ νηχομένους πελάγει, εἰς ὄρμον ἀκύμονα καὶ ἀπόδειξιν ἀποκαταστήσῃ ἀσφαλιστέραν.

Ἔως ὧδε τὸ μέρος τῶν Μεθοδίου.

ΣΓ'. Ταῦτα μὲν οὖν ἐστὶν ἀπὸ μέρους καθ' εἰρμὸν τῶν ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου (46), τοῦ καὶ Εὐβουλίου, περὶ τοῦ προειρημένου Ὀριγένους καὶ τῆς αὐτοῦ διὰ σοφιστικῆς πλάνης κακοπιστίας ἐν τῷ αὐτῷ περὶ ἀναστάσεως λόγῳ. Ἀ ἐνταῦθα παραθέμενοι ἱκανῶς ἔχειν ἐνομέσμεν πρὸς τὰς ἐκείνου φλυαρίας, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀνατροπῆς¹ τῆς τῶν ἀνθρώπων ζωῆς δι' ἐπιπλάστου (45) Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας καὶ κακοθείας. Πολλὰ γὰρ καὶ ἕτερα ἐν τῇ περὶ τῆς ὑποθέσεως ἀκολουθείᾳ τῷ προειρημένῳ Μεθοδίῳ ἀνδρὶ λογίῳ ὄντι, καὶ σφόδρα περὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνισαμένῳ εἰρημένα εἰρηται, πάντως² B που καὶ ἐπὶ τοσαῦτα (47) ἕτερα· ἀλλ' ἐπειδὴ ἐπηγχιλάμεθα καθ' ἑκάστην αἵρεσιν ὀλίγα πρὸς τὴν αὐτῆς ἀνατροπὴν λέγειν (οὐ γὰρ εἰσὶν ὀλίγοι), ἕως ὧδε ἐκ τῆς αὐτοῦ πραγματείας παραθέμενοι ἡρώσθημεν. Ὀλίγα δὲ καὶ αὐτοὶ τῆς ἡμῶν πτωχείας εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ ἀνδρὸς φλυαρίαν ἐτι προσθέμενοι, καταπαύσομεν τὸν κατ' αὐτοῦ ἀγῶνα, τῷ θεῷ ἀποδεδωκότις τὸ βραβεῖον τῷ νικοποῦ, καὶ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ πάντοτε στέμμασιν ἀμαραντίνους κατακοσμοῦντι, τοῖς τῆς ἀληθείας κηρύγμασιν. Λέξωμεν τοίνυν καὶ αὐτοὶ πρὸς αὐτὸν κατὰ δύναμιν.

Φάσκει, ὦ οὗτος, ὡς καὶ ἄνω μοι προεδήλωται, ἐπισχωματίζων, ὅτι Μὴ δὴ βυρσοδέψης ἦν ὁ θεός, ἵνα χιτῶνας δερματίνους τοῖς περὶ τὸν Ἀδάμ ποιήσῃ, μηδέπω ζῶντων τεθυμένων; Εἰ δὲ καὶ ἐτύθη ζῶα, οὐκ ἦσαν, φησὶ, χιτῶνες δερματίνοι, ἀλλὰ τὸ γήϊνον δ περιεκείμεθα σῶμα. Καὶ πανταχόθεν ἐλέγχεται τῇ τοῦ διαδόλου ἐπινοίᾳ καὶ τῇ τοῦ ὅψεως δολιότητι παρακολουθῶν, φθορὰν ἀπιστίας τῇ ἀνθρωπότητι ἐργαζόμενος, καὶ τὴν Εὐὰν ἐξαπατήσαντος, καὶ αἰετὰς διανοίας τῶν ἀκεραίων ψυχῶν τῇ πανουργίᾳ ἐν ταῖς αὐτῶν διανοαῖς παραφθείραντος. Ἰδῶμεν τοίνυν, εἰ δύναται τὰ ὑπὸ σοῦ εἰρημένα ἔχειν στάσιν, ὡς³ τοσαῦτα μοχθήσας, καὶ εἰς μάτην ἐλάσας τὸν περὶ τοσαούτων βιβλίων συγγραφῆς ἀγῶνα. Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς δ περὶ σοῦ ῥηταί (48), ὅτι ἐξακισχιλίους βιβλίου συνέγραψω, ὦ ματαιοπόνη, καὶ τὸν πάντα κάματον εἰς ψόγους καὶ δόλους ματαιότητος ἀναλώσας σφοδρῶς καὶ κενῶς τὴν σὴν ἐργασίαν καταστήσας, διὰ τῶν ἀναγκαίων ὧν παρεχάραξας, ἀνέλπιστον τῆς ἐμπορίας σου τὸν κάματον περιποιήσω. Εἰ γὰρ οὐκ ἀνίσταται τὸ σῶμα, οὐδὲ ἡ ψυχὴ τι κληρονομήσει. Μία γὰρ καὶ ἡ αὐτὴ κοινωνία τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ψυχῆς, καὶ μία ἐργασία. Ἀνάστασιν δὲ παλιμ-

¹ F. τὴν αὐτοῦ ἀνατροπὴν. ² F. ὧ.

(46) Ὑπὸ τοῦ μακαρίτου Μεθοδίου. Notabis Methodium alio nomine dictum Eubulium.

(47) Πάντως που καὶ ἐπὶ τοσαῦτα. Ἐπὶ sunt verba, non versus.

(48) Εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς δ περὶ σοῦ ῥηταί. Ille ille locus est, ex quo Rufinus Origenis adamator, et ab Hieronymo atque Epiphânio ob id alienus, as-

serens adam aure repente cœlitus aspirans, sic, tanquam in alto navigantes, tranquillum ad portum ac firmiter demonstrationem appellat.

Haecenus ex Methodio.

LXIII. Atque hæc sunt e beati Methodii, qui et Eubulius dictus est, scriptis ordine decerpta, quæ de Origene, depravataque Origenis fide sophisticis cavillationibus implicata in eodem de resurrectione libro disseruit. 591 Quæ hoc loco proposita sufficere contra illius nugas putavimus impiamque doctrinam, qua humani generis vitam ascititia illa gentilium superstitione atque improbitate corrupit. Et quanquam alia pleraque idem argumentum Methodius ille vir apprime doctus acerrimusque veritatis patronus in eodem libro disputavit, totidem sere, quot a nobis excerpti sunt, versibus, nihilominus cum id initio receperimus, in unaquaque tractanda hæresi pauca nos ad ejus confutationem esse dicturos (sunt enim numero complures), satis esse duximus hucusque ex illius opere transtolisse. Quare ubi adversus hominis inconditam loquacitatem nonnulla adhuc ex inopia nostra deprompserimus, pugnandi adversus illum modum faciemus; postquam auctori victoriæ Deo victoriæ præmium ac decus obtulerimus, qui pro singulari humanitate sua amarantinis perpetuo coronis, hoc est veritatis dogmatibus, Ecclesiam exornat. Nunc ergo adversus eundem pro viribus disputemus.

Tu igitur, mi homo, per jocum hæc nobis obijcis, ut initio meminimos, utrumnam pellicio quidam Deus esset, ut scortear tunicas Adamo ejusque conjugii faceret, cum nullum adhuc jugulatum esset animal? Ac tametsi mactata esse denique aliqua, non tamen, inquit, de pelliceis tunicis, sed de tereno, quod nos ambit, corpore accipienda hæc videntur. In quo omni ex parte diaboli fraudem ac serpentis calliditatem imitari convincitur, atque ita humano generi infidelitatis corruptelam consciscere. Quemadmodum et Evam antea serpens ille decepit, ac simpliciorum hominum animos versutia sua ac calliditate pervertit. Videamus igitur utrum stare quæ sunt a te dicta possint, cum tantopere laboraris, ac frustra tam infinitis voluminibus conscribendis quoddam tibi certamen indixeris. Si enim verum est, quod de te percerebuit, sex librorum millia a te esse conscripta, o infelix, qui inanissime desudaris, ac conatus tuos omnes tanta animi contentione in vituperationes ac vanissimas fraudes insumpseris, operam denique tuam frustra posueris, nimirum præcipuis illis ac necessariis fidei capitibus depravandis, desperatum ac fructu ca-

serebat Epiphanium jactasse sex librorum millia ab Origene conscripta se legisse. Quod nugacissimi ac vanissimi hominis commentum refellit Hieronymus Apol. ii in eundem. Nusquam enim aut de librorum numero affirmavit Epiphanius, aut totidem a se lectos confirmavit. Addit Hieron. de Origenis scriptis Eusebii testimonium.

rentem omni negotiationis tue laborem reddidisti. Nam si corpus non resurgit, nulla jam anime spes hereditatis relinquitur. **592** Unica enim est eademque corporis animæque communio; par atque idem opus. Tu vero resurrectionem etiam subdole callideque confutens, non rei veritatem, sed falsa specie adumbratam imaginem relinens, solum nomen usurpare cogeris. Quæ enim animæ dici resurrectionis potest, quæ neque cadit unquam, nec sepulturæ mandatur, sed vel appellatione ipsa declarat, corporis, quod ceciderit sepultumque fuerit, resurrectionem esse propriam; quam ubique, atque in omni Scriptura veritatis filii prædicant. Si igitur minime resurgit, nusquam illa est Scripturarum omnium monumentis celebrata resurrectio. Sublata porro resurrectione, vana est mortuorum resurrectionis expectatio. Non enim ad animas illa consepultis est tribuenda corporibus. Quod si pars aliqua resurrectione suscitatur, alia pars deponitur, quis erit tandem partis illius status? Non enim possunt aliæ in corpore excitari partes, depositis aliis ac relictis.

Quod autem et animale corpus et spiritale dicitur, non sic accipiendum est, ut aliud spiritale, aliud animale sit, sed ut idem atque unum ambo illa censeantur. Etenim quandiu in hoc mundo versamur, ac corruptibiles carnis functiones exercemus, animalia corpora sunt. Tum enim anima absurdis atque abhorrentibus in rebus servitutem patimur, id quod et tu aliqua ex parte dixisti. Cum autem ad vitam excitamur, anima servitute illa liberatur, ac spiritus continua deinceps administratio succedit: quæ hinc velut arrham ac pignus obtinet, perinde ac scriptum est: *Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus*¹. Si autem spiritu ambulemus, actiones corporis velut enecantes vivamus. Nullæ itaque amplius nuptiæ, cupiditates nullæ, nulla continentiam professis certamina, nulli castitati lapsus contrarii, nullæ denique actiones ejusmodi supersunt, quæ in hac vita geruntur. Sed si fuerint, neque ducunt uxores, neque nubunt, sed

LXIV. Quemadmodum translatus es. Enoch, ut non videret mortem, et non inventus est². Neque vero ita translatus est, ut corpus corporisve partem relinqueret. Nam si corpus relinqueret, mortem utique videret. Quare una cum corpore translatus mortem omnino non vidit. Siquidem vivo adhuc ac spirante corpore præditus, spiritali more non animali, propter translationem illam degit, **593** cum in corpore peræque spiritali modo versetur. Idem vero et de Elia fateri necesse est, qui igneo curru in sublime est evehctus³: esse adhuc in carne nimirum, sed spiritali carne, quæ non his rebus amplius opus habeat, quibus, cum in mundo adhuc esset, indigebat. Cujusmodi est, ali corvorum ministerio, ex Chorali torrente bibere, atque ovilla pelle contegi, sed alio quodam spiritalis cibi genere nutrirî, quem ei occultorum cognitor, eorumque quæ videri nequeunt conditor Deus sup-

A δόλω; καὶ αὐτὸς ὁμολογῶν, πεφαντασιασμένην δόξασιν, καὶ οὐκ ἀληθινῶς ἔχων, ἀναγκάζει μόνον τὸ ὄνομα λέγειν. Ἀνάστασις οὖν ποία ψυχῆς δύναται λέγεσθαι, τῆς μὴ πιπτούσης μηδὲ θαπτομένης; Ἀλλὰ δῆλη ἐστὶν ἐκ τοῦ ὀνόματος, ὅτι τοῦ πεσόντος σώματος καὶ ταφέντος ἡ ἀνάστασις πάντῃ τε καὶ ἐν πάσῃ Γραφῇ ἐστὶν κηρυττομένη ὑπὸ τῶν υἱῶν τῆς ἀληθείας. Εἰ δὲ οὐκ ἀνίσταται, οὐκ ἐνὶ ἡ διὰ πασῶν Γραφῶν κηρυττομένη ἀνάστασις. Εἰ δὲ ἀνάστασις οὐκ ὑπάρχει, ματαία ἡ τῆς τῶν νεκρῶν ἀναστάσεως προσδοκία. Οὐ γὰρ ψυχῶν ἀνάστασις ἐστὶ τῶν μὴ πεσουσῶν, ἀλλὰ σωμάτων τῶν τεθαμμένων. Εἰ δὲ καὶ μέρος τῆς ἀναστάσεως ἐγείρεται, μέρος δὲ ἀποτίθεται, ἄρα τοῦτο τὸ μέρος πῶς ἐστὶ; Οὐ γὰρ δύναται ἐν σώματι εἶναι μέρη ἐγείρομενα, καὶ μέρη ἀποτιθέμενα **B** καὶ καταλιμπανόμενα.

transferri potest, quæ nequaquam ceciderint, sed aliqua resurrectione suscitatur, alia pars deponitur, quis erit tandem partis illius status? Non enim possunt aliæ in corpore excitari partes, depositis aliis ac relictis.

"Ὅτι δὲ ἐστὶ σῶμα ψυχικόν, καὶ ἐστὶ σῶμα πνευματικόν, οὐκ ἄλλο σῶμα πνευματικόν, καὶ ἄλλο ψυχικόν, ἀλλ' αὐτὸ ψυχικόν, αὐτὸ πνευματικόν. Ὅτε γὰρ ἔσμεν ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ τὰ σαρκὸς πράττομεν φθαρτὰ ἔργα, σῶματά ἐστι ψυχικά. Δουλεύομεν γὰρ τῇ ψυχῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἐν ἀτοπίαις, ὡς καὶ σὺ ἔφης ἀπὸ μέρους. Ὅτε ἐγείρομεθα, οὐκέτι τῆς ψυχῆς ἡ δουλεία, ἀλλὰ πνεύματος ἡ ἀκολουθία, ἀπεντεῦθεν ἤδη ἔχουσα τὸν ἀρραβῶνα διὰ τοῦ εἰρημένου. Εἰ ζῶμεν πνεύματι, πνεύματι καὶ στοιχῶμεν, τὰς πράξεις τοῦ σώματος θανατοῦντες ζήτωμεν. Οὐκέτι γὰρ γάμοι, οὐκέτι ἐπιθυμίαι, οὐκέτι ἀγῶνες τοῖς ἐγκράτειαν ἐπαγγελλομένοις, οὐκέτι παραπτώματα ἀγγελίας ἀντίπαλα, οὐκέτι ἐνέργειαι αἱ ἐνταῦθα πραττόμεναι· ἀλλὰ, ὡς φησὶν ὁ Κύριος, οἱ καταζωθέντες ἐκείνης τῆς ἀναστάσεως οὔτε γαμοῦσιν, οὔτε γαμίσκονται, ἀλλ' εἶσιν ὡς ἄγγελοι.

quod Salvator asserit, qui resurrectione illa dignati sunt sicut angeli⁴.

ΞΔ'. Ὅς καὶ μετετίθη Ἐνὼχ τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐκ εὗρίσκατο. Οὐ μετετίθη δὲ, καὶ κατέλιπε τὸ σῶμα ἢ μέρος τοῦ σώματος. Εἰ γὰρ κατέλιπε τὸ σῶμα, εἶδεν ἄρα θάνατον. Ὁ δὲ σὺν σώματι μετετεθείς οὐκ εἶδε θάνατον. Ἐν σώματι γὰρ ζῶντι ὑπάρχει πνευματικῶς φερόμενος, καὶ οὐχὶ ψυχικῶς διὰ τὴν μετάθεσιν, καίτοιγε ἐν σώματι ὢν πνευματικῶς. Ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ Ἠλία ὡσαύτως, ὅτι ἀνελήφθη ἐν ἄρματι πυρίνῳ, καὶ ἐστὶν ἐτι ἐν σαρκί, σαρκὶ δὲ πνευματικῇ, καὶ οὐκ ἐπιδακνόμενη τῶν ἀεὶ⁵, ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ τοῦτῳ ὑπῆρχε, διὰ κοράκων τρέφεσθαι, καὶ ἀπὸ τοῦ Χορὰτ χειμάρρου πίνειν, μελωτήν δὲ ἐνδύεσθαι, ἀλλὰ τρέφεσθαι ἐτέρᾳ τινὶ τροφῇ πνευματικῇ, ἧς ἐστὶ χορηγὸς ὁ τὰ κρύφια γινώσκων, καὶ ἀόρατα κτίσας Θεός, ἀμβροσίαν τινὰ καὶ ἀκήρατον ἔχων τὴν ἐδωδὴν.

¹ Gal. v, 25. ² Marc. xii, 25. ³ Gen. v, 24. ⁴ IV Reg. ii, 11. ⁵ Cor. ὧν ἀεὶ.

Καὶ ὁρᾷς, ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ ψυχικὸν αὐτὸ πνευματικόν, ὡς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἀνέστη ἐκ τῶν νεκρῶν, οὐκ ἄλλο σῶμα ἐγείρας, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄν, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τὸ ὄν, αὐτὸ δὲ τὸ ὄν εἰς λεπτότητα μεταβαλὼν πνευματικὴν, καὶ πνευματικὸν ὄλον συνενώσας· εἰσερχόμενος θυρῶν κεκλεισμένων· ὅπερ οὐκ ἐνδέχεται κατὰ τὰ ἡμέτερα σώματα ἐνταῦθα ὁπάρεχιν τοῦτο διὰ τὸ παχυμερές καὶ οὕτω εἰς λεπτότητα συνενωθὲν πνευματικὴν. Τί οὖν ἦν τὸ εἰσελθὼν θυρῶν κεκλεισμένων; Ἄλλο παρὰ τὸ ἐσταυρωμένον, ἢ αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον; Πάντως που οὐ δυνήσῃ. Ὁρίγηνες, μὴ ὁμολογῆται αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον. Ἐλέγχει σε γὰρ διὰ τῆς τοῦ θωμᾶ ἀκριβολογίας, ἐπειπὼν αὐτῷ· *Μὴ γίνου ἀπιστος, ἀλλὰ πιστός*. Ἐδείξε γὰρ τύπον ἡλῶν, καὶ τύπον λόγχης, καὶ αὐτὰς τὰς οὐλὰς ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ σώματος, καίπερ συνενώσας τὸ σῶμα εἰς μίαν ἐνότητα πνευματικὴν. Ἡδύνατο οὖν καὶ τὰς οὐλὰς ἀπαλεῖψαι· ἀλλ' οὐκ ἀπαλεῖψει, ἵνα ἐλέγξῃ σε, ὡς θεήλατε. Ἀρα οὖν ἦν τὸ σῶμα τὸ ἐν τῷ μνημείῳ ταφέν τὸ τριήμερον, καὶ σὺν αὐτῷ ἀναστάν ἐν τῇ ἀναστάσει. Ἐδείξε γὰρ καὶ ὁστέα, καὶ δέρμα, καὶ σάρκα, ὡς εἶρηκεν, ὅτι *Ἴδετε, ὅτι πνεῦμα σάρκα καὶ ὁστά οὐκ ἔχει, ὡς ὁρᾷτέ με ἔχοντα*. Πῶς οὖν εἰσῆλθε θυρῶν κεκλεισμένων, ἀλλ' ἵνα δείξῃ, ὅτι σῶμα μὲν ἔστι, καὶ οὐ πνεῦμα τὸ ὁρώμενον, ἀλλὰ σῶμα πνευματικόν; καίτοιγε σὺν ψυχῇ, καὶ θεότητι, καὶ ὅλη τῇ ἐνανθρωπήσει αὐτὸ ὄν. Ἀλλὰ πνευματικὸν αὐτὸ τὸ ποτὲ παχυμερές λεπτομερές, αὐτὸ τὸ ἐσταυρωμένον, καὶ αὐτὸ τὸ κεκρατημένον ἀκράτητον, συνενωθὲν καὶ συγγραθὲν τῇ θεότητι, καὶ οὐκέτι λυόμενον, ἀλλ' εἰς αἰὲ διαμένον, μηκέτι ἀποθνήσκον. *Ἀνέστη γὰρ Χριστὸς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων· οὐκέτι ἀποθνήσκει, θάνατος αὐτοῦ οὐκέτι κυριεύει*.

quo in crucem actum atque **594** obnoxium fuerat, nullius amplius potestati subiectum; atque ita cum divinitate conjunctum, ac veluti temperatum, ut non amplius dissolvi posset, sed mortis experta in sempiternum maneret. *Surrexit enim Christus ex mortuis, primitiæ dormientium¹; non amplius moritur, mors illi ultra non dominabitur²*.

Ἐξ. Ἵνα δὲ γινῶς καὶ τοῦτο, δι' ἣν αἰτίαν ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων λέγεται ὁ Χριστὸς, καίτοιγε οὐκ αὐτοῦ ἀρξαιμένου ἀνίστασθαι. Πρὸ αὐτοῦ γὰρ ἀνέστησαν δι' αὐτοῦ Λάζαρος, καὶ ὁ υἱὸς τῆς χήρας, καὶ ἄλλοι· καὶ διὰ Ἠλία, καὶ διὰ Ἐλισσαίου. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκεῖνοι πάντες ἀναστάντες πάλιν τιθνήσασιν, οὕτω Χριστὸς ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων· ἀναστὰς γὰρ οὐκέτι ἀποθνήσκει, ὡς ἡ μέλλουσα ἀνάστασις εἶναι διὰ τῆς αὐτοῦ ζωῆς καὶ φιλανθρωπίας. Εἰ δέ ἐστιν ἀπαρχὴ τῶν κοιμημένων, καὶ ἀνέστη ὄλον τὸ αὐτοῦ σῶμα σὺν τῇ θεότητι, ἢ αὐτοῦ ἐνανθρωπίαις ἀναστᾶσα, καὶ μηδενὸς ἐξ αὐτῆς καταλειφθέντος, οὔτε σῶμα, οὔτε ἕτερόν τι. Οὐ γὰρ *ἐγκαταλείψεις τὴν ψυχὴν μου εἰς ἄδην, οὐδὲ δώσεις τὸν ἑσῖόν σου ἰδεῖν διαφθοράν*. Καὶ τὸ μὲν περὶ ψυχῆς ἐν τῷ ἄδῃ σημαίνει τὸ μὴ καταλειφθῆναι τὸν δὲ ἕσιον, ἵνα δείξῃ τὸ ὅσιον σῶμα, τὸ μὴ ἑωραχὸς διαφθοράν, ἀλλὰ ἀναστάν ἀδιάφθορον, τὸ τριήμερον, καὶ τῇ ἀφθαρσίᾳ συνηνωμένον εἰς τὸν αἰῶνα.

Animadvertis itaque idem esse animale ac spiritale corpus, quemadmodum et Dominus noster a morte surrexit, non ut aliud revocaret ad vitam corpus, sed illud ipsum, quod ei fuerat, neque præter ipsum aliud. Sed ita tamen, ut illud ipsum spiritus in propriam tenuitatem ac subtilitatem converteretur, ac spiritale omnino conflaret. Quare et occlusis januis ingressus est¹; quod in hac quidem vita corporibus nostris contingere non potest, eo quod concreta sunt ac crassa, nec dum in spiritalem illam tenuitatem coaluerint. Quodnam igitur corpus est, quod clausis januis est ingressum? Aliudne quam quod in cruce suffixum est, an illud ipsum in crucem sublatum? Quocunque te veritas, Origenes, non potes non illud ipsum esse confiteri, quod cruci est affixum. Nam ipse te per accuratam Thomæ inquisitionem redarguit, cum ei dixit: *Noli esse incredulus, sed fidelis²*. Tum enim clavorum vestigia monstravit ac lanceæ; adeoque cicatrices ipsas reliquit in corpore, quamvis illud spiritalem in unitatem conflasset. Poterat quidem cicatrices ipsas abolere; sed id tamen noluit, quo te, furiose, convinceret. Quocirca idem tum corpus ostensum est, quod in tumulo triduo consepultum fuerat, ac cum ipso in resurrectione suscitatum. Quippe ossa, pellem carnesque demonstravit, ut dixit: *Videte quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me videtis habere³*. Quomodo igitur clausis januis subiit, nisi ut corpus esse quod aspicerent, non spiritum probaret, sed spiritale tamen corpus? Quanquam erat illud cum anima et divinitate, totaque adeo hominis natura conjunctum. Sed spiritale erat, ut dixi; et quod crassum olim erat, subtile redditum: quod-

LXV. Atque ut illud intelligas, quam ob causam primitiæ dormientium Christus appelletur, tametsi non is primus omnium surrexerit; nam ante ipsum Lazarus per eum excitatus fuerat, necnon et viduæ filius, et alii quidam; adde et nonnullos ab Elia atque Eliseo vitæ restitutos; ut illud igitur intelligas, sic habeto: Cum omnes illi qui resurrexisse dicuntur iterum mortui sint, merito Christum primitias appellari dormientium; qui posteaquam resurrexit non amplius moritur, quæ est futura resurrectionis ratio, quam illius vitæ et humanitatis beneficio consequemur. Cum autem sit ille primitiæ dormientium, integrum ejus corpus cum divinitate, hoc est quidquid ad assumptam humanitatem attinet, resurrexit, nihil ut omnino ex ea relictum sit, non corpus aut ejusmodi quiddam. *Non enim derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem⁴*. Ubi quod de anima in inferno dicitur, non esse

¹ Joan. xx, 26. ² ibid. 37. ³ Luc. xxiv, 39. ⁴ I Cor. xv, 20. ⁵ Rom. vi, 9. ⁶ Psal. xv, 10.

destitutam significat : sanctum autem addidit, ut sanctum corpus ostenderet, quod corruptionem non vidit, sed post triduum incorruptum et immortalitate in aeternum praeditum surrexit.

Tu vero haec nostra corpora scortear esse tunicas A affirmas, cum id orationis consequens series refellat. Sed haec ab illis tibi seminibus, quorum ex gentilium superstitione ac fabulis satus excepisti, injecta videtur opinio; necnon et ex impia illa ratiocinatione infidelique de resurrectione dogmate, quod in te indidem excitatum est, a Graecis, qui eo te deduxerunt, est profectum. Animalis enim, inquit, homo non capit ea quae sunt Spiritus; stultitia enim est illi, quia spiritaliter examinatur¹. Enimvero si ante violatum mandatum tunicarum primis nostris parentibus essent oblatæ, nonnihil probabile tum illud foret mendacium et in errorem posset inducere. Jam vero post Evam in lucem editam esse confectas apparet. Eva porro undenam est, nisi ex corpore, formata? Id vero manifestum est. Immisit enim, ait, soporem in Adam, et dormivit, et 595 accepit unam de costis ejus². Costa vero praeter os nihil aliud est, cujus loco carnem edificavit. Cum igitur caro nominata sit, qui tandem structura illius expectatur? Sed et paulo ante: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem nostram et similitudinem³. — Et accepit, inquit, limum de terra et formavit hominem⁴. Atqui limus et caro nihil sunt aliud quam corpus. Deinde sequitur: Et exurgens Adam e somno dixit: Hoc nunc os ex ossibus meis, et caro de carne mea⁵. Nondum erant pellicae illarum tunicarum; nondum confectum illud in allegoria tua mendacium exstiterat. Itaque os ex ossibus meis, et caro de carne mea, manifeste de corporibus intelligenda sunt, adeo ut Adamus et Eva corporibus minime carerent. Et accepit de ligno, et comedit⁶; prout serpentis astu deceptus atque in Deum rebellis fuit. Et audivit vocem Dei ambulantis in paradiso sub vesperam: et abscondit se Adam et Eva ad arborem⁷. Tum Dominus Adamum interrogat: Ubi es? At is deprehensus respondit: Vocem tuam audivi, et abscondi me eo quod nudus essem. Nudum vero quid tandem dixit? animam an corpus? Deinde siculnea folia quemnam obtegebant: animam an corpus? Et quis tibi dixit, inquit, te esse nudum, nisi quod de ligno, de quo praecepi tibi ne comederes, comedisti? Ad haec Adamus respondit: Mulier quam dedisti mihi, dedit mihi, et comedi. Cedo unde mulier data fuerit, D nisi ex costa, hoc est Adami corpore, antequam tunicarum illis attribuerentur? Porro mulieri dixit: Cur hoc fecisti? At illa: Serpens, inquit, decepit me, et comedi, et dedi viro meo. Post haec Deus execrationem inflixit, mulieri scilicet dolorem, et viro, ut in sudore pane suo vesceretur. Quibus sacis adjecit: Ecce Adam factus est sicut unus ex nobis. Ne forte extendat manum, et attingat lignum, et comedat, et vivat in aeternum. Postea: Et fecit Deus tunicas pelliceas, et induit Adam et uxorem

Σὺ δὲ φάσκεις, ὡς οὗτος, ταῦτα τὰ σώματα εἶναι τοὺς δερματίνους χιτῶνας, οὐδαμῶς τῆς ἀκαλουθίας τοῦτο ἔχουσης, ἀλλὰ διὰ τὰ ἐν σοὶ ἀπ' ἀρχῆς σπέρματα καταβληθέντα τῆς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἐθνομύθου διδασκαλίας, καὶ διὰ τὸν ἐκεῖ παροξυνθέντα σοι καχότροπον λογισμόν τῆς περὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστίας, φημί δὲ Ἑλλήνων τῶν σε εἰς τοῦτο ἀγαγόντων. Ὁ γὰρ ψυχικὸς ἄνθρωπος, φησὶν, οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος. Μωρία γὰρ αὐτῷ ἐστίν, ὅτι πνευματικῶς ἀνακρίνεται. Εἰ μὲν γὰρ πρὸ τῆς παρακοῆς οἱ χιτῶνες τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ ἐγίνοντο, πιθανὸν ἂν σου τὸ ψεῦσμα, καὶ δυνάμενον ἐξαπατῆσαι ὅτι δὲ φαίνεται μετὰ τὴν Εὐάν πλασθῆναι, πόθεν δὲ ἄρα ἐπλάττετο ἀλλὰ ἀπὸ σώματος; Ἀήλον. Ἐπέβαλε γὰρ, φησὶν, ἐκστασιν ἐπὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ὑπνώσας, καὶ ἔλαβε μίαν τῶν πλευρῶν αὐτοῦ. Πλευρὰ δὲ οὐδὲν ἕτερον τυγχάνει, ἀλλὰ ὁστέον. Ὁκοδόμησε δὲ σὰρκα αὐτῆς. Σαρκὸς δὲ ὀνομαζομένης, πῶς ἐτι προσδοκᾶται ἡ ταύτης ποιησις; Καὶ ἀνωτέρω φησὶ· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν, καὶ καθ' ὁμοίωσιν. — Καὶ ἔλαβε, φησὶ, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐπλασε τὸν ἄνθρωπον. Ὁ δὲ χοῦς καὶ σὰρξ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἀλλὰ σῶμα. Εἴτα μετέπειτα· Καὶ ἀναστάς Ἀδὰμ ἀπὸ τοῦ ὑπνου εἶπε· Τοῦτο νῦν ὁστοῦν ἐκ τῶν ὁστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου. Οὕτω δὲ χιτῶνες οἱ δερματῖνοι, οὕτω τὸ παρὰ τοῦ ψυχῆς ἀλληγορούμενον ὑπῆρχεν. Ὅστοῦν τοίνυν ἐκ τῶν ὁστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῶν σαρκῶν μου, δῆλον, ὅτι σώματα ἦσαν, καὶ οὐκ ἦν ἀσώματος ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα. Καὶ ἔλαβεν ἀπὸ τοῦ ξύλου, καὶ ἔφαγεν ὡς ὑπενοθεύθη ὑπὸ τοῦ δρεως, καὶ γέγονεν ἐν παρακοῇ. Καὶ ἤκουσε τὴν φωνὴν τοῦ Θεοῦ περιπατοῦντος ἐν τῷ παραδείσῳ τὸ δειλινόν· καὶ ἐκρύβη ὁ Ἀδὰμ καὶ ἡ Εὐα ἐν τῷ ξύλῳ. Καὶ ὁ Θεὸς φησὶ τῷ Ἀδὰμ· Πού εἶ; Ὁ δὲ ἐλεγχόμενος ἀποκρίνεται· Τὴν φωνὴν σου ἤκουσα, καὶ ἐκρύβην, ὅτι γυμνός εἰμι. Γυμνὸν δὲ ἄρα πόλον ἔλεγε; τὴν ψυχὴν ἔλεγεν ἢ τὸ σῶμα; Τὰ δὲ φύλλα τῆς συκῆς τίνα ἔσχεπε, τὴν ψυχὴν ἢ τὸ σῶμα; Καὶ τίς σοι εἶπε, φησὶν, ὅτι γυμνός εἶ, εἰ μὴ ἀπὸ τοῦ ξύλου, οὗ ἐρετρίδαμην σοι τούτου μύρου μὴ φαγεῖν ἀπ' αὐτοῦ, ἔφαγες; Καὶ φησιν· Ἡ γυνὴ ἦν ἐδωκὰς μοι δέδωκέ μοι, καὶ ἔφαγον. Πόθεν δὲ ἐδόθη ἡ γυνὴ ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς, τοῦτέστιν ἀπὸ τοῦ σώματος, πρὶν ἢ τοὺς χιτῶνας αὐτοῖς δοθῆναι; Καὶ τῇ γυναικὶ φησὶ· Τί τοῦτο ἐποίησας; Ἡ δὲ· Ὁ ὄφις ἠπάτησέ με, καὶ ἔφαγον, καὶ ἔδωκα τῷ ἀνδρὶ μου. Ὁ δὲ Θεὸς ἐπάγει τὴν κατάρην, καὶ τῇ γυναικὶ τὴν ἐδύνην, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ τὸ ἐν ἰδρωτί φαγεῖν τὸν ἄρτον. Καὶ μετὰ ταῦτα λέγει· Ἴδού Ἀδὰμ γέγονεν ὡς εἷς ἐξ ἡμῶν. Μηποτε ἐκτείνῃ τὴν χεῖρα, καὶ ἀψήγῃ τοῦ ξύλου, καὶ φάγῃ, καὶ ζήσεται εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ μεθ' ἑτέρα· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς χιτῶνας δερματίνους, καὶ ἐνέδυσσε τοὺς περὶ τὸν Ἀδὰμ, καὶ ἐξέβαλεν αὐτοὺς ἐκ τοῦ παραδείσου. Καὶ ὁρᾷς, ὅτι μάταιος ἡ

¹ 1 Cor. ii, 14. ² Gen. ii, 21. ³ Gen. i, 26. ⁴ Gen. ii, 7. ⁵ ibid. 23. ⁶ Gen. iii, 6. ⁷ ibid. 8 sqq.

παρὰ σοῦ καινοτομουμένη κενοφωνία. Πρὸ πόσου ἂν γὰρ χρόνου ἦσαν σώματα τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ.

ΕΓ'. Εἰ δὲ τοῦτό σε ἀνακρίνει, καὶ οὐ δύνασαι ψυχικῶς διανοούμενος τοῦ Πνεύματος δέξασθαι τὴν χάριν, ἀπιστε, καὶ ἐπέκεινα τῶν ἀπίστων τυγχάνων· λέγε μοι ἐκάστην ὑπόθεσιν ἐκ Θεοῦ γεγνουῖαν, πόσῃν ἔχει τὴν θαυματουργίαν καὶ ἐκπληξιν; Πόθεν ἐξ οὐκ ὄντων οὐρανὸς τέταται ἐν μετεώρῳ ἀναπεπτασμένος; Πόθεν ἐστὶλδῶθη ὁ ἥλιος, καὶ ἐκτίσθη, καὶ σελήνη, καὶ τὰ ἀστρα; Ἐκ ποίου πρωτοτύπου ὕλης ἐλήφθη ἡ γῆ, ἐξ οὐκ ὄντων γινομένη; Ἀπὸ ποίων φύσεων ἐτήθη τὰ ὄρη; Πόθεν ἡ σύστασις ὅλου τοῦ κόσμου, ἡ ἐξ οὐκ ὄντων τῷ Θεῷ πορισθεῖσα; Πόθεν τῶν νεφῶν ἡ σύστασις, ἡ ὑπὸ ὕδατος σκέπει τὸν οὐρανόν; Πόθεν τοῦ κύνωπος καὶ τῆς σκνιφὸς διὰ προστάγματος Θεοῦ τῷ θεράποντι αὐτοῦ Μωϋσῇ ὁ πορισμός; Πῶς τὴν ξυλὴν ῥάβδον εἰς ὄφιν μετέβαλεν ἐπιψυχωμένον καὶ ἔρποντα; Πόθεν τῇ χειρὶ τοῦ Μωϋσέως τῷ εἰς χιῶνα μεταβάλλεσθαι; Οὕτω καὶ τότε ἠθέλησεν ὁ Θεός, ὡς ἀπιστε, καὶ δερματίνους φύσει χιτῶνας ἀνευ ζώων, ἀνευ τέχνης τινὸς ἀνθρωπίνης καὶ πολυμόρφου ἐργασίας, ἅμα θέλων ἐποίησε τοῖς περὶ τὸν Ἀδὰμ ὡς ἀπαρχῆς ἅμα ἠθέλησε, καὶ οὐρανὸς καὶ τὰ πάντα γέγεννηται. Καὶ περὶ τούτων πολλάκις ἔφημεν καὶ ἐν ἄλλοις τόποις, καὶ ἀνωτέρω. Καὶ τοῖς μὲν βουλομένοις τὸ ζῆν σὺντομος ἡ σωτηρία, καὶ εὐθυέλεγκτος ἡ κακοπιστία· τοῖς δὲ μὴ θέλουσι τὸ τῆς σωτηρίας καταδέξασθαι διδασκαλίον οὐδὲ ὁ πᾶς αἰὼν πρὸς διαλογὴν ἐξαρχέσειε, κωφευούσης αἰὲ τῆς ἀκοῆς δίκην ἀσπίδος, καὶ τὰ ὦτα βυσούσης, τοῦ μὴ καταδέξασθαι φωνὴν ἐπαδόντων, φαρμακοῦται· φαρμακευομένη παρὰ σοφοῦ, κατὰ τὸν θεῖον λόγον. Τοῖς δὲ υἱοῖς τῆς ἀληθείας, οἶμαι, ὠφέλιμος οὐκ ὀλίγως, κἂν τε διὰ πλάτους ὁ λόγος εἰρημένος ἐνταῦθά μοι κεῖται.

ΕΖ'. Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὸν περὶ ἀναστάσεως λόγον. Ὅταν γὰρ ἐξαπατήσης τοὺς ἀγνοοῦντας, τὸ σὸν φρόνημα ἀποβαλλόμενος, ὡς ματαιοπόνη, καὶ εἴπῃς· Τινὲς τῶν ἀπλουστέρων νομίζουσι τοὺς ἀσεβεῖς μὴ τεύξεσθαι ἀναστάσεως.

Οὐ μόνον γὰρ τοῦτό ἐστιν ἐν σώματι, ἀλλὰ καὶ κνώδαλα ἐξ ἡμῶν φύεται, ὡς εἰπεῖν, φθεῖρες καὶ κόνεις, οὔτε ἐκτὸς τοῦ σώματος ὄντα, οὔτε ἀπὸ τοῦ σώματος λογιζόμενα. Καὶ οὐδεὶς ποτε ἐπεζητήσε κόνιν τὴν ἐκ τοῦ σώματος ἐκκριθεῖσαν εἰς περιποίησιν, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς ἀναίρεσιν· οὐδὲ διαφθορὰν τὴν ἐξ αὐτῆς γεγεννημένην, οὐδὲ ζημίαν τὴν ταύτης ἀπώλειαν ἡγήσοιτό τις. Τὰ ἀφ' ἡμῶν βύεντα, εἰ καὶ οὕτως ὑπάρχει κατὰ τὸν σοῦ λόγον, οὐ μωρῶς παρ' ἡμῶν ζητηθήσεται. Οὐδὲ Θεὸς ταῦτα εἰς ἡμῶν σύστασιν ἀγάγοι, ἀλλὰ δίκην ῥύπου ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἱματίου ὑπάρχοντος, ἀπ'

A ejus, et ejecit illos e paradiso. Vides quam inepta sit nova illa a te excogitata et inanis opinio. Nam aliquanto ante tempore corpora primi nostri parentes habuerunt.

LXVI. Quod si te illud examinat, neque potes animalem in modum ista cogitans spiritus gratiam percipere. o infidelis homo et infidelibus deterior, dic 596 mihi sodes quantum unumquodque Dei opus habet miraculi? Quomodo cœlum ex nihilo in sublimi porrectum est et expansum? Undenam solis ille fulgor accensus est, aut ille ipse cum luna sideribusque conditus? Quanam vero ex priore materia translata terra est, quæ est ex nihilo producta? Quonam ex naturæ genere montes excisi sunt? Unde totius universi constitutio, quam ex nihilo Deus peperit? Aut unde nubes conflatae sunt, quibus repente cœlum obducitur? Unde culicium ciniphumque vim Dei imperio servus ejus Moyses comparare potuit? Quomodo ligneam virgam animalium ac prorepentem in colubrem convertit? Qui fieri potuit ut Moysis manus in nivem commutaretur? Sic igitur et tum Deo, mortalium infidelissime, placuit, ac pelliceas, et quidem veras tunicas, sine ullis animalibus, sine humanæ artis ac multiplicis operis adminiculo, primis nostris parentibus simul atque voluit confecit: non secus atque initio simul ac voluit, cœlum atque universa producta sunt. Cæterum de his nos sæpius, et aliis in locis, et supra disputavimus. Atque his quidem qui vitæ desiderio tenentur, salutis est expedita ratio, et infidelissimi erroris confutatio facilis. His vero, qui salutis disciplinam ac magisterium repudiant, ne integrum quidem sæculum potest ad disputandum sufficere, cum illorum aures perpetuo, aspidis instar, obsurdescant, quæ aures suas obdurat, ut non exaudiat vocem incantantium, venefici incantantis sapienter, ut in sacris Litteris scriptum est¹. Veritatis porro filiis fructuosissimum hunc sermonem confido fore, tametsi latius illum hoc loco persequamur.

LXVII. Venio itaque ad institutam de resurrectione disputationem. Cum enim ignaros deceperis, ac tuam opinionem pro vero dogmate subjeceris, itaque dixeris: Nonnulli e rudioribus impios non putant resurrectionis compotes futuros.

597 Non enim unum illud inest in corpore, sed ex nobis etiam bestiarum nascuntur, pediculi videlicet ac lendes: quæ neque extra corpus sunt neque in corporis ulla parte numerantur. Ac nemo excretam ex corpore suo lendem, ut conservaret, quæsiit, sed ut necaret potius; neque illatam ab ea perniciem asciscit. Sed neque si perditam illa extinctaque fuerit, id in damno reputabit. Sic quæ a nobis fluxerunt, tametsi ita tua fert opinio, a nobis ipsis nequaquam stolidè requirentur. Neque illa Deus in conslandis nobis componendisque

¹ F. ποσού. ² Vitiosa lectio. ³ Psal. LVII, 5, 6.

restituet, sed tanquam maculam relinquet, quæ ex vestibus exorta, nitoris elegantiaque studio diluitur. Illam vero perfectam absolutamque vestem, neque mancā, neque redundantem, pro singulari artis suæ peritia artifex reficiet: omnia quippe in ejus sunt potestate posita. Quod nisi ita se res haberet, o hominum insanctissime, atque ex verbosa illa culliditate in amentiam converse, poterat utique Redemptor noster ac Dominus, Deique Filius, qui idcirco venerat, ut vitæ nobis spem certissimam faceret, quique, ut dictorum suorum fidem vobis astrueret, pleraque in seipso voluit exprimere: poterat, inquam, corporis sui parte deposita aliam excitare partem: quemadmodum verbosa illa tua recte fidei consutatio atque ineptissimarum rationum, o contentionis cupide, multitudo declarat. Verum ipse tuum evestigio modum ac rationem redarguens ita pronuntiat: *Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, solum manet. Si autem ceciderit mortuumque fuerit, grana multa parit*¹.

Quodnam illud erat granum, de quo loquebatur? Nemo est qui dubitet, idque mundi totius confessione constat, de se ipso Dominum locutum, hoc est de corpore suo, sanctissimaque illa carne, quam ex Maria ceperat, ac de humana omni natura. Quod autem cadendi ac moriendi vocabulis nititur, ut et alio in loco dicit: *Ubi erit cadaver, illic congregabuntur et aquilæ*², ad triduanum corporis soporem retulit; quod ne ipse quidem diffiteri potes. Nam divinitas ipsa cum somni est ex-pers, tum cadere superarique non potest, nec est omnino mutabilis. Mortuum est itaque frumenti granum, atque iterum excitatum. Utrumnam igitur integrum granum excitatum est, an illius pars est aliqua derelicta? Aliudne porro, quam quod antea erat, an idem **598** penitus esse ac reviviscere cōph, quod et ab Josepho sindone obvolutum ac sepultum, et in novo monumento positum surrexit³? Tu te ipse non negaveris. Quemnam autem mulieribus angeli resurrexisse nuntiabant, cum ita dicerent: *Quem quaeritis? Jesum Nazarenum? Surrexit, non est hic: venite, videte locum*⁴. Perinde ac si diceret: *Venite, videte locum*, et Origenem docete; nullas istic illius jacere reliquias, sed integrum surrexisse. Atque ut intelligas resurrexisse totum, *Surrexit, inquit, non est hic*, ut nimirum illius nullum abjectum ac relictum fuisse; sed et lancea perforatum, et a Phariseis comprehensum est, ac sputis aspersum.

LXVIII. Quid autem attinet plura ad infelicem illius et insolentem loquacitatem congerere? Quocirca non secus atque ipse resurrexit suumque corpus excitavit, ita et nos excitabit. Nam ex eo sanctissimus Apostolus spem nostram confirmavit his verbis⁵: *Quomodo dicunt quidam in vobis mortuorum resurrectionem non esse? Quod si mortuorum resurrectio non est, neque Christus resurrexit. Si autem Christus non resurrexit, inanis ergo est*

αὐτοῦ δὲ δι' εὐκτασίαν ἀποβλήντος, ἐν δευτέρῳ καταλείψειν. Ἐκείνο δὲ σαφῶς τὸ ἐντελὲς ἰμάτιον μῆτε λείπον, μῆτε περιττὸν τῇ αὐτοῦ ἀγαθότητι τῆς τέχνης ὁδημιουργὸς ἀγάγοι· πάντα γὰρ αὐτῷ δυνατεῖ. Εἰ δὲ οὐχ οὕτως ἦν, ὡς τὰς⁶ φρένας ἀδικηθεὶς ἐκ τῆς πολυλόγου σου ἐπινοίας, εἶχεν ἄρα ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ Κύριος Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ ἐλλοίων δι' ἀσφάλειαν πᾶσαν τῆς ἡμετέρας ζωῆς ποιήσασθαι τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, ἐν ἑαυτῷ τε τὰ πλεῖστα ἀνατυπωσάμενος, εἰς τὴν τῆς ἀληθείας πρὸς ἡμᾶς σύστασιν, μέρος αὐτοῦ εἶχεν ἀποθέσθαι, μέρος δὲ ἐξεγείραι κατὰ τὴν μυθώδη σου ἀνασκευὴν, καὶ πλήθους λογισμῶν ματαίων συλλογὴν, ᾧ φιλόνεικε. Αὐτὸς γὰρ εὐθύς διελέγχων σου τὸν τρόπον φάσκει λέγων, *ὅτι Ἐὰν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσῶν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, μέρος μένει· ἐὰν δὲ πεσῶν ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει*.

B ἀποθάνῃ, πολλοὺς κόκκους φέρει.

Καὶ τίνα ἄρα εἶπε κόκκον; Παντὶ τῷ σαφές ἐστι, καὶ ὁμολόγηται παντὶ τῷ κόσμῳ, ὅτι περὶ ἑαυτοῦ εἶπε, τούτεστι περὶ τοῦ σώματος τῆς σαρκὸς τῆς ἁγίας, ἥς ἀπὸ Μαρίας ἐληφε, καὶ ὅλης αὐτοῦ τῆς ἐνανθρωπήσεως. Τὸ δὲ πεσεῖν καὶ ἀποθανεῖν, ὡς λέγει· *Ὁπου τὸ πτώμα, ἐκεῖ συναχθήσονται οἱ ἀετοί*⁷· περὶ τῆς αὐτοῦ τριτημέρου τοῦ σώματος κοιμήσεως εἶπεν, ὡς καὶ αὐτὸς ὁμολογήσεις. Ἢ γὰρ θεότης αὐτοῦ ἀκοίμητος, ἀπτωτος, ἀκράτητος, ἀτρεπτος. Ἀπέθανε τοίνυν ὁ κόκκος τοῦ σίτου, καὶ ἀνέστη. C Ὁλος οὖν ὁ κόκκος ἀνέστη, ἡ λείμμα αὐτοῦ ἀνέστη: Ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα, ἡ αὐτὸ ὃ ὦν εἰς τὸ εἶναι, τὸ διὰ τοῦ Ἰωσήφ κεκτενυμένον ἐν σινδόνι, καὶ ἐν μνήματι καινῷ τεθὲν ἀνέστη; Πάντως ὅτι οὐκ ἀρνήσῃ. Τίνα τοίνυν εὐηγγελίζοντο ἐγγιγέρθαι οἱ ἄγγελοι ταῖς γυναῖξιν; ὡς φασί· *Τίνα ζητεῖτε; Ἰησοῦν τὸν Ναζωραῖον; Ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε*⁸. δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον. Ὡσεὶ εἶπε· *δεῦτε, ἴδετε τὸν τόπον*, καὶ συνετίσατε τὸν Ὀριγένην, ὅτι οὐκ ἐνὶ λείμμα κείμενον ἐνταῦθα, ἀλλὰ ὅλον ἀνέστη. Καὶ ὅπως γινῆς, ὅτι ὅλον ἀνέστη· Ἀνέστη, οὐκ ἔστιν ὧδε· ἵνα ἀποκρούσῃ σου τὴν φλυαρίαν, ὅτι λείμμα αὐτοῦ οὐκ ἐγκατελείφθη, ἀλλ' αὐτὸ τὸ ἡλωθὲν, αὐτὸ τὸ νυχθὲν τῇ λόγῃ, αὐτὸ τὸ κρατῆθαι ὑπὸ τῶν Φαρισαίων, αὐτὸ τὸ ἐμπτυσθὲν.

nugas tuas discuteret, demonstraretque residuum idem esse plane corpus, quod et clavis confixum,

D ΣΗ'. Καὶ τί μοι τὰ πλήθῃ λέγειν πρὸς Ελεγχον τούτου τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ πολυκόμπου τῆς ἐν αὐτῷ γενηθείσης φλυαρίας; Ἄρα οὖν, ὡς ἀνέστη, καὶ ἑαυτοῦ τὸ σῶμα ἡγείρεν, οὕτως καὶ ἡμᾶς ἡγείρει. Ἀπὸ τούτου γὰρ ἔδειξεν ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τὴν ἡμῶν ἐλπίδα, φήσας, *ὅτι Πῶς λέγουσιν εἰς ἐν ὑμῖν, ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν; Εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστι, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται. Εἰ δὲ Χριστὸς οὐκ ἐγήγερται, κενὸν ἄρα τὸ κήρυγμα*

¹ Joan. xii, 24. ² Matth. xxiv, 28. ³ Matth. xxvii, 59, 60. ⁴ Matth. xxviii, 5, 6. ⁵ I Cor. xv, 12 sqq. ⁶ Ἰσ. ὠτάς.

ἡμῶν· ματαία καὶ ἡ πίστις ἡμῶν. Εὐρισκόμεθα δὲ καὶ ψευδομάρτυρες τοῦ Θεοῦ, οἱ εἰπομεν· Ἦγειρε τὸν Χριστὸν, καὶ τὰ ἐξ ἧς. Καὶ ὑστερον ἐπιφέρει, λέγων· Δεῖ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν. Καὶ οὐκ εἶπε τὸ θνητὸν μόνον, οὐδὲ τὸ φθαρτὸν μόνον, οὐδὲ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν· ἀλλὰ τὸ φθαρτὸν τοῦτο, μετὰ προσθήκης τῆς τοῦτο, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο, μετὰ προσθήκης τῆς τοῦτο. Αὐτὸς οὖν ὁ λόγος ὁ κόκκος ἑαυτοῦ ἀνέστη· καὶ οὐ μέρος ἀνέστη, ἀλλὰ ὁ λόγος ἀνέστη· καὶ οὐκ ἄλλος κόκκος παρὰ τὸν ὄντα ἀνέστη, ἀλλ' αὐτὸς ὁ πεσὼν ἐν τῷ μνήματι ὁ λόγος ἀνέστη. Καὶ ποῦ ἰσχύει σου ἡ κενοφωνία; Δύο γὰρ κόκκους εἶδεν ἡ θεία Γραφή εἰρημένους, ἵνα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ ἵνα παρὰ τῷ Ἀποστόλῳ. Καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν πᾶσαν σαφήνειαν δηλοῖ κατὰ τὰ τελείως ἐν αὐτῷ ἐνεργηθέντα, ὅπερ ἐστὶ πρωτότυπον τῆς ἀναστάσεως. Τοῦτο γὰρ καὶ διδάσκων καὶ ποιῶν ὁ Σωτὴρ τὰ πάντα ἡμῖν εἰς παράστασιν βεβαίως εἰργάσατο εὐθύς. Ἐλεγε γὰρ περὶ τοῦ κόκκου, καὶ τοῦ ἡγείρει· τὸν κόκκον, ἵνα ἡμῖν τὴν πίστιν τῆς ἐλπίδος βεβαιώσῃ τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως ἐν ἀληθείᾳ.

præstilit. Nam de grano, deque eodem excitando resurrectione 599 concepimus fidem assereret.

Ἀπὸ τοῦτου διαδεξάμενος ὁ Ἀπόστολος, Πνεύματι ἁγίῳ φερόμενος, τὴν μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἱσομένην ἐόξαν τῶν ἁγίων διηγούμενος ἡμῖν, καὶ τὴν τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν, δείκνυσι πάλιν διὰ τοῦ κόκκου τοῦ αἵτου, κατὰ τῶν ἀπίστων ἐπικηρυκευσάμενος. Ἀλλὰ ἐρεῖς μοι· Πῶς ἡγείρονται οἱ νεκροί; ποῦ δὲ σῶματι ἔρχονται; Καὶ φησὶ πρὸς τὸν τὰ τοιαῦτα λέγοντα· Ἀφρον. Ὁ γὰρ ὁ λόγος περὶ ἀναστάσεως ἀμφιβάλλων ἀφρων ἐστὶ καὶ ἀσύνετος. Εἰτά φησιν· Ἀφρον, σὺ δὲ σπείρεις οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Καὶ ὁ σπείρεις, οὐ τὸ γεννησόμενον σῶμα σπείρεις, ἀλλὰ γινόμενον κόκκον, εἰ τύχοι, σίτου, ἢ τῶν ἄλλων σπερμάτων· καὶ οὐ ζωογονεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ. Ὁ δὲ Θεὸς δίδωσιν αὐτῷ σῶμα ὡς ἠθέλησε, καὶ ἐκάστω τῶν σπερμάτων ἴδιον σῶμα. Καὶ ὁρᾷς, οἱ οὐκ ἀλάσσεται τὸ σῶμα. Οὐδεὶς γὰρ σπείρας κριθᾶς ζητεῖ σίτον· οὐδὲ μελάνθιον ἱσπεῖρε, καὶ εὖρε κριθήν· ἀλλὰ τὸ σπειρόμενον αὐτὸ ἐστὶ τὸ ἡγείρομενον. Ἐὰν δὲ καὶ καταλειφθῇ ἐξ αὐτοῦ κάτω ἐν τῇ γῇ, καὶ ἀναστῇ ἐξ αὐτοῦ τὸ βλάστημα, ὥδε μὲν ἐν τούτῳ τῷ φθαρτῷ αἵτω, καὶ μὴ εἰς κρίσιν ἐρχομένην, τὸ μὲν καταλειφθὲν ἀχρηστον, τὸ δὲ ἐξ αὐτοῦ ἡγείρομενον κάλλιον. Ἡθέλησε δὲ δείξαι τὴν φαιδρότητα διὰ τὴν ἀπιστίαν τῶν μὴ τὴν ἐλπίδα τοῦ Θεοῦ παραδοκούντων. Τάληθῃ μὲν γὰρ ὁ κόκκος τοῦ αἵτου λεπτότατος. Ποῦ δὲ ἐν τῷ τοιούτῳ κόκκῳ τῷ σμικροτάτῳ καὶ ῥιζαί, καὶ βᾶσεις, καὶ καλὰ μῆ, καὶ αἱ γονατίδες, καὶ αἱ τοσαῦται σύριγγες, καὶ κεφαλίδες, καὶ θῆκαι, καὶ ἀνθήρις, καὶ κόκκοι πολυπλασιάζοντες;

Ἔθ'. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον εἰπωμεν τὰ ὅμοια τούτους διηγούμενοι, πᾶσιν τῷ Μωϋσεὶ υἱῷ τῆς Ἰωχαβέθ, υἱῷ τοῦ Ἀμράμ τὸ νύξαι πέτραν ἐν ῥάβδῳ, καὶ προτενεγαῖν ὕδωρ ἐξ ἀπόρου ὕλης, τὸ ἐξηρᾶν εἰς

prædicatio nostra, vana est et fides testra. Invenimur autem et falsi testes Dei, quoniam diximus: Suscitavit Christum, etc. Deinde subiecit: Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. Non dixit mortale solum, neque corruptibile solum, nec inmortalein denique animam: sed corruptibile hoc et mortale, addito utrobique pronomine, hoc. Quamobrem granum ipsius, et quidem integrum, non ejus tantummodo pars, sed integrum, uti diximus, surrexit; nec aliud, quam quod erat antea granum, sed illud ipsum, quod in monumentum ceciderat, totum integrumque surrexit. Quid igitur virium habet absurda illa tua sententia? Duo siquidem grana, quæ paulo ante retulimus, Scriptura commemorat: quorum alterius in Evangelio, alterius apud Apostolum sit mentio. Primum illud ad rem declarandam efficacissimum est, secundum ea quæ perfecte in eo gesta sunt, quod est velut resurrectionis exemplar. Etenim docens istud Salvator, et faciens, subinde confirmandis nobis omnia constanter idcirco disseruit, ut spei nostræ, quam de vera

Huic successit Apostolus, qui divini Spiritus afflatu, sanctorum gloriam, quæ post resurrectionem futura est, ac bonorum fructum voluptatemque declarans, eadem grani tritici similitudine demonstrat, tale adversus infideles præconium instituens. At dices mihi: Quomodo resurgunt mortui? quonam vero corpore veniunt? Ad hæc ita respondit: Stulte. Stultus enim est et imprudens, qui omnino de resurrectione dubitat. Ergo ita subiecit: Stulte, tu quod seminas non vivificatur, nisi mortuum fuerit. Et quod seminas, non futurum corpus seminas, sed nudum granum, exempli causa, tritici, aut aliorum seminum; et non vivificatur, nisi mortuum fuerit. Deus autem dat illi corpus sicut voluit, et unicuique semini proprium corpus. Animadvertis, opinor, non commutari corpus. Nemo enim qui hordeum severtit, triticum requirit; neque nigella Romana consita hordeum reperit; sed id ipsum excitatur quod satum est. Ac dummodo aliquid ex ipso relictum in terra fuerit, atque ex eo germen effluerit, sic in corruptibili hoc tritico, quod nulli iudicio obnoxium est, inutile est quod relinquitur, quod excitatur vero, præstantius. Illum porro splendorem ac claritatem propter eorum infidelitatem declarare voluit, qui nihil a Deo quod speretur expectant. Nam revera tenuissimum est tritici granum. In qua quidem tam exigua mole ubinam radices et quasi fundamenta sunt? tum deinde culmus, genicula, tot fistulæ, capitella, folliculi, aristæ, granaque multiplicata?

LXIX. Clarius quid velim eloquar, atque his similia percurram. Undenam Moysi Jocebethæ et Amrami filio illa virtus, ut virga silicem perforaret, minimeque idonea ex materia laticem aquæ

¹ γρ. ὁ λόγος. ² F. ἡγείρει. ³ I Cor. xv, 35 sqq.

proferret? quod siccum erat in humorem converteret, percussum mare duodecim in vias atque itinera maritima solo imperio divideret, fluvium in sanguinem mutaret, ranarum tantam repente copiam in unum cogeret, culices Ægyptiis immitteret, misceret igni grandinem, nigerrimam noctem ac densissimis tenebris obductam iisdem illis Ægyptiis offunderet, primos Ægyptiorum partus interficeret, igneæ columnæ beneficio populo, quem pastoris instar regebat, iter præiret, angelorum panem oratione ac precibus eliceret, coturnices **600** largissime suppeditaret, ac tot hominum millia Deo iubente satiare, ejusdem Dei vocem exaudiret, dignus, inquam, haberetur ex tam infinita hominum multitudine, qui et Dei vocem audiret, et illius colloquio frueretur, quadraginta dies, totidemque noctes nullam earum rerum desideraret, quibus naturæ necessitate ad vitam sustentandam utimur, illius deinde caro solis in splendorem ac radiantem fulgorem verteretur, qui ita populi oculos perstringeret, ut illius faciem fixis oculis contemplari Israelis posteri nequirent, ut illius manus in nivem mutaretur ex carne, ut ad Core, Dathan, Abiron et Annan hauriendos dehiscere terram juberet, ut illud audiret denique: *Ascende in montem, et illic morere*¹, ut illius sepulturam hominum nemo cognosceret? quandoquidem sacræ istud Litteræ significant: non esse angelis videlicet: quod verba ipsa tacite intelligentiæ nostræ subji- ciunt.

Atque hæc omnia tum gesta sunt, cum adhuc in hoc mundo versaretur; gesta autem in eo, quod animale erat ac spiritale perfecte simul est factum. Sed nos velut quoddam illinc pignus accipimus, ad illius perfectæ pullulationis exemplum, quæ tum accidet, cum dictum illud implebitur: *Seminatur in ignobilitate, resurget in gloria. Seminatur in infirmitate, resurget in virtute*². Etenim nonne infirmum est, quod ita seminatur, ut ubi seminetur ignoret? Ignobilitate vero nonne plenum illud est, quod in sepulcrum abjectum obruitur aggestu pulveris, ac laceratur, projicitur, omnique sensu destituitur? Contra vero nonne gloriosum id est, quod ad vitam excitatur, et in sempiternum permanet, ac cum divinæ benignitatis spe ac fiducia cæleste regnum possidet? ubi *fulgebunt iusti sicut sol*³? ubi *angelis erunt æquales*⁴? ubi cum sponso choreas agent? ubi cum Petro apostoli duodecim in thronis considant, totidemque Israelitarum tribus judicant⁵? Ubi ea iusti percipient, quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus diligentibus se*⁶? Nostra igitur resurrectio Dei est ope ac virtute futura, generisque hominum omnis, tam justorum videlicet, quam injustorum, infidelium perinde ac fidelium, quorum ad vitam alii, ad æternum alii iudicium resurgunt⁷.

¹ Deut. xxxii, 49. ² 1 Cor. xv, 43. ³ Matth. xiii, 43. ⁴ Matth. xii, 30. ⁵ Matth. xix, 28. ⁶ 1 Cor. ii, 9. ⁷ Matth. xxv, 46. ⁸ Cor. τῶν περὶ.

(49) Καὶ διαίρειν εἰς δώδεκα ὁδοὺς. Cum Rubrum mare trajecerunt Judæi, totidem impressas vias, quod erant tribus, Hebræorum traditio est, quam

ὑγρὸν μεταβαλεῖν, τὸ πατάξει θάλασσαν, καὶ διαίρειν εἰς δώδεκα ὁδοὺς (49) ὁδοιπορίας ἐν θαλάσῃ τῇ κελεύσματι, τὸ ποταμὸν εἰς αἶμα μεταβαλεῖν, τὸ βάτραχον ὑπὸ θλίψιν συναγαγεῖν τοσοῦτον, τὸ τὴν σκνίφα ἐπιπέμψαι Αἰγυπτίοις, τὸ χάλαζαν μίξαι μετὰ τοῦ πυρός, τὸ νύκτα μέλαιναν καὶ ἐσκοτισμένην Αἰγυπτίοις ἐπιχεράσαι ζοφώδη, τὸ πρωτότοκα κτείνειν τῶν Αἰγυπτίων ἐν θανάτῳ, τὸ στύλῳ πυρός καθοδηγεῖν λαὸν δι' αὐτοῦ ποιμαινόμενον, τὸ ἄρτον ἀγγέλων ἐπενέγκαι εὐχῇ καὶ ἰκεσίᾳ, τὸ ὀρυγομήτραν ἀνιέναι, καὶ κορεννύειν τοσαύτας μυριάδας ἀνδρῶν διὰ προστάγματος Θεοῦ, τὸ ἀκοῦσαι φωνὴν Θεοῦ, τὸ κατὰξιοθῆναι ἀνὰ μέσον τοσούτων τῶν μυριάδων Θεοῦ φωνῆς ἀκοῦειν, καὶ συνομιλεῖν Θεῷ, τὸ διὰ τεσσαράκοντα ἡμερῶν, καὶ διὰ τεσσαράκοντα νυκτῶν μὴ ἐπιζητῆσαι τὰ χρεώδη τῶν κατὰ τὴν φύσιν τῆς ἡμετέρας πλάσεως, τὸ μεταβληθῆναι τὴν σάρκα εἰς φαυρότητα ἡλίου, καὶ ἀκτῖνα φωτεινὴν, στροβοῦσαν λαὸν πρὸς τὸ μὴ δύνασθαι ἀτενίσαι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τὸ τὴν χεῖρα σαρκίνην οὖσαν μεταβληθῆναι εἰς χιόνα, τὸ καλεῦσαι τῇ γῇ χάναι τὸ στόμα πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ περὶ * Κορὲ, καὶ Δαθάν, καὶ Ἀβειρών, καὶ Ἀννάν, τὸ τέλος ἀκοῦσαι * Ἀνάνθηθι εἰς τὸ ἔσρος, καὶ εἰς τὸ τέλος, τὸ μὴ γινώσκειν ἀνθρώπον τὴν αὐτοῦ ταφὴν; σημαίνοντος τοῦ Θεοῦ Γράμματος, ὡς ὑπὸ ἀνθρώπων τὸ σῶμα Μωϋσέως μὴ κεκηδεῦσθαι, ἀλλὰ καθὼς ὑποτίθεται ἡ διάνοια, ὑπὸ ἀγίων ἀγγέλων.

ab hominibus Moysis corpus sepultum, sed ab angelis videlicet. Καὶ ταῦτα πάντα ἔτι ὄντος αὐτοῦ ἐν τῇ κόσμῳ τούτῳ, ἔτι ἐν τῇ ψυχικῇ τούτῳ καὶ πνευματικῇ δμα τελείῳ γενομένῳ. Λαβόντες δὲ ἀπεντεῦθεν τὸν ἀρράθωνα εἰς ὑπόδειγμα τῆς τελείας τότε βλαστήσεως, ὅτε πληροῦται τὸ εἰρημένον: *Σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει*. Πῶς γὰρ οὐκ ἀσθενὲς τὸ σπειρόμενον, καὶ μὴ γινώσκον ποῦ σπείρεται; Πῶς οὐκ ἀτιμον τὸ ἐν μνήματι βαλλόμενον, καὶ κόνιν ἐπαμώμενον, λαχιζόμενόν τε καὶ ριπτούμενον, καὶ ἀναίσθητόν; Πῶς οὐκ ἐντιμον τὸ ἐγειρόμενον, καὶ εἰς αἰῶνα διαμένον, καὶ ἐν ἐλπίδι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας οὐρανῶν βασιλείαν κτῶμενον; *Ὅπου λάμψουσιν δίκαιοι ὡς ὁ ἥλιος· ὅπου ἔσονται ἱσάγγελοι, ὅπου μετὰ τοῦ νυμφίου χορεύουσιν, ὅπου οἱ περὶ Πέτρον καθίζονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους, τὰς δώδεκα φυλὰς κρίνοντες τοῦ Ἰσραὴλ, ὅπου λήφονται οἱ δίκαιοι ἀφ' ὧν οὐκ εἶδε, καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίᾳ ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἀ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν; Ἡμῶν τοίνυν ἡ ἀνάστασις ἐν Θεῷ, καὶ παντὸς ἀνθρώπου δικαίου τε καὶ ἀδίκου, ἀπίστου τε καὶ πιστοῦ, τῶν μὲν ἐγειρομένων εἰς ζωὴν αἰώνιον, τῶν δὲ εἰς χρίσιν αἰώνιον.*

Origenis memorat, homil. 5 in Exodum, et Kimchius in psal. cxxxvi.

Ο. Καὶ σιών Βαβυλῶν, ἡ ἀρχαία πάλιν τῆμιν ἀνακαινιζομένη σύγχυσις. Περὶ μωσο, Σόδομα, καὶ ἡ τῆς πολλῆς σου δεινότητος πρὸς Θεὸν κραυγὴ ἀνερχομένη· *Ἦξει γὰρ ἐκ Σιών ὁ βυόμενος ἀποστρέψαι*¹ ἡσεβείας ἀπὸ Ἰακώβ. Καὶ σαλπίζει, καὶ οἱ νεκροὶ ἀναστήσονται, καὶ ἡμεῖς ἀρπαγησόμεθα εἰς συνάντησιν αὐτῷ εἰς ἀέρα. Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης (50) Μεθόδιος εἶπε. Τοῖς δὲ αὐτοῖς καὶ αὐτοὶ οἰκοδομοῦντες προσεθήκαμεν. Ἀπὸ γὰρ τῶν συνευγμένων ἐκάστης λέξεως ἔστιν. Ἰδεῖν τὰ ἐπὶ χεῖρα (51). Διαιρῶν γὰρ ὁ ἅγιος Ἀπόστολος τῶν δύο τρόπων τὸ εἶδος, εἰς μίαν ἐλπίδα συνήγαγεν ἀπὸ τοῦ, *Ἥμεῖς ἀρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς συνάντησιν αὐτοῦ*. ἵνα δείξῃ ὅντως τοῦτο τὸ σῶμα, καὶ οὐχ ἕτερον παρὰ τοῦτο. Ὁ γὰρ ἀρπαγὴς οὕτω τίθηται. Δεικνύς δέ, ὅτι οὐ φθάσωμεν τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν, ἵνα τὸ παρὰ ἀνθρώποις ἀπορον Θεῷ, εὐπόριστον καὶ δυνατόν ἀποδείξῃ. Ἥμεῖς γὰρ οἱ ζῶντες οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κεκοιμημένους, καὶ τὴν αὐτῶν ἀνάστασιν· ἐδείξε τοὺς ζῶντας καὶ ἀρπαζόμενους, ἵνα ἀπὸ τῶν ζώντων δείξῃ τὰ ἐκείνων σώματα ὁλοσχερῇ ἐγειρόμενα, καὶ ἀπὸ τοῦ ἐκείνου πρωτεύειν τῶν περιλειπομένων ζώντων τὸ δυνατόν τοῦ Θεοῦ ἀποδείξῃ.

Καὶ ὁρᾷτε, οἱ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς ἐπιμελόμενοι, ὅτι πάντες οἱ κατὰ τῆς ἀληθείας ἐνεχθέντες, ἐαυτοὺς τὴν ἀδικίαν προσεπορίσαντο· ὡς καὶ ὁ ἅγιος προφήτης Δαβὶδ λέγει· *Συνέλαβε πόνον, καὶ ἔτεκεν ἀνομίαν*. Πῶς γὰρ ὁ ἐαυτῷ συνάγων τὸν πόνον τῶν ἁλλοτρίων διανοημάτων, ἐαυτῷ τίττει τὴν ἀδικίαν καὶ τοῖς πειθόμενοις. *Ἀδάκον ὥρυξε, καὶ ἀνέσκαψεν αὐτόν, καὶ ἐμπεσεῖται εἰς βόθρον ὃν εἰργάσατο*. Ἀλλὰ πρὸς ταῦτα πάντα εἴ τις ἔχει ἀντιλέγειν, ἡκέτω ἐπὶ τῷ Θεῷ ἀντιπράττων καμάρ². Θεὸς γὰρ ἰσχυρὸς οὐ καπιᾷσει οὐδὲ διψήσῃ, οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ· ἐν ᾗ τὰ λελυμένα σώματα ἐγείρει· ἐν ᾗ τὸ ἀπολλύμενον σώζει· ἐν ᾗ τὸ τεθνηχὸς ζωογονεῖ· ἐν ᾗ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρτίαν ἀμψιένυσιν· ἐν ᾗ τὸν κόκκον τὸν πεσόντα εἰς ἀνάστασιν φέρει· ἐν ᾗ τὸν σπαρέντα, καὶ ἀποθανόντα εἰς περισσοτέραν φαιδρότητα ἄγει, ἀνακαινίζων· ὡς ἐν πολλαῖς Γραφαῖς ἐμφέρεται, ἀνιττομένης τῆς ἡμῶν ἀναστάσεως.

ΟΑ'. Ἐν μὲν τῷ Δαβὶδ περὶ τοῦ ἐγκαινισμοῦ τοῦ οἴκου Δαβὶδ ψαλμῶς, ὡς παραδοκῶν ὁ προφήτης καὶ Πνεύματι ἁγίῳ ἔκκοπῶν τὸ μέλλον, εὐλόγως περὶ ἀναστάσεως ἔφη· *Ἔψω σε, Κύριε, ὅτι ἐπέλαβές με, ἀνακαινίζων μου τὸν οἶκον*· τουτίστι τὸ σῶμα τὸ πεσόν· καὶ οὐκ εὐφρανάς τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ. Καὶ Σολομὼν ἐν Παροιμίαις (52) ὡς πύτως εἰς τὴν ἐκείσε ἐτοιμασίαν τὰ πάντα τῆς ἐλπίδος παρασκευάζων προὔτρεπε, φάσκων· *Ἐτοίμαζε εἰς τὴν ἔξοδον*

601 LXX. Sile igitur, Babylon, vetus illa nobis instaurata confusio. Tacete, inquam, Sodoma, horribiliumque vestrorum scelerum clamor ad Deum usque provectus: *Veniet enim ex Sion liberator qui ab Jacob impietates avertat*³. Atque is tubā personabit, et resurgent mortui⁴: et nos rapiemur in occursum illius in aera⁵. Id quod longe quam ego præclarius beatus Methodius pertractavit; et nos iis quæ ab eo disputata sunt, istud astruximus. Enimvero ex his quæ conjuncta sunt, uniuscujusque dictionis sensum licet intelligere. Atque Apostolus duplicis modi speciem distinguens, in unam spem contulit, ab iis verbis: *Nos rapiemur in nubibus in occursum illius*; ut hoc ipsum corpus vere esse, non præter ipsum aliud, ostenderet. Nam qui rapitur, nondum est mortuus. Sed et illud demonstrat, mortuorum nos resurrectionem minime anteveruros esse, ut quod expediri ab hominibus non potest, a Deo explicari facile, ac fieri posse declararet. *Nos enim, inquit, qui vivimus, non prævenimus eos qui dormiunt*⁶, quorum resurrectionem indicat. Et has voces, viventium, ac raptorum, addidit, ut priori corpora illorum doceret integra resurgere; atque ex eo quod viventes reliquos anteirent, Dei potentiam indicaret.

Videte, quæso, quotquot vitæ vestræ curam geritis, omnes qui ad oppugnandam veritatem insurrexerunt, sibi ipsis injustitiæ labem acquisisse. Quod iis verbis David propheta testatur: *Concepit laborem, et peperit iniquitatem*⁷. Nam qui alienarum absurdarumque cogitationum laborem sibi colligit, tam sibi, quam quibus persuadere potuerit, injustitiam parit. *Lacum aperuit, et effodit illum; et incidet in foream quam fecit*⁸. Ac si quis his omnibus contradicere potest, prodeat in medium, ac Deo, si potest, labore suo resistat. *Deus enim fortis non laborabit, neque sitiit, neque est investigatio prudentiæ ipsius*⁹. Qua fretus dissoluta corpora excitat, quod perditum est servat; quod mortuum est ad vitam revocat; corruptum incorruptione vestit; granum quod cecidit, ad resurrectionem erigit; hominemque qui satius ac mortuus est, uberiorem ad splendorem instaurando perducit, uti pluribus in Scripturæ locis expressum est: In quibus resurrectio nostra significatur.

LXXI. Sic apud Davidem in illo psalmo, qui de ædis dedicatione inscriptus est¹⁰, in quo velut exspectatione suspensus, et futura **602** Spiritus sancti ope diu ante, propheta prospiciens, consentaneæ de resurrectione ita pronuntiat¹¹: *Exaltabo te, Domine, quoniam suscepisti me*; instauranda scilicet domo mea, hoc est corpore, quod ceciderat; et non delectasti inimicos meos super me. Ita et in Proverbiis Salomon ad futuram illam vitam spem

¹ LXX, καὶ ἀποστρέψει. ² F. ἀκαμάτω. ³ Isa. lix, 20. ⁴ I Cor. xv, 52. ⁵ I Thess. iv, 16. ⁶ Ibid. 14. ⁷ Psal. vii, 15. ⁸ Ibid. ⁹ Isa. xl, 28. ¹⁰ Psal. xxi, 1. ¹¹ Ibid. 2.

(50) Ὡς καὶ ὁ καλλίων μακαρίτης. Cor. ὡς καὶ κάλλιον ὁ μακαρίτης

(51) Ἔστιν ἰδεῖν τὰ ἐπὶ χεῖρα. Forte τὰ ἐπὶ χεῖρα,

hæc quæpræ manibus habemus ac de quibus agimus.

(52) Καὶ Σολομὼν ἐν Παροιμίαις. Longius accessita hæc loci hujus interpretatio, et ad Græcam edi-

omnem nostram præparans, hunc in modum hortatur: *Præpara in exitum opera tua*¹. Nam exitus nomine decessionem ex hac vita complexus est. Et, *Præpara te, inquit, ad agrum*². Quam commonitionem pertinere ad omnes voluit, qui in agro, aut in urbe degerent, ac tam eruditos quam opifices ac mechanicos, qui nullum in agro opus habent quod exercent. Quid enim linisicibus et aurifabris, aut poetis cæterisque scriptoribus est cum agrorum cultura commune? Quare vox illa sine ullo discrimine universos simul appellat: *Præpara te ad agrum*; atque illud significat: omnium hominum generi, tam urbano, quam rustico, corporis depositionem agri instar esse, propter sepulturam ac vitæ exitum. Deinde eandem spem resurrectionis ostentans addit: *Et instaurabis domum tuam*³. Quippe semen cum in utero formaretur, est exstructa, cum scilicet unumquemque nostrum matres fingendi causa parturirent. Tum a terra sit agrove resurrectio, cum eversa post illam in sepulcrum dejectionem domus erigitur. Quod et Redemptor noster sic locutus aperuit: *Solvite templum hoc, et in tribus diebus suscitabo illud*⁴, sive *ædificabo*, utpote cum Sapientia sit; et quidem pro summa sua prudentia, quam nulla hominum investigatio potest assequi⁵. Qua etiam præditus, difficillimis ex locis, delapsis dissolutisque corporibus nostris, ac partim in cineres conversis, partim in mari, partim a carnivoris avibus, partim a bestiis, partim a vermibus consumptis, eadem nihilominus restituit.

LXXII. Nam si quæ nihil erant, aliquid ut essent, C perfecit, quanto id quod jam existit propriam in naturam conditionemque facilius instaurabit, ut et rectum iudicium instituat, et alterum pro altero non condemnet, et quod labore fatigatum est sua mercede non privet? Etenim si ad solam animam fructus, et cælestis regni possessio pertinet, sane corpus iis omnibus, quæ concupiverit fruatur; versetur in deliciis Gedeon; neque frustra Joannes labore se cruciet, contexto ex camelorum pilis cilicio vestitus⁶; neque in solitudines abditi carnem nostram suggillenius⁷, neque corpora 603 castitatis exercitatione domemus. Sin autem omnium vitæ institutorum, si castimonie, si jejunii, si cæterarum virtutum corpus est particeps, non injustus est Deus⁸, ut ei, qui laboraverit, laboris mercedem subtrahat, corporique, quod cum anima communiter in laborem incubuerit, nullum præmium persolvat. Hoc enim posito, inane ac supervacaneum erit iudicium. Nam si sola duntaxat anima sisteretur, obijcere in iudicio posset: Non a me peccatum exortum est, sed a corruptibili illo terrenoque corpore stuprum, adulterium ac libidines profectæ sunt. Nam ex quo tempore a me se junctum est, nihil est horum commissum. Nonesta sane excusandi sui ratio, et ad Dei iudicium evolvendum idonea. At si corpus ipsum quoque Deus produxerit, hoc enim facere potest, ut ex Ezechiele supra demonstravimus, tametsi figura quadam ac similitudine tum id opus perfectum fuerit.

¹ Prov. xxiv, 27.

² Ibid.

³ Ibid.

⁴ Joan. ii, 19.

⁵ Isa. xl, 28.

⁶ Matth. iii, 4.

⁷ I Cor. ix, 27.

⁸ Hebr. vi, 10.

⁹ F. Eri cixoxomoumēnou, et autēp.

¹⁰ F. τῶν.

tionem accommodata; nam Hebræa nullam sententiae illius significationem præferunt. Hortatur sa-

A τὰ ἔργα σου· ἐξοδὸν λέγων τὴν ἀπεντεῦθεν ἀπαλλαγὴν· Καὶ, Ἐτοιμάζου, φησὶν, εἰς τὸν ἀγρόν· ἐμοῦ πᾶσι τὴν νοθεσίαν ἐπεκτεινόμενος τοῖς κατὰ ἀγρόν τε καὶ κατὰ ἄστν, λογίοις τε καὶ τοῖς τὰς βαναύσους τέχνας ἐπιχειροῦσιν, οἷς οὐδεμία ἐργασία κατὰ ἀγρόν ἐπιζητούμενη. Πόθεν γὰρ λινουργοῖς καὶ ἀργυροχόοις, ποιηταῖς τε καὶ λογογράφοις ἢ κατὰ τὴν θρουρὴν ἐτοιμασία; συλλήθον γὰρ ἐμοῦ ἡ φωνὴ ἀδιακρίτως τοὺς πάντας ἐπαιποῦσα κίχληκεν· Ἐτοιμάζου εἰς τὸν ἀγρόν· ἀλλ' ἢ τοῦτο αἰνίσσεται, ὅτι παντὶ ἀνθρώπῳ πολίτῃ τε καὶ ἀγροίκῳ ἀπόδοσις τοῦ σώματος ἀγρός διὰ τὴν ταρῆν καὶ τὸ τέλος. Εἴτα μετέπειτα τὴν αὐτὴν τῆς ἀναστάσεως σημαίνων ἐλπίζει, φάσκει· Καὶ ἀνοικοδομήσεις τὸν οἶκόν σου. Ἀπαξ γὰρ ὡκοδομήθη ἐν τῇ πλάτει τῇ κατὰ τὴν γαστέρα, ὅτε αἱ μήτερις ἐκύτσκον ἕκαστον ἡμῶν ἐν τῇ πλάσει. Ἀπὸ δὲ τῆς γῆς ἡ ἀνάστασις, ἢ ἀπὸ ἀγροῦ, οὐκέτι οἰκοδομουμένη⁹, διὰ τὴν ἐπενεχθεῖσαν αὐτῇ καθαίρεισιν ἐν τῷ τῆς ταρῆς πτώματι· ὡς καὶ ὁ Σωτὴρ ἔφη· Αὐσατε τὸν γαδὸν τοῦτον, καὶ ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν, ἢ οἰκοδομῶ αὐτόν· Σοφία ὢν, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ, ἢ οὐκ ἔστιν ὑπὸ ἀνθρώπων ἐξεύρεσις. Ἐν ἧ ἐξ ἀπόρων τόπων διαχυθέντων ἡμῶν τῶν σωμάτων, τῶν μὲν εἰς τέφραν, τῶν δὲ ἐν θαλάσῃ, τῆς¹⁰ δὲ ὑπὸ σαρχοδόρων οἰωνῶν, τῶν δὲ ὑπὸ θηρῶν, τῶν δὲ ὑπὸ σκληρῶν φθαρέντων φέρεται.

OB. Εἰ γὰρ τὰ ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν εἰς τὸ εἶναι, πόσῳ γε μᾶλλον τὸ ὄν εἰς τὴν ἰδίαν κατάστασιν εὐχερῶς ἀποκαταστήσειεν, ἵνα δίκαιαν ὁρίσῃ κρίσιν· ἵνα μὴ ἴτερον ἀνθ' ἐτέρου κρίνῃ· ἵνα μὴ ἀποστερήσῃ τὸ καμὸν; Εἰ γὰρ ψυχῆς ἡ ἀπόλαυσις, καὶ βασιλείας οὐρανῶν κληρονομία, μετασχέτω τὸ σῶμα ὃ βούλεται· τρυφάτωσαν οἱ περὶ τὸν Γεδεὼν· μὴ μάτην καμνέτω Ἰωάννης ἐκ καμῆλων ἔχων τὸ ἱνδύμα· μὴ ἐν ἀναχωρήσει τὴν σάρκα ὑπωπιάσωμεν· μὴ τὰ σώματα ἡμῶν δαμάσωμεν τῇ ἀγνείᾳ. Εἰ δ' ἄρα κοινωνεῖ σῶμα ἐν πολιτείαις, ἐν ἀγνείᾳ, ἐν νηστείᾳ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, οὐκ ἄδικος ὁ Θεὸς ἀποστερεῖν τὸν κάματον τοῦ κεκμηκότος, καὶ μὴ ἀποτῖσαι τὴν μεθοπεύουσαν τῷ ἄμα τῇ ψυχῇ κεκμηκότι σῶματι. Εὐθὺς γὰρ εὐρεθήσεται ἀργὴ ἡ κρίσις· εἰ γὰρ ἡ ψυχὴ μονωτάτῃ εὐρεθήσεται, ἀντιλέξει κρινομένη, ὅτι οὐκ ἀπ' ἐμοῦ τὸ αἶτον τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ ἀπ' ἐκείνου τοῦ φθαρτοῦ, καὶ γήινου σώματος, τὸ πορνεύειν, τὸ μοιχεύειν, τὸ ἀσελγαίνειν. Ἐξότε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ ἀπέστη, οὐδὲν μοι τούτων πέπρακται. Καὶ ἔστι εὐαπολόγητος, καὶ παραλύουσα τὴν τοῦ Θεοῦ κρίσιν. Εἰ δὲ καὶ τὸ σῶμα καθ' ἑαυτὸ ἀγάγοι ὁ Θεός· δύναται γὰρ, ὡς καὶ ἄνω μοι διὰ τοῦ Ἰεζεκιήλ δεδήλωται, εἰ καὶ διὰ παραβολὴν τὸ ἔργον γιγνέηται.

ut ex Ezechiele supra demonstravimus, tametsi figura quadam ac similitudine tum id opus perfectum fuerit.

piens, ut rusticæ rei et agriculturæ diligens habeatur ratio.

Ἀλλὰ τὸ εἶδος εἰς ἀλληγορίαν τῆς τότε παραβου-
λευθείσης ἁλθθείας ἐτελειώθη, ὡς συνήχθη ὁστέον
πρὸς ὁστέον, καὶ ἀρμονία πρὸς ἀρμονίαν, καὶ ξηρῶν
ὄντων τῶν ὁστέων, καὶ οὐδέπω ψυχῆς, οὐδὲ πνεύ-
ματος τοῦ κινοῦντος ἐν αὐτοῖς ὄντος. Καὶ εὐθὺς τὰ
σώματα συνήχθη, καὶ κατὰ τὸν τοῦ προφήτου λόγον
ἐστερεώθη. Καὶ εἰ θέλει Θεὸς, δυνατόν ἐστι τοῦτο
ποιῆσαι ἀνευ ψυχῆς, παρεῖναι τε καὶ κινεῖσθαι, ὡς καὶ
τὸ τοῦ Ἀβελ αἷμα σῶμα ὃν μετὰ θάνατον ἐφθέγγετο,
καὶ οὐ ψυχῇ. Οὐ γὰρ ψυχῇ ἐστι τὸ αἷμα, ἀλλὰ σῶμά
ἐστι τὸ φαινόμενον. Ἀλλ' οὐ δυνήσεται σῶμα ἀνευ
ψυχῆς κριθῆναι. Ἀντιλέξει γὰρ καὶ αὐτὸ, λέγον,
ὅτι Οὐκ ἐγὼ ἥμαρτον, ἀλλὰ ἡ ψυχῇ. Μὴ ἐξέτε
ἀπεκινήθη, ἀπ' ἐμοῦ, (μὴ) ἐμολχευσα; μὴ ἐπόρ-
νευσα; μὴ εἰδωλολάτρησα; Καὶ ἐστὶ ἀντιλέγον τὸ
σῶμα τῇ τοῦ Θεοῦ δικαιοκρίσει, καὶ εὐλόγως ἀντι-
λέγον. Τοῦτου ἕνεκα τοίνυν, καὶ διὰ πολλὰ ἄλλα καὶ
ἀναγκαῖα ὁ Θεὸς ἐν τῇ αὐτοῦ σοφίᾳ τὰ τεθνεῶτα
ἡμῶν σώματα καὶ τὰς ψυχὰς εἰς παλιγγενεσίαν φέ-
ρει ἐν τῇ αὐτοῦ ὑποσχέσει τῆς φιλανθρωπίας, εἰς τὸ
τὸν κεκμηκότα ἐν ὁσιότητι ἀπολαβεῖν τὴν πᾶσαν
ὑπὸ Θεοῦ καλὴν ἀνταπόδοσιν, καὶ τοὺς τὰ μάταια
πεποιτηκότας ὡσαύτως κριθῆναι σῶμα ἅμα ψυχῇ,
καὶ ψυχὴν ἅμα σώματι.

opera, perinde judicentur. Ut et corpus cum anima,

ΟΓ'. Ἀλλὰ ἀρξέσει μοι ταῦτα πρὸς τὸν ἐπιλό-
σοφον Ὀριγένην, τὸν ματαίως ἐαυτῷ ἐπιθέμενον
ὄνομα Ἀδαμάντιον, καὶ πρὸς τὴν αὐτοῦ ἀτοπίαν,
καὶ κατὰ τῆς ἀληθείας, ἐν πολλοῖς μέρεσι τῆς πί-
στεως κακῶς ἐτινενομημένην ὑλέθριον διδασκαλίαν.
Παρελθὼν δὲ καὶ τούτου τὴν αἵρεσιν, καθέξῃς τὰς
ἄλλας, ἐπιπόθητοι, διασχέφομαι, Θεὸν συνήθως ἐπι-
καλούμενος ἀρωγὸν τῆς ἡμῶν ἰσιωτίας, πρὸς τὸ
δυνηθῆναι ἀντισχεῖν πρὸς πᾶσαν κατὰ τῆς ἀληθείας
ἐπεχειρομένην φωνὴν ματαίαν, καὶ ἡττῆσαι, κατὰ τὰ
ὑπὸ τοῦ ἁγίου Ἰσαίου ρηθέντα, ὅτι Πᾶσα φωνὴ ἡ
ἐπαναστήσεται ἐπὶ σέ, πάντα αὐτοὺς ἡττήσεις·
οἱ δὲ ἔροχοι ἔσονται ἐν αὐτῇ· ἴν' οὕτως ἐν Θεῷ
τὸ ἐπάγγελμα περαιωσάμενοι τοῖς βουλομένοις νου-
νεχῶς ἐντυγχάνειν, εἰς γυμνασίαν ἀληθείας καὶ
φάρμακον ἰάσεως, περὶ ἐκάστου θηρὸς καὶ ἰοδόλου
ἔρπετοῦ, τῶν προσώπων τῶν αἰρέσεων, φημί, δίκην
ἀντιδότου, καὶ ταυτίσιν τῆς τῶν Ὀριγενιστῶν φρύ-
νου δίκην μεμορφωμένης ἐκ νοτίδος πολλῆς κυκῶν-
τος, καὶ φωνῇ μείζονι ἐπικραυγάζοντος, λαβόμενοι
τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν προπότιον, ὡς εἰπεῖν,
ἀποβλύσωμεν τὸ γλισχρῶδες τοῦ ἰοῦ τοῦ φρύνου,
καὶ ἔρπετώδους μοχθηροῦ τὴν ἀδικίαν. Συμβέβηκε
γὰρ αὐτῷ καὶ τοῦτο μετὰ πάντων τῶν παθῶν. Ὡς
ὑπὲρ αὐτοῦ πάσχω καὶ στενάζω. Ὅτι οἱμοὶ! πῶς
ἐδιδάχθης; πόσους τε ἄλλους ἐβλάψας, ὡς ὑπὸ δεινῆς
ἐχίδνης δηχθεὶς ἀπὸ τῆς κοσμητικῆς προπαιδείας, φημί,
καὶ ἄλλοις δηλητήριον γέγονας;

mundi hujus disciplinis, quasi ab horribili quadam

Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι (53) τὸν μυῶξον ἐμφω-
λεῦσιν, καὶ τὰ γεννήματα αὐτοῦ ἐπιτοσσεῖν πολλὰ
τίκτειν, ἕως πάντες καὶ ἔτι, τὰς δὲ ἐχίδνας δὲ τούτους

(53) Φασὶ γὰρ οἱ φυσιολόγοι. Μυῶξον meminit in Ancorato.

¹ Cor. παραβολεύθ. ² Ezech. xxxvii, 7. ³ Gen. iv, 10. ⁴ Isa. lvi, 17.

Verum ad veritatem, quæ tunc similitudine illa
referebatur, adumbrandam istiusmodi species est
expressa. Cum scilicet os unum ad alterum, et com-
pages ad compagem accommodata est¹. Ac cum arida
essent ossa, nec ulla adhuc anima, vel spiritus,
quo agitentur, in ipsis inesset, subinde tamen
coagmentata sunt, et, ut propheta loquitur, soli-
data corpora. Ac si ita Deo libuerit, perficere istud
potest, nullo ut animæ interventu prodeant, ac sese
commoveant. Non secus atque Abelis sanguis post
obitum loquebatur², non anima. Non enim anima
est sanguis, sed corpus illud quod apparet. Verum
corpus sine anima judicari non potest. Nam et
ipsum resisteret, et hunc in modum exciperet: Non
ego peccavi, sed anima. Ex quo enim tempore a
me discessit, num adulterium, num stuprum ullum
admisit? num simulacra colui? Ita corpus justissimo
Dei judicio, et quidem jure, contradicet. Quibus de
causis, aliisque compluribus ac necessariis, pro
infinita sua sapientia Deus emortua nostra corpora,
et animas novam ad generationem perducit, quemad-
modum ex ingenti sua humanitate promisit. Ut qui
in sanctitatis officiis elaboraverit, eximium a Deo
præmium omne percipiat; et quorum inania fuerint
et anima cum corpore ei se judicio subjiciant.

LXXIII. Atque hæc adversus arrogantem illum
Origenem dicta sufficiant, qui frustra Adamantii
sibi nomen imposuit; atque adversus illius absurda
dogmata perniciosamque doctrinam, 604 quam
contra veritatem multis in fidei nostræ partibus
exeogitavit. Nunc illius hæresi prætermissa, dein-
ceps me, charissimi, ad alias considerandas trans-
feram; a Deo pro more postulans, tenuitatis ut nostræ
adjutor esse velit, ut adversus inanem vocem omnem,
quæ contra veritatem insurgit, resistere, ac victo-
riam obtinere possimus, ut Isaias propheta dicit:
*Omnia vox, quæ insurget contra te, omnes illos supe-
rabis; hi autem rei erunt in illa*³. Ut cum Dei auxilio
quod proposuimus exsecuti, in eorum gratiam, qui
sapienter hæc nostra legere voluerint, ad illustra-
tionem veritatis, et salutare quoddam medica-
mentum, quod antidoti sit instar, adversus unius-
cujusque serpentis, ac venenati reptilis insidias, hoc
est varias hæreseon formas, et hujus Origenianæ
potissimum, quæ instar rubetæ multo ex humore
formatæ miscet omnia, ac majori clamore con-
tendit, Christi Domini resurrectione sumpta, velut
potione quadam ad præcavendum parata, lentum
ac viscosum virus exspuamus, nimirum rubetæ
illius ac serpentis nequissimi perniciem. Hoc enim
ipse ad alias calamitates accessit. Unde illius causa
doleo ac vehementer ingemisco. Hei mihi! quomodo
læsus ipse illos plerosque læsisti, atque ab externis
vipera morsus, cæteris veneni instar es factus?

Cæterum naturalium rerum scriptores asserunt
myoxum in latibulis suis fetus eodem partu plures
edere, quinque videlicet, et eo amplius, iisque insi-

diari viperam. Quæ universos in latibulo nacta, cum devorare simul omnes nequeat, tum quidem unum alterumque ad satietatem absorbit; cæteros confossis oculis ad pabulum aufert, cæcosque nutrit, donec prolatos, ubi libitum est, singulos depascatur. Ac si forte ignari quidam in tales inciderint, et ad vescendum ceperint, letiferum ex iis venenum hauriunt, utpote viperæ veneno nutritis. Ita et tu, Origenes, a Græcanicis illis disciplinis mentis oculis exæcatus, in eos qui tibi adhæserunt, tuum virus evomuisti, iisdemque exitialis cibi loco fuisti, atque iis ipsis rebus, quæ detrimento tibi fuerunt, detrimentum illis attulisti.

Α θηρεῖσθαι. Καὶ εἰν εὖρη ἔλον τὸν φωλεὸν ἢ ἐχιδνα, δυναμένη τοὺς ὄλους καταφαγεῖν, ὑπὸ ἐν ἐσθίει εἰς κόρον, ἕνα ἢ δύο. Τῶν δὲ λοιπῶν κατακεντρήσασα τοὺς ὀφθαλμοὺς, σιτία φέρει, καὶ ἀνατρέφει τυφλὰ γεγονότα, ἕως ὅτε βούλεται ἕκαστον αὐτῶν προσφέρειν, καὶ τοῦτον ἐσθίειν. Ἐάν δὲ συμβῇ τινὰς ἀπείρους περιτυχεῖν τοῖς τοιοῦτοις, καὶ λάβωσιν αὐτὰ εἰς ἐδωδὴν, δηλητήριον ἑαυτοῖς λαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ τοῦ τῆς ἐχιδνῆς ἀνατεθραμμένα. Οὕτω καὶ σὺ, Ὀριγένῃ, ἀπὸ τῆς προειρημένης Ἑλληνικῆς παιδείας τυφλωθεὶς τὸν νοῦν, ἐξήμεσας τὸν ἰὸν τοῖς πεισθεῖσιν σοι καὶ γέγονας αὐτοῖς εἰς βρῶμα δηλητηρίου, δι' ὧν αὐτοὺς ῥέδιχθαι ἀδίκησας τοὺς πλείους.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

S. EPIPHANIUS, CONSTANTIENSIS IN CYPRO EPISCOPUS.

Notitia Fabricii.	1
Dion. Petavii epistola nuncupatoria.	9
Præfatio ejusdem.	15
Elogia Veterum de Epiphanio.	19
Vita S. Epiphani auctoribus Joanne et Polybio.	23
Acta S. Epiphani Bollandiana.	115
CAPUT PRIMUM. — Cultus apud Græcos et Latinos. Vita sub ementito discipulorum nomine compilata.	115
CAP. II. — Casti adolescentis monachatus, vitam ætas et quædam in episcopatu gesta.	119
CAP. III. — Liberalitas Epiphani erga pauperes. Mutuæ inter eum et Joannem Hierosolymitanum querelæ.	124
CAP. IV. — Prophetiæ donum; <i>Ancoratus</i> et liber <i>De hæresibus</i> .	130
CAP. V. — Extrema sancti acta Constantinopoli; mors in reditu obita.	136
CAP. VI. — Examinantur Acta edita, quatenus a Joanne conscripta finguntur.	141
CAP. VII. — Cætera, ut a Polybio adjuncta obtruduntur, explosa.	145
Dion. Petavii Monitum in Epiphani opus quod <i>Panarium</i> inscribitur.	151
Epistola Acacii et Pauli ad Epiphantium.	158
Rescriptum Epiphani ad Acacium et Paulum.	158
PANARIUM SIVE ARCULA ADVERSUS OCTOGINTA HÆRESES.	174
LIBRI I TOMUS I. — Hæreses I-IV.	174
De Stoicis, hæresis V.	202
De Platonici, hæresis VI.	203
Contra Pythagoreos, hæresis VII.	206
De Epicureis, hæresis VIII.	206
Samaritæ, hæresis IX.	225
Contra Essenos, hæresis X.	231
Contra Sebueros, hæresis XI.	234
Contra Gorthenos, hæresis XII.	235
Contra Dositheos, hæresis XIII.	238
Contra Sadduceos, hæresis XIV.	239
Contra Scribas, hæresis XV.	242
Adversus Phariseos, hæresis XVI.	247
Adversus Hemerobaptistas, hæresis XVII.	255
Adversus Nazareos, hæresis XVIII.	258
Contra Ossenos, hæresis XIX.	259
Adversus Herodianos, hæresis XX.	270
Indiculus hæreseon quæ in tomo II Libri I continentur.	282
LIBRI I TOM. II.	
Adversus Simonianos, hæresis XXI.	286
Adversus Menandrianos, hæresis XXII.	293
Contra Saturnilianos, hæresis XXIII.	298
Adversus Basilidianos, hæresis XXIV.	307

Adversus Nicolaitas, hæresis XXV.	319
Adversus Gnosticos, hæresis XXVI.	330
Contra Carpocrasios, hæresis XXVII.	341
Adversus Corinthianos, sive Merinthianos, hæresis XXVIII.	378
Adversus Nazareos, hæresis XXIX.	387
Adversus Ebionæos, hæresis XXX.	406
Contra Valentinus, sive Gnosticos, hæresis XXXI.	474
Adversus Secundianos, ad quos sese Epiphanes et Ildorus applicarunt, hæresis XXXII.	513
Adversus Ptolemaitas, hæresis XXXIII.	535
Indiculus hæreseon quæ in III tomo libri I continentur.	578
LIBRI I TOM. III.	
Contra Marcianos, hæresis XXXIV.	582
Contra Colorbasios, hæresis XXXV.	627
Contra Heraclionitas, hæresis XXXVI.	634
Adversus Ophitas, hæresis XXXVII.	642
Adversus Calianos, hæresis XXXVIII.	651
Contra Sethianos, hæresis XXXIX.	666
Adversus Archonticos, hæresis XL.	678
Adversus Cerdonianos, hæresis XLI.	691
Contra Marcionistas, hæresis XLII.	695
Contra Lucianistas, hæresis XLIII.	818
Contra Apelleianos, hæresis XLIV.	822
Contra Severianos, hæresis XLV.	831
Contra Tatianos, hæresis XLVI.	835
Synopsis tomi I libri II.	846
LIBRI II TOMUS I.	850
Adversus Enekratitas, hæresis XLVII.	850
Contra Phrygastas, sive Montanistas aut Tascodrugitas, hæresis XLVIII.	855
Adversus Quintillianos, sive Pepuzianos et Priscillianos, quibus accedunt et Ariolyritæ, hæresis XLIX.	879
Contra Quartadecimanos, hæresis L.	882
Adversus hæresin Iilam, quæ Josonis Evangelium et Apocalypsin rejicit, quam Amentium appellat, hæresis LI.	887
Contra Adamianos, hæresis LII.	954
Adversus Sampseos, hæresis LIII.	959
Contra Theodotianos, hæresis LIV.	962
Contra Melchisedecianos, hæresis LV.	971
Contra Bardesianistas, hæresis LVI.	990
Contra Neotianos, hæresis LVII.	994
Contra Valesios, hæresis LVIII.	1010
Contra Catharos, hæresis LIX.	1018
Adversus Angelicos, hæresis LX.	1058
Adversus Apostolicos, hæresis LXI.	1059
Contra Sabellianos, hæresis LXII.	1051
Adversus Origenianos priores, qui et Fædi nominantur, hæresis LXIII.	1062
Adversus Origenem Adamantium, hæresis LXIV.	1067

FINIS TOMI QUADRAGESIMI PRIMI.

Ex Typis MIGNE, au Petit-Montrouge.

113 504057

